„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **789** ■ 4-10 aprilie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

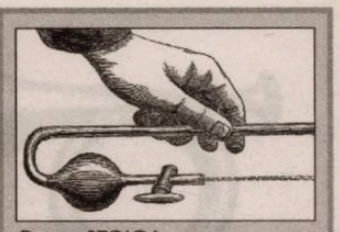

Oana STOICA
rosencrantz & co
19

ANDREI PLEȘU
„Memento Alexandru Paleologu“
pagina **3**

VLADIMIR TISMĂNEANU
„Asumarea libertății“
pagina **IV**

TEODOR BACONSCHI
„Cu mare dor“
pagina **VII**

Centenar Alexandru Paleologu

„Lucru
cu adevărat
important,
cel mai important:
a petrece
cît mai bine.
Gîndiți-vă
la toate înțelesurile
acestui cuvînt.
La toate.
Inclusiv
cel mai frivol.“

ALEXANDRU PALEOLOGU, „DESPRE LUCRURILE CU ADEVĂRAT IMPORTANTE“

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

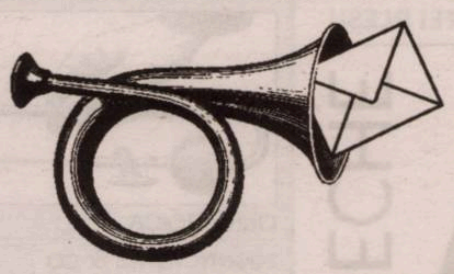

la vremuri noi, dileme vechi

Octavian PALER

Poate că, azi, frica a devenit o valoare mai certă decît curajul

Cu ani în urmă, am fost încîntat să descopăr că se poate stabili o relație neașteptată între aerul gînditor al Atenei și armele pe care zeița înțelepciunii le poartă în aproape toate reprezentările ajunse pînă la noi: lancea sau sulița într-o mînă și scutul în cealaltă. Mi-a plăcut atunci să cred că Athena simbolizează o înțelepciune care luptă, care unește spiritul și curajul, cum zice, pare-mi-se, Malraux.

De altfel, aveam mare nevoie de o asemenea idee ca să-mi dau curaj. Și nu puține lașități mi le-am dominat cu ajutorul ei. Căci înțelegeam cît de mult se baza represiunea pe frica de represiune. Pe măsură ce ne temeam mai mult, deveneam mai vulnerabili. Frica noastră îi îndemna pe cei care ne înfricoșau să se lipsească de unele precauții de care, altminteri, nu s-ar fi putut dispensa. Într-un fel, ei contau pe frica noastră. Așa s-a născut ceea ce eu am numit într-o carte „omul acrobatic", atent la biciul dresorului, obsedat de ceea ce „e permis" și de ceea ce „nu e permis", omul căruia curajul i se părea „nebunesc", iar lașitatea „înțeleaptă" (...).

Mă uit în jur și văd cît de mult am simplificat lucrurile considerînd frica mereu degradantă și curajul mereu stimabil. Există și un curaj care ține uneori de tupeu, alteori de nepăsare sau de cinism. Curajul de a continua să minți cînd nu mai ești obligat să minți, curajul de a fi bufon într-o tragedie, curajul de trăi liniștit cu o conștiință „turcită", curajul de a închide ochii cînd istoria este transformată într-un vodevil prost, curajul de a te declara naționalist în vreme ce-ți faci țara de ocară, curajul de a te instala în noroi. Există și o frică salutară. Și poate că azi frica a devenit o valoare mai certă decît curajul. Cînd mitocănia prosperă, cînd vechi torționari fac caz de patriotism, cînd teroarea Securității e înlocuită cu teroarea canaliilor care profită de libertate, cînd e mai clar ca oricînd că vinovăția lui Pilat din Pont începe chiar din clipa în care are, aparent, mîinile curate, frica de a rămîne indiferent sau neutru, între tabere, mă poate ajuta chiar dacă îmi e greu să sper ceva precis. Ea nu are cum să-mi lumineze drumul, dar mă obligă să refuz și să mă definesc, cel puțin prin tristețe sau, în unele cazuri, prin silă. Sînt împrejurări, cred, cînd această morală negativă înseamnă enorm și constituie, măcar ea, un punct de sprijin sigur.

(apărut în *Dilema* nr. 55, 28 ianuarie 1994)

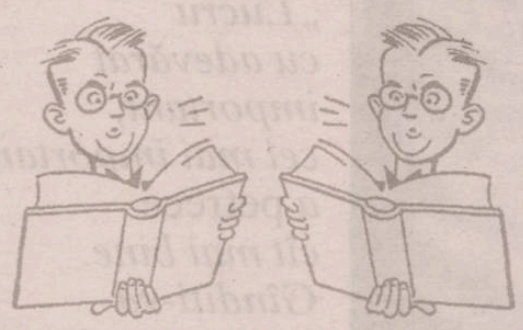

Dilema veche vă propune

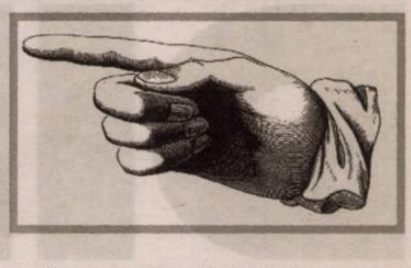

■ Grădina Botanică „Dimitrie Brândză" a Universității din București. Acum în floare. Face parte din acel București pe care ni-l dorim cu toții. Și îl tot căutăm la fiecare nou anotimp. Acum ni se oferă cu deplină generozitate: multicolor, juvenil, candid și primitor. Monument istoric, grădina a fost înființată în 1860, pe terenurile palatului Vasile Suțu, din fața Universității, prin decret semnat de Al.I. Cuza, iar în 1874, prin diligențele susținute ale renumitului profesor și cercetător ieșean al cărui nume îl poartă, va fi adusă în locul unde ființează astăzi. De atunci, ea și-a îmbogățit și înnoit colecțiile, iar o plimbare, la zi, prin aceste locuri aduce dublu beneficiu: primăvara, la ea acasă, dar și înmiresmatele plante tropicale, în serele desfășurate, și ele acum în floare. (Ruxandra Mihăilă)

■ Cinci concerte, genuri diferite, toate de neratat: post-punk cu Christa Bell, joi, 4 aprilie, de la ora 21, în Clubul Control din București. Groove balcanic cu Balkan Taksim, vineri, 5 aprilie, de la ora 20,30, tot în Clubul Control. Gala Premiilor Jazz – Premiile Muzza, duminică, 7 aprilie, de la ora 18,30, la Hard Rock Café din București (cu Sorin Zlat, Andrei Cerbu, Sebastian Burneci, Pethö Csaba, Adrian Naidin, Teodora Enache ș.a.). Jazz nouveau cu Jojo Mayer, luni, 8 aprilie, de la ora 20, în Control. Și, nu în ultimul rînd, art-rock cu SUUNS pe 13 aprilie, tot în Control. (Marius Chivu)

■ La Sala Radio din București, miercurea viitoare, pe 10 aprilie, va fi un recital cu sonate de Mozart, Beethoven și Brahms, cu Cristina Anghelescu la vioară și Mihai Ungureanu la pian. Vineri, pe 12 aprilie, în aceeași sală se desfășoară alt concert, pentru harpă și orchestră. De fapt, se cîntă mai multe piese de Chabrier, Ginastera, De Falla, Rimski-Korsakov. Solistă e Maria Bîldea, dirijor Anastasios Symeonidis. Numai muzică bună, într-o sală cu o sonoritate cu totul specială. Să nu se plîngă nimeni că n-ar fi și concerte bune. (Andrei Manolescu)

■ Vineri, 5 aprilie, la ora 19, Remus Azoiței va interpreta, la Sala Radio, *Concertul în Re major pentru vioară și orchestră* de Beethoven, sub bagheta dirijorului slovac Peter Feranec, primul dirijor principal străin din istoria Teatrului Bolșoi din Moscova. Violonistul Remus Azoiței va cînta la o vioară de patrimoniu universal Gagliano, creată în 1740. Azoiței a înregistrat în premieră mondială integrala lucrărilor pentru vioară și pian de Enescu (alături de pianistul Eduard Stan), pentru casa de discuri Hanssler (Germania), și în 2001 a fost numit profesor de vioară al Academiei Regale de Muzică din Londra. În 2005, a interpretat *Dublul concert* de Bach alături de violonistul Nigel Kennedy, în cadrul Festivalului Enescu, concert preluat de către 19 posturi de radio și televiziune din Europa. (Matei Pleșu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Copacul**
- **Libertate & liberalism**
- **Restul e părere**
- **Conferințele *Dilema veche***
- **Modestie, smerenie**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
dragos.stan@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

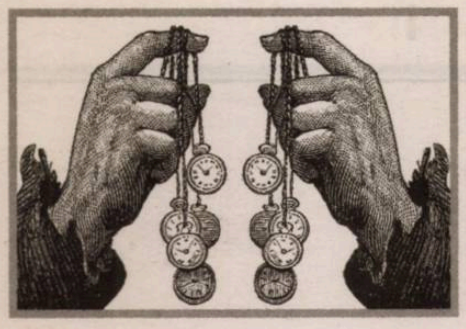

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Memento Alexandru Paleologu

Amintirea lui Alexandru Paleologu („conu' Alecu“ pentru sufletul meu...) e multicoloră, suculentă, plină de umor și melancolie. O efigie a firescului, a inclasabilului, a nobleții și a cordialității. Întîlnirea cu el face parte din seria întîlnirilor norocoase de care am avut parte, prin jocul binevoitor al destinului, în anii mei de formație. N-a fost vorba de „pedagogie“, în sens clasic: conu' Alecu nu modela prin manevre didactice, ci prin *iradiere,* prin felul său de a fi. Admirația se transforma, de aceea, destul de rapid, în iubire convivială, în bună-dispoziție boierească. Cîndva, va trebui să inventariez și să consemnez anecdotica sapiențială a întîlnirilor pe care le-am avut cu Alexandru Paleologu, atmosfera destinsă (dar fără gesticulație frivolă, fără euforie decorativă) a dialogului cu el. Cîte ceva am povestit deja sau am preluat din povestirile altora. Aș face, între altele, un discurs amplu despre ceea ce mi se pare a fi axa amplasamentului spiritual și existențial al conului Alecu, un enunț atotcuprinzător al filosofiei sale de viață: *„Credință în Dumnezeu și-n rest – relativism total!“*. Un fel de a spune că nu păcătuim, cum se întîmplă în veacul secularizării, prin evacuarea Absolutului din viața zilnică, ci, mai curînd, prin *inflația unor absoluturi secunde,* prin monumentalizarea retorică, abuzivă, a oricărei opțiuni lumești, prin dizolvarea cerului în aburul factice al micilor pasiuni private: absolutul repetitiv al amorului profan, absolutul profesiei, al carierei de succes, al orgoliului personal, al gloriei sublunare. Toate – ocultînd Absolutul Însuși. Absolutul Însuși devine relativ, cînd relativitatea pămîntească e convertită în Absolut, ocupînd, fără rest, scena vieții individuale. Cum ar fi spus Jung, proliferarea cuvintelor sfîrșește prin a adumbri Cuvîntul. Absolutul adevărat suspendă absolutizările arbitrare, fudulia judecării aproapelui, vanitatea certitudinilor indemolabile. Nu e vorba, în spusa domnului Paleologu, despre o victorie postmodernă a unui relativism devenit doctrină. E vorba despre faptul că singura justificare *realistă* a relativismului este păstrarea la vîrf, în centru, a Absolutului unic, reper inconturnabil, sens și orientare, criteriu inamovibil al ordinii lumii. De îndată ce ai fixat privirea asupra acestui unic Absolut, tot restul devine o procesiune de „relativități“ acceptabile. Așadar: „Credință în Dumnezeu și-n rest – relativism total!“.

La ceas aniversar, am găsit un text, scris în 1984, ca reacție la comentariul unei tinere (pe-atunci) prietene, care îl caracterizase pe Alexandru Paleologu drept un „cultural de contact“, nu de „atac“. M-am grăbit să temperez această „radicalitate“ juvenil-critică, sugerînd un portret ceva mai nuanțat al celui vizat. Iată textul meu de-atunci, pe care îl ofer cititorului de azi, ca pe o reînnoită declarație de dragoste pentru unul dintre fermecătorii mei maeștri:

(...) Mai întîi, îndărătul domnului Paleologu s-au adunat cîțiva ani buni de viață, mai mulți decît ai noștri, și trăiți fără jumătăți de măsură: a vegheat mai multe nopți decît noi, a stat „subt obroc“, a supraviețuit cîtorva prieteni și cîtorva iubite. A plîns, cum singur povestește, citindu-i pe Tolstoi și pe alții, și a avut ceva viu de spus cui a vrut să-l asculte. Pe scurt, a trecut prin viața noastră literară, sau prin viața noastră pur și simplu, cu farmec, cu panaș, știind bine gramatica și eticheta, împotriva unei ambianțe din ce în ce mai fruste. Pe urmă, noi ăștia „mai tineri“ trebuie să judecăm totul contextual. Alecu în sine e o problemă a Judecății de Apoi sau a taclalei șoptite între patru ochi. Dar Alecu, în ambianța românească de azi, e o instanță la care nu avem voie să ne raportăm prin spirit critic decît în subsidiar, în treacăt sau mai bine deloc. De ce? Fiindcă nu avem altul ca el și fiindcă e simbolul unui univers pe care, dacă îl uităm, pierdem cei șapte ani de-acasă ai bunei-cuviințe intelectuale. Putem bombăni în sinea noastră orice. Dar: într-o lume sufocată de lipsă de educație în cel mai bun caz pitorească, conu' Alecu repune în drepturi cultul ceremoniei: ne învață cum se prețuiește un amic și cum se salută un potrivnic, cum se aruncă mănușa și cum se ridică mănușa, cum se înjură cu amenitate, cum se tace, cum se riscă fără bravadă, cum se ține o făgăduință, cum se vorbește franțuzește, cum se mimează naturalețea, cum se obține galanteria fără vulgaritate, cum se zîmbește interlocutorului cînd e idiot, cum se primește o înfrîngere, cum se trece sub tăcere o victorie, cum se stă la masă, cum se suportă canicula fără transpirație, cum se păstrează – în praful verii – albul cămășii și cîte și mai cîte asemenea delicatese anexe, dar esențiale, care, fără a ține loc de conținut, pot da omului și unei epoci întregi măcar o aparență de onorabilitate. De aceea îl iubesc pe Conu' Alecu! E ultima reverență pe care o face veacului nostru boierimea autohtonă.

Conu' Alecu nu modela prin manevre didactice, ci prin iradiere.

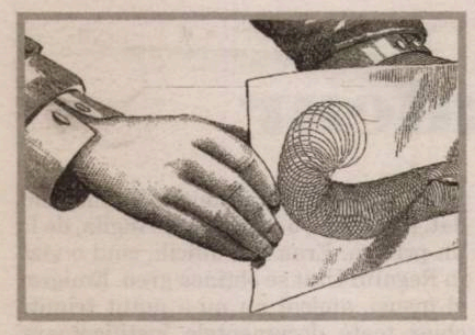

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Susținere sau trădare?

Vede oricine: „cazul Kövesi“ a devenit mult mai mult decît o dispută internă, o temă de campanie electorală, o răzbunare ori – cum spun unii – un „act de reparație“. A devenit, grație acțiunilor nesăbuite ale Puterii de la București, o confruntare directă între această Putere și Uniunea Europeană. Deschiderea a două dosare penale, ba și punerea sub control judiciar a fostei șefe a DNA sînt mult mai mult decît niște acte de hărțuire împotriva unei persoane urîte profund de o parte importantă a elitei politice de la București; au devenit o punere în discuție chiar a principiilor de drept pe care Bucureștiul s-a angajat să le respecte. Întrebarea este: va rezista presiunii Uniunea Europeană sau va ceda, chipurile, ca să păstreze bune relații și să mențină o cale de negociere?

Deocamdată, Parlamentul UE a stat drept, prin declarații ale unor reprezentanți de frunte ai săi. Dna Kövesi este în continuare aleasa Parlamentului European. Există și niște reacții de susținere din partea unor ambasade. Dar guvernarea de la București nu mai ține seama de mult de astfel de declarații, despre care crede că n-au aproape nici o putere reală. Însăși înființarea „Secției speciale“ care o anchetează pe dna Kövesi a fost intens criticată de Curtea de la Veneția, de grupul GRECO, de raportul MCV, așa cum a fost intens criticată și de organizații interne – CSM, asociații ale magistraților, ONG-uri, președinte, opinie publică. Fiind o procuratură sustrasă controlului Procurorului General, înființată prin OUG, nesupusă controlului constituțional, „Secția specială“ (SIIJ) e un organism ilegitim în fond, și probabil că pînă și Curtea Constituțională ar avea obiecții la ea, cînd și dacă va fi sesizată. Scopul ei general – acela de a-i șantaja și de a-i hărțui pe magistrați, pentru a-i subordona politic – s-a pliat acum unei priorități esențiale: acela de a bloca ascensiunea dnei Kövesi în funcția de procuror general european. Nu mă îndoiesc că lucrul este evident pentru toată lumea – politicieni europeni, diplomați străini, miniștri din UE, șefi de guverne. Întrebarea este: vor acționa corespunzător? O vor numi totuși pe Kövesi, vorba pesedistului, „pentru că pot“? În pofida a toate șicanele, prin însuși actul unei asemenea numiri, vor denunța implicit ilegitimitatea SIIJ? În consecință, vor accepta un veritabil război diplomatic, juridic, politic cu Bucureștiul?

Cum spuneam, Parlamentul European s-a pronunțat. Dar urmează să vorbească statele (reprezentate în Consiliul European și în celelalte organisme), în primul rînd statele mari, precum Germania și Franța. Vrem să vedem dacă acestea vor susține neabătut principiile pe care s-a clădit UE. Vrem să știm dacă vor susține persoana pe care au lăudat-o de atîtea ori în anii trecuți și despre care știu fără îndoială că este hărțuită și anchetată pe nedrept de către o Putere pe care ele însele au criticat-o adesea în ultimul timp pentru legislația anti-Justiție pe care a promovat-o în propriul interes „penal“. Sau vor ceda condamnatului definitiv Dragnea, ca să nu „agite apele“ și mai mult? Împăciuitorismul n-a murit la München în 1938. El este o atitudine generală și persistentă. Ei îi cad pradă mai ales fie oamenii bine intenționați, dar naivi, cărora le e greu să-și imagineze că „ceilalți“ sînt rău intenționați și profitori, fie cinicii, pentru care nici un principiu nu merită să fie susținut, dacă dezavantajele de moment riscă să fie prea mari.

Regimul Dragnea a lăsat clar să se înțeleagă că în „cazul Kövesi“ nu va ceda de bunăvoie și că e în stare să meargă pînă la a o arunca în închisoare pe fost șefă a DNA. A arătat de asemenea că nu-i pasă de rapoarte MCV, de critici externe și interne, de diplomație. Poate nici amenințarea cu articolul 7 nu-l sperie prea mult, deoarece știe că decizia, care trebuie luată de celelalte state în unanimitate, nu va trece, mulțumită Ungariei, Poloniei, poate chiar Italiei. Probabil însă că va ceda, dacă va fi silit cu alte mijloace. Și acestea nu lipsesc. (S-a văzut cînd cu OUG 114, a „lăcomiei“, că Guvernul a revenit cu termeni mai rezonabili, de îndată ce amenințarea cu scăderea rating-ului de țară s-a pus în acțiune și leul a început să scadă vertiginos.) Întrebarea e numai dacă se vrea să se acționeze hotărît și eficient.

Următoarele săptămîni vor fi cruciale nu numai pentru a ști cine va fi procurorul general european, dar și pentru a vedea dacă UE se va lăsa intimidată sau își va susține principiile și onoarea. Nu mă îndoiesc că știe că o cedare într-un punct atît de sensibil va induce o mult mai generală disoluție a încrederii în instituțiile alese, precum Parlamentul European, și va genera insolențe în serie ale iliberalilor de pretutindeni. Dacă UE cedează în fața unei țări relativ mici și slabe economic, precum România, ce mesaj se va transmite Rusiei lui Putin sau chiar Americii lui Trump? Sau chiar Italiei lui Salvini? Unul sumbru: că UE e, sub raportul voinței, ferfeniță. Și cum e greu să-i suspectezi pe conducătorii statelor europene de naivitate, nu-i vom putea decît acuza de cinism și oportunism miop. Căci într-un atare caz n-o vor fi trădat doar pe LCK, ci tot ceea ce e încă Justiție autentică în România, vor fi trădat tot ceea ce e mai bun în societatea românească, pe scurt, vor fi trădat adevărata Românie. Și împreună cu ea, adevărata Europă.

P.S. O voce e absentă, public cel puțin, în scandalul Kövesi: aceea a președintelui Iohannis. Am dori să știm: care e poziția sa? A acționat pentru a-și convinge partenerii europeni de oportunitatea numirii LCK în funcția de procuror general european? Și de ce tace?

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

La **văru'**

Sînt în Bedford. La de vere sau la văru' (De Vere Estate), unde e iarăși ca în bancurile cu proști. E atît de frumos și de liniște că îmi e teamă că am mierlit-o și sînt pe veșnicele plaiuri ale vînătorii, așa cum mi le imaginam cînd citeam cărțile lui Karl May.

Stau afară, e soare și mă căznesc să nu o iau razna de atîta bine. O scurtă amintire a comunismului nu strică.

E sîmbătă. Plouă tare și îmi e frig. Nu e nimic de făcut prin oraș, nu e curent în centru și oricum nu am bani ca să pot intra undeva. Pantofii mei au găuri în talpă. Le-am acoperit cu leucoplast și branțuri, dar oricum, pe vremea asta, ciorapii sînt fleașcă.

Acasă e frig, avem igrasie și e cenușiu tare. Nu avem nici curent, nici gaze, că, deh, construim cea mai înaintată societate – cea comunistă – și ne obișnuim să nu mai avem nevoi. Mama e plecată la o înmormîntare a unei mătuși la Piatra Neamț de două zile, iar la soră-mea nu am chef să mă duc – stă la vreo 20 de minute de frig și bălți.

Tata, un alcoolic impecabil, doarme în camera lui și cel mai probabil va intra în tura de noapte. Are un serviciu execrabil, lucrează 12 cu 24. Mi-e foame. Avem doar margarină în frigider. Margarina nu se poate întinde și merge doar pe pîine prăjită. Mănînc pîine cu gem și citesc.

De obicei funcționează cititul, evadez rapid în cărțile pe care le citesc, dar astăzi nu merge nici asta. Aș vrea să vorbesc la telefon cu unul dintre prieteni, dar vorbește Auraș (cuplajul) cu iubitul ei, care e cu vreo trei ani mai mare decît mine și nu am chef să iau bătaie.

Tot mi-e foame. Tata ascunde mîncare în balconul lui. E frînt de beat, așa că nu există pericol. Găsesc niște Eugenii. Îmi rup într-una dintre ele dintele din față. Abia am intrat în adolescență și, după ce că sînt sărăntocul clasei, acum am și un dinte rupt.

Și pentru prima dată simt că îmi vine să o iau pe pereți. Vine soră-mea îngrijorată că nu m-am dus la ea să mănînc. E obosită rău, lucrează și ea în niște ture cretine pentru construirea socialismului psihopatului ăluia de Ceaușescu. E tare, tare frumoasă. Vede că sînt amărît. Mă ia în brațe și mă forțează să merg la ea. Au și gaz, și curent. Îmi face sărățele. Soțul ei mă face să rîd. Și îmi dă să citesc Karl May.

Au trecut mai bine de trei decenii. Senzația de furie și de neputință am tot avut-o, dar o gestionez bine. În România lui Dragnea și a Vioricăi, a televiziunilor lui Ghiță și Voiculescu, ar fi fost cam imposibil altfel.

Gafele noastre, ale noilor politicieni, și viitorul par mult mai puțin enervante de aici, de pe moșia asta de neam prost. Majoritatea celor pe care îi învăț lucruri sînt englezi, dar sînt și greci, italieni, un ungur, un indian și un polonez în grup. Afacerea mea merge tare bine, am mai multe contracte decît am chef să muncesc și aș putea să vin la fiecare două luni aici pentru a lucra pe jumătatea asta de județ.

Sînt cam răsfățat. Aș putea să trăiesc pe trei continente diferite și să nu am deloc grija zilei de mîine. Și, totuși, din cînd în cînd mă apucă văicăreala. Da, sigur, Dragnea e o hahaleră, iar Ciuvică nu e om, dar acuș-acuș dau cireșele, sînt o mulțime de oameni noi și tare faini în partidele noi și avem o șansă ca în cîțiva ani să ne revenim după epoca PSD.

Și, uite așa, tolănit pe șezlongul lui văru', pricep brusc că este absurd să continuăm așa. Că sîntem pe o spirală violentă în care scopul nu mai este cum să facem România mai bună, ci cum să ne distrugem complet încrederea unii în ceilalți. O parte dintre oamenii pe care îi iubim, o parte dintre părinții sau bunicii noștri susțin PSD. Firesc și decent este să ne ascultăm unii pe ceilalți. Să încercăm să ne înțelegem punctele de vedere. Sigur că sînt oameni politici care nu vor și nu pot să facă asta. Sigur că lupta pentru supraviețuirea politică și pentru evitarea pușcăriei transformă politicieni în oameni profund toxici pentru România. Soluția însă nu este ca tabăra care ne urăște să fie mai mică decît tabăra pe care o urîm. Bunul-simț va vindeca România. Nu bîta, ci discuțiile calme între oameni care își doresc să găsească soluțiile cele mai bune pentru cei mai mulți ar trebui să fie preocuparea noastră.

Radicalizarea are rezultate imediate. Discursurile agresive, conspirațiile absurde, scandalul mobilizează pe termen scurt, dar au un efect catastrofal pe termen mediu și lung. Eu vreau să îmbătrînesc în România. Vreau să pot discuta normal cu oricine și oricînd. Vreau o Românie bună.

Nu doresc să avem cît mai mulți oameni la pușcărie, ci să avem o clasă politică curată, profesionistă, decentă. E foarte greu să nu răspunzi la atacurile abjecte gîndite de oameni disperați. E obositor să dezminți minciuni oribile deghizate în știri. E aproape imposibil să faci față zecilor de „știri" despre securisme promovate de foști securiști. Dar eu vreau să devin un om mai bun într-o Românie mai bună.

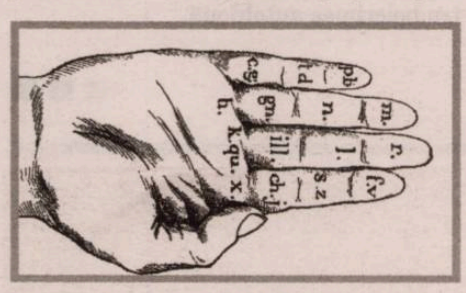

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Victoriile unui gafeur

Colegul meu de la Etimologie, Dodel Flambă, este cel mai simpatizat om din Universitate. Vorbim despre o performanță singulară. În mediul academic, nu trebuie să insist, concurența acerbă îl transformă pe fiecare în inamicul feroce al fiecăruia. Rămîne de aceea uimitor cum un ins poate reuși aici să nu-și strice niciodată imaginea de bonom, fiind apreciat de exponenții tuturor generațiilor de universitari. Am mers recent la o cafea cu el și, știind că nu s-ar supăra, l-am întrebat care a fost cheia succesului său. A zîmbit și mi-a spus: „Mă mir și pe mine, îți zic drept, modul în care cuceresc imediat indivizii din jur. Situația persistă încă din copilărie, nu reprezintă o achiziție a maturității. Autoanalizîndu-mă, am ajuns la concluzia că la mijloc s-ar afla un paradox. *Comit mereu gafe, sînt maestrul absolut al confuziilor, am vocație incontestabilă de încurcă-lume!* Totuși, invers decît ceilalți gafeuri – care, de regulă, eșuează în izolare socială și antipatie colectivă –, eu m-am bucurat de simpatie, culmea, tocmai prin boacănele pe care le-am cauzat. Am amintiri, din copilăria mea ceaușistă, despre asemenea bizarerii. Maică-mea a fost profesoară de chimie la un liceu industrial. O auzeam periodic vorbind acasă, cu teamă, despre brigăzile ministeriale ordonate de șefii și tovarășii ăia babani. Habar n-aveam pe atunci că *brigada ministerială* însemna o echipă de inspectori, de profil, de la Învățămînt. N-aveam idee nici cine erau *babanii* din spatele lor. Odată, mama m-a luat cu ea la școală. Încheia medii în cancelarie și m-a lăsat să mă joc în curtea liceului. Deodată, a răsărit lîngă mine unul cu mutră de căpcăun. S-a răstit de-am înghețat: *Cine ești tu, bă?* Mai mult mort decît viu, am făcut niște asociații în minte și am explicat: *Tovarășu' Șef Baban și domnu' Brigadă, sînt fiul lu' tovarășa și lu' doamna profesoară Flambă.* Ipochimenul a izbucnit în rîs nebunește. M-a întrebat dacă nu cumva m-am scăpat pe mine și m-a dus de mînă la cancelarie. Era tovarășul director, un șacal el însuși, dar care, de atunci, s-a purtat frumos cu maică-mea, întrebînd-o des, cu drag, cum o mai ducea *puțifer*, adică eu. Așa mi-am petrecut copilăria și adolescența. Din *gafă pozitivă* în *gafă pozitivă*. Dintr-un triumf în altul. Eroic."

Dodel a surîs cu nostalgie. Apoi a continuat: „În anii crizei alimentare, cînd totul era raționalizat, le ziceam vînzătoarelor, poposind finalmente în fața lor, după așteptatul la o coadă gigantică: *Juma' de kil de ulei, doamnă doctor!* Bineînțeles că numai juma' kil de om se dădea oricum (de asta mă și puneau ai mei la rînd cu dînșii), dar faptul că eu, copilașul ingenuu, văzînd halatul alb, credeam că mă aflu dinaintea unui medic o înduioșa într-atît pe femeie, încît îmi mai strecura o sticlă în plasă, în urletele ultragiate ale celor din urma noastră. Devenisem un soi de iarbă a fiarelor comuniste. Părinții mă tîrau peste tot și mă puneau în flancul întîi al oricărui tip de confruntare, de parcă aș fi fost un talisman prețios. Nici matur nu am încetat să gafez – cum să mă exprim? – glorios. Cînd am intrat preparator la Universitate, ultima semnătură pe cartea de muncă am obținut-o de la prorectorița cu personalul, o bestie neîmblînzită, după cum fusesem avertizat. Ciocănesc la ușa biroului ei, bag capul și precizez timid: *Pe doamna prorector Gina Lollobrigida o caut, vă rog.* Persoana din încăpere, un satrap feminin, s-a înveselit brusc, m-a invitat să iau loc și m-a tratat excelent. Am fost favorizat de ea ani îndelungați după episod. Am aflat ulterior că, în realitate, o chema *Nina Conopida*... Ce să-ți mai povestesc? Am primit, la un moment dat, prin 1995, o invitație în Anglia, de la un prieten. Erau ani dificili, cînd o viză în Regatul Unit se obținea greu. Emigrat el însuși, amicul nu mi-a putut trimite chiar toate documentele justificatoare. M-am programat totuși la ambasadă. Am intrat în sala de servicii consulare cu un val de pești și prostituate autohtone pe lîngă mine. Cînd m-a strigat englezul la ghișeu, m-am apropiat și l-am salutat jovial: *How do you do, Your Excellency, Mr. Ambassador?* Funcționarul m-a privit derutat. S-a uitat sumar prin acte și mi-a lipit iute viza în pașaport. Am plecat fericit, studiat îndeaproape, cu invidie, de cohortele de infractori, bulucite pe la celelalte ghișee. De unde era să știu eu, la vremea respectivă, că un amărît de consul aprobă viza și nu ambasadorul? La fel am ținut-o și cu colegii din Universitate. Dinspre o confuzie către alta. În loc să se supere, toți păreau să fie încîntați de aiurelile pe care le emiteam."

Gina Lollobrigida

© wikimedia commons

Am dat din cap lămurit. „Apropo", a tresărit Dodel, „felicitări! Am auzit că ai cîștigat Premiul Pulitzer!" Mi s-au învîrtit ochii în cap. Mi-am amintit însă că, pe 1 aprilie, cîțiva colegi de generație mi-au făcut o farsă, scriind pe site-ul facultății că aș fi primit *Premiul Decretel* pentru publicistică. Am zîmbit afectuos. Cum să nu-l iubești pe omul ăsta?

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

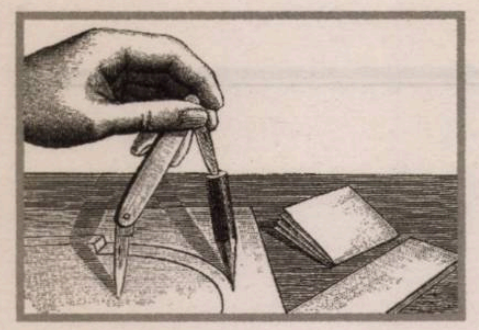

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Cînd Europa se va trezi... colonie economică a Chinei

O întrebare, pentru început: dacă ar fi să alegeți, cui ați prefera să furnizați toate informațiile despre viața dumneavoastră intimă și profesională, chinezilor sau americanilor?

Reformulez astfel neliniștile exprimate în ultimii cinci ani în Statele Unite și în Europa legate de uluitoarea ofensivă tehnologică a Chinei. Cotidianul francez *Le Figaro* îl cita, luni, 25 martie, pe un diplomat francez cu următoarea afirmație: „Cine va controla tehnologia 5G va controla lumea". Ce va însemna acest 5G în viitoarele decenii putem rezuma printr-o frază aparținînd unui expert: cea mai mare schimbare de paradigmă civilizațională de la inventarea electricității.

Statele Unite și China sînt în acest moment în competiție pentru a-și impune noua tehnologie în materie de telecomunicații, competiție avînd deja accentele unui război comercial. Între cei doi giganți, Europa este descrisă astăzi de mulți specialiști drept un „pitic tehnologic" care a ieșit practic din cursă.

În 1973 apărea în Franța, la Editura Fayard, o carte despre China, scrisă de academicianul Alain Peyrefitte, avînd un titlu premonitoriu: *Cînd China se va trezi*. La acea oră, China încă nu ieșise din rătăcirile ei maoiste. Ceea ce s-a numit „miracolul economic chinez" a început în 1979. China a devenit în cîteva decenii „atelierul lumii", spațiu providențial de investiții pentru marile puteri industriale și comerciale. În urmă cu vreo zece ani mă aflam la New York și am rămas stupefiat, în magazinele de pe Fifth Avenue, să constat că îmi era greu să găsesc un produs cu marca *made in USA*. Voiam, ca tot omul, să mă întorc cu niște cadouri acasă, dar țineam ca ele să poarte marca de fabricație americană. Numai că produsele *made in USA* lipseau cu desăvîrșire sau trebuiau căutate cu lumînarea...

În contextul vizitei efectuate în Franța de președintele chinez Xi Jinping între 24 și 26 martie, șeful statului francez, Emmanuel Macron, a lansat un apel către europeni care ar putea fi rezumat cam așa: este timpul să ne trezim și să ieșim din naivitate în relațiile noastre cu China. Fapt fără precedent, Emmanuel Macron i-a invitat la Paris pe cancelara germană Angela Merkel și pe președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, cu intenția evidentă de a crea un front comun european în fața Chinei. O Chină care cumpără în Europa tot ce poate: întreprinderi, porturi, exploatări miniere, pămînturi, podgorii... Să fi devenit „gigantul asiatic" un „căpcăun mondial"? Această ultimă expresie am auzit-o din gura unui comentator pe postul de Radio France Inter, ceea ce marchează o ruptură cu o anumită complezență a mediilor de informare franceze față de China.

În limbaj diplomatic, dar pe un ton de avertisment, Franța și Germania i-au dat de înțeles președintelui chinez că fără o reechilibrare a raporturilor comerciale dintre Europa și China nu poate fi imaginat un „viitor radios" în relațiile bilaterale. Europenii nu se tem doar de expansiunea tehnologică a „gigantului Huawei", ci și de rețeaua de infrastructuri transcontinentală construită de China și care poartă un nume de natură să păcălească pe toată lumea: Noul Drum al Mătăsii. Cuvîntul „mătase" evocă lucruri cît se poate de plăcute... Aproape că nici nu-ți vine să te gîndești că pe acest drum (care este și feroviar) vin milioane de tone de produse chinezești care inundă Europa, fără ca produsele europene să poată călători și ele, în aceeași cantitate, în sens invers.

Într-un context în care Donald Trump a luat o atitudine războinică față de China, aceasta din urmă caută în mod evident aliați. La Paris și la Berlin nu este însă agreată o anumită strategie a Chinei care își propune să creeze diviziuni în Europa. Chinezii aproape că nu recunosc Uniunea Europeană ca o entitate, lor le plac relațiile bilaterale, cu fiecare țară europeană în parte. Italia a semnat recent un parteneriat pentru a profita de Noul Drum al Mătăsii. Grecia, Ungaria, Portugalia sînt tot mai legate economic de China... În umbra cancelariilor occidentale, experții și consilierii trag semnale de alarmă: Europa riscă să devină tot mai dependentă, din punct de vedere economic, de China, riscă să devină o colonie economică a „căpcăunului" asiatic.

„Împăratul roșu", cum i se mai spune lui Xi Jinping, îi mai sperie pe europeni și din cauza autoritarismului său. După moartea lui Mao, liderii chienzi au instituit o convenție, ca nimeni să nu rămînă la putere mai mult de zece ani. Xi Jinping a rupt însă acest „contract politic" postmaoist și a trasat pentru China un program clar: să devină prima putere în toate domeniile pînă în 2025.

S-ar părea că Deng Xiaoping, aflat la cîrmă între 1978 și 1992, inițiatorul politicii de deschidere economică, le-ar fi dat următorul sfat succesorilor săi: nu vă grăbiți și nu vă arătați puterea. Un sfat înțelept pe care China de astăzi nu-l urmează, grăbită fiind să devină primul actor economic a lumii, și în același timp avidă de etalarea puterii sub toate formele.

Sigur, nimeni nu neagă faptul că această țară era deja prima putere economică a lumii în preajma anului 1300, cînd ajungea acolo italianul Marco Polo, și că în prezent China, cu cei un miliard trei sute de milioane de locuitori, are de jucat un rol internațional de primă mărime. Președintele Xi Jinping a acceptat, de altfel, la Paris, ideea că multilateralismul este singurul cadru posibil în ziua de azi pe planetă. Mai rămîne ca liderii chinezi să adopte și un stil *fair-play* de joc într-un moment cînd principalii lor parteneri încep să se întrebe dacă nu cumva au și pierdut partida.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 29 MARTIE, la toate punctele de difuzare a presei 11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

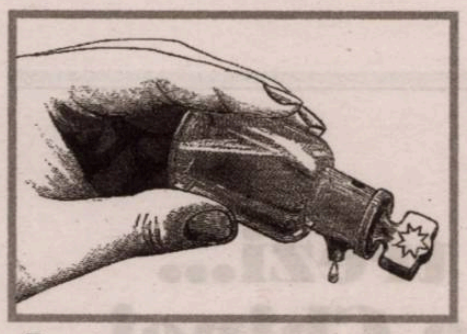

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Vești bune

În spațiul atît de des criticat al Internetului, în care oricine poate găsi din belșug știri false, bîrfe, articole pseudoștiințifice, păreri absurde și insulte gratuite, există și zona mai sigură a continuității cu vechea cultură a tiparului, pentru care tehnologia modernă nu este decît un mijloc de conservare și transmitere – prin digitalizarea cărților și a periodicelor vechi. În bibliotecile digitale, ediții greu accesibile, la care cel interesat nu putea să ajungă decît foarte greu, sînt la îndemîna oricui, cercetătorul poate accesa de acasă ediții și manuscrise prețioase. Am salutat, la timpul apariției lor, proiectele de digitalizare care au avut și la noi rezultate remarcabile: colecția Dacoromania, transformată în Digibuc (Biblioteca Digitală a Bucureștilor), realizată de Biblioteca Metropolitană București și care oferea cititorilor un material extrem de bogat – presă, cărți vechi, dicționare, cu o specială orientare către bibliografia istorică. Din păcate, în prezent, Biblioteca Digitală a Bucureștilor este doar intermitent la dispoziția cercetătorului, pentru că traversează de mai mult timp o frustrantă etapă de simplă supraviețuire, cu blocaje îndelungate. Lucruri interesante (dar încă prea puține) se mai găsesc în colecțiile digitale ale Bibliotecii Naționale și pe siteurile altor biblioteci din țară. Un avans considerabil l-a luat în ultimii ani Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga“ din Cluj – mai ales în ceea ce privește digitalizarea presei locale, a periodicelor publicate în română și în maghiară în Transilvania.

Cea mai recentă veste bună este că și Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu“ din Iași a început, într-un ritm alert, să îmbogățească patrimoniul științific și cultural pus la dispoziția cititorilor prin Internet. Deocamdată, materialele cele mai interesante sînt cele ale vechilor noastre reviste de lingvistică și filologie. Cercetătorul – dar și cititorul nespecialist, interesat de istoria limbii sau de etimologie – poate găsi acum, pe site-ul bibliotecii, alături de *Anuarul de lingvistică și istorie literară* (deja existent în paginile electronice ale Institutului „Philippide“), *Arhiva Societății științifice și literare din Iași*, dar mai ales *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide“* (înființat și condus de Iorgu Iordan, la Iași) și *Bulletin linguistique* (înființat și condus de Alexandru Rosetti, la București).

Specialiștii știu că probleme esențiale ale filologiei românești au fost mai întâi formulate și dezbătute în aceste reviste, în studii citate și comentate pînă în prezent; pentru nespecialiști, e interesant să vadă cît de europene și sincronizate cu cercetarea din vremea lor erau aceste reviste, în care se publica în română, franceză și germană, în care semnau frecvent Leo Spitzer și alți lingviști străini și care menținеau ritmul firesc al informării științifice prin zeci de recenzii, intrînd în dialog cu cei mai importanți lingviști și filologi ai vremii.

Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide“ (cunoscut și prin formula prescurtată *Buletinul Philippide*) și *Bulletin linguistique* cuprindeau, printre altele (în direcțiile dominante ale lingvisticii și ale filologiei: fonologie istorică și experimentală, gramatică, etimologie etc.), unele dintre primele studii consistente și științifice depre argoul românesc. În *Buletinul Philippide*, interesul lui Iorgu Iordan pentru limba vorbită contemporană a stimulat apariția mai multor înregistrări de material inedit din „argot-ul ieșean“, „argot-ul basarabean“, „limbajul mahalalelor“, „limbajul școlarilor“, argoul militarilor etc. În paginile acestor articole găsim atestări, contexte și ipoteze etimologice pentru cuvinte ca *blat, bișTari, a cafti, caterincă, gabor, a gini, potol, șest, șpagă, țuhaus, a zuli* și multe altele, dintre care destule efemere *(șanticler)* sau intrate apoi în registrul familiar *(banc)*. În același domeniu, *Bulletin linguistique* publica studiul fundamental, urmat de mai multe completări, al lui Alexandru Graur, despre pătrunderea cuvintelor din limba romanì în română, mai ales în registrul argotic *(Les mots tsiganes en roumain,* 1934).

Înființate în anii '30 (*Bulletin linguistique* în 1933, *Buletinul Philippide* în 1934), revistele au rezistat pînă puțin după război (pînă în 1948, respectiv 1945); desființarea lor era rezultatul unei politici declarate de închidere a legăturilor cu „Occidentul burghez“ și de generalizare forțată a modelelor sovietice. Noile reviste de specialitate apărute începînd din anii '50 au avut însă avantajul unor modele solide și al unei tradiții respectabile de cercetare filologică – cu care au restabilit legăturile, pe măsură ce presiunea politică slăbea. Ar fi de mare folos completarea istoriei lingvisticii românești și a bibliografiei de specialitate prin digitalizarea acestor reviste, ca rezultat al eforturilor demne de toată lauda ale Bibliotecii Universitare ieșene.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

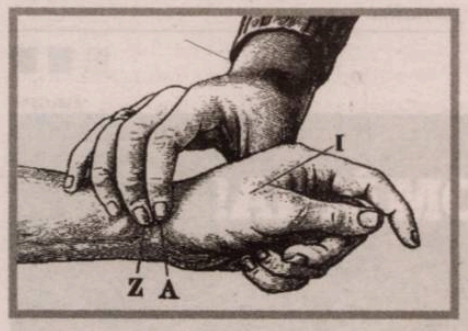

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Nervi de primăvară

Primăvara vine întotdeauna cu un aer proaspăt, cu senzația de noutate. Dar cum ar arăta o primăvară care să nu aducă de fapt nimic nou, prospețime și revitalizare, de fapt viață, ci doar să cosmetizeze un decor deja veștejit? Niște frunze uscate, vopsite cu verde și lipite cu lipici pe crengi cum v-ar părea?

Am luat-o de departe, să mă dau mai aproape puțin. O chestie nouă de care mă leg oarecum exterior, pentru a ajunge la cîteva idei de fond, este simularea la clasa a VII-a. Dar, de fapt, despre simulări în general vreau să spun niște cuvinte. Nu despre cît sînt sau nu de relevante, nici despre subiecte, pentru că aceste aspecte le-am mai atins. Dar cum pot să își arate ele, totuși, relevanța, dacă tot s-au dat? Cred că există niște plusuri ale acestui exercițiu. Mai întîi, fără îndoială că e eficient din perspectiva punerii elevilor în situație de examen. Ce înseamnă să îți gestionezi timpul, ce înseamnă să scrii cu cerneală albastră, ce înseamnă să nu trișezi sau să respecți indicațiile care te protejează de anularea lucrării ș.a.m.d. În altă ordine de idei însă, cum facem ca simularea să aibă eficiență și din punctul de vedere al pregătirii elevilor? Păi, în primul rînd, o luăm ca simulare. Adică nu ca indicator al eșecului sau motivație a lansării unor ditirambi critici. Nu pentru victimizare sau căutare de vinovați există aceste simulări, nu pentru a genera panică, spaimă, disperare. Ci simplu, pur și simplu, ca indicator real (mă rog, atît cît se poate cu niște subiecte problematice) al nivelului de pregătire. Și apoi? veți întreba. Apoi urmezi niște pași simpli și ei, cum bine a sintetizat o profesoară pe Facebook, Laura Borbe. Rezolvi subiectul cu elevii, explicînd fiecare cerință în detaliu. Compari împreună cu ei subiectul și baremul, pentru a-i ajuta să înțeleagă ce înseamnă un barem, relevanța lui, limitele pe care le impune. Îi lași să își vadă lucrările și le ceri să le compare cu rezolvarea subiectului făcută împreună. Le răspunzi la întrebările pe care le au, pentru a le clarifica nedumeririle. La final, e necesar un *feedback* lămuritor, care să clarifice pe cît posibil ce anume trebuie recuperat din materie, care sînt marile vulnerabilități, unde se poate cîștiga mai ușor teren, ce putem face noi, profesorii, pentru a sprijini acest efort de recuperare. Acest *feedback* se dă și părinților, la ședințe cu părinții sau în programul de audiențe.

Ce nu trebuie făcut? În afară de ce spuneam mai sus, evitarea victimizării, a acuzelor sau a mesajelor care generează panică, nu ne arătăm mușchii și nu facem pe creatorii de bareme. Mai precis, chiar dacă avem rezerve față de unele abordări ale subiectului și ale baremului, respectăm în notare limitele trasate de acestea. Și în nici un caz nu ne apucăm să suprainterpretăm o cerință și rezolvarea ei, în nici un caz. De ce spun asta? Pentru că am auzit cazuri ale unor profesori care, de pildă, la un subiect care solicita relatarea unei întîmplări, pretindeau de fapt o narațiune cu toate momentele subiectului. Profesori de fițe. Care vor să arate parcă ce proști sînt propriii lor elevi, în loc să se bucure, să aprecieze faptul că le pot da note bune. Niciodată n-am înțeles meteahna asta a unora. De a le arăta elevilor cu orice preț că greșesc, că nu-s buni, că, uite, ți-am găsit o chichiță. Aș invita toți profesorii de fițe care nu știu cum să mai depuncteze o lucrare să plece de la catedră și să-și exprime punctele de vedere prin spațiile lor private. Să nu mai facă pe marii dezvoltatori de opere perfecte. Pînă la urmă, să nu mai facă rău în mod calculat, voluntar! Dacă cerința și baremul solicită elevului să scrie o întîmplare cu succesiunea logică a faptelor, să nu ceară ostentativ momentele subiectului, în 150 de cuvinte, respectiv să depuncteze agresiv avînd acest pretext. Pentru că o întîmplare cu succesiunea logică a faptelor nu înseamnă momentele subiectului. Și de asemenea i-aș ruga să nu mai pretindă scandalos că elevul trebuie să noteze strict ce s-a „predat“ de către ei în clasă. Of, de ne-am elibera de toate aceste orgolii, de toate aceste frustrări, de toate aceste lupte cu elevii, cu colegii și, la urma urmei, cu noi înșine!

Pentru a doua noutate de primăvară nu-mi rămâne mult spațiu, dar e foarte probabil să ne mai dea ocazia să revenim asupra ei. Doamna ministru Andronescu a anunțat cam care e viziunea asupra ciclurilor de școlarizare în viitoarea lege a educației, act normativ la care înțelegem că se lucrează. În bula mea de Facebook oamenii au înțeles. Monica Halaszi a făcut o sinteză excelentă, mă alătur ei, mai rezumativ. E ușor de observat că legea pe care o propune e un *copy-paste* al Legii nr. 1/2011. Reforma propusă constă în schimbarea denumirii – „clasa pregătitoare devine clasa întîi“, „clasa a IX-a trece la gimnaziu“. Așadar viitoarea clasă a IX-a e actuala clasă a VIII-a, ca urmare a redenumirii nivelurilor. Evaluările propuse, la finalul clasei a III-a (actuala a II-a) și al clasei a VII-a (actuala a VI-a), există și acum. Bacalaureatul diferențiat e o discuție veche de peste zece ani, pornită de la modelul bacalaureatului francez. Apoi, valorile fundamentale pe care sistemul de învățămînt ar trebui să le cultive (încredere, echitate, solidaritate, eficacitate și autonomie) se regăsesc și în actuala lege. Proba nouă de la anumite tipuri de bacalaureat, cea de creativitate, cunoștințe, abilități, aptitudini și atitudini este o poezie, ca să mă exprim eufemistic. Conține termenii consubstanțiali conceptului de „competență“ (competența este suma cunoștințelor, abilităților și atitudinilor care contribuie la capacitatea unei persoane de a-și îndeplini eficient rolurile pe care le are, ceea ce presupune și creativitate), iar sistemul de învățămînt este, încă de la reforma Marga (1999), centrat pe dezvoltarea de competențe. Nu e nimic nou, așadar, doar e făcut să sune altfel.

Și-atunci, ca să închei și eu într-o notă poetică, mă întreb, alături de poetul Bacovia: *O, cînd va fi un cîntec de alte primăveri?!*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Oameni de la care nu te aștepți...

Mai mult ca sigur, cu toții am avut parte în viața asta de dezămăgiri legate de anumiți oameni din jurul nostru și, cu cît aceștia au fost mai apropiați, părinți, frați, surori, copii, iubiți și iubite, cu atît sentimentul de pierdere a fost mai dureros. Însă nu despre dezamăgire în sine este vorba în acest articol. Este vorba despre acei oameni cu care ai stat de multe ori la taclale, ați împărțit o masă, o bere, ați „fraternizat", ați simțit că sînteți pe aceeași lungime de undă, v-ați respectat și admirat reciproc pînă cînd, la un moment dat, s-a întîmplat un *switch* în existența lor (așa presupunem noi, dar *switch*-ul poate avea loc și în existența noastră) și n-ați mai putut comunica, ceva s-a rupt, n-a mai existat nici o cale de dialog, ba mai mult decît atît, în locul prieteniei, al solidarității s-a insinuat o dușmănie cumplită, de neînțeles. De multe ori, motivele au fost politice, ideologice sau legate de sensul existenței în sine.

Aveam un amic prin liceu dintr-o gașcă fină, de viitori intelectuali, cu discuții interminabile despre filozofie, artă, literatură. N-am fost foarte apropiați, însă ne simpatizam reciproc. Știa exact ce va face în viață, în ce excelează, ce carieră va alege, eu nu, dar asta nu ne împiedica să comunicăm, schimburi de idei pe care mi le amintesc destul de naive, de idealiste, dar simpatice. Am fost la munte împreună, am băut bere, l-am imitat pe Dan Spătaru și am jucat ping-pong. Mi se părea un tip foarte OK. Apoi gașca s-a destrămat (oricum eu nimerisem în ea întîmplător), amicul meu și-a urmat cariera la care visa și în care s-a dovedit a fi un bun profesionist, ceea ce era de așteptat, era un tip serios și muncitor. Genul de om care stă în banca lui și își vede de treabă. Ne mai intersectam uneori, simpatia reciprocă rămăsese aceeași, pînă cînd s-a petrecut *switch*-ul. Amicul meu a fost atras din ce în ce mai mult de tot ce înseamnă corectitudinea politică și a început să vadă în jurul lui numai rasiști, elemente nocive, dușmani de clasă. Din punctul meu de vedere, fostul meu amic s-a „înregimentat", din punctul lui de vedere ceea ce scriam și publicam eu nu corespundea „manualului". La un moment dat, m-a pus la zid, în mod public, pe Facebook. Nu pot să spun că a fost o mare dezamăgire, doar m-a surprins – nimic din discuțiile noastre relaxate de la 18 ani nu anunța acel ton vehement, intransigent, de denunțător, de comandant de unitate cu cravata care flutură în vînt. Nimic din caracterul lui nu părea să-l împingă spre lapidare. Inițial, am vrut să „mă justific", adică să inițez un dialog, însă nu s-a mai legat nimic. Parcă stăteam de vorbă cu un alt om. M-am tot întrebat: oare ce s-a întîmplat cu el între timp? Cînd a luat-o razna și de ce (conștientă și de faptul că, din perspectiva lui, eu eram cea care o luase razna)? Apoi am încetat să mă mai întreb, am ridicat doar din umeri, mi-am zis că nu mă așteptam de la el la așa ceva și atît. Astăzi, fostul meu amic nici nu mai reprezintă pentru mine o figură, o persoană, reprezintă doar un grup, o ideologie. Păcat.

Nimic din caracterul lui nu părea să-l împingă spre lapidare.

Mi s-a mai întîmplat o dată cu Băsescu, atunci cînd țara era împărțită în două – băsiști și antibăsiști. Aveam un prieten, un băiat deștept și cu un simț al umorului de excepție, care îl ura cu spume pe Băsescu. N-am înțeles niciodată ce-i făcuse Băsescu lui personal, însă doar cînd îi auzea numele uita și de glume, și de tot, devenea dintr-odată serios, se înroșea la față și începea să tune și să fulgere. Nu-l mai recunoșteam, chiar mă speria un pic. Cum ieșea Băsescu din discuție, cum se relaxa și redevenea omul pe care îl știam. La un moment dat, i-a intrat lui în cap că l-aș fi simpatizat pe Băsescu (ceea ce nu era departe de adevăr). De fiecare dată cînd ne întîlneam se uita la mine cu suspiciune, pîndind o posibilă discuție politică conflictuală. Însă nu-i dădeam satisfacție, tăceam. Totuși, relațiile dintre noi deveniseră tensionate în acea perioadă – eu încercam să nu-l provoc, el parcă aștepta să fie provocat, ca să ne certăm definitiv. Odată, într-o iarnă, ne-am întîlnit și eu zant. Între timp, prietenul meu s-a lămurit că Băsescu n-a fost cel mai mare rău posibil, e din nou calm și spiritual, totuși nu-mi vine să-i amintesc de vremurile cînd prietenia noastră era să se ducă de rîpă din cauza unei geci portocalii, cine știe ce surprize mă așteaptă.

Am mai pățit-o de cîteva ori cu oameni care au luat-o destoinic pe calea credinței. De pildă, o prietenă din adolescență, împreună am făcut toate tîmpeniile posibile. De curînd, i-am făcut o vizită, la invitația ei, deși știam de la cunoștințe comune că dialogul nostru va fi limitat, n-am avut cum să o refuz. Am nimerit într-o casă plină de copii – niște îngerași, n-am ce zice! –, de candele și de icoane. Recunosc că m-am intimidat. M-am așezat pe o canapea și am lăsat-o să vorbească, știu că nu poți avea argumente cu astfel de oameni. Și biserica în sus, biserica în jos, diavolul care ispitește, păcatele pe care le facem cu toții, dar există mîntuirea etc., discursul „clasic". Mă uitam în ochii ei albaștri și candizi – o fată isteață, olimpică la mate, oarecum hippie în adolescență și mare fumătoare (desigur, între timp se lăsase de iarba dracului și eu tare mi-aș fi aprins o țigară în sufrageria aia plină de icoane), oare ce provocase acel *switch* existențial, oare prin ce miracol mintea ei fusese pur și simplu resetată? Nu reușeam să pricep. Am rezistat cu brio pînă cînd a început să se ia de mine – că de ce nu sînt măritată și trăiesc cu unul în păcat, că de ce nu fac copii, că doar asta e datoria mea ca femeie? Din perspectiva ei, eu nu mai eram fosta ei prietenă cu care mergea cu trenul la munte, cu nașul, și golea sticle dubioase pe la cabana Diham, era doar un suflet care trebuia salvat. Abia atunci m-am ridicat, am invocat o treabă urgentă și am plecat. Probabil că n-o să ne mai revedem niciodată, lumile noastre nu mai au cum să se intersecteze, n-are nici cont pe Facebook, căci diavolul și-a băgat coada și pe acolo, desigur. În drum spre casă, aveam același gînd, eram mai degrabă surprinsă decît abătută, pur și simplu nu mă așteptam din partea ei...

Observ cum din ce în ce mai mulți oameni din jurul meu au nevoie de cîte un stindard pe care să-l poarte și se radicalizează. O viață normală, tihnită, uneori banală, alteori „burgheză" – o ieșire la un restaurant cu prietenii, un vin bun, multe vorbe despre nimic, dar care îți dau o stare de bine – nu mai e suficientă, nu mai face pe nimeni fericit. Fericit ești doar atunci cînd îți urmezi cauza. Fericit ești doar atunci cînd ai motive întemeiate să-i dușmănești pe alții care nu gîndesc la fel ca tine. Fericit ești cînd arăți cu degetul și arunci cu pietre, cînd lupți cu înverșunare pentru drepturile minorităților, deși ești majoritar, sau pentru copiii din Africa, deși n-ai călcat niciodată în Africa. Conflictul aduce fericire, dar s-o numim oare fericire? Oare mai e la modă fericirea? Fericirea asta măruntă, domestică, tăcută, în care nu ai treabă cu nimeni în afară de tine însuți?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Ce-am mai băgat în mine – cronică

Luni – covrig și mere. Marți – mere. Miercuri – scoveargă și mere. Joi – măr. Vineri – măr. Sîmbătă – chiftele (șapte) și prăjituri de la Liliana (cofetărie – frișcă proastă, tare), duminică – ceafă de porc cu cartofi prăjiți. De ce? Mi s-a spus că-s gras și că mă detoxific astfel. Merele sînt moi, stricate, lovite, un deliciu. 2 lei, din piață. 2 lei doar. Covrigii, scovearga pînă-n 2-3 lei. Sper să obțin, cu acest regim drastic, rezultatele scontate. Alaltăieri am fost la doctor. Să-mi fac analize. Am fost programat în luna mai. Pentru analize gratuite. Deci, Doamne ferește, nu cred că mor pînă atunci, dar de îmbolnăvit pot, este în firea lucrurilor. Ce mai este de făcut? Am băgat în mine. Apă. Am păcătuit cu o bere nedorită. Asta mă mănîncă și la trei zile după. Prin ce psihanaliză am ajuns la bere nefiltrată în Cișmigiu? Nu știu. Dar de atunci funcționez numai cu o întrebare: ce-mi trebuia? De atunci simt că iar m-am îngrășat. Imens. Cît o bute. Cum scapi de sub atenție, cum o pățești. Controlul eficient al vieții, asta este greșeala mea. Scoveargă-măr, măr-covrig. Toate bune. Dar berea? De ce, frate? Era cald afară. Da, dar de ce bere? Limonadă. Apă, bă! Acum, ce să spun? Adevărul este că am văzut că a secat izvorul lui Eminescu în Cișmigiu. Da, a secat. Groaznic. A rămas piatră pe piatră. Nimic altceva. De aici, cred, pofta de bere. Eminesculeeeeeee, vai de mama ta, dacă te mai prind cu izvoare în calea mea, te rup cu bătaia! Pe bune, mi-a stricat detoxul. Cine știe cine a secat izvorul lui Eminescu?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Anul trecut, echipa Juventus București, păstorită în teren de Marius Baciu, s-a transformat în ASC Daco-Getica București. Transformare simbolică, întoarcere în timp, fotbal mai neaoș?

Intuitiv, ar fi simplu de explicat. Oamenii de acolo au trecut de la romani la daco-geți într-un soi de regresie către sînul acestui neam, care, după cum se știe, era creștin încă înainte de Hristos. Ca să nu mai zic că a inventat scrierea, citirea și închinatul la fiecare bisericăieșită în cale. Se pare că de-aia au și pierdut războaiele dacice – prea multe pauze de făcut cruce în procesul de producție al războiului. De fapt, Juventus Colentina, pe numele original, a fost obligată de urmașii din Torino ai lui Traian să își schimbe numele, că prea semăna cu al lor. Adică ei, Juventus, noi, Juventus, cam bătea la ochi, nu? Vedeți, de-aia unii au inventat teniși Adibas și tricourile Mike, să n-aibă oamenii migrene! La proaspăt retrogradata echipă de fotbal, patronul Ilie Ciuclea nu s-a gîndit să-și redenumească odorul Jubentus. Sau Juventuz. Ori, ca să le-o ardă bine, chiar Iuventus. Nu. Omul care pune la stație imnul național înainte de meciuri, iar cînd vin echipe din zone cu etnici maghiari mai bagă ceva de inimă xenofobă, a făcut pasul decisiv către un naționalism înainte de națiune. ASC Daco-Getica. „A fost o idee a patronului, îmbrățișată de toată lumea", a zis repede antrenorul. Trăiți! Nu face nimic! Da, dar trebuia schimbată și sigla, cea veche fiind un plagiat ca la carte, o îndeletnicire respectabilă pe aceste meleaguri. Sigla nouă e o minune. Un cap sexy de Decebal, cu o barbă aproape *lumberjack* și privire severă (gen „Sînt cu ochii pe tine!"), încadrat de o grafică aducînd a dinți de cobră. Sau viperă, hai, ca să rimeze cu plaiul strămoșesc. Mai sus apare un călăreț care aduce a Sf. Gheorghe (pentru lămuriri, vezi începutul textului), doar că sub el nu e balaurul, ci trena unui cap de lup din acelea purtate în luptă. Super-potrivire! În fine, ați prins ideea. După ce a căzut din prima ligă, echipa burebistiană stă să pice și din a doua. Ceea ce ar putea incita capetele încușmate de acolo să îi schimbe iar numele. FC Zamolxe? Să țintim sus, zic.

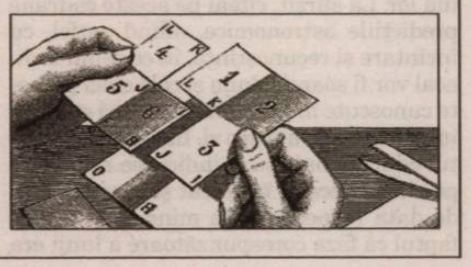

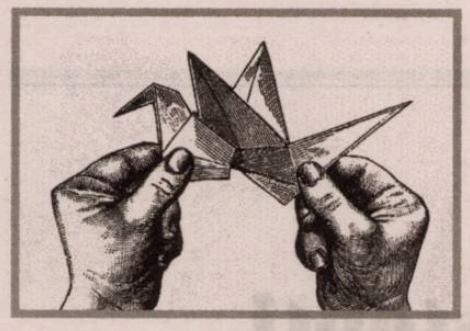

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Seniorii din Alpi

Au trecut deja opt ani de cînd scriam cu admirație despre pensionarii care schiază prin Alpi. Deunăzi am auzit pe cineva povestind că a intrat odată într-un bar aglomerat, undeva la poalele Matterhornului, în Elveția, și a constatat uimit că se afla numai printre oameni de peste 65 de ani. Adică doar cîțiva, cei mai tineri, aveau 65 de ani, restul erau mai în vîrstă. Toți veseli și fericiți, cîntînd și dansînd, la sfîrșitul unei zile senine de schi. Și cică o femeie, care bătea binișor spre 90, își unduia mîinile deasupra capului în ritmul muzicii, ca o puștoaică. De ce nu? La noi, oamenii de vîrsta asta ar fi numiți imediat „babe“ și „moși“. Sau „hodorogi“. La ei, li se spune seniori. Iar seniorii, asemeni copiilor și tinerilor, au reduceri considerabile la transporturile pe cablu.

Mi-am amintit și eu de doamna de vreo 90 de ani care ne impresionase mai demult, la Ischgl, cu figura ei plină de riduri specifice oamenilor vîrstnici care mai și petrec mult timp la soare, în aer liber. Era zveltă, cu o siluetă de invidiat, într-un costum negru Ellesse, cu schiuri făcute pe comandă, fără vreun nume de firmă la vedere, și cu suprafețele superioare argintate, ca niște oglinzi. În telecabină își meșterise telefonul mobil pe care reușise să-l demonteze complet. N-avea nevoie de ochelari pentru asta. Îl montase la loc perfect și rapid, așa încît să poată coborî la timp. Nu doar că arăta distins, dar și schia cu distincție.

Mai recent, astă-iarnă adică, într-o telegondolă din Sölden s-a urcat alături de noi o persoană echipată complet, cu costum, cască, ochelari și mănuși argintii, așa încît la început nici n-am știut dacă e femeie sau bărbat. Abia cînd și-a scos mănușile ne-am lămurit că era o doamnă. Cînd și-a scos și casca, am constatat că aducea cu regina Angliei. Poate o idee mai tînără. Ochelarii îi erau ușor aburiți, semn că deja făcuse o coborîre. Urca din nou spre vîrfurile de peste trei mii de metri altitudine, pentru a se da apoi la vale cu schiurile ei Rossignol de culoare roz. La noi ar fi părut o curiozitate. Acolo, aproape că se înscria în peisaj și, în orice caz, părea că se simte în largul ei și că se află în lumea ei. Pe de altă parte, ceva îmi spunea că figura sa, destul de impasibilă, ascundea o nebunie de persoană. Cu cîteva zile în urmă mai văzusem o doamnă, mai înaltă și mai slabă, cam de aceeași vîrstă (adică trecută bine de 80 de ani), coborînd dintr-un telescaun undeva pe înălțimile din jurul stațiuniii Kühtai. Schia elegant și destul de tare, semn că făcuse asta toată viața. Pe „regina Angliei“ n-am reușit s-o văd pe pîrtie, dar sînt sigur că nu se făcea de rușine.

Pe pîrtiile din Alpi vezi adesea și bunici cu nepoți, cot la cot, evident, bunicii transmițîndu-le celor mici experiența lor și educația montană. În loc să se ducă în parcul din fața blocului, merg pe munte. Și ce mai munte! Dar oamenii în vîrstă transmit cîte ceva nu doar nepoților. Ne dădeam odată pe o pîrtie pe care erau montate porți de concurs și pe care exista și posibilitatea de cronometrare. Nu aveam experiență la așa ceva. Am coborît de mai multe ori pe acolo, încercînd să ne depășim limitele. Cu fiecare tură ne descurcam tot mai bine, dar n-am scăzut sub 36 de secunde. Ca la orice probă de acest fel, te aflai mereu între continua posibilitate de mărire a vitezei și rațiunea păstrării controlului. Dacă măreai viteza prea mult, riscai să ratezi o poartă sau, mai rău, să cazi și să te accidentezi. Dacă mergeai prea încet, nu mai scoteai un timp onorabil.

La un moment dat, s-a întîmplat ca după noi să coboare un schior mai în vîrstă. Să tot fi avut vreo 65 de ani. Deși părea de-al locului, a pornit încet-încet, coborînd foarte lin printre porți, aproape ticăit. Ne-am zis, aproape rîzînd, că va scoate un minut. Am dat chiar să ne întoarcem cu spatele, să plecăm, fiindcă nu părea nimic interesant. Cînd a ajuns la sosire însă, ne-am uitat totuși, de curiozitate, la cronometrul electronic. Arăta 29 de secunde. Mult sub timpii noștri de oameni mai tineri. În primul moment am crezut că era o greșeală. Apoi am înțeles. Omul nu prindea viteză între porți, pentru ca apoi să trebuiască să frîneze în dreptul lor, la viraje, cum făceam noi. Mergea constant și rotund. Media rezultată însă era cu mult mai bună la el. Și făcea totul cu economie de efort. A fost o lecție „bătrînească“, de neuitat. Și cu acea ocazie am reinventat un vechi proverb: țara care n-are seniori are moși și babe.

ready made

„În fie-care moment se póte judeca câte vapóre sunt angajate în canal și unde se găsesc ele, căci un funcționar aranjază niște vapóre în miniatură pe un plan al canalului în relief și fixéză ast-fel, zi și nópte, positiunea vapórelor, după cum i se telegrafiază.“

B.G. Assan, *Călătorie înprejurul pământului,* 1899

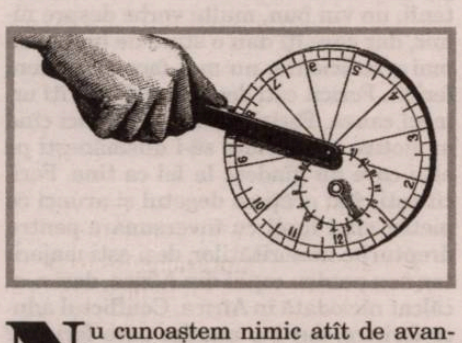

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Mecanismul din Antikythera

Nu cunoaștem nimic atît de avansat tehnologic nici înainte, și nici timp de o mie de ani după acest mecanism. Nici măcar roți dințate nu mai avem pînă epoca bizantină. Fragmentelor lui *(foto)* de la Muzeul Arheologic din Atena li se vor adăuga poate altele provenite din cercetările arheologice subacvatice reluate acum cîțiva ani (în colaborare cu Woods Hole Oceanographic Institution) lîngă insula Antikythera, unde a făcut la vremea lui și Cousteau mai multe scufundări.

Cînd ați văzut ultima oară un obiect cum n-ați mai văzut niciodată? Cînd era nouă, mașinăria asta antică pentru prezis datele eclipselor de soare și de lună nu era mai mare ca un Larousse pus în picioare, dar trebuie să fi lăsat pe toată lumea cu gura căscată. Fața și spatele, de bronz auriu, purtau însemnele pe care acum le asociem în mod curent cu tot ce înseamnă aparatură – cadrane, diviziuni, limbi indicatoare. Spațiile rămase libere erau umplute cu inscripții, cu rol pe de-o parte de a lămuri utilizatorul, pe de alta de a-l impresiona (inscripțiile pe bronz, și mai ales cele incizate, ca aici, iar nu perforate, sînt extrem de rare). Folosind un buton sau o manivelă laterală, selectai deci data care te interesa, făcînd să se învîrtă o limbă pe calendarul egiptean de 365 de zile, ajustabil pentru anii bisecți. Evident, în timp ce tu învîrți limba asta, pe cadranele celelalte toate indicatoarele se mișcă de nebune, dar cu metodă în nebunia lor. La sfîrșit, citeai pe aceste cadrane predicțiile astronomice, aflînd astfel, cu încîntare și recunoștință, în ce semn zodiacal vor fi soarele, luna și cele cinci planete cunoscute în antichitate atunci cînd vei împlini 100 de ani și o zi. Inclusă în pachetul educațional era și indicarea eclipselor pe cîteva decenii în trecut și în viitor față de data respectivă. Pe mine m-a cucerit faptul că faza corespunzătoare a lunii era

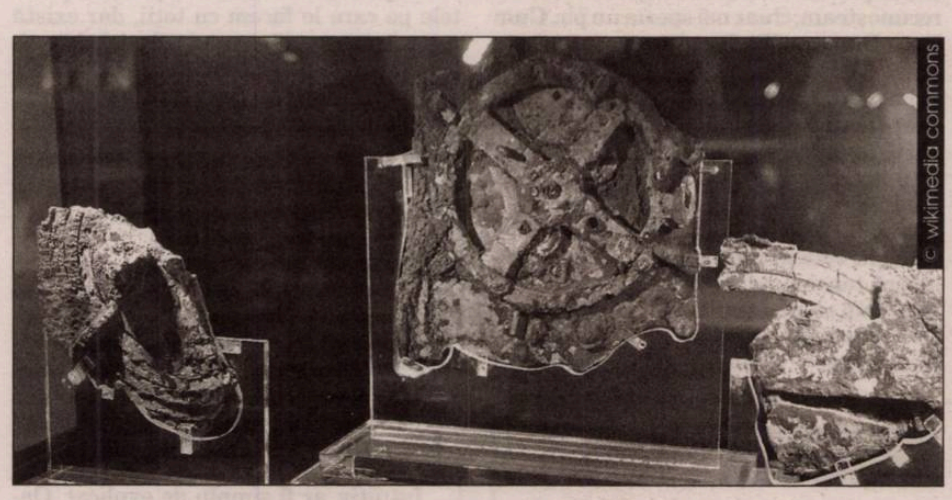

arătată de o mică sferă, jumătate albă, jumătate neagră, ce se învîrtea într-o ferestruică circulară. Magia științei.

Pe spatele automatului se află două cadrane esențiale, primul cu cinci, celălalt cu patru spirale, prin care călătorește o limbă extensibilă cu un țumburuș la vîrf. Sus, un calendar cu 235 de luni lunare. 235! A se slăbi! Dar nu, pentru că acesta este ciclul metonic. Numele a fost dat de moderni după principiul științific „cine dintre ai noștri a avut o bănuială legată de o chestie deja descoperită cu un secol înainte de babilonieni“ (în cazul ăsta, astronomul atenian Meton). Ideea e că o perioadă de 19 ani este un multiplu comun al anului solar și al lunii sinodice (zise și lunare, adică durata între două faze identice ale lunii). Cum 19 ani înseamnă aproape exact 235 de luni sinodice, mecanismul de la Antikythera poate arăta care luni (110 din cele 235) trebuie să aibă doar 29 de zile – și care zi trebuie sărită din fiecare dintre ele.

Sub cadranul metonic se află un altul, al recurenței eclipselor, folosind o secvență de 223 de luni. 223! Hai să fim serioși! Dar nu, pentru că acesta este așa-numitul ciclu saros, de data asta, de la un cuvînt babilonian. Tot babilonienii au descoperit (cel tîrziu în secolul VI î.Chr.) că dacă se observă o eclipsă lunară, atunci după încă 223 de apariții ale lunii pline va avea loc din nou o eclipsă, și că dacă are loc o eclipsă solară, ea va fi urmată de o altă eclipsă solară după 223 de luni noi. Pe scurt, la un saros după o eclipsă, Soarele, Pămîntul și Luna se regăsesc aproximativ pe același aliniament relativ și se produce o eclipsă aproape identică – marcată pe mecanism cu *S* (de la *Selene,* lună) sau cu *H* (de la *Helios,* soare).

Roțile dințate, nu mai groase de 1 mm, ale mecanismului urmează aceleași principii cu cele ale ceasului deșteptător vechi Aradora în care umblu acum, și care, cînd era pe jumătate demontat, a început deodată să sune. Grecii au dat dinților lor forma la care te gîndești spontan, de triunghiuri echilaterale, și era greu să facă altfel la o înălțime de 1-2 mm; dar în majoritatea mașinăriilor de azi, laturile dinților nu mai sînt drepte, ci în formă de curbe evolvente, ca să obții o angrenare cu-adevărat permanentă și uniformă și să simți că nimic nu a fost în zadar.

Cum funcționează mecanismul nostru? La un ceas cu limbi lăsat să-și vadă de treabă într-un colț, minutarul parcurge un cadran întreg într-o oră, vreme în care orarul parcurge doar a douăsprezecea parte din el. Dacă ar trebui să reinventăm ceasul, prima idee care ne-ar veni ar fi să punem cele două limbi pe cadrane separate; rotița ce mișcă minutarul ar avea, să zicem, 20 de dinți și ar angrena rotița orarului, mult mai lentă și deci mult mai mare, anume cu 240 de dinți. (Ar mai fi de rezolvat faptul că cele două limbi se vor învîrti în direcții opuse, și atunci e nevoie de o rotiță intermediară care să inverseze sensul mișcării fără să modifice raportul care ne trebuie, de 1:12). Optimizările posibile sînt nesfîrșite, totul e ca raporturile să fie exprimate în numere naturale; o rotiță nu poate avea sferturi de dinți. Rotițele nu pot avea nici prea puțini dinți (ceea ce ar duce la o angrenare cu hopuri sau chiar imposibilă), nici prea mulți dinți (ceea ce le-ar face prea mari, prea scumpe etc.) În mecansimul de la Antikythera, cea mai mică rotiță are 12 dinți și cea mai mare are 223 de dinți, număr absolut necesar pentru ciclul saros, un număr care fiind prim, nu putea fi obținut prin combinații de mai multe rotițe în raporturi diferite. Folosind axuri multiple și chiar în unghiuri diferite, mașinăria și cadranul metonic și cadranul saros de pe căpăcelul de bronz încorporează multă sudoare astronomică, meșteșugul unui brav bronzier și o minte mecanică fără cusur.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Nobleţea babei care se piaptănă cînd arde satul

Am fost, ca foarte mulţi alţii, un spectator fascinat al lui Alexandru Paleologu. I-am citit cărţile şi interviurile, am absorbit cu nesaţ poveşti despre el de la cei care l-au cunoscut şi mi-am lăsat, în unele privinţe, gustul modelat de opţiunile lui.

Vorbele lui îmi plăceau tot mai mult pe măsură ce îmbătrînea. Devenise (nu ştiu dacă fusese aşa tot timpul, probabil că nu) un conservator aşa cum visez şi eu să fiu. Îmi plăcea modul lui de a fi credincios: „Credinţă în Dumnezeu şi, în rest, relativism total!“ – spunea în ultimii ani prietenilor săi, în ecou cu faimoasa formulă augustiniană. Îmi plăcea modul lui de a fi european, atît de natural european încît, chiar dacă vitupera Uniunea Europeană, nimănui nu-i dădea prin cap să-l eticheteze drept „antieuropean“. El era europeanul sadea, născut, nu făcut, era într-o asemenea măsură european încît chiar şi mîndra Uniune pare, adesea, neeuropeană în raport cu el.

Plimbîndu-se cu o eleganţă spirituală desăvîrşită prin domenii vaste ale culturii, Alexandru Paleologu a încarnat, în ochii avizi de culoare şi de noi dimensiuni ai unei generaţii născute-crescute în comunism, tipul ideal al intelectualului interbelic. Te uitai la el şi nu-ţi puteai imagina că exprimă o altfel de lume.

Ce era, de fapt, Alexandru Paleologu? A scris despre Platon şi Noica fără să fie filozof, despre Sadoveanu ori E. Lovinescu fără să fie critic literar, despre Tarkovski fără să fie critic de film, despre Shakespeare fără să fie teatrolog, despre Velásquez şi Ion Andreescu fără să fie istoric al artei, despre eschatologie fără să fie teolog. O făcea cu o asemenea uşurinţă şi naturaleţe, încît metoda şi rigoarea erau vizibile doar pentru un ochi expert. Mircea Zaciu, de pildă, găsea geometrie riguroasă în textele despre literatură ale lui Alexandru Paleologu. În orice caz, în nici unul dintre textele sale nu ai, măcar pentru o secundă, impresia locului comun (cred că banalitatea şi neinteresantul ar fi fost otrăvurile cele mai dăunătoare spiritului într-o listă a relelor alcătuită de Alexandru Paleologu) şi ai, de fiecare dată, sentimentul proaspăt al experienţei de viaţă. În fond, marea lecţie a lui Alexandru Paleologu nu e una de cultură, ci una de viaţă: cultura nu este o formă de evaziune, un refugiu sau o cutie aurită unde bagi capul cînd ţi-e frică de ceea ce o să ţi se întîmple, ci o cîrjă utilă mersului şchiopătat prin viaţă. Degeaba priveşti un tablou de Velásquez dacă, după aceea, pleci la fel cum ai venit. De fapt, nu ai întîlnit cultura, chiar dacă ai petrecut trei ceasuri la Prado. Elitist, Alexandru Paleologu era tocmai în acest sens: sînt puţini cei care se schimbă interior după ce privesc un tablou. Puţini, adică o elită. Pe aceştia îi confirmă Alexandru Paleologu, ca ei ar trebui să fim toţi, vrea el să ne spună şi, dacă nu sîntem, măcar să-i apreciem pe cei care pot fi.

Ce era, aşadar, Alexandru Paleologu? Azi, avem termenul mulţumitor de „intelectual“ şi conceptul cam scorţos de „om de cultură“. Modelul propus de Alexandru Paleologu – în măsura în care acceptăm că biografiile marilor oameni propun modele – a fost unul foarte nicasian, de fapt: o trăire culturală a vieţii. În termeni kierkegaardieni, Alexandru Paleologu este cel mai spectaculos lansaj din estetic spre etic pe care-l cunosc. Spectaculos zic, pentru că a fost făcut cu stil şi farmec, cu oarecare panaş, chiar cu unele dexterităţi de seducător. Zice Kierkegaard că esteticul (personificat de Don Juan, printre alţii!) se depăşeşte, dar nu se abandonează în saltul către etic. Iar eticul este un fel de încununare (în termeni hegelieni-kierkegaardieni, o sinteză) care aşază omul în religios. Mie mi se pare că acestea au fost chiar coordonatele drumului început de Alexandru Paleologu acum un veac.

În cazul său, personalitatea se construieşte cu propria operă şi nu invers, aşa cum am fi tentaţi să credem. Într-unul dintre cele mai reuşite eseuri ale sale, numit *Alchimia existenţei,* în care vorbeşte despre Goethe (mai ales despre *Faust),* Alexandru Paleologu analizează acest tip de relaţie dintre operă şi personalitatea autorului. Nu opera prevalează, ci autorul prevalează, iar relevanţa sa superioară constă tocmai în faptul că e în stare să producă opera. Goethe este magnific tocmai pentru că a scris *Faust,* şi nu *Faust* este o capodoperă pentru că a fost scrisă de Goethe. Nu e deloc o banalitate, nici o mică piruetă scolastică, pentru că o asemenea viziune asupra vieţii produce consecinţe.

În cultura noastră, el a fost primul care a făcut elogiul răzbunării, gafei sau snobismului – atitudini unanim conotate negativ. Avea, mereu, argumentul strălucitor şi ascuţit la care nu se gîndise nimeni. Nu numai prin asta, Alexandru Paleologu a fost unul dintre cei mai convingători vectori de direcţie din cultura română, într-unul dintre cele mai neclare şi ezitante momente ale ei.

Trăind coerent în toate laturile vieţii, Alexandru Paleologu a încercat saltul kierkegaardian de care vorbeam pînă şi în politică, domeniul marilor vinovăţii şi al marelui grotesc. „Nu eu am intrat în politică, ci politica a intrat în mine de cînd mă ştiu“, zicea autorul *Bunului simţ ca paradox* şi mulţi înţelegeau că e vorba despre o tradiţie de familie – ceea ce, desigur, e adevărat. Doar că Alexandru Paleologu spunea ceva mai mult: singurul mod de a face din politică un fapt de viaţă este acela de a o lăsa să te invadeze, nu acela de a te repezi tu peste ea. Paleologu politicianul are parte, din păcate, de prea puţine aduceri aminte. Şi, luat repede, zău dacă aş şti să spun de care Paleologu avem mai degrabă nevoie azi: cărturarul rafinat sau politicianul nobil? Nu pot uita un interviu al lui din 1991. Intervievatorul este uimit să vadă pe masa lui o carte despre Mozart, cînd ţărişoara fierbea din cauza lui Iliescu, şi îl întreabă dacă „un român al zilelor noastre“ mai poate asculta Mozart. Răspunsul vine imediat: „Nici nu mai poate face altceva“. Şi, mai la vale, referindu-se la vorba cu care mulţi mă abordează şi pe mine astăzi, „ţara arde şi baba se piaptănă“, Alexandru Paleologu spune: „M-am gîndit mult la baba care se piaptănă cînd arde satul şi găsesc că dă o impresionantă lecţie de ţinută. Nu-i motiv să nu te piepteni pentru că arde satul.“ Este înţelepciune politică pură. Nimeni nu mai e în stare de aşa ceva astăzi.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Caesar, pisicile sălbatice şi casa Bvlgari

Unul din cele mai cunoscute momente din viaţa lui Caesar este, paradoxal, scena morţii acestuia, învăluită de trădarea şi complotul senatorilor care l-au asasinat în anul 44 î.e.n, în timpul unei întîlniri aparent banale a Senatului Roman. Întrucît noua clădire a Senatului, pe care Iulius Caesar o iniţiase şi o plătise, şi care avea să îi poarte numele – *Curia Iulia* –, nu era încă finalizată, reuniunile senatorilor se ţineau temporar într-o curie din grandiosul teatru public construit de Pompei, pe care Caesar îl învinsese în războiul civil. Ironic, deci, că aşa-i istoria uneori, Caesar a murit în locul construit de fostul său inamic.

De-a lungul timpului, locul cu pricina s-a pierdut în istorie. În anii '20 ai secolului al XX-lea, în ideea de a lega dictatura sa de măreţia Imperiului Roman, dictatorul italian Benito Mussolini a încercat să aducă la suprafaţă vechea arhitectură romană, iniţiativă care a condus şi la dezvăluirea ruinelor Teatrului lui Pompei, situate în piaţa Largo di Torre Argentina din Roma.

După cel de-al Doilea Război Mondial, situl roman a fost uitat şi a rămas nebăgat în seamă şi în planurile de restaurare ale statului italian. Nici epoca recentă nu i-a oferit prea multă atenţie, din cauza lipsei de resurse. Doar un grup de pisici sălbatice şi-a îndreptat atenţia spre locul unde Iulius Caesar a fost asasinat; nu în căutare de noi indicii despre asasinat, ci în căutare de adăpost.

Autorităţile nu au renunţat, însă (cîteodată, mare lucru-i în istorie să nu renunţi), la ideea de a restaura şi de a deschide publicului locul cu pricina, care are o încărcătură istorică atît de importantă. Au căutat sprijin la companiile private, iar vestea bună este că l-au şi găsit: casa de modă Bvlgari va finanţa proiectul cu peste un milion de dolari. Acest tip de colaborare nu este o noutate, de altfel. În Italia a devenit o modă ca marile companii să finanţeze restaurarea marilor monumente arhitecturale – tot Bvlgari a plătit pentru refacerea Treptelor Spaniole din Piaţa Spaniei din Roma, în timp ce Fendi a finanţat curăţarea Fîntînei Trevi, iar Tods a dat jumătate din suma necesară restaurării Colosseum-ului.

În 2021 ar trebui să putem vizita locul în care Caesar a zis „Şi tu, Brutus?“. Şi, probabil, să admirăm şi adunarea de feline, care se pare că nu vor fi dislocate în urma lucrărilor de restaurare.

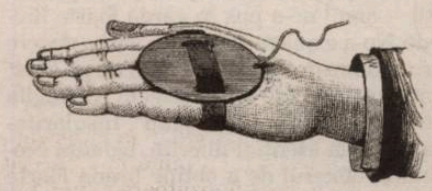

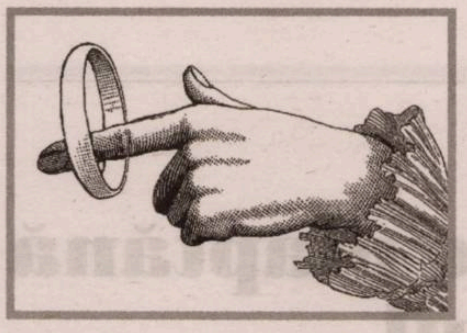

Selma IUSUF

legende **urbane**

La școală

O chema Lenuța. Ioniță Elena, în catalog. Mi-a fost colegă de bancă aproape neîntrerupt, dintr-a doua pînă într-a opta. Am fost despărțite doar cînd diriginta m-a mutat un trimestru-două, cred, cu Paraschiv în bancă. Paraschiv bea cerneală și mînca muște, sau cel puțin asta era povestea lui între noi, ăștilalți, copii cruzi și nemernici. Mă rog, cerneală bea, că l-am văzut, la chestia cu muștele n-aș băga mîna în foc. În fond, și noi mîncam cretă ca să facem febră, mîncam lipici dulceag din recipientele alea rotunde de unde scoteai pasta albicioasă cu un soi de spatulă de plastic, mîncam stamine de flori, scoase din cupa petalelor cu stropi rotunzi, dulci ca mierea la capăt, mîncam niște bobițe verzi, făinoase, care răsăreau în pămînt din nu știu ce plante, măceșe pe care le cojeam de pe miezul lor păros, miez cu care ne frecam pe gît și pe spate unii pe alții, de te apuca apoi o mîncărime de nesuportat. Mîncam cîrcei acrișori de viță, flori de salcîm. Corcodușe verzi, astringente ca amarul. Nu știu ce înțelepciune moștenită din generație în generație ne făcea să ocolim bobițele mici, vineții, despre care se spune că-s otrăvitoare. Aceeași înțelepciune ne făcea, pe copiii ăștia de 8-9-10 ani, un fel de trib anume, cu ritualurile lui nescrise, un popor rezistent de ființe uimitoare, încăpățînate, războinice, cu muci la nas.

Pe Lenuța am remarcat-o prima oară pe la jumătatea clasei întîi, să fi fost deja a doua? Pe vremea aia fiecare venea cu pachețel de acasă – felii de pîine întinse cu unt apos, cu salamuri dubioase deasupra, ori cu brînză cauciucată peste care mamele puneau felii de castravete sau frunze lesinate de salată, mere, struguri, Eugenii, habar n-am. Le scoteam pe bănci în pauza mare din ghiozdanele pătrățoase cu catarame duble. Îl țin minte pe al meu și acum. Era dintr-o groaznică mușama neagră cu pretenții de piele și avea desenată pe el o mare gărgăriță roșie. Am în nări mirosul din ghiozdan: miros de caiete, de plastic, cu un iz vag dulceag al gumelor de șters chinezești, roz, pe care – ați ghicit – le mîncam și pe alea. În toate se amesteca mirosul pachețelului. Pîinea cu salam. Brînza. Mărul.

Ei bine, Lenuța, spuneam, s-a făcut remarcată într-o asemenea pauză, cînd a scos pe bancă mîncarea cu care venise de acasă: niște pești. Nu văzusem ce a adus, și poate nici nu aș fi remarcat, dacă în jurul ei nu se făcea o roată de copii care au început s-o arate cu degetul și să urle ca apucații: „Asta are pește! Asta are pește!“. Lenuța era smeadă, cu un ten perfect. Fin precum pielița de piersică, în tonuri aurii-arămii, cu ochi limpezi căprui și un cap cîrlionțat, brunet. A băgat capul în piept, pielea ei frumoasă îi ardea ca focul în pometi, își împletise palmele în poala uniformei și stătea acolo nemișcată în mijlocul celui mai nebunesc delir. „Asta are pește! Asta are pește!“, striga toată clasa cu o înverșunare care se lua de la unul la altul, vălurea peste haita de copii și plonja apoi adînc între ei încrîncenîndu-i și mai tare, agitîndu-i mai abitir. Nu știu să fi țipat și eu laolaltă cu micile animale sălbatice care se înghesuiau în jurul ei, posibil că da, că se ia, iar eu nu eram cu nimic mai altfel decît gnomii ăștia fără suflet, piticaniile astea crude și insensibile, noi, copiii de 8 ani. Știu însă că întîmplarea m-a impresionat peste măsură, iar odată ce lucrurile s-au calmat, am povestit-o acasă, iar Lenuței i s-a spus de atunci la mine în familie, cu un soi de drăgălășenie eternă, „asta are pește“.

Cu ea am stat apoi în bancă și am apărat-o din răsputeri de restul clasei. Eram eu minionă, iar Lenuța mai mare cu un cap ca mine, dar măcar eram războinică, un mic animal turbat care scotea pui de cîini și pisici din gunoaie, se bătea cu băieții care mă strigau Baiazid sau Sinan Pașa, depinde de lecție, și împărțea, chipurile, o dreptate făcută după o inimă mică și vitează.

Am rememorat-o pe Selma mică și pe Lenuța-„Asta are pește“ în după-amiaza în care mama mi-a trîntit în poală caietele mele din școala generală. Între Selmele astea e o viață, iar cea de acum pare că s-a tulburat cu timpul, și-a urîțit fața și sufletul sau și l-a împietrit, nu știu.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

S.O.S. Hobița (8)

„...unică! și fără precedent în sculptură și fără rubedenie în opera lui Brâncuși, necum de zori și de răsunet urmașă, *Cumințenia Pământului* fiind ceea ce Brâncuși a lăsat ca ea să fie: fără pereche și fără urmare a unui început, care și astăzi înseamnă o poartă deschisă pentru sculptura viitorului, de n-am ține seama de apropiatele «Femeii» și «Nud», șezînde ale lui Henry Loorens și a lui Kurt Lehmann – vădite lui datoare. Poziția *Cumințeniei Pământului* în opera privită laolaltă a lui Brâncuși este singulară, atît prin unicitatea ei, cît și prin ideea conducătoare. Ea înseamnă o proiecție cu totul nouă a spiritului brâncușian rămasă fără urmare în restul operei lui, în ciuda atingerii pozitive și fericită a obiectivului ales, ea rămînînd în istoria sculpturii ceea ce în arta războiului se numește cucerirea unei cetăți deschise și o victorie fără urmări. Venind după *Rugăciunea* și după *Sărutul,* statul *Cumințeniei Pământului* este răsturnat acestora. În *Rugăciunea,* curba dinamică a mișcării este de trei ori sincopată, paralelismul static al tibiilor subliniindu-i aceste trei sincope și slujindu-i de ceea ce în muzică se numește basul fundamental. Pe cîtă vreme *Sărutul* corespunde unei duble verticalități, staticul încercuirii brațelor și al petrecutelor labe ale picioarelor nu o întrerupe în nici un fel, confirmînd staticul general al verticalului. Monumentalitatea *Sărutului* este vădit statornică verticalității. *Cumințenia Pământului* începe prin a sluji aceeași curbă sincopată ca și a *Rugăciunii,* dar frîngîndu-se invers: genunchii vor crea un unghi deschis, arătînd vechiul și răspînditul uzual al ciucitului, specific simplității de mișcare a femininului frust.“

V.G. Paleolog,
Tinerețea lui Brâncuși...

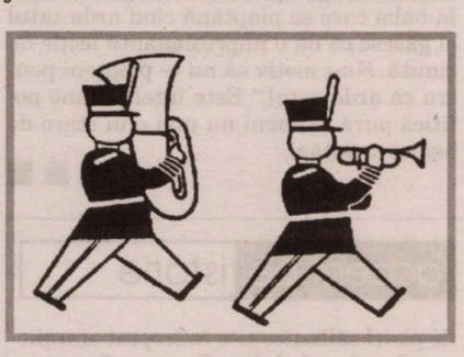

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Great Britain Was Here

E o vreme grea pentru anglofili. De la un timp, spectacolul țării pe care o admiră necondiționat e ceva care oscilează între ridicol și exasperant. Sau, cel puțin, așa pare pentru unii. Dar e clar că a devenit foarte neplăcut să mai fii anglofil în zilele astea. Ai senzația că spațiul acela pe care l-ai idealizat ani la rînd îți refuză orice formă de afecțiune și de admirație. Pentru unii e de-a dreptul dureros. Crezuseră, la un moment dat, că au acces în spatele scenei, să se tragă de șireturi cu Robert Plant și cu Roger Waters. Ei bine, spectacolul s-a încheiat. Iar trupa noastră favorită nu dă nici un bis. Și nici nu mai stă la poze cu fanii înrăiți. Apropierea prea mare nu e bună. Cum să rămîi un ideal dacă ești atît de accesibil?

La ani buni după sfîrșitul războiului, generalul De Gaulle ne-a avertizat. A făcut-o, cumva, chiar și pentru noi, esticii, care la vremea cu pricina ne găseam dincolo de un zid ce părea imposibil de dat la o parte. Dar asta e o altă poveste. În stilul acela atît de personal – amuzant pentru unii, impresionant pentru alții –, omul ne-a pus în gardă foarte limpede. Ne-a explicat că, dacă e vorba despre vreo uniune de țări și de valori de pe acest continent, trebuie să înțelegem că Anglia nu face parte din acest „film“. Insularitatea, tradiția esențial diferită, balanța economică, obiceiul de a obține hrană foarte ieftin din toate părțile lumii și multe alte motive pe care De Gaulle le-a nuanțat în mai multe rînduri, toate astea fac din Anglia un pericol la adresa unui proiect comun european. Mulți s-au grăbit să pună aceste afirmații pe seama unor sentimente personale ale generalului, izvorîte din eterna hîrîială istorică dintre francezi și englezi. Cert e că vorbele au rămas, iar citarea lor s-a petrecut din ce în ce mai des, odată ce uniunea țărilor de pe continentul european prindea contur.

De Gaulle a murit în 1970. Ecoul profețiilor sale la adresa proiectului european s-au stins sub hărmălaia marilor concerte. Beatles se clasicizaseră deja, iar Led Zeppelin, Pink Floyd, laolaltă cu toată adunarea de artiști legendari, abia începeau să facă ravagii în sufletele fanilor. Cu toată Revoluția ei, cu toată istoria culturală, Franța își încheia influența vie. Devenea un mare reper de dicționar. America deschidea scena show-ului mondial, iar Anglia o ocupa cu artiști care făceau o lume întreagă să fredoneze aceleași lucruri. Uriașă performanță. Să rechiziționezi mai toată cultura pop, adică să confiști o epocă, nu e o performanță de duzină. Sigur că marile culturi își bazează măreția tocmai pe această forță de confiscare. E un subiect care-i exasperează pe unii și-i amuză pe alții, într-o continuă dispută pe marginea a ce-o fi „mic“ și ce-o fi „mare“. Dar, dincolo de zgîmîirile de la periferia fenomenului, dimensiunea acestei confiscări de piață a fost atît de mare și atît de rapidă, încît s-a și comportat foarte diferit de mecanica culturală cu care omenirea era obișnuită.

În percepția publică, America a devenit marea forță, cu toate implicațiile acestei imagini, iar Anglia un soi de delicatesă cu geometrie variabilă. Pe de-o parte, ceva care pare foarte accesibil. Pe de altă parte, o adevărată instituție, o definiție de *„establishment“*, un spațiu al tradiției care nu se perimează, ci rămîne mereu la modă. Noțiunea de „clasic“ căpăta într-un mod cumva fermecător un aer mai prietenos. Nu mai era clasicul acela pe care îți dorești să îl dărîmi ca să spui ceva nou. Nu mai era opreliștea din calea progresului. Bătrînul englez a devenit bunicul universal, șugubăț și relaxat, elegant și de gașcă, în care-ți pui toată încrederea și simpatia. Un „lord“ sau o „lady“ au devenit etichetări înrădăcinate adînc în stratul cultural al lumii, alături de vasta suită de implicații ale faptului că întreaga planetă vorbește engleza. Iar „vorbește“, în cazul de față, nu înseamnă doar a articula ceva în limba cu pricina, ci a fi literalmente cucerit de o modalitate de a vedea lumea. De idealul unui fel de a fi. De ceva care-ți intră în alcătuire fără să îți dai seama, chiar dacă tu te declari antiorice. Anglia a ocupat un teritoriu simbolic imens. Firește că nu Beatles, Led Zeppelin sau Pink Floyd au început fenomenul. El vine dintr-un trecut mult mai îndepărtat, din zona de experiment și de practică a democrației constituționale.

Poate că acum, cînd Brexit a devenit un subiect de divertisment, e ridicol să vezi Parlamentul britanic la lucru, în suita aceea amuzantă de reguli, care par desprinse dintr-un moment comic scris și pus în scenă de Monty Python. „Degringolada“ societății britanice îi face să sufere pe unii, care cred sau simt că e un sfîrșit de epocă. Li se pare că se prăbușește ceva din identitatea lor. La stingerea lui, orice curent cultural, orice fenomen, orice gînd puternic odinioară arată, inevitabil, ridicol. Ca orice modă apusă, ca orice „retro“ sau „vintage“, indiferent de eventualele lor revalorificări contemporane. Brexit e o expresie a vîrstei felului în care înțelegem acum democrația. Ea poate părea și poate fi complet ridicolă, enervantă, depășită. Dar asta se întîmplă din cauza/datorită naturii ei mereu fragile. Și, deseori, paradoxale. După cum orice mare putere, aflată într-o uniune sau nu, va căuta să experimenteze și să ducă istoria într-o direcție proprie. Într-o situație ca asta, ca trăitor într-o țară mai puțin luată în seamă, e foarte ușor să vezi și să denunți „mizeria istoriei“. E foarte ușor să emiți judecăți definitive și să condamni pe toată lumea. Pentru că știi tu „cum merg lucrurile“. Pare că idealurile și principiile sînt doar niște prostioare ridicole, ca parlamentarii ăia britanici care nu reușesc să hotărască nimic. Nu e deloc așa. E un moment al vîrstei Europei. Dacă vrei să fii o ființă civilizată, înveți din el, nu te grăbești să zici, triumfător, că e un mare eșec.

Petre GURAN

Și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri în veac. Crezi tu aceasta?*

In memoriam Alexandru Paleologu

Îmbrăcat într-un costum impecabil, croit pe măsură încă în anii în care se dansa deasupra vulcanului în erupție (1945-47), după o evocare din *Sfidarea memoriei,* cu un baston cu mînerul de argint, mergînd agale, dar nu tărăgănat, privindu-și interlocutorul drept în ochi cînd acesta i se adresa, de parcă reconstituia o audiență-promenadă a Regelui Soare în grădinile Versailles-ului, așa mi-l amintesc pe Alexandru Paleologu, spre exemplu traversînd curtea Liceului German din București, unde venise să se întîlnească cu elevii clasei a IX-a într-o zi de primăvară însorită a anului 1988. Era o apariție dintr-o altă lume, era o înfruntare a universului de lavă și cenușă întărită care forma caverna subterană a comunismului.

Destinat de benevolențele unei lumi fără griji, căreia îi aparținuse, carierei diplomatice, deși visa să fie scriitor, format la lectura lui *Candide* și apoi a *Eseurilor* lui Montaigne, Alexandru Paleologu s-a smuls în repetate rînduri din confortul circumstanțelor exterioare ale vieții. Rasfățul, în care se născuse, l-a perceput mai tîrziu ca pe o vinovăție *(Sfidarea memoriei,* 1996, p. 200); iar catolicismul, spre care l-a atras Monseniorul Vladimir Ghika, l-a trăit ca pe o etapă importantă într-o formare spirituală, al cărei parcurs nu-l anticipa și în care s-au regăsit lecturi din Jacques Maritain, Charles Péguy, Léon Bloy, Bernanos. Acest eveniment spiritual, convertirea sub impresia charismaticului prinț-misionar Vladimir Ghika, conține nota distinctă a unei căutări, a primei ieșiri, firave încă, din confortul intelectual al lecturilor de tinerețe. Punctul de plecare al reflecției despre sensul vieții pare a fi fost Voltaire sau pe aproape, în orice caz nu există nici un detaliu de practică religioasă autohtonă în anii tinereții. Ca în cazul multor fii de boieri, practica oricît de sumară a religiozității ancestrale fusese înlocuită eventual de practica mondenă a masoneriei. Catolicismul Monseniorului Ghika este astfel o etapă importantă în procesul spiritual al convertirii.

Etimologia cuvîntului convertire, provenind prin franceză din latinescul *conversio* (= mișcare circulară, rotire, întoarcere, revenire), corespunde cu precizie parcursului spiritual al lui Alexandru Paleologu. Ieșirea dintr-un mediu intelectual de formare se produce pe o elipsă care anticipează întoarcerea. Următorul pas a fost convertirea filosofică, la Cîmpulung de data aceasta, în clandestinitate, după ce explodase deja vulcanul, prin întîlnirea cu Constantin Noica. Intrarea în filosofia modernă este însă în același timp o ieșire din catolicism. În plin dezastru social, anii pseudonimității (Crăifăleanu) sînt o perioadă percepută ca o eliberare și o împlinire cvasi-panteistă, intelectuală și fizică, dar nu fără anticiparea unei explozii existențiale personale: „Durerea, umilința, «coborîre în infern» sînt probe fără de care fericirea nu există. Am știut încă de foarte timpuriu că trebuie să plătesc, și nu cu preț mic, fericirea de care aveam parte. Închisoarea, cu toate asprimile ei, o așteptam în mod obscur de mult, iar cînd i-a venit vremea nici nu m-am gîndit să scap (ascunzătoarea, vreme de cinci ani, nu era decît un preludiu, așa am înțeles-o și așa a fost)" *(Sfidarea memoriei,* p. 90).

Arestarea, ancheta și interogatoriile, procesul și condamnarea politică, pentru uneltire împotriva statului, formează nucleul convertirii spirituale, dar la antipodul tiparului creat de marele său prieten Nicolae Steinhardt, la care convertirea s-a produs printr-o revărsare mistică, urmată de un urcuș gradual spre înțelegerea momentului revelației inițiale. Este vorba de botezul în închisoare și descoperirea în extaz a luminii necreate, pe care le relatează N. Steinhardt în *Jurnalul fericirii*. La Alexandru Paleologu, descoperirea divinului este de natură chtoniană, este o coborîre în iad, dar nu dezvăluit în propria șuferință fizică, ci în fragilitatea în fața autoiluzionării. Rezistența fizică și psihică din prima parte, de altfel mai violentă, a experienței carcerale este succedată de iluzia acomodării, a unei posibile redefiniri a sensului istoriei. Oferta apare sub masca politeții, a deschiderii, a incluziunii. Alexandru Paleologu numește această experiență chiar pactul cu diavolul, nu atît pentru conținutul pactului, cît din cauza stării de spirit jubilatorii generate de justificarea intelectuală a pactului. Convertirea la marxism? În închisoare? Da, Alexandru Paleologu nu ezită să prezinte colaborarea cu persecutorul în termenii unei convertiri, ca formare interioară a unei convingeri, pasagere și superficiale, în justificarea colaborării cu opresorul, descrisă cu sfîșiere în *Sfidarea memoriei*. Trecut prin ceremoniile inițiatice ale masoneriei, prin ritualul convertirii la catolicism, Alexandru Paleologu își resimte pactul cu diavolul ca pe o convertire de sens negativ. Este actul inițiatic cel mai teribil, trăit în carne și oase, nu evocat simbolico-ceremonial, cel care îl aduce în pragul morții: „Toate probele inițiatice sînt o moarte simbolică. Această moarte simbolică a avut totdeauna în adevăratele scenarii inițiatice o anumită realitate fizică, ce era împinsă pînă în punctul limită al riscului, adică pînă la momentul cvasiletal, în ordine fizică. La mine a fost cvasiletal în ordine morală. Eu puteam să fiu mort moralmente, dacă acest pact ar fi funcționat din partea mea" (p. 195). Această moarte simbolică acumulează timp de două decenii și jumătate energia învierii. În acest timp se distilează înțelegerea fenomenului inițierii în misterul naturii umane. Iată ce spune în *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu,* publicată în 1978 drept o carte de critică literară, republicată în 1995 scoțînd din titlu referința la Mihail Sadoveanu și redîndu-i astfel toată forța evocatoare a introspecției personale, explicată pe larg în *Sfidarea memoriei* (1996): „Așa-zisa «elevație» a spiritului fără o egală coborîre în adîncurile obscure ale sufletului, respectiv fără o sondare a latențelor subumane și bestiale ce zac în om, e mai puțin decît o clădire pe nisip... De altminteri nu de elevație are nevoie spiritul, ci de ascuțime și forță, iar acestea nu s-au dovedit niciodată prin politica struțului și nu se pot însoți cu ignoranța. De diavol, oricît ai fugi, tot te ajunge, mai ales că e lăuntric. Cel adevărat e de obicei altul decît cel presupus și își face toate mendrele cu cine nu e în stare să-l recunoască. Dar poate fi pus pe fugă sau dirijat în direcții mai mult sau mai puțin inofensive de către puterea spiritului capabilă de a-l recunoaște, a-l privi în față și a-i zice pe nume, așadar de o conștiință lucidă, contemplativă și înzestrată cu simț practic" (p. 128, ed. 1995). Kesarion Breb, Vitoria Lipan și Alexandru Paleologu pornesc pe drumul confruntării cu demonul lăuntric. A doua moarte, de data aceasta perfect controlată simbolic și orchestrată ceremonial, consistă în coborîrea în sine și scoaterea demonului în lumină prin mărturisire.

Mărturisirea este o recompunere a trupului sfîrtecat, redată prin efortul întins pe multe pagini de a formula cu precizie și fără menajamente „obnubilarea inteligenței", cum își numește colaborarea cu persecutorul. Efortul este încununat de victoria asupra morții: învierea. De data aceasta, Alexandru Paleologu joacă un triplu rol: este și Osiris, cel omorît în 1963, și Seth, cel care omoară în 1963, și Isis, cea care-l caută pe Osiris timp de douăzeci și cinci de ani și îl învie în aprilie 1988.

Este acea zi de primăvară în care soarele străpunsese cerul de zgură produs de vulcanul demonic al comunismului.

Dar ciclul convertirilor, al marii rotiri spirituale, nu s-a închis încă. Nici cu Steinhardt, Bartolomeu Anania sînt prietenii spirituale care definesc turnanta finală a elipsei, descrisă astfel: „Mult mai tîrziu am considerat totuși că este normal să mă instalez în confesiunea tradițională în care m-am născut, adică în ortodoxie răsăriteană". După stilul aristotelic din catolicism, a venit și rîndul celui platonician, al ortodoxiei. *Moștenirea creștină a Europei* este titlul ultimei cărți de convorbiri publicate în 2003. Toată istoria intelectuală a Europei a fost rezumată într-o viață de căutări. Catolicism, filosofie antică și modernă, inițiere masonică, marxism și înapoi, prin gîndirea mitologică a omenirii, la ortodoxie ca firesc al vieții, mărturisind: „În fond, eternitatea nu este un timp interminabil, ci o stare calitativă de cu totul altă esență, pe care nu ne-o putem reprezenta cît sîntem în temporal. Reprezentările spațio-temporale cu care operăm nu sînt compatibile cu ceea ce ar trebui să ne reprezentăm, cînd vorbim de eternitate și mîntuire." *(Sfidarea memoriei,* p. 128).

* Ioan 11, 26.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Eros *și* agape *(II)*

Distincția dintre *eros* și *agape,* care punea în lumină, potrivit lui Anders Nygren, două „ideal-tipuri" (religia „egocentrică" *vs.* religia „teocentrică"), a avut un real impact nu numai asupra studiilor despre creștinism, ci și asupra unor tratări mai largi ale acestei problematici fundamentale în istoria culturii europene. Într-una dintre cărțile sale cu largă rezonanță, *L'amour et l'Occident,* Denis de Rougemont avea să preia schema lui Nygren, trecînd-o printr-un complex joc de oglinzi, pentru a reconstitui mitul iubirii care definește cultural Occidentul și a-i reliefa în subsidiar riscurile. Însă nu doar contrastul tipologic îl interesa, ci și capacitatea paradoxală a iubirii-*agape* de a salva *eros*-ul, căci „*agape* nu poate să distrugă și nici nu vrea să distrugă ceea ce distruge". Denis de Rougemont cunoștea, după cum însuși scria în prefața din 1956, observațiile aduse demersului lui Nygren. Ele vizau fie detalii istorice, fie viziunea de ansamblu. Nu problema *noutății* creștinismului era pusă în discuție, ci felul în care această noutate reală, avînd ca nucleu iubirea, era definită și urmărită în devenirea sa.

Pe de altă parte, C.S. Lewis acorda binomului *eros-agape* o virtute euristică, dar era conștient de parțialitatea acestui schematism, identificînd, în eseul *Cele patru iubiri,* miza teologică a analizei în raportul dintre natură și har. În viziunea sa, dacă *agape* descrie iubirea divină, iar *eros*-ul pe cea naturală, distincția nu poate merge pînă la anularea oricărei relații, „iubirile naturale fiind chemate să devină moduri" ale iubirii divine *(charity),* fără ca aceasta să li se substituie „de parcă ar trebui să aruncăm argintul pentru a face loc aurului". Era o reacție la radicalismul teologic al lui Nygren, care elimina orice acces real al *eros*-ului, din cauza funciarului său egoism, la sfera divină. Într-un fel, perspectiva lui C.S. Lewis restituia acelui „și" din titlu șansa unei semnificații existențiale, în afara căreia cartea ar fi putut să se numească mai degrabă *Eros sau agape*.

Alte întîmpinări au venit dinspre specialiștii în filosofie antică, asemenea lui Gregory Vlastos (de pildă, în *The individual as object of love in Plato)* sau profesoarei Catherine Osborne, a cărei carte *Eros unveiled. Plato and the God of Love* (1994) reprezintă, probabil, cea mai consistentă răsturnare a metodologiei și analizei din *Eros și agape*, avînd avantajul de a uni cercetarea filosofiei antice cu studiul influenței iudaismului elenistic asupra creștinismului. Deși nu concordă neapărat în detalii sau concluzii, unele urmărind o nuanțare a concepției grecești asupra *eros*-ului, altele contestînd reducerea *eros*-ului la iubirea de sine, aceste reacții au probat de fiecare dată forța cărții lui Anders Nygren de a stimula reflecția și cercetarea. Însă neavînd cum relua aici nici măcar o parte dintre argumentele discutate în diferite lecturi ale relației dintre *eros* și *agape*, aș propune doar două orientări posibile pentru aprofundarea cărții pe care, la aproape 90 de ani de la apariție, o putem citi într-o splendidă ediție românească.

Prima orientare privește conceptul de *eros*, așa cum se dezvoltă el în lumea greacă: este oare definibil exclusiv prin raportare la interes? Este *eros*-ul platonician doar o dorință egoistă de împlinire de sine? Dincolo de aspectul istoric, problematica *eros*-ului impune o acurată analiză filosofică, astfel încît dimensiunea sa religioasă să poată reflecta și o perspectivă asupra *relației* pe care dorința o implică, precum și a capacității *extatice* a *eros*-ului, care înseamnă tocmai ieșire din sine. Cea de-a doua este, inevitabil, teologică: putem oare exclude complet din viziunea asupra iubirii divine coordonata *eros*-ului? Revelația deopotrivă iudaică și creștină transmite și o dimensiune nupțială a relației dintre Dumnezeu și poporul ales sau dintre Dumnezeu și Biserică, reflectată în suprema alegorie din *Cîntarea cîntărilor*. E adevărat că omul nu-i poate aduce lui Dumnezeu ceva care să-i lipsească. Și totuși, jertfa-*agape* nu asumă și aspirația pe care structural, prin creație, omul o manifestă prin *eros?* Poate că n-ar fi atît de greșit să vedem în iubirea care se dăruiește pe sine și semnul unei relații de dragoste care restaurează ceea ce iubește: *agape și eros* laolaltă.

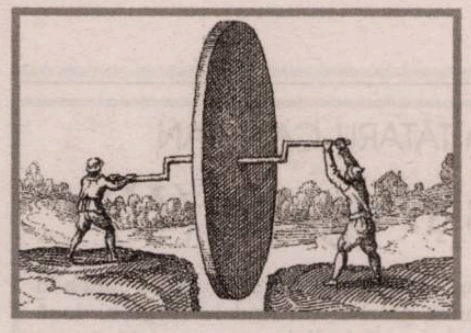

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Stînga

Primul partid care a pierdut alegerile europarlamentare de anul acesta este Demos. Puțin cunoscut în afara unui cerc relativ restrîns de oameni preocupați de politică, Demos e o fascinantă colecție de inadecvare și paradoxuri.

Partidul Democrației și Solidarității ar fi trebuit să fie alternativa democratică de stînga la un PSD din ce în ce mai conservator și autoritarist. Ar fi urmat să arate că e posibilă o politică social-democrată fără constrîngeri aplicate burgheziei bugetare românești și fără distribuție de rente. Practic, Demos ar fi urmat să reconecteze politica la oameni care nu mai cred în ea sau nu au crezut niciodată: mileniali, marginali, familii sărace, corporatiști cu dileme etice etc. Un fel de USR al celor care nu se recunosc în USR. Teoretic, publicul Demos ar fi de vreo cîteva milioane de oameni. Practic, Demos a reușit să strîngă mai puține semnături pentru candidatura la europarlamentare decît numărul de oameni prezenți în tribună la un meci din liga a IV-a al Rapidului din București.

În mod curios, Demos a provocat mai multe reacții în tabăra adversarilor ideologici ai social-democrației, care au folosit orice prilej pentru a încerca să minimizeze sau să ridiculizeze efortul de a construi o altfel de stîngă. Reacția virulentă la orice nu respectă un ortodoxism clișeic și infertil în politica românească ar merita, poate, o discuție separată. Cert e că reprezentanții Demos nu aveau nevoie de cine știe ce ajutor. Au făcut toate eforturile să se scufunde în propriul lor ridicol, reușind cumva să fie permanent în contratimp cu dezbaterea publică, asemenea unui coleg mofluz care te contrazice doar ca să conteze.

Se adaugă la asta fascinanta incompetență organizatorică. Sigur că legile electorale sînt restrictive și trebuie schimbate, sigur că unui partid nou îi va fi mai greu decît unuia cu structuri în teritoriu, experiență și proceduri verificate. Dar Demos avea totuși la îndemînă experiența USR și PLUS din care putea împrumuta fără să se teamă. Dar nu a procedat așa. Colegul nostru mofluz a preferat să dea vina pe univers, pregătindu-se să se uite urît către cei care au reușit. Sau au reușit un pic mai mult – e cazul unei candidate independente, cu un program de nișă, care a adunat cu forțe proprii de nouă ori mai multe semnături decît Demos. Sigur, nici ea nu va candida, pragul e nefiresc de mare, dar comparația asta spune totuși multe despre cum se face politică în România.

Vă veți întreba de ce contează acest eșec. În primul rînd, pentru sănătatea vieții politice românești. Pluralismul înseamnă mai mult decît diverse nuanțe de conservatorism ascunse prin partidele care contează. Apoi, într-o țară din care se pleacă acum ca în vremuri de război e destul de clar că avem un segment de populație care nu este sub nici o formă reprezentat.

De altfel, cine are răbdare să se uite pe sondaje poate observa că există o zonă de oameni care au abandonat cu totul politica, chiar dacă nu au părăsit încă România. Nu votează nu pentru că se simt bine în contextul actual, ci pentru că simt că democrația nu livrează nimic pentru ei. Acolo este terenul potrivit pentru creionarea unor narațiuni revanșarde și periculoase. Soluția nu e ignorarea acestor oameni, ci cooptarea lor în procesul democratic. Aici ar fi fost nevoie de Demos. În această zonă politică, abandonată de PSD, ignorată de restul.

Demos a preferat însă să teoretizeze la nesfîrșit în loc să se organizeze. A continuat să se comporte ca aripa academic-nefericită a USR. A alcătuit lista de candidați cu credința bizară că greviștii de la Satu Mare, căpșunarii din Spania sau studenții din București vor aprecia algoritmul corect politic în dauna unor șanse reale de a fi reprezentați. Ei bine, nimănui nu i-a păsat de lucrurile astea, iar listele de semnături ale Demos sînt populate de mame, tați și prieteni jenați care n-au putut spune nu atunci cînd li s-a cerut sprijinul. Prea puțini simpatizanți reali, pentru că nici unul dintre teoreticienii „stîngii moderne“ nu s-a obosit să ajungă la ei.

Dacă, după alegerile acestea, autoritarismul PSD devine și mai insistent, dacă statul român va continua să se degradeze așa cum o face în prezent, vina fi împărțită între toți participanții la jocul politic. Iar Demos, din afara jocului, va avea și el o parte absolut specială. Fondatorii săi sînt singurii care pretind că pot înlocui PSD în plan ideologic. Sigur, e complicat să marchezi dacă nu reușești nici măcar să ajungi pe teren. Dar pretenția rămîne, energiile au fost consumate, rezultatul e zero.

Partidelor mari li se reproșează adesea aroganța și cinismul. Dar aroganță nu e numai cînd PSD pretinde că îi pasă de electorat sau cînd PNL insistă că are vreo legătură cu liberalismul. Aroganță e și cînd Demos crede că simpla-i existență va însufleți mase. Singura masă însuflețită de Demos e aceea de la un bar din București, în jurul căreia membrii conducerii au stabilit strategia pentru europarlamentare. După ce chelnerul a adus nota, s-a lăsat liniștea.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

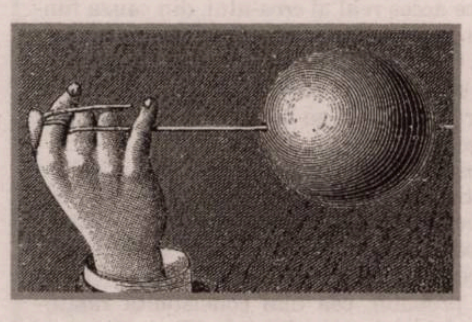

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Istanbul: mica victorie

La Istanbul, noaptea electorală de duminică a fost dramatică: cu rezultate contradictorii, cu răsturnări de situație, cu comunicate ambigue din partea instituțiilor și cu declarații triumfale din partea ambilor competitori. Victoria la un scor foarte strîns a lui Ekrem Imamoglu, candidatul Opoziției, contestată de Binali Yldirim, fost primministru și figură importantă a partidului de guvernămînt Justiție și Dezvoltare (AKP). 57 de milioane de cetățeni turci au fost chemați la urne pentru a alege primarii și consiliile locale în 81 de localități. Participarea electorală a fost imporantă: 84%. Semn că politica mobilizează. Pînă la urmă, principalul partid de opoziție, Partidul Republican al Poporului (CHP), de orientare social-democrată, a obținut mandate de primari în trei mari orașe ale Turciei: Istanbul, Ankara și Izmir. Sînt victorii cu o puternică însemnătate simbolică.

Faptul că partidul conervator al lui Recep Tayyip Erdogan pierde alegerile la Istanbul e o lovitură grea pentru președinte, care spunea, chiar în timpul campaniei electorale, că „cine cîștigă la Istanbul, cîștigă Turcia“. Aici, în vechea capitală a Imperiului, și-a și lansat cariera politică, în 1994, cînd a fost ales primar, iar Istanbul a rămas de atunci un fief al AKP. Însă în ciuda loviturii grele primite odată cu pierderea celor trei orașe, la nivel național, partidul lui Erdogan o duce bine. Ba chiar un pic mai bine ca la ultimele alegeri locale din 2014. Atunci, AKP obținuse 42% din voturi. La ultimul scrutin, scorul e mai mare cu un procent. Cele mai multe voturi le-a cîștigat, acum, ca și atunci, în Anatolia și în zonele rurale ale Turciei. Cei care au văzut în victoria lui Ekrem Imamoglu de la Istanbul un semn al slăbiciunii AKP s-au bucurat prea devreme. Erdogan și aliații săi naționaliști mai au multe de spus...

E drept că Partidul Republican al Poporului a obținut, la nivel național, în jur de 30% – un scor net superior celui atins în 2014. Numărul primarilor aleși crește astfel de la 14 la 20. Semn că principalul partid de opoziție se consolidează. Dar veștile bune se opresc aici.

Actualele alegeri locale au constituit un test important pentru Erdogan. Turcia trece printr-o criză economică gravă, declanșată în toamna anului trecut, odată cu devalorizarea bruscă a monedei naționale. Lira a pierdut de atunci peste 30% din valoare. Inflația accelerată a declanșat la rîndul ei creșterea prețurilor la bunurile de bază și penurie. Și a antrenat o creștere a șomajului. Și, cu toate acestea, AKP își păstrează influența. Conservatorii lui Erdogan dispun în continuare de o majoritate. Stabilă, chiar dacă fragilă. Nu s-a schimbat nimic esențial față de alegerile legislative de anul trecut sau față de localele de acum cinci ani. Faptul că AKP rămîne un partid credibil în ciuda contraperformanțelor guvernării arată că „sistemul Erdogan“ funcționează. AKP și partenerii lor de la MHP, un partid naționalist, alimentează un discurs al urii care mobilizează electoratul. Erdogan și apropiații săi controlează cam toate mediile relevante: radioul și televiziunea publice, dar și o bună parte din companiile private de media, ziare, site-uri de știri etc. Campania de epurări, de eliminare a adversarilor politici lansată după puciul eșuat din 2016, a redus la tăcere vocile critice. În „cea mai mare închisoare pentru jurnaliști“, cum e supranumită Turcia, aproape că nu mai există decît propagandă. În fine, sistemul clientelar de atribuire a contractelor îi asigură sultanului o bază stabilă în alegeri – în ciuda crizei economice care afectează cea mai mare parte a populației.

Ekrem Imamoglu

© wikimedia commons

În „cea mai mare închisoare pentru jurnaliști“, cum e supranumită Turcia, aproape că nu mai există decît propagandă.

Dar de ce e atît de important orașul Istanbul pentru lumea politică din Turcia și pentru președintele Erdogan? Nu doar pentru că aici e locul în care s-a lansat în politică actualul președinte. Ci pentru că Istanbul e mai mult decît doar un mare oraș, mai mult decît doar fosta capitală a otomanilor. În această metropolă trăiesc o cincime dintre turci. Istanbul e, deci, epicentrul politic. Poate că schimbarea de putere în marile orașe controlate acum de Opoziție e un semn că sistemul Erdogan se poate prăbuși: odată cu schimbarea primarilor se schimbă poate și destinatarii contractelor.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Matei PLEȘU
Fotografii: arhiva Casei Paleologu

Centenar Alexandru Paleologu

Texte și opinii de:

● Aurelian CRĂIUȚU (profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea Indiana, SUA)
„Împotriva fanatismului“
● Vladimir TISMĂNEANU (profesor la Universitatea Maryland, SUA)
„Asumarea libertății“
● Bogdan TĂTARU-CAZABAN (cercetător științific la Institutului de istorie a religiilor al Academiei Române)
„Inteligența inimii“
● Ioana MUNTEANU (lector de Filologie clasică, Universitatea București)
***„Du jugement et de la vertu:* Alexandru Paleologu, așa cum l-am cunoscut“**
● Alex ȘTEFĂNESCU (critic și istoric literar)
„O operă de educație intelectuală“
● Teodor BACONSCHI (doctor în antropologie religioasă)
„Cu mare dor“

argument

Dragă tata,

În urmă cu vreo două luni am fost la NEC să-l ascult pe profesorul Marcus Plested vorbind despre receptarea gîndirii lui Toma de Aquino în lumea bizantină, mai exact în contextul disputelor legate de palamism și isihasm în secolul al XIV-lea. După conferință, înainte de cina pe care am luat-o împreună, Andrei Pleșu mi-a zis să facem neapărat un Dosar *Dilema veche* în amintirea ta. „Gînd la gînd cu bucurie, am răspuns, venisem cu gîndul să vă sugerez același lucru.“ Parcă știa ce aveam în minte.

Zis și făcut, ne-am apucat de treabă, mai exact Matei Pleșu a pus totul pe roate și uite rezultatul. Reține însă contextul: o conferință despre Bizanțul Paleologilor, despre Toma de Aquino și Grigore Palamas, urmată de o cină cu Andrei Pleșu, Petre Guran, Bogdan Tătaru-Cazaban și, evident, Marcus Plested. Eram cinci persoane la o masă cu șase locuri. Locul neocupat ar fi putut fi locul tău. În orice caz, te-ai fi potrivit perfect printre noi. Ai fi fost omul potrivit la locul potrivit.

Pleșu e cam deprimat în ultima vreme. Are și de ce. E incredibil în ce hal am ajuns. Cred că doar tu ai fi putut să ne remontezi moralul, așa cum o făceai și în închisoare prin umorul, optimismul și buna ta dispoziție. Ion Varlam povestește ce impact grozav aveai asupra celorlalți deținuți din infernul de la Salcia, unde ați stat împreună. Avem cîteva poze cu tine și cu Pleșu rîzînd cu poftă, una de la Păltiniș, cînd te-ai văzut cu Noica, și celelalte de la noi de-acasă, cînd erai deja bolnav. Ambele ipostaze sînt semnificative: rîsul ca filozofie de viață și rîsul ca atitudine în fața bolii și a morții.

Sper să-ți placă textele pe care le-am reunit în acest Dosar. Nu le știu încă pe toate, dar am încredere în talentul și ingeniozitatea celor pe care i-am invitat să scrie. M-am gîndit că fiecare poate atinge cîte o fațetă a unui *aner polytropos*, cum este numit Ulise de către Homer. Știi doar că în materie de pietate filială modelul e Telemah. Zicea Pleșu mai demult că, în cazul meu, teoriile lui Freud nu se aplică. Nu-i complexul lui Oedip, ci complexul lui Telemah. Precis în referințe și citate, recomand *urbi et orbi* cartea lui Massimo Recalcati *Le Complexe de Télémaque: Reconstruire la fonction du père* (ed. Odile Jacob, 2015).

Nici că se putea mai bine: *Palea Dilemma* îl omagiază pe *Paleos Logos*. Mi-e și mie mai simpatic numele revistei de cînd are adjectivul „veche“ în coadă. Simt parcă un aer de familie...

Cu drag,
Toader

BARBURISME

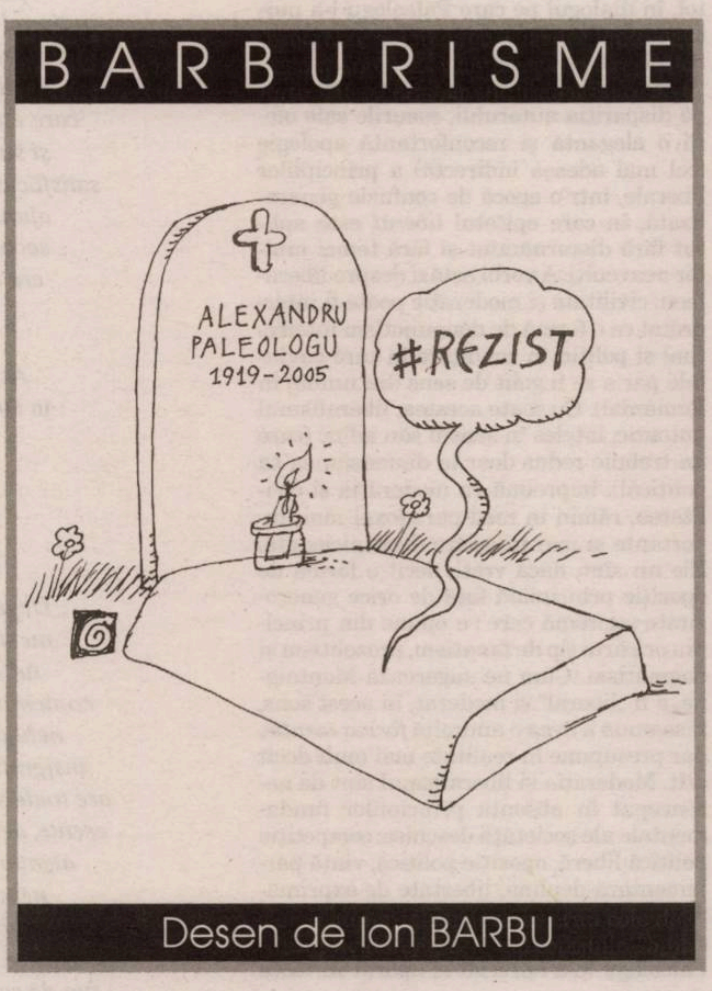

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Aurelian CRĂIUȚU

Împotriva fanatismului

„Nu ar fi prea hazardat“, spunea odată Alexandru Paleologu, „a face din atitudinea față de Montaigne un test hotărîtor în privința calității spiritelor“ *(Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu,* 2003, p. 259). Apoi tot el adăuga: „Nu a valorii, nu a însemnătății, ci pur și simplu a calității omenesc-intelectuale, a disponibilității comprehensive, a francheței (în toate accepțiile termenului).“

Îmi plac mult aceste cuvinte ale eseistului român al cărui centenar îl sărbătorim zilele acestea, în mare parte pentru că am ajuns și eu, decenii mai tîrziu, să mă simt foarte apropiat de cel care este, pentru a-l cita din nou pe Paleologu, „un Platon pentru cei care nu sînt platonicieni“ (ibid., p. 258). Montaigne reprezintă într-adevăr – mai e nevoie s-o repet? – un continent intelectual inepuizabil, o oglindă fascinantă în care, privind, ne descoperim pe noi înșine. Obsesiile sale atît de simple și de omenești continuă să rezoneze în bună parte cu preocupările noastre, la aproape patru secole și jumătate distanță. Dintre temele majore ale vocabularului lui Montaigne, trei idei mi-au reținut în principal atenția, în anii din urmă: moderația, civilitatea și respingerea oricărei forme de fanatism. Aceste trei valori fundamental liberale – interpretez aici liberalismul în sensul european, de centru-dreapta, conservator al cuvîntului – sînt prezente, în mod deschis sau *sotto voce*, și în eseurile lui Alexandru Paleologu, mai ales în *Bunul simț ca paradox* (1972) și *Despre lucrurile cu adevărat importante* (1997). Trebuie adăugat că afinitatea pentru opera (și proto-liberalismul) lui Montaigne este discutată pe larg într-un întreg capitol, în dialogul pe care Paleologu l-a purtat cu Stelian Tănase în *Sfidarea memoriei* (1996, pp. 246-269).

Recitite la un deceniu și jumătate după dispariția autorului, eseurile sale oferă o elegantă și reconfortantă apologie (cel mai adesea indirectă) a principiilor liberale, într-o epocă de confuzie generalizată, în care epitetul *liberal* este aplicat fără discernămînt și fără temei multor neaveniți. A vorbi astăzi despre liberalism, civilitate și moderație poate fi interpretat ca o formă de donquijotism intelectual și politic, în condițiile în care cuvintele par a se fi golit de sens (nu numai în România!). Cu toate acestea, liberalismul autentic, înțeles în sensul său adînc (care *nu* trebuie redus doar la dimensiunea sa politică!), împreună cu moderația și civilitatea, rămîn în mod paradoxal mai importante și mai necesare decît niciodată. Ele nu sînt, dacă vreți, decît o formă de opoziție principială față de orice generozitate supremă care se opune din principiu oricărui tip de fanatism, prozelitism și dogmatism. Cum ne sugerează Montaigne, a fi „liberal“ și moderat, în acest sens, înseamnă a avea o anumită *forma mentis,* dar presupune în realitate mai mult decît atît. Moderația și liberalismul sînt de neconceput în absența principiilor fundamentale ale societății deschise: competiție politică liberă, opoziție politică, viață parlamentară deplină, libertate de exprimare, de mișcare și de gîndire. Toate acestea sînt valori și principii pe care Alexandru Paleologu le-a apreciat și apărat în viața sa.

O lecție importantă pe care o putem învăța astăzi, recitind eseurile lui Montaigne și ale „discipolului“ său român, e aceea că adevăratele spirite moderate și liberale sînt, prin definiție, incapabile de orice urmă de fanatism. Ele admit că sînt ființe falibile, supuse erorii, ce nu dețin întreg adevărul și nu dispun de nici un fel de certitudini pe care să le poată impune altora. În cel mai bun caz, spiritele moderate pot discerne cîteva adevăruri mai mult sau mai puțin evidente, bazîndu-se pe ipoteze pe care le pot verifica în lumina experienței. De aceea, aceste spirite sînt deschise dialogului și criticilor, fiind convinse că numai astfel își pot completa propriile lor lacune, învățînd cîte ceva nu numai de la prietenii lor de idei, ci și de la cei care gîndesc altfel.

Corect înțelese, liberalismul și moderația sînt forme supreme de generozitate. Îmbrățișînd aceste principii și valori, admitem automat că sîntem incompleți fără criticii și adversarii noștri, care ne pot lumina în multe privințe, atît prin virtuțile, cît și prin limitele lor. Recunoaștem smeriți că nu deținem monopolul adevărului, că putem face uneori alegeri neinspirate, alianțe false sau compromisuri nerezonabile. Admitem că avem nevoie de opoziție și dialog, și respingem tentația monologului. Ca atare, refuzăm să vedem lumea în culori tari, în contraste maniheiste (alb-negru), și recunoaștem că pînă și griul poate avea nuanțe atractive (chiar dacă nu cincizeci, cum se mai vehiculează astăzi!). Și, chiar mai important, refuzăm să împărțim cu strictețe cercul nostru social între „prieteni“ (pe care îi adulăm necritic și-i lăudăm fără rezerve) și „adversari“ (ale căror defecte le caricaturizăm cel mai adesea și pe care tindem să-i punem într-o lumină cu totul defavorabilă).

Constantin Noica, Alexandru Paleologu

„Europa nu este ceea ce se numește modernitate. *Acest cuvînt a fost inventat de Baudelaire ca substantiv, pentru a defini nuanța care a inspirat grafica unui pictor francez. Acesta a fost apoi și sensul cuvîntului* modernism. *După mine însă, mult mai important este să mă simt într-o Europă vie și fecundă, plasîndu-mă mental și opțional în secolul al XI-lea. Modernitatea nu înseamnă nimic decît această viață care este modernă, dar este și stupidă, pentru că este satisfăcută de sine și se crede ajunsă mai departe decît secolul al XI-lea. Atunci era mult mai universală comunicarea.“*

ALEXANDRU PALEOLOGU, în *Ortodoxia în mărturisiri contemporane*

„Degeaba ești serios dacă nu știi să fii atent și dacă nu ești perspicace. Cine contemplă cu atenție lucruri neluate în seamă, socotite insignifiante, efemere, acela are toate șansele să descopere esențe, detalii revelatorii. Dar atenția acordată lucrurilor neînsemnate se numește frivolitate. Serioșii (pretinșii serioși) se sperie de frivolitate, fug de ea ca dracul de tămîie și rămîn la nivelul clișeelor și platitudinilor grave.“

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Despre lucrurile cu adevărat importante*

Adevăratul spirit liberal și moderat, ne învață Montaigne (și, pe urmele sale, Paleologu), știe că lumea nu e lipsită de paradoxuri și frivolitate. Avem nevoie să cultivăm însă, cum ne asigură ultimul, o formă superioară de frivolitate ce presupune o etică aparte – frivolitatea nu are voie să devină niciodată ne-civilă și grobiană – și o anume axiologie. Numai spiritele fanatice sînt pînă la capăt ne-frivole; seriozitatea dusă la extrem riscă să devină intolerantă și rigidă. Fanaticii sînt cel mai adesea oamenii unei singure idei în lumina căreia interpretează sistematic întreaga lume din jurul lor. Ei tind să ridice un principiu – fie el libertate, egalitate, virtute, piață liberă, putere, progres, socialism, comunism, anticomunism, discriminare etc. – la rang de valoare supremă și judecă totul prin prisma adeziunii sau opoziției față de aceasta din urmă. Nuanțelor realității, fanaticii le preferă testele de puritate, în lumina cărora orice pată e declarată pe loc viciu mortal. Memoria lor e nemiloasă: orice deviere trebuie pusă imediat la dosar și condamnată ca erezie. Cei nepliabili sau suspecți sînt declarați „nefrecventabili“ sau, mai rău, indezirabili. Principiul lor infailibil este „Nici o șansă celor declarați impuri!“.

Astfel interpretat, orice principiu, oricît de nobil și de bun ar fi el în teorie, riscă să fie transformat într-o dogmă care nu mai poate fi contestată. În realitate însă, dorința de libertate excesivă sau pasiunea pentru virtute pot genera, în mod paradoxal, forme perverse de cruzime, după cum atașamentul excesiv față de egalitate și dreptate, dubios interpretate, poate conduce uneori la tiranie. Aspirația către claritate morală poate, la rîndul ei, să producă excomunicări irevocabile, în timp ce credința nelimitată în progres poate naște adevărați monștri.

Fanatismul nu e, la urma urmei, decît o formă de prostie monumentală, de încremenire în proiect, două subiecte despre care Paleologu (și Gabriel Liiceanu) au scris, nu o dată, rînduri memorabile. Viața în cetate nu e posibilă fără scepticism și compromis. Critica fanatismului devine astfel expresia unui scepticism fundamental față de orice dogmă, față de orice încercare de a transforma o idee sau un principiu de organizare socială într-un adevăr absolut ce nu admite contestație. Una dintre lecțiile lui Montaigne și Paleologu e aceea că un spirit cu adevărat moderat trebuie să învețe a cultiva compromisul bine temperat de conștiința propriei imperfecțiuni. „Unii își fac o fală din refuzul oricărui compromis“, notează Paleologu în *Despre lucrurile cu adevărat importante* (p. 15). „Dar asta e o iluzie, cel mai adesea onestă, dar nu chiar totdeauna. Nu se poate trăi fără compromisuri“, adaugă el.

Fanatismul nu e, la urma urmei, decît o formă de prostie monumentală.

Ce e atunci, pînă la urmă, adevărata artă a libertății – am putea întreba – dacă nu tocmai o astfel de artă a compromisului bine înțeles și practicat? Ea presupune, îndrăznesc să cred, nu atît un atașament total față de un anumit set de principii, cît mai ales știința (inefabilă de la un anumit punct încolo) de a alege adevăratele priorități la momentul adecvat și de a avea simțul valorilor esențiale care nu pot face obiectul nici unui compromis. „Trebuie să știi ce e oportun de făcut pentru ca o valoare să se poată afirma și menține“, continuă Paleologu (pe urmele lui Montaigne). „Uneori, cea mai oportună soluție e intransigența intratabilă. Alteori, o oarecare maleabilitate, un tact al tranzacțiilor abile. Intransigența nu trebuie să fie căpoasă, îndărătnică, ci ludică, degajată, curajoasă și demnă. Maleabilitatea să nu fie lașă, complezentă, defetistă. Trebuie să rămîi arbitrul compromisurilor tale, simțul oportunității să nu te facă să luneci pe panta oportunismului rentabil, conjunctural“ (ibid, p. 15).

Astfel definită, arta compromisului nu e o artă pentru toată lumea sau la îndemîna oricui. Cei însetați de certitudini morale ar putea vedea în ea doar expresia unei slăbiciuni regretabile sau condamnabile. Alții vor tinde să o aprecieze la justa ei valoare, fără însă a o ridica pe piedestalul valorilor absolute. Un fapt e cert, dincolo de aceste îndoieli. Nu e nici un secret că fanaticii sînt adversarii cei mai înverșunați ai compromisului de orice fel. Acesta din urmă nu are nici un loc în logica lor maximalistă, care e mereu de tipul „ori-ori“, „sau-sau“. În cazul lor, refuzul compromisului e acompaniat de o stranie cecita-

te față de diversitatea și pluralismul lumii. Spiritele fanatice au întotdeauna dreptate și pretind a cunoaște răspunsurile înainte ca întrebările să fie formulate sau puse. În ochii fanaticilor de tot felul, compromisul e inacceptabil tocmai pentru că ei dispun de certitudini irevocabile. Pentru ei nu există decît monologul plin de morgă și moralizator, care nu e, în fond, decît soluția facilă, linia de minimă rezistență.

Cu adevărat greu, în realitate, este dialogul, care presupune capacitatea de a asculta și a-ți revizui opiniile, pe care fanaticii, cel mai adesea, n-o (mai) au. Dialogul e imprevizibil și surprinzător pentru că ne poate conduce în direcții nebănuite și imprevizibile, pe cînd monologul e uniform și previzibil. Primul e riscant pentru că ne poate deschide căi noi și ne poate revela întrebări neașteptate, pe cînd ultimul ne înfundă în confortul iluzoriu al propriilor noastre certitudini. Or, fără dialog și înclinația de a ne reconsidera din cînd în cînd ideile și opțiunile, nu există nici civilitate, nici civilizație autentică. Ultima, în viziunea lui Paleologu, nu se poate reduce la autostrăzi, *gadgets* sau un standard material ridicat de viață. Ea presupune relații civile întemeiate pe norme de drept, care asigură anumite raporturi civile între indivizi și respect mutual.

Bedros Horasangian, Barbu Brezianu, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, Nicolae Tanașoca

Aș face un pas mai departe pentru a adăuga că, pentru mine, civilizația autentică nu e posibilă decît acolo unde e loc și pentru sceptici și moderați, adică pentru cei care se opun superstițiilor de tot felul și monumentalizării politicului în toate formele sale. Ei sînt cei care nu sînt mereu încruntați, care știu, adesea, să rîdă și să fie, uneori, „frivoli". Ei sînt cei care reclamă dreptul de a cîntări, de a pune în balanță și de a ezita, atunci cînd nu sînt siguri de răspuns. Ei sînt cei care cer dreptul de a refuza orice viziune simplificată (alb-negru) a lumii, alături de dreptul de a fi eclectici în opțiunile și preferințele lor. Cei care vor să rămînă inclasificabili, impuri, imprevizibili.

Aceste spirite independente nu pot fi decît rareori interpretate prin prisma categoriilor noastre convenționale (stînga, dreapta etc.) cu care încercăm să ne orientăm în labirint. Spiritele înrudite cu Montaigne ne provoacă, întrucît ne revelează pe noi înșine, în toată complexitatea și obscuritatea noastră, plină de dileme insolubile. Ele ne neliniștesc în același timp, pentru că, cel mai adesea, ne oferă mai multe întrebări decît răspunsuri. Dar tot ele ne îndeamnă să încercăm să descoperim propriile noastre întrebări, de la care pornind vom avea poate șansa, într-o zi, să revenim în Itaca la care visăm de atîta vreme. Acești oameni reprezintă „sarea pămîntului" fără de care viața noastră ar fi mult mai săracă și, la limită, de neconceput.

***Aurelian Crăiuțu** este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea Indiana, Bloomington, SUA. A publicat volumul* Elogiul moderației *(Editura Polirom, 2006).*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Inteligența inimii

De fiecare dată cînd îl ascultam pe Alexandru Paleologu treceam pe negîndite pragul dintre receptare și admirație. Distanța se topea într-o stare benefică de inspirație și confort. Eram atras irezistibil – și sînt în continuare – de eleganța dezinvoltă a vorbirii sale – căci „scrisul nu e decît un succedaneu" – despre „lucrurile cu adevărat importante": modestia, curajul, inteligența, prietenia, iubirea, umorul, credința, frica, politețea – tot atîtea forme ale existenței care, printr-o alchimie proprie fiecăruia dintre noi, capătă un sens. Alexandru Paleologu cunoștea, de bună seamă, arta acestei „alchimii a existenței" și părea mereu gata, cu o generozitate de boier, cum ar fi spus prietenul său N. Steinhardt, să o împărtășească celorlalți.

Păstrez aceste impresii din anii studenției la Filosofie, cînd prietenii îmi priveau cu o anume rezervă admirația, îngrijorați, probabil, că aș putea ceda în fața culturii de salon și renunța, inevitabil, la asceza gîndirii... În plus, pentru mulți din generația mea, Noica-personajul din *Jurnalul de la Păltiniș* și Noica-autorul fuseseră la originea opțiunii pentru filosofie ca iscusință supremă a omului. Or, Alexandru Paleologu scrisese *Despărțirea de Noica,* act ce ni se impunea atunci ca unul de indiscutabilă lezmajestate. Știam aceste lucruri, așa cum știam și de mărturisirea cedării în anii de după închisoare, dar cu toate acestea atracția mea rămînea intactă. Modelul Noica a continuat să joace rolul său formativ în acea perioadă, fără ca textul lui Alexandru Paleologu să aibă efectul unei contraponderi demitizante. De fapt, revizitînd după ani aceste „lăcașuri ale memoriei", îmi dau seama că cele două planuri se intersectau doar acolo unde le îngăduiam și că nu eram deloc dispus să fac din tensiunea lor reală propria mea tensiune. Dimpotrivă, erau în egală măsură ingredientele unei noi alchimii.

Ce aș putea evoca mai întîi ca să-mi mărturisesc datoria față de Alexandru Paleologu? Paginile sale provocatoare despre „bunul-simț ca paradox", cele de o justețe absolută despre prietenie ca fenomen al spiritului, „mai presus de dreptate", evocările lumii interbelice sau apelul la „abisalul Caragiale"? Elogiul netemperat al Balcanilor sau pasiunea pentru romanul *Război și pace?* Reflecțiile despre „metafizica politeții" sau cele despre moștenirea creștină a Europei? Fără a le urma întru totul, ele au avut rostul de a nu mă lăsa să trec pe lîngă lucruri esențiale, pentru că erau încărcate de virtuțile adevăratei întîlniri. A le (re)citi e ca și cum le-ai (re)asculta, aflîndu-te, dintr-o dată, față în față cu autorul, în atmosfera de superioară convivialitate creată de prezența sa. În răspăr cu puterea corozivă a timpului, această forță vitală poartă pecetea unui stil care, șlefuit la școala moraliștilor francezi, ținea împreună respirația firească a conversației cu decoctul rafinat al inteligenței.

Mai degrabă decît o măiestrie formală, tinzînd spre perfecțiunea portretului și a aforismului, stilul lui Alexandru Paleologu avea farmecul unei priviri înțelegătoare asupra lumii: rigoarea observației sale nu rămînea suspendată necruțător, ci se înscria într-o subtilă teodicee. „Mediocritatea omenească – nota el – vine din penuria sentimentelor, nu din a inteligenței. (...) Inteligența devine cu adevărat mare și capabilă de o progresie nelimitată, devine acel miracol al minții umane care sporește conștiința și o adîncește, numai în aliaj cu un mare sentiment și e pe măsura acestuia: cît sentiment, atîta inteligență". E doar o fărîmă din pledoaria sa pentru luciditatea care nu ucide, pentru frumusețea care merită trăită, pentru inteligența inimii, capabilă să practice modestia ca metodă, să recunoască misterul existenței și să se amuze copios de *comedia umană.* În contrast cu feluritele proiecte de a supune viața abstracțiunilor, întîlnim aici o încrezătoare, dar nu mai puțin critică încercare de a surprinde sensurile din plasma experienței, cu tot cu savoarea întrupării lor.

„Marea prietenie e fără îndoială tot așa de puțin obișnuită ca marea dragoste. Ca și aceasta, ea nu e un fenomen natural, ci unul de cultură, adică un produs al spiritului, care, potențînd o pornire spontană și sporadică (gr. sporadikos: *împrăștiat: în cazul dragostei, instinctul perpetuării, în cazul prieteniei, sociabilitatea), o transformă într-un sentiment concentrat, conștient și continuu. Așa cum toți oamenii au, mai mult sau mai puțin, o viață sentimentală, dar cei mai mulți ignoră marea iubire chiar dacă-și închipuie că au parte de ea, toți avem relații mai mult sau mai puțin preferate cu unii din semeni."*

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Despre lucrurile cu adevărat importante*

Îndreptîndu-și atenția asupra lucrurilor în aparență minore sau secundare, privirea lui Alexandru Paleologu nu reflecta deloc alegerea ușoară, înclinația voluptuoasă spre superficial și efemer, ci convingerea că viața conține infinite resurse de ascuțire a discernămîntului și de elevație. Pentru el, cărțile nu-și împlineau rostul decît dacă ajungeau să formeze o înțelegere lăuntrică, o înțelepciune practică – probă supremă a nobleței de spirit. Cultura veritabilă – spunea – „nu poate fi decît umanizantă, sporitoare a înțelegerii, îngăduinței, compasiunii și bucuriei": *ne fay rien sans gayeté* era îndemnul lui Montaigne pe care el nu ezita să-l interpreteze pascalian în sensul intuiției infailibile a inimii. A ști să cercetezi și să asculți această misterioasă putere de cunoaștere a inimii e calea unei înțelepciuni pe care Alexandru Paleologu a pășit vîrstă cu vîrstă, expunîndu-și propria failibilitate, pînă la solara asumare a credinței. Cu același stil, cu autoironie, fără ipocrizii. Iată ce mărturisea într-un interviu: „Un autor ca Proust nu are, efectiv, nici un fel de raportare la transcendență: o are, totuși, prin simpla, formidabila lui putere de creație și, mai cu seamă, prin *cazuistica sufletească,* pe care mi s-a întîmplat s-o regăsesc citind din *Pateric* sau din diverși Părinți ai Ortodoxiei, ca Varsanufie sau Isaac Sirul, la care mă frapează această *investigație sufletească* și o *luciditate de investigație* de tip proustian". Poate că nu am fi departe de adevăr dacă am reciti astăzi textele lui Alexandru Paleologu ca pe confesiune-pledoarie pentru înțelepciunea, adeseori uitată și disprețuită, fără de care viața și-ar pierde gustul și, în cele din urmă, sensul...

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este doctor în filozofie al Universității din București, cercetător științific la Institutului de Istorie a Religiilor al Academiei Române și co-fondator al revistei Chora. Cea mai recentă carte publicată:* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești, *Editura Humanitas, 2017.*

Vladimir TISMĂNEANU

Asumarea libertății

La 100 de ani de la nașterea europeanului *par excellence* Alexandru Paleologu, mi se pare tulburător de actual citatul din E. Lovinescu care încheie eseul „Libertatea se asumă" din volumul *Alchimia existenței* (Cartea Românească, 1983, p. 71). Era răspunsul marelui critic la o anchetă de presă din 1937: „Cred în progres și, ca și Maiorescu, în biruința prin sine a valorilor morale împotriva oricăror împilări dictatoriale; chiar de s-ar ridica spînzurători în piața teatrului, literatura acestei țări nu se va imbeciliza". L-am cunoscut pe domnul Paleologu (nu i-am spus niciodată conu' Alecu) prin 1975, în fabulosul birou, de fapt o năucitoare bibliotecă, al istoricului de artă Radu Bogdan. Se oprea acolo duminica după-amiaza, cînd se întorcea (de la tenis?), conversam adeseori despre lumea ideilor. De-a lungul anilor, pînă la plecarea mea definitivă din țară, în septembrie 1981, ne-am văzut de multe ori. Cît de des? Nu știu, dar am perfect în amintire o seară la Andrei și Catrinel Pleșu, cam cu o săptămînă înainte de plecare. Erau pregătite tot felul de bunătăți, conversația se derula firesc, dezinhibat, agreabil, ca o plimbare într-un parc. Erau sigur și alții, dar eu mi-i amintesc pe domnul Paleologu și pe Gabriel Liiceanu. Cred că era și Petru Creția. Țin minte că am apucat să vorbim despre ideile lui Raymond Aron și critica iluziilor sartriene.

O discuție cu Alexandru Paleologu era întotdeauna un ospăț al minții. Eu mă ocupam de Școala de la Frankfurt, de radicalismul hegeliano-marxist. Domnul Paleologu cunoștea scrierile unora dintre acești marxiști eretici. Îl interesa în cel mai înalt grad cum se poate întîmpla despărțirea de Marx. Am mai vorbit atunci despre Hannah Arendt, Camus, Soljenițîn, Djilas. Un dialog cu domniasa era o invitație la menținerea în alertă a bunului-simț.

Am ajuns în Occident, am trăit propriul meu divorț de iluziile stîngii utopice, am înțeles că, fără valori și instituții liberale, individul modern este inevitabil osîndit la colectivisme totalizante și uniformizante. Opțiunile lui Alexandru Paleologu au fost mereu limpezi, întotdeauna legate de verticalitatea spiritului. Era un apărător pasionat al simțului critic, un adversar ireconciliabil al oricărei înregimentări ideologice. Conservatorismul său era unul deschis, nicidecum un set de prejudecăți tradiționaliste.

A venit revoluția, l-am reîntîlnit, i-am citit numeroasele scrieri și interviuri. Era limpede pentru mine că, odată destrămate constrîngerile totalitare, intervențiile publice ale domnului Paleologu făceau un imens bine Cetății. Știa să fie activ în chip natural, fără urmă de ostentație.

Era în 2003, cînd am primit premiul „Brătianu" al PNL. Domnul Paleologu a fost unul dintre cei care au făcut propunerea. Au urmat multe dezamăgiri. Am văzut PNL-ul transformat în presul lui Ponta. Am returnat premiul. A venit oroarea numită USL, pompierismul lătrător, naționalismul de iarmaroc, pupatul obscen prin variile coclauri ale „independenței". Tot mai josnic, tot mai infect. Dar nu vreau să mă complac în lamentații. Alexandru Paleologu era structural un sceptic, dar nu un dezabuzat. Prefer să includ aici aceste reflecții despre ce-aș fi făcut dacă nu plecam din România în 1981.

Îmi place istoria alternativă, contrafactuală. Problema ar începe cu ce-aș fi făcut înainte de 22 decembrie 1989. Probabil că în anii '80 aș fi ajuns să trimit scrisori publice în Vest, în direcția partidelor eurocomuniste. Îl cunoșteam prin sora mamei mele, Cristina Luca, pe Francis Cohen, directorul revistei teoretice mensuale a PCF, *La Nouvelle Critique*. Intelectual, aș fi evoluat pe linia liberalismului civic, asemeni, *toutes proportions gardées*, unor Miklós Haraszti, Adam Michnik, Jacek Kuron, Karol Modzelewski, János Kis, György Bence, Martin Palous. Deci, dinspre *neo-* și *post*-marxism antitotalitar (Școala de la Frankfurt, Castoriadis, Lefort) spre Isaiah Berlin, Hannah Arendt, Hayek, Raymond Aron. Aș fi urmat, cum am făcut-o și în Vest, traiectoria celui care mi-a fost model intelectual și moral, Leszek Kolakowski. Aș fi menținut și dezvoltat contacte cu prieteni de idei, îndeosebi în lumea tinerilor filozofi, scriitori și critici literari (Andrei Cornea, Radu G. Țeposu, Ioan Buduca, Andrei Corbea-Hoișie, Ioan T. Morar). Cu Biju Morar sînt prieten de suflet, lipsa lui Țepi o resimțim amîndoi. Rîdem împreună, privim cu amuzament spectacolul grotesc al atîtor schimbări de măști.

Alexandru Paleologu
Biografie:

Născut la București,
14 martie 1919.

Studii
Liceul „Spiru Haret",
București.

Licențiat al Facultății de Drept
a Universității București.

1944-1945 Referent la Comisia Română de Aplicare a Armistițiului.
1946-1947 Atașat de legație la Ministerul Regal al Afacerilor Externe al României. Urmărit de Securitate, reușește să scape și să trăiască în clandestinitate în orașul Cîmpulung, pînă în 1956.
1956-1959 Cercetător științific la Institutul Academiei Române pentru Istoria Artei, Secția Artă Veche.
1959 Arestat și condamnat la 14 ani de muncă silnică.
1964 Eliberat prin decret de grațiere, este reintegrat în același Institut, Secția Teatru.
1967-1970 Secretar literar, Teatrul „C.I. Nottara", București.
1970-1976 Redactor, Editura Cartea Românească.
1 februarie – 7 iunie 1990 Ambasador al României în Franța.
1992-1996 Senator, Partidul Alianței Civice (PAC), ulterior independent, Circumscripția electorală Argeș.
1996-2000 Senator, Partidul Național Liberal, Circumscripția electorală Vrancea.
Membru al Comisiei pentru Drepturile Omului
Membru al Comisiei de Politică Externă
2000-2004 Senator, Partidul Național Liberal, Circumscripția electorală București.
Membru al Comisiei pentru Cultură, Culte, Arte și Mass-Media.

Distincții:
Membru al Uniunii Scriitorilor din România (din 1967).

2000 Premiul de Excelență în Cultura Română, acordat de Fundația Națională pentru Știință și Arte și grupul de presă „Curentul", sub patronajul Președintelui României.

Așa cum m-am împrietenit cu Dan Pavel, în 1990, aș fi făcut-o, mai devreme. M-aș fi văzut des, cum o făceam înaintea plecării din 1981, cu Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Petru Creția, Alexandru Paleologu. L-aș fi frecventat sigur pe Mihai Șora. La fel, pe Tudor Bugnariu. Habar n-am unde ar fi dus aceste întîlniri. Poate la un manifest comun, cine știe.

Cel care organiza adesea întîlnirile noastre era regretatul critic de artă Radu Bogdan. Îl cunoscusem prin Radu Stern, prietenul meu din liceu, actualul critic de artă elvețian. În miraculoasa sa locuință, un fel de căsuță pe două niveluri a lui Radu Bogdan de pe strada Iulius Fucik (revenită, după 1990, la numele ei originar, Thomas G. Masaryk), un templu al cărților rare păzite cu proverbială, autotorturantă vigilență, am conversat îndelung despre Cassirer și Caspar David Friedrich, despre Malraux și Berenson. Uneori și despre mizeriile ideologice ale epocii, despre de-alde Radu Pantazi și Nicolae Gogoneață, tartori ai „filozofiei" oficiale, dar, în genere, preferam să evităm motivele de greață.

Ar fi fost inevitabil să mă împrietenesc, încă de-atunci, cu Mircea Mihăieș. Cred că drumurile mele s-ar fi încrucișat cu acelea ale lui Horia Patapievici, Mircea Cărtărescu, Adriana Babeți, Vasile Popovici, am fi ajuns instantaneu prieteni pe viață. Bănuiesc că aș fi vorbit cu Horia despre tînărul Lukács și despre Hegel, erau pasiuni comune. Mircea era prieten cu Tudor Jebeleanu, un om care a fost și este ca și fratele meu. De-aici, îi las pe cititori să-și imagineze încotro aș fi mers. În orice caz, nu spre grupul Trocadero (Vasile Secăreș, Dorel Șandor, Ioan Mircea Pașcu etc.). În pofida minciunilor ordinare care se debitează despre mine, n-am vrut niciodată să lucrez la „Ștefan Gheorghiu". Desfid pe oricine va putea oferi vreo probă că aș fi încercat să fiu angajat acolo ori că am făcut cursuri la „academia" partidului. Aș fi continuat prietenia cu sociologii Călin Anastasiu și Alin Teodorescu, deci aș fi semnat, în decembrie 1989, cîteva zile înaintea revoluției, apelul de solidaritate cu Mircea Dinescu. Aș fi fost, ca și ei, unul dintre fondatorii GDS. Aș fi scris din primul număr al revistei *22* (în realitate, am apărut cu un lung interviu luat de Stelian Tănase cam prin numărul 10). Ar fi urmat, firește, atacurile feseniste. Deci, *in the long run*, aș fi ajuns unde am ajuns, ca prezență publică în România, trăind în Statele Unite. În cuvintele unui mare scriitor și drag prieten: „Pentru că nu împrejurările, ci caracterul determină destinul unui om, pînă la urmă tot unde ești ai fi ajuns." *The world is a small place, indeed!*

L-am cunoscut pe Gabriel Liiceanu în 1974. Mi l-a prezentat prietenul meu Adrian Rezuș, lucrau amîndoi la Institutul de Filozofie. Adrian a lucrat la traducerile din Platon (primul volum), a plecat apoi din țară, trăiește, din cîte știu, în Olanda. Am povestit despre prietenia noastră (a mea cu Gabriel) în volumul omagial *Liber Amicorum*. Nu făceam parte dintre cei care vizitau Păltinișul, dar aveam mulți amici printre aceștia. Eram apropiat, între alții, de George Purdea, traducătorul lui Jaspers, el însuși apropiat de Constantin Noica prin Vasile Dem. Zamfirescu. Pe Gabriel îl întîlneam adeseori duminica, la criticul de artă Radu Bogdan. Îmi amintesc o cină, erau și Andrei Pleșu și Alexandru Paleologu, cu ocazia unei vizite la București a lui Victor Ieronim Stoichiță (pe Ivi îl știam din copilărie, locuia în aceeași casă, pe strada Andrei Mureșanu, la numărul 29, cu sora tatălui meu, doctorița Nema Tisminețki). Ne-am revăzut acum cîțiva ani la Fribourg. Tatăl meu era bun prieten cu unchiul său, Radu Stoichiță, profesor de logică la Facultatea de Filozofie, intelectual ilegalist, un om de o admirabilă curățenie sufletească, traducător din Hegel.

O discuție cu Alexandru Paleologu era întotdeauna un ospăț al minții.

Am avut marea șansă să fiu prieten cu Petru Creția, l-am revăzut după revoluție, în 1990. Am și acum unele rînduri pe care mi le-a trimis în timpul mineriadei din iunie 1990. Un detaliu amuzant: am avut, cîteva luni, un Cocker Spaniel, l-am numit Orlando la sugestia lui Petru. Să ne gîndim în aceste clipe cu drag la acel om minunat care a fost Petru Creția, să ne gîndim la spiritul nobil și liber care a fost Imre Tóth, să ne gîndim la Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Vlad Georgescu, Noel Bernard, Ioan Petru Culianu, Cornel Chiriac, Șerban Orescu, recent stins din viață.

Despre Noica am scris încă din anii cînd eram în țară, în *Amfiteatru*. Despre cercul său filozofic am vorbit, în anii '80, la Europa Liberă. Am scris un eseu cu titlul „Gînd întîrziat despre Păltinișul magic". Era și o aluzie la Zauberbergul lui Thomas Mann. Timpuri vrăjite, experiențe ale dezvrăjirii. La fel ca despre Hans Castorp, poate că s-ar putea spune și despre mine: *Placet experiri*. Mai ales atunci cînd ai marele noroc de a fi fost îndrumat, în neuitabile clipe formative, de un spirit nobil precum cel care a fost Alexandru Paleologu.

Vladimir Tismăneanu *este profesor la Universitatea Maryland, SUA.*

Theodor PALEOLOGU

Spiritul casei și amintirea tatălui meu

Întrebat fiind recent cum trăiește Alexandru Paleologu la 100 de ani de la naștere, am răspuns fără să mă gîndesc prea mult: prin cărțile lui și prin cursurile Casei Paleologu. Să ne înțelegem: majoritatea cursurilor pe care le ținem în casa din strada Armenească nu au legătură directă cu scrierile tatălui meu. E vorba mai degrabă de un anumit spirit comun, de un aer de familie. Voi înșirui rapid cîteva dintre ingredientele sale: libertatea – libertatea de ton, de expresie, de gîndire –, prietenia ca scop, umorul, plăcerea, curajul intelectual și, nu în ultimul rînd, refuzul modelor intelectuale, voința sistematică de a ne situa în afara lor.

Cea mai problematică dintre aceste caracteristici este, evident, libertatea. Șase dintre cele treisprezece cărți ale tatălui meu au fost publicate în vremea regimului comunist, iar o a șaptea –*Sfidarea memoriei* – a fost concepută în anii din urmă ai dictaturii ceaușiste. Ce frapează e marea lor libertate de ton și extrema puținătate a reverențelor față de ideologia vremii. Punîndu-mă în pielea cititorilor din anii '60, '70, '80, îmi dau seama ce gură de aer proaspăt era orice eseu al tatălui meu. Înțeleg de ce-mi spun unii că au învățat să gîndească din cărțile lui, asta neimplicînd adeziunea la o doctrină sau la un sistem. Cei cu asemenea nevoi s-au îndreptat, firește, către alte modele.

Virtuțile pedagogice ale bunului-simț ca metodă și ca paradox sînt considerabile. Bunul-simț desemnează la origini capacitatea de a vedea evidențe. Pare un lucru cît se poate de banal, dar nu e așa. Sau ar trebui să vorbim, așa cum făcea Baudelaire, de „banalități superioare". Bunul-simț ca metodă presupune eliminarea critică a tuturor barierelor către o clară și distinctă viziune intelectuală: prejudecăți, clișee, utopii, ideologii, mode, idei luate de-a gata. Acum se vorbește de *„critical thinking"*, dar e și asta o modă: e doar încă un cuvînt nou pentru lucruri vechi de cînd gîndirea pe acest pămînt. Toate cărțile lui Alexandru Paleologu sînt *„critical thinking"* în acțiune.

Libertatea pentru mine, ca profesor, mai înseamnă să pot face cursuri despre ce vreau eu și cum vreau eu, fără să primesc directive de la vreun decan sau *department chair,* adaptînd în permanență propriile mele centre de interes nevoilor și dorințelor exprimate de cursanți. În plus, nu sînt înglodat în birocrație academică și, slavă Domnului, nu trebuie să dau note și diplome. Absența diplomelor recunoscute de stat funcționează ca un mijloc de selecție: vin doar cei cu adevărat interesați de subiect. La noi lumea vine de plăcere și asta corespunde faimosului „plezirism" atribuit tatălui meu de unii comentatori. Din punctul meu de vedere, orice recunoaștere de către stat antrenează automat o scădere de calitate.

Am vorbit de prietenie „ca scop". Această formulare necesită cîteva precizări, unele teoretice, altele biografice. Tatăl meu a fost binecuvîntat cu cîteva prietenii exemplare: Noica, Steinhardt, Al-George, Eusebiu Munteanu, Dinu Pillat. E drept că stătuse cu ei la închisoare. E un test parcă prea riguros: dacă purgatoriul carceral e poarta îngustă către paradisul prieteniei, nu cred că multă lume ar mai fi amatoare. Sincer să fiu, nici eu. Despre prietenie a spus tatăl meu, într-un eseu celebru, că e „cale împreună către Dumnezeu". Acel eseu „Despre prietenie" este o elaborare filozofică pornind de la capitolele pe aceeași temă din *Etica nicomahică* a lui Aristotel, mai exact pornind de la considerațiile despre prietenia de dragul virtuții. Școlile antice de filozofie au în comun ideea unei practici a prieteniei ca virtute și în vederea virtuții. Ele sînt comunități de prieteni animați de idealuri comune. Desigur, numi imaginez că din cei peste cinci mii de cursanți ai Casei Paleologu se va strînge un număr mare de prieteni în sensul exigent definit de Aristotel. Dar, cum spune Pavel în a doua epistolă către Corinteni, „cine seamănă puțin, puțin va recolta, iar cine seamă mult, mult va recolta" (IX, 6). Ideile și autorii despre care vorbim la cursuri sînt semințe de calitate. De asta putem fi siguri, așa cum putem fi siguri și de larghețea semănătorului.

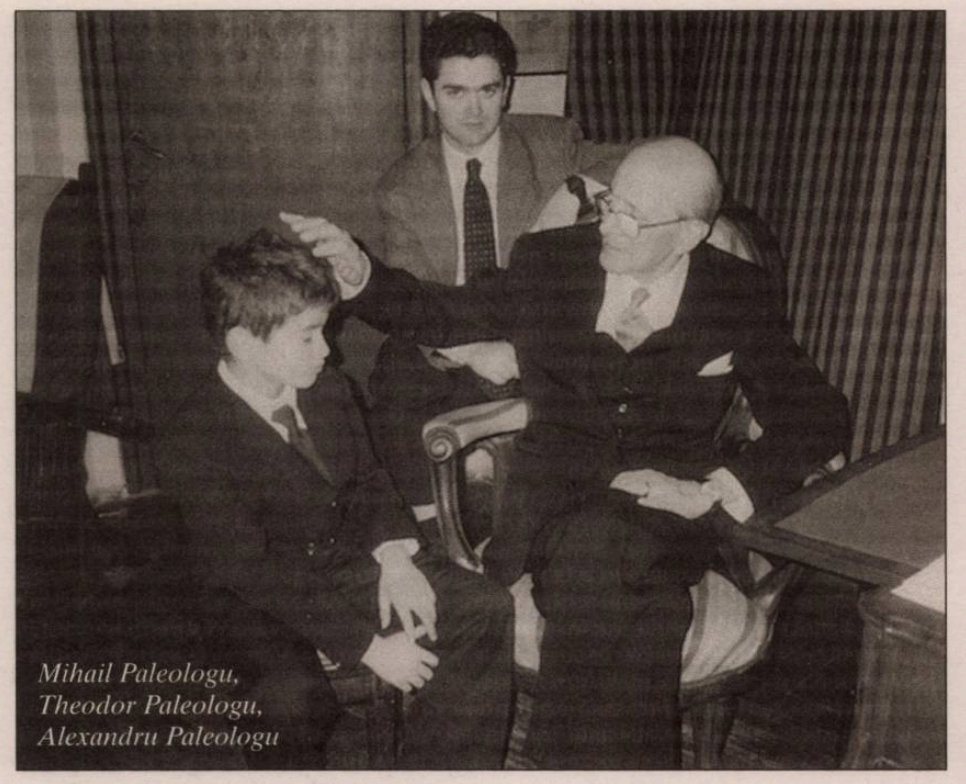

Mihail Paleologu, Theodor Paleologu, Alexandru Paleologu

Casa în care stăm de peste 90 de ani are în spate o întreagă tradiție de prietenii intelectuale. Tatăl meu s-a format în parte prin discuțiile la care asistase și participase în copilărie, adolescență și tinerețe. Alice Voinescu, Gafencu, Iunian, Ciomac, Jora erau pentru el figuri la fel de familiare precum Noica, Steinhardt, Cioculescu, Pleșu, Paler, Cîndea, Solomon Marcus pentru mine. Aceste experiențe, formatoare pentru noi, constituie o sursă de inspirație pentru proiectul Casei Paleologu de a crea o comunitate de prieteni. Noi și glumim, spunînd că la noi e ca în masonerie: există trei grade – oaspete al casei, prieten al casei și stîlp al casei. Stîlpul e echivalentul maestrului, după care vin gradele superioare: stîlp de susținere, stîlp de rezistență, stîlp ornamental etc. Cei cu imaginație bogată pot face asocieri între stîlpii casei și coloanele templului…

„Lucrurile cu adevărat importante", fiind perene, n-au cum să fie *„trendy"*. Și, invers, nimic din ce e *„trendy"* nu e cu adevărat important. Vedeam în prezentarea unui curs de *„public speaking"* o referire la „cele mai noi modele de comunicare americane". Păi, eu fac exact pe dos: folosesc cuvinte care există în limba română – retorică, oratorie, elocvență – și mă bazez pe fundamente milenare – Aristotel, Cicero, Quintilian. „Logos-ul Paleologilor", cum spunea Al-George, e un logos care vine din vechime. E *paleos,* nu *neos.* Desigur, nu ignor aporturile moderne, dar le integrez în trainicul templu al umanioarelor clasice.

„Fericirea nu e o pleașcă picată din cer. Ea se plătește. Enorm de scump, dar «face». De altminteri, ea nu poate fi obiectul unei negocieri, al unei polițe de asigurare trasă asupra Providenței. Providența e misterioasă și arbitrară, e absurd și impios să o judecăm după criteriile noastre de echitate."

„Există un fel de exaltare necontrolată a judecății (de fapt, una din formele de lene a minții), pe care aș numi-o «sindromul Jules Verne» și căreia i se datorează atît succesul literaturii de science-fiction *(parazitară, aliterară, după opinia mea, firește cu nuanțările de rigoare), cît și unanima admirație cu gura căscată pentru zborurile cosmice. Nu tăgăduiesc, vai de mine, dreptul la admirație al acestor extraordinare performanțe. Dar atrag atențiunea că nu sînt decît performanțe, adică în fond niște lucruri banale."*

„Și dacă e să-mi spun gîndul întreg, fără să jignesc pe nimeni, nu pot să nu observ că Antigona *sau* Hamlet *sînt infinit mai* necesare, *mai importante, decît rachetele cosmice."*

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Despre lucrurile cu adevărat importante*

Are și asta legătură cu tatăl meu, dar mai cu seamă cu Noica și cu Ghighi Ceaușescu, vărul și profesorul meu de latină. Țin minte satisfacția cu care a comentat Steinhardt o intervenție de-a mea în care făceam ceva paradă de cultură clasică: „Se vede influența lui Dinu", adică a lui Noica. Observația lui era ușor ironică: venea după „Despărțirea de Noica" și după polemicile și epistolele iscate de *Jurnalul de la Păltiniș*. În plus, era vorba despre Dumnezeu, iar remarca lui Steinhardt implica o aluzie la opoziția dintre Dumnezeul filozofilor și Dumnezeul lui Abraham, Iacob și Isaac. Pe moment nu m-am prins, firește. Am înțeles mai tîrziu, după ce l-am citit pe Pascal. Fusese un *„clin d'œil"* între Steinhardt și tata. Mica maimuțică savantă a ținut însă minte. Are memorie bună: să fi trecut de atunci vreo 33 sau 34 de ani.

Am vorbit mult pînă acum despre cum își continuă tatăl meu prezența în spiritul Casei. Dar avem și cursuri dedicate anume tatălui meu: „Filozofia lui Alexandru Paleologu", „Dioscurii" (despre Steinhardt și tata), „Alexandru Paleologu despre dragoste", „România interbelică prin ochii lui Alexandru Paleologu", „Pallady, Paleologu și lumea lor". Altele tratează teme care erau importante pentru el: Montaigne, Nietzsche, Caragiale, Soljenițîn. Cursul despre *Flautul fermecat* și mitul lui Isis și Osiris la Plutarh, Mozart și Bergman este, evident, inspirat din *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. În curînd va conferența și Bogdan Tătaru-Cazaban despre prietenie, pornind în reflecția sa de la eseul tatălui meu deja menționat. Invit pe această cale pe ceilalți participanți la acest Dosar al *Dilemei vechi* să se gîndească la cursuri pe care să le țină la noi acasă. Pentru ei, casa mea și a tatălui meu e mereu deschisă.

Vorbeam mai devreme despre cursurile de retorică. Pe acest trunchi s-a produs în timp un altoi steinhardtian: cursuri despre predicație și exegeză biblică, despre retorica inspirațională și, nu în ultimul rînd, chiar despre Steinhardt ca predicator. *Dăruind vei dobîndi* este, la egalitate cu *Jurnalul fericirii,* una dintre marile cărți ale culturii române. Mă bucur de fiecare dată cînd vrednici slujitori ai altarului vin la cursurile noastre.

La final aș mai adăuga cîteva gînduri despre republicarea cărților tatălui meu. Am decis, pentru moment cel puțin, să le reeditățm în regie proprie, tocmai pentru a realiza o mai strînsă legătură între cărți și cursuri. Cele mai multe dintre textele lui Alexandru Paleologu sînt texte „deschise". Nu impun concluzii, ci furnizează premise. Aduc răspunsuri, dar suscită și întrebări. De aceea vreau să-l asociez mai mult pe tatăl meu în activitatea didactică a Casei Paleologu, alături de Răzvan Ioan, Bogdan Tătaru-Cazaban, Cătălin Avramescu, Adrian Papahagi, Cristian Preda. Asta este ideea principală din spatele reeditării în regie proprie. Într-un fel îi întorc tatălui meu o vorbă bună, un sfat înțelept din urmă cu vreo 25 de ani: „Dragul meu, tu trebuie să predai, nu să-ți pierzi vremea cu politica". Nu l-am pensionat la 65 de ani, așa cum se face la universitățile de stat, ci l-am păstrat în rîndul nostru, cei mai mulți dintre noi putîndu-i fi nepoți.

***Theodor Paleologu** este scolarhul Casei Paleologu (www.paleologu.com).*

Ioana MUNTEANU

Du jugement et de la vertu: Alexandru Paleologu, așa cum l-am cunoscut

Această evocare este continuarea firească a celei pe care am scris-o acum mai bine de un an, la invitația revistei *Dilema veche,* spre amintirea lui Sergiu Al-George. Pe Alexandru Paleologu și Sergiu Al-George i-am socotit – nu numai eu – complementari și inseparabili, cu toate că amîndoi au fost înconjurați de mulți alți prieteni. Rareori destinul împletește atît de coerent temperamente și inteligențe atît de diferite. A vorbi despre Al. Paleologu îmi pare azi o misiune mult mai dificilă, cîtă vreme acest om dăruit cu atîtea daruri s-a aflat cîteva decenii bune în lumina reflectoarelor, adulat de tineri și mai puțin tineri, predat în școli, contestat, înălțat, coborît cu nefirească grabă de pe un soclu pe care nu el singur se așezase. Și care și-a dezvăluit cu generozitate, în nenumărate prilejuri, desigur nu intimitatea, ci alcătuirea intelectuală și morală.

Ar putea scrie cineva astăzi despre Alexandru Paleologu fără a pomeni, din trei în trei rînduri, cuvinte precum „paradox", „bun-simț" ori „aristocrat"? Ori „rafinament", „maestru al cozeriei", „farmecul interbelicului"? Probabil că nu. De aceea le pomenesc de la început, pentru ca, ocolind poncifele adunate pe seama lui, dezbărată de ele, să încerc a spune cîte ceva dintre cele mai greu de numit, cum sînt toate cele care intră în alcătuirea noastră spirituală în prima parte a vieții.

Felul în care l-am cunoscut din copilărie, în grupul de prieteni ai tatălui meu, alături de Sergiu Al-George, Theodor Enescu, Nae Rădulescu, uneori Nicolae Steinhardt, Paul Miron și Petrică Vasilescu, în armonia petrecerilor de sărbători ori a vacanțelor în 2 Mai-ul anilor 70'-80', ori a festinurilor de la Ciocănești, satul de pe Dunăre în care tatăl meu a fost medic, ar putea să însemne, nădăjduiesc, ceva, pentru generațiile mai noi.

Dacă în spiritul lui Sergiu Al-George se împăcau deplin creștinismul în varianta răsăriteană și India, Paleologu era maestru în a aduce laolaltă subțirimea franceză și abisalul rusesc. Nu concepea Europa decît în varianta completă, întinsă de la insulele din Atlantic pînă la Urali cel puțin, pentru că el credea cu tărie în vocația europeană a Rusiei. Pot spune că m-a uimit, în anii tîrzii ai vieții sale, încrederea încă neștirbită, în pofida unor repetate semnale îngrijorătoare și dezamăgitoare, în Rusia cea Bună, care ar fi fost gata de

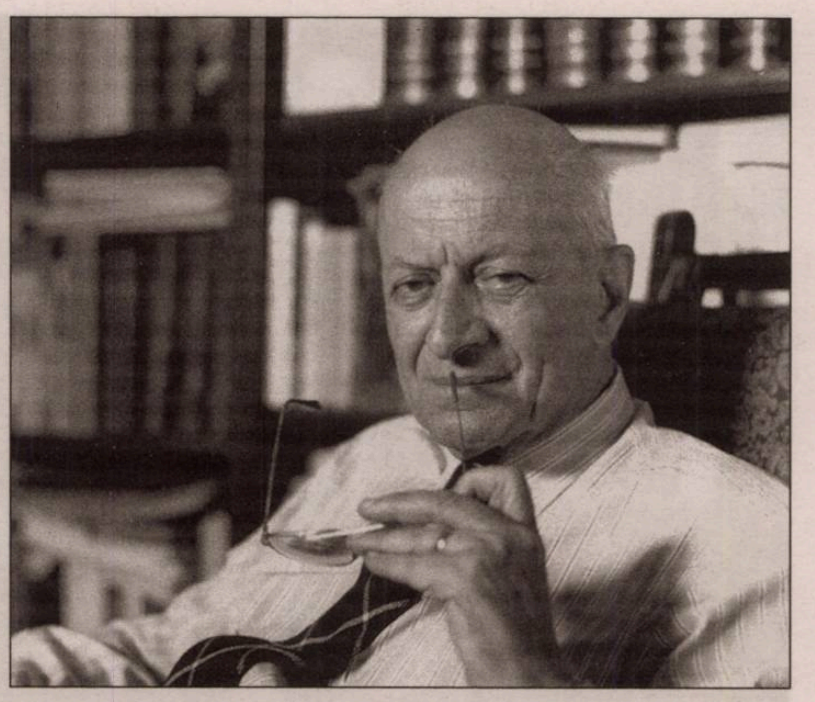

„După cum unora le lipsește simțul comicului sau al sublimului, altora le lipsește simțul divinului. […] Simțul divinului, dacă îl ai, te face să recunoști fără greș, instantaneu, luminos și exaltant prezența a ceva «sfînt și însemnat». Poate fi un semn imperceptibil, evanescent, în aparență cu totul oarecare. Bunăoară, în Jurnalul fericirii *al lui N. Steinhardt, momentul perceperii, în sordida celulă a închisorii Jilava, a unei fracțiuni infime de cer însorit reflectat într-o mică băltoacă de apă murdară, printr-un interstițiu al oblonului ce interzicea lumina zilei."*

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Despre lucrurile cu adevărat importante*

Andrei Pleșu, Alexandru Paleologu

a-și dezvălui comorile duhului său dintr-o clipă într-alta. Nădăjduim mulți dintre noi asta, dar minunea așteptată pare încă departe de a se înfăptui. Montaigne și Tolstoi îi erau la fel de apropiați. Da, Tolstoi înaintea lui Dostoievski și Pierre Bezuhov înaintea prințului Andrei, spre dezamăgirea adolescentei care eram și a mai tuturor adolescentelor romanțioase, presupun.

Din înclinațiile stîngiste ale tinereții, cunoscute și recunoscute, nu mai rămăsese, la vremea la care l-am putut urmări eu, strict nimic, sau aproape nimic (dacă nu cumva atracția pentru generozitatea năucă a unui Pierre Bezuhov și o îngăduință uneori greu de pătruns pentru atipici ar fi putut trece încă drept „stîngiste"). L-am perceput constant ca pe un conservator cu o aparență liberală, incapabil, desigur, de un partizanat orb, dar de o delicioasă incorectitudine politică.

Spre deosebire de Al-George, care îi supunea pe copiii și adolescenții din preajmă-i la varii, intimidante exerciții maieutice, Al. Paleologu nu părea preocupat de didactică. În nici un caz nu dădea lecții minților necoapte, cu atît mai puțin avea intenția de a moraliza. Pentru un tînăr în formare se dovedea părintele cel mai liberal, după cum mărturisesc, în mod repetat, Ilinca și Toader. Ca să crești lîngă el, n-aveai decît să-l asculți, să-l asculți și iar să-l asculți vorbind cu prietenii lui. Ceea ce numai greu nu era. Nici cîntecul Sirenelor n-ar fi avut mai multă putere de seducție pentru o ureche atentă, cît de cît, la foșnetul lumii, în stare să distingă, în perfecțiunea melodică a discursului său, substanța eternei frumuseți. Felul lui de a rosti impecabil cuvintele limbii române, cu tușa francofoniei pe care nazalizarea și graseierea le adăugau tonalității baritonale a glasului său, cu inflexiunile moldave prin care îi alinta pe cei ai casei, frazarea inteligentă, variația expresivă a ritmului, rîsul dezlănțuit în hohote limpezi – toate acestea alcătuiau o simfonie irezistibilă.

Se spune că, din făptura celor duși, glasul se uită cel dintîi. Puțin probabil să uit, pînă la apa Lethei, glasul lui „nenea Alecu". Să alăturăm acestui portret socolo a celui mîntuit înseamnă oare ștergerea cu totul a iubirilor lui pămîntești și a legăturilor pe care trupul le creează? Dacă-i pe așa, atunci merită să cîștigi fericirea cea veșnică?

Mă buimăcea, la vremea aceea, amestecul de hedonism epicureu și creștinism.

În timp, am văzut grație lui „pe viu" ce înseamnă geniul augustei „căi de mijloc", în care clasicii descoperiseră cheia existenței hărăzite muritorilor și pe care cei foarte tineri o confundă ușor cu mediocritatea ori cu o formă de comoditate morală ori cu lipsa chemării către absolut. Horațianul *modus in rebus* l-am primit convertit în „bunul-simț" al lui nenea Alecu, cernut în sentențele lui a căror duritate grațioasă îi va fi exasperat pe pozitiviștii, „toleranții", feminiștii și, în general, pe toți încuiații de ieri, de azi și de oricînd.

Ambițioșilor și consecvenților, chiar bine intenționați, vînătorilor de glorie deșartă, dar și celor robiți de himera voinței atotbiruitoare, a mult-lăudatei perseverențe, le va fi tăiat avîntul și asiduitatea conștiincioasă prin recomandarea stranie: „Să nu-ți dorești ceva cu tot dinadinsul".

Din specia celor care „aud cum iarba crește" făcînd el parte, înțelegea prea bine că numai prostul nu se schimbă, numai nebunul e perfect consecvent. Normalitatea nu e nici pe departe coerentă, cum își închipuie păstrătorii neabătuți ai „nobilelor idealuri" ale tinereții. Celor neputincioși în a recunoaște sămîn-

nor contururile ferme ale chipului său bizantin, pe care nu l-am perceput dintotdeauna ca frumos, dar a cărui expresivitate monumentală era imposibil de ignorat, ca să înțelegem că acest personaj care domina maiestuos grupul prietenilor părinților mei exercita asupra noastră o vrajă de nimic sfîșiată. Umorul său – enorm, care nu-l scutea de trecătoare dispoziții năzuroase – îi contagia pe toți, îi euforiza pentru o lungă vreme. Duhul lui Caragiale nu-și va fi găsit un mai potrivit trup pentru a se reîncarna.

În măsura în care unitatea lăuntrică a lui Sergiu Al-George mă trimitea, cu fervoare și elan de săgeată, către empireul ideilor și al trăirilor pure, intransigența adolescenței se rătăcea zbătîndu-se în hățișul complicațiilor de caracter și învățătură ale lui Al. Paleologu, fără de voia lui smintitor. Însă odată depășite cețurile vîrstei incerte, n-am mai privit niciodată altfel decît cu mare interes pe cei complicați, cu toate că a lor este calea cea întortocheată, pîndită de multe primejdii.

Mă buimăcea, la vremea aceea, amestecul de hedonism epicureu și creștinism, care depășea puterea de înțelegere a puritanei care eram. Încă nu descoperisem taina prin care prețuirea materiei se poate asocia cu simțul divinului, încă nu citisem propoziția pe care Aristotel i-o atribuia materialistului Thales: „Totul este plin de zei", încă nu descoperisem noblețea concepției despre divin a lui Epicur însuși, demnitatea mai mult decît stoică a morții acelui Petronius tacitean și nu pătrunsesem încă mai adînc sensul aplecării Dumnezeului creștin asupra firii. L-am văzut, ce-i drept, pe Alexandru Paleologu, în anii lui din urmă, dar și mai devreme, chinuit de întrebarea la care o lungă tradiție de reflecție creștină nu dă un răspuns prea încurajator: cîștigarea bunătăților cerești, starea de din-

ța binelui dincolo de litera Legii și de logica netrecută prin foc a credinței le opunea un *skandalon* mult mai enigmatic: „Teoretic, omul fără Dumnezeu n-ar trebui să fie moral. Și totuși, realitatea ne arată că este posibil să fie". De la el, adînc-cunoscătorul inteligenței și al prostiei în toate stările și sub toate măștile lor înșelătoare, am înțeles o dată pentru totdeauna de ce un încuiat e mult mai primejdios decît un prost.

Cu greu m-aș încumeta să deschid capitolul vast al percepției femeii și feminității, despre care Al. Paleologu a spus, cred, cel mai mult în cultura română. Rămîne în seama istoricilor și teoreticienilor literaturii noastre această temă generoasă. Ajunge pentru dimensiunile prezentei evocări să amintesc că martorul fraged al conversațiilor lui amicale avea norocul de a scăpa, ascultîndu-l, de aberațiile revărsate pe seama eternului feminin în istoria mai veche, dar mai cu seamă în cea mai nouă a problematicii de gen. Cîntărețul fervent al femeii te elibera de chinuitoarea nesiguranță cu privire la (in)egalitatea dintre sexe citîndu-ți vorba unui franțuz luminat pe care-l audiase în tinerețe la Sorbona: „Femeia nu este inferioară bărbatului, nu este nici superioară, și cu atît mai puțin nu-i este egală". Le privea cu o jale nespusă pe bietele aspirante la o condiție presupus superioară care refuză să își asume privilegiul feminității, pe cele care se doresc mai degrabă „doamne" decît femei, pe militantele sub steagurile unor cauze bezmetice. (Mai cu seamă o anume „tanti Nicuța", mătușă cu apucături de sufragetă a soției unui bun prieten, care își învăța discipolele să spună apăsat „NU!", îi inspira tirade lungi și necruțătoare.) L-a fericit Dumnezeu cu o soție care întruchipa cu asupra de măsură idealul său de feminitate. Se întîmplă rar.

Nu-i de mirare că omul acesta înzestrat cu umor cît pentru o întreagă națiune a fost cel dintîi care mi-a atras luarea-aminte asupra semioticii dificile a rîsului, stîrnindu-mă spre a cerceta nivelul de inteligență al cuiva după felul în care rîde. Disprețul moderat față de orice fasoane tehniciste, neîncrederea în orice alt fel de progres în afară de acela spiritual („Progres... mare progres, n-avem ce zice... dar și lichele multe...!" era unul dintre citatele favorite din Caragiale) aveau să se unească, după '89, cu stupoarea ușor amuzată în fața apetenței noii mitocănimi pentru dezmățul tehnologic. A fost cu greu înduplecat de familie să accepte utilitatea unui telefon celular, însă aprecia ca pe un semn de firească bună-creștere stîngăcia în mînuirea banalului aparat.

Arbiter elegantiarum și om de lume prin vocație și definiție, îl nemulțumeau gesturile snoabe, comise de dragul celorlalți, al modei, al aflatului-în-treabă, al integrării neproblematice în turmă. Era un om umblat, văzuse locurile importante ale Europei, își făcuse de timpuriu educația estetică în mari muzee, părea să fi trăit, într-o altă viață, la Paris, ceea ce nu-l împiedica să fie un doimaiot și un vamaiot convins. Dar îl lăsa rece neastîmpărul pur turistic, părăsirea fără rost a vetrei. Acestora le opunea sedentarismul ancestral, oblomovian, al boierului răsăritean căruia propria moșie îi oferă orizontul necesar și suficient, căinîndu-se ursuz-anacronic, asemenea unui jupîn din vremea în care începuse să se răspîndească și la noi moda mersului la băi: „Nu-nțeleg prostescul obicei de a-și lăsa omul binele de acasă și de a se strîmtora pe scump prin străini..." (citez din memorie). În vilegiaturile mai puțin inspirate ale familiei mele, repetam în neștire, apăsînd fiecare cuvînt, această mantră a turistului pe drept pedepsit.

Moștenirea spirituală cea mai valoroasă, dar și cel mai dificil de primit în tinerețe, cînd ești înclinat să-ți categorisești semenii după etichete și afilieri, a venit prin chemarea repetată, adresată prietenilor săi, de a nu judeca, orice ar fi, înainte de a se uita cu atenție la om. M-am uitat cu atenție, cu toată atenția, la el și mi-a fost cu neputință să nu cred în onestitatea și adîncimea acestui îndemn (creștinesc, de altminteri). Drept pentru care, de buna lui credință și de înaltele-i standarde morale nu m-am putut îndoi nici înainte și nici după pragul istoric din '89. Și nici de autenticitatea cultului prieteniei, în care s-a întîlnit atît de deplin cu Al-George, cu Nicu Steinhardt, cu tatăl meu, cu atîția alții. L-am crezut cu atît mai mult după spovedania publică de care a fost aproape singurul în stare, în primii ani de după Revoluție. L-am crezut din ce în ce mai lesne, către sfîrșitul vieții lui, pe măsură ce a devenit tot mai cald, mai tandru, mai fragil, mai sentimental, mai plin de dulceața apusului și din ce în ce mai multiubitor de prieteni.

„Cel mai bun prieten la meu... au fost mai mulți, pe rînd. Dar cel mai apropiat mi-a fost Nicu Steinhardt. A mai fost și doctorul Sergiu Al-George, iar acum este doctorul Eusebiu Munteanu."

ALEXANDRU PALEOLOGU, în *Nostalgia Europei*

Ioana Munteanu, *doctor în filologie clasică, este lector la Facultatea de Litere a Universității din București.*

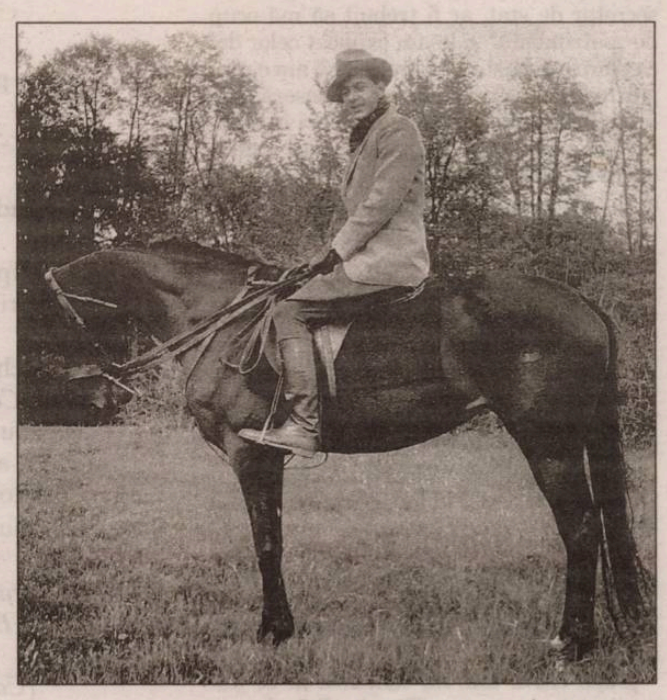

Teodor BACONSCHI

Cu mare dor

Alexandru Paleologu reprezintă un caz excepțional: nu a fost „descoperit" și nici apreciat doar cu titlu postum! La această ciudată situație a contribuit dialectica unor elemente specifice, pe care le-aș menționa în grabă, fără intenția de a le ierarhiza. Mai întîi, el acoperea – alături de cîțiva congeneri educați interbelic – nevoia de minimă noblețe, într-o societate dogmatic forțată să exalte plebeianismul. Tot în gestica sa publică – *înainte* și *după* – se salva cultura înaltă, firav opusă deceniilor de autocenzură, izolare intelectuală și provincialism lozincard. Contribuia la paradoxala lui popularitate și personalitatea mondenă a unui *gentleman* care acceptă, la modul junimist, condiția de unchiaș („Conu Alecu"): era modul său convivial de a le spune și celor din afara propriei lumi că, prin oneste străduințe, ar putea dobîndi un bilet la marele spectacol al spiritului european. Nu distribuia asemene probe de amenitate din corsetul „eugenic" al amicului său, Constantin Noica, de care a ținut, de altfel, să se despartă, cu eleganța unui egal. Deschiderea lui – *horribile dictu!* – „empatică" rezona mai curînd cu hristologia seniorială a unui alt mare contemporan: Nicolae Steinhardt. Alexandru Paleologu era convins că un boier de neam – și cu atît mai mult un om inteligent – trebuie să asume chestiunile metafizice sub o formă dezinvolt-smerită, autoironică, adică fără snobismul narcisic al unui „elitism" demonstrativ: talentul său misionar, uneori apostolic, la modul subtil-conservator, ilustra, prin *firescul* propriei conduite, cel mai viu argument al aristocrației ca igienă duhovnicească (și nu ca privilegiu ereditar). În loc să paraziteze ostentativ meritele strămoșilor săi, Alexandru Paleologu ne amintea că Dumnezeu este *Domnul* absolut, care ne invită să-i fim comeseni și prieteni.

Nu încape dubiu: moștenirea sa eseistico-filozofică, redactată la maturitate, trece proba timpului și merită soarta hermeneutică a clasicilor, tot așa cum modelul său paideic, inspirat de buna intimitate cu marile texte (de la Platon și Augustin pînă la Montaigne, Pascal și moraliștii Marelui Secol francez), își menține inspiratoarea prospețime. Cred însă că, dincoace de operă (și fără să-i răpim vreun dram de atenție admirativă) viața „Conului Alecu" rămîne nu mai puțin exemplară. Nu doar pentru că și-a recunoscut slăbiciunea (benignă) în fața terorismului securistic, ci și pentru că a renunțat la poziția de ambasador la Paris (unde era ca peștele în apă), preferînd să se declare, după o temerară demisie, „ambasador al golanilor" (din Piața Universității). Spre deosebire de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, rămasă pînă în '97 pe fotoliul directorial de la *Accademia di Romania,* Alexandru Paleologu a refuzat să se compromită sub acoperirea propriilor calități (și a „dreptului" subiacent la o viață confortabilă). Cînd i-am urmat în acea misiune diplomatică, l-am simțit mereu prezent, deși nu se mai afla pe pămînt. De cîte ori îmi introduceam oaspeții francezi în biblioteca ovală a palatului de Béhague (acolo unde zăbovise cîndva și Paul Valéry) dialogam hamletian cu duhul predecesorului meu și-mi doream să detectez, din etericele sale mișcări, unda unui consimțămînt.

„Realitatea cea mai de preț, realitatea, *repet, este sufletul. A nu ți-l «pierde», a ți-l salva, a ți-l mîntui, e dintotdeauna marea temă a conduitei morale și a soteriologiei, fie de natură laică, fie religioasă. Nu există nenorocire mai mare decît cea de a-ți «pierde sufletul»; a nu înțelege asta, a fi indiferent la pierderea propriului suflet, e pur și simplu imbecilitate; imbecilitatea nu e niciodată o scuză, ci o circumstanță agravantă."*

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Despre lucrurile cu adevărat importante*

Involuția societății românești – între triumful impusturii clientelare și rușinoasa industrie a plagiatului academic – face din „centenarul Paleologu" un alt moment de tristețe, dublat, poate, de speranța că felul său de a fi (om, creștin, european și român) nu a dispărut ireversibil. Și sigur nu a dispărut, numai că a ieșit din orice canon „oficial". Așa cum se vede și din școala pe care înzestratul său fiu a deschis-o în Casa Paleologu, figura Conului Alecu ne rămîne accesibilă numai în formule *private,* de exil intern și conclav socratic aproape clandestin. Dacă ar mai fi rămas printre noi, Alexandru Paleologu ar fi fost de mult demonizat, linșat mediatic, indicat – din nou – ca „dușman al poporului" și marginalizat. Intuiesc că, din parcela de rai pe care sufletul său generos a dobîndit-o, el ne privește deriva cu încrederea că ne-am mai putea veni în fire, dacă am scăpa, cine știe cum, de noi înșine...

Teodor Baconschi *este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Alex. ȘTEFĂNESCU

O operă de educație intelectuală

E un noroc să cunoști oameni aleși. Am avut acest noroc. Am stat de vorbă cu Alexandru Paleologu de cîteva ori, bucurîndu-mă de atenția curtenitoare și de toleranța lui.

Dar îi cunosc (cunosc, poate e prea mult spus, dar nu găsesc alt cuvînt) și pe soția și pe fiul lui Alexandru Paleologu, în legătură cu care am două întîmplări de povestit.

La sfîrșitul lui 2008, cînd Theodor Paleologu a fost numit ministru al Culturii, l-am vizitat acasă, ca să discutăm eventuala mea numire ca secretar de stat în echipa sa. Doamna Pia Paleologu m-a răsfățat cu dulceață, cu cafea și cu un pahar cu apă rece și, mai ales, cu o bunăvoință elegantă, adusă parcă și ea pe o tavă de argint. Ca secretar de stat, ar fi trebuit să mă ocup de „patrimoniu" și le-am explicat celor doi că pentru aceasta ar fi trebuit să am o pregătire juridică, nu filologică. Fuseseră de-a lungul timpului multe scandaluri în legătură cu „scoaterea din patrimoniu" a unor opere de artă, în scopul comercializării lor, și mă gîndeam că, nefiind jurist, aș fi căzut ușor în capcană, semnînd aprobări de acest fel.

Theodor Paleologu vorbea ce vorbea cu mine, dar se și dichisea, grăbit, pentru că urma să participe la o întîlnire importantă. La un moment dat, cînd se dusese la o oglindă din altă parte a încăperii, ca să-și lege la gît cravata, mama lui mi-a spus confidențial, pe un ton rugător:

–M-aș bucura să acceptați. Cu experiența dumneavoastră ați putea avea grijă de fiul meu...

M-a surprins și m-a înduioșat, aproape pînă la lacrimi, această grijă de mamă. Pentru ea, bărbatul matur, cu studii strălucite, numit într-o funcție importantă, era tot un copil.

După cîțiva ani, nu contează în ce împrejurări, am avut cu Theodor Paleologu o dispută publică. Răutăcios și nedrept, l-am întrebat pe preopinentul meu pe ce se bazează cînd se arată atît de sigur de el, în condițiile în care nu are o operă. Se bazează pe numele Paleologu? Pe presupunerea că el și ai lui ar fi descendenții unei dinastii de împărați bizantini? Theodor Paleologu mi-a răspuns cu eleganță, de foarte sus: „Să știți, domnule Alex. Ștefănescu, că a purta numele Paleologu este deja o operă." I-am dat dreptate. Poate și pentru că m-a fermecat frumusețea replicii.

*
* *

Alexandru Paleologu a făcut mai mult decît eseistică (așa cum scrie în dicționare), și anume operă de educație intelectuală.

Ce s-a putut învăța la școala lui Alexandru Paleologu? Înainte de toate, o tehnică a eliberării de prejudecăți. În plină „revoluție culturală", scriitorul a relansat *paradoxul,* făcînd la vremea respectivă senzație și instituind o modă. Alexandru Paleologu a tratat paradoxul într-un mod paradoxal, transformîndu-l dintr-un artificiu, dintr-o formă de teribilism, dintr-un joc minor al inteligenței într-un mijloc de cunoaștere.

Pînă la el, chiar și în viziunea unor profesioniști ai gîndirii, neinfluențați de propaganda comunistă, adevărurile esențiale ale lumii în care trăim erau cele de ordinul evidenței, cele susceptibile să obțină mai mult de jumătate din voturi la un eventual scrutin, în timp ce paradoxurile reprezentau doar un (simpatic) scandal al inteligenței, declanșat de o minoritate și necesar pentru menținerea în stare activă a fondului principal de idei.

Alexandru Paleologu a răsturnat această ierarhie, și nu doar teoretic, ci făcînd numeroase demonstrații practice, întru totul convingătoare. Cu remarcabila lui putere de persuasiune, a inoculat multora microbul unei neîncrederi sistematice în ceea ce pare sigur, garantat de alții, consacrat. Trecuseră mulți ani de la instaurarea comunismului și exista, în special pentru tinerele generații, riscul ca adevărurile oficiale, repetate de mii de ori, la asurzitoarele megafoane ale propagandei comuniste, să fie confundate cu bunul-simț. Treziți-vă! a clamat, și nu în deșert, „criticul literar". Ceea ce începe să vi se pară firesc este fals. Adevăratul bun-simț se recunoaște prin caracterul lui paradoxal, prin contrazicerea evidenței.

De la Alexandru Paleologu s-a mai putut învăța ceva important, ceva numai aparent în contradicție cu opțiunea pentru paradox, și anume arta de a admira. Cultura oficială, afirmativă într-un mod tiranic, ajunsese să provoace un fel de alergie la valorile tradiționale și, pînă la urmă, la valori în general. Era greu să-l mai citești cu plăcere pe Vasile Alecsandri, după ce numele lui fusese pronunțat de gura strîmbă a dictatorului de la tribuna unui congres al PCR. Era greu să te mai înfiori la auzul cuvîntului „patrie" după ce același cuvînt apăruse în scrierile caraghios-declamative ale lui C.V. Tudor. Și așa mai departe. În special scriitorii mari, prin însuși faptul de-a fi mari, evocau într-un mod dezagreabil ideea de monumentalitate promovată – sumbru – de regim. În aceste condiții, exista primejdia ca independența de gîndire a multor intelectuali să se manifeste prin contestarea valorilor consacrate. Alexandru Paleologu s-a opus inteligent acestei tendințe care reprezenta, în fond, o cedare de teren în favoarea oficialității, o abandonare a celor mai de preț bunuri în mîinile adversarului. Și a făcut-o tot deghizat în critic literar, prin publicarea unor pledoarii pentru arta de a admira. Trebuie precizat: pentru arta de a admira exigent.

*
* *

Puțină lume din afara vieții culturale știe că printre cei 2.000.000 de deținuți politici și deportați din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a aflat și descendentul unei familii de împărați bizantini, Alexandru Paleologu. S-au făcut numeroase investigații pentru stabilirea exactă a genealogiei fostului deținut politic, dar cea mai bună dovadă a originii sale ilustre o constituie chiar cărțile de idei pe care le-a scris după ieșirea din închisoare, toate de o simplitate elegantă. Acum, după moartea lui Alexandru Paleologu, avem încă o confirmare: distincția, inteligența visătoare și umorul fin cu care se manifestă în spațiul public fiul său, Thedor Paleologu, neverosimil personaj aristocratic printre oamenii politici de azi.

Dar să revin la Alexandru Paleologu. Iată portretul pe care i-l face Tudorel Urian, un foarte bun critic și istoric literar, care i-a consacrat o carte *(Viețile lui Alexandru Paleologu,* 2010): „Aparițiile publice de după 1990 ale lui Alexandru Paleologu au fost de mare efect, tot mai rafinate cu înaintarea în vîrstă a scriitorului. Costumelor impecabile, cu nelipsita batistă în buzunarul de la piept, cămășilor și cravatelor atent asortate, pantofilor strălucitori li s-a adăugat în anii din urmă faimosul baston cu cap de argint."

În ceea ce privește calitatea sa de ipotetic descendent al dinastiei Paleologilor, Alexadru Paleologu avea propriul său raționament: „...argumentul cel mai probant, care mie îmi place cel mai mult și-l găsesc cel mai convingător asupra acestei ascendențe este ce am citit la Charles Diehl, *La vie byzantine,* că Paleologii aștia erau bărbați distinși și frumoși, deștepți și cultivați și, mai ales, aveau un dar formidabil al rîsului: rîdeau cu o poftă nebună, zic cronicarii, de se zguduiau ferestrele Augusteonului de cît rîdeau ei! Ei, aici îmi recunosc o constantă."

Alexandru Paleologu (14 martie 1919 – 2 septembrie 2005) a plătit scump pentru „vina" de a fi un om ales. Iată o scurtă recapitulare a biografiei lui de proscris:

Între 1950-1956, urmărit de Securitate, trăiește ascuns, sub un nume fals, cea mai mare parte din timp la Cîmpulung, unde îi cunoaște pe C. Noica și N. Steinhardt. C. Noica îl determină să-i aprofundeze pe Platon, Goethe, Kant, Hegel, Heidegger, să-și perfecționeze cunoștințele de limba germană, să învețe greaca veche.

În 1956, înșelat de „dezghețul" ideologic de după moartea lui Stalin, crede că nu mai trebuie să se ascundă și se angajează ca cercetător științific la Institutul de Istorie a Artei (secția de artă medievală), din București. În 1959 este arestat și condamnat, din motive politice, la 14 ani de muncă silnică.

Grațiat în 1964, își reia munca de cercetător la Institutul de Istorie a Artei (de data aceasta în cadrul secției de istorie a teatrului). În 1967 se transferă ca secretar literar la Teatrul „C. Nottara", iar în 1970 la Editura Cartea Românească, în calitate de lector (de aici se va pensiona în 1976).

Cartea de debut, *Spiritul și litera,* îi apare în 1970, la 51 de ani, și este primită cu interes de critica literară. A doua, *Bunul simț ca paradox,* 1972, are și mai mare succes, producînd o nemaiîntîlnită fervoare intelectuală în mediile literare și artistice și situîndu-l pe autor, pentru multă vreme, în centrul atenției.

După căderea lui Ceaușescu, în scurtul răstimp de entuziasm față de intelectuali al guvernanților de atunci, este numit ambasador al României la Paris. De acolo, de la distanță, se solidarizează cu manifestanții anticomuniști din Piața Universității din 1990, pe care Ion Iliescu îi numește „golani" și este destituit. În același an îi apare la Paris, în limba franceză, volumul intitulat *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans.*

Întors în țară, devine membru fondator al Partidului Alianța Civică (1991) și senator (1992). Stîrnește vîlvă declarînd, în presă, că a acceptat cu ani în urmă, formal, să colaboreze cu Securitatea, nemaiputînd să reziste presiunilor din partea acesteia. Mărturisirea nu numai că nu-l discreditează, dar îl prezintă ca pe un posibil model de franchețe și asumare a răspunderii într-o epocă în care foștii securiști și informatori își ocultează trecutul.

Om de modă veche și strălucit reprezentant al spiritului liberal, erudit care nu face paradă de erudiție, orator cu un stil elegant și *causeur* plin de farmec, Alexandru Paleologu este invitat în perioada postcomunistă la cele mai diverse reuniuni, savante sau mondene, elitiste sau populare. Și peste tot cucerește asistența, fără efort, fiind pur și simplu el însuși (este vorba, bineînțeles, de un „el însuși" elaborat și rafinat). Îl contestă numai foștii comuniști și propagandiștii de dată recentă ai „corectitudinii politice".

Bibliografie:

Spiritul și litera: încercări de pseudocritică, *Editura Eminescu, 1970*
Bunul-simț ca paradox, *Editura Cartea Românească, 1972*
Simțul practic. Eseuri și polemici, *Editura Cartea Românească, 1974*
Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu, *Editura Cartea Românească,1978*
Ipoteze de lucru. Studii și eseuri literare, *Editura Cartea Românească,1980*
Alchimia existenței. *Editura Cartea Românească, 1983*
Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans, Éditions Balland, *Paris, 1990 / Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor, trad. de Alexandru Ciolan, Editura Humanitas, 1991*
Sfidarea memoriei *(Convorbiri) aprilie 1988 – octombrie 1989 (în dialog cu Stelian Tănase), Editua DU Style, 1996*
Despre lucrurile cu adevărat importante, *Editura Polirom, 1997*
Interlocuțiuni, *Viața Românească, 1997*
Politețea ca armă. Convorbiri și articole mai mult sau mai puțin politice, *Editura Dacia, 2000*
L'Occident est à l'Est, *Editura EST, 2001*
Moștenirea creștină a Europei, *Editura Eikon, 2003*
Breviar pentru păstrarea clipelor, în dialog cu Filip-Lucian Iorga, *Editura Humanitas, 2005*
Amicus Plato sau... Despărțirea de Noica, *Editura LiterNet, 2006*
Strada Armenească. Convorbiri cu Fabian Anton, *Editura Ararat, 2006*

***Alex. Ștefănescu** este critic și istoric literar.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Culori neobișnuite ale școlii românești

Emisiune la Digi24 despre trei profesori excepționali din România. Învingîndu-și prejudecățile proprii (cele care nasc distanță între generații), ei reușesc să-i țină pe elevi mai aproape de școală decît se întîmplă de obicei. Prima dintre cei trei, Carmen Ion, profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național Pedagogic „Spiru Haret" din Focșani, a găsit, de cîțiva ani buni, calea de mijloc între carte și digitalizare. Între citit și tentația gadget-urilor. Pornind de la operele literare incluse în bibliografia școlară, profesoara Carmen Ion îi îndeamnă pe tineri să construiască mici filme după un algoritm simplu, la îndemînă pentru orice amator. De ce ai nevoie pentru un film? Mai întîi de un *scenariu* care să cuprindă momentele epice esențiale. Apoi, ai nevoie de *personaje*. Al căror portret se alcătuiește în lungi ore de dezbateri despre emoții și fapte, motive și consecințe. Și, nu în ultimul rînd, ai nevoie și de un aparat de filmat: telefonul mobil. Experimentul doamnei profesoare a reușit din plin: s-a născut un festival național de *book-trailer,* la care participă peste o mie de elevi din țară și din Republica Moldova.

Al doilea profesor, Bogdan Enescu, de la Liceul „B.P. Hasdeu" din Buzău, predă matematica și, împreună cu elevii săi, folosește din plin binefacerile Internetului: aplicații sofisticate, conexiuni creative, instrumente și informații care ajută la desțelenit știința, toate descărcate din „măruntaiele" telefonului mobil, scos astfel, ca să zicem așa, din „ilegalitate"...

În sfîrșit, profesorul de fizică Ion Băraru, de la Colegiul „Mircea cel Bătrîn" din Constanța, care a reușit, în peste douăzeci de ani, să trimită mai mult de 700 de copii la concursuri internaționale. Cum? Transformînd fizica, dintr-o sumă de legi scrise pe foi de hîrtie, în experimente sau obiecte utile, stranii, atractive. Elevii par a descoperi, din nou, ceea ce omenirea știe și folosește de sute de ani.

Te întrebi: de ce acești profesori sînt speciali? Cum de lor le reușește ceea ce zecilor de așa-zise reforme ale educației, zecilor de miniștri ai Învățămîntului nu le-a reușit, și anume să le stîrnească copiilor curiozități, întrebări, interes pentru studiu? În fond, ne putem lesne imagina că (mai) toți profesorii de română știu română cît știe și Carmen Ion, că toți profesorii de fizică știu fizică. Și ne mai putem lesne imagina că Focșaniul sau Constanța nu sînt neapărat singura resursă de copii și tineri atinși de geniu. Și atunci?

Atunci cînd se vorbește despre educație se aude din ce în ce mai mult cuvîntul *digitalizare* și din ce în ce mai puțin *„pedagogie"*. În fond, succesul profesorilor amintiți mai sus, și al atîtor altora, se datorează *științei formării,* nu utilizării telefoanelor de ultimă generație, care se găsesc pe toate drumurile: în bănci, pe sub bănci, în buzunare, în urechi, în magazine, în sufragerii sau discoteci, în mașini sau autobuze etc. Informații? La orice colț de stradă: Internetul a ajuns să definească peisajul cotidian mai mult decît natura, copacii sau cerul liber. Tinerii și dascălii au la îndemînă orice tip de „digitalizare" poftesc. Ceea ce însă cred că lipsește din mediul educațional curent este felul în care toată această forfotă tehnologizată poate deveni un parcurs coerent, cu adevărat formativ.

Cred că, mai ales în aceste vremuri, *pedagogia* este mai mult decît oricînd necesară. Or, ca să formezi, trebuie să inițiezi un dialog (înainte de a ști să butonezi computere). Iar ca să inițiezi un dialog, trebuie să îl cunoști pe cel din fața ta, să îi știi preocupările, priceperile, ambianța în care se mișcă etc. Și trebuie să mai știi, de asemenea, și cum să-i întreții curiozitățile, întrebările, interesul.

Cursurile intense de pedagogie pentru viitorii dascăli, o pedagogie vie, mobilă, creativă, sînt cele care ar putea micșora problemele cu care se confruntă școala românească de azi: abandonul, abuzul, scandalul, eșecul. Sînt cele care ar putea scăpa profesorul de roluri preambalate în clișee, de replici neinspirate și inutile, de imaginea falsă a unei autorități construite de după catedră. Și, nu în ultimul rînd, ar ajuta ca exemplele invocate în emisiunea de la Digi24 să se multiplice și să estompeze cearcănele învățămîntului românesc acumulate în ultimele trei decenii.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

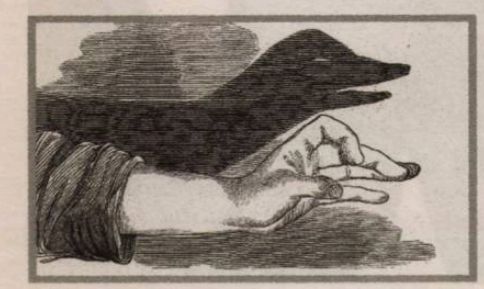

Iaromira POPOVICI

bazar

Anii '90 și nu numai

Descopăr, cu trecerea timpului, cîte prejudecăți aveam în anii precedenți. Nici anii 2010 nu sînt la fel cu anii aproape 2020 în care ne aflăm, darămite anii 2000, ca să nu mai vorbim de anii '90. Mă uit la un serial pe Netflix, din anii '90, *Party of Five* (1994-2000, Christopher Keiser, Amy Lippman), și-mi dau seama cît de mult s-au schimbat mentalitățile de atunci încoace.

Deși tot un serial cu adolescenți (cinci frați ai căror părinți au murit într-un accident de mașină și care trebuie să se descurce singuri, inclusiv cu un bebeluș, fratele cel mai mare avînd în jur de 25 de ani), *Party of Five* e mai serios decît *Beverly Hills 90210* (1990-2000, Darren Star), la care mă uitam în anii '90. Mai serios și mai credibil, mai firesc, fără să fie o capodoperă: situațiile sînt mai puțin teatrale, cu mai puțin *glamour* și cu o notă de tristețe, de gravitate aproape omniprezentă. Sînt situații cu care ne putem identifica fiecare, episoadele rezolvă cîte o „problemă de viață" cu mai puțin umor, dar cu afecțiune și responsabilitate. E interesant de replonjat într-o lume, chiar cvasi-artificială, a moravurilor anilor '90, ani cu care mă identific, anii tinereții generației mele: lipsa de umor despre care vorbeam poate fi o caracteristică a lor, printre altele.

Serialele următoare, cele plasate după 2000 și, mai mult, după 2010, nici nu știu cum să le spun, post-postmoderne, folosesc ironia și umorul ca lentile de la sine înțelese prin care putem privi viața. Felul în care personajele se raportează la diversele situații presupune detașare ironică și relativizare: oricît de infernale ar fi situațiile în colimator, mai întotdeauna e găsită o cale de a le gestiona, cu un fel de rînjet și aducere în derizoriu. Lucrurile nu sînt fixe, bătute în cuie, se poate glisa pe lîngă ele, fie că e vorba de relații

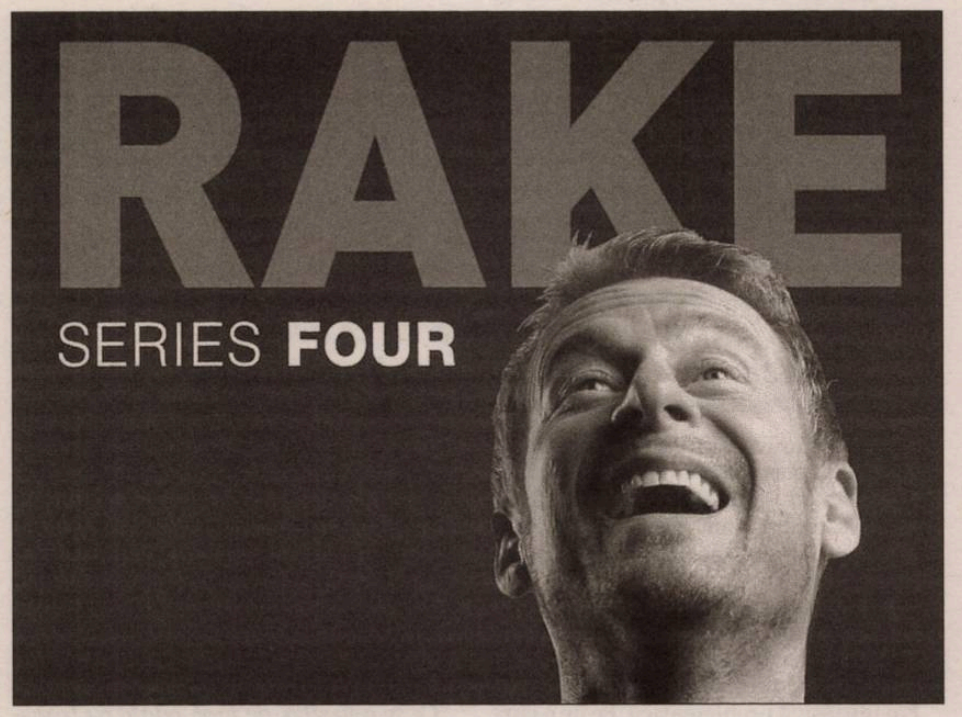

sau de chestiuni profesionale. Judecățile morale nu sînt rigide, ci flexibile. Dacă nu mai există, neapărat, *„happily ever after"*, nu se poate vorbi nici de nefericire perpetuă. Ci de o relativitate veșnică – ceea ce pare mai aproape de o realitate suportabilă și mai ușor digerabil.

Așa se întîmplă în *Rake* (2010-2018, Australia, Peter Duncan, Richard Roxburgh, Charles Waterstreet), unul dintre serialele mele preferate, sau în *Rita* (2012, Danemarca, Christian Torpe) – varianta, desigur, pe alte coordonate, feminină. Personajele din cele două seriale, amîndouă neconvenționale, avocatul genial, dar rebel (Richard Roxburgh) și profesoara așijderea (Mille Dinesen), își gestionează sentimentele și responsabilitățile evident complet diferit de personajele mult mai convenționale din *Party of Five.* Sigur, e vorba de producții de facturi și calități diferite. Ceea ce am realizat, ca un fel de șoc, însă, e, așa cum am scris la începutul articolului, că serialele reflectă mentalitățile anilor respectivi, care s-au schimbat considerabil din '90 încoace.

Anii cu care mă identific și-n care mi-am petrecut tinerețea stau sub semnul unei rigidități a moravurilor de care azi, slavă Domnului, am scăpat. Sigur, acest „Slavă Domnului!" e interpretabil, pentru că relativizarea lucrurilor nu e din toate unghiurile ceva pozitiv. Și totuși, rigiditatea, în anumite chestiuni, poate fi apăsătoare și ofensivă, generatoare de prejudecăți. Mă uit la respectivul serial cu sentimente amestecate: pe de o parte, cu oarecare nostalgie privind un soi de repere morale ale momentului; pe de alta – cu uimire că oamenii, noi inclusiv, puteau gîndi atît de strîmt la vremea respectivă.

De pildă, relațiile dintre bărbați și femei erau evident mai patriarhale. Femeile, sigur, aveau puncte de vedere și cariere, dar, cumva, toate se raportau explicit la bărbații lor. E un episod în care unul dintre personaje, Bailey, e oripilat că prietena lui începe să se îmbrace mai îndrăznet și iese singură noaptea. Acum lucrurile astea ar fi de la sine înțelese. Nu pot să nu-mi reamintesc, din nou, ce senzație stranie aveam, în aceiași ani '90, cînd ieșeam singură la masă în oraș și eram aproape singura care făcea lucrul ăsta: mă simțeam ca-n visele clasice în care ajungi într-un loc public dezbrăcat sau în pijama și toată lumea se holbează la tine.

De asemenea, moravurile privind viața sexuală, fidelitatea și orientarea sexuală erau cît se poate de diferite de cele din anii 2000 și ceva. În serial, începutul vieții sexuale e privit cu gravitate, la fel și infidelitățile, ca să nu mai vorbim de căsătorie, care nu e concepută altfel decît pe viață. Nu spun că, la modul ideal, lucrurile nu stau așa, dar practica a dovedit că realitatea e mai puțin absolută. Așa că un pic de detașare și umor nu strică, niciodată. *„Happily ever after"* al anilor '90 e tratat, acum, mai curînd ca un deziderat decît ca o realitate. Gravitatea și rigiditatea cu care sînt gestionate anumite situații și sentimente e înduioșătoare și, uneori, înspăimîntătoare. Mai că nu-mi vine să cred că am trăit anii respectivi, cînd lucrurile erau mai simple, dar, de fapt, mai împovărătoare...

„Muzeul viitorului încurajează schimbarea de paradigmă“

– interviu cu Gerfried STOCKER –

Ars Electronica e o instituție culturală a orașului Linz care de 40 de ani urmărește contribuția noilor tehnologii în artă și societate. Această misiune e declinată în mai multe direcții: arhivare, promovare, cercetare în domeniul artei și tehnologiei. Iar muzeul își propune să stabilească punți între artă, tehnologie și societate. Gerfried Stocker este directorul artistic al acestei instituții unice în lume.

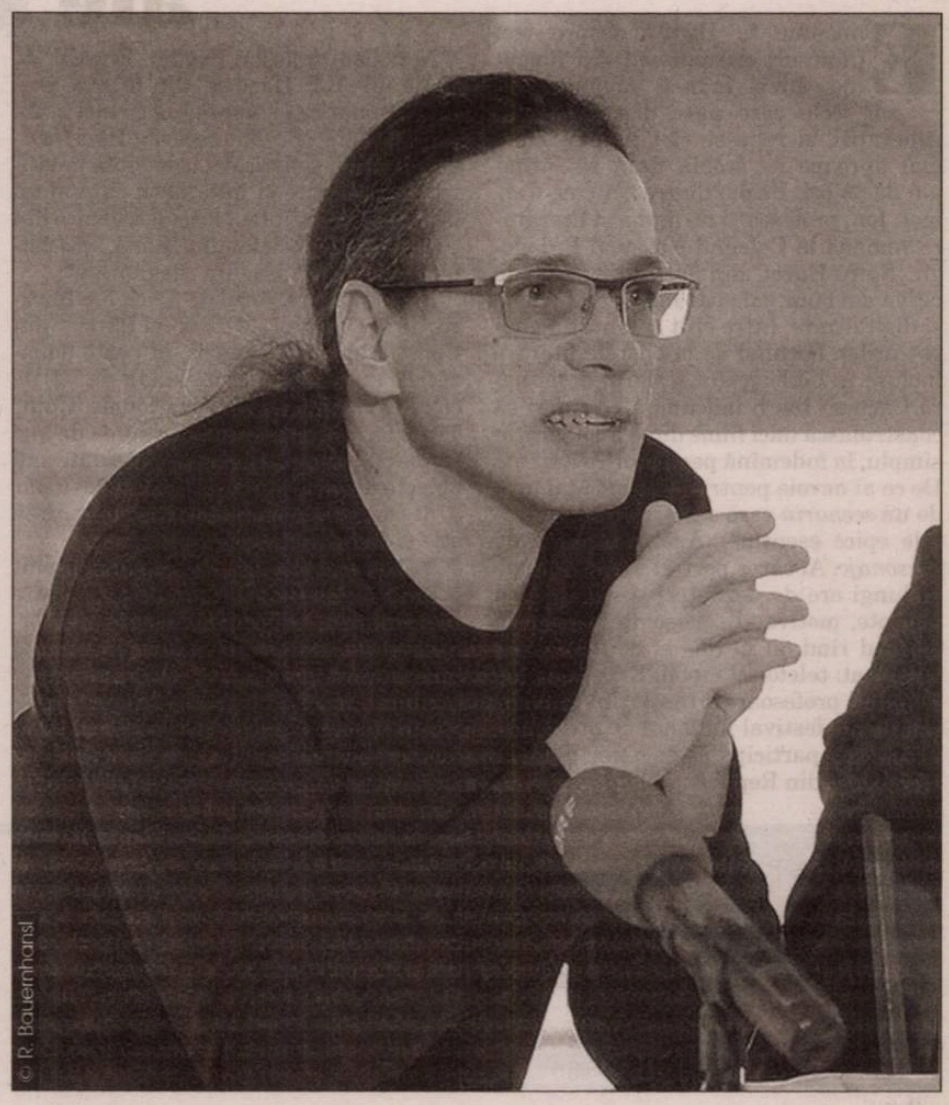
© R. Bauernhansl

Ce înseamnă Ars Electronica?

Avem, din anii '70, un mare festival dedicat artelor multimedia, organizăm, tot de vreo 40 de ani, o competiție de artă digitală, avem un centru de formare și de cercetare menit să-i aducă împreună pe artiști, pe designeri, pe ingineri, pe dezvoltatori de programe ca să realizeze proiecte artistice, dar și să propună prototipuri sau diverse cercetări pentru domeniul industrial. Și mai există și muzeul viitorului pe care îl găzduim.

Un „muzeu al viitorului“ – această denumire sună oarecum paradoxal, căci muzeele se referă la trecut și, uneori, la prezent. Care e sensul acestui muzeu al viitorului?

Ne-a fost clar încă de la început că ne jucăm cu o denumire provocatoare. Pentru noi, ideea e să vedem care ar fi misiunea instituțiilor muzeale în acest viitor cu tehnologii digitale, cu Internet etc. Am lansat acest program în 1996 și, pe vremea aceea, chestiunea legată de viitorul muzeelor era arzătoare. Mulți specialiști din domeniul muzeologiei aveau nevoie de această reflecție despre natura profesiei lor, despre impactul noilor tehnologii asupra muzeelor și asupra publicului. Așa că Ars Electronica a devenit nu doar un „muzeu al viitorului“, ci mai ales o școală a viitorului. Asta pentru că mediile digitale, noile medii oferă posibilități nelimitate în ceea ce privește expunerea, arhivarea etc. Vedeți dumneavoastră, în mentalul colectiv, muzeul e o instituție prăfuită, învechită, închistată. Noile tehnologii ne pot ajuta să reinventăm instituția muzeului și să schimbăm percepția publică. Totul depinde de cum folosim aceste tehnologii. Muzeul viitorului încurajează schimbarea de paradigmă.

Cum arată, azi, viitorul muzeului? Azi, cînd noile medii înseamnă deja prezentul, nu viitorul.

Evident, s-au schimbat multe de la momentul lansării acestui program. Noile tehnologii sînt acum actualitate. Și sînt răspîndite la scară globală. Dar asta nu înseamnă că reflecția și-a pierdut actualitatea. Cred că acum avem nevoie de muzee care să știe să ne asculte. De regulă, muzeul e un loc care ne spune o poveste: muzeul înseamnă autoritate. Vă arătăm, vă spunem o poveste. Astăzi trebuie să înlăturăm ierarhiile și să-i facem pe oameni să participe și ei la această poveste. În acest sens, noile tehnologii chiar sînt de ajutor. De pildă, muzeul nostru are posibilități de proiectare nu doar pe pereți, ci și pe podea. Dar nu proiectăm filme sau simple prezentări, ci mereu e o persoană avizată care îi îndrumă pe vizitatori implicîndu-i în discuții. E un muzeu care încearcă să pună în dialog temele și conținuturile noastre cu interesele și preocupările publicului.

În ce măsuri pot fi exportate aceste idei? Poate fi „exportat“ muzeul viitorului și în instituții vechi, clasicizate, din mainstream?

Între timp am înființat un departament care chiar așa se numește: Ars Electronica Export. Pentru că există într-adevăr un interes public important pentru expozițiile noastre. Acest interes a apărut tocmai pentru că ne ocupăm de teme atît de actuale. În ultimii ani a devenit evident că digitalizarea schimbă jocul în toate domeniile, inclusiv în viața cotidiană. Nu mai e doar un slogan, ci o realitate culturală și socială. Însă nu doar expozițiile de artă, ci și metodele noastre participative sînt foarte căutate. În ultimii ani ne-am specializat în a nu face aceste expoziții doar între zidurile unui muzeu, ci și în spații comerciale sau industriale. Asta nu pentru a „înfrumuseța“ produsele de la mall sau pentru a gira comerțul. Ci pentru a putea viza un public care poate altfel nu ar merge la muzeu. Cred că acest tip de deschidere, posibilă doar prin noile tehnologii, prelungește influența muzeului, ne ajută să ieșim în lume.

Există și un Prix Ars Electronica, cu un palmares foarte divers. Cum sînt atribuite aceste premii?

Premiul există din 1987. Printre premianți au fost Peter Gabriel, John Lasseter... Dacă ne uităm, retrospectiv, pe lista laureaților, avem în fața ochilor o mică istorie a artei digitale. Între timp s-au diversificat și categoriile la acest premiu. Concursul e internațional și primim circa 3000 de înscrieri în fiecare an. Un juriu format din cinci experți internaționali se întrunește o dată pe an, vreme de cîteva zile, pentru a stabili premianții. Ne interesează, bineînțeles, valoarea artistică a proiectelor, dar încercăm să descoperim direcții interesante și artiști care să deschidă noi perspective.

Cum pot fi promovate creativitatea și industriile creative în state mai sărace, care nu au un buget public generos pentru cercetare, educație, cultură?

Importantă e colaborarea între artiști cu oameni din domeniul tehnologiei, dar și cu mediul universitar. Noi încercăm să găsim căi de cooperare între artă și cercetare. Vrem să stimulăm curiozitatea, să inventăm lucruri noi. Nu ne mulțumim cu ce avem, trebuie să căutăm mereu alte răspunsuri.

„Nu ne mulțumim cu ce avem: trebuie să căutăm mereu alte răspunsuri.“

Parlamentul European tocmai a aprobat așa-numita „directivă copyright“. *Ce părere aveți despre această directivă care a stîrnit deja numeroase controverse?*

E o inițiativă problematică. Pe de o parte, creatorii, deținătorii drepturilor de autor chiar aveau nevoie de o legislație adaptată contextului de acum, care să le protejeze mai bine drepturile. Arta și cultura au nevoie de această protecție. Din păcate, aceste așteptări legitime au fost susținute și promovate prin lobby de marile case de producție editorială astfel încît, în forma finală adoptată, directiva își depășește cu mult intenția inițială. Acum trebuie să urmărim cum anume va fi implementată. Reglementarea în sine nu reprezintă o mare amenințare, căci formulările sînt suficient de vagi încît să lase loc de manevră și, în plus, există și excepțări clar definite. Problema e cum se va stabili cadrul național. Riscul e ca în acest proces să se piardă din vedere tocmai interesele cetățenilor în favoarea marilor producători de conținut, ca în această bătălie între giganții Internet precum Google și YouTube, pe de o parte, și loby-ul din industria editorială, pe de altă parte, să fie uitate tocmai interesele celor care creează. E, de acum înainte, misiunea societății civile din Europa să ceară îndreptarea unor reglementări altminteri necesare. Căci, așa cum am spus, această furie a revoluției Internet, de tip Wild West, nu poate continua. Libertatea totală inhibă pînă la urmă creația. Dacă vrem ca Internetul să contribuie într-adevăr la progresul social, avem nevoie de reguli ale jocului. Dar aceste reguli trebuie să fie interpretate și adaptate în permanență, astfel încît să corecteze inechitățile, nu pentru a favoriza doar anumiți jucători.

Ce se schimbă, de fapt, odată cu transpunerea acestei directive, în relația dintre creator și publicul său?

Pentru artiștii convenționali, pentru artiștii care expun în galerii sau pentru muzicienii care vînd discuri și cîntă la concerte ori pentru scriitorii care publică la edituri, nu se schimbă mai nimic. Drepturile lor sînt oricum protejate – odată cu transpunerea directivei, vor fi mai bine protejați și pe Internet și ar putea capitaliza aceste drepturi. Asta, desigur, dacă se găsesc metode prin care banii să ajungă direct la ei, eventual prin diverse structuri descentralizate – Internetul oferă și această posibilitate – fără ca marile companii editoriale să răpească prea mult din venituri. Însă directiva riscă să lovească în altă parte: în cei care creează reciclînd, recontextualizînd opere sau fragmente de artă create de alții. Să nu uităm că Google face bani nu doar din conținut publicat de marile case de producție, ci și din ceea ce postează oamenii simpli, creatorii poate anonimi care nu obțin niciodată nici o părticică din veniturile astea colosale.

Astăzi, oricine are o cameră foto, o cameră de filmat, un reportofon. Democratizarea tehnologiei oferă o „pînză“ pe care și-o permite aproape oricine. Iar Internet înseamnă acces la un public planetar. Cum ar veni, oricine e artist... Cum mai putem face distincția între arta adevărată și mediocritate?

Ce mai înseamnă artă valoroasă? Ce înseamnă valoarea artei? Această revoluție informațională ne-a zdruncinat toate valorile. „Marea artă“ e mare pentru că se vinde pe bani foarte mulți la licitații? Un tablou e valoros pentru că e unicat? Constă valoarea unei opere în faptul că un specialist, o autoritate i-o depistează? Internetul a generat alt fel de a percepe arta. Vor exista în continuare instituțiile oficiale, formale sau informale, care vor avea grijă să susțină și să promoveze valoarea adevărată. Se construiesc în continuare teatre, muzee, săli de concerte... Afluxul de creație a generat și nevoia de a consolida aceste instituții. Ele nu sînt depășite tocmai pentru că simțim nevoia să ne orientăm în această abundență de creații artistice de tot felul – și fix asta e treaba muzeelor. Însă niciînd elementul uman al artei n-a avut atîta căutare ca acum. Digitalizarea, tehnologizarea aduc echilibrul. Artă nu înseamnă doar cultură înaltă, ci și cultură populară. Metodele sînt diferite. Nevoia e însă aceeași.

a consemnat Matei MARTIN

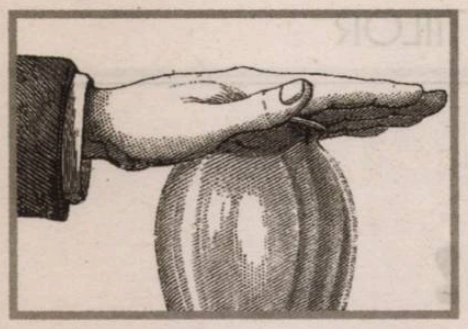

George BANU

scena lumii

Livada de vișini – un poem al extincției

– gînduri despre spectacolul semnat de Silviu Purcărete la Teatrul Național din Budapesta; scenografie: Dragoș Buhagiar, muzica: Vasile Şirli, lumini: Helmut Stürmer –

Cehov a scris *Livada de vișini* ca pe o operă ce trebuia să-i încheie tetralogia celebră începută cu *Pescărușul*, două decenii mai devreme. Ea se joacă la Moscova la începutul lui 1904 și viața lui Cehov se încheie în primăvara aceluiași an. Cum să nu asociezi aceste două finaluri, de dramaturgie și de biografie? Cum să nu resimți freamătul doliului cehovian iminent în *Livada…* sortită pieirii? Și aceasta în ciuda pudorii unui dramaturg care a filtrat strict inserția subiectivului, ea i-a constituit chiar programul estetic. Să nu scrie la persoana întîi, să se difuzeze printre personaje și gesturi, să le fie „martorul anonim" – iată ce voia el. Și totuși, Cehov, ca o pînză freatică, e prezent în lumea *Livezii…* Purcărete, punînd-o în scenă, procedează la explorarea sa subterană, acum fiind poate el însuși invadat de o umoare întunecată, de o neliniște finală. Uneori marile spectacole se nasc și din această coincidență rară între un autor și un regizor. Celebra *Livadă…* a lui György Harag din anii '70, la Tîrgu Mureș, a fost gestul testamentar al omului de teatru ce se știa condamnat, ca și *Hamlet*-ul lui Vlad Mugur la Cluj. Ambele plasate sub semnul sfîrșitului. Și de aceea, fără îndoială, unice.

Silviu Purcărete concepe această *Livadă…* împreună cu echipa sa constituită în timp, Dragoș Buhagiar, Helmut Stürmer, Vasile Șirli, și propune o *Livadă…* metaforică, evocînd-o subtil pe cea veche, reputată, a lui Giorgio Strehler din anii '70. Acolo tema o constituia „poetica dispariției", a sfîrșitului inocenței și al copilăriei puse sub semnul unui alb generalizat: albul leagănului și acela al lințoliului. Dispariție lentă ca o voce ce se stinge încet, andantele prelungit al unei lumi epuizate. Nu o revoltă, ci o extincție, șoptită, psalmodică. La Budapesta, o imensă folie de plastic servește de fundal transparent în spatele căruia se desenează, sau mai degrabă se ghicesc, pe de o parte, stîlpii electrici pe care Cehov îi indicase ca semn al recentelor mutații tehnologice intervenite, iar, pe de alta, se detașează un spațiu incert, deschis unor mișcări permanente de ceață și fum. Lume dificil perceptibilă, cu contururi imprecise, lume supusă unor efluvii de neliniște comună. Aici apusul de soare pe care Gaev îl observă în actul II se convertește într-un veritabil eveniment cosmic, simptom al angoasei proprii acestui univers nesigur, flotant, univers cu reperele confuze. Și totuși, pe scenă recunoaștem mobile și obiecte, distingem siluete corect îmbrăcate, dar, în ciuda lor, se instaurează un climat general de îndoială existențială ce le însoțește fără repaos.

Spectacolul debutează într-o obscuritate deplină și doar fascicolul de lumină al unei lanterne de buzunar ne permite să distingem silueta servitoarei agitate la perspectiva venirii stăpînilor, în timp ce Lopahin rămîne complet invizibil. Îi auzim doar reproșurile ce și le face sever, pentru faptul de a fi adormit. Vătuit răsună clopote, clopote de noapte, clopote de moarte, o vom înțelege mai tîrziu. Ele atestă vecinătatea bisericii – indicată, de altfel, de Cehov –, dar și anunță iminența sfîrșitului.

Personajele, cînd zorii le luminează ușor, sînt așezate pe scaune, cu spatele. Se ridică și apoi ocupă scena – o soluție însă derutează: Ania, tînăra adolescentă plecată să-și aducă acasă mama irresponsabilă, apare într-un cărucior cu rotile. E o glumă, dar nu pare. Ce o motivează? Căruciorul va servi apoi, în mod legitim, celor îndreptățiți de vîrstă: unchiului Gaev și mai ales bătrînului Firs. Pe platou recunoaștem elementele textual evocate: masa de biliard și dulapul centenar căruia i se va adresa retoric Gaev și pe care, mai tîrziu, revenit învingător de la licitație, Lopahin, ca un berbec agitat, îl va sparge cu capul, Personajele se amuză și își evocă distracții infantile de altădată, strigăte, fugi precipitate: ca la Strehler, persistența copilăriei e flagrantă. Dar și a indiferenței care aici se impune, căci atunci cînd Lopahin etalează, deasupra ceștilor de cafea, planul livezii, Liubov îl ignoră pentru a-și recupera pe furiș una dintre ele. De la Paris i-a rămas obișnuința cafelei și a uitat-o pe cea rusească a ceaiului. Narcisică, ea e prizoniera ei înșăși și pare a fi devenit străină lumii în care se întoarce. Cînd și cînd se aude zgomotul biliardului, iar Firs, mai bătrîn ca niciunde, mormăie cuvinte greu de înțeles. Așa mi-a vorbit și mama ultima oară, înainte de moarte, cînd am auzit-o… Mai tîrziu, la sfîrșit de act, Petia, studentul revenit la proprietate, își face apariția precedat de sunetul ridicol al unei goarne, ca vestitor, o știm, al viitorului. Viitor „radios" de care Cehov se îndoiește, dar care, în actul II, îi seduce pe stăpînii lascivi. În *Livada…* aceasta se cîntă mult, dar cîntecele sînt toate triste. Iar aici, la Budapesta, e mai firesc ca oriunde…

Acest spațiu e protejat de folia de plastic, dar e închis și doar o ușă, practică și mistică, permite circulația, realistă și metafizică. Prin acest pasaj între două lumi se iese și se intră căci ușa e frontiera unui interior casnic limitat ce servește încă de adăpost și pragul unui exterior imens, agitat de umbrele memoriei, ale morții. O asemenea ușă n-am văzut decît o singură dată, în tabloul unei puțin cunoscute pictorițe, Helene Schjerfbeck, care mi-a inspirat cartea *Ușa: o geografie intimă,* o ușă de capelă închisă ce totuși permite să distingem lumina din afară. Pe o asemenea ușă își va face apariția, în *Livada…* lui Purcărete, trecătorul care sperie comunitatea de tineri și bătrîni ce, pînă atunci, se delecta ascultînd prevestirile lui Petia sau privind soarele ce se stinge. Trecătorul intervine ca o apariție demonică, însoțit de alți „migranți" rămași lîngă ușă. Evenimentul capătă o extraordinară extensie cosmică, marcată de fulgere și de o cavalcadă de nori negri. Dacă finul căzut la început de act pe solul scenei invită la plăceri erotice, acelea ale servitorilor, Iasa și Duniasa, ele vor dispărea în clipa cînd, din exterior, va interveni mesagerul neliniștii. După iubire, spaimă… Actul II, actul tuturor contrastelor!

Această livadă e, tectonic, permanent amenințată, căci zgomote de crăpături și rupturi de straturi se succed ca o linie sonoră ce atestă perspectiva unui cutremur sonor detectat. Livada, ca lumea din *Hamlet*, și-a „ieșit din țîțîni" și, seismic amenințată, căderea e previzibilă. Pămîntul scîrțîie, faliile se deschid. Nimic nu e stabil. Și astfel, împreună, pămîntul nesigur și cerul tulburat anunță de-a lungul spectacolului iminența catastrofei pe care Cehov doar o sugera făcînd să intervină zgomotul enigmatic al funiei rupte venit din depărtări.

Actul III afișează repertoriul sărbătorii date de Liubov: costume și coifuri poleite, confettti, sunete de trompetă, dar e absent abandonul prin dans și agitație pe care îl căuta Brook în *Livada…*, inspirat din *Decameronul* lui Boccaccio: „petrecere pe timp de ciumă". Aici, dimpotrivă, totul amintește mișcarea lentă, funebră a petrecerii din *Livada…* lui Harag: petrecere de sfîrșit, teamă generalizată și nu eliberare colectivă. Totul pare anesteziat, dar poate nicicînd conflictul dintre Liubov și Petia, conflictul unei iubiri neformulate, nu se manifestă mai poetic ca aici, unde ei se înlănțuie ca într-o subtilă *pietà:* Iisus și Maria, reconstituire profană a dispozitivului sacru. Personajele, mai multe dintre ele, Liubov, Petia, Firs, merg din cînd în cînd pe un covor făcut sul și fac astfel vizibil echilibrul precar care le e condiția comună: la cea mai mică eroare, el se poate frînge. Și pe acest fond de panică tăcută își va face apariția Lopahin, care începe celebrul monolog al livezii cumpărate pe un ton banal, cotidian chiar, pentru a accede progresiv la agitația revanșei și a propriului delir fantasmatic: „Am cumpărat cea mai frumoasă livadă din lume". Și, la încheiere, el se instalează pe soclul unei orchestre absente făcînd să urle muzica imperativ cerută de către „noul stăpîn". În timp ce, sub picioare, pămîntul geme fără încetare, acordurile orchestrei răsună agresiv, atestînd înfrîngerea anunțată, acum confirmată. Actul III – act admirabil!

În actul IV, bagajele se acumulează, dar, în schimb, deranjează zgomotul aspiratoarelor care curăță planșeul de paietele și baloanele rămase de la petrecere. El perturbă agresiv emoția finală: Purcărete, care e un sentimental, vrea să diminueze astfel impactul melancoliei? Și o va repeta, mai tîrziu, cînd face să intervină violența ferăstraielor care doboară nemilos vișinii… Aceste pervertiri mecanice, uneori explicite, doar modest necesare, nu afectează memorabila soluție ultimă ce asociază sunetul solului care se crapă asurzitor și incandescența unui incendiu generalizat. O lume care se calcinează într-un splendid final care mi l-a amintit pe Nero admirînd Roma în flăcări. Livada nu moare, nu e decapitată, ci livada arde și sfîrșește în cenușă. Dispariție deplină. Succesiv, prin ușa mereu prezentă se fofilează protagoniștii acestei lumi de învinși, iar Firs nu reapare decît tîrziu, deschizînd capacul unui coșciug, ca în *Fin de partie* a lui Beckett, și confirmă astfel o înrudire pe care o percepusem, dar pe care, acum, la capăt, Purcărete o asumă explicit. Beckett rămîne maestrul modern, de necontestat, al sfîrșiturilor. Al încheierilor.

Livada… de la Budapesta – un poem al extincției.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018)* și Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

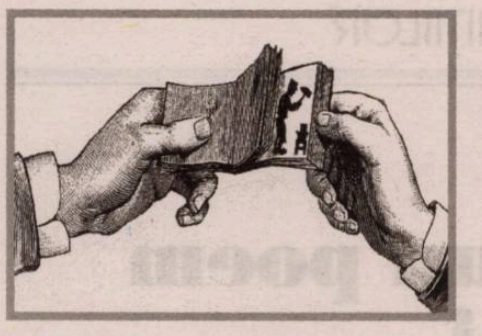

Marius CHIVU

feedbook

Există nervi!

● **Mircea Daneliuc, *Cele mai tîmpite momente*, Editura Polirom, 2018.**

În curînd, opera lui Mircea Daneliuc (n. 1943) va număra mai multe cărți decît filme. De altfel, literatura a survenit în momentul în care cariera sa de cineast intra în hiatus: se face aproape un deceniu de cînd Mircea Daneliuc n-a mai făcut un film, dar în tot acest timp, de la debutul din 1997 cu romanul *Pisica ruptă*, a publicat aproape douăzeci de cărți – roman, proză scurtă și teatru –, cărți bune, interesante, dar inegale.

Volumul *Cele mai tîmpite momente* numără cinci proze scurte și o nuvelă și apare la doi ani de la *Dulci meleaguri* (Editura Charmides, 2016), o colecție mai amplă de povestiri pe care pare să o continue tematic și stilistic. De altfel, ca și Mihai Măniuțiu, un alt regizor (de teatru) convertit la proză (scurtă), Mircea Daneliuc și-a delimitat strict o zonă în care se mișcă dezinvolt și recognoscibil din cîteva fraze. Formula sa narativă predilectă este monologul sau discursul indirect liber al unui narator neortodox care deseori face cu ochiul către cititor în vreme ce pare că și abuzează personajele. Căci dacă e ceva ce-ți sare în ochi atunci cînd citești o pagină de Mircea Daneliuc este felul nervos (pînă la isteric) în care acționează și vorbesc personajele, aflate permanent într-o stare de conflict, de ripostă, frustrare, cădere sau sfîrșeală. Titlul *Cele mai tîmpite momente* spune din capul locului ce ascund copertele cărții: o suită de momente critice, întîmplări neprevăzute, situații care escaladează, dînd peste cap, uneori la propriu, viața personajelor, aducîndu-le în punctul pierderii controlului.

Protagoniștii celor șase proze din acest volum – majoritatea bărbați singuri, neînțeleși sau părăsiți, aflați în pragul vîrstei a treia, bucureșteni – se confruntă cu situații la limita existenței. Un cuplu de pensionari cultivă o plantație de marijuana la subsolul blocului în momentul în care soția, apoi și fiul, sînt arestați din cauza unei imprudențe, iar bărbatul se vede nevoit să nege că ar fi știut vreodată ce se-ntîmplă sub nasul lui. O bătrînă singură în casă cade pe jos semiinconștientă urmărind apoi, cu mare nemulțumire, efortul menajerei care o găsește de a salva situația. Un taximetrist divorțat, fost profesor, dat afară din învățămînt în urma altercației cu un elev, este convocat la școală unde fiul lui apăruse cu o grenadă, iar în trafic, în timp ce-și evaluează nervos situația și viața, produce un accident. Un bărbat moare reparînd centrala termică, dar monologul său continuă *(vezi fragmentul de mai jos)*. Un bărbat emigrat în State este găzduit o vreme în casa unui prieten mai vechi, dar relația dintre cei doi se deteriorează rapid pe fondul unui fenomen natural straniu.

Nuvela „Cu ferestrele bine închise", cel mai amplu text al cărții (totuși, mai lung decît ar fi fost cazul), este o distopie eco, o parabolă politică de un absurd ionescian: groapa de gunoi de la marginea Bucureștiului avansează amenințînd să acopere orașul, alimentată fiind de deșeurile (radioactive?) venite din Europa. Protagonistul, un pensionar singur, părăsit de soție și al cărui băiat a plecat în străinătate, este deranjat de mirosul pestilențial care se revarsă în valuri asupra cartierului Bazilescu, astfel că depune plîngeri și face petiții alături de alți cetățeni, semnalînd autorităților problema, doar pentru a constata că este vorba de o „situație" oficială: România acceptă (sau n-are de ales) să devină groapa de gunoi a Europei. Duhoarea este un adevărat suprapersonaj al nuvelei și este remarcabilă dexteritatea lexicală cu care Mircea Daneliuc descrie, prin vocea protagonistului său, conglomeratul olfactiv neidentificat (hidrogen sulfurat, sulfat de amoniu, cadmiu?) care se insinuează intermitent pe străzile orașului, în casele și în corpurile oamenilor. Subiectul este ingenios, are potențial deopotrivă comic și macabru, dar substratul politic naționalist, chiar dacă mai mult sugerat decît problematizat, este cumva lamentabil.

Pe cît de savuroasă în tensiunea și pitorescul ei situațional, pe atît de solicitantă poate fi proza densă și alertă a Mircea Daneliuc, al cărui simț dramatic se manifestă linear, fără momente de respiro. Deopotrivă pitoresc și intelectual, prețios și agresiv, percutant și logoreic, limbajul personajelor, al cărui flux este redat în dialog, monolog sau stil indirect liber, constituie una dintre mărcile prozei lui Mircea Daneliuc, capabil să genereze un verbiaj ce ține loc de epic sau de psihologie. De altfel, personajele sale n-au atît complexitate, cît intensitate și nu evoluează, ci acționează – procesele lor de conștiință fiind adevărate recitaluri fără martori, riposte în surdină sau exprimate cu patos. Astfel, fiecare proză a lui Mircea Daneliuc se manifestă ca un act strict necesar, inevitabil, ultim, se desfășoară ca o urgență.

aproape de carte

Mircea DANELIUC

Cele mai tîmpite momente

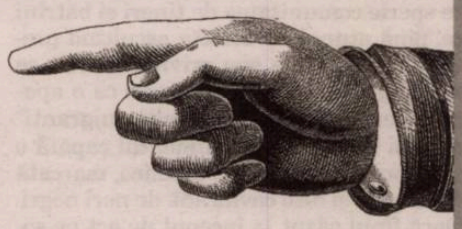

Băi, ce noroc am avut! Că puteam să ard ca un șobolan, să dau foc la casă, Doamne ferește, și cu vesta asta pe mine, de fîș... Nu-mi vine să cred c-am scăpat, vine soția și te găsește... ferească Dumnezeu, scrum! Iau o gură din tăritură și mă gîndesc cît de prost pot să fiu. Mai mult încerc să mă liniștesc. Apăs pe telecomandă, să mă derutez oareșicum, nimic, harneală, dați-vă naibii, comut, poate dau de vreo reclamă cu medicamente, dacă sînt norocos. Apuc să văd cît e ora, aia de-o afișează în colț la televizor... și douăș-cinci, închid, mai rău te iriți. Zac așa, cum să spun, așa... cu ochii în sticla aia a lui, nu-mi vine nici să mă scol și zăresc ceasul de pe măsuță: șapte și-un sfert. Ce vorbești?! E în urmă? A început să rămînă și ăsta? Păi nu i-am schimbat-o? Mă ridic, îl iau și m-așez, mai sorb un pic din ce-am pus: mortăciune. Stă de zece minute. Mișc de baterie, s-o fi oxidat; în sfîrșit, o ia băiatu' din loc și-l potrivesc la cît văzusem adineaori la Știri. Secundarul bun, se înfige, se duce. Mă aștept din clipă în clipă să se blocheze din nou. Dacă ceasu-i bulit, cade iar, dă o tură, două și înțepenește. Dar nu, a luat-o, e hotărît. Mai gust o din aia și-aștept să-l văd ce are de gînd. Nimic, face treabă. Cine știe ce-a fost...

Afară s-a-ntunecat. Ninge mai repede, cumva, s-a pornit. Să știi că se pune. Nu mă ridic, mă uit la ninsoare, mi-e bine așa. Cînd stai dus pe-ntuneric și te gîndești, simți așa ca o sare, ca un praf peste tot la ce-ți umblă mintea. Nu reziști mult la asta, nu poți nu știu cît, că-ți vine imediat să fumezi, dar cît stai nu e rău, mai ales dacă nu-i nimeni pe lîngă tine să-ți aprindă lumina. Nu mă mișc, am avut un noroc din ăla porcesc... Am un ceas de perete și deasupra chiuvetei, nu se vede acum. Îl văd pe ăsta de-aici, de lîngă pahar, fosfor, merge, n-are nici o durere de cap. Mă mir c-a stat așa, din senin.

Și mă răcesc dintr-odată pe șira spinării, mă trece un gînd că s-a constatat, nu știu de unde am auzit, au spus undeva, că astea se opresc uneori la momentul morții precis și așa rămîn pe vecie, să știi cînd a decedat proprietarul. Ceasul lui Ceaușescu n-a stat? Se cunosc mii de cazuri. Te pomeni că s-a oprit cînd mi-a bușit focu-n mufă, că pe la ora aceea era și-am scăpat la mustață, cred că se aștepta să dau colțul. S-a cam păcălit. Doamne, să știi c-am avut un noroc!... Miros și urît, a șorici. Nici nu m-am uitat ce-am în păr. Venea de la magazin și găsea deșteptătorul că stă. Îți dai seama? Între mecanism și om există o frăție, pentru că el măsoară viața pe care o ai, nu-i un obiect așa, nu știu cum, unele costă o geantă de bani. Ai un ceas, îl mai schimbi, cumperi altul peste nu știu cîți ani; fiecare începe să calculeze imediat ce-l pui la ora exactă.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Și restul e Nimic

● Hanif Kureishi, *Nimicul*, traducere de Cristian Ionescu, Editura Humanitas Fiction, 2019.

Stă în chiar natura satirei să nemulțumească. Asta pentru că evită din capul locului autostrada inimii – iar literatura, de cînd a devenit bun comercial, adică odată cu împămîntenirea romanului ca purtător de sens, suflet și voce, este enervant de „inimoasă" – și merge pe calea creierului. Nicăieri nu transpare mai limpede justețea afirmației că literatura e *„una cosa mentale"* ca într-o satiră reușită. *Don Quijote* e o asemenea satiră, una care se autodevorează, la polul opus situîndu-se *Aventurile lui Gulliver*, care e orientată înspre exterior, înspre lume.

Satira lui Kureishi lovește în chiar sufletul romanului contemporan.

Nimicul lui Hanif Kureishi este o satiră impură, un hibrid care se înrudește cu ambele modele de mai sus: e, în primul rînd, un roman autodistructiv, pentru că refuză orice *captatio* și arde cu nonșalanță punțile către cititorul ahtiat după *romance* sau durere bine împachetată: pe scurt, viziunea pe care Kureishi o adoptă este cea a unui celebru regizor de film, acum bătrîn și cotropit de maladii care mai de care mai mortale, care trăiește o ultimă și grozavă poveste de gelozie. Zee, soția lui mai tînără, cade în plasa unui seducător fanat, un tip care trăiește exclusiv de pe urma unor femei bogate și dispuse să se îndrăgostească pentru ultima oară.

Ce e mai greu de sesizat e că satira lui Kureishi lovește în chiar sufletul romanului contemporan, care se bazează exclusiv pe identificarea cu un personaj puternic: eroul lui, Waldo, se situează la limita extremă a „necredibilității". E aproape imobilizat la pat, incontinent, nu aude bine (sunetele ce trădează partidele de sex dintre Zee și mai tînărul amant le aude doar dînd la maximum volumul aparatului auditiv), și mare parte din ceea ce vede și aude trece prin filtrul unui creier îmbibat cu alcool. Nu e posibilă atît de menționata și dorita *empatie*...

Waldo le-a avut pe toate la vremea lui: filmele pe care le-a făcut au devenit legendare, e prieten cu toate vedetele posibile (Kureishi nu se sfiește să facă *name dropping*) și încă trăiește, financiar, de pe urma succesului trecut. Mai presus de orice, a posedat în tinerețe și la maturitate ceea ce Kureishi numește *„fuckability"*: a avut parte de mai mult sex decît și-a dorit chiar, pînă cînd a cunoscut-o pe Zee, în mijlocul unei depresii sinistre (pentru amîndoi) și s-a îndrăgostit, rezumîndu-se apoi la sexul matrimonial. Acum este un „penis în cărucior cu rotile", iar iubita lui cade în plasa unui vierme vînător de moșteniri, alături de care complotează să-și ucidă soțul.

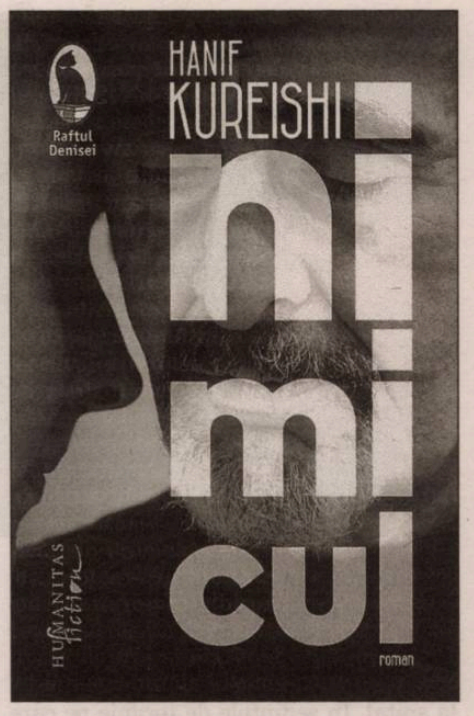

Lucrurile se complică, însă, pentru că Eddie nu e un personaj negativ tipic: Kureishi investește în el o cantitate ridicolă de clișee care au tendința de a-l caricaturiza, trimițîndu-l adesea înspre polul pozitiv, care stîrnește mila. E un tip educat, critic de film, cu o viață de familie absolut oribilă (înșelătoriile lui au scopul de a procura bani pentru întreținerea medicală a unei fiice depresive) și cu un episod din adolescență care joacă rolul de element „explicativ".

De altfel, marea miză a romanului este aceea de a păstra incertitudinea în punctul de origine al privirii: nu știi niciodată dacă Waldo e un bătrîn care-și „apără teritoriul" sau un sadic bătrîn și nebun: instalează camere în toate încăperile casei, își spionează vecinii, pune la cale stratageme atît de complicate încît în cele din urmă îți dai seama că cel/cea care a căzut de fapt în plasă ai fost tu. Este, probabil, cartea cea mai apropiată de genul *„noir thriller"* pe care a scris-o Kureishi vreodată. E, în același timp, o satiră socială care ia în derîdere *high-life*-ul artistic londonez (și nu numai). Dacă ar fi să-i caut genul proxim, *Teatrul lui Sabbath* al lui Philip Roth ar fi acela, la un capăt, iar la celălalt romanele tîrzii ale lui Kingsley Amis.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul

BEST SELLER

CĂDEREA CONSTANTINOPOLELUI

Cea mai vândută carte din beletristica românească

Luni, 25 martie volumul 1

Luni, 1 aprilie volumul 2

Luni, 8 aprilie volumul 3

preț pachet ziar + 1 carte 17 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Andreea VLAD

dilematograf

Politica privirii

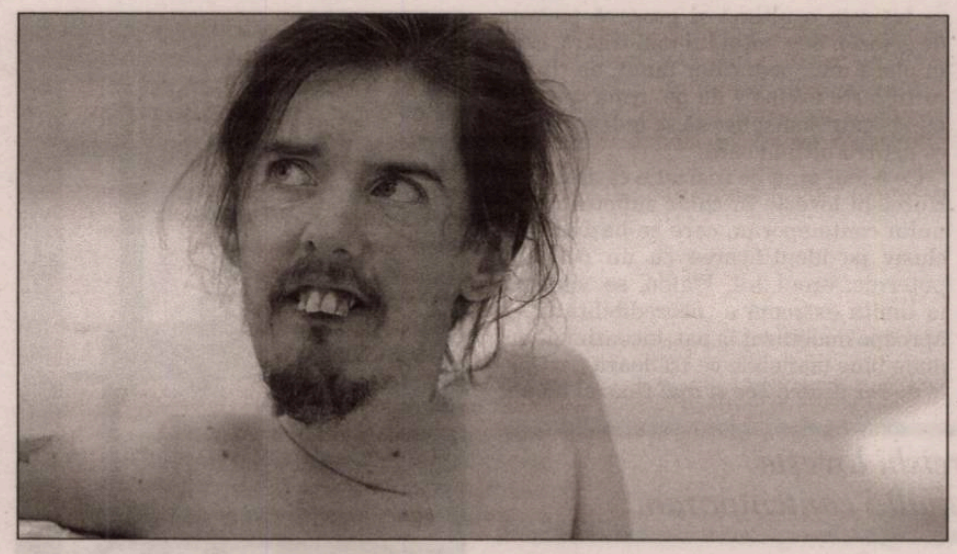

● ***Touch me not / Nu mă atinge-mă* (România – Germania – Cehia – Bulgaria – Franța, 2018), de Adina Pintilie.**

Există, în filmul de debut al tinerei Adina Pintilie, o fluiditate tandră a privirii – fluiditate atît a camerei care înregistrează, cît și indusă privirii spectatorului –, care vine din însăși structura lui versatilă, la granița dintre documentar, instalație video și ficțiune. Tandrețea vine din sensibilitatea cu care Adina Pintilie știe să se apropie de personajele ei, să le facă să se deschidă fără a le face să se simtă vulnerabile, chiar dacă toate au vulnerabilitățile lor, ceva ce le face diferite de normă. Intimitatea, cea mai dificilă ipostază umană (visele de care omul se teme cel mai mult sînt cele în care apare dezbrăcat în public), le dă însă eroilor ei forța de a fi transparenți (sau, cum spune Tomas, cel care în urma unei boli rare a rămas fără pic de la păr de la 13 ani, „faptul că nu am păr este o mască în minus“).

O femeie trecută bine de prima tinerețe, cu o figură impenetrabilă și o privire absentă, urmărește de la oarecare distanță, în aceeași încăpere, un bărbat tînăr și putermic, în timp ce acesta se masturbează. Există o urmă de dorință în privirea femeii, poate și un început de încredere. Totuși, distanța rămîne, și ea pare implacabilă. După un debut în care camera înregistrează microscopic corpul, cu toate imperfecțiunile, dar și măreția sa, *Touch me not / Nu mă atinge-mă* conturează apoi o alienare aproape totală a individului. Laura (Laura Benson) este o celibatară de vreo 50 de ani, despre care nu aflăm prea multe, dacă a fost sau nu căsătorită, dacă a trăit sau nu experiența maternității, înțelegem doar că are un blocaj și nu se poate apropia de bărbați. Pe lîngă apelarea la un *call boy*, Laura încearcă și alte mijloace de a se vindeca, ea apelează la o lucrătoare sexuală, transsexualul Hanna, sau la un terapeut în managementul furiei (Seani Love). Cauza traumei ei pare a fi o posibilă educație ultraconservatoare, care inhiba emoția, impusă de tatăl ei aflat acum în stare terminală, pe care femeia îl vizitează uneori la spital. În ședințele de terapie pe care Tomas (expresivul actor islandez Tómas Lemarquis) le desfășoară la aceeași clinică unde este internat și tatăl Laurei, contactul vizual este privilegiat, căci este și cel mai greu de susținut. Mai mult, pacienții sînt încurajați să îl atingă pe celălalt imaginîndu-și că au un ochi în vîrful degetului.

O poezie stranie, insinuantă, uneori crudă îmbracă nuditatea oamenilor care tînjesc unul după celălalt, în lumina eterică, de un alb clinic și totuși caldă, ce dă contur și viață corpurilor (director de imagine George Chiper-Lillemark). Încăperille sînt aerisite și monocrome, inundate de alb sau gri, trecerile dintr-un spațiu în altul sînt firești și naturale, deși planurile largi aproape lipsesc, există puține culori în acest cadru minimalist (în special petele de culoare ale naturii) și multă sticlă. Fluiditatea de care vorbeam este dată și de claritatea sau non-claritatea imaginii, uneori personajele fiind filmate neclar, ca exilate în propriile emoții (sau, cum spune Tomas, „filtrul asupra emoțiilor le face neclare“, în special pentru celălalt).

În acest univers postindustrial, care privilegiază izolarea chiar în mijlocul supraaglomerării urbane, *Touch me not* surprinde, cu o siguranță regizorală remarcabilă, o astfel de ipostază a crizei sau a slăbirii ființei. Este o criză pe care filosoful Gianni Vattimo o atribuia gîndirii slabe, cea care relativizează și face subiectul mai vulnerabil față de obiect. După Vattimo, filozofia tradițională, în linia doctrinei platoniciene și a creștinismului, ne impunea să apreciem valorile sigure în detrimentul valorilor relative, esența și nu aparența, metafizicul și nu fizicul, centrul și nu periferia. Mai eclectică și mai difuză, gîndirea slabă redescoperă nuanțele, semitonurile și detaliile. Postmodernul construiește lumea sa ludică, anarhică și impredictibilă, lipsită de iluzii și de autoiluzionare. În *Touch me not* există această însingurare tipic postmodernă, în care nici nu mai contează dacă Dumnezeu a murit sau nu, întrucît nimeni nu pare preocupat de existența sau non-existența sa, și cu atît mai puțin dacă omul mai păstrează ceva din asemănarea sa originară cu divinitatea. Sau mai simplu, cum spune Christian, bolnavul de scleroză spinală care nu își poate mișca decît imensii ochi albaștri, „nu există doar alb sau negru, cum spunea creștinismul, ci totul poate avea mai multe nuanțe“, aducîndu-și aminte de perioada cînd se percepea ca fiind doar „un creier purtat de colo pînă colo“.

Într-o curioasă semantică inversată, a fi privit cu adevărat, a fi scanat pînă în profunzimea sufletului este posterior atingerii în acest univers aseptic și autosuficient. Așa cum corpul Laurei este înstrăinat de sinele ei, reprezentarea sau interpretarea gestului fiind mai semnificante decît gestul în sine, *Touch me not* deconstruiește cu o inteligență rafinată, chiar dacă uneori redundantă, limitele limbajului despre intimitate. La un moment dat, însăși regizoarea devine personaj și acceptă valoarea terapeutică a demersului său. Deși raționalizarea și verbalizarea (tehnicicheie în terapia cognitiv-comportamentală) mai fură puțin din acuratețea filmului, există momente de cinema autentic: atunci cînd Laura le răspunde unor cîini de pe stradă care o latră „lătrînd“ și ea la ei pînă ce îi aduce la tăcere, sau secvența în care Tomas și Laura se apropie unul de altul pornind de la o rară amintire comună („memoria noastră nu e comună“, cum spunea Max Frisch): cel mai vechi cîntec de leagăn pe care îl știe fiecare.

Este o doză de adevăr în aserțiunea că Ursul de Aur cucerit la Berlinală, în 2018, a venit și ca o răsplată pentru discursul corect politic al filmului, livrat uneori strident și cam fără umor (dacă acesta există, el este mai degrabă involuntar, ca în scena în care transsexualul Hanna, altfel o figură simpatică și iubitoare de Brahms, arată spre simulacrul său de sex masculin, declamînd solemn „Acesta e purul adevăr“). Însă la fel de adevărat este și talentul indiscutabil al Adinei Pintilie, cu universul ei foarte special, cu care poți sau nu să rezonezi. În definitiv, așa cum cîntă cei de la Einsturzende Neubauten pe genericul final, melancolia e peste tot.

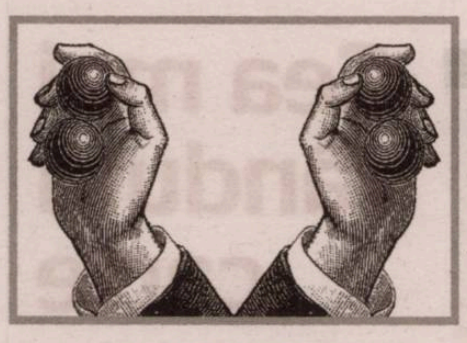

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Revoluția electronică

● **Deena Abdelwahed, *Khonnar**, Infiné Music, 2018.**

Dacă „Primăvara arabă“ a reușit cu adevărat undeva, acel loc se numește muzică. Cohorte de artiști din Orientul Mijlociu și din nordul Africii au reușit să spargă blocada estetică și culturală a propriilor țări, dar și a Vestului, aducînd în muzică – mai ales în cea electronică – politicul. O nuanță pe care muzica occidentală o pierduse aproape definitiv în favoarea unui hedonism festivalier, sponsorizat bine-mersi de corporații. Ramy Essam cîntîndu-i lui Hosni Mubarak plecarea, în mijlocul unei arhipline Pieței Tahrir, n-a fost decît începutul. Unul cît se poate de firesc pentru revoluțiile care și-au revendicat întotdeauna, iconic, o chitară și o voce. Și pentru dovada faptului că artiștii au fost acolo. Dar ce era mai important a urmat. Tînăra generație, cea care ieșise masiv pe străzi și dusese la incandescență rețelele sociale pentru a schimba ceva, eșuase să modifice paradigma politică, dar începea să se organizeze în formule alternative, fabricînd „scene“ artistice consistente, verbale și extrem de creative.

În Tunisia, de exemplu, *„rave“* era un cuvînt interzis înainte de 2011, pînă cînd să apară, să zicem, colectivul World Full of Bass. În Egipt, *shaabi*-ul clasei muncitoare s-a hibridizat pentru a da una dintre cele mai efervescente subculturi muzicale *youth* din ultimii ani, *mahraganat*-ul. Iar cînd DJ Figo, un foarte activ muzician egiptean în timpul „Primăverii arabe“, era împușcat, la sărbătorirea a cinci ani de la Revoluție, de, foarte probabil, un membru al Frăției Musulmane, știai că ceva important se întîmplase măcar la nivel contracultural. Așa se face că „Ena Essbab“, o piesă de pe EP-ul din 2017 al muzicienei tunisiene Deena Abdelwadeh, poate vorbi despre comunitatea LGBTQ și libertatea de expresie. Și că primul ei album, lansat de *label*-ul francez Infiné Music și numit *Khonnar* – termen care în dialectul arab tunisian desemnează partea rușinoasă a lucrurilor, cea pe care oamenii sînt tentați să o țină ascunsă, tabuul –, este, ca să o citez pe autoarea lui, „o operă ieșită din frustrare și constrîngere, provocată de mentalitățile retrograde din Est și din Vest deopotrivă“.

Pe *Khonnar,* Abdelwahed reimaginează muzica de club cu o figură de stil care schimbă polii globali ai istoriei curentelor culturale: ce-ar fi dacă techno-ul și house-ul ar fi fost inventate cîndva în lumea afro-arabă?! Într-un oarecare punct al acestei Istorii contrafactuale, albumul de debut al artistei din Tunisia are chiar efectul unei revoluții în muzica de dans. Vulnerabil, antimașinal și emotiv, apelînd *sound*-ul arab tradițional și operînd în partea întunecată a muzicii electronice, *Khonnar* actează într-o arie transgen. Aceasta poate încorpora și dubstep, și grime, și techno, și house, și experimentalisme naive, dar, esențial, ea se ordonează în relație cu o paradigmă complet nouă, decolonizantă, antipatriarhală și antipaternalistă.

* *Khonnar* (se pronunță „ronar“) poate fi ascultat gratuit și achiziționat, digital, CD sau vinil, pe pagina de Bandcamp a artistei tunisiene, la adresa *deenabdelwahed.bandcamp.com/album/khonnar*.

***Deena Abdelwahed** va performa pe 20 aprilie la București, în cadrul ediției din acest an a festivalului Rokolectiv. Mai multe detalii despre eveniment găsiți pe site-ul organizatorilor, la adresa* www.rokolectiv.ro.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

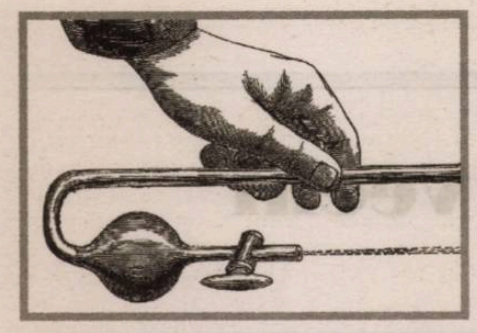

Oana STOICA

rosencrantz & co

Richard Infecțiosul

● *Richard al III-lea* de William Shakespeare, traducerea și adaptarea: Daniela Dima. Cu: Marius Manole, George Ivașcu, Rodica Lazăr, Cornel Scripcaru, Alexandra Fasolă, Cătălin Babliuc, Adrian Ciobanu, Constantin Dogioiu, Alin State, Lucian Ifrim, Mirela Gorea, Catinca Maria Nistor. Regizor artistic, decor, lumini: Andrei Șerban. Regizor asociat: Daniela Dima. Consultant spațiu scenic: Octavian Neculai. Asistent decor: Vladimir Iuganu. Costume: Fruzsina Nagy. Asistent costume: Dalma Zsuzsanna Szöke. *Hair styling:* Ligiana Mandea. Make-up: Valentina Sandovici, Cristina Sinoaie. Muzica: Raul Kusak. Teatrul Bulandra.

În urmă cu vreo zece ani, directorul Teatrului Bulandra, Alexandru Darie, anunța un program ambițios: integrala Shakespeare. Desigur, din cauza amplo-

Richard apare și evoluează într-un regat de hepatită.

rii, e vorba mai degrabă de o intenție care necesită o discuție despre cît de fezabil ar fi un asemenea proiect instituțional, care ar fi coordonatele pe care s-ar derula etc. Nu știu dacă programul mai este de actualitate, dar ceva din ideea de bază pare a se pune în practică. După recentul *Coriolanus,* montat de Darie, la Bulandra a apărut de curînd și *Richard al III-lea*, în regia lui Andrei Șerban.

Spectacolul are o arhitectură precisă, atît scenografic, cît și performativ; funcționează în niște parametri stabiliți cu claritate de la început și o face cu rigoare și consistență. Richard apare și evoluează într-un regat de hepatită: un decor galben, dar nu solar, deși „iarna vrajbei noastre s-a sfîrșit", ci bolnăvicios, ca o molimă care se propagă. Și masca cremoasă cadaverică pe care Richard și-o întinde pe față pare plină de bacterii dezgustătoare. Regatul este deja în putrefacție cînd Richard se naște cu răul în vintre, așa că lui nu îi rămîne altceva de făcut decît să ducă răutatea pe culmi, ca o infecție care generează abcese. Șerban arată că mediul și personajul sînt interdependente, că Richard nu reprezintă diavolul *in vitro,* ci este o emanație a contextului, la care se adaugă, desigur, și ADN-ul propriu. Este aici un Richard ludic, păpușă și păpușar, produs al vremurilor și stăpîn al lor, născut malefic și favorizat de timpuri să-și cizeleze răutatea, cu nimic mai prejos sau mai presus decît cei cu care împarte pofta de putere și beția cuceririi ei, aceiași care îl detestă și îl marginalizează și pe care, la rîndul său, îi disprețuiește. Se joacă nu doar cu actanții politici, care îi servesc scopurilor sale, ci și cu femeile, și ele pioni în ascensiunea sa (există o replică ce trimite la piesa lui Brecht despre Arturo Ui). Richard este o ființă stranie, asexuată nu prin faptul că nu ar avea relații sexuale – avortul provocat al lui Lady Anne stă mărturie –, ci pentru că nu îl interesează. Puterea este un afrodiziac mult mai puternic. Spectacolul este construit în jurul lui Richard, al cameleonismului său politic și al aparițiilor sale surprinzătoare, ca un Joker sinistru. Tușele la Edward Scissorhands și Michael Jackson (foarte expresive costumele, coafurile și machiajul) țin de acest ludic al lui Richard, dar și de caracteristicile fizice ale lui Marius Manole. De altfel, Manole pune accentul pe corporalitate, dîndu-i personajului o flexibilitate uluitoare, cu aparții aproape ubicue, care pun la încercare nu doar abilitatea corpului de a sugera asumarea unor identități (atitudini) multiple, ci denotă și anduranța acestuia. Richard și Marius Manole se merită reciproc, primul provoacă prin complexitate, celălalt știe să îl valorizeze prin subtilități ludice și fizicalitate. Este un rol pe măsura lui Manole, a talentului său multifuncțional și a inteligenței lui scenice.

Piesă eminamente politică, *Richard al III-lea* este o metaforă a regimurilor autoritariste. Recenta ascensiune a populismului se pliază bine pe textul lui Shakespeare – tema muzicală este hit-ul Rolling Stone, *Time is on my side* – căci Richard este un demagog calculat, care știe să construiască un discurs pentru a aduce mulțimea la picioarele sale (la fel a făcut Hitler), integrînd elemente apreciate de mase (de la evlavie pînă la modestie, asta amintindu-mi de discursul lui Spirache Necșulescu din *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu, desigur, în altă cheie). Asocierea cu liderul teleormănean este, în acest sens, instinctivă și replica binecunoscută „Vreți să fiu conducătorul vostru?" intră firesc în discursul lui Richard. Însă insertul de „teatru contemporan", așa cum este prezentată o scenă în care mulțimile sînt manipulate să îl proclame pe Richard rege, este vizibil pus cu mîna. Și senzația asta apare nu din cauză că o conexiune cu politica reală sau mesajul transmis nu ar fi viabile – am apreciat momentul ca un apel la conștiință civică și la crearea unei mase critice, a unei societăți civile funcționale –, ci pentru că este strident din punct de vedere performativ în raport cu restul spectacolului, fără a fi nici potențator, nici contrapunct. Mai mult, spectacolele insidios politice ale lui Liviu Ciulei sau Lucian Pintilie, invocate de regizor în deschidere ca un fel de predecesoare morale, au fost create în plină dictatură, cînd aluziile, faimoasele „șopîrle", erau singurele comentarii politice posibile (avînd și funcția de solidarizare socială). Nu ne aflăm, din fericire, în aceeași situație.

Richard al III-lea este un spectacol impecabil jucat, cu actori care fac, cu măiestrie, mai multe roluri. Alături de creația consistentă a lui Marius Manole, sînt cel puțin încă două evoluții remarcabile. Rodica Lazăr, foarte stăpînă pe o Regină Elizabeth care, inițial complice la o putere coruptă, devine victima unei alte puteri malefice, își conduce personajul cu siguranță, avînd maiestuozitatea frumuseții în glorie, abilitatea și venalitatea unui animal în luptele politice și forța unei tragediene în cădere. Cornel Scripcaru, actor atipic, cu imense resurse performative, joacă o fabuloasă Regină Margaret, statuară de-a dreptul și prin asta mitică, extrapolînd în acest fel mitologia construită în jurul ei (tușe fine de umor, prin inflexiunea vocii, potențează natura impozantă a personajului), prințul – copil de Wales, supradimensionat, oarecum emo, dependent de gadget-uri, și pe Shakespeare însuși, deopotrivă ironic și cinic, apărut într-un meta-prolog la insertul contemporan.

Claritatea și coerența viziunii regizorale, chiar cu rezervele enunțate, și excelența interpretării fac din *Richard al III-lea* încă un hit teatral din această stagiune. E de reflectat la revenirea, în teatrele cu resurse financiare, a megaproducțiilor.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Victor RAVINI

Caracal – unul din cele mai vechi cuvinte românești

Latiniștii au afirmat că numele orașului Caracal vine de la împăratul Caracalla. Oricît de măgulitoare ar fi ipoteza aceasta, nu a putut fi dovedită. Este o simplă asemănare fonetică întîmplătoare. Lingvistul Iorgu Iordan afirmă (în *Toponimie românească,* Ed. Academiei, 1963, p. 270) că numele Caracal vine din „*kara* «negru» + *kala* «fortificație, castel», ambele de origine cumană". Lingvistul Alexandru Graur susține (în *Nume de locuri,* Ed. Științifică, 1972, p. 26) că numele orașului Caracal este „evident turcesc" și „însemna fortăreață neagră". Nici unul din cei doi academicieni nu a venit cu argumente, ci cu păreri, și se alătură doctrinei introduse de academicianul Alexandru Cihac, al cărui dicționar etimologic consideră că numărul de cuvinte românești de origine turcă ar fi egal cu al celor de origine latină. Iordan și Graur fac simple presupuneri prin asemănare fonetică cu niște cuvinte cumane sau turcești. Acest procedeu de a face etimologii după ureche, prin asemănări fonetice întemeiate pe întîmplare, pe legea hazardului lingvistic, se numește: *etimologie populară,* adică etimologie la îndemîna oricărui om din popor și care nu are habar de regulile stricte ale lingvisticii. Etimologia propusă de Iordan, cît și cea propusă de Graur prezintă un clar defect logic: se exclud reciproc. Nici una dintre ele nu poate fi o certitudine, atîta timp cît există cealaltă. Lingvistica este o știință exactă și nu se mulțumește cu explicația că dacă nu o fi așa, atunci poate că o fi altminterea. Dacă nu e laie, atunci e bălaie.

Descoperirile arheologice dovedesc că la Caracal a existat o așezare umană mult anterioară cuceririi romane, încă din epoca pietrei și de pe vremea cînd oamenii erau vînători de mamuți. Este de presupus că localitatea care astăzi se numește Caracal, oricît de mică în preistorie, trebuie totuși să fi avut un nume. Dacă era o cetate la Caracal cînd au venit cumanii sau turcii, atunci se ridică întrebările: 1) Cine o construise și cînd? 2) Cum se numise înainte? 3) Cum de au renunțat românățenii la numele ei vechi și au preferat noua denumire dată de invadatori? Unde s-a mai pomenit așa ceva? Au renunțat brașovenii la vechiul nume al orașului lor și au preferat să rămînă peste veacuri Kronstadt sau Orașul Stalin? Cum se face că nu s-au găsit nici un fel de urme arheologice la Caracal ale cetății, pe care o presupun lingviștii doar așa, din vîrful limbii și după urechea oricărui om neinstruit? Cît de adevărate pot fi niște etimologii bazate pe presupuneri ale unor lingviști, în domeniul arheologiei? Dacă ar veni de la cumani sau de la turci, cum se face că denumirea *Caracal* nu are accentul pe ultima silabă, ca în cuvintele Ada Kaléh, Adamclisí, Teleormán sau Caraormán? De ce se pronunță Caràcal (sau Caràcăl, cum se zicea uneori în trecut) și nu Caracaléh sau Caracalé? Concluzia mea este că denumirea *Caracal* nu poate veni nici de la cumani, nici de la turci și o afirm cu toată fermitatea pe care ne-o oferă logica.

Și mai este încă ceva, care anulează explicațiile lui Iorgu Iordan și Al. Graur cu Cetatea Neagră din visurile lor. Este de-a mirării că nici unul din ei nu a știut că mai este încă o localitate *Caracal,* un cătun înglobat în satul Păuleasa din județul Argeș, unde nici acolo n-a existat vreo cetate. Nu pot să pricep cum se face că și unul, și altul, cei doi academicieni, care au scris cărți despre toponimele românești, ignoră existența acestui cătun din județul Argeș, ce are același nume ca orașul din județul Olt, fost Romanați. Nu comentez, pentru că nu e frumos să vorbim despre ignoranța savanților. Se pune totuși întrebarea: atunci de unde vine numele cătunului *Caracal* din județul Argeș? Așa că etimologia cumano-turcă cu Cetatea Neagră, care li s-a năzărit celor doi lingviști, devine – pe puțin zis – și mai șubredă, ca să nu zic altfel. Din respect pentru autoritatea științifică a celor doi lingviști și din respect pentru Academia Română, nu zic că au scornit etimologii aberante. Cu asta ar fi de-ajuns ca să aruncăm la gunoi vechile etimologii propuse de ei și care pot figura cu cinste într-o antologie a teoriilor greșite și dăunătoare, la fel de greșite ca și etimologia latinistă.

© wikimedia commons

Avem multe localități în România ce încep cu Car- *sau* Cara-, *iar în Franța sînt și mai multe.*

Acestea fiind zise, putem trece la propunerea mea de etimologie a Caracalului. Cu toată modestia, vreau să scot în evidență cîteva elemente lingvistice, ignorate de lingviștii noștri și care ar putea intra în discuție în legătură cu originea denumirii orașului *Caracal*. Avem mai multe toponime ce încep cu *Cara-*cum ar fi: satul *Cara* lîngă Cluj-Napoca, *Carani* lîngă Timișoara, *Caraula* în Dolj, *Carcadiești* în județul Vîlcea, *Caraclău* lîngă Bacău, *Caransebeș* și *Carașova* în județul *Caraș,* satul *Carasa* în județul Botoșani, *Carastelec* în județul Sălaj, orașul *Carei* în județul Satu Mare, localitatea *Carpitus* (magh. Kárpitus) înglobată în orașul Tușnad și încă altele. Să nu uităm și satele dispărute *Carast* lîngă Brebeni pe la Slatina, *Carcadulea* în fostul raion Mizil și mai sus numitul cătun *Caracal* din județul Argeș, precum și încă altele, mai mult ori mai puțin sigure dacă sînt sau nu sînt cumano-turcești prin Dobrogea sau or fi mai vechi și doar au fost turcizate. Cui i-ar trece prin cap să spună că toate aceste localități numite mai sus ar veni de la cumani sau turci, cînd nu există vreo dovadă pentru așa ceva? Ce i-a apucat pe cumani sau pe turci, ca să dea denumirile acelor localități prin Transilvania? N-aveau localnicii propriile lor denumiri de locuri? Au așteptat să vină turcii ca să îi învețe cum să-și numească așezările? Cum să fi fost cumanii și turcii mai productivi în toponime cu *Cara-* prin România decît au fost la ei în Turcia și în Asia de unde au venit? Pot părerile după ureche ale unor autorități științifice sau celebrități să țină loc de dovezi și să înlocuiască logica gîndirii?

Trec la încă un argument. Dacă ar fi să ne luăm după ureche, ca respectabilii noștri lingviști, conform metodei lor auditive, metodă neacceptată de lingviștii serioși, s-ar părea că și cele patru toponime identice: oronimul *Caraiman* în *Carpați* și trei sate cu același nume, *Caraiman* (sat în comuna Mihălășeni, jud. Botoșani), *Caraiman* (fosta denumire a satului Crîngu, com. Ion Corvin, jud. Constanța) și *Caraiman,* sat în comuna Brabova, jud. Dolj) ar fi tot de origine turco-cumană. Dar atunci, tot cumanii și turcii au dat numele localităților *Caraman* și *Caramany* din Pirineii francezi? Lingviștii francezi afirmă că aceste denumiri vin de la pre-indoeuropeanul *kara*, ce însemna *piatră.*

Avem multe localități în România ce încep cu *Car-* sau *Cara-*, iar în Franța sînt și mai multe. Și prin Spania sînt destule, ca de exemplu localitatea *Caracuel,* ai cărei localnici sînt numiți *Caracoleños.* Lingvistul român Sorin Paliga (în lucrarea „Proto-Indoeuropean, Pre-Indoeuropean, Old European: Archeological Evidence and Linguistic Investigation", publicată în *Journal Of Indo-European Studies,* 17, 3-4, pp. 309-334, Washington, 1989) susține, la fel ca și lingviștii francezi, că particula *Car-* sau *Cara-* (cum ar fi în munții *Carpați,* insula grecească *Carpathos* sau *Carrara* din Italia) provine din limba pre-indoeuropeană, unde însemna „piatră".

Eu pornesc de la rezultatul cercetărilor lui Sorin Paliga și vreau să verific ce legătură poate fi între particula pre-indoeuropeană *cara-* (piatră) și denumirea *Caracal*. La Caracal, urcînd pe lîngă Teatrul Național, pe dreapta, mai în sus, se ajunge în vîrful dealului din Protoseni, unde a fost cetatea domnească a lui Mihai Viteazul. Sub cetate, în spatele teatrului, pe stînga, e o rîpă abruptă. Rîpa de sub zidul cetății e atît de abruptă încît nu putea fi atacată pe acolo. Învățătorul ne-a pus să plantăm meri în grădina școlii din vîrful dealului, ca să ne convingă că acolo nu se putea săpa, deoarece, sub un strat subțirel de țărînă, era numai piatră, și să nu uităm că acolo era piatră. Nu putem fi siguri, dar nu putem nici să excludem că acest platou pietros ar putea fi pus în legătură cu particula pre-indoeuropeană *Cara-* (piatră). Există posibilitatea că această particulă se păstrează în cuvîntul *Caracal,* la fel ca și în celelalte nume de locuri din România, Franța, Spania, Italia și Grecia.

Concluzia mea este următoarea: sprijinindu-mă pe rezultatul cercetărilor lui Sorin Paliga, pe lingviștii francezi și în urma modestei mele cercetări, eu ajung la rezultatul că denumirea *Caracal* poate fi de origine pre-indoeuropeană. Oricum, concluzia din acest articol este argumentată pe bază de toponime comparate și cu referire la rezultatele concordante ale lui Paliga și ale lingviștilor francezi. Este cu totul altceva decît etimologiile bazate pe amăgiri, pentru că unora le-a plăcut să fie cuceriți de romani, de cumani sau de turci.

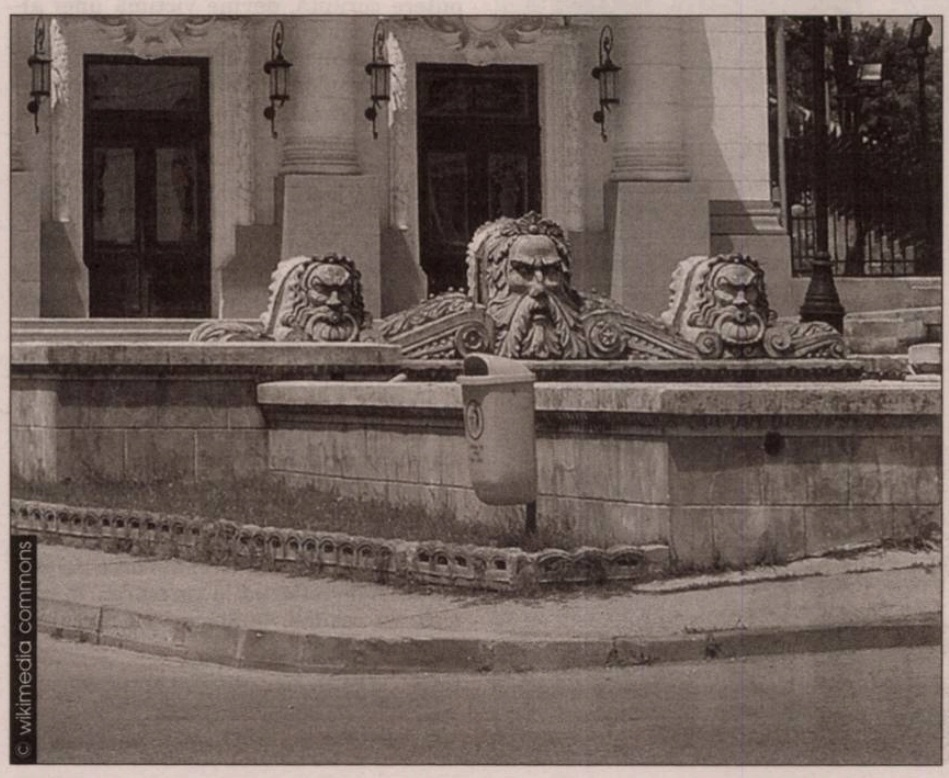
© wikimedia commons

Victor Ravini *locuiește în Franța, este* coach *certificat internațional,* Master of Arts *în Studii Religioase și* Master of Arts *în Filologie.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Nicăieri de neînțeles, construit pentru nimeni

Blocurile de locuit bucureștene din perioada interbelică se adresau populației înstărite, intelectualilor, antreprenorilor. Imaginea lor era una cosmopolită, iar ele se supuneau regulilor unei piețe libere și dinamice. Trebuiau să fie frumoase și creativ proiectate pentru a se situa la nivelul exigențelor unui public înlesnit, sedus de avangarda vremurilor, de Tristan Tzara și Marcel Iancu. Cu casele de scară generos luminate, cu ascensoare moderne, cu apartamente spațioase și confortabile, cu circuite separate pentru servitori și pentru evacuarea gunoiului, noile imobile de apartamente aduceau locuirii tradiționale un plus de confort și sofisticare, la care se adăuga poziția ultracentrală în oraș. Inovația tipologică era o condiție *sine qua non,* cîtă vreme programul ca atare nu existase în România.

Trecînd, după război, prin multiple variații tipologice, blocurile de locuințe au ajuns să se plieze exclusiv unor exigențe străine de arhitectură, cum ar fi rapiditatea execuției, economia de materiale, tipizarea elementelor ș.a.m.d., în contextul unei urbanizări forțate care a strămutat, adesea cu anasîna, mari mase de populație rurală în mediul urban. Consecințele nu au întîrziat să apară. Pentru țăran, casa are o față și un spate. În față se află grădina cu flori. Tot spre față se deschide casa, cu prispă și ferestre, privind ulița. În spate se află polata. Și mai în spate sunt buda și grămada de bălegar. La bloc, intrarea în casă, în apartament, este pe partea opusă ferestrelor, un nonsens tipologic perfect. Mai mult decît atît, în partea opusă intrării se află balcoanele, transformate rapid și practic în polate, acolo unde rezidenți îmbrăcați sumar, în maiouri găurite, puteau fi zăriți stivuind lucruri de aruncat, spre dezolarea arhitecților și urbaniștilor. Ei le-ar fi văzut debordînd de flori, împodobite cu piese ceramice smălțuite, cu mese și șezlonguri din tec, unde locatarii să joace un bridge sau o canastă, îmbrăcați în costume și cămăși albe, scrobite…

Dar cea mai perversă lovitură dată bunului-simț rural se ascundea în conformarea palierului de nivel, acolo unde, pe lîngă ușile de intrare la apartamente, se mai afla o ușă, tot din lemn, dar mai mică, veșnic întredeschisă spre o lume a pestilenței, spre intestinul gros al blocului – spre ghena de gunoi, adică, dragi tovarăși și pretini *(sic!).* Distanțîndu-se de clasa mamiferelor, din care și omul face parte, animale evoluate care au gura pe aceeași parte cu ochii, iar anusul pe partea opusă, cît mai departe de ochi și gură vasăzică, blocul clasei muncitoare împrumuta ceva din versatilitatea hidrei, celenterat care, în simplitatea lui eficientă, este înzestrat cu un orificiu buco-anal. Contaminîndu-se cu putoare, palierul de nivel și scara blocului au devenit spațiile nimănui, non-locuri traversate cu grabă și scîrbă, numai bune de scrijelit măscări pe pereți. Ce diferență, în comparație cu grădinile cu cireși în floare, din satul natal! Ascensorul, zemuind și îmbibat cu miasme greu de suportat, a devenit curînd o fecioară de fier în care nefericiții de la etajul 6 în sus erau condamnați să-și ispășească minute bune din viață, minute lungi ca orele căci, în fiecare secundă din cele 60, se putea „lua curentul" în cartier, prelungindu-le astfel caznele indefinit.

Împuțit și cufundat în beznă, palierul de nivel era luminat uneori de patru, șase sau opt oceli minusculi, vizoarele cu care ușile apartamentelor erau înzestrate nu atît pentru a vedea cine sună, căci nu puteai vedea în întuneric, cît mai ales pentru a putea observa, atunci cînd ușa de vizavi se deschidea, cine vine la vecin, la ce oră și cu ce pachete. Întîlnirile fortuite de pe scara blocului, între oameni perfect necunoscuți, creșteau angoasa străbaterii unui spațiu întunecat, urît mirositor și neprietenos, deposedîndu-i pe locatari de siguranța vecinătății. Departe de a oferi cadrul cunoașterii reciproce, blocurile socialiste cu panouri mari au privat locuința de spațiul ei exterior, de tranziția de la privat către public, de gradient. În fața apartamentului se căsca un nicăieri întunecat, primejdios. În afara lui, pe fațadă, nu puteai interveni fără schelă.

Captiv între pereții prin care vecinii auzeau ce se vorbește, după o zi epuizantă și toxică la fabrica de cauciucuri, omul cel nou visa la pierduta uliță a satului, luminoasă și aerisită, cu stănoagele sale de unde puteai saluta trecătorii. Rememora grădina de flori și prispa și, ce-i drept, mai rar, se gîndea cu nostalgie la porcul din coteț, la vacă și păsări. Realitatea era însă cu totul alta: sufocat de betoane, proletarul recent privea resemnat spre pata de umezeală care se lățea în colțul dormitorului, coborînd pe perete. Vecinul de sus lipsea de cîteva zile, așa că nu era nimic de făcut. Reclamase incidentul la ICRAL, de cîteva ori, sperînd într-o intervenție miraculoasă, pe măsura acronimului instituției, pînă cînd o voce agasată, de la capătul celălalt al firului, îi spusese că nu preia reclamații de la un nimeni ca el, căruia degeaba îi dăduse statul telefon dacă sună pentru nimicuri, ca toți mocofanii. „Țărane", adăugase nemiloasă vocea înainte să trîntească receptorul în furcă, iar omul se întrebase prostit de ce „țărane" sunase ca o insultă, din moment ce el, ca orășean, trăia într-un nicăieri de neînțeles, o caricatură perversă a casei părintești, pe care și-o amintea înconjurată de un sat protector, cu flori la intrare și stele aproape.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

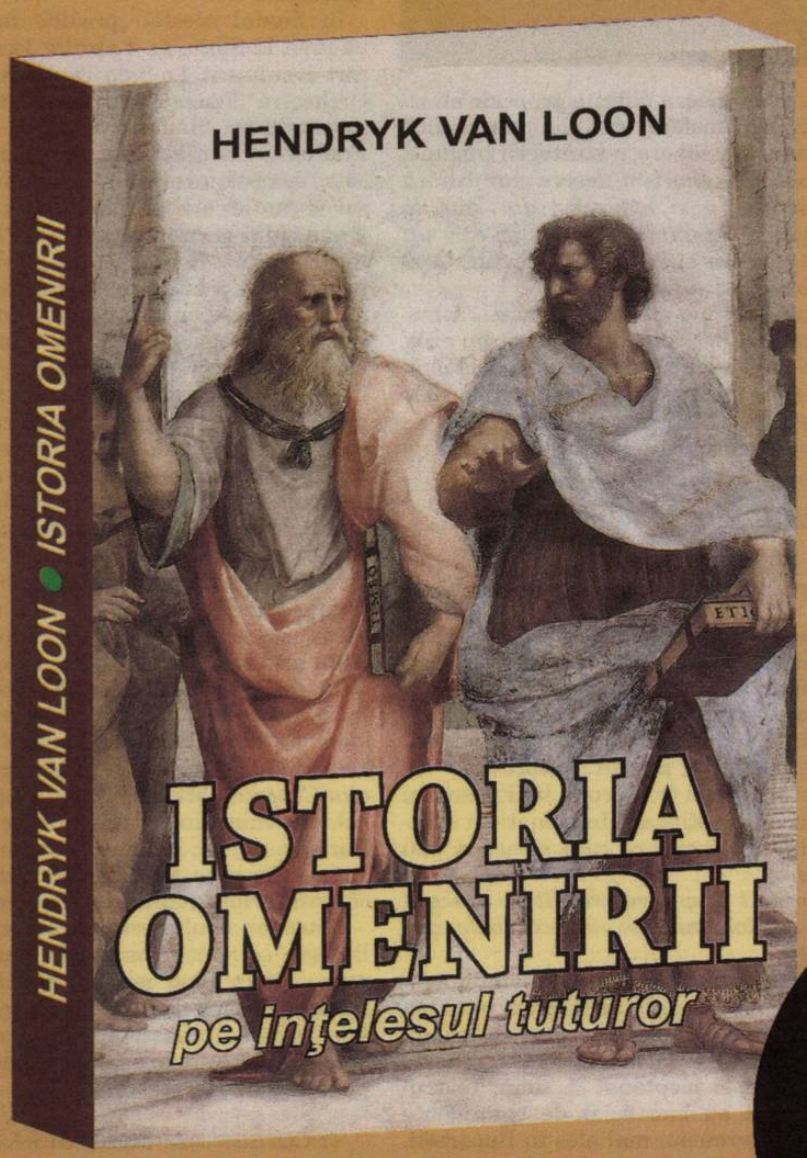

adevărul îți aduce
o sinteză originală a istoriei umane
de miercuri, 3 aprilie

preț pachet ziar + carte 17 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

„Cînd ai baza unei culturi de bună calitate, toată lumea va trăi mai bine“

– interviu cu dirijorul Cristian LUPEŞ –

Facem un sacrilegiu dacă vorbim, azi, în acest context social românesc, inflamat din toate direcţiile la nivel politic, despre educaţia muzicală?

Ar trebui să vorbim despre educaţie, ca ramură a culturii, dar termenul „cultură“ îl definim confuz. Cultura echivalează cu gradul de cunoaştere a unui domeniu artistic, economic sau politic, accesul la nivelul superior arborescenţei domeniilor sociale prin fuziunea informaţiilor pe care le acumulăm din şcoală, mediu social în urma politicilor culturale amputate la noi – cum observă Ioana Tamaş si Raluca Pop, al căror discurs mă mobilizează. De ce ne „cultivăm“ în sala de clasă, dacă în afara ei trăiesc în showbiz? Ne raportăm la emisiunile TV, care caută talente muzicale cu juraţi care nu ştiu nici măcar notele.

Profesorii au o misiune ingrată, muzica, desenul şi sportul fiind considerate materii „minore“ la care elevii „trebuie“ să aibă note mari, ignorîndu-se faptul că muzica sprijină dezvoltarea proceselor cognitive logice. Teoriile abstracte, servite copiilor, îi îndepărtează de la esenţă: muzica e un fenomen emoţional în primă fază şi, gradual, se încarcă estetic şi intelectual.

În afara şcolii, lucrurile stau şi mai rău. Nu toţi părinţii îşi duc copiii la spectacole, motiv pentru care ar trebui să existe proiecte care să faciliteze accesul la artă, dincolo de comercial. Din păcate, autorităţile locale preferă să investească cei 2% (obligatoriu de investit în cultură) în *Festivalul berii,* al *verii,* al... *pierderii vremii,* servindu-ne o tavă unsuroasă de mititei, manele, bere, pseudo-folclor sovietic şi mult fum. Banul public e investit cu seninătate şi senilitate în showurile indivizilor care vînd bilete la kitschuri de Crăciun la Sala Palatului. Managerii de instituţii publice consideră că activităţile educaţionale sînt obligatorii, dar de mîna a doua. Imaginăm masa copiilor pregătită din resturi, doar adulţii avînd dreptul la gastronomii sofisticate. În paralel, organizaţiile culturale din Europa şi SUA investesc în spectacole de calitate pentru copii, înţelegînd că astfel îi vor avea plătitori de bilete peste cîţiva ani.

Acum cîţiva ani aţi avut iniţiativa creării unei stagiuni culturale la Oneşti. Ce s-a întîmplat?

Cred în rolul misionar al artistului. Oneşti, orăşelul copilăriei mele, care mai demult beneficia de concertele filarmonicii din Bacău şi de piese de teatru din Bucureşti, după Revoluţie a trecut printr-o secetă culturală înfiorătoare şi acum cîţiva ani m-am hotărît să intervin. Am înfiinţat, împreună cu primarul de atunci, o stagiune culturală cu spectacole lunare alternative, într-o lună un spectacol de teatru, în alta un concert. Setea de cultură era atît de mare, încît cele 300 de bilete se vindeau în zece minute şi proiectul se autosusţinea. Din păcate, ulterior, autorităţile s-au vrut şi manageri culturali, hotărînd să selecteze spectacolele invitate, oferind fără analiză manifestări „facile“ – biletele nu s-au mai vîndut. A fost un experiment social reuşit care contrazicea ideea că publicul cere spectacol fără valoare artistică. Publicul a hotărît să nu participe la acest gen de spectacole în care se întîmpla, de fapt, ce vedeau, zilnic, la televizor. „Misionarul“ cultural trebuie să reuşească să ofere o fracţie calitativă în plus decît cererea publicului. Acest management are nevoie de analiză, selecţii, previzionări, toate posibile dacă investim timp şi experienţă. Ciclicitatea evenimentelor culturale este la fel de necesară ca obiceiul lecturii.

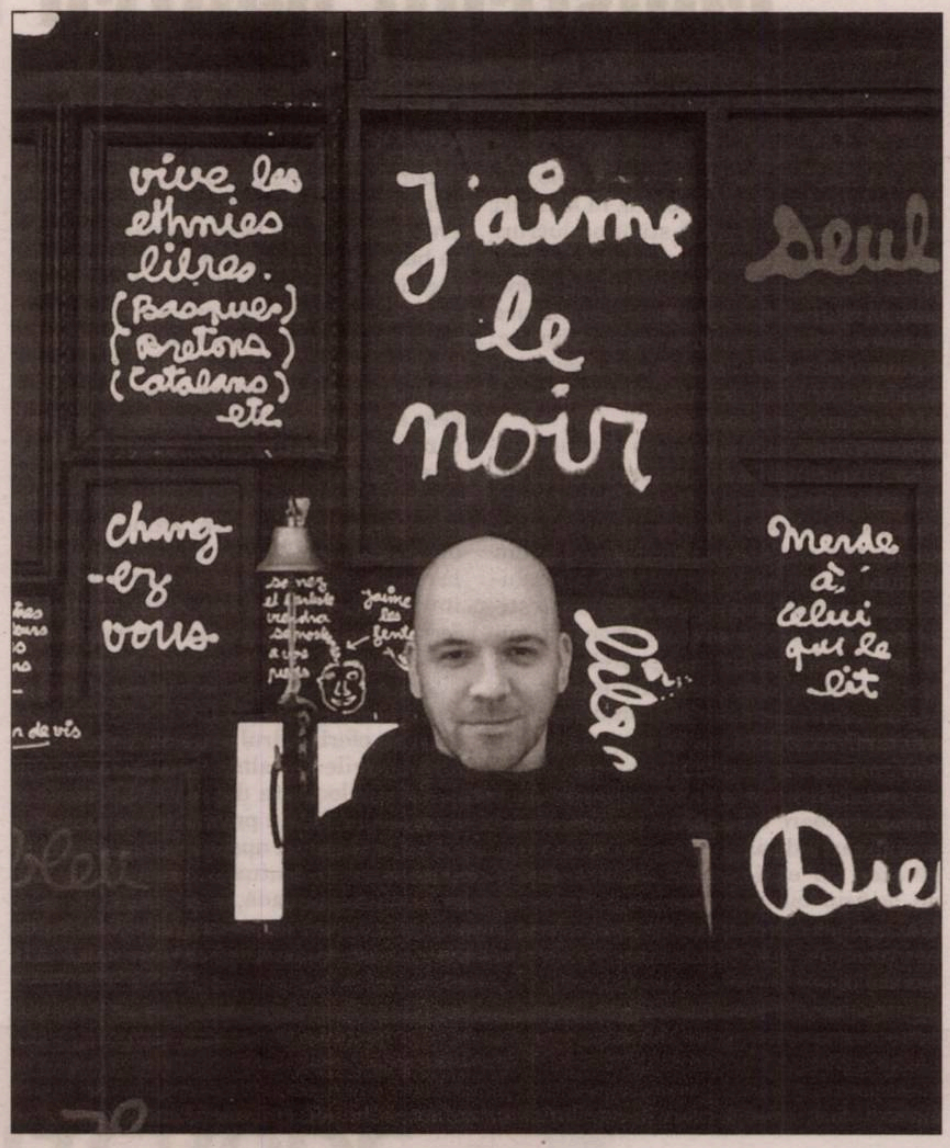

Dar e mai facil să faci bani vînzînd un produs mai slab calitativ...

Strategia pe termen scurt implică doar zona cîştigului personal, ignorînd exteriorul propriei bule, fiind lipsită de consistenţă şi plină de compromisuri. Nu susţin teoria artistului sărac, dar profunzimea are nevoie de timp de coacere şi maturizare. România cu aspiraţii europene nu-şi recunoaşte lacunele sau lipsa de exerciţiu, a muncii susţinute şi, mai ales, a ordinii şi disciplinei. Ne legăm, spasmodic, între iluzoriile concepte educaţionale nordice şi nevoia de lider autoritar. Sperăm să ajungem din urmă Occidentul, dar puţini înţeleg că, odată ce l-am ajuns, munca va continua, ca să putem rămîne în joc. Dar ne ferim cu succes de acest pericol.

„Coordonez artistic festivalul Zilele Muzicii Contemporane de la Bacău.“

Sînteţi, de altfel, un artist care împinge limitele, care iese din zona de confort – mă refer, aici, şi la spectacolul dvs., Planetele.

Cred că actul cultural se bazează pe binomul antinomic: creaţie confirmată şi experiment-risc. Cum atragi publicul către experiment? *Planetele* a fost o astfel de tentativă. Alături de Vlad Zografi, care a scris scenariul pentru Suita simfonică „Planetele“ de Gustav Holst, şi de Marcel Iureş, care l-a interpretat, a fost un experiment reuşit. Am generat un fenomen teatralo-simfonico-cinematografic, din nevoia de a prezenta publicului larg orchestra, acest mecanism uman în care relaţionează diferite grupe de muzicieni prin omofonia sau polifonia vocilor, a planurilor sonore, a strategiei comune.

Acest misionarism despre care vorbiţi a dat roade, şi mă refer, din nou, la iniţiativa stagiunii culturale pe care aţi avut-o, acum cîţiva ani, la Oneşti. Care au fost ecourile?

Ana Arhip, o elevă din Oneşti, a mobilizat un grup de 300 de elevi din oraş, care au semnat o petiţie cerînd Primăriei noi concerte simfonice în oraşul lor. Acesta este un exemplu de rezultat al educaţiei muzicale nonformale, care nu formează doar gustul, ci şi reperele identitare culturale. Ulterior petiţiei, am ajuns la Oneşti cu turneul meu „100 x Enescu“, iar o parte dintre acei tineri au venit la concert însoţiţi de noi „adepţi“ care asistau la primul concert *live* – în timpul audiţiei Octuorului lui Enescu au lăcrimat, emoţionaţi. Imaginaţi-vă standardul de concert cu care pleacă ei mai departe!

Vorbind despre repere, cît se mizează azi, în România, pe muzica contemporană?

Fenomenul contemporan în România are deocamdată înfăţişarea unui balaur cu mai multe capete: muzică, teatru, dans, arte vizuale, literatură etc. O parte s-a coafat şi pieptănat în timp. Teatrul şi dansul au beneficiat de tratamente cosmetice reuşite mai ales în Bucureşti. Dar artele vizuale (cu exceptia vernisajelor pişcotăreşti) şi muzica (fără excepţie) rămîn înfricoşătoare. Oare de unde acest gust conservator? Din educaţie, din anchilozarea comunistă a învăţămîntului vocaţional? Afişul turneului „100 x Enescu“ îl înfăţişează pe Enescu la 19 ani, cu ochelari de soare, în blugi şi tricou imprimat. A fost expus pe net şi la zece săli de concert din ţară, inclusiv la Palatul Cotroceni. Singura instituţie care nu a acceptat acest manifest conceptual, care-l scotea pe Enescu de pe bancnota de 5 lei modernizîndu-l, a fost Universitatea Naţională de Muzică din Bucureşti, motivînd că „standardele academice ale instituţiei nu permit afişarea respectivului poster în facultate“. Acel mediu ar trebui să ne ofere o avangardă a soluţiilor artistico-manageriale. Reacţia „ultraortodoxă“ a instituţiei ne-o relevă ca fiind creatorul acestui conservatorism cronic. Patapievici a supărat cu *Omul recent,* Afrim e prea curajos, Gorzo, repudiat etc.

Coordonez artistic festivalul Zilele Muzicii Contemporane de la Bacău, festival apărut în 1986, care ne demonstrează preocuparea şi nevoia de nou, pe care a simţit-o acum 33 de ani compozitorul Liviu Dănceanu. Reîncepem să călătorim la Berlin cu diligenţa sau preferăm avionul? Reascultăm la infinit în *loop* aceeaşi simfonie de Mozart sau îi interogăm pe Dediu sau Mac Millan? Nu ne permitem în România să ne mai fie lene. Adoptăm toate pseudo-artele de dragul socializării superficiale şi, ajungînd să zbierăm sau să hăulim sălbatic imnul, înainte de a-i învăţa cinstit melodia şi versurile, criticăm orice informaţie pe care nu o posedăm, dosindu-ne astfel propria ignoranţă.

În finalul acestei „predici“ muzicale vă invit la Sibiu, pe 4 aprilie, la un concert-eveniment. La Sala Thalia voi dirija Orchestra Filarmonicii de Stat avînd în repertoriu Simfonia a 4-a de George Enescu. Simfonia a fost „dezgropată“ de către compozitorul Pascal Bentoiu pe un soi de şantier arheologic pe care l-aş asemăna chiar şi cu munca de DTP-ist abil în Photoshop. Bentoiu a descoperit că o parte dintre manuscrisele acestei simfonii erau scrise cu mai multe culori, succesiv pe aceeaşi pagină. Nu ştim de ce Enescu, terminînd de scris o pagină, nu începea alta, ci schimba culoarea creionului şi o lua de la capăt pe aceeaşi filă, dar Bentoiu a înţeles ce înseamnă toate aceste culori, le-a separat şi ne-a oferit simfonia integral. Vă invit, aşadar, să o ascultaţi în concertul de pregătire pentru vizita pe care Orchestra din Sibiu şi cu mine o vom face în septembrie la Festivalul George Enescu, în ciclul de concerte „Muzica secolului 21“. Acolo vom cînta piesele zilelor noastre şi ale zilelor viitoare. De asemenea, pe 15 septembrie, la Sala Radio: Dan Dediu – *Elegia minacciosa,* Francesco Tristano – *Island Nation Free Piano Concerto,* Jörg Widmann – *Violin Concerto* (Michael Barenboim, solistul, este chiar fiul marelui dirijor Daniel Barenboim), iar, în final, Constantin Basica – *Concerto for Conductor and Orchestra* (primă audiţie, un experiment).

Căutarea noului este un concept care lipseşte societăţii româneşti contemporane, acesta fiind motivul pentru care avem incultura de a ne lăsa păcăliţi de falşi artişti, inconştienţa de a nu mai vota şi indolenţa de a ne lăsa conduşi de puşcăriabili.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cu ochii-n 3,14

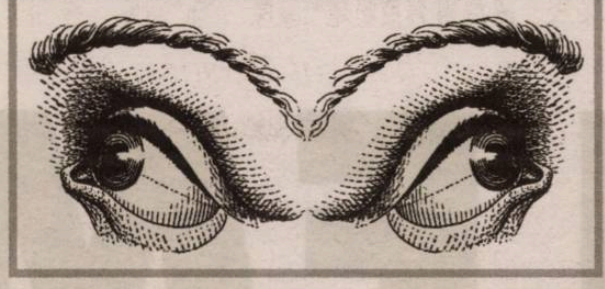

CINEVA TREBUIA SĂ-ȘI DEA SEAMA DE UNDE VIN SUPERLATIVELE POROASE, LA PREȚUL DE DOAR 1 LEU

■ Prestația premierului Viorica Dăncilă în SUA și gafa acesteia referitoare la mutarea ambasadei României la Ierusalim, care a dus la anularea vizitei regelui Iordaniei la București, sînt lăudate de *Sputnik,* organul de propagandă al Rusiei. Tot acolo scrie că Dăncilă este cel mai potrivit candidat pentru președinția României. Cineva trebuia să-și dea seama ce comori are acest guvern. (**A. M. S.**)

■ Undeva pe o plajă din Bretania, în nord-estul Franței, mareea aduce uneori, în afară de scoici și de resturi marine, niște carcase portocalii: telefoane Garfield. Fenomenul se petrece, neîncetat, de peste treizeci de ani. Și nimeni nu reușea să deslușească misterul. De unde (pro)vin telefoanele Garfield? Pînă la urmă, s-a găsit: undeva, într-o grotă, după niște stînci, sub o faleză, nu departe de orașul Plouarzel, zace un container care, cîndva, fusese plin cu telefoane Garfield. (**M. M.**)

■ Cu ajutorul prietenilor, am făcut o listă cu superlativele absolute din viața noastră și le transcriu aici (în ordine relativ cronologică) pentru urmașii urmașilor: cașto, gigea, giugiuc, țîță-de-mîță, necherman, stas, știoc, șop, țais, știuț, țuț, germania, țiplă, top, original, mișto, meserie, sculă, beton, marfă, ca-lumea, blană, futere, pizdos, pizdeț, criminal, bestial, bengos, belea, bombă, jmecher, abis, urgie, jale, rupere, grav, mortal, adevărăciune, bunăciune, tătic, laser, parfum, fain, finuț, fiță, vis, super, super-tare, foarte-tare, epic, atîîît, zid, hiper, uber *(va urma).* (**M. C.**)

■ Oroarea de suprafețe neregulate, perforate, poroase, cu găuri și umflături – cum ar fi spuma întărită, textura fructelor din genul *fragaria* (căpșune, fragi etc.) ș.a.m.d. – sau aversiunea față de aspectul viermănos, bășicat, ciuruit, de „fagure“ al unui obiect are un nume: tripofobie. (**M. P.**)

■ Pe OLX găsești de toate. Chiar și un primar: Cătălin Hurdubae (PSD), primarul din Tecuci, intens contestat de oamenii din localitate, a fost scos la vînzare de un tecucean „țepuit de PSD“, la prețul de doar 1 leu, la care s-a adăugat, bonus, și o tavă de mici cu muștar. (**C. Ș.**)

DE LA O VREME ÎNCOACE SÎNT MAI MULTE ȘANSE CA FUNCȚIONARII AURII SĂ DEA PESTE UN REMEDIU AUTOMAT

■ De la o vreme încoace, zeci de laboratoare, unele mai prestigioase decît altele, oferă analize detaliate ale ADN-ului clienților, pornind de la o simplă mostră de salivă. Arbori genealogici, arhive, poze și povești de familie – sînt, dintr-odată, pulverizate în fața preciziei neasemuite a analizelor ADN. Afli de unde te tragi, ce trăsături ereditare și ce predispoziții ai, ce-ți face bine și ce nu, cu cine te înrudești și chiar cu cine te potrivești (genetic vorbind). Trecut și viitor – reunite într-un strop de salivă. *Sialomanție,* de la *síalon* / „salivă“, i-ar fi spus vechii greci. Ptiu, e dată dracului manția asta! (**M. P.**)

■ Din cauza lipsei de acuratețe cromatică a sistemului de recunoaștere, sînt mai multe șanse ca autoturismele autonome să dea peste pietonii cu pielea închisă la culoare. Asta ne mai lipsea: roboți cu comportament rasist. (**M. C.**)

■ La Primăria Vladimir, din județul Gorj, funcționarii au treabă pînă peste cap. Motiv pentru care unul dintre angajați și-a inventat un spor de stres pentru xeroxat, special pentru această sarcină obositoare. Cel puțin nu se poate spune că omul nu e original! (**C. Ș.**)

■ După 15 ani de existență, două statui dintr-un parc din Indonezia, reprezentînd sirene, au fost îmbrăcate, reprezentanții parcului ajungînd la concluzia că bustul lor gol ar putea jigni „valorile orientale“. Cred că sirenele au fost bucuroase. Cu noile bustiere, aurii și mulate, pot merge de-acum la disco-bar. (**S. G.**)

■ Un studiu recent infirmă vechea zicală potrivit căreia „berea după vin e chin, vinul după bere e plăcere“. Conform cercetătorilor germani, nu contează ordinea în care bem băuturile. Contra mahmurelii, însă, oamenii de știință încă n-au găsit un remediu eficient. (**C. Ș.**)

■ Tocmai am expediat un mesaj sms-ist „la aniversară“. Și „corectorul automat“ a intervenit cu promptitudine: „*À la* votare!“ (slogan electoral?!). Semn că ne-a cam intrat în oase și ne-a ajuns, nu doar cuțitul, la os. *À la vôtre!* (**R. M.**)

CEA MAI BUNĂ SOLUȚIE ESTE TIMPUL PE CARE-L PETRECEM CUMINȚI

■ Ai un cabinet stomatologic: cum îi vei spune, ce nume îi dai ca să rupi gura concurenței? Evident, cea mai bună soluție este Evy Dent. (**D. S.**)

■ Site-ul Quartz.com a calculat că, în timpul pe care-l petrecem pe rețelele de socializare, un cititor experimentat ar putea termina 200 de cărți pe an. (**C. Ș.**)

■ Un turist rus a plecat din Indonezia spre casă cu un urangutan, cinci șopîrle și doi gecko. Asta au găsit polițiștii de la controlul de securitate în valiza lui. Urangutanul, în vîrstă de doi ani, dormea într-un coș de răchită. Iar șopîrlele și cei doi gecko stăteau cuminți și de-abia așteptau să ajungă la Moscova. (**A. M. S.**)

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

Andrei Pleșu, 1993

DILEMA VECHE

DILEMA VECHE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.

Lucru pe care ți-l propunem și noi
prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA**
la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

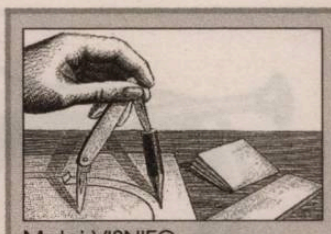

Matei VIȘNIEC
interogarea **europeană**
5

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **790** ■ 11-17 aprilie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

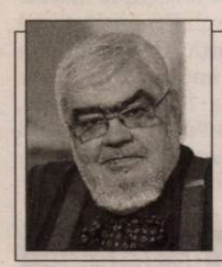

ANDREI PLEȘU
„Răsfoind, trist, note mai vechi...“
pagina **3**

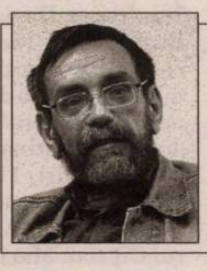

ANDREI CORNEA
„Cazul Lazăr“
pagina **3**

ADRIAN PAPAHAGI
„Scrisori romane“
paginile **22-23**

Copacul

„Nu pot privi frunza unui copac fără să fiu copleșit de univers.“
VICTOR HUGO

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

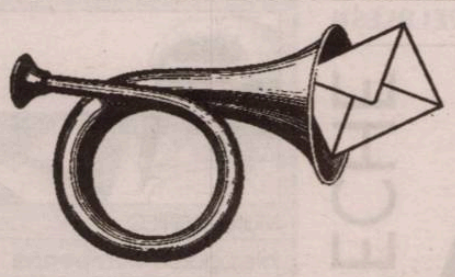

la vremuri noi, dileme vechi

Păsuiri, ocazii, speranțe

– dialog cu Alexandru PALEOLOGU –

Cînd sîntem nerăbdători, avem impresia că sîntem activi. Așteptarea ne contrariază, ne scoate din ritm, pare că este un interval inert din viața noastră, un timp irosit. La vîrsta dvs., stimate dle Paleologu, ce știți despre așteptare?

Toată existența conștientă a omului este, de fapt, o așteptare. [...] Noi, oamenii de vîrsta mea, am fost o generație a așteptării care a ținut mai bine de jumătate de secol: am așteptat să se termine războiul, să vină americanii, să ieșim din pușcării, să se schimbe lucrurile ș.a.m.d. [...]

În decembrie 1958 am aflat că a fost arestat Dinu Noica și atunci am știut absolut sigur, fără putință de dubiu, că urmează să fiu arestat și eu. [...] Am așteptat faptul la care mă așteptam, nouă luni de zile încheiate. [...]

Cum este așteptarea în pușcărie?

Mai grea decît pedeapsa, mai rea decît tortura. Bătaia pe care o înduri e un fapt de încordare momentană: se poate suporta. [...] În timp ce ești bătut, tu ești în plină defensivă, trăiești deplin starea. Dar cînd aștepți să vie binele sau speri ca el să vină, și ești chinuit de întrebări și de îndoieli: va veni, nu va veni – atunci este ceva teribil. Aici se face o mare deosebire de naturi umane. [...]

Deci cum apare neașteptatul atunci cînd nu mai aștepți nimic?...

Exact așa. În vremea asta s-a mai întîmplat să fie și o pauză lungă – izbucnise o epidemie de hepatită [...] – așa că de acest interval îmi aduc aminte ca de un timp liniștit al pușcăriei mele. Mă duceam și făceam conversație cu prietenul meu, dr. Sergiu Al-George, bînd nescafe și fumînd „Mărășești" cu „spițul", ore întregi ședeam de vorbă despre Socrate, despre Platon... La asta nu mă așteptam. Mă simțeam excelent.

Fiindcă era, așa-zicînd, o „perioadă culturală" a detenției dvs.?

Nu. Culmea e că am avut și o experiență de alt fel, într-alt lagăr unde era curat, puteai să te speli în voie dimineața, exista acolo chiar și o bibliotecă bună, unde am citit mult Turgheniev, mult Cehov, am recitit Caragiale. Ei bine, cu toată curățenia, pe care am apreciat-o mult, cu spălatul, cu toate cărțile, în acel lagăr era o răutate de neînchipuit, o răutate infernală a gardienilor, a paznicilor care aveau o plăcere sadică de a chinui; acolo am fost bătut fiindcă un gardian m-a auzit vorbind franțuzește. [...] Dar, totdeauna, durerea fizică, oricît ar fi de cruntă, e mai mică decît cea din imaginație, pe care o aștepți cu spaimă și îndoială: vine, nu vine, cînd vine, cum, de ce?

În pușcărie mă gîndeam că, dacă mi se va da drumul (dacă!), voi intra în viața normală – mai mult sau mai puțin normală – fiindcă va fi totuna sub comunism. [...] Și, ca un amănunt: mă gîndeam că voi putea să beau o cafea făcută cu tot dichisul, cum îmi place s-o prepar. Cafea și halva – erau niște semne ale așteptării tihnite, ca în copilărie.

a consemnat Tita CHIPER

(apărut în Dilema *nr. 403, 3 noiembrie 2000)*

Dilema veche vă propune

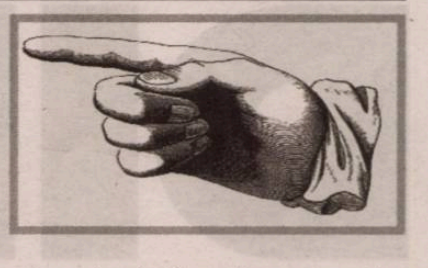

■ *Ce simți în jurul gîtului* de Chimamanda Ngozi Adichie (traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu, Black Button Books). Douăsprezece proze intense despre nigerieni – despre emigranți și adaptarea la o țară străină, despre vulnerabilitate și încrederea investită în străini, despre relațiile cu părinții ori despre cum ne spunem povestea. (Cristina Ștefan)

■ *«Il y a deux choses dans un édifice: son usage et sa beauté. Son usage appartient au propriétaire, sa beauté à tout le monde, à vous, à moi, à nous tous. Donc la détruire c'est dépasser son droit.»* – Victor Hugo. Este motoul volumului semnat de Șerban Bonciocat, Hanna Derer, Corina Popa – *București demolat. Arhive neoficiale de imagine. 1985,* Fundația INES, București 2013, proiect editorial finanțat de AFCN, cu sprijinul Ordinului Arhitecților din România. Realizat pe baza unui fond inedit de instantanee fotografice dintr-un București aflat sub foc continuu, volumul reface itinerarii pierdute, luînd la pas, casă cu casă, șirul demolărilor demente din anii '80. Ca într-un puzzle avînd ca temă „orașul reînviat", volumul recompune străzi, intersecții, piețe de mare deschidere, grădini, obiectivul aparatului de filmat zăbovind pe detaliu, amănunt arhitectonic, viziune urbanistică, bun gust ambiental. Un volum bilingv, beneficiind de traducere în limba engleză, dar și de o remarcabilă realizare grafică. (Ruxandra Mihăilă)

■ În perioada 12-18 aprilie, în București are loc American Independent Film Festival, unde veți putea urmări filme precum *Wildlife* (r. Paul Dano, cu Carey Mulligan și Jake Gyllenhaal), *The Old Man and The Gun* (r. David Lowery, cu Robert Redford) sau *The Sisters Brothers* (r. Jacques Audiard, cu Joaquin Phoenix). Mai multe detalii aici: http://filmedefestival.ro/american-independent-ff. (Cristina Ștefan)

■ Miercuri, 17 aprilie, ora 19, la Sala Radio puteți asculta celebrul *Recviem* de W.A. Mozart, cu dirijorul Ciprian Marinescu la pupitru și, la vioară, solistul Alexandru Tomescu. (Andrei Manolescu)

■ Festivalul Internațional de Film Cinepolitica, singurul festival din Europa Centrală și de Est dedicat filmului politic: între 18 și 22 aprilie, la Cinema „Elvira Popescu". După un 2018 cît se poate de agitat politic pe plan mondial, cea de-a opta ediție a festivalului Cinepolitica aduce lungmetraje de ficțiune sau documentare reunite sub sloganul *„Not so politically correct"*. Mai multe detalii pe www.cinepolitica.ro. (Marius Chivu)

■ Un nou spectacol în regia lui Felix Alexa, la Teatrul Național din București: *Class,* o piesă de Iseult Golden și David Horan, va avea premiera vineri, 12 aprilie, apoi spectacole pe 17 și 23 aprilie, de la ora 20, la Sala Atelier. Piesa a obținut marele premiu la Edinburgh Fringe Festival 2018, fiind declarată „Cea mai bună piesă de teatru a anului 2018" *(Best Theatre Script)* la ZeBBie Awards, concursul organizat de Writers Guild of Ireland (Uniunea Scriitorilor din Irlanda). (Stela Giurgeanu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Libertate & liberalism**
- **Restul e părere**
- **Conferințele *Dilema veche***
- **Modestie, smerenie**

album dilematic Ildiko Gabos-Foarță

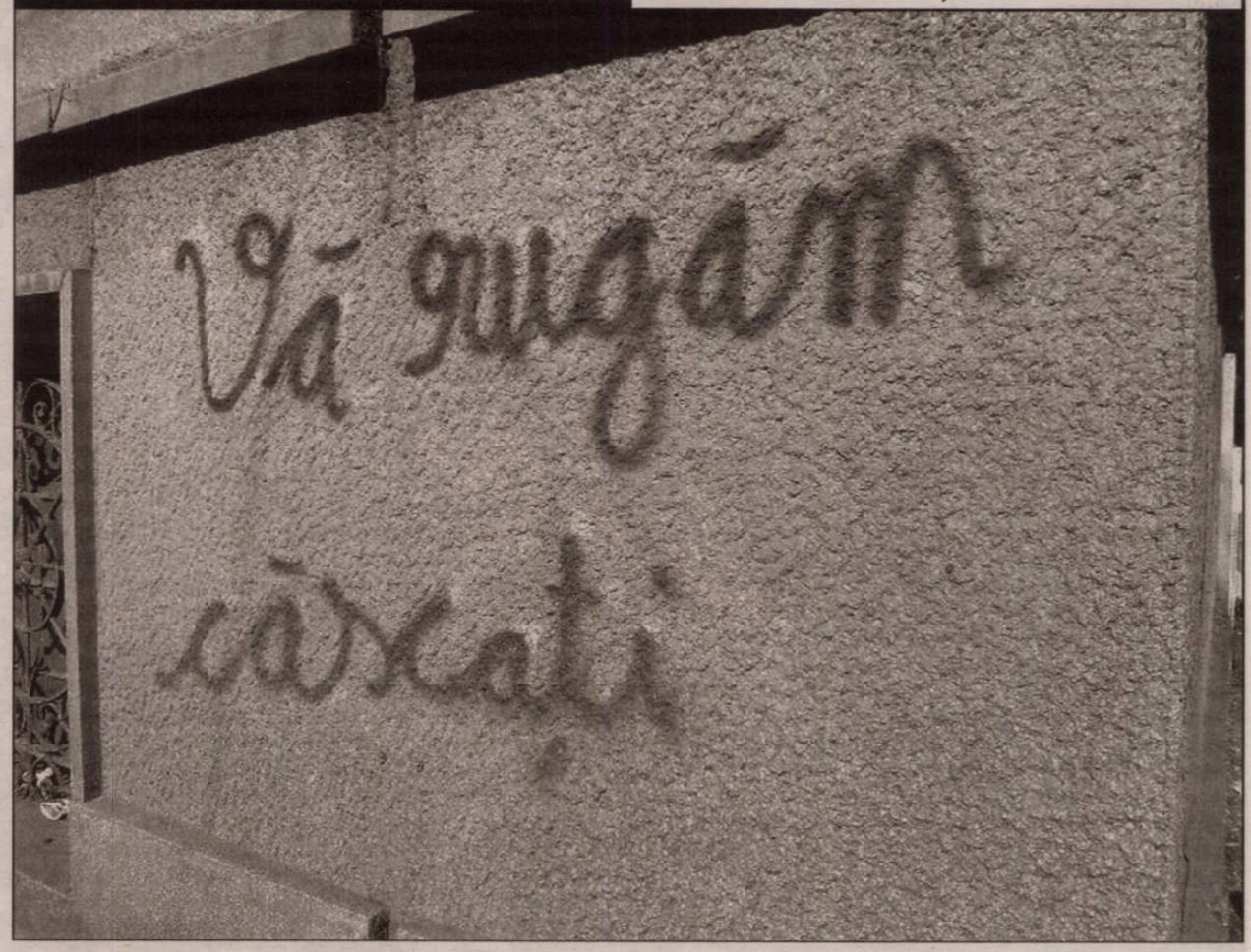

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro
dstan@teaminnovation.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

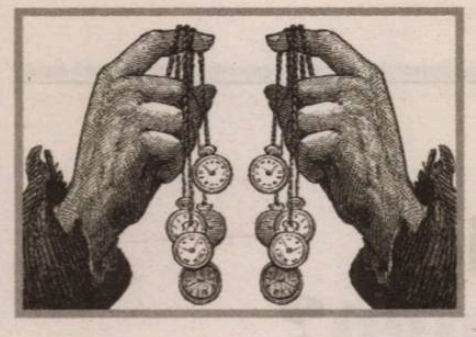

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Răsfoind, trist, note mai vechi...

2003, primăvara

Odată ce Dumnezeu e definit ca indefinisabil, cunoscut ca incognoscibil, afirmat ca negativitate supra-esențială, dialogul cu El pare să se blocheze. Nu mai poți avansa dincolo de misterul „neantului“ Său. Cum arată, în această situație, viața spiritului? Cum poți rămîne viu în căutarea ta, de vreme ce îi localizezi obiectul dincolo de orizont, acolo unde nu e de găsit nimic? Ei bine, ceea ce îți rămîne e universul infinit al *imaginii reflectate* a lui Dumnezeu: „oglinda și ghicitura“, urma planării Sale peste oameni, împrejurări și lucruri. Ai de-a face astfel, dintr-odată, cu inepuizabilul. Urmează să pricepi nu masivitatea inabordabilă a nemijlocirii divine, ci *ecoul* ei ubicuu, *barocul absenței* ei sau, mai exact, al prezenței ei indirecte. Atent să identifici în toate *Suprema Amprentă*, curios să intuiești modul de a opera și de a se ascunde al lui Dumnezeu, îți dai seama că ai de cules o recoltă fără sfîrșit. Foarte aproape și totuși indiscernabil, Creatorul (și creativitatea pe care o provoacă clipă de clipă) devine sensul și deplinătatea fiecărei zile, miza întregii tale vieți. După ce ai înțeles că nu poți vedea *fața* lui Dumnezeu, abia atunci căutarea ta începe să fie „rezonabilă“ și fertilă: poți simți suflarea Lui, *Duhul*.

Luni, 23 iunie 2003, Berlin

În limitele unei logici imanentiste, sfera dreptului se lovește de dificultăți insurmontabile. Nu e clar cum se nasc și ce anume exprimă legile. Cine are autoritatea de a legifera și după ce criterii? Sînt legile expresia unor valori comunitare bine definite? Reproduc ele – ca un sistem de oglinzi geometrizante – cutume și norme împărtășite, în prealabil, de o anumită „cultură“ socială (Patrick Devlin, 1965) sau, dimpotrivă, *instituie* o anumită cultură socială? Dacă ele nu fac decît să formalizeze o mentalitate preexistentă, cum se produce această formalizare? Dacă impun o nouă mentalitate, cine decide cînd, în ce fel și ce tip de mentalitate trebuie impusă? Mai departe: ce prevalează? Drepturile individului sau cele comunitare? Apără legile mai curînd instituții sau mai curînd persoane? În primul caz, va fi nevoie, de pildă, de o legislație a familiei, în care contractul conjugal să fie favorizat, pe socoteala suveranității părților. În cazul al doilea, cîștig de cauză vor avea drepturile fiecăruia dintre cei doi parteneri: ele vor dicta legislația (cu riscul șubrezirii instituționale a familiei...).

După ce ai înțeles că nu poți vedea fața lui Dumnezeu, poți simți suflarea Lui, Duhul.

Pentru cei care cred în funcția stabilizatoare a legilor, legiferarea riscă să degenereze în tabu. Societatea astfel „stabilizată“ sfîrșește prin a se resimți ca imuabilă. Invers, pentru cei care cred în funcția transformatoare a legilor, puterea legii e subminată de relativism și conjunctură. Cu alte cuvinte, legiuitorul e fie prea conservator, rigid, abuziv, fie revoluționar în exces, flexibil, arbitrar.

Care sînt limitele legitime ale legiferării? Cum să facem pentru a evita ceea ce Habermas numește „juridificarea“, „colonizarea“ pernicioasă a „lumii vieții“? Cum să protejăm, prin lege, omogeneitatea valorică a societății, fără să facem violență heterogeneității ei inerente? Cum să construim reguli care să nu devină discriminări?

Să zicem, de exemplu, că admitem valabilitatea universală a principiului egalității. („Dați-mi imperialismul drepturilor egale!“ – striga un senator american pe la 1871). Trebuie oare, în acest caz, să acordăm egală protecție celor care se supun acestui principiu ca și celor care îl contestă? Există valori „esențiale“, care nu trebuie negociate, ci dictate hegemonic, cu suprimarea oricărei dezbateri? Și există, prin contrast, domenii care administrează, mai curînd, drepturi „antihegemoniale“ (supuse, adică, unei permanente reconsiderări din unghi individual, cum sînt deosebirile religioase, culturale, sexuale etc.)? Pentru a nu greși, cel care aplică legea e invitat mereu să judece de la caz la caz, să lase loc interpretării legii. Prin interpretare, legea devine însă mai mult „cultură“ decît jurisprudență în sens strict. Și asta într-un moment în care termenul „cultură“ e și el contestat.

Orice jurist responsabil se va confrunta, la un moment dat, cu aceste întrebări și blocaje. E semnificativ, totuși, că nici unul dintre analiștii de bună credință nu pare dispus să redeschidă capitolul legiferării originare. Totul s-ar putea reașeza, sau măcar recalibra, dacă s-ar vorbi din nou despre *transcendența* legii, dacă s-ar adînci simbolismul Tablelor de pe Sinai, dacă s-ar reciti Platon și s-ar dezvolta gîndul lui Philon Alexandrinul despre deducția Legii din ordinea cosmogonică a începuturilor, adică despre descendența Leviticului, a Numerilor și a Deuteronomului din Geneză...

Miercuri, 2 iulie 2003, Berlin

Într-una din nopțile trecute, am visat limpede, apodictic, propoziția următoare: „Nu se poate intra în Împărăția Cerurilor cu de-a sila!“

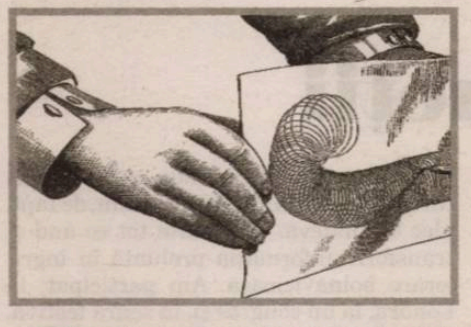

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cazul Lazăr

Cazul „procurorul Lazăr“ a devenit, în ultimele zile, nu numai un model de *fake news* inventat de Antena 3, dar a creat deja nu puține disensiuni în interiorul unor organizații civice. Nu doar „securiștii“ lui Voiculescu s-au scandalizat și i-au cerut demisia procurorului general Augustin Lazăr, ci și unii dintre așa-zișii „infiltrați“ ai serviciilor, în fapt militanți ai luptei anticorupție, care mai înainte îl susținuseră pe același Augustin Lazăr pentru poziția sa curajoasă și solidă din ultimii ani în apărarea unei Justiții independente în raport cu factorul politic.

Cel puțin partea de *fake news* a căzut: Augustin Lazăr nu este și n-a fost niciodată acel Gheorghe Lazăr, C.I.-istul de la Aiud, care îi ancheta pe deținuții politici în anii '80. Nu el e „torționarul“. Totuși, s-a aflat că actualul procuror general, al cărui „cap“ este cerut cu insistență de Tudorel Toader și de Călin Popescu Tăriceanu, dar a fost deocamdată refuzat de președinte, a avut un anumit rol la Aiud, pe timpuri. A prezidat comisia pentru propuneri de eliberare condiționată și a respins în două rînduri cererea pentru o astfel de eliberare a deținutului politic Iulius Filip. Or, asta ar putea reprezenta o colaborare cu organele represiunii și, spun unii, Augustin Lazăr nu mai are dreptul să rămînă nici măcar o zi pe scaunul de procuror general. Lucrurile sînt însă mai complicate: comisia pe care o prezida tînărul procuror stagiar A. Lazăr era „tehnică“. Calcula fracțiile de executare a pedepsei și lua act de datele puse la dispoziție de ofițerii politici și de Securitate. „Am citit caracterizarea pe care mi-ați făcut-o și cunosc cine v-a pus la dispoziție materialul informativ“, scrie Iulius Filip însuși într-o scrisoare adresată procurorului, după ce fusese respins. De fapt, în condițiile de atunci, „caracterizarea“ în cauză era un fel de ordin. Se decisese „de sus“ (Partid, Securitate) că deținutul va mai rămîne în închisoare, deoarece nu se „căise“ și continua să manifeste o atitudine „dușmănoasă“. În consecință, procurorul care prezida comisia trebuia să semneze „ca notarul“ pentru rămînerea „dușmanului“ în închisoare.

Putea Augustin Lazăr să nu semneze? Desigur. Putea refuza pe un pretext oarecare, de pildă punînd la îndoială caracterizarea pe care o primise și cerînd o cercetare suplimentară. Putea tergiversa. Oricum, nu putea schimba sentința de condamnare. Ce s-ar fi întîmplat? E îndoielnic că Filip ar fi fost eliberat. În schimb, procurorul neobedient ar fi fost chemat mai întîi la Partid și certat, apoi, dacă tot ar fi invocat pretexte și ar fi formulat obiecții „tehnice“ ori de drept, probabil că ar fi fost dat afară din magistratură, ba poate chiar inculpat la rîndul lui. Și-ar fi ruinat sigur cariera. Procurorul Lazăr a semnat, în consecință. N-a fost un erou, nici un disident. Pus față în față cu Răul, a suspinat, s-a temut și s-a făcut mic. Ca marea majoritate a celor de atunci. Cîți dintre cei care am trăit pe atunci am avea tupeul să ridicăm azi piatra? Cîți dintre noi, puși în condiții similare cu ale sale, am fi procedat mai curajos? Totalitarismul a știut să-și asigure complicitatea sau măcar consimțămîntul tacit al unei părți considerabile a societății. Altfel n-ar fi durat atîtea decenii.

Existau domenii, precum procuratura, Justiția în general, domeniul presei, profesiunile cu încărcătură „ideologică“, unde controlul politic era puternic, direct, pe față și constrîngător. În alte domenii el era ceva mai vag. Ca scriitor, de pildă, sau artist plastic, puteai să te abții să lucrezi la comandă, să produci „omagii“. Pierdeai niște avantaje, dar măcar se tolera să-ți faci, cumnecum, meseria. Dar nu puteai fi nici ziarist imparțial, nici procuror imparțial, nici profesor de „științe sociale“ obiectiv. Supravegherea Partidului era, în aceste domenii, maximă și necruțătoare. Puteai, desigur, să ai ceva noroc, un pic de caracter și de curaj, să eviți un rău major. Nu erai obligat nici să fii „torționar“, nici, dacă nu lucrai în presa de partid, să scrii cele mai grețoase reportaje despre vizitele de lucru ale „Tovarășului“. Puteai evita „să ieși în întîmpinare“, făcînd exces de zel – ceea ce deja era un mic act de curaj. Dar, în aceste poziții-cheie, nu puteai evita să fii o roțiță în mecanismul de represiune sau de îndoctrinare. Nu puteai evita complicitățile „instituționale“. Responsabilii și decidenții reali se foloseau de astfel de „rotițe“ spre a-i face complici pe cît mai mulți.

După 1989, aceiași responsabili și decidenți reali – ori cei care i-au moștenit politic – s-au străduit să demonstreze opiniei publice că aproape toți au fost „pătați“, odată ce au trăit și lucrat în sistemul comunist. Complicitatea instituțională a pierdut orice nuanță. Răul n-a mai cunoscut trepte. Calomnia a îngropat reputații, cariere și merite indiscutabile. Discursul anticomunist a avut și el vina lui aici. Metoda a funcționat minunat mai ales cînd a trebuit desființat partizanul reformelor, adversarul continuatorilor partidului comunist, adversarul readucerii Justiției sub obroc. Nu întîmplător s-a ajuns pînă în punctul în care cei condamnați pentru corupție să fie prezentați opiniei publice drept deținuți politici și martiri ai dreptății, chinuiți de recidiva vechii procuraturi și Securități sub numele de „stat paralel“. Iar cînd cineva s-a împotrivit, precum Augustin Lazăr, s-a umblat la dosar, căutîndu-se a se demonstra cu orice preț că acțiunile sale de azi nu ar fi decît continuarea firească a celor din anii '80.

Sînt și unii intransigenți de bună credință care ne cer să nu ținem seama de contextul politic de acum: faptul că odioasa Antenă 3 a montat „cazul Lazăr“ n-ar fi, spun ei, un motiv suficient pentru a-l disculpa pe dl Augustin Lazăr, în pofida meritelor sale dovedite din ultimii ani pe frontul luptei pentru justiție. Nici n-o facem. Dar, dacă putem face abstracție de contextul de *acum*, e cu neputință să facem abstracție de contextul de *atunci*. Or, puse în contextul de *atunci*, datele pe care le avem arată că procurorul A. Lazăr a fost, ce-i drept, o „rotiță“. Nu mai puțin. Dar nici mai mult.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Ghetou, politică și fericire. Seringă?

Am avut și eu o zi precedentă complicată. Am îndrăznit să fluier în biserică și mi-am luat mai multe șuturi decît mă așteptam. Așteptările unora de la mine sînt siderante, de parcă aș fi cadoul lor de Crăciun și ar trebui să corespund tuturor pretențiilor pe care ei le au de la mine. Alții s-au limitat la chestii clasice de online – înjurături și rasism.

O discuție despre o posibilă ipocrizie a domnului Lazăr a dus la asta. Sigur că subiectul este complicat, dar majoritatea reacțiilor – fie de tăiat capul sau de adulare fără condiționări – au fost destul de șocante. Probabil am scris prea dur crezînd că, explicînd că e un fluierat în biserică, lumea va înțelege intenția mea de a genera o discuție.

Oricum, reacțiile au fost atît de șocante încît m-am gîndit că poate ar fi trebuit să nu fi scris nimic. Să ascund gîndurile care mă frămîntă pînă după alegeri. Adică să devin un fel de Dragnea, dar bine intenționat. Sînt prea Gică-contra ca să pot face asta, dar faptul că mi-a trecut prin cap m-a cam speriat.

Întrebarea despre seringă mă surprinde un pic, fiindcă lumea mă cam știe prin ghetou. Răspund amuzat că da, dar numai dacă are și vaccin. Femeia se uita la mine cam cum bănuiesc că se uită doamna aia celebră și antivaccinistă la o revistă științifică de orice fel. Mai are un pic și zice un *muuuuu* galeș.

Abia am intrat pe Aleea Livezilor. Sînt cu G., care se strică de rîs. Are 13 ani, ne știm de opt ani și îmi este tare drag. E unul dintre copiii despre care nimeni nu credea că vor sta în școală. Are o familie cel puțin complicată și, pînă i-am făcut rost de un pat, dormea pe jos. G. zice că arăt rău, ca un „drogat panicat", de mi-a oferit doamna seringă. Rîdem. Mă și gîndesc cum ar putea să folosească Antena 3 chestia asta. *Breaking news* (pe surse): unul dintre candidații anti-PSD este un drogat panicat.

Mă duc să o văd pe M. E una dintre mamele din ghetou cu care am fost la Urgență în trecut pentru că niște medici urîți nu au vrut să o interneze. Alți medici, niște oameni normali, au salvat-o de la moarte punînd-o la terapie intensivă. O angajez de cîțiva ani buni. Se simte rău de cîteva zile și mă duc să verific că totul este OK cu ea.

Ghetoul e demotivant. Oameni care altfel se plîng foarte tare de mizerie și care își țin casa lună aruncă gunoiul tot pe geam pentru că alții o fac. Un fel de „Ce, eu sînt mai prost să car gunoiul pînă la container cînd toți fac la fel?".

Părinți cărora nu le pasă dacă copilul lor poate sau nu să se ducă la școală și care nu fac nici un efort pentru a-și vaccina copiii sau de a-i duce la doctor, în ciuda faptului că sînt clar foarte bolnavi. Părinți care sînt atît de dependenți de droguri încît aproape nimic nu mai contează.

M. este una dintre multele mame din ghetou care mă inspiră. Femei care, în ciuda abuzurilor de fiecare zi, în ciuda zonei oribile în care trăiesc, se chinuie să le asigure strictul necesar copiilor lor. Cîteodată o fac și pentru copiii altora.

Ghetoul este violent. Verbal și fizic. E greu de imaginat cît de multă violență este aici în fiecare zi.

Patru găligani care probabil ar face să tremure o bună parte dintre oamenii care cred că Ferentariul este un fel de junglă se bucură tare cînd mă văd. Trei dintre ei sînt foști copii cu care am lucrat cîțiva ani buni. Sînt bine, în vizită prin ghetou. Pentru doi dintre ei am găsit noi slujbe, unul, cel mai deșteptuț, și-a găsit singur. Nici unul nu mai stă acolo. Aranjăm să ieșim la un fotbal. Unul dintre ei îmi spune că ar vrea să-i botez copilul.

Am momente cînd cred că nimic nu va funcționa. Cînd mă simt incapabil să fac față presiunii de a fi eu însumi și politician în același timp. Pentru că, pur și simplu, este contradictoriu. Sînt atipic, inconfortabil și urăsc conformitatea. Că nu are nici un rost, pentru că oricum e superarogant să ne imaginăm că putem schimba lumea. Cînd sînt sătul să fiu tras de urechi de tot felul de oameni de care nu am auzit în viața mea de parcă aș fi copilul unei familii disfuncționale și violente. Cînd sînt sătul de abuzurile unora care se cred mai buni decît alții pentru că ei îi urăsc pe cei răi.

M. e mai bine. O altă mamă mă roagă să o ajut cu ceva de lucru. Zdrobitoarea majoritate a celor din ghetou îmi zîmbesc și mă strigă zîmbind larg. Pînă și urîciosul ghetoului mă salută. Acum cîțiva ani mă umpleam de înjurături cînd veneam aici.

Cînd să plec, alt tînăr, bine făcut, vine și mă ia în brațe. Îmi zice că, dacă nu eram noi, probabil acum ar fi fost în pușcărie. Are o afacere a lui, care merge bine. Vine și el duminica viitoare la fotbal.

Înainte de vizita în ghetou m-am gîndit că politica mă face nefericit și că ar trebui să renunț. În ghetou reușesc mai multe. Așa că rămîn în ghetou și ies din politică.

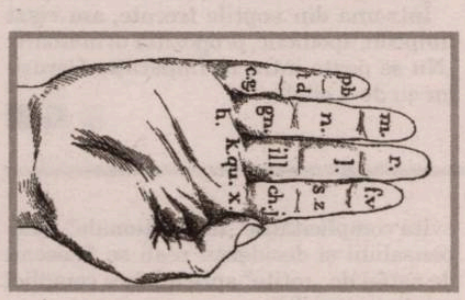

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Demonul dimineții

Formula din titlu nu-mi aparține. E inventată de colegul meu de la Psihologie, profesorul Păstrăvuș Bodega, pe care l-am întîlnit, în urmă cu o săptămînă, mergînd – parcă fără țintă – pe coridoarele Universității. Avea o mină descompusă, de insomniac cronic. L-am întrebat, de complezență, ce mai face, deși bănuiam că declanșez astfel o spovedanie suspinată, de toată frumusețea. Nu m-am înșelat. Psihologul a început să se lamenteze ascuțit: „O duc groaznic de vreo doi ani încoace. Cred că sînt stăpînit de ceea ce s-ar numi, plastic, *demonul dimineții*. Ca să înțelegi – tu fiind literat –, îți spun că psihiatrii și psihologii au adoptat, mai nou, un concept din teologie pentru a defini depresia, așa-zisul *demon al amiezii*. Andrew Solomon – pe care ți-l recomand călduros – a scris o carte cu titlul ăsta, *The Noonday Demon,* tradusă și în română, unde face o analiză foarte convingătoare a maladiei. Cum spuneam însă, termenul vine din spațiul religios. Demonul amiezii te prinde, tehnic vorbind, în ceasurile calme, de apatie, de după prînz, cînd letargia trupească îmbracă discret haina deznădejdii sufletești, cînd lenea se transformă în tristețe adîncă, în pierderea instinctului vital. Preoții îi zic și *acedia / akedia,* o noțiune venită la noi pe filieră grecească, orientală, care, originar, însemna neglijență, dezinteres, moliciune spirituală. Pentru psihoterapeuți, aici s-ar afla mama depresiei și a melancoliilor patologice. Absența activității de orice tip reprezintă catalizatorul perfect al declanșării lor…"

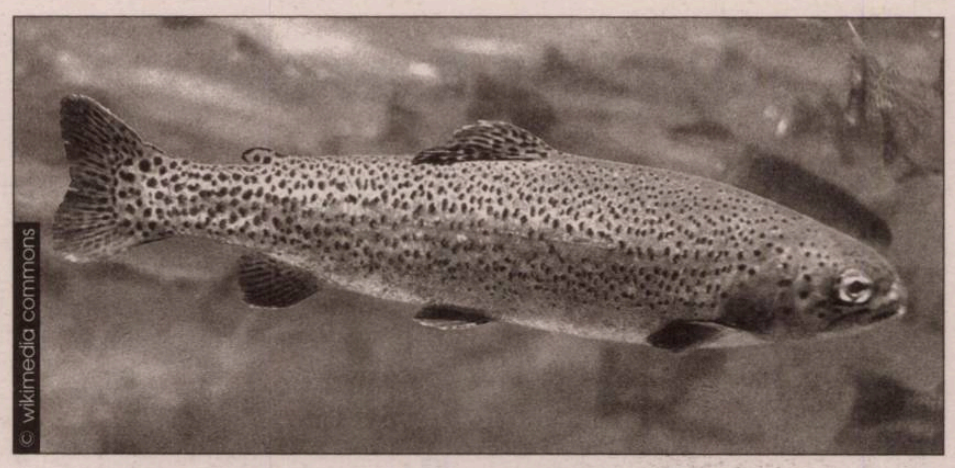

„Ei bine", a strigat deodată profesorul, „eu sînt contraargumentul în carne și oase al acestei teorii! Constitui dovada vie că nu *akedia* este sursa depresiei, ci opusul ei. Nu lîncezeala, ci hiperactivitatea, nu apatia, ci agitația, în fine, nu *demonul amiezii*, după cum se crede în general, ci un demon mai pervers și, totodată, mai neașteptat – *demonul dimineții,* al dinamismului, al vitalității, al alergăturii haotice, ce mai, prietene, al nebuniei implacabile!…" La ultimele cuvinte, spre spaima mea, psihologul aproape a izbucnit în plîns. S-a stăpînit *in extremis* și apoi a continuat: „Sufăr de boala dimineții, adică a mișcării perpetue, a activității fără finalitate, a muncii continue, a neliniștii începerii programului de lucru (captive într-o buclă temporală istovitor-repetitivă). Nu mă pot opri din acțiune. Chiar și atunci cînd, fizic, mă prăbușesc, ca acum bunăoară, rămîn în mișcare și hălăduiesc fără țintă, întrucît creierul meu își menține fierberea în oala sub presiune a grijilor celor mai absurde… Am fost dintotdeauna o natură agitată, probabil și din cauza unei oarecari predestinări. Taică-meu, pescar fanatic, m-a botezat Păstrăvuș în semn de omagiu față de peștele cel mai greu de capturat în viziunea sa. Vivacitatea păstrăvului mi s-a transmis însă și mie, cumva transcendent. Înot etern, aidoma lui, într-un interminabil izvor de munte. Aș putea chiar reformula vechiul proverb românesc – *Ciinele moare de drum lung, iar prostul de grija altuia*". „Cum?", am întrebat eu ca un idiot.

Colegul mi-a răspuns solemn: *„Păstrăvușul moare de înot fără sfîrșit și de propriile lui griji.* Aș fi preferat, sincer, să mi se transmită, prin transcendență, spiritul celuilalt nume, de familie – Bodega. Să fi fost viața mea o bodegă! O relaxare *in aeternum!*… Din păcate, am devenit, iată, păstrăvuș, un dezaxat care, cu precădere în ultimii ani, nu mai reușește să se oprească din zvîrcolire. Mă tem că am în permanență ceva important de făcut, un proiect crucial de dus la îndeplinire. Alerg ca un apucat în toate direcțiile, întrebîndu-mă constant care e destinația, dacă sosesc sau, de fapt, plec de undeva. Țin minte tot ce aud și transform informația preluată în îngrijorare bolnăvicioasă. Am participat, la Londra, la un congres și, în seara festivă, de despărțire, colegii din diverse țări se plîngeau că trebuie să se retragă la culcare, deoarece aveau avioane de prins la ore imposibile din zori. Detaliul nu mi-a mai dat pace și, bineînțeles, mi-am petrecut noaptea într-un fotoliu de la recepție, ducîndu-mă în răstimpuri pe la ușile lor pentru a-i trezi în timp util. Văzîndu-mă, un ins din Cehia, parapsiholog, a intrat în fibrilație de groază. A crezut că sînt fantoma londoneză a unui aristocrat victorian dement, ce-și făcuse veacul prin zonă. În plus, am pierdut propriul meu avion, fiindcă, spre dimineață, am ațipit pe vasul de toaletă… Ai mei sînt muți acasă, pentru a nu oferi informații fatale psihicului meu…" L-am oprit brusc pe Păstrăvuș, mimînd agitația eu însumi. I-am comunicat că trebuie să fug la curs și să predau fără pauză ca să ajung la vreme la un stomatolog. Am șters-o spre amfiteatru. După o oră și patruzeci de minute însă, inevitabilul s-a produs. Bodega a întredeschis ușa sălii de curs, călcînd apăsat pe loc, de parcă s-ar fi aflat sub presiunea micțiunii. „Codrine", a șoptit disperat, „am venit să-ți amintesc de programarea la dentist."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

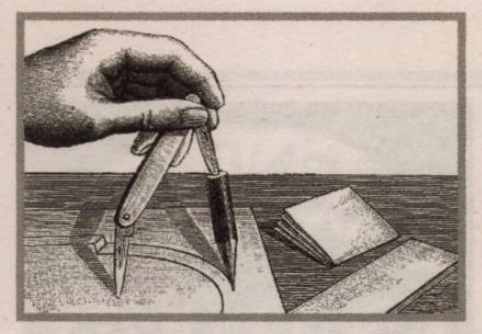

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Dreptul la continuitate istorică

Mai este Franța... Franța? Iată o întrebare pe care și-o pun numeroși francezi într-o formă sau alta, mai pe față sau mai pe ascuns, cu diferite nuanțe în funcție de orientarea lor politică și de sensibilitățile lor culturale.

În vara anului trecut, dreapta conservatoare a difuzat un milion cinci sute de mii de tracturi cu următorul slogan: *„Pour que la France reste la France“* („Pentru ca Franța să rămînă Franța“). Laurent Vauquiez, lider al partidului Republican, și echipa sa vizau atunci mai multe realități care, în ochii lor, îndepărtau Franța de ceea ce ar fi trebuit să fie Franța: impozite mai mari decît oricînd, imigranți mai mulți decît niciodată, presiune comunitară fără precedent, risc terorist din ce în ce mai ridicat, explozie a delincvenței, fracturi teritoriale grave...

Pour que la France reste la France a răsunat, ca slogan politic, și în gura unor socialiști, dar și în gura extremei drepte. S-ar spune că fiecare sensibilitate politică și-a structurat o imagine precisă despre Franța. În toate cazurile, însă, imaginile nu mai corespund cu realitatea. Stînga dorește o Franță deschisă și pluriculturală, fraternă și tolerantă, egalitară și generoasă, vigilentă în privința drepturilor omului, respectuoasă față de minorități și față de excesele capitalismului.

Dreapta vrea ca Franța să nu-și piardă rădăcinile, să nu-și uite trecutul istoric, să nu se dizolve într-o globalizare vagă, să nu-i fie rușine de ceea ce a realizat în două mii de ani de existență, să-și mențină stilul de viață și arta de a trăi, să transmită mai departe valorile republicane. Extrema dreaptă vrea ca Franța să nu devină o țară de imigrație, să nu-și piardă identitatea și sufletul, să-și asume ca prioritate protecția populației autohtone, să-și păstreze suveranitatea și controlul asupra economiei.

În contextul campaniei pentru alegerile europene, aceste neliniști avînd o puternică nuanță identitară, iau uneori și o formă juridică, mai precis este evocat *dreptul la continuitate istorică*. În ultimii ani am întîlnit deseori această sintagmă în presa franceză, asociată cu angoasa că identitatea europeană ar fi în pericol și că însăși civilizația occidentală ar fi amenințată.

Unii eseiști francezi sînt chiar de părere că metamorfoza prin care trece Franța, și odată cu ea celelalte țări ale Europei occidentale, nu mai poate fi controlată și în nici un caz oprită. Generalului Charles de Gaulle i se atribuie următoarea afirmație legată de identitatea franceză: „Noi sîntem, înainte de toate, un popor european de rasă albă, de cultură greacă și latină și de religie creștină“. Ceea ce era adevărat după al Doilea Război Mondial nu mai corespunde însă cu realitatea de astăzi. Absolut nimeni n-ar mai îndrăzni să pronunțe în prezent o astfel de frază, decît la timpul trecut. De altfel, cuvîntul *rasă* a fost scos din textul Constituției franceze. Da, poate că pînă în anii '50 se putea spune că francezii erau în marea lor majoritate europeni de rasă albă, de religie creștină și atașați, prin educație, culturii greco-latine. Astăzi, însă, cîteva milioane de francezi sînt de religie musulmană, sute de mii de francezi născuți în Franța nu sînt de rasă albă, iar în materie de atașament, nu cultura greco-latină le modelează primii ani de viață și uneori nici următorii.

De Gaulle nu nega însă vocația universală a Franței și tot lui i se atribuie următoare nuanță: Franța trebuie să rămînă deschisă tuturor raselor, cu condiția ca acești francezi avînd alte rădăcini să rămînă o minoritate... Să fi comis, oare, Franța, Belgia, Olanda, Germania, Danemarca, Suedia, Austria niște greșeli în materie de dozaj? Poate fi transferat în termeni juridici acest *drept la continuitate istorică* evocat de unii eseiști, avocați, oameni politici și chiar istorici? Cum ar putea fi transpus acest drept în Statele Unite, unde națiunea americană s-a format din imigrații succesive? Există țări, precum Japonia, unde *continuitatea istorică* nu pare să fie în pericol, dar care suferă de un declin demografic acut. În mai toate țările din Europa de Răsărit, *continuitatea istorică* este amenințată nu de imigrație, ci de emigrație. Dacă din România vor continua să plece cu sutele de mii tinerii, dacă materia cenușie a țării se exilează, dacă nu vor exista oportunități pentru ca oamenii să aibă de lucru și dacă democrația se va vida în continuare de sens, peste cîteva decenii profesorii nu vor mai avea cui să povestească, nici cum s-au „tras“ românii din daci și din romani.

Întrebarea „Mai este Franța... Franța?“ ar putea fi reformulată în multe dintre țările europene, și ar putea chiar fi pusă în forma „Mai este Europa... Europa?“.

De la filozofii greci am învățat că totul este în mișcare și că nu ne putem scălda de două ori în apele aceluiași rîu. Conceptul de *continuitate istorică* rămîne poate vital (și răsună dureros) pentru generația mea, dar nu sînt sigur că el mai reprezintă mare lucru pentru generația Internetului.

Poate că singura formă de *continuitate,* de cînd a început omul să se deplaseze pe planetă, de cînd a inventat roata și a domesticit calul, și de cînd și-a accelerat deplasările pe uscat, pe mare și prin aer, este formarea unui singur vast popor pe planetă... Nu sînt sigur de nimic, *continui* doar să-mi pun întrebări care mi se par esențiale.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

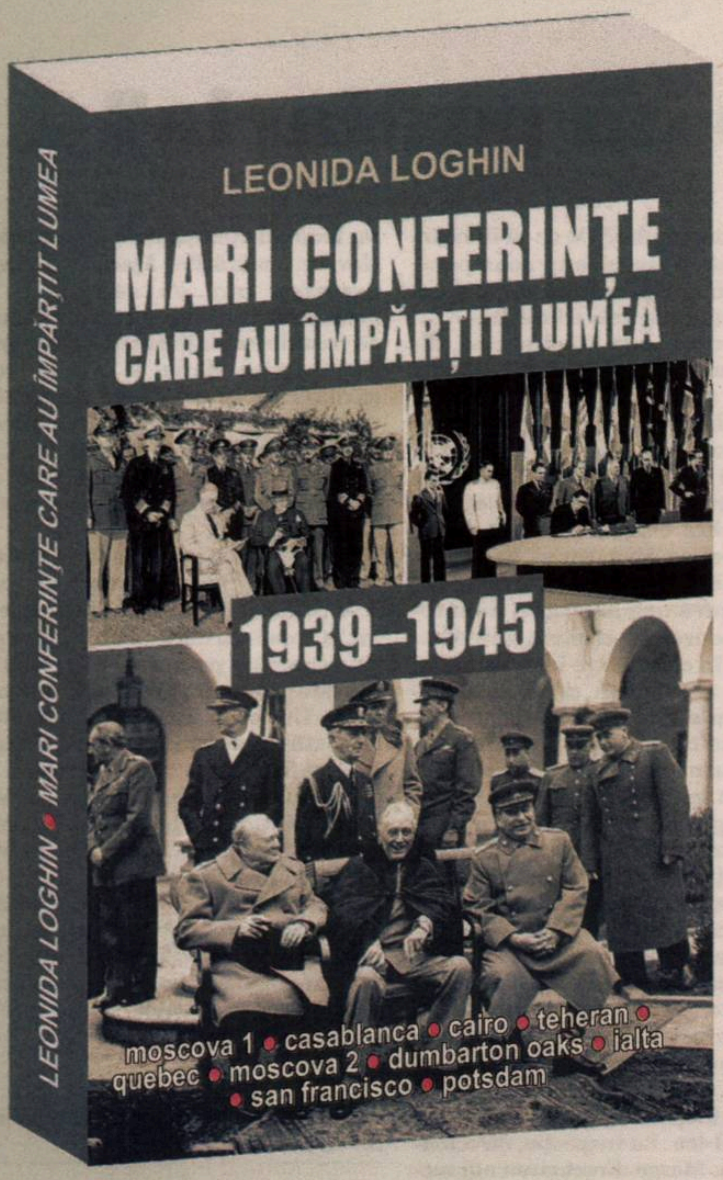

adevărul îți prezintă

Diplomația în vreme de război

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

De miercuri, 10 aprilie

preț pachet ziar + carte 20 lei

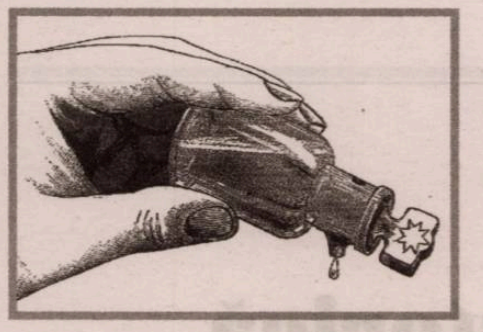

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Alpacale

Dicționarele actuale înregistrează omonimia (aproape) perfectă dintre denumirea unui aliaj și cea a unui foarte simpatic animal: după *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM, 2005), singura diferență între substantivul feminin desemnînd aliajul *alpaca* și cel desemnînd ierbivorul *alpaca* ar fi existența, în cazul animalului, a unei forme de plural – *alpacale*. În rest, pentru ambele cuvinte (cu origini diferite) se indică accentuarea pe ultima silabă și deci forma articulată *alpacaua*. Uzul actual pare totuși să se depărteze de această normă, în cazul numelui de animal. Cum în ultima vreme s-a tot vorbit de *alpaca* în ipostaza de animal de companie, atestările recente nu lipsesc. Or, multe dintre ele preferă forma accentuată pe a doua silabă și folosită invariabil, mai apropiată deci de etimonul spaniol (preluat din peruviană), păstrat ca atare (cu diferențe inerente de pronunție) în engleză: „și-a plimbat *alpaca* cu autobuzul“ (adevarul.ro); „*alpaca* Pablo, animalul de companie al familiei“ (adevarul.ro); „*alpaca* are ochi mari“ (animale.ro) etc. În forma invariabilă, substantivul tinde să fie tratat ca masculin: „*Un alpaca* l-a pus pe fugă pe corespodent“ (protv.ro). Accentuarea nu este marcată în textele de mai sus, dar se poate deduce ușor în contextele în care lipsește articularea; accentul pe silaba finală *(alpacá)* introduce aproape automat cuvîntul într-o serie bogată de substantive feminine, împrumuturi adaptate *(sarma, chiftea, șosea* etc.) care au, în forma articulată hotărît, finala *-aua*: „*Alpacaua* este un animal erbivor originar din Anzii Cordilieri“ (romanialibera.ro).

Păstrarea accentului pe a doua silabă și invariabilitatea se pot constata și la apariția cuvîntului în contexte de plural (ca feminin sau masculin): „niște *alpaca* proaspăt *tunse*“ (eva.ro); „urmează o călătorie distractivă cu trei *alpaca pufoși*“ (program24.ro). Unii vorbitori recurg totuși la pluralul recomandat de dicționare – „trei *alpacale* sînt ținute pe post de animale de pază“ (stirileprotv.ro); „Cine ar fi zis că *alpacalele* pot face treaba unui cîine de pază?“ (animalzoo.ro). Cu evident scop umoristic se poate crea și un plural de la o formă adaptată *alpácă* (după modelul *baracă – barăci): „*celelalte *alpăci* din turmă mi-au spus că sunt nebun“ (timesnewroman.ro). De altfel, forma adaptată *alpacă* a fost propusă de Scriban, în *Dicționarul limbii românești* (1939). Cuvîntul spaniol a intrat totuși în română prin intermediar francez (și în varianta *alpaga,* preferată de dicționarul academic al lui Pușcariu), ceea ce a determinat accentuarea standard pe silaba finală. Cu sensurile derivate – „tip de lînă“ și „tip de stofă de lînă“ –, substantivul este folosit atît invariabil, cît și adaptat pe tiparul *sarma-sarmaua*: „*alpacaua* folosită la fabricarea poncho-urilor este tot o lînă obținută de la animalele numite *alpaca*“ (ziare.com); „cele mai bune țesături pentru costumele de bărbat sînt lîna, flanela, inul, bumbacul sau *alpacaua*“ (gds.ro).

Omonimul *alpaca,* substantiv desemnînd un aliaj de cupru, zinc și nichel folosit pentru producerea unor ustensile de bucătărie, medicale, unor obiecte de podoabă etc., era foarte frecvent în trecut, cînd materialul era popular, mai ales pentru că imita și înlocuia argintul. Anunțurile publicitare actuale se referă mai ales la obiecte vechi, de colecție: „tacîmuri din *alpaca*“; „Linguriță vintage veche din *Alpaca*“; „Linguriță stilizată *din alpaca* placată cu argint“ (olx.ro); „samovar din *alpaca*“ (scenografie.tvr.ro) etc. Denumirea aliajului e clar adaptată morfologiei românești: „Oțetul și sucul de lămîie, dar și vinul alb fac să strălucească arama și *alpacaua*“ (casa-gradina.ro). Dicționarele noastre indică drept origine a denumirii termenul german *Alpaka*. Dicționarele germane desemnează aliajul în primul rînd prin substantivul *Neusilber,* pentru că *Alpaka* sau *Alpacca* era doar numele comercial, din secolul al XIX-lea, al produsului unei fabricii germane din Austria, Berndorf. Răspîndirea numelui comercial a fost totuși largă, din moment ce mai multe limbi l-au preluat: maghiara *(alpakka),* italiana *(alpacca),* bulgara, catalana etc. În engleză, aliajul este denumit *German silver, new silver, nickel silver* etc. În română, împrumutul lexical este atestat la începutul secolului al XX-lea, dar originea i se poate împinge în trecut prin consultarea presei: „Cînd vrei să sufli cu argint obiecte de aramă, *alpaca,* argint-de-China etc. (lingure, tase ș.a.) curățește întîi bine acele obiecte“ *(Amicul familiei,* Gherla, nr. 1, 1887).

Originea numelui comercial german nu este sigură (unii îl leagă de predecesorul chinezesc al aliajului – *paktong);* Scriban descria semnul distinctiv al firmei, crezînd că vede o legătură între aliaj și animal: „tacîmuri de masă (...), care provin din fabrici germane și au ca marcă *o alpacă* (scris *alpacca)*“. Imaginile disponibile azi în Internet îl contrazic: însemnul fabricii conținea într-adevăr numele *Alpacca,* dar imaginea este, în mod foarte clar, cea a unui urs.

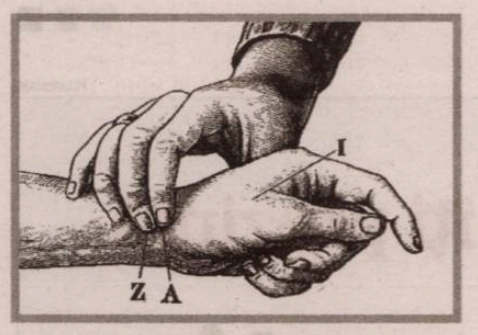

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cine o merită pe Maria?

Ea este Maria. Are cam la 25-30 de ani. A terminat facultatea, un masterat, face și un doctorat. A lucrat deja cîțiva ani, nu e novice. A fost apreciată pe unde a umblat. La tinerețea ei are și putere de muncă. O și duce capul. E genul ambițios, muncitor, care vrea, ce-i drept, să se și afirme. Dar nu invaziv, nu dînd din coate pentru a-i îndepărta pe alții. A dat concurs și a prins un post de titular la oraș, că a fost prima. Liceu bun. Ce să-ți mai dorești? Profă de matematică. Dar noi vom zice mai departe că e de română, că la asta ne pricepem, cît de cît.

Cînd a ajuns în școală, n-a comentat la nimic, a luat fix clasele care i s-au dat. Gimnaziu mai mult, a V-a, ceva clase de a VII-a și de a VIII-a, poate ceva clase de-a IX-a, liceu. Nu era cazul să ridice pretenții, că doar era nouă. Și oricum simțea că e OK. Școală mare, cu catedră numeroasă, basca directoarea însăși profesoară de română. Nu și-a făcut gînduri, știa că oricum se va strădui să facă lucrurile cît mai bine. La urma urmei, o pasionează chestia asta, atît specialitatea, cît și profesia în sine. Îi place româna și îi place să fie profă. Îi plac și ăștia mici, că îs vii și ea se descurcă bine cu ei. A constatat apoi că una dintre clasele de a VIII-a e praf, că elevii ăștia nu știu nici subiectul și predicatul, că nu-i ajută coeficientul, dar nici nu s-a lucrat cu ei foarte temeinic. Nu-i nimic, pune ea osul și va ieși ceva bun. Într-a V-a îl are și pe băiețelul unei colege de catedră. Foarte bine, ce? Plus încă vreo doi copii sau nepoți de profesori de română de prin alte școli. Ea a studiat serios programa școlară după care se lucrează, nouă și cu o viziune substanțial diferită față de cea veche, ba chiar cu noutăți științifice semnificative, mai ales la gramatică, în acord cu noua gramatică a Academiei Române. Nu-i stres, Maria e la curent.

La un moment dat, cîndva prin toamnă încă, se trezește cu directoarea în asistență. Nici o problemă. Maria își ține lecția, aprecierile directoarei la analiză sînt pozitive. Dar, printre altele, directoarea afirmă că a realizat inspecția ca urmare a unor plîngeri repetate ale colegelor care au copii în clasele la care predă Maria. Maria se miră. Sînt plîngeri scrise? Nu, nu, doar așa, nemulțumiri formulate oral, iar ea, directoarea, a venit mai ales pentru a le închide gura, cum s-ar zice.

Maria își vede de treabă în continuare. La un moment dat, participă și la ședințele cu părinții. Explică părinților noua viziune curriculară, ce aduce nou programa școlară actuală în raport cu cea veche. Un părinte mai coleric însă îi reproșează vehement faptul că nu predă elevilor tot ceea ce ține de verb. Maria îi explică: în clasa a V-a nu se fac decît modurile indicativ și imperativ, iar cele ce înainte se numeau moduri nepersonale se numesc acum forme verbale nepersonale, dintre care în clasa a V-a se predau doar două, infinitivul și participiul. Diriginta, vrînd să aplaneze, după cum se exprimă, afirmă că, totuși, Maria ar putea să le dea elevilor mai multe teme pentru acasă. Maria se miră. De ce să le dea teme mai multe? De ce să îi încarce? Nu aceasta e viziunea în noua paradigmă curriculară și, la drept vorbind, nu asta recomandă științele educației.

Mai trece ceva timp. Cînd și cînd, directoarea îi mai spune că, după părerea ei, Maria nu predă cum trebuie, că a verificat caietele elevilor și ar fi trebuit să îi pună să conjuge mai multe verbe (vreo 20-30) ca să își formeze automatisme. Că nu ar fi trebuit să predea analogic, ci descriptiv, adică obligatoriu să ia fiecare timp verbal separat, nu să le compare. Maria îi explică: noua programă indică tocmai predarea analogică și nu recomandă predarea descriptivă. Directoarea se arată în continuare nemulțumită, fără a aduce argumente, ci doar sub formă de impresie. Are grijă să plaseze cîte o vorbă din cînd în cînd, să privească chiorîș, să strîmbe din nas. Maria simte presiunea tot mai disconfortabil. Ocazional, alte colege din catedră, poate mamele elevilor cărora Maria le predă, formulează nemulțumiri despre faptul că nu se predau toate modurile verbale sau despre faptul că formele verbale nepersonale nu se mai numesc moduri. Maria explică, încearcă. Argumente are.

Mai trece o vreme, mai trec și olimpiadele școlare, elevii au rezultate bune, obțin și niște distincții. Mariei, la un moment dat, îi vine și inspectorul școlar în asistență: inspecție pentru pregătirea gradului al II-lea. La inspecție, directoarea nu asistă. Merge directoarea adjunctă. Lecțiile sînt frumoase, iar inspectorul le analizează subliniind eficiența acestora, lăudînd cunoștințele și competențele elevilor, calitățile Mariei. Totuși, directoarea, care nu asistase la lecții, menționează că are o rezervă: Maria nu dă destule exerciții și teme elevilor. Ulterior, îi spune Mariei că oricum mai sînt părinți care își manifestă nemulțumirea și care vor cere, probabil, schimbarea ei de la clasă. Un „sînt părinți“, așa, în general. Și un „vor cere schimbarea“, așa, în general, fără vreun argument metodico-științific.

Maria e profesoară de matematică. Sau profesoară de română. Sau profesoară de chimie. A venit în școală cu entuziasm. Și fără gîndul de a submina pe cineva. S-a trezit într-o poveste pe care nu o înțelege. Într-un film prost. Cu colegi frustrați și nemulțumiți de viață în general, într-un mediu toxic, în care funcționează amenințarea voalată, subtilitatea desconsiderării, subminarea autorității profesionale, discreditarea colegului de bancă. Voi ce-ați face în locul Mariei? Unde v-ați duce? La inspectoratul școlar? Sau într-o altă țară, unde oamenii sînt fericiți cu viețile lor și nu își varsă umorile în spațiul profesional, taman în defavoarea unei educații de calitate, calme și calde, echilibrate? Cine o merită pe Maria?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

La noi, la Viena

Nu știu de ce n-am ajuns pînă acum la Viena – poate că nu s-a ivit ocazia și mereu mi s-a părut cumva un oraș peste deal, unde aș fi putut merge oricînd, față de alte locuri aflate la mii de kilometri depărtare, cele la care visam. Însă pe măsură ce trece timpul și viața îți devine din ce în ce mai „burgheză“ și mai legată de locurile cunoscute sau recognoscibile, destinațiile exotice se estompează, se transformă în nebuloase de pe alte planete. Acum, la o adică, aș putea să accept că nu voi ajunge niciodată în America de Sud sau în Noua Zeelandă, ceea ce în urmă cu zece ani mi se părea de neconceput. Chiar începe să mi se pară suficient de mare Europa – are de toate, nu te prea poți plictisi și e de-a noastră. Ai parte de zboruri scurte și prea puțin traumatizante, și oriunde ai ajunge ai un mic sentiment de acasă. Cu toții, europenii, nu sîntem altceva decît niște triburi înrudite și călătorite dintr-o parte în alta (de pildă, în ultima mea călătorie în Slovacia am descoperit în meniul unui restaurant niște *galuska* din cartofi cu *brinza,* care nu e altceva decît brînza noastră strămoșească de oaie, care nu se trage de la „barză, viezure, mînz“, așa cum îmi imaginam, ci are, în DEX, o etimologie necunoscută). De aici și titlul articolului – „La noi, la Viena“. De ce „la noi“? Am copilărit în Ardeal, sînt obișnuită cu orașele cu influențe austro-ungare, cam toate seamănă între ele, în primul rînd ca stare de spirit, ca fel de a fi al oamenilor, așa că am regăsit în Viena, la fiecare pas, rămășițe din cenușa Imperiului, ceea ce era normal, dar am și simțit orașul ca pe un sat ceva mai mare care cuprinde toate celălalte „sate“ risipite prin țările din jur, un fel de cealaltă capitală, de altă capitală, dacă vreți. Dincolo de asta, Viena e un oraș cumsecade. Elegant, plăcut și de mult bun-simț. *A good place to live,* cum ar spune americanul. E Occidentul ăla, curat, *safe,* ideal, la care visam cînd eram mică. În vreme ce multe dintre capitalele europene „clasice“ trec prin transformări și frămîntări, se lărgesc, au conflicte și probleme interne (fusesem cu o săptămînă înainte la Paris, după zece ani, mi s-a părut un oraș de-a dreptul schizoid, *les gilets jaunes* distrugeau simbolurile capitalismului pe Champs-Élysées, în vreme ce în Montmartre turiștii japonezi făceau poze în neștire), se deformează, încep să semene pe mici porțiuni cu orașe din Maghreb (Bruxelles), sînt sufocate de migrații succesive, de turiști (Praga), de artiști în căutare de rezidențe temporare (Berlin și *vibe*-ul lui), capătă ghetouri și subculturi, Viena nu dă semne că se va schimba prea curînd. Ba mai mult decît atît, Viena e încremenită în timp. Voi reda doar cîteva impresii superficiale, la o primă vizită de două zile, cu siguranță mă voi reîntoarce, sînt la o vîrstă la care mă dau în vînt după orașele de bun-simț.

■ Am „aterizat“ de la Bratislava într-o autogară centrală, habar n-aveam unde era, iar net-ul mergea din doi în doi, poate din cauza rețelei, poate din cauza faptului că era bulversat de trecerea din Slovacia în Austria. M-am rătăcit la metrou, ceea ce nu mi s-a mai întîmplat de multă vreme într-un oraș european, am pățit-o și în ultima zi, pe drumul spre aeroport, cu mai multe trenuri disponibile și legături multiple. Totul mi se părea impecabil, dar cu o logică care nu a funcționat pentru mine. N-am reușit să plătesc un bilet cu monede, ci doar cu cardul, nu sînt sigură nici acum că am reușit să-l validez – într-un cuvînt, m-am simțit ca un țăran care a ajuns prima dată în Vest. În fine, am dibuit eu o cale subterană spre centru și am ieșit la suprafață în buricul tîrgului, adică în Stephansplatz. Și tot ca un țăran ajuns pentru prima oară în Vest, am rămas cu gura căscată, primul impact a fost emoționant și copleșitor, un fel de Cluj, de Alba Iulia, de Timișoara etc., sau toate la un loc, la alte dimensiuni, cu o altă grandoare. De aici și prima impresie a omului care vine în „capitală“ și nu prea știe încotro să o apuce.

■ Am dormit la un (mult spus) hotel, aproape de Ringstrasse. Un etaj al unei clădiri istorice, cu camere de închiriat. Proprietarul era un turc deosebit de respectuos, îmi urmărea cu deferență și solicitudine fiecare mișcare. N-am avut de ce să mă plîng, știam de pe *booking* că locul necesită renovări, îmbunătățiri. Am avut un pat *king size* de prin anii '60, camera avea vreo șaipe metri pătrați, plus patru pe înălțime, aproape nimic din ceea ce necesita o priză nu funcționa sau dădea rateuri. Pe scurt, m-am simțit în hotelul turcului ca într-o vizită la o mătușă în vîrstă și cam decrepită de la Viena. La ora șapte dimineața deschideam fereastra, din oraș se simțea ceva vuiet, o mișcare. După opt și jumătate era liniște, ca la țară, se auzeau păsările. Am tras concluzia că e un oraș normal, în care există ore de vîrf și, că în afara lor, se cam muncește.

■ Pensiunea nu oferea mic dejun, însă vizavi era o cafenea foarte drăguță, unde se și fuma în interior. De altfel, în Viena se fumează în interior aproape peste tot, austriecii au decis să aibă alte legi europene, mai potrivite orașului în care trăiesc. Adică spații pentru fumători sau sisteme de ventilație atît de performante încît fumul nu deranjează pe nimeni. Fumatul nu pare să fie aici o crimă și nici o problemă esențială a umanității. Seara, mă opream la cafenea și pentru un pahar de vin. Și așa m-am împrietenit cu chelnerul care era, de fapt, muzician. Cînta într-o orchestră, în două trupe underground, „presta“ ceva și la un teatru pentru copii, iar „în timpul liber“ servea fără nici o jenă și cu mult chef de vorbă la cafenea – o suplimentare de buget. Am aflat că ultima lui prietenă a fost româncă, relația n-a mers prea bine. Mi-a spus că era născut în Viena și că nu și-ar dori să locuiască nicăieri în altă parte, este cel mai relaxant oraș pe care și l-ar putea imagina.

■ Orașul e plin de turiști ruși, veniți la shopping, se aude limba rusă aproape peste tot, mai ales în muzee, la căștile date la maximum ale noilor parveniți ruși care vin aici ca să „se cultive“. Partea bună este că își aduc cu ei și copiii.

■ Am făcut turul turistic al Ring-ului cu tramvaiul „imperial“, 9 euro, explicații în engleză la căști, muzică de Mozart interpretată de Filarmonica din Viena. Eu și vreo zece babe și moși din UK. Băiatul care vindea bilete, un tînăr turc sau arab, nu mi-am dat seama, m-a rugat să am grijă cinci minute de toneta lui. Am avut. A traversat drumul și s-a întors mușcînd fericit dintr-o înghețată. În timpul turului, care a durat 20 de minute, mi-au dat lacrimile. Cred că de fericire. E atît de multă istorie aici, la Viena, din care facem și noi cumva parte.

■ M-am îndepărtat de centru și am ajuns într-un cartier boem, am aflat ulterior. Am intrat într-o cafenea la întîmplare, decorul era cel de dinainte de al Doilea Război Mondial. Canapele din piele, fum de țigară, fotografii cu Viena de altădată, o pendulă care încremenise la ora 3. Nu mai era nimeni în afară de mine și de o masă plină cu amicii din cartier ai proprietăresei. O gașcă de oameni trecuți de 50 de ani, veneau pe rînd, cînd mai ajungea cîte unul îi săruta pe ceilalți, chei și bonomi, pe creștet. Apoi începeau să vorbească toți odată într-o germană aproape muzicală, pe care nici nu-mi doream s-o pricep. Proprietareasa avea în jur de 80 de ani și insista să umple ea halbele cu bere. Se mișca atît de încet încît mă gîndeam că de la bar pînă la masa mea traversa, de fapt, trei secole. M-am întors acasă, la hotelul turcului, destul de tîrziu, pe străduțe. Am trecut pe lîngă o biserică și din interior se auzea un cor care repeta. Dintr-un alt apartament se auzeau cîteva acorduri de pian. În rest, străzile erau liniștite și învăluite în aerul serii. Cum să nu iubești un astfel de oraș? Cum să nu iubești o astfel de Europă în cea mai bună variantă a ei?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Înmormîntarea inocentei Maria

Vineri către amurg aflu că a murit Maria, tușa mea Mărioara. Femeia asta era din ginta inocenței. Se uita mereu la mine și eu spuneam păcătoșenii. Se uita la mine senină și spunea: mă, maică, eu știu... Deci nu se arunca la vorbe. Stătea cu mîna la gură și se îndoia. Îndoiala aceea apăra inocența. Inocența sufletului ei apăra îndoiala. Știu eu, maică... Și cînd o făceam să rîdă sau se înseninа la chip, tot așa făcea. Și rîsul ei era îndoială și inocență. Nu era cu răutate: muicăăă! Tușa Mărioara era cea care m-a făcut să mor după pîine. Pîinea ei la țest frămîntată în ligheanul de email din dormitorul-sufragerie-etc. Stătea pe marginea patului, lîngă lighean, și mai arunca un ochi spre pîine. Avea două fete, una vitregă, una din trupul ei, dar așa, ca o fată de-a ei, era pîinea cea nouă. Mereu altă pîine, mereu pîine nouă. Și pîinea aceea era inocentă. Nu știu cum făcea, dar pîinea mare cît roata, făcută la țest, avea seninătate, nu părea a fi fost vreodată frămîntată. Și stătea cu pîinea la țest, o păzea, o rumenea parcă. Făcea focul sub țest și întărîta focul. Dar acum toate aceste lucruri nu mai sînt. Zeci de gesturi ale inocenței s-au murdărit, le-a luat moartea. Sînt puțini oameni pe lume care ar trebui să fie nemuritori. Ea și Ionel al ei au fost printre aceștia. Să știe ce-i lungul nasului, să știe, în cîmpia aceea unde pămîntul e ca untul, cum se fac lucrurile, mereu ca la începutul lumii. Cînd am văzut-o în coșciug m-a apucat un tremur în tot corpul. Nu era atît de frig, nu era nimic înfricoșător în jur. Dar ea se dusese și tremuram ca varga. Și de atunci pe Mărioara o tot visez. O visez cum a fost băgată în pămîntul ăla ca untul.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Curling-ul poate fi fascinant. Dar jucătorii de curling pot fi considerați sportivi?

Într-o seară, cu un televizor dat pe meciul de Liga 1 și unul întîmplător lăsat pe un canal care transmitea curling, ne cam zburau ochii spre această ciudățenie. Poate că partida de fotbal nu era tocmai o splendoare. Poate că bizarul acelei discipline ne-a atras. A și stimulat comentariile. Evident, numele nu poate fi ratat de un popor atît de iute la bășcălie. Dar cine sîntem noi ca să judecăm ce e și ce nu e sport, cine e și cine nu e sportiv? Curling-ul pentru noi e bizar, dar vă pot garanta că handbalul e atît de neobișnuit pentru americani încît, la Jocurile Olimpice de la Atlanta, gazdele au căpătat neobișnuita permisiune de a-l numi Team Handball, ca să nu existe confuzie cu nu știu ce îndeletnicire de-a lor. Europenii au fost extrem de enervați. Li s-a explicat calm că asta e, punct. O să ziceți: totuși, ce legătură între unii care lansează niște obiecte cu mîner pe gheață, secondați de alți cetățeni măturînd comico-frenetic în calea acestui castron alunecător, și un sport cu o venerabilă tradiție, care reproduce un gest imemorial – aruncarea unui obiect contondent către dușman. O fi, dar depinde de strămoși. Dacă ai tăi trăiau acolo unde lacurile rămîneau înghețate jumătate de an și trebuia să stea zi lumină la copcă, poate că îi apuca dorul unui joc cu pietre, poate desenau niște cercuri, poate că unii deveneau, iarnă după iarnă, din ce în ce mai buni în ochire și lovire. Poate că se luau la întrecere și astfel satul tău rezolva un conflict cu satul vecin în loc să se taie oamenii între ei, cine știe? Și uite-așa, hop sportul! Cei de vîrsta mea, în copilărie, trimiteau pe asfalt bucăți dintr-un soi de gresie către un cerc din care trebuiau scoase prin glisarea acestor chestii fie ambalaje de gumă de mestecat (cu cît mai americane, cu atît mai valoroase), fie capace de bere bătute cu ciocanul (cu cît mai germane, cu atît mai bine). Era un sport de cartier. N-a ajuns olimpic. Dar asta nu mă face să descalific și curling-ul, și pe practicanții lui. Dacă ajungem să spunem că un sport e mai sport decît altul, nu cred că sîntem pe un drum bun. Pot zice doar că nu e de pe strada mea. Și am trecut de perioada în care credeam că în cartierul vecin cresc monștri cu șapte capete. Deși...

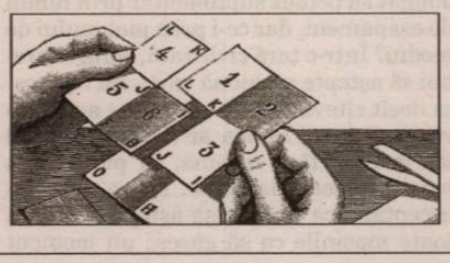

Petre M. IANCU

Cenzura în era cibernetică

Mai nou, în numele drepturilor de autor, s-a găsit o majoritate în PE să voteze în favoarea unei reforme legislative dubioase, menită să adapteze la era digitală norme vechi. Dîndu-le creatorilor (europeni) bani luați de la giganții (americani) ai Internetului gen Google. Sau Facebook și compania. Dacă va ajunge să fie aprobată în forma ei actuală, cu tot cu articolele ei controversate, de liderii UE, noua reglementare va reclama indirect, între altele, introducerea așanumitelor filtre de *upload*. Acești algoritmi ar verifica și cenzura automatizat conținuturile încărcate și puse în circulație pe net. Automatizate le-ar fi, desigur, și erorile. În plus, altă prevedere necoaptă preconizează perceperea de taxe pe link-uri, prin intermediul cărora se amplifică riscul controlului conținuturilor din motoarele de căutare. După cum pe drept se tem criticii reformei, cetățeanului i s-ar putea prescrie, astfel, ce anume i se dă voie să afle și să aprofundeze. Și ce nu.

Mai grav e că s-ar crea astfel o veritabilă infrastructură a cenzurii în Internet. Iar toate acestea s-au întîmplat în PE în pofida masivelor proteste ale unui număr impresionant de oameni, inclusiv maturi, manifestînd alături de așa-zișii *„digital natives"*, de elevi și de studenți. Legea a fost adoptată totuși la Strasbourg cu girul, votul și patalamaua creștin-democrației și social-democrației germane și europene, fiind apoi ipocrit contestată de unii politicieni aflați în campanie electorală. Care s-au speriat de anvergura protestelor. Or, asumarea noii norme a avut loc într-o fază în care, avariată și descompusă de forțe centrifugale, Europa e în criză grea, iar alegerile europene care bat la ușă riscă să livreze puhoaie de voturi extremismelor antieuropene de orice nuanță și direcție.

Ei bine, în această fază politică critică, adepții creștin-democrați ai unei norme „a cenzurii în rețea", cum îi spun contestatarii, și-au permis vituperări de o falsitate, de o insolență și de o aroganță fără precedent în disputele politice occidentale. Promotorii CDU ai legii drepturilor de autor au susținut astfel, cu toată seriozitatea, că protestatarii care se opun reformei n-ar fi *reali*, cîrteala lor fiind produsul unor *„boți"*. Ca reacție la demonstrațiile la care, surpriză mare, „roboții" s-au înființat în carne și oase și s-au dovedit bipezi extrem de vii, s-a schimbat placa. Promotorii zisei legi a cenzurii au susținut, cu jalnice inflexiuni antiamericane, o ușor modificată versiune a tezei sorosiste a PSD. Potrivit variantei CDU, marile concerne (neapărat americane) i-ar fi *plătit* și *manipulat* pe prezumtivii *„idioți utili"* să iasă în stradă. Că, în replică, politicienilor caduci ai Angelei Merkel li s-a reproșat că au mari dificultăți în a pricepe fie chiar și chestii dintre cele mai simple despre păcătoasa lume digitală, nu mai e decît detaliul hazliu al unei potențiale tragedii. Căci, în mod trist, a cîștigat cenzura. Iar de pierdut a pierdut libertatea net-ului. Ispita cenzurii cibernetice din motive economice se împerechează lesne cu tentativa forfecării din rațiuni politice. La Paris, triumviratul Europei, compus din Juncker, Merkel și Macron, l-a primit cu o gingășie diplomatică demnă de o cauză mai bună pe Xi Jinping, împăratul neîncoronat al cenzurii chinezești. Una similară celei iraniene sau rusești, pe bază de rețele interne care, din unghiul regimurilor totalitare, au virtutea terifiantă de a fi perfect compatibile cu demersuri de supraveghere digitală totală a populației. De pildă a celei comunizate a Imperiului de Mijloc. Ca și de spionaj extern. Ori de război hibrid.

Marea problemă nu vizează însă doar aparatele răsăritene de îndoctrinare, cenzură și război hibrid. Ori jurnaliștii care prind brusc „drag de PSD". De la care mai nimeni nu se putea aștepta, realist, la performanțe mai puțin nocive. Alertă maximă trebuie să provoace, în schimb, tentațiile occidentale de a „rezolva" prin foarfece și blocări de semnale, pagini, articole, cărți și discursuri demontînd și contestînd legitim, din interior, potențiale pervertiri ale societăților deschise. Extrem de îngrijorătoare, bunăoară, e tendința unor universități precum Cambridge, ori lanțuri de librării, precum cea mai mare, neozeelandeză, de a imita reflexele medievale ale Bisericii Catolice și de a pune la index profesori conservatori incomozi pentru elita progresistă, relativistă și corectă politic, ca Jordan Petersen. Ori cărțile lor.

E adevărat că nimeni n-a rezolvat satisfăcător paradoxul toleranței, descris de genialul Karl Popper. Potrivit căruia o societate tolerantă nu poate fi concesivă la infinit (față de neîngăduința fanatică) dacă nu vrea să fie acaparată de intoleranță. Dar cine și pe ce criterii determină unde e legitim să-nceapă să intervină foarfeca anti-intoleranței? În fapt, e legic, în opinia mea, ca ispita extremistă să crească pe măsură ce societatea își extinde toleranța, deschiderea și libertatea. Reluîndu-l și parafrazîndu-l pe Erik Hoffer, în condiții optime se amplifică frustrările tuturor celor care eșuează, în mod necesar, din motive subiective. Și ale celor ce *se tem* să dea greș în viață din pricina propriilor neajunsuri. Și care, ca să scape de povara răspunderii pentru propriul eșec, în speță pentru inadecvarea propriului eu, devenit insuportabil într-o lume a șanselor egale în care alții profită de libertate și reușesc, se autoanulează, umplînd golul rezultat cu fanatism. Refuză, deci, individualismul, dînd frîu liber resentimentelor (în numele unui salvaționism) spre a cotiza la varii teorii ale conspirației, precum antisemitismul, teorii subîntinzînd forme, adesea naționaliste sau religioase, de extremism și tiranie, întotdeauna colectiviste.

Replica adecvată la acest pericol nu-mi pare a fi cenzura ideii. Căci nu ideea (oricît de stupidă ar fi) este dușmanul. Ci fanaticul potențial violent. Replica adecvată ideii este argumentul. Și abordarea fermă și eficientă a nebunului periculos, cînd destinatarul argumentului preferă să rămînă surd.

Și să pună mîna pe armă.

ready made

Cum se învață românește

„Într-o «carte de cetire» pusă în mâna elevilor de clasa a IV-a primară în județul Prahova (numele autorului nu ne interesează întru cât cartea este «aprobată de onor. Minister») se pune în josul bucăților de proză și versuri câte un glosar. Găsim în acest glosar următoarele explicații din cuvinte: [...] oul struțului «este ceva mai mic decât o căciulă» [...]."

Cuget Clar (Noul „Sămănător"),
Anul I, 1936-7

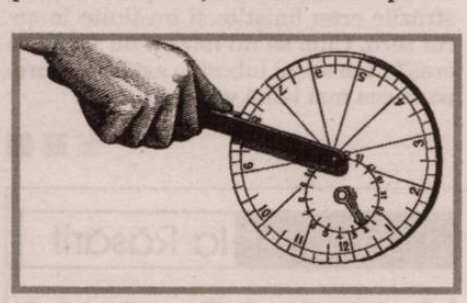

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Șoferul-pieton

Vă rețin atenția cu cîteva informații din trafic, mai exact cu două vorbe despre o problemă academică în producția și consumul de știință. Aș numi-o problema șoferului-pieton. Mă interesează diferența între standardele la care ne considerăm ținuți în propriile noastre contribuții academice – articole, rapoarte etc. – și standardele în funcție de care judecăm contribuțiile altora.

Înainte să-mi lămuresc și eu mai bine gîndurile, ceea ce vreau să zic e cam asta. Cînd conduc și mă apropii în viteză de o zebră, mă enervează la culme să văd că un pieton își aduce aminte tocmai atunci să traversez și eu, grăbit, cu teama în suflet, să nu deranjez. De ce mai e pusă zebra acolo, din banii mei, dacă nu tocmai ca să pot trece cu prioritate? De ce trebuie să așteptăm, în ploaie, cu plasele de la supermarket care ne taie mîna, în timp ce șoferii care ascultă muzică la căldură trec ca vodă prin lobodă?

Paradoxul șoferului-pieton mi se pare destul de prezent în cercetarea științifică. Noi, asta trebuie să spunem de la bun început, lucrăm în condiții extrem de dificile. Sîntem prost plătiți – banii în cercetare sînt o glumă –, iar cei care ar trebui să ne ajute nu ne ajută. Fă știință, citește

Acest standard dublu
pe care îl manevrăm cu atîta eleganță.

să treacă. Trebuie să frînez puternic, riscînd un accident. Pietonul traversează și se vede că intenționat abia își tîrîie picioarele, în vreme ce eu aștept și mă văd obligat să poluez suplimentar prin fumul de eșapament, dar ce-i pasă pietonului de mediu? Într-o țară civilizată, omul ar trebui să aștepte un pic să trec – nu l-ar costa decît cîteva clipe! –, ar putea apoi traversa și toată lumea ar fi fericită. Cînd ies în oraș fără mașină, ca pieton, am mari probleme la zebre. Mi se pare inacceptabil că trebuie să aștept să treacă toate mașinile ca să găsesc un moment tot, nuanțează pînă-n pînzele albe, asigură-te că engleza este fără cusur, la sfîrșit recitește și revizuiește după o zi, după o săptămînă, și din nou după o lună – cînd noi avem atîtea pe cap. Cum să nu-ți scape cîte ceva? Ar fi îngrijorător dacă n-am avea și scăpări. Dar noi știm exact cum ar trebui făcute lucrurile, și într-o zi, așa le vom face. Mediul academic nu ne încurajează însă; e dezolant să vezi ce publică alții! Deschizi un articol și vezi imediat că sînt lucruri care s-au mai făcut, apă bătută în piuă, bibliografie necitită, copiată din articolele altora, engleză schimonosită... Asta în timp ce își dau salarii nerușinate din granturile pentru cercetare. Ei nici nu trebuie să facă nimic, doctoranzii și asistenții fac de fapt cercetarea, scriu pînă și textele, lor le rămîne doar să le mai revadă puțin, dar nici asta nu se ostenesc să facă.

Ceea ce spun e, la urma urmei, banal. Acest standard dublu pe care îl manevrăm cu atîta eleganță și pe care îl potențăm printr-un discurs al frustrării ca mod de viață nu poate fi justificat prin faptul că, psihologic, nimeni nu e mai presus de *bias*. Chestia e că noi sîntem, simplu spus, niște oameni extraordinari, facem ce putem în condițiile date și încă ceva pe deasupra, și, dacă e să fim sinceri, facem mai bine la ochi decît fac alții la aparate. Viața noastră e grea, sistemul ne leagă de mîini și de picioare și chiar și-așa munca noastră rezistă prin valoarea și onestitatea ei; alții vin lansați pe culoar, viața lor e ușoară și prosperă, și chiar și-așa ei dau rasol. Noi, cînd încălcăm și noi o dată legea, o facem pentru copilașii noștri – ceilalți o fac din perversiune. Cînd conduci și te prinde pe zebră „culoarea roșie a semaforului" (ăsta e titlu de roman), este pentru că te grăbeai într-o situație extrem de delicată și ai crezut că apuci să treci; cînd tu vrei să traversezi și te vezi nevoit să-i ocolești unuia mașina, îi dai mitocanului un pumn în capotă. Cînd conduci și unul vrea să iasă de pe un drumeag și să se bage să facă și el stînga, îl claxonezi să stea naibii acolo să-și aștepte rîndul; cînd vrei tu să ieși de pe o stradă fără prioritate, te doare mîrlănia celor care nu înțeleg că fără solidaritate nu ajungem nicăieri, că fără semafor stai zece minute ca să te poți strecura printre mașinile de pe ambele sensuri.

Îmi dau seama că de multe ori, cînd vizitez săpătura altuia, nu-mi scapă nimic din ce ar putea fi, la o adică, criticat (mă gîndesc că e valabil și pentru laboratorul altuia, ora de curs a altuia etc.). Într-o fracțiune de secundă observ pe cineva care desenează un profil cu ochelari de soare, care falsifică percepția caracteristicilor solului. (Că eu îmi pun din cînd în cînd ochelarii, e altceva. Mă dor ochii; și-apoi oricum nu se poate distinge mare lucru...) Mă strîmb cînd observ un profil care nu e perfect vertical și neted ca ușa metalică. (Că eu nu reușesc să obțin un asemenea profil e altceva; la mine solul e nisipos, are pietricele, a plouat, un muncitor a făcut o greșeală, eu sînt prost plătit, românii au fost sub ocupație otomană.)

Nouă, și științei pe care o facem, este potrivit să ni se aplice criteriile de evaluare din lumea reală. Legea trebuie să fie flexibilă, totul trebuie cîntărit cu o doză de detașare filozofică, aducînd omului o cafea și ascultînd cu un zîmbet ce s-a întîmplat și de ce. Pentru noi a inventat Heisenberg celebrul său principiu – publicarea rezultatelor arheologice nu poate fi niciodată simultan promptă și completă. Celorlalți, și științei lor, li se aplică criteriile absolute dintr-o lume ideală. *Ordnung muss sein*. Nu stăm să ne tîrguim. Greșeala e greșeală și se plătește. Claxoane.

Abia aștept să-mi iau o barcă în Cișmigiu, să lucrez la un articol.

Galip DALAY

Turcia – „omul bolnav“ al NATO

La 70 de ani de la înființare, NATO se confruntă cu o criză unică în istoria sa. Turcia, membru NATO din 1952, a încheiat o tranzacție pentru achiziționarea unui sistem de apărare aeriană S-400 din Rusia. Dacă vînzarea va avea loc, viitorul statutului de membru NATO al Turciei – și al legăturilor sale mai extinse cu Vestul – va deveni discutabil.

În pofida avertismentelor din partea SUA și NATO, Turcia pare hotărîtă să ducă pînă la capăt achiziția S-400. Ceea ce a provocat amenințări tot mai sonore din partea oficialităților SUA, care sugerează că Turcia s-ar putea confrunta cu sancțiuni pe mai multe fronturi.

De exemplu, patru senatori SUA au introdus în luna martie un proiect de lege bipartizan, care va întrerupe, în caz că tranzacția S-400 va fi dusă la capăt, participarea Turciei la programul avioanelor de vînătoare F-35. Ceea ce, date fiind sensibilitățile care gravitează îndeobște în jurul tehnologiilor militare NATO, ar putea bloca multe alte canale de cooperare și de achiziție a mijloacelor de apărare între SUA și Turcia. Afacerile Turciei cu Rusia ar putea chiar declanșa activarea CAATSA („Legea de contracarare prin sancțiuni a adversarilor SUA“), care ar duce la sancțiuni nu numai în sectorul apărării, dar și în cel al precarei industrii financiare turcești.

Astfel de măsuri ar agrava indubitabil tensiunile deja existente între Turcia și SUA/NATO. Dar, în ciuda retoricii înfierbîntate a ambelor părți, încă mai este timp pentru soluții creative. În 2015, Turcia a anulat o tranzacție similară cu China, pentru achiziționarea sistemului de rachete HQ-9, și a optat să coopereze cu producătorul franco-italian Eurosam. Astfel, Turcia ar putea suspenda fără probleme oferta S-400, fără să trebuiască să renunțe la alte tranzacții cu Rusia.

Chiar dacă se va improviza o soluție pentru acest impas, problema de profunzime rămîne. Disputa S-400 e doar cel mai recent exemplu despre cum achizițiile militare au creat o falie între Turcia și aliații săi vestici. Din punctul de vedere al Turciei, partenerii săi vestici nu au făcut destul pentru a integra industria sa prosperă de apărare, prin transfer tehnologic și formule de producție colectivă. Prin contrast, firme chinezești și, în mai mică măsură, rusești s-au arătat mai receptive la așteptările Turciei, în contextul achizițiilor militare ale acesteia.

Interesele industriei de apărare autohtone a Turciei reprezintă însă doar unul dintre aspecte. În linii mari, Turcia și Occidentul trec printr-o separare politică, strategică și geopolitică, reflectată, cel mai recent, în percepția diferită a celor două părți asupra amenințărilor și alianțelor din cadrul conflictului sirian. Ca putere regională, Turcia e tot mai anxioasă cu privire la statutul ei vizavi de Vest. În vreme ce statutul ei de membru NATO a devenit o sursă permanentă de fricțiuni, perspectivele Turciei de a fi primită în Uniunea Europeană au dispărut cu totul. Ca atare, Turcia și partenerii ei occidentali au început să pună sub semnul întrebării locul deținut de Turcia în „Clubul vestic“.

Mai mult, criza de identitate geopolitică a Turciei a coincis cu o prăbușire a cadrului de securitate din timpul Războiului Rece, care s-a bazat întotdeauna pe un parteneriat între Europa și SUA. În contextul reconsiderării angajamentelor SUA față de aliații săi, Turcia a început să-și protejeze propriile mize geopolitice și să urmărească o autonomie strategică crescută, dincolo de politicile sale externe și de securitate.

Problema este că, în momentul de față, pe masa de joc nu se află nici o miză convenabilă. Avînd o economie aproximativ de mărimea celei italiene, Rusia nu își poate permite să piardă Vestul, ca partener economic și comercial. Și, în afară de nemulțumirea pe care o împărtășesc față de Vest și de cooperarea militară din Siria, Turcia și Rusia nu au prea multe în comun. Nici aspirațiile lor geopolitice, și nici alianțele lor regionale nu sînt compatibile; fiecare dintre ele a rîvnit la teritoriul celeilalte, de secole.

Cu toate acestea, e posibil ca Turcia să urmărească un parteneriat de durată cu Rusia. Începînd cu a doua jumătate a anului 2016, cooperarea cu Kremlinul i-a acordat Turciei un avantaj strategic în Siria, unde și-a creat, de-a lungul malului vestic al rîului Eufrat, propria zonă de control. Acum însă, cînd chestiunea S-400 se apropie de un punct critic, avantajul strategic de odinioară se transformă rapid în vulnerabilitate.

În acest punct, Turcia nu are nici o opțiune convenabilă. După cum o arată insistența de a duce la capăt tranzacția S-400, angajamentul ei față de Rusia a creat deja anumite dependențe, care vor continua să sporească dacă SUA și alte state membre NATO vor introduce sancțiuni.

La fel ca încercarea ei de a împăca apartenența la NATO cu căutarea pe cont propriu a unei autonomii strategice, oscilarea Turciei între diferitele centre de putere nu poate fi durabilă. Mai devreme sau mai tîrziu, Turcia va sfîrși împotmolită între aliații ei de odinioară și noile ei parteneriate fragile. Iar, la nevoie, nu se va putea bizui pe nici unul.

***Galip Dalay** este cercetător invitat al Universității Oxford și fost bursier ICP-Mercator la Institutul German pentru Afaceri Internaționale și de Securitate, din cadrul Fundației pentru Știință și Politică (SWP) din Berlin.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

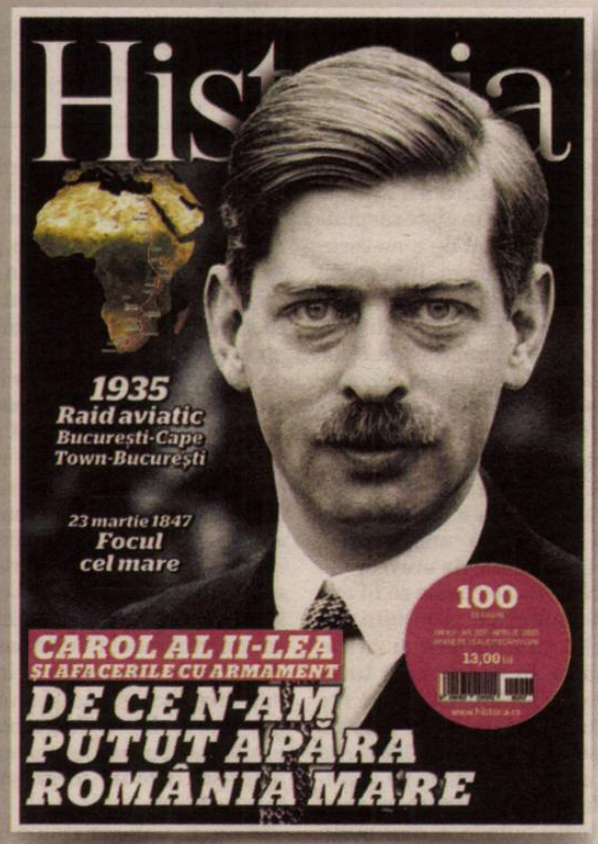

DIN 15 APRILIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

România la Luvru

Ce ar zice Ștefan cel Mare dacă ar vedea că stindardul său liturgic care îl înfățișează pe Sfîntul Gheorghe va fi expus la unul dintre cele mai importante muzee din lume, Luvru?

Expoziția dedicată României de la Luvru, care va fi deschisă între 17 aprilie și 29 iulie (a.c), este prima de acest fel din ultima lungă perioadă de timp. La celebrul muzeu parizian nu au mai fost expuse obiecte de artă românești de dinainte de al Doilea Război Mondial. Sezonul Franța-România (1 decembrie 2018 – 14 iulie 2019) reprezintă, așadar, prilejul perfect pentru a broda încă o pagină de istorie culturală între cele două țări.

Organizatorii s-au gîndit că broderiile de inspirație bizantină realizate în Țara Românească și în Moldova între secolele al XV-lea (a doua parte) și al XVII-lea vor atrage și impresiona publicul francez. Mătasea, catifeaua, firele de aur și de argint, perlele și pietrele prețioase folosite pentru a realiza cu multă migală broderiile bizantine ar reprezenta argumente valide pentru alegerea curatorilor. Firește, în subsidiar, pe lîngă semnificația și importanța în sine a acestor obiecte liturgice, puse în contextul epocii lor istorice.

Expoziția „Broderii de tradiție bizantină în România“ de la Luvru conține 27 de piese brodate care provin de la Muzeul Național de Artă al României, de la Muzeul Național de Istorie a României și de la mănăstiri precum Trei Ierarhi, Putna și Sucevița.

Din Iași, de la Trei Ierarhi, de exemplu, au ajuns la Luvru două broderii, fiecare reprezentînd cîte un omagiu pentru soția (prima) și fiul lui Vasile Lupu, ctitorul lăcașului de cult. Acestea au mai fost expuse în 1927 la Paris și la Geneva.

Piesa centrală a expoziției este așanumitul Steag al lui Ștefan cel Mare, de care am amintit mai sus, brodat cîndva la începutul secolului al XVI-lea și dăruit de domnitor unei mănăstiri din Muntele Athos. Istoria obiectului cu mare încărcătură religioasă, care îl înfățișează pe Sfîntul Gheorghe așezat pe un tron (și care, din păcate, conform specialiștilor, a fost restaurat într-un mod nu tocmai corespunzător), se și leagă în mod direct de Franța: broderia a fost recuperată în timpul Primului Război Mondial de Armata Franceză, care a predat-o României în cadrul unei ceremonii ținute la Paris în 1917. Acum, obiectul religios se va întoarce în capitala franceză pentru cîteva luni.

Părerea lui Ștefan cel Mare va rămîne un secret. Brodat cu fir de aur, firește.

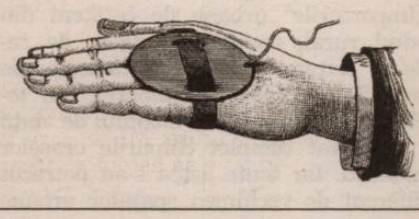

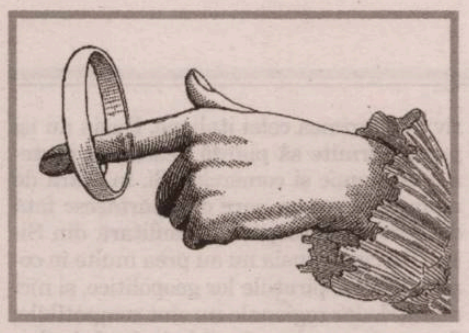

Selma IUSUF

legende **urbane**

Ieșirea din bulă

Sînt varză. Am impresia că știu pe ce lume trăiesc, că-mi conștientizez bine doza de prostie, neputințele, ba chiar limitele de înțelegere și acceptare. Știu pe naiba. De o bucată bună de vreme mă mișc pe traseul ăsta fix al meu, cu garduri de o parte și de alta, ca tramvaiul 41. Două-trei stații de metrou prin centrul orașului, cîteva cîrciumi cu prietenii, citit și uitat mult la televizor, știri înghițite cu linguroiul, cu polonicul, cu hîrdăul de cele mai multe ori, plimbări prin zone cu case încă frumoase ale Bucureștiului, Netflix, avocado și ouă fierte moi. Poșate, pardon. O ieșire întîmplătoare printr-un cartier necunoscut – o adevărată excursie exotică. O ieșire cu trenul șase ore dus, șase întors pe o distanță de numai două sute și ceva de kilometri – uimiri și tristeți apăsătoare.

Prima întîlnire a fost chiar pe peron, unde mi-am pus rucsacul la picioare și mi-am aprins o țigară. Pe o bancă, alături, o bătrînă se uită lung la mine. Biata de ea, arată făcută din bucăți. E rufoasă, cu niște fuste lungi, o haină bărbătească pe ea, în cap basma. Îmi întinde niște bilete de tren: „Ia vezi, mamă, ce scrie acolo?“ Are fața adînc brăzdată de riduri în toate direcțiile. Greu de imaginat așa haos pe chipul cuiva. Ai, de regulă, liniile orizontale pe frunte, laba gîștii, verticalele dintre sprîncene, naso-labialele adînci, raza de riduri, ca un soare, din jurul buzelor. Fața ei era ca un meteorit explodat. Mă uit pe bilet. „Mergeți la Bacău, nu?“, îi zic. „Da-da“, face, și i se lumineaza fața aia devastată de un desenator nepriceput. „Păi“, zic, „trebuie să vă duceți la linia 8, vedeți“, zic, și-i arăt biletul. „Nu știu carte“, zice, și mie îmi vine să-mi dau un pumn în cap. Evident că nu știe și nu va ști să citească nici nenorocita asta de linie 8, iar ea stă gresit, la 6. „Vă duc eu“, zic, îmi culeg rucsacul și-i iau sacoșa de lîngă ea – o paporniță vestedă de la Lidl plină cu te miri ce, al naibii de grea. Îmi zîmbește cu niște dinți care arată exact ca niște cocoloașe de mămăligă. O las la 8. „Trenul vine în juma' de oră“, îi zic, „succes“, îi zic, și fug la linia mea. Sper c-a reușit să ajungă cu bine.

La coborîre, după șase ore chinuitoare și peisaje dezolante ale țării mele… Aici o să mă opresc puțin. Țara asta arată descleiată. Ruptă și împrăștiată anapoda între gări afumate, cîmpuri neîngrijite și miriști care ard. Locurile de joncțiune între localități și *no man's land*-urile sînt pline de gunoaie. Șanțurile, pline de gunoaie. Dintr-o mică gară, cu acoperișul într-o rînă, rămîn în cap cu imaginea unei impiegate micuțe care poartă o vestă portocaliu-fosforescent care-i ajunge undeva sub genunchi. În geamurile murdare ale gării sînt mușcate înflorite. Blocuri mizere lîngă șinele de tren, mai încolo pasc niște oi. „Cum o fi să stai aici?“, zic eu, dintr-un tren mizerabil, într-o țară desfundată, mă desprind de mine și mă văd ghemuită pe scaunele astea tocite și dubios pătate, mă văd din ce în ce mai mică, de sus, pînă mă fac ca un vîrf de ac.

La coborîre, după șase ore chinuitoare, două femei în vîrstă se canonesc să coboare scările spre pasajul mizerabil care ne scoate pe toți în fața gării. Au niște trollere evident grele și nimeni, absolut nimeni nu se gîndește să le ajute. În jur sînt tipi în putere cu un aer absent de hipopotami. Absolut toți. Îmi pun rucsacul în spate și le cobor eu valizele. Dumnezeule, ce-or căra oamenii ăstia? Strîng din dinți și cobor. Mi-au ieșit brațele din umeri, mă tem că, odată lepădate valizele, or să mi se tîrască mîinile pe jos ca la cimpanzei. Cele două bătrîne sînt și ele vraiște. Cum or călători, cum or trăi? De ce naiba trebuie să arate atît de muncite și senine în nefericirea lor? Îmi vine să le scutur, să le îmbrățișez, să le plîng pe umăr într-un acces isteric de tandrețe. Ele sînt *cool*, îmi mulțumesc și mă uită în următoarea secundă.

„Ia te uită“, îmi zic, „ești profetul ăla bun din toate cărțile sfinte, cu blugi, bocanci și cercel în nas, un metru șaișunu de zgîrciuri și oase care s-au topit de cum a ieșit din Canaanul lui în lumea de afară. Zeii tăi, El, Baal, Yam și Anat, au rămas prin Piața Romană, iar în fața ta șuieră viața reală.“ Care e teribil de nasoală.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

S.O.S. Hobița (9)

„Cumințenia Pămîntului pare a purta vina de a face parte din umanitatea, de îndreptățită afirmare a animalității ei. Atitudinea acestei «cumințenii» nu pare a fi decît apărarea femelei primitive de orice mai timpuriu atac, decît în afară de ceasul rutului care bate cînd ațîțarea consonantă se pronunță și care singură hotărăște ca ea, *Cumințenia Pămîntului,* să devină primitoare. *Cumințenia Pămîntului* pentru Brâncuși a fost un meliorativ ironic de apelație cu nuanță de reproș, uzuală graiului românesc, care arată tocmai contrariul, ca și «apa chioară», care e denegarea apei limpezi, clare, precum ca și «n-aude, n-a vede, n-a greul pămîntului», pentru auditiv. Potrivit noului său crez de artă, afirmat prin *Sărutul* și chiar prin *Rugăciunea,* căci pentru clădirea acestora din urmă Brâncuși a eliminat modelul viu, pentru *Cumințenia Pămîntului* nu i-a pozat de asemenea nimeni. Înaintea lui stînd doar ideea și steiul, și steiul și ideea, amîndouă făcînd tot unul pentru el, cu mintea trează la viziunea interioară și cu dalta urmărind firul mineralului, respectîndu-i accidentul cînd acesta devine revelator: sclipirile de mică ale obrazului cioblu al *Cumințeniei Pămîntului.* Pentru *Cumințenia Pămîntului* Brâncuși a avut la îndemînă un material excepțional, unul dintre puține de care Brâncuși a dispus îndeosebi la începuturile lui. *Cumințenia Pămîntului* nu este un pamflet împotriva femininului – cum s-a insinuat – aceasta de altfel tot ca un reproș lui «Irimia» și cu prilejul faimosului *Portret al Principesei X. Cumințenia Pămîntului* nu este decît definirea teluricului feminin – în forma sa peiorativă, din zisa poporului român – care nu va împiedica să devină însă cel mai frumos edificiu carnal al vieții animale prin spiritualitatea formelor, totuși nu identice, genul uman: *Omul* și *Femeia.*“

V.G. Paleolog,
Tinerețea lui Brâncuși…

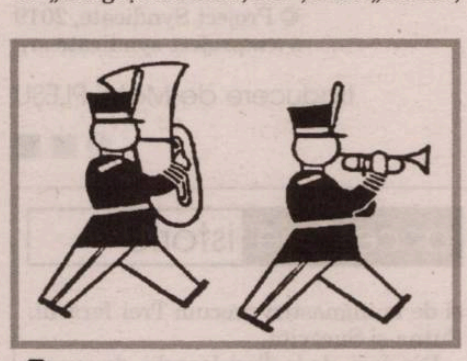

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Satul din centrul orașului

În afară de clișeele și de lucrurile cu adevărat fascinante, există și o parte mai puțin idilică a imaginii satului românesc. E partea aceea de sat care s-a mutat la oraș. Mai degrabă partea care a fost mutată cu forța în perioada industrializării comuniste. E un subiect pe care nu-l dezbatem de ieri, de azi.

E drept că nu sîntem, ca națiune, nici măcar ca evoluție în perioada modernă, vreo chintesență a expansiunii urbanului. Modelul de dezvoltare a orașelor din vechile provincii istorice care alcătuiesc România de după 1918 e extrem de diferit, de la o zonă geografică la alta. Iar aceste diferențe sînt unele profunde, de la influențele culturale pînă la structurile sociale și compozițiile etnice. Dar e limpede că ceea ce putea fi spectacolul unei diversități fascinante a devenit, după instaurarea comunismului, ceva de o tristețe dătătoare de depresie. Nu că depresia n-ar fi o realitate care însoțește, într-un fel sau altul, natura istoriei moderne a urbanului, oriunde va fi fiind el. Dar schimonosirea generală și profundă a orașelor noastre, în perioada comunistă, adaugă un sens suplimentar ideii de depresie.

„Importurile“ urbane de cetățeni din mediul rural, fenomene extrem de rapide și forțate, reașezările radicale ale compozițiilor etnice, schimbarea din temelii a narațiunilor și a modului de viață au modificat complet chipurile orașelor românești. Iar toate astea s-au petrecut indiferent de vechimea spațiilor urbane și de fundamentele culturale pe care se sprijineau. Totul petrecîndu-se pe fundalul destructurării oricăror echilibre ale zonelor rurale și al stingerii specificului local al unor zone vaste de pe tot teritoriul României. O bulversare totală și profundă, făcută în urma unui program minuțios de aneantizare a oricărui tip de valoare care nu aparținea noii orînduiri de după 1947. O amputare a oricărei idei de tradiție, de mod de viață, o lichidare a fiecărui detaliu care nu corespundea cu modelul de inspirație sovietică al noii societăți național-comuniste.

Urmele acestor dezastre se văd profund și azi. Nu doar în continuarea devastării cu ferocitate, sau pur și simplu cu indiferență, a patrimoniului arhitectural. Efectele profunde se observă în tot ceea ce se numește mod de viață, chiar dacă unele aparențe ale schimbărilor din ultimii treizeci de ani pot cuceri uneori privirea, pentru scurt timp. Și chiar dacă marile cartiere, creșterea și descreșterea masivelor capacități industriale, a tuturor intervențiilor colosale din acea perioadă, chiar dacă toate acestea sînt o realitate definitiv instalată, o stare de fapt. Da, e specificul nostru de acum. Da, e chipul lumii noastre, care nu poate trăi decît printr-o formă profundă de asumare. Mulți dintre noi ne-am născut între blocuri și am trăit cu cheia de gît, devenind, fără să știm, „omul nou“. Poate că nu întocmai omul nou pe care și-l dorea ideologia partidului unic, dar cu siguranță unul care păstrează date consistente din acel model, la care s-a lucrat cu sîrg. E parte din identitatea noastră. Și doar recunoașterea ei, asumarea și metabolizarea naturală a tuturor acestor date se pot articula în niște răspunsuri rezonabile. Doar efortul de a ne scruta alcătuirea, fără resentiment, mai poate atenua simptomele depresiei.

Iar adevărul e că chipul atît de hibrid al orașelor noastre, mai ales al celor din Muntenia și din Moldova, vine într-o anumită măsură și de mult mai departe, din istorie, nu doar de la „moștenirea comunistă“. Am trecut peste niște etape istorice și nu ne-am deprins încă, nici măcar acum, cu ideea de oraș. Nu e nici o rușine să mai ai încă rădăcinile unei culturi tradiționale, reminiscențele de univers ale spațiului rural. Nu e nici o rușine să fii așa cum ești, cu date culturale provenite din mai multe direcții, cu contraste și cu caracteristici specifice. Li se întîmplă tuturor oamenilor de pe lumea asta. Dar noi trebuie să învățăm să ne „folosim“ orașele. Să învățăm să ne locuim casele, blocurile și cartierele. Să ne umplem străzile și orice zonă a spațiului public de prezența unei comunități. Cu toate bunele și mai puțin bunele ei. Și nu doar cu o populație cenușie, tristă și arțăgoasă.

Gîndim, ne comportăm în viața de zi cu zi, și în funcție de chipul locului în care trăim. La fel de bine cum spațiul pe care îl locuim e, într-o anumită măsură, și expresia felului în care arătăm pe dinăuntru. Cînd te plimbi prin centrele orașelor noastre sau prin imediata lor vecinătate, cîinele care e gata să rupă gardul și să te facă praf nu e deloc o raritate. La rîndul lui, nu de puține ori, bietul cîine e ținut în lanț, în cel mai barbar mod cu putință. Poți să locuiești într-un hotel bun, dar să nu dormi toată noaptea de lătratul cîinilor de la casele din vecini. Multe dintre gospodăriile noastre de la oraș arată și „trăiesc“, de fapt, ca la sat. Într-un univers foarte diferit de cel urban, în care se găsesc. Muzicile care urlă, sunetul omniprezent al bormașinilor, felul în care sînt tratate animalele, lipsa oricărei griji față de mediu, lipsa oricărei considerații față de toate nivelurile de curățenie a spațiului public, felul în care se circulă, comportamentul de pe stradă, din spațiile pe care le împărțim cu alții, străzile desfundate și pline de noroi, gropile selenare, războaiele sîngeroase pentru un loc de parcare, toate astea și încă multe altele dau imaginea generală a unei isterii. Ceea ce e foarte diferit de forfota și de agitația unui spațiu urban european. Că ăsta e idealul spre care ne dorim să ne îndreptăm. Sau nu?!

Da, unii vor spune că e felul nostru de urban. Că e culoarea noastră locală. Dar asta nu va cauteriza nicidecum o nevoie arzătoare a multora dintre români. Aceea de a trăi într-un spațiu urban, așa cum se definește el și în alte locuri de pe acest continent. Și cînd nu-l găsesc aici, pleacă să-l caute în alte părți.

Anca MANOLESCU

Patriile noastre

„Patrioți în România, Europa merită mai mult“ – așa ar suna pertinent, după mine, o lozincă pentru alegerile europarlamentare. PSD ar dori, în schimb, instituții europene fermecate de performanțele corupției din România. Pline de admirație pentru perseverența cu care guvernanții atacă independența Justiției. Banner-ul PSD recomandă o Românie care cere considerație, beneficii, privilegii fiindcă întoarce spatele – grosolan – valorilor, ordinii, regulilor europene. Alte partide joacă și ele cartea naționalului țanțoș. Majoritatea au ales să „gîdile“ electoratul cu ceea ce – cred ele – îl face să vibreze. Dar o mare parte din electorat ar dori să trăiască în Europa, într-o Românie inclusă în ordinea europeană. Cu legi stabile, concepute pentru binele public, cu dialog între popor și guvernanți, cu posibilități de prosperitate care nu atîrnă de servilismul politic. Pentru o Românie participantă, cu specificul și capacitățile ei, la o atare ordine, Europa ar fi o patrie lărgită. Față de această patrie avem numai exigențe, pretenții, așteptări? Nu avem și responsabilități? Nu avem și datoria de a-i întreține mecanismele democratice, sănătatea Justiției, ethos-ul sensibil la profitul diversității, atenția față de demnitatea persoanei?

Ce fel de voce are, în România, Biserica privitor la europenitate?

S-a spus, pe drept cuvînt, că tradiția creștină a fost unul dintre fondatorii Europei, un formator de seamă al civilizației continentului. Au existat o mulțime de critici fiindcă din preambulul Constituției europene a fost eliminată mențiunea creștinismului drept una dintre rădăcinile lumii noastre. Dar, oricum, peisajul, arta, gîndirea, literatura, tradițiile continentului sînt pline de prezențe creștine. S-a spus că pînă și delimitarea politicului de religios, pînă și laicitatea a fost infuzată europenilor pornindu-se de la specificul mesajului creștin, cu distincția lui între „cele ale lui Dumnezeu“ și „cele ale cezarului“.

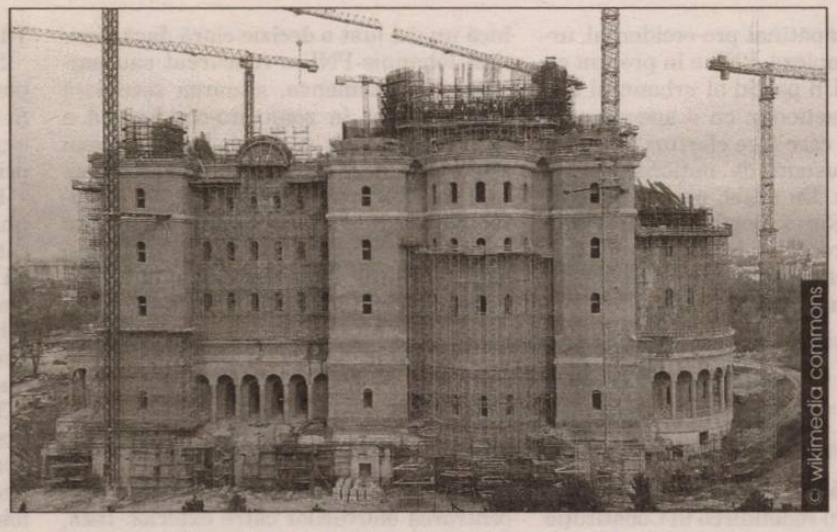

Între demnitatea transcendentă a persoanei și demnitatea ei „civilă“ nu sînt de făcut legături?

În Răsăritul european, Biserica are o voce ascultată, respectată de mulți. Ce spune ea în privința raportului național-europenitate?

În preajma alegerilor europarlamentare din mai 2014, Biserica Ortodoxă Română îi îndemna pe credincioși la vot. Le recomanda să aleagă candidații „care fac dovada că pot apăra și promova valorile creștine, în special familia tradițională, viața și demnitatea umană“. Biserica avea așadar un proiect pentru Europa, alegînd să susțină nucleul consacrat al societății (familia tradițională). Proiect legitim, dar lipsit de înțelegere față de anumite schimbări de mentalitate și de comportament din modernitatea tîrzie (apariția familiilor monoparentale și mai ales libertatea individului de a-și alege forma vieții private). Se făcea de asemenea referire la „demnitatea umană“. E o valoare pe care creștinismul răsăritean consideră că o poate restitui Europei cu un înțeles superior. Și că acest înțeles poate contribui la un suflu nou pentru comunitatea europeană. Dincolo de „demnitatea civilă“, de „demnitatea laică“ a persoanei, creștinismul (nu numai cel răsăritean) are conștiința demnității transcendente a persoanei: în irepetabilitatea sa, persoana e ființă după chipul lui Dumnezeu. Ea, persoana, face să transpară în lumea de aici imaginea divină. Ea, persoana, are de parcurs un destin care se joacă pe pămînt, dar ajunge pînă dincolo de lume.

Și totuși, pe cerul Bucureștilor crește, uriașă, Catedrala Mîntuirii Neamului. Ce se întîmplă cu „demnitatea transcendentă a persoanei“? Va fi persoana topită în colectiv, scăpată de responsabilitatea proprie, lăsîndu-și grija vieții de veci în seama uriașei construcții din preajma Casei Poporului?

Iar „neamul“ unde ar trebui plasat? Poate fi el asimilat unei Biserici? Nu cuprinde el și oameni, comunități de alte credințe, de alte convingeri? Biserica Ortodoxă Română, cu un rol esențial în configurarea istoriei și a culturii românilor, poate ea totuși să se identifice cu o categorie socio-istorică? „Neamul“ poate fi el înțeles drept o categorie capabilă de transcendență? Nu riscă această (nelegitimă) calificare să-i tragă pe credincioși prea grabnic spre ceruri? Să-i facă astfel neatenți la diversitatea religioasă și culturală a țării, la coerența, mereu de construit, a europenității? La încurcarea nivelurilor de realitate pînă la urmă?

Anul acesta, de sărbătoarea Bunei Vestiri, Patriarhul Daniel se bucura de participarea masivă la „Marșul Vieții“. Manifestarea reacționa, după el, împotriva unei „apocalipse“ (istorice) care ne pîndește. „Dacă noi, poporul român, continuăm cu avorturile, cîteva milioane pînă acum din 1960, vom pieri ca popor. Ne aflăm în declin demografic.“ Despre milioanele de români care pleacă la muncă ori la studii în Europa, în patria lărgită pe care și-o doresc, nu pomenea. Cantitativul era important, masa nașterilor, numărul de nou-născuți. Nu calitatea vieții pe care o vor avea în România. Patriarhul le promitea, în schimb, acestor nou-născuți, soluția transcendentă. „Fiecare copil are potențialul de a deveni sfînt... Nu numai cetățeni ai patriei pămîntești, ci și ai patriei cerești.“ De acord. Legitim ca speranță eschatologică. Dar pînă atunci? Discursul oficial al Bisericii are adesea problematice scurtături. Alături de „neam“, se grăbește să proiecteze în ceruri destinul persoanei. Însă mare parte din acest destin se joacă aici, pe pămînt. Pînă la patria cerească, nu e de avut grijă și de statutul persoanei în România de astăzi? Nu e de avut grijă ca România, ca Europa să fie ferite de populism, de naționalisme țanțoșe, de malversațiuni politice, de ideologii bazate pe ură? Nu atacă toate acestea demnitatea individului, libertățile, calitatea vieții lui? Între demnitatea transcendentă a persoanei și demnitatea ei „civilă“ nu sînt de făcut legături?

E drept că, în iarna lui 2017, cînd protestele împotriva OUG 13 adunau în stradă sute de mii de oameni, Patriarhul Daniel a numit corupția o boală care degradează persoana și a declarat că lupta împotriva corupției trebuie să continue. De asemenea, la sinodul panortodox din Creta, Biserica Ortodoxă Română a condamnat net fundamentalismul și a susținut dialogul cu alte religii, stîrnind astfel fulgerele tradiționaliștilor. Semnalul dat de Biserică privind sănătatea spațiului public, ca și deschiderea ei spre diversitatea religioasă, țin în aceeași măsură de valorile spirituale și de valorile europene. Pe deasupra, Biserica Ortodoxă Română este prezentă în comunitățile românilor din străinătate. Parohiile ei europene sînt locuri unde oamenii găsesc sprijin spiritual și practic, loc de întîlnire, de comuniune. Or, migranții se află acolo tocmai fiindcă apreciază ordinea, șansele, valorile de tip european. Înțelegînd să le fie alături, Biserica face implicit un exercițiu de întîlnire cu ceea ce ei prețuiesc.

Care va fi mesajul Bisericii pentru europarlamentarele de luna viitoare? Va vorbi ea doar despre patria cerească? Sau și despre „patria lărgită“, europeană, față de care avem responsabilități?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

O paralelă inegală

Socrates (cu accent pe prima silabă) e incoturnabila figură fondatoare a filozofiei europene. Toți gînditorii anteriori sînt numiți *presocratici*. Aristofan l-a satirizat în comedia *Norii*. Xenofon a fost primul său biograf entuziast. S-a spus, despre Platon, principalul său discipol, că l-ar fi reinventat. Fapt este că Socrate începe să fie comparat cu Iisus Hristos încă din veacul al II-lea, în scrierile apologetului Iustin Martirul și Filozoful. Apărarea noii religii dinaintea cezarilor implica, legitimator, recuperarea acestui mare controversat. În cartea secundă din *Viețile și doctrinele filozofilor iluștri*, Diogene Laertios compilează numeroase anecdote: descoperim acolo un personaj policrom (retor, investitor, bufon, dar și militar, atlet, închinător la altarul delphic și cîte altele). Memoria lui generează literatură, artă (de la frescele Voronețului la... Rubens) și incitante polemici. Raționamentul *more socratico*, în nevăzuta luptă a rațiunii cu *daimon*-ul, revine sub pana lui Augustin, Montaigne sau Pascal și inspiră asemănarea cu Iisus Hristos în textele lui Rousseau, Hegel, Kierkegaard, Nietzsche și Bergson. Cît este de valabil topos-ul acestor *vieți paralele?* Platonizanții florentini ai Renașterii (Salutati, Ficino, Ferobanti, Poliziano) aveau convingerea că Socrate ne dăruiește o *adumbratio Christi*. Putem spune că similitudinile au frapat imaginația fiecărei epoci, atingînd climaxul în secolul al XIX-lea, odată cu ofensiva catolicismului contra-revoluționar. Majoritatea contemporanilor lui Chateaubriand reiau fără rezerve tradiția unei *Confirmatio Christianorum per Socratica*. Nu toți romanticii au răspuns astfel zeflemiștilor din veacul al XVIII-lea, în frunte cu Edward Gibbon, cel care persifla comparația Socrate-Hristos, notînd că primul nu „s-a văicărit“ în fața morții. Joseph de Maistre, bunăoară, opina – ca bun reacționar – că moartea lui Socrate nu face decît să expună imoralitatea Atenei precreștine (tot el îl socotea pe Platon *plictisitor*). Mai numeroși par să fie, trăgînd linie, autorii pentru care Socrate reprezintă un arhetip christic, un soi de profet păgîn al Logosului, însărcinat cu misiunea de a demonstra că tragicul conferă vieții un sens și de a ne aminti că oricine spune adevărul are de suferit.

Chiar dacă ignorăm această istorie intelectuală, vedem cu ușurință punctele comune. Nici unul nu a scris, preferînd să-și răspîndească învățătura prin viu grai (lăsăm deoparte enigmaticele semne pe care Hristos le trasează în țărînă, cînd ia apărarea femeii surprinse în adulter). Amîndoi celebrează imperativul *nosce teipsum* (cunoașterea de sine ca act de pietate față de Spirit). Amîndoi acceptă o condamnare capitală evident nedreaptă și denunță „sofistica“, respectiv „fariseismul“. Și contextele istorice par afine: Atena amenințată cu hegemonia spartană, după războiul peloponesiac, Palestina ocupată de romani. În plus, cei doi sînt acuzați că tulbură ordinea cetății, smintesc tineretul, destabilizează cutumele...

În pofida acestor suprapuneri, cred că analogia Socrate-Iisus Hristos nu are sens decît la scară simbolică. Primul nu are trăsături mesianice, nici o dublă natură, teandrică. Jerfta sa, ingestia voluntară și aproape serenă a unei doze de cucută, nu privește păcatul lumii, ci împăcarea cu soarta. Aș spune mai curînd că întreaga carieră a toposului discutat *personalizează* (prin alegorie) tema relației complementar-tensionate dintre Atena (ca sediu emblematic al elenismului politeist) și Ierusalim (ca sediu solomonic al revelației monoteiste). Creștinismul nu a tranșat niciodată raportul acestor două cetăți exemplare. A preluat moștenirea filozofică greco-romană (de la apologeți și cappadocieni pînă la Ioan Damaschinul și scolasticii apuseni) așa cum a închis, sub Justinian, Școala din Atena, a dărîmat templele (cînd nu le-a transformat în biserici), a cenzurat partea licențioasă și teologică a literaturii antice, încreștinînd – uneori artificial – dimensiunea ei spirituală. Dacă l-ar fi întîlnit, Socrate l-ar fi înțeles pe Iisus Hristos, dar nu i-ar fi devenit adept.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

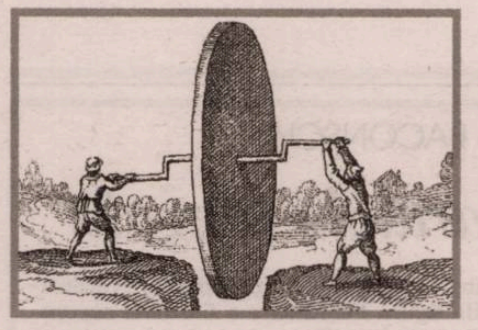

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Aproape cîștigător

E pentru prima oară în ani de zile cînd PNL își permite luxul optimismului. Cel puțin un sondaj recent pune partidul pe primul loc la intenția de vot, iar despre fantoma USL se vorbește tot mai puțin. Apoi, indiferent de rezultatele europarlamentarelor din această primăvară, PNL are motive să își mențină moralul relativ ridicat pentru că, la prezidențiale, Klaus Iohannis nu are încă un contracandidat serios. Reînnoirea mandatului președintelui îi va da acestuia un cuvînt greu de spus în felul în care vor arăta alegerile locale, generale și guvernările ulterioare. Teoretic, PNL este principalul beneficiar al unei astfel de evoluții. Electoratul lui Iohannis încă așteaptă de la președinte acțiune politică constantă, lipsită de echivoc și eficientă. Așteaptă și, deocamdată, pare răbdător.

Înlocuind, în retorica publică, anxietatea cu optimismul, PNL dă semne că a intrat într-un soi de cerc virtuos în care victoria e la milimetri distanță. Alegătorii săi împrumută raportarea asta după ce, la ultimele alegeri, o bună parte dintre ei, dezarmați și descumpăniți, au votat fără entuziasm, au pus ștampila pe altceva sau au preferat, pur și simplu, să se abțină. O priveliște rară pînă nu demult, zilele astea poți întîlni penelești care cred că trăim în cea mai bună dintre lumile posibile. E devreme însă, mult prea devreme. Dincolo de optimism, sînt întrebări și neclarități din aproape orice perspectivă ai privi partidul.

Identitatea. Oricine se uită în urmă poate observa că PNL nu mai seamănă aproape deloc cu partidul de acum 15-20 de ani. Odinioară o adunare de practicanți ai profesiilor liberale, corporatiști sau antreprenori, încăpățînat pro-occidental, urban și fără complexe, PNL e în prezent cu totul altceva. Un partid al urbanului mic și mijlociu, reacționar, cu o agendă conservatoare, pe care face eforturi să o țină ascunsă, și puseuri de naționalism toxic și păgubos. De altfel, pe axa Marian Munteanu – Rareș Bogdan, PNL a evoluat puțin spre deloc în ultimii doi ani. Adăugați la asta sprijinul lipsit de onestitate pe care majoritatea *„influencer*-ilor“ penelești l-au acordat anul trecut referendumului pentru redefinirea în Constituție a noțiunii de familie. Lipsa de onestitate vine din faptul că „liberalii“ au făcut eforturi considerabile pentru ca acel referendum să treacă, fără însă să își asume deschis în fața propriului electorat această intenție. S-a spus despre referendum că este un eșec major al lui Liviu Dragnea. Într-o măsură aproape egală, e și un eșec al PNL. Altfel spus, identitatea PNL nu mai e de mult liberală. E mai degrabă o coaliție de interese confesionale, locale și de capital autohton care sînt unite doar de nevoia de reprezentare, nu și de o idee comună.

Un partid al urbanului mic și mijlociu, reacționar, cu o agendă conservatoare.

Sondajele. Cifrele făcute publice în ultimele luni indică o tendință crescătoare. Explicațiile țin de exasperarea publicului în fața incoerenței guvernamentale (rușinea, în unele cazuri), o oarecare logică a acțiunii publice a partidului și ezitările din zona USR-PLUS, unde încă nu s-a luat o decizie clară dacă binomul Iohannis-PNL e concurent sau partener. De asemenea, situarea sezonieră a peneliștilor în zona pro-occidentală a spectrului politic a ajutat. Poate cel mai important lucru este însă finalizarea fuziunii cu PDL, un detaliu mai puțin discutat. Foștii oameni ai lui Traian Băsescu au comis un non-combat ostentativ în 2016 și asta s-a simțit. Între timp au avut loc negocieri interne, împăcări și reînnoiri de jurăminte. Rezultatul e o pace utilă și concentrarea eforturilor către exterior. Însă, pînă la confirmarea unui rezultat bun la vot, toate acestea sînt doar premise pentru o victorie, nu și un rezultat concret.

Asta pentru că o campanie electorală bună a USR-Plus ar putea invalida orice avans al PNL. Situația e identică dacă ne uităm spre ALDE, partid creat de foști liberali și a cărui simplă existență e un *reminder* permanent că PNL nu a reușit niciodată să se împace cu sine. Un posibil coșmar al strategilor PNL ar arăta cam așa: un număr impresionant de voturi, mai mult decît a luat vreodată partidul singur, care să ducă la un nefericit loc trei în spatele USR-PLUS și imediat înaintea ALDE.

Apoi, oricîte calcule s-ar face, realitatea din teren rămîne deocamdată neschimbată. Arcul compus din pesediștii lui Liviu Dragnea și pesediștii jenați conduși de Victor Ponta și Călin Popescu Tăriceanu rămîne dominant.

Sondajele pot crea senzația că „se poate“. Contextul însă se poate opune. Și adesea o face. Sloganul zilei la PNL e „Aproape cîștigător“. Sau „Aproape în primul rînd“, dacă vreți.

Președintele. Relația cu Klaus Iohannis a fost și va rămîne probabil complicată. Voioșia neinteligentă cu care PNL își leagă soarta de cariera președintelui ignoră de fiecare dată faptul că tot dl Iohannis era șef de stat în 2016, cînd performanța electorală partidului a fost mai degrabă dezamăgitoare.

Trece mai puțin observat și faptul că, insistînd pe tema referendumului pentru Justiție, președintele împrumută (confiscă?) o temă de campanie a USR și o folosește pentru a-și marca propriul teritoriu înainte de alegerile din toamnă.

Klaus Iohannis dă adesea senzația că nu are nici un respect pentru PNL, privind partidul ca pe o dependință din curtea proprie a cărei administrare îi provoacă plictis și, uneori, lehamite. Tipul acela de construcție pe care s-ar putea să te hotărăști într-o bună zi să o dărîmi și să o înlocuiești cu altceva. Relația PNL-Iohannis e dezechilibrată și confuză, asemeni unui mariaj aranjat de părinți. Mai devreme sau mai tîrziu se va rupe. Pentru PNL e esențial să știe care îi e locul într-o lume post-Iohannis. Acesta e însă un calcul care nu s-a făcut încă.

__Teodor Tiță__ este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.

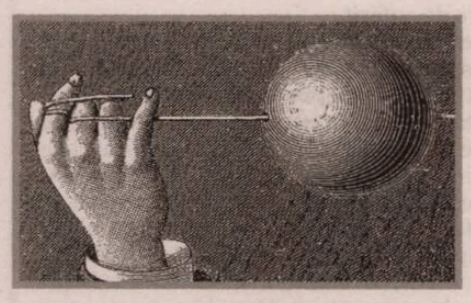

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Democrația reinventată

Marea dezbatere în Franța: o jumătate de milion de propuneri și de solicitări transmise prin intermediul platformei Internet dedicate, încă o jumătate de milion de contribuții notate în „caietele de doleanțe“ deschise la nivel local, prin scrisori și e-mail-uri, și zeci de mii de întîlniri directe la nivel local, în care au fost implicați 500.000 de oameni. Dacă e mult sau e puțin, doar inițiatorul acestui demers poate judeca, după propriile criterii. E însă evident că misiunea de a extrage din această consultare niște concluzii universale sau măcar reprezentative e complicată. Președintele însuși a ales patru mari teme: tranziția ecologică, fiscalitatea, reforma statului și a serviciilor publice, democrația și cetățenia. A orientat așadar dezbaterea spre temele care îl interesează. Să fie acestea într-adevăr subiectele care îi stîrnesc și pe cetățeni? Nu cumva mai sînt și alte teme arzătoare care au scăpat dezbaterii pentru că nu s-au pus întrebările cuvenite? Apoi, contribuțiile sînt pe cît de numeroase, pe atît de diverse. Sînt greu de extras soluțiile care generează consens. În fine, odată sintetizate aceste răspunsuri, responsabilitatea guvernului va fi cu atît mai mare. Statul ar trebui să transforme propunerile în politici publice, să adopte legi și măsuri concrete. Unele, poate, în contradicție cu promisiunile electorale inițiale, cu programul pe baza căruia au ajuns să guverneze. Atunci cînd Emmanuel Macron a inițiat această mare dezbatere, și-a închipuit probabil că direcțiile sale vor fi în mare măsură aprobate și că, relegitimat prin acest plebiscit informal și inedit, va putea continua pe aceeași linie, punînd între paranteze cele cîteva luni de intense frămîntări sociale și tot coșmarul cu mișcarea „vestelor galbene“. „Poporul“ (observați ghilimelele!) i-a transmis însă altceva.

În materie de fiscalitate, guvernului i se cere să scadă impozitele și taxele pentru cei mulți și să reducă fiscalitatea (inclusiv TVA pentru bunurile de strictă necesitate); în schimb, să impoziteze cu precădere veniturile mari și averile și să adopte măsuri mai ferme pentru combaterea evaziunii fiscale. Or, Emmanuel Macron nu e nici pe departe un susținător al impozitării progresive. În ceea ce privește organizarea statului, dezbaterea generează, pe mai multe niveluri, contradicții și ambiguități: acces mai larg al tuturor la serviciile publice, dar și consolidarea prerogativelor regaliene, descentralizare, dar și întărirea instituțiilor centrale, contestare a privilegiilor și remunerațiilor din sectorul public, dar și o prezență mai susținută a funcționarilor. Etc. Mult mai clare, adică mai puțin contradictorii, sînt concluziile la capitolul „democrație și cetățenie“. Dar e greu de presupus că Emmanuel Macron, guvernul său și actuala majoritate vor putea întreprinde pași concreți pentru a livra ce li se cere. Printre altele, consolidarea democrației prin introducerea unei reforme a sistemului electoral astfel încît să fie admise și contorizate voturile „albe“, votul proporțional (parțial) la alegerile legislative, eliminarea unor instituții (Senatul, Consiliul Economic, Social și de Mediu), diminuarea numărului de parlamentari. În schimb, o legislație care să-i protejeze pe avertizorii de integritate poate fi adoptată în legislatura curentă și nu presupune vreun efort instituțional. La fel și impunerea regulii că pentru a candida la o funcție publică, persoana în cauză trebuie să aibă un cazier judiciar curat (un fel de „fără penali în funcții publice“).

Angajamentul civic și dialogul bine structurat pot genera politici publice mai bune în folosul cetățenilor.

Tranziția ecologică a fost un subiect central în prima parte a mandatului lui Emmanuel Macron. Iar urgența climatică chiar e un subiect consensual, deși combaterea încălzirii climei presupune eforturi financiare. Să ne amintim că mișcarea „vestelor galbene“ a pornit tocmai de la o taxă pe carburant menită să finanțeze tranziția ecologică. Marea dezbatere a generat cîteva direcții de acțiune: dezvoltarea tehnologiilor „verzi“, mai multă reglementare, măsuri de reducere a amprentei umane asupra naturii.

Chiar dacă marea dezbatere nu oferă răspunsuri sau soluții, inițiativa președintelui Macron deschide un drum – de fapt, o cărare – spre o formă încă insuficient explorată: democrația participativă. Dacă a fost doar un experiment, dacă și cetățenii, și guvernul sînt dispuși să învețe ceva din această experiență, atunci Marea dezbatere a fost o reușită. Angajamentul civic și dialogul bine structurat pot genera politici publice mai bune în folosul cetățenilor. Dacă democrația reprezentativă trece astăzi, nu doar în Franța, printr-o criză gravă, acest exercițiu poate restabili încrederea cetățenilor în ceea ce credem că rămîne, pînă una-alta, cea mai bună formă de guvernare posibilă.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Copacul

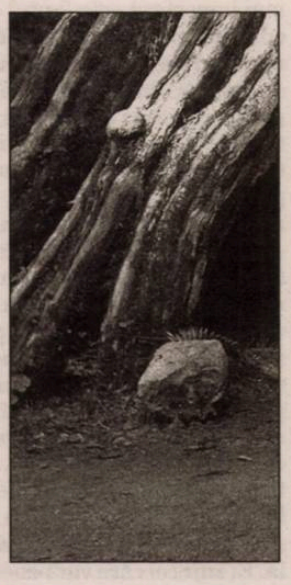

Texte și opinii de:

● Dan BĂRBULESCU (directorul Asociației Parcul Natural Văcărești)
„Arbori de oraș“
● Silvia CHIȚIMIA (scriitoare)
„Copacul Filosofic și Grădina alchimică“
● Daniil IACȘA (preot)
„Copacul vieții“
● ION Dan Trestieni (sociolog)
„Despre noi și duhurile copacilor“
● Ioana POPESCU (etnolog)
„Copilăria tăietorului de frunză la cîini“
● Valentina SANDU-DEDIU (profesor la Universitatea Națională de Muzică din București)
„Muzici și copaci“
● Vera ULARU (specialist în comunicare)
„Avem nevoie de 1,7 planete“

argument

Omul și copacul

Cred că Dosarul de față a pornit de la copacul pe care-l am mereu în fața ochilor cînd deschid geamul camerei în care lucrez. E un copac așa cum l-aș desena eu, sau cum îl desenam în copilărie, nici prea mare, nici prea mic, perfect proporționat, care se-nalță, falnic, deasupra unui zid cenușiu. Nu știu ce m-aș face fără copacul ăsta, precum și fără ceilalți cîțiva care au răsărit sub geamul meu. Care se usucă și suferă iarna, înfloresc paradiziac primăvara, devin apoi, conform tipicului, verzi și plini de păsări. Niciodată la fel, copacii ăștia îmi oferă o lume care mi-e aproape suficientă. Nu mă plictisesc niciodată uitîndu-mă la ea.

Tocmai de aceea mi-ar plăcea ca și alți locuitori ai orașului meu să se bucure măcar cît mine de copacii lor. Să aibă, cu toții, cîte un copac cu care să se trezească în fața geamului. Care să le țină umbră și care să-i facă să uite, cel puțin pentru o clipă, că trăiesc într-un oraș. Sau într-un loc anume, bine determinat.

Căci copacul e, pe lîngă dătător de viață și vital pentru supraviețuirea noastră, și un simbol universal. Știm cu toții, măcar ne-a trecut pe la urechi, de Copacul Vieții. Ce poate fi mai mult de atît? Pomul cunoașterii binelui și răului. Copacul Filozofic. Grădina Raiului. Grădina alchimică. Bradul și stejarul, copaci sacri. Și lista ar putea continua la nesfîrșit, aproape. Pentru că arbori sînt pînă și-n muzică, chiar dincolo de „Copacul“ lui Aurelian Andreescu și copacii cu flori... Totul e să fim conștienți de importanța lor, a celor din realitatea înconjurătoare. Să fim conștienți și responsabili.

Căci, pînă una-alta, avem aproape numai vești proaste în ce privește pădurile și copacii. Pădurile sînt defrișate masiv, copacii uneori tăiați, alteori toaletați aiurea. Sigur, mai sînt și asociații ecologice care plantează copaci, care luptă pentru protejarea lor. Dar, una peste alta, veștile nu sînt cele mai bune. Sper ca Dosarul de față să tragă un semnal de alarmă în sensul ăsta. Și să învățăm să-i privim altfel pe copaci: să-i respectăm și, de ce nu, să-i iubim pe bune. Schimbarea atitudinii unora dintre noi, și mai ales a autorităților, în ceea ce-i privește va fi un pas important înspre crearea unor orașe diferite, care să nu mai fie doar beton, subordonate mașinilor și înecate în poluare. Spre un alt tip de locuire și de estetică. Și de relație cu natura, care, de fapt, nu e atît de departe de noi cum ne străduim să credem. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Vera ULARU

Avem nevoie de 1,7 planete

Potrivit unui studiu lansat de Greenpeace în 2018, în România suprafața acoperită de pădure a scăzut dramatic în secolul al XX-lea, ajungînd la aproximativ 29 %. Sîntem sub media UE, care este de 43%, și considerabil sub capacitatea și optimul calculat, care este de 45%. În prezent, suprafața împădurită este de aproximativ 6.900.000 hectare, circa jumătate fiind proprietate publică a statului sub administrarea Regiei Naționale a Pădurilor – Romsilva RA, iar cealaltă jumătate proprietate privată a statului, a unităților administrativ-teritoriale, a obștilor și a persoanelor fizice. Același raport arată că, în 2017, în medie, au avut loc 34 de tăieri ilegale de copaci pe zi, iar autoritățile au identificat aproape 12.500 de cazuri de tăieri ilegale la nivel național.

Anul trecut, Greenpeace s-a gîndit să dea oamenilor un nou instrument cu ajutorul căruia, împreună, să continuăm lupta împotriva tăierilor ilegale din pădurile României. În acest fel, a apărut Forest Guardians, aplicația pentru mobil unde se pot sesiza tăierile ilegale și raporta către autorități. Pînă de curînd, peste 11.000 de cetățeni au descărcat aplicația și au monitorizat aproximativ 30.000 de hectare de păduri.

Pentru protejarea și dezvoltarea pădurilor României, există, pe lîngă Greenpeace, o serie de organizații neguvernamentale. Una dintre ele este Carpaterra, din Brașov, care se concentrează pe zona Sitului Natura 2000, Dealurile Homoroadelor și a pășunii cu arbori seculari de la Mercheașa.

La Mercheașa se află și cel mai bătrîn copac cunoscut și în viață din România. Stejarul a fost descoperit în 2012, dintr-o întîmplare. Fiica pădurarului din Mercheașa a trimis o fotografie cu stejarul la un concurs prin care copiii erau chemați să descopere cel mai mare copac din zonă. Așa a fost descoperit „Bătrînul Carpaților“, cum este numit. „Locul e foarte fain. Din prima clipă cînd ajungi acolo îți dai seama că e un loc deosebit, are o energie aparte. E o pășune cu peste 800 de stejari, care majoritatea sînt seculari, adică au peste 100 de ani, sînt foarte groși, iar cel mai mare este acesta, care are circumferința de peste 9 metri. Noi, cînd l-am văzut, ne-am decis să găsim niște finanțări și să îl declarăm arie protejată, pentru că în jurul lui erau mulți arbori doborîți sau arși“, spune Cătălin Cantor, președintele Asociației Carpaterra.

Stabilirea vîrstei stejarului nu a fost ușoară. „Am format o echipă de biologi de la noi, împreună cu cîțiva biologi de la ICAR, Institutul de Cercetare Silvică din Brașov. Deoarece ai mei colegi nu au vrut să îl găurească, pentru a afla prin metoda clasică vîrsta stejarului, au căutat niște cercetări britanice, prin care sînt măsurați an de an stejari din această specie. Britanicii au aflat că aceștia cresc în 100 de ani cu un metru“, povestește Cătălin. După ce a fost desemnat arie protejată și promovat la nivel național, mai mulți turiști au început să îl viziteze. Stejarul a devenit vedetă și este menționat ca simbol turistic al României în multe materiale.

Aflat într-o zonă retrasă, stejarul de la Mercheașa a supraviețuit vremii și vremurilor. Însă, pentru o bună parte din pădurile României, soarta e mai puțin blîndă: tăieri ilegale, practici forestiere iresponsabile, tăieri la ras inclusiv în zone protejate, tăieri în pășunile împădurite, o legislație slabă și o proastă aplicare a legii au dus la pierderea și la degradarea pădurii, cum arată același raport Greenpeace România.

„Copacul
ce se taie iarăși odrăslește.“

(proverb românesc)

„În mod normal, exploatarea lemnului este o practică firească și necesară oricărei suprafețe împădurite, atîta timp cît se respectă anumite norme forestiere, însă la noi se fac defrișări masive și împăduriri puține, creîndu-se un dezechilibru, deoarece numărul puieților plantați este prea mic în comparație cu numărul copacilor tăiați“, spune Andreea Croitoru, manager de proiect la asociația ViitorPlus. Andreea se ocupă de proiectul de împădurire „Adoptă un copac!“ al ViitorPlus – Asociația pentru Dezvoltare Durabilă. Este primul și cel mai vechi proiect al asociației, ce a apărut acum aproape 12 ani. De atunci și pînă la sfîrșitul anului 2018, sub umbrela ViitorPlus au fost împăduriți 660.000 mp, prin peste 500.000 de puieți, cu ajutorul a 11.700 de voluntari, în județele cele mai slab împădurite ale țării, mai ales în zonele din sudul țării.

„Zona de sud a țării este una destul de neglijată din punct de vedere forestier, asta se poate vedea din statistici, care spun că gradul de împădurire este în medie de 4,5%. Acest lucru, combinat cu faptul că în Cîmpia Olteniei a început deja un proces de deșertificare, a determinat asociația noastră să își îndrepte eforturile de împădurire spre zona aceasta“, spune Andreea.

Lipsa pădurilor pentru comunitățile din sud este o problemă destul de mare. În timpul iernii, drumurile din localități sînt blocate de viscol și depuneri de zăpadă, iar multe dintre acestea sînt izolate de restul lumii, uneori zile în șir. Pe lîngă asta, unele dintre ele sînt afectate și de vînturile puternice din restul anului, ce pot atinge viteze amețitoare și iau cu ele tot ce le iese în cale, povestește Andreea. Problema e mai veche însă. „În anii '60, perdelele forestiere protejau cam un milion de hectare în Dobrogea și Bărăgan (...), însă începînd cu '67, acestea au dispărut încetul cu încetul, ajungînd ca în 2008 să fie inexistente“, adaugă ea.

Spre deosebire de alte proiecte de împădurire, cel al ViitorPlus se concentrează pe formarea de perdele forestiere. Pe lîngă avantajele cunoscute ale unei păduri – un copac matur asigură necesarul de oxigen unei familii cu patru membri –, aceasta protejează drumurile de înzăpeziri și previne cheltuieli inutile ale statului, dar și crește productivitatea terenurilor agricole, îmi explică Andreea. „În plus, ducem proiectele de împădurire pînă la capăt. Adică, pe lîngă faptul că organizăm evenimente de plantare în fiecare primăvară și toamnă, puieții plantați în fiecare din aceste sezoane sînt atent monitorizați, pe perioade ce variază între 3 și 20 de ani, în funcție de specie, și efectuăm lucrările de completare și îngrijire, asigurîndu-ne că fiecare perdea plantată ajunge la maturitate, adică gradul de prindere general este de 100% sau aproape de acest procent, iar copacii își împreunează coroanele și sînt capabili să se autosusțină. (...) Această etapă este esențială în procesul de plantare, deoarece dacă după prima plantare nu se efectuează lucrările de îngrijire și completare, acea pădure va avea multe goluri, gradul de prindere va fi mic, iar mare parte din munca inițială va fi în zadar.“

Suprafața împădurită crește, dar și mai important este faptul că oamenii sînt educați. „Scopul are două direcții ce merg mînă în mînă: contribuim la creșterea suprafeței împădurite din sudul țării, prin strîngerea de fonduri ce sînt investite în perdele forestiere ce altfel nu ar exista, dar și la educarea oamenilor. Oferim posibilitatea companiilor care sponsorizează proiectul să își trimită angajații la acțiunile de împădurire ce au loc pentru a planta puieții achiziționati din sponsorizarea făcută de firma la care ei lucrează. Toți au afirmat că au plecat cu o perspectivă nouă asupra consumului de resurse lemnoase și asupra importanței copacilor, plantarea alături de noi determinîndu-i să recicleze, să reutilizeze și să consume mai responsabil. Pe lîngă acestea, implicăm și copiii de la școlile din localitățile unde plantăm și desfășurăm *workshop*-uri despre dezvoltarea durabilă. Ei sînt cei care vor beneficia de perdeaua forestieră ajunsă la maturitate și vrem să conștientizeze importanța ei, să se simtă în conexiune cu copăceii de acolo“, adaugă Andreea Croitoru.

Dacă toate cifrele de mai sus nu ne-au convins în ceea ce privește importanța copacilor, mesajul Andreei este unul clar: „În cele din urmă, nici banii, nici bunurile, nici puterea nu pot fi respirate (...), trebuie să facem ceva pentru ca generațiile următoare să poată avea o viață de calitate, iar copacii sînt un element vital pentru asigurarea acesteia. Momentan, se estimează că avem nevoie de echivalentul a 1,7 plante pentru a ne asigura nevoile. Vă dați seama că, dacă noi continuăm în acest ritm, planeta va ajunge într-un punct fără posibilitate de recuperare?“.

***Vera Ularu** este specialist în comunicare.*

Alexandru-Radu
SĂVULESCU

Nucul și hidrogeologia

În loc de „Bună ziua“, la primul curs de hidrogeologie, profesorul Zamfirescu ne-a luat prin surprindere cu o stranie întrebare: „Știți de ce-și plantează țăranii cîte un nuc pe lîngă casă?“. Ar fi trebuit să fiu mai pregătit să reacționez, eram deja în anul al patrulea de facultate, dar am rămas mască, la fel ca toți ceilalți. Cîteva clipe nu s-a mai auzit nici musca în sală.

Profesorul se aștepta la reacția asta, așa încît tot el ne-a lămurit: „Nucul are nevoie de multă apă ca să crească, și rădăcinile lui sînt foarte adînci, iar în dreptul său apa freatică coboară sub nivelul din jur“ – iar aici s-a întors cu spatele la noi și a desenat pe tablă cu creta o linie orizontală, care apoi cobora, după care urca la loc și continua orizontal. Arăta ca o groapă. Și a continuat: „De asta casele cu nuci alături nu au probleme cu igrasia. Țăranii au constatat lucrul ăsta empiric, din experiență. Au observat că cei cu nuc aveau case uscate la temelie și fără igrasie, iar cei fără nuc aveau umezeală și igrasie pe pereți. Fără să știe de nivelul freatic și de alte teorii, și-au plantat atunci pur și simplu cîte un nuc pe lîngă casă și au scăpat de igrasie“.

Abia după ce ne-a cucerit pe toți în felul ăsta, profesorul și-a început cu adevărat cursul, explicîndu-ne ce și cum despre hidrogeologie, materia lui, vorbind firește prima dată despre nivelul freatic, gradientul hidraulic și altele asemenea.

Simpaticul profesor Zamfirescu, cu carură de rugbist și voce de stentor, nu mai e. Dar amintirea cursurilor sale mi-a rămas, împreună cu convingerea că mediul natural interacționează într-un mod complex cu cel construit, ca și faptul că la nivel popular există o cunoaștere empirică, nu mai puțin profundă, chiar dacă nu e rațională, deductivă, teoretică. Și mi-a mai rămas în amintire și imaginea Trabantului său combi, pe care-l iubea și de care nu s-a despărțit multă vreme. Se ducea cu el la pescuit, era numai bun pentru undițele lui lungi, deși nu știu cum reușea el, care era atît de masiv, să se strecoare la volanul unei mașini atît de micuțe.

***Alexandru-Radu Săvulescu** este de formație geofizician.*

Dan BĂRBULESCU

Arbori de oraș

Arborele din fața ferestrei este unul dintre motivele principale care ne conving atunci cînd ne mutăm într-o casă nouă. Iubim arborii, îi îmbrățișăm, îi punem pe Facebook, ne indignăm cînd sînt tăiați sau ciuntiți. Dar atît. Bucureștiul este un oraș anti-arbori, în care atît autoritățile, cît și cetățenii conlucrează activ (primii) sau pasiv (ultimii) la genocidul acestora.

În funcție de dimensiunea coroanei, înălțime, vîrstă și sănătate, un arbore poate să scadă cu cîteva grade bune temperatura în spațiul din jurul lui în zilele călduroase. Are capacitatea de a fixa poluanții din aer, filtrează particulele fine de praf nocive pentru sănătate, funcționează ca o barieră în calea zgomotului, transformă dioxidul de carbon în oxigen.

Un arbore ne bucură privirea. Foșnetul frunzelor, cîntecul păsărilor sînt sunete benefice pentru urechile noastre. Aproape fără să știm, arborii ne dau un sens și dau o identitate locului în care trăim. Atrag insecte polenizatoare, păsări și animale, produc viață în jurul lor.

Dacă sînt mai mulți, toate aceste „servicii" se multiplică direct proporțional. O „pădure urbană" oferă un microclimat prin capacitatea de a regla fluctuațiile temperaturii. Poate regla puterea precipitațiilor și viteza vîntului, fixează solul, creează spații de recreere și liniște: alergăm sau ne plimbăm pe aleile împădurite, privim păsările și celelalte animale sălbatice. Desigur, putem vorbi și despre „deservicii" produse de arbori (alergii, insecte etc.), dar, puse în balanță, serviciile oferite sînt net superioare.

În literatura de specialitate, toate aceste „produse" oferite de arbori poartă numele de servicii ecosistemice. Fără ele ar fi imposibil să trăim în orașe. Cele mai „deștepte" dintre ele au început deja să investească masiv în acest *asset*. O infrastructură verde de calitate va atîrna greu în viitor în contextul schimbărilor climatice, mai ales că pînă în 2050 se preconizează că peste două treimi din populația lumii va locui în oraș.

Uniunea Europeană este portdrapelul acestor schimbări. Are deja o *Agendă urbană* pentru sprijinirea dezvoltării sustenabile a orașelor și pentru încurajarea inițiativelor de renaturare și de aplicare a soluțiilor verzi *(nature based sollutions)*. Marile orașe se întrec deja în renaturarea spațiilor degradate, dezvoltă inițiative civice pentru plantarea de milioane de arbori sau își schimbă planurile urbanistice bazîndu-se pe infrastructura verde-albastră.

Dar Bucureștiul trăiește alte timpuri. Toate aceste politici și inițiative trec pe deasupra orașului, nereușind să influențeze în vreun fel strategiile și peisajele citadine, nici măcar cu forța. Arborii capitalei noastre duc o viață foarte grea. Dacă ar fi oameni, ar arăta ca o populație aflată sub un asediu continuu. În primul rînd, arborii orașului sînt bătrîni. În București se plantează puțini arbori în pămînt, dar mulți în ghivece. Ultima modă de pe bulevardele din sectorul 4: pomișorul la ghiveci *(vezi foto)*. Pe Bulevardul Tineretului am numărat patru astfel de costisitoare creații urbanistice.

Conform unor date neoficiale, în București există un deficit de pînă la 300.000 de arbori. Oricum, nici nu știm foarte exact cîți arbori sînt în oraș, deoarece *Cadastrul verde* al Capitalei (inițiativă foarte utilă) s-a terminat în 2011 și terminat a rămas de-atunci. În schimb, în fiecare primăvară, sub justificarea necesității lucrărilor de întreținere, arborii sînt mutilați pînă la defrișare. Dacă nu sînt „toaletați", atunci sînt sufocați de lucrări de asfaltare. Bordurile care se remontează deja anual mușcă din rădăcinile acestora, iar pavelele care se înlocuiesc la trimestru le acoperă pămîntul vital. Cei care scapă de acest asalt sălbatic s-ar putea să cadă sub drujbele „dezvoltatorilor imobiliari". Aceștia, cu complicitatea autorităților, privesc cu jind fiecare spațiu verde ca pe un viitor complex rezidențial. Nu-i de mirare că suprafața parcurilor Capitalei, în ultimii 25 de ani, a scăzut cu aproape un metru de spațiu verde pe cap de locuitor.

Într-un oraș în care arborii o duc rău, locuitorii nu sînt bine nici ei. Sau poate aceasta este explicația. Asistăm neputincioși la mutilarea arborilor, ne indignăm pe Facebook, înjurăm primarii și atît. Inițiativele cetățenești în favoarea arborilor și a spațiilor verzi sînt prea puține pentru necesitățile orașului și pentru ritmul galopant în care acestea din urmă dispar.

Zilele acestea, dacă arborii ar avea voce, Bucureștii ar deveni un fel de Vale a Plîngerii. Dar putem fi noi, cetățenii, vocea lor și astfel să le întoarcem serviciile ecosistemice pe care ni le oferă. Putem filtra administrația de particulele poluante care negociază comisioanele primite pe ghivecele exotice montate în intersecții, putem regla modul în care se fac lucrările de întreținere, putem purifica primarii de sector care doboară arborii înfloriți pentru a-i înlocui cu tuia în ghivece. Putem construi în Capitală un microclimat benefic arborilor și oamenilor. Putem? Dacă vrem să mai trăim în acest oraș, eu cred că este obligatoriu, la următoarele alegeri, să o facem.

„Copacul care scîrțîie nu cade degrabă."

(proverb românesc)

***Dan Bărbulescu** este directorul Asociației Parcul Natural Văcărești.*

Ioana POPESCU

Copilăria tăietorului de frunză la cîini

Aș fi putut să scriu despre însemnătatea magico-simbolică a copacilor în satul vechi românesc. Aș fi putut să scriu despre experiențele mele de etnolog pe teren, despre poveștile adevărate cu Muma Pădurii care fură somnul copiilor cuminți și îl dă fiului ei din scorbură, sau despre vînzarea rituală – la umbra frasinului – a copilului bolnav de moarte și însănătoșirea lui ulterioară, sau despre crucile de jurămînt din Oltenia, care cer iertare pentru promisiunile uitate, după moartea cuiva drag, sau despre aparițiile miraculoase ale icoanei Maicii Domnului, din trunchiul unui copac, și construirea în acel loc a unei biserici sau mînăstiri, sau chiar despre viața secretă a copacilor, așa cum am descoperit-o în paginile cărții pădurarului Peter Wohlleben.

Dar n-am să o fac. Prefer să mă refer la orașul copilăriei și tinereții mele și la felul în care ne trăiam noi, cei de vîrsta mea, relația cu copacii străzii în secolul trecut (na, c-am zis-o și pe-asta!).

Pe vremea cînd încă nu-l puteam pronunța pe *rrr*, ca să stau cuminte mi se dădea o foarfecă boantă, cu îndemnul să tai frunze la cîini. Mama se gîndise că nu-mi strica exersarea manualității fine, a răbdării și a grijii responsabile față de animale. Și, nu în ultimul rînd, spera să plîng mai puțin cînd eram luată peste picior. Apoi am început de capul meu să traforez frunzele între nervuri – un plin, un gol –, acțiune din care rezultau un soi de pene verzi; așa am învățat simetria și compoziția plastică. Toamna, bunica ne trimitea să adunăm frunze de pe jos (ce minunate covoare de frunze erau pe trotuare sau în parcuri și cum ne mai tăvăleam în ele), iar noi alegeam frunzele cele mai mari și mai viu colorate, pentru acasă. Bunica le călca cu fierul de călcat și le punea în vase de alamă, ca decor colorat de iarnă. Împreună cu verii mei adunam ghinde și castane de pe trotuarele din cartier, cu care construiam apoi animale, soldăței și tot felul de jucărioare cu ajutorul bețelor de chibrit. În clasele primare am început primele încercări de pictură, alături de copiii din vecini pe maidanul cu corcoduși înfloriți; mult mai tîrziu am descoperit că reinventaserăm pointillismul, dar atunci maidanul devenise deja terenul de sub clădirea Televiziunii Române. Îmi amintesc că aproape în fiecare curte de pe strada mea era un vișin sau un cais. Furam vișine cocoțată pe gardul vecinilor, iar din caisul nostru păstram doar sîmburii, ca să îi mănînc iarna la gura sobei, convinsă că sînt migdale. Am crescut pe stradă printre tei și plopi. Acum mă uit în jur și mă minunez de cît de repede s-au înălțat platanii sădiți de primărie în locul plopilor bătrîni. Și cît de puțin mă pot împrieteni cu fasonul lor eurocanadian, cu accent străin. Și cu atît mai puțin mă pot împăca cu căpușele lor – românești, că doar nu le-or fi adus cu ei în valize.

În ciuda intimității cotidiene cu arborii de oraș, nu prea știam mare lucru despre ei. Puteam să-i recunosc și să-i numesc, știam să deosebesc în parc conurile de brad lungărețe și lipicioase de cele de pin, în formă de con geometric, zdravene și bune de folosit pe post de minge, dar nimic din afara informației empirice. Acum știu tot mai mult, dar trăiesc tot mai departe de copaci. Frunzele și ghindele lor sînt adunate cu mătura sau cu tunul cu aer de către mase întregi de oameni plătiți exclusiv pentru asta, crengile bătrîne sau strîmbe sînt tăiate în fiecare toamnă și primăvară, în așa fel încît coroana li se ridică tot mai departe de pămînt și de mine.

Astăzi trăiesc într-un București „civilizat", aparent mai ușor de întreținut, aflat într-un proces haotic de modernizare, o așezare care nu mai produce (sau își ascunde pudibond) resturile vegetale în fiecare toamnă, un „oraș beton". Centrul își împinge murdăria spre margini, iar fragmentele de natură vie se refugiază în periferii. Cred că, din păcate, specificitatea Bucureștiului a devenit total incompatibilă cu starea de urbanitate către care se îndreaptă (pe apipăite).

Privesc în fiecare dimineață în care mă scoate cîinele la plimbare cum tinerii care se întorc de la alergare își îmbrățișează copacul preferat și stau așa, lipiți ca o a doua scoarță pe trunchiul bătrîn, pînă ce se reîncarcă de energie. Aproape că îmi fac milă acești copaci vampirizați din dragoste. Dar ei măcar sînt încă în viață.

Copacii străzii, în schimb, s-au refugiat pe Facebook. Pomii înfloriți, culcați la pămînt de buldozerele care pregăteau terenul pentru o nouă betonare, au devenit imagine-simbol și au suscitat comentarii indignate sau disperat-resemnate. De la „ăștia ne ciuntesc toți copacii din țară", prin „vegetație sfîrtecată așa cum se cuvine la vitejii daci", pînă la „brand de țară: primăvara la români este sezonul distrugerii vegetației", reacțiile se înlănțuie ca într-o terapie sonoră – nu pentru copaci, ci pentru oamenii rămași orfani de natură.

***Ioana Popescu** este etnolog.*

ION Dan Trestieni

Despre noi și duhurile copacilor

O pădure bătrînă de brazi a avut sute de ani privilegiul de a rămîne neatinsă de oameni. În fiecare brad locuia un duh. Fiecare duh avea un nume.

Într-o zi a apărut un nou proprietar al pădurii, care nu era din partea locului. El a decis să taie brazii seculari. S-a hotărît momentul tăierii primului brad și el a venit la tăiere, ca martor. S-a mirat foarte tare cînd a găsit acolo mulți bărbați înalți, uscați, cu părul alb, echipați cu costume de pădurari după o modă veche de sute de ani. Ei erau duhurile brazilor și făceau un cerc în jurul bradului ce suporta tăierea. L-au îmbărbătat pe duhul bradului muribund.

A doua zi după tăiere, un duh de brad l-a vizitat pe proprietarul pădurii bătrîne. Au vorbit o zi întreagă. Proprietarul a promis că nu va mai tăia nici un brad. Duhul i-a promis că va munci pentru el, împreună cu toate celelalte duhuri. Vor strînge vreascurile și crengile căzute în mod natural pe pămînt. Le vor depozita la marginea pădurii. Proprietarul avea să se îmbogățească.

Această poveste relatată de scriitorul italian Dino Buzzati în nuvela *Secretul pădurii bătrîne* conține elemente esențiale de dendrolatrie, credința păgînă de venerare a pădurii însuflețite. Dendrolatria, ca etică (în sensul antic de locuire), a fost împărtășită de multe populații de pe glob. A rămas și astăzi vie, cuprinsă în tradiții și cutume. Ideea de bază este aceea a respectului reciproc între oameni și copaci, respect impus de credința că arborii ar avea un suflet cu care s-ar putea comunica.

Dendrolatria a fost și este răspîndită la români, în special printre țărani și locuitorii munților. S-a crezut în pădure și copaci pentru că acest sentiment le-a făcut mult bine. Casele făcute din lemn valoros au adăpostit multe generații succesive de țărani și de munteni. Porțile grele de lemn sculptat, cu simboluri speciale pe ele, le-au protejat ogrăzile de pătrunderea „răului". Coloanele de lemn sculptat ale caselor au conferit soliditate și coeziune familiilor și le-au legat de strămoși. Stîlpii funerari de lemn sculptat și brazii i-au ajutat pe cei morți să plece împăcați spre lumea cealaltă. Brazii împodobiți au fost o garanție a întemeierii unei familii trainice, indestructibile. Vreascurile și arborii de tăiat le-au încălzit locuințele. Pădurea le-a ascuțit toate cele cinci simțuri, cum nici o altă entitate nu ar fi fost capabilă să o facă. Pădurea i-a ocrotit atunci cînd îi atacau dușmanii. Pădurea i-a hrănit pe ei și pe animale.

Iată de ce, atunci cînd trebuiau tăiați copacii, operația trebuia făcută corect, urmînd un ritual strict, care să nu supere duhurile arborilor. Meșterii lemnari din Gorj, de exemplu, trebuiau să țină seama de fazele lunii atunci cînd tăiau pomii. Ei au avut credința că numai respectînd arborii au putut să construiască celebrele case de lemn cu etaj, care au umplut Oltenia și Transilvania în zona Hunedoarei. Dendrolatria, au crezut ei, le-a permis să aibă succes în viața profesională. Constructorii de case de lemn din Gorj au devenit „meșteri călători", doriți oriunde pentru meșteșugul lor fabulos. Oare nu a fost Brâncuși crescut de ei?

În general, osmoza vieții omului și a copacilor s-a făcut acolo unde omul și copacul au fost în contact direct, cotidian. Numai așa omul a fost capabil să înțeleagă că un copac emite semne și că ele pot fi descifrate. Remarcabil este faptul că aceste credințe păgîne nu s-au întrupat în oameni din dorința de a inventa adevăruri convenabile pentru a suporta viața de zi cu zi sau pentru pasajul corect în lumea de dincolo. Dendrolatria a pornit de la descoperirea unor frînturi de adevăr legate de viața copacilor, fragmente pe care s-au construit adevărate istorii exemplare ale unor acțiuni încununate de succes. Dovada acestui demers este adusă de sofisticatele studii științifice realizate în prezent.

© C. Barna

Stejarul de la Mercheașa

„Copacul cel mare,
cînd cade, zdrobește ierburile
de lîngă dînsul."

(proverb românesc)

Stefano Mancuso a construit primul „Laborator internațional de neurobiologie vegetală" la Florența. A inclus descoperirile sale, împreună cu ziarista Alessandra Viola, în tulburătoarea carte *Verde brillante*, publicată în anul 2013. El demonstrează că plantele au memorie, comunică între ele, manipulează animalele și insectele, respingîndu-le sau atrăgîndu-le în folosul lor prin secretarea unor substanțe specializate. În final, Mancuso face o afirmație șocantă: regnul vegetal este superior celui animal în ceea ce privește inteligența. De ce? Pentru că plantele, care sînt relativ imobile, stabile, sînt forțate să rezolve probleme. Animalele, dotate cu mijloace de locomoție, au oportunitatea și tendința, în majoritatea cazurilor, să evite problemele (evitarea obstacolului).

Pădurarul german Peter Wohlleben a scris o carte-eveniment în anul 2016: *Viața secretă a arborilor*. Prestigioasa revistă științifică *Nature* l-a elogiat și i-a publicat materialele. În mod evident, pentru Wohlleben, pădurea nu este o colecție de copaci și alte vegetale, ci un organism viu. Arborii știu să-și împartă în mod echitabil solul, să se ajute, să învețe unii de la alții, să comunice. Circulația informației se face în special prin rețelele subterane sau aeriene ale rădăcinilor de copac și prin rețelele de filamente ale ciupercilor. Pădurarul german îi contrazice pe experții grădinari și pădurari: idealul pentru un copac nu este să aibă un spațiu gol, mare, pentru sine, ci să aibă în jur, în apropiere, cît mai mulți congeneri. Fagul, cu deosebire, este extrem de „sociabil".

Prin rețelele de rădăcini, copacii comunică informații esențiale: ce fel de hrană să folosească la un moment dat, ce pericole, datorate climei sau dușmanilor externi, îi amenință, ce strategii de apărare pot adopta. De exemplu, dacă un copac este atacat de insecte, el secretă un gaz ca să se apere. Le comunică apoi, prin rădăcini, celorlalți arbori ce gaz a folosit și încep și ei să-l folosească, preventiv. Comunicarea acestei informații poate să o facă cu ajutorul ciupercilor. Ciupercile construiesc din filamentele lor un fel de fibre de Internet ale pădurii, pe care copacii știu să le utilizeze.

Dacă un copac se îmbolnăvește, congenerii lui îi sar în ajutor. Ei îi trimit prin rădăcini substanțele de care are nevoie pentru vindecare. Vor pompa continuu aceste substanțe pînă la apariția deznodămîntului: vindecarea sau moartea. În ceea ce privește moartea, ea nu este un fenomen evident în lumea copacilor. Un trunchi de copac care pare mort, în percepția omului, poate să fie încă viu mulți ani, datorită solidarității arborilor care îi pompează viață.

Copacii știu să facă și educația vlăstarelor și arborilor tineri. Arborii adulți și puternici nu se grăbesc să le facă prea mult loc în pădure arborilor tineri. Numai 3% din lumina soarelui este filtrată de frunzele și ramurile copacilor viguroși. Această sursă de lumină este exact cantitatea de care au nevoie tinerele vlăstare pentru a realiza o fotosinteză minimală. Wohlleben numește acest proces „măsura educativă". De ce ar fi o măsură educativă și nu o luptă pentru existență? Studiile științifice au demonstrat că pentru un copac este esențial să crească lent la începutul vieții, dacă vrea să atingă o vîrstă venerabilă.

Copacii au, deci, viziuni pe termen lung. Înmagazinînd experiență și memorie, ei știu să depisteze semnele scurgerii timpului și ale succesiunii anotimpurilor. Chiar dacă există zile geroase vara și ierni primăvăratice, copacul nu se lasă păcălit. Nu se protejează împotriva frigului și nu înmugurește cînd nu trebuie. Copacii care se lasă păcăliți sînt solitari, nu fac parte dintr-o pădure solidară. Ei nu știu să facă corelația dintre temperatura aerului și a solului și lungimea zilelor. Am aflat recent că pădurea, în afară de faptul că nu se lasă păcălită de climă, își poate crea propria climă. Copacii secretă molecule de terpen care au proprietatea de a strînge în jurul lor moleculele de apă din aer. Astfel, se pot crea nori locali care să-i ude atunci cînd au nevoie.

Nu toți pădurarii și-au păstrat identitatea și au devenit mesageri ai duhurilor pădurii, precum Peter Wohlleben. Ion Agârbiceanu, în „Amintirile" sale, ne vorbește despre un pădurar care a ajuns să nu mai poată trăi decît în compania duhurilor pădurii, evitînd prezența oamenilor. Era un adept excesiv al dendrolatriei. Atît dendrolatria, cît și cercetările științifice afirmă că pădurea este un organism însuflețit, complex, sensibil, inteligent. Din nefericire, acest lucru nu este foarte evident pentru omul contemporan, născut în civilizația asfaltului și a betonului. După părerea lui Stefano Mancuso, copacii emit atît de multe semne încît creierul nostru de om dezobișnuit de natură nu le poate procesa. În acest context a apărut conceptul de *„plant blindness"*, orbirea omului în fața plantelor, incapacitatea de a le percepe semnele. Ne trebuie poate tratamentul pe care îl invoca Michel Tournier: „Totul este semn. Este nevoie însă de o lumină sau de un strigăt pătrunzător care să ne străpungă miopia ori surzenia."

Aceste strigăte și lumini ne sînt cu atît mai necesare cu cît avem în România peste 100.000 de hectare de păduri virgine prin care se plimbă tăcute, înalte și uscate, duhurile copacilor care muncesc pentru noi. Ele ne spun că fagul produce mai mult oxigen decît bradul, molidul sau pinul. Și ne mai spun că aceste păduri se întind pe 2.000.000 de hectare, fiind cele mai mari păduri de acest tip din spațiul euro-asiatic.

***Ion Dan Trestieni** este sociolog.*

Daniil IACȘA

Copacul vieții

Copacul are multe semnificații asemănătoare în cel puțin două dintre domeniile considerate îndeobște antagonice: știința și religia. Charles Darwin folosește, în *Originea speciilor* (1859), sintagma *pom al vieții,* cu referire la reconstruirea, prin găsirea afinităților ființelor ce aparțin aceleiași clase, a unui Copac Universal care să cuprindă cu ramurile sale ordonate științific întreg Pământul și speciile care-l populează. Darwin vine însă pe un teren deja consacrat în imagistica imnologică, iconografică și statuară creștină ce străbate istoria creștinismului, de la primele descrieri ale pomului vieții din bazilicile romane – pom identificat cu Crucea pe care s-a răstignit Iisus Hristos sau chiar cu Hristos însuși –, trecînd prin *Legenda Aurea* (cca. 1290) sau imnele bizantine ale ritului răsăritean, pînă la *Cronicile din Narnia* ale lui C.S. Lewis.

Imaginea și expresia de pom al vieții sînt adînc înrădăcinate în teologia creștină. Nici nu s-ar fi putut altfel, cu întreg setul de imagini și semnificații ale Bibliei preluate de primele comunități creștine. Mai întîi, înțelepciunea însăși, personificată, sau dreptatea, apar sub acest simbol în *Pildele lui Solomon*, una din cele mai cunoscute cărți ale Vechiului Testament și în afara paradigmei iudaice sau creștine: *„Înțelepciunea este pom al vieții pentru cei ce o stăpînesc“ (Pilde* 3:18) și *„Rodul dreptății este un pom al vieții, iar silnicia nimicește viața“ (Pilde* 11:30). Apoi, pomul vieții din grădina raiului este văzut în creștinismul siriac, cel despre care se consideră a fi păstrat cel mai fidel mentalitatea și ethos-ul creștinismului primar, ca ultimul nivel al cunoașterii lui Dumnezeu. Efrem Sirul din Nisibe concepe Raiul nu ca pe o grădină sau livadă desfășurată orizontal în spațiu, ci ca pe un munte cu o structură ce se vrea a recapitula creația, alegerea lui Israel și succesiunea levitică, dar și omul întins pe întreg intervalul mundan-divin. Undeva spre vîrful raiului-munte se află pomul cunoașterii binelui și răului (din care știm că omul a mîncat deja) și pomul vieții, ca niște văluri ce ascund gradual vîrful muntelui, unde găsim sanctuarul prezenței divine.

Indiferent de particularitățile geografice și culturale, creștinismul latin, bizantin sau siriac au produs în mod sincronic identificarea raiului primordial cu cel eshatologic, de la sfîrșitul tuturor timpurilor, care nu este altceva decît împărăția cerurilor. *Faptele lui Petru* și *Evanghelia lui Filip,* două scrieri gnostice de la jumătatea secolului al II-lea, Ciprian de Cartagina și celebrul Tertulian, în secolul al III-lea, și Chiril al Ierusalimului, în secolul al IV-lea, Efrem Sirul și Papa Leon cel Mare reprezintă momentele documentate ale considerării pomului vieții ca nu altceva decît pomul cunoașterii binelui și răului, vechiul pom al morții, preschimbat ca atare prin răstignirea lui Iisus Hristos. Crucea și felul umilitor în care a murit Iisus pe ea devin, printr-o răsucire ontică a subiectului adorator, pom, pom al Pasiunii/Pătimirii, pom al vieții. Pe copacul în care s-a suit Zaheu Vameșul în Ierihon sau cei care l-au întîmpinat pe Hristos la intrarea în Ierusalim, ca simbol al suirii minții la nivelul cunoașterii umane limitate, deficitare, Iisus Hristos se suie în ipostaza suferinței, iar acest copac devine sursă de cunoaștere adevărată și de viață. Pomul vieții *(lignum vitae)* este lemnul crucii, un lemn însuflețit care a crescut din lemnul morții, așa cum fusese considerat primul pom, din care a mîncat Adam.

Toată această imagologie devine motorul pentru cîteva acțiuni din partea puterii seculare ce vor marca istoria europeană a Evului Mediu. Una dintre ele este căutarea și descoperirea Crucii pe care a murit Iisus de către Elena Augusta, mama lui Constantin cel Mare, în secolul al IV-lea. Odată cu descoperirea ei, devoțiunea publică creștină organizată, ia avînt în toată Europa, alături de fenomenul pelerinilor la Ierusalim, locul morții și învierii lui Hristos: din Galia și Spania pînă în Illyria sau Alexandria, creștinii își fac o obligație din a călători la Locurile Sfinte. Următoarea acțiune imperială privește ciocnirea dintre creștinism și zoroastrism sub Heraclie (610-641), care stă sub semnul recuperării, în 627, a pomului vieții, Crucea, din mîinile persanilor, care o luaseră ca pradă de război cu paisprezece ani înainte din Ierusalim. Restaurată de către Heraclie pe 14 septembrie 630, Crucea devine laitmotivul copiștilor, traducătorilor, tălmăcitorilor de istorii vechi, cu iz fantastic, dar și al pictorilor de mănăstiri și biserici din toată Europa. Nu mai puțin, Cruciadele și toată istoria care le-a născut au de-a face cu acea concepție occidentală despre recuperarea Ierusalimului, a Sfîntului Mormînt, a Crucii și a Graalului din mîinile musulmanilor. Pomul vieții a devenit astfel, alături de alte simboluri, motivul războiului sfînt și al justificării agresiunii morții produse de război.

„Copacul cînd cade jos,
toți cu topoarele pe el se pun.“

(proverb românesc)

Semnificațiile pomului vieții însă nu se opresc aici, bizantinii dezvoltînd metafora viței-de-vie pe care Iisus Hristos o descrie în Evanghelii. Vița-de-vie este, de fapt, pomul vieții, Hristos Însuși în splendoarea hrănirii ramurilor sale, respectiv cei care îl adoră. Legătura dintre umanitate și dumnezeire se face organic, prin înghițirea fructului pomului vieții, respectiv trupul și sîngele Său în euharistie. În viziunea creștinismului răsăritean, comunitatea credincioșilor ia proporții cosmice prin cît mai multă degustare a fructului acestui pom al vieții, persoana lui Iisus Hristos, degustare ce trebuie să ducă la căpătarea unui alt fel de a fi, asemenea Lui, salvatorul umanității. În cuvintele Liturghiei ortodoxe: „Gustați și vedeți că bun este Domnul!“ (Psalmi 33:8).

Daniil Iacșa *este doctor în teologie, preot și realizator de emisiuni religioase.*

Codruța NEDELCU

Arborii ucigași

Mi s-a întîmplat în repetate rînduri să rămîn cu gura căscată citind titluri precum „Încă un conducător auto ucis de un copac“. Am încercat să-mi imaginez răul de copac ieșind de pe marginea drumului și sărind, numai de-al naibii, în fața unui biet șofer care conducea preventiv, cu viteza legală și respectînd toate regulile.

Încercați și voi să vă imaginați copacul încruntat și agresiv, mult-doritor de sînge de om. În realitate, detest pur și simplu acest gen de titluri, născocite de niște așazișii „jurnaliști“, care nu știu altceva decît să dea o notă de scandal la orice. Dacă mă gîndesc bine, această atutidine față de copaci e similară cu cea față de pisici, cîini, animalele pădurii, păsări ș.a.m.d. – o atitudine de tip Ev Mediu, în care categoria respectivă e considerată vrăjitoarea cea rea. Mai că-ți vine a crede că mai e puțin și vor arde vrăjitoarea pe rug.

Într-un oraș, un primar „deștept“ a acoperit arborii cu plase, ca să nu-și facă păsările cuib în ei, că „se găinățează“. La mine în oraș au fost tăiați mai mulți pomi fructiferi ornamentali, pentru că „fac fructe și murdăresc trotuarul“. Dar se poate și mai rău: în Iași, Alba Iulia și alte orașe au fost tăiați o mulțime de arbori, pentru că „acopereau priveliștea spre clădirile valoroase“.

Cred că nu sînt puțini cei care, de-a lungul timpului, au constatat cum, sub pretextul „toaletărilor“, arborii sînt pur și simplu ciumpăviți fără milă și fără cea mai mică urmă de cunoștințe botanice. Dintre prietenii mei, unul a urmat un liceu forestier pe care l-a terminat extrem de dezamăgit: el visase să ocrotească pădurea și, cînd colo, a învățat doar cum să „valorifice“ diverse tipuri de lemn și să facă mobile sau cherestea.

Niște capete pătrate de „silvicultori“, de „arboriști“ sau de „peisagiști urbani“ nu fac altceva decît să trateze arborii orașelor drept „masă lemnoasă“ și să vorbească de „atingerea vîrstei de exploatare“, de parcă orașele ar fi fond forestier. Aceștia sînt susținuți de cîte unii cu mentalitate de țărănoi incomplet urbanizați care spun că arborii „fac gunoi“, „fac umbră“, „împiedică dezvoltarea“, „reprezintă un pericol“ ș.a.m.d. Și uite așa, se trece la vînătoarea vrăjitoarelor-arbori. Dacă, la școală, ar fi fost măcar vag atenți la orele de botanică, ar fi aflat că un arbore *nu* este o cherestea care stă vertical. Un arbore este un organism viu care se naște, crește, se hrănește, se reproduce, îmbătrînește și moare. Uneori poate muri după multe sute de ani (pe platoul Breite de lîngă Sighișoara, cel mai bătrîn stejar are peste 900 de ani).

Trunchiul arborelui nu este o bucată mare de lemn vertical, cu un smoc de frunze în capăt. Prin el există un sistem asemănător vaselor noastre de sînge, care îi asigură circulația apei și a hranei. Frunzele sînt un adevărat sistem digestiv și respirator, precum și un sistem delicat de pompare. Ele prepară hrana arborelui, iar evaporarea de la suprafața lor produce o diferență de presiune care face ca apa cu substanțe utile din pămînt să urce pînă la ele.

Cum își poate imagina cineva că un organism masiv (ca un arbore matur) poate trăi doar cu o fărîmă de hrană? Pentru că a „toaleta“ arborele lăsînd doar cîteva crenguțe chiar *asta* înseamnă: e similar cu a ne tăia nouă 95% din stomac, rămînînd ca restul de 5% să ne hrănească. Bineînțeles că arborele care nu s-a putut hrăni moare încet-încet pe interior și, la primul vînt mai puternic, o să se rupă sau o să cadă. Cu ghinion, poate chiar va omorî pe cineva – dar care e vina lui? Nu cumva e vina celor care nu l-au tratat așa cum trebuie?

Scriind cele de mai sus, nu sper să îi sensibilizez prea tare pe încuiați. Sper însă ca măcar să le aduc un argument în plus celor care se opun toaletărilor și tăierilor abuzive.

În fotografiile alăturate sînt niște arbori din Geneva (mă întreb cum or fi reușit să crească așa mari și frumoși fără „toaletări“) și un arbore care „acoperă priveliștea spre clădiri“. dar la umbra căruia poți să te odihnești, în locul preferat al lui Hans Christian Andersen. La noi, în schimb, într-un orășel, „Arborele european al anului 2019“ fusese marcat pentru tăiere. Dar deoarece comunitatea a protestat, Primăria s-a mulțumit „doar“ să-l toaleteze. Cu drujba.

În fond, pe arbori nici nu-i așa greu să-i arzi pe rug. N-au avocați. Și nici nu țipă.

Codruța Mihaela Nedelcu *este directoarea Asociației ARIN.*

Silvia CHIȚIMIA

Copacul Filozofic și Grădina alchimică

Trecem pe lîngă ei cu nonșalanță, detașare și indiferență. Ne-am obișnuit cu prezența lor. Fac parte din decor. Nu sînt altceva decît „un arboret", cum s-a exprimat odată, disprețuitor, privind copacii, un secretar de partid de pe vremea răposatului. Mai nou, orășenii au început să-i privească doar „cu ochi de negustor" sau „mentalitate de copoi". Ca pe niște delincvenți, care ar putea să le strice mașina parcată pe trotuar sau bloca vreo construcție pe spațiul verde dintre blocuri. În realitate, copacii sînt niște fabrici verzi, de oxigen, răcoare și bioenergie. Arhetipul copacului a marcat matricea culturală a omenirii. A avut un impact profund asupra imaginarului mitic și religios, a inspirat creativitatea artistică, ne-a modelat ritual și ceremonial existența.

Bradul și stejarul, copaci sfinți la români

Bradul și stejarul erau socotiți sfinți în mitologia neaoșă. Bradul, veșnic verde, e una din ipostazele cele mai frecvente ale Pomului vieții și ale Arborelui cosmic. Sinonimul său parțial, molidul (molift), pare înrudit cu slavul vechi „molitva" (rugăciune), ceea ce ar sugera sacralitatea ancestrală a copacului. Un copac al locurilor sfinte este și stejarul. Stabilindu-se în țara Canaanului, patriarhul biblic Avraam s-a așezat la stejarul Mamvri (care înseamnă „cel care vede") și a zidit acolo un jertfelnic Domnului (Facerea 13,18), cf. Maurice Cocagnac *(Simbolurile biblice, Lexic teologic,* Humanitas, 1997).

Bradul este considerat, în folclorul nostru, un însoțitor magic (în plan ritual și ceremonial), de la naștere și pînă la moarte. Abia născut, pruncul era închinat unui brad, ce-i purta numele și destinul: „Pe fruntea bradului / Scrisă-i soarta fiului". I se ura copilului nou-născut: „Să trăiești / Să crești / Drept ca bradul / Voinic ca stejarul". În vechime, exista arborele de judecată care era bradul de jurămînt, ce funcționa ca „martor" sau „instanță de judecată" pentru diverse pricini. Uneori, siliți de împrejurări (izolare, acces dificil în zone populate), păstorii se logodeau în „Biserica de brazi" încropită într-un pîlc de brazi plantați în cerc. Exista și spovedania la brad. Ciobanii făceau o cruce pe trunchiul bradului și-i mărturiseau păcatele, ca la preot. Mugurii de brad țineau loc de împărtășanie.

Și locul unde creștea stejarul era considerat sacru și prielnic comunicării cu divinul. Sătenii își puneau așezările sub pavăza magică a stejarului. O lungă tradiție etnoculturală a făcut din acest copac simbolul măreției și al stabilității. Pentru imaginarul românesc, stejarul întruchipa omul ce nu se lasă doborît de soartă și continuitatea vieții și a faptelor unui popor, marcînd cu prezența sa locurile unor evenimente istorice (stejarul de la Borzești, gorunul lui Horea).

Copacul Filozofic

Copacul Filozofic este o metaforă-concept ce aparține alchimiei, adică artei hermetice care urmărea, prin diverse procedee de laborator, pornind de la metale inferioare (cum este plumbul), obținerea prin transmutație a Pietrei Filozofale și a Elixirului nemuririi. Procesele alchimice aveau loc în cuptorul alchimic (în grecește, *athanor* – cu aluzie la *athanatos,* nemurire). Piatra filozofală

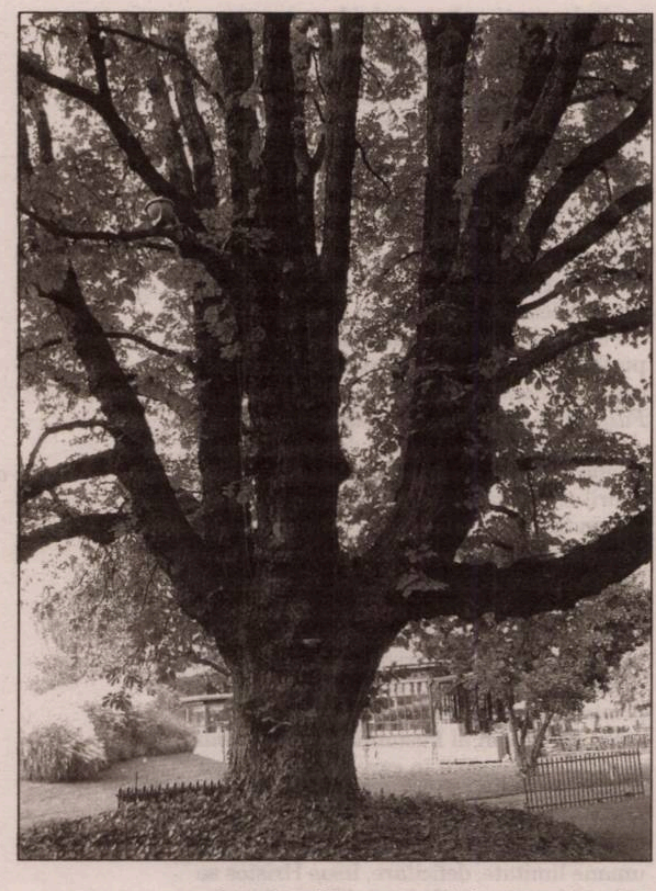

alcătuită din esențe obținute prin calcinare, distilare, sublimare, dar și prin alte operațiuni secrete, putea transmuta metale ordinare (plumb, mercur) în aur sau, lichefiată, să devină un elixir al nemuririi. Straniu este că, în sistemul periodic al elementelor, evident necunoscut de alchimiști, aurul (greutate atomică 79) se învecinează cu mercurul (greutate atomică 80) și cu plumbul (greutate atomică 84). Știut fiind că sistemul de gîndire „alchimic" opera într-un cosmos viu și o natură însuflețită, este posibil să fi experimentat tehnici pe care astăzi le-am numi magice, care au rămas însă secrete sau pierdute. Ne rămîne să contemplăm Copacul Filozofic, care este o reprezentare simbolică a celor șapte faze ale transmutației. Începînd cu secolul al XIII-lea, simbolurile vegetale în care abundă diversele tratate alchimice au fost grupate într-o așa-numită Grădină a Filozofilor sau Grădină alchimică, în care fiecare floare, copac sau element vegetal reprezenta un concept sau un proces alchimic. În centrul grădinii se află Copacul Filozofic, antic simbol al forței universale ce fertilizează întreg universul. Acest „copac alchimic" era asimilat cu Pomul Vieții. Alături de el se afla Fîntîna Tinereții, un alt *imago* al regenerării universale. Îngrijind grădina, alchimistul participa cu trup și suflet la împlinirea Marii Opere. În realitate, cum precizează destul de confuz și enigmatic textele hermetice, transmutația se referea la un proces psiho-spiritual, la o calcinare lăuntrică a „omului de plumb" urmată de aurora sublimărilor spirituale care aveau să conducă la transformarea în „om de aur".

În reprezentările grafice ale Operei alchimice sub forma arborelui filozofic, acesta are frunze și fructe de stejar. Finalul operei era înfățișat printr-o scenă alegorică. Urcînd pe o scară, alchimistul culegea fructele Copacului Filozofic. Mesajul secret al imaginii se referea la obținerea unei condiții spirituale superioare.

„Copacul, cînd cade, se aude de departe."

(proverb românesc)

Pomul cunoașterii, copacul iluminării și copacul inversat

Universul, cu toate tainele lui, poate fi simbolizat de un copac. Despre noblețea acestui atribut sapiențial găsim atestări nu doar în tradiția biblică a Pomului cunoașterii binelui și răului, cel care a „deschis ochii" lui Adam, ci și în referințele mitologice și culturale ale marilor civilizații. În mitologia scandinavă, copacul mitic Yggdrasill este un arbore sapiențial, din seva căruia „absoarbe" cunoașterea zeul suprem Odin. El a stat nouă nopți agățat de rădăcinile arborelui sorbind înțelepciunea primordială și învățînd tainele runelor și ale cunoașterii magice. A plătit dreptul de acces la arborele sacru cu unul din ochii săi, pe care l-a dăruit paznicului Mimir. În budism găsim referințe despre copacul iluminării din legendele despre prințul Gautama Siddhartha, care și-a părăsit palatul (după ce a aflat de existența suferinței și a morții), ducînd o viață ascetică, plină de privațiuni. După ani de suferință, el s-a așezat în postura de lotus sub un smochin sacru (care va deveni copacul iluminării lui Buddha) și s-a concentrat în meditație. Într-o singură noapte și-a amintit de toate existențele sale trecute și s-a eliberat complet de „orbirea" patimilor lumești, atingînd starea de trezire supremă *(bodhi),* devenind un Buddha. Textele sacre ale tradiției indiene *(Atharva Veda)* înfățișează cosmosul asemeni unui copac uriaș, copac cosmic, care cuprinde întreg universul. Este copacul Aswatha, un smochin cunoscut ca rege al copacilor (Vrksa Raja), locuit de Brahma. Aproape fiecare sat indian are un Aswatha. *Upanișadele* îl descriu ca pe un copac inversat, cu rădăcinile în cer și ramurile întinse deasupra întregului pămînt. Pentru că adevărata „hrană a lumii" este celestă și tăinuită în filigranul de azur al divinului. În *Bhagavad Gita* se spune că textele vedice sînt „înscrise" pe nenumăratele frunze ale smochinului Aswatha. Cine le poate descifra va deține cunoașterea vizionară a *Vedelor.* Comentariile despre copacul inversat ne duc cu gîndul la Platon *(Timaios,* 90A) care spunea că omul nu este o plantă pămînteasă, ci una cerească. Omul ar fi, așadar, un arbore ceresc.

„Drept ca bradul, Voinic ca stejarul."

Nu putem încheia decît cu un fragment din poemul „Dialogul Arborelui" citit de Paul Valéry, în loc de discurs, la ședința anuală a celor Cinci Academii, în octombrie 1943, ca delegat al Academiei Franceze: „Dar, alteori, eu fac din tine zeu. Ești idol, Arbore, iar eu mă închin ție... și cînd măreția soarelui strălumineză totul... tu porți... pe frunze povara arzătoare a tainicei amiezi... Atunci, tu îmi apari ca un fel de templu și nu cunosc bucurie mai mare pe care să n-o-nchin sublimei tale simplități".

***Silvia Chițimia** este doctor în etnologie și scriitoare.*

Valentina SANDU-DEDIU

Muzici și copaci

Doar auzind tema care trebuia să mă provoace să mă gîndesc la posibili copaci prin muzici (și nu invers, pentru că de păsări a fost vorba în alt dosar al *Dilemei vechi),* am început să fredonez cîntecul folkistului Ștefan Hrușcă, „Un copac cu flori" („Și un colț uitat de cer / Un copac cu flori / Este tot ce vă ofer"), care nu mi-a plăcut prea mult vreodată. În schimb, din copilărie mi s-au impregnat în memorie și revin oricînd, cu plăcere, liniile melodice mult mai puțin banale, semnate de profesioniști talentați ca Zsolt Kerestely și Horia Moculescu, pe versuri despre copacul omagiat de Aurelian Andreescu și despre salcia de la mal, evocată de Mihaela Mihai. Șlagărele anilor '70, festivalul de la Mamaia, vocile celebre pentru generația mea (și a părinților mei), toate acestea se reîntorc cu inevitabilul condiment nostalgic la un *click* pe YouTube, totodată aducîndu-mi aminte ce puțin contau pentru mine, pe atunci, versurile. Tenta patriotică din „Copacul demn se-nalță în grădina mea / Amețit de soare, de lumina grea. / Acest copac e trup din trupul țării sfînt / Și-o fi veșnic pe pămînt" (Ovidiu Dumitru, 1975) mă lăsa destul de indiferentă. Nici aceea romantică, la fel de metaforică, din „De-ai fi tu salcie la mal / M-aș face rîu, în umbra ta" (Mihaela Mihai, 1974), nu mă impresiona în mod deosebit. În schimb, înțeleg azi (mai analitic și neutru) efectul garantat pe care-l aveau asupra ascultătorului avînturile melodice ascendente, spectaculoase, din refrenele ambelor melodii, orchestrația și construcțiile armonice inspirate.

Întorcîndu-mă apoi spre partituri mai „serioase", și Giuseppe Verdi a transpus în muzică, grație lui Shakespeare, o altă salcie, încărcată cu semnificații funebre, într-o arie a Desdemonei din ultimul act al operei *Otello*. Momentul dramatic este unul de premoniție, într-o atmosferă de liniște dezolată: pregătindu-se de culcare, Desdemona rememorează „Cîntecul salciei", auzit în copilărie și transformat de Verdi într-un rămas-bun dureros, fatalist. Recitativul, declamația, discursul melodic se împletesc în a exprima muzical sentimentele eroinei, colorate extrem de eficient de sonoritățile orchestrale (mai ales corzi și suflători de lemn). Cuvîntul „salcie" (Verdi, în acord cu libretistul său, Arrigo Boito, modifică forma corectă de „salice" într-o comprimare de două silabe) este repetat obstinat de Desdemona, în direcție descendentă (intervalică și dinamică), de cîte trei ori, cu efect de ecou. Fiecare soprană care se transformă pe scenă în Desdemona (vă recomand o înregistrare veche, cu Renata Scotto) trebuie să facă față acestei arii nespectaculoase, în care Verdi topește minunatul său belcanto într-o muzică mai apropiată de verism, de urmărirea atentă a finelor nuanțe psihologice prin detalii muzicale.

„Copacul, cînd înfrunzește,
pe mai mulți sub el umbrește."

(proverb românesc)

Literatura muzicală romantică abundă în simboluri din natură, iar copacilor (stejari, plopi, tei…) li s-au destinat destule pagini; compozitorii le preiau de la poeți în muzicile lor pe text, fie în opera italiană, fie în liedul german. Nu mai puțin faimos decît salcia Desdemonei este teiul eroului solitar care întreprinde trista *Winterreise* (călătorie de iarnă) a lui Franz Schubert (cu vreo șase decenii înaintea verdianului *Otello).* Al cincilea lied din ciclul de 24 de cîntece, compuse pe versurile lui Wilhelm Müller, *Der Lindenbaum* oferă drumețului un refugiu pasager – reveria sub crengile teiului –, după care călătoria continuă cu o abundență de imagini înghețate, singuratice, înlăcrimate, întunecate. Figurile inventive, plastic-vizuale ale acompaniamentului pianistic susțin vocea într-o manieră introvertită, dar cu atît mai emoționantă atunci cînd interpreții știu să decodeze cum trebuie sensibilitatea lui Schubert (neîntrecuți rămîn Dietrich Fischer-Dieskau și Gerald Moore).

Dacă piesele cu text și cele programatice (cu titluri indicate de compozitor) ghidează ascultătorul direct spre diverse imagini – în cazul nostru cu copaci –, muzica absolută, în ipostazele ei abstracte, „pur" sonore, care nu apelează la indicații extramuzicale, nu are cum să sugereze imagini din natură, dar nici nu-l poate împiedica pe ascultător să-și închipuie orice dorește (este o veche discuție estetică pe marginea imaginarului muzical). Și totuși, „arborele" există (tot ca o metaforă) și la nivelul strict muzical, datorită unei metode de analiză a formelor, adaptată după cele ale structuralismului lingvistic. Mai cu seamă semioticienii muzicii (din anii '70-'90 ai secolului trecut) au propus un procedeu de segmentare a operei muzicale, de la întreg spre descompunerea în unități din ce în ce mai mici. Am desenat și eu, pe urmele profesorilor mei Dinu Ciocan și Ștefan Niculescu, arbori structurali care mă obligau să fiu riguroasă și totodată să-mi folosesc intuția în precizarea dimensiunii „ramurilor". Dar n-am ajuns la virtuozitatea de a „traduce" vreo structură muzicală în vreun „copac cu flori".

***Valentina Sandu-Dediu** este profesor la Universitatea Națională de Muzică din București. Cea mai recentă carte:* În căutarea consonanțelor, *Editura Humanitas, 2017.*

Doru MITRANA

Arbori și oameni

A fost o vreme, pe la începuturile lumii, cînd oamenii și arborii erau totuna, erau *oarbori*. Umblau pe pămînt tîrîndu-și rădăcinile, cu ramurile înfrunzite în vînt și pielea scorțoasă pe trunchiuri. Își scufundau setoși rădăcinile în rîuri și trăgeau soare în piept, iar cînd se săturau de cîte un munte sau o vale, o porneau iar la drum, care-ncotro sau laolaltă, să strîngă alte și alte povești de viață. Căci ei erau pe-atunci stăpînii cuminți ai lumii, iar viețile lor se măsurau în ere.

Și într-o astfel de eră, în care soarele zvînta pămîntul muiat de ploile de pînă atunci, au început să se nască, ieșind, după felul oarborilor, unul cîte unul din țărînă, primele vlăstare altfel: fără de rădăcini, frunze sau crengi, dar cu pielea fină și moale, mîini, picioare, ochi, nas, urechi și gură. Și de cum răsăreau, ca ciupercile după ploaie, începeau îndată să mișune printre tulpinile tovarășilor lor, la început mai împleticit, în patru labe, apoi gonind pe două picioare, scoțînd din trupurile lor plăpînde sunete nemaiauzite pînă atunci. Nu prea știau oarborii cum să se poarte cu noile făpturi, sămînță din sămînța lor, dar totuși atît de diferite, așa că i-au dus în fața bătrînilor care, în înțelepciunea lor, au hotărît că micuții vor fi îngrijiți cum se cuvine, ca toți ceilalți prunci, chiar dacă altfel. Căci nu le-a trebuit mult să înțeleagă că puieții ăștia descojiți nu pot sorbi prin tălpi, că apa și mîncarea – fructe, de obicei – și-o duc către gură, că trebuie feriți de arșiță, adăpostiți de ploaie și de frig, că pot prinde cu mîinile și sări cu picioarele.

Așa au apărut primii oameni, și au crescut în pădure, în familia lor. Cu timpul au învățat să se descurce singuri, dar tot oarborii erau cei care îi hrăneau cu roadele lor, îi umbreau cu crengile, îi adăposteau în scorburi și-i înveleau cu frunze. Doar focul, spaimă de moarte pentru oarbori, căldură și mister pentru fiii lor, îi despărțea pe unii de ceilalți, dar în bună înțelegere cu bătrînii, oamenii, mulți de-acum, îl țineau prin peșteri, departe de rudele lor, și-l întețeau doar cu ramuri pe care acestea le lepădau uscate. Doar cînd oamenii, acum purtători de arme și unelte, au început să omoare animalele nebănuitoare, să le mănînce carnea și să-și facă din blana lor veșminte, au înțeles oarborii că e timpul să-și împartă lumea. Căci în loc de sevă, de-acum urmașilor lor le curgea prin vene sînge.

Vremurile erau încă o dată pe cale să se schimbe. Cînd soarele a pierit de pe cer, vestind o iarnă ce părea că nu va mai pleca niciodată, oarborii și-au înfipt rădăcinile în pămînt pînă unde nu avea să răzbată înghețul, și-au scuturat frunzele la poale și s-au cufundat într-un somn adînc. Bătrînii au rămas însă treji și i-au chemat la ei pe oameni. De-acum, le-au spus, vă lăsăm vouă umblatul. Noi vom rămîne aici unde ne-am așezat, iar puieții noștri nu vor răsări mai departe de unde ne va duce vîntul sămînța. Și graiul vi-l lăsăm vouă, noi vom rămîne muți pe veci. Timpul… timpul va rămîne de partea noastră. Îl vom trage în trunchiuri și-l vom așeza în inele, an după an, dar pe voi vă va speria, vă va zbîrci și vă va goni, zi de zi. Noi ne vom naște din pămînt, voi veți ajunge acolo doar după moarte. Trupurile voastre ne vor fi răsplată pentru fructele cu care vă vom hrăni, pentru lemnul cu care vă veți încălzi, pentru frunzele putrede care vă vor îngrășa lanurile și grădinile, și pentru umbra cu care vă vom umbri. Dar veți rămîne pînă la sfîrșitul lumii legați de noi! Sînteți făcuți în bună parte din apă, așa că noi vom continua să ne hrănim cu soare, să sorbim noroi prin rădăcini și să transpirăm rouă prin frunze, pentru ca voi să puteți bea apa curată, pe care ne-o veți înapoia murdară. Iar pentru ca legătura noastră să fie întreagă, vom bea prin frunze aerul din voi, iar voi veți trage în piept răsuflarea noastră. Veți fi inversul nostru pe pămînt, liberi și legați de noi, totodată, și așa va rămîne pînă la sfîrșitul timpurilor! – au mai spus bătrînii oarbori și s-au cufundat la rîndul lor în somnul cel lung, devenind astfel pentru totdeauna… arbori.

Ce s-a întîmplat de-atunci știm cu toții: unii oameni s-au pus să distrugă pădurile, alții și-au dedicat viața apărării și înmulțirii lor, mulți am uitat de legătura pe care o avem cu copacii, chiar și de faptul că sînt vii, alții, însă, auzim și azi vocea vechilor oarbori atunci cînd stăm în preajma lor.

Pentru toți cei care nu știu, nu se gîndesc sau nu cred că viața oamenilor fără copaci nu poate exista, am născocit această poveste care tare mi-ar fi plăcut să fie din bătrîni și pe care, încă și mai tare, mi-aș dori să le-o spun într-o bună zi nepoților. Căci auzim prea des cum oamenii au fost puși pe pămînt ca stăpîni ai tuturor lucrurilor sau cum ființele au evoluat unele din altele, dar prea puțin despre cum noi, oameni și arbori, am trecut prin timp unii alături de ceilalți.

***Doru Mitrana** este președintele Asociației MaiMultVerde.*

Niculae RĂDULESCU-DOBROGEA

A fi sau a nu fi monument al naturii în București

Se împlinește un sfert de veac de cînd autoritățile de mediu și cele municipale au declanșat mizeria amplasării unei benzinării (pe strada Horei nr. 21), sub coroana unui stejar roșu *(Quercus robur),* decupînd, pentru amplasarea rezervoarelor de hidrocarburi, o mare porțiune din rădăcinile acestui contemporan tricentenar al Codrilor Vlăsiei. Se știe că rădăcinile sînt proiecția în sol a coroanei unui stejar. Stejarul roșu pomenit este singurul exemplar rămas pe trama stradală a Bucureștiului, fiind pe lista de arbori protejați a Academiei Române, alături de alți nouă supraviețuitori similari care mai vegetează prin cîteva parcuri din București.

Începînd din 1995, din ipostaza de proaspăt inspector al Direcției pentru Protecția Mediului din PMB, avînd și calitatea de președinte al ONG-ului Eco-Civica (profilat inițial doar pe protejarea mediului) și poate, mai ales, ca bucureștean căruia îi păsa de calitatea aerului (ne)inspirat, încerc să previn tragicul sfîrșit ce se întrevedea. Începe o sarabandă de sesizări și lăcrămații către autoritățile din domeniu. Mă adresez și unor presupuși vindecători ai bolii de care acest monument al Academiei a fost atins, situație dramatică ce ar trebui să aibă și un sprijin oficial. În urma unor adrese din anii 2007, 2012, 2016, 2017, Academia Română, prin ICAS (Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice, devenit Institutul National de Cercetare-Dezvoltare în Silvicultură „Marin Drăcea"), a diagnosticat bolile de care suferă acest arbore, recomandîndu-ne un tratament adecvat. Tratamentul trebuia aplicat de către Primăria Capitalei, for care nu a dat curs repetatelor noastre solicitări. Am reluat aceste rugăminți și sub actuala administrație, condusă de Gabriela Firea. M-am adresat unei arhitecte (viceprimar din partea ALDE), o cunoștință veche, sperînd ca, în virtutea atribuțiilor sale municipale din domeniu, să poată mișca ceva în acest sens. După cîteva întîlniri și promisiuni, care s-au dovedit a fi deșarte, rugînd-o ca măcar să dispună udarea monumentului naturii deja grav afectat, ultima dată, acum vreo trei-patru luni, mi-a transmis un prietenos mesaj pe Facebook: „Udă-l tu!". I-am dedicat o strofă dintr-o viitoare carte de epigrame și pamflete.

Am reluat, în toamna trecută, ideea, devenită obsesivă, a salvării acestui mare aspirator de praf și robinet de oxigen umidificat, și cu cei de la sectorul 2. Mi-au promis că se vor ocupa de udare și de tratament. În discuțiile avute, telefonic și personal, cu viceprimarul liberal, cu consilieri USR, cu cei de la ADP 2, mi s-a transmis că „nu s-a putut sparge betonul care înconjoară, pe o rază mai mare de 10 m, trunchiul". În plus, „proprietarii riverani erau neidentificabili". Curțile acestora, pline de gunoaie și anvelope uzate și toxice, străjuiau sinistru coroana stejarului. Un simulacru de tratament, care ar fi trebuit repetat de cîteva ori pe an, s-a făcut o singură dată, de către cineva foarte grăbit și neprietenos, de la „Protecția Plantelor".

Revenind la cronicul încercării de salvare a seniorului meu prieten, menționez și alte faze. Prin anul 1999, am organizat un protest la care au participat cîteva zeci de elevi, chiar la benzinăria cu pricina. Adjunctul meu de atunci s-a lăsat mituit de patron, care a obținut un document cu acordul nostru, al Eco-Civica, pentru funcționarea benzinăriei. A fost răsplătit cu cel puțin un compu-

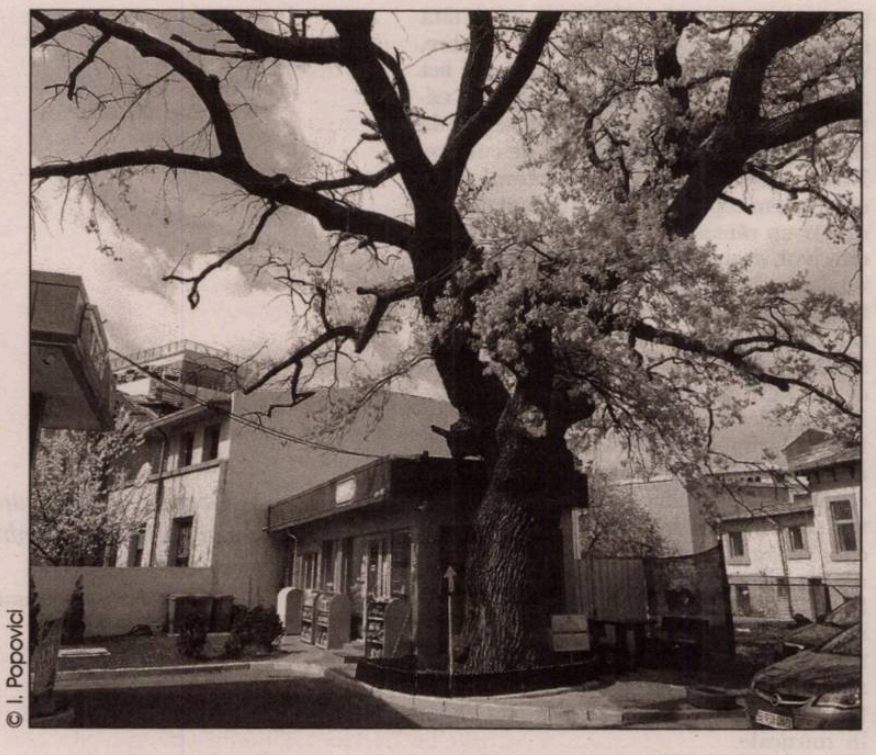

© I. Popovici

„Copacul cu rădăcini adînci nu se teme de furtună."

(proverb românesc)

ter, gest de care am aflat de la Primăria Capitalei, unde impostorul (plagiator al unor conferințe și imagini ale subsemnatului) a inventat tot soiul de mizerii la adresa mea. L-am demis pe acest „voluntar" din funcția obținută prin naivitatea mea. Menționez faptul că ONG-ul Eco-Civica nici nu putea emite legal un asemenea document.

Acum cinci ani, împreună cu niște ecologiști din Piața Universității, am mai postat cîteva pancarte în cadrul unui nou protest făcut tot lîngă benzinărie. Massmedia nu a fost interesată. Cineva de la Digi24 a filmat povestea mea la fața locului. Materialul nu a fost dat pe post. Prin 2010, am depus sesizarea cu nr. 813/RP/12.07.2010 la Garda Națională de Mediu (instituție guvernamentală înființată la propunerea mea în anul 2000), prin care contestam legalitatea construirii unei clădiri lipite de acest monument al naturii. Legea Mediului prevedea, la acea dată, că „nu se pot desfășura activități economice la distanțe mai mici de 50 m față de zonele protejate, implicit față de monumentele naturii". Deși, cu ocazia controlului GNM, „s-au impus unității măsuri de solicitare și obținere a unui acord de mediu, cît și interzicerea desfășurării lucrărilor de dezafectare și construire stație de carburanți", prin mișcări oculte, avînd aprobări urbanistice și ale APM București, s-a ridicat o nouă clădire și s-au amplasat alte pompe pentru noii proprietari. Am încercat să intervin personal, punînd întrebări la fața locului, la șantierul de atunci. Am fost scuipat, înjurat, îmbrîncit și amenințat de către proprietarul stației de carburanți, botezată atunci SC Autoservice Nonstop Paris-București, că intră cu mașina în mine. M-am ferit. Acest agresor (cu sediul firmei în Adunații Copăceni, Ilfov) angajase, în litigiul său cu Eco-Civica, cabinetul de avocatură Paula Iacob. Amuzant e faptul că avocata Paula Iacob habar nu avea despre această implicare a sa.

Actele și plîngerile, însoțite de fotografii și de filmările făcute străbunului stejar, legate de salvarea a ceea ce ar fi putut fi mîndria unui monument al naturii protejat de o administrație responsabilă, însumează, într-o cronică a celor 25 de ani, cîteva sute de pagini. Agenția de Protecție a Mediului București (care a reînnoit în mod samavolnic autorizația de mediu în anul 2013, omițînd că acolo exista un monument al naturii), Garda de Mediu București (răspunzînd în dorul lelii la multe din sesizările mele: „Nu au fost observate afectarea coroanei, petele de hidrocarburi de la pompe, distrugerea unei porțiuni de la baza tulpinei, amplasarea rezervoarelor"), Agenția Națională pentru Protecția Mediului (care a transmis, hilar: „Evaluarea impactului de mediu nu poate fi efectuată decît după ce proiectele au fost realizate"), Ministerul Culturii (responsabil cu situația monumentelor naturii, care a dat aviz de funcționare benzinăriei lipite de stejarul-monument), Ministerul Mediului (care, printr-o secretară de stat, a făcut, în cauza pentru care am fost în audiență la domnia-sa, între rău și nimic), cît și Direcția de Mediu (impotentă și amăgitoare) sau Direcția de Urbanism din Primăria Capitalei, care a emis autorizația de urbanism (deși noua construcție din termopan era plasată lîngă tulpina groasă a monumentului), Poliția Locală a sectorului 2 (care a pasat cazul la PMB), Primăria Sectorului 2 (o pionieră insuficient de receptivă și de mișcătoare în domeniu), acțiunile „promițătoare" ale unor jurnaliști (ultimul, un gargaragiu „factotum"), interviurile date în media scrisă, audio și video, toate au fost, practic, degeaba.

Au fost încălcate, acolo, legislația de urbanism, fără consultarea obligatorie a populației și a celor interesați, conform Legii 86/2000, normele pompierilor privind depozitarea substanțelor inflamabile și toxice, distanța față de rețelele aeriene de electricitate, modul de construire a rezervoarelor de hidrocarburi ce ar fi trebuit cel puțin dublu cămășuite pentru evitarea unor eventuale scurgeri spre pînza freatică a zonei și spre rădăcinile stejarului, Legea protecției mediului, articolele 59 și 61 (modificată, cu privire la distanța de 50 m, în defavoarea stejarului monument al naturii și în favoarea unui dubios interes privat), normele de circulație, distanța față de imobilele de locuit, etanșeitatea obligatorie a pompelor poluante ce alimentează automobilele etc. Și ce dacă? Cred că fenomenul se plasează între nesimțire și mită. Sau în ambele.

Unicatul monument al naturii de gen din București e umilit de monumentele de ignoranță ale unor factori de decizie comozi și iresponsabili care, prin acțiunile lor concertate, sintetizează mostra miserupismului municipal-național din domeniul protecției mediului și, în mod special, din cel al protecției monumentelor naturii. Cîteva imagini vor certifica această malversațiune dramatică pe care aș numi-o sinteza bătăii de joc din domeniul grijii pentru sănătatea oamenilor și implicit a naturii unei capitale europene. La nivel de București, disputa dintre natură și hidrocarbură a fost cîștigată de cea de-a doua tabără. Epopeea acestui *Quercus robur,* mostră a nepăsării municipale, este de fapt sinteza comportamentului autorităților din domeniu la nivel national. Dar încă mai sper în izbîndă și în șansele robinetelor de oxigen în lupta cu noxele eșapamentelor municipale. Lupta Eco-Civica, a bucureșteanului din mine, aliat al acestui exemplar din categoria „cel mai bun prieten al omului", continuă.

***Niculae Rădulescu-Dobrogea** este inginer chimist și cercetător, președinte al Fundației Eco-Civica (1992-2019).*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Vocile tinere ale protestului

Elevii de liceu protestează. Pe foile de examen, pe YouTube, pe blog-uri sau la televiziuni. „Pe mine nu mă interesează din ce partid e Ecaterina Andronescu, pe mine mă interesează strict activitatea ei, ce a făcut și face în calitate de ministru, pentru că a avut un impact asupra mea“, spune un vlogger de 18 ani, Selly, celebru în lumea mare a Internetului. O elevă din Satu Mare, Andy Varga, scrie pe foaia de examen: „Simulările au ajuns să fie experimentul ministerului, nu experiențele noastre de învățare, iar acest lucru ne motivează să ne ridicăm în fața tuturor acestor nedreptăți, printr-un protest: fie dînd foaia goală, fie scriind tot ceea ce este greșit la sistem, transformîndu-ne foaia de examen într-un manifest față de învățămîntul românesc.“ Protestele tinerilor sînt descifrate, comentate de publicul larg în zeci de tonalități și emoții: de la iritare (cine sînt ei să ne dea lecții, mai bine să pună mîna pe carte!) la cinism (i-au dat apă la moară puștiului vlogger, să vezi cîți bani or să-i intre în cont, vorbind despre dezastrul școlii românești), de la defăimări și minciuni care murdăresc biografia tinerilor protestatari la imagini idealizante despre eroii noii generații (tinerii de azi sînt mai inteligenți decît am fost noi astăzi, nu (mai) pot fi mințiți așa de ușor, își cunosc drepturile mai bine decît adulții etc.).

Eu cred că tinerii din ziua de azi nu sînt nici mai inteligenți, nici mai maturi, nici mai vigilenți cu drepturile lor decît erau cei din ziua de ieri. Sînt tinerii vremurilor lor: cu acces la informații și la mijloace care să le facă auzită vocea, cu modele de revoltă răspîndite planetar, cu vieți trăite intens în mijlocul unei permanente „reajustări“ a normalității, a ceea ce este acceptabil sau nepermis, cu lumi virtuale infinite, care abia încep să-și formeze reguli de supraviețuire etc. Adolescenții din lumea modernă nu pot fi mințiți? Își cunosc drepturile? Sînt mai inteligenți? Orice statistică a victimelor abuzurilor de orice fel, a victimelor înșelătoriilor sau a victimelor dezastrelor produse de fraudă sau incompetență vă vor arăta o lume a adolescenților sau a tinerilor vulnerabilă, fragilă, necoaptă pentru greul care va să vină. A le construi portrete de Avram Iancu sau de Ana Ipătescu ai reformei școlare nu înseamnă altceva decît a-i împovăra cu responsabilități pentru care nu au nici experiența, nici forța, nici expertiza să le asume. „Școala nu ne pregătește pentru viață, spre exemplu nu ne explică nimeni ce este o ordonanță de urgență, iar eu mă pregătesc să votez!“, spune unul dintre protestatari. Pare neverosimil ca un tînăr cu Internetul la îndemînă să spună că nu știe nimic despre legi sau instituții. „Trebuie să acumulăm informații într-un timp foarte scurt, ceea ce devine stresant!“, spune altul. Și iar îți vine să ridici sprînceana și să bombăni împotriva „tinerilor din ziua de azi“ care înghit sute de informații inutile de pe site-uri, dar crîcnesc în fața celor primite prin programele școlare. În fața revoltelor lor, să nu ne lăsăm, însă, copleșiți de clișee și prejudecăți: sînt mai bine informați? Asta nu înseamnă că și sînt mai bine pregătiți. Au posibilitatea să comunice cu o lume întreagă ? Nu rezultă, însă, că nu au nevoie de *dialog* formativ. Știu să ajungă din tastatură în orice colț al lumii și să viseze la orice slujbă sau viață de vis? Se poate, dar pe lîngă asta au nevoie, ca și tinerii de ieri, de ghidaj, hărți, repere. Sînt vocali și protestează? I-ar ajuta să aibă, lîngă ei, modele, virtuți, principii. Și, în fond, printre rîndurile protestelor lor, asta citim: nevoia de dialog, formare, modele, principii, dezbateri, implicare, scopuri nobile, idealuri. Nevoia de școală performantă. Protestul lor este impresionant tocmai din acest motiv: nu este o formă de manifestare a tinereții rebele, nu e revolta tipic adolescentină, ci una prin care ne cer ajutorul, ca de la copii la adulți. Ne cer să le dăm educație.

Adolescenții de azi sînt aidoma celor de ieri. Doar că singurătatea și vulnerabilitatea lor în fața viitorului se aude din ce în ce mai greu, din cauza zgomotului multiplicat al neașezatei lumi noi. Cît despre problemele școlii românești și despre ce poate ea oferi astăzi din ceea ce le trebuie tinerilor, rămîne cum am stabilit…

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Vîrste și aniversări

De cînd mă știu, zilele de naștere au fost o bucurie. Mereu mi-am dorit să mi le serbez, cu tamtam, tort, șampanie, familie și prieteni. Cît de „clasic“ și „tradițional“ se putea. Cu flori și cadouri pe care să nu mai știi unde să le pui, ca-ntr-un ritual al micului haos dezlănțuit, de bunăvoie, pentru scurt timp.

De fapt, credeam că doar așa se poate. Că „așa se face“ de aniversări, că desfășurătorul ăsta figurează într-un cod nescris, de la sine înțeles. Care mai presupunea, desigur, să duci bomboane la școală, dacă nu aveai ghinionul ca ziua să-ți pice în vacanță. Să anunți într-una din ore, probabil ora ta preferată, că e ziua ta și să ceri voie să te plimbi cu dreptunghiulara cutie printre bănci. Să te înroșești – cum altfel? – cînd o făceai, să vezi reacțiile colegilor în funcție de gradul de apropiere de fiecare. Să aștepți momentul palpitant de la sfîrșit, cînd ți se cerea cîte o bomboană în plus și cînd tu, ca un nabab combinat cu maestru de ceremonii, puteai să decizi cum și cui împărțeai cele cinci prăpădite de bucăți rămase – cu mărinimie, dar și cu cruzime. Pentru ca apoi, dacă, repet, aveai norocul ca ziua ta să nu pice în vacanță, să-ți inviți prietenele acasă, la o petrecere cu dans.

Spun prietenele pentru că, pînă la o vîrstă, aveai un cerc exclusiv feminin. Erau trei-patru prietene care te invitaseră și ele, la rîndul lor, la zilele lor de naștere și „protocolul“ era să le inviți și tu. Party-ul cu ele era peste cel cu familia și prietenii de acasă, care începuseră să mi se pară, în această pre-adolescență, prea de la sine înțelese, prea ușor de făcut. Cel cu fetele de la școală era mai complicat de dus la bun sfîrșit, din două motive: mai întîi, pentru că ziua mea pica de obicei în vacanță; și apoi, pentru că, așa cum am mai scris, casa mea nu făcea

față standardelor vremii. Mai pe scurt, nu posedam sufrageria din dotarea, după capul meu de atunci, obligatorie: cu covor persan, vitrină cu bibelouri, canapea, eventual lampă luminoasă care-și schimba culorile. A, și o oglindă mare, cu ramă argintie, în fața mesei lucioase (se purta luciosul pe atunci), în care te puteai analiza în timp ce dansai în cerc cu celelalte fete. Care mai toate păreau impecabile și aranjate, într-un fel al anilor '80, excesiv de studiat, în care părul stătea bine prins în clamele lui și nu se mișca de acolo. În care bluza, de cele mai multe ori albă, cu volane, stătea bine înfiptă în fusta ei pînă pe la genunchi. Cînd pînă și mișcările pe melodiile cred, ale formației ABBA erau previzibile în legănarea lor corectă, așa cum corecte și fără prea mari adîncimi erau și moravurile noastre de atunci.

Cert e că, neposedînd respectiva sufragerie, n-am reușit niciodată să refac, la mine acasă, experiența cu cele patru-cinci fete cucuiete superpavoazate, eventual cu veșmintele mamelor (se obișnuia și asta destul de des), legănîndu-se în fața oglinzii. După mult timp, am înțeles, însă, cît de importante erau petrecerile mele cu familia și prietenii de acasă. Care nu erau *trendy* (exista un *trendy* și pe vremea comunistă), dar erau *cool,* dacă ar fi existat pe atunci cuvîntul, și mult mai mult de atît. De altfel, singurul mod în care m-am putut și eu împărtăși din *party*-ul *fancy* de sufragerie lucioasă a fost următorul: „împrumutam“ cîte una-două din prietenele mai bune de la școală și le introduceam în *punch*-ul de acasă. Le „înmuiam“ acolo pînă își mai pierdeau din *glamour*-ul lumii diferite din care veneau și se contaminau, măcar parțial, cu lumea mea, cea fără de sufragerie.

Au trecut și vremurile alea, și au sosit altele, în care luciul sufrageriei, brusc, nu a mai contat. De fapt, pe vremea de atunci, a adolescenței și a liceului, aveam și eu o sufragerie, cu o bibliotecă mare, veche și trosnitoare, un linoleum spălăcit pe jos și o canapea veche, dar posibilă. Acolo au venit colegi de-ai mei, de astă dată de ambele sexe, și au dansat, parcă mai puțin rigid, fără să ne privim în vreo oglindă (din simplul motiv că nici aici nu aveam una). E drept că muzica formației ABBA fusese înlocuită cu cea a Beatlesilor și a celor de la Queen, și pe astea parcă le simțeai altfel: le simțeai, nu doar le auzeai, îți pătrundeau în oase și te lăsai în voia lor, fără atîtea reguli.

Era bine la petrecerile astea, nu-mi mai doream altfel de sufragerii. Începusem tot mai mult să apreciez ce aveam, ajunsesem într-o lume în care diferitul nu mai era, neapărat, un păcat pentru care să fii judecat. Poate chiar dimpotrivă. Și tocmai atunci, cînd să mă adaptez și eu, în sfîrșit, cu aniversările mele, unui *trend* care, de fapt și din fericire, nu mai exista, familiarul meu, cel care pînă atunci mi se părea atît de la sine înțeles, s-a prăbușit. Murind tatăl meu, înainte de vreme, am fost nevoită să văd că acel „acasă“ călduț nu e un dat. Nu e peren. Că dezideratele de pension, de genul celui cu sufrageria și vitrina, sînt apă de ploaie și că alte lucruri, de fapt, contează. Mi s-au răsturnat certitudinile și, odată cu ele, și aniversările. Care au intrat într-o altă fază. Dar despre asta, altădată.

Oana UȚĂ BĂRBULESCU

O lecție de cumpătare

– influența maghiară asupra limbii române –

Profilul unei limbi este determinat și de capacitatea acesteia de a integrare a elementelor străine, dar și de maniera de asimilare a acestora. Așa cum era de așteptat din partea unui membru al grupului de limbi și varietăți romanice, româna a asimilat în diverse epoci elemente din limbi înrudite genealogic, dar, în plus, a integrat și elemente provenind din idiomuri nelatine. Dintre influențele venite din partea unor idiomuri nelatine cu care româna s-a aflat de-a lungul timpului în contact, cea slavă și cea maghiară ocupă o poziție specială, nu numai pentru că au dat lexicului românesc un aspect singular în cadrul romanității, dar și pentru că rolul acestor două limbi în evoluția românei a fost amplu dezbătut și evaluat din perspectiva multor prejudecăți și exagerări, de cele mai multe ori din motive care nu aveau nimic în comun cu cercetarea lingvistică sau cu datele istorice.

Puriștii din secolul al XIX-lea ar fi vrut ca elementele nelatine din română să fie eliminate, chiar dacă era vorba de termeni vechi, perfect integrați în limbă, iar reformele ortografice au fost – pînă tîrziu – condiționate de acceptarea influenței slave sau, dimpotrivă, de respingerea acesteia. Nici influența maghiară asupra limbii române nu a scăpat prejudecăților și exagerărilor, acestea reflectînd subordonarea cercetării lingvistice și istorice unor scopuri politice și ideologice. Începînd cu secolul al XVIII-lea, s-a încercat ștergerea – miraculoasă – a informațiilor despre *Vlachi* (cu variantele *Blachi, Blazi* etc.) cuprinse în cronici – dintre care *Gesta Hungarorum* și cronica notarului anonim al regelui Béla sînt cele mai importante – și plasarea lor în locuri *potrivite*. În anii '40 ai secolului trecut, prezentarea contactelor dintre români și maghiari a fost făcută în termenii unei relații asimetrice (Gunda Béla a propus distincția între influență și preluare, prezentînd influența maghiară – la nivel lingvistic și socio-cultural – asupra românei în opoziție cu preluarea unor elemente românești de către maghiari). Mai puțin gravă, dar aparținînd seriei exagerărilor, este și plasarea procesului de traducere în românește a cărților sfinte și a celui de naționalizare a serviciului divin exclusiv sub tutela Reformei calvine (și luterane) și discutarea lor în manieră nediferențiată pentru Transilvania, Moldova și Țara Românească.

Nu este mai puțin adevărat faptul că prejudecățile și exagerările au fost întotdeauna contracarate de cercetarea istorică și lingvistică și că, în cele din urmă, ele sînt reținute mai degrabă drept curiozități, fără drept însă de a avea un muzeu.

Cel mai adesea, influența maghiară a fost tratată de către lingviști *sine ira et studio* (după cum arată profesorul Alexandru Niculescu într-un studiu din 2005, intitulat sugestiv *„Romania Hungarica" – contacte lingvistice și culturale româno-maghiare)*. Cercetători, deopotrivă români și maghiari, au studiat diverse aspecte ale influenței maghiare asupra limbii române, ceea ce a condus la apariția unei serii impresionante de articole, monografii etc., începînd cu studiul redactat de Alexics György în 1888, *Magyar elemek az oláh nyelevben*, continuînd cu volumul lui Simeon Mîndrescu, *Elemente ungurești din limba română* din 1892, la care se adaugă cele ale lui Nicolae Drăganu, Blédy Géza, I. Pătruț, Kelemen Béla, V. Bogrea, V. Breban, Kis Emese, P. Neiescu etc., iar mai recent, cele ale lui Alexandru Gafton, Vasile Arvinte, Alexandru Niculescu și Pál Enikö (pentru a-i aminti doar pe cîțiva dintre ei). Pe lîngă aceste instrumente de lucru, dispunem și de un dicționar al împrumuturilor maghiare în română, datorat lui Lajos Tamás *(Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im rumänischen,* apărut în 1966).

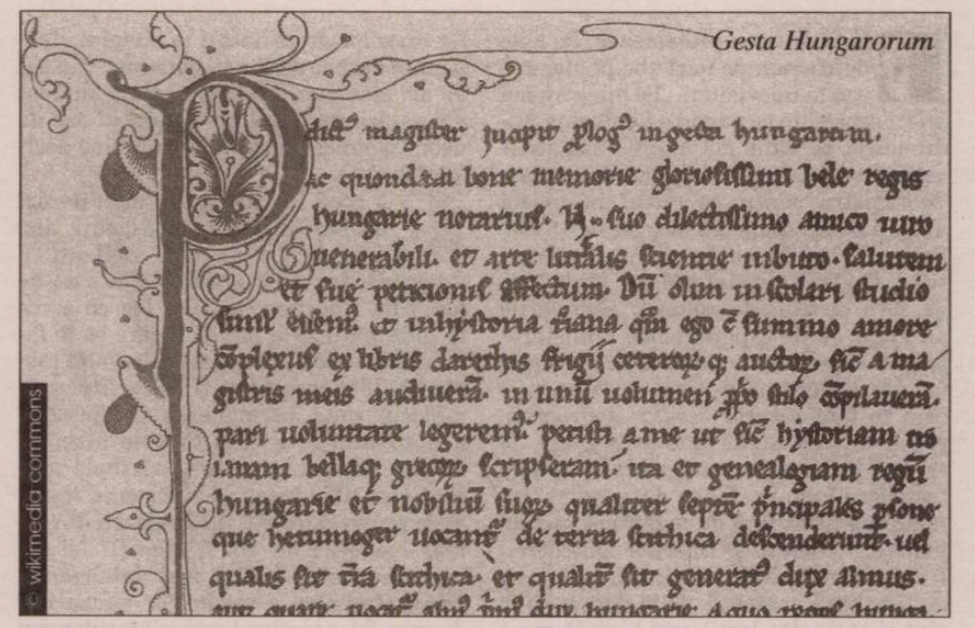

La nivel lexical

Pentru a înțelege dimensiunea influenței maghiare se impune o abordare care să aibă în vedere aspectul diacronic, extensiunea dialectală, statutul de împrumut popular sau cult, nivelurile de limbă afectate. Pe baza datelor oferite de documente și de cronici – citite fără părtinire – se poate afirma că maghiarii pătrund în bazinul carpatic spre sfîrșitul secolului al IX-lea. Orice încercare de a plasa influența maghiară mai devreme de această dată este (sau ar trebuie să fie considerată) pură speculație. Absența elementelor maghiare din varietățile sud-dunărene ale românei plasează începuturile influenței maghiare într-o perioadă ulterioară separării dialectale. Este mai puțin important dacă admitem că există mai multe etape în manifestarea influenței maghiare asupra limbii române (Mîndrescu, Ivănescu etc.) sau, dimpotrivă, considerăm că o astfel de delimitare a fazelor istorice este inoperantă (Niculescu), atîta vreme cît plasăm în mod rezonabil începuturile influenței maghiare în perioada cuprinsă între secolele al XI-lea și al XII-lea.

Prejudecățile și exagerările au fost întotdeauna contracarate de cercetarea istorică și lingvistică.

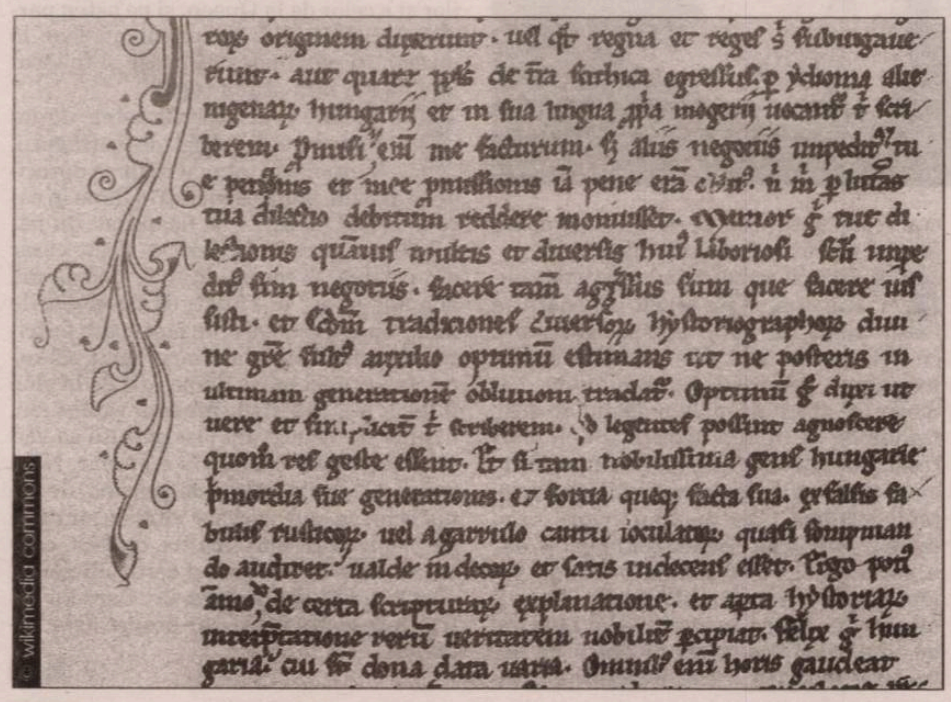

Tot pe baza textelor vechi (cel mai adesea traduceri) și a documentelor originale din secolul al XVI-lea se poate stabili cu destulă precizie extensiunea dialectală a influenței maghiare asupra limbii române. Se conturează de timpuriu cel puțin două categorii de împrumuturi, în funcție de extensiunea lor geografică: pe de o parte, este înregistrată o categorie de împrumuturi atestate în textele din toate regiunile locuite de români *(ban* – „cel mai înalt demnitar din Țara Românească" –, *bir, birui, cheltui, chip, făgădui, fe(a)l(iu), gînd, hiclean* (cu varianta *viclean), hotar, lăcui* (cu varianta *locui), meșter, mîntui, neam, oraș, pîrcălab, samă* (cu varianta *seamă), tîlhar* etc.), avînd deci circulație generală în daco-română, iar, pe de altă parte, o categorie cu o circulație restrînsă, circumscrisă ariei trănsilvănene *(adămană* – „cămașă", *aldui* – „a binecuvînta", *batăr* – „fie"/„măcar", *bănat* – „supărare"/„necaz", *beteag* – „bolnav", *buduślău* – „fugar"/„vagabond", *buduślui* – „a rătăci", *cealău* – „amăgitor", *pesti* – „a zăbovi"/„a întîrzia", *sucui* – „a obișnui" etc.). Unii termeni din prima categorie au rămas în uz, modificîndu-și adeseori configurația semantică (de exemplu, *neam* ajunge să se refere nu numai la relațiile de familie sau la specie, ci dobîndește în română înțelesul „comunitate etnică"); alții, care desemnau realități specifice statelor medievale românești, au devenit arhaisme, ieșind din uz (cum este cazul lui *ban, pîrcălab* etc.).

Dintre cei din a doua categorie, unii și-au lărgit extensiunea dialectală, ajungînd să fie utilizați pe întreg teritoriul daco-român: așa este *marhă,* varianta etimologică a lui *marfă,* cu sensul primar „vită"/„dobitoc" și „avuție", care în secolul al XVI-lea este atestat mai ales în texte provenind din zona Banat-Hunedoara (deci dintr-o arie aflată sub o intensă influență maghiară) și care se păstrează cu sensul „avere, bogăție constînd mai ales în vite" în Banat, Transilvania de sud-vest și Crișana, iar cu sensul „produs destinat schimbului", rezultat în urma extensiunii semantice, este atestat în toată daco-româna); alții și-au păstrat statutul de regionalisme (ex. *sucui).*

Situația împrumuturilor din maghiară în textele românești vechi poate arăta pe ce cale (populară sau cultă) au pătruns termenii respectivi în limba română. Termenii atestați încă din secolul al XVI-lea pe întreg teritoriul românesc aparțin cel mai adesea categoriei împrumuturilor populare (avînd o productivitate mare și aparținînd unor cîmpuri semantice referitoare la meserii și produsele lor, comerț și viață orășenească etc.), în timp ce termenii specifici textelor calvino-românești din zona Banat-Hunedoara (cu o productivitate redusă și o extensiune diacronică și dialectală la fel de restrînsă) pot fi interpretați drept cultisme (așa sînt, de pildă, *gheman* – „diamant", *jembă* – „pîine albă", *sucui,* toate prezente în *Palia de la Orăștie).*

Deși influența maghiară s-a manifestat cu precădere la nivel lexical, prin împrumuturi (dar și prin calcuri), urme ale ei se pot detecta și la alte niveluri de limbă. Manifestările la nivel fonetic (și fonologic), dar și morfologic sînt mai subtile, în măsura în care este vorba de consolidarea poziției unor sunete (așa cum e cazul lui /h/, care nu este moștenit din latină, dar care s-a extins în română prin împrumuturile slave și maghiare), de potențarea unor tendințe interne (cum este palatalizarea dentalelor, pronunțarea mai deschisă a vocalei sau fricatizarea africatei sau lărgirea inventarului unor clase de verbe (toate verbele de origine maghiară sînt integrate în română în conjugarea a IV-a, în [-ui] sau, mai rar, în [-i]).

Plasată în afara ideologiei și politicului, lingvistica ne oferă lecția cumpătării, pentru că este atentă la ce se întîmplă cu adevărat în limbă și nu la *buiguiala* extremistă. Este o lecție simplă care, în principiu, pornește de la două observații de bun-simț: nu avem cum să facem abstracție de o influență care se reflectă în vocabularul reprezentativ al unei limbi și ar fi bine să gîndim înainte de a vorbi.

***Oana Uță Bărbulescu** este conferențiar la Facultatea de Litere, Universitatea din București și lector la Facultatea de Lingvistică, Filologie și Fonetică, Univesitatea din Oxford.*

Alberto MANGUEL

Sfîrșitul bibliotecii mele

***Alberto Manguel** (n. 1948) a fost, la jumătatea anilor '60, cititorul personal al lui Jorge Luis Borges. A scris romane, a realizat dicționare fictive și antologii de proză, a publicat volume de eseuri, cele mai recente fiind* The Traveler, the Tower, and the Worm: the Reader as Metaphor *(2013) și* Curiosity *(2015). Fragmentul de față, în traducerea lui Bogdan-Alexandru Stănescu, face parte din volumul cu același titlu publicat la Editura Nemira, unde în ultimii ani au mai apărut* Istoria lecturii *(1996) și* Biblioteca nopții *(2006).*

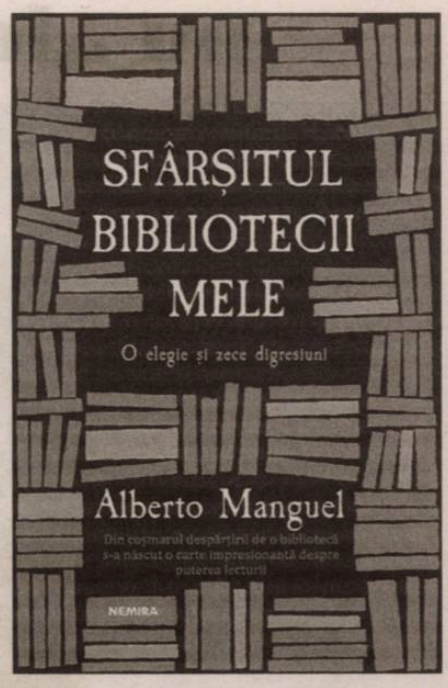

Aș putea susține că bibliotecile publice, care dețin texte atît virtuale, cît și materiale, joacă rolul de instrument esențial în combaterea singurătății. Le-aș apăra poziția pe care o ocupă în memoria și în experiența societății. Aș spune că, fără biblioteci publice și fără o înțelegere conștientă a rolului lor, o societate a cuvîntului scris poartă blestemul uitării. Îmi dau seama cît de meschină, cît de egoistă pare dorința asta a mea de a deține cărțile pe care le împrumut. Cred că furtul este condamnabil, și totuși de nenumărate ori a trebuit să-mi adun toată puterea morală de care dispuneam ca să nu bag în buzunar un volum pe care mi-l doream. Polonius se face purtătorul fidel al gîndurilor mele cînd îi spune fiului său: „Nu da și nu lua bani cu împrumut". Propria mea bibliotecă etalează la vedere acest memento.

Iubesc bibliotecile publice și ele sînt primele locuri pe care le vizitez cînd mă aflu într-un oraș pe care nu-l cunosc. Dar nu pot lucra fericit decît în propria mea bibliotecă, cu propriile mele cărți sau mai degrabă cu acele cărți despre care știu că sînt ale mele. Poate că e un soi de fidelitate ancestrală în asta, un fel de domesticitate zgîrcită, o trăsătură a caracterului meu, mult mai conservatoare decît ar fi putut admite tinerețea mea anarhică. Biblioteca îmi era cochilie.

Cîndva, prin 1931, Walter Benjamin scria un eseu, acum celebru, despre relația dintre cititori și cărțile lor. L-a intitulat *Cum mi-am despachetat biblioteca* și a folosit ocazia în care și-a scos cele aproape două mii de cărți din cutii pentru a medita asupra privilegiilor și răspunderilor unui cititor. Benjamin se muta din casa în care trăise cu soția lui pînă la divorțul scandalos din urmă cu un an într-un mic apartament mobilat, în care avea să stea singur, după cum spunea el, pentru prima oară în viață, „ca un adult". Se afla „în pragul vîrstei de patruzeci de ani, fără nici o proprietate, poziție socială, casă sau alte bunuri". Nu ar fi complet greșit să vedem această meditație a sa asupra cărților ca pe o contragreutate la destrămarea mariajului.

Împachetarea și despachetarea sînt două fețe ale aceluiași impuls și amîndouă le conferă sens momentelor pline de haos. „Aceasta este existența colecționarului", scria Benjamin, „în mod dialectic sfîșiată între dezordine și ordine". Sau între împachetare și despachetare, ar fi putut adăuga. Despachetarea, a înțeles Benjamin, este în esență o activitate expansivă și care presupune să te murdărești. Eliberate din închisori, cărțile se revarsă pe podea sau se adună în grămezi instabile, așteptînd să li se dea mai tîrziu locurile lor. În această perioadă de așteptare, înainte să se așternă noua ordine, ele există într-un amestec de sincronicități și rememorări, formînd alianțe neașteptate și inopinate sau despărțindu-se în mod caraghios.

Inamici de-o viață, precum Gabriel García Márquez și Mario Vargas Llosa, de exemplu, vor sta alături pe același raft de așteptare, în timp ce fiecare dintre numeroșii membri ai grupului Bloomsbury se va găsi exilat într-o altă „regiune încărcată negativ" (după cum se spune în fizică), așteptînd reuniunea atît de dorită de toate particulele lor.

Despachetarea cărților, poate pentru că este în mod esențial haotică, e un act de creație și, ca în orice act de creație, materialele utilizate își pierd în timpul procesului natura individuală: devin parte din ceva diferit, ceva ce le cuprinde și în același timp le transformă. În actul alcătuirii unei biblioteci, cărțile scoase din cutiile lor și pe cale să fie așezate pe un raft își leapădă identitățile originare și capătă unele noi prin asocieri aleatorii, prin repartizări preconcepute și etichetări autoritare.

De multe ori mi s-a întîmplat ca o carte pe care o ținusem odată în mînă să devină cu totul alta atunci cînd i se repartiza un loc în biblioteca mea. Asta este anarhie sub aparența ordinii. Exemplarul meu din *Călătorie spre centrul Pămîntului,* citit prima oară cu multe decenii în urmă, a devenit în secțiunea lui ordonată alfabetic un tovarăș grav pentru Vercors și Verlaine, poziționat mai sus decît Marguerite Yourcenar și Zola, dar mai jos decît Stendhal și Natalie Sarraute, cu toții membri ai convenționalei frății a literaturii de limbă franceză. Fără îndoială că romanul de aventuri al lui Verne reținuse în paginile sale urme ale adolescenței mele pline de anxietăți și ale unei veri de mult dispărute, în care-mi jurasem să vizitez vulcanul Sneffels, dar ele au devenit, odată cu așezarea cărții pe raft, trăsături secundare, acoperite de categoria în care o încadraseră limba folosită de autor și inițiala numelui său. Memoria mea reține ordinea și clasificările bibliotecii pe care mi-o amintesc și oficiază ritualurile de parcă locul propriu-zis încă ar exista. Încă am cheia unei uși pe care n-o voi mai deschide niciodată.

Locurile care ne par esențiale supraviețuiesc chiar și distrugerii materiale. În anul 425 î.Ch., cînd Nabucodonosor a incendiat Primul Templu din Ierusalim, preoții s-au adunat pe acoperișul cuprins de flăcări, ținînd cheile de la sanctuar, și au strigat: „Stăpîn al Lumii, fiindcă nu ne-am dovedit paznici de încredere, fie ca aceste chei să se întoarcă la Tine!" Apoi au aruncat cheile spre Ceruri. Se spune că a apărut o mînă care le-a prins, după care preoții s-au azvîrlit în văpaia atotmistuitoare. După distrugerea celui de-Al Doilea Templu de către Titus, în anul 70 d.Ch., evreii au continuat să oficieze riturile sacre de parcă zidurile străvechi nici nu s-ar fi ridicat în jurul lor și să-și recite rugăciunile la orele la care în sanctuarul dispărut s-ar fi adus jertfele corespunzătoare. Și, încă de la distrugere, o rugăciune pentru construirea unui Al Treilea Templu face parte în mod formal din slujba religioasă a evreilor, oficiată de trei ori pe zi.

Pentru că o bibliotecă este un spațiu al memoriei, după cum scria Benjamin, despachetarea cărților devine repede un ritual mnemonic. „Nu gînduri", scrie Benjamin, „ci imagini, amintiri" sînt invocate în acest proces. Amintiri despre orașele în care și-a găsit comorile, amintiri despre casele de licitații unde și-a cumpărat cîteva dintre ele, amintiri despre camere în care și-a păstrat cîndva cărțile. Cartea pe care o scot din cutia unde a fost încarcerată, în scurta clipă dinainte de a-i dărui locul mult meritat, se preschimbă brusc, în mîinile mele, într-un suvenir, o amintire, o relicvă, un eșantion de ADN, cu ajutorul căruia poate fi reconstruit un corp întreg.

Îmi amintesc că din prima zi cînd am început să-mi aranjez biblioteca în Franța am scos din cutia ei ediția princeps a romanului *Hypatia* al lui Kingsley, despre filosoafa și matematiciana din secolul al IV-lea, ucisă de fanaticii creștini. Îmi amintesc cum am deschis cartea și am dat peste descrierea Bibliotecii din Alexandria, un pasaj pe care-l uitasem cu desăvîrșire, cu excepția expresiei „albastru văduvit de ploaie", despre care însă nu țineam minte de unde este. Acesta era pasajul: „În partea stîngă a grădinii se întindea eleganta aripă estică a muzeului propriu-zis, cu galeriile sale de artă, cu holurile cu statui, cu sălile de primire și sălile de lectură; o aripă uriașă, adăpostind acea celebră bibliotecă înființată de tatăl Philadelphului ce conținea în vremea lui Seneca, chiar după ce mare parte din ea fusese distrusă în asediul lui Cezar, patru sute de mii de manuscrise. Acolo se înălța minunea lumii, cu acoperișul ei alb, proiectat pe albastrul văduvit de ploaie; și dincolo de ea, printre acoperișurile și frontoanele caselor de aristocrați, se întrezărea o fișie lată din marea albastră și strălucitoare".

Cum s-a putut ca descrierea lui Kingsley să-mi iasă din minte tocmai cînd încercam să descriu Alexandria și biblioteca ei într-o carte pe care am scris-o ani mai tîrziu? De ce mi-a fost memoria la fel de neajutorată cînd mă chinuiam din răsputeri să încropesc imaginea, reală sau imaginară, a unei biblioteci din Antichitate?

Imagini ale sinelui

Mintea mea este capricioasă. Cîteodată poate fi darnică: în momentele cînd am nevoie de o consolare sau de un gînd fericit, îmi aruncă pomană, precum mărunțișul azvîrlit unui cerșetor, o întîmplare pe care-o uitasem de mult, un chip, un cuvînt din trecut, o poveste citită în pat, într-o noapte caniculară, un poem descoperit într-o antologie, despre care sinele meu adolescentin credea că nimeni nu-l mai descoperise înainte. Dar cărțile mele sînt întotdeauna generoase, generozitatea face parte din structura lor și, pe măsură ce le scoteam din cutii, după ce le condamnasem la tăcere atîta timp, ele încă erau bune cu mine.

În timp ce-mi despachetam cărțile în după-amiaza aceea de demult, care mi-a readus în minte pasajul lui Kingsley, biblioteca golașă a început să se umple de cuvinte imateriale și de strigoii oamenilor pe care i-am cunoscut odinioară și care m-au călăuzit prin biblioteci mai vaste decît cea din Alexandria. Despachetarea a scos la suprafață imagini ale sinelui meu din diferite perioade: nepăsător, curajos, ambițios, întrucîtva fricos, singuratic și conștient de propria mea ignoranță.

Iată un volum de buzunar cu texte selectate din Tennyson, din care am citit prima oară, la doisprezece ani, *Tithonus,* subliniind cuvintele pe care nu le înțelegeam înainte de a învăța poemul pe dinafară. Iată și *De rerum natura* al lui Lucretius, plin de adnotări făcute cu stiloul în ora de latină. Iată și o traducere în spaniolă a tratatului *Despre război* al lui Clausewitz, care îi aparținuse tatălui meu și din care primele rînduri erau decupate. Iată și *Insula Doctorului Moreau* de H.G. Wells, pe care mi-l dăduse prietenul meu Lenny Fagin cînd împlinisem zece ani. Iată și ediția din *Don Quijote* îngrijită de iubitul meu profesor Isaias Lerner și publicată de University Press of Buenos Aires, editură închisă mai tîrziu de forțele militare care l-au obligat pe Lerner să plece în exil. Iată și exemplarul din *Stalky & Co* de Kipling pe care Borges l-a citit în adolescența trăită în Elveția și pe care mi l-a făcut cadou de despărțire la plecarea mea în Europa, în 1969. Iată și romanul *Maria Chapdelaine* al lui Louis Hémon, care-i aparținuse omului de afaceri canadian Timothy Eaton și ale cărui pagini fuseseră tăiate doar pînă la pagina 93, cu un semn de carte de la Hotel Savoy din Londra – o carte care, pentru mine, simboliza țara mea adoptivă: romanul esențial despre Québec, scris de un francez, citit pînă la jumătate de un magnat anglo-canadian într-un hotel aristocratic din Londra. Asemenea întîlniri au avut loc de multe ori în lunile fericite pe care le-am petrecut printre grămezile de volume readuse la lumină.

Împachetarea, dimpotrivă, este un act de uitare. E ca și cum ai derula un film spre început, trimițînd firele narative vizibile și o realitate metodică în regiuni îndepărtate și nevăzute, o uitare voluntară. Ea reprezintă, de asemenea, înființarea unei noi ordini, deși una de natură secretă. „Contopirea" (precum în fizică, cînd se creează noi formațiuni chimice) determină înmănuncherea unor obiecte de naturi diferite în grupuri și identități redefinite prin noile hotare ale unei cartografii a claustrării în cutii. Dacă despachetarea unei biblioteci este un act de renaștere sălbatică, împachetarea ei este o înmormîntare ordonată, înaintea presupusei Judecăți de Apoi. În locul șirurilor zgomotoase și nesfîrșite de cărți înviate, gata să-și primească locul, conform virtuților personale și viciilor excentrice, gruparea lor laolaltă este stabilită acum de o groapă comună, fără de nume, care le transformă lumea gălăgioasă, bidimensională, a unui raft într-una tridimensională, a unei cutii de carton.

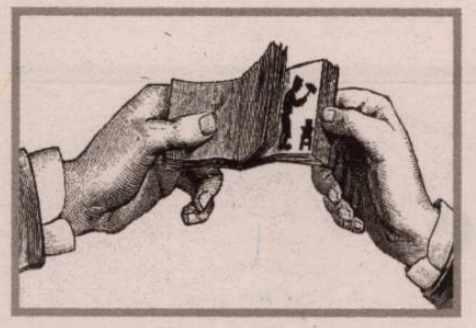

Marius CHIVU

feed**book**

În Anul Cărții, România nu „lecturează“ nimic

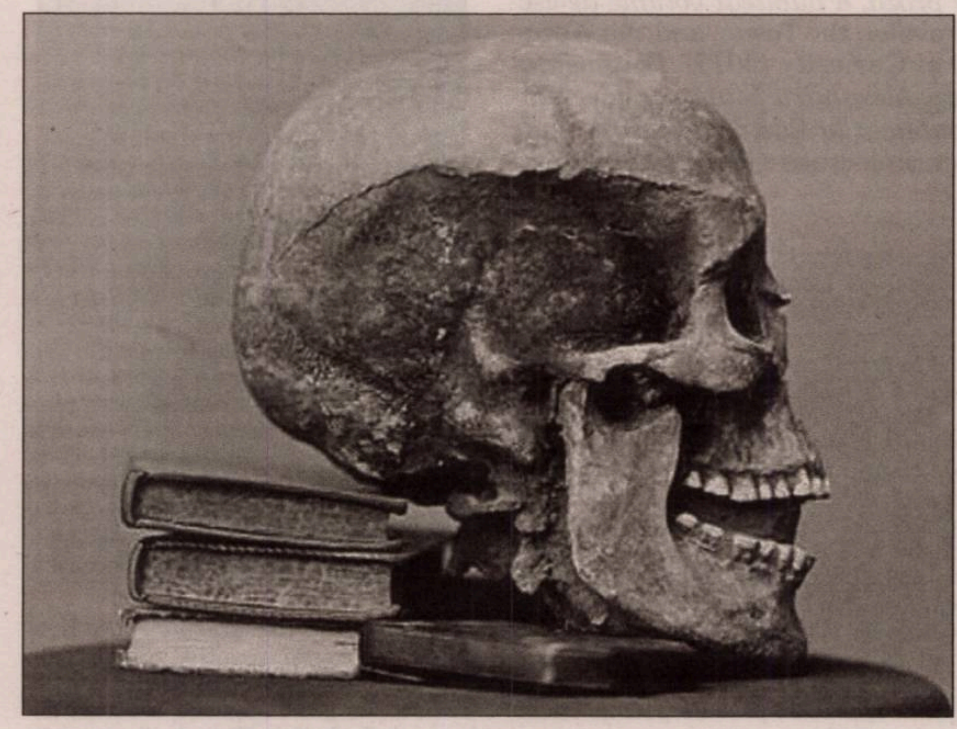

Conform *Barometrului de consum cultural 2017,* realizat anul trecut de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, și subintitulat „Cultura în pragul Centenarului Marii Uniri: identitate, patrimoniu și practici culturale“, *42% din români nu citesc nici măcar o singură carte pe an,* 69% nu împrumută niciodată cărți de la bibliotecă, iar 61% nu accesează niciodată arhivele digitale ale bibliotecilor și nici nu descarcă de pe Internet cărți. Doar 4% din români pun zilnic mîna pe o carte, doar 9% citesc o dată pe lună și doar 6,8% merg măcar o dată pe an la bibliotecă să împrumute cărți.

Nu e nimic de mirare în aceste statistici dezastruoase, în condițiile în care în România există zeci de orașe fără biblioteci și fără librării (din cele aproximativ 200 de librării ale țării, jumătate se află în București, unde procentul celor care citesc zilnic este mai ridicat: 9%), iar rata de analfabetism funcțional a celor care trec prin sistemul de învățămînt preuniversitar este de peste 40%, cea mai ridicată rată din Uniunea Europeană.

Concret: la Centenar, jumătate din cetățenii României sînt analfabeți funcțional care nu pot, nu știu și nu găsesc nici o plăcere sau vreo nevoie în cititul cărților.

Legat de acest aspect, în loc să investească substanțial în educația de la bază, adică în ciclul preșcolar, primar și gimnazial, România alocă tot mai mulți bani pentru sistemul universitar (1% din PIB, peste media europeană, conform unui studiu realizat de Societatea Academică, SAR).

Numai Finlanda investește atît de mult în învățămîntul superior, aceasta fiind însă țara cu cel mai performant sistem educațional din lume. Altfel spus, deși are cel mai ineficient ciclu de învățămînt de bază, România investește în ciclul superior, punînd, cum se spune, oiștea înaintea carului.

La începutul anului însă, la inițiativa de anul trecut a senatorilor Vlad Alexandrescu (USR) și Ovidiu Raețchi (PNL), s-a adoptat un proiect legislativ care atestă oficial 2019 drept Anul Cărții în România. Iată în întregime foarte scurtul conținut al Legii nr. 357/2018: „Art. 1. Se instituie anul 2019 ca Anul Cărții în România. Art. 2. (1) Cu prilejul sărbătoririi Anului Cărții se organizează evenimente culturale dedicate acestei inițiative. (2) Autoritățile administrației publice centrale și locale pot acorda sprijin logistic și/sau financiar, după caz. Art. 3. (1) În Anul Cărții se lansează Programul național «România citește», denumit în continuare Programul. Programul se va desfășura în cadrul unităților de învățămînt primar și gimnazial și presupune organizarea de întîlniri săptămînale ale elevilor cu voluntari, precum părinți, personalități publice, jurnaliști. În cadrul Programului, voluntarii vor *lectura* [subl.mea] împreună cu elevii fragmente din operele literare incluse în programa școlară. (2) Programul presupune și organizarea de întîlniri bianuale ale elevilor cu scriitori români contemporani, de anvergură națională sau locală, care să lectureze fragmente din propriile creații literare, în scopul încurajării lecturii și promovării acestora.“ Semnat de cei doi președinți ai Camerelor Parlamentului, Florin Iordache și Călin Popescu Tăriceanu, acesta este textul – scurt, vag și scris cu barbarisme – al legii care ar veni în întîmpinarea necesității „promovării lecturii printre tineri“ cu un program al cărui scop ar fi „dublarea consumului de carte la nivel național, pînă anul viitor“.

Cînd va și începe însă acest Program național „România citește“? Fiind an electoral, cel mai probabil va rămîne un program-fantomă.

De altfel, actualul ministru al Culturii și Identității Naționale, Daniel Breaz, are două mari „realizări“ publice: a fost susținător al familiei tradiționale în timpul referendumului, spunînd că nu știe dacă în România există familie monoparentală („o mamă singură cu doi copii a fost o familie, dar s-a întîmplat ceva și nu mai este“) și a vorbit despre Eminescu pe înțelesul analfabeților funcțional („Pentru mine ca om, ca român, pot să spun, ca și cadru didactic, eu consider, așa cum consideră foarte multă lume, că este practic cel mai mare poet care l-a dat România, cel puțin pînă în momentul de față. Cred că cîteva versuri din «Luceafărul» există în mintea fiecărui român. Ca să vă satisfac și dumneavoastră plăcerea sau dorința de a vedea dacă eu cunosc un singur vers, iată: «Cobori în jos, luceafăr blînd».“) Ecaterina Andronescu, revenită pentru a patra oară ca ministru al Educației, în ciuda incompetenței sale răsdovedite, l-a apărat argumentînd că ministrul Culturii e matematician la bază. Așa e: Daniel Breaz este un strălucit coordonator de doctorate în domeniul matematicii (la universitățile din Pitești și Kebangsaan – Malaezia), dar, din ce spune Ecaterina Andronescu (cea ale cărei soluții pentru reforma învățămîntului sînt, apropo, la nivelul unei gospodine severe), se subînțelege că excelența în matematică vine automat cu un deficit de limbaj, logica gîndirii abstracte intrînd în fatală coliziune cu sintaxa limbii.

Revenind la sublimul Program național „România citește“ care-și propune, nerealist și sforăitor, dublarea consumului de carte, pînă se va dovedi existența lui și altfel, nu doar pe hîrtia unei legi obscure, trebuie să menționez că, în acest moment, chiar sînt în desfășurare, și încă de mai mulți ani, mai multe programe și campanii pentru încurajarea lecturii pentru tineri, toate însă inițiative private ale editurilor: Litera (campaniile „Cartea la metrou“, „Liniște, copiii citesc!“ și, mai ales, „Noaptea cărților deschise“, cel mai amplu eveniment de stimulare a lecturii care constă anual în oferirea gratuită a zeci de mii de cărți), Humanitas („Concursul Humanitas în licee“, program național care implică cîteva zeci de licee din țară), Nemira (campaniile „Prima mea carte – cartea pentru copii și tineret“ și, pe 23 aprilie, de Ziua cărții, „Biblioteca ta ești tu“), Curtea Veche (campania „Cărțile copilăriei în fiecare casă“) ș.a. În acest moment, prin donațiile de carte, cluburile de lectură pentru copii și turneele în școli cu autori, editurile fac singure mai mult pentru „promovarea lecturii printre tineri“ decît o face statul român care pare să fi abandonat cu totul responsabilitatea de a-și educa viitorii cetățeni.

În alte părți ale Europei, campaniile de încurajare a lecturii există fără să fie literă de lege. În Olanda, spre exemplu, în timpul Săptămînii cărții (o celebrare a lecturii instaurată la nivel național încă din anul 1932), poți circula oriunde cu trenul prin țară, fără bilet, dacă ai o carte cu tine. De altfel, pentru căile ferate olandeze, Nederlandse Spoorwegen, există tradiția de a sponsoriza festivități legate de cărți, organizînd lecturi și sesiuni de autografe cu autori contemporani în trenurile sale pe diverse rute. Iar în Islanda există *Jolabokaflod*, Potopul Cărților, o sărbătoare a cărții în preajma Crăciunului, cînd se vinde aproape întregul stoc de carte produs de această țară, unde există un scriitor la zece cititori.

Noi ne apropiem de jumătatea anului, iar Anul Cărții n-a început și nici România nu citește. Pardon, nu „lecturează“. La Centenar, sîntem faliții Europei educate.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Ocheanul întors

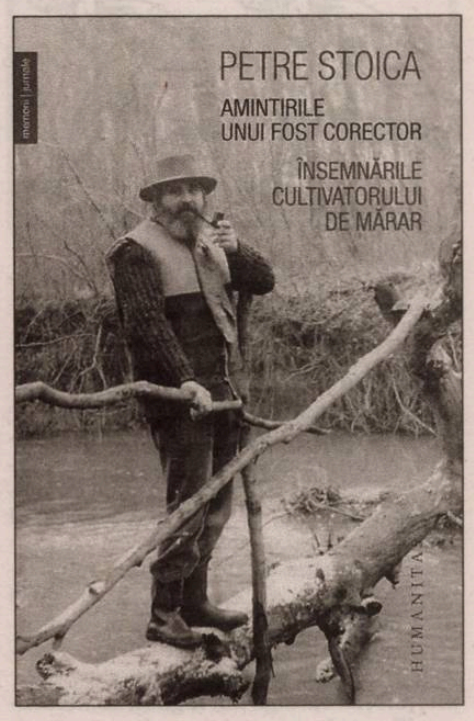

● **Petre Stoica, *Amintirile unui fost corector / Însemnările cultivatorului de mărar*, ediție îngrijită, prefață și note de Marius Chivu, Editura Humanitas, 2019.**

Într-un singur deceniu, al nouălea, Petre Stoica a publicat trei cărți care păreau să indice o îndepărtare subtilă de uneltele stricte ale poeziei. Devenise, la doar cincizeci de ani, un acerb memorialist și lucra (singur o spune) la un roman care nu avea să mai apară vreodată. Putem citi în gestul acesta al său semnele unei crize personale, ale unei urgențe impuse de vîrstă și de o serie de întîmplări recente. Cutremurul din 1977 adusese cu sine tragedia „în mare", ruinînd Bucureștiul. E momentul cînd autorul *Arheologiei blînde* își pierde maestrul imediat, pe A.E. Baconsky. Nu peste mult avea să moară, în condiții complicate, și Marin Preda, un alt reper al rezervației literare pe care Petre Stoica o cultivase și o admirase încă de la început. Le va urma, trei ani mai tîrziu, în decembrie, Nichita Stănescu, vechiul prieten și coleg de apartament din strada Gutenberg. Dispărea, în felul acesta, în ritm precipitat, o lume, iar mărturia ei trebuia conservată. Cu atît mai mult într-un prezent mizer și, vorba unui critic, din cale-afară de întunecat.

Cum reacționează Petre Stoica? Calibrîndu-și discursul și, implicit, adecvîndu-și stilistica. Folosindu-se, adică, alternativ, de puterea exemplului și de instantaneul crud. Cele două volume care compun prezenta ediție sînt elocvente (cel de-al treilea din serie, *Caligrafie și culori,* prea eterogen și publicistic, n-a mai intrat în sumar). *Amintirile unui fost corector* e o lecție de empatie și nuanță de care beneficiază personaje culturale din profilul cărora nu lipsesc anumite umbre etice. I-am numit pe Baconsky și pe Preda. Alături de ei defilează Vianu, Dimitrie Stelaru, Ion Vinea, Teodor Mazilu, Adrian Maniu, Mihail Sadoveanu și, în sfîrșit, Ion Marin Sadoveanu. Față de toți, Petre Stoica e, ca să zic așa, conciliant. Le iartă, tacit, micile derapaje și, la nevoie, ia asupra lui vina inerentelor neînțelegeri de parcurs. Ar fi putut scrie pagini aspre despre ei, așa cum a procedat Marino cu Călinescu. Cu ce folos, însă? Dincolo de dezertările lor, oamenii aceștia au fost, în oroarea primilor ani de comunism, niște atoli de profesionalism și de eleganță prin care tinerii din generația lui Petre Stoica s-au putut salva. Că au dat Cezarului roșu partea cuvenită, e-adevărat. Dar, în timp ce-o făceau, continuau subteran o muncă pe care s-au ferit s-o maculeze. Exilat într-o Capitală cu ale cărei reflexe nu se acomodase, Baconsky continua să citească *Steaua,* exersîndu-și, sub ochii mai junelui discipol, bisturiul exigenței de fost redactor-șef al revistei clujene. De la cine altcineva s-ar fi putut deprinde mai bine o asemenea artă? Și cum să nu ne întrebăm dacă viitorului traducător al lui Trakl nu i-a folosit pedagogia muzicală pe care Ion Marin Sadoveanu o aplica frazelor lui Thomas Mann? Generozitatea, autorul acestor *Amintiri* avea s-o învețe de la Stelaru și de la Preda (ultimul, dispus să ierte orice în numele valorii), iar distincția ca antidot al unor timpuri vulgare – de la Vianu.

Datorită lor, Petre Stoica devine un estet irecuperabil. Și nu e întîmplător că, trasîndu-le portretele, o face într-o limbă română de o suculență și de o finețe neverosimile. Dacă ar fi să-i căutăm un termen de comparație, nu văd altul mai potrivit decît jurnalul lui Radu Petrescu, splendidă arhitectură de *mișcări zilnice*, de recluziune și de lecturi evazioniste. Afinitatea e, însă, mai mult decît una de suprafață. La fel ca autorul *Ocheanului întors,* Petre Stoica decide, către mijlocul anilor '70, să-și asume un exil rural. E drept, nu la Prundu Bîrgăului și nu ca profesor, ci un pic mai aproape: el, bănățeanul pursînge, beneficiar al unei educații imperiale severe, care l-a ferit de compromis, se mută la Bulbucata, amuzîndu-se să crească iepuri și să grădinărească voltairian. De aici, *Însemnările cultivatorului de mărar,* cronica telegrafiată a unui altfel de univers, din rutinele căreia frumosul (excepție face acela al naturii) e evacuat, în favoarea unei abrutizări s-ar zice, fără întoarcere. Poetul se convertește în reporter și are puterea de a nota frust scene care, în mod normal, i-ar face rău fizic: glume deocheate pe seama unei calamități, zidari care joacă fotbal (nici mai mult, nici mai puțin!) cu niște pui de stăncuță, lenevie generală. Căutînd, poate, idilicul și liniștea și descoperind, în locul lor, un veritabil *slaughterhouse,* Petre Stoica supraviețuiește prin ficțiune: într-un sat uitat din județul Giurgiu, el îi citește frenetic, de-a valma, pe Clement Alexandrinul și pe Adrian Fochi, pe Marcus Aurelius și pe Stendhal. Pentru a încheia, *en fanfare,* cu Hesiod și Montherlant.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și predă literatura română modernă la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

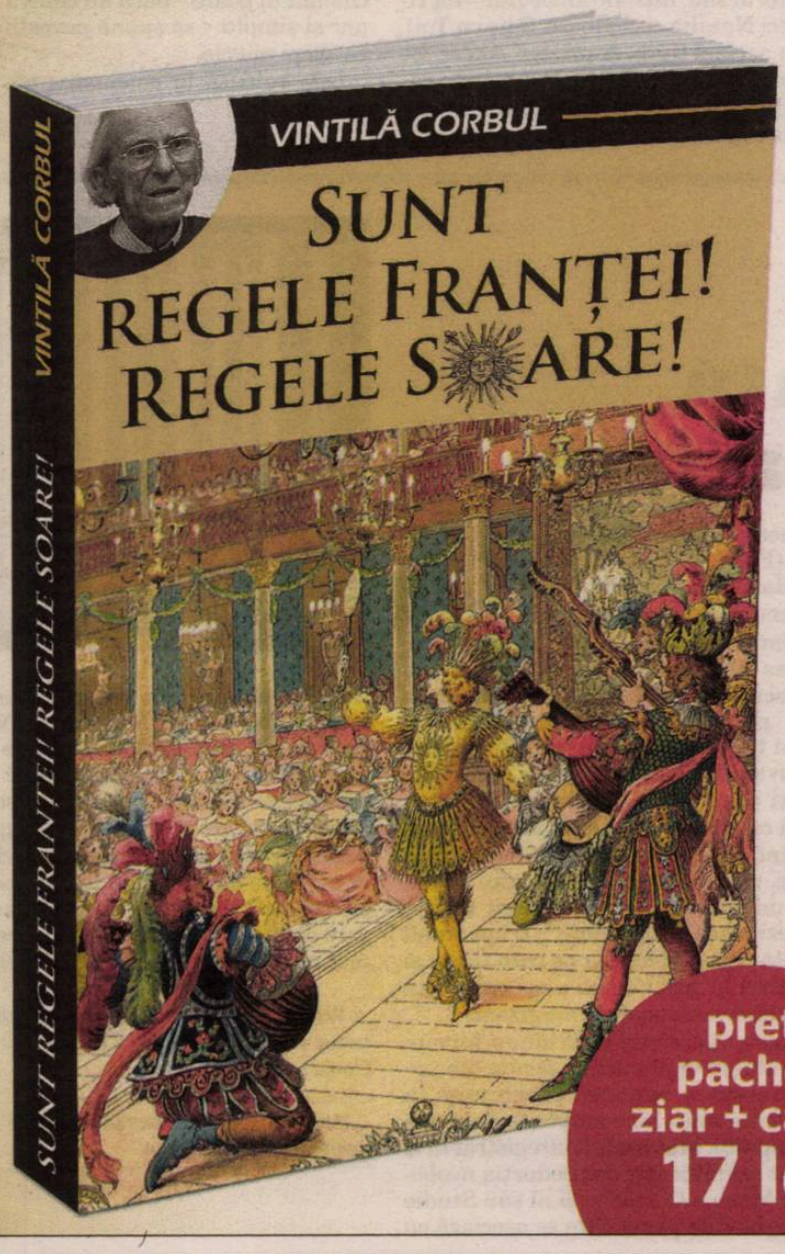

adevărul

LUDOVIC AL XIV-LEA

VIAȚA ȘI DOMNIA

BESTSELLER

DE LUNI, 15 APRILIE

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 17 lei

Victor MOROZOV

dilematograf

O vară de neuitat

● ***Leto / O vară rock'n'roll* (Rusia-Franța, 2018), de Kirill Serebrennikov.**

Poate vă mai amintiți precedentele filme ale rusului Kirill Serebrennikov, *Izmena* (2012) și *(M)uchenik* (2016): primul, o dramă despre adulter care îi face cu ochiul lui Hitchcock, e cinic cu personajele și intimidant cu spectatorul; al doilea pune în scenă o dialectică destul de searbădă de tip fanatism-religios-*versus*-rațiune și, chiar dacă prezintă mai mult interes, rămîne cam demonstrativ. E cu atît mai mare surpriza provocată de *Leto,* acest film just care, *pour une fois*, ne smulge din îngheț, încheie socotelile cu depravarea morală – temă arhiuzată în cinema-ul rus recent –, oferindu-ne în schimb exact contrariul: un cînt – și un cîntec – arzător despre libertate, tinerețe, perseverență.

Sînt teme simple, în fond, dar cu atît mai vitale azi – iar forma perfect echilibrată, departe de teribilismul demonstrativ din trecut, în care le împachetează Serebrennikov, merită salutată. Să luăm secvența antologică de la începutul filmului, cea care povestește întîlnirea dintre Viktor Țoi – pe atunci un *nobody* – și Mike Naumenko – pe atunci star al trupei Zoopark. Lucrurile se petrec la marginea unei păduri, pe malul apei (cine a citit – și privit imaginile – din jurnalul de călătorie al lui Mihai Barbu *Vînd kilometri* își poate imagina): Mike cîntă, iar în jurul lui roiesc amici cherchelițiși fete pe care camera lui Serebrennikov le transformă în nimfe enigmatice. E vara lui '81 în URSS. E, totodată, primul moment în care Țoi, primit cu oarecare condescendență în sînul grupului, își poate da măsura talentului. Mike intuiește, zîmbind galeș, că în acele clipe asistă la nașterea unei legende, dar n-are cum să conștientizeze pe deplin acest lucru: e doar începutul. Iar filmul ne poartă, pornind de la aceste crîmpeie epifanice dintr-un peisaj vag tarkovskian, pînă în momentul în care același Mike nu va mai avea nici un dubiu: legenda s-a născut.

Acțiunea din *Leto* urmărește triunghiul amoros dintre cei doi cîntăreți și soția lui Mike, Natalia. Dar mizele sale depășesc un astfel de intimism duios. Esențial e tocmai acest punct intermediar – punct de cotitură – povestit în film: cînd, simultan, Țoi începe să își ia avînt (ca membru al trupei Garin și Hiperboloizii, redenumită apoi, nu chiar așa întîmplător, Kino), iar Naumenko începe să se stingă. Scurtul interval acoperit de film – o vară – permite ca lucrurile să nu devină evidente pînă la final, dar e limpede că Țoi survolează acea perioadă ca un zeu cu toate orizonturile disponibile (se vor închide brusc în 1990), în timp ce Naumenko – eternul maestru de ceremonii – aduce mai curînd a rege decăzut. Kino („cinema"), deci, e mai mult decît o coincidență: nu doar pentru că traiectoriile acestor cîntăreți furnizează materie de film cît cuprinde *(Leto* fiind bazat pe memoriile soției lui Naumenko), ci și pentru că de aura de figuri-cult a lui Mike, dar mai ales a lui Viktor, s-a ocupat cum se cuvine și cinema-ul (cei ce au văzut *Igla* al kazahului Rașid Nugmanov, cu un Țoi hipnotizant în rolul principal, știu despre ce vorbesc).

Teo Yoo (în rolul lui Viktor) și Irina Starșenbaum (în rolul Nataliei) au cu siguranță o poezie a lor – dar pentru mine cheia acestui film ține de personajul fabulos Mike Naumenko, interpretat de cîntărețul Roman Bilyk, la prima apariție ca actor. Mi-e greu să înțeleg cum de Serebrennikov – care în prezent a fost eliberat din arestul la domiciliu – a

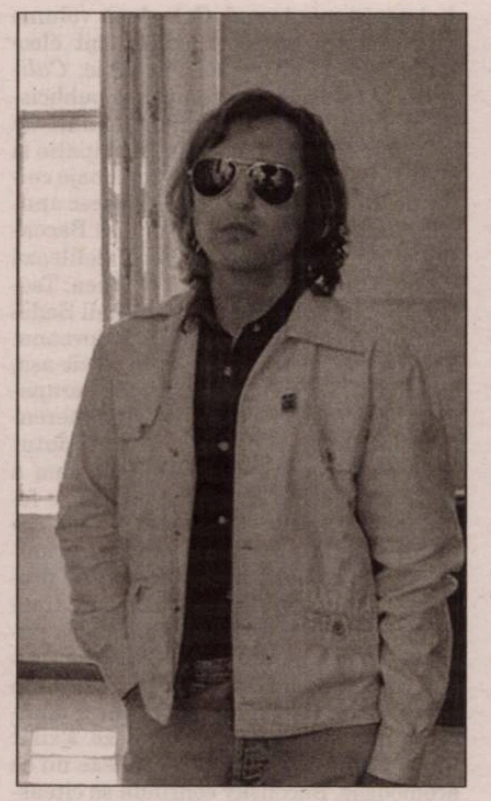

reușit acest salt de la personajele banale din trecut, afundate într-un marasm moral *à la* Zviaghințev, la niște prezențe de neuitat. Poziția lui Naumenko, așa cum o înfățișează filmul, e permanent una delicată: într-ale muzicii, rival al lui Țoi (și, probabil, pe undeva conștient că trebuie să îi lase locul de idol subversiv), dar, în același timp, protectorul, promotorul, sfătuitorul său; într-ale amorului – tot rival (căci Natalia cochetează fățiș cu Țoi), dar, în același timp, și prieten sincer. Pe parcursul filmului, Bilyk-Naumenko capătă alura unui personaj tragic, un veteran-aproape-de-*has been*, dar totuși plin de generozitate. Și probabil că tocmai acest tragism vaporos, la care se adaugă baladele de pe coloana sonoră, conferă filmului – altminteri un film solar – melancolia incomensurabilă care îl face atît de prețios.

Vorbeam mai sus de anumite mize mai importante ale lui *Leto*: inevitabil, filmul descrie o epocă, dar nu în termenii la care ne-am fi așteptat. Nici maniheism simplist de tip artiștii buni și kulturnicii răi, nici decalaje facile între muzica elevată făcută în bucătării îmbîcsite și cenzura de pe stradă. Din contra, Serebrennikov fructifică pe filon comic această tensiune (de văzut scena în care membrii Kino își supun versurile controlului de stat), iar încleștările obligatorii cu tovarășii aparatcici survin ca o potențare a actului artistic, ca o descărcare cathartică. Formidabile apar, în acest sens, secvențele de *musical* în care cineastul omagiază maniera de a „mîzgăli" pelicula din *Igla:* sînt rupturi – mai bine zis, iruperi – cvasibrechtiene, în care un mimetism față de muzica furioasă din Occident le permite acestor rockeri underground să își transforme jubilativ întreaga lume în teren de joc și de experiment: pe muzica unor T-Rex sau Iggy Pop, roșiile devin proiectile, un vagon de tren devine cîmp de luptă. E una dintre lecțiile acestui film, care prezintă nostalgic tentative de a crea o enclavă liberă în mijlocul unei societăți strîmbe, de a pune bazele unor spații de solidaritate, de a visa la o lume care să corespundă definitiv dorințelor noastre. Iar cealaltă lecție, a lui Serebrennikov de această dată, e la fel de simplă: anume că cinema-ul poate – dacă nu cumva trebuie pur și simplu – să spună poveștile de care avem nevoie.

Leto rulează în cinematografe din 12 aprilie.

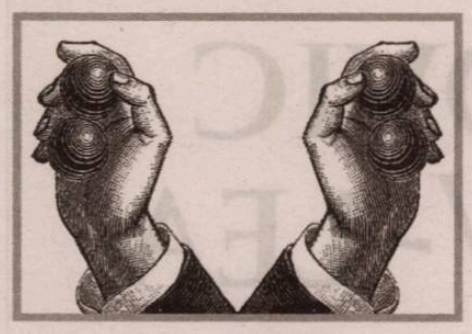

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Distanță față de planetă

● **Valerinne, *Desire*, Studio 148, 2019.**

Există în rock-ul românesc indicii ale unor tenacități care nu țin cont de tendințe și direcții, ci doar de sinceritatea inspirației imediate, de pasiunea autosuficientă a muzicienilor doritori să cînte „ceea ce le place". Recent, Trooper au lansat un album care nu s-ar face de rușine dacă ar intra la radio imediat după un calup Iron Maiden din anii '80, singura discrepanță fiind conceptul (dedicat lui Ștefan cel Mare, încît te întrebi de ce grupul a optat pentru numele Trooper în loc de Răzeș). Nu-metalul, *grunge*-ul ori gotic-metalul anilor '90 au la rîndul lor reprezentanți încăpățînați care speră că rămînînd suficient în urma contemporaneității au șanse să prindă vreun val care vine din urmă, dintre acele *revival*-uri retrofetișiste care mai surprind ciclic industria pop-rock internațională. E în asta un conformism incompatibil cu nonconformismul pe care îl așteptăm de la rock, ori e prudența unor artiști care nu vor să-și asume riscuri de dragul riscului, evitînd de la distanță enclavele experimentaliste populate cu monștri precum Kastraveth, Predicator ori Sex Pula Pistol.

Acest conformism e chiar mai evident în cazul post-rock-ului – bucureștenii Valerinne par să considere că Arctic Drones (site dedicat genului) este o enciclopedie de studiat și nu o comunitate vie. Post-rock-ul e limitat de propriile principii, dar e mai tenace pe termen lung decît alte genuri popularizate în anii '90 – am povestit cu altă ocazie despre rolul caselor de discuri Neurot (în SUA) sau Pelagic Records (în Europa) în a menține flacăra vie, precum și despre transformările acestui soi de rock instrumental cu miză ambientală care găsește mereu oportunități de hibridizare cînd credeai că nu mai are nimic de spus.

Totuși, noul album Valerinne nu urmează mai nimic din oportunitățile respective, rămînînd consecvent *sound*-ului dens al primelor albume de la Pelagic Records, mulțumindu-se să propună ceva la nivelul debutului The :Egocentrics – punct de la care totuși post-rock-ul românesc a mai avut tentative de diversificare (Fjord, Baba Dochia, Sunset in the 12th House etc.). Înființat în 2012, avem de a face cu un grup care abia a împlinit „cei 7 ani de-acasă" – alcătuit din Alexandru Das (chitară și sintetizatoare), Liviu Stoicescu (bas) și Mircea Smarandache (tobe), plus ingredientul obligatoriu al acestui tip de muzică, proiecțiile vizuale ale cuiva poreclit(ă) Anke. Nu se anunță planuri ca trupa să își riște identitatea sonoră cu care și-a făcut cît de cît un nume. Sînt ceva mai pregnante sintetizatoarele, riffuri bombastic-cosmice grefate pe un *sound* mai vîrtos decît în trecut (vezi piesa „Hegemone"), trupa luînd distanță față de planeta pe care trăim și renunțînd la pasivitatea *shoe-gaze* pentru un binevenit *sound* energizant.

Consistența rețetei Valerinne e, într-un fel, un simptom al muzicii făcute din pasiune onestă și opțiunea progresului în incremente mici, bine stăpînite de membrii grupului. Materialul, înregistrat *live,* e ajutat semnificativ de producția neobositului Marius Costache și al său Studio 148, inginer de sunet care se asociază cu

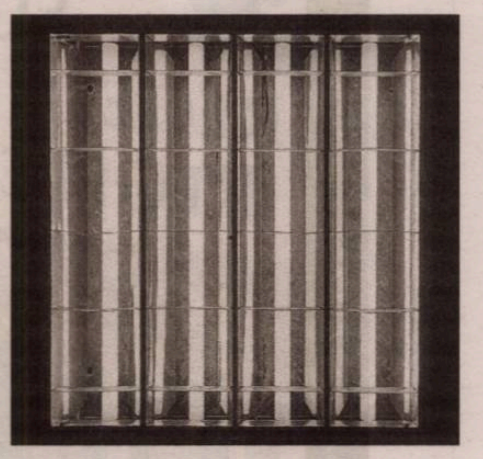

trupe în care are încredere că ar putea ajunge undeva, cîndva, cumva. Valerinne s-au încadrat fără îndoială pe o stradă circulată și luminată, rămîne ca trupa să înceapă să profite de intersecții ori devieri pe care drumul și peisajul s-ar putea dovedi mai interesante decît calea dreaptă, cu ochii la linia trasată pe mijlocul șoselei. Vorbim de un gen muzical în care călătoria ar trebui să se dovedească mai importantă decît vreo destinație.

***Valerinne** își vor lansa albumul într-un concert* live *pe 22 mai la Clubul Control din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

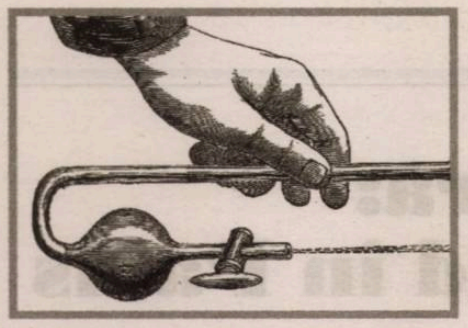

Oana STOICA

rosencrantz & co

Profetul urii

● *Martiri* de Marius von Mayenburg, traducerea: Elise Wilk, regia: Vlad Massaci, scenografia: Iuliana Vîlsan, muzica: Vlaicu Golcea, *light design:* Alin Popa, video: Dilmana Yordanova / KOTKI visuals. Cu participarea Veronicăi Martinoiu (voce). Asistent regie / Producător delegat: Teodora Petre. Cu: Oana Albu, Irina Velcescu, Virgil Aioanei, Avram Birău, Alex Bogdan, Mihaela Rădescu, Rareș Florin Stoica, Oana Pușcatu / Cătălina Mihai, Teodora Petre. Teatrul Mic.

Martiri, piesa lui Marius von Mayenburg, pare să fi trezit interesul în România (a fost montată de cel puțin patru ori). Textul vorbește despre religie ca instrument pentru obținerea puterii și a fost vizionar la vremea lui, în 2012. Radicalizarea religioasă a fost folosită de către ISIS în lupta pentru acaparare teri-

Textul demonstrează cum religia este o putere care, radicalizată, funcționează ca orice mecanism al terorii.

torială și dominație în Orientul Mijlociu și, ulterior, la instaurarea terorii în lume. Dar terorizarea constantă a Occidentului, în special a Europei, a devenit vizibilă după 2012 (Anders Behring Breivik comisese deja masacrul de la Oslo, dar acțiunea sa nu a fost motivată religios), astfel că von Mayenburg s-a dovedit, ironic spus, un profet.

Martiri este un studiu de caz ficțional privind transformarea unui adolescent într-un creștin fervent, care urmează nu calea apostolică, ci pe cea christică. Benjamin pornește o cruciadă (după cum zice chiar diriginta lui) împotriva tuturor, a sistemului educațional, a familiei proprii, a colegilor și Bisericii. Pentru problemele cotidiene cu care se confruntă, de la ora de înot la referatul la istorie, el găsește răspunsuri în Biblie. Doar că Benjamin pare a găsi numai pasajele agresive, Dumnezeul lui nu este unul al iubirii, ci al răzbunării. Cu Biblia în mînă, burdușit de citate pe care le scuipă hemoragic, cu ardoare dementă, adolescentul captivează și manipulează pe (aproape) toată lumea, ba chiar reușește să își creeze un adversar, ulterior inamic, pentru dispute: diriginta, profesoară de biologie. Se reiterează astfel, în plan fizic, dezbaterile dintre evoluționiști și creaționiști, iar într-un plan metafizic, lupta lui Iisus cu diavolul. Benjamin o atrage pe profesoară în demența lui, alimentîndu-i nevoia de a contraargumenta științific, o demonizează subtil, proiectînd-o într-un conflict cu restul lumii, o decredibilizează treptat astfel încît, în momentul în care o atacă public, ea nu are nici un aliat. Poziționîndu-se ca un nou Iisus, un deținător al adevărului absolut, Benjamin îi domină pe toți psihologic, astfel încît îi va determina să ucidă pentru el. Demonstrația lui von Mayenburg este că religia e o formă de putere care îi înlătură pe cei care i se opun. Dar aici sînt cîteva lucruri care trebuie clarificate.

Spectacolul lui Vlad Massaci face vizibile accesele manipulatorii ale lui Benjamin (Alex Bogdan acționează cu fervoare și în propovăduirea credinței, și în autoproclamarea sa ca prooroc christic, și în urmărirea scopurilor criminale) și discordanțele între ceea ce spune și ceea ce face (moralitatea sa cedează, el are interludii amoroase cu o fată – Cătălina Mihai pe post de Maria Margareta – și cu un băiat – Rareș Florin Stoica în rolul unei sinteze între apostolul iubit, Ioan, și trădătorul Iuda; s-ar putea spune că Iisus a căzut în ispită). Mama (Mihaela Rădescu, o Fecioara Maria decăzută), care îl tratează ca pe un copil mic, este complet depășită de situație. Profesoara (Irina Velcescu) este prinsă în capcană și devine ea însăși exaltată, ceea ce o face o pradă sigură. Decorul Iulianei Vîlsan este un cub cu desene psihedelice, în alb și negru (așa cum sînt și discursurile politice, inclusiv religioase, fără nuanțe), în care costumele personajelor, în aceeași cromatică, se evidențiază prin pete de culoare (devieri de la normă). Este aici o sugestie de hipnotism ca stare similară fanatismului (religia – opiumul popoarelor), cînd gîndirea critică este anihilată. Benjamin își face un ucenic, invocînd argumente biblice, pe care îl alungă însă nu cînd se îndoiește de credința lui, ci cînd nu îi execută ordinele. Religia e doar un instrument, iar Benjamin îl folosește conștient. Revoltele sale, dincolo de fervoare religioasă, conțin critici valide la adresa societății: tirada împotriva bisericilor goale, inutile și imense, capătă un subtil accent local prin includerea dimensiunilor Catedralei Mîntuirii Neamului, fără a o nominaliza direct.

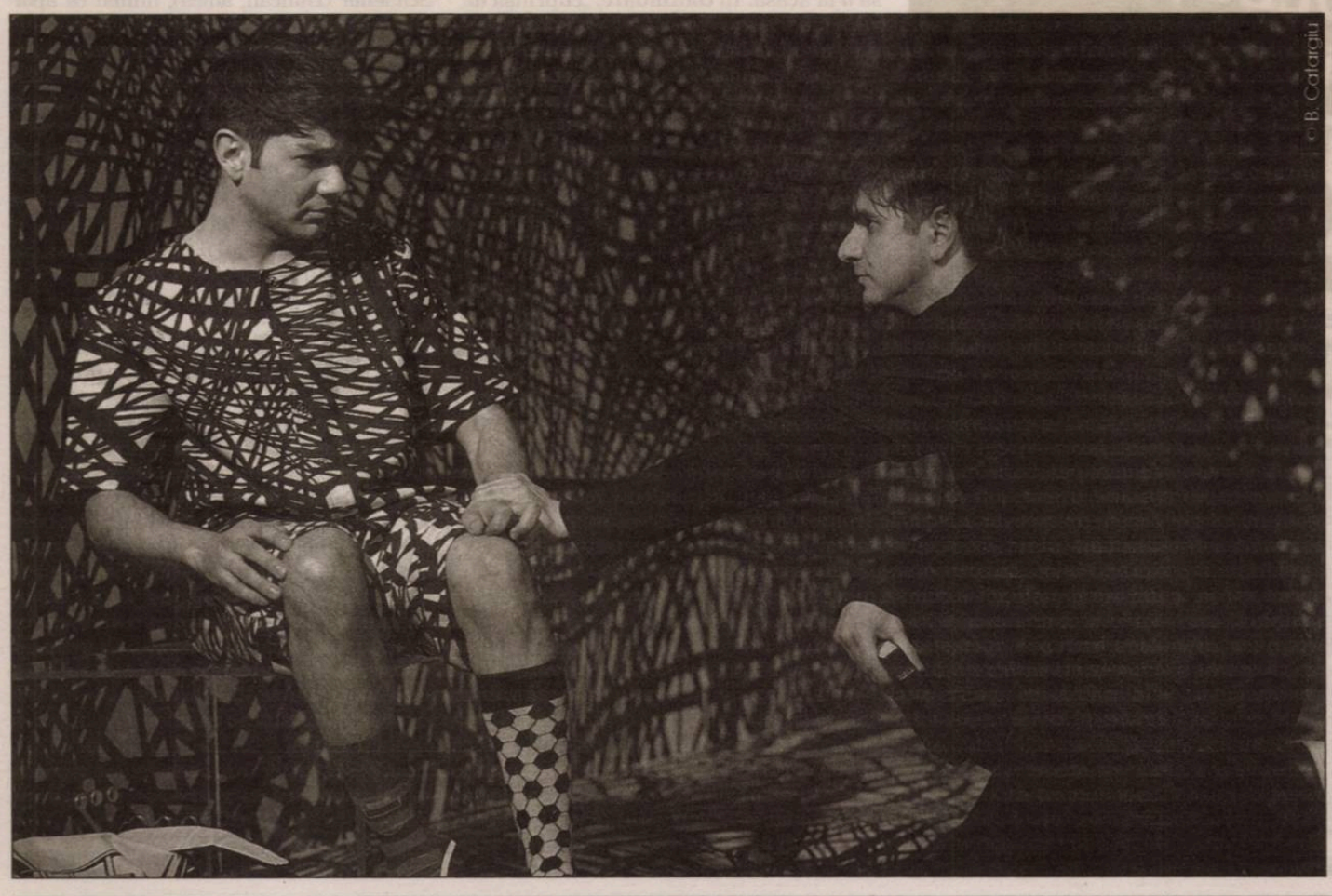

Ce lipsește din text rămîne parțial în umbră și în spectacol. Ce probleme l-au împins pe Benjamin să caute soluții în Biblie? Dramaturgul nu spune explicit (sînt cîteva piste deschise: divorțul părinților, probleme la școală etc.), dar în spectacol, la început, băiatul își declară dorința de a-i domina pe toți. Nu e tocmai o motivație, ci un scop. De ce directoarea (Oana Albu face un personaj-gardian) îl susține, în ciuda acceselor nevrotice? Aici nu avem răspunsuri, iar întrebarea persistă, mai ales că acțiunile personajului sînt vădit părtinitoare și nedeontologice. Cu un elev devenit neintegrabil în școală, ea ar fi trebuit să o sprijine pe profesoara agresată, dar face exact contrariul. Desigur, textul demonstrează incapacitatea sistemului de educație de a soluționa derapajele unor adolescenți (de unde și seria de masacre în școli, comise de foști sau actuali elevi). Dacă, în aceste situații, von Mayenburg a fost vag, la finalul textului el este explicit, pentru a asigura logica demonstrației. Cu regretul că trebuie să devoalez o parte din text, trebuie să spun că Benjamin se asigură că aliații săi, profesorii, cu atenție induși în eroare, o crucifică pe dirigintă, singura profetă a adevărului științific (și pe deasupra evreică, astfel că analogia biblică devine clară). În spectacol însă se renunță la răstignire, regizorul mulțumindu-se cu anunțarea posibilei crime, nu și a modului în care va fi comisă. Din păcate, lipsa acestui detaliu fracturează logica textului sau, cel puțin, îi diminuează serios sensurile. Căci textul demonstrează cum religia este o putere care, radicalizată, funcționează ca orice mecanism al terorii. Și asta se face reproducînd exact moartea lui Iisus: martirul devine călău. Evoluționista este crucificată în numele credinței. Puterea extremistă, pe orice s-ar întemeia ea (etnie, rasă, religie etc.), își elimină adversarii. În lipsa acestei similarități, Benjamin este doar un personaj monstruos. Iar în piesa lui Marius von Mayenburg este vorba, totuși, despre ceva mai mult decît biografia unui personaj ficțional.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Augustin CUPȘA

Conjugopatii în literatură: Babylon Revisited sau Fitzgerald în Paris

În 1930, cînd Fitzgerald a scris *Babylon Revisited,* „Scottie“ a sa avea exact nouă ani, ca și Honoria din proză, Zelda era internată într-un sanatoriu din Elveția (după ce fusese consultată de celebrul Eugen Bleuler), iar steaua lui literară începea deja să descrească. Asaltat de note de plată neachitate, măcinat de certurile cu Zelda și excesele cu alcool, ajunsese să fie presat și de cumnații săi, Rosalind și Newman Smith (în proză, Marion și Lincoln), care făceau demersuri să obțină custodia fetiței, considerîndu-l un „bețiv iresponsabil“.

Babilonul, pentru Fitzgerald, e chiar Parisul dintre cele două războaie, cu petreceri demente, nopți albe și bani aruncați pe geam. Parisul, cu luminile tot timpul aprinse, „roșii ca focul, albastre ca gazul, verzi ca fantomele. Cu femeile și fetele scoase din localuri în timp ce zbierau, complet bete sau ametite de droguri“. Parisul în care „dacă nu voiai să fie zăpadă, n-aveai decît să-i dai bani cuiva pentru asta“. Parisul în care, spre deosebire de Hemingway, Fitzgerald nu s-a simțit bine decît pe sărite și doar atîta timp cît a avut în buzunarul de la piept cecuri mari.

F. Scott Fitzgerald

Alochol Use Disorder vs *Intermittent Explosive Disorder*

Așa că, pînă la un punct, Charlie e chiar autorul prozei. Un bărbat „chipeș“, la 35 de ani, cu o „mobilitate irlandeză“ a figurii, pe care urmele exceselor se convertesc în sobrietate. Spre deosebire de Fitzgerald, Charlie s-a lăsat de băut și, pocăit, se întoarce în Paris să-și recupereze fetița rămasă sub tutela celor doi adversari. Cînd li se spovedește la cină, declară solemn că a băut serios doar un an și jumătate. E posibil să subțieze rîndurile doar ca să nu le trezească vechile antipatii, să nu le alimenteze frustrarea că ei o duceau prost pe cînd el arunca pe geam cu banii cîștigați la bursă, „necesitatea (lor) de a crede într-o ticăloșenie materială și într-un ticălos în carne și oase“. Un an și jumătate a fost de ajuns pentru ca el și Helen „să-și bată joc unul de dragostea celuilalt și să și-o sfîșie. Fără o cauză vădită“ (pentru o descriere amănunțită despre cum s-a ales praful de căsnicia cu Zelda, v. *Blîndețea nopții).* Inevitabil a început declinul, a urmat crahul de la bursa americană, Charlie și-a neglijat casa, familia și afacerile, iar scandalurile cu Helen s-au înmulțit pînă au dat pe afară.

Pînă aici sînt destule criterii ca psihiatrii americani să-l încadreze pe Charlie, fără să riște nimic, la o tulburare legată de consumul de alcool (cel mai probabil abuz, dar nu dependență). După noul ghid de diagnostic APA, tulburarea aceasta e o părlărie largă, unde încap toate problemele de comportament cauzate de alcool, de la exces prelungit la dependență. Sînt îndeplinite și criteriul de timp, și cel de număr. Mai complicată ar fi o discuție despre controlul impulsurilor. (Pînă la urmă, însă, și alcoolismul implică, într-o oarecare măsură și formă, o problemă de gestionare a impulsurilor.)

Întîi, „acea îngrozitoare noapte de februarie“, cînd Helen îl sărutase pe tînărul Webb în barul Florida, iar el încercase să o ia acasă. În continuare, „cuprinsă de isterie“, ea i-a turnat în față o groază de lucruri, iar Charlie, „furios la culme“, s-a încuiat în apartament și a lăsat-o pe afară. În scena asta, Helen e foarte ametită, atît de ametită încât nu poate să prindă un taxi și ajunge să rătăcească pe străzi, în pantofi de seară, pînă cînd nimerește adresa soră-sii și se înfățișează la ușa ei într-o stare jalnică, udă și degerată. Într-adevăr, e foarte puțin probabil să se pună un vifor în Paris, dar se pare că în iarna lui 1929 așa a fost. Nu reiese însă de nicăieri clar că Charlie ar fi fost beat. Sigur a fost în alte dăți, cînd a furat tricicleta unui măcelar și a dat ture prin Place de l'Étoile, cînd a bătut cu pumnii în ușă la Loraine ca să mai obțină ceva de băut, cînd dădea cîte o mie de franci orchestrei „ca să îi cînte un singur cîntec“ sau alte sute portarilor de hotel. Dar nu există nici o probă pentru acea seară, deci nu se poate spune că izbucnirea lui de furie, care i-ar fi pus ei viața în pericol, s-ar fi datorat în mod direct consumului unei substanțe.

Un alt moment de proastă gestionare a impulsurilor iese la suprafață dintr-o analiză atentă a *plot*-ului și a acelui *twist* de la cina ratată, din casa lui Marion și Lincoln (pentru care Fitzgerald a fost atît de lăudat). Aparent, Charlie e un pocăit devenit înțelept, aparent și-a găsit echilibrul și e *in control* cu alcoolul, cu propria furie și cu resentimentele cumnaților. Știe foarte bine cum trebuie să se prezinte și cum să joace ca să cîștige partida. Cu trecutul a rupt-o elegant, fără mare tamtam. Acum face piruete ca să-și evite vechii tovarăși de beție, care i-ar putea ieși în cale. Misiunea nu-i tocmai grea, foarte puțini au scăpat de creditori și au rămas în Paris. Barul Zelli e închis, hotelurile sînt „triste și sinistre“, Pivnița Poetului a dispărut, iar Cafeneaua Paradisului și Cafeneaua Iadului nu-și mai cască la fel de amenințător gurile.

E „tatăl perfect“ – îl ironizează dezamăgită Loraine, dar el nu se mai sinchisește de părerea ei. Relația lui cu alcoolul e atît de bună încît își permite să împartă cărțile. Dacă n-ar mai bea deloc, ar admite că încă are o problemă cu alcoolul, așa că el își propune să bea zilnic cîte un pahar doar ca să arate că un pahar nu-i pentru el nici mai mult, nici mai puțin decît un pahar. „Cîteodată mai uit, și nici paharul ăsta nu-l beau.“

În seara în care trebuie să negocieze custodia fetiței, Marion face tot posibilul să îl scoată din sărite. El simte nevoia să-și bea în avans doza zilnică de whisky, dar se înfrînează. Temperîndu-și nervii, cîștigă punct după punct de la Marion, iar victoria pare atît de sigură. Dar tocmai atunci își fac apariția zgomotos Loraine și Duncan, demonii trecutului. E un moment de derută generală. Cum de știa Duncan adresa cumnatului? Nici Charlie nu-și explică.

(Trebuie luată lectura de la început.) Cînd ajunge în Paris, primul lucru pe care îl face Charlie e să intre la Ritz ca să-și bea paharul. La bar deapănă cu Alix amintirile vremurilor glorioase și apuse, iar numele vechilor tovărași se înșiruie ca numele soldaților de pe un monument funerar. Printre rînduri, Fitzgerald strecoară amănuntul esențial – chiar Charlie îi dă adresa lui Alix, cu mențiune specială pentru dl Schaeffer (Duncan, adică), numai că apoi

Ca orice erou de tragedie americană, își duce înfrîngerea cu steagul sus.

Sigur, nu e tocmai patognomonic pentru o tulburare de control al impulsurilor, cu atît mai mult cu cît nu se soldează cu distrugere de bunuri / violență. În plus, după ce pierde partida, Charlie redevine rapid stăpîn pe situație. Ar bea, ar bea, ar bea, și totuși se ține tare. Paharul de whisky rămîne gol pe tejghea. Ca orice erou de tragedie americană, își duce înfrîngerea cu steagul sus. E în firea lucrurilor să fie așa, dar el e mai bun decît asta. „N-au să-l poată face să plătească la infinit. Își dorea însă copilul, și în afară de asta nimic nu mai făcea doi bani. Nu mai era tînăr, ca să aibă gînduri plăcute și vise. Era ferm convins că Helen ar fi dorit ca el să nu fie atît de singur.“

Augustin Cupșa *este scriitor și psihiatru.*

Publicitate

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Dianei 4, poezia și paharul cu vin

La Dianei 4 – aflată ghici pe ce stradă și la ce număr? – îmi vine să merg mereu cu o carte de poezie în geantă. Iar asta se întîmplă de cele mai multe ori, așa că deseori scot cartea și citesc măcar un pic, două-trei pagini, cît să am senzația că am „închis cercul" din care, pentru mine, poezia face parte în mod inevitabil, și cît să nu mă aleg iar cu eticheta de om prea puțin sociabil lipită-n frunte chiar de prieteni.

Da, este posibil ca, pentru mine, o altă definiție a fericirii să nu existe. Am nevoie de un pahar cu vin roșu, de o carte de poezie scrisă de-un om care nu s-a gîndit neapărat la publicare atunci cînd a scris, de întuneric mai mult decît de lumină, de ploaie – cu cît mai străbătută de tunete și fulgere, cu atît mai bine. Și-n peisajul meu ideal cu vin și poezie își găsește locul – și necesitatea – un local precum Dianei 4. De toate clișeele am nevoie, mi s-ar putea reproșa, iar asta m-ar întrista întrucîtva, însă doar dacă mi-ar păsa de faptul că alții ar putea să considere că o serie de clișee nu pot însuma o iluzorie senzație de fericire autentică.

Cu o lungă istorie din care face parte și o doză serioasă de mister, așa cum e cazul tuturor caselor naționalizate și care au servit drept sediu al unor servicii (secrete au ba?), nici Dianei 4 nu e mai prejos decît alte case din centrul Capitalei, lăsîndu-și rănile la vedere, cu un decor evident și intenționat sărăcăcios, brăzdat de fișii din care fiecare își poate lua doza de informare istorică necesară, cu un vibrant aer al anilor 1920 încă prezent. Din 2007, casa a intrat în grija celor care aveau să o transforme în cunoscutul local bucureștean central, loc de întîlnire (și) pentru artiști de toate felurile. Dacă nu ai poezie la tine, așa cum recomandam în rîndurile anterioare, vei găsi versuri în oamenii care te înconjoară în local, vei face poezie la tine în minte din culorile pămîntii de pe pereți și din servirea celor mereu amabili.

Și pentru că rubrica mea vrea să spună că „afară sînt urși" (din nou, recomand spectacolul de *stand-up* cu același titlu), adică faptul că pe afară e cam urît, gri și murdar, deci trebuie să ne refugiem în interior și să căutăm fericirea în localuri, insist să vă acordați o după-amiază (ploioasă, dacă se poate) în care să beți vin lîngă una dintre ferestrele mari de la Dianei 4, cu o carte în mînă. În spectacolul de *stand-up* de care amintesc și care este „părintele fondator" al acestei rubrici, Teo are un personaj pe care-l face cîteva secunde, nea Vali, cînd cu explicațiile diferențelor în construcție la un P+2 față de un P+4. Poveste lungă, nu pot să o stric eu repovestind aici.

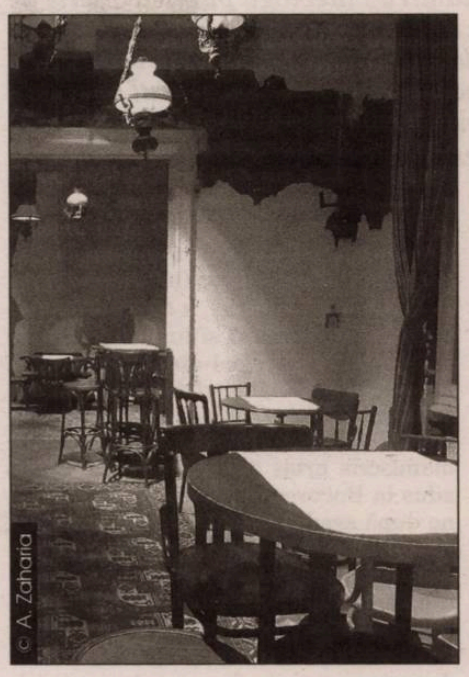

Uite, exact personajul acela mi-a adus vin la masă într-o seară, explicînd, știi cum zic, că nu că ne dă afară, că nu ne dă, dar mai bine să știm rapid ce vrem, el ne ține, nu-i problemă, doar că se închide – nu, nu, nu, mai tîrziu, nu chiar acum, dar oricum – și că el vrea să facă să ne fie bine, nu rău, desigur. Fascinant, fabulos, aceleași gesturi, aceeași tonalitate, l-am admirat cu pupilele dilatate exact ca atunci cînd îți întîlnești idolul din adolescență și mai că nu-ți vine să crezi că e viu și că are, la fel ca tine, toate caracteristicile unui om.

Poate (și de asta) îmi place atît de mult la Dianei 4; la fel ca-n Fire, clubul rockerilor trecuți prin viață și prin tinerețe, își asumă cine sînt și procesul de devenire, își asumă responsabilitatea pentru eventualele greșeli și minusuri și vor, exact ca orice client pe care l-ai lua la întrebări, să se simtă bine la sfîrșitul zilei. Pentru ca, la sfîrșitul „mai de pe urmă", să fie vorba despre toate locurile în care am (și au) făcut să izvorască poezia, în orice formă ne-ar putea veni în minte, și nu despre polemici și nemulțumiri.

Dianei 4 e un loc sincer, cu venele la vedere, cicatrizat și cicatrizant, în care m-am simțit, deseori, de parcă aș fi fost goală și singură într-o sală plină cu oglinzi. Poate de aceea îmi e ușor să scriu la masa de la geam, pe stînga față de intrare, poate de aceea mi-e necesar să citesc cînd sînt acolo, rar singură, deseori în zumzetul celorlalți oameni veniți în căutare de liniște, autoreflecție și vin.

De nu-i prea mare comparația mea, aș putea spune că Dianei 4 este actualul psiholog, fosta victimă care a învățat cum să se vindece, cum să lupte pentru a se reda pe sine sieși; Dianei 4 este, în narațiunea a cărei convenție vă invit să o acceptați, omul care întinde mîna oricui pentru că știe cum se iese din groapa fără fund, cu pereți abrupți și lunecoși, și e gata să facă asta la nesfîrșit pentru oricine și-ar manifesta nevoia de ajutor.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Jurnal de librar *(Editura Herg Benet, 2017).*

PUBLICITATE

Adrian PAPAHAGI

Scrisori romane

În Bunul simț ca paradox, *Alexandru Paleologu publica o serie de scrisori din Italia, redactate în vara anului 1968. Fiul său și prietenul meu, Toader, ne încîntă de ceva vreme cu scrisori către tatăl său. Proaspăt întors de la Roma și contaminat de duhul epistolar care adie în Casa Paleologu, îndrăznesc să fiu banal și îi expediez lui Alexandru Paleologu aceste* Scrisori romane.

Accademia di Romania

Aerul are altă textură la Roma, cerul altă înălțime, albastrul altă adîncime. De cum cobor din avion, *m'illumino d'imenso*. Îi repet Cristianei versul lui Ungaretti și ne bucurăm împreună că am scăpat de capacul spălăcit al mohorîtei urbe someșene. Admirăm de pe autostradă pinii umbrelă, decupați din cerul perfect. Ne aducem aminte cum ascultam verile, în drum spre mare, Celentano: *Azzurro, il pomeriggio è troppo azzurro...* Albastru, verde, portocaliu: acestea sînt culorile Romei. Griul nu are nici o șansă aici. La asfințit, cerul devine violet și apoi se estompează în noapte. În curînd, noaptea vor concerta greierii și aerul încins va mirosi a pin. Acum, cîntă privighetoarea, iar în înalt strigă pescărușii (deveniți, mi se spune, la fel de invazivi precum cormoranii lui Daea – dar dumneavoastră nu știți cine e Daea și nu ați pierdut prea mult, domnule Paleologu).

Ajungem la Accademia, construcția ambițioasei Românii interbelice proiectată sub Ferdinand, începută sub Mihai, terminată sub Carol. Mi se strînge din nou inima pășind în umbra zidurilor unde și-a dat sufletul tata. Duhul lui veghează însă tutelar aceste locuri. Ca Pîrvan, s-a stins în floarea vîrstei, înainte de a-și vedea opera desăvîrșită. Efigia lui străjuiește intrarea la bibliotecă, îi regăsesc portretul în biroul directorului – un excelent istoric, selecționat de tata în prima generație de bursieri Pîrvan. Cu sosirea acelor tineri în 1999, s-a redeschis Școala Română la Roma, la 52 de ani după ce comuniștii o desființaseră. Cei paisprezece bursieri au ajuns la Roma cu două zile după moartea tatei. Între timp, s-au perindat la Roma și Veneția peste 100 de bursieri Iorga și Pîrvan – *non omnis moriatur...*

■ Începe cursul de codicologie la Angelicum. Ca să ajung în sală, traversez chiostrul plin de sutane în pauză. Trec pe lîngă o capelă cu un masiv portal baroc, urc un șir infinit de scări înguste și amenințătoare ca un canon monastic, apoi încă două etaje de scări, care îmi par patru, și descopăr într-o sală rece și obscură ca o chilie o franțuzoaică drăguță, cu un șarmant accent de Midi, care v-ar plăcea cu siguranță, doi spanioli (el, galleg, ea, catalană, fiecare cu limba și naționalismele lui), o italiancă în vîrstă, o nemțoaică din Suedia și o ieșeancă de-a noastră – mica grupă cu care, timp de trei ore pe zi, două săptămîni la rînd, vom examina manuscrise. Dar nu vă plictisesc cu asta.

■ Diminețile, înainte de curs, merg la Vaticană, cea mai bine păzită bibliotecă din lume. E ca în povestea lui Kafka: după primul gardian te așteaptă altul, și mai fioros. Trec totuși cu succes de elvețianul de la poarta Sf. Ana, apoi de jandarm, apoi de jandarmul care străjuiește Cortile del Belvedere, apoi de megera de la biroul de permise, apoi de cea de la intrare, apoi de bibliotecarii de la sală, al căror scop e să-ți amintească mereu că (mai) nimic nu se poate consulta, fotografia, xeroxa. Îmi revăd manuscrisele transilvane și boethiene, citesc articole greu de găsit. Puțin după miezul zilei, sala imensă se golește subit: sacrosancta pauză de prînz pune stăpînire pe augustele aule. Nu mai am nici eu mult timp, la două și jumătate încep cursurile.

■ Într-o după amiază, identific la Santa Maria sopra Minerva (biserica dominicanilor și a Inchiziției, a cărei formă actuală i se datorează și lui Torquemada) mormintele Caterinei din Siena, ale lui Fra Angelico, Raymond de Peñafort, marele decretalist, Guillaume Durand, autorul *Rationale divinorum officiorum* (un manuscris uriaș al acestei opere a fost adus la București de Șerban Cantacuzino după asediul Vienei). Admir din nou, oarecum îndoit, Cristul lui Michelangelo, cu fesierii lui bine sculptați, și mă chinui să identific sacrul în marmura perfectă. Nu reușesc. Prefer să fotografiez, în drumul spre ieșire, o gorgonă și o hîrcă de pe monumente funerare baroce, și le împărtășesc prietenilor și semenilor care îmi urmăresc mica vitrină de vanități pe Facebook – o drăcie pe care n-ați apucat-o și nu știu dacă v-ar amuza.

■ În ritmul acesta, a trecut deja o săptămînă. Sîmbătă, decidem să luăm la rînd, sistematic, bisericile favorite: Santa Prudenziana, Santa Prassede, San Clemente, Santa Sabina, și cele trei Marii, Maggiore, in Cosmedin, in Trastevere. Capela carolingiană din Santa Prassede, cu Pantocratorul în clipeul susținut de patru îngeri, mă convinge încă o dată că arta medievală e ultimul loc unde perfecțiunea clasică se mai intersectează convingător cu hieratismul creștin. Mă agresează oribilul baldachin baroc trîntit în altar, care maschează mozaicul medieval din absidă. Același contorsionism în Santa Maria Maggiore și Santa Maria in Trastevere pentru a putea admira splendoarea medievală ocultată de oroarea barocă. Mă grăbesc să spun că nu-mi displace barocul atunci cînd nu mutilează Evul Mediu; de pildă, admir de fiecare dată casa lui Zuccari de pe via Gregoriana, care te privește cu ochi mari și cu gura căscată, sau teatrala piață Sant'Ignazio.

Aerul are altă textură la Roma, cerul altă înălțime, albastrul altă adîncime.

■ Duminică, mergem la Santissima Trinità dei Pellegrini, unde se întîmpla să slujească Athanasius Schneider, apărător al missei tridentine și adversar al Papei Francisc pe diverse teme. Ajungem cu un minut înainte de începutul liturghiei: toate locurile, ocupate. Cristiana se înghesuie lîngă niște tineri cu aer teuton, eu – lîngă o coloană. Atîta fervoare religioasă am mai găsit numai prin Moldova: jumătate din slujbă, lumea rămîne îngenuncheată. Mă dor teribil genunchii, dar mă înalță fabuloasa slujbă latină. Cînt însuflețit rugăciunea domnească și Crezul în latină, omițînd atent *filioque*, lăcrimez la *Pange lingua gloriosi*. Înregistrez un minut din slujbă, cu scopul pedagogic de a o încărca pe Facebook, întru edificarea conaționalilor îngrijorați că în putredul Occident credința a dispărut și bisericile sînt goale. În loc de reacții admirative, primesc exclusivisme ortodoxe, lecții protestante și prozelitism catolic. Reflectez melancolic la unitatea pierdută a creștinătății și la răutatea păguboasă a oamenilor. Mănînc niște *pizza al taglio* și îmi trece.

■ Joi, se anunță o zi splendidă de vară. Decid să renunț la Vatican și mergem la muzeul Termelor lui Dioclețian. Descopăr într-o sală Fibula prenestină, primul document latinesc, din secolul VII î.Hr.: *Manios med fhefhaked Numasioi*, scrie în latină arhaică, nerotacizată, cu aspirația lui *f* și reduplicare generalizată la perfect. Chiostrul lui Michelangelo, cu fîntîna străjuită de rinoceri, berbeci, tauri și cai, presărat cu pietre romane, se deschide sub un cer perfect albastru, frînt de înălțimi risorgimentale oranj și de inconturnabilii pini. Perfecțiunea absolută. Mă gîndesc că Italia are o cultură născută majoră, ca Atena direct din capul lui Zeus. Trei sarcofage mă conving că arta antică are tot ce contează: grația clasică a anatomiilor umane și animale, minimalismul brâncușian al liniilor pure sau expresionismul baroc, în măștile teatrale. La etaj, Roma arhaică. Găsesc vase de ceramică neagră *ante Urbem conditam*, identice cu ce se face încă la Marginea: la noi, neoliticul nu s-a predat așa ușor. În fine, imensele bolți și zidurile ciclopice ale termelor, pe care poezia engleză veche le numea *enta geweorc*, lucrarea uriașilor.

■ Vineri, grevă generală a transporturilor. Anulasem preventiv ultimul curs și îmi examinasem studenții joi. „*Sciopero* e primul cuvînt pe care l-am învățat în italiană", îmi spusese, rîrîit, eleva nemțoaică. Profităm de ziua liberă și mergem în for. Călcăm pe pavajul Viei Sacra, mai puțin glorioși, dar considerabil mai vii decît Cezar sau Constantin... Dimensiunile Palatinului ne impresionează din nou. În sala tronului crește iarba, pe zidurile înalte s-au cuibărit pescărușii. Cele dintîi create își dispută cu omul stăpînirea asupra creației, dar iarba și păsările cîștigă, pe termen lung. Între cioturile unui vechi cubicul, unde cine știe ce pasiuni imperiale se vor fi consumat, o japoneză țopăie în timp ce își face *selfie*-uri (remarc că sînteți vechi, domnule Paleologu: iată încă un cuvînt pe care nu l-ați înțelege, pe lîngă Daea și Facebook – nu am stat degeaba în anii de cînd nu mai sînteți). Muzeul, închis, casa lui Augustus, ferecată, frescele din Casa dei Griffi, de negăsit, Santa Maria Antiqua, închisă. Paznicii, emfatici în vorbă și ampli în gesturi, ne explică excedați (lucrează de circa o oră) că totul e închis, apoi pornesc să alunge brute rusești însoțite de incredibile frumuseți slave, așezate ireverențios pe augustele, inutilele ziduri.

Ieșim din for, în urma unui cîrd ordonat de mici nipone, întrebîndu-ne ce vor fi înțeles din ruinele cezarilor, apoi ne tîrîm spre Capitol și admirăm, de sus, vanitatea lumii, cu lungul ei șir de coloane frînte, cioturi ciclopice și bolți surpate. Aș bea o granita, dar nu am unde, așa că intrăm în Muzeele Capitoline. Bifăm rapid secția de tablouri, pe care Cristiana o numește *rayon charcuterie*, și descoperim noua sală în care a fost mutat originalul statuii ecvestre a lui Marc Aureliu. Îmi vin în minte primele cuvinte *Către sine însuși*: „De la bunicul Verus, amabilitatea și calmul" (equanimitatea se exprimă în greacă printr-un privativ: *aorgeton*, lipsa furiei). Lîngă armăsarul aurelian, calul nefericit, sfîșiat de leu. Carnea de marmură se desprinde sub colții și ghearele bestiei. Michelangelo și Canova nu mai aveau multe de inventat.

■ Vineri seară, la Accademia di Romania, comemorăm douăzeci de ani – douăzeci! – de la moartea lui tata. Ciudat, cum rostesc și scriu azi acest cuvînt obscen – moarte, pe care ani de zile nu am putut să-l articulez. Pe măsură ce mă apropii eu însumi de ea, trecut fiind de *mezzo del cammin*, îmi devine mai acceptabilă chiar moartea celui pe care l-am iubit mai mult decît pe oricine, pînă cînd s-a născut Matei, la capătul aceluiași teribil, incredibil an 1999. Bursierii de azi habar n-au cine era tata, au griji mai urgente și mai legitime: viața, amorul, familia, cartea, cariera, banii. Cei invitați să vorbească despre tata sînt vădit emoționați. Luisa Valmarin, prima lui cunoștință romană, în acel îndepărtat 1968, cînd ați ajuns și dvs. la Roma, se mișcă greu, dar citește rapid și apăsat, pentru a-și masca emoția. Vorbesc frumos și cu miez, ca întotdeauna, Bruno Mazzoni, românistul căruia atîția autori, în frunte cu Mircea Cărtărescu, îi

datorează traducerile în italiană, istoricul Francesco Guida, marele filolog Roberto Antonelli, vicepreședinte al Accademia dei Lincei, urmașa tatei la catedra de italiană de la Cluj, Monica Fekete, directorul Școlii Române la Roma, istoricul Rudolf Dinu și adjuncta sa, italienista Oana Boșca-Mălin – tustrei foști bursieri Pîrvan și Iorga la Roma și Veneția. Le mulțumesc tuturor, într-un discurs mai puțin gîtuit de lacrimi decît în anii anteriori, și le reamintesc despre menirea școlii și datoria vieții noastre. Omit referința obligatorie la „gelatinoasele nevertebrate etice" ale lui Pîrvan, deși ele domină și azi România. Seara a fost prea frumoasă pentru a lăsa neantul valah să otrăvească aerul parfumat al serii romane. Sînt consolat că tata s-a luptat din răsputeri cu nevrednicia și ticăloșia românească: o sută de tineri au profitat de asta și au primit darul desăvîrșit al anilor romani.

Hipnotizat de atîta frumusețe, nu mă pot opri din exclamații tîmpe.

■ Hotărîm să mergem sîmbătă dimineață la Palazzo Massimo. Ajungem exact cînd deschide și intrăm rapid. Nenumăratele mozaicuri și fresce ale vilelor romane ne lasă literalmente *bouche bée*. Hipnotizat de atîta frumusețe, nu mă pot opri din exclamații tîmpe. Zăbovim mult în Vila Liviei, ale cărei fresce aproape intacte închid pe patru laturi un *hortus conclusus* verde-albăstrui, cu pomi roditori și păsări cîntătoare. Sîntem singuri în cameră, imersiunea e totală. Îi recit Cristianei niște mantre antiprogresiste, care o plictisesc din nou – dar nu mă pot împiedica din imprecațiile împotriva imbecililor progresiști, cea mai sinistră specie de activiști inculți și flăcăi neterminați. Admir din toate unghiurile perfecțiunea pugilistului turnat în bronz, încordat chiar și în scurta pauză – prelungită milenar – dintre două lupte. La subsol, incredibila colecție numismatică a lui Francesco Gnecchi și Vittorio Emanuele III. Îmi caut favoriții: Antoniu și Cleopatra, Cezar, Marc Aureliu, Traian, apoi Teodoric, călăul lui Boethius... Fotografiez o monedă care celebrează victoria dacică.

Petrecem restul zilei flanînd prin Gianicolo și Doria Pamphili. Prăbușiți pe o bancă, sub un pin, ne îmbătăm melancolic de perfecțiunea zilei văratece. *Ed era forse oltre il telo l'azzurro tranquillo; vietava il limpido cielo solo un sigillo*. Seara ne întîlnim la un ceai, și apoi la cină, cu diverși prieteni români.

■ *O lente, lente currite noctis equi*... Ziua plecării. Un ultim tur clasic: via Veneto-Barberini-Trevi-Pantheon-Navona-Campo de' Fiori. Zi urîtă, rece, ploioasă – delicată atenție a Romei, pentru a ne face mai ușoară tranziția spre gri-ul clujean. Decidem să ne înfundăm în Palazzo Barberini. Voiam să văd un singur tablou, *Noli me tangere* al lui Correggio, cu incredibila diagonală descrisă de mîna ridicată spre cer a Mîntuitorului și cea care interzice atingerea Magdalenei. L-am căutat peste tot, apoi am aflat că e de fapt la Prado. De ce îl asociam cu Barberini? Am găsit în schimb capodopere de care uitasem: celebra Arcadie a lui Guercino, despre care a scris Panofsky, pe care o asociez mereu cu *As You Like It*, și cele trei tablouri ale lui Caravaggio. Lumina prost orientată și un amplu cîrd de babe nemțești ne obligă să privim dintr-un unghi imposibil pictura în care Iudit îi taie capul lui Holofernes. Pe chipul Iuditei și în reculul trupului ei tînăr se citesc repulsia și ezitarea, dar mîinile sînt ferme în încleștarea pe armă și în părul bărbatului. Lîngă Iudit se decupează din penumbră hoașca Abra, ca o vrăjitoare bătrînă, *alter ego* criminal al tinerei ucigașe. În timp ce Iudit se trage în spate, Abra e îndreptată înspre victima agonizantă. Mirabile, extaza mistică a Sf. Francisc și cea autoerotică a lui Narcis, ne fascinează mai puțin decît tabloul Iuditei. Ieșim încîntați de aceste revederi, pe sub bolta imensă pe care Pietro da Cortona a pictat alegoria Providenței. Coroana formată din douăsprezece stele, pe care o regăsim și în iconografia mariană, a ajuns în cele din urmă pe steagul UE, entitatea înjurată de mulți tîmpiți, care însă ne-a permis să călătorim atît de ușor la Roma. Dar cele două săptămîni s-au încheiat; înapoi la Cluj, unde e frig și plouă. Străzile sînt însă mai bine asfaltate decît la Roma, iar noaptea complice le pune, dacă pot să spun așa, în cea mai bună lumină.

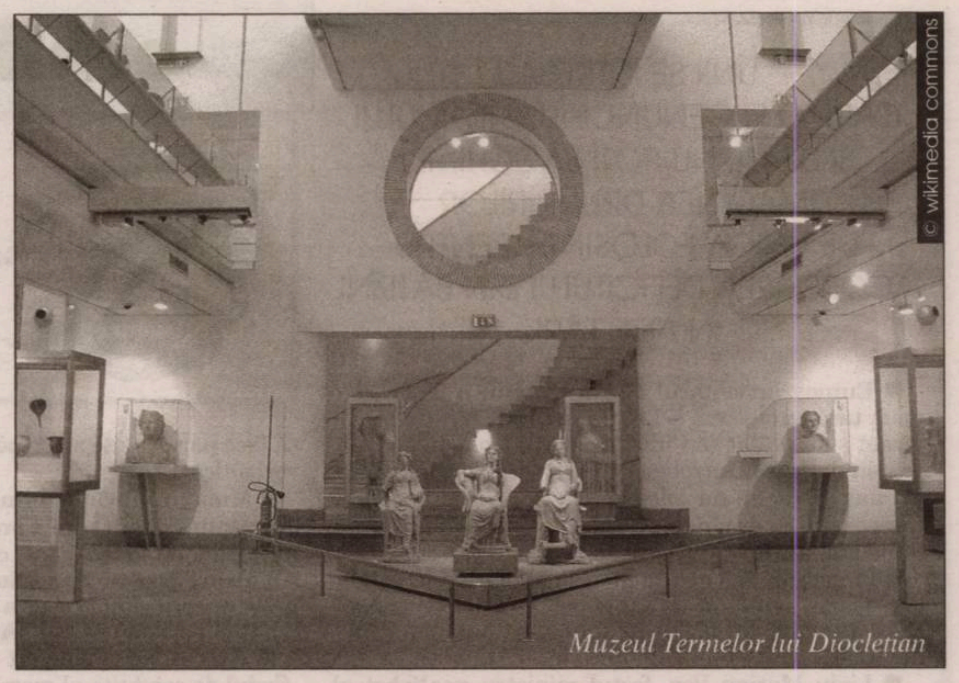

Muzeul Termelor lui Dioclețian

Adrian Papahagi, *dr. al Universității Paris IV-Sorbonne, este lector la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj și director al Centrului CODEX pentru catalogarea manuscriselor medievale occidentale din România.*

DILEMA VECHE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.

Lucru pe care ți-l propunem și noi
prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA**
la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

Cu ochii-n 3,14

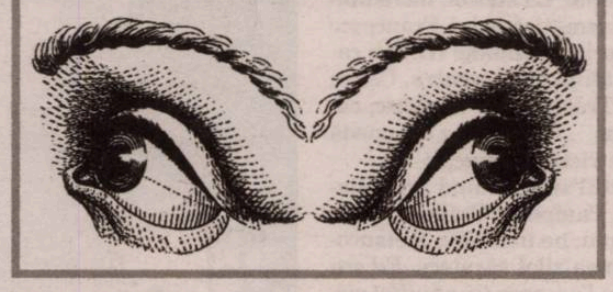

UNII SE ÎNTREBAU CARE O FI GENUNCHIUL NEAMULUI ȘI DE CE NU POȚI SĂ SCHIMBI IMAGINEA DRUMURILOR DE UNICĂ FOLOSINȚĂ PENTRU ACOPERIREA DEFICITULUI DIN BĂTRÎNI ÎN ALTE ȚĂRI

■ Europarlamentarul Maria Grapini a inventat o nouă țară europeană – Letiția. Băieții „răi“ de pe Internet s-au grăbit să-i inventeze și o monedă oficială: grapinul. Unii se întrebau care o fi cursul euro/grapin. Eu i-aș sfătui să nu investească în grapin, e slab în comparație cu dragna – cu două dragne poți lua toată România. (**A. P.**)

■ În metrou, îmi atrage atenția un bărbat în pantaloni scurți, avînd un tatuaj micuț, cu flori, pe genunchiul stîng, ca un plasture aplicat de o mamă grijulie. (**C. Ș.**)

■ Liviu Marian Pop, fostul ministru analfabet al Educației, a mai produs o perlă: „Discurs de maidan a președintelui României“. Deși și-a lăsat barbă, poate nu e timpul pierdut să mai treacă o dată prin gimnaziu. Altfel, eu aș urmări un *reality show* în care Maria Grapini, Liviu Marian Pop, Viorica Dăncilă și alți iluștri analfabeți ai neamului ar fi închiși într-o sală de clasă și ar trebui să rezolve exerciții gramaticale gîndite de Radu Paraschivescu și de Rodica Zafiu. (**M. C.**)

■ Ce mai poți cumpăra cu 45 de lei: kit pentru educarea pisicilor la toaletă. Din descrierea kit-ului: „Pisicuța va începe natural să se așeze pe capacul WC-ului. Nu este nevoie să ajustați postura pisicii. Pisica va învăța, de asemenea, să se obișnuiască cu apa din toaletă. Rezervă-ți timp și amintește-ți să îți lauzi pisicuța și să îi acorzi cîte o recompensă de fiecare dată cînd folosește toaleta“. Așteptăm cu interes și un kit care să învețe pisicile cum să dea cu aspiratorul,

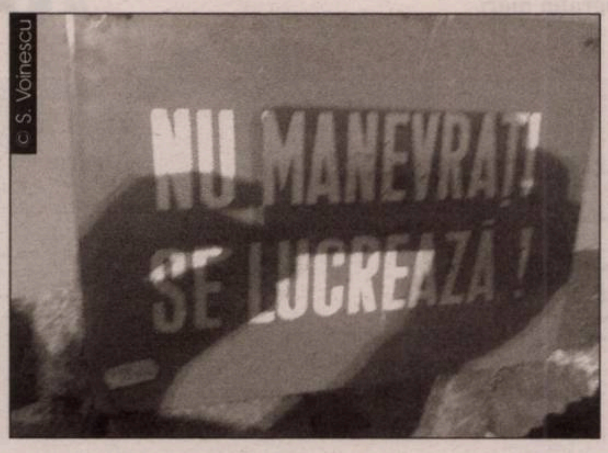

să facă patul, să se spele pe dinți și, de ce nu, chiar să vorbească. (**A. P.**)

■ Ministrul Învățămîntului, Ecaterina Andronescu, i-a răspuns elevei care a protestat împotriva sistemului actual de învățămînt, cu un mesaj pe foaia de la simularea pentru Bac: „Nu poți să schimbi lucrurile peste noapte“. Replica asta are toate șansele să fie valabilă și peste 30 de ani. (**A. M. S.**)

■ Executivul a adoptat un memorandum privind „Codul de conduită al membrilor Guvernului“. Acesta prevede, printre altele, că miniștrii trebuie să respecte statul de drept, să aibă o ținută decentă, să nu jignească și să nu folosească imaginea și bunurile Guvernului în scop personal. „Aprobarea unor norme de conduită și etică are ca efect imediat creșterea încrederii în actul de guvernare“, se precizează în documentul respectiv. Asta era, stimați cititori! De-aia scăzuse încrederea în guvern, că lipsea codul de conduită și miniștrii nu știau să se poarte. Acum, totul e limpede. Vă rog să aveți încredere. Imediat! (**M. M.**)

■ Un occidental care călătorea prin România în timpul unei campanii electorale și privea figurile de pe afișele care împodobeau panourile electorale și publicitare de pe marginea drumurilor se întreba dacă nu cumva în țara noastră există o adevărată predilecție pentru candidați infractori. În ultima vreme am văzut mereu cum se perindă și pe la televiziunile noastre, numite „de știri“, tot felul de indivizi care au stat sau urmează să stea după gratii. În mod normal, cam așa ar trebui să arate un post TV intern dintr-un penitenciar. (**A. M.**)

■ O femelă cașalot gestantă a fost găsită moartă pe o plajă din Sardinia avînd în stomac 23 de kilograme de pahare și farfurii de unică folosință, pungi și alte ambalaje de plastic. Cum scria Petre Stoica în *Însemnările* sale din 1976: „Blestemat fie plasticul! Foi albe, roșii, galbene, verzi, albastre, murdare și trențuite, plutesc pe ape, atîrnă de crengi, se iau la întrecere cu ciulinii pe cîmp. Natura este ultragiată. Greu de întreprins ceva împotriva acestui sinistru produs al civilizației tehnice“. (**M. C.**)

■ Citesc, într-un articol de pe site-ul BBC, că poți ține țînțarii la distanță dacă asculți muzică electronică. Deși nu am sentimente prea creștinești în ceea ce privește aceste insecte perfide, de data asta îmi declar tot respectul pentru gusturile lor muzicale. (**S. G.**)

■ Mi s-a luat o piatră de pe inimă. Mă gîndeam cu îngrijorare că ar fi destul de neplăcut, ca să nu zic împovărător, ca la peste patruzeci să intri la rate pe 25 de ani pentru un apartament de două camere în Drumul Taberei / conac în Craiova. De multe ori trebuia să vii cu bani de-acasă, după formula consacrată „Să-ți trăiască părinții, să te țină la serviciu!“. Dar așa, cu nunta, s-a rezolvat. În mod paradoxal, socoteala de-acasă s-a potrivit la mustață cu cea din tîrg. Și ANAF a zis, cu limbă de miere, numai de bine, chiar a doua zi. Deși, cu o săptămînă în urmă, m-a plimbat de la un ghișeu la altul, nefiind foarte vizibil de ce eu solicit acoperirea deficitului de lei 65, primit prin poștă, din plata în avans, cu ani în urmă. Pur și simplu, nu se zărea pe ecran. „Să mori tu, ANAF?!“ (mulțumesc, dnă Adriana Săftoiu, mi-a plăcut). Și cînd te gîndești că și eu tot filoloagă mi-s… „Da, dar filoloagă ai rămas. Sîc!“ (**R. M.**)

■ Dl Teodorovici n-ar zice, Doamne ferește, „Am greșit, abrogăm!“. E vorba de OUG 114 (dacă ar fi numai asta!). Așa ceva la partidul comunist nu se acceptă. Mai bine o tot dăm de-a rostogolul. Ca porcul cu bostanul… Iată însă că zisele din bătrîni pot face oarecare lumină. Perseverați… (**R. M.**)

■ În alte țări, valurile mării aduc la țărm balene, cașaloți, delfini. La noi, aduc săculeți cu droguri. De ce este România altfel? (**M. V.**)

MAI EXACT, DESCOPERIREA FEBREI PROVOACĂ AGLOMERAȚIE ÎN ALTĂ EPOCĂ

■ Nu demult (pe 30 martie, mai exact), Yahoo! s-a gîndit să-mi ofere, cu ajutorul unei reclame, un strop de înțelepciune: „Mușcăturile sînt bleah“. Așa o fi. (**D. S.**)

■ Într-un studiu apărut în *Nature,* cercetătorii au vorbit despre descoperirea, la pești, amfibii și reptile, a 214 viruși necunoscuți. Aceștia sînt asociați cu boli ca gripa, Ebola sau febra hemoragică. Puterea de a se multiplica a „răului“ e infinită. (**A. M. S.**)

■ Thomaz Vieira Gomes, cu supranumele său de traficant de droguri 2N, a răpit doi asistenți medicali, i-a dus în cartierul său din Rio de Janeiro și i-a obligat să-i vaccineze contra febrei galbene pe toți săracii din comunitate. (**M. C.**)

■ Amsterdam, Barcelona, Edinburgh, Veneția și alte orașe europene iau măsuri pentru a limita numărul de turiști. Căci provoacă aglomerație și ambuteiaje în zonele centrale, fac zgomot, gunoi etc. În București vrem să *atragem* cît mai mulți turiști. Dar nu reușim – căci facem singuri aglomerație, ambuteiaje, zgomot, gunoi etc. (**D. C.**)

■ După ce un client i-a acuzat că ar fi bîntuiți de o fantomă din altă epocă, reprezentanții unui magazin alimentar din Wilmington, Massachusetts, au negat, precizînd: „Dacă ar fi într-adevăr o stafie, a venit doar pentru că e atrasă de prețurile noastre mici ca-n epoca victoriană.“ (**C. Ș.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la First Bank SA – Lacul Tei,
nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA – Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

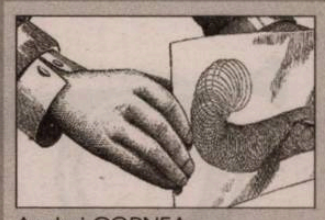

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **791** ■ 18-24 aprilie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„Cercetare academică“

pagina **3**

CĂTĂLIN ȘTEFĂNESCU

„Istorie distrusă în timp real“

pagina **10**

Interviu cu

CHRYSTA BELL

pagina **14**

Libertate & liberalism

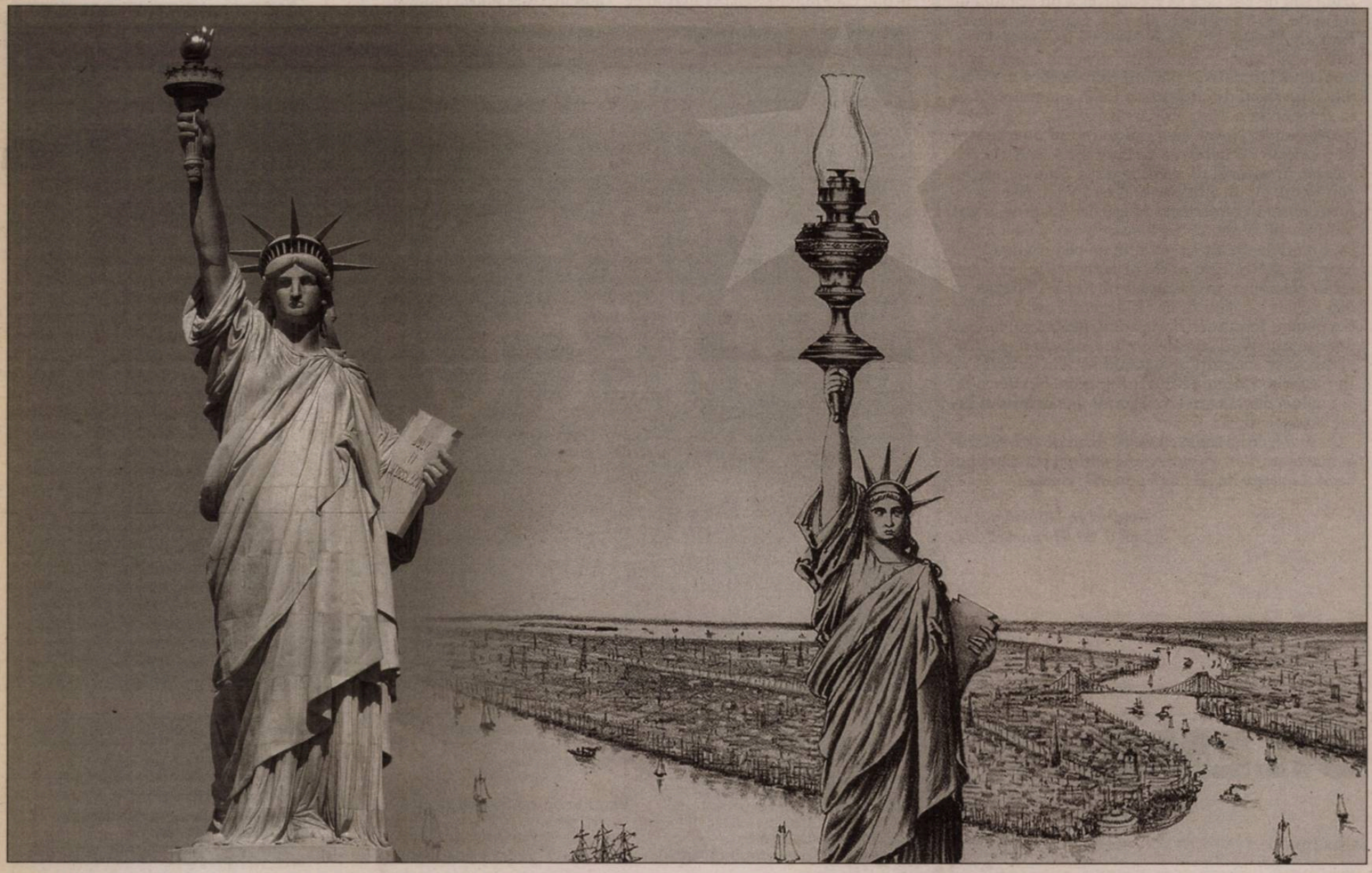

„Cînd un guvern se teme de cetățeni e democrație. Cînd cetățenii se tem de guvern e dictatură.“

THOMAS JEFFERSON

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Magdalena BOIANGIU

Bun venit în Bacșișistan!

Nu doar România este bolnavă din cauza corupției generalizate, sub o formă sau alta, e un fenomen prezent în mai toate țările eliberate de sub comunism, ca și în toate țările eliberate de sub dominația colonială, ca și în toate țările care nici nu mai țin minte de cînd și de cine s-au eliberat. Dacă în legătură cu țările din Africa, speranțele s-au evaporat de mult, Europa Centrală și de Est e analizată din perspectiva accesului în Uniunea Europeană. Și în Uniunea Europeană se fură, și în Uniunea Europeană oamenii politici își folosesc poziția pentru avantaje personale sau de grup. Diferențele vin din atitudinea Justiției și a opiniei publice: în Franța, de pildă, persoane importante (Roland Dumas, Alain Juppé) sînt judecate și condamnate și, în mai toate țările, cei bănuiți sau dovediți de acțiuni ilegale sînt înlăturați și prin vot popular din viața politică și din viața publică. Și tocmai pentru că peste tot unde sînt bani sînt și oameni interesați să-i ia fără să se încurce în reguli, și tocmai pentru că răul are o putere de atracție enormă, autoritățile din UE, dar și presa sînt deosebit de prudente cu privire la corupția noilor candidați. Iată cîteva fragmente dintr-o analiză apărută în *Der Spiegel,* semnată de Marion Kraske, Christian Neef și Jan Puhl. (...)

„Practic nu trece o săptămînă în Europa Centrală sau de Est fără să izbucnească un scandal de corupție, cu ramificații pînă la nivelurile superioare ale Puterii. (...) Bun venit în Bacșișistan, regatul cleptocrației. De îndată ce apare ocazia unei completări lucrative, stăpînii Noii Europe sar imediat. Guvernul din Republica Cehă a recunoscut că la ei corupția a atins «un nivel grotesc». Deputatului Alexander Novak i s-a ridicat imunitatea pentru că a primit 1,3 milioane de euro mită cînd s-a privatizat furnizorul de energie de la Șmutov, orașul său natal. Pe de altă parte, Karel Srba, fost secretar general în Ministerul Afacerilor Externe, a fost condamnat la opt ani închisoare pentru că a angajat un ucigaș plătit ca s-o elimine pe jurnalista Sabina Slonkova, care ancheta activitățile lui ilegale. În România, prim-ministrul Adrian Năstase a fost nevoit s-o demită pe Hildegard Puwak, ministru pentru Integrare Europeană, pentru că, în mod discret, a atribuit sumele venite ca ajutor de la Bruxelles unor societăți aparținînd soțului și fiului ei. În Ungaria, afacerea K&H, un scandal bursier, a făcut valuri pînă în guvernul social-democratului Péter Medgyessy." (...)

Ar mai fi de adăugat că, oricît de mari ar fi salariile funcționarilor, cei care vor să corupă pot oferi mai mult. Lipsește de pe piață o marfă: cinstea.

(apărut în Dilema veche, *nr. 6, 20 februarie 2004)*

Dilema veche vă propune

■ O nouă carte simpatică și nonconformistă pentru copii a fost lansată recent la Editura Arthur: *Băiețelul care se putea mușca de nas* de Alex Moldovan, cu ilustrații de Irina Georgescu. Ca să vă fac curioși: „Toată lumea a venit să-l vadă pe băiețelul care se putea mușca de nas. Și-au așteptat, și-au așteptat, l-au rugat, l-au încurajat. Degeaba. Vlad nu se mușca de nas..." Editura Arhur promovează cărțile pentru copii scrise de autori români, ar fi bine ca și părinții să le susțină, cumpărîndu-le. (Adina Popescu)

■ De luni începe Campionatul Mondial de snooker. Nu vă recomand să mergeți neapărat la Sheffield (cred că nici nu se mai găsesc bilete), deși poate că o dată în viață merită. Oricum, există televizorul, care face totul mult mai simplu. *Marele* Stephen Hendry, cum i se zice, fost cîștigător de șapte ori al acestui turneu al turneurilor, a recunoscut că îl enervează faptul că Ronnie O'Sullivan îi bate pe rînd toate recordurile, dar „premiul cel mare – spune el – e Campionatul Mondial, să vedem dacă Ronnie reușește să mă întreacă acolo. Sincer, sper să nu reușească". Sincer, eu sper să reușească, dar e foarte greu, dat fiind că Ronnie a cîștigat pînă acum doar de cinci ori și are deja 43 de ani. Vom vedea. (Andrei Manolescu)

■ *Jean Desmet old movies collection*. Chiar merită (re)vizionate aceste mici bijuterii din debutul artei cinematografice. Aici: https://www.youtube.com/playlist?list=PLQr5oaajRw8OvEX7Y5zN0RncTeHfXPYOi (Ruxandra Mihăilă)

■ *Dacă strada Beale ar putea vorbi*, tradusă de curînd la Black Button Books, face diferența dintre o poveste bine spusă și una slabă: filmul cu același titlu, regizat de Barry Jenkins, e siropos și plin de clișee. Romanul, în schimb, nu se focusează doar pe dragostea dintre Tish și Fonny, ci arată și contextul mai larg al epocii, starea societății (viața negrilor în anii '70), destinul unei mame singure, relațiile de familie, sexualitatea etc. (Cristina Ștefan)

■ Pentru cei pasionați de natură (și pentru cine duce dorul vocii lui Sir David Attenborough), a apărut de curînd pe Netflix serialul *Our Planet*. (Cristina Ștefan)

■ Două audiții deosebite, în așteptarea sărbătorii Paștilor: marți, 23 aprilie, ora 19, la Sala Radio puteți asculta cvartetul de coarde Voces interpretînd Haydn, iar joi, 25 aprilie, ora 19, Orchestra Națională Radio vă propune *Recviemul german* semnat de Brahms. (Sever Voinescu)

■ La Muzeul Național de Artă Contemporană va fi vernisată, pe 19 aprilie, expoziția *Pe care Yvonne Hasan o cunoașteți?,* care va rămîne deschisă pînă pe 16 iunie. Yvonne Hasan a fost pictoriță, profesoară de istoria artei, realizatoare de tapiserii, autoare a unei cărți remarcabile despre Paul Klee și pictură modernă, și bună prietenă a Ninei Cassian. Un personaj care merită descoperit și cunoscut. (Ana Maria Sandu)

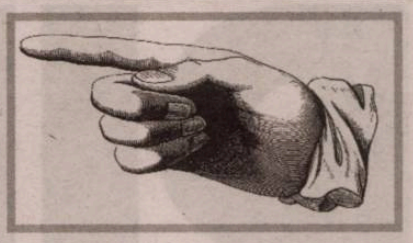

■ Puneți în calendar de pe acum data de 8 mai, cînd va fi Gala Premiului Iocan pentru cea mai bună carte de proză scurtă a anului 2018. La Qreator (bd. Aviatorilor 8A), de la ora 19. În chip de recomandare, iată și cele cinci cărți nominalizate de editorii revistei *Iocan: Cele mai tîmpite momente* de Mircea Daneliuc (Polirom), *Cine locuiește la subsol* de Diana Geacăr (Paralela 45), *Zeppelinul piticului* de Marian Ilea (Paralela 45), *Anotimpuri care nu se repetă* de Ion Pleșa (Nemira) și *Guadalajara* de Iulian Popa (Humanitas), ultimii doi – *nota bene* – debutanți. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Restul e părere**
- **Conferințele *Dilema veche***
- **Modestie, smerenie**

album dilematic Ernő Farkas

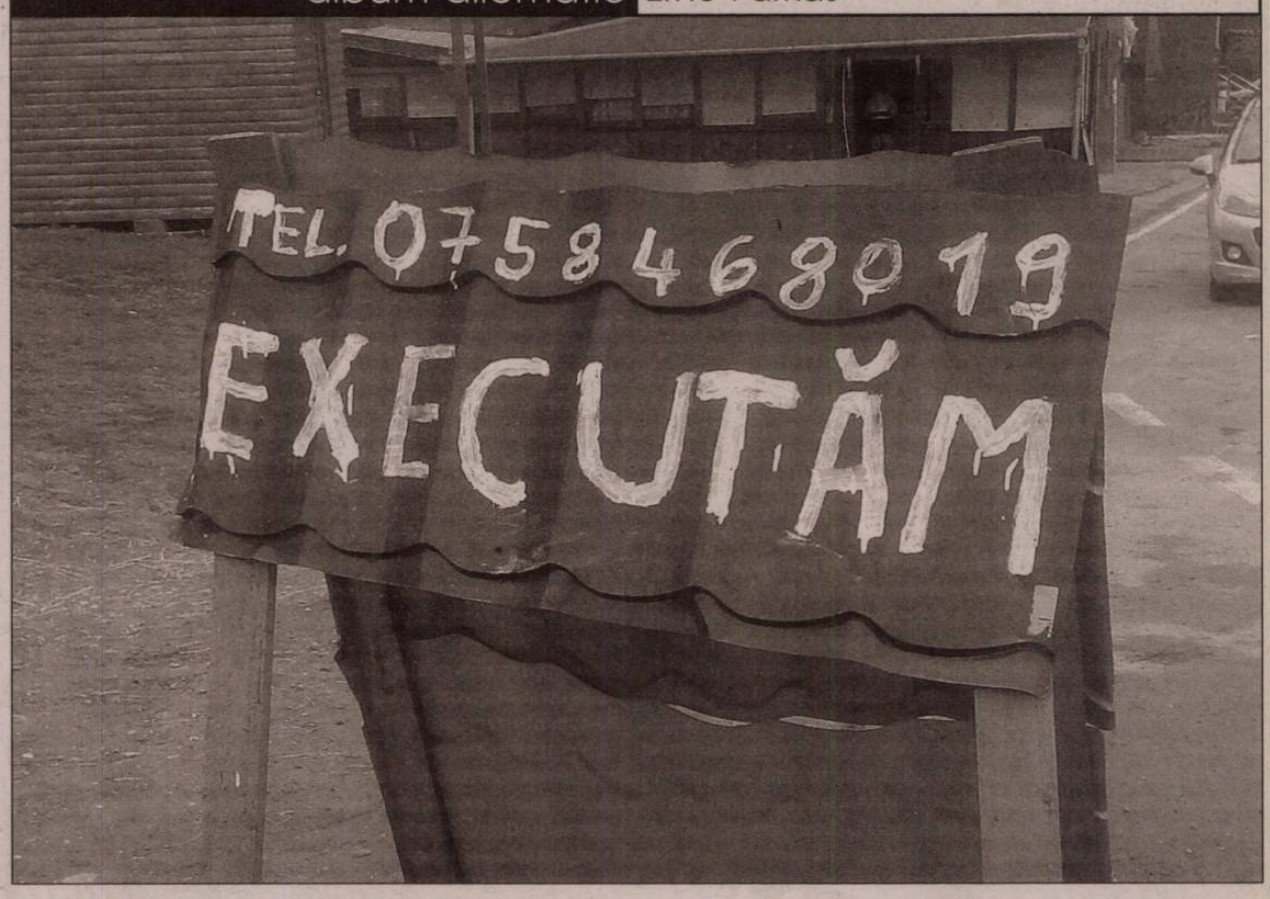

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro
dstan@teaminnovation.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

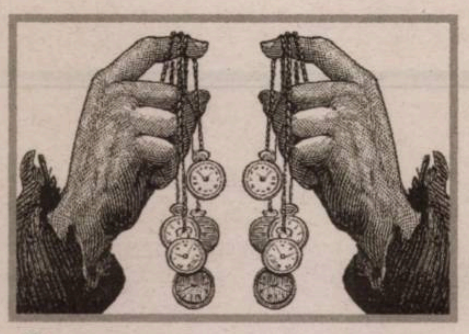

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cercetare academică, jurnalism, corectitudine politică

În fiecare an, la Colegiul „Noua Europă“, un institut de studii avansate înființat la București cu 25 de ani în urmă, are loc selecția candidaților (români și străini) pentru bursele anului următor. Un juriu internațional invită la interviu cca 50-60 de „aspiranți“, care își prezintă proiectul de cercetare, după care se supun unei sesiuni de întrebări și răspunsuri. Am fost eu însumi, cu ani în urmă, beneficiarul unor astfel de burse la Berlin, mai tîrziu la Viena, după care s-a întîmplat să fac parte din felurite echipe de „selecționeri“ pentru candidați ai altor institute de același profil. Am, deci, oarecare experiență.

Ideea fondatoare a institutului de la București (vorbim de începutul anilor '90) a fost alinierea cercetării științifice românești la standardele, atmosfera, deschiderea intelectuală ale lumii academice europene. Mai întîi, a) bursierii puteau să-și aleagă, în sfîrșit, temele de investigație după bunul lor plac, în funcție de strictul lor impuls profesional (și nu cum fuseseră învățați, decenii de-a rîndul, să primească „la pachet“, de la „centru“, subiectul căruia trebuiau să i se dedice), iar apoi, b) „cultura“, în sens larg, fără „prelucrări“ ideologice, triumfaliste, populiste (sub ochiul sever al cenzurii „de partid și de stat“) trebuia să-și regăsească statutul originar, libertatea, interogativitatea autentică.

Cu trecerea anilor, am constatat însă, din nefericire, că un alt tip de cenzură, mai subtilă și, întrucîtva, mai perfidă (pentru că avea manierele „libertății“), tindea să devină regula competițiilor pentru obținerea unui stagiu de cercetare în institutele de studii avansate. Simptomul „de demaraj“ al „înnoirii“ a fost decizia finanțatorilor de a stopa subvenționarea *infrastructurii* instituționale, mărginindu-se la subvenționarea *proiectelor* de studiu, cu deosebire a proiectelor „de actualitate“, relevante geopolitic, „*trendy*“ (minorități, *gender* etc.), „corecte“, adică validate de ultimile cuceriri propagandistice, de ultimele „mode“ planetare. Pe scurt, s-a decis finanțarea supei, dar nu a aragazului... Iar supa e recomandabil să fie conformă cu imperativele ideologice de ultimă oră. Consecințele acestei „rezonabile“ manevre financiare nu au întîrziat să apară. Candidații la diferitele burse de cercetare au înțeles destul de repede că, pentru a avea succes, trebuie să se „orienteze“ în funcție de context. Cu alte cuvinte, că alegerea temei trebuie să includă considerente de ordin „strategic“. Asta înseamnă că se creează premisele unei suspendări a „ideii fondatoare“ de care vorbeam la început: domeniul de investigație nu mai vine, imperativ, „de la centru“, dar vine de la ambianța „cochetă“ a momentului. Prin urmare, nu ne mai alegem liber întrebările, ci le preluăm, abil, din noua – rentabilă – morală universitară, bine hrănită de presa momentului, de revoluționara „corectitudine politică“, de „problemele“ zilei. În felul acesta, „savantul“ tradițional se transformă, pe nesimțite, într-un fel de gazetar cu staif, într-un „analist“ ceva mai bine mobilat, poate, decît articlierul cotidienelor, dar ancorat fidel și pedagogic în „meandrele concretului“. Cultura de tip „clasic“, mai ales cea umanistă, capătă un aer vetust, divagatoriu, dacă nu direct „evazionist“. Nu-i nimic! Reajustăm ambalajul! Dacă vrem să editățm un manuscris, proaspăt descoperit, din antichitatea creștină, nu prea avem șanse să primim sprijin financiar. Dar șansele întreprinderii noastre cresc exponențial dacă adăugăm textului un studiu introductiv intitulat „Probleme de *gender* în arhiva unei mînăstiri siriene de secol V“. Succesul e la îndemînă cu proiecte pe tema refugiaților (de pretutindeni, dar mai ales din țările arabe), pe tema minorităților (romi, turci, armeni, albanezi, latino, afro- ș.a.m.d.), pe tema „Balcanilor de Vest“, a relațiilor ruso-ucraineano-bucovinene, a Holocaustului, a societății civile, a manelelor etc. Proiecte despre Spinoza sau Platon? A se slăbi! Proiecte despre *Psalmi* sau despre relația dintre eschatologie și teologia politică (și, în genere, cercetări pe subiecte religioase) nu prea sînt eligibile, cu excepția cazurilor cînd sînt împachetate convenabil. Atenție, nu vreau să spun că subiectele oblojite de juriile „bransate“ nu merită studiate, că tensiunile politice ale lumii contemporane nu au ce căuta pe agenda interogației academice, că drama emigranților, memoria Holocaustului, psihanaliza feminismului, tribulațiile Uniunii Europene sînt teme „epuizate“! Atrag doar atenția că există pericolul unei ierarhizări simplificatoare și riscante a interogației legitime, că un proiect prost despre un subiect corect politic nu trebuie să aibă întîietate asupra unui proiect bun de cultură generală, că a opta sistematic și orbește pentru „local“, în dauna universalității, a practica gata făcutul hermeneutic în jurul unei tematici la modă sînt evoluții nocive care, pe termen lung, tind să transforme „știința“ în ceva de genul „*breaking news*“ și bibliotecile în arhive gazetărești. În plus, a aborda un subiect grav dintr-o perspectivă „lucrativă“ e a-l compromite, a-l minimaliza, a mima ipocrit un interes științific și uman pe care, în realitate, nu îl ai...

Admit că s-ar putea să greșesc. Că sînt pe cale să devin „expirat“, că „lumea mea“ e pe cale de extincție. Nu e cine știe ce. S-a mai întîmplat. Se întîmplă tot timpul. Partea agreabilă e că, în asemenea situații, pînă și extincția devine o experiență instructivă. Ba chiar vag voluptuoasă.

P.S. Normal este ca, atunci cînd simți că nu mai aparții timpului tău, să faci un pas înapoi. Profit, așadar, de ocazie, pentru a renunța – cel puțin deocamdată – la orice prestație publică (articole, interviuri, conferințe, colocvii etc.). Păstrez doar rubrica de la *Dilema veche,* din loialitate față de un proiect la care am pus umărul. Decizia mea e un minim semn de consecvență, pentru care apelez la înțelegerea cititorilor mei, cîți vor mai fi fiind...

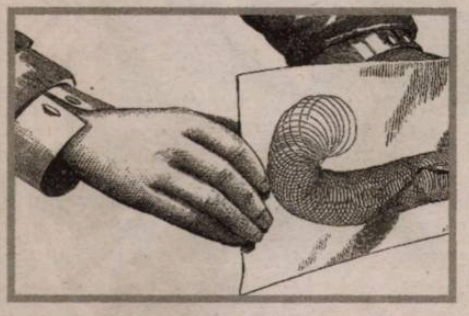

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Utilul în viață

Marota învățămîntului de azi: utilitatea pentru viață. Vorba vechiului proverb universitar: *„Non scholae, sed vitae“*. Aproape nu e discuție despre învățămînt fără lamentația universală că școala e rămasă în urmă față de nevoile prezentului și că îi încarcă pe copii cu prea multe materii complicate și fără șansă de aplicare în profesiile din zilele noastre. Nimic neadevărat aici și totuși stau uneori să mă întreb: oare cum să lămurim ce e util și ce e inutil în viața modernă?

Aritmetica, cu cele patru operații elementare, mai e utilă azi, cînd pe telefon poți imediat rezolva toate aceste operații cît ai zice pește? Gramatica mai e utilă, cînd te poți servi oricînd de corectorul Google? Uite că poți scrie corect chiar și fără să cunoști distincția dintre subordonatele subiectivă și predicativă. Ce nevoie avem de prea multe cunoștințe de geografie, cînd, dacă vrei să mergi în binemeritata vacanță, agenția de voiaj te ghidează și îți prezintă toate „curiozitățile“ regiunii și te și duce la destinație? Că Pămîntul e rotund, ba și un pic turtit la poli, asta e suficient să știi, mai ales că există unii care neagă acest fapt și totuși nu sînt muritori de foame. Dar istoria? Aproape deloc nu servește în viață. Să ai idee despre războiul peloponeziac sau despre cel de o sută de ani e de-a dreptul pierdere de vreme. Să fim drepți: de cîte ori la birou, sau în afaceri, sau la bancă folosiți ce ați învățat despre Pericle sau Ioana d'Arc? Dar oare fizica aduce folos în viața de toate zilele? Uite că putem să ne servim perfect de smart-urile noastre și să comunicăm pe Facebook ignorînd nu numai ce sînt circuitele integrate și cristalele lichide, dar și ce este curentul electric. Dacă învățăm măcar cum să nu ne curentăm e perfect și cu adevărat util. În rest, tocilarii care vor să știe ce e cu găurile negre să facă școli speciale și cu plată! Iar copiilor normali nu le trebuie nici oroarea de chimie, cu tabelul lui Mendeleev cu tot, cu covalențele și electrovalențele sale! Pot fi iubiți chiar și dacă vor reține pînă la pensie fie și numai că apa are doi atomi de hidrogen și unul de oxigen. Biologia are vreo utilitate practică? Să recunoaștem: dacă ne învață să ne spălăm bine pe mîini ca să evităm microorganismele, o primim. Ba acceptăm pentru distracție și lecțiile cu dinozauri, dacă sînt interactive, dar mai departe se cere prudență: teoria evoluției e „controversată“, fiind contestată de unii politicieni de la guvernare, de Biserică, ba și de o mulțime de grupuri respectabile online. Prin urmare, nu-i vedem utilitatea, dacă nu vrem să intrăm în conflicte sigure cu unii sau alții.

Unii ar vrea să introducem în școală lecții de economie și de educație civică. Sînt oare profitabile cu adevărat? Se pare că unii ajung să conducă economia țării (precum un oarecare consilier care, mai înainte, pitea tablouri prin pereții casei, să nu-l prindă DNA) habar neavînd de economie. Alții dau ordonanțe prostești, ducînd de rîpă finanțele țării. Economie n-au învățat, dar uite că nici viața nu le-a pretins. Dacă erau cunoscători și cu școli serioase, nu ajungeau oameni mari și importanți. Așa-i că rezultă că să știi prea multe e nu numai inutil, dar și riscant? Cît despre educație civică, chiar a se slăbi! Cum să-i explici unui copil că legea se dă pentru un bine public și general, cînd el vede și aude pe toate drumurile că la noi legea se dă pentru Dragnea și clica lui? Ba chiar mai bine decît cu legile și ordonanțele lui Dragnea-Tudorel, îl chinuim cu legile lui Newton!

Hai deci să ușurăm viața copiilor noștri: li se cere să citească prea multe cărți mari și grele, scrise demult – oricum, cartea e depășită azi! Trebuie cultivate mai ales abilitățile practice: de exemplu, cum să urci pe Facebook *selfie*-uri și poze cu pisici. Gramatica e suficientă dacă poți scrie și citi sms-uri. Iar la un nivel mai înalt, de Bac, ajunge pentru aproape toate cerințele vieții dacă știi să plagiezi și să interpolezi texte cu *copy-paste.* Cît despre limbile străine, una singură – romgleza – ajunge pe moment. Sperăm că se va progresa suficient cu traducerile automate, astfel încît în curînd nici asta să nu mai fie o învățătură utilă.

Pe scurt, memoria copiilor nu mai trebuie încărcată cu formule, poezii, nume, cifre, hărți, idei – mai ales idei. Ca adulți e suficient dacă își vor ține minte parolele de logare. Restul rezolvă Google, Apple, Facebook și compania. Iar ca stil de învățare, elevii e bine să se joace continuu, pînă absolvă. Ferească Dumnezeu să fie puși la cazna asimilării, să facă un efort neplăcut pentru a învăța o materie. Doar se știe că viața adevărată e o continuă distracție!

Am scos așadar, pe motiv de inutilitate și de încărcătură intelectuală excesivă, cea mai mare parte din matematică, din gramatică, toată fizica, chimia, geografia, istoria, limbile străine, economia, literatura, biologia. Lăsăm în programă dexterițățile și sportul cui dorește. Lăsăm și religia, de mare utilitate, ca să ne avem bine cu Dumnezeu. Totul asezonat interactiv, fără efort, în grup, neapărat digitalizat. Fără note și fără repetenți. Vom pedepsi tocilăreala și individualismul. A, și bineînțeles că vom scoate logica (o chestie scolastică, se știe de mult). Se zice că ea te ajută să gîndești bine. Nu sîntem convinși. Dar chiar și așa: i-a servit cuiva vreodată în viață să gîndească bine? De fapt, i-a servit cuiva vreodată în viață să gîndească?

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Despărţire

Oribilă senzaţia asta.

Ştiu ce am de făcut. Nu de alta, dar am mai trecut prin ea. Mult, mult mai mult sport, citit la greu, întîlnit cu oameni dragi, de la care am de învăţat, şi să mă conving să mănînc cît de cît.

O să pierd cam două-trei kilograme, dar e bine, că vine acuşi sezonul de cireşe şi le pun la loc. Şi scris. Scrisul ajută. Mă duc să mă văd cu doi dintre cei mai haioşi oameni pe care îi ştiu. Ambii scriu fenomenal. Ambii au predispoziţie către depresie. Ar trebui să stăm o oră la discuţii. Plec după vreo şase ore. Timp în care am mai adus doi oameni foarte dragi în acelaşi loc. Am rîs bine. Atît de bine încît aproape îmi e din nou foame.

Am povestit despre filme şi despre poveşti de dragoste. Oameni citiţi şi care ştiu o mulţime de lucruri, pe care le povestesc cu har. Am stat într-un loc frumos tare, cu un proprietar de restaurant meşter. S-a mîncat şi băut bine. Eu, mai deloc.

Descopăr că unul dintre oamenii ăştia fabuloşi a locuit la 200 de metri de locul unde mi-am petrecut eu copilăria.

Îmi sună telefonul şi brusc mă aricesc îngrozitor la una dintre persoanele din partid pe care le respect tare mult. Trebuie să fac ceva în legătură cu demisia mea din politică. Îmi dau seama la cîteva minute după ce închid. Dau să sun înapoi ca să-i cer scuze, dar mă sună tot ea, chiar cînd încerc să sun. Vine şi ea cam în cinci minute. O iau în braţe şi îi cer scuze. E obosită, dar se poartă tare drăguţ cu mine.

Mă mai hăhăi o oră şi apoi plec împreună cu femeia care mă face să rîd cel mai mult din România. Mă simt aproape ca într-un basm cu proşti. Discutăm chestii super-personale şi totul pare firesc.

Ajung acasă. Mă sună Biba din ghetou. Copiii s-au închis pe dinăuntru şi s-au speriat rău. Au venit pompierii să spargă uşa. E plin de şobolani pe scări şi e cam disperată. Nu are toţi banii să poată cumpăra o uşă.

Mă duc în ghetou. M. e tot în pat, dar se simte mai bine. Mîncare, ioc. Mă simt vinovat ca dracu' după paranghelia de şase ore. Sui doi puşti în maşină. Mergem la Dedeman. Cumpărăm uşă şi încă nişte chestii pentru un boiler pentru N. Ne oprim la alt magazin şi iau şi un cărucior plin de mîncare pentru M.

În ghetou mă ajută alţi cîţiva copii. Plec.

Ajung aproape de casă şi sună iarăşi telefonul. Uşa nu are butuc. Mă întorc. R., o puştoaică frumoasă, vrea şi ea să vină. Facem scăderi în maşină. Pricepe destul de repede cum se fac.

La Dedeman, cred că nu or să ne dea butucul. Eu arăt praf – mă mir că în ghetou nu mi-a oferit nimeni o doză, iar tatăl lui R. se vede că este din ghetou. Sîntem trataţi minunat atît de recepţie, cît şi de responsabilul de la departament. Nici un comentariu aiurea, nici o privire sceptică. Nimic.

Am fost iarăşi un bou. Omul ne zîmbeşte şi ne urează o zi bună. La fel şi domnişoara de la recepţie.

Înapoi în ghetou. Uşa e bună şi o instalăm. Mai trebuie să iau o uşă pentru nişte copii care, practic, trăiesc singuri. Planific pentru duminică. E important, pentru că altfel unul dintre ei va trebui să stea să păzească nimicurile pe care le au în casă. Nimicuri care ar dispărea imediat, doar sînt în ghetou.

Pricep brusc de ce absentau copiii, absenţe de care se plîngea profesoara de română. I-am făcut ditamai scandalul lui Bobo şi nu mi-a zis de uşă. Îmi spune că ştie că ajut deja prea mult. Simt că îmi dau lacrimile. Ciudat, nu am mai plîns de decenii.

Îl iau pe Bobo în braţe. Senzaţia de plîns îmi dispare.

Urăsc să dezamăgesc oameni şi plecarea mea din politică a dezamăgit mult mai mulţi oameni decît mă aşteptam. Senzaţia este cam ca aceea pe care o aveam cînd mă despărţeam de o iubită în adolescenţă.

Ştiu că o să treacă, dar mai am de lucru. Pînă atunci, mai scriu.

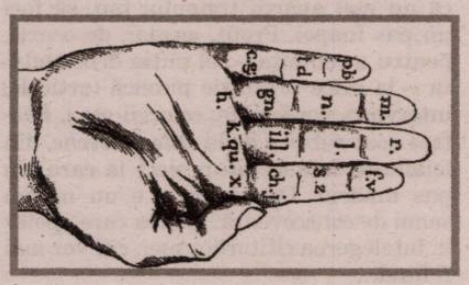

Codrin Liviu CUŢITARU
prezentul discontinuu

Substituire

Am un vecin cumsecade, pensionar, Somir Hîţ pe numele său, care mă citeşte cu regularitate. M-a căutat zilele trecute să-mi spună că micile confuzii făcute de Dodel Flambă, personajul asupra căruia m-am oprit recent, erau copilării în comparaţie cu momentele de degringoladă identitară trăite de el în perioada comunistă. „Domnule profesor, la Revoluţie aveam 41 de ani. Urmasem Facultatea de Industrie Alimentară spre finalul anilor '60 şi, pe fondul dezgheţului politic, am prins slujbe bune încă de la absolvire. În anii '80, ajunsesem manager – cum se spune azi – al unui select restaurant din urbe, frecventat pe atunci de mai-marii Partidului. Acolo îşi derulau ştabii mesele de protocol cu oaspeţii de la Centru. De aceea, eram foarte bine aprovizionaţi. Surplusul de alimente îmi permitea să scot unele produse la vînzare pentru public (restaurantele practicau asta, reţineţi poate, în anii foamei!). Periodic, apăreau la bucătărie oameni cu sacoşe goale, întrebîndu-ne dacă nu avem una ori alta de vînzare. Aveam mai mereu. Preţurile erau, desigur, pipărate, însă magazinele goale nu lăsau loc pentru alternative. Comercializam deci, semnificativ, salamuri, conserve şi brînzeturi. Fondurile noastre extrabugetare creşteau ca din apă. Ne îndeplineam planul cu vîrf şi îndesat. Şefii nu aveau decît cuvinte de laudă pentru noi. Ei bine, din acest detaliu începe, practic, exotica mea amintire. Într-o zi, prin 1987 sau '88, nu mai ştiu exact, am primit un transport uriaş de cutii cu paté. Era o pastă fină de ficat. De raţă, cred. O treime din cantitate îmi acoperea nevoile restaurantului pe un an de zile. Am pus, prin urmare, restul la vînzare. Cum s-a auzit (extrem de iute!) în oraş că *s-a băgat paté* la unitatea noastră, a şi început buluceala. Îşi cumpărau cetăţenii plase întregi de ficat conservat, de parcă se prefigura la orizont Apocalipsa raţelor…“

Să mă transforme pe mine în Nicuşor.

Domnul Hîţ a făcut o pauză, apoi a continuat cu aplomb: „Mă plimbam satisfăcut printre acei clienţi agitaţi şi înfometaţi. Brusc, am fost abordat de o băbuţă: *Maică, uite colea-i intrarea la bucătărie, unde se dă paté-ul. Dacă nu te grăbeşti, ai să-l pierzi. Se ia tot, mămică, la criza asta.* Văzîndu-mă pesemne extrem de derutat, m-a apucat, cu blîndeţe, de mînă şi m-a condus chiar ea la cămara cu conserve. *De-acilea, mămăică, poţi să-ţi cumperi păpăică. Dacă te mai învîrteai multişor prin sală, rămîneai, negreşit, fără. Cîte cutii vrei?* Subalternii mei care vindeau paté-ul au înlemnit, trezindu-se cu mine aşa în faţa lor. Nu ştiau ce să zică. Eu nici atît. După cîteva secunde de ezitări, am realizat că nu ar fi prea bine să spun că sînt însuşi administratorul unităţii. În plus, îmi era milă de sentimentele bătrînei. Nu doream să o fac să se simtă prost. Ca atare, i-am mulţumit din suflet şi, sub atenta ei supraveghere, am scos bani din buzunar. Mi-am achiziţionat zece cutii. A plecat fericită, strigînd: *Da, măicuţă, să mănînci şi tu, că eşti tinerel, nu ca mine…* Eu am depăşit rapid episodul. Din păcate, nu şi sistemul ceauşist. Cum-necum, povestea s-a răspîndit în urbe, mergînd pînă la urechile autorităţilor. Se zvonise că îmi plăcea să joc roluri, să apar în popor, precum Cuza, deghizat, să dramatizez, să mimez anumite trăiri. Răutăcioşii sugerau că aş fi ratat o carieră teatrală. Mă rog, situaţia a devenit cu adevărat nebună peste vreo patru luni. Prim-secretarul de la Judeţ, un client frecvent al restaurantului, a găzduit o consfătuire a tuturor prim-secretarilor din ţară. Nicu Ceauşescu, dacă vă amintiţi, era şi el prim la Sibiu şi ar fi trebuit să fie prezent. Se pare că ăla şi-a anulat totuşi vizita. Primul nostru, mai să-şi piardă minţile. Cum să nu vină Prinţişorul? Ce vor zice colegii despre el? Dacă, Doamne fereşte, va cădea în dizgraţie?

c. wikimedia commons

Atunci i-a venit ideea năstrusnică *să mă transforme pe mine în Nicuşor*. Tot îmi plăcea mie teatrul, a comentat el maliţios. M-a echipat ca pe beizadea (e drept că şi semănam puţin cu juniorul Ceauşeştilor). Mi-a aranjat părul şi mi-a oferit un costum asemănător cu ale Nicuşorului. Mi-a spus că trebuie doar să rîd zgomotos, să înjur şi să beau whiskey la greu. Aşa am procedat, mai ales la masa festivă (care s-a organizat în restaurantul meu). Mă scuzaţi, am fost pupat în fund în ziua aia, de nu vă puteţi imagina!… Totul a mers strună pînă în clipa în care nu mai ştiu cine a cerut ca eu să o sun pe *mama*, pe *tovarăşa Elena*, pe loc, şi să solicit fonduri suplimentare în teritoriu. L-am văzut pe primul nostru cu stropi de sudoare pe frunte, dar nu mai era loc de întors. Mi se pusese un telefon roşu în faţă, conectat, în sala de mese, la o priză despre care nu ştiam că există. S-a format numărul şi, înainte să mă dezmeticesc, am auzit un *da* răstit în receptor. Spre deosebire de colegul dumneavoastră, care s-a întîlnit cu *tovarăşul Brigadă* în curtea şcolii, eu m-am scăpat pe mine pe bune. Abia am îngăimat: *Mămăică, să mai trimiţi, te rog, în teritoriu, nişte păpăică!*“

Codrin Liviu Cuţitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

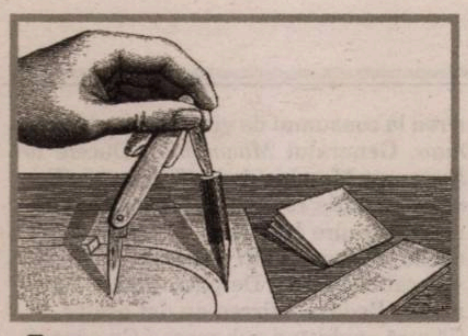

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Și dacă pe o parte dintre deputați i-am trage la sorți?

În România anilor '70 și '80, sufocat de „democrația socialistă", eram avid să știu cum funcționa democrația liberală în Occident. Mai toți cei cu care abordam acest subiect aveau o admirație utopică în privința democrației occidentale și spuneau: „Sistemul *lor* este atît de bine pus la punct încît nici nu mai contează, *la ei,* cine sînt cei mandatați să-i reprezinte pe alegători la nivel local, parlamentar sau de șef de stat...".

Cînd am ajuns eu însumi în Occident, am descoperit însă că sistemul nu era chiar în culmea perfecțiunii. Am mai constatat cu stupefacție cît de „obositoare" este de fapt democrația: trebuie să o ameliorezi tot timpul, să o reinventezi fără încetare, să o împrospătezi, să o îngrijești, să o protejezi, să-i oferi timp și energie, să participi la dezbateri nesfîrșite, să accepți codurile civice ale discuțiilor pro și contra fără să te enervezi... Într-un fel este mult mai comod, mai puțin obositor, să înjuri la nesfîrșit un dictator și să te consideri victimă a istoriei decît să faci să funcționeze istoria întreținînd combustia internă a democrației.

În Franța, cel puțin, niciodată nu i-am văzut pe francezi mulțumiți de cum merg lucrurile. De peste 30 de ani am impresia că democrația franceză este în criză și că toate rotițele sistemului sînt contestate. Iar în ultimul timp se aud niște voci care spun: ce-ar fi să recurgem, pentru ameliorarea democrației, și la vechea metodă a tragerii la sorți?

Un cercetător și politolog francez, Gil Delannois, a și publicat recent o carte pe această temă. Metoda tragerii la sorți nu poate în nici un caz înlocui un scrutin electoral, dar îl poate „completa", spune Gil Delannois. Metoda se poate adapta diverselor situații și poate duce în final la organisme care să reprezinte mai bine diversele opinii și diversele categorii sociale în termeni de vîrstă, sex, profesie.

Cînd privim în jurul nostru, în România, la cei care ne reprezintă în diversele sfere ale puterii, o concluzie se impune ca o chestiune de bun-simț: mai bine ne-am fi tras la sorți reprezentanții decît să trimitem, prin vot, unele figuri cinice sau mediocre la nivel decizional...

Metoda tragerii la sorți, merită să precizăm, s-a născut odată cu democrația ateniană, deci face parte din codul genetic al democrației. Legile erau votate direct de adunarea cetățenilor, iar apoi, prin tragere la sorți, erau desemnați cei care urmau să le aplice. Sigur, cei care reflectează la reactualizarea metodei spun clar că ea nu poate fi transpusă mecanic în societățile noastre, dar că ne-ar putea inspira. În unele țări ea a și fost adoptată în anumite momente de criză, pe zone limitate de decizie. Canada, Islanda, Irlanda, Estonia au trecut prin astfel de experiențe. Cînd o comunitate nu mai are încredere în mecanismul prin care sînt desemnați reprezentanții săi, cînd acest mecanism apare ca fiind blocat, pervertit, scurtcircuitat, tragerea la sorți poate fi o metodă pentru ieșirea din impas și „asanarea" sistemului.

Estonia a trecut printr-un astfel de moment în 2013, cînd partidul de guvernămînt (de centru-dreapta) de la acea oră și-a pierdut credibilitatea în urma unui scandal de finanțare ocultă. Președintele de atunci al Estoniei, Toomas Hendrik, a lansat o dezbatere națională și a introdus tragerea la sorți pentru a restaura încrederea cetățenilor în clasa politică.

Și Franța iese dintr-o lungă dezbatere lansată de președintele Emmanuel Macron în urma crizei „vestelor galbene". Iar printre propunerile avansate în vederea reîmprospătării mecanismului democratic figurează și tragerea la sorți. Un vechi observator al vieții politice franceze, Laurent Joffrin, care nu se „hazardează" niciodată în comentariile sale, declară în cotidianul *Libération* că tragerea la sorți ar merita experimentată în acest moment în Franța. Să-i dăm „o șansă hazardului", spune el, și să încercăm, de exemplu, crearea unui Consiliu economic și social prin tragere la sorți...

Pentru a-și redinamiza democrația, francezii au optat pentru multe schimbări și măsuri în ultimele două decenii: mandatul prezidențial a fost redus de la șapte la cinci ani, au fost introduse reguli drastice în privința finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, partidele sînt obligate să participe la alegeri cu liste pe care numărul de candidați bărbați să fie egal cu numărul de candidați femei, parlamentarii sînt obligați să nu mai cumuleze mandate (de exemplu, nu au voie să fie în același timp primari)... Alte idei sînt evocate, precum recunoașterea votului alb, utilizarea mai frecventă a referendumurilor, asocierea cetățenilor la luarea unor decizii chiar dacă aceștia și-au desemnat prin vot reprezentanții...

În contextul marii dezbateri naționale din Franța, care s-a încheiat la începutul lunii aprilie, figura și această întrebare pusă de executiv: *Trebuie să recurgem la tragerea la sorți pentru a-i asocia pe cetățeni la decizia politică?* Sugestia a fost aprobată de 55% din cei care au răspuns sondajului. Există chiar propunerea ca Franța să-și creeze o Adunare Națională paralelă, cu 557 de membri trași la sorți în fiecare circumscripție, organism care ar urma să se reunească de trei ori pe an pentru a da un aviz consultativ în privința unor reforme...

Personal, sînt convins că hazardul ar trebui luat în calcul pentru a contracara uzura democrației. Poate că astfel nu s-ar mai eterniza la putere indivizi care ajung acolo „în mod democratic", dar care au profil mafiot.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

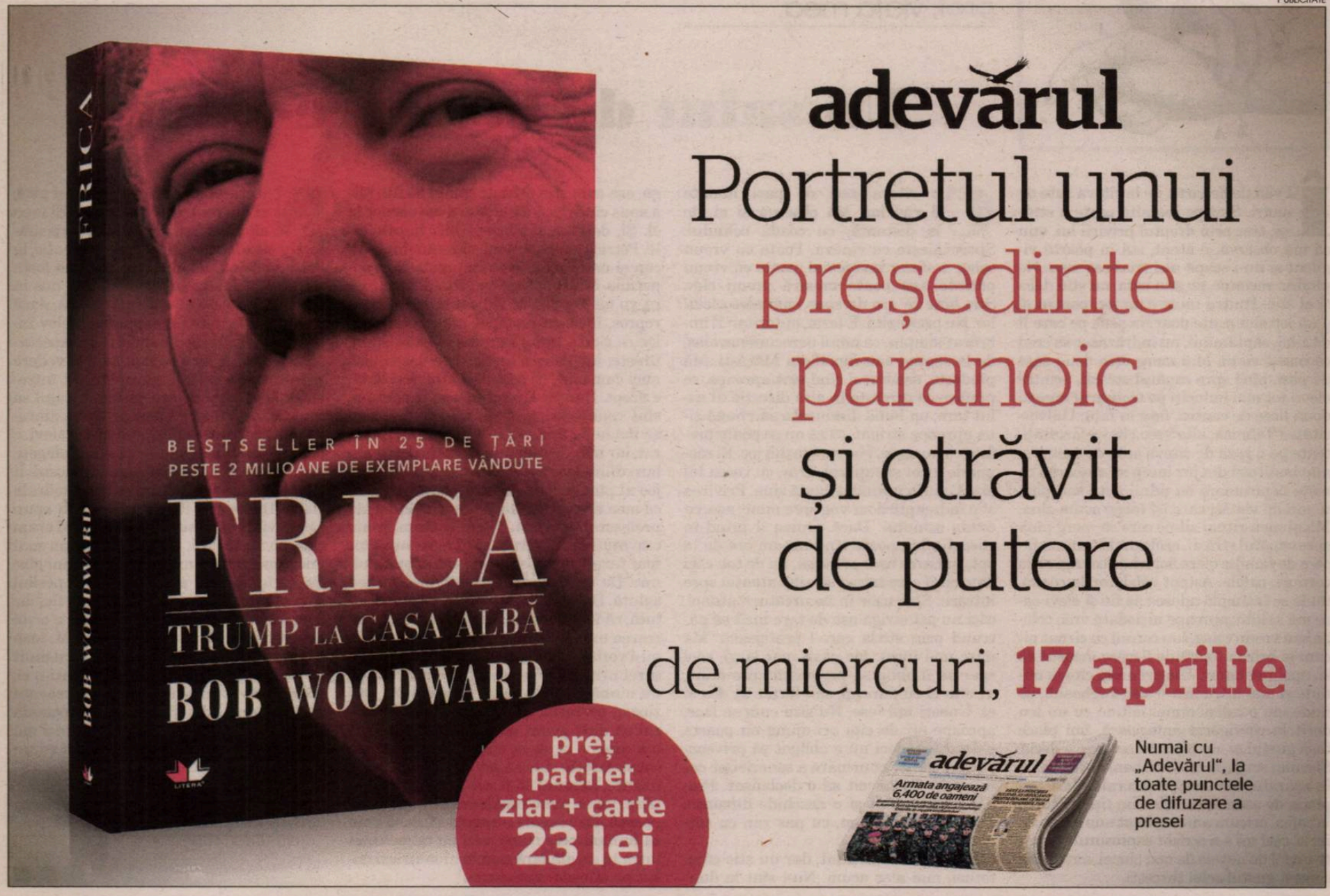

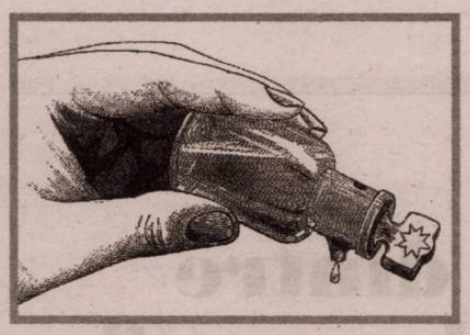

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Șușanele

Cuvîntul *șușanea* (de la care s-a format prin trunchiere *șușă*) este destul de frecvent în româna de azi, în registrul colocvial și în limbajul relaxat-ironic al presei. Sensul prototipic al termenului e de „spectacol improvizat, de proastă calitate", dar dicționarele noastre consemnează și o accepție mai largă, cumva înrudită: „aranjament în vederea obținerii unor profituri" (DEX). De fapt, cuvîntul e folosit adesea ca etichetă depreciativă pentru diferite manifestări culturale, jurnalistice, politice și sportive, asimilate metaforic spectacolului prost: „consilier local despre Zilele Eminescu: a fost o fantomă de program, ceva, acolo…; popular spus, o *șușanea*" (revista *22*, nr. 36, 1991); „organizatorii au transformat-o dintr-o manifestare națională într-o *șușanea* de doi bani" (ziare.com), „a organizat o *șușanea* pe marginea unei declarații a premierului" (evz.ro); „Turneul ăla din Italia este *o șușanea*. Interesați-vă pe ce teren s-a jucat!" (comentarii, telekomsport.ro). E prezent uneori și sensul „șmecherie, aranjament" – „băi nene, dacă tot vrei s-o pui de-o *șușanea*, cît de dobitoc să fii încît să o faci la telefon?!" (forum.softpedia.com) –, ba chiar și cel (deductibil din context) de „intrigă": „umbla cu *șușaneaua* pe la cele cancelarii evropene" (evz.ro), La menținerea în uz a cuvîntului și la lărgirea sensurilor sale a contribuit, probabil, și titlul de rubrică „Bîrfe, șmenuri, șușanele", din revista umoristică *Academia Cațavencu*.

Rămîne încă nelămurită originea cuvîntului, identic ca formă cu *șușanea*, „pușcă lungă", termen militar bine cunoscut pînă acum un secol, dar ieșit între timp din uz. Vechiul *șușanea*, atestat din secolul al XVIII-lea, apare în culegerea de poezii populare a lui Alecsandri („Nasturi de argint scotea / De-ncărca o *șușanea*") și la mulți prozatori din secolul al XIX-lea și al XX-lea (Ion Ghica, Nicolae Filimon, N. Gane, M. Sadoveanu, Camil Petrescu), în contextele unor narațiuni istorice, de exemplu „Trăgeau cu *șușanele* de pe meterezele cetății" (Vlahuță, citat în *Dicționarul limbii române* – DLR). De la desemnarea unui tip anume de pușcă ghintuită, folosită mai ales de arnăuți, cuvîntul a ajuns să fie sinonim cu pușcă, pînă la a substitui termenul generic în expresia goliciunii extreme: *gol șușanea* (I. Zanne, *Proverbele românilor*, citat în DLR). Originea cuvîntului (care a circulat și în variantele *șișinea, șișanea, șîșînea* etc.) a fost explicată de Lazăr Șăineanu, în *Influența orientală asupra limbei și culturei române* (1900), prin împrumut din turcă, unde termenul *șeșane (șeșhane)* provenea din persană, fiind compus din elementele *șeș*, „șase" și *hane*, „teacă" (referindu-se deci la teaca hexagonală, după Șăineanu, sau la țeava „cu șase ghinturi", după Emil Suciu).

Ce legătură poate fi între o pușcă și un spectacol prost? Majoritatea lexicografilor noștri au considerat că o asemenea legătură nu există și au tratat cele două cuvinte în articole de dicționar diferite. Termenul colocvial și depreciativ modern apare în dicționare ca având etimologie necunoscută; în DEX se face o trimitere etimologică prudentă („confer…") la etimonul turcesc, fără alte explicații. Emil Suciu, în *Influența turcă asupra limbii române* (2010), tratează împreună cele două sensuri – și cred că are dreptate. Autorul consideră că sensul actual „afacere ilicită, șmecherie" a apărut din vechiul *șușanea*, prin metaforă – „prin asociere cu ideea de «a împușca», «a da lovitura»", poate și prin contaminare cu *șustă*.

Către ideea unei dezvoltări metaforice în limbajul familiar-argotic converg și alte indicii, din păcate încă insuficiente pentru o explicație coerentă și convingătoare. Cuvîntul *șușanea* era folosit în revista *Furnica*, la începutul secolului al XX-lea, în asocieri parodice militare (semnătura *Căpitanul Șușanea)* și de cele mai multe ori în contexte bahice. Termenul apare, de exemplu, într-o serie de nume care au în comun referirea la consumul de vin: „Baronul *Șpriț-man*, Generalul *Macmahon*, Ducele de *Șușanea*, Marchizul de *Tirbușon*" (*Furnica*, 12 iunie 1914) și într-o poezie umoristică despre băutul la cîrciumă: „Brezeanu, Kneazu ș-alți cumetri / C-o *șușanea* calibru-nalt / De patru'j'două santimetri / Bodegei Mircea-au dat asalt (…) / Căzură sughițînd sub mese / Cu *șușanelele* în mînă" (*Furnica*, 26 august 1914). Mai mult, în altă poezioară comică, parodie la *Peneș Curcanul*, cuvîntul e pus între ghilimele, ceea ce indică folosirea sa figurată: „Țînteș dibaci trăgaci era, / Dar niște *«șușanele»* / Trăznitu-l-au, pe cînd trăgea / La țintă în măsele" (*Furnica*, 14 august 1908). Din păcate, sensul figurat nu se poate deduce clar din context. Mi se pare însă tentantă ipoteza că în epocă ar fi existat cel puțin un uz metaforic al cuvîntului, legat de consumul de băuturi alcoolice. Sursa militară a metaforei amintește de denumirile glumețe pe care le dăduse N.T. Orășanu produselor și accesoriilor din restaurantul lui Iordache, așa cum le evocă Constantin Bacalbașa în *Bucureștii de altădată*: *baionetă* (scobitoare), *semiplutoane* (pahare de vin), *baterie* (vin și apă minerală la gheață), *torpilă* (ardei roșu) etc. În pasajul respectiv, Bacalbașa mărturisește că nu-și mai amintește toate denumirile glumețe legate de restaurant. Dacă printre cele uitate era și *șușaneaua?* Chiar dacă această ipoteză nu va fi confirmată de alte texte de epocă, cred că metaforizarea pușții e destul de generoasă, în limbajul popular, astfel încît noul *șușanea* să poată fi considerat o dezvoltare a celui vechi – și nu un cuvînt cu o sursă total diferită.

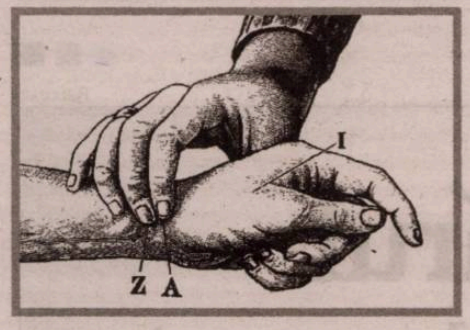

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Un salut de la Notre-Dame

Îl văd de departe, de la cîteva sute de metri. Sînt pe cealaltă parte a străzii, trec prin dreptul privirii lui, știu că mă observă, e atent, stă în poartă vigilent și nu-i scapă nici trecerea mea. Ne pîndim reciproc, eu știu asta, nu știu dacă și el știe. Pentru mine e un joc, pentru el e un job sau poate doar un sens pe care îl dă zilei, săptămînii, nu îndrăznesc să cred că înseși vieții. Mai merg vreo două sute de pași, pînă spre capătul străzii, printre elevii tot mai buluciți pe trotuarul îngust: două licee de centru, față în față, Universitatea Tehnică, alte vreo cîteva facultăți, toate pe o rază de cîteva sute de metri, și alte instituții din jur încep să absoarbă ca niște aspiratoare cu pîlnii sute sau poate mii de vietăți care își încep acum ziua. Micul meu ritual zilnic cere să merg pînă spre capătul străzii, acolo unde o mică afacere de familie oferă soiuri de covrigi și de cornuri, cafele. Aștept răbdător la coadă, unde se întîmplă adesea să fie și elevi care mă salută, aproape niciodată vreo colegă sau vreun coleg. Iau cornul cu cîrnat picant și brînză topită de fiecare început de zi, apoi mă întorc. Uneori amîn cîteva minute și mai intru într-o altă dugheană, de unde iau o cafea: e mai ieftină cu un leu decît la covrigăria anterioară, îmi place însă gustul ei, nu prețul e cel care a decis. Și e mai scumpă cu 50 de bani decît cea de la aparatul din sala profesorală. Care îmi place, de asemenea. Nu-s un tip mofturos la cafea, oricum am mai băut una acasă, la ibric, căci mi s-a stricat espresorul și, într-un fel de nevoie de nou obicei, am redescoperit gustul celei turcești.

Cu cîteva zeci de pași înainte îl văd iar. Mă observă și el, de la distanță, cu coada ochiului. Sporovăiește cu cineva. Poate cu vreun coleg profesor mai jovial, poate cu vreun părinte sau poate mustră vreun elev. Știe bine ce are de spus, mai ales elevilor. Nu prea ezită. E ferm, autoritar. E îmbrăcat simplu, ca omul oarecum nevoiaș, de la second sau din Piața Mărăști. Mă pîndește, așadar, și cînd sînt aproape, se preface că privește în altă direcție. Îl salut tare, un bună dimineața sau bună ziua aproape strigat, ca să nu se poate preface că nu aude. Face parte din joc. El răspunde încet și supărat, grav, cu vocea lui joasă, puțin înfundat: bună ziua. Privirea și-o îndreaptă doar vag spre mine, așa, cu coada ochiului. Dacă cumva îl prind în cușculia lui, poate cînd nu am ore de la opt, întoarce ușor privirea, nu de tot, căci datoria îi cere totuși să aibă atenția spre intrare. Sînt ușor în încurcătură atunci, căci nu pot striga așa de tare încît să pătrund prin sticla care-l protejează. Mă mișc mai încet, fac pașii mai largi, căci sper să îl oblig să privească spre mine, să dau și eu din cap, să-l forțez să dea și el. Uneori îmi iese. Nu știu cum se face, aproape ori de cîte ori ajung eu poarta e deschisă, deci nu e obligat să privească spre mine, ca urmare a soneriei pe care eu să fiu nevoit să o declanșez. Probabil că e atent și o deschide dinainte. Trec, cum spuneam, cu pas rar, cu cornul în mînă.

M-ar mustra, îl simt, dar nu știe cum, totuși, mai ales acum. Nu-i sînt la dungă, așa cum știe el că ar trebui să fiu. Mi-a spus cîndva că un elev n-avea carnet la el. Și, de fapt, n-avusese nici în alte zile. Petrică, să-i spunem, și-o cam luase în cap și omul meu avea impresia că e nepermis. Mi-o spusese cu atîta determinare, cu un ton atît de ridicat și de intens a reproș, încît pe moment mă supărasem. De ce ridică tonul la mine? O să-i spun, firește, lui Petrică, ăștia de-a șasea, așa mici cum sînt, îți scot peri albi cîteodată, e drept. Dar nu-i cazul nici să exagerăm, sînt copii buni, și-apoi, nu-i nevoie nici să mă ia pe mine la rost. Omul s-a supărat, iar mie, de fapt, îmi pare rău că m-am burzuluit. Dar am cîștigat de atunci acest joc al pîndei. Știu că nu-i place nici geaca mea de piele, n-aduc deloc a scrobeală profesorală clasică. N-am costum, n-am cravate. Nu cadrez. Și asta mă amuză tot mai tare. De spus, nu-mi mai spune nimic. De fapt, cum s-a văzut, de-abia mă salută. Dar vrea să știu că de-abia mă salută, că în salutul lui e mustrare. E mustrarea unei alte lumi, pe care o știu și eu, nu-i vorbă, o lume cu un apret special, ale cărei urme nu sînt cu totul dispărute. Și nu e nimic rău în asta. Domnul M., să-i zicem, portarul, nu consimte ca profesorul să aibă geacă de piele – firește, aici mă alint – și să ia apărarea elevului, a cărui datorie este să prezinte carnetul la intrare. Domnul M. îl știe bine deja pe Petrică, nu se pune problema să nu îl recunoască. Dar regula e regulă și, dacă stau să îmi amintesc bine, nici eu nu puteam intra în școală fără numărul matricol cusut pe mîneca vestonului.

Nu știe domnul M. că nu-i port pică, ci din contra, că mă amuz. El vrea să îmi arate mereu că nu consimte. Nu știe domnul M. că mi-e simpatic, la drept vorbind. Îl salut mai mult cu forța și, după ce iau colțul clădirii, dau nas în nas poate, într-o alveolă a acesteia, dacă e pauză, cu Andrei să-i spunem, elev într-a XII-a. E frumos, cuminte și respectuos. S-a ascuns aici, de fapt cam la vedere și cam riscant, să fumeze. Mă uit întrebător la el, cum de are, totuși, curajul să fumeze tocmai aici? Dom' profesor, dincolo, unde se fumează, îs prea mulți elevi, e prea înghesuială, vă rog să mă-nțelegeți. Andrei e major, termină imediat liceul. Îl întreb dacă a văzut cum a ars catedrala Notre-Dame din Paris. A văzut. Îi spun că am vizitat-o o singură dată, cînd eram cam de vîrsta lui, de fapt cu un an mai mic. Am avut acum cîteva săptămîni gîndul că în această primăvară ar fi posibil să mai ajung pe acolo. N-a fost să fie, iar acum a ars catedrala din temelii, n-o voi mai vedea niciodată. Pe domnul M. însă îl voi mai saluta o vreme, zilnic, mai mult cu forța, mai mult hîr-mîr. Apoi, într-o zi, poate îmi voi pune un sacou și o cravată și-i voi aduce, din Paris, o carte poștală cu Notre-Dame. Sînt sigur că atunci mă va ierta și îmi va întoarce salutul cu un zîmbet.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

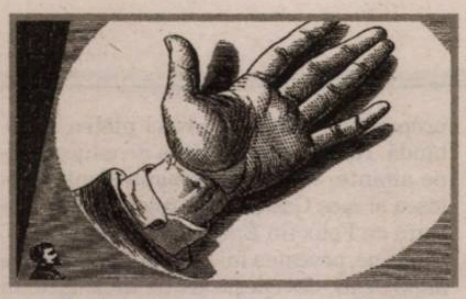

Adina POPESCU

portrete din mers

Viața e în altă parte? Posibil

De vreo două săptămîni locuiesc la Gherla, un orășel din Ardeal, facem un film documentar în zonă și am luat hotărîrea să ne mutăm aici pentru o scurtă perioadă de timp, ca să fim mai aproape de subiectul nostru. De pe terasa apartamentului pe care l-am închiriat se vede de sus tot orașul, pe care îl poți străbate la pas într-o jumătate de oră, cu o frumoasă catedrală armeano-catolică exact în mijloc, unde un vigilent clopotar se încăpățînează să tragă clopotele din oră în oră sau cînd i se năzare, se vede și gara părăginită, cu o pasarelă în descompunere, pe aici trec, tot din oră în oră, trenurile regionale fără călători, pentru că oamenii preferă să se deplaseze pe distanțe scurte cu microbuze sau cu mașini personale. Gara în sine pare o relicvă din alte timpuri, e aproape inutilă, însă dă un ritm orașului amorțit. Am ajuns să învăț aproape pe de rost mersul trenurilor locale – mai întîi e o voce de femeie care anunță cu lentoare ce tren vine și încotro se îndreaptă, apoi se aude repetat un clinchet de la barieră, care atenționează șoferii de pe drumul județean să oprească, în sfîrșit, din depărtare, un șuier de locomotivă, urmat de țăcănitul roților și de un scîrțîit prelung, pînă cînd trenul încremenește în gară pentru vreo două minute. Toate acestea pînă tîrziu în noapte, atunci cînd luminile orașului s-au stins, iar eu am senzația că am adormit pe o bancă, pe un peron, în așteptare, e o întreagă poezie aici pe care o știam, dar o uitasem. Și recunosc că de mult n-am mai dormit atît de bine, trenurile au rol terapeutic. Tot de pe terasa apartamentului mă mai uit seara cum apune soarele în spatele unor dealuri, umbrele încep să se lase, pe cer se văd dîrele lăsate de avioanele care decolează sau aterizează de pe aeroportul din Cluj și, pentru că sînt pe pămînt, în siguranță, într-un loc departe de spaime profunde și de conflicte, simt așa, vorba lui Kundera, o ușurătate a ființei. Din spatele blocului începe pădurea abia înfrunzită, la început de aprilie, se aud păsări necunoscute pentru mine, cum ar fi, de pildă, pasărea care face precum un telefon care se descarcă, dar și triluri de mierle și, în mod constant, disciplinata ciocănitoare. În zilele de week-end, localnicii ies la picnic la marginea crîngului, fac jogging sau își plimbă cîinii pe drumul forestier care se vede de pe fereastra de la bucătărie, în fiecare zi îmi propun să „folosesc“ pădurea la ceva, orice, doar pentru că acasă, la București, n-am parte de una și probabil că, în orașul acela, nici nu voi avea parte vreodată, însă n-am reușit. În schimb, cobor și urc dealul pînă în oraș de cîteva ori pe zi, trec pasarela care mai are un pic și se prăbușește, în primele zile abia reușeam să-mi reglez respirația, mă simțeam ca la 80 de ani, pentru că acasă n-am dealuri și nici pasarele, acum m-am obișnuit, e floare la ureche, totul ține de exercițiu, de mult nu m-am mai simțit atît de în formă. Ajung în oraș, unde am început să cunosc magazinele, știu unde mezelurile sînt proaspete, care e cea mai ieftină farmacie, de la ce aprozar să iau fructe, unde pot găsi bere mai acatării, nu doar la pet, unde-s plăcintele: palaneț cu varză sau cu brînză și cu cozi de ceapă. Dar și magazinele, respectiv vînzătoarele, au început să mă cunoască pe mine, toată lumea îmi zîmbește, zîmbesc la rîndul meu, spun „Mulțumesc“, mi se răspunde „Cu drag!“, totul mi se pare atît de firesc, de parcă lumea ar fi fost mereu astfel alcătuită. Magazinele mici ale producătorilor locali nu au fost încă înghițite de hipermarket-uri (deși există două, mai la marginea orașului), un butic non-stop este în același timp și dispecerat de taxi, avem chiar și un mic „KFC“ reinventat, adică o altă afacere locală cu *crispy stripes* și aripioare picante, și mai avem și un bistro ca-n Italia pentru că proprietarul a lucrat la Roma mai bine de douăzeci de ani, s-a întors acasă cu un *know-how* și gătește la inspirație, în fiecare zi altceva, de la „tort de vinete“ (de fapt, vinete *al forno* cu mozzarela absolut demențiale, cred că nici în Italia n-am mîncat ceva asemănător) la fructe de mare, vin oameni din Dej și din Cluj ca să mănînce la el, în meniu sînt peste douăzeci de sortimente de pizza. În puținul timp pe care l-am petrecut aici (îl pun la socoteală și pe cel din toamnă, cînd am stat la o pensiune), aș ști de unde să iau un instalator bun, un taximetrist, un electrician, chiar și un zidar priceput, o coafeză, un mecanic auto, dar și un doctor

orelist, de pildă, în care să am încredere și care să nu mă trateze ca pe un „alt pacient“, alt număr de ordine. În București, după douăzeci de ani de viață adultă, nu știu, mă simt singură și debusolată într-un oraș cu mii de prestatori de servicii, mi-e frică de „țepe“, odată s-a stricat un robinet în baie, duminica, țîșnea apa ca la balamuc, în disperare de cauză am chemat pe unii de pe net la întîmplare, cu „situații de urgență“, mi-au luat 300 de lei ca să schimbe un robinet. Le-am povestit celor de aici și au rîs.

Așadar, ca să fac un mic rezumat: de cînd „locuiesc“ la Gherla n-am mai făcut atacuri de panică, n-am mai luat nici măcar o jumătate de Xanax, dorm bine, mănînc ca-n Italia, sînt într-o formă fizică bună, chiar dacă n-am apucat încă să alerg prin pădure. Mai mult decît atît, mă simt un pic într-o altă țară, departe de tot ce se întîmplă la București, umbrele și frustrările politice nu se întind pînă aici, nu vorbește nimeni despre Dragnea, mai degrabă despre Boc, centrul regional e mai aproape, aud zilnic discuții despre ce a făcut Boc și mai ales despre ce va face Boc, ceea ce e de bine. Am văzut pe Recorder reportajul cu mitingul PSD de la Craiova, dacă aș fi fost la București mi-ar fi venit să plîng, ca de obicei, să cred că nu există nici o speranță, că sîntem pierduți, de aici mai degrabă m-am amuzat, m-am uitat la reportaj cu detașare, mi-am dat seama că n-ar avea curajul să organizeze așa ceva în Ardeal, dar și că țara asta e ruptă în mai multe bucăți, totul ține de oameni și de modul în care își locuiesc bucata de țară. Și eu mă simt cumva ruptă de tot ce se întîmplă, ceea ce face bine la cap, tot ce mai aflu e de pe Facebook și doar pentru că prietenii mei virtuali sînt din București, dacă aș locui aici aș avea prieteni gherleni sau clujeni, probabil că n-aș mai ști nimic, aș fi cu totul în altă parte. Mă gîndesc cîteodată cît de mult rău mi-a făcut orașul în care m-am născut, oraș pe care l-am detestat multă vreme și cu care în cele din urmă m-am obișnuit așa cum te obișnuiești cu o mîncare care nu-ți place, o înghiți în silă pentru ți-e foame. Și că viața e, de fapt, în altă parte. Apoi îmi dau seama că bietul București n-are de fapt nici o vină, e un oraș urgisit. Și îmi mai dau seama că n-aș putea locui la Gherla la infinit, cu toată inocența lui, e doar o pauză, o respirație. Din nou, viața e în altă parte… dar unde? Aproape toți tinerii de aici se plictisesc, prea multă liniște ajunge să te epuizeze și vor să plece, cei mai mulți fac deja neveta la Cluj și vor să se mute în orașul mai mare și cu salarii mai bune de peste deal. Alții visează la Anglia sau Germania și probabil că vor pleca ca zidari, instalatori, taximetriști, coafeze. Și pentru ei viața e în altă parte ca și pentru mine, nu mai contează de unde vii și unde ai trăit pînă acum, important e să încerci să te împaci cu propriii tăi demoni. Zilnic, prin Gherla trec trenuri goale, nu le așteaptă nimeni.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Ignoranța. Tu, ca legumă

Incredibil cum se schimbă logica. Cum din stăpîn devine omul sclav. Creator, sanchi, a tot ce mișcă pe pămînt, omul face astăzi pe nebunul și creează bio. Bio este mama ignoranței, fata lui Antibiotice Împărat. Forma simplă de a plăti tone de bani pe o minciună. Scoate-ți fundul din naftalina confortului și du-te, bă, în piețe de neam prost. Piețe și tîrguri de sîmbătă și duminică, unde stau țărani crăcănați în pragul drumurilor. Niște nătîngi sperînd să cîștige cîțiva leișori. Nu stați în oraș, fugiți în sat. Da, pămîntul e intoxicat cu îngrășăminte, dar, culmea, el este egal între bio și țărani. Țăranii, bă, pe care nici un supermarket nu-i păcălește. Sau, mai precis, nu știe de ei ca să-i păcălească. Să-i pună pe spoiala lor de magazine, site-uri vorbind, sanchi, de cît de curați sînt ei. Singurul factor X este pămîntul. El este chimizat, tîmpizat, cretinizat. Omul l-a nenorocit. A dat pesticidul peste el. Și bio e forma de regret, de nostalgie față de Pămîntul făgăduinței. Tu ești o legumă. N-ai ce face. Șaptezeci de ani de pesticide? Șaptezeci de ani de curățenie. Reziști? Dacă reziști, vezi că vin peste tine legume urîte, scîrboase, niște alienate, niște țîrîite, niște homosexuale, niște negrese, niște chinezoaice. Tot ce e în umbra curții. Poți tu să trăiești 70 de ani? Nu cred. Vai de capul tău. Bagă în tine bio, că din bio te faci tu falnic. Du-te, bă, la țărani. De asta ai 4x4 = 16. De asta ți-a dat multinaționala bani. Du-te în sate la tîrguri. Du-te, bă, și vezi țăranul. Vorba lui Iorga, Goga și Coșbuc. Băga-mi-aș, că niciodată n-am crezut că-i invoc. Atît de rău mi-e amintindu-mi de retorica lor goală. Du-te, bă! Marș la țăran! E o experiență cum confortul tău n-a pățit. Pentru că și țăranul minte. Dar minte mai puțin. Te minte și-ți place.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Fotbal fără goluri?

Se poate. E singurul sport în care se poate să termini un meci așa cum l-ai început, gol de reușite, și totuși să cîștigi ceva. În principiu, se poate și la rugby, și la polo. În practică, nu. Mai mult, nu există activitate umană care să facă un scop în sine din prezervarea nimicului. Neființa ca filozofie de viață, asta e ceea ce ne propune un astfel de demers. Și asta e ceea ce ne-au propus de curînd CFR și FCSB. Absența sensului originar din această suită de inițiale (CFR nu mai reprezintă de mult căile ferate, iar FCSB nu înseamnă, conform unei decizii judecătorești, Fotbal Club Steaua București) e în acord cu dispariția demersului fondator al oricărei înfruntări sportive, derivate din cea a războiului, anume cucerirea teritoriului advers. Ce au făcut cele două e similar cu acel *drôle de guerre* dintre Franța și Germania între '39 și '40, cînd beligerantele se bombardau cu foi volante conținînd lozinci. Așa și ale noastre. „Victoria e singura opțiune pentru a lua titlul“, au declarat oficialii fecesebiști înainte de meci. „E bun și egalul“, a clamat antrenorul după meci. De ce? Pentru că egalul înseamnă, în acest caz ca și în multe altele din fotbal, amînare. Amînarea unei decizii. Amînarea unei inițiative. Amînarea unei schimbări. În situația FCSB, înseamnă doar amînarea previzibilei ratări a obiectivului. Dar mai trăiești o zi. Mai respiri un pic, prin aceste două nări, 0-0, mai speri. La ce? La o minune. Minunea e unul dintre pilonii fotbalului. Pentru că s-a întîmplat de cîteva ori (răsturnări spectaculoase de rezultat), ea e așteptată cu o mai mare speranță decît s-ar cuveni. Iată de ce e mai bine să nu iei gol, să nu riști, să nu ai curaj. Poate vine Dumnezeu și îți face cuib. Și vă mai întebați de ce fotbalul e cel mai popular sport al planetei?!

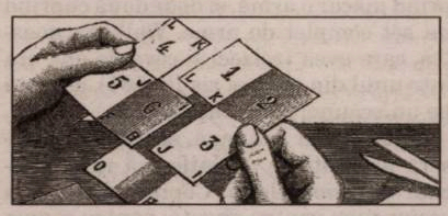

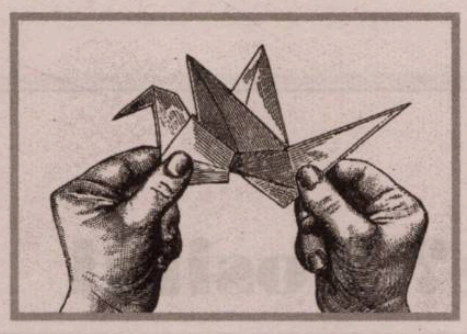

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Bancherul diavolului

De vreo zece ani încoace, în fluxurile de ştiri internaţionale importante apare, cu o oarecare regularitate, cîte un episod al conflictului dintre autorităţile americane şi sistemul bancar elveţian. Probabil că foarte puţini sînt aceia care au acordat atenţie unor asemenea ştiri şi chiar mai puţini cei care au şi înţeles despre ce e vorba, dată fiind şi cunoscuta meteahnă a presei de a nu oferi *background*-ul corespunzător. Aşa că te poţi întreba, pe bună dreptate, ce or avea de împărţit autorităţile din Statele Unite cu renumitele bănci elveţiene.

La rădăcina acestui conflict stă un finanţist american pe nume Bradley C. Birkenfeld, avînd bunici originari din România interbelică. Birkenfeld, cetăţean american, a lucrat ani de zile ca bancher în Elveţia, unde a văzut cu ochii lui, ba chiar a participat la practici bancare prin care oameni foarte bogaţi din America (şi nu numai) erau atraşi să-şi depună banii în bănci elveţiene, în aşa-numite conturi cu parolă, acolo unde, sub protecţia legilor elveţiene privind secretul bancar, nimeni nu-şi putea vîrî nasul. Şi bineînţeles că în cele mai multe cazuri era vorba de bani nedeclaraţi la fisc. Cu alte cuvinte, Elveţia era un paradis fiscal şi băncile ei profitau de bani nedeclaraţi, ba chiar vînau oameni bogaţi din întreaga lume cărora le ofereau soluţia de a-şi ascunde banii faţă de autorităţile fiscale din diferite state. Deşi ăsta e un secret ştiut de toată lumea, nimeni pînă la Birkenfeld nu a îndrăznit să-l dezvăluie din interior, cu dovezi concrete.

Bancherul a intrat întîi în conflict cu mai-marii colosului financiar mondial numit UBS (Union Bank of Switzerland), începînd să pună şefilor lui întrebări despre legalitatea unor proceduri pe care el şi colegii lui din această bancă erau îndemnaţi şi antrenaţi să le practice. Neobţinînd răspunsuri clare şi bănuind că, în cazul unui control serios, banca s-ar fi spălat pe mîini aruncînd vina în cîrca angajaţilor, Birkenfeld s-a prezentat la Departamentul de Justiţie al Statelor Unite cu toate datele pe care le deţinea. Aşa se face că a ajuns unul dintre cei mai celebri aşa-numiţi *avertizori de integritate* din istorie. Dar lucurile n-au fost deloc simple.

Marea surpriză (sau poate nu) a fost că procurorul de caz din Statele Unite n-a vrut să-i acorde nici un fel de imunitate lui Birkenfeld, expunîndu-l legilor elveţiene, ba mai mult, l-a pus chiar sub acuzare în Statele Unite. Dezvăluirile sale afectau, evident, multe persoane sus-puse. Povestea se pretează perfect unui scenariu hollywoodian. De altfel, Birkenfeld a scris o carte despre întreaga istorie – *Lucifer's Banker* –, tradusă şi la noi, la Editura Minerva, sub titlul *Bancherul Diavolului – cum am distrus secretul bancar elveţian,* care se citeşte ca un roman de spionaj. Ca urmare a acuzaţiilor procurorului Downing, Birkenfeld a fost condamnat şi a făcut aproape trei ani de închisoare la Schuylkill. În plus, e clar că a devenit unul dintre oamenii cu cei mai mulţi duşmani periculoşi de pe planetă. A dezvăluit că numai din Statele Unite existau 19.000 de persoane cu conturi parolate (doar la USB), totalul conturilor acestor persoane la respectiva bancă fiind de 52,000. Ca urmare a informaţiilor sale, fiscul american a recuperat în mod direct taxe de aproape 800 de milioane de dolari şi în mod indirect cu mult peste zece miliarde de dolari. Guvernul american şi ulterior cele ale altor state puternice au început să preseze Elveţia să renunţe la secretul bancar. De aici ştirile de care vorbeam la început. Se pare că lucrurile s-au schimbat mult, că e mai greu acum să-ţi ascunzi de fisc banii în băncile elveţiene care, pe de altă parte, au primit o serioasă lovitură (de imagine, la bursă etc). Ca orice actor de pe piaţă, şi băncile au tendinţa de a obţine cît mai mult, uneori ocolind reglementările. Birkenfeld povesteşte o mulţime de asemenea lucruri. De exemplu, spune că după ce atrăgeau cîte un bogătaş să-şi depună sume enorme la ei, bancherii se gîndeau să facă în aşa fel încît omul să nu-şi mai poată scoate banii. Chiar aşa! Inventau depozite la termen şi tot felul de chichiţe. Cînd deponentul voia să-şi scoată din bani, care de obicei se simţea şi cu musca pe căciulă şi semnase unele contracte fără să le citească prea bine, era pus în faţa unor obstacole. Se ajungea la un „compromis" prin care banca se oferea să-i dea un împrumut (din propriii lui bani!) la care el plătea şi dobîndă. Nu e ceva nou, dacă ne aducem bine aminte, o metodă aproape identică folosea şi moş Costache în relaţia lui financiară cu Felix (în *Enigma Otiliei).*

În fine, povestea lui Birkenfeld, care e cu *happy-end,* dovedeşte cît de mult face un singur om inteligent şi hotărît. După ce a ieşit din închisoare, spre oroarea mulţilor săi duşmani, a primit din partea fiscului american o recompensă de 104 milioane de dolari, calculată ca procent din banii recuperaţi în urma denunţului său. O recompensă care nu era instituită cînd el a pornit lupta împotriva secretului bancar elveţian. Pe de altă parte, Bradley Birkenfeld mărturiseşte că milioanele primite erau aproape inimaginabile, mult mai multe decît ar fi putut cîştiga vreodată ca bancher elveţian. Şi îşi încheie povestea cu o declaraţie făcută mai în glumă, mai în serios: „E un fapt istoric bine cunoscut că Elveţia nu a fost niciodată invadată cu succes... pînă am apărut eu".

ready made

„Când se deprind a cugeta, marile celebrităţi ce stăpânesc actualitatea, în mintea lor se asemuesc cu magnificii locuitori ai Olimpului, iar acele grozave «cetăţi tentaculare» le privesc cu un respect care egalează cel puţin pe cel nutrit de musulmanii din Alger pentru Mecca. E firesc deci ca pumnii lor să fie tari şi inimile elastice."

Nicolae Bogdan,
„Descentralizare literară",
în *Icoane maramureşene,* Anul I,
No. 7-8, Satu-Mare,
Maiu şi Iunie 1924

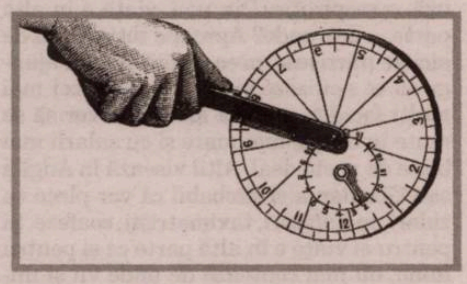

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum e posibil să fii femeie?

– *I. Un mormînt viking* –

Un războinic viking înmormîntat cu toate onorurile, şi devenit vikingul prin excelenţă în aproape un secol şi jumătate de cărţi de istorie şi arheologie, se dovedeşte, odată cu analiza de ADN din 2017, a fi o femeie. Ce-i de făcut? Orice surpriză în ştiinţă e motiv de bucurie; că unii au fost consternaţi, e treaba lor. Descoperirea e senzaţională în sine şi importantă prin faptul că tevatura din jurul subiectului (s-a făcut risipă de articole şi s-a gîndit cu zgîrcenie) a dat de gol cîteva slăbiciuni monumentale în raţionamentele pe care le folosesc istoricii şi arheologii.

Mormîntul este o cameră subterană din buşteni, construită la mijlocul secolului X şi descoperită în 1878 lîngă Stockholm. Mai exact, într-unul din cele mai importante pesaje funerare vikinge din lume – cimitirele aşezării de la Birka, primul oraş al Suediei de azi. Se văd acolo şi acum vreo trei mii de tumuli şi peste o mie dintre morminte au fost săpate de arheologi. Asta e esenţial pentru că un mormînt care nu poate fi comparat cu altele pierde mult din expresivitatea lui ştiinţifică. De exemplu, din toate mormintele săpate la Birka, doar 75 cuprind măcar o armă, şi doar două cuprind un set complet de arme. Walkiria noastră, care avea treizeci şi ceva de ani, era într-unul din ele (cel zis Bj. 581), aşezată pe un scăunel sau poate pe o şa.

Un armăsar şi o iapă, sacrificaţi, fuseseră aranjaţi pe o platformă niţel ridicată la picioarele ei. Copitele lor aveau crampoane pentru gheaţă; pentru coama lor se lăsase în groapă un pieptăn de os. În jurul corpului ei fuseseră aranjate arme de o excelentă calitate – o spadă, o lance grea şi o suliţă uşoară, un cuţit de luptă, un mic pumnal cu o tocilă, un scut la cap şi unul la picioare, o secure şi 25 de săgeţi (din arc nu s-a păstrat nimic). Această doamnă pare să fi purtat haine tipice, din cîte înţeleg, pentru stepa eurasiatică. Caftanul era făcut din mătase brodată cu fir de argint, pe care erau cusute bucăţele de oglindă. O bonetă ciudată de mătase, făcută pe undeva pe lîngă Kiev, era prevăzută cu un minunat moţ de argint, de care atîrnau patru ciucuri tot din plasă de argint (o singură asemenea bonetă mai apare la Birka, şi se mai cunoaşte una din Ucraina, şi bineînţeles mai are bunica mea una). Doamna de acum o mie de ani pare să fi avut deci ceva legături cu Rusia kieveană, stat înfiinţat de vikingi, şi în orice caz era o străină, deoarece cantitatea de stronţiu din dinţii ei nu corespunde cu cea tipică a localnicilor. (Alături de ea, de altfel, în mormîntul alăturat se afla o femeie din Danemarca – cu bijuterii, de data asta.)

Ziceam că toată lumea a presupus că aici trebuie să fi fost îngropat un mare războinic, mare curaj, mare caracter. Nu numai din cauza armelor; mormîntul se află într-o zonă rezervată elitei, la poarta de nord a fortăreţei, pe un promontoriu deasupra lacului. Descoperiri ulterioare au alimentat constant presupunerea asta – acum vreo 20 de ani s-a descoperit în apropiere o clădire arsă, ai cărei pereţi fuseseră cîndva acoperiţi de scuturi, cu sute de cuţite încorporate în podele şi în ziduri, cu lănci îngropate în fundaţie. (Cînd nu ai Lego, trebuie să faci ceva cu timpul tău.)

Încă ceva. Walkiria din Bj. 581 avea în poală şi o pungă cu un set complet de piese de joc (28 – din care una marcată cu un cui de fier), cu trei zaruri de corn şi trei greutăţi; alături, o tablă de joc cu cadru de fier. Seturi complete, cu tablă, apar foarte rar, practic doar la comandanţii militari, şi mai ales la cei înmormîntaţi cu corabie cu tot. Piesele astea sînt de obicei asociate cu gîndirea strategică, iar asta completează, spun diferiţi autori, imaginea unui şef războinic. Mai ales că în mormînt nu apar obiecte care să ne dea alte idei, ştiu eu, bijuterii, unelte legate de agricultură sau de ţesut.

Cum tragi concluzii despre un om pe baza obiectelor din mormîntul lui? În istoria ideilor arheologice, o primă abordare este cea sîrguincioasă: ce mai tura-vura, dacă are arme, era războinic, dacă are unelte de grădinărit, era grădinar etc. A doua este abordarea filozofică: nu, nici vorbă, obiectele dinăuntru reflectă nu cine era cel decedat, ci o regie socială, fiind selectate de cei rămaşi în urmă în beneficiul propriilor lor, să le spun aşa, reconceptualizări compensatorii ale decedatului. Asta duce chiar la agnosticism: nu putem fi siguri de nimic, oameni buni. Armele, ca şoimii, să zicem, nu sînt decît simboluri plutocratice, iar războinic poţi fi considerat, în anumite societăţi, şi dacă stai toată ziua la televizor. A treia abordare se întoarce, puţin spăsită, la briciul lui Occam şi zice că dacă cineva e îngropat cu multe arme şi atît, apoi n-are cum să fie mai probabil că a fost pescar sau poet sau peruchier decît că a fost ceva legat de arme, cum ar fi, să zicem, războinic. (Ştiinţa nu a evacuat cu totul interpretările de bun-simţ, dar nici nu uită că superioritatea unei explicaţii simple e pînă la urmă doar o convenţie metodologică.) Mai nasol e să foloseşti abordări diferite într-o succesiune de probleme similare: cînd găseşti un bărbat cu arme, îţi place să judeci sănătos, armele sînt – e la mintea cocoşului – un corelativ al sexului masculin; cînd găseşti o femeie cu arme, devii subtil, ehe, arma nu e altceva decît un construct societal...

Din miile de morminte de femei vikinge cercetate arheologic pînă azi provin şi o mînă de arme, izolate. Or, mormîntul de la Birka e magnific în marţialitatea lui. Iar ADN-ul extras din canin şi din humerus (cratima dintre umăr şi cot) dovedeşte că aici vorbim de o femeie, parte din elita care domina Europa nordică a vremii. O femeie care ajunge într-o poziţie mai sus decît Odin şi asistentele lui. O să reiau discuţia, care de-abia acum devine interesantă, săptămîna viitoare.

Cătălin Pavel *este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Savonarola

Faptele oamenilor care marchează puternic viața contemporanilor lor trec printr-un proces similar mumificării, după moartea acestora. Ați sesizat, în general, că moartea oricui repostaziază faptele sale, le descarcă cumva de greutatea răspunderii pământești, le usucă și le așază în fața ochilor noștri descărnate de orice context, anume ca să le vedem și să ne gîndim unde le punem în muzeul bunelor și relelor omenești. După un timp, după ce faptele sale – uscate pînă ce aproape își pierd factualitatea și devin stafii atît de străvezii ale faptelor încît par idei – au stat expuse ochilor mai multor generații, se formează natural un fel de consens cu privire la om. Cam așa funcționează istoria, în general. Cazul lui Girolamo Savonarola (1452-1498), însă, e cu totul diferit. Nici astăzi nu știm bine ce să credem despre el: a fost un reformator creștin autentic sau un radical nebun, a fost un călugăr exemplar sau un aventurier dominat de autoînchipuiri, a fost un inspirat sau un dement? Biserica Catolică însăși e în dubiu. În 1998, cînd s-au împlinit 500 de ani de la arderea lui pe rug, ziarul oficial al Vaticanului, *L'Osservatore Romano,* a scris un articol omagial despre el, numindu-l „un luptător neobosit pentru reforma morală a societății civile", iar discuțiile privind memoria lui s-au reaprins. De o parte, dominicanii vorbesc chiar despre sanctificarea lui, citînd uciderea sa ca martiriu, dar și multe lucruri bune pe care le-a făcut pentru florentini. De cealaltă parte, iezuiții se opun categoric, considerîndu-l în continuare un răzvrătit fără căpătîi, un farsor (e adevărat că pretențiile sale profetice nu prea au avut temei), un om care a atentat grav la structura instituțional-clericală catolică.

© wikimedia commons

E sigur că Savonarola a avut o charismă formidabilă. Predicile lui luau pe sus mulțumile, pur și simplu. Oameni cu carte, precum Pico della Mirandola, Michelangelo, Marsilio Ficino sau Lorenzo de Medici „Il Magnifico", au căzut sub vraja vorbei sale. Pe de o parte, cunoștea foarte bine Scriptura și era foarte versat în teologicale, pe de altă parte, știa să rostească cu patos. Avea abilitatea de a vorbi despre problemele zilei în parabole creștine, transformînd amvonul în tribună incendiară. A ajuns la Florența la insistențele lui Lorenzo de Medici, care fusese bătut la cap de Pico della Mirandola că orașul va avea de cîștigat din punct de vedere spiritual dacă îi dă lui Savonarola un post bun la mănăstirea San Marco. Lorenzo a scris scrisorile cerute, a tras sforile necesare și, începînd cu 1482, Savonarola a primit misiunea de a predica la San Marco. Predicile lui formidabile, nemaiauzite și nemaivăzute, adunau oameni din ce în ce mai mulți și așezau, încet-încet, orașul sub puterea lui duhovnicească. Vorbea tăios despre corupție, despre clerul îmbogățit care și-a uitat misiunea, despre necesitatea curățirii Bisericii, despre abandonul plăcerilor (rugurile vanității organizate de el au rămas în istorie) și nu ezita să condamne în termeni apocaliptici practicile comerțului florentin, denunțînd fariseismul celor bogați. A obținut vot unanim și înfricoșat în Signorie pentru înscăunarea noului cap al Republicii, care era nimeni altul decît Iisus Christos. Poporul era în delir. Îl adora pe austerul Savonarola. Reformele lui Savonarola au fost primite cu entuziasm, inclusiv distrugerea unor opere de artă sau cărți care, ziceau piagnonii, se adresau plăcerii în sine și nu aveau un mesaj creștin indubitabil.

Nu încape nici o îndoială că tot ceea ce spunea Savonarola de la amvon erau adevăruri dintre cele putrede și ascunse, dar știute de toată lumea. Biserica, dar și societatea florentină, trebuiau să se curețe. Între timp, călugărul a început să transforme, subtil, discursul religios în discurs politic, afirmînd că Dumnezeu este egal interesat de lumea de aici și de lumea de dincolo, iar lumea de aici trebuie reconstruită după chipul lumii de dincolo. Savonarola, în mod evident, și-a depășit competențele cînd a intrat în afaceri diplomaticești, dar nimic nu-l mai putea opri pe cel convins de propria-i înzestrare divină.

Savonarola, însă, și-a prins urechile într-unul dintre cele mai încîlcite jocuri politice ale timpului. Cînd Regele Carol al VIII-lea al Franței a trecut Alpii pentru a cuceri regatul Neapole, a avut de partea lui cîteva republici italiene. Acestea au jucat extrem de pragmatic propriul interes, trecînd rapid de-o parte și de alta a frontului, schimbîndu-și loialitățile cu uimitoare viteză și negociind în ascuns cu toate părțile. Savonarola nu avea nici informații și nici pricepere, așa că, în acel joc strategic riscant, a plasat Florența de cea mai proastă parte. Cînd ar fi fost logic să meargă cu francezii, a preferat neutralitatea. Cînd ar fi fost logic să meargă cu Papa, i-a preferat pe francezi – care deja se retrăgeau. Machiavelli califică *leadership*-ul politic al lui Savonarola drept dezastruos. Așa se face că dominicanul a căzut mereu „între tabere", reușind să-i nemulțumească pe toți și să nu aibă nici un aliat. În plus, incompetența sa administrativă începuse să se vadă: o foamete cumplită a început să bîntuie o Florență tot mai austeră. Iar poporul, fericit pînă mai ieri că a putut da de pămînt cu bogații, a început să mîrîie.

Își aroga daruri dumnezeiești, profetice, și susținea că e capabil să facă minuni.

Devenise un idol al săracilor, și nu puțini florentini cu stare ajunseseră să se teamă de el. Își aroga daruri dumnezeiești, profetice, și susținea că e capabil să facă minuni. Unele potriviri au fost interpretate de contemporanii săi drept minuni și i-au sporit încă și mai mult popularitatea. Nu a durat mult și relațiile dintre Savonarola și Lorenzo de Medici s-au răcit, pînă acolo încît Lorenzo devenise una din țintele atacurilor sale în predici. Susținut de o uimitoare și ardentă popularitate, Savonarola a început, treptat, să asume putere politică. la vremea morții lui Lorenzo, în 1492, adică la zece ani după ce pusese piciorul în Florența, Savonarola avea deja partidul lui (susținătorii lui se chemau „piagnoni" – cei care plîng, pentru că erau foarte des aduși în lacrimi de predicile năvalnice ale călugărului), controla o facțiune importantă din Signorie și ajunsese foarte influent în alegerile pentru „gonfalonier". În 1494, oamenii lui Savonarola l-au alungat din oraș pe Piero de Medici, urmașul lui Lorenzo, și au preluat cu totul puterea. Au urmat decizii populiste, cum ar fi mărirea numărului membrilor Signoriei la 500, adoptarea legii „celor șase voturi" (cu doar șase voturi în Consiliu, statul florentin putea deposeda pe oricine de orice proprietate și putea dispune liber de aceasta), a introdus gratuități pentru cei mai nevoiași, a înființat o bancă în care împrumuturile se dădeau cu dobînzi între 5% și 7% (la băncile De Medici, împrumuturile aveau o dobîndă medie de 32%), a decis ca orașul să nu alunge niciodată vreun cerșetor și, nu în ultimul rînd, a început vot unanim și înfricoșat în Signorie pentru înscăunarea noului cap al Republicii, care era nimeni altul decît Iisus Christos. Poporul era în delir. Îl adora pe austerul Savonarola. Reformele lui Savonarola au fost primite cu entuziasm, inclusiv distrugerea unor opere de artă sau cărți care, ziceau piagnonii, se adresau plăcerii în sine și nu aveau un mesaj creștin indubitabil.

Nu încape nici o îndoială că tot ceea ce spunea Savonarola de la amvon erau adevăruri dintre cele putrede și ascunse, dar știute de toată lumea. Biserica, dar și societatea florentină, trebuiau să se curețe. Între timp, călugărul a început să transforme, subtil, discursul religios în discurs politic, afirmînd că Dumnezeu este egal interesat de lumea de aici și de lumea de dincolo, iar lumea de aici trebuie reconstruită după chipul lumii de dincolo. Savonarola, în mod evident, și-a depășit competențele cînd a intrat în afaceri diplomaticești, dar nimic nu-l mai putea opri pe cel convins de propria-i înzestrare divină.

Savonarola, însă, și-a prins urechile într-unul dintre cele mai încîlcite jocuri politice ale timpului. Cînd Regele Carol al VIII-lea al Franței a trecut Alpii pentru a cuceri regatul Neapole, a avut de partea lui cîteva republici italiene. Acestea au jucat extrem de pragmatic propriul interes, trecînd rapid de-o parte și de alta a frontului, schimbîndu-și loialitățile cu uimitoare viteză și negociind în ascuns cu toate părțile. Savonarola nu avea nici informații și nici pricepere, așa că, în acel joc strategic riscant, a plasat Florența de cea mai proastă parte. Cînd ar fi fost logic să meargă cu francezii, a preferat neutralitatea. Cînd ar fi fost logic să meargă cu Papa, i-a preferat pe francezi – care deja se retrăgeau. Machiavelli califică *leadership*-ul politic al lui Savonarola drept dezastruos. Așa se face că dominicanul a căzut mereu „între tabere", reușind să-i nemulțumească pe toți și să nu aibă nici un aliat. În plus, incompetența sa administrativă începuse să se vadă: o foamete cumplită a început să bîntuie o Florență tot mai austeră. Iar poporul, fericit pînă mai ieri că a putut da de pămînt cu bogații, a început să mîrîie.

În 1497, Papa Alexandru al VI-lea l-a excomunicat pe Savonarola și, în 1498, Florența a deschis porțile revenirii lui Piero de Medici. Savonarola s-a retras cu cîțiva fideli la San Marco, unde același popor care îl purtase ca pe un sfînt spre putere l-a alergat acum prin coridoarele mănăstirii, l-a prins și l-a aruncat în temniță. Acolo, torturat groaznic, Savonarola a fost supus unui simulacru de proces, a fost găsit vinovat de mai multe erezii și, pe 23 mai 1498, în uralele aceleiași mulțimi care pînă atunci plînsese la predicile sale, a fost ars pe rug în Piața Signoriei. Cenușa lui a fost aruncată în Arno.

Imediat, în mare secret, cîțiva dintre adepții săi au inițiat un adevărat cult al lui Savonarola, venerînd obiecte rămase de la el, lanțurile cu care fusese tîrît pînă la rug, ba chiar cîteva relicve care, nu se știe cum, le-ar fi parvenit. Cultul a supraviețuit pînă azi cînd, desigur, nu mai e secret, ba chiar își cere dreptul la statut canonic.

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Istorie pe fond de sakura

Pe fond vizual și olfactiv de *sakura,* pagini importante de istorie se scriu în perioada aceasta la capitolul „Japonia". Împăratul Akihito este primul împărat din ultimele două veacuri care abdică. Gestul, care va fi marcat de o ceremonie oficială pe 30 aprilie, constituie o excepție permisă prin modificarea legislației japoneze, întrucît, conform cutumei istorice dinastice, o eră imperială nu se putea încheia decît la moartea suveranului în exercițiu.

Astfel, începînd cu luna mai a acestui an, Tronul Crizantemei va fi preluat de prințul moștenitor Naruhito, fiul împăratului Akihito, iar în documentele oficiale va apărea numele noii ere imperiale japoneze: Raiwa, adică *ordine* și *pace/armonie*. Va fi a cincea epocă imperială din istoria modernă a Japoniei, istorie care se împarte astfel: perioada Heisei *(dobîndirea păcii),* a actualului împărat Akihito, perioada Showa (1926-1989), în traducere *armonie luminată*, perioada Taisho (1912-1926), adică *mare dreptate,* și perioada cuprinsă între 1868 și 1912, numită Menji, un soi de *domnie luminată,* în traducere.

Specialiștii găsesc interesant faptul că termenul folosit pentru denumirea noii epoci a fost preluat pentru prima dată dintr-o antologie de poezii japoneze vechi. De obicei, autoritățile de la Tokyo se inspirau din poeziile chinezești. Interesant, într-adevăr.

Cumva, din start, noua perioadă din istoria Japoniei este marcată de două premiere, chiar dacă doar simbolice – succesiunea atipică la tron și proveniența denumirii epocii imperiale.

Restul va depinde, în măsura prerogativelor, de noul suveran, *un om care va căpăta virtuți divine,* dacă interpretăm semnificația chinezească a numelui *Naruhito*. Și *chipeș, deși ușor timid,* cum este descris prințul moștenitor într-un comunicat al Foreign Office, din perioada cînd acesta era la studii la Oxford (1983-1985) – studii istorice. Tema de cercetare aleasă de prințul moștenitor în stagiul de la Oxford a fost istoria transportului pe fluviul Tamisa și s-a transformat în lucrarea intitulată *The Thames as Highway (Tamisa ca rută principală),* publicată în 1989. Interesul viitorului împărat în privința subiectului s-a manifestat de la începutul studiilor superioare, cînd a ales să se specializeze în istorie și să scrie lucrarea de licență despre transportul pe apă în epoca medievală, în zona de vest a Japoniei. Înclinația spre istoria transportului pare că a fost declanșată de faptul că, în timpul școlii elementare, prințului i-a atras atenția o lecție despre un drum care între secolele al XII-lea și al XIV-lea trecea exact pe teritoriul domeniului imperial unde locuia.

Ulterior studiilor, interesul viitorului împărat al Japoniei, Naruhito, s-a extins asupra relației umanității cu apa în general.

Cîtă ordine și cîtă armonie vor izvorî din noua epocă imperială? Suficiente, probabil.

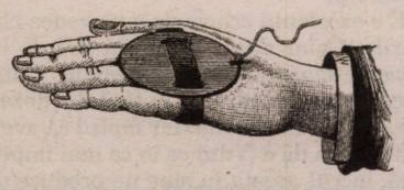

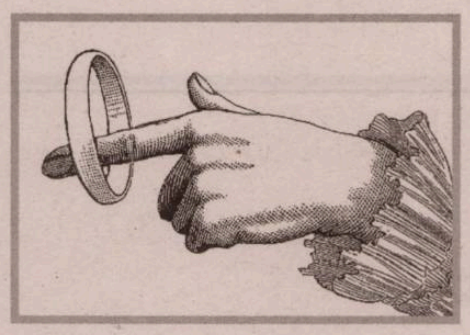

Selma IUSUF

legende urbane

Lumea de jos

Sînt pe una dintre scările rulante de la metrou, pe partea asta sînt două care urcă în măruntaiele întortocheate, strîmte și joase care leagă Unirii 1 de 2. Mi-am ales direcția de urmat, iar valul de oameni oricum mă duce încet acolo unde trebuie să ajung. „Ia uite", mă gîndesc, „sînt probabil unul dintre cei mai conștiincioși călători pe aici pe subpămîntul ăsta, ce mega-invenție urbană mai e și metroul, nu l-aș da pe nici o mașină, pe nimic, aș continua să umblu prin burta orașului, cu lunile, cu anii, într-o buclă neîntreruptă, din ce în ce mai albă la față, ca viermii de pămînt, cu părul crescut lung, în lațe, și cu hainele din ce în ce mai zdrențuite, ca domnișoara Havisham, în direcția Preciziei, m-ar uita lumea cu totul, iar eu aș umbla fantomatic, din ce în ce mai descompusă, tranca-tranca în vagoanele astea întesate și atît de goale..."

Hîîrș-hîrrrș, hîîș-hîîș, zgomotele mă scot din transa asta dementă, mă uit să văd de unde vin. Vin chiar din fața mea pe scara rulantă în spinarea căreia stăm ca boabele de mazăre îmbrăcate în geci de fîș. În fața mea un nene își freacă pe rînd pantofii noroiți de periile alea laterale care mărginesc scara. Sînt niște fîșii înguste negre, un soi de perii, cum spuneam, care se află de-a stînga și de-a dreapta scării, jos, la trepte. Omul era purtat de rulantă și pur și simplu își punea cîte un pantof în dreptul periilor ca să și-l curețe. E prima oară cînd văd metoda asta. O știam doar pe aia clasică, în care persoana intră într-o baltă cu încălțările și încearcă să și le curețe acolo, la concurență cu porumbeii și vrăbiile înfoiate ale orașului. „Ia uite, domnule, ce imaginație", mă gîndesc, „data viitoare poate pune niște cremă pe încălțările alea și, pînă ajunge sus, e ca nou."

Dar la metrou se fac atîtea alte chestii interesante. Mai nou, habar n-am de ce, lumea vorbește la telefon pe speaker. Numi dau seama care e explicația din spatele acestui gest, dar ai toate șansele să asculți clar o convorbire la două capete despre chestiuni cît se poate de intime, de gospodărești, bîrfe între rude și prieteni, și altele asemenea. Am aflat așa de necazurile uneia cu o cumnată clevetitoare care, a naibii femeie cu două fețe, picura otravă în urechile soțului, „chiar la mine la masă, mă Steluțo, îți dai seama?". Doi liceeni pun și ei pe speaker o fată de care, chipurile, fac mișto, și-și dau coate și întîlnire pe la șase la Romană, altădată aflu care mai e prețul la kilul de porc în nu știu ce comună de pe lîngă București. O mamă își bate copilul la cap să încălzească și să mănînce mîncărica de mazăre, că ajunge și ea în două ore acasă. Sînt un ochi și o ureche mare care înghite avid toate frînturile astea de viață, care caută într-un os nu carnea, ci zgîrciurile, tendoanele, legăturile de gelatină, nimicul gustos scos din crevase.

În metrou se mănîncă pufuleți, merdenele, sticksuri, Mac. Se bea cafea, apă și Cola. Se doarme cu capul în piept și cu sacoșele între picioare. Se citește din cărți, telefoane și Kindle-uri. Se ascultă muzică, uneori tare. Se face muzică. Un tip cu o chitară, îl știu de ceva vreme, un Sinatra de „Urmează stația Timpuri Noi, cu peronul pe partea dreaptă", cu o voce nici măcar rea, cîntă din tot sufletul „Oameeeeni, oaaahameeeni", iar noi, ăștilalți, ne uităm cu ochi goi la fețele noastre reflectate în geamurile negre.

Ultima apariție între artiști am remarcat-o săptămîna trecută. M-aș fi așteptat la orice, pentru că am văzut în metrou și în preajma metroului oameni cîntînd la fluiere, la acordeon, la harpă, e și tipul ăla de la Romană care lovește cu degetele în nu știu cum le zice, un soi de tingiri răsturnate care scot niște sunete incredibil de melodioase, în fine. M-aș fi așteptat la orice, ziceam, dar nu la un nene mai în vîrstă care cînta din frunză. Frunză. Țiuia și zbîrnîia din ea de ne săltau șepcile pe cap. Frunza era una de iederă, că m-am uitat cu atenție. Un zugrav ieșit de la lucrare, pe care colegii îl strigau „Cîine", s-a scobit în pantalonii pătați de var și i-a dat un leu. Eu încă sînt în metrou în tura asta nesfîrșită, din ce în ce mai palidă, probabil că n-o să mai ies vreodată la suprafață. Feriți-vă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

S.O.S. Hobița (10)

„Operele majore ale tinereții lui Brâncuși au fost trei: *Rugăciunea*, *Sărutul* și *Cumințenia Pământului*. Toate trei cu făcut și cu tîlc deosebit unul de altul, dar toate purtînd aceeași pecetie a gîndului și de propovăduire a calei întoarse a sculpturii, spre întîia ei vîrstă, de curățenie, de simplicitate și de înălțare în drumul ei de odinioară, fără să se mai lase pradă factificării de deșertăciune a falacioaselor emoții și nici retoricilor vanei perfecțiuni a formelor care totuși, se știe, că nu sînt stînde niciodată, ci mereu, fără încetare, ele fiind devenind. El cerea sculpturii să rămînă MINTE și ÎNȚELEGERE și surioară bună FIRII și deomînă formelor mume ale unanimei omenimi. Așa prin gîndul și făcutul lui, Brâncuși reușea să pună temelii noi umanismului, al cărui unul dintre profeți și constructori îi era. Dar dacă aceste trei opere majore și reprezentative sînt isprava îndemînaticelor lui mîini, seva, aluatul și rădăcinile, tîlcul *Rugăciunii* el le-a împrumutat pămîntului, țărînei noastre, crescută cu floarea, cu frunza și cu morții noștri. Pe *Sărutul* el l-a cerut chemării veșnice a împreunării – poruncă a firii – pentru petrecere și pentru înnoire continuă a ființei, pe care firea o proclamă prin Dragobete, ceas al reînvierii și ceas al redeșteptării firii în periplul ei temporar, prin matca de repulsie a *Cumințeniei Pământului*, a făcutului vinovat de durere și de rupere și de desfacere de MINTEA UNIVERSULUI, care e cumințenia lumii, a fost întruchipată de Brâncuși în aceea a pământului. (...) Astfel această istorie a minții lumii – ce se scrie fără încetare și a cărei oglindă și agendă e civilizația – devine datoare lui Brâncuși; dar mai în adîncime, prin el, iubitei noastre țări-mumă."

V. G. Paleolog,
Tinerețea lui Brâncuși...

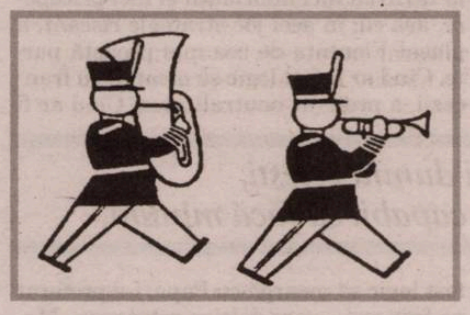

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Istorie distrusă în timp real

„Chiar în acest moment. Ne uităm cu toții. Istorie distrusă în timp real." Sînt primele cuvinte ale jurnalisului Chris Cuomo, care preia transmisiunea în direct, în studiourile CNN, de la colega sa, Melissa Bell, prezentă la Paris. E ora 20,30 (ora Europei Occidentale), în seara de luni, 15 aprilie 2019. Catedrala Notre-Dame e cuprinsă de flăcări. Un incendiu devastator, la care asistă mii de oameni, adunați pe cheiul Senei. Alte zeci de milioane văd dezastrul în direct, la televizor. Turla centrală a catedralei a căzut deja, iar imaginile prăbușirii sînt reluate și comentate de nenumărate ori. La această oră, în plin incendiu, pagina de pe Wikipedia dedicată catedralei Notre-Dame e, deja, actualizată: „Pe 15 aprilie 2019, catedrala a fost cuprinsă de flăcări și a suferit distugeri semnificative, incluzînd prăbușirea întregului acoperiș și a turlei principale. Bolta de piatră și interiorul au rămas în mare parte intacte. Multe obiecte de valoare au fost salvate, iar președintele Emmanuel Macron a anunțat că edificiul va fi reconstruit. Miliardarul francez François-Henry Pinault a anunțat că se angajează să contribuie cu 100 de milioane de euro la eforturile de reconstrucție".

Deci te uiți la televizor și vezi ceva transmis în direct, în timp ce evenimentul acela pe care îl urmărești a fost consemnat ca un fapt petrecut în istorie, în trecut. Un fapt în plină desfășurare – plasabil în ceea ce gramatica limbii engleze numește „prezent continuu", la fel de bine ca formula franceză care subliniază natura continuă a unui verb, *„en train de"*/„în curs de, în timp ce" – poate fi deja fixat în istorie, conținîndu-și propriul trecut. Prin viteza colosală cu care circulă informația, o acțiune care se petrece acum există fizic, deja, instalată confortabil în trecut. Un lucru perfect asemănător cu existența simultană a unuia și aceluiași element din natură în două stări de agregare.

Jurnalistul Chris Cuomo pronunță în direct, din studioul CNN, formula „istorie distrusă în timp real". Iar aici se petrece un fenomen fascinant. Tensiunea faptului în sine, emoția că asiști la un incendiu care mistuie un reper cultural al istoriei umanității e dublată, dar și subminată de emoția „tehnică" a faptului că asiști la așa ceva. Tremurul interior produs de faptul că o capodoperă a arhitecturii arde sub ochii tăi e dublat de emoția că vezi „în timp real" așa ceva. Iar starea de „timp real" tinde să fie mai pregnantă decît emoția referitoare la faptul că ceva extrem de prețios din patrimoniul umanității e mistuit de flăcări. Pare că însăși ideea de patrimoniu își schimbă valoarea de percepție. Adică poți trăi senzația că a vedea „în timp real" cum arde Catedrala Notre-Dame din Paris e un fapt mai emoționant decît încendiul în sine. Și mai valoros decît o catedrală.

Iar cuvintele lui Chris Cuomo conțin o veritabilă formă de entuziasm: „Istorie distrusă în timp real". Deși poate părea complet nebunesc, aici există o doză consistentă de bucurie. De fericire. Prin intermediul tehnologiei, sîntem cu toții la fața locului. Sîntem alături de miile de oameni care asistă la incendiu, de pe cheiul Senei. Specia umană se găsește, la un moment dat, în același loc. Asta este, în sine, o emoție colosală. Și e complet diferită de cea de la un meci de fotbal sau de la orice eveniment sportiv. Altfel decît la festivitatea de deschidere a Jocurilor Olimpice, să zicem. Acolo avem reprezentanți. Ne urmărim favoriții. Asta presupunînd că ne interesează sportul. E emoția susținerii unora care, într-un fel, ne reprezintă. Plus că, în cazul jocurilor sportive, vedem lucrurile „în timp real", dar nu știm rezultatul confruntării sportive. Meciul nu se poate așeza în istorie, nu poate fi consemnat ca rezultat final în Wikipedia, decît după ce se va fi încheiat cu un „scor final". Pe cînd, în cazul incendiului de la Catedrala Notre-Dame, lucrurile stau un pic altfel. Știm din timpul dezastrului că structura de piatră va rămîne, probabil, în picioare. Știm că edificiul va fi reconstruit. Prin urmare, așezarea instantanee a faptului în istorie e naturală. Ne rămîne „bucuria" ocaziei. Emoția acestui prilej colosal de a fi împreună, la un moment dat.

E o excelentă ocazie de a ne vedea chipurile. Chiar dacă sîntem la mii de kilometri depărtare unii de ceilalți. Chiar dacă nu ne vedem față în față. La dezastre, sîntem împreună. Iar faptul că avem tehnologia de a fi din ce în ce mai împreună, lucrul acesta în sine ne produce un soi de bucurie a dezastrului. O așteptare plină de emoție. Iar atunci cînd dezastrul se produce, se declanșează în noi un fel de mic incendiu, cu limbi de flăcări care au diferite culori, în funcție de materialul interior pe care îl au de mistuit. E o erotică a vederii dezastrului, care se amestecă, într-un anume fel, cu rușinea, cu regretul, cu compasiunea, cu sentimentul pierderii a ceva, cu tristețea constatării fragilității și a finitudinii. Dar e și ca atunci cînd găsim o plăcere incredibilă în a ne automutila, indiferent în ce direcție, nevinovată sau nu, ne înțelegem automutilarea.

Catastrofa nu mai e ceva care ne sperie. Ci o emoție virtuală. Un ceva pe care, fără să știm, ni-l dorim să sosească. Îl așteptăm fierbinți, cu milă, cu frică, dar și cu un soi de entuziasm. Avem senzația că e un eveniment tare, cel mai tare, pentru că asta așteptăm de la evenimente. Să fie tari. Și, undeva, în adînc, sperăm că o să-i supraviețuim. Să-l putem povesti apoi. Credem că o să fie ca atunci cînd vedeam cele două turnuri de la New York arzînd și prăbușindu-se. Sau ca acum, cînd arde Catedrala Notre-Dame. Un spectacol. Iar de la spectacole, de orice fel vor fi fiind ele, așteptăm din ce în ce mai mult. Aidoma strămoșilor noștri romani, fremătînd, plini de nerăbdare, în arene. Și, acum, credem că puterea noastră de a fi la fața locului, oriunde ne-am afla, e un mare semn de evoluție a speciei.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Praguri inițiatice

Duminica a cincea din postul Paștilor poartă numele Cuvioasei Maria Egipteanca, iar cartea de cult a acestei perioade, *Triodul,* recomandă citirea hagiografiei dedicate acestei cuvioase, redactată de Sfîntul Sofronie (550-638), patriarh al Ierusalimului între 634-638, în vremea cuceririi islamice a orașului. Textul rămîne în mare parte ermetic pentru cititorul contemporan, căruia îi sînt străine formele de asceză extremă evocate în text, supranaturalul abundent și eventual conexiunea dintre feminitate și sexualitate dereglată. Titularul textului hagiografic, Maria Egipteanca, dar care nu este și personajul principal, după cum vom vedea, este o femeie din Alexandria, care într-o primă etapă a vieții ei a practicat prostituția nu ca profesie, ci ca o pătimășă căutare a plăcerilor trupești, de tradus poate în termeni medicali moderni drept nimfomanie. Miezul narativ este chiar mărturisirea acestei vieți pînă în momentul în care intervine convertirea, adică primii 17 ani de viață activă, cam pînă pe la vîrsta de treizeci de ani. Punctul culminant al narațiunii este atins de convertirea ei în pridvorul exterior al bazilicii Sfîntului Mormînt din Ierusalim, după care urmează 47 de ani viață în pustiul Iordanului pînă la întîlnirea cu avva Zosima. Aici se petrece conexiunea cu narațiunea-cadru care conține intriga propriu-zisă. Viața cuviosului Zosima, mai precis impasul spiritual în care ajunge, introduce și justifică povestirea despre cuvioasa Maria.

au tocit pînă la dezintegrare. Dar viața ascetico-mistică a cuvioasei redată prin aceste cifre seci rezultă de fapt din ceea ce vede Zosima. După mărturisire, cei doi se așază la rugăciune, iar cuvioasa este văzută de Zosima levitînd și strălucind, cunoscînd pe de rost rugăciunile pravilei și textele Scripturii.

Ieșind din mînăstirea în care se credea desăvîrșit, Zosima trece un prim prag al inițierii parcurgînd drumul spre schitul de pe malul Iordanului. Pe urmă traversează Iordanul pentru a intra în adevăratul pustiu, iar în cele din urmă ajunge la inima pustiului, delimitată de valea seacă. Sînt trei praguri, slujite cel dintîi de o voce interioară, cel de-al doilea de egumenul schitului, cel de-al treilea de Maria Egipteanca. Deloc întîmplător, cele trei îndrumătoare ale sufletului lui Faust spre rai sînt Magna Peccatrix, Muliер Samaritana și Maria Aegyptiaca, în finalul actului V din *Faust II.*

Parcursul angajat de Zosima prin rugăciunea sa, luciferic ignorantă în mulțumirea de sine, devine anagogic și revelator prin asumarea insuficienței sale spirituale. Universul său duhovnicesc, închis într-o practică ascetică ireproșabilă, dar rațională, se manifestă ca o saturație spirituală și, prin urmare, o piedică în transcenderea dincolo de simbol. Fascinat de întîlnirea cu Maria Egipteanca și căzîndu-i la picioare, Zosima dorește să prelungească contemplarea miracolului, dar aceasta îi prezice că în anul următor îi va fi cu neputință să iasă în deșert și îl

Zosima și Maria se oglindesc unul în altul.

Avva Zosima se afla de 53 de ani în mînăstirea sa de metanie, din care nu ieșise niciodată. Trecuse prin toate ascultările și îndeplinise toate ascezele prescrise de duhovnici și se surprinde întrebîndu-se dacă există măsură spirituală mai mare decît a sa. Pe loc, o voce angelică îi cere să părăsească mînăstirea sa și să plece pînă pe malul Iordanului, unde se afla un mic schit în care trebuie să ceară să fie primit ca un străin. Aici se întîlnește cu un program ascetic mai dur ca al mînăstirii sale și cu un obicei al monahilor de a petrece cele 40 de zile ale postului Paștilor în pustia Iordanului cu resursele de hrană care încap într-o traistă, mergînd cît mai adînc cu putință în inima pustiului. Zosima ajunge, după douăsprezece zile de mers, la albia unui rîu secat. Aici îl suprinde o apariție ca o nălucă, un trup gol, ars de soare, care se ascunde printre stînci. Este Maria Egipteanca. La insistențele monahului, îi cere acestuia dulama sa monahală, veche și roasă, pentru a-și acoperi trupul, după care îi permite monahului, pe care îl strigă pe nume ca pe o veche cunoștință, să traverseze albia secată de unde începea deșertul interior. Din cei 47 de ani petrecuți în deșert, primii 17 se hrănise cu cele trei pîini și jumătate cu care plecase din Ierusalim, după care s-a restrîns la rara vegetație din deșert. De asemenea, hainele schemă în Joia Mare într-un anumit loc de pe malul Iordanului, unde îi cere să-i aducă împărtășania.

Peste un an, bolnav, Zosima nu poate ieși în deșert și vine doar la locul de întîlnire în Joia Mare, ca să constate că Iordanul nu poate fi traversat și nu e nici o barcă. Apariția Mariei în momentul acela pe malul celălalt naște în el o stare de neliniște. Zosima preotul, cu potirul în mînă, despărțit de pragul-catapeteasmă pe care îl reprezintă Iordanul, nu poate ieși din altar pentru a veni în întîmpinarea penitentei. Atunci, Maria face cruce peste apele Iordanului și-l traversează mergînd pe apă. Cuprins de cutremurare, Zosima dă să se prosterneze văzînd minunea, dar Maria, anticipînd gestul, îi strigă din mijlocul apei să nu nesocotească cinstea preoției, pe care o închipuie îmbrăcat în haine preoțești, închinîndu-se la o făptură păcătoasă. Zosima, care slujise o viață ca preot, trebuie să descopere inconsistența sa spirituală în raport cu simbolul propriei preoții. Răsturnarea este dublă. Pe de o parte, o femeie, analfabetă și sălbăticită de un desfrîu smintit, atinge un nivel de cunoaștere spirituală incomparabil mai înalt decît al său. Pare că ierarhia harului preoțesc este depășită de libertatea Duhului Sfînt de-și alege vasele excepționale. Însă, pe de altă parte, tocmai această confruntare cu inițierea extra-ierarhică este cea care pune lucrurile la loc și dezvăluie faptul că ignorarea rațională a puterii harului ierarhic este sursa impasului duhovnicesc.

Punctul culminant al întregii construcții narative este construit pe un prag. Este poarta de intrare în bazilica Sf. Mormînt. Purtată de curiozitate, văzînd că toată lumea se îndreaptă într-acolo, tînăra egipteancă vrea și ea să intre în biserică și nu poate. Toată lumea, puhoaie de oameni, intră în imensa bazilică cu cinci nave, numai ea nu poate intra. O putere nevăzută o respinge. După nenumărate încercări, epuizată fizic de forțele opuse ale mulțimilor ce presează spre intrare și de ciudata forță care o respinge, Maria se refugiază într-un colț din vastele portice și, ridicîndu-și ochii, zărește o icoană a Maicii Domnului, căreia îi promite convertirea, schimbarea sensului vieții; dacă îi îngăduie să intre în biserică, unde tocmai era scos spre închinare Cinstitul Lemn al dătătoarei de viață Cruci. O nouă încercare de a intra în biserică este încununată de succes. Vindecarea sufletească este urmată de un nou dialog cu Maica Domnului, care îi indică drumul spre biserica Sfîntului Ioan Botezătorul de lîngă Iordan, iar de acolo dincolo de Iordan. Toate pragurile s-au activat, ceea ce se cere actorilor este să ia act de activarea pragurilor. Cele două personaje, Zosima și Maria, se oglindesc unul în altul. Maria ia act de închiderea supranaturală a bisericii, așa cum Zosima ia act de închiderea rațional-ritualică a sufletului său. Maria devine conștientă de tirania trupului său asupra sufletului. Zosima descoperă materialismul spiritualității sale. Amîndoi inițiază ieșirea din impasul duhovnicesc și se lasă apoi conduși din prag în prag pînă la inițierea supremă. Prima traversare a Iordanului de către Maria a avut nevoie de luntre, așa cum prima ieșire în deșert a lui Zosima are nevoie de forma ritualică a ieșirii prepascale în deșert din rînduiala micului schit.

Trecerea ultimului prag, de fapt însușirea ultimului prag, apele abundente ale Iordanului primăvară, prin dubla traversare realizată cu naturalețe de cuvioasa, coincide cu împărtășania. Miracolul și ritualul sînt reunite ca sens în explozia de uimire a monahului Zosima: „Cu adevărat, Dumnezeu este nemincinos, Cel care a făgăduit că va face asemenea Lui pe aceia care se curățesc pe ei după puterea lor." La Meteore, în bisericile ctitorite de Ștefan cel Mare și Petru Rareș și în multe alte locuri, intrarea în naos este străjuită de reprezentarea împărtășirii Cuvioasei Maria Egipteanca de către avva Zosima. Cei vechi chiar știau să citească!

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Iuda. Eșecul libertății

Pomenit de 22 de ori în Noul Testament, Iuda își face intrarea în *Evanghelia după Matei* (10, 4) ca ultimul dintre cei doisprezece chemați la apostolat și iese din scenă odată cu alegerea lui Matia în locul său *(Fapte* 1, 16-26): o acoladă dramatică pe care textele, în afara unor accente – cele mai multe din *Evanghelia după Ioan* –, o tratează cu sobrietate. Originar din Qeriyyot sau Karioth, cetate a tribului lui Iuda, cel care avea să-și vîndă Învățătorul primise „chemarea" și, împreună cu ea, darurile spirituale de care se bucuraseră toți ceilalți. Iuda nu era un nou-venit, un căutător ezitant sau un „infiltrat" într-o comunitate sudată. *Evanghelia după Ioan* devine mai explicită în privința motivelor căderii sale: atașamentul față de bani și posesiunea demonică. Însă pentru mulți nu e mai puțin misterioasă eficacitatea unei patimi, de altfel destul de banale, în proximitatea însăși a Fiului lui Dumnezeu!

Cheia trădării este, potrivit Sfîntului Ioan Gură de Aur, avariția – rădăcina tuturor relelor –, care are puterea de a-l face pe cel stăpînit de ea să nu mai cunoască nimic altceva în afara unei nesățioase dorințe de a avea. Astfel, toate învățăturile, darurile și căile de salvare oferite de Iisus lui Iuda au fost evacuate, sugrumate în uitare. Și totuși, cînd miza era atît de mare, prețul de 30 de arginți pare a fi prea puțin rezultatul unui calcul de înavuțire... Prevestit și el într-un fragment din *Zaharia* 11, 12-13, prețul putea fi expresia arghirofiliei, dar nicidecum mobilul trădării. De altfel, obscuritatea care învăluie actul lui Iuda ține mai degrabă de registrul motivației, al cauzei sale spirituale. Or, dacă ne amintim episodul ungerii din Betania, se întredeschide o fereastră pentru a înțelege cum se situa Iuda față de misiunea lui Iisus, pentru că în spatele nemulțumirii sale față de o risipă devoțională feminină stă o distanță critică și o perspectivă proprie asupra a ceea ce trebuia făcut. El e personajul din scenă care nu privește ca ceilalți și nu se lasă prins de evenimentul pe care îl are sub ochi; dimpotrivă, calculează, cîntărește, face figură aparte. Are Împărăția alături, la o întindere de mînă, dar o ratează. Rubens îl va înfățișa exact așa: dintre cei doisprezece din jurul lui Iisus, el e singurul care se uită spre noi, iese din scenă, are o reflexivitate care îl izolează.

Ar fi putut Iisus, profețind în mijlocul apostolilor că va fi „dat" de unul dintre ei, să-i schimbe inima? Sau a fost Iuda instrumentul necesar al dramei mîntuirii? Încercările literare de a înțelege resorturile lăuntrice ale unei astfel de personaj, de la poemul *Der Messias* al lui Klopstock la Leonid Andreiev sau Nikos Kazantzakis, s-au instalat în această tensiune a rolului său într-o tramă care trebuia să conducă la jertfa pe cruce a lui Hristos: în esență, Iuda ar fi acceptat riscul damnării pentru ca misiunea salvatoare a lui Mesia să se împlinească. Stranie răsturnare de perspectivă, simptomatică, de altfel, pentru modernitate. De la cel care nu l-a înțeles deloc pe Iisus, de unde și trădarea sa, Iuda ia, treptat chipul celui care l-a înțeles cel mai bine și a acceptat să se sacrifice.

Or, dincolo de îngroșarea grotescă a personajului și condamnarea sa fără apel, ceea ce ne transmit secole de reflecție e ceva mult mai subtil. Problema lui Iuda constă în felul de a-și folosi libertatea, exprimînd astfel miza originară a creării omului. Nu știm cum era în realitate, însă textele ne lasă să înțelegem că avusese destule prilejuri de a mărturisi gîndul care îl rodea și pe care avea să-l urmeze în locul fidelității răbdătoare. Origen îl vedea ca pe o victimă a propriei neglijențe spirituale, săgetat de diavol acolo unde era mai vulnerabil. Augustin ținea să accentueze cauza căderii finale: neîncrederea în mila divină, în posibilitatea de a fi iertat. Iremediabilă nu a fost trădarea, ci disperarea, dar în amîndouă era o libertate care se prefera pe sine, ratînd sensul misiunii lui Iisus și, împreună cu ea, al propriei vieți. Trăind în preajma Fiului lui Dumnezeu, Iuda își păstrase intactă capacitatea de a-l refuza. Eșecul a venit abia odată cu judecata pe care și-a aplicat-o singur, cu luciditatea remușcării care ucide dacă-i refuză lui Dumnezeu libertatea de a ierta. Plînsul lui Petru, după lepădarea de Iisus, a fost semnul unei alte alegeri.

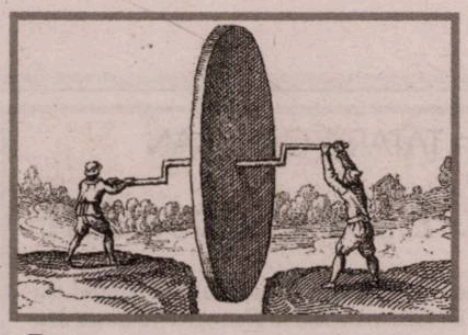

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Nu Dragnea e subiectul

Într-un articol de acum cîteva zile, jurnalistul Vlad Petreanu întreabă și se întreabă dacă nu cumva, în mintea alegătorului PSD, ar trebui să se aprindă un semnal de alarmă în urma nenumăratelor semnale externe care avertizează asupra derapajelor grave ale vîrfurilor partidului. „Cum se face că, totuși, atunci cînd o lume întreagă dezaprobă acțiunile conducerii partidului, conducerea continuă să insiste că toată lumea greșește, în afară de dl Dragnea?“ Întrebare perfect legitimă cu un răspuns, totuși, complicat. Spun asta pentru că, în opinia mea, ea trebuie completată de o alta. Și anume, de ce continuă să adune PSD voturi? De ce rămîne primul partid în opțiunea publicului în condițiile amintitelor derapaje? Merită poate menționat aici că în spațiul public românesc continuă să persiste o nefericită imagine generică a votantului PSD cu înfățișarea unui arhetip lombrozian, incapabil de autonomie și de control asupra propriei vieți. Un personaj care își cedează fără luptă independența și e pe alocuri fericit să își servească stăpînul a cărui unică și esențială calitate e că deține puterea. E suficient să vă uitați pe paginile de Facebook ale unora dintre reprezentanții Opoziției după recentul și tristul miting al PSD de la Craiova. Veți vedea pesediști descriși ca mai sus.

Înainte de a încerca un răspuns, aș observa totuși că, în pofida senzației că PSD domină tot și toate, după 20 mai 1990, sub nici una din înfățișările sale nu a obținut singur o majoritate absolută. Pesediștii, așadar, buni sau răi, *nu* sînt majoritari. Ei reprezintă o parte semnificativă a societății românești, însă doar incoerența celor care li s-au opus, prea lași sau prea nepregătiți pentru a face față, le-a oferit de-a lungul timpului atîția ani de exercitare a puterii prin reprezentanții lor – un șir lung care începe cu frauda FSN din lunile ulterioare Revoluției. Pentru cine nu își mai aduce aminte, FSN ar fi trebuit să pregătească țara pentru primele alegeri democratice și apoi să dispară în istorie cu sentimentul datoriei împlinite. În loc de asta, a participat la alegeri, pe care le-a cîștigat cu un scor zdrobitor, mizînd pe o campanie de o ticăloșie încă neegalată, deși în prezent se fac eforturi majore pe aceleași linii retorice xenofobe, izolaționiste și conspiraționiste. Fără fraude și capturarea statului, PSD este un partid mare și atît.

O a doua observație este că PSD nu a fost același partid în toți cei 30 de ani scurși de la Revoluție. Dacă în 1990 era partidul muncitorilor de pe marile platforme industriale și al mediului rural, azi este mai degrabă partidul burgheziei de stat (funcționari, oameni de afaceri dependenți de fonduri publice și copii ai foștilor privilegiați comuniști și ai tranziției din anii '90). Gîndul că PSD e un partid al săracilor României e greșit. Sociologul Barbu Mateescu a demonstrat la un moment dat că zona de societate care dispune de cele mai puține resurse a demisionat practic din viața publică și refuză să se mai prezinte la vot. Așadar, de ce PSD?

Un prim răspuns ține de tranzacția oferită de PSD. Nu, nu e vorba de răul cel mai mic, ci de siguranța unei anumite secțiuni din societate că partidul livrează. Un exemplu: șocul reducerii prin decizie guvernamentală a salariilor în 2010 e încă prezent în mintea multora. Alegerile din 2012 au fost cîștigate de USL (PSD + PNL) cu un scor fără drept de apel, cu promisiunea că veniturile angajaților de la stat vor fi readuse la niveluri comparabile cu momentul anterior introducerii austerității. Promisiunea a fost în bună măsură respectată. E greu să le ceri milioanelor de angajați ai statului și familiilor lor să ignore lucrul ăsta, mai ales în condițiile în care cel mai greu loviți fuseseră exact cei care nu profitau de pe urma funcției deținute. Detaliile din dosarele DNA deschise ulteior dovedeau, de altfel, că administrația PDL continua să facă investiții aiuritoare în paralel cu reducerea de salarii. Scenariul se menține și în prezent, fie că vorbim de pensii, de salariul minim sau de alocația pentru creșterea copiilor.

Un al doilea motiv pentru care PSD continuă să fie primul partid (în sondaje, cel puțin) ține de complexitatea subiectelor alese ca vîrf de lance de Opoziție. Oricît de grav ar fi asaltul împotriva Justiției, chestiunea rămîne tehnică și greu de asimilat la nivelul vieții de zi cu zi. Subiectul este esențial și trebuie explicat la nesfîrșit, însă, dacă celelalte teme sînt ignorate sau prost abordate, toată lumea pierde. Foarte relevantă e și organizarea internă. Am mai scris-o aici, PSD funcționează ca un partid și cînd nu sînt alegeri. Foarte mulți vor fi surprinși probabil să descopere că sînt zone în care PSD are organizații de cartier, uneori de stradă, și că folosește (perfect legal) „*influencer*-i“ ca administratorii de bloc, preoții și alte persoane și personaje relevante în comunități mici. În momentul ăsta, probabil doar USR mai are viață internă reală și verificabilă, însă nu a trecut încă testul consecvenței.

Și pentru că am menționat USR, trebuie spus că dominația PSD vine și din fluiditatea Opoziției. La fiecare doi ani, opoziția la PSD arată altfel. Figurile se schimbă înainte să livreze victorii, aliațele sînt conjuncturale și slabe, iar discursul comun nu există. Sau cînd există e incoerent, arogant, negativ și lipsit de entuziasm. Cu excepția notabilă a unui PNL confuz și ezitant, nici unul dintre partidele de opoziție nu are o prezență semnificativă în teritoriu. Gălăgia de pe Facebook e echivalentul zgomotului făcut de o insectă într-un borcan. Dacă privești din afara borcanului, antenumita ființă n-are logică în mișcări, iar sunetul nu se aude. În fine, ca o consecință a celor de mai sus, PSD are tendința să ocupe tot spațiul care i se lasă liber. Media, societate civilă, zona academică etc. Toate sînt ocupate la diverse niveluri de pesediști. Rezistența e, de fapt, minimă. La fel și tranzacțiile celor care cedează în fața mastodontului. Mici cîștiguri și o pierdere mare. Rezultatele sînt cele pe care le vedeți în sondaje.

Înapoi la întrebarea lui Vlad Petreanu. De ce nu se supără pesediștii pe Dragnea? Răspunsul e că se supără și chiar au făcut încercări repetate de a-l detrona. Însă dl Dragnea, în timp ce organizează o lovitură de stat desfășurată pe parcursul mai multor ani, dă și nenumărate lovituri interne, nimicindu-și adversar după adversar pe măsură ce aceștia își fac curaj să îl înfrunte. Puterea generează putere și, asemeni unui *villain* de desene animate, dl Dragnea stă în ochiul unei tornade negre, singurul protejat de efectele ei și beneficiar unic al amețelii adversarilor săi. În mod curios, opoziția internă la Liviu Dragnea seamănă cu cea externă. Slabă, temătoare și predispusă la eșec. De ce? Pentru că, în momente mai bune ale României, consolidarea democrației n-a fost un subiect. Pentru că și unii, și alții suferă de autosuficiență și de fatalism. Pentru că predomină calculele de moment și umorile personale. Nimeni nu se uită la imaginea de ansamblu.

Pe scurt, Liviu Dragnea a capturat teme legitime și, cu ajutorul lor, a capturat statul. Pentru că a capturat statul, își poate ține în frîu partidul. Pentru că are partidul, poate impune temele. E un cerc vicios și amoral. El trebuie și poate fi oprit. Iar subiectul, subiectul nu e Liviu Dragnea, ci democrația românească. Or democrația, din orice punct ai privi-o, are mai mulți suporteri decît are Dragnea adversari. Odată acest lucru înțeles, se poate renunța la fatalism, iar victoria poate fi smulsă din ghearele înfrîngerii.

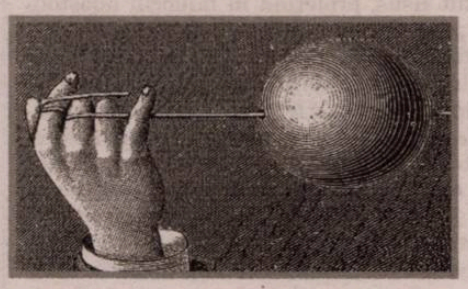

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Hacktivism

Arestarea lui Julian Assange are de-a face cu schimbarea de putere din mica republică sud-americană, din mai 2017. Lenin Moreno l-a învins în alegerile prezidențiale pe Rafael Correa, aflat deja de mulți ani la putere. Correa construise în Ecuador un regim socialist, la fel cum făcuseră Hugo Chávez în Venezuela și Evo Morales în Bolivia. Și, la fel ca tovarășii săi, Correa s-a înscris într-o linie hotărît antiamericană, apropiindu-se de Vladimir Putin. Tocmai de aceea n-a ezitat să îi încuviințeze lui Julian Assange azil politic în ambasada sa de la Londra, într-un moment decisiv, atunci cînd risca să fie extrădat de Marea Britanie în Suedia pentru a răspunde acuzațiilor de viol. Exilul de șapte ani a început însă să se fragilizeze odată cu sfîrșitul regimului Correa. Moreno a încercat să deschidă sistemul politic să se înscrie pe un curs de centru-stînga. A liberalizat, chiar dacă doar parțial și timid, economia și s-a distanțat de politica lui Correa inclusiv încercînd o ameliorare a relațiilor cu SUA. Dosarul Assange a devenit, în acest nou context, un balast: azilul acordat lui Julian Assange e nu doar o moștenire a erei Correa, dar și un impediment în raporturile cu Washington. Inițiativa de a pune capăt acestei situații datează încă de la sfîrșitul anului 2017, iar demersurile de a scăpa de Assange s-au produs treptat, pînă la episodul final al arestării, săptămîna trecută.

Platforma WikiLeaks creată de Julian Assange pentru publicarea unor documente secrete a devenit celebră prin 2010. Dezvăluirile din seriile WarLogs și Cablegate au prezentat informații despre conduita armatei americane în războaiele din Irak și Afganistan, și cablograme ale personalului diplomatic. O vreme, WikiLeaks a lucrat în parteneriat cu mass-media tradiționale, cu redacții ale unor publicații precum *The New York Times, The Guardian, Le Monde* sau *Der Spiegel:* informațiile brute publicate pe site erau însoțite de analize și explicații. Cu timpul însă, Assange a început să publice documentele obținute aparent fără discernămînt, fără nici un fel de filtru și fără analiza competentă a unor jurnaliști profesioniști. Pe WikiLeaks au apărut astfel informații de interes general, dar și documente confidențiale ori secrete sau corespondență privată, cu sau fără relevanță publică, aparent haotic și, oricum, într-o cantitate indigestă: Assange se vedea un „campion al transparenței radicale“. Că multe dintre documentele publicate au fost obținute pe filiere netransparente, mai treacă-meargă: e perfect legitim ca un jurnalist să dezvăluie informații obținute de la surse și e firesc să-și protejeze sursele păstrîndu-le anonimatul. Însă, în lupta sa pentru transparență, Assange a ajutat o agentă a serviciilor americane să spargă o parolă pentru a obține acces la fișiere secrete. Pe care, apoi, le-a publicat. Aici a depășit limitele profesiei de jurnalist. Cu timpul, a devenit evident că nici măcar angajamentul pentru transparență nu are o acoperire universală și că țintele WikiLeaks sînt selective. Ele se suprapun cu agenda lui Vladimir Putin: destabilizarea SUA și a Occidentului, în general, păreau să fi devenit și obiectivele lui Assange. Faimosul raport Muller demonstrează, printre altele, și modul în care Rusia a intervenit, cu ajutorul WikiLeaks, în alegerile din 2016.

Iar condamnarea a 12 agenți ruși, în 2018, a arătat modul în care serviciile de informații militare rusești au lucrat îndeaproape cu WikiLeaks pentru a conspira împotriva Statelor Unite. Dacă va fi extrădat în SUA și judecat, probabil că se vor găsi și alte legături între WikiLeaks și Rusia lui Putin. Pînă una-alta, Julian Assange e mai mult un activist decît un jurnalist. Un hacktivist.

Condamnat în Marea Britanie pentru că s-a sustras Justiției (ascunzîndu-se în ambasada Ecuadorului), cercetat pentru viol în Suedia și considerat o amenințare la adresa securității naționale în SUA fără să fi fost aduse acuzații clare împotriva sa, Julian Assange reprezintă un caz important, poate hotărîtor în materie de libertate a presei. Dacă Justiția americană va apuca să se ocupe de acest caz – și dacă îl va trata corect –, procesul ar putea ajuta la elaborarea unei definiții funcționale a ceea ce presupune jurnalismul și la stabilirea unei linii de demarcație clare între agenții de propagandă și jurnaliștii autentici. Desigur, nu e treaba Justiției să hotărască asta, ci a societății civile și mai ales a breslei. Dar, poate, în contextul procesului, jurnaliștii vor înțelege că pentru a sprijini libertatea de exprimare e necesar uneori să recurgi la gesturi radicale. Cum ar fi să demaști falșii jurnaliști, care doar se folosesc de eticheta unei profesii cît se poate de onorabile pentru a acoperi propaganda unor state adversare ale libertății. Mai e, apoi, și reversul poveștii: odată stabilit că Assange nu e jurnalist, arestarea lui e o amenințare la adresa libertății presei. Căci cazul său va putea fi folosit cu ușurință pentru a-i eticheta drept propagandiști pe jurnaliștii autentici care critică puterea putinistă, trumpistă etc.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

Libertate & liberalism

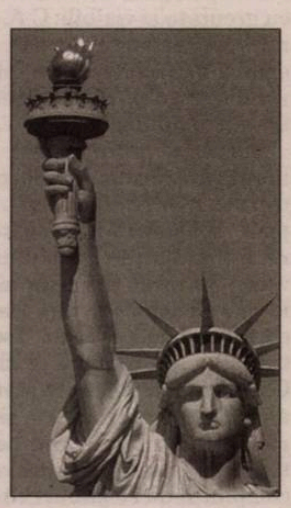

Texte și opinii de:
● Raluca ALEXANDRESCU (conf. univ. Facultatea de Științe Politice a Universității din București)
„Începuturile liberalismului"
● Cristian VASILE (istoric)
„Strivirea liberalismului și sfîrșitul libertății sub comunism"
● Cristian PREDA (eurodeputat, PPE)
„Calea de mijloc. Adică moderația" – interviu
● Sorin CUCERAI (publicist)
„Spre individualismul luminat"
● Ciprian CIUCU (consilier la Primăria Municipiului București din partea PNL)
„Cum aș drege Bucureștiul cu 9 miliarde de euro"
● Cătălin Augustin STOICA (sociolog)
„Ce fel de capitalism avem noi aici, domnule?"

argument

Fragilitatea democrației

Mai este nevoie să apărăm libertatea? Aparent, trăim în cea mai bună dintre lumile posibile. Cel puțin aici, în lumea occidentală, unde democrația pare să se fi instaurat hotărît, universal și definitiv, și unde economia liberă a contribuit în mod esențial la bunăstarea (relativă) a societății. Doar că aparențele pot fi înșelătoare. Dacă tiraniile au apus de mult, democrația nu înseamnă neapărat și întotdeauna și libertate. Evoluțiile din ultimii ani au arătat cît de fragil e acest *acquis:* în Ungaria, majoritatea FIDESZ din Parlament și guvernul condus de altădată neînfricatul apărător al libertății Viktor Orbán continuă să se îndepărteze de principiile democrației liberale și de Europa, restrîngînd drepturile civile și libertatea în numele valorilor creștine. În Polonia, Partidul Lege și Justiție a preluat controlul politic asupra mediilor publice și a reușit să subordoneze sistemul judiciar. La fel se întîmplă și în România, unde, în numele victoriei obținute în algeri, PSD modifică prin legi și ordonanțe de urgență nu doar legi, ci și sistemul de funcționare a Justiției.

Franța și Germania au trecut cu bine prin ultimele alegeri: partidele politice populiste și extremiste precum Front National și Alternative für Deutschland, care ar fi putut pune în pericol atît democrația, cît și libertățile, au obținut pînă la urmă scoruri relativ modeste, astfel încît au putut fi izolate și excluse de la guvernare. Dar discursul revanșard, antiliberal și eurosceptic reprezintă în continuare o amenințare.

În Marea Britanie, o majoritate strînsă a votat acum doi ani pentru despărțirea de Uniunea Europeană, adică, implicit, pentru renunțarea la o seamă de drepturi și libertăți ale cetățenilor, în numele obținerii unei mai mari suveranități a statului în ceea ce privește deciziile de politică internă și externă; în același timp, procesul de Brexit trenează pentru că în Parlament nu se găsește o majoritate pentru nici o formulă de punere în aplicare a voinței poporului exprimată prin referendum.

Jocul democratic se bazează pe majorități. Iar majoritățile riscă să se transforme, uneori, în tiranii. De unde și riscul pentru menținerea libertății. (**Matei Martin**)

BARBURISME

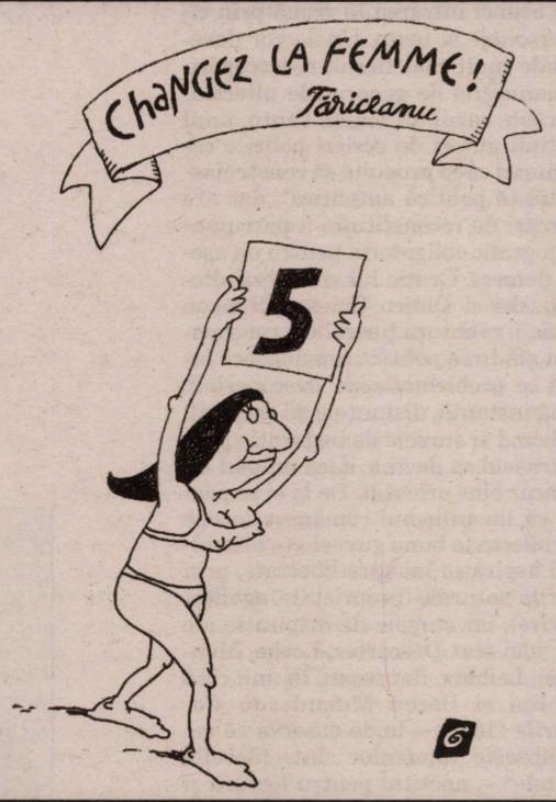

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Raluca ALEXANDRESCU

Începuturile liberalismului

ce-am pus noi și ce-am luat de la alții

Originile liberalismului românesc merg împreună cu modernizarea și cu intrarea progresivă în limbajul politic a conceptului de democrație, și se pot regăsi în primele proiecte de reformă scrise de boieri luminați, de intelectuali autodidacți și, mai tîrziu, de generația pașoptistă, prima formată, în mod programatic, în școlile din Occident.

Referința liberală în gîndirea politică românească este așadar, în mod firesc, sinonimă cu cea occidentală. Nu numai pentru că modernitatea liberală este ea însăși constructul intelectual al primului val al modernității occidentale de secol XVII și apoi a secolului al XVIII-lea, ci și pentru că sursa transferului cultural se găsește indicată în mod clar de autorii vremii, începînd cu generația lui Dinicu Golescu. De aceea, liberalismul originar, cel care precedă instalarea discursului național, se plasează în mod paradoxal mai aproape de sursele intelectuale clasice decît liberalismul național și instituționalizat partinic al celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. În același timp, acesta din urmă pare să răspundă mai bine imperativelor pragmatice ale momentului, mai cu seamă după Unirea de la 1859, cînd modernizarea statului, tot după model francez (mai precis după modelul Napoleon III), se confruntă cu necesitatea asimilării unui bagaj consistent de concepte și construcții acumulate în deceniile pre- și postrevoluționare. Se pot așadar distinge, *grosso modo,* trei etape în configurarea originilor gîndirii liberale românești.

Din prima etapă au rămas anumite repere intelectuale: referința la literatura clasică liberală a secolului al XVII-lea, dar și cea la teoriile iluministe ale dreptului natural, fără a neglija o anumită racordare la bibliografia contemporană a proiectelor de reformă din anii '20 și '30 ai secolului al XIX-lea. Liberalismul își face atunci intrarea în scenă prin cîteva personaje și texte. Unele vor deveni vizibile mult mai tîrziu, redescoperite în manuscris de generațiile ulterioare, cum este cazul lui Ionică Tăutu, unul din puținii autori de scrieri politice care nu numai că-și propune să construiască o „știință politică autentică", dar are și încercări de reconstituire a parcursului bibliografic obligatoriu pentru un asemenea demers. Grație lui și cîtorva altora (Iordache și Dinicu Golescu, Simeon Marcovici), aventura liberală și reformatoare în gîndirea politică românească începe să se problematizeze: descoperind, în primă instanță, distanțele de acoperit, dar indicînd și sursele de inspirație pentru ca traseul să devină, dacă nu mai dificil, măcar bine orientat. De la ei se poate afla că liberalismul românesc începe prin a reflecta la buna guvernare prin individ și aspirația lui spre libertate, prin drepturile naturale (proprietate, egalitate, fericire), iar sursele de inspirație ale acestor idei sînt Descartes, Locke, Montesquieu, Leibniz, Rousseau. În anii cînd își publica și Barbu Mumuleanu *Caracterurile* (1825) – unde observa că ceea ce lipsește românilor sînt „filosofia și științele" –, apetitul pentru lectură și instrucție crește, în raport cu deceniile precedente. Evident că nu numai marea filosofie și marea literatură sînt cerute: librarul bucureștean Carcalechi observă, tot la 1825, că publicul e amator de literatură ușoară, mai ales în greacă sau franceză, și că solicitările „patrioților" pentru texte în română se fac mult mai rar auzite. Cînd vine vorba însă de știință politică și de proiecte – liberale – de reformă, problema este dublă: cultivarea și conservarea referințelor occidentale concomitent cu nevoia de inventare a unui limbaj care să *denumească,* în românește, elementele fundamentale ale democrației liberale. În această primă etapă, liberalismul este creator de limbaj în aceeași măsură în care este creator de concept și, mai tîrziu, de instituții.

„Fericirea și nefericirea sînt noțiuni ale căror limite extreme nu le cunoaștem."

JOHN LOCKE

„Libertatea înseamnă răspundere. De asta majoritatea oamenilor se feresc de ea."

GEORGE BERNARD SHAW

A doua etapă începe cu migrația studențească și confruntarea cu modelul occidental din sursă directă, cam cu 15 ani înainte de 1848. Referințele clasice nu dispar, dar sînt dublate de altele, care vin mai ales din zona liberalismului de tip profetic, cum îi spunea Paul Bénichou, întreținut de marii istorici creatori de paradigmă istoriografică republicană, cum sînt Jules Michelet sau Edgar Quinet (dar și cu inspirație herderiană la bază). Ei vor rămîne referința primară a majorității liberalilor care contribuie apoi la punerea în operă a statului modern român, cum sînt Kogălniceanu, Bălcescu sau chiar Rosetti, în ciuda „derapajului radical" de mai tîrziu. Or, contactul cu o nouă istorie care pune în scenă recuzita completă a imaginarului republican francez (poporul, națiunea, simbolurile, miturile fondatoare) generează în gîndirea liberală din jurul momentului 1848 o conjuncție problematică: cum se împacă universalismul referințelor liberale occidentale de la acea dată cu particularismele naționale? Și cum se armonizează particularismele naționale cu modelul istoriografic importat din amfiteatrele de la *Collège de France?* Cum se integrează reperele doctrinare liberale, preluate din gîndirea occidentală, cu imperativele tot mai stringente ale Națiunii, devenită, în spațiul unei decade, actorul principal al discursului politic? Ion Ghica, adesea vocea lucidă a generației sale, scria la 1850 că „sentimentul național a divizat popoarele și a compromis fericirea și liniștea Europei pentru multă vreme".

Ghica dorea de fapt să atragă atenția asupra unui risc: acela de a pierde din vedere substanța doctrinară a liberalismului de reprezentare, consubstanțial revoluțiilor de la 1848, înlocuind-o cu un concept pe cît de unificator și indispensabil în coerența democrațiilor moderne – cum este Națiunea –, pe atît de versatil și ușor de deturnat. Pentru liberalismul românesc dinainte de partide, a fost de altminteri și semnalul unei parțiale despărțiri de nucleul dur al liberalismului clasic occidental și de adaptare progresivă la un context autohton, prin crearea unei doctrine hibride și greu de gestionat, anume național-liberalismul (sau liberalismul național). Dezvoltarea ulterioară a urmat opțiunea doctrinară al cărei impuls inițial fusese o complicată și ambiguă întîlnire între nevoia obiectivă de legitimitate națională suverană, descoperirea istoriei ca manieră de instrumentalizare a trecutului și pasiunea revoluționară. Ambiguitatea procesului de cristalizare a doctrinei național-liberale explică, la nivel discursiv, și multiplele dezertări, reveniri, pendulări între conservatori și liberali care trezesc observatorului neavertizat inevitabila impresie a inconsistenței. Or, traseismul politic, fenomen incontestabil în acea perioadă – și chiar explicabil în cazul unui sistem de partide care de-abia se punea în mișcare și ale cărui repere erau ele însele într-o transformare continuă –, nu explică întru totul mobilitatea actorilor, mai cu seamă a celor cu greutate și vizibili: C.A. Rosetti, G. Panu, D.A. Sturdza nu sînt pur și simplu oportuniști, ci devin un fel de consecințe vivante involuntare ale ambiguității doctrinare fondatoare.

Etapa a treia, aceea a partidului instituționalizat, produce uneori texte de clarificare, deși nu excelează prin consistența dezbaterii doctrinare. Contribuțiile juristului liberal craiovean Emanoil Quinezu sînt printre cele mai instruite și mai sistematice. Sînt citați Laboulaye sau Tocqueville, alături de Montesquieu și chiar Benjamin Constant. Altele, cum sînt de pildă cele ale profesorului ieșean și deputat liberal Miltiade Tzony (din partida antibrătienistă și antiregalistă), sînt mai mult compilații de sloganuri cu tentă populistă: „Nimic nu e mai presus și mai definitiv decît acțiunile poporului, pentru popor". În aceeași perioadă, un alt tip de problematică se impune: discuția despre definirea egalității. Dacă, din perspectiva libertății individuale, lucrurile se clarificaseră din 1856, odată cu promulgarea legii pentru dezrobirea romilor, problema egalității a suferit din pricina deja evocatei ambiguități: egalitatea democratică și/sau egalitatea națională (cu referire directă la problema cetățeniei neacordate evreilor, de exemplu).

Momentul 1848 pusese bazele modernizării, prin introducere pe scenă a actorilor acesteia. Însă crease și premisele ambiguității doctrinare fondatoare, care se regăsește mai tîrziu nu numai în discurs, dar și în acțiunea politică. Caracterul „lichid" al liberalismului autohton (pentru a împrumuta o sintagmă utilizată în cazul modernității de Zygmunt Bauman) și al sistemului de partide în anii de constituire se explică, cel puțin în anumite cazuri, printr-o lipsă de adecvare al cărei ecou se regăsește fie în certuri răsunătoare, în plecări cu ușa trîntită de la un partid la altul, în polemici sîngeroase prin Parlament. Odată cu aceasta însă, Constituția din 1866 aduce în scenă o nouă etapă administrativă o nouă instituție, despre care un apărător francez al monarhiei constituționale ca soluție pentru *Moldo-Valahia,* Louis de Nalèche, scrisese încă din 1856 că va acționa ca element „activ prin excelență, reunind liberalismul cu energia, inteligența cu inițiativa". Proiecție poate prea optimistă, dar care anunța cîteva decenii de modernizare a statului și a societății românești.

Raluca Alexandrescu *este conferențiar univ. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

Cristian VASILE

Strivirea liberalismului și sfîrșitul libertății sub comunism

Istoricii și specialiștii în științe politice au o problemă majoră atunci cînd sînt puși să califice orientarea politică reală a unor partide precum Partidul Național Liberal în perioada interbelică, din cauza unor tendințe iliberale, protecționiste și chiar antidemocratice (forțarea sistematică a victoriei în alegeri, cu sprijin masiv din partea structurilor Ministerului de Interne, cenzura aplicată presei, regimul stării de asediu etc.). De multe ori poziționarea politică a PNL în anii 1920 și 1930 a ieșit din cadrele liberalismului clasic european, ceea ce i-a determinat mai ales pe unii cercetători străini să vorbească despre un antiliberalism și despre un partid (PNL) mai mult *național* (sau naționalist) decît *liberal*.

Totuși, prin forța lucrurilor, după 1938, PNL (aripa Dinu Brătianu) – la fel ca și Partidul Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu – a fost împins de succesive regimuri autoritare și dictatoriale (dictaturile carlistă, legionară și antonesciană) într-o opoziție care a însemnat și apărarea unor importante principii liberale și democratice. În același timp, trebuie spus că mai mulți liberali și țărăniști au ales să colaboreze cu aceste guvernări autocratice. După un scurt interludiu (între august 1944 și martie 1945), ideea de democrație liberală a ajuns să fie din nou pusă în pericol, de data aceasta de către forțele prosovietice din jurul Partidului Comunist Român, reunite în BPD. Din nou, liberalii lui Constantin (Dinu) Brătianu s-au regăsit în opoziție, militînd pentru afirmarea libertății și a pluralismului politic, chiar dacă sciziunea produsă de oportunistul Gheorghe Tătărescu a afectat PNL într-o mai mare măsură decît desprinderile din PNȚ orchestrate și încurajate de PCR. Inclusiv din acest motiv, PNȚ a fost „vioara întîi" în anii 1945-1947 în cadrul opoziției democratice, iar în PNL au fost mult mai activi liderii tineretului național liberal în frunte cu Mihail Fărcășanu. Represiunea i-a silit pe unii la exil, în timp ce alții au sfîrșit în universul concentrațional comunist.

De la începutul lui 1946 s-au alăturat taberei ce apăra valorile democrației de tip liberal și social-democrației lui Constantin Titel Petrescu, care au refuzat să se alăture coaliției procomuniste și au format Partidul Social-Democrat Independent. Deși aceste trei partide – PNL, PNȚ, PSDI – s-au prezentat separat în alegerile de la finele lui 1946, tentative de coordonare au existat; în plus, vocile lor au fost consonante în ceea ce privește fidelitatea față de valorile democratice, lucru cu atît mai demn de semnalat cu cît în perioada interbelică socialiștii fuseseră critici constanți ai guvernărilor PNL și PNȚ.

Începînd din 1947, practic întreaga conducere centrală a acestor partide, precum și elita politică de la nivel județean au fost supuse persecuției, fiind victimele mai multor valuri de arestări și încarcerări. Alături de Dinu Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, au pierit în sistemul penitenciar comunist și socialdemocrații Ion Flueraș și Iosif Jumanca – foști membri ai Consiliului Național Român Central la 1918. Au fost închiși și importanți oameni de cultură care fuseseră integrați în sus-amintitele partide – istoricii Gheorghe Brătianu (ucis la Sighet), Victor Papacostea (PNL), Gheorghe Zane (PNȚ). În plus, intelectuali relativ bine integrați în sistemul politic comunist, dar care în anii 1930 avuseseră legături cu PNȚ – îndeosebi cu aripa sa de stînga –, au intrat și ei în vizorul instanțelor politico-ideologice și al poliției secrete.

Represiunea i-a silit pe unii la exil, în timp ce alții au sfîrșit în universul concentrațional comunist.

De pildă, profesorul Iorgu Iordan – important membru al Comitetului Național Antifascist – a fost înlăturat în iunie 1952 de la direcțiunea Institutului de Lingvistică. După demitere, Iorgu Iordan – care la 13 iunie 1952 a suferit un atac ce i-a afectat ochii – a fost cuprins și de panica unei percheziții domiciliare urmată de arestare și, din acest motiv, și-a ars cîteva sute de scrisori de mare relevanță documentară. La puțin timp (13 septembrie 1952), organele de Securitate – care îl arestaseră pe Ioan G. Botez, profesor și fost important membru PNȚ-Iași – îl chestionau la interogatoriu pe acesta din urmă în mod special despre Iorgu Iordan. Trebuie spus că și alte persoane reținute au fost interogate despre trecutul politic al profesorului de lingvistică, chiar mai de dinainte. A fost o lecție sinistră, parte a pedagogiei infernale comuniste care i-a îndemnat la prudență, conformism și supunere pe mulți intelectuali care au devenit conștienți că, în cazul frondei sau al retragerii în turnul de fildeș, se pot expune mai lesne acuzațiilor de „liberalism", „cosmopolitism", „revizionism" etc. Reputatul istoric și balcanolog Victor Papacostea – fost deținut politic – a rezistat la începutul anilor 1960 tentației de a se adapta și de a ocupa funcții înalte în birocrația culturală, însă alții au făcut pactul cu noul regim. Aneantizarea opoziției politice de dinainte de 1947 a făcut imposibil un front comun între foștii oameni politici democrați (supraviețuitori ai Gulagului) și firava disidență din anii 1970 și 1980.

„Om liber este acela care nu are nevoie să spună nici o minciună."

NICOLAE IORGA

„Omul s-a născut liber și este pretutindeni în lanțuri."

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Dincolo de reprimarea partidelor istorice și a foștilor săi membri, în România comunistă a existat o persecuție sistematică a spiritului liberal, a spontaneității, a autonomiei individuale, a celor cu impulsuri de întreprinzător (revocarea funcționării mandatarilor după foarte puțin timp de la legalizare spune multe despre „ortodoxia" regimului marxist-leninist de la București). După 1989, regruparea și reconversia nomenclaturii, precum și tradițiile nu foarte solide ale liberalismului autohton au determinat poate profilul regimului politic postdecembrist și al economiei de piață.

În expansiunea ei, burghezia străbate de regulă două faze. Cînd invadează un ținut nou, încă neatins de vîrtejul vieții moderne, ea-l smulge din repausul său secular, silindu-l a intra în relații de comerț tot mai largi. În același timp, ea-i dăruiește instituțiile moderne, fără care nu e cu putință o înflorire a comerțului. Dacă poporul, care suferă această revoluție socială, nu e înzestrat cu destulă putere de adaptare, el poate să sucombe sub această zguduire: odată cu vechile sale forme de viață, apune și el însuși. Dacă însă națiunea invadată de capitalism are destulă tărie, atunci ea își însușește formele de viață burgheză, își face un timp educația economică sub influența cotropitorilor străini și, cînd ajunge să stăpînească îndeajuns meșteșugul comerțului și al industriei, începe lupta împotriva străinilor, cu năzuința de a trăi prin ea însăși. Aceasta e a doua fază: de astă dată, vechii cotropitori și educatori sînt înlăturați cu foarte puțină reverență și tînăra națiune se alătură celei vechi, ca un nou stat burghez de sine stătător. Așa s-a născut orice burghezie; pilda cea mai nouă o dau România și Japonia. Pîrghia care aduce în viață burgheziile tinere este expansiunea burgheziilor înaintate spre toate colțurile lumii, cu deosebire spre regiunile agricole. În dezvoltarea burgheziei române vom descoperi, ca la oricare altă burghezie, un prim proces de invadare a țării noastre de către burghezia străină, sub a cărei influență se revoluționează viața noastră economică și se modernizează organizarea socială. Aceasta este era de educație economică a neamului nostru de către solii capitalismului străin. Apoi urmează un al doilea proces, în care neamul nostru, simțind că anii de educație merg spre sfîrșit, cearcă să se emancipeze de sub tutelă străină, spre a trăi prin propriile sale puteri. Istoria burgheziei române este repetarea istoriei oricărei burghezii.

(Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, Editura Cultura Națională, 1925, reed. în *Burghezia română. Neoliberalismul*, Editura Nemira, 1997)

***Cristian Vasile** este cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga"; Academia Română. Cea mai recentă carte publicată:* Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974 *(Humanitas, 2014).*

Sorin CUCERAI

Spre individualismul luminat

Orice liberal crede că cea mai bună formă de organizare socială e aceea care respectă cît mai bine principiul libertății egale. De aici decurge bunăoară interesul pentru domnia legii sau pentru sufragiul universal. De aici decurg mai multe consecințe. Una ar fi că, pentru liberali, democrația nu este un scop în sine, ci cel mai bun mijloc de a apăra drepturile tuturor. Asta înseamnă că liberalii nu vor susține orice formă de democrație și, în plus, că ei vor susține democrația doar în măsura în care ea este un bun instrument de punere în practică a principiului libertății egale.

O altă consecință e că proprietatea privată este, pentru liberali, un instrument de protejare a libertății individuale. Dacă proprietatea privată nu face asta, dacă ea ajunge să fie folosită pentru a încălca principiul libertății egale, liberalii vor cere fărîmițarea acelei proprietăți pînă la punctul în care ea să nu mai constituie o amenințare și, simultan, să fie suficientă pentru a proteja inclusiv libertatea proprietarului ei. Atenție însă: „fărîmițare" înseamnă cu totul altceva decît „desființare". Desființarea proprietății private e interpretată de liberali ca un atac la adresa libertății individuale. Iată motivul pentru care liberalii susțin politici anti-monopol, anti-cartel, anti-poziție dominantă chiar cînd monopolul și cartelul sînt private, și chiar cînd poziția dominantă e obținută prin practici concurențiale corecte. Puterea economică poate deveni putere politică – deci e suspectă. Prin urmare, liberalii susțin libera concurență exact la fel cum susțin democrația sau proprietatea privată, adică doar în măsura în care concurența protejează libertatea individuală și respectă principiul libertății egale. Din punctul acesta de vedere, o critică liberală a capitalismului este întotdeauna posibilă.

Spre deosebire de socialiști și de social-democrați, liberalii înțeleg planificarea economică drept acel set de politici care fac ca piața să respecte principiul libertății egale. În sensul acesta, liberalii n-au nici o problemă să încerce să planifice economia. Liberalii privesc instituțiile dintr-o perspectivă strict instrumentală, nu ca pe scopuri în sine. Le vor sprijini doar în măsura în care protejează libertatea individuală și asigură o aplicare cît mai extinsă a principiului libertății egale. De aceea putem avea o democrație liberală, un capitalism liberal, un stat liberal, o administrare liberală a proprietății private etc. Asta face ca liberalii să nu aibă atitudini dogmatice, să fie deschiși, generoși, toleranți și interogativi. Noi circumstanțe pot conduce la obligația de a găsi noi soluții. Iar noua soluție le poate contrazice pe cele anterioare.

Pe de altă parte, principiul libertății egale presupune susținerea celor defavorizați (bolnavi, șomeri, persoane cu dizabilități, bătrîni etc.). Pentru că și aceste persoane trebuie să se bucure, pe cît posibil, de o libertate egală cu a celorlalți membri ai societății. Pe scurt: liberalii nu se opun politicilor sociale. Dimpotrivă!

În fine, două-trei vorbe despre libertate. Liberalii înțeleg libertatea, printre altele, și ca libertate față de propriile impulsuri și dorințe. De aici și formula iluminiștilor scoțieni: *„enlighted self-interest"*, individualism luminat. Adică: o critică liberală a consumerismului contemporan e perfect posibilă. În același timp, libertatea definită în termenii acestia face inteligibil și interesul pe care liberalii îl acordă problemelor de mediu și celor legate de „comerțul" dintre generații. Individualismul luminat se întemeiază pe obligația fundamentală de a respecta libertatea celorlalți, inclusiv a celor nenăscuți, ceea ce presupune asigurarea pentru aceștia a unui mediu cel puțin la fel de bun precum cel din prezent. Odată spuse toate astea, mai avem de răspuns la o întrebare: unde putem găsi liberalism în România? Deloc întîmplător, liberalismul poate fi depistat mai ales în zona noilor partide: USR, PLUS, Demos – firește, în formule diferite și în combinație cu alte curente ideologice. Și în noua societate civilă, preocupată de liberalizarea democrației, de drepturile omului și de grupurile defavorizate. În partidele vechi, liberalismul e din ce în ce mai greu de găsit.

Unde putem găsi liberalism în România?

***Sorin Cucerai** este publicist.*

Ovidiu NAHOI

De ce există iliberalismul

1) Pentru că există perdanți

Un lucru nu poate fi contestat: aderarea la Uniunea Europeană a statelor din fostul bloc comunist a fost o poveste de succes. A adus dezvoltare economică și libertăți politice. Infuzia de fonduri europene a scos din starea de sărăcie familii și comunități. S-au dezvoltat sectoare economice noi, industria și agricultura au devenit mai competitive, mai integrate în economia globală. Statele au devenit parteneri egali în cel mai mare și mai puternic bloc comercial al lumii. Securitatea lor este mai bine protejată. Acum, alte state, din Europa de Est sau Balcanii de Vest, doresc să fie primite în grup. Dar succesul nu este deplin. Primele state foste comuniste au aderat la UE în 2004, acum 15 ani. De la aderarea României și Bulgariei au trecut 12 ani. Nu e puțin. A spune că în aceste țări este astăzi mai rău decît acum 15 ani ar fi ridicol. Dar au existat și perdanți, în rîndul claselor muncitoare mai puțin calificate, în mediul rural, în urbanul mic, în rîndul persoanelor vîrstnice sau al tinerilor care-și găsesc cu greu loc pe piața muncii. Decalajele dintre nivelurile de trai între Est și Vest persistă. Și decalajele între regiuni sau între rural și urban, în noile state membre, s-au menținut. Ba chiar s-au mărit, într-o țară precum România, unde capitala a depășit bine de tot media europeană în materie de PIB/locuitor, dar unde există și două dintre cele cinci cele mai sărace regiuni ale UE. Iată mediul propice dezvoltării unor oferte politice populiste: perdanților li se promite, dacă nu o ieșire din această stare, măcar o dulce revanșă.

„Legile inutile le slăbesc pe cele necesare."

MONTESQUIEU

2) Pentru că e mai simplu

Iliberalismul are marea calitate de a pretinde că deține soluții simple la probleme complicate. Pentru a le aplica, liderii iliberali au nevoie de sisteme de luare a deciziilor simplificate și obediente. Orice opoziție devine suspectă de trădare. Iar deciziile se aplică fără crîcnire. În unele cazuri, merge. În Ungaria, Viktor Orbán a forțat băncile să convertească creditele imobiliare din franci elvețieni în moneda locală și furnizorii de energie să scadă facturile. Liderii iliberali lasă impresia că pot pune ordine în haos, că pot face ca lucrurile să meargă mai repede într-o direcție anume. Anii de tranziție, schimbările extraordinare produse în societățile foste comuniste au distrus repere și, pentru mulți, liderii iliberali par a le înlocui. Ei au promis întotdeuna că dețin soluția miraculoasă (și atît de simplă...) pentru a-i proteja pe cei vulnerabili de agresiuni nemaivăzute: multinaționale, migranți, minorități sexuale și altele.

3) Pentru că există dușmani și istorie

Cu greu se poate imagina un regim iliberal fără teoria conspirației. Regimul iliberal de la Budapesta se sprijină, pe de o parte, pe mitul nedreptății istorice de la Trianon și, pe de alta, pe teoria conspirației legată de miliardarul George Soros. Avem, așadar, Europa de la sfîrșitul Primului Război Mondial care, sub influența liberalismului wilsonian, a nedreptățit o Ungarie părăsită de toată lumea. Peste timp, o altă conspirație liberală, urzită de George Soros – un evreu bogat – și susținută de Jean-Claude Juncker, își propune să aducă migranți pentru a distruge unitatea etnică a ungurilor. În Polonia, Partidul Lege și Justiție a dezvoltat teoria conspirației în jurul accidentului aviatic de la Smolensk, în care a pierit președintele Lech Kaczinski, fratele actualului lider informal al țării, alături de o întreagă pleiadă de membri ai elitei politoce, diplomatice și militare. Povestea este cu atît mai zguduitoare cu cît s-a produs înaintea plănuitei comemorări a masacrului de la Katyn din 1940, cînd bolșevicii au lichidat mii de ofițeri polonezi. Iliberalismul român, în plină afirmare, combină elemente moștenite din discursul ceaușist – neamestecul în treburile interne, neatîrnarea sau excepționalismul românesc – cu altele de împrumut, cum ar fi lupta contra multinaționalelor sau conspirația sorosistă și „statul paralel".

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Ciprian CIUCU

Cum aș drege Bucureștiul cu 9 miliarde de euro

1.200.000.000 de euro. Acesta este bugetul Primăriei Capitalei pentru un an de zile. Dacă adunăm încă 1.000.000.000 de euro, *grosso modo,* bugetul cumulat al celor șase sectoare, în București, primăriile au la dispoziție cca. 2.200.000.000 de euro. Deci, la un calcul rudimentar, pentru patru ani, perioada unui mandat, bucureștenii ar trebui să primească servicii publice și investiții de cca. 9.000.000.000 de euro.

Nouă miliarde de euro. O sumă fabuloasă! Cine nu lucrează zi de zi cu numere mari, sau chiar și aceia, nu înțeleg / nu cuprind cu mintea asemenea valori. Cei mai mulți oameni nu fac diferența între nouă sute de mii, nouă milioane și nouă miliarde. Este normal, în evoluția speciei noaste nu am avut nevoie să operăm cu numere atît de mari: dacă tribul a vînat 30 de animale, acestea erau ușor de împărțit. Nu era nevoie să numeri pînă la un miliard. De exemplu, cu un miliard de euro, ai putea cumpăra 5000 de mașini sau ai putea face încă două magistrale de metrou precum cea din Drumul Taberei.

Ei bine, pe asta se bazează cei care parazitează de ani și ani bugetul Bucureștiului: au de unde, oamenii nu înțeleg. La atîția bani, calitatea vieții din București ar trebui să fie mai bună decît calitatea vieții din Budapesta, să tindă undeva spre nivelul Pragăi. Nu exagerez.

Complicat?
Da, este.

În capitalism, bugetul este principalul instrument de dezvoltare și pentru a asigura servicii publice la standarde occidentale. Bugetul și piața. Dar pentru asta este nevoie de nițică viziune, cunoștințe de planificare strategică (a investițiilor) și de planificare bugetară. Există două modalități de a cheltui un buget: 1) simplu și ușor sau 2) complicat și greu pe de o parte și 3) cu aparatul propriu (etatism) sau 4) folosind resursele de piață, pe de altă parte.

1) *Simplu și ușor.* Adică fix așa cum ne toacă banii administrația Firea și PSD: pe vouchere, pomeni electorale, gratuități, spectacole foarte scumpe, statui la suprapreț, sume enorme direcționate către Catedrală ș.a.m.d. Așa poate cheltui banii oricine: și un copil de clasa a VIII-a, și o primăriță, și un lăutar.

2) *Complicat și greu.* Pentru asta este nevoie să gîndești în termeni de indicatori de calitate a vieții și legături cauzale între investițiile pe care le planifici și rezultatele pe care vrei să le obții. Adică ai nevoie de economiști care să gîndească investițiile, de manageri care să le planifice și să le execute, de ingineri care să le deseneze și de armate de funcționari și muncitori care să le execute. Cu alte cuvinte, trebuie să fii în stare să dezvolți o viziune (unde vrei să ajungi) și să poți gestiona complexitatea (chiar să știi cum să ajungi acolo).

De exemplu, dacă vrei aer curat, trebuie să pui bani deoparte și să reorientezi mobilitatea oamenilor spre transport în comun (nou, curat, la timp/predictibil, bine interconectat, de preferință în subteran/metrou), trebuie să faci piste de biciclete și să găsești soluții pentru mobilitatea periurbană – soluții de ultim-kilometru – de la transportul în comun pînă acasă, să faci parcări pe inelul median, pe centură și pe centura exterioară (care acum nu există), apoi să vii cu măsuri restrictive pentru autovehicule individuale, după ce ai oferit alternative de nerefuzat. Și așa eliminăm doar o sursă de poluare, dar rămîn altele, cum ar fi șantierele care nu respectă norme, gropile de gunoi gestionate aiurea, spațiul verde neîngrijit etc. Complicat? Da, este. Se numește guvernare locală și management urban modern. Și în acest caz voiam să îmbunătățim valorile unui singur indicator, poluarea aerului, dar ar trebui să avem zeci și sute de astfel de indicatori în vedere. Prin urmare, nu oricine poate fi primar, experiența în administrație și management sînt esențiale.

3) *Companii de stat (etatism).* Faci, ca PSD, multe companii municipale pe care le populezi cu rude și aparținători de clan din regiune, le parazitezi pînă la loc comanda, contracte dedicate etc. Faci multe, vreo 22, nu doar două-trei, ca să fie greu de urmărit de către Opoziție, presă și de cui i-o mai trece prin cap așa ceva. Le adaugi peste zecile de alte administrații existente, pe care le populezi tot cu membri ai clanului. Apoi angajezi mii de oameni pe care îi folosești în campania electorală. Oamenii aceștia încep și ei să șutească cîte o piuliță, apoi combustibil, apoi un transformator, că, deh, lucrează la stat. Fac și ei ce fac șefii lor, dar la un alt nivel. Iar serviciile publice vor fi și mai proaste, și mai scumpe.

© E. Cojocaru

„Oamenii se împart
în două categorii: cei visători,
care aruncă monede în apă,
și cei realiști,
care le scot din apă."

THOMAS HOBBES

4) *Folosind corect piața.* Acolo unde ai nevoie de servicii publice și ai operatori economici, într-o piață cît de cît funcțională, scoți corect la licitație, din timp, super-transparent, serviciul public pe care vrei să îl oferi cetățenilor. La investiții, la fel: nu te apuci să faci ca Păcală o firmă de construcții de poduri de la zero, pe care o capitalizezi cu bani mulți (ilegal, căci denaturezi competiția), în care angajezi ingineri și sute de oameni, și nu te apuci să cumperi tu macarale, materiale de construcție etc. E mai simplu să scoți construcția podului aceluia la licitație (proceduri transparente de achiziție), la care să participe firme din toată lumea, care-o vrea și o putea duce contractul. Și, oricum, în 99,999% din cazuri va fi și mai bun, și mai ieftin. Asta dacă nu iei șpagă, iar recepția se face conform specificațiilor tehnice.

Acesta din urmă se cheamă capitalism și nu e perfect. E doar cel mai bun, fără a fi perfect. Acolo unde piața eșuează, în ultimă instanță, dacă chiar trebuie să livrezi acel serviciu populației și nu avem o piață la care să apelăm, putem să facem o *excepție* și să organizăm capacități proprii, o firmă municipală, după ce un studiu serios ne va demonstra că nu există piața și cum ar trebui să facem acea firmă.

© E. Cojocaru

Ciprian Ciucu *este expert în administrație publică. Consilier general al Municipiului București (PNL). A fost director de programe în cadrul Centrului Român pentru Politici Europene (CRPE).*

Radu USZKAI

Mîna invizibilă care nu spune o poveste nu primește atenție

Născut în anul 1818 în Trier, într-o Prusie din ce în ce mai activă pe teritoriul european în urma Congresului de la Viena și a rearanjării raportului de forțe dintr-o Europă post-napoleoniană, Karl Marx a fost martorul unor transformări majore și în plan socio-economic care i-au șlefuit viziunea despre lume și care, în viitorul deloc îndepărtat, și-au pus amprenta asupra secolului al XX-lea.

În plan social și politic, Marx era moștenitorul unei lumi care trecuse deja prin două mari revoluții. Revoluția engleză încheiată cu importantul *Bill of Rights* punea (ceea ce avea să devină în curînd) Regatul Unit al Marii Britanii pe făgașul unei organizări socio-politice moderne, liberale, în care autoritatea monarhului era cenzurată de poli de putere la nivelul cărora burghezia urbană devenea un factor decizional de prim rang. Transformările instituționale prin care Regatul Unit a trecut au pavat calea către ceea ce ar putea fi descris, fără nici o brumă de îndoială, drept unul dintre momentele decisive ale istoriei speciei noastre. Mă refer, desigur, la Revoluția industrială, fenomenul care a reușit în doar cîteva decenii să joace rolul de forță motrice care a antrenat jumătatea de vest a continentului european într-un proces ireversibil către o altă formă de organizare a activității economice și care a marcat un punct de cotitură în procesul acumulării de capital, al evadării din sărăcia endemică și al progresului economic. La rîndul ei, Revoluția Franceză (sau, mai corect spus, prefacerile revoluționare din Franța de pînă la ascensiunea imperială a lui Napoleon) a zdruncinat din temelii o Europă continentală care vedea chiar și într-o monarhie constituțională profund edulcorată singura formă imaginabilă a guvernării corpului politic.

Tributar spiritului iluminist francez al încrederii în puterile nețărmurite ale Rațiunii, Marx spunea nu doar că ne putem imagina o altă formă de organizare a vieții noastre economice și, prin extensie, a celei politice, ci și că o putem descoperi foarte simplu în virtutea regulilor cvasi-hegeliene pe baza cărora ar funcționa istoria. Ceea ce el și contemporanii săi trăiau în secolul al XIX-lea, adică „exploatarea omului de către om" și „alienarea prin muncă" în fabrici, nu era nimic altceva decît un pas intermediar către socialism și, într-un final glorios al unui proces teleologic al istoriei, către paradisul comunist care va funcționa plecînd de la principiul „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi". Lăsată singură, mîna invizibilă a pieței ar fi condus, spunea Marx, la inevitabila pauperizare a proletariatului și la dorința acestuia de a schimba din temelii forma de organizare economică și socială existentă. Mîna invizibilă a pieței ar fi trebuit să fie înlocuită, de fapt, cu pumnul de forță al statului care să ghideze, centralizeze și planifice activitatea economică.

Istoria s-a încăpățînat să-l contrazică însă pe Marx. Lărgirea sferei libertății economice, acumularea de capital și, după cum spunea austriacul Joseph Schumpeter, „distrugerea creatoare" inerentă procesului economic capitalist au condus, de fapt, la scoaterea din sărăcie a unui număr din ce în ce mai mare de oameni. În primul rînd, piețele au reușit să producă unul dintre dezideratele marxiste: mai puțină muncă. De la 11,6 ore pe zi, cît lucra în medie un muncitor într-o fabrică în anii 1830, am ajuns să trăim într-o lume în care media este de 8 ore pe zi. Desigur, intervențiile formale ale statelor în limitarea orelor de muncă au jucat un rol în acest proces, dar aceste intervenții ar fi fost irelevante în absența creșterii productivității muncii, care ar fi fost imposibilă, de fapt, în absența libertății economice și a economiei de piață. În plus, nu doar că în prezent beneficiem de mai mult timp liber pentru a ne urmări interesele și a ne găsi fericirea așa cum considerăm de cuviință, ci sîntem în poziția privilegiată de a lucra mai puțin pentru a ne asigura necesitățile de bază asociate coșului nostru alimentar. Spre exemplu, în Statele Unite prețul unui ou a scăzut în intervalul 1919-2019 cu 96%. O asemenea scădere simțitoare are un impact major tocmai asupra celor mai vulnerabile categorii sociale precum cea a muncitorilor necalificați, care își pot cumpăra de 24 de ori mai multe ouă decît cei de acum 100 de ani pentru echivalentul aceluiași timp muncit. Dacă lărgim sfera nevoilor alimentare către alte produse pe care le-am putea considera necesare alimentației unei persoane (carne, brînză, unt, legume, fructe etc.), prețul exprimat în timp, pentru aceeași perioadă, pentru achiziționarea acestor produse a scăzut de la 47 de ore de muncă la doar 10. Nu în ultimul rînd, deși voi admite că există contexte în care criticile recurente care vin la adresa distribuției avuției la nivel național/global sînt demne de luat în seamă, nu cred că putem să facem abstracție de o comparație privitoare la bunurile și serviciile de care „*the* 99%" dintr-un stat precum SUA beneficiază în prezent. Deși, nominal, John Doe nu este mai bogat decît era John D. Rockefeller pe vremea sa, aerul condiționat din sufragerie pe care îl folosește într-un val de caniculă sau telefonul inteligent pe care îl ține în mînă în timp ce își comandă un Uber sau o pizza l-ar face pe acesta din urmă cel puțin invidios.

„Clopotul de înmormîntare a republicii a sunat de îndată ce puterea a ajuns în mîinile celor care nu caută să facă bine tuturor cetățenilor, bogați și săraci deopotrivă, ci reprezintă o singură clasă și interesele acesteia opuse intereselor celorlalți."

THEODORE ROOSEVELT

Reducerea sărăciei este corelată puternic pe tot globul cu lărgirea sferei libertății economice.

Somnul dogmatic al economiei politice

Dacă David Hume ar fi avut un profil de Google Scholar, cu siguranță că citarea care l-ar fi flatat cel mai mult ar fi fost aceea a lui Immanuel Kant din *Prolegomene* conform căreia l-ar fi trezit pe acesta din somnul dogmatic. Contemporanul și prietenul său scoțian Adam Smith, cu a sa *Avuția națiunilor,* a reușit să scoată din somnul dogmatic un întreg domeniu intelectual, însă. Într-o epocă dominată de teoriile mercantiliste sau de fiziocrații francezi, el a arătat că, de fapt, sursa prosperității rezidă în ceea ce am denumi, în prezent, mecanismele pieței. Terenul intelectual pe care Smith și-a clădit viziunea cu privire la economie era propice pentru această viziune științifică emergentistă. Spre deosebire de iluminismul francez, iluminismul scoțian era dominat de figuri precum Hume, care abandonase mantra Rațiunii în favoarea raționalității. Rațiunea, după cum sublinia acesta, este și trebuie să fie sclava pasiunilor. Incapabilă de puteri nețărmurite, Rațiunea este de asemenea incapabilă să planifice eficient procesul economic care trebuie lăsat la nivelul interacțiunilor dintre indivizi deoarece mîna invizibilă îi va conduce pe aceștia să promoveze interesele societății.

Deși poate suna paradoxal, sintagma „mîna invizibilă" apare o singură dată în *Avuția națiunilor,* respectiv tot o singură dată într-o carte a sa publicată anterior, *Teoria sentimentelor morale,* însă ideea fundamentală din spatele acestui concept a fost cu adevărat revoluționară: piața (ori, mai apropiat de spiritul smithian, o societate bazată pe comerț) le permite oamenilor care vor să își satisfacă propriile interese să aducă beneficii neintenționate și altor persoane. Motivul pentru care oamenii produc bunuri sau servicii din cele mai diverse rezidă în propensiunea lor înnăscută către troc și schimb și în dorința de a face profit. Beneficiile aduse însă de un sistem care permite urmărirea profitului se răsfrîng nu doar asupra celor care își asumă costurile de oportunitate în materie de timp și capital financiar pentru a produce respectivele bunuri sau servicii, ci și a consumatorilor acestora. Cu cît lărgim sfera libertății antreprenoriale, cu atît creștem șansele ca din ce în ce mai mulți oameni să beneficieze de pe urma prosperității pe care mîna invizibilă care îi mișcă pe antreprenori o aduce. Desigur, este adevărat că pînă în prezent am avut de-a face doar cu sisteme economice mixte, însă reducerea sărăciei este corelată puternic pe tot globul cu lărgirea sferei libertății economice.

Două prezumții

În cursurile sale despre liberalism, profesorul Mihail Radu Solcan observa, în dezbaterile recurente atît din spațiul public, cît și din cel academic, o „prezumție în favoarea legiferării". Pentru a o vedea la lucru, nu trebuie să ne uităm mai departe de discuțiile iscate de apariția unor servicii precum Uber sau Airbnb. Antidotul la adresa acesteia nu este fetișizarea mîinii invizibile a pieței. În primul rînd, funcționarea optimă a piețelor este dependentă, așa cum au arătat Daron Acemoglu și James A. Robinson în *De ce eșuează națiunile,* de existența unui set de instituții (în sensul de reguli) economice și politice incluzive, în opoziție cu unele extractive. În al doilea rînd, concentrarea exclusivă asupra mîinii invizibile nu reușește să aducă omagiile corecte unui peisaj mult mai complex al psihologiei noastre morale pe care chiar Adam Smith îl schițează, în care subliniază rolul simpatiei și importanța virtuților pentru o viață fericită. Dar, nu în ultimul rînd, nu trebuie să uităm o notă metodologică importantă în perspectiva smithiană: prezumția în favoarea legiferării are drept contrapondere nu absolutizarea libertății, ci o prezumție în favoarea acesteia. Există cazuri (spre exemplu, în industria bancară ori în asigurarea accesului la educație) unde mîna invizibilă trebuie, considera Smith, să fie ghidată de stat. Mai aproape de noi, în secolul trecut, scriind în spiritul lui Adam Smith, Friedrich Hayek accepta că o societate liberă este perfect compatibilă cu asigurarea unei plase sociale de siguranță pentru cei mai ghinioniști membri ai societății.

***Radu Uszkai** este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane al Academiei de Studii Economice din București.*

Calea de mijloc. Adică moderația

interviu cu Cristian PREDA

La scurt timp după prăbușirea URSS, Francis Fukuyama a prezis „sfîrșitul istoriei": lumea, credea el, avea să se înscrie definitiv pe calea liberalismului. A fost prea optimist?

La începutul anilor '90, adversarii democrației liberale păreau să fi dispărut. Fukuyama avea, de fapt, în vedere totalitarismele. Era foarte optimist. Există încă și azi regimuri totalitare – în China, Coreea de Nord sau Cuba. Pe de altă parte, au apărut alți adversari: autoritarismele de tip Putin sau Erdogan sînt cele mai cunoscute. În general, e vorba despre regimuri care maimuțăresc alegerile și manipulează sistemele constituționale pentru a garanta perpetuarea la putere a unor lideri populiști. Democrația liberală e bazată pe două reguli: constituirea unor majorități prin alegeri libere și corecte e prima dintre ele, limitarea puterii e a doua. Unele regimuri au probleme cu prima, altele – cu cea din urmă.

Cum se explică declinul democrațiilor liberale?

Democratizarea s-a extins în întreaga lume atît de mult încît e greu să dai peste vreun loc în care ea să nu fie invocată, măcar ca ideal de atins. Nu la fel stau lucrurile atunci cînd vine vorba despre liberalism în sensul său politic, adică despre libertăți sau – cum se zice în ultimele decenii – drepturile omului. La Moscova ți se va spune că există un specific rusesc al acestor drepturi, la Riad sau la Teheran – că există un specific musulman, care ar fi, după caz, sunnit sau șiit, la Beijing – că poporul chinez are nevoie de drepturi economice, nu și de libertățile politice occidentale, văzute ca niște „rătăciri". S-a mai petrecut ceva, de data asta chiar în sînul societăților politice europene, adică în democrații liberale care existau în mod efectiv, nu erau doar ambiții: populiștii au săpat încrederea în partidele care au construit Uniunea Europeană, dînd vina pe Bruxelles pentru tot ce nu merge în statele membre unde ei acționează. Ideologiile erau oricum erodate, acum s-au erodat și partidele ca instrumente ale politicii.

Termenul „liberalism" e oarecum ambiguu. El se referă, pe de o parte, la libertățile individuale și civile și, pe de altă parte, la libertatea economică. Să nu mai vorbim de faptul că, la cum s-a așezat scena politică, a fi liberal, în SUA, înseamnă a fi de stînga, pe cînd, în Europa, a fi liberal indică o poziționare la dreapta. Cum vedeți aceste clivaje?

Statele Unite ale Americii au o scenă politică dominată de două partide, cel Republican și cel Democrat, în vreme ce în Europa – cu cîteva excepții – sistemele politice au mai multe partide, astfel încît liberalii sînt mai degrabă la centru, între diverse forme de conservatorism și diverse forme de socialism, inclusiv cel revoluționar. În Europa, liberalismul economic e îmbrățișat mai degrabă de partidele de dreapta, conservatoare din punct de vedere moral, la fel ca în tradiția republicană americană. Sistemele de partide din UE sînt foarte variate: cel cipriot e singurul de tip prezidențial, precum cel american, dar dacă la dreapta e un partid conservator, la stînga e unul comunist, iar recent s-a produs o fragmentare a spectrului politic precum într-un sistem de tip parlamentar. Asemănările dintre formele politice americane și cele europene sînt înșelătoare.

Cum (mai) poate fi susținut liberalismul economic după criza din 2008?

Dacă liberalismul politic e contestat, nu există alternativă credibilă la liberalismul economic. Pînă și chinezii vor liberă inițiativă și comerț. Criza din 2008 a pus în chestiune nu atît principiul schimbului liber, cît modul de intervenție al statelor sau, mai exact, responsabilitatea lor. În unele țări din Europa și în Statele Unite au apărut în schimb voci care contestă libertatea de circulație a lucrătorilor străini, ca și libertatea de a produce departe de casă cu mînă de lucru ieftină. E o revenire la o filosofie protecționistă. Nu știm ce efecte va avea.

De unde vine lipsa de încredere în valorile liberale în societăți postcomuniste, precum Polonia, Ungaria ori România?

Regulile democrației se învață mai repede decît valori liberale precum toleranța ori moderația. Una dintre cauze e aceea că ideea majorității e mult mai veche în cultura politică europeană decît ideea că nu trebuie să ucizi pe cineva pentru credințele sale. În Polonia, Ungaria și România, înțelesul dat democrației e ceea ce Tocqueville numea „tirania majorității": dacă ajungi la putere, nu te mulțumești să schimbi politicile, ci vrei să acaparezi statul. Ceea ce presupune să politizezi instituțiile și să le obligi să funcționeze în interesul majorității, nu în interesul general.

Poate fi recuperat liberalismul acolo unde pierde teren?

Paradoxul face ca în țările ex-comuniste menționate să fie responsabile pentru derapaje ale statului de drept formațiuni sau personalități care erau liberale în anii '80 sau la debutul tranzițiilor: așa apăreau în acele vremuri membrii Solidarității poloneze, Orbán Viktor sau Călin Popescu Tăriceanu. E greu de crezut că premierul maghiar, fostul premier român sau Jaroslaw Kaczynski ar putea să redevină într-o zi liberali. E nevoie de alte forțe pentru a reinventa o politică liberală în aceste țări, dar sînt convins că se vor găsi. Situația din vestul Europei e mai complicată. În țări precum Franța sau Italia, partidele care au dominat perioada postbelică sînt ca și dispărute, dar cei care le-au măturat de pe scena politică, cel puțin pentru moment, par foarte diferiți de la un caz la altul, și anume o forță liberală, în cazul Franței, respectiv o alianță între extrema dreaptă și un partid antisistem în Italia.

Cetățenii europeni au așteptări tot mai mari din partea statului, dar se revoltă atunci cînd li se impun taxe noi sau reglementări. Cum depășim acest impas?

Nivelul taxelor și dimensiunile statului fac obiectul unor negocieri care, în societățile moderne, nu se opresc niciodată. Consensul social evoluează în funcție de exigențele cetățenilor, de resursele statului și de responsabilitatea politicienilor. Azi, faptul că vrei și taxe mici, și servicii publice impecabile a devenit banal. Pe la mijlocul anilor '70 se vorbea în teoria politică despre supraîncărcarea democrațiilor și era încurajată o anumită demobilizare a cetățenilor, pentru ca regimurile – cărora li se cer atîtea și atîtea lucruri – să mai poată fi guvernate. De trei decenii încoace, filosofia s-a schimbat: toată lumea vrea din nou participare, implicare și deliberare, consolidînd astfel simpatia pentru democrație, dar încrederea cetățeanului în instituțiile democratice nu pare să fi sporit.

Mai există partide liberale autentice în Europa?

Dacă ne uităm la structura grupului politic din PE intitulat Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa, vom găsi 37 de formațiuni foarte diverse: valonii din Mișcarea Reformatoare și bulgarii de origine turcă din Mișcarea pentru Drepturi și Libertăți, spaniolii din Ciudadanos, dar și conaționalii lor din Partidul Național Basc, voci pro-Kremlin precum cea a letonei Iveta Grigule, dar și anti-Kremlin, precum cea a lituanianului Petras Austrevicius, partidul lui Tăriceanu care și-a luat chiar numele fracțiunii parlamentare europene, dar și liberal-democrații britanici. Nu vreau să fac o listă cu cine e liberal autentic, fiindcă mi-e teamă să nu uit pe cineva. Voi spune, în schimb, că mulți maimuțăresc liberalismul: exemplul cel mai elocvent mi se pare cel al populistului rus Vladimir Jirinovski, care și-a numit formațiunea Partidul Liberal Democrat.

© E. Enea

„Oamenii cer libertatea de expresie pentru a compensa absența libertății de gîndire, pe care preferă s-o evite."

SØREN KIERKEGAARD

Liberalismul în Occident e un dat sau trebuie să fie apărat?

În Occident, liberalismul e o realitate politică și economică. Instituțiile construite pornind de la principiile sale sînt solide. Există însă și lucruri mai fragile, precum respectarea cuvîntului dat, în care Friedrich Hayek vedea un reper al moralei liberale, ori pasiunea numită de moderni „interes", care a asigurat – potrivit lui Albert Hirschman – triumful intelectual al capitalismului înainte ca acesta să triumfe și în realitate. Trebuie să ne respectăm cuvîntul și avem nevoie de logica intereselor pentru ca liberalismul să dureze. Aș adăuga aici ceea ce spunea în *Etica* sa Spinoza, primul filosof din istorie care a considerat că democrația e cel mai bun regim: „omul liber", zicea el, „nu lucrează niciodată cu viclenie, ci întotdeauna cu bună-credință".

Cine sînt liberalii azi, în România?

Aș începe prin a vă spune cine nu sînt liberali: nostalgicii comunismului sau ai fascismului interbelic, susținătorii delirului protocronist despre daci, naționaliștii, toți cei care cred în teza marxistă a supremației economiei asupra politicii. E de la sine înțeles că nu sînt liberali nici cei care se definesc ei înșiși ca progresiști sau conservatori. Unii au ajuns să susțină că la noi există doar conservatori și progresiști. Nimeni nu i-a numărat pe cei care își spun așa. Dar retorica aceasta aproape că a evacuat numele liberal din vocabularul politic. Îl regăsim ca etichetă de partid, dar nu ca identitate politică. În opinia mea, e liberal cine e capabil să respecte demnitatea oricărei persoane, inclusiv a celei care nu e niciodată de acord cu tine. Singura limită a toleranței e dorința celuilalt de a te ucide. În acest sens, liberalii nu l-au abandonat niciodată pe Hobbes, fondatorul individualismului, chiar dacă au repudiat apologia făcută de acesta absolutismului.

Care e viitorul liberalismului – în filozofia politică și-n politică?

Liberalii refuză să fie profeți, așa că doar un neliberal poate vorbi despre viitorul acestei doctrine. E mai bine să vedem ce e liberalismul în prezent: în politică, el e calea de mijloc sau moderația, cum ar zice Aurelian Crăiuțu, specialistul acestui concept. Din perspectiva filosofiei politice, liberalismul înseamnă azi istoria ideilor care au făcut posibilă trecerea de la absolutism la democrație.

a consemnat Matei MARTIN

***Cristian Preda** este membru al Parlamentului European (PPE). Profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Recent a publicat volumul* Însemnări din vremuri tulburi și ținuturi exotice, *Editura Polirom, 2018.*

Cătălin Augustin STOICA

„Ce fel de capitalism avem noi aici, domnule?"

Recent am avut onoarea să fiu invitat la Institutul Francez din București la o dezbatere pe marginea documentarului excelent al lui Alexandru Solomon *Kapitalism: Rețeta noastră secretă*. Moderatorul dezbaterii, Ovidiu Nahoi, a adresat participanților întrebarea: „Ce fel de capitalism avem azi în România?" În România, am răspuns, ar fi mai util să invocăm noțiunea de capitalism politic, inspirată de Max Weber. Capitalismul politic este un tip de ordine economică în care profitul nu se face prin intermediul valorificării oportunităților oferite de piață, prin inovație, frugalitate și spirit antreprenorial clasic – așa cum ar sta, în teorie, lucrurile în capitalismul rațional (vestic). Capitalismul politic presupune obținerea de profituri uriașe sub protecția puterii politice, prin forță, dominație și aranjamente oneroase. Războaiele de cucerire sau pirateria clasică sînt exemple ale capitalismului politic. Realitățile economice de la noi (dar și cele din Ungaria sau Polonia – pînă mai ieri „fruntașe" în întrecerea despărțirii de autoritarism) se apropie de capitalismul politic. Marile averi s-au făcut și se fac prin cîrdășie cu și sub protecția factorilor politici și – de cele mai multe ori – pe spinarea statului, sifonînd-i resursele în scopuri private.

Nefiind singurul participant la dezbatere, nu am avut timpul necesar să invoc și părerea oamenilor de rînd ori opiniile României profunde (nimic peiorativ). O fac aici bazîndu-mă pe datele unui sondaj CURS realizat în noiembrie 2016, pe un eșantion de 1500 de respondenți, probabilist, reprezentativ pentru populația adultă aflată între granițele țării, cu o marjă teoretică de eroare +/-2,5% la un nivel de încredere de 95%. (Menționez că, din ce am văzut în sondaje mai recente ale altor institute, opiniile nu s-au schimbat radical.) Unele dintre întrebările sondajului s-au referit la noua ordine economică și la reprezentanții acesteia. Încrederea în oamenii de afaceri/antreprenori era de 27% („încredere multă" sau „foarte multă"); 69% din respondenți aveau „încredere puțină" sau „foarte puțină" în oamenii de afaceri, iar restul (4%) nu au răspuns. Mai prost decît antreprenorii stăteau bancherii (16% „încredere multă" sau „foarte multă"), Guvernul (12%), Parlamentul (12%) și partidele politice (8% „încredere multă" sau „foarte multă"). De asemenea, 79% din cei intervievați erau de acord cu afirmația „Cei mai mulți oameni de afaceri români și-au făcut averile prin mijloace necinstite și corupție, și nu prin muncă cinstită și susținută". La întrebarea deschisă „Care este primul lucru care vă vine în minte cînd auziți expresia *om de afaceri?*", primele cinci categorii au fost „Bani, avere, lux" (25%), „om curajos, cineva care își asumă riscuri" (11%), „patron, administrator, angajator" (9%), dar și „hoț, mafiot" (8%) sau „bișnițar, speculant" (4%); restul categoriilor (cu mai puțin de 4% fiecare) nu le prezint aici în detaliu din rațiuni de spațiu.

La întrebarea lui Ovidiu Nahoi, Alexandru Solomon a răspuns că poate ar fi bine nu să definim capitalismul, ci comunismul. Acest lucru, spunea el, ar fi necesar mai ales pe fundalul actualei pre-campanii electorale, în care diverși reprezentanți ai Opoziției acuză PSD-ul și ALDE de comunism. Mai mult, unele portavoci ale Opoziției, cum este cazul unui consilier USR de profesie economist elvețian, îi amenință pe votanții PSD cu reeducarea anticomunistă. Enormitatea unor astfel de propuneri de reeducare poate fi pusă, cel mult, pe seama unor *trip*-uri (ori, pentru cei mai puțin familiarizați cu neologismele argotice, pe seama delirului indus de consumul de făină culeasă de pe plajele litoralului românesc). Alexandru Solomon avea însă dreptate: ce înțelegem prin comunism? Dacă ne uităm atît la unele dintre personajele documentarului său (foste cadre de partid sau persoane apropiate vechiului sistem care au devenit antreprenori de mare succes post-'90), cît și la politicile economice ale PSD-ului (partid, chipurile, de stînga, dar care nu scoate o vorbă despre impozitare progresivă sau redistribuire mai multă), eticheta de comunism nu se prea potrivește.

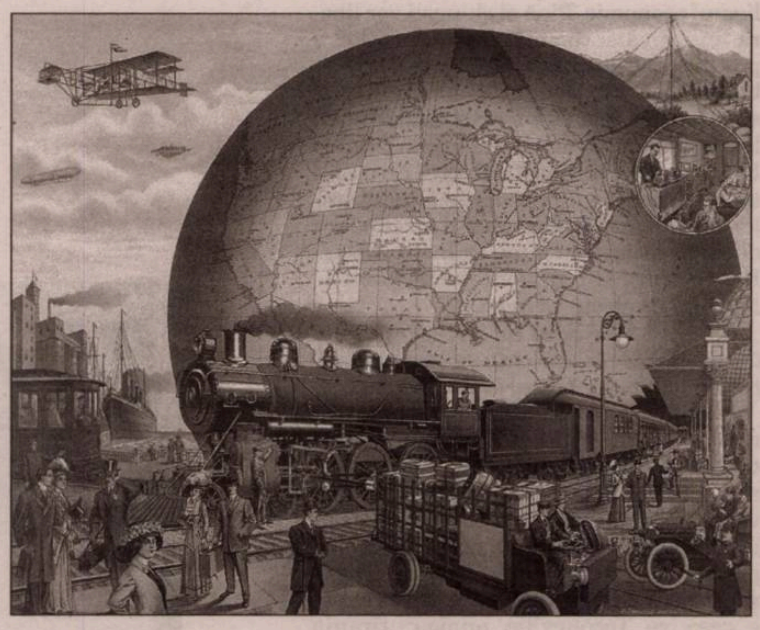

„Libertatea e întotdeauna libertatea celuilalt."

ROSA LUXEMBOURG

Mircea Kivu, prezent la dezbatere, a luat sugestia lui Alexandru Solomon în serios și a oferit niște exemple de la firul ierbii. Spunea el că, pentru comercianții mărunți și alți oameni pe care îi întîlnește în piața unde își face cumpărăturile, „comunism" ori „a fi comunist" înseamnă – citez din memorie – să ai acces nemeritat la funcții și privilegii ori să reușești în viață și în afaceri exclusiv pe baza pilelor și a relațiilor (politice). Adaug celor menționate de Mircea Kivu și faptul că, în același sondaj, trei pătrimi dintre respondenți (75%) și-au exprimat, de asemenea, acordul cu afirmația „În România nu poți reuși în afaceri fără să ai relații cu persoane din administrația publică sau din politică".

Opinii precum cele de mai sus sînt concordante cu analizele academice asupra capitalismului politic post-comunist. Acesta din urmă se bazează pe o teribilă încrengătură de pile, cunoștințe și relații (PCR!), pe rețele de „băieți deștepți", profitori ai fostului regim, dar și ai celui actual. Astfel de rețele sociale au reușit de multă vreme să privatizeze puterea politică, beneficiind de ajutorul unei birocrații pauperizate și poate de aceea prădalnică, birocrație care îi include, fără îndoială, pe băieții din serviciile secrete și pe marionetele acestora. Avem, deci, capitalism în România, dar avem unul aparte, care se bazează pe existența statului (ca principal furnizor de resurse ori finanțator) și pe supraviețuirea unor rețele sociale de dinainte de 1989. Problema e că, pentru interlocutorii lui Mircea Kivu din piața din cartierul său (dar nu numai), oamenii care folosesc astfel de relații sînt comuniști și nu capitaliști. Dacă Ovidiu Nahoi m-ar întreba din nou ce tip de capitalism avem în România, i-aș răspunde că e posibil să avem tot comunism și nu capitalism.

Avem capitalism în România, dar avem unul aparte, care se bazează pe existența statului.

Cătălin Augustin Stoica, *doctor în sociologie al Universității Stanford, este conferențiar univ. la SNSPA. A publicat recent, la Editura Humanitas, volumul* România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și post-comunism.

Fără îndoială, condițiile din vremurile de mai înainte erau foarte nesatisfăcătoare. Afacerile capitaliste le-au îmbunătățit. Tocmai acele manufacturi timpurii sînt cele care au purtat de grijă lucrătorilor, fie direct, fie indirect, prin exportarea de produse și importarea de hrană și materii prime din alte țări. În mod repetat, istoricii capitalismului timpuriu au falsificat istoria – pentru a întrebuința un cuvînt cît se poate de prevenitor.

Circula o anecdotă, foarte posibil inventată, care îl privea pe Benjamin Franklin. Se povestea că Ben Franklin ar fi vizitat o țesătorie de bumbac în Anglia și că proprietarul manufacturii i-ar fi spus, plin de mîndrie: „Priviți, fabricăm produse de bumbac pentru Ungaria". Benjamin Franklin, privind în jur și văzîndu-i pe lucrători îmbrăcați deplorabil, ar fi replicat: „De ce nu produceți cîte ceva și pentru propriii dumneavoastră angajați?".

Dar acele exporturi despre care vorbea proprietarul țesătoriei însemnau tocmai că el producea *într-adevăr* pentru propriii săi angajați, deoarece Anglia trebuia să-și importe materiile prime. Nu exista bumbac nici în Anglia, nici în Europa. Exista un deficit de hrană în Anglia, așa că hrana trebuia importată din Polonia, din Rusia și din Ungaria. Aceste exporturi constituiau plățile pentru hrana importată, care făceau cu putință supraviețuirea populației britanice. Există numeroase exemple, culese din istoria acelor vremuri, care pot ilustra atitudinea nobilimii și a aristocrației față de muncitori. Doresc să citez numai două. Primul se referă la faimosul sistem britanic cunoscut sub denumirea de „Speenhamland". Este vorba de un sistem prin care guvernul britanic le plătea tuturor muncitorilor care nu cîștigau salariul minim (stabilit de oficialități) diferența dintre salariile pe care le primeau și acel salariu minim. În felul acesta, aristocrația rurală era scutită de necazul produs de necesitatea de a plăti salarii mai mari în agricultură. Nobilimea continua să plătească salariile tradiționale reduse, iar guvernanții le suplimentau, determinîndu-i astfel pe lucrători să nu părăsească muncile agricole și să nu-și caute slujbe în sistemul manufacturier urban.

Optzeci de ani mai tîrziu, după expansiunea capitalismului din Anglia în Europa continentală, aristocrația rurală europeană a reacționat, din nou, împotriva acestui nou sistem de producție. Junkerii prusaci din Germania, pierzîndu-și numeroși lucrători în beneficiul industriilor capitaliste, care ofereau salarii mai bune, au inventat un termen special pentru a desemna problema: *Landflucht* – „părăsirea regiunilor rurale". Iar în parlamentul german, ei discutau despre cum poate fi stăvilit acel *rău*, căci așa era evaluată situația, din punctul lor de vedere.

(Ludwig von Mises,
Politici economice. Gînduri pentru cei de azi și de mîine, *traducere de Dan Cristian Comănescu, Institutul Ludwig von Mises, 2001)*

Primăria Capitalei

Administrația Monumentelor și Patrimoniului Turistic

LITERA®

Cartea în Triumf

Noaptea Cărților Deschise

23 APRILIE ORA 19:00

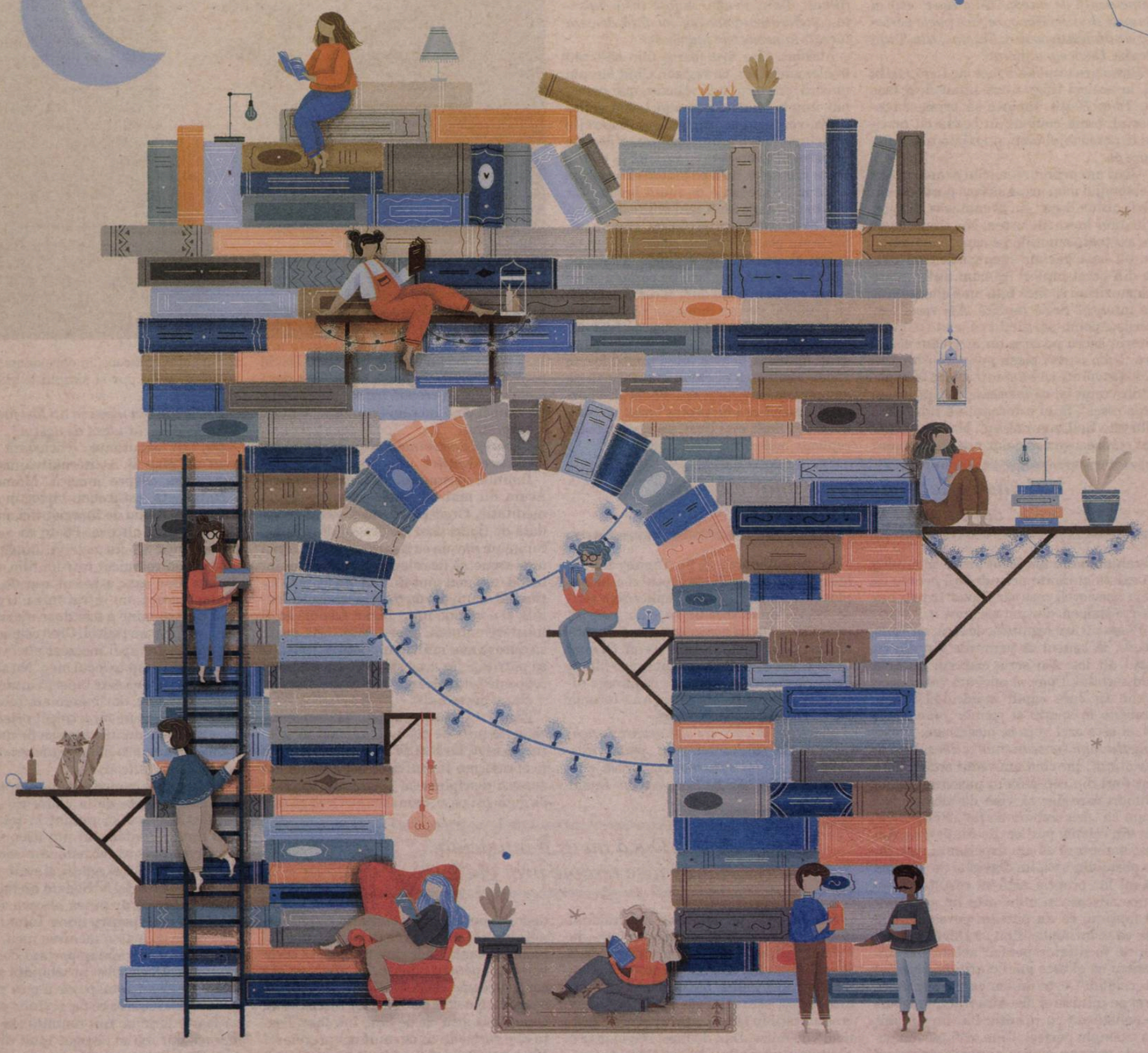

ARCUL DE TRIUMF, GAZDA CITITORILOR
LA NOAPTEA CĂRȚILOR DESCHISE

Mai multe detalii pe /Litera.ro

FAN

„Fac muzică, deci am cîștigat loteria cosmică“

– interviu cu Chrysta BELL –

***Chrysta Bell** răspunde generos la întrebări despre muzică, rolul ei din* Twin Peaks, *relația cu David Lynch și creativitate în general. Vorbește mult, repede și își subliniază adesea argumentele cu gesturi ale mîinilor, pe cît de grațioase, pe atît de ferme. Interviul l-am făcut într-un separeu, deasupra clubului Control, cu o zi înainte de concertul pe care l-a susținut aici pentru promovarea noului ei album,* Feels like Love.

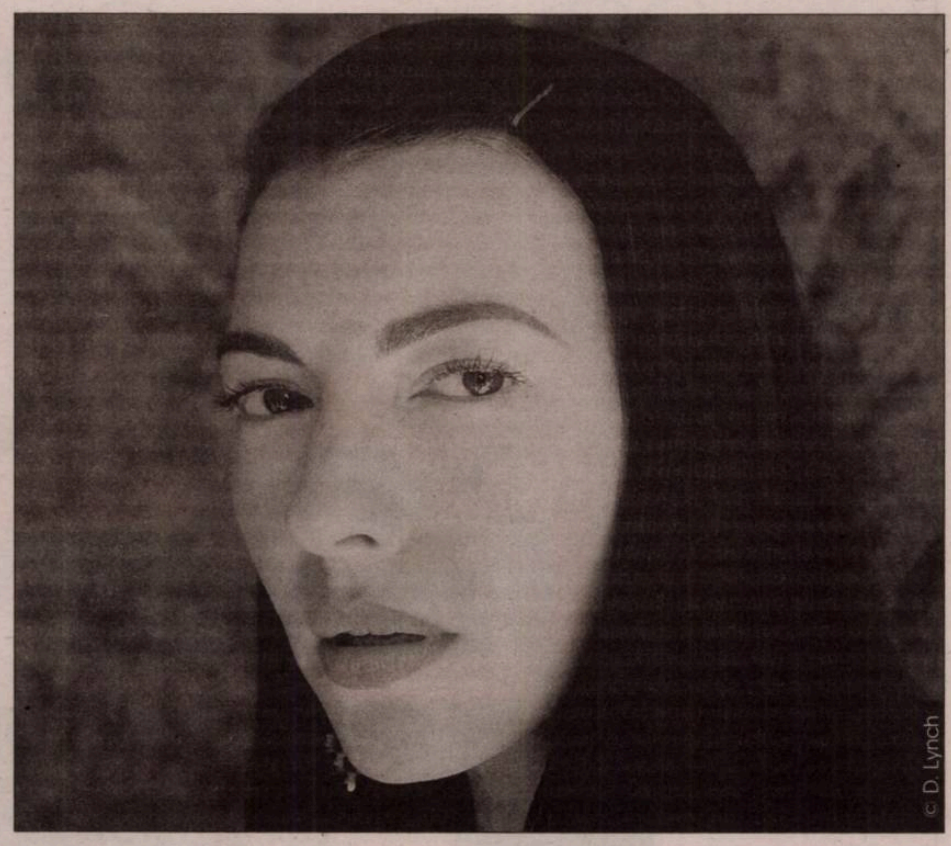

Mi-a plăcut mult piesa „Blue Rose“ de pe noul album. Bănuiesc că nu e doar o coincidență de nume, „Blue Rose“ este și numele diviziei din care face parte personajul dumneavoastră, Tammy, din Twin Peaks. *De-acolo a plecat?*

Piesa are totul de-a face cu *Twin Peaks* și, în același timp, n-are nimic de-a face cu *Twin Peaks*. Înainte să primesc scenariul, eram complet în beznă cu privire la personajul meu, nu știam nimic despre el.

Cînd am primit scenariul și am citit că personajul meu urma să facă parte din divizia „Blue Rose“, nu aveam voie să spun nimănui lucrurile astea. Nu știam ce să fac cu toate emoțiile pe care le simțeam, cu tot entuziasmul meu că făceam parte din acest proiect. Și cum altfel poate un muzician să facă față unei energii atît de intense? Scrie muzică. Am scris versurile, apoi m-am gîndit că poate e un teritoriu sacru pe care nu ar trebui să intru. I-am cîntat piesa pe platou lui David. Țin minte că l-am întrebat: „Te supără în vreun fel că folosesc conceptul tău, *blue rose?*“. Și el a început să rîdă: „Nu, Chrysta Bell, sigur că nu“. Nu era neapărat o binecuvîntare, dar era clar că nu-l deranja, așa că am făcut piesa. Și înțeleg că există anumite prejudecăți, pentru că deja asocierea mea cu David Lynch era foarte strînsă, dar am zis: *fuck it.*

Piesa nu are legătură, de fapt, cu *Twin Peaks,* în sensul că versurile vin din cu totul alt loc. Am scris cîntecul pînă să văd serialul. Doar că apoi am văzut acea scenă în care capul maiorului Briggs plutește în spațiu și spune: *„blue rose“*. Ei, și este acel vers în piesa mea: *„Floating through space in time“, „like music in my mind“*. Iar cînd am văzut scena, mi-a dat fiori din cap pînă în picioare. Aceste alinieri care par să vină de nicăieri îmi spun că „așa trebuia să fie“. Piesa a venit din cel mai pur loc din ființa mea. Am fost norocoasă să am experiența de a face parte din arta lui David și de a putea să-mi fac propria artă ca rezultat a ceea ce mișcase în mine arta lui și datorită faptului că nu puteam povesti nimănui ce se întîmpla. Simt că David este un soi de facilitator pentru aceste lucruri. Pentru că el este mereu atît de conectat la „celălalt“, este un om care pune mare preț pe intuiție și are o interacțiune foarte sofisticată cu intuiția lui. Iar eu sînt un exemplu perfect. Cine ar fi pus un actor de care nu auzise nimeni într-un rol atît de important?

Dar vă cunoștea bine.

Sigur. Dar orice studio i-ar fi spus: Jennifer Lawrence ar trebui să joace rolul ăsta. Însă el a zis că e rolul meu, fiindcă asta îi spunea intuiția. Și a fost minunat că a făcut asta. Iar dinamica dintre Gordon Cole și Tammy seamănă foarte mult cu dinamica dintre noi doi: relația dintre mentor și protejat, dar și umorul, stilul de conversație dintre ei.

> *„Lynch este facilitatorul unor alinieri care par să vină de nicăieri.“*

Nu înseamnă că să fiu Tammy nu mă lăsa să fiu creativă, dar totul s-a întîmplat extrem de rapid, cu replici deja scrise. Știam unde trebuie să stau, cum să mă mișc… David e regizorul, dar și joacă alături de mine în fiecare scenă. Și apoi se termină și te întrebi: gata, am filmat *Twin Peaks?* OK. Muzica e un proces diferit, cu un flux mai organic, nu e totul la fel de planificat, curge altfel.

Din felul în care vorbiți despre Lynch, pare că, la rîndul lui, este „muza“ dvs. Dar, de regulă, titlurile din presă vorbesc de „Chrysta Bell, muza lui David Lynch“.

Dvs. și David Lynch lucrați deja împreună de mulți ani cînd ați început să filmați Twin Peaks. *A fost însă diferită colaborarea actor-regizor față de cum lucrați la proiectele muzicale?*

Absolut. Și a fost foarte fain să-l văd în elementul lui, ca regizor. Cînd făceam muzică, era totul mai relaxat, mai personal, unu la unu, ne adunam, beam multă cafea, vorbeam enorm, despre inspirație și viziune, și era multă spontaneitate. Ne petreceam toată ziua împreună în studio și era minunat. Însă pe platou el aparține tuturor. Și are grijă de toată lumea. Iar viziunea lui are mult mai multe dimensiuni. Și în studio, și pe platou, cumva împarte un soi de lumină celor din jur, cu grație și compasiune și umor. Îi face pe oameni să rîdă și îi face pe oameni să se simtă speciali. Cînd doar făceam muzică, eu probabil aveam impresia că face asta doar pentru mine *(rîde),* dar, de fapt, face asta pentru toată lumea. Te face să te simți apreciat, și asta într-un mod foarte onest, pentru că el chiar îi apreciază pe oamenii cu care lucrează. Pe de altă parte, în muzică era un proces bazat pe colaborare și mult mai liber, pe platou, toate replicile mele erau memorate…

> *„Dacă nu aș fi muzician, aș face terapie prin gîdilat.“*

Știu, și e atît de amuzant. El este unul dintre cei mai creativi oameni care au existat pe pămînt. Nu are nevoie de o muză! E o idee atît de romantică. Dar, de fapt, are multe muze. Dacă ne gîndim la toți oamenii care aprind scînteia creativității în David, atunci el are o grămadă de muze. Dar, de fapt, David este o entitate remarcabil de creativă inerent. Și cred că mai degrabă el este un soi de „muză“ pentru numeroși oameni. O muză și un far, de fapt. Un far de creativitate. Stai lîngă el și începi s-o simți pe propria piele.

Și de aceea nu m-am supărat nici pentru o milisecundă să mi se spună că sînt „muza“ lui. Dar mă bucur cînd oamenii merg cu un pas mai departe și sînt interesați de colaborarea noastră artistică. Pentru că nu e ca și cum aș sta acolo și nu aș face nimic, în vreme ce David scrie cu foc poezie lîngă mine. Dar dacă oamenii vor să creadă asta… Adevărul e că, atunci cînd lucrăm împreună, sîntem colaboratori.

Ce faceți dacă sînteți blocată din punct de vedere creativ?

Înainte, obișnuiam să fumez o țigară. Acum nu mai fac asta, acum apelez la meditație. Cred că nu mi-a păsat niciodată de țigări doar de dragul de-a fuma. Simțeam nevoia ca țigara să adauge ceva unei scene, să fie relevantă cumva. Înainte, da, mă mai ajutau. Dar nu se mai întîmplă. Acum fac meditație transcendentală și e atît de ușor. Sigur, trebuie să-ți liniștești mintea, și asta cîteodată poate să dureze mai mult, dar odată ce reușești să pătrunzi „în acea stare“, e ca și cum ai scăpa de tot molozul.

De tot zgomotul?

Exact! Și cînd reușești să faci asta, chiar te miri de cît mult zgomot ai tolerat de fapt, fără să fii conștient. Pînă nu te oprești, nu te realizezi. Bine, eu nu am aceeași disciplină ca David, nu fac asta de două ori pe zi, cum face el. Cred că mai degrabă eu folosesc meditația ca pe o armă secretă, apelez la ea doar cînd am probleme să funcționez cum trebuie, să scriu versurile pentru o piesă, de pildă, să mă concentrez pe ceva. Și atunci scot artileria grea. Nu știu de ce nu fac mereu asta, chiar dacă știu cît de bine îmi face. Poate că e vorba de cît de mult mă prețuiesc? Mă prețuiesc suficient încît să-mi fac zilnic acest cadou al meditației? Uneori mă prețuiesc, dar uneori zic: *„Fuck it,* Chrysta Bell, o să suferi“. Deși mă simt mult mai bine de fiecare dată cînd fac meditație, mi se limpezește mintea, lumea pare mai proaspătă. Și chiar o recomand oamenilor.

Ce ați face dacă nu ați fi muzician?

Aș fi un soi de terapeut. Îmi place ideea de a-i face pe oameni să se simtă bine. Dacă aș mai avea încă o viață, aș dezvolta un soi de afacere, în care oamenii vin, se așază și eu pur și simplu le gîdil fața și scalpul.

Dar credeți în ideea că ați fost făcută să fiți muzician, în ideea de destin?

Da, cu siguranță. Niciodată n-am avut un plan B, o alternativă, mereu a fost vorba despre muzică. Mama mea e cîntăreață, tatăl meu vitreg și mama aveau un studio de înregistrări, niciodată n-am vrut altceva. Poate că o secundă am vrut să fiu actriță, după ce-am obținut un rol micuț într-un film, aveam 18 ani. Dar asta a trecut repede, fiindcă după aceea am intrat într-o trupă. Și apoi pentru mine a fost doar muzică, ani la rîndul. E cam ridicol. Cred că majoritatea oamenilor ar fi încercat altceva pînă acum, dacă erau în locul meu. Nu știu dacă răbdarea mea este binecuvîntarea sau blestemul meu, dar mereu am iubit asta atît de mult, că nu mi-a trecut prin cap să fac altceva ce nu iubeam așa de mult.

De ce spuneți că majoritatea oamenilor ar fi încercat altceva?

Majoritatea oamenilor au așteptări rezonabile, realiste de la viață. Eu mereu am fost dispusă să renunț la tot, chiar cînd nu era confortabil sau ușor, sau nu prea avea sens să fac asta. Am sacrificat și siguranța mea, și relații, și starea de bine, probabil. *(rîde)* Niciodată nu mi-a trecut prin cap că ar putea altceva să aibă mai mult sens pentru mine. Întotdeauna am simțit că asta e menirea mea, să fac muzică, și a fost mai important decît orice altceva. Dacă a fost nesăbuință sau genial c-am făcut asta, poate n-o să știu niciodată. Dar iubesc ce fac și sînt o persoană foarte fericită. Am renunțat la multe lucruri, dar am și cîștigat mult din muzică. Sînt foarte recunoscătoare, simt că am cîștigat loteria cosmică fiindcă fac ceea ce fac.

(varianta integrală a interviului poate fi citită pe dilemaveche.ro)

a consemnat
Alexandra NISTOROIU

„Forța sezonului constă în faptul că am construit punți între oameni“

– interviu cu Jean-Jacques GARNIER –

*După ce, vreme de o jumătate de an, cultura română a fost invitată în Franța, sezonul cultural încrucișat îi aduce acum pe creatorii francezi în România. Comisarul francez al sezonului, **Jean-Jacques Garnier**, spune că acoperirea mediatică a evenimentelor culturale a depășit orice așteptări. Marele pariu al acestui program a fost să atingă un public cît mai larg și să ofere o prezență susținută și în afara capitalelor. Și exact asta s-a întîmplat…*

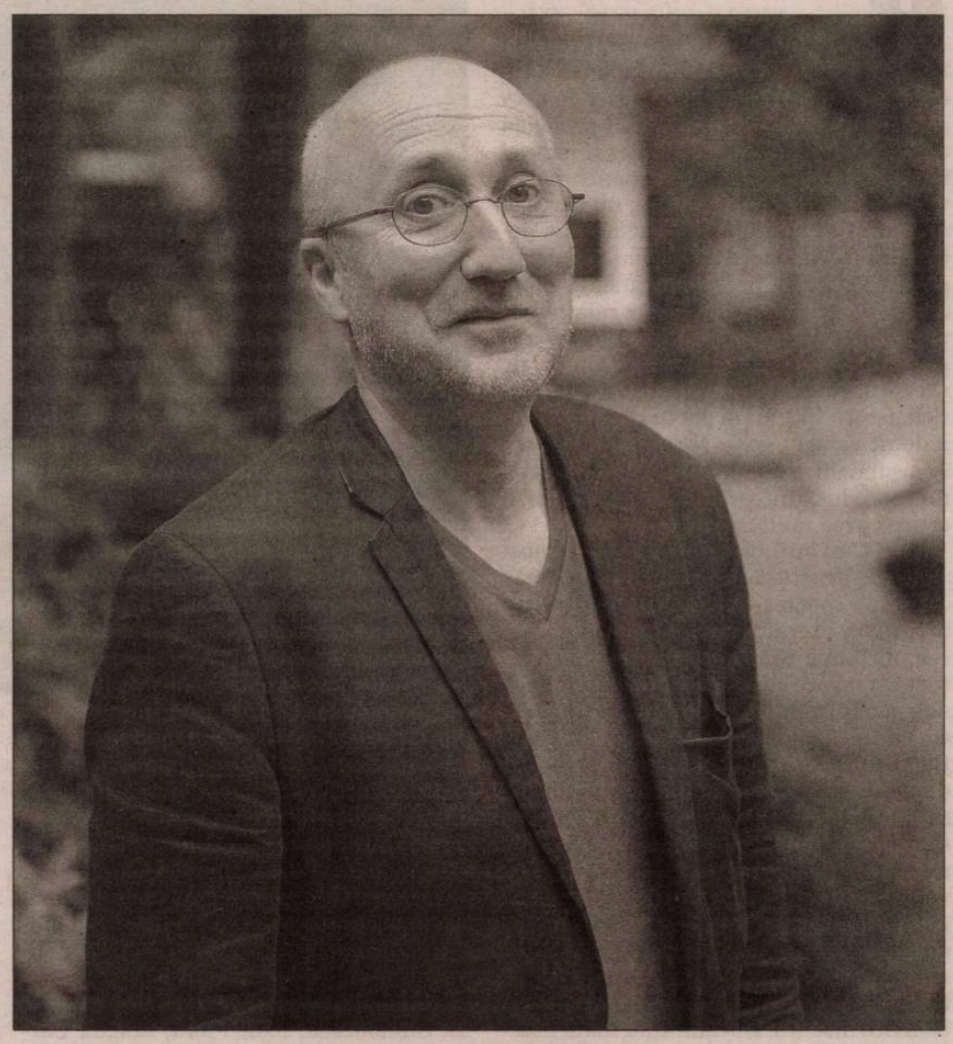

Am reușit să trezim interesul mass-media și, astfel, al publicului, în toate domeniile: concerte, expoziții, spectacole de teatru, întîlniri literare… La toate evenimentele a fost arhiplin. Chiar și la cele de anvergură mai mică sau mai puțin prestigioase. Recent am fost la o întîlnire literară la Paris: a fost atît de multă lume încît unii spectatori au trebuit să stea în picioare, căci nu mai erau locuri. Am reușit, totodată, să aducem publicul pe care îl vizam: între 15 și 35 de ani. Un exemplu grăitor ar fi concertul cu DJ Bog la ambasada României de la Paris. Concertul a fost urmărit online de peste 650.000 de oameni – e o cifră de audiență foarte bună. E, cred, unul dintre cele mai reușite sezoane încrucișate, dintr-o istorie de treizeci de ani. Însă roadele se vor putea culege peste cîțiva ani, căci eficiența acestui efort al diplomației culturale din ambele țări se va măsura în timp, cînd vom vedea în ce măsură vor reuși și se vor intensifica parteneriatele pe care le-am încurajat acum. Sperăm să dăm un nou elan cooperării culturale între cele două țări și să promovăm o apropiere între Franța și România, mai ales în ceea ce privește proiectele culturale. Pentru că ăsta e sensul acestui demers: să găsim interesele comune ale acestor două țări atît de apropiate și în același timp atît de îndepărtate.

„E, cred, unul dintre cele mai reușite sezoane încrucișate, dintr-o istorie de treizeci de ani.“

Cum ați pus la punct această cooperare – mai întîi în Franța, apoi în România?

Am lucrat împreună cu Andrei Țărnea, comisarul sezonului din partea României. Rolul nostru a fost să dăm un suflet acestui sezon, să aflăm în ce direcții vrem să mergem împreună. Și exact asta am și făcut. Am încercat să identificăm cîteva teme comune, apoi locuri în care vrem să fim prezenți. Ne-am întîlnit cu operatorii culturali. Unii au venit din proprie inițiativă spre noi. Pe alții i-am găsit noi. Și, din vorbă-n vorbă, am creionat liniile mari ale acestui sezon. În orice caz, nu am vrut să discutăm de pe pozițiile de directori artistici. Noi nu organizăm nimic. Noi doar mijlocim niște întîlniri și coordonăm echipele. Sigur că ne-am ocupat de comunicare, dar fiecare operator cultural și-a stabilit singur programul. I-am ajutat doar dacă ne-au cerut ajutorul. Atunci cînd un operator francez căuta un partener român într-un anume domeniu, de pildă. Practic, am sprijinit crearea unor binomuri de creație franco-române. Lucrăm de mai bine de doi ani împreună și alături de echipele noastre sîntem în legătură continuă: vorbim zilnic la telefon, punem la punct toate detaliile, e o muncă de organizare uneori dificilă. Dar alegerile sînt făcute, pînă la urmă, de asociațiile culturale și de instituțiile care s-au implicat în acest sezon. Pînă acum, sezonul a arătat că între Franța și România e un evantai foarte larg de evenimente și acțiuni culturale comune, în domenii extrem de variate.

Ați avut surprize sau revelații urmărind aceste evenimente culturale?

Pot să vă spun că am descoperit ceva nou în fiecare zi. Înainte să lucrez la acest sezon, nu știam mare lucru despre România, nu cunoșteam marile personalități ale scenei culturale de aici. Și iată-mă acum, descoperind atîția artiști, muzicieni și autori… Am avut surprize foarte plăcute, momente pe care le anticipasem, căci pregăteam de atîta vreme aceste întîlniri. În același timp, sezonul franco-român a adus în atenția publicului o seamă de creatori români care și-au făcut studiile în Franța, care au rămas aici și care contribuie la viața culturală franceză și care, pentru prima dată, și-au reprezentat public țara de origine. Am văzut, de asemenea, tineri artiști care nu au evoluat niciodată în afara României și care, acum, au putut colabora cu artiști francezi care au preocupări similare. Ca să nu mai vorbim de faptul că sezonul permite colaborări în domenii poate mai nișate, care au nevoie de o promovare specială. De pildă, la festivalul Quais du Polar de la Lyon, dedicat genului *policier*, sînt invitați o seamă de autori români care s-au specializat în acest gen literar – de-abia aștept să-i cunosc. Și tot la Lyon, un micro-festival Zahăr x România, cu muzică de club: mă bucur de concertul Karpov Not Kasparov și de celelalte întîlniri cu DJ-ii români.

„Dincolo de clișee“ – acesta e sloganul pe care l-ați ales pentru a promova sezonul cultural încrucișat. Cum ați ajuns la acest titlu provocator?

Tocmai ideea de a provoca e cheia. Am construit un program care nu are cum să lase publicul indiferent și am vrut ca și sloganul să spună asta, răspicat. Indiferența e tot ce poate fi mai rău într-o relație. Ideea a fost deci să provocăm o reacție și să atragem privirile trecătorilor. Cînd mergi pe culoarele metroului sau cînd te plimbi pe străzi și zărești un afiș banal, nici măcar nu întorci privirea. Noi am vrut un afiș care să apostrofeze, să capteze atenția. Cele două afișe pe care le-am creat – unul e cu cuplul Dracula și Edith Piaf, celălalt cu Maria Tănase și Napoleon – nu te lasă indiferent. Dincolo de vizual, și sloganul a fost primit cu simpatie. Pot să vă spun că, în multe articole de presă, sloganul a fost preluat ca atare. Chiar și în emisiunile radiofonice a fost preluat, fie ca o provocare la interogație, fie ca un îndemn la (re)cunoaștere reciprocă. Chiar și în discursurile oficialilor politici, rostite la vernisaje sau în deschiderea unor evenimente comune, a fost reluat acest mesaj. Dar să știți că lozinca asta e cu dublu tăiș. De pildă, am fost șocat să descopăr care sînt clișeele despre Franța ale tinerilor din România…

„Nu am de ce să ascund asta: cel puțin pentru unii tineri de aici, Franța are o imagine învechită, prăfuită…“

Tocmai! Începînd cu luna aprilie, e rîndul Franței să se prezinte în România. Care credeți că sînt clișeele românilor despre francezi? Și cum puteți schimba această percepție?

Nu am de ce să ascund asta: cel puțin pentru unii tineri de aici, Franța are o imagine învechită, prăfuită, ca și cum ar fi un muzeu tradițional, închistat, imobil… Or, Franța e, de fapt, o țară modernă, bine conectată la restul lumii, foarte la zi în ceea ce privește noile tehnologii etc. Avem creatori de aplicații electronice, producători de jocuri video, ne mișcăm odată cu Internetul. Iar francezii nu sînt, cu toții, aroganți și neprimitori, cum ar lăsa să creadă clișeele, ci, în general, deschiși, dornici să dialogheze cu ceilalți. Vrem să contrazicem și prejudecata – destul de răspîndită printre tinerii români – că franceza nu e o limbă de viitor. Cînd vedem cîte companii franceze sînt în România și ce posibilități oferă în carieră etc., e evident de ce încercăm să corectăm această percepție falsă.

Care sînt cele mai importante momente ale prezenței franceze în România, în cadrul sezonului?

Vom avea, din 9 aprilie, nouă expoziții importante, deschise la Muzeul Național al Literaturii Române, la Muzeul Național de Istorie, la Muzeul Național de Artă Contemporană. Apoi, avem o prezență susținută în cadrul festivalului Spotlight. O programare inedită, chiar și pentru acest festival deja consacrat: vor fi zece instalații franceze, cu Jean-François Zurawik la direcția artistică a festivalului. O prezență puternică a Franței va fi și în cadrul Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, în cadrul căruia am programat peste 40 de spectacole de teatru, arte performative stradale, circ, dans, muzică rock și clasică. Apoi, la festivalurile de la Timișoara, de la Iași… Dar sîntem prezenți și în orașe mai mici, la Suceava, la Baia Mare, la Oradea, la Alba Iulia, la Brașov, Galați, Tulcea. Forța sezonului constă în faptul că am construit punți între oameni.

De cînd s-a adoptat decizia de a face acest sezon Franța-România, s-au schimbat cel puțin cinci miniștri ai Culturii și doi miniștri de Externe. Cum ați putut lucra în acest context politic și administrativ atît de instabil?

Bine, și la noi, în Franța, s-a schimbat președintele în acest interval de timp. Cîtă vreme există voința comună de a realiza acest sezon împreună, orice slujitor al statului, fie că e de partea română, fie că e de partea franceză, are datoria să continue. Au existat momente dificile în ambele echipe. Dar lucrurile trebuie înțelese în ansamblu. Chiar dacă miniștrii se mai schimbă, echipele însărcinate cu misiunea asta rămîn. În Franța, intenția de a realiza acest sezon cultural încrucișat a fost anunțată de președintele François Hollande. Care însă a fost înlocuit, după alegeri, de Emmanuel Macron. Care a reiterat programul atunci cînd a vizitat România, în august 2017. Schimbările la nivel politic înalt sînt mai degrabă epifenomene. Important e ca marile proiecte comune să continue.

a consemnat Matei MARTIN

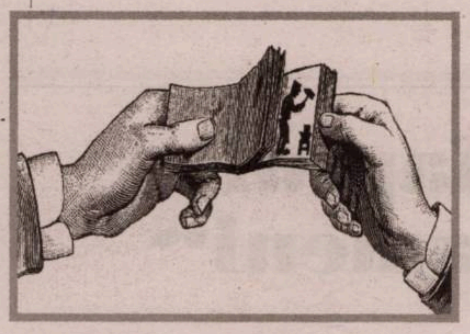

Marius CHIVU

feedbook

Poezia la Centenar

Revista *România literară* publică, în nr. 16/12 aprilie 2019, „O listă canonică: 100 de poeți români în 100 de ani (1918-2018)“, după ce, la începutul anului, alcătuise o astfel de listă și cu 100 de cărți de proză din perioada Centenarului. Cei 35 de critici și istorici literari care au participat la anchetă au votat, de data aceasta, poeți, nu cărți, și i-au aranjat în ordinea cronologică a debutului în volum. „Atragem atenția asupra caracterului presupus canonic al poeților. De aceea, pe listă apar relativ puține nume de poeți care pot fi (sau sînt) promițători, dar nu canonici. Cu unele excepții, rămase din fericire izolate, criticii, istorii literari și poeții consultați au judecat corect“, scrie Nicolae Manolescu în argumentul listei, care ar fi meritat să fie reprodusă integral aici, dacă nu ar fi ocupat prea mult spațiu.

Mai întîi, canonul e o noțiune abstractă care nu poate fi judecată concret decît la timpul trecut: programa literară din manual, exprimarea oficială a canonului, este perfect vetustă și nu are cum să fie altfel decît dacă s-ar modifica la fiecare deceniu. De aceea, ca în cazul oricărei liste sau oricărui top rezultat din mai multe opțiuni individuale, și această „presupusă listă canonică“ propusă de *România literară* este, fatalmente, profund discutabilă. Canonul nu se face cu astfel de liste a căror relevanță este publicistică, cu interes mai degrabă de sociologie literară, căci o astfel de listă este și va rămîne doar un joc de societate literară, o marcă a preferințelor momentului, prilej de lungi și, altfel, benefice discuții. Dovadă stau toate listele și topurile realizate în ultimele decenii în publicistica literară, al căror ecou s-a stins la un moment dat, în ciuda efervescenței stîrnite la apariție, fără a influența în vreun fel programa școlară, rămasă neschimbată, din păcate, de o jumătate de secol. Spre exemplu, pe tot parcursul anului 2000, peste o sută de critici și istorici literari au alcătuit, în revista *Observator cultural,* o listă cu cele mai bune 150 de romane ale literaturii noastre. *Adevărul literar și artistic* a realizat un top al romanului deceniului 2000-2010, iar revista *Corpul T* a publicat, în două numere din anii 2011-2012, topuri care acopereau cei 22 ani de poezie & roman de la Revoluție încoace. *România literară* însăși a realizat, la începutul anilor 2000, un top al celor mai mari zece poeți din literatura noastră. De fiecare dată, rezultatele au fost mai mult sau mai puțin discutabile, deseori surprinzătoare, arătînd, spre exemplu, cum nenumărate opțiuni personale rămîneau uneori paralele cu suma votului final, reieșind o plajă a nominalizărilor mult prea vastă.

O astfel de listă este și va rămîne doar un joc de societate literară.

Această „listă canonică“ (a se reține deopotrivă articolul nehotărît și exprimarea din argument: „caracterul presupus canonic“) de 100 de poeți români din ultima sută de ani, odată ajunsă în malaxorul rețelelor de socializare, a fost făcută praf. S-a remarcat, în primul rînd, aleatoriul cronologiei: anii debutului sînt trecuți greșit în foarte multe cazuri. G. Călinescu, Ion Vinea, Ion Barbu, Tristan Tzara, Gellu Naum, Geo Bogza, Geo Dumitrescu, Ștefan Aug. Doinaș ș.a. n-au debutat în momentul indicat, făcîndu-se confuzie între debutul publicistic, debutul în volum și anul apariției cărții semnificative. S-a remarcat apoi mulțimea poeților care cu greu își mai pot găsi locul pe o listă canonică alcătuită azi: G. Călinescu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Horia Stamatu, Adrian Păunescu ș.a., poeți care nu mai pot fi citiți în afara unui anume context, în general politic. Asta în timp ce s-au făcut, evident, liste cu absenți: Gherasim Luca, Cristian Simionescu, Ioan Flora, Magda Cârneci, Bogdan Ghiu, Mariana Codruț, Daniel Bănulescu, Judith Meszaros, E. Galaicu-Păun, Ruxandra Cesereanu, O. Nimigean, Rodica Draghincescu ș.a. În sfîrșit, s-a glumit mult, și pe bună dreptate, pe seama prezenței unor Gabriel Chifu sau Horia Gârbea, cel care, de altfel, închide lista poeților canonici la Centenar cu două decenii mai devreme.

Și aici aș vedea eu cel mai discutabil aspect: dacă lista Centenarului consemnează aproape o duzină de poeți debutați înainte de 1918 (lucru normal), ea se oprește cu exact 22 de ani mai devreme (lucru curios). Practic, după 1996 nu pare să mai fi apărut nici un poet demn de o astfel de „listă canonică“ – ceea ce e ridicol! Din topul realizat de revista *Corpul T,* nr. 2 / 2012, dedicat exclusiv poeziei scrise după '89, nu se regăsește aici decît un singur poet: Ioan Es. Pop. Iar dacă lista s-ar fi extins pînă în ultimul an al Centenarului, conform topului din *Corpul T,* ar fi trebui să apară nume precum Marius Ianuș, Constantin Acosmei, Radu Vancu, Claudiu Komartin, Dan Sociu sau Dan Coman, poeți care nu sînt nici mai tineri (spre comparație, Ianuș și Coman au 43 de ani, iar Acosmei are 47; or, Labiș murea la 21 de ani, Turcea, la 34, iar Mazilescu, la 42) și care nici n-au scris mai puțin decît o parte dintre poeții prezenți pe lista canonică, dezavantajul lor fiind doar acela că n-au murit sau că opera lor nu are încă confirmarea timpului în măsura în care o au alții. Cu toate astea, oricare dintre acești „tineri“ poeți este mai canonizabil decît Gabriel Chifu și Horia Gârbea, care vor rămîne poeți etern promițători.

„După ridicolul top din revista-fanion a Uniunii Scriitorilor, care își propunea să treacă în revistă poeții canonici ai literaturii române dintre 1918 și 2018, dar pînă la urmă le-a ieșit un talmeș-balmeș ale cărui limite temporale sînt 1908 și 1996, *Poesis internațional* propune o listă alternativă, spre discuție publică, a cărților și a autorilor peste care nu se poate trece între 1901 și 2000. Poezia secolului XX, și atît, nu Centenar, nu moaște sau funcționari trecători ai unei organizații de breaslă. Prin asta dorim să încurajăm o discuție.“ Această postare pe contul de Facebook al *Poesis internațional* – după cum am mai spus și cu alte ocazii: cea mai bună, mai consistentă și mai relevantă revistă literară românească a momentului – este însoțită de o admirabilă listă cu 100 de cărți de poezie (individuale, dar și volume colective), împărțite pe decenii, care au marcat poezia românească în ultimul secol: de la *În grădină* (1903) de Dimitrie Anghel la *Manifest anarhist și alte fracturi* (2000) de Marius Ianuș. Cred că în acești termeni, adică o discuție pe marginea cărților fiecărui deceniu în parte, și nu a numelor, dezbaterea (și nu doar centralizarea unor opțiuni) va fi cu mult mai interesantă și va duce la rezultate mai relevante în chestiunea canonului poetic. Inclusiv din punctul de vedere al reprezentării de gen, lista *Poesis internațional* fiind mult mai echilibrată.

În concluzie, importanța acestei „Liste canonice: 100 de poeți români în 100 de ani (1918-2018)“ rezidă, deocamdată, în lista alternativă propusă de *Poesis internațional,* urmînd a se vedea cum și în ce măsură se vor desfășura discuțiile de aici încolo. Pentru că o astfel de listă este sau ar trebui să fie un proiect deschis și în mișcare, cu ieșiri și intrări continue. Precum canonul.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 APRILIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Un yankeu la curtea regelui Ferdinand

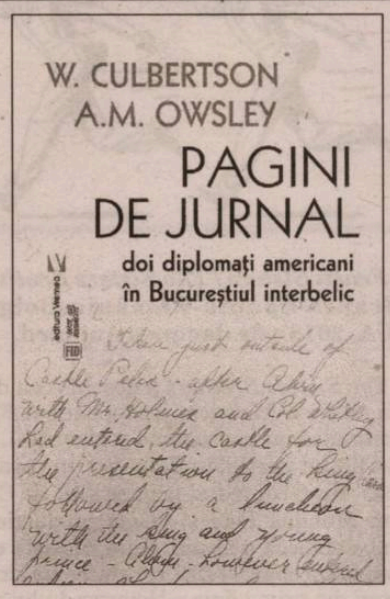

● **W. Culbertson, A.M. Owsley, *Pagini de jurnal. Doi diplomați americani în Bucureștiul interbelic*, Editura Vremea, București, 2018.**

William Culbertson a stat relativ puțin în România, dar suficient pentru a da o imagine destul de fidelă a țării din ultimii ani de domnie ai regelui Ferdinand. Trimis ca ambasador al Statelor Unite la București, Culbertson a fost interesat mai mult de experiența personală și culturală a misiunii sale decît de cea diplomatică. O dovedește jurnalul lui, care, după „debrifarea" necesară în acest caz – e vorba totuși de un american cu convingeri antimonarhiste și anticlericale evidente –, rămîne plin de observații proaspete și valide.

Văzînd cum țăranii își sfințesc medicamentele primite de la doctor, el spune: „În România, preotul este încă un vraci".

Notele lui Culbertson țin de mai multe registre: minorități, moravuri, expresii ale religiozității. Spre deosebire de România postbelică, România regilor a fost un conglomerat de etnii și credințe. Culbertson l-a experimentat prin călătoriile sale din deceniul al treilea al secolului trecut în Basarabia, Dobrogea, Bucovina, Banat și Ardeal. A remarcat prezența insistentă a evreilor. „În aproape fiecare oraș (din Basarabia) în care am fost, evreii constituie jumătate din populație." În zona Tighinei a dat de Șaba, „o colonie elvețiană adusă aici de țarul rus în 1821". A vorbit despre bulgarii care au venit în Basarabia ca să scape de persecuția turcească și de obligația de a deveni musulmani. Au reușit să rămînă creștini, dar „cu Biblia tradusă în turcă". Tot la nord de Deltă, ambasadorul a întîlnit o minoritate germană, refugiată aici după războaiele napoleoniene și în urma încurajărilor împărătesei Ecaterina a Rusiei. Germanii fac notă aparte, cu satele lor „ostentativ mai răsărite". „În cei 17 kilometri de la Tatar-Bunar la Sărata se poate vedea neșansa raselor în civilizație. Fiecare are același mediu și, cel puțin inițial, o șansă egală. Germanii au arătat ce pot face inteligența și munca serioasă aici. În casa de la Sărata (la Herr și Frau Gottlieb Rüb) era chiar un frigider", a consemnat el.

Vaselina strămoșească

Culbertson e fascinat și de expresiile religioase întîlnite. Evreii de pe Siret folosesc un fir întins pe străzi *(juden-draht)* care le menține aparența nepărăsirii casei în timpul Sabatului. Lipovenii de la Fîntîna Albă, pentru că nu au voie să bea, „mănîncă alcoolul cu lingura". „Se pare că nu e om care să nu vrea să își înșele Dumnezeul!", exclamă Culbertson. La biserica Sf. Gheorghe din Suceava „au un sfînt stafidit într-o cutie", iar bărbații „fac plecăciuni în fața icoanelor". „Dacă România ar cheltui pe poduri etc. o parte din banii pe care îi cheltuiește pe biserici, țărănimea s-ar apropia de confortul minim la care are dreptul un popor." Văzînd cum țăranii își sfințesc medicamentele primite de la doctor, el spune: „În România, preotul este încă un vraci".

Experiența întîlnirilor cu regina Maria nu îl ajută pe Culbertson să își atenueze opiniile antimonarhiste. „De cîte ori o văd pe regină mă simt ca și cum e pe cale să îmi ceară un împrumut sau un cadou." Consemnează că „relațiile neobișnuite" ale prințului Știrbei cu regina „sînt acum publice". „Carol, se spune, ar fi poreclit-o pe Ileana «Știrbita» – o aluzie la paternitatea ei." Întîlnește pe Bistrița un convoi de bușteni „de pe domeniul regelui". „Regele, afacerist", a notat, lapidar și ironic. Meditînd în contextul unei întîlniri cu familia regală a Greciei, aflată în bejenie la București, ambasadorul opinează că revoluția rusă „a degenerat în cruzime", dar a fost, „poate, singurul mod de a distruge orgoliul întronat, aroganța, corupția și disprețul pentru orice fel de dreptate socială și politică".

Culbertson arată că, în Europa, „democrația nu mai e în siguranță". Cuvinte profetice, care și-au găsit confirmarea peste numai 15 ani și în România. Iar notele sale privind moravurile politice și sociale din țară par să-și mențină actualitatea. „Factorul uman e cea mai serioasă problemă la Roșia Montană. Există în sat persoane care cumpără de la muncitorul care fură, și vînd la rîndul lor altora care, spune directorul Adolf Sieber, au relații influente la București." În altă parte: „Omul de afaceri Henry Ulen e aici pentru un contract cu Bucureștiul. Unul dintre românii care îl ajută a spus că «a dat cu vaselină» ca să înlăture opoziția". Episodul guvernantelor e și el emblematic: „Iarna trecută, lady Dering (soția ambasadorului britanic) a vrut să dea o petrecere pentru guvernantele din colonia britanică. Nu a fost un succes pentru că guvernantele care aveau grijă de copii ziua nu au vrut să se asocieze cu guvernantele care duc copiii la culcare". Culbertson încheie profesoral: „Incidentul relevă caracteristicile societății bucureștene, de la guvernante în sus".

PUBLICITATE

DILEMA VECHE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.

Lucru pe care ți-l propunem și noi prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA** la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

Andreea VLAD
dilematograf

Duhul aurului

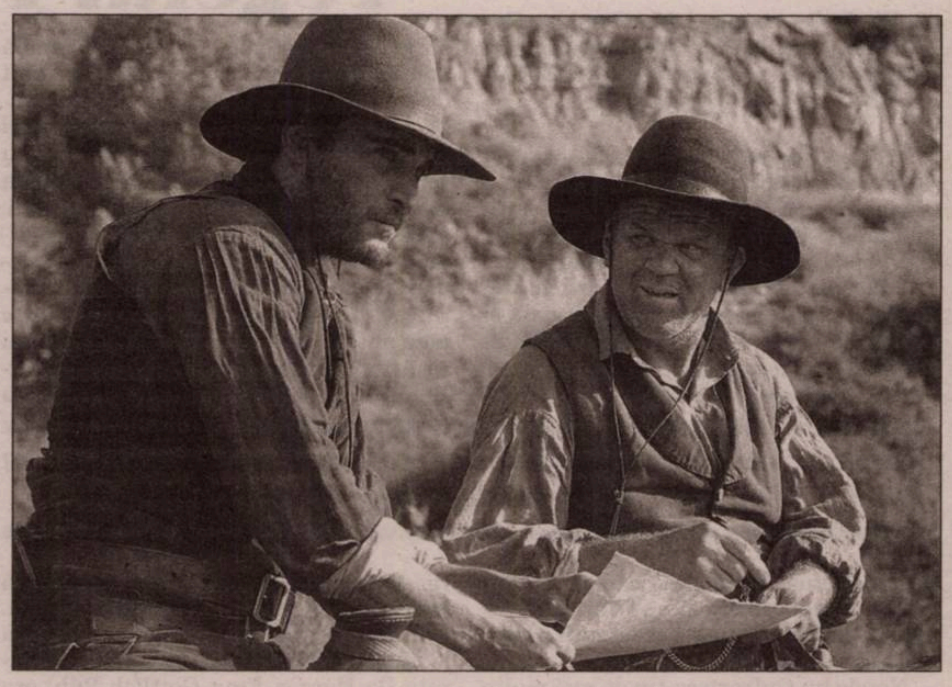

● ***Frații Sisters / The Sisters Brothers* (Franța-Spania-România-Belgia-SUA, 2018), de Jacques Audiard.**

The Sisters Brothers a deschis cea de-a 3-a ediție a American Independent Film Festival chiar în prezența regizorului, și a fost filmat parțial în România, în vara lui 2017, fiind coprodus, printre alții, de Cristian Mungiu. Este și prima producție în limba engleză a unuia dintre cineaștii contemporani emblematici, care lucrează aici cu actori din prima linie a Hollywood-ului precum Joaquin Phoenix (cel mai în formă actor american al momentului), John C. Reilly sau Jake Gyllenhaal.

Ca în mai toate filmele lui Jacques Audiard, și acesta rescrie într-un fel genul abordat, fără să fie totuși inovator la nivel formal, ci mai degrabă ca tonalitate emoțională. Așadar, formula unui western în stilul clasic american *à la* John Ford sau Howard Hawks este o premisă înșelătoare, mai apropiată stilistic fiind, pînă la un punct, de melajul de absurd, umor negru și reflecție amară din *Balada lui Buster Scruggs* a fraților Coen, cu care *The Sisters Brothers* a fost în competiție la Veneția, în 2018, unde a cîștigat Leul de Argint pentru regie. Miza peliculei nu este atît dramatismul traiectoriei epice a celor doi frați protagoniști, deși foarte prezent de la primul la ultimul cadru, ci acea ferocitate uneori tandră a relațiilor interumane care îi este o marcă proprie regizorului francez, fie că este vorba de drumul inițiatic al unui tînăr delincvent arab intrat în închisoare din *Un profet* (2009) (poate cel mai bun film al său), confruntarea unui fost combatant tamil cu un univers al crimei diferit de cel de care fugise din țara de origine în *Dheepan* (Palme d'Or la ediția din 2015) sau rescrierea unei povești de dragoste în urma unui accident de muncă ce o mutilează pe Stéphanie, eroina interpretată de Marion Cotillard în *Rugină și oase* (2012), filmul cu cel mai mare succes comercial al francezului.

Tandemul format din doi frați, doi criminali plătiți, Eli (John C. Reilly) și Charlie (Joaquin Phoenix), desigur bravi și simpatici, cu veleități de filosofi ai răului, ca în orice film de gen, este pivotul în jurul căruia se dezvoltă o intrigă relativ simplă, însă cu răsturnări de situație. Fiindcă, deși ocupă un plan secund în scenariu, un alt cuplu format din Hermann Kermit Warm (Riz Ahmed), un om de știință care a descoperit o metodă revoluționară de a extrage aurul din apă, și inteligentul și rafinatul detectiv John Morris (Jake Gyllenhaal) deturnează picarescul spre un strat ceva mai profund. Era epoca în care Goana după aur se impregna de ideile utopice ale unor socialiști ca Saint-Simon și Fourier, care pledau pentru un progresism social care îl captivează pe Warm. El visează să întemeieze în Dallas un falanster, ca instituție care să redea omului perfecțiunea sa originară.

Cei doi frați Sisters sînt total complementari: Eli este amabil și sufletist, visează la o fericire domestică și îl veghează din umbră pe Charlie, care este un lider înnăscut, dominator, impulsiv și sălbatic ca stihiile naturii. Frații pornesc, angajați de un misterios comandor (Rutger Hauer), pe urmele lui Warm și Morris, care văd în armonie o lege fundamentală a universului, ce îl poate reapropia de om de inocența pierdută („Nu avem altă opțiune", crede Warm). O provocare pentru cea mai bună dintre lumile posibile, cum este și cea din *The Sisters Brothers,* unde aviditatea pare totuși mai apropiată organic de natura umană decît generozitatea. Vraja aurului a captivat umanitatea încă de la antici și alchimiști, care visau să prindă esența tezaurului galben în misterioasele lor formule și alambicuri („A face aur va fi într-o zi la fel de ușor ca a sufla sticla. Tot rozînd cu dinții coaja lucrurilor, o să ajungem să găsim pricina tainică a afinităților și a dezacordurilor", spune Zenon, medicul, alchimistul și filosoful din romanul lui Marguerite Yourcenar *Piatra filosofală,* cu cîteva secole anterior istoricei Goane după aur). Jacques Audiard nu merge atît de departe, nici nu își propune, însă amestecul de magie, splendoare, transcendent și cruzime transformă simbolic pepitele sale de aur și irizațiile lor incantatorii, de știmă a apelor, în tot atîtea jaloane ale caracterului eroilor, spre o deplină devenire spirituală, ca mai toți protagoniștii filmelor sale.

Interpretarea puternică a tuturor actorilor (o surpriză fiind Riz Ahmed în rolul lui Warm), alături de dialogurile vii, pline de umor sau, dimpotrivă, de o discretă melancolie, rigoarea vizuală, ritmul narativ și o anumită finețe regizorală vizibilă inclusiv în detalii transformă *The Sisters Brothers* într-un film agreabil prin sine însuși, fără să vrea să epateze. Bonus: o secvență finală superbă, realizată într-un singur plan (cu toate că există o discretă tăietură de montaj – a recunoscut regizorul la București –, ea este însă insesizabilă pentru ochiul prins în acel puzzle vizual).

Scenariul este o adaptare a romanului lui Patrick DeWitt și l-a cucerit pe Audiard prin amestecul de epic, tragic și umor. „Am vrut să fac un basm, eu nu am făcut un western, fiindcă nu am neapărat legitimitatea culturală de a face un western. Prin urmare, am abordat lucrurile diferit – este un film de epocă, este o poveste." Omagiu adus prieteniei, solidarității umane și forței legăturilor de sînge, dar și forței idealurilor, filmul a fost dedicat de regizor fratelui său. *The Sisters Brothers* rulează pe ecranele din toată țara din 18 aprilie.

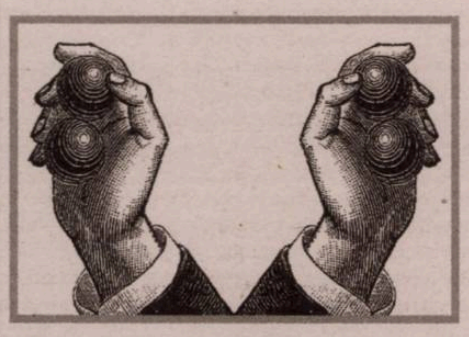

Paul BREAZU
audio și n-am cuvinte

Un chitarist din Agadez

● **Mdou Moctar, *Ilana: The Creator,* Sahel Sounds, 2019.**

În 2010, o casetă audio lansată de, pe atunci, o minusculă casă de discuri din Portland, Oregon, numită Sahel Sounds, indexa un fenomen interesant: în plină revoluție tehnologică, cuplată cu apariția Internetului de mare viteză, a *smartphone*-urilor și a tabletelor, în Africa sahariană – și, în general, pe aproape tot continentul – telefoanele mobile din generațiile mai vechi erau suportul esențial în schimbul de informație și de fișiere. *Music for Saharan Cellphones, release*-ul de care aminteam, compilat de Christopher Kirkley, aduna 13 piese ale unor muzicieni din vestul Africii, piese pe care americanul le-a colectat de pe SIM-urile telefoanelor unor „distribuitori" de muzică locală din Mali, Niger sau Mauritania. Caseta aceea, urmată, în anul 2011, de alte două volume, devenea o scanare a muzicii contemporane tuarege, prin, de exemplu, Tinariwen, un grup malian înființat în 1979, care avea la momentul acela o faimă internațională deja consistentă, sau prin Koudede, un faimos chitarist din Agadez (Niger), membru al Group Inerane, mort, din nefericire, într-un accident de mașină în 2012. Dacă unele dintre aceste nume trecuseră înainte de *Music for Saharan Cellphones* și prin compilații lansate de un alt *label* american, cunoscut ca actor important în aria unui termen controversat precum *world music,* Sublime Frequencies, seria editată de Sahel Sounds, impunea și un tînăr artist din noua generație.

Mdou Moctar, pe numele adevărat Mahamadou Souleymane, vine din Niger și este unul dintre muzicienii deveniți faimoși în cultura rețelelor de schimb prin intermediul telefoanelor mobile și al cardurilor de memorie. Născut în 1986, el este unul dintre primii muzicieni tuaregi de confluență, plasînd în muzica locală de nuntă influențe diverse, venite din muzica occidentală și din alte zone muzicale africane. El devine, la cîțiva ani după apariția pe *Music for Saharan Cellphones,* eroul primului lungmetraj vorbit într-un dialect tuareg, *Akounak Tedalat Taha Tazoughai* – într-o traducere liberă, *Rain the Color of Blue with a Little Red in It* –, povestea succesului unui muzician local, și lansează, prin aceeași casă Sahel Sounds, patru albume, unul din concert, două cu înregistrări mai vechi și unul înregistrat într-un studio: *Afelan,* în anul 2013, *Anar* (2014), *Sousoume Tamachek* (2017) și *Ilana: The Creator* (2019).

Dacă primele dintre ele captează spiritul locului, prin *lo-fism,* uzul masiv al *Auto-tune*-ului și al instrumentelor de ritm tradiționale, *Ilana*, cel mai nou LP al lui Mdou Moctar, actează într-o ramă de producție occidentală atît prin prezența unor Michael Coltun și Christopher Kirkley, cît și, mai ales, prin cea a unui inginer de sunet precum Chris Koltay (Black Milk, Electric Six, Akron/Family). Iar acest lucru face ca muzica artistului african să se conecteze la „formulă". Din fericire, ea nu devine și „formulată", date fiind *sound*-ul, hipnoza și perspectiva – „Nu știu exact ce este rock-ul. Pur și simplu cînt în stilul meu", spunea el într-un interviu recent – pe care Mdou Moctar însuși le atașează albumului.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

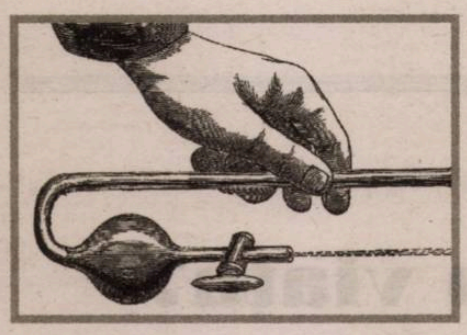

Oana STOICA

rosencrantz & co

Radical din depresie

● *Proof* de David Auburn, traducerea: Anna Maria Popa, Costin Manoliu, regia: Andrei și Andreea Grosu, scenografia: Vladimir Turturică, *light design:* Dragoș Mărgineanu. Cu: Marian Râlea, Dana Rogoz, Ionuț Vișan, Florentina Țilea. Unteatru.

Recompensată cu premiile Pulitzer și Tony în 2001, piesa americanului David Auburn, *Proof,* cunoscută datorită ecranizării lui John Madden (2005), cu Anthony Hopkins și Gwyneth Paltrow (Madden și Paltrow au creat întîi un spectacol, în 2002), pornește de la o realitate: linia subțire dintre genialitate și nebunie. Asemeni lui John Forbes Nash, matematicianul (real) schizofrenic portretizat în *A Beautiful Mind,* personajul ficțional din *Proof,* tot un matematician excepțional, suferă de o boală psihică (demență). Locuind împreună cu fiica sa cea mică, Catherine, care, deși îi moștenește talentul și inteligența, își abandonează studiile pentru a-l îngriji, el se stinge, lăsînd în urmă haos: o fiică speriată de posibila moștenire maladivă, o altă fiică, Claire, interesată de moștenirea materială, un fost student, Hal, preocupat de moștenirea științifică. Dar ceea ce se află în centrul atenției în acest text îmi pare a avea legătură mai degrabă cu familia decît cu matematica: relația dintre părinți și copii, dificultatea de a îngriji un părinte bolnav (psihic), vulnerabilizarea îngrijitorului prin „contaminarea" îndelungată cu bolnavul, modul în care sarcinile se împart în generația copiilor – cine pleacă și cine rămîne acasă –, avînd drept consecință stabilirea (dez)echilibrului de putere între ei.

Titlul, *Proof,* ambivalent ca sens (dovadă/demonstrație), face referire la dificultatea de a proba cui aparține o teorie matematică, tatălui sau fiicei. Dar miza nu este polițistă, ci psihologică, prin deconstruirea fundamentelor care alimentează (ne)încrederea personajelor unele în altele (din acest motiv nu există o dezlegare clară a engmei). De la un punct încolo, Catherine este înconjurată doar de îndoiala apropiaților față de inteligența ei și sănătatea sa mentală. Dar ceea ce o dărîmă nu este (doar) suspiciunea celorlalți că ea este fragilă psihic, ci neîncrederea ei în sine. Căci îndelunga claustrare cu tatăl bolnav a dereglat-o, i-a schimbat perspectiva asupra lumii exterioare și asupra sinelui. Reperele se modifică, realitatea lui Catherine diferă de realitatea obiectivă pentru că universul în care ea a trăit ani de zile este diferit de cel obiectiv. Nu înseamnă că simțurile sale dau rateuri, ci că percepția ei este afectată de experiența traumatizantă prin care a trecut. Dar cînd această percepție este invalidată de cei din jur, lucrurile scapă de sub control.

Spectacolul regizat de Andrei și Andreea Grosu lasă textul în prim plan, construind puțin în jurul lui: un interior auster – o masă cu două scaune –, într-un decupaj ca un cadru de tablou tridimensional (scenograf: Vladimir Turturică), cîteva lumini geometrice precum un triunghi care înconjoară posibila idilă între Catherine și Hal *(light design:* Dragoș Mărgineanu) și conexiuni filmice între scene, cu personaje care „se preling" dintr-o scenă în alta. Accentul cade pe personaje și pe relații. Catherine este fragilă, dar nu psihic, ci emoțional. Își iubește tatăl nu doar dintr-un sentiment filial, ci și cu admirația ucenicului față de maestru. Pe ei doi îi unește matematica, nu doar familia. Iar în familie, Catherine întrupează o tipologie, cea a copilului care renunță la sine pentru a avea grijă de părinți. Dana Rogoz este surprinzătoare în acest rol pentru că joacă la antipodul imaginii sale publice, cu parcimonie de mijloace, fără patetism, mereu sub presiune, gata să cedeze. Ea face un personaj anxios, agresat de boala tatălui, de abandonul surorii mai mari, de renunțarea la propriile aspirații. E interesant faptul că tatăl este interpretat de Marian Râlea, recompunîndu-se astfel cuplul Abramburica-Magicianul, dar în alt registru, dramatic, ca discipol/fiică – maestru/tată, o solidaritate dată deopotrivă de dragostea pentru matematică și de gestionarea bolii mentale, pentru care e nevoie de amîndoi. Dacă Marian Râlea tranformă fragilitatea maladivă a tatălui în tandrețe, Dana Rogoz face vulnerabilitatea autodistructivă. Ce o înfrînge (parțial) pe Catherine este neîncrederea celorlalți în inteligența ei, astfel că personajul pare să abandoneze voluntar lupta pentru propria independență atunci cînd îi este contestată paternitatea demonstrației.

Catherine întrupează o tipologie, cea a copilului care renunță la sine pentru a avea grijă de părinți.

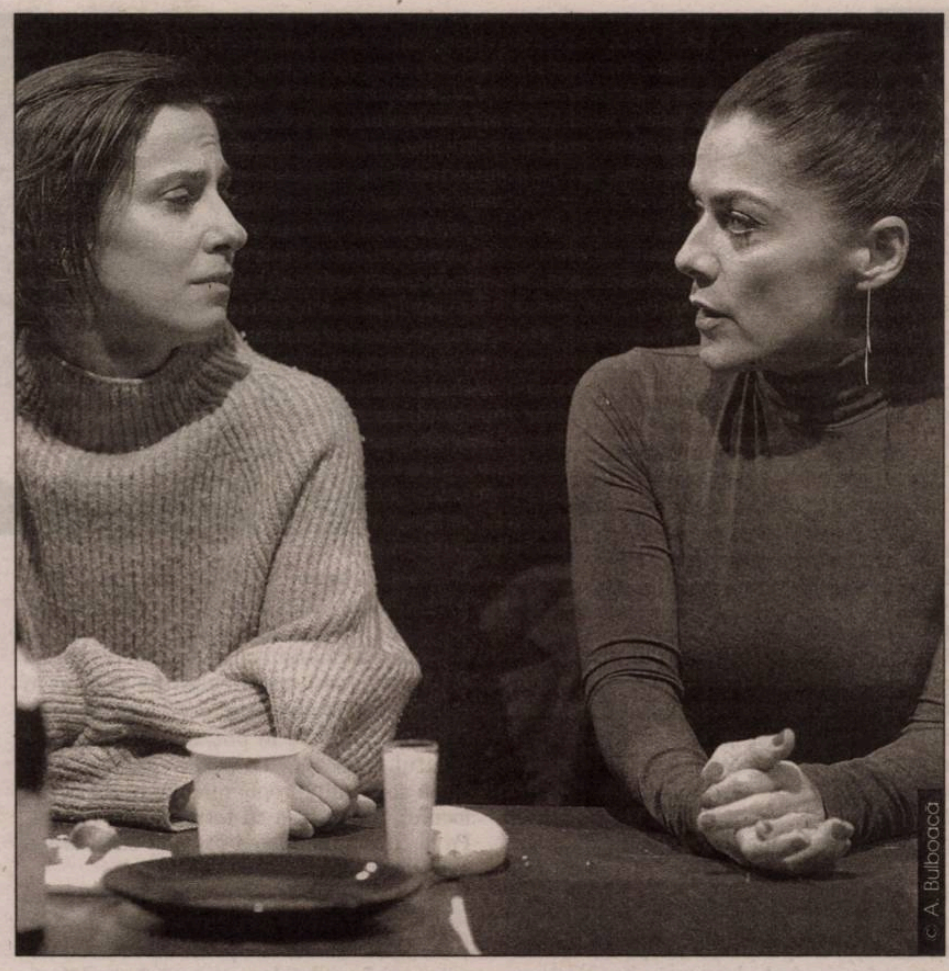

© A. Bulboacă

Prin contrast, sora ei, Claire, este construită pe modelul învingătorului: pleacă de acasă, urmîndu-și drumul, și se întoarce pentru a-și revendica moștenirea. Apare aici un tipar (cu potențial conflictual) al relațiilor dintre frați, în care cei care rămîn acasă devin, într-un fel, victimele celor care pleacă. Căci pentru cel ce pleacă, „acasă" se poate restrînge la bunuri materiale vandabile, în timp ce acela care rămîne poate avea o perspectivă emoțională, mai ales față de locuință, care reprezintă și identitatea sa locativă. E o situație valabilă pentru acest text, dar și pentru altele – să ne amintim că, la Cehov, Raneyskaia vine de la Paris ca să vîndă livada de vișini, fără să țină cont de Masa, iar Serebriakov intenționează, fără să reușească, să vîndă moșia lui Vanea, care îi asigură banii pentru viața la Moscova. În *Proof,* Claire pleacă la New York, de unde trimite bani acasă, pe care dorește să-i recupereze prin vînzarea casei. Pragmatismul ei este manipulator – se poate intui și umbra unui iubit autoritar și hrăpăreț –, dar Florentina Țilea face o Claire ceva mai umană decît apare în text, rezonabilă, chiar stîngace în defazajul ei față de realitatea de acasă, cu bune intenții (grija pentru sănătatea surorii sale e reală), dar care nu ezită să devină inflexibilă cînd ia decizii. Ionuț Vișan face din Hal cel mai relaxat personaj, pe care contactul cu universul acesta un pic cîș, în care trăiesc profesorul și fiica lui, îl face curios, fără să îl sperie. O jumătate de poveste de dragoste cu Catherine nu îl transformă însă în susținătorul ei, iar asta îi dă fetei lovitura de grație. *Proof* este un text despre complicate relații de familie și despre cum, în viață, ca și în matematică, variabilele au un rol determinant.

© A. Bulboacă

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

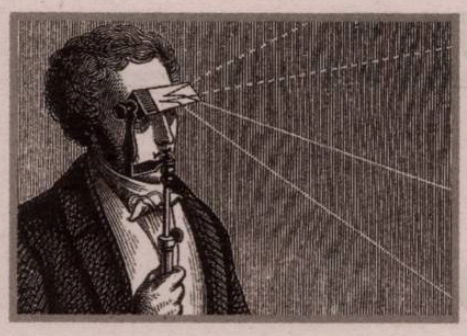

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

„Ce cale voi urma în viață?“

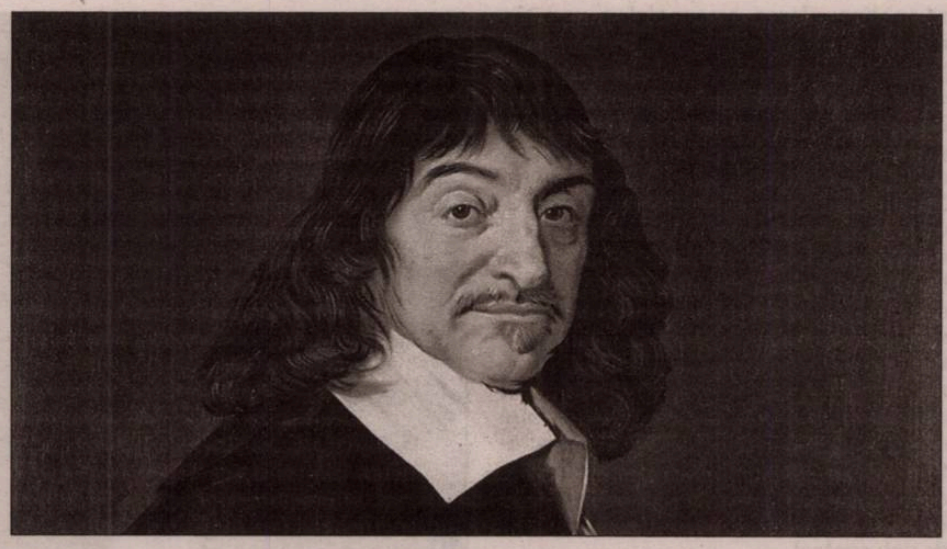

Totul anunța noaptea ce va să vină, schimonoselile, scălîmbăielile acelor figuri despre care pe urmă nu va putea spune cît erau fruct al imaginației sale și cît zaț istovit al zilei deja isprăvite. Nu era timp de pierdut, însă el nu avea de unde să știe. Cum ai putea ști ce îți pune la cale partea ascunsă, cealaltă, mereu întrezărită, împinsă cu forța la loc de lumină? Sus, pe cerul de noiembrie, la fel de lipsit de sens ca întotdeauna, soarele își urma cursul fără să-i pese. René nu făcea decît să existe. Era deja mult. Era deja totul.

Avea să-și petreacă ziua închis în cămăruța pe care o luase pe veresie de la un țăran, cuibărită pe cîmpuri, departe de lumea înlănțuită, lîngă zidurile de apărare ale micului Neuburg an der Donau. O împărțea cu o sobă în care ardeau vreascuri uitate. Urma să fie o zi pierdută în meditații. O zi cîștigată. Cu două înainte, făcea încă parte din armata ducelui Maximilian de Bavaria. Diminețile, pe cîmpul de bătălie cărările dintre corturi se încrucișau, nu știa niciodată încotro să o ia, pe unde s-apuce. Dar, cum avea să își amintească pe urmă, în acea dimineață anume, după ce își scosese prin crăpătura materialului nasul și, încet-încet, întregul său trup de vlăjgan, a fost obligat să schimbe în ultimul moment direcția spre stînga pentru a se îndrepta spre fîntînă, deoarece din dreapta veneau pîlcuri de oșteni mai adormiți decît el, dornici să se învioreze cu cîte un pumn de apă rece ca gheața. Cînd au ajuns în dreptul lui, a simțit un vînt impetuos împingîndu-l imperios pe la spate, mai să-l ia pe sus. Imediat, și-a dat seama că, din sens opus, îi trecuse prin față un cunoscut pe care nu-l salutase, într-atît de zorit fusese marșul coloanei. Ar fi vrut să se-ntoarcă, să-l urmărească pe băiatul în zale, care probabil deja încercase răcoarea păstrată noaptea în puț, dar vîntul acela, avîntul bărbaților cu sexele încă umflate după somnul pe rogojinile aspre îl țintuia locului, îl smulgea cu totul înspre fîntînă. Pe al cărei ghizd avea să șadă ostoindu-și amarnica sete.

Sîntem pe 10 noiembrie 1619. La cei 23 de ani ai săi, René, pe numele său Descartes, poate că ar avea nevoie mai degrabă de un trup culcat alături, nu de un cuptor mut, în stare cu greu să trosnească, la intervale neregulate, întocmai ca un mascul ostenit în călduri. Asta nu îl împiedică să se culce plin de entuziasm. Afară, pe coclauri, bavarezii anunță ziua Sfîntului Martin de Tours milostivul, sărbătoare agrară ce marca însămînțarea grîului de toamnă, un fel de Halloween pe rit vechi. La fel ca în fiecare an, serbările au început în ajun, cu focuri trosnind greu pe malurile apelor, acele „Martinsfeuer“ al căror sunet un om adormit nu îl poate distinge, copii cu torțe pe ulițe după lăsarea întunericului, cîntînd.

Așa-numitul Martin din Tours fusese un soldat roman creștinat ca adult și devenit episcop într-un oraș francez. Cea mai faimoasă legendă cu privire la persoana lui spune că, odată, în timpul unei furtuni de zăpadă, și-a tăiat pelerina în jumătate ca s-o împartă cu un cerșetor, salvîndu-l astfel de frig. Adormind, l-a visat pe Iisus, care purta jumătatea mantalei și se întreținea cu îngerii: „Uite-l pe Martin, soldatul roman pe care l-am botezat; el m-a îmbrăcat“.

Furîndu-l somnul, René simte o slăbiciune în partea dreaptă, undeva sub coaste. Pentru a putea continua în direcția spre care îl duc pașii, cel puțin acolo unde i se părea că vrea să ajungă, e nevoit să treacă pe partea stîngă, în timp ce înaintea ochilor minții i se ivesc niște figuri fantomatice și un vînt impetuos îl poartă imperios într-un fel de vîrtej, interpretat pe urmă ca fiind geniul cel rău. Dîndu-și seama că trecuse pe lîngă un cunoscut fără să îl salute, îi vine să se întoarcă, se vede respins de vîntul puternic venit în rafale, trezit, simte durerea, îi pare c-aude un zgomot mai ascuțit, îl ia drept fulger, cu ochi deschiși în beznă zărește scîntei răspîndite prin încăpere. Adoarme la loc, apar niște cărți misterioase pe masă, un dicționar dispare și reapare, culegerea de poezii din care se chinuie să citească un vers în latină, „Ce cale voi urma în viață“, incipitul idilei a 15-a de Ausonius, bărbatul necunoscut citindu-i formula, un *„Est et non“* făcut apoi nevăzut împreună cu tomurile, începe să se cam îndoiască de realitatea celor închipuite, își dă seama, de fapt visează, devine lucid, își comentează instantaneu visul, înainte ca somnul să-l lase. Visez, deci gîndesc. Interpretează totul ca semn de dincolo. Un spirit divin îi revelase o nouă știință, căutarea adevărului, în a cărui religie se va considera botezat, la fel ca Sfîntul Martin. A doua zi, René pune bazele geometriei analitice și vede născîndu-i-se în spirit germenii aplicării unei metode matematice. Cui? Filosofiei.

Peste patru veacuri, se va spune că, în plin secol baroc, un filosof visează. Că ironia face ca meditația carteziană să fi fost inspirată de o serie de trei vise din noaptea de 10 spre 11 noiembrie 1619. Fapt e că tînărul René le-a notat într-un fel de jurnal, văzînd în ele niște semnale care inaugurau vocația sa raționalistă. Chiar dacă manuscrisul original, intitulat *Olympica* (drumul către Olimp sau calea spre cunoaștere), s-a pierdut, iar autorul lor n-a mai vorbit niciodată despre acest subiect, ca și cum ar fi fost vorba despre ceva rușinos pentru spiritul său, biograful Adrien Baillet (în *La vie de M. Descartes,* 1691 – cartea a II-a, capitolul 1, din care semnatarul acestor rînduri s-a inspirat copios) le-a păstrat pentru posteritate. Dacă primele două pot fi considerate niște coșmaruri (întîiul, inclusiv postural, provocat de poziția corpului în somn), cel de-al treilea se dovedește un mare vis lucid, comentat chiar în timp ce se derulează. Visătorul devine conștient de starea sa (intra)onirică, aducătoare de certitudine. Paradoxul face ca tocmai în haosul existenței sale nocturne să fi găsit părintele raționalismului determinarea de a se avînta într-una din cele mai ambițioase aventuri ale minții umane. Ca într-un vis bun.

***Laurențiu Malomfălean** este scriitor și critic literar.*

Publicitate

adevărul își prezintă

Procesul lui Iisus.
Mărturii și documente

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + carte 15 lei

De luni, 22 aprilie

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Ultima vizită

Unele case ajung la finalul vieții și sînt demolate. Puține și-o reîncep, într-o formă nouă, mai confortabilă, mai adaptată zilelor noastre. În ambele situații este necesară vizita specialiștilor, pentru întocmirea documentațiilor necesare. Este ultima vizită înainte de desființare sau remodelare. Se deschid, cu această ocazie, case vechi care au stat închise cu anii; aerul din ele este stătut, praful netulburat. Oamenii lasă în urmă tot ce nu le este folositor, tot ce nu pot sau nu vor să ia cu ei...

Am cunoscut un muncitor care avea o colecție întreagă de obiecte de artă găsite pe după sobele caselor pe care le demolase: sfeșnice din alamă, farfurioare și mileuri, căzute cine știe cînd în spații greu accesibile. În garajul din curte improvizase un mic muzeu cu vînzare. Într-o firidă cotită, cineva a găsit o cutie de cartușe din al Doilea Război Mondial și a trebuit să dea declarații lungi și anevoioase la poliție cu privire la regimul armelor și munițiilor. Într-un hotel de la 1900 am găsit, în sertarele decrepitelor noptiere, Biblii, și am luat una cu mine, chit că era în germană. Proprietarul unei case de la 1911, care tocmai o vînduse în cadrul unei tranzacții profitabile, avea obligația contractuală să o golească în termen de trei zile de mobila făcută pe comandă prin anii '30. Servanta cu mînere și coloane din alamă, biblioteca cu ușile zornăind de cristale, oglinda rotundă imensă, masa și scaunele, dormitorul, toate trebuiau evacuate, iar proprietarul ar fi vrut să le doneze cuiva care să le poată demonta profesionist, transporta, recondiționa minimal și folosi în continuare. Nu le-a vrut nimeni, așa încît, după cele trei zile, au venit cîțiva zdrahoni cu rîngi, au mărunțit și au încărcat mobila în remorcă.

Casele vechi înmagazinează incredibil de multe obiecte perfect inutile, care și-au trăit traiul și acum nu fac decît să-i încurce teribil pe noii proprietari: sobe, coșuri, sfeșnice, pianine dezacordate, cărți vechi, covoare și fotolii roase, haine mîncate de molii, fierărie ruginită, blaturi din piatră ciobite, statuete și bibelouri, mileuri, lămpi cu abajur, tablouri decorative cu flori și peisaje contemplative, perdele croșetate și draperii zdrențuite de pisicile care trăiau acum 70 de ani. Obiecte care au rezistat tăvălugului comunist, conservate de oameni ca o amintire sfîntă a epocii dinainte. Obiecte păstrate cu mari sacrificii și, adesea, cu teama că modul de viață burghez avea să dea de gîndit feluriților angajați ai Securității care vizitau casele folosind pretexte de o stupiditate perfect legitimatoare. Obiecte care, odată cu moartea proprietarilor, a celor care știau la ce folosiseră, a celor care aveau amintiri legate de ele, rămîn doar o povară volumetrică, un spațiu ocupat în condițiile în care metrul pătrat construit poate costa 2000 de euro.

Casele noi sînt albe și au mobilier minimalist, colțuri agresive, melamină lucioasă, sticlă fumurie și metal. Bibliotecile vechi din lemn, cu coloane cioplite, încrustate cu simboluri heraldice, găzduind sute de volume, s-au mutat într-o tabletă care lucește discret lîngă cele cinci telecomenzi care controlează sistemul audio-video al locuinței. De mileuri nu mai este nevoie, pentru că melamina nu se zgîrie. Peisajele contemplative au cedat locul *art-print*-urilor pe canvas cu peisaje asiatice cufundate într-o ceață străpunsă de o lumină ireală. Covoarele profund neigienice lipsesc, așa cum lipsesc și celelalte lucruri inutile care împodobeau odinioară o casă: portretele bunicilor, pernele de zestre brodate de mînă, fețele de masă din mătase, tacîmurile din alpaca argintată și vesela pentru ocazii. Obiectele vechi nu-și mai găsesc locul. În schimb, rafturile orizontale care amplifică vizual spațiul camerei de zi susțin cu mîndrie suveniruri din excursii: măști africane din abanos, pumnale japoneze de seppuku, statuete din bronz turnat la rece, sticlă de Murano. Trofee capabile să te valideze social, la fel ca fotografiile publice încărcate în timp real pe rețelele de socializare: fericirea de a schia pe ghețarii Franței ori epifania scăldatului în golfurile paradiziace ale Thailandei.

De mileuri nu mai este nevoie, pentru că melamina nu se zgîrie.

Progresul îl îndepărtează pe omul contemporan de locuința lui. Într-o perioadă de pace și supraabundență, orice surplus este inutil, inclusiv surplusul de memorie. Atunci cînd orice lucru este accesibil imediat, accentul se mută pe experiențele mai greu accesibile, aflate la mii de kilometri distanță. Memoria și cultura nu mai sînt validatori sociali, fiind înlocuite de popularitate și lipsă de inhibiții. Cultura strămoșilor, transmisă prin casele lor, complexează și încurcă. Este inadecvată și nu mai înseamnă nimic. Este o povară care trebuie aruncată din montgolfierul progresului, ecologic, sustenabil, verde.

Acesta se înalță triumfător deasupra norului alb care învăluie orașul memoriei, acolo unde bile demolatoare și excavatoare cu gheară mușcă feroce din arcadele, ogivele, coșurile și firidele bătrînelor case care au primit ultima vizită...

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Publicitate

adevărul oferă cititorilor săi pe 23 aprilie 2019 EDIȚIE DE COLECȚIE România anului 1919: PRIMUL 1 MAI sărbătorit după Marele Război

PREȚ SPECIAL ziar + ediție de colecție: 3,50 lei

Edițiile de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

ziarul „Adevărul" din 2 mai 1919 reprodus integral Se distribuie numai cu adevărul

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 29 MARTIE, la toate punctele de difuzare a presei 11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE! Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Publicitate

Ioan HOLENDER

Un sultanat

După vreo șase ore de zbor confortabil cu Oman Airlines, ajung în Muscat, la o temperatură cu aproape 25 de grade mai ridicată față de München, pe un aeroport nou-nouț, extraordinar de luxos, cu finisaje din marmură și piatră de cea mai bună calitate. Aeroportul „Sultan Qaboos" din Muscat pare că a fost construit pentru un viitor foarte îndepărtat. La momentul aterizării cel puțin, avionul din care coborîsem era singurul de pe aeroport. Cu o suprafață totală comparabilă cu cea a Germaniei, dar cu o populație de doar patru milioane de locuitori, Omanul este una dintre țările cu cea mai mică densitate a populației, așa încît gigantomania aeroportului se bazează probabil doar pe speranța utopică de a fi invadat de turiști. Deocamdată, Sultanatul omanez trăiește din ceea ce pleacă și nu din ceea ce vine în țară: petrol și gaze naturale, pe lîngă ceva cupru și pește.

Grandomania arhitecturală a Muscatului se observă pretutindeni. De pildă, Opera Regală – Royal Opera House Muscat, ROHM – este expresia extravaganței supreme, impresionînd prin suprafața și luxul construcției. În antiteză cu grandoarea clădirii, sala de spectacole a operei omaneze are o capacitate de doar 1000 de locuri. În întreaga lume arabă, ROHM – mîndria Sultanului – este singura instituție de profil funcțională, fapt care explică oarecum măreția clădirii.

Absolut singular și greu de înțeles este însă faptul că la Opera Regală din Muscat nu se produce nimic, instituția neavînd nici orchestră, nici cor și nici personal artistic propriu. Spectacolele sînt susținute de ansamblurile invitate de peste tot de prin lume: trupe de operă din Italia, Germania, Austria, Rusia ș.a.m.d. și companii de balet dintre cele mai prestigioase. Baletul este cel mai apreciat și vizionat dintre toate genurile muzicii clasice.

După înlăturarea de pe tron a tatălui său și exilarea acestuia, Qaboos bin Said Al Said a devenit sultan și este de atunci regele absolut al Omanului. „His Majesty", sultanul Qaboos, este singurul care întocmește legile țării și numește, respectiv remaniază miniștrii, după bunul plac. Partidele politice nu există în Oman, iar Parlamentul – a cărui alcătuire este hotărîtă tot de sultan – are doar rol consultativ. Așadar, oarecum asemănător cu ceea ce probabil că teleormăneanul nostru visează să devină; ceea ce însă îi lipsește compatriotului nostru este indispensabila materie primă a sultanului Qaboos – petrolul, cît o mai exista... Altă deosebire semnificativă este sistemul de asigurare medicală, care în Oman este gratuit și de nivel înalt. În Oman, învățămîntul este de asemenea gratuit și fără a fi obligatoriu, instituțiile de învățămînt sînt foarte frecventate. Ceea ce nu se predă în Oman este muzica clasică și de aceea vizionarea spectacolelor de operă este derizorie. Recitalul susținut de Jonas Kaufmann, în prezent cel mai dorit tenor din lume, nu a strîns nici 300 de spectatori și nici la Madam Netrebko nu a fost prea mare înghesuială. La cele două, rareori (!) chiar trei spectacole invitate, vine doar protipendada. Măria Sa, sultanul Qaboos, a participat pînă acum doar la spectacolul inaugural al ROHM din 2001, cînd tenorul Plácido Domingo, devenit bariton la bătrînețe, a dirijat grandiosul spectacol cu *Turandot* – producție invitată de la Arena din Verona...!

Motivul prezenței mele în Muscat a fost vizionarea operei *Lakmé,* de Léo Delibes. Deși lucrarea nu este o capodoperă, povestea bietei fiice de paria a marelui brahman Nilakantha, sedusă de un ofițer britanic din trupa de coloniști englezi din India, se pretează totuși acestor ținuturi. Eu cunosc lucrarea din anii '50, cînd se juca, în limba română, la Timișoara. Libretul era considerat atunci unul „de stînga", prin luptele sărmanilor autohtoni din India impotriva exploatării imperialiștilor britanici. Și iată că și scumpa noastră patrie a fost prezentă în spectacolul din Muscat prin soprana ieșeană Elena Mosuc, decorată în 2005 de președintele României – ehe, alte vremuri – cu Ordinul „Officer of the Arts" (informație trecută și în programul spectacolului în dreptul numelui solistei). În țară, Elena Mosuc nu mai apare, asemenea altor cîntăreți români într-adevăr străluciți, prezenți pe scenele marilor teatre lirice din lume, dar, din păcate, la noi total absenți. Dar la Opera noastră Națională nu avem nevoie de „aia de afară", pentru că îi avem aici pe cei care rămîn cuminți, angajați în ansamblul domnului director (și el cîntînd în cadrul ansamblului ONB și, altfel, cam pe nicăieri altundeva).

Cam cum este și cu minerii, de care nimeni nu mai are nevoie... poate doar atunci cînd unii devin prea gălăgioși și se vrea „ordine" în țară. Și cum nu dorim probleme nici la ONB și nici la alte instituții de artă, nu mai interesează calitatea actului artistic (vezi distrugerea valoroasei companii de balet a ONB). Tot ce mai vrem astăzi este să avem salariile și posturile asigurate pînă la pensie. Așa a fost și pînă în '89, așa să rămînă pe vecie.

Lucrezia REICHLIN

Adevărata slăbiciune a zonei euro

Cea de-a douăzecea aniversare a monedei euro, de anul acesta, e un bun prilej de reflecție la trăinicia uniunii monetare a Europei. Amintirea recentei crize, care a început în SUA, în 2008, e încă vie în memoria europenilor: zona euro, cu unele state membre mai afectate decît altele, a avut de suferit mai mult decît SUA. Acum, într-un moment în care zona euro dă din nou semne de slăbiciune, e important să înțelegem ce s-a întîmplat, cu adevărat, atunci. Am învățat oare ceva din acești primi douăzeci de ani de viață ai monedei euro, care ne-ar putea ajuta să împiedicăm o nouă recesiune?

Cel mai popular discurs despre criza zonei euro se sprijină pe teoria „zonei monetare optime" (ZMO) a economistului Robert Mundell, care expune neajunsul adoptării unei politici monetare comune într-o federație de state diferite, cu grade diferite de reziliență economică. Această concepție scoate în evidență faptul că statelor membre ale zonei euro le lipsește flexibilitatea cursului de schimb, care le-ar putea ajuta să reacționeze la un șoc negativ. Și, pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, datorită faptului că Banca Centrală Europeană se orientează după rata de inflație *medie* a zonei euro, e posibil ca politica monetară pe care o abordează să nu fie adecvată tuturor statelor membre. În economiile mai slabe, ea ar putea duce la o creștere a ratelor reale ale dobînzii, peste pragul necesar ocupării integrale a forței de muncă.

Un alt discurs se referă la fragilitatea financiară. În perioade prospere, unele țări membre ale zonei euro produc un *leverage* („efect de pîrghie") excesiv, datorită unor rate reale ale dobînzii relativ scăzute – fapt datorat, în parte, politicii monetare unitare a BCE. Ceea ce, în țările cu instituții neconsolidate și guvernări slabe, poate duce la pierderea competitivității și la un consum excesiv. O criză ar fi, în aceste condiții, mai gravă decît în mod normal și ar declanșa căderea prețurilor activelor și incapacitatea de plată a datoriilor, urmate de o perioadă de *leverage* scăzut și cerere slabă.

Două întrebări sînt importante astăzi. Prima este dacă economiilor mai slabe ale zonei euro nu le-ar fi mai bine în afara uniunii monetare, cu propria monedă națională. Și, ținînd cont de segmentul anti-euro în creștere al electoratului din anumite state membre, asta nu e doar o dezbatere academică. O a doua întrebare, mai stringentă, este dacă o altă recesiune a zonei euro ar cauza din nou o criză cu efecte neuniforme. Răspunsul la această întrebare ar ajuta la stabilirea priorităților strategice, în cazul unui șoc economic.

Răspunsul meu la prima întrebare este „nu", în primul rînd, deoarece teoria ZMO ignoră doi factori esențiali. Pe de o parte, piețele financiare globalizate și fluxurile mari de capital pe termen scurt pot provoca fluctuații ample ale cursurilor de schimb în țările cu monede flotante – și, mai ales, în economiile mici și deschise. După cum au demonstrat multe țări cu economii în curs de dezvoltare, astfel de oscilații monetare pot afecta capacitatea de plată a datoriei în monedă externă a unei țări și o pot obliga să adopte o politică monetară în contradicție cu obiectivele sale interne.

Mai mult, teoria ZMO nu ia în calcul efectul stabilizator al credibilității Băncii Centrale. E greu de imaginat că Irlanda, bunăoară, ar fi reușit să evite o criză financiară dacă ar fi putut să-și devalorizeze abrupt, în 2008, propria monedă – mai ales că avea datorii în euro și în alte monede globale puternice. În anii de criză, din 2008 pînă în 2013, factorii de decizie ai zonei euro au combătut „zborurile de urgență" spre țările membre centrale, dar și „balcanizarea" geografică a pieței financiare, cu investitori care preferau obligațiunile de stat din propriile țări. Ca urmare, politica monetară laxă a BCE a fost mai puțin eficace decît ar fi putut fi, la o adică. În aceste circumstanțe, e greu de crezut că o bancă centrală națională ar fi putut obține prime de risc mai scăzute prin achiziția de active cu precădere naționale, dacă un program de ajustare macroeconomică nu ar fi avut credibilitate.

Riscul unei recesiuni este mai ridicat în cele mai mari trei economii din zona euro.

Susținătorii revenirii la moneda națională amintesc adesea că Japonia și Marea Britanie au contracarat ultima recesiune mai eficient decît Spania, Irlanda, Grecia și Portugalia. Acest punct de vedere ignoră însă faptul că, de-a lungul istoriei, aceste țări au fost, economic vorbind, mai volatile ca Germania sau Franța și au rămas astfel și după adoptarea monedei unice.

Cît despre a doua întrebare, o nouă recesiune a zonei euro ar avea, cel mai probabil, un efect mai puțin neuniform decît în 2008 sau în 2011. Astăzi, aproape toate țările din zona euro au surplusuri de cont curent. Irlanda crește mai rapid decît China, iar Spania și Portugalia o duc, și ele, destul de bine. Și, chiar dacă prețurile ridicate ale locuințelor explică parțial această creștere, *leverage*-ul e mai scăzut decît era cu zece ani în urmă. De aceea, în aceste țări e puțin probabil ca următoarea recesiune să vină însoțită de o criză bancară de proporții, care să îngreuneze suplimentar situația.

Pe de altă parte, riscul unei recesiuni este mai ridicat în cele mai mari trei economii din zona euro. Germania și Italia au un sector bancar slab și se confruntă cu o decelerare ciclică vertiginoasă, combinată, în Italia, cu o tendință de creștere pe termen lung foarte slabă și cu o datorie publică ridicată. La rîndul ei, Franța crește lent și are o datorie crescută în sectorul privat. O recesiune a celor „trei mari" ar trage în jos și țările mai mici din zona euro.

Șocul rezultat s-ar resimți la nivelul întregii zone euro și ar necesita o reacție comună, în care țările ar coordona politica fiscală și monetară pentru a genera un stimul corespunzător. Dar un astfel de stimul fiscal coordonat ar fi greu de implementat dacă Germania, țara cu cea mai mare capacitate fiscală, nu ar conduce inițiativa. Mai mult, factorii de decizie vor trebui să încerce să prevină o nouă tentativă de balcanizare a piețelor financiare din zona euro. După cum a arătat ultima criză, o astfel de fragmentare șubrezește politica monetară, limitează repartizarea riscurilor și anulează toate avantajele unei piețe de capital mari, lichide și integrate.

Adevărata slăbiciune a zonei euro nu e lipsa flexibilității cursului de schimb sau a politicii monetare comune – ci, mai degrabă, eșecul repartizării riscurilor, atunci cînd economia e afectată de șocuri masive, combinat cu absența unei politici fiscale comune. Aceasta e principala lecție pe care ne-o oferă ultimii douăzeci de ani.

***Lucrezia Reichlin**, fost director de cercetare la Banca Centrală Europeană, este profesor de Economie la London Business School.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

Cum de alte orașe europene au arbori bătrîni și noi nu?

– interviu cu Diana CULESCU –

În 2011, Cadastrul Verde număra 2,1 milioane de arbori în București, prea puțini raportat la numărul de locuitori și la normele privind calitatea aerului. Între timp, mulți au fost puși la pămînt fie de intemperii, fie din lipsă de îngrijiri, și nu există încă vreun raport referitor la starea de sănătate a copacilor. Care e, așadar, situația reală a arborilor din capitală, atît a celor tineri, cît și a celor vîrstnici? Am discutat despre ei cu ***Diana Culescu****, președintele Asociației Peisagiștilor din România.*

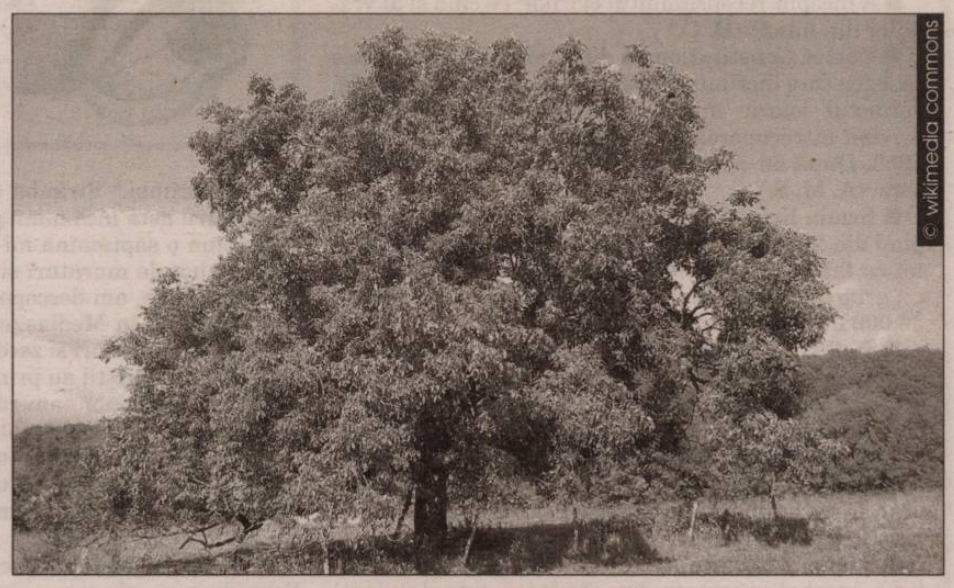

Care e în prezent starea arborilor din București?

Mulți dintre ei nu se simt bine. Arborii seculari, de pildă, nu sînt nici măcar identificați la scară largă, nu are nimeni cartați copacii din București. Există o listă a arborilor ocrotiți, pe care se presupune că ar fi întocmit-o Academia Română, însă cînd au fost întrebați oficial dacă ei au făcut lista și ce presupune aceasta, n-au răspuns. E un mister ce implică acea ocrotire. Iar pe lista respectivă există unele plante protejate doar pentru că e specia protejată, nu arborele în sine, ceea ce nu e în regulă.

Nici nu prea se înțelege cum trebuie îngrijiți arborii. După ce ai instalat un arbore tînăr în spațiul public, de exemplu, el nu are cum să aibă înălțimea corespunzătoare. Ca să treacă autobuzele, el ar trebui să aibă coroana la 4 metri. Asta înseamnă că trebuie să îi formezi coroana pe măsură ce crește, să îi dai jos primele ramuri, treptat, pînă urcă unde ai tu nevoie.

Ar trebui să se planteze cu precădere specii autohtone, specii foarte rezistente.

Apoi, arborii nu se udă ca mușcatele, ci au o normă de udare, adică pe zona unde au rădăcinile, pămîntul trebuie să se îmbibe cu apă pe o perioadă mai lungă de timp, se udă o dată pentru o lună sau pentru trei luni. Asta însă nu prea se întîmplă în București, sau se face incorect. Există instalat un sistem de picurare care ar trebui să ducă apa la rădăcini, doar că el trebuie tăiat la baza pămîntului și pus un capac deasupra, să nu îl vadă lumea.

Unii arbori au probleme la bază, astfel încît degeaba le tai coroana. Pentru că administrația orașului nu are grijă de ei, de multe ori, arborii de aliniament, de pe bulevarde, sînt loviți, iar acolo unde s-a luat coaja, începe să putrezească și copacul nu mai are sprijin. Se mai întîmplă asta și pentru că staționează apa la baza lor. Numai că astfel de arbori ar trebui eliminați cu totul, degeaba le tăiem coroana, căci ei vor produce în continuare pagube. Iar tăierea în coroană de regulă destabilizează arborele – el e obișnuit cu anumiți curenți de aer, iar cînd e tăiat altfel, reacționează.

Amor platanic? Ei bine, nu

Ce specii predomină în București?

Nu avem criterii de utilizare a unor specii anume. De exemplu, noi încă folosim în aliniamente, pe bulevarde, tei, despre care se știe în toată Europa că au probleme de la sărurile folosite iarna la deszăpezire, aceasta e specia care suferă cel mai mult. Istoric, la sfîrșit de secol XIX și început de secol XX, Bucureștiul a avut o tradiție de plantat tei, mai ales în nordul Capitalei. Ei ar trebui însă puși mai degrabă în parcuri.

În prezent se plantează foarte des platan. Din păcate, ce nu se înțelege e că, cu precădere specii autohtone, specii foarte rezistente, care suportă și multă ploaie, și perioade cu secetă. Plantele aduse din alte părți suferă foarte tare la gerul din București. Din păcate, în România nu se produce necesarul pentru a fi plantat în spațiul public (nu pot fi plantați puieți, ca la împăduriri). Nu ai de unde lua, de pildă, 800 de tei dacă vrei să refaci întreg aliniamentul de pe bulevardul Kiseleff, nu există fizic suficienți copaci în pepiniere. Asta înseamnă că trebuie aduse exemplare din afară, doar că acestea sînt în altă zonă de temperatură, iar acei arbori, odată aduși aici, suferă deja un șoc.

Știu că există eforturi de a consilia Primăria în privința îngrijirii arborilor din capitală.

Cu Primăria București, am făcut un Regulament pentru amenajarea spațiilor verzi existente – este Hotărîrea 128/2016 a Municipiului București, adoptată, dar care nu se aplică, pentru că primăriile și ADP-urile spun că nu se descurcă. Noi am vrut să facem sesiuni de informare, avem și o schemă de aplicare la finalul regulamentului, iar la vremea respectivă Primăria a dorit să facem un parteneriat de lungă durată. Ei au înțeles însă, prin „Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară *contribuie*", faptul că USAMV vine cu mulți bani în această colaborare, iar aici s-a rupt filmul, nimeni n-a mai făcut nimic de doi ani.

Cui i-e frică de copaci?

Recent, de pe bulevardul Iuliu Maniu au fost scoși sute de arbori, primarul Gabriel Mutu declarînd că aceștia vor fi mutați în Crîngași, iar în locul lor vor fi plantați alții. Ce șanse au acești copaci să-și revină?

Din cîte am observat, copacii nu au fost scoși cu rădăcina în balot – sistemul radicular trebuia pregătit dinainte de mutare și nu pare să se fi întîmplat asta. O altă problemă e că ei erau deja înfloriți, deci multe din resursele lor au fost deja duse spre acest proces și acum au rămas cu puțină energie pentru a-și reveni. Așa încît părerea mea e că nu se vor prinde neapărat, cu toate că fac parte dintr-o specie rezistentă.

Ce se întîmplă cu toaletările?

Împotriva copacilor așa-zis în vîrstă – care sînt, de fapt, doar degradați, debilitați – s-a pornit așa-zisa toaletare. Chiar dacă ei necesită tăieri, nu acestea sînt tăierile de care au ei nevoie. Foarte mulți dintre ei pot fi recuperați, dar de multe ori tolaetarea nu îi ajută. Arborii agresați tind să facă cît mai mulți lujeri ca să supraviețuiască, și atunci li se îndesește coroana, opun mai multă rezistență la vînt și se pot rupe.

Acești arbori mai pot trăi multă vreme așa, sau poate veni o ploaie de gheață care să-i termine de tot. De regulă însă, pierderea lor nu e determinată de bătrînețe, ci de faptul că noi nu știm ce să facem cu ei, cum să-i îngrijim. Fiecare furtună dă apă la moară administrației să „toaleteze" și mai mult, doar că întotdeauna taie arbori sănătoși. E periculos să intervii asupra arborilor bolnavi, mai ales cu personal nespecializat. Și atunci îi lași acolo, și cînd ei vor cădea, lumea va intra în panică și va cere să fie tăiați tot felul de arbori sănătoși. Oare cei care au „toaletat" arborii după ploaia de gheață de iarna asta au anunțat la Primărie care arbori sînt bolnavi și trebuie dați jos?

Cetățenii pot face ceva în această privință?

Oamenii obișnuiți nu-și pot da seama de pericol decît informîndu-se, avînd acces la date specializate. Deci problemele trebuie sesizate de firmele care se presupune că au specialiști, nu de publicul larg.

Atunci care ar fi soluțiile?

În primul rînd, cel mai important aspect ca să se întîmple ceva este *voința politică*. Dacă există voință, se găsesc o sumedenie de specialiști, instrumente sînt o grămadă, la fel și bani pentru București.

Sînt foarte mulți arbori cu probleme în Capitală. Dacă scopul tău e să tai toți arborii din Capitală ca să ne pui pe noi în siguranță, n-o să poți tăia atît de repede pînă la următoarea furtună sau ploaie de gheață. Mai eficient ar fi să pui niște oameni – care se pricep – să se uite la arbori, și întîi îi dai jos pe cei care sînt un mare pericol acum, apoi te îngrijești și de ceilalți, cu risc mai scăzut. A te uita la arbore e mult mai rapid decît a aduce mașini, alpiniști, drujbe.

Ați văzut ce poluare e acum în Capitală? Mai aud, de exemplu, primari, viceprimari care spun că, în loc să chinuim arborii, mai bine punem populația în siguranță și tăiem toți copacii. Dar te duci la Paris, la Berlin, la Londra, unde au copaci mulți. Îți place acolo. Ce se întîmplă de ei au arbori bătrîni și noi, nu? Care e diferența între ei și noi? Căci ei n-au tăiat toți arborii ca să pună lumea în siguranță. Sînt două posibilități: ori au grijă de arborii lor, ori ei au avut noroc și noi, nu.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

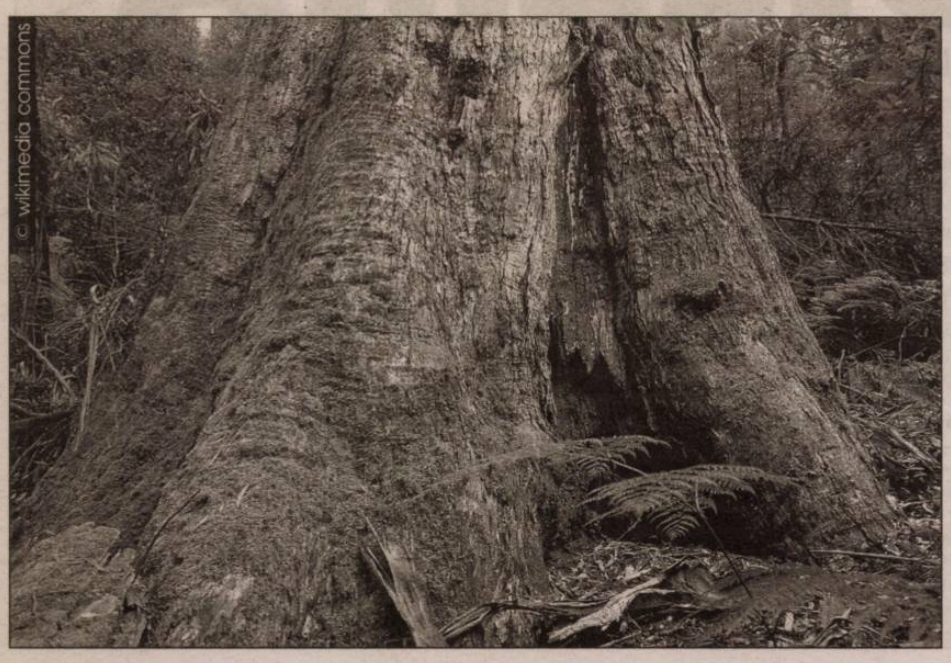

Cu ochii-n 3,14

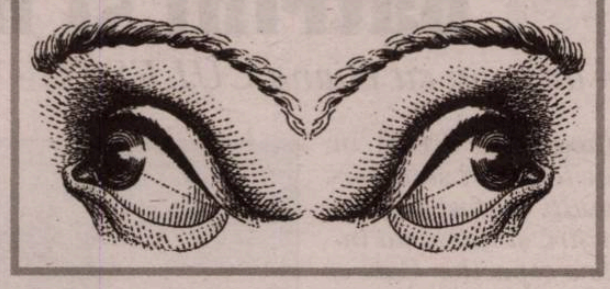

A ÎNCEPUT ELIMINAREA CELOR CARE ZBOARĂ ÎNFLORIȚI (PROBLEMA CARE E ȘI TOTODATĂ NU E SE AMÎNĂ)

■ A început recensămîntul ciorilor. Pe cînd și al vrăbiilor din mînă? (**D. C.**)

■ Curtea Constituțională din Coreea de Sud a decis că legea care incrimina avortul este neconstituțională, verdictul istoric însemnînd eliminarea interdicției privind întreruperea sarcinii, care era în vigoare din 1953. După 66 de ani și-au dat seama, în sfîrșit, de asta. (**A. M. S.**)

■ Insula Komodo se va închide pentru turiști, începînd din 2020, din cauza celor care pleacă de acolo cu tot cu faimoșii „dragoni". Autoritățile au prins recent un grup de traficanți care vindeau șopîrlele cu pînă la 35.000 de dolari bucata. (**C. Ș.**)

■ Și dl Ponta are probleme, „în direct", cu sexul avioanelor. Cînd zboară razant, la sol, două cîte două, e în ordine. Odată însă ridicate în văzduh, ele devin „avioni", de vreme ce dl Ponta le prenumără cu „doisprezece". Mai schimbați-l din funcție pe corectorul automat, domnilor politicieni, că ne pocește limba și vă stîlcește graiul. Iar noi devenim automat *„furious"*, dar rămînem la fel de „iuți". (**R. M.**)

■ Primarul sectorului 6 din București, Gabriel Mutu, a aprobat scoaterea din pămînt a sute de copaci (unii înfloriți deja!) din scuarul dintre sensurile de circulație ale bulevardului Iuliu Maniu și mutarea lor în Crîngași, cu precizarea: „Vom planta alții în loc. Aceia erau strîmbi." Strîmbă e și gîndirea politicienilor, dar pentru asta încă n-am găsit o soluție. (**C. Ș.**)

■ Acum o săptămînă mi-a atras atenția o știre despre un hoț de murături și zacuscă din Argeș. Cercetînd problema, am descoperit mai multe cazuri similare. În 2006, în Mediaș, cineva a furat treisprezece borcane cu murături și zece litri de rachiu. În 2010, în Timișoara, polițiștii au prins în flagrant un tînăr care fugea din casa unor oameni cu sacoșe pline cu mîncare și murături. În 2014, polițiștii din Gherla au reușit să prindă doi hoți de murături și țuică, restituind prejudiciul părții vătămate. Cum exemplele continuă, mă gîndesc la o posibilă variantă românească a romanului *Hoțul de cărți*. (**S. G.**)

■ Mă întreb, vă întreb: ce se întîmplă dacă pisica lui Schrödinger – aia care e și totodată nu e – intră într-o gaură neagră? (**M. M.**)

■ Brexit se amînă pînă în seara de Halloween. Buha-ha-ha… (**S. V.**)

AFLĂM CU CONSTERNARE CĂ TRĂIM ÎNTR-O LUME ÎN FORMĂ DE STUP

■ Aflăm cu consternare, de pe site-ul HotNews.ro, că „sute de copăcei dintr-o pădure plantată anul trecut de copii în Popești-Leordeni au fost distruși cu buldozerul sau tăiați cu foarfeca". Înțelegem, în cheie pur logică, că 1) unde nu s-a putut tăia cu foarfeca, au adus buldozerul; și/sau 2) unde nu intra buldozerul, au tăiat cu foarfeca. (**M. P.**)

■ Încă o probă, a mia, că trăim într-o lume care o ia razna cu totul: evaluările unuia ca Tudorel Toader chiar contează! Funcții importante în structura judiciară a statului român nu pot fi ocupate altfel decît conform evaluărilor lui T.T. (**S. V.**)

■ Pe DN1, prin Cornu de Jos, te-ntîlnești cu un OZN. De fapt, e un restaurant în formă de OZN – pizza & grill. Mușcînd dintr-un cîrnat sau dintr-un burger, cine știe spre ce planete mai poți pluti… (**I. P.**)

■ O sursă de inspirație pentru o proză cu ceva realism magic: patru albine au intrat în ochiul unei femei, au început să locuiască acolo, ca într-un stup, și să se hrănească cu lacrimile ei. Un doctor din Taiwan i le-a scos și a spus că e un caz unic în lume. De acum încolo, fata n-o să mai poată face nimănui ochi dulci. (**A. P.**)

PROPRIETARUL RISCĂ SĂ RĂMÎNĂ ETERN

■ Surprins la volanul unei mașini de peste 100.000 de euro, Marian Oprișan a zis așa: „Mașina a fost cumpărată de mama mea, ea este proprietarul. Mie mi-o mai dă din cînd în cînd s-o conduc cîte cinci minute". Eh, niște copii mari și baronii ăștia locali! Îți vine să zici: „Mama lu' domnu' Oprișan, da' de ce nu-l lăsați mai mult de cinci minute? N-aveți încredere?". (**D. C.**)

■ Alertă maximă! Boala de coloană e contagioasă. Iar pacienții riscă să rămînă anchilozați în funcție. (**R. M.**)

■ În februarie 1988, dictatura și horticultura și-au dat mîna. Atunci, liderul nord-coreean Kim Jong-il a primit în dar o floare, creație a botanistului japonez Kamo Mototeru, numită *Begonia tuberhybrida kimjongilhwa* sau, pe scurt, *Kimjongilia*, ea urmînd să înflorească în fiecare an în preajma datei de 16 februarie, ziua de naștere a preaiubitului conducător. Și se pare că și-a îndeplinit cu cinste sarcina pînă în 2011, cînd Kim Jong-il a trecut la cele veșnice, primind mai multe titluri oficiale postume, printre care acelea de Etern Secretar General al Partidului Muncitorilor din Coreea, Etern Președinte al Comisiei Naționale de Apărare și Etern Conducător al Republicii Populare Democrate Coreene. În fața unei asemenea revărsări de eternitate, nu se știe dacă biata begonie a continuat să înflorească la data stabilită ori s-o fi răzgîndit. (**D. S.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la First Bank SA – Lacul Tei,
nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume ..... Prenume .....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA – Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR ANDREI PLEȘU

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul XVI ■ nr. 792 ■ 25 aprilie – 1 mai 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

Anca ZAHARIA
afară sînt urși
20

ANDREI PLEȘU
„Ce mă face să mă retrag din viața publică?“
pagina 3

CĂTĂLIN ȘTEFĂNESCU
„Oportunismul facerii de bine“
pagina 10

Interviu cu
JACQUES AUDIARD
pagina 14

Restul e părere

„Opinia e liberă, dar nu e obligatorie.“

I.L. CARAGIALE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● telefon: 0372.130.006 ● e-mail: dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Rodica ZAFIU

Opinologi, părerişti, părerologi

Proliferarea expunerii în spaţiul public a unor idei şi interpretări subiective, excesul de speculaţii, atribuiri de cauze şi intenţii, evaluări de posibilităţi şi probabilităţi, nesfîrşita pălăvrăgeală care ne înconjoară au ca efect crearea unui nou cîmp lexical, în limbajul colocvial: se vorbeşte tot mai mult despre *opinologi*, *părerologi* sau *părerişti*, ca şi despre domeniul lor vag de activitate: *opinologie* sau *părerologie*, *datul cu părerea*, *datul cu presupusul* etc. (...)

De la termenul *opinie* s-a format, în ultima vreme, cu elementul de compunere *-log*, neologismul *opinolog* – „determinatul *opinolog* anonim" (infobrasov.net), „*opinolog* de serviciu" (rahoveanu.wordpress.com), „*opinologii* din România" (pandoras.realitatea.net) –, cu varianta (mai rară) *opiniolog* („nu poţi face faţă valului de *opinîologi*", tibifarcas.ro). (...) *Părerolog* (pe care unii îl cred mai nou, dar era deja folosit într-un articol din *Jurnalul naţional* din 13 august 2004) e mai marcat depreciativ decît *opinolog*, pentru că termenul curent *părere* pare să justifice şi mai puţin decît *opinie* presupusa pretenţie de autoritate ştiinţifică, pseudospecializarea. Cuvîntul e perceput ca ofensator – „«M-aţi făcut *părerolog*», a acuzat C." (ziare.com) – şi apare, într-adevăr, în contexte clar negative: „Nici că se putea găsi un mai mare «probabilist-*părerolog*-expert» care să ne lămurească, chipurile!" (zf.ro); „Fabrici de «analişti/analiste» şi *părerologi*, intelectuali de cafenea" (criticatac.ro); „*părerologul* sportiv R." (mediaddict.ro). Femininul e ceva mai rar, dar nu mai puţin depreciativ: „cea mai cunoscută *părereloagă* din lume" (bloggermonster.com).

Nu e nici o diferenţă semantică esenţială între cei doi termeni discutaţi şi derivatul *părerist*, care a fost înregistrat în *Dicţionarul de cuvinte recente* al doamnei Florica Dimitrescu (ediţia a III-a, în colaborare cu Alexandru Ciolan şi Coman Lupu, 2013), cu o primă atestare din 2009. Părerist e parcă mai puţin sarcastic decît *părerolog*, dar cantitatea de conotaţii negative depinde în ultimă instanţă de context: „Ar fi potrivit ca să fie oficializată şi profesia de *părerist*. Sună ca dracu', dar ne vom obişnui" (Tudor Octavian, *De profesie părerist*, în *Jurnalul naţional*, 13.12.2011); „aş avea o rugăminte la cine se pricepe şi are experienţă, nu mă interesează *părerile*" (astraclub.ro); „părerea e cea mai ieftină marfă şi nu întîmplător românii sînt un neam de *părerişti*, care sînt în stare să se pronunţe despre absolut orice" (concediaza-ti-seful.ro). Cuvîntul are şi folosire adjectivală: „discuţiile *părereşti*" (emilstoica.ro). (...)

Îndemnul „Spune-ţi părerea!" e prezent la tot pasul, în mass-media şi mai ales în mediul virtual; îi răspund foarte mulţi, ceea ce nu exclude tot mai puternica depreciere a unei libertăţi prea la îndemînă şi lipsite de responsabilităţi. (...)

(apărut în Dilema veche, *nr. 484, 23 mai 2013)*

Dilema veche vă propune

■ Două cărţi de eseistică de la doi clasici, unul în viaţă, celălalt legendă: prozatorul american Jonathan Franzen, *Sfîrşitul sfîrşitului lumii* (traducere de Daniela Rogobete, Editura Polirom), şaisprezece eseuri despre lumea în care trăim, şi Italo Calvino, *Lecţii americane* (traducere de Oana Boşca-Mălin, Editura Humanitas), şase dialoguri cu clasicii, de asemenea pe teme de actualitate. (Marius Chivu)

■ Sînt multe expoziţii de văzut, în Bucureşti, în cadrul „Sezonului cultural Franţa-România. Nu le rataţi pe cele dedicate lui Eli Lotar şi lui Gherasim Luca de la Muzeul Literaturii Române. (Ana Maria Sandu)

■ Pe 2 mai are loc concertul neozeelandezului Jonathan Bree în Clubul Control din Bucureşti. Jonathan Bree, „recunoscut" şi pentru faptul că-şi îmbracă în textile inclusiv faţa, cîntă un art-pop pe cît de sofisticat orchestrat, pe atît de fredonabil, inspirat deopotrivă de Béla Bartók şi Serge Gainsbourg. (Marius Chivu)

■ Ioana Rustoiu, Jan Nicolae – *Prăznicarul Învierii, icoana-calendar a zugravilor de la Laz*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2014, volum sub egida Muzeului Naţional al Unirii Alba Iulia. Reunind 88 de icoane prăznicar (pe sticlă, pe lemn şi pe pînză), atribuite cîtorva dintre renumiţii meşteri iconari ai Lazului – i-am aminti pe Simion Poienaru, Pavel Zamfir şi Partenie Poienaru, sau Ilie I şi Ilie II Poienaru –, acest album-catalog îşi propune o inventariere minuţioasă a icoanelor prăznicar, documentate pe principalele centre culturale, datorită valorii lor estetice, dar şi rolului catehetic pe care l-au jucat de-a lungul timpului. Realizarea grafică redă valoarea intrinsecă fiecărei piese analizate. (Ruxandra Mihăilă)

■ Duminică, 5 mai, ora 19, la Sala Radio are loc un spectacol deosebit, alături de Corul de Copii. La iniţiativa dirijorului Răzvan Rădoş, copiii vă vor purta de la Europa la Africa şi de la Asia la America, prin melodii cîntate în limba originară, arătînd diversitatea culturilor lumii. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dilema veche* pentru viitor:

- **Conferinţele *Dilema veche***
- **Modestie, smerenie**
- **Cine ne traduce?**
- **Colegiul „Noua Europă"**

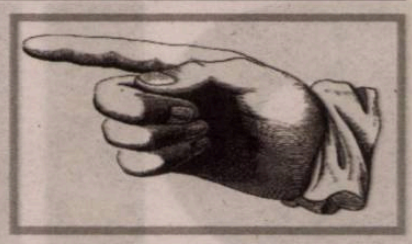

Lauda de sine

Colega noastră Stela Giurgeanu a primit premiul UNITER pentru dramaturgie, „Cea mai bună piesă românească a anului 2018", pentru piesa de teatru *Matilda şi groparii*.

În selecţia finală a concursului, juriul, compus din criticii Marina Constantinescu, Dan C. Mihăilescu şi Marian Popescu, a mai nominalizat piesele *Vieţile sfinţilor*, de Radu Macrinici, *Întoarcerea*, de Laurenţiu Blaga, *Cînd se topesc gheţarii*, de Marilena Dumitrescu şi *Nu sîntem melci sau sîntem*, de Marilena Dumitrescu.

Programul „Piesa Anului" al Uniunii Teatrale din România-UNITER se desfăşoară sub egida şi cu sprijinul Casei Regale a României.

Premiul „Cea mai bună piesă românească a anului 2018" va fi oferit în seara Galei Premiilor UNITER, ce se va desfăşura la Teatrul Naţional Cluj, pe 13 mai 2019, iar Editura UNITEXT a UNITER va publica un volum cu piesa cîştigătoare.

album dilematic Iaromira Popovici

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Şerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOŞ ● Horia CORCHEŞ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUŢITARU ● Petre GURAN
Ionuţ IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurenţiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEŞU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ŞTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Matei VIŞNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro
dştan@teaminnovation.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

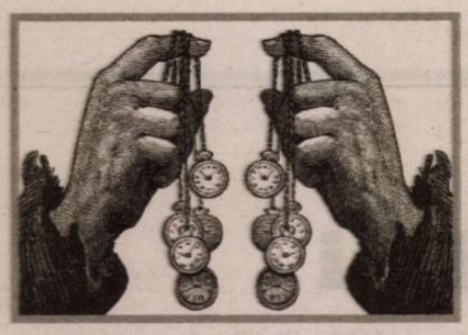

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce mă face să mă retrag din viața publică?

Multe! Am un amplu inventar de argumente: profesionale, politice, psiho-fizice, contextuale, private, destinale și cîte și mai cîte, cu care eu însumi nu sînt întru totul lămurit. Nu vreau să mă victimizez. Toți trecem, la o vîrsta sau alta (dar mai cu seamă la vîrstele tîrzii), printr-o acută tendință de abandon, de izolare, de răgaz evaluator. Toți avem nevoie, într-o situație sau alta, de un episod (în principiu firesc) de ieșire din vîrtej, de experiența unei (igienice?) „dez-lumiri“, a unei dez-legări din imediat (înaintea marelui dez-nodămînt), de recuperarea unui orizont distinct de cel în care am trăit pînă mai ieri. Aș spune chiar că nu e bine să fim „scutiți“ de penumbra unei asemenea crize și de potențialul ei restaurator: un pas înapoi și o șansă de reașezare cuminte în soarta proprie...

N-aș insista, poate, asupra motivațiilor care m-au dus spre decizia anunțată în articolul meu de săptămîna trecută dacă, pe diverse site-uri, n-ar fi apărut – probabil și din vina mea – o derutantă simplificare a mesajului meu. Articolul („Cercetare academică, jurnalism, corectitudine politică“) era o reacție melancolică la ultima sesiune de selecție a noii serii de bursieri pentru programul 2019-2020 al Colegiului „Noua Europă“. Abia într-un *postscriptum* îmi exprimam intenția de a mă retrage din viața publică, în ideea că incapacitatea mea de adaptare la noul „stil“ al cercetării academice ar putea fi un semn de defazare, un simptom al înstrăinării mele de „lumea nouă“, o alunecare – inevitabilă – în condiția de „expirat“. *Ergo:* pas înapoi! Dar „corectitudinea politică“ impusă, de ceva timp, științelor umaniste (de pretutindeni) nu epuizează nici pe departe „arheologia“ retragerii mele. Colegiul „Noua Europă“ împlinește, anul acesta, 25 de ani de existență. E, pentru mine, cea mai însemnată reușită a unor străduințe instituționale de natură să alinieze viața academică autohtonă la „moravurile“ și beneficiile vieții academice europene. Împreună cu o mînă de colegi solidari, am construit un institut *independent,* menit să ofere savanților români (mai ales celor tineri) o ambianță de lucru normală, un punct de sprijin *local,* pentru nevoi și instrumente pe care, altfel, erau siliți să le caute în străinătate. Curînd după înființare, s-au înscris în proiectele noastre și cercetători străini, am fost premiați, în 1998, de un important juriu european (președinte Ralf Dahrendorf), am contribuit – în domeniul științific – la „politica de vecinătate“ a Uniunii Europene, valorificînd amplasamentul nostru în preajma unor teritorii încă „neintegrate“: Balcanii de Vest, bazinul Mării Negre, Bucovina, Ucraina, Moldova de peste Prut. Pe scurt, nu aveam motive să mă răfuiesc cu un Institut de Studii Avansate încă unic în România, chiar dacă observam că o nouă ideologie globală tinde (riscă) să-i deformeze programul. Ceea ce nu înseamnă că NEC („New Europe College“) și-a pierdut *rostul* și *perspectivele*. Dimpotrivă. Se confruntă doar cu o nouă provocare și își găsește, în noul context, o nouă, inovatoare justificare.

Înțeleg tot mai puțin țara în care m-am născut.

Cît despre variile motive care mă îndeamnă, astăzi, să mă retrag de pe scenă, să schimb – vorba lui Eminescu – „dezbinul meu din suflet într-un dezbin de lume“, ele sînt mult mai numeroase și mai complicate, unele banale, altele tainice, unele dramatic-transcendente, altele cotidian-meschine, unele stimulînd combativitatea, altele demobilizatoare, cu efect inhibitoriu asupra oricărei iluzii și speranțe...

Într-un cuvînt, aș spune că înțeleg tot mai puțin țara în care m-am născut, istoria ei, populația ei, dar la fel de puțin înțeleg planeta întreagă, semințiile ei „glorioase“, purtătoare de flamură, evoluția ei, balansînd periculos între utopie și apocalipsă. Mă deprimă să văd cum Bulevardul Champs-Élysées e vandalizat de „vestele galbene“ (*„En jaune et contre tous!“* sună unul dintre sloganurile „revoltaților“). Mă sperie să aflu că primministrul francez promite o restaurare a celebrei catedrale Notre-Dame „adaptată“ concepțiilor contemporane („o spirală modernă“, de pildă...). Nu prea mai știu cum e cu democrația, cînd văd ce rezultate a dat în SUA (dar și la noi), sau în Marea Britanie, unde analizele *post-factum* ale referendumului pentru Brexit arată că un mare număr de votanți nu știau ce votează. Mă îngrijorează discursurile fudul antieuropene de prin părțile noastre (dar nu numai), dar și unele derapaje birocratice și ideologice ale UE. Nu pricep cum prima putere a lumii (deocamdată...) livrează la liber arme ucigașe, astfel încît tot soiul de tineri nărăvași își împușcă, prin școli, colegii și profesorii, mai abitir decît teroriștii. Și, ca să revin la țărișoară, mă uit perplex cum de-alde Dragnea, Ghiță, Pleșoianu, Rădulescu-Mitralieră“ (care și-a schimbat porecla în renume), șturlubaticul Bacalbașa, Nicolicea, Grapini, Codrin Ștefănescu & Co. au ajuns vedete ale vieții publice, alături de gazetari și „analiști“ politici care, de ani întregi, ne dăscălesc mediocru, seară de seară, organizînd false „dezbateri politice“, în care se vorbește ca la ușa cortului: „ești urît și prost!“, „căcărează băsistă“, „dobitoc“, „porc“ „mitocan“ „jigodii“, „javre“, „să muriți în chinuri!“, „am poze cu tine făcînd sex anal!“ ș.a.m.d. Nu-mi rămîne decît să răspund și eu cu aceeași monedă (pentru a mă face înțeles de „experți“): M-am săturat să văd în frunțea țării și în presă derbedei și țoape, golani țanțoși, oameni care nu se pot legitima prin nici o ispravă, în afara comportamentului lor grotesc și a unei cariere de periferie. Pe de altă parte, admit și o pre-senilă obnubilare a capacităților mele de acomodare. În fond, viața e vastă, complexă, greu previzibilă. Poți ajunge în situațiuni paradoxale: scrii un memoriu către șeful statului, într-un moment în care și tu, și nevastă-ta erați invitați să lucrați, în diverse fabrici, ca muncitori necalificați, pentru că vă pregăteați să dărîmați, transcendental, regimul. Ei bine, gestul acesta moralmente nedemn este înfierat în studioul de televiziune al unui vechi colaborator al Securității și sub privirea aspră a unei doamne a cărei educație politică s-a petrecut în preajma titanului Vadim, evident mult mai harnic și mai talentat decît tine în materie de ode omagiale.

Oricum, se dovedește, iarăși și iarăși, că intelectualii sînt pegra societății, sabotori ai idealurilor proletare („Noi muncim, nu gîndim!“, la care, mai nou, pare să se alinieze și sloganul „Noi gătim, nu gîndim!“...). Profesorul nostru, al „elitiștilor“, a fost Silviu Brucan (fapt dovedit de o poză mereu reluată, în care apar pletele prietenului meu Sorin Dumitrescu, cu o săgeată lămuritoare deasupra capului, care îl desemnează ca fiind eu). Una peste alta, nu-mi rămîne decît să mă retrag. Nu găsesc mai nimic de votat, nu mai pricep fineturile politice, nu mai știu să fac diferența dintre „mentorul“ Iulian Vlad (al lui Cozmin Gușă) și Filiala MI6 de la Păltiniș, deconspirată de generalul Rogojan (cu Noica pe post de James Bond). Una peste alta, simt că mi-am trăit traiul! E timp de plecare! *À bon entendeur, salut!*

P.S. (Iar!) Vigilența simpatizanților mei m-a mai prins odată în flagrant. (Dar ce mă mai mir?!) Am anunțat că mă retrag și în 2011, și în 2017, dar nu m-am ținut de cuvînt. Un motiv în plus să o întind, pe bază de ramolisment. Și totuși, iată ce-mi (mai) amintesc eu. În 2011 am anunțat doar că nu-mi mai păstrez rubrica de la Adevărul, *supărat de un atac la Mircea Dinescu, semnat de redactorul-șef de-atunci al ziarului, dl Grigore Cartianu. Iar în 2017, am anunțat că nu voi mai scrie săptămînal și pe blog-ul* Adevărul, *și în* Dilema veche. *Ceea ce am și făcut. Iar de-atunci,* Adevărul *nu mai face decît să reia, în spațiul său, articolul publicat de mine în* Dilema veche, *cu o zi înainte. O retragere radicală din viața publică anunț abia acum. Dar mai știi? Cunoscîndu-mă, te pomenești că, pe nepusă masă, o să năvălesc iar în ograda publică, aruncînd în dreapta și-n stînga nocive chimicale sorosiste...*

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

Andrei Pleșu, 1993

DILEMA VECHE

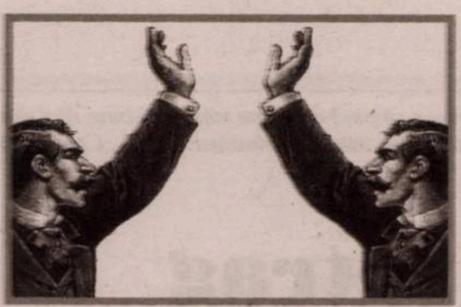

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Fraieri, dar sfinți

M-am cam dezumflat. Cred că noi, Opoziția, avem o strategie de campanie electorală perfectă pentru a cîștiga competiția electorală cu PSD-ul. Nu reușește să mă convingă nici pe mine, darămite pe oamenii sătui pînă în gît de politică.

Mesajele sînt fie prea agresive, fie pur și simplu mediocre. Da, bre, ăștia sînt niște pramatii și niște hoți. Știm. Da, ar face orice să scape de pușcărie și să se îmbogățească. Și asta știm, un pic prea bine, că doar ni se aplică și nouă, dar la o scară mult mai mică. Nu de alta, dar nu știu prea mulți dintre noi care să fi făcut varză regulile de circulație și să se fi dus repejor la poliție, să solicite amenzi pentru toate neregulile făcute. Nici oamenii care să refuze slujba și salariul lui Gâdea pe o lună (15-16.000 de euro) nu sînt chiar zdrobitoarea majoritate.

Discuția despre Justiție este extrem de importantă, dar mai deloc atractivă pentru majoritatea populației. Mulți am trăit în comunism. Se prea poate ca toată Opoziția (în afară de mine) să se fi tras prin clonare din sfinții Bisericii, dar noi, restul, am avut prin familii oameni care „împrumutau" o mulțime de lucruri de la serviciu și pe care nu îi alergam pe străzi strigînd „Penalii!" după ei. Sigur că nu e același lucru, dar noi, populimea, sîntem cam obișnuiți să tot auzim sau să vedem hoție, că doar nu lucrăm cu toții în rai. Am mari îndoieli că am putea să sfințim Comisia Europeană pentru etica ei deosebită și, din nou, pe bune, în afară de Antena 3 și de România TV, care desigur că sînt imaculate, nu prea am dat de perfecțiune la firmele mari sau foarte mari din România pe unde muncim.

E drept că la țară nimeni nu a furat vreodată și că diferențele dintre DNA, Ministerul Justiției și Ministerul Public sînt dezbătute la greu în fiecare zi în perioada de zbor a porcilor peste miriște, dar tot cu PSD se votează la greu.

Ca să nu mai zic de coada la studiat OUG 13 (sau ce nemernicii mai scot Orlando Teodorovici sau minunea de Vâlcov) pe care o fac zdrobitoarea majoritate a tinerilor noștri în pauzele în care analizează diferențele dintre diversele reguli pentru fonduri europene și *Critica rațiunii pure* a lui Kant.

Și dacă te chinui în fiecare zi să faci îndeajuns de mulți bani ca să plătești necesarul pentru o viață aproape de limita sărăciei, sigur or să te entuziasmeze referendumurile și studiul separării puterilor în stat.

Pentru cine facem campania aia? Că mie nu îmi e deloc clar. Dacă o facem pentru oastea vitejilor puri, atunci am cam pus-o, că băieții de la PRM și PPDD sînt deja, în mare parte, în PSD sau în PNL.

Pe nea Nini, tanti Lucica și tanti Lili îi doare în cot cît de multe limbi de circulație internațională vorbim și ei toți cred că CV-ul e o marcă de mașină sau o chestie medicală. Nu sînt deloc iubitori de Dragnea, dar nu pricep mai nimic din ceea ce spune Opoziția. Ce o să facem? – asta îi interesează.

Rezolvăm cu apa și canalizarea? Creștem pensiile? Nepoții lor vor avea școală bună și locuri de muncă în țară? Medicamentele vor costa mai puțin? Or să fie tratați cu respect și bun-simț cînd se duc la primărie? O să avem grijă de ei cînd vor fi în ultimii ani de viață? O să fie mai bine în România pentru ca rudele lor să nu fie nevoite să plece aiurea prin lume? Or să fie salariile mai bune? Și cum o să facem asta? Și ce dovedește că noi vom fi în stare să o facem?

Sigur că noi sîntem buni. Sigur că politica ar trebui să fie făcută de oameni cinstiți. Dar și Nicolicea e convins că e bun. Codrin vorbește cu tupeu despre fizică cuantică, știe cîteva nume de filozofi și e mult mai șmecher la vrăjeală intelectuală decît marea majoritate a Opoziției, că doar e de cînd se știe un impostor. Doamna Viorica sînt convins că se crede o intelectuală rasată, iar Pleșoianu sigur se crede o lumină. Hrebenciuc, Adrian Năstase și Vanghelie nu se cred hoți, ci victime, și sînt destui care cred la fel. Gigi Becali e considerat cuvios și sănătos la cap de o bună parte a compatrioților noștri.

E mare, mare nevoie de oameni noi în politică. Dar nu de oameni care să mă facă să simt c-am fost un idiot pentru că i-am votat pe ceilalți. Avem nevoie de oameni care pot să dovedească faptul că fac lucruri, că știu să facă lucruri și că merită votați pentru asta. Nu pentru că nu au mai făcut politică sau pentru că sînt buni.

PSD-ALDE are cîteva personaje oribile în conducerea coaliției. Ei ar trebui să fie ținta campaniei pe negativ a Opoziției, și nu tot PSD-ul. Pentru că, dacă găsesc doi trei PSD-iști buni sau unul din Opoziție care să fi fost pe lîngă un hoț sau un scandal de corupție, tot mesajul ăsta radical se duce naibii pentru oamenii care altminteri ar putea fi convinși să voteze altfel. Minciunile și mîrlănia lor ar trebui detaliate și exploatate în contrapoziție cu ce am făcut și vom face noi.

Da, cea mai mare parte a celor mai buni, mai profesioniști, mai decenți oameni politici sînt în USR-PLUS. Dar asta o știm noi, o minoritate. Restul concetățenilor riscă să perceapă Opoziția ca arogantă, cu ambiții de sfințenie și un pic cam fraieră. Și tare, tare nu aș vrea să fie așa.

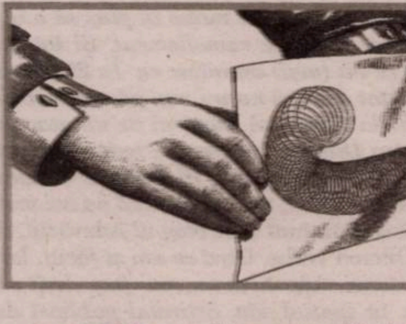

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Verità effettuale"

„Deosebirea este atît de mare între felul în care oamenii trăiesc și felul în care ei ar trebui să trăiască, încît acela care lasă la o parte ceea ce este pentru ceea ce ar trebui să fie mai curînd își află ruina proprie decît salvarea. Acel om care ar voi oricînd și oriunde să profeseze binele ar fi cu necesitate doborît de ceilalți care sînt în jurul lui și care nu sînt buni."

Aceste cuvinte celebre, din *Principele* lui Machiavelli (cap. XV), proclamă de cinci sute de ani separarea dintre etică și politică. Are dreptate? Da, din păcate, oricît i-ar supăra asta pe unii intelectuali idealiști. Cauza – prezentată tot de Machiavelli – este că „oamenii sînt răi", indiferent cum înțelegem și explicăm (teologic, biologic, psihologic) această caracteristică esențială. Și chiar dacă am modera separarea dintre etic și politic, considerînd că fractura nu-i chiar fără unele punți și că imoralitatea, ba chiar imundicitatea etică nu sînt întotdeauna ingrediente necesare într-o politică eficientă, rămîne că visul pentru o politică „pură", cu mîinile complet „nepătate", fără „soluții imorale", fără „alianțe tactice" neonorabile, e nu numai unul deșert, dar și periculos.

De fapt, oamenii politici (de la noi și de aiurea) nu prea au probleme să înțeleagă bine preceptele lui Machiavelli. Eticismul exagerat nu pe ei îi caracterizează, afară dacă nu sînt în campanie electorală și îl pretind, demagogic, de la adversari. Oamenii politici suspectează prea bine (din instinct, din experiență, din raționament) că oamenii în general sînt răi și, pe deasupra, și slabi – ceea ce nu o dată le dublează răutatea cu multă prostie. Problema este cu chibițîi intelectuali, cu „formatorii de opinie" și cu publicul care îi ascultă, cu cei care se cred îndreptățiți să-și „salveze" conaționalii în fiecare moment, ba chiar, în ultimul rînd, și „să salveze Planeta". Pentru ei politica n-ar trebui să fie discernerea între nuanțe diferite de gri și alegerea griului mai deschis – adică a răului mai mic –, ci o improbabilă alegere între negru și alb. De două sute de ani, acești intelectuali cer „soluții" majore și definitive pentru toate relele și, paradoxal, cînd au avut posibilitatea de a alege ei înșiși, soluțiile lor „albe" au dus la rezultate cu mult mai înfricoșătoare decît cîrpăceala, meschină și gri, a politicienilor rutinați.

Îi întîlnim destul de des și la noi în timpurile astea: sînt cei care își atacă prietenii politici mai cu spor decît pe adversarii adevărați, cei care sînt gata să strîmbe din năsucul etic la orice slăbiciune a aliaților, sînt cei nemulțumiți veșnic de prestația „alor noștri". Unii merg pînă la a spune că „s-au săturat să voteze răul mai mic", uitînd să observe că, de fapt, dacă își propun cu seriozitate să voteze „binele", înseamnă, practic, că au renunțat definitiv la dreptul de vot. Cei mai mulți fac imensa eroare de a susține, fără limitări și contextualizări, standarde etice pe care adversarii n-au avut de gînd niciodată să le ia în serios pentru ei înșiși. Ajung astfel să joace pe terenul propus de adversar și pierd sistematic. Un exemplu recent: scandalul „protocoalelor" dintre Parchet, DNA și SRI. În loc să susținem cu curaj și aplomb că protocoalele au fost, în general, binevenite, că era singurul mijloc prin care „peștii cei mari" puteau fi dibuiți și prin care se puteau aduna probe consistente și că, fiind o chestiune de securitate națională, lupta împotriva corupției trebuia să aibă beneficiul „protocoalelor" cu serviciile de securitate, am preferat să tăcem sau să căutăm circumstanțe, oarecum rușinați, pe motiv că, iată, „Securitatea" a revenit, chipurile, și a afectat „drepturile omului". Rezultatul a fost nu numai salvarea marilor corupți, dar și discreditarea, pentru o generație, a celor care au vrut să nu mai existe impunitate înaintea legii în România.

Despre „cazul Lazăr" am mai vorbit. Mai adaug numai că o bună parte a societății civile s-a lăsat manipulată de cei care n-au dat niciodată două parale nici pe deținuții politici, nici pe „procesul comunismului"; la îndemnul unei televiziuni finanțate de un fost turnător cu acte și infractor cu cîțiva ani de închisoare, ea a ajuns să condamne impuritatea etică a procurorului general, trecînd peste circumstanțele prezentului – ceea ce adversarii ei n-ar fi făcut niciodată! Respectivii și-a pierdut busola politică, vrînd cu orice preț să n-o piardă pe cea etică. Și mă tem că nici nordul acesteia din urmă nu mai e sigur. Rezultatul este și va fi – pe cît ne dăm seama – o subjugare tot mai mare a societății, lipsirea de autonomie a instituțiilor esențiale, dominația părții celei mari reacționare și antieuropene din lumea de la noi. Scrupulele morale nețînute sub control contribuie astfel la catastrofă – din naivitate, din teamă, din neînțelegere. Dar se va spune: se schimbă adevărul în funcție de cine îl spune? Există însă două tipuri de adevăr: adevărul abstract, care desigur că nu ține de emitent, dar care în politică se învecinează cu utopia, și adevărul pe care Machiavelli îl numește *„verità effettuale"*. Acesta din urmă trebuie avut în vedere în acțiunea publică și politică, iar valoarea și impactul lui depind enorm de cine îl exprimă și îl susține. Exemplu istoric: nu-i totuna dacă critica comunismului a venit de la fasciști sau de la liberali. *„Non est idem si duo dicunt idem."* („Nu-i la fel dacă doi vorbesc la fel.")

Și care trebuie să fie scopul politicienilor „buni", dincolo de administrarea eficientă a treburilor publice? Democrația, dar în sensul larg, cerut de Karl Popper: un sistem care să împiedice acumularea puterii într-o singură parte (fie ea individ, partid, parlament etc.), care, dimpotrivă, să favorizeze distribuția puterii, ba chiar concurența dintre mai multe părți ale societății și statului. Politicienii sînt calificabili, neapărat într-un anumit moment și în circumstanțele practice date, drept „buni" sau „răi", după felul în care urmează (sau contrazic) acest scop major. Iar intelectualii publici, cred, au datoria să clarifice lucrurile, făcînd distincțiile necesare cu privirea mereu ațintită și asupra scopului, și nu doar a mijloacelor, abținîndu-se, pe cît posibil, de la clamarea altui adevăr „mai înalt", și mai ales fără a ridica tot mereu pretenții de puritate etică și de onorabilitate fără fisuri a mijloacelor pe care politicienii le întrebuințează. Căci mai sus-amintita *„verità effettuale"* arată că întotdeauna acesta este sistemul politic cel mai puțin rău cu putință, cel mai puțin corupt și cel mai puțin nedrept. Ceea ce nu înseamnă că n-ar fi, de destule ori, și rău, și corupt, și mai ales nedrept.

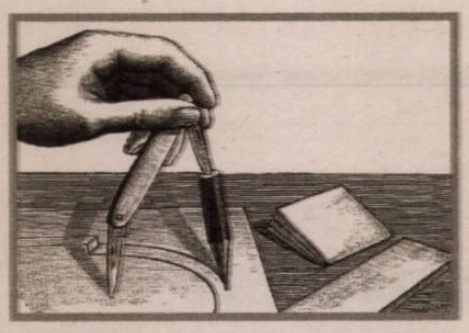

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Notre-Dame: ce mesaj pentru Europa

Luni, 15 aprilie, focul care mistuia la Paris acoperișul și fleșa catedralei Notre-Dame a stupefiat milioane de oameni, iar în mintea multora dintre ei s-au „aprins", ca niște flăcări interioare, cîteva întrebări inevitabile: sîntem în fața unui semn al destinului? trebuie să vedem în această dramă un mesaj? va trebui să trăim *altfel* după o astfel de traumă? este acest incendiu o pedeapsă? trebuie să vedem în mutilarea unui monument construit cu 850 de ani în urmă începutul sfîrșitului pentru civilizația care l-a creat? ce i se întîmplă Franței, că este confruntată cu atîtea incendii (sociale și de altă natură)?

Jurnaliștii care au transmis de la fața locului în acea seară și apoi în acea noapte au încercat să dea primele răspunsuri sau să-i incite pe cei intervievați să se aventureze în găsirea unor „chei". Oare noi, francezii, ar trebui să fim mai uniți, să fie acesta *sensul* dramei de la Notre-Dame? îl întreba un jurnalist pe istoricul și scriitorul Stéphane Bern, personalitate mediatică însărcinată de președintele Macron tocmai cu protecția monumentelor istorice.

Președintele Emmanuel Macron a simțit și el nevoia să spună, adresîndu-se francezilor, că acestei nenorociri trebuie să i se atribuie un sens. Pompierii încă luptau cu flăcările cînd șeful statului a lansat un apel la unitate națională, la generozitate, la speranță, la reconstruirea coeziunii sociale.

Mai mulți politicieni au decretat, pentru cel puțin 24 de ore, un fel de armistițiu politic. „Nu-mi stă capul în acest moment la politică", a declarat, de exemplu, Jean-Luc Mélenchon, liderul radicalilor de stînga. Și timp de 24 de ore au plutit în aer mai multe întrebări legate de practica politică și de crizele sociale: oare după imaginile sinistre de la Notre-Dame, diviziunile dintre francezi vor rămîne la fel de adînci? oare „vestele galbene" vor continua să manifesteze cu aceeași furie și să incendieze în continuare, în fiecare sîmbătă, mașini, magazine, cafenele, bănci, mobilier urban, furgoane ale poliției?

Mai mulți ecleziastici, printre care Monseniorul Michel Aupetit, arhiepsicop al Parisului, au propus o „lectură" religioasă a incendiului: Dumnezeu ne cere să fim mai umili în fața celor create de el, să nu mai distrugem planeta, să nu asasinăm prin modul nostru de viață celelalte viețuitoare ale Terrei, să nu ne transformăm viața într-o goană după bunuri materiale și într-o orgie a consumului, să fim mai atenți unii la alții și la cei aflați în mare nevoie, să nu lăsăm flacăra credinței să se stingă, să reîncepem să ne rugăm pentru ca rănile omenirii să se vindece... Faptul că drama s-a produs la începutul Săptămînii Sfinte, înaintea Paștelui catolic, a amplificat mesajul religios al incendiului.

La Vatican, cardinalul Robert Sarah a declarat fără ezitare: „Acest incendiu este un apel al lui Dumnezeu pentru ca oamenii să-și regăsească dragostea de Dumnezeu. Prin aceste flăcări apocaliptice, Dumnezeu a vrut să le atragă oamenilor atenția și să-i îndemne să-și regăsească credința strămoșilor lor. Acest mesaj este adresat în mod special Franței. Uneori este nevoie de foc pentru ca să ne deschidem Cerului..."

Filozoful german Peter Sloterdijk consideră și el că dezastrul de la Notre-Dame este „un semnal", dar într-un registru diferit. Revista *Le Point* i-a solicitat chiar a doua zi un interviu, iar filozoful german le spune francezilor următoarele cuvinte înțelepte: „Ar trebui să vă eliberați de o anumită tradiție negativistă și să înțelegeți că, atîta vreme cît Notre-Dame nu este reconstruită, luptele sociale ar trebui să se calmeze".

Poate că această ultimă interpretare ar trebui extinsă la întreaga Europă. În ce mă privește, Notre-Dame mi se pare acum o metaforă a unei Europe din care n-au mai rămas în picioare decît zidurile. Tot ceea ce îi conferea consistență Uniunii Europene începe să dispară, cum s-a golit și incinta catedralei... Brexit-ul a fost un incendiu, iar europenii nu reușesc deocamdată să-l stingă. Toată lumea vorbește de reconstrucția Europei, dar, ca și în cazului Catedralei Notre-Dame, viziunile sînt diferite...

După imaginile premonitorii de luni, 15 aprilie, europenii ar trebui poate să înțeleagă că, ori de cîte ori se scufundă în demența diviziunilor, întreaga Europă ia foc. Pe nici un alt continent nu s-au produs, pe durata a o mie de ani de istorie, atîtea „incendii" ca în Europa. Războiul de o sută de ani, războaiele religioase, războiul de treizeci de ani, războiul de șapte ani, Revoluția franceză, războaiele napoleoniene, Comuna din Paris, Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial, războiul din Bosnia... Toate aceste capitole de istorie, precum și multe altele, sînt tot atîtea incendii, tot atîtea suferințe imense din care, de fiecare dată, europenii au crezut că pot decanta un mesaj, o lecție pentru viitor.

Oare să fie un mesaj și faptul că în incendiul de la Notre-Dame nu și-a pierdut nimeni viața?

În Franța, unitatea sacră în jurul dramei de la Notre-Dame nu a durat decît 24 de ore. Ea s-a evaporat după ce au început să „curgă" milioanele pentru reconstruirea catedralei. În fața sutelor de milioane de euro anunțate cu o rapiditate suspectă de familiile bogate, oamenii modești, care voiau să ofere și ei cîte o sută sau cîte două sute de euro, s-au simțit umiliți și chiar revoltați. Nu degeaba se spune că banul este ochiul diavolului. Ceea ce ar fi trebuit să-i unească pe francezi, o tragedie națională, îi divizează acum și mai mult și suscită noi resentimente. Să fie și aceasta o lecție? Sau o nouă încercare a destinului?

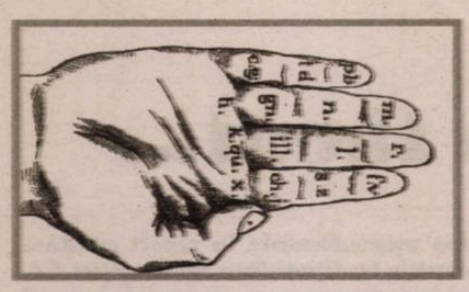

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Punere în scenă

Colegul meu anglist, Miralian Ponos, titularul unui celebru curs de *Proză anglo-americană din secolul al XIX-lea*, s-a remarcat, încă din anii '90, pentru maniera lui neconvențională de predare. Pentru a-i determina pe studenți să citească operele literare pe care le analiza, dar, cu precădere, pentru a-i face să înțeleagă mai bine anumite subtilități artistice, el *punea în scenă* – în timpul prelegerilor și seminariilor, chiar în fața amfiteatrului – tablourile cruciale din textele selectate. La dramatizarea *ad-hoc* participau, cu entuziasm teatral, atît profesorul, cît și discipolii săi. Tehnica pedagogică adoptată de Ponos i-a adus, cum spuneam, faimă națională, însă, în mai multe rînduri, și necazuri colaterale. La un moment dat, de pildă, în toiul punerii în scenă a povestirii „Wakefield", scrise de romanticul american Nathaniel Hawthorne, studentul care-l „impersona" pe protagonist a plecat discret din sală, în conformitate cu narațiunea (autorul ne zice despre erou că-și părăsește, inexplicabil, familia, evaporîndu-se din viața soției și a apropiaților săi vreme de douăzeci de ani). Spre stupoarea tuturor, băiatul-actor nu a mai revenit nici el, luîndu-și, pare-se, rolul foarte în serios. Părinții l-au dat în urmărire generală. La anchetă, Miralian le-a declarat polițiștilor că studentul se va întoarce, cu siguranță, peste două decenii, întrucît așa era scenariul lui Hawthorne și nu-și putea permite să se abată de la derularea sa.

Altădată, la reprezentația intrigii din „Butelca de Amontillado", aparținînd tot unui prozator de vîrf al romantismului transatlantic, Edgar Allan Poe, tînărul care-l întruchipa pe Fortunato a băut, precum personajul respectiv, toate sticlele de vin „întîlnite" pe parcursul coborîrii sale în catacombele lui Montrésor (pentru veridicitate, profesorul adusese mărcile de alcool indicate de Poe în povestire). Ca și Fortunato, „actorul" s-a îmbătat cumplit, iar la scenacheie din text, cînd trebuia să execute un gest simbolic, masonic, de fluturare a mîinilor în sus, el a ridicat, obscen și rînjind obraznic, doar degetele mijlocii către colegul care-l juca pe Montrésor. A ieșit o cafteală pe cinste, din care Miralian a scăpat ulterior, cu greu, fără sancțiuni disciplinare. În sfîrșit, băiatul care a avut rolul lui Bartleby – din nuvela lui Herman Melville „Bartleby, copistul" – a căpătat ticul verbal al eroului, strigînd peste tot, multe săptămîni după seminarul dramatizat, *„I would prefer not to!"*. A avut nevoie de tratament psihiatric. Nici cu victorienii britanici lucrurile nu au stat mereu bine pentru Miralian. Studenta care a imitat-o pe fantomatica Bertha Mason din *Jane Eyre* a lui Charlotte Brontë a dezvoltat mai tîrziu compulsia prizonieratului în podurile clădirilor (se dorea a fi, pesemne, așa-numita, în feminism, *„madwoman in the attic"*). A fost descoperită, după dispariția-i subită din cămin, în podul Universității, printre lilieci, cu o privire pierdută, aiurită, sălbăticită.

Studenta-actriță și-a strîns colegul-partener de beregată.

Ar mai fi poate de amintit aici și episodul căderii unui student de la etajul al doilea al Facultății. El personifica „mîna" albă, de nălucă intruzivă, care „intră" pe fereastră, în romanul lui Emily Brontë *La răscruce de vînturi*, pentru a-i smulge lui Lockwood, de sub ochi, *Biblia* plină cu notații personale. Din fericire, omul a aterizat, salutar, în containerul de gunoi. Cu emoții a fost și punerea în scenă a contextului tenebros în care guvernanta nevropată a lui Henry James, din „O coardă prea întinsă", îl sufocă pe bietul Miles, îmbrățișîndu-l nebunește: studenta-actriță și-a strîns colegul-partener de beregată pînă l-a băgat în șoc respirator. SMURD-ul a rezolvat problema, dar Ponos a mai trăit o traumă, culmea, după două șocuri „medicale" anterioare. Studenta care o jucase pe Becky Sharp din *Tîrgul deșertăciunilor* al lui William Makepeace Thackeray, în scena în care aceasta mușcă zdravăn dintr-un ardei iute și se înroșește teribil, s-a umflat brusc după înghițitura de *peperone*, ajungînd în pragul șocului anafilactic. Similar, „Dinah Morris", din *Adam Bede* al lui George Eliot, „predicînd" congregației sale de „metodiști", s-a agitat prea tare pe podiumul din amfiteatru și a alunecat, luxîndu-și glezna... Totuși, cumva, Miralian a mers mai departe. Pînă recent, cînd, într-o hărmălaie uriașă, a părăsit Universitatea încătușat. Era dus, tulburător, cu un căruț cu rotile. Ceva nemaipomenit se întîmplase la seminarul său despre *Marile speranțe* dickensiene. L-a jucat el însuși pe Magwitch în episodul inaugural, în care personajul îl întoarce pe copilul Pip cu capul în jos pentru a-l speria. A chemat un student mai pirpiriu să-i fie partener. Insul, odată răsucit, în loc să-și turuie partitura, a început să răcnească: „Văleu, dom' profesor, am amețît rău di tăt și mai văd și celi di sub fusta lu' Pietroniela!". Ponos s-a enervat cumplit și i-a dat drumul din mînă, fiind arestat apoi pentru agresiune. În plus, s-a ales și cu o discopatie paralizantă.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

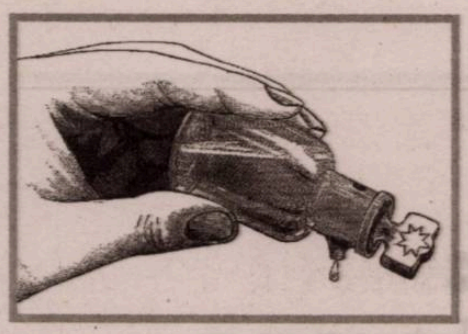

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Publicitate și gramatică

Sînt extrem de interesante campaniile publicitare care folosesc – ca strategie de captare a interesului și de sporire indirectă a prestigiului – teme legate de corectitudinea exprimării în limba română. Sînt convinsă că prezența unei chestiuni lingvistice în mesajul publicitar este mult mai eficientă decît căile clasice de consolidare a normei. Dacă articolele lingviștilor sau emisiunile specializate, explicit educative, riscă să nu ajungă la publicul larg, clipurile publicitare umoristice și emisiunile de divertisment au șanse mult mai mari de a influența categorii diverse de spectatori. Se știe că reclamele repetate intens, difuzate de mai multe canale de televiziune, ajung adesea să pună în circulație cuvinte noi, jocuri de cuvinte, formule fixe, pe care le preia registrul colocvial, ca frazeologisme de uz curent. Același traseu poate conduce la stigmatizarea unor forme și la tendința de evitare a acestora. Publicitatea asociată umorului poate deci deveni calea ideală de a populariza o normă și de a descuraja o abatere. Pentru ca strategia să funcționeze, sînt însă necesare niște condiții – dintre care cea mai importantă cred că este îndeplinită: să existe o sensibilitate reală a vorbitorilor față de norma lingvistică și de încălcările ei. Oricîte lamentații despre degradarea limbii am auzi zilnic, tocmai vigilența unei părți a publicului față de greșelile politicienilor, de cele din mass-media sau din Internet dovedește că subiectul e unul important, că gradul de stăpînire a limbii române standard e un factor de prestigiu, iar încălcările normei sînt stigmatizante social. De fapt, tocmai mulțimea lamentațiilor și a indignărilor indică interesul pentru corectitudinea limbii. O altă condiție este marcarea socială negativă, fie și incipientă. Nu orice greșeală e susceptibilă de a deveni subiect de ironizare; de obicei, e nevoie ca aceasta să fie deja asociată cu incultura, cu ignoranța. Putem face o comparație între două extinderi extrem de rapide, din ultimele decenii: dacă folosirea adverbului restrictiv *decît* în afara construcției negative a fost destul de repede ironizată și parodiată *(Decît o revistă* s-a lansat în 2009), extinderea compusului *ca și* pentru a indica o calitate nu a trezit aceleași reacții în publicul larg, extinderea continuînd nestingherită.

O foarte reușită campanie cu subiect lingvistic este cea pentru o gamă de vopsele (Savana). Videoclipurile campaniei mizează pe umorul de contrazicere a așteptărilor sociale; zidarii în salopetă corectează erori de exprimare și rostesc doct enunțuri savante: „Conform normelor în vigoare, *decît* se folosește numai în construcții negative" *(Savana unistrat)*. Sceneta prezentată de unul dintre clipuri e ingenios construită, prin jocul între adverbul *corect* folosit pentru confirmarea unei idei – „dai decît un strat, *corect?*" – și aceeași formă utilizată metadiscursiv, cu sens normativ: „Nu, *incorect,* dai *doar* un strat". Autentică și comică e surpriza vorbitorului ignorant, care nu poate comuta de la conținut la forma lingvistică – „Păi, și io ce-am zis?" – sau care prinde din zbor ideea de *construcții,* mutînd-o din sintaxă înspre domeniul care îi este familiar („Vedeți? Pentru *construcții pozitive,* folosiți Savana unistrat!"). Deplasările glumețe de la referent la limbaj și înapoi la referent sînt conduse cu umor și subtilitate. Pentru firma căreia i se face publicitate și pentru autorii campaniei (care au optat în deplină cunoștință de cauză pentru strategia gramaticală), tema normativă e avantajoasă: le aduce prestigiu, în fața unui public cultivat, produce surpriză (asociind munca în construcții cu un statut social și cultural superior) și permite o deplasare strategică de la scopul fundamental comercial la unul mai generos, cultural. Punînd în prim plan lecția spontană de gramatică, mesajul transmite un elogiu implicit al produsului – pentru cunoscători.

„Vedeți? Pentru construcții pozitive, *folosiți Savana unistrat!"*

Campania în discuție a mai vizat și alte teme ale corectitudinii limbii: utilizarea specializată a construcțiilor cu *datorită* vs. *din cauza,* extinderea nedorită a lui *ca și* pentru a evita cacofonia, absența lui *pe* înainte de relativul *care* complement direct („peretele care l-am vopsit"). În punerea în scenă e sugerată și o ruptură între generații, zugravii mai tineri arătîndu-se mult mai școliți decît meșterul tradițional (ipostază a autorității ignorante).

Nu știu cît de răspîndite sînt aceste strategii în tradițiile publicitare din alte țări și culturi. O teză de doctorat disponibilă în Internet invocă o campanie publicitară italiană din anii '60, în care o mătușă vorbea în dialect, iar nepotul o corecta sistematic, indicîndu-i formele din limba standard. La noi, accentul cade pe diferența culturală, dar mai ales pe o opoziție puternic resimțită social – între impostori și profesioniști.

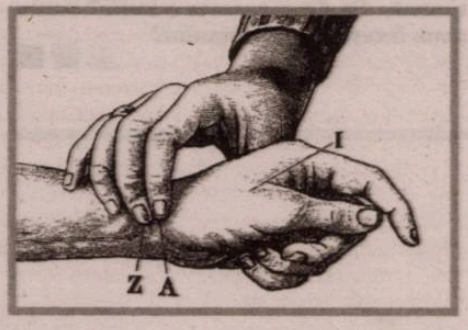

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Mi-a fost frică și-am tăcut...

Oare de ce m-a chemat? Mă apropii cu inima strînsă, sper să nu fi făcut ceva ai mei, clasa a X-a, dar nu prea cred, sînt copii buni, au cam trecut de etapele în care își mai dădeau în petic. Văd de la distanță că în fața cabinetului mai sînt vreo două colege, plus vreo trei eleve. Cînd ajung și eu, le recunosc, sînt dintr-a XI-a A, o clasă bună. Despre ele o fi vorba, presupun. Dar de ce m-o fi chemat și pe mine? Întreb din priviri diriginta, aflată alături, ridică din umeri și din priviri. Profa de bio, Angela, același gest, aceeași nedumerire. Mă uit la fete, fac semne întrebătoare din cap, nici ele nu știu, aceleași gesturi de nedumerire, doar mai sfioase. Le privesc mai atent. Maria e cea mai frumoasă, are chipul rotund, cu pielea sidefie și părul negru, cu ochii verzi, o splendoare. Sfioasă altfel, mai degrabă, oricum, nu foarte îndrăzneață. Deșteaptă și cu bunsimț, mereu gata să cedeze dreptul ei în fața unui coleg sau să sară în ajutorul altuia. Andreea e și ea o frumusețe, cu părul șaten, bine proporționată, cu privirea mai curajoasă, mai incisivă printre colegi, conștientă de farmecul ei, iar Marcela, „tocilara" clasei, în fapt iubită cam de toți colegii, pentru că e veselă, îndatoritoare și cu un vino-ncoace natural, neostentativ, poate favorizat de coama aia fascinantă de păr blond, de leoaică. Ce-o fi cu ele, aici? Ce-o fi cu noi, toate? Așteptăm, ce să facem? Deși cam bat din picior, am oră și s-au cam dus deja vreo patru minute din pauză. Întreb într-o doară dacă e înăuntru, nu e, îmi spune Flori, diriginta lor, ne-a convocat doar și așteptăm, o fi pe undeva prin școală, așteptăm...

O vedem apărînd în cele din urmă, de departe, din capătul celălalt al coridorului. Cînd ajunge, nu se uită la noi, la nici una. Are privirea aia preocupată, scăpată în jos, spre vîrful picioarelor, spre cadența pașilor sau poate pur și simplu spre mozaic. Bagă cheia în ușă fără să ne privească și mă uit spre ea curioasă, aproape amuzată, pentru că e, fără doar și poate, un spectacol și acesta al preocupării ei, doar o știu de atîta amar de timp, de atîția ani, nu doar de acum, de doi-trei, de cînd e pe funcție. De cînd e directoare, parcă ceva nou din ea e activat însă, un fel de agitație, de tensiune a descompunerii și recompunerii perpetue. Dacă i-aș spune așa, s-ar enerva și mi-ar zice să o las baltă cu caracterizările astea de profă de română, că o școală nu așa se conduce, cu epitete și cu metafore. Deh, profă de fizică fiind ea...

O victimă întîmplătoare.

Intrăm înăuntru, iar eu, precaută, rămîn în picioare, lîngă intrare. Presimt că voi vrea să ies la un moment dat și să o fac cît mai repede, cît mai discret. Rămînem toate în picioare, de altfel, Angela și Flori de-o parte, fetele de cealaltă parte a biroului în spatele căruia se oprește ea, tot fără să se așeze, sprijinindu-se cu palmele directorial – cum altfel? – de marginea lui de stejar masiv.

– Uită-te la tine cum arăți! Tu te vezi? Ca o cocotă!

Exact așa s-a dezlănțuit, dar aici nu pot reproduce și tonul, intensitatea melodică a înaltelor care au zguduit încăperea aia din temelii. Imaginați-vă!

Mă uit la fată. Privește în jos și îi tremură umerii. Nu-i văd chipul, e cu spatele la mine. E îmbrăcată cu o fustiță, nici nu observasem. Acum îmi dau seama, poate cam scurtă, nu indecentă, aș zice. Ciorapi negri, mulți dani, groși. Se vede, desigur, curbura piciorului frumos. Dar cîtora nu li se vede? Și, la urma urmei, cînd să-și arate frumusețea și fetele astea? Cînd vor fi de vîrsta mea și a directoarei?

– O curvă! Ca o curvă!

Tună și fulgeră, isteric, în continuare. De ce nu a luat-o separat, să-i spună simplu: te-ai îmbrăcat prea provocator, te rog să eviți pe viitor!? Și ce căutăm noi, ceilalți, aici? Îmi dau acum seama, sîntem niște martori. Medievali. Martori medievali ai umilirii publice. Lecția nu e desăvîrșită decît dacă vrăjitoarea e arsă în piață pe rug.

Dar stați așa: există regulament școlar, există ROFUIP, ROI, coduri deontologice etc. Oare e legal ce se întîmplă aici? Nu e, sigur că nu e! Dar cine să spună? Eu nu: și așa sînt văzută prea cu ochi răi, mereu sărind în apărarea elevilor, mereu nonconformistă în raport cu standardele tradiționaliste ale educației. Ceva mă oprește acum, n-am curaj pur și simplu să intervin, să domolesc furia și frustrarea care se simt în spatele ei. Tac laș, apoi, mai laș, mă strecor pe ușă și fug la oră. Răsuflu greu pe coridor, alerg, sînt ușurată și împovărată.

La plecarea spre casă mă întîlnesc cu Flori. Vorbim. Nici ele nu au reacționat. Au ascultat, apoi toate s-au întors în clase umilite, cu capul plecat. Nu-și explică de ce. Fata asta, o fată atît de bună, la urma urmei obișnuită, neieșind cu nimic în evidență în raport cu alte fete din școală. O victimă întîmplătoare. Măcar de n-ar fi fost tocmai ea, săraca. O întreb ce vrea să spună. Păi, nu știi? mă întreabă. Nu, nu știu! Biata de ea, acum trei ani și-a găsit mama spînzurată în casă. Ea a descoperit-o.

Abia acum mă cutremur. Ce n-am știut nici eu, cu siguranță nici directoarea. O inocentă fustă și niște picioare de mamă moartă, spînzurînd de un corp, spînzurînd de un gît, spînzurînd de o sfoară. Niște picioare fără ciorapi de nenumărați deni, negri. Ce ușor poți călca în picioare. Cine să păzească această poartă a adevărului? În seara asta îmi va fi rușine. Deși rușinea mea nu mai ajută la nimic.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Despre miracole mici din viața noastră, a tuturor

De multă vreme îmi propusesem ca atunci cînd mai ajung pe la Cluj să merg la cimitir, la mormintele bunicilor mei din partea mamei. Să pun o floare, să aprind o lumînare, lucruri obișnuite ce fac parte dintr-un mic ritual necesar care are drept scop, de cele mai multe ori, mai degrabă o împăcare cu tine însuți, cu timpul, cu viața, dar și cu moartea, decît un omagiu adus celor care nu mai sînt. Însă Clujul e departe de București, iar eu nu îndeplinisem ritualul cu pricina de cînd... de fapt, nu-l îndeplinisem niciodată în ultimii zece ani, adică de la moartea bunicii mele, mama-mare, cum îi spuneam noi toți, inclusiv soțul ei – tata-mare, desigur. Ați observat cum, în cele mai multe dintre cuplurile care îmbătrînesc împreună, rolurile se schimbă odată cu trecerea anilor și cu nașterea unor copii, și a altor copii, nu se mai adresează unul altuia cu „dragă", „iubitule" sau nu-și mai spun pur și simplu pe nume, soțul îi spune soției „mama", apoi „mama-mare" sau „buni", bărbatul e pe rînd „tata" și „bunul"? De parcă generațiile pe care le lasă în urmă ar legitima altfel relația dintre ei... În sfîrșit, ajung în Cimitirul Central din Cluj, constat că îmi place mai mult decît Bellu, unde avem deja locuri de veci – eu, mama și tata – și ar trebui să ne considerăm norocoși pentru că valorează o mică avere, e mai aerisit, mai umbros și risipit pe deal, brusc mă gîndesc că pare o opțiune mai bună, zîmbesc – parcă aș evalua mutarea într-o altă posibilă locuință, într-un alt oraș, țin într-o mînă patru garoafe roșii și în cealaltă două candele, și brusc îmi dau seama că habar n-am unde sînt mormintele bunicilor mei. Nu știu nici măcar dacă sînt pe dreapta sau pe stînga, dacă sînt în locuri centrale sau mai la periferie, n-am nici un reper, sînt înconjurată de mii de cruci și de monumente funerare și nu știu încotro să mă îndrept. Cum de nu mă gîndisem la asta cînd am plecat spre cimitir?

„Păi, doar prin un miracol o să-i găsiți!", îmi spune portarul, un ardelean trecut și el de 70, molcom, liniștit, se potrivește atît de bine cu locul parcă ar fi de acolo. „Nu știți nici măcar în ce sector sînt?", mai întreabă el. Ce-i aia? „Păi, în *a*, în *be*...? Mai aproape sau mai departe de capelă?" Ridic din umeri. Portarul se scarpină în cap, ar vrea să mă ajute, dar nu știe cum. „Sînt morți proaspeți? De săptămîna trecută?" Nu, domnule, sînt de zece și de cincisprezece ani. „Aha, păi n-aveți nici o șansă să-i găsiți... doar printr-un miracol! Nu puteți să sunați pe cineva?" Ușor confuză, nu-mi trece prin cap să o sun pe mătușa mea de la Cluj, care sigur știe, și o sun pe mama, care nici ea n-a mai fost la cimitir de la înmormîntarea lui mama-mare. „Mamă, nu știu unde sînt mama-mare și cu tata-mare... tu mai ții minte?" Spre deosebire de mine, mama are totuși niște repere vagi – o iau la stînga, trec de nu știu ce capelă, o iau la dreapta, pe deal, și acolo ar trebui să fie, însă nu pe primul rînd, pe al doilea, „au o piatră de marmură neagră... vezi că mormîntul e cu pămînt, nu cu beton! Dar nu poți să mă suni cu video... pe WhatsApp?" comentează cu tot felul de amănunte irelevante de la înmormîntare, „uite, pe acolo l-a dus pe bietul tata-mare..." etc. pînă cînd chiar se întîmplă un miracol. „I-am găsit!", exclam eu și chiar îmi dau lacrimile de bucurie. Nu-mi vine să cred – scrie negru pe alb, de fapt auriu pe negru: Grigorie Alexandru, mort în 2005, și Grigorie Nicolina, 2010. Tata-mare și mama-mare sînt chiar acolo și mă simt ca și cum i-aș fi reîntîlnit în carne și oase după foarte mulți ani. „Uite-i, dragii de ei!", spune și mama, prin telefon, și se simte mai puțin vinovată că nici ea n-a reușit să ajungă la morminte în ultimii zece ani. „E ca și cum am fi și noi acolo... ce chestie!", spune și Anton. Și uite așa, prin intermediul tehnologiei moderne, trei generații, două vii și una dispărută, se reîntîlnesc în Cimitirul Central din Cluj. Tata-mare probabil că dădea și nouă „pensia noastră" – 25 de lei. O viață pe care și-a petrecut-o, mai ales ultima parte a ei, la coadă la Gostat, în care a crescut doi copii dintr-o căsătorie anterioară a soției sale cu drag și cu responsabilitate, ca pe copiii lui. Mama-mare i-a supraviețuit cinci ani, a murit într-o zi însorită de toamnă, cu un soare blînd, cernut, simțeam cum ne zîmbește de undeva de sus. În primii ani după moartea lui tata-mare, a trăit un soi de „resuscitare", ea, femeia casnică și „fără pensie" care a depins mereu de el, s-a simțit cumva liberă, avea chef să umble, să călătorească, să vadă pentru ultima oară satul ei natal din Oltenia. N-a plecat, însă, nicăieri, a trăit în continuare modest și tot în umbra lui, pînă cînd o demență senilă, la 90 de ani, a luat-o în brațe și a legănat-o ca pe un copil, pînă cînd a adormit-o. A murit în somn „ca un pui", mai rar un om bun ca ea, mai rar un om căruia să nu-i fie deloc teamă de moarte, s-o aștepte senină, ca pe o binecuvîntare.

Mai rar un om căruia să nu-i fie deloc teamă de moarte.

În multe privințe, mama e mai modernă decît mine, eu de obicei refuz orice comunicare video, ea nu înțelege de ce nu vreau „să ne și vedem" cînd ne conversăm. Dar în acest caz cu totul special, o sun pe WhatsApp și dintr-odată mă pomenesc într-un film de scurtmetraj, ușor macabru, dar cu un umor nebun. Practic, mă plimb cu telefonul printre morminte, panoramare la stînga, apoi la dreapta, în conversația video se bagă curios și Anton, taică-miu, stau amîndoi în sufragerie, pe canapea, și participă *live* la o muncă aproape detectivistică, „Nu, n-are cum să fie acolo... ce e cu aleea aia, parcă nu mi-o amintesc... da, da, ia-o la dreapta, ce se întîmplă cu cimitirul ăsta de nu mai recunosc nimic?!" De mai bine de o oră mă învîrt în cerc, dar părinții mei sînt convinși că sînt pe drumul cel bun. „Uite, ăla e!", strigă Anton. „Ce scrie pe piatră?" „Sînt niște unguri..." „Și acolo mai în spate, pe rîndul doi?" „Mureșean Viorica și Ioan, nu sînt ei..." „Mai urcă un pic și arată-mi doar rîndul doi..." Încep să-mi pierd orice speranță, florile mi se ofilesc, o iau din nou la dreapta, ai mei n-ar înțeleg această „minune", el care pînă la finalul vieții numea telecomanda de la noul televizor „în culori" „aparatul ăla" și care n-a folosit niciodată decît telefonul cu disc. Și tot pînă la finalul vieții a votat cu FSN-ul și i-a iubit pe comuniști, n-a reușit să înțeleagă nimic din ce s-a întîmplat după 1990, era deja prea tîrziu pentru el. A murit într-o zi geroasă și înnorată de ianuarie, „i-a părut rău după viața", am spus noi toți. O viață bună în care i-a plăcut să bea cîte un păhărel de pălincă, dar și cîte o bere, în care nu s-a certat cu nimeni, toată lumea l-a respectat pe dom' Grigore, inclusiv noi, nepoții, chiar dacă era cam milităros, lucrase în armată, însă atunci cînd îl pupam pe obraz se muia ca un om de zahăr la soare și ne spunea „Mulțumesc!", iar cînd îi venea pensia ne

Am pus florile, am aprins lumînările, cea a lui tata-mare s-a aprins mai greu, nu prea era bisericos, deh. A fost o întîlnire veselă și plăcută acolo, în cimitir, între trei generații. Nu întîmplător am scris acest text în Săptămîna Mare, atunci cînd doar o dată pe an este vorba despre viață și despre moarte, despre înviere și despre sensul acesta atît de profund al cîntecului împărtășit – „cu moartea pre moarte călcînd". Nici eu nu sînt un om bisericos, dar sensuri profunde sînt peste tot (și nu neapărat creștine), dacă ai răbdare să aștepți, dorința să le înțelegi. La plecare, portarul cimitirul m-a văzut fără flori și fără candele și a exclamat vesel: „I-ați găsit!". „Da, i-am găsit. Sînt atît e fericită!", am zis eu, și eram. „Vă cred, e un mic miracol!"

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Ceapă cu usturoi

E de mîncat zilele astea. Și un cozonac Bujor, o felie. În rest, ce-i de făcut? Doar de zăcut în Paște, întins pe spate. Să vezi stea și să vezi soare și să te picure ploaia. Cum ți-o fi? Atît de puțin, atît de mărunt. Nimica-nimicuța. E de mîncat zilele astea. Și un cozonac Bujor, o felie. În rest, ce-i de făcut? Doar de zăcut în Paște, întins pe spate. Să vezi stea și să vezi soare și să te picure ploaia. Cum ți-o fi? Atît de puțin, atît de mărunt. Nimica-nimicuța.

E de mîncat zilele astea. Și un cozonac Bujor, o felie. În rest, ce-i de făcut? Doar de zăcut în Paște, întins pe spate. Să vezi stea și să vezi soare și să te picure ploaia. Cum ți-o fi? Atît de puțin, atît de mărunt. Nimica-nimicuța.

E de mîncat zilele astea. Și un cozonac Bujor, o felie. În rest, ce-i de făcut? Doar de zăcut în Paște, întins pe spate. Să vezi stea și să vezi soare și să te picure ploaia. Cum ți-o fi? Atît de puțin, atît de mărunt. Nimica-nimicuța.

E de mîncat zilele astea. Și un cozonac Bujor, o felie. În rest, ce-i de făcut? Doar de zăcut în Paște, întins pe spate. Să vezi stea și să vezi soare și să te picure ploaia. Cum ți-o fi? Atît de puțin, atît de mărunt. Nimica-nimicuța. Nimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuțaNimica-nimicuța. Nimicuța de Paște. Paște cu nimicuța.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Semifinala cu Franța de la Fed Cup s-ar putea pune sub o deviză pe care o știm bine: luptăm, luptăm și tot nu cîștigăm?

Prietenul C. vine de departe și merge departe. Vine, de fel, din România, care e departe, și merge în toată lumea, care e departe din sens opus. Dar din cînd în cînd se oprește să-și cerceteze rădăcinile. Și-a luat bilet pentru Rouen de cînd s-a stabilit că acolo va fi să fie meciul. A driblat cu timpul vieții sale și cu zborurile, un tur de forță care nu e unic, e doar o mică tortură pe care și-o aplică, neștiuți, destui. A stat imersat în toată zeama acelor zile, s-a supărat pe cei care au atacat-o pe Buzărnescu, a acceptat că managementul lui Segărceanu a fost rău și mi-a trimis un link cu un text care ne îndemna să mergem la culcare fericiți. E mai puțin înverșunat ca mulți dintre cei care stau cu gleznele în glodul patriotic. De la 30.000 de picioare, înălțime pe care o accesează adesea, vede țara dintr-un unghi privilegiat. Pentru el, țara e despre participare. Și, de fapt, despre asta a fost vorba. Despre Halep, care a vrut să participe la acest fapt național ca și cum ar fi fost ultimul al vieții ei, despre galeria română, care a atras plecăciunile francezilor („fani gălăgioși, dar niciodată lipsiți de respect", a scris *L'Équipe*, completîndo pe Caroline Garcia, care i-a caracterizat drept „extraordinari"), despre cei de acasă, care au parcurs maratoane de aplatizat posteriorul cu ochii în televizor. Există cîștiguri fără viitor și eșecuri care clădesc. Cel de la Rouen ar putea fi unul dintre acestea din urmă. El ne arată că putem lupta pînă la capăt și că putem fi civilizați mai apoi, indiferent de rezultat. În fine, măcar unii dintre noi. Pe urmă e despre a repera, responsabil, ce nu a funcționat. Pentru că întotdeauna o înfrîngere e fix asta, o înfrîngere, și nu o victorie. Aici e mult de lucru. Dacă ne-am perfecționat în ceva pe acest pămînt este în împletirea rădăcinilor pînă la anularea libertății e a critica, de a spune adevărul, de a renunța la cineva „din gașcă" dacă nu e bun. Toate acestea se decontează mai apoi. Așa că prietenul C. va continua să zboare pe conturul Pămîntului, iar noi vom rămîne aici, încercînd să vedem cum putem transforma cercul în linie dreaptă.

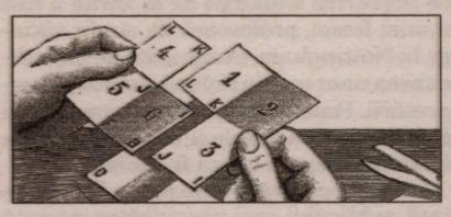

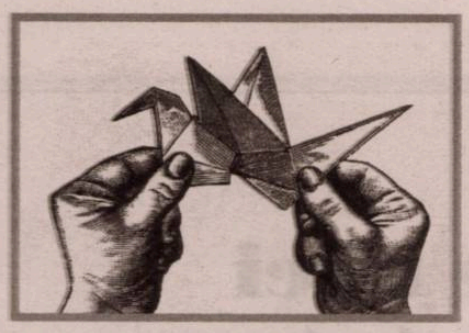

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ignoranța și mass-media

Dacă revista noastră tot face un Dosar despre *părerism*, m-am gîndit că aș putea să-mi „dau cu părerea" și eu în această chestiune. Cel puțin de la Leonardo da Vinci încoace (de la a cărui dispariție Dumnezeu n-a mai avut puterea de a crea un altul – așa cum se spunea în finalul unui serial despre el), indivizii speciei noastre au ajuns să cuprindă tot mai puțin din cunoașterea umană. Istoricul israelian Yuval Noah Harari observă că, mai ales în zilele noastre, „oamenii gîndesc rareori singuri" și că „mai curînd gîndesc în grupuri". E cît se poate de clar că nimeni nu are cunoștință, de pildă, de întreaga știință și tehnologie înglobată într-un laptop, într-un telefon mobil sau într-un automobil. Asta nu înseamnă că fiecare individ nu se poate folosi de aceste instrumente, avînd de fapt încredere în gîndirea colectivă științifică și tehnologică, în urma căreia acestea au fost construite. Exista o teorie conform căreia dacă un cataclism, un război atomic să spunem, ar distruge omenirea lăsînd în urmă supraviețuitori izolați în diverse locuri ale planetei, aceștia n-ar mai fi în stare să refacă civilizația. Ei ar putea doar transmite copiilor lor povești despre ceea ce a existat, povești care după cîteva generații s-ar transforma în mituri.

Pînă una-alta, chiar fără vreun cataclism mondial, în fața complexității tot mai mari a lumii în care trăim, puterea de înțelegere individuală scade și ignoranța fiecăruia crește. Nu crește însă neapărat și conștiința acestei ignoranțe. Oamenii își închipuie că știu. E ceea ce unii au numit *iluzia cunoașterii*. Și, cum tot Harari observă, „unii care nu știu mai nimic despre meteorologie sau biologie propun totuși politici privind schimbarea climatică și culturile modificate genetic, în vreme ce alții au opinii cît se poate de ferme despre cum ar trebui să se procedeze în Irak sau în Ucraina, deși nu sînt capabili să localizeze aceste țări pe o hartă".

Dar oamenilor nu le pot fi interzise părerile despre lucruri la care nu se pricep și uneori nu pot fi opriți nici să ia decizii importante în domenii pe care le cunosc vag sau chiar deloc. Mass-media ar putea avea un rol serios în ameliorarea ignoranței opiniei publice, măcar în chestiuni esențiale, după cum aceeași mass-media poate propaga clișee sau lucruri neadevărate. Din păcate, pare că această a doua variantă e mai tentantă. Lăsînd la o parte devierile grave aduse de folosirea presei pentru propagandă, de reaua-credință indusă de unii patroni în domeniu sau de diverse interese necinstite, m-aș referi puțin la fenomenul deprofesionalizării jurnalismului. În ultimii ani, aș spune că televiziunile, în special, au alunecat vertiginos către un soi de „părerism" de ocazie. E valabil nu doar în talk-show-uri, ci și la știri. Într-o viziune mai anglo-saxonă, să zicem, lucrurile sînt cît se poate de simple. Jurnalistul ar trebui să transmită opiniei publice evenimente, fapte, informații, să preia cu discernămînt (ăsta e un cuvînt-cheie) informații de interes public dintr-o parte și să le „predea" în alta. Uneori, desigur, trebuie să le reambaleze pe înțelesul nespecialiștilor. Dar asta nu înseamnă că el trebuie să se pricepă la toate cîte e pus să transmită. Bineînțeles, e de preferat ca la Ministerul Justiției, de exemplu, să trimiți un reporter care are ceva noțiuni în domeniu. Dar nu e nevoie ca el să fie un specialist în drept. Jurnalistul trebuie să aibă ceva cultură generală și să se pricepă la propria lui meserie. Adică să știe să pună întrebări, să-i facă pe specialiști să dea explicații pe înțelesul tuturor. Să-i știe pe experții credibili și elocvenți din domeniile în care se învîrte și să-i evite pe cei care nu s-au dovedit serioși sau care au obiceiul să bată cîmpii. Jurnalistul trebuie deci să se pricepă la a obține explicații clare și coerente, fie că vorbește cu un ministru, cu un brutar sau cu un savant. De asemenea, cînd culege declarații și opinii, nu e cazul ca jurnalistul să se lase convins. El are datoria să caute și să prezinte și punctele de vedere contrare. Folosindu-se mereu însă de acea calitate esențială de care vorbeam: discernămîntul. Mulți jurnaliști invocă propria nepricepere în domeniul în care sînt puși să transmită, dar asta e normală și nu are mare importanță dacă te pricepi la propria meserie, adică la transmiterea de informații. Unii însă uită că au doar acest rol de „transmițători" și încep să se considere ei înșiși persoane importante, făuritoare de știri. Alții ajung să se creadă un fel de „anchetatori" sau chiar „judecători" care, în numele opiniei publice, ar fi cumva îndrituiți să împartă dreptatea. Nu rareori apare și genul de jurnalist pentru care propria prezență (scenică) la un post de televiziune e cu mult mai importantă decît ceea ce trebuie să spună acolo. Nu mai vorbim de categoria moderatorilor. Mai e și meteahna producătorilor care, în loc să caute oameni de specialitate, invită în emisiuni analiști „de serviciu" care vin oricînd și par a se pricepe la orice. Mai presus de toate însă, continuă să funcționeze ideea, introdusă imediat după Revoluție de un mare „maestru" al presei românești, că dacă spui bazaconii îți crește vînzarea. Se întîmplă asta doar pe termen scurt. Pe termen lung, oamenii își pierd încrederea în întreaga presă. Iar în loc să fie o sursă de informare, mass-media se transformă într-un amplificator al ignoranței și așa foarte răspîndite.

ready made

„Maestrul A. Castaldi a chemat în judecată o casă de gramofoane din străinătate pentru că a reprodus, fără autorizația autorilor, imnurile «La arme» și «Se 'ntorc vitejii»."

Universul Literar, Anul XXX, No. 48, Duminecă, 1 Decembrie 1913

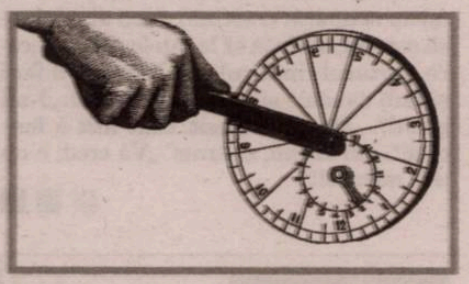

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum e posibil să fii femeie?

– II. O polemică vikingă –

Nu mă bate deloc gîndul să proiectez o discuție modernă despre *transgender* în secolul X. Războinicul viking îngropat cu toate armele sale, de care vorbeam joia trecută, era, conform analizelor de ADN, femeie (adică avea doi cromozomi X). Sînt instructive unele reacții academice la această descoperire. Un prim exemplu: un specialist ucrainean în epoca vikingă a propus că armele din mormîntul femeii (Bj. 581) trebuie să fi aparținut, de fapt, unui bărbat, al cărui schelet a fost cumva rătăcit de arheologi, sau că armele erau ale soțului ei, care a plecat la luptă și nu s-a mai întors etc. Același specialist propusese anterior că cel mai bogat mormînt de epocă vikingă, cel de la Oseberg, în care s-au găsit două femei și un fleac de corabie de 20 m, trebuie să fi cuprins, de fapt, (și) un bărbat, care să poată explica o asemenea bogăție. Bineînțeles, orice ipoteză trebuie investigată la rece, nu eliminată doar datorită unei posibile tente misogine; unora li s-a părut însă că aici e vorba de o oarecare înverșunare neștiințifică. Un al doilea exemplu: cea mai critică voce împotriva walkiriei de la Birka a fost a unei femei, profesoară de studii vikinge la Nottingham, exasperată de supralicitarea unor concluzii feministe ale interpretării. Pentru ea, loialitatea unei femei față de logică n-are de ce să cedeze în fața loialității pentru cauza feministă.

Mă interesează și cum putea fi prezentată publicului mai convingător această descoperire. Nu spun că femeia de la Birka nu era o războinică. Doar că adevărul poate fi prezentat și într-un mod care nu-i face servicii. Aici, cel mai important ar fi fost ca publicația principală care prezintă descoperirea să fi anticipat obiecțiile posibile ale cititorului. Iată mai întîi un exemplu de obiecție bine anticipată de autorii înșiși. Dacă femeia de la Birka era o războinică, atunci de ce scheletul ei nu prezintă nici un fel de traumă tipică de combatant, așa cum ne-am aștepta? Or, ne explică ei, în cimitirul de la Birka, sub 5% din bărbați prezintă asemenea urme de violență. Absența lor, așadar, nu e un motiv să respingem ipoteza femeii-războinic. Foarte clar, sînt acum un cititor mulțumit. (Eh, se puteau prezenta lucrurile ceva mai în detaliu, pentru că, de pildă, utilizarea regulată a arcului duce la supradezvoltarea anumitor apofize osoase: avem sau nu așa ceva în Bj. 581?) Dar există alte obiecții care parcă mergeau întîmpinate. De pildă, cum trebuie să înțelegem mormintele scandinave de copii ce cuprind spade atît de grele încît ei nu le-ar fi putut urni niciodată? Orice critică rezonabilă neanticipată mai scade cu o liniuță credibilitatea.

Nu era nevoie nici să se supraliciteze calitățile de arheolog ale lui Hjalmar Stolpe. El a făcut o treabă bună pentru momentul descoperirii (1878). Dar știm că a dinamitat bolovanul uriaș care acoperea mormîntul și că nu era de față tot timpul cînd se săpa. Mormîntul cu pricina apare în carnetul 8 al lui, pe care l-am răsfoit online (par notele de la un curs pentru care îți știi foarte bine în frîu interesul), dar nu găsesc mai mult de trei rînduri despre el. Rapoartele publicate de arheolog sînt foarte detaliate, poate bazate pe informațiile de la muncitori sau poate pe vreun carnet care s-a pierdut, nu știu, dar aș fi preferat o explicație. (Acum, să îl și apăr: faptul că ne-au rămas de la Stolpe două schițe oarecum diferite ale mormîntului nu e o problemă, sînt făcute poate în momente diferite ale săpăturii; nici craniul dispărut nu mă înspăimîntă, a ajuns probabil într-o colecție anatomică.)

Femeia-războinic de lîngă Stockholm nu e o curiozitate cu relevanță locală, ci vorbește de toată Europa nordică. Înțelegem mai bine și femeile care luptă în poemele compuse în Groenlanda în secolul XII, și femeile descoperite, scrie un cronicar de atunci, printre victimele de pe cîmpul de bătaie după o victorie a bizantinilor împotriva trupelor nordice. (Iar vorba despre ele umblă, pentru că Birka e conectată comercial nu doar cu Bizanțul: în Bj. 581 se afla și o monedă de argint bătută de califul abasid al-Muktadir.) De-asta aș fi ținut ca descoperirea să fie impecabil publicată. Dintre problemele insuficient discutate, cea mai importantă e însă asta: că se știa încă din 1975 că scheletul din Bj. 581 era feminin. Alți trei antropologi l-au evaluat ulterior și toți au zis că era femeie. Sigur că abia analiza de ADN elimină orice dubiu, dar rămînem cu întrebarea: cum de n-a îndrăznit nimeni să lege oasele de inventarul mormîntului pînă în 2017? Chiar să nu fi intuit nimeni cît de senzațională – și aducătoare de finanțare – era descoperirea? Unul din osteologii care s-a ocupat în 2012 de oasele de la Birka a găsit oase nearse în pungi din morminte zise de cremație și pungi cu oasele mai multor indivizi din morminte înregistrate ca aparținînd unui singur individ, iar în cutiile Bj. 581 apărea un al treilea femur (ce-i drept, tot de femeie !). S-a hotărît atunci ca scheletele să nu mai fie asociate cu morminte specifice, ci să fie studiate doar global și statistic, pentru demografie, paleopatologii etc. Autorii din 2017 ne zic însă că putem avea încredere totală în felul în care au fost înregistrate oasele femeii noastre, pentru că toate sînt marcate, cu cerneală, „Bj. 581", femurul străin fiind marcat clar cu un alt număr, și că, pînă la urmă, cui nu i se întîmplă să pună un os în cutia greșită? Mă gîndesc că oamenii aveau însă capacitatea să facă același raționament liniștitor încă din anii '70, dar nu l-au făcut. De ce? Poate de teama că înregistrarea era compromisă. Poate de teama de a nu fi ridiculizat într-un mediu academic care de o sută de ani tratase cu multă pioșenie mormîntul drept cel al unui bărbat – în timp ce se uita la filme cu *women warriors*. Băiete! Două stereotipuri, te rog!

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Banii altora

În fond, e o efemeridă. Un articol de ziar. O alcătuire simplă, care trăiește o zi. Bine, o săptămînă, căci e vorba despre un articol publicat în revista noastră. Și dacă e așa de simplu, de ce ar fi atît de greu de înțeles? Eu scriu despre obsesia socialistă de a controla banii altora. Și folosesc un exemplu. Mă refer la o anume membră a Congresului american, socialistă pînă-n unghii. Credeți că, dintre cei care se reped la mine, există măcar unul singur care să fi înțeles că eu susțin o idee (socialiștii vor să controleze banii altora) cu un exemplu (femeia aceea)? Nici vorbă. Toți sar să o apere, ca și cum e vorba despre ea – că e zeița timpului. Și nici unul dintre fanii socialismului care mă contestă nu se consumă să demoleze ideea mea, care-i face, practic, hoți. Pe socialiști nu asta îi supără. Pentru socialiști, lovitura e mai tare dacă zici ceva de activistul zilei decît de cauză. Asta e o altă observație interesantă la care voi reflecta cu altă ocazie. (Nu săriți, n-am zis nimic de Ocasio-Cortez, am zis „cu altă ocazie“) Așadar, e vorba despre o idee pe care, iată, ca să o pun mai clar în evidență, o repet pe silabe: so-cia-liș-tii vor să con-tro-le-ze ba-nii al-to-ra! Mai încerc o dată un articol despre asta. Cu un alt exemplu. Poate, de data asta, merge.

Tradiția orală populară, precum și literatura cultă, sînt pline de povești cu oameni bogați care își pierd mințile și sufletele din cauza banilor. „Ochiul dracului“ corupe în toate sensurile. Doar că, adesea, uităm că puterea stricătoare a banilor nu depinde de distanța la care se află – „ochiul dracului“ corupe și dacă te privește de aproape, și dacă te privește de departe. Ce vreau să spun este că ar fi bine dacă am vorbi și despre cum își pierd mințile și sufletele din cauza banilor și cei care nu au bani, cei care privesc cu jind spre „ochiul dracului“, de departe. O fi adevărat că bogăția ridică mari provocări de conștiință (nu știu cum e, nu sînt un om bogat, dar am citit despre asta), însă e la fel de adevărat că și cei care nu sînt bogați (dar nici, neapărat, foarte săraci!) au parte de ispite specifice. E oribil să ajungi să disprețuiești și să umilești oamenii doar pentru că sînt mai săraci decît tine. Dar nici să-i urăști pe cei mai bogați decît tine, să-i pizmuiești, să-i suspectezi de nelegiuiri tot timpul, să-i invidiezi și, în cele din urmă, să vrei să te înstăpînești tu peste banii altuia nu este mai sănătos.

soții lor, bolnavii de cancer etc. În plus, se spunea că restaurarea bătrînei Catedrale este un proiect *„fancy“*, „de bani gata“, specific oamenilor cu bani care trăiesc în bula lor sofisticată din centrul Parisului pe care și-o autofinanțează exorbitant și nu văd realitățile marginilor, acolo unde oamenii o duc greu, viața e dură etc. Asta a fost, să-i spunem, linia ideologică a reproșurilor. Simultan cu ea s-a dezvoltat, să-i zic așa, linia morală. Nu puțini au fost cei care și-au exercitat plăcerea de a „demasca“ ipocrizia donatorilor. Adică tu dai atîția bani pentru Notre-Dame și uite cine ești, de fapt: un burghez fără suflet (pentru că nu vrei să salvezi balenele), arogant (pentru că nu vrei să salvezi copiii din Africa), lipsit de empatie (pentru că nu-mi dai banii tăi mie, să vezi cum trebuie cheltuiți ei).

Notez, în treacăt, că nimic nu pare că face mai mare plăcere omului care are Facebook la îndemînă decît să judece pe altul sub aspect moral. Să-i demaște ipocriziile în văzul întregii lumi. Judecata morală a devenit un spectacol voluptuos în lumea Facebook, iar poporul Facebook practică acest nou sport social cu un apetit insațiabil. Facebook a umplut planeta de moraliști!

În ceea ce mă privește, credeam că tot mai solida mea mizantropie mă ferește de surprize neplăcute din partea semenilor – dacă sînt deja convins că natura umană este rea și că oamenii sînt, în general, natural dispuși să facă mizerii unii altora, ce m-ar mai putea surprinde? Ei bine, iată că nu sînt îndeajuns de mizantrop. Recunosc, am fost surprins. În general, asemenea manifestări de Facebook îmi repugnă atît de violent încît doar ce iau cunoștință de ele și trec mai departe. Ciudat, de data asta am vrut să citesc cît mai multe asemenea mizerii.

Cînd bogatul dă, nu i se mulțumește – i se reproșează.

Campania de subscripție publică pentru refacerea Catedralei Notre-Dame a debutat fulminant – la nici 48 de ore de la incendiu, suma promisă de diverși donatori friza miliardul de euro. Dar emoția pe care bietul de mine a simțit-o auzind de o asemenea spontană solidarizare s-a dovedit a fi cu totul inadecvată. Prin mii de piepturi acoperite de veste galbene, prin mii de pori ai acestui Leviathan IT în care trăim, prin mii de texte instantaneu răspîndite pe toată fața planetei, spiritul vremii dă noul ton: donației pentru Notre-Dame i se răspunde cu revoltă sau, în versiune mai calmă, cu reproș. Mulțumirile sînt specifice altei generații, care oricum moare sub ochii timpului de azi. În spiritul timpului, cînd bogatul dă, nu i se mulțumește – i se reproșează fie că n-a dat destul, fie că n-a dat unde trebuie, fie că n-a dat sincer, din inimă, fie că a agonisit vinovat ceea ce are și, prin urmare, ce dă nu dă de la el, ci de la cei mulți pe care necesarmente i-a furat cumva. Pînă acum, nu prea m-am prins că acesta e spiritul vremii. Dimpotrivă, credeam că trăim o eră a participării civice, a „implicării“, a „susținerii“ feluritor cauze.

Nu mică mi-a fost surpriza cînd am văzut că donatorii pentru restaurarea catedralei pariziene s-au ales cu imediate înjurături pentru generozitatea lor. Înjurătorii le reproșau că nu donează din averile lor fabuloase altor cauze, cum ar fi: copiii săraci din Africa, încălzirea globală, femeile abuzate de Căci, în mintea mea, să înjuri un om generos pentru generozitatea lui este o mizerie. Ei bine, corul de înjurături ascultat de aproape mi-a arătat ceva mai profund decît grija activiștilor față de agenda atît de dificilă a salvării planetei sau de plăcerea sportivă a demascării morale a celuilalt. Ascultînd cu atenție, am putut distinge sunetul urii. Este ura celor care nu au (atît de) mulți bani împotriva celor care au (atît de) mulți bani. Ura ascunsă, înăbușită, pe care se clădește socialismul.

Am mai scris cu alt prilej, tot în această pagină, că socialiștii au toți în comun aceeași trăsătură: vor să restructureze lumea după cum cred ei, indiferent de ce cred ceilalți, dar și pe banii celorlalți. Vor, cu alte cuvinte, să-și îndeplinească visul, dar pe banii altuia. Vor să preia controlul banilor altora și caută fel de fel de modalități "morale": fie revoluții, fie legislație fiscală, fie presiune publică (fă cu banii tăi ce-ți spun eu, altfel te murdăresc de te fac infrecventabil!). Desigur, problema socialiștilor e bine știută: chiar dacă ajung să controleze banii altora, acești bani se termină la un moment dat. Nu poate planeta produce atîția bani cît poate cheltui un socialist! Succesul ideilor socialiste s-a putut măsura direct zilele acestea: un număr enorm de oameni fără mulți bani se considerau absolut îndreptățiți să preia controlul banilor celor care-i au. Imens și trist succes!

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Ultimul ou Fabergé al Împărătesei

În anul 1916, împăratul Nicolae al II-lea i-a trimis de pe front o telegramă lui Carl Fabergé. Îl ruga pe acesta să aibă el grijă ca tradiționalul ou-bijuterie de Paște să ajungă la soția sa, împărăteasa Alexandra Feodorovna, întrucît țarul nu se putea ocupa personal.

Pe fondul războiului, Casa Fabergé era într-o situație destul de dificilă. Mulți dintre cei mai buni maeștri ai săi au fost nevoiți să se înroleze în armată sau să se mute în fabricile de stat, iar cei rămași trebuiau să producă, tot pentru stat, obiecte tipice războiului precum medalii și decorații pentru ofițeri sau tot soiul de mici piese necesare armamentului. În ciuda acestui fapt, casa de bijuterii încerca să producă și consacratele-i giuvaiere, continuîndu-și istoria strălucitoare.

În stilul său unic, în 1916, Carl Fabergé a adaptat vremurilor oul-bijuterie dedicat împărătesei Rusiei și a avut grijă ca obiectul prețios să ajungă la aceasta, așa cum îi scrisese Nicolae al II-lea în telegramă. În ajunul Învierii, Carl Fabergé a bătut la porțile reședinței Romanovilor de la Țarskoe Selo (unele surse susțin că l-ar fi trimis pe fiul său Eugène). L-a întîmpinat însăși țarina Alexandra Feodorovna, care a primit încîntată oul Fabergé din partea soțului său: *Oul militar din oțel* – ultima astfel de bijuterie pe care avea să o primească, o operă de artă, cu puternic mesaj istoric, ca toate celelalte ouă decorative Fabergé.

Montat pe un suport format din patru gloanțe de artilerie miniaturale, oul Fabergé din 1916 este confecționat din oțel. Are cîteva decorații de aur aplicate, precum monograma Alexandrei Feodorovna și stema țării, iar deasupra lui este atașată coroana imperială din aur. Simplu, impunător și strălucitor. Clasica surpriză din interiorul îmbrăcat în catifea: un șevalet în miniatură pe care stă un tablou cu ramă din aur și email. Imaginea, pictată de Vasilii Zuiev, îl înfățișează pe Nicolae al II-lea pe front, alături de fiul său, consultîndu-se cu ofițerii săi.

În anul 1917, în atelierele Fabergé s-au mai confecționat două ouă imperiale, pentru mama și pentru soția împăratului rus. Bijuteriile însă nu au mai apucat să ajungă la destinatare din cauza izbucnirii revoluției.

Istoria dinastiei Romanovilor se apropia de final și, odată cu aceasta, și cea a casei de bijuterii Fabergé, care după octombrie 1917 și-a încetat activitatea. Oare cum și-ar fi imaginat Carl Fabergé și bijutierii săi ultimul ou imperial al dinastiei, dacă ar fi primit o asemenea comandă?

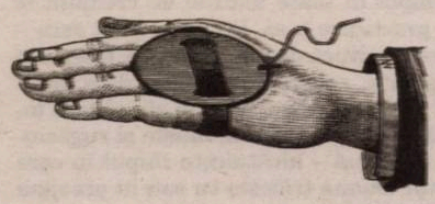

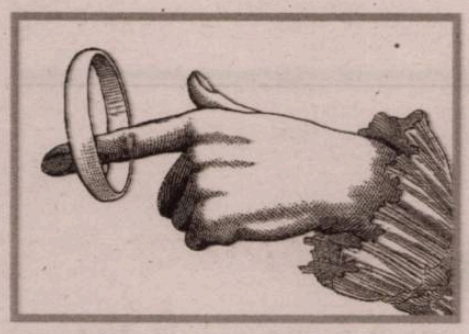

Selma IUSUF

legende urbane

Primeneală de Paşti

Trei bătrîne îmbrăcate în negru. E negrul cochet încă, naftalinos, al stofelor ţepene, de bună calitate. Fuste trei-sferturi, purtate doar la ocazii din astea, la înmormîntări, la cimitir, la parastase. Au pe ele nişte jachete mai groase, tot negre, că aprilie de acum e mai recişor, a plouat pînă spre Paşti şi nici norii nu s-au lăsat duşi, că de mai bine de două săptămîni stăm toţi cu o dezolare fără obiect în suflet.

Moşmondesc la unul dintre mormintele aşezate în linie pe una dintre aleile din cimitir. Una strînge florile veştede rămase de la ultima vizită şi le îndeasă într-o pungă, alta s-a apucat să dea cu o măturică pe lespedea dublă a mormîntului în care odihneşte o parte din familie. A treia a rămas cu ochii pierduţi şi cu mîinile în poală pe băncuţa de alături. Roboteala asta pe lîngă ăi pierduţi are ceva extraordinar de casnic în ea. Dusă e durerea vie, proaspătă, asurzitoare a pierderilor recente. După ani, din ea a rămas o tandreţe vătuită, o familiaritate gospodărească a morţilor cu viii, „hai, Victore, să-ţi măturfrunzele astea, că uite, de la ploi şi zăpadă se pătă rău lespedea“. Se întoarce către vii: „Trebuia să luăm o soluţie din aia cu o perie să frecăm aici“. Şi, şa-la-la, trece cu uşurinţă de la duşi la ăştia prezenţi; femeia se apropie de momentul în care ea însăşi o să treacă dincolo de placa grea de ciment în întunericul de dedesubt. Dar nu mai e nimic înspăimîntător în asta, linia care desparte cele două lumi e întinsă şi subţire, poate plesni oricînd şi oscilarea perpetuă între aici şi dincolo nu mai sperie pe nimeni la 80 de ani.

Cele două bătrîne care-şi fac de treabă la mormînt sînt la fel de naturale în toată situaţia asta de parcă ar face o tavă de prăjituri cot la cot, acasă. A treia numai, cea de pe bancă, a căzut în amintiri. Îşi mai duce batista sub ochelarii cu multe plusuri care-i măresc caraghios ochii apoşi. Tustrele sînt ceva surori, verişoare, un aer comun de familie le adie în trăsături, în gesturi, în părul tuns scurt pus de cu seară pe bigudele. Că aşa mai zic ele: „bigudele“ şi „ţiment“, şi nu te întreabă „ce garnitură e la şniţel“, ci „ce dai lîngă şniţel“, vorbesc franceză şi-şi citesc cărţile şi revistele cu un creion cu mina ascuţită în mînă.

Trebăluitul la mormînt e o ieşire necesară în natură. Totul a explodat verde în jur, lumea şi-a primenit morţii de Florii, abia ieşiţi din iarnă, ei poartă acum pe piept ghivece cu petunii, cu gardenii pe jumătate înflorite, pe jumătate îmbobocite, lalele bosumflate, cu capetele mari. La cap le lucesc încă nevăzute, anulate de lumina soarelui viu, lumînările aprinse băgate în învelitorile lor de plastic roşu; dacă ard pînă seara, tot cimitirul va fi plin de scînteierile lor mici. Pînă şi mormintele la care nu mai are cine să vină sînt învelite în viţe şi iederi, în iarbă proaspătă, suculentă, în viorele care cresc la fel pentru toată lumea. Peste ele, prin firele înalte, fosgăie şi se strecoară şopîrle iuţi şi mici. Trosneşte viaţa peste morţi. Dragă Frederik, născut la 1863 şi mort în 1924, chiar dacă pe la tine nu mai trece nimeni şi nu-ţi primeneşte mormîntul, îţi zic eu, un străin aflat încă pe partea astălaltă: e OK şi la tine, fix pe mormîntul tău au răsărit două lalele roşii ca sîngele, cele mai mari pe care le-am văzut în viaţa mea. Două cupe imense cît palma unui om matur, din bulbi cine ştie cum ajunşi deasupra ta, îţi împodobesc acum ultimul loc.

Le aud pe cele trei bătrîne cum vorbesc şi se foşnesc alături. Au cam terminat treaba şi s-ar pregăti de plecare. Au tras în piept aerul ăsta bun de aprilie, le-a mîngîiat un pic soarele, s-au îndoit de şale să măture şi au simţit iar că le au; sînt vii, fir-ar să fie, între ele pritoceşte sororitatea asta a doamnelor bătrîne pe care nu le mai sperie nimic. A patra, mult mai tînără, pe care n-o văzusem pînă atunci, vine să le ia. „Haide, plecăm.“ Dinspre băbuţe se aude murmur neclar. Aud numai răspunsurile celei tinere. „Dar unde mai vreţi să mergeţi acum?!“ Murmur, zîr-zîr-zîr, bîr-bîr-bîr. Tînăra pare uşor exasperată: „Cafea, acum? Iar n-o să dormiţi toată noaptea.“

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

anti nostalgia

Cezar IVĂNESCU

Doina
(din frunză)

¡voi ce mă priviţi la faţă
îndrăgiţi-mi faţa mea,
mai îngăduiţi-mi faţa
fiindcă mult va sîngera,
mai îngăduiţi-mi faţa
fiindcă mult va sîngera!

¡şi în mînuri şi-n picioare
cuie îmi vor împlînta,
mai îngăduiţi-mi mîna
şi-n ţărînă talpa mea,
mai îngăduiţi-mi mîna
şi-n ţărînă talpa mea!

¡vă iubesc dar lîngă mine
nimărui n-am spus să stea,
mai îngăduiţi-mi locul
cît măsoară umbra mea,
mai îngăduiţi-mi locul
cît măsoară umbra mea!

¡bate vînt în pomul care
lemn de cruce îmi va da,
mai îngăduie-l, săcure,
cît îi tremură frunza,
mai îngăduie-l, săcure,
cît îi tremură frunza!

În volumul *Doina*,
Editura Helicon Timişoara, 1995,
[precuvînt]: Mircea Eliade,
din volumul
De la Zalmoxis la Genghis-han

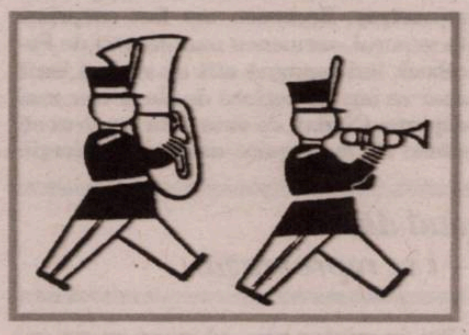

Cătălin ŞTEFĂNESCU

fără doar şi coate

Oportunismul facerii de bine

Mulţi dintre noi trăim cu senzaţia că, dacă „facem un bine“, ni se şterge măcar un rînd din lista chestiilor „rele“ pe care le-am făcut cîndva. Faci un „bine“, ţi se trece cu vederea un „păcat“. Nu contează dacă sîntem credincioşi sau nu, practicanţi sau nepracticanţi ai unei religii. Un soi de frică faţă de o putere divină – oricum va fi fiind înţeleasă aceasta – ne uneşte fără să ne dăm seama. Iar frica are, la rîndul ei, miliarde de chipuri şi intensităţi. Unii nici măcar nu se mai obosesc să învestească ideea asta de „putere“ cu vreun fel de caracteristici „divine“. E „ceva“ acolo, nu obligatoriu prin cer sau plutind prin atmosferă. Trebuie să fie pe undeva şi chestii inexplicabile care influenţează lucrurile. O viziune gospodărească asupra vieţii include şi un „ceva“ de felul ăsta, gravitînd pe o orbită a vieţii. Iar acest „ceva“ e acceptat, la rîndul lui, în toate felurile posibile. Cu chip, fără chip, cu sau fără prezenţă fizică, legat sau nelegat de ritualuri, ascuns sau neascuns în superstiţii, cu sau fără vreo doză de sacru şi, mai ales, *„fusion“*. Adică un amestec cu de toate, ca o şaormă care adună şi creştinism, şi budism, şi hinduism, şi progresism, şi ştiinţă, şi hipstereală, cîte ceva din fiecare. Iar lista de ingrediente e mult mai lungă.

Frica de ceva inexplicabil, mult mai puternic decît tine, se confundă foarte uşor cu senzaţia că plutesti într-un fior mistic, că ai ceea ce s-ar putea numi o „trăire religioasă“. Pe de altă parte, s-a scris atît de mult despre accesul la „adevărata credinţă“, încît aceasta pare, deseori, fie ridicolă, fie imposibilă. Iar virtutea, curăţenia sufletului, liniştea interioară şi experimentarea unei stări de graţie a fiinţei umane par, cel mai adesea, un fel de competiţie. Adică, ia să vedem noi cine ştie mai bine cum stă treaba! Sau cine e mai umil! Cu cîţiva ani în urmă, un personaj celebru din spaţiul public românesc se angaja, în faţa camerelor de luat vederi, că „...de sărbătorile astea eu o să fiu cel mai umil. Hai, să văd eu cine o să fie mai umil decît mine!“. Personajul cu pricina e un mare „făcător de bine“. Ori de cîte ori îl face, se stîrnesc dezbateri aprinse despre cît de „bun“ e „binele“ ăsta. Unii rîd, alţii îl aprobă şi spun că binele nu are un singur chip, iar alţii cred că un "cocalar" e complet lipsit de posibilitatea sau de adevărata aprobare divină de a face bine. E momentul în care apar marii deştepţi ai credinţei, tipii dotaţi cu vocabular teologic, ştiutorii într-ale Divinităţii. Gata oricînd să-ţi explice, ignorantule, cum stau lucrurile. Ăştia sînt un deliciu. Ei înşişi un amestec de egolatrie şi umilinţă jucată în cel mai prost fel cu putinţă. Şi-ţi explică doct cum simplitatea, în esenţa ei de autenticitate, corespunde întocmai cu particula elementară rezultată în urma justei interpretări a Scripturii.

Pe urmă vin ceilalţi, ateii şi agnosticii simpatici, care-ţi explică ştiinţific mecanismele prin care fiinţa umană, în vulnerabilitatea ei, creează inconştient ideea de „prezenţă divină“. La fel de bine ca toate celelalte feluri de „prezenţe“. Ăştia sînt cei simpatici, pentru că nu te fac prost în faţă. Pentru că sînt şi atei nervoşi, care se uită la tine ca la ultimul bou, gata să te facă oricînd fundamentalist religios dacă ai şi tu nişte întrebări sau nişte incertitudini cu privire la lumea asta. Iar peste toate – şi-ar mai fi de menţionat o sumedenie de tipologii – se aşază, triumfătoare, epoca. Timpul pe care îl trăim, cu toate fracturile şi scurtăturile sale, cu „miracolele“ de neînchipuit pînă ieri, pe care le poate face azi, instantaneu, o sculuţă tehnică numită, să zicem, „terminal“. Eh, şi-acum apar împătimiţii de apocalipsă, ăia care cred că de-aia-i şi zice „terminal“. Pentru că e semnul sfîrşitului, lucrarea Satanei care dă lovitura finală. Departe, pe-aici, pe la noi, sau aiurea, prin lume, izolaţi şi neştiuţi de nimeni, există şi oameni care şi-au ales în singurătate calea de a căuta Divinitatea. Sentîmplă în toate felurile de credinţă şi de practicare a ei. Iar amestecul ăsta – zarvă, politică de toate felurile, foşgăială şi isterie, poleială şi bogăţie de-a dreptul ridicole, delir verbal şi simplitate totală, sărăcie asumată, linişte şi rugăciune continuă – alcătuieşte chipul în care fiinţa umană trăieşte cu sau în preajma ideii de divinitate.

În acest peisaj, ale cărui contururi s-au pierdut de multă vreme, facerea de bine e un soi de sprint care se petrece la marile sărbători. Atunci ne mobilizăm mai mult şi mai mulţi, descoperind că „există probleme grave, oameni care o duc foarte rău, şi asta nu se-ntîmplă din vina lor“. De-a lungul anului, facerea de bine e practicată de puţini, de personaje la care ne uităm fie cu o doză de neîncredere, fie cu un soi de admiraţie care exclude din start posibilitatea ca noi înşine să ne alăturăm cu adevărat încercărilor pe care le fac ele. Avem senzaţia că, dacă totuşi contribuim cu ceva la eforturile lor, primim şi noi o şansă la un favor al Divinităţii. Sau chiar un moment mai bun cu sinele nostru, ceea ce nu-i tocmai ceva de lepădat. Unii devin mai vizibili făcînd binele sau ajutînd la facerea lui. Cîştigă puncte de rating în spaţiul public. Ba chiar există strategii complexe de marketing personal, în care alăturarea la o „cauză socială“ şi gestionarea iscusită a acestui spectacol aduc beneficii frumoase şi cît se poate de concrete.

Facerea de bine poate fi oricum. Cinică şi oportunistă, naivă şi dezinteresată, pasională şi străbătută de fior mistic. Poate avea o mulţime de chipuri, unele luminoase şi de-a dreptul sublime, altele scălîmbăite şi de o ipocrizie greu de imaginat. Însă, oricum ar fi, facerea de bine nu e cum se spune uneori la noi, fără perdea, într-un mod imposibil de reprodus aici. Facerea de bine poate fi, pur şi simplu, salvatoare. În orice grad va fi fiind ea făcută. E o zonă în care chiar şi oportunismul şi ipocrizia pot duce la ceva bun.

***Cătălin Ştefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Notre-Dame: o catastrofă? Nu, un șantier

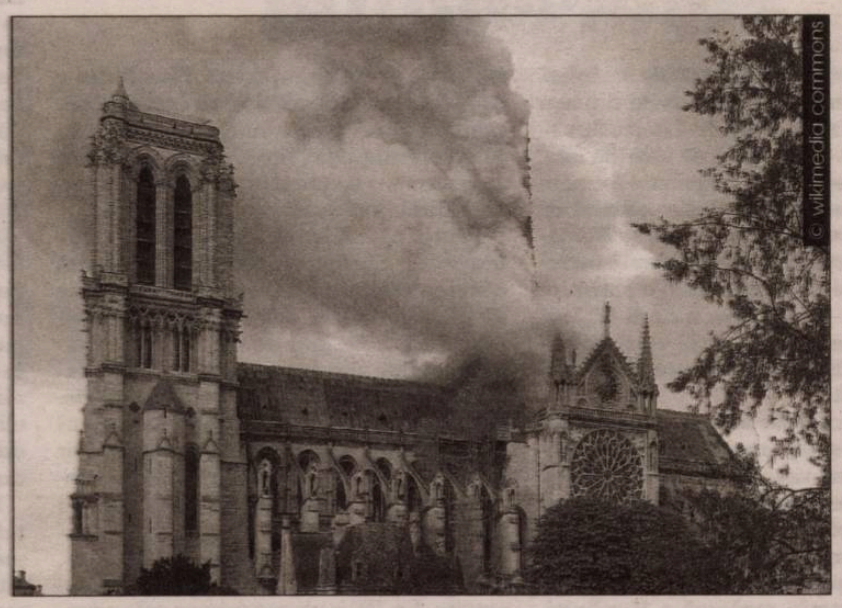

15 aprilie, prima zi din Săptămîna Sfîntă pentru catolici: flacăra urcă din fleșa catedralei, o străbate, o doboară. Pe cheiuri, pe poduri, mulțimi de parizieni și de turiști privesc muți cum glorioasa Notre-Dame s-a transformat în torță. E groaznic, spune un tînăr, dar mai teribil e că – vizual – e foarte frumos. Din senin, catargul uriașei nave s-a aprins; e o văpaie care se înalță înspăimîntător, majestuos pe cerul Parisului. Unii au lacrimi în ochi, alții cîntă un imn Fecioarei, mulți, desigur, fotografiază. Toți sînt gîtuiți de tristețe. Sub ochii lor, ceva vechi și nobil stă să piară. Edificiul în jurul căruia a crescut orașul, cel care îi dă memoria medievală, prestigiul religios și imaginea de carte poștală se surpă. În ciuda perseverenței și a curajului cu care lucrează pompierii, șarpanta din secolul al XIII-lea se mistuie, bolțile sînt perforate. Au putut fi salvate relicvele venerabile, celebre. Dar din catedrala-inimă a orașului va mai rămîne ceva? „O mie de ani de istorie pier", spune o doamnă, neexagerînd cu mult, de vreme ce episcopul Maurice de Sully a inaugurat șantierul catedralei în 1163. O epocă se încheie pentru Notre-Dame, deplînge altcineva. A rezistat secolelor, revoluției, vandalismului, părăsirii, războaielor. Și nu a rezistat lucrărilor de restaurare. E momentul dezolării, al emoției franceze și internaționale; aproape al doliului.

16 aprilie. Incendiul e aproape stins. Și de îndată încep dezbaterile, se face o primă evaluare a distrugerilor (miraculoasele rozase din secolul XIII au scăpat, vitraliile sînt neatinse, zidurile au rezistat); se schițează planurile de verificare a edificiului, sînt menționate studiile și materialele necesare refacerii, se evocă soluțiile posibile. Totul sună ca pregătirile pentru deschiderea unui nou, foarte vast șantier. „Notre-Dame face parte din noi, din Franța. O vom reclădi", declară Emmanuel Macron, înconjurat de cei mai înalți notabili civili și religioși. Și nu e cuvînt gol. Oficiali, specialiști, companii, media, oameni de rînd se pregătesc pentru o operă comună. Primarul unei așezări forestiere își invită colegii să ofere cîte un stejar adecvat pentru refacerea șarpantei. Într-o emisiune France Info, Christophe Villemain, șeful unei companii de marcă în restaurarea monumentelor istorice, menționează că există cariere care pot oferi aceeași piatră din care s-a clădit edificiul. Subscripția națională a adunat de pe o zi pe alta sute de milioane de euro.

Se deschide, desigur, o anchetă. Dar nu se insinuează conspirații, nu se caută țapi ispășitori. Nu se recurge la retorică insinuantă. Publicului i se comunică limpede care vor fi mersul investigației judiciare și etapele restaurării. În genere, spune cineva, „cel găsit vinovat trebuie să plătească daunele, dar nu e cazul aici. Fondurile nu vor lipsi". Ba dimpotrivă. Pînă acum banii se adunau mai lent pentru întreținerea/restaurarea continuă a edificiului (în 2013, la 850 de ani de la fondare, aceste intervenții s-au întețit totuși). Acum, din toate părțile se oferă competențe, contribuții, idei. Se discută cu calm, cu precizie, cu devotament. Cu tonusul hotărîrii de a duce mai departe prin istorie un monument care semnifică dincolo de ea. Catastrofa s-a transformat în solidaritate. Fie că Notre-Dame e pentru unii un centru de sacralitate, pentru alții o comoară arhitectonică, un receptacul de istorie înaltă, o sursă de prestigiu sau un monument emblemă, toți o resimt și o afirmă ca pe un patrimoniu *propriu*, comun: e *Notre*-Dame.

Dincolo de catastrofă, entuziasmul bine cumpănit al refacerii întrevede deja posibile avantaje. A interveni asupra unei clădiri de un asemenea prestigiu și o asemenea anvergură va suscita, desigur, o excepțională problematică a restaurării: tehnici / materiale / soluții tradiționale sau/și de ultimă oră? Pe de altă parte, catedrala va fi revizitată, în istoria ei arhitectonică, de către specialiști. Se va reface fleșa realizată de Viollet-le-Duc? Sau fleșa veche, dinaintea amplei restaurări/îmbogățiri neogotice din secolul al XIX-lea care, la momentul respectiv, a stîrnit o mulțime de dezateri? Ce etapă din devenirea catedralei va fi privilegiată? Publicul însuși va putea asista la cercetarea acestei istorii a „cărnii" edificiului. Va deveni mai conștient de straturile, evenimentele, concepțiile acumulate sub bolțile acum deschise de incendiu. Din păcate, spunea un moderator media, Notre-Dame nu va mai putea fi vizitată ani lungi de acum înainte. Da, replica același Christophe Villemain, dar oamenii ar putea vizita șantierul de restaurare. Ar putea vedea „cum se (re)face" catedrala, luînd act de metode și meșteșuguri tradiționale pe care *compagnonii* francezi le vor utiliza *in situ*.

Nu e cazul să adoptăm visul arhitecților romantici, doritori să recreeze atmosfera unui șantier medieval la care toată suflarea societății să participe, în jurul căruia să se adune. Și totuși, ca de la sine, ceva analog pare să se petreacă. Credincioși sau neangajați religios, oamenii se simt responsabili pentru Notre-Dame. Încărcătura ei de simbolism sacru și istoric, de artă și de transcendență îi convoacă, îi reunește.

E ca și cum Săptămîna Sfîntă își găsește un analogon în planul imediatului, prin această neașteptată, intensă mișcare de societate. De la catastrofă, tristețe și doliu s-a trecut la comuniune, la operă comună pentru ceva ce țintește dincolo de imediat și de istorie.

Însă momentul de grație e „moment", e fulgurant, aproape că nu aparține timpului. Au apărut deja și „cîrtelile", interesele, obiecțiile, protestele. Sumele enorme oferite de miliardarii francezi pentru refacere stîrnesc resentimentul unor sindicate și al „vestelor galbene". Scoase la vedere, uriașele averi sînt condamnate fiindcă preferă edificiul prestigios în loc să îmbunătățească confortul claselor modeste. Se vorbește despre „generozitate selectivă". „Tot bogații stabilesc prioritățile", declară lemnos un reprezentant al „poporului"; „pun Notre-Dame înainte de nevoile celor mulți". Și cine va suporta diminuările de impozit oferite donatorilor, continuă criticii, nu statul, adică societatea? Fiscalitatea și ideologia se iau la întrecere cu comuniunea.

În zilele și anii care vor urma, elanul unificator al reconstrucției va conlocui cu discursurile divergenței, ale zîzaniei sociale. Dar, oricum, Notre-Dame va fi reclădită. Peste ostentația hiper-bogaților, peste resentimentele săracilor, peste efortul oamenilor de bună voință, fleșa catedralei se va înălța din nou.

*

În Joia Săptămînii Mari, Răsăritul creștin intonează liturgic un imn foarte vechi, încărcat de majestuoase paradoxuri. Ele celebrează „uniunea extremelor" prin care Christos rearticulează lumea de aici cu adîncul de sus, prin care El atrage inimile spre viața divină. El, suveran transcendent, răstignit și înviat. „Astăzi a fost spînzurat pe lemn Cel ce a spînzurat pămîntul pe ape", așa începe cîntarea în așteptarea zilei Învierii. Un comentariu spune că Christos și-a întins brațele pe cruce pentru a cuprinde, în actul lui restaurator, întreaga umanitate. De foarte sus, planează asupra noastră această îmbrățișare.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Școala diasporei

Din tinerețe am fost în Biserică. Bine, am fost în ea prin Botez, dar m-am apropiat de Hristos după ce, în liceu, am citit Noul Testament, trăind ulterior un moment „pascalian" de revelație a existenței lui Dumnezeu. S-au adăugat acestor experiențe și cele livrești: teologii ruși din exil, descoperirea literaturii patristice, lecturi critice din filozofii religioși europeni și familiarizarea cu generația lui Dumitru Stăniloae, Nae Ionescu, Nichifor Crainic etc. Pe măsură ce căutam să cuprind mental fresca istoriei intelectuale a Europei, mă apropiam de nucleul său creștin, mereu iradiant. Această *preparatio euangelica* m-a determinat să aleg studiile teologice, unde – deși subiect al dictaturii comuniste – am putut obține o educație completă, incluzînd istoria religiilor și bizantinologia, arheologia biblică, limbile clasice sau artele sacre și principiile elocinței. Chiar dacă, după 1989, am urmat o altă cale – nu prea îndepărtată pe plan cognitiv, dar tot mai diferită pe plan profesional (căci am îmbrățișat calea diplomației), am rămas mereu preocupat de teologie, antropologia religioasă, dialogul ecumenic și identitatea creștină a Europei, nedespărțindu-mă de mediile ecleziale și, prin urmare, de lumea clericală, cu tot cu ierarhia ei episcopală. Mi-a fost dat să-i cunosc personal pe mai toți membrii Sfîntului Sinod, indiferent de eparhie și generație sau de nivelul cărturăresc al fiecăruia. Era aceasta și o modalitate de a rămîne, dincolo de familia spirituală, în propria familie, definită printr-o destul de amplă genealogie sacerdotală. Am avut, cum s-ar spune, un punct de observație competent, punînd la socoteală și cele trăite în *Grupul de reflecție pentru înnoirea Bisericii*, unde am asistat la tribulațiile unor figuri ecleziastice presate să se retragă, din pricina văditei lor colaborări cu defunctul partid unic și cu Securitatea.

La cîrma Bisericii Ortodoxe ieșite din captivitatea babilonică a totalitarismului roșu s-au aflat și oameni „vechi", și ierarhi mai tineri, pregătiți pe vechiul calapod, însă capabili să se adapteze noilor condiții istorice. În anii '90, au pătruns în Sf. Sinod o seamă de personalități ale noului val, școlite în Occident și echipate cu o cultură generală rezonabilă. Cu toții au pus umărul la renașterea BOR, construind, restaurînd, profitînd inteligent de roadele libertății regăsite. Firește, umbrele trecutului care nu vrea să treacă s-au prelungit în viața și lucrarea multora. Vechile ticuri național-comuniste au produs adesea mesaje filetiste, antiecumenice și, pînă azi, antioccidentale. Important e că, de la vîrf, cînd Patriarhul Teoctist a admis vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România, ierarhia ortodoxă a consimțit, *grosso modo*, la reorientarea țării spre NATO și UE. Inerțiile au fost învinse. S-a ivit treptat chipul unei Ortodoxii latine, deschise către destinul firesc al unui stat democratic. Din acest unghi, dincolo de contraexemplele punctual decepționante, BOR a servit interesul de durată al românilor.

Anumiți ierarhi au devenit „victimele" amintitului succes. S-au închis în palate. Au mizat exclusiv pe „ziduri", pe confortul personal și pe lucrative conivențe politice, uitînd să iasă la pescuit de oameni. Conduita lor opacă a hrănit (printre altele) un curent anticlericalist, care a înstrăinat multe suflete de potirul euharistic, răpindu-le bucuria comuniunii și echilibrul sufletesc. Legătura lor cu elita mireană a Bisericii s-a diminuat pînă la stridente note de ostilitate prea puțin părintească. La adăpostul a 15 ani de liniște prosperă, ei n-au anticipat bătăliile profilate în galopul secularizării. Speranța revenirii la realitate e întrupată de modelul episcopilor tineri, călîți pastoral în sînul diasporei. Alfabetizați digital, obișnuiți cu drumurile apostolice, exersați în ambianța unor democrații avansate, aceștia pot acum să redea BOR ora exactă a timpurilor noastre. Le vom fi alături, în lupta cea bună pentru revitalizarea misiunii și o apologetică nuanțată, consistentă, necesară precum aerul curat.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

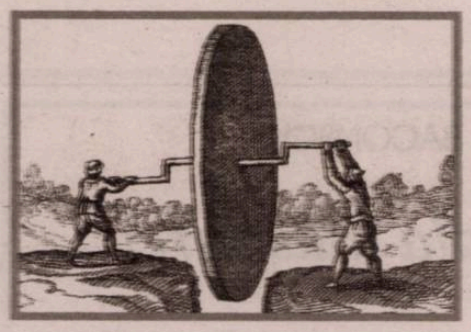

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Celălalt referendum

Sîntem deja în campanie electorală și, foarte probabil, o să asistăm la aceeași transă colectivă în care intră România ori de cîte ori sînt organizate alegeri. Cine a avut răbdare să urmărească discursurile de pre-campanie știe deja locurile comune, clișeele, punctajele și tonul general al competiției. Lucrurile astea nu se vor schimba pînă în ziua alegerilor. Se vor intensifica, dar nu se vor schimba. Indiferent ce crede fiecare dintre noi, alegerile din 26 mai au semnificația unui referendum cu un subiect foarte clar: guvernarea. Stil, metode, obiective. Orice altceva pică în subsidiar. Pentru a nu cădea în păcatul repetării unor punctaje construite de consultanți de campanie, cred că trebuie ținut permanent seama de cîteva lucruri care au contat în anii care s-au scurs de la ultimele alegeri (parlamentarele din 2016).

■ *Momentul 10 august* – un asalt odios al Jandarmeriei de sub conducerea ministrului Carmen Dan asupra unei masive demonstrații din centrul Bucureștiului. Sute de plîngeri au fost depuse după acel moment, dosarul încă lîncezește pe la Parchetul General. Primăria Capitalei și Ministerul de Interne și-au pasat pisica/responsabilitatea pentru o vreme, iar subiectul a dispărut de pe agendă. N-ar trebui. Ca amploare și desfășurare, seara de 10 august pare desprinsă dintr-un serial de anii '90 desfășurat pe străzile aceluiași București. Din nou victime civile, din nou profitori din zona Puterii. Lucrurile astea nu pot și nu trebuie să rămînă așa. Pun evenimentul ăsta pe primul loc pentru că e probabil cel mai clar semnal cu privire la direcția în care merge România. Dați actualei Puteri suficientă încredere în sine și 10 august va fi o amintire plăcută. Sînt limite care n-ar fi trebuit depășite niciodată. Coaliția care guvernează acum România a arătat că e dispusă să o facă.

Succesiunea de ordonanțe, proiecte de legi și idei menite să afecteze libertatea sistemului de justiție cu unicul scop de a scăpa de pușcărie cîțiva membri ai castei care a confiscat statul român. Ordonanța 13 a provocat una dintre cele mai puternice reacții publice de protest din istoria modernă a României. Doar Ceaușescu și Iliescu au avut privilegiul de a se vedea contestați de un număr comparabil de oameni adunați în același timp într-un singur loc. Poziția, și așa fragilă, a României în plan internațional e, în momentul ăsta, undeva între jenant și rușinos pentru un stat care pretinde că face parte din zona civilizată a lumii. România arată mai mult ca o insulă guvernată de pirați și mai puțin ca o țară în care statul de drept chiar există. Rezultatul e că elitele noastre politice, cu excepția notabilă a cîtorva persoane, sînt izolate în plan internațional, lipsite de credibilitate și, putem s-o spunem pe șleau, de-a dreptul ridicole, ori de cîte ori deschid gura.

Pentru că vorbim de alegeri pentru Parlamentul European, trebuie menționat că orice alegător PSD sau ALDE trebuie să facă un calcul deloc ușor înainte să introducă buletinul de vot în urnă. Ambele partide sînt foarte aproape să fie excluse din grupurile din care fac parte. Socialiștii și ALDE (cel mare, european) țin la substanța democratică a membrilor lor și au semnalat deja foarte clar că subsidiarele lor românești nu prea mai au legătură cu valorile pe care și le-au asumat în programele politice. Altfel spus, un vot care nu întărește grupurile democratice din PE e un vot pentru cele xenofobe, naționaliste și antieuropene, dintre care nici unul nu e favorabil românilor sau României. Gîndiți-vă la Salvini, Le Pen sau Farage ori de cîte ori vedeți cele două sigle. Cu ei votați cînd votați o listă în vîrful căreia vedeți nume ca Rovana Plumb sau Norica Nicolai.

■ *Numirile în funcții publice.* De la Guvern pînă la CNAS, în funcții publice, unele remunerate foarte bine, au ajuns tot felul de excentrici (nu știu cum altfel să îi numesc) fără vreo legătură verificabilă cu domeniile pe care le administrează. Impostura domină la vîrf aproape toate sectoarele administrației publice, iar rezultatele se văd în succesiunea de mici incendii ce trebuie stinse după fiecare decizie majoră a Guvernului. Strict în zona economică, foarte probabil România nu a intrat în recesiune pentru simplul motiv că e mai dependentă de starea economiilor cu care face comerț decît de deciziile Guvernului. Însă dezastre precum Ordonanța 114 (modificată între timp) ne arată că potențialul cabinetului actual de a produce senin-tîmp pagube rămîne viguros.

Există un referendum pe teme de Justiție ale cărui întrebări au întîrziat deja destul de mult. E mai degrabă irelevant pentru că referendumul real este, spuneam mai sus, despre guvernare. Or, în acest moment, țara este în derivă. Un vot care să reconfirme actualul regim va fi un vot care va îndreptăți elita politică românească să apese pe pedala de accelerație a autobuzului care duce România și mai adînc în beznă.

P.S. Nu aș vrea să se înțeleagă din textul de mai sus că Opoziția, în toate formele ei actuale, e o opțiune naturală. Meritul ei major este că nu a participat la capturarea statului, însă acesta nu e un argument care să mulțumească pe cineva. Opoziția are propriile ei probleme, deloc mici și deloc ușor de trecut cu vederea. Dar despre ele, săptămîna următoare.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

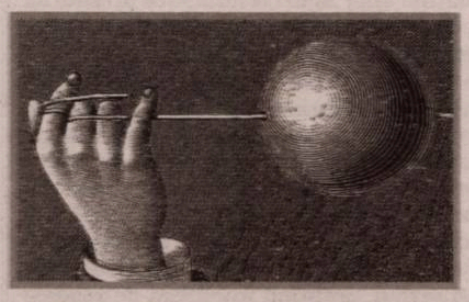

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Populism antisistem

– un reality-show ucrainean –

Scenariu de serial TV, genul programului: ficțiune politică. Programul poate fi vizionat de minori împreună cu familia. Un profesoraș de istorie ajunge, printr-un concurs de împrejurări, președinte al Ucrainei. Actorul care interpretează în sus-pomenitul serial rolul profesorașului de istorie care ajunge președinte al Ucrainei chiar ajunge, printr-un concurs de împrejurări, președintele Ucrainei. Asta e o distopie. Volodimir Zelenski a cîștigat alegerile cu 72% din voturi. E cel mai mare scor obținut de vreun candidat la prezidențiale în Ucraina. Cu tot sprijinul popular, Zelenski a ajuns însă președinte pe seama unui discurs îndreptat împotriva clasei politice actuale. El a reușit să capteze frustrările și temerile legitime ale cetățenilor ucraineni legate de corupție, sărăcie și război și să unească prin promisiunea că va „sparge" sistemul.

În absența unor opțiuni pragmatice și realiste, a cîștigat populismul.

Dacă discursul antisistem l-a ajutat să cîștige alegerile, acum va trebui însă să se confrunte cu realitatea: să lucreze cu exact acest sistem pe care l-a tot înfierat în campania electorală. Prerogativele de care dispune nu sînt suficient de extinse pentru a schimba sistemul din temelii. Iar faptul că nu are un partid puternic care să-l susțină și nici aliați printre înalții funcționari sînt handicapuri politice importante, care îi vor submina capacitatea de a livra ce a promis. Că mulți dintre actualii oameni cu răspunderi (au spus că) sînt gata să îl sprijine pe noul președinte e una; dacă îl vor și ajuta, e cu totul altceva. Nu e exclus ca eventuala susținere să fie doar o strategie de supraviețuire a vechii birocrații. Oricum, misiunea lui Zelenski de a „sparge" sistemul, e dificilă. A promis descentralizare, privatizări, amnistie fiscală pentru contribuabilii mici, măsuri anticorupție etc., pedepsirea oligarhilor care au făcut avere pe căi ilicite. Ați mai auzit pe undeva asemenea promisiuni? Pînă la consolidarea Justiției și crearea unui climat real de respectare a legilor, vor urma, probabil, multe arestări – unele, poate, abuzive –, procese care se vor prelungi la nesfîrșit, anchete de presă cu ținte clare și *whataboutism* și, aproape sigur, o confiscare a agendei publice de către lupta, deloc nouă, cu „vechiul" sistem.

Volodimir Zelenski

Cu adevărat important e ce va urma. Mai exact, ce se va întîmpla la alegerile legislative din toamnă. Candidatul antisistem Zelenski a cîștigat alegerile la scor cu un discurs populist, orientat împotriva partidelor „clasice". El și-a creat un personaj pe care foarte mulți ucraineni l-au simpatizat. Va putea să transfere această simpatie către noul său partid, astfel încît să dispună de o majoritate care să-i asigure guvernarea? Cum se va reașeza scena politică în următoarea legislatură? Liderii partidelor vor trebui acum să-și reinventeze mesajele și să le adapteze noului context. Alegerile prezidențiale, la care s-au înscris inițial 39 candidați, au fost un examen pe care mulți l-au picat. În absența unor opțiuni pragmatice și realiste, a cîștigat populismul.

Contextul politic e dificil. La est, două regiuni ale țării se află într-un conflict doar în aparență înghețat: pe de o parte, amenințarea armată a Rusiei, pe de altă parte, tendințe separatiste întreținute de Moscova (Lugansk și Donețk). La sud, Crimeea aparține *de jure* Ucrainei dar, *de facto,* se află sub control rusesc după anexarea din 2014. Zelenski a promis să relanseze eforturile de pace în spiritul acordului de la Minsk. Dar va avea nevoie de sprijin diplomatic. Iar Moscova a arătat că știe să speculeze, ba chiar să întrețină slăbiciunile interne ale adversarilor: lupta antisistem a lui Zelenski e o oportunitate minunată pentru Vladimir Putin de a-și spori influența în regiunile pe care vrea să le controleze.

Cum rămîne cu promisiunea unui viitor european pentru Ucraina? Noul președinte a promis să continue eforturile de aprofundare a relațiilor cu Uniunea Europeană în vederea concretizării acordului de asociere adoptat în 2014. Dar Europa însăși, aflată în criză, nu poate promite Ucrainei o foaie de parcurs. Noul președinte va trebui să găsească răspunsuri și în această privință: cum poate deveni Ucraina relevantă pentru o Europa care, de ani buni, se închide și care se dezvoltă – fie că o recunoaște, fie că nu – cu mai multe viteze?

După Revoluția Portocalie și după Euro-Maidan, societatea civilă s-a maturizat, s-a profesionalizat și reușește, chiar dacă doar în foarte mică măsură, să urmărească unele obiective civice și sociale. Nu însă și să prevină ascensiunea fulminantă a acestui nou populism. Poate că va juca un rol mai important la alegerile pentru Parlament.

Restul e părere

Texte şi opinii de:

- Ioana AVĂDANI (preşedintele Centrului pentru Jurnalism Independent)

„În balanţă: libertatea de a te exprima şi responsabilitatea pentru ce exprimi" – interviu

- Alexandra NISTOROIU (jurnalistă la *Libertatea*)

„Cum inversăm epidemia de «antivaccinism»?"

- Sorin COSTREIE (conf. univ. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din Bucureşti)

„Despre smerenia epistemică"

- Dorin DOBRINCU (istoric, cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" din Iaşi)

„Istorie, ideologizare şi părerism în România actuală"

- Alex DOPPELGÄNGER (blogger)

„Oamenii vor să fie păcăliţi"

argument

Dacă tăceai, filozof rămîneai

În timpul recentului incendiu de la Catedrala Notre-Dame, printre primele reacţii publice s-a aflat cea a lui Donald Trump. Pe Twitter, preşedintele american se întreba de ce nu recurg francezii la bombardiere cu apă (utilizate de obicei pentru stingerea incendiilor din păduri) şi-i îndemna să acţioneze cît mai rapid. Autorităţile franceze i-au răspuns tot printr-un *tweet*, arătînd că bombardierele nu pot fi utilizate deoarece ar putea duce la prăbuşirea întregii structuri a catedralei. Acesta e, poate, exemplul perfect al părerismului, un fenomen care, deşi vechi de cînd lumea, fără îndoială, a luat amploare odată cu apariţia reţelelor sociale online.

La 30 de ani de la căderea comunismului, avem libertatea de a ne exprima. Şi e foarte bine că facem asta – e foarte bine că ne revoltăm împotriva lucrurilor prost făcute din ţară, că tragem un semnal de alarmă cînd observăm fapte de corupţie sau că-i lăudăm pe cei care merită. Avem o voce şi, într-o democraţie sănătoasă, ea trebuie folosită. Însă ceea ce nu înţeleg mulţi este că această libertate de exprimare vine întotdeauna şi cu responsabilitate pentru ceea ce aruncăm în spaţiul public.

Istoric vorbind, după cum mi-a explicat Ioana Avădani, preşedintele Centrului pentru Jurnalism Independent, media din România este mai degrabă orientată spre opinie, nu neapărat spre *hard facts*, precum presa anglo-saxonă. Talk-show-urile sînt ieftine, bloggeri sînt peste tot, pe Facebook toată lumea are o părere, şi nu întotdeauna avizată. Dar dacă e pe net, asta înseamnă şi că e adevărat? În lipsa unui aparat critic, în lipsa educaţiei de a ne informa înainte de a spune ceva în public – deseori cu aroganţă atotcunoscătoare –, e uşor să ne facem de rîs. Însă nu-i nici o ruşine în a spune că nu te pricepi, în loc să-ţi dai cu părerea într-un domeniu despre care nu cunoşti mare lucru. Şi nu doar atît: pentru ştirile false, pseudoştiinţa sau conspiraţiile răspîndite la scară largă, are şi publicul partea sa de responsabilitate, nu doar jurnalistul sau „creatorul de conţinut".

După cum subliniază jurnalista Alexandra Nistoroiu, amploarea curentului antivaccinist e susţinută, în România, nu doar de lipsa unor măsuri luate de autorităţi (proiectul Legii vaccinării, elaborat de Ministerul Sănătăţii, este blocat în Parlament de un an şi jumătate), ci şi de atenţia tot mai mare acordată de public celor care fac afirmaţii fără acoperire în domeniul medical. Părerismul ajunge, astfel, să primeze în faţa argumentului ştiinţific. Mergînd mai departe, ajungem la teorii precum cea a Pămîntului plat, fenomene paranormale ori telepatie, pînă la inventarea unei istorii proprii, care, de pildă, neagă existenţa Holocaustului.

Cum combatem, deci, părerismul? Prin educaţie, şi pentru noi, dar şi pentru copiii noştri, pe care ar trebui să-i învăţăm să-şi găsească surse media de încredere, să se informeze temeinic, să înţeleagă despre ce vorbesc şi, nu în ultimul rînd, să se gîndească de două ori înainte de a declara ceva public. **(Cristina Ştefan)**

BARBURISME

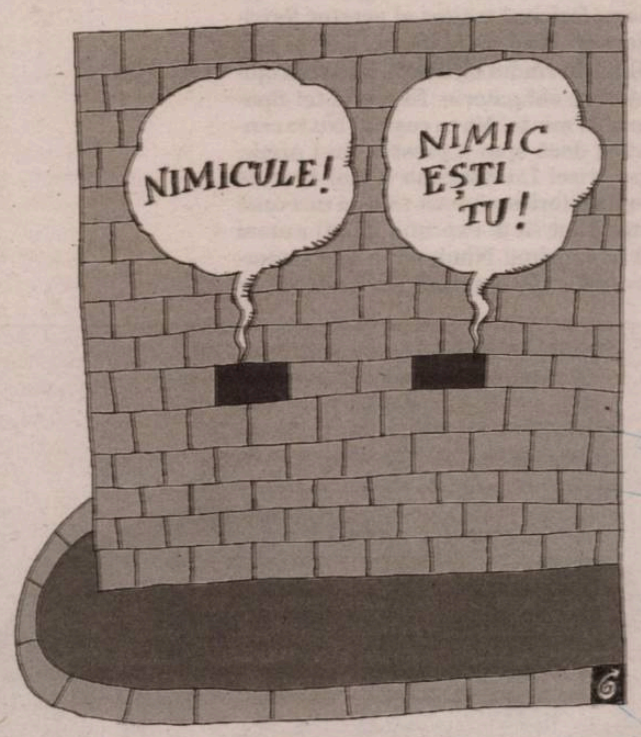

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea* Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu şi Matei Martin. Ne puteţi asculta pe frecvenţele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Sever VOINESCU

Arma Facebook

Dimitrie Teleor (cîți mai știu cine a fost?) povestește că într-o zi, la berărie, Caragiale a fost deodată asediat de un grup fierbinte de studenți medicinişti cu veleități literare, care tocmai puneau la cale o foaie a lor. Văzîndu-l, s-au repezit la masa dramaturgului și nu l-au mai lăsat pînă cînd acesta nu le-a promis un mic text de deschidere a ocazionalei publicații literare. A trecut ceva vreme, Caragiale uitase poate, cînd, într-o dimineață, s-a trezit cu studenții la ușă – veniseră după textul promis. A încercat dramaturgul să o dea cotită, să iasă cumva de sub puterea promisiunii pe care o făcuse la berărie sub presiunea entuziasmului tineresc al studenților, dar n-a fost chip. Studenții voiau textul chiar atunci, pentru că pleca foaia la tipar chiar în acea zi. În fine, chinuit un pic, Caragiale a intrat într-o încăpere alăturată să scrie ceva, orice, habar n-avea ce. Cuminți, să nu-l deranjeze pe maestru, studenții s-au așezat în așteptare. A trecut cam o oră pînă cînd Caragiale, excedat, a ieșit din camera în care intrase. Avea o pagină în mînă, pe care se vedea limpede că e scris un singur rînd, în capul ei. „Atîta am putut. Asta e. Luați-o și lăsați-mă!" Tinerii au luat pagina și s-au precipitat să vadă ce scria în acel unic rînd. Au putut citi următoarele vorbe: „Opinia e liberă, dar nu e obligatorie." Este una dintre cele mai de bun-simț fraze scrise vreodată în limba română. Iar dovada cea mai bună că despre bun-simț e vorba, nu despre inteligență, nici despre umor, este că astăzi, cînd chestiile inteligente și simpatice au mare trecere, aproape nimeni nu o mai pomenește. Căci astăzi bunul-simț nu mai are nici o trecere...

Așadar, opinia este liberă, dar nu și obligatorie. O fi fost clară fraza aceasta acum un veac și jumătate. Astăzi, însă, nu mai e deloc limpede ce vrea să spună, pentru că trăim vremuri în care libertatea e obligatorie. Prin urmare, fericitul trăitor al acestor fericite timpuri fiind obligatoriu liber și opinia fiind, la rîndul ei, liberă, iată cum opinia devine obligatorie. Exprimă-te! Spune ce ai în minte! Nu te rușina! Nu te cenzura! Și dacă spui o prostie, nu-i nimic, spune orice! Întotdeauna e mai bine să ai o opinie (oricare) decît să n-ai nici una! E important să te exprimi! Existi numai dacă te exprimi! Nimic nu e mai important decît să te exprimi! Nu contează ce spui, numai spune! Și în mijlocul acestei culturi, de un duh nebun, apare cea mai potrivită invenție tehnologică: Facebook. Sau, cum i se mai spune, „o rețea de socializare". Ar fi mai potrivit, poate, o rețea de vociferare. De nu cumva e ceva mai grav...

desen de J.-J. Grandville

„Celor care nu-și schimbă niciodată părerea le revine responsabilitatea deosebită de a judeca corect de prima dată."

JANE AUSTEN,
Mîndrie și prejudecată

Cînd drumurile Americii au început să se umple de automobile și, inevitabil, accidentele de circulație s-au înmulțit, juriștii de peste Ocean au rezolvat foarte elegant problema răspunderii pentru aceste accidente. Figura automobilistului era cu totul nouă, așadar cu cine trebuia el asemuit ca să i se poată construi o justă fundamentare a răspunderii? S-a spus că automobilul, dacă este condus cu viteză imprudentă, sub influența unor substanțe sau în disprețul semnelor de circulație, trebuie considerat o armă letală pentru că, în asemenea circumstanțe, are capacitatea să ucidă. Așadar, dacă cineva este lovit de un automobil condus nebunește, este ca și cum ar fi împușcat sau înjunghiat. E crimă! Sub mîna unui șofer care respectă legea, automobilul e automobil; sub mîna unui șofer care încalcă legea, același automobil devine o armă, cu toate consecințele ce decurg de aici. Această abordare venea ca o consecință a ideii mai vechi că lucrurile sînt moralmente neutre și că doar omul care le manipulează le face să fie benefice sau malefice. O idee ce pare a fi clarificatoare, căci separă omul de lucru și stabilește că vinovățiile nu pot fi niciodată ale lucrului, ci întotdeauna ale mîinii omenești care-l manevrează. Ați zice că nu e nimic mai firesc și, poate, chiar ați ridica zîmbind o sprînceană gîndindu-vă: „Ia uite, ce să-ți spun, ce deștepți sînt ăștia, și-au dat seama că nu lucrurile, ci oamenii care le mișcă trebuie trași la răspundere". Dar chiar dacă treaba pare simplă, nu e deloc așa. De pildă, printre cei foarte mulți care se opun circulației libere/liberalizate a armelor de foc, predomină ideea că armele trebuie ținute departe de oameni pentru că aceștia vor ucide mai ușor dacă au arme la îndemînă decît dacă nu au. Prin urmare, nebunia criminală te apucă mai degrabă dacă ai pistolul la brîu decît dacă n-ai deloc pistol. În acest caz, lucrurile *(i.e.* armele), prin simpla lor vecinătate cu omul, prin plasarea lor la îndemînă, par a avea darul de a scoate demonii din om. Ții arma departe, ții instinctul rău domolit. Așadar, lucrul nu e chiar neutru din punct de vedere moral. O spusese și Apostolul Pavel cînd a scris că toate ne sînt îngăduite, dar nu toate ne sînt de folos. Iar dintre cele care nu ne sînt de folos cele mai multe sînt, de fapt, periculoase prin directa lor influență asupra noastră, iar celelalte sînt periculoase prin inutilitatea lor. Dar cine e Apostolul să mai ținem noi cont de el, două mii de ani mai tîrziu? Noi sîntem deștepți și știm mai bine, nu degeaba sîntem recenți. De pildă, nici nu mai întrebăm cu adevărat dacă ceea ce ne oferă tehnologia astăzi – de pildă, Facebook – chiar ne este de folos sau nu. Înainte să ne întrebăm cu adevărat, dăm răspunsul deplin convinși: ne e de mare folos, de atît de mare folos că nu mai putem fără el!

De la un timp, pe măsură ce înțeleg cum funcționează de fapt și ce efecte poate produce, îmi dau seama că Facebook trebuie tratat ca o armă. Sigur, nu e este o armă în sensul direct al cuvîntului. Poate că nici într-un sens judiciar-circumstanțial, cum am explicat mai sus că este automobilul. Dar în sens moral și psihologic, n-am nici o ezitare să socotesc Facebook o armă. Cu Facebook, mințile oamenilor se „otrăvesc" atît de ușor, sufletele lor se „ucid" atît de grabnic. În lumea occidentală, Facebook este singurul loc în care „linșajul" se mai practică. Și se practică cu o înspăimîntătoare conștiință a datoriei civice. Facebook este locul în care ți se arată că dacă ești rău e OK – nu degeaba fenomenul *„haters"* aici s-a dezvoltat cel mai bine. V-ați întrebat vreodată de ce pe Facebook nu apare un fenomen de gen *„lovers"*, în care sute sau mii de oameni să se repeadă cu dragoste asupra cuiva, dar există fenomenul *„haters"*? Poate pentru că Facebook este instrumentul aflat la îndemînă care scoate din noi demonul? Și dacă Facebook e arma, atunci opiniile sînt gloanțele. Facebook pune în mîna oricui puterea de a „ucide" pe oricine are poftă. Intră pe Facebook și trage cu opiniile tale unde poftești. Facebook e la un click distanță, iar opiniile sînt la purtător. Ați observat viteza cu care gîndurile devin opinii cînd omul se apropie de Facebook? E viteza glonțului.

Cînd argumentez că Facebook ar trebui tratat ca o armă de foc, pledînd pentru un acces limitat al omului la el, mi se răspunde mereu că este imposibil. Arma a ajuns în mîna tuturor și toată lumea e atît de atașată de ea, încît și cei mai fanatici susținători ai Amendamentului 2 al Constituției americane par niște prunci inocenți. Totuși, și susținătorii dreptului de a purta arme, și susținătorii liberului acces la Facebook vorbesc în aceiași termeni: e vorba de libertatea lor individuală. Le iei arma/Facebook, le iei libertatea. Și imediat vine o întrebare: există o libertate de a face rău altora? Sigur că există, chiar dacă necodificată ori, adesea, suprimată de lege. Ea stă înscrisă în inima fiecăruia dintre noi și va fi acolo, cred, pînă la sfîrșit. Să nu ne amăgim, liberul acces la Facebook echivalează cu libertatea de a face rău altora. Veți spune că nu toți trag cu opinii pe Facebook. Cei mai mulți se mulțumesc să pună poze cu animale, apusuri de soare și copii. E drept, dar pentru atîta lucru merită plătit prețul? Pentru plăcerea infantilă de a arăta întregii planete farfuria ta de lasagna merită să accepți că cineva sau chiar tu însuți, din te miri ce, poate/poți fi mîine sfîșiat de o haită sălbatică de „justițiari" care cred, în nu știu ce privință, invers decît tine? Mai gîndiți-vă puțin...

În balanță: libertatea de a te exprima și responsabilitatea pentru ce exprimi

interviu cu Ioana AVĂDANI

Pentru că părerismul se trage și dintr-o înțelegere greșită a libertății de exprimare ori o lipsă de educație în această privință, dar și din larga răspîndire a știrilor senzaționaliste, a pseudoștiinței și a fake news*-urilor, am început discuția cu* ***Ioana Avădani,*** *președintele Centrului pentru Juralism Independent, chiar de la meseria de jurnalist.*

Mai sînt respectate regulile de bază ale jurnalismului (verificarea informației din mai multe surse, acordarea de spațiu ambelor părți etc.)?

Aici ar trebui să facem o distincție. Dacă vorbim de jurnaliștii profesioniști, ei respectă în continuare aceleași reguli profesionale, căci ele fac parte din arsenalul meseriei, nu sînt opționale. Ceilalți creatori de conținut, printre care ne numărăm și noi, utilizatorii de rînd ai rețelelor sociale, nu au teoretic aceeași obligație de verificare riguroasă a informației. Ceea ce ne dă nouă un avantaj de viteză. Noi putem să ajungem cu informația în spațiul public înaintea jurnalistului. Ca atare, jurnaliștii resimt această presiune a timpului și au început să facă și ei scurtături. Dar, pînă una-alta, regulile meseriei fac diferența între jurnalistul profesionist și producătorul de conținut, și ar trebui să facă diferența și la consumator. Mai degrabă mai așteaptă cinci minute, să vadă ce au scris jurnaliștii profesioniști, și își verifică informația pe care o trimite la rîndul său în spațiul public. Dar și în mintea consumatorului de presă funcționează o scurtătură: „Dacă a apărut în spațiul public, înseamnă că e adevărat."

> *„Dacă a apărut în public, trebuie totuși să mă întreb dacă e adevărat."*

O veste bună însă e că acei copii cu care lucrăm la CJI în proiectul nostru de predare a competențelor media pentru liceeni sînt mai circumspecți, e ca și cum ei s-au născut cu sistemul imunitar la locul lui, el trebuie doar antrenat. Ei au ideea: dacă a apărut în public, trebuie totuși să mă întreb dacă e adevărat. Ei au fost crescuți în trena unor mari dezamăgiri ale generațiilor noastre și pornesc de la ideea că presa minte. Pe ei trebuie să îi atragem însă la ideea că presa are valoare profesională.

De ce am ajuns să avem mai mult talk-show-uri, mai mult articole de opinie, și mai puțină informație pură?

E o combinație de factori. Presa noastră nu a fost, istoric vorbind, bazată pe fapte. În momentul în care am cerut presei românești, la începutul anilor '90, să facă jurnalism pe bază de fapte, i-am cerut să lucreze împotriva așteptărilor publicului ei. O altă explicație este cea financiară. Noi am avut la un moment dat licențe pentru 15 televiziuni de știri. Ele sînt îngrozitor de scumpe și nu sînt profitabile nicăieri în lume, ci funcționează în tandem cu alte afaceri. Talk-showul, în schimb, e un format foarte ieftin. Studioul îl ai, pui două pahare cu apă pe masă și aduci niște invitați pe care îi stîrnești să vorbească. Chiar și ideea de talk-show te trimite mai degrabă la un program de divertisment decît de informare. Cu cît este mai atractiv invitatul și mai dibaci moderatorul, cu atît gradul de spectaculozitate al emisiunii este mai mare. Partea proastă e însă că talk-showul vehiculează opinii, nu informații. E o diferență enormă între talk-show și jurnal de știri. Iar la noi vin oarecum la pachet, sînt programate întîi jurnalul, apoi talk-show-ul, iar telespectatorul rămîne la locul lui, cu gîndul că se informează. E într-adevăr foarte important să știm cum gîndesc oamenii, mai ales dacă e vorba de lideri de opinie, lideri de partide sau reprezentanți competenți în domeniile lor de activitate. Avem ce învăța și din talk-show-uri. Numai că, aici, cantitatea de opinie în spațiul public o depășește pe cea de informație.

Nu trebuie însă aduși mereu specialiști în studio? Mă gîndesc la legea propusă de USR, ulterior respinsă, care prevedea obligativitatea posturilor de radio și televiziune de a prezenta argumente medicale bazate pe dovezi și de a include în emisiunile în care abordează teme de sănătate opinia unui medic specialist.

Nu e nevinovată lipsa medicului specialist. Ea nu vine din faptul că jurnalistul a neglijat să-l invite. Este mai incitant să susții teorii neobișnuite. Doar că jurnalistul are deja această obligație, prin legea audiovizualului. Oricît de bine intenționat a fost proiectul de lege al USR, mie mi s-a părut o greșeală. Dacă azi luăm o astfel de decizie și legiferăm pentru sănătate, mîine vom face la fel pentru agricultură, după care educație și politică, și nu vom mai avea nici un fel de libertate editorială în a ne alege invitații pe care îi considerăm relevanți. Dar rădăcina răului e tot în incapacitatea producătorilor acestor programe de a-și păstra standardele. Știu că e foarte interesant să aduci astrologi, și lumea se uită, dar nu am să înțeleg niciodată de ce e nevoie să aduci un astrolog care să explice cum e cu extrădarea nu știu cui din SUA, care e relevanța, care e autoritatea epistemică și care e cantitatea de cunoaștere pe care o astfel de persoană o aduce. Există invitați permanenți, care vin la orice oră din zi și din noapte, cînd are nevoie postul de ei. Aici, presa moare pe limba ei.

Libertatea de exprimare e cu dublu sens?

E întotdeauna cu dublu sens. E un exercițiu foarte bun de a învăța oamenii să se exprime în public atunci cînd au ceva de spus. Mă bîntuie acele emisiuni de tip *vox pop*, în care oamenii spun tot felul de lucruri trăsnite. Cînd ți se pune o întrebare, reflexul tău de copil crescut în România e să știi să răspunzi la ea. În România e rușine să nu știi să răspunzi. Dacă nu ai știut, nota 2, stai jos, asta e reacția. E important să vorbești atunci cînd ai ceva de spus. Noi sîntem foarte aproape istoric de momentul în care ni se lua gîtul dacă vorbeam, așa că avem încă o suprareacție, oamenii se simt liberi să să spună orice le trece prin cap. M-aș fi bucurat dacă am fi folosit acești 30 de ani ca să punem mereu în balanță libertatea de a te exprima cu responsabilitatea pentru ce exprimi, și folosesc în mod deliberat verbul „a exprima" și nu „a vorbi", pentru că exprimarea se poate face prin foarte multe mijloace, dintre care vorbitul e doar unul și mereu cel mai

desen de J.-J. Grandville

„Zece oameni care-și exprimă părerea în public sînt mai puternici decît alte sute de mii care tac."

NAPOLEON BONAPARTE

„Tăcerea înseamnă înțelepciune, dar să taci tot timpul nu este înțelept."

(proverb evreiesc)

„Adevărul nu-i întotdeauna același lucru cu propria-ți părere."

HENRYK SIENKIEWICZ

la îndemînă. Din nou, mă uit la copiii cu care lucrăm la CJI, iar ei sînt mult mai puțin deschiși să-și expună opiniile în public. E o diferență de generație.

Are și publicul o responsabilitate în proliferarea părerismului?

Categoric. Are o responsabilitate, dar nu neapărat o vină. Să consumi media în anii din urmă a devenit ceva foarte complicat. E simplu să te expui produsului mediatic – deschizi televizorul, laptop-ul, ai telefonul la îndemînă, trăiești în media. Chiar acum citeam un articol al filozofului Luciano Floridi, despre mediul digital, iar el propune să renunțăm la *online* și *offline*, pentru că sînt distincții depășite, și sugerează termenul *onlife*. Practic, viața noastră este *în* mass-media.

Dar ar trebui și lecții pentru această onlife.

Sigur. El susține că revoluția digitală s-a produs deja, noi sîntem ultima generație care cunoaște lumea doar analogic. Ca atare, ar trebui să ne preocupe și cum anume ne pregătim pentru această nouă lume. De asta spun că publicul are o responsabilitate, pentru că furnizorii de conținut livrează în funcție de preferințele și obiceiurile de consum ale publicului. Dar el, consumatorul de media, nu a fost pregătit cu abilități fundamentale, ca de pildă evaluarea informației. Noi ne învățăm copiii cum să treacă strada, dar nu avem aceeași grijă față de consumul lor de media.

Care sînt soluțiile pentru a ne proteja împotriva părerismului?

De educat trebuie să ne educăm cu toții. Evident că unii vor fi mai apți decît alții. Evident că vom găsi în continuare persoane care nu știu să folosească un telefon *smart*, dar prăpastia intergenerațională nu ar trebui să existe. Dacă ne uităm la eforturile pe care le fac cei de vîrsta 50+ de a se tehnologiza, pentru a rămîne în contact cu generațiile mai tinere, avem deja o parte din soluție. Există bunici care au învățat să folosească Internetul de pe telefon ca să vorbească pe Skype cu copiii lor din altă țară. Pe mine mă doare sufletul cînd văd cursuri pentru salvamari, de pildă, făcute cu bani europeni, dar nu și cursuri pentru competențe digitale. Educația e soluția, și încă educația pentru toți. Acea vorbă cu greutate a Uniunii Europene, *lifelong learning*, ar trebui să fie o preocupare pentru toată lumea.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Alexandra NISTOROIU

Cum inversăm epidemia de „antivaccinism"?

În sănătate, datul cu părerea fără competență poate să se dovedească un virus periculos. Cînd îi infectezi cu neștiință și pe alții, îi poți convinge să ia decizii medicale nocive nu doar pentru ei sau copiii lor, ci și pentru comunitate. Amploarea tot mai mare pe care o ia mișcarea antivaccin în lumea civilizată e cel mai bun exemplu. Iar epidemia de rujeolă din România nu poate fi oprită fără a trata și o parte importantă a etiologiei ei: sportul național al datului cu părerea fără de știință.

Chiar înainte să încep să scriu aceste rînduri, am citit cum autoritățile statului New York au spus că așa nu se mai poate și au impus vaccinarea obligatorie împotriva rujeolei. Vor să oprească o epidemie concentrată în rîndul comunității de evrei ultraortodocși din Brooklyn. Este cea mai dură măsură impusă de un stat federal pe această temă și au impus-o după ce epidemia a atins numărul de 465 de cazuri în 19 state. New York-ul a impus vaccinarea obligatorie nu după ce lucrurile au scăpat de sub control, ci înainte să fie prea tîrziu.

În 2019, Organizația Mondială a Sănătății a listat mișcarea antivaccin drept una dintre cele mai importante zece amenințări globale asupra sănătății.

În România însă, epidemia de rujeolă a scăpat de sub control de mult. Iar de vină este o mișcare antivaccin care funcționează după reguli asemănătoare celor din Statele Unite. Epidemia noastră a fost declarată în urmă cu doi ani și jumătate. De-atunci au fost înregistrate 16.293 de cazuri de rujeolă, iar 62 dintre bolnavi au murit. Majoritatea erau bebeluși nevaccinați.

Proiectul Legii Vaccinării, elaborat de Ministerul Sănătății, este blocat în Parlament de un an și jumătate. Chiar dacă trecuse rapid de Senat, s-a împotmolit la Camera Deputaților.

În paralel cu epidemia de rujeolă, segmente tot mai mari din populația României sînt afectate de o „epidemie de antivaccinism". Pe de-o parte, sînt părinții din mediul urban, mai ales mămicile, pasionate de tot ce poartă etichetele „bio" sau „organic". Cei obsedați să trăiască tot mai „verde" și care au dus teama de sintetic la un nivel atît de înalt, încît au început să pună sub semnul întrebării toate achizițiile medicinei moderne, pentru că nu sînt „naturale". Sînt cei care o urmăresc pe Olivia Steer, dar și pe alte *influencerițe* din aceeași categorie, mai puțin faimoase.

Pe de altă parte, cel puțin la fel de numeroși sînt părinții cu frică de Dumnezeu, creștinii ultraortodocși, care au aflat, în unele cazuri, chiar de la biserică, de la preoți sau reprezentanți ai unor organizații religioase, că trebuie să-și ferească musai copiii de vaccinurile periculoase. În cazul vaccinării HPV, s-a ajuns atît de departe încît arhiepiscopul Sibiului, Laurențiu Streza, a folosit pastorala dedicată prăznuirii Sfîntului Nicolae, în decembrie 2008, pentru a le cere părinților prezenți să respingă campania de vaccinare a elevelor de clasa a IV-a. Streza a făcut mai multe afirmații fără acoperire, cu privire la siguranța serului: „nu există studii privind efectele adverse asupra fertilității"; „posibilitatea ca vaccinul să provoace sterilitate ar transforma campania începută într-o tragedie națională de proporții", „s-au înregistrat efecte adverse la circa 83% din cei vaccinați, fiind raportate chiar cazuri mortale!".

De la predica lui Streza și pînă în zilele noastre, nișa reprezentată de părinții care se opun vaccinării celor mici a tot crescut. Dar reacția autorităților n-a prins-o niciodată din urmă. Autoritățile europene ne-au avertizat de mai multe ori că ar trebui să acționăm ca să nu „înviem" boli care nu mai fac de mult ravagii în lumea civilizată. Dar România a rămas pe loc.

„Nu permite ca opiniile celorlalți să devină realitatea ta."

LES BROWN

La mitingurile antivaccin, simbolurile religioase și cele naționaliste se amestecă. Există o serie de bule care se suprapun în așa mare măsură că aproape coincid: Coaliția pentru Familie, antivacciniștii, oponenții educației sexuale, susținătorii referendumului homofob. Ideologii diferite au prins rădăcini pe același teren fertil. Aceiași oameni care se plîng că statul le bagă pe gît vaccinarea și că decide în locul lor au vrut să le impună altora, prin referendum, pe cine și cum să iubească.

Antivacciniștii înfocați au propriile resurse de informare și, de cele mai multe ori, preferă site-urile recunoscute pentru ritmul în care disemnează *fake news*. Dincolo de suprafață, ceea ce fac astfel de site-uri este tocmai să hrănească predispoziția publicului lor pentru a îmbrățișa teorii ale conspirației.

Nimeni n-are o rețetă 100% eficientă pentru a comunica împotriva vaccinării, dar autoritățile ar trebui să înceapă de la a înțelege motivele pentru care părinții – fie fani ai Oliviei Steer, fie ai altor bloggerițe care dau sfaturi de *parenting* și nu cred în știință (există o listă întreagă), fie îndrumați greșit chiar de reprezentanți ai credinței lor – ajung să aibă atitudini antivaccin.

„Orice prost poate critica și condamna, dar e nevoie de caracter și de control de sine pentru a fi înțelegător și iertător."

DALE CARNEGIE

Pe rețelele sociale, părinții sînt expuși tot mai des la mesaje antivaccin, pe măsură ce noii ambasadori ai „antivaccinismului" își asumă misiunea de a duce mai departe „adevărul" lor, pe care îl cred „salvator de vieți". Autoritatea științifică este pusă sub semnul întrebării, antivaxxerii înrăiți nu contenesc să scrie articole despre cum medicii sînt vînduți industriei farmaceutice.

În *social media*, doi din cinci părinți cu copii mici sînt expuși mesajelor negative privind vaccinarea, după cum arăta un studiu al Royal Society for Public Health la începutul acestui an. Această expunere substanțială la mesaje privind vaccinarea poate influența în timp atitudinile lor privind vaccinarea: adesea repetarea unor mesaje este confundată cu acuratețea acestor mesaje, un fenomen cunoscut drept efectul adevărului iluzoriu. Chiar și atunci cînd oamenii știu că un mesaj nu este adevărat, dacă îl repeți de suficient de multe ori, pot începe să-l creadă.

desen de J.-J. Grandville

În spatele tuturor refuzurilor părinților, fie că sînt mediate de Olivia Steer sau de comunitatea ultraortodoxă, stă întotdeauna frica. Ca și părinții care spun „da" vaccinării, și cei care o refuză vor același lucru: să-și protejeze copiii. Miza nu este neapărat să le explicăm părinților care urmează să ia o decizie de ce nu ar trebui să se teamă de vaccinuri, ci mai ales să-i învățăm să-și gestioneze această frică astfel încît să nu pună în pericol viața copiilor, ai lor sau ai altora.

Mulți dintre cei care încearcă să îi readucă pe antivacciniști pe „calea cea dreaptă" cred că totul se reduce la o simplă problemă de educație științifică. Antivacciniștii ar fi încurcat borcanele cu fapte, așa că trebuie să fie corectați. Da, științific vorbind, este clar că antivacciniștii nu au dreptate, dar nu e înțelept să-i numim iraționali. Asta va avea un efect de bumerang. Mai mult decît faptele științifice, ce le lipsește este încrederea în autoritățile care produc și disemnează știință în mod tradițional.

Să nu uităm și că antivacciniștii au argumentele lor „științifice", au personalități medicale obscure care le susțin cauza și acuză, ca și ei, conspirația mondială a industriei farma, au cărțile lor pseudoștiințifice la care se raportează ca la o biblie. Pentru noi e o pseudoștiință. Pentru ei, nu.

Și atunci, ce-i de făcut? Întîi de toate, mesajele trebuie personalizate. Ghidurile medicilor canadieni sugerează folosirea interviului motivațional, pentru a afla întîi de toate care sînt motivele pentru care părinții vor să refuze vaccinul.

Apoi, ar trebui să încetăm să privim toate persoanele care înclină spre a refuza vaccinarea ca fiind „antivaxxeri". „Antivaxxerul este un spectru", scrie Joshua Greenberg, directorul Școlii de Jurnalism și Comunicare de la Universitatea Carleton. Greenberg și echipa lui studiază de ceva vreme care sînt cele mai eficiente din strategiile de comunicare provaccinare. „Este ca un personaj într-o narațiune. Și tindem să exagerăm intensitatea problemei." În schimb, cercetătorii definesc două grupuri: anti-vaxxerul (se opune că tărie vaccinării), categorie în care intră cam 1-3% din populația unei țări vestice, și „scepticul privind vaccinarea", categorie în care poate intra pînă la o treime din populație. Aceștia din urmă sînt cei cu care vrei să vorbești, pentru că opinia lor nu este cristalizată încă 100%.

Greenberg susține, de asemenea, anecdotele și apelul la experiențele personale. Ideea este foarte controversată în cercurile științifice. Dacă începi să contrazici o anecdotă cu alta, nu joci același joc? Mai ales dacă ești un medic care încearcă să-și convingă pacientul. Însă, în fapt, nuanțele sînt importante. Vrei să convingi sau să informezi doar? După cum spune Greenberg, „statisticile în sine nu sînt tocmai convingătoare. Prin povești am comunicat despre risc de la bun început, așa înțelegem cu toții lumea în care trăim. Trebuie să găsim echilibrul între povești și dovezi". Dacă încerci persuasiunea, dovezile anecdotice funcționează mult mai bine decît statisticile.

***Alexandra Nistoroiu** este jurnalistă la* Libertatea.

Alex DOPPELGÄNGER

Oamenii vor să fie păcăliți

„Este mai dificil să distrugi o părere greșită decît un atom."

ALBERT EINSTEIN

Cum putem ajuta la limitarea pseudoștiinței și a efectelor ei?

Acum doi ani, Bucureștiul l-a avut oaspete pe croatul Braco, a cărui privire blajină se spune că aduce liniște în sufletele oamenilor care îl privesc. Bineînțeles, această extraordinară sesiune nu a fost gratuită: toată distracția costa 40 de lei pentru cinci minute de privit o sală întreagă de inși. Fă tu calculele. Anul ăsta, pe 19 iunie, îl așteptăm cu brațele deschise pe un alt brav exponent al fenomenelor paranormale, pe Albert Ignatenko, care e telepat, face previziuni despre viitorul omenirii, îți schimbă destinul și te poate programa „pentru 100% sănătate, tinerețe veșnică și fericire". Biletele costă între 100 și 200 de lei.

Se pare că, în sfîrșit, a început și România să prindă pasul cu restul lumii occidentale în ceea ce privește pseudoștiința. Bine, astea sînt cazurile mai mediatizate, șarlatanii proliferînd de ceva vreme prin intermediul cabinetelor de astrologie, de biorezonanță, iridologie, homeopatie, vindecare theta, respirație holotropică etc., care promit marea cu sarea și Luna de pe cer. Nu putem decît să ne bucurăm că, în sfîrșit, am intrat în rîndul lumii și putem fi și noi păcăliți de astfel de șarlatani.

Firește, șarlatanii poartă o importantă parte din vina pentru răspîndirea pseudoștiinței și a neîncrederii în știință, dar ar fi greșit să le atribuim lor 100% din aceasta, ei avînd mereu complici. Acei complici sîntem noi: eu, tu, oricine are urechi să îi asculte și să-i creadă. O veche frază din latină spune *„Mundus vult decipi, ergo decipiatur"* („Oamenii vor să fie păcăliți, păcălește-i") care descrie perfect această situație. Fie că vorbim de naivitate, disperare sau pur și simplu prostie umană, ne aruncăm bucuroși în brațele pseudoștiinței, ajutăm la răspîndirea ei și la apariția a noi forme de pseudoștiință care să ne priveze de bani sau de sănătate. Braco și Ignatenko nu sînt ascultați de oamenii proști, cum adesea credem în mod eronat și arogant. Sînt oameni inteligenți în lume care sînt convinși că Pămîntul e plat, că poți vindeca toate tipurile de cancer cu suc de lămîie și că bolile sînt cauzate de gînduri rele.

Cum putem ajuta la limitarea (și, într-o lume ideală, chiar la stoparea) pseudoștiinței și a efectelor ei? În primul rînd, trebuie să înțelegem că sîntem mai susceptibili la astfel de minciuni decît am dori să credem. Pseudoștiința este, în esență, doar un set de credințe irațională ce vor să treacă drept raționale, ce se deghizează în știință. Astfel, aceasta este clădită pe o fundație șubredă, alcătuită din povești fantasmagorice, noțiuni elementare de psihologie și trucuri de iluzionism. Există concepția conform căreia, pentru a putea demonta pseudoștiința (că vorbim de Pămînt plat, paranormal, medicină alternativă, puteri telepatice etc.), e nevoie să fii doctor în fizică cuantică, biochimie, medicină, astrofizică etc. Nicidecum! Adesea este de ajuns să cunoști niște principii de bază din logică (briciul lui Occam, erori de logică, sarcina dovezii) și să înțelegi cum funcționează mintea umană pentru a vedeai că pseudoștiința e doar o păcăleală. De exemplu, pareidolia este tendința omului de a percepe tipare sau alte lucruri cunoscute de acesta în stimuli vagi: forme în nori, fețe în corpuri de mobilier, mesaje ascunse în muzică. Multe din fenomenele paranormale (Sfînta Maria în sandwich-uri cu cașcaval, fantome, mesaje subliminale) pot fi explicate lejer făcînd apel la această tendință. Creierul nostru nu este perfect, trebuie să înțelegem asta, și de multe ori o ia pe arătură, interpretînd greșit stimulii din mediul înconjurător. Adesea acceptăm afirmațiile a tot felul de dubioși care spun că ne pot ghici viitorul pentru că nu înțelegem cît de multe lucruri pot fi relevate din felul în care ne îmbrăcăm și de limbajul corpului.

Pentru a putea lupta împotriva pseudoștiinței, trebuie înainte de toate să ne înțelegem pe noi înșine: cine sîntem mai exact, cum gîndim, cum putem fi păcăliți și mai ales cum ne păcălim singuri. Șarlatanii au o parte din vină, dar jumătate din munca depusă pentru a ne păcăli o facem chiar noi.

***Alex Doppelgänger** este blogger. Cea mai recentă carte publicată este* Atomi și microunde: Cum știm ce știm. Poveștiința 2, *Editura Pandora M, 2017.*

Adrian STĂNICĂ

Mai avem multe de învățat

„Unui om deștept îi place să învețe. Unui prost, să învețe pe alții."

ANTON CEHOV

Pot apărea tsunami-uri în Marea Neagră?

Sînt geolog marin. Cercetez modul în care sedimentele sînt purtate de ape, depuse, din nou puse în mișcare și iar acumulate de către forțe naturale, precum valurile și curenții marini. Ca să înțeleg ce se întîmplă cu aceste sedimente în natură, am învățat mulți ani. Am urmat cursuri specializate, am citit articole și cărți care concentrează cunoașterea umană asupra subiectului. Am studiat aceste fenomene direct, în ani de zile de lucru pe teren, în toate anotimpurile, de la perioadele de furtuni mari de iarnă la perioadele sufocante, de calm aproape total. De cîțiva ani îmi împărtășesc experiența privind geologia marină și procesele costiere studenților, nu doar din România. Am învățat că natura este atît de complexă încît – oricît ai fi de sigur pe răspunsul tău – totdeauna există și posibilitatea de a te înșela. Istoria științelor Pămîntului e plină de exemple de teorii considerate universale, modificate atunci cînd unele elemente, pînă atunci necunoscute, au ajuns să fie considerate de importanță majoră.

De aceea prefer să îmi exprim părerea ca profesionist într-un mod care sugerează că mai avem multe de învățat.

Cum reacționează lumea cu care vorbesc? În general, studenții sau mai tinerii colegi ascultă (e drept, unii mai interesați de telefoane). Deloc surprinzător, în contactele mele cu oamenii Deltei, pescari sau marinari, am găsit mult interes față de preocupările mele. Poate pentru că marea, fluviul, furtunile sînt probleme care îi interesează în viața de zi cu zi.

Cele mai mari probleme apar însă în fața altor categorii de persoane. Orășeni cu studii medii sau oarecum superioare, persoane care au oarece educație – dar în nici un caz în domeniul meu. Cei mai mulți sînt fie creatori, fie utilizatori de presă de proastă calitate, promotori sau consumatori ai semidoctismului. În fața lor, discursul meu de profesionist nu prea contează. Ideile lor sînt clare, iar un expert nu e decît un individ suspect, care se ocupă de lucruri necurate – din categoria marilor conspirații globale.

Iată doar trei exemple în care părerea unui avizat are mult de luptă cu părerile bine fundamentate de pe website-uri dubioase sau din documentare de proastă calitate.

Pot apărea tsunami-uri în Marea Neagră? Ca profesionist, pot spune că da. Mai rar decît în Pacific și de dimensiuni mai mici. Și Marea Neagră este o zonă activă din punct de vedere tectonic. Dar cum poți lămuri persoane care știu deja tot?

Sînt curenții de pe litoralul românesc, care în ultima vreme înecă tot mai mulți oameni, fenomene naturale? Sau e ceva nou și catastrofal? Curenții de retur există dintotdeauna în istoria Pămîntului. Aceștia transportă apa adusă de valuri spre țărm îndărăt spre larg. Din păcate, pe plajele turistice acești curenți pot transporta și persoane imprudente, care uneori mor. Sînt de aceea tragediile recente de pe plajele noastre semnale ale unei modificări a circulației oceanice? În mică măsură. Cea mai importantă cauză este lipsa de respect față de orice regulă și lege. Iar legile naturii nu pot fi contestate în instanță. Se reflectă acest lucru în presa românească? Deloc.

Cît de multe pot vedea sateliții pe fundul mărilor? În realitate, foarte puține. Fără măsurători la fața locului nu se pot face interpretări. Părerea populară e însă total contrară, oricît ai încerca să explici.

Și exemplele pot continua. Am înțeles însă urletul vocii interioare a acestor părerești: Închide-le gura așa-zișilor specialiști! Uită-te la ei – sigur vor să te ducă de nas! E clar că s-au înțeles între ei – și tu știi că ai dreptate! Părerea ta contează! Fii agresiv! Și nu uita, cu cît știi mai puțin despre ceva, cu atît ai idei mai clare!

Concluzia? Este adevărat că trebuie să spui ce gîndești. Dar trebuie să mai și gîndești înainte să deschizi gura. Părerea mea!

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național de Geologie și Geoecologie Marină – GeoEcoMar și jurnalist de știință.*

Sorin COSTREIE

Despre smerenia epistemică

Astăzi, paradoxal, cu cît avem mai mulți analfabeți funcțional, cu atît crește și numărul „specialiștilor". De fapt, nu avem aici de-a face decît cu o exemplificare a zicalei potrivit căreia „Prostul nu e prost destul dacă nu e și fudul". Prost smerit mai rar, căci ignoranța merge mînă în mînă cu aroganța, iar prostia e în genere însoțită de autosuficiență. E greu să mai auzi astăzi un cumsecade „Nu știu". De *„Știu că nu știu nimic"* al lui Socrate nici nu mai poate fi vorba. Mai bine faci pe deșteptul decît să fii luat de prost. Cum adică să nu știi nimic în lumea asta plină de informații? Și așa își face loc printre noi prostul cu tabletă, surfer-ul epistemic, cel ce-și hrănește curiozitatea intelectuală cu precădere de pe Internet.

Wikiprostul nu înoată mai adînc, el e luat de valul autosuficienței Internetului și, după ce citește în diagonală cîteva articole de pe net, gata, știe: plutește beatic cu conștiința împăcată că a aflat cum stau lucrurile. Dacă se întîmplă să insiste în de-ale cunoașterii, atunci are șansa să devină *prostul cult*. Acesta e un prost ceva mai citit și, de obicei, plin de citate. E, de fapt, un fel de tonomat de fragmente și trimiteri savante. Tu te întrebi simplu „Oare cum o să fie vremea mîine?" și el îți vorbește imediat pedant și afectat de *Furtuna* lui Shakespeare, după care îți spune ceva savant despre încălzirea globală și despre dispariția, în ultimele trei zile, a 26 de specii în Amazon, încheind apoteotic cu o evocare a *Primăverii* lui Vivaldi. Creierul lui geme de informații și vrea să te strivească cu ele, să te domine, să te „facă" din cunoștințe. El știe tot, e tobă de carte, vibrează polifonic cu întreaga civilizație. Dacă cumva ai în continuare impertinența să îl întrebi: „Bine-bine, dar cum rămîne cu vremea, plouă mîine?", ești mîncat. Îți mai servește scurt încă trei referințe, după care o să se uite de sus la tine, cum de nu înțelegi complexitatea universului, și o să-ți spună demn și înfrigurat că nici nu contează cum va fi vremea, ci cum apare ea în cultura lumii.

Variante mai administrative se întîlnesc mai peste tot și ele sînt exemplificate de *aburitor*, de prostul cu meandre. Acesta e maestru în a-ți încețoșa mintea, în a-ți explica de ce nu se poate face ceva. Sînt pline ministerele, primăriile și, în genere, tot sistemul administrativ de astfel de aburitori. Ei vor să-și conserve statutul și reprezintă inerția întregului sistem, blocînd sistematic orice inițiativă și demers. Este prostul de birou, cum s-ar zice. O specie mai periculoasă însă este *prostul de partid*. Acesta, de obicei, e doar prost, fără minime cunoștințe, chiar și de gramatică, dar avînd partidul în spate, ce mai contează cum spui ceva, cînd ce spui tu e adevărul însuși? Specialitatea prostului de partid e fițuica pe care și-a notat ce are de spus și de făcut, fițuică pe care o citește inept și aproximativ, dar al cărei conținut îl repetă cu înverșunare la orice întîlnire publică. Vrea să dea bine la șef și atunci papagalicește încontinuu tot ce zice șefu'. Șefu' știe tot, că de aia e șef... O variantă din această specie obedientă mai este și *prostul patriot*, pentru care tot mersul universului începe și se reduce la un picior de plai, o gură de rai. Noi sîntem buricul pămîntului și totul capătă sens doar aici la noi, unde cu siguranță Adam și Eva au gustat din Pomul Cunoașterii, ei au plecat, dar pomul a rămas pe undeva prin Grădina Maicii Domnului, în spațiul carpato-danubiano-pontic. Varianta de *prost naționalist* e chiar mai agresivă – ceilalți, străinii, ne vor sistematic și inevitabil răul, și toate belelele de la ei ni se trag. Noi sîntem puri, ei sînt mizerabili. Acest tip de prostie face casă bună cu *prostul populist*, care e vocea poporului ce pune la zid elitele inepte și, de obicei, vîndute străinului. De aici nu mai e decît un pas pînă la *prostul extremist*, care vrea să facă dreptate și să elimine fizic aceste elemente viciоase ale societății. Iar acestea sînt doar cîteva moduri în care oamenii își manifestă ignoranța.

desen de J.-J. Grandville

„Adevărata înțelepciune înseamnă să-ți recunoști propria ignoranță."

SOCRATE

„Cînd vezi că ai aceeași părere ca majoritatea e bine să mai reflectezi o dată."

MARK TWAIN

Acest simplu „nu știu" e marca onestității noastre intelectuale.

Formele prostiei sînt nenumărate și, cu cît mai mare e grădina cunoașterii, cu atît mai mulți îi sar gardul. Dar, cu toate acestea, există un fir roșu în toată această diversitate, există niște note distincte și constante în tot acest cor pestriț al prostiei omenești. Prostul e de cele mai multe ori arogant și îngîmfat. El cunoaște. El deține informații. Autosuficiența îi dă (o prea mare) încredere în sine. E acea seninătate a prostului netulburat de gînduri, de îndoială. Prostul e de cele mai multe ori atît de prost încît nu știe că nu știe mare lucru și crede că știe totul. Aceasta este o greșeală fatală și arată cît de subțire și de precară îi e cunoașterea. Pe măsură ce cunoști mai multe, ți se deschid noi orizonturi și perspective, vezi mai nuanțat, din mai multe unghiuri și, inevitabil, realizezi cît de puțin știi.

Cîți dintre noi recunosc că nu știu mare lucru și au curajul să spună simplu „nu știu"? Da, îți trebuie un pic de curaj să spui asta, deoarece majoritatea oamenilor, chiar dacă nu știu ceva, nu pot recunoaște acest lucru și vor încerca să-și aburească semenii. Le e rușine să recunoască că nu știu deoarece riscă oprobriul public. Or, adevărata cunoaștere are nevoie tocmai de onestitate și smerenie epistemică. Aceasta din urma e ceea ce în spațiul anglofon se numește *intellectual humility*. Nu e vorba de *umilință* aici, de a fi umil sau de a te umili în fața celorlalți, ci de *umilitate*, de un fel de modestie intelectuală ca o atitudine cognitivă prin care să ai parte de această *smerenie epistemică*, ce poate fi redusă simplu la a putea să recunoști că ceea ce crezi poate fi greșit. Asta te deschide la noi poziții și perspective, uneori opuse celei curente pe care o adopți și o susții. Dar analiza acestor poziții se poate face doar investigînd faptele care le sprijină, iar acest lucru, deliberarea cu argumente pro și contra, este miezul oricărei *gîndiri critice*. Totodată, investigînd pozițiile alternative, mintea se exersează în a gîndi și a aborda o problemă din perspective multiple, iar acest lucru simplu este fundamental în a ne construi bine viața și a lua decizia potrivită. Altfel, încremeniți în propria poziție, rămînem blocați în prezent și în conservatorism. Această super-poziție dată de un orgoliu epistemic umflat și gol blochează în definitiv creativitatea noastră, căci noul înseamnă să vezi dincolo de vechi, de prezent.

Smerenia epistemică, fiind o bună așezare cognitivă în căutarea adevărului, trebuie dublată de un bun scepticism, un scepticism prin care ne îndoim de tot și de toate, fără să devenim agnostici. În definitiv, te poți îndoi de toate lucrurile, mai puțin de faptul că te îndoiești, deci un prim adevăr pe calea cunoașterii este tocmai această îndoială carteziană metodică. Apoi, pe măsură ce descoperi și alte adevăruri, îți dai seama de infinitatea oceanului cunoașterii și vei spune socratic că nu știi nimic, fiind smerit epistemic în fața universului. Astăzi cunoaștem doar aproximativ 5% din Univers, restul e materie neagră. Despre materia cenușie ce formează creierul nostru știm poate și mai puțin. Sîntem deci, obiectiv vorbind, înconjurați și făcuți din lucruri despre care nu știm mare lucru. Da, desigur, știm mult mai multe despre noi și despre Univers decît acum 100 de ani, dar în raport cu universul cunoașterii sîntem un mic fir de nisip într-un ocean de lucruri de cunoscut.

Smerenia epistemică este astfel atitudinea cognitivă cea mai benefică cunoscătorului autentic, celui ce se pleacă cu modestie în fața cunoașterii, pornit fiind pe drumul adevărului. E un fel de umilitate seniorială, prin care îți înțelegi limitele tale epistemice și încerci să le extinzi mai departe, cu grijă pentru fapte și adevăr. Acest simplu „nu știu" e marca onestității noastre intelectuale, iar socraticul „știu că nu știu nimic" e punctul metodologic de pornire pe care se construiește orice cunoștere autentică. Scăpînd de îngîmfarea că le știi pe toate, ai posibilitatea să afli mai multe, să cunoști. Căci a ști și a afla informații nu înseamnă neapărat cunoaștere. A cunoaște este, pe de o parte, a avea o bună așezare mentală prin a fi sceptic și smerit epistemic și, pe de altă parte, a avea informații structurate și verificate, validate epistemic de fapte sau de surse multiple, de încredere. Dar, cine știe, poate greșesc, că, deh, nici eu nu le știu pe toate, ba din contra...

***Sorin Costreie** este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie.*

Iulian COMANESCU

Pîinea cea de toate zilele a păreriștilor: post-adevărul

De vreo 15 ani, de cînd așa-numitele televiziuni de știri au invadat piața, România pare o țară în care părerismul bazat pe *fast thinking* și competențe universale a devenit nu doar obsesie națională, ci și panaceu politic. Așa și este, doar că, în ultimii ani, studiourile TV și ziarele nu mai primesc orice fel de păreriști. Ci doar pe cei care vorbesc „pe linie", linia post-adevărurilor agreate de partide.

O clasificare a celor ce se spun la TV și în ziare arată că minciunile pure și simple sau idioțeniile flagrante sînt destul de rare. În locul lor avem alte tipuri de deturnări:

1. Vorbele cu încărcătură emoțională. „Ponta dezamăgește", titrează *Evenimentul zilei* după ultimul sondaj electoral, explicînd că „nu reușește să capitalizeze electorat în ultimele șase luni". Asta, în condițiile în care Victor Ponta a pus pe roate un partid care a ajuns la 11-12% (cam scorul revelației USR) de la nimic, în cîteva luni. De fapt, asta e principala îngrijorare a PSD-Dragnea, care-și vede electoratul canibalizat de Pro România. Și atunci, de ce să nu fii pretențios și să ceri de la Ponta mult mai mult?

În aceeași gamă, din „ziarul online craiovean independent" Jurnaldecraiova.ro aflăm: „Klaus Iohannis distruge total PSD-ul cu ultima lui declarație!" De fapt, nu era declarație, ci decizie politică, anume aceea de a nu-i numi pe Lia Olguța Vasilescu și Mircea Drăghici ca miniștri. Știrea e de prin ianuarie. În aprilie, PSD n-o duce chiar senzațional, dar nu e nici distrusul PNȚCD.

2. Aproximațiile sintactice. Vedem una tot în exemplul de mai sus. Nu simțiți că lipsește ceva din „Ponta dezamăgește"? „A dezamăgi" e verb tranzitiv, cere un compliment direct, care răspunde la întrebarea „Pe cine?". Formularea vine probabil de la comentatorii de sport, dar acolo e vorba de o elipsă. Cînd spui „Mutu a dezamăgit", complementul lipsește, dar e clar că e vorba de suporterii echipei. La Victor Ponta, nu e. Dezamăgește electoratul propriu? Pe cel advers? Analiștii politici? Ziarul care a dat titlul? Dar, sigur, dacă nu spui îl bagi pe Ponta mai tare-n cofă.

3. Vorbitul la viitor. „România e în pragul dezastrului din cauza guvernării Z", spune totdeauna partidul W, de opoziție. Astfel de afirmații sînt la îndemînă, fiindcă viitorul nu e verificabil. Adesea, se cristalizează în scenarii. Un exemplu de pe site-ul rusofil ActiveNews: „Iar se preface guvernul PSD că încurajează natalitatea – și în realitate construiește o piață pentru tehnologii și business-uri extrem de controversate moral." Prin articol citim despre fertilizarea *in vitro*, despre care ni se spune pe puncte că nu e bună. Nimic despre celelalte tehnologii controversate (clonare? inginerie genetică? implantare de cipuri?...) și, mai ales, nimic despre PSD. Căutînd în urmă, am aflat că o doamnă parlamentar PSD a depus un proiect de lege pentru fertilizarea *in vitro* prin 2014-2015. De atunci, nimic. Un ONG pe nume SOS Infertilitatea spune că sîntem singura țară europeană fără o lege a fertilizării *in vitro*. Probabil celelalte au fost deja transformate în piețe pentru tehnologii malefice de către PSD.

4. Maximalizarea/minimalizarea faptelor. Se văd foarte bine în discuția despre implicarea procurorului general, Augustin Lazăr, în poliția politică a anilor '80. Antena 3, care a popularizat tema, produce pe bandă enunțuri gen „Mărturiile care îl înfundă pe Augustin Lazăr". Dar procurorul general are și prieteni necondiționați, ca Ziare.com, care strigă: „Marea manipulare".

O investigație Dela0.ro a stabilit faptele: Lazăr a semnat cel puțin o decizie care a împiedicat punerea în libertate a unui deținut politic. Semnătura era formală, fiindcă eliberările condiționate erau stabilite de Securitate. Lazăr nu a fost nici torționar, nici promotor activ al poliției politice. Dar a semnat.

5. Analogiile care te păcălesc. Într-o ediție „istorică" a emisiunii sale, Mihai Gâdea face dezvăluiri „fără precedent" despre statul paralel. E un balaur? Nu, crede Mihai Gâdea, fiindcă are mai multe capete (?!). E hidră? Da, că are, dar fiți atenți: Gâdea desenează pe flipchart un bloc. La ultimul etaj locuiește Traian Băsescu. Diverși oameni din servicii și putere sînt plasați la diferite ferestre, după negocieri cu Ciuvică și ceilalți sicofanți din studio.

„Fiți siguri că, dacă înțelepciunea e pe buzele tuturora, e numai în mintea cîtorva, pe aceia să-i ascultați."

NICOLAE IORGA

De fapt, „statul paralel", expresie pusă în circulație în România de PSD, e în sine o analogie/metaforă vizuală, prin adjectivul folosit. Analogiile nu au nevoie de alte analogii, dar, bineînțeles, media trebuie doar să dezvolte și să țină calde poncifele propagandiste ale politicienilor. Sînt blocurile vizualizări relevante pentru sintagma respectivă? Ca să o luăm în serios, sub ea ar trebui să stea o teorie politologică. Dar politologii nu desenează blocuri.

În ultima vreme, în România, vînătoarea de *fake news* a ajuns sport național. E pasionant, fiindcă ele, *fake news*-urile, în sensul de minciuni propriu-zise, scot capul rar. Dar post-adevărul e, dialectic, un gen care amestecă adevărul și neadevărul. Și, de multe ori, al doilea rămîne nerostit, ca premisă subterană. Acolo trebuie să căutăm.

***Iulian Comanescu** este analist media.*

Anca ZAHARIA

Una e știrea din sat, mamaie, și alta e politica de la televizor

La cei 90 de ani ai ei, bunica mea nu are televizor. Nu a avut și nu l-a vrut niciodată, invocînd mereu altă scuză: „Oricum sînt mai mult pe-afară, cine să se uite?" sau „Dacă îmi consumă prea mult curent, eu cu ce plătesc pe urmă?" I-am argumentat, de fiecare dată, că trebuie să fie informată, să vadă ce se întîmplă în țară și-n lumea din care face parte. Recunosc, voiam să o scot din roșul agresiv al pesedismului în care nu o deranjează că se află; pe ei i-a votat de la început, după Revoluție, pe ei îi votează „nu c-ar fi mai buni decît alții, mamaie", ci dintr-un sentiment de loialitate, voind să rămînă fidelă unei alegeri făcute la întîmplare în anii '90.

Stă la țară, într-un sat băcăuan unde s-a mutat acum 70 de ani, după căsătorie. Nu de departe, ci dintr-un sat al aceleiași comune venise. E o lume mică și săracă în care nu doar că știe toată lumea pe toată lumea, ci tot arborele genealogic al tuturor le este cunoscut celor mai bătrîni din sat, de vreme ce nou-veniții nu au cum să se arate într-o sărăcie așa cum vedem și de care ne minunăm în reportajele PRO TV-ului făcute prin Vaslui. O parte dintre noi știe că acela nu e singurul județ ținut în beznă.

De ce n-a vrut bunica mea, de fapt, să afle ce se întîmplă în țară și-n lume? Am înțeles-o, pe de o parte, și-am încetat să o mai bat la cap cu tehnologia modernă (de telefon nici nu poate fi vorba, îl refuză cu și mai mare vehemență). Cu o teorie elaborată, bunica mi-a explicat cum bîrfa din sat, a cărei adeptă sigur că este, e cu totul altceva față de știrile care i-ar inunda viața, zilele și capul, pe care l-ar ține ocupat cu problemele altora, pe care nu-i cunoaște, în loc să aibă vreme să cugete la ale ei. Bîrfele sigur că-s necesare, dacă e vorba de Niculina care s-a măritat cu Cătălin și-a fugit de-acasă, unde l-a lăsat pe Mihai cu fetele de crescut, căs ai noștri, de la cîteva case distanță, am fost la nunțile lor, cînd se luaseră cu alți oameni, le-am dus copiii la școală uneori și le-am plîns morții.

„A ști să taci este adesea culmea înțelepciunii. "

PINDAR

Ce să facă ea cu știrile? Să se sperie de tot ce se anunță a fi și n-o să mai vie? Să se bucure pentru toate schimbările anunțate, dar care poate s-or vedea doar după ce ea n-o să mai fie? Femeie pragmatică, preferă să discute pe băncile din fața altor porți, cu prietenele ei, schimbările care se simt. Cînd a venit deja prima pensie mărită, a fost o știre, bunica zîmbind înțelegător femeilor abia ieșite la pensie, care acum aduc osanale partidului, convinse să-l voteze de-acum și cît le-or ține zilele și pensia, de parcă altcineva n-ar fi putut niciodată să le mărească nimic. Cînd a venit deja prima taxă pe gunoiul pe care-l ridică tractorul primăriei în fiecare joi, a fost altă știre de dezbătut pe bancă: uite, iei pe mere și dai pe perele putrede din tomberonul instalat de primărie în fiecare curte. Doar că iei 30 de lei în plus la pensie, iar să-ți schimbe săptămînal tomberonul gol e mult mai mult de-atît. Lasă, poate o mai crește pensia, ce să ne facem de-acum... O lege adoptată la București pe repedenainte schimbă cursul existenței pentru cineva care pînă atunci și-a dus liniștit zilele în ultima casă de sus, din capul satului.

Bunica dă din cap cu încetinitorul, negînd ceva din lumea asta care nouă ni se pare esențial. „Păi cum, măi fată, să stau cu telefonul în buzunar, dacă vorbim cinci minute pe zi? Ce face el acolo, în buzunar, în restul timpului? Vezi? Stă degeaba. Cîtă risipă!" Și nu funcționează, din nou, nici argumentul că, poate, cu un *smartphone* ar vedea ce fac ceilalți, alții, cunoscuți sau nu, oricine ar fi alții: „Iar alții, mamaie? Iar treburile lor, care nu-s ale mele? Lasă, am eu de-ale mele să mă preocupe".

Viața e o știre în satul bunicii mele, însă doar atunci cînd ea mușcă din realitatea ei imediată. Atunci, o recunoaște și ea, e prea tîrziu, dar spune sincer că n-ar putea face față amalgamului de violență, știri ale vremii, știri din sport, tsunami pe un alt continent, Dragnea care invită la baie jurnaliști, fata aia mai mult dezbrăcată care dansa noaptea în studioul unui mic bărbat penibil care pretindea că aduce noutăți din lumea morților.

Una e știrea din sat, mamaie, și alta e politica de la televizor. Ce-ajunge aici e esența, e mai puțină informație, dar mult mai legată de noi. O prefer pe asta, lasă-mă cu butoanele voastre de peste tot, cu gălăgia și agitația!

Dorin DOBRINCU

Istorie, ideologizare și părerism în România actuală

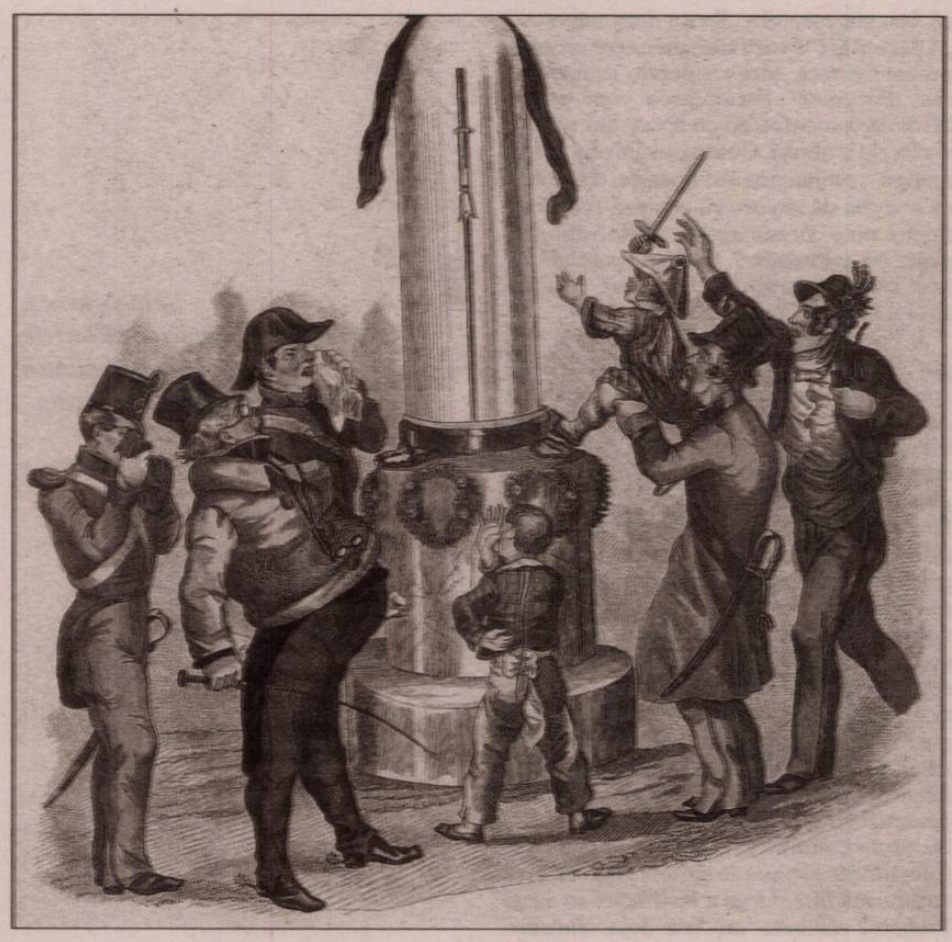

Societățile trecute sînt, cel mai adesea, greu de înțeles de către oamenii contemporani. Motivele sînt diverse. Pentru comunitățile mai vechi avem surse puține, disparate, uneori doar cîteva izvoare scrise, alteori deloc, de regulă ceva mai multe urme arheologice. În cazul societăților mai apropiate de noi, sursele se înmulțesc, pentru cele din ultimele secole devenind chiar strivitoare cantitativ. Însă și lumile de demult, și cele apropiate sînt deseori abordate cu lentile culturale care pot deforma înțelegerea istorică. Investigarea trecutului necesită cunoștințe teoretice, înțelegerea contextului mereu schimbător și, în plus, numeroase competențe, de la limbile vechi, dispărute, pînă la paleografiile în care au fost scrise documentele, de la credințele religioase pînă la practicile culturale dispărute. Luînd în considerare toate acestea, nu este întîmplătoare înmulțirea specialiștilor în studii istorice, nu neapărat doar istorici – deși în primul rînd aceștia –, ci și antropologi, sociologi, filologi etc.

Însă în ultimele decenii, în condițiile accesibilității la mijloacele de comunicare, mai ales în mediul online, se produc și se difuzează tot mai multe opinii stranii cu privire la trecut. Fie că este vorba de perioade foarte vechi, fie de cele mai apropiate de noi, părerile celor care nu au nici un fel de expertiză istorică sînt tot mai insistent expuse public. Exprimarea opiniei pare să fie posibilă pentru oricine are acces la Internet, prin accesarea facilă a unor pagini de informare populară. Diletantismul cu privire la trecut – adeseori arogant, agresiv – intră în case, în mințile oamenilor îndeosebi prin intermediul revistelor și cărților de proastă calitate, al unor televiziuni mai mult sau mai puțin nișate, iar în ultima vreme prin diversele canale online, website-uri și pagini de Facebook. Opinia pare să primeze în fața cunoașterii dobîndite cu efort, în timp, prin recursul la instrumente profesionale care nu sînt la îndemîna oricui, cum aminteam mai sus. Reflecția istorică pare (auto)exilată în lumea profesioniștilor.

Voi oferi doar cîteva exemple care privesc ofensiva părerismului în materie de istorie, cu referire la spațiul public românesc. Ele sînt suficiente însă pentru a înțelege importanța opiniei avizate și de bună credință în fața acțiunii concertate a unor ideologii mai vechi sau mai noi, a propagandei grosiere sau rafinate, ori pur și simplu a părerilor exprimate cu nonșalanță de persoane fără expertiză.

Nemulțumiți de o istorie care le pare dureros de modestă, unii autori români – și publicul lor – s-au refugiat într-un trecut răstălmăcit sau uneori inventat de-a dreptul. În special perioada de început a istoriei scrise a acestui spațiu a căzut victimă teoriilor care nu au nici o legătură nu doar cu realitatea istorică, cu sursele verificabile și puse într-un cadru larg, dar deseori nici măcar cu bunul-simț. Astfel, aflăm că dacii vorbeau o limbă care era de fapt latina, că de la ei au învățat-o romanii, că unele dintre marile realizări ale antichității ar fi fost făcute aici, că sub Bucegi ar exista închipuite realizări inginerești vechi de mii de ani. Nici un istoric nu vehiculează astfel de teorii. Acestea sînt exclusiv rodul fanteziei unor oameni care au alte profesii – medici, generali ieșiți de mult la pensie, realizatori de emisiuni TV etc. – și care par să-și fi găsit un rost prin proiectarea în trecut a unor fantezii personale și de grup. Și care sînt prilej de glume din partea celor înzestrați cu spirit critic și umor.

„Mai bine să înțelegi bine puțin decît să înțelegi totul greșit."

ANATOLE FRANCE

Pentru perioadele medievală și modernă, situația se complică, din motive care țin de existența unor surse diversificate, dar și de o cunoaștere elementară ceva mai bună în rîndul publicului. Fanteziile nu mai circulă neîngrădit ca în lumea dacomanilor. Însă ele se regăsesc în forma suprainterpretărilor inclusiv între istorici, cu atît mai mult cu cît servesc și unor scopuri propagandistice. Aș aminti aici inventarea unui soi de primordialism etnicist, în formula „națiunea română medievală", sub influența unor teorii romantice, reciclate în anii național-comunismului, considerarea unor călugări sau domnitori moldo-valahi obscuri drept egali, dacă nu superiori unor gînditori sau principi occidentali care au marcat civilizația europeană. Aceste expresii actualizate ale protocronismului circulă în condițiile în care punerea în context și comparația adecvată cu ceea ce s-a întîmplat în alte spații par să fie ignorate din motive ideologice. Prin intermediul unor canale media sau al unor structuri educaționale, inclusiv de nivel mediu, teoriile amintite – și multe altele – au o anume circulație în straturi populare, unde se caută evadarea dintr-un prezent marcat de frustrare.

Vehicularea unor opinii fără fundamente este vizibilă și în privința istoriei recente. În ultimele două decenii au fost mai multe scandaluri publice legate de afirmațiile unor oameni politici cu referire la dictaturile de la jumătatea secolului trecut, la cel de-al Doilea Război Mondial și la comunism. Spre exemplu, unii au negat de-a dreptul existența Holocaustului în România ori au făcut comparații inacceptabile, alții s-au răfuit public cu figuri simbolice ale istoriei României contemporane ori au făcut dese referiri la Justiția actuală ca la una stalinistă și au minimalizat tragediile provocate de regimul comunist.

Însă părerismul pe teme de istorie recentă și relativizarea unor subiecte altminteri grave sînt prezente nu doar între cei care nu au formal studii sau competențe istorice, ci și între cei care le au, adică între istorici, între academici, fie că este vorba de universitari sau de cercetători din institutele specializate, din muzee sau arhive. S-au înmulțit comparațiile între cercetările judiciare și procesele în cazuri de corupție din România actuală cu anchetele și procesele din perioada comunistă. Ceea ce pentru orice om cu o minimă cultură istorică este inacceptabil.

Într-o lume în care informația circulă tot mai repede, părerile despre trecut ajung să se substituie reconstituirii riguroase a faptelor și analizei contextualizate. Uneori este vorba de ignoranță, iar daunele produse în spațiul public mai pot fi remediate dacă există bună credință. Grav este însă cînd opiniile de acest fel sînt produse explicit pentru a manipula, sînt difuzate de structuri politice sau de media-propagandă, pentru care cunoașterea istorică bazată pe cercetare nu contează.

Unii au negat de-a dreptul existența Holocaustului în România.

***Dorin Dobrincu** este istoric, cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" din Iași.*

I.L. CARAGIALE

Obligativitatea opiniilor

Libertatea opiniunilor este principiul cel mare, pe care, după atîtea lupte de veacuri, l-a instaurat omenirea ca fundament al vieții sale sociale. Acestui principiu sfînt datorim în cea mai mare parte bunul trai particular și liniștea publică.

A-mi spune părerea este dreptul cel mai sacru ce-l am eu, individ gînditor, în mijlocul semenilor mei. Omul este regele creațiunii: acest suveran este gelos de coroana lui, care e gîndirea, și tot atîta de sceptrul lui, care este expresia. Dar, ca toate principiile sacre, și principiul acesta nu-i scutit de o bubuliță – mică, ce-i drept, însă nu tocmai atît de mică încît să treacă neluată în seamă.

Regele creațiunii, reușind să-și recapete sceptrul, și l-a exercitat cu atît de adîncă convingere de la o vreme, încît a ajuns să crează că dreptul lui îi este chiar o datorie. De unde, mai-nainte, orice rege al creațiunii, afară de rare excepții de bravură, trebuia să-și ascundă bine coroana sub căciulă și să-și înghită sceptrul, astăzi toți regii creațiunii se cred datori a-și purta fățiș coroana în cele mai mărunte împrejurări ale vieții private și publice și a face continuu semne de suveranitate cu sceptrul lor. Căci orice clipă de abdicare ar fi un act de extremă lașitate, și unui rege nu-i e permis să fie nici o clipă laș.

(fragment dintr-un articol apărut în Epoca, *17 ianuarie 1897, reprodus din I.L. Caragiale,* Opere, *vol. IV, ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, Editura pentru Literatură, 1965)*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cărări ale reîntoarcerii în timp

Îngrijorări despre primii pași în viața de adult.

Vine o vreme cînd vrei să te întorci „acasă". Ai trecut de prima tinerețe, și de cea de a doua, ai dus bătăliile pe care socoteai că le ai de dus, ai creat ce te-au ținut puterile și mințile, te-ai războit cu inerțiile lumii vechi și cu regulile obosite ale părinților, ai propus altele noi în loc, ai schimbat aerul și ambianța din jur după chipul și resursele tale. Ai sădit – cum se spune – un pom, ai făcut un copil, ai construit o casă, ai săpat o fîntînă... Și ceea ce ai avut de oferit capătă deja o existență proprie, independentă de tine, drept care poți începe drumul înapoi, către sinele propriu. E timpul cînd prind contur, dintr-odată, amintiri din copilărie, amintiri pe care le-ai socotit pînă mai ieri irelevante pentru evoluția ta: nu sfaturi, nu reguli, nu ore de citit sau de socotit, nu dojeni sau recompense. Ci mai curînd culorile din jurul lor, gesturile, privirile, tabieturile mici ori mișcările domestice care le însoțeau. Ți-aduci aminte, spre exemplu, nu cum nu îți făceai temele la timp, ci felul în care părinții pierdeau ore în șir lîngă pagina ta albă de caiet. Nu cum nu strîngeai masa, ci glasul adultului și vînzoleala din casă care încheiau prînzul sau cina. Și-ncepi să vezi, parcă pentru prima oară, cum felul în care ștergi farfuria de apă este același pe care l-ai observat de sute de ori în casa părintească, copil fiind. Cum așezi pătura pe pat, cum păstrezi pungile vechi agățate de mînerul sertarului, cum ții volanul sau cum speli podeaua, cum potrivești fructele în vas sau cum stingi chibritul. Și te gîndești la toate, altfel, departe de revoltele firești ale adolescenței și tinereții, de gîndurile de ducă de lîngă ai tăi, de împotrivirile cu care ți-ai început viața pe cont propriu. Ceea ce pînă mai ieri te irita, în drumul spre „acasă", te înduioșează. Ceea ce te scotea din minți îți trezește nostalgii și doruri.

Am ascultat, de-a lungul vremii, sute de povești ale părinților despre copii „neascultători", „neastîmpărați", despre sute de dimineți care încep cu scandal și seri care se sfîrșesc cu lacrimi, despre sute de reguli care nu sînt ascultate și sute de sfaturi care sînt ignorate. Am ascultat îngrijorări despre primii pași în viața de adult, întrebări despre ce ai nevoie să știi și să înveți pentru a deveni independent, nedumeriri în fața viitorului și a felului în care un copil poate fi ajutat să stăpînească necunoscutul. Și-mi spun că dincolo de rețetele despre fermitate, educație, sfaturi eficiente, ceea ce va rămîne cu adevărat formator va fi felul în care se configurează timpul și biografia adultului și a copilului în afara îngrijorărilor, a temerilor și nedumeririlor. „Îi spun de zeci de ori să își facă patul!", îmi zice cu obidă în glas părintele. Îl rog să descrie întreg ritualul: cum îl roagă, cum nu primește răspunsul așteptat, cum îi explică de ce, cum îi arată pentru a mia oară ce are de făcut etc. Și mă gîndesc prompt că i-o va mai spune de mii de ori, mulți ani, pînă cînd, tîrziu, vor dispărea iritarea, de o parte, și revolta, de alta, lăsînd să iasă la lumină un ritual pentru care te-ai întoarce oricînd „acasă".

Le dăm copiilor noștri educație. Le dăm, însă, și un loc numai bun de recuperare, de reîntoarcere, după ce vor fi cîștigat marile sau micile bătălii pentru care i-am pregătit. Amintiri din copilărie. Amintiri pe care le-am uitat, le-am ignorat sau le-am pierdut vor reveni atunci cînd vor avea nevoie să se odihnească: un fel de a așeza pîinea pe masă, de a deschide larg fereastra dimineața, de a așeza cheile de la casă, de a le spune propriilor urmași să își facă patul sau temele, gesturi sau cuvinte care le-au înconjurat primii ani din casa părintească. Ecoul lor abia acum va începe să lucreze cu adevărat...

P.S. Aveam 6-7 ani cînd tata ne povestea, la gura sobei de teracotă din sufragerie, filme pe care le văzuse, puștan fiind, în anii '50, la grădinile de vară ale Ploieștiului: *Le Miroir à deux faces*, cu Bourvil și Michèle Morgan, *L'Éternel retour*, cu Jean Marais, *Il Generale Della Rovere*, cu Vittorio de Sica. Le știu, deși nu le-am văzut, scenă cu scenă, moment tensionat cu moment tensionat, actori, gesturi, mișcări, peisaje. N-am folosit la nimic, mulți ani, poveștile lui: nici eu, nici surorile mele nu lucrăm în cinematografie, nici în domenii conexe. Dar, de cîțiva ani, adun cu nemiluita DVD-uri cu filme vechi. Și încerc să îmi aduc aminte toate titlurile auzite, în anii copilăriei, de la tata.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

De Paști, în timp

Cînd eram mică, pe vremea lui Ceaușescu, nu știam mare lucru despre Paști. Desigur, cu excepția ouălor roșii, care se făceau și pe atunci. A unor iepuri și miei dintr-un fel de turtă dulce, cu ochi, nas și gură din bomboane, pe care-i coceam împreună cu mama nașei mele, catolică. Precum și a trecutului pe sub masa din biserica locală, în Vinerea Mare – habar n-aveam ce semnifica, dar mi se părea *cool*.

Treptat, în adolescență, Noaptea de Înviere a devenit un eveniment. Una dintre puținele nopți albe colectiv asumate într-o perioadă în care, cel puțin la prima vedere, nopțile se dormea: totul se închidea și luminile se stingeau peste tot cel mult la ora 12 (sînt sigură că exista și viață de noapte, dar nevăzută de grosul populației). Cealaltă noapte albă, de data asta chiar oficială, era Revelionul: atunci ni se dădea voie să stăm pînă tîrziu, era împodobită o mică porțiune pe Calea Victoriei, pe la Muzeul de Artă, care conținea, din cîte îmi amintesc, chiar și un brad. Ne aducea cadouri, pe la întreprinderi, Moș Gerilă, iar Ceaușescu însuși ne făcea trecerea, pe cît de *live* se putea atunci, spre noul an, cu un discurs de lemn, mereu același, și cu un copil mic în brațe, pe post de anul care venea. Asta după ce ne bălăceam în programul de varietăți de atunci, un melanj de muzică și glume cu benigne aluzii la sistem, de care eram foarte mîndri și-n voia căruia ne lăsam prea fericiți.

Cu Noaptea de Înviere era altceva. Oamenii erau lăsați să meargă atunci la biserici cu voie de la stăpînire, probabil ca ilustrare a unor sloganuri pe care, cică, le garanta Constituția, precum libertatea credinței. Erau lăsați liberi, dar de fapt erau monitorizați, controlați. Erau patrule de poliție care umblau toată noaptea și legitimau lumea. Pentru că, încă de atunci, Noaptea de Înviere era prilej de petreceri: tinerii, în special, hălăduiau de colo pînă colo cu lumînări aprinse, cozonaci, ouă și alcool. Plus că, în sfîrșit, ceva era deschis toată noaptea. De data asta, bisericile: misterios luminate, cu cîntări care se auzeau de departe, animate... Puteai simți, în sfîrșit, pulsul vieții de noapte, cu atît mai accentuat de sărbătoare: o strălucire, în spatele căreia se ascundea ceva de nepătruns sau greu de pătruns. Chiar dacă nu erai credincios și nu înțelegeai exact ce e cu Învierea, te pătrundea senzația de altceva, de inexplicabil, de miraculos. Asta pe lîngă amuzamentul unei nopți cu gașca din liceu în oraș.

De fapt, nopțile dau oricum alte proporții lucrurilor și te ajută să intri-n legătură mai ușor cu eternitatea. Ai senzația asta și cînd stai noaptea pe malul unei mări al cărei întins nu-l vezi, nu-l simți și nu-l poți cuprinde: un hău de întuneric fremătător. Nopțile la mare erau, de altfel, alte nopți albe posibile permise, în sensul că discotecile și barurile de acolo aveau program pînă tîrziu, tineretul comunist trebuia să se distreze, căci pentru asta erau vacanțele cu bilete de la sindicat. Doar că, printre vodci-cola și țopăieli, puteai fura un contact, fulgurant, cu eternitatea.

În Noaptea de Înviere, oricît erai de novice într-ale credinței, tot nu puteai să nu simți ceva în momentul de la 12 noaptea, cînd așteptai cu înfrigurare să vină lumina și să se cînte „Christos a înviat!". Chiar dacă (sau cu atît mai mult pentru că) erai în mijlocul unei mulțimi, fremătătoare și în general neatente, neinteresate de ce se-ntîmplă, glumind și așteptînd praznicul de după. Care mulțime, totuși, atunci cînd sosea ora 12, măcar cîteva clipe se liniștea și părea pătrunsă de un alt fel de suflu, de dincolo de lumea ei mică și pestriță.

Care trecea, lumea se reanima, reintra în mișculația ei sărbătorească. Era atunci un moment fascinant: făceam un fel de tur al bisericilor ca să aruncăm un ochi la slujbele fiecăreia, parcurgeam orașul în noapte pentru a ajunge, în cele din urmă, la bunicul meu. Ca să ajungem acolo (alți membri ai familiei și eu) străbăteam un soi de *no man's land*, pe lîngă Parcul Carol, o zonă cu clădiri vechi și aparent părăsite. Cînd ajungeam, în sfîrșit, la el, cu cele două-trei ouă uneori întregi prin buzunare, cîte o felie de cozonac cam făcută praf și, mai ales, plini de ceară de la lumînările încă aprinse, simțeam că a venit Paștele. Parcursesem drumul, pe care voiam să-l văd inițiatic, pînă la el.

Treptat, am învățat că sînt și alte moduri prin care ne pregătim pentru Noaptea de Înviere. Postul, spovedania, împărtășania, pentru cei care sînt dornici să meargă pe drumul ăsta. Sau, măcar, partea mai laică de ritual, de la shopping-ul prin magazinele de decorațiuni după iepurași *fancy* pînă la gătitul mielului, cozonacilor, ouălor. În ce mă privește, copil crescut într-o cultură urbană a neîndemînării, să zicem, am fost atît de fericită cînd mi-au ieșit primele ouă vopsite de mine: ușor pătate, pe alocuri decolorate, dar calde și adevărate în imperfecțiunea lor.

„Violența e întotdeauna greu de filmat“

– interviu cu Jacques AUDIARD –

Regizorul și scenaristul ***Jacques Audiard*** *a făcut carieră cu filmele* Și inima mi se opri în loc *(8 premii César, Premiul Bafta pentru Cel mai bun film străin),* Un profet *(Marele Premiu la Cannes),* Rugină și os *(Premiul Globul de Aur pentru pentru cea mai bună actriță, Marion Cotillard) și* Dheepan *(Palme d'Or, 2015). Western-ul atipic* Frații Sisters *cu John C. Reilly, Joaquin Phoenix, Jake Gyllenhaal, Riz Ahmed și Rutger Hauer, co-produs de Voodoo Films și turnat parțial în România, a făcut posibilă lansarea filmului în prezența cineastului francez.* Frații Sisters, *adaptare neobișnuită a romanului omonim scris de Patrick deWitt, este plasat în America anului 1850 și urmărește povestea unui căutător de aur urmărit prin deșertul Oregon de doi asasini faimoși. A doua zi de la lansarea bucureșteană, Jacques Audiard mi-a răspuns cu relaxare și gentilețe la întrebări.*

Atît în filmele Și inima mi se opri în loc *(2005),* Un profet *(2009), cît și în* Rugină și os *(2012) am observat fascinația pentru personaje amputate fizic sau moral, dar și pentru cei vulnerabili și marginalizați. Și recentul* Frații Sisters *intră, după mine, în aceeași categorie. Cum vă raportați la această tipologie umană?*

Aș adăuga și *Citind pe buze* la filmele menționate de dumneavoastră, dar, după mine, *Frații Sisters* se desprinde un pic de această tipologie din motive foarte simple: nu am creat eu personajele celor doi frați, Charlie și Eli, ci prozatorul Patrick deWitt și, din nou, nu eu am descoperit cartea pe care am acceptat să o ecranizez, ci actorul John C. Reilly. Este o nuanță, dar mi se pare importantă. Revenind la prima parte a întrebării, nu mă trezesc dimineața cu gîndul că voi realiza ceva cu „cei mutilați“. Dar, vă contrazic un pic, nu aș spune „marginalizați“, mă atrag oamenii abătuți, într-un fel sau altul loviți de soartă, și poate că, din perspectiva scenariului, vreau să aflu ce vor personajele mele în situația asta. La cîte vieți avem dreptul? Care e prețul pe care trebuie să-l plătească personajele dacă își permit mai multe vieți? Văd acest tip de raport în mai toate filmele mele, așa că, deși nu eu am spus asta, e ca și acum am face mereu același film. Formele și personajele se schimbă, dar temele rămîn aceleași. E ciudat că am vorbit despre asta pentru că am senzația că, dacă aș revedea toate filmele mele și le-aș răsturna, ar fi comedii. Cred că, din punct de vedere dramaturgic, aș transforma în dramă ceea ce ar fi devenit comedie. Am vorbit recent cu un prieten despre o temă americană foarte prezentă în filme, aceea a recăsătoriei, a existenței celeilalte posibilități. Am trăit un tip de experiență, în ce condiții se mai poate trăi același lucru?

Filmul Frații Sisters *pornește de la un roman scris de autorul canadian Patrick deWitt. Lectura cărții v-a determinat să o ecranizați sau tentația de a regiza un alt fel de western?*

Cartea a apărut și în Franța, la Editura Actes Sud, și poate că, dacă aș fi găsit-o la librarul meu, aș fi găsit-o formidabilă, dar nu m-aș fi gîndit niciodată să o ecranizez. Stilul lui Patrick deWitt este extraordinar și am rîs copios citindu-l. Două lucruri au contat: cartea și faptul că mi-a fost propusă de actorul John C. Reilly și de soția lui, Alison Dickey, care e și producătoare. Brusc asta a făcut posibilă o dorință a mea mai veche, aceea de lucra cu actori americani. Așadar a fost un pic din amîndouă.

La proiecția de gală ați spus că actorii americani v-au părut foarte „pregătiți“. Actorii francezi ar fi jucat altfel?

Asta am descoperit eu lucrînd cu ei. Sînt mai multe paliere în Europa și există o nuanță, noi sîntem mereu între ambiguitatea termenilor „actor“ și „comediant“. În Franța ne-am obișnuit să vorbim despre o actriță foarte bună, o comediantă foarte bună. Pentru americani, actor înseamnă actor de cinema, este o meserie cu multe cunoștințe, cu practică și formare. Asta, pe de o parte. Pe de altă parte, actorii cu care am lucrat eu fac multe filme, lucrează enorm și fiecare titlu e ca un fel de dosar. Ca să dau un exemplu precis care m-a mirat un pic, v-aș povesti de Jake Gyllenhaal, interpretul lui John Morris în *Frații Sisters,* care juca pe vremuri pe Broadway. Comunicam cu el pe e-mail direct sau prin asistentul lui, se simțea un fel de mică „industrie de comunicare“. Ei bine, Jake Gyllenhaal îmi punea niște întrebări care m-au uimit, de o precizie incredibilă, la care, să vă spun cinstit, nu puteam răspunde. Erau date și noțiuni de istorie, și atunci am apelat la Michel Bartélémy (designer de producție, *nota red.*). „Despre ce vorbește tipul ăsta?“, mă întrebam eu. Într-o zi, tot el m-a întrebat de engleza cultă a Americii anilor 1800, despre cum se vorbea atunci, și tot Jake a intrat în legătură cu un lingvist de la Universitatea Columbia. Rezultatul a fost că a ajuns pe platoul de filmare cu un scenariu în transcriere fonetică. E felul lor de a lucra, iar eu mă gîndesc că niciodată un actor francez nu mi-ar fi pus aceste întrebări.

„Voi, spectatorii, mă veți urma sau nu?“

Ați scris scenariul împreună cu Thomas Bidegain, același coscenarist cu care ați lucrat și la alte două filme, Un profet *și* Rugină și os. *Cît de mult ați respectat povestea cărții?*

Mi-a plăcut mult cartea, care nu era deloc străină de cinema și, împreună cu Thomas Bidegain, am văzut în ea ceva cu totul cinematografic. Nu era doar o voce interioară sau o subiectivitate absolută, dar avea o putere și o existență cinematografică foarte pronunțate. Adaptînd destul de fidel cartea lui Patrick deWitt, am adăugat două personaje: la cuplul format din cei doi frați, i-am creat pe ceilalți doi: chimistul jucat de Riz Ahmed și cercetașul, Jake Gyllenhaal. Pentru mine, cînd am scris scenariul, a fost esențial să construiesc aceste personaje și să le fac să existe.

Așadar ați reconstruit mult?

Da, din punctul acesta de vedere am reconstruit foarte mult și asta a însemnat pentru mine o problemă atît înainte, cît și după filmare. Și anume că personajele erau atît de dezvoltate, iar eu mă atașasem atît de mult de acești doi actori „adăugați la scenariu“, încît la final au ajuns să fie prea la egalitate cu cei doi frați jucați de Joaquin Phoenix și John C. Reilly. La montaj a trebuit să arbitrez și să tai din ce am filmat.

De ce ați ales să lucrați cu celebrul director de imagine belgian Benoît Debie?

L-am ales pe Benoît în primul rînd pentru că îmi plac filmele lui Gaspar Noé, și sîntem și buni prieteni. De ceva vreme mă simt marcat de imaginea filmelor lui, iar particularitatea la el este că e singurul din Europa care pune enorm de multă culoare în ceea ce filmează. Tot el a semnat și imaginea filmului *Spring Breakers (Vacanță de primăvară).* Benoît colorează sursele de lumină într-un mod foarte tranșant și eu de asta aveam nevoie la western, de o imagine care să nu fie o reminiscență Technicolor, dar care să aibă aerul acela. Rezultatul este ca și cum imaginea ar ilustra povești. L-am ales pe Benoît pur și simplu pentru că nu cred că altcineva ar fi putut face din decor ceva mai îndrăznеț: toate acele nuanțe de roșu sînt ale lui.

Am remarcat că în majoritatea filmelor regizate de dumneavoastră apar scene de violență, răfuieli, bătăi adevărate. Care e rolul violenței?

Frații Sisters este o excepție pentru mine, căci violența este foarte stilizată, nu este reală, este cumva așa cum fac copiii acele „bum, bum“, „pac, pac“, și spun asta pentru că în alte filme realizate de mine, în *Deephan,* în care violența era prezentă, știam la ce servea ea în firul narativ, acolo era ceva inerent. Nu-mi place însă violența, e întotdeauna greu de filmat, de realizat, e un mare consum în timpul filmării. De ce fac asta? Cred că am un început de răspuns, și anume că foarte adesea, în filme, episoadele violente se regăsesc în același moment al povestirii. Din felul în care sînt făcute filmele, fie ele realiste sau naturaliste, la un moment dat simți că e fals, că intri în altă zonă. Se știe că există momente false pe ecran, dragostea fizică și violența, spre exemplu. Dragostea nu se va arăta niciodată, vedem mereu un cuplu fumînd, după ce face dragoste, nu îl filmezi făcînd asta, altfel devine pornografic. Și mai știi că pumnul dat nu e, de fapt, pumn sau că glonțul e orb, și dintr-odată apare o convenție care va sparge realismul poveștii și îl va pune pe gînduri pe spectator, chiar și pe mine mă derutează. Pînă într-atît încît, în *Dheepan,* personajul principal trasează o linie în mijlocul orașului și această frontieră este a oamenilor. Dincolo de limită e întrebarea: „Voi, spectatorii, mă veți urma sau nu?“. Asta îmi permite să măsor gradul de ficțiune, de realitate sau de improbabilitate. Aș conchide spunînd că cinematograful e real, e ficțiune, dar nu este adevărat.

Cum ați ajuns să colaborați cu producătorii Tudor Reu și Cristian Mungiu?

Producătorul meu de la compania WhyNot Production, Pascal Caucheteux, lucrează de mai bine de zece ani cu Cristian Mungiu și cu Mobra Films. Sînt confrați de producție: ei sînt mereu acolo cînd avem nevoie de ei, iar noi încercăm să le fim de ajutor cînd putem. I-am văzut filmele lui Cristi Mungiu.

Ați și filmat împreună Frații Sisters?

Din momentul în care am hotărît să nu mai filmăm în Statele Unite și în Canada, am știut că vom filma o parte în România. Am încercat să-l turnăm pe tot aici, dar ne lipseau unele decoruri, rîul, cu toate că am fost în recunoaștere în Carpați, ar fi fost foarte greu să filmăm totul aici. De aceea am împărțit filmul în două, în mod normal trebuia să-l turnăm în întregime în România.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

„Discursul despre satul românesc a fost profund ideologizat“

– interviu cu scriitorul Dan LUNGU –

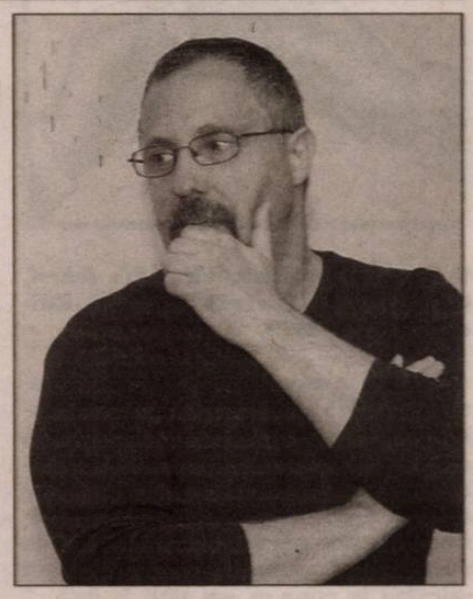

Noul roman al scriitorului ***Dan Lungu*** *(n. 1969),* Pîlpîiri *(Editura Polirom, 2018), a fost nominalizat la Premiile Radio România Cultural și la Premiile revistei* Observator cultural.

Ați publicat anul trecut un nou roman, Pîlpîiri. ***În ce măsură este romanul un produs al imaginației și în ce măsură reprezintă o oglindire a societății actuale?***

Este un roman cu mai multe straturi, dintre care unele se apropie de realitatea satului românesc contemporan, iar altele, mai teoretice, focalizează problema identității sau limitele sociale ale cunoașterii. Spiritul analitic al lui Sebastian, misteriosul personaj aterizat într-un sat de pe malul Prutului, cu limbajul lui special, se exersează deopotrivă pe cotidianul exotic rural și pe propriile probleme legate de identitate sau de metodă de cunoaștere a unei lumi cu totul străine pentru el.

Pîlpîiri e un roman și despre sat, evident, dar care vine cu o perspectivă nouă, îndrăznesc să spun. Nu lipsesc poveștile, dar mai importante decît ele sînt articularea unor mentalități, limbaje diferite și abordarea proaspătă a unei teme clasice.

Întîlnim, în acest roman, un mecanism de deconstrucție a satului tradițional românesc. Ce sentimente vă provoacă transformarea acestui spațiu și cum vedeți ultima generație a celor care trăiesc la sat?

E o deconstrucție comprehensivă, nuanțată și cumva caldă. Discursul despre satul românesc, pornind de la cel politic și științific pînă la cel estetic, a fost profund ideologizat de-a lungul vremii, împănat cu clișee. Romanul le ia în răspăr, e una dintre dimensiunile cărții. Transformările postcomuniste, observate atent, la firul ierbii, ne relevă o schimbare radicală a raportului săteanului cu pămîntul. Unul dintre personajele secundare ale cărții, o femeie în vîrstă, folosește banii primiți de la copiii plecați la muncă în Italia pentru a plăti „cît nu face“ niște flăcăi din sat să-i lucreze grădina. Nu este interesată de recoltă, care oricum nu acoperă costurile, ci doar să nu rămînă pîrloagă, fiindcă e rușine să lași pămîntul nemuncit. Acești bătrîni sînt ultimii iubitori de pămînt, în sensul tradițional. Tinerii sînt insensibili la subiect, iar salvarea vine de la noii antreprenori din rural, români sau străini.

Cît de importantă este intertextualitatea în Pîlpîiri? ***Vedeți o continuitate în literatură prin acest procedeu sau reprezintă doar un raport între texte/autori/concepte etc.?***

E adevărat, din cînd în cînd în roman apar diferite aluzii culturale, în special la autori români clasici care au scris despre sat. Nu e una dintre mizele principale ale romanului, dar e un semnal că el intră într-un sistem ecologic livresc în mod asumat și reflexiv, nu e născut din neant și, dacă vreți, e o reverență în fața unor capodopere ale genului. Temele, stilul, construcția cărții au în spate o istorie pe care autorul nu o poate ignora. Orice deconstructivism onest se face în context cultural și istoric, spre care trebuie aruncate ancore, ca repere ale unui cadru de interpretare.

Sînteți un scriitor care utilizează mai multe paliere de construcție pentru clase diferite de cititori. Implică acest lucru o cercetare suplimentară pe care trebuie să o faceți în scrierea unui roman?

Într-adevăr, îmi plac construcțiile multidimensionale, fiindcă redau în mic complexitatea lumilor, în care coexistă categorii, interpretări, viziuni. Cred că totul trebuie croit de la început, din suprateamă, din concept, după care se coboară cu relativă ușurință pe dimensiuni. Acum fac totul cu o anumită naturalețe, dar în spate e foarte multă lectură și reflecție privind literatura, plus o exersare îndelungată a tehnicilor.

„Un model de sensibilitate“

Ați afirmat, la un moment dat, că lucrurile despre care citim intră în propria noastră experiență de viață, iar cărțile contribuie în mod direct la construcția realității. În sens invers, în ce măsură experiența proprie cititorului poate afecta interpretarea unei noi lecturi?

E clar că lecturile ne modelează în timp emoțiile, gîndirea și acțiunile, iar contribuția lor la construcția realității este de netăgăduit, mai ales cînd e vorba de lecturile „obligatorii prin sistemul de învățămînt, pentru un număr mare de persoane aflate în plină formare.

Desigur, dincolo de acestea, arta și literatura în general cultivă un model de sensibilitate, remarcate cel mai frecvent la nivel de generație. Nu e vorba de efecte și schimbări de azi pe mîine. Experiența personală, dar mai ales fundamentul cultural al fiecăruia, funcționează, la rîndul lor, ca adevărate lentile atunci cînd citim și interpretăm. Există un soi de circularitate care se rezolvă prin punerea în perspectivă, urmărirea procesului în timp. De aceea cercetările de sociologia literaturii sînt extrem de pretențioase.

Deși mai toate romanele dvs. sînt situate într-un context comunist, mai rigid, ele conțin o latură emoțională profundă. Îmi amintesc, de exemplu, de neputința lăuntrică ce provine din maturizarea lui Victor, în romanul În iad toate becurile sînt arse. ***În ce măsură are loc implicarea emoțională a autorului și a cititorului în procesul scrieturii, respectiv al lecturii?***

Eu sînt de părerea că orice roman trebuie să aibă o linie de tensiune, fără să înțelegem prin asta doar „poveste“. O carte trebuie să fie interesantă. Să țină cititorul cu ochii pe pagină și cu sufletul la gură. Cum spuneam, asta nu înseamnă neapărat acțiune, aventură, suspans. Sînt cititori pentru care virtuozitățile stilistice, finețea descrierii sau subtilitățile psihologice ale personajelor sînt motoare principale ale lecturii. Ei bine, emoțiile, la rîndul lor, pot crea o legătură puternică între cititor și carte. Ele sînt un ingredient al tensiunii, la care eu țin. Tuburile prin care emoțiile circulă între autor – personaje – cititor sînt ca tuburile unei orgi, care scot sunete profunde și diferite, și sînt construite dintr-un material foarte prețios – empatia.

Care credeți că este avantajul sau dezavantajul generației tinere de azi cu privire la receptarea literaturii care evocă perioada comunistă?

Literatura inspirată din perioada comunistă contează ca literatură în măsura în care este bună. Valoarea ei documentară, cu mici excepții, este surclasată de memorii, jurnale, documente. Poate că tînăra generație, trecînd dincolo de încărcătura ideologică și de emoțiile personale prin prisma cărora citesc această literatură cei care au trăit vremurile, va detecta cu mai multă finețe valoarea estetică. Dezavantajul de a nu prinde toate nuanțele pe care le surprinde cineva care a traversat epoca îl consider unul minor.

Pîlpîiri *este un roman prin care se validează o teorie care pare să fi fost mult gîndită. Aveți de gînd să mai mergeți pe acest criteriu în alte scrieri?*

Sînt convins că *Pîlpîiri* nu va rămîne fără ecou în ceea ce voi scrie în continuare, însă nu-mi fac un program din asta. Las lucrurile să se coacă, las temele să mi se impună singure. Am mai multe schițe de roman în cap, am multe note, dar nu grăbesc nici un proiect.

Cum ați vedea romanul într-o ecranizare?

Nu știu ce să spun. Aș fi jurat că după *Sînt o babă comunistă!* nu se poate face un film, dar Stere Gulea mi-a demonstrat contrariul, așa că nu-mi mai dau cu părerea despre lucruri la care nu mă pricep.

a consemnat Alina ROINIȚĂ

George BANU

Notre Dame, inima Parisului

În *Negustătorul din Veneția,* piesa lui Shakespeare strălucit pusă în scenă de Gabor Tompa, bancherul Shylock cere respectarea contractului semnat cu Antonio implicînd, în caz de neplată a datoriilor, o livră de carne din jurul inimii. Portia, judecător subtil, îi semnalează riscul de a ucide astfel pe italianul melancolic și de a fi sancționat de Republica venețiană ca asasin. Nu știu de ce, dar acest răspuns mi-a venit în minte de cîteva zile: Notre-Dame era inima Parisului, iar incendiul a rănit mortal orașul. Nu contează dacă există vinovați de descoperit sau e vorba de un accident imprevizibil – aceasta-i versiunea oficială pacificantă –, ceea ce ne afectează e „inima“ azi rănită, violent infarct urban. Am văzut catedrala în ajunul „focului“ cu un tînăr prieten care-și serba atunci 33 de ani – vîrsta lui Iisus la ceasul Răstignirii. Cum să nu mă gîndesc la această coincidență? Dar azi nu am forța să cred în Reinviere. O aștept, o sper.

Plimbîndu-mă copleșit, m-am întrebat: distrugerea cărui alt monument m-ar fi afectat cu aceeași intensitate? Și, natural, răspunsul mi s-a impus: doar Acropolele de la Atena mi s-a părut a fi echivalentul catedralei incendiate. Acropolele, centrul democrației antice, și Notre-Dame, centrul Europei creștine. Cei doi plămîni ai acestui continent, astăzi atît de hărțuit. Va trebui, în anii de viață ce mi rămîn, să respir cu un singur plămîn.

Artiștii dispun uneori de o intuiție mediumnică, vizionară. E ceea ce descopăr citind un poem de Gérard de Nerval trimis de un prieten de dincolo de Ocean: „Notre-Dame e veche, o vom vedea poate îngropînd Parisul care a văzut-o născîndu-se. Dar, într-o mie de ani, Timpul va ucide, așa cum un lup ucide boul, această carcasă grea, va înnoda nervii ei de fier și apoi, cu un dinte inflexibil, va măcina trist oasele ei bătrîne de stîncă. Numeroși sînt cei care vor veni, de pe întreg pămîntul, pentru a contempla această ruină austeră. Visători și recitind cartea lui Hugo, vor crede că văd vechea bazilică așa cum era cîndva, puternică și magnifică, ridicîndu-se în fața lor ca umbra unui mort“ (1853). Ei o privesc cu ochii minții pentru a uita privirea dezastrului. Ca noi acum, refugiindu-ne în romane și poeme.

Din adolescență păstrez amintirea unei imagini din *Întunecare,* de Cezar Petrescu. Protagonistul, Radu Comșa, revenit de la război într-o permisie și avînd o jumătate de față mutilată, în timp ce cealaltă e intactă, observă că logodnica l-a așezat din profil pentru a-i ascunde desfigurarea și a-i putea vedea numai obrazul de altădată. Acum o înțeleg, căci și eu, cînd trec prin fața Notre-Dame-ului, privesc turnurile, dar mă feresc să mă confrunt cu rănile și dezastrul din spate. E o lașitate sau o protecție terapeutică? Amîndouă și, sfîșiat, le asum ca atare.

Incendiul catedralei a reactivat puterea simbolurilor, căci nu doar creștinii radicali au oferit spontan ajutoare financiare, ci și organismele laice sau persoanele răvășite de amploarea dezastrului: o lume e amenințată și ea suscită un extraordinar efect de solidaritate. Contra lui se revoltă „les gilets jaunes“, ce deplîng această generozitate. Ei reclamă un tratament similar, uitînd că sînt lipsiți de orice valoare simbolică și că prin mișcarea lor suscită o fractură socială și nicidecum o uniune națională. Adversari ai Republicii, ei cer ajutorul Republicii, amenințînd-o în fiecare sîmbătă.

Polemica privind reconstrucția s-a declarat: Notre-Dame trebuie conservată sub forma pe care, în secolul al XIX-lea, a conceput-o Viollet-le-Duc, restauratorul controversat al arhitecturii franceze, sau merită imaginată o soluție nouă, explicit modernă? Întrebare esențială. Nu un principiu sau altul merită respectat, căci doar geniul unui arhitect poate impune soluția. La Paris, un artist parizian, Buren, a plantat piloni ridicoli în splendida grădină de lîngă Palais Royal, dar Pei, un arhitect derutant, a realizat acum treizeci de ani alianța vechiului cu noul grație Piramidei de la Luvru, care a devenit deja un loc emblematic al Parisului.

Dar, pînă atunci, să respectăm doliul și să sperăm totuși în Reînviere.

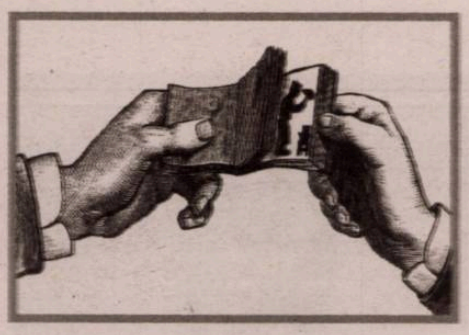

Marius CHIVU

feedbook

Mame și viermi

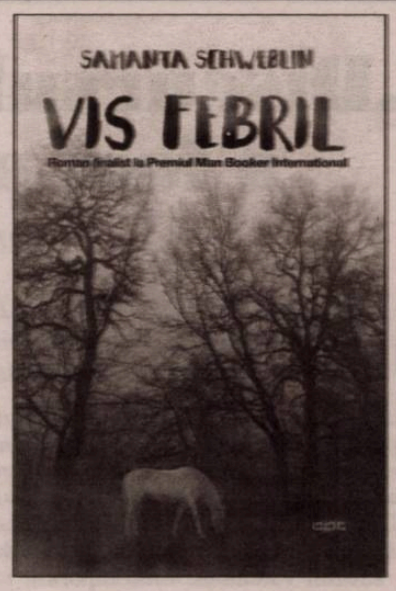

● **Samantha Schweblin, *Vis febril*, traducere de Lavinia Similaru, Editura Litera, 2019.**

„În ziua în care am împlinit opt ani, sora mea – care mereu, fără abatere, trebuia să fie în centrul atenției – a înghițit o cană întreagă de înălbitor. Avea numai trei ani. Mai întîi a zîmbit, poate un pic scîrbită de gustul rău. Apoi fața i s-a schimonosit într-o grimasă înspăimîntată de durere. Cînd mama a văzut cana goală atîrnînd în mîna ei, s-a albit la față…“ Așa începe povestirea „Un ghinionist“ cu care argentiniana Samantha Schweblin (n. 1978) a fost tradusă pentru prima dată în limba română (de Aurelia Ulici, în antologia *Freeman's. Cele mai bune texte noi*, Black Button Books, 2017). În *Vis febril*, o nuvelă de 45 de pagini etichetată exagerat drept roman, o mamă încearcă să-și salveze fiul după ce acesta bea apă dintr-un pîrîu infestat *(vezi și fragmentul de mai jos)*. Dacă însă în proza „Un ghinionist“ scriitoarea tatonează tema abuzului sexual asupra unei minore, în *Vis febril* abordează tema de-posedării de personalitate a unui băiețel în urma unui act magic cu scopul de a-l salva de moarte. Fără a cunoaște în detaliu celelalte trei volume de povestiri ale Samanthei Schweblin, din titlurile lor și din ce-am citit pînă acum în traduceri (în *The New Yorker)* și prin diverse antologii (în *Granta)*, pare că universul literar al acestei scriitoare, considerată, ca și Mariana Enríquez (n. 1973), o senzație a noii generații de prozatori argentinieni, gravitează în jurul temelor horror, paranormale, enigmatice sau cu potențial violent.

Samantha Schweblin e însă mai interesantă decît Mariana Enríquez (tradusă la noi cu volumul de povestiri *Ce-am pierdut în foc*, Editura ART, 2017, o carte prea ancorată în clișeele genului horror și cu un imaginar cam hollywoodian), amîndouă scriitoarele ieșind însă din șalul, ca să zic așa, Silvinei Ocampo (1903-1993), tradusă la noi, tot de Lavinia Similaru, cu volumul *Furia și alte povestiri* (Editura Univers, 2015), o carte în care se regăsesc, de fapt, cam toate temele abordate peste ani de Schweblin și Enríquez, fără ca acestea să aducă prea multă originalitate în expresia și imaginarul genului.

Spre exemplu, într-o povestire numită chiar „Boala“, Ocampo compune o parabolă de trei pagini despre o boală misterioasă care nu se lasă localizată. În *Vis febril* e vorba de asemenea de o boală necunoscută care se manifestă în organism ca o infestare cu viermi. Așa începe proza Samanthei Schweblin, cu o femeie muribundă pe nume Amanda interogată, pe un pat de spital rural, de un băiat de 7-8 ani, pe nume David, care-i pune întrebări, ca-ntr-o ședință de hipnoză, și o forțează să povestească, sub semnul urgenței, în căutarea unui detaliu semnificativ „pentru noi toți“. Nu există narator în afara celor două voci, nuvela fiind un dialog continuu între femeia Amanda și băiatul David (replicile lui sînt trecute în italice), ulterior dublat de dialogul, petrecut cu cîteva zile mai devreme, dintre Amanda și vecina ei, Carla, nimeni alta decît mama lui David. Nuvela este construită, așadar, ca un dialog în dialog și după logica coșmarului, lipsa perspectivei naratoriale contribuind esențial la misterul poveștii.

Nu știm nimic despre natura infestării, dar se subînțelege că s-a răspîndit deja asupra oamenilor. Iar povestea pe care Carla i-o spune Amandei despre cum, cu cîțiva ani înainte, în urma episodului cu micul David, otrăvit și salvat de la moarte de un vraci care i-ar fi afectat însă personalitatea („a devenit un monstru“), nu lămurește cu nimic situația. Textul este, în mod premeditat, vag și obscur, sugerînd multe și, în același timp, mai nimic. Iată un astfel de schimb de replici dintre muribundă și băiatul scăpat de moarte: „Cred că aveam o idee foarte diferită despre noapte. *De ce fac mamele asta? De ce prevăd dinainte ce s-ar putea întîmpla, chestia cu distanța de protejare.* Pentru că mai devreme sau mai tîrziu se va întîmpla ceva îngrozitor. Bunica mea i-a spus-o mamei, toată copilăria ei, mama mea mi-a spus-o mie, toată copilăria mea, eu trebuie să mă ocup de fiica mea. *Dar vă scapă lucrul cel mai important. Și care este lucrul cel mai important, David?*“.

„Distanța de protejare“ (titlul în original al nuvelei fiind *Distancia de rescate)* sugerează că infestarea ar putea fi metafora dragostei materne supraprotectoare: maternitatea ca agent al alienării și dezastrului afectiv. Pe de altă parte, leitmotivul cîmpului de soia, împreună cu imaginea infestării pîrîului și a viermilor care colcăie în trupul femeii muribunde, conturează imaginea unei apocalipse în cheie ecologică, Argentina situîndu-se în topul mondial al agriculturii modificate genetic. Nuvela Samanthei Schweblin, nominalizată la Man Booker International în 2017, nu e, așadar, lipsită de mister și suspans, dar rămîne indecisă și îi lipsește o anume grație literară care s-o facă cu adevărat memorabilă. Traducerea Laviniei Similaru e bună, dar cînd nu duce diminutivele în pleonasm („mînzuleț“, „pîrîiaș mititel“), apelează la cuvinte cam vetuste („a socoti“, „a șovăi“, „gologani“).

aproape de carte

Samantha SCHWEBLIN

Vis febril

(fragment)

Nu sînt multe posibilități cu lucrurile astea, un cal e sau nu e. Evident, din vreun motiv, sărise peste împrejmuire. E neobișnuit, dar cîteodată se întîmplă. M-am dus pînă la grajd rugîndu-mă la Dumnezeu să fie acolo, însă nu era. M-am însuflețit gîndindu-mă la pîrîiaș, care e mititel și curge mai în jos. Un cal putea să se adape acolo și nici nu-l vedeai din casă. Îmi amintesc că David a întrebat ce se întîmplă, îl luasem în brațe înainte de a ieși din casă și mă ținea de gît, vocea îi era întretăiată de pașii mari pe care îi făceam dintr-o parte în alta. „E colo, mami“, a zis David. Și acolo era armăsarul, se adăpa din pîrîiaș. Acum nu-mi mai spune mamă. Am coborît, și David a vrut să-l las jos. I-am spus să nu se apropie de cal. Eu am făcut pași mici către animal. Uneori se mai îndepărta, însă am avut răbdare și curînd a prins încredere. Am putut să-l apuc de frîu.

David se așezase pe vine în pîrîiaș, avea pantofiorii uzi, își băgase mîinile în apă și își sugea degetele. Atunci am văzut pasărea moartă. Era foarte aproape, la un pas de David. Am țipat la el speriată, s-a speriat și el, s-a ridicat numaidecît și a căzut în fund din pricina sperieturii. Bietul meu David. M-am apropiat tîrînd calul, care necheza și nu voia să mă urmeze, și, cum am putut, m-am descurcat să-l duc cu o singură mînă și să lupt cu amîndoi ca să ne cățărăm pînă sus. Despre asta lui Omar nu i-am spus nimic. Pentru ce? Pocinogul fusese făcut și reparat. Dar în dimineața următoare calul stătea culcat. „Nu este“, a zis Omar, „a fugit“, și am fost gata să-i spun lui Omar că mai fugise o dată, însă el l-a zărit culcat în pășune. „Pe dracu'“, a zis. Armăsarul avea pleoapele atît de umflate că nu i se vedeau ochii. Avea buzele, orificiile nasului, toată gura atît de umflată, că părea alt animal, un monstru. Abia mai avea putere să geamă de durere, și Omar a spus că inima îi bătea ca o locomotivă. A pus să fie chemat urgent veterinarul, au venit cîțiva vecini, toată lumea era preocupată și alerga încoace și încolo, dar eu m-am întors disperată în casă, l-am luat pe David, care încă dormea în pătuțul lui și m-am închis în cameră, ca să mă urc în pat cu el în brațe, să mă rog. Să mă rog ca o nebună, să mă rog cum niciodată nu mă rugasem în viața mea.

Te întrebi, pesemne, de ce n-am dat fuga la dispensar în loc să mă închid în cameră, dar cîteodată nu e timp ca să recunoști dezastrul. Orice ar fi băut calul, băuse și David al meu, iar dacă armăsarul era pe moarte, nici el n-avea scăpare. Am știut-o clar, pentru că auzisem și văzusem prea multe lucruri în satul ăsta: aveam puține ore, minute poate, ca să găsesc o soluție în afară de așteptarea, timp de o jumătate de oră, a unui medic de țară, care nici măcar nu avea să sosească la timp să-și înceapă tura. Aveam nevoie de cineva care să-i salveze viața fiului meu, cu orice preț.

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 29 MARTIE, la toate punctele de difuzare a presei 11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Poezie – manifest pentru trupe

● ***Sîrmă ghimpată. Cînd focurile se vor stinge printre ruine. Poeți ai generației războiului*, ediție alcătuită de Claudiu Komartin, Editura Cartier, 2018.**

Poezia modernă nu tace în vremuri de război; dimpotrivă, aerul plin de praf de pușcă și de gaze toxice îi prieste. Nici nu-i de mirare: modernismul este sinonim cu violența de reprezentare, iar revoluția poetică, de la Baudelaire la suprarealiști, înseamnă tot atîta dinamită cîtă imaginație. Așa se explică și sporul neașteptat de poeticitate pe care îl aduc în literatura română cele două războaie mondiale. Primul război a fost favorabil ecloziunii modernismului poetic, ajutîndu-i să își găsească propria cale, dincolo de sămănătorismul naționalist și de simbolismul mimetic, pe Cotruș, Pillat, Maniu, Crainic, Voiculescu, Perpessicius și Camil Petrescu. Poeții Primului Război Mondial învață pe front forța metaforei de a consola și găsesc, adesea, în frumusețea poeziei un refugiu din fața ororii.

Ei bine, și cel de-al Doilea Război Mondial a produs o literatură foarte valoroasă și semnificativă istoric. Dar de astă dată tinerii autori dau dovadă de un radicalism neașteptat: ei scriu o poezie violentă, o poezie-glonț sau o poezie-manifest de răspîndit printre trupe. Generația lui Geo Dumitrescu și Constant Tonegaru, Ion Caraion, Ben. Corlaciu și Alexandru Lungu a fost una nenorocoasă, ai cărei actori, dacă n-au murit foarte repede, au suferit prigoana comunistă, au fugit în străinătate sau măcar au învățat să tacă în lunga perioadă proletcultistă. Cînd și dacă au mai revenit la scris, asta s-a întîmplat peste multe decenii, reeditările făcîndu-i să pară niște fantome inoportune, generînd melancolii cu privire la o evoluție „normală“ a literaturii române. Melancoliile au fost procesate de istoricii literari, de la Al. Piru la Loredana Cuzmici. Era însă de mult așteptată și o antologie inspirată care să recupereze poetica aparte și radicalismul politic al acestui grup atît de valoros. Antologia a apărut în sfîrșit anul trecut, realizată exemplar de către poetul Claudiu Komartin.

Cum ar fi arătat poezia română dacă poeții aceștia ar fi fost lăsați să „crească“ și ar fi produs imitatori și disidenți estetici, în logica obișnuită a generațiilor literare, nu se poate ști. Bănuiesc însă că ei ar fi impus, prin prezența și prestigiul lor, o conștiință civică și o directețe verbală care, altfel, nu prea au avut căutare pînă în anii '80, după cum ironismul lor debutonat ar fi putut echilibra estetismul autonomist al șaizeciștilor. Sînt două filoane, mi se pare, în gruparea de la „Albatros“, destul de echilibrate. Primul e al fanteziștilor metaforici sau, cum le spune Vladimir Streinu, al „individualiștilor sumbri și burlești“, avîndu-l drept prim reprezentant pe Constant Tonegaru, însoțit de Dimitrie Stelaru, de Ben. Corlaciu, de seraficul Alexandru Lungu, dar și de mai mărunții Ovidiu Rîureanu, Margareta Dorian, George Dan și mai ales Iordan Chimet, cu frumosul poem „Lamento cu pescarul cel șchiop“, antologat în partea a doua a cărții. Ei sînt imagiști prolifici, cultivă o poză a libertății totale, valorificată prin metafore îndrăznețe, dar mai cu seamă lucrează la propria mitologie, întotdeauna autoironică, dar nu mai puțin eficientă. Războiul e în poezia lor un simptom al unui rău existențial cu sediu în ei înșiși. Fanteziștii aceștia boemi reacționează la război asumîndu-i violența în modul de construcție a metaforelor, ca și cum sinistrată ar fi poezia însăși. Constant Tonegaru descrie „obsesia mea din clasa patra primară: rețeaua de sîrmă ghimpată“, în timp ce Alexandru Lungu scrie poemul său nevrotic „Ora 25“, o lamentație autumnală simbolică în care emoțiile sînt descrise aproape numai prin referințe de front: „cînd amintirile organizate / ca o armată subterestră / ies una cîte una la suprafață / profitînd de ceața ca un gaz fumigen / de seara care a ocupat cartierul / și trag cu pistolul / în bucata de suflet care mi-a mai rămas“. Uneori automitologizarea practicată de ei mai sună și a gol, iar abundența de imagini devine logoree – la Ben. Corlaciu, de exemplu.

Al doilea filon poetic este cel al insurgenților ironici, militanți pentru o cauză, antilirici și deconstructivi, aflați sub imperativul urgenței istorice: Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Sergiu Filerot, Mihail Crama, Mircea Popovici, C.T. Lituon, anturați de mai minorii Mihnea Gheorghiu (cu un bun poem, „Ultimul peisaj al orașului cenușiu“), Marcel Gafton și alții. Propunerea de poetică pe care o fac ei este coerentă și chiar constrîngătoare; dacă unora le vine mănușă, pe ceilalți îi stînjenește. Geo Dumitrescu, liderul grupării, inventează „Libertatea de a trage cu pușca“, sintagmă memorabilă, un fel de concentrat al poeticii grupului, pentru că aliază protestul politic cu versul tărăgănat, lung cît o zi de post, aparent antipoetic, dînd un model foarte influent la scara generației și chiar mai tîrziu. Dacă poeții seriei fanteziste dezvoltau o poetică post-traumatică, vorbind cu vocea victimei, ironiștii din „școala“ lui Geo Dumitrescu țin cu tot dinadinsul să afișeze o postură cinică, humphrey-bogartiană, de oameni ai experienței, care au mai văzut grozăvii din astea și la Waterloo, și la asediul Trebizondei, „dacă nu mă înșel“. Protestul lor va fi cu atît mai eficient cu cît el nu se epuizează în indignarea „umanistă“, fără soluție, a omului de bine, căpătînd culoare politică de stînga. Ion Caraion este un bun utilizator al acestei poetici, deși ingeniozitatea lui de creator de imagini îi strechie din cînd în cînd. Sergiu Filerot și Mircea Popovici sînt și ei antiretorici, folosindu-se de limbajul tehnicist al planșei inginerului, lipsiți însă de grația ironică a lui Geo Dumitrescu. O plăcută surpriză este bacovianul volubil Mihail Crama: „orașul se sinucide banal: sîngele lui curge ca un val în Istorie / sub lespezi cronicarii rod cenușa tîrzie“.

Generația războiului, o frumoasă bandă de poeți, a făcut față onorabil istoriei literare. Doar istoria n-a fost prea blîndă cu ei.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

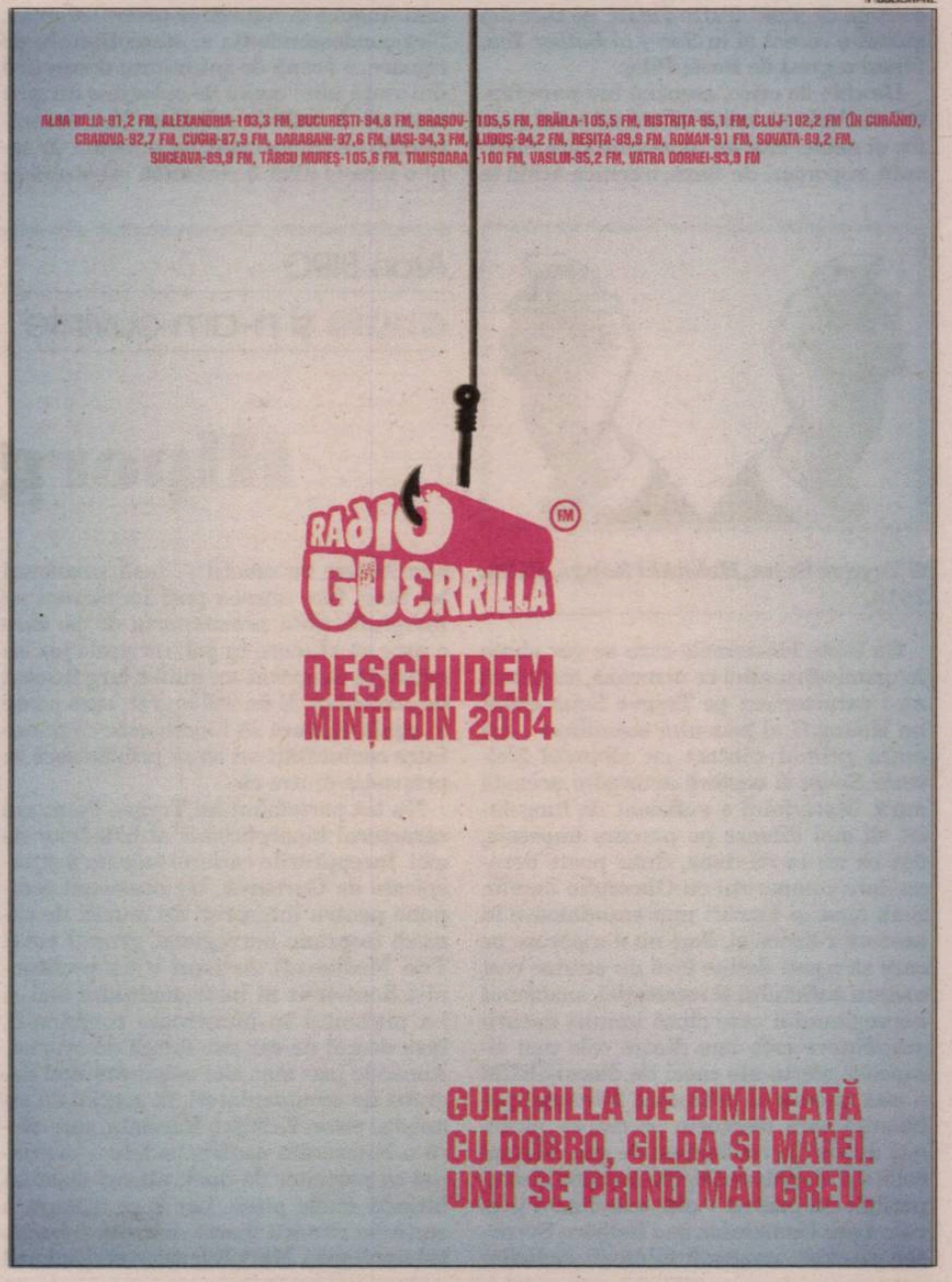

Victor MOROZOV

dilematograf

Timpul lor

● ***Us / Noi* (SUA, 2019), de Jordan Peele.**

Nu sînt mulți regizori, la ora actuală, care să practice un cinema politic la fel de inteligent, de *entertaining* și de relevant precum Jordan Peele. Ca să-l caracterizez în două cuvinte, aș zice că Peele e un *autor* calculat, dar plin de resurse. În acest sens, *Us*, noul său film, este și nu este o surpriză: Peele își păstrează aceeași perspicacitate – deja aflată la lucru în precedentul *Get Out* – cu care speculează cît se poate de eficient pe marginea unor lucruri ultrafamiliare. Pe de altă parte, *Get Out* era un film sec, economicos, cu un mesaj tăios și o imagine frustă. Ceva s-a schimbat în *Us*, care pornește la fel de simplu – o altă casă de vacanță, o altă escapadă departe de oraș care nu anunță nici o peripeție –, dar țintește mult mai sus.

Complexitatea, în sine, nu e neapărat un avantaj – *Get Out*, film despre un individ afro-american inocent, care se trezește în plin infern rasist, a funcționat atît de bine tocmai pentru că nu se încurca în înfloriturI. În schimb, *Us* e un hățiș de aluzii, metafore și coincidențe – și probabil că un film mai direct, așa cum spune criticul Cyril Béghin în *Cahiers du cinéma*, ar fi fost de ajuns, ba chiar de dorit. Spre avantajul lui însă, Peele nu poate fi acuzat de imprecizie, nici de manierism: *Us* rămîne, în ciuda straturilor multiple care-l îmbracă, un film nervos, angajat, ce se folosește subtil de eticheta „horror" pentru a ridica la fileu o seamă de revendicări arzătoare – o rețetă de altfel foarte fertilă, pe care am gustat-o recent și în *Sorry to Bother You*, filmul regizat de Boots Riley.

Dincolo de orice, esențial îmi pare faptul că Peele nu ezită să treacă totul prin foc și sabie: rasism, masculinitate decăzută, raporturi de clasă, o critică acidă la adresa Americii – nimeni și nimic nu scapă întreg din această poveste de tip *home invasion*, în care o familie *middle class* de culoare este atacată de „dublul" ei, un clan venit din străfundurile întunecoase ale omenirii. Peele ironizează subtil rutina moale a protagoniștilor, blazați într-un mimetism al visului american (un ideal prin excelență *white)* de tip cămin-fericit-cu-doi-copii; filmul – în cele mai bune momente ale sale – reușește să basculeze discret, în același cadru, dinspre un sentiment de teroare, provocat de niște maniaci cu foarfece în mînă, înspre orizontul derizoriu de existență al unui tată (Winston Duke) depășit de situație, al cărui unic țel (oricum neatins) e să ajungă mai bogat decît prietenul său alb.

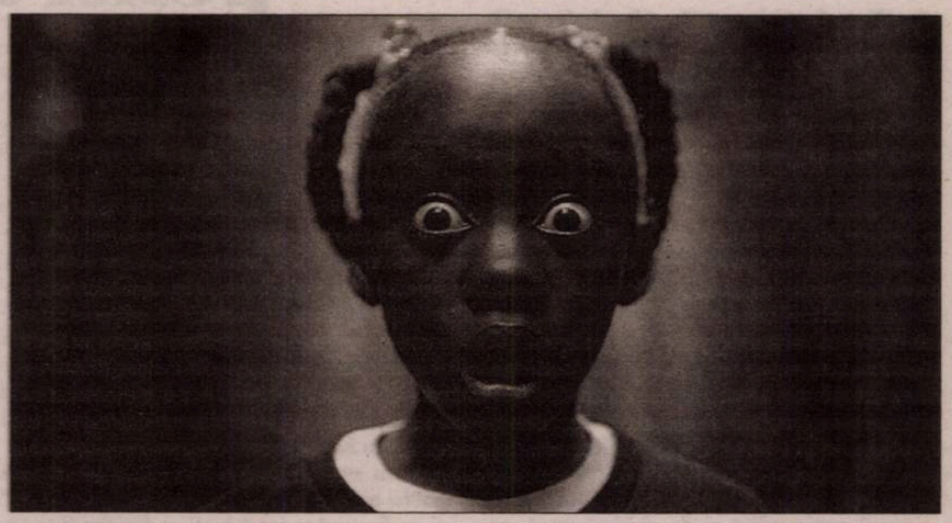

E meritul lui Peele că își menține filmul mereu imprevizibil, într-o suită de cadre care fug în toate direcțiile: rupturile de tempo nu survin doar prin contrapuncte comice, ci și grație unui neașteptat lirism (trebuie văzut cum un stol de pescăruși – *passage obligé* pentru o zi tihnită de plajă – poate dintr-odată să trimită la *Păsările* lui Hitchcock). În spatele acestor giumbușlucuri stilistice, filmul are totuși lucruri serioase pe agendă. Alegerea unui protagonist de culoare poate să treacă drept un gest anodin în 2019; nu e, căci astfel de reprezentări sînt, din păcate, în continuare, cam rare pe ecrane. (De altfel, savuros *clin d'œil*-ul regizorului prin distribuirea Lupitei Nyong'o – pe care ne-o amintim pe post de sclavă biciuită în *Twelve Years a Slave* – în rolul unei eroine care își salvează de una singură familia de la pieire.) A arăta, fără condescendența și stereotipurile de rigoare, o scenă de intimitate domestică din viața unui cuplu de culoare e un gest asumat. A include referințe la o anumită cultură minoritară, ca în scena în care o femeie albă îi comandă robotului ei să sune la poliție, iar acesta înțelege să pornească melodia *Fuck Tha Police*, e un gest asumat. Spus altfel, e îndrăzneala unui film care întoarce spatele unei culturi hegemonice uniformizante, făcut cu – și mai ales din pespectiva unor – oameni de culoare, dintr-un respect față de identitățile lor.

Să nu ne grăbim totuși să-l categorisim pe Peele, căci *Us* lucrează pe mai multe fronturi: filmul pune în scenă confruntarea dintre două tranșe de umanitate – umanitatea mereu vizibilă, care trăiește în confort călduț, *versus doppelgänger*-ul ei, fața ei schimonosită și vulnerabilă, partea ei de umbră mereu obișnuită să încaseze tăcut lovitură după lovitură. E limpede unde bate Peele aici. E surprinzătoare însă, în interpretările filmului pe care le-am citit, absența unei idei evidente: anume că, în fond, lupta din film nu are în vedere doar o chestiune a dedublării, nici doar o revanșă a oprimaților, ci – poate mai important – o încleștare a manierelor diferite de a se raporta la timp. Mă explic: în cea mai recentă lucrare a sa, filosoful Jacques Rancière susține că emanciparea claselor de jos, de-a lungul istoriei, s-a făcut mai ales sub forma unei recuceriri a timpului și a formelor de a-l ocupa. Cu alte cuvinte, atunci cînd oprimații sorții se ridică, ierarhia activităților (muncă, odihnă) e abolită: fiecare – și nu doar bogații – e liber să își mobileze timpul așa cum dorește, departe de tirania orarului fix. În definitiv, e ceea ce se joacă și în *Us*, un film despre timpul *lor*, al marginalilor de obicei nebăgați în seamă: atunci cînd sînt întrebați de către bogați ce doresc de fapt, acești indivizi înspăimîntători și neînțeleși răspund: *„We want to take our time"*. Forța lui *Us* stă în luciditatea cu care construiește această revanșă – așa se explică de ce, mult timp după vizionare, frînturi de frază sau mici gesturi grăitoare ne revin în memorie, iar și iar.

Us rulează în cinematografe din 22 martie.

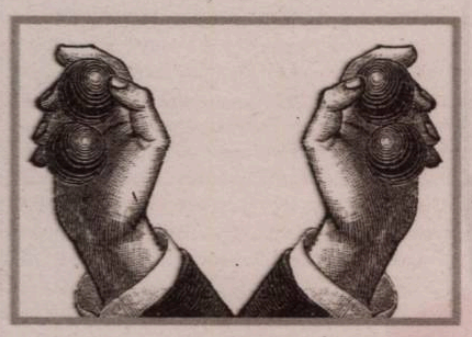

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Hiperglicemic

● **Trygve Seim, *Helsinki Songs*, ECM, 2018.**

Cu toate blestemele care se vor abate în urma afirmației ce urmează, nu pot să nu-l caracterizez pe Trygve Seim drept un Kenny G al jazz-ului scandinav – cel puțin primul contact cu albumul *Helsinki Songs* îi conferă artistului această aură. Materialul e suficient de lung încît să mai dilueze pe parcurs impresia, dar ea nu se dă dusă, chiar poate derapa spre comparații cu Gheorghe Zamfir. S-au spus și lucruri mai scandaloase în această rubrică și, deși nu e o părere pe care să o poți deține fără un anume cost asupra sufletului și reputației, saxofonul norvegianului care cîntă imnuri naturii scandinave este una dintre cele mai siropoase oferte ale casei de discuri ECM – una menită să trezească interesul publicului care însoțește pe cineva pasionat de jazz la un festival de gen. Melancoliile și elegiile ecologiste nu sînt incompatibile cu jazz-ul – alți scandinavi precum Lars Danielsson sau Esbjörn Svensson au scos ocazional bijuterii melodice storcătoare de emoții –, însă saxofonul lui Seim face adesea pași îndrăzneți pe marginile unui promontoriu de pe care e ușor să alunece în gol, iar acolo jos nu așteaptă neapărat un public larg însetat de jazz duios. E un stil ingrat, care poate în egală măsură să funcționeze ca punte între comunități ori să se prăvălească în prăpastia dintre ele.

Nu tot portofoliul lui Trygve Seim are caracterul hiperglicemic al baladelor de aici. Începuturile carierei sale au fost inspirate de Garbarek, iar ocazional compune pentru interpreți de muzici de cameră (soprane norvegiene, grupul vocal Trio Mediæval). Artistul e un profesionist desăvîrșit al instrumentului său și l-a prezentat în numeroase combinații, însă destul de rar sub formă de cvartet. Ancorele jazz sînt aici asigurate mai degrabă de acompaniatori, în special de pianistul eston Kristjan Randalu, care oferă o binevenită contrapondere – ocazional ca partener de duet, alteori lăsat să întindă unele piese. Lor li se alătură o secțiune ritmică foarte discretă – basistul norvegian Mats Eilertsen și cinelarul finlandez Markku Ounaskari (e genul de muzică în care un baterist mai mult încurcă).

Helsinki Songs e rezultatul unei perioade solitare petrecută de protagonist într-un apartament închiriat în capitala Finlandei. „Sol's Song" deschide materialul cu o odă caldă adusă soarelui care la Helsinki strălucește vara pînă la miezul nopții, iar altă dată nu se vede cu lunile. Albumul pare să fi fost compus totuși iarna, căci piesa de titlu fixează devreme un ton predominant mohorît. Lucrurile devin interesante pe „New Beginning", care evoluează dinspre solemnitate psihedelică spre un dialog relaxat cu pianul – piesele mai lungi dau cele mai reușite momente, cu evoluții imprevizibile. Ritmul nu se întețește însă niciodată, atmosfera e în general elegiacă, astfel încît între titlurile care promit un oarecare optimism („Birthday Song", „Sol's Song", cvasi-*cover*-ul „Morning Song" după Jimmy Webb) și cele care se anunță din capul locului mohorîte („Sorrow March") nu se simte o distincție semnificativă de tonus. Albumul se încheie într-o notă experimentală – „Yes Please Both" are ceva din Ornette Coleman și pare un fel al artistului de a se scuza că *Helsinki Songs* e o toană, o obligație de care acesta, posedat de un demon al baladelor, trebuia să se achite.

Helsinki Songs beneficiază de producția excelentă marca ECM, ceea ce pe un sistem pentru audiofili va ocaziona plăceri auriculare chiar și în rîndul celor deranjați de adresabilitatea cam largă a acestei colecții de balade ostentative.

***Trygve Seim** va concerta în cadrul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (11-14 iulie). Mai multe detalii la www.garana-jazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

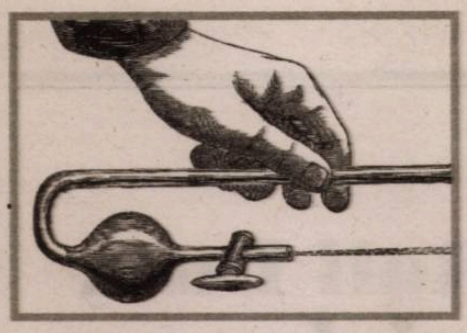

Oana STOICA

rosencrantz & co

Școala în șantier

● ***Limite*** **Text: Mihaela Michailov, Radu Apostol, versuri: Bobi Dumitraș (de la Fără Zahăr). Cu: Mihaela Rădescu. Regie: Radu Apostol. Scenografie: Gabi Albu. Costum: Irina Gâdiuță. Muzica & spațiul sonor: Alex Bălă. Video: Elena Găgeanu. Centrul de Teatru Educațional Replika.**

De ani de zile, învățământul românesc supraviețuiește în haos. Reforme peste reforme ale programelor școlare duc la dificultatea de a crea o strategie de educare pe termen mediu sau lung. Instabilitatea sistemului și condițiile financiare neatrăgătoare au generat deprofesionalizarea cadrelor didactice, în special în mediul rural, unde s-au închis multe școli. Acestea sînt doar cîteva defecte care se văd la suprafața ruginită a sistemului de educație autohton, dar există și vicii ascunse care îl transformă într-un mecanism greoi, contraproductiv, inadecvat realității și uneori chiar toxic. Sistemul se dovedește nepregătit să facă față problemelor actuale cu care se confruntă copiii *(bullying, cyber-bullying,* violență fizică, dependență de droguri etc.). Un raport al Organizației Mondiale a Sănătății, publicat recent, arată că *bullying*-ul în școli plasează România pe locul 3 la nivel european în privința fenomenului, iar un studiu național al Organizației Salvați Copiii dă cifre exacte: aproape 400.000 de elevi sînt amenințați cu bătaia și 220.000 sînt bătuți în mod repetat de colegi.

Aproape 400.000 de elevi sînt amenințați cu bătaia și 220.000 sînt bătuți în mod repetat de colegi.

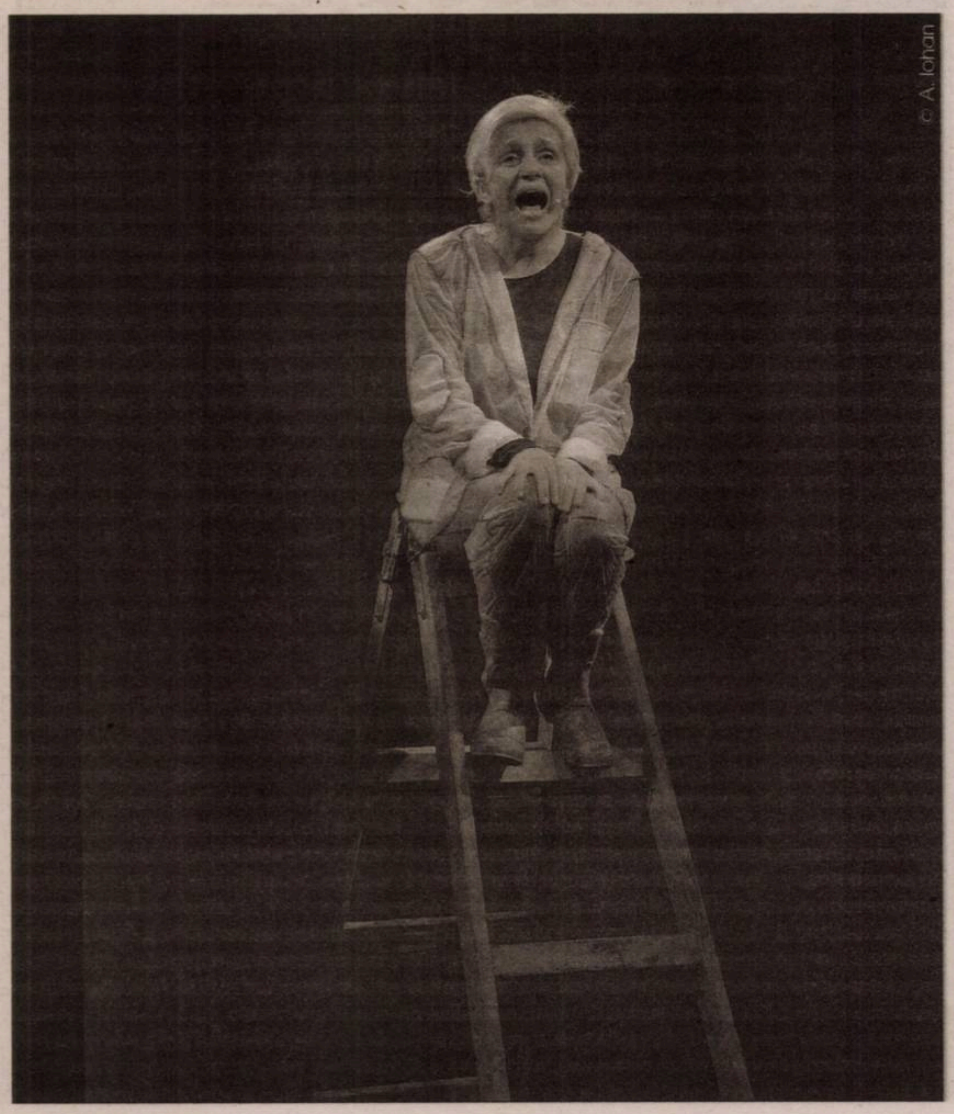

© A. Iohan

Mihaela Michailov și Radu Apostol au creat de-a lungul timpului mai multe spectacole despre școală și universul copiilor și al adolescenților. Cea mai recentă premieră a lor, *Limite,* explorează panoramic sistemul de educație prin investigarea mentalităților adulților implicați, profesori și părinți. Pornit de la un caz real de *bullying* și documentat prin interviuri, spectacolul surprinde atitudini, mai mult sau mai puțin rigide, învechite sau nedrepte, ale adulților care eșuează în gestionarea unei probleme a copiilor. Hărțuirea unei fete cu un corp anormativ (este supraponderală, ceea ce duce la etichetarea ei ca retardată întrucît mentalul colectiv asociază obezitatea cu un intelect redus, deși ea poate fi un semn de stres – bulimie, o disfuncție endocrină sau urmarea unei alimentații deficitare, cu alimente de slabă calitate) de către un băiat dintr-o familie „bună" antrenează acțiuni eronate din partea adulților și le revelează mentalitățile retrograde. Mai mult, actul agresiv al copilului, care făcea parte din comportamentul obișnuit al acestuia, se reproduce și între adulți. Profesorii se hărțuiesc între ei sau sînt hărțuiți de părinți. Deși conștienți că fiul lor este violent – ceea ce poate reprezenta reacția copilului la probleme exterioare sau disfuncții emoționale –, părinții preferă să atenueze efectele în loc să caute cauza. Mentalitatea discriminatorie și atitudinea jignitoare ale copilului sînt parțial inspirate de părinți. Deși ei sînt primii care pot corecta situația, profesorii nu își asumă o poziție tranșantă, nu doar din cauză că familia agresorului este „utilă" școlii – un viciu generat de subfinanțarea învățământului –, ci și din cauză că nu știu exact care ar fi aceasta. Opiniile lor diferă, de la recunoașterea vinovăției băiatului și suportarea consecințelor de către acesta la absolvirea totală de vină, pentru incident fiind responsabilizați (puțin) părinții și (mai mult) profesoara.

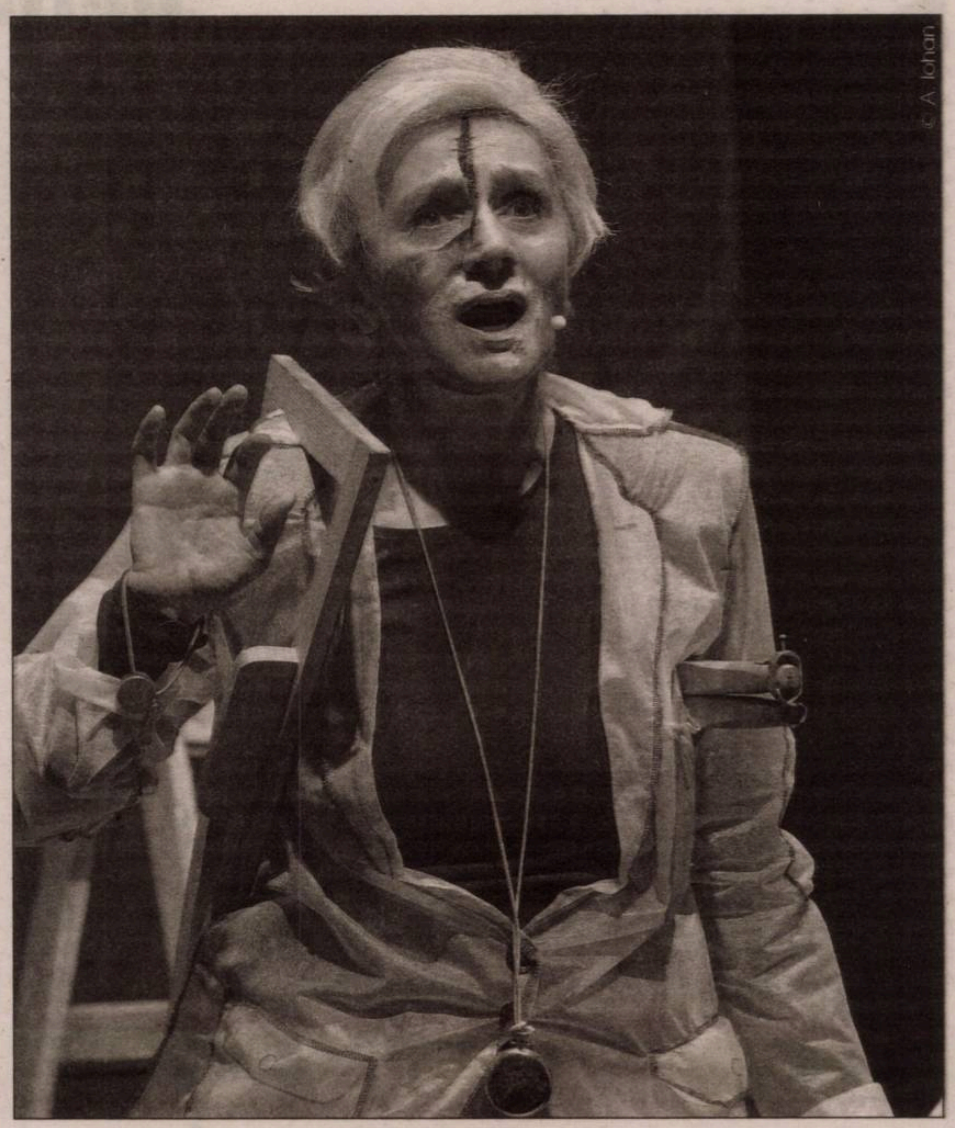

© A. Iohan

Prejudecăți, mentalități anchilozate, părinți cu potențial financiar, interesul școlii – această rețea de dependențe supraviețuiește unui moment critic prin solidarizarea celor care au puterea decizională. Diferența de statut social între agresor și victimă este esențială pentru deznodământul cazului: agresorul are de partea lui „avocați", în timp ce pentru victimă nu vorbește nimeni. Copilul agresiv, și el victima unor disfuncții (eșecul supravegherii psihologice a copiilor în școală, acțiunile eronate ale părinților), este salvat pînă la următoarea criză, dar nu se identifică și nu se rezolvă cauza care îi generează comportamentul. Însă pentru victima lui, o fetiță vulnerabilă, crescută de bunică în timp ce mama este la muncă în străinătate, nu doar că nu exista salvare, dar i se agravează situația. Oricît am fi de înțelegători cu limitele de gîndire și empatie ale fiecărui adult și ale sistemului în întregul său, este insuportabil faptul că cel care plătește prețul cel mai mare este victima.

Construit ca un *one woman show,* spectacolul vorbește la propriu despre construcții de sisteme, școli și mentalități. Într-un dreptunghi cu moloz (groapa de nisip din curtea școlii), în care se ascund manuale, hărți, instrumente de geometrie, toate vechi, tronează o scară. Este un șantier în care se lucrează, dar nu se finalizează nimic, o imagine corectă pentru învățământul actual. În mijlocul acestui șantier, Mihaela Rădescu este un corp populat de identități succesive și alternative, un muncitor „murdărit" de prejudecăți și presiuni, un Meșter Manole didactic. În trei episoade, actrița jonglează abil cu o multitudine de personaje, argumentații, dinamici corporale și verbale, timbre vocale (aici este „ajutată" de Alex Bălă, care prelucrează direct fiecare voce, mai puțin pe cea a dirigintei), reușind să facă inteligibil tabloul complex al cazului. Este un efort uriaș pentru că, pe de o parte, textul conține scene de două sau mai multe personaje în care alternanța acestora este rapidă (monoloagele succesive ale mai multor personaje sînt mai ușor de jucat pentru că personalitatea fiecăruia se construiește ca un monolit, pe cînd aici este fragmentată), iar pe de altă parte, actrița trebuie să controleze o serie de minimecanisme, infiltrate în costum și recuzită. Complexitatea dramaturgică și dramatică a întregului construct performativ este susținută prin dexteritatea interpretării, una dintre cele mai bune performanțe actoricești ale Mihaelei Rădescu.

O știre recentă din educație: un copil de 3 ani a murit după ce a căzut în fosa septică a grădiniței. Sistemul de învățământ nu înseamnă doar arii curriculare coagulate într-un program, mai mult sau mai puțin coerent, ci și administrare, mentalitate, aptitudini pedagogice, racordare la realitate etc. Deocamdată, luminița de la capătul tunelului groazei din educația românească nu se vede.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Rockabilly Rock & Roll Pub, definiția prieteniei

Să începem cu o recapitulare: insistînd că afară sînt urși, deci tot ce ne înconjoară e neprietenos, murdar, neplăcut sau măcar enervant (nu că așa ar fi urșii, ci pentru că nu știm să ne vedem de ale noastre în pătrățica desemnată), pledez pentru *indoor activities:* descoperirea de localuri prietenoase cu muritorii de rînd, unde un pahar de vin te face să visezi, o bere cu amicii capătă alt gust, un desert te poartă-n timp pînă-n copilăria în care bunicile te îndopau cu papanași unsuroși și dulci, un *plating* te intrigă și te face să-l admiri în primul rînd ca pe-un tablou și-abia apoi ca pe o operă de artă cu termen de viață limitat și cu destinație extrem de bine definită.

E a patra mea lună în București, a patra lună de colindat prin cîrciumile bucureștene aproape zi de zi, și cel mai des m-am regăsit, în ultima vreme, în drum spre Rockabilly. Poate pentru că e aproape de casă, poate pentru că e un loc știut de toată lumea, poate că e, de-mi aduc bine aminte, primul local în care am fost acum cîțiva ani, cînd am început să mă împrietenesc ușor cu Capitala. Întrebată de cineva și rugată să dau răspunsuri concrete, n-aș prea ști să spun ce îmi place aici, dar aș putea confirma că nu există ceva care să nu-mi placă. E o lume pestriță cea care se perindă pe la mesele din Rockabilly, dar unde nu e lumea astfel? Bine, unde nu e... e elitismul acela inutil instaurat de patronii care, din varii motive, vor praguri călcate numai de tălpile importante din urbe, nu de orice pantof *casual*.

La Rockabilly mîncarea nu e uimitoare, dar cu siguranță nu e rea; nu te dezamăgește mai mult decît porția de cartofi pe care ți-o prăjești singur, duminica, atunci cînd n-ai energie de ieșit și nici chef de comandat. E plăcut. E plăcut să te afli aici, la una dintre mesele lor, să golești farfuria, în ciuda posibilelor exigențe, îți crește încrederea în noi și-n ceilalți cînd vezi personalul atît de amabil, de bine pregătit, gata să te ajute mereu, să te informeze că programul li se termină mai devreme duminica, de exemplu, și să te îndrume spre vecini de-ai lor, concurență pe care mulți alții ar nega-o, să-ți ofere alternative pentru ce nu-ți poate aduce, să nu te facă să te simți, așa cum mi-e mie groază, ca un musafir nepoftit în sufrageria unei cunoștințe îndepărtate.

Uite, poate de asta îmi place să-mi dau întîlnire cu prietenii la Rockabilly, poate de asta nu mă împotrivesc cînd cineva sugerează localul: am aceeași senzație ca-n Fire, locul rockerilor trecuți de prima tinerețe, sentimentul de căldură, de îmbrățișare a unei familii care îți oferă tot din ce are și sfaturi calde pentru tot ce nu-ți poate da.

În vreme ce în unele crîșme simți că ai pășit într-un lăcaș de cult și că trebuie să vorbești în șoaptă și să te supui „stăpînilor" locului, fiind făcut prost pe față sau pe Internet dacă nu le „înțelegi conceptul", demonstrînd clar că-ți lipsește

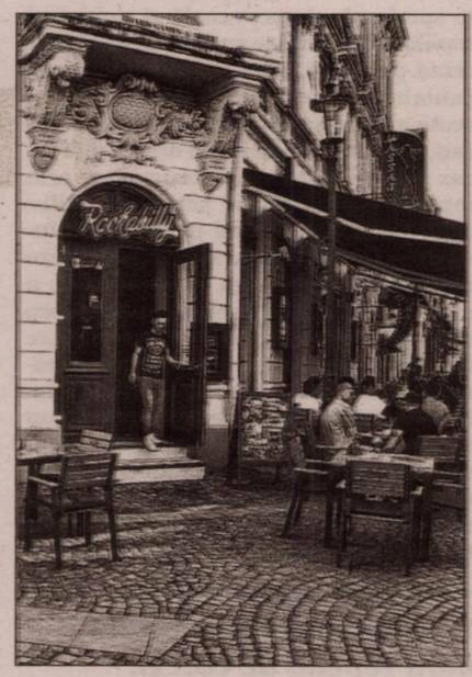

vreun element-cheie pe care doar inițiații îl posedă, pe Rockabilly l-aș compara mai degrabă cu o sectă cu membri puțini și a cărei misiune nu e alta decît aceea de a sări să-și deschidă larg ușa oricărui fiu rătăcitor aflat în drum spre casă, de a-i pune ceva pe masă și a nu-l judeca pentru alegerile făcute, evident, greșit de-a lungul vieții care l-a condus, în cele din urmă, pe una dintre băncuțele roșii de pe strada Covaci 4.

Mi-a devenit tot mai clar că Rockabilly Rock & Roll Pub se aseamănă, la mine în minte, cu oamenii cu care mă văd acolo la cel puțin o bere și, poate din acest motiv, înainte de oricare altul, aș spune că Rockabilly este definiția prieteniei. Din motivele expuse anterior și din altele, multe, zeci sau poate sute. Cînd calci des în aceleași locuri, nu numai legenda spune că acolo te simți bine, ci și logica elementară. Sau că n-ai de ales, dar aici nu vorbim despre măsuri luate contra voinței cuiva. Sau că e afacerea ta, ceea ce, sigur că recunosc, nu mi-ar displăcea. Cîndva, poate în viața asta, poate într-un univers paralel (nu fantasmagoricul stat paralel, domnule Dragnea!), m-aș bucura să am grijă de un Rockabilly al meu la care, de-ar fi să schimb ceva, poate doar că aș pune mai puțin roșu pe pereți și-n elementele de decor. Nu din vreo antipatie declanșată de omniprezentul și etern conflictualul partid prea puțin subtil invocat mai devreme, ci dintr-o sensibilitate proprie la culorile prea agresive în combinație cu muzica bună, constantă din an în an.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Jurnal de librar, *Editura Herg Benet, 2017.*

PUBLICITATE

BRD PREZINTĂ
Vive la musique!
TURNEUL INTERNAȚIONAL STRADIVARIUS
9 MAI - 2 IUNIE 2019
SAISON SEZONUL FRANCE ROMÂNIA ROUMANIE FRANȚA 2019
Alexandru TOMESCU
DELPHINE BENHAMOU HARPĂ
LARI GIORGESCU COREGRAFIE ȘI DANS
CLUJ 9 MAI | BRAȘOV 10 MAI | ORADEA 15 MAI | TIMIȘOARA 16 MAI | ARAD 17 MAI
CO-PRODUCĂTOR
PARTENERI MEDIA
INFORMATII PE WWW.TURNEULSTRADIVARIUS.RO

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA
acum în 100 de pagini!
CAROL AL II-LEA ȘI AFACERILE CU ARMAMENT
DE CE N-AM PUTUT APĂRA ROMÂNIA MARE
DIN 15 APRILIE, la toate punctele de difuzare a presei
13,00 LEI
Historia.ro
ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Chiaro, Scuro, Corto, treimea alchimică a cafelei Nespresso

NESPRESSO®

Eleganța supremă este întîlnirea albului cu negrul! Nimic nu este mai rafinat, mai subtil, mai emoționant. Nu se întîlnesc culori, ci nemărginiri. Fizica ne spune că se întîlnește absența totală a culorii (negrul) cu prezența simultană a tuturor culorilor (albul). Nu este vorba de amestec, căci oricine poate crea griuri, ci de alăturare, de complementaritate, de potențare reciprocă. În modă, în filme, în fotografie, în toate artele vizuale, doar marii maeștri pot administra această aparentă simplitate care întrece în sensuri și complexitate orice altă combinație cromatică. De șase ani, maeștrii Nespresso lucrează la trecerea eleganței absolute din vizual în gust. Și au reușit: Barista Creations în trei sortimente (Chiaro, Scuro, Corto) este acea cafea care se împlinește la întîlnirea cu laptele.

Barista Creations este rezultatul unor studii ample ale relației dintre cafea și lapte. Uitați de banalul „caffe latte" sau de obișnuitul cappuccino, pe care le pot face orice espressor. Nu orice cafea se poate împrieteni cu laptele. Maeștrii Nespresso au studiat obiceiuri de consum, au aprofundat rețete ale unor faimoși *baristas*, au experimentat procese de prăjire, măcinare și încapsulare a cafelelor de înaltă calitate aduse de pe plantații cu tradiție, au creat prototipuri. Iar deciziile finale au fost fericite pentru că s-au bazat nu doar pe cunoaștere și experiență, ci și pe talent și inspirație. Astfel, maeștrii Nespresso au creat cu minuție cafeaua de lux, catifelată și profundă, care se oferă întru aleasă potrivire laptelui proaspăt și revigorant.

Barista Creations Chiaro realizează armonia dintre cafea și lapte în cheie serenă. Textura mătăsoasă nu este amenințată de nici o stridență, amăreala și aciditatea sînt complet înlăturate, iar notele discrete de caramel și biscuiți consacră experiența deplină a echilibrului delicat. Inspirat de tradiția unor faimoși *baristas* din Brooklyn, Chiaro aduce liniște și evocă emoția descoperirii frumuseții clasice.

Barista Creations Scuro echilibrează cafeaua și laptele într-un amestec intens. Dacă aici cafeaua este „yin", laptele este „yang". O cafea poate fi intensă și cu lapte. Prejudecata după care laptele îmblînzește intensitatea gustului cafelei este contrazisă și iubitorii de cafea intensă vor putea descoperi că laptele adaugă noi valențe complexității gustului intens. Pentru Scuro, maeștrii Nespresso au fost atenți la experiența celor mai căutați *baristas* din Melbourne și au creat o cafea care, împreună cu laptele, induce bucuria dinamismului și a acțiunii.

Barista Creations Corto reușește să pună în evidență profilul aromatic al unei cafele bine prăjite și textura ei siropoasă, printr-un mix cu spuma de lapte. Gustul persistent de cafea robustă, plăcut amărui, rămîne nealterat, iar experiența consumului atinge noi culmi odată cu mîngîierea fină a laptelui. Corto se inspiră din rețetele de „Cortado" create de *baristas* spanioli și provoacă sentimentul plenar al siguranței de sine, al încrederii.

Dar nu am face pe de-a-ntregul dreptate noii creații Nespresso dacă am discuta-o doar ca pe un nou fel de cafea. La cîtă experiență umană a fost investită în Barista Creations, noua cafea Nespresso depășește simplul rețetar de lux al cafelelor de top – aici este deja un pic de alchimie. Așa cum diferența dintre chimist și alchimist constă în aceea că primul urmărește crearea unui compus cu anumite proprietăți, iar al doilea urmărește ca prin ceea ce creează să se desăvîrșească spiritual investind în amestecuri nu doar cunoaștere, ci și propriul suflet, Barista Creations se referă nu doar la papilele gustului, ci și la emoție. Ceea ce seduce la Barista Creations este exact ceea ce nu poate fi pus în cuvinte, dar poate fi simțit cînd savurăm licoarea. Munca se desăvîrșește doar dacă produsul final are un halou de mister...

Vestea bună este că Barista Creations rămîn în gama permanentă Nespresso, iar membrilor Clubului Nespresso li se oferă MasterClasses în cadrul cărora își pot descoperi ei înșiși talentul de *baristas*. Așa cum cafeaua se desăvîrșește cu laptele, membrii Clubului Nespresso se pot ei înșiși desăvîrși în prepararea cafelei cu lapte. Vor afla, astfel, că experiența punerii împreună a cafelei și laptelui nu este doar amestecul dintre două băuturi, ci și o experiență a descoperirii de sine. La acestea se vor alătura, în mod natural, cunoștințe despre originile cafelei și profilul aromatic specific fiecărui sortiment sau rețete de cafea dedicate, totul pus, bineînțeles, sub experiența multisenzorială proprie.

Mark ESPOSITO Terence TSE Joshua ENTSMINGER Aurélie JEAN

Cine ar trebui să decidă cum decid algoritmii?

Studiul „Mașina morală“ găzduit de MIT a studiat, de-a lungul ultimilor ani, preferințele opiniei publice cu privire la modul în care aplicațiile pe bază de inteligență artificială (IA) ar trebui să se comporte în diferite contexte. Una dintre concluziile datelor colectate este că, atunci cînd un vehicul autonom (VA) se confruntă cu o situație de viață sau de moarte, felul în care un subiect consideră că ar trebui să răspundă depinde în mare măsură de proveniența sa și de ce anume știe despre pietonii sau despre pasagerii implicați.

Clasica „dilemă a tramvaiului.“

De exemplu, în cazul unei versiuni VA a clasicei „dileme a tramvaiului“, unii s-ar putea să prefere ca vehiculul să lovească un ucigaș dovedit, mai degrabă decît pe altcineva, sau să calce mai degrabă un bătrîn decît un copil. Iar alții ar putea argumenta că VA ar trebui, pur și simplu, să tragă la sorți, pentru a evita discriminarea pe baza informațiilor deținute.

În general, astfel de dileme sînt, *post factum*, de competența instanțelor judecătorești sau a poliției. Dar, în cazul VA, deciziile trebuie luate în decursul unor milisecunde, timp cu totul insuficient pentru a ajunge la o decizie în cunoștință de cauză. Aici nu contează ce anume știm *noi*, ci ceea ce știe vehiculul. Întrebarea este, prin urmare, ce informații trebuie să dețină VA despre oamenii din jurul lor. Și ar trebui oare să li se permită firmelor să ofere diferite sisteme etice, în scopul unui avantaj competitiv?

Să luăm următorul exemplu: un vehicul din China are un alt standard de fabricație decît unul din SUA, dar e exportat și utilizat în SUA. Vehiculul chinezesc și cel american sînt în curs de coliziune inevitabilă. Dacă șoferul vehiculului chinezesc are preferințe etice diferite de ale conducătorului american, care dintre sisteme ar trebui să prevaleze?

Dincolo de diferențele culturale care pot influența preferințele etice, trebuie luate în calcul și diferențele de reglementare a regimului datelor din diferitele țări. Un producător chinez de vehicule, bunăoară, ar putea avea acces la date despre „punctajul social“ al cetățenilor, care ar oferi algoritmului său de decizie *input*-uri suplimentare, indisponibile producătorilor americani. Un volum mai mare de date ar putea favoriza decizii mai bune și mai întemeiate, dar ar trebui oare ca acest avantaj să permită ca un sistem să-l excludă pe altul?

Viața șoferului mai presus de orice.

Elimpede că, înainte ca VA să ia în stăpînire șoselele, va trebui să stabilim cine poartă răspunderea luării de decizii algoritmice, fie că e vorba de autorități municipale, de guverne naționale sau de instituții multilaterale. Mai mult, vor fi necesare noi cadre de guvernare a acestei zone de interferență dintre stat și lumea afacerilor. În discuție nu e doar ceea ce vor face VA într-un scenariu extrem, dar și modul în care lumea afacerilor va interacționa cu diferitele culturi în dezvoltarea și implementarea algoritmilor de decizie.

E simplu de imaginat că toți producătorii de VA vor face reclamă diferitelor sisteme etice care pun viața șoferului mai presus de orice sau care îi permit utilizatorului să activeze un sistem etic propriu. Pentru a preveni această „tragedie a bunurilor comune“ va fi nevoie de cadre pentru stabilirea comunicării și coordonării deciziilor între VA-uri. Dar, în procesul elaborării acestor sisteme în contexte culturale diferite, factorii de decizie politică și mediul de afaceri se vor confrunta cu diferite noțiuni culturale despre suveranitate, sferă privată și autonomie individuală.

Ceea ce, dat fiind că sistemele IA nu tolerează ambiguitatea, ridică probleme suplimentare. Crearea unei aplicații IA de la zero presupune specificări extrem de precise: indiferent de situație, aceste sisteme nu fac decît ceea ce au fost instruite să facă. Ceea ce înseamnă că firmele, guvernele și alți furnizori vor trebui să facă alegeri explicite atunci cînd programează protocoalele de răspuns pentru diferitele situații.

Dar, înainte să se ajungă aici, factorii de decizie politică vor trebui să stabilească ramificațiile responsabilității algoritmice, pentru a determina dacă și ce decizii trebuie lăsate în seama întreprinderilor sau a persoanelor private. Deciziile care sînt de competența statului vor trebui dezbătute. Și, dat fiind că astfel de probleme etice și morale nu au răspunsuri facile, e puțin probabil să se ajungă la un consens. Pînă la o soluție definitivă, va trebui să creăm sisteme care să înlesnească, cel puțin, comunicarea dintre VA-uri și să arbitreze disputele algoritmice și evenimentele din trafic.

Dată fiind nevoia de specificări precise în elaborarea algoritmilor decizionali, e de la sine înțeles că va fi nevoie de un organism internațional care să stabilească normele care vor permite rezolvarea dilemele morale și etice. VA-urile sînt, în fond, doar o aplicație a luării de decizie algoritmică. În viitor, normele responsabilității algoritmice vor trebui gestionate în tot mai multe domenii.

În cele din urmă, întrebarea principală la care trebuie să răspundem este dacă întreprinderile au dreptul să elaboreze cadre etice alternative, destinate luării de decizie algoritmice. Noi am fi de părere că nu îl au.

În epoca IA, unele componente ale „lanțurilor valorice“ globale vor fi, în mod firesc, automatizate, moment în care ele nu vor mai fi considerate terenuri de luptă pentru firmele care concurează pentru întîietate. Procesul de stabilire și arbitrare a responsabilității algoritmice va deveni, în schimb, un astfel de teren. Într-un fel sau altul, se vor lua decizii. Ar fi mai bine ca ele să fie adoptate uniform și într-un mod cît mai democratic.

Mark Esposito, *profesor de Afaceri și Economie titularizat la Hult International Business School a Universității Harvard, este co-fondator al Nexus FrontierTech, bursier al Mohammed Bin Rashid School of Government din Dubai și al Judge Business School din Cambridge.*

Terence Tse, *profesor la ESCP Europe Business School din Londra, este co-fondator al Nexus FrontierTech.*

Joshua Entsminger *este cercetător la Nexus FrontierTech și bursier senior la École des Ponts Center for Policy and Competitiveness din Paris.*

Aurélie Jean, *specialist în calcul științific, este fondator al In Silico Veritas, consilier la Boston Consulting Group și colaborator extern al Ministerului Educației din Franța.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

aduse cu poșta

Untul

Era coadă la alimentară la Leonida. M-am oprit. „Ce se dă?“ / „Unt.“ Stăteam pe gînduri. Să iau, să nu iau? Aveam unt acasă, aveam destul. Dacă nu iau, cine știe cînd mai vine unt? Poate mai dau unt la careva din prieteni. Eu le dădeam ceva, ei îmi dădeau altceva, cînd aveau. Știam că mama avea unt în congelator. Nu se găseau congelatoare în comerț, dar mama cumpărase un congelator cu aprobare de la Nicu Costea, care era nu știu ce ministru adjunct, după cum spunea el, la Ministerul Energiei. Nevasta lui, Matilda, îi venea cam nepoată, dinspre rudele noastre de la țară. Mi-au fost nași la nuntă. Am rupt-o cu ei imediat după cununie, dinaintea popii, înainte de a pleca de la altar. Am rupt-o și mai categoric cu ei cînd am refuzat să-mi boteze ei fata. Ministrul adjunct i-a trimis mamei mele congelatorul acasă, fără să mai treacă prin magazinul de electrice.

Cum stăteam eu așa pe gînduri, să cumpăr unt, să nu cumpăr, hop, Dan Tărchilă. În loc de salut, a strigat încă de departe: *Les grands esprits se rencontrent.* Da, doi scriitori, unul mare și unul mic, se întîlneau la coadă la alimentara. La restaurantul de la Uniunea Scriitorilor se găsea salam de Sibiu, de Șibiu-Sibiu, nu contrafăcut cu soia sau ce alte mizerii mai băgau în salam, dar nu se găsea unt. M-am simțit onorat de acest salut și l-am înțeles ca pe o formă discretă de critică a sistemului. Dan Tărchilă a intrat grăbit în alimentară. Am intrat și eu, ca să mai vorbim. El, de fapt, voise să se ducă la florăria din Piața Romană, la coloane, ca să cumpere flori, să dea actorilor, că tocmai i se juca în seara aceea premiera uneia dintre piesele sale, la Teatrul Național. I-am spus că eu veneam de la florărie, voisem să cumpăr flori, pentru că luasem banii de la casieria Uniunii, pentru o carte, și aveam buzunarele de la haină doldora cu pachete de unt. Dar la florărie nu aveau nici o floare. „Nici păpădii?“, a întrebat dramaturgul, expert în replici. „Nici măcar *Ciulinii Bărăganului*“, am răspuns eu, ca să creadă că citisem romanul lui Panait Istrati. Untul se vindea cu buletin de Capitală, două pachete de căciulă, nu ca de obicei. Cîtă generozitate din partea regimului! Regimul politic se ocupa de regimul nostru alimentar. Cumpăr cele două pachete și i le dau domnului Dan Tărchilă. Nu voia să le primească. L-am asigurat că aveam acasă unt „căcălău, Măria Ta“. Așa îi răspunsese un țăran lui Carol I, cînd regele l-a întrebat cum se făcuse porumbul. Pentru cei care au uitat întîmplarea ce făcuse ocolul regatului, Brătianu era cu regele în trăsură și îl învățase cum să-l întrebe pe țăran. Carol l-a întrebat pe Brătianu: „Căcălău? *Was ist das* căcălău?“. Brătianu i-a explicat în germană că înseamnă mult, foarte mult. Regele a băgat la cap cuvîntul și a zis în Parlament, pe românește, pe cît putea el să pronunțe mai bine: „Eu iubesc poporul român căcălău“.

Dan Tărchilă a primit untul, l-a băgat în servietă peste hîrtiile unui manuscris și mi-a dat două bilete pentru premiera la piesa ce urma să se joace în seara aceea. Nu mă puteam duce la premieră, pentru că aveam de făcut nu mai știu ce. Am strigat în alimentară că dau două bilete la Teatrul Național pe două pachete de unt. Imediat s-au repezit cîțiva. „Pentru cînd?“ / „Astă-seară, premieră. Nu știu ce piesă este, dar e de Dan Tărchilă.“ Desigur că nu le-am mai spus că autorul piesei era chiar acolo, de față. Cum au auzit numele dramaturgului, au sărit mai mulți să-mi ofere porția lor de unt pentru cele două bilete. M-am uitat cu subînțeles apreciativ în ochii lui Dan Tărchilă, ca și cum l-aș fi felicitat că lumea sărea să dea untul pe bilete la piesa lui. Am dat unuia cele două bilete, mi-a dat untul, i l-am înmînat lui Dan Tărchilă. Dînsul mi-a șoptit că mai avea bilete. „Mai am bilete!“, am strigat eu. „Și eu vreau. Și eu vreau!“ Eu le dădeam biletele, iar oamenii îmi întindeau pachetele lor de unt. Îmi întindeau untul. Pînă cînd dramaturgul a terminat biletele și a umplut servieta cu unt. Ca să facă loc untului, a luat manuscrisele sub braț. Dan Tărchilă a oftat ușurat că scăpase dintr-o situație dificilă. Era fericit că putea să felicite actorii la scenă deschisă, cu cîte un pachet de unt, în loc de flori.

Ce-or fi zis spectatorii care își recunoșteau pachetele de unt? Dar ce-or fi zis ceilalți, care nu fuseseră la coadă la unt și mai ales dacă nu aveau unt acasă?

Victor RAVINI

Liliana NICOLAE

Protestul mașinilor galbene

Sînt vreo 4 grade miercuri dimineața, la ora 6, cînd încep să vină în Piața Victoriei, taximetru după taximetru. Cînd și cînd, claxoane timide. Polițiști și jandarmi sînt și ei acolo și dirijează mașinile. Nu trebuie să parcheze oricum, ci în așa fel încît să încapă cît mai multe.

În mai puțin de o oră, Piața Victoriei este aproape plină cu mașini galbene. Sînt circa 1000 de taximetre. În spațiul încadrat de obicei pentru proteste, ca un țarc, în fața Guvernului. Dar și în față la „Antipa", în parcarea de alături și pe bulevardul care duce la Arcul de Triumf.

COTAR – Confederația Operatorilor și Transportatorilor Autorizați din România – a anunțat că vor fi 5000 de mașini. Dar de fiecare dată au anunțat mai multe, mult mai multe decît au venit, de fapt. E strategia lor, ca să pună presiune mai mare pe Guvern. Iar presa chiar preia de multe ori cifrele anunțate de ei. La un protest de acum vreo lună, îl întrebam pe unul dintre liderii taximetriștilor cîte mașini apreciază el că au venit. Mi-a răspuns fără să clipească: 3000. Cînd, chiar și pentru un novice, era clar că – numărate – nu ajungeau nici la 600-700.

Este a patra oară în acest an cînd taximetriștii au blocat Piața Victoriei. Iar prin ricoșeu – toată zona. Văd și mașini cu număr de Cluj, de Brașov, Timiș sau Gorj. Dar cele mai multe sînt din București și Ilfov. Ei sînt nemulțumiți că Guvernul vrea să reglementeze printr-o ordonanță de urgență transportul alternativ, precum platformele Uber și Bolt – fostul Taxify. La protestele anterioare, chiar asta au cerut: intrarea în legalitate a „piraților" – cum numesc ei platformele concurente. Acum spun că nu se justifică urgența și că noile reglementări oricum ar menține pirateria.

Pe latura din față a țarcului în care protestează, înspre Guvern, protestatarii au pus un coșciug în care au așezat cîteva casete pe care scrie TAXI. Alături – o cruce și o jerbă. Mesajul este acela că Guvernul ar vrea să îngroape taximetria, încurajînd concurența neloială. Tot acolo au amenajat o scenă, iar dintr-o boxă se aude răgușit: „Doamnă prim-ministru, domnule vicepremier!... Vreți să ne băgați în coșciug? Vreți să îngropați activitatea noastră?..."

Protestatarii suflă în vuvuzele și e un zgomot infernal în Piața Victoriei. Chiar și așa, cîțiva taximetriști au ațipit în mașinile pe care le-au condus toată noaptea și cu care au venit la protest tocmai de la Timișoara. Cei mai mulți, însă, se plimbă printre mașini, zgribuliți, cu un pahar de carton în mînă, plin cu cafea, trăgînd cu poftă dintr-o țigară, așa cum fac uneori și cu clientul în mașină. O femeie – șoferiță de taxi și ea – își face loc printre mașinile galbene și împarte colegilor covrigi calzi. „Hai că am băgat marfă proaspătă!", le spune.

„Șoferii, în ziua de azi, se fac la apelul bocancilor, ca gradații în armată!"

Ici-colo s-au format grupuri mai mari, în jurul cîte unui lider. Mă apropii de un astfel de grup, unde vorbea chiar președintele COTAR București, Bogdan Dincă. Îmi explică de ce sînt nemulțumiți de data aceasta.

„Au publicat, în fine, după trei ani și jumătate, ordonanța de urgență care combate pirateria. Dar, în aceeași zi în care au aprobat ordonanța, vicepremierul a ieșit și a spus exact așa: să stea liniștiți Uber-ul și Taxify, că vor fi legalizați luna asta, pînă intră în vigoare ordonanța. Ceea ce ni se pare anormal... să legalizezi pirateria într-o lună de zile, după ce te-ai chinuit, forțat un pic, aproape patru ani de zile să pui lucrurile în ordine. Acum, că le-au pus în ordine, vor să creeze din nou haos. Și le cerem guvernanților să renunțe la ideea asta trăsnită cu ordonanța, să lase lucrurile în Parlament, unde sînt două proiecte de legi pe care se discută – unul a fost respins și în Parlament, celălalt e în dezbatere civilizată, normal, și să lase lucrurile, să decidă Parlamentul. Dacă vor neapărat să legalizeze acest transport alternativ... nu pot să dea două legi, pentru același tip de transport. În cadrul Legii 38, privind transportul de persoane, să le facă un capitol special, în care să-i limiteze, ca și pe noi: 1 la 1000 de locuitori, să respecte Codul Fiscal... exact aceleași condiții ca și la noi! Sau să facă un studiu de piață la nivel național, și unde e nevoie de mai multe taxiuri... să majoreze numărul de licențe, pînă la maximum 6 la 1000 de locuitori. "

„Acum îi favorizează pe cei de la Uber, așa cum e ordonanța. E ca la emisiunea aia cu copiii spun lucruri trăsnite!", intervine un alt taximetrist. „Aceste entități vor să vină în România, să plătească 15.000 de euro pe an și, în rest, ce cîștigă... trimit banii în Olanda și în paradisuri fiscale!"

Adică – întreb eu – vreți autorizarea lor, dar în alte condiții decît cele din ordonanța de urgență?

„Noi nu am vrea să-i legalizeze deloc", are un moment de sinceritate un taximetrist. Însă își revine repede. „Dar, mă rog, sîntem de acord, pînă la urmă, nu sîntem împotriva concurenței, dar să fie în condiții legale. Noi ne supunem la 13 legi, să se supună și ei, că fac aceeași activitate."

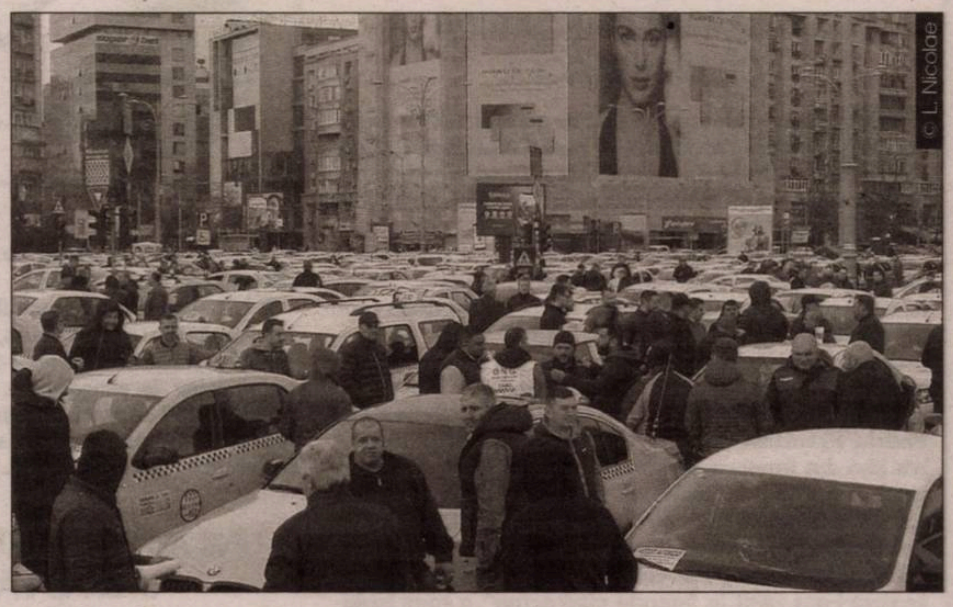

Recunosc, însă, că și printre ei sînt șmecheri.

Și dezbaterea continuă. „Să fie o lege pentru toți, să o îmbunătățească pe asta care e... să mărească numărul de licențe... dacă e necesar, pe baza unui studiu. Nu așa, stăm la birou și le mărim din pix!"

Argumentele depășesc granițele țării. „Proteste sînt în toată Europa. Nu sîntem doar noi nemulțumiți. E anormal să legalizezi acum un serviciu care funcționează deja. Păi, dacă îl legalizezi abia acum, înseamnă că el e ilegal. Ilegal, ilegal, dar tu îți faci reclamă în aeroport, la televizor... Ce înseamnă asta?"

„Și cum adică avem noi mașini împuțite?" (n.r. – una dintre criticile aduse taximetriștilor este că mașinile lor nu sînt îngrijite) „Vă rog frumos să filmați mașinile, să se vadă că nu sînt mașini mai vechi de 2010 în toată țara. Ce fac ei, fără ceas, fără casă de marcat... așa se lucra acum zece ani. Iar noi nu avem voie la taxi cu mașini mai vechi de zece ani. La ei, limita e de 15 ani. Din start, e un regres."

Plus că șofer de taxi nu poate fi oricine – vine un alt argument. „Șoferii, în ziua de azi, se fac la apelul bocancilor, ca gradații în armată! Aștia care au venit pe Uber sînt puștani care au carnet de două-trei luni, cinci luni, șapte luni... care nu are *(sic!)* ce căuta pe taxi, iar noi avem nevoie de cinci ani ca să-ți iei un atestat de taxi."

Unul dintre argumentele lor este și prețul platformelor alternative de taxi. Uneori mare, alteori – mic. „Între anumite ore vin cu un preț sub prețul pieței! Cînd nu e trafic – au preț mic, la orele de vîrf... explodează. Ei oscilează. Noi avem tarif fix. Dacă un taxi vă cere 50 de lei pe o cursă, refuzați. Dacă un Uber vă cere 50 de lei, e OK. Atunci, vă rog să-mi dați un număr de telefon, să vă sun și să vă spun că vă costă 50 de lei. Despre ce vorbim? E exact același lucru!"

„Maimuța" nu există

„Aveți Uber la Timișoara?", întreb o șoferiță care tocmai îmi mărturisise că lucrează în taximetrie de 12 ani.

„Wow!", îmi răspunde. „Și încă cum! Avem vreo două mii. Ne-am săturat de ei! Dar eu, cu mintea mea... că nu am prea multă carte... mă gîndesc că nu are Guvernul cum să dea două legi diferite pentru aceeași activitate."

„Păi, cum să dea două legi?", intervine un alt șofer. „Una pentru fraieri și una pentru șmecheri?"

În opinia lor, șmecheri sînt uberiștii, pentru că „nu plătesc taxe la stat" și „ne fură pîinea de la gură". Recunosc, însă, că și printre ei sînt șmecheri: șoferii care refuză curse, care cer mai mult decît face pentru o cursă, care nu au grijă de mașini sau care nu sînt politicoși cu clienții.

„Dar astea sînt excepțiile!", adaugă repede. „Că pădure fără uscături nu există! Dar să ne ajute și clienții. Ei se plîng, dar nu reclamă!"

Din boxe se aude, aparent fără nici o legătură cu protestul, „Noi sîntem români", printre vuvuzelele care se aud pînă la Gara de Nord, după cum avea să-mi povestească cineva mai tîrziu.

Mă apropii de unul dintre taximetriștii cu paharul de carton în mînă. Și are loc o discuție pe un ton cu care, sincer, sînt obișnuită de pe vremea cînd mergeam mai des cu taxiul.

– Vă beți cafeaua în Piața Victoriei?

– De ce să nu o beau? Ce, fac ceva rău? Sînt la protest.

– Foarte bine. Nu am zis că e ceva rău. De ce sînteți azi în Piața Victoriei? Ce vă supără?

– Nu e nimeni supărat. Vrem doar să reglementeze.

– Guvernul vrea să reglementeze Uber și Taxify.

– De ce?!

– Păi, nu vreți să-i reglementeze? Vreți să-i desființeze?

– Da. Să-i desființeze. Mai bine să-i desființeze. Ce investiții a făcut Uber în România? Cîte taxe a plătit?... Să-i desființeze! Ar trebui să dispară în secunda 2. Sau ieri.

– Dar clienții sînt mulțumiți de ei... – plusez eu.

– Cine? Că clienții noștri se plîng de ei. Taximetria e o ocupație. Cine are vocație să o facă, cine nu, nu. Mie mi s-a întîmplat să vină un client și să mă întrebe cîți bani îi iau pînă nu știu unde. Eu i-am zis că eu nu-i iau nici un ban. Cît zice aparatul, atîta plătește. Și mi-a închis ușa în nas și a plecat!

– Se pare ca lumea nu mai are încredere nici în aparate. Nu știți? Unii folosesc „maimuța"! („Maimuța" este un dispozitiv electronic prin care se mărește în mod artificial prețul curselor.)

– Ce maimuță, doamnă? Nu există așa ceva!

„Dumneavoastră cu cine țineți?"

În zona dinspre Guvern s-a creat ceva agitație. Așa că alerg într-acolo, ținînd pasul cu doi jandarmi. Doi bărbați aruncaseră cu ouă într-un taxi cu clienți, care a trecut prin fața Guvernului, nemulțumiți că, iată, unii dintre colegii lor au ales să muncească în loc să vină la protest. Cu ei, e altă poveste. După ce că orașul a fost mai aglomerat decît de obicei în ziua protestului, găsirea unui taxi a fost o misiune aproape imposibilă. Cei care au prins, însă, unul au fost nevoiți să plătească aproape triplu cursele, pentru că se grăbeau și nu aveau altă soluție.

Cei care au aruncat cu ouă au fost amendați cu cîte 500 de lei. Cînd lucrurile păreau că s-au liniștit, un șofer care traversa Piața Victoriei a oprit mașina în dreptul protestatarilor și a arătat semne obscene. Protestatarii i-au răspuns. Din nou agitație, huiduieli, vuvuzele și amenzi.

Mă pregătesc să părăsesc Piața Victoriei și să ajung în redacție. Cu metroul. În urma mea, din boxe răsună, ironic, What's Up: „Taxi, du-mă unde vrei, / Oriunde aș merge, știu bine că voi fi OK"...

Unul dintre taximetriștii cu care vorbisem mai devreme mă oprește și mă întreabă: „Dar dumneavoastră cu cine țineți, de fapt?".

***Liliana Nicolae** este jurnalist la Radio Europa FM. A publicat recent cartea de reportaj* Locuri, oameni, povești, *Editura Casa de pariuri literare.*

Cu ochii-n 3,14

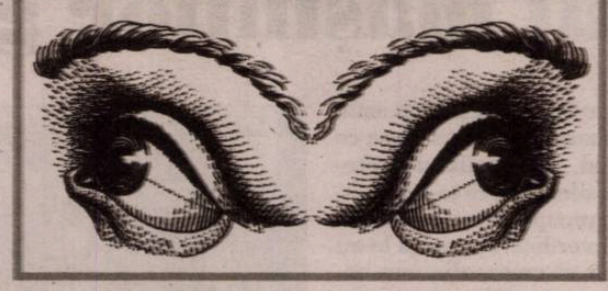

NICI UTILIZATORII DE ȚÎNȚARI FĂRĂ PERMISIUNE NU MAI SÎNT CE-AU FOST, NU MAI TREBUIE SĂ AIBĂ VREO LEGĂTURĂ CU UN MIRACOL

■ Nici supereroii nu mai sînt ce-au fost: într-un orășel din provincia canadiană British Columbia, un bărbat costumat drept Batman a fost refuzat rapid de poliție în momentul în care s-a oferit să dea o mînă de ajutor în lupta împotriva infracțiunilor. **(C. Ș.)**

■ În Germania a apărut posibilitatea unei spovedanii online. Există astfel cîteva site-uri de iertare virtuală, unde utilizatorii își pot mărturisi păcatele, după care pot da click pe „intenție fermă", „regret" și „am păcătuit și îmi pare rău". Mă întreb dacă la noi nu ar prinde o aplicație care să ofere apă sfințită virtuală. **(S. G.)**

■ Islanda se află, alături de Insulele Seychelles, Polinezia Franceză și Noua Caledonie, printre cele patru țări din lume care spun că nu au țînțari. Adică au unul, conservat în alcool, la Institutul de Istorie Naturală al Islandei. Este acolo încă din anii '80, după ce un om de știință l-a capturat într-un avion. „L-am urmărit prin cabină pînă l-am prins. Este singurul țînțar pe care l-am găsit în Islanda pînă acum", a spus biologul Gisli Mar Gislason, angajat al Universității din Islanda, pentru *The New York Times*. Vine vara, îl invităm la București, unde poate să studieze cele mai vînjoase specii de țînțari. **(A. M. S.)**

■ Există peste 10.000 de gropi pe drumurile din Roma, iar numărul acestora crește de la an la an. Așa a apărut o organizație secretă, GAP: vreo douăzeci de oameni care s-au apucat de reparat gropi, de trasat treceri de pietoni și de adunat gunoiul, făcînd toate acestea noaptea, cu măști pe față și fără permisiune legală. Pe cînd o asemenea mișcare și la noi? **(C. Ș.)**

■ În urmă cu vreo zece zile, la Cota 2000, deasupra Sinaiei, o tînără reporteriță de televiziune făcea un *stand-up* în fața unui cameraman. Trecînd pe lîngă ea, am auzit niște frînturi din ce le spunea telespectatorilor. Zicea că zăpada are un metru și că instalațiile de transport pe cablu și-au prelungit programul pentru a se adapta. În fiecare an, în aprilie, acolo e încă zăpadă și încă se schiază, ceea ce reporterița părea să descopere prima dată. Dar asta n-ar fi nimic. Mai departe însă, deși încă destul de consistent, stratul de zăpadă nu putea avea nici pe departe un metru, iar instalațiile de schi aveau exact același program pe care l-au avut toată iarna și care e neschimbat de ani de zile. Carevasăzică, în cele doar cîteva frînturi nevinovate pe care le-am auzit era două inexactități. Nu le zic minciuni, deși televiziunea respectivă e una care minte cum emite. În orice caz, însă, pare că pentru jurnaliștii noștri vorbele spuse pe post nu mai trebuie să aibă vreo legătură cu realitatea. Contează doar intonația și freza. **(A. M.)**

■ Un studiu american din 2006 arată că 49% din președinții SUA au suferit, la un anumit moment al vieții, de o boală mintală – 27% din ei chiar în timpul mandatelor de președinte. Nu vrem să știm cum ar arăta o astfel de statistică în Rusia, în China ș.a.m.d... Faptul că lumea continuă să funcționeze e, cum spunea cineva, un miracol. **(M. P.)**

UNII AU FĂCUT BINE DEZBRĂCAȚI, UNII AU FĂCUT BINE CA SĂ-ȘI IMPRESIONEZE PARTENERELE SĂLBATICE

■ În comunism, unii au făcut rău știind că fac rău, unii au făcut rău neștiind că fac rău, unii au făcut rău neavînd de ales, unii au făcut rău avînd de ales, unii au făcut rău, dar au făcut și bine, unii au făcut rău ca să facă și bine, unii, avînd de ales, au făcut răul cel mic, unii au făcut rău nefăcînd nimic, unii n-au făcut rău că n-au avut ocazia... În comunism, unii au făcut bine știind că fac bine, unii au făcut bine neștiind că fac bine, unii au făcut bine, dar au făcut și rău, unii au făcut bine pentru că făcuseră și rău, unii au făcut bine ca să poată face și rău, unii au făcut bine nefăcînd nimic... Dacă vrem adevăr și Justiție, trebuie să gîndim/judecăm și cu nuanțe. **(M. C.)**

■ Naftalan, un oraș din Azerbaidjan, este cunoscut pentru băile cu petrol. Cei mai mulți dintre cei care vin la curele balneare de aici sînt din această țară și din spațiul ex-sovietic. Stau dezbrăcați în petrol cald, de 38 de grade, și asta pare să le vindece bolile de care suferă. Medicii occidentali spun că tratamentul ar fi cancerigen, dar cei care l-au încercat cred că-i ajută. Bunică-mea spunea: „Dacă nu te mai doare nimic, înseamnă că ai murit". **(A. M. S.)**

■ Clipurile cu animale de pe Facebook se diversifică tot mai mult și ne prezintă creaturi tot mai exotice: de pildă, canguri tot mai afectuoși ori care se rătăcesc pe terenuri de fotbal sau păsăroi cu labe albastre care dansează ca să-și impresioneze partenerele. **(I. P.)**

■ Singura arie protejată de interes național din județul Sibiu, în care cresc narcise sălbatice, dar și specii rare protejate la nivel european, a fost, de curînd, arată. Practic, distrusă. Probabil voiau să planteze panseluțe în loc. **(C. Ș.)**

CU ADEVĂRAT UNIC E FELUL CUM ARATĂ PUBLICUL

■ Pe 14 iunie, la Sala Palatului, va avea loc un eveniment cu adevărat unic și irepetabil: Albert von Kloss-Ignatenko, supranumit Regele Parafenomenelor, academician, profesor, savant-cosmist, om de știință iluminist, doctor în filozofie, doctor în medicină psihoinformațională, doctor în cosmopsihologie, doctor în științe biologice și energoinformaționale, doctor în științele securității internaționale, va susține un show științifico-educațional despre Matricea Divină a Puterii Gîndului și despre Matricea Tinereții Veșnice, programul evenimentului asigurînd: previziuni despre viitorul omenirii, memorie fenomenală, telepatie, clarviziune, lovitură kung-fu de la distanță fără contact, deschiderea capacităților geniale, programare pentru 100% sănătate și tinerețe, plus schimbarea destinului. Am încheiat citatul de pe afiș. **(M. C.)**

■ O întreprindere de lux furnizează posesorilor de mașini de lux chei de lux. E vorba de chei cu prețuri începînd de la 49.000 de euro pentru linia Quantum, care include 354 de diamante. Modelele din linia Serenity, cu pînă la 1250 de diamante, costă 89.000 de euro. La banii ăștia, cheile de la mașină ar trebui ținute sub lacăt. **(M. M.)**

■ Pe 18 februarie 2019, World Restaurant Awards (o competiție care se vrea echivalentul gastronomic al Oscarurilor) și-a desemnat cîștigătorii, în cadrul unei gale fastuoase și, presupun, gustoase. Francezul Alain Ducasse a primit trofeul categoriei „*Chef*-ul netatuat al anului" (!), o categorie ce pare a sugera existența unei strînse corelații între felul cum arată pielea maestrului bucătar și savoarea preparatelor sale culinare. Lucru care i-ar putea nemulțumi pe unii, făcîndu-i să nu-și mai pună pofta în cui, să și-o pună în ac. **(D. S.)**

■ Ian Cognito, un cunoscut comediant britanic de *stand-up*, a murit pe scena teatrului „The Atic" din Bicester, în timpul unei reprezentații. După ce actorul s-a prăbușit gîfîind pe un scaun din care nu s-a mai ridicat, publicul a continuat să rîdă preț de cinci minute, crezînd că e un gag. Cînd a sosit, ambulanța l-a declarat pe Cognito „*dead at the scene*" (mort la fața locului), sintagmă mai potrivită aici ca niciodată. **(M. P.)**

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la First Bank SA – Lacul Tei,
nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..... Prenume.....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA – Lacul Tei, nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **793** ■ 2-8 mai 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina 3

MIRCEA VASILESCU

„Cultură națională sau cultură europeană?“

pagina VII

Interviu cu

OZANA NICOLAU

pagina 14

Conferințele Dilema veche 2019

Ce este Europa?

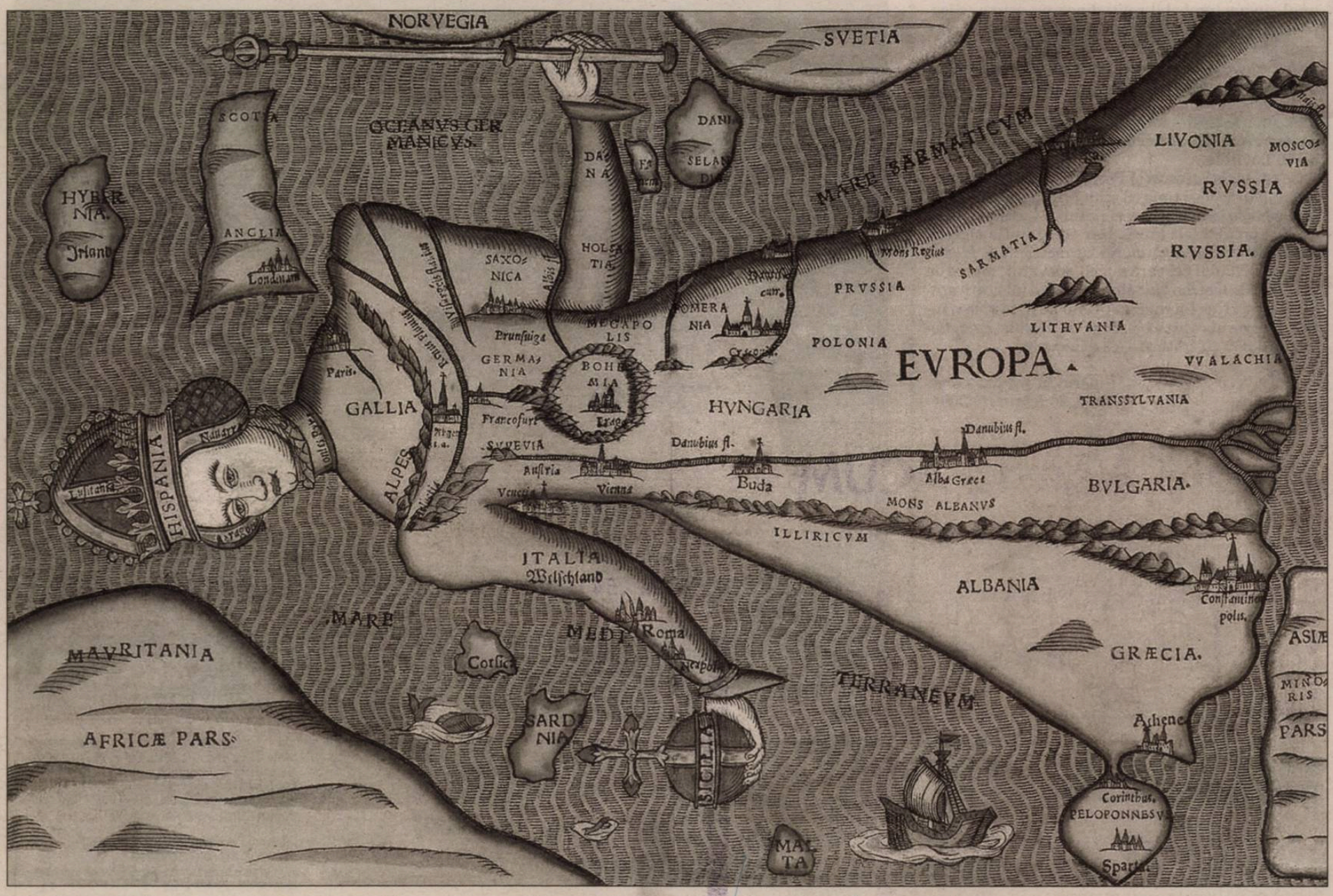

„Europa a fost creată de istorie. America a fost creată de filozofie.“

MARGARET THATCHER

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Alex. Leo ŞERBAN

Metroul parizian

Metroul parizian e ca Arca lui Noe, versiunea dublu CD: conține „Cei Rămași Pe Mal".

Sînt, mai întîi, parizienii grăbiți – *foarte* grăbiți! – care se-mping în tine fără scuze la orele de vîrf. *Cadres* spilcuiți, privind undeva pe deasupra vînzolelii comune și cu o *moue* de abia-mascat dispreț – i-aș trimite în România să se-mpingă zilnic în autobuzul 311. Femei fără vîrstă, cu veste & tunsori stricte, gesturi ferme, priviri de oțel, „feminine" dintr-un atavism inexplicabil – le-aș muta în Militari, să crească doi-trei copii de la un plutonier-major și să facă piața. Tinerii *branchés* cu look-uri cool și țoale din zona șic-altermondialist, un pic de Gap, un pic de Che, pe-acolo – i-aș arunca între blocuri, în Rahova sau Ferentari, să-nvețe viața. Apoi, evident, Turiștii: americani (vara-n *short* & sandale, iarna-n Parka & Reebok), care vorbesc tare, italieni care vorbesc și mai tare, & spanioli, care vorbesc cel mai tare. Apoi englezii (care nu vorbesc decît dacă sînt beți, și ferească Dumnezeu să dai de un englez beat!) și nemții (care vorbesc puțin și numai cu consoartele cu permanent). Apoi, desigur, Turistul Japonez – o fatalitate contemporană, la fel ca McDonald's-ul și cărțile de credit –, niciodată de unul singur (probabil solitudinea nu este o valoare în „Țara-Soarelui-Răsare"), vorbind repede, onomatopeic și ininteligibil, privind speriat, ca dl Frodo în *Stăpînul Inelelor,* neînțelegînd nimic, scîncind pe la colțuri, sughițînd cu ochii-n ghiduri, așteptînd să fie asistat – da, dar *numai* de un conațional! În fine, amărăștenii – românii cu acordeoanele, negrii cu negresele XL, arabii cu înfulăratele, est-europenii cu familiile...

Ce caută toți aceștia la Paris? Și de ce iau – toți! – metroul în același timp cu mine? Dumnezeul RATP-ului e băgăcios, capricios și puturos – altfel nu s-ar explica prea-desele greve. Dar eu aș iniția o grevă a pasagerilor: vrei să mergi cu metroul? *Il faut le prouver!* Numai cei care au, cu adevărat, mutre de pasageri de metrou sînt admiși, restul (ăia care arată de parcă Noe i-a chemat primii pe Arcă și le-a întins și covorul roșu) să meargă cu mașina, cu motocicleta – sau cu trotineta, că e la modă.

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 6, 20 februarie 2004)

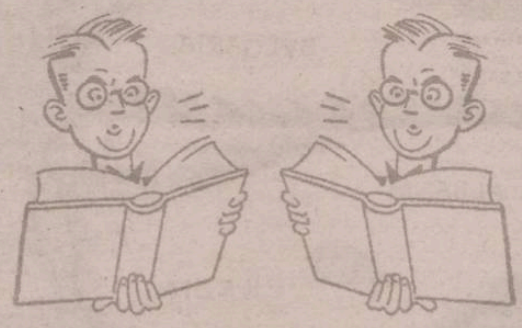

Dilema veche vă propune

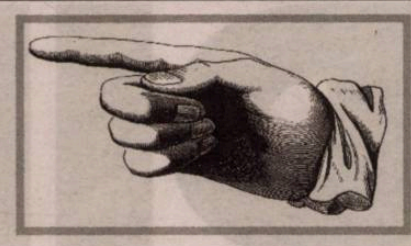

■ Semnalez de pe acum, ca să nu spuneți că nu știați: pe 4 iunie, Les Négresses Vertes vin la Cluj, în cadrul TIFF. La Casa de Cultură a Studenților, de la ora 19. I-am descoperit întîmplător acum vreo douăzeci ani, cînd am împrumutat un CD de la Institutul Francez, și a fost o mică relevație. Trupa franceză de etno-punk concertează pentru prima dată în România, sărbătorind 30 de ani de la lansarea albumului lor de debut. Les Négresses Vertes au cunoscut succesul internațional fără să cînte în limba engleză, iar muzica lor, născută în periferiile Parisului, este un mix de etno, ritmuri flamenco, atitudine punk și influențe rock. (Adina Popescu)

■ *À la française* este titlul celei de-a șaptea ediții SoNoRo Conac, desfășurată în perioada 24 aprilie – 11 iulie. „În această ediție vom realiza un schimb cultural cu Franța. Vom avea invitați artiști francezi de vîrf la concertele Conac, ce vor concerta alături de artiștii români sau internaționali" – Răzvan Popovici, directorul SoNoRo. Vor fi celebrate, prin concerte și manifestări de recunoaștere a valorii lor arhitecturale, importante clădiri de patrimoniu din România. Programul complet al acestui adevărat maraton cultural muzical de excepție, aici: www.sonoro.ro. (Ruxandra Mihăilă)

■ Miercuri, 8 mai, respectiv 15 mai, Orchestra de Cameră Radio își propune un proiect ambițios: Integrala Suitelor pentru orchestră semnate de Bach, sub bagheta dirijorului Janko Zsolt. Mai multe detalii pe www.orchestreradio.ro. (Cristina Ștefan)

■ Nu rataţi, la Muzeul Național de Artă al României, expoziția *Espèces d'espaces / Specii de spații,* denumită astfel după romanul omonim al lui Georges Perec. Expoziția cuprinde lucrări de fotografie, pictură, sculptură și multimedia contemporane din colecția Société Générale. (Matei Martin)

■ Începe în curînd Festivalul Filmului Francez: 8-19 mai, ediția 23: 23 de filme, 13 orașe, 146 de proiecții, 2 cuvinte: *Paris, toujours.* (Ana Maria Sandu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Modestie, smerenie**
- **Cine ne traduce?**
- **Colegiul „Noua Europă"**
- **TIFF**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro
dstan@teaminnovation.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

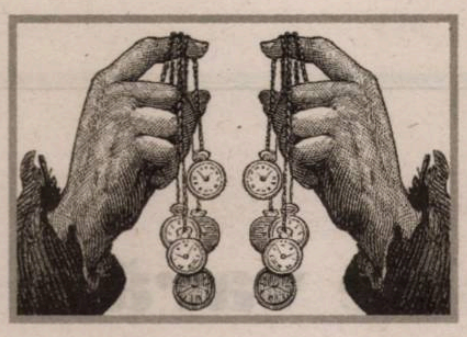

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

Păltiniș, august 1993

Lîngă mormîntul domnului Noica am, o clipă, senzația că sîntem *amîndoi* la mormîntul *lui*. Îl percep, cu alte cuvinte, mai curînd „dincoace“ decît „dincolo“.

Mormîntul însuși are ceva *cotidian*, o indefinisabilă naturalețe: e îngrijit și frecventat, dar fără exces de protocol. De jur împrejur, un rînd de flori (discutabile...), crucea – frumoasă pe o parte, ușor expediată pe cealaltă, inevitabilele borcane (da, borcane!) cu lumînări și buchețele de sezon, pe scurt un ansamblu *imperfect*, dar „funcțional“. Exact cum cred că i-ar fi plăcut *lui:* în perfectă coerență cu „vila 23“, cu meniul fix de la „vila 18“, cu întregul lui mod de *viață*. E una din lecțiile pe care ne-am dovedit structural incapabili să o asumăm: *a te simți bine în condiții aproximative,* a valorifica (vezi și tratatul de ontologie) *precarul*. Pînă și lipsa lui de interes real (gust?) pentru artele plastice (greu acceptabilă la prima vedere...) îmi apare, dintr-odată, drept o uriașă capacitate de asumare firească a *limitei* de asumare a confortului (sau disconfortului) estetic, fără bruiajul exigenței ultime, fără pretenții neacoperite...

Pentru un asemenea om, moartea e proba supremă: este binele ființei *diminuate*, plenitudinea *minimalului*, forța de a respira în vid.

Salzburg, iulie 2003

Amintiri recuperatoare din săptămîna petrecută la Sîmbăta de Sus: versiunea *lirică* a tristeții de a muri invocă, adesea, melancolic, frumusețile naturii, ale lumii pămîntești, de care mormîntul ne va despărți. E reflexul unei biologii solid ancorate în cosmologie: ca „ființe ale naturii“, resimțim, instinctiv, ca pe o catastrofă perspectiva unei reabsorbții *oarbe* în ciclurile „impersonale“ ale naturii. Vom redeveni mineralitate, vom pierde, așadar, *distanța* de lume pe care ne-o dă veghea conștiinței. Ceea ce nu putem gîndi este trecerea conștienței curente *în alt regim*, exterior sau, în orice caz, *distinct* de ordinea cosmologică. Or, în realitate, moartea e o trecere de la *cosmologie* la *metafizică:* nu o despărțire de peisajul imanent, ci o radicală schimbare de peisaj, mai exact un mod de a trăi tocmai *peisajul schimbării*, apropierea *diferenței*, intuiția unei *noutăți* decisive, străine de „cosmicitatea“ experimentată anterior. Viața apare, probabil, celui mort la fel de *stranie* pe cît de stranie apare celui viu moartea...

Gîndirea „productivă“ cu adevărat este „neiscoditoare“.

■ Un tînăr copt prematur (la 14 ani) mă întreabă abrupt – cu intensitatea specifică vîrstei – despre îngeri, Dumnezeu, credință. Constat stingherit că nu sînt pregătit să răspund: n-am la îndemînă decît banalități sau mici discursuri confuze. Mă bîlbîi, încerc să fiu „frapant“, insolit, expresiv. Simt eșecul. Nu unul strict retoric sau didactic. E vorba, de fapt, de precaritatea așezării mele spirituale, de indigența *autenticității* mele. Dacă aș fi fost amplasat interior acolo unde trebuie, aș fi știut *ce* să răspund sau *cum* să reacționez. Bîlbîiala mea sau măruntele artificii ale inteligenței cu care încerc să mă „salvez“ definesc – fără iluzii – statutul meu real, *treapta* pe care mă aflu... Iar această întîlnire *ratată* cu tînărul de 14 ani devine *sensul* săptămînii mele de la Sîmbăta de Sus.

■ ...„a vorbi în liniște cu Dumnezeu, cu gînd neclătit“ (Isaia Pustnicul, secolul V d.Chr.) și cu *„minte neiscoditoare“*. Pornind de aici se poate reflecta la igiena necesară a faptului de a gîndi în general. Gîndirea *curată*, gîndirea „productivă“ cu adevărat este „neiscoditoare“. Adică:

– străină de curiozitatea *gratuită*
– străină de spiritul critic *suspicios*
– străină de orice *indiscreție intelectuală.*

De dezvoltat...

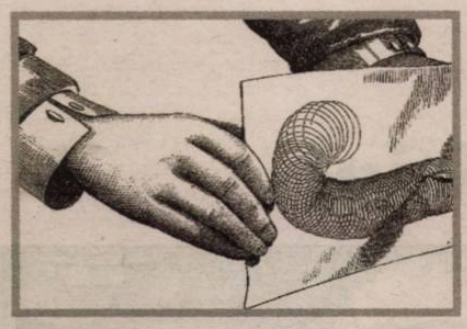

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Plagiate, amenințări, tupeu universitar

Așadar, s-a ajuns și la amenințări cu moartea. Emilia Șercan, curajoasa și harnica dezvăluitoare a plagiatelor universitare, mai ales de la Academia de Poliție, a fost amenințată cu moartea prin e-mail-uri și SMS-uri tocmai de un ofițer care lucra în cadrul Academiei. Vom vedea unde va duce ancheta poliției și a Parchetului, dar pare sigur că complicitățile sînt uriașe. Probabil că 80% din doctoratele luate în această instituție sînt grevate de plagiate masive – puțin probabil să fie descoperite și sancționate vreodată. Nu mai vorbim despre rău-famata Academie Națională de Informații, înființată de Gabriel Oprea, al cărui „interes național“ mergea în direcția unei ștafete a plagiatului, în care „torța“ fraudei era transmisă de la conducător la doctorand, după cum tot Emilia Șercan a dezvăluit. Deja mai multe zeci de teze de doctorat realizate acolo au fost anulate, iar multe altele așteaptă anularea, printre care și cea a fostului premier Mihai Tudose, a actualului procuror general adjunct Bogdan Licu.

Mi-e pur și simplu rușine.

Metodele polițiștilor sînt brutale, uneori. O cere meseria. Metodele filozofilor sînt mai rafinate. Nimeni n-a amenințat cu moartea pe cel care spune adevărul despre unii dintre ei. Din păcate însă, coalizarea îndărătul plagiatelor și al impposturilor academice de diverse tipuri se pare că nu-i ocolește nici pe mai mulți membri ai Facultății de Filozofie din Universitatea București. Denunțării plagiatului doctoral al unui fost ministru PSD al Educației, Ionuț Vulpescu, de către un coleg de catedră, Cătălin Cioabă (plagiat grosolan, de tip *copy-paste,* din felurate surse, inclusiv din Wikipedia), i se răspunde cu o scrisoare colectivă deschisă, semnată de 18 membri ai departamentului. Scrisoarea e un răspuns adresat lui Gabriel Liiceanu, care critica aspru plagiatele și alte forme de impostură de la această facultate, cu ample referiri la textul lui Cătălin Cioabă, vizîndu-l în mod special pe profesorul de etică Vasile Morar, conducătorul de doctorat al dlui Vulpescu. Scrisoarea colectivă e semnată, printre alții, *horribile dictu,* de decanul Facultății de Filozofie, de rectorul Universității București, dar și de alte nume cunoscute. Îl mai menționez numai pe profesorul Adrian-Paul Iliescu, cu contribuții teoretice valoroase, dar care mă tem că a rătăcit busola etică atunci cînd a scris prefața și referatul pentru o carte a lui Dan Voiculescu, în baza căreia acestuia i s-a redus pedeapsa cu închisoarea pentru corupție.

Atacați fiind, atacă la rîndul lor și se pretind victime ale unui denunț, chipurile nedrept.

Ceea ce descalifică scrisoarea colectivă (intitulată „Maniheisme, sofisme și alți demoni filozofici“) mi se pare a fi mai ales maniera șerpuită, ocolită de a evita criticile directe. Textul abundă de subterfugiile formale care invocă diferite proceduri, în loc să atace limpede miezul chestiunii. La fel ca marea majoritate a plagiatelor din era Internetului, inclusiv cel al lui Victor Ponta, și cel al lui Ionuț Vulpescu era flagrant, vădit la o minimă lectură, cu pagini întregi copiate cu note cu tot, inclusiv cu greșeli, și „acoperind peste 50% din textul lucrării“, cum spune Cătălin Cioabă, care reproduce paginile respective, ce pot fi consultate de oricine. Într-o asemenea situație lipsită de ambiguități, a-i reproșa lui Gabriel Liiceanu că, grăbindu-se să acuze din presupuse motive impure, „nu înțelege că un plagiat necesită o analiză temeinică pentru a fi confirmat, că aceasta e atît tehnică, precum și interpretativă, că trebuie întrunită o serie întreagă de condiții pentru a putea declara o lucrare academică drept plagiat“ sună în cel mai bun caz a tergiversare vinovată, și în cel mai rău, a complicitate la impostură. De altfel, înțeleg din scrisoarea colectivă că a fost sesizată Comisia de etică a Universității. Se așteaptă un răspuns, ceea ce însă nu împiedica deloc ca, între timp, să existe o poziție oficială a Facultății de Filozofie și a Școlii Doctorale respective. Oricum, dacă „analiza temeinică“ se dovedește atît de consumatoare de timp, nu era firesc în această situație ca distinșii filozofi măcar să-și întîrzie răspunsul plin de acrimonie la adresa acuzatorului, Gabriel Liiceanu? Chiar dacă acesta e uneori mai vehement și mai pasional decît ne-am fi dorit și ar fi fost strict academic, dacă totuși plagiatul echipei „Vasile-Ionuț“ e real (și e greu de crezut că n-ar fi), el ar avea dreptate pe fond. Au atunci ei, semnatarii, atîta tupeu încît să-l înfrunte nu pe Gabriel Liiceanu, ci adevărul plat al procedeului *„copy-paste“*? Sau ei speră în continuare în cocolosirea adevărului și în împingerea lui în zona politică? Un plagiat rămîne un plagiat, chiar dacă cel care-l denunță e de dreapta, ajutat de unul și mai de dreapta, iar cel care l-a comis e de stînga, patronat de cineva și mai de stînga. Oricîte comisii ar refuza să recunoască deschis plagiatul și să anuleze doctoratul în cauză, dovada copiatului rămîne, iar discreditul asupra doctorandului, profesorului, comisiei și facultății care a rămas fără reacție adecvată nu va fi înlăturat. Înțeleg asta semnatarii scrisorii colective? Ei adoptă însă o tehnică întru totul discutabilă: atacați fiind, atacă la rîndul lor și se pretind victime ale unui denunț, chipurile nedrept și cu motivații neacademice, sosit din partea unui personaj care ar vrea să discrediteze facultatea și pe cei mai mulți dintre membrii ei.

Ca profesor la Universitatea București, Facultatea de Litere, mi-e pur și simplu rușine. Mi-am închipuit că, după plagiatul lui Ponta, Universitatea (cu toate facultățile sale) nu va mai accepta un scandal similar, că nici doctoranzii, nici mai ales conducătorii nu vor mai afișa deopotrivă dispreț pentru munca academică autentică și supușenie politică. Am sperat că, dacă totuși s-ar mai comite neglijențe grave în acest sens, va exista o reacție rapidă și adecvată a departamentului, facultății, Universității. În fine, mi-am imaginat că cei prinși asupra faptului, ori complicii lor fie și numai prin neglijență, vor tăcea măcar un timp și nu că vor răspunde cu tupeu, ignorînd obiecțiile de fond. Pe scurt, mi-am închipuit că între Academia de Poliție și Universitatea București există foarte multe diferențe de esență, inclusiv de natură etică.

Uite că m-am înșelat.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Frînturi de poveşti de vară

Miroase a mare şi a alge putrede. E liniște. Sînt departe de stațiuni și oricum e prea adînc în noapte pentru turiști. Nu prea sînt lumini, mă aflu pe o plajă pe care nu am voie să fiu – e o bază militară aproape, dar nimănui nu îi pasă să stea de pază.

Sînt o droaie de stele și o minune de lună. Nu îmi place să fiu singur. Dar acum sînt bine așa. Nu încerc să impresionez pe nimeni cu teoriile mele despre fizica cuantică și nici cu toate poveștile despre stele, constelații și faptul că nu prea știm nimic.

Aș vrea să intru în apă, dar am făcut-o recent și am dat într-un banc de meduze, așa că nu am chef să repet experiența. Îmi place cum se aud valurile.

Telefonul se aprinde. E un mesaj. Știu de la cine e. Au trecut mulți ani de cînd am înotat probabil mult peste un kilometru în larg tot aici. Mă simt bătrîn. Am o mulțime de amintiri și am trăit o viață care e greu și pentru mine să o cred.

Acum cîteva zile am fost în deșert cu doi șeici, undeva la vreo 7000 de kilometri de aici. Într-o lume incredibil de bogată și complicată. O lume demnă de *1001 de nopți*.

Încă un mesaj.

– Și lor ce le zicem?

– Că ne-am rătăcit.

– Ne-am rătăcit în Costinești? Pe bune? Nici unul dintre noi nu bea și nu cred că au băut nici ei atît de mult încît să ne creadă.

– Păi, zi tu atunci. Ce naiba le zicem?

– Că sîntem un cuplu?

Felul în care se uită la mine doare tare. Sînt bronzat rău și arăt mai țigan decît i-ar plăcea ei să fiu. Rîd strîmb. Decide ea.

– Le spunem că am plecat la Constanța la un chef.

Dau din cap ca boul.

Ne ducem pe plajă, unde sînt toți prietenii noștri.

– Unde ai fost, fată?

– La Constanța, la un chef.

– Și tu, Ciolane, unde ai fost?

Băi, eu am fost cu o tipă. Una frumoasă și deșteaptă. Una de care aș fi vrut să mă îndrăgostesc tare-tare, așa cum nu mi-aș fi imaginat vreodată. Ne-am plimbat ca proștii pe malul mării ore întregi și apoi am adormit unul în brațele celuilalt.

Ne-am trezit tremurînd, dar cam fericiți.

Ne-am trezit tremurînd, dar cam fericiți. Ne-am plimbat iar, apoi ne-am încălzit unul pe celălalt. Apoi ne-am încălzit la soare. A mirosit incredibil de bine și m-am simțit cel mai fericit om de pe pămînt.

Apoi ne-am dus și am mîncat gogoși și am băut iaurt. Și am venit aici cu ea. Numai că pentru ea sînt prea țigănos, așa că a decis că a fost la un chef la Constanța.

Am plecat furios și m-am întors la Craiova în aceeași zi. Vara anului 1990. Am mai fost încă o dată la mare cîteva săptămîni mai tîrziu și a fost bine.

M-am întîlnit cu ea mulți ani după aceea. Se schimbaseră multe lucruri. Acum cîteva ore ne-am văzut iar. Am povestit cu umor grupului care era acolo despre aventura noastră la mare. S-a rîs tare.

Apoi m-am întristat. M-am cărat la mare. Citesc mesajele.

Îmi pare rău.

TARE RĂU.

Zîmbesc cam trist și mă uit ca boul la stele. România e o țară mult, mult mai fainăfață de cum era acum vreo douăzeci și ceva de ani, dar amintirea aia tot prost îmi pică.

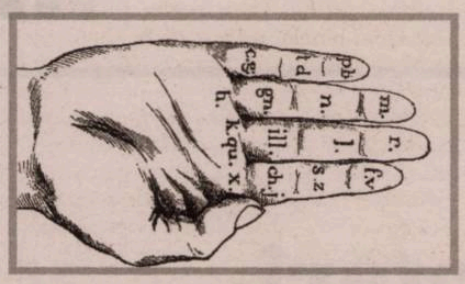

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Filozofia erudiției

Colegului meu comparatist, Tatu Norbu, i s-au adus niște acuzații grave la ultima evaluare instituțională: că și-ar fi mistificat CV-ul și lista de publicații, că ar fi indus în eroare administrația academică privitor la activitatea lui științifică etc. Episodul ne-a consternat pe toți, întrucît profesorul Norbu trecea, dintotdeauna, drept unul dintre cele mai erudite personaje din Universitate. Cita, competent, din mari nume ale filozofiei, istoriei și literaturii la orice oră din zi și din noapte. În studenția lor. Nu sînt un ticălos și nici măcar un individ neînzestrat intelectual. Dacă te gîndești numai la amănuntul că, atîtea decenii, am fentat o lume întreagă, cea universitară, și tot aș merita un premiu pentru inteligență excepțională. Nu-ți schimba deci părerea despre mine! Recunosc că o anumită tulburare a perspectivei tuturor asupra mea va rămîne cumva inevitabilă. Este prețul adevărului, pe care trebuie să-l plătesc. Adevărul care, da, mă face liber, însă mă și articulează la imagine. Orice ar fi totuși, repet

„Mi-am cucerit și soția inventîndu-mi un arbore genealogic nobiliar.“

mea, îl avusesem lector la un curs de teatru antic, unde ne impresionase pe toți cu vastele sale cunoștințe. Cum ajunsese oare să fie incriminat pentru impostură la sfîrșitul carierei? L-am căutat, sperînd să-mi ofere niște explicații, în virtutea bunei noastre relații. Mi le-a oferit, am avut sentimentul, cu un oarecare amuzament. „Codrine“, și-a început el confesiunea, „mă doare, completamente, la bască, de rezultatele acestei evaluări. La anul ies oricum la pensie. În plus, fie vorba între noi, odată și-odată, adevărul trebuia să iasă la iveală...“ „Care adevăr?“, l-am întrerupt speriat. A rîs. „Dragul meu, adevărul este chiar cel comunicat de hîrțogarii academici: *mi-am mistificat activitatea de cercetare, așa-zisele informații epocale, savantlîcul, biografia, tot!* Existența mea e o farsă de la A la Z. Nu puteam să mor cu minciuna în spate! Mă bucur că accidentul deconspirării s-a petrecut înainte de ieșirea din sistem. Nu vor fi consecințe punitive, iar eu, în sfîrșit, voi savura cîțiva ani de sinceritate...“

Văzîndu-mă, pesemne, pietrificat, Norbu a adăugat: „Mi-ai fost student și n-aș vrea să-ți distrug, printr-un prost exemplu, ierarhia valorică și vreau să se rețină: nu sînt un ticălos, ci un oportunist sclipitor! Un ins care, din lămîile aruncate de viață, s-a priceput să prepare o limonadă sofisticată... Nebunia a debutat în liceu cînd, în postură de elev la profilul uman, am studiat și o materie neobișnuită pentru programele de învățămînt ale vremurilor respective – *literatură universală* (domeniul care, de altfel, mi-a devenit profesie mai tîrziu). Nu existau cadre didactice specializate pe asta. Orele erau predate de directoarea școlii, care deținea de fapt încadrare pe limba rusă. Nu știa nimic. Îi trăgea doar cu scriitorii ruși. Manualul? Și el, o mizerie stalinistă! Numai revoluționari, numai luptători pentru dreptate socială. Ce mi-am spus? Hai să ridic puțin nivelul orelor de universală! *Ca atare, am început să inventez nume de scriitori europeni și, mai ales, de critici, toți, chipurile, foarte importanți...*“

„Scriitori inventați?“, am intervenit din nou, complet bulversat. „De la primul la ultimul, prietene! În ochii tuturor, eu citeam acasă o literatură formidabilă, inaccesibilă muritorilor de rînd. Directoarea a căzut pe spate de fericire. M-a declarat cel mai bun elev al liceului, m-a

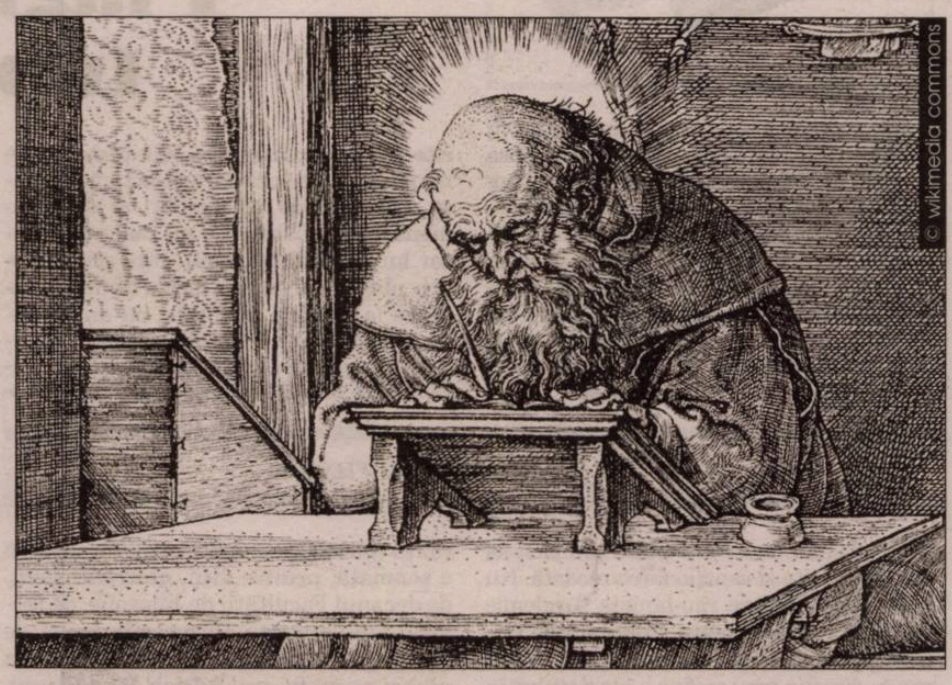

umplut de premii și distincții. Credea, sincer, că eram un geniu. Nici nu mai preda, practic, literatură universală. Intra la oră și zicea: *Ia spune-ne, Norbu, cum mai stă treaba cu teoria franceză!* I-a influențat și pe ceilalți profesori, care aproape îmi dădeau 10 fără să mă asculte. Am terminat ca șef de promoție. Evident, nu puteam să urmez decît o carieră în literatură universală. La Facultatea de Filologie, mi-am diversificat repertoriul. Am inventat literaturi, filozofii și istoriografii paralele – anglofone, francofone, rusofone etc. Citam din ele cu o competență sfidătoare. Profesorii m-au iubit nebunește. Din nou, șef de promoție! Bonus – cariera universitară! Apoi, v-am luat pe voi la aburit, pe studenți. Mamă, ce vă mai plăceau referințele la anticii ăia despre care vorbeam și care nu existau în realitate! Mi-am împopoțonat CV-ul cu lucruri fantasmagorice, dar seducătoare. Toți le-au înghițit, decenii la rînd, fără să crîcnească și m-au promovat accelerat. Am primit lauri peste lauri pentru activitatea mea singulară, de erudit fenomenal. Nu-ți ascund că mi-am cucerit și soția (o fată care, altfel, nu s-ar fi uitat la mine!), *inventîndu-mi un arbore genealogic nobiliar*. Și azi crede că sînt un stră-stră-strănepot de-al Amiralului Nelson, rătăcit prin Valahia. Nici unul nu v-ați îndoit de onestitatea mea. Mă rog, mai nou, a apărut șmecherașul ăsta de Google care, în doi timpi și trei mișcări, a dat în vileag, se pare, falsitatea narațiunilor mele academice. Nu-i nimic! Cum spuneam, mă bucur! Finalmente, am ieșit la lumină...“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

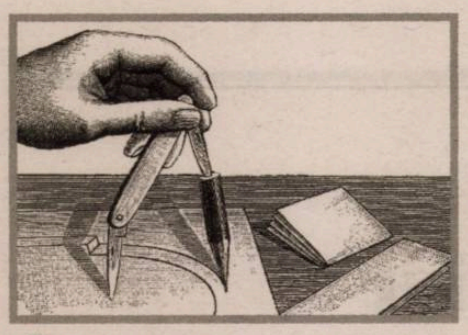

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

De ce avem tendința de a nu vedea partea plină a paharului

În spațiul mediatic, veștile bune nu provoacă adrenalină. Acest lucru este bine știut de jurnaliștii care servesc o presă furnizoare de „senzații tari", de scandaluri, de subiecte spectaculoase. Un tren care sosește la timp nu este o informație. Un tren care întîrzie, da, începe să devină un subiect susceptibil să intereseze publicul. Precizez acest lucru întrucît din cînd în cînd îmi pun o întrebare nu tocmai „vandabilă" ca excitant mediatic: oare nu cumva ultimele trei decenii au fost cele mai fericite din istoria Europei de Răsărit, iar ultimele șase din istoria Europei apusene?

Formulez această frază cu prudență, înfricoșat că mai toți prietenii și că mai toți cititorii or să-mi sară în cap. Aud deja fraze de genul: „Matei Vișniec a înnebunit. I se pare că ultimii treizeci de ani au fost cei mai buni din istoria Europei, ha-ha, uite cum te îndepărtează de realitate viața la Paris". Sau îmi răsună imediat în minte această replică din Caragiale: „C-ești copil?".

Recunosc că peste 90% din eseurile și studiile abordînd actualitatea, omul, societatea, construcția europeană etc. sînt de un pesimism teribil și abundent argumentat. Titlurile care se vînd masiv anunță fie sinuciderea sau islamizarea Europei, fie dezastrul civilizației occidentale, fie moartea democrației, fie sfîrșitul omului alb... Sau toate acestea la un loc, împreună cu alte dezastre legate de schimbările climaterice și epuizarea resurselor de pe planetă. Din cînd în cînd, însă, unii observatori ai lumii (prea puțin luați în seamă) ne avertizează că s-ar putea să fim victimele unor percepții eronate. Este cazul cu demograful și sociologul Hervé Le Bras, autorul unei cărți intitulate *Se sentir mal dans une France qui va bien*. Apărută la Editura L'Aube în februarie anul acesta, cartea propune un tablou comparativ între inegalitățile din Franța și cele din celelalte țări ale Europei, și ajunge la concluzia că tot mai bine este să fii locuitor al Hexagonului...

Aș îndrăzni să traduc acest titlu în felul următor: *De ce se simt francezii nefericiți într-o Franță care o duce bine*. În felul acesta, problematica devine mai clară și o putem transfera la întreaga Europă. Pentru că întrebarea poate fi pusă și așa: de ce se simt nefericiți locuitorii Uniunii Europene într-o zonă a lumii care o duce bine?

Despre francezi se știe că, indiferent ce le spui despre calitatea vieții lor și despre șansa de a se fi născut francezi, ei rămîn sceptici, iar în ierarhia mondială a popoarelor pesimiste ei ocupă un loc în primul eșalon (în unele clasamente figurînd ca fiind mai pesimiști decît afganii și irakienii).

Evaluarea gradului de fericire generală al unui popor se face pe baza multor criterii, dar și prin raportare la trecut, prin comparație cu restul lumii, prin identificarea perspectivelor.

În septembrie 2018, pronunțînd un discurs despre starea Uniunii, președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, i-a invitat pe europeni să respecte ceva mai mult Uniunea, să nu-i „murdărească" imaginea și să-i apere modul de viață. Pacea, democrația, stabilitatea, securitatea, libertatea de exprimare, precum și libertatea de mișcare conferită de un pașaport european, accesul la educație și cultură, iată doar cîteva criterii care intră în evaluarea acestui concept veșnic relativ numit *fericire socială*.

„Să fim fericiți că trăim pe un continent al păcii, un continent care cunoaște pacea grație Uniunii Europene", mai spunea Jean-Claude Juncker. Acest veteran al construcției europene știe ce spune pentru că de fapt niciodată, în istoria ei, Europa nu a cunoscut o secvență atît de lungă de pace precum cea care a început în 1945...

Nu e puțin lucru să poți spune „mi-am trăit viața într-o secvență *calmă* a istoriei, nu știu ce înseamnă să fii bombardat, să fii înrolat, să-ți riști viața pe front, să trebuiască să ucizi ca să nu fii ucis, să te refugiezi din cauza luptelor sau să-ți pierzi copiii în război".

Faptul că europenii sînt uneori ignoranți, că nu știu cum se trăiește în alte zone ale lumii, că se simt invadați, că sînt nemulțumiți de cît cîștigă etc. nu schimbă cu nimic lucrurile: în raport cu alte șase miliarde de oameni de pe planetă (dintr-un total de 7,5 miliarde) au dus-o mai bine în ultimele decenii, iar în raport cu întreaga lor istorie au fost mai puțin victime ale invaziilor, ale războaielor, ale dictaturilor, ale epidemiilor, ale crizelor economice...

În 2017, la Editura Plon de la Paris a apărut o altă carte cu un titlu incitant: *Nu, nu a fost mai bine înainte*. Istoricul suedez Johan Norberg analizează o altă tendință a noastră a tuturor, aceea de a spune că lucrurile merg din ce în ce mai rău și că „înainte" totul era mult mai „luminos". El demonstrează că nu rațiunea, ci emoția stă la baza acestui tip de reflex. Or, se știe, mediile de informare nu se adresează atît rațiunii, cît emoției, ca și liderii populiști sau extremiști. Cu cît un om politic prezintă în tonalități mai întunecate prezentul, cu atît îi cresc șansele de a obține voturi.

Există tablouri comparative tulburătoare. În anul 1900, speranța medie de viață era de 39 de ani, față de 71 de ani acum. În anul 1800, cam 94% din populația de pe glob trăia într-o extremă mizerie și doar 12% știa să citească...

Aș vrea să-i asigur pe cititorii acestor rînduri că le-am scris fără să fiu naiv. Știu ce probleme au europenii și mai ales care sînt problemele și dilemele europenilor din Est, inclusiv ale românilor. Ceea ce doresc să transmit prin aceste reflecții este că „mai binele" nostru (individual și comun) nu poate fi conceput decît dacă vom consolida ceea ce avem deja: o Europă imperfectă și profund încercată de numeroase cataclisme.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

Din 9 Mai
DILEMA VECHE
îți aduce

Pret pachet revistă + DVD:
13 lei

CELE MAI ÎNDRĂGITE SPECTACOLE DE LA OPERA COMICĂ PENTRU COPII!
Pentru copii, dar și pentru părinți!

Hänsel și Gretel

De joi, 9 mai

Flautul Fermecat

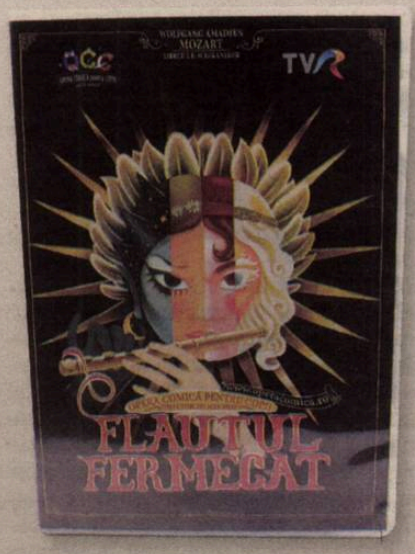

De joi, 16 mai

Fetița cu chibrituri

De joi, 23 mai

Hapciu în Re Major

De joi, 30 mai

Numai împreună cu revista Dilema veche, la toate punctele de presă. Ofertă limitată!

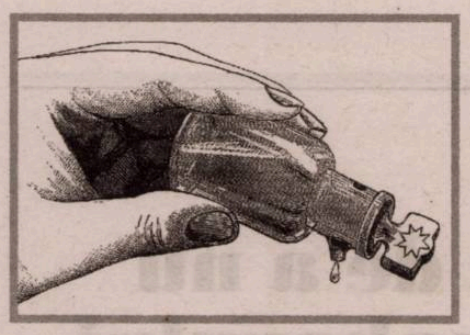

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Trasul în pianist

Formula „Nu trageți în pianist!“ circulă destul de mult în limbajul jurnalistic și politic românesc, fiind deja intrată într-un soi de folclor urban care îi dezvoltă sensuri noi, reinterpretînd-o și oferindu-i motivații mai mult sau mai puțin justificate. Enunțul imperativ, căruia vorbitorii simt nevoia să-i explice contextul, este folosit de obicei ca termen al unei analogii cu situații contemporane. Aproape orice rescriere a explicației introduce elemente noi: „știți, ca în filmele… americane…, întotdeauna cînd se trage, este salvat pianistul, adică *nu trage nimeni în pianist!* Eu vreau să vă întreb: dumneavoastră *de ce trageți în pianist,* sau în presă, ca să zic așa? Sînteți în campanie electorală, trageți în noi, nu în presă!“ (talk-show, TVR 1, 9.12.2003); „Citesc și acum cu plăcere un articol al lui Max Bănuș, «Nu trageți în pianist!», în care îl apăra pe domnul Mugur Isărescu și explica pe scurt care sînt îndatoririle BNR și ale guvernatorului ei. Max spunea că Mugur Isărescu este ca pianistul din cîrciuma din Vestul Sălbatic care cîntă o melodie, un ritm pe care să se desfășoare bătaia din *saloon.* Guvernatorul BNR stabilește politica monetară națională, spunea Max, și atît! Nu poate fi învinuit că au cîștigat cafteala din cîrciumă ăia sau ăilalți! El doar cîntă!“ (R.Ș., evz.ro); „Pe vremuri, în *saloon*-urile din Vestul Sălbatic al americanilor, exista cîte un panou cu un îndemn adresat clienților care, încinși de băutură, scoteau pistoalele și începeau să împuște în stînga și în dreapta: «Nu trageți în pianist!». Ideea era: împușcați-vă cît vreți între voi, dar pe pianist lăsați-l în pace! Ceva asemănător vreau să spun și eu: pe Tudor Gheorghe lăsați-l în pace!“ (A.Ș., adevarul.ro). În exemplele de mai sus, pianistul este, pe rînd, termen de comparație pentru presă, pentru banca națională și pentru un cantautor, iar mesajul dominant – semnificația argumentativă a analogiei – constă în îndemnul de a-i exclude din disputele (politice) contemporane pe cei nevinovați, neimplicați, care își văd pur și simplu de profesia lor.

Formula are circulație internațională *(Don't shoot the pianist!, Non sparate sul pianista!, Ne tirez pas sur le pianiste!* etc.), sursa fiind în mod cert în limba engleză. În Internet se găsesc și destule informații false (de pildă, e atribuită „folcloric“ lui Mark Twain), dar și indicații cît se poate de corecte, verificabile în ediții serioase. Formula originală completă – *„Please do not shoot the pianist. He is doing his best“* – provine dintr-o scriere memorialistică a lui Oscar Wilde *(Personal impressions of America,* 1882), fiind prezentată ca avertismentul văzut de autor deasupra pianului, într-un salon de dans din orășelul minier Leadville. Comentat ironic ca formă judicioasă de critică muzicală, mesajul – a cărui autenticitate, de altfel, a fost pusă la îndoială de unii comentatori – trebuia să dovedească, în context, violența locuitorilor americani, iritabili și înarmați. Se poate deci observa cum mesajul scos din context își reconstruiește o regulă și o poveste: de la „mărturia“ ironică și poate ficțională a unui scriitor despre un singur text, se ajunge la generalizarea asupra unei presupuse practici în *saloon*-urile americane. Și mai interesantă este alunecarea sensurilor: mesajul inițial se referea la riscurile ca un pianist mai puțin abil să fie împușcat de către clienții nemulțumiți; semnificația derivată evocă riscul ca un nevinovat (util comunității) să fie rănit din greșeală într-o încăierare, al cărei scenariu este preluat din numeroase filme de tip western. În fine, printr-o asociere cu totul decontextualizată și un pic absurdă, formula a ajuns să fie folosită și cu sensul „nu ucideți mesagerul“, ca apel la a nu se transfera asupra aducătorului de vești proaste furia ascultătorului sau a cititorului: „Nu știu dacă e adevărat, *nu trageți în pianist,* dar am o veste de pe Facebook, care cred că vă interesează pe toți“ (portalurevolutiei.ro).

Mai apropiate de sensul inițial rămîn utilizările în care se cere îngăduință pentru rezultatele incerte ale unei activități: „Sînt începător în branșă… așa că *nu trageți în pianist…* Mă interesează să construiesc o stație meteo“ (robofun.ro). Aceste folosiri par să fie tot mai frecvente, asociate adesea cu continuarea citatului inițial și cu toposul glumeț al falsei modestii: „părerea mea… *nu trageți în pianist… face și el ce poate*“ (miresici.ro); „Mai întîi vreau să mă «autodenunț» ca fiind un profan în ale astronomiei, deci prin urmare, vă rog, «nu trageți în pianist, face și el ce poate»“ (astronomy.ro).

Cele trei domenii principale de aplicație ale apelului – îngăduință pentru o realizare, protejarea unui nevinovat, protecția aducătorului de știri – circulă în multe limbi. Formula capătă și alte sensuri, mai subtile, prin utilizarea sa (sau a parafrazărilor sale) ca metaforă artistică: în titlul unui film de François Truffaut din 1960 *(Tirez sur le pianiste),* în titlul unui poem și al unui ciclu de poezii de Romulus Bucur, din anii '80 etc.

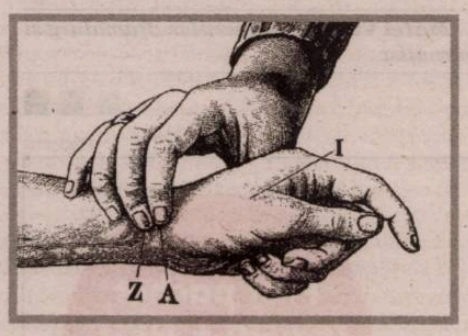

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Lucrăm, totuși, cu suflete

În vara anului 2018, participînd la un curs organizat de Centrul pentru Jurnalism Independent care avea ca obiectiv infuzarea curriculumului național al unor discipline umaniste cu elemente de educație media, am luat contact pentru prima dată în manieră reflexivă cu principiile GDPR. Apoi, desigur, am început să fiu mai atent, inclusiv odată cu începutul anului școlar. E adevărat, am primit de la direcțiune un tabel în care părinții elevilor au semnat pentru a confirma că sînt de acord cu utilizarea în scopuri didactice a datelor personale ale elevilor. Dar, rememorînd acum cam ce se întîmplă în sistem în privința principiilor GDPR, constat că există încă probleme.

Cum, nu știți la ce mă refer? Nu știți, unii dintre voi, ce e cu acest GDPR și de unde vine? A, păi e simplu. Să o luăm de-a-ndoaselea. Ați pățit vreodată să luați o notă mică la vreun examen și să vă rușinați de colegii care rîdeau de voi? Sau poate copilul vostru a pățit-o? S-a trezit poate cu niște porecle de pe urma evenimentului, de care nu a mai scăpat? Sau mai mare rușine: sînteți persoană publică și notele copilului dumneavoastră devin subiect de presă. Rușinea e un instrument de tortură, cînd e administrat în manieră medievală. Acesta e, însă, doar un exemplu. Nu doar despre evitarea unor astfel de situații rușinoase e vorba în legislația europeană care vizează protecția datelor personale (General Data Protection Regulation – GDPR). Pînă la urmă, este vorba despre protecția intimității, despre protecția dreptului fiecărei persoane la intimitate și la siguranță. Cum stă treaba, însă, în învățămîntul preuniversitar?

În urmă cu cîțiva ani, eram inspector școlar încă, îmi amintesc că nu era nici o problemă în afișarea unor tabele în format Excel pe site-urile inspectoratelor școlare, conținînd inclusiv CNP-uri ale elevilor. În anul 2018, pe data de 25 mai, conform legislației europene, trebuia ca toate țările UE să aplice în toate domeniile reglementările privind protecția datelor personale. În vara anului 2018, rezultatele examenelor de evaluare națională și de bacalaureat au fost însă publice, cu numele elevilor și notele acestora afișate pe platforme online. Acum ele nu se mai află online, au fost retrase. Foarte bine! La simulările naționale, rezultatele nu au fost publicate pe site-uri. Din acest motiv, al protecției datelor. Dar nici nu s-a găsit o soluție pentru a fi totuși accesibile.

Nu îi consultăm.
Nu le cerem acordul.

La olimpiadele școlare, însă, au existat diverse obiceiuri, de la județ la județ. În unele județe s-au afișat rezultatele doar la avizierul unităților școlare în care au avut loc probele – mă refer la etapele locală și județeană. Într-un sistem tributar încă acestui obiect, avizierul, elevii au putut consulta doar acolo rezultatele. Dar sînt situații de elevi care vin să dea proba de la sute de kilometri distanță, din satele județului sau din alte orașe. Aceștia au fost nevoiți să găsească intermediari care să îi informeze sau să aștepte ziua de luni (olimpiadele desfășurîndu-se, în general, sîmbăta) pentru a suna la secretariatele școlilor care au fost centre de examinare și de evaluare. În alte județe s-a procedat discret altfel, s-au trimis rezultatele pe e-mail profesorilor, care au informat elevii. Fapt care totuși contravine reglementărilor GDPR.

La etapele naționale ale olimpiadelor, în momentul în care scriu acest articol, rezultatele sînt publice, pe site-uri ale inspectoratelor școlare, cu numele și prenumele elevilor. Probabil aceștia au semnat hîrtii prin care li se cerea acordul, dar cu siguranță nu au fost atenți sau suficient informați cu privire la ce semnează. Pentru că nu e în regulă ca aceste rezultate să fie publice. Cum altfel, vă veți întreba? Simplu: cu coduri. Am avut această experiență personal, cînd am dat admitere la doctorat. Am primit la înscriere coduri, iar rezultatele s-au afișat cu note în dreptul acestora. Ceea ce înseamnă că universitățile au gestionat problema. Aud că în proiectul ROSE, rezultatele pentru selecția unor experți s-a realizat tot pe baza unor coduri primite la înscriere. Deci se poate! Rămîne de văzut dacă sistemul poate gestiona această problemă la examenele naționale.

Ne place, pe de altă parte, să ne lăudăm cu activitățile noastre deosebite, cu elevii noștri, cu rezultatele lor. Cum spuneam, la începutul anului școlar, părinții au semnat angajamente prin care permit utilizarea unor fotografii cu elevii în scopuri de marketing educațional. Dar ce uităm este că asta ar însemna un cadru strict instituțional: site-uri ale unităților școlare, proiecte școlare etc. Ne luăm cu entuziasmul, însă – și mă includ, deși sînt mult mai atent de vreun an, cum spuneam –, ori pur și simplu nu știm, și punem pe paginile noastre personale de Facebook sau de Instagram ori din alte rețele de socializare fotografii cu elevi în diverse ipostaze. Nu îi consultăm. Nu le cerem acordul. Uităm că, poate, lor nu le convine. Că poate nu le place cum au ieșit în fotografia X și nu ar vrea să devină publică. Eu, personal, încerc să nu mai fac astfel de gafe. Fotografiez mîini. Sau îi fotografiez din spate. Sau le cer acordul pentru a posta vreo fotografie. Le fac multe fotografii, și cu gîndul că la sfîrșitul liceului le voi pregăti un colaj. Dar evit să mai pun pe Facebook. Cum evit să spun public notele obținute la lucrări sau la teze. Fiecare elev vine și își ia propria lucrare. Că apoi își mărturisesc unii altora rezultatele, e libertatea lor.

E bine să fim atenți, înainte de rigoarea strictă a legislației, la sensibilități. La cum putem afecta, la cum putem răni, la cum putem aduce prejudicii cu o imagine sau cu o informație de natură personală, chiar dacă am fost bine intenționați. Lucrăm, totuși, cu suflete.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

La munte, la mare, în orice împrejurare

Mă documentez pentru o carte despre vacanțele din timpul regimului comunist și am regăsit un text mai vechi, pe care am decis să-l public aici dintr-un singur motiv: astăzi, cînd putem să mergem în vacanță oriunde în lume, să ne ducem copiii să vadă Parisul sau Viena, să ne bulucim cu toții, vara, în Grecia pentru că e mai curat și mai civilizat ca la noi, ar fi bine, totuși, să nu uităm cum era atunci.

Un copil din anii '80 avea categoric mai mult timp liber decît copiii din ziua de azi. Chiar dacă era obligat să-și facă „norma" toamna – la castane, și vara – la frunze de dud pentru viermii de mătase, chiar dacă participa la acțiunea „Clasa noastră ca o floare" sau era nevoit să-și încropească ierbarul pe ultima sută de metri cu buruieni din curtea școlii. Mi-amintesc vag de toate aceste activități ca de unele neproductive și cîteodată destul de plăcute. O singură dată mi-am pierdut timpul cu adevărat, o zi întreagă la un soi de defilare a pionerilor prin Centrul Civic, dar am primit drept recompensă o excursie la Vidraru. În rest, n-aveam calculator, desigur, nu trebuia să dau *copy/paste* la referatele de pe net, nu mergeam la meditații, orele de după școală nu se împărțeau în lecții de pian și de limbi străine, nu mă uitam la televizor, nu trebuia să ascult de nici o bonă. Popasurile, cu cheia de gît, la patiseria din colț, de pe Moșilor, puteau să prelungească la nesfîrșit. Adevărul este că dacă n-aș fi avut, pe rînd, iepure, hamster, pești, pisică și gîndaci de bucătărie, m-aș fi plictisit cumplit. Tocmai de aceea, din cînd în cînd îi mai țineam locul vreunei vecine la coada la unt. Ca să-mi omor timpul... Însă adevăratele perioade de relaxare și de *entertainment* erau vacanțele – pardon, concediile – cu părinții, planificate din vreme și atît de previzibile.

La munte. Cu doamna Roșca de la Bușteni trebuia să vorbești de prin luna iunie pentru august. Și vorbeai la telefon ca să vezi „cînd e liber", iar ea își făcea planificarea: zece zile familia Negoiță, după care douăsprezece zile familia Popescu, după care... Avantajul la doamna Roșca, o bătrînică dolofană și cu obrajii atît de albi de parcă ar fi fost tot timpul pudrați cu făină, era că avea „o cameră separată" de restul casei, cu o bucătărie de la fereastra căreia puteai să vezi Crucea. Deci era „cameră cu vedere". Doar baia era comună. În rest, doamna Roșca nu-și băga niciodată nasul în sarsanalele tale de la București, îți dădea cheia și pleca la treaba ei. Treaba ta era să urci pe munte, „trasee de o zi". În primele zile erau unele ușoare, „de antrenament", iar prin a patra zi te încumetai să te scoli la ora cinci dimineața ca să stai la coadă la telecabină și să ajungi la vîrful Omu. Anul în care nu urcai la Omu era categoric un an pierdut. Acolo mîncai sandvișuri „din traistă" și beai un ceai sălciu, apoi coborai pe Valea Cerbului, iar seara, din nou în Bușteni, erai rupt. Te plimbai pe strada principală și te intersectai cu ceilalți turiști care „păsuniseră" toată ziua pe la poale, iar acum se mozoleau cu vafe sau ciuguleau zmeură din cornete de hîrtie, cu elevii veniți în tabere, zgomotoși pentru că nu le convenea „programul" făcut de „tovarășa" lor și îmbrăcați în treninguri albastre, toate la fel, te uitai la platoul Bucegilor de unde tocmai coborîseși și te simțeai „mare și tare". După care părinții își beau berea de seară, iar tu te mozoleai la rîndul tău cu vreo vafă și voiai să te pozezi cu ursul sau cu cerbul, însă nu te lăsau pentru că erau „de prost-gust". Pe la zece, toată suflarea Bușteniului, turiști și localnici, mergea la culcare, se aprindeau felinarele stradale, dar nu și Crucea, pentru că nu era 23 August. Nu mai aveai ce face. Așa că mergeai și tu să te culci „la gazda ta", în cămăruța de la doamna Roșca, și visai un nou traseu pentru a doua zi, cu condiția să nu plouă. Dacă ploua, stăteai în casă și pur și simplu mureai de plictiseală.

La mare. Tot luna iunie era una propice pentru a face o vizită la biroul ONT de lîngă Bucur Obor ca să achiziționezi „bilete pentru litoral". Ne întîmpinau niște panouri frumos colorate cu „stațiunile" și ne lua ceva timp ca să alegem între Venus, Neptun și Olimp. Saturn nu intra în discuție, căci era „stațiune de țărani", iar la hotelurile cu nume de pietre prețioase din Cap Aurora nimereai numai dacă aveai noroc. După ce analizam oferta, ne hotăram asupra unui hotel oarecare, iar mai apoi îl căutam pe mica hartă „din dotare", ca să vedem cît de aproape este de plajă. Nu eram niciodată mulțumită că urma să stăm la „Carmen" sau la „Florica", și nu la „Raluca", ce avea un design modern, sau la „Dana", cu o grădină imensă, aproape exotică. Aflam că cei care merg acolo sînt „oameni cu pile" și mă linișteam.

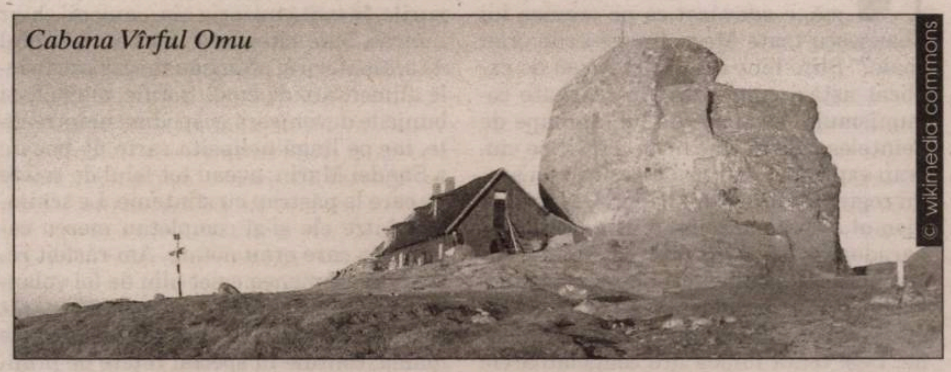

Cabana Vîrful Omu

O singură dată, din nu știu ce motive, n-am găsit bilete și așa am ajuns în gazdă la madam Spurcaciu, la Constanța. O casă cu vreo șase camere, pe o străduță prăfuită, la zece minute de plajă, e adevărat, însă toate camerele erau ocupate de tot atîtea familii. Dimineața stăteam la coadă la baie cîte o jumătate de oră, bărbații în slip se băteau pe burtă și rîgîiau discret după micul dejun, copiii chirăiau prin curte, iar damele își admirau reciproc costumele de baie cu flori. De-abia așteptam să ajungem pe plaja unde ne prăjeam, vrînd-nevrînd, tot alături de vecinii noștri „de la gazdă" care intenționau să socializeze între ei cu jocuri de cărți și de table. A fost un concediu ratat, tînjeam după anonimatul pe care ni-l împrumuta de regulă camera de hotel. Dar hai mai bine să vedem, poate că au băgat Pepsi la Mamaia, dacă nu, să mîncăm niște clătite cu gem de caise pline de nisip, doar ca să nu ne întoarcem „acasă" unde au venit „ăia" încinși de la plajă, iar acum stau la coadă la duș. „Acasă", madam Spurcaciu schimbase cearșafurile cu unele jilave, măturase un pic prin cameră, strînsese pozele de familie de pe recamier, dar lăsase în pace peștele de sticlă din vitrină. Vecinii noștri erau strînși la masa de sub nuc, la umbră, și mîncau pepene. Femeile tăiau subțire feliile, bărbații sorbeau cu zgomot. „Ce bună-i zama!", exclama unul de prin Deva sau Turda.

Și în orice împrejurare. Totdeauna i-am invidiat pe copiii care mergeau în vacanțe la țară. Mi se părea un privilegiu să ai măcar o bunică la țară unde să poți vedea vacile care se întorc de la păscut, să poți da de mîncare la găini, să te poți duce la furat de mere și să te poți scălda în balta plină de mîl de la marginea satului. Din păcate, n-am avut pe nimeni la țară și a trebuit să mă mulțumesc cu acele concedii „clasice", la munte și la mare. Vacanțe pe care, dacă nu le-aș privi cu nostalgie, de fapt nostalgia copilăriei, aș putea acum să le cataloghez drept sărăcăcioase și meschine. Niște surogate ale bucuriei de a te simți liber, departe de grijile cu care regimul te împovăra zilnic. Astăzi, gazdele de la munte au fost înlocuite de pensiuni, sejururile pe litoral de vacanțele bulgari sau la greci. Dar am descoperit de curînd că țara a rămas țară. Acolo timpul liber nu s-a comprimat, conform unor „programe" de vizitare a obiectivelor turistice (de tipul „Vezi cinci capitale europene în șapte zile!"), dar nici nu s-a dilatat, cum se întîmplă acum, cînd stai zece zile pe șezlong la piscina hotelului, fără să faci nimic, căci e *all-inclusive*. E același timp vechi, dintotdeauna.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

1 Mai muncitoresc

Egalitatea? Nu există! Au dovedit-o, din 1918-1919 încoace, și sovieticii, și românii, și cehoslovacii, și ungurii, și cubanezii, și chinezii, în utopicele lor sinucideri comuniste. Nord-coreenii „se sinucid" și astăzi. Atunci? Despre ce este 1 Mai 2019? Despre lene? Nici despre asta nu e. Este o zi liberă în care se freacă volanul la munte, la mare. Călătoria este o oboseală pe autostrăzile neterminate ale României. Ce serbăm noi pe 1 Mai 2019? Eu cred că banii. Da, banii, nu munca. Nu-ți pasă ție de Istorie. N-ai treabă astăzi cu 1 mai 1886 și cu victoriile muncitorilor împotriva abuzurilor industrializării sălbatice. Fii sincer. Tu cunoști eficiența.

Nu-ți pasă nici de muncă – formă de a obține un venit care să te țină în viață. Tu vrei mult.

Nu-ți pasă de utopiile lui Fourier, nici de criticile lui Marx și Engels. Tu pui un pic botul la Lenin, e eroul care a omorît, a-ndemnat la crimă în numele egalității, fraternității, libertății. Și te omori după Ceaușescu, Stalin și alți criminali comuniști. Nu știi multe despre ei, dar îți place că se vorbește de ei. Că au făcut ceva cu orice preț.

Nu-ți pasă ție de munca bine făcută. Ție îți pasă de bani.

Te-aș lua însă la bani mărunți întrebîndu-te de Ziua Muncii: „Băi, care-i prețul tău?" / „Cîte parale faci?" / „De la cîte zerouri în sus ți-e de-ajuns?". Care-i prețul tău, ca de la banii ăia în sus să nu mai minți, să nu mai fii invidios, lacom, eficient, indiferent la crimă, ticăloșie, ură? Și-ți răspund tot eu. Nu-ți știi prețul. Și dacă nu ți-l știi, de ce stai la grătare ca prostul? Eh, că e liber.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

„Mortăciuni"?

Da, așa își alintă patronul de la FCSB, cîndva cunoscută sub numele de Steaua, jucătorii. „Ei știu și nu se supără", susține G. Becali. Nu, evident. Cînd ți se livrează lunar de la 10.000 de euro în sus fără obligația contractuală de a obține performanțe naționale sau internaționale e limpede că supărarea e un privilegiu pe care ți-l suspenzi de cum semnezi contractul. Nu numai că nu se supără, ci și – aici abia e faza mondială – oamenii boierului de la palat tratează cu adînc respect dreptul acestuia de a-i insulta! Ascultați ce a avut de spus antrenorul echipei atunci cînd a fost chestionat pe această temă: „Nu e ușor, dar e părerea patronului și o respectăm". Asta te duce cu gîndul la un banc din perioada finală a lui Ceaușescu, atunci cînd Tovarășu' era suspectat că o luase razna. Cică un tip intră într-o farmacie și întreabă urlînd: „Ce aveți pentru schizofrenie?". La care farmacistul, luînd poziția de drepți, răspunde: „Un profund respect!". Iată că ne-am întors la acele vremuri, semn că ele se potrivesc cu adevărat multora dintre noi, și nu cele în care coloanei vertebrale i se cere să stea în poziția acreditată de la *Homo erectus* încoace. Într-un astfel de sistem aplatizat moralmente, epitetele devin mîngîieri pe creștet ale șefului de trib. Pupă-n bot și papă tot! Și cu cît stomacul e mai rezistent, cu atît contul e mai potent. De fapt, e o întîlnire de șmecheri care nu se sinchisesc ce mizerie fac în jurul lor. Să acreditezi public dreptul de terfelire a angajaților în scopul umplerii buzunarelor e o educație socială dintre cele mai proaste. La noi mai e o vorbă. După mine, potopul. Așa ucidem noi, cu vorbele.

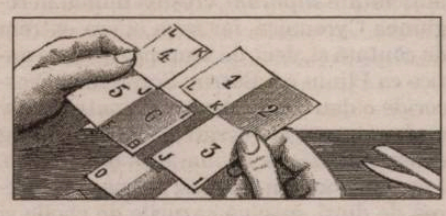

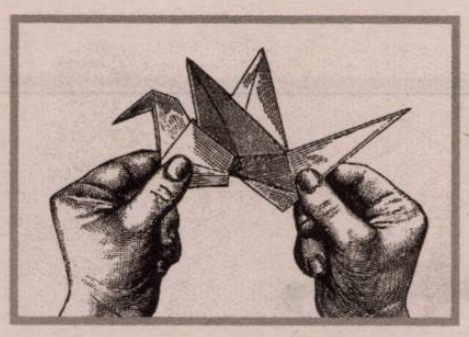

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Caietul cu rețete

Nu de mult a circulat un banc în care un copil întreba: „Mamă, e adevărat că pe vremea lui Ceaușescu toate Mega Image-urile erau goale?“ Știm bine că e foarte greu de explicat astăzi cum a fost în realitate comunismul. Paradoxurile lui, aproape de neînțeles pentru cine nu le-a trăit pe viu, erau exprimate în ultima perioadă a acelui regim tot printr-un banc: „Deși comunismul e cea mai bună dintre orînduiri, paradoxul este că în vremea lui toate magazinele sînt goale. Deși toate magazinele sînt goale, paradoxul este că toată lumea are congelatoarele și frigiderele pline. Deși toată lumea are congelatoarele și frigiderele pline, paradoxul este că toată lumea e nemulțumită. Deși toată lumea e nemulțumită, paradoxul e că toată lumea aplaudă.“

Cum se descurcau oamenii în acele vremuri și ce mîncau, în condițiile în care zahărul și uleiul erau raționalizate în toată țara (se dădeau pe cartelă), untul devenise un produs rar, aproape de lux, pîinea nu se găsea oricînd, iar în București și în alte orașe ți se cerea uneori buletinul ca să o poți cumpăra, berea apărea în comerț cînd era deja expirată, acră și nu mai făcea spumă, iar cînd la măcelărie „se băga“ carne, era de-a dreptul omor? Copiii de prin zonele cele mai vitregite, chiar dacă auziseră de banane, nu le văzuseră niciodată. Omniprezenta Coca-Cola de azi nu exista atunci decît prin filmele americane și devenise un fel de simbol al capitalismului și al lumii libere de dincolo de Cortina de Fier.

Și totuși, era viață și dincoace de Cortina de Fier. Precum în bancul cu paradoxurile, în toată mizeria aia, oamenii chiar mîncau bine cîteodată. Făceau tot felul de scamatorii și obțineau măcar produsele alimentare de bază. Soțiile, mamele și bunicile deveniseră gospodine neîntrecute, iar pe lîngă nelipsita carte de bucate a Sandei Marin, aveau tot felul de rețete pe care le păstrau cu sfințenie. Le schimbau între ele și-și completau mereu caietele în care erau notate. Am răsfoit recent un asemenea caiet plin de foi volante, care mi-a îndulcit copilăria. Moștenit în parte de la bunica mea, preluat apoi de mama, conține în special rețete de prăjituri. Un bun obicei făcea ca lîngă titlul fiecărei asemenea rețete să fie trecut și nu-

Chec ieftin (Luci), Pesmeciori (Cocuța)...

mele persoanei de la care fusese aflată, ca de exemplu: Chec ieftin (Luci), Pesmeciori (Cocuța), Minciuni (Isabela), Cremă la pahar (Alice), Șarlotă (Liliana). La o adică, „titulara“ rețetei, presupusă a fi deja experimentată în prepararea acelui sortiment, putea fi sunată pentru precizări. După un timp, pe lîngă faptul că e o sursă de rețete din copilărie, caietul te face să-ți amintești și să pomenești vechi prietene și cunoștințe ale familiei. Cele mai multe nu mai sînt. Liliana, de exemplu, era o actriță destul de cunoscută și te miri astăzi să descoperi ce preocupări gospodărești avea și ce prăjituri faine știa să facă.

Presupun că în multe case există sau au existat asemenea caiete de neprețuit. Ele pot da măsura unei bucătării ce a supraviețuit din perioada interbelică și poate și mult mai dinainte, o bucătărie delicioasă, „de casă“, care s-a aflat vreme de decenii într-un puternic contrast cu „lemnozitatea“ mîncărurilor care se serveau în mod „oficial“ în restaurantele comuniste.

În sfîrșit, dacă tot a trecut postul Paștelui, poate că vreți să aflați și o asemenea rețetă. E una de tort care se cheamă *Trunchi de pom* și care, odată preparată, arată destul de spectaculos. O redau exact cum am găsit-o scrisă:

Foaia – 6 ouă; 6 linguri zahăr; 1 ½ pahar nuci măcinate; 2 linguri pesmet.

Crema – 4 ouă; 250 gr. zahăr; 200 gr. unt; 2 batoane șocolată; ½ baton vanilie.

Foaia: se freacă gălbenușurile cu zahărul pînă se topește zahărul; se adaugă albușurile spumă, apoi nucile și pesmetul; se toarnă compoziția în tava tapetată bine cu unt și făină și se dă la cuptor. Cînd se coace, se răstoarnă pe un șervet umed (bine stors) și, caldă, se rulează cu șervetul. Se lasă așa pînă cînd se răcește.

Crema: se bat ouăle întregi cu 25 gr. zahăr (1 pahar); se bat pe mașină pînă se îngroașă, punînd vasul într-o cratiță cu apă care clocotește. După ce se răcește se amestecă cu untul (200 gr.) frecat spumă. Un sfert din această compoziție se amestecă cu două batoane de șocolată muiată pe mașină și care vor servi pentru a face „coajă“ pomului.

Cînd se răcesc toate, i se dă forma de trunchi de pom, punîndu-se crema galbenă în foaia rulată, iar cea cu șocolată pe deasupra.

Alături era și un mic desen. Tortul seamănă chiar cu o bucată tăiată din tulpina unui copac, crema de cicolată de deasupra fiind modelată în așa fel încît să semene cu scoarța copacului (i se pot face chiar și noduri cu cremă galbenă). Poftă bună!

ready made

Sabie de onoare Generalului Averescu

„Din gazeta «Oituzul», ce apare la Bacău, aflăm că sume mari se subscriu pentru sabia de onoare ce se va oferi generalului Averescu. Noi ardelenii, am ținut totdeauna la oamenii curați de peste Carpați, de aceea am vrea și noi să adăugăm câteva diamante pe sabia aceasta, răsplata unor fapte mari și frumoase.“

Alba-Iulia, organ al proclamării unității naționale, Anul II, Nr. 7, 5 Feb. (18 Feb.) 1919

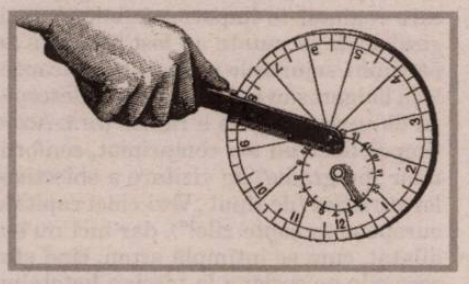

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Inima ♥

Inima ca simbol grafic al dragostei romantice, folosit azi cu o catastrofală larghețe, apare pentru prima oară într-un manuscris de secol XIV. E vorba de o *Alixăndrie* (istoria lui Alexandru Macedon) ilustrată de Jean de Grise și aflată azi la Biblioteca Bodleiană. Arheologia spune că această pictogramă se întîlnește pentru prima oară pe monede cu două mii de ani mai vechi. Săpături bine controlate, publicate din anii '70 încoace, au găsit multe monede astfel decorate în Cyrene, atît în port, cît și în sanctuarul Demetrei și Persefonei, ambele aflate de fapt puțin în afara orașului. Colonia greacă dorianăă Cyrene (azi Shahhat, în Libia) bate asemenea monede de la începutul secolului VI î.Hr., iar inimioara rămîne pe ele timp de vreo 300 de ani. Din ce motive, sub ce pretext?

Cyrene a fost cel mai bogat oraș din Africa pînă la fondarea Alexandriei, iar asta datorită comercializării unei specii de fenicul – o plantă ca *Ferula communis*, din familia umbeliferelor, o familie în care s-au afirmat de-a lungul anilor morcovul și pătrunjelul. Planta asta se numea în antichitate *silphium*, creștea numai în regiunea Cyrenaica, iar seva ei era extrem de căutată și, deci, de scumpă. Izvoare antice ca Pliniu cel Bătrîn, Soranus și Dioscoride o dau drept abortiv și contraceptiv oral; vreo zece alți scriitori vorbesc pe larg despre utilizările ei, mai ales medicinale. I se aduc omagii haotice: calmează durerea de dinți, rezolvă cazurile de chelie și epilepsie, ajută la digestie, vindecînd din aceeași lovitură niscaiva boli de ochi. Ea tratează la fel de bine mușcătura de cîine și pe cea de scorpion. Cei vechi o foloseau ca îngrășămînt pentru ogoare mănoase și ca purificator al apei pentru o apă cristalină: cînd aud vorbindu-se de produse de mare versatilitate, la *silphium* mă gîndesc. O viață întreagă se poate construi în jurul relației cu această plantă și probabil că trebuie să te chinui decenii întregi ca să capeți în sfîrșit o boală pentru a cărei vindecare ai nevoie de altceva. Evident, este și un condiment glorios, care apare în aproape o sută de rețete din celebra carte de bucate antică a lui Apicius.

Nu e de mirare deci că fructul uscat al acestei plante (o achenă, de fapt o diachenă) apare pe monedele din Cyrene. Planta a adus profituri imense orașului și exploatarea ei era atent reglementată de stat. După campaniile lui Alexandru Macedon, din Orient a început să poată fi importat un substitut pentru *silphium*, mai prost, dar mai ieftin, care a concurat producția locală. Cînd Cyrenaica a devenit (împreună cu Creta) o provincie senatorială romană, se pare că guvernatorii, care nu aveau decît un an la dispoziție ca să se îmbogățească în mod onest, au dat liber la exploatarea plantei, fără nici o viziune pe termen lung. În secolul III ea nu se mai exporta; în secolul V specia a dispărut (prima plantă a cărei extincție a fost cauzată de om).

Micul fruct de *silphium* nu seamănă așa bine cu simbolul inimii, dacă judecăm după speciile înrudite care au supraviețuit. S-ar spune că artiștii din Cyrene care făceau designul pentru monede au redimensionat realitatea, nu din naivitate, ci din rațiuni publicitare, creînd un logo cu impact maxim. Însă aluzia probabil nu era la inimă. Dintr-o sursă arabă tîrzie (competentă totuși – Avicenna) reiese că *silphium* avea virtuți (nu știu dacă e cuvîntul potrivit) afrodiziace. Felul nerealist în care planta e reprezentată pe monede cultivă fără îndoială o imagerie falică; fructul poate semăna cu o inimă, dar apare de multe ori cu capul în jos, cu bogate, și romantice doar în sens larg, aluzii testiculare. Or, un principiu atît antic, cît și medieval zice că afrodiziacele se obțin din acele părți de plante a căror morfologie trimite fără fasoane la sexualitatea masculină, de la rădăcini de orhidee la diferite bălării cu forme bulbare sau falice. În plus, pe una din monedele noastre, o femeie întronată atinge o plantă *silphium* și cu cealaltă mînă arată spre pîntec. (Către ce arată o mînă pe o monedă micuță, cît cea românească de 1 ban, e totuși greu de zis.) Dacă aici e într-adevăr nimfa Kyrene, atunci e vorba de mama unei divinități a fertilității, care proteja recoltele și șeptelul, ceea ce se potrivește.

Într-un articol științific de acum 20 de ani se propune și o interesantă corelație între iconografia numismatică din Cyrene și filosofia locală. Hedonismul unui filosof ca Aristip din Cirene, care glorifică plăcerea, pare să fi venit ca o mănușă celor care promovau produsul *silphium*. E adevărat că aluziile sexuale sînt standard în promovarea oricăror produse, nu neapărat a unui afrodiziac, iar textele antice nu spun că *silphium* ar fi fost așa ceva. Pare totuși că asta era situația. Un text voalat al lui Catul, care se poate citi în mai multe chei, ce-i drept, asociază *silphium* cu potența artificial augmentată: el și Lesbia vor schimba atîtea sărutări cîte fire de nisip au plajele din Cyrene, patria *silphium*-ului. *Aww...*

Nici o legătură, probabil, între „inimioara“ din Cyrene și simbolul amorului. Istoricii de artă mai găsesc ici-colo asemenea inimioare pe vasele persane de argint de secol VI (cu trimiteri oenologice?) sau pe manuscrisele spaniole ale *Comentariilor la Apocalipsă* din secolele X-XI (Marilyn Yalom discută calul alb al reprezentantului lui Hristos, acoperit de inimioare). Altcineva remarcă un manuscris de secol XI cu posibile reprezentări ale *silphium* în loc de măr sau rodiu în scenele cu Adam și Eva în Paradis. Dar romantismul cyrenian nu pare să fie legat de cel medieval și de cel victorian. Sexualitatea și valorile publicitare pe care era întemeiat au rezistat însă binișor.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Puterea de pe cruce

Un fost președinte român l-a întrebat pe un fost președinte american de ce acordă o atît de mare atenție lui Dumnezeu (discuția avea loc cu ocazia unui mic dejun cu rugăciune, obicei respectat cu rigurozitate de președinții americani din 1953 încoace), de ce Îl invocă mereu, de ce simte nevoia să se refere la El în public. Nu cumva e o manevră electorală, o piruetă dintre acelea pe care marii politicieni le fac cu mult talent pentru a impresiona poporul? Sau, poate, e doar o tradiție – ceva ce faci ca să arăți că respecți un trecut care, altfel, ești ferm convins că nu mai are nici o legătură cu prezentul? Observ și eu că toți președinții americani au grijă să indice Biserica ai cărei membri sînt – fie în timpul campaniei electorale, fie după aceea, cu diferite ocazii potrivite. Americanul i-a răspuns românului pe loc, fără să se gîndească mult, semn că reflectase el însuși la această întrebare încă înainte să-i fie pusă. I-a explicat că, pentru un președinte american, în general socotit drept cel mai puternic om din lume, cel puțin din punct de vedere politic dacă nu și altfel, este esențial să știe că, oricîtă putere are, deasupra lui există una cu mult mai mare, față de care toată puterea lui e nimic. Dacă președintele american chiar ajunge să creadă că nimic nu-i întrece puterea, intră pe o pistă extrem de periculoasă care îl poate duce la decizii cu efecte catastrofale pentru toți oamenii. Oricum se întîmplă ca ocupantul Biroului Oval să ia decizii proaste, iar acestea afectează omenirea într-o măsură inegalabilă de către orice alte decizii proaste luate de cineva pe planetă. Așa cum poate genera un mare bine mondial, președintele american poate genera și un rău pe măsură. Prin urmare, e bine să știe el însuși că undeva, deasupra lui, Cineva este cu mult mai puternic. Altfel, va fi în stare de cine știe ce…

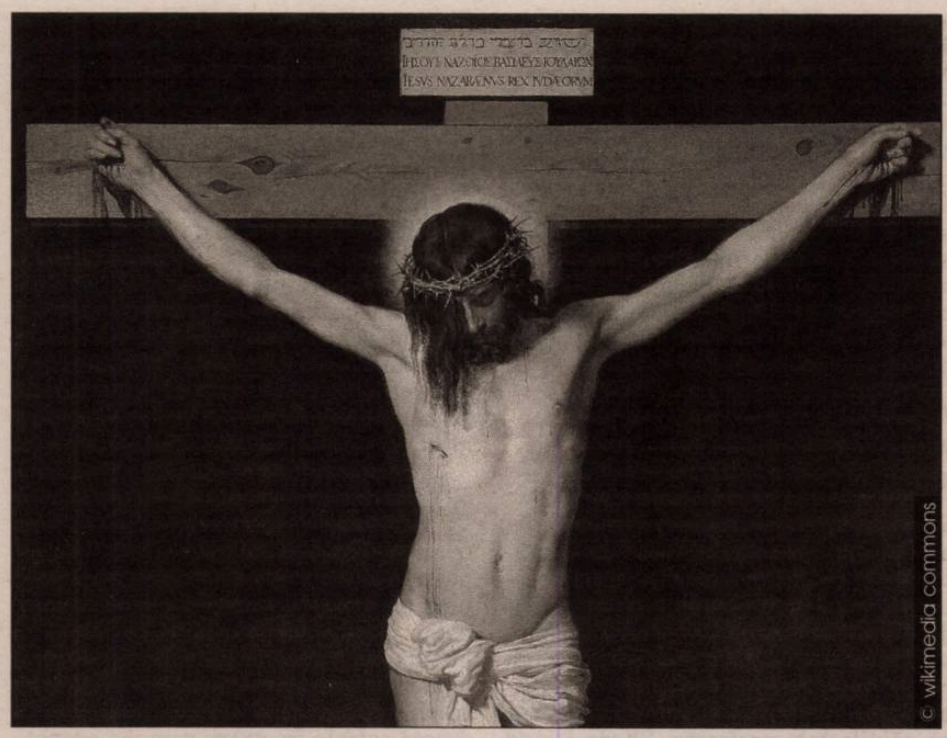

Știm că funcționarea democrațiilor consolidate și generatoare de prosperitate este direct legată tocmai de aceasta conștiință a caracterului limitat al puterii pe care liderii lor o au. Sigur că puterea e limitată instituțional prin mecanismele mai vechi ori mai noi, mai vizibile ori mai subtile, de *„check-and-balance“*. Pericolul este că o conștiință a puterii nelimitate l-ar putea face pe un lider să le ocolească, să le gripeze, să le desființeze. Mai ales dacă se întîmplă să fie un lider charismatic, cu lipici la popor. În plus, nimic nu garantează că cei care trebuie să aibă grijă ca puterea să nu facă rău cetății nu sînt, la rîndul lor, stricați mintal și sufletește. Cunoașteți, cred, întrebarea fără de răspuns a oricărei democrații, înspăimîntătoare precum oglinzile venețiene aflate una în fața alteia: „Dar pe cei care controlează puterea cine-i controlează? Dar pe cei care-i controlează pe cei care controlează puterea cine-i controlează? Dar pe cei care-i controlează pe cei care-i controlează…?“ În schimb, conștiința că există o putere de dincolo de lumea aceasta, mai puternică decît toate puterile de aici și care lucrează în lumea noastră, crește sensibil șansele ca liderul să rămînă în toate mințile.

Nu e obligatoriu să credeți că așa stau lucrurile. Există și oameni care vor să știe că Cerul e gol, că deasupra lor nu e nimic, că propriul lor creștet este tot ce e mai presus pe lume. Poate chiar printre cititorii acestor rînduri se află asemenea oameni. Nu-i condamn, dar nici nu-i invidiez. Pentru ca ei să își poată trăi în liniște bucuria iluziei de sine, convingerea că Omul e suprem și că Rațiunea lui e sursa ultimă a binelui, că societatea se „autoreglează“ și că totul e o sumă de atomi, este nevoie ca toți puternicii acestei lumi să creadă dimpotrivă, că Dumnezeu există și îi vede.

Într-un fel, Iisus însuși ne dă această lecție. Poate cel mai greu lucru de acceptat cu mintea noastră de azi este că ceva de o putere indescriptibilă, deasupra oricăror cuvinte și măsurători, deasupra oricărei imaginații, o putere absolută și de necuprins, acel ceva care le-a făcut pe toate cele văzute și nevăzute, se transformă pe sine în cea mai vulnerabilă dintre creaturile sale: un fetus, apoi un bebeluș sugar, apoi un copil. Cum de Dumnezeu a devenit așa ceva, fiind la cheremul oamenilor din jurul său, la cheremul naturii pe care El a creat-o? De ce ar face-o? Iar mai apoi, El, Atotputernicul, s-a lăsat pe crucea suferinței și a umilinței, bătut în cuie de unii ca mine și ca dumneavoastră. Recunosc, nu e ușor să admiți așa ceva. E atît de contraintuitiv și de invers decît ne îndeamnă să gîndim „școala vieții“. Dacă ești puternic, îți manifești puterea. Cum adică să fii puternic și să-i lași pe cei slabi să te chinuie? Într-adevăr, dacă nu crezi, nici nu prea poți înțelege.

Cu puțin înainte să intre în Ierusalim spre împlinirea marii Sale misiuni, Iisus a trebuit să potolească o oarecare tensiune apărută între cei doisprezece discipoli ai Săi cu privire la ierarhia dintre ei. Firesc, unii se voiau mai aproape de El decît alții, iar locurile „de-a dreapta și de-a stînga Ta“ erau limitate. Nu pot fi toți doisprezece umăr la umăr cu El. Și simțind că se naște între ei această ciondăneală omenească, despre care să fie mai „sus“, Iisus le-a spus: „Știți că ocîrmuitorii neamurilor domnesc peste ele și cei mari le stăpînesc. Nu tot așa va fi între voi, ci care între voi va vrea să fie mare să fie slujitorul vostru. Și care dintre voi va vrea să fie întîiul, să vă fie vouă slugă…“ O răsturnare enormă! Ați auzit ceva mai contraintuitiv pe lumea asta decît ca acela care vrea să stăpînească trebuie să-i slujească pe toți? Așa e tot creștinismul și de aceea concepția creștină despre putere este cu totul și cu totul alta decît cea omenească, fizică, să-i spun așa.

Ultimele șapte cuvinte ale lui Iisus de pe cruce sînt un amestec de omenesc și dumnezeire: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac“ (Luca; 23, 34), „Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai“ (Luca; 23, 43), „Femeie, iată fiul tău!“ și „Iată mama ta!“(Ioan; 19, 26-27), „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce m-ai părăsit?“ (Marcu; 15, 34), „Mi-e sete!“ (Ioan; 19, 28), „Săvîrșitu-s-a“ (Ioan, 19, 30) și „Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu“ (Luca; 23, 46). Papa Ioan Paul al II-lea observa că ultimul Său cuvînt nu exprimă nicidecum un sfîrșit, ci dimpotrivă, un început. După ce Și-a dat duhul, totul a renăscut și lumea întreagă s-a recompus altfel decît fusese. Minunea învierii a pornit, din nou, ceasul vieții noastre. Vorba lui Dumitru Stăniloae, Iisus a decis să învingă moartea trecînd prin ea, nu evitînd-o. Ce dovadă mai mare de putere s-ar putea da?

Și dacă asta e valabil pentru conducătorii popoarelor, nici noi, omuleții, nu sîntem uitați. Și noi avem partea noastră de putere din crucea pe care, fiecare, o ducem. Auzeam zilele trecute că un om oarecare s-a dus la un ieromonah athonit și s-a plîns că e copleșit de necazuri. Cum este fiecare dintre noi, adesea. I le-a spus pe toate și ieromonahul a avut cuvinte de înțelegere și îmbărbătare de fiecare dată. Iar la sfîrșit, omul a oftat: „Ajută-mă, părinte, să scap de necazurile astea!“ La care ieromonahul i-a răspuns ridicînd sprînceana a mirare: „Păi, cum vine asta, frate? Dumnezeu te suie pe cruce și tu vrei să te dai jos?“

Vorba Lui, cine are urechi de auzit, să audă!

Nicidecum un sfîrșit, ci dimpotrivă, un început.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Unul dintre locurile preferate ale istoriei

Cred că dacă istoria ar trebui să își aleagă cîteva locuri preferate pentru relaxare, unul dintre acestea ar fi casele de licitație de artă, unde ar privi cu încîntare din spatele sălii cum ea însăși este valorificată sub supravegherea atentă a unui *personaj* – sculptat cu măiestrie din lemn prețios – care are ultimul cuvînt: ciocanul de licitație.

În urmă cu 275 de ani, în Londra, Samuel Baker încheia prima sa licitație de cărți rare, vîndute cu 826 de lire sterline. A luat naștere atunci ceea ce astăzi se numește Sotheby's. Celebra Sotheby's.

În primii ani de activitate, casa de licitații a vîndut numai cărți, colecția lui Napoleon pe care acesta a avut-o cu el în exilul din Insula Elena regăsindu-se printre vînzările istorice. Clienții care veneau cu tablouri sau diverse opere de artă erau redirecționați către altă casă cunoscută de acest tip, Christie's. *Fair-play* adjudecat!

În anul 1971, cînd compania se numea Wilkinson and Hodge, după numele proprietarilor de atunci, sediul său a fost mutat din Wellington Street pe New Bond Street, adică din centrul universului cărților în cel al universului artei. În perioada interbelică, Sotheby's s-a axat mai ales pe vînzarea de tablouri și de obiecte de artă, iar pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial și-a continuat activitatea, în timp ce subsolul său a fost transformat în adăpost de apărare împotriva raidurilor aeriene.

În 1957 și în 1958, Sotheby's a dat startul unei noi epoci pe piața de artă, prin două licitații istorice pe care le-a organizat. Istorice nu numai prin obiectele expuse la vînzare, ci și prin organizarea și promovarea în sine, ca în cazul celei din 1957, cînd pentru prima dată licitația a fost prezentată public ca un eveniment de amploare, atrăgînd atenția presei. Regina Elisabeta a II-a a fost invitată la o vizionare în avanpremieră a colecției Weinberg, care a fost licitată atunci.

Lady Churchill, Kirk Douglas și Anthony Quinn au făcut parte din publicul evenimentului de referință al Sotheby's din 1958, cînd tablourile impresioniste aparținînd colecției Goldschmidt s-au vîndut într-un timp record, la prețuri cel puțin la fel de record, consemnîndu-se cea mai scumpă licitație de artă din istorie. Organizarea profesionistă a serii de licitație Goldschmidt a marcat încă un pas în dezvoltarea industriei de artă așa cum o știm astăzi. Superficial poate la acest moment, dar nu și atunci, participanții au putut răsfoi pentru prima oară un catalog de licitație tipărit color.

Din spatele sălii privea încîntată istoria.

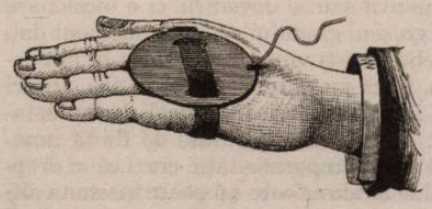

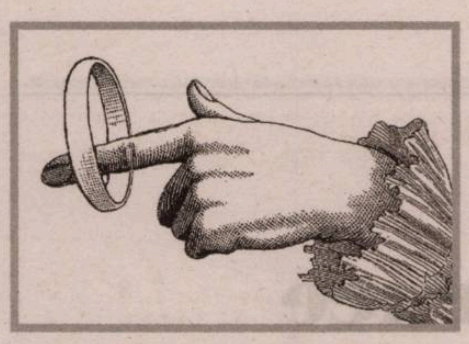

Selma IUSUF

legende **urbane**

Vocea

E aici tot timpul. O contralto dramatică, îi simți inflexiunile și potențialul atunci cînd vorbește, căci, în ciuda descrierii, ea mai degrabă vorbește, nu cîntă. N-ai încercat să pui vocea asta pe un chip. Îți sună tot timpul în cap și ești tentat mai degrabă să ți-o imaginezi cu fața ta. Mai încruntată cumva, cu pungi sub ochi de nesomn, cu o țigară permanent pregătită să fie aprinsă, da, tu ești, sus pe culmea de pe care o să cobori amețitor spre îmbătrînire. Ovalul feței începe să se vălurească spre fălci, gîtul, odinioară proaspăt, face niște falduri obosite cînd pleci capul. Uite, chiar în momentul ăsta vocea intervine iar: „Naaa, și ce?“, zice, „cînd o să ieși la pensie îți faci un tatuaj fix pe gît. Abia aștept. O să ai, așa, un soi de maletă, un guler intricat din desene care mai de care. Iar din desenele astea care vor urca precum niște rădăcini învoalte dinspre umerii și pieptul tău obosit, pe gît, pînă spre fălci, o să-ți răsară fața. O să fii o babă *cool*.“

O să ai fața bătută de vînturile aspre scoțiene și n-o să-ți mai pese de riduri.

Vocea te face să pierzi timpul aiurea, să visezi și să te revolți în capul tău. În dimineți sau după-amieze liniștite, ca asta, cînd tot orașul e gol, că lumea a plecat să stea claie peste gramadă la munte la două-trei margarete sau, cine știe, la mare, ești cu telefonul în mînă pe Google Maps. Și dai *pinch in* și *pinch out* prin toată Europa, că mai departe încă nu cutezi a visa. Mai departele e straniu, nefamiliar și, da, prea departe de fibra ta profund europeană, orice ar însemna asta. „Ia uite“, face Vocea, „cum ar fi să stai într-una din insulele astea ale Canalului Mînecii? Pe Guernesey, de pildă?“ „Haha-ha“, îi zic, „ești nebună! Păi, tu știi cît costă o casă acolo? Ce naiba să fac acolo? Din ce să trăiesc?“ „Bine“, zice, „hai mai sus. Uite, pe una din insulele astea scoțiene: Insula Gigha, Kiloran, sau pe fîșia asta mai mare cu nume pe care le știi – Jura, Lagavulin –, le-ai băut pe amîndouă, o să fii ca acasă. O să stai în buzunarul ăsta de Atlantic, la o aruncătură de băț de verdea Irlandă, pe un petec de pămînt bătut de vînturi, mîngîiat de ierburile alea blonde, marine, unduitoare, care îți plac ție, și o să crești găini roșcate.“ Vocea devine mai adîncă, aproape catifelată: „O să ai o mini-crescătorie cu găinile tale preferate, Rhode Island Red, exact alea. Iar ele o să facă multe ouă, tu o să le vinzi la pub-urile și restaurantele din jur, să le mănînce lumea cu bacon, cu fasole boabe și cu chifle. O să strîngi ouăle alea dis-de-dimineață, neapărat într-un coș de răchită, și o să porți o cămașă cadrilată și una din perechile tale prea largi de blugi. Apoi o să le livrezi la pub-uri neapărat pe bicicletă. O să ai fața bătută de vînturile aspre scoțiene și n-o să-ți mai pese de riduri. Și poți să-și faci tatuajul ăla pe gît fără să-și mai pese dacă ieși sau nu la pensie.“

„Taaaci, taaaci“, îi zic Vocii și dau un *pinch in* hărții ca să micșorez visul și să mă văd în imaginea de ansamblu. Ia uite, ești la dracu' în praznic, muuult la dreapta, peste Olanda, peste Germania, peste Cehia, Slovacia, Ungaria. Uite calcanul meu turtit, România, uite pinul roșu care-mi arată Bucureștiul. Desfac cu degetele harta orașului meu, aici stau, văd acoperișul clădirii în care sînt acum și mă uit la mine în vîrful patului cum mă uit la mine care mă uit la mine. Punerea asta în abis mă amețește și mă întorc către Voce pe care am simțit-o rîzînd: „Tu de ce naiba mustăcești?“, o întreb. Tace acum.

Abia de mîine dimineață o să prindă iar glas. O să prindă momentul în care voi fi într-un soi de confruntare pasiv-agresivă, poate la muncă, poate la o întîlnire cu cineva de care depind proiecte viitoare, poate o să fiu într-o instituție la coadă să iau și să dau hîrtii, poate o să fiu la bancă, la poștă, la mama naibii, într-o viață pe care n-o mai trăiesc eu, ci mi-o trăiesc alții. O să pîndească spirala frustrării care mă aruncă din ce în ce mai jos, care mă înșurubează cu forța a o mie de uragane în pămînt, care mă țintuiește cu odgoane groase ca brațul de țărmurile astea obligatorii. Și abia atunci o să zică iar: „Ridică-te și pleacă! Ridică-te și pleacă!“

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Un P.S.

Cu inefabilu-i surîs, dna ministru a Trebilor Dinlăuntru, despre guvernarea Cioloș: „Cum veți reuși, dle Cioloș, atîta timp cît singurul proiect al guvernării dvs. a fost un *fiasco* total? Nu mai știți care? Vă aduc eu aminte: sculptura lui Brâncuși, *Cumințenia Pămîntului*. Sigur ați uitat, dle Cioloș, la fel cum ați uitat să dați banii înapoi celor care au donat.“ – Carmen Dan, în vizită electorală teleormăneană, 17 martie crt. Îmi permit să vă contrazic, dnă ministru, spunîndu-vă că eșecul la care faceți referire nu aparține numai guvernării Cioloș și nu se cade a-i fi imputat în exclusivitate. E mult mai mult decît condamnabil că societatea românească nu a reacționat mai prompt la gîndul că profilul *Cumințeniei*... se va rescrie din nou pe alte meleaguri... E un test picat cu brio, din păcate. Poate și paradoxal, capodopera brâncușiană nu se lasă „prețăluită“ între guverne și miniștrii lor. Și pentru că ați atins punctul privind restituirea banilor, ar fi de menționat faptul că acest demers aparține guvernării PSD–ALDE, nu celui anterior. Lăsînd însă la o parte acest aspect, v-aș întreba, dnă ministru, de ce n-ați susținut, la momentul oportun, o interpelare în Parlament pe această temă, acuzînd în plen, *atunci*, guvernarea Cioloș? De ce nu v-ați solicitat colegii, cu lungă dare de mînă, să contribuie cu sume sporite în vederea finalizării acestui proiect. Știți cumva, dnă ministru, care a fost suma globală cu care PSD-ul a susținut acest proiect? Și, nu în ultimul rînd, vă spune ceva titlul ultimului grupaj de foiletoane – „S.O.S. Hobița/1-10“ din această rubrică? Riscați să vă asumați, dacă nu e deja evident pentru dvs., că pentru noi este, „eșecul lamentabil“ al guvernării actuale.

Ruxandra MIHĂILĂ

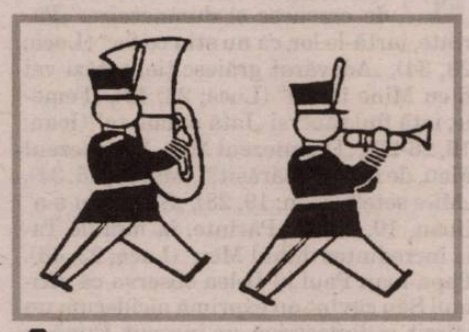

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Chipul întristat al bunăstării

În mod normal, chipul bunăstării ar trebui să fie unul roșu în obraji, vesel, plesnind de sănătate. Nu prea mai pare să fie așa. În anii din urmă, portretul acesta standard e, mai degrabă, o caricatură. Ideea de a o duce bine nu mai e o cale luminoasă spre un peisaj idilic, ci o alee străjuită de un bec chior, într-un parc desfrunzit.

Chipul actual al bunăstării e unul palid, pe care se citește o cruntă oboseală. E starea aceea de la sărbători. Ai enorm de mîncat. În fața ta se deschide un cîmp de bătălie ticsit cu miei, viței, porci, rațe, curcani, un univers de fripturi rumenite perfect. Ai senzația că mănînci o poză, nu mîncare. Sărbătoarea a devenit chinul de a-ți tăia cărarea prin peisajul ăsta. Un drum la capătul căruia ajungi epuizat, cu mațele făcute franjuri, cu ochii îngălbeniți și cu mintea înecată în depresie. Bunăstarea începe să fie percepută ca o condamnare la o „fericire“ spre care, vrei, nu vrei, trebuie să te îndrepți. Un soi de mecanică a vieții din care se exclude orice stare de mulțumire interioară. Un jug la care ești pus să tragi fără să ai de ales. Că, dacă ai alege, prima destinație spre care te-ai îndrepta nu ar fi sărăcia. Nu spre lipsă te-ai duce. Ci direct spre fereastra care dă spre neant, cu speranța că e larg deschisă și că poți trece dincolo de ea, în alergare, fără ca măcar să te-apleci un pic.

Deseori, ideea de bunăstare nu mai e ceva la care ajungi parcurgînd drumul spre un ideal. Ci e ceva la care ar trebui să-ți vină rîndul. E un amestec de rîcă și eternă nemulțumire. Ca și cînd ai sta la coadă, alături de milioane de oameni, ca să ajungi la un ghișeu prin care bagi capul ca să primești pe frunte o ștampilă. „Fericit și sătul.“ Apoi, tot încolonat, mergi mai departe, într-o direcție care, oricum, nu mai interesează pe nimeni. Un marș al mistuirii grele, al lipsei oricărei dorințe, al plictisului și al apatiei. Întreaga imagine asupra vieții pare un ciclu nesfîrșit de gesturi automate, clișee și momente fiziologice. Un univers de mestecare transformată în rumegare, digestie anevoioasă și excreție. Iar unicul sunet al acestei lumi e bolboroseala unor intestine.

Din ce în ce mai mulți oameni care o duc foarte bine sînt cumplit de nemulțumiți. Pentru că ideea de bunăstare nu mai are nici un fel de capăt. Idealul, dorința de a duce o viață îndestulată nu înseamnă ceva mai mult sau mai bine decît ai avut ieri. Ci a devenit ceva mai puțin, mai mic decît are altul. Chinul unei eterne comparații. Ruminarea exasperantă a unor șiruri nesfîrșite de calcule, la capătul cărora trebuie să te alegi cu o definiție a bunăstării. Iar rezultatul acestor socoteli nu te mulțumește niciodată. E doar un soi de sastiseală peste care ai mai turna ceva, în pofida voinței, doar pentru că se poate. Pentru că există. Doza de perversitate a acestui fel de tristețe merge inimaginabil de departe. Ea atinge și exhibiționistul care arată lumii, prin orice mijloace, cît de bine o duce, dar îl roade la fel de dureros, pe dinăuntru, și pe cel care joacă rolul modestului, al celui care pretinde întotdeauna că are mai puțin decît „se crede“ că are de fapt. Sînt doar strategii diferite de a camufla chinul unei stări de foame care te împinge înainte, indiferent cît ai fi de sătul.

De la distanță, pare un lung șir de plăceri. Dar imaginile vacanțelor pe plajele perfecte, de la capătul pădurilor de palmieri, mîncărurile devenite forme de artă contemporană expusă pe farfurii, casele dotate și decorate în extazul unei idei de estetică ajunsă la delir, toate formele de perfecțiune ale oricărui gînd, ale oricărei dorințe și închipuiri, totul a devenit atît de banal încît obosește și ofilește orice aspirație. Nu mai există un drum al descoperirii sau al devenirii, ci o încolonare la ghișeul gîndului că, la un moment dat, trebuie să-ți vină rîndul și ție la așa ceva. Dacă nu la ceva exprimat așa, atunci la împlinirea oricărui ideal de bunăstare. Pentru că, în calitate de ființă umană a contemporaneității, crezi că ai dreptul la fericirea care nu poate însemna altceva decît bunăstare. Și cum să înțelegi bunăstarea altfel decît în felul în care se definește ea prin imaginile care dansează peste tot în jurul tău?

Iar dacă bunăstarea se definește printr-un chip contemporan al fericirii, acela de program de viață, nu poți să te faci că nu observi suferința din dosul zîmbetului care stă pe post de siglă. O lume prinsă în obsesia calculului, de orice fel va fi fiind el. De la numărul de calorii la numărul de pași făcuți zilnic, de la datele ceasului inteligent care îți spune cît de maratonist ai devenit pînă la temele făcute conștiincios pentru cursurile de dezvoltare personală, de la jocul cifrelor care dau starea de spirit a conturilor din bănci pînă la felul în care aceste numere alcătuiesc, de fapt, liniile cu care-ți desenezi ideea de fericire. Aici începe tristețea adîncă. Imediat ce ai călcat pe țărmul acestui *fel* de fericire. Pentru că firicelele de nisip, apa turcoaz prin care vezi peștii și vegetația din adîncuri, soarele dogoritor și întreg peisajul perfect în care te găsești sînt doar înlănțuiri și unduiri ale unor frecvențe generate de cifre. Cifrele unui calcul care înlocuiește viața însăși. Și care produce marile întristări, ori de cîte ori pînza imaginilor perfecte e mișcată de vînt, lăsînd să se vadă măcar un pic din mecanismul care zumzăie dedesubt.

Iar gîndurilor acestora li se poate lipi orice etichetă. Marxism latent și toxic, depresie, moft hipsteresc, oboseală de prea mult bine, delir de bulă de viață, ignorînd realitatea sărăciei și a promiscuității care cresc gigantic în jur. Se poate spune absolut orice. Important e ca, după orice spunere, în mintea fiecăruia să se înfiripe măcar o urmă de mulțumire. Pentru cît e. Nu pentru cît „ar trebui“ să fie.

Petre GURAN

Iconomahia

Iconomahia este unul dintre termenii folosiți de specialiști pentru a desemna acțiunea împăraților bizantini din secolele VIII și IX de a îndepărta icoanele din cult. Prin compoziția sa din cuvintele grecești *eikon* (= icoană) și *mahia* (= luptă), termenul evocă războiul împotriva icoanelor, dar trimite și la lupta icoanelor pentru salvarea Ortodoxiei. De aceea reintroducerea icoanelor în cult și în spațiul public la Constantinopol, începînd cu prima duminică din postul mare a anului 843, a fost denumită Triumful Ortodoxiei. Era cu adevărat o biruință a icoanelor împotriva unei puteri imperiale, care se crezuse îndreptățită să dicteze expresia publică a credinței.

Dar nu despre acea iconomahie e vorba acum, ci despre luptele din vremea noastră, la care sînt chemate să participe și icoanele.

Din 23 aprilie, la parterul Universității de Arhitectură din București, Ioan Avramescu își arată icoanele. Este o ocazie rară și un eveniment de excepție. Nici Ioan Avramescu nu joacă rolul arogant al artistului-ideolog modern, nici icoanele sale nu se înscriu într-un registru stilistico-ideologic ușor de identificat. Unora le par prea dependente de modelele lor, altora le displace nota prea evident modernistă a punerii lor în scenă, alții încă îl socotesc naiv și chiar primitiv, dar nimic nu te împiedică să bănuiești, de fapt, o extremă sofisticare intelectuală. Pare neo-bizantin și totuși nu e, dar nici manifest de tipul Grupului Prolog nu e. Deși e prieten mai degrabă cu prologiștii și l-a cunoscut pe Paul Gherasim, Ioan Avramescu nu aparține nici unei mișcări artistice, în primul rînd fiindcă nu e artist (refuzul acestei desemnări l-am întîlnit întîia oară la Paul Gherasim), dar mai ales nu aparține aceluia reviriment al conștiinței estetice ortodoxe, care a produs stilul neobizantin.

Ioan Avramescu, Filoxenia lui Avraam

Surprins de prospețimea acestei apariții timide între iconarii contemporani – ignoranța este vina mea exclusivă, Ioan Avramescu pictează icoane de la sfîrșitul anilor '70 –, am petrecut cîteva clipe împreună cu Ioan Avramescu, iscodindu-l despre icoanele sale și cum a devenit iconar. Există o circumstanță, contactul cu muzeul bisericesc de la Văratec, și o manifestare bruscă a unui nebănuit har artistic pînă la acel contact-context de la Văratec, dar poate cel mai interesant ingredient al harului său este o fantastică determinare de a rămîne un străin oricărei forme de instituționalizare artistică, socială sau religioasă. Cu studii de seminar și facultate de teologie, părintele Ioan Avramescu, cîndva bibliotecar al Institutului Teologic din București, și-a cultivat înstrăinarea. Nu are formație artistică, iar ultimii 30 de ani l-au condus tot prin locuri unde icoanele Maicii Domnului cu pruncul Iisus erau citite ca o reprezentare simbolică a maternității.

Discuția noastră a planat o vreme asupra noțiunilor de sacru în creația de icoane, despre autentic și meșteșug, pentru a se opri apoi la marea mea întrebare dacă poate avea loc o regăsire artistică a Ortodoxiei, pe de o parte printr-o ieșire din zodia subordonării față de arta apuseană, pe de altă parte printr-o confruntare cu ceea ce s-ar putea numi sensibilitatea artistică contemporană. Astfel, am scăpat în discuție termenul neo-bizantin, la care interlocutorul îmi taie scurt că prefixul „neo" face parte din categoria falisificării. Cînd ceva e „neo" înseamnă tocmai că nu mai este original, că e o reluare, cu pretenție de fidelitate mai mică sau mai mare, dar oricum ceva lipsit de contextul unei transmisiuni vii, autentice a unei cunoașteri, a unui meșteșug.

„Un copac tăiat nu-l mai poți pune la loc", mi-a spus la un moment dat, în timpul discuției, Ioan Avramescu. Metafora este dureros de puternică, fiindcă atunci cînd te afli în fața unui copac tăiat, singura cale de a-l vedea din nou în picioare este ca un vlăstar să treacă prin întreg ciclul formării, de la rostul inițial ascuns în sămînță pînă la dezvăluirea acestui rost la deplină maturitate. Dacă arta bizantină este copacul tăiat, în mod evident un nou ciclu cultural de tipul celui bizantin nu are cum să-și fi arătat potențialul. Aici rezidă problema, arta neo-bizantină, invocată uneori ca semn al unei reveniri la autenticitatea bizantină a Ortodoxiei, nu este artă bizantină. Ea nu mai poate fi decît încercarea, eventual sfîșietoare, de a pune la loc copacul doborît.

Vorbim deja de o eră post-creștină.

Se impune o mică digresiune istorică. Arta bizantină nu a dispărut din cauza căderii Imperiului Bizantin în secolul al XV-lea, ci din cauza secularizării general europene, care a cuprins la un moment dat și estul Europei. Arta bizantină a continuat prin cea post-bizantină, atîta timp cît nu s-a confruntat cu fenomenul secularizării. Acesta a pătruns gradual întîi în zonele de contact ale lumii post-bizantine cu Occidentul și s-a impus agresiv în momentul integrării politice a estului și sud-estului Europei în civilizația Occidentului, în secolele XVIII-XIX.

Secularizarea, care a cunoscut și o fază politic agresivă în relația statelor moderne cu Bisericile de pe teritoriul lor, a produs tăierea involuntară a copacului. Înlocuirea Patriarhiei ecumenice cu Biserica națională a coincis cu triumful lui Anton Chladek, Constantin Lecca, Gh. Tattarescu, N. Grigorescu și al școlilor lor în pictura religioasă de la noi. Abia dezbaterea despre un stil național românesc în secolul XX a permis unora să remarce că tradiția artistică bizantină, adică copacul din metafora lui Ioan Avramescu, fusese cu totul anihilată. Odată cu această căutare identitară națională, numită și stil neo-românesc, s-a pus și problema unei „rebizantinizări" a componentei artistice din cultul ortodox (muzică, pictură, arhitectură).

Fenomenul secularizării Ortodoxiei se regăsește aproape identic în întreg spațiul balcanic și în Rusia, iar renașterea Ortodoxiei a început abia în urma Revoluției bolșevice în comunitățile ortodoxe din Occident. Însă nu de puține ori observatorii lucizi ai unor recuperări haotice, dictate cu precădere de politicile de construcție identitară ale statelor naționale – copaci reașezați cu disperare pe buturuga din care căzuseră de mult –, au atras atenția asupra riscului pastișei, butaforiei și chiar al kitsch-ului.

Secularizarea nu este doar un fenomen artistic, ci ea privește toată viața omului. Prin secularizare s-a modificat radical relația omului contemporan cu divinitatea. În întreg secolul XX, fie prin violență și teroare în regimurile totalitare, fie prin bunăstare în regimurile liberale, societățile europene și extensiile lor globale și-au continuat procesul secularizării pînă în punctul în care vorbim deja de o eră post-creștină. De aceea copierea, mai mult sau mai puțin reușită, a unor modele iconografice bizantine nu poate fi un răspuns la secularizare, iar stilul neobizantin nu poate fi mai mult decît o nouă amăgire. Cum ieșim atunci din acest impas?

Cu naturalețea cu care remarci albastrul cerului, Ioan Avramescu mi-a arătat un șir de mașini scumpe la marginea străzii, cu exclamația: „Noua idolatrie!". Adevărata confruntare se petrece între icoane și noii idoli ai societății de consum, care își impun masiv propria estetică.

Prin lipsa inscripțiilor, prin selecția și uneori decuparea tematică, prin relieful ocazional al nimbului, prin felul în care își așază foița de aur, Ioan Avramescu marchează distanța dintre model și opera de artă contemporană, denotă citatul, împrumutul semantic, înstrăinarea culturală. Punînd în circulație lucrări care se lasă citite ca „mama și copilul", dezvăluind artistic înstrăinările de care suferim, Ioan Avramescu și-a așezat de fapt icoanele pe linia de front cu idolii omului contemporan. Dincolo de ceea ce știm noi, știu ele ce trebuie să facă în această nouă iconomahie.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Învierea după Grünewald

Evangheliile sînt toate de o tulburătoare discreție: vestesc Învierea fără să o descrie, îi proclamă realitatea fără să spună *cum* s-a ridicat Hristos din morți, ocrotind astfel miezul tainei și alegînd să-l comunice prin aparițiile de după Înviere. Dar ceea ce nu spun Evangheliile n-a fost cu putință să rămînă în zona nerostitului și a invizibilului. Istoria creștinismului este și o devenire a formelor care reflectă înțelesurile pe care le dăm Învierii.

Dintre toți maeștrii artei occidentale, Grünewald (m. 1528) transmite diferit taina Învierii, cu o intensitate și cu o profunzime teologală nemaiatinsă, cred, pînă la el. În Altarul din Isenheim (1513-1515), singularitatea sa artistică se manifestă deplin prin înfățișarea lui Hristos înviat, pe care nu-L vedem ieșind victorios din mormînt, înălțînd steagul crucifer, ca de pildă la Piero della Francesca sau la atîția alții. Deși păstrează în registrul inferior scena tradițională a paznicilor mormîntului surprinși de somn sau îngroziți de ceea ce se petrece, Grünewald pictează un Hristos transfigurat, care străpunge catapeteasma nopții cosmice a tăcerii și a așteptării. Trupul Său răspîndește lumina interioară a firii dumnezeiești; este, de fapt, o concentrare de lumină, un „reflex al dumnezeirii", cum scria Sfîntul Grigorie din Nazianz, care se face vizibilă printr-o făptură transparentă, de o nesfîrșită blîndețe, a cărei victorie are chipul veșnic al iubirii. Puterea lui Hristos înviat este, în viziunea lui Grünewald, expresia iubirii Sale infinite, pe care o înfățișează ochilor noștri prin arătarea împăcată, sub forma unei cruci cuprinzînd universul, a semnelor suferinței devenite izvoare de lumină. Purpura giulgiilor ce-L însoțesc în plutirea sa imaterială se transformă în lumina de aur a slavei care îi copleșește și îi transfigurează trupul. Purpura jertfei cu care străbate cerurile se absoarbe în lumina slavei necreate. Comunicînd în persoana lui Hristos, creatul și necreatul își dezvăluie prin Înviere miezul relației lor tainice.

Este uluitor cum acest maestru al artei occidentale reușește să transmită cele mai subtile sensuri ale teologiei răsăritene despre trupul lui Hristos. În Răsărit, se știe, icoana Învierii îl înfățișează pe Hristos coborît la iad, sfărîmîndu-i porțile și trăgîndu-i spre El, prin Adam și Eva, pe cei care așteptau izbăvirea. Răsăritul nu-și reprezintă Învierea ca pe o biruință singulară în persoana lui Hristos, ci chiar în acest act al înfrîngerii morții, Învierea este înțeleasă ca o „pogorîre" adresată celorlalți, ca o împlinire a smereniei Întrupării. Căci doar prin această golire de sine, prin „ascunderea" dumnezeirii Sale, Hristos-omul a „înșelat" iadul. Sînt, de pildă, pagini ale Sfîntului Grigorie al Nyssei despre „șiretlicul" divin al asumării naturii umane și al acceptării morții, grație căruia Fiul lui Dumnezeu face să se întîlnească cele ce nu se puteau întîlni. Coborîrea la iad are sensul acestei proximități de negîndit, care a răsturnat logica păcatului și ordinea morții.

Pictura lui Grünewald nu ne spune nimic despre Învierea care începe în adîncuri, între cei care se aflau „în umbra morții", dar nici nu se depărtează de sensul pneumatizării trupului lui Hristos care iradiază, potrivit viziunii părintelui Stăniloae, „putere și slavă, sau Se face cunoscut într-o asemenea transparență luminoasă, care de cele mai multe ori covîrșește trupul și numai cînd voiește îl face vizibil, dar și atunci, străluminat de puterea impunătoare a Sa ca persoană". Nu am înțelege șocul apariției lui Hristos înviat dacă nu l-am raporta la „Omul durerilor" pe care Grünewald l-a pictat pentru suferinzii îngrijiți de membrii Ordinului Sfîntul Antonie din Isenheim. Omul „fără frumusețe și fără chip", despre care profețea Isaia, trupul devenit rană care sfîșie privirea se manifestă, după Înviere, ca frumusețe suprafirească și suverană. Urmele flagerării și ale batjocurii sînt scufundate în lumină, însă rănile Crucii nu dispar de pe trupul Celui înviat: rănile prin care a biruit și a izbăvit lumea, rănile prin care natura umană a primit eliberarea și înălțarea; rănile luminoase ale infinitei compasiuni cu care ne însoțește în orizontul speranței și al transfigurării.

(fragment dintr-un eseu apărut în 2009)

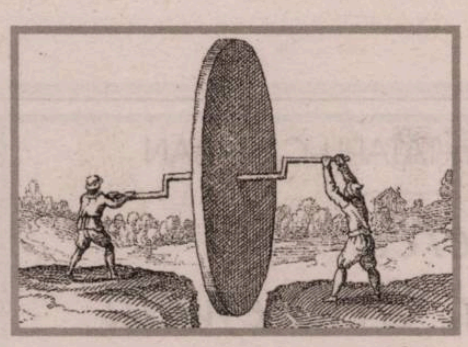

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Celălalt referendum (II)

Scena are ceva inerent caraghios în ea. Femeia cu telefonul în mînă pe care mai mult o auzi decît o vezi, bărbatul care încearcă fără succes să se ascundă de camera telefonului. Femeia insistă, bărbatul fuge. Îndîrjirea femeii, figura indescriptibilă a nefericitului. E greu să nu rîzi.

Cîteva ore mai tîrziu, filmul e pe Facebook, iar bărbatul e exclus din PNL, partid în numele căruia împărțea prin Cluj pliante false cu sigla Alianței 2020. Pliante menite să enerveze electoratul clujean și să îl întoarcă împotriva USR și PLUS.

Dacă era nevoie de o scenă care să descrie fidel relațiile din interiorul Opoziției, atunci aceasta este. Găsim în ea nesiguranțele PNL și micile ticăloșii motivate de confuzie și de spaima de irelevanță ale aceluiași partid. Găsim de asemenea și explicația pentru scorul semnificativ al Alianței în sondaje – energia membrilor și simpatizanților, decizia lor de a nu asista pasiv la mersul lucrurilor în țară.

Alianța a reacționat pe diverse niveluri de indignare, denunțînd lipsa de onestitate a PNL. PNL, la rîndu-i, a răspuns rapid, eliminînd distribuitorii de pliante false din partid. Însă nici o vorbă despre resposabilitatea de deasupra celor două victime incompentente ale epurării. E o naivitate să crezi că doi membri ai Tineretului Liberal au decis să conceapă, să tipărească și să distribuie pliantele acelea cu de la ei putere și cu resurse proprii.

Scandalul a fost uitat relativ repede, însă oricine vrea să își închipuie cum va arăta o guvernare alternativă la dezastrul actual trebuie să se întoarcă spre acest film. Putem presupune că useriștii vor continua să fugărească parlamentari, miniștri, secretari de stat și șefi de agenții pe holurile instituțiilor publice, în timp ce peneliștii vor acumula în secret aceeași ură izvorîtă din conflictul moral și identitar în care se află deja de ani de zile. Ură care se va transforma în alte și alte acțiuni, mai mult sau mai puțin tîmpe, de ridiculizare sau pătare a imaginii partenerului. Pentru astfel de situații, americanii au inventat cuvîntul *„frenemy“* – o combinație între „prieten“ și „inamic“. O prietenie competitivă, cum ar veni. Sau, dacă vreți, o colaborare oportunistă în care regulile și fairplayul funcționează doar cînd convin ambelor părți.

Situațiile celor doi posibili parteneri sînt totuși diferite.

Avantajul PNL, cu tulburările lui de identitate cu tot, e că aria de selecție a partenerilor e un pic mai mare și doar războiul președintelui Klaus Iohannis cu Liviu Dragnea stă în calea unor variante de coaliție de guvernare mai creative decît cele studiate în prezent. În cel mai rău caz, pe 26 mai, PNL obține un scor vecin cu cel al Alianței, va merge mai departe cu altă conducere și va continua să se roage, așa cum o face în prezent, ca șeful statului să obțină un nou mandat. Un mandat în siajul căruia partidul să se pregătească pentru localele și parlamentarele de anul viitor.

De cealaltă parte însă, dincolo de mici tumbe de Facebook, Alianța 2020 trebuie să își dozeze bine umorile și elanul. În absența unui miracol (un scor uriaș la următoarele runde de alegeri), Alianța are un singur partener de guvernare solid (PNL) și nici o variantă de rezervă, dacă nu vrea să se permanentizeze în opoziție.

De asemenea, mai puțin relatate, dar deloc nesemnificative sînt conflictele interne din cele două partide care o compun. Un scor slab pe 26 mai – 15% sau pe acolo – va anula probabil și viitorul comun al partidelor componente, și în favoarea unor nesfîrșite reglări de conturi între facțiuni. Facțiuni care adesea îmbracă o haină ideologică pentru că le e rușine să recunoască antipatii de ordin personal.

Mozaicul Opoziției e completat de UNPR, Pro România, PMP și alte grupuscule-fantomă de tip UNPR, un zombie ițit iar din canalizarea democrației. Aceste partide și partidulețe fac calculele de guvernare cu atît mai complicate, în special pentru Alianță. E greu de imaginat un cabinet sprijinit de USR/PLUS cu Gabriel Oprea la Interne sau cu Nicolae Bănicioiu la Sănătate.

În fapt, orice astfel de calcule sînt premature. În absența alegerilor parlamentare, orice schimbare a majorității depinde de întîmplări din interiorul PSD. Astfel de pariuri au mai fost pierdute în ultimii doi ani și, chiar dacă nu ar fi, ele nu rezolvă problema majoră. Proverbialul elefant continuă să lîncezească placid în living-room-ul nostru, respirîndu-ne aerul și consumîndu-ne resursele.

Scriam, în acest spațiu, săptămîna trecută, că alegerile din 26 mai vor avea caracterul unui referendum în legătură cu direcția României pentru următorii ani. Vom ști în seara acelei zile dacă stilul actual de guvernare primește un cec în alb sau nu.

De aceea, cît încă mai e timp, dincolo de calcule pentru posibile coaliții și inițiative imbecile de denigrare a partenerilor, partidele și organizațiile civice responsabile din România au nevoie să își găsească numitorul comun. Iar acesta este munca împreună pentru conservarea și stabilizarea unei democrații funcționale. Autoritar și sufocant, elefantul trebuie trimis la plimbare.

Altfel spus, România are nevoie de un pact pentru democrație, înainte de orice altceva. O promisiune că nu vom mai vedea niciodată absurdițătile periculoase din ultimii doi ani.

Vrabia din mînă e capacitatea societății românești de a asigura un cadru onest de manifestare pentru toți cei care vor și pot să participe la viața publică. De ea trebuie să țină strîns oricine vrea să trăiască într-o Românie liberă.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

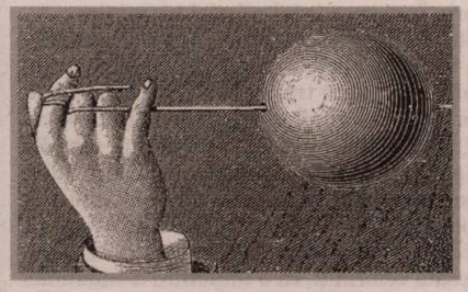

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Restaurare sau reconstrucție?

La scurt timp după incendiul care a distrus acoperișul și turnul-fleșă al catedralei Notre-Dame, președintele Emmanuel Macron s-a adresat națiunii promițînd reconstrucția în termen de cinci ani. Declarația președintelui a stîrnit confuzie, dacă nu de-a dreptul perplexitate. Căci termenul folosit îndeobște atunci cînd vorbim despre obiecte de patrimoniu (mondial) e „restaurare“. Reconstrucție te duce cu gîndul la refacere, deci la o întreprindere radicală de înlocuire. Exprimarea ambiguă a președintelui e motivată de situația complicată în care se află monumentul. Aflat în plin proces de restaurare, acoperișul catedralei a luat foc și a ars în totalitate. După dezastru, lucrurile sînt și mai complicate, inclusiv la nivel semantic. În materie de restaurare, Charta de la Veneția impune reducerea monumentului la starea cunoscută înaintea dezastrului. Pentru a restaura catedrala, e nevoie de reconstruirea acoperișului și a fleșei.

A restaura înseamnă a readuce la stadiul inițial. Or, cel puțin în ceea ce privește acoperișul, așa ceva e imposibil: nu poți reface ceva ce a mistuit focul în totalitate. Acoperișul poate fi doar înlocuit, construit de la zero. E puțin probabil că se va putea face asta *à l'identique*. Mai mult ca sigur, arhitectura, decorațiile, tehnicile de construire au fost studiate în detaliu și zeci de specialiști știu acum ce bîrne, ce cuie, ce pietre susțin întregul eșafodaj. Dar e foarte puțin probabil să mai existe constructori și artizani capabili să refacă întocmai, după planurile inițiale, acea șarpantă. Sînt unii care se îndoiesc chiar că Franța dispune de materia primă necesară lucrărilor de dulgherie. Și chiar și dacă s-ar putea, ar fi o copie, deci un fals. Oricum, vor fi multe de restaurat după acest incendiu: interiorul catedralei, devastat de foc și de fum, va trebui refăcut cu grijă astfel încît să se readucă tot ce se mai poate, dacă se poate, la stadiul inițial. Cît privește varianta reconstrucției, nu a fost luată nici o decizie. Se vehiculează ideea unui concurs internațional de arhitectură. Dar propunerea nu a fost lansată oficial și termenii nu au fost definiți. Aproape peste noapte au început să apară tot felul de soluții. Văd că circulă, în diverse medii, o posibilă variantă cu un acoperiș de sticlă și o fleșă spirală. Mulți conservatori strîmbă, pe bună dreptate, din nas: e o intervenție agresivă, o estetică absurdă etc. Poate că aceste temeri sînt întemeiate. Există, oricum, destule clădiri emblematice cu acoperiș de sticlă la Paris, de la piramda de la Luvru la Grand Palais. O firmă de arhitectură din Țările de Jos propune construirea acoperișului și a decorațiilor prin imprimare 3D pornind de la resturile carbonizate rămase după incendiu. Avantajul ar fi că lucrările ar dura infinit mai puțin decît reconstrucția șarpantei din lemn după planurile inițiale și cu tehnicile vechi. Și revanșa simbolică: un acoperiș născut literalmente din propria-i cenușă, grație noilor tehnologii. Poate că și asta e o fantasmagorie. Dar, în orice caz, perspectiva contemporană și inovația nu ar trebui expediate ca factori de alterare a vechii ordini. Aplicate cu măsură și cu respect pentru istorie, noile tehnologii și soluțiile de arhitectură contemporane vor asigura un viitor acestui monument. Să nu uităm că Notre-Dame a fost construită treptat, pe parcursul mai multor secole. Și în toată această perioadă, constructorii au recurs de fiecare dată la cea mai nouă tehnologie de care dispuneau la vremea respectivă. A devenit una dintre cele mai frumoase și celebre catedrale din lume, printre altele, și pentru că cei care au construit-o au fost novatori, nu conservatori. Ar fi păcat ca, pentru a păstra intact spiritul unei construcții cu acoperișul distrus, arhitecții de azi să se întoarcă la tehnicile de acum opt sute ani în loc să privească spre viitor, așa cum au făcut constructorii de atunci.

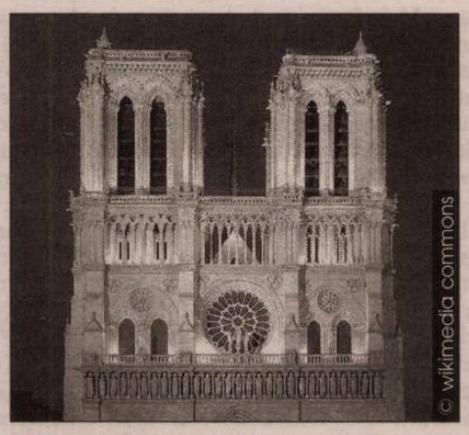

Perspectiva contemporană și inovația nu ar trebui expediate ca factori de alterare a vechii ordini.

Catedrala Notre-Dame – au spus-o mulți dintre cei care susțin acum financiar lucrările – nu aparține (doar) Parisului, doar Franței sau doar Europei. Nu e nici măcar doar a Bisericii Catolice. E un obiect(iv) de patrimoniu mondial – ea aparține, deci, omenirii. De altfel, emoția globală care a și făcut posibilă co-finanțarea reparațiilor, printr-un efort colectiv bazat pe o solidaritate rară, e un indiciu în acest sens. Milioane de contribuitori simt că măcar o mică părticică din catedrală le aparține. Ar fi, deci, o greșeală ca lucrările să fie administrate exclusiv de primăria Parisului sau de statul francez. Efortul financiar concertat merită și o susținere creativă internațională.

dosar DILEMA VECHE

Fotografii: Ciprian HORD
Dosar realizat cu sprijinul Primăriei Municipiului Arad
prin Centrul Municipal de Cultură Arad

Ce este Europa?

Conferințele *Dilema veche* 2019

ARAD

Texte și opinii de:

- Horia-Roman PATAPIEVICI (scriitor)

„Ce este Europa?“

- Teodor BACONSCHI (diplomat și doctor în antropologie religioasă)

„Să amenajăm un secol de libertate românească“

- Theodor PALEOLOGU (profesor particular de retorică și filozofie)

„Cele mai vechi temelii“

- Daniel FUNERIU (politician)

„Europa *versus* opinie *versus* prostie“

- Mircea VASILESCU (prof. univ. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Cultură națională sau cultură europeană?“

- Augustin IOAN (arhitect, profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București)

„Patrimoniu controversat“

argument

Aer proaspăt

În zilele de 3-7 aprilie a avut loc la Arad prima ediție a Conferințelor *Dilema veche*. Susținute de Primăria municipiului-gazdă și organizate de Festivalul de Științe Umaniste, Conferințele au adus în fața publicului arădean conferențiari unul și unul, reuniți sub titlul „Europa *versus*...“: Daniel Funeriu, Augustin Ioan, Theodor Paleologu, Mircea Vasilescu, Teodor Baconschi, Horia-Roman Patapievici. Conferințele s-au încheiat cu un recital de pian absolut formidabil al lui Andrei Vieru, desfășurat în sala Filarmonicii locale.

Rar a avut *Dilema veche* o întîlnire directă mai caldă și mai consistentă cu un atît de numeros public doritor de cultură – realmente, sute de persoane. Publicul arădean, venit în număr mare în fiecare dintre cele cinci seri ale Conferințelor, ne-a impresionat. Văzîndu-i și ascultîndu-i pe arădeni am înțeles noi, bucureștenii, obișnuiți mai degrabă cu nevrozele trepidante, vanitățile stupide și superficialitatea că România temeinică și cuminte are, încă, șansele ei. Aradul a fost pentru noi aerul proaspăt pe care nu credeam că-l vom mai respira în România acestor zile. Dar acest Arad, deștept, decent, demn, cultural, sănătos, într-un cuvînt, ne-a rezervat nu doar revelația unui prezent plauzibil, ci și speranța unui viitor bun. Alături de Mircea Vasilescu, reprezentînd împreună revista noastră, am avut o întîlnire de neuitat cu elevii Liceului „Moise Nicoară“ și cu profesorii lor. Inteligenți și informați, alerți spiritualicește și deja obișnuiți cu întemeierile serioase, liceenii arădeni ne-au cucerit cu totul.

Dosarul acesta este pentru noi, dilematicii bucureșteni și prietenii arădeni, un fel de album al unor amintiri de neuitat. Pentru dumneavoastră, cei care n-ați fost acolo, este o punere la curent cu o mare manifestare culturală românească. Și o invitație implicită de a veni la Arad, anul viitor, la cea de-a doua ediție a Conferințelor.

Dosarul cuprinde fragmente din conferințele susținute de invitații noștri. Inevitabil, trecerea lor din versiunea orală în cea scrisă a necesitat o minimă editare. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

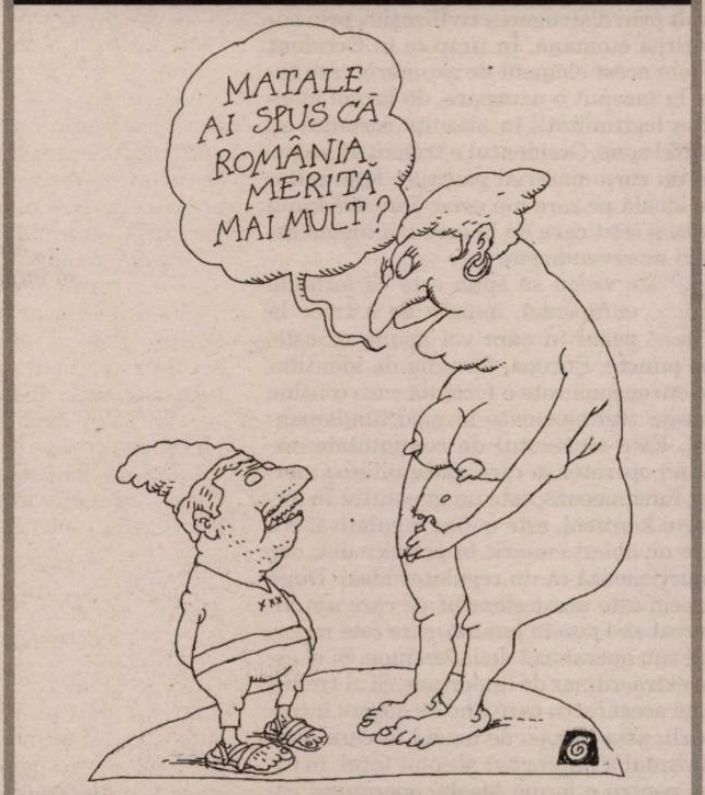

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Horia-Roman PATAPIEVICI

Ce este Europa?

(...) Europa este conștiința de sine pe care o revendică regatele germanice de substanță etnică, să spunem, și culturală romanizată, ele însele, elitele germanice, dorind să se romanizeze, deci este conștiința politică pe care o revendică aceste regate succesoare, ea reprezintă adevărata moștenire a Imperiului Roman, iar acest Imperiu Roman, pentru că numele era dat, el era în Răsărit, era legat de Constantinopol și de împăratul de acolo, pentru că acest lucru era dat, dar ei aveau nevoie de această legitimitate politică, pentru că, așa cum spune Pierre Manent, în registrul de forme politice care stăteau la îndemînă cetatea nu mai era frecventabilă, Biserica era alocată, exista, dar trebuia o formă politică civilă pentru asta, și asta era imperiul. Și pentru că imperiul era imperiu, și-au construit printr-o conștiință care a revendicat o legitimitate falsă, împotriva unei legitimități veritabile care se afla în Răsărit. Această fraudă de legitimitate se numește Europa.

Eu nu spun că Europa este o fraudă, să nu mă înțelegeți greșit. Pentru că primul care este numit *„Pater Europae"*, adică părinte, tată al Europei, este Carol cel Mare. Și el este primul uzurpator al legitimității împăratului roman. Dar ce a ieșit de aici, dintr-o uzurpare – și se întîmplă adesea, o vedem în istoria medievală românească de multe ori –, este o mare faptă culturală și de civilizație, în fond. Pentru că Europa este revendicarea – și acum intru într-un plan metafizic, nu politic – unei forme ideale în momentul în care nu ai materia acelei forme ideale. Deci e ceva, cumva, mult mai tare decît revendicarea unei identități ideale în momentul în care ea e materia. Împăratul din Răsărit avea materia, avea idealitatea. Rezultatul a fost înscrierea Imperiului Roman, de la un anumit moment, exact pe curba standard a civilizațiilor: un lung palier din care s-a ieșit prin distrugerea civilizației, prin cucerirea otomană. În timp ce în Occident avem acest element de asumare, care este la început o uzurpare, de formă ideală a legitimității în absența corpului ei. Altfel spus, Occidentul a trebuit să secrete un corp material pentru o legitimitate ideală pe care n-o avea. Din strădania asta a ieșit ceva de la care noi înșine astăzi ne revendicăm.

Ce vreau să spun este că formula europeană, înainte de a trece la pasul în care voi spune ce este, pe puncte, Europa, formula de identitate europeană este o formulă care conține aceste trei elemente în mod fundamental. Este elementul de continuitate, este un operator în care continuitatea merge, funcționează, este un imperativ. În termeni kantieni, este o idee regulativă. Nu are un obiect empiric în practică dat, dar funcționează ca un regulator ideal. După aceea, este acest element pe care am încercat să-l pun în lumină, care este raportul sau operatorul de inversiune. Și el este extraordinar de important. Și al treilea este acest lucru care ține de dogma întrupării, asta apropo de modul în care creștinismul a impregnat absolut totul, în care, pentru o formă ideală, operatorul care funcționează în identitatea europeană e în stare să-i creeze un trup, o materialitate. Deci operatorul de bază este al întrupării și el funcționează avînd un obiect ideal pentru care funcționează inventîndu-i un corp. Tehnologia exact asta este. Nu e întîmplător că tehnologia este o invenție occidentală.

Acum, ce înseamnă tehnologia? Tehnologia este, cum spun istoricii, de fapt sistemul tehnicii. Sistemul tehnicii se distinge de elementele de tehnică pe care absolut toate civilizațiile le au. Cei care aveți bunici sau părinți țărani știți foarte bine că există tehnici care sînt asociate cu civilizația satului și care sînt perfect valide și sînt folosite și astăzi. Cine n-ar folosi tehnicile care sînt adecvate la scara omului ale culturii rurale? Dar ele n-au format niciodată un sistem al tehnicii, altfel spus nu au putut să fie cuplate aceste tehnici cu o teorie despre cum funcționează tehnicile pentru ca, împreunate, să ne dea tehnologia. Iar acest lucru există doar în Occident. Cel mai frapant exemplu istoric este comparația creativității tehnice care a existat în marea civilizație chineză cu creativitatea tehnică ce a existat în Occident. Și exemplele clasice sînt imprimarea cu elemente mobile care conțin imprimeul, și asta este o invenție chineză, nu este o invenție occidentală; busola, care este o invenție chineză, nu occidentală. Să spun navigația? Intru în detalii de secol XIV chinez, care nu sînt utile acum, deși și ei au inventat navigația pe scară largă, și ei au interzis-o. Mă rezum la praful de pușcă. Praful de pușcă este o invenție chineză pe care ei au folosit-o într-un mod foarte pașnic – asta nu pentru că ei ar fi fost pașnici, erau belicoși; dacă vreți exterminări masive înainte de epoca modernă nu vă duceți în Europa, aici sînt războaie artizanale, duceți-vă la chinezi, acolo sînt războaie veritabile –, praful de pușcă pe care l-au folosit pentru artificii, foarte simpatic, și pentru rachete, care iarăși erau folosite în scop distractiv. Ei bine, ce au devenit praful de pușcă, busola și imprimarea prin elemente mobile în Occident? Ultimul a dat tiparul. Praful de pușcă a dat o nouă tehnică militară, iar busola a dat această incredibilă inventivitate occidentală a descoperirilor, care a făcut ca, pentru prima oară în istoria navigației, navigația să nu se mai facă în mod prudent circumterestru, adică mergi de-a lungul coastelor, cum au făcut în secolul al XIV-lea chinezii cu formidabila lor armada cu care s-au dus pînă în Madagascar, după care lucrul a fost interzis și s-a terminat cu șansa lor de a descoperi alte culturi, alte civilizații. În loc să facă așa, europenii au făcut următorul lucru: au pus nava perpendicular pe țărm și s-au dus spre miezul necunoscutului. Asta este ceva fără precedent, iar consecințele au fost că Europa occidentală a descoperit lumea, și nu lumea a descoperit Europa. Dar de unde vine asta? Dacă vă amintiți un pasaj din Herodot în care Herodot imaginează o discuție pe care o are cu cineva din Libia, ei numeau Libia pe vremea aia Africa de Nord, și-i spune: „Noi cheltuim bani, sume importante de bani, riscăm enorm ca să venim la voi și să aflăm ce limbă vorbiți, în ce credeți, ce moravuri aveți, dacă există o cultură aici și așa mai departe. Voi niciodată nu veniți la noi." Această asimetrie există încă de la greci, pentru că grecii – și ăsta e motivul, nu insist mai mult, dar e un lucru important –, ăsta e motivul pentru care Europa începe cu grecii și nu începe cu egiptenii. În ciuda faptului că grecii au preluat enorm de la egipteni, iar egiptenii, ca și grecii, au preluat enorm de la celălalt capăt al „Semilunei roditoare" care este vărsarea fluviilor Eufrat și Tigru, adică în Mesopotamia. Enorm s-a preluat. Și știți cît? Pe masa lui Copernic, încă la începutul secolului al XVI-lea, se află măsurători ale astrelor, care veniseră din Caldeea, adică din Mesopotamia. Pentru că ele fuseseră păstrate, transmise ca atare și erau de încredere. El s-a putut baza pe ele. Dar civilizația europeană nu începe nici cu Mesopotamia, nici cu Egiptul, începe cu Grecia, pentru că, în raport cu alte civilizații, Grecia este prima excepție majoră. Iar dacă vreți o definiție a Europei, Europa este civilizația care reușește să încorporeze excepția în formula ei de dezvoltare. Nu o exclude, nu o interzice, nu o extermină. Nu se separă de ea, cum a făcut China. O incorporează în formula ei de dezvoltarea. Așa cum Noica a spus într-o pagină care face gloria culturii filozofice la noi, din ultima lui carte care se numește *Modelul cultural european,* publicată în traducere germană – a fost scrisă în românește – la Editura Kriterion, la un an după ce a murit, sub titlul *Laus Europae,* cred, acolo el spune: „Putem clasifica civilizațiile în funcție de raportul pe care regula îl are în interiorul lor cu excepția". Și spune că sînt excepții care confirmă regula, și astea vă sînt limpezi, sînt excepții care – spune el – proclamă regula și este cazul ideilor platoniciene, în care tot ce există pe lumea asta e diferit de idee. Dar fiecare dintre ele strigă în gura mare: „Eu sînt făcută fie prin participația, fie prin imitația ideii". Deci excepțiile proclamă ideea. Și, spune el, există excepții care devin regula. După părerea lui, civilizația europeană încorporează în interiorul ei acest tip de raport între excepție și regulă. Luați drepturile omului. Drepturile omului sînt o ilustrare a adevărului observației lui Noica. În drepturile omului, astăzi, nu mai funcționează paradigma normalității, care este definită ca o medie care normează comportamentele generale, ci fiecare din excepții tinde să devină o regulă în sine. Și, ca atare, drepturile omului se aplică prin normativitatea lor în recunoașterea faptului că fiecare dintre excepții reprezintă o regulă în sine. (...)

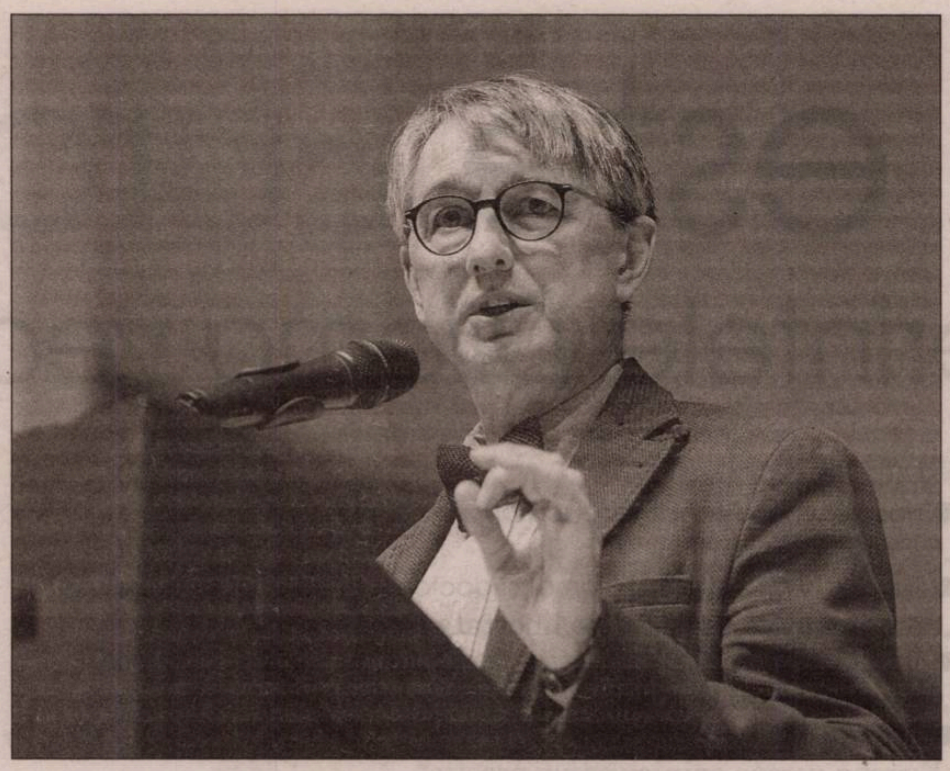

„Naționalismul este astăzi cel mai mare dușman al Europei."

MARIO VARGAS LLOSA (2012)

„Mai degrabă aș putea să împac întreaga Europă decît două femei."

LUDOVIC AL XIV-LEA

„Unitatea politică, nu cea economică, a Europei va schimba fața pămîntului."

DAVID BEN GURION

Europa occidentală a descoperit lumea, și nu lumea a descoperit Europa.

Teodor BACONSCHI

Să amenajăm un secol de libertate românească

(...) Ne-am născut cu toții cu o etichetă. Sîntem din Europa de Est. Diverși cărturari ai neamului nostru au invocat, fie ca scuză, fie ca acuză, așa-numita „fatalitate geografică“ de a fi născut aici. Și adevărul este că, dacă vrem să înțelegem ideea europeană, trebuie să recurgem la această gîndire dialectică. Europa ca atare nu e un continent – vorbim despre continentul european, uitînd în cele mai multe cazuri că Europa este o peninsulă a Asiei și adevărul este că lenta cristalizare a unei idei europene s-a făcut în permanență în antiteză cu Asia. Europa n-ar exista dacă n-ar fi avut această substanță de contrast. Europa rezistă în măsura în care nu este asiatică. Și sigur că nu e foarte științific să recurgi la niște metafore sau la niște imagini aproape alegorice extrase din profunzimea gîndirii simbolice vechi europene, dar nu putem evita acest lucru. Am să definesc Europa ca spațiu al ideii monoteiste, în care se afirmă și se reafirmă și o idee imperială, dar nu sub cheia despotismului, ci sub cheia libertății. Asta se poate vedea nu doar în revoluția socratică din Atena clasică a lui Pericle, ci și din componenta vechitestamentară, biblică, atît de organic integrată în rețeta civilizației europene. Se poate vedea, de pildă, în episodul pe care vă rog să-l evocăm într-o cheie alegorică al „ieșirii din Egipt“. Fuga din Egipt a poporului care primește revelația monoteistă, poporul evreu, reprezintă un prim episod simbolic al goanei către libertate.

Tensiunea aceasta dintre elementul mediteranean, european și Asia poate fi găsită pe toate palierele memoriei comune europene. Bunăoară, în expansiunea militară a lui Alexandru Macedon, care pornește spre Asia pentru a-și defini propriul imperiu, pentru a-și exporta propria cultură. Și tensiunea aceasta dintre Occident ca spațiu european și imensitatea despotică a Asiei este de fapt o constantă pe care o regăsim pînă la sovietizarea Europei de Est. Niciodată n-am primit despotism din Occidentul Europei, întotdeauna formulele dictatoriale totalitare, despotice, au venit din teritoriul asiatic și din cultura, din codul genetic intelectual al acestui spațiu înfricoșător. Și Europa a căutat în permanență să se cristalizeze, păstrînd laolaltă aceste trei dimensiuni: monoteismul, imperiul și libertatea. Iar Europa de Est, ca teritoriu al ambiguității, fatalitate geografică, zonă de frontieră, zonă tampon, zonă în care ideea europeană monoteistă, imperială și libertară își pierde conturul, este spațiul în care a apărut și națiunea noastră. Sîntem deci cu adevărat sub semnul unui efort de a ieși din ambiguitate, de a ne defini, astfel încît să nu mai fim confundați cu Asia doar pentru faptul că ne aflăm în proximitatea ei geografică, în raport cu națiunile occidentale.

Fractura dintre Est și Vest, între Occident și Orient, a căpătat o mulțime de ipostazieri în cronica aceasta europeană. A fost *„translatio imperii“* o dată, în momentul în care Constantin cel Mare mută capitala de la Roma la noua Romă, pe Bosfor, și ține în șah de acolo, iarăși, puterile despotice ale Orientului. Se desprinde și de orientalismul care dusese la divinizarea cezarilor romani și adoptă cel puțin printr-un decret politic creștinismul, în sensul că se convertește, chiar dacă *in extremis,* pe patul de moarte, acordă libertate creștinismului și în felul ăsta echilibrează balanța. Asta a fost o primă fractură Est-Vest. Și ea n-a continuat decît să se rescrie în diverse alte împrejurări. Apare apoi Marea Schismă de la 1054 între prima Romă și cea de a doua Romă, cea mutată la frontiera orientală a Ordisului mediteranean. (...)

Noi ne-am trezit în 1990 că sîntem dincolo de Cortina de Fier, cu aerul că separația dintre Est și Vest, dintre Occident și Orient e recentă, ea n-a fost cauzată decît de confruntarea a două viziuni ideologice pe durata Războiului Rece, respectiv competiția geopolitică dintre totalitarismul comunist și ordinea capitalistă. După aceea ne-am întrebat de ce sîntem priviți mereu drept subspecia acestei diferențe, cîțeodată substanțiale, aproape ontologice. De asta, pentru că există o preistorie a Europei care se opune Asiei, iar cei care s-au aflat la mijloc pe acest *Hinterland,* tamponul acesta geografic dintre Occidentul fizic și Orientul fizic, au fost nedefiniți, n-au avut un statut clar în toată această economie. Au rămas sub semnul ambiguității. Și cred că ce s-a întîmplat în aceste decenii postcomuniste, mai exact cele două narațiuni cvasi-profetice care s-au aflat în competiție se înrădăcinează în istoria pe care am rezumat-o. E viziunea lui Fukuyama, care e un iluminist neokantian, să zicem, care are viziunea sau dorința mai degrabă de a vedea că ordinea liberală se globalizează spontan, de a-și imagina că toți oamenii vor bunurile publice și valorile structurale ale Occidentului și că democrația se va extinde precum o rază de lumină, de vreme ce Cortina de Fier a căzut, de vreme ce libertatea este în plină expansiune. Într-un fel a avut dreptate Fukuyama, pentru că într-adevăr, profitînd de slăbiciunea temporară a Rusiei ca sediu al despotismului asiatic cel mai apropiat de noi, Occidentul a reușit să declanșeze mecanismele politice, diplomatice, economice de expansiune și de integrare a Europei de Est. În partea cealaltă, în oglindă, avem viziunea nu idealistă, ci realistă, dură, a lui Samuel P. Huntington, care a spus: nu, istoria nu s-a sfîrșit, nu vom intra într-o post-istorie liberală, democratică, globală, ci vom asista la resurecția naționalismelor și la ciocnirea civilizațiilor. Civilizația este un pseudonim conceptual modern al vechii noțiuni de imperiu. (...)

Vorbim de un al doilea război rece, vedem că tensiunile dintre Occident și Rusia plus China, deci două ipostaze ale Asiei, sînt la limita Europei în plină reactivare, poate că istoria nu se repetă și probabil că nu va fi vorba cu adevărat de un nou război rece, așa cum e cel pe care l-am consemnat ca atare în deceniile trecute, dar e limpede că fractura euro-asiatică este amplificată și de competiția dintre Statele Unite, care sînt „Noul Occident“, „Noua Romă“, a treia Romă fiind de fapt la Washington, și această Asie, cu tot evantaiul ei de despotisme: Iran, China, Rusia. (...)

Vin mai spre zilele noastre ca să ne întrebăm: în ce măsură teza asta că ortodoxia ne-a ținut pe loc și acum ne desparte de Occident e valabilă? Huntington spunea că „Occidentul se oprește cam la Carpați“. Asta e teza lui. Noi, titularii statistic majoritari ai unei ortodoxii cu suport lingvistic și cultural, istoric, latin, trebuie să-l contrazicem pe Huntington, și o și facem. Singura țară majoritar ortodoxă în care, la douăzeci de ani distanță, vin doi succesori ai Apostolului Petru din sediul simbolic al lumii occidentale, este România – l-am primit pe Ioan Paul al II-lea în premieră, urmează să-l primim pe unul dintre succesorii lui cît de curînd. Dar partida nu e jucată, pentru că noi sîntem canonic, dogmatic, spiritual integrați în acest Răsărit ortodox pe care, din motivele enunțate, foarte mulți îl văd ca pe altceva decît Occidentul. (...) De ce atît de puțini români au conștiința că am fi parte a Occidentului? Sute de ani de influență orientală asupra noastră, care s-a soldat cu un lung șir de servituți, își spun cuvîntul. Nu putem să scăpăm de acest fundal peste noapte și doar pentru că nu ne convine. Deci ortodoxia latină, singurul caz în lumea ortodoxă, ortodoxia românească, are o misiune: cum să rămînă în lumea ortodoxă integrîndu-se în Occident. Pentru că de acum înainte, cu ajutorul bătăliei pentru resursele strategice, energetice și cu multe alte fronturi deschise, cred că falia Occident-Orient se va agrava și noi sîntem din nou pe sîrmă, în situația de a face un fel de echilibristică destul de delicată, și din acest motiv mi se pare că războiul cultural pe care mimetic l-am importat între conservatori, progresiști și așa mai departe e important și sub aspectul ăsta: în ce măsură vom reuși să dezbatem chestiunea ADN-ului nostru majoritar ortodox fără să punem în pericol ceea ce și-au propus elitele românești de 150 de ani încoace, și anume o altă *translatio* a spațiului nostru către Occident. (...)

Cu toții avem sentimentul că democrația românească e fragilă, că instituțiile n-au rădăcini istorice, că am ars etapele, că de formă, la nivel formal, ne-am achitat într-o generație de această „schimbare la față“ a României, dar subterana istoriei pulsează, sînt tot felul de teme care pot să revină la suprafață și să domine încet-încet discursul public. De asta, pînă la urmă, cred că trebuie să ajutăm intelectual Biserica Ortodoxă, care e majoritară, să rămînă un vector al Bizanțului latin, care s-a întruchipat aici cu titlul unei excepții românești.

(...) Nu ne mai putem permite reconstrucții de 20-30 de ani. 20-30 de ani au avut și generațiile dintre Marea Unire și instaurarea comunismului. E prea puțin. Cred că trebuie să amenajăm un secol de libertate românească pentru a ne putea garanta intrarea într-o altă ligă, depășirea acestui „minorat“ provincial, complexat și capacitatea de a face istorie mare nu împotriva altcuiva, ci în numele talentelor acestei națiuni.

ADN majoritar ortodox.

„Petersburg este fereastra prin care Rusia privește spre Europa.“

FRANCESCO ALGAROTTI

„Rusia este o parte a culturii europene. Din acest motiv, îmi este dificil să-mi imaginez NATO ca pe un inamic.“

VLADIMIR PUTIN

Sever VOINESCU

De ce ne încurcă moștenirea creștină

(...) O etimologie destul de plauzibilă a cuvîntului „Europa“ este de extracție semită. Rădăcina Europei ar fi cuvîntul *ereb*, care în ebraică însemna „întunecat, apus, seară“. Privind spre Europa de la est de Mediterana, acesta era desigur spațiul de unde venea înserarea, apusul.

Dar probabil că cea mai răspîndită etimologie a cuvîntului „Europa“ este cea de orientare greacă și care ne spune că numele continentului nostru vine din cuplarea a două cuvinte: *eurys*, care înseamnă fie „larg, care se întinde în lărgime“, fie „vast, ceva care se întinde departe“, și *ops*, care înseamnă și „a privi în față“, dar și „ochi“. Europa, așadar, pe filiera acestei etimologii, poate însemna cea/cel care are ochi mari, largi – și este preferată varianta identității feminine a Europei mai ales din pricina unui mit, de altfel destul de cunoscut.

În mitologia greacă, la fel ca în cazul multor altor mituri, au circulat diferite variante ale poveștii Europei, dar povestea de bază a fost stabilizată de poeții de la începutul Imperiul Roman, Horațiu și, mai ales, Ovidiu. Europa era o prințesă feniciană cu statut de semizeiță, fiică a regelui Agenor al Tirului. Era, desigur, foarte atrăgătoare, pentru că Zeus, de cum a văzut-o, s-a simțit stîrnit. Ca să o seducă, Zeus s-a transformat într-un splendid taur alb și s-a infiltrat într-o cireadă de bovine pe care Hermes a primit ordinul să o mîne spre plaja pe care Europa, împreună cu alte fetișcane de la curtea Tirului, își făceau veacul. Europa a fost foarte impresionată de apariția taurului alb – puternic, grațios, majestuos, emanînd o forță sexuală copleșitoare. Aproape ametită de tulburare, ignorînd sfaturile prietenelor ei, Europa l-a mîngîiat și, apoi, din mîngîiere în mîngîiere, l-a încălecat. Taurul-Zeus nu a mai pregetat o secundă, s-a aruncat în mare și a înotat cu Europa în spinare pînă în Creta, departe de regatul lui Agenor. Acolo, Zeus a redevenit antropomorf, și-a dezvăluit identitatea și a posedat-o ca un bărbat capabil să devină taur cînd vrea el. Zeus și Europa au avut mai mulți fii, dintre care cel mai cunoscut va fi Minos, acela care îi va ordona lui Dedalus să construiască pentru el labirintul cretan. Europa a devenit, astfel, prima regină a Cretei. Imediat după răpirea Europei, regele Agenor și-a convocat fiii și le-a poruncit să plece în căutarea ei – să nu cumva să se întoarcă în Tir fără ea! Răspîndiți în toate zările, băieții nu au mai găsit-o niciodată și, prin urmare, nici nu au mai revenit acasă, unii fondînd noi așezări, alții stabilindu-se în alte orașe.

Mitul Europei nu era chiar central în nucleul tare și fierbinte al complicatei mitologii grecești, așa că, în Evul Mediu, părea a fi uitat. De altfel, pe tot parcursul Evului Mediu, cuvîntul Europa avea încă o conotație strict geografică – pentru a desemna cultural teritoriul european, medievalii vorbeau de „creștinătate“/*christianitas*, o identitate ce trebuia apărată de islam. (...)

Specialiștii spun că mitul, așa cum vi l-am povestit eu, apare cam prin secolul VIII î.Ch. Fapt este că, la Homer, adică tot cam pe-atunci, cuvîntul apare ca fiind un atribut care îl însoțește mereu pe Zeus – *„Zeus euriopos“*, ceea ce însemna Zeus cel clarvăzător, cel vizionar, cel care vede departe. Cum *„euriopos“* este adjectivul masculin, avem și forma feminină *„euriope“*.

Ne putem, așadar, ușor imagina că personificarea Europei cea mai adecvată etimologiilor ar fi o femeie cu ochii largi, care privește pieziș și dincolo de prima vedere, cu un aer înserat, poate un pic melancolică din cauza aceasta.

„Credința este Europa și Europa este credința.“

HILAIRE BELLOC

Privirea ei largă o face să fie perfect compatibilă cu vastitatea. Dacă aș fi pus să spun, rapid, primul cuvînt care îmi vine în minte cînd aud expresia „cultură europeană“, acesta ar fi vastitate. Un filozof german de prim rang, Karl Jaspers, preocupat de problema Europei mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, scria așa: „Dacă vrem să numim Europa, atunci trebuie să spunem că Europa este Biblia și antichitatea. Europa este Homer, Eschil, Sofocle, Euripide, este Fidias, Platon și Aristotel și Plotin, este Virgiliu, Dante, Shakespeare, Goethe, este Cervantes și Racine și Molière, este Leonardo, Rafael, Michelangelo, Rembrandt, Velásquez, este Bach, Mozart, Beethoven, este Sf. Augustin, Anselm, Toma, Nicolaus Cusanus, Spinoza, Pascal, Kant, Hegel, este Cicero, Erasmus, Voltaire. Europa este în domuri și-n palate și-n ruini, este Ierusalim, Atena, Roma, Paris, Oxford, Geneva și Weimar. Europa este democrația Atenei, a Romei republicane și a Elveției, a Olandei și a anglo-saxonilor. Nu vom ajunge niciodată la sfîrșitul enumerării lucrurilor care ne sînt atît de dragi din această incomensurabilă bogăție de spirit, morală și credință“. Așadar, vastitatea!

(...) Această bogăție enormă a culturii europene, exercițiul istoric al formidabilei ei libertăți, dă multora senzația ilimitării – în fond, dacă Europa este atît de mult încît nu putem enumera, înseamnă că Europa nu are limite, înseamnă că Europa poate cuprinde orice. Și consecința acestei gîndiri este aceea că Europa, practic, este universală într-o asemenea măsură încît îi poate cuprinde pe toți. Caracterul universal al Europei, dovedit din plin de istorie, vine, însă, din originile ei. Europa produce ca nici un alt spațiu istorie universală nu pentru că a putut produce imperii mai eficiente decît altele, ci pentru că, în originea ei, a căpătat un spirit universal care a motivat conștiința acestor imperii. Iar acest spirit universal este creștinismul, iar purtătorul acestui spirit spre Europa este chiar cel care a scos în evidență caracterul universal al creștinismului, Apostolul Pavel. (...)

„Europa va deveni ceea ce este în realitate, un mic promontoriu al continentului asiatic? Sau va rămîne, așa cum arată, partea prețioasă a universului nostru, perla sferei, creierul unui trup de mari proporții?“

PAUL VALÉRY

Vă aduceți aminte, cred, că, în 2001, UE a alcătuit un fel de Consiliu al înțelepților politici însărcinat să elaboreze o Constituție a Europei. Proiectul a eșuat în cele din urmă, dar nu a fost un eșec pe de-a-ntregul pentru că discuțiile din jurul acelui proiect au arătat ceva foarte important.

Una dintre problemele cele mai spinoase cu care s-au confruntat cei însărcinați cu redactarea proiectului s-a dovedit a fi menționarea adevărului istoric al rădăcinilor creștine ale Europei în preambulul Constituției. Așa se face că, în 2003 și 2004, conclavurile de lideri europeni care luau în discuție acest proiect de Constituție se pierdeau în nesfîrșite discuții istorice și teologice cu privire la acest adevăr. Proiectul pus pe masa decidenților politici de către înțelepți vorbea despre „moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei“. Lideri ai unor țări cu o populație ceva mai religioasă, precum Italia, Spania, Cehia, Portugalia, Slovacia, Malta, voiau o referire directă la creștinism și chiar la Dumnezeu. Creștin-democrații germani au venit cu o propunere pe care ei au crezut-o mai degrabă acceptabilă, spunînd că e bine să se vorbească despre „temeiul iudeo-creștin al Europei“. Dar țări puternic laicizate, precum Franța, dimpreună cu unele țări nord-europene, se opuneau. Nu doar din considerente de principiu, socotind că asemenea referiri nu au ce să caute într-o Constituție, ci și din considerente să le zic așa istorice, argumentînd că civilizația europeană este, de fapt, un compozit la care au contribuit multe tradiții culturale extra-creștine. În orice caz, era un spectacol să vezi șefi de guverne și de diplomații încercînd să facă pe științorii în materie. De fapt, ei reprezentau ideologii și interese politice, iar discuțiile acestor oameni despre adevăruri cultural-istorice erau de o superbă ipocrizie. Între timp, discuțiile, și așa complicate, s-au complicat și mai mult, pentru că, prelungindu-se, au ajuns să fie purtate de guverne diferite ale aceleiași țări. S-a ajuns în situația în care punctul de vedere al unui membru UE să se modifice de la o lună la alta, pentru că guvernul pe care îl reprezenta acel membru UE a fost înlocuit. (...)

Sigur, proiectul acelei Constituții nu a eșuat din cauza prelungirii discuțiilor despre menționarea ori omiterea rolului imens pe care creștinismul l-a avut în nașterea și creșterea Europei. (...) Însă din asta a reieșit o lecție extrem de importantă pentru noi toți, care ne pune pe gînduri: cum de a devenit atît de controversată ideea afirmării deschise a rădăcinilor creștine ale Europei, în loc să fie firească, naturală, din moment ce exprimă un adevăr. Sigur, pentru credincioși, recunoașterea importanței esențiale a moștenirii creștine pentru ceea ce este azi UE este importantă mai ales din perspectiva drepturilor lor religioase. Dar mie mi se pare că și pentru necredincioși recunoașterea acestei moșteniri este importantă. Și cei care nu cred în Iisus Christos, fiul lui Dumnezeu, au, totuși, respect pentru adevăr. Și acesta este un adevăr: Europa este o civilizație esențialmente creștină. E un adevăr că tot ce înseamnă UE azi, de la drepturile omului și statul de drept la eforturile de coeziune socială și de la bazele economiei sociale libere – tipic europeană – la libertatea spiritului și a creației de orice fel, sînt produse civilizaționale de neconceput în afara unei determinări creștine. Pentru necredincioși, acest simplu adevăr istoric ar trebui să fie suficient ca să susțină și ei afirmarea deplină și clară a moștenirii creștine. Așadar, credincioșii au a afirma creștinismul Europei în numele credinței lor, iar necredincioșii în numele adevărului istoric. De ce ne ferim, atunci? De ce e greu să spunem deschis că această Europă în care trăim în 2019 este produsul civilizațional al creștinismului?

Sigur că nu creștinismul singur a făcut Europa – în general, religiile pot construi oameni, dar nu pot construi țări și cu atît mai puțin continente. Mai e nevoie și de multe altele, mai ales într-o istorie atît de bogată, vastă, precum cea a Europei. Dar observ lesne că, dacă nici un european nu simte vreo reticență să se refere la moștenirea greacă și la moștenirea romană a culturii sale – dimpotrivă, se mîndrește cu asta –, moștenirea creștină îi provoacă, cum ziceam, mai degrabă reținere, de nu chiar respingere.

Nu sînt suficient de savant ca să vă pot explica de ce europenii de azi sînt mîndri de moștenirea lor greco-romană și încurcați de moștenirea lor creștină. Poate pentru că asumarea celei dintîi nu pretinde, în fond, nimic altceva de la un om decît un pic de respect pentru ceva foarte îndepărtat și ceva cunoaștere, în vreme ce cea de-a doua pretinde de la om totul. (...)

Theodor PALEOLOGU

Cele mai vechi temelii

(...) Europa este numele unei muritoare, al unei feniciene mai exact, care a inspirat un amor arzător lui Zeus. Este o legendă pe care adesea o evocăm, dar nu ne gîndim la cît de profundă este de fapt, despre legăturile dintre oameni și divinitate, despre fiul Europei – cine-i fiul Europei? Fiul Europei este un mare legislator, este Minos, regele Cretei, Minos care este de asemenea judecător în lumea de dincolo, deci iată că această legendă aduce la un loc foarte multe lucruri: relațiile între divinitate și oameni, destinul sufletului dincolo de moarte, legile cetății, toate acestea sînt cuprinse în legenda Europei și a seducerii ei de către Zeus, care ia forma unui taur, a unui taur superb, frumos, blînd și totodată puternic. (...)

Dar mai avem o altă legendă frumoasă legată de un alt fiu al lui Zeus, și anume Heracle. În timp ce Minos este static, să spun așa, Heracle este foarte plimbăreț, cutreieră lumea, este unul dintre eroii care populează lumea întreagă cu descendența lui. Heracle este tot un erou care simbolizează acestă proximitate între divin și uman în mintea grecilor. (...)

Nu în ultimul rînd, mitul Europei sugerează o afinitate între greci și fenicieni; este un mit formidabil, în care preiei o figură feminină, o figură tutelară de la altcineva, dintr-o altă cultură, și evident că asta face parte sau susține formidabila capacitate a grecilor de a prelua de la alții, cum au preluat scrierea, cum au preluat moneda. Cred că e un aspect important al identității europene această capacitate de a te raporta la celălalt într-un mod uman, deschis și să preiei de la el ce are mai bun. (...)

Mai departe, cred că Homer este părintele Europei, pentru că el e primul autor important și mai cu seamă prin mesajul pe care-l transmite și prin semnificația pe care o are tot ce spune el în *Iliada* și *Odiseea*. *Iliada* vorbește despre prima acțiune comună a grecilor, o acțiune comună împotriva unei cetăți situate în Asia Mică, vorbim de Troia – Uilusa, cum se numea în hitită. O acțiune comună a atenienilor, asta prezintă Homer în *Iliada,* iar ulterior tema aceasta s-a bucurat de o foarte mare popularitate, dacă găsim mai tîrziu autori care fac din Agamemnon reperul pan-helenismului, al acțiunii comune care poate uni Europa împotriva unui adversar comun. *Iliada* este, spun eu adesea, un manual de *leadership*. (...)

Pe de altă parte, *Odiseea,* firește, prin figura lui Ulise, prezintă un model de umanitate deplină. Homer mereu îl califică pe Ulise drept *„aner politropos“*, „cel cu multe fațete“. Asta se referă și la multele lui calități, la adaptabilitatea lui, la înțelepciunea lui practică, la curajul lui, la rezistența, reziliența lui, faptul că nu se dă bătut, deși își pierde toți companionii, la temperanța lui, autocontrolul de care dă dovadă, și nu în ultimul rînd la patriotismul lui, la faptul că se întoarce acasă. El era departe, „trai, neneacă, pe vătrai“ cu o zeiță frumoasă, putea să primească drept răsplată pentru serviciile lui nocturne nemurirea, și cu toate astea se întoarce acasă, se întoarce unde știe că e mai prost decît în insula lui Calypso, se întoarce la nevastă-sa, care între timp a mai îmbătrînit, nu mai e ca la 20 de ani, nu-i la fel de frumoasă ca o zeiță. (...)

Cred că este un model despre care ar trebui să li se vorbească românilor în școală, ca să nu mai aibă ca unic ideal în viață să plece de aici... (Fac aici o mică paranteză: fiecare națiune a intrat în Uniunea Europeană cu o altă agendă. Fiecare cu preocuparea sa. Nemții și francezii ca să nu se mai bată între ei – este un motiv extrem de important; danezii, de pildă, că am fost ambasador acolo, au vrut să intre în Uniunea Europeană ca să vîndă mai mulți cîrnați și mai mult unt decît o făceau înainte, avînd relații economice privilegiate cu Anglia; iar românii s-ar părea că au intrat ca să plece din România.) (...)

Continuitatea luptei dintre ordine și haos, dintre civilizație și barbarie.

N-aș vrea totuși să-l uităm pe Ovidiu „al nostru“. Zic „al nostru“ pentru că, săracul de el, și-a trăit ultimele zile într-un loc pe care-l detesta, era disperat. După mine, Ovidiu e prototipul intelectualului român – nu prototipul, ci „sfîntul patron“ al intelectualului român, persecutat și deprimat și disperat că a ajuns unde nu trebuia – sau a rămas unde nu trebuia. Niciodată nu ne dăm seama suficient că Ovidiu este cel mai important creator care a trăit vreodată pe meleagurile patriei. (...) Ne împăunăm cu alte figuri, sigur, importante, remarcabile, geniale, admirabile, dar nici una nu are impactul mondial pe care l-a avut Ovidiu. Sigur, repet, bietul Ovidiu era disperat, absolut disperat, se plîngea întruna cît de urît e acolo, că bate vîntul, oamenii-s bătuți în cap, nu înțeleg nimic, e prea cald, după aia e groaznic de frig iarna, vin sălbaticii și atacă orașul, era disperat. (...) Oriunde te duci în marile muzee ale lumii vei vedea tablouri, statui inspirate de *Metamorfoze. Metamorfozele* sînt un fel de *„summa mitologica“* pentru Antichitate, atîta numai că Ovidiu are maniera lui foarte subversivă de a povesti miturile respective. (...)

„În Europa, fericirea se termină la Viena. Mai departe, nenorocire peste nenorocire, dintotdeauna.“

EMIL CIORAN

„Viena este poarta spre Europa de Est.“

NIKI LAUDA

Nu vreau să spun că Apostolul Pavel nu ar fi extrem de important. Am enormă admirație pentru el, e o figură genială. Puțină lume, puțini intelectuali în istorie au avut asemenea impact ca Pavel. Prin cîteva scrisori și prin activitatea lui formidabilă, sigur, a avut un impact fabulos. Cumva, cred că este și unul dintre cei mai geniali antreprenori. Ca să identifici un grup marginal, cum era creștinismul sau cum erau creștinii în anii 30, un grup ultramarginal în sînul iudaismului. Și Pavel are revelația că e un potențial formidabil, identificat, un *start-up* cu un potențial fabulos, care între timp a devenit o corporație globală. El a gîndit asta. Și, de altfel, vezi în *Scrisorile* lui cum a făcut acest lucru posibil, felul în care a făcut acest lucru posibil din punct de vedere teoretic. (...)

Pavel e genial tocmai prin faptul că s-a dus către păgîni, s-a dus către greci, s-a dus către romani, s-a dus către cei care nu făceau parte din iudaism și, în sensul ăsta, evident că rolul lui este hotărîtor. El e omul care a gîndit sau a avut revelația unei strategii cîștigătoare pentru creștinism, pentru că el e omul care separă sau face posibilă separarea creștinismului de *background*-ul iudaic. (...) A și încreștinat Europa, sigur că da, dar Europa pentru mine e o realitate mai veche, iar una dintre reușitele creștinismului este aceea de a fi perpetuat o tradiție mai veche, n-a apărut *„in the middle of nowhere“*, a apărut în sînul unei civilizații strălucite pe care a dus-o mai departe. Asta mi se pare, printre altele, gloria creștinismului. Sigur că a și distrus foarte mult, din păcate, dar a și salvat în același timp. Și nu în ultimul rînd, a salvat acele temple în care a făcut biserici. Care sînt templele care au rămas în picioare? Cele în care au fost biserici timp de secole. Timp de secole, diferite temple au fost biserici, mă gîndesc la cîteva faimoase, cum este Pantheonul din Roma, o splendoare, sau Templul lui Hefaistos din Agora, care este unul dintre cele mai bine păstrate temple din lumea greacă, pentru că a fost biserică dedicată Sfîntului Gheorghe. Și nu în ultimul rînd, evident, Partenonul. Partenonul a stat în picioare pînă în secolul al XVII-lea pentru că a fost biserică și după aia moschee, e adevărat. (...)

Acropola este unul dintre locurile în care chiar simți Europa, și mă gîndesc în mod special la programul iconografic al Parthenonului care e de o coerență extraordinară, mă refer în special la programul iconografic al metopelor. (...) Sînt patru ansambluri de reprezentări ale unor lupte: lupta zeilor cu giganții, evident e vorba despre ordinea reprezentată de zeii olimpieni în conflict cu giganții care reprezintă haosul, revolta, lipsa de măsură; apoi e vorba de lupta cu figuri ale lipsei de civilizație, atît în cazul centaurilor, cît și al amazoanelor, o luptă cu celălalt, și în sfîrșit, evident, din nou, lupta dintre greci și troieni. Adică ansamblul acesta afirmă continuitatea între acțiunea zeilor și acțiunea oamenilor. Oamenii sînt „colaboratori“ ai zeilor, oamenii sînt chemați să participe la o operă comună cu zeii. De altminteri, în lupta dintre zei și giganți apare și Heracle, care este printre zei. Parthenonul afirmă continuitatea luptei dintre ordine și haos, dintre civilizație și barbarie, dintre măsură și lipsa de măsură, și afirmă totodată continuitatea acțiunii divine și a celei umane. De aia vă spun că într-un loc ca ăsta chiar simți ce este Europa. (...)

Daniel FUNERIU

Europa versus opinie versus prostie

de la Aristotel la Tavoillot sau către o Democrație 2.0

Decenii de cercetare științifică (chimie) m-au obișnuit să gîndesc în formule și ecuații care exclud ambiguități. Odată învestit cu funcții publice, m-am izbit de prea multe aproximări, încît mă întrebam adesea: „Oare care este «harta» sistemului nostru democratic în măsură să-mi indice drumul corect prin labirintul ideatic în care evoluam astfel încît «să-mi dăruiesc toată puterea și priceperea pentru propășirea [...] poporului român»?", cum jurasem la învestitură. Tot așa cum biochimiștii înțeleg subtilele interacțiuni între molecule pentru a diagnostica și trata bolile, voiam să înțeleg și eu algoritmul mecanismelor democratice ale societății românești și europene pentru a putea identifica clar diagnosticul și aplica tratamentul corespunzător „maladiilor" de care suferă democrațiile noastre. Căutam răspuns la două întrebări fundamentale:

– e suficient să scăpăm de liderii incompetenți ai României pentru a atinge obiective majore sau e vorba de un defect mai adînc, ce necesită tratament preliminar?

– este ruptura resimțită de *demos*-ul țărilor Uniunii Europene față de *kratos*-ul lor rezultatul inevitabil al unui defect de construcție al democrațiilor noastre și al Uniunii sau ceva reparabil?

Reflectînd asupra subiectului, am ajuns la concluzia că o asemenea hartă a sistemelor democratice trebuie să înceapă cu valorile fundamentale ale oricărei democrații (supra) naționale. Să exemplificăm cu Franța și SUA. Se știe, valorile fundamentale ale francezilor sînt *„liberté, égalité, fraternité"*. De aici izvorăsc obiectivele urmărite în toate domeniile, de exemplu, studiile sînt gratuite, ceea ce corespunde sloganului de la 1789, expresia unor valori adînc înrădăcinate în conștiința oricărui francez. În antiteză, dar nu mai puțin democratic, sistemul american, centrat pe individ, impune plata studiilor. Prin urmare, creditele de studii din SUA reprezintă echivalentul PIB-ului României pe șase ani. Se înțelege că sistemul american ar fi repudiat de francezi, tot așa cum sistemul francez ar fi respins de americani. Așadar, cu cît sînt mai clar definite valorile unei națiuni, cu atît mai puternic (și mai exact) sînt asumate obiectivele sale.

Cîteva cuvinte acum despre sistemul politic care poate aduce coerență în circumstanțe raționale sau haos în împrejurări dominate de afect.

Oamenii, metodele și resursele de care e nevoie pentru atingerea obiectivelor – adică puterea, *kratos*-ul – sînt selectate de „mașinăria politică a democrației". Orice membru al *demos*-ului care propune un „program de guvenare", odată selectat de „sistemul politic", poate ajunge parte a *kratos*-ului, ceea ce produce, în primă aproximație, „harta democrației" de mai jos, unde distingem două probleme și o întrebare:

„Harta democrației"

1) *Programele electorale nu sînt bugetate,* iar alegătorii trec ușor peste acest „detaliu". Politicienii știu că un buget finit nu poate asigura promisiunile „infinite" din campania electorală, amorsînd astfel o infernală spirală a neîncrederii; decepția crește după fiecare ciclu electoral, ceea ce produce o inevitabilă falie: *demos*-ul își pierde încrederea în *kratos*.

2) *Valorile fundamentale* ale românilor, dar și ale UE, sînt vagi. Ca atare, ele nu sînt îmbrățișate și nici internalizate adînc în conștiința noastră colectivă. Consecința: nu avem obiective clare și stabile, iar deficitul democratic crește de la un ciclu electoral la altul, în ciuda mecanismelor din ce în ce mai democratice din Europa.

„Democrația este un regim complicat care cere eforturi pentru a-i înțelege rațiunile și a-i aplica principiile; pe cei care nu sînt dispuși la un asemenea efort îi sfătuim să opteze pentru dictatură și să-i accepte abuzurile fără să se plîngă. Democrația nu este concepută pentru oameni needucați sau nedispuși la efort; poporul trebuie să fie și el la înălțimea «produsului» oferit de democrație."

PIERRE-HENRI TAVOILLOT

„Cosmosul «moare» foarte tîrziu în imaginația europeană. Chiar după marile prefaceri introduse de Renaștere și de constituirea științelor fizice; elitele europene păstrează intuiția unui Cosmos viu și sexuat."

MIRCEA ELIADE

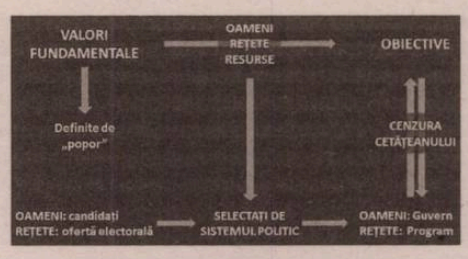

Privind această „hartă", întrebarea, aparent absurdă, care m-a izbit cînd am curățat mizeria de la bacalaureat și cea a plagiatelor a fost „Cine este poporul?", pentru că trăiam crunta dilemă: „Trebuie să servesc poporul care vrea examene și doctorate corecte sau pe cel numeros, care vrea bacalaureate și doctorate fraudate? Este poporul cel descris de Ioan-Aurel Pop sau cel descris de Lucian Boia? Problema rezidă în acest punct mic de pe hartă, numit guvern, sau la popor?" Sau, în cuvintele lui Tavoillot, „Este democrația arta de a guverna sau mai ales arta de a fi guvernat?" Acceptînd că „poporul" are fețe multiple, Tavoillot avansează ideea că „poporul opinie", adică suma oamenilor și ideilor care populează spațiul deliberativ, a ajuns să fie profund viciat, neîndeplinindu-și rolul de a articula *kratos*-ul și *demos*-ul. Poluarea severă a spațiului deliberativ din ultimii ani a dus la *neînțelegerea crescîndă de către* demos *a mecanismelor (paradoxal, din ce în ce mai democratice) de funcționare ale* kratos-*ului.* Adaug că, ingredient major al acestei poluări, *prostia ridicată la rang de „opinie"* devine adesea certitudine și amenințare democrațiile noastre. În particular, deliberarea, adică luarea de decizii clare în urma unor dezbateri, este viciată de trei factori:

1) *Îndepărtarea de disciplina aristoteliană care impune, pentru o deliberare cu sens, fixarea unor finalități clare.* Cum barierele impuse de religie, de cutume sau de natură au dispărut, finalitățile deliberărilor se situează astăzi dincolo de limitele eticii consacrate. *Demos*-ul și *kratos*-ul joacă fotbal pe un teren cu porți care se mișcă tot timpul, alergînd fără să dea gol. Nu e de mirare că meciul nu mai interesează pe nimeni.

2) *Obligația nouă, de netăgăduit azi, de a lua în considerare toate opiniile, oricît de proștești și aberante par ele.* Considerînd, corect, că e mai bine să ne aruncăm argumente decît pumni, deliberarea e adesea parazitată de *„dictatura celor cu timp, bani, idei fixe și bune reflexe militante, care transformă minorități determinate în tirani ai majorității".* Deliberările sănătoase (din vremuri mai bune?) devin acum pălăvrăgeală sterilă cu scop indefinit, fie că este vorba de „dezbateri parlamentare", de „talk-show-uri" sau de cele din cercul de prieteni. Ele nu fac decît să injecteze neîncredere și tensiune între participanți. Cum bine spune Tavoillot: „Democrația pare astăzi să fie permanent îmbătată de propriile discursuri". Două exemple de prostie, ridicate la rang de opinie și, ulterior, de certitudine pentru mulți: antivaccinismul și utilizarea „tratamentelor" homeopate. Ambele, din lipsa de discernămînt în a identifica informațiile periculoase *(„dangerous news"* distincte de banalele *„fake news"),* duc la moarte. Iar dacă lipsa de discernămînt asupra propriei sănătăți este atît de răspîndită, cît de răspîndită este lipsa de discernămînt în găsirea unei soluții la o problemă complexă de societate? Brexitul este un exemplu convingător al acestui fenomen.

3) *„Falsa promisiune a hiperconectivității".* În loc ca hiperconectivitatea să ne crească discernămîntul, ea a dus la o periculoasă delegare a încrederii: expuși la informații mai vaste decît capacitatea creierului nostru de a le sorta, avem încredere mai mare în „influensări", în feisbuchiști decît în lideri naționali sau în experți, permanent suspectați de o intenție malignă. Comunicarea nu mai este „1 la *n*", adică un lider care vorbește societății, ci „*n* la *n*": fiecare vorbim fiecăruia. Consecința e imediată: liderii votați pierd capitalul de încredere de care au nevoie pentru a conduce. În schimb, acest capital e delegat miilor de „influensări", cu dubitabile credențiale de competență, noii depozitari nevotați ai încrederii. Poporul devine ceată, autoritatea *kratos*-ului scade, acțiunile acestuia sînt aruncate în derizoriu de „influensări" cu „opinii" despre orice, dar experți în nimic. În numele epicurismului, la care aspirăm după dispariția barierelor etice, binele comun – o virtute pînă ieri – devine un concept lipsit de sens, crucificat de „progresiști" ca „expresie a unui conservatorism revolut". *Decepția și deposesia democratică,* astfel induse, ne fac vulnerabili la cele trei tentații actuale, mortale pentru democrație:

- *anarhia* („nimeni nu are căderea să ia decizii pentru mine"), vîndută sub masca „democrației lichide", în care totul se votează de popor. Elveția e mirajul, Venezuela e realitatea acestei tentații.
- *teocrația* („religia îmi oferă repere certe și solide"), cu exemplul la îndemînă al țărilor islamice, dar și, în UE, al Franței, stat laic în inima sa, care respectă cu sfințenie laicitatea la nivel central, dar e împînzită de mii de insule de teocrație islamică în celebrele *banlieues.*
- *iliberalismul* („soluții, nu discuții"), care ne cere să renunțăm la libertăți pentru o ipotetică propășire economică.

Tavoillot ne convinge că nici creșterea participării civice și nici eliberarea de sub „tirania" politicienilor de profesie nu sînt soluții. Ne spune că soluția la „decepția democratică" rezidă mai degrabă în asanarea spațiului deliberativ, o „Democrație 2.0", decît în respingerea sistemului democratic care ne-a adus în cea mai favorabilă epocă a umanității. *Protejarea ecosistemului deliberativ,* apelul la experți capabili de discernămînt tehnic, cu păstrarea funcției de arbitraj de către factorul politic, capacitatea politicului de a finaliza deliberările prin mesaje penetrante și acțiuni clare sînt posibile soluții pentru a recuceri spațiul deliberativ și pentru debarasarea de absurdul sentiment al deposesiei democratice în ciuda realității că niciodată nu am fost mai transparenți. O nouă articulare, inteligentă, dintre *demos* și *kratos* e preferabilă demolării imbecile a *kratos*-ului prin apariția mesianică a „omului nou", reprezentant al speranțelor *demos*-ului. Șantierul e vast, într-adevăr, dar dacă nu-l abordăm curajos va trebui să vă fixați bine centurile de siguranță, căci vom oscila între dictatura ticăloșilor, care fac trafic cu tone de frică, și cea a oamenilor cu vorbe dulci la ei, care fac trafic cu speranțe. Deșarte.

Și pentru a încheia acest mic exercițiu deliberativ cu, probabil, cel mai „clar și penetrant" mesaj, nu îmi rămîne decît să reiau vorba mobilizatoare a Iancului: „No, hai!". Hai să ne definim valorile, hai să punem în ordine modul în care deliberăm, pentru ca, vorba cîntecului, „iarba rea (a neîncrederii) din holde piară!"

Mircea VASILESCU

Cultură națională sau cultură europeană?

(...) Evident că amîndouă. Problema e cum, problema e cum vorbim despre asta, problema este cine vorbește despre cultura națională și cultura europeană, de cînd, cu ce efecte și mai ales în lumea de azi, care este într-o foarte mare schimbare, ce mai înțelegem prin aceste concepte importante, cultură națională – cultură europeană, în ce relație se află cultura română cu alte culturi și cu o eventuală cultură europeană în ansamblu, dacă admitem că așa ceva există. (...)

De vreo sută și ceva de ani încoace, în cultura română modernă, marile dezbateri s-au desfășurat în presa culturală.

(...) În lumea actuală dominată de mass-media, de tehnologie și așa mai departe, ce loc și ce rol mai au intelectualii și oamenii de cultură? Pentru că ei creează și transmit mai departe cultura, ei dezbat marile idei – sau mai micile sau mijlociile idei –, dar de la ei așteptăm, ei ne-au spus ce înseamnă cultura națională, cum se transmite, dacă sîntem sau nu sîntem europeni, în ce măsură, dacă în afară de a fi europeni mai avem și altceva de spus, care-i specificul național. Care-i rolul lor? Scriu la o carte în care chiar despre asta va fi vorba, se numește *Mașina de tocat idei,* subtitlul fiind „Intelectualii și mass-media în România postcomunistă". (...) Am citit destul de mult și am regăsit afirmația unor distinși intelectuali americani sau francezi care spun cam ce se spune și la noi: în această lume mediatică, opinia unui intelectual contează la fel de mult ca opinia unei vedete. Și în show-urile de mare audiență adesea sînt puse aceste opinii una lîngă alta și de multe ori se întîmplă ca opinia vedetei să aibă impact mai mare decît a intelectualului care se presupune că știe, că se pricepe, că a citit. Mass-media îi utilizează pe intelectuali uneori, după care-i aruncă; intelectualii speră să aibă un cuvînt de spus, și adesea îl au, cu instrumente mai vechi, precum scrisul la gazetă, cu instrumente mai noi, pentru că unii s-au adaptat la mediul online, și-au făcut blog-uri, se filmează, își fac înregistrări video pe care le pun pe blog și se adresează lumii. E și aici o perioadă de schimbare, dar pe scurt aș cita concluzia amară a unui eminent sociolog german, Wolf Lepenies, care a publicat pe la începutul anilor '90 o cărțulie despre *Ascensiunea și declinul intelectualilor în Europa.* El spune că intelectualul, așa cum îl știam de vreo sută și ceva de ani, s-a încheiat odată cu Václav Havel, cu Adam Michnik, adică intelectualul implicat în problemele societății care, dincolo de creația lui culturală (că e scriitor, dramaturg, eseist sau orice ar fi), e preocupat de lumea din jur, încearcă să lumineze oamenii cu ideile lui, să participe la viața cetății și așa mai departe. Lepenies spune „gata, ăsta e un capitol încheiat". Tind să-i dau dreptate. Om vedea ce rol vor mai avea intelectualii în următorii ani.

Mă întorc așadar la raportul între cultura națională și cultura europeană. Într-un fel e bine că anumite teme lansate în perioada interbelică despre specificul național, relația noastră cu Occidentul sau cu Orientul, ortodoxia și așa mai departe, persistă. E bine că s-au reluat astăzi, după 50 de ani de comunism și se dezbat. Dar pe de altă parte ideile astea sînt discutate în numele democrației rețelei, că Internetul e democratic, nu? Lucrurile astea sînt discutate nu numai de intelectuali, pentru că în perioada interbelică aveau dispute Lovinescu, Iorga, Garabet Ibrăileanu și așa mai departe. Nu, acum, sub formă de clișee și de etichete, au ajuns în comentariile „forumiștilor", cum le zice domnul Pleșu, și regăsim acolo... „la noi ortodoxia e specificul național". Dar asta nu arată că omul ăla a citit ce spunea Crainic sau că are în spate niște argumente. A preluat o etichetă. Și apar multe din astea. (...)

Descoperim fie clișee rămase cumva de prin perioada interbelică, fie o ipostază a istoriei românești învățată nu din cărți, ci din filmele lui Sergiu Nicolaescu, pe care oamenii le iau drept istorie. *Dacii, Mihai Viteazul* s-au tot difuzat, le-au văzut milioane de oameni! Masele – ca să zic așa – nu văd acolo un film de ficțiune, văd istoria. Mihai Viteazul e Amza Pellea și ce am văzut în film, aia s-a întîmplat. Aici intervine și o problemă de educație, pentru că, slavă Domnului, există filme istorice italiene, americane, franceze, unde evident că nu e vorba de istorie, ci pe baza unei chestii istorice se face ficțiune, se adaptează. Dar e o convenție: omule, nu te uiți la istorie și Amza Pellea nu e Mihai Viteazul, nici invers. La noi abundă clișeele național-comuniste din vremea lui Ceaușescu despre prioritățile românești, la noi s-a inventat totul, inclusiv caloriferul. Ce ne facem în situația asta? Democrația rețelei. Trebuie să conviețuim cu toate astea. Pe termen lung (eu sînt profesor) nu văd altă soluție decît un sistem de educație mai bun. Dar asta durează.

Vom discuta în continuare despre cultura națională și cultura europeană. După părerea mea, avem și foarte bune motive astăzi, tocmai pentru că parcurgem procesul de globalizare, să reluăm discuția argumentat și interesant cu publicul, cu cei care comentează pe sub articole, unii bine intenționați, alții nu, unii deștepți (că sînt și comentarii foarte inteligente). Aș da un exemplu de idee, un concept pe care Uniunea Europeană apasă foarte tare: diversitatea culturală. Printre altele, la baza Uniunii Europene stă respectul pentru diversitatea culturală. Datorită acestei idei, acestui concept, în deceniile de formare și de integrare europeană s-a stabilit la urma urmei că fiecare țară, fiecare popor, fiecare etnie, fiecare minoritate are dreptul să-și păstreze și să-și afirme specificul cultural. Ăsta e farmecul Europei. Asta o spunea la un moment dat Mircea Eliade într-un eseu foarte interesant care a apărut într-un volum postum, *Europa și Cortina de Fier*. Cu erudiția lui în materie de istorie a religiilor și a credințelor, el spunea cum foarte multe din marile idei au venit spre Europa din Răsărit în timpurile vechi, cum creștinismul a avut un rol în formarea Europei. Printre altele, spunea că, prin creștinare, miturile locale din nord, din sud, din Portugalia, din Dacia, de pe unde erau, au fost reconvertite și integrate, astfel încît cine apărea într-o legendă din nord sau din sud luptîndu-se cu un balaur s-a transformat peste tot în Sfîntul Gheorghe.

Tot Eliade spunea că tocmai diversitatea e felul de a fi al Europei. Chiar dacă zonele sînt diferite, pe dedesubt spiritualitatea comună și acceptarea diversității sînt esențiale.

Revin la cultura noastră națională. Între Arad și Mangalia avem toată diversitatea, nu? Numai că nu știm s-o punem în valoare așa cum ar trebui. După părerea mea, pentru că, dincolo de discursurile și disputele foarte interesante de idei, noi n-am reușit să devenim o cultură europeană cu adevărat din următorul motiv: n-avem instituții culturale și un sistem de instituții culturale care să gestioneze ce avem. N-avem Versailles, n-avem Notre-Dame. Există și această frustrare exprimată uneori sub forma clișeului „păi, în timp ce noi apăram de turci și de tătari, ei își făceau catedrale și palate". Bun, n-avem. Dar avem altceva! Nici Germania n-are ce avem noi. Ăsta e de altfel titlul cărții lui Lucian Boia, care a zis lucruri foarte interesante, *De ce este România altfel.* Și Germania este „altfel" și, cum a zis un comentator, și Ruanda e altfel. Nu avem, cum spuneam, acest sistem de instituții culturale. Aici modernizarea a întîrziat, după părerea mea, cel mai mult. N-avem un sistem eficient de finanțare a culturii. N-avem în România posibilitatea să-i implicăm pe cetățeni în susținerea culturii – nu numai a culturii, ci și a altor domenii, prin donații. Noi n-avem un mecanism din ăsta bine pus la punct, în care un cetățean să spună: da, eu vreau să contribui la un proiect cultural sau la o cauză socială sau caritabilă... În Codul Civil, donația e definită ca act de generozitate. Sigur că asta înnobilează sufletul omului, sînt generos, am cîștigat niște bani în viața mea și vreau să-i donez pentru cine nu-i are. Dar în alte țări europene, pe lîngă generozitate și înnobilarea sufletului, s-a mai pus și o mică codiță pragmatică, adică dacă tu, cetățean, faci această donație, noi, statul, am scăpat de o grijă, că ai dat tu banii la chestia aia, nu mai trebuie să dăm noi de la buget, și atunci recompensăm: îți reducem din impozit sau diverse alte formule. Aici, mă iertați, sînt cam radical, noi sîntem cam prin secolul al XIX-lea. În sensul ăsta spun că nu sîntem o cultură europeană, nu pentru că ideile noastre n-ar fi compatibile cu cele din Franța sau Germania și așa mai departe, ci pentru că instituțiile noastre sînt în general rămase un pic în urmă. Cu vreo jumătate de secol, de fapt, întîrziere pe care trebuie s-o recuperăm. (...)

Mass-media îi utilizează pe intelectuali uneori, după care-i aruncă.

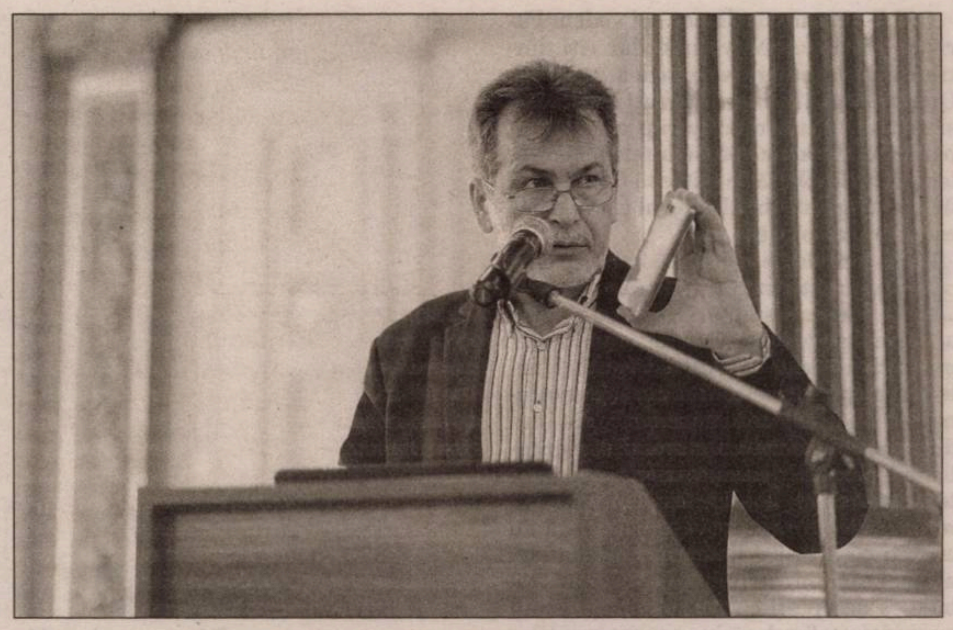

„Beethoven va fi într-o zi unul dintre cei mai mari compozitori ai Europei, iar eu sînt mîndru că-i sînt profesor."

JOSEPH HAYDN

„Cele două mari narcotice europene sînt alcoolul și creștinismul."

UMBERTO ECO

„Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei?"

I.L. CARAGIALE

Augustin IOAN

Patrimoniu controversat

(...) Foarte mulți dintre noi vedem Parisul, Londra și New York, dar cîți dintre dumneavoastră veți vedea vreodată Ouagadougou? Eu l-am văzut! Mă resimt și acum... Sau Conakry sau alte locuri, pentru că Dakarul, să ne înțelegem, este o metropolă. După ce vii de la Conakry și de la Ouagadougou, Dakarul e – și chiar este – o metropolă. (...)

Ducîndu-te în spații pentru care nu ești pregătit sau către care te duci cu așteptări care se dovedesc a fi greșite, descoperi probleme sau răspunsuri la problemele tale de acasă. Unele dintre problemele astea privesc noțiunea de patrimoniu. Și nu pentru că studiile coloniale și postcoloniale, orientalismul lui Edward Said se înrudesc foarte mult cu studiile despre comunism. Care a fost o formă de colonialism. Dacă nu credeți că a fost o formă de colonialism al unei țări împotriva altora, măcar trebuie să acceptați că a fost colonialismul unei idei profund nocive asupra minților noastre. (...)

Toți credem că știm ce înseamnă patrimoniu. În ceea ce privește profesiunea mea, patrimoniul e evident că înseamnă un corpus de clădiri cu o anumită valoare identificată și recunoscută, și care primesc un tratament special din partea comunităților sau a țării respective. Dar dacă vă duceți puțin mai la origini, o să observați că aveți în cuvîntul patrimoniu și cuvîntul *pater – tată*. E ceea ce primim de la părinții noștri, patrimoniul. Dar uneori părinții sînt vitregi, primim lucruri pe care nu ni le doream neapărat sau de moștenirea cărora nu sîntem foarte fericiți întotdeauna. Și aici apare noțiunea de patrimoniu controversat. Am primit o moștenire care mă jenează. Mă jenează pentru că a fost vorba despre o putere colonială care mi-o lasă. (...) În Transilvania adeseori este vorba despre un patrimoniu care aparține altor grupuri etnice cu care nu sîntem în relații neapărat fericite, ca să nu dau foarte multe exemple. Dar în general e vorba despre palate și reședințe nobiliare și așa mai departe în toată România, și vreau să vă spun că nu toată lumea este fericită că familia Xulescu și cu familia Yulescu și-au primit castelele înapoi și că noi, trupul, poporul, trebuie să plătim colectiv pentru restaurarea proprietății unuia. (...) Asta ca să vă dau foarte puține sugestii despre ce poate însemna controversa în materie de patrimoniu.

Ce înseamnă în materie de arhitectură colonială? Puteți să-mi dați exemple de arhitecturi coloniale? Bineînțeles. Este arhitectura făcută de Franța în coloniile despre care tocmai v-am spus că le-am vizitat. (...)

Cînd eram la Dakar am mers vreo șase sute și ceva de kilometri (...) și am găsit ceva incredibil, o arhitectură megalitică compusă din peste 50.000 de pietre, în sudul Senegalului, la vecinătatea cu Gambia – cum se numea într-o vreme –, pietre aduse nu se știe de unde, dispuse în cercuri ca niște flori, ca niște petale, mai puțin estul, unde e o piatră-iarbă. Și toate erau desfăcute, geometrie sacră, perpendicular pe un tumul central. Nimeni nu știe ce-i cu ele. Știți de ce nu știe nimeni? Pentru că a intervenit invazia arabă și ei nu mai știu ce este chestia aia acolo, a crescut iarba mai mare decît pietrele, unele sînt declarate – parte din Senegal e declarat monument UNESCO, puteți să vă uitați. Vă spun o taină foarte mare legată de asta – că asta se leagă de preocuparea mea de spațiu sacru. Și-au pus problema ce sînt acești tumuli, poate că familiile își îngroapă morții, s-au găsit schelete acolo, excepțional, s-a rezolvat problema, deci cărau pietre ca să-și facă mormintele de familie. Pînă cînd cineva a observat ceva: toate craniile îngropate acolo au spartă mandibula. Atunci vine întrebarea: dacă e familie, de ce le-ai spart mandibula cînd i-ai îngropat? Nu se știe de ce. Și nici n-o să știm foarte curînd, pentru că urma a fost ștearsă de această invazie arabă peste care a venit invazia colonială franceză și nu mai știe nimeni nimic. Copiii de acolo, copiii din satul unde am fost noi, nu știau că există aceste pietre. Atît de tare era ștearsă urma.

„Distanța culturală care separă SUA de Mexic e mult mai mică decît cea care separă Turcia de Europa."

SAMUEL HUNTINGTON

„Întreaga lume ne urăște, iar noi merităm acest lucru: iată convingerea majorității europenilor, cel puțin în Vest."

PASCAL BRUCKNER

Una dintre intervențiile coloniale le-a adus ceva care este foarte benefic – mai cu seamă în zona Maghrebului, deci zona de nord a Africii, deasupra Saharei –, le-a adus Al Madinah, care în arabă înseamnă oraș. Este chiar orașul din Arabia Saudită unde, cînd au plecat la Mecca, s-au refugiat, s-au întors în Al Madinah, și din Al Madinah s-au întors la Mecca – știți povestea. (...) Prin extensie, Al Madinah înseamnă zona veche a oricărui oraș din spațiile islamice unde au construit ei, ca de pildă cea mai mare Medina, care este orașul Fez – orașul imperial Fes din Maroc, care are peste 300 de hectare. Realizați ce înseamnă asta ca oraș istoric? Și în care ghizii locali se orientează cu GPS-ul? Să vă spun că e un labirint ar fi foarte puțin (...)

În Medina nu există noțiunea de clădire. Este un corp construit, intri, treci la vecin, deasupra, și ieși în spate și te uiți la călimări. Dacă te caută, tu ești ieșit în cartierul celălalt prin spate. Nu există obiect arhitectural, există o țesătură făcută din pămînt bătut, din chirpici, cele mai „spălate" sînt din piatră, toate arată la fel către exterior, foarte modest – că așa spune islamul –, dacă ai intrat pe o ușă din asta extrem de modestă, ai ajuns în paradis. E curte interioară, havuz, răcoare, partea de teracotă, textul islamic și așa mai departe. Asta e contribuția lor – și dacă vreți o reacție sud-mediteraneană, pînă în Spania au dus acest tip de cultură. Este o reacție climatică, reacție culturală, citatele din Coran, toate la un loc. Funcționează brici și acolo. Și vine moștenirea colonială franceză care spune: nu, e înapoiere ce vedeți aici, e o greșeală. Și încep să introducă axele, luminismul, raționalismul care taie în carne, demolează Medina și construiește clădiri individuale, și o face inclusiv acum, cînd nu mai sînt francezii. Imaginați-vă ce înseamnă Place de la République la Dakar, unde temperatura medie este de 35°! Vara este peste 50°! Trebuie să construiești astfel de spații supraexpuse în astfel de temperaturi? Nu, nu trebuie. Ăștia știau cînd au făcut Al Madinah: te ascunzi în umbră, cu apă, și în răcoare, și așa mai departe. Ăștia au expus orașul, și orașul e ars, pîrjolit. Nimeni sănătos la cap nu merge prin Place de la République de la Dakar. Ce să facă? Trebuie să fii țăcănit complet! (...)

În ce constă controversa în raport cu acest patrimoniu controversat de care v-am spus? În primul rînd, este o relație de putere.

„Tată – 50 de ani, 100 de ani, depinde ce țară sînteți –, e artă, frate! Ia-ți catrafusele și du-te, lasă-mă în pace să fac eu colibuțele mele!" Foarte interesante colibuțe în Senegal, de altfel, dar nu poți să faci cu colibuțele alea o arhitectură monumentală. E foarte interesantă și arhitectura neo-românească, dar e făcută din ingrediente care nu sînt – pun o groază de ghilimele – „românești". Că-s făcute de meșteri armeano-georgieni în Moldova, că-s făcute de meșteri sîrbi în sud și nu prea... Monumental, nu era făcut de etnicii români, e o problemă în care nu știu dacă vrem să ne înfigem lăbuța acum, dar ține cumva de această discuție. Și, drept urmare, nu există identificare. După Independență nu s-a creat nici un fel, dar absolut nici un fel de sentiment de apartenență. (...) Am avut o discuție foarte serioasă chiar cu șeful monumentelor istorice de acolo, care lucra la pietrele de care vă spuneam, arheolog. „Dar tu le vezi ca fiind patrimoniul nostru?" „Da, eu le văd. Gara din Dakar e făcută de Gustave Eiffel. Dacă am avea și noi o gară făcută de Gustave Eiffel..." Și zic: stai puțin, dar noi avem o gară destul de frumoasă în București și n-o păstrăm foarte tare. Facem alta nouă, mai frumoasă, și s-o lăsăm baltă pe asta. Începi să-ți dai seama că, de fapt, tu reacționezi în străinătate la niște probleme pe care le ai și acasă, că nu vezi obiectele alea ca patrimoniu. (...)

Noi nu-l privim ca fiind primit de la părinții noștri, îl privim ca fiind un corp străin cu care ne-am trezit în oraș și nu știm ce să facem cu el. Că nu ne identificăm cu el, în mod evident, nu e al „nostru", nu e de etnie română. Dacă încep să vă dau acum o listă a clădirilor din București – că pe astea le știu, că acolo stau – care nu-s făcute de arhitecți români? (...)

Am făcut recent o expoziție, care i-a supărat pe comanditari, despre „Influențe străine în arhitectura Bucureștiului", și reieșea că... patrimoniul este controversat. De ce Ion Mincu, tata-mare al arhitecturii neo-românești, care era de la Focșani, alege să emuleze modelul de la Cîmpulung, Curtea de Argeș? (...) Ce i-a venit lui Brâncoveanu să aducă meșteri italieni ca să facă arhitectură bizantină în Valahia? (...)

Ca să ajungi acasă trebuie să pleci de la Bizanț, să te duci pe la Veneția și te întorci. Dacă o iei direct cu bordeiul – sigur că putem construi un caz și în favoarea bordeiului, dar nu se compară cu San Marco. Ăsta a vrut să facă San Marco și a încercat. (...)

Controversa nu privește doar neasumarea, nelipirea noastră față de clădirile pe care le moștenim. Înseamnă și o controversă asupra modului în care alegem să le dăm sau nu încă o generație. Le mai dăm încă o generație sau le lăsăm așa, să moară? De unele poate că ne e jenă, de altele nu sîntem foarte mîndri. Știți ce mi s-a spus? Eram președinte la Monumente și, la discuțiile despre Roșia Montană, mi s-a spus: „...trebuie să păstrăm minele romane, că astea făcute de unguri pot să cadă"... Vă jur că mi s-a spus lucrul ăsta. (...) Tot patrimoniul pe care-l primim este al nostru.

(...) Și vă mai spun parabola cu talantul, care este următoarea: am plecat, v-am lăsat cîte un ban. Mă întorc și – „l-am cheltuit". Nasol, dă-te deoparte că nu ești bun de nimic. „L-am păstrat cum mi l-ai dat, poftim banul înapoi." Nu-i rău. „Banul pe care mi l-ai dat l-am investit și l-am înmulțit, și uite ce am făcut din banul pe care mi l-ai dat." Ăsta este sensul și al patrimoniului, și al tradiției, inclusiv al celei controversate. Am primit o groază de lucruri, ăștia mai necăjiții măcar să nu-l stricăm, că ne-am apucat să-l stricăm, ci să dăm mai departe măcar cît am primit, iar dacă într-adevăr începem să devenim buni, să-l înmulțim și să-l dăm mai departe înmulțit.

Iaromira POPOVICI

bazar

Tradiții, repetiții și utopii

Mai ales în perioadele de sărbători și vacanțe, repetarea acelorași gesturi e mai evidentă, devii mai conștient de un *pattern* în parametrii căruia te miști. Cu atît mai mult dacă ți-ai petrecut mai întreaga viață în același loc, ca într-o suită de repetiții pînă la formidabila premieră care nu se mai întrevede.

Toate astea de bunăvoie și nesilit de nimeni. Cel puțin în ce mă privește: de cînd mă știu, nu mi-am putut concepe existența decît în locurile în care m-am nimerit de la început. Și aici nu mă refer neapărat la România sau la București, pentru că pe vremea aceea nici nu le perecepeam așa, clar numite și circumscrise: ci ca pe singurul „acasă", ca pe spațiul în care îmi găseam locul, firesc. Toți cei pe care îi iubeam, în mijlocul cărora venisem pe lume, erau acolo, mereu aveam ceva de făcut cu ei, pentru ei sau prin jurul lor – încît nu-mi rămîneau nici timp și nici disponibilitate să văd mai departe de granițele zonei Giurgiului-Tineretului, și apoi Universitate-Romană, în care se întîmplase să adăst, darămite de cele bucureștene ori românești. Pe vremea aceea eram prea mică să percep grozăvia perioadei în care mă trezisem pe lume. Nu înțelegeam cine știe ce nici lipsa libertăților, și nici faptul că eram, practic, închiși între granițele Republicii Socialiste România. Precum eroul lui Jim Carrey din *Truman Show* (Peter Weir, 1998), nu realizam faptul că eram unul dintre mulții cobai ai unui Big Brother la scară mare, prea neînsemnat pentru a fi observat în mod special, dar, destul de însemnat pentru a fi supravegheat la grămadă cu alții și sancționat dacă ar fi ridicat capul din gloată (precum șoarecii din jocul cu ciocanul de pe la mall-uri, la-nceput de ani 2000).

Pentru că ai mei, părinți și bunici, precum și lumea din jurul lor, m-au iubit prea mult, aș zice, și s-au străduit să-mi creeze o utopie asemănătoare celei pe care tatăl, interpretat de Roberto Benigni în *La vita è bella* (Roberto Benigni, 1997) i-o prezenta fiului său pentru a-l ajuta să reziste în lagărul nazist. O utopie atît de puternică încît am crezut-o cam în totalitate. Comparația cu lagărul nazist nu mi se pare deloc exagerată: lagărul comunist era la fel (sau alt fel) de rău, doar că (sau cu atît mai mult pentru că) nu conștientizasem, cel puțin pînă la o vîrstă, că eram prizonieri. Ne comportam aproape normal (în limitele posibile), ca și cum am fi fost liberi.

În ce consta utopia asta, pe care părinții mei și prietenii lor au reușit s-o păstreze și s-o cultive aproape de-a lungul întregii perioade, pînă ne-a lovit 1989 și am înțeles, abia atunci, ce ni se-ntîmplase, de fapt? În a ne strădui să supraviețuim ca și cum am fi fost într-o lume în care valorile corecte contau și se respectau (pe atunci, aceasta nu era deloc puțin lucru!). În a iubi și a avea prieteni. În a avea acces la cultură, a citi, scrie, asculta muzică, desena, visa și pe atunci. La Dumnezeu nu prea aveam acces, dar aveam, pe alte căi, la un alt fel de viață spirituală, care nu înlocuia religia și credința, dar o compensa oarecum. Și în tot acest dute-vino, cu eforturi din partea adulților care au ales să nu accepte compromisuri și cu participarea inconștientă, dar fericită, a copiilor, aproape reușeam să nu ne dăm seama de granițele reale care ne apăsau și, de fapt, ne sufocau: ne agitam suficient în interiorul lor, era mereu ceva de făcut. În loc să ne extindem spre exterior, am învățat s-o facem în interior: în adîncimi, protejați de cercurile concentrice de cunoscuți, în care știam că e *safe*.

Exteriorul, ca imagine, exista și el. Erau oameni, din cercurile astea, care avuseseră curajul să le străpungă și să migreze în lumea miraculoasă din exterior. Nașa mea Zizi, de pildă, a fost prima din jurul meu care a făcut lucrul ăsta: a plecat mai întîi în Austria, și apoi în Germania, pe cînd aveam vreo 4-5 ani, cred. Cu ocazia asta am înțeles că exista ceva și dincolo de lumea mea. Un soi de paradis, din care veneau minuni, de la Ursuleții Haribo la blugi trei-sferturi și bluze cu volane. A plecat, de altfel, și prietenul meu din copilărie, născut cu o zi după mine, cam prin aceeași perioadă, de astă dată în America: de acolo veneau vederi cu Mickey și Pluto în Disneyland. Tot ce sosea de acolo nu făcea decît să-mi întărească ideea că lumea adevărată era aici, pe cînd dincolo se întindea un soi de Tărîm al Făgăduinței la care nu puteam avea decît acces indirect și care se înrudea, pe lîngă personajele lui Disney, cu Samantha din *Bewitched* și cu maimuța Judy din *Daktari*.

Am devenit, treptat, un soi de însărcinat al familiei, pe de o parte, cu relațiile cu exteriorul (care pe atunci se manifestau strict sub forma scrisorilor, telefoanele erau un lux și vizitele în general imposibile) și, pe de alta, cu un fel de perpetuare, simbolică, dar și reală, a vieții de familie cvasi-utopice, și cu cronicile ei. Un cronicar al ei și păstrător al tradițiilor. Pe vremea aceea, vegheat de membrii mai vîrstnici ai familiei. Acum, cam solitar. Dar despre asta cu altă ocazie.

Maria Iordănescu
își va relua rubrica în luna iunie.

dilema blog

Ana Maria SANDU

Ce nu se schimbă

Ai mei se uită la un film la televizor, cu un tată și un puști și o mașină a timpului. Comentează și se contrazic. El îi povestește ce s-a întîmplat la început și ea n-a văzut. Zilele pe care le petrecem împreună mă transformă într-o fată foarte tînără, care n-a plecat încă din orașul de provincie. Locuim împreună și nimănui nu-i pasă de vîrste. Sînt niște părinți cu un copil acasă. Atît. Trebuie să dorm și să mănînc. Să nu ies dezbrăcată. O să-mi pună la pachet și sarmale și ouă roșii. „Trei sandvișuri îți ajung?" „E prea mult, mamă."

„De ce nu mai rămîi, tată? Ce ai de făcut la București?"

Cît stau cu ei nu am nici o grijă. Nu mă lasă să spăl nici măcar un pahar. Aproape că nu mă mai gîndesc la nimic. Mai păstrez legătura cu viața mea doar prin conversații cu niște oameni apropiați.

Mut ceasul din cameră pe hol. Le sting lumina de veghe. Îi rog să dea mai încet sonorul la televizor. Le schimb micile rutine, dar nimic nu pare prea greu. Tata așteaptă să mă trezesc eu întîi. Nu iese din dormitor de frică să nu facă zgomot. Ne plimbăm și merg țanțoși, de-o parte și de alta a mea. Le simt bucuria. Au uitat de toate.

Fratele meu e aproape, *live* pe WhatsApp, ca în toate familiile cînd unul dintre copii e plecat departe și nu a venit acasă de sărbători. Fetița lui rîde la noi și de abia așteptăm s-o strîngem în brațe.

„La anul, dacă om fi sănătoși, ciocnim și cu Sofica!", zice tata. Și mama încă se bucură cînd oul meu iese învingător. „Ți-l păstrez și ți-l pun la pachet!"

Îmi vine să-i spun că a trecut niște ani de la momentul acela cînd îmi doream cel mai tare oul roșu din coș. Dar nimănui nu-i pasă de vîrste, sînt doar un copil cu părinții acasă.

Mă uit cu mama pe poze: fratele meu, în prima lui zi de școală, e îmbrăcat în uniformă și-și ține serios ghiozdanul cu ambele mîini, în alta, ea mă ține de mînă. Sîntem amîndouă în parc, ea poartă niște pantaloni evazați, eu sînt îmbrăcată într-o fustă roșie în carouri și într-o bluză albă. Nu am mai mult de doi ani. Soarele ne intră în ochi. Am trecut pe la buturuga de care ne sprijineam și ne-am făcut un selfie. Ea e tot blondă și tunsă scurt, ca atunci.

„Cînd sînteți acasă, parcă n-ați plecat niciodată de lîngă mine", îmi spune. Și, de fapt, are dreptate. În universul casei lor sîntem peste tot. Lîngă tablourile noastre de la grădiniță a mai apărut, de curînd, unul nou, cu o nepoțică. Îl ascult pe tata cum vorbește cu Sofica. Ea rîde în hohote și el se topește în fața ecranului de telefon. Are aceeași voce tînără ca în copilăria mea.

Cînd fac pachetul meu, îi rog să nu pună în caserole de plastic tot frigiderul. Dar bucătăria devine anticamera unei călătorii. Nu contează ce le spun eu. Nu mă aud. Ea împachetează și el o supraveghează: „Friptură i-ai pus?"

Mă uit la ei și mă gîndesc că scena asta se multiplică la nesfîrșit în cele mai multe dintre casele în care sînt niște părinți își pregătesc copiii de drum.

„30 de mame adolescente și poveștile lor“

– interviu cu regizoarea Ozana NICOLAU –

La Centrul Independent Replika din București se joacă încă piesa de teatru documentar Foreplay *a* ***Ozanei Nicolau.*** *Construit ca un colaj documentar, ce conține interacțiuni cu publicul și episoade ficționalizate, spectacolul transmite vocea atît de vulnerabilă a mamelor adolescente de la noi și este interpretată ireproșabil de duetul Ioana Anastasia Anton și Voica Oltean. Alături de ele, joacă într-un tur de forță cu roluri multiple Mihaela Rădescu și Viorel Cojanu. Ozana Nicolau este regizor de film și absolventă a programelor Berlinale Talent Campus și Locarno Summer Academy.* Foreplay *este debutul ei în regia de teatru.*

Cînd ați simțit că e necesară trecerea de la management de proiect și regie de film la regie de teatru?

Imediat ce am absolvit facultatea m-am aruncat cu capul înainte în organizarea Festivalului de Film Experimental din București (BIEFF). Am organizat festivalul timp de șase ani, în care munca a fost casa mea. În 2016, m-am trezit într-o dimineață și mi-am dat seama că nu-mi va ridica nimeni o statuie – dimpotrivă, colegii deveniseră incomodați de inițiativele mele – și că anii trec, iar eu nu fac ceea ce îmi doresc cu adevărat. Asa că am scos din „des pomenitul“ sertar un proiect pe care îl tatonam de cîțiva ani: situația mamelor adolescente. Începusem să dezvolt proiectul la un *workshop* de documentar din Elveția, la „Visions du Réel“. Inițial nu mi-a trecut prin minte că ideea se va concretiza într-un proiect de teatru, dar tot adunînd materiale despre subiect am realizat la un moment dat că ceea ce mă interesa cel mai mult era să ajung la sufletul oamenilor, iar filmul și teatrul sînt (din acest punct de vedere) frați buni.

Ce rol au avut atelierele de dezvoltare de scenariu sau cel de teatru participativ în drumul către regia de spectacol?

Compania Rimini Protokoll a revoluționat teatrul dînd „liber“ actorilor și invitînd pe scenă „oameni normali“ care pot reprezenta foarte bine teatrul vieții; sau, altfel privit, au retras din fața spectatorilor *„the perfect fake“* și le-au oferit *„the unperfect real“*. Culmea e că am intrat în contact cu munca lor în cadrul programului de dezvoltare pentru cineaști tineri – *Berlinale Talents*. Cei trei membri sînt niște „nebuni“ în sensul bun al cuvîntului, sînt artiști foarte liberi, dispuși să se testeze și să introducă tot felul de elemente neașteptate pe scenă. M-a inspirat spiritul lor ludic și, deși sînt departe de a avea curajul lor, am gîndit pentru *Foreplay* cîteva momente care să scoată spectatorii din obișnuința de a asculta cuminți timp de două ore și de a nu comenta decît după aplauze.

De ce este Foreplay *teatru documentar și ce elemente biografice sau sociale au declanșat interesul dumneavoastră pentru subiectul mamelor minore din România?*

În spatele spectacolului stau poveștile a 30 de mame adolescente și sute de ore de documentare pe care le-am petrecut făcînd voluntariat sau pur și simplu observînd. Spectacolul nu este „inspirat de fapte reale“, așa cum vedem adesea scris la începutul operelor de ficțiune, ci este o documentare amănunțită pentru care am meșterit o formă prescurtată și accesibilă publicului. În plus, spectacolul nu se termină cînd se termină, ci este însoțit de un documentar web, disponibil online pe www.mameadolescente.ro, unde alte șapte povești în afara celor din spectacol se dezvăluie prin interviuri, fotografii și ilustrații realizate de Alexandra Dincă, Vlad Bîrdu, Alexandra Burda și Georgiana Chițac.

La suprafață au fost întîlnirile mele cu mame minore din propria (pre)adolescență. În profunzime este vorba despre situația dezastruoasă a maternității. Maternitatea nu este valorizată cu adevărat în societatea în care trăim. Repet: nu cu adevărat. Maternitatea pare să fie idealizată, în timp ce societatea noastră se bazează pe competiție, pe violență, pe raporturi între cîștigători și pierzători. Care e locul maternității într-o astfel de societate bazată pe agresiune? Dacă maternitatea este într-adevăr valorizată, de ce sînt mamele minore blamate fățiș, adică agresate? Aș vrea să fie foarte clar: nu sînt de părere că o sarcină timpurie este de dorit (ea prezintă, în primul rînd, riscuri enorme pentru sănătatea adolescentei), dar nici nu pot să trec cu vederea faptul că în Teatrul Național din București, la care au fost invitați factori de decizie (consilieri parlamentari, reprezentanți ai Președinției) pe care i-am așezat la aceeași masă cu specialiștii care lucrează zilnic cu mamele minore (ONG-uri de profil, moașe, consilieri școlari și psihologi). Au fost făcute multe promisiuni din partea autorităților, însă trăim într-o țară unde există multe breșe în sistemul de protecție socială. Pînă în acest moment nu există nici o măsură adoptată oficial. De asemenea, am călătorit la Cluj, Tîrgu Mureș și Sfîntu Gheorghe, publicul a fost interesat și a rămas întotdeauna și la dezbaterile de la final. La Sfîntu Gheorghe am avut chiar o mamă care a venit și ne-a spus: știu că spectacolul este pentru copii de minimum 12 ani, fiica mea are 11, dar vreau neapărat să îl vadă.

De ce ați ales formula textului cu inserții audio sau video?

Cred în puterea metaforei, dar la fel de mult cred și în forța unei realități de a fi cel mai bun avocat al său. Spectatorii au capacitatea de a intra în contact cu subiecte din afara zonei lor de confort, așa că mi-am dorit să creez (prin intermediul interviurilor audio care aparțin unei mame de 14 ani) un punct de întîlnire directă între două lumi care nu se intersectează des. Textul arată destul de mult ca un scenariu de film și pe care, cu ajutorul actorilor, l-am adaptat pentru scenă. Am ascultat împreună toate interviurile pe care le aveam (inclusiv fragmentele care nu au intrat în documentarul web) și am împărtășit cu ei tot ce aflasem în perioada de documentare.

Care credeți că sînt cele mai frecvente stereotipii legate de „ghinionul“ unei fete de liceu care rămîne însărcinată?

O prejudecată extrem de răspîndită este că sarcinile timpurii survin doar în medii sărace. Se întîmplă, de fapt, în toate mediile, doar că sînt mult mai bine ascunse în familiile cu stare. Uneori fetele sînt acuzate că au păcătuit sau că și-au ratat viața, ca și cum ele ar fi ajuns în această situație fără a fi influențate de nici un factor din jurul lor (spre exemplu, de lipsa de educație sexuală sau de familii în care nu au găsit o conexiune emoțională). Fetele sînt văzute ca fiind singurele răspunzătoare, ca și cum pentru a concepe un copil este suficientă o singură persoană; așadar fetele poartă întreaga responsabilitate, mai mult, sînt învinovățite (și asta în timp ce în multe cazuri partenerii lor sînt bărbați de peste 30 de ani).

Cum s-ar putea evita și mai ales educa reacțiile total neadecvate ale societății?

Ajută enorm discuțiile din spațiul public despre toleranță, deschiderea față de cei care sînt diferiți, precum și temele sociale care s-au înfiltrat în artă. În plus, și probabil e un răspuns neașteptat pentru un artist, o soluție care să facă schimbări profunde se găseste în terapia psihologică. Acuzarea unei mame (în acest caz minoră), deci a unei adolescente care nu se poate apăra, este pînă la urmă un comportament de agresor. Ca să se schimbe ceva ar trebui ca aceia care fac asta să conștientizeze că agresează și să afle ce îi face să acționeze din poziția agresorului. Iar acesta e un lung drum de parcurs.

De ce copiii care se nasc abrupt, în situații de urgență, rămîn stigmatizați?

Un prim motiv este că mamele adolescente au un mare risc de a abandona școala. Un bebeluș are nevoie de atenția continuă a mamei sale în primii doi ani, așa că în condițiile în care pentru elevele de liceu care nasc nu există concediu maternal (așadar nu există măsuri de protecție socială), ci doar 40 de zile în care pot lipsi de la școală legal, fetele pot continua studiile doar dacă au pe cineva apropiat dispus să stea cu copilul zilnic. Dar dincolo de riscul acesta social, există un alt aspect-cheie: un copil neplanificat este un copil pentru care mama nu a luat decizia conștientă de a-l avea, deci mama nu este pregătită să devină mamă, să îl susțină emoțional, să îi răspundă nevoii de atenție, de iubire. Cred că ne putem imagina ce conflict interior apare atunci cînd bebelușul, care are nevoie de iubirea mamei adolescente, este simultan și cauza pentru care mama minoră este respinsă de cunoscuți sau chiar de familie.

Este teatrul educativ o alternativă la învățămîntul românesc?

Mi-ar plăcea să fie, dar, realist vorbind, nu cred că poate fi pentru că elevii nu merg la teatru săptămînal și uneori nici lunar. Cu siguranță, însă, teatrul poate fi o scînteie, un declanșator care să le arate liceenilor într-un mod viu, practic (nu teoretic, sec), ce înseamnă atunci cînd… Îi poate pune în situații *„life-like“* și îi poate face să simtă (asta e un mare avantaj), să rezoneze cu personajele. Teatrul poate fi un spațiu din care elevii să revină în școală și să propună – poate – unele schimbări împreună cu profesorii deschiși care, apropo, sînt destul de mulți.

Prin Inspectoratul Școlar aveți posibilitatea să invitați elevi de la licee diferite să vadă piesa și să participe la ateliere. Sînt diferențe mari de percepție între licee?

Am întîlnit situații diverse. Am avut eleve de religie musulmană care au participat și care au fost deschise. Au fost și adolescenți care au spus că mamele lor i-au născut atunci cînd erau adolescente și că și pentru ei acesta este un scenariu de viață dezirabil. Unii elevi nu înțeleg rolul educației sexuale în școli, alții nu îi văd rostul în familie, iar alții sînt deja bine informați. Reacțiile acoperă toată gama și reflectă că în toate liceele sînt și plusuri, și zone care ar putea fi îmbunătățite.

Cum veți proceda pentru a itinera piesa și ce planuri aveți pentru viitor?

Următoarea reprezentație este pe 15 mai la Centrul Replika, iar spectacolul se va juca pînă la finalul lui 2019. Anul trecut, *Foreplay* a mers deja la multe festivaluri naționale: Ideo Ideis, Undercloud, Festivalul Internațional pentru Publicul Tînăr de la Iași, iar la Maratonul Teatrului Independent Fringe fost premiat pentru regie. Dacă vom fi chemați să jucăm în țară, în cadrul altor proiecte, cu siguranță vom merge.

„Fetele sînt văzute ca fiind singurele răspunzătoare.“

a consemnat
Roxana CĂLINESCU

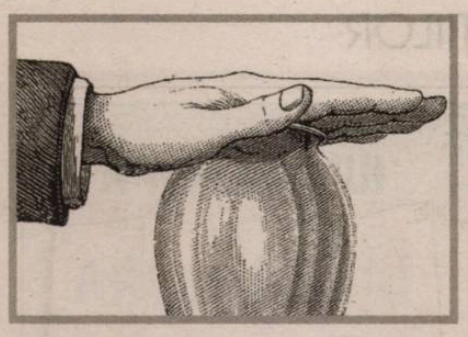

George BANU

scena lumii

O lună la Paris

Tînăr fiind, descopeream o piesă a lui Turgheniev cu un climat precursor cehovian: *O lună la țară*. Nu m-a lăsat indiferent, dar ea mi s-a revelat cu adevărat cînd, la Sibiu, Andriy Zholdak a transformat-o într-un voiaj suprarealist a cărui dezordine poetică m-a imobilizat într-un fotoliu din care nu m-am ridicat ore întregi... Nu-mi amintesc ce am văzut, dar îmi amintesc voiajul. Zilele trecute, amintirea piesei s-a actualizat și titlul ei mi s-a impus ca o experiență biografică, *O lună la Paris,* cu rătăcirile și descoperirile ei. Marcat de un doliu, m-am „refugiat" în exteriorul casei, căci interiorul purta stigmatele singurătății și aerul îmi era, mai mult ca oricînd, necesar. Expoziții, spectacole, prea puține cărți – am practicat o inepuizabilă „artă a fugii".

În prima zi am putut profita de finalul retrospectivei consacrate lui Fernand Khnopff, pictor simbolist flamand, pasionat de figuri mitologice și de mituri antice. Pictor care și-a petrecut viața pictîndu-și cel mai adesea sora, văzută ca o vestală de interior, sublimă și aeriană. Apariție mereu în veștminte albe, prezență virginală, asimilabilă, și ea, unui personaj cehovian, poate Irinei din *Trei surori*. Ca un ecou îi răspunde acum splendida retrospectivă Vilhelm Hammershøi, artist danez descoperit printr-un hazard acum două decenii și căruia i-am consacrat paginile, cred, cele mai reușite din cartea mea *Ușa, o geografie intimă*. Obsesional, asemeni lui Khnopff, el și-a constituit de astă dată un motiv unic din soția sa, protagonista casei, plasată pe fondul ușilor imaculate. Ea nu e o captivă, ci doar o prizonieră care și-a acceptat destinul. O liniște supremă o definește și un acord pacific se instalează. Pictorul danez s-a refugiat în intimitatea femeii fără copii, tot astfel cum pictorul flamand s-a dedicat surorii sale. Khnopff și Hammershøi aparțin aceleiași familii.

Coincidența acestei înrudiri care mi se revela printr-un hazard îmi dezvăluia existența unei alte posturi față de lume decît cea a impresioniștilor care fac gloria Franței la sfîrșitul de secol XIX. Ei deschid ușile, se amuză pe malul apei, admiră marea și apusurile de soare, se revoltă față de academismul epocii făcînd din aerul liber vocația unei generații în expansiune vitală. Ei părăsesc adăpostul atelierului sau siguranța spațiului privat. Dorința irepresibilă de a trăi clipa îi unește. Văzîndu-i pe cei doi pictori expuși la Paris le intuiesc proiectul, complet opus, de a se înscrie în durată, în imobil și imuabil. Ei rezistă febrei impresioniste pentru a adopta postura contrară, simbolistă. Clipa trece, simbolul persistă. Opoziție brusc percepută.

În această „lună la Paris" mi s-a propus să particip la lansarea volumului de corespondență între Matisse și Pallady, publicat de Doina Lemny. „Bluza românească" pare să fie motivul, acest „cadou" care satisfăcea o adevărată pasiune a lui Matisse capătă un sens generic, căci el colecționase deja numeroase bluze din Balcani. Pentru dezbaterea de la Salonul Cărții am citit cu atenție această corespondență trunchiată, căci dacă mesajele lui Pallady au fost păstrate, cele ale lui Matisse s-au rătăcit și au dispărut. Grație schimburilor epistolare se manifestă o relație amicală animată de comentarii și decepții, din partea lui Pallady, mai ales cînd Matisse nu-i comentează operele prezentate, dar și de momente senine petrecute împreună la Nisa sau de dialoguri estetice, pînă cînd Pallady părăsește Franța pentru a organiza retrospectiva de la București și nu mai poate reveni căci războiul se declarase și viza îi e refuzată. El se refugiază într-un hotel – ciudată coincidență! – numit „Paris", de unde îi trimite cărți poștale prietenului și îi solicită vești *„de là-bas"*, de acolo, din Parisul inaccesibil pe care nu-l numește.

Pallady pare a fi prizonierul unei utopii retrospective asemeni surorilor lui Cehov care visează revenirea la Moscova. „Parisul" e Moscova acestui exilat în propria țară.

Grație unei prietene devenită directoare a celebrului muzeu Orangerie, am luat drumul expozițiilor, iar acolo, pentru prima oară, mi s-a revelat puterea unei mișcări celebre, dar ale cărei realizări au circulat puțin: *Der Blaue Reiter* (Călărețul albastru). Cei doi inițiatori ai săi sînt August Macke și Franz Marc. Tablourile te atrag prin energie, dar nu cea a pictorilor *„fauves"*, sălbatici, ci aceea a unor animatori ai relațiilor vitale, generoase cu lumea și natura. Ei par să fi integrat gustul pentru libertate al impresioniștilor, dar refuzînd pasiunea lor pentru fugitiv și efemer. Și unul, și celălalt își afirmă o încredere în real confirmată prin puternice tensiuni cromatice și prin compoziții vaste. Macke și Marc, artiști ai luminii subiective care vor muri în plină tinerețe pe cîmpurile Europei năruite de conflictul Primului Război Mondial. Lor le va succeda acea expresie sfîșietoare a înfrîngerii și a disperării germane care este expresionismul.

Să abandonăm atît de frecventa „neiubire".

În această „lună la Paris", teatrul – o agreabilă surpriză – și-a depășit indolența din ultimul timp. Și-a reînviat puterile care îi confirmă seducția și ne invită la „iubire", făcîndu-ne să abandonăm atît de frecventa „neiubire". Ivo Van Hove adaptează un roman flamand de Louis Couperus, *The Hidden Force,* ce restituie destinele unor personaje de colonialiști din Java ai vechiului imperiu olandez. Intensitatea pasiunilor și violența rupturilor se desfășoară într-un spațiu vast, deschis, îmbibat de apa ce mustește dedesubtul parchetului sau cade abundent sub formă de ploaie, într-o lume umedă. O lume însă amenințată de indigenii din afară unde, brusc, geamurile sînt sparte, o oglindă explodează, dar – victorie a teatrului ce nu se limitează la cuvinte și situații – intervine o soluție metaforică memorabilă: eroina spectacolului face un duș al cărui jet puternic îi biciuiește violent corpul gol pentru ca apoi apa să se preschimbe brutal în sînge. Revoluția începuse... Atunci, din nou, am înțeles că teatrul dispune de resurse proprii, unice, care îl justifică pe deplin.

Krzysztof Warlikowski și Malgorzata Szczesniak semnează o triumfală reprezentație cu *Lady Macbeth din Mzensk* de Șostakovici. Aici, erotismul care duce la asasinat și la ocnă atinge o intensitate extremă grație corpurilor ce se înlănțuie sub ochii noștri, violului colectiv ce este săvîrșit într-un imens abator de către măcelari cu șorțuri însîngerate. Un moment din finalul primei părți atinge o dimensiune mitică, unică: Katarina și Serioja se dăruiesc unei relații sexuale în care fuzionează ca două animale, dar această dimensiune, fără nimic degradant, se obține doar grație plasării celor doi amanți pe un sol metalic luminat de razele unui astru nocturn. Apoi ei se despart și, separați unul de altul, sfîrșesc într-o însingurare absolută ce le anunță destinul viitor. Această scenă primitivă părea a se fi petrecut la începutul lumii, actul sexual primordial.

Datorită unei vizite rapide la București am putut vedea *Richard al III-lea,* spectacol de Andrei Șerban și Dana Dima. Și aici a intervenit o a treia pecete indelebilă depusă pe ochiul spectatorului ce sînt. După suita de aventuri a regelui „stalinist", el eșuează într-o trapă care îl absoarbe și de acolo, în pragul sfîrșitului, urlă: „Un regat pentru un cal". Impactul celebrei replici atinge aici maxima putere explozivă: scrisă pentru teatru, teatrul o exaltă. Un apel înaintea sfîrșitului!

Această lună la Paris debuta cu o nouă vizită la expoziția organizată de Mircea Cantor în cadrul sezonului Franța-România, și acolo el îmi explica sensul unei lucrări intitulate *Zidul fără frontiere,* zidul ridicat azi între țări datorită fotografiilor și amprentelor digitale înregistrate la ghișeele aeroporturilor. Un zid construit din propriul nostru corp. Și apoi, în ultima zi, expoziția dedicată *Lunii* la Grand Palais se deschidea cu o instalație tot a lui Mircea Cantor, unde revedeam amprenta piciorului primului astronaut care a călcat pe solul selenar. Și atunci mi-am amintit noaptea de la Mamaia cînd, acum cincizeci de ani, am stat treaz pentru a asista la aselenizarea lui Armstrong, în timp ce prietena mea se culcase liniștită. Poate ea avea dreptate...

O lună la Paris.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

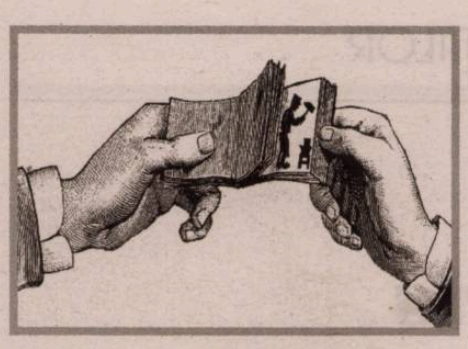

● **Iulian Popa, *Guadalajara*, Editura Humanitas, 2019.**

Marius CHIVU

feedbook

Vieți mărunte

Alături de Ion Pleșa (cu volumul *Anotimpuri care nu se repetă,* Nemira), Iulian Popa (n. 1972) este al doilea debutant nominalizat la Premiul *Iocan* pentru Cea mai bună carte de proză scurtă a anului 2018 – celelalte cărți nominalizate fiind *Cele mai tîmpite momente* de Mircea Daneliuc (Polirom), *Cine locuiește la subsol* de Diana Geacăr și *Zeppelinul piticului* de Marian Ilea (ambele Paralela 45). Cartea lui Iulian Popa este, de altfel, primul și deocamdată singurul volum de proză scurtă apărut în noua serie de literatură română contemporană a Editurii Humanitas, coordonată de eseista și prozatoarea Andreea Răsuceanu, și ca în majoritatea celorlalte cazuri de prozatori debutați în ultimii ani (Anca Vieru, Tudor Ganea, Irina Georgescu-Groza, Bogdan Răileanu, Ion Pleșa sau Diana Bădica), nici el nu vine dinspre Filologie, avînd studii de fizică, și a debutat cu proză în revista *Iocan*.

Deși poartă titlul uneia dintre cele douăzeci și două de proze, cartea lui Iulian Popa este mai omogenă decît ar putea părea la lectura primelor pagini. Patru povestiri – „Guadalajara", „O simplă formalitate", „Rătăcire" și „Hugo și lucrurile uitate de vreme" – gravitează cumva în jurul unui personaj, secundar, dispărut în circumstanțe enigmatice. Fără a dezvolta un subiect comun, acest careu de povestiri are un punct de tangență într-o absență, creînd astfel un fel de leitmotiv al dispariției. Alte două povestiri – „Ada, în ritm de blues" și „Acolo unde zgomotul străzii nu ajunge" – sînt, de asemenea, legate, și tot printr-o formă de dispariție, așa cum majoritatea povestirilor din volum vorbesc despre tot felul de plecări și întoarceri.

În proza titulară, cîțiva bărbați tocmai își fac veacul într-o cîrciumă de cartier cînd li se pare că-l văd în colțul străzii pe fostul patron al consignației post-decembriste care fusese odată cîrciuma. Un bărbat este lăsat acasă cu copilul unei femei cu care are o relație, iar aceasta nu se mai întoarce. Un alt bărbat, divorțat, își implică copilul, în week-end-ul în care are dreptul să stea cu el, în spargerea unui apartament. Un alt bărbat încearcă, de gura nevestei, să obțină un certificat de revoluționar pentru a beneficia de avantajele unei legi noi (*vezi și fragmentul de mai jos)*. Un bărbat pleacă în Thailanda, chemat printr-un sms de o femeie cunoscută cu ani în urmă într-un bar din Amsterdam. În proza „În Ajun", unul dintre vîrfurile volumului, un bărbat, proaspăt întors cu mașina din Germania să-și vadă iubita, este părăsit de aceasta, iar el își continuă drumul alături de un vechi prieten. Un bărbat caută femei asemănătoare fizic iubitei care l-a părăsit, pentru a reproduce o anume fotografie. În povestirea „Căminiști", o altă reușită a cărții, un bărbat se întoarce în orașul natal de provincie pentru a-și căuta un fost coleg de școală orfan, împreună cu care vizitează, clandestin, clădirea școlii, între timp retrocedată. Un bărbat se întoarce acasă după mai mulți ani de muncă în străinătate în care i se pierduse urma, doar pentru a constata că între timp soția îl declarase mort, obținuse un certificat de deces pe numele lui și se recăsătorise.

În rest, o externare din spital, o înmormîntare, o răpire, infidelități și accidente, genul de situații-limită în care oamenii se găsesc singuri, însingurați sau părăsiți, victime ale banalului și neînțelegerii, ale bolii, bătrîneții sau lipsei dragostei. Orașul Guadalajara, evocat în mai multe locuri din carte, capătă astfel semnificația locului exotic și îndepărtat, fantezia turistică a evadării din viețile mărunțite de rutină, ghinioane, accidente.

Iulian Popa construiește meticulos o serie de miniaturi realiste cu tușe de stranietate, cu zone dialogale bune sau de atmosferă nostalgică, al căror cusur pare să fie, uneori, faptul că sînt prea „tăiate din carne". Cîteva dintre subiectele prozelor meritau dezvoltate fie datorită implicațiilor psihologice, fie datorită mediului. Născut tot în Brăila, Iulian Popa nu a preluat, din fericire, nimic din verbiajul metaforic al lui Fănuș Neagu, dar o proză precum „Rătăcire", în care doi bărbați, dintre care unul suferind, se rătăcesc cu barca pe un canal în Deltă într-o dimineață cu ceață, arată o mare disponibilitate și pentru subiecte neplasate în mediul urban.

O carte scrisă „curat" și cu siguranță, agreabilă, care promite mult.

Gala Premiului Iocan *pentru Cea mai bună carte de proză scurtă a anului 2018 va avea loc pe 8 mai, de la ora 19, la Qreator (bd. Aviatorilor 8A). Gala se va încheia cu un concert al trupei Lasagna & Rochenrol.*

aproape de carte

Iulian POPA

Guadalajara

(fragment)

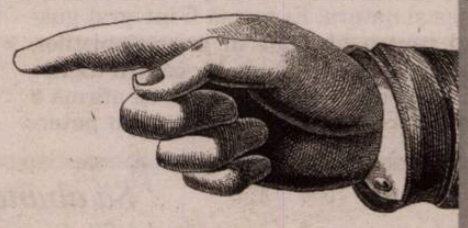

– Acum? Moșule, știi cît a trecut de la Revoluție? Ce-o să zică ăia, că abia acum ți-ai adus aminte că ai fost și tu acolo? Bați la ochi.

– Am fost, am martori. Asta îți trebuie, nu? Doi martori. Îi am. Motivez că abia acum am dat de ei. Nu-i ușor.

Constantin dădu neîncrezător din cap.

– Nu știu. Dacă vrei întreb pe unul, pe altul. Pe cine ai martori?

– Ilie și Motrea. Erau în secția ailaltă, la deformare la cald, spuse Anghel, privind spre fața mirată a celuilalt la auzul celor două nume. Ce, nu-i bine?

– Nu, că-s morți amîndoi. Cancer și accident, acum vreo cinci ani. Nu mai știu care a fost cu boala și care cu trenul, că de-așa ceva a fost accidentul. Dar mă mir că n-ai auzit. Înseamnă că n-ai avut nici o treabă cu ei.

Anghel se uită descumpănit în jos. Își desfăcu un nasture de la cămașă și-și făcu vînt cu mîna.

– N-am mai vorbit de mult cu ei. Alții nu mai știu.

Mai știa și pe alții, dar nici unul nu intrase în clădirea CC-ului. Erau aduși din toată fabrica să asiste la miting. Se speriaseră cu toții după ce auziseră vuietul făcut de difuzoarele de pe o mașină a armatei, intraseră în panică și fugiseră. Se amestecară cu cei aduși de la Republica și de la 23 August. Se nimerise lîngă Ilie și Motrea și văzuseră împreună elicopterul decolînd. Intraseră împreună în clădire, luați de mulțime. Vedea și acum fețe de oameni, i se-ntipăriseră în minte, dar nu știa pe nimeni după nume.

– Trebuia să fi mers atunci, spuse Constantin, turnîndu-și din nou vin. Tu ai fost acolo pe douăzeci și doi, nu? Luptător cu Rol Determinant. Sună bine, avantaje mai mari. E bine și cu titlul de acuma, dar mai bine cu cel nou.

– Care-i cel de acum?

– Luptător Remarcat prin Fapte Deosebite. Ca să treci la noul titlu trebuie urmată o procedură, trebuie dat decret semnat de președinte, dar se face.

Anghel rămase pe gînduri, cu coatele sprijinite pe genunchi. Singura faptă deosebită la care s-ar fi putut gîndi era că, după ce ieșise din sediul CC-ului, mersese pe jos pînă acasă. Noroc că nu fusese așa de frig.

– Acum îți zic o chestie, continuă Constantin, dar rămîne între noi, n-am făcut nici o faptă eroică, să nu-ți imaginezi.

– Nu? și Anghel privi surprins, cu expresia unui copil care află că nu o să primească jucăria promisă.

– Da' de unde! Noaptea dintre douăzeci și unu spre douăzeci și doi mi-am petrecut-o acasă, la fel și următoarea. Scrie la dosar că am fost pe baricadă, am și martori, dar am fost acolo înainte de a se face și pe urmă am plecat. Important este că m-a văzut cineva peacolo, și mai ales pe-atunci. Că e greu cu ora exactă. O fi fost opt seara, o fi fost miezul nopții, cine mai știe?

– Știi, cînd trag ăia în tine.

– Nu știi. Dar nu-i important. Într-un fel, sînt atîția care puteau pretinde drepturi și n-au făcut-o.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 APRILIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Gînduri către sine înșiși

● **Petru Cimpoeșu, *Bărbați fără degete și alte amintiri penibile*, Polirom, 2019.**

Zilele trecute, pe Facebook, cineva, o persoană cu antene culturale fine și cuprinzătoare, recunoștea că numele lui Petru Cimpoeșu îi e cu totul necunoscut. Nedumerit în primă instanță, mi-am dat seama, reflectînd ceva mai serios, că mărturisirea exprima nu un accident de lectură (oricui i se poate întîmpla să rateze întîlnirea cu cîte un autor de neratat), ci o stare de fapt, în felul ei perfect explicabilă. La urma urmelor, într-un indoua: n-a frecventat cenaclurile de primplan ale generației sale, n-a participat la dezbaterile care au acidulat spiritele în deceniul al nouălea și, în orice caz, n-a avut, cum se spune, „capul teoretic" al unor Mircea Nedelciu sau Gheorghe Crăciun. Nici faconda lor, parte ea însăși a unui mecanism de promovare implicit. Adunate astăzi între două coperte, intervențiile lui Petru Cimpoeșu din ultimele trei decenii ne-o arată cît se poate de elocvent. *Bărbați fără degete* reprezintă, din acest punct de vedere, și un gest

Cimpoeșu nu bravează și nu se crispează.

stantaneu istorico-literar, aura scrisului lui Cimpoeșu așa arată: cuceritoare, dar *low profile*. A fost nevoie de aproape două decenii, din 1983 pînă în 2001, pentru ca romanele lui să intre în atenția criticilor și a publicului. Pînă la *Simion liftnicul*, numai colecționarii de rarități ar fi putut cita, luați repede, vreun titlu al acestui discret monograf al provinciei. După, adică odată cu *Christina Domestica* și cu reeditările apariților mai vechi, lucrurile au început să se miște. Nu suficient, însă, și nu semnificativ.

E adevărat că, în această cursă pentru prestigiu, Cimpoeșu a plecat cu șansa a de politețe. S-ar fi putut, foarte bine, subintitula *atît m-am priceput*. Cele cîteva eseuri în marginea modalităților și tehnicilor scrisului sînt mai degrabă de bunsimț decît inovatoare și nu conțin nimic din ceea ce un cititor antrenat n-ar fi putut deduce, el singur, fără efort.

Dar, totodată, cartea oferă un model viabil (și, de ce nu, demn de urmat) de etică literară. Inteligent în chip natural și dotat cu un umor insinuant aproape inepuizabil, Cimpoeșu nu bravează și nu se crispează. Își cunoaște punctele slabe și își folosește cu abilitate, neabuziv, calitățile. Rămîne, chiar și în eseistică, prozator, contînd suveran pe simțul observației acute. Și, ce-i drept, simțul acesta îi e de ajutor în situații dintre cele mai dificile. M-a surprins, de exemplu, să constat cît de avizat și de riguros comentează el volumul lui H.-R. Patapievici, *Omul recent:* polemizează rece cu detractorii ideologici ai cărții și își afirmă pe rînd fascinația și, atunci cînd situația o cere, dezacordul spontan. Memorabile sînt și paginile despre George Bălăiță, cel pe care Cimpoeșu pare a-l fi admirat într-atît încît, inhibat de *Lumea în două zile,* s-a gîndit să renunțe la scris. Sînt puțini autorii români capabili să resimtă o asemenea presiune și sînt încă și mai puțini aceia care au puterea de a o recunoaște. Interesant e că, modest pînă la dizolvare, Petru Cimpoeșu e sensibil la modestia celuilalt, singura care-l emoționează și-l subjugă. Pe Mușina, pe care l-a cunoscut vag și pe care l-a stimat de la distanță, continuă să-l iubească în numele unui amănunt, s-ar zice, nesemnificativ: poetul nu s-a pretat, nici măcar atunci cînd i-ar fi fost la îndemînă s-o facă, la micile aranjamente locale pe care faima de universitar i le-ar fi putut înlesni. În fața spectacolului vanității, în schimb, rămîne indiferent. Îl admite, cu ingenuitatea cu care admite tot ce-i omenesc, dar nu se lasă, cu nici un chip, tușat de el. Între Breban și Marius Ianuș, îl alege, temporar, pe ultimul, pentru că, fiind mai tînăr, radicalismul îi stă, deocamdată, mai bine. Unui aspirant (ipotetic sau real, Cimpoeșu nu ne spune) care-i cere sfatul îi servește lecția răbdării. Literatura nu-i pentru vînătorii de glorie. Aceasta, e știut, va veni mai devreme sau mai tîrziu, dacă va avea de ce. E un îndemn stoic pe care autorul *Bărbaților fără degete* continuă să-l exerseze și azi. Și abia asta-l face valoros.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și predă literatura română modernă la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul prezintă CHURCHILL

MEMORII

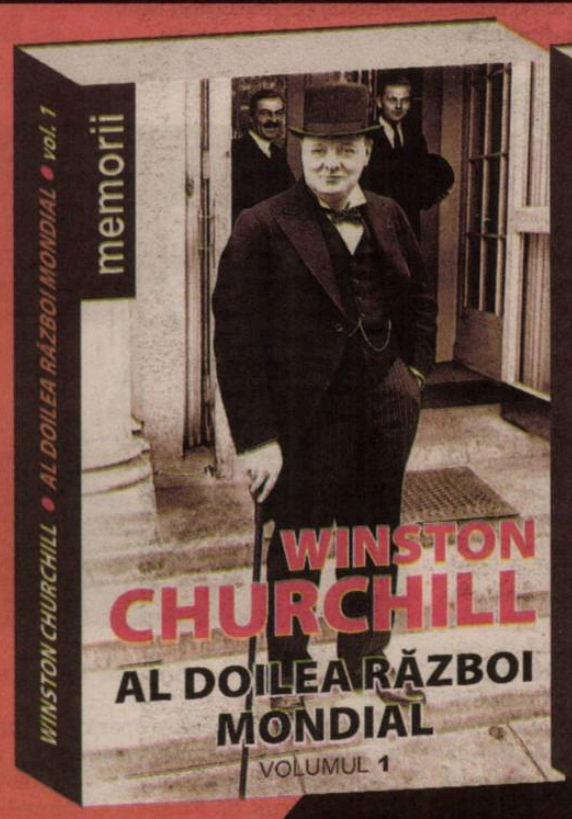

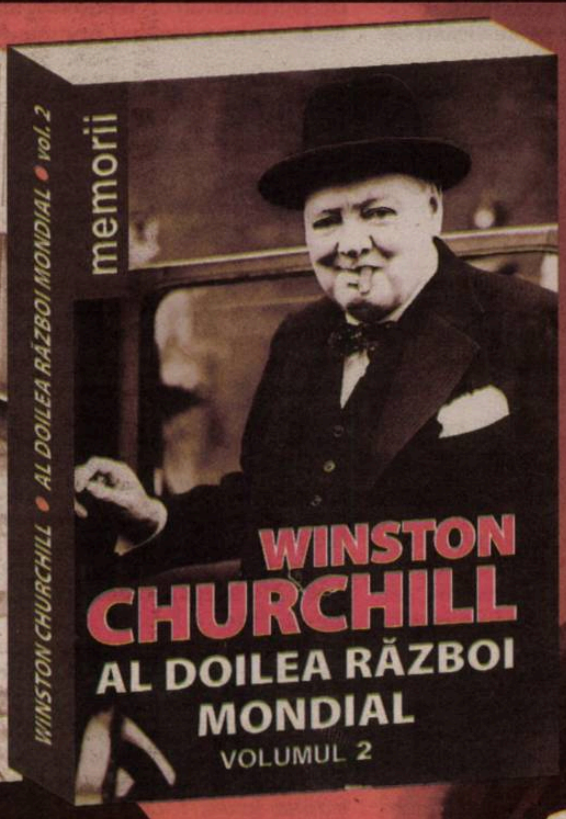

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

de luni, 6 mai Vol. 1

preț pachet ziar + 1 carte: 20 lei

de luni, 13 mai Vol. 2

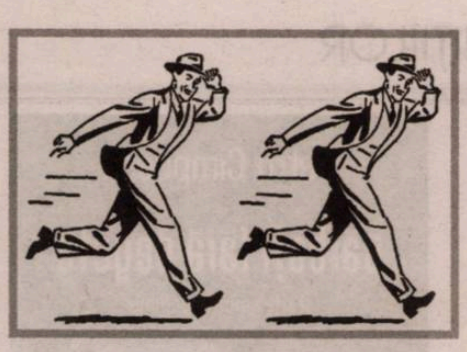

Andreea VLAD

dilematograf

Un estet umanist: Roberto Minervini

● ***The other side (Louisiana)* (Franța – Italia, 2015) și *What you gonna do when the world's on fire?* (Italia – Franța – SUA, 2018), de Roberto Minervini.**

Într-o civilizație hiper-inflaționistă a imaginii, redescoperirea funcției cinema-ului de „cameră-stilou" (cum spunea Alexandre Astruc), care să îi redea forța sa originară, aceea a creației, este o provocare. Desigur, documentarul prin excelență face să coincidă limbajul (camera) cu stilul, însă exemplele cînd miza estetică devine însuși limbajul unui documentar sînt rare.

Unul dintre cei mai interesanți regizori de documentar ai prezentului, Roberto Minervini, a fost invitat special al celei de-a 3-a ediții a American Independent Film Festival, unde a susținut și un *masterclass*. Italian de origine, dar stabilit de ceva vreme în Statele Unite, cineastul forțează cu obstinație limitele documentarului atît formal, cît și asumat ideologic, radicalitatea fiind o constantă a sa. Pactul politic al filmelor sale vine din importanța pe care o dă prezenței, emoției în stare pură surprinsă la ființa umană, provenită de obicei din categorii marginale, minoritare, contestate sau în general ignorate. Asta fără să romanțeze în vreun fel subiectele narate sau să facă intruzivă camera de filmare, care stabilește totuși o complicitate reală cu eroii.

Ca abordare, Minervini acordă predilecție la ceea ce compatriotul său de geniu, cineastul și scriitorul Pier Paolo Pasolini numea „acel limbaj al prezenței fizice", cerut de acesta într-un moment istoric în care limbajul verbal era în întregime convențional și sterilizat (tehnicizat), astfel încît „limbajul comportamental dobîndește o importanță decisivă". Printr-un curios arc peste timp, a cărui ironie transcende deseori epocile istorice, dacă Pasolini se referea, în 1974, la dictatura abia emergentă a culturii de consum, în care el vedea „noul nazism", Minervini se apleacă acum asupra unei societăți hiper-tehnologizate, ajunsă însă la disoluția propriei definiții prin lipsa de empatie și de măsură. Privirea liberă a camerei lui Minervini în raport cu personajele sale amintește oarecum de minuțiozitatea și intuiția sensibilă cu care Pasolini scruta chipurile oamenilor, privirea, mimica și postura lor, în documentare precum *Comizi d'amore* (1964), *Note despre o Orestiadă africană* (1970) sau în capodopera *Evanghelia după Matei* (1964).

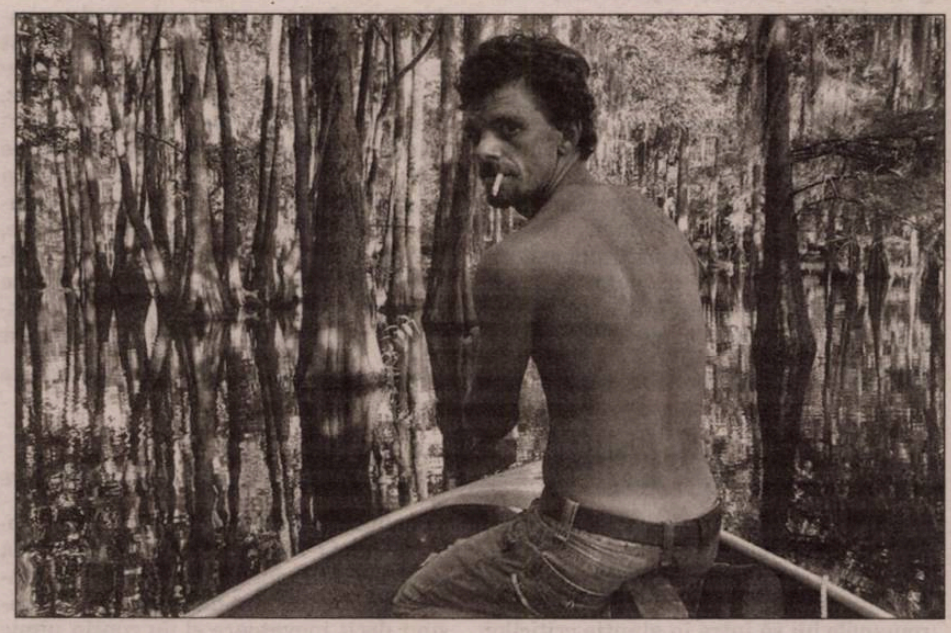

The Other Side (Louisiana) prezintă povestea unui dependent de droguri de mare risc care trăiește la propriu la marginea societății, undeva aproape de mlaștinile Louisianei. Mark Kelley este surprins fără filtre, din imediata apropiere, într-un fel de viețuire mai apropiată de infern decît de viață, în care singurele reminiscențe ale condiției sale umane sînt micile gesturi sau fărîme de existență: sentimentele pentru Lisa, și ea o dependentă, sau pentru fiica lui, grija pentru mama bătrînă și bolnavă, puținul rest de normalitate al existenței sale civile rămasă fără drept de vot. Aceleași mlaștini sînt adăpost și pentru membrii unei grupări paramilitare, convinși că guvernarea lui Obama le răpește libertatea și care se antrenează frenetic, impulsionați de discursuri extremiste. De această dată, cineastul e mai atent la excesele de ură, de fanatism și la nuanțele din limbajul verbal și corporal al luptătorilor din mlaștini. Este un documentar uneori greu de privit, dar cu o intensă încărcătură emoțională.

Într-un alb-negru foarte stilizat se derulează *What you gonna do when the world is on fire?*, documentarul dedicat revoltelor populației de culoare din vara lui 2017, cînd țara de peste Ocean este zguduită de uciderea a trei afro-americani, și urmărește în paralel trei istorii. O comunitate din New Orleans, în sudul Americii, încearcă să înțeleagă rădăcinile din trecut ale acestor crime, în paralel cu pregătirea de către New Black Panther Party a unui protest masiv. Judy Hill, o lideră informală, vitală și charismatică, fostă dependentă, are un bar unde cîntă alături de alți muzicieni de culoare pe ritmurile Sudului. Titus și Ronaldo sînt doi frați pre-adolescenți care explorează cu bucurie, dar și cu anxietate împrejurimile orașului.

Camera urmărește uneori în buclă, în sens circular, întotdeauna în planuri lungi, atent compuse, personajele, surprinse ca într-un fel de ceremonial continuu, fie că este vorba de protest și revoltă, de act artistic, de amintiri sau de joacă. Documentarul debutează și se încheie, în contrapunct, cu fragmente din fastuosul ceremonial de Mardi Gras al unui grup de indieni americani. Gîndit ca un întreg fluid, cum sînt vasele comunicante, dominat de frica ancestrală față de albi a populației de culoare, filmul se conturează în esență prin relația dintre imagini, ca în operele lui Robert Bresson.

„Cred că există multă intimitate în modul în care i-am filmat, este o intimitate care mi-a fost permisă... căci intimitatea se dezvăluie ca solemnitate a momentului (...). Istoria este împotriva noastră, însă în ciuda istoriei putem să ne luăm de mîini și să mergem înainte", spune acest cineast care merită văzut. Căci filmele sale, care surprind cu delicatețe esența personajelor, felia lor de adevăr, ne redau încrederea în „sentimentul că viața celorlalți este sacră", cum spunea același Pasolini. Documentarele sînt disponibile pe platforma Mubi.

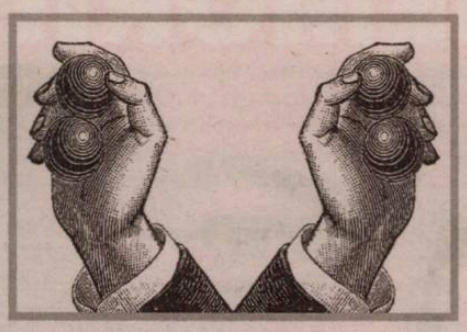

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Billie the Kid

● **Billie Eilish, *When We All Fall Asleep*, Where Do We Go?, Interscope Records, 2019.**

„În sfîrșit, mi-am dat jos aparatul dentar / Și acesta este albumul / Ha-ha-ha-ha!" Anunțul care precedă începutul primei piese de pe *When We All Fall Asleep, Where Do We Go?* și se termină într-un hohot statuează cu limpezime ceea ce urmează pe debutul adolescentei Billie Eilish. În 2016, la 15 ani, americanca debuta cu două *single*-uri, „Ocean Eyes" și „Six Feet Under", care-i construiau instantaneu o notorietate devastantă, concretizată sec în 15 milioane de *followers* pe Instagram. Un EP din 2017, numit *Don't Smile at Me*, o *upgrada* pe artistă un pic dincolo de evidenta comparație cu Lana Del Rey, individualizînd-o. Electropop-ul aparent naiv cîntat de ea și produs de fratele ei, Finneas O'Connell, ornat serios cu inserturi *noir*, dar și cu o frivolitate compensatorie, își găsește cu *Don't Smile at Me* propria nișă. *„Copycat tryna cop my manner, / Watch your back when you can't watch mine. / Copycat tryna cop my glamor, / Why so sad, bunny? Can't have mine"*, spune ea pe „Copycat", apărîndu-și locul proaspăt cîștigat.

Primul LP din carieră, *When We All Fall Asleep, Where Do We Go?*, lansat în martie anul acesta de Interscope Records, augmentează povestea începută cu EP-ul amintit. Pe el, Billie Eilish navighează provocator într-un univers narativ personal, pe o arhitectură instrumentală minimalistă în care, atunci cînd muzica nu virează într-o poveste ambientală, mașina de ritm pulsează abundent, în timp ce basii oscilează economicos între dubstep, hip-hop și trap. *„I'm in their second hand smoke, / Still just drinking canned Coke, / I don't need a Xanny to feel better / On designated drives home, / Only one who's not stoned / Don't give me a Canny, now or ever"*. Ironică, dar apelînd în același timp și la o injecție cu moralitate – „Xanny" poate fi privită și ca o reacție la dispariția unor Lil Peep sau XXXTentacion –, Eilish exhibă și ea o adicție, una neletală totuși, pentru serialul TV *The Office* și, surprinzător aici, pentru un pop electronic luminos („My Strange Addiction"). *Lead single*-ul „Bury a Friend" joacă în liga adolescentină gotică: dacă monstrul de sub pat este *rapper*-ul englez Mekhi Raine, atmosfera pe care Billie Eilish o lipește de piesă ar putea trimite către un David Bowie de la începutul perioadei Deram Records – *„Don't ask questions you don't wanna know, / Learned my lesson way too long ago / To be talkin' to you, belladonna / Shoulda taken a break, not an Oxford comma / Take what I want when I wanna / And I want ya!"* „Ilomilo" actează à la Róisín Murphy, cu un plus de valeriană & tristețe și cu o trimitere la piesa anterioară: *„The friends I've had to bury / They keep me up at night / Said I couldn't love someone / 'Cause I might break / If you're gonna die, not by mistake"*.

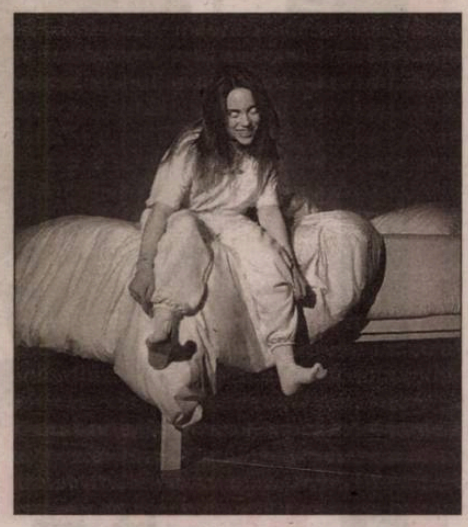

Întregul album este o operă care, în pofida unor inconsistențe nevinovate, presupune un parcurs cu multe surprize plăcute, construit de Finneas O'Connell într-un balans permanent între părțile *soft* și *hard*, între comedie și dramă, tastate cu degetele unei adolescente. *When We All Fall Asleep, Where Do We Go?* sună proaspăt și contemporan.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

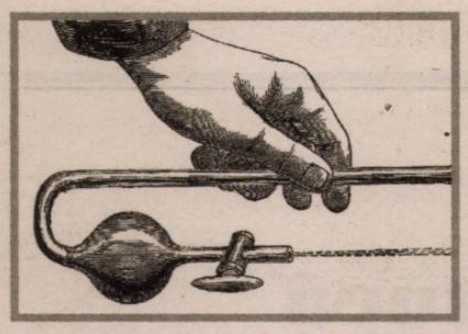

Oana STOICA

rosencrantz & co

Amorul și amoralitatea

● ***Legături primejdioase,* adaptare de Christopher Hampton după romanul omonim al lui Choderlos de Laclos, traducerea: Irina Velcescu, regia: Cristi Juncu, scenografia: Cristina Milea, asistent scenografie: Cezara Negoescu, muzica: Ada Milea. Cu: Florin Piersic Jr., Diana Cavallioti, Ana Bianca Popescu, Silvana Mihai, Rodica Mandache, Ionuț Vișan, Alina Rotaru, Beatrice Peter, Cezar Grumăzescu. Teatrul Mic.**

Romanul epistolar *Legături primejdioase,* scandalos la vremea lui (1782), scris de Choderlos de Laclos, care a împărțit gloria ireverențiozității literare cu Marchizul de Sade, a fost resuscitat în mai multe ecranizări, cea din 1988 devenind un film-cult. Regizat de Stephen Frears, cu o distribuție excepțională (Glenn Close, John Malkovich, Michelle Pfeiffer, Uma Thurman), filmul se baza pe adaptarea lui Cristopher Hampton (premiul Oscar pentru cel mai bun scenariu). În recentul spectacol de la Teatrul Mic, regizorul Cristi Juncu folosește această adaptare pentru a reimagina odiosul pact dintre Marchiza de Merteuil și Vicontele de Valmont privind seducerea virginei Cécile de Volanges și a virtuoasei Madame de Tourvel ca o vînătoare în grădina Raiului, folosind erotismul pe post de armă. Plasarea poveștii în paradis este stabilită deopotrivă de decorul opulent al Cristinei Milea – o masă lungă, ca un podium, cu diferite funcții (pat, catafalc etc.), acoperită, ca și celelalte obiecte de mobilier, de plante luxuriante – și de anecdotele flegmaticului valet Azalon (Ionuț Vișan), care desanctifică Raiul prin punerea iubirii carnale pe aceeași treaptă cu imperativele morale stabilite de Dumnezeu la facerea lumii. În această grădină cu floră luxuriantă, menținută mai mereu într-un clarobscur senzual, personajele se împart în vînători și vînat. Prada este urmărită, încolțită și expusă ca trofeu. Cînd este cucerită, sărmana Madame de Tourvel este încarcerată într-o colivie (un candelabru somptuos). Deși baroc ca scenografie, spectacolul mizează pe intimitate prin includerea spectatorilor în decor. Practic, publicul „stă la masă".

Identitatea animalieră a personajelor, nu neapărat explicită – fauna paradisului este mitică, nu realistă –, este dată de perucile impunătoare, create, ironic, ca niște căciuli de lînă care parodiază blana și penajul vietuitoarelor primordiale. Cu peruca lui ciufulită, Valmont este o pasăre de pradă, deși se poziționează, în povestea edenică, în rolul șarpelui. Vicontele este, de altfel, un Casanova un pic trecut, a cărui bogată experiență de vînător a ajuns să-i fie povară: e plictisit, nepăsător, neinteresat de nimeni și nimic. De altfel, nu se obosește să își cosmetizeze prezența decît în momentul în care este atras de ceva sau cineva. Florin Piersic Jr. se află aici într-un *emploi* perfect, senzualitatea rostirii, vocea șoptită, tonul coborît fiind specifice actorului în viața civilă, astfel încît personajul pare a i se potrivi ca o piele. Partenera sa, Diana Cavallioti, face din Madame de Merteuil o femeie rece, lipsită de scrupule, stăpînă pe orice situație, dar îi lipsește acea tușă de malefic pe care personajul o presupune. Madame de Volanges, cu tabieturile și rigiditatea ei (excelentă Ana Bianca Popescu, abuzînd de vocalize pentru a portretiza această mamă acaparatoare, sufocantă), cu trecutul ei scandalos, pozînd pios în mare virtuoasă, și mătușa Rosemunde, cu anturajul ei de doamne onorabile, însă înțelegînd prea bine aspectele lumești ale iubirii (Rodica Mandache face aici o bătrînă alintată), fac parte dintr-un cuconet ipocrit, dar respectat și chiar amuzant datorită unei subversive ireverențiozități. Căci apare și a doua ramă a spectacolului, dincolo de cea a deconstrucției fantastic-filozofice a Raiului, aceea comic-absurdă din scrierile lui Lewis Carroll: cuconetul amintit, în format extins (cu Madame de Merteuil și Cécile), joacă mai multe partide de cărți, ale căror imagini reprezintă nuduri masculine. În această societate încărcată de protocol și falsitate (perucile joacă rolul „măștilor", cînd sînt folosite, personajele sînt la vînătoare), nubila Cécile este o Lolită încă neconștientă de forța sa (Silvana Mihai are o alură virginală, de femeie-copil) și, în același timp, este o Alice care alunecă prin văgăuna iepurelui direct în regatul reginelor din cărțile de joc. Există aici și o foarte tînără Madame de Tourvel, încorsetată pînă în gît (în morala epocii) și tot mai dezgolită pe măsură ce curtea lui Valmont devine tot mai insistentă. Vicontele nu pare atras de tinerețe – este indiferent față de adolescenta Cécile, cît și față de exotica Émilie (Beatrice Peter) –, ci de partenere care îl pot provoca, pentru seducerea cărora are nevoie de strategii complexe. Excesiva tinerețe a Madamei de Tourvel, respectiv aparența puberă a Alinei Rotaru, ridică o problemă de credibilitate a relației ei cu Valmont. Chiar și cînd se îndrăgostește de altcineva, Vicontele rămîne legat de Madame de Merteuil, fascinat de complexitatea personalității ei, de inteligența ei diabolică, sedus de complicatele jocuri senzuale în care îl antrenează. Căci marchiza este o devoratoare de bărbați (nătîngul Danceny – Cezar Grumăzescu – este „savurat" din plictiseală) în aceeași măsură în care Valmont este un consumator de femei: au același viciu, un amestec de erotism și pasiune pentru putere, și asta îi unește.

Au același viciu,
un amestec de erotism și pasiune pentru putere.

Costumele mixează epoci (redingote și corsaje ale barocului), caracteristici ale personajelor (duritate sau inocență) și expresii ale mentalităților (conformismul sau spiritul de frondă). De exemplu, rochia marchizei este din piele neagră și are elemente decorative din costumele motocicliștilor, o castă modernă de aventurieri. Marchiza este o rebelă, o precursoare a feminismului, a eliberării femeii din anchiloza unei morale restrictive. Corsetele și crinolinele ei și ale urmașei ei, Cécile, sînt uneori puse peste rochie, ca expresie a frondei. Poate că ar fi putut fi explorată mai mult ideea revoltei, prin erotism, împotriva normei care făcea din femei deținutele bărbaților, ale Bisericii (sonoritățile Adei Milea revelează în cheie comică lupta dintre ascunsele dorințe carnale și masca pioșeniei) și ale averilor care trebuiau conservate, luîndu-le dreptul de a decide singure asupra destinului lor. Altfel, de ce ne-ar mai interesa astăzi scandaloasele jocuri erotice ale celor doi politicieni ai amorului?

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Viața frumoasă de după muncă

Aproape toate articolele din categoria „invazia roboților se apropie“ urmează un model verificat și bine cunoscut. „Shopdirect.com periclitează 2000 de locuri de muncă în Marea Britanie“, răsună o astfel de știre. Invocînd apoi raporturile competente ale unor institute și *think-tank*-uri de prestigiu, articolul cu pricina alarmează publicul cu estimări extravagante despre „periclitarea locurilor de muncă“ – altfel spus, despre procentajul de angajați ale căror mijloace de trai sînt amenințate de automatizarea high-tech. Un alt exemplu tipic ar fi: „Un nou raport sugerează că alianța dintre inteligența artificială și robotică ar putea desființa atît de multe locuri de muncă, încît epoca ocupării în masă a forței de muncă va fi curînd de domeniul trecutului.“

Uneori, această perspectivă sumbră e atenuată de distincția dintre „locurile de muncă“ și „sarcini“. Va fi substituită, se spune, numai partea de rutină a muncilor. Potrivit acestor evaluări mai optimiste ale „viitorului muncii“, oamenii nu vor concura cu mașinile, ci le vor asista.

Acest scenariu vesel se bazează, parțial, pe experiența trecută: de-a lungul vremii, mecanizarea a creat mai multe locuri de muncă, mai bine plătite, decît a desființat. Dar se bazează și pe o viziune mai rezervată cu privire la ceea ce pot face roboții astăzi (chiar dacă există dezacorduri cu privire la ce anume vor putea să facă roboții în viitor). În plus, cred unii optimiști, automatizarea va ridica nivelul mediu de inteligență al omenirii. Iar o populație tot mai bogată și mai îmbătrînită va avea nevoie de o armată tot mai mare de îngrijitori, infirmieri, menajeri, formatori și terapeuți umani.

Aici însă e nevoie de un avertisment important: lăsate libere pe piață, beneficiile automatizării vor fi acaparate cu precădere de proprietarii companiilor tehnologice și de „lucrătorii specializați“ de înaltă calificare, restul populației rămînînd șomeră sau într-o stare de servitute fizică și intelectuală. (Nevoia de experți judiciari, consultanți, contabili, psihiatri și experți în relații umane va fi mai crescută ca niciodată.)

Procesul automatizării, ne avertizează discursul predominant, trebuie gestionat cu grijă, pentru a preveni disponibilizările în masă și/sau creșterea inegalității veniturilor. Analizele se încheie de obicei cu afirmația răsunătoare că viitorul va aduce locuri de muncă mai „creative“ și noi produse captivante, precum autovehiculele fără șofer. Atîta vreme cît vom putea învăța în timp ce ne cîștigăm traiul, utopia muncii satisfăcătoare și a prosperității ne surîde tuturor.

În caz contrar, profețiile extatice devin sumbre: profesiile sau țările care nu vor adopta automatizarea cu suficient entuziasm se vor confrunta cu extincția economică și culturală. Pe scurt, chiar dacă este o *amenințare* la adresa muncii, automatizarea e o amenințare care poate și trebuie să fie depășită în cadrul actual al muncii salariate.

Unii optimiști cred că automatizarea va ridica nivelul mediu de inteligență al omenirii.

Vechea viziune potrivit căreia mașinile oferă *emanciparea* de muncă, deschizînd perspectiva odihnei active – o temă care se regăsește și la vechii greci – nu e prezentă în acest discurs. Aristotel și-a imaginat un viitor în care „sclavii mecanici“ îndeplinesc munca sclavilor umani, permițîndu-le cetățenilor să se dedice țelurilor mai înalte. John Stuart Mill, Karl Marx și John Maynard Keynes și-au consolat cititorii cu reprezentarea potrivit căreia capitalismul, generînd venitul și belșugul necesare eradicării sărăciei, va dispărea, într-un final, el însuși, dăruind omenirii libertatea să trăiască, cum spunea Keynes, „înțelept și agreabil și bine“.

În mod asemănător, Oscar Wilde susține în eseul său „Sufletul omului în socialism“ că, dacă mașinile vor face toate „muncile urîte, oribile și neinteresante“, oamenii vor avea parte de „clipe de relaxare încîntătoare în care să conceapă lucruri minunate și miraculoase pentru propria lor plăcere și plăcerea celorlalți“. Iar Bertrand Russell a ridicat în slăvi beneficiile timpului liber de care vor avea parte nu numai aristocrația, dar și întreaga populație.

Nici unul dintre autorii acestor viziuni paradisiace nu a disprețuit munca. Dimpotrivă, cu toții erau obsedați de muncă. Ce criticau ei era „munca în folosul altora“. Ori, astăzi, „a munci pentru a-ți cîștiga traiul“ a ajuns să fie destinul moral al umanității, în vreme ce timpul liber e asociat implicit cu a nu face nimic. Încă sîntem dominați (și nu numai în Occident) de etica protestantă a muncii.

Economiștii au fost dintotdeauna ambivalenți. Pe de o parte, ei consideră munca remunerată ca un cost necesar al consumului. Mașinile scad costul muncii. Pe măsură ce oamenii devin mai productivi și, ca atare, mai prosperi, vor lucra mai puțin. Mai precis, vor putea alege să muncească mai puțin pentru același venit sau să muncească la fel de mult pentru un venit mai ridicat. Conform modelului istoric, oamenii au „negociat“ timpul și banii astfel încît orele de muncă s-au redus, în timp ce venitul a crescut.

Dar conceptul creșterii gradului de abundență, elaborat de Keynes și de alții, a fost suprimat de credința economiștilor într-un deficit intrinsec. Dorințele oamenilor, spun ei, sînt insațiabile, astfel încît ei nu vor avea niciodată destul. Oferta va rămîne întotdeauna în urma cererii, ceea ce impune o optimizare continuă a eficienței și a tehnologiei. Și asta va rămîne valabil chiar și dacă vom avea îndeajuns cît să hrănim, să îmbrăcăm și să adăpostim întreaga omenire. Oscilînd între extravaganța dorințelor lor și puținătatea mijloacelor de care dispun, oamenilor nu le rămîne decît să muncească în folosul altora, într-unul din locurile de muncă disponibile pe piață. În felul acesta, ziua abundenței, cînd oamenii vor putea alege între muncă și timp liber, nu va sosi niciodată. Oamenii vor trebui să se întreacă cu mașinile pe vecie.

Putem ieși din capcana aceasta numai dacă facem două distincții esențiale: între nevoi și dorințe, și între mijloace și scopuri.

Distincția dintre nevoi și dorințe ocupa, din cele mai vechi timpuri, un loc central în lucrările gînditorilor. Dar, în economia contemporană, preferințele sînt luate ca un „dat“ și, ca atare, nu constituie subiectul unei interogări cu privire la valoarea și la originea lor. Vechii gînditori deosebeau între „nevoile corpului“ și „nevoile imaginației“, subliniind caracterul ireductibil al primelor și maleabilitatea celor din urmă. Dacă putem fi convinși să ne dorim orice ne pun înaintea ochilor publicitarii (acum, și online), nu vom avea destul niciodată.

Vechii gînditori deosebeau și între mijloace și scopuri. Produsele mașinilor sînt ceea ce economistul Alfred Marshall numea „premisele materiale ale bunăstării“. Scopul este bunăstarea omului. Iar noi inventăm mașini pentru a-l atinge. Dar, pentru a putea controla aceste invenții, trebuie să avem scopuri care să fie mai convingătoare decît simpla dorință de a beneficia de tot mai multe produse și servicii. În lipsa unei definiții inteligente a bunăstării, vom crea tot mai mulți monștri care se vor hrăni cu umanitatea noastră.

Robert Skidelsky *este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

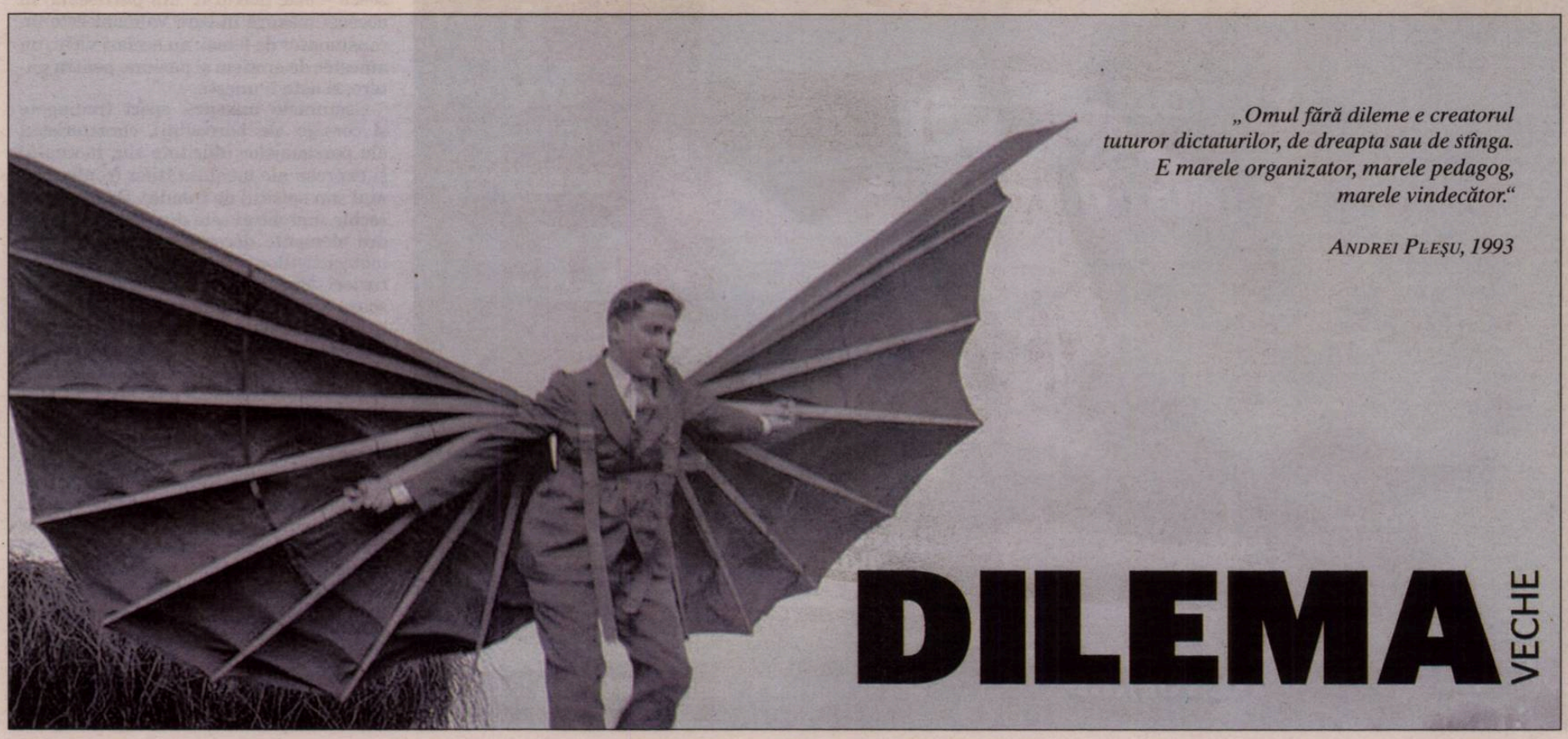

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

Andrei Pleșu, 1993

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Un obicei trendy

■ *27.04.2019, ora 23,30.* Ieșim în stradă și ne îndreptăm spre biserică. Pe drum ne salutăm cu vecini care merg în aceeași direcție cu noi, doar că au un ritm diferit. Sînt îmbrăcați frumos și fiecare poartă o lumînare sau o candelă, momentan neaprinsă. Se merge pe stradă, pentru că este noapte și unii cîini latră și se izbesc de garduri. Tot pe stradă încearcă unele mașini să ajungă cît mai aproape de biserică, deși mai sînt doar o sută de metri pînă acolo. Tocurile mărunțesc liniștea nopții. Un polițist tînăr patrulează nonșalant, iar relaxarea lui sugerează că, sub nici o formă, nu se poate întîmpla nimic rău.

■ *27.04.2019, ora 23,40.* În fața bisericii este lume mai puțină ca anul trecut, aproape jumătate, probabil din cauza vacanței rezultate prin asocierea Paștilor cu Ziua Internațională a Muncii. Prindem loc foarte în față și ne salutăm cu alți vecini. De partea cealaltă a străzii, un girofar de poliție face cu ochiul: roșu-albastru, roșu-albastru. La balcoane sînt observatori care filmează, la fel ca jos, unde cîteva telefoane survolează mulțimea la mică înălțime. Toată lumea așteaptă ieșirea sacerdotului și răspîndirea Luminii. Între timp, unii dau mesaje, alții primesc. Tonurile de apel generează o muzică întîmplătoare, vioaie, contemporană, lejeră, neangajată, punctată de căderea pe asfalt a capacelor de tablă ale candelelor cu parafină. O doamnă elegantă mestecă o ciungă. Scotocind cu mîna în buzunarul stîng al jachetei, descoperă o cartelă de metrou și încearcă să distingă cîte călătorii mai are. O vîră în buzunar, apoi o scoate iar, pentru a verifica scadența.

Văzînd că preotul nu apare, cîțiva încep convorbiri telefonice, vesele, degajate, *smart*, un soi de competiții cu interlocutorul de a folosi fraze cu cît mai puține cuvinte: „Așa. Și?“, „Mă bag. Cînd?“, „Merge. Ne-auzim“, „Mîine, la unu. Nu înainte.“ Rîsetele punctează istețimea vorbitorului. Se planifică vacanțe, petreceri, chermeze și agape.

■ *27.04.2019, ora 23,45.* Un freamăt străbate mulțimea din față, de pe treptele bisericii. Preotul cel bătrîn apare în ușă, iar oamenii întind instinctiv lumînările spre el. Are în mînă o făclie mare, împodobită cu orhidee, dar este stinsă. Cu o figură tristă, preotul vorbește, iar vocea sa răsună în boxele care pîrîie: „N-avem Lumină. Nu a mai apărut. A scăzut credința. Nu am ce să vă dau. Mergeți în pace la casele voastre!“ Se lasă o liniște apăsătoare. Clopotele tac. Unii enoriași nu înțeleg mesajul, întind lumînările în continuare. Alții își revin și cer socoteală, pe un ton vehement, invocînd nesăbuința construirii catedralei și limuzinele sfidătoare ale clerului. Un grup mai practic se repliază și pornește spre supermarket-ul non-stop, să ia lumină de acolo, că au de toate, la orice oră, bani să ai, iar ei au. Or să ia lumină și bere. N-o să le strice un popă Paștile! Pe fețele cîtorva enoriași, puțini, care au simțit mesajul cu toată ființa lor, curg lacrimi.

■ *28.04.2019, ora 00,10.* „Hristos a înviat! Adevărat a înviat!“

■ *28.04.2019, ora 00,30. „Khristos anesti ek nekron, / Thanato thanaton patisas, / Kai tis en tis mnimasi / Zo-in kharisamenos!“*, răsună, acum în grecește, cele patru versuri, iar mulțimea observă și începe să se rarefieze progresiv, ducînd Lumina spre casa fiecăruia, ca de obicei. „Hristos a înviat din morți!“ se mai aude, șters, din spate, iar oamenii își fac cruce, continuîndu-și drumul.

■ *28.04.2019, ora 00,40.* Și totuși, ce am fi dacă Lumina nu ar mai ieși din biserică, de Paști? Ce ar mai rămîne din noi dacă Înviere nu ar mai fi?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 29 MARTIE,
la toate punctele
de difuzare a presei
11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Nicolae DRĂGUȘIN

Fiul rispitor și comparația cu celălalt ca problemă a democrației

Ceea ce rămîne să înfrunte timpul în pildele hristice este neobișnuita capacitate de a mișca destine, chiar și la aproape două milenii de cînd au fost consemnate. Acestea pot fi citite de un ateu ori de un agnostic pentru a-și chestiona principiile de viață morală cu la fel de mult profit ca un credincios pentru a se apropia mai mult de Dumnezeu. Se întîmplă însă ca relatarea să ascundă semnificații atît de profunde încît acestea să nu devină accesibile cu instrumentele lecturii și ale reflecției intelectuale, ci cu alte mijloace de expresie, ceea ce dovedește – dacă mai era nevoie – fertilitatea lucrurilor simple.

Rembrandt,
Întoarcerea fiului risipitor

Convertirea creștinului la creștinism

Fiul risipitor. Povestea unei întoarceri acasă de Henri J.M. Nouwen e o carte al cărei conținut nu se lămurește cu ușurință: o nouă contribuție la șuvoiul hermeneutic care izvorăște din cele 22 de versete ale parabolei fiului risipitor? O interpretare prin prisma evanghelică a ultimei lucrări din creația pictorului olandez Rembrandt? Sau relatarea unei întîlniri personale cu parabola, mediată de vederea întîmplătoare a tabloului? Recunoscînd că e vorba despre cîte ceva din toate acestea, ne dăm seama că în mîini avem nici mai mult, nici mai puțin decît o autobiografie spirituală, mai precis jurnalul convertirii unui creștin la creștinism. Există cîteva amănunte care concură la impresia de neobișnuit. În primul rînd, subiectul convertirii este un preot catolic și teolog universitar care în toamna anului 1983, pe cînd avea 51 de ani, dă cu ochii de un poster pe care apărea o parte din tabloul *Întoarcerea fiului risipitor* (1668-1669) de Rembrandt. Apoi, reîntîlnirea cu parabola, mijlocită de fotocopia după celebrul tablou, se petrece într-un moment cînd autorul pornise în căutarea unui nou sens. E neverosimil ca un credincios, un cleric și un universitar cu operă teologică să se îmbarce, la 51 de ani, într-o călătorie spirituală care-l va conduce către o nouă trăire a credinței.

Început cu vederea posterului lipit pe dosul ușii de la intrarea în biroul unei prietene, în comunitatea L'Arche (satul Trosly, Franța), itinerariul se încheie cu apariția în prima ediție a cărții *Fiul risipitor. Povestea unei întoarceri acasă*. Așadar, din 1983 și pînă în 1992 este vorba despre aproape un deceniu, timp în care Henri J.M. Nouwen ajunge să trăiască autentica convertire la creștinism, adică „o nouă înțelegere a chemării mele", și astfel capătă „noi puteri ca să trăiesc" (p. 9). Această convertire, posibilă datorită accentelor picturale cu care Rembrandt a citit, în lumina propriei vieți, misterioasa parabolă consemnată doar în Evanghelia după Luca, constă în identificarea lui Henri J.M. Nouwen cu fiecare dintre cele trei personaje: fiul cel mic, fiul cel mare și tatăl. Convertirea în sine apare ca un fapt miraculos, cu prea multe coincidențe, situații și personaje pentru a nu căpăta proporțiile unui scenariu de dincolo de lume: prima întîlnire cu tabloul, sub forma unui detaliu consemnat în poster, la capătul „unei călătorii istovitoare de șase săptămîni în care ținusem conferințe în Statele Unite, îndemnînd comunitățile creștine să facă tot ce le stă în puteri ca să oprească violența și războiul din America Centrală" (p. 11). În această împrejurare, „îmbrățișarea duioasă dintre tată și fiu exprima tot ce-mi doream în clipa aceea", astfel că are loc prima identificare: „eram, într-adevăr, fiul ostenit după lungi călătorii, voiam să fiu îmbrățișat, căutam un cămin în care să mă simt în siguranță" (p. 11). Doi ani mai tîrziu, a demisionat de la Universitatea Harvard. La scurt timp după încheierea carierei profesorale a venit invitația unei familii de a i se alătura într-o excursie în Uniunea Sovietică, deodată cu întîmplarea că mama prietenului său era dispusă să-l găzduiască la Sankt-Petersburg, înlesnindu-i accesul îndelungat la pictura originală aflată pe simeza Muzeului Ermitaj. După ore întregi petrecute zilnic, timp de cîteava săptămîni, în fața copleșitoarei pînze, Nouwen, care se simțea deja în postura fiului risipitor și percepea pictura rembrandtiană „drept tabloul meu personal", adică „nu doar miezul poveștii pe care vrea să mi-o spună Dumnezeu, ci și miezul poveștii pe care vreau s-o spun eu lui Dumnezeu" (p. 26), se întoarce la Daybreak. Apare un alt prieten care, în toiul unor discuții despre tablou, îl întreabă: dar nu cumva ești fiul cel mare? Este întrebarea care-l introduce în a doua secvență a parcursului convertirii, chiar în anul cînd sărbătorea 30 de ani de la hirotonie. Și, în fine, a treia etapă, care încheie formarea spirituală, i se datorează unui alt prieten: „indiferent dacă ești fiul cel mic sau fiul cel mare, trebuie să înțelegi că ești chemat să devii tatăl" (p. 35).

Ca de fiecare dată cînd o inițiativă pornește din inimă și e trăită onest, mărturia scrisă a convertirii oglindește frămîntarea lăuntrică a acestor nouă ani. Cartea cuprinde trei părți, prima fiind dedicată fiului cel mic (pp. 41-78), a doua fiului cel mare (pp. 83-117) și a treia tatălui (pp. 123-160). Încheierea acestui triptic narativ („Transformarea în Tatăl") exprimă miezul acelui tip de convertire care i-a formulat convingerea că „frica paralizantă de Dumnezeu este una din marile tragedii ale omului". Altfel spus, „etapa finală a vieții spirituale este să-mi alung frica de Tatăl, astfel încît să-mi fie cu putință să devin ca El" (p. 162).

Tatăl și vocația paternității spirituale

Cele mai multe interpretări asociate parabolei, catehetice ori literare, se opresc la conduita fiului risipitor care ia hotărîrea să-și părăsească căminul, pribegește și se întoarce acasă, recunoscînd că a greșit. Altele, mai aplecate asupra speculației filosofice, aruncă o privire și la fratele cel mare, care intrigă prin pasivitatea față de chemarea tatălui de a se alătura bucuriei. Rareori analiza trece dincolo de cele două personaje sau, cel mult, de dinamica celor doi pentru a ajunge la tată. Să fi fost oare nevoie de talentul și de puterea de percepție a lui Rembrandt, rezultată din propria viață, pentru a înțelege că noi sîntem deopotrivă fiii cei mici și frații mai mari, și că „scopul ultim al vieții spirituale este să devin Tatăl milostiv", adică trecerea de la profilul acestei lumi, dominat de concurență și de dorința de răsplată pentru binele săvîrșit, la viețuirea întru Dumnezeu care înseamnă tratament egal și iubire necondiționată? (p. 167) Așa cum reiese din felul în care tatăl își îmbrățișează fiul revenit acasă, paternitatea spirituală n-are nimic a face cu puterea, influența și autoritatea, căci răbdarea cu care a așteptat întoarcerea fiului rătăcitor „l-a făcut să scape de dorința de a avea lucrurile sub control" (p. 171). Faptul că acest tip de paternitate e străin de „putere, succes, popularitate, satisfacție imediată" îi scobește înlăuntrul său „un gol înspăimîntător" care e apoi umplut cu „adevărata libertate": „e locul unde iubirea nu mai pune condiții și unde se află adevărata tărie spirituală" (p. 178).

Construită prin reacția la fel de iubitoare față de două tipologii umane complet diferite (fiul neascultător care, prin căință, revine la obîrșie, respectiv fiul ascultător care, prin distanțare critică și dorința de dreptate manifestată în împrejurări nepotrivite, se depărtează), paternitatea spirituală a tatălui din parabolă reflectă o vocație a omului, luat în individualitatea sa. Admițînd că „întoarcerea acasă" reprezintă o nevoie pe care fiecare dintre noi o resimte la un moment dat și într-un context specific, rămîne marea întrebare: unde percepem că este acel „acasă"? Dacă viziunea lui Henri J.M. Nouwen și îndeosebi interesul arătat pentru comportamentul tatălui se aseamănă foarte mult interpretării pe care o dă Nicolae Steinhardt, proprie acestei cărți este opoziția dintre paternitatea lumească și paternitatea spirituală. Pentru Nouwen, locul în care fiecare om înțelege să se „întoarcă acasă", atunci cînd această nevoie e resimțită cel mai acut, nu are decît două „adrese": în această lume sau la Dumnezeu. Paternitatea spirituală pe care clericul olandez o reclamă nu presupune în mod necesar faptul de a fi credincios. Convertirea mărturisită aici poate avea loc și în interiorul moralei, căci întoarcerea la paternitatea spirituală se poate opri la o nouă concepție a celui care trăiește în lume. Nu voi detalia caracteristicile celor doi fii ai tatălui, care sînt atît de comune omului obișnuit, pentru a lăsa cititorului plăcerea descoperirii lor. Mă voi opri, în treacăt, doar la caracteristicile tatălui, potrivit principiului că „nici un tată, nici o mamă nu devin tată sau mamă fără să fi fost mai întîi fiu sau fiică" și exigenței că „fiii și fiicele trebuie să aleagă în mod conștient să depășească vîrsta copilăriei și să devină tată și mamă pentru alții" (p. 163).

Refuzul comparației ca semn al „întoarcerii acasă"

Miezul moralei pe care acest ideal al paternității spirituale pare să-l conțină, fiind egal accesibil omului necredincios care citește cu bună credință această carte, este refuzul comparației. Primirea ambilor fii la căminul părintesc este egală pentru că tatăl refuză să-i compare: „cu toate că tatăl este cu adevărat plin de bucurie la întoarcerea fiului celui mic, el nu-l uită pe fiul cel mare. Nu consideră de la sine înțeleasă relația cu el" (p. 136). Este tulburătoare înțelegerea conduitei tatălui care-și refuză orice comparație cu ajutorul pildei lucrătorilor la vie (Matei 20, 1-16), al cărui mesaj simplu este acela că „stăpînul viei îi plătește pe cei ce au lucrat doar un ceas la fel ca pe cei ce «au purtat povara zilei și arșița»" (p. 138). Opoziția dintre modul lumesc de a fi și modul spiritual în care fiecare dintre noi, fiu mai mic sau mai mare, trebuie să ajungă asemenea tatălui din tabloul rembrandtian e pe deplin conturată în problema comparației. Dacă paternitatea spirituală exclude orice comparație, iar „iubirea dumnezeiască e adresată tuturor", lumea „e plină de note, de scoruri și de statistici, încît, conștient sau nu, încerc întotdeauna să mă compar cu toți ceilalți. Multe din tristețile și bucuriile din viața mea sînt provocate de aceste comparații, și de fapt mare parte din comparații, dacă nu toate, sînt fără rost: o teribilă risipă de timp și energie" (p. 137). Mai mult, întoarcerea acasă nu-l vizează doar pe mezinul familiei, ci și pe fiul mai mare. Acesta își compară cumințenia cu răzvrătirea căită a fratelui, concluzionînd că bucuria tatălui este nedreaptă. De aici, refuzul de a se alătura banchetului organizat de părinte în cinstea fiului întors și, probabil, nașterea invidiei.

Și ca să încheiem spunînd lucrurilor pe nume, Henri J.M. Nouwen vine cu o soluție la marea observație a lui Alexis de Tocqueville făcută în timpul călătoriei pe continentul american și care, hotărît lucru, a devenit pentru noi o mare problemă: democrația predispune cetățeanul la comparația cu celălalt. Pare mai curînd uimitor că a fost nevoie de parabola fiului risipitor, consemnată în secolul I, de existența lui Rembrandt, în care talentul s-a îmbinat cu marea frămîntare pentru această pildă (din 1636, de la prima schiță, și pînă în 1668-1669, cînd a realizat ultimul tablou), și de căutarea de sens a unui om care s-a întîlnit cu acest tablou în secolul XX pentru ca noi, în secolul XXI, să înțelegem cît de serioasă e problema comparației la care ne predispune metafizica egalității. Cum altfel să înțelegem că cel mai mare procent al suicidului în rîndul oamenilor e consemnat în țările nordice, socotite a fi drept cele mai fericite? Dincolo de acest răspuns, concursul spectaculos de împrejurări care a mișcat această carte ne face să ne simțim privilegiați că a ajuns și la noi, obligîndu-ne în același timp să o citim cu mintea și cu inima, luînd aminte la destinul nebănuit al cărții.

Nicolae Drăgușin, *doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Ohara DONOVETSKY

Îndreptar subiectiv de rejuvenare

– sau calea celor trei Margarete –

Nu numai că mi-e groază de moarte, dar în ultima vreme mi-a fost dat să trăiesc și spaima de îmbătrînire. De parcă n-ar fi fost destul să mi se întunece mintea ori de cîte ori vine vorba de una sau de alta, dar s-a adăugat de vreo cîțiva ani și senzația că ceva parcă nu ar fi în regulă, cum adică, îmbătrânesc, hm, ce se întîmplă de fapt? O fi pentru că am mîine-poimîine cincizeci de ani, mi-am zis. Starea e contradictorie cu atît mai mult cu cît, în mintea mea, anii ăștia adunați simt că parcă nu ar fi ai mei: mi-e bine și parcă ceva se schimbă, aș fi curioasă să văd ce totuși și parcă nu..., dar toate detaliile astea nu importă acum.

Ce pentru mine pare important în aceasta etapă este, mai degrabă, soluția de salvare în fața atîtor spaime, mai mult sau mai puțin serioase, mai mult sau mai puțin grave. Ironic sau nu (dar mai mult ca sigur, da), gîndindu-mă la toate astea, după atîtea rumegări, am găsit ceva ce, chiar dacă nu articulează soluția rejuvenării în sine, reprezintă totuși un bun exercițiu de imaginație, tonic prin autoironie, iar despre ea, despre autoironie și renunțarea la morga vîrstei, știu sigur că e o soluție.

Primul gînd, deși am înțeles destul de tîrziu de ce a fost tocmai acest gînd și nu altul, s-a dus către Margaret Mitchell. Cît trebuie să fi fost de fericită! Un astfel de „caz" nu are cum să nu te salveze de ravagiile timpului. Firește că te mulțumește soluția pe care ți-a rezervat-o, generos, destinul. Scrii o singură carte – una singură! – și dacă asta se întîmplă să fie *Pe aripile vîntului* – începută, interesant, pentru că ai fost obligată să stai acasă din cauza unei glezne luxate –, chiar că poți să-ți închei mulțumită viața de pe pămînt. „Am făcut tot ce-am putut mai bun", ai avea motiv să-ți spui. O carte cît o lume, cunoscută indiferent de timp și de spațiu. O carte ecranizată celebru și magistral. O singură carte, dar una care a primit premiul Pulitzer și care a generat mode, tipare, care a schimbat lumi și care a făcut istorie (să zic și că o străbătușă a făcut infarct în timp ce se uita la filmul după cartea celebră deja, iar gurile rele au pus-o pe seama emoției?!). Nu mai are importanță dacă ai simțit tu, Margaret Mitchell, că îmbătrînești sau nu – firește că da, mă gîndesc că nu ocolește pe nimeni –, dar să rămîi pe lume în felul ăsta, chiar și atunci cînd de mult oasele ți s-au calcinat, asta da rețetă de învins moartea sau spaima bătrîneții. E și ăsta un fel de a cîștiga în fața timpului.

Amuzant sau nu, de la Mitchell, gîndul s-a dus la Margaret Atwood. Ei, da, firește, cum să nu vrei așa ceva? Romancieră celebră în lume pentru romane dintre cele mai sofisticate tematic sau tehnic, inteligentă, cu o viață din care știe ce și cît să ia numai bine cît să se bucure în fiecare moment, modelul Margaret Atwood nu e deloc de neglijat. Un mariaj fericit cu un bărbat cu simțul umorului, admirat și iubit deopotrivă, Atwood pare că a cîștigat și ea pariul cu timpul. Cu atît mai mult cu cît în *Ochi-de-pisică* plasează în subtext rezerva ironică în fața îmbătrînirii – poate că asta e lecția, răstălmăcirea, măcinarea subiectului sensibil prin ficțiune, nu? –, lumea toată îți poate deveni mai simpatică dacă o construiești după legile tale. Apoi înveți să te înconjori numai de cine vrei și să faci ce vrei, și continui să te salvezi prin umor și ironie. Lumea parcă se învîrte mai puțin înspăimîntător. E și asta o cale.

Am continuat jocul cu imaginarea soluțiilor în fața îmbătrînirii cu mai multă rîvnă, cînd mi-am dat seama că cel mai mult însă mi-ar plăcea mătușa Grita (tot o Margaretă și ea, Magrit, Grita, dacă stai să te gîndești), oricît de fictivă sau ficțională ar fi ea. Nu mă interesează aici deloc raportul realitate-ficțiune, pentru că mi-a convenit să preiau – doar căutam soluții, nu? – doar sfatul Gritei, rețeta ei de viață (fictivă sau nu). Trăiește în așa fel încît să-ți placă tot ce faci, iar dacă nu-ți place ceva cumva, fă să-ți placă, găsește tu o metodă și, mai ales, fă în așa fel încît să nu te plictisești, provoacă-te, călătorește, învață tot timpul ceva nou, o limbă străină, un instrument sau rezolvă enigme etc. etc. E, e ușor să spui asta, mătușă Grita, cînd ai mintea verde pînă mori, ba chiar și dincolo de ăsta, că doar și după ce n-ai mai fost pe lume, tot ai găsit o modalitate să fii, lăsînd cu limbă de moarte să ți se amestece cenușa cu solul în care a fost plantat un dud, care, culmea, a și supraviețuit. Tratamentele tip Gerovitalul Anei Aslan nu mă îndoiesc că au funcționat și ele. Da, mătușă Grita-Margarita, am învățat de mult lecția mișcării continue, dar și pe cea a umorului negru. E și asta o cale. Cred că îmi place cel mai mult.

Tratament imbatabil contra spaimelor de îmbătrînire sau de moarte, rețete-minune infailibile care să te ajute să te trezești dimineața vesel și să ignori faptul că timpul nu e reversibil (dar și dac-ar fi, ce spaimă, altă spaimă!), la un secol de cînd ești pe pămînt, nu știu să existe. Dar la mine funcționează joaca de tipul celei de mai sus. I-am spus „calea celor trei Margarete", fiind sigură că pentru fiecare există un astfel de joc, chiar dacă fiecare are planta lui.

Ciprian BLIDARU

Principiul libertății individuale la români

Un fenomen interesant este acela în care mari gînditori români au pătruns în adîncul mentalului românesc, descoperind părți din schema matrice a ființei românești, dar fără ca asta să-i conducă spre un discernămînt critic. În multe cazuri, ceea ce au găsit nu le-a provocat spiritul critic, fie și din conformism sau oportunism. Așa că au preferat să se așeze cu fundul pe vatra românească. E și cazul lui Nae Ionescu, gînditor talentat, căruia Mihail Sebastian, în desele evocări din *Jurnalul* său, îi reproduce la un moment dat următoarea idee: „Străinii nu vor înțelege nimic din România, dacă vor voi să o judece după criteriul libertății individuale. E o valoare pe care nu o cunoaștem, pe care am împrumutat-o de aiurea și peste care evoluția organică, firească a neamului românesc trece nesocotind-o obligatoriu."

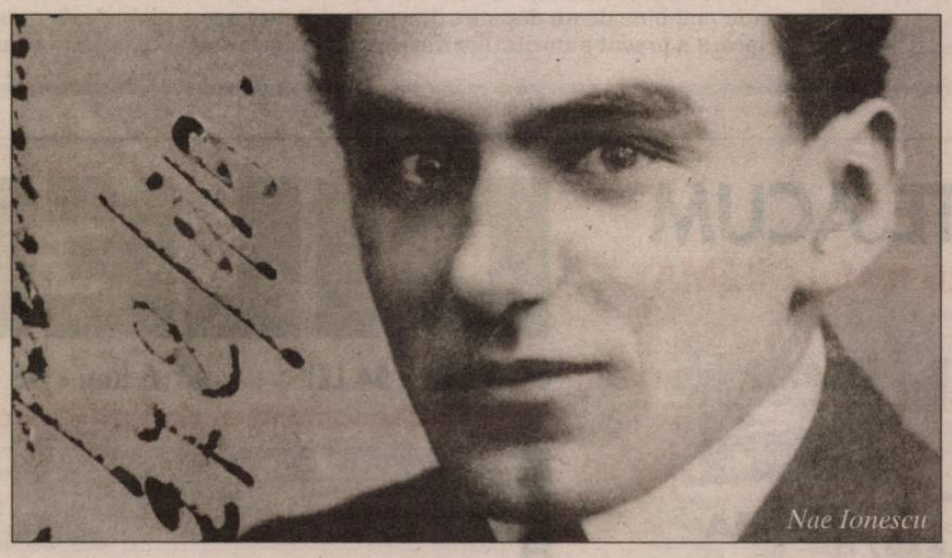

Nae Ionescu era un autohtonist absolut. La un moment dat, propunea utopic decablarea României de la circuitul economic european, iar statul român să devină eminamente agrar. Un naționalism izolaționist care a fost confiscat mai apoi și de către comuniști, Ceaușescu fiind purtător de stindard. În general, noi, românii, avem tradiție în practicarea naționalismului izolaționist, vezi legionari, comuniști, precum și în alte forme mai puțin dure, gen pamflet sau talk-show. Neavînd acces la naționalismul expansionist specific marilor puteri, a trebuit mereu să ne mulțumim cu acest naționalism autoflatant pe moment și păgubos pe termen lung.

Dar de ce este atît de important acest principiu al libertății individuale? De ce nu e el un simplu concept, așa cum poate părea, un moft intelectual? Pentru că din absența sa derivă foarte multe dintre înapoierile noastre.

Fără să fie un adept al acestui principiu, fiind promotorul logicii colectivismelor, Nae Ionescu intră cu briciul tăios al minții sale într-o zonă nodală a ființei românești. În lipsa acestui principiu al libertății individuale nu poate exista o democrație autentică. Criteriul libertății individuale, de care vorbește Nae Ionescu, nu atinge doar zona libertăților facile, e vorba și de ceva mai adînc care permite individului să aibă zona sa de putere socială. E inserat în celula profundă a țărilor civilizate acest principiu al libertății individuale, care reprezintă și fundamentul democrațiilor liberale vestice. În felul acesta devine posibilă democrația și nu oligarhia ce atrage după sine și polarizarea claselor, tipică țărilor pseudo-democratice. De la nivelul societății pînă la relațiile interinstituționale, totul poate fi afectat de această carență elementară, calea spre abuz fiind larg deschisă.

Ieșind din zona teoretică și venind în ziua de azi, putem constata că acest deficit constitutiv este perpetuat cu mare succes la noi. Consecințele sînt: o societate fără forță, un stat mafiot, oligarhic, o populație sărăcită, ținută în sclavagismul pomenilor date de stat. Acest spirit de turmă, bine întreținut de politicieni, conservă privilegiile oligarhiei. Libertatea individuală, drepturile civile – toate acestea sînt principala amenințare pentru cei care nu vor să lase cătușele cu care țin legată o populație, precum sînt legați între ei cu lanțuri deținuții duși la muncă, pentru a nu putea fugi.

Aceste date de profil creează mediul favorabil și pentru alți viruși, precum socialismul populist. Viața românească putînd fi curentată oricînd, avînd în vedere că la orice palier al societății domină supușenia lingușitoare, instinctul gregar, absența spiritului critic, lașitatea de-a fi tu însuți și de a-ți exprima personalitatea.

Din păcate, e posibil ca Nae Ionescu să fi jucat rolul de profet, pentru că, la aproape 80 de ani de atunci, vorbele sale au actualitate și acest principiu al libertății individuale pare a fi în continuare nesocotit de către neamul românesc.

***Ciprian Blidaru** este jurnalist la Oradea.*

Cu ochii-n 3,14

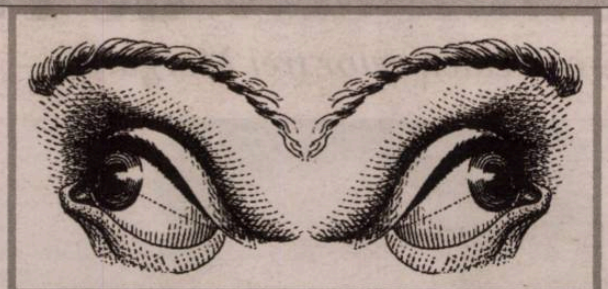

SĂ RECUNOAȘTEM, UN NUME POTRIVIT/NEPOTRIVIT DESCHIDE O REȚEA DE SITUAȚII TRICOLORE

■ „Ei, te-ai mai documentat? Cum e cu Sf. Duh?“ Așa sună provocarea – Marconel, 8 ani. Copiii spun lucruri trăsnite?! Să recunoaștem, nici buniceala nu mai e ce-a fost. E adevărat, nu s-a pus problema remanierii. Deocamdată, cel puțin. (**R. M.**)

■ Gaura neagră fotografiată pentru prima dată în istoria umanității a fost botezată cu numele hawaiian Powehi. Lingvistul Larry Kimura a fost desemnat să găsească un nume potrivit și acesta a combinat două cuvinte hawaiiene însemnînd „frumoasa sursă întunecată a creației fără de sfîrșit“. (**M. C.**)

■ Paște-Paște, dar să-ți zică o vînzătoare de la supermarket „Hristos a-nviat!“ (ca fiecărui client, de altfel) mi se pare cam bizar, de nu cumva nepotrivit într-un templu al negoțului. (**D. S.**)

■ Cum arată culisele competiției din snooker: în prima zi a Campionatului Mondial, în meciul dintre Williams și Gould, în pauza dintre jocuri, Gould deschide o pungă de chips-uri și i-o întinde, instinctiv, adversarului. (**S. G.**)

■ Într-o operațiune de amploare, poliția chineză a anihilat o rețea de braconieri, capturînd 2700 de colți de elefant care cîntăreau 7,5 tone, ce urmau să fie traficați pe piața neagră. Între timp, Japonia a ridicat interdicția vînătorii de balene. (**M. C.**)

■ Eu cred că ar fi cinstit ca printre criteriile de a obține o funcție publică să fie trecută abilitatea de „a ști să citești“. Nu fluent. Să nu exagerăm. Și doar în situații excepționale să-ți dai seama dacă ți s-a dat foaia potrivită sau nu. (**A. M. S.**)

■ Sentimentul național ne urmărește pînă și pe lumea cealaltă: la o firmă de pompe funebre, prosoapele care se folosesc la înmormîntări au dungi tricolore. (**I. P.**)

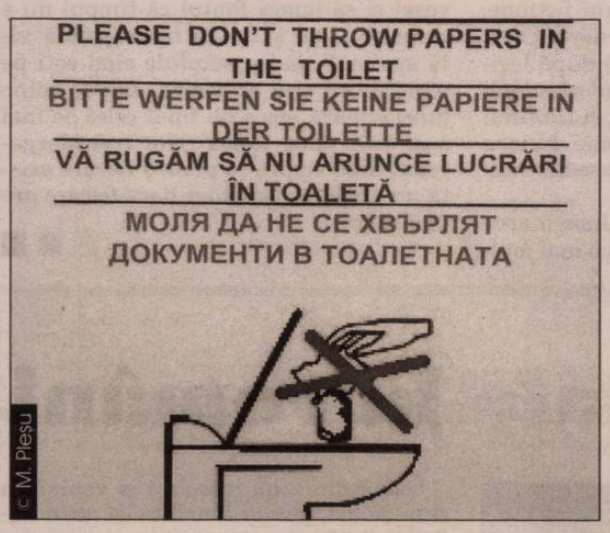

CA SĂ AJUNGĂ LA O ALTĂ FORMĂ DE REFUZ, POPORUL ROMÂN TREBUIE SĂ TREACĂ, O DATĂ ÎN PLUS, PRIN PARADISUL GREȘIT

■ Ioan-Aurel Pop este, probabil, cel mai caragialean președinte al Academiei Române. Iată-l în plin delir oratoric: „Omul, ca să ajungă la umanitate și la omenire, trebuie să treacă prin omenie și o treaptă intermediară – că nu poate sări direct, ca om, la globalitate, despre care se vorbește așa de mult astăzi – e poporul, devenit națiune. Noi sîntem în această parte de Europă români, vorbim această limbă armonioasă și frumoasă, așa cum polonezii o iubesc pe-a lor, cehii pe-a lor, maghiarii pe-a lor și toți ceilalți.“ (**M. C.**)

■ Într-un local, la o masă stăteau două cupluri tinere. Prietenul uneia dintre fete, care părea cam indispusă, încerca s-o convingă că ar trebui să mai iasă să se plimbe cu bicicletele, să se mai recreeze și ei puțin. „Nu vreau, n-am chef de așa ceva, mă doare capul“, a răspuns fata, căreia nu părea că i se poate intra în voie. Cealaltă fată i-a propus atunci să meargă împreună în parc să joace badminton. „Nu știu ce e aia“, a răspuns indispusa sec. Ai fi putut crede că e o altă formă de refuz. Dar după ce prietena i-a explicat – „Badminton, fată… aia cu palete și cu fluture“ –, indispusa o privea prostită, ca una care chiar n-ar fi avut habar ce e acela badminton. (**A. M.**)

■ În Joia Mare, la Anul Domnului două mii nouăsprezece, poporul român a fost crucificat. Din nou. Tot de comuniști… (**R. M.**)

■ După incendiul catedralei, romanul *Cocoșatul de la Notre-Dame* al lui Victor Hugo a redevenit bestseller în Franța după 188 de ani, diverse ediții ale romanului ocupînd locurile 1, 3, 5, 7 și 8 din Topul 10 al vînzărilor online de pe Amazonul francez. O dată în plus se dovedește că cel mai bun agent literar este dezastrul. (**M. C.**)

■ Un bărbat de 64 de ani care susține că a scăpat, acum mai bine de un deceniu, dintr-o închisoare austriacă, s-a predat autorităților din Salzburg, declarînd că s-a săturat să stea cu burta la soare în Tenerife. „Insula nu mai e la fel de frumoasă ca odinioară și am locuit acolo suficient de mult“, ar fi spus bărbatul. Nici paradisul nu mai e ce-a fost! (**C. Ș.**)

■ Vecinii mei au primit în căsuța poștală pliante și de la PSD, și de la PNL. Eu am găsit numai de la PSD. Nu înțeleg cu ce am greșit. E culoarea părului de vină? (**C. Ș.**)

ÎNTRE TIMP, CINEVA CONSIDERAT SFÎNT ARUNCĂ MULT PRAF UMAN

■ Știri bune de pe planetă: oceanologii au întîlnit în Oceanul Arctic un rechin din specia Greenland a cărui vîrstă a fost estimată, cu ajutorul izotopilor de carbon din țesutul ocular, în jurul a 392 de ani. Rechinul ăsta hoinărește din anul 1627. Între timp, la noi în Dunăre au fost eliberați o mie de pui de nisetru concepuți în crescătorie, iar în Coreea de Sud este la modă ca fetele să se fotografieze cu peștișori de acvariu înotînd în scobitura claviculei. (**M. C.**)

■ Pentru înviorarea conversațiilor banale (față-n față ori telefonice), aș dori să propun cîteva alternative de răspuns la întrebarea „Ce mai faci?“, în locul uzatului „Bine“, al precautului „Așa și-așa“ sau al extenuatului „Muncesc“. Așadar, ce mai faci? 1) „Zburd și bubui.“ 2) „Rotocoale de pesmet.“ 3) „Dau cu muzicuța prin bocanci.“ 4) „O-nvîrt pe Lucica.“ 5) „Particularizez.“ 6) „Torc pe furiș, să nu m-audă cineva.“ 7) „Scutur natura.“ (**D. S.**)

■ Autoritățile indiene s-au deplasat aproape 70 de kilometri prin junglă la aceste alegeri generale, pentru a se asigura că un bărbat în vîrstă de 69 de ani, considerat sfînt, are șansa să voteze, potrivit Reuters. (**A. M. S.**)

■ În mall, un bărbat îmbrăcat la costum scoate tacticos din sacoșă o cutie, extrage din ea o pereche de pantofi roșii cu toc stiletto, aruncă la coșul de gunoi cutia, ascunde pantofii înapoi în pungă și se îndepărtează alene. (**C. Ș.**)

■ Captură importantă de droguri la bordul navei-școală a marinei muntenegrene. Poliția a descoperit 60 de kilograme de cocaină în valoare de cinci milioane de euro. Nava se afla într-o misiune de antrenament în apele teritoriale turcești. E tot mai mult praf alb în regiunea Mării Negre. (**M. M.**)

■ Studierea ADN-ul uman a dus la cîteva descoperiri surprinzătoare: 96% din genele omenești sînt identice cu cele ale cimpanzeilor… „Știm, doar ne tragem din maimuțe!“ – o să-mi spuneți, în virtutea cimpanteismului biologic. Lucrurile devin însă mai nebuloase, cînd aceleași cercetări arată că avem, în proporție de 60%, aceleași gene cu găinile, cu musculițele de oțet și cu bananele. Ipoteza dlui Ion Iliescu, potrivit căreia *„the ducks come from the trucks“*, mi se pare, dintr-odată, relativ plauzibilă. (**M. P.**)

ABONEAZĂ-TE ACUM
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul DILEMA

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 EUR + TVA/SMS)
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la First Bank SA – Lacul Tei,
nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE
Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0372 130 211 / 0372 130 213 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 54 LEI ✔ 6 luni - 98 LEI ✔ 12 luni - 159 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..... Prenume.....
Str. ..... Nr. ...., Bl. ....., Sc. ....., Et. ...., Ap. .....,
Localitate ..... Județ/Sector ....., Cod poștal .....
Telefon ..... Email .....
Am achitat suma de ..... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la First Bank SA – Lacul Tei,
nr. cont RO24 PIRB 4216 7096 1600 1000.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **794** ■ 9-15 mai 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei (revista) 13 lei (revista+DVD)

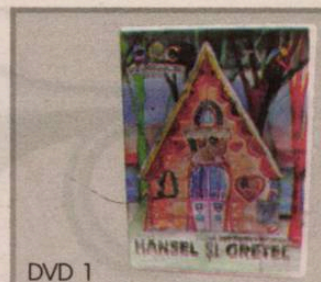

DVD 1
Hänsel și Gretel

ANDREI PLEȘU
„«Facilități» care-ți complică viața...“
pagina **3**

TEODOR TIȚĂ
„Viorica Dăncilă e complice, nu victimă“
pagina **12**

Interviu cu
ADRIAN VĂNCICĂ
paginile **IV-V**

Cu (sau fără) modestie

„Omul superior este modest prin ceea ce spune, dar excelează prin acțiunile sale.“
CONFUCIUS

REVISTĂ
5 948489 146954 19019
REVISTĂ + DVD
5 948489 147272 19019

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Augustin IOAN

Parisulețul – să imităm modele noi?

Nu sînt născut în București și nu întrețin nici un fel de relații afective cu acest tîrg acromegalic, rostit la plural, care joacă, prost, rol de capitală a entității statale denumite România. Nu mi-a fost niciodată „dor" de București și, la drept vorbind, nici nu îmi pot permite: ca arhitect, l-am utilizat întotdeauna drept obiect al investigației teoretice și practice, în raport cu care trebuie să rămîn, dacă nu obiectiv, cel puțin detașat. Am achiziționat locuințe, după trebuință, în Capitală, dar atît. Este un decor, un background, adeseori mizerabilist, al vieții mele. Iată cîteva concepte care îl descriu aproape integral. Orașul este un *proiect neterminat*, o succesiune de straturi ale unui *palimpsest* (Alexandru Beldiman) în care straturile se înlocuiesc unul pe celălalt prin violență catastrofică (incendii, cutremure) și/sau politică. București este un *patchwork*, un teritoriu peticit, fără politici urbane profesioniste, în care autoritățile locale nu reprezintă interesul locuitorilor Capitalei, ci strict pe cele ale capitaliștilor de investiții imobiliare, iar opiniile publice sînt ținute în captivitate de cei care au interese de capital social, simbolic, inclusiv imobiliar, atîta doar că sînt, pe moment, contrare celor ale noilor îmbogățiți.

(...) nu (mai) există nici un „mic Paris" despre care să vorbim cu seriozitate și nici nu se străvede vreun viitor util pentru acest concept. Modelul parizian și-a epuizat atît resursele inspiratoare, cît și resursele de umor involuntar pe care comparația sa cu realitatea dîmbovițeană ni le-a furnizat prea ușor atîtea decenii. Opresiv și omniprezent, el se stinge odată cu pretențiile – nejustificate social astăzi – ale „culturii înalte".

(...) Dacă tot nu sîntem în stare decît să proiectăm sub dictare, fără preocuparea propriei tradiții sau a inovației în orizontul specificității culturii locale, măcar să imităm modele cu adevărat noi. Sînt multe și cîteva ne provoacă la o regîndire critică a – nu-i așa? – grelei moșteniri. Sau, poate, nu sîntem în stare decît să maimuțărim avioanele care ne trec pe deasupra capului, copiindu-le forma în baloți de paie sau chirpici...

(apărut în *Dilema veche*, nr. 318, 18 martie 2010)

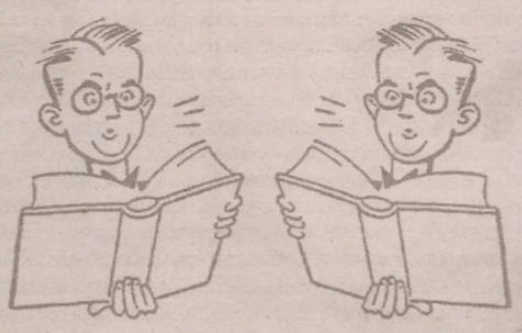

Dilema veche vă propune

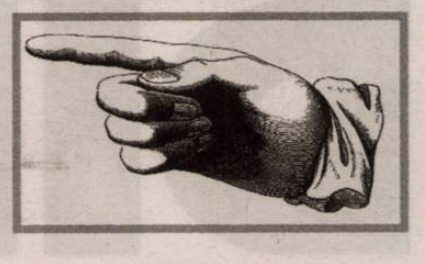

■ București, duminică, 12 mai – „Plimbare în costum tradițional", pe următorul itinerar: Piațeta Regelui (întîlnire ora 12) – str. Arhitect Ion Mincu – Parcul Kiseleff – Calea Victoriei pînă în Centrul Vechi – Biserica Stavropoleos. „Sînt așteptați toți iubitorii portului tradițional românesc, cei care au costume întregi, cei care au ie sau un obiect tradițional românesc, dar și cei care nu au în garderobă obiecte vestimentare tradiționale, dar le iubesc!" – Domnițe cu altițe. Astfel vom aniversa cea de-a treia ediție a Zilei Naționale a Portului Tradițional din România, ce se desfășoară în a doua duminică a lunii mai. (Ruxandra Mihăilă)

■ *Fiecare moare singur* de Hans Fallada (Editura ART, traducere de Gabriella Eftimie, 2018), e o mărturie a umanității avariate. O carte frisonantă despre cum istoria mare scoate din oameni tot răul și toată frumusețea posibile. 700 de pagini, scrise în doar douăzeci și patru de zile. (Ana Maria Sandu)

■ Vineri, 17 mai, ora 19, Sala Radio găzduiește anualul său concert regal. În fața publicului se va afla tînărul violonist Vlad Stănculeasca. Acesta va cînta pe o vioară Guarneri (cumpărată de George Enescu și dăruită mai apoi discipolului său Yehudi Menuhin), interpretînd Max Bruch și Rahmaninov. (Sever Voinescu)

■ *Under the Silver Lake* (r. David Robert Mitchell), o comedie *noir* cu Andrew Garfield în rolul principal, cu nenumărate trimiteri la Hitchcock și David Lynch. (Cristina Ștefan)

■ Uitați-vă, pe Netflix, la minunatul serial *Street food*. Nu, nu despre mîncare e vorba, ci despre cultura urbană și despre oamenii din orașe îndepărtate și prea puțin cunoscute. (Matei Martin)

■ La a zecea ediție a seratei duminicale „Absent nemotivat" din 12 mai, ora 18,30, la Qreator (bd. Aviatorilor 8A), invitata mea va fi scriitoarea Elena Vlădăreanu, iar scriitoarea evocată, poeta Mariana Marin (1956-2003), descrisă astfel de Nicolae Coande: „Nu doar cea mai talentată, dar și cea mai curajoasă poetă a generației sale, Mariana Marin face figură de *primus inter pares* în falanga poeților care au vrut să schimbe nu doar poezia, ci și felul de a gîndi poezie într-o țară încremenită în ultimii ani ai fazei național-comuniste". *O singurătate feroce* se numește antologia din poezia ei, apărută acum cîțiva ani la Editura Tracus Arte, iar *Scrisoare deschisă* este o CD-carte cu poeme rostite la Radio (între 1991-2002), apărută la Editura Casa Radio. Cu ocazia asta le și recomand. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cine ne traduce?**
- **Colegiul „Noua Europă"**
- **TIFF**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZARIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro
dstan@teaminnovation.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500+1.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

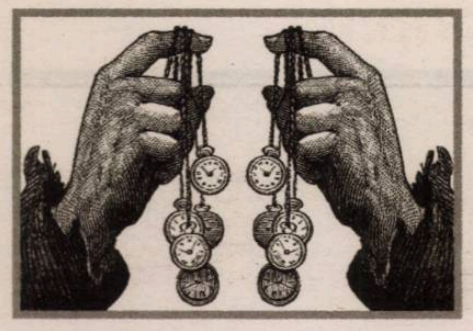

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Facilități“ care-ți complică viața...

Tehnologia, mai ales cea avansată, e gîndită, pare-se, să ne simplifice viața. Nu mai e musai să te îngropi în biblioteci și să răsfoiești mii de pagini ca să obții informația de care ai nevoie: dai o căutare pe Google și-ai rezolvat! Nu mai trebuie să te duci la bancă, dacă ai nevoie de bani: plătești cu cardul. Banca e închisă? Ai bancomat. Încet-încet, nu va mai trebui să-ți conduci tu automobilul: vitezele se schimbă și singure, iar momentul pilotului automat este aproape. Nu mai e nevoie să știi adrese, trasee, cartiere ale orașului propriu. Ai la îndemînă cîrjele GPS sau WAZE. Ca să nu mai vorbim de precizia și rapiditatea aduse în medicină de tot soiul de examene computerizate. Identificarea unui diagnostic nu mai pretinde neapărat de la medic o înzestrare esențială în practica tradițională a meseriei: *simțul clinic*. Lucrurile se rezolvă mult mai ușor manevrînd butoane, ecrane, aparatură sofisticată. Și așa mai departe. Se vorbește deja de apropiata înlocuire a omului prin roboți; metoda *„copy-paste“* te face „doctor“ cît ai clipi, în orice domeniu; poți studia la „fără frecvență“, poți fi student prin corespondență, ai acces neîntrerupt, prin telefonul mobil, la orice și la oricine. Ca să *comunici* nu mai e nevoie de un interlocutor în carne și oase, ci doar de un instrument eficient și, paradoxal, de *singurătate*...

Năucit de acest asalt al „facilităților“ și fiind, prin natură, mai curînd conservator (adică „expirat“, cum mă simt tot mai des), nu mă pot abține să privesc înapoi, cu tandră melancolie, spre „complicațiile“ cu față umană ale trecutului. Știu, totuși, că fără progres nu merge. Mă străduiesc, deci, să mă adaptez din mers la iureșul înnoirii, dar, destul de des, capotez. Două exemple:

Sînt vechi client al unei cunoscute bănci autohtone. M-am descurcat binișor cu ea, pînă deunăzi, cînd am fost invitat să mă împrietenesc cu unu' George! E o chestie nouă și, mi se spune, foarte deșteaptă. (Dar mai sînt și clienți, ca mine, insuficient dotați intelectual pentru a se ridica la înălțimea minunatului George...) George te ajută să faci un *„banking* inteligent“! Are mai multă memorie decît tine, e flexibil, imaginativ, intuitiv, prietenos – pe scurt, e „unic“. De ce a fost botezat astfel? În amintirea primului pilot automat din aviație, intrat în uz acum vreo sută de ani *(„Let George do it!“)*. Și e produsul unor echipe hipercalificate de IT-iști, psihologi, designeri și sociologi. Ei bine, mărturisesc cinstit, sînt prea mic pentru o asemenea adunare de creiere sublime. Ca să rezum: operațiuni pe care, pînă de curînd, le rezolvam – cu desuetul *token* – în aproximativ zece minute îmi iau acum, sub conducerea genialului George, o bună jumătate de oră de hărțuieli subtile. Știu: pentru că sînt cam prostuț, pentru că n-am suficientă experiență în materie electronică, pentru că nu sînt receptiv la noutate etc. Dar asta e! Or mai fi și alții ca mine. Ăstora, marea jucărică Gigi le cam împute viața...„Specialiștii“ îmi tot spun că aportul noii proceduri e tocmai „simplitatea“. O fi! Dar creierul meu se simte mai bine în preajma unei complicații bătătorite decît în preajma unui simplități „fine“, cu miros de Coco Chanel și croială Lagerfeld...

Al doilea exemplu ține de anexele farmaceutice ale vieții mele de om bătrîn. Și aici au apărut noutăți! Mai întîi, în mai toate farmaciile s-au ivit, dincolo de tejghea, generații noi: e vorba, în general, de fete tinere, foarte drăguțe și serviabile, dar care, adesea, par să fie în „practica“ de după terminarea studiilor: adică în intervalul de timp necesar primului contact cu „munca de teren“. Înțeleg, desigur, că nu le e ușor. Numărul medicamentelor a crescut isteric, pacienții sînt, nu o dată, capricioși și pisălogi, iar între cumpărători și „vînzători“ s-a interpus, fatalmente, un mic balaur: *computerul,* o sculă proiectată să ne simplifice tuturor viața. Drept care, ceri un medicament, tînăra farmacistă surîde amabil și trece la computer. Urmează o căutare „tehnică“, aplicată, cu trei rezultate posibile: 1) Nu avem, din păcate, medicamentul solicitat; 2) Ah (după eforturi care pot atinge un sfert de oră), a căzut sistemul, nu vă putem servi; 3) Da, o clipă! În acest (fericit) din urmă caz, domnișoara cu care dialoghezi dispare, precipitat, în „depozit“, printre interminabile rafturi. Dacă ai noroc, vine cu marfa. Dacă nu, o colegă e rugată să ajute: „Nu găsesc! Știi cumva unde ar putea să fie flaconul cutare?“ În cele din urmă pleci, puțin tulburat, dar bucuros de norocul propriu. Mai periculos e cînd ai de rezolvat o rețetă. Unele medicamente recomandate se găsesc, altele nu, altele se pot comanda pentru o dată ulterioară, altele nu se mai fabrică sau nu se mai importă. Chestia cea mai tare e însă alta. Dai rețeta, farmacistul aruncă o „răpide ochire“ asupra ei și îți spune, vag autocritic, că lanțul de farmacii pe care îl reprezintă nu lucrează cu casa de sănătate OPSNAJ (?!), ci cu ASMB (sau viceversa). Tu însă, biet client, n-ai cum să știi dinainte cu ce casă lucrează farmaciile pe care le frecventezi, iar medicul care a pus pe rețetă una din cele două (sau vreo a treia) nu știe nici el la ce firmă de cumpărat medicamente vei apela. Care va să zică, blocaj total! Începe alergătura, incertitudinea, eșecul.

Amabilitatea excesivă poate fi și ea o „facilitate“ care îți poate înnoda urechile. Tot în cîte o farmacie poți avea următoarea experiență: te duci cu o listă de leacuri, alcătuită de medicul tău curant. Ei bine, uneori dai de o autoritate farmaceutică care nu prea e de acord cu gîndirea medicului... „V-a dat asta?! Vă spun sincer că nu v-aș sfătui! Ați mai luat? Eu vă sfătuiesc să luați altceva.“ (Urmează cîteva oferte pe care n-ai criterii să le accepți sau nu.) Una peste alta, ori ești slab de înger și pleci cu ce ți-a dat de cumpărat „expertul“ farmaciei, ori ești țîfnos și pleci trîntind ușa: „N-am venit să mă consultați, ci să-mi vindeți ce vă cer!“ (Nu-i vorbă că sînt și clienți care blochează ghișeul, povestindu-și, în detaliu, simptomele și cerînd sfaturi de viață...)

Să nu înțeleagă farmacistele și farmaciștii că bombăneala mea se poate generaliza. Am diabet, sînt cardiac (cu cinci *by-pass*-uri), hipertensiv, insomniac, nițel depresiv ș.a.m.d. Nu sînt nebun să mă pun rău cu toți, mai ales că majoritatea sînt minunați. Am vrut doar să spun că, în serviciul public, abuzul de „facilități“ te poate sminti...

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Unde-s pitecantropii de-altădată?

Modele intelectuale și socio-politice, cît și schimbările pe care ele le suferă în timp se regăsesc pînă și printre cei care studiază oasele speciilor de mult dispărute. Oasele, desigur, nu se schimbă, dar interpretarea lor, adică reconstituirea făpturii respective – da. Un bun exemplu îl oferă paleoantropologia. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, savanții evoluționiști – influențați totuși încă mai mult sau mai puțin conștient de viziunea biblică asupra creației omului – căutau să separe suficient omul nu numai de strămoșii lui zoologici mai îndepărtați, dar chiar și de cei relativ apropiați, din care totuși credeau că descindea direct. Pe cînd eram elev, învățam despre „pitecantrop“, literal „omul-maimuță“. Creatura – botezată așa de paleoantropologul belgian Eugène Dubois și reconstituită după cîteva oase găsite în Java – era socotită a fi fost „veriga de legătură“ dintre noi și strămoșii noștri „din copaci“: ni-l arătau în ilustrații și diorame ca pe o ființă hirsută și mai mult maimuță decît om: avea statiune verticală, ce-i drept, dar umbla cocoșat, avea craniul turtit, prognatism facial (bot) și aproape n-avea frunte. Interesant, Dubois îl numise întîi „antropopitec“, adică „maimuță-om“, după care se îndurase de sărmana făptură și inversase compusul lexical, dîndu-i o nuanță în plus de umanitate. Oricum, pitecantropul a trecut în cultura populară ca o ființă hidoasă, primitivă și sălbatică – un Yeti preistoric. Să spui despre cineva că-i un „pitecantrop“ nu-i cel mai frumos elogiu adresat inteligenței și delicateței respectivului.

După ce a fost astfel ponegrit, tatăl nostru, pitecantropul, a dispărut pur și simplu din vocabularul științific: adică specia sa a fost „reclasificată“. De mai multe decenii, el a fost botezat *„homo erectus“*, adică „omul înălțat“. Nu mai e „maimuță“ defel, nici măcar pe jumătate, ci e om întreg, ba chiar ține capul sus, gata-gata să privească cerul. Și, cum s-a stabilit că știa să folosească focul, înseamnă că fusese deja vizitat de Prometeu, care, împreună cu focul, îl învățase și să cioplească silexul, astfel încît rudele sale se numesc pe drept cuvînt *„homo habilis“* (omul îndemînatic), sau *„homo ergaster“* (omul artizan).

De fapt, paleoantropologii au devenit cu timpul tot mai puțin rușinați de verii noștri părosi părăsiți în junglă, așa că au căutat „să-i înalțe“ spre noi, umanizîndu-i și micșorînd diferența ontologică dintre noi și ei. Uneori chiar s-au transpus în paleoantropologie scenarii din ideologiile post-coloniale. Astfel, în timp ce pitecantropul „a dispărut“ nominal, urmașul lui și fratele nostru „mai mare“, Omul de Neanderthal, ne-a devenit tot mai aproape.

Pe timpuri, acesta era prezentat în reconstituiri ca un fel de luptător sumo cu picioare groase și scurte, cu fruntea teșită, craniul turtit, fără bărbie, arcade orbitale uriașe, sub care ne puteam închipui lucind doi ochi de bestie. Îl vedeam cu o ghioagă pe umăr și mormăind sunete nearticulate. Cîtă deosebire față de strămoșul nostru direct, nobilul om de Crô-Magnon, care l-a înlocuit în Europa, acum circa 40-30.000 de ani! Acesta din urmă, înalt și suplu, era un artist care picta admirabil, avea o gîndire simbolică, avea desigur reprezentări despre magie și spirite și confecționa nu topoare de silex grosolane, ci superbe lame delicate și simetrice. Pe drept merita să fie numit *„homo sapiens“*. Cît despre bruta de Neanderthal, ea merita să fie exterminată de *Sapiens,* acum vreo 35.000 de ani, dacă asta s-a întîmplat, sau să moară de moarte bună, ca un neadaptat ce era la timpurile noi!

Odată cu decolonizarea din secolul XX, însă, lucrurile s-au văzut și aici într-o altă lumină: Fratele-Neanderthal a fost reabilitat: fusese, de fapt, un tip bine legat și voinic, nu brutal, dar și inteligent, chiar dacă „nu neapărat în felul nostru“. Avea un creier mai mare decît al nostru. Poate chiar, zic unii, vorbea deja – esențializat însă –, nu bîrfea încontinuu, ca noi. Alții susțin că avusese și ritualuri simple de înmormîntare (deci credea în „invizibil“), alții că se împodobea cu pene sau flori. Ba și desena din cînd în cînd. Cînta, dansa? Nu știm. Dar că era un vînător ingenios, un supraviețuitor al cumplitei ere glaciare, un ins de succes timp de sute de mii de ani, e clar. Nefericitul, cică, pierise ca specie exterminat de alde noi, abia descinși tocmai din fundul Africii, așa cum, în alte timpuri, pieriseră o mare parte dintre indienii americani sau toți tasmanienii din cauza albilor cuceritori. Rușine să ne fie! Am avut genocidul în gene de la origini. Pe unde trecem, distrugem. „A șasea extincție“, aflată în curs, a fost și este opera noastră, se știe.

Dar poate că totuși nu l-am exterminat pe sărmanul Neanderthal! au zis unii. Devenind el atît de simpatic și atît de „înțelept“ *(„homo sapiens neanderthalensis“* se cheamă el azi în mod științific, iar noi, *„homo sapiens sapiens“),* pierzîndu-și unul cîte unul caracterele de bestie, fiind probabil alb la piele, blond și cu ochii albaștri (ce mai, tipul nordic!), nu-i de mirare că de fapt am trăit cîteva idile cu el. Amorul și nu războiul din epoca de piatră ar explica, după unii paleoantropologi, de ce s-a stins Neanderthal: l-am asimilat prin „căsătorii“ mixte. Dovadă, zic unii, că în ADN-ul tuturor oamenilor moderni, cu excepția africanilor (care, din păcate pentru ei, n-au avut de-a face cu oamenii de Neanderthal), s-ar regăsi un mic procent de gene neanderthaliene. Parcă-l și vezi pe oacheșul de Crô-Magnon seducînd o neanderthaliană blondă, după care suspina de mai multă vreme, că nu-i mai pria nici fleica de mamut!

În general, „dispariția“ pitecantropului și „sapientizarea“ lui Neanderthal țin nu numai de ispita de a ne reabilita strămoșii prin umanizare, dar și de voința de a diminua *distanța ontologică* dintre noi și ei, și într-un sens mai larg, dintre noi și restul lumii animale. Nu sîntem „altceva“ decît natura, nu sîntem numai noi creații aparte, susură această poveste. Sau poate că vedem azi tot mai deslușit „chipul și asemănarea“ nu numai în noi, ci și pretutindeni în natura vie. Există însă, din păcate, în diminuarea distanței ontologice dintre noi și rudele noastre, și un risc pe care modernitatea nu l-a ocolit deloc: odată ce bruta de odinioară se face, cu garanția științei, om, de ce, inversînd direcția, nu s-ar face și omul o brută? Și tot cu garanția științei...

Așa că, temîndu-ne de această posibilitate și privind cu oarecare îndoială profană reconstituirile, putem suspina melancolici: „Unde-s pitecantropii de-altădată?“

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Anteambulo

Anteambulo, în traducere „cel care curăță calea", era omul deștept sau șmecher angajat de versiunile din Imperiul Roman ale lui Gigi Becali, Liviu Dragnea, Marian Vanghelie, Dan Voiculescu, Sebastian Ghiță, Gabriel Oprea, Marian Oprișan sau Dorin Cocoș. El făcea tot ceea ce era necesar în schimbul protecției, al mîncării și al darurilor celor pe care îi servea. Cum ar zice domnul Dragnea, el era cel care dansa așa cum îi cereau cei care „marcau banul".

În ultimele cîteva săptămîni, am făcut cîteva mici „portrete" ale celor mai prezenți lideri de opinie la televiziunile de știri. Rezultatul cîtorva zeci de ore bune de cercetare și verificare a surselor a fost o galerie de oameni de o toxicitate greu de anticipat. Toate informațiile de mai jos au apărut în presă. Aici, primele patru portrete. A fost acuzat, repetat, de hărțuire sexuală. Inclusiv de una dintre cele mai importante figuri din politica românească, acuzații la care nu a răspuns, căci femeia l-a amenințat că face publice SMS-urile. A fost client al unui bordel controlat de un mafiot basarabean și numele său este legat și de alte scandaluri cu prostituate de lux. A făcut – și cel mai probabil încă face – mulți, mulți bani din contracte cu statul. A fost acuzat cu probe că face sondaje la comandă politică. Rudele lui apropiate au fost extrem de influente în timpul comunismului. Soția lui ocupă o funcție foarte bine plătită la stat și va beneficia cel mai probabil de pensie specială. A fost și este plătit extrem de generos de către unul dintre cei mai faimoși hoți, fost turnător la Securitate. Același turnător i-a promovat nevasta în momentul în care era unul dintre cei mai influenți oameni politici. Este lider de opinie cu zeci de ore pe lună la televizor în intervalul de maximă audiență.

La 24 de ani, devine turnător plătit al Securității. Este „descoperit", cel mai probabil, de Virgil Măgureanu. După Revoluție se specializează în șantaj, linșare mediatică și afaceri cu statul și devine incredibil de bogat. A fost apropiatul unora dintre cei mai corupți români – Dinu Patriciu și Sorin Ovidiu Vântu. Pentru 15 ani a slujit pe lîngă Traian Băsescu. În mod firesc pentru democrația noastră, ajunge senator din partea PNL. Agenția Națională pentru Integritate (ANI) descoperă că este incompatibil cu funcția de senator. Este acuzat de fals în acte și de o posibilă spălare de bani. Ca orice mafiot care se respectă (împreună cu alt „analist politic independent"), este implicat într-un scandal de șantaj al șefului ANI. Este condamnat la 2 ani și 4 luni pentru grup infracțional organizat în dosarul fraudei de la RomPetrol și scrie trei „lucrări științifice" în pușcărie. Lista oamenilor extrem de corupți care au avut legături cu el acoperă o mare parte a celor care au devalizat România. Este unul dintre cei mai promovați „analiști" de către Antena 3 și România TV, avînd zeci de ore de prezență la ore de maximă audiență în fiecare lună.

Este un fost milițian cu legături foarte solide cu Securitatea. A jucat un rol important în timpul Mineriadei, fiind la acel moment adjunctul Școlii de Ofițeri de la Băneasa. Apropiat al domnului Iliescu, a avut o carieră fulminantă după Revoluție. În timpul Guvernului Ciorbea, este avansat la gradul de general de brigadă. Este avocatul lui Bercea Mondialul și al domnului Borcea. Numele lui apare în numeroase scandaluri de corupție, inclusiv legate de traficanți de droguri și tunuri imobiliare. Fane Căpățînă și Fathi Taher sînt alte nume de mafioți asociați cu el. A fost șeful Agenției Naționale Antidrog în perioada în care drogurile au explodat în București. De la Agenție încasa un salariu incredibil de 223 de milioane de lei vechi pe lună, fiind cel mai bine plătit polițist din istoria post-decembristă. Tipic pentru un om cu o istorie foarte dubioasă, acuzat de șantaj și corupție, capabil de declarații oribile și absolut lipsit de orice umbră de etică sau morală, este unul dintre cei mai prezenți comentatori la televiziunile de știri.

Fără nici o urmă de bun-simț.

Unul dintre cei mai vizibili tineri comuniști din sectorul 1 (membru în Comitetul Central al UTC) vine dintr-o familie cu un tată general de Securitate și o mamă angajată a MI. Prietenul domnului Dorin Cocoș, cel care l-a împrumutat pe Sorin Ovidiu Vântu cu un milion de euro, amicul domnului Voiculescu și fost turnător (agent acoperit DIE), a devenit foarte bogat din afaceri cu statul. Legăturile cu unii dintre cei mai toxici oameni și predispoziția către un stil mafiot de a-și face meseria i-au adus retragerea titlului de jurnalist de către două asociații profesionale. A fost dovedit sau acuzat în nenumărate rînduri că ar fi fost turnător, denunțător, șantajist, mincinos, sociopat. Este unul dintre principalii formatori de opinie și apare extrem de des la Antena 3 și la televiziunea domnului Ghiță. Specializat în linșare mediatică și în șantaj, este unul dintre purtătorii de cuvînt ai lui Voiculescu/Dragnea/Tăriceanu. A primit bani de la TelDrum, iar numele lui apare într-un număr incredibil de mare de scandaluri de corupție.

Ei sînt dovada perfectă că se poate trăi fără nici o urmă de bun-simț sau de coloană vertebrală. Sînt inspirația tuturor mîrlanilor doritori să ajungă faimoși și bogați mîncînd cu entuziasm orice dejecție. Ei sînt cei care „curăță" calea pentru politicienii și mafioții noștri. Ei sînt cei care controlează o bună parte a agendei publice. Partenerii domnilor Mugur Ciuvică, Radu Tudor, Victor Ciutacu, Mihai Gâdea și ai altora ca ei. Marius Pieleanu, Sorin Roșca Stănescu, Pavel Abraham și Bogdan Chirieac.

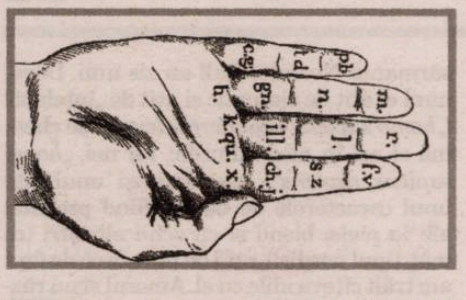

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Terorismul impresionist

Pe colegul meu de la Română, Coco Spanielo, un reputat exeget literar, l-a lovit, la începutul anilor 2000, obsesia reformării criticii autohtone. Ajunsese la concluzia că sîntem foarte retardați în planul hermeneuticii estetice, că nu am mai corespunde nici măcar standardelor de europenitate create de sincronismul lovinescian și că ne-am scufunda încet, dar sigur, într-un impresionism desuet, specific înclinației noastre (etno)generice către autarhie. Trebuie să admit că mulți inși din mediul intelectual (între care mă număram și eu) îi dădeau dreptate universitarului, pe atunci tînăr, mai ales că, în primul deceniu post-revoluționar, ei avuseseră ocazia, precum Coco însuși, să studieze în instituții academice internaționale și să observe mișcarea avansată a ideilor critice occidentale (în raport cu dinamica analizei literaturii de la noi, eșuată în învechita „cronică de întîmpinare" ori în monotona „monografie"). Problema era că Spanielo punea un patos excesiv, bolnăvicios, în efortul lui reformator. Nu se mulțumea cu publicarea articolelor teoretice inovatoare în presa vremii sau în jurnalele academice, ci apela la stratageme neortodoxe de provocare a lumii culturale băștinașe. Între cele extrem de exotice se aflau expunerile așa-numitelor *costume ideologice*. Frecvent, Coco ținea prelegeri și participa la simpozioane „îmbrăcat" simbolic. Pe scurt, promova, *prin vestimentație*, diverse școli critice euro-americane de actualitate, subminînd astfel, se înțelege, popularitatea impresionismului în cercurile umaniste românești. Conferea rolului de pionier al teoriei o dimensiune concretă.

De pildă, pentru a sugera „operația de disecție", inclusă de Roland Barthes printre tehnicile de bază ale analizei structuraliste, profesorul Spanielo venea în aulele supraaglomerate echipat aiurea. Purta pantalonii pe bustul gol, ținîndu-și mîinile strecurate în cracii lor ca în niște mîneci absurd de lungi, sacoul legat pe șale, de parcă ar fi suferit de sciatică, maioul înfășurat în jurul gîtului, aidoma unei eșarfe, șosetele mulate pe palme, pe post de mănuși, pantofii strecurați în buzunarele haineibrîu, iar boxerii fixați pe creștetul capului, asemenea scufiei unui bucătar. Urca pe podium, în țipetele doamnelor din primele rînduri, oripilate de revelarea totală a părților intime ale oratorului, și începea să explice, tunător, cum „disecția" (acțiunea de rupere a întregului neinteligibil) va fi urmată, în orice act hermeneutic structuralist, de „articulare", adică de punerea pieselor *puzzle*-ului la locul lor. În acest punct (dacă-l mai apuca, nefiind încă scos în șuturi din sală pentru „comportament indecent"), își îmbrăca articolele vestimentare firesc, în conformitate cu funcțiunea lor naturală. Pentru lecția critică apela, așadar, la un fel de striptease întors pe dos. În linii generale, scena se repeta și în cazul demonstrației practice de deconstructivism: acolo, se arăta auditoriului gol pușcă, tîrînd după el, prin aplicarea unei benzi adezive direct pe fese, toate hainele (pe care ar fi trebuit să le poarte) legate una de cealaltă, într-o ordine aleatorie. Șirul respectiv de obiecte vestimentare simboliza „diseminarea" predicată de Jacques Derrida, descompunerea *ad infinitum* a oricărei forme ori stări de „centralitate".

Purta pantalonii pe bustul gol, ținîndu-și mîinile strecurate în cracii lor ca în niște mîneci absurd de lungi.

În sfîrșit, avusese și alte scenarii demonstrative de-a lungul timpului, mai puțin spectaculoase însă. A apărut odată cu fața vopsită în alb și negru. Gestul constituia un mesaj postcolonialist. În dualitatea fizionomică se sugera *dubla critică, dubla identitate* a individului postmodern, coexistența culturilor – una a „colonizatorului" tradițional și cealaltă a „colonizatului" de odinioară. A fost acuzat de rasism, întrucît a implicat că bietul „colonizat" nu poate fi decît o persoană de culoare. A primit amendă de la Consiliul Național al Discriminării. Ulterior, la o altă manifestare științifică, s-a deghizat în prostituată pentru a evidenția principiile subtile ale feminismului. Într-un episod dedicat studiilor culturale, infatigabilul profesor s-a îmbrăcat pe jumătate ca Hamlet, cu ciorapii inconfundabili mulați pe picior, și pe jumătate ca Gică Hagi, cu tricoul numărul 10 al naționalei noastre de fotbal. Nu și-ar fi iritat confrații pe parcursul scenetei în cauză dacă nu s-ar fi apucat și de urlat: „Ridicați literatura la parametrii contemporaneității, troglodiților! Lăsați impresiile critice, nătărăilor! Reformulați arta cu instrumentarul cultural al prezentului, ursilor!" A părăsit incinta, desigur, în obișnuitele ghionturi și pumni... Anii au trecut și profesorul Spanielo nu s-a potolit. Recent, a vrut să sugereze că impresioniștii trăiesc cu capul în nori și s-a propulsat înspre tavanul aulei cu ajutorul unor scripeți din recuzita Teatrului Național. Fără suport tehnic, frînghiile au cedat brusc și Coco a căzut din înaltul sălii direct în capul ministrului Educației, prezent la eveniment. A fost arestat imediat pentru terorism.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

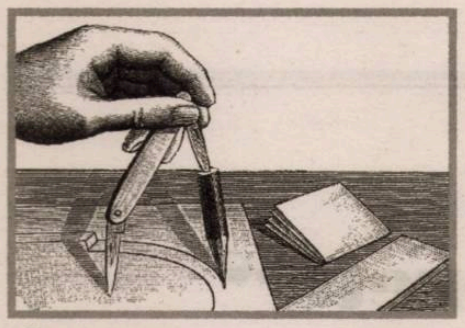

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Leonardo Da Vinci – spirit tutelar al Europei

În galaxia de castele de pe Valea Loarei, la 200 de kilometri de Paris, cel de la Amboise strălucește mai mult decît altele întrucît are privilegiul de a găzdui un mormînt celebru. Acolo își doarme somnul de veci, pe pămînt francez, un mare artist născut în Italia, mai precis în Toscana: Leonardo da Vinci. Francezii, în virtutea vechii lor manii de a transforma toate numele proprii (ca și cum nimic nu ar avea sens dacă nu s-ar supune limbii franceze) îi spun Léonard de Vinci.

Rezonanța italiană a acestui nume rămîne însă incontestabilă. Leonardo s-a născut pe 15 aprilie 1415 la Vinci, burg situat în nordul Toscanei, între Pistoia și Empoli, într-o regiune cu un relief blînd unde coabitează într-o armonie perfectă viile și măslinii. Satul Vinci nu s-ar fi detașat cu nimic față de cele din jur dacă destinul nu i-ar fi conferit acest titlu de glorie: acolo s-a născut unul dintre cele mai fascinante spirite ale Renașterii și unul dintre cei mai talentați oameni pe care i-a dat în general Europa.

Nici localitatea Amboise, din regiunea Tourraine, nu ar fi cîștigat o aură de celebritate dacă acolo nu ar și-ar fi trăit ultimii trei ani din viață și nu ar fi murit, într-un mic castel numit Clos Lucé, marele Leonardo da Vinci. Și la Vinci, și la Amboise, zeci de mii de turiști vin în fiecare an pentru a-l celebra pe acest artist complexitor prin ceea ce a creat și prin dimensiunea sa vizionară. Și la Vinci, și la Amboise, oamenii vin în familie, cu progeniturile lor, pentru a admira machete reconstituind invențiile lui Leonardo da Vinci. Și la Vinci, și la Amboise, mîini de copii arată spre obiecte stranii născute din ingeniozitatea lui Leonardo da Vinci și care au devenit mai tîrziu biciclete, mașini, elicoptere, parașute sau tancuri…

Ciudat cum locul nașterii și locul morții devin uneori, în cazul unor mari personalități, două coperți ale posterității, două centre de pelerinaj, două tentative (ambele legitime) de recuperare a unei moșteniri culturale.

Ce l-a făcut pe Leonardo da Vinci, la o vîrstă înaintată (avea 64 de ani), să părăsească Italia, să înfrunte traversarea aventuroasă a Alpilor și să se instaleze la curtea tînărului și ambițiosului rege francez Francisc întîiul? Există multe explicații legate de această decizie a lui Leonardo. În cei trei ani cît a mai trăit în preajma curții franceze și în castelul oferit de rege, marele Leonardo a avut condiții excelente pentru a reflecta și a crea. În plus, a fost onorat cum puțini artiști ai epocii au mai avut ocazia de a fi onorați din partea unui suveran.

Cine vizitează în acest an 2019 burgul Amboise intră imediat într-un context festiv: orașul, dar și întreaga Franță, celebrează cinci secole de la moartea lui Leondardo da Vinci. În luna iunie va avea loc la castelul Clos Lucé un colocviu internațional cu tema *Léonard de Vinci – Invenție și inovație*. O mare expoziție cu tablourile și desenele artistului este în pregătire pentru luna octombrie la Luvru. Și tot la toamnă urmează să fie deschis un nou spațiu expozițional digital dedicat lui Leonardo da Vinci, cuprinzînd, sub formă de machete sau animații în trei dimensiuni, cam tot ce a creat și imaginat artistul în toate domeniile.

Italienii sînt uneori iritați de faptul că francezii își atribuie într-un fel moștenirea culturală a lui Leonardo, iar uneori reamintesc că el este italian și că rămîne prin excelență un reprezentant al Renașterii italiene. Iar acest curent revoluționar, știm bine, s-a născut și el în Italia, și din orașele-republici italiene s-a extins apoi în multe colțuri ale Europei…

Francezii nu neagă acest lucru, dar reamintesc că la Luvru, și nu în altă parte, se află un tablou numit *Gioconda*, pe care zilnic îl admiră douăzeci de mii de vizitatori și care este cel mai fotografiat din lume și probabil cel mai celebru din lume. Francisc Întîiul a avut inspirația de a achiziționa, la ora la care Leonardo da Vinci își trăia ultimii ani la Amboise, trei capodopere picturale purtînd semnătura artistului și care fac acum parte din patrimoniul muzeistic francez. Franța i-a amplificat de fapt lui Leonardo da Vinci celebritatea și l-a propulsat și mai mult în imaginarul universal. Într-un fel, venirea lui Leonardo da Vinci la curtea regelui francez (aflată la acea oră la Blois) este un act fondator pentru ceea ce urma să devină mai tîrziu Franța: o fereastră spre universalitate pentru un lung șir de spirite creatoare și un pelerinaj spre unul dintre cele mai febrile și proteice spații de creație din Europa și din lume.

Pe data de 2 mai, doi președinți, francezul Emmanuel Macron și italianul Sergio Mattarella, au depus împreună două buchete de flori la mormîntul lui Leonardo da Vinci, aflat în capela castelului de la Amboise (construit, se spune, după planurile artistului). Un gest simbolic și reconciliator: în felul acesta, cei doi președinți au ținut să spună că Leondardo da Vinci este un mare spirit european. Într-un moment cînd Europa are nevoie de o nouă renaștere, nimic mai inspirat decît celebrarea Renașterii italiene și a unui artist care încarnează perfect enorma capacitate a Europei de a visa, de a crea, de a-și pune întrebări, de a transgresa limite, de a inventa, de împleti știința cu poezia, de a asocia toate artele și toate științele într-un mănunchi dedicat omului și setei de libertate. Umbra lui Leonardo da Vinci nu planează doar la Vinci și la Amboise, ci deasupra unui continent prin excelență al culturii. Pictor și poet, inginer și arhitect, filozof și botanist, medic și sculptor, Leonardo da Vinci reprezintă spiritul universal al Europei și rămîne una dintre cele mai impresionante embleme ale ei.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Din 9 Mai
DILEMA VECHE îți aduce

Preț pachet revistă + DVD: 13 lei

CELE MAI ÎNDRĂGITE SPECTACOLE DE LA OPERA COMICĂ PENTRU COPII!
Pentru copii, dar și pentru părinți!

Hänsel și Gretel

De joi, 9 mai

Flautul Fermecat

De joi, 16 mai

Fetița cu chibrituri

De joi, 23 mai

Hapciu în Re Major

De joi, 30 mai

Numai împreună cu revista Dilema veche, *la toate punctele de presă. Ofertă limitată!*

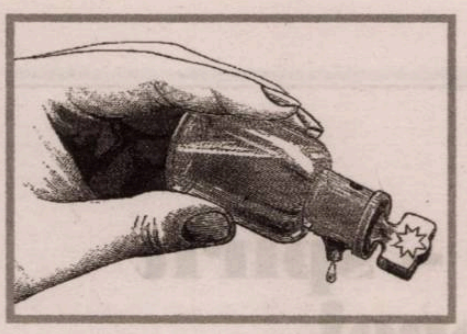

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Zece clise pe perete“

Un cîntecel folcloric destul de cunoscut, vehiculat astăzi mai ales de cărțile și paginile de Internet pentru copii, a fost înregistrat încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, astfel încît ne poate permite să vedem, în numeroasele sale variante, schimbări ale universului familiar și ale limbajului vieții cotidiene. Textul cîntecului – circulînd în prezent sub denumiri ca *Numărătoare, Cîntecul numerelor, Cîntecul cifrelor* etc. – are o structură clară: e alcătuit din versuri ordonate în funcție de primele zece numere, fiecare nouă unitate de versificație fiind mai lungă, pentru că reia și segmentele anterioare: „Hai să zicem *una,* / Una este luna“ devine „Hai să zicem *una,* / Să se facă *două*: / *Două* mîini copilul are, *una este luna*“, apoi „*Trei* crai vin din depărtare, *două mîini copilul are, una este luna*“ și așa mai departe. Genul *cîntecului cumulativ* sau *recapitulativ* (în engleză *cumulative song,* în franceză *chanson à récapitulation)* e prezent în multe culturi, fie asociat numărătorii, ca în cunoscutul cîntec englezesc de Crăciun *The twelve days of Christmas,* fie lipsit de numere – ca în cîntecelul francez *Alouette, gentille alouette*. Tiparul textului permite ușor substituții de cuvinte, cu condiția de a păstra rima.

Versiunile mai vechi ale cîntecelului, adunate de folcloriștii noștri, sînt mai directe și mai brutale în alegerea ilustrărilor prototipice ale cifrelor; de altfel, textul nu era neapărat o poezioară pentru copii, culegătorii menționînd interpretarea sa la șezători, la petreceri, ba chiar și ipostaza de „cîntec bahic“, dovedită de intercalarea unor versuri tipice: „Să bem vin, să ne veselim“. Versiunile mai noi, destinate grădinițelor și școlilor, au înlocuit versurile mai riscante, modificînd și scopul cîntecului – care pare să se fi transformat din joc îndrăzneț și din probă de virtuozitate într-un instrument de învățare a numărătorii.

Trei versiuni ale cîntecului – adunate sub denumirea *Povestea numerelor* (corespunzînd lui *Zählgeschichte* din germană) – apar în *Texte din literatura poporană română,* culese în Transilvania de G. Alexici și publicate la Budapesta în 1899. Alte versiuni (din Moldova și Oltenia) sînt cuprinse sau menționate de Tudor Pamfile, în *Jocuri de copii*, 1907 *(Istoria celor zece numere);* o variantă bănățeană a fost publicată de Emil Petrovici, în *Anuarul Arhivei de Folklor,* III, din 1935; cu siguranță mai sînt și altele, în diferite culegeri. Versiunile contemporane (reproduse în numeroase pagini din Internet) asociază numărul *doi* cu mîinile – „*Două* mîini copilul are“ –, vers apropiat de unul evocat într-o povestire – „*Două* brațe omu' are“ (Mihai Lungianu, *La răvășit,* în *Luceafărul,* 1908); versiunile populare au, însă, invariabil, un alt reper: „*Două* țîțe fata are“. Numărul *trei* e legat, în textele populare mai vechi, de universul cotidian rural – „*Trei* picioare la căldare“ –, reper abandonat în versiunile mai noi în favoarea unei referințe culturale – „*Trei* crai vin din depărtare“; trimiterea religioasă riscă să se piardă, în varianta „Trei *cai* vin din depărtare“. Pentru numărul *patru,* persistă pînă azi evocarea universului rural, dar în diferite variante: de la „*Patru* țîțe vaca are“ (Alexici) la „*Patru* roate carul are“ (Pamfile, Petrovici), „*Patru* roți la carul mare“ sau „*Patru* boi la plug se mînă“ (în textele contemporane). Numărul *cinci* are reperul cel mai stabil, același în textele vechi și în cele noi: „*Cinci* degete la o mînă“, „*Cinci* degete mîna are“, „*Cinci* sînt degete la mînă“. Versurile legate de numărul *șase* ilustrează înlocuirea existenței rurale înstărite – „*Șase* boi la plug se mînă“ (Pamfile, Petrovici), „*Șase* boi plugu-și trag“ (Alexici) – de către experiența citadină de „om al muncii“: „*Șase* zile lucrătoare“. Numărul *șapte* evocă uneori un scenariu bisericesc – „*Șapte* popi mas(c)lu-și fac“ (Alexici) –, dar e în genere asociat unui reper calendaristic: „*Șapte* zile-n săptămînă“ (Pamfile, Petrovici, textele moderne). Varietatea de repere e mai mare în cazul numărului *opt,* atît în variantele vechi – „*Opt* fete la o casă / Multă sărăcie lasă“ (Alexici), „*Opt* picioare racul are“ (Pamfil, Petrovici) –, cît și în cele noi: „*Opt* la joc se prind voinicii“ (sau „Cîte *opt* la joc voinicii“), „*Opt* e nota la română“. Pentru *nouă,* reperul tradițional al maternității – „*Nouă* luni muierea poartă“ (Petrovici), „*Nouă* luni femeia ține“ (Pamfile, Petrovici) – e rareori păstrat (eufemistic) în versiunile contemporane („*Nouă* luni de așteptare“), fiind substituit de asocieri destul de variate, de la sărbători religioase și laice – „*Nouă* marte mucenicii“ (sau „*Nouă*-n martie-s mucenicii“), „*Nouă*-i zi de sărbătoare“, „*Nouă* Mai e sărbătoare“ – la sentințe și credințe populare: „*Nouă* vieți pisica are“. În fine, *zece* face trecerea clară de la bunăstarea rustică – „*Zece* clise pe perete“ (unde *clisă* are sensul regional „bucată de slănină“) (Alexici), „*Zece* bani bănuțul are“ (Pamfile, Petrovici) – la performanțele școlare contemporane: „*Zece*-i nota care-mi place“, „*Zece*-i nota cea mai mare“, „*Zece*-i nota la purtare“. Pînă la urmă, în ciuda numeroaselor schimbări, eufemizat și reorientat către scopuri didactice, cîntecelul rezistă.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

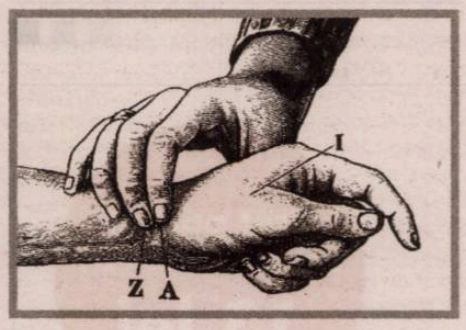

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Plata voastră multă este...

O recentă vorbă a doamnei ministru Ecaterina Andronescu a pus iar pe jar spiritele, mai ales pe cele din lumea profesorală, dar nu numai. Vorba redeschide o dezbatere cam de cînd mă știu, privind plata diferențiată a profesorilor. E drept, doamna ministru a zis-o mai mult cu intenție populistă, de vreme ce a și contestat ideea imediat, prin referire la restrictivitatea legislației. Că să vedem, c-o fi, c-o păți.

Cîteva aspecte cred că nu sînt suficient de bine evidențiate însă, așa că încerc să le subliniez. Mai întîi, nu e clar ce se înțelege prin diferențiere: se lasă să se înțeleagă că performanța va permite o salarizare mai rîvnită. Dar ce înseamnă performanță? Orice profesor cu minimă decență și cu minimă experiență va observa mai întîi că performanța elevilor este percepută la noi foarte elitist. Să ai rezultate excelente la examenele naționale, să ai cît mai multe premii la olimpiadele școlare, preferabil la nivel național, să ai rezultate similare la alte competiții aflate în calendarele oficiale ale ministerului. Doar în cele oficiale ale ministerului, căci știu directori care strîmbă din nas la orice altă competiție decît olimpiadele școlare.

Dar cine stă să privească obiectiv va înțelege imediat că acesta e un fals. Să fii profesor într-un liceu de elită, unde elevii îți vin cu medii peste 9,90 în clasa a IX-a, înseamnă implicit să ai performanțele respective. Să fii profesor într-un liceu cu profil tehnologic îți reteză practic orice șansă. În plus, într-un liceu tehnologic, efortul pe care îl depui pentru fiecare pas înainte făcut de elev este incomparabil, adesea, cu efortul pe care îl depui cu niște elevi dăruiți de la natură sau prin mediul de viață în care au crescut cu mai multe șanse. Unui elev excepțional, adesea nu trebuie să îi mai adaugi mult, decît niște fineturi poate, uneori e destul să îl lași singur în bibliotecă. Și știu ce vorbesc, din proprie experiență: am predat ani de zile într-un colegiu tehnologic, unde aveam inclusiv clase de profesională și de ucenici, iar acum predau într-un colegiu teoretic cu pretenții mai mari, fără a fi în topul celor județene. Diferența e enormă. Enormă! E parfum să lucrezi cu elevi intrați la liceu cu medii peste 8, în general.

Mai vine însă încă o întrebare. Cum măsurăm cu șanse egale performanța unui profesor din mediul urban, școală obișnuită, să zicem, nu de fițe, dar totuși din mediul urban, în raport cu a unui profesor din mediul rural? Știm bine, nu e cazul să ne ascundem după deget, există nenumărate cazuri de elevi în mediul rural care trăiesc în condiții de subzistență, care acasă fac treabă în gospodării și merg cu părinții la muncile cîmpului. E specificul mediului rural la noi și vor mai trece probabil niște generații pînă cînd acest specific se va schimba în toate satele, care mai de care mai izolate. Întrebarea e cum poți compara performanța unui profesor de la oraș cu a celui care lucrează în acest mediu. Ce grilă de evaluare poate uniformiza aceste situații diferite ca cerul de pămînt?

S-a spus pe ici, pe colo și, parțial cel puțin, pe bună dreptate că această diferențiere salarială este deja realizată prin gradațiile de merit. Doar că și acordarea acestor gradații de merit suferă de aceleași inechități descrise mai sus.

Vorbim despre tratare diferențiată și salarizare diferențiată. Cu riscul de a-mi ridica în cap multă lume, am să vă spun eu de unde ar merita începută o formă de diferențiere. Desigur, tot utopic vorbesc. Dar ar merita început de la diferențierea profesorilor de limba și literatura română, de matematică și pe alocuri de alte două-trei discipline, față de ceilalți. Oricum am întoarce-o, responsabilitățile acestora și munca pe care o depun în raport cu cele ale altor profesori sînt la un alt nivel. Să fii, spre exemplu, profesor de religie (iau un exemplu la întîmplare) e parfum. Nu spun că nu poți face chestii foarte mișto, că nu poți dezvolta activități captivante, că nu poți implica elevii în fel de fel de activități curriculare sau extracurriculare care mai de care mai spectaculoase și mai utile pentru dezvoltarea lor personală. Dar chiar și aceste libertăți pe care le ai sînt de fapt plusuri în raport cu constrîngerile formale pe care responsabilitatea examenelor o pune pe profesorii de română, de mate, de isorie sau geogra, uneori. Numărul de lucrări de corectat este mai mare, ochii elevilor și ai părinților sînt mai focalizați, simulările cad tot în sarcina lor. Mai mult, profu de română scrie procese-verbale peste tot, e solicitat să redacteze tot felul de alte compuneri mai mult sau mai puțin administrative și, fără să număr acum pe degete, o spun cu certitudine, profesorii acestor discipline beneficiază și de cele mai multe concursuri la care trebuie să facă prezență în calitate de evaluatori. Sîmbete, uneori duminici.

Nu, nu mă împușcați: n-am nimic cu colegii mei de alte specialități. Am deschis doar o discuție. În fond, așa e lumea, așa e viața: unii cu mai mult, alții cu mai puțin. E absurd să credem în dreptatea absolută, cum e greșit să vedem peste tot doar nedreptate. Unora le e dat un drum mai greu, o măsură mai grea, altora una mai ușoară, un drum mai lin. Nu-mi dau seama cum ar putea exista o salarizare diferențiată care să nu provoace, la rîndul ei, nedreptate. Poate că dispărutele salarii de merit ar putea reprezenta un plus de echilibru: ele se gestionau în cadrul unităților școlare, prin implicarea consiliilor profesorale, fapt care avea avantajul unei priviri din interior, cumva ca în familie. Sigur, referindu-ne la familiile în care membrii nu stau la cotitură să-și dea în cap sau să-și scoată ochii.

Nu știu dacă se poate, așadar, găsi o soluție pentru o corectă plată diferențiată. Dar sînt convins, dragi colegi profesori, indiferent ce disciplină predați, că plata voastră, implicit și a mea, multă va fi în ceruri.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

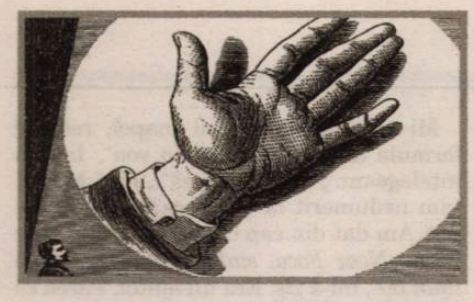

Adina POPESCU

portrete din mers

La un moment dat, tot trebuie să te lași!

– despre mici sau mari dependențe –

De un an și jumătate nu mai beau deloc cafea, la un moment dat m-am hotărît destul de brusc „să mă las“, ceea ce a implicat schimbarea unor tabieturi. N-am fost niciodată o mare băutoare de cafea, n-am făcut parte din categoria celor care își frecau nes cu cola, în studenție, ca să reziste nopților lungi de învățat și de stres, în sesiune, de fapt nu mi-a plăcut niciodată să fiu „trează“ și lucidă într-un mod artificial. Abia după ce „m-am lăsat“, mi-am dat seama cît de dependentă eram, de fapt: îmi amintesc că nu voiam să mă ridic din pat dacă știam că nu există vreun strop de cafea prin preajmă, ieșeam la două noaptea pînă la buticul non-stop ca să-mi cumpăr cafea pentru a doua zi dimineață, în deplasări aveam o cană în care mereu păstram cîte un strop de licoare maronie, cu un gust sălciu, *just in case*. Și toate acestea sînt acum de domeniul trecutului, ca și cum n-ar fi fost. Totuși, de ce am renunțat la o băutură și la un obicei care în principiu îmi făceau plăcere? Treptat, ajunsesem să capăt o aversiune față de cafea, eram convinsă că-mi face rău și că are potențial să mă ucidă – îmi mărea anxietatea (de fapt, citisem și studii care demonstrau că nu e recomandată cafeaua celor anxioși), îmi creștea pulsul, aveam extrasistole, mă agita în ultimul hal. Așa că am zis: dă-o naibii de cafea! Am încercat să o înlocuiesc cu cea fără cofeină (culmea e că mă agita și asta și mă uitam suspicios la chelnerii din cafenele – nu cumva a greșit și mi-a adus una cu cofeină?), cu ceai (care niciodată nu mi-a spus nimic, poate doar atunci cînd am fost răcită), apoi, cu nimic. Fără cafea, diminețile mele s-au schimbat drastic – nici acum, după un an și jumătate, în prima oră după ce mă trezesc nu știu ce să fac, mă învîrt fără sens prin casă sau uneori mă pun la loc în pat, micul dejun a devenit o masă principală a zilei (înainte, beam cafea și fumam ca un turc, acum nici nu-mi mai vine să fumez). După un an și jumătate, mirosul cafelei (proaspăt rîșnite) încă mă înnebunește, cînd am fost în Italia am stat cu nasul doar prin cestile altora. Totuși, sînt mai puțin agitată și nu mai am extrasistole. De fapt, îmi dau seama că nu cafeaua era de vină, săraca, sau era, dar într-o mică măsură, și că totul se petrece la nivel mental. Cînd devii conștient de faptul că nu mai ai 20 de ani, nici măcar 30, și te sperie ideea că te îndrepți vertiginos spre partea a doua a vieții, trebuie să „te lași“ de ceva, de orice, ca să te asiguri că vei trăi cît mai mult și „sănătos“, cum ți se spune prin reclame. În cazul meu, nu m-am lăsat (încă) de un viciu mai important și categoric mai periculos, fumatul, nu mă gîndesc (încă) să renunț la plăcerea unor pahare de vin sau a unor beri (altfel, probabil că aș deveni antisocială și nici n-aș mai ieși în oraș), așa că am aruncat din balon cel mai ușor și inofensiv lest – cafeaua, iar balonul meu s-a ridicat din nou cu grație spre cerul albastru și lipsit de nori. Însă pînă cînd?

Viața noastră nu este altceva decît un cumul de obiceiuri, de *pattern*-uri, de mici sau mari dependențe, iar atunci cînd renunți de bunăvoie sau silit de împrejurări la ceva, de fapt renunți la o parte din tine. Totuși, cu toții avem diferite nemulțumiri legate de modul în care trăim, avem senzația că ceva e imperfect și ar trebui schimbat în mod fundamental, poate de mîine, de luni, poate de anul viitor. Încercăm să identificăm „răul“ care ne otrăvește, ne scurtează viața, ne ucide și să-l smulgem ca pe o buruiană din rădăcini – cafeaua, țigările, alcoolul, serialele TV, Facebook, locuința, țara, partenerul de viață. Ne dorim „o viață nouă“, scoasă din cutie, fără cute, fără uzură și defecte, pe care ne promitem că o vom utiliza altfel, cu mai multă chibzuință decît pe cea veche. Cînd nu putem singuri, apelăm la proptele, există tone de cărți inspiraționale și motivaționale de tipul *Cum să…* – îți schimbi viața în 5 pași, 30 de zile etc. Să renunțăm la carne, la zahăr, să ne apucăm de sport, să slăbim douj' de kile, să bem patru litri de apă pe zi, să nu mai gîndim negativ, să trăim ca niște floricele neprihănite pe o pajiște de mai… toate acestea devin posibile de mîine, de luni, de anul viitor. Orice e posibil cu un strop de voință! Totuși, uităm ceva esențial – faptul că sîntem alcătuiți din *pattern*-uri și mici sau mari dependențe, iar aceste *pattern*-uri le ducem cu noi oriunde, chiar și viața „cea nouă“. Cînd ajungi într-o cameră de hotel, în vacanță, să zicem, primul lucru pe care îl faci este să „te simți ca acasă“: despachetezi, îți rînduiești hainele în dulap, îți așezi periuța de dinți, deodorantul, loțiunile pe policioara de la baie, verifici cît de moale e salteaua. Niciodată n-o să dai năvală într-o cameră de hotel și brusc o să te apuci de yoga.

Ca mulți alții, probabil, sînt o persoană care dezvoltă ușor dependențe. Cînd e vorba de lucrurile care îmi produc plăcere, fac parte dintr-un context sau un ritual personal ce treptat se transformă într-un mod de viață, n-am nici un strop de voință. Interdicția în sine îmi repugnă, restricția mă demoralizează, autocenzura mă blazează. Totuși, anumite obiceiuri (nocive) pot intra în conflict cu dorința firească a fiecăruia de a trăi cît mai mult și, din nou, de a avea „un stil de viață sănătos“. Și aici intervine un sentiment de vinovăție. Să luăm ca exemplu fumatul. „La un moment dat, tot trebuie să te lași!“, îmi zice taică-miu, iar eu îmi aprind o țigară. Îi spun că da, o să mă las, îmi propusesem să mă las la 40, am depășit pragul, continui să fumez, îmi place să fumez, mi-aș dori să fumez mai ales în locurile în care e interzis fumatul, doar ideea că aș putea rămîne fără țigări îmi produce atacuri de panică. Însă am mai trecut printr-o renunțare, cea cu cafeaua, în fond a fost ușor, dacă m-aș lăsa și de fumat, după un an și jumătate aș zice: „Ce tîmpită am fost că am fumat atîția ani! Oare la ce m-a ajutat?“ și totuși, o vreme n-aș ști ce să fac cu mîinile, aș adulmeca fumul altora, o vreme n-aș mai scrie nimic, asta e! De cele mai multe ori, mai puternică decît voința este inerția. Bem cafea din inerție, fumăm din inerție, locuim în același apartament de douăzeci de ani din inerție și așa trece viața, ne iubim țara din inerție și ne batem cu pumnul în piept că sîntem români. Însă de ce ar fi inerția un lucru rău, în fond? Cel mai bine se vede cum funcționează în relațiile de cuplu lungi, de 20, 30, 40 de ani. Oameni care au pierdut, desigur, pasiunea inițială, au pierdut și din afecțiune undeva pe drum, care se ceartă și se împacă exact după aceleași *pattern*-uri, dar rămîn împreună din obișnuință, nu pot trăi unul fără celălalt, nu-și pot imagina dimineața în care se vor trezi și nu-l vor mai găsi pe celălalt alături. Oare ce vor face atunci? Nu va fi deloc la fel de simplu ca în cazul dispariției cafelei – să te învîrți debusolat prin casă sau să te pui la loc în pat. Ce vei face cu tine însuți cînd celălalt nu va mai exista?

La un moment dat, eram depedentă de jocuri pe computer, jucam și cîte opt ore pe zi, cînd mi-am dat seama că era prea mult, mi-am șters conturile și „m-am lăsat“. Și acum am nostalgia acelor timpuri și a vieților virtuale pe care le-am lăsat în urma mea. Mi-am zis că voi avea mai mult timp pentru scris, pentru citit, pentru mine. De ceva vreme, am început să mă uit la seriale pe Netflix, sezoane întregi, și îmi dau seama că o dependență destul de *challenging* și, în fond, modernă, adecvată lumii în care trăim, cea cu jocurile, a fost înlocuită cu o alta, mai pășunistă, de pensionar. Și haideți odată cu sezonul șase, că am rămas cu ochii în soare!

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Astăzi m-am întîlnit cu primarul Capitalei

Stăteam și așteptam o hîrtie de la Primărie. O chestie absurdă. Cer că nu-s în evidență. Păi, dacă nu sînt, nu sînt. Nu-i așa simplu. Dacă nu ești, trebuie să dovedești. Doamne ajută, Doamne iată-mă, Doamne păzește-mă! Cea triadă pe mine mă ajută mereu să trec mai departe. Bun, cer. Aștept. Aștept. Îmi repet, îmi spun: nu scot telefonul să-ncep *scroll*-ul. Nu, asta nu fac, nu fac, nu fac! Și umblu cu degetele după telefon, dar nu fac. Apoi, mă fac că uit, nuuuu faci! Că-mi mănîncă viața *scroll*-ul, nu mai suport deșertăciunea asta a *scroll*-ului. Nu-i nimic pe net de la sfert de ceas la altul. Nimeni nu-i mai inteligent ca mine, așa că mă enervez mai rău. Totuși, o ard cu privirea în ploaie. Plouă torențial. Din orizont vine făptura. Salut, zice omul, ce faci? Nu ți-a dat doamna Carmen mașină? Nu te ajută? Nu mai are bani pentru tine? Zic ceva. Aha, păi ai față de MI, SRI, DIICOT. Zic. Mă prezint, zice: primarul Capitalei Greblea de pe Onești. Zic. Deci, eu trebuia să fiu la DIICOT, dar voi fi primar. Zic. Trebuie făcută străpungerea, altfel nu se poate la ce trafic e. Zic. Și zici că nu ai mașină? Zic. Bine, nu-i nimic, lasă că-ți dă. Ai față de satrap, de SRI-st. Zic. Da, și să știi că trebuie făcută și străpungerea din Onești ca să nu mai fie aglomerația asta. Zic. Totul costă, știu, dar e buget. Aș fi vrut să-i spun de absurdul hîrtiei mele. Nu, n-a vrut să audă. A forfecat imediat flori, gazon, fîntîna Miorița, Cișmigiul, Herăstrăul. A trecut din nou la necesitatea străpungerilor în București. Omul mi s-a părut că avea viziune. Avea exact ceea ce eu nu aveam. Am fost strigat să mi se dea hîrtia că nu exist. Bună! M-a așteptat și m-a însoțit un timp. De fapt, cred că ceream, aveam nevoie să fiu escortat de un nebun mai mare decît mine. Am ieșit spre Sfînta Vineri, unde întoarce tramvaiul. El va fi primarul Greblea, spunea. Zic. Dar e fiul tinichigiului care a pus tabla pe Casa Poporului, pe Sala Palatului. Și prin tabla aceea primește mesaje de la extratereștri. Planurile de salvare a lumii așa le știe. M-a întrebat unde merg. Nu știam, să mor eu, habar n-aveam. Așa s-a întîmplat că s-a oprit și mi-a spus: vai de tine.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Apropo de disputa Țiriac-Federer, e normal ca un sportiv să-și poată alege turneele la care joacă sau nu?

Să recapitulăm. Țiriac l-a înțepat anul trecut pe cel numit de unii cel mai mare tenismen din istorie pentru că a ales să „sară“ peste turneul deținut de român. A vrut să se odihnească, zgura nu e untul de pe felia lui și are omul o vîrstă. Vreți să mă aveți în continuare? – pare a spune el. Ei bine, trebuie să mă lăsați în ritmul meu. Dar și Țiriac are dreptate, chiar dacă e miliardar și unor astfel de persoane n-ar trebui să li se dea nimic, nici măcar dreptul de a a avea dreptate, că și-l iau singure. Are totuși dreptate pentru că un turneu de o asemenea importanță fără Federer e ca seria *Avengers* fără Robert Downey Jr. Funcționează strîmb. Jucătorii/jucătoarele vor bani, cît mai mulți bani, toți banii de pe lume dacă se poate, dar ăștia nu vin singuri, încolonați disciplinat, euro după euro, dacă nu întinzi mîna după ei. Sau o întînzi după bunul plac. Afacerile au nevoie de predictibilitate. Venim acum la întrebare. Care, în sine, poate stîrni indignare. Cum adică, sportivii sînt sclavi, fie și de lux, ca să nu poată spune „stop“ cînd nu mai pot?! Treaba lor, ei pierd bani, contracte, își ies din ritm și apoi strivesc rachete de teren. Țiriac a adus în sprijinul său comparația cu Hamilton din Formula 1. „Cum ar fi să spună că nu merge în cinci curse pentru că nu are chef?“ Mda, ar fi nasol. Dar iată problema: nu e vorba despre același fel de sport. F1 e un sport de echipă, în ciuda aparențelor, în vreme ce tenisul e o disciplină individuală, mai mult chiar, e un demers al unor singuratici. Țiriac vorbește despre afacerea lui, Federer despre a sa. Pînă la urmă, cei doi s-au întîlnit. Federer a venit anul acesta la Madrid, cu o glumă pe buze. Cîteodată interesele se intersectează și atunci se sablează șampania. Iar noi rămînem să dăm explicații de doi lei în numele unor bogătași. Abia acum puteți să vă indignați.

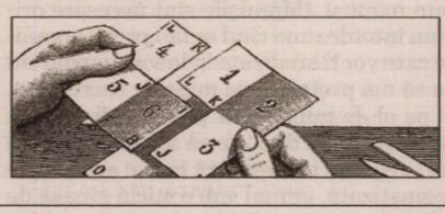

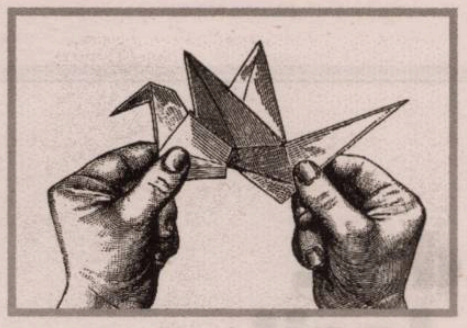

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Înapoi printre milițieni

Călătoriile spre vest pot fi uneori ca niște excursii în viitor. Dacă ajungi în Statele Unite, de exemplu, ai ocazia să vezi roboți pe stradă, prin hoteluri și magazine, mașini fără șofer și tot felul de drăcii pe care nu ți le prea închipuiai. Călătoriile în est sînt de obicei invers, adică un fel de întoarceri în timp. Ei bine, există și excepții, adică locuri aflate la vest de noi și care îți amintesc de trecut. Am traversat recent, într-o oarecare viteză, Serbia și Bosnia și Herțegovina. Adică le-am privit trecînd prin dreptul geamurilor mașinii. Mi-am făcut o impresie rapidă și probabil superficială, dar cu mintea oarecum avizată a est-europeanului care poate înțelege destule în regiunile astea foste comuniste. Deocamdată, vreau să povestesc un mic incident din localitatea bosniacă Gorazde.

Prin mijlocul orașului, drumul principal era în lucru. O săgeată galbenă pe care scria Foca (următoarea localitate mai importantă) îți indica pe unde puteai ocoli porțiunea aflată în șantier. Am urmat semnul încetișor și am ajuns pe niște străzi lăturalnice. Cînd eram aproape de a intra din nou în drumul principal, în fața noastră au răsărit doi polițiști, unul foarte tînăr, celălalt cu părul alb. Cel tînăr a întins orizontal mîna cu bagheta ce avea în capăt un disc rotund și roșu, care mi-a amintit imediat de cea folosită la noi pe vremuri de pionierii desemnați să dirijeze circulația (era o mare onoare și bucurie pe atunci să devii copil milițian). Am oprit. Am deschis geamul. Polițistul cu părul alb m-a salutat cu mîna la chipiu. Ce era? Mi-a cerut actele și i le-am dat, dar nu prea a părut interesat să se uite la ele. Încerca să-mi spună prin semne dublate de vreo două cuvinte englezești că aș fi ignorat un semn care mă obliga s-o iau la dreapta, iar eu o făcusem la stînga. Eram convins că inventa. Nu greșisem nimic, semnul de care vorbea nici nu exista. La întrebările mele s-a făcut însă că nu înțelege. Văzuse numărul străin și miza pe bariera limbii. Probabil că nu bănuia cît de bine știam ce voia, cît de bine îi interpretam mimica și rolul teatral pe care-l juca. Erau lucruri pe care le știam dintr-un trecut comun, comunist și post-comunist, de pe drumurile noastre, de pe cele bulgărești... Am realizat atunci că la noi de multă vreme nu mai trecusem prin această clasică scenetă. Ce repede uităm! Mi se părea o întoarcere cu mulți ani în urmă. Poate că celor cu număr străin și astăzi li s-o mai întîmpla așa ceva și pe la noi, cine știe... Eu însă n-am mai văzut situația asta.

În sfîrșit, polițistul tînăr s-a apucat să noteze ceva pe o hîrtiuță, pe care mi-a arătat-o: 25 de euro. Clar ca bună ziua. Am stat o clipă în cumpănă dacă, în loc să-i dau banii, să încep să fac scandal. Dar, una, că ne grăbeam să ajungem la destinație și nu ne prea permiteam întîrzieri, și a doua, ne aflam într-un stat cam dubios din punct de vedere al drepturilor individuale, despre care știam că nu și-a revenit complet la normal după cruntul război prin care a trecut. Cine și cum administrează, de fapt, țara asta? Care-i diferența dintre Bosnia și Herțegovina și Republica Srpska, și în care parte ne aflam noi în acel moment? Nu mi-era deloc limpede. Mi-au trecut prin minte figurile lui Radovan Karadzic și Mlatko Radic. Destul cît să bag mîna în buzunar. Poate că un american ar fi făcut reclamație. Eu voiam să rezolv problema cît mai repede, așa că, după vechea școală a est-europenilor, i-am întins banii. Dar polițistul a sărit ca ars. *„No money for me."* M-am uitat la el mirat. A început să se agite. A schimbat priviri și vorbe scurte cu colegul mai în vîrstă. Mi-a spus apoi că banii se dau la *Policijska Stanica.* Serios? Am încercat să-i spun că n-avem timp de așa ceva. Ce voia, de fapt? S-a făcut că nu mă înțelege. Se vedea că îl frămînta ceva destul de tare. Colegul lui cu părul alb se ținea mai deoparte. *„I can help you"*, mi-a spus brusc cel tînăr. „Păi, *help me*", i-am răspuns. Nu pricepeam nimic. Și-a mai stors mintea după cîteva cuvinte englezești și dintr-o dată i-a ieșit: *„You must be silent!"*. Asta le întrecea pe toate. „OK, OK", am răspuns, gîndindu-mă amuzat că oricum o să scriu povestea în ziar. Atunci, a întins mîna după pașaport, dîndu-mi de înțeles că vrea să-l mai vadă o dată. În momentul ăla am priceput. Am pus banii în pașaport și i l-am întins. Colegul cel bătrîn era deja cu spatele la vreo 15 metri distanță. Tînărul s-a dus în spatele mașinii, făcîndu-se că răsfoiește pașaportul. „Ce coregrafie!", a exclamat fiul meu, uimit. Nu mai văzuse așa ceva. De fapt, nici eu. Milițienii ăia chiar se temeau. Mureau de frică atunci cînd au luat banii. Cel în vîrstă părea că-l inițiază pe cel tînăr în vechea procedură a luării de mită, dar în noua epocă în care oricînd poți fi filmat.

Mi-a adus pașaportul înapoi, reluînd formula anterioară: *„I help you"*. Iar nu înțelegeam. *„You help me?" „Yes."* Mă uitam nedumerit la el. „Foca?", m-a întrebat. Am dat din cap că da, mergeam spre Foca. *„Near Foca, stable radar. No more than 60",* mi-a zis. Era un ajutor. Părea că omul simțea nevoia să ofere totuși ceva în schimbul banilor luați abuziv. Și într-adevăr, există un radar pe acel drum. Poate că dacă polițistul nu-mi lua banii pe nedrept și nu-mi dădea informația, m-ar fi amendat, pe drept, cei cu radarul. Cînd am trecut pe lîngă ei, tocmai opriseră o mașină cu număr de Timișoara. Am rămas cu gînduri ambigue despre cei doi. Să-i consider niște polițiști corupți, nemernici și abuzivi? Să-i văd ca pe niște amăriți cu obiceiurile lor balcanice transmise din generație în generație? Să-i disprețuiesc sau să-mi fie milă? Să mă îngrijorez că asemenea practici nu dispar niciodată prin regiunile astea și că pot oricînd reveni în forță? Ce știu sigur e că păreau foarte comici.

ready made

„Kinetograful este numele unei noue sensaționale invenții, făcută de celebrul fisic și electro-technic *Edison.* [...]

Kinetograful este înainte de toate un fel de aparat cu o cameră obscură pentru *fotografiarea instantaneă.* [...]

Adevărat că până acum în toată perfecțiunea lui aparatul nu e construit. Unui corespondent dela un ziar american însă, care a avut un interview cu celebrul fisic, acesta 'i-a proiectat cu aparatul lui pe unul din ajutorii sei, cum între, cum să închină, cum își ia pălăria din cap și cum, după-ce a salutat, 'și-o pune earăși în cap."

Foaia Ilustrată, Anul I, Nr. 22, Sibiiu, 2/14 Iunie 1891

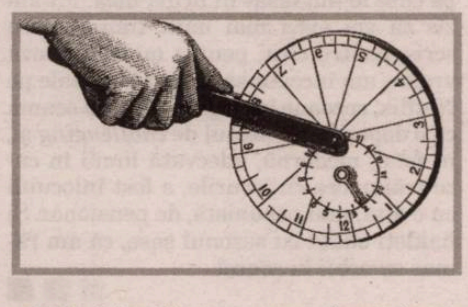

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Mințile în cap

Spiritualitatea e ceva foarte înalt. Ea este în strînsă legătură cu creierul. La opusul lumii cerebrale se află lumea intestinală. Nimic mai impur decît excrementul. Sîntem de acord. E clar. În timp ce prezentam, acum cîteva zile, pașaportul la control mi-am pus următoarea întrebare firească: ce e mai confortabil de ținut între degete pe un șantier arheologic, o bucățică de excrement preistoric sau o bucățică de creier preistoric? O întrebare a cărei importanță m-a confiscat, împiedicîndu-mă apoi să mă bucur cum se cuvine de tărîmul morganatic al mărfurilor *duty-free,* tărîm care m-a făcut, de atîtea și atîtea ori, să visez. Răspunsul, pentru mine personal, e însă foarte simplu. Excrementul uman vechi, preistoric, antic sau medieval, e foarte comun, nu miroase și are o onestitate nu lipsită de veselie. Ca oricărui arheolog, mi-au trecut prin mînă mai multe decît ar fi normal pentru un om serios. În schimb, puținele bucăți de creier găsite pe situri arheologice antice de care am știre și ale căror imagini le-am văzut m-ar face să-mi pun mănuși. (Mănușile sînt necesare oricum întotdeauna cînd se iau probe organice care vor fi analizate în laborator; dar nu ca să mă protejeze pe mine de excrement, ci pe el de mine.) Dar poate ar fi mai bine să revin eu după ce vă terminați cafeaua... Nu mă interesează însă o arheologie cosmetizată, gîfiind sub o sticlă groasă de televizor. De aceea vă cer permisiunea să reflectăm asupra cîtorva chestii nițel macabre. Cu nimic mai macabre decît e permis și chiar necesar în industria de divertisment, de altfel.

O să prezint deci cîteva cazuri de țesut cerebral intact descoperit, în mod excepțional, în săpături arheologice. Nu vorbesc deci despre mumificarea intenționată (care în Egipt presupunea oricum extragerea creierului), și nici despre nefericiții descoperiți înghețați prin munți, ca Ötzi, sau înecați în mlaștini preistorice devenite apoi turbării. Dacă vorbim doar de săpăturile de prin anii '60 încoace, mai meticuloase, se cunosc cel puțin 15 situri arheologice cu asemenea descoperiri, de la cele neolitice la cele medievale. Ce au în comun siturile astea este umezeala permanentă, deci faptul că descoperirile provin dintr-un mediu argilos lipsit de oxigen și că trupurile par să fi primit o înmormîntare foarte rapidă. Inclusiv din cauza unor accidente: de pe un sit elvețian provin 18 indivizi prinși în anul 1 î.Hr. de un pod prăbușit în timpul unei inundații catastrofale, toți cei 18 celți având materia cenușie bine păstrată. În general, pe aceste situri dimensiunile creierelor sînt reduse la jumătate sau la un sfert, dar circumvoluțiunile se văd cu ochiul liber. Țesutul e gri, alb sau arămiu, fără miros. Analizele arată că neuronii, axonii, mielina sînt adesea bine conservate. Foarte curios e că, practic, în toate aceste situații în care se constată conservarea țesutului cerebral, nu există alte urme de țesut pe oase, asta deși în condiții normale conținutul craniului este printre primele care dispar. Tocmai genul ăsta de observații au dus la primii pași spre neurochimie, de exemplu prin Antoine-François de Fourcroy, intrigat, pe la 1800, de conservarea în pămînt a țesutului cerebral (în cazul respectiv, din unele cimitire recente ale Parisului). Aparent, ceea ce face țesutul cerebral să se păstreze nu este fenomenul de saponificare a grăsimilor, care poate altminteri crea substanțe (adipo)ceroase foarte stabile, întîlnite arheologic pe situri de acum o mie-două de ani și uneori luînd formele corpului.

Poate cel mai studiat azi e un exemplu de secolele VII-V î.Hr., găsit în săpături arheologice făcute în 2008 în plin cîmp, acolo unde Universitatea din York intenționa să-și facă un nou campus. Într-o mică groapă ceremonială de la Heslington se afla deci acest craniu, cu mandibulă și două vertebre, nimic altceva. Decapitarea, ca în multe cazuri din necropolele din Anglia, în epoca fierului ca și în epoca romană, a avut loc post-mortem. În craniu se aflau mai multe fragmente de creier, din care cel mai mare este (dacă pot să folosesc o unitate de măsură învechită) cît o eugenie. Țesutul e redus la un sfert din dimensiunea normală, iar deteriorările lui, atîtea cîte sînt, au avut loc sub acțiunea propriilor enzime (autoliză), nu a bacteriilor (putrefacție). S-au spus multe lucruri răutăcioase despre decapitare, dar ea prinde foarte bine pentru conservare.

Echipa care a publicat creierul de la Heslington în *Journal of Archaeological Science* îl descrie drept avînd o „textură ca de tofu". Un alt creier, de la Seyitömer Höyük (Turcia), din care s-a păstrat o secțiune și mai substanțială, e descris, în *HOMO – Journal of Comparative Human Biology,* drept „aproape ca un bioporțelan". Ideea e fascinantă, deși din păcate nu găsesc argumente explicite în sprijinul ei în articol. În 2010 au fost găsite, în acest tumul vest-anatolian, cîteva creiere de epoca bronzului, în craniile unor victime arse și îngropate brusc în timpul unui cutremur. La originea etichetei „bioporțelan" pare să stea prezența neobișnuită în acest țesut cerebral vechi de 4000 de ani a unor elemente chimice ca seleniul și staniul (altminteri absente acolo din sol, din dinți și oase) și ca borul (folosit și în mumificarea egipteană).

Tumulul va dispărea curînd, pentru a deveni o mină de cărbune, dar alte descoperiri or să ne ajute să înțelegem mai bine viața arheologică a organului gîndirii. Nu vom găsi, bineînțeles, nici creierul negru al lui Piranesi, nici rețelele neuronale pictate, fără intenție, de Jackson Pollock *(foto),* dar poate măcar *Game of Thrones* să ne apară în altă lumină.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cine ține lanțul?

Zilele acestea se împlinesc exact 188 de ani de cînd Alexis de Tocqueville (26 de ani) și Gustave de Beaumont (29 de ani), buni prieteni, au pus piciorul în America. Fuseseră trimiși de Monarhia din Iulie să viziteze închisorile americane și să raporteze, la întoarcere, în ce măsură experiența administrării penitenciarelor din Statele Unite putea fi implementată în Franța. Cum și de ce s-au gîndit francezii că ar putea prelua în propriul sistem penitenciar experiența americană, sper să povestesc cu altă ocazie. Fapt este că cei doi au călătorit nouă luni prin America (au petrecut cîteva zile și în Canada). Au vizitat închisori, desigur, dar au observat atent întreaga societate americană. Știau cîte ceva despre lumea americană, dar e clar că, privind-o de aproape, au înțeles-o mai bine. Ba chiar, ar spune mulți astăzi, au înțeles-o mai bine decît oricine altcineva de dinainte și de după ei.

La revenirea în Franța, pe lîngă raportul misiunii oficiale, fiecare dintre cei doi a scris cîte o carte despre ce văzuseră peste Ocean. Beaumont a scris un roman intitulat *Marie ou l'Esclavage aux États-Unis* – o melodramă vag romantică, ușurică, despre o domnișoară albă care descoperă că are sînge de negru și se mărită cu un francez. Tocqueville a scris un lung eseu intitulat *De la démocratie en Amérique* – una dintre cele mai importante cărți ale modernității, apărută în două volume, primul în 1835, al doilea în 1840. Trimis să scrie despre închisori, Tocqueville a scris unul dintre cele mai importante tratate despre libertate, povestind cum se poate ajunge la ea, cum se poate ea păstra și ce anume o poate primejdui.

Astăzi, cartea lui Tocqueville are statut de cult. Este intens și continuu studiată, s-au clădit specialități „de nișă" plecînd de la această carte, iar referirile la ea ori chiar citarea din ea au devenit rutină nu doar în mediile academice, ci și în cele intelectuale în general. Unul dintre argumentele care mențin *De la démocratie en Amérique* în plină vigoare este uimitoarea sa relevanță pentru orice încercare prin care trec democrațiile de atunci înainte. Ideea excepționalismului american probabil că era în circulație, dar Tocqueville a reușit să vadă, în termeni seci, generalul prin particular. Unele idei ale lui sînt criticate și, în general, respinse de teoria politică actuală. De pildă, credința lui Tocqueville că libertatea și democrația sînt inevitabile și providențiale nu place minții contemporane, care suspectează determinismul și disprețuiește providențialismul. Dar altele sînt în aceeași largă măsură acceptate, cum este aceea că religia joacă un rol cu atît mai puternic în democrații cu cît este mai depărtată de stat, chiar dacă o anume credință empirică și clericală spune invers. De asemenea, analiza cauzelor care au produs miracolul american (căci, în termenii organizării politice, America este mai mult decît o excepție, este un miracol!) făcută de Tocqueville rămîne clasică și aproape imposibil de contrazis.

Însă, cum spuneam, ceea ce uimește este prospețimea ei perpetuă, directa ei utilitate pînă astăzi. Vorbind despre pericolele care pîndesc permanent democrația, Tocqueville are intuiția excepțională a permanenței lor. Democrația își schimbă și ea formele de manifestare, se dezvoltă, se întinde, se adîncește, dar pericolele sînt aceleași, de la inventarea ei pînă la sfîrșitul ei, cînd va fi să fie. Și nu e vorba despre pericolele exterioare, ci despre cele interioare – este vorba despre acele pericole pe care democrațiile le nasc singure, din însăși logica funcționării lor normale. Tocqueville se teme că democrația, evoluînd și maturizîndu-se, poate genera ea însăși forme noi de totalitarism. Una este ceea ce chiar el a numit „tirania majorității". Nu dezvolt, o cunoaștem prea bine pe pielea noastră. A doua este ceva mai subtilă: tirania administrativă. În termeni weberieni, statul unei societăți democratice dezvoltă o birocrație care, subtil, ajunge să-și subjuge oamenii. Societățile democratice, spune Tocqueville, sînt mediocre (deoarece cultivă egalitatea între cetățeni și suprimă discriminările sociale, acestea tind să aplatizeze societatea în zona medie) și lipsite de strălucire. Pe de altă parte, liberi fiind, oamenii tind să trăiască tot mai mult pe cont propriu și astfel slăbește solidaritatea și crește individualismul. Sînt condițiile perfecte ca statul să se tiranizeze, într-o versiune *„soft"*, desigur, și să domine individul care, pe de o parte, este singur și, pe de altă parte, tot mai dependent de stat, căci, în numele democrației, are așteptări de la el.

„Contemporanii noștri sînt munciți încontinuu de două pasiuni opuse: resimt nevoia de a fi conduși și dorința de a rămîne liberi. Neputînd să distrugă nici una dintre aceste două înclinații opuse, ei se străduiesc să le satisfacă pe amîndouă în același timp. Își imaginează o putere unică, tutelară, atotputernică, dar aleasă de cetățeni... Se consolează de a fi sub tutelă gîndindu-se că și-au ales singuri tutorii. Fiecare individ acceptă să fie legat fiindcă vede că cel care ține capătul lanțului nu este un om și nici o clasă, ci însuși poporul." – scrie Tocqueville într-unul dintre cele mai tulburătoare (pentru mine) pasaje. Acceptarea lanțului doar pentru că este ținut de popor este, cred, tema zile într-o țară ca România. Aduceți-vă aminte de ce majoritatea parlamentară pe care o avem a făcut atîtea mizerii: pentru că poate! Cum de poate? A fost aleasă. Și probabil că va mai fi, pentru că mizeriile pe care le-a făcut nu afectează absolut deloc majoritatea electoratului.

Totuși, ceva în acest citat nu se mai potrivește. Or fi fost contemporanii lui Tocqueville prinși între două pasiuni opuse, nevoia de a fi conduși și nevoia de a rămîne liberi. În vremea mea, nu mai e deloc așa. Nevoia de a fi conduși a crescut în intensitate și a transformat libertatea, dintr-o sănătoasă dorință perpetuă, într-o comodă iluzie roz. Nu mai vrem să fim liberi pentru că e mai comod să credem că sîntem liberi și gata. Cît despre nevoia de a fi conduși, ea lucrează tot mai vîrtos în sufletele noastre. Ce vreau să spun este că, dacă lanțul din jurul gîtului nostru e ținut de un anume om, poate că nu suportăm și ne considerăm captivi, dar dacă e ținut de toți ceilalți prin reprezentanții aleși de ei, atunci se cheamă că sîntem liberi.

PUBLICITATE

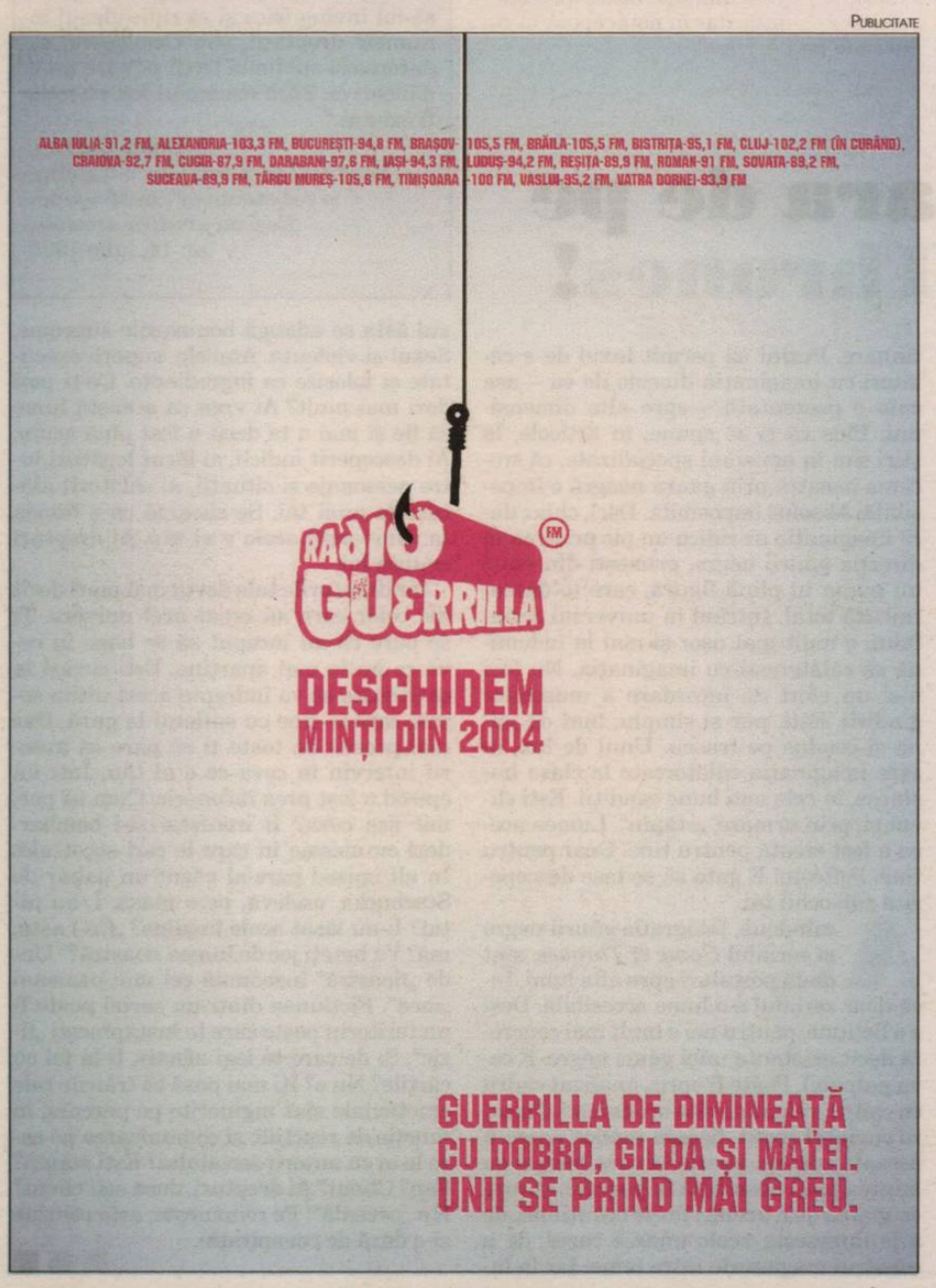

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Liderii potriviți în istoria potrivită

Palatul Buckingham, 10 mai 1940, spre seară. Regele George al VI-lea așteaptă vizita unui important om politic britanic. Istoria nu prea părea a mai avea răbdare. Germania invadase Belgia și Olanda, iar Neville Chamberlain tocmai renunțase la funcția de prim-ministru. Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord rămăsese nu numai fără șef de guvern, ci și aproape singur în fața inamicului german, în al Doilea Război Mondial.

„Vreau să te rog să formezi Guvernul" – au fost vorbele regelui George al VI-lea rostite către politicianul ajuns la palat. Winston Churchill este numele celui căruia i se adresa monarhul.

Cîteva ore mai tîrziu, în jurul orei 22, suveranul a primit deja de la Churchill o listă cu cinci nume de miniștri din noua configurație guvernamentală, gîndită ca un guvern de coaliție națională. Un prim semn că noul prim-minstru era pregătit să conducă în contextul de criză în care se afla țara (și lumea). Mai mult decît pregătit, poate, așa cum reiese din memoriile sale, Winston Churchill aproape că aștepta acest moment: „Am mers la culcare la ora 3 a.m. Eram cuprins de o senzație profundă de eliberare. Măcar aveam autoritatea de a da dispoziții pe întreaga scenă. Mă simțeam de parcă aș fi mers la braț cu destinul și de parcă toată viața mea de dinainte a fost o pregătire pentru acest moment și pentru această încercare. (...) Așadar, deși nerăbdător să vină dimineață, am dormit profund și fără nevoie de vise încurajatoare. Faptele sînt mai bune decît visele."

Și cuvintele asemenea. Pe lîngă importanța deciziilor și a măsurilor concrete, domnul Churchill era conștient și de importanța încurajării colegilor săi, dar și a opiniei publice prin vorbe. Prin vorbele potrivite, ca acelea glăsuite de premier în data de 13 mai, în Camera Comunelor, rămase cunoscute istoriei drept discursul numit „Sînge, trudă, lacrimi și sudoare" – primul discurs al lui Winston Churchill în calitate de șef al guvernului britanic.

În scurt timp, în luna iunie, englezii au rămas cu adevărat singuri în fața inamicilor, după ocuparea Franței, moment în care personalitatea liderului britanic a direcționat decisiv cursul istoriei naționale și internaționale. Multe episoade din viața lui Churchill, din universul său educațional, familial sau politic, pot vorbi despre personalitatea sa. Un exemplu ar fi prima lui aventură militară, în India, cînd la un moment dat s-a trezit (tot) absolut singur, țintuit la pămînt de tirul neîncetat al membrilor tribului Pathan. Cu pistolul, a reușit să-și țină la respect urmăritorii și, în cele din urmă, a scăpat cu viață. A scris apoi despre această întîmplare: „Am descoperit că nimic nu îți dă o dispoziție mai bună decît faptul că cineva a tras în tine fără să te nimerească."

Oare lumea are liderii potriviți istoriei care se (poate) scrie acum?

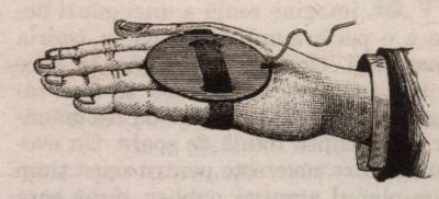

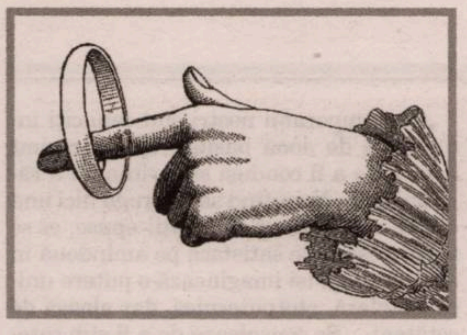

Selma IUSUF

legende **urbane**

Ce oraș urît!

Ieșeam de la metrou și mă gîndeam, în timp ce urcam scările de la peron pînă spre porțile de acces, că sînt un uriaș și că sub tălpile mele formidabile, încălțate în adidași, se sfărîmă treptele, că se zguduie coloanele și un moloz fin începe să curgă din crăpăturile pereților. Prostii. Atunci l-am văzut.

Eram în spatele lui și am observat inițial că mersul îi era ușor nesigur, era o ezitare întreagă în toată compoziția lui fizică, pînă cînd s-a întors brusc spre stînga, în încercarea de a străbate bariera portițelor de sticlă de la turnicheții de acces. Avea în mînă un baston alb și încerca să iasă pe unde era interzis.

Am grăbit pasul, l-am apucat de braț și i-am zis să vină cu mine. E foarte tînăr, să aibă vreo douăzeci și un pic de ani, foarte înalt, cu un păr castaniu, buclat, care îi cade pe umeri. „Hai pe aici", îi zic și îl trag de mînă prin porțile duble pe unde încăpem amîndoi. „Hai că te duc pînă sus, pe rulante", îi zic. „Aaa, mersi", zice, „cred că mă descurc, sînt chiar în față, drept înainte, nu?" Drept înainte e un zid. Dar nu-i spun asta, îl trag de mînă, „hai că ieșim împreună, îi spun, și nu prea știu cum să-l conduc, îl țin strîns de braț și simt că am mîna extrem de rece, probabil că simte și el asta, urcăm rulantele care ne scot afară, în soare. „Gata", îi zic, „unde mergi, vrei să vin cu tine?" Îndrăznesc pentru prima oară să mă uit în sus, spre ochii lui. Sînt cumva semideschiși, inutili. O fi văzut vreodată? Știe oare cum e verdele?, îmi trece rapid prin cap și simt cum mi se ofilește inima. Îmi spune din amabilitate o destinație de care n-am auzit vreodată. „Mă descurc", mai zice, „vino doar dacă ai același drum, mulțumesc." Simt că l-am înăbușit cu solicitudinea, n-am același drum și simt că ar trebui să-l las. „N-am același drum", zic și-l las să plece. „Mulțumesc mult", mai zice încă o dată și pornește iar ezitant, cu bastonul măturînd în față stînga-dreapta. Îl urmăresc cu privirea. Se îndreaptă spre un rond proaspăt construit în fața intrării la metrou, o chestie inutilă, o bordură circulară fix în mijlocul drumului, în care s-a pus pămînt. Bănuiesc că primăria vrea să planteze acolo flori. Îmi vine să strig ca să-l atenționez s-o ocolească, n-o fac, probabil c-o să-l enervez total, iar el se descurcă, urmărește obstacolul cu vîrful bastonului și ajunge să se încadreze cumva pe trotuar. Care e plin de mașini parcate.

Orașul ăsta e o capcană chiar și pentru locuitorii lui în putere. Cu mîinile, picioarele și ochii la locul lor. Dacă, Doamne ferește, ești orb sau în cărucior, pe românește – ai pus-o. Ori ești consemnat în casă, ori îți trebuie un însoțitor permanent, ori îți riști viața dacă ieși singur pe afară. Acum niște ani s-au pus dale de piatră începînd de pe la Unirii pînă jos, spre Magheru. N-au stat la locul lor decît cîteva luni. Habar n-am cu ce le-au lipit – cu scuipat, cu gumă de mestecat – pentru că acum clămpăne desprinse și ai impresia că mergi pe nisipuri mișcătoare. Cînd plouă e și mai bine. Apa se strînge sub ele și împroașcă la fiecare pas de parcă nu e suficient că te stropesc deja mașinile care trec în viteză prin șuvoaiele care se formează la marginea drumului. Multe dintre dalele astea s-au spart sau au dispărut cu totul, așa că atenția trebuie dublată, ca să nu-ți scrîntești vreun picior. Femeile care se aventurează pe tocuri în așa condiții trebuie că sînt niște eroine.

Rampele de acces – acolo unde sînt – pentru cei aflați în cărucioare sînt o glumă proastă. Puse anapoda sau într-atît de abrupte că ți-ar trebui o forță herculeană în brațe ca să reușești să le urci din scaunul cu rotile. Făcute ca să fie, fără un fir de gînd pentru cei care au nevoie de ele.

Orașul e cîinos, mutilat fizic și moral pînă în străfundurile lui, tras și sfîșiat în toate părțile, jefuit și urîțit. În el stăm și-i iubim cîteodată buzunarele de normalitate, unele străzi și casele și uguitul de porumbei vara, pînă cînd are grijă să te deștepte cu o palmă usturătoare trasă mitocănește peste față. Oraș schizoid, închisoarea mea.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (1)

„Desființarea Bisericii Greco-Catolice românești se hotărîse deja cu mult înainte, la Moscova, concomitent cu dezlănțuirea în țară a unor josnice atacuri împotriva ei, instrumentate de presa comunistă. La 21 octombrie 1948, Biserica era desființată prin decret ministerial și teroarea începea. Din 1700 de preoți care păstoreau 1.800.000 de credincioși și administrau 2500 de lăcașuri de cult, peste 600 de fețe bisericești au fost întemnițate; mii de călugări, izgoniți din chiliile lor; bunurile bisericești, confiscate; credincioșii, terorizați pentru a-și abjura credința; Biserica era practic decapitată. Cu toate acestea, s-a rezistat. S-a rezistat atît în libertate cît, mai ales, în închisori. Această rezistență – așa cum am trăit-o și perceput-o la îndrumătorii mei spirituali – avea și o puternică conotație politică, nu numai religioasă: era nesocotit un drept uman fundamental, acela al libertății de conștiință; rezistența însemna deci afirmarea dreptului la credință împotriva ateismului instituționalizat, impus de comunism. Zeci, chiar sute de nuclee clandestine de asistență religioasă și de sprijin moral s-au format, încă din primele momente, în jurul unor preoți rămași încă în libertate sau ascunși, precum și al unor persoane curajoase care făceau legătura cu ei. (...) Episcopii noștri mureau în închisori, dar tocmai absența și apoi moartea lor ne obligau, pe mulți, să ducem această Biserică mai departe. Dacă am reușit să-mi învinge frica și să ridic glasul în numele dreptății, sub Ceaușescu, se datorează sublimei lecții pe care mi-o dădeau ei. Fără exemplul lor, eu n-aș fi existat."

Doina Cornea,
„Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei", în *Memoria. Revista gîndirii arestate*, nr. 14, iulie 1995

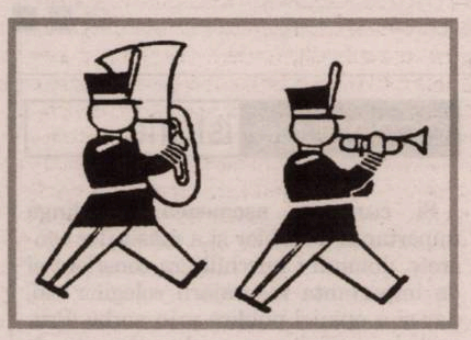

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Luați gheara de pe Game of Thrones!

Fotografierea, în premieră absolută, a unei găuri negre n-a reușit să clintească serialul *Game of Thrones* de pe poziția de lider absolut al imaginației noastre. A fost o oarecare concurență, dar una destul de palidă. La urma urmei, fotografia unei găuri negre e doar un „episod", oricît de interesant ar fi el, la concurență cu un megaserial. Un fapt real, de mare importanță, n-a reușit să detroneze o ficțiune din atenția omenirii. Evident, cînd spui aici „omenire", te gîndești la cei care au acces la asemenea informații și le acordă o oarecare importanță. Fie că e vorba de performanța științifică sau de serialul de televiziune. Raportat la numărul de ființe umane de pe planetă, cei care sînt la curent cu asemenea lucruri sînt mult mai puțini decît ne-am imagina. Însă pe ei îi considerăm, în primul rînd, semeni ai noștri. „Oameni civilizați." Pentru că, în eventualitatea unei întîlniri, doar cu ei am avea niște subiecte comune. Ceilalți „nu există". Sau, dacă există, nu fac parte din ceea ce considerăm că e „lumea civilizată". Dar asta e o altă poveste.

Momentul în care oamenii de știință reușesc să ne arate o imagine reală a unei găuri negre e o performanță colosală în istoria umanității. Un moment istoric. În cifre de audiență, n-a prea reușit să facă ravagii. A fost tratat destul de asemănător cu o eclipsă totală de soare. Un eveniment care cucerește pentru scurt timp prim-planul atenției publice, după care dispare, firesc, aidoma umbrei de pe discul solar. Da, s-au făcut speculații interesante, s-au redezbătut cîteva teorii în regim de *breaking-news*, s-au rostogolit cîteva glumițe cu circulație internațională, iar cîteva companii mari au reușit să „rechiziționeze" un pic imaginea, în interesul consolidării chipului general al propriului brand. Dar euforia și interesul s-au stins repejor. E firesc. În fond, e doar o imagine, și aia destul de neclară, la concurență cu cel mai prizat serial de pînă acum. O competiție profund inegală. Cu atît mai mult cu cît știința și tehnologia fac parte din meniul zilnic, hipercaloric, al „lumii civilizate". Ele sînt ca un burger sau ca o Cola. Pe cînd un serial foarte izbutit e ca o masă de sărbătoare. E ceva ce aștepți, uneori, cu sufletul la gură. Ba mai mult, e ceva pentru care ești în stare să faci eforturi mari. Să plătești, sau să explorezi piața de piraterii, doar ca să afli înaintea altora ce se întîmplă în poveste. Ești în stare să-ți dedici zeci de ore din propria viață, să vînezi cu disperare timp liber, lăsînd la o parte absolut orice, doar ca să te ascunzi undeva, să vezi cît mai multe episoade cu putință. Nu bei, nu fumezi, dar ai o formă de adicție. Pe care o și prețuiești.

Serialele sînt universuri în care te poți retrage cu zilele. Sînt adevărate portaluri spre alte lumi. Fotografia găurii negre e doar o... poză. E puțin. Nu are urmări multiplicate, care să îți păstreze atenția. O poți vedea. Ei, și?! N-are continuare. Puțini își permit luxul de a călători cu imaginația dincolo de ea – așa cum e prezentată – spre alte dimensiuni. Plus că ți se spune, în articole, la știri sau în emisiuni specializate, că trecerea noastră prin gaura neagră e imposibilă. Absolut imposibilă. Deci, chiar dacă imaginația ar ridica un pic privirea în direcția găurii negre, primești din start un pumn în plină figură, care te descurajează total. Intrînd în universul serialului, e mult mai ușor și mai la îndemînă să călătorești cu imaginația. Nu faci nici un efort de încordare a mușchilor gîndirii. Ești, pur și simplu, luat de mînă și condus pe traseu. Unul de lux, în care imaginația călătorește la clasa business, în cele mai bune condiții. Ești client și, prin urmare, „stăpîn". Lumea aceea a fost creată pentru tine. Doar pentru tine. Poftește! E gata să se lase descoperită sub ochii tăi.

Amîndouă, fotografia găurii negre și serialul *Game of Thrones*, sînt două portaluri spre alte lumi. Însă doar serialul e o lume accesibilă. Deși e o ficțiune, pentru noi e mult mai concretă decît existența unei găuri negre. E ceva palpabil. Poate fi oprit, analizat cadru cu cadru, reluat de cîte ori dorești. Fiecare cuvîntel rostit, fiecare replică poate fi așezată într-un puzzle la care lucrezi cu mintea total absorbită în poveste, în preocuparea de a urmări firele narațiunii, de a le intersecta acolo unde e cazul, de a construi magistrale între teme. Iar la luxul ăsta se adaugă bonusurile supreme. Sexul și violența. Ambele, superb executate și folosite ca ingrediente. Ce-ți poți dori mai mult? Ai vrea ca această lume să fie și mai a ta decît a fost pînă acum. Ai descoperit indicii, ai făcut legături între personaje și situații, ai călătorit alături de eroii tăi. Se cheamă că e lumea ta. Universul acela e al tău. Ai drepturi asupra lui.

Iar drepturile tale devin mai mari decît ale celor care au creat acel univers. Ți se pare că au început să se bage în ceva ce nu le mai aparține. Ești curios în ce direcție se va îndrepta acest ultim sezon, care te ține cu sufletul la gură. Dar mai presus de toate ți se pare că autorii intervin în ceva ce e al tău. Într-un episod a fost prea întuneric. Cum își permit așa ceva? Îi ironizezi și-i bombardezi cu mesaje în care le ceri socoteală. În alt episod parc-ai văzut un pahar de Starbucks, undeva, pe o masă. L-au uitat? L-au lăsat acolo înadins? „Ce-i asta, mă? Vă bateți joc de lumea noastră?" Unde „noastră" înseamnă cel mai pasional „mea". Ficțiunea dintr-un serial poate fi un teritoriu peste care te înstăpînești „fizic". Și de care te legi afectiv. E la fel cu cărțile? Nu e? Îți mai pasă că trăirile tale emoționale sînt inginerite pe parcurs, în funcție de reacțiile și comunicarea pe care le ai cu autorii serialului? Ești stăpîn? Fan? Client? Ai drepturi, dacă ești client? E o „urzeală"! Pe românește, asta conține și-o doză de conspirație.

Anca MANOLESCU

Ignoranța: un defect neînsemnat?

Se spune de multe ori că la Platon și, în genere, în filozofia veche, răul e asociat cu *ignoranța,* pe cînd în creștinism și, în genere, în religie, răul e asociat cu *păcatul,* fie că el înseamnă orgoliu, pulsiune lumească ori nesupunere față de divin. În primul caz, trăiești rău fiindcă nu gîndești riguros, nu ai discernămînt mereu treaz, nu ești conștient de calitatea actelor tale și a situării tale în lume. În al doilea caz, trăiești rău fiindcă nu te supui normei divine, nu aderi (afectiv?, volitiv?) la Suveranul suprem, la Binele întrupat. Lenea înțelegerii, indiferența față de cunoaștere n-ar intra – aici – prea mult în discuție, n-ar fi – aici – așa strîns legate de rău, nu l-ar determina. Chiar așa să fie?

Într-un prim moment, așa pare. Iisus spune, pe cruce, despre cei care l-au răstignit: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac" (Luca 23, 34). Ignoranța ar apărea așadar drept scuzabilă? Lipsa cunoașterii, proasta cunoaștere să fie un cusur peste care Dumnezeu trece ușor, îl socotește minor, fără mare importanță în raportul omului cu El? Rămîne totuși semnificativ că ultimul cuvînt pe care Christos îl referă la cei care l-au respins privește tocmai cunoașterea. Ceea ce îi caracterizează, ceea ce îi definește este „inconștiența". E neputința de a-i percepe calitatea divină, de Dumnezeu întrupat. E carență în cunoașterea spirituală.

Iar, de-a lungul Evangheliilor, nu se străduiește neîncetat Christos să trezească conștiința asistenței față de condiția lui unică, incredibilă, paradoxală? Cuvintele, actele, parabolele lui într-acolo țintesc. Încearcă să deschidă înțelegerea umană către calitatea lui de Dumnezeu transcendent prezent în imediat. Încearcă să producă șocul cunoașterii supranaturale prin vindecări și minuni: „De nu aș fi făcut între ei lucruri pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea..." (Ioan, 15, 23). Încearcă să producă fulgerul luciditățiisupranaturale prin enunțul unor norme paradoxale, prin răsturnarea perspectivelor curente, ca în Predica de pe munte. Încearcă să se facă cunoscut prin declarații directe, care stîrnesc indignarea oficialităților religioase și nedumerirea ucenicilor. „De atîta vreme sînt cu voi și nu M-ai cunoscut, Filipe? Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl..." (Ioan 14, 9).

Platon

De cîteva ori, în cursul Evangheliilor, Iisus le pune ucenicilor întrebarea: „Cine spun oamenii că sînt Eu?", „Cine spuneți voi că sînt Eu?". Ceea ce desfășoară Evangheliile este efortul lui Christos de a-și face cunoscută identitatea, de a implanta în intelectul uman fulgerul luminii Lui. E străduința de a trezi o conștiință nouă, capabilă să perceapă în El „uniunea celor separate", comunicarea acestora, pe care El o face posibilă.

S-a făcut chiar observația că există în Evanghelii sugestia identității între Împărăție și condiția cunoașterii ultime spre care deschide Christos. La Matei 23, 13, Iisus le reproșează cărturarilor și fariseilor că închid „împărăția cerurilor înaintea oamenilor; că voi nu intrați, și nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsați". La Luca 11, 52, Iisus se adresează „învățătorilor de Lege": „Ați luat cheia cunoștinței (cheia cunoașterii: *ten kleida tes gnoseos);* voi înșivă n-ați intrat, iar pe cei ce voiau să intre i-ați împiedecat". În Evanghelia după Ioan, tema cunoașterii spirituale este omniprezentă, culminînd cu îndemnul christic: „Cunoașteți adevărul și el vă va face liberi". Raportul cu Dumnezeu apare ca un raport de cunoaștere, de participare la lumina Lui. Eliberarea ultimă apare ca o eliberare de fals, de proasta înțelegere, parțială, mărginită; apare ca o stare de luciditate participativă la luciditatea divină.

Despre ce fel de cunoaștere vorbesc credința și tradițiile spirituale, în genere?

Despre ce fel de cunoaștere vorbesc credința și tradițiile spirituale, în genere? În ce raport stă această cunoaștere cu credința? Există disjuncție sau măcar ierarhie între credință și cunoaștere? Nu cumva credința și cunoașterea sînt momente – împletite dinamic – pe drumul în care divinul antrenează umanul? Inteligența noastră nu poate atinge singură cunoașterea lui Dumnezeu. Poate avea cel mult dorința, presimțirea, așteptarea ei. Această cunoaștere trebuie să „coboare" din locul ei propriu. E nevoie de revelație sau de un dat imemorial, e nevoie de „trimiși" care să pună în conștiința omului chemarea spre cunoașterea transcendentă. E vorba așadar despre o cunoaștere care cuprinde în mod evident un vector de credință. Pe de o parte, e o cunoaștere primită de altundeva, de dincolo de capacitățile noastre obișnuite. Pe de altă parte, cînd omul o ia asupra sa, e vorba despre o cunoaștere *dinamică:* în fiecare moment al cunoașterii, cunoscătorul știe că ceea ce cunoaște cu certitudine, cu *experiență interioară,* nu acoperă întreaga țintă a cunoașterii sale. Știe că ținta este infinită și că ea e cea care îl atrage pe cunoscător spre inepuizabilul ei. Știe că există un miez de mister dens, care depășește posibilitatea cunoașterii, dar care instituie această posibilitate, o susține, o pune la încercare, o ghidează.

Un maestru daoist formula astfel caracterul dinamic al cunoașterii spirituale: „Toți oamenii prețuiesc ceea ce cunoașterea poate să știe, dar unul nu știe *să urmeze* de-aproape ceea ce cunoașterea nu poate să știe, pentru a ști cu adevărat după aceea" (Zhuang Zi, citat ca ilustrare a unui pasaj din Lao Zi, *Dao De Jing,* introducere, traducere din chineza veche și note de Dinu Luca, Humanitas, 1993).

A-ți fundamenta posibilitatea, speranța cunoașterii pe acel mister inaccesibil constituie dimensiunea ei de credință. A menține cunoașterea în tensiune, orientată către dincolo de ceea ce cunoaște, dincolo de „achiziție", constituie aspectul ei de credință dinamică. Potrivit Sf. Pavel în I Corinteni 8, 2: „Iar dacă i se pare cuiva că cunoaște ceva, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască".

Odatare cunoaștere nu e „asigurată", lipsită de străduință, de întrebări, de crize, nedumerire, momente de căutare zadarnică, „uscăciune", dezolare, risc. Dar ea presupune conștiința unui efort uman asistat, amplificat de Țința spre care tinde. Efort totodată solicitat pînă la limitele umanului de infinitul Țintei. Pentru unii comentatori, lupta lui Iacob cu îngerul e emblema acestui încordat dialog de cunoaștere între partenerul uman și cel divin. Un dialog la care Platon nu omite nici el să se refere, în *Timaios:* „Cît despre principiile și mai înalte [decît cele simbolizate de figurile geometrice], pe acelea doar zeul le știe și, dintre oameni, numai cei îndrăgiți de el".

Există desigur deosebiri între demersul filozofiei vechi și cel al cunoașterii religioase. Dar ele nu elimină convergențele celor două tipuri de căutare, de efort, de orientare. Angajarea religioasă nu-și poate ignora dimensiunea de cunoaștere.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

O voce proaspătă

Puțini creștini își cunosc personal episcopul, așa cum puțini alegători și-au întîlnit direct parlamentarul menit să-i reprezinte. Credincioșii „practicanți" (și cetățenii foarte interesați de politică) au mai multe șanse să-și încrucișeze pașii cu păstorii lor sufletești (și cu „aleșii" lor). Cei mai mulți rămîn însă separați prin bariere nevăzute, dacă nu chiar metalice, de acești exponenți ai puterii spirituale sau democratice. Nu e ceva firesc, însă e oarecum inevitabil, căci înaltul cler și corpul legislativ constituie entități rarefiate, pe cînd „mulțimile" sînt evident numeroase, adică indistincte. Totuși, fiecare sîntem o voce (un vot), fiecare întrupăm nu doar o personalitate și un destin singular, ci și un „mădular" sau un „cetățean" menit să alcătuiască, printr-o dinamică însumare comunitară, corpul mistic al Bisericii și pe cel politic, al națiunii. Vitalitatea celor două trupuri atîrnă de toate legăturile posibile, verticale sau orizontale, așa încît rețeaua – ca sumă a interconexiunilor transversale – rămîne adevărata temelie a supraviețuirii întregului. Legăturile între nivelul „superior" și cel „de bază" nu se reduc la interacțiunile nemijlocite. Te simți *incorporat* și prin adevăr. Dacă liderii mint sau vorbesc în limba de lemn, atunci ei se exclud și te exclud, iar distanța crește pînă la ruptură. Sînt sigur că oricine detectează discursul adevărat, deși ni se spune că ne-am așezat în timpul post-adevărului. O dovadă a prezenței adevărate – rară și cu atît mai prețioasă – apare atunci cînd cel ajuns să conducă se pune în dubiu, se smerește, altfel spus te învață de bine, socotindu-se nevrednic. Poate că în politică pierzi prin modestie, dar în viața eclezială n-ai decît de cîștigat, căci micșorarea de sine te apropie de măreția Învățătorului divin. Am descoperit această aptitudine în ierarhul instalat de curînd ca episcop de Huși (loc traumatizat de un inenarabil scandal). Preasfințitul Ignatie s-a rodat pastoral în realitatea diasporei iberice. Apoi a preluat o eparhie modestă, unde a început să reconstruiască solid, cu naturalețea autenticității. Nu am avut bucuria unei relații cu istoric vechi, sînt în plină descoperire a acestei figuri proaspete a Sf. Sinod, prietenos cu intelectualii mireni, generos cu copiii săraci dintr-un județ năpăstuit, firesc în atitudinile zilnice și articulat în predicație. Tocmai mi-a trimis, pe WhatsApp, link-ul predicii sale din Duminica a V-a a Postului pascal, din care cer voie să citez mai pe larg:

„Evanghelia de astăzi este minunat de actuală: oamenii aleargă după funcții, privilegii și putere. De unde ne dăm seama că oamenii se lasă îmbătați de putere? Dacă cer putere, au nevoie de privilegii. Cînd le dobîndesc, au nevoie de funcții foarte bune. *Cînd demnitatea funcției nu este în sincronicitate cu demnitatea caracterială, înseamnă că ești un om îmbătat de putere, de mîndrie și de orgoliu.* Cînd ai primit funcțiile, uiți cum să te comporți față de cel de lîngă tine. Dacă dorești o poziție de vizibilitate, demnitatea acelei funcții să fie de-o ființă cu demnitatea caracterului tău. Cînd ești un om lipsit de caracter și deții o funcție, înseamnă că *ești un om care dorești cu orice chip puterea. Atunci devii un dictator,* îi chinui pe cei din subordinea ta. Chinuindu-i, nu faci altceva decît să transmiți că nu meriți demnitatea funcției pe care ai primit-o. Hristos ne învață că adevărata putere nu înseamnă să domnești asupra cuiva, nu înseamnă să te comporți ca un stăpîn. *Adevărata putere este slujirea!* Cînd începi să slujești și să te smerești față de semenul tău, atunci ești cu adevărat un om mare."

Să admitem: rostirea de soiul acesta răsună excepțional, deși traduce niște perene evidențe morale. În cuvîntul evanghelic – reflex al Cuvîntului întrupat – se ghemuiește o forță uriașă, nevăzut-lucrătoare. De îndată ce lozinca omiletică lasă locul unei cugetări vii, sănătatea comunității revine, cu discreta strălucire a vieții netrucate. Cît m-aș bucura ca *stilul ignatian* să se răspîndească reiese din simpla scriere a prezentului text...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

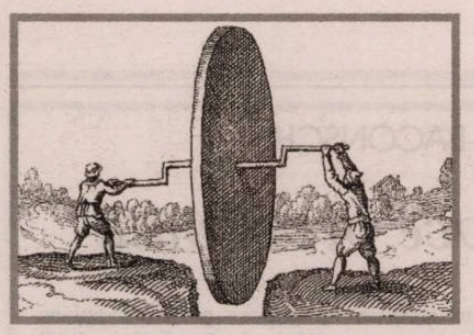

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Viorica Dăncilă e complice, nu victimă

Apar în ultima vreme semnale că actualul premier al României devine cumva frecventabil. Asta pentru simplul motiv că relațiile doamnei Dăncilă cu președintele PSD, Liviu Dragnea, par să se fi răcit. Mai mult, prin îndepărtarea de la guvern a (cel puțin) Ancăi Alexandrescu, o apropiată a antenumitului, doamna Dăncilă ar fi făcut chiar un soi de declarație de independență față de cercul mic și toxic din jurul domnului Dragnea. Sînt zvonuri care completează fotografia asta punînd și alte nume pe o prezumtivă listă de actuali „*influencer*-i" de prin clădirea Guvernului, care ar urma să fie trimiși neceremonios la plimbare.

Ar fi al treilea premier PSD care, sub presiune, decide că există totuși o limită. Mai norocoasă, doamna Dăncilă are de partea sa contextul politic. E greu de crezut că, în an electoral, președintele Klaus Iohannis ar accepta să nominalizeze alt pesedist la conducerea Guvernului.

Istoria recentă și statistica ar face greu de explicat o astfel de decizie, dat fiind că doar Ion Iliescu a mai numit un număr comparabil de fesenișți/pedeseriști/pesediști în funcția respectivă. L-ar transforma o astfel de decizie pe dl Iohannis în cel mai loial colaborator al partidului de guvernămînt dintre toți cei care au avut vreodată de-a face instituțional cu PSD.

Doamna Dăncilă are de partea sa și aritmetica parlamentară. Teoretic, coaliția are majoritate. Dar nimeni nu poate garanta că, în cazul unui alt conflict intern al PSD, ea se menține. Adăugăm la asta și ambițiile prezidențiale ale lui Călin Popescu Tăriceanu, și eforturile constante de subminare a puterii lui Liviu Dragnea venit dinspre Pro România. De asemenea, mult-hulitul UDMR al acestor zile, calculînd costuri și beneficii, s-ar putea să nu mai voteze încă un Guvern Dragnea cu o marionetă în vîrf. Sînt destule sondaje care indică o lehamite serioasă a electoratului maghiar din România și doar lipsa de variante face ca UDMR să atîrne încă undeva la limita pragului în calculele privind europarlamentarele. Chiar și în rîndul grupului minorităților naționale, de obicei umilservil, au început în ultima vreme să apară voturi care miros a nemulțumire sau de-a dreptul exasperare.

Viorica Dăncilă este un personaj care nu are o legitimitate verificată cu adevărat.

Se spune despre Viorica Dăncilă că ar putea să preia puterea în PSD. Tehnic, e președinte executiv și împarte rolul politic de lider al PSD cu Liviu Dragnea. Despre cît de relevantă e funcția asta vorbește cel mai bine o știre de zilele trecute, al cărei titlu suna cam așa: „Viorica Dăncilă a cerut să fie invitată și ea la mitingurile PSD. „Sînt președinte executiv al partidului". Altfel spus: „Vă rog, chemați-mă la mitingurile partidului pe care îl conduc". Poți presupune că doamna Dăncilă a rostit cuvintele astea și a făcut-o afișînd o expresie tulburător de rugătoare, ceva similar cu cea a personajului Puss in Boots din *Shrek* cînd încearcă să sensibilizeze un alt personaj.

În fapt, doamna Dăncilă a fost, este și va rămîne probabil doar un facilitator care se teme de consecințe. Ezitările domniei-sale nu o fac nici mai legitimă, nici mai puternică. Sînt doar atît – calcule pentru viața de după Liviu Dragnea. Teama de reacția populară, de transformare într-un element odios al unei Puteri de tristă amintire și de consecințe specifice de ordin juridic sînt singurele lucruri care o fac pe doamna premier să nu urmeze nesmintit toate indicațiile venite din biroul președintelui Camerei Deputaților. E un scenariu pe care l-am consumat deja cu toții în vremea cabinetului Grindeanu. E greu să ignorăm succesiunea de evenimente. Sorin Grindeanu a fost, este și va rămîne premierul al cărui guvern a emis Ordonanța 13. Punct. Tot ce a făcut ulterior rămîne inferior ca relevanță momentului aceluia.

La fel ca și Grindeanu, Viorica Dăncilă este un personaj care nu are o legitimitate verificată cu adevărat. Nimeni nu s-a gîndit vreodată că doamna actual premier este un personaj în care să își investească speranțele pentru mai-binele public. Legitimitatea actuală vine din funcții pentru care n-a fost niciodată cu adevărat pregătită, din liste pe care a ajuns pentru că așa au vrut alții și din chinuite campanii de PR care au provocat mai degrabă stînjeneală decît efuziuni de simpatie. Cel mai important, însă, politicianul Dăncilă e azi o plăsmuire a exasperării adversarilor interni și externi ai domnului Dragnea. Întrebați oricare membru al Opoziției (civică, politică) dacă, în absența lui Dragnea, ar ține cont de Dăncilă. N-ar face-o. Întrebați pesediștii dacă s-ar uita în direcția doamnei premier fără ca ea să dețină funcțiile pe care le deține în prezent. Răspunsul, în toate cazurile, e nu.

Da, doamna Dăncilă se poate crea ca politician. Calificarea la locul de muncă e aproape o regulă în România. Dar ca să facă asta e nevoie să iasă public cu detalii despre strategia nefericită de confiscare a administrației în beneficiul unui grup mic, ticălos, dar vioi de beneficiari, despre ridicolele campanii de presă din exterior împotriva Justiției românești, despre felul în care diverși impostori au ajuns să conducă instituții esențiale ale statului. Ar putea chiar să admită că, de cînd conduce Guvernul, a acceptat voluntar să fie cureaua de transmisie a unui Liviu Dragnea cu care nici demnitarii africani nu vor să se întîlnească. Ar mai putea să exprime regrete sincere pentru momentul 10 august cînd Guvernul domniei-sale a patronat un asalt asupra populației care demonstra pașnic. Ar putea, de asemenea, să explice cum s-a adoptat Ordonanța 114. Ar mai putea doamna Dăncilă, cu experiența-i de mulți ani în Parlamentul European, să vorbească în clar despre riscurile invocării articolului 7 din Tratatul UE în cazul României. Și mai sînt o mie de alte subiecte pe care un politician bine intenționat le-ar putea lămuri.

Pînă cînd o va face, rămîne complice. În nici un caz victimă sau speranță întru reformarea PSD.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

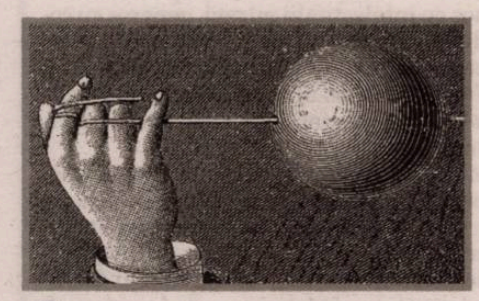

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Celor care n-au li se va lua!

În Programul de guvernare 2017-2020, capitolul „Cultură. Culte. Minorități" se întinde pe opt pagini și jumătate (din 187, cîte cuprinde documentul, cu totul). Departe de a fi o strategie în domeniul culturii sau măcar să schițeze prioritățile în politicile culturale, acest capitol se mărginește să exprime, în termeni vagi, cîteva intenții. Una dintre ele sună așa: „Revizuirea activității Administrației Fondului Cultural Național în sprijinirea creatorilor independenți și a ONG-urilor culturale". AFCN a devenit o obsesie pentru miniștrii Culturii din ultimii ani. I-am auzit, pe fiecare, vorbind despre „schimbare" sau „reformă". Nici unul n-a vorbit de consolidare...

În 2019, „Anul Cărții", proiectele editoriale au fost înghețate din lipsă de fonduri.

AFCN e singura instituție din România care finanțează proiecte cuturale pe baza unor competiții organizate periodic și evaluate de jurii formate din experți. Banii pentru finanțarea proiectelor culturale provin în principal de la Loteria Română și din alte cîteva surse extrabugetare, fiind colectați grație unei legi speciale. Proiectele editoriale sînt finanțate din fonduri alocate de Ministerul Culturii. Domeniile finanțate și prioritățile sînt stabilite de un Consiliu format din profesioniști în urma consultării cu beneficiarii. Cei care obțin finanțările sînt, cel mai adesea, ONG-uri culturale, mici antreprenori culturali, dar și, uneori, instituții publice. Eforturile de organizare, logistică și creație sînt mari – mai ales pentru organizațiile mici, care nu beneficiază de sprijin financiar permanent din partea statului. Pentru creatorii independenți, activi în domenii interdisciplinare și care vizează publicuri de nișă, AFCN e principala sursă de finanțare. Fără acești bani, artiștii n-ar putea crea și n-ar ajunge la public. Competiția pentru fonduri e dură, dar transparentă. Rezultatele acestui „sistem" creat în 2005 pentru a degreva Ministerul Culturii de o parte din misiunea sa inițială sînt greu de cuantificat. E clar însă că a contribuit la profesionalizarea și responsabilizarea managerilor culturali și la emergența unor artiști care, altminteri, n-ar fi putut exista. A generat, treptat, apariția unui mediu independent, reactiv, creativ și critic. Că și managerii, și artiștii (adesea sînt „comasați" în una și aceeași persoană) trăiesc la limita subzistenței, de la o sesiune de finanțare la alta, pentru că fondurile sînt mereu insuficiente, ține mai degrabă de politicile culturale limitate ale ministerului decît de limitele bugetului din Fondul Cultural Național. Căci ministerul n-a știut sau n-a vrut niciodată să consolideze zona creativă independentă, ba chiar a impus frîne birocratice și legale de tot felul.

Acum, însă, s-a ajuns la o altă etapă, vecină cu sabotajul. Ministerul Finanțelor a modificat structura de administrare a fondului cultural național, reducînd cu 30% fondurile de care poate dispune instituția. Practic, a tăiat o treime din bugetul alocat proiectelor culturale din fondurile extrabugetare care-i sînt destinate prin lege. O măsură de neînțeles: Finanțele nu fac nici o economie, căci nu pot realoca acele fonduri în altă parte. În schimb, se taie 30% de la proiectele culturale. Dar asta nu e tot: în lipsa unui buget alocat din partea Ministerului Culturii, AFCN a suspendat sesiunea de finanțare pentru proiecte editoriale. Anul trecut, suma alocată de minister în acest scop se ridica (termenul e contraintuitiv!) la 820.000 de lei – era cea mai mică din istorie. În 2019, „Anul Cărții" (vă mai amintiți de declarațiile pompoase ale ministrului Daniel Breaz?), proiectele editoriale au fost înghețate din lipsă de fonduri.

Dacă tăierile de buget n-ar fi fost susținute și de un discurs anti-ONG și anti-artiști independenți, am fi putut pune măsura doar pe seama disciplinei financiare ori a nevoii de a face economie – la cîte promisiuni a făcut, guvernul nu mai are bani și pentru mofturi culturale. Aș putea face însă o lungă listă cu invective adresate societății civile de reprezentanți ai actualului guvern. Iar bani pentru cultură există. Marile instituții publice sînt susținute prin finanțare directă, adesea pe baza unor criterii de performanță discutabile sau în urma unor evaluări manageriale laxe; evenimente strategice, precum marile festivaluri, sînt finanțate arbitrar, în funcție de bugetul anual al ministerului și de puterea de convingere a organizatorilor; iar la nivel local, evenimente faraonice, serbări fastuoase ori instituții inutile sînt întreținute copios și arbitrar din bugetele consiliilor municipale ori județene. (Nu vă lăsați păcăliți: publicul numeros prezent la aceste manifestări nu înseamnă că interesul public este servit!). Artiștii independenți, însă, rămîn fără 30% din bugetul oricum insuficient. Pentru că celor care n-au li se va lua!

Cu (sau fără) modestie

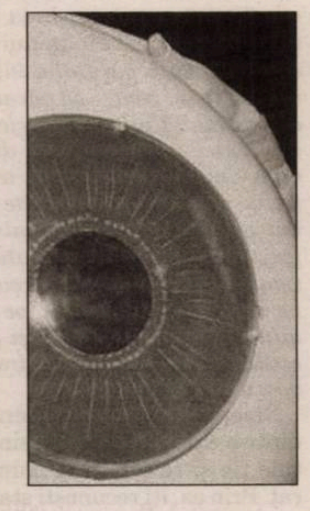

Texte și opinii de:

- Ioana BOT (profesor, Universitatea Babeș Bolyai din Cluj-Napoca)

„Mîndru că sînt modest“

- Adrian VĂNCICĂ (actor)

„Să fii modest nu înseamnă să nu te implici“ – interviu

- Cristina BOGDAN (conferențiar și prodecan al Facultății de Litere)

„Coborîrea care înalță“

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Modestia, o virtute feminină?“

- Cristina HURDUBAIA (jurnalistă)

„Modestie și bunătate“

- Anca CHIMOIU (scriitoare)

„În numele tatălui. Și al fiului“

argument

Modest, dar nu smerit

Detestăm, ironizăm și, în ultimă instanță, ajungem într-o situație de lehamite cînd vedem evoluînd, pe scena publică, tot felul de neaveniți, oameni fără pregătire și fără altă calitate decît o aroganță care ne depășește cu mult și ne lezează bunul-simț. Cum a ajuns ăsta acolo? – întrebăm, mai degrabă retoric, căci știm, de fapt, foarte bine cum a ajuns „ăla“ acolo.

Știm, pentru că vedem, zi de zi, în jurul nostru o societate care promovează non-valoarea, o societate din care meteahna comunistă a pilei și a omului acomodant, a celui care se bagă peste tot, deși nu are nici în clin, nici în mînecă cu postul pe care îl ocupă, nu numai că nu a dispărut, dar mai este și întreținută, la firul ierbii.

Modestia, în această societate, pare a fi o miză pierdută. Probabil, pentru că de multe ori confundăm modestia cu smerenia – un sinonim, ce e drept, dar un sinonim care poartă nuanța umilinței și a supușeniei. Or, dacă ești supus în această lume a tupeiștilor, ai toate șansele să ajungi un ratat.

În această suprapunere semantică, uităm, de fapt, că esența latinească a cuvîntului este, de fapt, „moderație“.

Cu alte cuvinte, nu este oare „modestul“ acel om la locul lui, care nu va pretinde niciodată că e mai bun decît e în realitate și care nu își va aroga merite pe care nu le are? A fi modest nu înseamnă, pînă la urmă, a avea bun-simț?

Dacă mergem pe acest filon, profesional, modestia ar însemna să ți faci treaba competent, fără să ai ifose că faci cuiva vreun serviciu, să-ți recunoști greșelile, cînd le faci, și să te bucuri de reușite, cînd le obții pe meritul tău. Personal, să nu te erijezi în atoatecunoscător, să nu minimalizezi opinia cuiva, să nu dai sentințe, bazîndu-te doar pe adevărul tău, ci să știi să asculți, fără patimă moralizatoare – ajungînd, uneori, chiar să înveți din opiniile altora.

Bineînțeles, obișnuim să lăudăm oamenii „modești“, dar o facem mai degrabă cu compătimire decît cu admirație. „E un om capabil, dar modest, n-a știut să se bage în față.“ De ce e atît de necesar ca un om capabil să „știe“ să se bage în față? Dacă nu e recunoscut și prețuit de societatea în care trăiește, este oare problema lui sau a societății? Ne lamentăm, de multe ori, că ne pierdem valorile, dar, în realitate, cît sîntem de dispuși să recunoaștem și să promovăm valoarea altcuiva?

Probabil că ar fi mult mai sănătos să nu mai considerăm modestia o „virtute“ pioasă, dar perdantă, ci mai degrabă o atitudine firească, la ordinea zilei. Și poate, atunci, am trăi într-o societate decentă. Aceea după care tot tînjim. **(Stela Giurgeanu)**

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Cristina BOGDAN

Coborîrea care înalță

Joia Mare, Joia Cinei celei de Taină. La finalul liturghiei, preotul iese din altar, merge spre mijlocul bisericii și face un semn scurt către cei de la pangar. Pe nesimțite, sînt aduse în centrul naosului o masă și douăsprezece scaune. Părintele își rotește privirea peste cei care așteaptă să vadă ce va urma și începe să invite, printr-un simplu gest al mîinii, cîțiva bărbați să se apropie și să se așeze pe scaunele rînduite de jur împrejurul mesei. Tineri și bătrîni, chemați de la strană sau dintre mirenii care au participat la slujbă, bărbații privesc cu sfială înspre cel care pune pe masă un vas cu apă și se încinge cu un lung ștergar alb, din borangic. Dialogul ce se instituie, în acest răstimp, între preot și cîntăreți, pare a fi un fel de dramatizare a capitolului al XIII-lea din *Evanghelia după Ioan* (13: 1-17).

După încheierea lui, părintele îngenunchează și începe să spele picioarele bărbaților, într-o manieră ce împletește umilința cu firescul slujirii celuilalt. Nu se grăbește, fiecare mișcare are un soi de solemnitate și e dusă pînă la capăt, ca și cum de această purificare ritualică ar depinde curățirea unei întregi lumi. După ce trece pe la toți, se ridică și rostește o rugăciune care explică semnificația actelor săvîrșite, punînd accentul pe *smerenia* lui Hristos, Cel Care, prin venirea Sa în lume, a oferit modelul celei mai înalte smeriri: ***Doamne, Dumnezeul nostru, Cel Ce, după multă mila Ta, Te-ai smerit pe Tine Însuți luînd chip de rob; Care în vremea patimilor Tale celor mîntuitoare și făcătoare de viață, de bunăvoie ai voit a cina cu Sfinții Tăi Ucenici și Apostoli, și după aceea Te-ai încins cu fota și ai spălat picioarele lor, dîndu-le lor chip de smerenie și de dragoste unul către altul, și ai zis: Precum am făcut Eu vouă, așa și voi să faceți unul altuia, Însuți și acum Stăpîne, vino în mijlocul nevrednicilor robilor Tăi, care urmăm pildei Tale și spală toată întinăciunea și necurăția sufletelor noastre; ca spălînd praful ce s-a lipit de noi prin păcate și ștergîndu-ne unul pe altul cu ștergarul dragostei, să putem plăcea Ție în toate zilele vieții noastre și să aflăm milă înaintea Ta.***

Mă uit pe furiș înspre cei cărora preotul le-a spălat picioarele și citesc pe chipurile lor cît de mult i-a emoționat momentul acesta, căci e greu să accepți că omul către care privești în sus se așază în genunchi înaintea ta și îți curăță tălpile. Preotul reia, de fapt, ceea ce Hristos le-a cerut ucenicilor (și, prin ei, tuturor urmașilor într-ale slujirii) să facă în numele Lui, încredințîndu-le o anumită poruncă (*mandatum* – termen latinesc ce denumește și astăzi, la catolici, acest ritual din Joia Mare). De fapt, îi învață astfel că smerenia este o forță ascendentă, căci numai ceea ce te coboară reușește să te înalțe. El Însuși a parcurs de mai multe ori traseul dintre minus și plus infinit: S-a golit de dumnezeire pentru a deveni om și a Se naște în cel mai umil dintre locuri; a fost întîmpinat la intrarea în Ierusalim ca un mare profet și învingător, pentru a fi, la doar cîteva zile distanță, trădat și răstignit; S-a pogorît în cel mai adînc ungher al iadului, pentru a-i elibera pe Adam și Eva (și, prin ei, întregul neam omenesc), iar ulterior S-a înălțat la cer, pentru a sta de-a dreapta Tatălui.

A fi smerit este, așadar, semnul urmării lui Hristos. Vechiul și Noul Testament propun atît imagini ale smereniei, cît și ale smeririi, indicînd astfel distincția între o stare asumată (Fecioara Maria) și una impusă, ca plată pentru păcat. Teatrul antic grec sancționa *hybris*-ul, iar personajele care se dovedeau a fi vinovate de o asemenea mîndrie nemăsurată erau pedepsite în mod tragic. În Biblie însă, întoarcerea este oricînd posibilă, reintrîndu-se prin smerenie într-o stare chiar mai bună decît cea de dinainte de cădere. Convingător este exemplul lui Nabucodonosor al II-lea, împăratul Babilonului, care pierde totul, chiar și starea de umanitate (*...alungat a fost dintre oameni, iarbă ca un bou a mîncat, trupul i s-a scăldat în roua cerului pînă ce părul i-a crescut ca părul leilor și unghiile ca ale păsărilor*, Daniel, 4:33), pînă în clipa în care mintea i se deșteaptă pentru a înțelege că nimic din ceea ce a reușit să construiască pe pămînt nu este prin meritul său, ci din darul lui Dumnezeu.

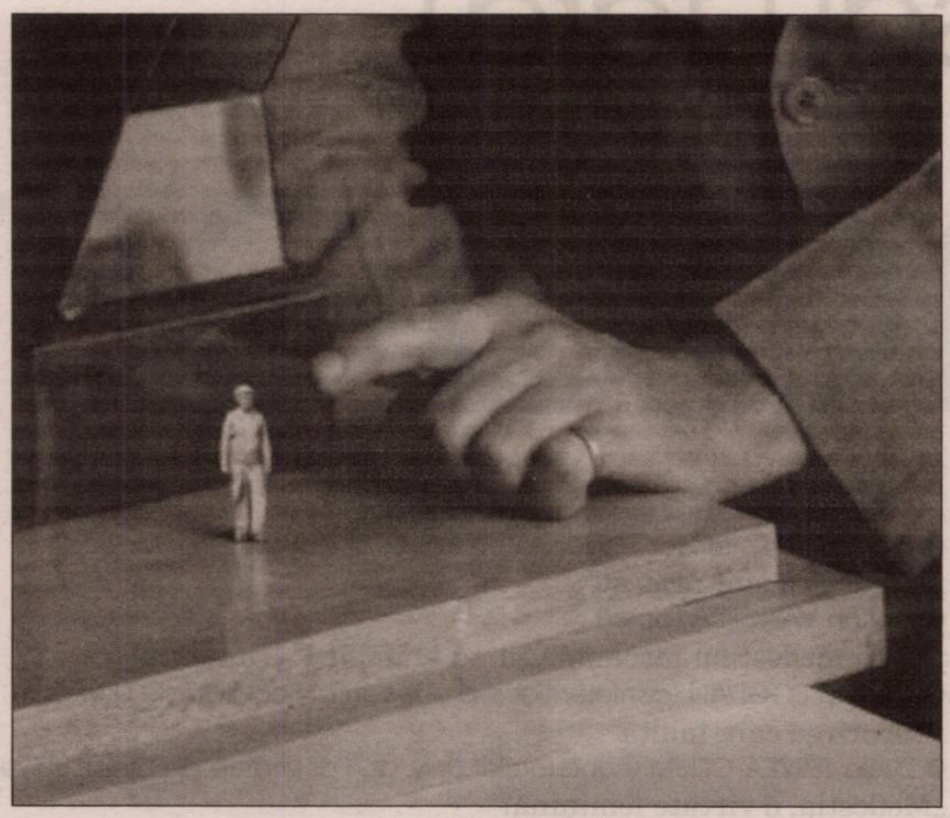

„Pretutindeni meritul simplu și modest a fost părăsit pentru ceea ce strălucește."

STENDHAL

Reîntoarcerea lui Nabucodonosor, ca și cea a lui Manase sau a lui David, prefigurează revenirea fiului risipitor în casa Tatălui, după un lung exil autoimpus, și intrarea în adevărata croială a ființei. La o privire mai atentă, cuvîntul *smerenie* își dezvăluie etimonul slav ce conține vocabula *mera (măsură)*, iar verbul *smeriti* s-ar putea traduce prin *a aduce în măsură*. Acest parcurs lingvistic luminează pasajul din volumul semnat de Savatie Baștovoi, *Singuri în fața libertății* (Editura Cathisma, 2009, p. 95): *A te smeri înseamnă a-ți veni în măsură, a reveni, a deveni ceea ce ești. Cu alte cuvinte, a fi smerit înseamnă a cunoaște adevărul despre tine însuți, a-ți cunoaște măsura, a fi realist.*

Basmul popular surprinde cu finețe această pătrundere în măsura cea bună a ființei, atunci cînd eroul își recunoaște limitele și acceptă sprijinul unor personaje adjuvante. Calul năzdrăvan, regina furnicilor sau a albinelor, păsările și animalele fermecate, făpturile pantagruelice (precum Gerilă, Setilă, Flămînzilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă ș.a.), Sfînta Vineri sau Sfînta Duminică sînt instanțele care îl ajută pe protagonist să parcurgă toate probele inițiatice, devenind ceea ce fusese menit, de la bun început, a fi. Și în acest caz, smerenia îi imprimă eroului o traiectorie ascendentă, în pofida ideii de umilire pe care o presupune admiterea neputinței de a se descurca singur în diverse situații.

În oglinda răsturnată a smereniei se reflectă orgoliul, iar *pilda Vameșului și a Fariseului (Evanghelia după Luca* 18:10-14) situează frontal cele două atitudini. Comentariul Sf. Ioan Gură de Aur la această parabolă sugerează comparația cu o întrecere între două trăsuri, dintre care una este condusă de dreptate și mîndrie, iar cealaltă de păcat și smerenie. În final, cea de-a doua cîștigă în mod neașteptat cursa, în ciuda prezenței păcatului la frîiele atelajului *(...și veți vedea că trăsura păcatului învinge pe cea a dreptății; nu pentru că păcatul ar fi avînd așa de multă putere proprie, ci prin tăria smereniei celei legate cu dînsul. Și trăsura dreptății rămîne în urmă, nu pentru că dreptatea ar fi foarte slabă, ci pentru greutatea și povara mîndriei. Adică, precum smerenia, prin puterea ei cea însemnată, covîrșește puterea păcatului și ne ridică pînă la cer, așa pe de altă parte, mîndria, prin greutatea și povara ei cea mare, pune stăpînire pe dreptate și o doboară la pămînt.)*

Smerenia are efect eliberator, te scoate dintr-o falsă părere de sine și te restituie ție și celorlalți în chipul cel adevărat. Prin ea, îți recunoști starea, greșelile, limitele și, implicit, te (re)cunoști. Orice act de smerire este însoțit de iertare, după cum demonstrează și dialogul final dintre protagoniștii romanului *Cititorul din peșteră* (Editura Humanitas, 2012, p. 82), de Rui Zink. Cînd își admite greșeala față de Anibalector, băiatul își descătușează simultan sentimentul vinovăției și prietenul întemnițat din pricina trădării lui: *Anibalector, aproape fără efort, și-a smuls lanțurile. Și-a masat încheieturile, iar eu m-am gîndit: iată unul care nu se plînge de frig cînd i se scot cătușele.*

– Știu că nu poți, a spus el. Dar dacă rămîi o să ai probleme, pentru că m-ai eliberat.

– Nu contează.

– Ești sigur?

– S-sînt...

Anibalector a acceptat:

– Atunci e-n regulă.

Și, în clipa aceea, a sărit afară din groapă și a aterizat lîngă mine.

– Tu..., am murmurat, stupefiat. Tu teai fi putut elibera pînă acum...

– Nu, n-aș fi putut. Îmi lipsea un prieten.

> *E greu să accepți că omul către care privești în sus se așază în genunchi înaintea ta.*

Dacă smerenia ne coboară doar pentru a ne înălța, de ce ne este atît de greu să o punem în practică? Poate pentru că ne-am dori să ajungem la bucurie fără a trece prin întristare și la Înviere fără a păși prin văile morții.

Cristina Bogdan *este conferențiar și prodecan al Facultății de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Moartea și lumea românească premodernă. Discursuri întretăiate, *Editura Universității din București, 2016.*

Ioana BOT

Mîndru că sînt modest

„Modestie, modestie,
Cît de rară-mi ești tu mie…“
(Folclor urban)

Dac-am înțeles eu bine, de-a lungul anișorilor de viață petrecuți pe aici, ca o fată-domnișoară-domnișoară bătrînă-femeie-doamnă-decît o femeie… bine-crescută ce mă aflu, modestia se vede mai ales atunci cînd nu este. Lipsa de modestie se sancționează ușor – și, mereu, prin preajmă, stă cineva gata să o facă, în aplauzele dreptgînditorilor, vigilenților și înalt-moralilor din public. Prezența modestiei între calitățile cuiva este arareori lăudată „pe loc“; falsa modestie, dimpotrivă, e apreciată sus și tare, într-un adevărat balet de socializări „bine crescute“: el se face că-i modest, eu mă fac că îi cad în plasă… Cum, astăzi, norma socială este, tot mai mult, una a exhibării talentelor proprii, a „ieșirii în față“, a însumării (statistice, că tot se poartă perspectivele cantitative) semnelor de admirație față de persoana cuiva (adevărații *influencer*-i știu despre ce vorbim mai bine ca oricine, probabil, dar se abțin acum – din modestie…), modestia devine un comportament (dezirabil din punct de vedere etic) tot mai greu de circumscris. Modeștii riscă să nu aibă *follower*-i, ceea ce le subminează amarnic credibilitatea, pe sticlă ca și-n paginile tipărite. Ne lăudăm cu împlinirile noastre către toată lumea, am ajuns să considerăm adevărate succese personale întîmplări în care singurul nostru merit este cel de a fi fost de față (vezi flora spontană pozată pe Facebook), ba chiar sinceritatea cu care declarăm lumii întregi (pe pereții rețelelor sociale) că NU am făcut nimic, că NU ne reușește te miri ce, toate acestea devin prilejuri de a primi lauda celorlalți. Pentru autenticitatea confesiunii, măcar, dacă nu pentru reușită. Pentru reușita fotografiei (datorată *smartphone*-ului, cel mai adesea) ce oferă lauri tuturor, apropiați și depărtați de noi, un moment în care lumea din jurul nostru face „ce face demult“ (vorba poetului), iar noi primim aplauze pentru a o fi surprins în firescul acțiunii. De la cine primim aplauze? De la cei ce ne admiră. De ce vrem să fim admirați de un public tot mai larg? …Și așa mai departe, chestiunea lipsei de modestie a comportamentelor încurajate de rețelele sociale (și a adicției lor) e un subiect mult prea gingaș pentru o tratare grăbită.

Sub presiunea unor asemenea (noi) convenții sociale, locul modestiei se redefinește și el, desigur. Ea presupune, prin definiție, discreția și anonimatul (celui care o dovedește în acțiunile sale) – dar ce te faci, coniță, cînd lumea noastră detestă anonimatul și cere să fie identificat fiecare chip și persoană care face, ce face, cum face și mai ales… cîte *like*-uri primește de pe urma facerilor sale (de bine)? Binefăcătorul anonim devine o categorie tot mai rară, modestul slujbaș trece neobservat (în schimb, se vorbește mult despre slujbașii cei răi sau leneși sau pur și simplu nededicați slujbei lor…), colegul discret-eficient rămîne în penumbra incertă dintre recunoștința noastră *(cum să îi mulțumesc?)* și suspiciunea de care, iarăși cu asupra de măsură, lumea noastră e bolnavă *(ăsta vrea ceva de la mine? e prost la cap sau e bun la suflet? de ce mi-a făcut un bine?* etc.).

O fi și aceasta – incapacitatea noastră, tot mai evidentă, de a premia modestia – un semn de boală a lumii, îmi zic. O societate bolnavă cere și crede în salvatori și eroi providențiali, în tăieturi de sabie (sau de bisturiu…) prin urzeala rea a destinului, o societate bolnavă nu mai acordă importanță modestului lucru bine făcut, ca unei pietre de temelie a propriei construcții sociale (eventual, durabile). Celor care „fac“ li se cer miracole imediate, cu o foame încrîncenată și de presiunea mediatică, antrenînd, pe cale de consecință, o scoatere a lor în avanscenă, unde stau vedetele, cei faimoși și iubiți. Cei care se fac că lucrează, oportuniștii sistemului, vor mima „miracolul“, căutînd să atragă toate privirile, pentru că asta e ceea ce îi interesează, de fapt, nu temeinicia respectivei (mimate) faceri.

Ajunge să ne uităm la rafturile cu literatură motivațională, unul din genurile cele mai bine cotate astăzi, pe tot globul. Sute și mii de titluri (cu mii și milioane de exemplare vîndute) se oferă să ne învețe cum să devenim lideri, cum să nu ne temem de nimic, cum să privim în față dezastrele de tot felul, cum să cucerim orice (lumea, o persoană anume, comenzile mașinii de spălat vase sau poporul ce ne poate vota…); nimeni nu ne învață „cum să fim modești“. Vă imaginați un titlu precum *Modest și fericit, să vă spun cum am reușit asta*, în rafturile literaturii de gen? E – ar zice unii – un adevărat oximoron; sau o fi o antifrază? Cu modestie recunosc că ezit în a identifica figura. Poate și din pricina raritățII ei.

Modestia presupune „să taci despre tine însuți“. Cum adică „să taci“, într-o epocă în care *storytelling*-ul se învață cu o disperare demnă, desigur, de subliminalul sentiment al sfîrșitului (lumii, culturii, resurselor, moralei etc., *take your pick).* Cum să fii modest, cînd imperativul salvator e să te povestești pe tine și experiențele tale, să mărturisești nemărturisitul „într-o poveste destinată celorlalți“, cu artă – desigur, dar oferindu-te privirii celorlalți, în speranța de a le provoca (între altele) admirația. Și, iarăși, simt că mă pierd printre nuanțe: cînd devine „povestirea (publică) de sine“ o adevărată „laudă de sine“? Profesorul de literatură din mine mai că le-ar considera sinonime implicite. Puteți începe o poveste-mărturisire cu „să vă spun cum am fost eu modest odată…“ *(…și mi-a trecut)?* Sau cu „sînt un om priceput în meseria mea, dar modest, la locul meu…“ *(…ceea ce am venit acum să vă povestesc cît de extraordinare lucruri pot face)?*

Ce rămîne, așadar, din modestie, în veacul afișării sinelui, a ego-mesajelor și a narcisismului? Cum să construiești ceva, orice, bine, fără să aștepți o răsplată, în epoca lui *„instant gratification“?* Modestia presupune o investiție etică de lungă durată – și una fără o mulțumire finală obligatorie, alta decît cea eventual scrisă în catastiful Sfîntului Petru, la intrarea în Rai. E o virtute înrudită cu răbdarea, curajul, abnegația și altele asemenea, nici una dătătoare de vizibilitate *instant* sau de faimă rapidă. O mai practică cineva? Aici se află și una din principalele dificultăți în a o sesiza – a o analiza –, a o expune: omul modest nu se va lăuda cu modestia lui. Virtutea lui trebuie să fie văzută – și, eventual, premiată – de ceilalți. Ce vi se întîmplă mai des: să lăudați modestia aproapelui sau să vă plîngeți că nu vă apreciază ceilalți calitățile? Fiecare cum i-i voia despre asta samă deie-și, zice o vorbă veche și-nțeleaptă.

Lăudați modestia aproapelui sau vă plîngeți că nu vă apreciază ceilalți calitățile?

Ioana Bot *predă literatură română la Universitatea „Babeș Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

Alexandru PALEOLOGU

Despre modestie

Aș vrea să spun ceva despre modestie ca virtute nu morală, ci tehnică, adică despre modestie ca metodă de lucru (și de cunoaștere, ceea ce din punctul meu de vedere e cam totuna). Un om de știință, un artist, un conducător trebuie să fie capabil și de îndoială, și de siguranță; oricît de contradictorii în aparență, aceste două atitudini sînt indispensabile și lipsa uneia se resimte neapărat în rezultate. Nu numai îndoiala, dar și siguranța înseamnă modestie; cel care, după cine știe cîtă ezitare, nemulțumire de sine, strădanie și perseverență, sau (aparent) dintr-odată fără greș, ajunge să isprăvească un lucru de seamă, acela e sigur de valoarea lui și asta îl face răbdător și măsurat; el va ști să suporte și nerecunoașterea, și critica, și batjocura, oricît l-ar face să sufere. El va ști exact pînă unde a putut ajunge și pînă unde nu. Un exemplu frumos de modestie îl dau aceste cuvinte spuse de Goethe lui Eckermann: „Tieck e un mare poet, dar a-l compara cu mine e ca și cînd m-ai compara pe mine cu Shakespeare“.

Infatuarea, supralicitarea operei proprii, setea de adulație ascund undeva sub lipsa de îndoială o secretă nesiguranță și sînt în fond de o pauperă modestie: cea de a se mulțumi cu prea puțin, de a se amăgi cu camelotă. Tot așa de sărmană e și fala de a aparține unei anumite familii, rase sau profesii (altceva e mîndria de a perpetua o tradiție ilustră, cu modestie față de aceasta). „Prostul – zice un proverb – dacă nu e fudul n-are haz.“

Fățărnicia e odioasă, există însă o modestie ipocrită, care e ironică, și una convențională, care e curtenitoare. Dar a cunoaște măsura exactă a meritului propriu și a o mărturisi fără indiscreție nu e în afara curteniei și nici a modestiei: *„De dire moins de soi qu'il n'y en a, c'est sottise, non modestie“* (Montaigne, *Essais,* 2, c. VI).

(fragment din Bunul-simț ca paradox, *ediția a III-a, Editura Cartea Românească, 2005)*

„Să fii modest nu înseamnă să nu te implici"

interviu cu Adrian VĂNCICĂ

În 1999 a absolvit Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică București, Facultatea de Teatru, secția Actorie. În 2003 cîștiga premiul pentru cel mai bun actor, la Gala HOP, ocazie cu mi-a oferit primul interviu. Era, pe atunci, la începutul carierei. Cînd l-am revăzut, după aproape douăzeci de ani, l-am recunoscut fără probleme pe cel care a devenit, între timp, unul dintre cei mai cunoscuți și îndrăgiți actori din România. Căci nici succesul și nici cariera pe care le are azi în spate, atît în teatru, cît și în film, nu i-au schimbat cu nimic atitudinea sa jovială, dezinvoltura și seninătatea.

Aș putea spune că Adrian Văncică este o vedetă fără vedetisme, deși în interviu mi-a mărturisit că nu-i place eticheta de vedetă. Cu toate acestea, este unul dintre puținii oameni pe care îi cunosc care și-au păstrat autenticitatea în notorietate, normalitatea și mai ales modestia – o modestie nealterată de lumina reflectorului.

© G. Buliga

Cum ați defini dumneavoastră modestia?

Țin minte că atunci cînd eram copii și ne ciondăneam pe diferite motive, brusc era cîte unul care spunea, ca ultim argument al superiorității: „Da' tu știi cine e tata?". În acest context, în primă instanță, cred că modestia e atunci cînd nu mai apelezi la acel „Știi cine e tata?" sau, mai tîrziu, la „Știi cine sînt eu?".

Vorbind însă serios, cred că ar trebui să facem o deosebire între modestie și smerenie. Modestia, așa cum o înțeleg eu, este diferită de smerenie, căci smerenia are un sîmbure de frică în ea, or modestia are mai mult de-a face cu decența, cu bunulsimț al omului care stă pe picioarele lui și cu amîndouă picioarele pe pămînt. Un om modest nu e un om temător, ci, din contra, este un om îndeajuns de puternic încît să aibă atîta încredere în forțele proprii încît să nu mai aibă nici nevoia și nici impulsul de a le exhiba. Un om autentic modest este un om care nu are nevoie să demonstreze sau să se dea mare. Iar aici intervine și acel atu al modestiei, acel șeptar, la jocul de șeptică, pe care îl scoți la înaintare cînd este nevoie. Căci atunci cînd acționează, modestul autentic, acel om liniștit, care își vede de viața lui, acționează cu o forță de care nu îl credeai capabil, pe toate fronturile. Și mai cred că omul modest acceptă tupeul altora o dată, de două ori, dar a treia oară trebuie să iasă din modestia lui și să se afirme.

„Modestia și înțelepciunea sînt complementare."

BERNARD DE FONTENELLE

Falsa modestie?

Probabil, una dintre cele mai ridicole forme de ipocrizie, pentru că nu ai absolut nimic de cîștigat de pe urma ei. Să fii modest este mai mult ceva ce ține de firea ta, un comportament pe care îl înveți de-a lungul timpului, pe care ți-l însușești. E bine sau nu să fii modest? Nu știu, depinde de fiecare om în parte, de cum se simte el confortabil cu sine. Adică ești cu picioarele pe pămînt și știi pe ce lume trăiești și nu vrei să demonstrezi nimic – de ce ai vrea să imiți lucrul acesta? Cum poți, la o adică, să imiți bunul-simț?

„Lumea nu e a celor modești, ci a celor energici."

DANTE ALIGHIERI

Îți poți păstra modestia în lumina reflectorului? O vedetă mai poate fi modestă?

Îți mulțumesc pentru eticheta asta pe care mi-ai pus-o, dar nu prea sînt de acord cu ea. În engleză există mai mulți termeni pentru vedetă, *„star"* sau *„celebrity"*... În România, termenul de vedetă este oarecum perimat, a devenit mai mult o etichetă pentru vizibilitate, mai ales în showbiz. Și dacă extrapolăm, azi trăim într-o societate în care toți vor să fie vedete, să fie văzuți, să aibă păreri și, chiar dacă nu au competențe, să dea impresia că se pricep la toate. Dacă te uiți doar pe Facebook, cînd ți se afișează chenarul acela cu poza ta și cu îndemnul să-ți spui părerea, să comentezi sau să spui la ce te gîndești... păi, deja, ai imboldul necesar ca să te afirmi, oricum, dar să te afirmi, pe orice subiect. Însă, de multe ori, riști să te aventurezi în ape pe care nu le cunoști și să-ți dai cu părerea, deși n-ai nici o competență. Iar pericolul e că vei găsi întotdeauna adepți ai unor părerisme, uneori chiar periculoase.

Revenind, nu știu dacă sînt o vedetă, mă consider mai degrabă un actor care își respectă meseria și care a avut noroc să fie la momentul potrivit la locul potrivit și să ajungă într-un serial iubit de oameni. Căci *Las Fierbinți* este cel mai bun produs de televiziune, de atîta timp, și cred, fără modestie, că nu va fi egalat prea curînd în longevitate și în felul cum s-a lipit de sufletul oamenilor. Iar acestea sînt lucruri reale, pe care n-ai cum să te prefaci că nu ar fi așa. Cred că principala calitate a acestui serial este că are mai multe tipuri de umor. Este ca un soi de ceapă, cu mai multe foi. Atinge socialul, politicul, atinge tot felul de oameni, cu tot felul de preocupări. Te regăsești în el cu ușurință, mai ales că tratează probleme ale societății românești, mentalitățile de la firul ierbii.

Dacă îmi păstrez modestia... Cred că cel mai bine aș spune că limitele modestiei mele sînt lezate cînd mi se ignoră sau mi se minimalizează munca. Pentru că, deși recunosc că am avut și noroc, nu pot să nu dau replica atunci cînd mi se impută acest lucru și să spun: „Dar tu știi cît am muncit eu? Cîte nopți nedormite am avut?".

„Aburul acela de succes îți ia mințile și nu prea îți vine să temperezi euforia."

Pe scurt, nu știu dacă sînt un om modest, știu doar că stau în banca mea, îmi plac și admir oamenii talentați, îmi place să joc cu oameni mai talentați ca mine, pentru că am de învățat de la ei, dar în același timp nu pot să mă prefac că nu sînt ceea ce sînt. Pentru că aș minți. Pentru că mi-aș nega munca, stresul și toate greutățile care vin la pachet cu celebritatea – repet, celebritatea construită, pas cu pas, temeinic, fără să sari trepte ca să ajungi sus, cît mai rapid.

Te poți rata, în ciuda norocului?

Mircea Albulescu avea o vorbă: „În meseria noastră, norocul joacă un rol nepermis de mare." Pentru mine, acel imbold de noroc pentru succes a venit cînd a trebuit. Adică nu la prima tinerețe. Dacă venea, de exemplu, cînd aveam 20 de ani, probabil că nu știam ce să fac cu el. Însă după vîrsta de 30 de ani, după ce am învățat că totul se obține foarte greu și am învățat că ratarea e după colț, am știut că trebuie să simți cînd ești pe val și, cel mai important, să știi cum să rămîi pe val.

Cu alte cuvinte, dacă nu ai o minimă experiență de viață, există pericolul, cînd ești pe val, să ți se pară că totul ți se cuvine și să te culci pe o ureche?

Există pericolul să devii arogant fără să ai de ce, poți strica prietenii, pentru că brusc te crezi superior, te crezi un zeu și, de fapt, nu ești. Ispita acestui val nu o poți tempera decît dacă te dai o dată, serios, cu capul de pragul de sus. Am văzut cazuri cu ochii mei. Pentru că dacă nu știi cum să stai cu picioarele pe pămînt, aburul acela de succes îți ia mințile și nu prea îți vine să temperezi euforia. Tocmai de aceea, repet, succesul pentru mine a venit exact cînd trebuia, cînd aveam deja mecanismele interioare formate pentru a putea să-l gestionez.

Însă, recunosc, din nou, fără modestie, că mi-am dorit să am succes. Chiar dacă la început aveam parte de voci care îmi spuneau să am grijă, că de acum voi fi pentru public doar „Celentano", că voi fi pus într-o anumită cutiuță, dintr-o anumită zonă din care nu voi mai putea ieși, nu a fost deloc așa. Și, chiar dacă la primele sezoane aveam acel frison de orgoliu actoricesc: dacă mi se va pune o etichetă pe față? –, mica angoasă mi-a fost spulberată. Căci azi am în palmares multe roluri, am jucat în multe filme, sînt în continuare actor la Teatrul Nottara, fac *stand-up comedy*, scriu scenarii...

Vorbind despre scris, îmi amintesc mesajul lui Celentano din Las Fierbinți, *de acum cîțiva ani, de 1 Decembrie, care a avut opt milioane de vizualizări în 24 de ore și care a făcut furori în întreaga Românie... Ce v-a motivat să-l scrieți?*

Mi-e destul de greu să vorbesc despre asta. Am fost extrem de emoționat și cînd l-am scris, dar și în siajul mesajelor pe care le-am primit. Pe 2 decembrie primisem deja sute de mesaje, cele mai multe venite de la românii plecați în afară. În primul rînd, subliniez că eu chiar nu mă cred vreun poet. Poezia aceea era de fapt un mesaj, simțeam că trebuie să scriu

despre realitatea în care trăim, realitatea pe care o vedem zi de zi în jurul nostru. Folosind gramatica personajului Celentano. Realitatea oamenilor capabili care pleacă din țara asta, dar nu din lipsă de bani. Atenție, nu din lipsă de bani! Mulți români pleacă fiindcă nu mai suportă să vadă incompetenți în posturi de conducere, să vadă o Românie care se încăpățînează să rămînă undeva în trecut. Trăim într-o societate în care avem WC-ul în curte, asta în timp ce, la nivelul Europei, se pune problema că în zece ani va fi un decalaj foarte mare între cei care știu să folosească Internetul și cei care nu știu. Trăim într-o țară în care multe localități încă nu au curent electric. În care aproape jumătate dintre oameni sînt analfabeți funcțional. O societate de oameni învățați să execute. Esența mesajului acelei poezii era, așadar: eu vreau să trăiesc într-o țară normală!

Cu alte cuvinte, locul actorului nu e doar „pe scîndură" – ca să citez o luare de poziție, de acum cîteva săptămîni, vizavi de protestul actorilor de pe treptele Teatrului Național?

Din contra! Mi se pare absolut normal ca actorii să se implice, ca doctorii să se implice, ca profesorii să se implice, ca tagmă sau individual. După cum mi se pare normal ca orice plătitor de taxe să se implice, atunci cînd vede că lumea din jurul său se destramă. Pentru că altfel riscăm să ne închidem într-un turn de fildeș și să nu observăm că, de fapt, acelui turn de fildeș i se cam crapă fundația. Cînd vezi cine te conduce, cînd oameni cu studii prin corespondență îți organizează viața, ție, un om cu studii făcute pe bune, care îți faci meseria onest și care vrei să trăiești într-o societate normală, cred că trebuie să iei atitudine.

În clipele astea îți cam vine să ieși din modestie și să spui: tu știi cu cine vorbești?

portat la acele vremuri?

A fost o reală surpriză, ca să nu mai spun o bucurie enormă succesul pe care l-a avut și îl are în continuare acest film.

Cum mi-am construit personajul? Aveam *background*-ul necesar, ca să zic așa, iar în privința asta, nu a fost greu. La Revoluție aveam 14 ani. Și știu cum erau vremurile alea, știu ce însemna să te certe părinții pentru că ai pierdut stiloul sau că ai îndoit penița. Era o tragedie. Și mai știu și toate fricile de atunci, să nu spui ce se vorbește în casă, să fii paranoic cu oricine, să fii mereu cu frica în sîn. Nu, nu sînt spaime pe care să le uit. Nu voi putea niciodată să le uit.

S-au întors fantomele acestor spaime la filmări?

Da... sînt niște gesturi acolo pe care le-am redescoperit la repetiții. De exemplu, uitatul pe vizor. Azi nu mă mai uit pe vizor cînd ies din casă. Or, în film asta apare, pentru că în comunism te uitai mereu pe vizor înainte să ieși din casă. Căci nu se știa cu cine te puteai întîlni sau cine te putea vedea. În paralel, Ioana Flora, partenera mea din film, care a crescut în Serbia, nu a înțeles din prima cît de importantă este portocala pe care o primește copilul, pentru că în Serbia se găseau portocale.

Cînd copilul îi mărturisește tatălui că i-a scris lui Moș Gerilă că dorința tatălui este moartea lui Nea Nicu, toate spaimele din lume năvălesc pe chipul dvs.

Îți dai seama ce-ar fi însemnat, pe vremuri, să se fi întîmplat așa ceva! Da, mi-au năvălit toate spaimele pe chip, pentru că în clipa aia Pămîntul s-a surpat, pur și simplu... Ce bizar, azi, la 30 de ani de la Revoluție, să te gîndești că e atît de ușor să revii la vremurile alea, atît de ușor.

Din cauză că oamenii uită?

Din cauză că oamenii sînt atît de ocupați să-și cîștige traiul zilnic încît probabil nici nu se mai gîndesc la asta. Iar o dată la patru ani, cu politica noastră, repet, e foarte greu să se schimbe ceva sau să se mai taxeze ceva. Pînă vin alegerile ca să facem o schimbare, s-ar putea să fie deja prea tîrziu.

„Mă întreb dacă nu cumva ne-am obișnuit să confundăm resemnarea cu modestia."

Dar să fii modest nu înseamnă să nu te implici. Din contra. Cu cît ești mai capabil și cu cît ai mai multă substanță, e cazul să te impui. Există momente cînd trebuie să renunțăm la modestia aceea de tipul smereniei. Să simți că nu trebuie să demonstrezi cine ești nu înseamnă că nu trebuie să fii vizibil cînd trebuie să fii vizibil. Dar asta nu poți s-o faci decît dacă ți-ai construit viața treaptă cu treaptă, dacă ai în spatele tău acea consistență necesară pentru cineva care poate schimba ceva în bine.

Iar pentru asta trebuie să fii perseverent, nu tupeist. Dacă te bazezi doar pe tupeu, reușești azi, reușești mîine, dar nu vei reuși niciodată să îți construiești o carieră solidă. Poți cîștiga cîteva victorii, dar nu războaie. De exemplu, mie îmi place tupeul la sportivi, dar la cei cu rezultate. Lipsa de modestie, care e echilibrată de consistență, e de acceptat. Iar limitele modestiei, zic eu, e cazul să fie depășite cînd ești călcat pe coadă. Altfel, ești doar smerit și te resemnezi în fața unor nulități.

Pentru că ați adus vorba despre resemnare... Ultimul film în care jucați, pentru care ați primit recent premiul pentru Cel mai bun actor (la Brussels Short Film Festival), *scurtmetrajul* Cadoul de Crăciun, *în regia lui Bogdan Mureșeanu, un multipremiat film (amintesc doar TIFF, 2018, Gopo, 2019, marele premiu la Festivalul de Film de la Clermont-Ferrand, Tampere Festival, Festivalul de scurtmetraj și animație de la Barcelona), ne poartă în trecutul comunist, un trecut în care toți păream a fi resemnați. Cum v-ați raportat la acele vremuri?*

Există o latură negativă a modestiei. Ținutul căciulii în mînă... nu sînt îndeajuns de însemnat ca să mai schimb ceva.

Depinde... În jurul meu am doar oameni care știu ce vor, se implică și muncesc ca să-și schimbe viața. Dar eu trăiesc într-o bulă, într-un loc unde sînt oameni talentați, cu care mă distrez foarte bine, cu care construiesc lucruri... dar există realitatea din afara bulei, acea realitate care a obosit să mai lupte. Bulele astea plutesc cumva pe marea realității, o realitate de oameni fataliști. Eminescu a prins foarte bine realitatea de la firul ierbii, pe care o trăim și azi. Nu este deloc o filozofie adîncă în versurile lui, „De-o fi una, de-o fi alta, ce-o fi scris și pentru noi, bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război". Acel „le-om duce" este echivalentului lui „om vedea noi" – această meteahnă care omoară orice inițiativă de schimbare. Pe de altă parte, nu e Miorița unul dintre miturile fondatoare din literatura noastră? Să afli că vei fi omorît și, în loc să te aperi, tu vrei fluierașe de șoc sau te preocupă cu ce va fi îmbrăcată maică-ta la înmormîntare! Elogiul resemnării, asta e, asta pare că ne caracterizează. Dar de ce să te resemnezi, cînd poți să lupți? Mă întreb dacă nu cumva ne-am obișnuit să confundăm resemnarea cu modestia, însă resemnarea este lașitate. În loc să spui că poți mai mult, poți mai bine, stai în locul ăla călduț și „smerit", cînd în fapt e vorba doar de o complacere într-o situație pe care crezi că nu o poți schimba. De frică, din neîncredere în tine.

© G. Buliga

Cum îți poți educa copiii să fie modești, într-o societate a ambițiilor?

Să nu-și asume niciodată meritele, dar nici insuccesele altora. Dar știi cum e... Cînd copilul este mic și îi dai cărțile de colorat, îi spui să coloreze în limitele desenului, apoi, cînd crește, îl îndemni să-și depășească limitele. Cam așa este cu educația copilului. Nu există rețete.

Un antonim pentru modestie?

Poate laudă... Mi-a plăcut întotdeauna găina care a făcut 50 de ouă și nu a zis nimic, și am disprețuit găina care a făcut un singur ou și a cotcodăcit de-a făcut atîta gălăgie încît să audă tot cartierul isprava ei. Sînt, în zilele noastre, multe găini cu gura mare. Dacă tu ești găină, e normal să faci ouă, nu te mai umfla în pene.

Sau aroganță?

Aroganța poate duce și la progres. Dar numai aroganța susținută de calitate. Cea pe care nu o poți dărîma. Pe un tupeist gol, fără alte calități decît papagalul la purtător, îl poți dărîma în două secunde. Modestia trebuie să fie și puțin arogantă, cînd trebuie să intervină.

Modestia e și un semn al respectului?

Categoric! Să vezi talentul în cineva și să ai puterea să recunoști lucrul acesta. Cînd eram student, clasele se numeau după profesorii principali pe care îi aveam. Erau clasa lui Albulescu, clasa Sandei Manu, clasa lui Dem. Rădulescu, Gelu Colceag sau Ioan Cojar etc. Și între noi, studenții, era mereu curiozitatea asta, dar o curiozitate dublată de admirație. Spuneam, de exemplu, „Hai să-i vedem pe ăia de la Gonța sau de la Bibanu', să le vedem examenul lor de Caragiale, că dacă nici ăștia nu fac examenul de Caragiale, atunci cine să-l mai facă?".

Și-mi vine în minte acum o scenă. Pe vremea aceea se putea fuma pe culoar. Cînd am ieșit, odată, în pauza de țigară, a apărut doamna Olga Tudorache, în capul scărilor. Inconștient, ni s-a dus, tuturor, mîna cu țigara în jos, am luat poziția de drepți și am tăcut cu toții din gură. Ce vorbeam între noi putea să aștepte, pînă trecea Doamna.

Aplauzele de la finalul unui spectacol te fac să ieși din modestie?

Trebuie să fii generos și cînd dai, și cînd primești, iar asta se educă. Aplauzele de la finalul unui spectacol trebuie să știi să le iei, trebuie să te bucuri de ele. Uneori poți fi blazat, poți avea senzația că în seara respectivă nu ți-a ieșit o scenă bine și poate crezi că nu le meriți, dar asta e greșit. Cînd oamenii te aplaudă, o fac cu bucurie, așa că bucură-te de bucuria lor!

„Eleganța are aerul aroganței, dar înseamnă modestie."

LIVIU REBREANU

„Modestia acoperă întotdeauna meritul, fără însă a-l ascunde."

BENJAMIN FRANKLIN

a consemnat Stela GIURGEANU

Cristina HURDUBAIA

Modestie și bunătate

Ce e modestia și de cîte feluri este ea? Nu am un răspuns, dar măcar pot încerca să găsesc unul, pentru că despre modestie și bunătate pot vorbi eu, adică la asta zic că mă pricep cît de cît.

Modestia (pentru mine) e, în primul rînd, atunci cînd faci fapte bune și nu faci din asta mare tam-tam. Donezi ceva, fie că sînt bani, fie că sînt lucruri noi, fie că faci voluntariat (da, da, donezi energie, timp, valoare), dar nu vrei să știe nimeni. Pentru că tu nu faci asta pentru a te da mare. Pentru că faci asta, de fapt, pentru tine. Cînd te gîndești că faci pentru altcineva, deja nu se mai cheamă că donezi ceva, nici măcar valoarea, timpul și energia ta.

Modestia este, însă, și atunci cînd faci fapte bune și ții să se afle, pentru că știi cît de mare e puterea exemplului. Pentru că noi nu putem funcționa altfel. Noi, ca popor, nu știu de alții. Știu doar că eu, de exemplu, fac parte din categoria asta de multe ori, dar nu neapărat, mă regăsesc și în prima categorie. Eu cînd fac o faptă bună, deși nu de fiecare dată o spun în gura mare, o fac pentru simplul motiv că pentru mine a devenit deja un stil de viață. Adică a face o faptă bună, pentru mine, nu e nimic extraordinar, pe cuvînt vă zic. Dar cînd o zic în gura mare, pe rețelele sociale, o zic în speranța că poate îi molipsesc și pe alții. Și să știți că merge. Pentru că mereu am un *feedback* pozitiv și asta mă face să merg mai departe.

De exemplu, îmi scrie un amic acum vreo două săptămîni: Băi, Hurdubaio, tu mă faci să-mi stea mîncarea-n gît de vinovăție cînd văd ce tot postezi, că eu nu sînt în stare să fac nimic. O să mai comand un prînz și-l dau de pomană. Și o să încerc să îmi amintesc să mai fac asta. Deși o să ai tu grijă să ne mai dai cu capul de pereți, n-am nici un dubiu.

Da, nu sînt mereu un om modest și de multe ori dau pe toată lumea cu capul de pereții de pe FB. Păi, să vă spun și de ce. De exemplu, la „Copacul cu fapte bune", acțiunea umanitară ce se întîmplă de trei-patru ori pe an, cînd se strîng alimente, produse de igienă, rechizite, jucării etc., pentru copiii nevoiași în special, dar și pentru oamenii fără adăpost, am de fiecare dată surprize negative, cum ar fi saci de haine purtate, murdare, rupte, deși eu strig de fiecare dată că nu mai strîngem haine purtate. De ce? Din prea multă modestie, cu ghilimelele de rigoare. A mea, fiindcă mă apucă toate spumele din univers și uit de modestie, așa că îi cert pe oamenii fără bun-simț și îi cert fără nici un pic de jenă. Și atunci apar reacțiile: vai, dar după ce că omul face o faptă bună, îl mai și dai cu capul de pereți? Măi, oameni buni, a debarasa dulapul de haine pe care nu le mai purtați nu e nici o faptă bună, credeți-mă pe cuvînt. Fapta bună e atunci cînd scoți bani din portofel, bani munciți de tine, pe care îi sacrifici pentru cei care sînt mai puțini norocoși decît tine. Asta e fapta bună. Restul e minciună. Ne mințim noi pe noi și atît.

„O femeie are nevoie de geniu și de o mare modestie pentru ca ceilalți să-i tolereze inteligența."

IULIA HASDEU

Recent am demarat o campanie pentru „Ana și copiii", un ONG care are grijă de peste 150 de copii zi de zi, în centrele sale sociale. Adică ei vin zilnic la centru, mănîncă, își fac temele, fac tot felul de alte activități, merg în tabere, la teatru, învață tot felul de lucruri. Campania a constat într-un apel către oamenii de bine care să doneze, timp de un an, cîte 200 de lei pentru un copil. Suma nu e mare, pentru că nu poți avea grijă de un copil cu 200 de lei, dar adunată la un loc înseamnă hrana zilnică pentru toți, la un loc. Vă spun drept, mie mi-a fost teamă că n-o să aibă succes. Așa că am început cu un pilot. Am stat de vorbă cu 50 de copii în primă fază, le-am scris poveștile, apoi cu tot cu fotografii le-am urcat pe site și am făcut apelul. În nici cinci ore, s-au înscris 50 de oameni buni care au înțeles scopul campaniei și în alte cinci zile aveam lista completă pentru toți copiii. Știți unde este modestia aici? În faptul că 90% din oameni mi-au cerut să nu le scriu numele pe site sau m-au rugat să le scriu doar prenumele. Modestie supremă aș putea spune că e. Ceilalți mi-au explicat că vor să le fie expuse numele tocmai pentru a-i determina și pe alții din jurul lor să le urmeze exemplul. Și să știți că a funcționat în unele cazuri, primeam mail-uri de la oameni care îmi spuneau că au auzit de campanie de la frați, prieteni etc., care au luat în „adopție" un copil și că vor și ei.

Pe la „Copacul cu fapte bune" trec, de fiecare dată, sute, ba chiar, uneori, și mii de oameni. Pe 99% din ei nici măcar nu îi cunosc, nu le știu numele, pe unii nici nu apuc să îi văd. Oamenii vin încărcați de donații, le lasă cuminți și apoi pleacă. Unii își fac fotografii pe care le postează pe rețelele de socializare și vă zic din nou: nu e o dovadă de „nemodestie". E o dovadă că, uite, se poate, hai că poți și tu. E o dovadă că ușor-ușor ieșim din starea aia de amorțeală în care ne-am afundat cu toții de prea multă vreme ori dintotdeauna, nici nu mai știu ce să cred. Din cauza comunismului, din cauza educației, nici măcar nu mai contează din cauza cui. Important e că atunci cînd cineva vede pe altcineva că face o faptă bună există mari șanse să facă și el. Important e că, odată ce încearcă să facă o faptă bună, o va face și a doua oară. Pentru că bunătatea se înmulțește, am să spun asta cît oi trăi.

Modestia și bunătatea fac casă bună, dar uneori e bine să fim mai puțin modești. Pentru că modestia e ascunsă, e timidă, e… modestă și crede că nu e bine să fie expusă. Greșit, modestia moderată are și ea rolul ei. Pentru că modestia moderată se înmulțește, o spun acum pentru prima dată, dacă tot am avut ocazia de a o analiza.

***Cristina Hurdubaia** este jurnalistă, fondatoare a acțiunii sociale „Copacul cu fapte bune".*

Stela GIURGEANU

Lauda de sine

Căutînd referințe despre cum e percepută mîndria la nivel psihologic, între blam și admirație, am descoperit un articol, semnat de Talya Rachel Meyers, apărut la finele anului trecut pe site-ul BBC. Articolul face referire la un studiu realizat de către un grup de cercetători de la Universitatea din California care au încercat să definească, în termeni psihologici, sentimentul de mîndrie.

Ce anume ne face să ne simțim mîndri de noi? Este lauda de sine benefică sau nocivă? În primă instanță, conform studiului, mîndria este un sentiment care implică anticiparea unor beneficii sociale.

„Leda Cosmides, profesor de psihologie evoluționistă la Universitatea din California, Santa Barbara, explică faptul că, în societățile oamenilor timpurii, în care dominant era omul de tip vînător-furnizor, era esențial să-ți convingi semenii de bunăstarea ta." Cu alte cuvinte, din cele mai vechi timpuri ale comunităților umane, cu cît demonstrai că îți mergea mai bine, cu atît erai mai respectat.

Studiul sugerează că mîndria pe care o simțim cînd ducem la bun sfîrșit o sarcină dificilă sau cînd ajungem să ne dezvoltăm o anumită capacitate este un puternic motor evolutiv. „Dacă intenționați să investiți timpul pentru a vă cultiva o anumită abilitate, ar fi bine să cunoașteți și să cultivați acel tip de abilitate pe care alte persoane din jurul vostru îl vor aprecia", a declarat aceasta. Iar una dintre modalitățile de a ne face cunoscută acea abilitate în dezvoltarea căreia am investit este mîndria.

Potrivit lui Daniel Sznycer, profesor de psihologie la Universitatea din Montréal și autorul principal al studiului, cînd această abilitate este dezvoltată, nu doar că e bine, dar e chiar necesar să te lauzi. Să îți promovezi, adică, succesul. „Altfel, eu nu am cum să știu de succesul tău și, în consecință, nu îți voi cunoaște valoarea."

Într-un studiu anterior publicat în 2017, Sznycer, Cosmides și colegii lor au organizat experimente în 16 țări. Pentru fiecare țară, au existat participanți împărțiți în două grupuri. Primului grup i s-a cerut să evalueze cîteva atribute considerate a fi, în general, de dorit – ca de pildă o educație înaltă sau un fizic agreabil. Cei din al doilea grup au fost întrebați cît de mîndri s-ar simți dacă ar avea ei înșiși acele atribute.

Rezultatele au indicat faptul că mîndria pe care o simt oamenii care ar avea atributele general dorite este egală cu nivelul de admirație pe care alții îl au pentru acele atribute. „Intensitatea sentimentului de mîndrie este un etalon pentru societatea în care trăiești – cît de mult va prețui aceasta lucrul care pe tine te face mîndru", spune Cosmides. Cu toate acestea, la studiul realizat în 2017 a existat totuși o hibă: profilul participanților. Toți făceau parte din societăți moderne și dezvoltate, fiind expuși în permanență la influențe din mass-media. Ceea ce punea sub semnul întrebării calibrarea dintre mîndria personală și admirația societății și, mai mult, se ridica problema dacă această calibrare este într-adevăr o evoluție a trăsăturilor umane sau o educație artificială propagată de o societate a culturii globalizate.

Cercetătorii au realizat un al doilea studiu – cel publicat la începutul anului 2018. Au fost intervievați 567 de oameni din comunități mici din America Centrală și de Sud, Africa și Asia. Un grup a fost întrebat care sînt calitățile pe care le admiră la ceilalți, cel de-al doilea – cît de mult și-ar dori să aibă acele calități.

Rezultatul a fost unul clar: mîndria simțită de cei care se gîndeau că ar putea fi puternici sau buni povestitori era direct proporțională cu admirația declarată de cei din grupul care a nominalizat aceste calități. Concluzia: relația dintre mîndrie și valoarea socială a evoluat ca „parte a naturii umane". Dar dacă mîndria este un asemenea stimulent pentru evoluție umană, de ce e percepută ca fiind mai degrabă ceva negativ? Potrivit lui Cosmides și Sznycer, problema apare cînd sentimentul de mîndrie este mai mare decît valoarea socială reală a realizărilor noastre.

Jessica Tracy, profesor de psihologie la British Columbia, afirmă că modalitatea de a distinge „mîndria negativă" – asociată cu agresivitate și stimă de sine scăzută – de „mîndria autentică" este sentimentul de încredere în noi pe care îl simțim cînd îndeplinim ceea ce ne-am propus. „O mulțime de oameni se gîndesc doar la faptul că mîndria e o dovadă de aroganță, un orgoliu, o obsesie de sine. Dar oamenii care simt mîndrie autentică în succesele lor sînt cei care navighează frumos în lume, întrețin relații sociale bune, sînt apreciați în mod real și tind să aibă o stimă de sine ridicată."

Lucia TERZEA-OFRIM

Modestia, o virtute feminină?

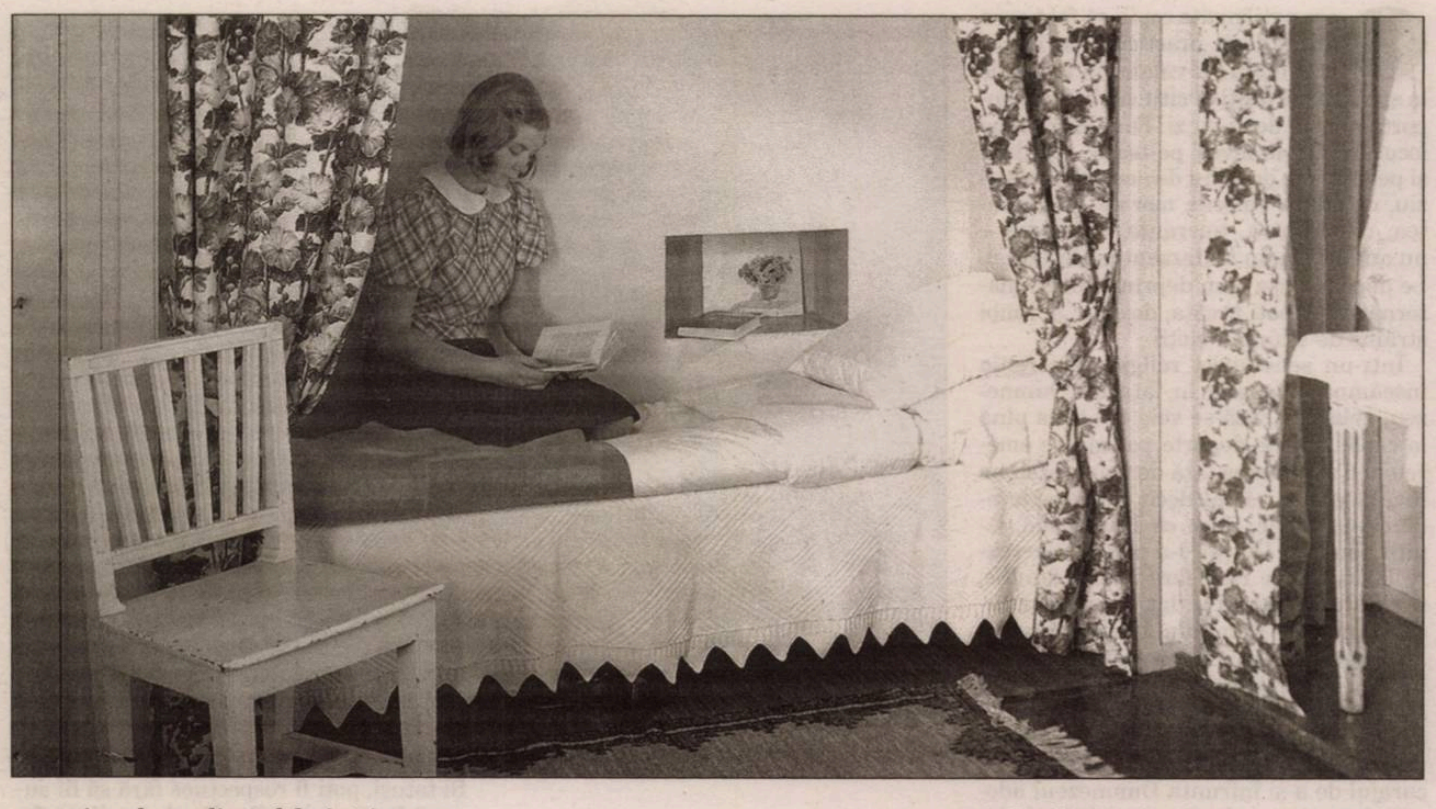

Un înțeles particular al modestiei se referă la purtarea cuviincioasă, în care accentul cade pe cumințenie, decență și pudoare. Acest sens al camuflării atractivității este dominant în accepția pe care o are cuvîntul în engleză. Atunci cînd face trimitere la comportamentul feminin, modestia desemnează reținerea și rezerva în afișarea semnalelor sexuale *(sexual modesty)*, manifestată prin vestimentație, prin atitudini și comportamente care să nu încurajeze avansurile sexuale. Această modestie feminină presupune haine care să ascundă cît mai bine corpul, lipsa podoabelor care să atragă atenția asupra frumuseții, discreția gesturilor, vocea joasă și controlată, privirea plecată, reacție promptă de mimoză prin înroșirea obrajilor la auzul oricărei aluzii necuviincioase și evitarea tuturor circumstanțelor care să conducă la ideea că ar fi disponibilă sexual.

Evident că aceste coduri ale disponibilității feminine exprimate prin comportament și grad al expunerii corporale diferă de la o cultură la alta și de la o epocă la alta. Să evaluăm doar distanța dintre grimasa *„duck face"* omniprezentă acum cîțiva ani și restricțiile din Anglia victoriană care mergeau atît de departe încît doamnelor le era interzis să sufle în lumînări pentru a le stinge atunci cînd se aflau în prezența bărbaților, întrucît țuguierea buzelor putea părea periculos aluzivă...

Un studiu de referință în acel context moral încorsetat, care asociază modestia cu un cod al eticii sexuale feminine, este lucrarea medicului englez Havelock Ellis *Studies in the Psychology of Sex*. Primul volum, apărut în 1897, se deschide cu un capitol intitulat *The Evolution of Modesty*. După comparații între rutul animal sezonier, care se abate asupra femelelor – vorba poetului – „de vreo două ori pe an" și disponibilitatea fiziologic posibilă în mod permanent în cazul femeilor, lucrarea prezintă ipoteza că reținerea sexuală conștientă are un rol adaptativ. Această temperanță sexuală voluntară atribuită femeilor ar fi necesară pentru că disponibilitatea lor fiziologică permanentă nu se poate bucura de un răspuns simetric din partea partenerilor. În cazul bărbaților, capacitatea de a susține acest „dialog" nu numai că este fiziologic intermitentă, dar mai și scapă unui control voluntar absolut, atît inițierea, cît și încetarea „aptitudinii" fiind, într-o măsură considerabilă, imprevizibile. În aceste condiții date, manifestarea deschisă a disponibilității feminine incontinente ar fi, dacă nu o adevărată pacoste, oricum o solicitare imposibil de îndeplinit, așadar o agresiune umilitoare. Femeia care nu știe sau nu poate să-și stăpînească pornirile lubrice este considerată un monstru.

Doctorul Havelock Ellis crede că jocul selecției și al evoluției a încurajat această reținere și rezervă în comportament pînă în punctul în care a ajuns să poată fi considerat cel mai important caracter sexual feminin din punct de vedere psihologic, el considerînd că „femeia care e lipsită de acest tip de modestie în afișarea dorinței și a disponibilității devine lipsită de atractivitate sexuală și nu va avea succes în fața nici unui bărbat obișnuit". Sfatul medicului se referea nu numai la atractivitatea maritală, comportamentul modest fiind recomandarea adresată fetelor care voiau să-și crească șansele de a seduce un bărbat în vederea căsătoriei, cît și la mecanismul complicat al dorinței masculine, care pare să aibă nevoie de piedici, de luptă, de o adevărată campanie de cucerire pentru a da consistență victoriei. Ce valoare ar avea să zdrobești altceva decît o regină cu aere invincibile?

De remarcat longevitatea acestei convingeri paradoxale, și anume faptul că bărbații ar prefera femei care aparent nu sînt interesate de sex, care își construiesc o aură inaccesibilă, sînt indiferente la avansuri, dar care fac din obstacol, din amînare, din înfrînare doar o amorsă a dorinței. Pe de-o parte sînt atrași de femei care dau impresia că nu știu ce să ceară și astfel par să existe garanții că au controlul regulii de joc și tot ce au de oferit nu va fi niciodată insuficient. În plus, o soție care nu iradiază atractivitate în toate direcțiile posibile oferă asigurări de fidelitate și o anxietate diminuată legată de paternitate. Pe de altă parte, aspectul și atitudinea rezervată care pledează pentru inocență și ignoranță sînt contrazise, pe lîngă alte semne indirecte, de înroșirea bruscă a obrajilor, care apare ca un indiciu al tulburării și al fierberii interioare. Nu întîmplător, în vechile tîrguri de sclave, cînd se alegeau cadînele pentru harem, fetele al căror obraz roșea puternic erau cele mai prețuite, se vindeau cel mai scump. Negustorii nu ezitau să recurgă la înroșirea artificială a obrajilor pentru a-și mări cîștigul.

La fel de interesat, sub scutul modestiei, femeile pot folosi această armă a pretinsei inocențe, înscenează misterul indescifrabil, cultivă impresia teritoriului inexpugnabil. Margaret Atwood, în romanul *The Handmaid's Tale,* pomenește de această strategie care rareori dă greș: „Modestia înseamnă invizibilitate... Să nu uitați asta niciodată. Să te descoperi, să fii văzută înseamnă să fii pătrunsă. Voi, fetelor, trebuie să fiți de nepătruns."

Sloganul *„Modest is hottest"* rezumă acest joc alunecos al aparențelor, în care nu e niciodată clar cine e păcălitul și cine păcălitorul, dar este evident că se mută piesele după un scenariu elaborat.

Observator neîntrecut, Proust confirmă și el în treacăt, în pliul unei comparații, faptul că întotdeauna, în cazul acestui tip de modestie, strategia guvernează impulsul afectiv: „În această clipă, zărind că batista brodată pe care o ținea în buzunar lăsa să se vadă o margine colorată, o băgă repede înăuntru cu mutra rușinoasă a unei femei sfioase, dar nicidecum nevinovată, ascunzînd niște momeli pe care, dintr-un scrupul excesiv, le socotește indecente".

***Lucia Terzea-Ofrim** este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv.*

Havelock ELLIS

Evoluția modestiei

„Modestia, pe care o putem defini provizoriu ca pe o frică aproape instinctivă, este acea atitudine care determină ascunderea și, de regulă, se centrează în jurul proceselor sexuale. Chiar dacă modestia este comună ambelor sexe, ea este, mai ales, o atitudine feminină, astfel încît aceasta poate fi considerată ca principalul caracter secundar sexual al femeilor – pe partea psihică.

Femeia care nu va avea acest tip de frică va fi neatractivă din punct de vedere sexual pentru un bărbat obișnuit.

Excepțiile care apar vin să întărească regula, căci, în general, se va constata că femeile care sînt nemodeste (vom folosi acest termen, mai potrivit decît pura absență a sensului de modestie), care nu dau dovada acelei «frici» care implică prezența unui întreg complex emoțional feminin, pot fi atractive sexual doar pentru bărbații cărora le lipsesc calitățile masculine definitorii.

Importanța imensă a modestiei feminine în crearea pasiunii masculine este decisivă. (...)

Casanova povestea că, odată, ajuns în Berna, a fost la băi, unde, potrivit obiceiului, era servit de o tînără fată pe care o alegea dintr-un grup de însoțitoare. Fata l-a dezbrăcat, s-a dezbrăcat apoi și ea, după care a intrat în baie împreună cu el, l-a spălat cu simț de răspundere, totul petrecîndu-se cu maximă seriozitate, fără să se rostească nici un cuvînt.

Totuși, la final, el a simțit că fata aștepta să i facă avansuri sexuale, ceea ce pe el l-a lăsat cu totul rece.

«Deși nu m-am uitat atent la corpul ei, am văzut îndeajuns încît să-mi dau seama că fata avea toate calitățile pe care un bărbat le-ar fi putut dori de la o femeie. Era frumoasă, avea ochii plini de viață, o gură frumoasa, cu dinți buni, pielea sănătoasă, sînii bine dezvoltați și era armonios alcătuită.

E adevărat că mîinile îi puteau fi mai fine, dar asta îi era meseria. Mai mult, elvețianca mea avea doar 18 ani. Cu toate acestea, îmi devenise indiferentă.»"

(fragment din lucrarea medicului englez Havelock Ellis Studies in the Psychology of Sex, *apărută în 1897)*

Anca CHIMOIU

În numele tatălui. Și al fiului

O are poți învăța copiii să facă ceva altfel decît practicînd tu însuți acel lucru? E valabil în toate, de la spălatul pe dinți la citit și pînă la comportamentul de zi cu zi. Familia rămîne locul în care le înveți pe toate – fie doar și pentru a te dezbăra de acestea mai tîrziu, ca adult. Valorile morale – bunătatea, umanitatea, toleranța, smerenia – nu au nici ele un tratament preferențial. Le deprinzi așa cum deprinzi limba maternă – dar poți învăța, desigur, și limbi străine de-a lungul vieții.

Într-un sens strict religios, smerenia înseamnă supunere în fața lui Dumnezeu, evlavie. „Facă-se voia ta" spus pînă la capăt. Cît de departe pot merge smerenia și supunerea față de Dumnezeu ne învață nimeni altul decît Iov, dreptcredinciosul biblic. Știm că Dumnezeu, ispitit fiind de Diavol, l-a pus la încercare lăsîndu-l pe rînd fără avere, familie, sănătate. „Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvîntat" – a răspuns Iov la acestea toate. Povestea însă nu se oprește aici. După ce pierde tot și e pe cale de a se pierde pe sine în neant (ce mai putea urma, dacă nu propria moarte, după toate încercările?), Iov are curajul de a-și înfrunta Dumnezeul adorat: de ce i s-au luat toate atîta vreme cît a fost dreptcredincios și a făcut mereu doar ceea ce se cuvenea? De ce pedeapsa, dacă pedeapsă este? Sigur că Dumnezeul vechi testamentar a tunat și a fulgerat, că-i doar un om neștiutor bietul Iov – „Unde erai tu cînd am pus temeliile pămîntului? Spune-mi, dacă știi să spui!" Cine ești tu, Iov, oricît ai fi de drept, de îndrăznești să ceri socoteală Creatorului? Povestea, iată, nu se oprește nici aici: pentru că, după ce a dezlănțuit furtuna furiei, bunul Dumnezeu își întoarce fața către Iov și îi dă înapoi, însutit, înmiit tot ce îi luase.

Iar dacă lecția lui Iov este despre smerenie, înseamnă că smerenia nu-i supunere pînă la capăt și că evlavia nu este, n-ar trebui să fie străină de curaj, de îndrăzneala de a te afirma și de a cere. Lucru care pare azi ignorat sau uitat cu desăvîrșire. Și poate că nu degeaba, dacă ne gîndim la sensul nereligios al smereniei, cuvîntul are în DEX două sensuri aproape opuse: primul e cel de umilință, al doilea de atitudine respectuoasă. După care intră pleiada de sinonime: atitudine umilă, supusă, smerită; comportare modestă, respectuoasă, plină de bunăcuviință. Pare așadar că smerenia este

„Falsa modestie este ultimul rafinament al vanității."

La Bruyère

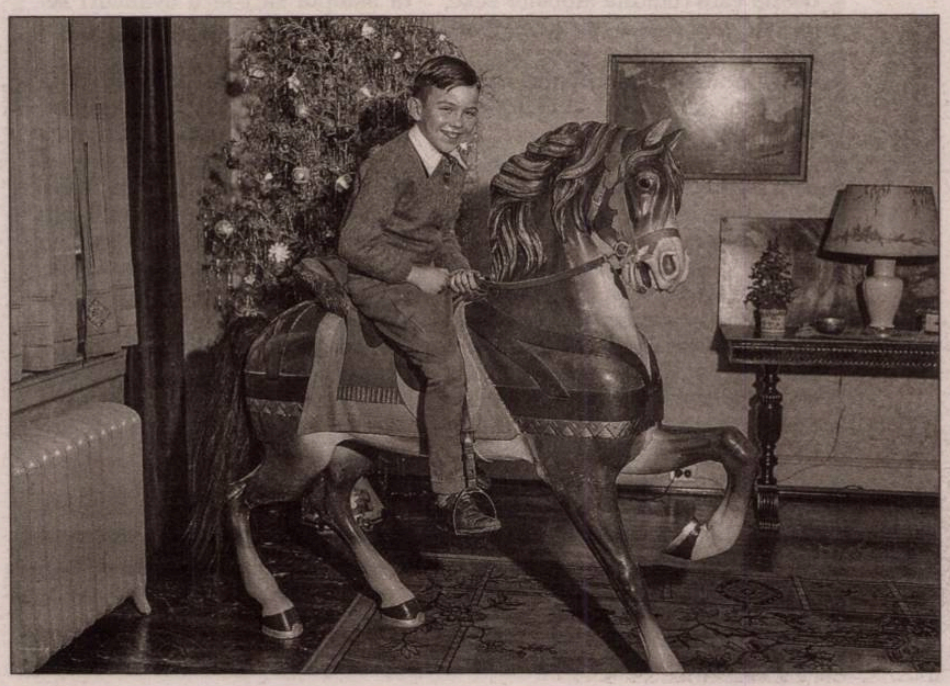

legată dual de respect, dar și de umilință. Și totuși, poți fi respectuos fără să fii supus? Poți oare să fii plin de cuviință fără să fii smerit și umil? Și dacă respectul nu e posibil fără smerenie, cît de departe merge umilința? Răspunsul pare să vină tot din parabola biblică: pînă acolo unde ești pe punctul de a te pierde pe tine. Pentru că acesta este prețul umilinței totale – indiferent în ce cheie citești asta.

Cum se pot traduce toate astea în educația copiilor? Cum poți învăța un copil să fie în același timp umil și îndrăznet, respectuos și curajos, cuviincios, dar încrezător în forțele proprii? Nu știu altă cale decît setînd raportul corect părinte-copil. Un raport în care părintele are controlul și puterea, dar fără să-l lipsească pe copil de libertatea de a exprima gînduri, dorințe, sentimente și, mai ales, de șansa de a se afirma ca individualitate. Și dacă într-o relație autocratică părinte-copil umilința și buna purtare par a fi imposibil de separat, iată că azi, cînd ne confruntăm cu limitele modelului parental pe care l-am avut mai toți cei născuți înainte de '89, cînd puterea se propaga unilateral și era imposibil de negociat, încercăm să temperăm spiritul autocratic părintesc printr-un comportament uman. Sau cel puțin eu încerc să fac asta. Pe vremea noastră, părinții erau așezați pe un piedestal și păreau de neatins, ca și Dumnezeul lui Iov în cerurile lui – astăzi, părintele (cel puțin în viziunea mea) ar trebui să redevină om. Iar oamenii mari au, după cum se știe, nu doar libertatea de a decide, face, drege, ci și libertatea de a greși și cea de a-și repara greșelile. E mai puțin respectabil un părinte care-și recunoaște limitele și slăbiciunile în fața copiilor? (A fost mai puțin adorat Dumnezeul lui Iov după ce i-a dat înapoi însutit, înmiit tot ce-i luase?) Nu, dimpotrivă – cel puțin eu nu cred asta. E mai puțin puternic un astfel de părinte? Nu, dacă așază corect limita între ceea ce este și ceea ce nu este negociabil. Poziția de părinte nu este negociabilă, rolul de copil – la fel.

Dar ce înseamnă să nu negociezi rolul de copil? Înseamnă, în primul rînd, să fii atent la nevoile reale ale copilului – dintre care cea mai importantă este aceea de a fi acceptat și iubit așa cum este cu toate ale sale. „Azi n-ai fost cuminte, nu te iubește mama" – vă sună cunoscut? Înseamnă, din punctul meu de vedere, să îl lași să greșească (fără să se pună în pericol major, desigur), pentru că greșeala e parte din orice proces de învățare. Să îl lași să se manifeste cu toate ale lui – iar aici intră nu doar drăgălășenia, ci și frustrarea sau furia, mai ales acestea. Pentru că oricît de bun pare, din poziția ta de adult, setul de reguli, mereu va fi ceva încă prospectabil pentru copil. Să îl întorci răbdător de cîte ori se aventurează prea departe, punîndu-se în pericol – și iată un mod de a-ți manifesta puterea cît se poate de benefic. Să îl faci să înțeleagă că răul suprem este să pună viața, a lui sau a altcuiva, în pericol – nu să murdărească pantalonii sau să nu termine supa. Și lista poate, desigur, continua.

Nu știu cît am reușit eu, ca părinte, să fac din toate cele de mai sus. Dar știu că am încercat și încerc mereu în fiecare zi – uneori iese mai bine, alteori mai prost. Uneori greșesc și nu ezit să recunosc asta. Cred că buna așezare în viață ține de a te accepta în primul rînd pe tine însuți – cu limitele și calitățile tale. Și poate că asta e o formă de smerenie care poate fi pusă în bagajul unui copil împreună cu puterea de autoafirmare. Putem fi în același timp fragili și puternici, curajoși și temători, smeriți și autoafirmativi — și nici una nu o exclude pe cealaltă.

Apropo de smerenia biblică, mi-amintesc una dintre zicerile de duh ale fiului meu pe la 12-13 ani. Vorbeam, nu mai știu exact contextul, despre cei care fac din pioșenie și religiozitate un obiect de mîndrie și cult personal. „Eu cred că a-ți afișa credința este aproape ca și cum ai umbla cu organele intime la vedere", a concluzionat pe neașteptate copilul. Și vorba asta este una dintre imensele mele bucurii de mamă – mi se pare o confirmare că eforturile mele de bună așezare nu au fost în zadar și că, iată, buna înțelegere a smereniei poate sta sub același acoperiș cu afirmarea de sine într-un mod sănătos, deschis și neipocrit.

Poate că sînt din gașca visătorilor, nu exclud asta, dar eu nu cred că reușita în viață depinde exclusiv de autopromovare – care poate fi chiar găunoasă și lipsită de sens dacă nu are nimic altceva în spate. Iar spatele – singurul pe care am știut eu să-l ofer copiilor – este setarea unui raport corect dintre eu (cu meritele și faptele personale de vitejie) și restul lumii. În viziunea mea, modestia vine la pachet cu toleranța, iar bunacuviință nu înseamnă supunere oarbă. Pentru că supunerea fără limite presupune renunțarea la valorile proprii și, în ultimă instanță, la sine. Lucru care poate avea foarte mult sens dacă îl citești într-un registru spiritual, dar care are un imens potențial autodistructiv dacă vorbim de așezarea în lume.

Cît despre aceasta din urmă, sînt foarte conștientă – și încerc să păstrez mereu ochii larg deschiși și la acest capitol – că tot ce sădesc eu acum poate fi acceptat și preluat în diverse grade de către copii, care au libertatea de a mă contrazice și de alege un alt mod de a fi. Care au tot dreptul să devină ca adulți atît fiul cel cuminte, cît și fiul risipitor. Iar asta este, pînă la urmă, lecția de smerenie a părintelui în fața libertății totale a copilului de a se individualiza. De a-și alege propriul drum, oricare ar fi acesta.

Anca Chimoiu *este scriitor, jurnalist, publicitar* freelancer *și – nu în ultimul rînd – mama Ioanei și a lui Toma.*

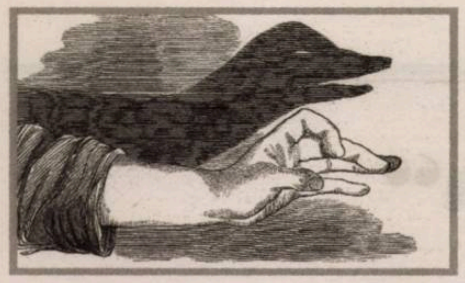

Iaromira POPOVICI

bazar

Jucării și utopii

În copilărie, relația mea cu lumea înconjurătoare s-a mărginit, destul timp, la un apartament de bloc socialist de două camere. În care, pentru a supraviețui, trebuia să-mi folosesc imaginația.

Și să am o relație bună cu părinții, pentru că trei persoane în două camere nu era cel mai grozav aranjament. Și totuși, niciodată nu am simțit convietuirea asta ca pe o povară, ci, mereu, ca pe o bucurie. Aveam camera mea și nu era una obișnuită: oricît de paranoic ar părea astăzi, era plină cu jucării. Și asta se întîmpla în epoca ceaușistă. Totuși, se găseau jucării și pe atunci, fie că era vorba de vestitele păpuși „Arădeanca", fie de animalele de cauciuc mieunătoare, fie de ursuleții sau iepurii de blană, mașinile, jucăriile mecanice sau ascuțitorile din China. La care se adăugau „perlele coroanei", jucăriile primite din Iugoslavia de atunci, unde aveam rude, sau chiar din Occident, de unde aveam privilegiul să-mi mai vină pachete. Precum și moștenirile de familie, jucăriile vechi transmise din generație-n generație, precum ursul Ghiță, chior de un ochi și năpîrlit, ori tigrul Aligru, cu blana aspră și aproape inexistentă de la mîngîieri repetate și cu un singur dinte în gura întredeschisă.

Toată această lume artificială, imitație, pe linia kitsch-ului dulce (cu accente, pe alocuri, de sinistru) își avea sensul ei în două feluri, aș zice, în contextul de atunci: pe de o parte, tatăl meu, care nu se simțea în largul lui în România ceaușistă, avea nevoie să evadeze în alte universuri, fie ele de plastic și blană; pe de alta, copil singur la părinți fiind, într-o familie în care fiecare din membrii ei lucra destul și de acasă, a trebuit să-mi găsesc o ocupație. Și cum am fost învățată să fac lucrurile într-un mod complicat, și se pare că asta mi s-a potrivit, am devenit demiurgul de buzunar al dormitorului meu comunist cu trei carpete chinezești maronii, un recamier roșu care începea să se destrame și niște perdele cu Mickey și Donalzi ușor deformați, în variantă neaoșă. Așa mi-am ocupat timpul și imaginația de copil zglobiu, dar și ușor matur, creînd o societate democratică paralelă, una de căței și iepuri din blană și plastic. Acolo toți aveau drepturi egale și nici unul nu era exclus de la vreo acțiune ori întîlnire. Nimeni nu era preferat altuia și, dacă existau tendințe de acest fel, erau imediat remediate. Iar tot ce făcea „Banda Bună" (așa se numea adunătura de jucării de pe raftul negru, confecționat de bunicul meu și de pe patul cîndva de copil) era consemnat de mine într-un carnețel cu coperți groase. Era acolo și un recensămînt, toți aveau nume și, în loc de poze, cîte un desen.

Cum puteam să mă plictisesc? Chiar atunci cînd nu veneau alți copii în vizită, eram prea ocupată cu prietenii inanimați. Pe care nu-i stricam, nu le rupeam gîturile, cel mult le mai făceam

Am devenit demiurgul de buzunar al dormitorului meu comunist.

păpușilor cîte o coafură alandala sau le schimbam veșmintele. Uneori se întîmplau și mici miracole. Într-o zi a sosit din Germania, de la nașa mea, nimeni alta decît Pippi Langstrumph (Șosețica), eroina lui Astrid Lindgren. Care, ce-i drept, pe vremea de atunci, în România nu însemna mare lucru. Dar arăta, pur și simplu, spectaculos: avea, evident, pistrui și două codițe roșii împletite, precum și niște ochi foarte albaștri. Formidabil și diferit de toată seria mea de păpuși „Arădeanca" era că avea mîinile și picioarele mobile, se mișcau libere la încheieturi. Și avea un trup moale. Dacă păpușile „Arădeanca" erau frumoase, dar țepene, ca niște domnișoare de pension, Pippi Langstrumph era firească și liberă, asemenea eroinei pe care o-ntrupa și lumii din care venea. Tocmai de aceea o și controlaseră pînă-n rărunchi, la propriu, la vamă: o tăiaseră în partea moale să vadă dacă nu era ceva ascuns în ea și apoi o cususeră la loc. Cel puțin așa-i auzisem vorbind pe cei din familia mea, cînd sosise...

Ea a devenit preferata mea (deși, conform regulilor democratice, nu le-am ignorat nici pe celelalte). Cîțiva ani mai tîrziu, însă, a apărut o minune care, cel puțin aparent, a surclasat-o (de fapt, tot Pippi, căreia îi ziceam Peppy, în varianta mai anglofonă, a rămas sufletul păpușilor): o păpușă care vorbea, mergea și cînta. Am botezat-o Ciquitita, era epoca ABBA, și am fost îndrăgostită luni de zile de ea, într-atît încît nu numai că o luam cu mine la școală, ci și prin Parcul Tineretului. Deși nu era așa firească precum Peppy, ci genul frumoasă și în alt fel țeapănă.

S-au întîmplat, în același dormitor de bloc socialist, și minuni mai mari decît Ciquitita. Într-o dimineață, cînd m-am trezit, incredibila baie Lego (în premieră absolută pentru vremurile alea, de început de ani '80) se făcuse singură, peste noapte, și mă aștepta pe carpetele chinezești. Cum s-o fi întîmplat? M-am întrebat și mi-am întrebat părinții. Zîna mării, tot ea a fost, cea despre care am mai mai scris cum îmi lăsa, la Mangalia, jucării pe lampă. Ajunsese și pînă aici...

Nu știu cît de bine sau de rău mi-a făcut toată această mitologie alambicată în care am trăit. Cert e că, printre altele, m-a învățat să nu mă plictisesc singură, să-mi creez lumi mici și posibile în orice spațiu, oricît de imperfect, și să mă agit să le stăpînesc.

PUBLICITATE

„Un aici și un altundeva“

– interviu cu Mihnea MIRCAN –

Expoziția „Specii de spații“ are loc în cadrul amplului proiect Saison France-Roumanie 2019. Ea reunește lucrări din colecția băncii Société Générale, Paris. O puteți vedea la Muzeul Național de Artă al României pînă pe 14 iulie 2019. 24 de artiști contemporani și tot atîtea moduri de a declina ideea de spațiu, cu trimitere la volumul cu același titlu, din 1974, al lui Georges Perec. Am vorbit cu ***Mihnea Mircan****, curatorul expoziției, despre conceptul acesteia.*

De la ce ați pornit în curatorierea expoziției „Specii de spații“?

Expozitia a prins contur la intersecția a trei surse. Prima dintre acestea este colecția de artă contemporană din care provin majoritatea lucrărilor prezentate la MNAR. Vizita la colecția Société Générale a fost o experiență remarcabilă, în care arta și „decorul“ ei – forma și fondul, să zicem – au jucat roluri egale. Colecția e o privire interesantă asupra picturii, fotografiei și sculpturii din ultimele decenii, și o îmbinare fericită de generații, nume celebre și mai puțin cunoscute, geografii și vîrste. Dar cu adevărat frapant a fost caleidoscopul de locuri, activități, formule arhitecturale și tipuri de sociabilitate cu care prezentarea colecției e întrețesută. Colectia e instalată în sediul băncii de la La Défense: cele doua turnuri semicilindrice sînt ele însele o colecție de spații, de la monumental la minuscul, de la agora unde vizitatorii își așteaptă interlocutorii la săli pentru întîlniri și birouri private. Această îmbinare de funcții și „atmosfere“ m-a făcut atent la modurile în care locurile pe care lucrările de artă, instalate în toate aceste spații, le descriu și le documentează.

A doua sursă a proiectului este locul unde expoziția este prezentată: două săli din Muzeul Național de Artă al României, spații care fac palpabil, și ele, unul dintre sensurile titlului lui Perec. Cele două săli fac parte din extensia unei aripi a Palatului Regal din 1960, extensie care a prelungit mimetic fațada, dar a distorsionat și diluat detaliile la interior, compunînd un spațiu generic după noile reguli ale timpului. Deși proiectate și construite în același timp, cele două săli rezolvă în moduri pregnant diferite probleme de scară, detaliu și atmosferă. Ele sînt unite printr-un ancadrament care amintește de burduful unui aparat fotografic vechi, ca și cum una ar fi imaginea mai limpede sau neclară a celeilalte. Specii distincte de spațiu, cele două săli par rezultatul unor permutări aleatorii, al unei suprapuneri inexacte între tipare formale și ideologice pe aceeași planșetă de arhitectură.

Iar *Specii de spații*, cartea lui Perec care este un fel de hartă conceptuală a proiectului, angrenează aceste imagini, scări și intuiții. Spațiile lui Perec sînt întotdeauna intermediare, între noțiunea neputincioasă de „spațiu în sine“ și experiența spațială cotidiană, de cele mai multe ori oarbă ori anesteziată.

> *„Suprapunere de locuri comune și locuri fantastice, non-locuri, locuri imposibile și locuri care ar putea fi oriunde.“*

E vorba despre artiști contemporani; cum i-ați ales?

Din colecția băncii am ales acele lucrări care răspund la (sau nuanțează) ideile

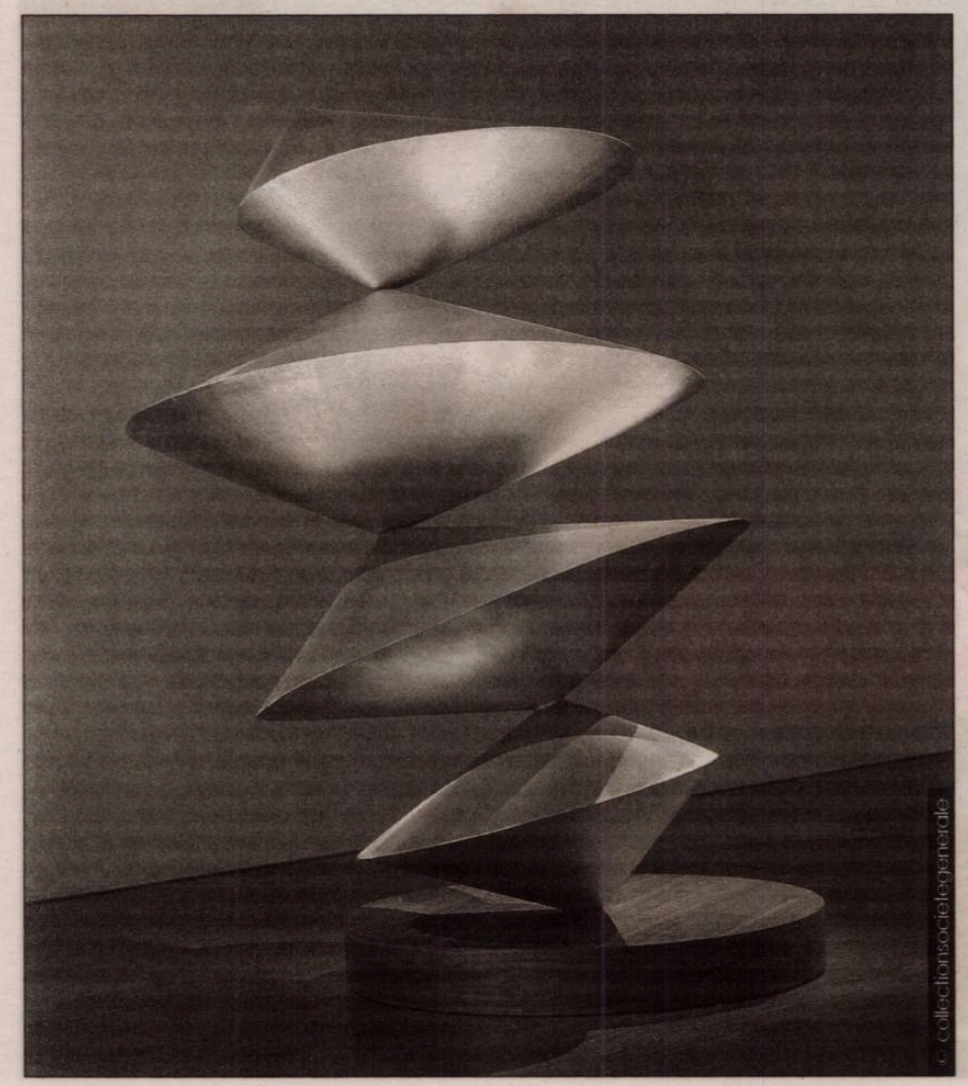
© collectionsocietegenerale

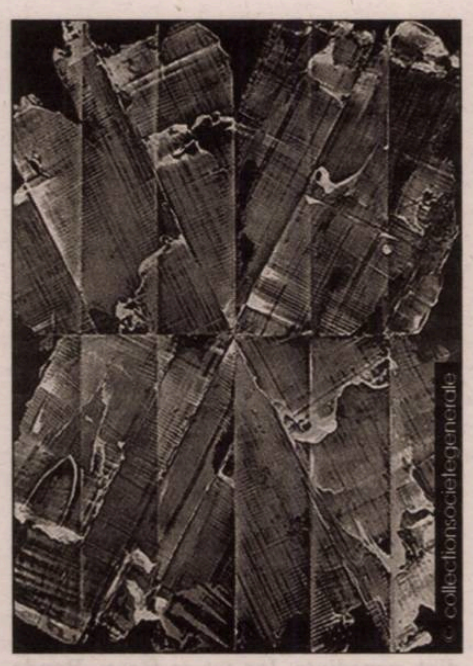
© collectionsocietegenerale

lui Perec, care produc acest efect telescopic între scări ale experienței vizuale, panorame și detalii, pliuri și juxtapuneri, fracturi și continuități, transparențe și obstrucții. Fiecare lucrare are un punct de vedere singular asupra locurilor în care trăim și visăm, ne conformăm ori ne revoltăm. Pe măsură ce selecția s-a limpezit, au apărut cîteva nuclee tematice: un număr important de artiști revin la modernism, reevaluează forme, idei și strategii ale avangardei, cu rezultate care par noi și vechi totodată, anacronice și vizionare. Cîteva lucrări documentează *happening*-uri sau *performance*-uri, și comunică printr-un interes marcat pentru scenografie. Harta și arhiva, protocolul și codul, sisteme pentru transcrierea și ordonarea unor cîmpuri informaționale eterogene sînt o altă temă recurentă. Iar între aceste nuclee se țes alte continuități – totemul precar al lui Didier Marcel reproduce intersecția dintre vîrful unei piramide și cel al unui obelisc din lucrarea lui Barnett Newman *Broken Obelisk*, dar taie aceste forme monumentale sau comemorative din trunchiul unui arbore, după cum o preocupare ecologică limpede apare în fotografia lui Aleix Plademunt, în care „scena“ industrială și scaunele pentru spectatori absenți sugerează un dublu rol pentru cei ce lipsesc din acest amfiteatru, regizori și martori ai propriei otrăviri.

Cum se leagă „studiile de caz“ ale artiștilor din colecție cu experimentul literar al lui Georges Perec?

În majoritatea cazurilor, artiștii din expoziție prezintă cîte o lucrare. Sînt patru excepții de la această regulă: pe Farah Atassi, Danica Dakic, Julien Prévieux și Florian și Michael Quistrebert i-am invitat să expună o selecție mai largă de lucrări care fie multiplică abordările conceptuale ori stilistice, fie aprofundează și nuanțează tematica lucrării lor din colecție. Temele enumerate mai sus – modernism, *performance* și interfețe tehnologice – sînt prezente, și rezolvate în moduri remarcabile, în practicile lor. Pictura fraților Quistrebert e exuberantă și foarte inventivă din punct de vedere tehnic. Farah Atassi pare să picteze cu echivalentul spațial al unui lichid amniotic, în care plutesc locuri și forme. Danica Dakic construiește scenografii alegorice pentru o reflecție despre alienare și marginalizare socială. Julien Prévieux, probabil „studiul de caz“ cel mai amplu din expoziție, e preocupat de tehnologie.

Am ascultat la un moment dat înregistrări audio din „documentarul observațional“ al lui Perec, care descrie ce vede timp de două zile în Piața Saint-Sulpice din Paris. În ce fel rimează operele artișilor aleși de dumneavoastră cu felul în care scriitorul arhivează „realitatea“?

Cred că e vorba de o lectură a textului *Tentative d'épuisement d'un lieu parisien,* un inventar al tuturor persoanelor și obiectelor care îi traversează cîmpul vizual în cele doua zile ale acelui experiment de antropologie situaționistă. Perec transcrie fiecare eveniment, oricît de anodin, fiecare modulație atmosferică, și se întreabă: „Ce se întîmplă atunci cînd nu se întîmplă nimic altceva decît vremea, oamenii, mașinile și norii?“. *Tentative…* și *Specii de spatii* sînt fenomenologii ale „infra-ordinarului“, ale înțelesurilor pe care experiența cotidiană le ratează și pe care studiile de urbanism le ignoră, ale separațiilor dintre tipuri de spații și regulile ori comportamentele pe care acestea le prescriu. Perec arhivează nu doar „realitatea“, cred, ci o suprapunere de locuri comune și locuri fantastice, non-locuri, locuri imposibile și locuri care ar putea fi oriunde, urmărind felurile în care imaginația se spațializează pentru a le cuprinde, descrie ori ocupa. Aici texte și imaginile se întîlnesc: mai multe lucrări fac vizibil un *aici* și un *altundeva*, tranziții între documentar și ficțiune.

Acest melanj de trimiteri literare și de artă contemporană nu este neapărat o obișnuință în expozițiile de la noi. Poate literatura să ajute „vizualul“?

Din punctul meu de vedere, da, cu siguranță. (Proiectul la care lucrez acum studiază posteritatea vizuală incredibilă a două pagini din *Metamorfozele* lui Ovidiu.) Pictura ca *muta poesis* ori poezia ca *pictura loquens* sînt tropi vechi în discuția despre raportul dintre arte. Literatura a fost pentru multă vreme teritoriul predilect din care artiștii își împrumutau motivele. Poate că această conversație a pierdut din vigoare, dar țesutul conjunctiv se reface prin activitatea unor scriitori remarcabili, intens preocupați de imagine – Ben Lerner mi se pare un exemplu bun – și a unor artiști vizuali care caută o altă temporalitate pentru proiectele lor.

Ce le-ați spune despre cele două expoziții, cea de la MNAR și de la Rezidența Scena9, celor care nu sînt familiarizați nici cu „obsesiile“ lui Perec și nici cu arta contemporană?

Aș spune că familiaritatea cu Perec sau experimentul vizual contemporan nu sînt deloc precondiții pentru a le vizita. Expoziția de la MNAR e diversă și are șanse mari să satisfacă gusturi foarte diferite. Întrebarea e poate un prilej să spun cîteva cuvinte despre proiectul de la Rezidența Scena9. Expoziția de acolo se intitulează „Spațiu (continuare și sfîrșit)“ – titlul unui capitol din cartea lui Perec – și este o colaborare a artiștilor Iulia Nistor și Achraf Touloub. Este o imagine în mic, și poate răsturnată, a dinamicii care unește lucrările de la muzeu, o întrezărire la altă scară a „animalului“ abstract ale cărui specii le studiază Georges Perec.

a consemnat Ana Maria SANDU

Viitorul literaturii, literatura viitorului

– interviu cu Martin PUCHNER, critic și teoretician literar –

E un alt fel de a scrie istoria omenirii: ***Martin Puchner*** *pornește de la textele fundamentale, de la repere ale culturii scrise pentru a spune povestea lumii. Și demostrează că sîntem ceea ce citim. Cartea sa* Lumea scrisă. Povești care au schimbat oamenii, istoria și civilizația *(Editura Polirom) oferă însă și o perspectivă optimistă spre viitor. Lumea scrisă va dăinui.*

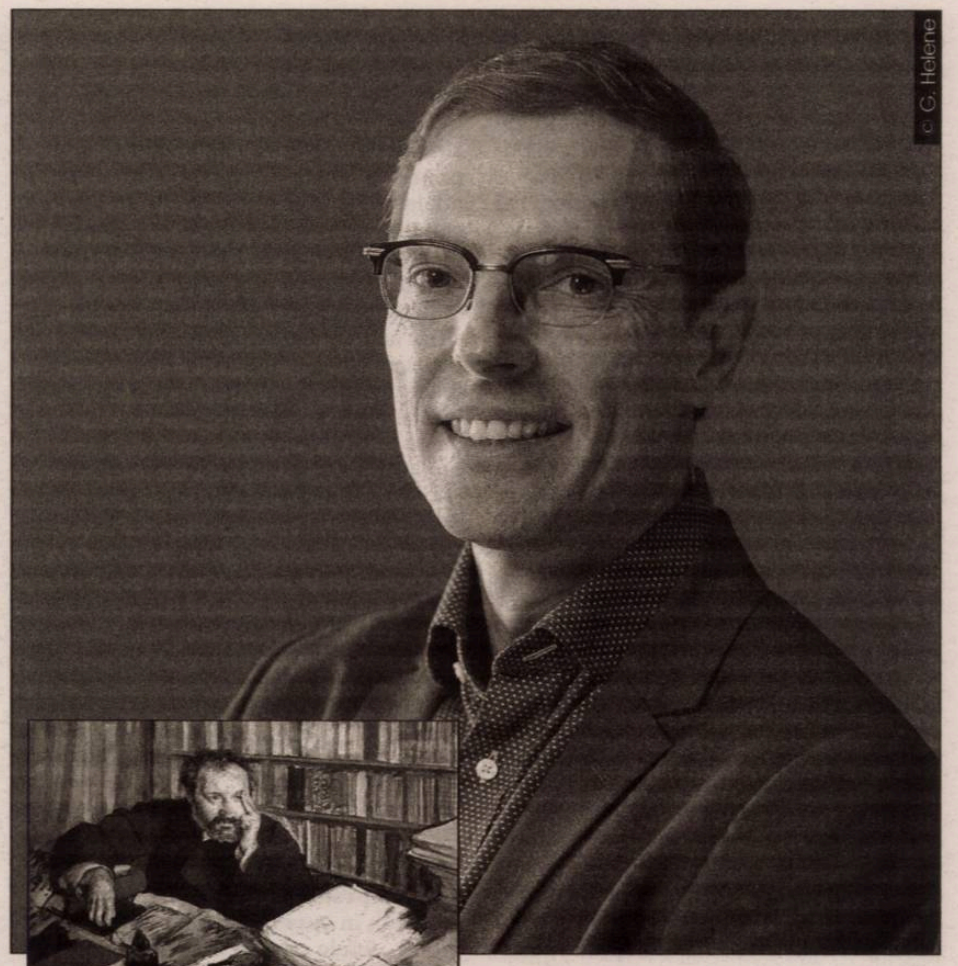

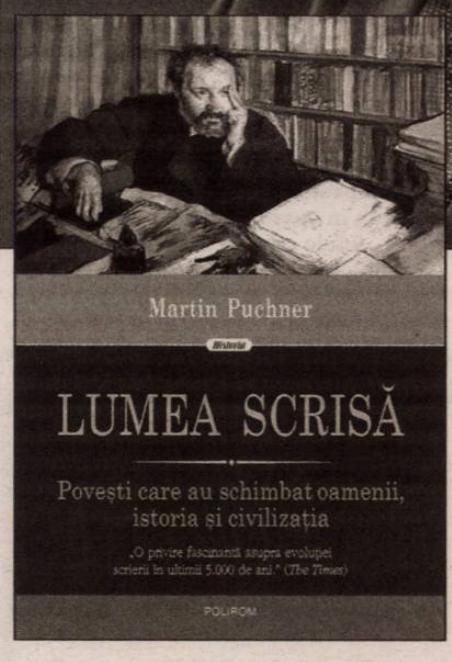

În cartea dvs. vorbiți despre cărțile care au format generații, despre poveștile care au durat în timp. Există vreo formulă magică prin care un autor își poate asigura viitorul?

Este greu să controlezi viitorul. Deși atunci cînd scrii, știi că o faci oarecum pentru viitor: nu scriem pentru un public *live,* ci pentru cei care ne vor citi în viitorul mai apropiat sau poate mai îndepărtat. Probabil că orice scriitor se gîndește și la modul în care va fi citit textul său în viitor. Știți, marile texte, cele care au trecut proba timpului, au rezistat pentru că au o anumită flexibilitate, astfel încît și generațiile următoare să găsească, citindu-le, lucruri interesante. Fiecare generație este diferită de cealaltă și urmărește altceva; numai anumite texte au rezistat schimburilor generaționale. Formula e să scrii texte în mai multe dimensiuni, pe mai multe paliere – astea rezistă în timp!

Cum se face, totuși, că doar anumite cărți devin fenomene universale, globale, iar altele nu – deși, adesea, calitatea literară e comparabilă?

Asta ține de ce am descris mai sus. Anumite texte sînt predispuse să circule, să călătorească, chiar dacă sînt marcate de un anume specific local. Ceva anume le face să fie transferabile în alte culturi. *Odiseea,* de pildă, o poveste despre cum îți găsești drumul spre casă, vorbește mai multor culturi, iar aventurile lui Ulise stîrnesc imaginația peste tot în lume. Eroii fantastici din *Odiseea* și toate acele

> *„Autorii de azi au conștiința faptului că se adresează unui public global. Și asta schimbă paradigma în care scriu."*

făpturi mitologice se regăsesc, în diverse forme, și în alte culturi. Ăsta e și motivul pentru care povestea a călătorit în spațiu și timp. Sînt teme universale pe care autorii culți sau populari le-au folosit.

Puteți să explicați atunci de ce Harry Potter *e atît de popular peste tot în lumea contemporană, în ultimul deceniu? Cum se explică succesul global și aproape instantaneu al seriei de romane?***

J.K. Rowling e o autoare isteață. Ea s-a bazat pe două lucruri. Pe de o parte, avem nivelul poveștii despre elevii unei școli-internat din Anglia: cu elevii și micile rivalități între ei, cu iubirile lor, cu profesorii uneori excentrici, care vor să-i învețe lucruri noi, cu micile și marile cabale din cancelarie, cu transformarea unor adolescenți în adulți. Și mai este apoi celălalt nivel, al povestirilor medievale, al romantismului, al literaturii fantastice. Rowling a făcut o combinație între mai multe feluri de povești și le-a adunat cumva împreună. A rezultat o combinație foarte puternică pentru că, pe de o parte, acțiunea se petrece într-o lume fantastică, exotică, a poveștilor medievale cu vrăjitoare și personaje fantastice, și, pe de altă parte, e universul familiar al școlii pe care toți cititorii de azi îl pot înțelege, chiar dacă n-au trecut neapărat printr-o școală-internat. Aproape oricine se poate identifica, într-o oarecare măsură, cu Harry Potter sau cu prietenii săi.

De ce se produce acum această întoarcere spre literatura medievală – pentru că, dincolo de fenomenul* Harry Potter, *putem vorbi deja de o tendință.

E vorba de încercarea de a fantasma despre o lume care e deja premodernă. Pentru noi, pentru cei de acum, atracția pentru epoca medievală se bazează pe faptul că e o lume premodernă, lumea de dinaintea industrializării. Simțim nevoia să ne imaginăm această lume care a existat înaintea celei de azi. Adesea, această lume premodernă devine viitorul: putem spune, de pildă, că magia e o formă de tehnologie, ea face ceea ce ne imaginăm că ar putea face noile tehnologii. E fascinația pentru o combinație între vechi și foarte nou, ori chiar pentru viitor.

Globalizarea înseamnă, printre altele, și că unele titluri noi apar simultan în mai multe locuri, traduse. Ce impact are asta asupra literaturii de calitate? E mai greu sau mai ușor de depistat literatura bună, cînd aproape oricine poate publica și deveni autor global?

E greu de spus. Adesea, valoarea e confirmată doar în timp. Și noi nu putem ști dinainte ce anume va rezista. Asta e valabil și pentru secolul al XIX-lea. Canonul literaturii de secol XIX, cărțile din acea perioadă pe care le citim azi, este foarte diferit de ce se citea în epocă. Sînt mulți autori care atunci erau cunoscuți și pe care azi i-am uitat. Probabil, oamenii epocii de atunci ar fi surprinși să afle ce autori au supraviețuit. Astăzi, într-adevăr, modul de producție și piața de carte te te duc cu gîndul la o avalanșă. Dar nu neapărat cantitatea face diferența față de trecut. Ci faptul că autorii de azi sînt conștienți că se adresează unui public global. Și asta schimbă paradigma în care scriu. Cînd un autor cunoscut știe că noua carte îi va apărea simultan în 20-30 de limbi, e clar că asta îi transformă modul în care se gîndește la cititorii săi. Acum e pentru prima oară cînd autorii știu că pot să scrie pentru un public global.

Vorbiți despre publicul global, dar vă referiți, de fapt, la ceea ce am putea numi Occident, sau civilizația occidentală. Pentru că, cel puțin în ceea ce privește transferul de cultură, o bună parte din lume a rămas deconectată: China și India sînt două piețe de carte imense, fiecare cu dimensiuni comparabile celei așazis occidentale. Cum se face că în lumea asta globală, cultura occidentală e superioară celorlalte? Cum a cîștigat poziția dominantă?

Cred că aveți dreptate să spuneți că piața e inegală sau nedreaptă. Asta se datorează nu atît apartenenței la Occident, cît limbilor. Există autori de mare succes mondial care provin din India. Dacă știu și scriu în engleză, au acces la piața asta. Un bun exemplu de autor non-occidental care a devenit global e Orhan Pamuk. E vorba de acces la traducere și la piața literară globală, dominată într-adevăr de industria cărții occidentale. Cît privește China, aveți perfectă dreptate, de-abia acum încep să pătrundă, într-un număr cît de cît semnificativ, autorii chinezi pe piața de carte occidentală. Asta se întîmplă pentru că sînt sprijiniți de guvernul lor. Dar și pentru că editurile din Vest încep să-și dea seama că au neglijat prea multă vreme acea parte a lumii. Cred că asistăm la o schimbare. Deci nu vorbim neapărat despre o confruntare Est-Vest, cît de o competiție între limbi, de traducerea în limba engleză și de transferul prin intermediul limbilor germană și franceză – mai ales în cazul literaturilor din Europa de Est. Și, datorită importanței și impactului global al premiului Nobel, și limba suedeză a căpătat importanță. Dar, da, aveți dreptate, piața editorială funcționează inegal la nivel mondial. Și cred că anumite tendințe ar trebui corectate. Mai ales în SUA, unde doar aproximativ 2-3% din cărți reprezintă traduceri din alte limbi.

În contextul ăsta, există un viitor pentru culturile/limbile mici?

E complicat, dar da, cred că există un viitor și pentru literaturile mici. Mai ales cu ajutorul noilor tehnologii și al Internetului. Costurile legate de depozitare și de distribuție pe Internet sînt infinit mai mici, astfel încît pot apărea nișe altminteri imposibile. Revoluția tehnologică face posibilă publicarea unor cărți în limbi mici. Datorită Internetului, aceste cărți ajung cumva la cititorii potențiali. Asta în pofida discrepanței enorme de care vorbeați mai devreme, anume faptul că Internetul privilegiază limba engleză și că mai ales cărțile în limba engleză ajung la publicul global. Internetul aduce deci unele speranțe, dar și motive de îngrijorare. Unii autori care scriu în limbi mici aleg deliberat, de la un moment dat, să scrie în engleză, pentru a atinge un public mai numeros. Una peste alta, însă, Internetul permite existența unor nișe, deci prezervarea unor culturi mai puțin cunoscute.

Tehnologiile sau suportul lecturii influențează în vreun fel modul în care asimilăm ceea ce citim?

Da, cu siguranță. Există acum studii care confirmă faptul că, dacă citim în format electronic, reținem mai puține detalii. Faptul că citim de pe ecran ne privează de o anumită experiență tactilă și ne afectează memoria. Contează aici și punerea în pagină. Pot să vă spun că mi se întîmplă și mie să uit un titlu sau uneori chiar autorul atunci cînd citesc de pe Kindle, printre altele pentru că îmi lipsesc referințe: o carte tipărită are un anume format și doar deschizînd-o mi se întipăresc în minte, chiar involuntar și fără efort, detalii: un subtitlu, o notă etc. Asta îmi lipsește cînd citesc un text care curge continuu pe un ecran.

Mai are vreun viitor literatura în contextul în care, prin accesul la Internet, s-a democratizat și accesul la cunoaștere, și lumea se bazează tot mai mult pe un soi de inteligență colectivă, pe informații obținute din surse colaborative etc.?

Există un viitor pentru literatură. Dar poate că și literatura se va transforma, poate că în curînd romanele nu vor mai avea un autor, ci mai mulți. E clar că diferența între cititori și autori se va micșora. Există deja o seamă de proiecte colective de scriere de ficțiune – cred că genul acesta de literatură se va dezvolta. Dar, oricum, cititul are un viitor: astăzi se scrie și se citește mai mult ca niciodată. Și asta n-o să dispară.

a consemnat Matei MARTIN

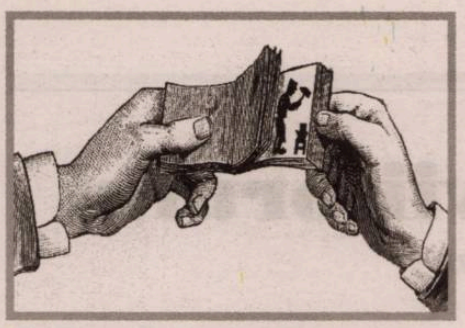

Marius CHIVU

feedbook

Fete și femei

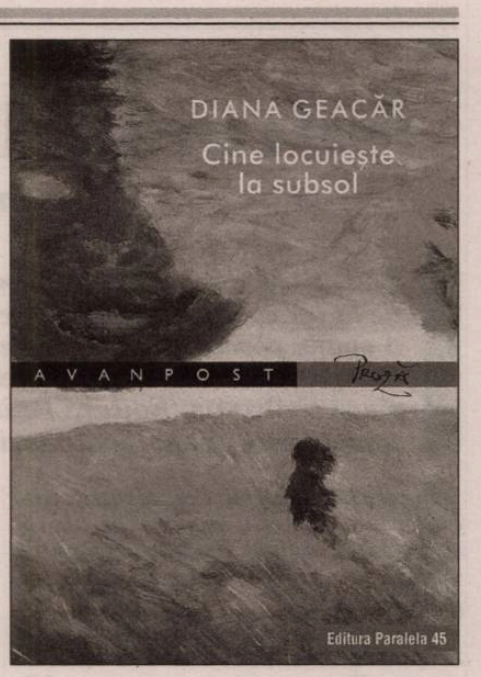

● **Diana Geacăr, *Cine locuiește la subsol*, Editura Paralela 45, 2019.**

Volumul Dianei Geacăr a cîștigat zilele acestea *Premiul Iocan* pentru cea mai bună carte de proză scurtă a anului 2018.

Poate fi o surpriză (plăcută) pentru cei care o știu pe Diana Geacăr doar ca poetă, așa cum poate fi o surpriză (jenantă) pentru membrii tuturor celorlalte jurii literare de pînă acum care au ratat să nominalizeze acest excelent volum, preferînd multe alte cărți modeste. E un premiu meritat pe deplin de Diana Geacăr (n. 1984), care scrie proză adevărată, așa cum nu scriu îndeobște cei veniți dinspre poezie, și care a gîndit volumul de proze ca pe o carte extrem de omogenă, dar e un premiu meritat și de Editura Paralela 45 care, în noua formulă editorială, a revenit în ultimul an înspre literatura română contemporană cu multe titluri semnificative *(Zeppelinul piticului* de Marian Ilea, de asemenea nominalizat la *Premiul Iocan,* a fost o altă carte pe nedrept ignorată de celelalte jurii literare).

Cartea de proze scurte, șaptesprezece la număr, a Dianei Geacăr este construită în jurul a două femei intelectuale: Vera și Nora, verișoare, cu apariții episodice ale unei surori, a două prietene de la bloc și a unei vecine de la țară. Este o carte a femeilor care explorează intens condiția feminină, dar fără a avea stridența de gen conștientă de sine pînă la manifest (cum se întîmplă, spre exemplu, în *Matriarhat,* volumul de proză scurtă al Cristinei Andrei, apărut tot anul trecut la Editura Nemira). Poveștile trec de la un personaj la altul, făcînd salturi mari în timp, uneori în aceeași proză, surprinzînd personajele la vîrste diferite, din copilărie (o parte din proze sînt scene de adolescență din anii '90, de la majorat sau din vacanțele la țară) la maturitatea de peste patruzeci de ani, chiar cu schimbări de perspectivă narativă, trecerea de la persoana a treia la persoana întîi, adică de la personaj narat la protagonist narator, avînd loc uneori în interiorul aceleiași fraze. De altfel, o primă temă majoră a prozelor este dedublarea. În paralel cu pendularea între vîrstele fetelor/femeilor, există multiple voci și paliere narative (stil indirect liber, monolog, rememorare, pagini de oracol și de jurnal intim, confesiune la un psihoterapeut). Într-una dintre cele mai bune proze ale cărții („Un soț trăznet"), Nora, însărcinată cu un bărbat căruia într-o altă proză plasată în trecut îi trece cu vederea o infidelitate (*vezi fragmentul de mai jos),* are o fantezie cu un personaj dintr-un joc pe calculator alături de care se imaginează trăind într-o realitate paralelă, unde deține un control mai mare asupra destinului.

O altă temă majoră fiind realitățile multiple în care personajele își duc existența („De ce-aș vrea să fiu atentă la real?", se-ntreabă retoric una dintre protagoniste): în superstiție și fantezie (în copilărie, fetele cred în extratereștri, vrăjitoare și fantome, în superputeri și transformări magice), în vise, în istoriile auzite sau inventate, în jocul de a inventa povești pe seama necunoscuților sau a necunoscutului, în imaginația alterată de singurătate sau de boală la maturitate. Ultima proză a cărții, cea titulară, este explicită în acest sens, avînd și o dimensiune metaforică pentru supratema maturizării alienante: sub podeaua unei case, copiii aud „zgomotul de oase în creștere". Iar într-o parabolă fantastică, într-un viitor postapocaliptic (postnuclear și postuman), oamenii au de ales între a fi părinți sau povestitori (adică între a zămisli corpuri sau narațiuni), poveștile devenind un fel de monedă de schimb – aceasta fiind un fel de metanarațiune a întregii cărți.

„Nesiguranța dă naștere la mii de realități", gîndește un personaj, o altă temă majoră fiind singurătatea (într-o splendidă proză metaforică, un animal de pradă de companie nu e ceea ce pare a fi) cu tot ce gravitează în jurul ei: vulnerabilitatea și uzura, criza identitară și de cuplu („înainte îmi era frică să mor singură, acum îmi e frică să mor fără să știu cine sînt"), destrămarea dragostei și maternitatea demistificată, lipsa de comunicare și de perspectivă profesională, rutina și mizeria vieții. Femeile se confruntă cu moartea părinților (părinții fiind o prezență constantă și importantă, chiar și fără a avea o idenitate anume), cu propriile lor boli și nevroze, cu dependența de alcool și cu promiscuitatea sexuală („Te duci în pat cu un singur om, dar te culci cu jumătate de oraș"), cu provocările maternității și cu problemele de cuplu, cu corporalitatea, sensibilitatea și sexualitatea pervertite de boli, abuzuri, operații, depresii („Extratereștii sînt tot oameni care nu se simt bine în corpul lor"). În general, tonul este sumbru, adeseori apăsător, cu nenumărate morți și, mai ales, cu scene de violență animală și umană (torturi și mutilări) care electrocutează epiderma oricum întunecată și maladivă a poveștilor, dar și cu multe momente de candoare și umor ce mențin un echilibru suportabil al lecturii.

Dincolo de inserturile și de glisările în fantastic, scriitoarea cu trei cărți de poezie publicate pînă acum dovedește o mînă foarte sigură pentru realism. Cu un bun spirit de observație și simț al introspecției, cu o rară intuiție a construcției textului și a mînuirii limbajului, atentă la semnificațiile profunde ale existenței și cu fin simț al tragicului, Diana Geacăr a scris o carte admirabilă.

aproape de carte

Diana GEACĂR

Cine locuiește la subsol
(fragment)

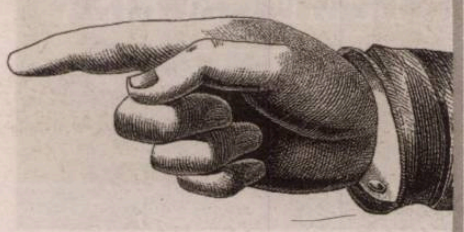

Nora a luat numărul femeii și a sunat-o în ziua următoare. N-a apucat să-i spună cine e, Luana a recunoscut-o imediat. Da, nu auzise niciodată vocea Norei, dar se aștepta să o sune, Matei îi povestise despre ea. Ce-i povestise? Ei, știa că e într-o relație care nu prea merge, chestii de-astea. „Cum adică o relație care nu merge?" i-a spus Nora. Că ei aveau de gînd să se căsătorească. „A, da?" i-a zis Luana. Păi și ei la fel. Și pe ea o ceruse de nevastă, chiar în concediul ăsta. Cum ce concediu? Nu știe că Matei a lipsit o săptămînă din oraș? Nu, n-a fost plecat cu nici un client. A fost numai cu ea. Haha.

Apoi a chemat-o la ea acasă, la o cafea, și Nora a acceptat imediat. I-a deschis o femeie scundă, cu păr lung, negru-albăstrui, ondulat și ochi verzi ca mușchiul de pe copaci. Nora a intrat în casă, s-a descălțat și apoi nu a mai știut ce să facă cu corpul ei. Luana a invitat-o în bucătărie, unde s-au așezat la masă, uitîndu-se una la alta, fără să scoată vreun cuvînt și fără să se atingă de cafea.

Și apoi, dintr-odată, au început să rîdă. Și nu era un rîs scurt, nervos, ci un rîs în hohote, pînă la lacrimi, cu capul lăsat pe spate, ca un nechezat de cal. Nora și-a șters ochii și a luat o gură de cafea, gîndindu-se că ar fi fost mai potrivită, în situația aia, o tărie, ceva. Doar venise acolo ca să discute, trebuia să afle cum și unde îl cunoscuse Luana pe Matei, de cît timp erau împreună, îl iubea, o iubea, în fine, trebuia să știe ce avea de făcut. Pentru că una dintre ele trebuia să se retragă.

Și-a cerut scuze că venise cu mîna goală, dar luase taxiul, că altfel ar fi adus măcar o sticlă de gîn. Luana i-a zis că ea nu bea și nici pe Matei nu-l suportă cînd miroase a băutură, așa că i-a interzis să bea atîta vreme cît e cu ea. Apoi a scos din debara o sticlă de țuică, pe care o ținea pentru dureri de măsele, și, în loc să se așeze la masă, pe scaunul pe care stătuse înainte, lîngă Nora, s-a mutat pe fotoliu, ridicîndu-și genunchii la gură. Nora și-a umplut un pahar de țuică, a luat cîteva guri din el, apoi a rămas cu privirea agățată de șuvițele de păr lungi, negru-albăstrui, ale Luanei.

„Pe tine te linge?" Nora a încremenit de uimire, pentru că nu-i trecuse prin minte s-o întrebe asta pe Luana. Trecîndu-și degetele prin părul uscat, care își pierdea volumul a doua zi după spălare, și-a coborît mîinile și le-a împreunat în poală. Apoi a golit paharul. „Eu l-am învățat să facă asta." În timp ce Luana se prăpădea de rîs, șuvițele de păr ondulate îi atingeau coapsele bronzate. Nora a închis ochii, încercînd să-și imagineze ce simțea Luana în clipa aia.

PUBLICITATE

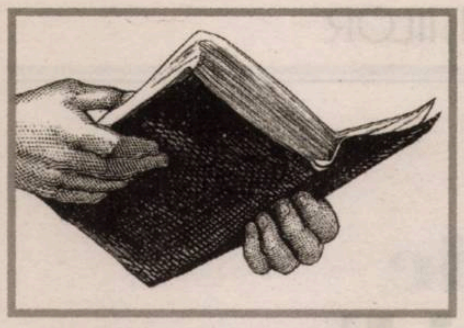

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Dacă într-o lecție despre viitor un scriitor...

● **Italo Calvino, *Lecții americane. Șase propuneri pentru următorul mileniu*, traducere de Oana Boșca-Mălin, Editura Humanitas, 2019.**

În 1984, Italo Calvino a fost invitat să susțină conferințele Norton de la Harvard University (o mare onoare, dat fiind că printre conferențiarii din trecut se număraseră T.S. Eliot, Jorge Luis Borges sau Igor Stravinski). Calvino a murit însă înainte de a putea fi considerată încheiată munca la aceste eseuri: cu toate acestea, textele publicate postum ale conferințelor, al căror emitent/autor nu a apucat să le încheie (caracterul lor *deschis* nu lasă să se întrevadă vreo stîngăcie de eboșă) alcătuiesc una dintre cele mai frumoase și mai stranii cărți de critică literară/eseu literar din istoria literaturii. Dacă m-aș afla în căutarea genului proxim, aș spune că volumul de față trebuie așezat în bibliotecă alături de *Arta romanului,* al lui Milan Kundera, și de *Aspecte ale romanului,* eseul-lecție al lui E.M. Forster.

Volumul (adică cele cinci conferințe încheiate și o a șasea rămasă în stadiu de crochiu) are ca supratemă dubletele paradoxale care se constituie, pe rînd, în fundații ale gîndirii literare: dacă prima conferință este dedicată *Lejerității*, cititorul trebuie să presupună partea nerostită, adică să gîndească mereu la *Greutate:* ușurătatea literaturii este, în viziunea lui Calvino, viziune augmentată cu exemple din literatura lumii, un contrapunct la greutatea materială a vieții. Ușurătatea, lejeritatea gîndirii (întruchipate aici de o imagine superbă preluată dintr-o evocare a lui Guido Cavalcanti de către Boccaccio, în care poetul renascentist saltă cu ușurință peste o raclă greoaie, fugind de ademenirile unor tineri care încearcă să-l integreze în „distracția lor") nu sînt doar opuse greutății materiei, ci și, paradoxal, vieții fremătătoare: „ceea ce mulți cred că reprezintă vitalitatea vremurilor, zgomotoasă, agresivă, fremătătoare și tumultuoasă, ține de tărîmul morții, aidoma unui cimitir de automobile ruginite."

Textele lui Calvino îmbrățișează și caută cu înfrigurare paradoxul: de la declarația lui Hofmannsthal că profunzimea trebuie ascunsă la suprafață, la libertatea găsită de Georges Perec în chingile regulilor arbitrare și autoimpuse ale grupului Oulipo, gîndirea scriitorului italian caută legături între elemente aparent ireconciliabile și desparte apele acolo unde materia pare a forma un bloc incasabil. Poate că firul cel mai trainic al acestor meditații este cel ce aduce laolaltă poezia și știința, pornind de la două modele originare: *De rerum natura,* poemul lui Lucretius, și *Metamorfozele* lui Ovidius: două modele în care aparent se înfruntă gîndirea epicureică cu cea pitagoreică, dar care se găsesc unite într-o năzuință spre resurecție. Ambele poeme enciclopedice, unul nutrindu-se din curiozitatea științifică, celălalt dintr-o scrutare mitologică a aparențelor lumii, se întîlnesc în *lejeritatea* ce marchează o lume fluidă, a formelor unduitoare și anamorfotice.

Lejeritatea (aparență dată de exactitatea gîndirii și a construcției) face trecerea spre *Rapiditate,* adică spre timpul povestirii, manipulat de scriitor în funcție de cerințele realității operei sale: comprimarea timpului este specifică basmului și prozei care se inspiră din modelul „popular", pe cînd dilatarea lui chinuitoare, inaugurată de Sterne în *Tristram Shandy,* prin intermediul digresiunilor, e un semn al modernității și, în cele din urmă, al încercării de a amîna momentul morții. Rapiditatea trimite, paradoxal (cum altfel?), la *Exactitate*, iar aici nu Flaubert, cu atenția sa maniacală pentru detaliul lingvistic, e reprezentativ pentru Calvino, ci Leonardo da Vinci care, în *Codex Atlanticus,* revine de trei ori asupra unei scene de descriere a unui monstru marin antediluvian, deci asupra unei scene imaginare, dar care cere... exactitate! Iar de la *Exactitate,* Calvino trece – unde altundeva? – la *Vizibilitate*, la gîndirea în imagini, însă nu în imagini livrate de media (conferința asta e de o actualitate înfiorătoare), ci în viziuni care se nasc în spatele pleoapelor închise, făpturi create de creierul poetic: „Meditez asupra unei posibile pedagogii a imaginației, care să ne obișnuiască să ne controlăm propria viziune interioară fără a o sufoca..." Iar ultima conferință completă, cea dedicată *Multiplicității,* nu poate fi citită decît ca un protest împotriva specializării, un encomion închinat romanului deschis, total, și scriitorului-enciclopedie, care vrea să suprapună lumii un voal la fel de vast, o țesătură din cuvinte. Nu întîmplător, aici reprezentativ i se pare lui Calvino a fi *Muntele vrăjit,* romanul-matrice din care pleacă toate cărările ce se bifurcă în gîndirea secolului XX.

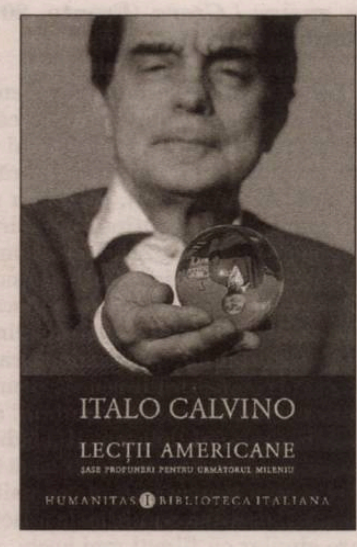

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul prezintă CHURCHILL

MEMORII

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

de luni, 6 mai Vol. 1

preț pachet ziar + 1 carte: 20 lei

de luni, 13 mai Vol. 2

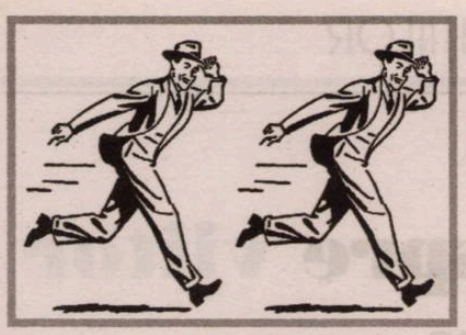

● ***En guerre / Greva*** **(Franța, 2018), de Stéphane Brizé.**

Victor MOROZOV

dilematograf

Cinema politic la Festivalul Filmului Francez

La Loi du marché, filmul precedent al lui Stéphane Brizé, prezenta încercările de reintegrare chinuite, soldate mai mereu cu eșec, ale unui om rămas fără loc de muncă. Acel personaj, pentru a scăpa din ghearele unei rutine a înjosirilor, se tranforma pînă la urmă din victimă în torționar – reconvertindu-se profesional înspre un job vampirizant de supraveghere într-un supermarket. Noul film al lui Brizé, *En guerre,* prezintă contrariul riguros al acestei pilde (cam prea demonstrative) despre capitalismul feroce: nu o coabitare forțată, nu o reformatare dictată de societatea de control, ci o luptă fără rest pentru salvarea propriei demnități. Tocmai pentru că, deși are un punct de plecare similar cu filmul mai vechi, arată versantul luminos – căpătînd statutul unei opere de rezistență –, *En guerre* e de preferat: un film *en colère* care per total răsună mai puternic, propune alegeri estetice fundamentate (voi reveni) și evită, spre deosebire de predecesorul său, programul facil al așa-zisului „film social" practicat azi – constatări neputincioase, bilanțuri dezarmante.

Versantul pentru care optează *En guerre* e mai luminos, dar în același timp – ca să zic așa – și mai dificil de urcat. Filmul acompaniază lupta unui lider sindical (jucat de același excelent Vincent Lindon, colaborator uzual al lui Brizé) care hotărăște se se opună deciziei abuzive luate de patronii uzinei în care lucra, aceea de oprire completă a activității – și să meargă în acest demers, alături de colegii săi, pînă unde se poate. Mai multe lucruri sînt de apreciat la filmul lui Brizé: unul e vena documentară (și documentată) care îl parcurge, căci *En guerre* reușește să-i confere un chip – niște chipuri – disperării, punînd în scenă – departe de orice ideologie sterilă – un discurs minoritar descătușat, capabil să țină piept infamiei. Acest fapt se răsfrînge asupra esteticii filmului, care mimează un soi de documentar din cinema-ul direct: camera tremură în cadre lungi, iar acompaniamentul visceral al acțiunilor greviștilor face ca orice mic succes pe care îl înregistrează – în această serie de negocieri sincopate – să rezoneze amplificat.

Un alt lucru de apreciat, poate mai important, e modul în care filmul își confruntă propria estetică – o estetică grijulie cu complexitatea evenimentelor, ce păstrează intactă demnitatea greviștilor – cu retorica senzaționalistă din mass-media: într-un reportaj de cîteva secunde, furia reală a deposedaților e redusă la o simplă manifestare a unor agitatori puși pe stricăciuni. *En guerre* își propune să reabiliteze această imagine, oferind o reprezentare justă a celor care sînt mai mereu trecuți cu vederea, în defavoarea cauzei patronilor intangibili. Un film care dă de gîndit (și) în contextul portretizărilor simpliste ale „vestelor galbene" sau – de ce nu? – ale revendicărilor angajaților români de la Electrolux, în grevă de opt săptămîni, pînă acum neluați în seamă.

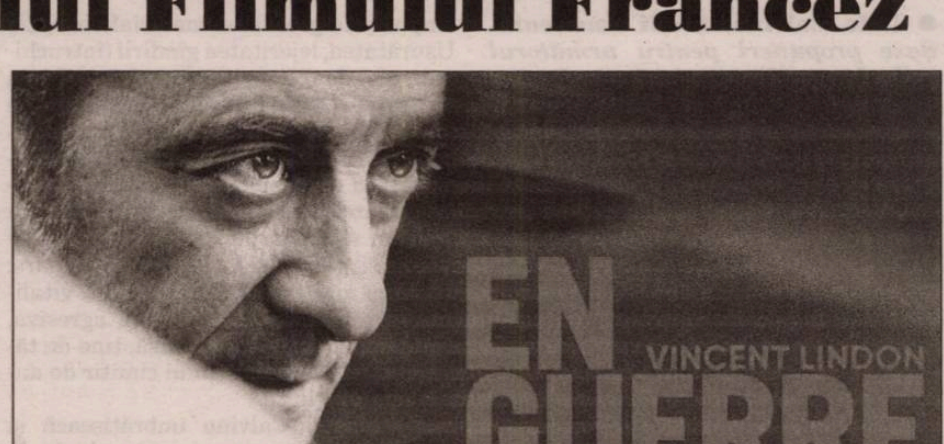

● ***L'époque / Vremurile noastre*** **(Franța, 2018), de Matthieu Bareyre.**

Cine dorește să ia pulsul stăzii în Franța zilelor noastre ar trebui să vadă *L'époque,* debutul lui Matthieu Bareyre. E o Franță necosmetizată, într-un film ce refuză – așa cum o spune criticul Romain Lefebvre – să „facă disparitățile să dispară": rezultă, deci, o frescă a Franței care ocolește atît imaginea unui popor finburghez, rafinat-boem, cît și sloganurile de tip declinul-unei-țări care se vehiculează în general pe la noi. Pe de altă parte, Bareyre îmi pare cam prea conștient de „relevanța" și „greutatea" acestui portret al tinerimii franceze în toate manifestările sale – iar filmul are uneori de pierdut prin situarea într-un climat politic destul de inert, insuficient chestionat.

Altfel spus, opiniile exprimate de tinerii filmați de Bareyre nu sînt chiar nemaiauzite: același stîngism revoluționar *by default,* plus ceva *topping* anarhic. Din fericire, există momente cînd *L'époque* își depășește cadrul standard, iar acest amestec călduț se transformă – e ceea ce face tot prețul filmului – în veritabil cocktail Molotov: o scenă în care o tînără izbucnește în lacrimi – șiroaie – atunci cînd evocă soarta migranților care dorm pe stradă; o altă scenă în care, întrebat cu privire la visurile lui, un tînăr răspunde că n-are timp să viseze, grija lui e cum va supraviețui de pe o zi pe alta. Aceste momente de ruptură, în care emoția și adevărul intim năvălesc în cadru, se datorează insistențelor lui Bareyre – pe filiera încercărilor de *cinéma vérité* ale pionierilor Jean Rouch și Chris Marker din anii '60: chiar mai mult decît atunci, placate pe un fundal social complicat, întrebările idealist-inocente ale regizorului („de ce îți e frică?", de pildă) conturează o tensiune – ba chiar un vădit conflict – cu realitatea dură experimentată zilnic de tinerii cu situații precare. Nu totul e însă despre cei cu dificultăți financiare. Bareyre nu are chiar flerul lui Rouch, dar evantaiul intervievaților e suficient de generos – și merită observat nu doar cum baruri „de fițe" și lupte de stradă violente pot coexista fără probleme în Parisul ultimilor ani (și în film, printr-o tranziție bruscă), ci și cum obiective turistice – piețe, statui – pot fi reînvestite ca spații de expresie liberă, adevărate puncte de coagulare a unei comunități.

Festivalul Filmului Francez se va desfășura între 8 și 16 mai la București, și între 9 și 19 mai în alte 12 orașe din România.

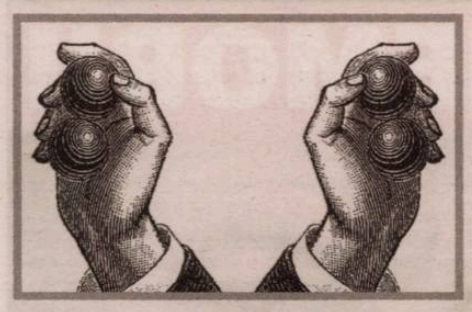

● **Lars Danielsson & Paolo Fresu,** ***Summerwind,*** **ACT, 2018.**

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Lentoare

Alăturarea pe același album a balticului Lars Danielsson și a mediteraneanului Paolo Fresu a fost un eveniment major al anului trecut, unul la fel de interesant ca recent recenzatul proiect Rymden; chiar mai imprevizibil, căci colaborarea lor e oarecum împotriva naturii. Danielsson și Fresu practică două tipuri de jazz radical diferite, disjuncte precum geografiile și climatele din care cei doi provin, complementare precum instrumentele lor predilecte – contrabasul și trompeta, instrumente care rareori s-au alăturat fără alt acompaniament. Se cîntă aici note preponderent joase, iar ritmul de regulă lipsește ori e redus la un tact discret de fundal, riscînd să lase impresia de treabă neterminată, de schelet al unui album din a cărui înregistrare mai lipsește o pistă (aduce aminte și de experimentele cu bas minimalist ale lui Bill Laswell). Se propune o concepție inovatoare asupra muzicii, un spațiu sonor aparte delimitat de caracteristicile instrumentelor implicate (ocazional extinse cu violoncel și fligorn).

Fiecare dintre protagoniști a avut parte de propriul articol în această rubrică și am subliniat atunci cuvintele-cheie care îi caracterizează stilistic – melancolia glacială a suedezului, respectiv parfumul mediteranean-sexy al sardinianului, fiecare construindu-și proiectele proprii în jurul acestor ingrediente derivate din geografia și spiritul locurilor din care provin. Alăturarea lor pe același disc, sub egida casei de discuri ACT, e așadar de natură să intrige și să provoace, iar la asta contribuie promisiunea copertei: *„Two musicians who choose the notes they play with extreme care".* Atmosfera conjurată de acele note e seducătoare, aducînd la aceeași masă moștenirea lui Miles Davis cu cea lăsată de Esbjörn Svensson Trio și cu influențe din zona muzicii bisericești. Proiectul nu e doar o încununare a carierelor participanților, ci și o inițiativă de a deschide drumuri și apetituri spre o zonă muzicală puțin explorată. Amîndoi sînt instrumentiști ce preferă lentoarea, impunînd propriul puls asupra ascultătorului și evitînd virtuozități alerte, lăsînd piesele să-și împresoare victima. Se evocă aici anotimpuri, climă, geografie și solitudine, aventurîndu-se ocazional într-o zonă deprimantă, cu Paolo Fresu părînd uneori că s-a rătăcit de fanfara unei înmormîntări rurale.

Tonul general e grav, mai aproape de portofoliul suedezului decît de al italianului. Materialul baleiază între balade, minimalism ambiental și ocazional surprinde prin solemnitate clericală – cu o bucată de Bach („Wachet auf, ruft uns die Stimme", bazată pe un imn bisericesc), o preluare după proto-jazzistul cleric Oskar Lindberg (editorul cărții oficiale de imnuri bisericești ale Bisericii Suediei) și una după Krzysztof Komeda (autor al coloanelor sonore pentru filmele de tinerețe ale lui Roman Polanski). Pe ultimul dintre aceștia, Danielsson l-a mai omagiat alături de Leszek Mozdzer într-un material publicat tot la ACT – casa de discuri ce investește sistematic în recuperarea moștenirii pionierului polonez.

Albumul nu va fi deloc pe gustul celor care apreciază tendințele moderne de electrificare și hibridizare tinerească a jazz-ului. E un material ce pretinde o anume dispoziție din partea ascultătorului – letargie aritmică, un abandon în sfera melancoliei rotindu-se în jurul propriei axe. E un sound unic în peisajul recent al jazz-ului, care explică parțial de ce sînt rare duetele de această natură – combinația impune stări de spirit nepopulare, îmbie la depresie, însă ne și oferă unul dintre cele mai originale albume ale anilor recenți.

Lars Danielsson & Paolo Fresu *vor concerta în cadrul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (11-14 iulie). Mai multe detalii la www.garana-jazz.ro.*

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

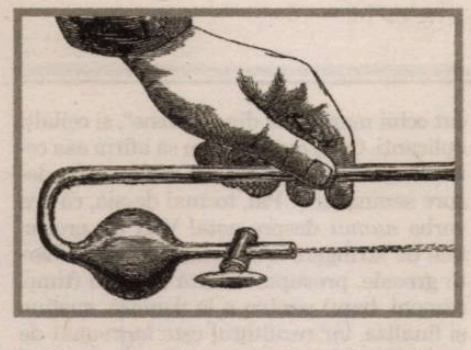

Oana STOICA

rosencrantz & co

Trei suricate

● ***Casa cu suricate*** **de David Drábek, traducerea: Mircea Dan Duță, regia și universul sonor: Radu Afrim, scenografia: Irina Moscu, asistent regie: Cătălin Miculeasa, *sound design:* Călin Țopa, *light design:* Dodu Ispas și Ștefăniță Rezeanu, afiș: Cosmin Florea, consultanță limbaj mimico-gestual: Filomela Salahoru. Cu: Raluca Păun, Iulia Lazăr, Ramona Drăgulescu, Alex Calangiu, Claudiu Mihail, Vlad Udrescu, Cătălin Miculeasa, Romanița Ionescu, Constantin Cicort. Teatrul Național „Marin Sorescu" Craiova.**

Un nou spectacol al lui Radu Afrim, creat cu trupa excelentă a Teatrului Național din Craiova, readuce în atenție universul personal al regizorului, după ce acesta evadase parțial din el în unele dintre spectacolele sale din ultima vreme, *Despre oameni și cartofi,* realizat la Teatrul „Andrei Mureșanu" din Sfîntu Gheorghe ca un documentar social filtrat printr-un lirism suprarealist, și *Pădurea spînzuraților* de la TNB, o frescă poetică a Primului Război Mondial, cu reflecții asupra prezentului. *Casa cu suricate,* piesă a dramaturgului ceh David Drábek, este o reinterpretare a clasicei *Trei surori*. Ca și la Cehov, trei surori rămîn singure după moartea părinților și încearcă să își schimbe destinul. Dacă rusoaicele sînt blocate într-un oraș de provincie și aspiră să evadeze către o Moscovă atoatetămăduitoare, aici fetele sînt claustrate în propria casă, iar nevoia lor, recunoscută sau nu, este să poată părăsi locuința. Una este agorafobă, alta suferă de obezitate morbidă, doar cea de a treia (Ramona Drăgulescu) explorează lumea exterioară, dar numai cît să le țină pe celelate două în viață. Fiecare își va găsi o pereche, iar miraculoasa apariție a bărbaților în viața lor schimbă obiceiuri, mentalități, inversează depresiile și dă speranțe (în mod sigur ironic, unul este reprezentatul organizației „Atingerea divină"). Că destinul e mai puternic decît miracolele și fetele ratează evadarea, tot de la Cehov se trage, căci nici cele trei surori ale lui nu au ajuns niciodată la Moscova.

Textul, denumit în original *Casa cu ciocolată* și declarat Piesa anului în Cehia în 2011, a fost rescris de Afrim (așa cum făcuse în 2003 și cu *Trei surori,* montată la Sfîntu Gheorghe cu subtitlul „un scenariu (ne)firesc de liber după Cehov"), care a accentuat conexiunea cu Cehov prin introducerea unor replici din textul acestuia. Regizorul recreează aproape în totalitate limbajul prin mixarea dialectului oltenesc cu o deraiere a cuvintelor care îi este specifică (Juliette Binoche – Binoașa; suricatele, deși denumesc animale, au aici și sensul de „surori", obținut prin aliterație de la „surate" etc.), cu rime și o cadență specifică versificației. Nu doar forma limbajului a fost modificată, ci și conținutul: textul include reclame TV, expresii argotice, jocuri de cuvinte preluate din limbajul cotidian, parodiate prin deformare și punerea lor într-un context absurd-grotesc. Media, comercialul, divertismentul populează lumea surorilor și sînt țintele vizate de regizor, susținut de dramaturg (parte din acest conținut, în special referirile la filme și televiziune, există și în textul original). Dacă în alte spectacole ale regizorului existau doar tușe de acest fel care amprentau limbajul, ca elemente afrimiene de construcție spectaculară, aici se creează, practic, o nouă limbă, asta susținînd claustrarea surorilor care își delimitează teritoriul nu doar fizic, ci și prin limbaj. În același sens, personajele sînt rebotezate cu nume familiare, extrase din cotidianul local: Rozica, Valerica, Nuți, Lențiu, Ion. La aproprierea limbajului se adaugă personaje-fanion ale lui Afrim, precum travestitul. Personajul gay, cu rochii sexy și intermezzo muzical, este omniprezent în spectacolele regizorului, expresie a unui demers constant de integrare a marginalilor și marginalizaților în *mainstream*-ul social. Chiar și cînd în spectacol nu există o temă despre identitatea de gen, Afrim strecoară aceste personaje create pe scheletele unor personaje din text și le conectează cu celelalte la nivelul vulnerabilității. Aici apare Samuela, un/o depresiv(ă) cu tendințe suicidale, parte din rețeaua de vulnerabilități a suricatelor. Căci agorafobia de care suferă Valerica (Iulia Lazăr aproape se confundă cu suricatele pe care le împăiază) și bulimia Rozicăi (fabuloasa Raluca Păun, clocind cu o maiestuozitate grotescă în cuib) sînt reacții la dramele din familie (moartea subită a tatălui – Constantin Cicort, dezarmant de real în rolul său de spectru comic de supererou –, și cea precedată de nebunie a mamei – Romanița Ionescu, răscolind fantomatic casa și viețile fiicelor). Însingurarea fetelor este tot o boală, căci claustrarea lor devine, de la un punct încolo, patologică. Bărbații au fiecare propriile lor traume familiale – fantele Ion, zis Giovani (Alex Calangiu), aluzie la experiența sa de muncitor în Italia, detaliu biografic care tușează subiectul migrației economice, are un trecut misterios, Lențiu (Claudiu Mihail) ascunde o căsnicie ratată, iar tentativele de suicid ale Samuelei (Vlad Udrescu) semnalizează o fragilitate emoțională. În această casă-vizuină (scenografa Irina Moscu aglutinează mai multe suprafețe statice – bucătăria în care Valerica împăiază suricate vii, „cuibul" în care se afundă Rozica, un lac cu corăbii de jucărie, adică un spațiu exterior interiorizat), nu e de mirare că statuia lui Buddha (Cătălin Miculeasa) și animalele moarte vorbesc. Afrim își rezervă și propriul moment, un fel de *statement* al regizorului pe care îl susține Raluca Păun, în care își exprimă opiniile (a mai făcut-o și în alte spectacole, poate aici este ceva mai puternic): pe lîngă toxicitatea media și cultura comercială, el acuză denaturarea unor principii, care riscă să devină contrariul premisei de la care au pornit.

Are you dreaming? întreabă regizorul la începutul spectacolului și dă drumul acestui vis absurd, romantic, comic și coșmaresc deopotrivă. Este universul lui Afrim, cu personaje reale și ireale („foste" personaje, vorba Groparului din *Hamlet)* care coexistă într-un spațiu la marginea imaginarului, o lume care se sufocă în propriile frici și fantasme. Ca în mai toate spectacolele sale, Afrim face vizibile convulsiile emoționalului.

Ca și la Cehov, trei surori rămîn singure după moartea părinților și încearcă să își schimbe destinul.

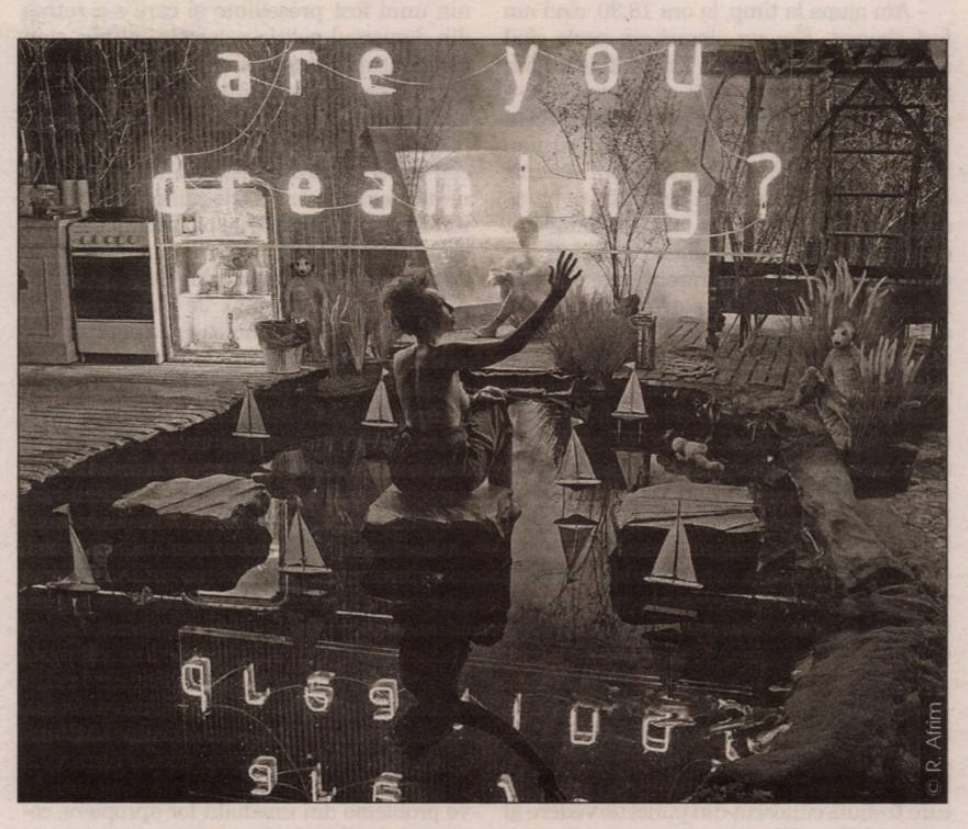

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Alexandru GHEORGHE

Ai dreptul să vezi cu ochii tai

– Am vrut să văd cu ochii mei cum se întîmplă, de-asta m-am dus!

– Păi, povestește-mi cum a fost.

– Am ajuns la timp, la ora 18,30, cînd am fost chemat. Era un singur om acolo cînd am ajuns, un băiat tînăr. Mi-a întins un formular pe care urma să îl completez și m-a anunțat că îi așteptăm și pe ceilalți colegi ai lui și pe alți interesați ca mine care urmau să sosească. Iar oamenii au început să vină, unul cîte unul, atît colegi de la HR-ul partidului, cît și aplicanți. Cu toții am completat cîte un formular. Unul dintre aplicanți era deja cunoscut între reprezentanții partidului. Am fost în total cinci, patru bărbați și o femeie. Ne-au pus pe fiecare să ne prezentăm, să vorbim puțin despre noi. Din cînd în cînd mai primeam cîte o întrebare: „Cunoașteți vreo figură politică actuală din partid?“, „De ce vreți să intrați în partid acum?“, „De ce acest partid?“, „Cît timp puteți aloca săptămînal partidului?“, „Puteți veni cu noi sîmbătă să strîngem semnături?“. Am tăcut destul de mult, i-am ascultat pe ceilalți, am fost atent la ceea ce se discuta și toți aplicanții au vrut să vorbească, să se facă auziți, să își spună oful, să *se manifeste* în acel cadru în care erau ascultați de cineva…

– Și ce spuneau oamenii?

– Cea mai interesantă întrebare pe care o puneau reprezentanții partidului era „De ce vreți să intrați în politică acum?“. Bineînțeles că *acum* era un moment în timp care trebuia cunoscut din punct de vedere al voinței aplicanților de a se alătura eforturilor unui partid. Erau oameni apropiați ca vîrstă, tineri din pătura muncitoare a țării, cu ceva carte și multe revendicări personale: un inginer constructor sătul de modul în care sînt acordate autorizațiile de construcție pentru clădiri, de la birocrația obținerii acestor autorizații pînă la lipsa totală de control asupra modului în care se construiește; un informatician care făcuse parte din campania unui fost președinte și care s-a retras din demersul politic respectiv „atunci cînd candidatul își începuse mandatul pentru că nu mai era mare lucru de făcut în partid“; acel tip cunoscut deja între reprezentanții partidului, care erau interesați în mod special de el pentru că reușise să strîngă de unul singur peste 500 de semnături pentru unul dintre demersurile partidului (deși nu era încă membru), care era nemulțumit de sistemul de învățămînt din România comparativ cu cel existent în Finlanda, țară cu care omul pesemne că era conectat din punct de vedere profesional și își dorea un sistem de învățămînt mai bun pentru fiul lui; o doamnă care avea 51 de ani și care terminase cu greu facultatea pe care o făcuse din dorința de a-și demonstra că poate, deși lucra pe șantier ca executant și care își dorea să ajute „pentru că nu este normal ce se întîmplă în țara asta“, și atît. Cu toții au adresat critici partidului de guvernămînt și nu au fost de acord cu mersul României, iar doi dintre ei au afirmat că anul 2020 reprezintă pentru ei un termen-limită pe care și l-au stabilit, pînă la care „ori văd schimbări în țara asta, ori o părăsesc cu împreună cu familia“.

– Așa este, oamenii care intră în politică au revendicări personale, vor să li se rezolve probleme din imediata lor apropiere, ceva ce îi deranjează (numai) pe ei în viața de zi cu zi, chestiuni care nu au nici o legătură cu toată țara.

– Exact, asta este una dintre concluziile la care am ajuns. Unul dintre aplicanți era dintr-un sat de lîngă Roman și spunea că este acolo un drum care a rămas neasfaltat de zeci de ani și că pe el îl deranjează treaba asta, deși locuiește în București de ani de zile. Altul era din Buzău și spunea că s-a uitat la fotografii ale orașului din anul 1960 și că Buzăul arată la fel și în anul 2019. Nu părea că vreunul are o idee concretă despre modul în care țara poate fi ajutată, dar nici nu i-a întrebat nimeni despre asta. Reprezentanții erau interesați în special de strîngerea de semnături pentru care aveau nevoie de oameni.

– Și tu? Totuși te-ai dus, ai completat formularul, ce intenții ai avut tu?

– Cum spuneam, am vrut să văd cum are loc, cum decurge o astfel de procedură de „recrutare“ în partid. Am vrut să văd cine sînt reprezentanții partidelor care oferă astăzi alternative pentru România și cine sînt cei care își doresc să intre în partide. Am vrut să mă apropii puțin de lumea asta.

– Vrei în continuare să intri într-un partid?

– Nu! A întrebat o doamnă de la partid dacă își dorește vreunul dintre noi să candideze pentru funcții de primar, membri ai consiliilor județene etc. Nici unul nu își dorea să candideze, nici unul nu s-a gîndit măcar că asta ar fi o posibilitate, ca și cum lucrurile astea ar fi fost „făcute“ deja, adică stabilite dinainte…

– Păi, și nu-i așa?! Listele cu candidați sînt toate pregătite și votate înainte să apuci tu să te prezinți. În partid nu te prezinți singur, ci ești prezentat. Competențe precum aptitudinile organizaționale, deprinderea vorbirii corecte și cu sens, experiența profesională relevantă într-un domeniu care ajută sau completează demersul politic nu pare că sînt între cele care-l recomandă pe candidatul la o funcție publică.

– Eu le-am spus că nu cred în proiectele astea cu strîngerea de semnături. Au făcut ochii mari și cei din „comisie“, și ceilalți aplicanți. Cum îndrăzneam să afirm așa ceva, că doar despre asta era vorba acolo, despre semnături?! Păi, tocmai de-aia, că era vorba *numai* despre asta! Vezi tu, proiectele de strîngere a semnăturilor sînt foarte greoaie, presupun multă resursă (timp, oameni, bani) pentru a le demara, susține și finaliza, iar rezultatul este îngreunat de multă procedură și fără a prezenta garanții credibile că va produce vreo schimbare sau că va reprezenta un succes. „Fără penali în funcții publice“ este un astfel de demers încremenit în hățișul legislativ românesc. Eu și familia mea am semnat în Vama Veche într-un restaurant, unde echipa care strîngea semnături nu era lăsată să mănînce pentru că restaurantul refuza să primească „activiști politici“ în spațiu. Și pentru că am semnat fără a se produce o schimbare concretă pînă acum, consider că demersul „Fără penali în funcții publice“ este un eșec. E simplu! Oamenii judecă lucrurile simplu, nu se complică cu chestiuni de tehnică legislativă, nuanțe sau cu alte perspective.

– Vrei să spui că nu ai auzit despre nici un proiect de evoluție a țării la această discuție?

– Exact! Se discuta despre semnături. Cînd ne-am ridicat să plecăm, membrii partidului începuseră să se laude cu reușitele personale: „Am strîns 300 de semnături eu singur la Victoriei!“ „Eu am strîns numai 180 vineri seară, dar începuse să plouă!“ Pe mine nu m-a întrebat nimeni nimic, dar aș fi vrut să le zic acelor oameni că, dacă ne prindem speranța de mai bine a României în liste interminabile cu semnături și intrăm în partide pentru că nu ne place cum arată tramvaiul sau clădirea de alături, alternativa este Dumnezeu sau, ca de fiecare dată în istoria noastră, unul mai puternic căruia să ne supunem contra cost și care să ne scape din circumstanțele noastre.

PUBLICITATE

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Un timp fără Eliade: Mîntuleasa 40

La Mîntuleasa 40 am ajuns după ce am ascultat, o seară-ntreagă, poezie la Tramvaiul 26, locul de întîlnire al scriitorilor cu cititorii, aflat pe strada Cercului. Căutînd clătite, așa cum se întîmplă oricui într-o (aproape) noapte de weekend, am descoperit Mîntuleasa 40, localul cu vreo 70 de locuri și cu o terasă spațioasă, pe care abia aștept să revin pentru o limonadă și încă vreo zece lucruri din meniu. Și poate încă vreo cîteva clătite, pentru că am fost plăcut surprinsă de raportul calitate-preț, care e omniprezent în discuțiile despre restaurante, servire, promptitudine, meniu, muzică, atmosferă, decor.

Ca să încep cu finalul: oh, decorul. Mi-a plăcut pentru că este întunecat înăuntru, pereții sînt tapetați cu pagini de carte sau ziar, prin urmare mi s-a părut extrem de potrivit că aveam geanta plină cu cărți și încă o carte în mînă, iar faldurile ivorii care îmbracă tavanul te pot face să te întrebi, fie și pentru cîteva clipe, dacă nu cumva ai ajuns într-un timp în care este posibil să te trezești fie cu Eliade în față, fie testînd limitele fantasticului într-o nuvelă a acestuia.

Cum sînt sensibilă la oameni și la felul în care aceștia interacționează, analizînd cu minuțiozitate de specialist comportamentul acestora fie în mediul de lucru, fie în zilele libere, cînd de pe terase „judec" ce e în spatele unei cești trîntite sau a unui țipăt exagerat la copil, sînt întotdeauna atentă la cei care lucrează în restaurante, pub-uri și ceea ce eu numesc, generic, crîșmă.

Așadar, la Mîntuleasa 40 am fost întîmpinată exemplar, cu entuziasmul acela pe care nu-l poți bănui că ar fi fals, de m-am simțit singura clientă a zilei, chiar dacă era evident că nu-i așa. La masă, de parcă eu și prietena mea eram singurii oameni care aveau nevoie să mănînce în ziua respectivă. Și oricît de mult și-ar dori cineva să conteste nevoia aceasta de a te simți „important" cînd încerci ceva din meniul unui local, țin să spun că așa se vede implicarea și seriozitatea angajaților, că este o chestiune de respect. Pe care, dacă îl oferi, mai ales într-un astfel de context, este deplasat să nu-l primești înapoi.

Vreau să insist asupra paginilor de carte care țin loc de tapet. O imagine de efect, un semiobscur cald, deci un mediu potrivit pentru un împătimit de citit. Aș reproșa, totuși, că parcă e prea mult Eliade peste tot, iar abia acum, scriind, fac conexiuni mai ample, care-l implică și pe Zaharia, personajul lui Eliade din „Pe strada Mîntuleasa", de vreme ce pe mine tot Zaharia mă cheamă, deși n-aș ști cum să-mi duc mai departe această teorie bazată pe similarități care șchiopătează de toate picioarele.

Un strop de supranatural există, trebuie să cred asta.

N-am ajuns niciodată pe timp de zi la Mîntuleasa 40 și tare mult îmi doresc să o fac cîndva, curînd, pentru că am o teorie conform căreia exact decorul care seara și noaptea pare desprins din locul fragil unde se îmbină realul și fantasticul este ziua un loc dez-vrăjit, stors de orice posibilă urmă de magie sau măcar de bănuiala existenței acesteia.

Este doar o teorie, rămîne de verificat dacă, pe timp de zi, Mîntuleasa 40 devine un spațiu și mai evident lipsit de orice legătură cu Eliade și îndepărtat de vremurile în care ne-am gîndi că era posibilă călătoria între lumi, cînd elementele magice nu erau la îndemîna oricui, nu, dar poate mai des întîlnite, condimentînd viața de zi cu zi cu arome pe care azi, absorbiți doar de concret și imediat, nu le mai simțim, nu le mai găsim, dar pe care nici nu am ști a le recunoaște de ni le-ar mai presăra cineva în farfuria cu realitate.

Este de mers la Mîntuleasa 40, probabil că fie și pentru o tură de darts, am auzit că localul este popular printre pasionați, dar eu îi prefer dimensiunea pe care am insistat deja. Plus mîncarea, care-i bună, adusă la masă de oameni care transmit că le place ceea ce fac, că nu și-ar dori să fie în altă parte, ci chiar acolo, alături de tine, redirecționînd spre oaspeți o parte din farmecele care-i înconjoară ca o aură. Un strop de supranatural există, trebuie să cred asta, altfel n-ar mai avea vinul băut aici parte de o poveste care să-l cuprindă ca o îmbrățișare.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Jurnal de librar, *Editura Herg Benet, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce
4 mistere marca
Agatha Christie

De miercuri, 8 mai, Asasinarea lui Roger Ackroyd

De miercuri, 15 mai, Un buzunar plin cu secară

De miercuri, 22 mai, Adversarul secret

De miercuri, 29 mai, Tabloul

preț pachet ziar + 1 carte 20 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Augustin CUPȘA

Conjugopatii în literatură: familia și gelozia „tradițională“

Titlul romanului esențial al lui Camil Petrescu din 1930, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,* așază în același rînd cei doi termeni, dragoste și război, ca pe niște vectori egali și de sens contrar, iar unele ediții au dus ideea mai departe, tipărind cele două părți în volume separate. E de așteptat ca și în carte raportul de forțe să se păstreze.

La o analiză pe detalii, povestea de dragoste dintre Ștefan și Ela se compune din cîteva momente de tandrețe, cîteva partide de sex, mai multe flirturi fragile și destule comportamente de seducție forțate. Cam puțin pentru o căsnicie (care se dorea) pe viață. Poate a fost cîndva *bine* între ei, dar asta sună mai mult ca un postulat, asumat de narator și de-abia schițat de autor în cîteva scene înfrumusețate post-factum, cu nostalgia aferentă retrospecției. Cea mai mare parte a relației dintre cei doi se consumă într-un război tacticizat pînă la uzură, întrerupt de cîteva atacuri brutale și întreținut dintr-o parte de orgoliu, iar din cealaltă parte din interes.

La o analiză psihologică speculativă se poate spune că există un singur protagonist care se bate de cele mai multe ori singur. (Cam ca Edward Norton în *Fight Club.*)

Ruperea relațiilor diplomatice. Mobilizarea generală

Relația lor e destul de necoaptă, iar cei doi prea tineri ca să gestioneze fără pierderi o repoziționare de statut (după o moștenire neașteptată) în societatea Bucureștiului *Belle Époque.* Se trezesc dintr-o dată într-un peisaj necunoscut, în mijlocul seratelor și saloanelor cu oameni de afaceri cu statul & oameni ai statului, frivolități și dansatori, jocuri politice și trafic de influență. În timp ce Ștefan se opune rigid absorbției în acest vîrtej, Ela începe să guste plăcerile vieții mondene. Țara-i mică, mesele puține, se știe. Presiunea socială e foarte mare, dacă nu mai aparții cercului, cazi și mai jos de unde ai venit. („Infernul sînt ceilalți“ avea să fie enunțat un pic mai tîrziu.) Aici e vorba de coduri de vestimentație, dansuri de societate, comportamente de afișaj, discuții de umplutură – lucruri pe care Ștefan nu le stăpînește, ba mai mult, îi activează sensibilități mai vechi, vizitează locurile fragile ale ego-ului său.

Recunoaște și el că acolo e problema. Faptul că era răsfățat și admirat de una dintre cele mai dorite studente din Universitate îl scotea cu mîini invizibile deasupra celorlalți. „Cred că acest orgoliu a constituit baza viitoarei mele iubiri.“ Cînd și cum s-a produs fisura inițială în stima de sine nu vom afla niciodată. Cert este că în lăcașul preformat încape Ela. Acolo unde nu se potrivește, Gheorghidiu e nevoit să ajusteze (nu e chiar modelul lui de frumusețe și nici de inteligență), iar ea toarnă peste admirație cu nemiluita și inocență mimată.

Vine însă momentul cînd trebuie să constate urmele adevărului și să ia măsuri, dar tocmai orgoliul îl împiedică să facă ceva. Prăbușirea peretelui de-abia tencuit, aranjat în locul celui care lipsea din construcție, produce înclinarea periculoasă a conștiinței de sine, amenințată de colaps. Din păcate, e puțin cam tîrziu. Dansatorul G. a intrat în scenă, lumea știe, iar el știe că lumea știe.

Spargerea frontului la Odobești

Cînd nu se ocupă cu rememorarea chinuitoare a trecutului cu Ela, Gheorghidiu luptă să mențină aparențele la un nivel acceptabil atît pentru el, cît și pentru ceilalți. Dar e cam la fel cum și-ar îngroșa vocea sau ar tuși mai tare ca să le ascundă celor de față scîrțîitul sumbru al grinzilor care stau să se desprindă din tavan. Un singur week-end în „vilegiatură“, la Odobești, îi este fatal. Spectacolul degradării căsniciei e de nesuportat, aproape grotesc – locurile în mașini sînt aranjate pentru ca femeile să stea lîngă amanți, scaunele de la masă sînt și ele parcă puse cu mîna pentru Ela și dansator, tufa de liliac apare exact cînd nu trebuie, mai e și e grădina periculoasă din spatele pridvorului, unde perechea nou formată se poate retrage în intimitate, în fine. O regie implacabilă în spatele dezastrului personal. Greșeala lui vine din faptul că e convins că și ceilalți văd cu aceiași ochi ce vede el, deși, evident, ei nu stau pe în locul lui (e o falsă identificare aici), iar asta îi adîncește leziunea primară. Cineva bun la inimă îl asigură că asta e norma de comportament în astfel de societăți, nu trebuie să o ia personal. Dar el tocmai asta nu poate să accepte, că are soarta celorlalți.

La conacul de la Odobești, în numai trei zile de suferință acută, ideile lui Gheorghidiu încep să se articuleze după principiul ideilor (în cel mai bun caz) prevalente care înlănțuie toate ideile colaterale și orientează gîndirea monotematic. După Predescu, ideea prevalentă e cea care poartă personalitatea spre „oceanul neliniștit al delirului“. (Dacă mai existau îndoieli că psihiatria a fost poezie înainte să devină știință.) Pe de altă parte, delirul de gelozie e foarte greu de deosebit de gelozia *fondată.* Trebuie luate în calcul amplitudinea ideii, aspectul obsesional și caracterul ei incredibil (tot V. Predescu).

Gheorghidiu susține că nu e cazul la el. „Nu, n-am fost nici o secundă gelos, deși am suferit atît din cauza iubirii.“ Eul care ar trebui să medieze conflictul e cam fragil, cum spuneam – cu un perete consolidat prin fuziunea cu Ela. Pînă la urmă, de unde atîta oroare că dansatorul G. i-ar atinge nevasta? Ea a devenit el și asta înseamnă că el e *odată* cu ea, conștiința insuportabil de lucidă a prihănirii ei de către dansatorul G. Interesant e că pînă pe la jumătatea primei părți nu e pomenit numele de Ela (apoi apare sporadic), în tot restul cărții e vorba de *nevastă-mea.* Pare doar o extensie a lui, dar cu un corp al ei. (În condițiile în care orgoliul e extensia păguboasă a stimei de sine.)

Represaliile de la București

Întors acasă, ca „un general înfrînt și fugărit“, Gheorghidiu contabilizează resturile „înspăimîntătoare ale armatei sale frumoase și strălucitoare“ (din nou prestigiul său e adus în prim plan) și se hotărăște, previzibil, să facă manevre de paradă și represalii brutale – se afișează cu o brunetă, aduce o prostituată în patul lor, iar Ela ripostează în noaptea de 15 februarie, cînd dispare de acasă. Urmează despărțirea oficială și prelungiri improbabile ale relației, cu flirturi și regăsiri, un fel de joc de-a șoarecele și pisica.

Cea mai mare parte a timpului, Gheorghidiu și-o petrece în obsesii, unele extrem de neplăcute și intruzive. Își impune fără succes un program de înlăturarea a elementului nedorit din cîmpul conștiinței, un repaus mental de măcar două ore/zi. (E și aici o doză de hiperstenicitate.) „Atenția și luciditatea nu omoară voluptatea reală, ci o sporesc, așa cum de altfel atenția sporește și durerea de dinți. Marii voluptuoși și care trăiesc intens viața sînt neapărat ultralucizi.“ (Slabă consolare.)

Nu mai poate mînca, nu mai poate dormi, se degradează chinuit de dureri ulceroase.

Suferința devine fizică pentru „omul cu sensibilitate năzdrăvană“ (cum îi spune o confidentă mai tolerantă cu viața care ni se dă). Nu mai poate mînca, nu mai poate dormi, se degradează chinuit de dureri ulceroase. În absența palpabilă a fostei, devine vizibil că structura obsesională premorbidă e cea care trasează liniile de front în care Gheorghidiu trage împotriva lui însuși cu încrîncenare.

Încercuirea de la Cîmpulung

Vine anul 1916 și la orizont se profilează vara apăsătoare dinaintea intrării României în război. Deocamdată e o primăvară crudă, alertă în toate detaliile ei (pagini de literatură în care Camil Petrescu dă măsura tehnicii sale fără egal). Gheorghidiu e concentrat în Piatra Craiului, Ela se instalează la Cîmpulung pentru a-și petrece vara, dar (chipurile) și pentru a fi mai aproape de soțul ei. Gelozia și suspiciunea au revenit în prim plan. Gheorghidiu face un rol de detectiv în aceeași combinație luciditate – hiperprosexie sectorizată. Concluziile lui se pot înscrie în normal sau în zona nebuloasă a interpretării și chiar a intuiției delirante. Adevărul clinic e greu de găsit în practică și cu atît mai greu într-o narațiune în care autorul operează abil și extrage date concrete, verigile de legătură dintre acțiuni, menținîndu-și protagonistul captiv în propriul raționament, incapabil sau neinteresat să se confrunte cu realitatea obiectuală.

După o partidă de sex, Gheorghidiu observă că Ela folosește un gest de cochetărie, aprinzîndu-și țigara, care (zice el) i-ar fi fost străin la începutul relației. Remarca e fină și pătrunzătoare, îi urmează însă atribuirea într-un sens prestabilit subiectiv și raționamentul pe scurtătură – ea nu avea de unde să-și însușească un astfel de gest decît după alte partide de sex în compania unui bărbat din lumea celor *tirés à quatre épingles,* mai exact a oponentului său (un nou decupaj logic în favoarea țelului urmărit). Bineînțeles că sînt multe alte variante, alte explicații posibile pentru această însușire de gest, dacă acest lucru chiar a avut loc (sau e doar un artefact spontan). Poate fi într-adevăr împrumutat din *acea* societate, dar colat din altă situație care nu implică sexul. Poate fi, de ce nu, dezvoltat în intimitatea cu un alt bărbat decît dansatorul. Poate fi un fals al unei memorii deja foarte încărcată afectiv. Dar pentru Gheorghidiu nu există alte opțiuni, nu găsește alt rezultat folosind sistemul lui de operare cu 1 și 0.

Un pas și mai periculos în zona interpretativității se produce mai tîrziu, în trăsură, pe drumul spre Dîmbovicioara, alături de colonel, cînd își amintește felul în care a bătut la ușă coana Aneta ca să îi scoată din cameră. Ar fi fost vorba de un cod secret între ele, de avertizare pentru Ela care (în mod sigur) fusese de multe ori vizitată de amant.

Între timp, în acea după-amiază tulbure se înregistrează și un fenomen care poate fi și o interpretare, și o intuiție delirantă. Gheorghidiu îl observă pe G. pe stradă și dintr-o dată pentru el e limpede că acesta a venit în oraș cu nici un alt scop decît de a se culca cu Ela. E un scurtcircuit mental care atinge imediat visceralitatea. „Aveam impresia că am devenit ud, neputincios și bolnav. Era în sufletul meu ca un peisaj nou, ca ajungerea trenului într-o stație de ocnă.“

Victima afectelor totale, Gheorghidiu se hotărăște să-i omoare. Între cele două stații nu există nici o haltă. Tensiunea intrapsihică e uriașă. „Ca un resort împins, strîns la maxim, trebuie să izbucnească tot ce am comprimat în mine. Umilință, neliniște și furie.“ Carapacea orgoliului a fost din nou atinsă de un proiectil identificat ca inamic, dar de fapt tras din propriile linii.

Ce contează în primul rînd e, bineînțeles, salvarea stimei de sine. „Căci, într-adevăr, ceea ce mă doare mai mult e gîndul că ei socot că eu nu știu nimic“ (evident greșit, el și-a exprimat de atîtea ori și atît de tare bănuielile, încît cei doi, și dacă o fac, își iau mii de precauții ca să îi liniștească suspiciunile). În fine, două gloanțe ar rezolva totul.

Capitularea

Cînd se întoarce de pe front, conștiința lui Gheorghidiu (ca și cea a lui Camil Petrescu) a înregistrat o experiență mult mai adîncă, mai vie și mai atroce decît orice realitate civilă. E îmbibat cu un anestezic care îi dă o senzație de amorțire, vecină cu derealizarea – toate lucrurile și toți oamenii sînt acolo, au forme (aproape) neschimbate și se comportă cam la fel, previzibil, dar în mod ciudat sînt vidați de orice conținut, incapabili să-i mai treazească emoțiile de altădată. E absolut firesc să fie așa după ce ai trăit teroarea, ai fumat cîte 200 de țigări într-o zi sub asediul gloanțelor și proiectilelor, ai asurzit din cauza obuzelor germane de 150 (cazul concret al lui Camil Petrescu), te-a îngropat „pămîntul lui Dumnezeu“. Chiar și duioșia mamei îi rămîne „străină“.

Gheorghidiu e în posesia aceleiași lucidități de cristal, dar receptorii săi emoționali sînt suprasaturați. Remarcă dezabuzat cum corpul soției sale s-a deteriorat rapid, progresiv. Conținutul fusese dezinvestit de mult. Despărțirea se consumă într-o scenă fără mare relief, Gheorghidiu abandonează fără pretenții armele și teritoriul. Au trecut aproape trei ani de război și, nu întîmplător, tot atîția de căsnicie. „Adevărul pentru un portocal e pămîntul în care poate să rodească, să facă portocale“ – avea să constate cîțiva ani mai tîrziu Saint-Exupéry, exasperat după un alt război.

***Augustin Cupșa** este scriitor și psihiatru.*

Mihai LEONTESCU

Ograda lui Gabi și Beto

Îi cunosc pe Gabi și pe Beto de trei ani. Au 8 și 6 ani și locuiesc în Ploiești, într-o curte din spatele AFI, în sărăcie extremă. Casa lor este compusă dintr-o anexă de 6 m² unde dorm împreună cu mama, tatăl și fratele mai mare, de 14 ani. În aceeași curte locuiesc mai multe familii, în total vreo 15 suflete. Singura diferență e că Gabi și Beto și părinții lor nu au nici un act care să le ofere dreptul de locuință în acea cameră de 6 m².

Pe Gabi am întîlnit-o într-un tren între București și Ploiești. Cerșea împreună cu fratele ei mai mare. Tocmai începusem un nou job în București și încă făceam naveta la părinții mei. Îi văzusem pe Gabi și pe fratele ei de mai multe ori în tren, dar nu le-am dat bani. Erau curați, tăcuți și senini, mai ales Gabriela. Aveau o hîrtie pe care o puneau în fața oamenilor și așteptau să primească bani. Altceva nu făceau și nu spuneau. Chipul Gabrielei, însă, spunea tot: „Mă numesc Gabriela. Uneori îmi spun Elena, cînd vreau să par interesantă. Deseori îmi iese. Nu mi-e rușine cu ceea ce fac. Sînt isteață și zîmbesc, iar cuvintele mele, atent alese, dar spontan culese de urechile celor din jur, îi fac pe oameni să mă bage în seamă. Uneori prea mult. Merg la școală, din an în paști, îmi ajut familia să supraviețuiască și în mare parte fac ce vreau eu. Știu că voi fi bine, pentru că sînt Gabriela. Uneori Elena."

Tatăl meu mă aștepta în gara din Ploiești. Era noapte și frig. Am văzut că și ei se pregăteau să coboare. I-am întrebat dacă vor să îi ducem acasă. Fratele mai mare s-a uitat la Gabi. Gabi s-a uitat la mine și mi-a mulțumit, dar a zis că nu e nevoie. Le-am zis: bine, bucurați-vă de plimbare. Gabi a zîmbit și a decis în final să meargă cu noi. I-am lăsat acasă împreună cu numărul meu de telefon și le-am zis să mă sune dacă au nevoie, dar nu au avut.

Crăciunul lui 2017. Ca de obicei, mergeam acasă la părinții mei, unde aveau să mă aștepte răsfățul în fața televizorului, cu favoritele HBO și Cinemax, cozonacii și bunătățile mamei, casa copilăriei mele și bradul cu toate cadourile sub el, mai puțin ale mele. Nu îmi place să fac cadouri la foc automat. Spontan, da, dar nu obligat. Ori fac un cadou memorabil, ori nu mai fac nimic, îmi spun în gînd. Așa că, în drum spre casă, m-am decis. Le voi face un cadou copiilor pe care i-am întîlnit în tren. Voi merge în vizită la ei și le voi cumpăra ce au nevoie. Am mers la copii, care au sărit pe mine de bucurie și am intrat în casa/anexa/camera lor. Pentru prima oară am văzut cum încap cinci suflete într-un spațiu atît de mic. Pereții erau acoperiți de covoare. Aveau un televizor și un aragaz cu care se încălzeau (probabil cu ambele) și un pat care era extins la capăt cu o improvizație ca să mai încapă încă o persoană. Nu aveai loc să arunci un ac. Prima ieșire a fost la Decathlon, de unde le-am cumpărat haine de iarnă. A doua ieșire a fost la noi acasă, unde mama ne-a făcut pizza, iar apoi ne-am jucat Monopoly. Gabi era contabila lui Beto, care încă nu învățase că nu e bine să ai încredere în toți contabilii. Toate întîlnirile cu ei aveau loc la intervale de cîteva luni. Nu le-am oferit niciodată bani, doar timp. Nu au cerut niciodată bani, doar răbdare. Prima amintire virtuală a fost o poză pe care am postat-o pe Facebook, cu mine, Gabi și Beto, prin care îmi rugam prietenii să le trimită o vedere de oriunde din lumea asta ca să-i încurajeze să continue școala. Au primit zeci de vederi de peste tot din Europa, Indonezia și Canada.

Aveau o hîrtie pe care o puneau în fața oamenilor și așteptau să primească bani.

La școală, lucrurile nu mergeau bine. Gabi era înscrisă la o școală care are cea mai mare rată de abandon școlar și cele mai mici rezultate la simulări și evaluări naționale din Ploiești. Pe atunci, Gabi era în clasa întîi, semestrul doi, și avea deja 115 absențe, dintre care 57 nemotivate. La finalul anului acumulase 215 absențe, dintre care 110 absențe nemotivate. Enorm. Nici nu-i de mirare că încă nu învățase tot alfabetul și nu știa să citească, nici pe silabe, iar acasă nu își făcea temele pentru că nu avea unde, fizic. Pe lîngă asta, mama copiilor îmi spunea că îi era teamă să nu fie dați afară din camera unde locuiau.

Am început să mă interesez. Îmi place să-mi trăiesc viața știind că am opțiuni, că nu sînt constrîns. Evident că această libertate mi-am creat-o în timp (și nu de unul singur), iar libertatea lor era departe de prezent (complet singuri). Mă întrebam: ce poate face Protecția Copilului pentru această familie? Primăria? ONG-urile? Am intrat într-o lume instituțională pe care nu aș fi vrut s-o cunosc, o lume care din păcate există și care ne afectează pe toți. O lume care cheltuiește mai mult decît oferă. Taxe și timp. Am citit. Am sunat. Am vizitat. Am vorbit față-n față cu directori, asistenți, funcționari. Am aflat că primăria din Ploiești nu a mai construit nici o locuință socială din 2003 și că lista de așteptare este de cel puțin trei ani. În final, am ajuns la concluzia că soluțiile stau doar în mîna mea, a familiei mele și a noastră, a oamenilor care își doresc o schimbare. Responsabilitatea instituțională era pierdere de timp și de energie pentru că toți mă trimiteau peste tot. Chiar dacă generalizarea nu este corectă pentru cei din sistem care chiar încearcă să fie altfel, sentimentul meu a fost că toți sînt un tot, un cumul de frustrare și antipatie față de mine și genul meu de oameni.

Am găsit un serviciu social al organizației umanitare Concordia din Ploiești, care oferea o masă caldă copiilor fără posibilități și îi ajuta cu temele în fiecare zi, după școală. Genial. În ianuarie 2018, am înscris-o pe Gabriela, cu acordul mamei ei, la acest *afterschool* (așa cum îl numeam noi) și i-am promis că, dacă se ține de *afterschool,* îi vom ajuta familia să se mute într-o nouă locuință după ce va termina anul școlar. Vacanța de vară se apropia, iar Gabriela tot mergea la *afterschool.* Trebuia să fac mătoarea stație, iar ei erau de-abia la prima stație. Acum era momentul să îi ajut, nu mai tîrziu.

Eu și familia mea ne pregăteam să strîngem bani de la organizații caritabile, prieteni și rude ca să-i ajutăm să se mute într-o nouă locuință în Ploiești. Ne gîndeam să închiriem un apartament de două camere nemobilat pe care să îl mobilăm noi cu ce aveau nevoie. Am vizitat trei apartamente, perfecte pentru ei, dar cînd le spuneam proprietarilor că, de fapt, apartamentul era pentru o mamă cu copii fără posibilități, fețele lor se schimbau. În ciuda faptului că noi garantam pentru plata chiriei, le era teamă să primească „niște săraci care nu s-ar mai fi dezlipit de noua locuință".

A renunțat la școală acum patru ani pentru fotbal, apoi a renunțat și la fotbal.

10 iunie 2018. Mama copiilor mă sună să îmi spună că i-a murit un frate care locuia în aceeași curte cu ei. Înmormîntările devin prilej de restabilire a ierarhiei statutare în familiile extinse, mai ales cele sărace care locuiesc înghesuite pe o suprafață cu mult loc de dat coate, iar ei nu făceau excepție. Rudele nu mai erau de acord să renunțe la anexa de 6 m² în favoarea familiei lui Gabi și Beto. Așa că mama copiilor mă întreabă dacă am găsit o locuință pentru ei, pentru că acum ar fi un moment bun. Am înțeles cît de urgentă era situația cînd am aflat că un alt frate i-a smuls ușa din balamale în semn de prietenie (familială). Eram la București și nu aveam cum să ajung la Ploiești. Așa că am apelat la mama și la tata, care și-au asumat dorința fiului lor și s-au dus a doua zi să încerce să îi ajute. Găsiseră o locuință care îi aștepta. Casa bunicilor de la țară.

Cu o lună înainte, ultimul meu bunic se stinsese din viață. Am mers la înmormîntare împreună cu mama și fratele ei și cu familiile noastre. Casa bunicilor de la țară, unde petreceam vacanțele de vară, rămăsese acum pustie. Nu mă gîndisem la această variantă pînă atunci și mi-era teamă ca nu cumva cei mici să se plictisească de stilul monoton de viață de la țară și să fugă de-acasă, chiar dacă Ploieștiul se afla la doar 15 minute distanță. Însă această decizie a fost cea mai bună pentru situația lor, pentru că le-a oferit stabilitate și sustenabilitate. Parțial.

Între timp, tatăl copiilor a intrat în închisoare. Da, există și un tată care a contribuit la această poveste cu mai mult decît cîțiva spermatozoizi și cîteva procese prin tribunale. Spre apărarea lui, nu și-a bătut niciodată familia și nu bea. Sînt multe de spus despre cum tratează sistemul judiciar și DGASPC (sistemul de protecție a copilului din România) oamenii fără școală. Acești oameni sînt complet depășiți de toate scrisorile și bobîrnacele pe care le primesc cu capul plecat din partea autorităților. Tatăl copiilor nu avea carnet de conducere și, pe vremea cînd mama copiilor vindea zarzavaturi la piață, o ajuta și îi aducea marfă cu mașina. Ea a fost prinsă fără autorizație de vînzare și a primit amenzi nenumărate, pe care nu le-a plătit. El a fost prins fără carnet de conducere de vreo șase ori și în final a intrat în închisoare. Mama copiilor are 4 clase și nu a lucrat niciodată cu contract de muncă. O duce capul și are grijă de copii, dar încă nu a învățat să-și planifice viitorul. Pentru că nu a putut. Pentru că nu a vrut. Ea știe... Toți banii care le intră în casă sînt alocația copiilor, ajutorul social (pe care nu-l mai primesc din cauză că s-au mutat) și cerșitul copiilor de sărbători.

Crăciunul lui 2018. Familia locuiește în casa bunicilor mei de șase luni. Gabi și Beto termină primul semestru la noua școală fără nici o absență nemotivată. Fratele mai mare merge și el la școală, dar în oraș, pentru a urma programul „A doua șansă". A renunțat la școală acum patru ani pentru fotbal, apoi a renunțat și la fotbal. Dar încă mai are o șansă. Depinde de el cum o folosește. Îi vizitez cam o dată pe lună. Le-am cumpărat găini și rațe, care acum au crescut și fac ouă. Le-am tras apă în baie și au toaletă în casă ca să nu mai iasă în frig la toaleta bunicilor din grădină. Le-am cumpărat un pat etajat de la IKEA pe care l-am asamblat împreună cu copiii de Crăciun. Am colectat donații, cadouri, jucării, haine de la prieteni și rude. Am vrut să aibă parte de un Crăciun memorabil pentru că nu știu cum va arăta următorul Crăciun.

Mă întorc acasă la părinții mei și mă gîndesc ce se va întîmpla cu casa bunicilor. Înțelegerea cu unchiul meu a fost să lăsăm această familie să locuiască acolo un an de zile, pînă la terminarea anului școlar, apoi vom lua o decizie. Din punctul de vedere al mamei și al unchiului, avem două opțiuni: fie vindem casa, fie unul dintre ei cumpără partea de moștenire a celuilalt, adică jumătate din valoarea casei și a terenului. Nici unul dintre ei nu își dorește să cumpere casa de la țară și nici măcar eu (nici nu aș avea cu ce). Din punctul meu de vedere, alegerea e mai dificilă pentru că nu există o altă soluție pentru acești copii și mama lor. Au nevoie în primul rînd de o locuință, fără chirie și fără riscul de a fi dați afară, iar copiii trebuie să continue școala (ideal, aceeași școală). O a treia opțiune, pe care am găsit-o în urma discuției cu mai mulți prieteni, ar fi să înființez un ONG și să strîng donații de la oameni și firme pentru a pune pe picioare un proiect social în casa bunicilor, pe care îl voi numi de acum încolo Ograda.

Din păcate, nu am cîștigat la Loto (încă). Așa că voi încerca încă un lucru pe care nu l-am mai făcut niciodată. Vreau să strîng donații de la oameni ca tine și ca mine, oameni care încă mai cred în schimbare în România pentru a demara acest proiect. Dacă strîngem donațiile de care avem nevoie pentru a prelua pe numele ONG-ului jumătate de casă pînă la finalul verii, atunci organizația non-profit pe care tocmai am fondat-o împreună cu părinții mei va fi responsabilă pentru implementarea acestui proiect social în ograda bunicilor. Scopul proiectului este de-a ajuta persoanele excluse social și de-a le oferi stabilitate și educație copiilor aflați la început de drum. Pentru mai multe detalii, poze și filmulețe cu Gabi și Beto, caută pe Facebook grupul OGRADA sau scrie-mi (orice și oricînd) la mihai.leontescu@hotmail.com. Ograda este, pînă la urmă, a noastră, a tuturor. Ce se întîmplă în ea ne va afecta și nouă viitorul.

După cinci ani de studii în Suedia, ***Mihai Leontescu*** *s-a întors în România ca să lucreze pentru Ambasada Suediei la București, iar mai apoi, să înființeze un ONG care are drept scop să ajute persoanele excluse social, în special copiii.*

Cu ochii-n 3,14

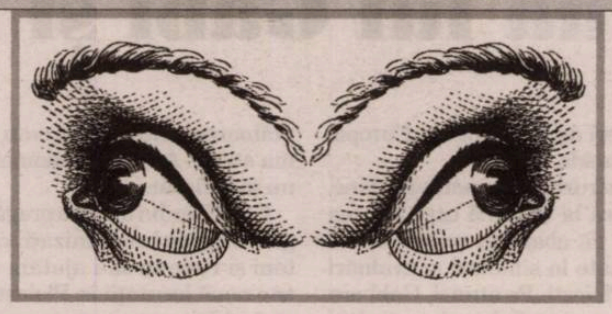

CINE ARE O VIAȚĂ ZBUCIUMATĂ, ASOCIATĂ CU PREZENȚA ÎN CREIER A STOMACULUI, AR TREBUI SĂ MEARGĂ ÎNAINTE, PE LUMINA SECUNDARĂ

■ Cine sapă groapa altuia cade singur în ea, la propriu: un bărbat în vîrstă de 50 de ani din Puerto Penasco, Mexic, a rămas blocat într-un tunel la care a săpat timp de mai multe zile, pentru a-și spiona fosta iubită. (**C. Ș.**)

■ „Miska este o pisică de 10 ani și are o viață zbuciumată. Pînă acum, ea a primit amenzi nenumărate și a ajuns în tribunale și chiar în spatele gratiilor. De-a lungul timpului a avut vreo 30 de altercații cu polițiștii, pe care îi urăște instinctiv, și a fost dată și în judecată pentru faptele ei reprobabile. Mai mult, pisica a fost amenințată cu deportarea și chiar cu eutanasierea.“ Aceasta nu este o poveste pentru copii, ci o știre din ziare. (**A. M. S.**)

■ Studiul demenței a făcut un pas înainte, anunță BBC. S-a descoperit un nou tip de demență, numită „Late“, diagnosticată, pînă acum, în mod fals, ca fiind Alzheimer. Diferența dintre cele două afecțiuni e că demența Late este asociată cu prezența în creier a proteinei TDP-43, în vreme ce la Alzheimer e vorba de alte două proteine – amiloid și tau. În plus, Late se declanșează la vîrste mai înaintate și evoluează mai lent. Ambele sînt însă, în egală măsură, incurabile și au aceleași simptome. E ca și cum s-ar fi descoperit, pe baze științifice, că există vagi diferențe între nebuni, țăcăniți, zbanghii, țicniți, sonați, candrii, scrîntiți, zurlii și căpiați. Nu că n-ar fi adevărat, dar, vorba lui Dragnea: „Și cu ce dracu' mă ajută pe mine, domnișoară, ca să înțeleg și eu?!“. (**M. P.**)

■ Înainte de Paști: pe strada mea, un nene, genul cu pantaloni de trening trași pînă deasupra stomacului, se uită-n sus, cu mîna streașină la ochi. De la balcon, o femeie îi aruncă două cartoane pentru ouă. „Să nu le-aduci gata sparte!“ (**C. Ș.**)

■ Dl Răzvan Cuc – ministrul Transporturilor – a călătorit cu trenul pînă la Constanța, iar trenul a ajuns cu cinci minute mai devreme. Cred că sîntem în fața unei descoperiri importante, care ar trebui implementată pe scară largă. În loc să se plictisească la birou, dl ministru ar trebui să meargă, zilnic, cu trenul pe undeva. Într-o perioadă de timp rezonabilă, trenurile noastre ar reuși, poate, să respecte orarul... (**D. C.**)

■ Pe stradă, o mamă trage grăbită de mînă un copil entuziast: „Mami, uite o pisică“, „Mami, asta e o Skoda?“, „Mami, uite vrabia!“. Mama, pragmatică, mergînd dîrză înainte: „Hai mai repede, că închide la Loto!“. (**S. G.**)

■ În noaptea de Înviere, pe Valea Prahovei, puteai experimenta tot soiul de slujbe: într-o biserică, lumina s-a dat la ora 11, căci preotul trebuia să mai ajungă undeva. La o altă biserică, destul de mare, a fost ca-n filmele mute: nu se auzea mai nimic, cu excepția, slavă Domnului, a lui „Christos a-nviat!“. Tot a fost mai bine ca anul trecut (dacă, Doamne ferește, nu încurc anii), cînd la mînăstirea din Sinaia ne-a ieșit în față, fix după ce am luat lumină, Liviu Dragnea. (**I. P.**)

■ Ce se mai întîmplă pe planetă: o morsă de o tonă a adormit pe trapa unui submarin rusesc ieșit la suprafață, obligînd echipajul să folosească o ieșire secundară. (**M. C.**)

ÎNTREBAT UNDE MIROASE A VALOARE, OMUL TERMINAT A SPUS CĂ LATERAL

■ Poliția mexicană a descoperit 44 de diamante ascunse în anusul unui motociclist care circula fără permis. Întrebat de unde le are, omul a spus că le moștenise de la un unchi îndepărtat. (**M. C.**)

■ Trenul de-abia se tîrîie. Canapelele sînt roase și jegoase. Pe culoar miroase a pipi. Dar locomotiva-i vopsită tricolor. Patriotismul! (**M. M.**)

■ O adolescentă din New Orleans, Statele Unite ale Americii, a fost acceptată la 115 facultăți. Universitățile i-au oferit, în total, burse în valoare de peste 3,7 milioane de dolari. Pe fată o cheamă Antoinette Love. (**A. M. S.**)

■ De bine despre foaia noastră: în Vinerea Mare, pe la unsprece trecute sau nu, la chioșcul de ziare din Piața Centrală din Galați: „S-a terminat!“ Și, cam după o oră, la punctul de difuzare a presei de pe Brăilei: „Asta-i ultima!“ La mulți ani, dilematici! (**R. M.**)

■ Vom petrece, pe drumul numelor de firme românești, patru săptămîni la Oradea: Perpetuum Natural SRL, La Pas 2006 SRL, Epiglota SRL, Sisi Botez Și Aniversare SRL, Geniu Electric SRL, Arena România SRL, Frumusețe Nova SRL, Complementar SRL, Tu Cu Mine SRL, Jucării Vorbărețe SRL, Baba Food SRL, Retorica Dentis SRL, Cinci Ori Cinci SRL, Meditații Inovative SRL, Frecvent SRL, Geamuri Galileo SRL, Jani Cauciuc Serv SRL, Transparent SRL, Bidonașul Galben SRL, Albastru Mam SRL, Oracol Consulting SRL, Plusinfinit SRL, Rochița Fermecată SRL, Belle Nud SRL, Centrul Vascular Venus SRL, Vindecare Rapidă SRL, Pyro Stop SRL, Ursdarnic SRL, Robust Impex SRL, Desigur Equipe SRL, Paradigma SRL, Posibilități Infinite SRL, Puiul Lui Cosmin SRL, Succesor SRL, Zece Ionutz SRL, Case Și Vise SRL-D, Exact Cristal SRL, Lateral Oradea SRL, Trei Feciori SRL, Dinsubsol SRL, Urmează-ți Inima SRL, Lily Mineral SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

DVD 2
Flautul Fermecat

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **795** ■ 16-22 mai 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei (revista) 13 lei (revista+DVD)

ANDREI PLEȘU
„Marea trăncăneală“
pagina 3

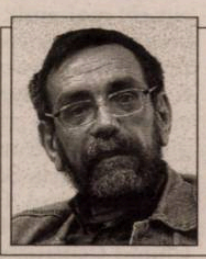

ANDREI CORNEA
„Revolta împotriva binelui“
pagina 3

Interviu cu
MARIE-CHRISTINE SARAGOSSE
pagina 23

Cine ne traduce?

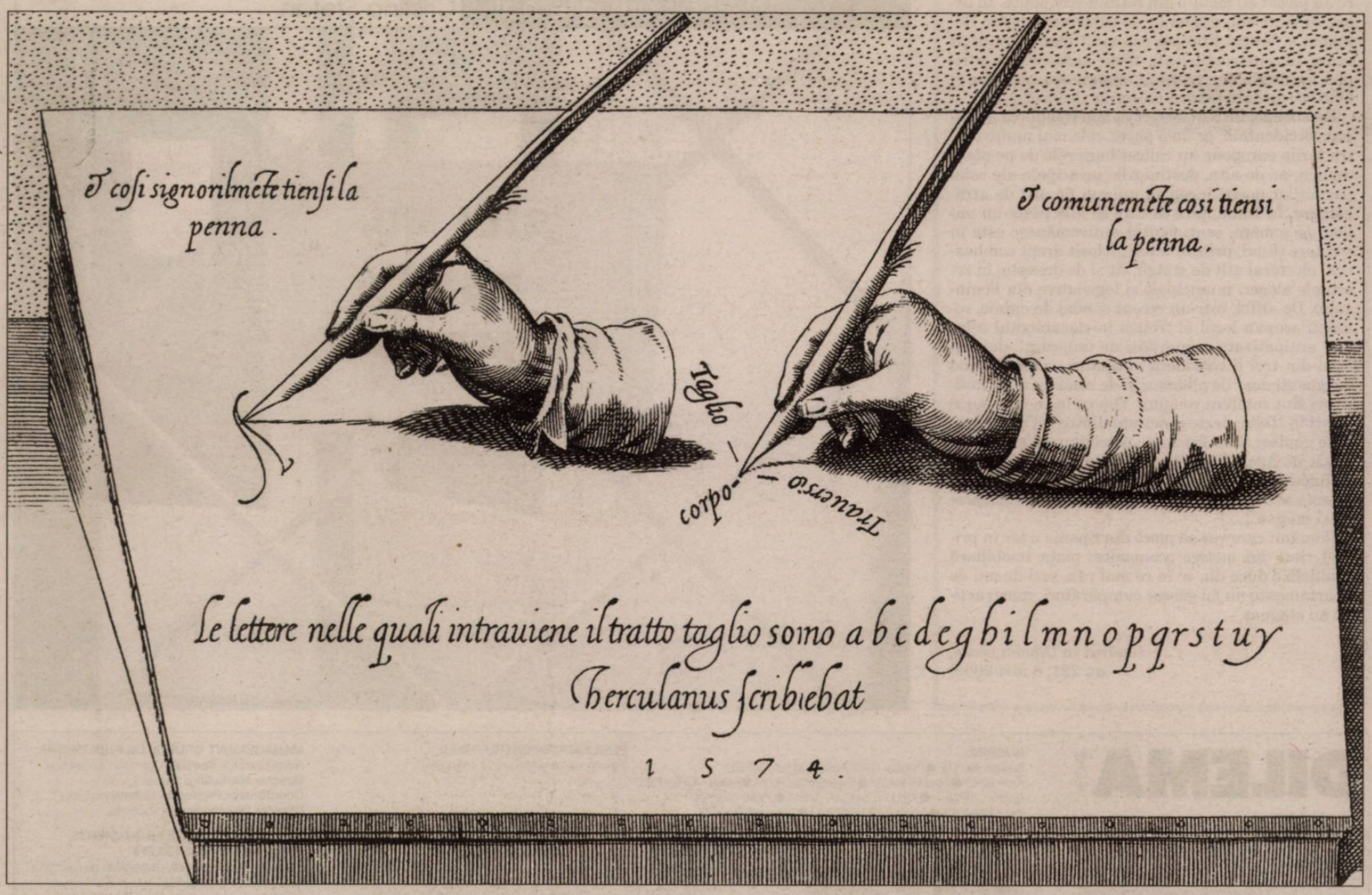

REVISTĂ 5 948489 146954 19020

REVISTĂ + DVD 5 948489 147289 19020

„Limba Europei este traducerea.“
UMBERTO ECO

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Luca NICULESCU

Întoarcerea românilor

Despre românii plecați în străinătate se vorbește, în general, în cifre: au plecat un milion, două, trei (sau chiar cinci, după cum anunța recent un ziar italian!), trimit acasă patru, cinci, șase sau chiar zece miliarde de euro pe an, sînt pe primul loc în topul infractorilor străini din Italia și, pînă la intrarea României în UE, erau primii pe lista expulzărilor din Franța. Cifre oferă și autoritățile române: din cauza plecărilor în masă, industria de construcții suferă de un deficit de forță de muncă de 300.000 de persoane, iar trei sferturi din întreprinderile mici și mijlocii se plîng că nu au suficienți oameni. La mica publicitate, anunțurile de angajări ocupă partea leului (alături de nelipsitele tranzacții imobiliare) și există zone (Timișoara, Cluj, București) unde șomajul este zero. Confruntați cu solicitări din ce în ce mai insistente din partea firmelor, oficialii români au organizat în urmă cu cîteva săptămîni o bursă a locurilor de muncă în Italia, anunțînd semnarea a peste 800 de precontracte (nu știm deocamdată cîți dintre cei interesați au fost și angajați pînă la urmă). În ultima vreme sînt semnale că valul de plecări s-a terminat, ba chiar că unii dintre românii plecați s-ar putea întoarce. Pentru asta există mai multe explicații. Cei mai mulți dintre cei care au plecat au făcut-o din rațiuni economice. În urmă cu cinci ani, diferența de salarizare dintre România și Vestul Europei era mult mai mare decît acum. În construcții, leafa medie aproape că s-a triplat în ultimii ani, patronii români oferind acum și 600-700 de euro pentru meseriile de bază.

Există apoi un fenomen ceva mai complicat în Europa occidentală: pe de-o parte, cele mai multe dintre țările europene au ridicat barierele de pe piața muncii, pe de alta, destinațiile principale ale compatrioților noștri încep să nu mai fie atît de atrăgătoare. În Italia, țară în care se află peste un milion de români, sentimentul antiromânesc este în creștere (fiind, printre altele, folosit drept combustibil electoral atît de stînga, cît și de dreapta, în recentele alegeri municipale și legislative din Peninsulă). De altfel, într-un recent sondaj de opinie, românii ocupau locul al treilea în clasamentul celor mai antipatizate comunități de imigranți: doi italieni din trei îi consideră antipatici, românii fiind devansați doar de albanezi și de romi (care de multe ori sînt cetățeni români). Din ce în ce mai puțin doriți în Italia, peste jumătate dintre cei aflați acolo se gîndesc să se întoarcă, potrivit unui sondaj realizat de Agenția de Strategii Guvernamentale de la București, la începutul acestui an. Românii din Spania se uită și ei către țară, chiar dacă nu din aceleași motive. (...)

Românii care vor să plece din Spania o fac în primul rînd din motive economice: piața imobiliară spaniolă o duce din ce în ce mai rău, zeci de mii de apartamente nu își găsesc cumpărători, construcțiile au stagnat.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 221, 8 mai 2008)

Dilema veche vă propune

■ Mergeți la muzeu! La orice muzeu. Oricînd, oriunde. Dar mai ales de „Noaptea muzeelor“: sîmbătă, 18 mai. (Matei Martin)

■ Biserica fortificată Sfînta Precista din Galați, construită în timpul lui Vasile Lupu, considerată cel mai vechi monument istoric din oraș. Deși țintă și pradă a numeroase atacuri și vitregii, lăcașul a beneficiat, în timp, de restaurări și consolidări temeinice, astfel încît înfățișarea ei de azi e conformă cu trecutul acestei biserici închinate, în 1647, anul sfințirii, mănăstirii athonite Vatopedu. Multă vreme ființînd aici un muzeu de artă medievală, biserica păstrează o importantă colecție de icoane. De menționat esplanada în terase în mijlocul căreia se înalță lăcașul de cult și, de acolo, perspectiva asupra orașului de la faleză. (Ruxandra Mihăilă)

■ Sîmbătă și duminică, 18-19 mai, de la 17,30, ARCEN continuă seria traseelor culturale printr-o plimbare „Prin Bucureștii dintre cele două mari Războaie“. Traseul cuprinde, de-a lungul celor două ore, explicații arhitecturale și de urbanism, istoria locurilor pe mai multe straturi istorice, dar și o serie de povești din jurnale și memorii. Punct de plecare: Ateneul Român. (Cristina Ștefan)

■ Muzică contemporană la Sala Radio: miercuri, 22 mai, ora 19, Orchestra de Cameră Radio propune creații semnate de Doina Rotaru și Bernard Cavanna, iar vineri, 24 mai, ora 19, puteți asculta jazz cu Nadia Trohin, Mircea Tiberian și Big Band-ul Radio. (Sever Voinescu)

■ *Burning*, lungmetrajul sud-coreeanului Chang-dong, a fost filmul de la Les Films de Cannes à Bucarest de anul trecut care mi-a plăcut cel mai mult. Intră în curînd pe ecrane. E o poveste despre puterea ficțiunii, despre cît de departe poate fi dus jocul seducției și cît de crudă și desvrăjită e „realitatea“. Iar imaginea e de-o frumusețe tulburătoare. (Ana Maria Sandu)

■ Concertul trupei japoneze de rock psihedelic Kikagaku Moyo în Clubul Control, vineri, 17 mai. Numele trupei se traduce prin „Modele geometrice“, dar se referă, evident, la sunete. (Marius Chivu)

■ Ludmila Ulițkaia vine din nou la București. Miercuri, 22 mai, de la ora 19, la Librăria Humanitas de la Cișmigiu, scriitoarea și invitații săi se vor întîlni cu cititorii și vor vorbi despre bestseller-ul *Scara lui Iakov*, tradus în limba română de Gabriela Russo, apărut în Colecția „Raftul Denisei“. *Scara lui Iakov* este un roman-parabolă, „o saga de familie traversînd patru generații și un secol de cultură rusă, căreia îi dă glas o femeie uluitoare“ *(Il Giornale)*. Intrarea este liberă, în limita locurilor disponibile, în baza unei rezervări prin eventbook. (Adina Popescu)

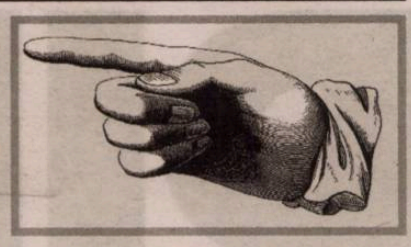

■ Insula Florilor de pe lacul Konstanz. N-am vizitat-o, doar am auzit de ea, dar de la cineva foarte de încredere. Mai ales primăvara, se zice că e o nebunie. Cine are drum prin apropiere să n-o rateze. Taxa de intrare, care e aproximativ 10 euro, nu sînt bani pierduți, nu doar pentru că peisajul merită, ci și fiindcă pe baza acestui bilet poți primi o masă. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Colegiul „Noua Europă“**
- **TIFF**
- **Aselenizarea**
- **Gunoi, gunoaie, gunoieri**

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.400+1.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

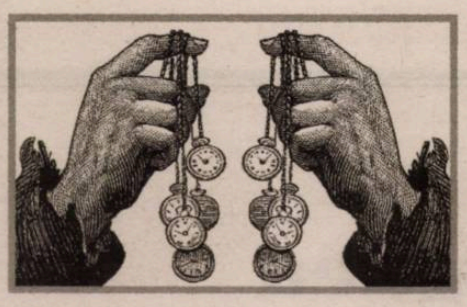

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

Marea trăncăneală

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

În preajma alegerilor legislative din decembrie 2016, am scris un comentariu destul de amărît pe care simt nevoia să-l împărtășesc cititorilor și acum, în anul electoral 2019. Regret că „situațiunea“ îngăduie asemenea repetiții… Dar ce să facem? Alte măști (cu vagi diferențe de machiaj), aceeași piesă. Am interiorizat în prea mare măsură filozofia „răului mai mic“, ca și cînd varianta „binelui pur și simplu“ e o utopie. S-ar zice că avem mereu de ales numai între ticăloși sinistri și inocenți neconvingători, între gîndaci de bucătărie și fluturași fără aripioare. De o parte cîte un stab provincial care pare șmecher și de fapt e un prost fudul și hoț, de cealaltă idealiști duioși, fără cine știe ce charismă, retori cu aere de Avram Iancu, purtători de etichete fără acoperire. De o parte semianalfabeți autosuficienți, comuniști nostalgici, cuconițe guroase, „familiști“ cu cinci neveste plus prospătură, de cealaltă băieți și fete „fine“, care se războiesc simultan cu comunismul și cu proprietatea privată, cu familia pe bază de cuplu și cu „sexo-marxismul“… Varianta „normală“ nu există. Vom fi mereu perdanți, ca popor, dacă nu vom înlocui opțiunea pentru „răul mai mic“ cu exigența pentru o clasă politică educată, coerentă, onestă și atrăgătoare (fără demagogie). Pentru asta, e nevoie de o reformă a educației, de profesionalizarea riguroasă a clasei politice și de un electorat nemanipulabil, cu criterii mature și cu un simț comunitar curățat de gregaritate. Știu: asemenea pretenții par, la noi, utopice. E nevoie de timp, de experiență civică, de o atmosferă publică decentă. Așa e! Dar dacă nu fixăm linia orizontului la locul ei firesc, ne vom mulțumi, pe termen indefinit, cu jumătăți de măsură, cu lamentații ridicole de victime eterne ale mapamondului și vremurilor.

Se poate gîndi democrația fără exercițiul ritmic al alegerilor? Fără îndoială, nu. Din păcate, însă, scrutinul nu funcționează ca un *mecanism* riguros, străin de orice aproximații, ambiguități, subterane impure, manevre ipocrite, strategii interesate, înșelăciune, demagogie, prostie. Nu avem de-a face cu un sistem infailibil de evaluare cantitativ-calitativă, cu o „măsurătoare“ a cărei precizie să fie incontestabilă. Avem de-a face mai curînd cu un fel de *„organism“* colectiv, cu crampe fiziologice imprevizibile, cu dezordini celulare fatale, cu o psihologie pestriță, lipsită de controlul constant și eficient al rațiunii sau, măcar, al bunului-simț. Rezultatul, la noi și aiurea, e un soi de circ, o avalanșă de zgomote, vorbe mari, promisiuni gogonate, jocuri de gleznă, manipulare și furt. La care, realist vorbind, participă nu doar „combatanții“, ci și electoratul: neinstruit, ușor de cumpărat, ușor de înregimentat în detașamentele șmechere ale ideilor gata făcute, ale lozincilor găunoase, ale complezenței „patriotice“. Dar asta e! Vorba lui Churchill: „Democrația este cel mai prost sistem de guvernămînt, cu excepția tuturor celorlalte testate pînă acum“.

Nu zic că România e un caz aparte. Am văzut pentru prima oară, în direct, alegeri libere, în 1976, în Germania Federală. Admit că anvergura candidaților (Helmut Schmidt și Helmut Kohl) era de natură să asigure campaniei un anumit coeficient de decență, de substanță, de stil. Dar în conversațiile curente cu diverși alegători percepeam vitalitatea unor criterii fără legătură cu politica reală. Unii votau Schmidt pentru că îl știau simpatizant al aceleiași echipe de fotbal pe care o susțineau și ei, altora le plăcea foarte mult nevasta lui Schmidt, alții votau Kohl pentru că era mai „creștin“ etc. Dar vedem și cum s-au desfășurat lucrurile în Statele Unite. E greu de priceput cum „marea putere“ a lumii n-a găsit alți „reprezentanți“ ai măreției ei decît pe ultimii doi aflați în luptă la cea din urmă „bătălie“ electorală. Măcar dna Clinton, fără să fie neapărat o opțiune seducătoare, era previzibilă. Dar dl Trump e un amestec, în același timp comic și înfricoșător, de Vadim Tudor și Gigi Becali, de bișnițar țanțoș și un patriot de stadion. Nu mai vorbesc de stilistica propriu-zisă a confruntărilor: de o grosolănie, de o meschinărie, de un prost gust greu de digerat.

De ce am fi noi mai cu moț? Mă uit în jur și nu-mi vine să cred, deși nu trăiesc pentru prima dată așa ceva. Asist, asistăm, la un spectacol care seamănă a bazar, a luptă de cocoși (sau de cîini), a păruială între chivuțe. Proștii fac pe deștepții (și par de două ori mai proști decît sînt), infractorii fac pe călugării, dezmățații parodiază chibzuiala, smintiții de toate calibrele și culorile fac pe înțelepții. Valori supreme, care ar trebui să impună sobrietate și bună credință (sentimentul național și raportarea la Dumnezeu), sînt utilizate gongoric și vicios – ca o marfă oarecare – pentru a fraieri plebea pravoslavnică și „românismul“ folcloric. Păcătoși de duzină fac dintr-o dată cruci cît carul și defilează pe la moaște (sub privirile complice ale Bisericii), hoți de drumul mare exaltă „patria“, pentru a o spolia deîndată ce ajung la putere. Probleme? Piedici? Rele „tradiționale“? Potlogării? Minciuni? Nu prea există: sînt ori vina „celorlalți“, a adversarilor politici, ori rezultatul unui misterios atac planetar asupra arcului carpatic: lifte străine, sorosiști, organizații oculte, americani, bruxellezi, nemți ș.a.m.d. Sîntem neașezați fie din cauza capitalismului, fie din cauza comunismului, fie din cauza globalizării, a neo-colonialismului, a ecumeniștilor sataniști, a fanarioților. Te și miri cum de am rămas fete mari, în plin (milenar) complot al atîtor ireductibili dușmani! Trăim încă în retorica conului Leonida: *„Reacțiunea a prins iar la limbă. Ca un strigoi în întunerec, ea stă la pîndă ascuțindu-și ghearele și așteptînd momentul oportun pentru poftele ei antinaționale… Națiune, fii deșteaptă!“*. Leprele sînt vocale și abundent prezente în spațiul public, oamenii cît de cît cumsecade, cu portrete încă plauzibile, suferă de paloare, de un anumit deficit mediatic. „Analiștii“ politici sînt loviți ori de o inflexibilă hiper-competență, ori de mîrlănie, ziariștii sînt, în genere, propagandiștii opțiunilor și obedienților proprii. Peisajul autohton nu mai are decît o singură formă de relief: tupeul. Și o singură dimensiune meteo: sfruntarea, ploaia cu baliverne, nesimțirea. Peste toate, o limbă românească chinuită, o patologică lipsă de responsabilitate și onoare.

„Asta-i situația!“ (o veche, sinucigașă, sintagmă românească). Ce ne rămîne de făcut? Păi, măcar, *să mergem la vot!* Ce-o ieși? Nu se știe! Dar măcar să scăpăm de derbedei și de țoape. De gașca guvernamentală. Iar dacă nu, să nu putem da vina pe alții. În rest, cum ne-o fi norocul!

P.S. Deunăzi am văzut un clip electoral halucinant, comandat de PSD marelui Nae Guță. Am făcut haz de necaz. Ai zice că „democrația“ autohtonă are, ca imn național, „umanismul“ voios al manelelor…

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Revolta împotriva binelui

Acum vreo patru mii și ceva de ani, salahorii care roboteau la ridicarea uneia dintre marile piramide de la Gizeh – așa ne spun egiptologii – s-au revoltat împotriva stăpînirii și au intrat în grevă. Motivul: stăpînirea întîrziase să le livreze pîinea și berea conform cu înțelegerea avută. A fost, se pare, prima revoltă consemnată din istorie. De atunci au urmat nenumărate alte mișcări de protest – revolte, răscoale, greve, proteste, gherile, revoluții. Motivele specifice, natural, au fost foarte numeroase, dar în fundal un lucru a fost mereu comun: oamenii gîndeau că stăpînirea îi exploatează, îi sărăcește, îi privează de anumite drepturi, îi înfometează, îi înrobește – pe scurt, că le face rău. Și aveau dreptate de obicei: din cauza stăpînirii le era mai rău. (Ceea ce nu înseamnă că, răsturnînd stăpînirea respectivă, au și obținut binele pe care îl speraseră. De multe ori – exemplu revoluția rusă – le-a fost, imediat sau după un timp, cu mult mai rău decît sub vechiul regim.)

Astăzi, în ceea ce numim în ansamblu și oarecum vag „Occident“, întîlnim o situație paradoxală: pe de o parte, și acum mulți oameni se revoltă. Și acum, evident, ei cred că le e rău (sau mai rău decît înainte) și că stăpînirile respective le vor răul. Dar faptele, cifrele statistice – pe scurt, realitatea – îi contrazic, uneori flagrant. În fapt, lor le e mai bine, nu mai rău decît le-a fost părinților sau bunicilor lor. Niciodată, în toată istoria lor, europenilor și nord-americanilor nu le-a fost mai bine decît în acești ani și în aceste decenii. Niciodată n-au fost mai bogați, niciodată n-au avut mai multe drepturi și libertăți, niciodată n-au avut mai multă pace neîntreruptă practic la ei acasă. Niciodată și nicăieri – și mă refer acum în special la țările din Uniunea Europeană – n-au avut mai multe drepturi sociale reale, niciodată n-a fost acordată mai multă atenție educației, ecologiei, asistenței medicale, vîrstei a treia. Niciodată nu s-a călătorit mai ușor, mai nebirocratic, mai rapid, fie că este vorba despre turism, despre educație sau despre muncă. Niciodată culturile și limbile nu le-au fost mai protejate.

Și totuși, foarte mulți se plîng și sînt „furioși“ pe guvernele lor, cît și pe Uniunea Europeană. (Și încă la noi, în Est, există unele motive temeinice pentru revoltă.) Unii fac demonstrații care devin violente, precum „vestele galbene“ în Franța, alții votează „furioși“ niște demagogi instabili precum Trump; britanicii votează „Brexit“ în disprețul tuturor realităților și al faptelor, după care constată că s-au încurcat într-o situație aproape fără ieșire. Alții aleg lideri autoritari, ca în Polonia și Ungaria. Alții preferă să fie conduși de populiști incapabili precum Salvini în Italia. Alții preferă organizații și partide șovine și ultranaționaliste, ca să nu spunem mai mult. Alții preferă sau aleg să fie conduși de inși corupți precum Liviu Dragnea. Desigur, nu toți procedează astfel. Dar contează și atmosfera de ansamblu. Ies mereu de sub tipar bestseller-uri care au ca temă „sfîrșitul Europei sau al Occidentului“. Euroscepticismul e deja *cool*. Curg criticile la adresa nu atît a unor aspecte ale Uniunii Europene, ci ale Uniunii ca atare, ale ideii repective, ale politicilor comune. Curg mai ales teoriile conspiraționiste: Uniunea ca „nouă URSS“. Uniunea ca realizare non-violentă a „Reich-ului german“. Uniunea ca un „altfel de CAP“, cum scrie un analist la noi. În loc să se simtă mîndri cu ce au făcut, nu atît de-a lungul istoriei, cît în ultimele decenii, europenii sînt îndemnați de tot felul de voci dubioase să-și ceară scuze și că privească respectuos, cînd nu cu admirație, la China sau chiar la Rusia. O Uniune Europeană mai înțeleaptă și mai benignă decît tot ce a existat pînă acum în istorie e tratată de mulți (printre ei și politicieni și intelectuali) drept o organizație birocratică abjectă care distruge națiunile și democrația. Da, este vorba despre națiunile care timp de sute de ani n-au știut decît să se războiască, să-și ia una alteia teritorii, să procedeze la expulzări și anexiuni, să se urască una pe alta și, în mare măsură, să-și țină majoritatea populațiilor în sărăcie. Din acest punct de vedere, chiar că ar merita ca acele națiuni, în acel sens, să dispară. Dar Uniunea le-a împăcat, le-a pilit dinții, le-a acomodat sub un acoperiș comun, care a oferit o pace și o prosperitate nemaiîntîlnite vreodată și oriunde pe planetă. Iar acum destui ar vrea fie să spargă de-a dreptul acel acoperiș, fie să șubrezească structura care îl susține. Ce nebunie!

Bineînțeles că cei furioși pe Uniunea Europeană cred că le merge mai rău acum. Unii chiar au dreptate: cei precum Dragnea al nostru, care se tem că, din cauza presiunilor UE, Justiția din România ar putea să-i trimită la închisoare pentru corupție. Se tem, de asemenea, că nu vor mai putea să dispună discreționar de fondurile europene. Dar cetățenii de rînd care gîndesc la fel sînt în eroare. Niciodată nu le-a mers mai bine și, totodată, niciodată nu le-ar putea merge mai bine fără Uniune. (Ceea ce nu înseamnă, firește, că n-ar fi și „întîrzieri la sosirea pîinii și a berii“ pentru toată lumea. Mai ales, persistă mari inegalități între statele și între regiunile UE.) Să-i lăsăm pe psihologi și pe sociologi să explice în detaliu această disonanță între fapte și percepția lor. Dar realitatea mi se pare a fi următoarea: oamenii, de multe milenii, au fost adaptați să trăiască răul drept regulă a vieții și binele (sau mai binele) drept excepție, chiar mare excepție. (Spus simplu, în regulă generală, majoritatea strămoșilor noștri erau flămînzi mai tot timpul, iar îndestularea venea rar și excepțional.) Azi, în unele părți mai norocoase ale lumii, binele (fie și relativ) a devenit regulă și răul excepție. Îndestularea nu mai e excepția. Or, nu sîntem deloc adaptați la bine, așa încît nu vrem, nu putem să înregistrăm binele drept ceea ce este și mereu îl suspectăm că, în fapt, e un rău pervers, care ne iluzionează, pentru a ne distruge ulterior. De pe timpul salahorilor egipteni am fost învățați că lumea asta nu poate fi decît o vale a plîngerii. Dar dacă acum, pe undeva, cumva, nu mai e cazul, pas de te încrede! Binele ăsta european, livrat în porții destul de mari, ni se pare suspect: ce-i drept, e dulce, dar are pesemne E-uri cu nemiluita, mai mulți oameni de știință susțin că-i cancerigen, iar informațiile despre el sînt scrise oricum cu litere prea mici…

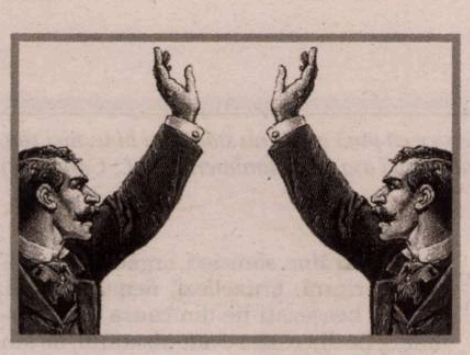

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Între Liviu Dragnea și Rareș Bogdan

Politica, la noi, a fost făcută, în marea majoritate a cazurilor, de oameni hotărîți să se căpătuiască sau/și să scape de pușcărie. Marea majoritate a românilor consideră că politicienii sînt niște nenorociți.

O reacție oarecum normală la o clasă politică execrabilă au fost răspunsurile *in extreme* – pupincurism, șantaj emoțional sau înjurături. Rezultatul este radicalizarea acută a electoratului.

Politica nu este deloc atractivă pentru oamenii moderați, profesioniști, cu bun-simț. Știu cîțiva actuali senatori și deputați, din cei puțini care fac parte dintre politicienii noi, care sînt hotărîți să nu mai facă politică, dezgustați de cei din jurul lor. Toți sînt oameni cu bun-simț care tare aș vrea să continue să mă reprezinte.

Din păcate, și o bună parte dintre oamenii politici noi care au avut succes sînt mai degrabă agresivi, lipsiți de scrupule și oportuniști. Aceștia se folosesc pragmatic de tendințele de radicalizare a electoratului pentru a-și atinge un scop personal deghizat ca luptă împotriva „inamicului roșu".

Efectul pe termen mediu și lung va fi catastrofal. Rareș Bogdan, unul dintre cei mai vizibili gargaragii din ultimii ani, un om care a făcut o avere considerabilă din contracte cu statul (ANAF, Hidroelectrica, Primăria Cluj) și unul dintre „amicii" unora dintre cei mai corupți români – Gabriel Oprea, Marian Vanghelie și Sorin Oprescu – este probabil exemplul cel mai bun.

Discursul lui politic exaltat „prinde" bine la un segment de populație, revoltată de șleahta de incompetenți mîrlani a domnilor Dragnea și Tăriceanu. Faptul că discursul acestuia este cel puțin la fel de ipocrit și de toxic ca acela al domnului Dragnea este însă ignorat de o bună parte a presei critice la adresa PSD.

Ne trebuie oameni decenți cu bun-simț pentru a reforma clasa politică.

Dacă vă supără înjurăturile, plecați acasă. Ăsta e prețul pe care trebuie să îl plătiți pentru a fi politicieni.

Avem nevoie de oameni noi pentru a întări democrația. Oameni care nu sînt corupți, oameni care nu sînt șantajabili.

Nu este acum vremea să atacăm nemernicii din PNL. Da, sînt acolo pe listă niște oameni tare dubioși, iar capul de listă este o alegere oribilă, dar acum avem nevoie să scăpăm de „ciuma roșie", nu să dăm „arme" PSD-ului.

PSD ar trebui interzis! La fel și orice partid de stînga, mai ales cele de orientare comunistă. Cînd venim la guvernare îi băgăm pe toți în pușcărie!

Libertatea de expresie este fundamentală și garantată de Constituție.

Ești un dobitoc. Acum e fie cu noi, fie împotriva noastră! Nu mai putem sta la discuții în timp ce nenorociții ăștia distrug țara.

E nevoie de oameni cu curaj. Oameni verticali. Oameni care au valori și care nu ezită să le apere.

Cum ai putut să zici așa ceva? Cum poți să fii împotriva lui Icsulescu? E foarte important să știi cînd să taci! Nu era acum momentul să discuți asta. În condițiile astea nu pot vota cu partidul în care ești! Să te dea afară!

Pericolul polarizării de acest tip este succesul șmecherilor, nesimțiților și nebunilor. Discursurile deputaților Cătălin Rădulescu (PSD) și Florin Roman (PNL) nu se deosebesc fundamental cu nimic. Așa cum nu există mari deosebiri nici între discursul și caracterul domnului Dragnea și cele ale domnului Bogdan.

Avem nevoie de oameni noi pentru a întări democrația.

Rareș Bogdan este exemplul cel mai strident, dar nu este deloc singurul din generația politicienilor noi. Succesul oamenilor de tip Rareș Bogdan și dezgustul față de politică al unei bune părți a celor care ar trebui să facă politică este rezultatul polarizării și reacțiilor așteptate și adesea schizoide ale publicului. Mai jos, un exemplu din mesajele pe care le-am primit eu de la cititorii mei.

În Europa ar trebui să fim reprezentați de oameni cinstiți, profesioniști, capabili să reprezinte interesul României.

Sînteți toți niște nenorociți și nu vă pasă de nimic altceva în afara salariilor grase de la Parlamentul European. Nu aș putea nicicînd să votez lista aia pentru că nu îmi place Icsulescu. E un bou urît.

România are nevoie de o democrație puternică, o democrație funcțională!

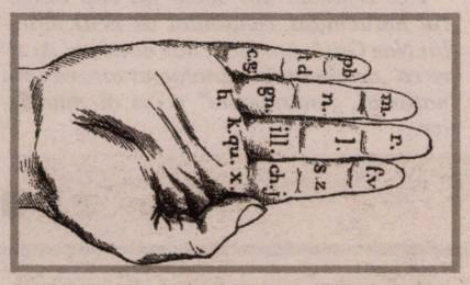

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Glorie postumă

O tragedie a lovit recent secția de Jurnalism Cultural a Universității. A murit, într-un cumplit accident de mașină, petrecut pe Cheile Bicazului, în apropiere de Lacul Roșu, profesorul Hermes Lepăduș, o somitate națională a domeniului. Se pare că, într-una dintre cumplitele serpentine ale zonei, marele teoretician al ziaristicii cu ștaif intelectual a pierdut controlul propriului automobil și a căzut într-o prăpastie de 30 de metri. Era noapte și ceață. Nimeni nu știa motivul pentru care Hermes se aventurase acolo în condițiile respective. Mașina a ars pînă dimineață. Totul s-a făcut scrum, inclusiv trupul lui Lepăduș, din care a fost înhumată ulterior, cu ceremonial academic, doar o mînă de cenușă. Pierderii deosebit de grele comunitatea universitară (locală și nu numai) i-a răspuns cum se cuvine. S-au organizat festivități de omagiere și simpozioane dedicate operei defunctului. S-a scris superlativ despre el peste tot în România. Un amfiteatru gigantic a primit numele său, iar un faimos sculptor a promis că-i va realiza bustul, pentru a fi pus alături de cele ale părinților noștri fondatori. Mai multe teze de doctorat, cu teme din gîndirea profesorului, s-au anunțat, solemn, în Facultate... În mod clar, Hermes Lepăduș intrase într-un necesar și firesc proces de canonizare culturală. Se încadra, *post mortem,* pas cu pas, în galeria înaintașilor providențiali.

De aceea trebuie să-mi înțelegeți reacția în cele ce urmează. Deunăzi, pe înserat, am parcat pe o străduță dintr-un cartier mărginaș al orașului. Am ieșit din mașină și am început să caut o vulcanizare din vecinătate, despre care auzisem lucruri bune. Deodată observ, prelingîndu-se pe lîngă ziduri, o siluetă familiară. Privesc atent și mai-mai să sufăr o sincopă în mijlocul pustietății. „Fugarul" în cauză *era* Hermes! Într-adevăr, bărbos, ceva mai slab și cu privire de animal hăituit, dar indubitabil *el*. Am crezut că mă întîlnisem cu o fantomă și primul impuls a fost să o iau la sănătoasa. Apoi, am sesizat că „entitatea" mă văzuse la rîndul ei și, speriată, se pusese pe fugă. Ceva se dovedea a fi prin urmare putred. Mi-am învins teama și m-am repezit după „strigoi". Nu mai sînt sportivul de altădată, însă bizara apariție se mișca anemic, așa încît am ajuns-o din urmă și am prins-o, cu un curaj nebun, de gulerul ponosit. „Hermes?", am strigat ascuțit. Tipul s-a oprit învins și a murmurat, cu tremur în glas: „Da, eu sînt, omule. Te rog mult, te implor să te comporți normal! Să nu atragi cumva atenția asupra noastră!" M-am conformat, cu sentimentul intens că particip la o acțiune conspirativă, de spionaj internațional elitist. Lepăduș m-a îndrumat spre un gang obscur.

„Bătrîne", a spus acolo, aparent epuizat, „este crucial să nu mă trădezi! Am încredere în caracterul tău integru, de om școlit în spațiul principialilor șerifi americani. Dacă se află secretul meu, pe lîngă oprobriul public, aș putea suporta și rigorile legii... Da, mi-am înscenat moartea. Cu sacrificii imense. Am renunțat la toate bunurile personale și am cumpărat complicitatea unor legiști, polițiști și ciocli. *Nu mai aveam cum să stau în viață!* Nedreptatea era strigătoare la cer. Viu fiind, trebuia să accept un egalitarism sufocant. Trăiam în aceeași oală cu toți impostorii, mediocrii, leneșii și anonimii. Toți ne legitimam – vorba vine –, laolaltă, drept profesori universitari de

jurnalism cultural și, invariabil, drept personalități academice. Blasfemie! Mă cunoști de atîta timp – indivizii ăștia nu meritau să-mi lege șireturile! Păi eu, în existența mea, am redactat în jur de 8-9000 de pagini sclipitoare, de eseu, de teoria/practica ziaristicii de opinie etc. Ei abia dacă știau să-și scrie corect cererile de acordare a multiplelor scutiri de la diversele sarcini academice. Și se credeau în aceeași ligă cu mine. Îmi erau, chipurile, *colegi*. O nebunie! Mă îmbolnăveam, secundă cu secundă, sub presiunea unei astfel de injustiții. Mă temeam să nu ajung să sparg capul vreunuia dintre marțafoi!"

Hermes a răsuflat adînc, cu obidă, după care a revenit, mai senin: „Dispariția mea fizică devenise o urgență istorică... Iată că pigmeii mă venerează, în sfîrșit. Îmi pun numele pe plăcuțe, îmi sculptează chipul, îmi ridică osanale. S-a făcut dreptate. *Acesta a fost dintotdeauna raportul real dintre mine și ei!* Ei, muritorii prosternați în admirație pentru adevăratul maestru, eu, olimpianul – nu bietul Hermes, ci Zeus, cum ar trebui de fapt să mă cheme, dacă ai mei ar fi fost un pic mai inspirați! Furia mi-a trecut așadar. Astăzi mă simt liniștit. Am primit, finalmente, ceea ce mi se cuvenea de multă vreme. De aceea, te rog fierbinte să nu mă deconspiri. Nu-mi ruina frumoasa glorie postumă! În plus, dacă tot ne-a fost hărăzit să ne întîlnim, vreau să te mai rog ceva... Dă-ș mie patru-cinci sute de lei! Știi, de cînd am murit, stau cam prost cu banii, bătrîne." I-am dat, dar, după cum se vede, l-am și trădat aici. Motivul? Nu sînt „șerif american".

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

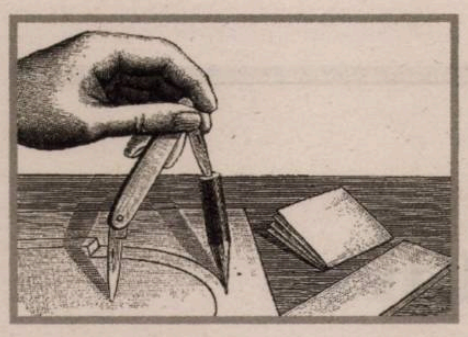

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Tunelul de sub Marea Mînecii: povestea unui simbol

Pe data de 1 decembrie 1990, doi oameni, un britanic și un francez, își dădeau mîna într-un tunel, la o sută de metri sub apele în general agitate care separă Europa continentală de Marea Britanie. Mediile de informare i-au aplaudat la ora respectivă pe cei doi muncitori, Graham Fagg și Philippe Cozette, ca pe niște eroi. În realitate, însă, ei fuseseră desemnați prin tragere la sorți pentru a fi primii care să facă joncțiunea umană, în tunelul de sub Marea Mînecii, între tronsonul francez și cel britanic.

Strîngerea lor de mînă, atunci, a avut forța unui simbol puternic. Pentru prima dată, Franța și Marea Britanie își creau o frontieră terestră. O civilizație considerată deseori drept „specială" datorită insularității ei se apropia în mod fizic de continentul-mamă... Europa își strîngea în mod clar legăturile. O utopie devenea realitate. Europenii credeau încă în progres, în ideea că infrastructurile, cu cît vor fi mai multe și mai performante, vor putea consolida unitatea Europei.

Lucrările de finisare a tunelului au mai durat însă ceva timp, pînă pe data de 6 mai 1994. La acea oră, el a devenit simbolul unei mari victorii tehnologice europene. Întreaga Europă triumfa în acest fel și transmitea un mesaj tonic întregii lumi. Două țări, Franța, condusă de un președinte socialist, și Marea Britanie, care avea un prim-ministru ultraliberal, demonstrau că diferențele de sensibilitate politică nu pot opri integrarea europeană. Inaugurarea tunelului a suscitat a stare de eurforie. Presa l-a declarat ca fiind una dintre cele șapte minuni ale epocii moderne.

Între Franța și Marea Britanie se crea o complicitate fără precedent. Atît la Londra, cît și la Paris se pronunțau elogii ditirambice în legătură cu admirabila lor cooperare.

Tunelul a însemnat, de altfel, concretizarea unui vechi vis tehnologic și comercial. În ciuda multor antagonisme, francezii și britanicii au început încă de pe la 1800 să se gîndească la săparea unui tunel pe sub Marea Mînecii. În 1802, un inginer francez îi prezenta lui Napoleon un plan concret în acest sens.

În 1855, Napoleon al III-lea și Regina Victoria au aprobat chiar în mod oficial un astfel de proiect. Cele două țări visau la o legătură feroviară subterană, și șantierele au fost lansate în mod efectiv. Între 1878 și 1883, muncitorii britanici și cei francezi au săpat cîțiva kilometri de galerii, de o parte și de alta a Canalului Mînecii.

Din motive care țin de capriciile istoriei, șantierul a fost abandonat, dar a fost reluat în 1973... și din nou abandondat în 1975. Doi oameni politici ambițioși, Margaret Thatcher, venită la putere în Marea Britanie în 1979, și François Mitterrand, devenit președinte al Franței în 1981, au reușit însă să ducă la bun sfîrșit visul predecesorilor lor.

Prim-ministrul francez de atunci, Édouard Balladur, considera respectivul șantier și reușita sa finală drept un eveniment istoric de natură „să schimbe lucrurile și mentalitățile". Din punct de vedere comercial și turistic, lucrurile s-au schimbat într-adevăr. Un sfert din schimburile comerciale dintre Marea Britanie și Europa tranzitează prin tunel. Iar în cei 25 de ani care au trecut de la punerea sa în funcțiune au circulat prin el 430 de milioane de călători și 86 de milioane de vehicule.

Și impactul său psihologic s-a dovedit important. Distanțele dintre Paris și Londra, sau dintre Bruxelles și Londra, s-au scurtat. Prestigiul internațional al europenilor a crescut în acel context, într-un moment de elan legat și de construcția europeană. Chiar și faptul că foarte repede circulația prin tunel s-a banalizat a devenit și el un simbol, al unei noi normalități...

În ultimii zece ani, însă, simbolistica legată de tunel s-a modificat. În partea sa franceză, el a început să fie luat cu asalt de mii de imigranți doritori să ajungă în Marea Britanie. Ei s-au masat în zona Calais, unde au creat un bidonvil al disperării, o „junglă". Candidați la exil veniți din Afganistan, Somalia, Sudan, Sri Lanka, Pakistan, Siria și din alte zeci și zeci de țări așteptau ocazia de a putea urca ilegal într-un camion și de a trece „dincolo", pe pămînt britanic, proiecție a tuturor iluziilor. Tunelul nu mai era simbolul unității Europei, ci al inegalităților de pe planetă, al dezechilibrelor și injustițiilor.

Tăcut și invizibil, tunelul este martorul unor succesiuni de evenimente mai degrabă tragice pentru Europa. Cînd primele trenuri au început să circule prin el, toată lumea creadea că democrația nu mai poate fi oprită pe Pămînt. În 2003, Uniunea Europeană primea în sînul ei, dintr-o lovitură, zece țări noi, și era considerată drept un model de dezvoltare și integrare pentru alte regiuni ale lumii. Entuziasmul în ce privește destinul comun al Europei a început să scadă însă după intrarea în Uniune a României și a Bulgariei, pentru a declina total după criza din 2008.

În urmă cu doi ani, printre cei care votau în favorea ieșirii Marii Britanii din Uniunea Europeană se număra și un pensionar pe nume Graham Fagg. Iată poate cel mai dureros dintre simbolurile legate de tunelul de sub Marea Mînecii. O dovadă că el nu a reușit să „sudeze" și mai multe Marea Britanie de Europa, o dovadă că tehnologia nu poate înlocui carențele unui proiect politic.

Sigur, tunelul rămîne funcțional și nimeni nu-i contestă grandoarea, dar ceva din mitologia și simbolistica lui se erodează... Aniversarea a 25 de ani de la inaugurarea sa nu a creat, în orice caz, nici o vîlvă mediatică. Europenii par obosiți în prezent. Și pe bună dreptate, salvarea casei comune este o misiune obositoare.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

Afacerea mea creşte când am ce-mi trebuie

Samsung Galaxy A50

0 €

cu Orange Pro 28

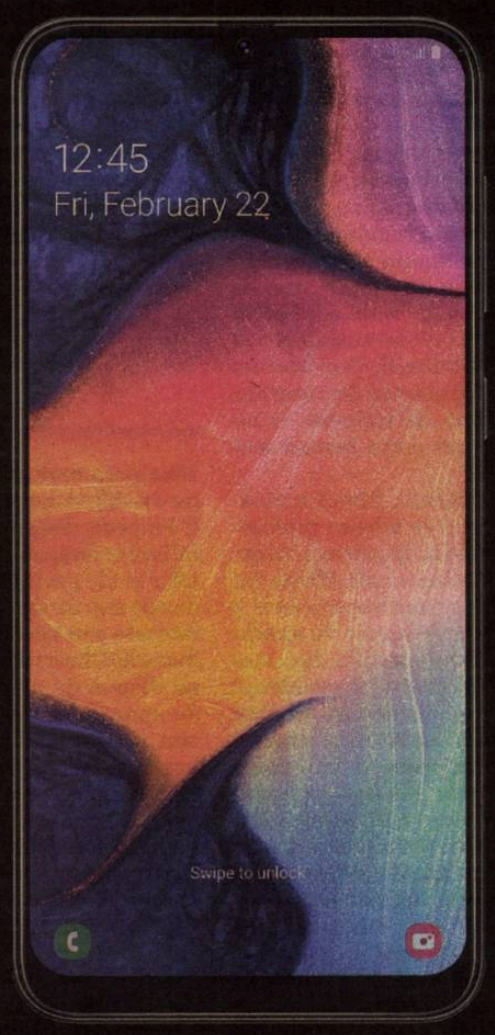

orange

It's all about what matters to you

TVA inclus. Ofertă valabilă pentru persoane juridice, până la 3 iunie 2019, cu posibilitate de prelungire, pentru contracte pe 2 ani. Ofertă disponibilă pentru clienţii existenţi cu o vechime de minimum 12 luni în reţea la activarea sau reînnoirea unui abonament, sau pentru clienţii noi, prin portarea abonamentului din altă reţea.

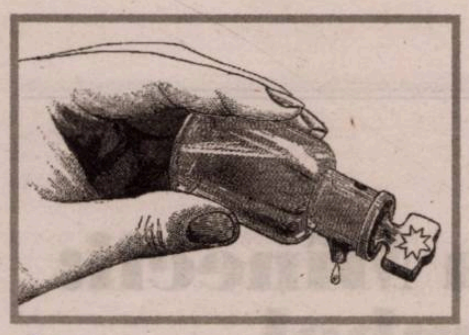

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Pretare și prestare

Între verbele *a se preta* și *a presta* pare să se fi creat, pentru unii vorbitori, o confuzie paronimică: aceasta îi poate face să înlocuiască primul verb, mai puțin frecvent în uz, cu cel de-al doilea, mai cunoscut. Eroarea nu este foarte răspîndită: nu o găsim în genere în textele ceva mai atent redactate, din spațiul publicistic profesionist, dar este prezentă în postările pe rețelele de socializare, în blog-uri sau în diverse comentarii din Internet: „păcat că *te prestezi* la așa ceva“ (facebook.com), „n-am crezut vreodată... un bun doctor *să se presteze* la așa ceva“ (ibidem), „nu mi-am imaginat că sînteți așa neserioși, un magazin online atît de mare *să se presteze* la astfel de lucruri“ (ibidem), „mi se pare urît și penibil *să te prestezi* la așa ceva“ (instagram.com), „chiar nu ai ce mînca încît *să te prestezi* la așa ceva, să intri în jocul ziariștilor pentru a denigra o mare vedetă a României...?“ (bad-angel-ro.blogspot.com), „o valoare ce *nu s-a prestat* la măgării“ (erepublik.com), „e ceva inimaginabil ca un jucător profesionist *să se presteze* la așa ceva“ (gsp.ro) etc.

Verbul *a se preta* are contexte limitate de utilizare – se construiește cu pronume reflexiv și cu prepoziția *la* – și două sensuri principale, diferențiate mai ales prin absența sau prezența unor presupoziții negative asupra obiectului său. *A se preta* are un sens neutru („a se potrivi la..., a fi bun la...“, DEX) și unul marcat depreciativ: „a consimți să facă ceva incorect sau care este sub demnitatea sa“ (DEX). Multe dicționare uită să precizeze că sensul negativ este caracteristic pentru construcția cu subiect uman. În *Dicționarul limbii române* (DLR), primul citat pentru sensul uman negativ provine din schițele lui Caragiale: „În schimbul unui mizerabil salariu de magistrat inferior, *să mă pretez la o infamie“ (Greu, de azi pe mîine... sau unchiul și nepotul).* Cuvîntul apare, în același gen de context, la Urmuz: „Algazy nu ia mită... O singură dată *s-a pretat la o asemenea faptă,* cînd era copist la Casa bisericii; dar nu a luat atunci bani, ci numai cîteva cioburi de străchini“ *(Algazy & Grummer).* Verbul provine din franceză, unde etimonul său, *prêter,* are multe sensuri – în primul rînd „a da cu împrumut“ și „a atribui“. Construcția imitată în română – *se prêter à* – este în franceză diferențiată după tipul de subiect, iar dicționarele indică acest lucru în mod clar: cu subiect inanimat, verbul înseamnă „a fi potrivit (cu ceva)“, iar cu subiect uman, „a consimți, a se supune“ – deci a se implica doar parțial (cu diferența dintre o dăruire totală și un simplu „împrumut“). În română nu s-a preluat sensul principal al verbului, iar sensul negativ s-a specializat mai clar. E drept, unele citate actuale par să nu mai țină cont de diferența dintre subiectul uman și cel non-uman, acceptînd *pretarea* la activități neutre sau pozitive; cred totuși că acestea reprezintă doar excepții sau confuzii accidentale: „să știi că eu am și alte talente, cum ar fi dansul, da, să știți ca dansez foarte bine și *mă pretez la mai multe stiluri“* (forum.onlinesport.ro); „de obicei, *mă pretez la ture lungi,* fiindcă îmi place să fac cît mai mulți pași cînd ajung pe munte“ (carpati.org). La persoana I singular, formula emblematică pentru *a se preta* rămîne *eu nu mă pretez la așa ceva!*

„O singură dată
s-a pretat la o asemenea faptă.“

Verbul prêter *provine*
chiar din latinescul praestare.

Verbul *a presta* – împrumut modern din latină, din *praestare* – are o folosire mai largă, mai ales în limbajul administrativ, în stilul oficial; sensul său („a îndeplini o muncă, a desfășura o activitate; a face, a executa, a furniza un serviciu“, DEX) este destul de general, iar combinațiile tipice permit un număr redus de complemente directe: se prestează servicii, activități, muncă în folosul comunității etc. Din punct de vedere etimologic, *a presta* și *a preta* sînt strîns înrudite, pentru că verbul *prêter* provine chiar din latinescul *praestare.* Ceea ce nu scuză, desigur, confuziile actuale.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

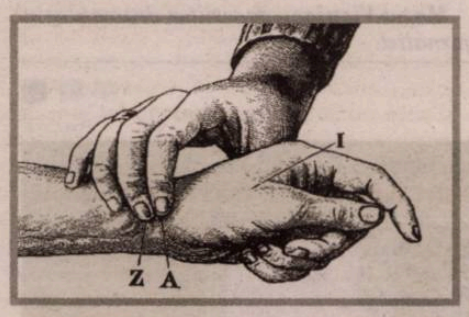

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Pe raftul de Categoria a II-a

S-au încins zilele trecute rețelele de socializare ca urmare a mediatizării unui filmuleț în care o profesoară de limba și literatura română era umilită de o elevă și de mama acesteia. Filmul, o dramatizare în care joacă Medeea Marinescu, a adunat la ora la care scriu acest text peste 600.000 de vizualizări și peste 20.000 de distribuiri, deci vorbim clar despre un mesaj extrem de puternic, extrem de percutant, de influent. O lovitură de imagine, cel puțin pentru moment, cu siguranță.

Comandat de sindicate, filmul tratează tema *bullying*-ului la adresa profesorilor, realizat de elevi și de părinți. Abordarea este, firește, emoțională. Toate ingredientele se găsesc: profesoara este o silfidă sensibilă, practic lipsită de apărare în fața unui cuplu mamă-fiică din categoria parveniților moderni (și mondeni), cu apucături de mahalagioaice. În fața umilinței la care profesoara este supusă, conducerea școlii nu poate să facă mare lucru, însă, ce să vezi, decizia profesoarei de a demisiona pare a fi întoarsă din drum de intervenția celorlalți elevi care o apreciază și îi trimit mesaje de încurajare. *Happy end* sugerat hollywoodian.

Să nu credeți că eu însumi nu sînt conștient de modul în care, în paragraful anterior, am inserat elemente discursive de influențare emoțională opuse celor pe care filmul dorește să le livreze. Nu e așa de greu să recunosc, dar și să utilizez aceste mecanisme. Presupunem, deci, că și cei care au comandat filmul erau conștienți de ele.

E un scenariu plauzibil cel propus de film? Da, în datele sale majore. Nu, în cele de detaliu, cum ar fi intrarea mamei în sala de clasă peste profesoara care își predă lecția. De altfel, într-o intervenție consistentă, Oana Moraru, expert educațional, decodifică erorile filmului și, implicit, deconstruiește mesajul lui. Nu voi insista prea mult pe acest aspect, pentru a nu-i dubla doamnei Moraru argumentele. E limpede, desigur, că situații oarecum similare există, că astfel de atitudini ale elevilor și ale părinților există, că mijloacele de apărare de care dispune profesorul sînt limitate sau nesemnificative, că nici conducerile (direcțiuni, inspectorate școlare) nu dispun de prea multe mijloace legale de apărare a angajaților sau că acestea sînt greu de pus în mișcare. În cele din urmă, rămîi, ca profesor, tot tu să îți faci eventual dreptate prin tribunale. Totuși, aș spune că încă nu facem vorbire despre un fenomen de masă, ci de unul cu oarecare recurență doar, mai ales la nivelul școlilor de fițe.

Unde e lupta sindicală
în acest sens?

Un alt aspect ar merita, cred, să atragă atenția. Faptul că sindicatele au ajuns să propună acest filmuleț ca mijloc de conștientizare și ca instrument mediatico-educativ. Care ar fi trebuit să fie rolul sindicatelor, îți vine să te întrebi, pînă acum? Apropo, unde e intervenția sindicatului în întregul scenariu al filmului? Avem o realitate prezentată de sindicate ca fiind intolerabilă, prin prisma degradării umane la care un membru important al societății, educatorul, este expus. Dar cum a ajuns acesta, educatorul, profesorul, în această situație? Pur și simplu, acum a descoperit sindicatul această problemă și arătînd-o cu degetul, punînd-o sub ochii maselor, vrea să o rezolve prin sensibilizare și emoție? Nu poți, eu cel puțin nu pot să nu mă întreb: pînă cînd au făcut acest filmuleț, ce au făcut sindicatele pentru a-și apăra cu adevărat membrii (rog corul de demagogi să tacă!), pentru a-i proteja de agresiunea mass-media în goană după senzațional, de aroganța unor părinți sau a elevilor susținuți ori chiar încurajați de aceștia? Unde e lupta sindicală în acest sens?

Haideți să generalizăm, așadar, și în privința aceasta. Profesorii și-au pierdut, în mare măsură și de ani mulți, încrederea în sindicate. Au existat uneori valuri de retrageri. Nu pentru că nu ar fi luptat destul pentru drepturile salariale. Sau nu doar pentru acest motiv. Banii sînt doar un aspect al problemei. Demnitatea și statutul sînt celălalt aspect. Sindicatele și-au creat, din păcate, mai curînd o imagine de clientelă politică. Să nu uităm că cel puțin doi lideri naționali de sindicat au cotit-o spre politică. Oameni care ar fi trebuit să lupte în tranșee au ales să treacă de partea legiuitorului, fără să clipească, fără scrupule. În sistem s-a simțit adesea pactizarea sindicatelor cu Puterea. Atitudini de genul celei a directorului din filmuleț, de genul n-avem ce face, legea nu ne ajută destul, n-avem putere, mai bine să aplanăm, să amînăm, să... O lipsă de vînă care a ascuns, din păcate, o lipsă de interes față de masa angajaților, justificată de interese personale ale unor lideri. Chestii clasice.

Pe final, cîteva amărăciuni. Pe fondul acestei impotențe parcă a sindicatelor, pe care o resimțim de ani de zile dureros (și, repet, nu mă refer la drepturi salariale, ci la o luptă consistentă pentru imagine și pentru demnitate), filmul realizat la comanda lor ajunge să facă mai degrabă un deserviciu profesorilor. Înfățișînd emoțional și exagerat niște tipologii nu neapărat omniprezente, pune etichete, stigmatizează de fapt, poate chiar dă idei. Aruncă pe raftul pe care scrie *Categoria a II-a* o profesie de prim rang, în loc să-i facă loc pe primul raft, între vedete.

Am reacționat, în primele momente, și eu în solidar cu mulți prieteni și colegi care au distribuit filmulețul. Emoțional. Dar apoi m-am mai gîndit. Dragi colegi, e aproape un *fake news.* Chem sindicatele la răspuns și le cer, spre a se revanșa, altceva: o luptă reală pentru creșterea demnității statutului de profesor. O luptă organizată eficient managerial, pentru o rebranduire a imaginii acestui job, nu, nu spun a acestei profesii de vocație. Sper că se înțelege de ce!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

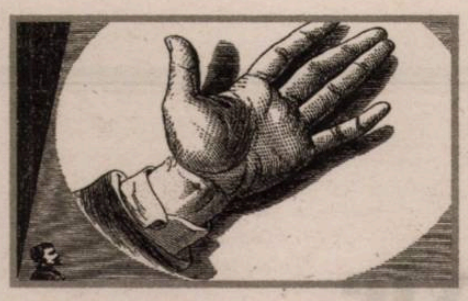

Adina POPESCU

portrete din mers

Dă-i pace!

– și alte vorbe „de terapie“ din Ardeal –

Este expresia pe care am învățat-o în Ardeal (de fapt, am reînvățat-o, pentru că exista undeva ascunsă în vreun cotlon al memoriei încă din copilărie) și pe care o folosesc din ce în ce mai des. Atunci cînd simt că încep să mă enervez fără rost pe ceva, dar mai ales pe cineva, cînd îmi crește pulsul în timp ce mă frămîntă chestiunea în cauză, cînd îmi vine să dau o replică și să alimentez o ceartă stupidă pe care nu eu am provocat-o, cînd vreunul se bagă în față la coadă la Poștă, cînd dragii noștri compatrioți se îmbulzesc la poarta de îmbarcare ca să ajungă primii în avion și să ocupe tot spațiul destinat bagajelor de cabină, cînd pe strada vecină trebuie să ocolești pentru că o familie și-a scos toată gospodăria pe trotuar și dacă îi deranjezi cu ceva te înjură, în aproape orice situație posibil generatoare de conflict, înainte de a avea orice reacție, mă opresc și trag adînc aer în piept: „Dă-i pace!“. Și nu știu de ce, această expresie pe care ardelenii o rostesc într-un anume fel, cu un soi de obidă, dar și cu nepăsare, dînd din mînă a lehamite, cu „a“-ul din pace lungit un pic și cîntat, ca într-o incantație, are darul să mă calmeze. În Ardeal, mai ales la țară și în orașele mici, o auzi peste tot, pe stradă sau prin magazine, în tren sau la coafor, uneori cu un „no“ în față, alteori fără, oamenii își dau pace unii altora de cîteva zeci de ori pe zi și probabil că stau mai bine cu nervii decît noi, ceilalți, care locuim mai la sud. Și relațiile de cuplu parcă funcționează mai bine atunci cînd soțul și soția își dau pace unul altuia și își văd de treburile lor. Așadar, e o expresie care s-ar putea introduce cu succes în ședințele de terapie, un fel *„goosfraba“* românesc pentru gestionarea furiei. De fapt, dacă stau să mă gîndesc mai bine, cred că întreg Ardealul ar trebui introdus în ședințele de terapie. Mai sînt și altele, de pildă: „Nu-i bai! Îi vreme!“. Se spune că ardelenii sînt mai înceți, mai moșmondiți, însă cînd îți dai seama că „îi vreme“ pentru toate începi să vezi lucrurile dintr-o altă perspectivă. De ce să te grăbești? De ce să alergi ca la o cursă cu obstacole, să încerci să faci față la *multitasking,* viața ta să se desfășoare într-o vrie, cînd poți avea momente de tihnă, de răgaz? Sănătatea psihică, anxietatea, angoasele, frustrările țin și de ritmul vieții, iar în Ardeal ritmul e într-adevăr mai lent. Modul în care se pronunță cuvintele este altul, e mai mult decît un accent, o tărăgănare intenționată a vorbelor care are legătură în mod inevitabil tot cu o viață mai liniștită. În București, cînd doi oameni se întîlnesc pe stradă poartă un dialog de maximum trei minute care se încheie de obicei cu „Trebuie să fug! Mă suni, da? Pa-pa!“. În Ardeal, o conversație din aceasta întîmplătoare poate să dureze și o jumătate de oră. Oamenii vorbesc unii cu alții pe îndelete, îmi amintesc de venerabilele doamne din copilăria mea de la Cluj pe care le uita Dumnezeu cu orele la trecerea de pietoni, își povesteau și repovesteau viața. De curînd, am observat și altceva – importanța comunității, a altor oameni, în aceste conversații „de rutină“. Se începe în mod obligatoriu cu un raport succint despre ce mai fac părinții, copiii, nepoții (dacă e cazul), frații și surorile, adică rudele de gradul întîi, apoi se trece la cunoștințele comune, vecini, prieteni, cutare a lui cutare, cine mai moare, cine se mai mărită. Dincolo de mica bîrfă și de curiozitate, e un interes real de a afla ce mai fac niște oameni aproape necunoscuți, de a fi părtași la bucuriile și necazurile lor. Și, din acest motiv, ai de-a face cu o comunitate mai închegată, cu o istorie recentă repovestită în permanență, în care oamenilor le pasă unii de alții. În București, trăiesc cu senzația că nimănui nu-i pasă, de fapt, de nimeni. Încă ceva: oamenii nu vorbesc doar despre sine, ego-ul nu e atît de important, mai știu să și asculte. Am fost într-un coafor și mie în general mi-e groază de discuțiile de la coafor între femei, stereotipe și superficiale. Însă aici a fost o încîntare. În primul rînd pentru că erau femei de toate categoriile de vîrstă, chiar și sociale – de la fete tinere, la cucoane și la mămăițe cu trei fire de păr în cap pe care și-l puneau pe bigudiuri pentru a fi „aranjate“ pentru vreo nuntă. La toate se simțea plăcerea de a veni la „salon“, dincolo de serviciile oferite. În al doilea rînd, conversațiile erau altfel, un soi de afecțiune le lega pe aceste femei chiar dacă nu toate se cunoșteau între ele, convențiile sociale nu erau atît de rigide, conta mai mult persoana decît *look*-ul și „Uite că nu v-a ieșit chiar nuanța pe care o vroiați!“. „Dă-i pace!“

„No, pe unde umbli?“, ești întrebat cîteodată în loc de banalul „Ce mai faci?“. Scopul întrebării, dar și al umbletului este altul – ești invitat să povestești, să aduci vești de pe unde ai fost. Oameni care se cunosc de 20-30 de ani nu-și vorbesc la per tu, se „domnesc“, deși sînt prieteni buni (asta o știam din nou din copilărie, cînd trebuia să mă adresez tuturor cu sărut-mîna, inclusiv bărbaților). E o politețe un pic exagerată, dar care din nou face bine în gestionarea posibilelor conflicte, nu poți să te apuci să-l înjuri brusc pe unul căruia i te adresezi cu „dumneavoastră“. Acest „dumneavoastră“ menține o distanță față de semenii tăi și e o dovadă de respect, eu, una, îl prefer unui „tu“ prea relaxat, îți poți permite orice. Am fost la slujba de Înviere într-un sat, s-a ținut la ora opt dimineața, pentru că preotul slujea la două biserici. Credeam că îmi pierdusem apetența pentru slujbe religioase de orice fel, dar mi-a plăcut. Locul, atmosfera, mai ales oamenii. Am ajuns printre primii la biserică, toți cei care urcau dealul ne salutau cu un voios și sincer „Hristos a înviat!“ pe post de „Bună dimineața!“. Băbuțele veneau cu coșurile pline – „Ai grijă pe unde meri, că-ți pică merindeaua!“. După slujbă, aceleași băbuțe s-au întrebat cu voce tare: „Oare pe domnii ăștia de la București are cin' să-i pună la masă?“.

M-am întors în București după două luni de Ardeal. În primul rînd, mi-am dat seama că mă dezobișnuisem de zgomot, mi se pare că întreg orașul huruie, te asurzește. Apoi, și asta mi se pare cel mai ciudat, am devenit conștientă de modul în care vorbesc oamenii: hămăit, nervos, în cel mai bun caz cu un ton ridicat, repezit, aproape că nu-i înțelegi. Își înghit cuvintele, n-au răbdare să le pronunțe pe de-a-ntregul. Cît despre „Dă-i pace!“, nici nu se pune problema, e mai degrabă „Dă-i la gioale!“, pe stradă, în metrou, în supermarket, oriunde ar putea să-ți iasă în cale un potențial „dușman“ care trebuie lichidat.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

A dat verdeața colțul

A dat verdeața colțul și mărarul a ieșit. Tarhonul-frate stă în găletușă cu pătrunjelul și puternicul leuștean. E munte, pe tarabe, ceapa cu usturoiul. Nu-i priveliște pe lumea asta alta mai îngăduitoare decît verdeața. Pentru că verdeața îngăduie orice carne și legumă. Orice meniu faci, faci pornind de aici, din verde, și restul culorilor se așază fără regrete. Dar ce mă supără e prețul. Se duce la doi lei acum chita de verdeață? Păi, unde s-a văzut așa ceva? Intermediarul de verdeață vede că sînt scumpe toate alea, bagă și el un leu în plus. Nu e lume asta unde scumpetea să ni se pară firească, oameni buni. Tu, în luna lui mai, ai 2 lei la verdeață? Păi, ce sens are verdeața? Dar, uite, merge. Nici o revoltă din partea poporului vegetal, nici o singură clamare, nici un behăit. Păi, ce să faci? Verdețarul cel mai amărît e rar prin București. Dă marfa intermediarului. Or, el simte că se scumpește benzina, ridică prețul de te-ndoaie. Dar să lăsăm, că nu schimbăm noi lumea acum. Au apărut tarhonul, loboda, leurda și, ca să mă întorc în copilărie, aștept nerăbdător bamele și napul. Mă afund în piață printre munții de verdeață. Ce rost avem noi pe lume, altul decît să ne vedem printre nămeții de verdeață? Salvia, cimbrul, menta, busuiocul, roinița, isopul, lavanda. Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai. Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai.

Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai.

Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai.

Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai.

Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai.

Așa mă bucur să le rostesc numele. Scumpe toate, scumpe pentru sfîrșitul ăsta de mai. Nu cumpărați cireșe la prețul ăsta cît un salariu, vin ele în două săptămîni la preț de guvide.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ambiția „Bursucului“ și-a spus din nou cuvîntul?

Nu. Și-a spus cuvîntul autoanihilarea practicată de adversarele CFR-ului. Dan Petrescu nu numai că a fost al patrulea antrenor în acest sezon început complet aiurea de fosta și actuala campioană, dar a și apărut cu doar cîteva meciuri înainte de final. Meritul lui e de a fi gestionat avansul pe care i l-au pus pe tavă Toni Conceição, în principal, și Alin Minteuan. În rest, CFR a făcut toate greșelile care trebuiau să o ducă la pierzanie. A fost eliminată din Europa de o echipă din Luxemburg, o rușine care îi va rămîne ca o cicatrice urîtă pe obraz. L-a dat afară pe Edi Iordănescu după doar trei meciuri. L-a instalat pe Conceição, dar în scurt timp a adus un altul, pe care l-a cazat vreo două săptămîni la Cluj ca o umbră a antrenorului oficial, în vreme ce diferitele facțiuni ale clubului se războiau pe tema numirii sale (în cele din urmă a fost trimis acasă după ce i s-o fi pus în brațe, ca amintire, o sticlă de palincă purtînd la gît un streang tricolor). Patronul a încercat să scoată de pe teren portarul în timpul unui meci, iar jucătorii au inițiat mai multe greve pentru nerespectarea la timp a unor obligații financiare. Și cu toate astea a cîștigat titlul cu avans. Vă dați seama cît de vraiște au fost contracandidatele sale? Fotbalul a încăput de ceva vreme pe mîna unor oameni care se joacă cu propriile echipe și fotbaliști precum ne jucam cînd eram mici cu armate și soldăței de plastic (aveam unii verzi, americani, și unii galben-mustar, japonezi, o minune!). Important e cine stă pe lîngă acești boieri de modă nouă, îmbogățiți de pe urma unor pămînturi răscumpărate din drepturi litigioase. La CFR s-a dovedit a fi unii care i-au mai dat peste mînă misteriosului Nelu Varga. Dan Petrescu a fost unul dintre ei, în trecut, drept pentru care era să zboare. Dan, da, e un tip ambițios pînă la nebunie. Nebunia te duce cîteodată la bal, altădată la balamuc. La un moment dat s-ar putea să nu mai știi care-i diferența.

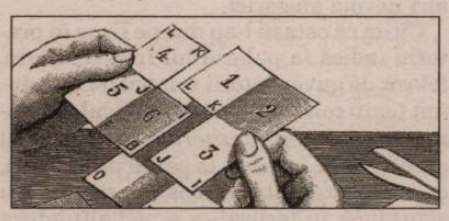

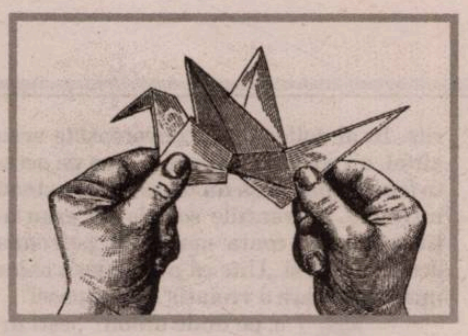

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Fosta Iugoslavie

Așa cum scriam săptămîna trecută, nu orice călătorie spre vest e un drum către mai bine. Intrînd pe la Porțile de Fier în Serbia descoperi, cu o oarecare „nostalgie“, cum șoselele devin mai ondulate decît ale noastre de astăzi. Există și porțiuni foarte bune, fără să punem la socoteală acea autostradă (cu cap și coadă) care leagă Serbia de Occident și de Grecia. Dar, ca de altfel prin mai toate țările foste comuniste, drumurile bune nu țin niciodată prea mult. Cum spuneam însă, în ansamblu, șoselele din țara vecină mi s-au părut un pic mai proaste decît ale noastre. În Bosnia, drumurile sînt și mai ciudate, înguste, șerpuitoare pe văi printre munți și destul de periculoase. Tunelurile, multe la număr, apar ca niște peșteri curbate, neluminate și din bolta cărora (că nu poate fi numit tavan) pică mereu apă. Cînd intri în ele trebuie să încetinești considerabil și să aprinzi faza mare, de nu cumva vrei să te izbești de vreun perete de stîncă. Drumuri mai civilizate am găsit în Muntenegru.

Peisajele sînt pitorești și sălbatice în Bosnia și Muntenegru deopotrivă. Rîurile Drina și Moraca, cu apele lor turcoaz, formează văi și canioane spectaculoase. Prin Bosnia, din fuga mașinii (poate e o simplă autosugestie, dar pe care au avut-o mai mulți), pare că privirile oamenilor sînt marcate de tragedia războiului. Vezi multe cătături rele și parcă rătăcite.

În sudul Serbiei, lîngă granița cu Kosovo, am trecut prin locuri urîte, cu benzinării în care ne-am gîndit că nici n-ar fi trebuit să oprim. Indivizi dubioși instalați pe scaune de plastic ne priveau lung cum intram în toaletele turcești mizerabile, care aminteau perfect de timpurile lui Ceaușescu. Pe acolo sînt niște localități ca-n filmele despre Vestul Sălbatic (nu cele pitorești). N-am putut să nu mă gîndesc totuși că și pe la noi există așa ceva, de exemplu, în zona Moroieni, acolo unde s-au filmat scene din *Borat*.

Cineva îmi povestea cum i s-a părut Iugoslavia în anii '60, cînd, prin nu se știe ce minune, a primit voie să călătorească acolo cu mașina. O țară uimitoare, mult mai luminată și mai civilizată decît era pe atunci România. La Opatija, în Croația, li s-a spus chiar cum pot trece fără probleme în Italia, întinzînd la graniță pașaportul cu niște bani în el. Nu s-au încumetat să facă asta. Drumul ar fi fost atunci fără întoarcere. Se pare că, cel puțin pentru moment, situația s-a cam inversat. Exceptînd, desigur, Slovenia și Croația. Istoria își are oscilațiile ei.

Drumurile bune nu țin niciodată prea mult.

Astăzi, ca să ajungi în sudul Croației pe drumul cel mai scurt, trebuie să treci prin șase controale vamale. Asta pentru că la fiecare dintre cele trei granițe sînt cîte două controale, unul la ieșire și altul la intrare. Și, de multe ori, înaintea ghișeelor se formează cozi kilometrice de mașini (motiv pentru care nu te poți baza pe nici un fel de prealabilă planificare orară a traseului). Sînt granițe între state ai căror oameni vorbesc aceeași limbă – deși ei nu prea vor să recunoască asta – și care pînă nu demult, înainte de a începe să se lupte între ei sălbătic, formau o singură țară. Acum, cînd privesc la rece cruntul lor război, mulți dintre ei realizează cît de absurd a fost totul și cît de bezmetică poate fi uneori specia umană.

Ca un amănunt, am observat că, la controalele vamale, doar croații (poate datorită „școlii UE“) s-au uitat la figurile pasagerilor din mașină. Ceilalți păreau foarte interesați nu atît de oameni, cît de documente. Birocrația prima în fața psihologiei.

În fine, locul destinației noastre, Dubrovnikul cel turistic, în ciuda aspectului foarte occidental, are și el un oarecare retard în privința serviciilor și nu numai. Față de Occident. În cetate, deși e plină ochi de turiști europeni, americani și japonezi, nu se poate plăti aproape nimic cu cardul. Și trebuie mereu să schimbi totul în kuna croată. Magazinele ori sînt pline de suveniruri, ori sînt de mare firmă, cu prețuri uriașe. Produsele alimentare și restaurantele nu-s nici ele la nivelul pe care l-ai aștepta într-un loc atît de frumos și de vizitat. Am stat într-o casă superbă, de unde se vedeau și cetatea, și marea, avînd o grădină în terase, cu portocali, mandarini, havuz și broaște țestoase, un arbore genealogic pe pereții din interior și un pian vechi de peste o sută de ani. O nebunie. Doar că se întîmpla ba să rămîi cu butonul de la cuptor în mînă, ba să-ți cadă pe picioare ușa de la mașina de spălat vase, ba să nu se mai închidă ușa de la intrare, ba să nu mai poți scoate ștecherul foehnului decît tot cu priza din perete. Mici amănunte, care dau seama însă de graba cu care țara, asemeni României, a fost primită în Uniunea Europeană. La noi, comunismul a fost mult mai dur, la ei s-a încheiat însă cu război. Și încă lucrurile nu s-au așezat. Nu pot să nu mă gîndesc, însă, cum ar fi fost dacă fosta Iugoslavie ar fi rămas întreagă și ar fi avut o tranziție pașnică spre capitalism, democrație și valori europene. Probabil că ne-ar fi plăcut chiar mai tare decît ne plăcea înainte de '89.

ready made

„PREDA FLORICOIUL (din Cepturoaia și din Greci-Romanați), fiul lui Radu vist. din Cepturoaia și al Calei Calomfirescu; = Florica, fiica lui Mihai Viteazul (de la care a căpătat numele de Floricoiul).“

Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII,* Editura Enciclopedică Română, 1971

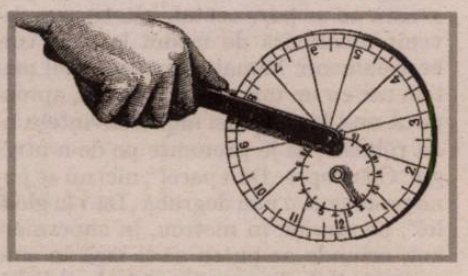

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un anti-triumf în Evanghelia după Marcu

Noul Testament e plin de coduri. Asta nu înseamnă altceva decît că în spatele multora din paginile lui sînt la lucru mecanisme interculturale mai fine decît ne-am aștepta de la un text în care lucrurile par spuse pe șleau – „a venit“, „a făcut“, „a zis“. O lectură îndrăzneață, păgînă și creștină în același timp, a răstignirii lui Iisus din Evanghelia după Marcu a făcut T.E. Schmidt într-un articol publicat acum 25 de ani în *New Testament Studies*.

Textul lui Marcu (15: 16-32) e presărat cu aluzii de tot felul la cea mai importantă onoare militară ce se putea acorda unui comandant roman. E vorba de dreptul de a sărbători un „triumf“, adică de a traversa Roma de la Porta Triumphalis pînă la templul lui Iupiter cu toată armata, glorios, chiar și în timpul Republicii, ca un rege pentru o zi. Dibăcia extraordinară a evanghelistului face, în felul ăsta – dacă înțeleg bine teoria lui Schmidt –, ca un eveniment scandalos ca batjocorirea și răstignirea lui Iisus să poată ascunde de fapt o exaltare a sa. Poate și pentru că scrie în Roma, în ultimii ani ai lui Nero, la Marcu centrală e tema misiunii mesianice camuflate – de aici nevoia alegoriei.

Citim că ostașii l-au dus pe Iisus în pretoriu (adică în palatul lui Irod cel Mare, folosit de guvernatorii romani) și au adunat toată cohorta. Pentru publicul din Roma, *praetorium (praitórion* în originalul grec) trimite imediat la garda pretoriană, care era prezentă în masă la triumf. Cu siguranță, în Ierusalim și nici altundeva nu erau convocați sute de soldați ca să umilească fiecare condamnat înainte de execuție. Prezența imperativă a tuturor forțelor militare în acest caz e necesară pentru a atrage atenția cititorului asupra unei noi chei de lectură. Curios e și că Iisus e îmbrăcat în purpură și poartă o coroană de spini. Veșmîntul purpuriu și coroana sînt tipice pentru *triumphator*. Cum purpura era interzisă celor care nu aveau măcar rangul ecvestru, singura opțiune de la fața locului rămînea tunica *angusticlavia* a lui Pilat, care probabil nu s-ar fi grăbit s-o împrumute. Utilizarea ei trebuie deci să fie tot parte din metafora triumfală. (Matei, 27:28 evită purpura și vorbește de o „hlamidă roșie“, de găsit printre soldați.) Odată îmbrăcat, soldații îl salută pe Iisus, desigur într-un decalc după coregrafia triumfală, cu cuvintele *„Ave*, regele iudeilor“. (Folosesc traducerea latinească pentru că în românește „Bucură-te, regele iudeilor“ maschează înțelesul original. Aceeași problemă, de altfel, în cele două pasaje, care îl anticipează pe Marcu, în care Iisus apare în triumf la Pavel, în II Corinteni, 2:14 și Coloseni, 2:15, unde traducerile cu „biruitor“/„biruință“ fac să dispară prezența verbului „a conduce în procesiune triumfală“, așa ca la Roma, din original.)

În general, cuvintele de batjocură din întreaga scenă corespund unei tradiții bine atestate în triumf, prin care soldaților li se îngăduiau, sau chiar li se cereau, cîntece jignitoare la adresa generalului glorios, ideea fiind de a-l menține cu picioarele pe pămînt, ferindu-l de *hybris*. În triumful galic al lui Cezar, de pildă, soldații scandau: „Orășeni, păziți-vă nevestele: îl aducem pe desfrînatul chel“ (Suetoniu, *Caes*., 51).

Faptul că Marcu ne spune ce înseamnă Golgotha în greacă („Locul Căpățînii“) e atipic – doar un alt nume propriu mai e însoțit de traducere în această evanghelie. Sugestia că aici ar putea fi o aluzie la Capitoliul din Roma e de luat în seamă. Această colină fusese numită așa după capul omenesc găsit cîndva intact acolo, cînd se săpau fundațiile unui templu. Pe Capitoliu se afla templul lui Iupiter, destinația finală a procesiunii triumfale. Acest detaliu-cheie e urmat de alte cîteva. Vinul cu smirnă oferit lui Iisus, și refuzat, este vinul oferit *triumphator*-ului, refuzat și turnat ca o libație pe altar. Simon Cirineul, desemnat pentru a duce crucea, pare identificabil cu oficialul care poartă, în basoreliefurile romane cu triumfuri, instrumentul (acolo, securea) folosit pentru sacrificarea pe Capitoliu a taurilor albi. Prezența inscripției „Regele iudeilor“ se potrivește și ea cu nenumăratele inscripții purtate în triumf de lictori, care anunțau popoarele și cetățile cucerite.

În fine, cei doi „tîlhari“. (Același cuvînt grec, s-a remarcat frecvent, e folosit de contemporanul mai tînăr al lui Marcu, Flavius Josephus, pentru revoluționari.) Poziția lor, unul de-a dreapta, altul de-a stînga lui Iisus, este o replică exactă a convenției prin care în arta romană se semnalează o prezență excepțională, ca a unui împărat pe tron. Cîteva triumfuri recente în Roma, de care evanghelistul poate să fi avut știință, înfățișaseră de altfel publicului triumfatori care nu erau singuri – Tiberius și Augustus încadrați de consuli, Claudius încadrat de ginerii săi.

Marcu descrie lucrurile în așa fel încît narațiunea lui să fie viabilă în mai multe lumi – ținînd de logica profețiilor veterotestamentare care trebuie să se împlinească, de cutumele din Iudeea romană și de paralela cu ceremonia istorică a triumfului. Să adaug și eu un exemplu la lista lui Schmidt: împărțirea hainelor lui Iisus de către soldați. Pe de-o parte, aluzia e din nou la Psalmul 21:20, „împărțit-au hainele mele...“, scris cel puțin cu 600 de ani mai înainte. Pe de alta, hainele condamnatului reveneau de drept soldaților romani, deci episodul are acoperire istorică. În fine, publicul știe că *triumphator*-ul contaminează cu *felicitas* tot ce îi aparține; un pasaj din Plutarh spune chiar că un os al cuiva care a celebrat un triumf poate fi îngropat, contrar uzanțelor, în oraș.

Să poți menține această supraetajare semantică nu e de colo; Marcu știa ce face și știa că istoria e un instrument ciudat, cu un tăiș retoric și un tăiș teologic.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Bucuria identității liber alese

După Freud, a început nebunia identității. Sigur că și înaintea teribilului doctor neurolog oamenii se întrebaseră cine sîntem, de unde venim și unde ne ducem. Dar întrebările erau filozofice, se refereau la noi ca specie sau, mai ambiguu, ca ființe, vizau soarta omenirii. După ce Freud a băgat în mintea omului în curs de modernizare că în el șade un fel de abis plin de contradicții, întunecat și umed, întrebarea „Cine sîntem?“ a devenit, acut și tensionat, „Cine sînt?“. Și cînd întrebării i se adaugă patetismul eliberării – întotdeauna te întrebi „Cine sînt?“ ca să te eliberezi de ceva/cineva –, iată, e gata dramoleta identitară care se joacă azi pe toate scenele din lume. Întrebările identitare sînt mereu tensionate, presimt un iminent seism interior și se pun fără oprire, cu voluptatea cu care scarpini o bubă. Unde mai pui că în jurul oricui se găsește mereu cîte cineva care vrea „să-i ia“ identitatea. Dramatic rău de tot!

Serios vorbind, însă, cînd vine vorba despre identitate, fie individuală, fie de grup, avem de-a face cu două tipuri de elemente care o alcătuiesc. Unele sînt tari, inconturnabile, implacabile: precum numele părinților, numele tău, rasa, locul de naștere, data nașterii, sexul. Acestea se amestecă cu elemente moi, modificabile, lăsate la latitudinea ta sau a împrejurărilor, precum adresa, locul de muncă, profesiunea, apartenența la anumite grupuri. Observația mea este că lista elementelor moi ale identității crește pe măsură ce societatea devine tot mai liberală, iar această creștere a elementelor moi se realizează în dauna elementelor tari. Mai precis, liberalismul social înmoaie elementele tari ale identității.

Gîndiți-vă că acum 500 de ani, pentru un om, profesia, mai ales consacrată prin apartenența la o breaslă, era un element tare. Deveneai fierar, fierar rămîneai, deveneai măcelar, măcelar rămîneai. Priviți pietrele tombale din cimitirele medivale – pe lîngă nume și data nașterii/morții, adesea este încrustată în piatră meseria celui care odihnește acolo. Intrai în cer cu meseria ta, atît de important era. Lasă că o grămadă de nume de astăzi evocă direct profesiunea unui antecesor despre care, cel mai adesea, nu mai știe nimeni nimic. Dar că undeva, în genealogia ta, a existat, să spunem, un dogar, dacă te numești Dogaru, un podar, dacă te numești Podeanu, un măcelar, dacă te numești Măcelaru, sau un pescar, dacă te numești Pescaru, e aproape sigur. Meseria, ca element identitar, era atît de puternică încît genera chiar numele și a rămas, iată, evidențiată generații la rînd. Pe măsură ce economia s-a sofisticat, piața s-a diversificat și oamenii au început tot mai mult să circule, acest element odinioară tare al identității s-a înmuiat. Azi poți să schimbi multe meserii într-o viață, poți să ai hobby-uri care să ocupe în viața ta un loc mai important decît meseria, poți chiar să faci mai multe meserii deodată sau chiar să nu ai o meserie identificabilă ușor. Fluidizarea profilului profesional pînă acolo încît a devenit un element de identitate moale (căci e schimbător la voința persoanei) este o consecință a liberalizării economiei și societății.

Acum 300 de ani, starea civilă era încă un element tare: te însurai o dată pentru totdeauna și doar moartea soțului te putea readuce la starea de necăsătorit. Acum, nu doar că ne căsătorim și divorțăm cum și cînd vrem, nu doar că semnele sociale ale căsătoriei au devenit la fel de neobligatorii ca și căsătoria însăși, dar știu cazuri în care bieții oameni nu-ți pot spune cu pecizie dacă sînt ori nu căsătoriți. Statutul marital este printre cele mai moi elemente identitare, după ce a fost, pe vremuri, unul tare.

Gîndiți-vă că acum 100 de ani sexul era un element tare al identității. Erai ce te năsteai: bărbat ori femeie. Astăzi, din ce în ce mai mult, sexul devine o opțiune. Nu mai are importanță cum te nași – deja sînt țări, precum Germania și Australia, în care nu se mai completează nimic în certificatul de naștere la rubrica „sex“ pentru că nou-născutul trebuie să se bucure în viața lui de dreptul de a alege ce sex vrea să aibă, iar propria lui naștere nu trebuie să fie tiranică, să-i determine viața. Iar această alegere se poate manifesta oricînd. Se zicea, de către oameni învechiți deja, că trebuie să fii major pentru a putea decide dacă ești bărbat sau femeie. Recent, o vedetă hollywoodiană ne-a spus că își tratează băiețelul de 7 ani ca pe o fetiță pentru că, pe cînd copilul avea 4 ani, a privit-o în ochi și i-a spus „Vreau să fiu fetiță“. Așa că fetiță este. La 4 ani, omul a ales. Și nu-i nici o problemă dacă s-a înșelat. Așa cum poți decide oricînd în viață ce sex ai, te poți răzgîndi oricînd după aceea. Iar tehnologia există deja, să slujească opțiunii omului liber. Iarăși, un element identitar „tare“ a devenit „moale“.

Nu e greu să observi că trăim într-o lume care favorizează identitățile alese: nu mai ești ceea ce ești, ci ceea ce vrei tu, într-un anumit moment, să fii. Este o măsură a libertății, cred cei mai mulți oameni, bucurîndu-se. Să aruncăm de pe umerii noștri povara „datului“ și să plonjăm, încîntați de noi înșine, în azurul „alesului“! De aceea, de pildă, are atîta succes identitatea virtuală. Te duci pe Facebook și îți construiești un profil exact așa cum vrei tu, care poate să nu aibă nici o legătură cu tine. Poza unui frumos, numele unui faimos scris „la mișto“, spui că te-ai născut la 1900 în Groenlanda și gata, ăsta ești. Regula jocului este că toți ceilalți te iau drept cel care le arăți tu că ești. În lumea Facebook, care se confundă tot mai mult cu lumea reală, ești ceea ce vrei. Poți fi cu totul altul, așa cum am exemplificat, sau poți doar să operezi cochete ajustări: te pozezi fericit, dai lumii știri excepționale despre tine și despre starea ta biologică și sufletească, arăți cît de mult iubești și cît de înțelept ești.

Și cu banalul e-mail e la fel. Înainte de @ pui ce nume vrei – eu, dacă vreau să am adresa ronaldreagan@..., asta va fi adresa mea perfect funcțională. Cu poșta clasică nu merge așa – cînd vine o scrisoare recomandată, trebuie să fie pe plic numele tău real, din acte, ca să ți-o dea poștașul. Și chiar dacă nu e recomandată, ca să ajungă la tine, pe plic trebuie să aibă adresa ta reală, cu oraș, stradă, număr etc. În lumea e-mailurilor, nici vorbă. Îți ridici corespondența sub ce nume vrei, de la orice calculator de pe fața pămîntului. Ești unul din miliardele cu aceeași adresă: „...@gmail.com/yahoo.com/aol.com“. Variațiile sînt doar cîteva și oricum sînt atît de abstracte încît nu indică, de fapt, nimic. Și vedem de la zi la zi că e tot mai important să ai adresă de e-mail decît să ai adresă poștală.

Nu judec schimbările acestea survenite în chimia identității noastre și cu atît mai puțin vremurile pe care le trăim. Doar constat. Identitatea este tot mai mult ceva liber ales decît ceva dobîndit fără să vrei.

Cum bănuiți, nu mă grăbesc să mă bucur. Dar nici nu vreau să stric bucuria celor care se bucură. Așa că mă opresc aici.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Aceeași epocă, alte personaje

Sînt întrebată deseori în ce epocă istorică mi-aș fi dorit să trăiesc – probabil, în eventualitatea existenței unei mașini a timpului la bordul căreia aș ajunge. Doar a timpului, nu și a spațiului. M-a pus pe gînduri de cîteva ori această întrebare, aparent destul de banală. Răspunsul este, de fapt, mai simplu decît credeam. Nu m-aș întoarce în nici o epocă anume, deși apreciez multe realități din varii perioade istorice. Aș alege fix vremurile care mi-au revenit, adică fix perioada începută cu marele an 1989, care a scăpat omenirea de unul dintre cele mai marí necazuri ale sale: comunismul. Cu un vital amendament: aș seta mașina timpului să aducă și un alt tip de lideri pentru România – știu, istoria contrafactuală nu este neapărat utilă, dar fiind mașina timpului meu, îmi permit o mică excepție.

Mi-am îngăduit și să îl întreb pe Ionuț Gherasim, fost secretar personal al lui Corneliu Coposu, în prezent președintele Fundației „Corneliu Coposu“, care ar fi, punctual, trei accente pe care domnul Coposu (de la a cărui naștere se împlinesc 105 ani pe data de 20 mai) le-a pus pe istoria Partidului Național Țărănesc și, implicit, a țării. Domnul Gherasim mi-a răspuns cu amabilitate, punctînd și argumentînd următoarele caracteristici ale personajului istoric Corneliu Coposu, pe care le redau întocmai:

1) Vizionarul

A avut intuiția să trimită o cerere de înscriere a PNȚ în Internaționala Creștin-Democrată, într-un moment foarte riscant și periculos pentru el, 1987.

A avut capacitatea să prevadă multe evenimente politice ulterioare!

A fost primul politician de după 1989 care a vorbit despre importanța integrării euro-atlantice.

2) Milostivul

A avut puterea să-și ierte torționarii, cel mai bun exemplu fiind Alexandru Vișinescu, pe care l-a iertat.

I-a învățat pe toți discipolii și colaboratorii săi ce înseamnă virtutea iertării.

La fel ca mentorul său, Iuliu Maniu, le-a explicat tuturor că în politică trebuie să ai adversari și nu dușmani.

3) Omul politic, nu politicianul

A impus în politica românească respectarea moralei și a principiilor.

A construit un partid politic respectat și recunoscut la nivel internațional.

Cum totuși o mașină a timpului care să ne ducă în trecut nu există, poate ne inspiră dacă ne amintim de astfel de personalități și, astfel, mai avem o șansă cu viitorul.

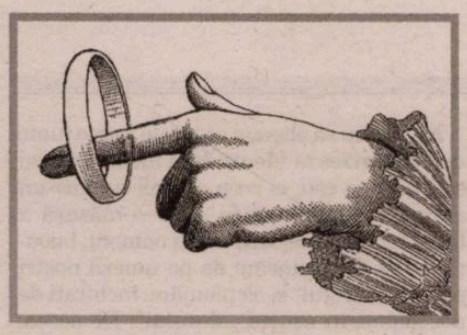

Selma IUSUF

legende urbane

Nu te doare capu'

„Ia uite! Puterea ursului!“ Cu aceste cuvinte se trîntește de obicei pe masă, cu deosebită mîndrie, un pet de doi litri plin cu ceva de culoare sîngerie. Sau diverse variații de la roșu: rozaliu cețos, grena opac, vișină putredă care virează spre maroniu. „N-ai mai băut așa ceva în viața ta, ascultă-mă pe mine.“ „E un vin făcut de mine“, ți se mai spune, sau cu varianta: „E un vin făcut de tata/unchiu'/bunicu'/nea Titi care are o boltă de viță peste masa din curte/domnu' cutare din Piața Matache de la care iau de ani de zile“. Ideea e că e făcut în casă, eco, bio, fără adaos de nimic, curat-lacrimă, doar zeamă de struguri, desigur, nestropiți, sănătate curată, nu te doare capu'.

Mă uit în pet-ul ăla negricios și văd cum vălurește acolo, cum ia forme și se destramă fața lui Freddie Kruger, Mike Myers, Leatherface, masca aia cu urlet alungit din *Scream* și mă apucă preventiv durerea de cap. Vezi cum clocotește acolo cea mai gravă migrenă de a doua zi.

Vin, molan, căpșunică, sculău. Mîndria gospodarului, teroarea de a doua zi. N-ai cum să refuzi așa ceva. Ar fi extraordinar de nepoliticos și i-ai strica bucuria omului. Uite-l deja cum desface mîndru dopul de la pet, ți-a pregătit din timp paharul pe care-l umple cu grijă, gîl-gîl din licoarea prețioasă și ți-l întinde cu sufletul curat și cu speranță în inimă. Îl vezi cum se uită la tine cu ochii măriți, în care se pregătește întrebarea, dar și o anticipare voioasă a reacției tale. Da, omul ți-a turnat în pahar, iar acum stă cu mîinile pe genunchi, cu ochii lipiți de tine, ușor înclinat în față, simți cum zbîrnîie așteptarea în el cît duci vinul la gură. „Ei?“ „Extraordinar“, îi zici. „Mmmm, se simte strugurele în el“, îi zici. „Chiar că n-am mai băut așa ceva în viața mea“, îi zici. „Pff!“, face omul cu așteptările împlinite, cu pieptul bubuind de mîndrie. Acuma se așteaptă să-l bei pe tot. Ca pe urmă să-ți umple paharul iar și iar. N-ai cum s-o tîrîi, s-o temporizezi, trebuie să joci pînă la capăt.

„Și? Cum e făcut?“, întrebi prostește, plescăind din limbă după ce mai sorbi un pic, ca să întărești satisfacția gazdei. „E stors cu presa sau e călcat în picioare?“, mai întrebi cu speranța că așa o să ai o explicație pentru *after-taste*-ul ușor coclit, de plapumă străveche în care s-au așezat temeinic mirosurile corpurilor. Urmează o explicație pe care n-o prea înțelegi, nici nu mai asculți cu așa atenție, că vinul ăla s-a dus mai întîi în ochi și apoi ți-a încleștat tîmplele. Îți fermentează deja capul și ești abia la început.

Căci laolaltă cu acest vin se vor mai scoate și alte matrafoxuri, cocîrțuri, basamacuri, șnapsuri, agheazme, șoricioaice, trăscăuri, holerci. *Moonshine, hooch*. Răchie, palincă, țuică. Vin alb și rozé. Toate făcute în casă, desigur. Pe care trebuie să le guști, dacă tot ai început. E una mai grozavă ca alta. Sînt atît de rele, că nu apuci să te îmbeți, te ia direct durerea de cap. Vine mai întîi *hangover*-ul și după aia beția.

Dar n-ai cum să strici bucuria omului. Mai ales că te primește cu inima curată și ți-a pus tot ce are prin cămară pe masă. Lîngă vinuri și tării merge o slană, o ceapă, o zacuscă, o brînză de la sibieni. Bei, mănînci, îți mor încet măruntaiele. În asemenea circumstanțe n-ai cum să refuzi vreodată ceva. Trebuie să răspunzi pe măsură ospitalității agresive de care și tu te-ai contaminat. Nu se face să îndemni o singură dată omul. Îi repeți obsesiv să ia și din aia, și din cealaltă, iar dacă nu vrea, îi pui tu cu forța în farfurie și în pahar.

Mîncarea, treacă-meargă. Dar vinul ăla, Dumnezeule, o să te sperie de acum doar vederea lui în pet-ul burduhănos. Apogeul îl atingi cînd ți se dă, ca ultimă măsură a iubirii și aprecierii, un pelin. Tot la pet, resursele de a face diverse chestii în casă sînt nebănuite.

Acuma, ce zic eu aici poate suna pur și simplu a nesimțire față de bunăvoința omului, a ingratitudine și snobăreală gratuită, a ignoranță și grosolănie. Departe de mine. Un lucru însă am învățat cu prețul unui cap făcut terci, nereparat nici după o folie întreagă de Nurofen. Vinul lui nea Titi nu e neapărat cel mai bun. Acu' trebuie să descopăr și o metodă elegantă de a-l evita.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (2)

„Este dureros faptul că nici în prezent, la cinci ani (reactualizat, 30, n.r.) de la răsturnarea comunismului, regimul nu a înțeles să aducă reparațiile morale și materiale cuvenite acestei Biserici și martirilor ei. Sînt camuflate fostele instituții criminale și șefii lor, în timp ce se nesocotește faptul că toți acești episcopi sînt figuri exemplare ale istoriei noastre: cei mai vîrstnici au contribuit substanțial la pregătirea Marii Uniri, și toți împreună au răspuns cu demnitate epocii zbuciumate în care au fost chemați să păstorească, îndrumînd comunitatea pe calea realizării spirituale și a rezistenței morale. Ei rămîn un exemplu pentru tinerele generații. În ciuda fragilității fizice, forța lor spirituală se structura în jurul unui punct de rezistență central: iubirea de Dumnezeu. În această lumină, toate cîte sînt căpătau un sens: lumea cu catastrofele ei, omul în raport cu viața, cu suferința, cu moartea, cu binele și răul. Ei înșiși, măcinați de frig, de foame, de epuizare, se sting în închisoare într-o aură de sfințenie, aducînd pînă și în ultimele lor clipe mărturia dragostei lor de aproapele și de Dumnezeu. (...) Din cei șase episcopi în funcție (pentru că de ei mă voi ocupa cu precădere), cîți număra Biserica Unită la 1 octombrie 1948, cînd a fost înscenată unificarea ei forțată cu Biserica Ortodoxă, nici unul nu a comis nici cea mai mică defecțiune și nici în anii de îndelungată prigoană care au urmat.“

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Petre GURAN

Quotidie morior

„Zilnic înfrunt moartea", le spune Sfîntul Apostol Pavel Corintenilor în prima sa Epistolă (cap. 15, v. 31), în miezul celei mai ample dezvoltări teologice despre moarte. Dacă exclamația poate fi pusă în legătură cu pericolele prin care trece Apostolul de dragul ucenicilor lui, ea este și afirmația relației speciale cu moartea pe care este chemat creștinul s-o accepte. În primul rînd, fiindcă există mai multe tipuri de moarte, a trupului, dar și a sufletului: „Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeți-vă mai curînd de acela care poate și sufletul și trupul să le piardă în gheena" (Mt 10, 28). Apoi moartea este reversibilă (Lazăr cel a patra zi înviat din morți), dar și necesară (grăuntele dacă nu moare nu dă roadă), iar în cele din urmă moartea este antidot al morții (cu moartea pe moarte călcînd).

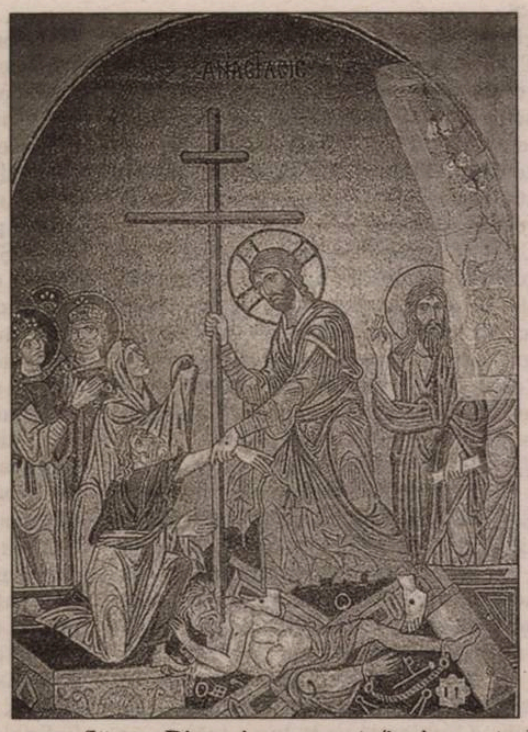

Cu toate acestea, dacă moartea ca stare poate fi îmblînzită metaforic (somn, odihnă), moartea ca eveniment rămîne pentru creștinul de rînd momentul care se percepe de către cei care rămîn în această lume ca o stingere și ca o despărțire sfîșietoare. Experiența comună este a celor care asistă, neputincioși și cel mai adesea speriați, la moartea aproapelui lor, căci chiar și de ar vrea să se consoleze cu credința că decedatul se bucură de o primire triumfală în lumea cealaltă, cu rare excepții nu pot vedea decît un cert sfîrșit. Conștiința că toți sîntem datori cu o moarte este astfel cel mai puternic indiciu al sfîrșitului. În această certitudine rezidă conștiința eshatologică a creștinului. Dintre toate sfîrșiturile naturale, cele ciclice ale plantelor, cele date de om de cele mai multe ori animalelor, cele contemplate intelectual ale imperiilor și civilizațiilor, cel mai cert și izbitor este sfîrșitul omului.

De cînd așteaptă omenirea să mai audă „Nu, nu veți muri".

„Moartea zilnică" este însăși privegherea și trezvia, de atîtea ori evocate de Iisus din Nazaret și de apostoli (Mt 25, 13), căci fără cultivarea conștiinței sfîrșitului nici un efort moral nu este posibil: „Luați seama la voi înșivă, să nu se îngreuieze inimile voastre de mîncare și de băutură și de grijile vieții, și ziua aceea să vină peste voi fără de veste, ca o cursă; căci va veni peste toți cei ce locuiesc pe fața întregului pămînt. Privegheați dar în toată vremea rugîndu-vă, ca să vă întăriți să scăpați de toate acestea care au să vină și să stați înaintea Fiului Omului." (Luca 21, 34-36)

Mai mult de atît, însă, exercițiul tanatic al apostolului este pătrunderea misterului legăturii dintre moarte și înviere. Opoziția care se construiește este între dinamica moarte/înviere și statica viață veșnică, adică prelungirea incertă și nedefinită a stării în care ne aflăm. Dinamica moarte/înviere ține de logica unei naturi degradate prin eroare spirituală (păcat), prin înșelare, și care necesită o înnoire, un nou ciclu, o restaurare: „Ce semeni nu dă viață, dacă nu va fi murit" (I Cor. 15, 36).

Împotriva acestei idei a sfîrșitului înnoitor se construiește ideologic, economic, politic „lumea" *(ho kosmos,* în mod special în Evanghelia de la Ioan). Prin însăși dimensiunea ei, spațio-temporalitatea evaluată de fizicieni este aproape fără sfîrșit, iar concepțiile metempsihotice, prezente din cele mai vechi civilizații, asigură iluzia nemuririi prin glisări identitare de pe un suport pe altul. Ultima variantă de metempsihoză este cea dintr-un trup biologic într-unul artificial (proteze inteligente, adaptate biologicului, pînă la suport informatic integral pentru conștiință). Întreaga omenire, percepînd riscul dezastrului ecologic, se proiectează în viitor glisînd spre alte planete.

De cînd așteaptă omenirea să mai audă „Nu, nu veți muri" (Fac. 3, 4)? Cel care dă acest răspuns liniștitor explică: „În ziua în care veți mînca din el (pomul) vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscînd binele și răul".

Lupta se dă împotriva conștiinței eshatologice pe două căi, fie prin inducerea ideii că nu e o urgență fiindcă evenimentul se află într-un viitor relativ îndepărtat, iar o viață cumpătată ține moartea la o distanța confortabilă psihologic, fie prin urgența de a o combate prin consumarea rapidă și intensă a întregului potențial de satisfacere senzorială („Dacă morții nu înviază, să bem și să mîncăm, căci mîine vom muri!", I Cor. 15, 32). Înfruntarea morții la care îndeamnă apostolul Pavel este astfel un gînd mobilizator împotriva erorii spirituale: „Fiți treji, privegheați. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă, răcnind ca un leu, căutînd pe cine să înghită, căruia stați împotrivă, tari în credință, știind că aceleași suferințe îndură și frații voștri în lume" (I Petru 5, 8-9).

Moartea/înviere este singura atitudine curajoasă din punctul de vedere al vieții biologice. Înnoirea începe de îndată ce s-a formulat gîndul morții, iar acesta ține locul actului de credință, căci dacă nu știm, fiindcă n-am văzut cu ochii noștri, cum este lumea de dincolo, în schimb știm că există o moarte. Actul de credință se poate sprijini pe această certitudine. Mai important, mai impresionant decît moartea fiecăruia dintre noi este sfîrșitul întregului pămînt. Dar acest sfîrșit are ontologic aceeași semnificație ca propriul nostru sfîrșit terestru. Apostolul Pavel leagă cele două evenimente precizînd numai că schimbarea care se petrece prin moarte o vor experimenta și cei ce vor prinde ultima moarte: „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest (trup) muritor să se îmbrace în nemurire. Iar cînd acest (trup) stricăcios se va îmbrăca în nestricăciune și acest (trup) muritor se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvîntul care este scris: *Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, biruința ta? Unde îți este, moarte, boldul tău?*" (I Cor 15, 53-55).

Principala acțiune a lui Iisus Hristos a constat tocmai în a performa această dinamică moarte/înviere, iar apoi a inițiat seria de manifestări ale trupului său înviat, pe care le celebrăm în săptămînile acestea. Înscrierea acestor manifestări în ciclul anului liturgic între Înviere și Înălțare pare să restrîngă arătările Sale la această perioadă. Or, fiecare dintre cei care L-au cunoscut înviat a primit deschiderea ochilor și înțelegerea Scripturilor, astfel încît pentru ei Înălțarea anticipează a doua venire. În schimb, arătările lui Iisus Hristos înviat au continuat și în afara celor 40 de zile. Primul dintre cei care au avut parte de această întîlnire cu Hristos înviat este însuși Apostolul Pavel, iar mărturisirea cu care își deschide acest capitol 15 atestă exact acest gînd: „că Hristos a murit pentru păcatele noastre după Scripturi; că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi; că S-a arătat lui Chefa, apoi celor doisprezece; în urmă S-a arătat deodată la peste cinci sute de frați, dintre care cei mai mulți trăiesc pînă astăzi, iar unii au și adormit; după aceea S-a arătat lui Iacov, apoi tuturor apostolilor; iar la urma tuturor, ca unui născut înainte de vreme, mi S-a arătat și mie" (I Cor. 15, 3-8). De cîte ori cineva va vrea să-L vadă pe Iisus înviat, va pomeni și moartea Sa, va înfrunta și propria-i moarte.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

După douăzeci de ani

Între 7 și 9 mai 1999, Papa Ioan Paul al II-lea vizita România. Era prima sa călătorie într-o țară majoritar ortodoxă și avea să fie, la o privire retrospectivă, cea mai solară primire dintre toate pe care le-a avut, spre sfîrșitul pontificatului, în lumea ortodoxă. Începea atunci, la București, un itinerariu dorit a fi o îmbrățișare a celor două părți ale creștinismului european la trecerea dintre milenii. În pofida suferinței personale, Ioan Paul al II-lea transmitea în toate locurile unde era primit, acceptînd uneori situații delicate, îndemnul ca cei doi plămîni, răsăritean și apusean, să învețe să respire împreună. *Să trecem pragul speranței!* – suna titlul cărții sale dedicate mileniului ce stătea să înceapă.

Primul său pas ca pelerin în lumea ortodoxă l-a făcut, așadar, în România, dînd șansa unei relansări globale a imaginii țării noastre, devenită dintr-o dată, sub reflectoarele presei care însoțea o vizită pontificală, „o punte între Orient și Occident", „un Bizanț latin", spațiul unei noi „Cincizecimi spirituale", în fine, o țară care ieșea din comunism, dar care avea potențialul și demnitatea presupuse de aspirațiile sale europene. Imaginile-efigie ale acelei vizite au avut un ecou intens și prelungit: îmbrățișarea cu Patriarhul Teoctist și binecuvîntarea comună, emoția întîlnirii cu Cardinalul Alexandru Todea, discursurile pronunțate toate în românește, accentele simbolice care au marcat cele trei zile și, mai ales, strigătul participanților la slujbe: „Unitate! Unitate!".

Apelul spontan al laicilor și îmbrățișarea cu Patriarhul, a cărei semnificație trecea dincolo de momentul și locul în care se petrecea, au fost tezaurul de speranță pe care Ioan Paul al II-lea l-a purtat cu sine, moștenirea pe care a lăsat-o în relație cu România succesorilor săi. Și iată că, după douăzeci de ani, un episcop al Romei venit de pe continentul american, care și-a luat pentru prima dată în istoria de 800 de ani a franciscanismului numele sfîntului din Assisi, își asumă misiunea de a construi o punte cu acel moment solar. Vizita are de această dată o alură mai complexă și reprezintă o completare firească, menită să reflecte maturitatea unei societăți la trei decenii de la căderea comunismului. Ea vine însă și într-un context în care lumea ortodoxă este tulburată de tendințe contrare și de vechi istorii nerezolvate. Dar nu este mai puțin adevărat că nici la sfîrșitul anilor '90 situația nu era mai încurajatoare. Oricum, într-o astfel de vizită, indiferent de numărul momentelor din program, ponderea relației cu Biserica Ortodoxă rămîne preeminentă și de lungă durată.

Francisc are, de altfel, o reală sensibilitate față de spiritualitatea ortodoxă, din care știe să facă o sursă de inspirație și discernămînt în cuvintele și faptele sale. În plus, prezența sa la București vine după o serie de întîlniri și acțiuni comune cu Patriarhul ecumenic, Patriarhul Ierusalimului, Patriarhul Moscovei sau cel al Antiohiei. Dar întîi de toate, el vine în țara celor care au fost primiți cu zecile de mii în biserici catolice din Italia și din întreaga Europă occidentală pentru a se putea ruga în propria credință și limbă. E o situație nouă, pe care istoria ultimelor douăzeci de ani a făcut-o urgentă, punînd la încercare solidaritatea „fraților separați". Și, trebuie spus, în cele mai multe cazuri, ospitalitatea oferită diasporei ortodoxe române, mai numeroasă decît celelalte, a fost în măsură să exprime moștenirea spirituală a vizitei Papei Ioan Paul al II-lea.

Francisc va mai împlini un gest de continuitate și totodată de dreptate istorică: beatificarea la Blaj a episcopilor martiri greco-catolici, simboluri ale rezistenței anticomuniste. Mîngîierea oferită de Ioan Paul al II-lea Cardinalului Todea la București va rodi astfel în „mica Romă", la 100 de ani de la Marea Unire, al cărei herald fusese Iuliu Hossu, predecesorul său *in pectore*, și în prezența Cardinalului Lucian Mureșan, el însuși martor al opresiunii și persecuțiilor.

Astfel, vizita istorică din 1999 conținea semințele făgăduințe ale unor ulterioare întîlniri, pe care le vom vedea prin primirea Papei Francisc de către Patriarhul Daniel la Catedrala Națională, a cărei cruce inițială din Piața Unirii primise o binecuvîntare comună, precum și în celelalte momente care vor cuprinde comunitățile catolice în diversitatea lor istorică și actuală.

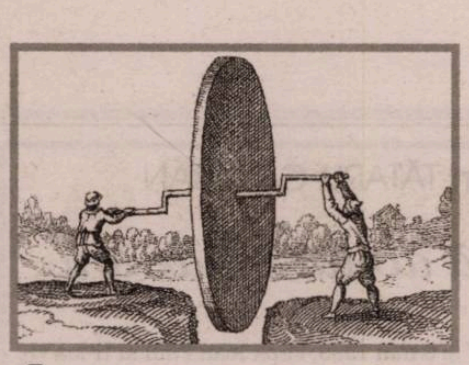

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

La început a fost scuipatul

În reportajele difuzate după mitingul PSD de la Iași apar ici și colo diverși oameni de vîrsta a treia care îi acuză pe adversarii partidului că sînt „haștagiști". Un termen straniu pentru o categorie de oameni care nu verifică de trei ori pe zi *„trending topics"* pe Twitter sau care mai e sentimentul prin bula de Facebook adversă.

Cuvîntul e împrumutat de la televizor, unde e adesea folosit pentru a sublinia disprețul mediilor apropiate PSD pentru oricine îi contestă autoritatea în stradă. „Golan", varianta 2019.

PSD a avut, are și va avea, probabil, de partea sa o majoritate covîrșitoare a televiziunilor care se ocupă de actualitate. Domină copios narativul acolo, iar cvasi-monopolul ăsta nu dă semne că se va rupe prea curînd. Așa că din televizoare ies permanent invective la adresa adversarilor politici. Ele sînt contracarate adesea de reprezentanți ai Opoziției cu o prezență formală, confuză, inutilă.

Precizarea asta trebuie făcută pentru că, de vreo cîteva zile, PSD-ul din televizor se comportă ca un crucișător al victimizării, amestecînd iar de-a valma conspirații în care sînt implicate partide, politicieni europeni, servicii secrete locale și misterioși finanțatori din umbră. E cumva firesc, ține de legile fizicii, că, mai devreme sau mai tîrziu, vine și o contrareacție. Indignarea mimată la televizor de capi ai partidului și ai statului provoacă furie și forțează oamenii să își aleagă o tabără. Asta e o explicație parțială pentru nervii pe care i-am văzut revărsați pe străzile unui oraș altminteri pașnic cum e Iașiul. Campaniei de la televizor i se răspunde în singurul loc în care electoratul anti-PSD are cu adevărat acces: în stradă. Cuvintele au consecințe.

Sigur că atmosfera e întreținută și dinspre Opoziție, însă Opoziția nu are cele mai înalte funcții în stat sau mijloace de presă importante cu ajutorul cărora să domine discursul public. Există, de asemenea, la nivelul liderilor săi, o oarecare reținere în a arunca cu invective, imprecații și acuzații imposibil de dovedit. Din punct de vedere al stilului, discursul Opoziției e mai degrabă sărăcuț și prudent. Excesele de limbaj se produc, de regulă, la personaje secundare și membri de partid fără un cuvînt greu cînd vine vorba de strategie sau retorică electorală.

Haștagistul și pesedistul trebuie să vorbească între ei, chiar ridicînd tonul uneori.

„Derbedei", „șobolan", „nimic" sînt doar vreo cîteva dintre calificativele utilizate de Liviu Dragnea pe lîngă amintitul și subtilul „haștagiști". Ele au fost preluate și duse mai departe de simpatizanții și membrii PSD. Uneori s-a vorbit despre droguri – atunci cînd nu sînt dezumanizați, reprezentanții Opoziției sînt pictați ca trăitori într-o lume de fantasme, incapabili să ia decizii raționale. S-a vorbit alteori despre fascism – Opoziția e fanatizată, oarbă și periculoasă.

E aproape ironic cum personaje care au orchestrat sau beneficiat de pe urma atacului din 10 august asupra populației Bucureștiului se plîng acum de un potențial violent al Opoziției folosind toate resursele de violență retorică de care sînt în stare.

Cred că orice avertisment pentru restaurarea calmului e binevenit. Dar orice astfel de avertisment e șchiop fără identificarea clară a responsabililor pentru degradarea discursului public românesc. Or, de la înălțimea funcțiilor și influenței sale, Liviu Dragnea e probabil primul care trebuie să dea răspunsuri.

Cît despre schimburile de replici de pe străzile Iașiului sau ale oricărui oraș din România unde adversarii politici se întîlnesc față în față, nu pot să nu observ o aroganță, un soi de condescendență ascunsă inclusiv în zona celor care insistă ca electoratul PSD să nu mai fie acuzat pentru faptele liderilor săi. E aici o presupunere că oamenii care merg la mitingurile PSD sînt incapabili să înțeleagă pe ce lume trăiesc, un soi de drone rurale manipulate de cîte un primar sau cine știe ce altă notabilitate locală cu carnet de partid. Nu mă feresc să o spun că și asta e o formă de dispreț la adresa acelor oameni egală cu aceea practicată de ieșenii care aruncau cu bani în bătrînii de la amintitul miting.

Am scris adesea în acest spațiu că electoratul PSD există pentru că acolo e livrată o tranzacție la care, de ani de zile, Opoziția sub toate formele ei nu are acces. Și nu mă refer la proverbialele găleți sau sticle de ulei pe care nu le-a mai văzut nimeni de multă vreme, dar rămîn așa, ca un soi de mit care justifică succesul PSD și eșecurile celor care i se opun. E vorba de stabilitate uneori, alteori de încredere. Sau neîncredere în alternativă, dacă vreți. Aceea este zona insuficient studiată de Opoziție.

Orice discuție rațională cu pesedistul de rînd trebuie să plece de la prezumția că el are aceleași instrumente de evaluare a propriei situații ca oricine altcineva. Și atunci e perfect legitim să fie întrebat de ce tolerează sau chiar încurajează un sistem care altora, cel puțin, le face rău. Nu e nimic greșit în a purta cu un astfel de om o discuție în contradictoriu, nu e nimic ieșit din comun în a-l trata ca pe un partener egal.

Condescendența mascată în empatie plîngăcioasă și autosuficientă nu face decît să ajute la poziționări ipocrite pe Facebook sau în cercuri de prieteni. Sufocarea dezbaterii nu face decît să conserve pozițiile actuale ale tuturor participanților, rezultatul fiind adesea refugiul în cinism.

Haștagistul și pesedistul trebuie să vorbească între ei, chiar ridicînd tonul uneori. Măcar unul dintre ei va extrage la final o concluzie folositoare.

Cît despre riscul de violență, el există și e amplificat de la cele mai înalte niveluri ale statului și tot de acolo trebuie să fie oprit. De acolo a pornit scuipatul originar, iar responsabilitatea aparține în întregime celor învestiți cu autoritate. Altfel, pe termen lung, haștagistul și pesedistul sînt, amîndoi, victime.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

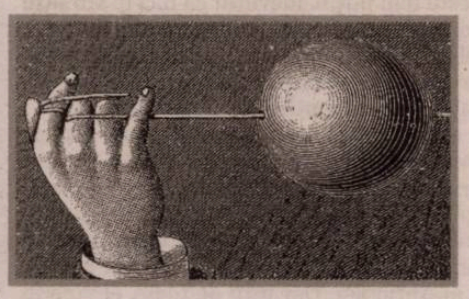

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

„Nu mai sînt destui bani la cultură"

Ceremonia de decernare a Premiilor Molière, care recompensează performanța în teatrul francez, oferă un spațiu de maximă vizibilitate nu doar marilor artiști, ci și problemelor cu care se confruntă. Gala, retransmisă de televiziune, e în egală măsură un prilej de a celebra valoarea și de a da expresie indignării atunci cînd e cazul: probleme politice sau sociale, cum ar fi statutul artiștilor sau al tehnicienilor, șomajul, retribuția, subvenția ori accesul publicului la teatru. Artiștii francezi trăiesc probabil în cea mai bună dintre lumile posibile: există un consens destul de larg cu privire la ideea de stat cultural, iar cultura rămîne, în ciuda crizelor economice pasagere, o arie protejată. Uneori – rareori – se mai fac ajustări: o reorganizare instituțională, o realocare de fonduri etc. Sistemul rămîne însă funcțional și previzibil. Dar nici măcar cea mai bună dintre lumile posibile nu e perfectă. Paradoxal, nicăieri în lume nu se mai folosesc atît de des și atît de apăsat cuvinte grele precum „precaritate" sau „pauperizare" în relație cu viața oamenilor de cultură. Domeniul cultural e, în Franța, un cîmp de luptă, un front deschis, un spațiu exploziv. Și, cum protestul face parte din esența civismului francez, gala Premiilor Molière rămîne un spațiu privilegiat de exprimare a nemulțumirilor.

Ultimele luni au fost zbuciumate: manifestații ample, proteste uneori violente, „o mare dezbatere" inițiată de președinte la care au participat zeci de mii de cetățeni. Și o tensiune care plutește în aer. Nu se putea deci ca acest spirit de frondă să nu pătrundă și la ediția recentă a galei Premiilor Molière, desfășurată luni, 13 mai, la Folies Bergères din Paris (întîmplător, exact în aceeași zi în care în România, pe scena Teatrului Național din Cluj, se decernau Premiile UNITER). La un moment dat, pe scena teatrului parizian a apărut un grup de „veste galbene": erau artiști, intermitenți în artele spectacolului. „Molière-ul dezonoarei îi revine, după votul în unanimitate al juriului, lui Emmanuel Macron și guvernului său", au anunțat ei. „Decernăm acest premiu prin intermediul ministrului Culturii Franck Riester, care participă la această gală, deși taie de unde poate din bugetul culturii." Pentru unii dintre spectatori, momentul a fost vesel. Dar ministrul nu cred că a fost prea amuzat. Nu e primul protest care îi pune pe decidenții culturali în dificultate. Acum cîțiva ani, la aceeași gală, cunoscutul actor și autor dramatic Sébastien Thiéry s-a transformat în purtătorul de cuvînt al sindicaliștilor: s-a urcat pe scenă gol-pușcă, s-a dus la pupitru și a ținut un discurs (în cheie umoristică) despre nesansa dramaturgilor de nu beneficia și ei, ca toată lumea, de indemnizație de șomaj... Aflată în sală, ministrei Culturii Fleur Pellerin nu i-a rămas altceva de făcut decît să aplaude acest performance insolit.

Situația e gravă și cei de la Reactor au găsit curajul și inspirația să denunțe această inițiativă nefericită a guvernului.

Și Gala Premiilor UNITER oferă contextul unor asemenea confruntări. În cadrul celei mai recente ediții, British Council a oferit un premiu organizației Reactor, un centru cultural foarte activ din Cluj care funcționează ca teatru independent, spațiu de concerte și expoziții, centru de resurse pentru artiști și activiști civici etc. Echipa Reactor a folosit momentul primirii premiului pentru a protesta împotriva reducerii cu 30% a finanțării la actuala sesiune de la Administrația Fondului Cultural Național (AFCN): „Nu mai sînt destui bani la cultură / nu e prima nici ultima lovitură..." Situația e gravă și cei de la Reactor au găsit curajul și inspirația să denunțe această inițiativă nefericită a guvernului. Multe alte organizații ca Reactor sînt afectate de această reducere neașteptată a fondurilor. E o lovitură și pentru public, care va fi privat de o serie de acțiuni culturale pe care instituțiile consacrate nu le pot oferi. Altfel decît omologii său francezi, ministrul Culturii Daniel Breaz nu a fost prezent în sală la premiile care recompensează performanța în teatru. Și nici la protestul celor pe care tăierile de fonduri îi afectează direct. Nu ar fi nici prima, nici ultima lovitură...

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU

Cine ne traduce?

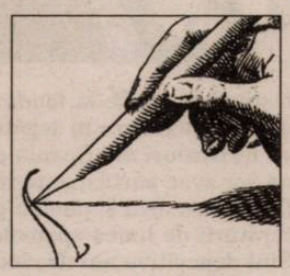

Texte și opinii de:

● Gabriela ADAMEȘTEANU (scriitoare)
„Traducătorul – cel mai profund, mai subtil cititor“

● Florin BICAN (scriitor și traducător)
„Got my mogo working“

● Ioana NICOLAIE (scriitoare)
„Fără vocile lor am fi cu mult mai singuri și mai săraci“

argument

Un exercițiu de admirație

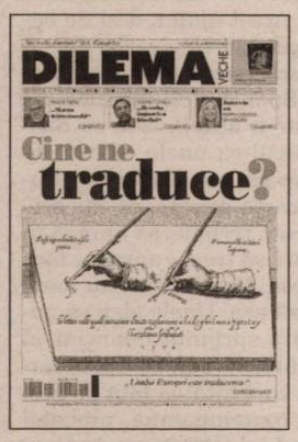

Pe cîțiva dintre traducătorii de literatură română din acest Dosar i-am cunoscut în urmă cu niște ani la Iași, la FILIT, și mi s-au părut un grup cu totul aparte față de cele de scriitori, pe care le cunoșteam deja foarte bine. Un grup simpatic în care se simțea apartenența la breaslă, fără fițe și orgolii inutile, cum se întîmplă uneori printre scriitori, oameni care purtau discuții filologice detașate și pe care îi unea dragostea pentru limba română. Tocmai această preocupare permanentă a unor străini față de limba noastră, pe care de multe ori o desconsiderăm, o limbă „mică“ și prea puțin importantă din Europa de Est, m-a emoționat. Cum poți să faci din limba și literatura română o „profesie“ și mai ales de ce această alegere? Înțeleg cînd e vorba despre engleză, franceză, germană, limbi universale, totuși de ce tocmai limba română? Cred că este prima și cea mai banală întrebare care li se adresează, în general, traducătorilor din limba română. Pentru unii dintre ei n-a fost neapărat o alegere, a fost o întîmplare, o conjunctură, alții au origini în România sau i-a adus destinul aici. Însă de la a vorbi bine limba și pînă la a traduce literatură este, totuși, un pas dificil, pentru că traducerea presupune, dincolo de cunoșterea limbii, un talent, o muncă de creație, reinventezi literatura într-o limbă care, de fapt, nu-ți aparține. De aici, o admirație a mea și mai mare față de traducătorii de literatură română. De multe ori, cînd îi ascult vorbind în română, devin conștientă, de fapt, de frumusețea limbii pe care mulți dintre noi o ignoră (ca să nu mai vorbim de aceia, în funcții importante, care pur și simplu își bat joc de ea). Așadar, puteți considera acest Dosar în primul rînd un exercițiu de admirație față de acești oameni. Am reușit să-i adunăm laolaltă în paginile revistei doar pe o mică parte dintre ei, mai sînt și alții, mulți dintre ei s-au format datorită unui program de burse al Institutului Cultural Român, care s-a desfășurat între 2006 și 2012 și a fost coordonat de Florin Bican, el însuși traducător. Florin povestește la rîndul lui, într-un text din Dosar, despre acest program și importanța traducerilor. Pentru că, dincolo de exercițiul de admirație pe care l-am pomenit, apar alte întrebări: ce se traduce? ce se întîmplă cu cărțile după ce au fost traduse? cum este receptată literatura română în alte țări, unele foarte îndepărtate, precum Brazilia? (Aflăm de la Fernando Klubin că acolo literatura română este considerată „exotică“ chiar dacă e prea puțin cunoscută – totuși, să-l traduci pe Lucian Blaga în portugheză, pentru cititorii brazilieni, mi se pare ceva.) În cele mai multe cazuri, traducătorii joacă rolul de agenți literari (în absența unora), propun cărțile editurilor din țările lor, organizează evenimente, promovează cărțile românești, așadar profesia nu mai presupune doar talent și aplecare spre limba română, devine un job *full time,* arareori unul bine plătit, cu realizări cunoscute mai ales în cadrul breslei. Acești oameni nu sînt faimoși în lumea culturală românească, totuși, prin ceea ce fac, ei sînt poate cei mai autentici ambasadori ai culturii române. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Ca o formulă de realizare acestui dosar, am ales să le adresăm traducătorilor de literatură română trei întrebări standard, de fapt trei teme de dialog, și fiecare să răspundă într-un mod cît mai nuanțat și personal, în limba română, desigur.
1) De ce traduceți literatura română? Cum v-ați apropiat, de fapt, de limba română?
2) Care au fost cea mai dificilă traducere și cea de care v-ați atașat cel mai mult?
3) Ce se întîmplă cu cărțile, după ce au fost traduse, în țările dvs. de origine și cum este receptată literatura română?
Am obținut astfel un colaj de texte, una dintre mizele dosarului fiind cea de a oferi publicului o imagine cît mai completă a traducerilor din literatura română contemporană sau nu. (Adina Popescu)

Elena BORRÁS GARCÍA

„M-am hotărît să mai rămîn în România o vreme. O vreme au fost șapte ani“

1) Povestea mea cu literatură română este absolut legată de întîmplare. De fapt, tot ce m-a adus la limba română a fost o mare întîmplare. Eram în anul trei de facultate și trebuia să aleg o materie opțională. M-am dus la mai multe cursuri înainte să aleg: română, germană, rusă, italiană. Pînă la urmă am ales limba română pentru că era o grupă mică cu un profesor foarte mișto și cu un orar care se potrivea foarte bine cu ce aveam eu atunci, fără să-mi lase ferestre mari sau să fiu nevoită să mă trezesc mult prea devreme. Țin minte că în al doilea semestru am ajuns să fim trei oameni (plus încă vreo doi-trei români care nu veneau niciodată la curs) și țineam cursurile în biroul profesorului. Ne distram foarte bine și ne plăcea foarte mult acel curs. Cîțiva ani mai tîrziu, profesorul (cu care am rămas prietenă și ne întîlneam din cînd în cînd la o cafea) mi-a zis că există niște burse pentru traducători în formare și s-a oferit să îmi scrie o scrisoare de recomandare. Eu, pe atunci, îmi dădusem demisia după ce descoperisem că șefa mea de la Universitatea din Alcalá mă păcălise aproape un an de zile (o altă poveste) și nu aveam un plan anume, așa că m-am gîndit… de ce nu? Nu credeam deloc că voi primi bursa, dar în mai puțin de o lună soseam la București, cu mari emoții pentru că nu puteam să înșir două cuvinte fără să greșesc și nu înțelegeam cînd și cum se folosește genitivul. În fiecare zi, învățam foarte multe, a fost o perioadă deosebit de frumoasă. Veneau în vizită foarte mulți scriitori la noi și eu, care nu știam absolut nimic despre literatura română contemporană, am rămas absolut fascinată de ceea ce am descoperit și m-am hotărît să mai rămîn în România „o vreme“. „O vreme“ au fost șapte ani.

2) Cartea de care m-am atașat cel mai mult este, fără nici un fel de îndoială, *Apropierea,* de Marin Mălaicu-Hondrari, dintr-o mulțime de motive. Cînd am ajuns în România, Marin abia o publicase și cineva mi-a zis că e o carte mișto, că acțiunea se petrece în Spania și ar trebui s-o citesc. Am cumpărat-o la Bookfest, întîmplător l-am cunoscut și pe Marin acolo (care a ridicat mîna și mi-a spus un *„hola“* stîngaci și timid, parcă îi lipsea doar bilețelul cu *„busco trabajo“)* și am plecat din București cîteva zile. Nu am deschis cartea imediat, dar cînd am făcut-o, pur și simplu nu m-am putut opri din citit. Atunci am hotărît că vreau s-o traduc, nu îmi păsa că nu cunoșteam pe nimeni, nu aveam o editură interesată, nici experiență, nimic. Spre norocul meu, nici lui Marin nu îi păsa: a avut încredere în mine încă de la bun început. Am început să traduc și, fiindcă el vorbește spaniolă foarte bine, a devenit un fel de redactor pentru mine. Nu am avut mare noroc în privința publicării în Spania, în primii ani am primit doar cîteva propuneri mai mult sau mai puțin dubioase, dar noi am zis mereu că vom găsi editura aceea care va avea grijă de carte așa cum ne doream noi. Între timp, a apărut în scenă Tudor Giurgiu, interesat de ecranizarea romanului. Tot eu am fost cea care a tradus scenariul scris de Tudor Giurgiu și Marin Mălaicu-Hondrari, și am început lecții de spaniolă cu Tudor. În toamna anului 2017 s-a filmat *Apropierea* (acum, *Parking),* iar eu am ajuns la Córdoba, în parcul unde Adrian își petrecuse cîțiva ani, am văzut bucătăria făcută din tablă, rulota unde își petrecea zilele ascultînd Radio 3, citind și transpirînd. Prima dată cînd am intrat pe platoul de filmare, m-am emoționat așa de tare încît nu am putut scoate un cuvînt timp de cîteva minute și Marin se uita la mine și nu scotea nici el nici un cuvînt. Încă mi se pare incredibil că vom vedea filmul în deschidere la TIFF, la sfîrșitul lunii.

3) Ca să înțelegem ce se întîmplă cu cărțile de literatură română după traducere, trebuie mai întîi să explic ce se întîmplă cu cărțile de literatură română pînă ajung să fie traduse. A fi traducătoare de limbă română nu înseamnă (cum, cu mare naivitate, credeam eu acum zece ani) doar să te trezești dimineața (la mare, la munte sau într-o mansardă cu șemineu, de preferat), să îți faci cafeaua, să deschizi dicționarele și laptop-ul și să te apuci de tradus. Pînă ajungi în această „Nirvana a traducătorilor“ trebuie mai întîi să ajungi la Cartea Pe Care Vrei S-o Traduci. Această carte uneori este ascunsă și nu ajungi la ea așa ușor. Sau trebuie să cheltui mulți bani pe alte cărți. Sau primești multe alte cărți și nu mai ai timp. Pe urmă, cînd ai găsit-o, trebuie să convingi pe cineva (care să aibă o editură, de preferat) că merită publicată. Așadar, trebuie pregătită o mapă de presă și pe urmă dai e-mail-uri la toate editurile unde s-ar potrivi cartea respectivă. *Follow-up* cu telefoane. Și toate celelalte. De un an de zile, am un site (www.elenaborras.com) unde pun fragmente din traducerile pe care le fac ca să fie un fel de pod între cele două limbi în care lucrez și pe care le iubesc. Și asta e o parte din munca mea. Co-organizez evenimente, lecturi, festivaluri. Aplic la fonduri, fac interviuri, pun oamenii în legătură. Sînt cîteva festivaluri din Spania care din toamnă vor avea participanți din România. Și fac munca asta și pentru promovarea literaturii de limbă spaniolă în România. Sînt deja cîțiva ani de cînd ajut la selectarea și comunicarea cu participanții din Spania la Festivalul de poezie și muzică de cameră „Poezia e la Bistrița“.

Dar ce se întîmplă cu cartea după ce, în sfîrșit, ajunge să fie tradusă? Depinde de foarte mult de editură. După cum știe bine toată lumea, munca traducătorilor de literatură română ar fi aproape imposibilă fără sprijinul economic al ICR-ului, care în fiecare an acordă niște bani la acest capitol. Acest ajutor, deși de bază și absolut vital cînd vine vorba de publicarea literaturii române în străinătate (cel puțin în Spania, deși mă îndoiesc că în alte țări ar fi altfel), este cu dus-întors: există riscul ca unele edituri, fiindcă sînt sigure că vor acoperi cheltuielile pentru o carte anume, să nu promoveze cartea cum trebuie, să ajungă în prea puține locuri, să treacă aproape fără nici un fel de ecou. Bineînțeles, nu toate editurile lucrează așa. Unele aleg să publice chiar și fără sprijinul financiar al instituțiilor. În ultimii ani, eu am observat că a crescut curiozitatea față de literatura română contemporană, probabil odată cu succesul lui Cărtărescu în Spania, dar și datorită eforturilor tuturor celor care traducem, facem festivaluri, evenimente etc. și care ne încăpățînăm să cunoască cît mai mulți oameni calitatea literaturii române.

„O limbă diferită este o viziune diferită asupra vieții.“

FEDERICO FELLINI

„Traducerea, sub toate aspectele ei, este operațiunea cea mai vitală pentru om.“

PIER PAOLO PASOLINI

„Nu poți deschide o carte și să nu înveți ceva.“

CONFUCIUS

„Limba este cartea de noblețe a unui neam.“

VASILE ALECSANDRI

***Elena Borrás García** este traducătoare în limba spaniolă.*

Jan Willem BOS

„Există doar traduceri mai grele și mai puțin grele“

1) Am participat în ultimii doi ani la un proiect deosebit, care se cheamă CELA, adică: Connecting Emerging Literary Artists (www.cela-europe.com). Scopul proiectului este să combine tineri scriitori care se exprimă în cinci limbi diferite cu tineri traducători. Limbile erau neerlandeză (Olanda și Flandra), spaniolă, portugheză, italiană și română. Amănuntele le găsiți pe site-ul CELA. Ceea ce vreau să spun este că pentru combinația română-neerlandeză nu s-a găsit nici un tînăr traducător, așa că a participat – cu

■ Jan CORNELIUS

„Traducătorilor, ca și scriitorilor, unele texte le ies mai bine decît altele“

1) Am început să traduc literatură română acum zece ani, mai mult sau mai puțin printr-o întîmplare. Pînă în 2009 nu am tradus, doar am scris, am publicat înainte de a fugi din România, în 1977, cîte ceva în română, atît cît permitea pe-atunci cenzura, apoi, după niște ani de stat în Germania, am început să public în limba germană – povestiri, teatru, comentarii despre literatură. Am publicat, printre altele, și o carte pentru copii la editura Residenz din Viena, unde am descoperit întîmplător și numele unui scriitor român tradus în germană, Dan Lungu. Am citit un fragment din Lungu și mi-a plăcut. Următoarea lui carte, *Sînt o babă comunistă,* am tradus-o apoi eu în germană. Cartea și, implicit, traducerea s-au bucurat de mult succes. Și uite așa m-am trezit și traducător. În continuare m-am tradus... pe mine, adică am publicat o serie de articole umoristice la *Ziarul de Iași,* pe care inițial le scrisesem în germană. A fost o experiență foarte plăcută să constat, după vreo 30 de ani de absență din limba română, că nimic nu se prea pierduse, că în dedesubturile memoriei limba vorbită în copilărie alături de germană, pe care-o vorbisem cu mama, se păstrase puternică și vie. Am tradus în continuare autori care mi-au plăcut și cu care am considerat a avea anumite asemănări, fie prin realism, fie prin absurd sau, mai ales, prin umor: Dan Lungu, Matei Vișniec, Florin Lăzărescu, Doina Ruști, dar și fascinantele poezii ale Denisei Comănescu sau minunata povestire a lui Creangă „Ivan Turbincă“. Și, după cum am spus, m-am tradus în repetate rînduri pe mine. Există teoria că traducătorul trădează într-o oarecare măsură textul tradus – *„traduttore, traditore“* – și mi-am zis: dacă e să mă trădeze cineva, ia hai să mă trădez eu singur! Așa a apărut acum doi ani cartea mea, scrisă inițial în germană, *Eu, Dracula și John Lennon,* la Editura Humanitas. Și dat fiind că prin traducere m-am reîntors, în ceea ce privește limba, în România de ieri și de azi, am scris împreună cu Adina Popescu o carte direct în limba română: *De ce nu-s românii ca nemții?.* Ei bine, această carte o traduc acum în germană. E o experiență cu totul deosebită să navighezi nu doar între două limbi, ci prin asta, implicit, și între două țări, culturi, mentalități. În ultimul timp traduc puțin, mult mai mult scriu.

2) Eu am avut privilegiul să nu trebuiască să trăiesc din traduceri, ceea ce e foarte dificil, și de a-mi alege eu însumi textele traduse. Am ales, desigur, texte care mi-au plăcut și, dacă îți place ceva, atunci nu se mai pune problema dificultății, a greului, decît marginal. Așa că aici nu mă pot plînge. Cred că traducătorilor, ca și scriitorilor, unele texte le ies mai bine decît altele pentru că li se potrivesc mai bine. Dacă nimerești tonul potrivit, tonul care „îți merge“ într-un text pe care-l scrii tu, îl vei povesti cu plăcere și îți va ieși, foarte probabil, un text bun. În sensul ăsta, cred că unii traducători sînt mai talentați în a traduce texte colocviale, dialoguri, alții în a traduce texte alambicate, filozofice sau știu eu ce... Desigur că un traducător bun trebuie să știe să le rezolve pe toate, așa cum un instrumentist trebuie să-i interpreteze și pe Mozart, și pe Wagner.

3) Traducătorul traduce un fragment dintr-o carte, să zicem 15-20 de pagini, și, împreună cu un rezumat al cărții, îl propune editurilor. Dacă are noroc, editura se declară de acord să editeze cartea respectivă. Traducătorul e, în general, și agent literar, trebuie să fie idealist și să lupte ca să impună o carte, adeseori

„N-aș fi abandonat nicicînd limba noastră; mi se întîmplă să-i regret și acum mirosul de prospețime și putreziciune, amestecul de soare și bălegar, urîțenia nostalgică și superba neglijență.“

EMIL CIORAN

„Limba este întîiul mare poem al unui popor.“

LUCIAN BLAGA

„Să treci de la limba română la limba franceză e ca și cum ai trece de la o rugăciune la un contract.“

EMIL CIORAN

drag, de altfel – subsemnatul, care are deja peste 30 de cărți traduse din limba română la catastif și nu putea fi considerat *emerging literary translator,* de aceea a fost desemnat ca *emerged literary translator.* Interesant este că nimeni nu i-a întrebat pe traducătorii din celelalte limbi ce anume îi determinase să studieze limba respectivă, în timp ce eu a trebuit să răspund de multe mii de ori la întrebarea de ce, din toate limbile lumii, am ales să studiez tocmai limba română. Îmi dau seama că am rămas un caz prea rar. În ciuda integrării europene, România rămîne totuși o țară oarecum exotică, altfel nu s-ar pune mereu această întrebare. În cazul meu, este o poveste mai complicată care face parte integrantă din *Autobiografia mea românească,* la care scriu de zor și pe care sper să o închei în cîteva luni.

Am început să traduc din literatura română deja în anii studenției din dorința de a împărți cu alții aspectele unei culturi interesante pe care le învățam și le descopeream. Mi-a plăcut literatura română și îmi place să traduc. Este adevărat că ambițiile mele cu privire la literele românești depășesc cu prisosință dorințele și posibilitățile întregii lumi editoriale din Olanda, dar totuși mai reușim, eu și colegul meu Jan Mysjkin, să plasăm cîte o carte la vreo editură din spațiul neerlandofon.

2) Adevărul este că nu există nici o traducere ușoară, pentru că orice carte prezintă greutățile sale proprii; există doar traduceri mai grele și mai puțin grele. Însă viața are prostul obicei să te pună în fața unor provocări pe care ai fi vrut să le eviți, dar pe care uneori ești obligat să le înfrunți. Ca să vă dau un exemplu, eu, unul, am încercat să-l evit pe Creangă. Limbajul său atît de colorat, specific și legat de acea parte a lumii mi s-a părut imposibil de transpus în limba neerlandeză. Cînd am alcătuit o antologie de proză scurtă românească, m-am confruntat cu această dilemă: îl selectez și pe Creangă sau nu? Am considerat că nu putea lipsi, dar mă descurc foarte greu cu moldovenismele lui, pentru că am crescut la Amsterdam și nu mă descurc nici cu dialectele olandeze. (Și atunci nici nu-mi mai pun problema cum sună Ionică cel prost vorbind un dialect din Limburg sau Groningen...) Din acest motiv, am optat pentru „Povestea poveștilor“, considerînd că, chiar dacă traducerea nu are cum să se apropie de farmecul originalului, rămîne totuși atîta haz în acea povestire scabroasă, încît îl poate convinge pe cititorul olandez. Și cred că l-a convins. Dar n-am scăpat. Cîțiva ani mai tîrziu, o fundație din Belgia m-a rugat să traduc „Povestea lui Harap-Alb“. Nu m-am dat înapoi și am acceptat, folosind un limbaj oarecum „țărănesc“ și ușor arhaizant. Din fericire, reacțiile la versiunea mea au fost destul de pozitive. Aflînd că Jan Mysjkin, colegul meu, tradusese mai multe din basmele lui Creangă, am reușit chiar să publicăm un mic volum *Blanke-Moor en andere sprookjes (Harap-Alb și alte basme).*

Isprava cea mai recentă cu care mă laud, dacă vine vorba de texte greu sau imposibil de tradus, este traducerea în limba neerlandeză a *Crailor de Curtea-Veche* de Mateiu I. Caragiale. Cîtă nebunie să te apuci de-o carte al cărei titlu este deja intraductibil! Vedeți diferența între titlurile celor trei versiuni englezești ale cărții *(„Gallants of the Old Court“, „The Old Court Libertines“, „Rakes of the Old Court“)* și titlul traducerii în limba franceză *(„Seigneurs du Vieux-Castel“).* Craii sînt cuconi sau craidoni? Traducerea ne obligă să alegem. M-a amuzat faptul că traducătorul celei mai recente versiuni în limba engleză, Sean Cotter, a mărturisit că tocmai intraductibilitatea romanului lui Mateiu l-a atras spre traducerea lui (pen.org/on-translating-matieu-caragiale). Poate că același virus m-a afectat și pe mine. Oricum, recunosc că de cînd am tradus toate cele trei volume din *Orbitor,* al lui Mircea Cărtărescu, nu prea mă mai sperie nimic. Ba, totuși, nu mă ating de Eminescu. Care a fost tradus, onorabil, în neerlandeză de alții, dar parcă lipsește totuși geniul eminescian care este, cred, chiar intraductibil. Limbajul său, aparent simplu, limba română în forma ei cea mai neaoșă, se transpune, cred, și mai greu într-o limbă germanică. Astfel, Eminescu rămîne cadoul pe care noi, străinii, îl primim pentru efortul de a învăța limba română, un cadou pe care nu-l putem împărți cu nimeni.

3) În general, traducerile din română nu sparg piața, dar nici nu mă pot plînge că sînt trecute cu vederea. *Het boek der fluisteringen,* romanul minunat *Cartea șoaptelor* al lui Varujan Vosganian, a avut trei ediții și multe cronici pozitive, ultima mea traducere apărută, *Sinds tweeduizend jaar (De două mii de ani)* de Mihail Sebastian, a fost selecționată pentru programul Schwob al Fundației de Litere din Olanda (schowb.nl), un program prin care sînt sprijinite traducerile unor cărți clasice „uitate“. În cadrul aceluiași program va apărea în 2019 și *Craii de Curtea-Veche,* la care m-am referit anterior. Sînt foarte mîndru de faptul că în anul 2019 mi s-a acordat premiul Martinus Nijhoff pentru traducere, cel mai mare premiu olandez pentru traducere literară. În raportul său, juriul a subliniat că primesc acest premiu pentru eforturile mele de a promova literatura română în Olanda în general, dar în mod deosebit pentru traducerea trilogiei *Orbitor* de Mircea Cărtărescu, care a fost de altfel invitatul special al Fundației Culturale Prințul Bernhard la decernare. Acest important premiu nu este doar un semn de apreciere pentru mine, ci și pentru literatura română. Dacă literatura română n-ar fi fost la un nivel ridicat, nici traducătorul ei n-ar fi fost lăudat pentru traducerea și promovarea ei.

„Eminescu rămîne cadoul pe care noi, străinii, îl primim pentru efortul de a învăța limba română.“

***Jan Willem Bos** este traducător în limba neerlandeză.*

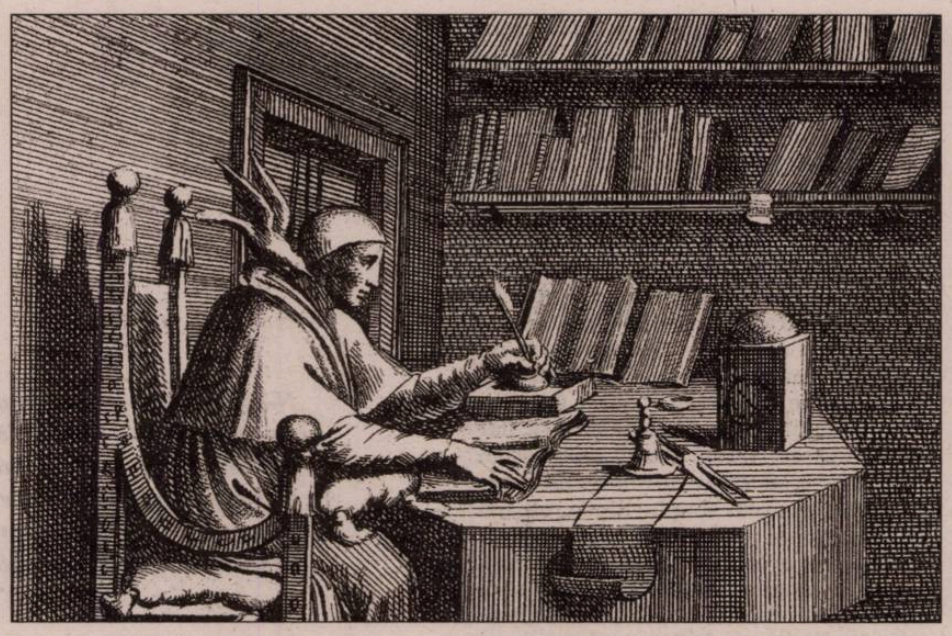

„Cuvintele fără gînduri nu ajung niciodată la ceruri."

WILLIAM SHAKESPEARE

Fernando KLUBIN

„Românii și brazilienii ratează cel puțin o mare plăcere estetică, ignorîndu-se reciproc"

1) M-am apropiat de activitatea traducerii într-un mod informal și spontan atunci cînd încercam să învăț mai bine limba germană. Aveam vreo 18 ani și am cunoscut o vecină pictoriță care avea o bibliotecă cu titluri alese în limba portugheză, în germană, engleză și franceză care ocupau toți pereții sufrageriei. Mi-a arătat odată o carte a unui poet care fusese foarte iubit de cumnatul ei decedat, un mare intelectual de origine grecească ce studiase la Viena și se stabilise ca psihiatru la São Paulo, unde a devenit și critic de artă. M-am apucat așadar să-l citesc pe Georg Trakl în acea ambianță plină de inspirație din bibliotecă și din atelierul de pictură, iar entuziasmul m-a determinat să-l și traduc. De atunci, traducerea a devenit un obicei și am intrat pe piața editorială braziliană traducînd cîteva basme ale fraților Grimm și apoi două titluri ale lui Arthur Koestler.

Apoi, destinul m-a adus în România, iar acolo, ca să-mi cristalizez cunoștințele de limba română pe care începeam să le însușesc, m-am apucat cu plăcere, încetul cu încetul, tot de traducere, împins de cîțiva autori ca Cioran sau Blecher. Am trăit 16 ani la București, iar acest sejur a fost suficient ca să devin, în mod natural, traducător de literatură română pentru editurile braziliene – unul dintr-un număr restrîns care încape într-o singură mînă mai lejer decît cinci degete. Avînd în vedere că este vorba de o literatură practic necunoscută în țara mea, în afară de activitatea mea de traducător, pînă la urmă acționez ca un fel de agent literar, prezentînd titluri și autori, depun un efort de convingere pe lîngă editori cu un potențial interes. Este mai greu, dar îmi dă plăcerea de-a mă mișca pe un teren virgin și posibilitatea de-a alege majoritatea titlurilor pe care le voi traduce.

2) Fiecare traducere are particularitățile ei și, în consecință, dificultățile ei proprii. Poate traducerea pe care am resimțit-o ca fiind cea mai dificilă a fost *Șase maladii ale spiritului contemporan* cu rezultate negative. Eu am avut cazuri cînd mi s-a spus: da, textul și felul cum a fost tradus ne place mult, dar din păcate nu publicăm literatură română pentru că șansele de vînzare stau prost. Literatura română aparține unei limbi „mici", româna nu se poate compara cu puterea de percuție pe care o au engleza, spaniola, franceza... Apoi, situația politică din România, corupția, scandalurile, nerespectarea unor norme elementare ale democrației și justiției contribuie de ani de zile la făurirea unei imagini negative despre România. Acești factori foarte nocivi, imaginea negativă a țării, fac ca editurile să evite editarea unor cărți traduse din română. Publicul preferă cărțile despre Londra, Veneția sau Amsterdam cărților despre Buzău sau București. Estul, în general, se plînge, pe bună dreptate, de o lipsă de interes a Vestului. Interesant este că și scriitorii germani sînt frustrați la nivelul traducerilor, și anume de faptul că nu prea apar în limba engleză, în SUA. SUA e în vestul Germaniei, nu? Pieței americane de carte nu-i pasă de literatura germană, cu micile excepții de rigoare. Așa că, iată, între literatură, politică și geografie există o strînsă legătură, fie că ne place asta sau nu. Desigur că nu avem voie să absolutizăm, există destule exemple de receptare pozitivă a literaturii române în Germania, dar din păcate ele rămîn excepții. Important e să nu ne pierdem încrederea în puterea cărților bune și să facem totul ca să le impunem.

***Jan Cornelius** este scriitor și traducător în limba germană.*

■ Sean COTTER

„Traduc fiecare carte cu convingerea că ne va schimba lumea"

„Limba este o poezie fosilizată."

RALPH WALDO EMERSON

1) Am ajuns în România din cauza unei greșeli de ștampilă. N-am ales, deci, limba română. Plecam ca profesor de limba engleză cu o organizație guvernamentală care se numea Corpul Păcii. Trebuia să merg în Kazahstan unde, cum știți, sovieticii au făcut probe cu bombe atomice. Dar era o problemă cu documentele, datele mele erau incorecte sau așa ceva, și, cam ușurat, am primit în schimb documente pentru România. O fi și Kazahstan o țară frumoasă, dar din prima zi în România m-am simțit ca acasă, casa mea din Mississippi, unde avem și noi o cultură literară de excepție, mîncare bună și politicieni corupți. Și, cam de atunci, caut sensul vieții mele în arta traducerii. Au urmat trei ani de stat în România, un doctorat în literatură comparată scris pe traducerile lui T.S. Eliot și ale lui Lucian Blaga, iar azi sînt profesor universitar de literatură și traductologie. Traduc, predau și scriu despre traducere.

„Limba este un vin pe buze."

VIRGINIA WOOLF

Dar de ce traduc? Aș putea să dau mai multe motive – iubesc literatura română și vreau să o cunosc mai bine și s-o fac mai bine cunoscută în lume sau recunosc că mi-e dor de România și de prietenii mei români, și traducînd, parcă îmi sînt mai aproape. Dar adevăratul motiv este probabil mai personal: există o disonanță lăuntrică între mine și lume și traducerea este arta disonanței, arta care mi se potrivește cel mai bine.

2) În general, cu cît traducerea e mai grea, cu atît mai mult mă captivează. Fiecare carte este dificilă și fiecare altfel. Într-un sens obișinuit, o traducere dificilă este și cea mai recentă: *Rakes of the Old-Court* după Mateiu Caragiale, care scrie ca un poet ratat, cu un vocabular enorm și uneori, pare-se, al lui personal. De cîte ori nu am căutat în DEX pentru un cuvînt necunoscut, doar ca să descopăr că singura propoziție demostrativă era exact ceea ce voiam să traduc? Ce să fac cu toate *huidumele, șteoalfele* și *harțabele* lui? La un moment dat, eram la birou la universitate și stăteam de vorbă despre traducerea *Crailor* cu un prieten român la telefon. Ori de cîte ori l-am întrebat despre un cuvînt necunoscut mie, el mi-a explicat că era un cuvînt urît, fie din 1910, fie inventat de Mateiu. Vorbeam, din entuziasm, foarte tare, *„Oh, you mean it's* [xxx], *not* [xxx]?!" Mi-e frică să mă gîndesc la ceea ce au auzit ceilalți din jurul meu.

Dar de obicei devin entuziast pentru cărțile pe care le traduc. Țin foarte mult la cele două de poezie ale Lilianei Ursu, o stea ascunsă a poeziei românești. Cu ampla sa cunoaștere legată de Statele Unite și de poezia americană, traducînd-o am simțit că stăm de vorbă, că schimbăm între noi anecdote și uneori poeme. Țin și la poezia și proza lui Nichita Danilov, o combinație mișcătoare între umor și profunzime. Cu *Blinding,* m-am gîndit mult la ritmul stilului, efectul halucinant, magnetic. Am lucrat intens la *Orbitor,* multe ore pe zi, pînă ce am simțit că aproape am intrat în lumea cărții, în jurul meu am văzut numai fluturi.

„Am lucrat intens la Orbitor, *pînă ce în jurul meu am văzut numai fluturi."*

3) Cum se știe, în Statele Unite se publică traduceri foarte rar, mai puțin de o mie de titluri noi pe an. Deci nu aș spune că există o receptare anume pentru literatură română, deosebită de cea pentru literatura străină în general. Concurența mea ca traducător sînt traducătorii literaturilor italiană, norvegiană, spaniolă, sîrbă, uneori chiar și idiș. Am pomenit Italia și Norvegia fiindcă recent cei mai citiți autori străini erau Elena Ferrante și Karl Ove Knausgård. Evident că nu are nimic de a face cu țările respective, adică după Knausgård nu a urmat un moment norvegian în care compatrioții mei au citit cu nesaț autori nordici, sau, după Ferrante, nu mergem în vacanțe în Sicilia mai des. Noi am mers cu următorul scriitor celebru, de oriunde o fi fost el – Mukasonga, Krasnahorkai, Schweblin. Lipsa noastră de cunoaștere nu are prejudecăți. Dar în afară de un pesimism ușor, mai există și o parte bună. Piața fiind mică, poate să fie profund afectată de o intervenție puternică, precum piatra care cade într-o băltoacă. Din această cauză, subvențiile și bursele sînt importante, iar eu traduc fiecare carte cu convingerea că ne va schimba lumea.

***Sean Cotter** este traducător în limba engleză, în SUA.*

a lui Constantin Noica. Am realizat-o, împreună cu Elena Sburlea, abia după doi ani de la sosirea mea în România. Nu numai că nu stăpîneam limba destul, așa cum o știu azi, dar nici nu aveam o formare filozofică potrivită pentru o asemenea aventură. Sigur că traducerea a fost, pe urmă, revizuită de un specialist în filzofie. Dar astăzi nu știu dacă m-aș mai deda unei asemenea îndrăzneli.

Luntrea lui Caron a lui Lucian Blaga mi-a oferit de asemenea cîteva dificultăți, fiind prima lucrare mai lungă de care mă apucam. Mai mult, natura ei neterminată – a fost lăsată în sertar de către autor și niciodată revizuită – revelează schimbări bruște de ritm și de stil care, împreună cu cîteva ardelenisme cu care nu eram deloc familiarizat, m-au dat puțin peste cap.

Mai tîrziu, *Nostalgia* lui Mircea Cărtărescu, prima carte a autorului român publicată în Brazilia, a fost de asemenea o frumoasă provocare de care însă îmi amintesc cu mai mare plăcere. Lungimea lucrării m-a speriat un pic, dar faptul că este împărțită în cinci povești relativ independente m-a ajutat. Aici, dificultatea a fost de a ajunge la înălțimea unui autor atît de important și de-a recrea, în portugheză, ritmul și stilul lui bogat, cîteodată halucinant.

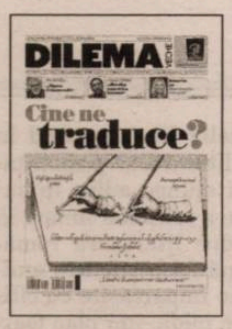

Dar traducerea cărții *Întîmplări în irealitatea imediată* a lui Max Blecher poate a fost cea care mi-a oferit cea mai mare plăcere. Frazele și limbajul poetic parcă se prelingeau din limba română direct în portugheză și pentru asta trebuia doar să am grijă de-a apuca fiecare cuvînt cu ritmul și delicatețea unui ceasornicar. Prima carte în limba portugheză a autorului român a avut o retipărire imediat după prima ediție, repede epuizată, ceea ce consider un succes răsunător pentru un scriitor absolut necunoscut în Brazilia.

3) Traducerile mele sînt toate făcute la comandă, pe baza unor contracte, așa că ele ajung, pînă la urmă, mereu să fie publicate, de obicei în tiraje de 2000 de exemplare. Țin să precizez că sprijinul din partea Institutului Cultural Român a fost pînă acum esențial pentru a le insufla curaj editurilor care se simțeau nesigure în a publica o literatură considerată, în Brazilia, atît de exotică. Totuși, mă îngrijorează faptul că, în momentul de față, regulile programului TPS tocmai s-au schimbat, astfel încît apariția unor publicații prevăzute pentru anul viitor va fi grav îngreunată.

Receptarea literaturii române în Brazilia lasă, din păcate, deocamdată, mult de dorit. Nu există nimeni în țara mea care să fi urmărit, în ultimii ani, literatura sau măcar cultura română, în general. Așa că rarele recenzii publicate în ziare sau textele introductive care acompaniază edițiile braziliene sînt semnate de academicieni sau intelectuali identificați cu greu și a căror sensibilitate sau zonă de interes au vreo tangență cu România.

Ca traducător, fac ceea ce îmi este la îndemînă. Există o nișă în Brazilia, multe edituri și mulți cititori sînt deschiși pentru un întreg univers nou, cum ar fi literatura română. Globalizarea pare a fi valabilă numai pentru mărfuri și valori indicate de puterea dominantă. Culturile periferice sînt însă absolut necunoscute și sînt convins că românii și brazilienii ratează cel puțin o mare plăcere estetică ignorîndu-se reciproc – tocmai noi care putem clădi un dialog mult mai fertil decît cel pe care îl avem cu „stăpînii" noștri care nu știu ce este dorul, imprecizia sau lenea.

***Fernando Klubin** este traducător în limba portugheză, în Brazilia.*

■ Gabriella KOSZTA

„Am adus cu mine în Ungaria și literatura română"

1) Cred că, de fapt, literatura și limba română m-au ales pe mine! În comuna Sîngeorgiu de Pădure, în mijlocul Ardealului, am avut niște profesori excelenți. Din copilărie citesc mult, eram foarte tînără cînd, prin experiență proprie, am descoperit puterea literaturii, prin anii '70 era deja evident pentru mine: cartea este singura fereastră spre o lume mai largă și necunoscută. La început, am citit doar în limba maghiară, nici n-am știut bine românește, am terminat liceul și facultatea de teatru în limba maghiară, dar din fericire marea majoritate a literaturii române clasice a fost tradusă de scriitori sau traducători de calitate și era accesibilă și în limba mea maternă. Cînd am fost repartizată la Timișoara, am început să citesc autorii români în original, dar încă nu-mi trecea prin minte să traduc, doar din plăcere am citit în fiecare zi clasici și contemporani – așadar am învățat mai bine și limba română. Credeam că n-avea nici un sens să traduc, fiindcă în România oricine putea să citească aceste cărți în original. Cînd m-am stabilit în Ungaria, mi-am dat seama că, în ciuda faptului că eu am părăsit țara, autorii mei români preferați nu m-au părăsit, adică am adus cu mine în Ungaria și literatura română. În Ungaria, atunci se știa foarte puțin despre literatura română și eu, aproape fără să-mi dau seama, am devenit agenta literaturii române. La început, am tradus articole, mai ales din domeniul teatrului. După 1989, am lucrat la editura Jelenkor, unde am făcut referate despre literatura română contemporană. Cîteodată era mai ușor să traduc cîte un fragment decît să explic sau să argumentez părerile mele despre anumite cărți. Și mi-a venit pofta să traduc. Mi-am dat seamă că a traduce literatură este o pasiune delicată și foarte apropiată de profesia mea originală, de actorie.

„Culturile periferice sînt însă absolut necunoscute."

2) Deoarece, pentru mine, traducerea nu este doar o profesie, mai degrabă e o pasiune, întotdeauna traduc cărțile care-mi plac și despre care cred cu convingere că transmit ceva deosebit dintr-o cultură diferită de a mea, care prin umanismul lor și calitățile lor artistice vor îmbogăți și cultura mea. Așadar cea mai importantă, cea mai bună, cea mai frumoasă, cea mai complicată traducere este mereu exact aceea la care lucrez și atunci nu mă mai gîndesc la celelalte cărți. Știu că, de fapt, toate sînt capodopere, dar ca să fie considerate tot capodopere și în traducere, depinde de mine. Adică traducerea înseamnă o responsabilitate profesională foarte serioasă. Este un fel de teatru, în care nu se traduce numai un vocabular, se interpretează cît mai fidel și cît mai sensibil nu doar un text, ci și o mentalitate mai amplă, precum și vocea personală, adică stilul autorului. Aceste criterii sînt valabile pentru toate cărțile traduse. Din punct de vedere lingvistic, pentru mine a fost destul de dificilă *Dimineața pierdută* a Gabrielei Adameștieanu, provocarea de a nimeri nu doar vocea Vicăi, a unei mahalageoaice din București, dar și toate celelalte – cel puțin cinci! – registre. De asemenea, imaginația și sintaxa lui Mircea Cărtărescu înseamnă o provocare profundă, peisajele lui virtuale, poetica tulburătoare a acestei proze nu sînt deloc ușor de transpus, mai ales că limba maghiară este foarte diferită de toate limbile latine (ordinea cuvintelor, timpurile verbului, nu există genuri etc.). Tocmai pentru aceste provocări este atît de interesantă și frumoasă munca noastră. Traducerea fiecărei opere presupune dificultăți diferite. Fiecare operă necesită, în primul rînd, o înțelegere profundă și, în al doilea rînd, o răsuflare cît mai firească în limba-țintă, ceea ce înseamnă că traducerea fiecărei opere are nevoie de altă metodă. Verdictul *cumplit „traduttore – tradittore"* poate că e just, sînt opere absolut intraductibile și chiar în cea mai bună traducere a lor se pierde ceva față de original. De exemplu, cuvîntul „orbitor", titlul trilogiei lui Mircea Cărtărescu, este aproape de neînlocuit în altă limbă: are o verticalitate foarte puternică, cu un conținut metafizic și cu o înfățișare elocventă. Trebuie să recunosc că nu sînt mulțumită cu cele două variante în limba maghiară *(„vakvilág", „káprázat")*, cu toate că înseamnă același lucru. Sînt anumite obstacole, bineînțeles, dar fără modestie falsă aș afirma că traducerile literare au contribuit cel mai mult la îmbogățirea culturii universale și la înțelegerea reciprocă între oameni.

„Învață o nouă limbă și vei căpăta un nou suflet."

(proverb ceh)

3) Cred că traducătorul este „un combatant într-un spațiu al nimănui *(no man's land)*, spațiu plasat între două culturi care se contaminează și se influențează reciproc". Dar numai dacă ajung la cititori cărțile traduse. Este dificil să plasezi cărțile într-un context cultural universal. Obiceiurile în consumul literaturii s-au schimbat foarte mult în ultimii 15 ani. Viața s-a accelerat, după părerea mea globalizarea nu este chiar avantajoasă pentru literaturile țărilor mai mici. În Ungaria, interesul pentru literatură română în ultimii ani a crescut concomitent cu succesul filmului românesc. Problema este că vînzările nu acoperă cheltuielile editoriale, de aceea apariițile sînt ocazionale, depind de candidaturi, de gustul editorului. Sînt cîteva edituri care se ocupă în mod consecvent de literatura română, participă la candidaturi europene. Fără surse financiare – nu de bunăvoie! –, renunță la cărți care nu sînt sprijinite. De multe ori contează editura originală și apariția anterioară la o editură occidentală renumită. Numele editurii este echivalent cu marca scriitorului și de multe ori traducătorul joacă și rolul agenției literare.

„Dacă gîndurile corup limba, limba corupe la rîndul ei gîndurile."

GEORGE ORWELL

***Gabriella Koszta** este traducătoare în limba maghiară.*

■ Steiner LONE

„O lume foarte cunoscută mie"

1) Nu m-am apropiat de la bun început de literatura română. M-am apropiat, în schimb, de limbă, dintr-o curiozitate mai ales filologică, auzind că limba română avea forme de genitiv-dativ din limba latină și articolul hotărît postpus. Printre limbile clasice, numai limba greacă avea articol hotărît prepus, la origine un pronume demonstrativ. Toate limbile germanice și romanice (neolatine) au dezvoltat un articol hotărît, toți folosind un vechi pronume demonstrativ. Și trebuia pus undeva: înainte sau după cuvînt. Ei, româna a făcut ca bulgara, macedoneana și albaneza, l-a pus la sfîrșitul cuvîntului, pe cînd celelalte limbi romanice l-au pus înainte, ca limbile germană, engleză și neerlandeză. Totuși, limbile scandinave l-au pus tot la sfîrșitul cuvîntului, cu excepția unui dialect danez din Jutlanda. (Mai toate limbile romanice au folosit demonstrativul „ille", cu excepția

limbii sarde și a unor dialecte catalane, care folosesc demonstrativul „ipse“. În limba sardă, dezvoltarea grupului latinesc „-ngu-“, ca în „lingua“, e identică cu româna, deci „sa limba sarda“! Sau „sa limba salda“, cu lambdacism.

Cînd am ajuns la un curs de limba română la universitatea din Oslo, am aflat că limba română are un conjunctiv extrem de interesant, în comparație cu conjunctivul celorlalte limbi romanice. Sînt fascinat de acest tip de fenomene. Pe atunci, un coleg m-a întrebat dacă există și o literatură interesantă scrisă în limba română. Nu știam, dar am răspuns „presupun că da“.

Am fost un an universitar la București, în 1978-1979, am și făcut limba italiană un an la Florența, și m-am gîndit la o carieră academică. Nu a fost să fie și am început să traduc. Mai întîi din limba italiană, unde editurile aveau un oarecare interes, apoi am reușit să pătrund la edituri și cu titluri propuse de mine din literatura română.

2) Prima mea traducere a fost *Pe strada Mîntuleasa* de Mircea Eliade. Cînd, mai tîrziu, am avut ceva experiență și am tradus un alt text al lui Eliade, mi-am dat seama că textul era așa de ușor de tradus încît devenea aproape plictisitor. Deci, ca o primă carte de tradus, cred că am avut noroc cu *Mîntuleasa*. Am o colecție mare de dicționare, iar în ultimii 10-15 ani găsești totul pe net. Cînd am tradus *Baltagul,* am folosit un mare dicționar literar publicat prin anii '50, *Dicționarul limbii române literare contemporane* (DLRLC), unde erau și exemple, și surse. Am consultat acest dicționar pentru un cuvînt din *Baltagul,* iar exemplul din dicționar era nu numai din Sadoveanu și din *Baltagul,* era chiar fraza pe care o traduceam.

Fără îndoială, cartea cea mai greu de tradus a fost *Patul lui Procust* de Camil Petrescu. Era uneori o sintaxă fără cap și coadă, voită, probabil. Și încă nu înțeleg ce vrea să spună Ladima cînd vorbește despre o casă de vis, curată, uscată, cu fotolii adînci și „lămpi regale“. Ce este o lampă regală? Am bănuit că era un calc după o expresie franceză, dar nici *„lampe royale“* nu am găsit pe Internet. Pe atunci adică, nu am mai căutat-o de mult.

Desigur, cartea cea mai dragă mie e *Orbitor.* Am tradus toate cele trei volume, am ieșit cu mintea întreagă (cred) și, la nevoie, l-am putut întreba pe autor. Ne cunoaștem de un sfert de secol. Deseori, sînt întrebat „Cum l-ați descoperit pe Mircea Cărtărescu?“. Dar e invers: el m-a descoperit pe mine. Cînd era lector de limba română la Amsterdam, la începutul anilor '90, s-a împrietenit cu fostul meu coleg de cameră de la Grozăvești din timpul studenției, Jan Willem Bos, care i-a spus că are un prieten norvegian care se ocupă și de traduceri și i-a dat adresa mea. Apoi, am primit prima ediție necenzurată a *Nostalgiei* prin poștă, cu o scrisoare foarte politicoasă. Am încercat la cîteva edituri, apoi am reușit mai întîi cu *Travesti,* a urmat, în 2000, *Nostalgia* în limba norvegiană, apoi *Orbitor,* 2008-2011. Iar acum traduc *Solenoid,* care are pasaje și din timpul lui la universitate. O lume foarte cunoscută mie. Este o scenă acolo care se petrece în subsolul librăriei „Mihai Eminescu“, peste drum de universitate. Cînd am citit-o, am avut frisoane – cunoșteam foarte bine locul. Mulți ani mai tîrziu, ne-am dat seama că, prin 1978, Mircea și cu mine eram uneori la aceleași cursuri – fără să ne cunoaștem și, bineînțeles, fără să bănuim cum va fi viitorul.

3) La editurile norvegiene, de obicei un redactor extern citește traducerea, corectînd și confruntînd textul cu originalul. Deseori, acest redactor extern este un alt traducător. Dar ani de zile am fost singurul traducător din limba română în limba norvegiană și redactorul a confruntat cu o altă traducere – dacă a existat. Apoi, avem o lansare, la editură, într-o librărie sau la o Casă a literaturii. Dar nu întotdeauna. Cînd l-am tradus pe Gellu Naum, nu s-a întîmplat nimic. Cărțile – un volum cu poezii alese și romanul *Zenobia* – au ajuns în librării și au fost puse pe raft. S-au trimis la redacții de ziare și reviste literare, dar nu au fost recenzate. Abia la sfîrșitul anului au fost menționate, chiar elogiate – într-un articol care a rezumat aparițiile editoriale ale anului. Totuși, au ajuns în toate bibliotecile publice, printr-un sistem în care cărți mai speciale pot fi cumpărate direct de Consiliul Culturii la noi și trimise, mai apoi, la biblioteci. Așa s-a întîmplat cu mai toate titlurile traduse de mine din limba română, ele există în bibliotecile publice. Cele mai multe din traducerile mele au fost recenzate (și lăudate).

„Cuvintele aranjate în mod diferit au un înțeles diferit, iar semnificațiile dispuse diferit au un efect diferit.“

BLAISE PASCAL

„Limba este sursă a neînțelegerii.“

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Pot spune că Mircea Cărtărescu a deschis porțile pentru literatura română în Norvegia și nu numai pentru cea contemporană. Deja în 2000, după traducerea norvegiană a *Nostalgiei,* a devenit *cult writer* printre scriitorii și criticii norvegieni și pentru studenții la literatura universală. Doar că în Norvegia se publică un număr enorm de cărți, competiția e mare, iar publicul cel mai numeros se duce spre bestseller-uri. Dar dacă literatura română este considerată ca o literatură poate de „avangardă“, înseamnă că e considerată la un nivel foarte înalt, ceea ce nu e puțin lucru.

„Fiecare traducere e o retrăire a textului literar.“

Atunci nu prea existau burse ca să venim în România, nici nu aveam posibilitățile pe care le avem acum să fim conectați tot timpul cu fluxul evenimentelor. De aceea cred că adevărata mea întîlnire cu limba și cultura română a avut loc în 2003, cînd am ajuns pentru prima dată în România.

2) Fiecare traducere e o retrăire a textului literar – îl lași să te umple, îl duci în tine și după aceea îl redai / îl naști în limba ta. Fiecare traducere cere multă muncă, cercetare, documentare și dedicare. După aceea, opera tradusă devine o parte din tine, din experiența ta. Îmi iubesc și mă simt la fel de atașată de toate traducerile mele de pînă acum.

3) Cred că în Bulgaria literatura română este deja prezentă, luată în seamă, citită și căutată. Nu că nu ne putem dori mai mult. Avem încă mult de lucru, totuși puteți găsi literatură română în librării, se scriu recenzii în presă, piesele de teatru traduse se joacă. Nu pot să zic că este la fel de bine vîndută ca literatura engleză sau literatura scandinavă, dar are imaginea sa aici, pe piața literară din Bulgaria. Și sînt ziariști care întotdeauna se interesează ce traduc, cînd apare, sînt invitată să prezint cărțile traduse de mine. Am primit și multe scrisori de la cititori. Și cred că scrisorile lor mă bucură cel mai mult. Ele sînt semnele că aceste cărți traduse și-au început viața lor și în limba bulgară.

***Lora Nenkovska** este traducătoare în limba bulgară.*

***Steiner Lone** este traducător în limba norvegiană.*

■ Lora NENKOVSKA

„Cărțile traduse și-au început viața lor și în limba bulgară“

1) Cred că nu există un răspuns simplu la întrebarea: de ce traduc literatură română? Traduc literatură fiindcă cred în importanța textelor literare, cred în mesajele operelor literare și posibilitatea cuvintelor de a ajunge adînc în sufletul omenesc și de a schimba lumea în care trăim. Și traduc literatură română fiindcă în română găsesc foarte multe texte care trebuie împărtășite cu cititorii de aici. Mie, de pildă, îmi plac foarte mult piesele de teatru contemporane și urmăresc cu mare atenție scena românească. De ce am ales limba română? Am început s-o învăț la facultate, împreună cu încă două limbi balcanice. Și oricît de ciudat ar părea, nu prea știam mare lucru despre România și despre limbă.

Mihai BUZEA

„Îmi public romanul la Paris“

Vară, cald, terasă, bere. Consacratul soarbe prelung din halbă și oftează trist. Noi, caracuda, în jurul lui: „La ce mai lucrați, maestre?“, îndrăznește unul. Consacratul răspunde după o pauză bine-cugetată: „Am un roman în construcție, măi copii. Ceva mult peste... mult peste...“, și oftează iar. Noi înțelegem și nu insistăm. Consacratul închide jocul: „Da' nu-l scot aici, în țara asta de maimuțe. Îl public la Paris“. Înghețăm, muți de admirație. Înghițim în sec. Paris!

Anii au trecut, caracuda s-a-mprăștiat prin cancelarii liceale sau gimnaziale, Consacratul n-a publicat nimic, nicăieri. Fantasma, însă, rămîne: „La Paris. Țara asta nu mă merită“. Azi, peste timp, am două întrebări de adresat, o comparație de făcut și o amintire de relatat.

Prima întrebare: de ce la Paris? Dacă-i vorba de dorința de îmbogățire din drepturile de autor (!), de ce nu la Beijing, Ciudad de Mexico sau New York? De ce sorbiți cu lingurița, domnilor maeștri, cînd puteți sorbi cu polonicul?

A doua întrebare: cine vă traduce? Nu vă supărați, dar cineva trebuie s-o facă, dacă nu sînteți Cioran sau Djuvara... serios, cine, c-aș vrea să-l cunosc și eu pe acela care aleargă după consacrații din România, îi traduce, îi publică și-i vinde în zeci de mii de exemplare, *înainte* de-a se ocupa de drepturile de ecranizare! Îmi puteți da numărul lui de telefon, vă rog? Întreb pentru un prieten.

Comparație: sînt un scriitor din Kîrgîzstan, să zicem. Vară, cald, terasă, bere. Îi anunț pe toți: „Nu-mi scot romanul aici, dragilor, în țara asta; sărăcie mare! Îl public la București, în Uniunea Europeană!“. Dar dacă mă întreabă cineva: „Și cine-ți traduce romanul în limba română, ca să te bucuri de un succes la fel de mare ca al celebrilor scriitori români, adică de cinci mii de exemplare vîndute?“, eu ce să-i răspund? Iar dacă altcineva mă întreabă: „De ce ar cumpăra publicul din România un roman despre viața noastră kirghiză – de dinainte sau de după căderea comunismului, nu contează; este, oare, cititorul român atît de pasionat de venerabila noastră cultură?“, eu ce să-i răspund? Că așa sînt românii, mai proști, cumpără orice pentru că le stau rău banii-n buzunare?!

Amintire: sînt la Paris și intru-n librărie. Librărie mare, Hachette„ parcă (nu mai știu sigur, dar era mare). Mă duc glonț să caut autori români, și caut, și caut, și caut – nimic! Sînt îndrumat la raftul (unicul raft) cu literatură est-europeană, dominat copios de autori ruși, maghiari și cehi. Mă uit disperat după români, nu găsesc nici unul (nici bulgari nu erau, ca să fiu cinstit), mă duc și-o întreb pe-o doamnă care lucra acolo, vine cu mine la raft și îmi găsește romanul Ceciliei Ștefănescu *(Legături primejdioase).* Era singura carte a unui autor român în viață; în rest, vreo doi români morți, plus Cioran, care nu se pune. Atît. Ce era să fac, doar nu era să cumpăr traducerea franceză, dacă eu aveam originalul românesc?! Am luat un Clavell, *Gai Jin,* ca să nu plec cu mîna goală.

***Mihai Buzea** este scriitor și jurnalist.*

Gabriela ADAMEȘTEANU

Traducătorul – cel mai profund, mai subtil cititor

Am fost sfătuită (de directori de imagine autopropuși) să nu mai tot vorbesc despre norocul din cariera mea de scriitor, dar nu pot să nu spun că a fost o mare șansă faptul că prima mea traducere în Occident a fost făcută de Alain Paruit la editura Gallimard și ea a servit pe urmă ca argument și sprijin pentru publicarea cărții în limbile următoare.

Alain tradusese peste 80 de cărți atunci cînd s-a apucat de „Dimineață pierdută", dar avusese, cu puțin timp înainte, un moment de cumpănă, lucrînd la „Orbitor", volumul 1. Poate fusese și din cauza bolii care își arătase primele semne și a trebuit să renunțe la fumat. Avea un mod de lucru foarte ordonat, meticulos, cu tabieturi, iubea literatura lui Mircea Cărtărescu, și, traducînd, făcea o muncă de creație, așa că atunci cînd se poticnise din lucru, fusese dat un timp peste cap.

„Nu există cărți netraductibile."

După ce avea să termine *Dimineața...*, mi-a arătat o scrisoare pe care mi-o pregătise și în care mă sfătuia să-mi caut alt traducător, el va renunța la această profesiune, își va lua o lungă vacanță în care să se ocupe de fiul lui, Tristan etc. Nu mi-a trimis-o datorită stăruințelor lui Odille Serre, soția lui, iar *Dimineața...* a tradus-o la timp, conform calendarului său și al editurii. Și cu plăcere. Mi-a spus că i-a fost mult mai ușor decît la cărțile lui Mircea Cărtărescu. Găsise vocea Vicăi, personajul din cauza căruia multă vreme s-a spus despre „Dimineață pierdută" că e intraductibilă. Alain însă zicea că „Nu există cărți netraductibile, există traducători nepricepuți."

Era foarte selectiv. Înainte să-mi promită că va traduce cartea, mi-a cerut o săptămînă ca să o citească și apoi m-a anunțat că o va face dacă o să găsesc editură, ceea ce era foarte sceptic că voi reuși. O iubea pe Vica și mă suna să-mi povestească despre ea, ceea ce era un pic comic pentru mine. În schimb, față de partea a doua a cărții a fost mai sceptic, „scena asta nu se mai termină", mi-a spus despre a doua discuție din salonul Mironescu și avea dreptate, am mai tăiat din ea la următoarele ediții, dar mare lucru nu mai poate fi schimbat de acolo.

Am fost foarte afectată de boala lui Alain și, deși aveam contract cu Gallimard pentru *Drumul egal al fiecărei zile (Vienne le jour)*, l-am tot așteptat pînă cînd el mi-a propus-o pe Marily Le Nir, fiindcă el nu va mai putea traduce. Și, de data aceasta a fost, din păcate, adevărat.

Traducerea franceză a *Dimineții...* a rămas pentru mine cea mai bună din cele 12 sau 13 care au urmat, pînă la recenta traducere germană („Verlorener Morgen"), făcută de Eva Wemme, care a luat acum nici două luni premiul pentru traducere de la Leipzig, cel mai important premiu de traducere din Germania. La acordarea lui se ține seama și s-a subliniat în *Laudatio* și valoarea cărții.

În discursul ei, laureata Eva Wemme a amintit și ajutorul primit de la scriitorul german Jan Koneffke, care a făcut lectoratul cărții și a ajutat la traducerea celei de a doua părți (scena salonului, lungă și destul de alambicată, este și ea o probă grea). Eva mi-a mărturisit că vocea Vicăi germane, care a încîntat juriul premiului, este vocea bunicii ei, care a fost muncitoare. Atunci mi-am amintit ce-mi tot spunea Gerhardt Csejka, un traducător perfecționist de literatură română în germană: noi, care am venit din România, nu putem traduce vocea Vicăi fiindcă nu am copilărit în Germania.

„Cel care nu cunoaște limbi străine nu știe nimic despre propria lui limbă."

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Nu sînt sigură că este chiar așa, Georg Aescht, nominalizat și el la acest premiu pentru traducerea „Pădurii Spînzuraților", a fost ani de zile alături de mine, traducînd fragmente din toate cărțile mele și cu traducerea lui a apărut în germană *Drumul egal al fiecărei zile,* (editura Schoeffling) și „Întîlnirea" (editura Wieser).

Spațiul nu-mi permite să povestesc la fel de mult despre Nicolas Cavailles, cel care l-a înlocuit, pentru mine, pe Alain Paruit, în aventurile cărților mele pe piața literară franceză. Nicolas, el însuși un scriitor talentat, care cunoaște foarte bine istoria literaturii române (la Gallimard a făcut ediția Cioran) mi-a tradus *Provizorat* pentru Gallimard și recent am semnat amîndoi contracte pentru *Fontana di Trevi.* Este un sentiment minunat acesta de lucru în echipă pe care îl am cu el, după mai multe cărți (povestirile mele, „Gare de L'Est" și memoriile, publicate la Non Lieu ca „Les Annees Romantiques" tot cu traducerea lui au apărut).

Un sentiment mai puternic decît doar cel de lucru în comun, o admirație și o prietenie solidă am pentru Rumiana Stanceva, o erudită comparatistă, traducătoarea mea în bulgară, sau pentru Gabriella Koszta, traducătoarea majorității cărților mele în maghiară. Cu fiecare dintre ele am o poveste norocoasă. Cărțile traduse aparțin, după mine, atît autorului, cît și traducătorului, cel mai profund, mai subtil cititor.

***Gabriela Adamesteanu** este scriitoare*

Ioana NICOLAIE

„Fără vocile lor am fi cu mult mai singuri și mai săraci"

Ce relație aveți cu cărțile dumneavoastră traduse? Și ce relație ați avut în timpul traducerilor cu traducătorii?

Cărțile mele traduse? De bună seamă sînt deosebit de norocoase. Și nu doar pentru că se găsesc acum între alte coperte, în cuvinte de neînțeles pentru mine, ci pentru că în cazul fiecăreia a existat o poveste prealabilă. De pildă, cînd am găsit în mesagerie o invitație la un festival de literatură suedez, am refuzat inițial, aveam copil, slujbă, numai să lipsesc trei zile din țară nu puteam. Dar pentru că mai apoi am primit un telefon, n-am mai putut zice nu și m-am văzut după o vreme pe scena Teatrului Dramaten din Stockholm, alături de mulți alți poeți, într-o seară de lecturi în care se afla în sală însuși Tomas Tranströmer, laureatul Nobel. Mă însoțea o actriță, ea avea să citească în suedeză, eu aveam să performez numai în română. Numai că, încă din avion, începusem să fiu foarte răcită. La sfîrșit de noiembrie era frig în Suedia, am luat diverse medicamente pentru guturai, dar cel mai rău era cu laringita. Se accentua de la un ceas la altul, astfel că, în momentul în care-am ajuns la microfon, în fața a cel puțin cîteva sute de oameni, n-am reușit, literalmente, decît să cîrîi într-un fel ininteligibil. Îmi pierdusem complet glasul, noroc cu interpreta de lîngă mine, care-a făcut singură toată treaba. Ei bine, nu mult după întîmplarea asta, editura 10TAL a decis să-mi publice *Cerul din burtă.* Cartea a fost tradusă minunat de Inger Johansson, față de care am multă admirație, nu doar pentru felul extraordinar în care a tradus mii de pagini din română, ci și pentru alte lucruri, care țin de firescul – și frumosul – vieților noastre (o plimbare la ceas de seară prin Stockholm în care ne-am uitat la tot felul de minunății puse de oameni în geam, o întîlnire cu totul neașteptată în Lübeck, coincidențe legate de cărți care ne preocupau la un moment dat etc.). Cu Eva Ruth Wemme a fost mai întîi prietenia, ne-am întîlnit acum două decenii la Berlin, ea studia română și vorbea minunat limba noastră. Inițial a vrut să mă ajute, căci a citit *Nordul* și-a decis să-l traducă integral, chiar dacă atunci n-aveam editor. M-a impresionat nespus gestul acesta față de-o biată carte de-a mea. Și-am știut cît de norocoasă sînt cînd am început să corespondez cu Eva și-i descoperit în mesajele ei multă poezie și multă expresivitate.

„Limba este o formă de gîndire umană, posedînd o logică internă despre care omul nu știe nimic."

CLAUDE LÉVI-STRAUSS

Nu m-a mirat că în timp a scris ea însăși literatură, printre altele este autoarea unei cărți care-ar trebui tradusă și la noi în care vorbește despre experiența ei de voluntar de sprijin în Berlin pentru un grup rroma de origine română. Altă poveste e cu Lora Nenkovska, pe care-am întîlnit-o mai întîi invitată în grupul de tineri traducători de la Mogoșoaia, apoi pe la felurite evenimente culturale. Vara în care-a tradus ea *Autoimun* e pentru mine „vara Lora", căci am corespondat mult de tot pe fiecare detaliu al textului. O poveste tare frumoasă este cu Ivan Stankov, scriitorul bulgar publicat și la noi cu o carte minunată, *Amintiri despre apă,* care mi-a scris cel mai emoționant mesaj posibil după ce-a terminat de tradus *Pelinul negru* în bulgară. Am colaborat și cu alți traducători, în ultima vreme mă impresionează profesionalismul Elenei Borras, care pare o prelungire a literaturii noastre-n lumea hispanică. De-a lungul timpului i-am întîlnit pe mai toți cei care ne reprezintă atît de superlativ în lume, de la Bruno Mazzoni la Steinar Lone, Jan Willem Bos, Gerhardt Csejka, Ernest Wichner, Laure Hinckel, Gabriella Koszta, Marian Ochoa de Eribe, Georg Aescht, Nicolas Cavaillès, Jan Cornelius sau Joanna Kornas. Și, oricît de patetic ar suna, le-am fost sincer recunoscătoare. Fără vocile lor am fi cu mult mai singuri și mai săraci.

***Ioana Nicolaie** este scriitoare.*

Florin BICAN

Got my mogo working

Pe la jumătatea anilor '80, un binevoitor ofițer de Securitate m-a avertizat că mi-aș face un mare bine dacă n-aș mai călca pe la Biblioteca Engleză. Principala suspiciune care plana asupra mea era că citesc cărțile de-acolo. „Păi, de ce să nu le citesc?", m-am prefăcut eu mirat. „Ha!", a triumfat ofițerul. „Păi, vezi că ești naiv? Nu te-ai gândit că scriitorii *lor* nu-s ca ai noștri?" Acu', ce-i drept, eu mă gîndisem, dar nu i-am mărturisit ofițerului. Așa că am continuat să-l privesc nedumerit. „Naiv! Ce ți-am spus?", mi-a interpretat el prompt faciesul, după care m-a dumirit cu condescendență, revenind la ideea cu „scriitorii lor": „Dom'le, la *ei*, conde-ie-rul (zău, *condeier* a zis!) *pune idei în spatele cuvintelor!*" Și, înfruntîndu-mi stupoarea, mi-a dat lovitura de grație: „Așa-i că la *asta* nu te-ai gîndit?!" Ce-i drept, nu mă gîndisem... Adică mă gîndisem eu că scriitorii *lor* pun idei în spatele cuvintelor, dar credeam că și-ai noștri fac la fel...

Traumatizat de această întîlnire, am început să scormonesc în spatele cuvintelor – după idei, deh – la fiecare *condeier* pe care-l citeam. Și cred că așa am început să traduc literatură, pentru că orice lectură în profunzime echivalează cu o traducere. Cu timpul am ajuns să-i incit și pe alții la contrabandă cu ideile din spatele cuvintelor – cuvintele condeierilor *noștri*, de astă dată. Și pentru că ideile par a nu putea să circule fără trup dintr-o limbă într-alta, contrabandiștii le-au împachetat în cuvintele *lor*...

Așa a luat ființă atelierul de împachetat idei de la Mogoșoaia. Azi toată lumea știe că la Mogoșoaia funcționează la foc continuu ateliere de vrăjitorie. Cu firmă. Dar într-o vreme, fără firmă, a funcționat acolo, în strada Valea Parcului, „la Palat", și un atelier de traduceri literare din română în limbi mai multe decît „cele șase depline" despre a căror existență avea știință Budulea cel bătrîn. Era programul ICR de burse pentru traducători în formare, pe care l-am coordonat între 2006 și 2012. În cei șase ani cît a durat programul, au venit 123 de traducători în formare și 59 de traducători profesioniști. S-au tradus aproximativ 300 de cărți aparținînd unui număr de 115 autori și publicate de 164 de edituri din 27 de țări în 25 de limbi. Cele mai multe cărți au fost publicate în Spania, Italia, Polonia, Bulgaria, Germania, Franța, Olanda, Norvegia. Dar nu cred că numărul cărților apărute e important, ci faptul că au început să se traducă, că a apărut în lume o comunitate de oameni care traduc literatură română.

La începutul lui 2006, programul burselor pentru traducători era încă un „tramvai numit dorință", așteptînd să iasă din depourile ICR-ului, pe un traseu la acea vreme incert. Ideea de bază era să le oferim unor tineri vorbitori nativi de limbi din alte țări (în mod ideal cu studii universitare de română) posibilitatea de a petrece cîteva luni în România, pentru a le capta bunăvoința față de literatura noastră – cea actuală, în primul rînd. Se pornea de la premisa (subiectivă, poate) că această literatură merită să fie cunoscută și tradusă și se mai pornea și de la realitatea (de astă dată obiectivă) că, în afara României, interesul care i se arată este cvasi-inexistent, chiar în cercuri altminteri consumatoare de cultură. O altă realitate, dureros de obiectivă, era că, în raport cu cantitatea de literatură care, în aceste condiții, s-ar fi cerut tradusă, cantitate aflată în continuă creștere, și nu neapărat în detrimentul calității, numărul traducătorilor, indiferent de limbă, tindea spre zero. Era clar că nu se poate face nimic peste noapte pentru a remedia o situație perpetuată, hai să zicem, de secole. Există totuși un lucru care se poate face peste noapte chiar și în astfel de cazuri disperate: să începi.

„Trăiască frumoasa și cumintea limbă română! Fie în veci păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boierie a unui neam călit la focul atîtor încercări de pierzanie."

ION LUCA CARAGIALE

„Orice limbă e oglinda sufletului națiunii care o creează."

ION PILLAT

„Nu locuiești într-o țară, locuiești într-o limbă."

EMIL CIORAN

„Limba română mă însoțește permanent, o am în cap, chiar dacă scriu în limba germană. Mă însoțesc, întotdeauna, în paralel, imaginile celeilalte limbi."

HERTA MÜLLER

„Cartea bună e ca o conversație cu un om deștept."

LEV TOLSTOI

Am început... Mai întîi, am dat sfoară-n țară, și mai ales în afara ei, după bursieri. Am apelat la universitățile unde se preda româna de pe toate continentele, la lectorii de limba română din lumea largă, la rubedenii și cunoștințe. Inițial, reacția a fost minimă, astfel încît pentru prima sesiune de burse nu am reușit să acoperim decît jumătate din locurile disponibile cu tineri care, în cea mai mare parte, s-au dovedit ulterior indisponibili pentru lucrarea de pionierat la care fuseseră chemați. Tramvaiul nostru numit dorință amenința să se metamorfozeze în funicularul din *Zorba Grecul*, cu deosebirea că nu-i venea nimănui să joace.

Aș zice că limbi „mici" nici nu există.

Personal, mă resemnasem. Dar cînd, pentru a doua sesiune de burse, octombrie-decembrie 2006, numărul solicitanților a fost dublu față de numărul locurilor oferite, mi-am recăpătat încrederea în capacitatea programului de a urni munții și, odată cu ei, și literatura noastră staționară.

Odată selecționați de un juriu extern, bursierii au fost încartiruiți la Mogoșoaia, unde ne-am pus cu cultura pe ei: cursuri de traductologie și exerciții practice de traducere, pornind de la problematica atinsă la curs. Analiza de text era un ingredient de bază al întîlnirilor noastre, ca să fim siguri că nu ne scapă nici una dintre ideile „puse" în spatele cuvintelor de autori care nu urmaseră cursuri de *creative writing* cu ofițerul de mai sus. Din capul locului, bursierii au fost încurajați să citească, pe baza unor recomandări, dar mai ales pe baza descoperirilor făcute pe cont propriu. Răspunsul a fost copleșitor, în sensul că apetența oaspeților pentru literatura română a început să dea găuri în rafturile librăriilor bucureștene și ale anticariatelor, precum și în bugetele lor personale. Alimentați, unii dintre ei, doar cu literatură veche în universitățile din țările lor unde studiau româna, s-au înviorat brusc cînd au dat de gustul „literaturii de piață". Schimbul de opinii care a însoțit aceste descoperiri a fost, la rîndul său, un curs în sine. În afara orelor de curs, mergeau constant la teatru, la cinema, la manifestări culturale, la întîlniri cu prietenii pe care și-i făcuseră aici, precum și la întîlniri cu scriitori, editori etc.

Cum un lucru tinde să conducă la altul, programul și-a căpătat curînd o dinamică proprie, așa că multe elemente au fost elaborate din mers. Odată întorși în țările lor, bursierii intrau în tratative cu edituri și publicații de acolo pentru traducerea unor autori și selecții de literatură română. Se pare că atmosfera cursului le-a întreținut interesul care îi mînase în primul rînd aici.

În ceea ce privește partea teoretică, prin noțiunile introductive de traductologie despre care vorbeam, am urmărit o sensibilizare a participanților la dimensiunea culturală a traducerii literare, din perspectiva echivalenței dinamice. Am studiat echivalența la nivel de cuvînt, de sintagmă și de context, oprindu-ne la cazuri comune de neechivalență și trecînd în revistă procedeele standard folosite de traducători consacrați pentru depășirea situațiilor de neechivalență. În discursul unui scriitor, alegerea unei sintagme, de pildă, este rezultatul experiențelor acestuia într-o cultură circumscrisă istoric, geografic, și nu numai. Experiențele respective sînt comunicate unui cititor care se presupune că împărtășește aria lor de proveniență. Traducătorul va trebui, în mod ideal, să reproducă acest circuit astfel încît să-l poată include pe cititorul din spațiul *său* cultural – operațiune deloc ușoară, dar preferabilă echivalenței formale, care forțează sintagmele traduse în tipare adesea nefericite, reproducînd cuvintele, fără să-și mai bată capul cu „ideile din spatele lor". Traducătorul „în formare" trebuie să învețe să se plieze simultan pe cele două culturi cu care operează – cea a limbii-sursă și cea a limbii-țintă. Fără prejudecăți și fără aroganță...

O prejudecată de care ne lovim adesea, și nu doar ca traducători, e cea a limbilor și, respectiv, a literaturilor „mici" în opoziție cu cele „mari". Membrii comunității de traducători de la Mogoșoaia povesteau că s-au trezit în situații în care au fost compătimiți (inclusiv de către români) pentru că traduc *dintr-o limbă mică*. Dar pentru un traducător nu există limbi mari și limbi mici. Există doar limba-sursă și limba-țintă. Iar dacă ne gîndim la mecanismele prin care s-au format și funcționează limbile, fiecare limbă este un fenomen de proporții cosmice. Aș zice că limbi „mici" nici nu există – toate limbile sînt MARI... Și în măreția lor rezidă potențialul unei literaturi mari.

Traducătorii veniți la Mogoșoaia au avut ocazia să facă această descoperire și au plecat cu dorința de a continua ceea ce au început. Și-au făcut prieteni printre scriitori și apelează la ei cînd îi strînge limba română cu ușa. Țin legătura cu colegii din toate seriile și din toate țările participante, își lansează reciproc întrebări și informații legate de textele pe care le traduc. Probabil că de aia au și fost acuzați că sînt agenți străini. Și, oarecum, pe bună dreptate – de străini, *sînt* străini, iar de agenți, deh, sînt agenți... literari. Și chiar dacă schimbările suferite de ICR din 2012 au mutat programul de burse pentru traducători străini de pe strada Valea Parcului din Mogoșoaia pe strada Prafului colț cu Pulberii, traducătorii ieșiți de-acolo și, pe lîngă ei, alții, care nu datorează nimic programului respectiv, continuă să citească și să traducă literatură română.

După ce am lucrat cîțiva ani cu traducători din atîtea țări, pot spune cu toată convingerea că nu programele traduc cărți, ci traducătorii. Iar la ora asta există în lume cel puțin două sute de traducători de literatură română. Nu mai vorbesc despre numărul autorilor români care, prin opera lor, i-ar putea stimula să-i traducă. Pe termen lung, scriitorii români demni de această titulatură vor obține vizibilitatea pe care o merită. Și nu datorită vreunui program – datorită operei lor. Programele, cum am văzut – vin și se duc. Scriitorii adevărați rămîn, iar opera lor își găsește singură traducătorul.

***Florin Bican** este scriitor și traducător.*

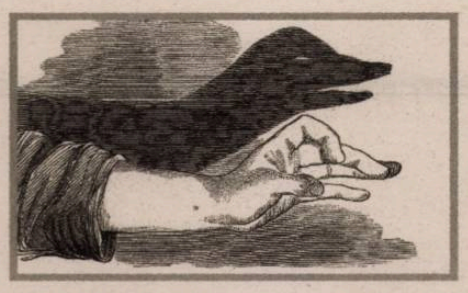

Iaromira POPOVICI

bazar

Succesul și clișeele lui

Mai toată viața am fost terorizată, într-un fel sau altul, de ideea succesului. Undeva, în adîncul minții și al sufletului meu, a tronat, ani de zile, această obligație, scrisă cu litere de foc: să nu dau greș. Să nu mă fac de rîs. Să nu fiu vreo *loseriță*.

Cred că a contribuit, la un moment dat, și un film pe cae l-am văzut la Biblioteca Ambasadei americane, unde se mai „dădeau" filme noi (cu coadă imensă și, sînt sigură, consemnări pe vreo listă): *Rich and Famous,* George Cukor, 1981, cu Jacqueline Bisset și Candice Bergen. Un film despre două scriitoare rivale și superbe, de altfel, care-și disputau celebritatea. Cred că, de atunci încolo, imaginea succesului în percepția mea a fost cea a lui Jacqueline Bisset din filmul ăla: o scriitoare de succes și arătînd senzațional.

Toată copilăria am fost un fel de scrib și cronicar al familiei.

Imaginea asta s-a lipit undeva în interiorul îndepărtat al retinei mele, cît și într-o cămară dosnică a inimii, și acolo a rămas. Mai ales că toată copilăria am fost un fel de scrib și cronicar al familiei, care a consemnat cum s-a priceput mai bine toate cele ce se întîmplau în apartamentul de două camere din Șoseaua Giurgiului: la început cu litere de tipar și creioane colorate, apoi mai coerent, în povești întregi care alcătuiau cîte o cărticică, scrisă pe sferturi de foi albe cusute apoi între ele. Și mai tîrziu, în caietele „de mătase" chinezești, roz sau portocalii, în care țineam un jurnal exact, cu date și nume.

Am pornit în viață, cum se spune, cu acest ideal sau clișeu în minte. Am ținut cont de el cît am putut. În anumite momente, însă, a rămas doar undeva de veghe în *background,* pentru că circumstanțele m-au împins către alte opțiuni: de pildă, la treapta întîi (examenul de capacitate de azi) am optat pentru Mate-Fizică (pe atunci așa se numea, și nu Mate-Info), pentru că într-acolo se îndreptau toți prietenii mei, era clasa cea mai bună, iar Filologia (Umanul de azi) nu mai exista la liceul la care eram, se desființase.

Cînd am intrat în Școala Centrală, prima senzație a fost una glacială.

E drept că opțiunile astea, conform turmei și circumstanțiale, se-ntorc, în cele mai multe cazuri, împotriva ta: în clasa a zecea mi-am dat seama că între matematica ce se făcea atunci la școală și mine se va produce un divorț iremediabil. Drept urmare, m-am mutat, cu greu, într-una din puținele clase de filologie care mai existau prin liceele bucureștene, dar majoritatea deveniseră industriale. Și anume la Școala Centrală.

Am făcut meditații la latină cu cea mai *cool* profesoară posibil, pe care continui s-o admir, Mia Morogan. Datorită ei, declinările și conjugările mi s-au părut aproape floare la ureche și am luat examenul de diferență cu brio. Tot datorită ei, imaginea mea despre Școala Centrală era una spre paradiziacă. Probabil că se înscria tot într-un grafic nescris, dar bine scrijelit undeva în adîncul meu, al drumului spre succes.

M-am prezentat la Școala Centrală, țin bine minte pînă azi, cîndva prin toamna tîrzie a clasei a zecea, în anii '80. În liceul de dinainte, fusesem un fel de personaj: cu înclinațiile mele un pic mai artistice, făceam notă discordantă în sens pozitiv, aveam un fel de statut boem. Eram tolerată și de profesorii de științe exacte, unde încă făceam față, iar de cei care predau materii umaniste chiar apreciată. Cînd am intrat în Școala Centrală, prima senzație a fost una glacială: totul mi se părea rece și împietrit.

Excesiv de romantic, veți spune, pe linia *La răscruce de vînturi,* de pildă. Doar că au fost niște întîmplări concrete care mi-au inoculat senzația asta: cea dintîi a fost vizita la directoare, pe care o chema Smeu și care mi-a atras atenția, tranșant, asupra ținutei mele neregulamentare: vestă de scai bleumarin peste uniformă, eșarfă roșie cu buline albe și, desigur, lipsa bentiței. Mi-a cerut, practic, să renunț la toate accesoriile care, în mintea mea, se asociau cu imaginea succesului (puțin îndepărtat de linia Jacqueline Bisset & co, adaptat, temporar, unei perioade Flower Power întîrziate și chinuite, pe care generația noastră s-a străduit s-o mai trăiască).

În practică, nu s-a întîmplat cum a decretat doamna Smeu: mi-am păstrat din accesorii, le mai puneam și scoteam, în funcție de indulgența profesorilor. Doar că, odată intrată în clasa în care fusesem repartizată, care de data asta nu mai era A, ca pînă atunci, ci B, am avut un alt șoc: în loc de o adunătură de băieți înalți și arătoși care făceau baschet și erau olimpici la mate, ca-n liceul precedent, am plonjat într-o mare de fete gureșe, mai curînd cu fețe de tocilare șleampete decît de dive „populare". Fetele astea mi se părea că vorbeau non-stop, precum un stol de grauri. Cea mai gureșă dintre ele a pus stăpînire pe mine și nu m-a mai lăsat, pentru mult timp, devenind una dintre cele mai bune prietene ale mele. De altfel, multe dintre ele mi-au rămas *best friends* pînă-n ziua de azi. Cunoscîndule, încă unul din clișeele mele legate de ce înseamnă să fii o persoană de succes a picat. Dar despre asta în articolul următor.

Din 9 Mai
DILEMA VECHE
îți aduce

Preț pachet revistă + DVD:
13 lei

CELE MAI ÎNDRĂGITE SPECTACOLE DE LA OPERA COMICĂ PENTRU COPII!
Pentru copii, dar și pentru părinți!

Hänsel și Gretel

De joi, 9 mai

Flautul Fermecat

De joi, 16 mai

Fetița cu chibrituri

De joi, 23 mai

Hapciu în Re Major
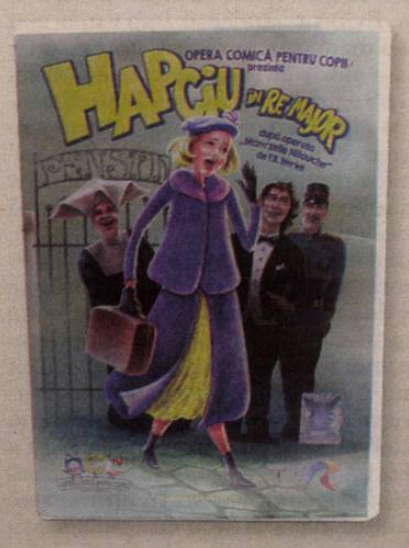

De joi, 30 mai

Numai împreună cu revista Dilema veche, la toate punctele de presă. Ofertă limitată!

Bobby DUFFY

Pericolele percepției

– de ce ne înșelăm în aproape toate privințele –

***Bobby Duffy** este profesor de politici publice și director al Policy Institute din cadrul King's College din Londra. Textul de față reprezintă introducerea cărții* Pericolele percepției, *aflată în curs de apariție la Editura Publica, în traducerea lui Cosmin Maricari.*

Am urît cursurile de psihologie la facultate. Așa cum mi le amintesc acum, păreau a fi predate de un șir succesiv de profesori îmbrăcați identic, extrem de inteligenți și afabili, care arătau mai degrabă a vedete rock, cu șolduri înguste și mișcări mlădioase, decît a academicieni prăfuiți. Erau cu toții înalți și supli, cu frizuri care nu jucau după regulile mediului academic. De cele mai multe ori purtau haine negre, în cel mai rău caz cămăși înflorate și pantofi doar o idee prea ascuțiți. (Recunosc, este posibil ca gelozia să-mi întunece un pic percepțiile; de fapt, cred că tocmai l-am descris pe Russell Brand.) Studenții de ambele sexe erau profund impresionați, nu datorită aspectului rebel al profesorilor, ci pentru că aceștia păreau să știe atît de multe despre felul în care gîndeam. Și nimic nu este mai atrăgător pentru niște tineri adulți confuzi decît cineva care îi înțelege *cu adevărat*.

Dar eu aveam o problemă cu asta. Uram trucurile cognitive care dovedeau că aproape toți putem cădea pradă acelorași moduri greșite de a gîndi. Ne păcăleau cu întrebări sau experimente special create pentru a obține anumite răspunsuri și a arăta cît de tipice sînt mințile noastre. La acea vîrstă, caracterizată de nesiguranță și aroganță, voiam să fiu special și imprevizibil – însă răspunsurile mele erau identice cu ale tuturor celorlalți.

Să luăm acest exemplu, creat de un profesor de la Universitatea din Maryland. Aveți oportunitatea de a cîștiga cîteva puncte în plus la examenul final. Alegeți dacă vreți două sau șase puncte în plus la nota de la examenul final. Există însă și o mică problemă: dacă mai mult de 10% din studenții din clasă aleg să primească șase puncte în plus, atunci nu mai primește nimeni nici un punct în plus, nici măcar cei care au ales două puncte.

Iată o situație din care se poate învăța, în mod nemijlocit, o lecție despre „tragedia bunurilor comune" – în care indivizii încearcă să obțină beneficii maxime de pe urma unei anumite resurse, luînd mai mult decît o parte egală sau sustenabilă din ea, astfel distrugînd-o pentru toată lumea, inclusiv pentru ei înșiși. Evident, studenții s-au conformat acestei tendințe și au eșuat. Aproximativ 20% au ales cele șase puncte, așa că nimeni nu a primit nici un punct suplimentar. De fapt, o singură clasă, într-un singur semestru din toți cei opt ani pe parcursul cărora profesorul și-a desfășurat nemilosul experiment, a reușit să obțină punctele suplimentare.

Avînd în vedere sensibilitatea mea persistentă la trucurile psihologice, nu este lipsit de ironie că o mare parte din viața mea profesională s-a concentrat pe derularea unor teste similare. Mi-am petrecut ultimii douăzeci de ani la agenția de cercetare de piață Ipsos MORI, proiectînd și disecînd sondaje din jurul lumii pentru a încerca să înțeleg ce gîndesc și ce fac oamenii, dar mai ales de ce. În ultimii zece ani am desfășurat sute de sondaje privind percepțiile greșite ale publicului – mai exact a ceea ce noi numim „Pericolele percepției" – prin care am investigat o mulțime de probleme sociale și politice, de la comportamentul sexual la finanțele personale, într-un număr mare de țări. Acum avem la dispoziție 100.000 de interviuri din patruzeci de țări, care răspund la unele întrebări și care ne permit să comparăm percepțiile cu realitatea. Aceasta este o sursă de date unică și fascinantă, care dezvăluie modul în care vedem lumea și motivele pentru care ne înșelăm atît de des. Lucrările anterioare au avut tendința de a se concentra pe o problemă sau pe o sferă a existenței și foarte puține au studiat mai mult de cîteva țări. Puteți aprofunda setul complet de studii Ipsos la adresa: www.perils.ipsos.com.

În toate studiile și în toate țările, oamenii se înșală substanțial cu privire la aproape toate subiectele abordate, inclusiv despre nivelurile imigrației, sarcina în rîndul adolescentelor, rata infracțiunilor, obezitatea, tendințele sărăciei globale și despre cît de mulți dintre noi folosesc Facebook. Însă întrebarea-cheie este „De ce?".

Greșit, profund și de durată

Percepțiile noastre greșite nu sînt determinate doar de momentul politic extrem de agitat în care trăim. Părerile noastre greșite sînt vaste, profunde și de durată. Ignoranța politică a fost considerată o problemă chiar de la începuturile democrației, încă de pe vremea cînd Platon se lamenta că publicul este prea ignorant pentru a alege un guvern sau a-l trage la răspundere.

Este greu de dovedit că percepțiile greșite au fost răspîndite pe scară largă de mult timp, deoarece pentru măsurarea lor sînt necesare cercetări specifice, iar sociologii au început să desfășoare sondaje de opinie riguroase de acest fel doar relativ recent. La mijlocul secolului XX, cele care vizau percepția oamenilor în legătură cu realități sociale erau rare și, în general, se limitau la întrebări privind chestiuni politice simple, cum ar fi ce partid se afla la putere, care erau politicile pe care le promova și cine îi erau liderii. Însă unele dintre aceste întrebări timpurii, adresate prima dată încă de prin anii 1940, au fost puse din nou în studii mai recente și, după cum vom vedea, răspunsurile sugerează că nimic esențial nu s-a schimbat. Era la fel de probabil ca oamenii să se înșele atunci pe cît este și acum, asta cu mult înainte de 2016, cînd „post-adevăr" (ideea că faptele obiective exercită o influență mai scăzută în formarea opiniei publice decît apelul la emoții și credințe personale) a fost desemnat „Cuvîntul anului" de către *Oxford Dictionaries*.

Nu înseamnă că discursul actual, dirijat ideologic, și explozia tehnologiilor sociale nu ne influențează părerile pe care ni le facem în privința realității sau că nu trăim în vremuri periculoase. De fapt, aceste schimbări tehnologice sînt terifiante tocmai prin efectul pe care îl au asupra felului cum privim lumea sau problemele ei cheie, dat fiind că a crescut brusc și dramatic capacitatea noastră de a alege, dar și a altora de a ne impune „realități individuale", iar acestea acționează asupra unora dintre cele mai profunde prejudecăți ale noastre, cum ar fi faptul că preferăm viziunea noastră curentă asupra lumii și că evităm informațiile care o contrazic.

Și exact aceasta e problema: dacă ne concentrăm doar asupra a ceea ce există *în afară*, doar asupra a ceea ce ni se spune, pierdem din vedere un element-cheie: *felul în care gîndim* este și el parțial vinovat pentru percepția noastră greșită asupra lumii.

Acest lucru dezvăluie un aspect important legat de constatările sondajelor care privesc pericolele percepției: scopul principal al acestor studii nu este eliminarea *ignoranței*, ci descoperirea *percepțiilor greșite*. Poate părea o distincție subtilă, iar în practică este adesea dificil să trasezi o linie clară de demarcație între cele două, dar principiul este esențial.

> *Oamenii se înșală substanțial cu privire la aproape toate subiectele abordate.*

Ignoranța presupune, literalmente, „să nu știi" sau să nu îți fie familiar un subiect. Pe de altă parte, percepțiile greșite reprezintă un mod pozitiv de a înțelege greșit realitatea sau, după cum afirmă Brendan Nyhan, profesor de politologie la Dartmouth College în New Hampshire, și colegii săi: „Percepțiile greșite diferă de ignoranță în sensul că oamenii se agață adesea de ele cu un grad ridicat de certitudine... și se consideră bine informați". Puțini dintre oamenii pe care i-am chestionat se consideră ignoranți, ei oferă răspunsurile pe care le consideră adevărate.

În practică, în locul unei delimitări clare, între ignoranță și percepții greșite există un întreg spectru de credințe false. În multe cazuri, oamenii oscilează și sînt nesiguri pe convingerile lor. Această distincție ne arată cît de dificil este să schimbi părerile greșite ale cuiva doar furnizîndu-i mai multe informații, ca și cum oamenii ar fi niște vase goale ce așteaptă să fie umplute cu adevăruri care le vor îndrepta mentalitatea și comportamentul.

Investigarea percepțiilor greșite în locul ignoranței mută atenția dinspre opinia publică văzută ca o foaie goală care așteaptă să fie scrisă spre un spectru larg de oameni, cu o gamă diversă de opinii și credințe bazate pe moduri de gîndire asemănătoare. Se ridică astfel o întrebare fundamentală: de ce credem ceea ce credem, iar în asta constă adevărata valoare a înțelegerii pericolelor percepției. Părerile noastre greșite ne pot oferi indicii cu privire la lucrurile care ne îngrijorează cel mai mult, dar și în privința celor care nu ne îngrijorează atît de mult pe cît ar fi cazul. După cum vom vedea, articolele făcute să ne capteze atenția, despre adolescente însărcinate sau atacuri teroriste, ne-au determinat să considerăm aceste fenomene mai frecvente decît sînt ele în realitate, în timp ce tendința noastră de autonegare ne face să subestimăm rata obezității la nivelul întregii populații.

De asemenea, percepțiile noastre greșite ne oferă și lecții mai subtile. Ceea ce considerăm că fac și cred alții, mai exact ceea ce socotim a fi „norma socială", poate avea efecte profunde asupra felului în care acționăm la rîndul nostru, chiar și cînd înțelegem complet greșit respectiva normă. De exemplu, mulți dintre noi economisim prea puțini bani în fondurile de pensii pentru a reuși să susținem un stil de viață decent după pensionare, considerînd acest lucru mult mai comun decît se dovedește a fi în realitate. Deoarece în „turmă" ne simțim instinctiv în siguranță, această părere greșită, conform căreia a nu economisi reprezintă o normalitate, poate avea un impact negativ asupra comportamentului nostru.

Mai mult decît atît, cînd comparăm ceea ce credem că fac *alții* cu ceea ce spunem că facem *noi*, avem un indiciu despre felul în care privim noi înșine acele comportamente – de exemplu, care dintre lucrurile pe care le facem le considerăm rușinoase. Uneori, lucrurile de care ne este rușine se dovedesc a fi surprinzătoare și edificatoare. După cum vom vedea, se pare că ne este mai rușine că mîncăm prea mult zahăr decît că nu facem destulă mișcare. Iar faptul că realizăm că există șanse mai mari să ne mințim cu privire la cantitatea de zahăr pe care o consumăm înseamnă deja un pas esențial pentru îmbunătățirea stării noastre de sănătate ca indivizi și ca societate. Fiecare dintre noi are lecții de învățat, chiar dacă avem impresia că sîntem destul de bine informați în privința lumii. Erorile noastre nu au de-a face cu prostia crasă: cu toții sîntem victimele prejudecăților personale și ale influențelor externe asupra gîndirii noastre, care ne pot distorsiona viziunea asupra realității.

Liviu REBREANU

Un proiect pentru propășirea cărții noastre

Pe 7 iunie 1928, prozatorul Liviu Rebreanu, în calitatea sa de președinte al Societății Scriitorilor Români, îi scria ministrului Cultelor și Artelor, Alexandru I. Lepădatu, îngrijorat de starea „producției de carte românești din ultimii ani", propunîndu-i un proiect de „propășire a cărții noastre". Actualul Minister al Culturii și Identității Naționale tocmai a restricționat bugetul Administrației Fondului Cultural Național (AFCN), singura structură care gestionează finanțarea proiectelor culturale independente de la noi, afectînd astfel inclusiv finanțarea proiectelor editoriale și taman în Anul Cărții. Scrisoarea lui Rebreanu, din urmă cu 91 de ani, este, iată, în continuare actuală. Textul este reprodus din Liviu Rebreanu, Opere, *volumul 22, ediție îngrijită de Niculae Gheran, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2003.* ***(M. C.)***

Domnule Ministru,

Examinînd producția cărții românești în ultimii ani, se constată o continuă scădere. În loc ca energiile creatoare, atît ale scriitorilor cît și ale editorilor, să urmeze o curbă ascendentă, cum ar fi firesc în România nouă aproape triplă ca teritoriu și populație, numărul cărților noi ce apar rămîn în urma celor ce apăreau înainte de Unire. Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndește la viitorul intelectual al țării, cu atît mai mult Ministrul Artelor care are oarecum răspunderea oficială a propășirii literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cît efectele ei se fac tîrziu simțite.

Guvernele române se arată veșnic și mult preocupate de problema culturii românești. Pe lîngă sforțările de-a intensifica și a face eficace învățămîntul de toate gradele, se desfășoară o amplă activitate pentru răspîndirea culturii în cercuri cît mai largi, prin șezători, conferințe, cărți etc. În acest timp însă se pare că scapă atenției tocmai temelia oricăror sforțări culturale serioase: cartea. Dacă vrem ca în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se țină seama că cultura, înainte de toate, e creație originală și că, deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului.

Ce se va face școala românească, ce se vor face numeroasele echipe de propagandă culturală dacă mîine ne va lipsi cartea, adică însuși materialul, singurul pe care se bazează învățămîntul și propaganda? Și dacă temelia culturii noastre, ca a tuturor, este cartea, producătorii cărții trebuie în primul rînd stimulați, ca prin intensificarea ei să se procure școalei și celorlalte mijloace de răspîndire a culturii elemente cît mai numeroase de viață. În situația actuală însă a producției cărții românești, dacă desinteresul statului va continua, sîntem amenințați să ne pomenim, într-un viitor poate nu tocmai depărtat, și fără scriitori și fără editori.

În eternitate nu ne vom puteam alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creația continuă e principiul vital al culturii. În împrejurările de azi energiile creatoare se află într-o clipă de grea cumpănă. Editorii, din cauza lipsei de capital, de cîțiva ani își restrîng din ce în ce tipărirea operelor noi. Cărțile desfăcîndu-se anevoie și deci cerînd imobilizarea de capitaluri tot mai mari, editorii au ajuns să nu mai îndrăznească a tipări decît opere de scriitori consacrați a căror desfacere le asigură recuperarea capitalului într-un răstimp convenabil. Astfel poezia, nuvela, drama, critica, studiile, care în general se vînd mai greu, nu mai figurează aproape deloc în cataloagele editorilor, scriitorii tineri, pe de altă parte, sînt nevoiți să-și păstreze în sertare manuscrisele și, dezgustați, să renunțe definitiv. Cîte talente nu se vor fi pierzînd, care altfel încurajate ar putea sluji literelor românești.

Statul, care ajută și încurajează industria, comerțul, agricultura, e cu atît mai obligat să se îngrijească de posteritatea sufletească a țării, mai ales că aceasta, nefiind de necesitate imediată, nu strigă atît de mult. Alte țări, cu trecut literar multisecular, nu încetează a chibzui și aplica diferite metode spre a asigura dezvoltarea normală a creației literare și științifice. Pînă și Franța, a cărei literatură clasică constituie o comoară fără pereche în lume, unde scriitorii și editorii desfășoară o activitatea nebănuit de bogată, rezemîndu-se pe multe milioane de cititori, găsește totuși necesar să cumpănească o legiferare specială pentru a veni în ajutorul scriitorilor, asigurîndu-se condiții de viață și producție mai bună. Cu atît mai mult la noi, al căror trecut literar e atît de modest, care trebuie să facem sforțări imense pentru a răscumpăra un trecut neprielnic activității spirituale, care nu ne putem bizui decît pe un contingent redus de cititori – sîntem datori să ne îngrijim de soarta cărții românești, s-o ocrotim cel puțin cît o industrie națională oarecare, să încurajăm și stimulăm efortul creatorilor ei.

Ceea ce s-a făcut pînă acum, de altfel prea puțin, nu mai poate continua. Prin mici ajutoare bănești acordate întîmplător scriitorilor, prin achiziționări de cărți făcute la voia întîmplării și mai totdeauna fără a se ține seama de valoarea operelor nu se slujește efectiv creația și nici nu se poate stimula editura românească. Inițiativa particulară, oricît de bine intenționată, se izbește de prea numeroase dificultăți economice spre a putea face față, singură, cerințelor reale.

Iată de ce ne permitem, Domnule Ministru, a vă înainta în cele ce urmează un proiect care se poate realiza cu mijloacele normale ale ministerului și care totuși credem că ar putea da rezultate importante pentru propășirea cărții noastre. Pornim de la principiul că statul, în speță Ministerul Artelor, nu poate și nu trebuie să ajute decît munca efectivă sub formă de operă literară sau științifică. Și apoi, același ajutor trebuie să cuprindă simultan pe toți colaboratorii operei ajunsă în public: scriitor, editor și librar. Ținînd seama de acestea socotim că Ministerul Artelor ar putea rezerva o sumă din subvențiile cu caracter nedefinit care să înlesnească tipărirea de opere literare și științifice, în felul următor:

O comisie permanentă, atașată Ministrului de Arte și compusă din scriitori, oameni de știință și reprezentanți ai editorilor, s-ar însărcina cu examinarea manuscriselor operelor scriitorilor și savanților care ar dori să beneficieze de spijinul ministerului. Comisiunea n-ar avea să se pronunțe asupra valorii intrinseci a operei prezentate, ci numai asupra unui nivel de publicabilitate, ca astfel comisiunea să nu devie și nici să poată fi privită ca un oficiu de cenzură a operelor respective. Avizul de publicabilitate dat de comisiune ar constitui o obligație pentru minister, în marginile mijloacelor sale stabilite, de a subveni la cheltuielile de tipar ale operei respective.

Pe baza acestui aviz autorul ar putea trata cu un editor asupra onorariului și condițiilor tehnice de tipar. Editorul ales va prezenta ministerului un deviz de costul tiparului pentru numărul de exemplare fixat de comisiune, iar ministerul, din fondurile sale, va avansa editorului, în contul operei respective, suma necesară pentru confecționarea cărții. Cartea va trebui să apară apoi, în editura respectivă și constituind proprietatea editorului respectiv, printr-un termen anume fixat. Editorul rămîne responsabil față de minister pentru suma de bani primită, care va fi obligat s-o ramburseze fie printr-un număr de exemplare de-ale cărții respective egal cu suma primită, fie în bani fără dobîndă, plătibili ministerului la sfîrșitul desfacerii cărții sau cel mult în trei ani de la apariția ei. Editorul va fi ținut să verse autorului la apariția cărții 25% din onorariul cuvenit, iar restul din trei în trei luni pînă la împlinirea unui an de la apariție.

Nu se vor acorda asemenea ajutoare decît editorilor care prezintă depline garanții de solvabilitate și numai întrucît editează în mod obișnuit opere de autori români. În nici un caz nu se vor putea acorda unui editor ajutoare pentru tipărirea de cărți decît cel mult în proporția de 1 – 1, adică după o carte de autor român contemporan tipărită pe cheltuiala sa, una de tipărit pe cheltuiala ministerului.

Numărul de exemplare ce se vor tipări se va fixa, pentru fiecare carte de autor român, ținîndu-se seama de avizul editorului respectiv.

Socotind cu 60.000 lei costul unei opere, prin acest mijloc s-ar putea lesne tipări într-un an 100 cărți, în afară de cele ce se tipăresc normal, iar cheltuielile ministerului n-ar fi nici măcar cît subvenția celui mai modest Teatru Național din provincie. Și pe cînd subvenția ce se dă unui teatru e pierdută, iar efectele obținute în schimbul ei sînt trecătoare, ca a oricărui spectacol, cele 100 cărți răspîndite în vreo 500.000 exemplare ar rămîne permanent în casele cititorilor și pe deasupra ministerului i s-ar înapoia suma subvenției acordate, fie în numerar, fie în cărți de aceeași valoare, care i-ar îngădui să-și îmbogățească constant și automat bibliotecile existente sau ce s-ar mai crea.

Pe de altă parte, prin aceiași bani, care s-ar întoarce totuși statului, s-ar asigura: scriitorilor un onorariu demn și în conformitate cu activitatea efectiv desfășurată, un onorariu a cărui plată în termen fix ar fi garantată (s-ar evita astfel spectacolul scriitorului client al milei ministeriale); editorilor o posibilitate de a lucra mai intens, avînd și un beneficiu onorabil, de-a redobîndi încrederea în ei înșiși și de-a se întrece în a pune mai mult capital propriu spre a putea obține și concursul ministerului; librarilor, mijloace mai multe de existență și rîvnă mai bună de-a desface cărțile românești și de a le prefera cărților străine.

Ne îngăduim să adăogăm, Domnule Ministru, că de această solicitudine ar beneficia, în mod firesc, tocmai operele care azi, din cauza diverselor dificultăți, nu se mai tipăresc aproape deloc, deși poate că ele sînt mai necesare culturii noastre decît cărțile mai favorizate de publicul cititor. Ar fi astfel poeziile, critica, drama, istoria literară, eseurile de tot felul, lucrări științifice de popularizare sau de specialitate etc. S-ar putea da un avînt special și traducerilor bune, după autorii clasici străini, procurîndu-se mijloace de cîștig cinstit atîtor scriitori care azi tînjesc...

Dar nu insistăm, Domnule Ministru, nici asupra perspectivelor ce s-ar deschide astfel producției de organizare a realizării acestei propuneri. Un regulament special, amănunțit, s-ar putea lesne alcătui, în care să se prevadă toate. Societatea Scriitorilor Români, prin subsemnatul și alți reprezentanți ai ei, ar fi deosebit de bucuroasă să se pună la dispoziția dvs. pentru tot ce privește înfăptuirea unei opere de la care noi așteptăm rezultate deosebit de fericite pentru viitorul cărții noastre românești.

Nu ne îndoim că veți binevoi a chibzui cu toată solicitudinea cuvenită propunerea noastră și că, adoptînd-o, veți pune-o în practică în cel mai scurt timp posibil. Va fi prima încercare serioasă din partea Ministerului Artelor de a acorda și literelor sprijinul și importanța ce le merită, cu atît mai mult cu cît sacrificiile materiale cerute sînt, credem, cum nu se poate mai reduse.

Primiți, Domnule Ministru, expresiunea deosebitei noastre stime.

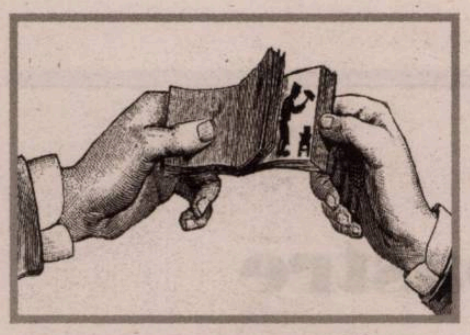

Marius CHIVU

feedbook

Cartea, recuzită pentru selfie

„Sîntem blestemați cu prea multe și cu prea puțin timp ca să consumăm toate lucrurile minunate care ni se oferă.“ Da, se apropie Tîrgul de Carte Bookfest și va exista, din nou, o ofertă copleșitoare de cărți traduse din zeci de limbi, premiate cu premii celebre, vîndute în milioane de exemplare, ecranizate în filme de succes, situate în topuri faimoase. Bestseller-uri, *blockbuster*-e, *mustreader*-e, fenomene editoriale, mari revelații – o populație a superlativelor. Va trebui să supraviețuim, o dată în plus, potopului de capodopere care se va revărsa peste noi, bieții cititori, avizi de plăceri literare. Asta în timp ce receptarea critică a cărților este, pentru al nu știu cîtelea an consecutiv, absolut mediocră. Se scrie puțin despre cărți și se scrie prost. Mulți critici s-au retras, lăsînd în loc bloggeri (eu i-aș reboteza *bookfluencer*-i), pentru care, atunci cînd nu compilează fraze și expresii luate direct de pe clapetele cărților, un *selfie* cu coperta ține loc de analiza-evaluarea-recomandarea cărții. Dar, se pare, și la alții e la fel.

În 1959, Elizabeth Hardwick, prozatoare și critic literar, publica în *Harper's* un foarte acid articol intitulat „Declinul recenziei literare“, articol care va face carieră pentru felul dur în care critica tributul plătit de recenzenții literari gustului popular, fiind totodată și textul-manifest al fondării *The New York Review of Books* împreună cu soțul ei, poetul Robert Lowell, și cu alți editori. Luna trecută, tot în *Harper's*, scriitorul și criticul literar Christian Lorentzen a publicat un amplu articol intitulat *„Like this or die:* Soarta recenziei literare în epoca algoritmilor“, articol care în timp a primit sute de replici în publicațiile culturale americane, print și online, deschizînd o dezbatere națională despre ce mai înseamnă recenzia literară într-o epocă dominată de *social media.*

Ce observă Christian Lorentzen e valabil și pentru restul lumii, inclusiv pentru noi: reducerea drastică sau dispariția spațiului pentru recenzii literare în presa scrisă, simplificarea discursului critic („necesitățile de bază ale unei recenzii – analiza și evaluarea – au fost abandonate în favoarea banalei recomandări“ care „reciclează formulările publicitare primite de-a gata de la editori“), consensul înlocuind dezbaterea („editorii și criticii aparțin unei profesii pentru care scepticismul este o datorie; în schimb, avem acum niște jurnaliști culturali permanent beți de entuziasm“). Sub presiunea comercială și a *social media,* criticii/bloggerii literari au devenit un fel de mașini de recomandat cărți, scriind texte scurte, pozitive, lipsite de profunzime, „contribuind la o anarhie a standardelor“. Christian Lorentzen deplînge înlocuirea analizei și reflecției critice, a recenziilor riguroase și a articolelor de amploare cu textulețele și listele de recomandări *(listicles),* cu interviurile de tip Q&A și profilurile cu autori („Te deranjează dacă-ți trimitem să răspunzi la un chestionar în loc să-ți recenzăm cartea?“), cu topurile de vînzări („deși prezența pe o listă de bestselleruri este o contrarecomandare a calității literare“), cu postările de coperte de pe Instagram *(bookstagram),* recomandările de pe Twitter, evaluările cu steluțe de pe Goodreads ș.a.

Pe scurt, Lorentzen deplînge sărăcia discursului critic și fetișizarea cărții ca obiect în contextul declinului pieței de carte, unde nu mai contează decît vînzările: prea multă opinie și prea puțină analiză, prea multe recomandări și prea puține evaluări, prea multe poze cu coperte și prea puține comentarii despre cărți. „Cum ar fi ca o întreagă generație de scriitori să se formeze fără ca nimeni să nu le mai analizeze critic cărțile? Scriitorii sînt deserviți acum de o cultură care le tratează cărțile doar ca recuzită pentru *selfie*-uri“, spune Lorentzen în acest articol, lung cam cît cinci pagini din *Dilema veche,* rezumat aici vulgar, dar disponibil pe https://harpers.org/archive/2019/04/like-this-or-die.

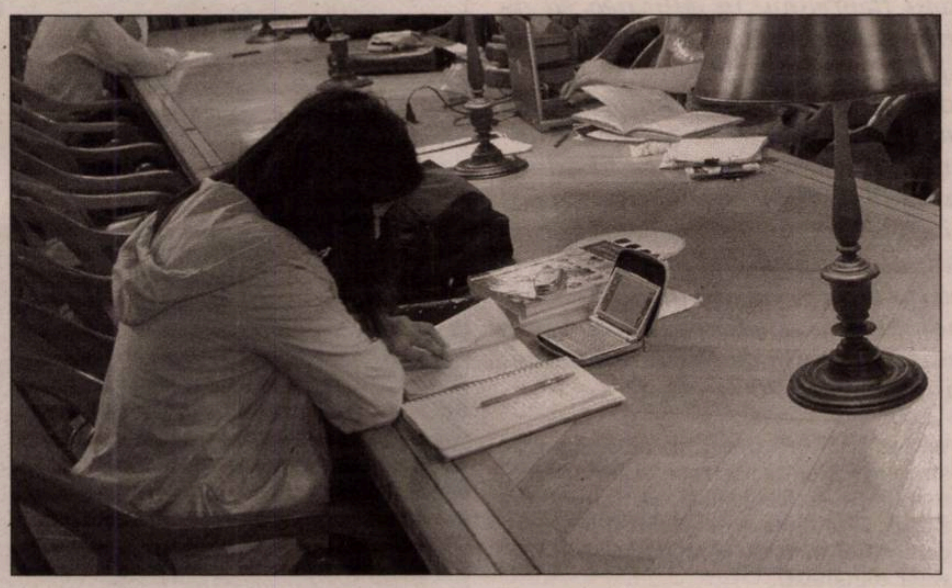

În State, toată lumea a avut o părere pro sau contra, mai directă sau mai nuanțată. Pe https://bookmarks.reviews, peste o duzină de editori de carte, critici literari de la *The Globe* și *Kenyon Review* la *Slate* și *The New Yorker* i-au comentat eseul. În cele ce urmează spicuiesc din opiniile lor.

„Cronica de carte te costă. E scump să trimiți prin poștă cărțile criticilor, e scump să le plătești un onorariu, e scump să rezervi spațiu editorial recenziilor. Articolele despre cărți nu aduc nici un ban din publicitate, iar editurile și librăriile nu-și permit să plătească reclame în publicațiile de mare tiraj. Unele ziare au înlocuit recenziile de carte cu profiluri, chestionare și liste, dar cred că asta e un lucru bun. Pentru mine nu e un semn de declin al civilizației, ci un semn al ponderii scăzute a presei. Au dispărut recenziile? Mie mi se pare că s-au înmulțit. Există cititori peste tot, de toate felurile.“ (Laurie Hertzel, președinta National Book Critics Circle, *Star Tribune)*

„Mai merită să scrii azi recenzii negative? Absolut. Ce mai e o cultură literară fără puțin dezacord? Dar criticul literar de azi joacă și un rol de curator: selecția a ceea ce recenzează este la fel de semnificativă. Din perspectiva unei reviste, nu are nici un rost să critici o carte despre care vasta majoritate a publicului cititor nici nu merită să afle. Atît de mulți autori se luptă pentru atît de puțin spațiu în fiecare săptămînă. Să acorzi prioritate doar cărților care merită să ajungă la public, să contribui cu recenzii pozitive este o decizie editorială sănătoasă.“ (David Canfield, *Entertainment Weekly)*

„Cititorul obișnuit citește un număr relativ mic de cărți pe an, iar noi, restul, ne dăm silința să transmitem dragostea noastră pentru cărți vorbind despre ele în speranța că îi mai pasă cuiva. Nu-mi place că astăzi cărțile trăiesc și mor în funcție de potențialul lor de a crea valuri sau de cît de *listabile* sînt. Dar cu cît îi ia mai mult unei cărți să-și găsească un recenzent ca s-o citească, cu atît mai puțin important este ca acea carte să fie și bună.“ (Steph Cha, *Los Angeles Times / USA Today)*

„O recenzie consistentă și bine scrisă este unul dintre cele mai semnificative și eficiente moduri de a te exprima despre o carte. O recenzie decentă poate descrie reușitele sau minusurile unei cărți, o recenzie bună poate genera o anumită teorie estetică ce îl ajută pe cititor să înțeleagă cum poate aborda literatura în general, iar o recenzie foarte bună este o opera de artă în sine. Dar nu sînt de acord că alte forme de a scrie despre cărți n-ar fi valide. Critica nu trebuie să fie doar evaluare sau recomandare, nici nu e blamabil faptul că cititorii vor recomandări sau că recenzenții alcătuiesc liste. Iar dacă o carte este fetișizată ca obiect cultural, această fetișizare merită observată și analizată. Ce proiectăm noi în cartea ca obiect? Ce simbolizează cartea pentru noi? Care coperte ne atrag atenția, de ce o fac și cît de eficace sînt ele? Îngrijorător este cînd interesul pentru cartea ca obiect și pentru listele de recomandări copleșește cu totul critica literară. Dar situarea recenziei critice mai presus de orice nu va repune romanul în centrul vieții literare. Acele vremuri au trecut și nici o cantitate de cronici literare nu le va aduce înapoi.“ (Constance Grady, *Vox)*

„Romanul este o formă durabilă în ciuda atîtor morți prevăzute. Romanul nu e mort, nici măcar pe moarte, pentru că romanul n-a fost interesant niciodată cu adevărat decît pentru un grup marginal de ciudați. Supraviețuirea romanului depinde nu de capacitatea lui de a controla mase enorme de oameni, ci de capacitatea lui de a-și face adepți noi. Critica literară este și ea o formă durabilă. Cei mai buni practicanți ai ei, iubitori perverși ai dezacordului, au reprezentat întotdeauna o minoritate plină de amărăciune. Și nu sîntem noi cel puțin norocoși să trăim vremuri în care există atît de multe de disprețuit?“ (Becca Rothfeld, *The Times Literary Supplement)*

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Moștenirea lui Gorbaciov

● **William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui*, Editura Meteor Publishing, București, 2018, traducere de Mihai-Dan Pavelescu.**

Imagine mai reprezentativă decît cea din mai 1989 pentru evoluția geo-politică a omenirii în secolul XXI nu cred să existe. Atunci, la Beijing, au stat unul lîngă altul doi oameni care, prin deciziile lor, au influențat lumea enorm: Mihail Gorbaciov și Deng Xiaoping. Amîndoi erau reformatorii aceluiași sistem, cel comunist. Dar abordările lor erau diametral opuse. Primul începuse *glasnost*, o politică de liberalizare a presei și culturii, și *perestroika*, o reformă timidă în direcția abandonării centralismului economic. Cel de-al doilea reușise să promoveze în China, după moartea lui Mao Zedong, „economia socialistă de piață", care a presupus, gradual, decolectivizarea agriculturii, încurajarea afacerilor de familie, investițiile străine, privatizarea și liberalizarea prețurilor – un fel de revers al politicilor economice comuniste de pînă atunci.

Nu e greu de observat că, în timp ce Gorbaciov începea cu reforma politică, Deng Xiaoping punea accentul exclusiv pe cea economică. În China, partidul unic rămînea – și a rămas – filtrul reformelor economice, supapa liberalizării, măsura libertăților. Pentru China se puneau bazele exploziei economice din secolul următor, pentru URSS începuse numărătoarea inversă pînă la implozia politică din 1991. Deng Xiaoping și colegii de conducere ai acestuia au dispus represiunea din Piața Tiananmen, Gorbaciov a respins planurile unei invazii de tip Praga 1968 atunci cînd Lituania a dat semne de secesiune față de Uniunea Sovietică. Deng Xiaoping disprețuia politica lui Gorbaciov, spunea că pune căruța (transformarea politică) înaintea calului (reforma economică). „Tatăl meu crede că Gorbaciov este un idiot", a spus Deng Zhifang, mezinul liderului chinez. În schimb, dispersarea sîngeroasă a studenților din Piața Tiananmen l-a convins pe Gorbaciov că intervenția în forță nu era o soluție pentru Kremlin, fie că era vorba de URSS, fie că era vorba de țările socialiste din Estul Europei.

Considerațiile de mai sus pot fi întîlnite în singurul volum de proporții de pînă în prezent consacrat „vieții și epocii" lui Mihail Gorbaciov. El aparține istoricului și politologului american William Taubman, aflat la a doua „ispravă" de acest gen, după biografia lui Nikita Hrușciov, premiată cu un Pulitzer. Ambele volume se bazează pe cîte o cercetare de ani de zile în arhivele sovietice, dar și pe interviuri *face-to-face* cu martori-cheie. Diferența e că, la al doilea volum, autorul a putut discuta și cu însuși subiectul documentării sale, fostul președinte al URSS Mihail Gorbaciov, astăzi în vîrstă de 88 de ani.

Remarcam în recenzia primei biografii, a lui Hrușciov, că Gheorghiu-Dej nu e pomenit deloc în carte. De această dată, în biografia lui Gorbaciov, Ceaușescu apare în cîteva locuri, în general în compania liderilor comuniști considerați de Gorbaciov niște „troglodiți" care nu înțeleg mersul vremurilor. Una dintre schemele lui Ceaușescu, atunci cînd Moscova încerca să îi dea lecții de *glasnost* și *perestroika*, era să spună că el a început așa ceva de mai mult timp. Așa făcuse la vremea lui și Gheorghiu-Dej cu Hrușciov, și probabil că succesorul său și-a însușit lecția. Ce dezvăluie însă Taubman este că și Honecker, din RDG, și Jivkov, din Bulgaria, aveau aceeași tactică, a replicii cu pretinsa reformă deja declanșată. Inutil de spus că toți trei, și Ceaușescu mai ales, nu făcuseră de fapt nimic în acest sens.

Pentru unii, și astăzi nu e clar dacă Ceaușescu era sau nu la curent cu dezastrul social și economic din România ultimilor ani de comunism. Dar e cert că i s-a atras atenția. Potrivit lui Taubman, în timpul vizitei sale de la București, din mai 1987, Gorbaciov i-a reproșat lui Ceaușescu că „ține țara sub teroare și izolată de lume". A rezultat vestitul episod al replicilor cu glas ridicat pe care cei doi și le-au adresat, încît a fost nevoie să fie închise ferestrele ca să nu fie alarmate gărzile de corp de afară. Taubman scrie că Gorbaciov îl disprețuia pe Ceaușescu pentru obtuzitatea acestuia, pentru cultul personalității, pentru gîndirea lui „haotică și confuză" în domeniul relațiilor internaționale.

Gorbaciov, Deng și Ceaușescu sînt tot atîtea răspunsuri la criza care cuprinsese lumea comunistă în 1989. Ceaușescu și toți „troglodiții" est-europeni nu au fost de fapt capabili de nici o reacție, iar diferențele dintre Gorbaciov și Deng sînt expuse mai sus. La prima vedere, opțiunea Gorbaciov a dus la o Rusie confuză, nostalgică după poziția din secolul XX, frustrată și revanșardă. De partea cealaltă, Deng e creditat cu un succes economic în stare să propulseze China în locul ocupat altădată de URSS, de putere mondială concurentă cu SUA. Dar e posibil ca efectele fiecărei opțiuni să nu se fi epuizat. E posibil ca formula de partid unic – economie de piață să nu reziste la nesfîrșit, după cum o Rusie democrată nu e chiar de neconceput, în pofida excesele putiniste din prezent.

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Harta și insula

● ***Manchester by the Sea*** **(SUA, 2016) de Kenneth Lonergan, disponibil pe Netflix.**

Manchester by the Sea a făcut ceva vîlvă la vremea lui, fiind nominalizat în 2017 la șase premii Oscar, din care a cîștigat la două categorii (cel mai bun scenariu și cel mai bun actor în rol principal, Casey Affleck), plus un trofeu Globul de Aur și două premii Bafta. Nu a rulat și pe marile noastre ecrane, însă această producție independentă lansată la Sundance poate fi vizionată pe Netflix începînd din această lună.

Casey Affleck (fratele mai mic al mai cunoscutului, însă nu la fel de talentatului Ben Affleck) face un memorabil rol de compoziție în Lee Chandler, un instalator singuratic din Boston sub a cărui durere mută și comportament disfuncțional, pendulînd între un refugiu în sine extrem și răbufniri destul de violente, putem lesne ghici o dramă personală. Mutat din orășelul natal din Massachussets care dă și titlul filmului, Manchester by the Sea, Lee se definește încă de la început mai puțin prin acțiunile sale, destul de puține de altfel, ci mai degrabă prin modul sfîșietor în care pendulează între micro-universul său, devastat de o pierdere pentru care simte o vină în primul rînd morală, și circumstanțele concrete ale realității.

Lee este chemat de urgență acasă, unde fratele său Joe, bolnav cronic de insuficiență cardiacă congestivă, tocmai suferise un atac de cord ce se dovedește fatal. Sosit în grabă din Boston, nu mai apucă să își ia adio de la fratele mai mare, ba mai mult, se trezește că este numit prin testament tutorele nepotului său Patrick (Lucas Hedges), deși, după cum avem să aflăm pe parcurs, nu este omul cel mai indicat să aibă grijă de copii.

Pendulînd între un trecut de care încearcă să fugă, un viitor incert și un prezent care nu îi oferă decît o grijă în plus, cea a adolescentului Patrick, Lee se vede nevoit să mai rămînă o perioadă la Manchester, unde pare să fie detestat de o parte dintre locuitori. Aici se reîntîlnește cu fosta soție, Randi (Michelle Williams, fără îndoială una dintre cele mai talentate actrițe americane ale momentului), care și-a refăcut viața, așteaptă un copil și care îl roagă, întîlnindu-l inopinat, „să nu moară". E vorba, desigur, de o moarte interioară, de o sinucidere lentă, nu prin suprimarea vieții sau atentatul asupra ei, ci de acel îngheț obscur al oricăror sentimente care urmează după o pierdere uneori imposibil de uitat.

Tocmai această stare fluidă, la granița dintre inconștient și conștiență, greu de prins în imagini și cuvinte oricît de meșteșugite, explică opțiunea regizorului Kenneth Lonergan pentru *flashback*-uri dese, ca într-un vis intermitent, și un subtil montaj asociativ. Simptomele nevrozei, spunea Jung, sînt și încercări destinate unei noi sinteze a vieții. Tot el spunea că există oameni al căror sens al vieții este situat în inconștient. Editorul Jennifer Lame (nominalizată și ea la Oscar) decupează traiectoria lui Lee alternînd cadre scurte, statice, precise, ale vieții sale aparent banale chiar și după un cataclism emoțional, și nemărginirea tainică a mării, de care pe Lee îl leagă la nivel inconștient barca cu motor a familiei, botezată după mama sa, Claudia Marie.

„Fac lucrurile mai bine pentru că eu văd totul ca și cum mă uit la o hartă", îi spune Lee nepotului său pe mare, cînd Patrick era încă un copil, încercînd chiar să îl convingă că el este omul ideal pentru a-l îndruma pe o insulă. Pe aceeași insulă a durerii se regăsesc însă amîndoi după o vreme, iar faptul că fiecare încearcă să se acomodeze cu celălalt îi ferește, cu tandrețe reciprocă și umorul micilor întîmplări ale vieții adolescentului, de naufragiu.

Evitînd orice accente melodramatice, deși există multă tristețe, iar eroii săi sînt departe de mitul exemplar al eroului american, evitînd în egală măsură și un ton moralizator, al „lecțiilor", sau prețios filosofic, filmul se clădește progresiv într-un ritm nespectaculos, dedramatizat. Tocmai această alegere a unor cadre foarte asemănătoare vieții de zi cu zi, ignorînd frumusețea de dragul frumuseții, această miză a simplității potențează forța emoțională a filmului *Manchester by the Sea*. „O bucurie pură", îi spune Lee soției vorbind despre extazul fetițelor lui dîndu-se în carusel sau despre cel al copilului Patty atunci cînd acesta prinde singur, pe vasul Claudia Marie, un pește de opt kilogarme. O vizionare pură, l-am putea parafraza pe Lee.

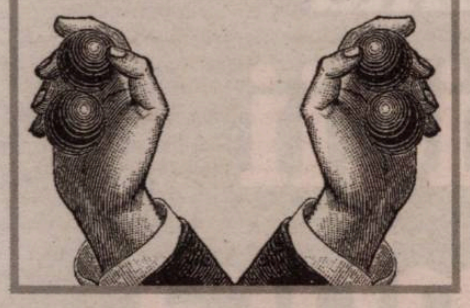

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O formație caleidoscopică

● **Vampire Weekend, *Father of the Bride*, Sony Music, 2019.**

Își mai aduce cineva aminte anul 2008 și un album, *Vampire Weekend,* care purta numele trupei ce îl crease? Își mai aduce cineva aminte că, în acel an, numele lui Paul Simon și al LP-ului său din 1986, *Graceland,* erau referința compulsivă (și din cale-afară de enervantă) a criticii cînd venea vorba despre *VW*? Își mai aduce cineva aminte un notoriu text din *Village Voice,* semnat de Julianne Escobedo Shepherd, actuala șefă de la *Jezebel,* care arunca o anatemă fioroasă asupra unui grup a cărui muzică, citez, „finanțată de marele capital sau nu, emite, din punct de vedere narativ și sonic, duhoarea putregaiului vechilor bani, a vechii lumi și a vechii înalte societăți"? Vorbele acelea ale lui Shepherd au putut fi atunci spălate de entuziasmul pentru formația din New York al celui mai important instrument publicistic al epocii, blogosfera, dar și, pînă la urmă, de ceea ce se auzea pe amintitul *Vampire Weekend* și pe albumele care i-au urmat acestuia, *Contra* (2010) și *Modern Vampires of the City* (2013). (Indie) Pop cu o scriitură impecabilă, fandînd între (auto)ironie, nepretențiozitate și o referențialitate frivolă, muzica de pe albumul de debut al lui Ezra Koenig, Rostam Batmanglij, Chris Baio și Chris Tomson era pur și simplu seducătoare prin ușurința cu care reușea să parcurgă drumul dintre curiozitate și adicție.

La 11 ani de la *Vampire Weekend* și la șase de la *Modern Vampires of the City,* în absența keyboardistului Batmanglij, newyorkezii au un nou album. *Father of the Bride* actează parțial în siajul debutului, concis, cu o aplecare evidentă înspre șaptezecism și, în pofida unui puseu existențialist, posedînd o vitalitate remarcabilă. *„When I was young I was told I'd find / One rich man in ten has a satisfied mind / And I'm the one. / One hundred to one says I wouldn't react / But I'm the one in one hundred who would swing right back / Yes I'm the one!"* Să fie, deci, „Rich Man" un răspuns tîrziu la cuvintele Juliannei Escobedo Shepherd, dar și un *update* în realitatea contemporană al hitului din 1967 al lui Eric Burdon & The Animals? În cele 18 (!!!) piese a căror durată totală nu ajunge la 60 de minute, Ezra Koenig & Co. surfează polisemantic prin epoci și idei despre cum trebuie să sune și să simtă pop-ul. Nostalgia se metamorfozează într-o privire aruncată viitorului apropiat pe „2021", așa cum metalul Statuii Libertății își trăiește schimbarea adusă de timp: *„2021, will you think about me? / I could wait a year but I shouldn't wait three... boy! / I don't wanna be... boy! / 2021, will you think about us? / Copper goes green / steel beams go rust... boy! / It's a matter of... boy!"* Dacă, în aparență, cei șase ani trecuți între *Modern Vampires of the City* și *Father of the Bride* pot însemna o veșnicie pentru o formație care avea într-o vreme lumea la picioare, viitorul poate fi un abis. *„How long 'til we sink to the bottom of the sea?"*, vine întrebarea lui Ezra Koenig și nu mai știi dacă se referă la o relație, la formație sau la momentul politic al lumii. *Single*-ul „Harmony Hall", una dintre cele mai consistente piese din toată discografia Vampire Weekend, oferă un posibil răspuns – *„Anger wants a voice, voices wanna sing, / Singers harmonize 'till they can't hear anything. / I thought that I was free from all that questionin' / But every time a problem ends, another one begins"* – și o mostră a faptului că, atunci cînd rulează la turația potrivită, muzica produsă de Vampire Weekend este pur și simplu irezistibilă.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

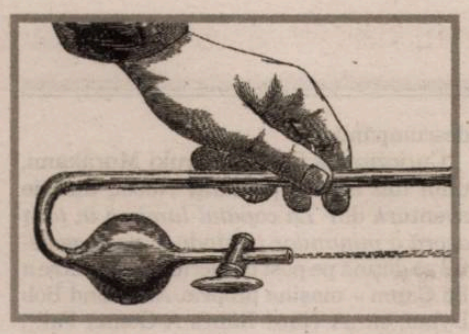

Oana STOICA

rosencrantz & co

DJ Karamazov

● *Delirium* de Enda Walsh, după *Frații Karamazov* de F.M. Dostoievski, traducerea și regia: Vlad Massaci, decor: Adrian Damian, costume: Luiza Enescu, muzică și *sound design:* Vlaicu Golcea, *video design*: Ioana Bodale, *light design:* Andrei Délczeg, coregrafie: Răzvan Mazilu. Cu: Mihai Smarandache, Marius Damian, Mădălina Ciotea, Sabrina Iașchevici, Alexandru Papadopol, Vlad Bîrzanu, Cezar Antal, Constantin Cojocaru. Teatrul Odeon.

Dramatizarea unui roman este o acțiune curajoasă. Nu de puține ori, în locul acestei dificile operațiuni este preferată scrierea unui text care preia personajele, narațiunile principale și temele operei în cauză, dar reprezintă o creație independentă de sursa de inspirație. Este cazul piesei irlandezului Enda Walsh, *Delirium*, adaptare a romanului *Frații Karamazov* de Dostoievski, creată în 2008 la comanda companiei londoneze Theatre O. Textul este construit numai din șapte personaje – cei patru frați Karamazov (Dimitri, Ivan, Alioșa și nelegitimul Smerdiakov), tatăl lor, Feodor, și cele două femei care le traversează viețile și morțile, nobila Katerina și prostituata Grușenka –, angrenate într-o luptă între pasiune, păcat și credință. Enda Walsh abstractizează spațiul și timpul: nu mai e vorba de Rusia țaristă, ci de un loc nedefinit, contemporanizat (telefoane mobile, avioane, cluburi), iar scenariul este redus la conflictul dintre frați și tatăl lor în legătură cu banii și femeile. Conflictul este simplificat, renunțîndu-se la ramificațiile care îl nuanțau, la evoluțiile spirituale ale personajelor și la răstunările de situație care urmează acestora. Textul se oprește la asasinarea tatălui (sper că asta nu reprezintă o dezvăluire – deși vizionarea spectacolului fără lectura prealabilă a romanului este posibilă, ea pierde semnificativ din profunzime în lipsa reperului literar), deci nu înregistrează procesul lui Dimitri și convertirea sa morală, nici sinuciderea lui Smerdiakov sau nebunia lui Ivan. Ceea ce pune în centru Enda Walsh este dominația patimei, ba chiar radicalizarea ei (Feodor și Dimitri sînt afemeiați, Grușenka – o hedonistă fără scrupule, inteligența cultivată a lui Ivan este sterilă, Alioșa este un bigot, Smerdiakov – un manipulator, Katerina – o înfumurată) care intră în conflict cu armonia divină. Căci Ivan contestă nu atît existența lui Dumnezeu, cît posibilitatea ca acesta să fi creat o lume degradată, să fi determinat ororile, violența și mizeria ei. Iar Alioșa reclamă tocmai imposibilitatea Cuvîntului de a răzbate prin acest univers murdar și, mai ales, de a-l asana, motiv pentru care el este martor mut aproape tot spectacolul, abia la final exprimîndu-și speranța privind umanitatea într-un discurs care seamănă, însă, cu retorica motivațională.

Spectacolul are un aer proaspăt datorită lecturii moderne a unui text clasic.

Spectacolul lui Vlad Massaci de la Teatrul Odeon setează coordonatele din text: un spațiu aseptic, format din mai multe ecrane cu diferite dimensiuni, forme și amplasamente, pe care rulează imagini canonice (Cina cea de taină, Iisus pe munte, Iisus în mormînt, un pește – simbol christic, peste toate alergînd gîndaci, „insecta karamazoviană“, cum zice Feodor, adică o ființă inferioară, abjectă), delimitat de spectatori printr-un șanț acoperit cu pămînt (element primar); clubul de noapte ca loc al ispitei, plăcerii și decăderii, definit de un element scenografic (bara la care evoluează Grușenka) și de sunet (Vlaicu Golcea creează, pe lîngă un spațiu sonor aproape continuu, ritmic și dramatic, și o serie de *song*-uri, cel puțin două fiind excelente: cîntecul de dragoste al lui Dimitri pentru Grușenka, susținut de muzicalitatea lui Mihai Smarandache și de coregrafia senzuală a lui Răzvan Mazilu, și cel al lui Feodor, o strigătură de nuntă, cu tușe manelistice, pe care Marius Damian o execută perfect). Cîntecele și păpușile – în calitate de narator, Smerdiakov amintește cîteva povești care precedă conflictul, precum căsniciile violente ale lui Feodor, iar Alioșa îl aduce în scenă pe Părintele Zosima sub forma unei marionete (o păpușă-șosetă), cu vocea lui Constantin Cojocaru – sînt cerințe ale textului pe care Massaci le urmează întocmai astfel încît arhitectura spectacolului, deși austeră, are tușe de grotesc și ludic. Dar în această construcție, fundamentale rămîn personajele, unele prilejuind creații remarcabile.

© A. Bulboacă

Mihai Smarandache face un Dimitri animalic, o forță fizică dominată de simțuri, mai degrabă amoral decît imoral, țintuit în mizerie de atracția irezistibilă față de femei, supus unui erotism patologic, o brută conștientă de propria degradare. Este fabulos cum actorul reușește să redea primitivismul carnal fără obscenitate, dar și fără să-l sterilizeze, rămînînd un personaj mustos, febril, teluric. O variație a lui Dimitri este tatăl Feodor, pe care Marius Damian îl construiește cu măiestrie ca pe un grobian violent, dominator, cu o nonșalantă lipsă de morală, cabotin și needucat (de unde și costumarea sa în Duhul din lampă, confundînd indienii cu indigenii americani). Și Grușenka este carnală, frustă, dar nu simplă, iar Sabrina Iașchevici îi dă senzualitatea obraznică a stripteuzelor fără să se dezbrace. Ivan al lui Alexandru Papadopol este un intelectual steril, care nu reușește să conecteze știința și cultura cu realitatea, un spectator neutru al agresivității, detașat de mizeria morală a familiei numai pentru a se lăsa mișcat de dragostea pentru o cam anostă Katerina (Mădălina Ciotea face, din păcate, un personaj sec, crispat), pe care însă, la o adică, nu se sfiește să o disprețuiască făți. Alioșa este plasat din scriitură într-o mutenie care îl pune în umbră, dar Vlad Bîrzanu dă sens tăcerii prin preluarea „chipului de piatră“ al lui Buster Keaton (în scena petrecerii, el poartă pălăriuța specifică artistului). Cînd, în sfîrșit, vorbește, textul îl îngroapă (din nou!) prin pozitivismul de duzină. Cezar Antal este un Smerdiakov bonom, cu o ghidușenie uneori absurdă, rău prevestitoare.

Spectacolul pierde ritmul uneori, căci filosofarea pe scenă „ține“ dacă este ludică. Feodor, Dimitri și Ivan reușesc să facă asta, însă unele scene se lungesc și devin obositoare. Dar cu toate rezervele, inclusiv ratarea unor personaje, spectacolul are un aer proaspăt datorită lecturii moderne a unui text clasic, spațiului fizic și sonor contemporan, dar mai ales a unor excelente interpretări.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

© A. Bulboacă

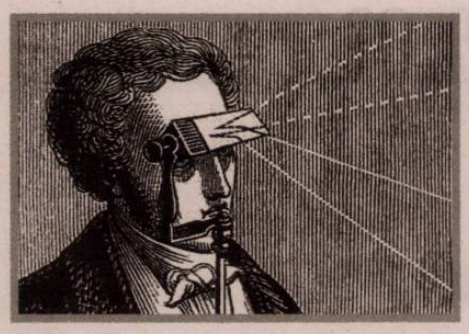

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Visează barzii Premiul Nobel?

În toamna lui 2016, m-am bucurat să aflu că Nobelul pentru literatură merge la Bob Dylan. Reacția celor din sală, reacția lumii întregi nu s-a lăsat defel așteptată. Nu știu în ce măsură cantautorului i s-a împlinit un vis, fiind mai degrabă victima celor ce l-au visat cu Nobelul în mînă vreme de douăzeci de ani (cît a durat, se pare, lobby-ul pe lîngă Academia Suedeză), nu știu dacă îl merita, poate nici nu contează. Omul pare însă un visător, hai să îi caut – cîntece pe – versuri cu vise, mi-am spus.

M-aș fi bucurat mai puțin dacă premiul i-ar fi fost oferit lui Pynchon, Kadare sau Cărtărescu. Bob Dylan e genul de autor (lasă că textier, astea-s mofturi) căruia decernarea unei asemenea distincții îi face cu deosebire cinste. M-am bucurat pentru că Dylan a fost portavocea unei generații fără vîrstă, pentru care viața poate fi ea însăși literatură. Dacă o iei așa, premiantul nu putea fi decît el. Ce are a face că atîția compatrioți de-ai săi nu îl vor mai lua? Philip Roth a plecat îmbătrînit, cu lehamite. Bob Dylan a știut să rămînă tînăr, visător și anarhic pînă în firele albe.

M-am bucurat știind că Premiul Nobel pentru Literatură se acordă mai ales unor simboluri, ce devin personaje dintr-un roman reînceput în fiecare octombrie. Se știe: Premiul Premiilor e pentru multe alte lucruri în afară de – sau pe lîngă – literatură: politică, idealisme, ideologie. Văzînd lucrurile așa, Bob Dylan îl merită cu prisosință. Dacă Nobelul ar fi fost într-adevăr încununarea supremă într-ale literaturii, cea mai importantă recunoaștere pentru un scriitor – numai întrucît e dotat cu o sumă pe care, de pildă, un sportiv o cîștigă în cîțiva ani? –, atribuirea sa lui Dylan ar fi fost blasfemie curată. Cum nu e cazul, de ce să faci atîta gargară?

Inf(l)amările păguboase ale detractorilor și elogiile deșănțate ale fanilor pică una cîte una. Bob Dylan a meritat Premiul Nobel pentru Literatură, pentru că respectivul Premiu Nobel a devenit el însuși literatură. Ca întotdeauna, discuția pe text ajută la despărțirea apelor, altfel ne lansăm în generalizări de juriu (deși, în cazul acesta, să îi citești laureatului operele complete nu ia foarte mult timp). S-ar impune să poți verifica valoarea pînă și din traducere: se presupune că nobelizatul e un autor universal. Cu alte cuvinte, oare cum îți gîdilă urechea Dylan în românește? M-am dus la varianta lui Mircea Cărtărescu din *Suflare în vînt: 100 de poeme* (Humanitas Fiction, 2012). Și unadouă mi-am spus: traducătorul nu trebuie să cizeleze un text mai puțin reușit în original. Pe urmă, ce rămîne cantabil aici? Datorită cuplării cu muzica, traducînd se pierde, inevitabil, cam totul din ea, și chiar că rămîi doar cu literatura – cîtă e.

Hai să îi caut lui Bob – cîntece pe – versuri cu vise, mi-am spus. Firește că am găsit, pe bobdylan.com. Ba mai mult, încă netraduse la noi; nici măcar de către autorul nostalgic al *Visului*, cu excepția poemului intitulat „Al 115-lea vis al lui Bob Dylan", care nici măcar nu conține cuvîntul „vis", fiind o făcătură-însăilare de un suprarealism desuet. Așa că m-am pus pe treabă.

„Am visat că-l văd pe Sf. Augustin" (compus în anul de pre-grație 1967) începe astfel: „Am visat că-l văd pe Sf. Augustin / Viu, ca tine, ca mine / Lăcrimînd prin locurile astea / În cea mai desăvîrșită mizerie / Cu o pătură la subraț / Și-un strat de aur curat / Căutînd aievea sufletele / Scoase deja la mezat" – pentru a se termina cu ideea că visătorul se numără printre „cei / Care l-au vîrît în groapă" pe sfînt, fapt ce declanșează o trezire furioasă și plîns cu capul plecat.

Comis după douăzeci de ani, „Un șir de vise" (1989) merită transpus aproape integral: „Mă gîndeam la un șir de vise / În care nimic nu pare mai evident / Totul rămîne acolo unde e rana / Și dă într-un popas permanent / Nu mă gîndeam la nimic anume / Ca într-un vis, cînd unul strigase și se trezise / […] // Mă gîndeam la un șir de vise / În care timpul și tempoul zboară / Și nu ai ieșire în nici o direcție / Las' aia de nu vezi cum ochiul îți împresoară / […] // Vise în care umbrela e strînsă / În poteca pe care ești azvîrlit / Cu scrisori de nici un folos cînd în mînă ți cădeau / Decît dacă-s din altă lume // Într-unul, numerele ardeau / Într-altul, am fost martor la un asasinat / Într-unul, fugeam, iar în altul / Tot ce păream să fac era un cățărat / Nu așteptam vreun ajutor special / […] / Doar mă gîndeam la un șir de vise". Onirotecă versificată, ce lasă cititorul descumpănit.

Curiozitatea face că Haruki Murakami, unul din eternii perdanți Nobel, încheie aventura din *La capătul lumii și în țara aspră a minunilor* punîndu-și protagonistul să dețină pe post de sicriu – sau luntre a lui Caron – mașina proprie. Ascultînd Bob Dylan, cu „A Hard Rain's A-Gonna Fall", antieroul rămîne captiv pentru totdeauna în subconștient, acest mausoleu pe care îl închidem cu toții în noi. Nu altceva propune „Visul lui Bob Dylan" (1963). Redau numai primele două strofe: „Mergînd c-un tren spre vest / Am ațipit să m-odihnesc / Un vis am visat ce apoi m-a durut / Cu mine și primii cîțiva prieteni pe care i-am avut // Holbatu-m-am la încăpere ca jumătate cînd lăcrimezi / Acolo unde cu prieteni am petrecut multe după-amiezi / Acolo unde-mpreună cu bine-am trecut prin multe furori / Rîzînd și cîntînd pîn' la cele dintîi ore din zori". Să fie prietenii aceștia din generația despre care a strigat Allen Ginsberg în *Howl,* contraculturnicii, hippioții, hipsterii de pretutindeni?

Bob Dylan a primit Nobelul pentru redescoperirea Americii etern făgăduite, acea Americă fondată pe/de valorile democratice, umaniste, călcate mai nou în picioare. Dacă Premiul Nobel se acordă, *faute de mieux,* pentru „servicii aduse umanității", poate că serviciul suprem ar fi să militeze în subtext pentru deșteptarea americanilor. Și a atîtor altora. Cu alte cuvinte, Nobel pentru Dylan se prea poate să se fi vrut un vot anti-Trump & Co.!

Cînd un bard (nu) visează Premiul Nobel, are toate șansele să îl și primească. Nu știu voi, dar eu spun c-a fost într-un vis bun.

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

PUBLICITATE

adevărul îți aduce 4 mistere marca Agatha Christie

De miercuri, 8 mai, Asasinarea lui Roger Ackroyd

De miercuri, 15 mai, Un buzunar plin cu secară

De miercuri, 22 mai, Adversarul secret

preț pachet ziar + 1 carte 20 lei

De miercuri, 29 mai, Tabloul

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul de praf

În fiecare primăvară, Bucureștiul se umple de praf. După ce iarna oferă iluzia curățeniei, acoperind cu zăpadă, pentru perioade din ce în ce mai scurte, străzile, trotuarele și casele, iar copiii se bucură și adulții nu, urmează topirea sau marea fleșcăială. Soarele se ridică voios, prinde puteri și începe întîi să dezghețe acoperișurile, apoi să arunce în capul trecătorilor țurțurii, țiglele și spoiala caselor. Pe trotuare devine riscant să circuli, pe muri apar hîrtii care informează că o să cadă tencuiala, proprietarii responsabili sau instituțiile înșiră bandă între stîlpi pentru a limita accesul în zonele potențial periculoase. Circulația pietonilor pe stradă nu este mai puțin lipsită de pericole, căci mașinile trebuie să circule și ele. Cizmele devin o necesitate, sloiurile moi înfundă colectoarele, iar apa crește ca într-o lagună betonată. Pe un trotuar, un francez exasperat înjură de mama focului în limba lui Voltaire, încercînd să avanseze cît de puțin, ceea ce este cu desăvîrșire imposibil, avînd în vedere precaritatea echipamentului său urban de iarnă. *„Merde, c'est une ville de merde!"*, își varsă francezul năduful, iar un amic mai mucalit îi răspunde: *„C'est vrai, mais nous sommes fiers d'être francophones!"*. Atunci cînd, în numai cîteva zile, trotuarele își revin la culoarea obișnuită, indigo, ravagiile iernii devin vizibile. Gropi, desfundături, mizerie nemăturată de cînd a dat prima zăpadă, tencuieli și stucaturi amestecate cu gunoaie aruncate de oameni și astupate de omăt, cu mizerii animale și tot felul de putregaiuri le ațin trecătorilor calea la tot pasul, așa că tot strada îngustă rămîne baza circulației pietonale.

Uneori, după dezgheț, vin ploile care, și ele, înfundă colectoarele. Plouă prin acoperișuri, plouă prin subsoluri, iar orașul se umple pînă la refuz de umbrele metalizate echipate cu volan, una mai mare decît cealaltă, pentru că nu este moment mai rău de a fi pieton în București decît pe ploaie. Traversînd orice stradă, poți intra în apă pînă la glezne și, uneori, chiar și pînă la genunchi. O doamnă și-a pierdut un pantof la trecerea de pietoni, pentru că tocul i s-a blocat în gura de canal ascunsă vederii. S-a aplecat și l-a căutat în apele întunecate, cu irizații petroliere, în timp ce valurile produse de mașini îi urcau pînă la ceafă, dar, cînd l-a recuperat, tocul era rupt și a fost nevoită să șontîcăie pînă acasă, lăsînd în urmă o dîră luminoasă, fascinantă... Trecînd cu mașina școlii pe sub un pod, șiroaie grele se scurg pe parbriz, iar unul dintre copii exclamă: „În acest oraș, plouă pînă și sub poduri". Vocea sa curată, cu timbru clar, sună ca o sentință: aici n-ai unde te ascunde, nici podurile nu te protejează.

Dar ploile nu țin mult în București și, orice-ar fi, zefirul începe să împrăștie norii, iar soarele începe să usuce orașul, vestind canicula care nu o să întîrzie mai mult de o lună. Șantierele pornesc în forță producția de praf a sezonului cald. Vîntul de la vest și soarele mărunțesc mizeria de peste iarnă, transformînd-o în praf, un praf care a fost, odinioară, acoperișuri, stucaturi, cornișe, socluri, borduri și pavaje. Un praf care a fost oameni, cîini, pisici, porumbei, șobolani, plante, ramuri, gard viu, pomi retezați. Un praf în care se amestecă, deja, polenurile diferitelor flori apărute cine știe cum, direct de sub mormanele de zăpadă înnegrită.

Vîrtejurile înalță nori denși de praf, iar oamenii își apleacă fețele și își feresc ochii, pentru că nimic din acest praf irespirabil nu face bine la sănătate. Cel mai eficace mod de a te feri de praful bucureștean este să nu te dai jos din mașină decît acasă, la muncă sau la mall, recirculînd aerul din habitaclu pe tot traseul, iar bucureștenii care își permit acest lux cultural îi privesc cu o compasiune distantă pe cei care se chinuie pe trotuare. Primăvara, ștergătoarele de parbriz folosesc la înlăturarea prafului așternut peste noapte pe mașini, iar teama cea mai mare a automobiliștilor este acea ploaie scurtă, cu cîțiva stropi, acea iluzorie scuturare de nori care ține cinci minute și acoperă mașina cu o peliculă maronie, adesea lipicioasă de la polenuri și compuși petrolieri. La început de mai începe o nouă ninsoare, combustibilă, cu puf de plop, iubit de copii, dar nu și de părinții lor. Cabinetele alergologilor dau pe dinafară de pacienți, iar programările sînt făcute pînă în iulie.

Același praf pătrunde în case prin spațiile minuscule dintre ferestre, prin ușile și geamurile deschise, devastînd psihic bucureștenii care și-ar dori să piardă mai puțină vreme aspirînd și dînd cu mopul, pentru a respira și altceva decît praf. În ciuda oricăror eforturi, atunci cînd lumina piezișă a dimineții inundă camera, realizezi cu disperare că trăiești într-un nor de praf, cu atît mai vorace cu cît te miști mai mult.

Bucureșteanului care își ferește ochii și gura îi este cu desăvîrșire imposibil să observe, în vîrtejurile și turbioanele de praf care mătură orașul, un alt oraș, fărîmițat în miliarde de particule, care încearcă în zadar să se agrege, să prindă viață, din nou, cu frontoanele și cornișele și stucaturile și soclurile, cu cîinii și pisicile și șobolanii și buruienile și florile sale. Un oraș care, murind peste iarnă, nu-și acceptă destinul și bîntuie între două lumi, pînă cînd canicula verii va ucide orice mișcare a aerului, iar orașul mort peste iarnă va încremeni definitiv, sub lumina tăioasă a soarelui de pe cerul bucureștean albastru, nemișcat, lipsit de nori și de amintiri.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

ALBA IULIA-91,2 FM, ALEXANDRIA-103,3 FM, BUCUREȘTI-94,8 FM, BRAȘOV-105,5 FM, BRĂILA-105,5 FM, BISTRIȚA-95,1 FM, CLUJ-102,2 FM (ÎN CURÂND), CRAIOVA-92,7 FM, CUGIR-87,9 FM, DARABANI-97,6 FM, MAȘE-94,3 FM, LUDUȘ-94,2 FM, REȘIȚA-89,9 FM, ROMAN-91 FM, SOVATA-89,2 FM, SUCEAVA-89,9 FM, TÂRGU MUREȘ-105,6 FM, TIMIȘOARA -100 FM, VASLUI-95,2 FM, VATRA DORNEI-93,9 FM

RADIO GUERRILLA FM

DESCHIDEM MINȚI DIN 2004

GUERRILLA DE DIMINEAȚĂ
CU DOBRO, GILDA ȘI MATEI.
UNII SE PRIND MAI GREU.

PUBLICITATE

BRD GROUPE SOCIETE GENERALE PREZINTĂ

Vive la musique!

TURNEUL INTERNATIONAL STRADIVARIUS
9 MAI - 2 IUNIE 2019

SAISON FRANCE ROUMANIE 2019 SEZONUL ROMÂNIA FRANȚA

Alexandru TOMESCU

DELPHINE BENHAMOU
HARPĂ

LARI GIORGESCU
COREGRAFIE ȘI DANS

CLUJ 9 MAI | BRAȘOV 10 MAI | ORADEA 15 MAI | TIMIȘOARA 16 MAI | ARAD 17 MAI

Unilever · Automobile Bavaria Group · Popovici Nițu Stoica & Asociații · Angelli · Aqua Carpatica · Ibis · Auchan Retail România · Blue Air · Tudor · Securitas

CO-PRODUCĂTOR

PARTENERI MEDIA

adevărul · DILEMA · AGERPRES · OBSERVATOR CULTURAL · CARIERE

INFORMATII PE WWW.TURNEULSTRADIVARIUS.RO

Irena GRUDZINSKA GROSS

O viață în „Solidaritate“

Puțini sînt cei a căror moarte poate însemna sfîrșitul unei epoci. Karol Modzelewski a fost o astfel de personalitate. Istoric și membru fondator al sindicatului polonez „Solidaritatea“, Modzelewski a murit pe 28 aprilie, într-un spital din Varșovia. Din păcate, el lasă în urmă o țară aflată pe mîna unui guvern populist a cărui ascensiune la putere ar fi putut fi evitată, dacă am fi ascultat avertismentele sale din trecut.

Modzelewski a fost ceea ce Hannah Arendt ar numi un *actor* – „făcător“, dar și „pătimitor“ – al multor mișcări politice esențiale ale ultimilor optzeci de ani. Viața sa ar putea ocupa cel puțin un capitol din orice carte de istorie europeană.

S-a născut la Moscova, cu numele Kirill Budniewicz, în perioada de vîrf a Marii Epurări staliniste, care i-a răpit tatăl și bunicul matern deopotrivă. Mama sa, evreică rusoaică, s-a recăsătorit cu comunistul polonez Zygmunt Modzelewski, alături de care a luptat în al Doilea Război Mondial, în timp ce micul Kirill se adăpostea, alături de alți copii.

Un intelectual public de modă veche, devotat vieții spiritului și politicilor practice.

În 1945, Modzelewski a fost adus în Polonia, sub un nou nume, într-o nouă cultură, cu o nouă scriere. Chiar dacă era străin, cazul său nu părea ieșit din comun, într-un timp al migrației în masă. La vîrsta de nouă ani a devenit polonez.

Cu zece ani mai tîrziu, în timpul destalinizării, a prins, pentru prima oară, gustul activismului politic. Charismatic, arătos, extrem de inteligent, Modzelewski era și un foarte bun orator, dominînd tribuna la fiecare întrunire. După ce a participat la protestele în masă împotriva guvernului comunist al Poloniei din 1956, a fost dezamăgit de faptul că schimbările întîrziau să apară. În 1964 s-a alăturat unui alt lider tînăr, Jacek Kurón, și au publicat împreună o „Scrisoare deschisă către Partid“, criticînd sistemul, de pe poziții de stînga. Ceea ce i-a trimis pe amîndoi la închisoare.

Eliberarea lui Modzelewski și a lui Kurón în 1967 a venit exact la timp pentru a le permite să conducă demonstrațiile studențești în masă din Polonia aceluiași an. Ca urmare, au ajuns din nou la închisoare; de data aceasta însă, „Scrisoarea lor deschisă“ era deja bine-cunoscută în Occident. Rugat să-și spună numele în fața unui judecător din Paris, Daniel Cohn-Bendit, unul dintre studenții activiști francezi, lideri ai *les événements de mai 1968,* a răspuns: „Kurón-Modzelewski“.

În timpul celei de-a doua perioade de detenție, Modzelewski a reînceput să studieze istoria și, după eliberarea sa din 1971, s-a dedicat cu totul acestui domeniu. A devenit o autoritate consacrată în istoria medievală a Europei și a scris cărți considerate clasice de istorici ruși, francezi și italieni.

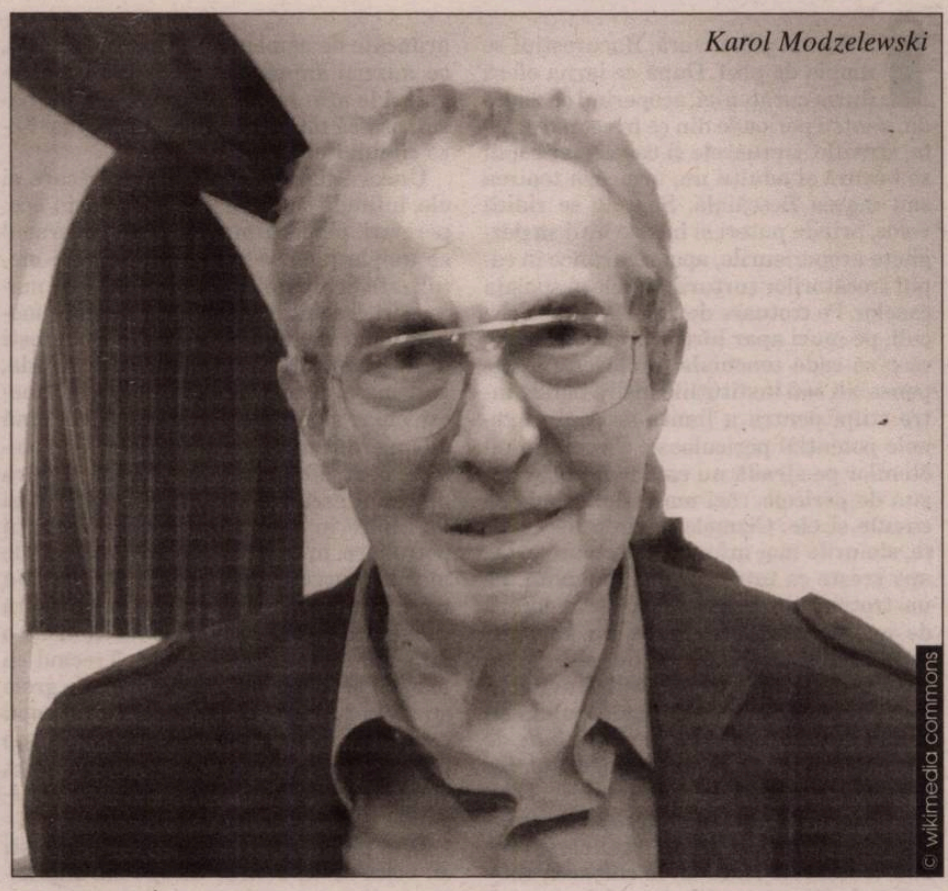

Karol Modzelewski

© wikimedia commons

Dar istoria secolului XX avea încă planuri cu Modzelewski. Munca sa academică a fost curînd întreruptă de grevele muncitorești în masă din august 1980. Jucîndu-și rolul de făcător și pătimitor o dată în plus, Modzelewski i-a dat noii mișcări „Solidaritatea“ numele pe care îl poartă. Cu toate acestea, principala sa preocupare politică era egalitarismul, cea ce l-a marginalizat înăuntrul mișcării. După ce, în 1981, guvernul polonez a înăbușit protestele și a instaurat legea marțială, ajunge din nou la pușcărie.

Alegerile parțial libere din iunie 1991 au marcat începutul sfîrșitului guvernării comuniste din Polonia – și din Europa de Est în general. Modzelewski se încăpățîna să continue studiul istoriei, dar momentul politic era atît de captivant încît nu a putut sta deoparte. A fost ales senator în noul Parlament, susținînd partidele de stînga. Ceea ce l-a transformat, în ochii liderilor politici post-comuniști ai Poloniei, care nu au timp pentru intelectualii umaniști, într-o relicvă a trecutului. Pe fondul schimbărilor rapide din peisajul politic al Europei Centrale și de Est, noii politicieni privesc spre Europa occidentală și spre SUA în căutarea unui model. Proprietatea privată ar fi garantul libertății, iar inegalitatea ar trebui tolerată, fiind prețul care trebuie plătit.

Atunci cînd Modzelewski s-a exprimat împotriva desființării forței de muncă industriale și a reducerii costurilor din sistemul de ajutor social sau cînd a criticat disprețul clasei politice capitaliste față de cei aflați într-o situație precară, el a fost evacuat ca fiind un romantic incurabil. Avertismentele sale par acum, pe fondul schimbărilor politice recente, profetice. Naționalismul șovinist în ascensiune din Polonia, SUA și din alte democrații occidentale este dauna colaterală a unei epoci politice care a pus piețele libere mai presus de libertatea oamenilor.

Modzelewski a fost un intelectual public de modă veche, devotat vieții spiritului și politicilor practice, dedicat justiției sociale. Simpatizez cu acest mod de a fi, deoarece l-am învățat chiar de la Modzelewski. M-am numărat printre studenții care așteptau cu înfrigurare eliberarea sa și a lui Kurón, în 1967. Simțeam chemarea revoltei, dar aveam nevoie de lideri care să fie personalități publice proeminente, nu politicieni de profesie. Activistul Kurón și intelectualul Modzelewski alcătuiau echipa perfectă de mentori.

În cele din urmă, lungile și repetatele perioade de detenție au șubrezit sănătatea ambilor bărbați. Kurón a murit în 2004, iar acum lumea l-a pierdut și pe Modzelewski. Am avut șansa de a petrece cîteva zile, primăvara trecută, alături de el și de soția sa, la Torino, celebrînd a cincizecea aniversare a revoltelor din 1968. Îmi amintesc cum vorbeam despre excelenta lui autobiografie, gîndindu-mă că în viața sa nu a existat nimic de care să-i fie rușine. A trăit o viață onorabilă și a murit, sînt sigură, împăcat.

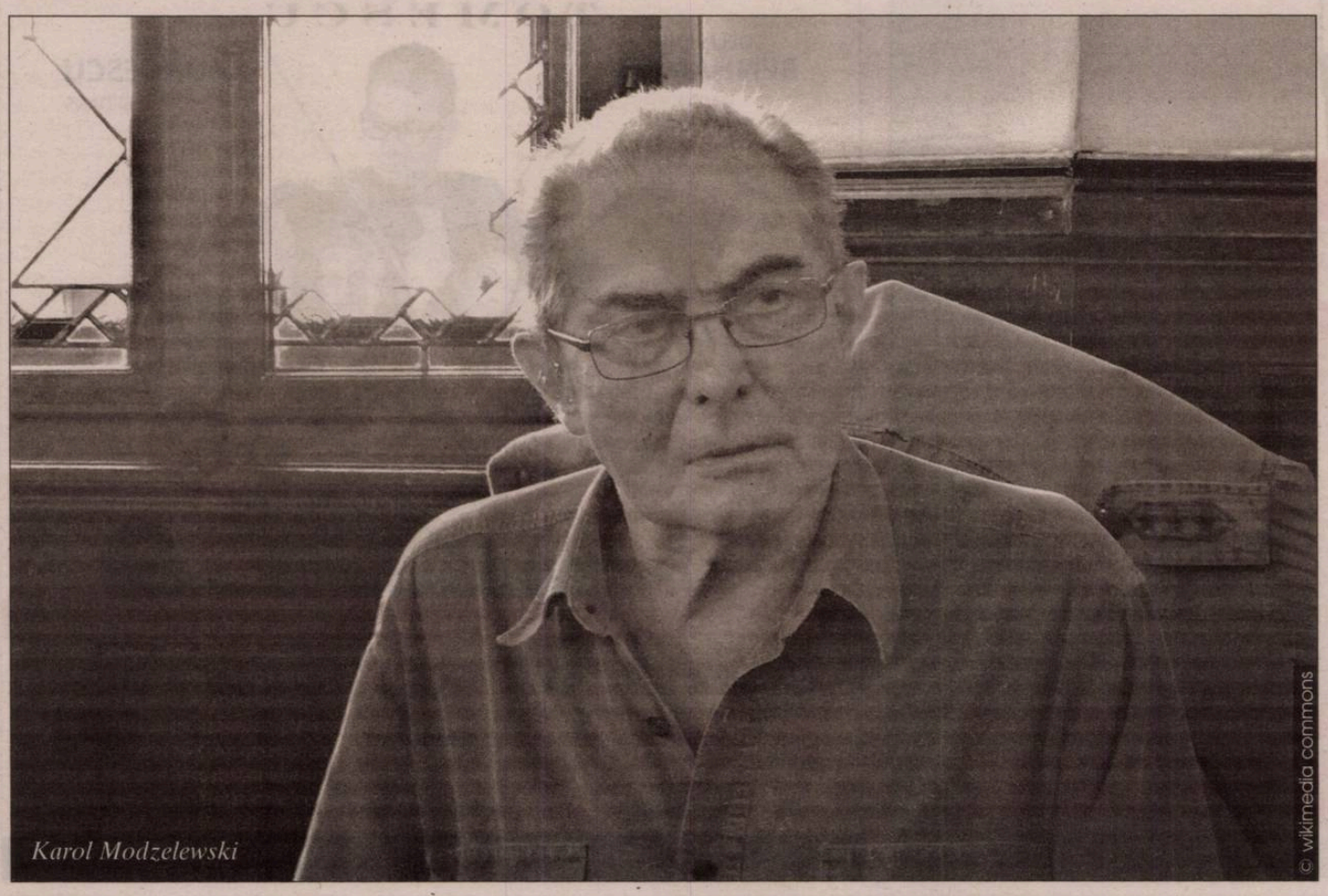

Karol Modzelewski

© wikimedia commons

Irena Grudzinska Gross, *bursieră în 2008 a Fundației Guggenheim, este autoarea volumelor* Golden Harvest *(împreună cu Jan T. Gross),* Czeslaw Milosz and Joseph Brodsky: Fellowship of Poets *și* The Scar of Revolution: Custine, Tocqueville, and the Romantic Imagination. *În prezent, lucrează la o biografie a lui Alexander Weissberg-Cybulski.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Modelul francez: pasiunea pentru cultură

– interviu cu Marie-Christine SARAGOSSE –

***Marie-Christine Saragosse** a absolvit ENA (École Nationale d'Administration) în 1987 și, de atunci, a lucrat în sectorul audiovizual public din Franța. Din 2012, este președinte-director general al grupului France Médias Monde (instituție de presă din care fac parte Radio France Internationale, postul de televiziune France 24 și postul de radio în limba arabă Monte Carlo Doualiya). Am întîlnit-o la București, cu ocazia Sezonului cultural româno-francez.*

RFI România a urmărit îndeaproape Sezonul cultural franco-român (desfășurat în Franța), iar la „perechea" sa de la București (Sezonul româno-francez) a avut un studio mobil care a transmis în direct. Ce semnificație acordați acestor evenimente?

Evenimentele se bazează pe relațiile culturale româno-franceze, care sînt foarte vechi și foarte profunde. Îmi amintesc că, pe cînd eram elevă, am învățat la școală despre Ionesco, Cioran și despre alții. În Franța fiind, mi-am dat seama că ei făceau parte din educația mea. La un moment dat mi-am dat seama că ei nu sînt doar francezi, sînt și români. Nu cred că există multe țări în lume care să aibă asemenea legături precum România și Franța. Am învățat la școală și despre alți autori străini – Dostoievski, Tolstoi, Shakespeare –, dar ei erau pentru mine *doar străini*. Istoria relațiilor dintre România și Franța e cu totul specială. Iar astăzi, relațiile noastre nu sînt doar culturale: este vorba și despre economie, despre dezvoltare sustenabilă, despre societate, despre viața noastră comună. Între timp, România înseamnă Europa. Se apropie alegerile europene, România este la președinția Consiliului. Franța a fost mereu de partea României în privința aderării la Uniunea Europeană.

Ce efect a avut Sezonul franco-român asupra publicului din Franța?

Sezonul cultural franco-român e privit de mulți francezi drept ceva *aproape personal*. Nu e vorba despre „străini care vin în Franța". Am avut un studio mobil RFI la evenimentele care au avut loc la Centrul Pompidou și am văzut cu ochii mei cum veneau francezii acolo. Pentru francezi, acolo nu era prezentă o „țară străină", ci o țară care le e familiară. Probabil că și-au dat seama cu această ocazie că mulți dintre artiștii pe care îi cunosc sînt români.

La București, a avut loc „returul"...

E interesant acest Sezon „încrucișat"; altele n-au fost așa – de pildă, urmează să primim în Franța Mexicul, dar Franța nu va merge în Mexic. Așa încît îmi place foarte mult acest Sezon încrucișat, „în oglindă". Există o pleiadă de evenimente, în toată România, nu doar la București. Iar noi, France Médias Monde – și în special RFI – sîntem expresia deplină a acestei „încrucișări": trăim cu senzația că sîntem un adevărat simbol al acestui Sezon cultural. În Europa, RFI are o singură redacție, aici, în România: nu mai există, în Europa, vreo altă redacție „delocalizată", doar cea de la București. Ceea ce arată aceeași poveste despre care v-am spus la început – că eu, în copilărie, am învățat despre autori francezi care erau și români... Dar mai arată și povestea europeană: și Franța, și România sînt acum în preajma alegerilor europene...

Mai există și povestea francofoniei, căci România face parte din organizația țărilor francofone. Totuși, limba franceză pare să fi cedat în fața englezei printre tinerii de azi...

E o poveste pe care o aud de mult timp, că tinerii de aici îmi vorbesc mai degrabă în engleză. Dar cînd, din întîmplare, îi întreb: „Înțelegeți ce spun cînd vorbesc franceza?", ei îmi răspund „da". „Înseamnă că vorbiți și franceza." „Da", zic ei, „dar facem prea multe greșeli." Și explică așa: „Există români care nu numai că au vorbit perfect franceza, dar au adus o contribuție majoră la evoluția literaturii franceze. Așa că noi n-avem dreptul să facem greșeli". Iar eu le spun: „Ba da, faceți greșeli, vă rog, dacă aveți un accent nepotrivit nu e grav, ador să aud franceza cu accent românesc". Dar ei sînt foarte exigenți. Asta e din cauza istoriei comune și a culturii comune. Asta e explicația pe care o dau pudorii cu care tinerii români încearcă să vorbească franceza, dar nu au aceeași pudoare cînd vorbesc engleza. Engleza e o limbă universală pentru comunicare, într-adevăr. Îl ador pe Shakespeare. Churchill face parte și din istoria mea – deși o iubesc mai mult pe Jeanne d'Arc... Îmi place mult plurilingvismul. România este campioană, în Europa Centrală, în materie de francofonie. Cred că este loc pentru *„une langue de cœur"* – o limbă a inimii, pe lîngă limba de comunicare. Și mai cred că trebuie învățate mai multe limbi străine. De altfel, Uniunea Europeană a decis, în 2002, studierea obligatorie a două limbi străine. Limba inimii poate oferi alte perspective decît limba de comunicare în afaceri. De altfel, Goethe spunea că nu ne cunoaștem cu adevărat limba maternă decît cînd învățăm o limbă străină. Românii sînt foarte dotați pentru învățarea limbilor străine.

„Reglementări. Transparență. Asta înseamnă, de fapt, Europa."

Cultura română – e un lucru știut de orice elev din România – a avut drept model cultura franceză. Cum vi se pare că funcționează astăzi (nu doar pentru România) modelul cultural francez?

Interesantă este *matricea* modelului cultural francez. În fond, ceea ce e important în cultura franceză este dragostea pentru cultură, iar cultura e universală, e o deschidere spre lume. Cineva spunea că nu rezolvăm nimic prin cultură, dar nu rezolvăm nimic *fără cultură*. Mi se pare just. France Médias Monde transmite în 15 limbi, pe toate continentele. Toți angajații vorbesc, desigur, franceza, care funcționează ca un liant în grup. Dar cel de-al doilea liant este cultura. Pe alte canale radio și TV internaționale nu există această pasiune pentru cultură. RFI este un post de radio îndrăgostit de cultură, de toate culturile. Ceea ce face, de exemplu, RFI pentru culturile africane este unic în lume. *Acesta* e modelul francez.

Mi se pare important că grupul France Médias Monde este o instituție publică. Cum vedeți rolul organizațiilor media publice astăzi, în epoca fake news *și a rețelelor sociale?*

Cuvîntul-cheie aici este *public*. Într-o democrație, mass-media publice nu înseamnă guvernamentale. Mass-media publice nu se află în serviciul politicii; dacă ar fi așa, s-ar face loc propagandei, care nu e într-un raport dezinteresat cu publicul. Iar cel mai important pentru mass-media publice este raportul dezinteresat cu publicul, asta le dă credibilitate și forță. Și, mai ales, o legătură emoțională cu publicul. Cînd merg în Africa, de pildă, constat că acolo RFI nu e doar un post de radio. Este un membru al familiei, care le spune oamenilor adevărul. În țările Americii Latine în care există regimuri autoritare, RFI este vocea libertății. RFI are un buget public, dar este independent de guvern. Dacă sîntem finanțați de stat înseamnă că sîntem „ai statului" sau un grup media independent? Există o întreagă dezbatere pe această temă în Franța. Se discută și despre modalitățile de desemnare a conducătorilor: sînt numiți pentru că exprimă valorile universale ale Franței sau după alte criterii? Cine îi numește? E foarte important. Rețelele sociale sînt o șansă pentru noi. O organizație media mondială, cu un buget limitat, nu poate avea aceeași forță de impact în toate țările. Așa că rețelele sociale ne permit să ajungem la un public mai numeros, mai ales la tineri. Sîntem primii pe Facebook, pe YouTube France 24 are un canal în franceză și în arabă și va avea în curînd și unul în engleză. Rețelele sociale sînt foarte puternice; cînd Facebook decide să-și modifice algoritmii, apare o degringoladă pentru noi. Chestiunea asta e doar de ordin economic sau și etic? Pentru mine, e în primul rînd etică. Dacă Facebook decide că anumite organizații media vor fi afectate de schimbare, libertatea de alegere a publicului e afectată. Nu cumva ar trebui să existe mai multă transparență și mai multă echitate? Apoi, e vorba și despre repartizarea resurselor: cel care are rețeaua are cea mai mare parte a veniturilor din publicitate, iar creatorilor de conținut le rămîne prea puțin. Există un defazaj între crearea de conținut și resurse.

Și ce ar trebui făcut?

Reglementări. Transparență. Asta înseamnă, de fapt, Europa.

Și cine trebuie să-și asume responsabilitatea pentru diminuarea știrilor false?

În franceză, pentru *fake news* a apărut termenul *infox:* „informații toxice". Ce putem face? Putem fixa reguli, putem face sesizare la tribunal: în Franța, judecătorul poate interveni în 48 de ore pentru a obliga la eliminarea informațiilor false, dar e deja tîrziu, între timp informațiile s-au răspîndit. În cazul masacrului de la Christchurch, din Noua Zeelandă, acel video abominabil a infectat toate rețelele sociale înainte de a fi eliminat. Poate decide judecătorul eliminarea? Cred că mai degrabă platformele înseși ar trebui s-o facă. Noi am colaborat bine cu Facebook de fiecare dată – de exemplu, în cazul alegerilor prezidențiale din Franța. Există, apoi, o asociație europeană pentru *fact checking* din care fac parte 19 organizații media, inclusiv France Médias Monde. Înainte de toate, e o problemă de responsabilitate editorială. Eu sînt președinte-director general al grupului; evident, nu eu decid, de pildă, ce titlu pune un editor articolului său. Dar dacă apare o eroare sau o informație falsă, *eu* trebuie să mă prezint în fața judecătorului. Există în Franța o veche lege privind libertatea presei, datează din 1891. Conform acestei legi, judecătorul poate fi sesizat, iar el mă convoacă pe mine în calitate de PDG, deși nu eu am scris articolul și nu eu am dat titlul. Și eu sînt cea condamnată. În șase ani de cînd sînt PDG, am avut foarte multe sesizări, dar o singură condamnare (cu care am fost de acord), o amendă de 500 de euro. Dacă Facebook sau Google News transmit o știre falsă, nu au nici o responsabilitate. Poate că aici e o problemă. Dacă ar răspunde, probabil că ar investi mai mult în eliminarea știrilor false și în combaterea urii și a imaginilor șocante.

Educarea publicului nu are și ea un rol?

Noi facem foarte mult în această privință, redactorii și corespondenții noștri merg în școli și discută cu elevii. În Franța, am organizat cursuri pentru 1500 de elevi pînă acum, la solicitarea profesorilor. Profesorii au de organizat, în clase, dezbateri despre tot felul de subiecte. Iar uneori e complicat; dacă ai în clasă diverse naționalități, care vin din familii cu diverse moduri de viață, cu diverse idei și prejudecăți, trebuie să eviți confruntarea. Am avut două mii de cereri pentru cursuri de formare a profesorilor și învățătorilor, dar din păcate finanțarea n-a fost suficientă.

a consemnat Mircea VASILESCU

Cu ochii-n 3,14

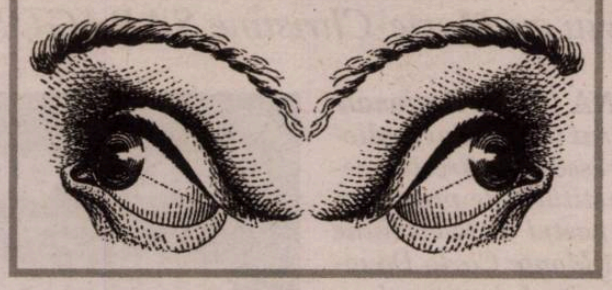

BĂNUIESC CĂ ȘTIȚI CUM ARATĂ UN METRU CUB DE TRILURI PRIVINDU-SE ÎN ECRANUL EPUIZĂRII

■ Bănuiesc că știți cum arată decupajele din ambalajele de tip blister, care-ți permit să expui marfa aninînd-o într-un cui, cîrlig sau pe țepușa vitrinelor din magazine. Ei bine, în industria europeană a ambalajelor *(packaging),* această agățătoare are un nume special: „eurogaură". Un nume de altfel foarte potrivit pentru tot mai multe regiuni, situațiuni și personaje politice europene. (**M. P.**)

■ Recompose, o companie americană, a obținut autorizația statului american Washington de a compos-ta cadavrele doritorilor în scopuri agricole. „Dintr-un singur corp uman obținem un metru cub de compost", asigură fondatorul companiei. Între timp, actorul Luke Perry a fost înmormîntat într-un costum de ciuperci care vor asigura o decompunere mai bio, iar horticultorul Costel Vânătoru cultivă ceapă într-o parcelă din cimitirul evreiesc din Buzău. Granițele dintre etic și ecologic devin tot mai friabile. (**M. C.**)

■ O melodie conținînd numai triluri de păsări a intrat în topurile muzicale din Marea Britanie, pe locul 11. (**C. Ș.**)

■ Terasă-cafenea boemă, într-o curte umbroasă, nu departe de un liceu bucureștean de mare prestigiu. O masă cu vreo cinci adolescenți zgomotoși. Unul dintre ei se indignează: „Ce porcărie! Mi-a picat retragerea aureliană". La un colț al mesei, o fată, retrasă strategic, își retușează machiajul privindu-se în ecranul telefonului mobil. „Chiar că porcărie de subiect! Nici eu n-am scris nimic. Deși mă cheamă și Aurelia." Bravo, Aurelia! (**M. M.**)

■ Peste 270 de membri ai secțiilor de votare din Indonezia au murit, iar alți aproape 2000 s-au îmbolnăvit din cauza epuizării cauzate de numărarea buletinelor de vot în cadrul alegerilor din luna aprilie. Autoritățile din această țară au decis ca alegerile prezidențiale, cele parlamentare și cele regionale să aibă loc în același timp, pentru a reduce costurile. (**A. M. S.**)

DEPARTE DE VÎRSTA CĂLĂTORIILOR, OMUL REPEDE INDUCE ÎN EROARE

■ Săptămîna trecută a fost Ziua Europei și a Independenței României (adică 9 mai). Dl Dragnea zice că nu, că era ziua PCR-ului (pica pe 8!) Mai departe de pagina asta, dl Dragnea nu poate... pentru că poate! Aici a rămas. Repetent, într-ale istoriei, și recidivist. Și procedează în consecință. Fiecare cu slugile lui. N-am zis eu, a zis domnia-sa. (**R. M.**)

■ La o firmă de pompe funebre, pe raftul din camera de intrare, adastă o fotografie cu o doamnă de vîrsta a treia, mai de la țară, uscățivă, ridată excesiv și cu o basma neagră pe cap: moarta standard, probabil (cu sau fără umor negru), la fel cum mireasa standard, suplă, cu bucle, rochie albă, văl și coroniță, apare în locurile destinate organizării nunților. (**I. P.**)

■ De-ale gurii: un cuplu mongol a murit recent de ciumă bubonică după ce a mîncat o marmotă. O femeie din Kingston, Canada, a fost arestată după ce a spart geamul cafenelei unde intrase, de nervi că nu aveau gogoși. Iar bucătarul argentinian Francis Mallmann, faimos pentru mîncărurile sale gătite la foc de lemne, susține că, în timpul călătoriilor cu avionul, pasagerii cer să se mute de lîngă el: miroase prea tare a ars. (**C. Ș.**)

■ Motto-ul scris pe peretele unei firme de pompe funebre este: „Omul moare o singură dată!". Poate cineva să mai zică ceva? (**A. M.**)

■ Peste 60 de milioane de mucuri de țigară au fost adunate de pe plajele lumii, transformîndu-le în principala sursă de poluare a oceanelor, înaintea pungilor de plastic. Un ecologist cinic ar putea spune că fumatul nu ucide suficient de repede. (**M. C.**)

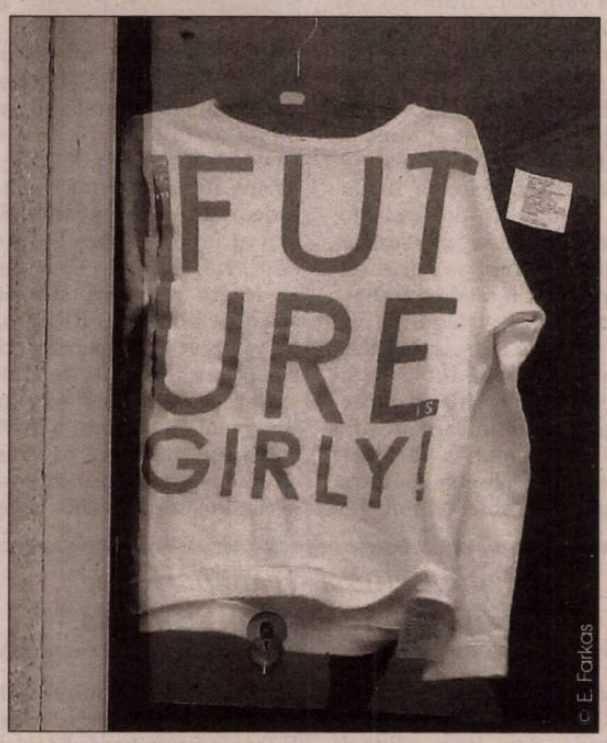

© E. Farkas

■ Din ianuarie 2017, președintele Donald Trump a făcut peste 10.000 de afirmații false sau care ar fi putut induce în eroare, potrivit unei investigații a publicației *Washington Post.* (**A. M. S.**)

PÎNĂ LA URMĂ, CUM RĂMÎNE CU EXCEPȚIA DE FRUMUSEȚE?

■ Dintr-un reportaj apărut în *Japan Times,* aflu că sărbătoarea „Săptămîna de aur" aproape că a dus o întreagă națiie pe marginea depresiei. Motivul: durata neobișnuit de lungă, zece zile. Japonezii descriu angoasele pe care le-au simțit în timpul zilelor libere, pe care au fost obligați să le îndure, departe de birouri; specialiștii au avertizat, de altfel, că durata vacanței poate provoca depresii. O linie telefonică, destinată în special problemelor copiilor, a fost activă în toate prefecturile. Directorii de bănci au fost îngrijorați că le vor pica sistemele. Pînă la urmă, totul s-a terminat cu bine și, în prima zi de lucru, au fost japonezi care au format cozi în fața clădirilor unde lucrau, nerăbdători să se apuce de muncă. (**S. G.**)

■ Nu, nu mi-e frică de nesăbuințele liderului pesedist, vor mai veni și altele, în cascadă, omul nu mai este întreg la cap cam de multișor, în ultima vreme chiar și cu deraiatul stă destul de bine. Îngrijorător pentru mine e că politicienii ne fură limba în direct, direct de la tribuna Parlamentului, și asta nu-i de glumă. Cu aragazele/aragazurile, mai vedem... Dar cum rămîne cu limba română? Mai votăm o dată? (**R. M.**)

■ De cînd a fost legalizată în mai multe state din SUA, marijuana a depășit în vînzări, anul trecut, chips-urile Pringles, biscuiții Oreo și apa minerală Dasani luate împreună. Cu excepția apei, marijuana oricum e mai sănătoasă. (**M. C.**)

■ Alte nume de firme din Oradea: Cameleon Textil SRL, 360 Gradus SRL-D, Daravera SRL, Spălătorie Și Vulcanizare La John SRL, Repatrium SRL, Unghii Tehnice Renata SRL, Stângaciu Music SRL, Colțul De Frumusețe SRL-D, Șugubeții SRL, Bufnița Mobilă SRL, Ieftinel SRL, Extaz Media SRL, Litere Verzi SRL, Pas Par 2 Încălțăminte SRL, Placări Fixe SRL, Via Migrație SRL, Ultimul Drum Servicii SRL, Start Fin SRL, Râul Vieții SRL, Super Empatic SRL, Star Dinte SRL, Bun Profil SRL, Roata Spartă SRL, Dificil Sport 2000 SRL, Oțelul Mic SRL, Curățenie Și Construcții La Maxim SRL, Singular Com SRL, Eu & El SRL, Povestea Noastră SRL, Theranova Protezare SRL, Portativ SRL, Arhivare Promptă SRL, Tradițional Fulgi De Nea SRL, Codrii Vechi SRL, Granit Online SRL, Profit Sau Pierdere SRL, Onorabil Impex SRL, Pro Cursuri SRL, Imobiliare Pădurii SRL, Oraexactă Systems SRL, Spontana Com SRL, Prelate Florin SRL, Clăbucel SRL, Revoluția Ființei SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **796** ■ 23-29 mai 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei (revista) 13 lei (revista+DVD)

DVD 3
Fetița cu chibrituri

ANDREI PLEȘU
„Pagini răzlețe din jurnale vechi“
pagina **3**

MATEI VIȘNIEC
„Douăsprezece alerte legate de Europa“
pagina **5**

SELMA IUSUF
„Mai multe țări“
pagina **10**

Colegiul Noua Europă

la 25 de ani

REVISTĂ 5948489 146954 19021

REVISTĂ + DVD 5948489 147296 19021

„Să înveți fără să gîndești e degeaba. Să gîndești fără să înveți e periculos.“

CONFUCIUS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Mădălina ȘCHIOPU

Bicilistul scandinav, regale șoselelor

Cînd am păsit pentru prima oară în Suedia urbană, la Göteborg, am comis greșela, în inocența mea, să merg pe banda destinată bicicliștilor. Am apucat să fac doar cîțiva metri: un pieton mi-a atras atenția, cu voce ridicată, că sînt vinovată de o grosolănie gravă față de regulile traficului civilizat. Am observat, cu coada ochiului, că, din mașinile oprite la semafor, șoferii mă priveau și ei cu reproș.

„Aici, biciclistul e regele șoselei. El are prioritate, legală și morală. Nu șoferii, nu pietonii." Gunnar, profesor la liceu, explică sentimentul scandinav al spiței în timp ce își poartă bicicleta la subraț, într-o zonă exclusiv pietonală. Deși dintr-o familie înstărită, nu are mașină. Nici nu vrea să-și cumpere: e poluantă și îți dă bătăi de cap. Dacă are nevoie, își închiriază una, mai ales în timpul concediilor în străinătate.

Din loc în loc, găsești spații pentru închiriat sau parcat biciclete. Pe două roți se plimbă, se duc la cursuri, la cumpărături, la serviciu (inclusiv boșii și parlamentarii), își scot copiii în parc, merg la întîlniri – de afaceri sau amoroase –, club, party-uri, bibliotecă. Mașina nu are legătură cu *status*-ul. Femeile cele mai frumoase se plimbă pe bicicletă, care le pune în valoare formele mai bine ca orice autoturism ultimul răcnet. Dacă ar fi trăit în Nord, Moni Columbeanu ar fi fost avatarul Miței Biciclista. Cei care se laudă cu mașinile scumpe sînt, de obicei, imigranții: din motoarele de lux, spre stradă răzbat ritmuri arabe, rap sau raeggeton latino.

A venit vacanța de vară. Gunnar nu pierde timpul: s-a oferit ca voluntar la spital, pentru testarea unui tratament în domeniul sclerozei în plăci. „Îmi place, e ceva deosebit. M-am săturat de aceleași plecări în străinătate." După care se urcă, relaxat ca un yoghin, pe bicicletă.

(apărut în *Dilema veche*, 20 iulie 2010)

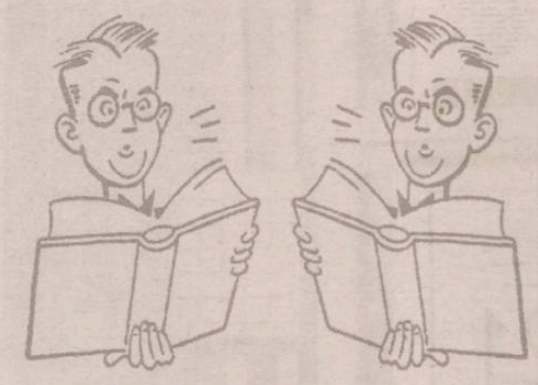

Dilema veche vă propune

■ Inegalabilul artist & activist Ion Barbu prezintă la Galeria Forma din Deva expoziția „Ordinul căștilor colorate". 111 artiști au creat obiecte de artă din căști de miner. O formă creativă de reciclare a unor obiecte devenite, odată cu închiderea minelor, inutile. Și un omagiu adus minerilor. (Matei Martin)

■ Miercuri, 29 mai, la Sala Radio va avea loc un concert inedit, derulat sub genericul „Unspoken", o fuziune de jazz, muzică clasică, rock și folclor, alături de faimosul trompetist de jazz Sebastian Burneci și dirijoarea Simona Strungaru. (Andrei Manolescu)

■ Muzeul Colecțiilor de Artă găzduiește, pînă pe 14 iulie, expoziția „Eli Lotar (1905-1969)", organizată de Muzeul Național al Literaturii Române, în parteneriat cu Centrul Pompidou și Jeu de Paume. Eli Lotar (Eliazar Lotar Theodorescu) primește primul său aparat de fotografiat de la tatăl său, nimeni altul decît poetul Tudor Arghezi. Din acel moment, începe practic traseul cultural al unuia dintre cei mai importanți fotografi ai avangardei pariziene, deopotrivă cineast francez de origine română. Amplă retrospectivă, expoziția reușește să recompună atmosfera unui inedit parcurs tematic, recuperînd rolul acestui reprezentant al modernității artei fotografice europene. Catalogul expoziției și un volum de scrisori inedite completează informația și îmbogățesc semnificația acestui remarcabil eveniment cultural, derulat în contextul Sezonului România-Franța. Expoziția este curatoriată de Damarice Amao (Centrul Pompidou) și Pia Viewing (Jeu de Paume). Coordonator de proiect: Ioan Cristescu, director MNLR. (Ruxandra Mihăilă)

■ Muzeul „Grigore Antipa", pentru a vă reaminti că natura nu face risipă nici de frumusețe, nici de urîțenie. (Ana Maria Sandu)

■ Richard Brautigan, *Căderea unui sombrero* (traducere de Cosmin Perța, Paralela 45), o comedie savuroasă, suprarealistă, despre violență, despărțiri & moravurile americane. (Cristina Ștefan)

■ Green Hours JAZZ Fest, ediția a 11-a, are loc între 23 și 28 mai. Va fi jazz, muzică de avangardă, muzică de cameră și *world music* cu Aki Takase, Petros Klampanis, Antonio Raia, Aly Keïta, Laura Benedek, Maria Răducanu și alții. Găsiți programul complet pe www.greenjazzfest.ro. (Marius Chivu)

■ Vineri, 24 mai, pregătiți-vă pentru o seară în Clubul Control cu melancolicii post-punk The Underground Youth. Iar pentru timișoreni, muzicienii ajung la Clubul Capcana duminică, 26 mai. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **TIFF**
- **Aselenizarea**
- **Gunoi, gunoaie, gunoieri**

album dilematic Iaromira Popovici

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT Audit Tiraje
Tiraj: 7.300+1.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

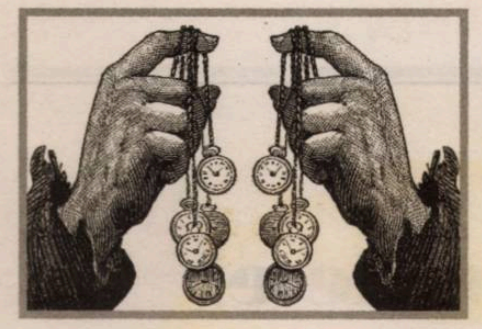

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Pagini răzlețe din jurnale vechi

Norii sînt carnația cerului. Fără ei – și, noaptea, fără stele – cerul e o rece nedeterminare, o abstracțiune. Dar, cu navigația lor lentă, norii îl transformă într-o vietate: îi dau relief și biografie, după cum dau relief și biografie pămîntului, modelînd lumina care vine de sus. Norii aduc cerul într-un spațiu al proximității. Sînt, astfel, într-o perfectă analogie cu textele revelate care, și ele, aduc pe Dumnezeu mai aproape, îl „întrupează“ și îl pun „în mișcare“. Marile texte revelate sînt, între Dumnezeu și oameni, ceea ce sînt norii între cer și pămînt: voaluri care apropie, accidente dătătoare de personalitate, determinări mediatoare. A citi *Biblia* sau *Coranul* e a contempla norii care alunecă, încet, peste chipul lui Dumnezeu.

Saint-Just, 29 noiembrie 1792: „Un popor care nu e fericit nu are patrie; nu iubește nimic; dacă vrei să întemeiezi o republică, trebuie să te preocupe eliberarea poporului de starea de incertitudine și de mizerie care îl corupe. Dacă vrei să întemeiezi o republică, fă în așa fel încît poporul să aibă curajul de a fi virtuos.“

În regnul vegetal, moartea pare scutită de mizeria descompunerii putride. Miresmele nu devin miasme. Moartea nu cade niciodată în pestilențial. Pălire, uscare, dezagregare, toate păstrează ceva curat și firesc, fără duhoare și fără înnoroire. Se trece doar dintr-o gamă cromatică într-alta, dintr-un registru de parfumuri într-altul. Ceea ce se percepe nu e putrefacție, ci stingere și deshidratare. Organicul vegetal tinde, murind, spre sec, în contrast cu organicul animal care bălțește, ca într-o implozie de zemuri. Tandrețea cadavrului vegetal în contrast cu răcoarea noptatecă a cadavrului animal; fînul față de piatră; floarea uscată față de hoit.

Lecturi din *Gogol (Suflete moarte,* cap. VI, spre final): „...a adormit bușteаn, cum dorm numai acei fericiți care nu suferă nici de hemoroizi, nici de purici și nici de vreo agerime prea mare a minții.“

Paul Evdokimov, „Les âges de la vie spirituelle“: Trei chipuri ale Răului: parazitismul, impostura, parodicul. Tarele epocii contemporane: ireligiozitatea și religiozitatea perimată. „A fi inteligent în ziua de azi înseamnă a înțelege tot și a nu crede în nimic.“ „Lumea marxistă evacuează ființa lui Dumnezeu, dar pretinde să-i preia toate atributele.“ „Cuvintele sînt, azi, deshidratate.“ „În vremea noastră, asceza trebuie să constea din repaos impus, din exercițiul calmului și al tăcerii (periodice sau constante), [...], din facultatea de a te retrage pentru rugăciune și contemplație... Asceza înseamnă mai ales a înțelege prezența altora. [...]. Într-o mentalitate penitenciară, asceza trebuie să devină o terapeutică preventivă.“ *Simone Weil:* „Epocii noastre îi trebuie o sfințenie care să aibă geniu.“ *Sf. Isaac Syrul:* „Cel ce se vede pe sine așa cum este e mai mare decît cel ce învie morții.“

Asceza înseamnă
mai ales a înțelege prezența altora.

Numele românești ale ciupercilor, o specie de baroc sătesc: Trufa, Zbîrciogul, Creasta cocoșului, Laba ursului, Buretele, Vinețica, Rîșcovul, Pîinișoara, Hribul, Pitarca, Turta vacii, Flocoșelul, Porcanul, Urechiușa, Popinca, Ghebul, Păstrăvul, Cușcușul roșu, Pălăria șarpelui, Pîlnia brumată, Muscărița și, peste toate, *Astraeus hygrometricus* (Steaua vremii)!

Psalmul 13: „Pînă cînd, Doamne, mă vei uita neîncetat? Pînă cînd îți vei ascunde Fața de mine? Pînă cînd voi avea sufletul plin de griji și inima plină de necazuri în fiecare zi? Pînă cînd se va ridica vrăjmașul meu împotriva mea? Privește, răspunde-mi, Doamne, Dumnezeul meu! Dă lumină ochilor mei...“

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, *1993*

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

România și victimele ei

– Nu sînt ca tine! Ce nu pricepi? Nu am chef să muncesc ca un nebun. Crezi că lor le pasă? Crezi că Steve ne plătește așa cum ar trebui? El face de cel puțin zece ori mai mulți bani decît face fiecare dintre noi, și noi sîntem cei care muncim pentru el!

Cozmin e furios pe mine. E frig în Chicago și săpăm un șanț în jurul unui garaj care se scufundă din cauza fundației proaste. Steve e un american polonez care ne-a angajat la negru. Eu trag tare să terminăm, Cozmin crede că ar trebui să o lăsăm mai moale, căci în felul ăsta vom avea mai multe ore de lucru și deci mai mulți bani.

Îmi este drag. Ne-am chinuit groaznic în primele două luni de Chicago. Din cînd în cînd, explodează. De cele mai multe ori are dreptate. La fel și acum.

Cumva, însă, nu pot să fac ceea ce îmi spune el să fac. Stihia de maică-mea mi-a băgat în cap că statul este o boală. Mama e săracă lipită, dar a muncit non-stop toată viața. A stat cu un bărbat bețiv și abuziv pentru că asta era datoria ei. Destinul ei a fost să spele și să curețe obsesiv. Probabil mi-a spălat și mie creierul. A încercat tot timpul, cîteodată un pic prea disperat, să fie parte a „lumii bune". Prea neagră, prea cinstită și prea săracă pentru a avea vreo șansă reală de a scăpa din lumea „proastă", unde cei din jurul ei, medicii din Craiova, o spuneau cu indiferență sau cruzime.

– Ce facem aici? Facem cinci dolari pe oră și abia reușim să ne plătim chiria!

– Da, mă, dar conducem mașini străine, stăm în Chicago și mîncăm cînd vrea mușchiul nostru de la McDonald's. În plus, am stat la semafor lîngă Michael Jordan.

Dar nu pot. E supercompetiție și nu am nici sîrme în fund, și nici nu mă pîndesc asasinii cu priviri ucigașe plătiți de străini bogătani. Magnificii noștri lideri sînt mereu în pericol. Doamna Firea riscă să fie otrăvită cu fierătanii și e urmărită de dușmanii bucureștenilor, domnul Dragnea își sacrifică libertatea și viața pentru ca poporul să poată mînca românește și să nu fim invadați de armata lui Soros.

Doamna Viorica este vînată cu înverșunare de gramatică, logică și ridicol.

Ne este de o sută de ori mai bine decît ne era în România, deși sîntem niște sărăntoci. Nu rîde. De obicei reușesc să îl fac să rîdă, dar azi e posomorît rău. Îl las în pace și continuu să sap șanțul.

Au trecut mai mult de 23 de ani. Cozmin e undeva bine în State. Muncește de-i sar capacele, dar este foarte bine. Nu are nici un gînd să se întoarcă. Eu m-am întors și nu aș vrea să mai plec.

Din cînd în cînd, îmi vine și mie să explodez cu asta că nu sînt ca tine. Să mă vait că a trebuit să muncesc ca un căpiat toată viața, că familia mea a fost în cel mai bun caz un impediment, că nu mă pricep cititorii și încă vreo pagină de prosteli.

Pe Codrin îl vînează extratereștrii, pe doamna Doina cea ministră au răpus-o la fel cum au încercat să răpună o altă megavaloare a noastră – domnul Borcea – cu mercur. Nicolicea, Ștefan Nicolae, Iordache riscă mereu să moară din deficit masiv de bun-simț. Doamna Viorica este vînată cu înverșunare de gramatică, logică și ridicol. Carmen Dan și marea majoritate a miniștrilor sînt pîndiți necruțător de profesionalism, iar domnul Daea, de cormorani și de penibil.

Rareș Bogdan este, săracul, mereu la luptă cu inamicii lui Avram Iancu, nu de alta, dar la cît de prieten este cu Oprea, Gușă și Vanghelie, nu prea ține cu gargara cu PSD. Un amestec de Plești oianu și Funar, mă aștept în orice moment să ne dezvăluie că adevărații dușmani ai poporului sînt ținerea de minte și fraierii care nu s-au îmbogățit din contracte cu statul.

Blaga, Bușoi, Vâlceanu, Fenechiu duc și ei lupte pe viață și moarte cu foștii lor prieteni și colegi, și mai ales cu inamicii clasici ai partidului, cum ar fi cinstea, coloana vertebrală și în special disonanța cognitivă.

Discuțiile noastre publice nu mai sînt despre cum am putea să facem România mai bună, ci despre cît de viteji și cît de mult se sacrifică pe altarul țărișoarei Cațavencii noștri.

Problema mare rămîne că marea majoritate a oamenilor care ar trebui să facă politică nu sînt deloc ca aceia care fac politică acum și că o bună parte a românilor necăjiți care trăiesc la limita sărăciei cred că într-adevăr oamenii de mai sus, oameni care au trăit și trăiesc foarte-foarte bine din gargară și afaceri cu statul, sînt victime care merită ascultate și votate.

Din păcate, abordarea asta promovată iresponsabil și adesea obscen de televiziunile unor alți hoțomani sociopați ca Voiculescu și Ghiță ne duce încet, dar sigur, spre o Românie victimă.

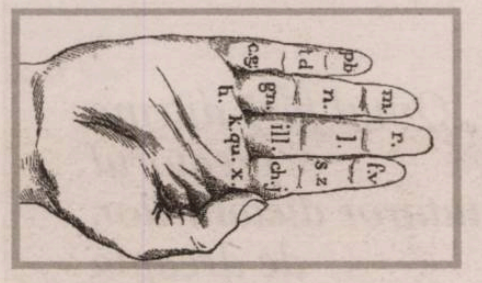

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Profesorul Fantômas

M-a sunat recent un coleg de generație, Selfian Șmen, pe care l-am cunoscut, cu decenii în urmă, prin redacțiile revistelor studențești ale epocii ceaușiste. Știam că devenise un cunoscut universitar (era profesor cu faimă la o secție liliputană din cadrul Arheologiei – Culturi preistorice), dar, ca să fiu sincer, nu-l mai văzusem vreodată de atunci. Nu mai știam cum arată. Mi-a spus, cu voce deprimată, că ar vrea să-l vizitez zece minute. Am mers a doua zi în locul unde mi-a explicat că are biroul. Am descoperit un bărbat de vîrstă mijlocie, cu o expresie abătută, care nu-mi transmitea nici cea mai vagă undă de familiaritate. Cu siguranță, pe stradă, în ciuda renumelui său, nu l-aș fi recunoscut. M-a primit amical. Părea să-și fi amintit bine de mine, detaliu care m-a obligat să respect convențiile regăsirii după vreme îndelungată. „Am nevoie de ajutorul tău, Codrine", a început el direct. „Mai întîi însă, trebuie să-ți mărturisesc niște lucruri pe care le vei aprecia drept stranii. Nu pot totuși să mă dezic de ele. Asta a fost viața mea și mi-o voi asuma, prin urmare, cu demnitate..." Solemnitatea introductivă a discursului m-a aruncat, admit, într-o tăcere atentă, înfiorată. „Sînt, de cînd mă știu, o natură apatică", a declarat, calm, Selfian Șmen. „Reții probabil că veneam, în studenție, la ședințele editoriale ale revistelor Universității, dar am convingerea că nu ai putea menționa și vreun articol scris de mine în acea perioadă. Este firesc, întrucît nu am publicat nimic. Participam la întîlniri doar de gura lui taică-meu, care mă înnebunea cu imboldul să fiu mai dinamic, mai implicat în viața socială. Zicea că leșin de lene și avea, din păcate, perfectă dreptate. Ce nu realizase bătrînul era că mă născusem sub stele norocoase. În ciuda letargiei mele congenitale, norocul mi-a surîs constant. Luam 10 la examene fără să învăț deloc. Fiind la o secție mică, profii se bucurau că lucrau cu cîțiva studenți și ne tratau, ca atare, cu mare delicatețe. Aerul somnambulic mă distingea în interiorul grupusculului, creînd, bănuiesc, impresia presupusei mele înclinații către studiu și meditație, pentru că ajunsesem favoritul tuturor. M-am trezit șef de promoție și tînăr asistent la Culturi preistorice înainte să apuc să trag și eu măcar un căscat mai de Doamne-ajută!"

Șmen a schițat un zîmbet trist. „Mi-au dat pînă și acest birouaș. M-au promovat accelerat, permițîndu-mi să sar trepte academice întregi. Mi-au creionat o aură de savant, fără a sesiza că dosarele mele profesionale conțineau date științifice aproximative ori chiar false. Puneam cap la cap munca altora și trînteam «dovezi» ale activității mele intense, didactice și de cercetare. Nimeni, culmea, nu m-a suspectat de impostură. «Mitul giganticului profesor Șmen» a luat amploare. Se vorbea pretutindeni, cu venerație, despre mine, amănunt de care nu ești, desigur, străin. Am refuzat angajamentele administrative, cu toate că mi s-au sugerat o mulțime. La popularitatea dobîndită atît de iute, aș fi fost pesemne ales rector în doi timpi și trei mișcări. Nu puteam risca însă. Lenea se cerea protejată. Am pretins că aș fi absorbit în proiecte dezumanizante de cercetare. Am învățat și eschiva dublei solicitări. Chemat la un eveniment, mă pretindeam participant la un altul concomitent, de unde absentam din pricina suprapunerii sale cu cel dintîi... Am ocolit ședințele, ceremoniile și simpozioanele la care eram, invariabil, invitat de onoare. Discreția fantomatică îmi conferea autoritate completă. Un geniu de talia mea era, iată, imposibil de «prins» în activitățile multitudinii. Triumful mi-a inoculat idei din ce în ce mai nătrușnice. Am înțeles că devenea lipsit de sens să mai fiu prezent fizic la școală. Îmi trimiteam așadar materialele de lucru pentru studenți – toate compilate, la fel ca și propria-mi cercetare! –, la primul curs din semestru, prin nevastă-mea și, tot prin intermediul ei, colectam lucrările de evaluare în final (pe care le notam, necitite, cu 10!). Mi-am lăsat haine în birou pentru a părea absent temporar și mi-am înregistrat glasul, pe telefoanele închise, cu explicații elaborate în privința indisponibilității mele, datorate unor solicitări profesionale urgente. Ce mai, am trăit, cel puțin douăzeci de ani, într-un sabatic toropitor, într-o vacanță paradiziacă... Dar, dragul meu, totul se plătește! Nu știu de unde a apărut, deunăzi, zvonul că profesorul Șmen ar fi decedat. Am alergat îngrozit la decanat, la rectorat, la serviciile de personal, pentru a le semnala că informația era aberantă. Sînt viu, pentru numele lui Dumnezeu!", a strigat Selfian disperat.

Discreția fantomatică îmi conferea autoritate completă.

„Nu m-a crezut absolut nimeni! Nici măcar nu m-au recunoscut! M-au acuzat de substituție de persoană, iar acum am nevoie de martori care să afirme că *eu sînt cel care sînt!* Spune-mi că mă recunoști! *Eu sînt, colegul tău, Selfian!*" L-am privit cu atenție maximă, apoi am ridicat neputincios din umeri. Habar n-aveam cine era tipul...

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

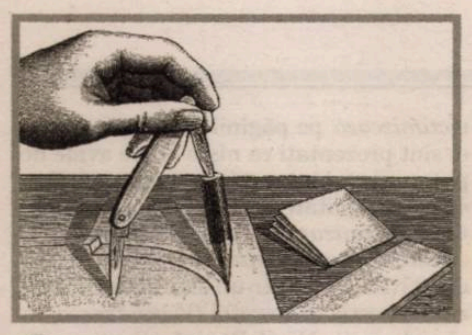

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Douăsprezece alerte legate de Europa

În ultimii doi ani un *tsunami* numit Brexit i-a obligat pe europeni să reflecteze mai mult la Europa pe care și-o doresc. Iar apropierea alegerilor europene i-a făcut pe mii de oameni politici, de economiști, de intelectuali, de experți și de simpli cetățeni să se exprime pe această temă, fie în presă, fie pe rețelele de socializare.

Cîteva semnale de alarmă revin cu insistență, iar a nu le lua în seamnă ar echivala cu o incredibilă orbire:

1) Fără unitate, Europa va deveni o pradă ușoară pentru marile puteri care vor să dicteze viitoarele reguli de conviețuire pe planetă. Statele Unite, China, Rusia, India nu mai sînt, din diferite motive, prietenii Uniunii Europene. Prin slăbiciunile manifestate pînă acum, Europa a lansat un fel de invitație generală: veniți să ne ocupați, să ne cuceriți, să ne divizați, să vă tăiați cîte o bucățică din ceea ce a reprezentat pe vremuri vechiul continent și prima putere a lumii.

2) Chiar și după ce Donald Trump nu va mai fi președintele Statelor Unite, atitudinea americanilor față de Uniunea Europeană va rămîne ostilă, poate chiar din ce în ce mai ostilă, pentru simplul motiv că proiectul comunitar înseamnă o tentativă de civilizare a capitalismului.

3) Islamul radical vede în Europa un spațiu fragil, ușor de cucerit fără violență, doar prin recurgerea sistematică la revendicări aparent democratice. Nu este democrația un spațiu de liberă exprimare a convingerilor? De ce ar trebui atunci blamați cei care consideră că islamul are răspunsuri la toate întrebările omului?

4) Fără o armată proprie și fără o apărare autonomă, Uniunea Europeană nu va putea avea o diplomație credibilă și deci nu va putea influența mersul lumii.

5) Dacă Uniunea Europeană va continua să aibă frontiere permeabile, acest lucru va însemna o veșnică invitație la imigrație clandestină. Prima consecință pe plan politic, dacă europenii nu se vor dota cu forțe suficiente pentru a-și păzi frontierele, va fi propulsarea în sfera decizională a partidelor de extremă dreapta și ultranaționaliste.

6) Europenii nu vor aprecia niciodată o Europă în care copiii lor vor trăi mai prost decît părinții lor. Or, toți indicatorii merg în acest sens. Adulții de azi le lasă copiilor o moștenire toxică: o planetă cu resursele pe cale de epuizare, o lume în care o specie din opt este pe cale de dispariție, o democrație epuizată care trebuie reinventată... Sentimentul eșecului nu este niciodată mai puternic decît atunci cînd trebuie să-i spui copilului tău „tu va trebuie să ieși la pensie mai tîrziu decît mine și să accepți locuri de muncă mai precare și mai prost plătite".

7) Libertatea nu are sens dacă se transformă într-o competiție exacerbată, monstruoasă, cinică, inumană, ruinătoare pentru spirit și corp, pentru individ și societate. Democrația liberală își pierde puterea de atracție dacă generează inegalități sinistre, dacă distruge ireversibil mediul înconjurător și creează mutanți umani (altfel spus, dacă îi transformă pe cetățenii cu spirit critic în consumatori docili).

8) Dacă nu va fi schimbată regula de luare a deciziilor în interiorul Uniunii Europene, mai precis dacă nu se va trece de la regula unanimității la cea a majorității calificate, mecanismul comunitar se va bloca.

9) Doctrina *democrației iliberale* a lui Viktor Orbán nu este încă pusă total la zid. Liderului de la Budapesta i s-a trasat însă o linie roșie și i s-a spus: atenție, evită orice alianță cu partidele de extremă dreaptă din Europa și vom considera teoria ta ca o bază acceptabilă de dezbatere.

10) Fără elite, un popor devine un fel de ambarcațiune în derivă. Cînd elitele se rup însă prea mult de cetățeni, ele devin un fel de sectă care suscită neîncredere, dispreț și chiar ură. Elitele europene par că s-au înscris pe un drum greșit, de unde și numeroasele revolte *antisistem*.

11) Europa dă semne neliniștitoare pe plan economic. Pentru moment pare exclusă din cursa tehnologică. În materie de inteligență artificială, bătălia se dă între Statele Unite și China. Or, profeții spun că lumea va fi dominată în deceniile viitoare de cei care vor avea cel mai repede monopolul tehnologiilor desemnate prin sintagma *inteligență artificială*.

12) Europa de Răsărit nu acceptă să preia dilemele morale ale Europei occidentale. De unde o fractură între Vest și Est. În ochii a patru sau cinci miliarde de oameni, Europa este inventatoarea unui sistem economic injust, care s-a globalizat. Din Europa, și nu din altă parte, au plecat revoluția industrială, capitalismul, cultul pentru competiție... China nu uită că europenii au umilit-o cumplit timp de un secol, iar acum vrea să-și ia revanșa. Și în alte regiuni ale lumii, alte popoare și comunități nu au uitat cum s-a comportat *omul alb* timp de cîteva secole, europeanul înfumurat și crud venit în calitate de „civilizator"... Dar unele țări răsăritene integrate în Uniunea Europeană le spun occidentalilor: „Noi am avut un alt destin istoric, am evoluat în partea opresată și nu în cea opresoare, deci nu avem aceleași datorii morale de plătit". De fapt, vestul și estul Europei funcționează de puțină vreme într-un ansamblu comun, de unde și dificultatea de a împărți povara datoriei morală față de restul lumii.

Cînd se va vota, pe data de 26 mai, europenii vor avea, pînă la urmă, de ales între două opțiuni. În favoarea unei Europe imperfecte, dar care este, la fel ca democrația, „cel mai prost sistem cu excepția tuturor celorlalte". Sau în favoarea predării generale.

PUBLICITATE

Afacerea mea creşte când am ce-mi trebuie

Samsung Galaxy A50

0 €

cu Orange Pro 28

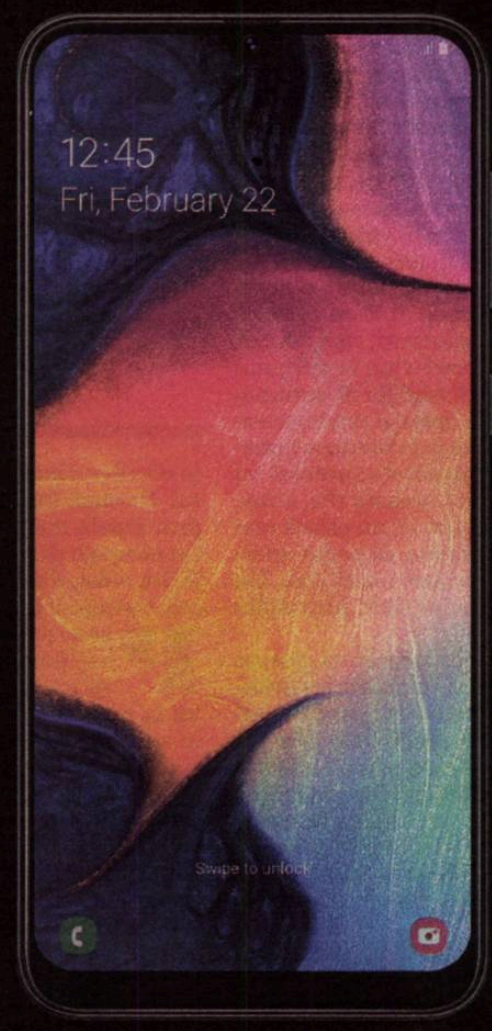

orange

It's all about what matters to you

TVA inclus. Ofertă valabilă pentru persoane juridice, până la 3 iunie 2019, cu posibilitate de prelungire, pentru contracte pe 2 ani. Ofertă disponibilă pentru clienţii existenţi cu o vechime de minimum 12 luni în reţea la activarea sau reînnoirea unui abonament, sau pentru clienţii noi, prin portarea abonamentului din altă reţea.

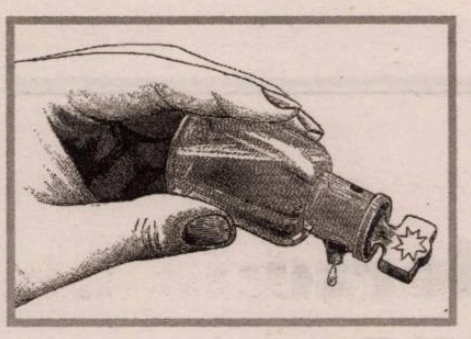

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

A (se) victimiza

Verbul *a (se) victimiza* este foarte des folosit în româna de azi, atît în unele limbaje specializate, cît și în discursul politic și publicistic. A fost semnalat, alături de substantivul *victimizare*, de Florica Dimitrescu, în *Dicționarul de cuvinte recente* (ediția a doua, din 1997), pe baza unor atestări de la începutul anilor '90. Cuvîntul a intrat apoi în dicționarele noastre generale (DEX, *Dicționarul explicativ ilustrat, Noul dicționar universal),* care i-au dat o explicație etimologică strict internă *(victimă* + sufixul *-iza*). Este însă greu de crezut că termenul ar fi apărut în română spontan, fără legătură cu verbul englezesc *victimize*, cu echivalente și în alte limbi romanice *(victimer* și *victimiser* în franceză, *vittimizzare* în italiană, *victimizar* în spaniolă etc.). Sensurile și utilizările specializate, din domeniul psihologic și sociologic, indică pentru termenul românesc mai curînd statutul de împrumut adaptat.

Interesantă este semantica oscilantă a cuvîntului, marcat de o ambiguitate fundamentală. Folosirea sa tranzitivă *(cineva victimizează pe altcineva)* corespunde în genere sensului din dicționare („a face să devină victimă"): *„sînt victime* ale sistemului care îi marginalizează, îi *victimizează"* (forum.softpedia.com). În schimb, în construcție reflexivă, *a se victimiza* nu mai are doar sensul consemnat de definițiile lexicografice („a deveni victimă"); în marea majoritate a cazurilor, înseamnă, de fapt, „a pretinde (în mod nejustificat) că este victimă".

Ambiguitatea semantică provine în mare măsură din ambiguitatea situației: autotransformarea în victimă e un fapt complex din punct de vedere psihologic, acoperind situații de autoagresiune, de autojustificare (cînd cineva este chiar convins de statutul său demn de compasiune), dar și simple încercări de manipulare. Din toată această varietate de posibilități, uzul curent pare să aleagă mai ales asocierea victimizării cu intenția de înșelare și minciuna, dezvoltînd conotațiile negative de rigoare: „P. *se victimizează* din nou ca să distragă atenția!" (stiripesurse.ro); „Canaliile *se victimizează"* (stelian-tanase.ro); „PSRM minte și *se victimizează"* (deschide.md); „Minte foarte mult și *se victimizează*. Dacă și în sportul ăsta am ajuns *să ne victimizăm*... A zis că m-am luat de familia lui..." (digisport.ro) etc. Există și contexte în care victimizarea poate fi interpretată ca o atitudine sinceră, dar dăunătoare, deci nerecomandabilă: „Dacă ți-ai făcut un obicei din *a te victimiza* pe motiv că viața e nedreaptă, ia o pauză și gîndește-te" (adevarul.ro); „Cu toții suferim pierderi, avem dezamăgiri de-a lungul vieții, dar este alegerea fiecăruia dacă *se victimizează* sau nu" *(5 pași prin care poți scăpa de obiceiul de a te victimiza,* adevarul.ro). Accepția negativă a *victimizării* se actualizează clar în opoziția dintre *a simula* și *a fi:* „C. *nu se victimizează*, chiar *e victimă"* (deschide.md).

Pînă la urmă, între cele două înțelesuri ale verbului nu se mai păstrează o diferențiere clară, dependentă de construcția gramaticală, astfel încît verbul non-reflexiv poate însemna atît „a face să devină victimă", cît și „a face să pară victimă". Diferența este fundamentală din punctul de vedere al orientării argumentative a discursului: agentul este fie agresor, fie manipulator, iar obiectul acțiunii este demn de milă într-un caz, de dispreț sau indignare în celălalt. În genere, doar contextul arată că este vorba de strategii de atribuire a unui rol favorabil, nu de agresare: „B1 TV minimalizează alăturarea U.-B. și o *victimizează* pe U." (hotnews.ro); „filmul *nu îi victimizează* pe păgînii politeiști, căci și ei sînt prezentați ca niște brute avide de putere și răzbunare" (cinemagia.ro). Aceeași ambiguitate a căpătat-o și substantivul *victimizare,* al cărui conținut a constituit *tema săptămînii* în *Dilema* nr. 202, din 22.12.2007. Într-un articol din numărul respectiv al revistei *(Victimizarea, la ei și la noi),* Mirel Bănică observa succesul cuvîntului, intrarea sa în limbajul curent, dar și utilizările destul de diferite, în funcție de spațiul cultural în care apare și de asocierile sale emoționale. În uzul jurnalistic curent, *victimizarea* denumește mai ales o acțiune de trezire a compasiunii și simpatiei prin construirea unei imagini de victimă: „Acțiunea de *albire* sau mai bine zis de *victimizare* a șefului" (bursa.ro).

Accepția *(auto)victimizării* ca *simulare strategică* s-a impus în mare măsură în fața celei a *victimizării* ca *agresare*. Există probabil explicații sociale ale acestei preferințe semantice (de exemplu, chiar frecvența strategiei, mai ales în viața politică). În tendința de fixare a sensului au acționat cu siguranță și factori predominant lingvistici, în primul rînd lipsa unui termen simplu pentru a desemna o situație care putea fi doar descrisă prin perifraze mai greoaie. Pentru strategia de (auto)atribuire a statutului de victimă lipsea cuvîntul potrivit, mai elegant decît expresiile familiare de tipul *a (o) face pe victima*. În orice caz, dată fiind frecvența sa în uz, sensul „a se pretinde victimă" ar trebui introdus în dicționare.

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Let's Boovie!

Mă duc din start pregătit cu scuzele de rigoare. Am lipsit vineri fără să îl anunț și sînt puțin jenat. Am uitat, luat de tăvălugul evenimentelor, pur și simplu. Zice: ei, cum a fost la BOOVIE, hai povestește-mi ce-i asta. Zic: dar de unde știi, ai văzut pe Facebook? Da, am urmărit, îmi mărturisește, iar apoi îmi spune că i-a plăcut conceptul, că îi place, în general, cînd vede că oamenii fac astfel de lucruri, cînd dezvoltă cîte o idee faină care vine în sprijinul educației, al formării copiilor. E antrenorul cu care lucrez la sport și mă impresionează, iată, mai ales prin tonul pe jumătate admirativ, pe jumătate încărcat cu amărăciune, datorată aceasta din urmă, cum adaugă, regretului că nu există mai multe astfel de inițiative, că poate unele se pierd, nefiind sprijinite suficient. Un om din afara sistemului, fără prea multe contacte cu el.

Am să vă spun, așadar, astăzi, despre BOOVIE. Un concept cu un succes uriaș, aș spune, văzînd anul acesta pe viu o parte din mecanismul lui de funcționare, desigur, doar acela pe care peretele de sticlă îl dezvăluie participanților și juriului, oficialităților, fără a avea acces la mecanismul din cală, cel al muncii din spate, de luni multe de zile, care susține cele trei zile de spectacol. Pe care, totuși, îl pot intui.

BOOVIE este, pentru mine și probabil pentru mulți alții, sinonim cu un alt nume: Carmen Ion. O profesoară de limba și literatura română din Focșani, care a avut o idee și s-a încăpățînat să se agațe de ea trei ani la rînd și să încerce să o dezvolte, să-i dea amploare, să o crească de la stadiul de nou-născut, de bebeluș aflat în fașă, la cel de tînăr pe care cred că îl are acum. Carmen Ion și-a propus să organizeze, local, un concurs de *trailer*-e ale unor cărți. Echipaje de copii din diverse școli, care să citească cîte o carte, să scrie scenarii, să organizeze selecții de actori dintre colegi, să filmeze, să monteze, totul pînă la stadiul final, *trailer*-ul. O super-idee, care se dovedește a avea substrat pedagogic valid: lectura devine o provocare, deloc o corvoadă, și permite elevilor contactul participativ cu textul. Carmen Ion a susținut acest proiect prin școală doi ani de zile și i-a plăcut. Cu echipaje din Focșani, apoi cu echipaje din județ, din Vrancea. Copiilor le plăcea, conceptul era atractiv.

Copiilor le plăcea, conceptul era atractiv.

Pas cu pas s-a scris un regulament, s-a propus apoi inspectoratului să susțină includerea concursului în calendarul celor locale, urmînd ca în anii care ar fi venit să intre în categoria celor regionale și apoi naționale. De ce? Pentru că așa prevăd regulamentele școlare: un concurs, pentru a ajunge la nivel național și a primi susținerea financiară aferentă, incluzînd aici transportul, masa și cazarea participanților, trebuie să treacă, în ani succesivi, prin etapele de concurs județean, apoi regional, pentru ca în al patrulea an să poată căpăta statutul național. Asta dacă reușește să stîrnească interesul, să cîștige notorietate și să aibă participanți. O cunosc pe Carmen Ion de mulți ani și anul trecut, prin toamnă, m-a sunat necăjită. Mi-a povestit că prin primăvară vorbise într-un cerc de profesori din mai multe județe despre BOOVIE. Acum descoperă că o profesoară din București organizează un concurs similar și că îl promovează prin minister, că a intrat în calendarul regional direct. Practic, i s-a furat ideea și, prin intervenții și cunoștințe, i s-a promovat la un alt nivel. Ba chiar și numele, parțial. Ce o sfătuiesc? Nu prea știu ce. Să vorbească cu inspectorul școlar local, să încerce să și să. Între timp, concursul respectiv a ars etapele și a devenit național, e promovat oficial prin inspectoratele școlare și a renunțat la conceptul de *booktrailer* în favoarea celui de *buctrailer – buc* de la București. Un concurs fără prea mare căutare însă, căci nu-i suficient să preiei ideea cuiva ca ea să devină de succes. BOOVIE a devenit între timp marcă, înregistrată național și european. A primit, logistic vorbind, sprijinul inspectoratului școlar, al administrațiilor locale, ba chiar și sprijin financiar de la acestea și de la minister.

Am fost invitat anul acesta la Focșani în juriu. Am trăit în preajma concursului și înainte, prin implicarea unor echipaje de elevi de-ai mei. Dar cele trei zile petrecute la Focșani au fost elocvente pentru spiritul acestui festival și pentru ceea ce va deveni el, dacă va putea să se dezvolte. Energia pe care am simțit-o acolo e rară. Elevi entuziaști, extrem de vii, extrem de implicați, extrem de motivați, veniți din toate colțurile țării. În jur de 500 de participanți la Focșani, fără să fi venit toate echipajele care au trimis *trailer*-e. Au fost propuse, în acest an, la gimnaziu, următoarele cărți: *Kinderland* de Liliana Corobca, *Tropice tîmpe* de Florin Bican, *27 de pași* de Tibi Ușeriu, *Bezna* de Flavius Ardelean și *Istoria lui Răzvan* a subsemnatului. La liceu au intrat în competiție *Zaira* de Cătălin Dorian Florescu, *Fata din Nazaret* de Petru Popescu, *Nuntă în cer* de Mircea Eliade, *Fetița care se juca de-a* Dumnezeu de Dan Lungu și *Vara în care mama a avut ochii verzi* de Tatiana Țâbuleac. A existat, de asemenea, o secțiune specială, BOOVIE+, în cadrul căreia s-au propus *trailer*-e care să ilustreze un concept, anul acesta fiind ales *Principiul inerției*. Au fost prezenți, dintre scriitori, avînd întîlniri cu elevii, Dan Lungu, Florin Bican, Liliana Corobca și subsemnatul. Din juriu au făcut parte nume consacrate, cum sînt Mariana Nistor (care, aflată în respectiva perioadă la Cannes, a trimis jurizarea dînsei), Carmen Lidia Vidu, Mimi Brănescu, Carla Fotea, Doru Căstăian. Au susținut ateliere pentru elevi specialiști și speakeri profesioniști: Radu Szekely, Elena Lotrean, Ana-Maria Rusu, Venera Dimulescu, Alex Marinică, Irina Tacu, Oana Barbonie, Alin Grămescu, Varga Attila, Olimpia Săpunaru, Florin Marica, Lorand Lorincz.

Timp de trei zile, pe stradă, în ochii trecătorilor, în magazine, în atitudinea și zîmbetele angajaților, peste tot simțeai simpatia oamenilor care vedeau ecusoanele și care păreau că ți spun: *Let's Boovie!* Iată cum o idee a unui om poate deveni concept și poate mișca mase de oameni, devenind, apoi, fenomen.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

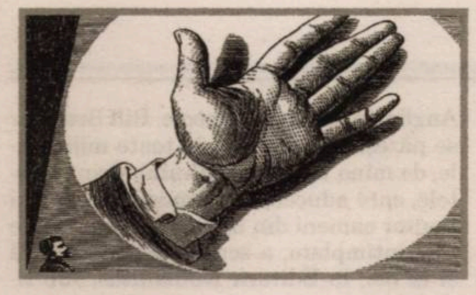

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum poate un vot să-ți schimbe viața, să fie un *exit*?

„Așa a zis bunica“? Ideea e bună, dar cine rezonează la ea?

N-o spun ca să mă laud, dar din 1996, anul în care am împlinit 18 ani, n-am ratat nici un vot. M-am prezentat regulamentar la toate alegerile, mai ceva ca cetățenii din mediul rural, unde România a rămas aproape neschimbată în ultimii 30 de ani și pe care i-au scos de fiecare dată din casă primarul, părintele de la biserică sau pomenile electorale. Nu m-a scos nimeni din casă, ca pe mulți alții asemeni mie, și nici n-am primit nimic în schimb pentru votul meu. Nimic material, desigur, dar poate că, la un alt nivel și pe un termen mai lung, nimic în general. Nimic care să corespundă unor așteptări personale, nimic care să fie mai puternic decît o pornire lăuntrică de a pleca definitiv din România. Că m-am născut în țara greșită, că aș fi făcut mai multe sau măcar aș fi fost mai fericită în altă parte – toate astea încă mă bîntuie. Desigur, nu mă gîndeam la ele la 18 ani, cînd trăiam entuziasmul primului vot, atunci cînd ai o viață întreagă înainte, nici măcar perspectiva unei posibile noi dictaturi nu te sperie, totul pare reversibil. Timpul e relativ, se poate întinde la nesfîrșit, ca să ai parte de tot felul de experiențe, căci „bucuroși le-om duce toate“. Sînt suficiente un foc pe plajă la Vama Veche, o sticlă de vodcă, cîteva țigări „poștite“. Deja pot înțelege cum de reușeau părinții noștri, în plină dictatură comunistă, să găsească portițe pentru a fi fericiți. Pentru că erau tineri și pentru că timpul era din latex, puteau trage de el dincolo de România, dincolo de planeta Pămînt, chiar și dincolo de Luna pe care o văzuseră călcată de pas omenesc, la televizor. Se spune despre generația părinților mei că a fost o generație inadaptată, după căderea comunismului... despre cea a bunicilor nu mai vorbesc. Pe măsură ce mă gîndesc la generația noastră, a celor care aveam 10-14 ani în 1989, îmi dau seama că și noi am fost de fapt tot niște inadaptați. Pe măsură ce îi observ pe cei din generația mea, care încearcă să facă politică la 35-45 de ani, oameni de bun-simț și școliți care vor în mod onest să schimbe ceva, oameni care în principiu sînt „pozitivi“ și reprezintă „binele“, îmi dau seama că la rîndul lor sînt niște inadaptați. Că deși poate că au un sistem de valori, nu au repere, că mă pot convinge pe mine, pe tine și pe vecinul IT-ist din București sau din Cluj, dar le e greu să comunice cu omul de la țară pe care de 30 de ani l-au scos primarul și părintele la vot și pentru care schimbarea în sine e inexistentă, pentru care Uniunea Europeană, de pildă, e la fel de îndepărtată ca galaxia Andromeda, adică mai departe decît Luna pe care o văd, uneori, pe cer, atunci cînd nu plouă. Totuși, atîta vreme cît oamenii ăștia care intră în politică la 35-45 de ani, aruncîndu-se cu capul înainte într-un iaz deja tulbure, vor să se implice și există ca nume (total necunoscute pentru mulți) pe niște buletine de vot, mai există o speranță.

„Iar noi vom reclădi speranța!“ – parcă era un slogan de la primul meu vot, în 1996, cînd, în sfîrșit, l-am pierdut pentru o perioadă limitată de timp de Ion Iliescu (pe care l-am votat ulterior drept răul cel mai mic, ca să nu iasă Vadim) și l-am cîștigat tot pentru o perioadă scurtă de timp pe Emil Constantinescu. Mie, sincer, privind în urmă, toată campania aia a „schimbării“ din 1996, „Votează cheia!“, și ce s-a întîmplat după răsunătorul succes mi se par acum halucinante. Niște așteptări atît de mari și atît de puțin confirmate, un entuziasm atît de netemperat, atîtea dezamăgiri, o lume politică atît de necoaptă, ca și acum, de altfel... toate acestea urmate de veșnica luptă de uzură cu hidra căreia îi mai pică cîte un cap, dar îi cresc altele la loc.

Gîndindu-mă la voturile mele regulamentare, multiple, mă întreb: unde am greșit? Dacă am greșit cu ceva... Cei care nu participă greșesc prin absenteism. Dar cei care participă și nu reușesc, de fapt, să schimbe mai nimic prin ce greșesc? Primul meu articol din presa scrisă, care a apărut în revista *22*, se numea chiar așa – „Primul vot“, cred că îl mai am pe undeva, o foaie de ziar prăfuită. Încercam să demonstrez acolo cît de mult însemna primul vot pentru generația mea, pichetam culoarele liceului și îi încurajam pe colegii mei care împliniseră deja 18 ani să meargă la vot, le puneam întrebări, așteptam răspunsuri. Mi se părea un moment de o importanță covîrșitoare. Și acum cred că participarea la vot a tinerilor ține, de fapt, de educație. Educația din familie, în primul rînd. Cu niște părinți care mă căraseră după ei de la 12 ani în Piața Universității, era probabil imposibil să lipsesc de la vreo votare. Totuși, ce educație legată de vot le pot da, de pildă, oamenii de la țară, din zilele noastre, propriilor lor copii? Care ar fi argumentul suprem prin care i-ar putea convinge ca într-o duminică, în loc să facă grătare în curte sau să meargă la pescuit sau pur și simplu să doarmă după vreo nuntă, să facă „efortul“ de a se deplasa pînă la școala din sat ca să pună o ștampilă? De unde vine, de fapt, responsabilitatea? Cine o formează? „Așa a zis bunica“? Ideea e bună, dar cine rezonează la ea? Nu tot noi, hipsteri, „progresiști“, „rezistenți“, oameni care au deja o educație în ceea ce privește votul? Reacționează oare puștiul de 19 ani, cu o mamă plecată în Spania care nu a mai dat nici un semn de viața de doi ani, apoi a venit în România doar ca să lase la vatră un frate nou, în grija „bunicii“, cu un tată alcoolic, un puști care n-a mîncat nimic de două zile, e confuz și supărat că nu poate să aducă acasă nici o fată pe care a cunoscut-o pe Tinder, pentru că locuiesc într-un bordei? El nici măcar nu poate „să se pișe pe el de vot“, nu are această dimensiune, nici nu știe că duminică e „votare“, vrea doar un *exit*, să iasă din groapa în care trăiește la 19 ani. Ce va face el mai departe? Nu pot să-i explic acestui băiat de care îmi este milă de ce ar trebui să meargă să voteze, pentru că nimic din ceea ce i s-a întîmplat pînă acum nu a fost alegerea lui. Degeaba i-aș spune că eu am votat de la 18 ani, că de fiecare dată am votat și pentru el, și pentru fratele din flori, sosit din Spania (deși nici unul dintre ei nu exista nici măcar în proiect pe atunci), că și acum, deși nu sînt în București, voi merge să votez pe liste speciale, pentru că emoția aia de a ține ștampila în mînă nu se compară cu nimic altceva. Puștiul mă va întreba: cum poate ștampila aia să-i schimbe lui viața „în mod concret și acum“? Și n-aș ști ce să-i răspund. Sau răspusul ar fi relativ – poate că ți-o schimbă, poate că nu, poate chiar nu există nici un *exit* pentru tine și ne vom lupta cu hidre încă 20 de ani, atunci cînd tu vei fi alcoolic ca taică-tu.

Astăzi a fost un miting mare la București, pro-european, au venit oameni onești, de bun-simț, cultivați, care să le explice altor oameni onești, de bun-simț și cultivați despre importanța votului. Eu sînt undeva în Ardeal, iar în satele din jur alegerile europarlamentare nu înseamnă decît niște *bannere* atîrnate de cîțiva stîlpi de-a lungul drumurilor județene, flendurite, deja decolorate de soare, cu figurile unor oameni de pe la diferite partide care nu interesează pe nimeni. Bannerele fac parte din decor și se vor scufunda în vegetația verii ca beculețele de Crăciun rămase de astă-iarnă. Viața merge netulburată mai departe. A început sezonul de nunți. Mergeți la vot nu doar pe 26 mai, ci oricînd veți avea ocazia de a vă exercita acest drept! Dincolo de așteptări și dezamăgiri personale, o veți face și pentru băiatul care așteaptă un *exit* din propria sa viață.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Acum nu-i lucru mai bun…

…decît să nu faci nimic. Pămîntul ne dă ce vrem. Și-n pădure de te duci, și-n pădure mănînci. Primăvara. M-am uitat la leuștean pe tarabe și mi-a făcut rău. E un pic devastat, defazat. Îl asociem cu o fasole uscată, or fasolea uscată nu e de nasul nostru acum, vine la toamnă. Cum se petrece așa nedreptate? Există o singură întîlnire posibilă, spre septembrie, dar poți să știi cine se mai încurcă cu leușteanul? Pentru că leușteanul e fălos, dar nu mai merge pentru conservele de iarnă. Merge țelina, merge mărarul, dar leușteanul? Or leușteanul uscat nu e, păi nu e chiar. Verde are demnitate, uscat e tern. Uite o incompatibilitate a naturii, uite leușteanul cu fasolea uscată. Ușoară defazare. Și n-ai ce face. Și e bine că nu ai, e bine să rămîi cu gîndul anapoda, așa răscrăcărat. Împlinirea tuturor dorințelor e o mare plictiseală. E nevoie de suspans, de dorințe, de cocoțare și dezumflare. Leușteanul e incompatibil cu multe. Vezi bama. Dar ce, nu știi de bamă că a ieșit? Da, a ieșit. Și mazărea. Leuștean la mazăre, nici asta n-am prea mîncat, dar de ce nu? Nici cu cartoful nou nu prea merge. Mărarul se bagă în toate. Ia locul tuturor. Mărarul e un măgar. E dotat cu de toate. Leușteanul este peste mărar, dar uite-l exclus, tînjind după tot ce are mărarul. Dar cine a zis că tînjește? Capul meu. El nu tînjește. Asta e bine. Are o noblețe demnă de savoarea lui. Leuștean eu mănînc gol. Tăiat mărunt, mă ajută la coloana vertebrală. Devin mai vertical.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Arbitrajul video (VAR-ul) ar putea schimba ceva în fotbalul din România?

Ca să reproduc pe dos un răspuns la o întrebare adresată Radio Erevan, aia despre dacă e posibil comunismul în SUA: nu, dar ar fi păcat să nu… VAR este despre adevăr, nu despre fotbal. Arbitrajul video, cel care îi ajută pe judecătorii fotbalului să revadă fazele litigioase în timpul meciurilor și să ia abia mai apoi o decizie, nu te face să joci mai bine, nu te transformă în cineva mai priceput în alegerile de lot și nici nu te îndeamnă, decît vag, să fii funciar mai corect. Singura schimbare ține de cantitatea de adevăr livrată unui meci. Ceea ce e deja mult. În ciuda protestelor, a atacurilor cu iz paseist și a celor evident interesate în păstrarea opacității partidelor, nimeni cu scaun la cap sau care nu vrea să se facă de rîs nu se poate opune. Fotbalul din România ar avea de cîștigat prin scăderea dozei de suspiciune față de anumite meciuri. Iarăși, deloc puțin. În plus, unii dintre arbitrii noștri care par a fi hărăziți cu orbul găinii vor putea vedea mai bine cu ajutorul ochilor electronici. Asta nu-i va face mai roboți. VAR-ul e ca ABS-ul sau ESP-ul la o mașină, doar te ajută să nu comiți un accident. Cîteodată îți salvează viața – în cazul ăsta, cariera. În consecință, vor fi mai puține frustrări. Șmecherașii de careu vor avea un trai un pic mai complicat, dar va fi cineva care să-i plîngă? Posibil să sufere și emisiunile de analiză fotbalistică, pentru că vor fi mai puține scandaluri de tratat. Atenție, însă, VAR e doar o cîrjă informatică! Dacă omul cu fluier vrea să șchioapete în continuare, va putea să o facă. Sigur, vor fi consecințe ulterioare. Dar cu rezultatul de pe teren e precum cu întoarcerea mortului de la groapă. De fapt, cea mai mare schimbarea va apărea sub forma unor rare momente în care, în ciuda evidenței flagrante, un arbitru va alege să ignore ceea ce vede toată lumea. Atunci va fi clar. Fără dubiu, tipul în cauză va purta anatema corupției. În rest, fotbalul nostru va rămîne la fel. Doar că va fi un pic mai cinstit. Știu, nu ne încălzește mai tare. Pe de altă parte, vine vara!

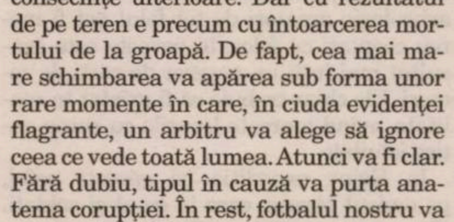

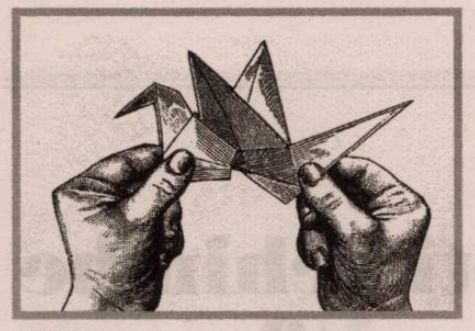

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ursu și Magnițki

Știm deja prea bine cazul Gheorghe Ursu, inginerul și poetul omorît în arestul Miliției din Calea Rahovei, în anii '80. O poveste în care libertatea și apoi viața unui om au fost luate, la ordinul Securității, pe simplul motivul al descoperirii unui jurnal intim care era critic la adresa conducerii politice a vremii. Lupta perseverentă dusă de fiul inginerului – Andrei Ursu – pentru a face dreptate în acest caz a durat decenii și a fost mereu în atenția opiniei publice.

Mai puțini români știu, poate, că lucruri similare s-au petrecut chiar și la mult timp după căderea comunismului, în Rusia lui Putin. Un asemenea caz a devenit celebru în toată lumea. E vorba de omorîrea în închisoare a avocatului Serghei Magnițki, care descoperise și dezvăluise schema prin care niște angajați ai Ministerului de Interne de la Moscova furaseră 230 de milioane de dolari, bani depuși pe post de impozite către statul rus, din partea unui fond de investiții american. Dacă n-au putut pune mîna direct pe banii investitorilor americani, așa cum se pare că avuseseră intenția, printr-o manevră aiuritoare, funcționarii corupți au obținut banii cuveniți bugetului Rusiei. Directorului american al fondului de investiții, Bill Browder, i s-a interzis intrarea în Rusia, iar avocatul său rus Serghei Magnițki a fost arestat. A fost ucis în bătaie de o echipă de gardieni, după ce anterior, timp de aproape un an, a fost supus la rele tratamente și nu i s-a acordat îngrijire medicală, deși era grav bolnav. De aceea spun că se compară cu povestea inginerului Ursu. În detenție, avocatului Magnițki i se cerea să mărturisească o inventată evaziune fiscală la care ar fi luat parte împreună cu Bill Browder. Un scenariu demn de vremurile lui Stalin. Spre deosebire de cazul Ursu însă, nu problemele ideologice îi mînau pe anchetatori împotriva lui, ci propria lor hoție. Magnițki a dovedit însă un caracter și o rezistență ieșite din comun și nu a cedat torționarilor. A plătit cu viața pentru că nu a vrut să mintă și să-și acuze clientul. A luptat de fapt pentru adevăr și pentru cauza cetățenilor privați de impozitele ce li cuveneau.

Procesul ce i-a fost intentat a continuat în mod grotesc și după moartea lui.

După metode binecunoscute, propaganda rusească a întors însă totul pe dos. Corupții au fost identificați cu interesele naționale rusești și apărați în mod oficial. Magnițki a fost făcut vinovat de infracțiunea pe care de fapt el a descoperit-o. Și, culmea absurdului, procesul ce i-a fost intentat a continuat în mod grotesc și după moartea lui. Autoritățile de la Moscova au încercat să-l dea în urmărire internațională pe Bill Browder. Într-un gest cu totul excepțional însă, Interpolul a refuzat să pună în aplicare mandatul.

În urma acestei întîmplări, finanțistul de succes de pînă atunci Bill Browder s-a transformat într-un aprig luptător pentru drepturile omului. Și-a pus în joc întreaga energie și toate relațiile pentru a-i face dreptate post-mortem avocatului său rus și pentru a atrage atenția și asupra altor nedreptăți care se petrec în Rusia. După ani de eforturi a reușit să obțină din partea Congresului și a executivului american adoptarea așa-numitei „legi Magnițki". E acea binecunoscută listă a unor persoane din Rusia care au primit interdicții în Statele Unite. Actul a fost adoptat apoi și de Parlamentul European, iar lista începută cu cei dovediți a fi fost implicați în cazul Magnițki a continuat și cu persoanele direct răspunzătoare de atacarea Ucrainei, în 2014. Legea se extinde acum (fiind adoptată de tot mai multe parlamente ale țărilor civilizate) pentru toți cei care, la nivel global, săvîrșesc acte grave de corupție sau încălcări ale drepturilor omului. Cu alte cuvinte, se interzice potentaților care comit asemenea fapte în diverse colțuri ale lumii să se mai bucure și de „tentațiile" lumii civilizate occidentale.

În urmă cu cîteva săptămîni, „legea Magnițki" a fost introdusă și în Parlamentul nostru de către USR. Așadar, tragica moarte a lui Serghei Magnițki nu fost chiar în zadar. Dar nu e de uitat că a mai existat și un alt colaborator rus al lui Bill Browder, care a murit în Anglia, în condiții suspecte. Bill Browder se păzește și astăzi, prin toate mijloacele, de mîna lungă a FSB-ului. Printre altele, spre aducerea la cunoștința cît mai multor oameni din întreaga lume despre cele întîmplate, a scris o carte, tradusă și la noi, la Editura Humanitas, sub titlul *Alertă roșie – cum am devenit inamicul numărul unu al lui Putin*. O carte impresionantă, care dă o idee despre cît e de greu să te pui cu partea rea a lumii. Chiar și acolo unde te-ai aștepta să găsești înțelegere și solidaritate la dezvăluirea unor nedreptăți flagrante poți întîmpina obstacole nebănuite. Adevărul nu iese la lumină decît cu mari eforturi. Dar cartea relevă și cît de mult pot face cîțiva oameni hotărîți, cinstiți și perseverenți. În finalul ei, autorul spune că „nimic nu poate aduce mai multă mulțumire decît conștiința faptului că ai obținut o fărîmă de dreptate într-o lume foarte nedreaptă". Asemeni lui Andrei Ursu, cel întors din America pentru a-i face dreptate tatălui omorît în România, și americanul Bill Browder a reușit să obțină un fel de dreptate în memoria lui Serghei Magnițki. Greu de omis însă observația că dreptatea asta pare să fie mai mereu obținută dinspre America, în vreme ce, după cum a aflat Browder, în partea cealaltă, „poveștile rusești nu se termină niciodată cu bine".

ready made

„P'aqueste buzișóre al seu arcu
de coralliu
Amoru-a pus custode; și limbulița ta
Străbatte că prin late d'olympian
seralliu.
Mai repede, ardente de quât
săgéta sa."

I. Heliade-Rădulescu,
Seraphita, 1872

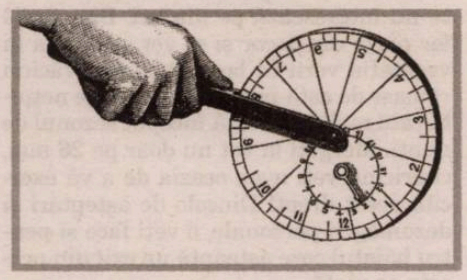

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O mie și una de antichități

– I. Cetatea-de-Aramă –

O expediție arheologică ce merită scrisă cu acul în colțul ochiului este povestită în *O mie și una de nopți*. E vorba de nopțile 343-346 în traducerea românească a lui H. Grămescu, 573-577 în noua traducere în engleză din Penguin Classics, din 2008.

Expediția pleacă din Damascul califului Abdalmalek. Scopul ei era să găsească chiupurile de aramă, pecetluite cu plumb, în care profetul Soleiman – adică regele Solomon – i-a închis pe demonii rebeli. Din clipa în care califul aude de aceste chiupuri, nu mai are stare, musai să le vadă. (Îmi place precizia cu care este definit acest obiectiv, în locul unei curiozități leșinate pentru trecut; nu-mi place însă materialitatea obiectivului, care pune pe primul loc artefactele, nu informațiile.) Pentru că în arheologie amatori de tot felul pot fi mereu cooptați cu folos, în poveste este consultat mai întîi un posesor de cărți de comori. Ele chiar trebuie să fi existat în realitate, avînd marcate locurile cu ruine antice jefuibile.

În Egipt, expediția își găsește șeful, pe emirul Mussa, care ia cu el și soldați. (Siguranța participanților la cercetare e mai importantă decît cunoașterea.) Se întîmplă apoi în poveste ceva ce înțeleg toți aceia care încep o cercetare ambițioasă și ajung cu ea în cu totul alte părți decît își propuseseră. Căutînd chiupurile, expediția dă peste ceva mai spectaculos: Cetatea-de-Aramă.

Atît califul, cît și emirul sînt personaje istorice, Abd al-Malik ibn Marwan, respectiv, Musa ibn Nusair, ambii morți în 715. Mussa, eroul din *1001,* e chiar un numecheie în cucerirea și administrarea de către arabi a Magrebului și a Spaniei vizigote. Bineînțeles, emirul fusese trimis de omeiazi în campanie ca să ia Africa de Nord de la bizantini și de la berberi, nu ca să caute butoaie cu demoni. Activitatea lui coincide cu perioada în care începe treptat să se formeze nucleul povestirilor din *1001*, probabil prin traducerea unor povești persane, chiar și indiene, în arabă. (Lor li se vor alipi apoi poveștile Bagdadului, inclusiv cele legate de Harun al-Rashid – deși fără un impuls direct de la curtea lui –, urmînd ca, din secolul XIII încolo, Siria și Egiptul să adauge alte și alte straturi la acest *feuilletage*.)

Cetatea-de-Aramă este un oraș peste zidurile înfricoșătoare ale căruia nu vine nici un sunet. Pe rînd, oamenii trimiși de Mussa să escaladeze zidurile se aruncă de sus în gol, rîzînd, căutînd mirajul frumuseții unor hurii nevăzute (înrudite, aici, cu sirenele). Pătrunzînd pînă la urmă în cetate, Mussa vede că în „sukul giuvaergiilor, sukul de mătăsuri, sukul negustătorilor de mirodenii, toți cumpărătorii și toți vînzătorii încremeniseră ca la un semn", arătînd ca și cum ar urma să deschidă gura să zică ceva, dar morți, splendid mumificați. Inscripțiile din cetate, deși cu formularistică monoteistă islamică, sînt în greacă (într-o singură sursă de pe la anul 900 găsesc că inscripția era arabă). Cîteva din variantele arabe mai vechi ale poveștii (la Abu Hamid din Granada, secolul XII, și la geograful Yaqut, secolul XIII) spun chiar că ziditorul cetății fusese Alexandru cel Mare. La Al-Thalabi (secolul XI) există o poveste a transformării morale a lui Alexandru după ce pătrunde într-un misterios palat și înțelege cît de van e să rîvnești puterea lumească. Pentru a ilustra acest topos, figura macedoneanului e convocată frecvent nu doar în *1001,* dar și în omiletica islamică în general, unde tema *Ubi sunt…?* e chiar mai frecventă decît în cea creștină (de exemplu, în Spania, doar un secol înainte de cuceririle arabe, la Isidor din Sevilla). Deocamdată, e de notat că Musa ibn Nusair chiar pare să fi descoperit un oraș antic, căruia apoi geografii i-au pierdut urma – poate pentru că a fost învăluit de nisip. Ce nu se potrivește arheologic în *1001* e tocmai faptul că orașul e atît de proaspăt și de bine păstrat. (Cititorii arheologi vor reflecta la procesele de formare a sitului; orice spațiu lăsat în voia fie a ploii, fie a deșertului se deteriorează rapid și peste el începe să se adune praful lumii.)

La capătul unei piețe uriașe, între stîlpi de aramă amețitor de înalți, Mussa află acum intrarea într-un palat de marmură. Acolo, într-o sală zidită ca o boltă, cu ferestre cu giurgiuvele de smaralde și de diamante, traduce H. Grămescu, „sprijinit pe pilaștri de aur, fiecare purtînd în vîrf o pasăre cu penele de smarald și ciocul de rubin, strălucea un paraclis așternut cu zarpale de mătase care coborau lin pe un șir de trepte de fildeș. […] Sub un baldachin de catifea sta culcată o copilă cu chip orbitor […și] genele lungi și arcuite" – desigur și ea doar o iluzie a vieții. Un detaliu al poveștii, lăsat la o parte de versiunea românească, este că ochii reginei fuseseră scoși după moarte și reintroduși după ce se turnase mercur în orbite, ca să pară vii. Nu mi-e clar cum vine asta. O probă supremă de dibăcie artistică trebuie să li se fi părut arabilor ochii elaborați ai statuariei greco-romane, din combinații de calcar, fildeș, pastă de sticlă, chihlimbar, cristal de stîncă pictat și obsidian, ochii statuilor de bronz avînd adesea gene din sîrmă de cupru. Iar mercurul avea un mare prestigiu alchimic, medical și tehnologic (ultimul perfect meritat, deoarece se folosea pentru aurirea statuilor de bronz și pentru extragerea aurului din unele minereuri). Oamenii lui Mussa privesc încremeniți – și acum are loc scena-cheie a poveștii.

Dar aici, pe nepusă masă, spațiul pus la dispoziție rubricii s-a terminat. În numărul următor se va vedea că povestea Cetății-de-Aramă e mai mult decît o *vanitas vanitatum* islamică pe urmele lui Alexandru cel Mare sau un ghid al cuceritorilor musulmani pentru ruinele egiptene și romane.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Fericirea umilinței. Revolta și rîsul. De neprivitul

De 25 de ani citesc *Jurnalul fericirii* fără să mă opresc. Obișnuiesc să o deschid la întîmplare și citesc paginile una după alta. Fragmentul asupra căruia îmi cad acum ochii este datat „Mai 1960". Iată-l: „Căratul tinetelor la Jilava ia, cînd ele sînt pline ochi, aspecte jalnice și caraghioase. Cea mai neînsemnată mișcare neconformă cu echilibristica salturilor de pe trapez poate avea drept consecință răsturnarea conținutului vasului îndeobște cunoscut sub numele de «tun». Cad în repetate rînduri la «scoaterea serviciilor» alături de părintele Mina. El e îndemînatic, eu nu. Se întîmplă să se reverse tunul. Pedepsele în cazul acesta sînt aspre. La iuțeală punem spurcăciunea jos și ne repezim să adunăm fecalele și să ștergem cu degetele ori cu batistele urmele de lichid. Uneori izbutim, alteori nu. Părintele Mina lucrează atît de repede încît mie îmi rămîne puțin de făcut. Pedepsele, alături de părintele Mina, își pierd caracterul sordid și iau aspect de mortificare. Apoi, cuviosul nu e numai monah, ci și țăran mucalit. Rîde atît de sincer încît mă învăț și eu să fac haz mare de adunarea rahaților."

Pun cartea deoparte pentru o clipă. Mă gîndesc la umilință și la felul în care poate fi ea învinsă. Mai întîi, este de spus că nu orice lecție, corecție, pedeapsă ori neîmplinire este o umilință. Cu atît mai puțin, un banal refuz. Recent, cineva a trimis un text spre a fi publicat în revistă. Era slab și fals, așa că nu l-am publicat. Autorul mi-a scris că tocmai i-am servit cea mai mare umilință din viață. Totuși, să încercăm să cumpănim cuvintele. Umilința are un potențial agresiv distructiv asupra identității umane. Scopul umilinței, cînd ți se aplică, nu este acela de a curma orgoliul, ci acela de a suprima omenescul. Umilința în sine nu are niciodată efect terapeutic. Învinsă, însă, umilința devine imediat treaptă de înălțare. *Jurnalul fericirii* este o carte în care umilința este descrisă în cele mai mici detalii, este descompusă și studiată atent. Cum ajunge umilința prilej de fericire? Răspunsul *Jurnalului* este: prin credință. Conversia miraculoasă a celui mai dureros sentiment uman, care este umilința, în fericire nu este posibilă decît în regatul lui Iisus Christos.

Cum ajunge umilința prilej de fericire?

Dar, pentru a o transforma în fericire, umilința trebuie, mai întîi, învinsă. Ce înseamnă să învingi umilința? Ea nu se poate șterge niciodată din memoria celui umilit ori din a celor care au văzut umilința, care au asistat la ea. Pentru mine, cele mai dureroase umilințe au fost cele la care am fost martor. De pildă, acest moment de demult. Se petrecea în 2001, la Washington, în grădina reședinței ambasadorului român în America. Un potentat al noului regim instalat la București, unul dintre oamenii de încredere ai lui Adrian Năstase, dăduse buzna în diplomație și se comporta exact ca un politruc al anilor '50. Cu plăcere sadică, pedeseristul de atunci – azi, probabil, pesedist sîrguincios – l-a umilit pe un coleg de-al meu, amic chiar, de față cu mine și cu alți doi-trei. Acesta s-a lăsat umilit, tăvălit și jucat în picioare, participînd chiar la hohotul de rîs al ștabului încîntat de puterea sa. De fapt, asta m-a durut cel mai mult. A făcut-o pentru un nimic, pentru ceva ce, la scara unei vieți, e aproape de zero. Sau această umilință mult mai recentă a unora dintre prietenii mei care găsesc calități creștine unui bădăran putred de bogat sperînd, doar-doar, să le dea și lor o mie sau două, ca să aibă micul confort să fie „intelectuali publici". Mă doare fizic umilința lor.

Atunci, cum o poți învinge fără să o poți uita? Cred că a învinge umilința înseamnă, de fapt, a o reconverti într-o experiență de semn cu totul opus. Dacă umilința este zdrobirea conturului firesc al ființei umane, atunci înfrîngerea umilinței înseamnă, dimpotrivă, afirmarea identității într-un mod în care cel umilit arată că trece peste, că trece dincolo, că supraviețuiește. Umilința înghițită, trăită și gata, nu este înfrîntă. Să supraviețuiești umilinței nu înseamnă să mai ai semne vitale după aceea, ci să îți fi păstrat și afirmat cumva integritatea în ciuda umilinței.

Există două căi pentru a învinge umilința. Prima cale posibilă este, desigur, revolta. Cel umilit se ridică în picioare și se revoltă. Luptă direct cu cel care l-a umilit. Este nobil, eroic, frumos. Este rețeta marilor legende, este o lecție de viață ce trebuie mereu și mereu împrospătată. Desigur, dacă o pornești pe calea revoltei, există riscul să mori. Dar, pentru unii, acesta este un preț care merită plătit pentru a ieși din umilință. Există, însă, situații în care lupta ar fi inutilă, pentru că nu ar aduce decît alte și alte umilințe. Este cazul unei situații în care forțele sînt vădit disproporționate, iar șansa lumii de a afla despre revoltă este nulă. Este exact cazul deținuților politici din România comunistă. Îndărătul zidurilor Jilavei anilor '50-'60, revolta nu avea sens. Atunci, singura formă plauzibilă de a învinge umilința era exact cea descrisă de Steinhardt în acest pasaj: „...fac mare haz de adunarea rahaților". Hazul, cu prima sa consecință, rîsul, este soluția care transformă miraculos umilința în fericire. Rîzînd, în situații de umilință, arăți că umanitatea din tine nu a murit. Și că umilința nu te-a învins.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pe esplanada de la Bruxelles

Exact în urmă cu 40 de ani, în 1979, Parlamentul European făcea un pas important în istoria sa: primele alegeri prin vot universal direct ale deputaților europeni. Pînă la acel moment, componența instituției (cunoscută inițial ca Adunarea Comună a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, apoi ca Adunarea Parlamentară Europeană, primind din 1962 titulatura actuală, Parlamentul European) era stabilită prin numire de către parlamentele naționale ale statelor membre. Istoria nu i-a adus Parlamentului European doar schimbări ale denumirii sau ale modalității de vot, ci și consolidarea și extinderea competențelor, astfel încît în secolul al XXI-lea reprezintă una dintre cele mai importante instituții europene.

Revenind la primele alegeri directe ale forului european de acum patru decenii, regăsim în paginile istoriei o personalitate remarcabilă, al cărei nume se leagă direct de acest moment: Simone Veil, aleasă atunci în fruntea instituției, devenind astfel președintele primului Parlament European ales direct și totodată prima femeie care a ocupat această funcție.

Devotamentul pentru cauza și ideea europeană, provenit și din experiența sa personală ca supraviețuitoare a lagărului de concentrare de la Auschwitz-Birkenau, i-a călăuzit doamnei Veil fără încetare activitatea în politica europeană. În 2008, cînd a devenit membru al Academiei Franceze, a subliniat încă o dată importanța pe care o acorda unității europene, alegînd ca pe sabia simbolică primită (obiect înmînat fiecărui membru al Academiei) să fie gravată și deviza Uniunii Europene *(Unitate în diversitate),* pe lîngă numărul care i-a fost atribuit la Auschwitz și deviza Republicii Franceze.

În anul 2011, cînd deja Simone Veil se întorsese de mult la politica franceză, neîncetînd însă să fie atentă și să contribuie și la politica europeană, oficialii europeni au luat o simbolică și înțeleaptă decizie: i-au atribuit numele *Agora Simone Veil* esplanadei din fața clădirii principale a Parlamentului European din Bruxelles.

Numită, în 2017, *cel mai mare președinte al Parlamentului European* de liderul de atunci al instituției, Antonio Tajani, în discursul său omagial, Simone Veil este cu siguranță o emblemă a valorilor și principiilor europene – noțiune, uneori, pe nedrept devalorizată.

Dincolo de posibile inerente împrejurări mai dificile, prezente oricum (aproape) în orice context în istorie, este totuși binevenită o plimbare pe esplanada de la Bruxelles...

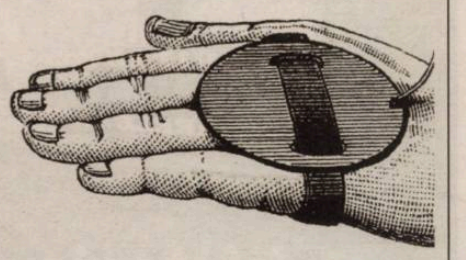

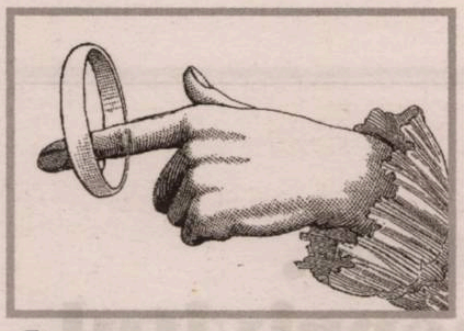

Selma IUSUF

legende urbane

Mai multe țări

Întotdeauna cînd plec din țara în care m-am născut (nu-i spun țara mea, că nici măcar patrioată nu par a fi), mă apucă deznădejdea. Nu din cauza vreunui dor – cuvînt cu sensuri exclusiv românești, desigur - nici alean, nici tînjire și nici jind. Ci deznădejde adevărată, din aia care te lasă stors, cu mîinile atîrnînd fără vlagă pe lîngă corp, ochii stinși, un soi de capitulare totală în fața adevărului că te-ai născut într-o groapă cu rahat.

Comparația cu normalitatea unei civilizații așezate e devastatoare. Și nu vine dintr-o idealizare fără nuanțe a celuilalt aflat mai la vest de noi, nici din ignoranță, nici din orbirea în fața unor catedrale făcute pe la o mie o sută sau a unor universități fondate tot pe atunci, ai căror decani sînt figuri mitice în viață pentru că au ajuns acolo cu o operă științifică de necontestat, clădită într-o viață întreagă de studiu riguros, cu vieți profesionale impecabile.

Trăiesc în România cu o furie continuă. Într-un vacarm inept care nu te lasă să respiri, să gîndești, să trăiești, oricît încerci să te ermetizezi într-o oarecare bulă de normalitate. O țară căreia unii i-au creat imaginea unui pechinez isteric care latră la călcîiele Europei din care, pentru numele lui Dumnezeu, face parte. Nu mai pot să văd și să aud zilnic acele *talking heads,* gurile scîrboase, burțile potente, capetele diforme, ochii micșorați de ură și frică, umbrele astea apărute din măruntaiele societății anomice în care trăiesc care uite, țin acum în brațe catedralele neamului, dragostea de țară, patriotismul, mîndria și demnitatea în fața străinului, iubirea de Dumnezeul ortodox, unitatea de neam și roșia românească.

Tradiția se păstrează altfel, cu efort, în ani de strădanie, cu legi corecte care s-o încurajeze și s-o ocrotească, cu sisteme de educație zdravene care nu se schimbe de la o săptămînă la alta. Sigur că lipsa mea de patriotism nu înseamnă că nu mi-aș dori o recuperare cinstită a trecutului. Habar n-am, orice, muzeul lînii, al transhumanței, al meșteșugului cioplitorilor de linguri de lemn, de stîlpi de porți, un muzeu al industrializării românești, al Miței Bicilista. Meșteri și păstrători ai tradiției într-o fierărie recuperată și dată înapoi publicului, în care cineva să mai știe să bată un fier încins din care să facă o balama înflorată pentru un oblon de lemn. Un specialist în cărămizi făcute manual, un vopsitor cu vopseluri scoase din plante, un botanist specializat în plante endemice care cresc doar în Dobrogea sau în podișurile transilvane. Ceva. O recuperare a Bucureștiului, muzee prietenoase pentru copii. O recuperare a minorităților care au trăit și trăiesc în România asta. O rupere de discursul obositor că ungurii și secuii vor să rupă țara. O lejeritate civilizată în a-i lăsa să-și afișeze simbolurile, tradiția și limba. Autonomia, cuvînt de care ne temem atît de tare. Ce o să se întîmple? O să fugă cu Ardealul în spinare? Ăia care vor dori să iasă din autoghetoizare, o să învețe românește dacă vor vieți un pic mai bune, sau joburi în altă parte. Sau nu. Dar relația trebuie clădită din două direcții. Dai și primești deopotrivă.

Îi văd pe ăștia vorbind cu gurile pline de „demnitate“, de „țara mea“ și de iconica roșie românească și mi se strepezesc dinții. Tutele coafate și bivolii fără nuanțe plesnesc de patriotism. Ei au simțit totuși ceva. Că țara e deja spartă, că a reușit cumva să-și facă bulele ei populate de oameni care fac voluntariat și ridică spitale pe barba și munca lor, că face jurnalism de calitate, că se implică în tot soiul de proiecte, că are oameni cu capete deschise, cu o educație solidă, care e exclusiv meritul lor, că e imună la discursurile medievale, că se uită critic și la stînga și la dreapta, că gîndește cu o minte proaspătă, că știe ce se întîmplă dincolo în lume, că se uită la TED-uri despre designuri economice inclusive, că e ruptă total de roșia aia românească.

Asta e autonomia de care se tem. Există, e aici, a rupt țara. Comunitatea asta are limba ei, steag cu stemă, plăcuțe multilingve, entuziaștii, curajoșii și penibilii ei și e altceva. E autonomă, na.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (3)

„După absolvirea Seminarului de la Blaj, unde s-a format în atmosfera de luptă și speranță care a pregătit Marea Unire, episcopul Ioan Bălan și-a făcut studiile teologice la Budapesta și Viena, obținînd titlul de doctor în teologie. Dotat cu o inteligență vie, și-a însușit cunoașterea a zece limbi străine și o bogată cultură. În 1903 este hirotonit la Blaj. În 1906 este trimis la București să păstorească comunitatea greco-catolică de acolo. În 1909 devine vicar general al Bucureștiului, pînă în 1920. În timpul războiului și al ocupației germane, îi însoțește pe refugiați în Moldova, încurajînd, prin speranța sa calmă și de nezdruncinat, pe toți românii în suferință – catolici și ortodocși, deopotrivă – și toți îl iubeau. Datorită prestigiului său cultural și activităților sale pastorale, Papa Pius al XI-lea îl desemnează ca membru în Comisia de Codificare a Dreptului Canonic, între anii 1927–1929, iar Guvernul francez îi atribuie Ordinul Legiunii de Onoare. În 1933 este numit episcop auxiliar, apoi principal, de Lugoj, unde păstorește pînă la suspendarea sa abuzivă de către guvernul comunist, la data de 18 octombrie 1948. În toți acești ani de pastorat tihnit, episcopul Ioan Bălan s-a străduit să modernizeze activitatea religioasă și culturală, să traducă din Cărțile Sfinte. După 1944, evenimentele l-au silit să-și dedice activitatea apărării Bisericii și a credincioșilor. Refuză să renege catolicismul și să depună jurămînt de credință unui regim ateu.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“…

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

Historia

historia.ro

♥ ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ ♥

TRIMITE 1 SMS LA 7488
CU TEXTUL HISTORIA6

PENTRU UN ABONAMENT DE 6 LUNI (10 EURO + TVA)

♥ O CARTE CADOU LA ABONARE ♥

PREȚURI LA ABONAMENTE CU PÂNĂ LA MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL LA CHIOȘC 38%

mai multe modalități de abonare: http:/abonamente.adevarul.ro

Anca MANOLESCU

Ce suport spiritual în modernitatea tîrzie?

Poate oferi modernitatea tîrzie – în trăsăturile ei specifice – vreun suport pentru a-ți trăi angajarea religioasă, căutarea spirituală? Nu s-a construit ea tocmai pe restrîngerea la secol, pe „ieșirea din religie" (cf. Marcel Gauchet)? Nu se definește ea prin renunțarea la religie drept cadru de civilizație, cheie de interpretare a lumii, organizare a societății, vector al destinului uman? Mai poate oferi *spectacolul public* al modernității tîrzii altceva decît „negativitate", absență de sens vertical, instalare în teritoriul perisabilului?

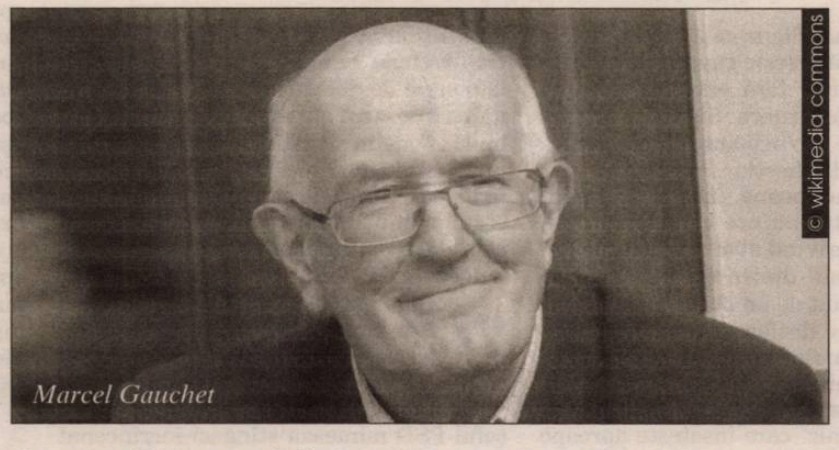

Marcel Gauchet

Sigur că omul credincios își poate trăi astăzi fără opreliște convingerile religioase, poate chiar mai confortabil, mai liber, mai inventiv, cîteodată, decît în trecut. Dar societățile tîrziu moderne nu se mai construiesc în funcție de un arhetip ceresc, cadrele vieții comunitare nu se mai referă la divin.

Gînditorii care, în vremea noastră, lucrează într-un orizont religios își însoțesc adesea cercetarea, viziunea, mesajul cu aceste considerații. Mai toți au conștiința că lucrează într-un cadru mental și civilizațional potrivnic materiei tratate; reflecția lor pornește îndeobște tocmai de la „sărăcia", insuficiența unei lumi în care fundamentele spirituale au pălit, au fost înlocuite de miturile unui umanism laic sau, mai grav, au fost deviate, contrafăcute de ideologii totalitare, de „religii seculare" (cf. Raymond Aron). Față de mileniile lumilor tradiționale, organizate de principii transcendente, omul societăților tîrziu moderne le apare drept o tulburătoare *excepție*. El pare să fie într-o situație proastă, în criză de mijloace, de suport pentru a se orienta spre transcendent.

Mai există oare loc pentru căutarea unor posibile avantaje spirituale, *proprii* acestei „vîrste tîrzii"?

Astăzi problema capătă un neașteptat relief. Ea nu se leagă doar de situarea individului religios, de efortul lui de a-și trăi credința. A devenit mai acută și mai generală. În mijlocul societăților occidentale apare astăzi conflictul între laicitate, care dă substanța vieții publice europene, și un tradiționalism crispat, adesea insurgent. Apare confruntarea între mentalul occidental, pentru care religiosul ține mai ales de *sfera privată*, și concepția unor grupuri care trăiesc potrivit cadrelor unei *societăți organizate religios*. Integrismul islamist, cu izbucnirile lui de terorism, constituie reacția violentă a unei mișcări religioase care se simte străină, ofensată, amenințată de ordinea liberală și laică a Occidentului unde e găzduită. E un conflict care, în Franța, are, de pildă, un tăiș neliniștitor. Pe de o parte, acolo laicitatea e „tare". Potrivit lui Marcel Gauchet, „Dumnezeu este «separatul», el nu se amestecă în treburile politice ale oamenilor". Și nu se mai amestecă nici în treburile publice, în cultura, educația, memoria oamenilor. Pe de altă parte, Franța cuprinde importante grupuri de musulmani care își trăiesc identitatea religioasă în mod polemic față de ethos-ul occidental. O mentalitate care pune preț pe *diversitate* și pe libertatea *individului* se ciocnește de o mentalitate care pune preț pe *omogenitatea grupului,* normată și organizată religios. Ce soluții, ce speranțe pentru ca aceste două tipuri de mentalitate să ajungă la un compromis, la viață laolaltă? Iată problema din centrul multor dezbateri franceze.

Avem cotidian experiența alterității.

În volumul *Situation de la France* (Desclée de Brouwer, 2015), Pierre Manent vorbește despre „limitele laicității" consacrate, înțeleasă ca „dispozitiv politic și social care ar permite punerea între paranteze a religiei, reducerea ei la opinie individuală, chiar la o ciudățenie fără interes pentru chestiunea politică și nici măcar pentru cea socială". O atare concepție a laicității i se pare contraproductivă pentru compoziția, mutațiile, tensiunile Europei de astăzi. După apariția cărții, Pierre Manent a fost întrebat, în cadrul unor emisiuni și interviuri, ce rol ar putea avea catolicismul și islamul în viața publică franceză.

Ce așteaptă Pierre Manent de la catolici? Să se manifeste public mai puțin timid, să influențeze mentalul comunitar și mediul politic pentru a lărgi înțelesul laicității, pentru a o transforma într-o laicitate ospitalieră față de religie, interesată de reperele etice, culturale, spirituale date de religios. Așteaptă ca ei să facă prezentă în conștiința publică „marca creștină" a Franței și a continentului european. „Trebuie ca francezii de credință musulmană să fie găzduiți în cadrul prieteniei civice a unui corp politic și social care își recunoaște și își conservă marca proprie, specific catolică" (dezbatere în *L'Homme nouveau,* 21.11.2016).

Ce așteaptă Pierre Manent de la musulmani? „Să accepte să facă parte dintr-o comunitate care e de marcă creștină, unde evreii au jucat un rol important, unde religia nu comandă statului și unde statul nu comandă religiei." Ce cere el musulmanilor pentru ca viața laolaltă să fie posibilă? „Să facă parte dintr-o comunitate mai largă care nu este, nu vrea să fie și nu va fi musulmană" (cf. *Ichtus,* 13.01.2018). Ceea ce înseamnă, mai concret, ca ei să accepte convertirea unor musulmani la creștinism, care e solul religios european, să adere la principiul libertății de conștiință, să îngăduie libertatea critică și de gîndire în privința religiei lor, adică să participe, în fond, la viața unei comunități europene.

Așteptări utopice sau cu rezolvare în durata lungă? Oricum ar fi, Pierre Manent pledează pentru un proiect socio-politic cu două dimensiuni:

a) o laicitate care recunoaște valoarea publică a religiei;

b) un mental religios care recunoaște public valoarea diversității credințelor.

Or, o conștiință religioasă care ar accepta proiectul nu ar mai avea, evident, drept țel o societate omogenă, normată de propria religie. Nu ar mai aspira să se instaleze ca „teocrație". De aici ar decurge o situare a religiei/religiilor *în distincție* față de socio-politic, *participînd* la el, dar păstrînd totodată conștiința alterității transcendente care le convoacă pe toate.

Pierre Manent nu e singurul care pledează pentru un atare proiect. Alți gînditori religioși sau laici au un discurs asemănător care începe să pătrundă în modul de gîndire european. Iată, probabil, noutatea specifică modernității tîrzii: valoarea acordată diversității, inclusiv religioase, pe de o parte; conștiința unui transcendent ce nu poate fi monopolizat de nici o credință, pe de altă parte.

De altfel, religioși sau nu, trăim cotidian după modelul diversității. Avem cotidian experiența alterității. În măsura în care respectăm democrația liberală, trăim într-un model de societate *netotalizantă*. Experimentăm obligația de a da loc celuilalt, de a conlucra cu el, de a nu ne institui ca centru iluzoriu al realului. Atmosfera iliberală care amenință țările central- și est-europene pune și mai mult în evidență prețul acestui principiu al diversității comunicante.

Din punct de vedere spiritual, prezența de neresorbit a celui diferit de noi poate deveni simbolul – imediat prezent și experimentabil – al Celui de dincolo de noi. Ne poate da materia unui exercițiu pentru a admite, pentru a gîndi, pentru a tatona sfera unui Altul radical.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Îndrăzniți (mai mult)!

Ideologia succesului – cariera e totul, dacă o ambalezi eficient – are un revers nu mai puțin morbid: ideologia victimizării. Cum nu toți pot avea succesul pe care, desigur, îl merită, fiecare se poate prezenta ca victimă a unor împrejurări nefavorabile. Ne mișcăm printre contemporani plini de potențial năpăstuit. Ar fi fost mai buni, ar fi ajuns mai departe dacă societatea, cu strîmbele sale întocmiri, n-ar fi conspirat împotriva lor, umbrindule calitățile și blocîndu-le afirmarea plenară. Culmea e că moda asta, asumată cu precădere în mediile „progresiste", face furori și printre creștinii conservatori. Am învățat odinioară că iubirea, credința și speranța alcătuiesc triada *virtuților teologice.* Au fost numite astfel pentru că practicarea lor te apropie cel mai mult de Dumnezeu și te ajută nu doar să-l cunoști, ci și să-i dedici cultul potrivit cu natura sa. Ca să trăiești cumsecade religia întemeiată de Iisus Hristos, se cuvine să-ți iubești aproapele ca pe tine însuți, să-l iubești pe Dumnezeu (care te iubește la rîndul său) și să crezi în puterea iubirii de a zămisli speranța: finalul va fi bun, sfîrșitul va suferi o transfigurare, dreptatea pe care o cauți va fi restaurată și-ți va aparține pe deplin.

Mai nou, în democrația pe care dubla apartenență la UE și NATO o garantează (în pofida schimonositelor ei accente locale) s-a instalat într-o mare parte a comunității ortodoxe – dar și în tonul public al altora – un ethos plîngăcios, care susține că Occidentul cel secularizat persecută creștinismul. Deschiderea post-'89 ne-a stricat rînduielile! Ne colonizează agresiv neo-marxismul cultural! O fi fost mai bună condiția BOR pe vremea marxism-leninismului *clasic* și a orelor de ateism „științific"! Vremea demolărilor de lăcașuri sfinte, a cenzurii operate la Departamentul Cultelor, cea a gulagului prin care au trecut preoți, pastori și credincioși din toate confesiunile, sau cea în care învățătoare bolșevice smulgeau de la gîtul elevilor o biată cruciuliță... Un creștin înfocat se întreba recent „Ce mai putem face noi pentru Hristos în secolul 21?" De parcă Pantokratorul – adică Logosul atotstăpînitor – ar avea nevoie de „asistența" noastră. E aici o formă de subevaluare comică a infinitei puteri divine, dar și una de sfidare băbească a iubirii lui Dumnezeu față de lumea pe care a creat-o. Neîncrederea în providență (cu atît mai ciudată, dacă ne amintim că Biserica a rezistat celor mai teribile încercări, precum nazismul și comunismul) e de fapt o formă *soft* de apostazie. Dacă e să fiu mai puțin drastic, aș depista în lamentațiile pe care le resping tocmai semnul inadecvării la transformările socio-culturale inerente democratizării: adio unanimității impuse, bun găsit vacarmului adesea cacofonic, pluralismului centrifugal, autonomiei individuale și mimetismului apusean, chemat să ardă etapele și să vindece complexele defazării istorice! Bref, cred că noi, cei care ne asumăm creștinismul, nu-l însufletim suficient prin faptele noastre spre binele comun. Noi nu știm să fructificăm îndeajuns de inteligent darul libertății. Noi preferăm adesea replierea, dialogului critic cu excesele unei postmodernități cam năuce (și adesea năucitoare). Nu trebuie să maimuțărim spiritul vremii, în numele unei adaptări obediente la circul societății-spectacol, dar nici nu-l putem ignora, din îngrăditura unui ghetou. Măsura, studiul, umorul sănătos (adică neagresiv), încrederea în pronie – adică în logica finală a devenirii umane – rămîn aliații noștri tactici în contextul contemporan, care nu e nici pe departe atît de „malefic" pe cît ni se pare. Nu voi obosi să insist asupra ideii că orice contaminare ideologică a faptului religios alterează adevărul credinței. A răspunde relativismului postmodern sau curentului globalist prin filetism (naționalizarea ortodoxiei) sau demonizarea „apocaliptică" a civilizației euro-americane reprezintă cea mai proastă alegere. Și cea mai nevrednică slujire a Celui care ne-a prevenit: „În lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți! Eu am biruit lumea" (Ioan, 13, 33).

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

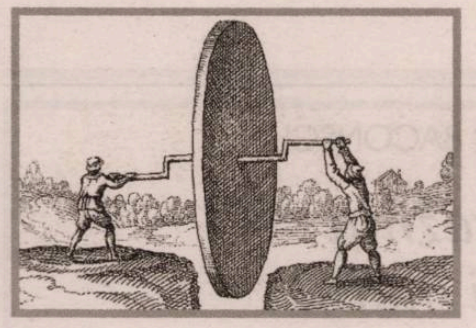

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Tu pentru ce votezi duminică?

România reușește adesea să fie specială. Cînd nu suferă de un *retard* istoric, supracompensînd cu întîrziere tendințe europene sau internaționale, refuză, cu un soi de inexplicabilă încăpățînare, să îmbrățișeze normalul.

Nici duminică nu va fi altfel. Va fi singura țară în care alegerile pentru Parlamentul European sînt o filă într-un dosar penal. Vor fi oameni care vor merge la vot cu credința că de votul lor depinde o condamnare îndelung amînată și vor fi oameni care vor merge la vot pentru a o preveni în numele unei presupuse nedreptăți. Aproape că nu mai realizăm cît de absurdă e premisa că dosarul e dependent de vot și participarea la vot de dosar.

Nici vorbă despre platforme politice, ideologii, soluții, discuții despre instituții europene. Nu. Alegerile astea sînt despre Liviu Dragnea, despre consolidarea sau prăbușirea piramidei pe care și-a construit-o cu migală în acești ultimi ani.

Mai aproape de Lukașenko decît de Orbán sau Kaczynski, Liviu Dragnea e în fiecare căsuță de pe buletinul de vot. Unele dintre dreptunghiurile astea promit un viitor imediat fără Dragnea. Altele promit continuitate. În fine, vreo cîteva oscilează oportunist. Însă, oriunde te-ai uita, e acolo.

Sigur că Franța, cu „vestele" ei „galbene", va vota ținînd seama de problematica internă. Sigur că Austria, căreia tocmai i se prăbușește guvernul, va testa un posibil viitor fără extrema dreaptă pro-rusă la guvernare. Sigur că oricare dintre statele participante la alegeri va avea pe agendă chestiuni care nu privesc construcția europeană. Însă în nici unul dintre ele votul nu are caracterul unui referendum privind abolirea domniei legii. În nici unul dintre ele buletinul de vot nu e înlocuit de un dosar penal. Doar în România se desfășoară un uriaș *reality-show* la finalul căruia există riscul ca toți participanții să piardă.

E cumva exasperantă atmosfera asta de „totul sau nimic" care însoțește aproape fiecare rundă de alegeri românești. Obositoare și contraproductivă. Și e greu să nu te întrebi cum am ajuns aici și mai ales de ce e de fiecare dată la fel. Căci înainte de Dragnea au fost alții, pe alte coordonate, dar urgența părea aceeași. Și niciodată nu a fost învățată vreo lecție care să prevină acest caracter ultimativ și care să nu ne mai pună în situația de a vota întotdeauna cu fața întoarsă spre un trecut de care încercăm permanent să scăpăm.

Am ajuns aici din mai multe motive. Legislație electorală restrictivă, raportarea permanentă la cîte un Mesia de etapă și, mai ales, abandonul participării între rundele de alegeri. Segmente întregi de electorat românesc votează adesea cu un sentiment vecin celui resimțit atunci cînd trebuie să adaugi un dosar cu șină la o serie de documente. Nu e clar de ce naiba e dosarul ăla esențial, dar dacă trebuie... Asta în situația în care votează. În momentul în care cabina de vot rămîne în urmă, se încheie și participarea la procesul public de luare a deciziilor. Responsabilitatea a fost transferată, putem să ne vedem de viață.

Adăugați și refuzul ieșirii din zona de confort. I s-a cedat domnului Dragnea aproape întreg terenul cînd vine vorba despre viața de zi cu zi a românului mediu. Baștan benevolent, șeful PSD mimează stîngaci-încrîncenat preocuparea sinceră pentru bugetele familiale, calitatea alimentelor sau viitorul agricultorilor. Poate face asta și pentru că pe culoarul ăsta nu vrea nimeni să intre. E invitat permanent să fie populist și el acceptă invitația de fiecare dată. Opoziția se supără și dă vina pe electorat. Probabil doar în România există partide care cred că un procent uriaș al masei de votanți e compus din oameni fără discernămînt.

Și dacă dl Dragnea dispare din spațiul public – dintr-un acces brusc de demnitate sau forțat de judecători –, România nu se va schimba radical. Asemeni unei păpuși matrioșka, sistemul politic românesc va produce alți și alți Dragnea. Se va întîmpla asta cîtă vreme bugetele publice nu vor fi supravegheate strașnic și cîtă vreme vom permite ca, de la agricultură la mass-media, piețele să fie dominate de jucători care pot îndoi reguli după plac sub ochii miopi ai unui stat capturat, inabil și ticălos.

Matrioșka otrăvită va continua să se reproducă la nesfîrșit cîtă vreme oamenii nu se întorc spre politică și politica spre oameni. Nici un viitor Dragnea n-ar mai fi posibil dacă cetățenii romîni și-ar supraveghea primarul și parlamentarul. Dacă le-ar cere permanent explicații și socoteală, dacă le-ar spune permanent ce așteaptă de la ei. Și n-ar mai fi posibil nici dacă cei care i se opun baștanului vor încerca să înțeleagă de ce baștanul există.

Alegerile, orice fel de alegeri, sînt despre putere, iar Liviu Dragnea își extrage puterea din slăbiciunile tuturor celor din jur: ale partidelor, ale statului, ale presei, ale societății în general.

Nu există român identificabil care să vrea să trăiască prost, să aibă șanse mai mici decît vecinul său să își cedeze averea prezentă și viitoare unuia care nu dă nimic înapoi. Există însă acest cerc vicios care trebuie rupt undeva, iar votul e începutul, nu finalul acestui proces.

M-e greu să cred că, în cele cîteva zile rămase pînă la alegeri, se va schima ceva în discursul public. De aceea, o hotărîre pentru ziua de duminică ar trebui să conțină măcar această propoziție: „Vreau ca votul ăsta să fie primul și ultimul despre un dosar penal".

Politica absurdului trebuie să înceteze.

***Teodor Țiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

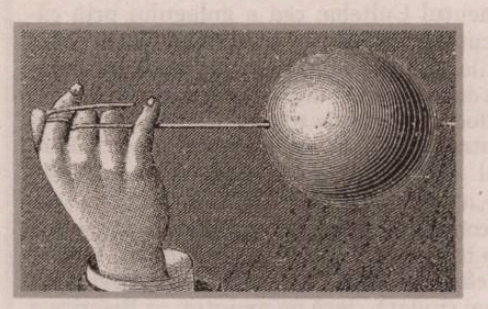

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Un vot rațional

Peste 370 de milioane de cetățeni sînt așteptați la vot în perioada 23-26 mai pentru a-și alege reprezentanții în Parlamentul European. Competiția electorală se poartă pe mai multe fronturi și în fiecare țară sînt abordări și teme diferite. *The Guardian* a publicat săptămîna trecută o sinteză a marilor teme care mobilizează alegătorii în cele mai mari națiuni europene.

Aflăm, de pildă, că francezii rostesc tot mai des cuvîntul care începe cu „P". Despre protecționism e vorba, un termen considerat multă vreme tabu pe piața unică europeană. La extrema stîngă, *La France insoumise* pledează pentru un „protecționism solidar" susținînd introducerea unei taxe pe carbon kilometrice: cu cît un produs este livrat de la o distanță mai mare, crește și taxa. În plus: taxe suplimentare de import pentru produsele provenind din statele care nu permit organizarea sindicală. Partidul populist de dreapta al lui Marine Le Pen vorbește despre un „protecționism inteligent" menit să susțină interesele economiei naționale prin reinstaurarea taxelor vamale. Și Partidul Socialist, care a scăzut mult în popularitate în ultimii ani, și-a revizuit atitudinea cu privire la economie, susținînd un „protecționism moderat" în favoarea economiei naționale și a mediului înconjurător. Iar mișcarea inițiată de Emmanuel Macron, la origine liberală, se promovează la aceste alegeri cu sloganul „O Europă care protejează". În fine, fără să pronunțe cuvîntul protecționism, Republicanii susțin și ei în programul lor o revizuire a rolului taxelor vamale.

Euroscepticii, în schimb, ar putea obține pînă la o treime din mandate – ar fi un record (negativ).

„Taxă" este un cuvînt murdar în zona de nord a Italiei, o regiune industrială dezvoltată, care depășește cu mult sudul datorită veniturilor pe care le generează. Provincia nordică vrea să obțină o mai mare autonomie fiscală, dar, deși partidul populist Liga, născut chiar în această regiune, e la guvernare, planurile nu s-au materializat. În vreme ce liderul Ligii, Matteo Salvini, promite să cîștige mai multă autonomie, partenerii de coaliție din mișcarea Cinci Stele nu sînt prea încîntați de perspectivă. Împotrivă sînt și mulți cetățeni din regiunile sudice, subdezvoltate. Campania electorală pentru europarlamentare urmărește și acest clivaj social și politic.

Marea Britanie trăiește un mare paradox. Deși în urmă cu aproape trei ani cetățenii au votat la referendum despărțirea de Uniunea Europeană, britanicii se vor prezenta totuși la urne pentru a-și vota reprezentanții în Parlamentul de la Bruxelles. Procesul de Brexit e încă în curs. Și se estimează că se va încheia cel tîrziu în această toamnă. Premierul Theresa May se străduiește însă să obțină votul pe acordul de divorț la început de iunie, adică pînă la vacanța parlamentară; și astfel încît eurodeputații aleși la acest scrutin să nu-și mai preia efectiv mandatul, programat să înceapă în iulie. Principalele partide (Conservator și Laburist), au scăzut puternic în popularitate. Pe fondul euroscepticismului, dar și al aversiunii față de cele două partide clasice, va cîștiga, cel mai probabil, Partidul Brexit al lui Nigel Farage.

În Germania, alegerile europene sînt percepute ca un scrutin național. Alegerile constituie un test de rezistență pentru Marea Coaliție condusă de Angela Merkel, dar și pentru noua șefă CDU, Annegret Kramp-Karrenbauer, care va trebui să-și arate calitățile de lider în această primă campanie electorală pe care o conduce. SPD, aflat de cîțiva ani în derivă, va trebui să demonstreze că nu și-a pierdut cu totul sprijinul popular. Dacă va avea rezultate slabe și la aceste alegeri, îi va fi greu să se mențină la guvernare alături de CDU. Iar Verzii, marea revelație politică din ultima perioadă, trebuie să capitalizeze la europarlamentare sprijinul popular obținut la alegerile regionale recente.

Oricare ar fi temele și disputele la nivel național, se estimează că cele două mari familii de partide clasice, Partidul Popular European și Socialiștii & Democrații, vor obține la aceste alegeri un număr mai mic de mandate decît în actuala legislatură. Este probabil că nu vor putea forma o coaliție suficient de puternică pentru a susține o Comisie, adică un guvern european. Euroscepticii, în schimb, ar putea obține pînă la o treime din mandate – ar fi un record (negativ). E un moment de cumpănă care ar putea genera un *reset* al Europei. Încă o dată, construcția europeană are nevoie de un vot rațional.

Colegiul Noua Europă la 25 de ani

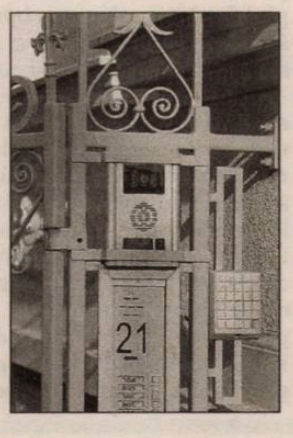

Texte și opinii de:

- Joachim NETTELBECK (fost director la Wissenschaftskolleg zu Berlin)

„Un vis improbabil“

- Heinz HERTACH (fost director al Fundației Landis & Gyr)

„Contribuția elvețiană la înființarea NEC“

- Valentina SANDU-DEDIU (muzicolog, rector al NEC)

„O punte între Vest și Est“ – interviu

- Andrei PLEȘU (fondator și directorul Fundației Noua Europă)

„Primul pas în Europa“ – interviu

- Wolf LEPENIES (sociolog, politolog, fostul rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin)

„Ideea latină“

argument

O instituție durabilă

Colegiul Noua Europă împlinește 25 de ani de la înființare. După un sfert de secol de existență poți deja creiona un bilanț, fie el și provizoriu, al acestei instituții (încă) fără egal din peisajul academic și cultural al României. Aș enumera doar trei mari reușite ale acestui edificiu fondat de Andrei Pleșu în 1994. Prima reușită: NEC a repus pe harta Europei cercetarea academică de top din România din domeniul științelor umaniste. Adică: România a devenit un pol atractiv pentru cercetători din țară și din străinătate, cu precădere din regiuni marginale ale Europei. Un punct de reconectare între Est și Vest. Prin NEC, România a devenit, poate pentru prima dată după 1990, și furnizor de asistență în cercetare, nu doar țară a cărei cercetători beneficiază de burse oferite de alții. Asta, în condițiile în care instituția nu a primit (nici nu a cerut!) sprijin din partea statului. În asta constă a doua mare reușită: păstrarea independenței. Cu sprijin inițial, apoi reînnoit constant din partea unor instituții și fundații private din Elveția și din Germania, Colegiul și-a menținut distanța și independența față de eventualele intruziuni politice. (Contra-) exemplul maghiar reprezintă o experiență tristă prin care, din fericire, NEC nu a trecut. Collegium Budapest, o instituție similară, fondată înaintea colegiului bucureștean, a acceptat sprijin din partea statului, acest parteneriat fiindu-i, pînă la urmă, fatal.

În sfîrșit, poate cel mai important atribut al acestei instituții e rezistența în timp, durabilitatea, soliditatea construcției. Într-o lume în perpetuă transfomare, instabilă și confuză, în care mai nimic nu e făcut să dureze, Colegiul Noua Europă a trecut proba timpului și a rezistat fără să facă nici un compromis în relație cu ideea fondatoare. S-a dezvoltat ca un institut dedicat studiilor avansate și a rămas, în ciuda unor complicații de parcurs evocate în acest dosar, fidel principiului libertății de cercetare. Nu e puțin lucru! (**Matei Martin**)

BARBURISME

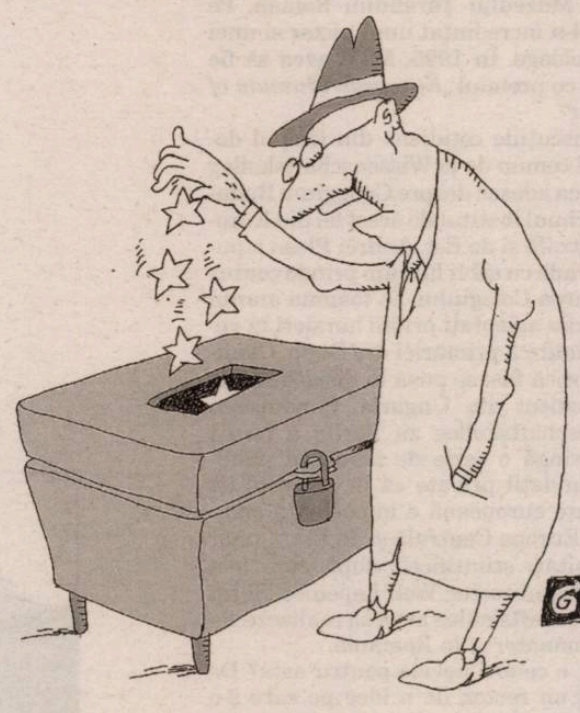

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Joachim NETTELBECK

Un vis improbabil

În 1992, Andrei Pleșu a fost fellow la Wisenschaftskolleg zu Berlin cu proiectul „Îngeri: elemente pentru o teorie a proximității". A fost atît de impresionat de acest Institute for Advanced Study încît s-a întrebat de ce n-ar exista și în România o asemenea instituție. Un astfel de institut invită cercetătorii, vreme de un an, să-și întreprindă proiectele de cercetare în mod individual – și asta într-un mediu stimulator, alături de cercetători și de artiști din diverse discipline și culturi. Visul lui Andrei Pleșu s-a transformat în New Europe College (NEC).

Trebuie că au existat niște îngeri care l-au ajutat. Era un vis improbabil dacă e să ne gîndim la condițiile existente într-o țară care de-abia își revenea după trauma regimului ceaușist. Dar Pleșu fusese ministru al Culturii și și-a dat seama, din experiență, că în această epocă a transformărilor, ideile îndrăznețe chiar se pot realiza. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu înnoirea Muzeului Țăranului Român. Pe acesta l-a încredințat unui pictor și unei antropoloage. În 1996, MȚR avea să fie distins cu premiul *„European Museum of the Year"*.

La discuțiile cotidiene din timpul dejunului comun de la Wissenschaftskolleg se vorbea adesea despre Collegium Budapest, primul institut de acest fel din Europa Centrală și de Est. Andrei Pleșu a putut să vadă cu ochii lui cum prinde contur înființarea Colegiului. În toamna anului 1992 erau așteptați primii bursieri în vechea clădire a primăriei din Buda. Clădirea istorică fusese pusă la dispoziția noului institut din Ungaria. Conducerea Wissenschaftskolleg zu Berlin a reușit să convingă o serie de instituții publice și fundații private că în procesul de integrare europeană e importantă crearea, în Europa Centrală și de Est, a unor „comunități științifice", după cum le-a numit fostul rector, Wolf Lepenies. Și tot Wissenschaftskolleg avea să realizeze ceva asemănător și în România.

De ce era nevoie pentru asta? De un rector, de o idee pe care s-o promoveze și de o casă care să îndeplinească ambițiile acestei instituții. Odată îndeplinite aceste condiții, poți spera să găsești partenerii dispuși să o finanțeze. Un rector și o idee căreia să i se dedice existau. Într-un tîrziu s-a găsit și o casă potrivită. Heinz Hertach descrie prin ce împrejurări și circumstanțe neobișnuite a fost dobîndită. Faptul că el însuși s-a implicat a fost cu totul neașteptat. Căci fundația lui sprijinea cultura, nu știința. Și era activă în Elveția, nu în Ungaria și România. Însă circumstanțele neobișnuite de după căderea Zidului Berlinului i-au motivat, pe Hertach și pe fundația lui, să contribuie, prin intermediul unor instituții de cercetare științifică, la promovarea democrației în aceste țări și la regăsirea păcii în Europa. Cu totul neobișnuit s-a comportat și ambasadorul elvețian la București, Jean-Claude Joseph. Lui i-a aparținut ideea decisivă în legătură cu sediul și tot el a ajutat, cu vorba și cu fapta, ca această casă să fie atribuită NEC – și asta, fără obișnuitele șpăgi.

Neobișnuit a fost și cum s-au purtat statele. De fiecare dată cînd e nevoie să dea bani pentru o țară străină, administrația scoate la înaintare contribuabilii: e ficțiunea lor preferată, alături de Curtea de Conturi, pentru a justifica inacțiunea. Pasămite, nu e în interesul lor, al contribuabililor, să subvenționeze o țară străină. Și totuși, prin ministere s-au găsit funcționari de aceeași părere cu Heinz Hertach, care au găsit calea pentru a face posibile anumite excepții. Motivările au fost pline de fantezie și au reușit să convingă pînă și Curtea de Conturi. Într-una din țări, finanțarea a fost declarată sprijin de dezvoltare; în cealaltă, finanțarea Institutului a fost aprobată drept proiect de cercetare.

Un alt impediment pentru state era faptul că donațiile se fac, de regulă, către instituții care există deja; or, în cazul de față, instituția nu ar fi putut exista decît dacă finanțatorii acceptau ca resursele lor să fie folosite și pentru acoperirea unor costuri administrative. Obiecția era că finanțarea instituției ar atrage asumarea unei responsabilități pentru perpetuarea respectivei instituții. Și aici, cei implicați au reușit să găsească soluții. Susținînd nu finanțarea instituțiilor în sine, ci acele costuri instituționale necesare pentru a administra proiectele de cercetare. La fel de imaginativi au fost și angajații fundațiilor. Heinz-Rudi Spiegel a găsit pentru New Europe College mereu alte fonduri, ale căror moduri de gestiune erau cunoscute Stifterverband der Deutschen Wirtschaft. Oricine putea rămîne cu impresia că e vorba de o contribuție unică – asta pînă cînd s-au lăsat convinși să contribuie, iar și iar, vreme de 25 de ani. Angajații Fundației Volkswagen s-au aflat în situația complicată în care statutul lor permitea sprijinirea unor proiecte de cercetare doar pe o perioadă de cel mult cinci ani. Așa că a fost nevoie să concepem, la fiecare cinci ani, un nou proiect, și să înscriem anumite componente administrative drept cheltuieli necesare programului de cercetare. O excepție cu totul improbabilă a fost cînd Curatoriumul Fundației a aprobat o finanțare în valoare de un milion de mărci pentru amenajarea sediului.

Însă, după o vreme, prioritățile s-au schimbat. Mai ales după intrarea României în Uniunea Europeană a devenit tot mai plauzibil ca statul român să preia responsabilitatea pentru cheltuielile instituționale. Așa se întîmpla în Germania. Asemenea institute trebuiau să fie finanțate la nivel de land. Așa a justificat și ministerul german atunci cînd a hotărît să se retragă din co-finanțare – provocînd o criză existențială pentru NEC. Principiul țării de reședință nu se potrivea în context. Statul român ar fi legat finanțarea institutului de interesele sale pe termen scurt, încălcînd astfel principiul fondator: alegerea bursierilor exclusiv pe criterii științifice și libertatea bursierilor de a hotărî ce și cum studiază.

NEC se confrunta cu următoarea dilemă: să se supună statului sau să-și înceteze activitatea. A hotărît să susțină pe mai departe libertatea științifică, riscînd să nu-și mai poată acoperi cheltuielile. În lumea de azi, care aduce în prim plan utilitatea economică inclusiv în domeniul cercetării, libertatea științifică capătă o dimensiune existențială. Institutul își poate îndeplini misiunea de utilitate publică – aceea de a permite perspective imprevizibile – doar dacă fiecare cercetător e liber să-și urmeze curiozitatea pe baza științei și a metodelor proprii.

A hotărît să susțină pe mai departe libertatea științifică, riscînd să nu-și mai poată acoperi cheltuielile.

NEC a reușit să ilustreze în mod remarcabil această atitudine principială. Primii bursieri au fost mai ales din domeniul științelor umaniste. Finanțatorii din Vest erau însă de părere că României, care tocmai trecea la economia de piață și la statul de drept, îi lipseau economiști și juriști. Andrei Pleșu a reacționat: la următorul val de înscrieri avea să sublinieze că sînt așteptate cu precădere înscrieri din aceste domenii. Însă regula ca membrii consiliului, alcătuit din experți internaționali, să evalueze dosarele de candidatură exclusiv din perspectiva atractivității științifice s-a menținut. Rezultatul: au fost mai multe înscrieri din acele domenii, nu însă și mai mulți bursieri. Cele mai multe dosare în acele discipline n-au fost destul de solide. Candidații s-au adaptat la ceea ce credeau ei că reprezentau provocările internaționale, dar au urmărit prea puține chestiuni cu adevărat originale. Așa a reacționat NEC la provocările externe, fără să pună în pericol calitatea deciziilor științifice.

Atunci cînd NEC, aflat în această situație dificilă, a acordat prioritate libertății științifice, nu a făcut-o pentru că avea ceva împotrivă ca un cercetător să se simtă responsabil pentru țară, ci pentru că cercetătorul trebuie să fie liber să hotărască ce fel de cercetare îi e importantă în acest sens. Finanțatorii occidentali au învățat că asta poate să însemne și istoria medievală a unei țări – sau chiar și îngeri. NEC a reușit să obțină înțelegere la finanțatori pentru atitudinea sa. Să sperăm că va putea s-o facă și în viitor.

***Joachim Nettelbeck** este jurist și sociolog. A fost director al Wissenschaftskolleg zu Berlin.*

traducere de Matei MARTIN

Heinz HERTACH

Contribuția elvețiană la înființarea New Europe College

În 1994, New Europe College București (NEC) și-a deschis porțile – la început, într-un cadru modest, dar cu intenția clară de a deveni un Institut de Studii Avansate în toată regula – al doilea din spațiul țărilor fostului bloc estic, după Collegium Budapest, deschis în 1992.

NEC urma să devină un institut european, inclusiv din punctul de vedere al finanțării. Una dintre condiții necesare pentru ca această dorință să devină realitate era o clădire cu suficient spațiu pentru birouri, dar și cu personalitate, care să confere acestei inițiative un cadru de funcționare adecvat. Într-un tîrziu, după multe căutări, am reușit să găsim clădirea potrivită. Elveția a jucat un rol decisiv în multe privințe. Despre asta vom vorbi în cele ce urmează.

Scopul principal al acestor instituții era să consolideze cultura academică locală, mai ales prin formarea de tineri cercetători și prin menținerea unei legături cu universitarii din Europa de Vest, și să contribuie la împrospătarea personalului universităților autohtone – la București, doar în domeniul științelor umaniste și sociale. Inițiativa înființării celor două institute s-a datorat Wissenschaftskolleg zu Berlin (WIKO) și rectorului vizionar al acestuia, prof. dr. Wolf Lepenies. Cu ajutorul diligentului său administrator, dr. Joachim Nettelbeck, prof. Lepenies a reușit să convingă politicieni, ministere, instituții și persoane private din Germania și din alte țări vest-europene că astfel de oaze independente ale cercetării și gîndirii neîncorsetate, și schimbul academic cu oameni de știință din întreaga lume sînt – după patruzeci de ani, în care aceste țări au evoluat separat de Occident – extrem de importante.

Primii parteneri din afara Germaniei care au contribuit la întemeierea Institutelor de Studii Avansate din Ungaria și, doi ani mai tîrziu, din România, au fost Fundația Landis & Gyr, cu sediul în Zug (Elveția), și Confederația Elvețiană. Aceste institute s-au bucurat de o atenție deosebită, fapt dovedit de prezența la inaugurarea din 1992 a Collegium Budapest, primul Institut de Studii Avansate din fostul bloc estic, a președintelui federal german și a președintelui Ungariei. Antall, prim-ministrul ungar, a ținut discursul de deschidere. El a subliniat rolul de mediatori între Est și Vest (și Nord și Sud) al acestor țări și al cărturarilor lor. Collegium Budapest s-a bucurat, în scurt timp, de recunoaștere internațională.

Participarea Fundației Landis & Gyr la întemeierea Collegium Budapest a fost prilejuită de o întîlnire întîmplătoare pe care am avut-o cu Wolf Lepenies la WIKO Berlin, în aprilie 1990, cînd eram directorul Fundației. După ce deschiderea granițelor a creat o breșă în Cortina de Fier, rectorului i-a venit ideea întemeierii în Ungaria – pe atunci, cea mai liberală țară din blocul estic – a unui spațiu independent al cercetării comune, a unei *comunități de studiu,* cum a numit-o el. Ideea i-a venit în timpul unei discuții cu președintele Academiei de Științe din Ungaria, la începutul lui octombrie 1989. După căderea Zidului Berlinului, în Europa de Est și Centrală s-a prefigurat o schimbare de paradigmă politică. În țările Europei de Vest a încolțit speranța unei noi ordini mondiale liberale, într-o Europă fără granițe. Această speranță a declanșat, în anumite țări occidentale, o euforie și o mare disponibilitate de a ajuta țările lipsite de mijloace ale Europei Centrale și de Est.

Fundația Landis & Gyr nu sponsorizase pînă la acel moment infrastructuri ale unor instituții sau organizații, nici pe plan local și cu atît mai puțin în străinătate. Dar, în contextul noii și razantei schimbări politice, Fundația era dispusă să contribuie la dezvoltarea comună a două culturi diferite, în domeniul științelor umaniste, și să ia parte la întemeierea Collegium Budapest. Landis & Gyr a reușit să atragă și Confederația Elvețiană în acest parteneriat.

La începutul anului 1992 a sosit la Berlin, ca oaspete al WIKO, o personalitate eminentă din România: Andrei Pleșu. Tocmai demisionase din funcția de ministru. Eseist și editor al revistei *Dilema,* filozof și istoric al religiilor, Andrei Pleșu a fost, din 1990 pînă în 1991, primul ministru român al Culturii de după căderea regimului comunist. În timpul lui Ceaușescu, el a fost exilat în provincie, fără familie și cu interdicție de semnătură. Conducerea WIKO Berlin a fost impresionată de personalitatea sa marcantă. La inițiativa WIKO, șase Institute de Studii Avansate din Europa și din SUA au pus bazele unui premiu cu numele „Noua Europă". El urma să fie decernat unor cercetători excepționali din fostul bloc estic. Laureații trebuiau să realizeze, cu banii proveniți din premiu, un proiect important din punctul lor de vedere, în propria țară. Andrei Pleșu a fost, în 1993, unul dintre primii doi laureați. Cu banii primiți, el a pus bazele institutului pe care spera să-l înființeze. În 1994, Andrei Pleșu a reușit să le ofere unor primi cinci tineri cercetători posibilitatea de a lucra nestingheriți, timp de un an, la proiectul pe care și l-au ales. O dată pe săptămînă, acești cercetători se întîlneau în locuința lui Andrei Pleșu, unde își prezentau proiectele, în cadrul unui colocviu, și discutau problemele și evoluția cercetării lor. Aceste colocvii erau impresionante. Astfel s-a ajuns, în 1994, la înființarea New Europe College. Confederația Elvețiană s-a numărat și de data aceasta printre partenerii fondatori, alături de Fundația Landis & Gyr. Participarea celei dintîi s-a putut organiza rapid, în ultimul moment, deoarece, în contextul recentei înființării a Collegium Budapest, contactele directe cu secretarul de stat pentru Educație, Cercetare și Inovație, precum și cu directorul Ministerului Federal pentru Dezvoltare și Cooperare erau deja făcute.

Rămînea însă de găsit un sediu permanent și adecvat pentru noua instituție. Andrei Pleșu a luat legătura cu oficialitățile române. Din păcate, sediile oferite (case și terenuri) nu erau compatibile cu destinația institutului. A început atunci căutarea unei imobil sau a unui teren pe care să se poată construi o clădire nouă, în vederea cumpărării. La acea vreme apăruseră pe piață multe clădiri interesante, restituite de curînd familiilor deposedate. Fundația Landis & Gyr prevăzuse pentru acest proiect o sumă de pornire de un milion de franci elvețieni. Împreună cu Andrei Pleșu, Joachim Nettelbeck și cu Marina Hasnaș, arhitecta care se alăturase între timp echipei NEC ca administrator, am vizionat, fără succes, o duzină de case.

Căutarea unui sediu a luat, la începutul anului 1996, o întorsătură neașteptată. La sfîrșitul anului 1995, ambasadorul elvețian la București a fost rechemat. Succesorul său desemnat, Jean-Claude Joseph, s-a informat la Ministerul de Externe din Berna, înainte să vină la București, despre problemele, situația de lucru și contactele din România. A aflat astfel, de la directorul de la Dezvoltare și Cooperare, de înființarea NEC și de participarea Confederației Elvețiene și a Fundației Landis & Gyr. Noul ambasador m-a sunat pentru a afla mai multe detalii despre institut. Am avut o scurtă întîlnire la Berna, aducînd în discuție și tema căutării unui sediu NEC. Jean-Claude Joseph a făgăduit să ajute Institutul bucureștean cu tot ce i stă în putință ca ambasador.

O lună mai tîrziu, primesc un telefon din București, de la dl ambasador. Răsfoind actele de la ambasadă, a descoperit că o casă situată într-o zonă bună, pe strada Plantelor nr. 21 din București, se află în proprietatea Confederației Elvețiene. În 1940, Elveția voia să doteze Clubul Elvețian, pe atunci numeros și activ, cu această casă. Cum însă un Club nu putea să dețină un imobil, casa a fost cumpărată de Confederația Elvețiană. Vreme de cîțiva ani, în această casă a locuit șoferul ambasadei. Fostul ambasador elvețian era pe cale să vîndă casa, nelocuită de mult timp.

„Fiecare e fructul unei educații, dar cel mai mare educator e persoana însăși."

LUDMILA ULIȚKAIA

Poștașul arondat străzii Plantelor își amintește că, în anii '90, drumul era pavat cu piatră cubică, iar în curtea unde astăzi se află Colegiul Noua Europa era doar un uriaș morman de gunoi.

„Prima scrisoare a venit pe numele domnului Andrei Pleșu și eu le ziceam colegilor: «Voi știți cine a venit la mine, în Plantelor? Domnul Pleșu». «Unde, măi? La ruina aia?» Cînd au început renovările, ne-am dat seama că va apărea ceva frumos, fiindcă omul sfințește locul. Era mîndria mea să aduc scrisori. NEC-ul e ca o mică ambasadă."

La inițiativa ambasadorului Jean-Claude Joseph, Andrei Pleșu și Marina Hasnaș au putut vizita casa compusă din două corpuri de un etaj, aflată pe un teren invadat de buruieni, lat de 16 metri și adînc de 77. Pavilionul neobaroc dinspre stradă se afla pe lista monumentelor istorice protejate, dar fusese adus de locatarii ilegali într-o situație deplorabilă și avea acoperișul avariat. Al doilea corp de clădire era parțial dărîmat. Restaurarea clădirii dinspre stradă și construirea, în spatele acesteia, a unui nou corp de clădire părea un proiect fezabil.

Arhitecta Marina Hasnaș, administratoarea NEC, a purtat discuții cu Nicolae Vlădescu, un arhitect experimentat, iar Andrei Pleșu, cu președintele companiei de construcții Aedificia Carpați. Cheltuielile pentru construirea clădirii institutului s-au încadrat în bugetul de trei milioane de franci elvețieni; din fericire, bugetul nu a fost depășit. Am refuzat din capul locului să plătim „atenții și costuri de protocol". Mijloacele financiare necesare construcției au trebuit obținute din donații, pentru a nu încărca nota de plată. Ceea ce am reușit. Fundația Landis & Gyr a contribuit cu milionul de franci elvețieni prevăzut. În mod îmbucurător, guvernul cantonului Zug și Ministerul elvețian pentru Dezvoltare și Cooperare au contribuit, la rîndul lor, cu cîte o jumătate de milion de franci elvețieni, fiecare. Fundația Volkswagen a donat un milion de mărci. Diverse fundații germane și-au asumat împreună restul costurilor neacoperite ale construcției, precum și cheltuielile pentru amenajarea casei.

Sediul institutului a fost inaugurat în octombrie 2000, în prezența cancelarului federal al Elveției, Annemarie Huber-Hotz, și a reprezentantului președintelui României. Ministerul elvețian pentru Educație, Cercetare și Inovație a sprijinit, împreună cu Fundația Landis & Gyr, funcționarea NEC, încă de la înființarea sa, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, și continuă să o facă și astăzi. Ambele instituții au convingerea că, în felul acesta, au contribuit semnificativ la dezvoltarea comună a două culturi academice. Și vor continua să o facă.

***Heinz Hertach** este fostul director al Fundației Landis & Gyr din Zug, Elveția.*

traducere de Matei PLEȘU

O punte între Vest și Est

interviu cu Valentina SANDU-DEDIU, rectorul Colegiului Noua Europă

Este primul și, deocamdată, singurul Institut de Studii Avansate în domeniul științelor umaniste și sociale din România. A fost înființat și funcționează cu sprijinul unor fundații private și instituții publice din Europa occidentală ca o punte către Noua Europă. Și ca un spațiu al libertății de cercetare, după cum spune rectorul ***Valentina Sandu-Dediu.***

În ce relație este NEC cu alte instituții asemănătoare din România și din Europa?

În România, cîteva institute de studii post-doctorale sînt asociate marilor universități, cum ar fi Institutul de Cercetări al Universității din București (ICUB), cu care noi sîntem în bune relații de colaborare. Dar un Institut de Studii Avansate independent, de sine stătător, nu există, nici măcar în domeniul științelor exacte. Pe de altă parte, în Europa se dezvoltă rețeaua numită NetIAS a Institutelor de Studii Avansate, din care și noi facem parte. Au lansat de curînd un site comun, pot fi demarate unele proiecte în colaborare. De altminteri, am fost și noi parte într-unul din ele (EurIAS).

NEC a fost creat acum 25 de ani, după modelul Wissenschaftskolleg zu Berlin. Cum a „crescut" acest Colegiu?

Totul pornește de la o bursă oferită domnului Andrei Pleșu de Wissenschaftskolleg zu Berlin și de la deschiderea extraordinară pe care a găsit-o la rectorul de atunci, Wolf Lepenies, și la directorul administrativ al instituției, Joachim Nettelbeck. Wissenschaftskolleg rămîne, cu consecvență și prietenie, fratele mai mare al instituției noastre. O persoană emblematică de acolo, Katharina Biegger, s-a ocupat timp de 25 de ani de NEC; ea a învățat românește, a stat în România perioade lungi de timp la începuturi, ca să ajute instituția să prindă contur. Ne ghidează și astăzi să concurăm pentru programe de burse la diverse fundații. Colegiul a crescut treptat, de la „cameral" la „simfonic": a pornit de la cinci, apoi zece bursieri români, s-a internaționalizat, iar astăzi găzduim anual aproape 40 de bursieri și cercetători.

Care sînt ariile sau domeniile pe care le acoperă bursele NEC?

Ideea fondatoare a dlui Pleșu a fost libertatea alegerii temelor de cercetare. Vorbim de anii '90, într-o Românie în care cercetarea fusese pînă de curînd planificată strict, iar angajații trebuiseră să își îndeplinească planul cu teme impuse și obligatorii. NEC a încercat din răsputeri să păstreze această libertate a alegerii temelor de cercetare, deși astăzi este din ce în ce mai greu. De pildă, în lume sînt lansate multe proiecte de burse post-doctorale, încadrate de criterii specifice: ai cu atît mai mare succes cu cît te înscrii într-o umbrelă tematică anume. Noi ne-am străduit să evităm lucrul acesta și cred că am reușit, cel puțin pînă acum. La NEC se oferă în continuare burse pentru cercetări în domenii care astăzi nu mai sînt atît de „strălucitoare", cum ar fi limbile vechi. Sau filozofia și teologia medievală. Avem, pe de altă parte, și teme care au relevanță socială, în domeniul științelor politice, *gender politics* sau cercetări cu privire la situația politică din zona Mării Negre sau a Caucazului. Sînt foarte diverse subiectele și încercăm cît ne stă în putință – Ancăi Oroveanu (coordonatorul academic al NEC), lui Constantin Ardeleanu *(long term fellow)* și mie – să păstrăm un echilibru în viața academică a NEC.

Cum stabiliți care sînt proiectele cîștigătoare, de vreme ce nu există un criteriu de relevanță tematică? Cum puteți hotărî cine obține bursa între, să zicem, un proiect de cercetare în domeniul istoriei medievale și un altul în filozofie modernă?

Selecția pune mereu diverse probleme, ca orice competiție. La NEC primim cîteva sute de proiecte anual, pentru circa 25-30 de burse. Facem o preselecție a dosarelor apelînd la specialiști – în general, la alumni ai noștri. Ne interesează calitatea cercetării, în primul rînd, dar și o anumită disponibilitate interdisciplinară, posibilitatea de comunicare între domenii. NEC este un loc în care bursierii se adună o dată pe săptămînă pentru a vorbi despre proiectele lor. Cumva, trebuie să poată transmite ideile despre ce-i preocupă unor colegi din alte zone, chiar dacă proiectele lor sînt specializate, complicate. Ideea fiind ca și un muzicolog, ca mine, să înțeleagă, de pildă, cum e cu Euromaidan-ul din Ucraina sau alte teme care îmi sînt complet străine, din domeniul economiei sau al dreptului. Și invers: un economist trebuie să priceapă ce îi spune un istoric al artei. Ei bine, această deschidere poate fi constatată și în etapa preselecției. După aceasta, candidații sînt invitați în fața consiliului academic internațional al NEC-ului, pentru a susține un interviu. Acela este hotărîtor în acordarea burselor.

Care sînt programele curente?

Programul „Ștefan Odobleja" a început în 2008, fiind finanțat constant de UEFISCDI. Astăzi avem nouă burse pentru români în acest program „Odobleja". Mai sînt, apoi, încă două burse, numite „Spiru Haret", tot pentru cercetătorii români. Ele reprezintă excepția de la regula privitoare la libertatea cercetării, căci au un focus tematic (e adevărat, larg formulat): migrație, mobilitate, diaspora. În ceea ce privește cercetătorii străini, NEC se definește tot mai apăsat ca o punte între Est și Vest, dată fiind și poziția pe hartă a Bucureștiului. Invităm cercetători din zona Mării Negre, Caucaz, de la Azerbaidjan, Kazahstan, Armenia, Georgia, pînă la Rusia, Ucraina, Moldova, Belarus și așa mai departe. Acești cercetători nu trebuie neapărat să aibă proiecte despre acea zonă – pot cerceta absolut orice doresc. Noi încercăm să le facilităm contacte cu colegii din România sau occidentali care au preocupări similare. Acest program se numește *Pontica Magna*, fiind finanțat de Fundația Volkswagen. Și mai beneficiem de un program asemănător, susținut de Fundația germană „Gerda Henkel". Apoi dezvoltăm, împreună cu Institutul din Sofia (Centre for Advanced Study), programul „How To Teach Europe": șase bursieri „pendulează" cîteva luni pe an între un institut și celălalt, și au de două ori pe an cîte un colocviu, împreună cu profesori invitați. Toți bursierii sînt și profesori, iar proiectul de cercetare e destinat să se transforme într-un curs inovator în disciplina respectivă. Un nou tip de bursă – susținută de Fundația Lapedatu – aduce pentru anumite perioade de timp la NEC un *senior fellow,* o personalitate consacrată. În fine, menținem programul nostru de bursieri internaționali, deschis oricui din lume, și primim candidaturi din Africa, Australia, Canada, Noua Zeelandă, plus Europa și SUA.

În ce constă dificultatea cea mai mare de a gestiona toate aceste programe diferite?

Administrația de zi cu zi este dificilă, dar nu se plînge nimeni, ceea ce se datorează cu siguranță competenței ingenioase, devotamentului și atitudinii luminoase a Leliei Ciobotariu, directorul executiv care i-a succedat Marinei Hasnaș – legendara mînă dreaptă a lui Andrei Pleșu – în această poziție la NEC. Instituția nu poate însă supraviețui financiar doar din proiecte, pentru că finanțările obținute nu acoperă decît o mică parte din cheltuielile noastre administrative. Provocarea cea mai mare vine din necesitatea obținerii de fonduri instituționale – ceea ce este din ce în ce mai greu. În prezent, fundațiile europene promovează politica de a nu finanța instituții, ci doar proiecte. Din fericire, în ultimii ani, trei dintre alumnii NEC au fost cîștigători în competiția la European Research Comission. E vorba despre proiecte prestigioase și valoroase, academic și financiar. Cercetătorii își aleg singuri instituția unde vor să-și dezvolte proiectul de cercetare, pe o perioadă de cinci ani. Aceste proiecte vin cu o mare încărcătură administrativă de rezolvat – a intra în birocrația Uniunii Europene nu e simplu –, dar și cu un procent din finanțare destinat cheltuielilor instituționale. În România, din cinci asemenea granturi cîștigate (inclusiv în zona științelor exacte), trei au ales ca instituție-gazdă NEC-ul.

Statul român participă în vreun fel la acoperirea acestor costuri?

Statul român nu contribuie la finanțarea instituțională a NEC, dar oferă bursele „Odobleja" și „Haret", prin Ministerul Cercetării – UEFISCDI. De asemenea, pentru că NEC a cîștigat inițial două granturi ERC și pentru că a impulsionat astfel internaționalizarea cercetării, a primit un premiu din partea statului român, în urma unei competiții. A fost ca o gură de aer proaspăt pentru noi, într-un moment dificil. Acea contribuție a fost esențială și, cu ajutorul ei, am putut obține un al treilea grant ERC. Din păcate, acest tip de competiție a dispărut de la Ministerul Cercetării. Sperăm să o relanseze în curînd.

Dar cum se finanțează, totuși, NEC?

Alături de programele de burse internaționale despre care am vorbit, susținute de fundații germane, fondurile vin în principal din Elveția, de la Ministerul Educației și Cercetării elvețian și de la Fundația Landis & Gyr, care a preluat responsabilitatea în ceea ce privește sediul nostru. Toate aceste finanțări se derulează conform unor algoritmi prestabiliți, ceea ce înseamnă că periodic, o dată la cîțiva ani, întocmim o nouă candidatură pentru a obține fonduri. Politicile se schimbă, iar statul elvețian se poate întreba, la un moment dat, de ce ar continua să sprijine un institut de la București.

Chiar așa: de ce sprijină Elveția această instituție din București?

Exact în acest spirit al comunicării, al punții de legătură între Est și Vest. NEC are un parteneriat stabil și intens cu Universitatea din Sankt Gallen, reflectat în proiecte academice comune. Dar și pentru că această casă din strada Plantelor nr. 21 este pe pămînt elvețian.

a consemnat Matei MARTIN

„Provocarea cea mai mare vine din necesitatea obținerii de fonduri instituționale – ceea ce este din ce în ce mai greu."

„E nevoie de-o viață întreagă ca să înveți să trăiești."

SENECA

Primul pas în Europa

interviu cu Andrei PLEȘU, președintele Fundației Noua Europă

Cum a apărut Colegiul Noua Europă?

Colegiul Noua Europă este rezultatul unei întîmplări care, ca toate întîmplările, nu e întîmplătoare, și al cîtorva întîlniri. Întîmplarea: terminasem mandatul de ministru al Culturii, respectiv îmi dădusem demisia – că n-am rezistat în nici un post mai mult de doi ani. Și un prieten german, pe care-l cunoscusem încă dinainte de '89, a vorbit cu un prieten al lui, Wolf Lepenies, pe atunci rectorul Institutului de Studii Avansate din Berlin, să mă invite cîteva luni acolo, să revin la sentimente normale. E vorba de Tilman Spengler, sinolog și un om foarte activ în presa germană, pînă la un anumit moment. Așa am ajuns pentru șase luni într-un program al Institutului de Studii Avansate din Berlin – Wissenschaftskolleg. Și am văzut, pentru prima oară în viață, cum arată așa ceva. Și m-am gîndit că ar fi bine să avem și în România ceva la fel, deși mi se părea absolut utopic. După cîteva luni i-am spus asta și rectorului Wolf Lepenies.

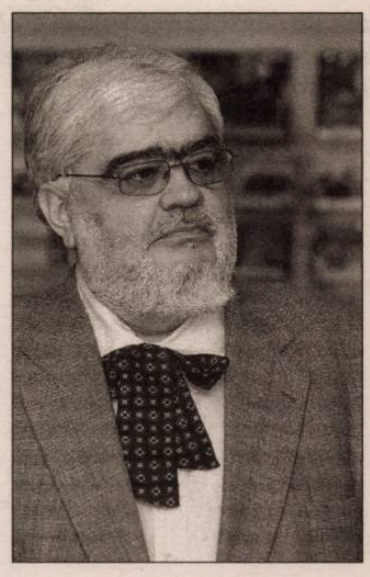

E o criză a umanioarelor. A apărut un fel de gîndire pragmatică pe care noi am cunoscut-o înainte de '90.

El m-a îndemnat să fac un proiect. L-am scris, dar fără nici o iluzie. Acel proiect a fost supus unui juriu în care erau reprezentanți ai Stanford, Princeton, Uppsala, North Carolina, Wassenaar și Berlin. Și acel juriu a avut bunăvoința să îmi acorde un premiu de 75.000 de mărci, cu condiția ca toți acei bani să fie folosiți pentru a întreprinde primii pași la întemeierea institutului. Premiul se numea „New Europe" – de unde și denumirea Colegiului.

Dar de ce era asta o prioritate, atunci, la începutul anilor '90, în plină tranziție?

Ca să înțelegeți de ce mi se părea atît de important trebuie să revenim la sistemul cercetării din România înainte de '89. Noi am funcționat – și mă tem că și azi funcționăm, inerțial – după sistemul sovietic: cu multe institute de cercetări aflate, toate, sub umbrela Academiei. Asta se întîmpla la noi. Erau enorm de multe institute, cu cercetători prost plătiți și cu teme de cercetare impuse de la centru. Eu îmi doream un institut de cercetare nou, care să ofere o bursă mai mare decît salariul de atunci al cercetătorilor – nu vă gîndiți la sume uriașe: primele burse au fost de 500 de mărci pe lună. Și, mai ales, să-și aleagă singuri ce vor să cerceteze.

Mi-am propus deci, de la bun început, să păstrez independența instituției. Asta a fost și este în continuare o prioritate, pentru că sînt de părere – și am explicat asta mereu sponsorilor noștri – că în țările foste comuniste e încă devreme să implici statul într-o inițiativă. Pentru că, odată implicat, statul începe să aibă pretenții. Mi s-a dat, din păcate, dreptate, atunci cînd primul Institut de Studii Avansate din zonă, Collegium Budapest, a solicitat și a primit sprijin din partea statului maghiar pentru ca, la scurt timp după ce a început să investească, statul să impună teme de cercetare, personal etc.

Care au fost cele mai grele impedimente la momentul înființării?

Întîi de toate era problema sediului. La început, am funcționat la mine acasă ori la doamna Hasnaș acasă, pînă cînd am închiriat un apartament în strada Take Ionescu. În cele din urmă, am descoperit pe strada Plantelor o ruină: o casă veche, fără acoperiș, cu mult gunoi în curte și cu o inscripție pe care scria că e „proprietatea statului elvețian". Am sunat la ambasadă și ei uitaseră de această casă care aparținuse cîndva comunității elvețiene din România. În această casă locuise șoferul comunității. Elvețienii au investit bani ca să reabiliteze clădirea, de asemenea, Volkswagen Stiftung (prin Wilhelm Krull). Iar Marina Hasnaș împreună cu un alt arhitect au făcut un proiect ca să o extindă și să o adapteze nevoilor institutului. Clădirea dispune și de spații de locuit pentru bursierii care nu sînt din București. Am cerut și bani pentru o bibliotecă. M-am străduit să fac un tip de bibliotecă universitară la zi, cu ediții serioase, cu o secțiune de istorie și filozofia religiei și cu alte domenii. Ceea ce face ca astăzi biblioteca să să fie frecventată de studenți de la toate facultățile.

Altă dificultate: ciudățenia instituției și a proiectului. Mai nimeni nu înțelegea rostul instituției. Apoi, chestii amuzante, care țin de situația noastră instituțională și mentală din acea perioadă. De pildă, am primit cadou cîteva computere pentru dotarea institutului. Cînd să le ridicăm de la vamă, primim o înștiințare că ne trebuie aprobare de la Ministerul Sănătății. Am rămas perplex, nu înțelegeam de ce ne trebuie un aviz tocmai de la Sănătate pentru niște computere. Explicația fiind că cei de acolo aflaseră că în computere puteau exista viruși…

Partea mai puțin amuzantă e cînd, după cîțiva ani, niște inși s-au gîndit că poate noi spălăm bani pentru campaniile electorale. A venit o echipă de la Curtea de Conturi să ne verifice. Evident, ce puteau găsi? Dar cea mai urîtă întîmplare s-a petrecut prin 1998, cînd eram ministru de Externe. Atunci, ziarul *Ziua* a publicat un text din care rezulta că eu am făcut acest institut plătit de nemți, pentru spionaj. În fine…

Am avut noroc să îi întîlnesc pe Tilman Spengler și pe Wolf Lepenies. Iar ei aveau relații strînse mai ales în Berlin, cu fundații și cu statul elvețian, cu care înființaseră și Colegiul de la Budapesta. Statul elvețian și Fundația Landis & Gyr (îi numesc pe Hugo Bütler, Iso Camartin, Heinz Hertach) ne-au finanțat de la bun început și continuă s-o facă și astăzi, cît s-o mai putea. Sîntem în criză. Perspectivele sînt destul de sumbre, pentru că au apărut schimbări de mentalitate în strategiile sponsorilor. Au apărut principii de finanțare care nu intrau în proiectul inițial: pe scurt, mesajul e că nu mai sînt finanțate instituții, ci doar proiecte. E ca și cum ai spune că finanțăm supa, dar bucătăria vă privește! Or, o instituție presupune cheltuieli. Și atunci am început să finanțăm proiecte. N-a fost neapărat rău, căci finanțatorii ne-au obligat astfel să devenim mai dinamici. Dar această schimbare de strategie i-a marcat și pe candidații la bursă care, pentru a avea o șansă în plus, se străduiesc să se plieze pe temele proiectelor noastre. Or, asta ne readuce în situația pe care voiam s-o depășesc la început, legată de orientarea cercetării. Cu toate astea, mă bucur că am putut face unele proiecte. Unul dintre ele se numea *„Europe next to Europe"* și era destinat țărilor de la marginea Uniunii Europene A prins bine, fiindcă e legat și cu o direcție și o preocupare a Uniunii Europene pentru politica de vecinătate. Apoi: spațiul Mării Negre, Azerbaidjan Georgia etc., o zonă neglijată…

Cum a evoluat problematica asta legată de libertatea de cercetare?

Candidații nu mai au o singură întrebare în minte: „Ce vreau eu să cercetez?". Apare o a doua întrebare: „Cu ce fel de proiect aș avea mai multe șanse?". Am fost în juriu la Collegium Budapest și am trăit acolo experiențe interesante. Unul dintre candidați venise cu un proiect legat de un manuscris de secol IV creștin pe care îl descoperise și voia să-l editeze. Și nu a luat bursa, pentru că juriul nu voia să promoveze o asemenea cercetare despre un document vechi. În anul următor s-a prezentat din nou, cam cu același proiect, dar formulat altfel. De data asta era vorba despre „probleme de *gender* în mînăstirile creștine din secolul IV". Și a cîștigat. Asta e transformarea care se petrece, și simt uneori că un candidat se gîndește mai mult la corectitudinea politică, la actualitate, la Ucraina, Rusia, Serbia etc. decît la propriile lui curiozități de cercetător. Sigur, nu sînt teme neinteresante, dar faptul că a apărut drept criteriu în mintea lor constituie o mică abatere de la ceea ce ne-am propus la început.

„Educația îți dezvoltă niște facultăți, dar nu le creează."

VOLTAIRE

Cum s-a schimbat peisajul acesta al cercetării, al institutelor, al universităților din România în acești ani?

Sîntem contemporani cu ce se întîmplă în Vest. Adică acolo sînt aceleași probleme, respectiv forme de finanțare. În America au apărut articole, dezbateri publice: e o criză a umanioarelor. A apărut un fel de gîndire pragmatică pe care noi am cunoscut-o înainte de '90. Această nouă mentalitate în care umanioarele sînt subfinanțate, în care prioritate au subiecte de actualitate, a modificat masiv și profilul cercetării, și metodele ei. În această privință, de data asta nu atît în bine, cît mai ales în rău, sîntem contemporani cu Occidentul.

Care e cel mai mare succes al NEC în acești 25 de ani?

Tehnic vorbind, sîntem foarte bucuroși că în 1998, deci la patru ani după înființare, un juriu vienez, al cărui președinte era Ralf Dahrendorf, a oferit NEC premiul „Hannah Arendt", o distincție oferită unui centru de excelență din Europa Centrală și de Est. E o calificare cu care și acum sîntem foarte mîndri.

Am făcut ceva important pe plan local și consider că e un succes. Am avut un program numit „ReLink", destinat românilor care studiază în afara țării: niște burse care să-i ajute, pe cei care se întorc în țară, timp de un an sau doi, să se reașeze. Am avut un alt program care se chema „NEC Link" în care ideea era ca Bucureștiul să iradieze spre universitățile din restul țării, iar fiecare bursier trebuia să-și ia un colaborator dintr-o universitate din teritoriu și să facă împreună cursuri extracurriculare, care nu erau în programul inițial. În fine, s-a mai întîmplat ceva important, fără voia noastră. Mulți dintre bursierii noștri au devenit miniștri, ambasadori, rectori universitari etc. Am descoperit că avem un palmares de tip École Nationale d'Administration fără să-l fi urmărit.

În fine, a contat faptul că prin institutele astea s-a refăcut relația cu mediul academic apusean. Uneori spun glumind: România a făcut primul pas în Europa în 1994, cînd s-a înființat acest colegiu, Noua Europă. Pentru că 2007 a fost o chestie mai mult sau mai puțin administrativă și birocratică.

Și cel mai mare insucces?

Da, sigur că orice candidat bun care nu reușește să ocupe un loc, pentru că locurile noastre sînt limitate, e o mică suferință intelectuală. Dar îi apreciez cu atît mai mult pe cei care, chiar după un eșec sau două, revin și poate în cele din urmă reușesc să obțină o bursă. Alt eșec apărut în vremea din urmă este că nu mai avem suficienți bani ca să invităm conferențiari din afară. Noi nu le puteam oferi un onorariu, dar puteam măcar să plătim hotelul și drumul. Acum s-a împuținat și această listă. În rest, cred că la socoteală ieșim mai bine cu partea de realizări decît cu unele inevitabile eșecuri. Încă funcționăm. Și asta e uimitor! Pentru mine, faptul că sîntem în al 25-lea an de la apariția instituției e ceva miraculos.

a consemnat Matei MARTIN

La aniversare: NEC, după 25 de ani

Ce rămîne după 25 de ani? Și cum va continua povestea Colegiului Noua Europă? La 25 de ani de la înființare, cîțiva bursieri NEC vorbesc despre această experiență formatoare.

■ Bogdan IANCU

„Acasă“

În anul bursei NEC (2005-2006) m-am simțit „acasă“ în toate sensurile cu putință. Mă întorsesem după o lungă perioadă de plecare din țară (1999-2005, ani petrecuți în Ungaria, Canada și Statele Unite), pentru a preda cursuri de drept public la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Prin NEC am descoperit un București pe care îl știam doar superficial, din scurtele incursiuni în Capitală din timpul studenției la Drept în Iași și mai apoi ca punct de tranzit (vize, taxi, tren, aeroport). Era un București fabulos cel de atunci, viu, dar nu isteric, prins în reținerea civilizatoare a așteptării aderării la Uniune (tot ce a fost refulat-reprimat în scurtul interval 2004-2008 s-a recuperat înzecit între timp). Existau dezbateri de idei la Prometheus, jazz la Green Hours, ziare care încă mai făceau presă, cărți și articole care generau polemici purtate în limitele civilității, reviste culturale secerate între timp de lipsa de bani sau abundența de orgolii (unde mai e azi *Idei în dialog?).* Iar NEC-ul se afla în mijlocul lucrurilor, simțeai pulsul momentului în discuțiile cu ceilalți bursieri, în conferințele extrem de diverse, în mesele rotunde pe teme de actualitate (NEC *plus ultra!).* Timpurile acelea mai liniștite s-au dus pentru România de mult, dar institutul a rămas o insulă de normalitate și stabilitate în anomia generală a vremurilor recente. Într-o enumerare deloc exhaustivă, păstrez o recunoștință pe care nu o voi putea recompensa vreodată oamenilor care au construit NEC-ul ca institut de cercetare interdisciplinară, dar și ca familie de suflet pentru sute de bursieri: Marina Hasnaș, Anca Oroveanu, Katharina Biegger și, de bună seamă, Andrei Pleșu.

***Bogdan Iancu** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

■ Călin COTOI

„O heterotopie“

Încercarea de a spune sau scrie ceva cu sens, de a avea o preocupare intelectuală consistentă și de durată în spațiul academic românesc are ceva utopic. Zonele în care se mai întîmplă așa ceva sînt corosiv neinstituționalizate, vagi, foarte personale. Imaginea unui grup de oameni – interesanți și inteligenți – din zona academic-universitară, care să discute – constant, serios și critic – unii cu alții, nu pare să țină de meleagurile noastre.

Există însă, undeva, în București, un loc care funcționează diferit. O heterotopie. Cu adresă, bibliotecă, cafele, mese, covrigi, scaune, burse, oameni și discuții. Spațiul intelectual al Colegiului creează o subtilă contra-ierarhie cu lumea „din afară“. Se destabilizează, discret, toate pozițiile (locale) de autoritate disciplinară. Aducerea laolaltă a unui amestec de discipline și proiecte, de traiecte personale, vîrste și ideologii foarte diferite e un pariu anual. E un filon critic-corosiv ce se împletește ciudat de simplu și firesc cu partea conservator-culturală a instituției. Acest fel de stranietate pe care o generează NEC-ul funcționează, e bună și fertilă intelectual, și din motive greu de instituționalizat. Cum ar fi conviețuirea săptămînală cu o minte analitică, comprehensivă, flexibilă și tăioasă, spectaculoasă și modestă, capabilă de conexiuni neașteptate, de trasee oblice printre teme foarte diferite, de ironie și generozitate. Astfel de experiențe fac posibilă constanta refacere a aurei unei excepționalități ce se tocește și deconstruiește anual prin chiar formula succesului ei. Cel puțin așa am înțeles și trăit eu NEC-ul, în perioada privilegiată cînd am fost și eu acolo.

***Călin Cotoi** este prof. univ. dr. la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București.*

■ Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Educație, cultură, umanitate

Colegiul Noua Europă este parte din viața mea de zi cu zi, un loc în care pasiunea pentru cercetare și-a găsit cuibul inspirației. Sînt asemenea berzei din blazonul NEC-ului, migrînd din cînd în cînd către țări mai „calde“, dar revenind constant la cuibul plin de generozitate și inteligență care mă hrănește și mă menține în lumea fantastică a cercetării. Așa cum eu sînt pasionată de cercetările mele, NEC-ul este pasionat de construirea unei instituții cît mai performante și cît mai umane în același timp. De fapt, prestigiul instituției este menținut la cotele cele mai înalte de o mînă de oameni dedicați, slujind educația, cultura, umanitatea. Acestor oameni buni, frumoși, discreți le mulțumesc cu recunoștință și afecțiune. La mulți ani!

***Constanța Vintilă-Ghițulescu** este cercetător doctor la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române, București. Director al proiectului ERC Luxury, Fashion and Social Status in Early Modern South-Eastern Europe.*

■ Andrei CUȘCO

O experiență formativă și definitorie

Dincolo de definițiile posibile, mai mult sau mai puțin sofisticate, ale „fenomenului“ New Europe College – oscilînd între un model aproape *castalian,* o versiune ideală a unei instituții construite pe baza unui concept cuprinzător al artelor liberale și un mediu cu adevărat pluridisciplinar și deschis unor „experimente“ intelectuale mai puțin obișnuite într-o lume tot mai pragmatică și mai utilitară –, pentru mine NEC-ul este, înainte de toate, un spațiu dinamic al excelenței, dialogului și libertății academice. Aceste valori, devenite incerte și atacate frecvent din diverse direcții în ziua de azi, mi se par mai actuale ca oricînd, iar NEC-ul le întruchipează într-un mod admirabil. Am avut privilegiul să cunosc și să înțeleg cu adevărat lumea academică românească prin intermediul NEC-ului, în două momente cruciale ale carierei mele. Mai întîi, o bursă care a coincis, în mod fericit, cu etapa finală a doctoratului meu de la CEU, în anii 2006-2007, mi-a permis să regîndesc profund și să redimensionez acel proiect, care risca să devină prea îngust și „provincial“. Atmosfera de efervescență intelectuală de la NEC – amicală, dar și critică, în același timp – m-a transformat, cu siguranță, într-un cercetător mai bun și mai conștient de propriile aspirații și limite. În al doilea rînd, revenind la NEC peste un deceniu, la început ca *alumnus,* iar apoi, din nou, ca bursier, m-am pomenit iarăși într-un „punct nevralgic“ al carierei, în care încerc să articulez un nou proiect de cercetare destul de ambițios, pentru următorii ani. NEC-ul nu și-a dezmințit „reputația“ nici de această dată, oferindu-mi libertatea de a-mi „tatona“ ideile, a-mi clarifica prioritățile și conceptele și a-mi depăși momentele (inerente) de nesiguranță. Mai mult, această revenire peste ani – chiar dacă nu pierdusem nici o clipă legătura cu prietenii și colegii de acolo – m-a făcut să mă simt membru al unei comunități academice în sens clasic, aproape paideic, în cadrul căreia apartenența la „cetate“ nu ține cont de distanțe și circumstanțe, ci pornește de la principii fundamentale. Asta a însemnat pentru mine, în esență, Colegiul Noua Europă: o experiență formativă și definitorie, care m-a încurajat să evoluez, să-mi depășesc limitele (auto) impuse și, mai ales, să reflectez continuu și fără inhibiții intelectuale asupra propriilor mele proiecte și – prin extensie – asupra rostului unui „istoric de cabinet“ într-o lume tot mai opacă față de relevanța și semnificația științelor umaniste, în întregul lor.

„Există însă, undeva, în București, un loc care funcționează diferit. O heterotopie.“

***Andrei Cușco** este conf. univ. dr. la universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă“, Chișinău.*

■ Kázmér KOVACS

Vingt ans après

Sînt douăzeci de ani de cînd am devenit bursier la Colegiul Noua Europă. A fost și este locul unde mă regăsesc mereu cu același (copilăresc?) sentiment de așezare. Un loc de unde observi lumea: cînd (ne)pricepînd, cînd amuzat, cînd cu strîngere de inimă, dar mereu la adăpost, cu o împărtășită încredere în binele posibil. Experiența NEC implică pentru mine un înțeles nou și singular asociat ideii de familiaritate. O senină, simplă luare la cunoștință a afinităților cu ceilalți, a faptului că există un firesc, o rînduială a schimbului de idei, parcă statornicită de cînd lumea.

***Kázmér Kovács** este prof. univ. dr. la Facultatea de Științe Tehnice și Umaniste din Tîrgu Mureș, Universitatea Sapientia din Cluj-Napoca.*

■ Victor Alexandru STOICHIȚĂ

„Un loc fermecat“

Noaptea, pe teren. Adică la „Hanul drumețului“, la „Million dollars“ sau cu lăutari pe la vreo nuntă. Ca etnomuzicolog, mă interesau ascultătorii de manele: cine? ce? cum? Acesta era subiectul meu de post-doctorat, în care zeii tutelari

ai instituției avuseseră curajul și fantezia să creadă (deoarece, fără îndoială, ceva fantezie era absolut necesară, la vremea aceea, pentru a susține public o cercetare despre manele). Ziua, la seminar: Cîte altare în vechile bisericuțe transilvane? Cum trecea timpul la Kant? De ce trăim toți pe datorie? Cum erau structurate cronicile ortodoxe din Imperiul Otoman? Ce însemna prudență pentru un intelectual în Renaștere? Și zeci de alte întrebări fundamentale (la care nu mă gîndisem niciodată) împărtășite cu drag de zeci de colegi cu minți sclipitoare. Asta se discuta la seminarul de miercuri, cel oficial, dar și zilnic, la cel din bucătăria de la etaj unde-și făcea fiecare ochiurile și cafeaua de dimineață, la cel de la cantina din subsol unde ciorbițe nemaipomenite te încălzeau în toiul iernii, la cel de la terasa cu bere unde seara se îndrăzneau cele mai ascuțite analize și se adînceau cele mai vechi argumente. La NEC am avut parte de condiții de lucru și de o deschidere intelectuală pe care rareori le-am mai întîlnit. Un loc fermecat.

***Victor Alexandru Stoichiță** este cercetător la Instituto de Etnomusicologia – Centro de Estudos em Música e Dança, Universidade Nova de Lisboa.*

■ Gabriel Horațiu DECUBLE

Privilegiul de a găsi ascultare

Memoria lucrează emoțional, știm asta, dar pînă și emoția cunoaște condiționări spațiale. Clădirea New Europe College, o clădire istorică a cărei restaurare reprezintă o izbîndă a bunului gust, are majoritatea ferestrelor orientate către sud și sud-vest, așa încît memoria locului nu are cum să nu fie scăldată în soare. Chipurile atîtor oameni plăcuți pe care i-ai întîlnit aici devin auratice; vorbele lor sclipesc diamantin precum roua; ideile revelatoare pe care le-ai primit aici, prin lectură sau dialog, se așază tihnit, ca într-o după-amiază de vară, la divanul vîrstelor: ce ești acum ai devenit trecînd pe la New Europe College, participînd la dezbateri, conferințe, expoziții, concerte sau lecturi publice, ba chiar socializînd prin preajmă, în vecinătatea Mîntuleasa – Plantelor – Foișor, unde parfumul de epocă te motivează, fără să te strivească; te inspiră, dar nu te doboară. De altfel, acesta ar putea fi chiar motto-ul experienței intelectuale pe care am trăit-o aici: „Emulație, nu imitație", New Europe College fiind acea instituție care salvează ideea de excelență în știință și cultură deja prin aceea că se opune masificării, că gîndurile rostite aici nu au ecoul inflaționar al retoricii de stadion. Ele sînt rostite clar și fără iterație, semn că, în locul potrivit, s-au putut aduna, în timp, oamenii potriviți, care au avut și au generozitatea de a asculta și privilegiul de a găsi ascultare.

***Gabriel Horațiu Decuble** este prof. dr., director al Departamentului de Limbi și Literaturi Germanice la Universitatea din București.*

■ Ioana PÂRVULESCU

„O oază de firesc cultural"

A rezistat vremurilor tulburi cu grație și tenacitate. În termeni tehnici este un Institut de Studii Avansate: favorizează excelența. În termeni antropologici, este un loc bun: favorizează binele, adevărul, frumosul. În termeni literari, este un „acasă" pentru oricine gîndește cu mintea lui sau, mai simplu, pentru oricine gîndește. New Europe College este o oază de firesc cultural și uman, într-o lume din care firescul aproape că a dispărut.

***Ioana Pârvulescu** este scriitoare. Prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București.*

■ Silvia MARTON

Despre maturizarea științelor umaniste

NEC-ul rămîne un cadru unic în România pentru cercetare serioasă, gîndire critică și conversații inteligente. De 25 de ani. Este mult pentru o societate tînără precum cea românească. Este locul în care cercetările cele mai curajoase devin parte a unui dialog adevărat între disciplinele științifice. Este extraordinar de important într-o țară în care comunitatea unei discipline este încă foarte restrînsă. NEC-ul te obligă să-ți formulezi ideile astfel încît să te faci înțeles de alții. Mai mult decît universitățile, NEC-ul a reușit să reintegreze o parte dintre cercetătorii din România formați în alte țări. Prin toate acestea (și nu numai!), a contribuit în mod decisiv la maturizarea științelor umaniste și sociale din România, cum puține alte instituții au reușit să o facă.

***Silvia Marton** este lector univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

■ Erin CORBER

A re-imagina Europa

Nu exagerez cînd spun că bursa NEC a fost una dintre experiențele care m-au împlinit enorm, atît în plan academic, cît și personal. Faptul că am făcut parte dintr-o serie internațională și interdisciplinară de cercetători m-a ajutat să descopăr forme și granițe noi și interesante în proiectul meu de cercetare. Șederea în București a fost o experiență de neegalat: incitantă, provocatoare, frumoasă și gustoasă. Mi-a oferit ocazii nesfîrșite de a re-imagina Europa și istoria ei din multe perspective diferite; mi-am făcut prieteni pe viață și am rămas în legătură cu cercetători de pe tot globul, care vor continua să modeleze felul îmi care îmi înțeleg profesia de istoric.

***Erin Corber** este cercetător la Concordia University Montreal.*

■ Smaranda VULTUR

„O oază"

Colegiul Noua Europă a fost pentru mine o oază, un loc binefăcător: am întîlnit oameni minunați care iubesc cunoașterea în toate aspectele ei, oameni care cultivă și respectă competenta și profesionalismul și îi respectă pe ceilalți, care știu să ducă lucrurile la capăt și să le facă să dureze. Un loc în care excelența face casă bună cu umorul, cu politețea, cu firescul. Un loc în care te încarci cu energie bună și ai răgazul să scrii, să meditezi, să citești, să înveți de la alții. Un loc în care te antrenezi să iei în serios lucrurile și să îți descoperi noi centre de interes și pasiuni. O experiență de neuitat.

***Smaranda Vultur** este scriitoare. Conduce departamentul de istorie orală al Bibliotecii Centrale Universitare „Eugen Todoran", Timișoara.*

■ Bojan BILIC

„Experiențele apăsătoare ale autocolonizării..."

Cu cît am petrecut mai mult timp la NEC, cu atît am înțeles mai bine cîtă dragoste, energie și devotament trebuie să se fi dedicat creării acestei instituții și dezvoltării ei, în circumstanțe politice și economice problematice. Pentru mulți dintre noi, cercetători *din* Europa de Est și *despre* Europa de Est, NEC-ul a fost un loc unde am recunoscut, am început să metabolizăm și ne-am confruntat cu experiențele apăsătoare ale autocolonizării/autobalcanizării. Chiar fără nimic altceva, acest lucru în sine este o realizare de care NEC-ul, fondatorii și prietenii lui trebuie să fie mîndri.

***Bojan Bilić** este cercetător la Institutul de Științe Sociale, Universitatea din Lisabona.*

■ Maria RYBAKOVA

„Adevărul se naște din dialog"

La NEC, am văzut cum *adevărul* se naște din dialog. Am întîlnit oameni care aveau curajul să ia cuvîntul *adevăr* în serios și cărora nu le era teamă să-și petreacă viața în căutarea lui. De asemenea, m-am îndrăgostit de cultura și limba română.

***Maria Rybakova** este scriitoare, iar în perioada 2019-2020 va fi bursieră Fulbright Creative Writing.*

■ Nadiia BUREIKO

Comunitatea NEC

Fiind un exemplu de Institut de Studii Avansate cu adevărat internațional, unde găsești deopotrivă motivare și stimulare intelectuală, NEC s-a dovedit o poveste de succes a punerii în legătură, ca peste un pod, a lumii academice din Vestul și Estul Europei. Este un loc minunat pentru cine dorește să se dedice cercetării, să se angajeze săptămînal în discuții interdisciplinare și să obțină un *feedback* profund, uneori neașteptat, al muncii sale și care îi poate deschide noi orizonturi de cercetare. Experiența mea ca bursieră în programul *Pontica Magna* m-a împlinit atît în plan academic, cît și personal. Să fiu parte din comunitatea NEC, care m-a stimulat intelectual și mi-a oferit mult sprijin, m-a făcut nu numai să inițiez noi proiecte de cercetare, ci și să stabilesc prietenii reale cu bursierii din anul 2015/2016, pe care NEC-ul i-a adus împreună, pentru un an, într-un oraș atît de divers și viu precum Bucureștiul.

Nadiia Bureiko *este coordonator al departamentului Studii de Europenizare, Consiliul de Politică Externă al Centrului „Ukrainian Prism", Ucraina.*

„Un loc în care excelența face casă bună cu umorul, cu politețea, cu firescul."

„Simțeam că pornesc în carieră pe picior de egalitate cu studenții de la universități mai prestigioase decît a mea."

„Oamenilor inteligenți le place să învețe. Imbecililor le place să dea lecții."

A.P. CEHOV

Wolf LEPENIES

Ideea latină

Acest fericit moment îmi evocă amintiri din vremurile cînd, în anul academic 1991-92, Andrei Pleşu a fost bursier la Wissenschaftskolleg din Berlin – amintiri din săptămînile şi lunile care au urmat imediat după căderea Zidului Berlinului. Îmi amintesc acele timpuri cu o tandră recunoştinţă. Părea că înaintea noastră se deschide un nou orizont.

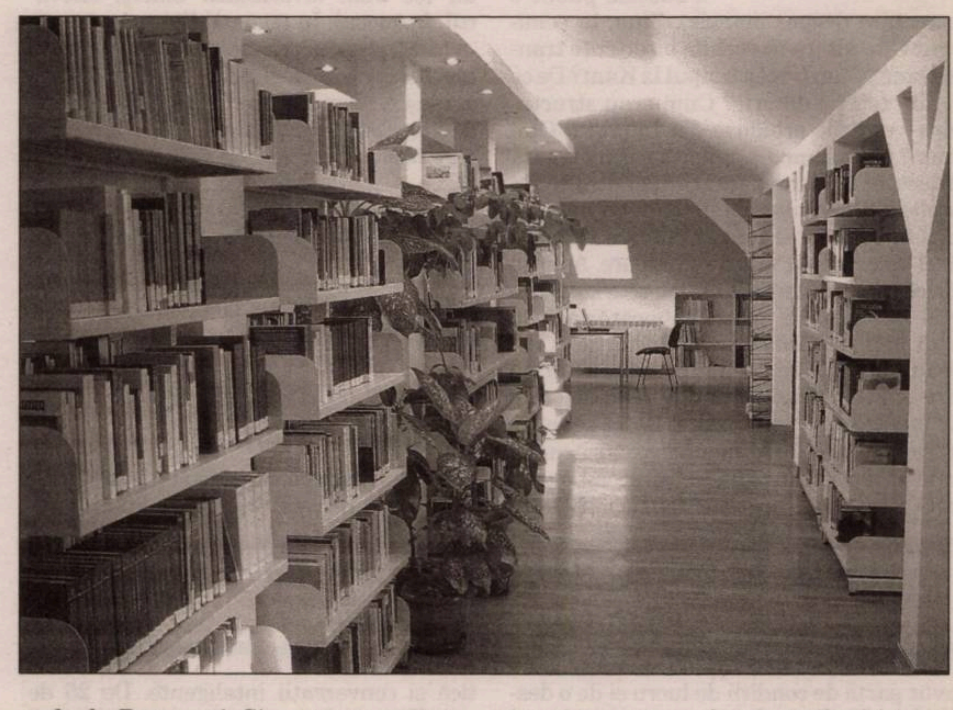

De la întemeierea sa, în 1981, Wissenschaftskolleg făcuse eforturi, şi nu puţine, să invite oameni de ştiinţă din Europa Centrală şi de Est. În majoritatea cazurilor, acest lucru s-a dovedit imposibil. Motivul era doctrina politică impusă de Uniunea Sovietică aliaţilor săi din Tratatul de la Varşovia. Era doctrina conform căreia existau trei state germane: Republica Democrată Germană, Republica Federală Germană şi Berlinul de Vest. Deoarece Wissenschaftskolleg era finanţat deopotrivă de către Republica Federală şi de Senatul din Berlin, era privit ca o anomalie, ca un hibrid politic care, conform doctrinei sovietice, pur şi simplu nu putea exista. Şi cum ar fi putut cineva accepta o invitaţie într-un loc inexistent?

Toate acestea s-au schimbat ca urmare a evenimentelor din 1989. Ne-am adaptat la normalitate atît de repede încît am uitat îndată cît de stranii fuseseră lucrurile înainte. Cînd a devenit evident că instituţiile ştiinţifice din Europa Centrală şi de Est erau ameninţate de o masivă scurgere de creiere, ne-am hotărît să facem ceva pentru a ajuta la crearea unor Institute de Studii Avansate cu un potenţial de excelenţă, care să stopeze migrarea creierelor, atrăgînd în acelaşi timp minţi strălucite din afară. Astfel, în 1994, a fost creat New Europe College, la trei ani după ce Andrei Pleşu fusese bursier la Wissenschaftskolleg. Andrei Pleşu a fost unul dintre acei intelectuali care ne-au împiedicat să comitem cea mai gravă – şi cea mai frecventă – eroare care se poate face în domeniul politicilor culturale: să acţionezi cu acel aer superior al satisfacţiei de sine, împăunîndu-te cu propria-ţi *caritas*. A fost suficient să-l întîlnesc pe Andrei Pleşu şi să ascult prima sa prelegere de la Wissenschaftskolleg – în ea era vorba despre îngeri, de a căror existenţă am fost convinşi pe loc – pentru a ne da seama că ne aflăm în prezenţa unei persoane pe care nu prea aveam ce o învăţa, dar de la care puteam învăţa noi înşine, şi nu puţin. Din acel moment, formula „O să vă dăm o mînă de ajutor!“ a dispărut din vocabularul nostru, fiind înlocuită de propoziţia: „Hai să învăţăm împreună, să învăţăm unii de la alţii“. Am construit comunităţi de învăţare, în care am descoperit un spaţiu intelectual comun, nu doar acceptînd, ci şi încurajînd diferenţele: diferenţe în ceea ce priveşte experienţa, precum şi aşteptările. New Europe College a devenit un model de comunitate europeană de învăţare şi, cu această ocazie, aş dori să-i aduc un omagiu nu numai lui Andrei Pleşu, dar şi, printre alţii, Marinei Hasnaş, Ancăi Oroveanu şi Valentinei Sandu-Dediu, care a devenit succesoarea lui Andrei Pleşu. Şi doresc să le aduc un omagiu excelenţilor – tineri în cea mai mare parte – cercetători români, pe care am avut privilegiul să-i întîlnesc la NEC, dacă pot folosi acest acronim devenit comun pentru mă referi la New Europe College. De îndată ce a apărut, expresia latinească *nec plus ultra* a căpătat un sens specific: era aproape inimaginabil să te gîndeşti la un mediu mai fecund din punct de vedere intelectual decît cel care a fost creat acolo, la Bucureşti. Şi, cu toate acestea, existenţa instituţiei în cauză este periclitată. Finanţarea ei pe termen lung de către instituţiile occidentale se apropie de sfîrşit. NEC va supravieţui numai dacă sprijinul local va creşte – şi asta, în mod substanţial. Folosesc acest prilej pentru a îndemna autorităţile române să asigure supravieţuirea unei instituţii admirate în lume, reprezentînd tot ce e mai bun în cercetarea românească.

„Educaţia e arma cea mai puternică pe care o putem folosi pentru a schimba lumea.“

NELSON MANDELA

Ne-am adaptat la normalitate atît de repede încît am uitat îndată cît de stranii fuseseră lucrurile înainte.

Una dintre cărţile mele poartă titlul *Cultură şi politică*. Este un titlu care i s-ar potrivi unei cărţi despre Andrei Pleşu. Pentru mine, el este un soi cu totul aparte, un intelectual care cunoaşte hăţişurile şi ironiile a ceea ce în germană se numeşte *Realpolitik* şi care, în acelaşi timp, este un politician ce nu se lasă încorsetat de graniţele meseriei sale, ci îndrăzneşte să acţioneze inteligent şi surprinzător, acolo unde majoritatea colegilor săi nu ar face decît să aplice regulile. Despre Andrei Pleşu s-ar putea spune ceea ce s-a spus despre Jonathan Swift: „Să-l imite cine îndrăzneşte!“ Eu, unul, n-aş îndrăzni, dar continuînd acum să vorbesc despre evoluţii mai mult sau mai puţin recente în politica europeană, o fac, în calitate de om de ştiinţă şi de intelectual care urmează exemplul dat de Andrei Pleşu, prin toate scrierile şi faptele sale.

(...)

Cînd *Revue du Monde Latin*, una dintre publicaţiile care au militat în modul cel mai deschis pentru *latinité*, a fost fondată în 1883, primul său număr începea cu o proză de Carmen Sylva, pseudonimul Reginei Elisabeta a României. *Revue du Monde Latin* le reamintea cititorilor săi că Imperiul Roman îşi atinsese suprafaţa maximă odată cu cucerirea Daciei. Dacia a fost provincia romanizată mai rapid decît orice altă regiune a Imperiului. Cînd lumea vorbea despre „românii lui Traian“, se gîndea la o mînă de latini duşi într-un ţinut barbar. Cu „măreţul său trecut roman“ – acesta este un citat –, înconjurată de cehi, slavi şi turci, România a alcătuit o diasporă latină la marginile răsăritene ale Europei. În secolul 20, De Gaulle vorbea despre România ca despre o insulă de latinitate într-o mare slavă. Deşi „ideea latină“, aşa cum remarcă observatorii critici, s-a înscris rapid în frazeologia românească, românii au demonstrat, şi nu o dată, un patriotism de tip latin – au fost latini autentici. Un pericol pentru tentativele de a forma o uniune latină în Europa l-a constituit expansiunea panslavismului, care a forţat România să ceară sprijin Germaniei. În opoziţie, mulţi din Occident au văzut în România un fel de „Orient latin“, în care trăiau negri supuşi îndrumării spirituale a ţarului de la Moscova. În general, totuşi, poziţia periferică i-a fost de ajutor României pentru a fi acceptată şi chiar admirată de către celelalte ţări latine ale Europei. Constituia un avanpost ai cărui locuitori meritau să fie admiraţi pentru promovarea cauzei latinităţii. Un moment luminos al extraordinarului respect de care se bucurau românii în rîndul prietenilor şi fraţilor lor întru latinitate s-a înregistrat la Montpellier, în 1878, la *Fêtes latines (Sărbătorile latinităţii)*, care au culminat cu o competiţie pentru cel mai reuşit *„Chant Latin“*, cîştigată de Vasile Alecsandri cu al său *Cîntec al gintei latine*. (...)

Asemenea editorilor de la *Revue du Monde Latin*, privesc România ca pe o ţară latină. Legăturile mele cu NEC mi-au oferit ocazia să urmăresc şi să admir evoluţia ţării dumneavoastră, care a ajuns să se bucure de apreciere ca membru al Uniunii Europene. Fiind situată la extremitatea de sud-est a Uniunii Europene, România ar putea avea şansa să se alăture disputei nord-sud liberă de povara stereotipurilor care grevează Italia, Spania şi, cel mai vizibil, Grecia. Din această insulă de latinitate s-ar putea face auzită o voce nouă. Îmi doresc să o auzim limpede şi tare, cît mai curînd.

***Wolf Lepenies** este sociolog şi politolog, profesor emerit la Freie Universität Berlin. A fost rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin. Textul de faţă e un fragment din discursul susţinut de Wolf Lepenies cu ocazia conferirii titlului de doctor honoris causa al Universităţii din Bucureşti, pe 27 aprilie 2015.*

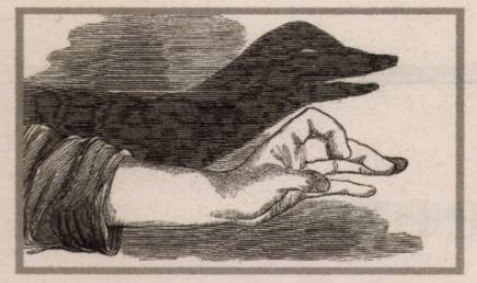

Iaromira POPOVICI

bazar

Ani de liceu, cu și fără clișee

Așteptările mele legate de viața de liceu erau cam precum cele din *Beverly Hills, 90210*, deși am văzut serialul mai tîrziu. Pe scurt, visam la idile fabuloase și găști rebele, care să mute lumea din loc.

În schimb, am dat de o clasă de fete cuminți și, în general, tocilare, printre faldurile cărora se mai rătăciseră și cinci bieți băieți (de fapt, nu chiar atît de bieți, pentru că, fiind atît de numărați pe degete, erau răsfățați). Toate așteptările mele legate de viața de liceu s-au dovedit complet nerealiste. Atunci am înțeles pentru prima dată diferența dintre clișeele legate de anumite situații și situațiile în sine. Între *glamour*-ul din cărți și filme și realitatea cenușie.

Noroc că cenușiul Școlii Centrale (pe atunci, „Zoia Kosmodemianskaia") s-a dovedit unul benign. În sensul că din bălăcirea în el am învățat că există lucruri reale, fără poleirea pe care o visam, mai vii și mai normale decît autofăuritele idealuri. De fapt, dacă stau să mă gîndesc, încă din liceul precedent, unde învățasem într-o clasă normală, cu un număr egal de fete și băieți, descoperisem că imaginea pe care ne-o facem despre ceva e, de multe ori, falsă. Că ne creăm niște așteptări de care, de fapt, nu avem nevoie.

De pildă, din filme, cărți, ba chiar manuale de bune maniere, mi se părea că un băiat trebuie să-i aducă flori unei fete, dacă o place și o curtează. Buchetul ăla presupus nu era doar un semn al admirației și afecțiunii pe care „cavalerul" o avea față de demoazelă, ci și al „respectului" față de ea. Categoria asta, a respectului, era preferata bunicii mele, în învățăturile ei „de viață" către mine: în relațiile cu sexul opus, totul era ca reprezentanții acestuia să te respecte. Ceea ce echivala cu „să nu profite de tine". În viziunea bunicii, dar și a epocii de atunci, femeia era o „floare fragilă" care nu putea fi culeasă decît în anumite circumstanțe – eventual, cît mai convenționale – pe care ea (și, de fapt, societatea) le stabilea.

Tot așa cum o povară mi se păruse și un alt băiat cunoscut la mare. Cînd l-am întîlnit, în vara de dinaintea ultimului an de liceu, într-un minicar comunist, am avut senzația aia care ne e redată prin filme cu încetinitorul, în special cînd e vorba de vreo persoană de sex feminin ieșind din apă și tot scuturîndu-se. Așa l-am văzut și eu pe băiatul ăsta coborînd din minicar: înalt, smead, ușor musculos. Privirile noastre s-au topit, tot conform tipicului cinematografic,

Eu însămi, în seara aia „de vis",
am reușit să corespund propriilor șabloane.

În ultimul an din primul liceu, înainte să mă transfer, un băiat începuse să mă placă. Acest sentiment curat se manifesta în felul următor: mă aștepta aproape în fiecare zi după ore, de cele mai multe ori cu un buchet de flori, și mă conducea pînă la stația de troleibuz. Era exact cum spunea bunica mea, un gentleman. Și totuși, mie chestia asta nu-mi spunea nimic. Nici florile nu mă dădeau pe spate, și nici atitudinea lui reverențioasă. Băiatul respectiv era aparent fără pată, făcea totul ca la carte. Pe mine, însă, mă lăsa complet rece. Pentru că era atît de ceremonios, băiatul respectiv mi se părea o povară, cu respectul lui cu tot.

una-ntr-alta. Ne-am dat întîlnire seara, la discotecă. Pînă și eu însămi, în seara aia „de vis", am reușit să corespund propriilor șabloane. Și totul s-a desfășurat conform planului nescris, dar bine definit, pînă cînd, la un moment dat, am ieșit puțin în fața discotecii, la aer. Cerul era, cum altfel, spuzit de stele. Și băiatul perfect mi-a dat o replică în sensul ăsta, ceva clasic despre frumusețea stelelor. Țin minte exact cum fix aici s-a terminat toată magia, poezia sau orice alte trăiri zguduitoare oi mai fi avut.

Sînt momente, cum mai spuneam, cînd nici măcar noi înșine nu putem face față propriilor clișee. Slavă Domnului, aș zice. Doar așa m-am putut bucura de anii mei de liceu – care, din oricare altă persepctivă, ar fi putut fi definiți doar drept *horror*. Și aici nu mă refer la nivelul învățămîntului din perioada comunistă de sfîrșit de ani '80, pe care l-am putea cataloga drept sub zero. Nu pentru că nu existau și profesori cultivați și dedicați, care se străduiau să-și facă mai mult decît datoria în vremuri de restriște. Existau și am avut destui. Doar că sistemul, în general, era deficitar: ce se făcea la școală era dublat de un sistem paralel de învățămînt privat, de meditații, care-ți ocupa cam tot timpul. Dacă voiai să iei examenele dure pe care ți le pregătiseră partidul și statul, și să nu ajungi direct în producție, trebuia să fii competitiv. Și ca să fii competitiv trebuia, practic, să sabotezi sistemul de stat recurgînd exact la ce disprețuia mai tare orînduirea socialistă multilateral dezvoltată: o variantă privată de învățămînt, la negru, practic ilegal. Dar acolo abia învățai ce-ți trebuia pentru facultate. Dacă țineai să ajungi un om al muncii cu studii superioare. În timp ce pentru școală aproape nu mai aveai timp să înveți.

Ci mă refer la atmosfera nefirească dintr-o clasă cu multe fete și puțini băieți, aproape ca-n pensioanele de pe vremuri. Dar despre asta într-un număr viitor.

Din 9 Mai
DILEMA VECHE îți aduce

Preț pachet revistă + DVD:
13 lei

CELE MAI ÎNDRĂGITE SPECTACOLE DE LA OPERA COMICĂ PENTRU COPII!
Pentru copii, dar și pentru părinți!

Hänsel și Gretel

De joi, 9 mai

Flautul Fermecat

De joi, 16 mai

Fetița cu chibrituri

De joi, 23 mai

Hapciu în Re Major

De joi, 30 mai

Numai împreună cu revista Dilema veche, *la toate punctele de presă. Ofertă limitată!*

Adela GRECEANU

Cum am ajuns mediteraneeni

După zile-ntregi de ploaie, și vînt, și frig, să aterizezi printre palmieri, într-o zi cu soare în Mallorca, e năucitor. Cînd ieși din aeroportul din Palma, asta vezi, palmieri. Să vezi de la balconul camerei de hotel Mediterana și o plajă cu nisip fin și să te gîndești că asta vei vedea în fiecare dimineață, vreme de cinci zile, e deja o promisiune de fericire. Am ajuns aici pe 8 mai, ca invitată la „Festival de Poesia de la Mediterrània", un eveniment aflat la a XXI-a ediție. Am fost 13 poeți: Ileana Álvarez și Francis Sánchez din Cuba, Martine Audet din Canada, Joan Josep Barceló, catalan din Mallorca, Lluís Calvo și Anna Gas, catalani din Catalonia, Jad Hatem din Liban, Lebogang Mashile din Republica Africa de Sud, Àngels Moreno, catalană din Valencia, José F.A. Oliver din Germania, Chus Pato din Galicia, Castillo Suárez din Țara Bascilor și eu. Poemele noastre au apărut într-o antologie. Cartea și ediția de anul aceasta a festivalului îi sînt dedicate poetului catalan Joan Brossa, de la a cărui naștere se împlinesc 100 de ani. Antologia are o copertă-oglindă pe care nu e scris nimic. Te uiți la carte și te vezi pe tine, cititorul. Tu, cititorul, ești pe copertă, cînd o privești. Tu, cititorul, ești titlul cărții. Tu ești „scris" pe ea, de fiecare dată altul, alta, altfel. O carte care reflectă mereu și mereu momentul prezent. Apoi citești motto-ul festivalului, *„Poesia és estimar"*, „Poezia este iubire". Și poemele noastre, în limbile în care au fost scrise și în catalană, limba festivalului. Xavier Montoliu mi-a tradus cîteva texte din *Și cuvintele sînt o provincie*, așa că Adila, provinciala mea, a ajuns în catalană *„la provinciana"*. Seamănă mult româna cu catalana!, se mirau mulți dintre poeții invitați, mulți dintre cei care ne însoțeau. Le explicam că româna e limbă latină, sigur că seamănă cu catalana. Poate chiar mai mult decît cu spaniola. Sînt cuvinte care se pronunță aproape identic în română și catalană. „Toți" se spune în catalană la fel, dar se scrie „tots". Mulți români emigrați în Catalonia învață mai bine catalana decît spaniolii, mi-a spus cineva.

Mi s-a pus un nod în gît amintindu-mi că la noi se prăbușește casa în care s-a născut Constantin Brâncuși.

Și au început călătoriile mallorcane. Mai întîi am fost în Valldemossa, o localitate înscrisă în patrimoniul UNESCO, construită din piatra calcaroasă a insulei: străduțe de piatră, suind și coborînd, case de piatră, obloane de lemn vopsite în verde, tufe de lavandă, tufe de rozmarin, tufe de salvie, irișI imenși, mușcate uriașe plantate direct în grădini, portocali și lămîi, cu fructe și flori în același timp, luîndu-te mereu prin surprindere cu parfumul lor. Apoi am vizitat Miramar, locul unde Ramon Llull a fondat școala de limbi orientale, în secolul al XIII-lea, cu grădina sa întinsă pe coline, cu *miradores* de unde se vede Mediterana verde-albastră și limpede. Am văzut și casa poetului englez Robert Graves, din satul Deià, unde lucrează o românCă, plecată de 20 de ani din țară, o femeie care m-a făcut praf cînd m-a luat de ambele mîini, atît de fericită că vede pe cineva de acasă. Cred că oamenilor ăstora care muncesc în străinătate din greu pentru o viață decentă și demnă le e un dor de țară sfîșietor. Unora dintre ei. E ceva ce nu poți înțelege pe deplin decît cînd le vezi ochii. „Cum e? Cum sînteți acolo, în țară? Cum vă e? Cum vă e?", întreba femeia asta ținîndu-mă de mîini și căutînd un motiv de speranță în privirea mea. Mi-a spus că va veni la lectura de duminică seară. În altă zi am fost la Formentor, un alt loc pur și simplu paradiziac – chiar ăsta e cuvîntul, nu exagerez cu nimic folosindu-l. Aș fi stat ore întregi să privesc de acolo, de pe plaja de la Formentor, Mediterana verde-albastră, de-o limpezime ireală. La Formentor a primit anul trecut Mircea Cărtărescu unul dintre cele mai importante premii literare din spațiul de limbă spaniolă. Am întîlnit în Mallorca oameni care l-au citit și îl admiră.

Printre excursii am avut cîteva lecturi, la Liceul Joan Alcover din Palma, unde fiecare poet a citit poeme în limba sa, iar cîțiva elevi au citit versiunile în catalană, am fost înregistrați și fotografiați pentru arhiva festivalului, am citit în curtea casei memoriale a scriitorului Llorenç Villalonga din Binissalem și, văzînd acele case memoriale îngrijite și vii prin evenimentele pe care le găzduiesc, mi s-a pus un nod în gît amintindu-mi că la noi se prăbușește casa în care s-a născut Constantin Brâncuși, iar casa lui Mircea Ivănescu de la Sibiu a fost demolată.

Duminică seară, în ultima zi, am avut lectura finală, în eleganta sală a Teatre Principal din Palma, unde au venit vreo 200 de oameni să ne asculte. Împreună cu noi, pe scenă, a fost pianista Clara Peya. Din numai cîteva vorbe schimbate cu fiecare autor despre poemele pe care urma să le citească, a înțeles, a prins ritmul și vocea fiecăruia, astfel că lectura de duminică a fost, și datorită ei, un adevărat spectacol, intens și captivant. Eu am citit cu gîndul că în sală e o familie de români, Ana Maria de la casa lui Robert Graves, cu soțul și copiii. După lectură, mi-a scris ce impresionați au fost copiii să audă pe scena teatrului limba română.

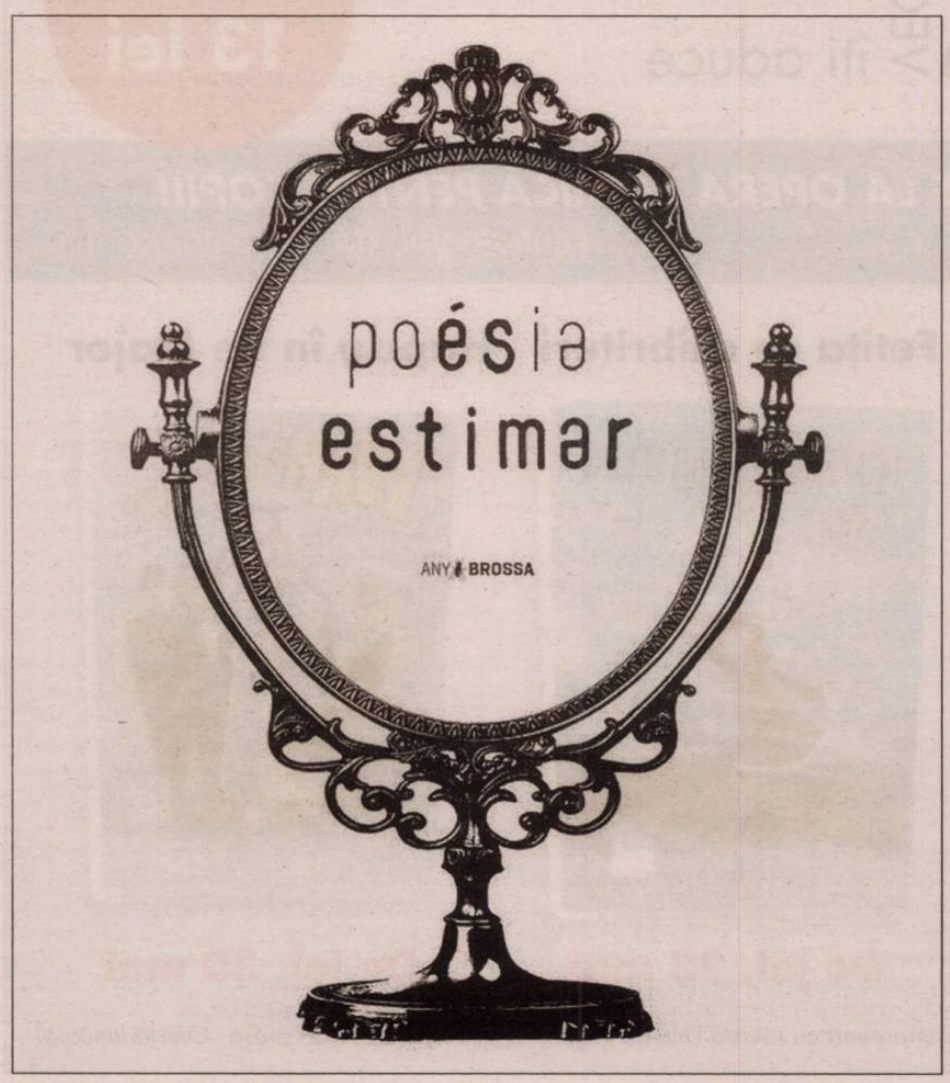

În corespondența cu traducătorul Xavier Montoliu, el mi-a scris la un moment dat că directorul festivalului, poetul Biel Mesquida, este sufletul evenimentului. Am crezut că e o metaforă. Nu e. E o realitate. Biel e tot timpul plin de energie și entuziasm, mereu vesel, mereu gata să recite, să cînte, să explice unde sîntem, să ne plimbe și să ne arate colțuri nebătute de turiști de pe insula lui iubită. Asta e inima Mallorcăi, asta e adevărata Mallorca, a spus în ziua cînd umblam prin curtea de la Miramar, arătîndu-ne o stîncă roșcată care privea spre mare. Aici toți sîntem mediteraneeni, a mai spus la un moment dat. Și adevărul este că felul cum e gîndit acest festival, cu doar cîțiva poeți invitați, care petrec cam toate zilele împreună, văzînd locuri de-o frumusețe care-ți taie răsuflarea, citind, împrietenindu-se, te face în final, la lectura care a încheiat călătoria, să te simți parte a unei comunități de poeți care au ceva în comun, deși vorbesc limbi diferite, deși vin din tradiții și contexte (culturale, sociale, politice) foarte diferite. E un privilegiu să faci o asemenea călătorie. Poeții astăzi au șansa de a călători, de a se întîlni, de a-și împărtăși experiențele. Ceva ce nu era posibil în alte perioade ale istoriei. De pildă, am avut ocazia s-o întîlnesc în Mallorca pe poeta africană Lebogang Mashile, născută în SUA, stabilită în Johannesburg după căderea apartheid-ului, care scrie o poezie-manifest, foarte puternică, venind dintr-o tradiție a poeziei-protest, a poeziei performate, care e greu de crezut că poate să lase pe cineva indiferent. Și totodată am cunoscut-o în Mallorca pe poeta canadiană Martine Audet, care își citește în șoaptă poemele, cu o voce joasă, tulburătoare, fiindcă și poemele sale sînt construite din tăceri, din detalii pe care se concentrează hipnotic ochiul autoarei. Două forme extrem de diferite de a înțelege și de a scrie poezia. Dar posibile în același timp. Se scrie și se publică încă mult mai mult decît oricînd, în formule care se raportează la poezie în cele mai surprinzătoare moduri. Sînt în lume nenumărate festivaluri de poezie, de literatură, ocazii pentru autori să se întîlnească, ocazii pentru public să-i vadă și să le audă vocile. Mă întreb ce va ieși din aceste întîlniri între poeți atît de diferiți, ce va aduce în poezia lumii faptul că azi avem acces la formule atît de diverse? Și ce îi aduce publicului întîlnirea cu această diversitate de stiluri, de voci literare?

Mă întreb ce va ieși din aceste întîlniri între poeți atît de diferiți.

Cu siguranță, „Festival de Poesia de la Mediterrània" a fost gîndit pentru poeți și pentru public, și cu siguranță mulți dintre cei care am fost invitați acolo anul aceasta o să ne gîndim multă vreme la ceilalți, la frumusețea întîlnirii dintre noi și la solidaritatea care s-a creat între noi pe insula asta din Mediterana.

***Adela Greceanu** este scriitoare și jurnalistă.*

Daria GHIU

Exerciții de camuflare (împotriva uitării)

– Bienala de artă de la Veneția 2019 –

La Veneția, în Giardini, la Bienala de artă, deschisă între 11 mai și 24 noiembrie, din cînd în cînd, o ceață tot mai deasă se așază peste clădirea Pavilionului Central. Istorica inscripție La Biennale se pierde în aburi, iar vizitatorul nu mai vede nimic la o distanță mai mare de cîteva zeci de centimetri. Înaintezi cu grijă, încerci să îndepărtezi haloul. E, poate, una dintre cele mai puternice lucrări de artă de la această ediție a Bienalei. Semnată de Lara Favaretto și purtînd titlul de Thinking Head (2017-2019), instalația te îndepărtează pentru cîteva clipe de lumea artificială a artei și a Giardinilor, îți amintește de propriul sine, te invită să fii atent la aproapele tău, în fine, e o reflecție discretă despre stări de conflict, explozii, orașe rase de pe fața pămîntului într-o secundă.

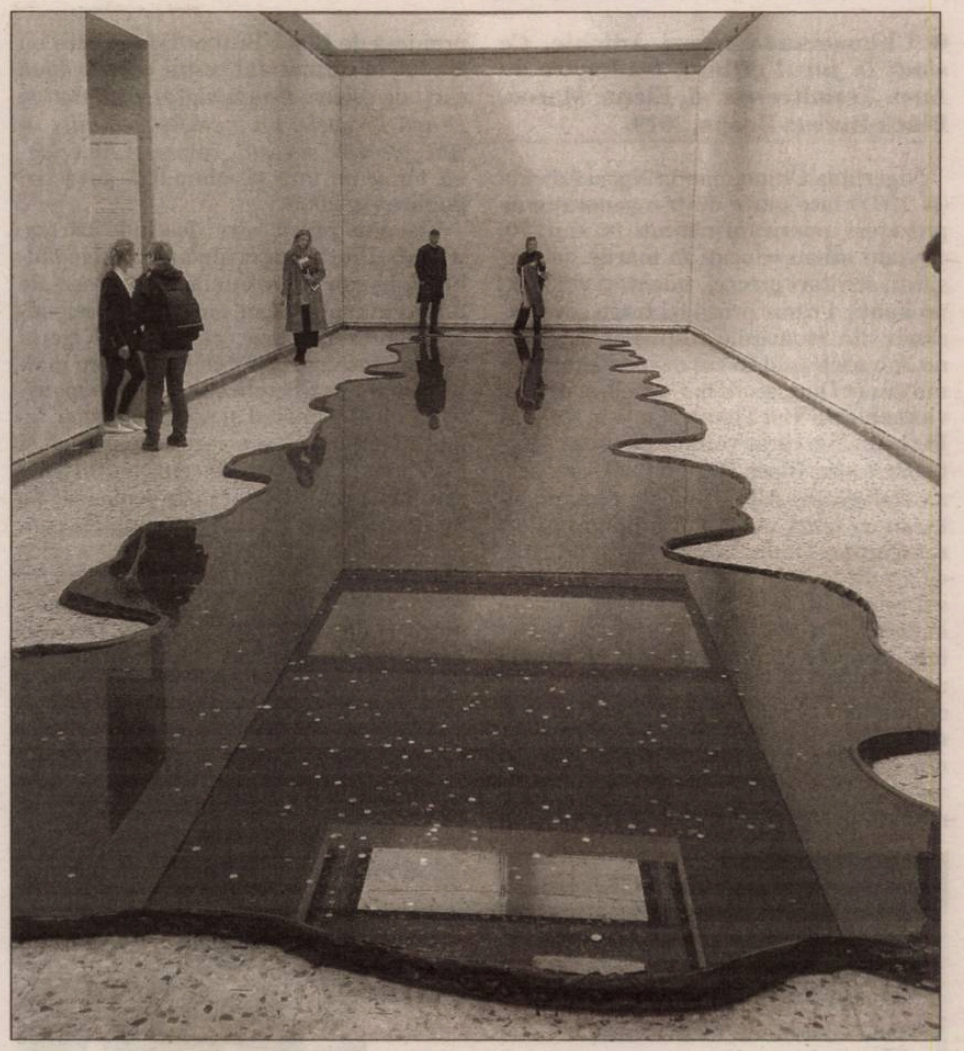

Din fericire, aburii se ridică, efectul de saună dispare și te reîntorci la artă, așa cum uitarea se așază repede peste evenimentele tragice din jurul nostru. În 2019, la cea de-a 58-a ediție a Bienalei de artă de la Veneția, participarea națională a crescut la 89: sînt prezente pentru prima oară Ghana, Madagascar, Malaysia și Pakistan. Numărul evenimentelor colaterale a ajuns la 21, artă este peste tot în Lagună, alături de multe alte expoziții de mari dimensiuni și cu enorme finanțări. La Palazzo Grassi este expusă sumbra pictură a artistului contemporan Luc Tuymans, Fondazione Prada vine cu excelenta expoziție-reconstrucție a unor lucrări istorice ale regretatului artist *arte povera* Jannis Kounellis; la Palazzo Cini, este mica expoziție cu lucrări noi semnate de Adrian Ghenie, prefațate de un Tiepolo atît de bine așezat în context.

May You Live in Interesting Times este titlul acestei ediții, propus de curatorul Ralph Rugoff, un personaj mai degrabă rezervat și care își asumă la fiecare pas un ton non-didactic, un număr mult mai mic de artiști expuși (79) și o bienală cu personalitate multiplă: fiecare artist a fost invitat să propună două lucrări diferite, una la Arsenale, cealaltă în Pavilionul Central. Bienala lui e politică fără să fie agresiv-politică. Bienala lui e a artiștilor tineri, activi, în viață, oarecum împotriva unui curent recent al recuperărilor artistice; o bienală a temelor de actualitate, a artiștilor femei în număr mare. O bienală în care mediile tradiționale (multă pictură sau o dispunere cît se poate de clasică a fotografiei) se îmbină natural cu realitatea virtuală ori hologramele. O bienală în care accentul e pe lucrare, pe numeroase istorii spuse în operele respective, o bienală a multiplelor arheologii pe care artiștii le produc. O bienală a unor personaje uitate, mai degrabă decît o bienală a artiștilor (așa cum se întîmpla în ediția precedentă, în viziunea curatoarei Christine Macel care punea accentul pe puterea creației, a artistului, a meșteșugului, în cel mai transparent și, la un moment dat, previzibil mod). Blestem și urare în același timp, acest *interesting times* face referire la timpuri de criză, dar și la vremuri pe care ar trebui să știm să le privim în cotloanele lor, timpuri deloc statice, ale senzaționalului de orice tip, un senzațional relevant sau unul cu totul neimportant, izvorît din *fake news* ori din goana pentru publicitate și nevoia noastră de multiple oglindiri în ecrane de tot felul.

O bienală actuală așadar și care sapă după micro-istorii pe care le monumentalizează, cu un spațiu gîndit labirintic la Arsenale (ajungi să ratezi anumite lucrări, ca în viața cotidiană a unor continue ratări), cu spații largi dedicate unui singur artist și unor instalații de mari proporții. Așa este cazul artistei Shilpa Gupta cu impresionanta *For, in your tongue, I cannot fit* (2017-18), o simfonie de voci înregistrate care recită versurile a 100 de poeți întemnițați pentru munca și credințele lor politice. Interesant cum microfoanele prezente în spațiu îți cenzurează orice exprimare: sînt difuzoare pe care nu faci altceva decît să le asculți.

Dacă spațiul *Giardini*-lor se îmbracă din cînd în cînd în ceața deasă a uitării, tot acolo ne regăsim în fața altor camuflaje și acesta devine un micro-laitmotiv al Bienalei: o ascundere temporară, care să ne amintească de fapt constant unde ne situăm exact. Artistul Tomás Saraceno propune un contra-pavilion, împotriva ideii de național, fără numele unei țări care să îl marcheze identitar: pavilionul delicatei pînze de păianjen, o sculptură naturală și care „invită" la participare alte specii de păianjeni care ar putea ocupa spațiul de-a lungul celor peste șase luni de bienală. Artă în afara omului, cu ființele acestor grădini venețiene (grădina e a lor!). Pavilionul Franței își închide intrarea principală și, ca să pătrunzi în spațiul halucinant sinestezic al artistei Laure Prouvost, trebuie să cobori într-o mică „junglă" spontană, din dreapta pavilionului. Înăuntru, artista alterează spațiile, dar îți amintește mereu unde te afli, la Veneția, într-un spațiu încărcat olfactiv și vizual de mirosurile mării și de ființe marine de sticlă, așa cum găsești în magazinele de suveniruri. Germania își transformă spațiu într-un sit al unor arheologii contemporane, amintind de stadii intermediare.

Expoziția României în Pavilion este, într-adevăr, o conversație neterminată (sau niciodată inițiată)…

România, curatoriată în acest an de Cristian Nae, cu titlul *Unfinished Conversations on the Weight of Absence* și artiștii Belu Simion Făinaru, Dan Mihălțianu și Miklos Onucsán, propune trei tipuri de camuflări, pe lîngă alte lucrări. Două ziduri dublează pereții din stînga și dreapta intrării în pavilion – lucrare semnată de Belu Simion-Făinaru, un zid al plîngerii și al dorințelor, cu mici orificii și trandafiri la dispoziție alături: vizitatorul este invitat să rupă o petală pe care să o plieze și să o introducă într-un asemenea spațiu îngust. În interiorul pavilionului, *Restaurarea camuflajului alb* este un proiect subtil prin care artistul Miklós Onucsán îmbracă pereții interiori ai pavilionului într-un mesh cu fotografia unui camuflaj alb, amintindu-ne de restaurările urbane ale clădirilor, cînd, frustrant, imaginea ține temporar loc de realitate. Subtil, ironic, Onucsán propune restaurarea unei măști și absența ei – ideea de camuflaj aduce în discuție deopotrivă întreaga scenografie venețiană urbană prin care calci la fiecare pas, dar și, mai ales, scena artei contemporane, încercarea de camuflare, raportul cu inamicul (în cazul de față, cu celelalte națiuni prezente la Giardini), relația artistului cu propria operă de artă și continua dorință de exhibare/retragere. Pe jos, în același Pavilion, Dan Mihălțianu propune *Canal Grande*, amintire a Veneției, dar și o deviere către altceva: vizitatorul poate arunca bani în această apă, bani care se strîng pînă la finalul bienalei într-o vistierie *in situ*, plasată la Noua Galerie a Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică. Suma finală devine un exercițiu de democrație, în care publicul poate decide modul de cheltuire a acestora, pentru inițiative umanitare și sociale. Expoziția României în Pavilion este, într-adevăr, o conversație neterminată (sau niciodată inițiată) între cei trei artiști, care stă sub semnul unor gesturi hiper-conceptuale.

„What's wrong with people – they come here with their dogs, / Who leave shit on the beach, fleas on the sand!"

Alături de pavilioane naționale previzibile (dar și excepții: Ghana, Chile, Indonezia), iată o țară în afara circuitului consacrat, în afara grădinilor și dincolo de Arsenale. Lituania, marea cîștigătoare a Leului de Aur în acest an. Plasată într-un spațiu pentru prima oară deschis publicului, Marina Militare. Realizată de trei artiste (dar nu artiste vizuale!) – o dramaturgă, o compozitoare și o regizoare, *Sun&Sea: Marina* este plaja pe care o visăm cu toții, plaja epuizării, plaja absurdului, a statului la soare cu cremă de protecție bine întinsă pe piele, plaja reziduurilor, a *loisir*-ului și a uitării trecutului sîngeros, plaja-graniță către indefinit. Vizitatorii privesc de sus către o plajă creată *in situ*, cu un soare artificial și fără mare. E o scenă cît de poate de banală, cu cearșafuri și șezlonguri, cupluri, oameni singuri, copii, cățel și stăpîn, o pînză parcă de Dennis Hockney. Dar toți acești oameni la plajă cîntă extraordinar, fie singuri, fie în cor: e o operă a sfîrșitului lumii, libretul poate fi consultat de privitori, iar la plecare catalogul acestui proiect e de fapt un vinyl cu întreaga operă, versuri și texte critice. Ironic sau nu, proiectul are nevoie de public pentru a putea supraviețui pe parcursul bienalei.

Plaja aceasta are puterea de a șterge orice urmă de artă din minte, orice urmă de lume, e o margine dincolo de ierarhii și centre de putere. Extraordinar este faptul că un proiect performativ cîștigă la Veneția în 2019, dar aici apare și regretul, referitor la un gest curatorial și artistic pe care ar trebui să nu-l uităm și care ar fi meritat Leul de Aur, din istoria participării României la Bienală: în 2013, *O retrospectivă imaterială a Bienalei de artă de la Veneția* era prezentă în Pavilionul României (curatoare Raluca Voinea; artiști Alexandra Pirici și Manuel Pelmuș), una dintre cele mai puternice și politice apariții, redusă la corpul uman și posibilitățile lui (i)limitate.

Și dacă exercițiile de camuflare împotriva uitării sînt prezente la bienala din acest an, prezența în expoziție a lucrării lui Christoph Büchel, *Barca nostra*, vasul real naufragiat între Lybia și Lampedusa, care a dus la moartea a peste 800 de imigranți, nu mai ascunde nimic, e în fața ta și în pericol de a deveni subiect infinit de fotografii pe Instagram, acest exercițiu de golire de sens pe care cu toții știm să îl performăm zi de zi de atît de bine, făcîndu-ne conștiincioși datoria față de sistem.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

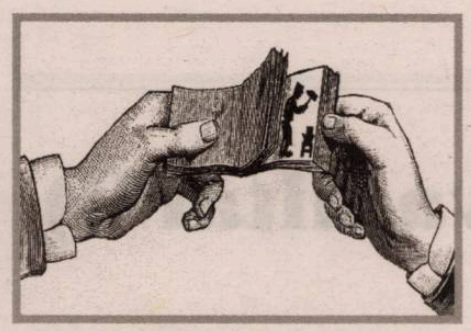

Marius CHIVU

feedbook

Condiția africană

● **Chimamanda Ngozi Adichie, *Ce simți în jurul gîtului*, traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu, Black Button Books, 2019.**

Nigeriana Chimamanda Ngozi Adichie (n. 1977) face parte dintr-o generație de prozatori americani născuți în anii '70, crescuți și/sau educați în marile universități, scriitori precoci, talentați și foarte premiați, a căror proză își trage seva exclusiv din rădăcinile culturilor de origine. Am scris anul trecut despre dominicanul Junot Díaz, școlit la Cornell, și despre vietnamezul Viet Thanh Nguyen, școlit la Berkeley, ale căror volume de proză scurtă *(Sufocare,* Black Button Books, respectiv *Refugiații,* ART), ambele remarcabile, au ca temă unică viața imigranților/refugiaților. Chimamanda Ngozi Adichie, cu studii la Yale și o bursă la Harvard, s-a remarcat, ca și congenerii ei, încă de la debut și a continuat să scrie, ca și ceilalți, deopotrivă proză și eseu pe temele momentului: feminism, imigrație, postcolonialism. Tradusă în română cu primele sale romane acum aproape un deceniu – *Hibiscus purpuriu* și *Jumătate de soare galben* au apărut la RAO –, Chimamanda Ngozi Adichie a fost între timp preluată de Black Button Books, care i-a tradus în ultimii ani restul operei: două cărți de eseuri, *Feministă(ă), feminiști* și *Dragă Ijeawele: un manifest feminist în cincisprezece sugestii,* romanul *Americana,* iar acum, iată, și volumul de povestiri publicat în 2009.

Violenta proză care deschide cartea, „Celula Unu", surprinde într-o cheie kafkiană horror represiunile sîngeroase ale unui guvern african corupt, dar celelalte unsprezece proze, plasate în Nigeria sau în State, surprind cu finețe și cu multă culoare conflictele culturale deopotrivă la nivel personal și social ale unor femei nigeriene tinere care încearcă să-și facă o viață departe de continentul african. Toate relațiile din carte evoluează pe marginea unor rupturi, personajele confruntîndu-se cu delicata problemă a echilibrului dintre asimilare și adaptare, într-un context marcat de așteptări și prejudecăți, de nesiguranță și nevoi. Dar vulnerabilitatea dislocării este întotdeauna contracarată de o anume dîrzenie a personajelor. În proza titulară *(„The thing around your neck"* în original), narată la persoana a doua și într-un ritm foarte alert, o tînără ajunge în State, după ce cîștigă loteria vizelor, e molestată de unchiul care o primise în gazdă, are norocul să întîlnească un bărbat alb aproape perfect, dar „legătura" cu ce-a lăsat acasă e prea strînsă. În „Aranjorii de căsătorii", o tînără orfană este căsătorită de unchii ei cu un nigerian ajuns medic în State, doar pentru a constata ulterior că acesta încă era căsătorit de convenință cu o femeie care acceptase să-l ajute astfel cu viza. Dacă în prima povestire bărbatul american este îndrăgostit de nigeriană inclusiv datorită originilor ei africane, pe care le cunoaște și le admiră, în cea de-a doua, bărbatul nigerian o forțează pe tînăra lui soție să renunțe la tot bagajul cultural african (limbă, gesturi, feluri de mîncare) pentru o asimilare pînă la dispariție în peisajul social american. În „Ambasada Americii", o altă povestire pe tema (inclusiv a) cuplului, o femeie îndoliată de recenta moarte a copilului în timpul războiului civil refuză să-și mărturisească drama pentru a obține viza și a trece granița pe urmele soțului.

Cumva paradoxal, cele mai bune povestiri nu au însă în centru relația femeie-bărbat și confruntarea cu Occidentul. În „O experiență intimă", două femei găsesc un refugiu comun în timpul unei altercații sîngeroase între africanii creștini și africanii musulmanii. Femeile aparțin celor două religii aflate în conflict deschis, iar apropierea lor este surprinsă cu multă delicatețe. În „Fiorul", o studentă recent părăsită de iubitul ei găsește consolare în prietenia cu un alt tînăr nigerian, de data asta gay și foarte religios, amenințat cu deportarea. În „Fantome", doi bărbați intelectuali, foști colegi de baricadă în vremuri tulburi politic, se reîntîlnesc după mulți ani, unul dintre ei suspectîndu-l pe celălalt, dispărut și crezut mort vreme îndelungată, de un pact oportunist. În fine, în „Colina Maimuței Săltărețe" – singura proză satirică din carte și, probabil, cea mai autobiografică – este surprinsă atmosfera intelectuală plină de prejudecăți rasiale interne din timpul unei rezidențe literare a unor scriitori veniți din mai multe țări africane *(vezi fragmentul de mai jos).*

Deși nu toate povestirile reușesc să pătrundă în profunzimea psihologică a conflictelor și cîteva personaje, mai ales cele masculine, n-au un profil conturat suficient (de altfel, cîteva situații de aici au fost între timp dezvoltate în masivul roman *Americana,* premiat cu National Book Critics Circle în 2013), scrisul Chimamandei Ngozi Adichie îți lasă senzația puternică a neliniștii unor rătăcitori aflați departe de familie, de tradiții, de viața pe care și-ar fi dorit-o.

aproape de carte

Chimamanda Ngozi ADICHIE

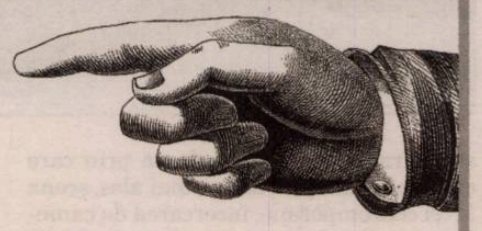

Ce simți în jurul gîtului

(fragment)

Candelabrul din sala principală atîrna atît de jos încît Ujunwa îl putea atinge cu mîna. Edward stătea la un capăt al mesei lungi, cu față de masă albă, Isabel, la celălalt capăt, iar participanții între cei doi. Podeaua de lemn masiv trosnea zgmotos în timp ce chelnerii împărțeau meniurile. Medalioane de struț. Somon afumat. Pui în sos de portocale. Edward i-a îndemnat pe toți să ia struț. Era pur și simplu groozaav. Lui Ujunwa nu-i surîdea ideea de a mînca struț, nici nu știa că oamenii mănîncă struț, și cînd a spus asta, Edward a rîs binevoitor și a zis că, desigur, struțul e o emblemă africană. Toată lumea și-a comandat struț și cînd Ujunwa a primit puiul, cu prea mult suc de citrice, s-a întrebat dacă nu cumva chiar ar fi trebuit să comande struț. Oricum arăta ca friptura de vită.

După aceea, participanții s-au adunat în foișor, cu excepția ugandezului, care s-a retras cu Edward și Isabel. Au încercat să prindă insecte zburătoare, au băut vin, au rîs și s-au luat peste picior: Voi, kenyenii, sînteți prea supuși! Voi, nigerienii, sînteți prea agresivi! Voi, tanzanienii, n-aveți deloc stil! Voi, senegalezii, sînteți prea spălați pe creier de francezi! Au vorbit despre războiul din Sudan, despre declinul colecției *African Writers* (Scriitori africani), despre cărți și despre scriitori. Au căzut de acord că Dambudzo Marechera era fenomenal, că Alan Paton era arogant, că Isak Dinesen era impardonabilă. Kenyanul și-a luat un accent specific european și, trăgînd din țigară, a declamat ceea ce spusese Isak Dinesen despre cum copiii Kikuyu deveneau retardați mental la nouă ani. Au rîs. Femeia din Zimbabwe a spus că Achebe era plictisitor și că nu făcea nimic cu stil, iar kenyanul a spus că asta era un sacrilegiu și s-a repezit la paharul ei de vin, pînă cînd ea a rectificat, rîzînd și spunînd că, evident, Achebe era sublim. Senegaleza a spus că aproape a vomitat cînd un profesor de la Sorbona i-a zis că Joseph Conrad era de partea ei, de parcă n-ar fi putut hotărî singură cine era de partea ei. Ujunwa a sărit și ea, perorînd prostii, încercînd să-i imite pe africanii lui Conrad, simțind în cap ușurătatea dulce a vinului. Tipa din Zimbabwe s-a împiedicat și a căzut în fîntîna arteziană și a ieșit împroșcînd apă, cu *dread*-urile ude, spunînd că a simțit niște pești mișunînd pe acolo. Kenyanul a zis că o să folosească asta în povestirea lui – pești în fîntîna arteziană a complexului de lux – pentru că oricum nu știa despre ce să scrie. Senegaleza a spus că povestea ei era chiar povestea ei, despre cum și-a jelit iubita și despre cum durerea i-a dat curaj să le spună părinților că e gay, deși acum aceștia îi priveau lesbianismul ca pe o glumă și continuau să vorbească cu alte familii despre un tînăr eligibil. Sud-africanul negru a părut alarmat cînd a auzit „lesbiană". S-a ridicat și a plecat. Kenyanul a zis că sud-africanul îi amintea de tatăl său care mergea la biserică și nu vorbea cu oamenii de pe stradă pentru că nu erau izbăviți. Femeia din Zimbabwe, tanzanianul, sud-africana albă și senegaleza au vorbit cu toții despre tații lor...

PUBLICITATE

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Noul obsedant deceniu

● **Bogdan Suceavă, *Avalon. Secretele emigranților fericiți*, Iași, Polirom, 2018.**

Bogdan Suceavă este scriitorul român atras cel mai consecvent de temele societății în postcomunism, atomizată, fragmentată și în continuă luptă cu sine însăși, incapabilă să atingă o împăcare pe măcar unul dintre multele ei cîmpuri de bătălie interioară. Citindu-i cartea apărută anul trecut, *Avalon. Secretele emigranților fericiți*, am aflat de ce.

Avalon este romanul plecării din România și al angajării pe o cale a muncii și luptei pentru adevărul propriei vocații. Dintr-o țară devenită nocivă, dintr-o universitate care îi oferă cîteva dezamăgiri severe și dintr-un oraș, Bucureștiul, care ratează una cîte una promisiunile sale splendide de la începutul anilor '90, eroul pleacă în Statele Unite, se înscrie într-un program doctoral de elită în matematică și, la capătul unui parcurs plin de încercări care îi dau sens, își atinge scopul. Lucrurile sînt cu atît mai interesante cu cît știm că romanul e unul non-ficțional, că Bogdan Suceavă din roman e Bogdan Suceavă însuși, geometru californian și important romancier român, afirmat mai cu seamă în anii 2000, că *Avalon* înregistrează parcursul său la Universitatea din East Lansing, Michigan, desfășurat între 1996 și 2002 sub coordonarea profesorului Bang-Yen Chen și că majoritatea evenimentelor relatate sînt, de fapt, amintiri. Sau, cum spune autorul însuși: „Toate acestea sînt mai mult decît ficțiune. Au fost un vis".

„Visul" privește aventura intelectuală și efortul de autodepășire personal presupus de un program de cercetare de top, realizat în condițiile academice optime de către un om destinat să facă asta. Desigur, emigrantul academic trebuie să depășească și el un număr mare de piedici, în primul rînd adaptarea într-o lume nouă, ca și blocajele, neînțelegerea și ostilitatea datorate fie unor funcționari obtuzi, fie pur și simplu fenomenelor naturii: la un moment dat, doctorandul trebuie să distrugă un cuib de viespi care s-a stabilit sub capota mașinii sale, lăsată o vreme nefolosită. E o metaforă pentru brutalitatea amorfă a sorții, pe care emigrantul trebuie s-o înfrunte cu o perseverență demnă de cuceritorii Vestului. Altă dată trebuie să înfrunte suspiciunea jignitoare a vameșilor canadieni, incapabili să înțeleagă că un matematician de vîrf nu își dorește rezidență în țara lor doar pentru a colecta ajutor social. Are chiar un accident cardiac pe fondul stresului pregătirii lucrărilor de specialitate. Și mai ales trebuie să acomodeze, într-un traiect academic singular, incompatibilitățile programelor universității bucureștene și ale tradiției ei seculare cu programa americană și cu stilurile de lucru ale unor profesori geniali sau doar orgolioși.

La aceste provocări, care pot avea consecințe demotivante, eroul răspunde prin adîncirea în propria muncă, dar mai ales prin convertirea acesteia într-o *questă*. Doctoratul este înțeles ca o probă inițiatică (el vorbește, de altfel, de „tăcerea de catedrală" a topologiei), la capătul căreia eroul se va regăsi pe sine. El nu vizează un titlu sau un loc de muncă, ci confirmarea unei vocații, certitudinea că își urmează destinul. Confruntat cu sumedenia de îngrădiri ale experienței de emigrant, adunate în jurul său într-un cerc tot mai îngust, eroul evadează în sus și își transformă limitarea într-o alegere. Cercetarea sa va fi urmărirea halucinată a unui ideal, idealul geometriei, despre „adevărul" căruia Suceavă scrie pagini inspirate. În acest parcurs, examenele dure, temele epuizante, lupta pentru identificarea unui subiect valid de studiu doctoral și efortul de a obține rezultate publicabile sînt înțelese ca niște fericite trepte, în timp ce cotiturile greșite sau profesorii obtuzi joacă rolul probelor ce trebuie învinse. Într-o excelentă recenzie din *Observator cultural*, Ioana Macrea-Toma observa că romanul urmează structura unui basm; într-adevăr, relatarea acestei experiențe evocă mereu umbra arhetipurilor și folosește situațiile-tip ale basmului, inclusiv finalul fericit atins *in extremis*. Forma epică acordă o profunzime aparte narațiunii lui Bogdan Suceavă, care dă nume de personaje reale și reconstituie evenimente verificabile, dar în același timp le distribuie în serii elocvente și le dăruiește o semnificație de aventură inițiatică, fără a ceda ispitei facile a automitologizării. Reușita este cu atît mai importantă cu cît Bogdan Suceavă nu este un creator de stil și mizează, într-o narațiune albă, săracă, pe complexitatea construcției și a deliberării ideologice. Tocmai pentru că ordinea Poveștii este atît de bine construită, sînt un neajuns excrescențele de tip index, precum „cărțile care au devenit parte a bătăliei interioare" sau „top cinci conversații cu membrii comisiei de teză", care ar fi servit mai bine romanul dacă ar fi fost integrate epic.

Dacă romanul conține o *questă* de tip *Făt-Frumos*, țara din care pleacă eroul seamănă cu împărăția din *Tinerețe fără bătrînețe*, în care revii doar ca să mori. Întîlnirile peste Ocean cu românii evocă mereu un neajuns dureros: „e ceva în neregulă cu felul cum venim de la București". Societatea dezintegrată postrevoluționară îi ajunge și aici, în orice caz, patologia socială de acasă își lasă urmele în „prietenii" indiferenți, care-l abandonează bolnav, în mediocrul veninos sau în colegul bizar, care clachează psihic. Trauma împachetată în bagaje, de care eroul scapă doar urmărindu-și cu încăpățînare vocația, este moștenirea României de acasă și a acestui nou obsedant deceniu, anii '90, cu promisiunile lor înșelate și splendoarea lor cinică: „era pe atunci în București o frumusețe care rănește, era o speranță care intensifica aerul, era viitor neîncărcat de trecut". Insula Avalon din ciclul Mesei Rotunde, la care face aluzie titlul cărții, este un liman de odihnă și refacere în așteptarea întoarcerii acasă. Dar nu geometrul fericit, care-și împlinește destinul și își salvează sufletul intelectual, este bolnav. Boala este acasă și nu dă semne de vindecare.

PUBLICITATE

adevărul îți aduce 4 mistere marca Agatha Christie

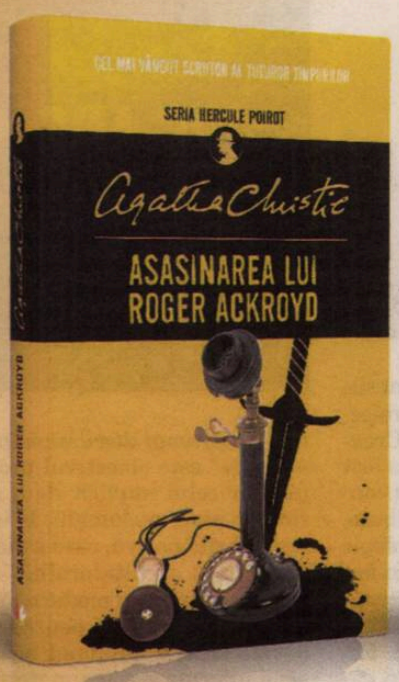

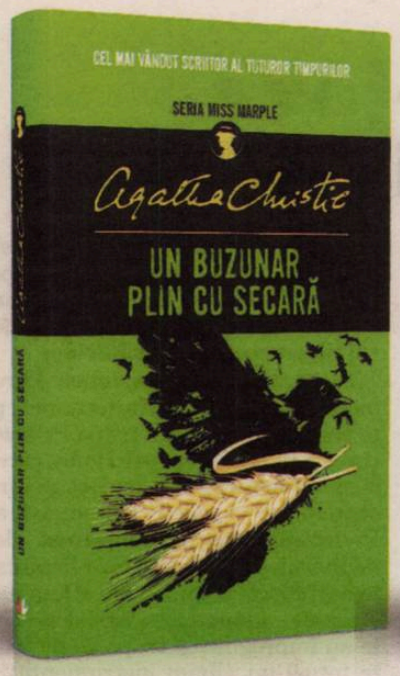

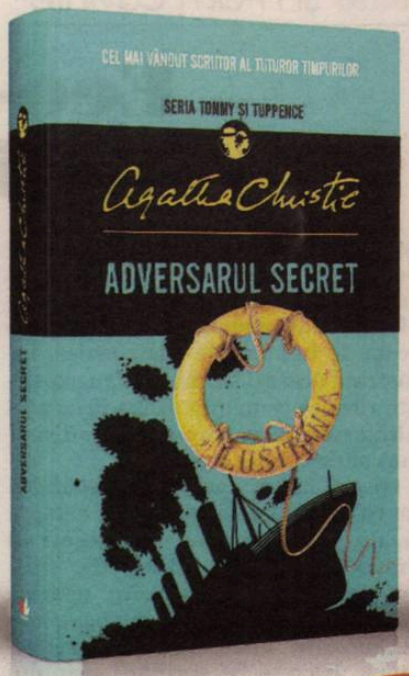

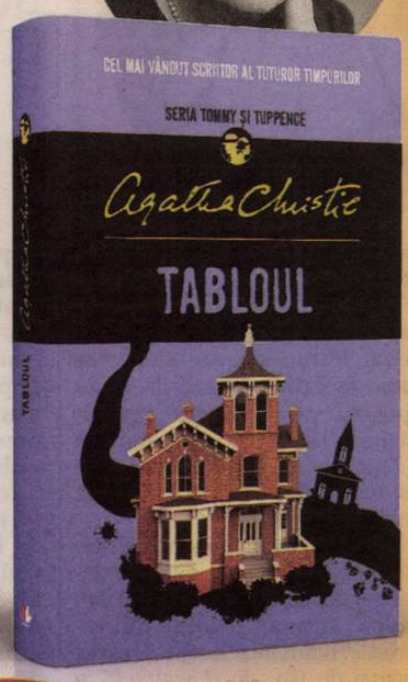

De miercuri, 8 mai, Asasinarea lui Roger Ackroyd

De miercuri, 15 mai, Un buzunar plin cu secară

De miercuri, 22 mai, Adversarul secret

De miercuri, 29 mai, Tabloul

prețul pachet ziar + 1 carte 20 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

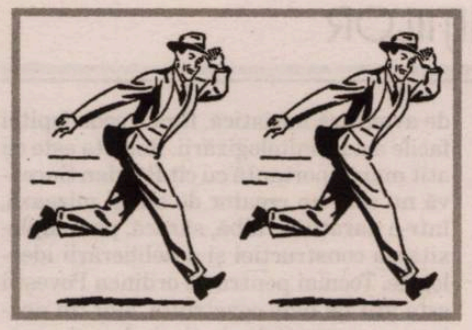

Victor MOROZOV

dilematograf

Un poet al verii

● ***Amanda* (Franța, 2018), de Mikhaël Hers.**

De-a lungul timpului, cinema-ul francez nu a dus lipsă de „poeți ai verii", de la Jacques Rozier la Éric Rohmer: regizori care au știut să capteze suflul torid al verii, bucuria vacanțelor lungi, trîndăvia și langoarea în plină arșiță care le acompaniază. În cinema-ul contemporan, continuatorii cei mai înzestrați ai acestei direcții – o direcție, trebuie spus, cît se poate de caracteristică francezilor, pentru care vacanța de vară e sacră – se numesc Guillaume Brac și Mikhaël Hers. Ambii pun în joc o viziune tandră și umanistă: în filmele lui Brac, de la *Un monde sans femmes* (2011) la minunatul *L'île au trésor* (2018), poezia tolănirii la soare e însoțită de o ironie fină; la Hers, în schimb, e umbrită de melancolie.

Dincolo de aceste diferențe de nuanță, ceva îi apropie: conștiința (aproape paradoxală, aș zice) a faptului că, în urma atentatelor care au lovit anii trecuți Franța, acest tip de cinema economicos și relaxat nu mai poate funcționa la fel; înțelegerea nevoii ca aceste filme – care țintesc, mai presus de orice, un mod de a concepe viața *à la française* – să documenteze perturbările din rutina de zi cu zi pe care le-au iscat evenimentele respective. De cîțiva ani – e o evidență –, vara a prins să curgă altfel; în ce privește *loisir*-ul, petrecerea timpului liber la care francezii excelează, atentatele au schimbat totul. Brac vorbește oblic despre această schimbare în recentul său *Contes de juillet*, în care sărbătoarea zilei naționale se încheie cu anunțul radiofonic al atentatului terorist din Nisa; Hers atacă subiectul ceva mai frontal în *Amanda*. E la mijloc, mi se pare, o necesitate de *a da seamă* oarecum similară – desigur, păstrînd proporțiile – transformării prin care a trecut cinema-ul în urma apariției lagărelor de concentrare: în fața terorii, filmele nu mai puteau să spună aceleași povești în același mod. Acest nou bilanț post-tragedie are ceva diferit, totuși: anume că Brac și Hers doresc să arate cum, în parcela de umanitate rănită în miezul ființei sale, ceva *persistă, rezistă,* ține piept barbariei – un fel de a spune că viața merge mai departe, că, în fapt, atentatele *nu* au schimbat totul.

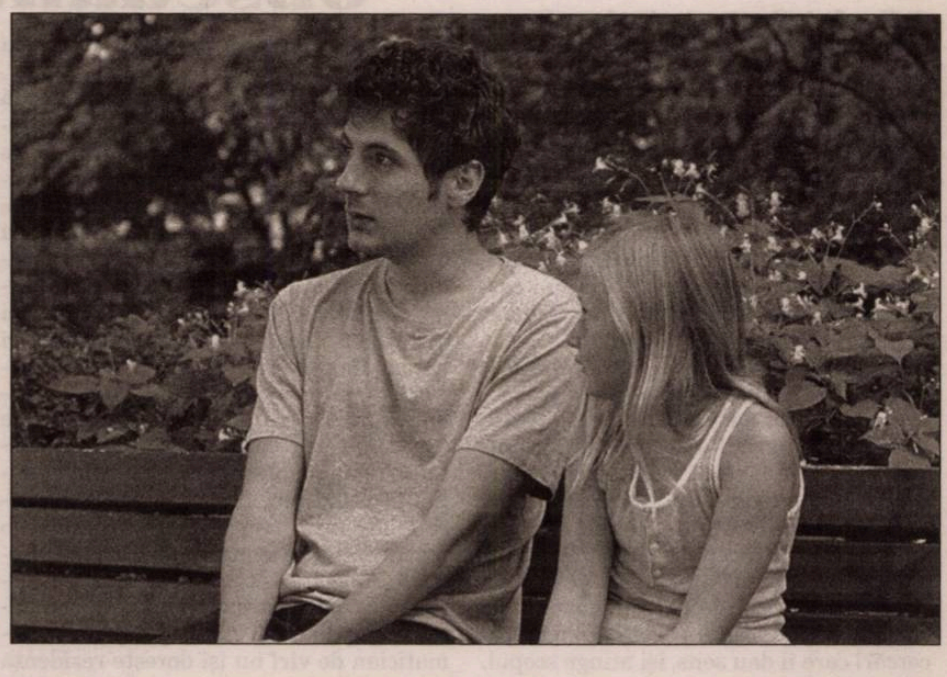

Amanda, acest film de o delicatețe rară, vorbește despre vieți date peste cap – dar *și* despre reclădire, dar *și* despre licăririle mici de care ne agățăm în noapte. După cum spuneam, atentatul – această irupere a liniștii – e un subiect la o primă vedere incongruent cu universul intimist, care stă sub semnul unei eterne rutine tihnite, pus în scenă în trecut de Hers. Ionuț Mareș, în recenzia sa, a punctat corect: „[...] în ciuda dramatismului subiectului – răul, groaza, moartea nu sînt numite, nu sînt reprezentate. Atenția pe care o cerșesc teroriștii – și care primează în discursul mass-media – este refuzată aici". Cu alte cuvinte, perspectiva lui Hers, punctul său de observație asupra acestei teme grave (și, mai ales, încă foarte proaspete) e salutar: *Amanda* constituie contrapunctul solar și plin de generozitate al unui film revanșard precum *In The Fade* al lui Fatih Akin, în care teroarea era răzbunată prin teroare.

În demersul lui Hers, etică și estetică se articulează reciproc, căci modestia unei mizanscene lipsite de gratuități stilistice permite apariția unei veritabile *ecologii a grijii,* în care personajele îndoliate se sprijină reciproc, fac-să-fiebine unul pentru celălalt. Cadrele sînt condiționate de o microdramaturgie a gesturilor discrete, pline de căldură umană – mîngîieri, mici vorbe de încurajare –, care conduc, încet-încet, către cicatrizarea inimilor și a rănilor. Văd, în acest proces răbdător, singura manieră de a filma atît atentatele – cu sobrietate –, cît și doliul care le urmează – cu pudoare.

Nu e unicul unghi din care poate fi privit *Amanda:* despre tinerețe și despre trecerea către viața de adult pe care o descrie – aici brutală, în trecut, în filme precum *Memory Lane,* mereu tergiversată – am discutat în altă parte. Remarc totuși că, din cariera lui Hers, *Amanda* e fără îndoială filmul cel mai ancorat în timpul lui – și că, așa cum personajele sale (mai ales adorabila Isaure Multrier în rolul Amandei) caută breșe prin care să facă suportabilă tragedia, tot așa filmul ascunde, în spatele vederilor sale solare cu Parisul de azi, o seamă de fisuri: tînărul David (Vincent Lacoste) e nevoit să facă naveta între mai multe job-uri firave pentru a-și permite un trai decent; în aceeași notă, există repetate scene în care geanta lui David e controlată de un agent de securitate (la intrarea în școală, într-un parc etc.). Sînt mici indicii ce demonstrează priza la real de o mare acuitate a acestui film catifelat, în care lumea noastră vine să se reflecte, fără teze moraliste, dar și fără idealism, cu tot ce are ea mai zbuciumat și mai bun deopotrivă.

Amanda rulează în cinematografe începînd cu 24 mai.

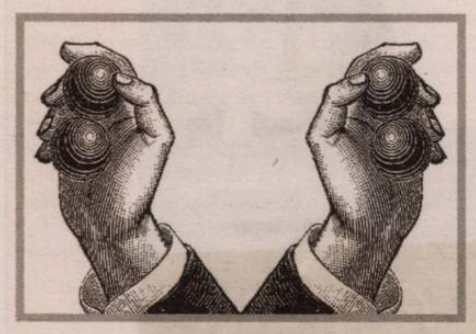

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Eco-jazz activist

● **Phronesis, *We Are All,* Edition Records, 2018.**

De cînd am scris aici despre trioul anglo-scandinav, Phronesis au mai scos patru albume la Edition Records, și-au anunțat (pentru vara aceasta) revenirea în România, iar presa a început să vorbească despre ei ca fiind grupul care a umplut în acest răstimp golul lăsat de Esbjörn Svensson Trio.

Au avut de atunci o componență stabilă: danezul Jasper Høiby la bas, suedezul Anton Eger la tobe și britanicul Ivo Neame la pian. Ultimul provine din colectivul artistic londonez Loop, a cărui casă de discuri de tip *„do it yourself"* a fost rampă de lansare pentru Phronesis, coroborată cu punctul critic al carierei grupului – colaborarea cu Mark Guiliana pe albumul *live* înregistrat în 2010 într-un bar notoriu din cartierul londonez Camden. Ulterior, Phronesis au avansat cu pași mari după o tactică persistentă de internaționalizare, colaborînd cu big band-ul radio din Frankfurt și cu compozitorul de muzică clasică Dave Maric, acumulînd o reputație redutabilă pe scena londoneză și europeană. În consecință, îi regăsesc pe Phronesis la șapte ani de la precedenta recenzie într-o formă mult mai expansivă, cu piese marcate de numeroase năstrușnicii, însă păstrînd aceeași fixație pentru experimente ritmice ce manipulează percepția ascultătorului și se adresează unui simț rafinat al detaliului sonor.

În special bateria are aici un sound și un loc cu totul deosebit, ceva ce ai aștepta de la un proiect condus de tobosari ca Guiliana ori Öström. Producția scoate în evidență o alambicare metrică neobișnuită (susținută și de bas), migrînd dinamic între frenezie insectoidă, tobe discrete în sprijinul pianului și cadențe agresiv-pugilistice. O surpriză sînt și clapele electronice de pe piesa de închidere („The Tree Did Not Die") folosite tot în interes ritmic, acompaniind bateria incisivă cu pulsații psihedelice – poate fi o sugestie privind planurile de viitor, căci pînă acum trupa a cîntat exclusiv acustic. La unele ocazii, basul coboară spre note de violoncel pentru a adăuga doze de melancolie ce au ocazionat în ultima vreme trimiterile la E.S.T. Ca fan science-fiction, am fost încîntat și de omagiul adus lui Douglas Adams pe „Matrix for D.A." – o alăturare absurdă de structuri muzicale divergente ca și umorul destructurat al scriitorului.

În paralel cu ascensiunea Phronesis, membrii grupului au inițiat unele proiecte paralele, bunăoară trupa Fellow Creatures a liderului Jasper Høiby, care a fost o sursă de inspirație majoră pentru conceptele eco-marxiste ale acestui album. Proiectul respectiv e încărcat ideologic de literatura activistă (eco-feministo-anticapitalistă) a lui Naomi Klein, iar convingerile adoptate de basist pe acea cale au impregnat și trupa sa de bază. Este totuși un album instrumental, în care narațiunea derivă din titluri, copertă și interviuri, care au astfel rolul de a oferi complemente conceptual-vizuale narațiunii instrumentale. E un nou fel, post-douămiist, de a gîndi muzica, regăsit și în alte genuri instrumentale (post-rock și post-alte genuri) – percepția și imersiunea ascultătorului se îmbunătățesc semnificativ dacă acesta depune un efort de familiarizare cu fundația conceptuală a materialului, de la grafică la interviuri. *„To prompt discussion and to share a message"* este obiectivul propus, complementar celui implicit de a satisface auricular niște melomani. E însă o propunere participativă, care solicită un pas și din partea ascultătorului – strategie ce scindează muzica modernă într-o categorie care se livrează pentru a satisface o nevoie ad-hoc de sunet și una capabilă să-și informeze consumatorul.

***Phronesis** vor concerta în cadrul Festivalului de Jazz de la Smida din Parcul Natural Apuseni (15-17 august). Mai multe la https://smidajazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

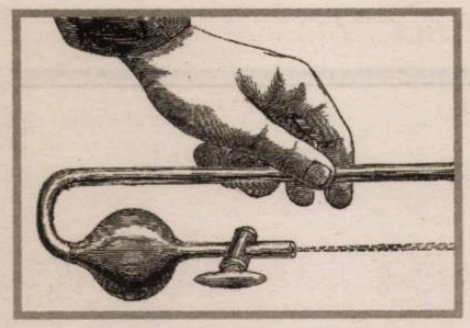

Oana STOICA

rosencrantz & co

Victimă și agresor

● ***De-a baba oarba*** **de Edna Mazya, traducerea: Ada Maria Ichim. Cu: Alexandra Spătaru, Radu Stoian, Florin Crăciun, Adrian Georgescu, Adrian Loghin. Regia: Radu Stoian, coregrafia: Teodora Budescu, concept scenografic: Samuel Mihailovici, compoziție muzicală: Aurel Ciucur, *light design:* Cristian Ciopată, sunet: Daniel Octavian Nae, regie de scenă: Daniel Buglea. TNB, Programul 9G.**

Scrisă în 1993, piesa *Jocuri în curtea din spate* a scriitoarei israeliene Edna Mazya este inspirată de un caz real, care a împărțit societatea în două. În 1988, într-un kibuț din nordul Israelului, șapte băieți de 17 ani au violat o fată de 14 ani. Băieții proveneau din familii „bune", care au încercat să îi salveze, aruncînd vina pe victimă (acuzată că i-ar fi provocat). Scandalul a fost efervescent și a dus la un proces controversat. Unii dintre băieți nu au fost acuzați inițial (ca urmare a manevrelor salvatoare ale familiilor lor), dar în urma dezvăluirilor din presă și a presiunii publice, toți cei șapte agresori au ajuns în instanță. Condamnările nu au fost egale, ținîndu-se cont de circumstanțele fiecărui inculpat. Primul lucru care frapează în textul Ednei Mazya, care ficționalizează acest caz cu doar patru agresori, este exact finalul, cu pronunțarea pedepselor. În piesă, instigatorul, Asaf, care nu este și violator, este declarat nevinovat în lipsa probelor, deși fără inițiativa și contribuția lui, fapta nu ar fi avut loc. Aici apare un prim subiect de dezbatere: dacă incidentul a fost urmarea unei manipulări atent conduse de Asaf, care și-a coordonat prietenii într-o acțiune agresivă din punct de vedere psihic și afectiv, apoi și fizic, și a exploatat vulnerabilitățile, mentale și emoționale, ale unei adolescente, care este responsabilitatea lui, a părinților și a profesorilor pentru fapta comisă? Educația în familie și școală ar trebui să ofere adolescenților modele de comportament, să-i pregătească pentru înțelegerea propriului corp, să le inducă și dezvolte respectul pentru celălalt. În ce măsură sînt copiii responsabili de faptele lor (de care, de altfel, sînt vinovați, dar vinovăția nu implică neapărat și responsabilitate) și în ce măsură ar trebui să dea socoteală pentru ele adulții? Se poate pune totul pe seama furtunilor hormonale și a teribilismului specifice vîrstei? Sînt adolescenții victimele unui sistem de educație eșuat?

Un alt subiect se deschide aici, în strînsă legătură cu primul: nesfîrșita discuție despre responsabilitatea victimei, care „provoacă" agresorul. Și așa sărim direct din narațiunea ficționalizată a Ednei Mazya din 1993 în realitatea din România anului 2019. În luna ianuarie a acestui an, a apărut în presă o serie de investigații (exemplu: în *Libertatea* – „Cum batjocorește Justiția fetele de 10 ani violate" de Mirela Neag, Adriana Oprea, Cătălin Tolontan și Răzvan Luțac) care arată că, deși Ministerul Justiției susține că sînt peste 500 de cazuri de pedofili condamnați, multe dintre pedepse sînt mici sau fără executare întrucît magistrații consideră că victimele, fete de 10-13 ani, au consimțit actul sexual sau l-au provocat, îmbrăcîndu-se sumar. Dintr-odată, cazul lui Dvori, personajul Ednei Mazya, devine insuportabil de real.

Se poate pune totul pe seama furtunilor hormonale și a teribilismului specifice vîrstei? Sînt adolescenții victimele unui sistem de educație eșuat?

Piesa a fost montată în România în 2011 de regizorul Bobi Pricop, ca examen de licență, spectacolul avînd parte de recunoașterea criticii și de o serie de reprezentații la Teatrul Act. De curînd, a fost produs un nou spectacol, creat tot de o generație tînără, la TNB, în programul 9G. Sub titlul *De-a baba oarba*, spectacolul regizorului Radu Stoian (care apare și ca actor, în rolul lui Asaf) echilibrează mai multe perspective, unele antagonice: versiunea victimei și cea a agresorilor, spațiul de joc (teren de fotbal / părculeț) al adolescenților și spațiul oficial, în care se derulează procesul, narațiunea reală și interpretarea ei în instanță. Scenografia (realizată din materialele din magazia de decoruri a TNB, după un concept de Samuel Mihailovici) și regia construiesc împreună spectacolul la intersecția acestor medii. Interesant este că, de exemplu, în ambele spații de acțiune, al adolescenților și al magistraților, apar forme de hărțuire. Copila este manipulată de băieți, provocată să-și dovedească „maturitatea" și agresată. Procuroarea este hărțuită de avocați, care afișează un misoginism subversiv față de ea, în timp ce sînt agresivi verbal cu victima (este un abuz psihologic, de fapt). De altfel, scriitoarea propune folosirea acelorași actori pentru ambele medii, victima și agresorii transformîndu-se, printr-un element de costum (roba), în procuroare și avocați. Juxtapunerea mediilor și personajele duble permit examinarea unor comportamente care se înrădăcinează în copilărie și se agravează la maturitate precum *bullying*-ul care poate degenera în violență fizică. În același timp, se oferă actorilor ocazia de a explora registre diferite, iar distribuția din *De-a baba oarba* profită din plin de asta. Alexandra Spătaru face din Dvori o adolescentă obișnuită, adică rebelă, care vrea să pară mai matură decît e, deși nu își stăpînește impulsurile, și o procuroare stăpînă pe sine, cu o umanitate caldă, dar reținută. Băieții au caractere diferite, cu Asaf (Radu Stoian) ca mascul Alfa al grupului, cu Sela (Florin Crăciun) și Gidi (Adrian Georgescu) drept locotenenții săi, care îl urmează și îl copiază, și cu Shmulik (Adrian Loghin), ratatul, hărțuit de ceilalți, de la care „împrumută" comportamentul abuziv pentru a se apăra, ajungînd astfel, la rîndul său, hărțuitor. Descătușarea lor agresivă apare cînd sînt împreună, este catalizată de apartenența la grup. Este puțin probabil ca fiecare singur să devină agresor, căci violența izbucnește sub impulsul și controlul unuia dintre ei, Asaf, singurul care nu participă fizic la agresiune, ci doar o orchestrează. Comportamentul exploziv devine reținut atunci cînd actorii joacă rolurile avocaților, cinici, manipulatori și intimidanți și care funcționează ca un personaj colectiv.

De-a baba oarba este un spectacol de văzut mai ales de către publicul tînăr, eventual însoțit de discuții cu psihologi, profesori și medici. Pe fondul lipsei de educație sexuală în școli, al recrudescenței agresiunilor sexuale asupra minorilor, al unei Justiții care protejează agresorii și cultivă misoginismul, teatrul poate fi o voce pentru victime și poate oferi un teren pentru dezbateri.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Trecutul din noi

Deși totdeauna greu de înfruntat și acceptat, poate fi depășit doar conștientizîndu-l cu adevărat și cunoscîndu-i în profunzime tainele și secretele. Numai așa putem fi siguri că-l vom alunga pentru totdeauna și ne vom elibera de el. Și totuși, cine va putea vreodată să îndrăznească să-l trezească și să-l tulbure?

Va continua să ne urmărească ca o stafie rebelă și, sub o formă sau alta, ne va dicta sau influența deciziile și acțiunile. Dacă n-ați ghicit deja, este vorba de Măria Sa TRECUTUL.

Fie că ne place sau nu să recunoaștem, ruperea de trecut e foarte grea, uneori imposibilă, deoarece legăturile cu viața nu pot fi înlocuite decît cu o nouă viață. Așteptînd ca timpul, cel mai bun tămăduitor și leac, să curețe rănile și să ostoiască durerile, nu ne rămîne decît să ne dedicăm și să ne devotăm unui scop în sine în speranța că vom putea da un nou sens vieții.

Cum să ai o economie sănătoasă cînd cererea e mai mare decît oferta?

Cînd ne referim la viitorul unei societăți, al unei întregi națiuni, în speță România, gîndul zboară imediat tot la trecut. Un trecut în care sistemul a promovat ca politică de stat minciuna, incompetența, ipocrizia și teroarea, și care a creat și perfecționat (mai ales în ultimii 25 de ani) cel mai odios aparat represiv din Europa de Est. Foametea, depersonalizarea prin munci inumane (vezi construirea canalului Dunăre-Marea Neagră) au alcătuit dimensiunile celui mai terifiant coșmar al contemporaneității noastre.

Oamenii au trebuit însă să supraviețuiască și s-au adaptat acestor condiții inumane însușindu-și un mod de viață care se rezuma la locuință, serviciu, autoturism sau concediile în țară la mare și la munte.

Frigul din casă, răscoala viscerală zilnică, economia grotesc industrializată de către minți bolnave, neperformantă și mare consumatoare, sistemul de învățămînt, doctrinar, greoi, confuz, bazat pe stimularea memoriei și nu a inteligenței creatoare, serviciile publice, dezorganizate și corupte, cu funcționari tot atît de eficienți ca șoarecii într-un hambar, urbanizarea cu demolări și destine spulberate, naționalizarea cu anularea segmentului privat, fundamentul dezvoltării și echilibrului economic în orice stat evoluat, cultura la comandă fără posibilități de schimburi și activități spirituale decît în limitele cenzurii, tăvălugul colectivizării culminînd cu dezechilibre socio-economice resimțite încă și astăzi au determinat îngrădirea și alienarea ființei umane, transformînd-o aproape într-un animal captiv.

Acum, la atîția ani de la așa-zisa revoluție, toate aceste lucruri nu numai că le-am moștenit, dar ne și influențează, după cum spuneam anterior, evoluția. Nu putem să construim un nou sistem, capitalist, bazat pe o nouă economie, de piață, dacă nu încercăm să scăpăm de mormanul de fiare vechi al economiei existente, adică de trecut.

Trecutul este deocamdată mai puternic decît rațiunea.

Cum să ai o economie sănătoasă cînd cererea e mai mare decît oferta, iar sistemul financiar este în curs de stabilizare, ajungînd în final să se redreseze după ce a suferit în anii premergători mutații majore. Dacă ne uităm în jurul nostru e ca și cum ne-am privi într-o oglindă indisciplinată: vrem să fim altfel decît sîntem, însă oglinda se încăpățînează să ne dezvăluie adevărata identitate.

Blocurile uniforme sinistre și deprimante, mentalitatea în mare parte neschimbată a oamenilor, modul de organizare și (ne)funcționare a societății, sub toate aspectele ei, problemele legate de restituirea proprietăților, de accesul la dosarele Securității, de însănătoșire și redresare a economiei bazată și structurată pe aceleași veșnice principii rurale și patriarhale sînt reminiscențe de netăgăduit ale trecutului.

Trecutul este deocamdată mai puternic decît rațiunea și înțelegerea oamenilor, iar interminabila perioadă a tranziției îi bulversează și îngrijorează.

Haosul și degringolada continuă a unui sistem fără cadrul politic și legislativ adecvat prezentului și lumii moderne și civilizate la care cel puțin declarativ năzuim, instituții responsabile și dinamice și mai ales un mediu propice dezvoltării relațiilor economice sînt mărturii ale consecințelor celor 50 de ani de stalinism și comunism „autohton".

Avem aceiași oameni în pofida schimbărilor care ne copleșesc și ne derutează.

Tinerii trăind în acest mediu putred și instabil resping, datorită necunoașterii și educației precare, valorile și modelele autentice. Sînt, din această cauză, dezorientați și nesiguri, încercînd să-și cîștige existența ușor și rapid, sau emigrînd.

Va trebui să mai așteptăm preț de cîteva generații pentru a putea încerca să ne desprindem definitiv de trecut. Pînă atunci trebuie construit viitorul.

Mihai TUDOR

PUBLICITATE

ALBA IULIA-91,2 FM, ALEXANDRIA-103,3 FM, BUCUREȘTI-94,8 FM, BRAȘOV-105,5 FM, BRĂILA-105,5 FM, BISTRIȚA-95,1 FM, CLUJ-102,2 FM (ÎN CURÂND), CRAIOVA-92,7 FM, CUGIR-87,9 FM, DARABANI-97,6 FM, IAȘI-94,3 FM, LUDUȘ-94,2 FM, REȘIȚA-89,9 FM, ROMAN-91 FM, SOVATA-89,2 FM, SUCEAVA-89,9 FM, TÂRGU MUREȘ-105,6 FM, TIMIȘOARA -100 FM, VASLUI-95,2 FM, VATRA DORNEI-93,9 FM

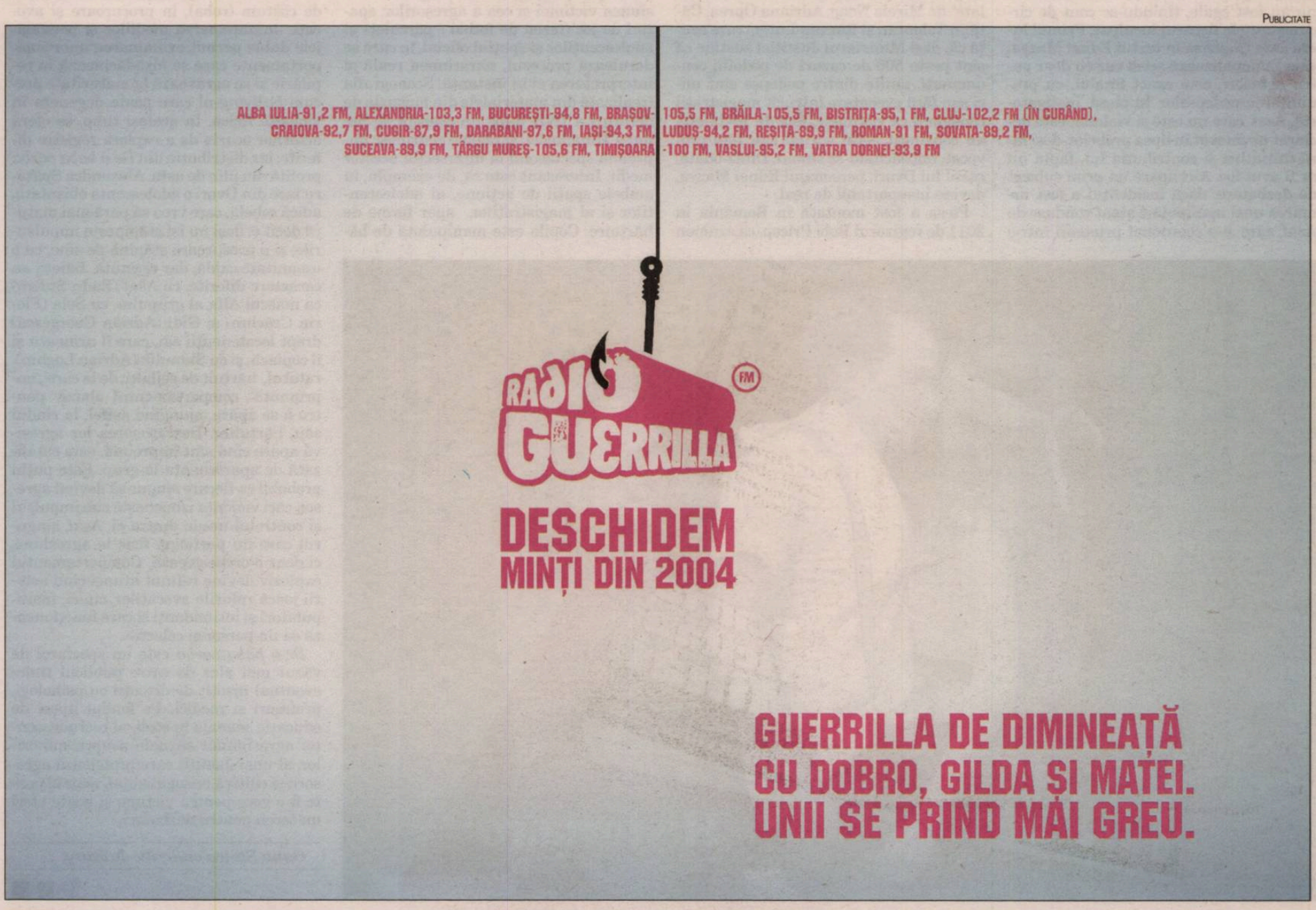

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

MODUL Cărturești

În rubrica de față, ce își propune cu încăpățînare să demonstreze că orașul e plin de piedici – generic, le-am spus urși, deși este evident că mă refer la mizeria de pe străzi, clădirile care stau să-ți scape oricînd o bucată de tencuială pe cocoașă, băieții care te „ajută" să parchezi, băieții care te „ajută" să scapi telefonul pe jos și să nu-l mai găsești, pavajul desprins din metru în metru, dar pe care oricum nu apuci să faci mulți pași, că e plin de 4x4-uri parcate numai bine cît pietonul să se înscrie pe o bandă rutieră pentru a circula, că doar asta mai rămîne în acest oraș și pentru oameni, și pentru mașini, și pentru bicicliștii cu cățel –, vorbim despre ceea ce eu, moldoveancă adoptată de Brașov și-apoi furată de Capitală, numesc „crîșme".

De la apariția rubricii am observat, deși m-am dat de trei ori peste cap și-am explicat cum m-am priceput mai bine ce vreau să spun, că mulți nu trec peste denumirea de crîșmă, de parcă nu e evident că nu în sens peiorativ o folosesc. Pur și simplu, mie îmi este crîșmă orice loc care comercializează ceva, fie locul restaurant de multe stele, fast-food, librărie sau magazin cu papuci de casă cu floricele în vîrf și pene atîrnînd la spate ca la un marș al minorităților.

Așadar, azi disecăm MODUL, o nouă librărie Cărturești, situată pe strada Academiei, la numerele 18-20, care inițial m-a deranjat prin aspectul profund urban, parcă puțin depersonalizat, dar pe care am ajuns să-l înțeleg ulterior. MODUL este o librărie unde predomină albumele de artă, are cafenea și grădină, dar și galerie de artă. Așa cum bine s-au gîndit să-și descrie afacerea pe Facebook, este un „spațiu de respirație & inspirație" unde poți să bei o cafea excelentă și să iei o gustare în vreme ce poți să-ți vezi de scris, citit sau afaceri la una dintre mesele cu scaun comod. Eu am nimerit cînd alături de mine își făceau temele un grup de fete de generală, gălăgioase ca un stol de înaripate pornite să salveze Roma, dar aceea este o excepție, după cum mi s-a dovedit ulterior.

Extrem de important într-o librărie și greu de întîlnit în realitate este spațiul mare, neaglomerat, iluzia de infinit pe care o ai printre rafturile albe, cu un aspect aproape sanitar, noroc de cărțile colorate, de pernuțele la fel, dar și de plantele care înverzesc atmosfera ici și colo, junglă urbană în cel mai frumos și concret sens.

Se țin evenimente la MODUL, se trăiește relaxat, aproape „tihnit", la fel ca-n Ardeal, iar dacă intri aici după o zi de corporație, eu pot înțelege și pot empatiza cu senzația celor care, tot pe Facebook, au evaluat locul (crîșma, de căutăm încă un motiv de inflamare) cu 5 stele din 5, lucru destul de greu într-un oraș cu atît de multe librării și cu pretenții pe măsură.

Cum spuneam anterior, inițial mai mult mi-a displăcut librăria aceasta, eu fiind mai degrabă adepta locurilor de și din poveste, precum Librăria Humanitas din Brașov sau cea de La Două Bufnițe, din Timișoara, și i-am reproșat MODUL-ului că pare asamblat într-o realitate aseptică, alcătuită numai din mobilier de la IKEA. Ori am mai îmbătrînit eu cu cîteva luni și m-am înțelepțit, ori s-a întîmplat altceva cu mine cînd am mai trecut pe-acolo și-am putut analiza, în mod repetat, întregul, dar acum văd necesitatea unui alb continuu, unde modernul, urbanul să își găsească modalitatea perfectă de îmbinare cu natura, sălbaticul verde, dovedind nu doar că se poate, ci și că din această îmbinare modulară iese un întreg frumos, prietenos, care își invită clienții să devină prieteni, membri ai unui grup care își găsește aici mediul perfect pentru exprimare personală și artistică.

Muzica e fainâ, librarii sînt relaxați, cum îmi place să cred că am fost și eu cîndva, și n-am avut o clipă senzația aceea neplăcută, des întîlnită prin varii localuri, de orice tip ar fi ele, cum că ai intrat în sufrageria proprietate personală a patronului sau angajatului și că îi ceri pe degeaba niște bunuri, personale și ele, pe care n-are cum să aibă tragerea de inimă să ți le dea, darămite să o facă cu o urmă de zîmbet pe buze. MODUL este, prin urmare, o crîșmă relaxată, vie, foșnitoare și care, la fel ca un Vegas fără ferestre, te face să pierzi noțiunea timpului pe care nu prea văd cum ai putea să regreți că ai ajuns să-l petreci aici.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Historia.ro

DIN 15 MAI,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
DIN VIAȚA UNUI FIU DE REGE
de Teofil Sidorovici

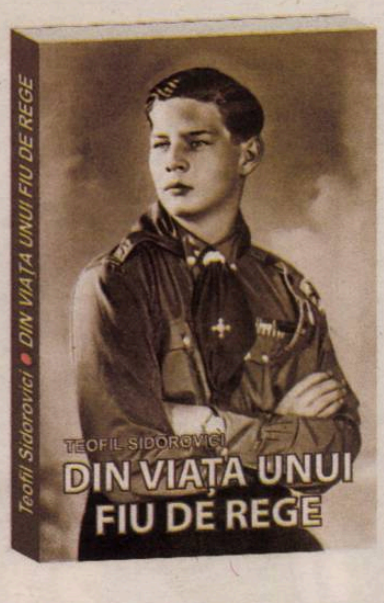

PREȚ PACHET SPECIAL
30 LEI
numai împreună
cu revista **Historia**,
în limita stocului disponibil

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Omul este bun? Sau este rău?

Se vorbește foarte mult despre moartea ideologiilor și a partidelor politice și, în consecință, despre moartea democrației. Evident că nimeni nu-și imaginează că, la scară istorică, organizarea socială umană poate sta pe loc, și de aceea asemenea observații sînt greu de contrazis. Nici noi nu ne propunem asta. Dimpotrivă, le vom da dreptate. Lumea de mîine va arăta altfel. Partidele politice, de exemplu, au luat naștere din dorința tuturor segmentelor sociale de a avea acces la putere. Pe măsură ce societatea se omogenizează, nu mai putem discuta despre segmente sociale în adevăratul înțeles, cel clasic, al cuvîntului. Cu alte cuvinte, politica se va goli de elementul său doctrinar. Exprimarea politică va deveni mai directă, mai rapidă, prilejuită de metodele moderne de comunicare. Omul politic nu va mai reprezenta un curent de gîndire, o filosofie socială, ci pur și simplu interesele pragmatice de zi cu zi sau de perspectivă ale comunității de unde vine. Se va întîmpla asta pentru că oamenii nu vor mai gîndi fundamental diferit lumea în care trăiesc. Nu ne vom mai împărți în mod artificial în liberali, socialiști, comuniști, fasciști, conservatori. Cu toții vor dori să trăiască mai bine, iar instrumentele de atingere a acestui țel nu se vor mai diferenția. Pe de altă parte, chiar democrația, în forma sa clasică de delegare și alegere a unor oameni care să reprezinte interesele acestor segmente sociale, pare a-și anunța finalul. Oamenii deja nu mai sînt interesați de un asemenea tip de politică și pentru faptul că se simt trădați. Este cert că ceva se întîmplă. Acest ceva, cu timpul, va duce la ideea ca omul simplu, cetățeanul, să-și recupereze accesul la putere și la exercitarea sa. Democrația va arăta altfel, în formule moderne și mult mai flexibile. Vom da un exemplu. Așa cum comunicarea prin intermediul rețelelor de socializare este profund masificată și democratizată, tot așa exercitarea puterii politice pe viitor va fi făcută prin instrumente care să-i asigure individului accesul permanent și continuu la decizie. Mergem mai departe cu exemplul și putem imagina o consultare directă, în termeni de timp real, a parlamentarului cu cetățenii săi pentru exercitarea în acel moment a unui vot în Parlament. Adică ne putem imagina că mandatul politic va sta permanent la dispoziția celor care l-au ales, iar revocarea sa va putea fi făcută în termeni rapizi, în funcție de percepția comunității reprezentate, în legătură cu apărarea intereselor și modul de reprezentare. Politica viitorului va putea fi mult mai simplă prin lipsa încărcăturii ideologice și doctrinare, dar mult mai complexă prin imperativul contactului nemijlocit cu cel pe care îl va reprezenta. Reprezentarea politică a viitorului nu va mai putea fi făcută, ca acum, prin indiferență sau chiar îndepărtarea de la preocupările celor pe care îi reprezintă. Esențială, însă, ni se pare direcția în care o va lua politica. Democrația se va reinventa? Sau vom trăi sub regimuri din ce în ce mai autoritare?

După dispariția actualelor instituții și ideologii, viitorul construcției sociale occidentale depinde de răspunsul pe care îl vom oferi la întrebarea fundamentală dacă omul este bun sau rău. Adică în ce măsură această construcție socială viitoare se va îndepărta sau se va reapropia de rădăcinile comune, creștine. Dilema este formulată și de către Tomás Sedlácek: „Întrebarea dacă omul este bun sau rău constituie o interogație fundamentală pentru științele sociale. De la această întrebare va porni reglementarea. Dacă omul este rău din fire, atunci se impune să fie împins cu forța spre bine și să i se limiteze libertatea. Dacă este o lume sălbatică, a luptei pe viață și pe moarte între oameni, așa cum crede Hobbes, atunci avem nevoie de un stat puternic, de un Leviathan care să-i forțeze pe oameni în direcția binelui. Dar dacă natura umană este bună, atunci intervine mai mult *laissez-faire*. Omul poate fi lăsat în voia lui, pentru că firea umană va avea tendința automată de a-l dirija spre bine. (...) Aceasta este una din întrebările-cheie pentru economie: se poate conta pe liberul-arbitru al miilor de indivizi, sau societatea are nevoie de coordonare venită de sus? În care dintre domeniile de activitate umană piața spontană poate ajunge la rezultate optime? Cînd se întîmplă să tindă spontan spre bine și cînd spre rău? Tocmai în această problemă a caracterului bun sau rău pe care-l are esența umană rezidă diferența dintre variatele curente de gîndire. Sîntem o societate de rău-făcători sau de bine-făcători? De netrebnici sau de semeni?“ (Tomás Sedlácek, *Economia binelui și a răului,* Editura Publica, București, 2012, p. 281).

Traiul „în vecinătate“ îl separă în mod fundamental pe om de animal.

La această dilemă, comuniștii și fasciștii au răspuns simplu: omul este rău și are nevoie de stat pentru a-l conduce și a-i conduce viața, iar liberalii au răspuns că omul este bun și nu are nevoie de birocrație pentru a-i conduce viața. Rezultatul a fost că socialiștii și fasciștii l-au tratat pe om ca pe o ființă netrebnică și l-au lipsit de libertate, pe cînd liberalii l-au tratat ca pe o ființă demnă, oferindu-i atributul libertății. Dacă lumea viitorului va fi una pragmatică și omogen liberă, deschisă și liberală, atunci putem imagina un viitor în care cooperarea umană este baza construcției sociale. Pentru că, prin cooperare, traiul „în vecinătate“ îl separă în mod fundamental pe om de animal. Omul liber, asociat cu vecinul său, alt om liber, aceasta este esența și secretul devenirii umane. Infinita capacitate de asociere reprezintă o trăsătură definitorie a omului.

Dacă mutațiile de tip social se vor produce înspre populism, izolare și dictatură, atunci cursul istoriei se va schimba. Există printre noi un curent de gîndire din ce în ce mai puternic. Un curent de gîndire meschin, care propagă răul în jurul nostru, considerîndu-ne răi și incapabili de a trăi liberi. El are o tradiție veche în socialism și fascism. Socialismul este un *milenarism,* în înțelesul pe care Lucian Boia îl conferă noțiunii: „Milenarismele sînt de felul lor intolerante, represive și, fără reținere, sîngeroase. Au o latură criminală pe care și-o asumă cu bună știință și cu conștiința împăcată, pătrunse de convingerea că nu fac altceva decît să pună în aplicare deciziile istorice ale omenirii. Societatea ideală și definitivă cu care istoria se va încheia în toată splendoarea merită oricît de multe jertfe și suferințe. Este o operațiune de curățire radicală, la capătul căreia se întrevede desăvîrșirea“ (Lucian Boia, *Strania istorie a comunismului românesc,* Editura Humanitas, București, 2016, p. 64). Făuritorii săi, ca și cei ai fascismului, au imaginat o lume perfectă, în care oamenii să fie perfecți și egali între ei. Premisa de la care au plecat a fost, însă, una eronată. Au răspuns greșit la o întrebare simplă, aceea dacă omul, prin natura sa, este bun sau rău.

Ideea că oamenii se pot organiza și conduce, din punct de vedere social, în afara unei minți atotcuprinzătoare care să conducă un mare plan, a fost și este încă o imposibilitate pentru mulți oameni. Deși practica socială contrazice aceste credințe, ele sînt puternic înrădăcinate în gîndirea umană. Din această cauză, pentru mulți semeni ai noștri libertatea este confundată cu haosul. Dacă cineva ar proceda la o analiză atentă a mentalului românesc, de exemplu, ar observa prezența permanentă și cu insistență a nostalgiei față de „marele organizator“. Cineva trebuie să „ne dea“ și tot acel cineva trebuie să ne poarte de grijă. Resorturile acestui tip de gîndire au stat și stau la baza organizării sociale de tip dictatorial, deci și la baza socialismelor de toate felurile. Avem o admirație pentru structurile sociale rigide, închise, și nu credem că oamenii se pot asocia liber, în structuri sociale liber-consimțite. Ideea este una mai veche și este pusă în evidență de către Hayek, atunci cînd vorbește despre modul de gîndire socială al lui Aristotel: „Gînditorii din antichitate nu puteau concepe existența unei ordini sociale care să transceadă viziunea unei minți coordonatoare. Aristotel însuși, ale cărui concepții au fost formulate destul de tîrziu, credea că acest tip de ordine nu se putea extinde dincolo de aria de acoperire a vocii unui herald, și că prin urmare un stat compus din o sută de mii de oameni era imposibil. Totuși, ceea ce lui Aristotel i se părea de neconceput se întîmpla deja în epoca sa. În ciuda realizărilor sale intelectuale, gînditorul grec vorbea bazîndu-se pe instinct, nu pe observație sau reflecție, atunci cînd restrîngea ordinea socială la o astfel de dimensiune“ (Friedrich Hayek, *Infatuarea fatală. Erorile socialismului,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, Iași, 2016, p. 19). Această credință, prezentă și azi în conștiința umană, așa cum spuneam, este un atavism. Hayek o explică prin remanența instinctelor primitive. Organizarea socială de tip primitiv avea la bază o cooperare restrînsă între indivizi care se cunosc reciproc, fiind membri ai unei colectivități puțin numeroase, ai unei bande sau ai unui trib.

Vorbeam la început despre un model de construcție socială a viitorului care să ofere accesul la putere în mod direct, permanent și instantaneu. Este esențial dacă la baza acestei noi construcții va sta morala superioară a omului bun și liber sau o morală primitivă bazată pe ideea că omul este în esență rău și nu poate fi liber. După părerea noastră, ne aflăm în pragul unei asemenea rupturi, iar amoralitatea populismelor de azi este cel puțin îngrijorătoare.

***Dorel Dumitru Chiritescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

PUBLICITATE

Ian KERSHAW

Cum a expus Hrușciov crimele lui Stalin

Membru al Academiei Britanice și al Societății Regale de Istorie, Ian Kershaw este considerat un expert în istoria Germaniei naziste și în personalitatea lui Adolf Hitler. Volumele sale Hitler 1889-1936: Hubris *și* Hitler 1936-1945: Nemesis *au primit Wolfson Literary Award. Textul de față este un fragment în avanpremieră din volumul* Un continent fracturat. Europa, 1950-2017, *aflat în curs de apariție la Editura Litera, în traducerea lui Alexandru Țîrdea.*

Momentul dramatic al slăbirii menghinei lui Stalin a venit odată cu cel de-al 20-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, pe 25 februarie 1956. Cu două săptămîni înainte, Hrușciov oferise o idee despre un discurs dedicat „cultului personalității și consecințelor sale". Ultrastalinistul Molotov s-a opus. Aceeași poziție au avut-o și foștii apropiați ai lui Stalin, Lazar Kaganovici și Kliment Voroșilov. Însă Hrușciov a făcut ce a vrut. Toți susținătorii săi din prezidiu fuseseră implicați, la fel ca Hrușciov, în aplicarea groaznicelor măsuri de represiune din vremea lui Stalin. Ei erau conștienți de faptul că anchetele comisiei aveau să scoată la iveală cel puțin o parte din lucrurile care se petrecuseră. Anticipînd faptul că mulți dintre cei care urmau să se întoarcă din închisori și lagăre, după lungi perioade, aveau să pună întrebări, toți aveau un interes legitim în abaterea întregii vinovății asupra lui Stalin. Din acest motiv, au pornit pe un drum riscant.

Discursul de patru ore ținut de Hrușciov în cadrul sesiunii închise a congresului a căzut ca un tunet. O strategie-cheie a fost separarea moștenirii lui Lenin de abuzurile de putere ale lui Stalin. Lenin a fost ridicat pe un piedestal pentru a accentua diferența dintre el și succesorul său. La începutul discursului, Hrușciov a citat avertismentul dat de Lenin în privința lui Stalin, în 1922, conform căruia acesta nu era alegerea potrivită pentru funcția extrem de importantă de secretar general al partidului. Această alegere făcea parte din încercarea susținută de a demonstra că Stalin abandonase total preceptele lui Lenin și „călcase în picioare principiul leninist al conducerii colective a partidului", construind propria putere absolută, un cult al personalității și o domnie a terorii.

Atacul feroce al lui Hrușciov împotriva crimelor comise de Stalin după 1930 (fără a le menționa pe cele de dinainte) a aruncat întreaga vină asupra sa – și a aghiotanților săi slugarnici, șefii serviciilor de securitate (Nikolai Ejov și Beria), care acționau în baza unor ordine directe – pentru represiunea teroristă și execuțiile în masă ale membrilor de partid loiali transformați în „dușmani ai poporului" pe baza unor acuzații inventate. „Totul depindea de voința unei singure persoane", afirma Hrușciov. După cum a insinuat, liderii de partid subalterni au fost exonerați; ei nu cunoșteau „circumstanțele și, așadar, nu puteau interveni", a adăugat el, referindu-se la epurările din Leningrad. Stalin nu numai că distrusese cadrele de partid prin epurările sale groaznice. Puterea sa personalizată fusese o amenințare existențială pentru întreaga țară. Hrușciov a afirmat că Stalin fusese responsabil pentru erorile catastrofale din 1941, cînd ignorase semnalele privind iminenta invazie germană.

Hrușciov a continuat să îi demoleze reputația lui Stalin prin enumerarea abuzurilor din anii premergători decesului – incluzînd presupusul „complot al doctorilor". El și-a încheiat lunga perorație prin condamnarea „cultului personalității ca element străin de marxism-leninism" și și-a îndemnat tovarășii să „restaureze complet principiile leniniste ale democrației sovietice socialiste" și „să lupte împotriva încăpățînării celor care comit abuzuri de putere". Denunțarea lui Stalin urmărea, așadar, să accentueze atît puritatea ideologică, cît și principiile de organizare ale regimului sovietic, așa cum fuseseră ele impuse de Lenin. Cu alte cuvinte, tiranul căzuse, iar sub crimele sale s-a tras linie. Însă regimul, acum proaspăt revigorat, trebuia să continue.

La terminarea discursului lui Hrușciov, conform unui delegat prezent la eveniment, „tăcerea din sală era profundă". „Din cauza surprizei de moment sau a nervozității și a fricii", oamenii au rămas cu capetele aplecate, evitînd să se privească în ochi în timp ce ieșeau din sală. După scurgerea inițială de informații, discursul a fost publicat în străinătate și a devenit o senzație. În Polonia și Ungaria, aceste dezvăluiri au contribuit semnificativ la tulburările care aveau să provoace autoritatea sovietică în acea toamnă. În Uniunea Sovietică, presa a publicat doar un rezumat al discursului.

Însă, probabil la ordinul lui Hrușciov, Comitetul Central al partidului a avut grijă să pună în circulație copii ale discursului, citite apoi membrilor de partid. Cu doar trei ani înainte, moartea lui Stalin generase manifestări publice de jale, dacă nu chiar de isterie în rîndul cetățenilor sovietici. „Toți oamenii aveau lacrimi în ochi", își amintea o femeie. „Nu știam ce urma să se întîmple. Nu cunoșteam alternative." Cît de autentică a fost durerea este imposibil de aflat. Era de preferat abținerea de la remarci precum cea a unei femei din Kazahstan, care declarase următoarele: „Stalin e mort. Iar asta e de bine." În orice caz, cultul personalității marelui lider, cultivat pe parcursul mai multor ani, nu rămăsese fără ecouri. Milioane de oameni ajunseseră aproape să îl divinizeze pe Stalin. Acum li se cerea să își dezavueze idolul. Deloc surprinzător, așadar, mulți au fost șocați să descopere conținutul discursului; de asemenea, existau numeroase confuzii. Reacțiile au fost împărțite. Portretele și busturile lui Stalin au fost distruse, îndepărtate sau vandalizate în diferite părți ale Uniunii Sovietice. Au apărut oameni care cereau ca trupul său să fie scos din locul de onoare de lîngă trupul îmbălsămat al lui Lenin din mausoleul de la Kremlin (însă această decizie nu a fost luată decît abia în 1961).

Însă mulți nu l-au iertat niciodată pe Hrușciov pentru demolarea de pe piedestal a idolului lor. Ei l-au apărat pe Stalin, au rezistat încercărilor de îndepărtare a portretelor și au lăudat epurarea celor care îi oprimaseră. Cultul lui Stalin nu a fost nicăieri susținut cu mai multă febrilitate decît în Georgia natală, unde a treia comemorare a morții acestuia a fost marcată prin patru zile de protest față de denunțul lui Hrușciov. Circa 50.000 de oameni s-au adunat pentru a-și aduce omagiile în locul de naștere al lui Stalin, Gori, pe 5 martie. O mulțime de peste 60.000 de oameni a participat la o demonstrație, pe 7 martie, în cadrul căreia au depus flori la monumentul închinat lui Stalin din Tbilisi. În următoarele zile, sute de oameni au rechiziționat vehicule pentru a afișa portretul „marelui Stalin" prin oraș, scandînd „Jos Hrușciov" și „Trăiască Stalin". Armata a fost trimisă pentru a înăbuși tulburările tot mai puternice. În urma evenimentelor, 20 de oameni au murit, 60 au fost răniți, iar mulți alții au fost arestați.

Reformă și disidență

Fără îndoială, de-a lungul Uniunii Sovietice erau prezentate critici într-un mod mult mai deschis decît fusese posibil cu doar puțin timp în urmă. Oamenii, inclusiv cei care se întorseseră din Gulag, se simțeau încurajați să rupă tăcerea și să vorbească deschis. Membrii de partid își puneau întrebări referitoare la sugestia conform căreia ceilalți membri ai prezidiului nu știuseră ce făcea Stalin. Ei întrebau de ce fusese nevoie de atît de mult timp pentru a vorbi despre crimele lui Stalin. „Și unde era Hrușciov în tot timpul acesta?", întreba un admirator al lui Stalin, un colonel în rezervă din Armata Roșie. „De ce a tăcut atunci, dar începe să arunce toate aceste mizerii în capul lui Stalin acum, că e mort?" Unii doreau să afle de ce Hrușciov nu menționase numeroasele victime care nu făcuseră parte din partid și se întrebau dacă nu cumva întregul sistem era vinovat pentru acele fapte.

Aceste critici vehemente au fost, cu toate acestea, o excepție. Mai curînd, criticii atacau abuzarea idealurilor leniniste, nu regimul sovietic în sine. La aproape 40 de ani de la revoluție, era aproape imposibilă luarea în calcul a unei alternative la un sistem care, în pofida defectelor, se dovedise învingător în timpul războiului. În orice caz, majoritatea oamenilor încă se temeau să își exprime opiniile prea vehement. Chiar și așa, Comitetul Central se temea, în iunie 1956, să trimită o circulară prin care cerea acțiuni în forță pentru stoparea criticilor. Era ca și cum ar fi încercat să bată în cuie Cutia Pandorei.

Discursul lui Hrușciov trezise la viață speranțe și entuziasmul pentru reformă, în special în rîndul studenților și printre alte grupuri de tineri. Disidența politică a cunoscut o creștere semnificativă în 1956 și 1957, cu precădere în universitățile din cîteva zone ale Uniunii Sovietice. Au fost distribuite mii de manifeste antisovietice. Unele dintre ele, plasate în cutiile poștale ale locuințelor din cartierele muncitorești din Moscova, cereau reforme „în spiritul celui de-al 20-lea Congres", formarea unor „soviete muncitorești" autentice, greve și judecarea celor implicați în crimele lui Stalin. Trimiterea scrisorilor antisovietice anonime, citirea literaturii subversive și, cel mai adesea, remarcile verbale individuale care atacau regimul au fost cele mai răspîndite forme de disidență, conform unei analize juridice a celor 2000 de sentințe date în 1957 pentru activități antisovietice.

Festivalul Mondial al Tineretului, un carnaval de două săptămîni care a avut loc la Moscova, în luna iulie a acelui an, și care a deschis temporar granițele pentru peste 30.000 de oameni, din 130 de țări, a contribuit la înflăcărarea spiritului de rebeliune al unor tineri critici ai regimului – care își doreau îmbunătățirea sistemului, în nici un caz trecerea la democrația de tip occidental. Aducerea la lumină a crimelor și a nedreptăților groaznice din perioada stalinistă, așa cum o făcuse discursul lui Hrușciov, a creat un efect suplimentar în direcția instabilității, patru milioane de deținuți fiind eliberați din lagăre și colonii de muncă în urma unei serii de decrete și amnistii oferite între 1953 și 1958.

Puțini dintre acești oameni au fost primiți cu brațele deschise. Majoritatea au fost marginalizați și tratați cu suspiciune. Mulți considerau că era greu de crezut că arestarea lor fusese fără motiv. Cei eliberați erau văzuți drept un segment periculos al societății și, adesea, blamați pentru creșterea ratei criminalității. Cei care nu fuseseră afectați direct de arestările în masă din vremea lui Stalin au fost indiferenți față de victime. Era improbabil ca de această dată să își arate preocuparea față de ele. Însă de cealaltă parte, victimele erau dispuse să vorbească despre propriile chinuri și să își confrunte traumele.

Majoritatea au rămas precauți – pe bună dreptate, deoarece era evident că regimul era dispus să tolereze criticile față de „cultul personalității" lui Stalin, dar nu și pe cele față de regim. Agitația din cadrul societății sovietice nu trebuie oricum exagerată. Ea s-a produs la nivelul unei minorități, dar a fost de ajuns pentru a-i îngrijora pe liderii din vechea gardă și de a le ascuți critica față de Hrușciov. Acestora nu le era pe plac stilul de conducere autoritar și impulsiv, cu toate că trecuseră prin lucruri mai rele din partea lui Stalin. Ei au fost ofensați de atacul deschis împotriva liderului pe care îl slujiseră și chiar îl respectaseră, nu în ultimul rînd în postura sa de erou de război. În primul rînd, erau de părere că Hrușciov comisese o mare greșeală prin deschiderea rănilor trecutului, din care făceau cu toții parte, în fața opiniei publice.

Totodată, nu le era pe plac devierea de la politica externă din timpul lui Stalin, manifestată prin restabilirea relațiilor cu proscrisul Tito și prin afișarea dorinței pentru o „conviețuire pașnică" cu Occidentul. Grevele din Polonia și revolta maghiară din toamna anului 1956, care amenințaseră dominația sovietică din zonă, erau un alt indiciu serios al faptului că Hrușciov nu gestiona bine moștenirea lui Stalin. Experimentații Molotov, Malenkov și Kaganovici, cu toții foști membri marcanți ai anturajului lui Stalin, plănuiau să îl răstoarne de la putere, propunînd, la o întîlnire a prezidiului, pe 18 iunie 1957, abolirea funcției de prim-secretar al Partidului Comunist, sursa puterii sale.

Totuși, Hrușciov a reușit să depună un apel în fața Comitetului Central, punîndu-și soarta în mîinile membrilor acestuia. Majoritatea fuseseră plasați în comitet de Hrușciov, ei beneficiind de avansări care îi aduseseră la centru din poziții de autoritate ocupate în teritoriu. Reuniți în grabă, i-au oferit sprijin lui Hrușciov în cadrul întîlnirii speciale din 21 iunie. Conspiratorii au fost învinși, fiind eliminați din prezidiu. Cel puțin nu a avut loc o întoarcere la practicile din vremurile lui Stalin. Liderii umiliți nu au avut parte de procese-spectacol urmate de execuții. În schimb, au fost trimiși să ocupe funcții în zone îndepărtate din Uniunea Sovietică, de unde nu mai puteau provoca alte probleme. Molotov a fost numit ambasador în Mongolia. Malenkov a devenit director al unei centrale electrice din Kazahstan. Kaganovici a fost numit director al unei fabrici de ciment din Sverdlovsk, în Munții Ural. Bulganin, care fusese și el parte a grupului de conspiratori, a fost demis din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Hrușciov însuși a preluat funcția în 1958, urmînd exemplul lui Stalin din 1941, ocupînd această poziție în paralel cu cea de prim-secretar al Partidului Comunist.

Experimentul conducerii colective lua astfel sfîrșit. De acum înainte, pentru următorii aproximativ șase ani, Hrușciov, care se afla atît în fruntea partidului, cît și a statului, avea să fie liderul incontestabil al Uniunii Sovietice.

Cu ochii-n 3,14

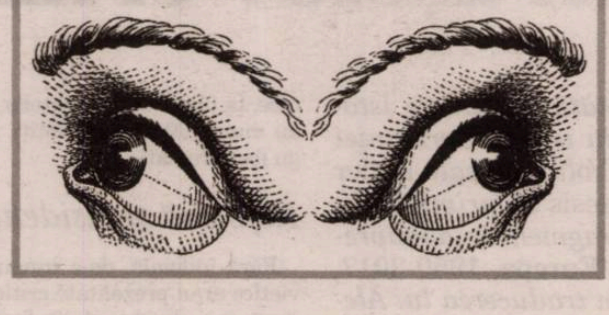

SPRE BUCURIA AMATORILOR DE BILUȚE ALBE, SINGURA ȚARĂ DIN LUME CU ZERO ANXIETATE TREBUIE SĂ POARTE ÎN CONTINUARE UN DIALOG SENIN

■ Trupa Guns N' Roses a intentat un proces de *trademark* împotriva fabricii Oskar Blues din SUA, care comercializează un tip de bere numit Guns 'N' Rosé. Spre bucuria amatorilor, însă, berarii au declarat că nu vor renunța la vînzarea Rosé-ului, cel puțin pînă în martie 2020. (**C. Ș.**)

■ Au înflorit salcîmii de sub fereastra dormitorului meu. Pe lîngă blocuri e forfotă, la reabilitări se lucrează și-n week-end. Cartierul e plin de biluțe albe din polistiren; pe străzi merg, grăbite, grupuri mari de vietnamezi mititei. (**C. Ș.**)

■ Cele mai mari lanțuri de supermarket-uri din Australia, Coles și Woolworths, au înlocuit toate pungile de plastic folosite pentru cumpărături cu pungi din material reciclabil și, trei luni mai tîrziu, Australia înregistra o scădere a reziduurilor de plastic cu 80%. În acest timp, Primăria din Amsterdam a decis ca de anul viitor să interzică mașinile mai vechi de 15 ani, iar din 2030 să interzică complet ca autoturismele și motocicletele care funcționează cu benzină și motorină să mai circule în oraș. Iar Bhutan, singura țară din lume cu zero emisii de dioxid de carbon, a plantat 110.000 de copaci pentru a celebra nașterea noului prinț. (**M. C.**)

■ În Canada, persoanele condamnate la pedepse cu închisoarea care scriu cărți pe durata executării sentinței se eliberează mai ușor de anxietate, frustrări și stres. Ce credeați? Că doar nu de pedeapsă. Penitenciarele organizează cursuri de *creative writing* și ateliere de scris & citit. (**M. M.**)

■ Varietatea „verde di Bronte" sau „aurul verde la Siciliei", care crește numai pe versanții vulcanului Etna, este prima și singura varietate de fistic din lume pe care poliția trebuie să o păzească cu strășnicie. Se pare că, pentru a nu fi depistați de poliție, hoții obișnuiesc să poarte straie fistichii. (**M. P.**)

■ Atunci mi-am exprimat îngrijorarea față de momentul iminent – atunci –, evident – acum –, cînd se va fi terminat cînepa. Acum se vorbește în spațiul public despre „fușereala" pe legea pensiilor. Am avut eu vreo pornire invidioasă?! Deoarece, tot filoloagă fiind, nu mi-aș fi permis nici măcar o virgulă într-un domeniu străin de meseria mea și de competența aferentă. Dar la PSD o asemenea problemă nu se pune. Cu cît ești mai analfabet în domeniu, cu atît mai fără de cusur ți-e și reușita. Iar poticneala de după nu contează. Din contra, te bucuri în continuare de susținere analfabetă, în unanimitate, la cel mai înalt nivel. De unde și finalul apoteotic: „Toată vara, toată toamna, latră, / Melița, melița. / Cad puzderii cînepile verii, / Cînepile toamnei cad puzderii / Cum le mușcă îndîrjit și latră, / Melița, melița." – Mihai Beniuc, 1942 (cîmp semantic reactualizat!) (**R. M.**)

■ Dacă ești cetățean american și îți pierzi pașaportul în Austria, nu mai e musai să ajungi la ambasadă pentru rezolvarea problemei. Poți apela, de acum, la cel mai apropiat McDonald's, dat fiind recentul acord semnat între ambasada SUA la Viena și compania americană de fast-food. Mă și gîndesc la un posibil viitor dialog de tejghea: „Aș dori un pașaport nou." / „Să fie mic, mediu sau mare?" (**S. G.**)

■ Aproape niciodată nu am cîștigat la vreun concurs sau la vreo promoție. Pînă recent, cînd, din senin, într-o farmacie mi-a fost oferit, gratis, un ceai de mușețel. De fapt, puteam să aleg între el și unul de mentă. Am optat pentru mușețel și m-am simțit, în sfîrșit, o privilegiată. (**I. P.**)

ÎN LIPSA OMULUI, PROSTIA DE PLASTIC A AJUNS LA CAPĂTUL DRUMULUI

■ Dacă vă mai îndoiați că natura are o putere de regenerare fantastică, ce s-a întîmplat la Cernobîl, după dezastrul nuclear, este cea mai bună dovadă: în acest spațiu post-apocaliptic s-a creat, în lipsa omului, o biodiversitate impresionantă. (**A. M. S.**)

■ *The Backfire Effect* (Efectul Rateului / Întoarcerii împotrivă) a fost denumită tendința oamenilor de a-și întări credințele și opiniile în fața faptelor care le contrazic. Acum prostia și îndărătnicia au un nume științific. (**M. C.**)

■ Victor Vescovo, un ofițer naval pensionar, a coborît cu submarinul la 10.927 de metri în Oceanul Pacific, cel mai adînc loc de pe Pămînt. Și acolo a găsit ceea ce se poate vedea și pe o stradă: gunoaie și deșeuri de plastic. (**A. M. S.**)

■ Pisica Sydney a ajuns în brațele a numeroase celebrități, cum nu reușesc alte mîțe nici în nouă vieți: Ed Sheeran i-a cîntat în clipul pentru „Drunk", a fost animalul de companie al lui Judi Dench în *Skyfall*, ba are chiar și cîteva scene alături de Rami Malek, în *Bohemian Rhapsody*. (**C. Ș.**)

■ Alte nume de firme din Oradea: Minerit Urban SRL, Duduia Concept SRL, Prolix SRL, Doar Curat SRL-D, Volanul De Aur SRL, Prietenii Veseliei SRL, Subzero Cloud SRL, Fructele Anabeca SRL, Prestabil SRL, Viitorulazi SRL, Viitorul Acum SRL, Lucrat De Mână SRL, Bioabc SRL-D, Lumea Porților SRL, Piramidus Ur Construcții SRL, Georgienii Trans SRL, Agresor SRL, Hanul Cu Noroc Bun SRL, Vox Vegetalis SRL, Pentru Copil SRL, Gloria Delicios SRL, Funerara La Capătul Drumului SRL, Butonul Vieții SRL, Je Suis La Pause SRL, Sapient SRL, Titus Meduza SRL, Optica Sfânta Maria SRL, Conclu Dent SRL, Moft Food SRL, Eruditum SRL, Destin Sport SRL, Fii În Formă SRL, Rezultate Bune SRL-D, Bani Expert SRL, Pescuit Total SRL, Scări Mutări SRL, Metafora SRL, Terapii Esențiale SRL, Abstract Import Export SRL, Creații Dulci SRL-D, Totem Com SRL, Repară Orice SRL, Virgin Galactic SRL. (**D. Ș.**)

Abonează-te acum la
DILEMA VECHE
și pleci în TURCIA!
Prețuri la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de prețul la chioșc
PREMIO TRAVEL
Abonează-te pe minimum 3 luni în perioada
13 mai – 15 iulie 2019
și poți cîștiga
un circuit turistic de 8 zile pentru 2 persoane pe coasta Licia, în Turcia!
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul **Dilema** pentru un abonament pe 3 luni
Preț abonament 3 luni – 54 lei,
preț abonament 6 luni – 98 lei,
preț abonament 12 luni – 159 lei
Detalii și alte modalități de abonare pe **www.dilemaveche.ro**
Regulamentul complet al promoției poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.
Promotia este valabilă în perioada 13 mai - 15 iulie 2019.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **797** ■ 30 mai–5 iunie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei (revista) 13 lei (revista+DVD)

DVD 4

Hapciu în Re Major

ANDREI PLEȘU

„Însemnări despre poluarea folclorului“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„Crize“

pagina **12**

Interviu cu

DANIEL „ROCCA“ STOICEA

pagina **14**

TIFF 18

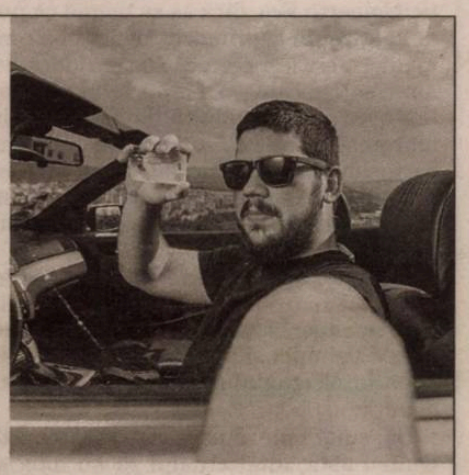

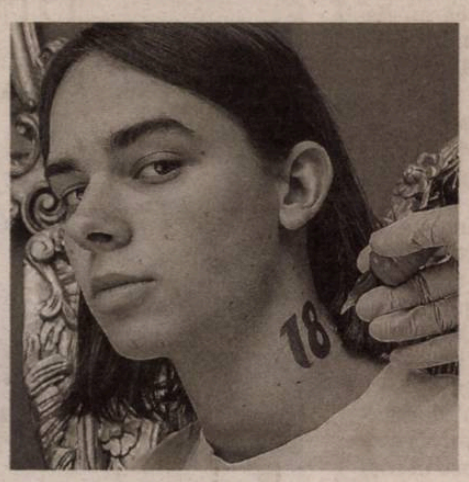

REVISTĂ 9 948489 146954 19022

REVISTĂ + DVD 9 948489 147302 19022

„Cerem de la cinema ceea ce dragostea și viața ne refuză: misterul, miracolul.“

ROBERT DESNOS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

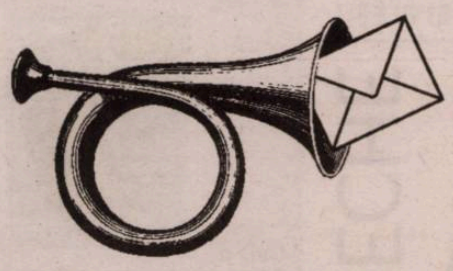

la vremuri noi, dileme vechi

Mircea IORGULESCU

Militanți și intelectuali

Calitatea de intelectual nu presupune în mod obligatoriu și exercitarea funcției intelectuale. Poți, cu alte cuvinte, să aparții categoriei intelectualilor, cît ar fi aceasta de imprecisă, dar să nu faci uz de funcția intelectuală nici măcar din nebăgare de seamă. O distincție elementară, desigur, totuși, rareori aplicată și încă și mai rar acceptată. Cum să accepte un intelectual că în cutare circumstanță nu și-a exercitat funcțiunea intelectuală, ci mai degrabă funcția militantă? Nu va accepta în ruptul capului...

De aceea, probabil, va fi ținut Umberto Eco să o amintească, pe la începutul anilor '90, într-un articol despre războiul din Golf, să o reia, apoi, la tipărirea articolului într-un volum *(Cinque scritti morale,* Bompiani, 1997) și să o conserve și în versiunea franceză a cărții, după care și citez.

„Funcțiunea intelectuală, scrie oarecum didactic Umberto Eco, fără să se teamă că nu e suficient de săltăreț în exprimare, constă în a contura, într-o manieră critică, ceea ce se considera a fi o aproximare satisfăcătoare a propriului concept de adevăr – și poate fi îndeplinită de oricine, chiar și de un marginal ce reflectează asupra propriei condiții și o exprimă într-un chip sau altul, în vreme ce poate fi trădată de un scriitor care a reacționat pătimaș la evenimente, fără a-și impune decantarea prin reflecție."

Citindu-l apoi pe Vittorini (care susținea că intelectualul nu trebuie să devină cîntărețul revoluției), Eco abandonează lentoarea explicativă și scrie această simplă și apăsată propoziție: „Prima datorie a intelectualului este să-și critice tovarășii de drum".

Da, sună bine și pare convingător. Atîta doar că, pentru asta, intelectualul să nu aibă sentimentul că făcînd-o se discreditează. Sau măcar că nu riscă să fie socotit un trădător, un sperjur, un ins care, în sfîrșit, își dă arama pe față, iar această „aramă", oho-ho, noi o bănuiam, o știam de mult, de fapt... Ieșirea din rînd se sancționează, chiar dacă, în definitiv, între a sta cuminte în rînd, în cor, în grup și a exercita funcțiunea intelectuală incompatibilitatea e deplină.

E deplină, dar nu e singura de care se ține seama. Din motive obscure, militantismul de partid sau de partidă nu este asumat deschis, ca atare, ci asumat în contul intelectualismului. Spre exemplu, nu se menționează niciodată că intelectualul X este, el, intelectual, dar că are o funcție anume într-un organism politic, într-o instituție guvernamentală sau prezidențială. Nu la fel citești punctul de vedere politic al unui profesor universitar ori al unui scriitor și punctul de vedere politic al unui membru al conducerii unui partid, al unui consilier guvernamental, prezidențial sau al unui ministru. Într-un caz, funcționează premisa de independență de spirit, în celălalt premisa unei apartenențe precizate. De unde și de ce această pudoare? (...)

(apărut în *Dilema,* nr. 377, mai 2000)

Dilema veche vă propune

■ Campania „România are sînge de rocker". Inițiată de emisiunea *Morning Glory,* realizată de Răzvan Exarhu la Rock FM, cu sprijinul Centrului de Transfuzie Sanguină București și al aplicației Donorium, campania se desfășoară timp de o lună: cinci dintre cele mai populare trupe de rock își vor mobiliza fanii să meargă să doneze sînge. Ascultați și donați. (Dana Călinescu)

■ Pe 9 iunie, „Noaptea privighetorilor", la Grădina Botanică din București, un eveniment organizat de Societatea Ornitologică Română, cu sprijinul Lidl România. Tururi ghidate, pentru a asculta privighetorile, ateliere de jocuri pentru copii, expoziții de fotografii și desene cu păsări, standuri de vînzări și un concert de muzică clasică, la peluza italiană, susținut din nou de formația instrumentală Pro Nobile: Mozart, Enescu, Bach. (Adina Popescu)

■ Pădurea de goruni, parte integrantă din pădurea mare. Specie de stejar mai îndurător la răzmerițele stihiilor, integrată în pădurea de foioase, acest luminiș, pe o arie destul de mare, a fost plantat cam prin 1930, prin strădania lui Gheorghe Urdea Slătinaru din satul Grid, județul Brașov, reprezentant al mișcării de rezistență în Munții Făgăraș, răsplătit cu 25 de ani de închisoare. Gestul lui se înscria în tradiția locului, unde astfel de inițiative private încă „rodesc" în primăvară. Și cum totul trebuia grijit cu chibzuință, proprietarul de goruni a zidit și o fîntînită în zonă, spre a potoli setea trecătorilor. Primul drum, cînd dădea colțul, nenea Ghiță îl făcea în pădurea de goruni, să adune uscăturile și să despresure izvorul. Acum „gorunii cei străvechi" încă își așteaptă călătorii. (Ruxandra Mihăilă)

■ De-abia aștept să ajung în Grădina Botanică din Cluj. După filme, la TIFF, e o pauză binevenită. Și înflorită. (Ana Maria Sandu)

■ Miercuri, 5 iunie, ora 19, la Sala Radio puteți asculta creații semnate de celebrul compozitor argentinian de tango Astor Piazzolla, precum „Le Grand Tango", „Kicho" sau „Recordando". Violoncelistul Răzvan Suma va evolua pe scenă alături de Orchestra de Cameră Radio, sub bagheta dirijorului italian Roberto Salvalaio. (Andrei Manolescu)

■ Zilele acestea ne vedem la Bookfest pentru a ne umple sacoșele cu cărți pentru vară. Vor fi cărți noi, inclusiv de la colegii dilematici Dan Stanciu *(Despre,* volumul 2, Editura Herg Benet) și Cătălin Pavel *(Arheologia iubirii,* Editura Humanitas), doi scriitori în care cred mult. Plus numărul 9 din revista *Iocan* (Editura Vellant), îngrijit de mine, cu proze scurte de Bogdan-Alexandru Stănescu, Florin Irimia, Cătălin Pavel din nou, Cristina Ștefan, Aron Biro, Tudor Ganea, Ion Pleșa, Raluca Nagy ș.a. plus Gellu Naum și Denis Johnson. (Marius Chivu)

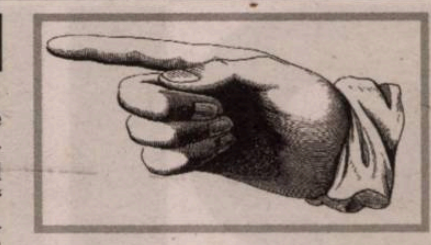

■ După concertul *sold-out* de anul trecut, trupa britanică Still Corners, cu al lor *dream pop* de atmosferă de film New Age cu adolescenți, revin la București, sîmbătă, de la ora 21, în Clubul Control. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Aselenizarea**
- **Gunoi, gunoaie, gunoieri**

album dilematic Mircea Vasilescu

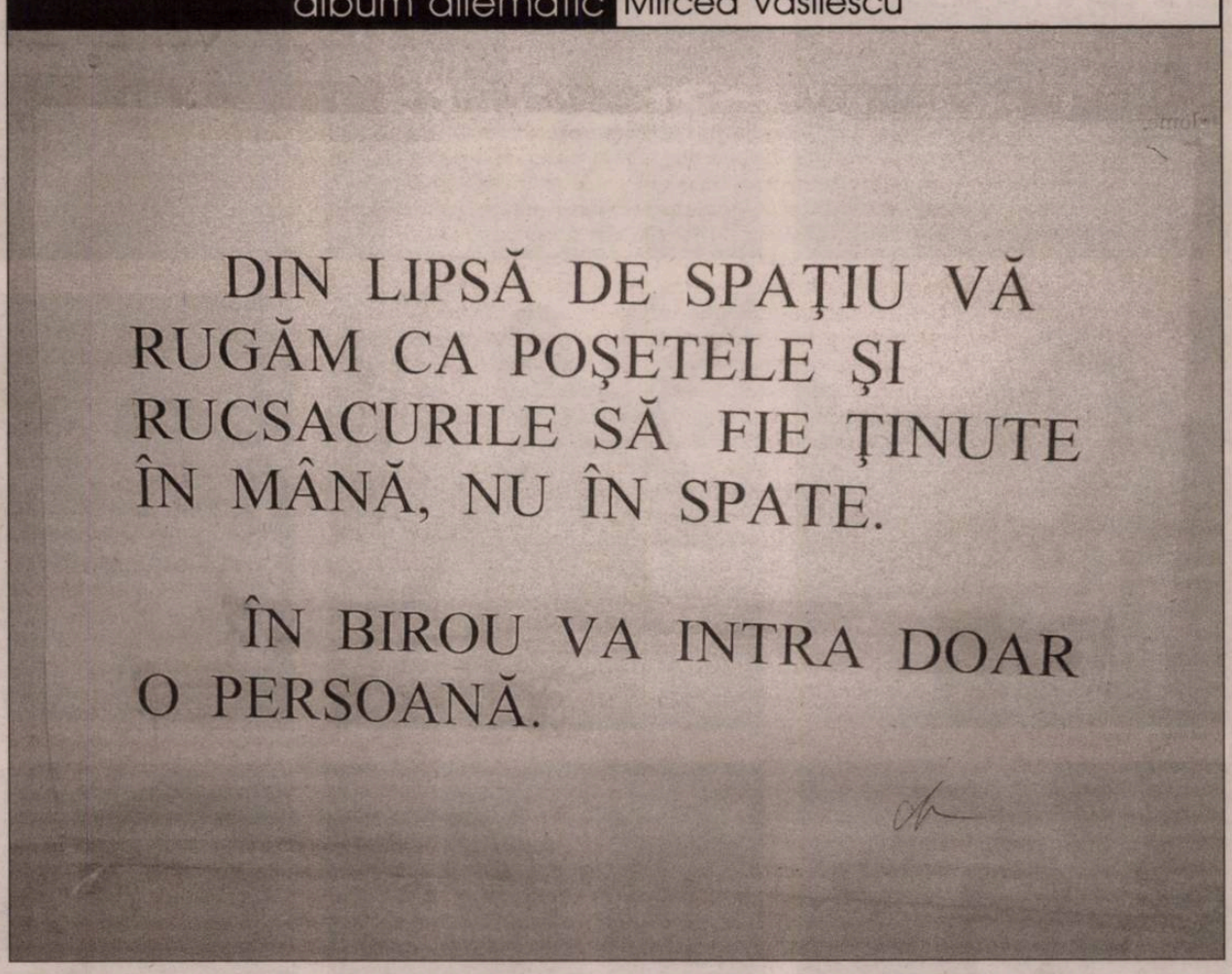

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300+1.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

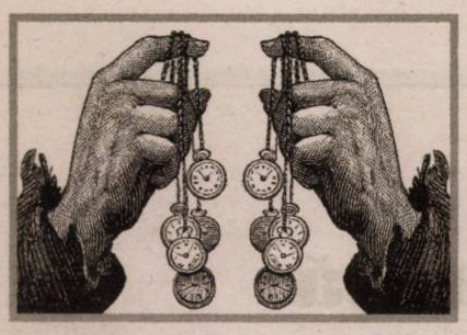

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Însemnări despre poluarea folclorului

Thomas de Quincey a avut fantezia să demonstreze, cu oarecare cinism, în secolul trecut, că asasinatul poate fi, uneori, asimilat artelor frumoase. O tristă secțiune a „artizanatului“ nostru pare decisă să ilustreze, astăzi, reciproca „teoremei“ lui de Quincey: există opere de artă care au toate atributele penale ale asasinatului... Față de un asemenea cinism, mai sumbru încă decît cel al scriitorului britanic, îi va fi îngăduit criticului să-și părăsească serenitatea glacială curentă, pentru a recurge la instrumentele de percuție ale mîniei.

Falsificarea folclorului este, la noi, o deprindere mai veche decît s-ar putea crede. Încă din 1925, Blaga deplîngea sporirea îngrijorătoare a numărului celor care „în numele unui tradiționalism rău înțeles, fac exces de etnografie artistică“. Gafa lor e una rudimentară, născută dintr-o debilă înțelegere a principiului însuși pe care se întemeiază frumosul. Frumosul e asemenea unei culori care își are registrul ei de optimă saturație. Dincolo de acest registru, ea este fie diluată pînă la inexpresivitate, fie prea grea, opacă, înecată în propria ei substanță. Frumosul diluat eșuează în inconsistență și minorat, iar frumosul suprasaturat – în împestrițare de bazar, în șarjă indigestă. Și într-un caz, și într-altul avem de a face cu o penibilă agresiune împotriva bunului-gust și a bunului-simț.

Artizanatul și „manifestările“ folclorice în genere oferă specimene ale ambelor excese: giumbușlucuri decorative inepte, ca și aglomerări grosolane de „brizbizuri“, „fineturi“ afectate, stridențe grosolane, infantile zbenguieli meșteșugărești, „poante“ comerciale etc. Pe scurt, în limba lui Caragiale – pe care nu ne putem hotărî să o depășim odată –, mofturi, mofturi de toate felurile, pentru o clientelă abuziv presupusă a fi una de „moftangii“...

Există, trebuie s-o admitem, o anumită „fantezie“ a prostului-gust. Multă vreme, ba prin anticamerele reprezentanțelor noastre diplomatice, ba prin cine știe ce expoziții „naționale“, se puteau vedea niște casete de plastic transparent – la scară umană – înăuntrul cărora adăstau, ca într-un sarcofag, manechine țepene, învestmîntate în simulacre de costum popular. Un fel de folclor la conservă. Adăugați la aceasta fustele și vestele de catifea neagră, peste care strălucesc șăgalnic paiete argintii. Sau suporturile pentru lumînări lucrate în fier forjat, după tipare evocînd pompele funebre. Sau papucii domestici al căror „design“ ezită între opincă și condur. Sau obiectele de piele – de fapt, de vinilin – ornamentate cu elemente „estetice“ transferate, ilicit, din registrul decorului gîndit pentru obiecte de lemn (tot astfel cum obiectele de lemn ajung să fie „înfrumusețate“ cu elemente folosite, de regulă, pentru obiectele de pînză). Foarte prizate sînt ogrăzile miniaturale, cu gărduleț, fîntînică și pomișor, excelente pentru colecțiile de suveniruri ale naivilor sentimentali. De altfel, un procedeu predilect al fabricanților de iluzii folclorice este *diminutivarea*. Ei găsesc infinite delicii în a reproduce, la scară mică, obiecte de uz curent. Din mîna lor ies, astfel, butoiașe, căsuțe, cănițe, covorașe, bluzițe, gentuțe, cu alte cuvinte tot ce are șanse să fie ratificat de o „estetică a drăgălașului“. Explozia acestei creativități diminutivale duce, fatalmente, la minorizarea unui fenomen artistic prin excelență major, străin de orice dulcegărie, străin de gracilitatea decorației de vitrină. O altă capcană a făcăturilor folclorizante este *luciosul:* lemnul e lăcuit ca o cizmă, alămurile de diverse calibre sînt la mare cinste, auriul e cultivat în doze hiperconcentrate. Iar alături de toate acestea, își fac loc, din raft în raft, convalescente flori de material plastic sau de pînză scrobită, cu pretenții de condiment înviorător.

O anumită „fantezie“ a prostului-gust.

În acest moment al istoriei, pîndit, fără încetare, de spectrul ubicuu al poluării, se vorbește abundent, cu îndreptățire, despre apa poluată, despre aerul poluat, despre hrana poluată, dar mult mai puțin decît ar fi cazul despre poluarea la fel de gravă a sufletelor, a minților și a ochilor noștri. Și dacă nu tolerăm, nici măcar cu titlu de accident, pantofi urîți, alimente degradate, băuturi măsluite, stofe proaste, de ce am tolera arta proastă, arta avortată iresponsabil la periferia frumosului, arta degradată, schimonosită, cu un cuvînt – toxică?

Am găsit rîndurile de mai sus într-un dosar vechi de dinainte de 1989. Nu țin minte dacă și unde au fost publicate. Erau provocate de fenomenul – înfloritor pe atunci – al „Cîntării României“. Problemele semnalate sînt în continuare – din păcate – pe piață. Dar actualitatea lor e întețită și de o catastrofală, neobosită și, îndrăznesc să spun, nepatriotică manipulare a „românismului“. Campania electorală a devenit la noi, cu o nonșalanță kitsch, megafonul unui patriotism degradat: fudulie provincială, manipulare ieftină, cu aspect de manea politică, derapaj sentimental cu anexe lăcrămoase, în locul unui sentiment prin definiție nobil, dincolo de orice demagogie, xenofobie și victimizare nătîngă. Cațavencu, Farfuridi și Cetățeanul Turmentat la un loc. Știu: nici o țară din lume nu reușește să scape, mai ales în campanie electorală, de asemenea stingheritoare înscenări populiste. Dar dacă tot sîntem „mîndri că sîntem români“, n-am putea încerca, măcar de probă, să fim și nițeluș altfel? *N-ar fi acesta un efort util să „merităm mai mult respect“?*

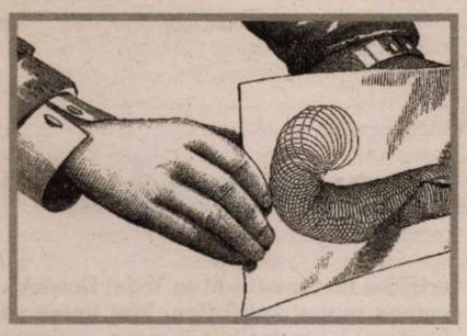

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cine ce pricepe?

Oare Liviu Dragnea a priceput ce s-a întîmplat pe 26 mai? Nu sînt deloc sigur, după încercările de a minimaliza amploarea înfrîngerii PSD-ului. Refuzul de a demisiona pe loc e o dovadă. În fond, n-a spus el odată că „nu vrea să iasă ca un prost din politică și din viață?“ A fi om de onoare, măcar acum, cînd sfîrșitul de „mare lider“ plutește în aer, este desigur pentru el un fel de a fi prost. De altminteri, cred că e convins că victoria Opoziției la europarlamentare e opera „statului paralel“, plătit de Soros, care prin tot felul de trucuri, inclusiv agitarea spiritelor în diaspora, a reușit să scoată lumea la vot în număr mult mai mare decît se aștepta orice consilier. Fără îndoială, manipularea, banii și drogurile explică totul. Poate și Timmermans. Ce păcat că n-a trecut cu TAB-urile peste diasporeni pe 10 august! „Marele meu defect“, gîndește acum Liviu Dragnea, „e că am fost prea bun și m-au luat de prost.“ Și cînd te gîndești că „a dat“ oamenilor pensii și salarii mărite, plus ajutoare. Și tot au votat atîția pesediști cu referendumul lui Iohannis! Ingrații! Acum stă la sfat cu garda lui de pretorieni – Rădulescu-Mitralieră, Codrin, Șerban Nicolae, Nicolicea, Olguța și alți cîțiva. Pricep ei ceva din furtuna care suflă peste ei și care în curînd îi va lipi de pămînt? Aș! Speră că se vor descurca ei cumva. N-au făcut la fel și în 2015, cînd Ponta a plecat, lăsîndu-i cu ochii în soare? Poate că și acum vor găsi niște naivi, ca Cioloș, care să le mai permită să supraviețuiască politic, să-și reia puterile și s-o ia de la capăt. Mai au, desigur, niște hopuri de trecut cu procesele. Te pomenești că acum ar putea să iasă rău! Lasă că veghează Curtea Constituțională. Iar dacă referendumul validat îi oprește să dea ordonanțe de urgență în materie penală, pot să mai defecteze ce a mai rămas de defectat în mașinăria Justiției în Parlament. Sigur, dacă vor mai avea majoritate. Dacă.

Doamna Viorica și „a înțelege“ nu se pupă deloc!

Dar oare eternul oportunist Tăriceanu, al cărui partid n-a reușit să treacă pragul electoral de 5%, pricepe ceva? Înțelege unde l-au adus trădările sale, înclinația de a fi slugă? Părea destul de binedispus în seara alegerilor și felicita democrația. Însă doamnele Renate Weber și Norica Nicolai, care pierd șansa de a mai „servi poporul“ în PE pe mulți euro, s-au lămurit și se vor abține să-și felicite șeful.

Dar doamna Viorica a înțeles ce s-a întîmplat? Vai de mine, doamna Viorica și „a înțelege“ nu se pupă deloc! Nu înțelege dumneaei în ce țară și în ce județ se află, cum să înțeleagă niște procente? Stă la putere fermă, că așa i-a ordonat domnul Dragnea. Necazul e că nici pe acesta nu-l pricepe bine: ca probă, a zis că nu votează la referendum, dar la sfîrșit a zis că a votat, lăsîndu-o de căruță pe ea, care n-a votat, deși mai înainte zisese că va vota. Ce să mai înțelegi din schema asta, cînd mai ești și analfabet funcțional?

Să fim totuși drepți și să întrebăm mai departe: oare liberalii înțeleg ce cadou uriaș au primit, fără să-l fi meritat prea mult? Înțeleg că de la ei se cere o chestie delicată: inteligență? Au, prin depozite, vreo rezervă dintr-o astfel de marfă (căci pînă acum n-am văzut în vitrină prea des)? USR-PLUS s-ar putea să aibă, în schimb, prea mulți deștepți. Pricep ei că acum trebuie să fie un pic mai proști, adică disciplinați, fără improvizații, și chiar un pic umili? Că n-ar fi cazul să se umfle în pene precum curcanii? Bine-ar fi. Și, în general, înțelege Opoziția victorioasă nevoia de unitate? Și cum vor rezolva ei, cu președintele Iohannis în frunte, cvadratura cercului: să răspundă așteptărilor milioanelor care i-au votat, fără a avea puterea încă și nefiind clar cum ar putea-o obține altfel decît prin tot felul de „soluții imorale“? E nevoie de multă pricepere. O vor găsi pe undeva?

Dar hai să nu ne oprim nici aici: oare noi, noi care am ieșit în număr mare la vot, care am votat să-i dăm jos pe Dragnea și ai lui, noi pricepem cu adevărat ce s-a întîmplat? Înțelegem măcar din ce pericol am scăpat, aproape fără să știm cum am reușit? Sper. Știm totuși că ne-am mobilizat în număr mare într-o frumoasă duminică de mai, ca să restabilim un pic de democrație și de normalitate, să facem ca politicienii să nu se creadă „sînge albastru“ și nimeni să n-aibă posibilitatea să-și facă singur legile care să-l judece, cît și să-și pună cu mîna lui judecătorii care să-l achite. E bine dacă măcar asta înțelegem. Dar înțelegem oare și că drumul care ne așteaptă e lung și că, vorba lui Churchill, poate nici măcar nu sîntem „la începutul sfîrșitului“, ci abia la „sfîrșitul începutului“ procesului de instalare a unei democrații, cît de cît funcționale? Ba ar fi cazul să pricepem că, în chestiile astea delicate, nici nu există sfîrșit, ci că sîntem mereu în fața a noi începuturi, și că diferența o face mai ales felul cum le parcurgem: mai lucizi sau mai năuci.

Întrebarea este deci: cine ce pricepe din ziua de 26 mai 2019?

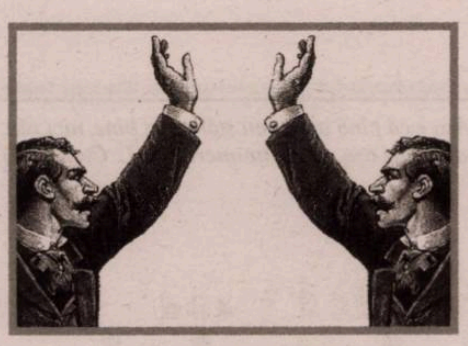

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Un pic de speranță

Miroase a pește prăjit și a usturoi. Îmi e foame rău după ce am jucat patru ore baschet. Nu am nici o grijă, mai am încă aproape cinci luni de vacanță pînă să încep școala. Mama are una dintre puținele ei zile fericite, cînd taică-meu e plecat la Ghelmegioaia, așa că zîmbește cu toată gura și are chef de bîrfe.

A doua zi am fost la vot.

E și tanti Ana la noi. Nu prea vine pe la noi tot din cauza lui taică-meu, care pe lîngă că suferă de un rasism pe cît de feroce, pe atît de paradoxal, ținînd cont de faptul că mama e mai neagră decît tanti Ana, este și tare zgîrcit și urăște că mama e darnică cu mîncarea.

Tanti Ana e căsătorită cu nea Gogu. Și el, un bețivan competitiv. Nea Gogu e plecat la Babadag, unde are un contract, așa că și tanti Ana e fericită că nu îl are pe cap.

Bîrfa este despre nea Rică. Plec repede în camera mea, dar e cam degeaba, că amîndouă vorbesc îndeajuns de tare ca să aud tot.

Nea Rică e mecanic de locomotivă și trage de fiare la greu. Are o motocicletă din Cehoslovacia și „tăpește" periodic pușlanii din bloc, să i-o curețe pentru o tură pe scaunul din spate. M-a „tăpit" și pe mine cînd eram mic.

Omul e în permanență în călduri. Orice zi cu soare e o zi de arătat mușchii și băiatul e chiar talentat. Respiră cu o moderație invers proporțională cu apetitul pentru băutură al tuturor masculilor din bloc. Stă tot timpul încordat și plin de aer de parcă Gina Lollobrigida ar avea un fetiș cu un bolovan blond român, mecanic de locomotivă, și tocmai și-a anunțat vizita pe la blocul nostru procopsit de lîngă șinele de tren.

E căsătorit cu tanti Dana, o judoka ospătăriță la unul dintre restaurantele din oraș. A caftit doi bețivani de la bloc repede și acum cocoșii pilangii îi știu de frică. Au doi copii frumușei foc, un pic mai mici decît mine. Tanti Dana e, cum ar zice nea Gogu, „bucată". Nea Rică a fost de curînd operat la rinichi, așa că mama știe mult prea multe despre el.

Au urmat cîțiva ani cumpliți.

Tot blocul știe cînd trece nea Rică prin gară – sună claxonul ăla nenorocit de locomotivă de patru ori, de fiecare dată din ce în ce mai lung. Glumește că face asta pentru ca să știe amantul lui tanti Dana și să evite un infarct. Desigur, fiind singurul nebețivan din bloc, are o carieră solidă de curvar. Mama crede că din cînd în cînd îl trosnește tanti Dana pentru asta. E puțin probabil, dar, ce e drept, furia femeilor din bloc nu merită subestimată. Pînă și mama, o mînă de om, l-a trosnit pe taică-meu cu un fărăș metalic.

E cald în casă, așa că geamurile sînt larg deschise. Cele două femei bîrfesc cu spor. Tanti Dana e afară și le aude. Rîde tare auzindu-le și vine la geam la mama. Mama rîde și ea și o cheamă la masă.

Își bîrfesc bărbații. Cu detalii pe care nici un bărbat nu cred că ar avea curajul să le povestească. Le aude și tanti Scăunașu, altă vecină. E vînzătoare la Alimentara, și ea măritată cu un bețivan ceferist. Se mai face o tură de pește cu mămăligă și cu mult usturoi.

Vine și prietena mea blondă în vizită. Este și ea invitată la bîrfe. Participă cu mare drag.

Mi-a rămas tare în cap ziua aia, 19 mai 1990. Nu îmi amintesc să o fi văzut vreodată pe mama mai fericită. A fost una dintre puținele zile în care nu a fost tratată de vecini ca o specie inferioară – „țigancă".

A doua zi am fost la vot. Țin minte coada și faptul că oamenii erau fericiți. Am crezut, pentru cîteva săptămîni bune, că o să fie din ce în ce mai bine. Au urmat cîțiva ani cumpliți.

Azi, 29 de ani mai tîrziu, la o zi după alegeri, îmi este teamă să mai cred că o să ne fie brusc mai bine. Rezultatele sînt mai bune decît am sperat, dar nu ne facem bine cu speranță. Ne facem bine cu oamenii ăia noi, decenți, profesioniști, cinstiți, care să fie majoritari în politică. Deocamdată sînt tot cei vechi care domină.

Nu a cîștigat nimeni, în afară de Rareș Bogdan. Un om care e strîns legat de Oprea, Oprescu, Vanghelie și Gușă, toți PSD-iști de frunte la un moment sau altul. Un fel de Vadim șlefuit prin mizeriile politicii noastre, un tip care s-a îmbogățit la fel ca Dragnea și Videanu din contracte cu statul. Un om dubios care era vedetă la o televiziune falimentară care a țepuit o parte din angajați și statul.

Dacă ne spunem că ne-am făcut treaba și, gata, acum politicienii vor presta pentru noi, visăm aiurea și riscăm să dăm în coșmar. Ciuvică și Ciorbea au fost speranțele CDR-ului și inamicii lui Voiculescu și Iliescu. Tot Voiculescu, Ghiță, Gușă și Păunești vor controla discuțiile, și tot Gâdea, Ciutacu, Pieleanu și Chirieac ne vor forma opiniile.

România se schimbă cu noi și se schimbă încet. Am umplut Parlamentul European de tinere speranțe – Ponta, Blaga, Hava, Băsescu, Plumb, nevasta lui Antonescu și alții ca ei. Poate o să ne fie mai bine, dar numai dacă fiecare dintre noi face ceva pentru binele colectiv. Un vot din cînd în cînd nu este de-ajuns. Alegerile care contează, cele locale, sînt departe. Pînă atunci, există riscul să ne dezumflăm. Schimbarea Dragnea – Rareș Bogdan e la fel de benefică precum schimbarea Iliescu – Constantinescu.

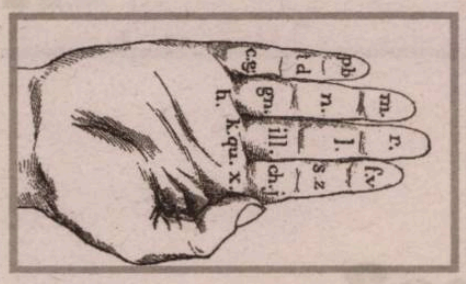

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Maturizarea revoluționarului

Colegul meu de la Istoria Culturii, Virgu Zăbavă, a fost dintotdeauna un revoltat ireconciliabil. Încă din studenția noastră – petrecută, parțial, înainte de 1989 –, el se remarcase în postura de rebel. Protesta mereu împotriva vreunui abuz, invoca liberalismul occidental și denunța „pervertirea patriei". Îl detesta, firește, pe Ceaușescu și nu se ferea să o spună în diverse cercuri. Lumea îl cam evita, dar din rațiuni diferite. Cei mai mulți îl bănuiau informator al Securității și, implicit, agent provocator. Aceștia aduceau argumentul că, în pofida declarațiilor sale belicoase la adresa regimului, lui Virgu nu i se întîmpla absolut nimic. Nu fusese nici măcar amenințat vreodată cu exmatricularea, darămite să fie interogat, urmărit sau anchetat. Ceilalți fugeau din calea lui pur și simplu de frică. Informator ori nu, considerau ei, simpla sa prezență însemna pericol și trebuia, de aceea, evitată. Extrem de puțini oameni, așadar, (între care mă număram!) îi acceptau compania, fie și sporadic, fiind convinși că, în spatele nemulțumirilor junelui Zăbavă (nemulțumiri care, de altfel, erau și ale noastre!), se ascundea o solidă conștiință morală. Că tînărul nu intrase încă, explicit, în vizorul Organelor putea fi, desigur, o curiozitate, însă, retrospectiv judecînd lucrurile, între 1987 și 1989, perioada la care mă refer, securiștii autohtoni aveau pe cap probleme mult mai complexe – interne și externe – ca să mai găsească vreme și dispoziție pentru vocalizele unui student insolent.

„Țipă căpiatul, băieți, nu vă îngrijorați!"

Ipoteza din urmă a fost confirmată după 1990. Intrat într-o nouă societate – democratică în esență, dincolo de „specificitățile" și „originalitățile" românești! –, Virgu nu s-a potolit. A persistat în starea de „nesupunere civică", vorba lui Thoreau, criticînd realitățile băștinașe post-comuniste, de la restaurația politică la economia asistată a socialismului „cu față umană". În 1991 a intrat la Universitate, ca preparator, printr-un miracol. La proaspăt înființata secție de istorie a culturii, nu s-a prezentat decît el la concursul pe multiplele posturi scoase pentru angajare. Decît să fie complet depopulați, cei doi titulari ai colectivului au preferat un „scandalagiu" (altfel, foarte bine pregătit). Activitatea revoluționară a lui Zăbavă a căpătat, din momentul respectiv, un contur concret, instituțional. Din primele luni de experiență academică, el a hulit cu patos nepotismul, corupția, subiectivismul, lașitatea, mediocritatea, balcanismul și ticăloșia – toate, să admitem onest, metehne ale sistemului educațional superior din țara *Mioriței*. Le-a făcut zile fripte șefilor de departamente, decanilor, rectorilor, consiliilor profesorale și senatelor ce s-au succedat, în timp, la cîrma vechiului așezămînt universitar. Comunitatea s-a împărțit iarăși în tabere în privința lui. Unii – între care, negreșit, mă aflam și eu – îl prețuiau pentru simțul său civic și etic. Alții – cei mai numeroși – au decis, treptat, să-i pună ștampila de „nebun de serviciu" și, ca atare, să-l ignore cu tenacitate.

Ca în *aikido*, această ultimă categorie l-a anihilat practic pe profesorul Zăbavă, folosindu-i propria energie contestatară drept armă de ripostă. Ziceau: „Iar pălăvrăgește nebunu'!", „Faceți loc, vine protestatarul Virgu Zăbavă!", „Țipă căpiatul, băieți, nu vă îngrijorați!", „S-a trezit hahalera!" Bietul istoric al culturii ajunsese Don Quijote – copleșit, ridicol, de patetica lui încleștare cu morile de vînt. Pe acest fond descumpănitor, ceva formidabil s-a petrecut în urmă cu aproximativ doi ani. Brusc, Virgu și-a încetat atacurile revendicative. A devenit tăcut o vreme, apoi, spre mirarea generală, s-a manifestat conciliant în diverse împrejurări antagonice. S-a înțelepțit, s-a transformat într-un neașteptat „făcător de pace". A învățat arta compromisului și a negocierii. S-a metamorfozat în Yoda! Deodată, emana numai spirit Zen. Mai lipsea să leviteze. L-am întîlnit în noua variantă identitară și nu am ezitat să-l întreb ce pățise. A surîs și mi-a răspuns meditativ: „Bătrîne, l-am citit pe teologul britanic William Paley. Conceptul lui – *the rule of expediency / regula utilității* – mi-a întors viața la 180 de grade. În *Teologia naturală*, Paley constată că revolta împotriva *establishment*-ului e legitimă și necesară, ca manifestare a conștiinței etice. Totuși, adaugă filozoful, dacă observi că, în ciuda eforturilor tale cinstite și totale de reformă, sistemul refuză să se modifice în bine, înseamnă că *reflectă voința lui Dumnezeu, avînd sensuri ascuns-eschatologice, sensuri care te depășesc și dinaintea cărora tu, rebelul, ești obligat să te retragi*. Dragul meu, asta e revelația existenței mele de revoluționar în România – sistemul *nu poate* și, mai ales, *nu trebuie* schimbat! El ilustrează voia divină și, prin urmare, avem datoria să-l acceptăm, asumîndu-ne *principiul utilității*. Iată că m-am maturizat!"

Ne-am despărțit amical, dar în sufletul meu se prăbușise un întreg univers.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

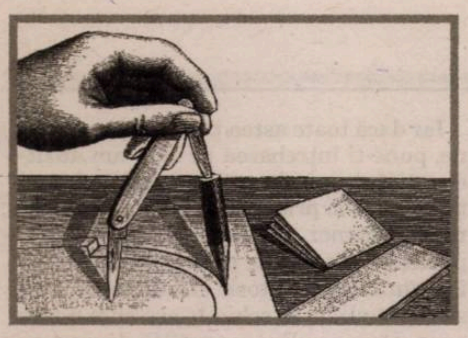

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Votul diasporei: un calvar al așteptării care se repetă

Duminică, 26 mai, a plouat la Roma și a fost vreme bună la Milano. La Roma, românii care așteptau să voteze și-au deschis umbrelele ca să se protejeze de ploaie, la Milano și le-au deschis ca să se protejeze de soare... Să fi fost așteptarea mai insuportabilă la Roma decît la Milano? Pentru românii din diaspora, buna exercitare a dreptului la vot, element fundamental al democrației, depinde de multe variabile, printre care și capriciile meteorologiei.

Pe data de 26 mai 2019, la alegerile europene, electoratul român din străinătate a fost cel mai umilit din Europa. Românii au stat la coadă timp de ore și ore, au oftat, au îndurat fie ploaia, fie soarele, s-au așezat pe bordura trotuarelor pentru a se odihni, au mîncat sandwich-uri în timp ce înaintau în ritmul melcului, unora li s-a făcut rău, alții au plecat după cîteva ore de așteptare... Cei care n-au fost destul de precauți și au venit fără mîncare și fără apă au stat la coadă flămînzi și însetați.

În multe secții de votare din Italia, Germania, Marea Britanie, Olanda, Belgia, Elveția sau Franța, românii care s-au deplasat împreună cu copiii lor au avut noroc, li s-a permis, din motive umanitare, să intre peste rînd. Cei care au avut intuiția (dar și forța) de a se trezi foarte devreme și de a se așeza la coadă de pe la ora cinci sau șase dimineața au reușit să voteze cu mai puțini nervi decît cei sosiți după ora nouă.

Ca și la alegerile prezidențiale din 2014, românii și-au blestemat soarta, au fotografiat cozile și au pus fotografiile pe Facebook, au comunicat cu cei din țară, au protestat, au dat interviuri, și-au exprimat amarul... S-au motivat unii pe alții, și-au spus „Să nu renunțăm, să nu le facem jocul celor care nu doresc ca noi să ne exprimăm prin vot în favoarea Europei". Din cînd în cînd s-au mai defulat. Au strigat „Hoții! Hoții!" sau au cîntat „Deșteaptă-te, române!" ca să-și dea curaj. Mii de români au sperat că de la București va veni o decizie de prelungire a operațiunilor de votare după ora 21. Dar nu a fost să fie...

Ca și la alegerile prezidențiale din 2014, mii de italieni, germani, britanici, olandezi, belgieni, elvețieni sau francezi, trecînd întîmplător pe lîngă cozile formate de români în fața centrelor de votare din diverse orașe, s-au întrebat ce se întîmplă. Și au aflat că în Europa există un popor, poporul român, care nu-și poate exercita în mod demn dreptul la vot. Europenii au aflat că printre ei se află o diaspora românească umilită sistematic de incompetența autorităților de la București.

„Bătaie de joc." Sînt cuvintele pronunțate cel mai des de românii din diaspora în timp ce încercau să voteze. Și-au spus-o în gînd, și-au spus-o unii altora în timp ce comentau proasta organizare a votului, au scris-o pe rețelele de socializare. A spus-o și președintele țării într-o intervenție televizată duminică seară după anunțarea rezultatelor. Cei care trebuiau să le asigure românilor exercitarea în condiții de normalitate și de demnitate a dreptului la vot și-au bătut joc de diaspora într-un moment cînd România asigură președinția Uniunii Europene... Nu este aceasta și o insultă adusă Europei?

Nu știu cît de programată a fost intenția unor responsabili de la București de a-și bate joc de românii din diaspora sau de a-i frîna în elanul lor pro-european, dar incompetența acestor „organizatori" sare în ochi. Oare sînt românii blestemați să nu învețe nimic din greșelile trecutului? Ceea ce s-a întîmplat la prezidențialele din 2014 să nu fi cîntărit cu nimic în pregătirea dispozitivelor de vot pentru europenele de anul acesta?

Oare să fie incompetența românească „altfel" decît cea care apare uneori și pe alte meridiane europene? Să aibă oare Cioran dreptate, să fie condamnați românii la un fel de incompetență eternă? Ciudată este această incompetență care, în România, nu cade niciodată sub incidența Justiției. Ea nu este considerată ca un delict, ci mai degrabă ca un dat natural. Incompetența românească mi se pare una extrem de „subtilă". Ea se ascunde după masca nevinovăției, a banalității.

La întrebarea „De ce nu s-a putut vota normal în străinătate?", incompetenții din sfera deciziei ridică fără îndoială din umeri și nu se simt responsabili. Ei au chiar o privire sinceră, omenească. Și probabil că sînt tentați să spună: „Păi... așa s-a întîmplat. Nu că am fi antieuropeni sau antidemocrați... Pur și simplu sîntem incompetenți înnăscuți...".

Chiar dacă guvernul de la București și-ar da demisia în urma modului insultător în care i-a tratat pe românii din diaspora, problema incompetenței și a amatorismului din sînul democrației românești nu va dispărea ca prin farmec. Ceva profund înrădăcinat în ființa românească, mai precis convingerea că „merge și așa", trebuie dezrădăcinat.

Umilințele îndurate de români în fața centrelor de vot din străinătate sînt injuste și nedemne, dezastruoase pentru imaginea României ca stat membru al Uniunii Europene, acuzatoare pentru autoritățile de la București, demoralizante pentru românii din străinătate care își iubesc țara, imposibil de justificat și de tolerat.

După 30 de ani de la căderea comunismului și de inițiere în practica democratică, după zece ani de la intrarea în Uniunea Europeană, România nu are destule „ștampile" pentru diaspora care votează în străinătate. Pentru că și acest cuvînt a fost pronunțat des în unele centre de vot din străinătate. Cuvîntul caragialian „ștampilă". Deci, pînă la urmă, nimeni nu e vinovat, dragi români, pentru umilințele îndurate duminică, 26 mai. Ștampilele sînt de vină, iată concluzia.

PUBLICITATE

Tudor IORDĂCHESCU

Mîndru că sînt european?

De multe ori, participarea la vizite oficiale devine, pentru un interpret, o chestiune de rutină. Poți să însoțești miniștri sau prim-miniștri, să te întîlnești cu comisari europeni sau șefi de stat, regulile sînt cam aceleași. Le respecți și totul e previzibil, uneori frizînd plictiseala.

Din cînd în cînd ies în evidență unadouă vizite, unul sau două locuri în care te simți un pic altfel. Și surpriza vine, de multe ori, că asta nu se întîmplă la Bruxelles sau în altă mare capitală, ci în țări cu prezențe mai puțin impresionante pe scena internațională.

De exemplu, sînt locuri unde primirea se face la cel mai înalt nivel, cu întreg protocolul cuvenit șefilor de stat sau de guvern – intonarea imnului, gardă de onoare și tot tacîmul. Însă, în alte părți vezi polițiști aliniați la fiecare sută de metri cu armele în bandulieră și spatele la șosea, traficul e paralizat cu o jumătate de oră înainte de sosirea oricărei coloane oficiale, ai senzația clară că a fost mobilizată întreaga flotă de mașini de poliție rutieră (am numărat, la un astfel de eveniment, aproape 50 de mașini de însoțire sau în așteptare doar în drumul de la aeroport la hotel, ceea ce, chiar și pentru standardele cele mai înalte ale unei vizite oficiale, e un pic cam mult...).

Acolo mesajul transmis e unul clar: pentru noi contează că sînteți aici. Contează fiecare fotografie în presa locală, fiecare declarație dată alături de premierul unei țări membre a Uniunii Europene, ba mai mult, țara care deține președinția Consiliului UE. Contează pînă într-acolo încît premierul-gazdă se mai și fistîcește, neputîndu-se hotărî dacă este prima vizită la acest nivel efectuată de un prim-ministru din UE sau era vorba doar de o premieră „de gen"... Însă mai important decît toate acestea este limbajul corpului, uneori mai important chiar decît limbajul diplomatic, întotdeauna corect și curtenitor. Un premier care, pînă la urmă, provine din rîndurile autorităților locale (prin urmare, nu chiar un jucător politic „la vîrf"), care are nevoie disperată să își convingă Parlamentul de faptul că țara sa trebuie să ajungă să își schimbe și denumirea pentru a putea respecta toate condițiile impuse de vecinii mai mult sau mai puțin pretențioși, un premier care joacă viitorul țării sale pe cartea euro-atlantismului și a unei mult visate (și îndepărtate) apartenențe la Uniune, în fine, un astfel de politician are nevoie să transmită semnale lipsite de echivoc – avem nevoie de tot ajutorul pe care îl putem primi.

Și atunci realizezi, brusc, cît ești de norocos. Cît ești de norocos că ești cetățean al unei țări deja membră a NATO, care beneficiază, orice s-ar spune (și să sperăm că nu pînă la proba contrară...) de garanțiile oferite de articolul 5, că ești cetățean al unei țări membre a Uniunii Europene, acea Uniune șchioapă și pe care mulți se hazardează să o vadă deja cu un picior în groapă, profitînd de haosul creat în jurul acestei uriașe farse politice numite Brexit. Dar măcar ești deja acolo, cetățean al unei țări care, la un moment dat al istoriei sale recente, a avut norocul sau inspirația să îmbrățișeze acest proiect de țară – apartenența la UE și NATO. Ce a urmat după epuizarea tuturor energiilor în această direcție este altă poveste, desigur.

Tu, ca român, te urci azi în avion și fără prea multe... într-o oră ești în inima Europei, fără vize, indiferent cît crezi sau nu că altcineva se uită chiorîș la tine, ai dreptul să mergi, sa vizitezi, să muncești dacă asta îți dorești, oriunde pe teritoriul acesta în care alți 300 de milioane de cetățeni au decis că merită să își investească speranțele, să își folosească în comun resursele umane și să își vîndă mărfurile și serviciile, printr-o decizie care a adus pace neîntreruptă Europei de aproape 70 de ani încoace. Ai dreptul să îți votezi reprezentanții în Parlamentul European, să îi trimiți acolo și să le scrii, să protestezi, să îi împingi de la spate dacă nu îți convine ce fac în instituțiile în care au fost aleși, la Bruxelles sau la Strasbourg. Ai dreptul să te bucuri de niște garanții cu privire la viața și libertatea ta personală, pe care nimeni nu și le putea imagina posibile cu 30 de ani în urmă în această parte a lumii.

Iar dacă toate astea ți se par prea puține, pune-ți întrebarea pe care am auzit-o rostită de un alt prim-ministru al unei țări vecine și prietene: ce alt imperiu, care alt partener, ce altă țară a mai fost dispusă să ofere atît de multe națiunii mele într-un interval istoric atît de scurt, fără să ceară nimic în schimb, așa cum o face acum Uniunea Europeană? Și da, vorbea de fondurile nerambursabile puse la dispoziție pentru infrastructură, cercetare, inovare, dezvoltarea capitalului uman, agricultură; are prea puțin de-a face volumul sau dacă noi, individual, ca stat, am reușit sau nu să le punem suficient la lucru în folosul nostru. Întrebarea rămîne: cine altcineva a făcut atît de multe pentru partea aceasta de Europă, atîta timp prizonieră a influențelor și jocurilor politice între imperii și state totalitare, dacă nu Uniunea?

Așa, încercînd mereu să te pui în pielea altuia, a unui vecin albanez, macedonean, muntenegrean, poate bosniac, de ce nu, sîrb sau ucrainean, s-ar putea să realizezi că Europa e un pic mai mult decît birocrație și alegeri europarlamentare la care să nu se prezinte nimeni din patru în patru ani. Încercînd să te pui în pielea unui prim-ministru ale cărui declarații și gestică nu fac altceva decît să reflecte încercarea de a asigura o șansă pentru prosperitate și siguranță propriei națiuni, s-ar putea să realizezi că ești mult mai norocos decît crezi: ești european, aici și acum. Și ai face bine să îți și pese ca lucrurile să rămînă astfel...

***Tudor Iordăchescu** este traducător și interpret.*

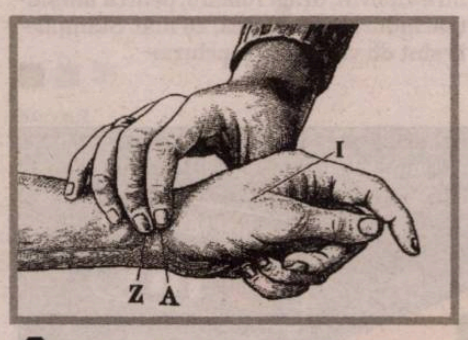

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Vi se pare utopic?

În primii mei ani de profesorat s-a întîmplat să am o clasă de a V-a la unul dintre liceele de top ale Clujului. A fost un an foarte solicitant, în același timp un an de formare bună. Ce îmi aduc aminte de la o ședință cu părinții: un părinte care m-a apostrofat pentru că solicitam o atenție mai mare la caligrafie. Fiul lui scria ilizibil, nu folosesc o metaforă, vorbesc la modul cel mai concret. Practic, nu îi puteam descifra lucrările. În clipa aceea, părintele mi-a dat o replică pe care nu o uit: oricum copiii ăștia nu vor scrie niciodată de mînă, vor tasta doar pe calculator. Nu știu ce-i voi fi răspuns, probabil că pînă atunci eu trebuie să pot evalua ceea ce scriu ei. Sau poate voi fi dat vreo explicație didactic-intuitivă despre importanța scrisului ordonat ca piesă în ansamblul deprinderilor pozitive ale personalității.

Mă folosesc de acest intro ca să prind în cheag o altă experiență recentă. Un elev, într-un context oarecum special, mi-a făcut niște fotografii. Am postat una pe Facebook: cu spatele la clasă, scriind pe tablă, cu explicație oarecum autoironică: ce arăt cînd nu arăt decît ceafa. La ce nu mă gîndisem deloc este ceea ce a stîrnit unele reacții. Mai multă lume a observat, mai în glumă, mai în serios, că scriu îngrozitor de urît, ilizibil chiar, că nu se înțelege nimic din ce am scris pe tablă. Bineînțeles, s-a remarcat și delicatețea cefei, nu asta e problema.

M-am gîndit puțin. Făcusem chiar mișto în timpul orei, întrebîndu-i pe elevi dacă știu de ce scriu urît. Știau povestea: în urmă cu cîțiva ani, mîna mi-a fost ruptă din încheietură, aproape accident de muncă, alunecînd pe scările instituției unde lucram. De atunci îmi obosește repede, nu are mobilitate ca una nouă și, dacă scriu repede, înțelesurile devin puțin ezoterice. De altfel, și aici vreau să ajung, nici nu mă prea străduiesc să scriu pe tablă. Prefer să scriu pe coli de *flipchart* sau pe tablele care permit alunecarea ușoară a unui marker. Contextul în care a fost făcută fotografia nu a făcut mare rabat de la această realitate și am să-l descriu, pentru conformitate, căci la el am vrut să ajung.

În vara anului 2018 am participat la un curs de formare organizat de Centrul pentru Jurnalism Independent în parteneriat cu Romanian-American Foundation. Timp de o săptămînă, Ioana Avădani, Mihaela Danga, Cristina Lupu și Cristina Măstăcan au format un grup de profesori de limba și literatura română, de științe socio-umane și de limbi străine să infuzeze curriculumul național specific acestor discipline cu elemente de educație media. Cum să deconstruiești un mesaj media, care sînt caracteristicile acestuia, despre *fake-news*, mijloace de apărare și de respingere, despre propagandă și manipulare, despre folosirea responsabilă a Internetului și mai ales a rețelelor de socializare au fost doar cîteva dintre temele sesiunilor de formare. Accesarea informației, analizarea ei, reflectare și creare de conținut ar fi pașii, etapele procesuale de raportare la media pe care demersul Centrului pentru Jurnalism Independent le-ar vrea asumate conștient de tineri, de elevi, profesorilor revenindu-le rolul de a-i ajuta. Printre sarcinile profesorilor care au participat la curs (în total, un număr de 90 de profesori au fost formați, în doi ani succesivi și patru serii de formare) se află și cea de a susține lecții asistate de formatoare în care să evidențieze modalități de infuzare a curriculumului cu elemente de educație media. Mi-a venit și mie rîndul și am susținut două astfel de lecții, în prezența președintelui CJI, Ioana Avădani. Am lucrat pe analiza comparativă a presei interbelice și a celei contemporane, pornind de la fragmente din *Patul lui Procust* al lui Camil Petrescu și pe modul în care același eveniment se reflectă în diverse tipuri de texte, epistolar, jurnalistic sau memorialistic, pornind de la scrisorile de dragoste ale lui Mihai Eminescu. Acum, ce vreau să zic: eram agitat puțin, așa cum se cuvine cînd ai musafiri la oră, și mă grăbeam poate ceva mai tare ca de obicei să scriu concluziile pe tablă, pentru a nu pierde timp cu schimbarea unei coli de *flipchart*. De aceea, poate am scris cam urît, cam foarte urît. Dar nimic din ce am scris nu a rămas neînțeles, căci am rostit simultan, am repetat cu voce tare și le-am dat, de asemenea, pe fișe, elevilor. Care elevi, printre altele, au avut ca sarcină de lucru și să scrie cîte un *status* pe Facebook imaginîndu-și că au participat la un concert al violonistului Sarasate (la care fac referire Eminescu – într-o scrisoare și într-un articol de ziar – și Maiorescu în jurnalul său) din ipostaze diferite, de elevi la un liceu de muzică sau de elevi la licee teoretice, pentru a evidenția diferențele de perspectivă. Copiii au lucrat bine, s-au distrat, le-a plăcut. Alții au avut de creat o știre de tip tabloid, alții de construit un *fake-news*. Mai toți au lucrat, de fapt, prin intermediul unor *device*-uri.

Ca să duc povestea mai spre capăt, a doua zi elevii au participat la un *workshop* susținut de Ioana Avădani tot pe tema educației media. S-au jucat o serie de jocuri care țin de relevanța informației media, au utilizat platforme care oferă posibilitatea construcției unor activități cu rol educativ, de la învățare pînă la evaluare, s-au distrat scriind știri, au rîs, au intrat în competiție, s-au bucurat într-o dimineață de sîmbătă de activități nonformale în care au implicat o parte importantă a existenței lor uzuale: media și virtualitatea Internetului. Au înțeles că, de fapt, media nu înseamnă doar știrile din ziar și de la televizor sau din mediul online, ci mult mai mult, și au conștientizat că sînt permanent bombardați de mesaje media.

Ca să revin la pretext. Am scris urît pe tablă, *shame on me*. Și cînd mi s-a atras atenția, mi-am adus aminte de replica părintelui de acum aproape douăzeci de ani. Elevii mei de acum sînt născuți după acea replică, iar generația fiului meu s-a născut practic cu laptop-ul, tableta și telefonul sub pernă, sînt interconectați permanent. Pentru generația lor nu mai e relevant scrisul de mînă. O fi rău? Ne cam temem și ne agățăm de ceea ce generațiile noastre și cele mai vechi ce ne-au format credeau că înseamnă normalitate. Și chiar însemna. Dar pentru profesorii noștri, pentru noi. De ce am mai crede că peste o generație-două va mai scrie cineva de mînă, în loc să tasteze sau pur și simplu să dicteze unui *device* care va transcrie automat? Ce ziceți? Cum va arăta lumea în care știrea zilei va fi despre ultimul om care mai știe să scrie de mînă, desigur, foarte urît, aproape ilizibil? Vi se pare utopic? Înspăimîntător?

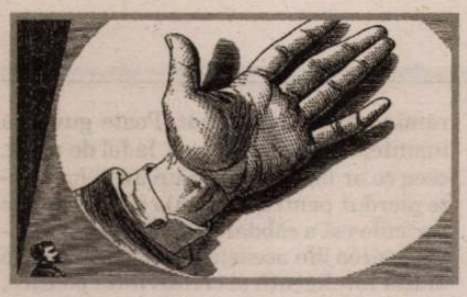

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum te simți într-o „bulă" mai mare numită România?

Prima oară am fost în străinătate, adică într-o altă țară europeană, la începutul anilor '90. Aveam 12 ani și am mers împreună cu părinții mei cu un tren amărît care mai că nu se dezmembra pe șine (dar dacă stau și mă gîndesc, arăta ceva mai bine decît unele dintre trenurile CFR-ului de acum), de la Cluj la Budapesta. Pe vremea aia nu exista *booking*, așa că habar n-aveam unde vom dormi, nu existau nici euro, așa că am schimbat lei în forinți la niște bișnițari din Cluj, rudele noastre ne-au sugerat că am putea să facem și ceva comerț, că tot era la modă, pentru niște extra-*money* pe care să-i cheltuim în excursie, așa că am cumpărat de la un Artizanat cîteva ștergare românești cusute de mînă, farfurii de ceramică (două dintre ele s-au spart pe tren) și „tradiționala" țărăncuță, un soi de păpușă îmbrăcată în straie populare, pe care – ne imaginam noi – orice ungur cumsecade și-ar fi dorit-o pe post de obiect de decor în sufragerie. Țărăncuța era piesa de bază și de colecție a micului nostru magazin ambulant. Stereotipuri erau pe atunci destule legate de tot ce înseamna „străinătate", iar acum îmi dau seama că o banală călătorie într-o țară „vecină și prietenă", care trecuse la rîndul ei prin comunism, se putea transforma într-o aventură. Totul începea prin a trece granița, ceea ce era o experiență emoțională în sine. După atîția ani de granițe închise, traversarea unei fîșii de pămînt dincolo de care nu mai era „țara ta", frica instinctivă de grăniceri (auzisem că cei unguri erau chiar „mai răi" decît românii), care puteau să-ți găsească ceva în neregulă și să te întoarcă din drum, curiozitatea legată de primele sate „ale lor" care se înșirau de-a lungul căii ferate și încercarea de „a găsi zece diferențe", ca în acele jocuri cu imagini aproape identice din prin revistele pentru copii, dar mai ales sentimentul de libertate pe care îl aveai, nu se comparau cu nimic. Reușisem să ieșim din „bulă", deși pe atunci nu exista nici Facebook. Budapesta mi s-a părut un mic paradis „occidental" – un oraș al curățeniei și al luminilor, dar mai ales al magazinelor pline „cu de toate", acel „de toate" se putea traduce, la vîrsta mea de atunci, prin banane și dulciuri de toate felurile, au existat mai multe *first time,* prima Coca-Cola, primul hotdog etc. Acum aș fi foarte curioasă să știu cum arăta, de fapt, Budapesta anilor '90, fără idealizarea noastră, a celor veniți dintr-o țară mai întunecată decît fusese Ungaria vreodată, o țară a sărăciei, a foametei și a magazinelor goale. Excursia a decurs așa cum am plănuit – doi părinți încă tineri și un copil care au vizitat, au căscat gura, s-au mirat la fiecare pas, cele „zece diferențe" se transformaseră în cîteva sute. Abia în a treia zi ne-am amintit că trebuia să facem și comerț, în anii '90 dacă mergeai în străinătate și nu te alegeai și cu un mic cîștig personal, mergeai degeaba. Așa că neam pierdut o zi întreagă într-un soi de bazar unde am încercat să vindem, fără mare succes, farfuriile, ștergarele și țărăncuța. Pînă la urmă, le-am dat aproape pe degeaba, ca să scăpăm de ele, cu țărăncuța ne-am întors acasă, iar rudele și prietenii din Cluj s-au scărpinat în cap și ne-au spus: „Se vede treaba că nu mai merge folclorul românesc la unguri!". La Budapesta, tot pentru prima oară, la grădina zoologică, am văzut animale care nu stăteau în spatele unor cuști și urlau de melancolie, precum cele din România, aveau spații mai mari, special amenajate ca să semene cu habitatul lor natural. Neam mirat din nou: uite că în Ungaria au grijă de animalele lor, sînt aproape libere și par fericite! După șapte zile, cînd ne-am întors în țara noastră dragă cu același tren mizerabil, am plîns aproape tot drumul, probabil că întoarcerea din străinătate a fost una dintre cele mai mari traume ale copilăriei mele – nu mai voiam înapoi acasă, mi-aș fi dorit să rămîn în țara aceea nouă la nesfîrșit. Dar n-a fost să fie, n-am rămas nicăieri, mi-am continuat viața aici și nici n-am mai trecut granița mult timp de atunci înainte, ani buni din viața mea de adult tînăr n-am avut bani nici măcar să merg vara pînă la mare. Abia pe la 30 ani am mai ajuns în „Occident", de data aceasta în cel „adevărat", la Bruxelles, m-a trimis o prietenă la un *workshop* jurnalistic, cred că i s-a făcut milă de mine cînd m-am plîns că n-am ieșit mai nicăieri din țară – și acum îi sînt recunoscătoare pentru asta. Bruxelles-ul a fost un șoc cel puțin la fel de mare ca acela cu Budapesta, deși în cu totul alt mod. Și acolo am căutat diferențe, am observat gesturile și atitudinile oamenilor obișnuiți de pe stradă, am plîns de emoție, dar și de frustrare, de furie, deși eram deja un om matur. Normal că, din nou, idealizam, însă era imposibil să fie altfel, mă simțeam ca scăpată dintr-o cușcă. Cum am putut să trăiesc atîția ani fără să văd nimic, fără să compar, fără să știu ce înseamnă de fapt normalitatea, lejeritatea vieții? Între timp, din fericire, am văzut multe alte locuri și țări, toate europene, emoția inițială s-a estompat, idealismul a dispărut. Totuși, am păstrat ceva – sentimentul acela unic de libertate atunci cînd călătoresc prin Europa. Îmi amintesc că la *workshop*-ul acela de la Bruxelles, cînd încercam să uit că sînt din România și să mă bucur din plin de „Occident", la un moment dat am avut un mic fior de mîndrie patriotică atunci cînd un jurnalist belgian mi-a zis: „România?! Aveți acolo o femeie grozavă care luptă împotriva corupției și pentru justiție independentă... Macovei parcă o cheamă!". Da, aveam și poate că începutul schimbării e undeva acolo, în urmă cu 15 ani. Schimbările nu vin de la sine, se construiesc pas cu pas.

Fac parte dintr-un grup pe Facebook cu ponturi pentru vacanțe și călătorii prin Europa și nu numai. Cu o zi înaintea alegerilor europarlamentare, cineva scria o postare – își cerea scuze dacă era *off topic* și îi îndemna pe ceilalți membri ai grupului să-și facă timp și să voteze, chiar dacă poate că erau în vacanță. Desigur, au sărit cîțiva – că ăsta e grup „de vacanțe", nu se face politică etc. Apoi a venit un comentariu foarte pertinenent, citez din memorie pentru că postarea a fost ștearsă ca să se restabilească ordinea și disciplina în „bula" călătorilor – nu e deloc *off topic,* votul de mîine are o legătură directă cu dreptul de a călători liber, trebuie să votăm mîine ca să nu ne trezim peste cîțiva ani că vom sta la cozi la ambasade pentru vize sau că vom cere aprobare de la stat pentru o vacanță în străinătate, iar un grup precum ăsta s-ar putea ca nici măcar să nu mai existe. Oamenii uită repede.

Pentru mine, cel mai important cîștig al zilei de 26 mai a fost faptul că am demonstrat că ne dorim să facem parte în continuare din Europa, într-un mod activ și nu la o margine a ei. Și într-un moment de fragilitate a Europei în sine. Vreme să facem parte din acea Europa pașnică, ideală, *a good place to live,* o Europa nu doar a migrației, dar și a vacanțelor, a călătoriilor de plăcere. O Europa a bunului-simț. Am demonstrat asta nu doar pe 26 mai, cînd am ieșit din bulele noastre personale de pe Facebook unde ne deplîngeam soarta, ca să facem parte dintr-o bulă ceva mai mare numită România. Am demonstrat-o constant în ultimii doi ani prin atitudini, proteste, demersuri ale societății civile, chiar și atunci cînd totul părea iremediabil pierdut. Am reușit să transmitem un mesaj, am arătat că nu vrem să trăim într-o țară ca animalele în spatele unor cuști, urlînd de melancolie. În tot acest context, Liviu Dragnea nu va mai fi nici măcar istorie – cum spunea cineva –, nu va mai fi nimic.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Tocmeala vieții cu moartea

De cîteva zile mă ține cu sufletul la gură Vintilă cu cartea asta a lui. Uite un fragment:

„Nu-ți dai seama de această dezagregare, dezintegrare, descompunere – sau cum altfel ai mai putea-o numi – decît cu timpul. La început am realizat că mi-am pierdut cuvintele: sunetele alunecau unele pe lîngă altele și se combinau în cuvinte fără sens sau cu alt sens decît cel dorit, aveam lapsusuri frecvente și prelungi. (...)

– Nu știu, dragă, ce se întîmplă aici, da' parcă mi-am pierdut automatismele! Îți poți imagina, mi-am lăsat mobilul la chioșcul de cafea! Și l-am căutat pe urmă toată ziua, îți dai seama?! Știi foarte bine că nu mă despart de mobil niciodată, da' de cînd sînt în spital parcă mi-a luat Dumnezeu mințile, nu mai știu ce fac, pe unde îmi pun lucrurile – parcă nu mai sînt eu...

Ne uităm unul la altul cînd Ana îmi povestește acest monolog auzit întîmplător pe aleile spitalului:

Păi, chiar nu mai era ea însăși în spital, chiar nu mai sîntem noi înșine în spital – comentăm noi la unison. Realizezi sau nu, îți place sau nu, ceea ce ți se întîmplă este faptul că trebuie să te des-faci pentru a te putea re-face. Nu te ajută la nimic să știi, dar asta e esența oricărui rit de trecere.

– Sîntem resetați! ne spunem aproape simultan Ana și cu mine.

În paralel, fiecare încearcă din prima zi să nu se lase «înghițit de gol» și să-și ia în stăpînire, pe cît se poate, noul spațiu. De regulă, primul obiect de care se agață proaspătul pacient este noptiera. Aceea este a lui și acolo poate să-și pună cîteva lucruri – cana, de pildă –, într-o ordine care este doar a sa și în care încearcă să se regăsească fără a acorda însă vreo atenție explicită acestor detalii. Detalii care se vor dovedi importante în momentul în care cineva se va atinge de noptiera personală. (...)

Tot universul meu spitalicesc, spațiul meu de intimitate, ca să spun așa, era la o distanță de o mînă – și așa trebuia să rămînă. Doar așa mă simțeam în siguranță...

– Mi-ai spus chiar că eu încă nu înțeleg că asta e «ordinea spitalicească»...

– Ordine spitalicească pe dracu'! Era ordinea mea, cît să mă pot înconjura de un minimum de intimitate în spital!"

(fragment din tocmeala vieții cu moartea, tocmeala lui Vintilă Mihăilescu, din care a ieșit cartea asta incredibilă: *În căutarea corpului regăsit.* Se lansează la Bookfest, da, cu Vintilă Mihăilescu în carne și oase. Uraaa!)

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ca să ne onorăm prezentul, dar și istoria mai mult sau mai puțin recentă, ar trebui să declarăm statul la coadă drept sport național?

Îmi amintesc, deloc vesel, de sloganul din '89: „În decembrie ne-am luat rația de libertate". După 30 de ani, sîntem, practic, tot acolo. Tot la coadă. Acum ne-am luat rația de democrație, într-o răbufnire care ar putea fi curînd acoperită, din nou, de lehamite, nepăsare, părăsire. Ce e cu țara asta, oameni buni? Ce fel de popor sîntem? Cum putem exista în spațiul celui mai prosper și coerent proiect al lumii moderne care este Uniunea Europeană avînd o emigrație colosală fără să fi fost victimele vreunui război, ale unei dictaturi ori ciume?! (Ciuma Roșie nu se pune.) Unde s-a mai pomenit așa ceva pe această planetă? Această țară, am senzația, este și nu este în același timp. Vorbește despre democrație și practică cvasisclavagismul populației celei mai puțin educate, se pretinde europeană și face totul pentru a refuza valorile Occidentului, iubește sportul, dar îl lasă de izbeliște. E perfect cacofonică. Cercetătorii britanici n-or fi avînd nimic de zis? Bine, da, au destul de lucru acasă... Noi rămînem cu această mare enigmă numită România, țară care își inventează la intervale regulate cîte un mic Ceaușescu pe care se distrează să îl prăbușească mai apoi. Ce e cu noi, fraților? Da, statul la coadă e un sport și sportul a stat la coadă. Poate nu Simona Halep la Paris, dar ea cel puțin a întrebat lumea dacă se supără că intră prin față, iar oamenii i-au făcut loc. Au înțeles gestul și au luat asupra fiecăruia cîte o secundă din timpul ei de așteptare ca să îi salveze șansele la Roland Garros. Alții, mulți, îmbucurător de mulți, au stat la rînd, au pus ștampila și au promovat votul. E o speranță. Sportul reintră în lume. În lumea asta calamitată a noastră. Și poate o schimbă. Poată că o să o facem și noi, cît mai mulți dintre noi. Chiar nu ne-am săturat de această buclă dementă? De această sinistră performanță a revizitării trecutului pentru care nu merităm nici o medalie?

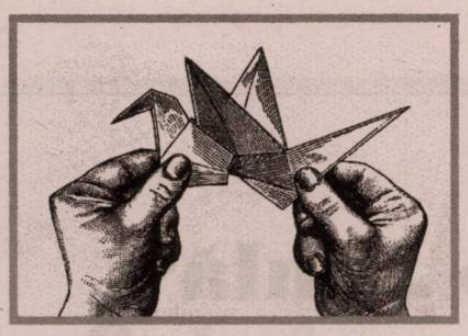

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ce urmează?

Alegerile s-au încheiat cu un rezultat în mare măsură drept, întemeiat destul de firesc pe ceea ce s-a întîmplat în ultima vreme în politica românească. Numai că votul a fost dat în conformitate cu politica internă, iar efectele lui concrete constau în trimiterea de deputați în Parlamentul European. Rezultatul în interior este, deocamdată, unul simbolic. Coaliția PSD-ALDE are încă majoritate parlamentară internă, deși voturile însumate pe care le-au obținut pe 26 mai nu reprezintă nici 30%. E o situație ciudată. Opoziția a primit vînt în pupa, dar bărcile lor au pînze prea mici în Parlamentul de la București. PSD deține încă guvernul, iar din punct de vedere strict constituțional, juridic, nu există nici un fel de pîrghii pentru schimbarea lui și cu atît mai puțin pentru convocarea de alegeri anticipate. Puterea politică se află într-un fel de șah fără posibilități clare de a fi făcută însă și mat.

Desigur, Opoziția are acum un ascendent moral confirmat de electorat și acțiunile ei ar trebui să aibă altă greutate. Dar se pare că autoritatea morală, legitimitatea, onoarea, competența și alte asemenea elemente nemateriale nu-i prea interesează pe cei aflați acum la conducerea țării. Foștii apropiați ai lui Dragnea, în special, adoptă o postură asemănătoare celei a lui Stalin, care ironiza dorința Vaticanului de a se implica în tratativele de pace de după cel de-al Doilea Război Mondial, întrebînd „Cîte divizii are Papa?". Cîțiva ani mai tîrziu, la moartea lui Stalin, papa Pius al XII-lea ar fi spus că „Acum va vedea cîte divizii avem". Nu știm cît va mai dura pînă cînd cei aflați la guvernare vor descoperi diviziile Opoziției. Și nu știm nici cum va acționa Opoziția pentru a-și transforma puterea morală în putere reală.

În aceste condiții, mi se pare că partidele anti-PSD, ca să le numesc așa, au practic două mari posibilități în față. Una ar fi să forțeze în Parlament o schimbare a majorității. Să facă alianțe, să convingă deputați și senatori să voteze împotriva actualului guvern la o moțiune de cenzură. Guvernul Dăncilă odată căzut, ar urma negocieri pentru un nou guvern. E un scenariu care ar duce la o serie de compromisuri. Dacă, la limită, Opoziția ar reuși să-și impună propriul guvern cu sprijinul unora dintre parlamentarii actuali, ar fi un guvern minoritar, depinzînd mereu de un Parlament nu prea favorabil, dacă nu chiar ostil. PSD ar putea face o opoziție puternică fără să piardă complet controlul asupra puterii, adică o situație de genul celei a Guvernului Cioloș. Un asemenea guvern ar putea plăti pentru toate greșelile guvernărilor anterioare ale PSD, iar la alegerile parlamentare de peste un an și jumătate deja lucrurile astea ar conta și votul ar putea să fie din nou în favoarea PSD. Este și felul în care gîndesc și se exprimă unii membri PSD cu o viziune mai largă.

O altă subvariantă cu actuala majoritate parlamentară, și anume un guvern de alianță între PSD și oricare dintre celelalte două partide care au ieșit cîștigătoare la europarlamentare, e extrem de greu de imaginat, chiar dacă în politica românească n-ar mai trebui să ne mire nimic.

În orice caz, compromisurile posibile cu actuala majoritate ar aduce Opoziției probleme pe termen lung. Pe de altă parte, cu cît mai mult timp actualul guvern continuă să conducă, cu atît mai dezastruoase vor fi efectele pentru toată lumea. De aceea nici cealaltă mare posibilitate, și anume lăsarea guvernului actual să erodeze și mai tare capitalul politic al PSD, pînă la viitoarele alegeri parlamentare la termen, nu e tocmai fericită. E de presupus și că aceia care au ieșit în număr mare la vot ca să pedepsească guvernarea PSD speră să vadă și ceva rezultate ale votului, măcar o activare serioasă a partidelor de opoziție. Capacitatea acestora de a face ceva concret rămîne însă destul de redusă.

Va decide oare Opoziția să facă totul pentru a da jos Guvernul Dăncilă sau se va limita la criticarea lui, la cererile de demisie formale și la contestări vocale? E o dilemă. În toată această poveste, mi se pare că alegerile prezidențiale nu au prea mare importanță. Dacă, așa cum se prevede, cîștigă Iohannis, nimic nu se schimbă de fapt în mod concret pe eșichierul politic. Tot la fel și dacă ar cîștiga un Cioloș, de exemplu, pentru că oricare ar fi președintele, rolul lui e limitat. PSD ar rămîne în șah, fără mat. Poate guverna înainte, cu același guvern, la fel de prost, ceea ce ar însemna încă un an și jumătate pierdut pentru România și o întindere periculoasă a răbdării electoratului. Pentru ieșirea din această dilemă e nevoie de multă inteligență și creativitate politică.

Pe termen scurt, interesul PSD este să rămînă la guvernare. Pe termen mai lung, interesul lor ar trebui să fie invers: cedarea guvernării pînă la viitoarele alegeri programate în 2020. Interesul Opoziției pe termen scurt ar fi să preia guvernarea. Fără anticipate însă (pe care să le cîștige), o guvernare în condițiile actuale le-ar fi foarte probabil defavorabilă. Cred însă că, pînă una-alta, nici unii, nici alții nu vor reuși să lase lucrurile să se desfășoare conform strategiilor pe termen lung.

ready made

„Sunt considerate ca stabilimente comerciale ce desfac în detaliu lucruri necesare populațiunei rurale, acele stabilimente comerciale cari nu au alte produse decît următoarele: aba, albii, ață, arnici, amnare; bete, brîuri, bidinele, bocanci, bumbac și torturi de bumbac; chimire, curele, care și căruțe, casi părți de care și căruțe, căciuli, cercuri, cărbuni, cărămizi, cozi de sapă, hîrlețe, tîrnăcop, topor și coasă; coveți, coase, copăi, cofe, cergi, ciure, cuie, cînepă și torturi de cînepă, ceaune, cojoace, cioareci, cherestea, ciubere, dăsagi, dimie, doape; fote, fuioare, funii, fier brut, fuse, fedelețe, furci, gogoși de mătase, gaz, grape, greble, grătare, găetane, hîrlețe, hîrdaie, încălțăminte groase, in și torturi de in, iței, jug [...]."

Calendarul Muncei pe anul 1911

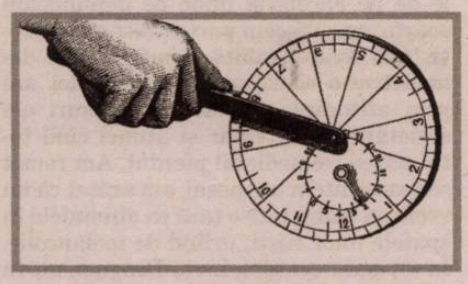

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O mie și una de antichități

– II. Automate –

Recitind în numărul trecut din *O mie și una de nopți*, am văzut drumul lui Mussa (Musa ibn Nusair, guvernatorul arab al provinciilor din Africa de Nord) către Cetatea-de-Aramă, oraș antic din deșertul de la marginea apuseană a lumii arabe, înghețat cîndva, cu bogățiile și oamenii lui mumificați, într-un stop-cadru.

Drumul emirului musulman, puțin după anul 700, printr-un tărîm plin de vestigii ale lumii grecești și romane (și egiptene, și berbere...) este punctat de întîlniri cu obsedanții idoli, statui clasice, inacceptabile în civilizația aniconică a islamului, dar cu atît mai impresionante. Expediția dă de o statuie ecvestră pe un deal și de un demon înaripat în vîrful unei coloane (cam ca un sfinx al grecilor din Cyrene). Într-un palat abandonat, spune Șeherezada, Mussa își însușește o masă de marmură. Asta reflectă un episod istoric relatat de Ibn Abd al-Hakam (secolul IX), care zice că Musa s-a întors cuceritor din Andaluzia la Damasc cu ostatici vizigoți și o masă extraordinară, făcută de *djinn*-ii lui Solomon. (În realitate ea fusese luată cîndva de romani de la Ierusalim și dusă la Roma, apoi luată de goți de la Roma și dusă în Spania...) Această masă fusese furată de un general al lui Musa, Tariq, de pe lîngă Toledo, ceea ce ne-ar putea ajuta la localizarea Cetății-de-Aramă. Punînd cap la cap toate sursele medievale, Cetatea trebuie să fi fost pe coasta atlantică a Marocului, unde Mussa poate să fi coborît după cucerirea Tangerului.

Alt tip de vestigii întîlnite de emir sînt inscripțiile grecești. Ele sînt descifrate de un preaînțelept șeic, ca să zic așa, epigrafistul expediției, care cunoaște toate limbile și toate alfabetele; traducerea lui H. Grămescu din *1001* ne spune că el vorbea grecește, indienește, evreiește, etiopenește, persienește și în graiul de la Sudan. Iată că latină nu știa, un incult. Toate inscripțiile astea se dovedesc a fi fost puse de conducători străluciți din trecut, cuprinși de îndoieli că or să-și poată lua avuțiile în mormînt. Povestea precizează că, după citirea fiecărei inscripții – chiar dacă morala e cu desăvîrșire repetitivă –, Mussa, om bun și politicos, varsă lacrimi amare, respectiv leșină de durere. Și mai important: cînd își vine în simțiri, Mussa dispune invariabil ca inscripția să fie copiată cu grijă. (Un arheolog reține deci că nu se poate fără epigrafist, că în toate științele istorice e nevoie de un strop de empatie și că toate observațiile se înregistrează.)

O altă inscripție se află chiar lîngă regina Cetății-de-Aramă, cea cu ochii de mercur, și spune că toate avuțiile Cetății pot fi luate, dar ea însăși este intangibilă. Mussa încarcă deci cîte bogății poate, dar o lasă pe regină *in situ*. Unul din membrii expediției, căutătorul de comori din Damasc, dă însă să-i jefuiască bijuteriile și e străpuns fără întîrziere de săbiile și de sulițele a două statui-roboți care o păzesc. E scena-cheie a poveștii, născută din impactul asupra arabilor al imensei abilități mecanice a celor vechi. Tratatul grec *Pneumatica*, al lui Heron din Alexandria, pe care oricine trebuie să-l răsfoiască, descrie de pildă tot felul de mașinării și păpuși, păsări mecanice cîntătoare, o orgă cu apă, un motor cu abur, uși de templu mișcate cu scripeți subterani și multe altele. În *1001*, obsesia pentru automate și tehnologie e clară: drumul spre Cetate tocmai fusese arătat de un călăreț de bronz ce pivotează deodată, indicînd cu brațul întins direcția corectă. (Nu e brațul acesta întins într-un gest de adresare a armatei, ca, pe Capitoliu, al lui Marcus Aurelius călare?) Un incident din vremea cuceririi Andaluziei de către arabi apare în cronica latină a lui Isidor din Beja. Cînd Musa ibn Nusair (cel istoric) a venit cu corabiile din Africa, zice Isidor, el a văzut pe coasta spaniolă o statuie sus pe o coloană de marmură, al cărei braț părea să indice intrarea în portul Cádiz. E clar o statuie romană, pre-creștină. În alte cronici de secol IX, care menționează Cetatea-de-Aramă, acest călăreț trage două săgeți și omoară doi din oamenii lui Musa. În fine, un alt călăreț automat, aparent un basorelief, permite deschiderea porților Cetății-de-Aramă, după ce cuiul din buricul său e frecat de 12 ori. (Alt învățămînt arheologic – mare atenție la nombrilism.)

După unele surse medievale, Cetatea-de-Aramă ar fi fost construită de Alexandru cel Mare; altele o atribuie unui faraon. Dar povestea Șeherezadei cuprinde un detaliu interesant. Numele reginei apare în majoritatea versiunilor (și în traducerea românească) drept Tadmor. Asta plasează episodul în lumea solomonică, pentru că, în unele tradiții islamice, Solomon a construit Tadmor (la marele exeget al Coranului, Al-Tabari, folosind o fîntînă de bronz lichid). Tadmor este numele arab al Palmyrei, celebra cetate din Siria. Yaqut, în geografia sa, povestește pe larg despre Madinat al-Nuhas (Cetatea-de-Aramă/alamă/bronz), dar pomenește și corpul unei prințese, găsit la cucerirea Tadmorului de către ultimul calif omeiad (corp care este poate o amintire livrescă a reginei Zenobia a Palmyrei). O altă aluzie solomonică din *1001* ține de podeaua palatului din Cetatea-de-Aramă, care arăta „ca apa", ceea ce trimite direct la un ingenios mozaic menționat în Coran (27: 44) ca admirat de regina din Saba în palatul lui Solomon.

Expediția se întoarce pînă la urmă la Damasc cu 12 vase de aramă în care Solomon a închis demonii. De aici vreau să extrag o ultimă observație arheologică. Pescarii din Karkar (lîngă Leptis Magna romană), spune *1001*, scoteau din mare frecvent asemenea recipiente și le deschideau (demonul ieșea ca un abur des...). Odată golite, le foloseau ca să fiarbă peștele. Artefactele antice merită mai mult. Iar poveștile Șeherezadei merită recitite.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cînd e mai bine să rîzi de lume?

Rîsul, se știe, e sănătos. E recomandat oricui. Dar nu chiar oricînd. Uneori, rîsul e cumva obligatoriu – cum să nu rîzi la o comedie bună sau cînd vezi un comic talentat făcînd în toate felurile? Dar de cele mai multe ori e facultativ. Rîzi cînd îți vine. Există o vastă tipologie a rîsului – de la rîsul expirator la rîsul încordat, de la rîsul social la cel hohotit, de la rîsul sarcastic la cel inocent, de la rîsul înspăimîntător la cel blînd etc. Dar cea mai corectă distincție pentru mine este aceea dintre rîsul prostesc („rîzi ca prostul") și rîsul inteligent. Să rîzi inteligent nu înseamnă, cum s-ar crede, să te prinzi de poantă, ci înseamnă să rîzi cînd trebuie să rîzi. M-am întrebat adesea: cînd anume e mai sănătos să rîzi de toată lumea asta? Cînd te-ai prins că este o sumă infinită de caraghioslîcuri sau cînd te-ai prins că oamenii nu se prind cît de caraghioși sînt, în fond? Adevărul e că nu e bine să rîzi nici în primul caz, nici în al doilea. Dar atunci cînd?

Destinul, în general, are forța lui, știm asta, iar Verdi o știa și mai bine. Dar la fel de adevărat este și că ne-o arată în feluri enigmatice. Începînd, de pildă, de la alegerea biografiilor prin care vrea să ne transmită ceva. Destinul se exprimă mai puternic în viețile unora decît într-ale altora, deși fiecare dintre noi, cum se spune, are un destin anume. Întrebarea esențială a acestui articol (cînd e mai bine să rîzi de lume?) este dintre acelea la care se poate răspunde doar privind atent un mare destin. Îmi vine în minte cel al lui Giuseppe Verdi, om cu o viață bogată și cu o carieră formidabilă.

Ei bine, cine vede o anumită ironie a destinului în faptul că ultima operă compusă de Giuseppe Verdi a fost o operă bufă nu cred că se înșeală. La 80 de ani, în 1893, a terminat *Falstaff,* după cîțiva ani de lucru intermitent. O capodoperă! Preluînd personajul shakespearian și plasîndu-l într-o epică ce vine direct din *Nevestele vesele din Windsor,* Verdi mai face încă o dovadă (a cîta!) a geniului său muzical. În *Falstaff,* dovedește nu doar că poate să scrie opere comice la nivelul operelor sale dramatice, ci și că este un maestru al contrapunctului. Scrisese deja 27 de opere și un Recviem, dar nicăieri nu folosise contrapunctul cu atîta măiestrie și cu o asemenea genială intuiție dramaturgică. În plus, ascultată astăzi, *Falstaff* este, muzical vorbind, o operă uimitor de modernă. Uimitor nu pentru că a fost compusă la final de secol al XIX-lea, ci pentru că a fost compusă atunci de un compozitor care avea 80 de ani.

Și ca să aflăm răspunsul la întrebarea din titlu vă sugerez să privim spre cele două capete ale carierei lui Verdi. Vom găsi două încercări în genul operei comice. Să privim un pic reperele cronologice ale vieții sale. În 1836, Verdi s-a căsătorit cu fiica protectorului său, Margherita Barezzi, o tînără pe care o iubea cu adevărat. În 1837 i se naște o fiică ce va muri însă un an mai tîrziu, în 1838. În anul morții premature a fiicei, i se naște un fiu, care va muri și el la vîrsta de un an, în 1839. În anul morții celui de-al doilea copil, Verdi termina prima lui operă, intitulată *Oberto, conte di San Bonifacio.* Premiera absolută a operei are loc în același an la Scala și nu e un dezastru (se cîntă, totuși, de 13 ori), dar nici o mare reușită. Impresarul său are o idee mai bună, crede el, și îi cere o operă comică. În 1840, adică exact în anul în care lucra la finalul operei comice comandate, îi moare tînăra soție, la doar 26 de ani. Așadar, într-un interval de trei ani, Verdi duce la mormînt doi copii de un an și soția. Compozitorul avea doar 27 de ani. Exact în acest timp al vieții sale, i se cere să scrie ceva comic. Nu e de mirare că opera aceea, *O zi rege sau Falsul rege Stanislaw,* se cîntă o singură dată, în seara premierei la Scala, și este într-un asemenea hal fluierată încît nimănui nu-i mai vine în gînd să o cînte din nou. Și trebuie că atunci, în 1840, huiduielile au fost zdravene și ecourile lor au persistat îndelung între zidurile Scalei, de vreme ce conducerea faimosului teatru de operă a programat următoarea reprezentație cu *O zi rege* abia în 2001. Evident, în 2001, absolut orice notă pusă pe hîrtie de Verdi interesa pe toată lumea. Dar în 1840 nu era deloc așa…

La 53 de ani după eșecul primei încercări comice, Verdi era Verdi. Compusese tot ceea ce l-a consacrat ca imens compozitor de operă, era deja o statuie în istoria muzicii și un mit strălucitor pentru Italia. Acum, la apus, cînd nu mai avea ce pierde după ce cîștigase totul – faimă, bani, recunoaștere profesională, respect unanim –, decide că încerce din nou genul comic. Anunțase de două ori că, din motive de vîrstă și putere fizică, se retrage din compoziția de opere și tot de atîtea ori s-a răzgîndit și a revenit. Interesant, de fiecare dată pentru Shakespeare. Mai întîi, în 1872, imediat după succesul imens al premierei mondiale cu *Aida,* mulțumit de tot ce realizase, Verdi a anunțat pentru prima dată că se retrage – avea 59 de ani. Au trecut cîțiva ani, în care a revăzut opere mai vechi, și în 1887, o nouă operă de Verdi are premiera absolută: *Otello.* Succesul este, iarăși, enorm și Verdi anunță din nou că se retrage definitiv. Șase ani mai tîrziu va reveni cu *Falstaff.* Un rol important în aceste reveniri l-a avut mai tînărul scriitor și compozitor Arrigo Boito, cu care Verdi a avut o relație culturală foarte intensă – la început vrăjmașă, apoi din ce în ce mai apropiată. În orice caz, fapt este că destinul a vrut ca ultimul lucru pe care marele Verdi l-a compus în operă să fie un moment în care întreaga distribuție cîntă *„Tutto nel mondo è burla… Tutti gabbati!"* – totul în lume este o farsă și toată lumea e păcălită. Iar forma muzicală în care se cîntă această hazlie revelație este aceea a unei fugi. Cînd cineva ca Verdi, care a trăit într-o viață îndelungată tot ce se poate trăi și care a explorat muzical tot ce e omenesc, proclamă la final, într-un hohot izbăvitor, universalitatea comédiei fără să o mai fi făcut vreodată înainte, să recunoaștem că e ceva mai mult decît o părere personală.

Dacă prima operă comică nu i-a reușit, cel mai probabil pentru că compus-o într-un moment negru al vieții sale, a doua operă comică este o capodoperă, poate pentru că a compus-o într-un moment în care viața nu-i mai putea face mari surprize. Sau poate pentru că, pur și simplu, evoluase enorm în meșteșugul compoziției de opere. Sau poate pentru că destinul, care s-a exprimat la scară mare în viața acestui mare om, a vrut să ne zîmbească la sfîrșit. Sau, cel mai probabil, pentru că rîsul cel mai sănătos e la sfîrșit. De viață rîzi bine doar după ce ai trăit-o…

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Democrația ca stil de viață

Nu cred că mai încape îndoială, istoria a decis că democrația este cea mai bună formă de guvernămînt pe care o știm pînă în acest moment. Nu una perfectă, dar cea mai bună pe care o avem. Dacă lumea a devenit cu adevărat *safe for democracy* de acum mai bine o sută de ani, cînd președintele american Woodrow Wilson folosea această sintagmă în Congresul american, pînă în prezent, poate fi subiect de lungi dezbateri. Între timp, omenirea s-a mai confruntat cu un război mondial, al doilea, și cu unul rece. Finele Războiului Rece a adus triumful democrației. Formal, teoretic în primă fază pentru că, evident, așa bună și imperfectă cum este ea, democrația nu s-a putut instala peste noapte. Ajung astfel la un motto care mi-a atras atenția și îmi place: *Democracy as a way of life (Democrația ca stil de viață).* Acesta aparține Centrului Rațiu pentru Democrație și desemnează o realitate pe cît de frumoasă, pe atît de greu de obținut. Spre atingerea acestei ținte ajută, poate chiar decisiv, cunoașterea istoriei, mai ales a celei recente.

Al treilea volum al jurnalului lui Ion Rațiu *(Reorganizarea exilului. 1963-1968),* lansat de curînd la Cluj în cadrul evenimentului *Dialogurile Rațiu pentru Democrație,* reprezintă un instrument istoric foarte util în această direcție. Ca și volumele anterioare ale jurnalului, evident – toate edițiile poartă semnătura lui Stejărel Olaru și sînt publicate de Editura Corint. Ca orice sursă de tipul memorii/jurnale (pentru care, e drept, am o înclinație aparte), consemnările lui Ion Rațiu, aflat în exil la Londra, redau, pe lîngă multitudinea de informații inedite, și atmosfera unei epoci în ansamblul ei, sub toate aspectele, surprinzînd atît perspectiva națională, cît și pe cea internațională. De mare valoare, mai ales, dar nu numai, pentru un cititor născut în același timp cu democrația în România.

Ca și expoziția de caricaturi politice *The Great Challenge (Marea provocare),* vernisată în cadrul aceluiași eveniment la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj. Expoziția are o istorie care nu poate trece neobservată, fiind lansată în 1958 de Ion Rațiu și Josef Josten, co-fondatori ai International Federation of Free Journalists, inaugurată în Marea Britanie de fostul prim-ministru Sir Clement Attlee și apoi la Washington, în prezența vicepreședintelui Richard Nixon. Varianta de la Washington a fost completată cu ilustrații din colecția familiei Rațiu și este expusă acum la Cluj (20 mai – 20 iunie a.c.), oglindind sugestiv, mai ales sub aspect politic, epoca în care războiul ideologic dintre democrație și comunism era în plină desfășurare.

Să ne întoarcem, însă, și să rămînem la ideea victoriei democrației. Mai mult la partea practică, aceea care să facă din ea, din democrație, *a way of life*.

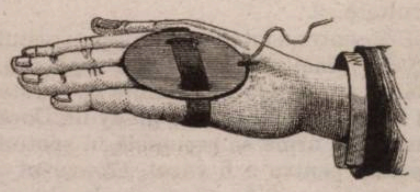

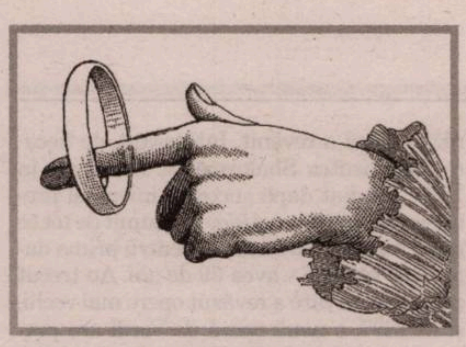

Selma IUSUF

legende urbane

Microîntîmplări din secția mea de votare

La ora la care scriu (luni seară), alegerile s-au terminat și Dragnea e la Rahova. Votez de mai mulți ani la aceeași secție, undeva în centrul Bucureștiului. De fiecare dată, cohortele mele sociologice arătau la fel: o lume îmbătrînită, un amalgam de foști securiști pe care într-un fel îi citești imediat, doamne de București octogenare, din cele cu sprîncenele dispărute și făcute apoi cu un dermatograf puternic, negru, cîteva gulere albe de vîrstă mijlocie, cam atît.

În duminica asta a alegerilor, însă, străzile îmbătrînite ale cartierului meu luceau de viață. Lasă că lumea se revărsa din liceul unde votăm și curgea mult pe trotuar, dar coada arăta ca un șirag de mărgele colorate și nu ca o bucată ruptă dintr-un colier pălit de marcasite cu apele grele. Mai nepoetic, era plin de puștani. Mileniali. Ei au fost cei care au umplut listele suplimentare. Studenți, tineri care muncesc aici și încă nu au acte de București. Ne măsuram unii pe alții din priviri și, cumva, lumea înțelegea imediat cu cine e fiecare.

În ciuda așteptării destul de lungi, atmosfera zbîrnîia a un fel de stare de bună anticipație. Chiar în fața mea, două bătrîne, vechi combatante din cartier, împreună cu un tip bărbos pe care îl cunoșteau de mic. Au evitat elegant, pe parcursul întregii conversații, să-și exprime opțiunile politice, mai ales că era clar cine cu cine și de ce. Cele două babe (folosesc termenul cu drăgălășenie) erau aproape caricaturale pentru un anume tip de cuconet de București. Coc elaborat cu grijă din puținele fire de păr rămase, tradiționalele sprîncene trasate în negru tremurat, cercei antici atîrnați de loburile urechii lungite nefiresc, niște pietre prețioase cu luminile stinse pe degetele deformate. „Am auzit că te-ai însurat", zice una dintre ele către tipul cu barbă. „Daaa", răspunde el, extrem de amabil, aplecat ușor spre cucoane. Îi vedeai brusc timiditatea de la 6-7 ani, pe cînd cele două se conversau probabil cu bunică-sa la o cafea și-i smotoceau obrajii durdulii. „Alina (sau Cristina)", completează el. „Înțeleg că e o mare doctoriță, bravooo", zice una dintre bătrîne. „Dar ea unde e?", continuă aceeași doamnă cu un licăr interesat în voce. „Păi, acasă, eu votez aici și apoi o duc să voteze și ea în Militari." „Așaaa", face a doua bătrînă. „Foarte bine, să votați, asta e bine. Uite și aici cît tineret, n-a mai fost așa ceva în secția noastră de cînd avem alegeri", zice ea. Nu părea extraordinar de sinceră în bucuria ei că se umpluse secția – e cald, ea are picioarele umflate –, dar nici nu voia să-l antagonizeze pe bărbos.

Au mai discutat de una-alta, familie, cunoștințe comune, pînă cînd una dintre ele nu s-a mai putut stăpîni. Dincolo de opțiuni politice, alegeri, Dragnea sau ne-Dragnea, ceva rodea mai tare: „Auzi, dragule, zice, dar voi nu v-ați cununat civil?" Pe mine mă năpădea rîsul în spate și așteptam cu interes reacția tipului. Omul a rămas impasibil: „Nu încă, dar e ca și cum", zice. „Avem tot timpul, nu ne grăbim, sîntem bine." „Aaa, daa, desigur", răspunde una dintre cucoane, total neconvinsă, dar în limitele grațioase ale unei conversații civilizate.

În rest, meritau poate văzute privirile pe care le aruncau moșii (cu aceeași drăgălășenie folosit) cartierului către figurile cu *dread*-uri, șepci și *piercing*-uri care ieșeau de la vot. Unii le zîmbeau sincer, mulți însă le aruncau privirea aia oblică, pe sub sprîncene, care prevestește mușcătura unui cîine obișnuit să te atace cînd ești cu spatele. Lumea asta nouă le stricase echilibrul. Lumea asta nouă nu stătea în granițele cunoscute. Putea fi și un Pokemon adevărat în locul lor, că totuna era.

Unul dintre ei se întreabă de ce e procedura așa greoaie și în ce logică sînt chemați doar oamenii de la o singură secție. Vorbește tare, dar e civilizat. Un jandarm vrea să-l amuțească, dar intervine imediat alt tînăr: „Asta-i bună, acum nici să vorbim nu ne dați voie?" Cîteva zeci de perechi de ochi sclipicioși s-au întors spre jandarm. Ăla tace și rămîne într-o poziție dominatoare, cu brațele încrucișate. O tipă cu plăsuță din aia de pînză de la *The New Yorker* intră la vot. Coada e calmă.

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (4)

„La 7 octombrie 1948, [episcopul Ioan Bălan] semnează, alături de ceilalți episcopi, un protest adresat președintelui Republicii împotriva metodelor abuzive aplicate preoților, ordinelor călugărești, publicațiilor catolice, prin care Guvernul urmărea punerea la zid a Bisericii. Drept răspuns, Guvernul îl destituie din funcția de episcop, în mod cu nimic mai puțin abuziv. Asemenea mitropolitului Ioan Suciu, episcopul Ioan Bălan nu ține cont de această suspendare, continuîndu-și activitatea în mijlocul credincioșilor care îl urmează. La 28 octombrie 1948 este arestat, depus la Dragoslavele, apoi la Căldărușani și, în final, la Sighet, trecînd cu cinste peste toate încercările, tentațiile, șantajele, venite la început din partea patriarhului Iustinian, cît, mai apoi, și peste presiunile, torturile morale și fizice, aplicate de Securitate. După cinci ani petrecuți în închisoare de exterminare, fără nici o sentință din partea vreunui tribunal, în 1955 este mutat la Curtea de Argeș, cu domiciliu obligatoriu, împreună cu ceilalți doi episcopi supraviețuitori: Iuliu Hossu și Alexandru Rusu. Aici reîncep presiunile patriarhale de a-i convinge să treacă la ortodoxie, pentru a evita, lî se spunea, noi suferințe sau poate chiar un deznodămînt tragic. Cei trei episcopi rămîn neînduplecați și redactează un memoriu în care cer repunerea în drepturi a Bisericii. Drept răspuns, episcopul Iuliu Hossu este retrimis la Căldărușani, episcopul Alexandru Rusu la Ciorogîrla, dar după ce acesta din urmă expediază un nou memoriu, este condamnat la 25 de ani închisoare și trimis la Gherla. Episcopul Ioan Bălan este reținut în mănăstirea de la Ciorogîrla, unde se îmbolnăvește grav. Trimis la București, moare în spital, la 4 august 1959."

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei"...

Vintilă MIHĂILESCU

La ce bun flâneur-ul în vremuri de jogging?

Flâneur-ul este un personaj public eminamente francez. Mai mult, Victor Hugo spunea deja în *Mizerabilii* că „a te plimba este uman; a flana este parizian". Îl găsim deja *in nuce* în răspîndite le *Physiologies* literare din secolul al XIX-lea, la Balzac și alții asemenea, este consacrat apoi de Baudelaire în lumea literelor ca personaj paradigmatic al modernității, după care Walter Benjamin îl proiectează în cîmpul mai larg al unei filosofii sociale, nu doar ca emblemă a modernității critice, ci și ca erou extatic al unui parcurs senzual-estetic de cartografiere reflexivă a orașului. *Flâneur*-ul se „universalizează", ca să spunem așa, de-abia după ce, începînd cu anii 1970-1980, Benjamin este tradus masiv în engleză și ajunge astfel să se reverse prin hegemonica *English connection* asupra întregii lumi academice și să pătrundă pe piață. „Această flanerie încorporată și afectivă a lui Baudelaire este cea care a orientat dezbaterile anilor 1990 referitoare la modul de negociere a actualelor orașe globalizante" – constată Kramer și Short în 2011. „În scurt timp, Benjamin devine o mică industrie academică." Un indiciu în acest sens îl oferă și Google: un simplu click „Walter Benjamin" trimite astăzi la 112.000.000 de intrări (Baudelaire, de pildă, nu are decît 17.300.000 de rezultate...).

Pentru a înțelege menirea și rostul *flâneur*-ului în viața modernă, să ne aducem aminte că acesta nu trebuie confundat cu dandy-ul. Dacă acesta din urmă se preumblă în spațiul orașului pentru a fi văzut, *flâneur*-ul o face pentru a vedea; dacă dandy-ul este mai degrabă un *jouisseur*, *flâneur*-ul este, prin definiție, un *connaisseur*. Esențială în condiția *flâneur*-ului, orice am înțelege mai precis prin acest statut, mi se pare însă raportarea acestuia la timp și la lucrarea timpului: *flâneur*-ul în-corporează o *temporalîtate* distinctă, care definește propria sa *distincție*. Ilustrativ în acest sens este faptul că *flâneur*-ilor clasici le-a plăcut să se deplaseze în compania unor... broaște țestoase.

Dar, ca să rămînem în jargonul francez – și preluînd întrebarea retorică a lui Kundera din *Lentoarea –, où sont les flâneurs d'antan,* ce s-a întîmplat ulterior cu acest personaj? Aparent, acesta a dispărut cu desăvîrșire, alungat de velocitatea lumilor (post)moderne, de ritmul accelerat al societăților capitaliste de consum. În lumea actuală, este de părere Zygmunt Bauman, „scopul capitalismului pare a fi acela de a aboli timpul în oricare dintre ipostazele sale, cu excepția unui ansamblu vag sau a unei secvențe arbitrare de momente prezente; să aplatizeze curgerea timpului într-un prezent continuu". Sau, în formularea mai poetică a lui Don DeLillo, se pare că „oamenii au încetat să se mai gîndească la eternitate. Ei au început să se concentreze pe ore". În consecință, „frumoșii trecători nu mai pot fi văzuți; ei se ascund înăuntrul mașinilor cu geamuri fumurii" – adaugă același Bauman. Iar cînd nu se ascund în trafic, oamenii orașului postmodern aleargă în afara acestuia: fac *jogging*. Dar nu există nimic mai caricatural opus *flâneur*-ul însoțit de broasca sa țestoasă decît *jogger*-ul, care își planifică timpul și spațiul de alergat, pe care le măsoară eventual cu *device*-uri atașate la corpul său. *Jogger*-ul nu vede nimic din ce se află în jurul său, iar *jogging*-ul nu este o cunoaștere, ci o rețetă profilactică și/sau terapeutică de natură să ne trateze de boala cronică a secolului, *calculatorita*. *Jogging*-ul este pentru dezmorțit, nu pentru gîndit.

Există, desigur, și alte modalități de regăsire și reinvestire a „mersului pe jos", dar majoritatea sînt turistificate și recuperate de piață. *Cu bastonul prin București,* de pildă, opera celui mai cunoscut *flâneur* român, Tudor Arghezi, devine astfel brand-ul unui cunoscut și reușit proiect turistic. Oferta industriei turismului este însă mult mai vastă. În toate aceste cazuri este vorba însă doar de un *flâneur* captiv, adică de un înlocuitor, un simulacru.

Și totuși, *flâneur*-ul se reinventează. Dacă această moarte anunțată a *flâneur*-ului era previzibilă și a devenit vizibilă, putem să afirmăm că *flâneur-ul a murit, trăiască flâneur-ul!* Este interesant de observat că, între timp, spațiul practicilor *flâneur*-ului s-a extins, incluzînd și femeia *(flâneuse),* și persoanele cu handicap. Mai important, poate, este faptul că a apărut și avatarul acestuia sub forma *cyber-flâneur*-ului.

Ce fascinează oare atît de mult astăzi la acest personaj care aparține, după toate aparențele, trecutului? Răspunsul generic ar fi că *flâneur*-ul răspunde unei pierderi resimțite, conștient sau inconștient. Care este atunci această pierdere? Sau, altfel spus, la ce bun *flâneur*-ul în vremuri de *jogging?*

Cred că cea mai importantă „pierdere", care fascinează fie și inconștient și care nu ține de Istorie, ci de Ființă, este *Timpul*. Pentru Benjamin, broasca țestoasă a *flâneur*-ului reprezenta deja un protest *sui generis* împotriva ritmurilor excesive de viață impuse de viziunea tayloristă, care declarase „război flaneriei" *(war to dowdling). Flâneur*-ul se reinventează, trebuie să se reinventeze tocmai pentru că avem nevoie de un astfel de *protest* împotriva formelor tiranice de *grabă* socială și existențială, de la refuzul fast-food-ului și al celorlalte forme de *mcdonaldizare* a societății de către *flâneur*-ul sedentar al bistrourilor și al celorlalte taverne la refuzul profesional al practicii academice de *publish or perish* și de aici la cel existențial al unei vieți care fuge pe lîngă tine, care trece fără tine. Toate laolaltă constituie o piua existențială, un *downshifting* de fiecare zi, prin care *temperezi* intempestivul din societate și din tine. În ultimă instanță, (neo)flaneria își recapătă menirea sa profundă de *protest civic,* din care și pentru care s-a născut. Astăzi poate mai mult decît ieri, *flâneur*-ul constituie eroul pașnic și adesea invizibil al *libertății*, căci aceasta este miza ultimă a protestului său.

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

Petre GURAN

Cupola și monarhia

Legătură dintre ideologie, societate și artă.

În 1928, scriitorul catalan Eugenio d'Ors publica o broșură intitulată *Las ideas y las formas,* cu cîteva eseuri de istoria artei, între care unul sugestiv numit „Cupula y monarquia". Ideea sclipitoare a eseului consta în a descrie legătura dintre principala expresie politică a Renașterii, monarhia absolută, și principala expresie arhitectonică a aceleiași epoci, clădirile publice, în mod special biserici, acoperite cu o cupolă centrală. Eugenio d'Ors contrasta peisajul orașului medieval, o îngrămădire de case diverse punctată din cînd în cînd de cîte un ac (turnul-clopotniță cu vîrful ascuțit), dintre care se distingea de obicei un ac central și mai masiv al catedralei. Orașul renascentist este ordonat, planificat, rațional, cu mari deschideri, piețe centrale către care converg mari căi de acces, iar în centru domină o clădire al cărei centru este marcat de o impozantă cupolă. Eugenio d'Ors își exemplifică ideea în primul rînd cu creația de geniu a lui Brunelleschi, domul care încununează Catedrala Santa Maria del Fiore din Florența. Următorul exemplu este în mod firesc domul proiectat de Donato Bramante pentru catedrala renascentistă San Pietro din Roma. Este evident că monarhia pontificală renascentistă este cea mai elaborată formă de absolutism. Sub domul din San Pietro se află altarul central cu *Catedra Petri,* tronul episcopului Romei.

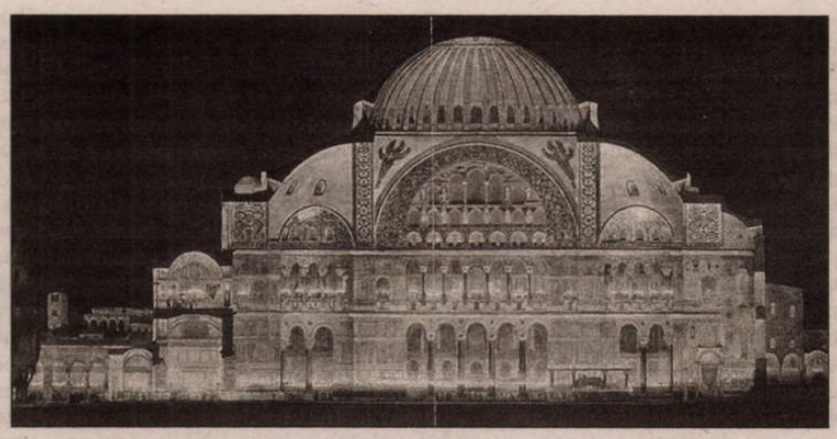

Istoricii de artă au continuat să exploreze această fascinantă legătură dintre ideologie, societate și artă, pînă cînd au constat că ea se aplică tuturor epocilor. Celebru a rămas de asemenea studiul lui Erwin Panofsky, care constata și descria legătura strînsă dintre gîndirea scolastică și arta gotică. O coincidență nu numai de timp și loc, 1140-1270 în regiunea din jurul Parisului, unde a funcționat centrul gîndirii scolastice, ci și o convergență de concepție despre Dumnezeu, om și societate.

Acest scurt rapel bibliografic îmi permite să propun o nuanță în enunțul general „arta este expresia societății dintr-o anumită epocă", adică cum sînt oamenii, așa sînt și clădirile, așa este și estetica acelei epoci și societăți. Ne sare în ochi evaluarea proletcultismul ca expresie a violenței revoluționare, iar la noi Casa Poporului joacă bine rolul de estetică brutală și abuzivă a unui regim totalitar care s-a prăbușit în sînge. Dar, dincolo de metaforă, întrebarea pe care o pun acum este dacă putem distinge între un duh al epocii, *Zeitgeist,* care se imprimă asupra oamenilor și îi închide în universul mental al fragmentului de timp și spațiu, și acțiunea umană generatoare a ideilor și formelor unei epoci. Microistoria ar trebui să ne ducă pînă în acel mic laborator în care se generează ideile viitorului, apoi în alt mic laborator în care se realizează conexiunea între ideile viitorului și formele viitorului, pentru a reveni după o generație în spațiul public, unde ideile și formele se îngemănează într-o formă dominantă a epocii. Acest tip de microistorie ne va plasa pe rînd în fața generatorului de idei, în fața multiplicatorului unei idei, nu de puține ori un diletant de geniu, în cele din urmă în fața mulțimii de continuatori, de imitatori și în final de conformiști jubilatori. Forma este probabil cea mai persistentă expresie a conformismului. Îmi place ceea ce-mi place, fiindcă așa am fost învățat, de familie, de mediul profesional, de cel social, astăzi de cel informatic. Numai că aici apare complicația. Mediul este un mecanism foarte complex, cu sute, mii sau zeci de mii de actori de primă mărime, adică cei a căror acțiune chiar are un impact asupra celorlalți, iar rezultatul final este imprevizibil.

Restrîng acum puțin discuția la cazul arhitecturii de biserici, de aceea i-am invocat pe Eugenio d'Ors și Erwin Panofsky. Istoricul de artă Alexei Lidov a întrezărit în proiectarea spațiilor sacre existența unui personaj intermediar între comanditar (sau ctitor) și artist. Acesta are ca misiune să gîndească spațiul sacru, de aceea Alexei Lidov l-a numit hierotopist, autorul unei hierotopii, al configurării unui spațiu astfel încît el să exprime, prin forme, sacralitate. Abatele Suger este un caz de hierotopist cunoscut, adică cel a cărui gîndire și acțiune au produs nașterea goticului, fără a fi fost el artistul care a realizat opera. Însă, în cele mai multe cazuri, hierotopia este o rezultantă a interacțiunii dintre ctitor, artist și clerul care slujește în biserică. Astfel, pentru a distinge între *Zeitgeist* și acțiunea generatorului de idei, trebuie mai întîi să identificăm beneficiarul și gestionarul spațiului sacru.

Bisericile sînt fie gestionate, adică create și întreținute, de stat – exemplul cel mai la-ndemînă este Hagia Sophia, unde toate cheltuielile de întreținere și de deservire prin cler mare și mic de-a lungul mileniului bizantin au fost suportate de trezoreria imperială –, fie sînt gestionate de comunitatea de credincioși – iar aici cel mai la-ndemînă exemplu este cel al bisericilor de lemn sau din zidărie modestă, construite și întreținute de mici comunități sătești. Am ales două exemple extreme pentru a înțelege mai ușor mecanismul social de producere a formei.

În cazul catedralei Sfînta Sophia, ea este o creație unică, destinată exprimării unei idei politico-religioase de mare anvergură, și anume că monarhia pămîntească (instituție unică și universală în aspirație) este o imagine a monarhiei cerești. Sfînta Sophia a fost concepută ca o scenă în care împăratul juca ritualic rolul unei icoane a universului spiritual invizibil. Înconjurat de gărzile imperiale, de cortegiul clerului slujitor și de popor, așa cum Dumnezeirea este înconjurată de cele nouă cete de îngeri, pătrunzînd procesional în interiorul catedralei, precum Hristos intrînd triumfal în Ierusalim, pentru a depune pe altar materia pentru jertfele nesîngeroase ale euharistiei. Împăratul depunea la fiecare intrare procesională pe altar, în mod foarte material, vase mari cu monezi de aur reprezentînd munificența cu care și divinitatea își revarsă bunăvoirea și purtarea de grijă asupra întregii creații. Hemisfera care acoperă partea centrală a bisericii este bolta cerului așezată pe un cub, simbol al pămîntului, format din patru stîlpi masivi de zidărie. Nu intru în detalii aici. Legătura dintre ideea politică și forma arhitecturală este evidentă. Societatea imperială universală se exprimă în acel edificiu, iar împăratul Iustinian se așază într-o continuitate-competiție cu constructorii de astfel de case ale lui Dumnezeu, iar după cum relatează un cronicar bizantin, cînd ar fi intrat pentru prima oară în mod ceremonial în Sfînta Sophia ar fi exclamat: „Te-am învins, Solomone!".

Dar mica biserică sătească de lemn sau de zidărie nu este mai puțin o oglindă a societății care a produs-o. Cu rîndurile și scaunele rezervate nominal și strict distribuite spațial, în față bărbaților venerabili, în spate femeilor și fetelor, iar afară sau într-un spațiu anex băieților, reprezintă un univers ierarhic, pentru care cheia succesului constă tocmai în faptul că fiecare individ își are locul lui, pe care îl acceptă și îl respectă. Preotul, cel mai venerabil dintre toți, este un delegat al corpului social către altarul, strict segregat, în care Dumnezeu și-a făcut casă. În paralel cu acest univers atît de minuțios organizat se află, la fel de ordonat spațial, lumea de dincolo, cimitirul.

În mod inevitabil, spațiul sacru este o expresie a societății. Pentru istoric, fiecare nouă formă cunoscută în trecut îi spune ceva despre societatea respectivă, însă pentru hierotopist o nouă formă este ocazia de a veni în întîmpinarea unei nevoi sociale sau ca o soluție a unei noi crize. Dacă formele sînt create de idei, nu sînt ele și purtătoare sau propagatoare ale acelor idei de care societatea are nevoie într-o anumită circumstanță?

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Francisc: un profil

În așteptarea vizitei pe care Papa Francisc o va face în țara noastră, îmi îngădui să reiau, cu unele completări, o serie de notații pe care le-am dedicat cu doi ani în urmă aniversării alegerii sale. A vorbi despre Papa Francisc înseamnă cel mai adesea a aminti scena inaugurală a pontificatului: ieșirea în loggia centrală a Bazilicii „Sfîntul Petru" pentru cea dintîi binecuvîntare *Urbi et Orbi* pe care o oferea ca Episcop al Romei. Așteptarea rezultatului Conclavului, emoția celor prezenți în Piață, atenția încordată a presei și a celor care priveau de aproape sau de departe spre Bazilica vaticană au primit atunci un răspuns surprinzător, trezind entuziasm și vie curiozitate. Acel moment auroral al pontificatului rămîne, cred, definitoriu pentru personalitatea și stilul său.

Alegerea numelui „Francisc", pentru prima dată în istoria Bisericii Catolice, din secolul al XIII-lea pînă astăzi, evocă virtuțile evanghelice ale celui care își trimitea frații să predice *mai ales* prin faptele lor și totodată imensa carență spirituală și materială de care suferă lumea. Într-unul din discursurile de la începutul pontificatului, Papa Francisc își explica opțiunea pentru acest nume tocmai prin existența sărăciei materiale, a indiferenței și indigenței spirituale și prin necesitatea de a crea punți într-o lume care, deși globalizată, tinde spre fărîmițare și ruptură. Acest program, cuprins în numele asumat, se desfășoară sub ochii noștri cu determinare și curaj. Francisc a fost imediat adoptat de poporul său, care a recunoscut în el figura paternă capabilă să-l înțeleagă și să-i ofere medicamentul de care are nevoie. Sînt nenumărate momente care au ilustrat în acești ani relația stabilită de Episcopul Romei cu bolnavii, bătrînii și tinerii, cei fără adăpost sau fără loc de muncă, cu familiile și diferite asociații profesionale, cu preoții și membrii diferitelor ordine, cu cei care vin miercuri la Audiența Generală sau duminica, la *Angelus*, și cărora le recomandă medicamentul „misericordina".

Mulți dintre numeroșii pelerini au propria lor întîlnire cu Francisc: o privire, o mîngîiere, un surîs, o simplă atingere a mîinii, un cuvînt care i-a trezit din amorțirea lăuntrică sau le-a răsunat ziditor în inimă, un semn de încurajare sau o împreună-tăcere în fața a misterului lui Dumnezeu și a providenței Sale. Papa Francisc face toate acestea cu dăruirea celui care știe că viața nu îi mai aparține și cu o energie care i-a convins și pe cei mai rezistenți observatori. Rezistență întîmpină, așa cum singur mărturisește, pentru că ceea ce propune, în reformele inițiate, este o convertire care să răspundă unei nevoi de renaștere și de paternitate spirituală în Biserica pe care o are în grijă, conștient fiind că „incoerența creștinilor e un scandal care ucide".

Dar Episcopul Romei nu este doar păstor, ci și creator de punți. Să ne amintim doar cîte gesturi, momente, inițiative s-au succedat într-un ritm accelerat de la 13 martie 2013: întîlnirea de la Vatican cu Shimon Peres și Mahmoud Abbas, apoi rugăciunea la care a luat parte și Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, vizita în Țara Sfîntă, momentul plin de emoție din Catedrala Patriarhiei Ecumenice, medierea pentru reluarea relațiilor dintre SUA și Cuba, discursul susținut în Congresul american, întrevederea cu Patriarhul Kirill, vizitele pe continentul asiatic, deschiderea Porții milostivirii a Catedralei din Bangui, susținerea Conferinței ONU de la Paris despre schimbările climatice, vizitele în țările Americii Centrale și Latine, recentele evoluții în relația cu China. Sînt tot atîtea semne ale unei responsabilități globale pe care Papa Francisc o exprimă cu smerenie evanghelică și autoritate a inimii, sub îndemnul adresat de la bun început: *Nu lăsați să vă fie furată speranța!*

În 1999, Ioan Paul al II-lea a venit ca „pelerin al speranței" la București. După două decenii, Francisc are prilejul unei relansări, într-un alt context, cu alte exigențe, a punții construite atunci, care a conferit un profil înalt relației cu România. Să sperăm că stilul său pastoral, dar mai ales uman, va avea ecoul care va face posibilă o dimensiune solidară a identității creștine.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

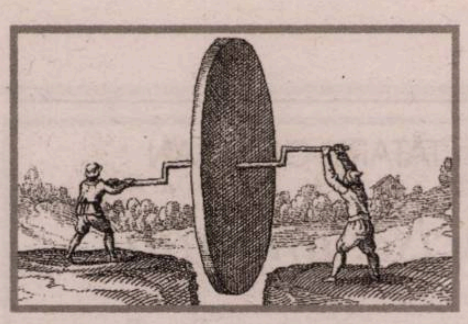

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Crize

Dispariția lui Liviu Dragnea din peisaj lasă la guvernare un PSD umilit, dezorientat, în căutare febrilă a unei coerențe pe care nu știe cum să o dobîndească. În anii în care a condus partidul, dl Dragnea a eliminat aproape orice procedură, a ignorat structuri și a invalidat cutume care făceau partidul funcțional. Un animal uriaș cu sistemul nervos defect e la conducerea României azi. Este esențial ca PSD să își găsească o direcție dacă nu vrem ca, pe termen scurt, să asistăm la o imobilizare a administrației și la o implozie cu consecințe incalculabile pentru peisajul politic.

S-a spus adesea că politica românească trebuie să evite ascensiunea unor noi lideri cu tendințe autoritare. De asta e important ca PSD să nu se prăbușească. În momentul acesta, oameni ca Lia Olguța Vasilescu, Gabriela Firea sau Șerban Nicolae sînt exact modelul de care România nu are nevoie. Altă serie de ambițioși fără scrupule. PSD e obligat să caute și să găsească soluții decente.

Nu am să mă lansez acum în calcule și scenarii. Sînt deja vehiculate suficient de multe cît să nu mai fie nevoie de încă unul. Exaltări de tipul „PSD trebuie să dispară" au sens doar în situații în care există o alternativă centristă care să ocupe rapid locul lăsat liber. În lipsa ei, locul acela va fi ocupat de excentrici oportuniști, iar consecințele pot fi neplăcute.

Discursul identitar-țîfnos practicat de PSD în campania care s-a încheiat produce efecte pe termen lung. Pentru prostiile spuse la televizor și în mitinguri în ultima perioadă va veni o notă de plată. Dragnea și retorica asociată lui nu ar fi existat fără derapajul din campania lui Victor Ponta din 2014. Pentru că am amintit de Ponta, pro-european zilele astea, rămîne de văzut dacă va reuși să fie consecvent tura asta și să nu cedeze tentației de a recupera puterea într-un PSD nereformat.

■ Duminică seară, Klaus Iohannis și-a proclamat victoria, iar figura președintelui pe ecranele a milioane de televizoare avea ceva din mutra unui puști care a pus pastă de dinți pe clanța de la ușa clasei vecine.

Referendumul a însemnat o relegitimare pentru dl Iohannis similară cu aceea, involuntară, a lui Traian Băsescu de la primul efort de suspendare din funcție. Și atunci tot PSD era adversarul, și rezultatul a fost similar. Însă chiar și așa, dl Iohannis are o cale nemeritat de ușoară către al doilea mandat. Pentru sănătatea democrației românești, președintele trebuie să muncească dacă dorește să continue. De aceea, USR-PLUS ar trebui să evite încolonarea în spatele unui președinte care nu le oferă nici un beneficiu direct în afară de o asociere vagă între cîștigători de etapă. De altfel, șeful statului a insistat asupra victoriei PNL (incontestabilă), iar partidele noi nu au nici un fel de garanție că, după prezidențiale, peneliștii nu vor găsi o cale de colaborare cu un PSD care a învățat umilința. Prudența, în astfel de cazuri, e de preferat entuziasmului. Pînă la urmă, e același președinte care a numit trei premieri PSD sperînd inutil că nu va fi obligat să ia atitudine.

■ Calculele PNL sînt relativ banale. În sediul din Aleea Modrogan se pleacă de la presupunerea că, pe un prezumtiv val pro-Iohannis din toamnă, următoarele runde de alegeri vor avea culoarea PNL: nu e un raționament greșit, însă peneliștii trebuie să citească atent votul de duminică. Par să fi pierdut orice speranță în orașele mari, iar dacă în campania prezidențială apare vreo lebădă neagră, partidul va intra în haos. PNL încă își caută drumul, iar rezultatul alegerilor nu face decît să amîne un răspuns, nu să îl furnizeze. Scriu asta cu referendumul din toamna trecută în amintire. PNL a sprijinit nemărturisit acel eșec și n-a dat niciodată explicații pentru acele decizii. Acum s-a asociat efortului prezidențial, însă rămîne neclar cît era convingere și cît calcul. Cert e că am văzut mai multe dezbateri electorale în care candidați ai PNL au evitat să pronunțe cuvîntul „referendum".

■ Alianța 2020 e, fără îndoială, marele cîștigător al alegerilor. Nu numai că au reușit o campanie pentru europarlamentare eficientă, dar au și susținut ferm referendumul prezidențial. Au intuit corect sentimentul dominant din societate și au construit mesajele în consecință. În jur de două milioane de voturi pentru două partide care acum trei ani nu existau reprezintă o performanță uriașă. Însă, dincolo de observațiile astea, ar trebui ținut seama că alegerile pentru Parlamentul național și administrația locală nu sînt totuna cu europarlamentarele. Se poate identifica în votul pentru alianță un raționament similar cu cel care a stat la baza votului pentru Brexit Party în Marea Britanie: „Trimitem la Bruxelles oameni cu un mesaj clar pentru Europa". În cazul Farage și compania e vorba de doua degete arătate continentului, în cazul alianței e o declarație de iubire.

Nu cred că e cineva în toate mințile care crede că, în alegerile pentru Parlamentul de la Londra, va cîștiga Nigel Farage. Nici vorbă.

De aceea, USR și PLUS trebuie să considere alegerile astea un premiu de etapă și să continue construcția. Încă sînt foarte slabe în teritoriu, încă nu au luat o decizie fermă privind candidatul la președinție și încă nu au decis cum se raportează la un PNL pe care numai strategia de campanie l-a făcut să se abțină de la atacuri fățișe în ultima lună. Și, mai ales, trebuie luată în calcul dispariția lui Liviu Dragnea, eveniment care lasă întreaga Opoziție fără o linie de atac esențială în retorica de pînă acum.

Toate aceste lucruri trebuie lămurite rapid dacă liderii alianței vor ca victoria să nu se disipeze într-o mahmureală neplăcută.

■ Altfel, după doi ani și jumătate oribili, România se întoarce la criza ei obișnuită. La banalitatea unei administrații disfuncționale, a unui sistem politic semi-închis, a unor bugete prost supravegheate și a unei permanente căutări de sine.

Duminică a făcut un mic pas înapoi din fața dezastrului. L-a mai amînat o vreme. ■■■

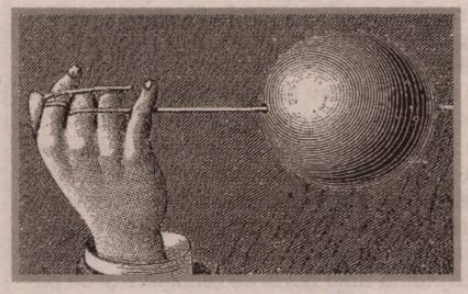

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cine cîntă Oda bucuriei după alegerile europarlamentare?

Mobilizare exemplară la alegerile pentru Parlamentul European. Participarea masivă a europenilor la scrutin – e cea mai mare cifră din ultimele două decenii – înseamnă o așezare mai solidă a viitorului legislativ. Unde-s voturi e și legitimitate! Vestea și mai bună e că, pînă la urmă, partidele eurosceptice, antiimigranți, extremiste și populiste nu au obținut chiar atît de multe voturi pe cît se temeau unii politicieni din zona centristă. Ba chiar nu e exclus ca teama de un tsunami antieuropean să fi mobilizat la vot cetățeni care altminteri nu s-ar fi dus să-și voteze reprezentanții de la Bruxelles & Strasbourg. Așa cum era de așteptat, cele două mari familii istorice de partide, PPE și S&D, au mai puține mandate ca în legislatura precedentă și nu vor mai forma, singure, majoritatea. Grupul ALDE, consolidat de deputații aleși pe listele En Marche, va reprezenta o forță politică importantă. În fine, revelația acestor alegeri o reprezintă Verzii. Mișcarea ecologistă a căpătat contur doar de puțină vreme și a fost o mare surpriză ca state precum Franța, Germania, Irlanda, Finlanda, Austria, Marea Britanie și Țările de Jos să trimită un contingent de 77 de deputați europeni ecologiști. Verzii ar putea chiar avea un cuvînt de spus la momentul aprobării Comisiei Europene în caz că nici un grup nu va avea majoritatea absolută. Ei sînt relevanți pentru o parte importantă a cetățenilor europeni și sînt pe cale să devină (aproape) indispensabili în ecuația puterii.

Acestea fiind spuse, trebuie totuși precizat că partidele eurosceptice vor avea în viitorul Parlament European un număr important de fotolii: aproape o treime. În Franța, de pildă, Adunarea Națională a lui Marine Le Pen a depășit cu puțin scorul obținut de partidul liberal centrist al președintelui Emmanuel Macron, plasîndu-se în top, cu 24% din voturi, față de sub 23% cît au reușit cei de la La République En Marche/MoDem. La doi ani de la accederea la putere a lui Emmanuel Macron, aceste alegeri europene au constituit un pariu pierdut pentru șeful statului și un test de rezistență trecut la limită, după cazul Benalla, după criza „vestelor galbene". Atît Emmanuel Macron, cît și Nathalie Loiseau, capul de listă în aceste alegeri, au mizat pe un discurs pro-european și au atras atenția asupra riscurilor atrase de discursul extremist și eurosceptic promovat de principalul competitor electoral. Un discurs convingător, căci mobilizarea la vot a fost mare, dar nu suficient de atractiv, de vreme ce Le Pen a cîștigat alegerile. Verzii au cîștigat în Franța 13,5% din voturi – o adevărată surpriză. În parte, cel puțin, electoratul verzilor e hrănit de cei dezamăgiți de poticnelile din programul de mediu anunțat de Emmanuel Macron.

În parte, cel puțin, electoratul verzilor e hrănit de cei dezamăgiți de poticnelile din programul de mediu anunțat de Emmanuel Macron.

În Marea Britanie – victorie așteptată a Partidului Brexit condus de Nigel Farage, care a obținut peste 30% din voturi. Lansat acum cîteva săptămîni de susținătorul feroce al ieșirii Marii Britanii fără acord din Uniunea Europeană, acest partid se află acum în situația paradoxală de a trimite, temporar, pînă la părăsirea UE, un număr mare de aleși în Parlamentul de la Bruxelles. *„It's a hack of a job"* („E o treabă al naibii de grea"), a spus liderul partidului Brexit, despre Brexit. Cele două partide clasice, conservatorii și laburiștii, au fost sancționate de electorat tocmai pentru proasta gestionare a dosarului Brexit, obținînd la aceste alegeri rezultate modeste. Un scor bun a reușit partidul Liberal Democrat (20%), situîndu-se pe locul al doilea. Liberal-democrații au fost votați de tabăra celor care vor ca Marea Britanie să rămînă în Uniunea Europeană. Verzii au cîștigat 12% din voturi – o surpriză! Deputații britanici ecologiști vor avea un rol nesemnificativ în Parlamentul European. Dar scorul obținut la aceste alegeri e un semnal pentru partidele britanice clasice: la următoarele alegeri legislative interne (nu e exclus să fie anticipate!), și conservatorii, și laburiștii vor trebui să propună și o agendă de mediu pentru a satisface acest electorat.

În Germania, CDU/CSU a cîștigat alegerile, însă la un scor mic (puțin peste 28%). E cel mai slab rezultat din istorie pentru alianța conservatoare. Pentru noua șefă CDU, Annegret Kramp-Karrenbauer, e o dezamăgire. Însă situația Partidului Social Democrat, SPD, e de-a dreptul dramatică: cu doar puțin peste 15 procente, social-demnocrații pare că nu și-au revenit după șocul ultimelor alegeri legislative. Partidul antimigrație Alternative für Deutschland a înregistrat o ușoară creștere față de scrutinul din 2014, obținînd aproape 11 procente. Revelația o constituie și aici Partidul Verzilor: aflați după recentele alegeri regionale pe un trend ascendent, Verzii au depășit acum, la europene, 20 de procente. Mișcarea Fridays For Future, inițiată de tînăra activistă suedeză Greta Thunberg, a prins foarte bine în Germania, unde, în fiecare vineri, mii de elevi demonstrează pentru a cere guvernanților să adopte politici în favoarea mediului. Pentru o țară puternic industrializată și, pe deasupra, mare producătoare de mașini, această conștiință ecologică și civică va marca, poate, și lansarea unei tranziții în domeniul energiei. ■■■

Coordonatoare: Ana Maria SANDU
Dosar realizat cu sprijinul Festivalului Internațional de Film Transilvania
Fotografii: Arhiva TIFF

TIFF 18

Texte și opinii de:

● Tudor GIURGIU, Mihai CHIRILOV, Oana GIURGIU și Anca GRĂDINARIU
„La *Pianista* a venit toată lumea bună din oraș" – discuție
● Jay WEISSBERG (critic de film)
„Experiențe"
● Stefan LAUDYN (directorul Festivalului de Film de la Varșovia)
„Istoria mea subiecTIFFă"
● Mona NICOARĂ (regizoare)
„E greu de tot"
● Dana ENULESCU (critic de film)
„O scurtă istorie a succeselor mele festivaliere"

argument

Totul e posibil

Mă leagă o prietenie veche de Festival, de cînd am ajuns prima dată la Cluj, în 2003. Rămîne evenimentul despre care am scris de-a lungul timpului cele mai multe texte. Am avut revelația că o să îmbătrînim numărîndu-ne edițiile de TIFF și filmele/momentele memorabile ale fiecărui an. Poate că ne recuperăm mai greu după petreceri, dar sîntem la fel de entuziaști și senzația asta e salvatoare și funcționează ca un anticearcăn performant.

Cîteva dintre TIFF-urile mele mai vechi au arătat așa:

„Iată-mă acum în postura de a scrie despre cum a fost la Cluj – și nu mă pot hotărî: din punct de vedere jurnalistic, potrivit ar fi să tratez festivalul de film ca pe un proiect reușit de management cultural și să mă feresc de tonul personal, care presupune ca în articol să intre și grădinile interioare ale clădirilor vechi din oraș, și umblatul bezmetic pe străzi, de multe ori în cerc, de la un cinematograf la altul, și discuțiile despre mîncare (locuri, prețuri, feluri) sau cazare (la camera cu cheie sau cu cartelă) pe care le puteai auzi jumătate în glumă, jumătate în serios." (TIFF, 2003)

„N-am ratat decît prima ediție a TIFF-ului, așa că, de patru ani încoace, la începutul lui iunie, mă pregătesc de plecarea la Cluj. Și articolele pe care le-am scris de-a lungul timpului despre festival s-ar putea să nu fie foarte diferite, pentru că, în mare, nu se întîmplă schimbări radicale de la un an la altul. Dacă nu ne gîndim că TIFF-ul crește și capătă o popularitate din ce în ce mai mare printre clujeni: săli arhipline (pînă după miezul nopții!), ca anul acesta, nu-mi aduc aminte să fi văzut pînă acum!

Programul zilnic seamănă: te trezești, bei o cafea, încerci să mănînci ceva cu lista de filme din ziua respectivă în față și, după aia, viața ta se suspendă și se mută în sala/sălile de cinema. În timpul zilei mai socializezi, mai participi la o dezbatere, te mai enervezi încercînd să mănînci ceva în oraș. Ar fi trebuit să mă obișnuiesc că la Cluj timpul trece altfel și nimeni nu se grăbește, dar, cu toate astea, «imediatul» de la un restaurant mă frustrează încă îngrozitor. Am colecționat o listă impresionantă de filme pe care n-am reușit să le văd pentru că am așteptat interminabil nu știu ce salată sau un sandwich. Serile au rămas, ca-ntotdeauna, rezervate petrecerilor de tot felul." (TIFF, 2006)

„De fapt, asta se întîmplă la TIFF. Sîntem și nu sîntem noi. Funcționăm după o regulă de vacanță a lui «totul e posibil». Te simți în siguranță pentru că ești între prieteni și uiți de toate obligațiile (chiar și sunatul familiei și copiilor ți se șterge din minte), nu mai știi cînd trec zilele și nici nu te mai interesează altceva decît ce film vine la rînd, ce-ai mai văzut și ce-ai ratat." (TIFF, 2013) (**Ana Maria Sandu**)

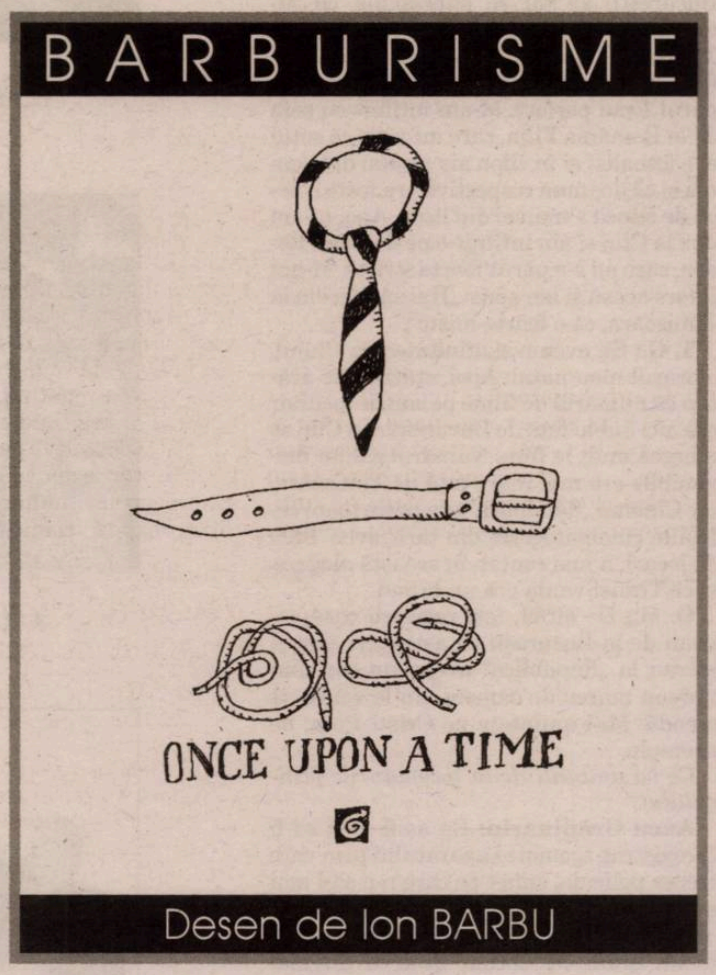

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

„La Pianista a venit toată lumea bună din oraș"

***Tudor Giurgiu, Mihai Chirilov, Oana Giurgiu** și **Anca Grădinariu** sînt în echipa TIFF-ului de la prima ediție. Am stat într-o după-amiază de vorbă despre cum a fost, ce s-a schimbat, ce-și amintesc din acești 17 ani de festival. La primul TIFF, în 2002, marele premiu l-a luat Cristian Mungiu, cu* Occident, *iar închiderea au făcut-o cu* Mulholland Drive. *Teo Mureșan a făcut trofeul, Lucian Georgescu i-a ajutat cu vizualul și așa au ajuns la logo-ul cu turn, pentru primul cine-concert au căutat cu disperare un pian, o femeie a leșinat în sală la* Pianista *și a fost cărată pe brațe. Tudor are încă toate mail-urile de la prima ediție. Sînt diferiți, dar funcționează perfect împreună și nu și-au pierdut încă bucuria de a petrece.*

Cum v-a venit ideea TIFF-ului și de ce i-ați propus lui Mihai Chirilov să fie director artistic?

Tudor Giurgiu: Pe el îl vedeam pe la filme la cinema, la „Elvira Popescu" și la cinematecă, și îi citeam textele. Aveam de multă vreme în cap să fac un festival, mai ales că toate cele la care mă duceam în țară mi se păreau proaste. În 2000, să nu uităm, nu s-a făcut nici un film în România și eram cumva speriat că toți regizorii se vor duce afară să-și prezinte filmele, așa că toate astea m-au făcut să simt că e timpul să schimbăm ceva.

Mihai Chirilov: Îmi amintesc că Tudor nu avea nici un contact de-al meu și, în mod amuzant, cineva i-a dat numărul lui Leo (Alex. Leo Șerban – *n. red.*) de fix. I-a lăsat un mesaj pe robot, întrucît eu eram cu Leo la Festivalul de la Veneția. Cînd ne-am întors, la începutul septembrie, am găsit mesajul, după care m-am întîlnit imediat cu Tudor să vorbim despre festival.

T. G.: Pînă atunci eu făcusem munca de cercetare și mă gîndisem și ca festivalul să fie la Cluj.

Oana Giurgiu: N-am vut să fie la București, să nu se suprapună cu alte festivaluri. Eu am fost prima dată la Timișoara. Am văzut toate cinematografele, care erau unul lîngă altul, și mi s-a părut locul perfect. M-am întîlnit cu șefa de la România Film, care mi-a zis că soțul ei e fotbalist și în clipa aia mi-am dat seama și că doamna respectivă era fosta colegă de bancă a mamei din liceu. Apoi m-am dus la Cluj și am întîlnit-o pe doamna Bodea, care mi s-a părut foarte strictă. M-am întors acasă și am spus: „Hai să-l facem la Timișoara, că e foarte mișto".

T. G.: Eu aveam și afinitatea cu Clujul, e orașul meu natal. Apoi, statisticile arătau că numărul de filme pe cap de locuitor era aici dublu față de București. La Cluj se mergea mult la film. Numărul sălilor disponibile era mai mare față de Timișoara, iar Cinema „Republica" era peste toate celelalte cinematografe din țară, avea 1000 de locuri. A mai contat, în această alegere, și că Transilvania era un brand.

O. G.: De altfel, toți regizorii care veneau de la București cu așteptări zero și intrau la „Republica" aveau un șoc cînd vedeau marea de oameni, nu le venea să creadă. Mi-l amintesc pe Cristi Puiu, de exemplu.

Ce vă amintiți de la începuturile festivalului?

Anca Grădinariu: Eu aș fi vrut să fi înregistrat zgomotul aparatului prin care trecea pelicula, sunet pe care n-o să-l mai auzim niciodată.

O. G.: Îmi aduc aminte și acum un moment: eram cu Corina Stan și nu mai aveam timp să aducem un film canadian prin poștă, așa că regizorul a venit cu pelicula în geantă. Stăteam la aeroport și am tremurat pînă a ieșit, de teamă că nu va fi lăsat să treacă cu ditamai rolele de peliculă.

T. G.: Și ce era greu nu era neapărat partea de transport a rolelor, ci unde le puneai. Stefan Laudyn, directorul Festivalului de la Varșovia, îmi împuiase capul că, dacă n-ai asigurări, riscul era foarte mare. Se întîmplase la un festival din Belgia, unde fusese o inundație și fuseseră compromise mai multe filme. Ne-am luat și noi mai multe amenzi, pentru că proiecționiștii, cînd se termina filmul, mai tăiau cîteva fotograme din peliculă, ca să îmbine rolele. Și au tăiat inclusiv din filme de patrimoniu.

Jason Priestley, 2002

Lucian Pintilie & Mihai Chirilov, 2013

Vanessa Redgrave & Andrei Șerban, 2006

Alain Delon & Tudor Giurgiu, 2017

M. C.: Țin minte că lucram mult pe fax în coordonarea filmelor, iar această comunicare privilegia modificarea documentelor. Așa am putut să falsificăm ușor, dar pentru o cauză bună, niște hîrtii pentru vamă, unde un film stătea blocat.

O. G.: Au fost filme ca *Lovely Rita,* pentru care, ca să le aducem, a muncit toată echipa.

M. C.: Am avut în competiție la prima ediție debuturile unor regizori care ulterior au confirmat *di granda:* Michel Gondry, Jessica Hausner, Baltasar Kormakur, Cristian Mungiu…

O. G.: Eu îmi dau seama că, ani de zile, nu am știut care a fost circuitul filmelor în natură. Știu doar că exista o doamnă care lucra la controlul tehnic al peliculelor.

A. G.: Apropo de peliculă, mi se pare TIFF-ul exemplar pentru trecerea de la analog la digital. Și vorbesc și în ceea ce privește mentalitatea… Eu îmi amintesc că mi-a zis Chiri că lucrează la festival și i-am spus: „Nu știu cum faci, dar ia-mă și pe mine să lucrez". Și am ajuns să facem cele o sută și ceva de pagini de catalog în doi oameni. Era o energie atît de mișto în echipa aia și în ce se întîmpla, încît cred că nimeni nu și-a pus problema de bani, de poziție. Totul era să tragem cît putem, să iasă cît mai bine festivalul. Știu că picase la un moment dat nu știu ce sponsor și ne oferiserăm să dormim în corturi.

O. G.: Asta a fost la ședința în care trebuia să tăiem din cheltuieli 7000 de dolari ca să-l putem aduce pe Jason Priestley.

T. G.: Îmi aduc aminte că mergeam să caut bani. Nescafé a fost primul sponsor. M-am dus la Ministerul Culturii și nu știam pe nimeni și le vorbeam oamenilor de acolo care ne ziceau că nu se poate și se uitau la noi ușor compătimitor că nu știam în ce ne băgam, de fapt. Și salvarea a venit după ce mi-a spus cineva că, la departamentul de strategii guvernamentale, e un clujean: Vasile Dîncu. Am întîlnit-o pe asistenta sa și apoi am ajuns la el. M-a întrebat de cîți bani avem nevoie și așa am reușit să-l aducem pe Jason Priestley.

O. G.: Dacă vă mai aduceți aminte, în primul an stăteam la Hotel Vlădeasa, iar doamnele de la recepție ne-au întrebat în primele zile de stat acolo: „De ce ați luat atîtea camere, dacă tot veniți doar dimineața, faceți duș și vă întoarceți la treabă?". Înainte de începerea festivalului, nici de duș n-aveam timp. Așa că, la deschidere, cînd noi eram obosiți și plini de praf, cînd ne-am uitat în jur, am descoperit că nu mai era nici un clujean din echipa noastră. Toți dispăruseră înainte cu două-trei ore. Au apărut la gală, îmbrăcați în costume, aranjați și puși la patru ace.

T. G.: La *Pianista* a venit toată toată lumea bună din oraș.

M. C.: De la primele ediții îmi amintesc energia și cearcănele. Eram toți îngrozitor de obosiți, dar a mers șnur. La final era s-o dăm în bară.

O. G.: Exact. Să recapitulăm: Duminică dimineață, ora 8, după petrecerea gravă de sîmbătă seară. Un domn mă întreabă în engleză: „Eu cînd fac probe de sunet la cinematograf?". Aflu că e pianistul care în seara aceea acompania *live* proiecția unui film mut. Noi uitaserăm complet de eveniment, nu doar că nu aveam pian. I-am trezit pe toți. După ce s-a găsit pianul, a trebuit să găsim pe cineva să-l transporte. Exista o singură echipă care făcea asta în Cluj. Norocul nostru a fost că erau plecați la pescuit, dar cineva știa unde sînt, s-a dus și i-a luat de acolo. Am identificat apoi un domn în vîrstă, acordorul, care a venit și s-a ocupat de instrument.

Care era atmosfera la Cluj în anii aceia?

A. G.: Eram prea rapizi pentru ritmul lor, de asta mi-am dat seama cînd am ajuns în Cluj. Vitezele erau diferite, asta e clar. Eu de la prima ediție îmi amintesc un Cluj pre-hipsteresc, mirosul de mucegai și că îmi era frig tot timpul. Plus hiturile O-Zone.

T. G.: Vă mai aduceți aminte serile de la Ernesto?

M. C.: Ha-ha, întrebarea e cum le-am putea uita? Revenind la festival: la prima ediție, așa cum au consemnat Laurențiu Brătan și Iulia Blaga în cronicile lor, totul a decurs nesperat de bine. Filme mișto, public numeros, dar numai seara. Pentru că atunci cînd vii cu un bombardament de 50 de filme în doar două săli, cu programare suprapusă, două săli, publicul neobișnuit cu asta este năucit. Iar pentru că știam, de la Cannes și din alte festivaluri pe unde umblasem, niște agenți importanți, am putut aduce, pe prietenie, filme de top și gratis. Unde mai pui și sprijinul esențial venit de la Antoine și Independența Film.

O. G.: Anul trecut am stat de vorbă cu un băiat care lucrează ca șofer în timpul festivalului, l-am întrebat ce face el în restul timpului și mi-a spus că e restaurator. Că a terminat Facultatea de Artă și restaurează tot felul de clădiri. Am organizat o proiecție pentru echipă (pentru că ei nu apucă să vadă filme la TIFF, așa cum știm bine), după care urma un party. Și cînd ne-am adunat toți în Cinematograful „Victoria" și i-am rugat pe fiecare să se ridice în picioare și să spună la ce departament lucrează în festival și ce meserie au, au început să spună niște profesii de nu-ți venea să crezi. Cel mai spectaculos departament e într-adevăr cel al șoferilor. Doi sînt medici pe ambulanțe la SMURD, unii sînt jandarmi, alții cîntă în formații. Și la un moment dat se ridică un tip și zice: „Eu sînt tenor la Opera Maghiară". Și, evident, am fost curioasă ce-i face pe oamenii ăștia să se adune în jurul festivalului, să își ia concendii. Cred că sînt, pur și simplu, pasionați de mașinile Mercedes și vor să le conducă.

Ce te desparte și ce te ține împreună într-o echipă?

O. G.: Eu organizasem, pînă la TIFF, tot felul de evenimente, dar nici unul de film. Mecanismul contează. Pe mine nu m-a mînat o mare pasiune pentru cinema. În primul an de TIFF lucram la Antena 1, unde eram producătoarea unei emisiuni. Număram zilele și săptămînile cît mai era pînă cînd o să merg să lucrez la TIFF. Deci, pentru mine, în anul ăla, TIFF-ul a fost sanatoriu, pentru că îmi doream să stau cu oamenii ăia din echipă.

M.C.: Uneori, chiar și lucrurile care te despart te țin împreună într-o echipă.

A. G.: Eu am simțit energia bună a festivalului încă de la prima ediție. Și asta s-a păstrat.

T. G.: Dar și fundația a fost pusă ca lumea.

a consemnat Ana Maria SANDU

Stefan LAUDYN

Istoria mea subiecTIFFă

Era cam prin vară-primăvară 2001. Leon, un prieten, mi-a spus că Tudor, un alt prieten al lui din România, vrea să înființeze un festival. Am timp să vorbesc cu el? Da, am zis, și am început un schimb de e-mail-uri. Țin minte că la un moment dat i-am trimit zece pagini de instrucțiuni detaliate, pe care încă le mai am pe undeva. Chiar le-am folosit de cîteva ori de atunci încoace. Pentru mine, au fost un exercițiu minunat să le scriu, să pun cap la cap toate elementele unui festival. Cine mai dorește să înființeze un festival nou?

Tudor a venit la Varșovia în cursul verii – profesionist, foarte bine pregătit. Leon mi-a spus că Tudor lucra în publicitate, ceea ce explică prezentările lui foarte bune. Avea două dosare groase cu potențiale spații. Impresionant. Am stat să le analizăm, și Clujul a ieșit de departe învingător, pentru că e oraș universitar, pentru că are aeroport internațional, pentru că Tudor își făcuse studiile acolo și cunoștea orașul. În plus, ideea avea ceva sexy: Transilvania, Dracula etc. Și numele mi-a venit repede și a fost acceptat imediat. Festivalul de Film Cluj-Napoca n-ar fi sunat la fel de bine, nu?

De fapt, inițial mi-era teamă că abrevierea TIFF s-ar putea să creeze confuzii cu Toronto, Tokyo și altele. Dar n-a fost cazul.

În octombrie, Tudor a venit din nou, pentru Festivalul de Film de la Varșovia. Am făcut vreo două sesiuni la Varna, un restaurant bulgăresc care la vremea aceea era pe strada Mazowiecka 12. Am făcut *brainstorming* cu un mic grup de prieteni care îi includea pe Stefan Uhrik, fondatorul Forumului Independenților de la Karlovy Vary, și pe Stefan Kitanov, directorul Festivalului Internațional de Film de la Sofia și fondatorul trupei The Festival Band – asta era înainte ca eu și Uhrik să intrăm în trupă. De fapt, cred că sesiunile de la Varna au fost primele în care noi, cei trei Stefani, am petrecut ore bune împreună. Așa s-a călit oțelul, cu mîncare și vinuri bulgărești.

După încă cîteva sute bune de e-mail-uri, la nouă luni după prima vizită a lui Tudor în Polonia, la începutul lui iunie 2002, s-a petrecut și primul TIFF. Eu am venit de la Soci, din Rusia. Am luat patru zboruri ca să ajung acolo: Soci-Moscova, Moscova-Varșovia, Varșovia-București și București-Cluj.

Sofia Loren, 2016

Am ajuns mort de oboseală pe la mijlocul ceremoniei de închidere. Mă așteptau pe scenă. Mișcat, am reușit să zic un singur lucru: „E un sentiment grozav să vezi un vis împlinit."

Și chiar e. Am asistat la cîteva încercări de a înființa festivaluri de film. Majoritatea fără cine știe ce succes. E o muncă complicată, iar să organizezi un festival de film cere aptitudini și calități speciale. TIFF-ul însă a fost un succes instantaneu, de la prima ediție. Trebuie că există un ingredient special: entuziasm, să-i zicem, sau magie.

La Cluj i-am întîlnit și pe Oana și pe Rik, care mai tîrziu avea să coordoneze CentEast Market pentru noi la Varșovia, și pe cei doi Mihai, și pe mulți alți oameni minunați. Am revenit de multe ori să văd cît de mult a crescut festivalul. Și mărturisesc că, aproape două decenii mai tîrziu, acum învăț eu mai mult de la Tudor și de la echipa lui de la TIFF.

***Stefan Laudyn** este directorul Festivalului de Film de la Varșovia.*

Jay WEISSBERG

Experiențe

Sincer vorbind, festivaluri de film sînt cu duiumul. Din Asheville în Carolina de Nord pînă-n Ashgabat în Turkmenistan poți genera ceva emulație destul de simplu: faci rost de niște filme, pui cap la cap ceva sponsorizări, mai capeți ceva sprijin de la oficiul local de turism – și uite-așa orășelul tău se poate mândri că a devenit o destinație internațională pentru cinefili. Să le fie de bine, dar pentru noi, cei din domeniu, proliferarea de festivaluri e obositoare și de cele mai multe ori contribuie doar la prelungirea unei bande rulante care reciclează perpetuu produse culturale mediocre.

Ce e mai greu e să te distingi de masă – mai ales că numărul de filme excepționale e întotdeauna limitat, iar viziunea curatorială e o resursă și mai rară. Dar, pentru adevărații iubitori de film, TIFF-ul e o excepție fericită care stă cu cîteva capete deasupra celorlalți, făcînd o complicată echilibristică care balansează satisfacerea unui public local și, deopotrivă, a celor mai pretențioși cinefili.

Cei care au asistat la explozia noului cinema românesc pe scena internațională acum 14 ani au devenit imediat familiari cu TIFF-ul, iar atenția internațională acordată unor regizori ca Cristi Puiu, Corneliu Porumboiu sau Cristian Mungiu a dat naștere inevitabil unei relații reciproc benefice dintre festival și noii autori care adună premii de pe tot globul. Fără îndoială, asta a ajutat TIFF-ul să atragă din ce în ce mai mulți oameni din industrie.

Dar ar fi greșit să punem succesul festivalului pe seama noilor succese ale cinematografiei românești în lume. De la bun început, organizatorii TIFF-ului au înțeles nevoia de a complementa promovarea filmului românesc cu integrarea festivalului în peisajul mai larg al cinema-ului contemporan.

Acesta din urmă e unul dintre motivele principale pentru care în fiecare an abia aștept să vină vremea să merg Cluj. Programatorii TIFF-ului îmi pun în fiecare an înaintea ochilor regizori excepționali din întreaga lume aflați la primul sau la al doilea film – de prea multe ori, titlurile lor se pierd prin hărmălaia festivalurilor mai mari. Și, spre deosebire de multe alte evenimente, la TIFF am simțit întotdeauna că există o mînă expertă care ghidează selecția, că fiecare film este ales pentru un motiv anume. Asta nu înseamnă neapărat că-mi place tot ce văd. La urma urmelor, căutăm întotdeauna filme care ne plac, dar parte din plăcere e să înțelegi că gusturile diferă și că treaba unui festival este să arate eșantioane vaste din cinematografia mondială astfel încît publicul să iasă din sală cu ceva de digerat și de tocat pînă la orele mici ale dimineții.

Mihai Chirilov, Catherine Deneuve și Tudor Giurgiu, 2008

Pentru că veni vorba, aceste discuții prelungite sînt un alt motiv pentru care la TIFF nu-i ca prin alte părți. La multe festivaluri există o ierahie: cei care fac film și cei din industrie își fac propriile clici și bisericuțe snoabe. TIFF-ul le dărîmă. Ce rămîne după dizolvarea barierelor e felul în care filmul ne adună pe toți laolaltă. Poate că sună pretențios, dar plăcerile Clujului în iunie au de-a face la fel de mult cu întîlnirile și discuțiile pe care le poți avea pe cît au de-a face cu proiecțiile în sine. Pînă la urmă, într-un cinema intrăm ca să împărtășim experiența de a vedea un film cu alți semeni, și e esențial să avem în vedere că la ieșirea din cinema împărtășim ce ne-a inspirat filmul cu alți semeni, prieteni sau necunoscuți, care ne ajută să facem acele legături pe care numai filmul le poate genera. TIFF-ul e un pelerinaj anual pe care puțini dintre practicanții cultului nostru își permit să-l rateze.

***Jay Weissberg** este critic de film la Variety.*

Ștefana POP

„Ce vrei să faci tu cu filmul în România?"

TIFF-ul m-a ajutat să-mi descopăr o pasiune care a devenit un vis. M-a introdus în lumea filmelor, din care uneori nu mai vreau să ies.

Filmul e un refugiu, o detașare de realitate pentru a trăi diferite emoții. Fiecare are povestea lui, care te poate influența enorm, oferindu-ți perspective în ficțiune, pe care de multe ori o comparăm cu viața. Vorbesc de parcă la TIFF am văzut primul film. Filme văzusem destule, la cinema, la televizor. Însă la acest festival am avut ocazia să descopăr procesul de creație. Înscrierea ca voluntar a fost o decizie care mi-a schimbat planurile în privința viitorului meu. Regizorii, scenariștii și actorii invitați mi-au dezvăluit viziunea din spatele poveștii. A fost un moment al realizării, un moment în care am zis: „Habar n-am cum, dar vreau să ajung în industria filmului." Mă întrebau cei din jurul meu dacă eu conștientizez cît de nerealist sună: „Ce vrei să faci tu cu filmul în România?" Nu răspundeam nimic și îmi înghițeam frustrarea, amplificîndu-mi ambiția. Cu toate că, pe parcursul anului, în unele momente eram gata să renunț, la TIFF îmi revenea tot entuziasmul. De asta iubesc eu TIFF-ul atît de mult.

Anul ăsta am împlinit 18 ani. Și eu, și festivalul. 18 ediții, ani întregi de muncă a unor oameni care vor să arate ce poți face cu filmul în România. Oameni care au reușit să promoveze arta filmului. Festivalul a avut o evoluție constantă, a trecut cu bine de „adolescența" plină de frustrări care te maturizează. „Acum e momentul să faci lucruri mari și să demonstrezi că nimic nu e nerealist dacă pui pasiune, indiferent de ceea ce auzi." Urmează o nouă etapă, precum începutul de drum al unui tînăr gata să își atingă scopul. Și care este, de fapt, scopul? Să transmitem emoție.

TIFF-ul m-a făcut să visez, să îmi formez propriul realism, în ciuda circumstanțelor. Cînd mă gîndesc la festival, mă gîndesc la pasiune. Probabil a fost și el cîndva doar un vis. Realitatea prezentului e dovada evoluției. TIFF-ul e motivația mea.

***Ștefana Pop** este elevă în clasa a XI-a.*

Mihai CHIRILOV

18 filme de neratat la TIFF 18

Dacă ar fi să alegeți doar 18 filme din oferta de 220 de titluri de la cea de-a 18-a ediție a TIFF-ului, din acest an, iată la ce ar trebui să vă luați bilet. Iar asta cît de curînd.

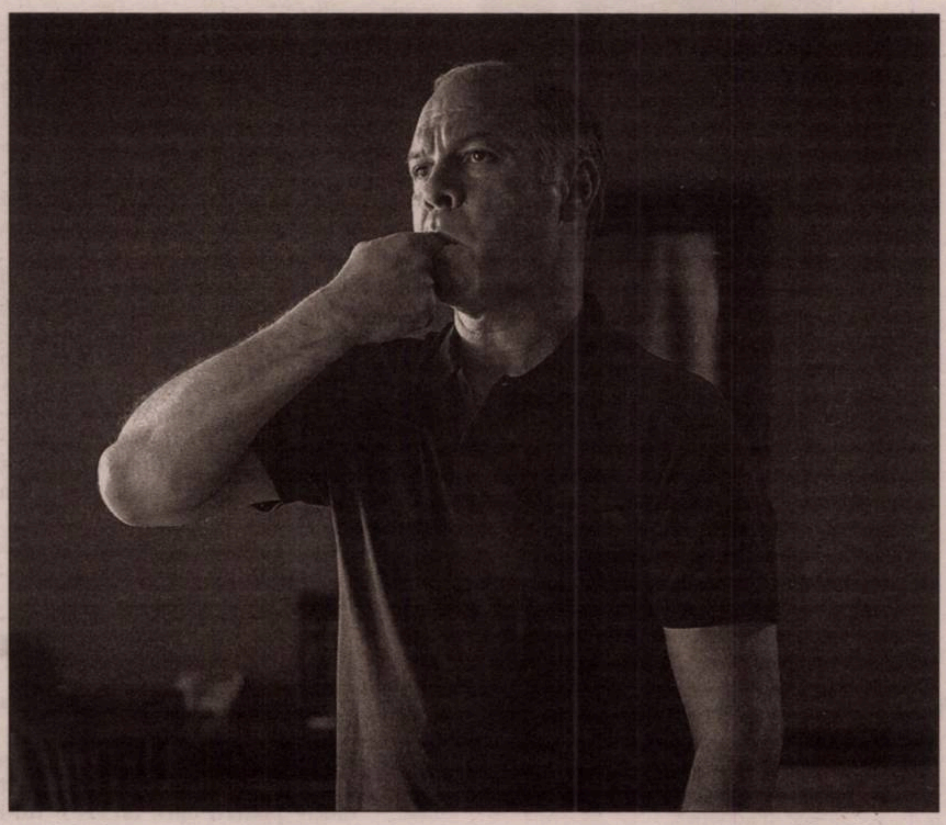

La Gomera

■ *La Gomera* – Este unica șansă de a vedea noul film al lui Corneliu Porumboiu înainte de premiera românească din toamnă. Cel mai inventiv regizor al Noului Val schimbă din nou bara de direcție, luîndu-și rămas bun de la estetica minimalistă cu acest neo-*noir* de lux, deconstruit – cu inteligența unui Godard – pînă la ultimele consecințe ale limbajului, deopotrivă vorbit și cinematografic.

■ *Monștri* – Debutul regizorului Marius Olteanu și, totodată, singurul titlu românesc din cursa pentru Trofeul Transilvania e o poveste de dragoste despre compromis, presiuni sociale și revelații dureroase din viața unui cuplu. Un film de-o admirabilă rigoare formală, prezentat în secțiunea Forum a Berlinalei din acest an, care ajunge la TIFF după un intens parcurs festivalier internațional.

■ *MO* – Cel mai provocator film românesc al anului, ba chiar al ultimilor ani, calcă apăsat pe terenul minat de controversele generate de mișcarea #metoo. Curajul e nu doar al regizorului debutant Radu Dragomir, ci și al cuplului de protagoniști Răzvan Vasilescu și Dana Rogoz, în rolurile profesorului predator, respectiv al studentei care-i pică în plasă, într-un alunecos joc de-a șoarecele și pisica.

■ *Dama de cupă* – Nu știu cîte actrițe ar fi putut juca o femeie de succes, mamă respectabilă căreia îi pică cu tronc fiul vitreg, dar Trine Dyrholm este pur și simplu sublimă și detestabilă în acest thriller danez distins cu Premiul publicului la Sundance. Scenele de sex sînt amuțitoare, iar dacă filmul ar fi fost regizat de un bărbat, nu de o femeie (May el-Toukhy), ar fi fost acuzat instantaneu de misoginie.

■ *Jocuri de putere* – Laureat cu Trofeul Transilvania pentru *Stockholm*, spaniolul Rodrigo Sorogoyen revine cu un pasionant thriller politic despre corupție și, ca să vezi, lucrurile nu stau cu mult mai diferit decît ce știm din politica românească. Geniul filmului e că ajungi să îți cu unul dintre politicienii corupți, doar pentru că, în încercarea de a-și salva pielea, el încearcă să demaște rețeaua.

■ *Cler* – Tot despre jocuri de putere, de data aceasta în sînul Bisericii Catolice, este vorba și în acest colosal hit de box-office, văzut de peste patru milioane de spectatori în Polonia. Frisonant, dar și condimentat cu umor negru, filmul-fenomen al lui Wojtek Smarzowski acuză abuzul, dar nu o face cu barda, fiind mai puțin caricatural și mult mai uman decît te-ai putea aștepta.

■ *Gloria Bell* – Copilul-minune al TIFF-ului, chilianul Sebastian Lelio, premiat cu Oscar pentru *O femeie fantastică*, a semnat acest glorios *remake* în limba engleză după propriul său hit de la Berlin, *Gloria,* cu o Julianne Moore fantastică în rolul unei femei divorțate între două vîrste, pe care o crezi fără probleme atunci cînd spune: „Dacă lumea sare în aer, vreau să mor dansînd".

■ *Durere și glorie* – Pedro Almodóvar dă melodrama mai încet și se expune în toată vulnerabilitatea cu acest film semibiografic deghizat în metaficțiune și populat cu toate mărcile înregistrate ale autorului. La Cannes, criticii l-au îmbrățișat necondiționat, și pe bună dreptate: este o subtilă operă de maturitate despre gloria trecută și durerea din prezent, care respiră Palme d'Or prin toți porii.

■ *Quien te cantara* – Tot despre gloria trecută și prezentul dureros este vorba și în noul film al lui Carlos Vermut *(Magical Girl),* în care un *popstar* își pierde memoria și, odată cu ea, abilitatea de a cînta, drept care recurge la asistența celei mai împătimite fane ale sale pentru a putea face față concertului de *come-back*. Imaginați-vă *Persona* lui Bergman refăcută de Almodóvar.

■ *Strălucirea eternă a minții neprihănite* – Au trecut 15 ani de la acest filmcult, probabil capodopera lui Michel Gondry, care e omagiat în acest an la TIFF cu o retrospectivă integrală. Prilej de a revizita această sofisticată poveste de dragoste, despre dragoste și memorie. Căci dacă memorie nu e, nimic nu e.

■ *Dolce Fina Giornata* – Subiecte precum emigrația, terorismul sau naționalismul abundă în filmele ultimilor ani, dar puține reușesc să le înglobeze atît de complex în poveste cum o face polonezul Jacek Borcuch. În plus, e o ocazie neașteptată de a o revedea pe magnifica Krystyna Janda în rolul unei scriitoare retrase în raiul toscan și premiate cu Nobelul pentru literatură, care detonează spiritele cu discursul ei de mulțumire.

■ *Coincoin și invazia extraterestră* – Bruno Dumont revine la personajele zănatece (jucate de neprofesioniști) din miniseria *Micul Quinquin* cu un nou maraton (de patru ore) de satiră socială neortodoxă și *slapstick* aiuritor în care extratereștrii sînt nu doar cei picați din cer sub forma unor boțuri negre vîscoase, ci și emigranții veniți de peste mări și țări. De nepovestit și de savurat în egală măsură.

■ *X&Y* – Ciudățenia absolută vine de la artistul vizual suedez Anna Odell, care dinamitează convențiile despre rolurile asumate de bărbați și de femei în societatea de azi, cu un experiment pe cît de stimulant, pe atît de consternant în care cuplul protagonist este interpretat, pe rînd, de șase seturi de actori scandinavi într-un decor à la *Dogville,* în care nu știi niciodată ce e real și ce e ficțiune.

■ *Jonathan Agassi mi-a salvat viața* – Etica documentarului e pusă în discuție de Tomer Heymann *(Mr. Gaga)* în această tulburătoare incursiune în universul filmelor pentru adulți în care megastarul israelian de *gay porn* Jonathan Agassi se deșiră literalmente în fața noastră, într-un carusel distructiv al excesele, dar ceea ce te zdrobește emoțional e relația sinuoasă pe care actorul o are cu mama lui.

■ *Lungul drum al zilei către noapte* – *Highlight*-ul Focusului chinezesc de la TIFF 18 nu e o adaptare a piesei lui Eugene O'Neill și nici a povestirilor lui Roberto Bolaño din *Last Evenings on Earth* (traducerea literală a titlului în chineză), majoritatea despre rătăcitori solitari de la marginea societății, la fel ca eroul acestui neo-*noir* oniric și criptic, desăvîrșit printr-un fabulos plan-secvență în 3D de o oră.

■ *Conformistul, Cleo de la 5 la 7* și *Față în față* – Trei clasici și tot atîtea proiecții speciale: primele două comemorative, în onoarea cineaștilor Bernardo Bertolucci și Agnès Varda, recent dispăruți dintre noi, iar ultima – ingeniosul thriller *high-tech* al lui John Woo – în prezența actorului Nicolas Cage, invitat special al acestei ediții.

■ ■ ■

TIFF Unlimited

noua platformă românească de VoD

Marea noutate pe care o propune ediția de majorat a Festivalului Internațional de Film Transilvania este **TIFF Unlimited**, un proiect de anvergură, menit să completeze lista inițiativelor îndrăznețe, propuse an de an de organizatori, pentru promovarea cinematografiei naționale și mondiale.

Platforma românească de VoD *(video-on-demand),* prin intermediul căreia cinefilii vor putea urmări filme oriunde, oricînd și de pe orice dispozitiv (calculator, TV sau *smartphone*), se va lansa oficial în cadrul ediției TIFF cu numărul 18, marcînd astfel un nou nivel de responsabilitate asumat de organizatori în promisiunea lor de a aduce filmele de TIFF în fața cît mai multor spectatori.

„Majoritatea filmelor europene, mai ales cele de artă, nu ajung în România, nu rulează în cinematografe și nu sînt lansate pe DVD. Astfel, cinefilii sînt privați de experiența vizionării unui conținut de calitate, lucru pe care TIFF Unlimited își propune să îl schimbe." (Dorina Oarga, Project Manager TIFF Unlimited).

Noua platformă online de *video streaming* **TIFF Unlimited** propune publicului filme premiate, filme de artă, filme de nișă, filme indie, filme experimentale și filme clasice. Invită utilizatorul la consumul unui conținut divers, atent curatoriat, cu secțiuni tematice, care includ atît filme din programul festivalului, cît și din portofoliul companiilor de distribuție de film din România. **TIFF Unlimited** face accesibile cu doar un click numeroase filme de gen, filme pentru întreaga familie și pentru toate gusturile.

Platforma se va lansa pe data de 6 iunie în cadrul festivalului și va fi disponibilă tot timpul anului, accesînd pagina web www.unlimited.tiff.ro. Costul unui abonament lunar este de doar 5 euro + TVA. Catalogul de filme va fi reînnoit în mod constant, cu o frecvență bilunară.

Printre titlurile care vor fi disponibile pe **TIFF Unlimited** se regăsesc producții precum *Melancholia* (r. Lars von Trier), *The Skin I Live In* (r. Pedro Almodóvar), *Marshland* (r. Alberto Rodríguez), *United States of Love* (r. Tomasz Wasilewski), *The Tribe* (r. Miroslav Slaboshpitsky), *Belgica* (r. Felix van Groeningen), *A Separation* (r. Asghar Farhadi), *Holy Motors* (r. Leos Carax), *Nymphomaniac: vol. 1* și *Nymphomaniac: vol. 2* (r. Lars von Trier), *All Those Sleepless Nights* (r. Michal Marczak), *Rams* (r. Grímur Hákonarson) și multe altele.

■

„Sper ca Parking să fie o poveste de dragoste nemuritoare"

interviu cu Marin MĂLAICU-HONDRARI

Proiecția de deschidere a TIFF-ului, din Piața Unirii de anul acesta, va fi cu filmul Parking *(regia Tudor Giurgiu), care are la bază romanul* Apropierea, *al scriitorului* ***Marin Mălaicu-Hondrari****, care e și co-autor al scenariului. Înainte de prima proiecție, am vorbit cu Marin Mălaicu-Hondrari despre carte și film, despre atmosfera textului și puterea marilor iubiri.*

Ce a însemnat procesul ecranizării propriului roman?

Multă muncă. Muncă, muncă și iar muncă. La început mi-a fost destul de greu, pentru că nu mă pricepeam deloc la scris scenarii – iar scrierea unui scenariu are foarte puțin de-a face cu literatura –, dar apoi, după ce am înțeles ce voia regizorul Tudor Giurgiu de la mine, și după ce și lui i-a fost clar ce film ar vrea să facem, lucrurile au mers mai bine. Problema mea nu era ecranizarea propriului text, ci că nu știam cum să fac așa ceva. Acum știu. Tudor Giurgiu m-a ajutat foarte mult, a avut multă răbdare cu mine. Vorbim despre un proiect care s-a întins de-a lungul a opt ani, despre nenumărate drafturi. Și cînd te gîndești că totul a pornit de la o cronică scrisă de Marius Chivu la *Apropierea*. Și mă bucur că Editura Polirom a scos o nouă ediție din *Apropierea*, o ediție limitată, dedicată filmului.

Apropierea e o carte despre puterea literaturii și felul în care te poate ea salva. Un scenariu de film e o rescriere a poveștii. Ce ați păstrat în Parking *din aerul romanului?*

Vreau să cred că am păstrat atmosfera. Mixul acela de mister, fragilitate și speranță care cred că mi-a ieșit în roman. Acesta e și motivul principal, cred, pentru care Tudor a ținut să scriu scenariul alături de el, tocmai pentru a prinde atmosfera din roman. Dar lucrurile s-au schimbat pe parcurs, Tudor a citit și alte texte de-ale mele, am sfîrșit prin a le combina și aș zice că rezultatul e peste așteptări. Sigur că am păstrat povestea de dragoste dintre María și Adrian, sper să fie o poveste de dragoste nemuritoare, așa cum ar trebui să fie toate poveștile de dragoste. Cel puțin în filme.

Cum ați descrie transpunerea în imagine a narațiunii inițiale? Ce a fost greu?

Ne-am îndepărtat destul de mult de povestea inițială. La început totul a fost greu. Nu voiam să renunț la personaje, eram reticent la apariția unor personaje și scene noi, pînă cînd mi-am zis: care-i faza? Și de atunci încolo n-am mai avut nici un fel de greutăți.

Dacă ar fi să recomandați Parking, *ce ați spune despre film?*

Aș spune ceva ce rareori se poate spune despre un film (sau despre o carte): merită toți banii. Chiar cred că e un film onest, chiar cred că toată echipa de producție a făcut tot ce a putut, chiar cred că Mihai Smarandache face un rol mare. Cu toții am dat din noi ce am avut mai bun la momentul respectiv. Dacă nu a fost îndeajuns, asta e. Dar în sinea mea sînt convins că *Parking* e un film care merită nu numai văzut, ci și revăzut.

Toată aventura spaniolă a protagonistului a prins viață în filmul de acum. Cum a fost pentru dvs. „revizitarea" acestei lumi, după niște ani?

A fost aproape schizofrenic. M-am întors ca scenarist în locurile în care am fost paznic de noapte, culegător de măsline, grădinar, șofer pentru o doamnă avocat. Locurile se schimbaseră foarte puțin, dar mie mi-a fost greu să-l găsesc pe cel care scria acolo, în urmă cu doisprezece ani, *Cartea tuturor intențiilor*, sau pe cel care spăla mașini ca să cîștige un ban în plus, sau pe cel care… Nu mi-e dor deloc de „situația" acelui Marin MH, dar mi-e dor de forța, de energia lui, de tinerețea, de fericirea și de nefericirea lui. Mi-e dor de poveștile lui Rafael Ayuso Escobar, cel care mi-a arătat ce înseamnă Córdoba. Mi-e dor de niște măslini.

Cît de implicat ați fost în filmări? Unde ați filmat?

Cel mai mult s-a filmat în Córdoba. S-a mai filmat în Cándas, un mic port la Marea Cantabriei, în Sîngeorz-Băi. Chiar dacă am participat (vreo două săptămîni) la filmările din Córdoba, cel mai implicat am fost la cele din Sîngeorz-Băi, orașul meu natal. Acolo am avut figuranți de lux, de la bunul meu prieten Dan Coman la Dudu Cordoș, arhitectul implicat în proiectul de refacere a cetății Alba Carolina de la Alba Iulia, de la top-modele la Maga, cățelușa Anei Dragu.

Parking

Rafael Ayuso Escobar, Marin Mălaicu-Hondrari

Cum a fost cînd ați văzut filmul, în sfîrșit, după niște ani de lucrat la drafturi de scenariu?

Încă nu l-am văzut, am refuzat să-l văd pînă nu va fi proiectat într-o sală de cinema, pentru public. Pentru mine, adevărata proiecție va fi cea de la TIFF, din 31 mai. Oricum, Tudor Giurgiu mă avertizase că a fi scenarist e una dintre cele mai frustrante meserii. Poate dura ani pînă cînd filmul ajunge pe ecrane. N-am avut nici o grabă. Au trecut opt ani de la primul draft.

Parking *va fi proiectat în premieră în deschiderea TIFF-ului de anul acesta, în Piața Unirii. Aveți emoții?*

Abia aștept să fiu acolo.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Nu e niciodată prea departe ceea ce cauți"

interviu cu actorul Mihai SMARANDACHE

Ce a însemnat personajul acesta pe care îl interpretați în Parking*?*

A însemnat întîlnirea cu Marin, cu Tudor Giurgiu, cu Marius Panduru, Marius Rădoi, cu Belén Cuesta, Ariadna Gil, cu Louis Bermejo, Juan, Bizcocho, cu Isabel, cu Carmen de la costume, cu toți oamenii care au orbitat în jurul filmului ăstuia și cu care am avut plăcerea să mă întîlnesc. A însemnat șase săptămîni în Córdoba. A însemnat o despărțire, a însemnat o întîlnire.

E primul rol principal în film, ce a fost greu?

A fost foarte greu să îmi dozez energia. *On a day to day basis,* nivelul de consum îmi întrecea așteptările mereu, mereu mă surprindeam că sînt luat prin surprindere. Am învățat că, dacă ești celebru, nu înseamnă că trebuie să fii impertinent sau arogant, ba chiar dimpotrivă. OK, nu am învățat asta, mi-am adus aminte (nu, nu pentru că mă închipui fiind vreo celebritate, ci pentru că am întîlnit destui oameni pe care ego-ul nu-i mai lasă să respire).

Cum a fost să jucați în spaniolă?

Înfricoșător. Prima scenă cu dialog a fost prima întîlnire dintre Adrian și María. Eram de două zile în Spania, aveam o lună de cînd învățam spaniolă. Înfricoșător. Apoi, zi de zi, puțin cîte puțin (sper) mai bine. Acum pot vorbi, chiar dacă încă fac nenumărate greșeli, dar dacă mă întreabă cineva: „Știi spaniola?", zic da.

Personajul dumneavoastră, Adrian, e un emigrant român, scriitor, care muncește în Spania și care își va găsi aici marea iubire. Ați citit romanul lui Marin Mălaicu-Hondrari înainte, ați avut nevoie de atmosfera cărții sau a fost suficient scenariul?

Am avut și cartea, și scenariul, și pozele, și poveștile lui Marin.

Care e momentul pe care vi-l amintiți de la filmări?

Sînt multe momente frumoase pe care mi le amintesc. În ultima săptămînă de filmări, i-am făcut cuiva cadou o mandarină, și asta mi-a schimbat viața. A, și a trebuit să fac baie în ocean în noiembrie, și am condus un jeep ca un nebun pe un cîmp plin de scaieți noaptea, și am băut pe ascuns vodcă de la cascadori înainte să intrăm în apă într-o altă noapte.

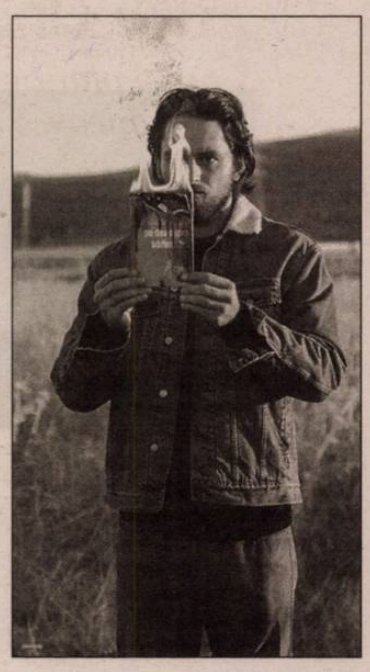

Parking

Există o singurătate în film, în acea lume a mașinilor pe care le păzește Adrian. Și un fel de prietenie cu patronul acelui loc. Ce le-ați spune celor care vor vedea filmul despre acest personaj și despre poveste?

Că nu e niciodată prea departe ceea ce cauți. Dacă ai curaj și inima deschisă, soarta nu are de ce să nu fie de partea ta. Poate că nu e evident de la început, poate că pe drum e greu, poate că pînă la urmă nu iese exact ce ai vrut, dar pînă să ajungi să strîngi toate întîmplările și concluziile astea, deja ai trăit multe și asta e ceva ce te împlinește, te îmbracă, pentru că e drumul tău. Iar tu vezi și știi asta și nu contează că e adeseori anevoios. Un pic de speranță și puțin curaj chiar pot aduce în viața oricui povești frumoase.

a consemnat Ana Maria SANDU

„La TIFF mă teleportez în România în care vreau să trăiesc"

anchetă

Am întrebat regizori, producători, actori, oameni are colaborează cu festivalul ce înseamnă TIFF-*ul pentru ei. Citiți răspunsurile lor, ca să înțelegeți mai bine importanța lui.*

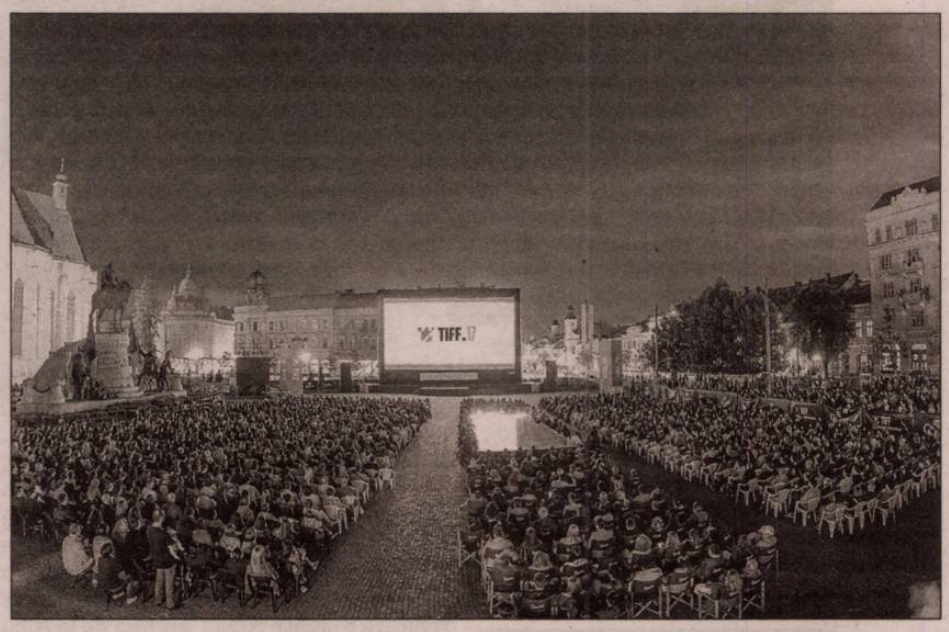

© M. Mariș

Corneliu PORUMBOIU, regizor

Am o mică nostalgie a TIFF-ului de la începuturi, cînd m-am dus cu scurtmetrajele, cu *Visul lui Liviu.* Ultima oară am fost cu *Comoara* și am avut o proiecție în Piața Unirii. Acum mă reîntorc la Cluj cu cel mai recent film, cu *La Gomera,* și e primul contact cu publicul românesc, deci mă interesează foarte mult care e reacția celor care îl văd. Sînt curios de păreri, de discuțiile de după proiecție. TIFF-ul, spre deosebire de oricare festival din lumea asta, e *acasă*. Te mai vezi cu prietenii, te întîlnești cu oameni cu care n-ai vorbit cîte un an de zile în București și îi revezi acolo. Cam de fiecare dată, am venit la TIFF după Cannes, deci întîlnirea cu publicul din țară mi se pare importantă. Festivalul e foarte bine organizat, se poate oricînd compara cu festivalurile de afară.

Magda MIHĂILESCU, critic de film

În primii doi ani nu m-am dus la TIFF. Cu părere de rău. Era prea aproape de întoarcerea de la Cannes, festival care, pentru un critic hîrșit de cotidian, înseamnă istovirea energiei. Pe urmă, nu mai știu exact ce s-a întîmplat, ori s-au schimbat datele celor două întîlniri, ori m-am opintit eu și mi-am spus că trebuie să iau direcția Clujului, cu orice preț. Bine am făcut. TIFF m-a făcut să uit oboseala, agitația, zbîrnîiala de pe Croazetă. Deși și aici tentațiile cinefile te țin în priză, slavă Domnului, tinerețea, convivialitatea festivalului îți împrospătează forțele, starea de spirit. Cînd văd cozile din fața cinematografelor clujene doldora de tineri, îmi spun că filmul pe care l-am iubit și îl iubesc nu a murit, încă, strivit de plăcerile lejere ale tehnologiei. Fondatorii, Mihai Chirilov, directorul artistic, au avut inteligența de a concepe de la bun început festivalul ca pe unul din seria celor dedicate debutului și celui de al doilea film. Ca și cum ne-ar fi trasat un program de viață lungă, să tot urmărim noii veniți. Și mai vin la Cluj cu o mică bucurie în suflet, aceea de a regăsi unul dintre orașele copilăriei mele ardelenești.

Iulia RUGINĂ, regizoare

Cînd am ajuns prima dată la TIFF aveam 22 de ani, eram studentă în anul

2017

al III-lea și am venit cu trei colegi cu care am împărțit pe furiș o cameră *single* la Hotel Transilvania. Am văzut în anul ăla *Moartea domnului Lăzărescu* la Cinema „Republica", din rîndul întîi, pentru că nu mai erau alte locuri.

La 30 de ani, terminasem facultatea, iar primul meu lungmetraj, *Love Building,* se proiecta la TIFF. Cinema „Republica" fusese renovat, se numea deja „Florin Piersic", iar oamenii au stat pe scări pentru că nu mai erau locuri. La 31 de ani mi-am văzut scurtmetrajul *Să mori de dragoste rănită,* în Piața Unirii, lîngă Angela Similea, care juca în el. Țin minte că dincolo de garduri erau oameni care se uitau la film de pe margine, pentru că nu mai erau locuri. În fiecare an, la TIFF, mă teleportez iar și iar în România în care vreau să trăiesc. Pentru că de 14 ani, de cînd merg fără întrerupere, la final de mai și început de iunie, la filmele românești nu mai sînt locuri.

Constantin POPESCU, regizor

TIFF-ul e deja pentru mine un album cu amintiri tot mai nostalgice. Ecrane amestecate într-un colaj colorat, laolaltă cu arome ale străzilor încinse noaptea, după cîte o ploaie. Sentimentul că m-am rătăcit, căscînd gura pe străzi. Drumurile de la Cluj spre București, alături de Alex. Leo Șerban, sau rîsul în hohote, alături de Cristian Nemescu. Alergătura spre săli de cinema, printre oameni în drum spre muncă privindu-ne ciudat. Chiri și gin tonic. Întîmplări cu și despre Corneliu Porumboiu desculț sau un ospătar imitînd vocea și gesturile lui Vlad Ivanov. Mărghidan și mirarea lui perpetuă. Calmul flegmatic al lui Jude. Mult public ascultînd răspunsurile lui Puiu. Ada Solomon, ubicuă. *Hîrtia va fi albastră*. Ultima îmbrățișare cu Lucian Pintilie. Bughi și zîmbetul lui complice. Clujenii, ființe parcă de pe altă planetă. Cinema „Victoria". Scaunele din sala Teatrului. Filme, terase, restaurante, comentarii, prieteni cineaști. Acești oameni fabuloși și filmele lor sclipitoare.

Hegedüs CSILLA, președintele Fundației Transylvania Trust

TIFF-ul reprezintă o poveste de aproape zece ani, care aduce an de an magia filmului la Castelul Bánffy de la Bonțida. Fundația Transilvania Trust a lansat procesul de restaurare și revitalizare a acestui monument istoric, numit cîndva Versailles-ul Transilvaniei, în 2001. Astfel, cele două inițiative sînt de aceeași vîrstă. Tot acum 18 ani am organizat prima ediție a Zilelor Castelului la sfîrșitul lunii august, care a adus arta, muzica, spectacolul între ruinele castelului. Romantismul acestor spații aflate în stare de degradare avansată, precum și reușita restaurării fostei clădiri a bucătăriei, azi Cafenea Culturală, ne-a încurajat la continuarea valorificării acestor spații și la implicarea activă a publicului din regiune. Această inițiativă a fost descoperită și apreciată de mai multe instituții cu care am început o colaborare pe lungă durată, cum este și TIFF-ul. Au trecut deja zece ani de cînd Castelul a devenit scena proiecțiilor speciale din cadrul festivalului. Torțele, luminile roșii și iarba verde din curtea castelului au impresionat cinefilii veniți din oraș sau din locuri mai îndepărtate. Sîntem recunoscători lui Tudor Giurgiu pentru că ne-a căutat cu această idee de a aduce evenimente speciale la Castel.

Ada SOLOMON, producătoare

Văzut din afară, TIFF-ul e pentru mine un fenomen care m-a umplut de admirație față de Tudor Giurgiu, față de Oana Giurgiu, față de Mihai Chirilov și față de echipele lor care au crezut în visul ăsta și l-au construit pas cu pas.

Recunosc că în noaptea de iarnă în care, vorbind despre planuri pentru anul care vine, l-am ascultat pe Tudor cum ne povestea că el vrea să facă un festival la Cluj începînd din vară mi-am zis că visează frumos și că o să venim să îl susținem, dar n-am crezut nici măcar că se va întîmpla, darmite că va fi o asemenea minune de întîmplare de la prima ediție.

Din interior, la nivel personal, TIFF-ul e una dintre cele mai importante trambuline pentru cariera mea de producător, locul de unde am pornit rețeaua mea de contacte internationale în breaslă și unde am crescut, locul și comunitatea pe care le-am simțit alături de mine și filmele mele întotdeauna. Și mai e și un loc și un moment în care simt că noi, cineaștii, sîntem o comunitate, putem fi o forță și că solidaritatea poate exista. E rar.

Dorian BOGUȚĂ, actor și regizor

TIFF-ul e o poveste. Cu niște ani în urmă am primit un cadou superb: un bilet de teatru la spectacolul *Hamlet* cu Jude Law în rolul principal la Wyndham's Theatre din Londra. Biletele erau *sold out* cu luni bune înainte. Trecuseră șase luni de cînd îl primisem și am început să mă pregătesc pentru plecare. M-a sunat Tudor Giurgiu, să mă invite la TIFF. În data de 2 iunie, exact cînd era programat spectacolul, se juca un meci de fotbal caritabil și eram chemat să joc în echipa actorilor. L-am rugat să-mi dea 30 minute pentru răspuns. În acea jumătate de oră, de fapt, am căutat pe cineva care să plece în locul meu la Londra să-l vadă pe Jude Law în acel spectacol și eu să ajung la TIFF. Poate că acum unii ar rîde de mine, dar eu am ales cu inima atunci. Cam asta înseamnă festivalul pentru mine.

Ada IFTODI, Marketing Manager Mastercard Romania

În primul rînd, TIFF este un adevărat reper în industria cinematografică din România și chiar unul dintre cele mai importante din Europa, iar asta nu doar prin calitatea incontestabilă a filmelor prezentate, ci și prin atmosfera creată, comunitatea atrasă și organizarea excelentă. Pentru Mastercard, TIFF înseamnă o prietenie frumoasă, de lungă durată, care datează chiar de la începuturile mai timide ale festivalului. Înseamnă 13 ani de existență într-un univers cinematografic unic, în care am contribuit la experiența de neprețuit a festivalului prin surprizele pe care le-am pregătit an de an și, totodată, în care am sprijinit cinefilii prin soluții de plată inovatoare și rapide. TIFF înseamnă un mix excelent de calm și agitație, de cultură și distracție, de concerte și filme care umplu orașul timp de zece zile. Iar pentru asta ne dorim să ne întoarcem an de an.

Paul NEGOESCU, regizor

Pentru mine, TIFF reprezintă o speranță că mai există interes autentic pentru cinema la noi în țară. Faptul că sălile sînt pline la orice oră și în orice zi a săptămînii, că sînt oameni rămași pe-afară sau că uneori se stă și pe jos din lipsă de locuri e strict meritul TIFF-ului, pentru că nu se mai întîmplă asta la nici un festival de film de la noi, nici măcar

din Cluj. Chiar și festivalurile străine, exceptîndule pe cele foarte mari (Cannes, Berlin etc.), au săli mai degrabă goale. A devenit atît de greu să umpli azi o sală de cinema (la un film de autor), că nici nu ne mai batem capul, ne mulțumim dacă nu sîntem singuri în sală. Așa că nu cred că realizăm cît de important e ce face TIFF-ul pentru cinematografia românească. Dacă am avea cîte-un TIFF în fiecare oraș mare din țară aș dormi mult mai liniștit că filmele pe care le fac sau pe care-mi doresc să le fac vor avea asigurat un public.

Cristina CORCIOVESCU, critic de film

În primul rînd, ceea ce înseamnă pentru toată (sau cel puțin așa sper) suflarea cinematografică și cinefilă din România: cel mai mare, cel mai celebru și cel mai bine organizat festival de film de la noi, cu o solidă reputație internațională, remarcîndu-se printre manifestările europene de același calibru. TIFF a început timid/prudent, dar știind bine unde voia să ajungă dacă sorții îi erau favorabili. Și au fost. A crescut de la an la an, s-a diversificat, a înglobat un minifestival de film românesc (ZFR) cu juriu și premii separate, a promovat prin proiecții în cerc închis filmele românești în lucru, a organizat *pitch*-uri pentru noi proiecte, iar numărul de filme proiectate a crescut amețitor de la prima ediție de acum 18 ani (majoratul se laudă cu mai mult de 200!!!). Apoi TIFF înseamnă Cluj. Eu, bucureșteancă get-beget, am convingerea că festivalul n-ar fi avut nici pe departe aceeași strălucire și același ecou dacă s-ar fi petrecut în Capitală. Timp de zece zile, orașul te învăluie, te adoptă și te invită să consumi, să respiri, să visezi cinematograf. Și nu în ultimul rînd, pentru mine TIFF înseamnă Mihai Chirilov, cu energia, creativitatea și dăruirea lui. Cu silueta lui adolescentină, cu rîsul ricanator, cu pălăriuța pe vîrful capului, el pare a avea darul ubicuității. Și chiar dacă nu-l vezi, îl simți, pentru că el e inima festivalului.

Andrei CREȚULESCU

2002... *Occident* și *Mulholland Drive*. Seidl și Haneke. Diesel și *La grande vadrouille*. Ciorba de văcuță... iraniană :). *Examen* și *Intacto*. Moodysson și Cronenberg. *Cinemania*. *Aaltra* și *Kontrol*. Chéreau și Van Sant. Barry Gifford... Oldboy și Lăzărescu. Anderson și Andersson. *Whisky*. *Calvarul*... „Victoria" și „Meteor". *Takeshis'* și *Taxidermia*. Marilena și Lady Vengeance. Udo: a fost sau n-a fost? *New Dawn Fades* și Nicolas Roeg. *Restul e tăcere*... *Om Shanti Om*. Tatos. *Re:Publik*. *The Future Is Unwritten*... Mojito și White Russian. Janis și Speed. *Helsinki-Napoli, All Night Long*. *Australia*. Laibach. Wim's movies... *Declarație de dragoste*. *Metropolis*, înainte de toate. Jury duty. Pintilie. *Film (e) pentru prieteni*. Steve Severin. Joachim Trier. Mărișel. *Killing Time!* Ed Lachman. Pavlu și Boguță și Vasluianu. „My Baby"... *Despre oameni și cai*. Hansen Lounge. „Istorii de inimă neagră". Rodica și *Ramona* și Rodica. Tudor și Oana și Mihai. Leo și Anca și Alin. Și ceilalți. 24 Hour Party People... Thanks a lot! 2019? Time-out.

2005

Adina PINTILIE, regizoare

TIFF-ul, și în primul rînd oamenii care-l fac, vor exista întotdeauna pentru mine într-un loc special, foarte aproape de inimă, pentru că au jucat un rol esențial în evoluția mea profesională și umană. TIFF-ul a fost un susținător constant al cinema-ului atipic pe care mi-am asumat riscul să-l explorez, încă de la primele mele încercări din școala de film și pînă la a găzdui recent, cu mare grijă și generozitate, premiera națională a *Touch Me Not*. Un eveniment-cheie pentru noi, pentru care TIFF-ul a oferit un sprijin mult mai mare decît oferă festivalurile în mod obișnuit, implicîndu-se activ în promovarea filmului și în relația cu presa, oferindu-ne *slot*-uri foarte bune, din punct de vedere al vizibilității a făcut posibilă dezbaterea-eveniment *„Touch Me Not* – Politicile corpului", cu cei cinci protagoniști veniți din toate colțurile Europei etc. Mai mult, echipa TIFF a fost întotdeauna alături de mine în momentele dificile, ca de pildă cel în care a luat poziție în apărarea *Touch Me Not* împotriva multiplelor atacuri post-Berlinale, sau în trecut, cînd ne-am confruntat cu flagrante nedreptăți în finanțarea proiectului etc. Deloc în ultimul rînd, TIFF-ul a fost și un fel de școală progresistă de film, oferindu-ne acces la cele mai radicale propuneri cinematografice ale momentului din toată lumea, filme la care altfel nu am fi avut cum să ajungem în România.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

Dana ENULESCU

O scurtă istorie a succeselor mele festivaliere

Îmi aduc aminte: primele două ediții ale TIFF-ului le-am trăit citind catalogul și vorbind cu Cristi și cu Alex, care îmi povesteau ce și cum. În 2004 nu am mai rezistat, am luat un avion Roma-Cluj și m-am prezentat la fața locului. Între mine și Cluj a fost dragoste la prima vedere, pentru că în oraș totul are dimensiuni umane. Îmi aduc aminte fiecare hotel și fiecare cameră în care am stat, fiecare film care m-a dat peste cap, fiecare persoană cu care am vorbit, toate momentele împărtășite cu Alex, prietenul meu de o viață. La TIFF vin în fiecare an, pentru că nu mai pot evita acest lucru. La Cluj, lucru care nu mi se întîmplă nicăieri în lume, pașii se lipesc de străzi și mă poartă oriunde, iar numele cinematografelor sînt ca primele cuvinte pe care am învățat să le pronunț. Îmi plac petrecerile care încurajează consumul responsabil de bere Ursus și faptul că după vreo douăzeci de filme încep să visez subtitrat în engleză. La TIFF văd arta cinematografică pe care o ador, la un festival care a devenit imens și pe care îl iubesc încă de la început.

■ *Momente SuperlaTIFF:* Plăcerea de a citi *Aperitiff* la micul dejun, mai ales la hotelul Agape, pe fundal de muzică sacră în versiune disco. Excursiile de la Mărișel, unde am cîntat cu oaspeții festivalului melodiile lui Fabrizio De Andrè. Petrecerile, la care am descoperit că dacă bei mai mult, dar iei apoi un Nurofen, a doua zi nu te doare capul. Discuțiile cu prietenele despre orice, uneori absurde, stil primele minute din *Reservoir Dogs*, conversația cu Todd Solondz la Diesel, unde am vorbit despre filmele lui și despre New York, după care mi-a dat un autograf în care a scris: „Aș vrea ca Dana să fie mai curajoasă". Anul în care un regizor spaniol, al cărui film îmi plăcuse mult, a venit la hotel și mi-a adus flori. Un film care m-a devastat, *Free Will* de Matthias Glasner, ziua în care am revăzut-o la Cluj, după 26 de ani, pe Anda Onesa, o prietenă din copilărie, anul în care a luat Trofeul *Sagrada Familia* al lui Sebastian Campos, care, între timp, a devenit Sebastian Lelio și a cîștigat un Oscar, singura ediție în care a venit Laura de la Londra, iar Alex era fericit. Anii în care am văzut multe filme, dar mă obsedau mai ales cele pe care le pierdusem, ziua în care am fost cu doi prieteni la Grădina Botanică, pe urmele lui Alex, momentul în care Florin Piersic mi-a spus „Săru' mîna", anul în care l-am cunoscut pe Michele Placido, care s-a îndrăgostit de Cluj și de Teatrul Național, ziua în care m-a copleșit *La vida de los peces*, cînd i s-a făcut milă regizorului Matias Bize și mi-a dat un DVD „ca să mai plîng și acasă la mine".

■ *Despre filme:* Cineva spunea că au fost descifrate toate secretele ADN-ului uman, dar încă nu se știe nimic despre reacția chimică secretă dintre spectator și film. La TIFF am văzut creații cinematografice care m-au învățat cum este viața și din care am înțeles că, oricît de înalt ar fi zidul pe care vrem să îl înălțăm, sîntem destinați să intrăm în contact unii cu alții. La Cluj am învățat să apreciez filmele islandeze. Am văzut pelicule care m-au bîntuit ca o fantasmă, filme izvor de energie la care am rîs nebunește și care au întărit pasiunea cinefilă care ne leagă pe toți susținătorii festivalului din Transilvania, povești despre incomunicabilitate, în care accesul la semnificație este obscur. Am trăit în lumi cu reguli rigide și cu mecanisme represive, am pătruns în filme care preferă cuvintele mai degrabă decît faptele, am văzut imagini care învăluie peisaje de disperare și indiferență, filme care au capacitatea de a denuda fizicitatea, povești în care conștiința durerii provocate împiedică viața așa cum era înainte și în care imaginea succesivă o șterge pe cea precedentă. Am văzut portrete de adolescenți cinici, trasate cu o sinceră participare, pelicule despre alienarea exclușilor și despre încercarea de a descoperi o sexualitate proprie, filme care nu se tem să se apropie de tragedie, despre elaborarea doliului, despre oameni care așteaptă să fie loviți de durerea pe care nu reușesc să o simtă, povești cu familii disfuncționale în care lucrurile nespuse cîntăresc mai mult decît cele mărturisite, despre vieți consacrate unor cauze greșite, în care este de neimaginat cantitatea de Rău pe care trebuie să o accepți pentru a obține Binele. Filme despre pudoarea sentimentelor, despre dragostea respinsă, dar visată, despre eleganța nefericirii, despre timpul care nu trece, ci se acumulează, pentru că viața este scurtă, dar zilele sînt infinit de lungi.

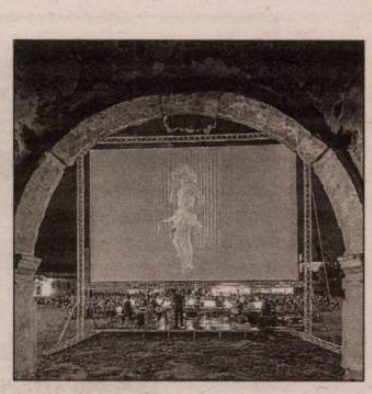

2018

Metamorfoze la TIFF: Îmi aduc aminte anul în care era în juriu Shaila Rubin, *casting director* de la Roma, care a venit la Cluj cu o geantă plină de medicamente și a plecat cu o valiză cu sticle de țuică. Și îmi aduc aminte anul în care am avut onoarea să fiu în juriu la Zilele Filmului Românesc, cu Daniela (Mexic) și Nadia (Franța), care în primele zile era deosebit de profesională, iar în ultima noapte dansa pe străzi, abia am reușit să o convingem să se ducă la hotel să-și ia valiza. Lumea ajunge la TIFF disciplinată și pleacă veselă peste măsură, pentru că la Cluj toți se simt acasă.

***Dana Enulescu** este critic de film și trăiește la Roma.*

Mona NICOARĂ

„E greu de tot"

Multă vreme mi-a fost frică să merg la TIFF. Nelocuind în țară, am devenit conștientă de el abia prin 2005, cînd am început să lucrez la primul meu film documentar ca regizor. Dacă la început m-aș fi dus la Cluj să văd și eu ce se-ntîmplă pe-acolo, pe măsură ce treceau anii și noi tot nu terminam filmul, mi-a devenit din ce în ce mai tîrșe să mă duc. Pe parcursul a patru ani de filmări și doi de montaj, am început să mă simt din ce în ce mai mult ca o femeie gravidă în luna a zecea: monstruoasă, dincolo de recomandarea doctorilor, sătulă de toate întrebările despre soroc.

Am ajuns prima dată abia în 2011, odată cu premiera românească a filmului cu gestație prelungită, *Școala noastră*. Tot frică mi-a fost, cu atît mai mult cînd am văzut că Mihai Chirilov ne programase filmul în ditamai sala „Florin Piersic", care, proaspăt renovată, părea și enormă, și somptuoasă. Cu o seară înainte, aici văzusem *Pina* – și Pina Bausch, și Wim Wenders, și 3D. O seară după aceea, urma *Incendies* al lui Denis Villeneuve. Cum să concurezi cu așa ceva? Cine să vină să umple toate fotoliile alea frumos capitonate timp de aproape două ore la un amărît de documentar românesc făcut pe sponci despre educația copiilor romi dintr-un mic tîrg din Maramureș?

Copiii cu care lucrasem la film erau însă în delir: veniți cu tot cu familii cu autobuzul încă de dimineață, mîncaseră deja kilograme întregi de înghețată prin oraș. Mai mult, toți erau pentru prima dată în viață la cinematograf, să se vadă pe ecran mare, mai

Geraldine Chaplin, 2012

mare decît oricare dintre casele lor. Pînă am reușit să ne așezăm toți, ce să vezi, sala aproape se umpluse deja! La sfîrșit, cînd sutele de necunoscuți din cinematograf s-au ridicat din fotolii să aplaude, un tată rom s-a uitat la sală și-a zis cu satisfacție: „Mai ceva ca la Ceaușescu!" Iar Alin, cel mai mic dintre protagoniști, ne-a întrebat la ureche cu mirare: „Ăștia toți îs români?!"

Am învățat atunci să cred aproape orbește în programarea de la TIFF. Întîi ca autor de film, pe pielea mea. Apoi, ca simplu spectator: știu că mă pot duce aproape la orice, la titluri și regizori de care n-am auzit în viața mea, și tot am să am o experiență memorabilă. Finalmente, ca programator, am învățat la TIFF cum se combină rigoarea intelectuală cu înțelegerea profundă a publicului și riscul asumat al împingerii limitelor lui. În programarea TIFF-ului am găsit poziții mai radicale decît cele pe care le întîlnisem în activism (o zonă a cărei misiune e să schimbe fața lumii, dar care de prea multe ori e mai puțin curajoasă ca arta), poziții acceptate ca atare de un public care clar împărtășește încrederea mea oarbă în selecția fiecărui an.

E un contract pe care am încercat, cu mai mult sau mai puțin succes, să-l reproduc în alte festivaluri și evenimente pe care le-am programat la rîndul meu. Ce am învățat tot de la TIFF însă e că nu e vorba doar de selecție. Selecția e doar punctul de pornire: provocările care nu insultă inteligența spectatorului sînt doar prima parte a comunicării cu publicul. A doua parte vine după încheierea proiecției, cînd stai la discuții despre filme, la ditamai *feedback*-ul și bîrfa, la băută, și închizi bucla. Chirilov face și partea asta alarmant de bine – pe mine nu mă țin întotdeauna ficații, așa că de cele mai multe ori invidiez teribil energia care curge timp de zece zile între publicul festivalului și *staff*-ul lui. Invidiez chiar și sevrajul legendar de după.

Nu știu cît s-a schimbat TIFF-ul în toți acești ani. Că a crescut la cifre (bilete, titluri, vizibilitate, buget) aud de prin comunicate. Dar cînd ajung acolo găsesc de fiecare dată tot o bulă intimă de festival, aproape ca o reuniune anuală de familie – și aproape la fel de solicitantă emoțional și fizic. „E greu de tot la TIFF", mă avertizase prietena mea Andreea Vălean într-unul din primii ani de TIFF. „M-am întîlnit cu Porumboiu la opt dimineața, venea de la petrecere muncit rău. Acolo-i pe rezistență!"

Nu-mi iese întotdeauna să muncesc și eu acolo, că locuiesc departe de țară, avioanele sînt scumpe și copiii mei încă nu se bucură cînd plec de acasă. Mai nou, muncesc de la distanță și salivez cînd editez publicațiile și comunicatele TIFF în engleză. Dar și cînd îmi iese să vin! Tot cu trepidație mă duc: abia aștept să-mi fie frică și anul ăsta, și cu al doilea documentar cu care mă duc.

***Mona Nicoară** este regizoare și trăiește la New York.*

„E săptămîna principală a anului"

interviu cu Eugen PĂNESCU

Tatăl dumneavoastră a fost unul dintre arhitecții celui mai mare cinematograf din Cluj: Cinema „Republica". Ce știți de la el legat de acest proiect?

Știu deja din copilărie că lucrase la amenajarea cinematografului, împreună cu alți colegi. Cît de dificil a fost să fie acceptată copertina de intrare, studiile complexe de bună acustică – pentru care au fost amplasate acele discuri pe plafon, din cauza cărora numele inițial al cinematografului a fost „Cosmos". Nu a durat mult această denumire, prea cosmopolită pentru acei ani. Totuși, cosmopolitismul a făcut ca la filmul de deschidere, american, *Apartamentul,* să fie prezenți în sală Shirley MacLaine și Jack Lemmon. Era de pe atunci cel mai mare cinematograf din țară și a fost lucrat cu standarde deosebite.

E încă foarte mîndru de proiectul acesta, pe cît e de trist de ce s-a petrecut cu el acum cîțiva ani, cînd, la „reabilitare", toate elementele necesare pentru acustica sălii au fost eliminate ca niște decoruri inutile, scaunele au fost înlocuite cu unele mai mari, dar care nu încap bine pe gradene, culoarea întunecată a sălii a fost înlocuită cu alb și luminile difuze sînt acum asemănătoare unei parcări de TIR-uri. A fost o combinație de nepricepere și incultură, cum numai un director de regie cinematografică, un primar și un arhitect reușesc să o obțină.

Am reușit doar cu ajutorul unui furnizor de piatră, domnul Deji, pe care l-am văzut în fotografia unui articol care anunța „schimbarea la față" a sălii, să recuperez ultimele două discuri de pe plafon, pe care le-am dus tatălui meu.

Ce înseamnă TIFF-ul pentru dumneavoastră?

Cinema „Republica"

A fost continuarea fericită a cinematecii din anii '90, ținută de domnul Dumitrescu la Casa de Cultură a Studenților. A fost scoaterea orașului din șirul de filme comerciale aduse de România Film în cinematografe și mai apoi sursa de filme diferite de cele „de multiplex". Este și acum principalul eveniment al anului și săptămîna cu cel mai efervescent contact social și cu cea mai mare doză de contact cu lumea filmată. E săptămîna principală a anului.

Sînteți implicat, tot ca arhitect, în proiectul Casei TIFF, care e un fel de inimă a festivalului, dar care funcționează în tot timpul anului. Cum ați ajuns la formula aceasta?

Deși îi știam dinainte, am început discuțiile concrete de colaborare cu Tudor și Oana Giurgiu și Cristian Hordilă după reamenajarea mijlocului Pieței Unirii. Atunci s-a putut organiza ceea ce noi arătasem în proiect, anume desfășurarea festivalului în aer liber. A fost primul eveniment care a folosit intens acest nou spațiu public, ceea ce a ameliorat stînjeneala inițială. Complexitatea festivalului a necesitat amplasarea diferitelor zone, temporare și permanente: corturi, containere, terase și ecran. Am făcut primele variante, a căror configurație este oarecum păstrată și îmbunătățită an de an.

Festivalul a avut nevoie de o „casă", așa că în urmă cu zece ani a fost închiriat imobilul de pe strada Universității: Casa TIFF. Am acceptat bucuroși să facem proiectul. Ideile de funcționare au venit din partea TIFF, dar au fost gîndite împreună ca utilizare a spațiilor. Casa a avut nevoie de intervenții serioase, structurale, și de numeroase reparații. Utilizarea ei s-a făcut în etape și nu e încă finalizată. Prima a fost barul/bistro, a cărui funcționare permanentă „ține" Casa TIFF pe harta mentală a orașului. A avut parte de mai multe ture de design, în timp. Ultimele etape realizate au schimbat și curtea, iar acum latura curții, cu spațiile multifuncționale, este reabilitată.

A contat TIFF-ul (care a fost, cred, primul eveniment important) în dinamica orașului? În ce fel?

În anii negri din punct de vedere cultural (și din mai toate celelalte puncte de vedere) ai mandatelor primarului Funar și ai dominației Vetrei Românești și ai Daciei Felix și Caritasului, Clujul începutului anilor 2000 era secat de cultură contemporană, independentă sau oficială, iar șovinismul limitat și obiectele vopsite tricolor erau un mod de viață pentru prea mulți clujeni. Amintirea cinematecii anilor '90 era diluată. Așadar, pentru TIFF a fost într-un fel facil să devină principalul eveniment al orașului. Prin amploare, public, durată și conținut a făcut să se oprească timpul pentru zece zile.

Dar între timp se petrece ceva și mai important, anume extinderea și diversificarea activităților conectate de cinema, care ocupă timpul dintre festivaluri. Sectoarele culturale antreprenoriale sînt stabile și cresc datorită festivalului. Generații se apropie de film, nu numai ca spectatori, dar și învățînd producție, cinematografie, montaj, relațiile cu actorii și lumea filmului în general.

Iar asta îi va asigura prima poziție ca eveniment, care nu se mai măsoară în audiență.

TIFF e mas que un festival, similar sloganului clubului de fotbal Barcelona.

***Eugen Pănescu** este arhitect în Cluj.*

a consemnat Ana Maria SANDU

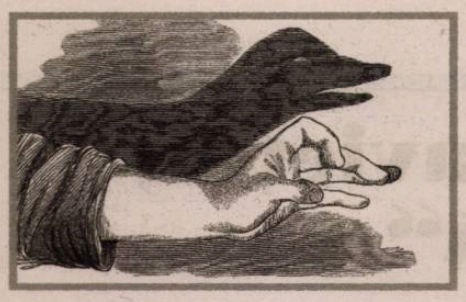

Iaromira POPOVICI

bazar

Liber, măcar puţin, la patriotism

De mică am fost învăţată că termenul ăsta de „patriotism“ are ceva nelalocul lui, ostentativ, fals, desuet. Desigur, ne aflam în perioada comunistă, în care, din păcate, chiar avea toate conotaţiile astea. În care era folosit în discursuri mincinoase şi gonflate menite să acrediteze măgăriile regimului de atunci.

Asta se întîmpla şi pentru că la şcoală eram învăţaţi să folosim în mod automat cuvîntul „patriotism“ în diverse compuneri care făceau, de asemenea, referinţă la „vitejia de veacuri a poporului român“, care a stat „neclintit ca o stîncă în calea năvălitorilor“. Utilizat obligatoriu în contexte grandilocvente, devenise o vocabulă goală de sens.

Şi, totuşi, în 1989, cînd lucrurile deveniseră tot mai rele, ne-am trezit, deodată, mai mult decît patrioţi. Felul în care oamenii au ieşit la revoluţie, au stat în stradă, au luptat şi au murit pentru căderea dictaturii şi pentru o lume mai liberă, în care, oricît am fi de cîrcotaşi, acum trăim, a fost o eroică şi neaşteptată formă de patriotism. Da, ştiu, cuvîntul „revoluţie“ nu e potrivit, a fost lovitură de stat, un complot pus la cale de ceva timp de opozanţi ai regimului tot din interior, dar dintr-un eşalon mai îndepărtat... Şi totuşi, independent de asta, a fost şi revoluţie: oamenii au ieşit spontan să se revolte împotriva unui regim care devenise insuportabil, şi destui şi-au dat viaţa pentru asta.

Ai fi zis că „patriotismul“ a fost reabilitat după momentul 1989. Dar nu s-a întîmplat aşa. Au ieşit la iveală, la început de ani '90, tarele înfiorătoare ale societăţii româneşti, precum copiii cu probleme, care prizau aurolac prin canale, adopţiile ilegale, condiţiile din spitalele de psihiatrie, orfelinate şi aziluri, grozăviile avorturilor ilegale, ororile din închisorile comuniste, turnătoriile... Pe scurt, o imagine care nu ne prea lăsa să fim patrioţi. Nu ne permitea să vorbim prea bine despre noi ca neam (deşi, oricum, generalizările sînt restrictive şi înşelătoare) cînd ne duceam, de pildă, la primele burse postrevoluţionare prin Occident. Ne mai salva chestia cu ospialitatea tradiţională a poporului român, care, slavă Domnului, chiar era şi mai e, sper, valabilă.

Un sentiment de solidaritate amestecată cu determinare.

Da, a fost Piaţa Universităţii, unde am trăit, practic, în aprilie, mai şi o parte din iunie 1990. Am trăit şi ne-am exorcizat, am alungat, cel puţin la modul simbolic, reziduurile comunismului din noi şi din jurul nostru. Înălţător şi, iarăşi, patriotic ce s-a întîmplat acolo, de n-ar fi fost umbrit de sfîrşitul tragic: venirea minerilor, orchestraţi de Puterea de atunci, care au terorizat populaţia bucureşteană şi care i-au bătut crunt pe concetăţenii noştri, inclusiv pe cîţiva prieteni şi colegi de facultate care au ajuns la spital cu leziuni serioase.

Tot patriotism a fost atunci cînd lumea s-a mobilizat şi l-a votat pe Emil Constantinescu, în 1996. Ţin minte valul de emoţie şi entuziasm care a pus stăpînire pe toţi cei din jurul meu cînd s-a întîmplat asta. Şi cu atît mai mult pe mine, cu cît în anul acela mi se născuse copilul. Şi odată cu el părea că începe o lume mai bună, adevărată.

N-a fost decît parţial aşa, dar şi atunci am trăit sentimentul ăsta pe care nu ştiu cum altfel să-l numesc decît patriotism. Ca şi atunci cînd l-am ales şi a ieşit preşedinte Traian Băsescu, prima dată. De fiecare dată se întrevedea cîte un nou început. De fiecare dată unele lucruri s-au făcut, chiar dacă sistemul în întregul lui a rămas bolnav şi toxic.

Totuşi, mentalităţile, măcar pe alocuri, au început să se schimbe. Dacă nu de la centru, care, în general, a cam rămas putred, măcar de prin diverse părţi cîte o scînteie a pătruns şi s-a extins pe porţiuni iniţial disparate, dar apoi tot mai legate între ele. Au contribuit la asta, din plin, societatea civilă tot mai stăpînă pe ea şi contactele cu străinătatea: diverşii bursieri şi studenţi, dar şi mai mult numărul mare de oameni plecaţi la muncă în alte părţi (cu dramele lor familiale adiacente la pachet).

Ceea ce s-a văzut cu precădere la alegerile prezidenţiale din 2014, cînd, deşi mulţi nu se mai aşteptau, românii, mulţi din străinătate, dar şi destui de aici, au votat pentru Klaus Iohannis. Dovedind, iarăşi, zic vorbă mare, patriotism. Tot patriotism cred că au dovedit la stupidul referendum iniţiat, în octombrie 2018, de Coaliţia pentru Familie: cei mai mulţi au înţeles că nu e nevoie să se prezinte la vot.

În toată perioada din urmă, din 2017 încoace, am trăit mai intens sentimentul ăsta mai mult decît oriunde la mitingurile din Piaţa Victoriei. Era ceva acolo, în aer, de cîte ori te duceai, care, pentru mine, rezonează cu ideea de patriotism: un sentiment de solidaritate amestecată cu determinare, dar ambele venind firesc, de la sine înţeles, cu bucurie.

Evident că ultima dovadă a existenţei acestui concept şi sentiment sînt rezultatele referendumului şi alegerilor de acum: „românii“ (oricît urăsc substantivele astea colective), cei mai mulţi dintre ei, au făcut, pur şi simplu, cînd trebuia, ce trebuia.

Din 9 Mai
DILEMA VECHE îţi aduce

Preţ pachet revistă + DVD: 13 lei

CELE MAI ÎNDRĂGITE SPECTACOLE DE LA OPERA COMICĂ PENTRU COPII!
Pentru copii, dar şi pentru părinţi!

Hänsel şi Gretel

De joi, 9 mai

Flautul Fermecat

De joi, 16 mai

Fetiţa cu chibrituri

De joi, 23 mai

Hapciu în Re Major

De joi, 30 mai

Numai împreună cu revista Dilema veche, *la toate punctele de presă. Ofertă limitată!*

„Poèzia românească va supraviețui, la fel ca muzica noastră“

– interviu cu Daniel „Rocca“ STOICEA –

Pe 1 decembrie 2017, FiRMA lansa „Dulce România“, un imn alternativ pe versurile lui Mihai Eminescu. Continuarea a venit natural: în decembrie 2018 a apărut cel mai recent – și poate și cel mai îndrăznеț – album al lor, Poezii alese *(vol. I): nouă piese „în duet“ cu poeți români clasici și contemporani. Despre acest proiect am discutat cu compozitorul și solistul trupei,* ***Daniel „Rocca“ Stoicea.***

E cool *să citești poezie?*

Nu știu cît de *cool* poate fi, dar cred că este *necesar* să citești poezie. Uneori este ca un medicament ușor amărui, căruia nu îi simți efectul pe loc, dar care te poate salva în momente-cheie, fără să-ți dai seama. Și asta pentru că oamenii tind să accepte adevărul mai ales cînd este codificat în versuri.

V-au marcat anumiți poeți?

Mi s-au deschis mintea și sufletul citindu-l pe Eminescu. Știu că nu sînt singurul, știu că mai toți au fost marcați de el – nu contează că unii refulează sub presiunea prezentului, crezînd că nu este *cool* să îți asumi asta. A scris pentru români, simțind românește, și a înțeles că noi, ca națiune, vom reuși într-un fel sau altul să ne menținem spiritul intact. Nu a cedat și n-a plecat definitiv în afară. A simțit că tot talentul său e necesar aici, iar asta m-a marcat pe mine. De la el am învățat limba română, am învățat ce înseamnă poezia. Direct sau indirect, i-a marcat și pe cei care-l înjură pe limba inventată de el.

Ce mi se pare cu adevărat deosebit la acest album e că ați ținut să integrați în piese și vocile poeților recitîndu-și propriile poeme. Au fost unele texte mai greu de transpus în muzică decît altele?

Am ascultat cu atenție înregistrările cu vocile poeților, din colecția Casei Radio. Nu am plecat însă de la un nume de poet sau altul, și nici de la o poezie anume, ci de la emoția transmisă de ei în timp ce-și recitau poeziile. Să luăm, de pildă, poezia „În lemn“ a Ninei Cassian – sînt foarte multe consoane, în general, în versurile ei. Sînt marcante, te lovesc, dar au și o muzicalitate ascunsă, ea fiind și compozitoare. Aici, excepțiile sînt Eminescu și Blaga, care sînt cumva zei întru totul *(vocile lor, neexistînd înregistrări, lipsesc de pe album – n.r.)*. În momentul în care am simțit că nu putem adăuga muzică – mă refer la linia melodică principală –, am lăsat poezia să curgă de la sine. Nu am simțit presiune, nu era necesar să respectăm vreo rețetă radio: pe album, unele piese au doar pian, altele au un *sound* complex, industrial. Cînd rezultatul a venit natural, fără prea mult efort, ne-am bucurat foarte tare – precum piesa pe versurile Anei Blandiana, „Dacă ne-am ucide unul pe altul“.

Se poate intra în pielea poeților?

Am intrat în pielea lor, da, dar puțin, nu întru totul, doar cît să pot ieși fără să fiu alterat decisiv și fără a-i deranja foarte tare. Am simțit o singurătate absolută după ce am lucrat pe „Rar“ al lui Bacovia. După ce citești poezia de mai multe ori, începi să înțelegi cu adevărat ce e acolo. Nu ți-ai dori să stai în pielea lui foarte mult, în cazul acesta. E în regulă să îl lași să te îmbrățișeze puțin, dar apoi trebuie să fugi.

„Dacă ne-am ucide unul pe altul“ a devenit un hit la radio. Care e povestea acestei piese?

Emoția pe care o transmitea Ana Blandiana în înregistrare m-a ținut. Poezia ei este foarte muzicală, și poate din cauza asta unii critici contemporani o percep greșit.

Am comunicat cu Ana Blandiana și, deși la început a fost ușor reticentă în a-și lăsa vocea liberă pe canale sociale contemporane și expusă la comentarii aberante, în cele din urmă a cedat și bine a făcut, căci nu știu cum ar fi sunat piesa fără vocea ei. Ce transmite ea acolo e de-a dreptul atemporal. Faptul că publicului îi place atît de mult e o confirmare plăcută. Ne-am dat seama că oamenii o vor aprecia chiar dacă nu știu că e de fapt, la origine, o poezie cîntată și nu o melodie cu versuri hipnotizante.

Există vreun mod greșit de a interpreta un poet?

Nu. Și am auzit un critic literar spunînd că poeții nu știu să-și recite poeziile. Dar poeții nu sînt obligați să-și recite într-un anumit fel poezia. Un actor poate fi criticat în sensul acesta. Dar poeții nu sînt *by default* actori, cel puțin nu în sensul pe care-l știm. Nu sînt obligați să recite pătrunzător, cu dicție. Faptul că acceptă să-și recite poeziile cu voce tare este de apreciat, dar aici se oprește tot.

Patru poeți clasici și cinci poete contemporane. Din ce motiv ați ales numai femei, dintre artiștii contemporani?

E o întîmplare fericită, mai degrabă decît o întîmplare curioasă. Pe lîngă faptul că sîntem fanii femeilor în general, ele au răspuns pozitiv și fără nici o reținere la proiectul nostru. Inițial, am lucrat pe mai multe planuri, pe mai multe piese, pe unele fără să fi comunicat înainte cu ei – unii poeți nu știu că am lucrat pe poemele lor.

Cum a fost să lucrați cu poetele contemporane la înregistrări?

Smooth. Nu mi-am dorit neapărat o anumită interpretare de la ele. Am mers în studioul Radio România și singura mea rugăminte a fost să nu se cantoneze într-un anumit stil, ci să încerce să transmită poezia în mai multe feluri – asta, pentru mine, ca producător, pentru a avea cu ce să lucrez, pentru că îmi place să îmbin emoții interpretative diferite. Sigur, ar fi putut să mă refuze, să spună „Nu, acesta e *flow*-ul meu“, dar au avut o deschidere necondiționată. Acesta e și motivul pentru care au ieșit foarte fain piesele pe versurile lor. Spre deosebire de poeziile clasice, aici am lăsat mai mult din personalitatea lor.

Publicul a reacționat bine la album?

Am cîntat prima dată „Dacă ne-am ucide unul pe altul“ în Clubul Control, cînd am lansat materialul. Oamenii nu o știau, a fost la prima audiție – iar *live* sună altfel, noi întotdeauna facem *live*-urile ușor diferit, pentru a nu ne plictisi și a nu-i plictisi pe ceilalți. Publicul a îmbrățișat piesa încă de atunci și am realizat că am reușit să transmitem așa cum ne-am propus.

Spiritul nostru este rock'n'roll, sunetul nostru este de stadion, către asta ne îndreptăm. Am cîntat și în cafenele mici, dar chiar dacă am adaptat acustic, în funcție de circumstanțe, am simțit nevoia de spațiu – emoțional sau scenic –, dorința de a atinge și a comunica cu cît mai mulți oameni. Sînt mulți care ascultă doar o piesă, își aleg una, „Dacă ne-am ucide unul pe altul“, de exemplu, dar asta nu e rău, pe noi ne încîntă lucrul acesta. Într-un fel sau altul, aud și de celelalte piese, mai caută. Albumul acesta e făcut ca o poveste și e variat ca emoție, vocale, consoane, aciditate, căldură, și ar trebui ascultat așa, pe de-a-ntregul.

Muzica are puterea de a schimba lumea?

De multe ori, muzica te cheamă, îți dorești să asculți un anumit artist, dar e clar că dacă te trezești dimineața și pui muzică melancolică, vei fi melancolic toată ziua. Dacă ești la muncă, e destul de greu să asculți rock'n'roll, de exemplu. Acesta e motivul pentru care eu nu ascult muzică dacă vreau să dau cu aspiratorul, pentru că îmi ia toată forța de care am nevoie. *(rîde)*

Da, muzica poate schimba lumea, dar sînt multe lucruri care pot face asta. Mai degrabă poate să facă lumea mai frumoasă și viața fiecărui om în parte. Are atîta forță, e de-a dreptul magică uneori. Poate fi ca un drog absolut. Cîtă forță are ea în plan global, asta e de discutat. De multe ori muzica nu face decît să amplifice emoția generală, dominată ori de războaie, ori de droguri, ori de alți factori – asta deși rock'n'roll-ul nu mai e la putere, ci, de ceva timp, DJ-ii sînt *the new rock stars*.

Apropo de asta, unii cîrcotași spun că rock'n'roll-ul a murit. Ce le-ați răspunde?

Este în viață, dar și-a asumat un rol onorific, cu accente culturale. Cînd te aștepți mai puțin, dă buzna în viața ta și te scoate în lume.

Sperați că vor citi oamenii mai multă poezie de acum?

Pot să-ți dau un exemplu: Alexandru Anghel *(fost director muzical la Radio Guerrilla – n.r.)* a devenit fan activ Ana Blandiana, și-a cumpărat poemele ei, și știu mulți oameni care le-au căutat pe poetele contemporane tinere, pe Svetlana Cârstean, Elena Vlădăreanu și Adela Greceanu. Mai sînt și oameni care nu știu că există o generație întreagă de poeți contemporani, ceea ce este trist. Fiecare cărămidă contează. Nu cred însă că am pornit o revoluție, cel puțin pe termen scurt și mediu, și asta nu e din vina noastră ori a poeților. Critica locală vegetează și cască gura la tot ce vine de afară, abordînd o atitudine provincială, fără apetit european, în ceea ce privește talentul local. Însă poezia românească va supraviețui timpurilor, la fel ca muzica noastră.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

„Spiritul nostru este rock'n'roll, sunetul nostru este de stadion.“

Broderii românești la Luvru

– interviu cu Emanuela CERNEA, curatoare –

România este invitată să expună pentru prima dată la Muzeul Luvru. Cîteva zeci de capodopere din patrimoniul culturii medievale românești, între care steagul de luptă al lui Ștefan cel Mare, brodat cu chipul Sfîntului Gheorghe în urmă cu peste 500 de ani, sînt expuse pînă pe 29 iulie 2019 în inima galeriei medievale din celebrul muzeu al Parisului. Alte 26 de piese unice, realizate între secolele al XV-lea și al XVII-lea, fac de asemenea parte din expoziția „Broderii de tradiție bizantină din România. În jurul stindardului lui Ștefan cel Mare", organizată din partea României de Muzeul Național de Artă împreună cu Muzeul Național de Istorie, Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, Mănăstirile Putna, Sucevița și Sfinții Trei Ierarhi din Iași. Eveniment de anvergură care încheie Sezonul Franța-România, expoziția este centrată în jurul piesei-vedetă a stindardului lui Ștefan cel Mare, cu valențe simbolice pentru relația dintre cele două țări. Oferit de Ștefan cel Mare mănăstirii Zografu de la Muntele Athos, stindardul este recuperat în timpul Primului Război Mondial de armata franceză și restituit României în cadrul unei ceremonii solemne ce a avut loc în 1917 la Universitatea Sorbona. Documentat de Monica Joița și Doru Liciu de la Arhivele Diplomatice ale MAE, episodul este amplu ilustrat cu fotografii și scrisori în cadrul expoziției. Expuse pentru prima dată împreună într-un loc atît de prestigios, vălurile liturgice, portretele brodate cu fir de aur sau de argint de pe acoperămintele de mormînt moldovenești stîrnesc în Franța un interes excepțional. Revista franceză Connaissance des Arts a publicat cîteva pagini dedicate expoziției, subliniind măiestria tradițiilor artistice bizantine proprii Țărilor Române în Evul Mediu. Cum se lucra în atelierele de brodat românești de acum cinci secole? Fiecare piesă are în spate o istorie și nenumărate secrete. Conservator al colecției de artă veche românească din cadrul MNAR, Emanuela Cernea, unul dintre comisarii expoziției de la Paris, ne devine ghid prin Evul Mediu artistic românesc, așa cum îl povestesc broderiile bizantine din expoziția de la Luvru. (Cristina Hermeziu)

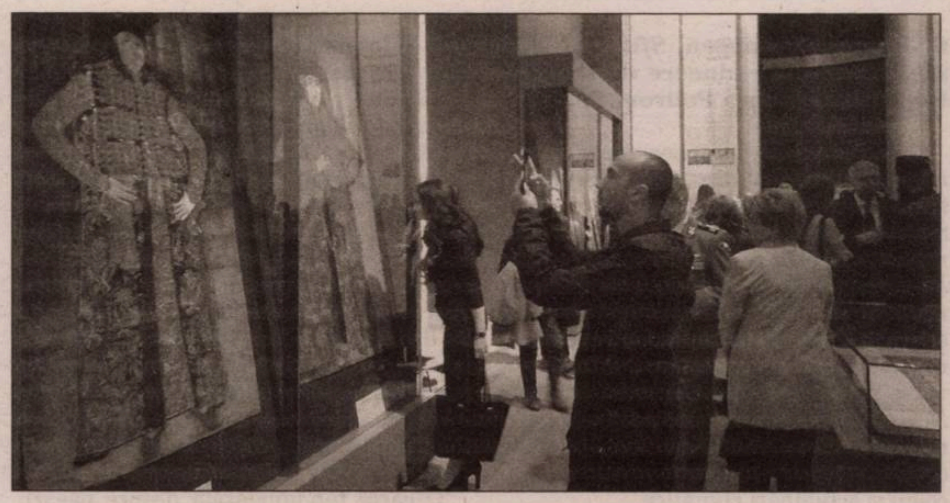

Care este firul roșu al acestei expoziții?

Firul roșu este mai degrabă un fascicul de lumină, puternică, ce-ar trebui să repună pe piedestalul care i se cuvine patrimoniul cultural românesc și să reaprindă interesul românilor pentru aceste obiecte fabuloase. Ele îi pot ajuta să identifice în savantul labirint de fire prețioase al broderiilor expuse acum la Luvru, și apoi în cele care îi așteaptă cuminți în muzeele din țară, propriul ADN cultural. Pentru publicul francez este un elogiu depus de români în schimbul entuziasmului și eleganței cu care au știut să onoreze în ultima sută de ani patrimoniul și specialiștii români. De aceea povestea remiterii stindardului lui Ștefan cel Mare statului român este una dintre cheile expoziției. Este și reacția Luvrului la expoziția *Ombres et Lumières: quatre siècles de peinture française* organizată la MNAR în 2005, care se dorea urmată de o expoziție românească la Luvru. Împreună cu domnul Jannic Durand, comisarul francez al expoziției de broderii, am început încă de atunci documentarea actualei expoziții, realizată acum și grație contextului diplomatic favorabil oferit de Sezonul România-Franța.

Un Top 3 personal al celor mai frumoase exponate?

Mînecuțele de la Govora, Epitaful egumenului Silvan și Vălurile de mormînt ale Movileștilor. Mînecuțele pentru că sînt cea mai originală expresie a broderiei de tradiție bizantină din România și singurele despre care savantul francez Gabriel Millet – părintele absolut și încă neîntrecut al broderiei bizantine – spune că sînt decorate cu „motive valahe", deci românești. Cel mai probabil ele sînt danii ale lui Neagoe Basarab și ale Despinei, soția sa. Epitaful, de o frumusețe copleșitoare, spune povestea de iubire a acelor mîini pricepute, care i-au reparat atît de vizibil rănile de-a lungul veacurilor. Vălurile de mormînt ale celor doi frați, Ieremia și Simeon Movilă, pentru că ne deschid o poartă nesperată către universul mediatic al începutul de veac XVII.

Care sînt „motivele valahe" de pe mînecuțe?

Motivele brodate în epocă, nu doar pe mînecuțele de la Govora, sînt de fapt un labirint vegetal, în mrejele căruia înmugurește cîte un vrej, se răstignește o floare sau pur și simplu se ascunde o cruce. Gabriel Millet numește valahe toate aceste motive. Însă împletiturile acestea savante sînt prezente peste tot în arta medievală, atît în broderie, cît și în orfevrărie, anluminuri sau decoruri parietale. Labirintul pasionează în egală măsură Occidentul și Orientul medieval, este, dacă vreți o invitație la pelerinaj.

Mînecuțele din expoziție sînt elemente de costum sacerdotal. Imaginea Bunei Vestiri apare frecvent pe mînecuțe, pentru că prin mîinile preotului se transmite harul; un cercetător american, Woodfin, spune că cele două personaje ale Bunei Vestiri sînt intenționat separate pe cele două mînecuțe, pentru ca scena să se întregească prin purtarea lor de către sacerdot. Ele erau purtate în egală măsură de nobili, femei sau bărbați, și chiar de împărați. De altfel, costumul sacerdotal este în mare măsură influențat de cel imperial, și invers. Ambele sînt încărcate de simboluri. Un exemplu, *sakos*-ul, costumul cel mai fastuos al arhiereului/patriarhului bizantin, și *granatza* imperială au ca prototip un costum antic, penitențial, sub formă de sac.

> *„Gabriel Millet numește valahe toate aceste motive."*

Dar vălurile de mormînt ce poveste spun?

Vălurile de mormînt sînt un subiect destul de misterios chiar și pentru specialiști. Funcționalitatea lor ridică multe semne de întrebare: nu se știe cu exactitate dacă erau pregătite pentru a fi folosite la înmormîntare sau erau concepute doar pentru a decora morminte, piatra tombală fiind la rîndul ei o operă de artă. Exemplele sînt destul de rare chiar și în colecțiile românești, care stau foarte bine la acest capitol. Cîteva la Putna, altele la Sucevița, două la Muzeul Național de Artă al României și alte două la Sfinții Trei Ierarhi din Iași, cu rezerva că funcția funerară a acestora din urmă este, totuși, discutabilă. Dintre toate acestea doar cinci, chiar trei dacă excludem vălurile de la Iași, sînt decorate cu portrete, iar între acestea trei avem deja două tipuri distincte: acela al portretului de tip *gisant*, în care defunctul este reprezentat cu ochii închiși și mîinile încrucișate pe piept, și cel în care subiectul are ochii deschiși și pare surprins în acțiune. Dacă între imaginea-*gisant* a Mariei de Mangop din jurul anului 1477 și cea „în acțiune" a lui Ieremia Movilă din 1606 îți poți imagina că intervalul de timp scurs între cele două înmormîntări a lăsat loc unor modificări de „gust" sau de mentalitate, diferența dintre vălurile fraților Movilă, morți la un an distanță, ne confirmă faptul că imaginile brodate nu exprimă neapărat un standard artistic al epocii, ci sînt mai degrabă „reclame", afișe ale unor proiecte politice asumate de cei plecați, dar mai ales de urmașii acestora. Ne rămîne să înțelegem de ce posteritatea lui Ieremia alege să-l reprezinte într-un exercițiu al puterii, cu mîna încleștată pe mînerul spadei, îmbrăcat în caftan – costumul oficial oferit de sultan odată cu domnia –, dar flancat de coroana închisă și cordonul ce-i confirmă demnitățile regale, după uzanțele poloneze, și de imaginea binecuvîntării divine, ce coboară dintr-un segment de cer, atît asupra voievodului, cît și a ctitoriei sale de la Sucevița. Simeon, în schimb, cu ochii închiși și avînd în mîini o cruce și o ramură de măslin, pare mai degrabă pregătit pentru „demnitățile" vieții de dincolo. Renunță la caftan, deși acesta i-a asigurat puterea lumească, și îmbracă haina imperială – *granatza* bizantină –, exprimînd în egală măsură rolul de urmaș al împărătesei, al Sultanei, al Coconei, care în valahă înseamnă prințesa. Biografia acestor Despine, Sultane sau Cocone este foarte vag cunoscută, dar semnificația numelor lor ne întărește convingerea că femei de condiție nobilă se ocupau cu arta broderiei în răsăritul postbizantin al Europei. Nu știm dacă ele au fost neapărat prizoniere, dar știm că printre sclavele albe din tîrgurile de la Constantinopol erau și femei de condiție nobilă ale căror familii au fost dezrădăcinate sau chiar spulberate de armatele otomane. Ne putem imagina cu ușurință de ce, odată salvate, aleg să își exprime recunoștința față de salvatori (lumești și divini) prin brodarea celor mai frumoase văluri liturgice. Libertatea spirituală și protecția pe care le-o ofereau curțile și mediul cultural al celor două Țări Române acestor artiste ale acului se reflectă în bogăția patrimoniului textil medieval păstrat în țara noastră și asta îl face atît de special, o veritabilă „insignă" culturală românească, cum spune directorul Muzeului Luvru.

Cum se lucra în atelierele de brodat românești de acum cinci secole?

O haină sau un „veșmînt" pentru o biserică erau mult mai des decît astăzi un exercițiu de imagine publică, adesea chiar o declarație politică, de aceea fastul croiului sau al decorațiilor brodate și bogăția materialelor s-au impus de la sine. Tot de aceea, curțile domnești aveau nevoie de servicii curente de croitorie și broderie, spre deosebire de alte produse artistice pe care le puteau comanda de la distanță. Aceste ateliere erau încredințate Doamnei, ea fiind responsabilă de calitatea broderiilor cusute de slujnicele sale. Pentru a face față competiției își alegea slujnicele pe sprînceană, uneori cheltuind sume exorbitante pentru a cumpăra sclave albe cu îndeletniciri artistice din tîrgurile otomane. Așa au apărut legendele despre broderiile Doamnei Tudosca sau despre talentul artistic al Marghitei, Despinei-Milița și al atîtor alte Doamne și boieroaice de la noi.

Se cunosc numele și poveștile unor astfel de „sclave albe"?

Cunoaștem doar cîteva nume ale unor astfel de artiste. Printre ele, acela al Despinetei, care în grecește înseamnă împă-

De multe ori ne închipuim că o expoziție se reduce la transportul exponatelor. Care sînt etapele unui astfel de eveniment?

Expozitia a început, ca intenție, în 2006, cu o vizită de documentare a domnului Jannic Durand la București, și apoi prin țară, la muzeele și mănăstirile care dețin colecții de artă veche. În 2016 am reluat însă efectiv lucrul, pornind de la tematica sugerată de domnul Durand și completată, discret, de noi. Au urmat numeroase întîlniri de lucru, atît la Paris, cît și în România, cu deținătorii colecțiilor românești de unde s-au împrumutat obiectele, pregătirea obiectelor pentru expunere, restaurarea unora dintre ele, redactarea documentației de împrumut, de clasare, de export... A urmat aventura căutarii documentelor legate de remiterea stindardului lui Ștefan cel Mare, pe care le-am găsit în cele din urmă chiar în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe... Emoțiile alocării bugetare pentru un astfel de proiect ambițios ce s-au finalizat prin contribuția salvatoare a colegilor de la Muzeul Național de Istorie a României, cu nici două luni înainte de vernisajul expoziției. Transportul a fost și el o lecție exemplară de profesionalism, dar mai ales o declarație emoționantă de susținere din partea Forțelor Aeriene Române, care au acceptat ca o aeronavă Spartan să ducă în siguranță și gratuit la Paris piesele celor două expoziții importante care au închis Sezonul românesc din Franța: cea dedicată Reginei Maria de la Palais du Tau din Reims și expoziția de broderii de la Luvru.

a consemnat Cristina HERMEZIU

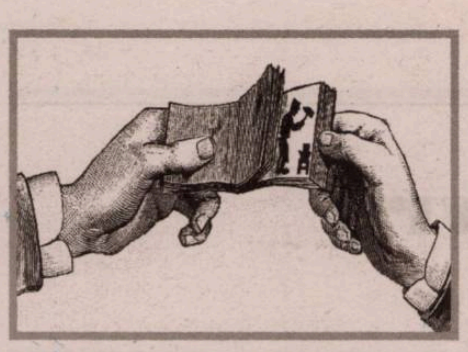

Marius CHIVU

feedbook

Lumea înaripată

● **Jonathan Franzen, *Sfîrșitul sfîrșitului lumii*, traducere de Daniela Rogobete, Editura Polirom, 2019.**

Dacă John Fowles iubea copacii (eseul lui introspectiv din 1979, *The Tree,* a fost tradus și în română), iar Jonathan Safran Foer s-a dedicat cauzei vegane din dragoste pentru animale *(Eating Animals* a apărut anul trecut la Editura Publica), Jonathan Franzen (n. 1959) s-a afirmat în ultimul deceniu ca un mare pasionat de păsări, scriind pentru diverse publicații americane, precum *The New Yorker* sau *National Geographic,* mai multe texte pe această temă, unele de *birdwatching travel,* altele despre braconaj și schimbări climatice.

În cel mai semnificativ eseu din carte, intitulat „De ce contează păsările" *(vezi și fragmentul de mai jos),* Jonathan Franzen dă măsura demersului său: „Viitorul multor specii de păsări depinde de hotărîrea noastră de a le proteja. Sînt ele îndeajuns de valoroase pentru noi ca să facem efortul acesta? Ceea ce populațiile de păsări indică într-adevăr în mod util este sănătatea valorilor noastre *etice*. Unul dintre motivele pentru care păsările contează – ar trebui să conteze – este faptul că sînt ultima și cea mai bună legătură a noastră cu o lume naturală care altminteri se tot micșorează. Sînt reprezentantele cele mai pline de viață și mai larg răspîndite ale Pămîntului, așa cum era el înainte să apară oamenii. Au o descendență comună cu cele mai mari animale care au existat vreodată pe fața planetei: cinteza din fața ferestrei tale este un mic dinozaur viu, adaptat superb. Alteritatea radicală a păsărilor este o parte integrantă a frumuseții și valorii lor. Ele sînt întotdeauna printre noi, dar niciodată dintre noi. Sînt celelalte animale produse de evoluție și care domină lumea, iar indiferența lor față de noi ar trebui să ne servească drept o aducere-aminte aspră a faptului că nu sîntem măsura tuturor lucrurilor."

O carte fundamentală despre păsări, tradusă anul trecut la Editura Publica, este *Geniul păsărilor* de Jennifer Ackerman, o cercetare amplă, completată de teorii științifice și descoperiri noi, dar și de un jurnal de călătorii fascinant. Spre deosebire de Ackerman însă, Jonathan Franzen scrie „doar" din postura de om pasionat de păsări, foarte documentat, ca un scriitor deghizat în jurnalist de mediu, cele patru substanțiale articole ale sale dedicate păsărilor fiind o foarte bună introducere în chestiune. Declarația sa de dragoste pentru păsări o constituie călătoriile pe care Franzen le-a făcut de-a lungul (de pe coasta Pacificului pînă în Egipt) și de-a latul lumii (din Albania, prin Africa de Est, pînă la Polul Sud). Se autodefinește drept un listac, adică genul de ornitolog amator care călătorește prin lume cu scopul de a bifa pe lista personală cît mai multe specii de păsări observate în mediul lor natural. Este un vînător cu binoclul ce investește multă pasiune, energie și timp în astfel de întîlniri cu tot felul de înaripate care, după cum spune, au fost aici, pe Pămînt, cu mult înaintea noastră, dar nu e sigur că ne vor și supraviețui ca specie.

Franzen se autodefinește și ca mizantrop pesimist depresiv și, deși viziunea lui este sumbră (schimbările climatice sînt ireversibile: „activitatea de conservare a mediului ține de genul romanesc"), privește chestiunea cu un realism destul de senin și respinge sentimentul de vinovăție pe care oengiștii de mediu vor să ni-l inoculeze cu orice preț. În articolele „Salvează ceea ce iubești" și „Arzăte-ar focul!", deși oferă imagini șocante despre anvergura braconajului păsărilor în Albania și în Egipt, două „noduri" fundamentale pe traseele de emigrație din care „milioane de păsări călătoare mai ies vii", laolaltă cu informații despre despăduririle tropicale din America de Sud, Franzen consideră că schimbările climatice nu constituie adevăratul pericol pentru păsări și arată cum metode simple de protejare pot avea ample efecte benefice.

Talentul lui de scriitor își dă măsura în textul titular, povestea unei călătorii organizate cu vaporul la Polul Sud împreună cu fratele său, care conține germenii inspirației pentru multe scene din romanul *Corecții*. Altfel, Franzen mai scrie, în această culegere de șaisprezece texte, despre prolificul și foarte interesantul prozator William T. Vollmann (din păcate, încă netradus la noi) și despre Edith Wharton (ale cărei romane și povestiri, despre care vorbește și Franzen, pot fi citite în reeditările de la Editura Litera), două texte care te fac să regreți că în acest volum compozit n-au încăput mai multe și despre literatură.

Sfîrșitul sfîrșitului lumii *de Jonathan Franzen va fi lansată în cadrul Tîrgului de Carte Bookfest, duminică, 2 iunie, de la ora 13, la standul Editurii Polirom.*

Pentru a afla mai multe despre păsările din România și despre cum vă puteți implica în protejarea lor, intrați pe site-ul Societății Ornitologice Române: www.sor.ro.

aproape de carte

Jonathan FRANZEN

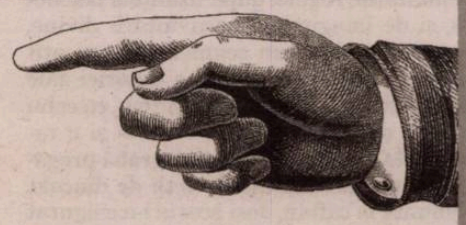

Sfîrșitul sfîrșitului lumii

(fragment)

Ca să supraviețuiască în atîtea habitate diferite, cele aproximativ zece mii de specii de păsări ale lumii au evoluat într-o diversitate spectaculoasă de forme și nici comportamental păsările nu sînt mai puțin diverse. Unele sînt foarte sociabile, altele nu. Păsările-țesător africane și flamingii se adună în stoluri de milioane, iar perușii își construiesc din bețișoare orașe întregi. Pescăreii merg singuri și pe sub apă, în albia izvoarelor de munte, iar albatrosul rătăcitor poate plana cu aripile sale, care au o întindere de trei metri, la șapte-opt sute de kilometri de orice alți albatroși. Muscarii cu coada evantai din Noua Zeelandă sînt prietenoși și te pot urma de-a lungul unei cărări. O caracara, dacă o fixezi prea mult cu privirea, va coborî rapid și va încerca să-ți găurească capul. Cucii alergători ucid șerpii cu clopoței ca să-i mănînce, atacîndu-i în grup, cu o pasăre distrăgînd atenția șarpelui în timp ce alta i se strecoară prin spate. Albinăreii mănîncă albine. Vînătorii de păianjeni vînează păianjeni. *Guacharo*, o specie nocturnă unică de la tropicele americane, plutește pe deasupra arborilor de avocado și înhață fructele din zbor. Uliul moluștelor face același lucru, dar cu melcii. Frunzarii răscolesc frunzele. Pinguinii nordici Garia cu ciocul gros se pot scufunda sub apă pînă la o adîncime de două sute de metri, iar șoimii peregrini pot plonja prin aer cu peste trei sute optzeci de kilometri pe oră. Pasărea-olar își poate petrece viața întreagă lîngă un iaz de două mii de metri pătrați, în vreme ce lăcarul azuriu poate migra pînă în Peru, de unde își găsește drumul înapoi pînă la copacul din New Jersey unde-și avusese cuibul cu un an în urmă.

Dar păsările mai fac și lucrul pe care cu toții ne-am dori să-l facem, dar nu putem decît în vis: zboară. Vulturii zboară fără efort pe curenții ascendenți, păsările colibri se opresc în aer, prepelițele țîșnesc în zbor extrem de rapid. Puse laolaltă, rutele de zbor ale păsărilor leagă planeta ca o sută de miliarde de filamente, de la un copac la altul și de la un continent la altul. Nu a existat niciodată vreo epocă în care lumea să li se fi părut mare. După împerechere, o drepnea europeană rămîne în aer timp de aproape un an, zboară pînă în Africa subsahariană și înapoi, mănîncă, își schimbă penajul și doarme în aer, fără să aterizeze vreodată. Albatroșii tineri petrec și cîte zece ani rătăcind în largul oceanului înainte să se întoarcă pe pămînt ca să se împerecheze.

Sitarul de mal a fost semnalat zburînd fără întrerupere din Alaska pînă în Noua Zeelandă, 11.690 de kilometri în nouă zile, în vreme ce un colibri cu gușa roșie își poate consuma o treime din greutatea minusculă a corpului traversînd Golful Mexicului. Fugaciul roșu, o specie de pasăre mică de țărm, face călătorii anuale între Țara de Foc și Arhipelagul Arctic Canadian – o anumită pasăre care a avut parte de o viață lungă, denumită B95 (după eticheta de la picior), a zburat în total o distanță mai mare decît cea de la Pămînt la Lună.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Cordonul ombilical al fantomelor

● Samanta Schweblin, *Vis febril*, traducere de Lavinia Similaru, Editura Litera, 2019.

Samanta Schweblin este una dintre vocile tinere ale literaturii argentiniene, inclusă de Granta în lista celor mai promițători scriitori de limbă spaniolă care nu au împlinit 35 de ani (asta se întîmpla în 2010). A scris pînă acum un singur roman, acest *Vis febril*, nominalizat la Man Booker International Prize. Cel mai recent volum al său de proză scurtă, *Pájaros en la boca,* i-a adus o a doua nominalizare, pentru traducerea în limba engleză, la același premiu, lucru cu care se pot mîndri foarte puțini scriitori.

E mai importantă tensiunea aici decît elementul fantastic.

Vis febril, în original *Distancia de rescate* („distanță de salvare" – traducerea anglo-saxonă a preferat un titlu mult mai „explicativ" și mai „literar", ca de altfel și cea în limba română), este, structural, un dialog între o femeie imobilizată pe patul de spital, lipsită de vedere, și un băiețel de o maturitate înfricoșătoare. Băiatul e dirijorul dialogului, maestrul de ceremonii care îndreaptă anamneza femeii, cîteodată cu răbdare, altădată cu o iritare febrilă, spre *arche kakon,* spre punctul de origine al răului. Ceva îngrozitor s-a întîmplat, iar memoria tinerei mame Amanda trebuie ajutată de acest improbabil Vergiliu prin hățișurile Infernului: maieutica dirijată de acest copil monstruos o poartă spre ultimele zile ale unei mini-vacanțe petrecute alături de fetița ei într-un sat argentinian, unde cunoaște o femeie – cum altfel? – stranie, care-i povestește o întîmplare îngrozitoare și greu de crezut, după care evenimentele se precipită ca într-un coșmar, implacabil, spre deznodămîntul care o aduce aici, pe patul de spital, un pat al morții, de fapt. Mai multe nu spun despre acțiune, deși nu ea e cea importantă în cărticica lui Schweblin, ci – *nomina odiosa* – măiestria prin care această scriitoare argentiniană reușește să inducă sentimentul unei urgențe apocaliptice în text. Greutatea cărții stă în disecarea sentimentului de teroare pe care orice părinte îl simte în absența copilului, chiar în cazul unei îndepărtări relative în spațiu a acestuia (de aici și titlul cărții în original, distanța de salvare fiind calculul paranoic pe care și-l face orice părinte în legătură cu măsurile pe care le poate lua în orice moment pentru a-și salva copilul de la un dezastru iminent,

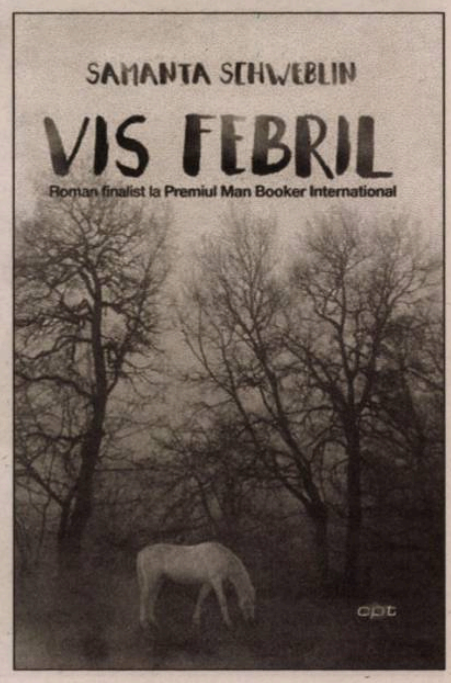

distanța care-ți dă siguranța că poți interveni). Deși textul e impregnat de fantastic și de o groază care se acumulează pagină cu pagină, cartea lui Schweblin e mai apropiată de tensiunea unei povestiri de Cortázar decît de una a congenerei sale, Mariana Enriquez. E mai importantă tensiunea aici decît elementul fantastic, e mai important mecanismul mental autodistructiv al povestitoarei muribunde decît depistarea detectivistică a identității Răului. Schweblin știe să construiască o voce memorabilă, la fel cum știe să creioneze un peisaj amenințător, al Argentinei rurale, demn de un foarte bun film de groază. Cartea poate fi citită ca o excelentă *„ghost story"*, la fel de bine ca un roman psihologic despre o mamă obsedată de siguranță copilului său, sau ca o subtilă diatribă împotriva dezastrelor ecologice. Mi-a amintit de unele povestiri ale lui J.G. Ballard, diferența fiind că Schweblin e bine ancorată în teritoriu, observă, nu se aventurează în anticipație. Și bine face.

Dar cea mai pregnantă senzație, pe care am deslușit-o abia la cîteva ore după ce am terminat cartea, este cea a familiarității cu peisajul și cu acea societate închisă, fantomatică, în care se desfășoară anamneza. Este exact (pe cît de exactă poate fi o asemănare în literatură) atmosfera din *Pedro Paramo,* romanul lui Juan Rulfo în care un fiu ce-și caută tatăl dispărut rătăcește printr-un oraș în care toți locuitorii sînt morți, fără s-o știe.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

adevărul îți aduce 4 mistere marca Agatha Christie

De miercuri, 8 mai, Asasinarea lui Roger Ackroyd

De miercuri, 15 mai, Un buzunar plin cu secară

De miercuri, 22 mai, Adversarul secret

De miercuri, 29 mai, Tabloul

preț pachet ziar + 1 carte 20 lei

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

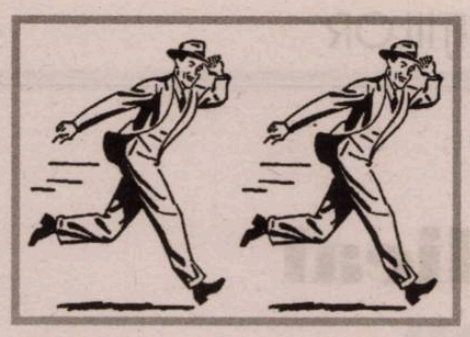

Andreea VLAD
dilematograf

Focule, vino cu mine

● ***Joueurs* / *Joacă-te cu focul* (Franța, 2018), de Marie Monge.**

Ella (Stacy Martin, cunoscută din seria *Nymphomaniac* de Lars von Trier) este frumoasă, sofisticată, cerebrală și de condiție bună, ea conducînd un local alături de familie. Abel (Tahar Rahim, lansat în rolul protagonistului din capodopera lui Jacques Audiard *Un profet),* care răspunde unui anunț de angajare al familiei Ellei, este impetuos, senzual, rebel și are în sînge un dram de nebunie. Două universuri paralele pe care le apropie pasiunea, cea care unifică toate contrariile și care este declinată în *Joueurs* într-o dublă seducție a hazardului. Pe lîngă întîlnirea lor destul de improbabilă în teorie, care devine posibilă printr-un pariu care îi împinge practic unul în brațele celuilalt, Ella și Abel devin legați și de atracția pentru poker, acest joc prin excelență al hazardului. Căci, după cum spun jucătorii profesioniști, cu cît ajungi să îi cunoști mai bine tehnica și tainele, cu atît hazardul dispare, însă crește seducția lui. Sau cum spune Abel: „Oricine poate să cîștige, însă nu oricine poate să piardă. Cu cît pierzi mai mult, cu atît devii mai liber".

Celor doi eroi ai thriller-ului *Joueurs,* filmul de debut al franțuzoaicei Marie Monge, care semnează și scenariul alături de Julien Guetta, tocmai această fascinație a hazardului le servește drept liant al unei pasiuni implacabile. Aceasta crește și este întreținută, ca un fel de afrodiziac suprem, tocmai de patima pentru jocurile de noroc. Nu este greu de anticipat că, pe parcurs, Ella devine la rîndul său depedentă și începe să își toace averea pentru a face rost de bani, în timp ce Abel devine tot mai dependent de ea. Acest cerc vicios acționează echidistant și democratic, astfel încît fiecare este, în egală măsură și pe rînd, victimă și vinovat. O codependență foarte asemănătoare ca joc de rol, deși într-un registru total diferit, exista și în *The Immigrant* (2013), filmul unuia dintre cei mai interesanți cineaști americani contemporani, James Gray. Interpretată de marii actori Marion Cotillard și Joaquin Phoenix, povestea de dragoste din perioada interbelică dintre Eva, o infirmieră poloneză oprită la vamă, la intrarea în Statele Unite, și proxenetul Bruno, ia naștere din nevoia Evei de relațiile lui Bruno pentru a-și scoate sora oprită în carantină pe Ellis Island. Treptat, relația de dragoste și ură dintre cei doi, alimentată de rațiuni foarte diferite, devine toxică pentru ambii parteneri și capătă accente dostoievskiene, ca o posibilitate de a-și salva reciproc sufletele.

Filmul lui Marie Monge excelează printr-o radiografie de tip docu-dramă a cazinourilor pariziene, o abordare aproape antropologică a acestei lumi foarte speciale, cu propriile legi și ritmuri de existență, cu un fel de alchimie greu de pătruns din exterior. Cineasta franceză a surprins cu nerv febrilitatea și exuberanța unui univers închis, patima cu care, practic, acesta se autodevorează. Ea a alternat filmările cu camera pe umăr cu încadraturile strînse și jucători reali în locații reale, totul pe fundalul unei muzici electrizante, uneori pe ritmuri de afro rap. „Am făcut un fel de muncă de documentarist, întîlnind și intervievînd jucători din diverse cercuri care începeau să se închidă. Am simțit un fel de urgență de a surprinde această lume în primul meu film, înainte ca ea să dispară complet. Sînt oameni care coboară în «măruntaiele» Parisului. Nu este Parisul pe care îl cunoaștem. Este o cartografie intimă și subterană. Indiferent de tipul de dependență, există același drum, aceleași etape (...). M-au fascinat tot timpul jucătorii de poker, dualitatea și raportarea lor foarte intensă la viață, felul de a pune cărțile pe masă, de a se lăsa în voia norocului. Mi se părea în același timp nebunesc, dar și aventuros, intens", a declarat cineasta la București, la premiera filmului său din cadrul Festivalului de Film Francez.

Joueurs nu își asumă riscuri prea mari ca punere în scenă, este însă desenat articulat și cu o mînă sigură. Interpretarea vibrantă a celor doi tineri actori și chimia dintre ei salvează un scenariu altfel destul de previzibil și schematic (de la un punct încolo, finalul devine doar o noțiune de timp). Cu siguranță, *Joueurs* nu este genul de film care să provoace patimă și cu atît mai puțin adicție, însă este un film onest pentru declarația de intenție pe care și-a propus-o.

Filmul rulează pe ecranele din România din 17 mai.

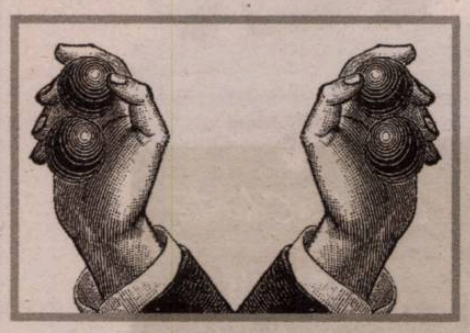

Paul BREAZU
audio și n-am cuvinte

Inteligență artificială

● **Holly Herndon, *PROTO*, 4AD, 2019.**

„The last question was asked for the first time when we stepped into the light. Just before then, it was wild. Microbes still swarmed through our body, those minds inside us, and crawling at our feet, exerting their weird controls. We always knew they were there but didn't really understand them. We couldn't see them, but they were watching over us the whole time. If we listened carefully, we could hear these little rulers in our gut. They worked together, naturally decentralized. Their form was spread out, unlike ours used to be." Vocea unui copil pe nume Spawn își descrie experiența epifaniei cu o aluzie îngroșată la începutul unei nuvele scrise de Isaac Asimov în 1956: *„The last question was asked for the first time, half in jest, on May 21, 2061, at a time when humanity first stepped into the light…".*

Holly Herndon este o compozitoare americană relocată la Berlin, care are un doctorat în muzică la Standford și a explorat încă de la primul ei album, *Movement* (2012), relația muzicii cu noile tehnologii. Pe *Platform*, albumul secund, lansat în anul 2015, ea juxtapunea aria privată a persoanei, citită ca intimitate, cu *acting*-ul online și avatarurile ideii de comuniune/comunitate în afara sferei fizice concrete – *„In the seed, where we live / Always on / Seed, forced to wait / After all / Seed, without names / Everywhere, and nowhere / Seed, my consent / Always new". PROTO,* cea mai proaspătă operă discografică a ei, merge mai departe, vorbind pur și simplu despre formele de *viață* produse de intersecția dintre persoană și tehnologie. Ați ghicit, Spawn e un copil AI, iar „PROTO" e prescurtarea de la „protocol" ca set de proceduri de transmiterea a datelor între computere. Sau, de exemplu, între o *„godmother"* precum Jlin, o altă muziciană americană relevantă în perimetrul muzicii electronice contemporane, și Spawn – pe „Godmother", bebelușul AI preia fragmente de pe *footwork*-istul *Black Origami*, albumul din 2017 al lui Jlin, pentru a le transforma în propriul limbaj. Este stadiul avansat al învățării, care este documentată pe „Canaan" și „Evening Shades (Live Training)". Acolo, Herndon și partenerul ei, Mathew Dryhurst, creatorul/programatorul lui Spawn, își prezintă metodologia. Vocile umane – pentru că *PROTO* este în primul rînd un disc despre *upgrade*-ul vocii umane – introduse în rețeaua neurală de Holly Herndon, Evelyn Saylor și Annie Garlid sînt încă inteligibile în acest stadiu al evoluției. Spawn *învață,* iar, în consecință, muzica de pe *PROTO* are farmecul disturbant al acestui proces: confuzie, pași greșiți, *glitch*-uri. Radicalismul conceptului și al *sound*-ului sînt îmblînzite de inocența relației dintre om și mașină, de ceea ce Holly Herndon introduce în sistem – fragmente folclorice, muzică bisericească, cîntece muncitorești – și de substratul ideologic al LP-ului: *„Here at the edge of the world, we're calling you to join us, Ancestor-Plus. In the communion of open pores, existence is no longer enclosed in the body. We are not a collection of individuals, but a macro-organism, living as an ecosystem. We are completely outside ourselves, and the world is completely inside us. Is this how it feels to become the mother of the next species, to love them more than we love ourselves, like an extremophile?".*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

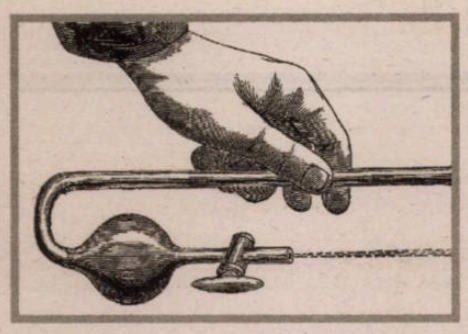

Oana STOICA

rosencrantz & co

Carnea noastră cea de toate zilele

● ***Dragonul de aur*** **de Roland Schimmelpfennig, traducerea: Ioana Petre, regia: Catinca Drăgănescu, scenografia: Ioana Pashca, coregrafia și ilustrația muzicală: Simona Deaconescu. Cu: Costi Apostol, Claudia Ardelean / Anca Pitaru, Ion Fiscuteanu Jr., Sebastian Marina, Elena Popa. Teatrul „Andrei Mureșanu", Sfîntu Gheorghe.**

Textul germanului Roland Schimmelpfennig, *Dragonul de aur,* scris în 2011, înainte să explodeze criza refugiaților, este unul dintre cele mai puternice texte despre migrație. La vremea sa a produs rumoare, o dată pentru că inversa perspectiva asupra migranților, vorbind din punctul lor de vedere, și a doua oară pentru că era extrem de dur în acuzațiile la adresa Germaniei și a germanilor, de exploatare a imigranților. *Dragonul de aur* a fost montat în România de mai multe ori (ca și o altă piesă a aceluiași autor, *Noaptea arabă),* cea mai recentă producție fiind la Teatrul „Andrei Mureșanu" din Sfîntu Gheorghe, cu o echipă de creație feminină: regizoarea Catinca Drăgănescu, scenografa Ioana Pashca și coregrafa Simona Deaconescu.

Mai multe povești fragmentare despre locuitorii imigranți (mulți ilegali) ai unui imobil din Germania, care are la parter un fast-food exotic (thailandezo-chinezo-vietnamez) pun în discuție exploatarea omului prin muncă, dezumanizarea lumii contemporane pe fondul obsesiei capitaliste pentru profit, alienarea pe care o produce migrația economică. Temele abordate sînt acut actuale pentru România anului 2019, care este exportatoare de forță de muncă ieftină pentru Occident (conform statisticilor, producem cei mai mulți emigranți economici din Europa), dar și importatoare (în mai mică măsură) de forță de muncă și mai ieftină din Asia (vietnamezi, chinezi, filipinezi). Cele două situații au în comun motivele migrației (dificultatea de a se realiza profesional și financiar acasă) și duritatea condițiilor de muncă în țara de destinație. Mare parte dintre imigranții români prestează servicii grele, prost plătite în raport cu munca, uneori la negru (menajere, infirmiere, muncitori în construcții și agricultură etc.). De partea cealaltă, emigranții asiatici „s-au bucurat" la noi de un tratament la fel de rău: vietnamezii angajați de o firmă românească de construcții au fost cazați în containere, cu șase toalete la 200 de oameni (Adina Florea în *Vice:* „Viața de container a vietnamezilor aduși în România să-ți izoleze blocul"). Aceasta este fața eșuată a globalizării, aceea a traficului de muncă, pe care Roland Schimmelpfennig o transformă într-un poem.

Sînt două povești centrale în *Dragonul de aur,* care le influențează pe celelalte. Una este o interpretare surprinzătoare a fabulei *Greierele și furnica,* cu funcțiile personajelor inversate: furnica are rolul exploatatorului unei persoane vulnerabile (prin precaritate) și este transformată în traficantă de carne vie (aici autorul se joacă un pic cu percepția stereotipă a nemților drept un popor harnic și arată reversul, lăcomia care generează sclavagismul economic). Alta începe aparent realist, cu lucrătorii asiatici din fast-food înghesuiți în chicineta sufocantă și cu o durere ucigașă de dinți care devine, pe parcurs, o metaforă pentru dezrădăcinare și dorul de casă. Cu un lirism aspru, creat din replici scurte, în care se includ didascaliile – ceea ce dă textului o dimensiune narativă –, cu o poezie creată din recitarea meniurilor restaurantului, piesa funcționează ca un caleidoscop care mixează narațiuni, farse, fabule, tragic și grotesc. Acestei formule dramaturgice regizoarea Catinca Drăgănescu i-a găsit un corolar dramatic, un format performativ hibrid, între teatru și performance. Aici a intervenit coregrafa Simona Deaconescu prin crearea unei structuri coerente de mișcare continuă: fraze coregrafice scurte, cu gesturi semirobotizate, parțial repetitive, care transpun ritmul poetic în mișcare, însoțit de un univers sonor dinamic, asurzitor uneori, care pare că înghite personajele, așa cum o face și decorul Ioanei Pashca – un mobilier supradimensionat (două scaune și o masă), pe lîngă care oamenii arată ca furnicile și deasupra căruia tronează o firmă luminoasă, „EAT MORE MEAT". Îndemnul pare a se lega de universul personajelor – care se configurează în jurul mîncării pe care unele o prepară și altele o consumă –, fiind, în același timp, o sugestie a consumerismului, dar și a canibalismului capitalist. Profitul devorează oameni. Iar Catinca Drăgănescu încheie această metaforă cu o doză de naturalism: doi muncitori, care mor în contexte legate de muncă, sînt transformați în corpuri însîngerate, ambalate ca niște hălci de carne. Omul este obiectificat, devine marfă și este tratat ca atare. Trupurile sînt înecate în sînge și spațiul aseptic, monocrom, este invadat de lichidul stacojiu și vîscos care îl năclăiește. Este o imagine violentă a economiei subterane, a exploatării forței de muncă, a plasării umanului ca pion într-un mecanism al profitului. Întîmplător, lucrurile se leagă aici dincolo de viziunea regizorală: „sîngele" este produs din ingrediente naturale și comestibile (spre liniștea spectatorilor care se tem că pot fi stropiți: compoziția nu pătează), iar mirosul de cacao este puternic și duce involuntar cu gîndul la bucătărie și mîncare, accentuînd ideea de om – „bun de consum", de „aliment" pentru mașinăria capitalistă.

Trupurile sînt înecate în sînge și spațiul aseptic, monocrom, este invadat de lichidul stacojiu și vîscos care îl năclăiește.

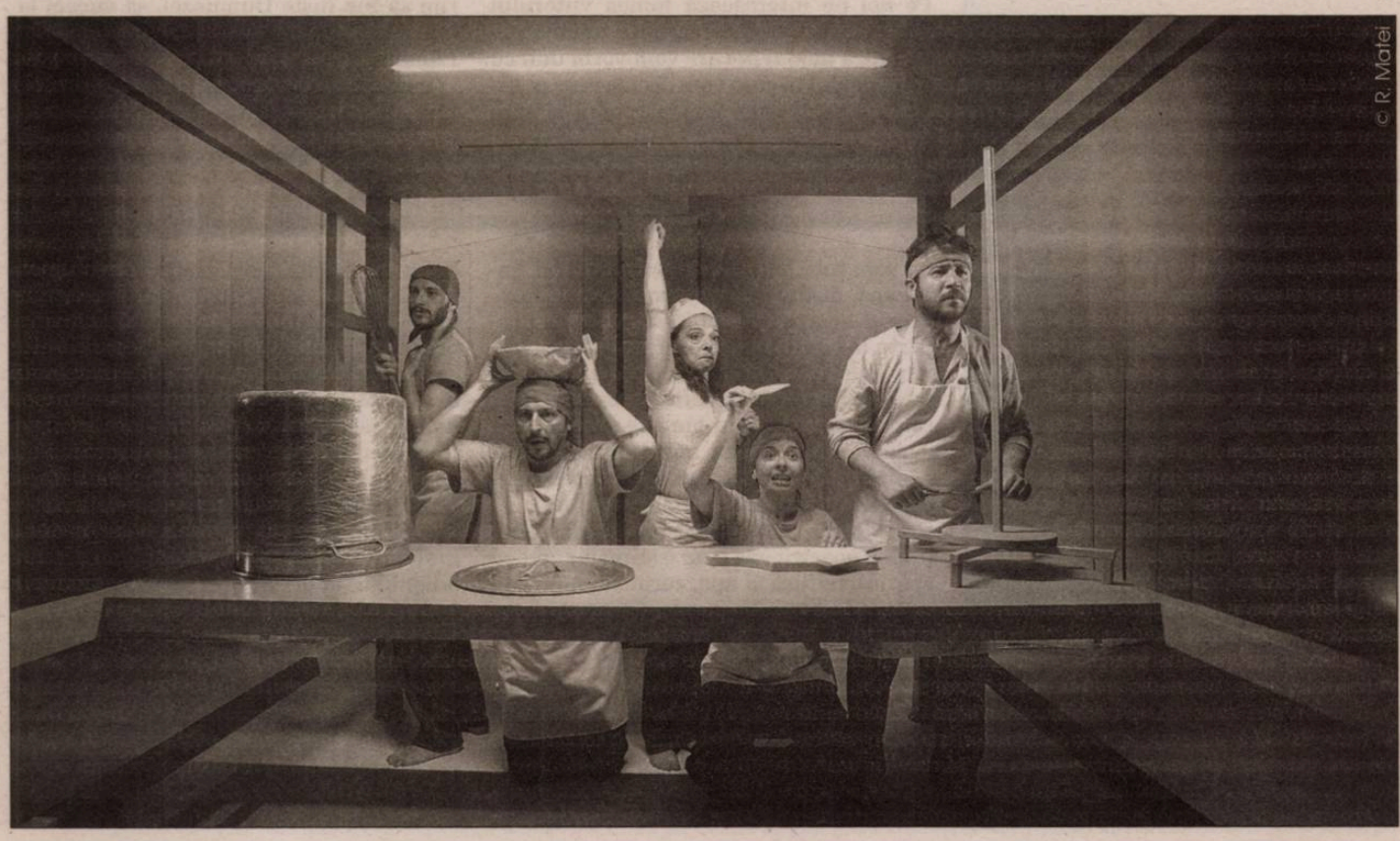

Desigur, pentru un demers performativ care mizează pe anduranță, coordonare și sincronicitate (nu doar în mișcare, ci și în rostire), e nevoie de actori buni și bine antrenați. Catinca Drăgănescu a mizat pe actorii de bază ai trupei din Sfîntu Gheorghe, mai vechi – Elena Popa, Sebastian Marina, Ion Fiscuteanu Jr. – și mai noi – Anca Pitaru (pe rol cu Claudia Ardelean) și Costi Apostol. Toți funcționează cu mare precizie într-o arhitectură performativă complexă, și asta fără a secătui spectacolul de viață. Schimmelpfennig nu scrie emoționant și Drăgănescu nu a făcut un spectacol impresionist, dar *Dragonul de aur* nu este nici pe departe un mecanism performativ arid și demonstrativ. Dimpotrivă, ritmul textului și precizia mișcării generează poezie, iar corpurile însîngerate, învelite în plastic, anonimizate în moarte, așa cum fuseseră anonime și în viață, reprezintă o imagine care se încăpățînează să-ți rămînă în minte.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Alexandru GHEORGHE

Mai există Dumnezeu într-o lume de roboți?

„Space may be the final frontier,
But it's made in the Hollywood basement!"
Red Hot Chili Peppers,
Californication

Nu vom propune soluții, dar ne vom alătura unei păreri. Nu este vorba direct despre Dumnezeu. Este vorba despre ceea ce reprezintă El. Este vorba despre oameni și, indirect, despre Dumnezeu. Este vorba despre lipsa autenticului din orice interacțiune umană în viitor. Este vorba despre anticiparea unui viitor robotizat, iar consecința cea mai devastatoare *nu* este, în opinia noastră, pierderea a 95% din locurile de muncă existente, așa cum ne asigură studiile pline de cifre înfricoșătoare, *ci pierderea umanității înseși*.

Pînă în anul 2030, „375 de milioane de lucrători la nivel global (14% din populația muncitoare a lumii) vor fi nevoiți să tranziteze către noi categorii ocupaționale și să deprindă noi abilitați în contextul tehnologizării rapide", conform unui studiu de amploare realizat la sfîrșitul anului 2017 de compania McKinsey Global Institute, www.mckinsey.com/mgi, intitulat *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions în time of automation (Job-uri pierdute, job-uri create: tranzițiile forței de muncă în era automatizării)*. Dacă vreți să extindem subiectul, un studiu realizat de Universitatea Oxford prezice că 47% din totalul locurilor de muncă existente astăzi în Statele Unite ale Americii vor fi în următorii 15 sau 20 de ani înlocuite de roboți și de soluții *software* care integrează inteligența artificială. Titlurile unora dintre capitolele cărții lui Andrés Oppenheimer, intitulată *The Robots are Coming: The Future of Jobs in the Age of Automation (Vin roboții: viitorul locurilor de muncă în era automatizării)*, sînt izbitoare: *„They're Coming for Bankers!"* („Vin să îi elimine pe bancheri!"), *„They're Coming for Lawyers!"* („Vin să îi elimine pe avocați!"), *„They are coming for doctors!"* („Vin să îi elimine pe doctori!"), *„They are coming for entertainers!"* („Vin să îi elimine pe artiști!"). În anul 1984, regizorul James Cameron pune în scenă producția cinematografică *Terminator 1*, în care un robot indestructibil este trimis din viitor (anul 2029) în realitatea anului 1984 pentru a asasina o femeie (care lucra ca ospătăriță), al cărei copil, care nu se născuse încă, va conduce ofensiva umanității împotriva roboților. În anul 1987 apare primul film *Robocop*, în care polițistul Alex Murphy este readus la viață sub forma unui robot de o megacorporație după ce este omorît de o bandă de criminali.

Conectați (numai) la lumea din telefon.

Ideea acestui articol a pornit de la conferința Tecomm din luna aprilie a acestui an de la București, după ce am ascultat părerile *speaker*-ilor – fondatori ai unor companii din România și din străinătate – care au integrat în business-urile pe care le conduc, adică în serviciile sau produsele pe care le comercializează, soluții tehnice care au înglobat *A.I. – Artificial Intelligence* – sau au dezvoltat roboți pentru a eficientiza operațiunile desfășurate zi de zi de organizații, indiferent de ramura acestora de activitate. Cuvintele utilizate ca laitmotiv în fiecare prezentare erau următoarele: „Inteligență Artificială" și „roboți". Unul dintre invitați, CEO-ul unei companii din străinătate, a vorbit în cadrul prezentării sale despre unele dintre cele mai mari companii din lume, Google și Amazon, exemplificînd cu mîndria că este contemporan cu acestea, cu avansul tehnologic al celor două societăți informaționale gigant, edificat prin recentele lor reușite: aplicația *Amazon GO* și soluția (A.I.) *Google Assistant*.

Amazon GO oferă posibilitatea de a achiziționa produse de pe rafturile magazinelor intrînd într-un magazin în care nu există case de marcat sau o casă centrală, nu există agenți de pază și nu plătești în magazin pentru ceea ce ai luat de pe raft. Pur și simplu intri, iei și ieși din magazin.

Google Assistant este o aplicație bazată pe Inteligența Artificială care preia din sarcinile zilnice ale oamenilor și pe care un om o poate accesa numai cu vocea, pe care aplicația o recunoaște, fiind dezvoltată astfel încît să înțeleagă și să reproducă nuanțe specifice limbajului nostru, care transmite diverse emoții și, astfel, Google Assistant reacționează precum o ființă umană. Dacă îi comanzi, aplicația îți poate face o programare la coafor, poate ajusta volumul televizorului, notează întîlniri în calendarul virtual și îți poate spune bancuri.

Dar sînt cunoscute deja toate aceste aspecte, iar în tot discursul despre tehnologie și tehnologizare simt (și mă încearcă un sentiment de teamă) nevoia imediată de Dumnezeu. Pe noi ne interesează lumea viitorului din perspectiva interacțiunii umane pure, adică modul în care vom vorbi unii cu alții, modul în care vom decide ceea ce este bine pentru noi înșine, modul în care ne vom iubi, modul în care vom trăi împreună, modul în care vom crede în Dumnezeul nostru, modul în care ne vom raporta la sensul existenței unui spațiu divin. Vom trăi singuri în propria noastră tehnologie sau împreună? Vor mai exista comunități sau, mai bine zis, își vor mai avea rostul? Pentru noi, Dumnezeu reprezintă tot ceea ce este mai autentic în oameni, este esența umanității pure, este relația în care se unește și se desparte lumea noastră așa cum o știm: planeta și spațiul, natura și apa, cerul și pămîntul, simțurile lumești și cele divine, zgomotul și liniștea, cuvîntul și tăcerea, binele și răul, Raiul și Iadul, eu și tu.

„ID-uri de client."

Roboții pe care îi creăm sînt algoritmi. Pentru a-i crea, gîndirea noastră tinde să structureze procese simplificate și desfăcute în formule matematice materializate într-un limbaj de programare denumit cod. Așa cum formulăm fraze frumoase, iar unii dintre noi au darul poeziei, la fel scriu oamenii prezentului linii de cod inovatoare și criptate care au ca scop marginalizarea omului prin robotizarea abilităților sale care îl fac să fie om. Pare că ne omorîm specia, plănuim cum să îl eliminăm definitiv pe Dumnezeu de pe lume, ne însingurăm pe zi ce trece, iar tehnologia suplinește din ce în ce mai mult nevoia de interacțiune umană. Ne înconjurăm de tehnologie din ce în ce mai mult, trăim captivi în Instagram, YouTube, Facebook sau LinkedIn și nu auzim cînd ne cheamă soția la masă, nu ne ridicăm ochii din telefon cînd ne arată copilul desenul cu mami și tati pe plaja însorită, nu mai apucăm să încheiem o discuție cu un prieten pentru că Facebook anunță o nouă postare pe care o vizualizăm de urgență.

Ieșim împreună la o cafea și ne ignorăm, conectați (numai) la lumea din telefon, ca și cum nu ne vede nimeni, ca și cum toată lumea face asta și este ceva normal, pînă găsim pe telefon un subiect despre care să vorbim: o poză, un filmuleț sau o postare a unui „contact". Și cînd găsim un subiect interesant, trimitem link-ul și îl discutăm pe WhatsApp în trei propoziții simple și la obiect. Nu mai argumentăm, nu mai expunem nimic *pe larg*, totul trebuie să fie *pe scurt*, nu mai are nimeni timp pentru lux de amănunte.

Nu-i așa că nu mai e timp destul? Nu-i așa că discutăm despre tulburările sufletului, despre preocupările și îngrijorările de zi cu zi cu un apropiat, mai în largul nostru atunci cînd vorbim la telefonul mobil, pe Skype sau pe WhatsApp decît atunci cînd avem persoana în fața noastră? Nu-i așa că nu mai sîntem denumiți „oameni", ci „utilizatori"? Nu-i așa că nu mai avem nume și prenume, ci „ID-uri de client"? Nu-i așa că reproducem tehnologic orice emoție specifică omului, orice trăire interioară, orice expresie, pentru că celălalt nu ne mai vorbește, nu ne mai vede, nu ne mai aude și nu ne mai simte? Nu-i așa că vrem să reconfigurăm lumea astfel încît să avem numai noi dreptate întotdeauna? Nu-i așa că vrem să avem toată puterea peste oameni? Nu-i așa că ne dorim să fim niște Dumnezei, să ducem la bun sfîrșit construcția Turnului Babel pe Pămînt?

Închei amintind despre ultima prezentare de la conferința Tecomm, respectiv a serviciilor unei companii din România care „detectează" munca repetitivă desfășurată de angajații din orice organizație și care înlocuiește corvoada sarcinilor rutiniere cu un robot *„care, spre deosebire de om, nu obosește, nu greșește, nu are nevoie de concediu medical și poate munci 24 de ore din 24"*, spunea respectivul prezentator. Robotul este astfel programat încît procesează situațiile de excepție, pe care le asimilează în sistemul său de operare, fiind astfel perfect adaptabil unor situații noi. Referindu-se inclusiv la inovațiile companiilor Google și Amazon amintite, prezentatorul întreabă auditoriul: *„Dar ce au în comun toate aceste soluții tehnologice?,"* în timp ce peste toată sala se așterne o liniște stranie, ca într-o fabrică părăsită. Și tot el răspunde, mulțumit de contribuția sa: *„Nu mai există oameni!"*...

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Iluzia zborului

Domnul cu costum scump, din teflon, contemplă atent vitrina cu costume scumpe, iluminate profesional. Sub razele piezișe, cu unghiul de incidență fixat astfel încît să pună în evidență finețea materialului, manechinele par idoli păgîni, frizînd perfecțiunea. Cu mîna pe geanta din piele maro, sprijinită pe troller, nici domnul cel elegant nu pare mai prejos: înalt, suplu, atletic, are barba tăiată la milimetru și, doar privind-o, îți poți da seama de calitatea serviciilor stilistului său.

În fața vitrinei de alături, o doamnă cu jachetă roșie și geantă exorbitantă evaluează gențile expuse astfel încît culorile însumate ale fiecăreia să formeze un curcubeu. Privirea ei este ageră, severă și scrutătoare, obișnuită să identifice chiar și cele mai mărunte defecte ale mărfii expuse. Poate spune materialul, culoarea și calitatea căptușelii doar după materialul, culoarea și calitatea cusăturilor exterioare. Privește ce privește, apoi pleacă agale, fără să intre în magazin, spre dezamăgirea vînzătoarei elegante care întrezărea o tranzacție.

Într-un bar, grupul de delegați formează un cer mic, dar select. Au privirile degajate, fac glume și rîd gălăgios la ele. Au un stil aparte de a glumi, caracterizat prin faptul că acela care spune gluma începe să rîdă primul și cel mai zgomotos la auzul ei, de parcă ar auzi-o prima oară, ori de parcă ceilalți ar trebui să fie înștiințați că s-a spus o glumă și trebuie să rîdă și ei. Pentru ei, aeroportul este un acasă, un fel de mall în care intri dintr-un oraș și ieși într-altul.

O doamnă cu o certă experiență de viață și-a asortat treningul albastru cu pantofi cu toc din lac negru. Are pe puțin un kilogram de bijuterii la gît, pe mîini și în urechi. Durează zece minute să și le scoată la control, dar, de fiecare dată cînd încearcă să treacă pe poartă, aceasta țiuie neliniștitor, iar doamna este obligată să-și mai scoată un lănțișor de calibru mai mic, ce-i drept, care trecuse neobservat.

Adolescenți volubili împestrițează un spațiu gri, tern și enorm, conceput la scara avioanelor și nu a oamenilor. Se așază pe jos, în cerc, cu picioarele pe bagaje și mănîncă chips-uri. Vorbesc între ei foarte tare, pentru că au pe urechi niște căști enorme din care răsună muzică techno. De cîte ori pescuiesc un chips din cutie, sînt nevoiți să lase jos telefonul, pe care îl recuperează imediat pentru a vedea dacă nu cumva le-a mai crescut popularitatea între timp.

Familiile cu copii mici împing cărucioare încărcate cu felurite boccele, în timp ce copiii mai mari vînează jucării prin magazine, dorindu-și ba una, ba alta, căci, în hala uriașă, tentaculară, magazinele amenajate somptuos te îmbie să cumperi, să cumperi, să cumperi. Iar oamenii cumpără, cumpără, cumpără, deși majoritatea produselor vîndute ca scutite de taxe costă, de fapt, mai mult ca în oraș.

Restaurantele zgomotoase emană cele mai felurite mirosuri, iar raionul de parfumuri te poate adormi în maximum zece minute. Totul este curat, aseptic și profesionist organizat. Dar îndărătul ghișeelor balamalele sînt lipite cu bandă adezivă. În spatele vitrinei cu sandwich-uri fabulos de scumpe, firimiturile nu au mai fost măturate de mult. Chelnerul strănută și se întoarce rapid pentru a-și șterge fața cu mîneca, apoi continuă servirea cu eficiență și profesionalism. Picolo-ul răstoarnă pachetele cu sărățele, apoi le adună de pe jos și le aranjează în vitrina strălucitoare cu atenția unui bijutier.

Iar oamenii cumpără, cumpără, cumpără.

Sub poleiala promptitudinii, zborurile întîrzie sau sînt anulate, conexiunile se pierd, timpii de transfer se lungesc cu controale inutile. Știi cînd intri în aeroport, dar nu poți spune cu precizie cînd vei ieși de acolo. Aeroportul este non-locul care, oferind promisunea zborului, îți răpește libertatea căci, odată intrat, nu mai poți ieși decît cu avionul, excepție făcînd cazurile pe care nu și le-ar dori nimeni, niciodată. Intrat în aeroport, devii brusc un soldat disciplinat care execută fără crîcnire ordinele rostite de voci suave. Astfel, viața călătorului este prestabilită pentru cîteva ore, interval care se poate prelungi în funcție de organizare, condiții meteo, greve etc. În schimbul libertății, aeroportul îți oferă accesibilitatea luxului, himera importanței propriei persoane, zîmbete încremenite ca niște măști rituale și ospitalitate pe bani mulți care crește direct proporțional cu prețurile practicate. O ospitalitate care oferă, în foarte rare cazuri, un pahar cu apă gratuit, deși, în mod tradițional, un pahar cu apă trebuia oferit chiar și dușmanului, dacă acesta ți-l cerea. Dar ospitalitatea de tip nou, eliberată de constrîngerile tradiției, nu se împiedică într-un pahar cu apă, vînzarea de apă fiind una dintre afacerile cele mai profitabile pe aeroporturi, căci de costume scumpe și genți te mai poți lipsi, dar de apă nu.

Aceste detalii nu opresc însă mulțimile de oameni care iau cu asalt aeroporturile. Mărunte purgatorii luxoase, trambulinele spre cer sînt închisori de lux deghizate în galerii comerciale care vînd din ce în ce mai mult, din ce în ce mai accelerat și din ce în ce mai sigur nu doar mărfuri, ci mai ales iluzia că zborul este înălțare.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 29 MARTIE,
la toate punctele
de difuzare a presei
11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Emil BELU

Sclav sau rival

„...traducătorul de proză este sclavul autorului, iar traducătorul de poezie este rivalul său.“
ANDREÏ MAKINE

Nu știu cît este de veridică afirmația scriitorului rus strămutat în idiomul francez. Un sîmbure de adevăr ar putea exista, dar pentru un simplu cititor cum sînt – nici prozator, nici poet, nici bun cunoscător de limbi străine –, coaja fructului numit „traducere“ este prea tare. Accesul la sîmbure este dificil, dacă nu imposibil. Comentariul la „provocarea“ lui Andreï Makine ar trebui făcut, cu siguranță, de cei implicați direct în actul traducerii sau de cei care au afinități cu acest tip de scriere.

Cu certitudine, unele sînt uneltele traducătorului de proză, altele ale traducătorului de poezie. Ca să traduci din James Joyce, *Ulysse,* de exemplu, trebuie să te familiarizezi cu jargonul de la periferiile Dublinului, iar pentru a traduce un autor precum Céline, *Voyage au bout de la nuit,* să zicem, traducătorul trebuie să fie, obligatoriu, stăpîn pe stilistica frazei. Pentru a traduce un volum de proză nu este obligatoriu să fii prozator – dacă ești, cu atît mai bine. Dar, pentru traducerea unui volum de poezii, este obligatoriu să fii poet, ba chiar unul foarte bun. Ermetismul versurilor și licențele poetice ridică alt gen de obstacole în calea traducătorului de poezie. Nu știu dacă un volum de versuri precum *11 elegii* a fost tradus în japoneză, volum ce conține toate ingredientele intraductibilității. Oare „bijuteriile“ lui Nichita Stănescu și-ar găsi loc în seiful numit *kanji?* Ce nivel de profesionalism trebuie să atingă traducătorul pentru a-i facilita cititorului japonez accesul la comoara secretă?

Despre proză s-a spus că reflectă nivelul de maturitate al unei națiuni, marcînd o evoluție constantă, echilibrată. Umberto Eco mărturisea, într-o scriere, o anume dificultate în găsirea traducătorului ideal, dificultate ce venea din specificul prozei sale. Traducătorul trebuie să fie un bun cunoscător al subtilităților de limbaj, al convulsiilor sociale, al moravurilor Evului Mediu – epocă predilectă a scrierilor sale. Dacă ne gîndim numai la *Numele trandafirului,* putem intui calvarul traducătorului.

Cîteodată nu sînt cruțate nici chiar propriile limite biologice. Michel Tournier a fost impresionat de întîlnirea cu un caz aparte: „*Visite de mon traducteur roumain Sergiu Ruba. Je suis surpris de le découvrir aveugle. Il est guidé par une jeune femme. Il me dit: «J'ai vu jusqu'à onze ans. Je me souviens des couleurs.» J'admire son entrain, sa curiosité, son érudition*“ *(Journal extime).*

Cînd traducătorul nu este stăpîn pe uneltele sale poate comite gafe monumentale. O spune Alexandru Paleologu: „Titlul versiunii franceze a *Crailor* e absolut inadmisibil: *Les seigneurs du Vieux-Castel.* Mai întîi, de unde și pînă unde «castel»?“. Și eu care doream să citesc varianta franțuzească a visului lui Pașadia: „Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi...“. M-am dezumflat! Dacă și titlul este greșit, ce o fi mai încolo?

Pe de altă parte, constrîngerile idiomului pun insurmontabile piedici. O confirmă Cioran: „Am frunzărit vechiul dicționar român-francez al lui Damé. Toate cuvintele românești – de o forță, de o poezie extraordinară; echivalentul lor francez – găunos, insipid, convențional *didactic;* e *latinie* în sensul cel mai rău al cuvîntului“.

Alchimie subtilă, poezia rămîne „unul dintre cele mai codificate limbaje ale unei națiuni“, esență zămislitoare de matrice culturală. „Pentru a merge la filonul înțelegerii unui popor, trebuie mers la poezie“, credea T.S. Eliot. O țară vitregită de poeți este o țară cu un limbaj subevoluat. Poeții au fost printre primii care au dat tonul înnoirilor. Se spune că Dante a făcut „trecerea de la antichitate la umanismul Evului Mediu – un revoluționar al rafinamentelor literare“. Dacă adepții platonismului vedeau în vers și în rimă „posibilitatea de a reprezenta armonia universală“, este capabil traducătorul să ne facă părtași la această bucurie?

Un amestec de bocet și blestem, un cîntec fără de sfîrșit.

James Joyce
© wikimedia commons

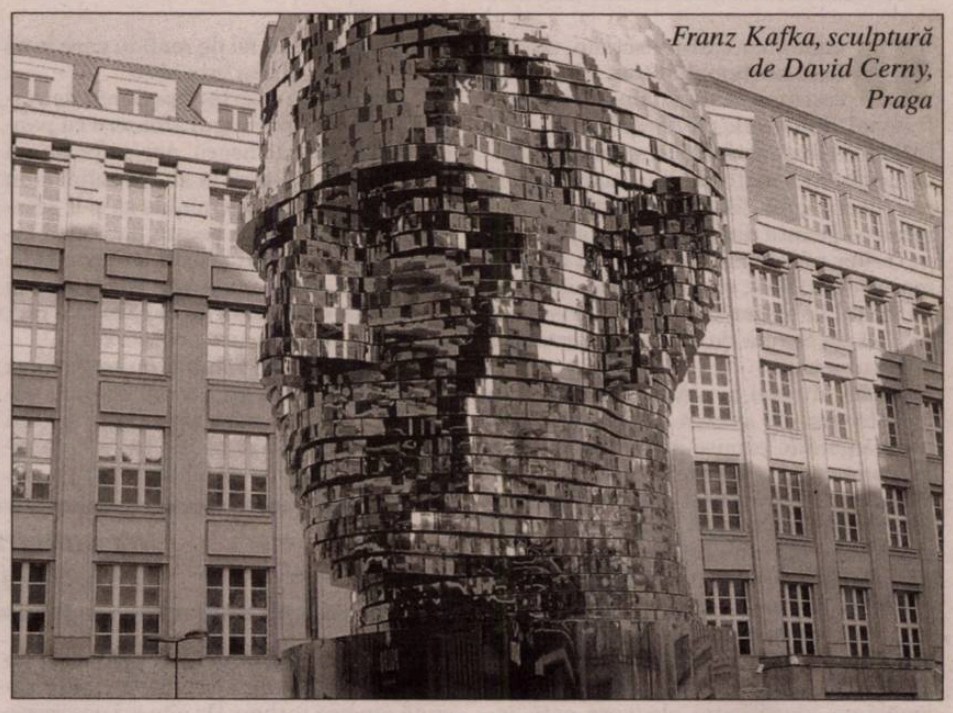
Franz Kafka, sculptură de David Cerny, Praga

Poezia nu poate fi urmărită evolutiv. Marile creații în domeniu nu sînt sincrone evenimentului istoric. Individualitatea poeziei în contextul unei culturi este o realitate incontestabilă. Poezia este acel „supliment de naționalism“ care o face intraductibilă, citisem undeva. Un cititor de proză sau de poezie străină, nefamiliarizat cu idiomul original, cum sîntem majoritatea, va fi nevoit să accepte o traducere. Doamna Klug, actriță pragheză: „Vedeți dumneavoastră, știu toate limbile, dar numai în idiș“ (Kafka, *Jurnal).* Dacă această tălmăcire este o echivalență oarecare sau, lucru mai rar, depășește modelul, este greu de apreciat de către cititor. De obicei, sensibilitatea individuală, cultura și gustul pentru artificii ne fac partizanii unei traduceri sau ai alteia.

Citindu-l pe Esenin, pentru care ani în șir făcusem o adevărată pasiune, am avut surpriza ca într-o singură carte să dau peste patru variante ale aceleiași poezii: „Vulpea“. Traducători: Zaharia Stancu, George Lesnea, I. Olteanu și I. Crețu. O analiză sumară a celor patru traduceri te duce cu gîndul la patru poezii distincte. Mă întreb cum o recita Esenin la întrunirile de poezie moscovite, cu gesturile lui de „actor cu trac“. Ce halou misterios învăluia poetul și ce rezonanțe stîrneau în ascultător cuvintele devenite emblemă? O paranteză: Dinu Pillat lăuda traducerea lui Zaharia Stancu – care nu știa rusește –, ca fiind în spiritul originalului. (L-au ajutat la traducere niște basarabeni, aveam să aflu mai tîrziu.) Ionel Teodoreanu recomanda traducerea lui George Lesnea. Nu știu dacă cei care dădeau referințe cunoșteau, la rîndul lor, limba rusă, și la ce nivel. Eu, cititorul, neținînd cont de recomandări, fie ele chiar „autorizate“, aleg traducerea apropiată vibrației propriei mele coarde lirice. Am rezonat cu varianta lui George Lesnea.

Am citit „Corbul“ lui E.A. Poe în trei traduceri: Dan Botta, Emil Gulian și Petre Solomon. Nu am văzut alte traduceri: Mihu Dragomir, Mătăsaru, despre care fiica acestuia, Nina Cassian, povestește în *Memoria ca zestre* că ar fi fost o versiune după care se preda la Universitate. Fiecare variantă dintre cele citite îți strecoară alt fior. Am votat versiunea lui Dan Botta. Nu am explicații.

Aflu din *C'est moi qui souligne*, de Marina Țvetaeva, Actes Sud, 1989, că Nina Berberova știa pe de rost poezia „Corbul“, în traducerea lui Vladimir Jabotinski, „un evreu cult“. Era o traducere superioară celor ale lui Briusov și Balmont. Gusturi și gusturi!

Nefiind un subtil cunoscător al limbii engleze, ba chiar departe de așa ceva, mă întrebam cum sună poezia „Corbul“ în original. Ocazia s-a ivit. Întîmplarea a făcut să am colegă la un curs – ce nu avea nimic comun cu literatura – o actriță americană, adusă de vîntul amorului aproape de iubitul ei canadian. Wendy, cum îi spuneam toți colegii, avea temeinice studii de artă dramatică la o celebră universitate din New York. Făcuse o pasiune pentru poezia lui Edgar A. Poe, ba mai mult, a refăcut de mai multe ori itinerariul drag poetului, triunghiul New York – Boston – Philadelphia. Știa multe despre acest poet blestemat, ne-a împărtășit multe inedite, inclusiv despre corbul viu pe care poetul îl purta cu el în desele-i peregrinări. Ne-a recitat cu patos „Corbul“, iar toată clasa i-a dăruit aplauze din belșug. Muzicalitatea versurilor, gesturile și mimica unei profesioniste în arta recitării m-au adus instantaneu la rezonanță. Un amestec de bocet și blestem, un cîntec fără de sfîrșit. Senzație de absolut!

Revenind la afirmația lui Andreï Makine, mă gîndesc că este imposibil să stabilesc ierarhii. Am numai „gusturi“, nu și piedestalul de pe care să judec o traducere. Nu știu dacă unul e sclav, altul rival. Las altora, mai pricepuți, tranșarea verdictului.

Michel Tournier, în *Le vent Paraclet*, ilustrează cît se poate de bine acest travaliu, păstrînd balanța în echilibru: „*Chaque langue ayant son atmosphère et son attraction propres, le préalable, à la bonne traduction, est d'échapper à cette atmosphère, de se libérer de cette attraction afin d'évoluer en toute liberté dans la langue adoptée. C'est un problème semblable à la mise sur orbite d'un satellite artificiel qu'il faut pour cela arracher à l'attraction de la terre*“.

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

E, oare, austeritatea reabilitată?

Alberto Alesina, profesor la Universitatea Harvard, a reluat dezbaterea cu privire la deficitele bugetare, la austeritate și la creșterea economică. În 2010, Alesina le-a spus miniștrilor de Finanțe europeni că „multe reduceri, chiar și dintre cele severe, ale deficitului bugetar au fost însoțite și *urmate de îndată* de o creștere susținută – nu de recesiune – *chiar și pe termen foarte scurt*" (sublinierile îmi aparțin). Alesina a publicat recent, împreună cu colegii săi, economiștii Carlo Favero și Francesco Giavazzi, o nouă carte, intitulată *Austerity: When It Works and When It Doesn't (Austeritatea: cînd funcționează și cînd dă greș)*, care tocmai a primit o recenzie favorabilă de la Kenneth Rogoff, colegul său de la Harvard.

E o carte nouă despre o temă veche. Concluzia autorilor e, spus pe scurt, că „în anumite cazuri, costul direct rezultat din reducerea cheltuielilor este compensat din plin de creșterile altor componente ale cererii globale". Se subînțelege că austeritatea – adică reducerea deficitului bugetar, nu creșterea sa – ar putea fi strategia adecvată, în cazul unei recesiuni.

Austeritatea ar putea fi strategia adecvată, în cazul unei recesiuni.

O lucrare mai veche pe această temă, scrisă de Alesina împreună cu Silvia Ardagna, a fost criticată de Fondul Monetar Internațional și de alți economiști pentru econometria deficientă și pentru concluziile pripite. Iar noua sa carte, care analizează 200 de planuri de austeritate multianuale, puse în aplicare în șaisprezece țări OCDE între anii 1974 și 2014, le va da devoratorilor de cifre, fără doar și poate, de lucru.

Dar nu acesta e aspectul cel mai important. Corelația nu e cauzalitate. Asocierea dintre reducerea fiscală și creșterea economică nu ne spune nimic despre relația subiacentă dintre cele două. Determină reducerea deficitului creșterea economică – sau creșterea economică determină reducerea deficitului? Nici chiar econometria întregii lumi nu poate dovedi că una o implică pe cealaltă – sau că ambele nu sînt, de fapt, rezultatul unui alt factor. Se omit, pur și simplu, prea multe variabile – altfel spus, alte posibile cauze ale celor două fenomene. Așanumitele dovezi „statistice" pornesc întotdeauna de la o teorie cauzală căreia i se „adaugă" apoi date, astfel încît să se ajungă la rezultatul pe care și-l dorește teoreticianul.

Teoria lui Alesina se sprijină pe doi piloni conceptuali. Pilonul principal susține că, dacă deficitul persistă, întreprinderile și consumatorii se vor aștepta la impozite crescute și, ca atare, vor investi și vor consuma mai puțin. Reducerea cheltuielilor, în schimb, anunță o scădere viitoare a taxelor, ceea ce stimulează investiția și consumul.

Al doilea pilon, cel auxiliar, este presupunerea potrivit căreia creșterea datoriei publice îi determină pe investitori să se aștepte la un faliment. Această perspectivă determină creșterea ratelor dobînzilor la obligațiunile de stat, ceea ce duce la creșterea generală a costurilor de împrumut. Blocînd creșterea datoriei publice, austeritatea poate duce la o „reducere considerabilă" a ratei dobînzilor și, astfel, la creșterea investițiilor.

Această ipoteză auxiliară nu poate fi acceptată ca regulă generală. Dacă o țară are propria bancă centrală și emite monedă proprie, guvernul poate modifica ratele dobînzii după bunul plac, ordonînd băncii centrale să tipărească bani. În acest caz, ratele scăzute ale dobînzii vor fi rezultatul nu atît al austerității, cît al expansiunii monetare. Este exact ceea ce s-a întîmplat, cu facilități cantitative, în SUA, în Marea Britanie și în zona euro. Ratele dobînzilor au rămas ani de zile la o valoare minimă, după ce băncile centrale au pompat sute de miliarde de dolari, lire și euro în propriile economii.

Rămînem așadar cu primul pilon al lui Alesina: un angajament credibil de reducere a cheltuielilor publice din prezent va spori productivitatea, eliminînd spectrul creșterii, în viitor, a impozitelor. Același argument explică de ce, în viziunea lui Alesina, micșorarea deficitului e preferabil să se facă prin reducerea cheltuielilor, și nu prin creșterea impozitelor. Reducerea cheltuielilor rezolvă și „problema" „creșterii automate a prestațiilor [sociale] și a altor programe de cheltuieli", în vreme ce creșterea impozitelor nu o face.

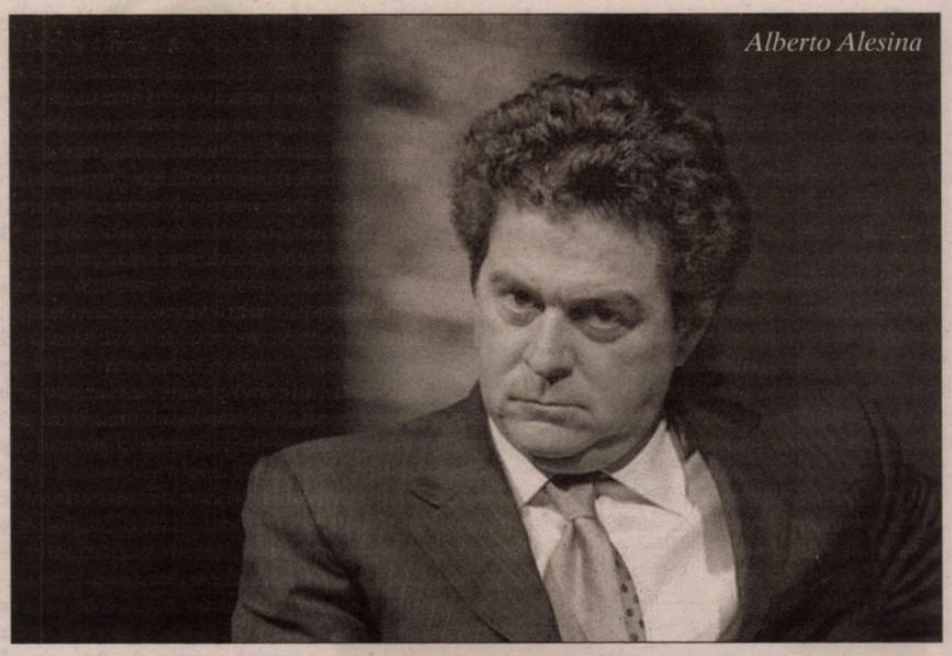
Alberto Alesina

Alesina scrie: „Macroeconomia modernă pune accentul pe faptul că oamenii decid ce anume fac astăzi, în funcție de așteptările lor față de ceea ce se va întîmpla în viitor." John Maynard Keynes a înțeles, la rîndul său, importanța esențială a așteptărilor, iar John Hicks îi atribuie acestuia introducerea „teoriei așteptărilor" în economie. Cu toate acestea, cartografia keynesiană a așteptărilor e foarte diferită de cea a lui Alesina. Investitorii lui Keynes nu își conturează așteptările observînd deficitul guvernamental și calculînd ce efect va avea acesta asupra impozitelor pe care vor trebui să le plătească în viitor. De fapt, ei abia dacă observă deficitul.

Ceea ce observă ei este mărimea pieței lor de care dispun. Pentru Keynes, deciziile antreprenorilor de a crea locuri de muncă depind de veniturile pe care estimează că le vor obține prin sporirea locurilor de muncă. O scădere economică reduce cifra de afaceri estimată și îi determină să disponibilizeze muncitori. O reducere a cheltuielilor guvernamentale prevestește o cifră de vînzări cu atît mai scăzută, determinîndu-i pe angajatori să concedieze și mai mulți muncitori, ceea ce adîncește criza economică. Dimpotrivă, o creștere a cheltuielilor guvernamentale sau o scădere a impozitelor prevestește o cifră de afaceri crescută și contracarează scăderea economică.

De exemplu, dacă cererea pentru automobile scade, se vor vinde mai puține unități și va fi nevoie de mai puțini muncitori pentru a le fabrica. Dacă guvernul își sporește cheltuielile pentru lucrări publice, nu numai că va fi nevoie de mai multă mînă de lucru, dar va crește și cererea pentru automobile, astfel încît productivitatea economică va crește peste valoarea cheltuielilor guvernamentale suplimentare, ceea ce va reduce deficitul.

Simplificînd, avem două teorii opuse cu privire la politica fiscală recomandată într-o situație de criză. Keynes spune că, atunci cînd se anunță o reducere a cheltuielilor publice, oamenii de afaceri înțeleg că veniturile le vor scădea, deoarece numărul celor care vor cumpăra produsele și serviciile lor se va reduce. Alesina însă pretinde că anunțarea unor astfel de reduceri le semnalează oamenilor de afaceri o scădere viitoare a impozitelor, ceea ce îi va determina să cheltuiască mai mult.

Cititorii vor trebui să decidă care teorie li se pare mai plauzibilă. Personal, mie îmi place cel mai mult caracterizarea formulată în recentul volum *Austerity: 12 Myths Exposed (Austeritatea: 12 mituri demontate)*: „Austeritatea este un instrument [...] al intereselor financiare – și nu o soluție a problemelor cauzate de acestea."

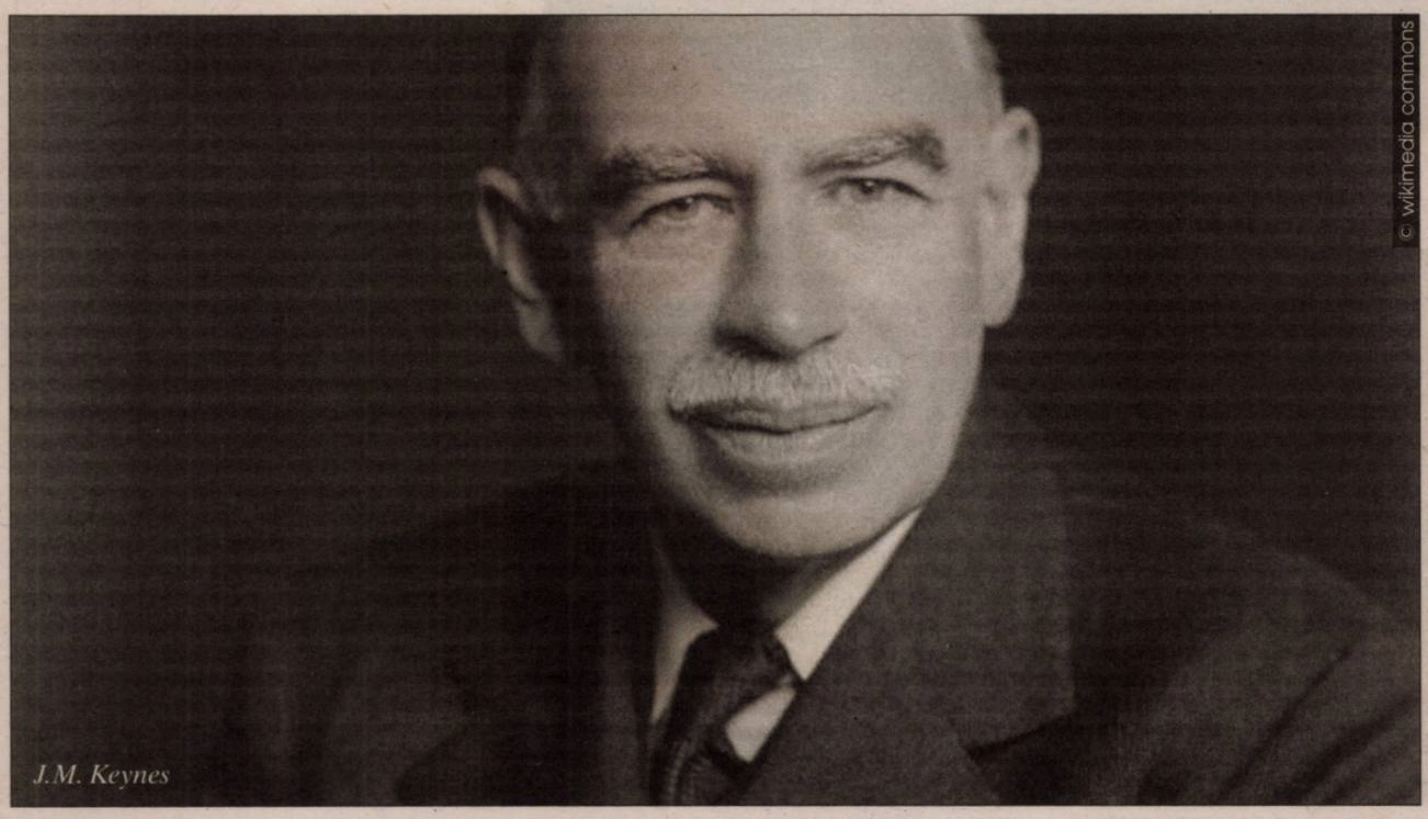
© wikimedia commons

J.M. Keynes

Robert Skidelsky *este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

FĂRĂ A EXPLICA CE ÎNSEAMNĂ „PAUZA DE RECUNOAȘTERE", ȘEFUL NIVELULUI E CURIOS SĂ ÎNCERCE PARTICIPAREA ÎN ȘOAPTĂ

■ Un sondaj recent pe tema discriminării și a prejudecăților a întrebat 3624 de americani dacă numeralele arabe ar trebui predate la școală (fără a explica ce înseamnă „numeral arab"). 56% din cei intervievați au răspuns că nu, numeralele arabe n-au ce căuta în școlile americane. (**C. Ș.**)

■ În timpul unui meci de tenis, la turneul de la Roma, referindu-se la pauza dintre *game*-uri, comentatorul a folosit (scăpat?) expresia „pauză de scaun". Pînă acum doar arbitrul era „de scaun", nu și pauzele. (**A. M.**)

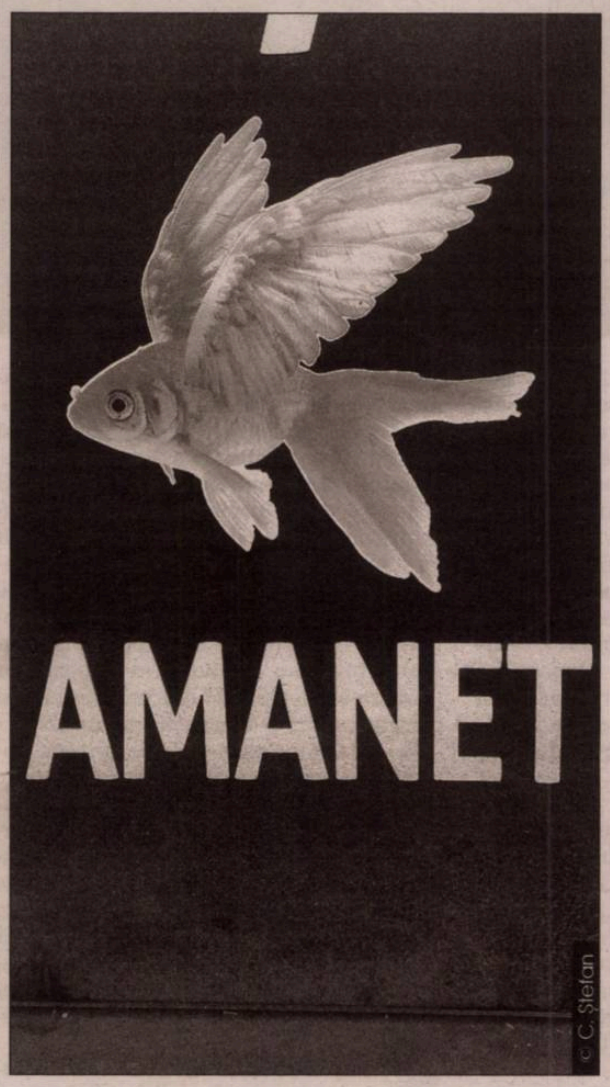

© C. Ștefan

Cu ochii-n 3,14

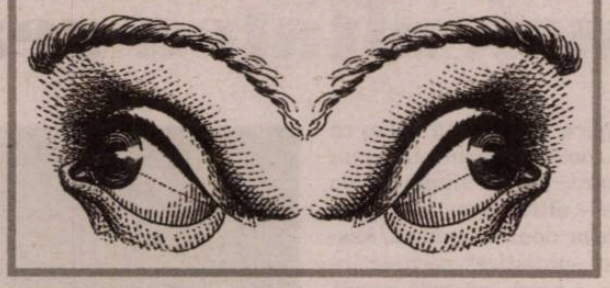

■ Poliția din New York (NYPD) a folosit în programul de recunoaștere facială a departamentului o fotografie a actorului Woody Harrelson pentru a prinde un hoț care semăna cu acesta, scrie *The Guardian*. Și au reușit. (**A. M. S.**)

■ Jean Debouzy, primarul orașului francez Montereau, a găsit soluția la scăderea natalității în zonă. Șeful administrației a împărțit localnicilor pastile cu Viagra. (**C. Ș.**)

■ „Românii merită mai mult respect!" – așa sună titlul pliantului electoral pesedist. Un tablou burdușit de cifre care demonstrează „Creșterea nivelului de trai în guvernarea PSD". Astfel, pensia de 1500 de lei în 2016 ar fi devenit de 1893 de lei în mai 2019. Nu știu încă. De unde rezultă un coș mai plin cu 424 de ouă. Dar la salariul unui asistent medical, cifra de ouă depășește orice calcule estimative: +1730. Aplicînd automat regula de trei simplă, stau și mă întreb: oare cîte ouă intră în opt milioane de euro?! Sau în zecile de milioane de euro, sau, într-un calcul mai riguros, în cele 114... sau... Și ce s-ar putea face cu această infinitate de ouă? Calci pe ele și te umpli, pînă în adîncul sufletului, de mîzga cleioasă alb-gălbuie? Sau pați ca în bancul cu peștișorul de aur? Scormonitorilor de detalii li oferă și adresa unui eventual răspuns: www.guvernarepsd.ro. Și, la final, aflăm că acest pliant cu trei foi (șase pagini blindate cu calcule colorate) s-a tras într-un tiraj de 1.500.000 de exemplare. Pe ai cui bani, știm. Dar de ce la mine în cutie au fost vîrîte nouă exemplare? Ca să fac ce cu ele? Nu, nu sînt bune... Hîrtia e cretată... (**R. M.**)

■ Britanica Genevieve LeJeune, proprietară a clubului londonez SkirtClub, a fondat o nouă confesiune sexuală: *bi-curious*, care are deja 12.000 de membri în toată lumea. E vorba de cineva care, fără să fie (deja) homosexual, e curios să încerce o relație cu o persoană de același sex. Vorbind de confesiuni, dacă vechile Biserici ar fi heterosexualitatea și homosexualitatea, noianul noilor orientări sexuale sînt nenumăratele secte neoprotestante. (**M. P.**)

■ Mii de femei nord-coreene sînt vîndute în China, ca mirese sau ca prostituate, potrivit unui nou raport al organizației Korea Future Initiative, scrie CNN. Investigația condusă de instituția londoneză Korea Future Initiative (KFI) include mărturii șocante ale unor fete cu vîrste începînd de la 12 ani, legate de acte de viol sau de participarea forțată la *cybersex* timp de zile întregi, fără acces la hrană. Problema traficului de persoane de sex feminin a luat amploare în ultimii ani. Se pare că există o mare cerere pe piața neagră a Chinei. (**A. M. S.**)

■ „Ce mîncăm azi?" – scrie, cu litere de-o șchioapă, pe un panou publicitar. Retrasă la umbra inscripției, o mămăiță se chinuie să vîndă niște buchețele de pătrunjel și de leuștean, interpelînd trecătorii în șoaptă, ca nu cumva s-o prindă Garda: „Hai, mamaie, ia leuștean', să mînc și eu ceva azi". (**M. M.**)

CE AU ÎN COMUN OAMENII AFLAȚI DEASUPRA? SURSA UNUI SEMNAL INTERIOR

■ Ce au în comun șerpii, oamenii și țînțarii? Păi, sînt cele mai eficiente mecanisme de ucis: cifrele arată că șerpii omoară, în medie, 50.000 de oameni pe an în întreaga lume, oamenii ucid 475.000 de oameni, iar țînțarii, 725.000 de oameni. (**M. C.**)

■ Data viitoare cînd vă simțiți prost că v-ați uitat bagajul în mașină în drum spre aeroport sau că v-ați pierdut cheile de la apartament, aflați că un cuplu din Hamburg și-a lăsat din greșeală copilul nou-născut în taxi, în drumul de la spital acasă. (**C. Ș.**)

■ O tînără din Australia a decis să se mărite cu un pod. „E frumos, puternic și de încredere", a declarat australiana despre noul său soț, care mai e și francez pe deasupra, Le Pont du Diable, în Céret, sudul Franței. Nu vreau să zgîndăr aprinsele dispute din jurul familiei tradiționale, însă, citind știrea, m-am oprit nițel să privesc și eu Podul Grant din București. (**S. G.**)

■ A fost descoperită, în sfîrșit, sursa unui semnal care le-a dat bătăi de cap astronomilor australieni timp de 17 ani: era chiar cuptorul cu microunde al observatorului. (**C. Ș.**)

■ Alte nume de firme din Oradea: Te Taxez SRL, Amnezia Vendeta SRL, Casa De Metal Rapid SRL, Geneza SRL, Realitatea Viitorului SRL, Demolăm Și Construim SRL, Obstacol Com SRL, Simulatoare SRL, Sclavii Publicității SRL, Caracter Cargo SRL, Probeton SRL, Livrări De La Ferma Lui Ionuț SRL, Drag De Curat SRL, Lumea Gonflabilelor SRL, Planul Doi SRL, Turnătorie Iberică SRL, Fiabil SRL, Haina Pe Om SRL, Element SRL, Spartan Divizia Arme Și Muniții SRL, Oala De Cafea SRL, Exakt & Elixir SRL, Pusta Bulzului Serv SRL, Restitutor SRL, Zâna De Sticlă SRL, Nobil Interior SRL, Taxi Tot Timpul SRL, Chef De Divorț SRL, Paxeternum SRL, Mercurion & Jupiteria Construct SRL, Acrobații Uniuni SRL, La Seniorita Neagră Serv SRL, Metazootehnie SRL-D, Proteina Mea SRL, Savoarea Grîului SRL, Compania Opere Edilitare SRL, Ziduri Ziduri SRL, Abonat Dublu 13 SRL, Primordial SRL, Frig & Fantezie SRL, Zăbava SRL, Totul Pentru Câini SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **798** ■ 6-12 iunie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

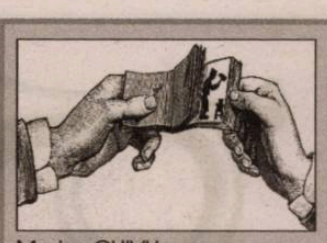

Marius CHIVU

feed**book**

16

ANDREI PLEȘU

„Neliniști post-electorale“

pagina **3**

HORIA CORCHEȘ

„Oralul, o formă fără fond?“

pagina **6**

RUXANDRA CESEREANU

„Duminica beatificării“

pagina **14**

Jubileu selenar

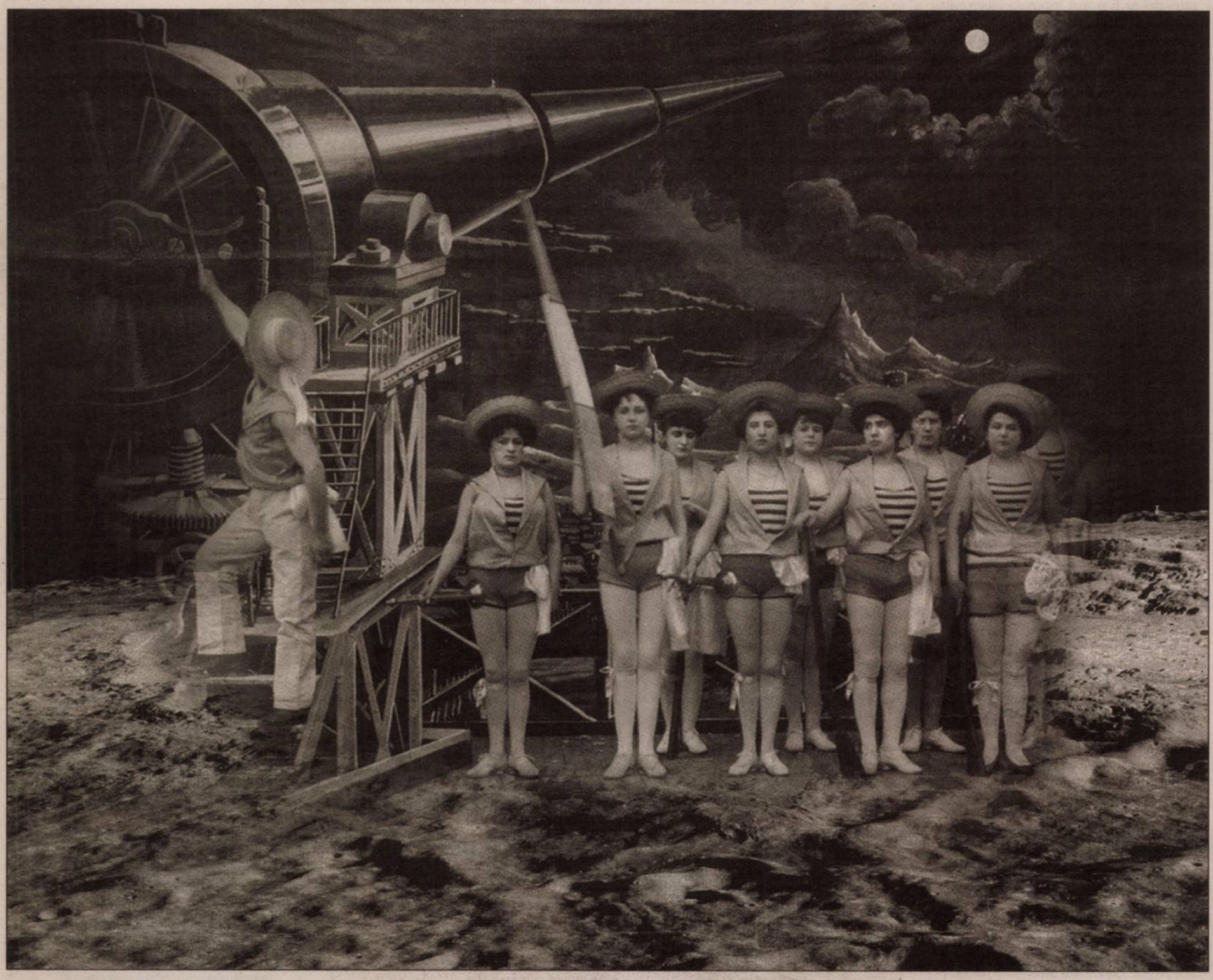

„Magnifică dezolare!“

BUZZ ALDRIN, la primii pași pe solul lunar

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

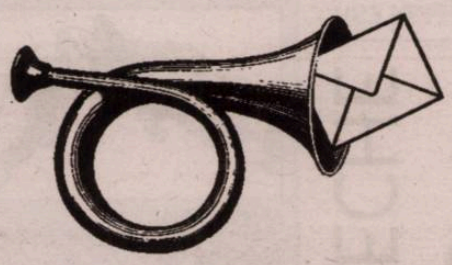

la vremuri noi, dileme vechi

Tudor Călin ZAROJANU

8 iunie 2009: după alegeri

7 iunie 2009. Un electorat de aproape patru sute de milioane de oameni din 27 de state votează pentru 785 de locuri în Parlamentul European, singura instituție supranațională ai cărei membri sînt aleși prin vot universal direct. Momentul este marcat de cel puțin două dimensiuni speciale: temerile privind un absenteism masiv și, pe cale de consecință, o deligitimare a instituției, respectiv a întregii construcții europene; așteptările și emoțiile legate de eventuala adoptare, cît mai curînd, a Tratatului de la Lisabona, substitutul pentru eșuata Constituție Europeană.

În România, prezența la urne a confirmat previziunile pesimiste. Nici n-avea cum să fie altfel, cîtă vreme, în timpul campaniei electorale, nu s-au pus aproape niciodată singurele două întrebări ale căror răspunsuri ar fi putut interesa electoratul: a) *la ce folosește* să ai parlamentari europeni? b) *de ce ar fi mai bun,* ca parlamentar european, candidatul X față de candidatul Y și de ce ne-ar reprezenta mai bine partidul Z față de partidul W?

Cum-necum, a trecut. Desigur, fiecare a interpretat diferit rezultatele. Adaug și eu un foarte scurt comentariu: profitînd de absenteism, UDMR a obținut un scor mult peste procentul maghiarilor din România, PRM aproape și-a dublat scorul de la alegerile interne, iar independenta Elena Băsescu n-a avut probleme în a obține un loc în PE.

Mi s-a părut interesantă – ca și altă dată – „fotografia" primei pagini a ziarelor de doua zi, 8 iunie.

Cotidianul: „România pleacă cu circul la Bruxelles"; „Geoană vrea război cu Băsescu în Irak, ca să cîștige la București"; „Fidesz, 67% în Ungaria"; „Vasluiul a împărțit TIFF-ul cu Norvegia"; „Lucescu jr. a învins Lituania cu o națională alcătuită din 11 jucători de la 11 echipe"; „Iranienii de pe stradă nu cred în discursul adresat de Obama musulmanilor".

Adevărul: „Așa au votat românii!"; „Loto 6 din 49: 8,2 milioane de euro la Galați!"; „Trei condiții pentru un miracol: calificarea la Cupa Mondială din 2010"; „Lech Walesa: Pe Ceaușescu să-l judece istoria!"; „Santana: Chitara nu m-a dezamăgit, femeile – da"; „Iulian Apostil, gladiatorul din Bărăgan".

Jurnalul național: „Aliații de guvernare, un scor aproape egal"; „Claudia Cardinale, dincolo de cinema"; „Căldură mare, mon cher!"; „Turneu: zece întîmplări în zece orașe" (Florin Chilian – n. TCZ).

Evenimentul zilei: „Vadim și Becali, bufoni de Bruxelles"; „Geoană se cere afară din CSAT"; „Un debitor din cinci are restanță la bancă"; „Cum evităm bolile bătrîneții"; „Sarmizegetusa de sub pămînt"; „Au uitat să-mi fixeze motorul mașinii".

Gîndul: „Varză de Bruxelles: EuroBecali și EBA lui tata reprezintă România"; „Federer a cîștigat Roland Garros-ul"; „PSD și PD-L, cîștigători la mustață".

Ziua: „Mircea Geoană dezertează din CSAT"; „SRI în Radio și TVR"; „Miting anti-Becali în Ghencea"; „Patriciu l-a cununat pe Roman".

România liberă: „PDS – 31%, PDL – 30%, PNL – 16%".

(apărut în Dilema veche, *nr. 278, 12 iunie 2009)*

Dilema veche vă propune

■ La Muzeul Național de Istorie a României puteți vedea expoziția „Dintre mii de jucării...", cu piese din colecția Asociației Muzeul Jucăriilor. Cele mai vechi datează din secolul al XIX-lea, cele mai noi sînt cele pe care vi le veți dori de-acum înainte. (Matei Martin)

■ Rescrierea traseului vizitei Sanctității Sale Papa Francisc în România și reintegrarea semnificației acestui itinerar spiritual în primul centenar al țării, după trei decenii de la căderea comunismului. Tot Pămîntul își are timpul său. (Ruxandra Mihăilă)

■ De la periferiile Parisului, în premieră la București în Club Control, joi, 6 iunie: Les Négresses Vertes, *world music* condimentat cu gypsy punk sau rock altenativ. (Cristina Ștefan)

■ Miercuri, 12 iunie, ora 19, la Sala Radio are loc un concert gîndit în jurul lui Mozart și al compozitorului rus Serghei Prokofiev, sub bagheta dirijorului francez Olivier Robe. Se anunță o seară splendidă! (Sever Voinescu)

■ Între 14-16 iunie, festivalul Street Delivery scoate poezia în stradă la propriu. Organizatorii „sînt scoși în fața clasei", invitați să comenteze și să explice poezia orașului: traficul sufocant, parcurile insuficiente, trotuarele înguste ocupate de mașini, trecerile de pietoni blocate și catedralele prea mici sau prea mari. Veniți pe strada Pictor Arthur Verona și aflați ce-a vrut să spună poetul! (Cristina Ștefan)

■ La recent încheiatul Bookfest bucureștean, multe surprize plăcute la standuri. Găsesc la editura Spadugino volumul intitulat *Filozofie, etică și politică* de Paul Ricœur. O culegere de interviuri și convorbiri ale faimosului filozof francez, printre altele prieten și coleg cu Mircea Eliade la Universitatea din Chicago, dar și mentor al actualului președinte francez Emmanuel Macron. Una dintre cele mai luminate minți ale veacului trecut, prea discret poate, ni se prezintă în acest volum – o cură de liniște, profunzime și claritate într-o lume zgomotoasă, superficială și tulbure. O șoaptă înțeleaptă pentru urechile care mai pot auzi așa ceva. (Sever Voinescu)

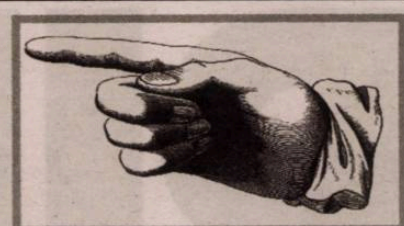

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Gunoi, gunoaie, gunoieri**
- **Negoț, negustorie**
- **Sexomarxism și moaște**
- **Frivolitatea**

album dilematic Ernő Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

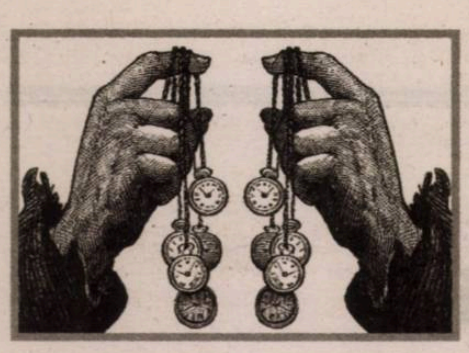

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Neliniști post-electorale

Un aforism al lui Titu Maiorescu ar trebui să devină, pentru partidele care au cîștigat alegerile, un prilej de reflecție cotidiană: „Păzește-te a doua zi după un succes!“ Evident, bucuria de după o luptă cîștigată e legitimă. Dar dacă acțiunea politică la care obligă victoria se epuizează într-o interminabilă euforie, într-o celebrare veselă, nelucrătoare, a rezultatului, ne aflăm în situația ridicolă în care, după o nuntă reușită, nu mai urmează nimic...

Încerc să inventariez – fără pretenții de „diriginte“ expert – primejdiile care ar putea anula un succes atît de important și de promițător ca acela repurtat, dincolo de așteptări, de Opoziția autohtonă.

1) *Ebrietatea paralizantă a „medaliei“ de campion*. Iei „felicitările“ drept încheiere suficientă prin ea însăși a competiției, iei primul pas către orizontul proaspăt deschis ca fiind ultimul. Ți se pare că efortul făcut și-a atins scopul. Nu mai rămîn decît festivitatea, odihna, „instalarea“ confortabilă pe podium, „încremenirea în proiect“.

2) *Blocajul strategic în comportament de front* și amînarea neglijentă a demarajului constructiv. E o primejdie care derivă din faptul că manevrele de anihilare a adversarului nu au fost dublate și de un proiect alternativ bine structurat pentru eventuala preluare a „păcii“. Cu alte cuvinte, opozanții s-au străduit, cu succes, să cîștige, dar nu s-au pregătit sistematic, articulat, solidar, pentru valorificarea promptă și optimă a victoriei. Din păcate, avem, din acest punct de vedere, un anumit, trist, precedent: schimbarea de regim din decembrie 1989. Am mai spus-o: România n-a fost pregătită – spre deosebire de majoritatea fostelor țări comuniste – pentru marea schimbare. Și în Polonia, și în Ungaria, și în Cehoslovacia, au existat organizații și personalități care, înainte de căderea vechiului sistem (și, adesea, în chiar interiorul structurilor sale) reflectaseră la o *metodologie a normalizării*. La noi, „reforma“ a fost tratată, pînă în ultimul moment, drept o utopie. Voiam „să scăpăm“, dar nu credeam că „miracolul“ se va întîmpla și că e realist să gîndim primii pași de după... Ceea ce ne-a costat! Nesperata noutate ne-a luat, fatalmente, prin surprindere. *Mutatis mutandis*, cam asta riscăm și acum. Nu ni se părea garantată victoria, iar acum nu-i putem onora exigențele... Am devenit, din pugiliști drastici, vedete încîntate de sine.

3) Nu reușim să depășim *hipertrofia eului (partinic și individual)*, pentru a adopta discreția și eficiența responsabilității. Nu contest reflexul spontan al cîștigătorilor de a se pune în valoare, de a defila glorios sub emblema unui „noi“ suveran. Dar de aici pînă la fudulie (uneori candidă) e cale lungă. „Sărbătoarea“ e un episod firesc, dar nu poate dura dincolo de răgazul duminical. Trebuie începută săptămîna (luna, anul) de muncă. Ca să nu mai spunem că, în alegeri, adevărata victorie e a votanților. Ei sînt adevăratul „noi“ din discursul victorios, ei sînt cei care au ales bine (bazîndu-se, desigur, pe prestația candidaților, dar și pe exasperarea față de o guvernare plină de cearcăne). Și tot ei trebuie să fie principalii beneficiari. Încît e puțin pripit (și nedemocratic) să vezi scena politică umplîndu-se de piepturile bombate ale partidelor învingătoare (care își dispută meritele chiar și între ele) și de retorica egolatră a cîte unei „vedete“, autocalificate drept „locomotivă“ salvatoare, drept reîncarnare a lui Avram Iancu, drept „românul“ *par excellence!* OK, le mulțumim, dar le recomandăm, amical, să evite psihologia personalității providențiale, a eroului misionat de „popor“ să împlinească visele națiunii. Statuile de paradă nu durează mult, oricît ar fi ele de „volubile“ în stilul „vocea patriotului național“. Nu ne face nici o plăcere să ne reamintim de categoria „conducătorului iubit“.

4) O terapie utilă ar putea fi, pentru cîștigători, nu doar celebrarea înlăturării adversarului, ci și o *analiză riguroasă (și asumată) a defectelor* care l-au dus la pierderea competiției. Asta pentru a evita repetiția, căderea în aceleași capcane. Cu alte cuvinte, (încă) Opoziția trebuie să evite cu orice preț derapajele cronice ale guvernării PSD: sentimentul ușor paranoic al unei *îndreptățiri* supreme, indiferent de rezultate, decizia de a focaliza pe interese personale în dauna interesului public, promovarea incompetenței docile, a educației precare și a prostului gust, delegarea eșecului și a vinovăției asupra „dușmanilor“: străinii, oculta mondială, statul paralel, Soros, intelectualii, societatea civilă, Uniunea Europeană etc. „Românismul“ caricatural, psihologia victimei inocente, amestecul de mitocănie și sentimentalism populist, maltratarea limbii materne, slugărnicia față de „șefi“, spiritul de gașcă, iată tot atîtea fisuri comportamentale ale unei „Puteri“, care s-a surpat sub propria ei nevrednicie, necuviință, nepricepere. Cei care au cîștigat scrutinul din această primăvară trebuie musai să vină cu un model politic diferit, cu o autentică strategie de dialog cu electoratul și cu o selecție de personalități puternice, deopotrivă pragmatice, convingătoare, respectabile.

„Reforma“ a fost tratată, pînă în ultimul moment, drept o utopie.

Cinstit vorbind, ceea ce se vede, deocamdată, nu e suficient de limpede și de încurajator: asistăm la disensiuni riscante între partidele victorioase, la lupte interne între reprezentanții aceluiași partid, la bîlbîieli retorice pe cît de țanțoșe, pe atît de inconsistente. Încă nu se configurează portretul reformatorului adevărat, pentru care uitarea de sine, hărnicia dezinteresată, viziunea și onestitatea fără fisură sînt virtuțile esențiale. De aceea, neliniștile mele culminează cu o teamă surdă: pînă la alegerile parlamentare din 2020 mai avem de așteptat un an și ceva; dacă, în acest interval, nu se produce o mutație decisivă, vom vedea renăscînd „tradiționala“ înclinație spre nostalgie a poporului nostru: „tot cu ăilalți era mai bine!“, „nici ăștia nu sînt mai breji!“ ș.a.m.d. Sper, din toată inima, să nu avem parte de o asemenea dezonorantă dezamăgire.

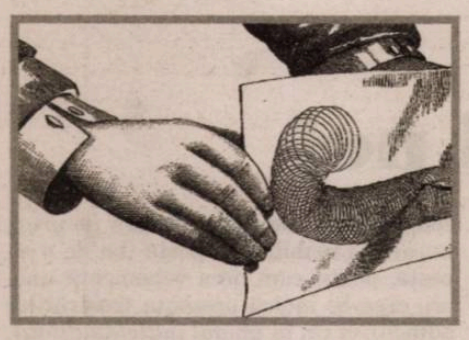

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Tragedie și farsă în istorie

Multora ascensiunea, tipologia și căderea lui Dragnea le-a amintit de Ceaușescu. Același tip de dictator, cu aceeași poftă de dominare nestăpînită. Aceleași origini umile, aceeași viclenie în a-și înlătura rivalii din partid unul cîte unul. Aceeași ură pentru valorile culturale de tip occidental, același naționalism, chiar șovinism primitiv, aceeași propensiune înspre rău și incompetență care conduce la distrugerea țării. Desigur, Ceaușescu n-a trebuit să guverneze prin interpuși, iar Dragnea nu avea (sau mai bine zis nu avea încă) puterile discreționare ale dictatorului comunist. Toți am simțit însă, mai ales în ultimul an, un fior rece pe șira spinării. Țara întreagă părea să-i stea lui Dragnea la picioare, iar loviturile pe care le administra justiției, economiei, finanțelor, sectorului privat, dar și demonizarea adversarilor, obsesiile conspiraționiste păreau imitații tot mai reușite ale unui model sumbru, despre care crezusem, cu naivitate, că fusese îngropat de mult. Se repeta istoria?

Și apoi, aproape brusc, a venit sfîrșitul, ce-i drept, fără tragedie și violență în zilele noastre: pe timpuri, sfîrșitul tiraniei a fost o revoluție cu mulți morți, acum a fost doar o explozie a indignării exprimate democratic la urne. Apoi ambii lideri au dispărut subit. Repetiție din nou: acum treizeci de ani, dictatorul a fost împușcat în urma unui proces trucat. Acum, cel care amenință să devină dictator a fost condamnat într-un proces legal și trimis la închisoare. Ceaușescu avusese mîinile pătate de sîngele celor a căror împușcare o ordonase. Dragnea furase din banii copiilor orfani pentru partid.

Dar și ce a urmat în ultimele zile pare o copie mai palidă a evenimentelor din trecut: Dragnea, odată plecat, PSD-ul se dezice de el, căutînd să pară un partid onorabil. Pierderea alegerilor nu duce la abanonarea puterii, așa cum nici comuniștii de acum trei decenii n-au făcut-o. Pesediștii se cramponează de mansa de comandă, încercînd să curețe cosmetic fața „întinată“ a partidului, așa cum predecesorii lor considerau că Ceaușescu „întinase“ valorile socialismului. Se fac cîteva schimbări de personal: unele figuri sinistre sînt împinse în spate, altora li se cere să „nu mai vorbească despre Justiție“; așa cum Iliescu scosese de la „naftalina“ istoriei cîțiva „vechi“, precum Alexandru Bârlădeanu, tot așa urmașa sa, Viorica Dăncilă, pare că vrea să se folosească de serviciile lui Adrian Năstase. Adică, în limbaj brutal, golul lăsat de un actual pușcăriaș va fi substituit cu sfaturile unui fost pușcăriaș.

Riscul este ca, în continuare, și alte evenimente să se repete, și nu doar de partea Puterii. Acum o generație, o societate năucită de eliberarea neașteptată, a căzut în plasa dominației foștilor comuniști, deveniți pesediștii de azi. Azi există riscul ca, îmbătați de splendida victorie din 26 mai, Opoziția să lase jos garda, să se epuizeze în certuri intestine meschine (unele au și început), să caute compromisuri nedemne cu actuala Putere. Iar societatea civilă, căreia i se datorează în bună măsură înfrîngerea PSD-ului, dar și protejarea Justiției de atacurile lui Dragnea și ale oamenilor săi, riscă să-și abată atenția de la scena politică sau chiar, din nou dezgustată de tranzacționalismul politicienilor pe care i-a susținut, să revină la vechile ei metehne de apolitism.

O societate năucită de eliberarea neașteptată.

Marx avea o vorbă deșteaptă (în *18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte):* istoria se repetă, dar mai întîi vine în chip de tragedie, a doua oară în chip de farsă.

Or, dacă toate acele riscuri și altele se vor adeveri, din neputința, neatenția și delăsarea noastră, a tuturor celor care n-am putut să ne deșteptăm din euforia zilelor de 26 și 27 mai, atunci vom retrăi în deplinătatea ei repetiția în cheie ridicolă (și totuși nu lipsită de tragism) a istoriei: vom revedea metodele de guvernare ale lui Dragnea – sub sigla PSD sau sub alt nume, căci ce contează un nume? – ieșind ca un strigoi din mormînt, așa cum în PSD au revenit, ascunse sub alte nume, metodele de guvernare comuniste. Poate că vom scăpa de tragedie – deși nici asta nu-i tocmai sigur –, dar farsa, ba chiar bătaia de joc a istoriei va fi atunci deplină.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Relu și Gigi

Sînt iarăși în avionul de Basel. E mai pitoresc decît Elveția și mă simt ca acasă la Budrea. Sînt doi neni care mi-ar putea fi rude. Ambii cu acordeoanele la ei. Stau de vorbă cu ei cu mult drag, căci îmi amintesc de unchii Ghică și Nini.

E un pic regretabil, nu de alta, dar sînt mulți pasageri care par a fi extrem de interesați de literatura de calitate. Oameni plini de citate care mai de care mai deștepte. Tatuate, bineînțeles. Doi dintre ei sînt beți frînți, dar cel mai probabil, dacă nu și-au scris ei, sigur nevestele le-au tatuat pe undeva numele, adresa și faptul că sînt căsătoriți, ca să poată să fie returnați la nevoie. Se aud ceva manele cu „dujmani" pe telefoane din mai multe zone ale avionului. Nea Relu se strîmbă și spune că e o bătaie de joc muzica aia. Nea Gigi dă și el viguros din cap.

O donșoară îmbrăcată într-un fel de ciorapi pînă la buric și sutien pe care scrie Armani se plînge colegei de scaun îmbrăcate la fel de decent că „bagajele este puse aiurea" și că „e mulți prosti nesimțiți în avionul ăsta". Are un tatuaj în engleză deasupra sînului stîng – *„I am the light"*. Mă gîndesc că mai bine ar fi scris *„I am the veioză"*. Dacă ar fi avut și un întrerupător pe undeva ar fi fost chiar perfect. Are o voce care ar putea face concurență oricărei vuvuzele și aș plăti să închid „lumina".

Muncește de șapte ani în străinătate și mă gîndesc că mai are doi și, sigur, dacă Bădălău/Oprișan/Ciolacu va fi șef la PSD are o megașansă să devină o doamnă importantă într-un viitor guvern. Dacă învață să folosească util draperiile, nu e conflictuală și o pune de un coc, măcar ministră ajunge.

Simt nevoia să întreb stewardesele ce facem în caz de poluare olfactivă sau dacă au reguli pentru urgență de dihori. Sigur nu au ce să facă, așa că mă gîndesc la un anunț potrivit.

Doamnelor, domnilor, domnișoarelor și toți pretenii mei, să moară dujmanii. Sîntem într-o țeavă groasă de aluminiu sigilată la ambele capete. Ne deplasăm cu o viteză cam de cinci ori mai mare decît viteza cu care merg șmecherii de șmecheri și fiul lui Dragnea pe autostradă. Sîntem din ce în ce mai departe de cîmpul natal, dar sunetul se propagă cu aceeași viteză și intensitate. Pentru tovarășele mele – frumoaseleeee –, sînteți la 20 de centimetri de urechea minunatului dumneavoastră partener și nu vă despart casa, grajdul, cîinele vecinului și Salam urlînd în boxele de la nuntă. Se aude bine și fără urlete.

Noi nu vă putem restricționa drepturile. Desigur, sîntem foarte entuziaști să aflăm gusturile dumneavoastră culinare, dar, dacă ar fi posibil, nu pe cale olfactivă. Încălzirea globală este un fenomen complex și cu efecte pe termen mediu și lung. Dacă vă este frig, nu flatulența este răspunsul cel mai indicat. Avem pături.

Admirăm transparența, dar sîntem siguri că nu ne dorim să vă verificăm ciorapii, oricît de magnifici ar fi ei. Datul cu parfum pe ciorapi nu ajută pe nimeni.

Știm că ați remarcat ușile și ferestrele din avion. Pe timpul zborului, pe cît de incredibil pare, nu vom fi în stare să aerisim fără a face o vizită magnifică, dar fără întoarcere, la Dumnezeu. Nu, nu contează că aveți o cruce la gît sau tatuată pe cur. Legile fizicii, alea în ciuda cărora o parte din dumneavoastră supraviețuiți, vor fi de data aceasta necruțătoare. Pericol mare-mare de mierleală.

Sîntem convinși că în fiecare dintre dumneavoastră este un mic Pavarotti, Maria Callas, Adi Minune sau Sofia Vicoveanca, și că ați fi rupt în două Eurovision-ul și l-ați fi îmbolnăvit de icter pe Fuego. Preferabil ar fi să vă menajați coardele. Și pe cele vocale, căci aerul presurizat poate declanșa reacții neașteptate de la pasagerii incapabili să înțeleagă un talent adevărat precum sîntem convinși că sînteți.

Discuțiile despre „bagaboante", cît și cele despre colega dumneavoastră de cameră care e „o vacă nespălată", oricît de înălțătoare ar fi, nu ajută dacă sînt povestite cu voce tare. Ar putea să vă aducă o găleată de bani dacă le țineți secrete și le scrieți. Cine știe, poate vă fură un „ciumec" ideea și se umple de bani.

Unui domn îi cade portofelul cînd se mută de pe un loc pe alt loc. Îl ridic și i-l dau. Domnișoara de lîngă el este atît de surprinsă încît îmi e teamă că o să avem o inundație de Botox. Rîde de se căpiază. Omul, cinstit, rîde și el. Îmi mulțumește, dar cu un pic de milă. Mă simt ca și cum i-aș fi donat lui Nicolicea niște bun-simț.

Mă ridic ca să schimb un pic aerul. Teoria zice că în maximum 15 minute te obișnuiești cu orice miros, dar am norocul extraordinar fie să am un geniu pe undeva pe lîngă mine care produce mirosuri diferite la fiecare 15 minute, fie să fiu eu defect. Pe drumul pînă la budă mă salută o doamnă care citește *Dilema veche*. Cumva fericit, îmi dau seama că buda miroase mai bine.

Cînd mă întorc, nea Gigi scosese acordeonul. Zice cu voce tare că nu ar fi rău dacă lumea s-ar mai spăla din cînd în cînd sau dacă s-ar muta la toaletă. E un zdrahon de om, așa că nu îndrăznește nimeni să zică ceva împotrivă. Încet-încet, se îmbunătățește și calitatea aerului. Exersează amîndoi pe rînd pe clapete și din ce în ce mai repede. Fără sunet. Îmi cumpără și mie un sandwich și o apă. Îi refuz. Se strîmbă la mine și îmi spun că e pomană pentru bunică-sa. Au un dar al povestirii fantastic, așa încît casc gura la ei pentru mai mult de o oră și uit de toate.

La debarcare îmi aduc aminte de tinerețe și de rata de la Racoviteni la Budrea. Am un ghiozdan cam jerpelit și sînt îmbrăcat cam hipsterește. Cînd să coborîm, nea Relu îmi dă numărul lui de telefon și îmi zice că, dacă am nevoie de ceva, să îl sun și să nu cumva să mă bag la furat, că sigur îmi găsește el ceva de lucru.

Rîd cu gura pînă la urechi, îl iau în brațe și îi zic că o să-i trimit o poză cu articolul meu următor din *Dilema veche*. Nu pricepe, dar îmi zîmbește și el cald.

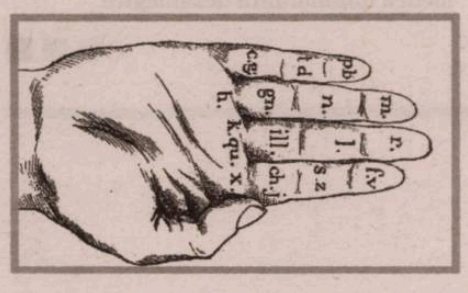

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Obsesii vechi și noi

Am scris, în urmă cu cîțiva ani, un articol despre kakistocrația românească. Vă reamintesc faptul că acest termen se referă la „guvernarea celor mai răi", provenind din asocierea superlativului adjectivului antic *kakos* – „rău" –, *kakistos,* cu lexemul *kratos,* personificarea divin-mitologică a „autorității" în mentalitarul grecesc. Puterea în mîna celor mai răi, pe scurt zis. Așa îmi părea a fi România acelor zile. Nu mi-am schimbat părerea, pe măsura trecerii timpului, dar am creionat, în lumina experienței acumulate ulterior, niște nuanțe hermeneutice. Dacă, în trecut, vedeam proliferarea kakistocrației ca pe o consecință a retragerii oamenilor buni din dinamica socio-politică, actualmente am ajuns să mă întreb ce a determinat, cu adevărat, această neobișnuită retragere. În textul anterior, mă arătam destul de conciliant cu „motivele". *Greața* – fie ea și în sens metafizic, adică existențialist-sartrian – generase, firesc, gestul de izolare a inșilor cu valoarea principialității (încă) nealterată. Îi împinsese la recluziune, la irepresibile porniri catabazice. Asistam, bănuiam eu, la o activare legitimă a instinctului de conservare în fața agresiunii „răului" colectiv. Neputință, dezgust, frustrare la escaladarea fioroasă a „netrebniciei" în viața publică, pentru a fi eufemistic, precum Noica odinioară. Sentimentul inutilității, urmat de epifania (blazată) că ai o singură existență pe care nu merită să ți-o irosești în riposte și excese protestatare. Chiar dacă ele ar fi în numele binelui și al marii comunități.

E mai înțelept să te întorci în lumea ta, să guști cadoul ființării proprii, cadou individual, nu colectiv (în fond, ne naștem și murim singuri, nu asistați, în vreun fel, de întreaga umanitate!) și, desigur, cadou irepetabil. Să te cufunzi, reconfortant, în sine, în autenticitatea (singulară și ea) a identității tale. Cine ți-ar putea reproșa, pînă la urmă, dorința de a rămîne egal cu tine însuți? Nu resping neapărat o asemenea „autovalidare" a nevoii de intimitate, de eschivă (privată) dinaintea asaltului kakistocratic. Mă frapează însă, mai nou, comportamentele pe care respectiva atitudine le angajează la nivel de societate și, ca atare, nu am cum să nu elaborez interogații asupra originii sale reale. Am, de ceva vreme, senzația reactualizării, în sufletul patriei, a paranoiei colective din dictatura ceaușistă. Oamenii – și mă refer la cei de bună calitate, pe care îi respect și îi prețuiesc necondiționat – sînt speriați și dezorientați. Intimitatea, retragerea, izolarea nu-i mai liniștesc, nu mai par să le fie suficiente. Suferă de agitație și anxietate, și-au pierdut spiritul critic și puterea de a reacționa. Dezvăluie fizionomii (și mentalități) de refugiați, cu gestica spastică însoțitoare, în însăși țara lor de obîrșie. Au profiluri de ostatici, nu mai trăiesc siguranța spațiului personal, soluția „ascunderii" fericite de altădată. „Adăpostul" le-a fost deconspirat și, vai, cucerit. Aleargă, derutați, prin „kakistocrație" și tresar la cel mai mic zgomot „politic". Le este frică pînă și de umbra lor. Nu sînt deloc cinic, remarcînd că, din punct de vedere psihologic, lumea autohtonă contemporană i-ar fi plăcut enorm lui Ceaușescu. Ar fi dominat-o cu ușurință. Scena balconului din 1989 nu s-ar mai fi repetat acum cu maximă celeritate. Nu mă înțelegeți greșit! Nu fac aici apologia revoluției cu orice preț. Cineva mi-ar putea chiar reproșa că nu am am înțeles nimic din triumful electoral al lui Klaus Johannis ori din răsturnarea Guvernului Ponta. Ce au reprezentat acele episoade dacă nu prospețime mentalitară, explozie civică, spirit inovator?

Izolarea nu mai liniștește.

Accept observația, dar numai pe palierul de suprafață al conotației ei. Nu contest că, odată coagulați, fie și tardiv, de un principiu reformator, compatrioții noștri, în postură de *grup,* nu ar fi capabili de ripostă (ba de o ripostă, poate, cam prea vehementă uneori, ceea ce indică prezența frustrărilor adînci!), ci că, în planul *individualității,* ei experimentează iarăși spaima viscerală de sistem. Se lasă pradă, din nou, psihologic și moral vorbind, disimulării, ipocriziei și eschivei, toate așa-zis „salvatoare". Întîlnesc prea multă lume (altfel, rafinată) gata să-și asume prudența estimativă și să-și cenzureze abilitatea declarativă, pentru a nu intra la idei. Se vorbește esopic astăzi, cu aluzii indirecte și complicate la realitatea imediată, se critică deviat și doar prin insinuare, se mimează inocența, se face cultul „tăcerii de aur" și se sugerează, compulsiv, frica de „a nu fi ascultat". Continui să înțeleg retragerea din calea entuziasmului kakistocratic și să ofer credit circumstanțelor atenuante ale instinctului de conservare. Nu pot să-mi reprim însă întrebarea dacă, undeva, prin profunzimile subliminale ale comportamentului „carceral", nu se află cumva o mică, delicată și sensibilă lașitate.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

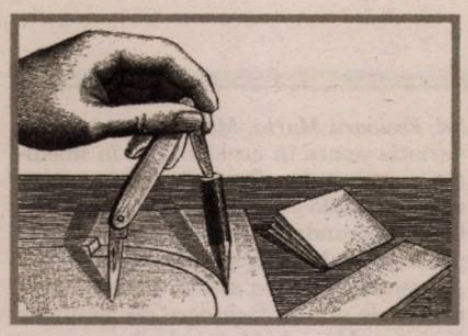

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

„Ziua cea mai lungă“ – semnificațiile unei comemorări

Una dintre cărțile de istorie care m-au fascinat cel mai mult în anii de liceu, și chiar și după aceea, se intitulează *Ziua cea mai lungă* și este scrisă de Cornelius Ryan. Apărută în 1959, devenită best-seller mondial, această frescă a debarcării aliate în Normandia a fost tradusă în românește și publicată în 1965. Regimul comunist de atunci nu a găsit-o „suspectă“. Sau poate că în acel moment de „deschidere“ i se propunea publicului și o altă viziune asupra celui de-al Doilea Război Mondial, alta decît cea sovietică în virtutea căreia trebuia glorificată numai Armata Roșie...

Am citit, de atunci, și alte cărți sau articole despre acea zi de 6 iunie 1944 cînd soldații americani, canadieni și britanici au debarcat pe plajele din Normandia pentru a salva libertatea și democrația în Europa. Am văzut ulterior și cîteva filme remarcabile despre acel episod-cheie al celui de-al Doilea Război Mondial. Nimic nu m-a făcut să retrăiesc însă frisonul acelui prim contact cu stilul de a povesti al lui Cornelius Ryan. Ceea ce m-a marcat poate cel mai mult a fost sentimentul *obiectivității*. Autorul furniza puncte de vedere și mărturii venind și din tabăra aliată, și din tabăra nemților, și din partea civililor... Doar primele 20 de minute din filmul lui Steven Spielberg *Salvați soldatul Ryan* (ieșit pe ecrane în 1998) mi s-au părut că se ridică, în materie de autenticitate, intensitate emoțională și obiectivitate, la nivelul paginilor lui Cornelius Ryan.

După ce m-am stabilit în Franța, în 1987, am început să vizitez destul de des Normandia și bineînțeles că le-am acordat o prioritate absolută plajelor de debarcare. Normandia reprezintă, pentru parizieni, un fel de „grădină din spatele casei“. La nici o oră de mașină, parizianul obosit sau stresat se pierde deja în natura veșnic verde a Normandiei. La nici două ore de mașină, pașii parizianului obosit se pot plimba pe plajele Atlanticului. Normandia este un paradis, mai ales în zilele cu soare. Nu există însă aproape nici o localitate în care privirile călătorului atent să nu dea peste un monument dedicat debarcării sau victimelor civile și distrugerilor din iunie 1944.

Din cînd în cînd citesc articole sau opinii cu o ușoară notă critică față de modul în care au operat atunci aliații. Normandia a fost o regiune-martir, în această privință există un consens al istoricilor francezi. Sigur, nimeni nu contestă eroismul uluitor al soldaților debarcați pe data de 4 iunie 1944, și toată lumea onorează sacrificiul lor. Nimeni nu contestă nici faptul că, în acel moment al războiului, principala grijă a aliaților nu erau nici bisericile și nici patrimoniul arhitectural normand, ci lichidarea adversarului. Și totuși, așa cum există voci care spun că bombardarea masivă a orașelor germane nu a grăbit sfîrșitul războiului, și în cazul Normandiei unii consideră că recurgerea la bombardamente masive nu ar fi dat rezultatele scontate.

Am vizitat de mai multe ori orașele Le Havre și Caen, distruse aproape în întregime în iunie 1944. Le Havre poartă, într-un fel, și astăzi stigmatele dramei pentru că a fost reconstruit într-un stil modern, funcțional și total lipsit (după părerea mea) de șarm. Caen s-a refăcut încercînd să se reînnoade cu trecutul, iar turistului de astăzi aproape că nu-i vine să creadă că acest oraș era ruine în proporție de 75% cînd au intrat aliații în el, pe 19 iulie 1944. Potrivit planurilor inițiale, soldații debarcați pe plajele Normandiei pe 6 iunie ar fi trebuit să ocupe orașul Caen chiar a doua zi.

De cînd trăiesc în Franța am urmărit de multe ori modul în care este aniversată debarcarea din Normandia. Francezii au tendința de a acorda mai multă atenție cifrelor rotunde. Din acest motiv, aniversările a 60 de ani și a 70 de ani de la *Ziua cea mai lungă* au primit conotații mai speciale. Pe data de 6 iunie 2014, de exemplu, președintele de atunci al Franței, François Hollande, comemora debarcarea înconjurat de treizeci de șefi de stat și de guvern, printre care Vladimir Putin. Acum, la aniversarea a 75 de ani de la eveniment, principala reuniune internațională a fost organizată pe sol britanic, deși președintele american Donald Trump participă și la ceremonii prevăzute în Normandia.

Pentru Europa, însă, ceremoniile marcînd 75 de ani de la debarcare au și un gust amar. Omul care reprezintă State-le Unite la aceste festivități nu iubește Europa, a jubilat cînd britanicii au votat pentru Brexit și s-ar bucura să vadă Uniunea Europeană total dezmembrată. Iar pentru Theresa May, participarea, pe sol francez, la o ceremonie comemorativă împreună cu Emmanuel Macron și cu Donald Trump are și semnificația unei reuniuni de adio: pe data de 7 iunie devine efectivă demisia ei din fruntea guvernului britanic.

Ceva trist se întîmplă în Europa. Pe de o parte, unii lideri încearcă să confere încă un sens unei date istorice și unui act fundamental pentru destinul europenilor. Dacă americanii nu ar fi deschis un nou front, în iunie 1944, rușii ar fi reușit singuri să-l înfrîngă pe Hitler, iar în Europa democrațiile occidentale ar fi ieșit total din istorie. În prezent, însă, singura structură care asigură perenitatea democrației în Europa, altfel spus Uniunea Europeană, este contestată chiar de locatarul de la Casa Albă, adică de liderul țării care în 1944 a trimis zeci de mii de soldați în Europa, cerîndu-le să-și dea viața pentru libertate și democrație.

Există aici un fel de contradicție aberantă. O simt, are un gust amar, și din acest motiv o semnalez.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

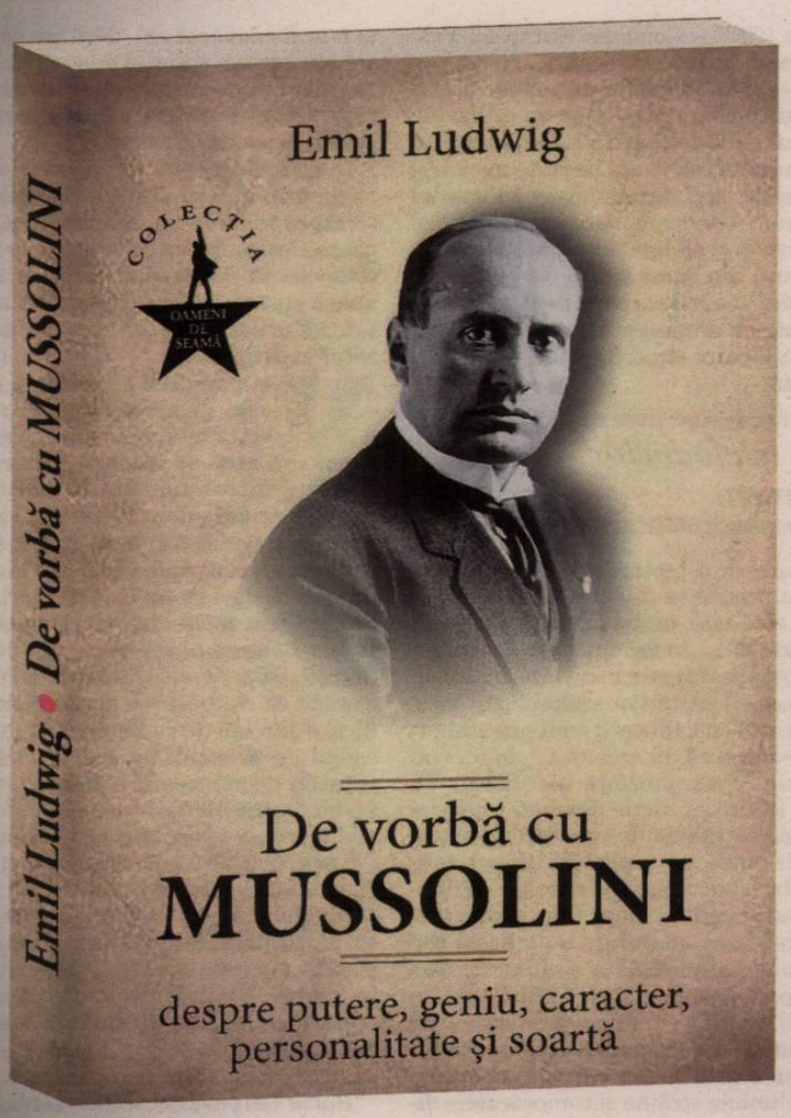

adevărul prezintă

Convorbiri politico-filozofice cu

fondatorul fascismului

de luni, **10 iunie**

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

prețpachet ziar + carte 15 lei

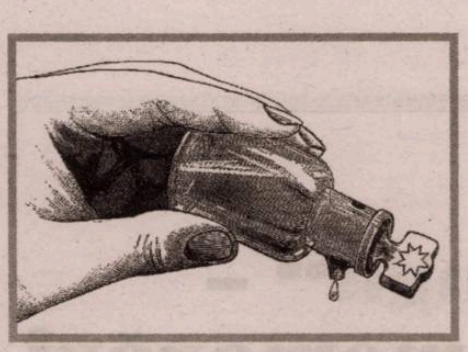

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Traduceri ecumenice

Relatările jurnalistice despre recenta vizită a Papei Francisc în România sînt interesante din punct de vedere lingvistic, mai ales dacă le comparăm cu cele de acum douăzeci de ani, din timpul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea: în esență, s-ar părea că terminologia religioasă folosită azi tinde să apropie confesiunile creștine, nu să le îndepărteze. În anii '90, după închiderea culturală și lipsa de informații din perioada comunistă, limbajul religios al altor confesiuni era adesea utilizat cu stîngăcie, favorizîndu-se excesul de împrumuturi lexicale. În anii premergători vizitei din 1999 am cules numeroase exemple de folosire a variantelor *mesă, missă* și *misă:* „Un milion de *fideli* au participat la *missa* solemnă oficiată de Papă" *(România liberă,* 1997); „o *mesă* la care a slujit Papa Ioan Paul al II-lea" *(Libertatea,* 1997) etc. În textele actuale, termenul *mesă* a fost folosit mai rar („Catedrala Catolică Sfîntul Iosif, acolo unde papa *a oficiat mesa",* stiripesurse.ro); termenul preferat a fost echivalentul *liturghie,* care are meritul de a nu mai adînci, prin lexic, diferențele confesionale: „120.000 de oameni au asistat la *Sfînta Liturghie*" (g4media .ro); „Papa Francisc va vizita diferite comunități catolice din țară și va ține *liturghia* de beatificare a șapte episcopi greco-catolici români martiri" (digi24.ro). Din întîlnirea diferiților termeni nu lipsesc tendințele pleonastice: „Ziua Papei în București se va încheia cu *oficierea slujbei Sfintei Liturghii*" (libertatea.ro). S-au folosit și alți termeni familiari publicului *(împărtășanie, omilie),* care traduc practici religioase similare confesiunii catolice și celei ortodoxe: „Preoții dau *Sfînta Împărtășanie* pelerinilor aflați la Sfînta Liturghie" (stiri.tvr.ro), „celebrează Sf. Liturghie cu pelerinii prezenți și ține *omilia* celebrării euharistice" (gandul.info). Se preiau structurile arhaizante ale limbajului tradițional ortodox, inclusiv compusele specifice: *„întîi-stătătorul* întregii Biserici Catolice" (historia.ro)

Nu știu dacă la originea unificării terminologice stau în primul rînd maturizarea societății românești, intrarea în Europa și circulația persoanelor, care ajung să cunoască direct alte practici confesionale și religioase – sau pur și simplu intervențiile și explicațiile prelaților și practicanților catolici din țară și existența unor comunicate de presă ale Vaticanului bine redactate (în primul rînd de *Vatican News),* care au pus la dispoziția jurnaliștilor suficient material în limba română.

Desigur, nu au lipsit nici gafele culturale; de exemplu, mai multe publicații au preluat, dintr-o știre grăbită și neglijentă, o caracterizare a patriarhului: „Cunoaște mistica *părintelui din deșert,* mistica spirituală" (stiripesurse.ro); din fericire, un articol mai amplu a corectat, în ziua următoare, eroarea, reformulînd: „cunoaște mistica *părinților din deșert"* (ibidem). Dovezile ignoranței din primul moment s-au păstrat însă, multiplicate în spațiul Internetului. Vizita din acest an a pus totuși în circulație și un cuvînt absent din dicționarele noastre: adjectivul *marian:* „Papa Francisc a oficiat sîmbătă, la Sanctuarul *marian* de la Șumuleu-Ciuc, Sfînta Liturghie" (adevarul.ro); „A început întîlnirea *mariană* a Suveranului Pontif cu tinerii și familiile" (stiri.tvr.ro); etc. Și denumirile Mariei oscilează, creînd mai multă distanță sau mai multă apropiere între tradiții: *Precista, Maica Domnului, Fecioara Maria, Madona* etc.; uneori variația apare în același text, în imediată proximitate: „Papa Francisc a adus drept ofrandă *Madonei* de la Șumuleu Ciuc un trandafir de aur și alte obiecte pentru clerul catolic și greco-catolic" (...); „Suveranul Pontif a așezat trandafirul la picioarele statuii făcătoare de minuni a *Fecioarei Maria"* (adevarul.ro).

Adjectivul *marian* (împrumut din italiană, din *mariano)* este folosit în română de mai multă vreme în texte religioase și de specialitate – nu numai în domeniul teologiei, ci și în istoria literaturii sau a muzicii și în relatări jurnalistice: „întruniri ale acestei prime asociații *mariane"* (studia.ubbcluj.ro); „credincioșii au spus rugăciuni și au intonat cîntece și imnuri *mariane"* (jurnalbihorean.ro); „recitînd Rozariul și cîntînd imnuri *mariane"* (actualmm.ro) etc. Adjectivul nu se găsește în marele dicționar academic (DLR), nici în versiunea sa abreviată *(Micul dicționar academic),* nici în DEX. Cele două dicționare generale mai recente, *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI) și *Noul dicționar universal* (NDU), au inclus doar adjectivul *marial,* împrumutat din franceză, cu sensul „referitor la Fecioara Maria; care ține de cultul acesteia".

Pînă la urmă, e o chestiune de atitudine: limbajul (ca și ritualurile) poate fi văzut ca indiciu al unor diferențe majore, dar poate fi și echivalat firesc, cu atenția îndreptată asupra asemănărilor de esență.

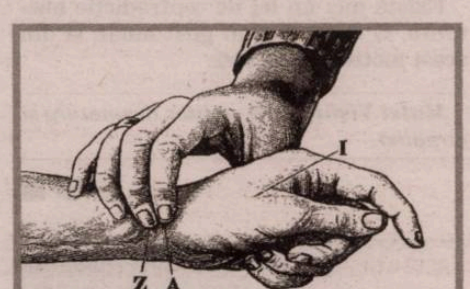

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Oralul, o formă fără fond?

Am fost, cu ani în urmă, un apărător entuziast al formulei actuale a probei orale a examenului de bacalaureat. Pentru cine nu știe, această probă presupune abordarea unui text din perspectiva stilului în care se încadrează (beletristic, juridico-administrativ, colocvial, științific sau jurnalistic), a tipului de text (argumentativ, informativ, descriptiv, narativ, epistolar, memorialistic etc.), a rolului instanțelor comunicării (emițător, receptor, mesaj în speță), precum și din perspectiva conținuturilor, a ideilor, faptelor, opiniilor sau argumentelor pe care le conține. De asemenea, elevii trebuie să formuleze o opinie privitoare la o problemă pe care textul o ridică. Rezultatul acestei probe este un calificativ, nu o notă, absolvenții putînd obține statutul de utilizator mediu, utilizator avansat sau utilizator experimentat. La această probă, așadar, nu se dau note, dar nu poți nici pica.

De ce am considerat inițial oportună această formă de examinare? În primul rînd, faptul că nu se evaluau aceleași conținuturi ca la scris l-am considerat un aspect pozitiv. Specificul unei probe orale trebuie să fie, conform programei, altul, să vizeze nu atît niște conținuturi asimilate și reproduse, cît capacitatea de comunicare verbală, fundamentată pe capacitatea de comprehensiune a unui text la prima vedere, de recunoaștere a caracteristicilor sale și de formulare a unor opinii pe marginea unor idei pe care acesta le conține. Diversitatea textelor care intrau în joc, acoperirea unor zone pînă atunci neexplorate, cum ar fi textele administrativ-juridice sau cele publicistice, ancorarea lor în realitatea cotidiană le-am considerat atuuri semnificative. Și, de altfel, le consider și acum: un elev care acoperă la proba scrisă competențele de redactare, aplicate pe text la prima vedere și pe texte studiate, iar la proba orală competențele de comunicare, aplicate pe text la prima vedere, ar trebui să fie unul mult mai complet decît cel care memorează niște informații teoretice și le reproduce, fie în scris, fie oral.

În al doilea rînd am considerat oportună această formă de examinare prin renunțarea la note și trecerea la calificative. Cu siguranță, mulți ne amintim ce nebunie însemna pe vremuri examinarea cu note, aplicată pe conținuturi reproduse. Toată tevatura caragialiană a telefoanelor dinainte de examen, pe de o parte, pe de altă parte o viciere și din pură subiectivitate a rezultatelor finale, în condițiile în care se evaluau niște cunoștințe reproduse, iar grila de evaluare nu putea acoperi obiectiv descriptori de performanță. Noua formulă, care a venit și cu noutatea evaluării de către profesorul de la clasă, în pereche cu un alt profesor din școală de obicei, a mai rezolvat și chestiunea complicată a distribuirii evaluatorilor de la o școală la alta, o întreagă nebunie. Și, aparent, nemaiexistînd note, nici posibilitatea de a pica, profesorii ar fi fost relativ obiectivi în evaluare, chiar dacă era vorba de propriii elevi.

Tevatura caragialiană a telefoanelor dinainte de examen.

Dar care ar fi putut fi miza unei evaluări, dacă aceasta nu se încheia cu notă și nu putea presupune picarea examenului? Păi, aici e marele avantaj pe care l-am sperat, al acestei formule de examinare. Calificativele acestea păreau că se aliniază la ceea ce este Cadrul Comun European (CEF – Common European Frame). Toată lumea știe despre acesta, faptul că este un indicator al competențelor lingvistice pe care le deține un utilizator. Dar mai mult decît atît, este un indicator cu o anumită relevanță pe piața muncii și al inserției social-comunitare în spațiul european. Gîndeam deci că aceste calificative vor ajunge să aibă o oarecare relevanță din acest punct de vedere, că poate vor veni zile în care, pentru a te angaja într-un anumit post, va fi important să fii utilizator experimentat, nu mediu, de pildă.

Departe de așteptările pe care le aveam deci cu privire la finalitatea acestei forme de evaluare, proba în speță a devenit una formală și, în formula de aplicare actuală, împovărătoare la nivelul organizării interne a unităților școlare. Mai întîi, certificatul cu calificative nu are absolut nici o relevanță, în nici un fel, în nici un domeniu. Nu reprezintă nici măcar un 0,01% în vreo situație de viață ulterioară. Apoi, ca să elimin mai întîi aspectele formale, situarea probei în timpul anului școlar, chiar dacă mai aproape de finalul acestuia, nu în februarie ca anul trecut, are dezavantajul de a da peste cap funcționarea normală a școlilor. Se face orar special, se pierd ore, în fine, tevatură. Mai și sînt risipite probele acestea de competențe pe parcursul a două săptămîni, mai întîi limba română, apoi materna, limbile străine și competențele digitale, apoi mai trec vreo două săptămîni pînă la probele scrise, deci o fărîmițare a concentrării absolvenților pe sarcină. Asta n-ar fi neapărat rău, dacă am vorbi despre un sistem social și educațional relaxat, dar la noi examenul de bacalaureat reprezintă o miză mare totuși, care pune presiune asupra elevilor.

În cele din urmă, în privința evaluării propriu-zise, proba orală la limba și literatura română nu mai respectă, cu rigoare, desfășurarea celor trei niveluri de competență. Miza fiind zero, nu se mai aplică cu rigoare grila, așa încît majoritatea elevilor obțin calificativul de utilizator experimentat.

Mai amintesc o problemă remarcată în acest an școlar: unele texte total neinspirat alese sau cu sarcini greu de rezolvat prin referire la textul-suport. Îmi vine în minte la repezeală situația unui text literar al unui autor necanonic, text narativ, dar scris la persoana I, care putea fi foarte bine confundat de elevi cu un text memorialistic. Sau un text memorialistic, semnat Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu, din volumul *Scrisori către Monica,* din care nu rezulta explicit că e adresarea unei mame către fiică, o sarcină de pe bilet viza în schimb cercul de prieteni, iar elevii, făcînd un transfer de informație și neștiind că este vorba despre Monica Lovinescu, fiica expeditoarei, credeau că cele două sînt simple prietene, fără vreo relație de rudenie, și abordau subiectul ca atare.

În fine, ce vreau să spun este că această probă ar necesita acum o analiză și o reflecție sistemică și o repoziționare în raport cu finalitățile naționale ale educației. Ca să nu permanentizeze o formă fără fond.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce nu sîntem o țară de cititori?

Nu știu alții cum sînt, dar mie îmi place mai mult la Bookfest decît la Gaudeamus. Poate pentru că este un tîrg de vară și atmosfera e mai relaxată, mai de vacanță – oamenii, după ce participă la lansări, își cumpără mai multe cărți decît și-au propus inițial, așa că se după naibii salariul pe o jumătate de lună, după ce se „culturalizează", merg și la un mic și-o bere cu prietenii, autorii etc., pe la terasele de prin preajmă, iar discuțiile, literare sau nu, se prelungesc pînă tîrziu în noapte. Poate pentru că spațiul de la Bookfest e mai aerisit decît cel veșnic aglomerat și îmbîcsit din pavilionul central de la Romexpo. Poate și pentru că la Bookfest, ca la orice salon de carte din lumea asta, există o țară invitată. Bookfest mi-a dat mereu o stare bună de spirit, are acel ceva de *lazy in a Sunday afternoon* care lipsește la Gaudeamus. Și deși nici la unul, nici la celălalt tîrg nu găsești niciodată taxiuri care să te ducă (pe tine și pe cărțile tale) acasă, măcar de la Bookfest nu te întorci murat de ploaie și dîrdîind de frig. Pe aceleași cosiderente mi-aș dori să avem o zi națională în primăvară sau în vară, pentru ca lumea să se bucure de sărbătoare... oricare ar fi ea, a cărților, a nației.

Am pomenit termenul de sărbătoare pentru că într-o țară cu mari carențe în sistemul de educație, cu analfabeți funcțional, cu cititori puțini și cu politicieni care au probleme în a lega două fraze în limba română și își vorbesc mai prost limba decît străinii care ne traduc literatura în țări precum Germania, Spania, Norvegia etc., un tîrg de carte, indiferent de anvergura lui, e un eveniment mai mult decît necesar. O confirmare a faptului că trăim într-o țară în care există o literatură, există o libertate de exprimare, există niște oameni valoroși care scriu și care, dincolo de evenimentul în sine, trăiesc o viață obișnuită, supraviețuiesc ei știu cum de la o lună la alta, pentru că au „meserii" mai puțin profitabile decît, de pildă, cea de instalator, cea de sudor, de electrician. Un tîrg de carte este, de fapt, o celebrare a acestor oameni pe care nu-i cunoașteți pentru că de cele mai multe ori nu apar la televizor, pe lîngă care treceți pe stradă fără să le acordați vreo atenție specială, tîrgul de carte e momentul lor. Și nu doar al lor, pentru că alături de ei există și alții, anonimi și aparent chiar și mai insignifianți decît cei care semnează cărțile, ei se numesc redactori de carte, traducători, corectori, ilustratori, librari. Tîrgul de carte este ieșirea lor în lume, pe o scenă, și din nou o confirmare a faptului că orice profesie legată de carte e vocațională. Asta am simțit la toate tîrgurile importante de carte din alte orașe europene. Și am mai simțit respectul vizitatorilor față de ceea ce reprezintă cartea în sine.

Ideea de lectură
e asociată în mod direct cu cea de relaxare.

Îmi amintesc de primul meu tîrg românesc de carte, care se organiza la Teatrul Național, la ultimele etaje – efervescența anilor '90 în care se citea aproape orice, cititorii căutau repere, privilegiul de a se întîlni cu autori în carne și oase. Aveam 17 ani și lucram într-o redacție alcătuită ad-hoc din liceeni, scoteam o foaie care se numea *Gura tîrgului*. Cred că a fost cea mai intensă experiență jurnalistică pe care am trăit-o vreodată și exact atunci cînd trebuia, la 17 ani. Începusem să locuim în redacția noastră improvizată, în fiecare dimineață alcătuiam cîte un sumar al revistei, alergam prin tîrg după interviuri, scriam, paginam, tipăream la primele imprimante laser, apoi tot noi, copiii, eram vînzători, stăteam cu teancurile de revistе în brațe la intrarea în tîrg, îi convingeam pe cei care veneau acolo să cumpere „munca" noastră. Seara, îi urmăream aproape cu idolatrie pe „scriitori" cum beau beri la terasa „La Motoare", gesturi, atitudini, încercam să prindem din zbor frînturi de replici despre care credeam că ne vor schimba viața. Cei mai mulți din gașca de atunci nu mai au nici o treabă cu cărțile – sînt IT-iști, directori de marketing prin multinaționale, economiști, băieți și fete reorientați spre ceva mai rentabil decît o industrie de carte românească adresîndu-se unui număr minuscul de oameni, căci cine are nevoie, de fapt, de cărți în România? Inocența acelor ani s-a dus, dintre adolescenții de atunci care scoteau revista *Gura tîrgului* cred că sînt singura pentru care tîrgurile Gaudeamus și Bookfest mai au o semnificație, revin la ele ciclic, mă ghidează, mă reinventează în permanență.

Mi-am dorit să văd marile tîrguri, ca să compar, însă am ajuns prima oară la Tîrgul de la Sofia, într-un socialist „palat al culturii", cu o piață de carte chiar mai modestă decît a noastră, cu cărți pentru cititori chiar mai săraci decît ai noștri, însă cu oameni inimoși, interesați de literatura română, cu două traducătoare impecabile, cu un public atent și m-am întrebat atunci: oare cine este interesat la noi de literatura contemporană bulgară? Mi s-a părut nedrept că acestor două țări, atît de apropiate ca stare de spirit și avînd un trecut comun, le este atît de greu să comunice și că interesul e mai degrabă dincolo de Dunăre decît aici. Apoi am fost la Leipzig, la un tîrg uriaș unde am descoperit, de fapt, copiii cititori. Și ce înseamnă educația legată de carte într-o țară normală. Copiii veneau din toată Germania cu autobuzele ca să-i întîlnească pe autorii lor preferați, se costumau în personajele preferate din cărți și exact ca și noi, copiii jurnaliști ai anilor '90, începeau să „locuiască" în tîrg, își petreceau acolo ore întregi fără să se plictisească, cînd oboseau se așezau pe jos, în cerc, cu cărțile în mînă, și citeau. Abia atunci am înțeles cum se formează un public de cititori, acei copii devin adulții care vor avea un respect față de omul care scrie, vor plăti 10 euro pentru o lectură publică oarecare, chiar și a unui autor din România, pentru ca acel autor să trăiască decent din scris și să capete, la rîndul lui, un respect față de sine însuși. Am fost la Paris și am văzut un tîrg plin de lejeritate, în care oamenii din industria cărții se celebrau de fapt între ei, se felicitau reciproc pentru un destin fericit, legat de carte, și unde un star precum Orhan Pamuk era privit în primul rînd cu simpatie, nu cu idolatrie, așa cum reacționam noi, adolescenții anilor '90, la o întîlnire cu orice scriitor, indiferent de valoarea lui, doar pentru că aveam ocazia nesperată de a întîlni scriitori „vii". Și am mai fost la Madrid, la Feria del Libro, unde tîrgul se desfășoară într-un parc fabulos, iar ideea de lectură e asociată în mod direct cu cea de relaxare, de picnic la iarbă verde, cărțile nu sînt niște obicte intruzive în viața noastră, fac parte dintr-un ritual al stării de bine.

Mă consider un om norocos pentru faptul că am avut ocazia să compar, să-mi dau seama de ce lucrurile de aici stau așa și nu altfel, că cititul în sine ține de educație și are o legătură directă cu normalitatea unei societăți și că, din păcate, va mai trece ceva timp și cîteva generații pînă cînd vom ajunge o țară de cititori dedicați. Pînă atunci nu ne rămîne nouă, un număr infim de locuitori ai acestei țări, decît să ne bucurăm de tîrgurile de carte pe care le avem, de sărbătoarea numită Bookfest sau Gaudeamus.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Cînd am fost eu la Boston, eheeeee

Mă duceam cu drag la magazin la opt fix și un pic și-mi luam o bucată de brînză, o roșie, un desert, un lapte, un chefir. Aveam o plăcere nebună să mă îmbrac și să mă duc să cumpăr. Oi fi leneș, oi fi îmbătrînit rău, oi fi bou, oi fi fără chef, dar în București n-am asemenea plăcere. În fiecare dimineață descoperam zeci de feluri de brînză și zeci de feluri de roșii, și două-trei feluri de ardei capia și de prăjituri cu rubarbă și chefir acrișor. Da, în America s-a întors lumea la gustul acrișor, nu bălțat dulce în toate cele. Toate or fi chimicate, dar nimic nu se compară cu o păcăleală bună la mine. Nu era nimic, *boy,* dar mie îmi trezea cheful de viață, bucatele aveau gust diferit. În România, roșia, brînza, chefirul, lămîia, pîinea au toate gust dulce. Nici o diferență între ele. Or, acolo era diferență. Rubarba avea gust de rubarbă și aia mi-a fost risipa. Da, da! Rubarba era acrișoară și am dat pe ditamai tarta 9 dolari. Am mîncat o zi și n-am dat-o gata. Apoi n-am mai avut chef, că am descoperit altele și altele. Și mi-a rămas frustrarea asta că am căpiat dînd atîția bani pe tarta imensă cu rubarbă. Dar cîtă rubarbă să bagi în tine? Apoi era mișto că la prînz puteai mînca pe oriunde. Cu un pic îți făceai plăceri de animal. Cîte și mai cîte. Cîte și mai cîte. Și e chestie sfîntă să ți se facă totul sub nasul tău. Am fost fascinat de mîinile unui „făcător" de tortilla. Tu știi cum îi mergea ăluia mîna? Era prînz, era coadă. Potrivea din ochi, tăia ca automatul. Era fără pată, fără greș. Incredibil. Cu rapiditate. Avea creier, bă, creier. Zeci de țărani bostonezi, fiecare cu figurile lui în cap, și tu stai cu cuțitul în mînă și-ntrebi: ce vrei? Aha, și lua și combina. Ce vorbe împuțite am și eu în scris! Incapabil să spună cum m-a fascinat tortillezul. Băi, și chefirul ăla acrișor... dar rubarba... hai, pa, că în capul meu e opt dimineața, mă duc să-mi iau porția de acrișor de peste zi.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Ce are Liverpool și n-au alții?

E titulară pe cîntecul acela magic, „You'll Never Walk Alone", care vorbește despre credință, camaraderie, umilință și biruință, și sună imens cîntat în orice stadion. Pentru că orice stadion devine un lăcaș al unui soi de cult atunci cînd îl aude. Liverpool dă fotbalului un sens al răzvrătirii, ca atunci cînd a întors Milan acum 14 ani sau Barcelona acum cîteva săptămîni din drumuri fără întoarcere. Liverpool nu va fi niciodată Manchester Utd, Real, Bayern, Barcelona, PSG, Chelsea, Juventus, Milan, baroni ai fotbalului cu morgă și pretenții autocratice. Liverpool nu ar ști să impună o „dictatură" și de aceea va fi etern îndrăgită de cei mereu în căutare de haiduci ai sistemului. Deși, să nu ne înșelăm, Liverpool e parte din sistemul care împarte fotbalul în bogați și săraci. Numai că aura ei e a unui tînăr trăgînd dintr-o trompețică pe o plajă în vreme ce maturii beau vinuri sofisticate la un restaurant cu stele Michelin. Liverpool de astăzi și-a oferit în plus un antrenor pe măsura imaginii. Jurgen Klopp e un hirsut simpatic și înfricoșător în același timp (la întrebarea unui fan „Cum aș putea să îl întîlnesc pe Klopp?", a răspuns rînjind: „Nu vrei să-l întîlnești pe Klopp!)", capabil de crize de furie teribile, dar și de a face pe clovnul cu șapca pusă invers sau cocoțat pe muchia de sus a unui autobuz. Asta e doar frișca. Tortul e *savoir-faire*-ul acestui excelent om și antrenor, care, conform unor statistici prezentate de colegii de la Digisport, în patru ani a făcut Liverpool să progreseze la toate capitolele: posesie, goluri etc. Klopp nu a preluat o echipă cu vedete de nivel zero mondial, ci și-a transformat în timp fotbaliștii foarte buni în vedete. Asta înseamnă să fii creator de fotbal. Guardiola e un făcător de sisteme. Klopp e constructor de echipe cu oameni. Un șef de trib cu care poți glumi pînă cînd spune: „Înainte!". Și atunci nimeni nu mai întreabă nimic. Ataci la baionetă și înfigi steagul pe redută. Și dacă nu-l înfigi rămîne gestul, de neuitat. Ăsta e Liverpool. O sumă de oameni care nu merg singuri. Niciodată.

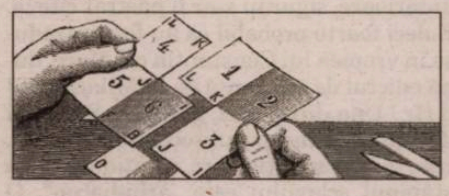

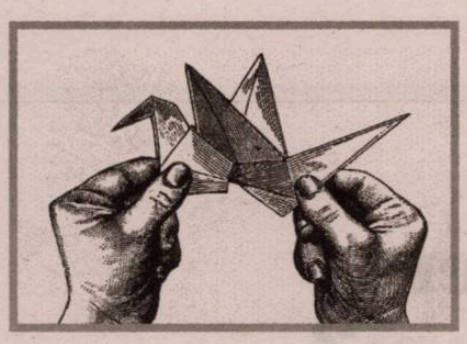

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Locomotivele cu aburi

Gara de Nord din București arată astăzi încă nu foarte diferit de cum mi-o aduc aminte din copilărie. E mai colorată (poate prea colorată) și cu panouri electronice care atunci nu existau. Ciudat este că gara inaugurată acum aproape un secol și jumătate, după doar vreo trei serii de modernizări, încă face față cu succes traficului. Asta arată poate și viziunea pe termen lung a arhitecților și a constructorilor din epoca lui Carol I, dar mai cu seamă dă măsura stagnării, dacă nu chiar a regresului istoric al României. În special după 1989, transportul feroviar a intrat în declin și nu pentru că ar fi fost depășit de alte forme de transport mai avansate, ci pentru că administrarea țării a continuat să fie depășită de vremuri. Trenurile din urmă cu peste o sută de ani, din România, întîrziau mai puțin și uneori mergeau chiar mai repede decît cele de astăzi.

În copilărie, eu însumi circulam mai des cu trenul și implicit treceam mai des prin Gara de Nord. Eram mai întotdeauna încîntat și emoționat să plec la drum. Gara era locul în care începeau sau unde se terminau vacanțele. Ea însemna de cele mai multe ori o schimbare a rutinelor obișnuite ale vieții. Pe lîngă asta, spectacolul nenumăraților oameni de toate felurile și din toate colțurile țării aflați în mișcare mi se părea fascinant. Cînd eram foarte mic, totul mi se părea și mai mult, și mai mare. Neavînd încă bine clarificată noțiunea cifrelor mari, îmi aduc aminte cum îmi închipuiam că pe o stradă sau pe un peron aglomerat erau miliarde de trecători. Cînd bunicul meu mi-a spus că pe întreg globul erau doar patru miliarde de oameni (doar atîția eram pe atunci cu toții), nu mi-a venit să cred.

Dar cea mai impresionantă imagine legată de gările și călătoriile din acele vremuri deja îndepărtate a fost cea a locomotivei cu aburi. Foarte rare și prin anii '60-'70, totuși mai existau. Mai puteai vedea cîte una trasă la ultima linie. Țin minte uimirea și ușoara spaimă care m-au cuprins cînd am dat cu ochii de un asemenea „monstru" negru care-și pufăia de jur împrejur aburii albi și rotunzi ca niște nori. Părinții mei, mai obișnuiți cu această apariție, erau calmi. Mie mi-era frică de aburii aceia, nu știam dacă nu cumva sînt periculoși și priveam halucinat contrastul dintre ei și intensa întunecime a cazanului. Dacă stau să mă gîndesc bine, totul în jur era pe atunci mult mai în alb și negru. Și televiziunea era așa. Nu întîmplător, timp de decenii, locomotivele cu aburi au fost preferatele regizorilor, simpla lor prezență oferind o imagine cît se poate de cinematografică.

O singură închipuire rivaliza atunci în mintea mea cu acea imagine. În primii ani cînd puteam înțelege ceva, auzeam mereu vorbindu-se despre munți, dar nu-i văzusem niciodată. Și cum mi se spunea că sînt niște ridicături imense de piatră, în mintea mea apăreau ca un fel de piramide ascuțite, niște blocuri de piatră absolut uriașe și cît se poate de negre. De aceea, în imaginația mea de atunci, doar munții puteau crea o impresie mai puternică decît cea a locomotivei cu aburi. Dar munții aceia erau doar ipotetici, statici și undeva departe.

„Creatura" trasă lîngă peron însă, de care nici nu prea aveam curajul să mă apropii, era cît se poate de concretă, chiar ireal de bine conturată în toate detaliile. Transmitea senzația unei forțe colosale, cu bielele și pistoanele care puteau învîrti roțile roșii de oțel, cu fiorosul grătar frontal și mai ales cu uriașul cazan a cărui parte rotundă din față părea că te privește (percepție destul de răspîndită probabil, fiindcă a condus la crearea desenelor animate cu *Thomas* și a jucăriilor cu același nume). Dar *Thomas* e simpatic în vreme ce, în realitate, locomotiva cea adevărată îți dădea pur și simplu fiori. O mașinărie făcută de om, dar care depășea cu mult puterile omului și, mai mult, dădea impresia unei ființe de sine stătătoare, musculoase. Un fel de căpcăun care, în ciuda mărimii, se putea deplasa cu 100 km pe oră, putea să calce orice îi stătea în cale, să șuiere înfiorător sau să pufăie infernal, învăluind totul în jur cu aburii lui fierbinți. Nu se compara cu nici o mașină și cu nici un autobuz sau camion. Ar fi putut să le facă praf pe oricare, pfai...

Felul în care un copil vede o astfel de alcătuire se poate asemăna cu viziunile celor beți sau drogați. Pare un fel de halucinație. Nu pot să nu pomenesc aici povestea lui Ivan care, beat fiind, mergea împleticindu-se pe traversele căii ferate. La un moment dat, din spate a apărut o locomotivă cu aburi care șuiera puternic. Ivan bombănea în legea lui, deranjat de zgomot. Trenul se tot apropia și Ivan se tot împleticea pe șine. În ultima fracțiune de secundă, cine știe ce rămășiță a instinctului de conservare l-a făcut să se arunce în lături. A scăpat, bine șifonat, dar fără să fie călcat. A reușit să ajungă acasă. Văzîndu-l în ce hal era, soția sa l-a așezat la masă, în bucătărie, și a pus samovarul să fiarbă pentru un ceai. Cînd samovarul a început să șuiere scoțînd aburi, Ivan, cu ochii ieșiți din orbite, s-a repezit la el și l-a aruncat pe geam. Uluită, soția l-a întrebat ce face. „Păi, ăștia trebe stîrpiți de mici", a bolborosit Ivan satisfăcut.

Ei bine, se pare că nu doar samovarele, ci și locomotivele cu aburi au fost stîrpite complet. Nu le mai vezi pe nicăieri. Mă întreb unde or fi dispărut toate.

ready made

„Se caută o economă bună, care se știe conduce gospodăria unei case constătoare din 7 membrii, precum și economia din jurul casei.

Insinuările să se facă la administrația foii sub **«binevoitorul»** unde va primi îndrumarea de prezentare."

Alba-Iulia, organ al proclamării unității naționale, Anul II, Nr. 7, 5 Feb. (18 Feb.) 1919

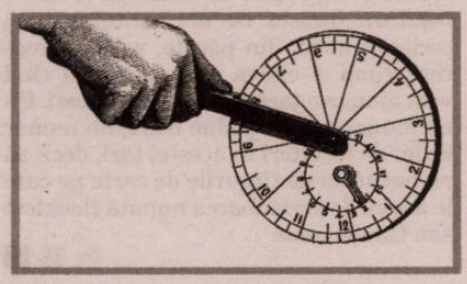

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Oameni și zgărzi

Inelul e totuși o pedeapsă reversibilă.

Unele obiecte plăcute la vedere sînt neplăcute la gîndit. Acum doi-trei ani, cineva a adunat cam tot ce se știe despre cele 45 de zgărzi de pus la gîtul sclavilor păstrate din antichitate. Nu-mi vine în minte cum s-ar putea numi în română aceste inele de fier sau plumb; cred că ar merge eventual franțuzismul „carcan". Rolul lor nu era, ce-i drept, să fie legate de un lanț, ci să poarte o inscripție sau o plăcuță de identificare cu o inscripție. De exemplu, de unul ditre aceste cercuri de fier (12 cm diametru) mai e încă atașată o plăcuță de de bronz pe care scrie: „Am fugit, ține-mă. Dacă mă înapoiezi stăpînului meu Zoninus, vei primi o monedă de aur [un *solidus*]". Asemenea artefacte ilustrează cîteva teme mari, inclusiv una spectaculos legată de rateurile în interpretare, cu care o să și încep.

Toate zgărzile cunoscute azi datează din secolele IV-V d.Hr., adică din epoca creștină. Multe din ele sînt, de altfel, marcate cu simboluri creștine, fie monograma chi-rho, fie alfa și omega, fie, pe plăcuța sclavului lui Zoninus de mai sus, ramura de palmier stilizată. Dacă ele s-ar fi folosit și în secolele anterioare, sigur ni s-ar fi păstrat cîteva. E deci foarte probabil că au fost introduse în vremea lui Constantin cel Mare, după edictul de toleranță de la Milano (313 d.Hr.) Una din zgărzi, găsită în Sicilia și datînd de la începutul secolului VI d.Hr., poartă o inscripție care menționează că stăpînul sclavului este „arhidiacon". O interpretare grăbită a datelor arheologice ar duce la concluzia că situația sclavilor s-a înrăutățit în epoca creștină. De fapt, lucrurile sînt mai complicate. Probabil că majoritatea acestor zgărzi reprezentau o pedeapsă pentru sclavii care încercaseră deja să evadeze. Secole de-a rîndul, acești sclavi, și criminalii în general, erau tatuați de romani pe față, practică interzisă abia în 315 d.Hr. Nu știu ce istoric poate avea aroganța de a decide ce e mai rău, să fii tatuat pe față sau să porți un cerc de fier în jurul gîtului. Istoricii nu prea sînt dispuși să-și testeze teoriile pe pielea lor. Cert e că tatuajul, sau urma lui, rămîne pe față indiferent ce se mai schimbă în viața ta, în vreme ce inelul e totuși o pedeapsă reversibilă. Dar nici fără arheologie nu merge: zgărzile sclavilor nu sînt menționate în nici un text antic și nu sînt reprezentate nici în artă. Dacă nu le-am ține azi în mînă, habar n-am avea că erau folosite.

Un asemenea cerc a fost găsit în săpături arheologice în templul lui Apollo din înfloritorul oraș roman Bulla Regia, azi în Tunisia. Mai exact, în straturile acumulate în secolul V d.Hr., deci după abandonarea templului, pe pavajul unei frumoase curți mărginite de porticuri cu mozaic. Acolo s-a descoperit un schelet împreună cu o zgardă de plumb, care e clar că fusese purtată pînă la moarte. Francezul care a condus săpăturile notează că era vorba de o femeie de aproape 40 de ani, că un mormînt propriu-zis nu era vizibil și că metalul era inscripționat cu mesajul „prinde-mă, sînt o prostituată fugită din Bulla Regia". Alte două cazuri de zgărzi de sclavi din aceeași perioadă găsite în jurul vertebrelor cervicale ale unor schelete arată că, deși potențial reversibilă, pentru unii totuși pedeapsa devenea permanentă.

Pe de altă parte, mă bucur să raportez că unele asemenea zgărzi sau plăcuțe inscripționate, rupte, au fost găsite în locuri care sugerează că omul a reușit să fugă și să scape apoi de ele. Le listez după catalogul publicat de Jennifer Trimble: două în Roma, într-un canal subteran, respectiv pe fundul Tibrului, una într-un grajd din Ostia, alta lîngă niște cariere de piatră din Tunisia. De curînd, încă una a apărut pe versantul unui munte din Lazio. Nu poți să nu te gîndești la George Clooney din filmul cu pușcăriași din statul Mississippi al fraților Coen, sau la Jim, sclavul evadat care plutește pe fluviu cu Huckleberry Finn. Sper că zgarda inscripționată de pe Monte Sammucro a fost lăsată în urmă de cineva care și-a putut lua viața de la zero printre livezi. (Și asta chiar dacă romanii nu cunoșteau cifra zero.)

În ansamblu, e neclar ce implicații are utilizarea în perioada creștină a acestor zgărzi (acum mă întreb dacă obiectului nu i s-ar putea aplica arhaismul „gîrliță"). E ea o formă de tratament mai uman al sclavilor, în comparație cu tatuarea? Posibil. Trebuie zis însă că cel puțin trei dintre inscripții sînt formulate în așa fel încît se vede că nu sînt motivate de teama că sclavul va fugi, ci de teama că el va fi furat de altcineva. Or, dacă ele marchează proprietatea asupra unui bun, iar nu o pedeapsă, concluziile trebuie modificate. Soarta sclavilor în secolul IV d.Hr. – un secol creștin – e un subiect dificil. De înrăutățit, nu s-a înrăutățit. O sinteză foarte recentă publicată la Cambridge de K. Harper, care acoperă și prima sută de ani după Edictul de la Milano, reia însă concluzia deja veche că sclavii nu au fost tratați în general mai omenește de creștini decît de păgîni, și că Biserica s-a adaptat sistemului existent, fără a aduce îmbunătățiri condiției sclavilor sau vieții lor de familie. Unii critici ai lui Harper spun că asta nu ia în seamă compensațiile spirituale oferite sclavilor de Biserică. Situația e greu de evaluat și ar trebui scris separat și pe îndelete despre ea. Sigur că unii sfinți părinți, ca Grigorie de Nyssa, s-au exprimat împotriva sclaviei, dar asta făcuseră și filosofi păgîni, ca Seneca. Și el, *a [rich] man of constant sorrow*.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Fală deșartă și latinitate profundă

M-am bucurat enorm să-l văd pe Papa Francisc vizitînd România. M-au bucurat mult mesajele lui de unitate și de fraternitate (ce frumos i s-a adresat Patriarhului nostru: *„Mio caro fratello Daniele"*!). M-a emoționat, mai ales, modestia lui („Am venit aici ca un pelerin…") deloc jucată. Prin contrast, cu atît mai mult s-a putut vedea trufia unora dintre ai noștri. Cît de fălos era, de pildă, președintele nostru! Papa se mișca încet, cumva umil și mereu amabil; președintele dănțuia în coregrafii ample, aproape trumpiste, cu pieptul plesnindu-i sub sacou și zîmbet de JFK sibian, cu aerul aceluia care crede că el e totul. De ce o fi președintele nostru atît de încîntat de sine, rămîne un mister pentru mine. Ce mari isprăvi crede că o fi făcut de e așa țanțoș? Statul român, al cărui cel dintîi și cel mai aprig apărător este obligat să fie, e praf. L-au sfîrtecat hienele ani de zile, sub privirea lui de om mulțumit de sine aflat mereu în croazieră în triunghiul week-end – vacanță – siestă. Nu există nici măcar un succes notabil de politică externă legat de numele lui. Nu mai pomenesc de prim-miniștrii pe care i-a dăruit țării fără să clipească și nici de eșecul inițiativei lui legate de educație. Poate că-și imaginează că e vreun om de stat abil în politică. Poate crede că referendumul „lui" chiar a fost decisiv în înfrîngerea PSD. Poate crede că, dacă nu era referendumul, PSD ar fi cîștigat. Poate că omul chiar crede că victoria din 26 mai i se datorează. Așa cum, poate, crede că și victoria din 16 noiembrie 2014 i se datorează. Dar, firește, este la fel de convins că nu are nici o legătură cu dezastrul electoral din 11 decembrie 2016. În fine, nu despre dl Iohannis și închipuirile sale vreau să discut acum, chiar dacă, pomenindu-l, m-am luat cu vorba ca orice chibiț politic. Aș vrea

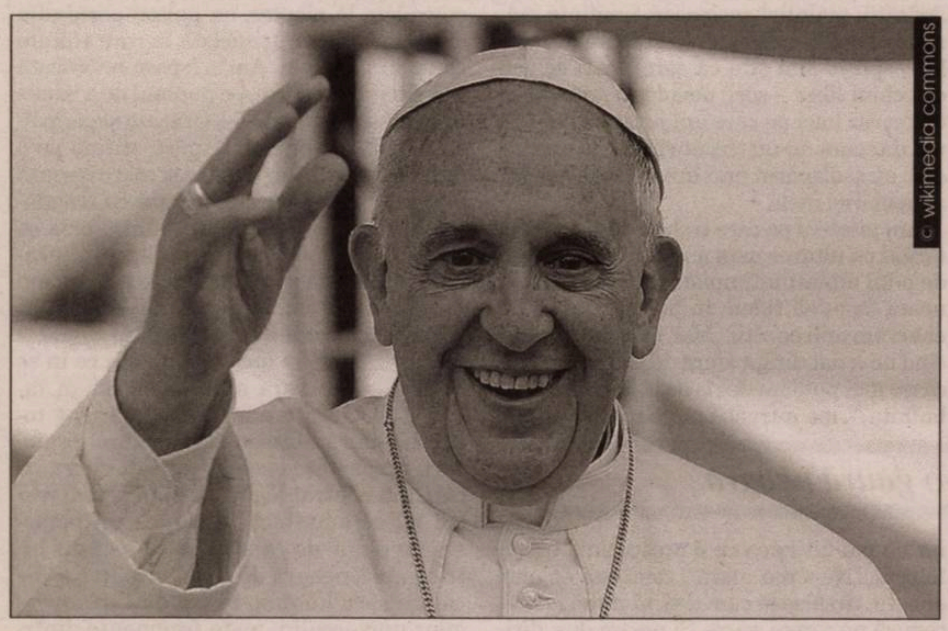

să discut despre ceva cu mult mai important decît președintele României (să mă scuze dacă cred că există așa ceva pe lume!) – aș vrea să discut despre români. Despre o anume trăsătură a românilor, mai precis. Despre o trăsătură care mi s-a părut că este încă o dată reliefată în contextul vizitei papale.

Un studiu recent realizat în toate țările ortodoxe de către prestigiosul Pew Research Centre spune lucruri extrem de interesante despre profilul credincioșilor ortodocși români. Ceea ce îi diferențiază pe credincioșii ortodocși de la noi de toți ceilalți din țările Răsăritului Europei este, mai ales, sprijinul pentru regăsirea unității cu catolicii. În țările cu majoritate ortodoxă, ideea regăsirii unității cu catolicii are un sprijin popular care abia trece de 30%. În România, însă, depășește 60%. Dacă în mai toate celelalte privințe cercetate de Pew Centre, credinciosul ortodox român nu se deosebește prea mult de ceilalți frați ai săi întru ortodoxie, în privința deschiderii spre regăsirea unității cu catolicii, ai noștri sparg rîndul. Nu doar că procentul ortodocșilor români care vor unirea cu catolicii trece mult de granița majorității, dar este aproape dublu față de ceea ce studiul găsește ca medie între ortodoxii și e cu 20 de procente mai mare decît în următoarea ortodoxie care simpatizează ideea reunirii cu catolicii (care este cea sîrbă). Explicația, după părerea mea, ține de trăsătura care, de altfel, ne diferențiază față de toate celelalte popoare majoritar ortodoxe: latinitatea.

O minoritate radicală, anticatolică, repede aruncătoare de anateme și blesteme.

Românii sînt mîndri de latinitatea lor, o exhibă cu bucurie, o evocă de cîte ori au ocazia și se comportă ca atare, simțind o solidaritate naturală cu ceilalți latini ai lumii. Astfel, deschiderea spre unirea cu catolicii este naturală. Pledez de cîte ori am ocazia pe lîngă înalți ierarhi ai Bisericii mele să mizeze mult mai mult pe cartea latinității noastre decît pe cartea levantinismului nostru, căci nici un alt ingredient al alcătuirii noastre nu ne este mai drag și nu ne leagă mai mult ca neam. Aplaud, de pildă, faptul că sălile Palatului Patriarhal au denumiri latinești, iar una dintre cele mai frumoase se cheamă „Europa Christiana", ceea ce mă face de-a dreptul fericit și din motive de ordin personal.

Știu că pe unii această opțiune naturală a poporului ortodox român îi enervează. Unii, poate, vor să lupte împotriva ei, să o stăvilească și să reorienteze opțiunea majorității ortodocșilor de la noi spre izolare și solidarizare întru anticatolicism cu alți ortodocși nelatini. Există, știm bine, puriști ai ortodoxiei cărora catolicismul le pare o erezie. Îi trimit la Pavel să afle diferența – subtilă, dar enormă – dintre separație și eres. Și la Ioan Gură de Aur îi trimit să afle că nimic nu face mai rău Bisericii lui Christos decît antagonismul intern. Și dacă așa e, de ce facem tot posibilul să o menținem? Și dacă așa e, de ce nu lucrăm să o închidem?

Există în Biserica noastră o minoritate radicală, anticatolică, repede aruncătoare de anateme și blesteme, iute la demascări, o minoritate care inspiră o stranie teamă majorității de bun-simț creștin a ortodocșilor – este, firește, teama de scandal a omului cuminte și nimic mai mult. Și e chiar comic că exact această minoritate se dă aprig naționalistă, promotoare a latinității noastre spre diferență de vecini. Cum poți să fii un creștin atașat de latinitate și să socotești catolicismul o erezie este, totuși, greu de închipuit, dar lucrurile greu de închipuit nu sînt atît de rare pe lume…

Alții, care sînt în general purtători ai ideologiei progresist-atee și care vor cu orice chip să impună imaginea ortodoxului român obscurantist, agent al Moscovei, dornic de tiranie și antieuropean, vor alege să treacă sub tăcere enorma realitate a acelui 60%, pentru că le strică narativul. Nu poți să fii un retrograd rusofil, dar și un susținător al unirii celor două Biserici, nu-i așa? Mai bine uităm de latinitate și o ținem gaia-matu cu Moscova și cu antioccidentalismul.

În fine, vor fi și alții care pur și simplu socotesc că acest aspect este neimportant. În fond, nu contează ce spune poporul credincios – mai importantă e gîlceava teologilor, ciudat de prinși vreme de secole în a evidenția și întări mai degrabă ce ne desparte de catolici decît ce ne unește cu ei. E o prostie această obsesie pentru ceea ce ne desparte cînd ne unește cel mai important om din lume: Iisus Christos, Dumnezeu întrupat. Teologii știu atît de multe despre Iisus Christos. Mă întreb dacă știu și ce zice Domnul nostru cînd vede ce au făcut oamenii cu Biserica Lui. Harcea-parcea! Dintr-Una, sobornicească și apostolească, au ieșit mai întîi două, apoi trei, apoi cinci, apoi zece – acum sînt cu sutele! Iluzionați de sine, unii cred că păcatul acestei sfișieri e la „ceilalți". Nu „noi" am făcut asta, ci „ei". Mereu „ceilalți" sînt de vină, iar „noi" sîntem doar de lăudat, că apărăm dreapta credință. Dar cine crede așa ceva, chiar că nu știe nimic despre modul în care El judecă lumea. Orice creștin care crede că a lui credință e pură și a celuilalt e impură, că el e mai plăcut în ochii lui Dumnezeu decît altul, degeaba a citit Evangheliile.

Rare motive de bucurie am cînd privesc în jur. Păcatul meu: devin tot mai mizantrop pe măsură ce îmbătrînesc. De aceea, poate, cînd îmi apare în față un motiv să fiu fericit că aparțin comunității în care Dumnezeu m-a pus, sînt peste măsură de fericit. Acum, iată, sînt fericit să fiu parte a marii comunități de credincioși ortodocși care se roagă aprins pentru unitatea Bisericii Sale. Și cred cu tărie că cea mai înaltă cauză căreia un creștin trebuie să-și dedice viața în timpurile noastre este regăsirea unității Bisericii lui Christos.

Cît despre vizita Papei Francisc, peste toate titlurile din ziarele de azi ce mîine vor fi date uitării, eu o voi ține minte ca pe un mare moment al latinității noastre.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Roma și Constantinopol

Există unele decizii în istorie, aparent banale la momentul cînd sînt luate, care pot avea urmări neprevăzute, pe termen lung, foarte lung sau chiar pentru totdeauna. Un exemplu de acest gen ne conduce la îndepărtata istorie a Imperiului Roman și la determinanta chestiune a creștinismului. Cum am ajuns noi, creștinii, unii catolici și alții ortodocși?

Simplificînd, la sfîrșitul secolului al IV-lea, Imperiul Roman a fost pur și simplu divizat în două părți, una apuseană și alta răsăriteană. Fiecare din cele două jumătați avea împăratul său și capitala sa, respectiv Roma și Constantinopol. În timp s-au dezvoltat și două forme diferite ale ritului creștin. Rivalitatea dintre cele două împărății, căci exista și aceasta, a început să se manifeste și la nivelul liderilor religioși, respectiv între papa de la Roma și patriarhul de la Constantinopol. Conflictele dintre cei doi suverani ai Bisericii au atins apogeul în 1054, cînd a avut loc cunoscuta schismă dintre cele două biserici. Cunoscută, dar mai ales definitivă, efectele sale fiind simțite și astăzi (și, cel mai probabil, mult timp de acum încolo).

Biserica din partea de Vest s-a autointitulat *catolică,* ceea ce în grecește înseamnă *universală,* în timp ce Biserica din Est și-a zis *ortodoxă,* adică *drept-credincioasă*. De aici încolo, multe pagini de istorie s-au scris în jurul acestor două rituri și al conflictelor dintre ele. Și cerneală pare că încă mai este în călimară.

Istoricul Nicolae Djuvara face o foarte pertinentă observație referitoare la acest subiect într-una dintre lucrările sale, și anume că astăzi, după mai bine de un mileniu și jumătate de la împărțirea Imperiului Roman, linia de separare între cele două jumătăți de teritoriu coincide aproape perfect cu granița actuală dintre croații catolici și sîrbii ortodocși. Iată cum *o hotărîre istorică oarecum arbitrară sau întîmplătoare, ca fixarea unei granițe, poate avea urmări neprevăzute, la nesfîrșit.*

Istoria secolului al XXI-lea este totuși bazată pe alte principii decît cele ale epocii conflictelor religioase. Ar trebui să fie. Iar hotarele dintre catolici și ortodocși ar putea fi estompate spiritual de istorii viitoare. Ar fi bine să fie.

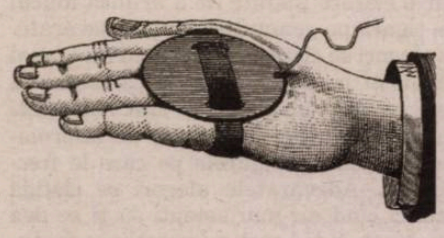

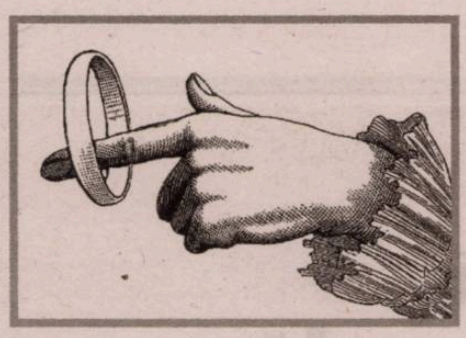

Selma IUSUF

legende **urbane**

Memorie, uitare

Ducem cu noi mai multe tipuri de memorii. Unii au în ei hărți clare cu întîmplările trecute desenate apăsat, cu orașele, tîrgurile și cătunele unor amintiri distincte înșurubate bine pe foița asta fină, cu răscrucile din care ies și intră poveștile esențiale, dar și cele mediocre, clare și limpezi. Pentru alții, harta memoriei arată ca o pînză de păianjen care a prins în țesătura ei lipicioasă toate sufletele vii care au îndrăznit să se apropie. Spre marginile ei zac victimele devorate la începuturi – biete coji din care s-a mîncat interiorul, mațele, organele, creierul au fost dizolvate și apoi sorbite, exoschelete inutile cu piciorușele crocante tremurînd la cea mai mică adiere de vînt. Cum înaintezi spre centrul pînzei de păianjen, cadavrele amintirilor sînt tot mai proaspete, iar o întîmplare încă vie tocmai e înfășurată metodic în fir lipicios. Va fi consumată curînd.

Totul a căzut într-o gaură neagră.

Alții duc cu ei o memorie șvaițer. Blocul lucios de brînză e obturat de cratere mari și mici în care unele întîmplări cad și nu se mai întorc niciodată. Memoria bebelușilor e un univers neexplodat, a mea e un univers explodat care s-a așezat în haos.

Întîmplările și amintirile stau vraiște într-o hartă cu multiple dimensiuni pe care încă nu o înțeleg cum trebuie, linia timpului e frîntă și mă aruncă înainte și înapoi, dincolo de logica comună. De unde stau eu acum, știu că sînt în depărtare galaxii extraordinare ale memoriei mele la care nu am acces, teribile găuri negre care au supt definitiv amintiri rușinoase, umilințe mărunte, beții în adolescență și toate lucrurile nespuse. Mai știu că sînt – căci se văd cu ochiul liber – sori, nebuloase, comete și meteoriți mici pe care am jurat că n-o să-i uit, dar cum mi-au trecut vîjîind de ureche, cum au și dispărut mut în catifeaua neagră a memoriei mele.

Am prieteni pe care trebuie că îi enervez teribil cu uitarea asta a mea, cu neputința de a-mi aminti întîmplări care ne-au unit, ne-au făcut să rîdem în hohote sau să ne enervăm unii pe alții. „Hai, măă, nu mai știi cînd ne-a dat diriga afară de la ora de mate că nu mai puteam de rîs de la bancul ăla cu bufnița?“, mă întreabă buna mea prietenă, iar eu mă uit la ea cu o prospețime tîmpă în ochi. „Ne-a dat afară“, continuă ea, „iar apoi tu, tîrșăloasă cum ești, ai zis să ne ducem să ne cerem scuze. Și ne-am dus, diriga ne-a iertat, dar cînd ne-a zis «Bine, vă iert, dar nu știți ce ați pierdut la oră: Cercul lui Euler!»“, pe noi ne-a năpădit iar un rîs incontrolabil, din ăla care te bușește ca un tren și n-ai cum să-i reziști, orice ai face. Iar diriga ne-a dat iar afară, din cancelarie, de data asta.

Amintiri din copilăria mică am destul de multe, țin minte chiar cîteva vise din perioada aia, îmi țin minte rochițele pe care mi le cosea maică-mea. Țesăturile sînt încă vii în capul meu – un roșu profund cu buchețele de flori mici, albe, alte flori galben-pai pe o rochie albă încheiată cu șnurulețe la pieptar, un palton portocaliu din blană scurtă, artificială, în care arătam ca un urs împăiat. Am și o poză îmbrăcată în paltonul ăla: stau, pe punctul de a izbucni în plîns, lîngă un Moș Crăciun șleampăt, cu o barbă improbabilă pusă strîmb pe o față smeadă. Răsar apoi ici și colo o cești minusculă de porțelan, pictată cu trandafiri roz, din care-mi dădea bunică-mea să beau cafea diluată și foarte dulce, o căzătură dureroasă și o compunere pe care am făcut-o într-a cincea despre un oropsit în zdrențe, cu ochii foarte albaștri.

Memoria mea devine din ce în ce mai rară spre liceu, iar in facultate e un *blank* aproape total. Nu-mi amintesc cursuri, ore, profesori, majoritatea colegilor. Sînt cîțiva cu care am păstrat legătura pînă acum, restul mi se amestecă în cap ca un personaj cu o mie de capete. Totul a căzut într-o gaură neagră din care încearcă să se cațere spre lumină, în pofida tuturor legilor universului, niște fragmente dintr-un seminar despre poezia onirică și o pereche de bocanci cu botul de metal.

O să alunec la final, ca bunicul, într-o demență senilă calmă, și o să stau cu orele într-un fotoliu să mă uit la frunzele unui oțetar. Probabil că asta e fericirea.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (5)

„În 1910, [Alexandru Russu] este hirotonit și predă apoi dogmatica la Teologia din Blaj, al cărei rector devine nu peste mult timp. Paralel, desfășoară o bogată activitate culturală de trezire a conștiințelor, ca redactor-șef al ziarului *Unirea*. Datorită prezenței sale energice în pregătirea Marii Adunări de la 1 decembrie 1918, a fost desemnat Secretar General al Consiliului Dirigent pentru Unire. În 1930 este numit Episcop de Baia Mare. În această calitate cutreieră neobosit sate și orașe pentru a edifica o viață spirituală autentică. Între 1940–1944 rămîne în mijlocul credincioșilor, făcîndu-se părtaș al suferințelor lor, sfătuind, ajutînd, întărind în credință. Organizează «Vinerile Rugăciunii» pentru cei masacrați la Ip și Trăsnea, mobilizînd conștiințele la Rezistență Națională în Transilvania de Nord. Cu aceeași dîrzenie se va opune și după 1945 tendinței de subordonare a Bisericilor tradiționale și a identității naționale, în scopul pervertirii și aservirii conștiințelor. Atacurile, de o nedreptate halucinantă, împotriva Bisericii Greco-Catolice, în numele lozincii inspirate, în totalitarismul ei destructiv, de Moscova: «O singură Biserică românească, cea strămoșească» îl determină pe episcop să-și reia turneele prin localități pentru a mobiliza conștiințele în jurul Bisericii și Adevărului. Alături de ceilalți episcopi, refuză să recunoască decretul 177, din 4 august 1948, prin care Guvernul comunist încerca să aservească cultele jurisdicției elaborate de el. Episcopii refuză să depună jurămîntul de subordonare a Bisericii față de puterea seculară.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“...

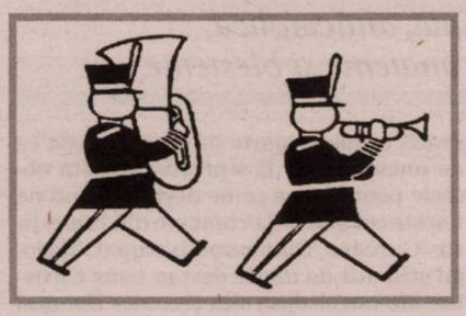

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cum se cîștigă adevăratele alegeri?

Foarte greu. Cu mult efort interior. Cu dorința vie de a le cîștiga. Mai ales, cu prețul înecării resentimentelor. Și cu punerea unui capac peste propriul orgoliu pe care, de cele mai multe ori, îl confundăm cu demnitatea. Se mai pot cîștiga prin înțelegerea faptului că putem renunța uneori la a avea „dreptate“ cu orice chip, în favoarea unui bine mai mare, în care încap chiar și cei cu care nu sîntem de acord, cei pe care nu-i suferim în ochi, antipaticii de serviciu, „*hater*-ii“ de meserie, cei lîngă care nu ne-am așeza niciodată, dar și „boii“ și „proștii“ care „votează cu ăia“. Un bine mult mai încăpător, la care nu sîntem abonați doar noi și-ai noștri, ci unul capabil să cuprindă toată comunitatea în care trăim. Așa cum e ea. Pentru că alegerile adevărate se desfășoară în fiecare zi. Scrutinul în urma căruia putem ieși învingători, ca ființe umane demne și civilizate, are loc zilnic. Altminteri, rămînem cu bucuria de stadion, singura cu care ne-am învățat pînă acum. „Cîștigi“ un meci, bagi niște beri, urli cît te țin plămînii, că ai echipă și că ai valoare, după care pleci acasă, la aceeași condiție de suporter, mereu trist că nu ajungi în ligile superioare. Patriotismul fotbalistic încă e cea mai avansată formă a iubirii de patrie pe care o cunoaștem. Deocamdată.

Succesiunea de evenimente din ultimele săptămîni, toate încheiate cu zîmbetul larg al Papei Francisc, luîndu-și rămas bun de pe scara avionului, i-a amețit de cap pe mulți dintre noi. Iar au apărut fiorii mistici ai „poporului care salvează Europa“. Iar se vorbește de dimineață pînă seara despre „lecția pe care am dat-o Occidentului“, despre „...dar și cînd ne trezim noi și ne punem mintea cu ceva...“, despre „excepționalele beneficii de imagine“ și despre „inteligența legendară a poporului nostru“. Iar Papa a venit „să recunoască măreția acestui popor“, să facă un mare semn de binecuvîntare peste aceste „mărețe rezultate“. Unii, complet rătăciți, fac deja pronosticuri despre data la care Papa Francisc va reveni spășit – că doar a zis limpede „Pe curînd...“, nu ?! – și se va converti la ortodoxism. Că acum, cu vizita asta, „doar și-a pregătit terenul“. Iar delirul merge mult mai departe, în zone pe care ți-e jenă să le reproduci, pentru că se ajunge la dimensiuni la care nici măcar ridicolul și grotescul nu știu să-și potrivească învecinarea. Simptome tipice ale marelui tandem țuică-bere, temeinic sudat de-a lungul vremii.

Curînd, cînd o să ne trezim din beție, fie ea și cu șampanie, o să constatăm că, în afară de durerea de cap, în jur nu se-ntîmplă mare lucru. Nu te-ai culcat în populism feroce și te-ai trezit în democrație senină. Și-o să mai constatăm că „băieții“, liniștiți, se reorganizează gospodărește. Moment în care, în virtutea obiceiului, o să ne dezvrăjim imediat de entuziasmele unei lumi mai bune. Patriotismul de stadion va intra pe pilot automat și-o să vedem imediat ce-i fatal de slab și imposibil de depășit la „ăștia“ sau la „ai noștri“. Chestie care se va pogorî imediat pe întreaga națiie, asupra căreia vom relua corul de porcăieli care ne ține vie „demnitatea“. Exact așa cum facem pe stadion, cînd nu ne joacă bine favoriții. Îi facem în toate felurile și descărcăm pe ei tot ce nu ne-a mers bine în viață. Și în istoria noastră ca popor. După care intră-n scenă, glorios, artistul nostru favorit. Fatalistul șmecher care crede că are umor. Și concluzionăm ritos că aici nu se poate nimic, că n-are nici un rost, că orice minune ține trei zile și că, oricum, ăia mari nu ne vor la masa lor. Zicem un banc bun și mergem la culcare.

Adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd te gîndești, măcar o fracțiune de secundă, înainte de a-ți parca mașina ca un nesimțit abisal, încurcîndu-i crunt pe alții. Adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd ai măcar o ezitare înainte de a arunca mucul de țigară pe geamul mașinii. Adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd nu te mai tăvălești pe jos de bucurie că unul sau unii pe care nu-i suporți sînt bălăcăriți în toate felurile, în spațiile de informare „prietene“, singurele pe care le frecventezi. Adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd nu mai aștepți să ți se dea un drept, ci ți-l ceri, cu conștiința faptului că ai și îndatoriri, că faci parte dintr-un mecanism care funcționează și grație ție. Adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd renunțăm să ne maltratăm copiii, să ne umilim bătrînii și bolnavii de orice fel, cînd nu mai simțim nevoia de a-l juca în picioare pe cel care vede lumea altfel decît o vedem noi. Iar astea sînt doar o parte din artileria grea. Astea sînt lucrurile mari. Adevăratele alegeri se cîștigă și cu gesturi mici. Foarte mici. Cu lucruri pe care nici nu le băgăm în seamă la noi, dar le vedem la alții, atunci cînd mergem pe la ei și ne umplem de respect că acolo treburile merg.

Iar adevăratele alegeri se cîștigă atunci cînd mergi la vot, ori de cîte ori ai ocazia să o faci. Nu e un act de eroism, nu e o mare sărbătoare că te-ai hotărît să te urnești din loc și să bați drumul pînă la secția de votare, ca să-ți pui poza pe Facebook, să se vadă cît de modern și de european ești. Votul nu e o provocare, nu e un turnat în cap de apă cu cuburi de gheață. După cum nici calitatea de cetățean nu e suma gesturilor pe care le faci la nervi, că tu ești plătitor de taxe. Toate astea sînt exerciții zilnice. De care trebuie să ne pese. Pe care trebuie să le luăm cît se poate de în serios. Pentru că civilizația și demnitatea se învață. Exact așa cum învățăm la școală să facem liniuțe și bastonașe, pentru ca, mai tîrziu, să scriem, să citim, să calculăm. Și exact așa cum nu e rușine să mergi la școală, zilnic, să înveți să scrii și să citești, exact așa nu e rușine nici să înveți să fii un cetățean civilizat și demn, parte a comunității în care trăiești.

Anca MANOLESCU

Pluralismul religios: o concesie față de modernitatea tîrzie?

Sub semnul prezenței Papei Francisc în România

Vrem, nu vrem, trăim într-o lume multireligioasă. Dacă nu traiul cotidian, atunci călătoriile, media, Internetul ne dau știre despre varietatea credințelor, a comunităților care le profesează. Această diversitate este ea de acceptat doar fiindcă intră în logica modernității tîrzii? O *tolerăm* fiindcă respectul față de diversitatea convingerilor e un principiu esențial în societățile noastre, e un comportament civilizat, intrat în sîngele majorității occidentalilor? Fiindcă modernitatea tîrzie celebrează policromia concepțiilor despre lume și a comportamentlor socio-culturale? Omul credincios ori interesat de spiritual acceptă diversitatea religioasă doar fiindcă așa îl îndeamnă mentalitatea dominantă? Cu alte cuvinte, o privește doar ca pe un dat, care e de gestionat în cadrul unei convivialități politicoase? Sau poate găsi în ea un beneficiu spiritual propriu-zis? O acceptă (atunci cînd o acceptă) făcînd o concesie spiritului vremii? Sau o poate socoti o situație spirituală nouă, mobilizatoare, în stare să stîrnească creativitate pentru propriul drum?

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, conștiința occidentală începe să ia seama metodic la tradițiile extraeuropene. Alături de construirea disciplinelor orientalisticii și a științei religiilor, apare un interes cultural și spiritual pentru geografia religioasă a lumii. Apare sentimentul mai larg împărtășit că între religii e firesc să existe dialog, că toate au ceva de spus celorlalte despre ținta

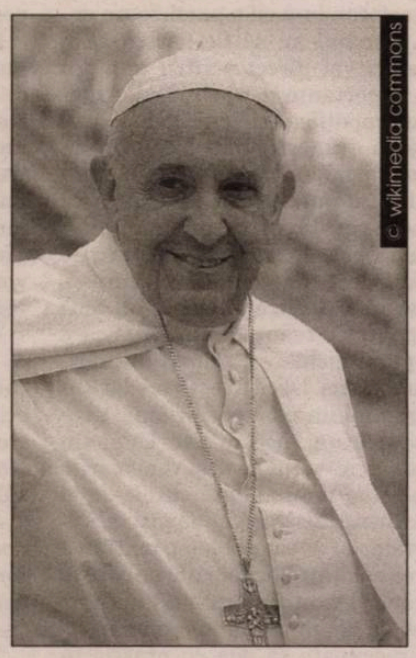

care le mobilizează. În 1893, la Chicago se reunește un *Parliament of the World Religions,* unde, ca de la o tribună internațională, reprezentanți ai fiecărei religii își fac cunoscută tradiția. La Paris, nou înființata secție de științe religioase de la École Pratique des Hautes Études organizează, în 1900, primul Congres internațional de istorie a religiilor.

De-a lungul secolului XX, atitudinea Bisericilor a evoluat și ea. De la diversitatea religioasă acceptată ca o „stare de fapt", unii teologi ajung la o reflecție care o privește ca pe o „stare de drept", avînd substanță spirituală, ba chiar învestire divină. A apărut astfel o „teologie creștină a pluralismului religios" (Jacques Dupuis, 1997) care încearcă să tematizeze sensurile pe care diversitatea credințelor le poate avea pentru creștinism. Cum poate fi ea explicată, justificată, întîlnită în cadrul tradiției, al gîndirii creștine? A îmbina *fidelitatea* față de propria credință cu *ospitalitatea înțelegerii* față de diversitate: iată ceea ce își propune o atare teologie, care ajunge să întemeieze pluralismul „pe bogăția și pe diversitatea supraabundentă a automanifestării lui Dumnezeu".

Mai curajos încă, dominicanul Claude Geffré a propus de la sfîrșitul secolului XX (nu fără a întîmpina reticențe oficiale) o „teologie interreligioasă". Din punctul de vedere al acestui demers, fiecare religie e concentrată asupra unui aspect al revelației (fără a neglija, desigur, întregul acesteia). A dialoga colegial înseamnă a scruta teme ale credinței proprii pe care accentul central din altă religie le poate pune mai viu în lumină. Dialogul cu islamul, de pildă, poate îndemna teologia catolică să tematizeze mai proaspăt „perspectiva eschatologică" și, ca atare, „prezența lui Christos în lumina parusiei sale", de la sfîrșitul timpului. Același dialog ar putea provoca gîndirea islamică să se întrebe asupra unei concepții monolitice a lui Dumnezeu, care riscă să treacă cu vederea dinamica internă a Unității supreme (cf. Claude Geffré, *De Babel à Pentecôte. Essais de théologie interreligieuse,* 2006). Iată care ar putea fi profitul teologic al diversității. În întîlnirea cu celelalte religii, gînditorii fiecăreia ar fi provocați să identifice acele zone pe care, într-un moment al istoriei, le lasă în penumbră cînd își gîndesc/interpretează *propria* doctrină. Ar fi îndemnați să gîndească mai viu ceea ce face parte din *propria* credință. În acest caz, dialogul religiilor nu urmărește și nu duce la sincretisme, ci este colegialitate doctrinară pentru cunoașterea Unului divin. Fiecare își tematizează mai intens propria religie, pe lîngă faptul că dă mărturie pentru universalitatea Celui care le e Țintă.

Dar nu numai teologul poate profita de diversitatea religioasă, ci și privirea spirituală a oricărui credincios. Pluralismul poate stîrni/cere perspicacitatea ochiului interior, rafinarea privirii spirituale. Christos transcendent și întrupat nu e prezent doar în norme confesionale, în forme religioase instituite, în afirmativul istoriei. Universala lui prezență e paradoxală: strălucitoare, dar și ascunsă; suverană, dar și discretă; explicită, dar și greu de discernut. E o prezență care contrariază mereu mărginirea modului nostru de a-l privi, care ne incită să-i descoperim inepuizabila noutate. Părintele André Scrima, monah și universitar ortodox, vorbea despre distanța între Christos în adevărul lui dumnezeiesc și Christos conceput de noi, potrivit limitărilor omenești. El invoca locul Judecății din Matei, cap. 25, unde Christos afirmă: „Sînt acolo unde voi nu mați căutat..." „Judecata din urmă", spunea André Scrima, „nu e dezvăluire doar a faptelor, ci și a sensibilității noastre de a-l percepe pe Christos acolo unde El nu e declarat. Or, «acolo» Christos este inclus și e inclusiv; nimic nu rămîne în afara lui" („Un test de la capăt al faptului religios". André Scrima în dialog cu Andrei Pleșu). A-ți ascuți privirea, a pătrunde în zonele inevidente, subtile, paradoxale ale prezenței lui Christos nu e un avantaj neînsemnat, iar la el poate contribui spectacolul diversității religiilor. Conștiința universalității Lui poate fi astfel rafinată în fiecare dintre noi.

Între religii e firesc să existe dialog.

Astăzi ne izbesc mai degrabă integrismul, violența unor mișcări religioase islamice. Ne izbește, pe de altă parte, uitarea Occidentului față de religia care l-a modelat. Și cele dintîi, și cea din urmă se situează într-un univers plan, lipsit de respirație pe înălțimea realului. Ignorarea occidentală a religiosului e mai francă, se dispensează de orice referință la divin. Extremismul, în schimb, face din credință ordine disciplinară, regim penitenciar. Dincolo de aceste fenomene, spectacolul religiilor continuă să rămînă în fața noastră ca o amintire a modelului vertical de lume. Noutatea cu care vin tîrziu modernii în fața acestei amintiri este demnitatea, recunoscută, a diversității. Angajarea religioasă e îndemnată astfel să fie corelativă, într-un grad sau altul, cu conștiința că celelalte tradiții converg către aceeași transcendență vie.

Iar dacă acceptăm convergența religiilor, dacă admitem că religiile sînt expresiile de sine ale unui Același, atunci vom fi în stare să vedem în diversitatea religioasă un reflex al majestății Lui. În libertatea cu care El se manifestă în religii vom percepe ceva din libertatea Lui increată.

Religiile, expresii ale Unului divin, radiază înfățișările unui chip care e dincolo de trăsături. Nu vom avea presimțirea acestui chip de o amețitoare simplitate privind multimea expresiilor lui religioase? Nu e diversitatea religiilor o sugestie, imediat perceptibilă, a infinitei Lui bogății *interne?*

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

Apă plată

Providența (alții zic hazardul infinitezimal) m-a condus în sute de întîlniri oficiale, unde am cunoscut politicieni și tehnocrați aflați (vremelnic) la butoanele UE și ale altor organizații internaționale puternice. Sînt oamenii de prima linie, secondați de aparate birocratice adesea ciclopice. Se fabrică hîrtii (știți că era digitală a sporit consumul de masă lemnoasă în această industrie), iar oamenii își intră în rol, citindu-le solemn sau dezinvolt, cu sau fără subtonul autoironic specific inteligențelor sofisticate. În aceste forumuri ajung inși de toată mîna, în funcție de nivelul mediu al țării pe care o reprezintă: vechile democrații occidentale, cu și mai vechi universități legendare, produc elite pe măsură, așa cum noile democrații, întremate după glaciațiunea comunistă, livrează figuri adesea pitorești, care-și asumă postura respectivă crispat și provincial. Proști cu pretenții sau filozofi ratați găsești și colo, și colo. Linia despărțitoare, subțiată acum pe linia unor decalaje obiective, continuă să se vadă, căci „ei" (occidentalii get-beget) se grupează spontan în propriul cerc de interese și cutume conforme, în vreme ce „noi" (esticii mai mult sau mai puțin decomplexați) facem corp comun, cu jena aceea a rudei sărace, dar tenace în dorința ei de parvenire.

Am constatat o chestie pînă la urmă firească: personalitățile de prim rang nu citesc ce li s-a pus în desaga cu mesaje. Nu abandonează linia unui mandat, dar nici nu se umilesc în postura de marionete ale birocrației producătoare. Vorbesc liber, improvizează, pigmentîndu-și discursul cu poante menite să dedramatizeze situația și să servească diverse obiective în modul cel mai decontractat cu putință. Cine atîrnă de faimoasele *talking points,* cine recită, în loc să joace, rămîne o figură de mîna a doua, cu sigur efect soporific într-un auditoriu deja sastisit, care înțelege cinic diferența dintre partitură și realitate. Oricum, toți (indiferent de unde vin) asumă nota unei compasiuni obștești: se simt sacrificați, deși trăiesc pe perne de limuzină, în fotolii ergonomice sau aliniați la prînzuri de lucru stropite cu vinuri nobile. Partea epicureică a piesei rămîne mereu în culise, departe de ochiul indiscret al presei, la îndemîna unor chelneri tăcuți precum eunucii otomani. De unde sentimentul acesta de jerftă? Pe de o parte, din rutină: nimic nu seamănă mai mult cu o reuniune internațională decît o altă reuniune internațională! Trăind mereu în securitatea unui scenariu repetabil, ajungi să nu mai distingi lunile din calendar și nici măcar ceasurile fiecărei zile. Decorurile se schimbă teatral (mai ales în țări-gazdă non-europene, care supralicitează specificul local), însă fondul se dovedește îngrozitor de monoton: aceleași mape cu inscripția evenimentului (loc, dată, ocazie), aceeași papetărie apretată, cu *bloc-notes* și pix, aceleași gagdet-uri *high-tech,* aparent utile, aceleași șnururi cu *badge*-ul de identificare... Și mai ales aceleași sticle aseptice cu *apă plată,* simbol al virtuților ascetice postmoderne.

Apa – odinioară văzută ca element cosmogonic și baptismal – a devenit paravanul neutru al unei cumpătări ipocrit afișate, care *trebuie* să apară în toate fotografiile oficiale, ca semn că elita lucrătoare, dedicată binelui comun, nu e acolo pentru bairamuri, ci pentru setarea busolei terestre dereglate de vînturile magnetice ale războiului, crizei economice și pericolului de anarhie. În arena publică, toreadorii și gladiatorii fișelor, campionii limbii de lemn, martirii universului vătuit al mecanicii diplomatice se adapă feciorelnic, pentru a-și umezi limbile încleiate de atîtea eforturi, cu gestul periodic al casierei de supermarket care-și plonjează degetul deshidratat în pîntecele unei buretiere vineții. Sticluțele cu apă plată verifică amabilitatea vecinului de scaun, confirmă luciditatea participanților și conferă scenei o notă de austeritate laborioasă, modestă, plină de energie sănătoasă. Fumul gros de trabuc de la Yalta, paharele cu whisky și pozele boierești aparțin unui trecut revolut, politic incorect...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

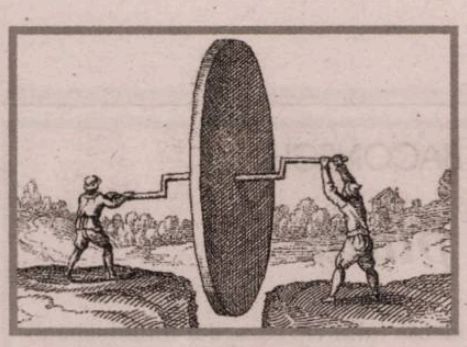

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Omul și partidul

Dacă e o problemă gravă a partidelor românești, atunci aceea nu ține de principii sau ideologie, ci de resurse umane. Primul exemplu e PSD – cu președintele trimis la pușcărie, cel-mai-mare-partid-al-României (cum le place pesediștilor să spună uneori) se întoarce spre... Adrian Năstase. Adică un dublu condamnat penal cu pedeapsa executată. Te întrebi de ce nu i-or fi conservat funcția lui Liviu Dragnea, dat fiind că și el va fi peste un an doi un dublu condamnat penal cu pedeapsa executată. Sigur, dl Năstase încă nu și-a anunțat candidatura la președinția partidului și a țării, dar, autor de pamflete reformiste și conspirații eșuate, se bucură de rolul de ideolog și figură emblematică a opoziției interne la fostul șef al Vioricăi Dăncilă.

Un alt exemplu e PNL. Proaspăt cîștigător al europarlamentarelor, partidul domnului Orban e în căutarea unui Mesia de rezervă. Și pare să îl fi găsit în persoana lui Rareș Bogdan, care nici nu și-a preluat mandatul la Bruxelles și se pregătește să reformeze/relanseze/reorice filiala București. Adevărul e că la PNL București e un dezastru – probabil vă mai amintiți cum s-au prezentat la ultimele alegeri locale. Însă de aici pînă la a oferi pe tavă o întreagă organizație unui om care n-are nici un fel de afiliere directă sau emoțională cu orașul e distanță lungă. Puțină lume mai ține minte că începutul dominației PSD asupra Bucureștiului a fost marcat de momentul în care Vasile Blaga – candidat la Primăria Capitalei – a descoperit cu vreo lună înainte de campanie că avea buletin de Oradea. Blaga a pierdut glorios, a venit Sorin Oprescu. Restul e cunoscut și vizibil în trafic în fiecare dimineață.

Fosta Alianță 2020 (după alegeri nu mai există o colaborare formală între USR și PLUS, ci doar dorința de a continua împreună) are, la rîndu-i, mici necazuri. O criză de creștere, dacă vreți. Adevărat, ținînd de context, acolo e cumva de înțeles. Totuși, unul dintre partidele care au compus-o nu are încă structurile construite în teritoriu, iar al doilea încă încearcă să înțeleagă cum să își împartă puținii lideri cu notorietate între Bruxelles, primării, viitoarea guvernare și administrarea partidului.

Singura soluție pentru rezolvarea acestei crize rămîne deschiderea sistemului politic. Legal, formal și informal.

Recent, președintele României și diverse figuri din Opoziție au reacționat virulent împotriva unei mici ticăloșii a PSD care anunțase de la guvern că președinții de consilii județene vor fi aleși direct. E neclar de unde vin nervii ăștia și cum își închipuie cei care contestă ideea că, după un referendum cu o participare entuziastă, românii au să fie fericiți să li se refuze un vot direct pentru una din funcțiile importante la nivel local. Argumentul că modificarea legii are sensul de protejare a unor baroni locali e rizibil. Rostul Opoziției e să încerce să preia puterea la toate nivelurile, iar dacă asta se face prin vot direct, cu atît mai bine. E greu de înțeles de ce o jumătate de pas înainte nu poate fi acceptată ca atare și, pentru că ușa e întredeschisă, să facă eforturi pentru o reformă mai largă care să presupună inclusiv alegerea primarilor în două tururi. Dacă a fost vreodată în ultimii trei ani un moment prielnic pentru așa ceva, atunci acesta este. Unul din argumente e și votul politic din marile orașe, așa cum reiese el din cifrele de la europarlamentare. Dacă se menține, vechile partide vor avea probleme mari în a reține vreuna dintre primăriile pe care le ocupă acum. Condițiile sunt împlinite, ar mai fi nevoie de un pic de înverșunare.

Însă, preocupate să dea cu praștia în gardul vecinului, liderii USR-PLUS și PNL nu reușesc să se pună de acord asupra unei strategii ferme pentru localele de anul viior.

O altă problemă ține de pragurile electorale și de condițiile pentru participare la alegeri. La europarlamentare a fost o sumă de partide care au obținut sensibil mai puține voturi decît numărul de semnături depuse. Situația asta subliniază două lucruri: ipocrizia legislației (construită cu scopul neexplicit de a conserva puterea în aceleași cercuri) și un foarte probabil uz de fals pe care, din nefericire, nu se grăbește nimeni să îl investigheze.

În privința pragurilor, dincolo de orice antipatii, e de neînțeles cum sutele de mii de voturi ale ALDE sînt redistribuite către PSD, PNL și ceilalți. E irelevant numele partidului, am ales ALDE doar pentru că cifra din dreptul lor e foarte mare, importantă e doar constatarea că foarte mulți concetățeni au pierdut controlul pe propriul vot. Dacă oamenii ăștia voiau să voteze PSD sau USR, ar fi făcut-o.

Nerecunoscută, nemărturisită și băgată sub preș, politica românească are o criză de legitimitate care, mai departe, se transfomă într-o criză de personal. Așa ajungem cu Darius Vâlcov premier *de facto,* cu Adrian Năstase reformist și cu Rareș Bogdan salvînd Bucureștiul.

Altfel, „oamenii noi în politică" rămîne doar un slogan, iar codrințefăneștii viitorului așteaptă un nou Liviu Dragnea pentru a fi folositori.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

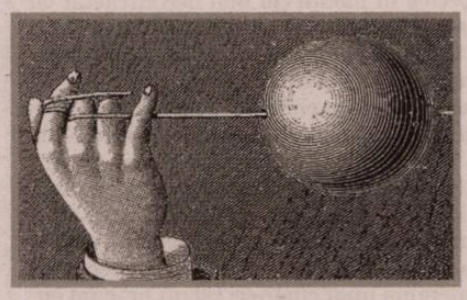

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Uniunea Europeană după Juncker

Un sfîrșit e un nou început. După alegerile europene din 26 mai și reașezarea politică din Parlamentul de la Bruxelles/Strasbourg se caută un nou președinte al Comisiei Europene care să-l înlocuiască, la încheierea mandatului, pe Jean-Claude Juncker. Șefii de stat și de guvern vor propune un candidat pornind de la rezultatele acestor alegeri, urmînd ca acesta să fie votat de Parlament. Sistemul „Spitzenkandidaților" (al candidaților de top) prevede ca pentru postul de președinte al Comisiei să fie desemnat candidatul aflat la vîrful listei care a obținut cele mai multe voturi. Însă acest sistem de desemnare nu e obligatoriu. Cine îi va urma, în funcție, lui Jean-Claude Juncker?

Impunerea unui comisar-șef francez ar reprezenta o mare victorie pentru actualul președinte.

■ Conservatorii europeni (PPE) au un Spitzenkandidat anunțat încă din toamna anului 2018: Manfred Weber. Deputat european extrem de vizibil, cu un profil politic clar conturat, liderul popularilor europeni din Parlament a îndeplinit pînă acum numeroase funcții în instituțiile Uniunii. Însă Weber nu are nici un fel de experiență de guvernare în țara sa de origine, în Germania, ceea ce constituie un handicap, de vreme ce șeful Comisiei Europene are rang de șef de stat sau de guvern. Chiar dacă PPE rămîne cea mai puternică familie politică europeană, scorul obținut la recentele alegeri a fost relativ scăzut: curentul conservator e tot mai fragil. Ca să nu mai vorbim de faptul că președintele Emmanuel Macron încearcă să-i descurajeze candidatura, avînd el însuși un favorit. La alegerile europene din Franța, lui Emmanuel Macron i s-a reproșat – mai ales de către lidera extremei drepte Marine Le Pen, dar și de către alții – că Franța nu are o voce puternică în Europa. Impunerea unui comisar-șef francez ar reprezenta o mare victorie pentru actualul președinte. Așa că lui Manfred Weber nu îi va fi suficient sprijinul din partea cancelarului Angela Merkel.

■ Un alt posibil înlocuitor al lui Jean-Claude Juncker ar putea fi Frans Timmermans. Actualul prim-vicepreședinte al Comisiei este un politician cu experiență și un apărător ferm al valorilor europene. Fostul șef al laburiștilor olandezi e un om politic cu notorietate la nivel european. Însă social-democrații europeni au suferit, și ei, un regres la ultimele alegeri, ceea ce reduce șansele Spitzenkandidatului lor. În plus, Timmermans riscă să se lovească de veto-ul unor state precum Ungaria, Polonia și România, pe care le-a criticat și chiar le-a amenințat cu sancțiuni pentru că nu respectă statul de drept. Ceea ce i-a atras simpatie în Vest riscă acum să provoace încrîncenare în Est. Și încrîncenarea nu e bună cînd e nevoie de consens. Marea speranță a stîngii riscă să rămînă doar o speranță.

■ ALDE a avut o evoluție bună la aceste alegeri europene. Chiar dacă se află deabia în poziția a treia, liberalii pot pretinde șefia Comisiei dacă reușesc să formeze alianțe iscusite. Favorită pentru preluarea funcției de președinte al Comisiei ar fi Margrethe Vestager. A îndeplinit funcția de comisar pentru concurență, repurtînd cîteva victorii în lupta cu marile companii IT din SUA care încălcau regulile concurenței și practicile economice corecte.

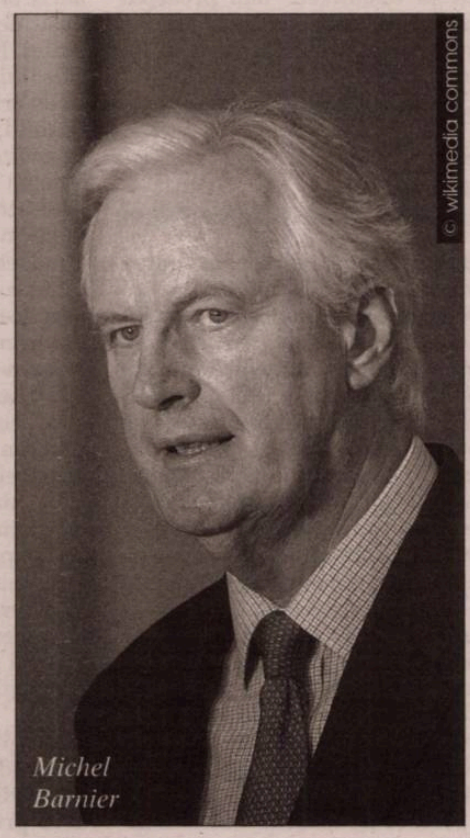

© wikimedia commons

Michel Barnier

■ În fine, chiar dacă nu este oficial candidat la funcția de președinte al Comisiei Europene, Michel Barnier e un posibil candidat pentru acest post. Pe el ar miza și Emmanuel Macron, care l-a descris recent într-un interviu drept „un om cu calități deosebite". Membru al Partidului Popular European, dar om politic cu o viziune mai degrabă centristă, Barnier are și o bogată experiență guvernamentală: a fost de patru ori ministru, iar în prezent e negociator-șef al Uniunii Europene pentru Brexit. Această ultimă poziție din CV îl face în același timp dezirabil și incompatibil cu înalta funcție. Din perspectiva UE, a negociat bine. Dar ce-a ieșit...

Chiar dacă a spus în repetate rînduri că nu își va înceta, înainte de termen, ultimul mandat de cancelar federal și că, pe deasupra, nu își dorește funcția de președinte al Comisiei, Angela Merkel e un nume vehiculat adesea ca posibilă succesoare a lui Jean-Claude Juncker. Cancelara are cu adevărat atît anvergura europeană, cît și experiența necesare acestei funcții și, probabil, s-ar bucura și de un sprijin larg în rîndul șefilor de stat sau de guvern ai Uniunii Europene. Dar e puțin probabil să devină într-adevăr o opțiune. Printre liderii europeni care s-ar califica pentru poziția de top la vîrful Uniunii ar mai fi premierul neerlandez Mark Rutte sau omologul său belgian Charles Michel (ambii de orientare liberală). Mai ales ziarele conservatoare o mai indică drept posibilă candidată pe actuala șefă a Fondului Monetar Internațional, Christine Lagarde. O candidatură totuși puțin probabilă.

Jubileu selenar

Texte și opinii de:

● Simion GHEORGHIU (istoric)
„Cursa spațială dintre URSS și SUA“

● Mihai IOVĂNEL (critic literar)
„Români în Lună“

● Adrian ȘONKA (astronom)
„Cum e pe Lună“

● Cristian Mihail TEODORESCU (fizician)
„Tehnologia aselenizărilor“

● Marian TRUȚĂ (scriitor)
„Conspirațiile – teorii, fapte, dovezi“

argument

Ah, Luna, la Luna!

DILEMA VECHE
Jubileu selenar

„Până la finele acestui deceniu, omul va păși pe Lună și se va întoarce teafăr pe Pământ“, spunea președintele american John F. Kennedy într-un discurs din anul 1961.

Pe 20 iulie 1969, modulul Eagle al navetei spațiale Apollo 11 ateriza pe Lună avîndu-i la bord pe astronauții Neil Armstrong (1930-2012), Buzz Aldrin (n. 1930) și Michael Collins (n. 1930).

„Un pas mic pentru om, un salt uriaș pentru omenire“ au fost primele cuvinte ale lui Neil Armstrong cînd a coborît pe suprafața prăfoasă a Lunii.

„Aceasta este cea mai grozavă săptămînă din istoria lumii de la Creație încoace“, a spus și președintele american Richard Nixon la întoarcerea pe Pământ, patru zile mai tîrziu, a echipajului de pe Apollo 11.

Luna viitoare se împlinesc 50 de ani de cînd omul a pășit pe Lună, eveniment transmis în direct la televizor în toată lumea (inclusiv în România, comentariul fiind asigurat de Andrei Bacalu, medic și jurnalist de știință), prilej, iată, pentru un Dosar-omagiu dedicat acestei extraordinare realizări care a marcat istoria omenirii. De la punerea în contextul politic al cursei spațiale dintre SUA și URSS (competiție deopotrivă științifică, ideologică și simbolică începută după al Doilea Război Mondial și terminată odată cu căderea comunismului și dezmembrarea Uniunii Sovietice), de la explicarea datelor tehnice ale misiunii și a detaliilor despre mediul lunar, prin expunerea și demontarea teoriilor conspirației care susțin că aselenizarea n-ar fi avut loc, pînă la o mică retrospectivă a literaturii românești de anticipație pe tema călătoriei pe Lună și analiza filmelor inspirate de aselenizare, plus recomandări de cărți de știință și albume muzicale inspirate/dedicate Cosmosului, am alcătuit un Dosar numai cu contribuții românești, cu texte care, pe de o parte, rememorează și explică aselenizarea, pe de altă parte, celebrează marea realizare.

Cît despre urmările aselenizării, la o jumătate de secol mai tîrziu, un *rover* chinezesc, numit Yutu 2, a aterizat pe suprafața nevăzută a Lunii la începutul acestui an colectînd pentru prima dată material de sub crustă, iar NASA a anunțat că următoarea misiune lunară, numită Artemis și programată a avea loc pînă în anul 2024, va trimite pe Lună primele femei și va începe construirea primei baze lunare permanente. (Marius Chivu)

P.S. Pe site-ul NASA (https://images.nasa.gov) găsiți acum, pentru descărcare și folosire la liber, arhiva integrală de imagini, sunete și filmări colectate din spațiu în ultima jumătate de secol, adică peste 140.000 de fișiere.

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea* Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cristian Mihail TEODORESCU

Tehnologia aselenizărilor

bani, viteză, propagandă

Faptul că Statele Unite ale Americii aveau să fie prima națiune care să reușească aselenizarea s-a decis în primăvara anului 1945. Grupul de specialiști în rachete ai Germaniei naziste, conduși de Werner von Braun, se aflau situați în baza tehnico-militară de la Peenemünde, în nord-estul Germaniei, iar în ianuarie 1945 sovieticii se apropiau amenințător dinspre sud, amenințînd să le taie orice comunicație cu restul lumii. Într-o ședință generată și de ordine complet contradictorii primite de la conducerea Reich-ului, inginerii au decis ca, orice s-ar întîmpla, să se predea americanilor. Cu toate acestea, au executat unele dintre ordinele primite de la SS, care îi coordona la momentul respectiv: au ascuns o parte dintre documente în munți, iar ce se putea salva a fost îmbarcat într-un convoi care a traversat cu peripeții jumătate din Germania, pînă la Nordhausen, unde exista fabrica subterană de rachete Mittelwerk. În cele din urmă, von Braun și apropiații săi au fost consemnați în sudul Bavariei, la Oberammergau; acolo, cu acordul gardienilor, au reușit să se deghizeze în civili și în cele din urmă să se predea trupelor americane. Peenemünde fusese deja capturat de sovietici, cu toți și tot ce mai rămăsese pe acolo.

Cele două superputeri rezultate în urma încheierii războiului, Uniunea Sovietică și Statele Unite, aveau să pună inginerii germani capturați foarte repede la treabă și să le ofere toate condițiile materiale să performeze, ceea ce, în ultimii trei ani de război, Reich-ul german nu le prea oferise. Era vorba, în primul rînd, de a inventa vehicule capabile să transporte pe distanțe mari și fără posibilitatea de a fi interceptate noile bombe nucleare. Iar abia în al doilea rînd – și cu scop mai degrabă propagandistic – era vorba despre aventura spațială a omenirii. Se aplica un principiu binecunoscut al singurei specii care lovește sau ucide din plăcere: întîi războiul sau lupta, apoi distracția sau „circul".

Numai că „distracția", de data aceasta, era al naibii de scumpă. Spre deosebire de rachetele balistice, suborbitale, al căror strămoș era racheta V-2 (de la Vergeltungswaffe, „arma răzbunării") sau A-4 (Aggregat 4, sugerînd că inginerii nu-și doreau pedepsirea nimănui), punerea în orbita circumterestră a unor obiecte fabricate de om sau chiar evadarea din cîmpul gravitațional al Pămîntului erau mult mai dificil de realizat. Pentru orbita circumterestră, obiectul trebuie să fie accelerat pînă la o viteză denumită „prima viteză cosmică", de peste 7,9 km/s; evadarea din cîmpul gravitațional al Pămîntului necesită depășirea celei de „a doua viteze cosmice", de 11,2 km/s. Iar pentru călătoria pînă pe Lună, o viteză aproape similară este necesară. Mai mult, frînarea pînă la atingerea suprafeței selenare necesită, și ea, un consum de combustibil necesar decelerării cu o viteză de 2,4 km/s. Asta deoarece, Luna neavînd atmosferă, este imposibilă decelerarea unui obiect prin frecarea cu atmosfera, ceea ce se întîmplă în mod frecvent la reintrarea în atmosfera terestră a vehiculelor spațiale. După aceea, pentru plecarea de pe Lună, trebuia ca vehiculul să dezvolte, din nou, aceeași viteză pentru a se putea înscrie pe o orbită lunară. Deci, în total, trebuia asigurată o accelerare/decelerare de cel puțin 16 km/s.

Problema era, așadar, atingerea acestor viteze, în condițiile în care viteza de ejectare a gazelor rachetelor este mult inferioară acestor valori. Formula lui Țiolkovski, care se deduce la cursurile elementare de mecanică, dă viteza finală a unei rachete ca fiind viteza de ejectare a gazelor înmulțită cu logaritmul natural al raportului dintre masa inițială și masa finală a rachetei. Pentru amestecul combustibil cu cea mai mare putere de combustie specifică, amestecul de hidrogen și oxigen reacționînd ca să formeze apă, energia produsă de un kilogram de amestec este de 13,6 megajoule. Presupunînd că toată această energie se materializează în energia cinetică a gazului ejectat în mod uniform, unidirecțional, viteza de ejectare a acestui gaz ar fi cam de 5,2 km/s. În realitate, numai folosind geometrii speciale (și secrete) de construcție a camerei de ardere și a ajutajului de reacție, plus pre-compresia și injecția carburantului și comburantului, cu greu se pot obține viteze de evacuare (impulsuri specifice) mai ridicate de 3,5 km/s. Aceasta înseamnă deja că raportul dintre masa inițială și masa utilă (racheta fără combustibil plus vehiculul spațial, inclusiv echipajul), ajunge de ordinul a $\exp(16/3,5) \approx 100$ pentru o misiune lunară.

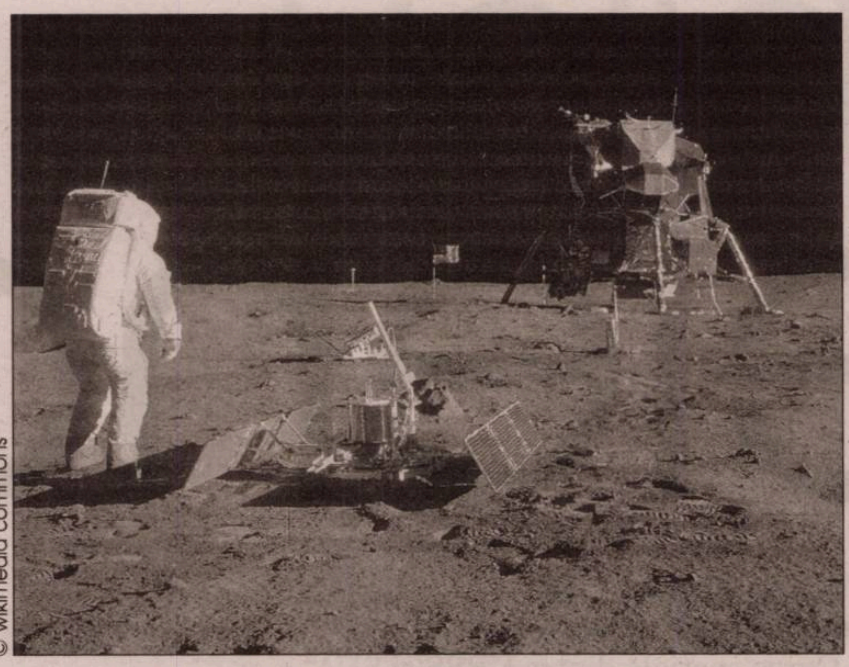
© wikimedia commons

10 albume de pop-rock alese de Berti BARBERA:

Pink Floyd, Dark Side of the Moon *(1973)*
Camel, Moonmadness *(1976)*
Klaus Schulze, Moondawn *(1976)*
Santana, Moonflower *(1977)*
Ozzy Osbourne, Bark at The Moon *(1983)*
Cocteau Twins, The Moon and the Melodies *(1986)*
A-Ha, East of the Sun, West of the Moon *(1990)*
Mike Oldfield, Tres Lunas *(2002)*
Dio, Master of The Moon *(2004)*
Laura Mvula, Sing to the Moon *(2013)*

Bibliografie de la Editura Humanitas:

Stephen Hawking, Scurtă istorie a timpului
Stephen Hawking, Găurile negre
Martin Bojowald, Ce a fost înainte de Big Bang? O istorie întreagă a Universului
Jim Baggott, Origini. Povestea științifică a creației
John D. Barrow, Cartea infinitului
Brian Greene, Universul elegant

Acest lucru nu se poate realiza decît dezvoltînd rachete cu mai multe trepte. Pentru punerea în orbită joasă, două trepte ale unei rachete puteau fi suficiente, după cum au demonstrat primele programe spațiale cu capsule ocupate de oameni. Astfel, capsulele spațiale americane Gemini, lansate folosind rachete Titan II GLV, 154 tone la lansare, satelizează începînd cu 1965 o capsulă Gemini de 3,2-3,8 tone, cu doi astronauți. Racheta cu pricina era o dezvoltare a rachetei balistice intercontinentale Titan I. În continuare, aceasta este considerată printre cele mai economice lansări de vehicule în orbită. Sovieticii reușiseră, după cum se știe, încă din 1961 (Iuri Gagarin) să trimită misiuni umane în spațiul circumterestru în capsulele Vostok cu masa totală de 4,7 tone, folosind rachete cu două trepte, asistate și de boostere suplimentare cu combustibil solid. Însă trimiterea unei misiuni pe Lună era cu totul altceva.

De la handicap...

Statele Unite începeau această cursă cu un mare handicap. Sovieticii reușiseră trimiterea primului satelit artificial al Pămîntului în 1957, a primului om în orbita circumterestră în 1961 și a primului obiect înspre Lună, care ulterior a evadat în afara gravitației Pămîntului, devenind prima „planetă artificială" (Luna-1, rebotezată apoi Mechta) în 1959. În 1967, sovieticii inițiau programul lor selenar Soiuz, însă aveau să renunțe după moartea lui Vladimir Komarov la misiunea Soiuz-1 și necazurile ulterioare la andocarea dintre Soiuz-2 și Soiuz-3. Aveau apoi să reconvertească programul Soiuz numai în zboruri circumterestre, iar navele Soiuz sînt folosite și în continuare; în același timp, să dezvolte programul de stații orbitale Cosmos, Saliut, Mir și – ulterior – Stația Spațială Internațională. Aceasta din urmă (417 tone) constituie cel mai masiv obiect pus vreodată în orbită de omenire pînă în prezent. Sovieticii trimit pe Lună în 1970 și 1973 roboții Lunohod cu misiunile Luna 17 și 21, recuperează mostre din solul lunar cu misiunile Luna 16 și 20 și cam la atît s-a rezumat, aparent, interesul Uniunii Sovietice privind atingerea satelitului natural al Pămîntului. De notat aici și că opt misiuni Luna ale URSS au fost ratate, cele mai multe pierzîndu-se în spațiu sau prăbușindu-se pe Lună.

Statele Unite rămîneau singure în cursa spre Lună, dezvoltînd un efort financiar și tehnic considerabil pentru atingerea acestui scop. Programul Apollo a costat în total peste 25 de miliarde de dolari în 1973, echivalent cu peste 120 de miliarde de dolari actuali sau, și mai concret, 2,5% din produsul intern brut (PIB) anual al SUA din acei ani. Spre comparație, costul estimat al unei misiuni cu oameni la bord spre Marte, cu întoarcerea echipajului, este estimat actualmente la cca. 500 de miliarde de dolari, același procentaj (2,5%) din PIB-ul anual actual al SUA. Spre deosebire de situația de acum, în anii 1960 atmosfera era cu totul alta. Omenirea aștepta cu nerăbdare să înceapă aventura spațială, catalizată fiind de producțiile SF și de *space opera*. Exista concurența cu URSS și încă nu devenise clar că Uniunea Sovietică avea să renunțe la construcția unor misiuni spațiale de asemenea amploare. Războiul din Vietnam mergea prost și nu-i era încă nimănui clar că societatea capitalistă avea să se dovedească cel mai de succes model de guvernare. În toată lumea în curs de dezvoltare aveau loc revoluții de stînga, iar Europa avea să fie cutremurată de o puternică mișcare de contestare a valorilor capitalismului în 1968. Chiar și în Statele Unite, mișcările de protest de tot felul luau amploare. Sistemul capitalist și principalul lui promotor, administrația Statelor Unite, trebuiau să-și dovedească supremația.

O misiune Apollo, la lansare pe racheta Saturn V, avea peste 3000 de tone, dintre care, evident, cea mai mare parte o reprezenta combustibilul. Racheta Saturn V propriu-zisă avea trei trepte, toate funcționînd cu combustibil lichid. Prima treaptă, alimentată cu kerosen și oxigen lichid, propulsa racheta pînă la 62 de kilometri altitudine și-i imprima o viteză de peste 3 km/s. Toate celelalte trepte ale rachetei, modulul de serviciu sau modulul lunar funcționau cu amestecul cu puterea specifică cea mai mare, hidrogen și oxigen lichid. A doua treaptă a rachetei Saturn V propulsa vehiculul pînă la limita satelizării, iar a treia treaptă, fără să-și termine combustibilul, realiza satelizarea celui mai greu obiect pus în orbită pînă atunci de omenire, de peste 100 de tone. După cîteva revoluții pe orbită circumterestră și ajustări, combustibilul rămas în a treia treaptă a rachetei lan-

sa spre Lună modulul de comandă și serviciu (ceea ce se înțelege îndeobște prin „nava Apollo"), împreună cu modulul lunar, care era situat într-un compartiment dintre treapta a treia și modulul de serviciu și care era preluat în „vîrful" modulului de comandă.

Modulul de comandă, în formă de con, avea vreo cinci tone și jumătate și-i adăpostea pe cei trei astronauți, împreună cu instrumentele de bord. Modulul de serviciu, un cilindru în continuarea modulului de comandă, terminat cu ajutajul de reacție al principalului motor de propulsie, conținea rezervoarele de oxigen și de combustibil necesar pentru manevrele ulterioare: decelerare pentru înscrierea pe orbita lunară, reaccelerare pentru evadarea din cîmpul gravitațional al Lunii, decelerare la apropierea de Pămînt. Masa inițială a modulului de serviciu (cu tot cu combustibil) era de 24 de tone. Modulul lunar (16 tone) avea și el două trepte (modul de aselenizare și modul ascensional); primul permitea frînarea de pe orbită lunară și aselenizarea, precum și transportul echipamentelor care aveau să fie aduse pe Lună; iar modulul ascensional, mult mai mic, permitea decolarea de pe Lună, înscrierea pe orbită și manevrarea pentru ajungerea în preajma modulului de comandă și serviciu, în care astronauții se transferau pentru întoarcerea pe Pămînt. Luate împreună, din cele peste 100 de tone satelizate, circa 45 de tone erau lansate pe Lună, spre suprafața lunară pleca o navă cu o masă de 16 tone, iar de pe Lună se întorceau cei doi astronauți cu mostrele de acolo în modulul ascensional de cca. două tone, modul care era abandonat. Și modulul de serviciu era abandonat la apropierea de Pămînt, astfel încît doar modulul de comandă reintra în atmosferă.

În concluzie: din masa inițială de peste 3000 de tone se întorceau pe Pămînt vreo cinci tone, de 600 ori mai puțin; luînd împreună toate modulele despre care am discutat, ajungem la concluzia că au fost vreo șase trepte de rachetă necesare. Pare profund neeconomic, dar ne putem gîndi și că un om consumă, în întreaga sa viață, mîncare cu o masă totală de vreo 5-600 ori mai mare decît propria masă corporală (adultă). Fără să ajungă pe Lună și de foarte multe ori fără să-și dorească acest lucru.

...la supremație

La fel ca programul Soiuz, și programul Apollo a început cu o tragedie, tot în 1967, anul morții lui Komarov. În timpul testării la sol a modulului de comandă a misiunii Apollo 1, trei astronauți americani (Virgil I. Grissom, Ed White și Roger B. Chaffee) au pierit în timpul unui incendiu cauzat de multiple nereguli privind materialele utilizate în modulul de comandă. Au urmat, așadar, multiple teste fără oameni la bord, culminînd cu Apollo 4-6, care au testat pentru prima dată racheta Saturn V, manevrabilitatea modulului de comandă și serviciu, a modulului lunar. Apollo 7 a reprezentat prima misiune circumterestră cu echipaj uman, lansată fiind însă cu o rachetă mai mică, Saturn IB. Apollo 8 a fost prima misiune cu echipaj uman lansată cu Saturn V și a satelizat modulul de comandă și serviciu în jurul Lunii, după care cei trei membri ai echipajului au revenit pe Pămînt. Apollo 9 a efectuat aceleași manevre, dar echipată și cu modulul lunar, s-au efectuat teste de transfer al astronauților în modulul lunar și de manevrabilitate a acestuia. Apollo 10, în plus, a adus coborîrea modulului lunar pînă în vecinătatea suprafeței Lunii.

„Oamenii de pe Planeta Pămînt au ajuns aici prima dată în luna iulie a anului 1969. Am venit cu gînduri de pace în numele întregii omeniri."

Inscripția lăsată pe suprafața lunară după plecarea astronauților

În fine, Apollo 11 a aselenizat pe data de 20 iulie 1969, aducîndu-i pe Neil Armstrong și Edwin Aldrin pentru prima dată pe suprafața satelitului nostru natural. Au urmat încă șase misiuni Apollo, dintre care cinci cu succes, excepția fiind Apollo 13. Ultimele trei misiuni au adus pe suprafața Lunii și automobile Lunar Rover, care le-au permis membrilor echipajelor explorări pe arii mai extinse. După 1973, toate celelalte misiuni lunare planificate nu s-au mai executat, din lipsă de fonduri. Sovieticii trimiseseră și ei doi roboți Lunohod și reușiseră să aducă de pe Lună mostre de sol. Războiul din Vietnam, și el, se apropia de final.

La 50 de ani de la începerea aventurii selenare, constatăm cu tristețe cum, după ce într-un interval de numai zece ani s-a putut avansa de la rachetele balistice Titan I la Saturn V, deci de la 105 tone la peste 3000 de tone la lansare, după un deceniu în care au fost folosiți peste 400.000 de oameni de știință, ingineri și tehnicieni pentru a contribui la „cea mai mare realizare pînă în prezent a speciei umane", după toate produsele care ne-au influențat viața de zi cu zi rezultate în urma cercetărilor pentru misiunile lunare, de la oalele-minune sau tigăile neaderente la circuitele integrate și tehnologia criogenică, la un moment dat mai-marii planetei au decis că nu mai prezintă interes continuarea activităților spațiale. Însă cu războaiele au continuat.

Cristian Mihail Teodorescu *este profesor la Facultatea de Fizică, Universitatea din București, cercetător științific la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Materialelor și președinte al Societății Române de Science Fiction și Fantasy. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Senzoriada, *Editura Nemira, 2014.*

Aron BIRO

„La ce ne folosește Luna?"

Mai răsfoiesc site-ul Quora.com pentru întrebări legate de IT și am fost surprins să observ că unii întreabă cît se poate de pragmatic „La ce ne folosește Luna?" sau, în cheie suspicioasă, „Care e scopul Lunii pentru noi, pămîntenii?". Și totuși, la ce ne folosește, unde e valoarea ei adăugată? Mai are ea relevanță pentru „nevoile prezentului" ori s-a perimat ca un pretext pentru festivități religioase? S-a stabilit că nu ne mai folosesc gramatica și geografia, de tabla înmulțirii se ocupă *smartphone*-ul (nu contează cine și cum l-a făcut, se găsesc peste tot), iar acum nebuni precum Jeff Bezos cheltuiesc saci de bani ca să trimită o mașinărie pe Lună – ca să ce? Ce să facem acolo, la urma urmei, cînd avem atîtea probleme de rezolvat aici? Cîtă mîncare și rechizite s-ar putea cumpăra de banii aceia?

Într-un eveniment oarecum similar celor prin care Steve Jobs prezenta noile modele iPhone, Jeff Bezos a prezentat în mai 2019 mașinăria care ne va duce pe Lună – atît în detalii tehnice, cît și legate de planul de a duce oameni acolo nu mai tîrziu de al doilea mandat al lui Trump. Cine se va încumeta să meargă, rămîne de văzut. Ambiția există din vremuri străvechi, dar mijloacele n-au fost întotdeauna foarte clare – la 1600, episcopul Francis Godwin își închipuia că ar putea fi tras de gîște pînă acolo (intuia totuși gravitația redusă); ceva mai tîrziu, Cyrano de Bergerac spera să poată fi propulsat de artificii; Jules Verne a împărtășit cu Baronul Münchhausen fantezia de a călători cu ajutorul unui obuz; H.C. Andersen se baza pe galoși magici.

Propuneri realiste încep să vină de la H.G. Wells încoace, culminînd cu Arthur C. Clarke – de la ascensoare spațiale la mijloace de transport mai apropiate de ceea ce a dezvelit Bezos. Filmul *Odiseea spațială 2001,* la care Clarke lucrase cu Kubrick în preajma primei aselenizări cu echipaj uman, a provocat mitul conform căruia evenimentul nu e altceva decît o serie de secvențe picate la montajul producției cinematografice. Reticența americanilor de a repeta isprava după 1972 a alimentat această teorie care, cuplată cu recenta epidemie cognitivă a Teoriei Pămîntului Plat, postulează că Luna nu e altceva decît unul din becurile aprinse pe cer de Dumnezeu – „luminătorul mic, cîrmuitorul nopții", în terminologie de specialitate (ce satisface și nevoia de scop/utilitate).

Nu e clar cît din ambiția lui Bezos e direct legată de rezolvarea acestei suspiciuni, de viitorul omenirii ori de dorința de a se pune bine cu administrația Trump. Aflat în război conceptual și economic direct cu China, Trump și-a dorit întîi propria versiune de Mare Zid, iar acum nu poate dormi pentru că o mașinărie chinezească a aselenizat la începutul anului pe partea nevăzută a Lunii. A început să vorbească de o nouă divizie armată spațială mai abitir decît s-a vorbit în anii '70. Trump s-a ridicat din afaceri imobiliare și poate îi miroase că parcela lunară se vinde convenabil – 30 USD pogonul pe lunarland.com, mergînd spre 80 GBP în cartierele mai atractive, conform moonestates.com. Bezos se poate folosi de fanteziile imobiliare și militare ale lui Trump pentru a se poziționa drept un erou al spațiului și a decongestiona o ambiție-cheie a omenirii.

Conform astronauților, spațiul cosmic miroase a friptură arsă, metal încins și fum de sudură.

De-a lungul istoriei culturii populare, Luna a servit drept: colonie pentru surghiunit „penali" (la Robert Heinlein), refugiu pentru trupele naziste care n-au fost capturate în al Doilea Război Mondial (filmele *Iron Sky,* colonie de homosexuali înmulțindu-se prin testicule plantate în solul lunar (Lucian din Samosata), pretext pentru unul din albumele rock esențiale ale istoriei *(Dark Side of the Moon,* după ce Pink Floyd oferise și soundtrack *live* la aselenizare în studiourile BBC). Mă aștept că Bezos va dori să-i dea replica lui Elon Musk asociindu-se cumva cu albumul Pink Floyd, însă altfel planurile lui sînt destul de pragmatice. Simpla aritmetică arată că resursele planetei se consumă ca orice formă de buget sau capital. Între raționalizare drastică, controlul populației și cucerirea spațiului, o soluție inspirată de literatura SF e preferabilă uneia inspirată de liteatura horror, iar decizia e în mîna atotputernicilor planetei. Cu sprijinul lui Bezos, Trump ar putea rămîne drept cel care a inițiat transformarea unui simbol intangibil, despre care cetățeanul utilitarian întreabă pe Quora.com, într-o realitate măcar industrială, dacă nu imobiliară.

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

Simion GHEORGHIU

Cursa spațială dintre URSS și SUA

În istoria Uniunii Sovietice, mai exact în politica sa externă, asigurarea securității statului, generată de sentimentul de insecuritate care a însoțit în permanență regimul sovietic, a fost o temă dominantă. Pentru realizarea ei au fost folosite toate mijloacele: politice, militare, economice.

Dacă, în primii ani ai puterii sovietice, Vladimir I. Lenin și unii tovarăși de-ai săi au crezut că securitatea noului stat avea să fie asigurată prin „revoluția mondială", după moartea liderului bolșevic, în ianuarie 1924, și după victoria lui Iosif V. Stalin, care era exponentul teoriei „construirii socialismului într-o singură țară", în lupta cu Lev D. Trotki, adeptul tezei „revoluției permanente", securitatea Uniunii Sovietice a fost întemeiată pe ideea „expansiunii teritoriale". Gîndind securitatea în termeni teritoriali, Stalin a creat, la granițele URSS, mai ales europene, o zonă de protecție, numită de specialiști „glacis strategic", „brîu de securitate" sau „sferă de hegemonie". Fără a defini ca atare acest concept, Stalin s-a ghidat după această strategie. Atunci cînd, spre sfîrșitul vieții, fostul șef al diplomației sovietice, Viaceslav M. Molotov, a fost întrebat care a fost cea mai mare realizare a sa, el a răspuns: „Am crezut întotdeauna că principala mea sarcină, ca ministru al Afacerilor Străine, a fost aceea de a extinde, cît s-a putut de mult, granițele patriei noastre. Se pare că Stalin și cu mine ne-am achitat bine de sarcina asta".

Conceptul asigurării securității prin expansiune teritorială este confirmat, chiar dacă într-o formă diplomatică, și de fostul comisar al poporului pentru Afaceri Străine al URSS, Maksim M. Litvinov. Într-un interviu din 1946, acesta i-a spus corespondentului american Richard C. Hottelet că: „În Rusia a avut loc o revenire la conceptul demodat al securității în termeni teritoriali, cu cît capeți mai mult [teritoriu], cu atît ești mai în siguranță".

După moartea lui Stalin, în 1953, pe măsură ce dezvoltarea rachetelor făcea posibilă aplicarea loviturilor nucleare asupra adversarului, securitatea Uniunii Sovietice nu a mai fost percepută în termeni teritoriali, ci ca un avantaj în armamentul nuclear în raport cu Occidentul.

Aducerea la zi a dogmelor de partid și punerea lor în acord cu realitățile secolului nuclear a avut loc în 1956. La Congresul al XX-lea al CC al PCUS, Nikita S. Hrușciov a renunțat public la doctrina stalinistă potrivit căreia între cele două sisteme, capitalist și socialist, un „al treilea război mondial este inevitabil" și a proclamat, în locul ei, principiul „coexistenței pașnice". Hrușciov era de părere că arsenalul nuclear sovietic constituie un nou factor de presiune, capabil să-i pună pe gînduri pe „imperialiști" și „forțele reacționare". Nimeni nu se va aventura într-un conflict militar, întrucît „bombele vor acționa asupra nervilor celor care doresc să aprindă un război". Argumentele pe care se baza liderul sovietic erau experimentarea „super-bombei" cu hidrogen, la 26 noiembrie 1955, și lansarea cu succes, la 20 februarie 1956, a primei rachete balistice cu rază medie de acțiune, dotată cu focoase nucleare. Conștient de această forță imensă pe care a căpătat-o, Nikita S. Hrușciov, a început să caute mijloace de a o fructifica.

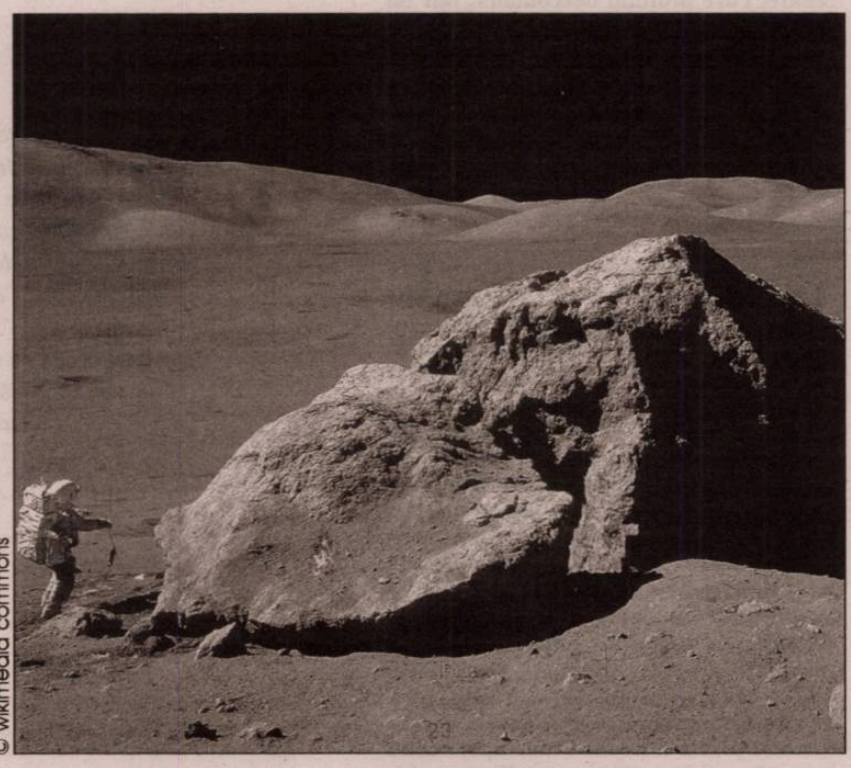
© wikimedia commons

Inițial, „doctrina rachetelor" lui Hrușciov se aplica doar statelor Europei de Vest, membre NATO, întrucît Uniunea Sovietică nu deținea rachete balistice intercontinentale și nici bombardiere sigure, capabile să ajungă în Statele Unite și să aplice o lovitură nucleară. Avansul sovietic în materie de rachete avea să se producă în august 1957, cînd URSS a testat cu succes racheta R-7 *(semiorka)*, capabilă să lovească teritoriul american. Spre deosebire de Europa de Vest – care cunoscuse efectele unui bombardament aerian în anii celui de al Doilea Război Mondial, fiind conștientă că se află în raza de acțiune a bombelor și rachetelor sovietice –, Statele Unite încercau pentru prima dată acest sentiment de amenințare. Din acel moment, SUA nu s-au mai bucurat de invulnerabilitate față de posibilele distrugeri în cazul unui război. Pînă la dobîndirea capacității de distrugere a SUA, URSS avea opțiunea, în cazul unui atac american, să riposteze împotriva Europei de Vest.

Cu permisiunea lui Hrușciov, racheta R-7 a fost folosită pentru explorarea spațiului. Astfel, la 4 octombrie 1957, URSS a plasat pe orbita circumterestră primul satelit artificial, Sputnik I. În această nouă ecuație, Statele Unite încep să resimtă, la rîndul lor, presiunea amenințării directe, conștiente că ar putea fi anihilate în eventualitatea unui război total. Acest fapt i-a determinat pe americani să se angajeze într-o cursă strînsă în domeniul dezvoltării învățămîntului tehnic și IT, dar și a rachetelor, pentru a-și ajunge din urmă rivala, URSS. La 31 ianuarie 1958, folosind o rachetă Jupiter-C, SUA au lansat primul satelit american Explorer I, dînd startul cursei spațiale.

Rachete pentru pace

Complexul industrial-militar al Uniunii Sovietice s-a orientat spre producția în masă a rachetelor strategice, înzestrîndu-le în același timp cu focoase nucleare din ce în ce mai puternice. Acest lucru presupunea alocarea de resurse economice colosale. La aceste cheltuieli se adăugau și cele de întreținere a efectivelor militare din afara frontierelor URSS, care se dovedeau mai costisitoare decît prezența lor pe teritoriul sovietic. În consecință, Hrușciov a considerat că centrul de greutate al investițiilor în politica de apărare a URSS trebuie să se deplaseze spre efectivele de rachete. În acest scenariu, prezența militarilor sovietici în afara granițelor URSS căpăta o însemnătate secundară. La 8 decembrie 1959, N.S. Hrușciov a propus Prezidiului CC al PCUS să reducă personalul corpului forțelor armate cu 1-1,5 milioane de oameni, întrucît acest lucru nu afecta securitatea statului. Reducerea numărului militarilor, în viziunea liderului de la Kremlin, însemna „influențarea pozitivă a situației internaționale" și „creșterea prestigiului sovieticilor în ochii altor popoare". Hrușciov era convins, în limbajul specific propagandei comuniste, că acest lucru constituia „o lovitură de necombătut pentru dușmanii păcii" și pentru „atîțătorii și partizanii Războiului Rece".

> *„O lovitură de necombătut pentru dușmanii păcii."*

Reducerea dispozitivului militar sovietic era posibilă, spunea Hrușciov, întrucît URSS avea o „gamă de rachete suficiente pentru rezolvarea oricărei probleme militare, într-un război la mică sau la mare distanță, precum «sol-sol», «sol-aer», «aer-aer»". În aceste condiții, armata sovietică trebuia doar să respingă un eventual atac asupra URSS sau aliaților ei, ceea ce era puțin probabil, întrucît rachetele constituiau un mijloc de reținere: „Ele cu acest scop sînt făcute. Cum poate o țară sau un grup de țări din Europa să ne atace cînd noi literalmente o putem șterge de pe fața pămîntului cu armele noastre atomice și cu hidrogen și să atingem cu rachetele noastre orice punct de pe planetă?", se întreba liderul sovietic. Privind astfel lucrurile, teritoriul își pierdea din importanță, întrucît rachetele erau capabile acum să penetreze spațiul și să transporte focoase nucleare aproape oriunde.

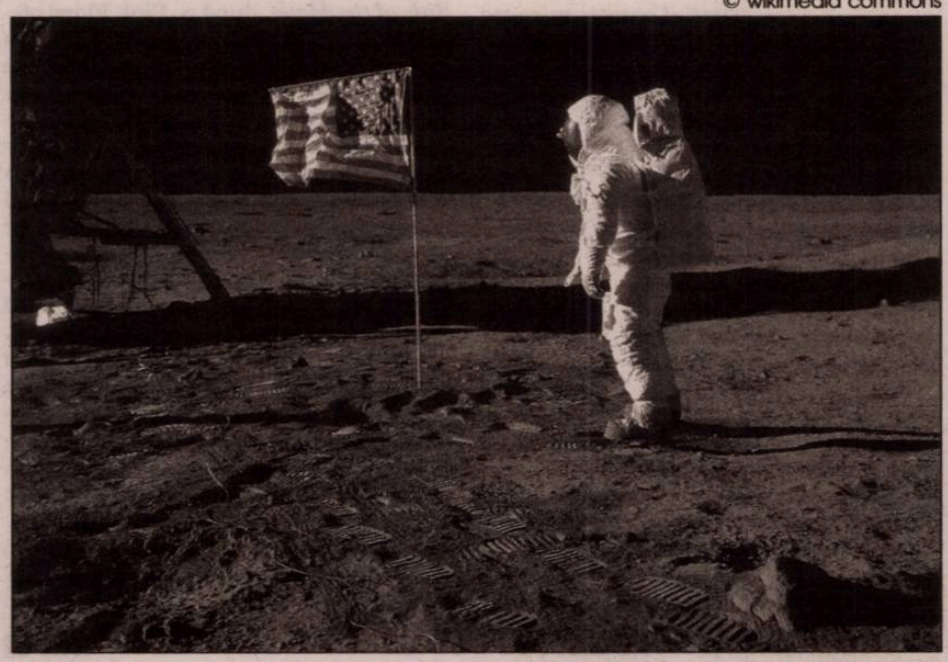
© wikimedia commons

Simion Gheorghiu *este cercetator științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", București. Cea mai recentă carte publicată:* Independență versus reformă. România în contextul relațiilor sovieto-americane în perioada „perestroika" (1985-1989), *Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", 2015.*

Adrian ŞONKA

Cum e pe Lună

Pasionații de astronomie sînt oameni ciudați. Deseori preferă să facă lucrurile invers față de cei care încă nu au prins microbul. Iată un exemplu: oamenii normali merg pe cîmp ziua. Pasionații de astronomie se duc noaptea. Deseori ne sunăm prietenii și le spunem: „Vii cu mine azi pe la 3 dimineața să vedem ceva din cîmp?“ Nu trebuie decît să conducem noaptea, să stăm singuri în pustiu și să suferim de frig la 3 dimineața ca să vedem secera subțire a Lunii pe care ceilalți oameni nu o văd pentru că (pe bună dreptate) dorm. În fond și la urma urmei, ce fel de oboseală preferi dimineața la serviciu? Una dată de prea multe seriale vizionate pînă dimineață sau cea pe care o capeți privind secera ultra-subțire a Lunii răsărind împreună cu o planetă strălucitoare pe un cer plin de stele, brăzdat de Calea Lactee și de meteori?

O altă delicioasă ciudățenie este că astronomii știu ce se întîmplă pe orice corp ceresc și demitizează tot ce văd, inclusiv Luna.

± 100 grade Celsius.

Să ne imaginăm că ești pe cîmp și privești Luna în liniște, înconjurat de zgomotele naturii (de preferință făcute de greieri, nu de lei sau tigri). Luna se vede pe jumătate, seara, fiind în faza de Primul Pătrar. Totul este calm, relaxarea te cuprinde pînă cînd amicul tău, astronomul, îți spune că, în timp ce te uiți la ea, Luna se deplasează cu 3600 km/h, mai repede decît orice ai văzut pe Pămînt. Calmul tău s-a dus „pe orbită“.

Acolo unde vezi lumină, pe Lună sînt 100 de grade Celsius. Cam cald, aș spune eu, dar fii liniștit pentru că recuperezi noaptea, cînd sînt -100 de grade. Secera vizibilă de pe Pămînt este compusă vizual din zi și din noapte, iar fizic, din foarte cald și foarte frig. Cu ochiul liber poți vedea unde este cel mai bine pe Lună. Singura dată cînd nu poți vedea această zonă este atunci cînd se produce Luna Plină, dar în restul timpului privește bine partea care desparte ziua de noapte, denumită terminator, pentru că acolo e de mers. E de mers, dar nu e de stat pentru că în timp ce răsare sau apune Soarele, se face cald sau frig. Pe Lună este posibil să fugi împreună cu Soarele, așa cum vedem în multe filme nerealiste. Pentru că se rotește încet în jurul axei proprii, Soarele răsare sau apune încet, fiind posibil, dacă mergi cu viteza de 17 km/h, să îl menții pe cer în aceeași poziție. Sportul s-ar numi „ștafeta solară“ și ar fi practicat de oricine ar dori o temperatură potrivită. Ne putem imagina un oraș care se deplasează pe șine cu viteza respectivă. E ca și cum ai trăi într-un tren personal, doar că ești pe Lună.

Dar oare de ce este foarte cald și frig pe Lună? Pentru că se află la aceeași depărtare de Soare ca și Pămîntul, Luna primește aceeași cantitate de lumină și căldură, deci motivul este altul și este unul surprinzător. O zi întreagă durează 709 ore, iar o zi-lumină jumătate, 355 de ore. Se face cald în acele sute de ore cît Soarele stă sus pe cer și frig cît e noapte. Avantajul este că o zi de școală la liceu va dura aproape 300 de ore, liceenii de pe Lună fiind mai instruiți decît cei de pe Pămînt. Copiii vor sta sute de ore la grădiniță, iar părinții alte sute de ore noaptea să vizioneze seriale. *It's a win-win situation.*

După cum vezi, se face frig noaptea pe Lună, dar acolo nicăieri nu este mai frig ca la poli. E normal ca la polii planetelor să fie frig pentru că lumina Soarelui cade razant în acele zone. Nimic interesant pînă aici dacă pe Lună nu ar exista cratere, adică gropi. Rezultatul? Lumina care trece razant nu intră în gropi, unele nefiind iluminate deloc, de milioane de ani. În aceste cratere s-a găsit că este mai frig decît pe Pluto, cu temperaturi de -240 de grade, o reală plăcere. Dacă nu îți place frigul, dar îți place la poli, ieși din cratere să te încălzești la minunata temperatură de -170 de grade. Faci o plimbare frumoasă și te întorci în crater, la frig și întuneric. Parcă ești în sesiune, nu?

Pare greu de crezut, dar dacă ai merge pe Lună, ai păși pe un covor de praf, gros de cîțiva metri. Praful este ca o pudră foarte fină, străbătut din loc în loc de pietricele mici și, mai rar, de pietre mai mari. Și pentru că nu există aer, firele de praf nu sînt separate de nimic și se pot lipi ușor între ele, cam ca făina sau ca praful de ciment. Se lipesc și de costumele spațiale, rochiile de seară și treningurile Abibas, indiferent de evenimentul la care participi. Orice copil ar avea probleme mari cînd s-ar apuca să sape în praful selenar, crezînd că este la mare. În primul rînd, particulele de praf nu sînt mari ca acelea de nisip, ci ca acelea de făină și este greu să sapi în făină. În al doilea rînd, după primii 30 de centimetri stratul de praf devine foarte dens, lopățica se rupe și copilul plînge.

Regolitul nu este bun doar ca să le intre astronauților în ochi, ci și ca materie primă pentru cimentul care va fi folosit la construcția primelor vilișoare selenare. Pentru că nu există apă pe Lună, praful trebuie amestecat cu sulf lichid sau cu sticlă (se găsește pe Lună) și răcit cîteva ore. Se poate obține astfel ciment, dar și obiecte tari care pot fi baza unor oglinzi de telescop, panouri solare sau... pereți. Dacă ai putea merge în viitor, pe Lună, ai vedea că toate casele construite la suprafață vor avea mult praf pe acoperiș, praf pus de proprietari. Acesta va opri într-o mare măsură lumina neprietenoasă și particulele cosmice care ne-ar strica sănătatea.

Heliu 3 și liniște

De-a lungul miliardelor de ani în care Soarele a aruncat materie în spațiu, în praful selenar s-au prins atomi de gaze nobile. Impacturile au răscolit praful, ceea ce înseamnă că putem găsi ce ne trebuie cam peste tot la suprafață. Gazele nobile nu sînt ca persoanele nobile cărora le place de oricine care le dă drepturi și păduri, ci dimpotrivă: nu suportă pe nimeni. Sînt gazele care nu reacționează mai deloc cu celelalte și au o proprietate utilă: nu sînt inflamabile. Le putem folosi în multe domenii, dar unul din gazele nobile ne-a atras atenția în mod deosebit – heliu 3. Acolo, heliul emis de Soare se prinde în roci și praf, unde rezistă miliarde de ani... pînă vin oamenii și îl culeg. Am aflat, după ce am studiat rocile selenare aduse de astronauți, că din regolit se pot extrage cam un milion de tone de heliu 3. O avere se află pe Lună, dar orice bun, în afară de tablouri și de surprizele cu fotbaliști, este valoros dacă este și util.

Heliul 3 este util pentru că putem realiza energie cu el. Dacă am rezolva problemele tehnice, cu 25 de tone de heliu 3 s-ar putea genera energie cît consuma America, pe an, în anii '90. Pentru că este rar, heliul 3 este scump: te costă 120.000 de dolari suta de grame, dar merită pentru că se estimează că pe Terra nu se află decît cîteva sute de kilograme. Poate ar fi mai bine ca în podul bunicii de la țară să nu găsești o valiză cu bani, ci un kilogram de heliu 3.

Oamenii sînt puși pe „luate“ și mereu vor să folosească natura în folosul lor, dovada (dacă mai era nevoie de una) fiind că s-au gîndit cum să folosească pînă și vidul de pe Lună. S-au gîndit că pe Lună se pot face mai ușor nano-tuburi, circuite electronice sau panouri solare pentru că toate acestea se fac în vid. Apoi s-au gîndit că ar putea construi un accelerator de particule acolo pentru că și acestea funcționează cu vid. Este mai ușor să purifici metale pe Lună pentru că lipsa atmosferei le face să fiarbă mai repede, iar gazele din ele scapă mai repede în vid. Transporturile sînt mai ușoare pe Lună pentru că nu există frecare cu aerul. Acolo rachetele vor fi folosite la ordinea zilei. Va exista probabil și racheta 41, aglomerată dimineața și după-amiaza. Pînă și astronomii stau cu ochii pe Lună, dar nu pentru că o observă, ci pentru că ar dori să construiască telescoape în mediul vid de acolo. Dacă le pui pe partea nevăzută, ai scăpat și de corvoada de a-i vedea pe cei de pe Pămînt. Reclamele la acoperișuri de casă nu vor mai prezenta rezistența acestora la rugină și ploaie, ci la impactul cu micrometeoriții, așa că pînă și în *advertising* se schimbă lucrurile dacă lucrezi pe Lună.

În afară de prozaicul ciment, din regolit se pot extrage și lucruri mai valoroase. Cu ocazia unei conferințe NASA din 1992 despre colonizarea Lunii, unul din participanți a scris: „Fiecare metru cubic de sol selenar conține echivalentul chimic a două sandvișuri mari cu brînză, a două cutii de suc îndulcite cu zahăr și a două prune, rămînînd și resturi de azot și carbon“. Ideea este simplă: mîncarea noastră este făcută în principal din carbon, azot, hidrogen, oxigen, restul elementelor fiind mirodenii. Tocmai baza alimentelor noastre se găsește în praful și pietrele de pe Lună, fiind posibil să se creeze acizi grași, vitamine și zaharuri necesare oricărui om, fie el la dietă sau nu.

Iată și o ultimă calitate a Lunii: liniștea. Acolo poți locui lîngă cea mai aglomerată șosea și nu vei auzi nimic. Pe Lună nu există aer, totul se petrece într-o liniște completă, comunicațiile fiind posibile doar prin radio, semne sau WhatsApp. Lipsa aerului face ca cerul în timpul zilei să fie plin de stele, chiar dacă Soarele strălucește foarte puternic. Pămîntul se vede în faze, la fel cum se vede și Luna de pe Pămînt, iar dacă stai pe partea îndreptată înspre noi vei vedea mereu planeta.

Dar poate cea mai cruntă demitizare a satelitului nostru natural a venit din partea astronauților: au mers acolo și au călcat cu bocancii peste toate ideile preconcepute, transformînd Luna, dintr-un ideal, într-un simplu loc. Nu putem decît să sperăm că vor face la fel cu Marte și restul sistemului solar.

10 albume de muzică electronică alese de Mihai TIȚA:

Esquivel, Other Worlds, Other Sounds *(1958)*
Bob Thompson, The Sound Of Speed *(1958)*
Dick Hyman & Mary Mayo, Moon Gas *(1963)*
David Bowie, David Bowie *(1969)*
Tangerine Dream, Alpha Centauri *(1971)*
Hawkwind, Space Ritual *(1973)*
Klaus Schulze, Moondawn *(1976)*
Jean-Michel Jarre, Les Chants Magnétiques *(1981)*
Brian Eno feat. Daniel Lanois & Roger Eno, Apollo *(1983)*
Steve Roach, Structures from Silence *(1984)*
Symphonies of the Planets, Complete Nasa Voyager Recordings *(1993)*
Mike Oldfield, The Songs of Distant Earth *(1994)*

Bibliografie de la Editura TREI:

Neil deGrasse Tyson, Astrofizica pentru cei grăbiți
Neil deGrasse Tyson, Moartea într-o gaură neagră și alte dileme cosmice
Janna Levin, Blues pentru găurile negre și alte cîntece din spațiul cosmic
Lawrence M. Krauss, Universul din nimic

***Adrian Şonka** este astronom la Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu“ din București. Cea mai recentă carte publicată:* Ghidul micului astronom prin Univers sau Astronomie pentru copii si restul lumii, *Editura Nemi, 2018.*

Marian TRUȚĂ

Conspirațiile – teorii, fapte, dovezi

Teoriile conspiraționiste ne-au însoțit specia cam de la origini și au avut ca obiect sau subiect mai toate faptele și acțiunile noastre, fie ele mai însemnate sau mai puțin însemnate. Practic, oricine poate deveni generator al unei teorii conspiraționiste. Mai mult, aceste teorii sau ipoteze au, în general, darul de a capta atenția unui număr însemnat de oameni și ajung, dacă-s bine alcătuite, construite și manevrate, să creeze singure sisteme de credințe din care cu greu se mai poate ieși la lumină. Poate că lucrul acesta ține de nevoia de mit a speciei. Pe de altă parte, asemenea teorii apăreau și apar dintr-o nevoie firească de a explica și simplifica evenimente și fapte altminteri greu de descifrat și de înțeles de către majoritatea oamenilor.

Dar nu doar individul obișnuit și comun, care e mai ușor de atins, poate deveni adeptul unei ipoteze conspiraționiste, ci și oameni din posturi-cheie în societățile lor. Winston Churchill vorbea – în numărul din 8 februarie 1920 al *Illustrated Sunday Herald* – despre o conspirație evreiască mondială care avea ca obiectiv demolarea civilizației umane existente și construirea unei lumi încremenite, bazate pe resentiment și pe inegalitate. În tot acest ghiveci, Churchill aruncase la grămadă ideile lui Weishaupt, pe Marx, Trotki, Bela Kun, Rosa Luxemburg și pe Emma Goldman. Alt exemplu celebru ar putea fi senatorul McCarthy care, în 1951, a susținut în cadrul Congresului un discurs în care afirma fără echivoc existența unei „conspirații la o scară enormă" menită să distrugă lumea așa cum o știm, dar și intenția lui de a devoala această conspirație. Mai departe, știm ce a urmat, „vînătoarea de vrăjitoare" care a bîntuit America anilor '50. (Cele două exemple de mai sus au fost luate dintr-o carte foarte interesantă, intitulată *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*, scrisă de Jovan Byford și pe care o recomand celor interesați de fenomen.)

Firește, nici explorarea spațiului cosmic nu avea cum să fie scutită de apariția și dezvoltarea unor teorii conspiraționiste. Bunăoară, se spunea cîndva că Gagarin n-a murit într-un zbor de antrenament, ci a fost asasinat la ordinul direct la lui Brejnev, care era gelos pe popularitatea cosmonautului, sau chiar că a fost răpit de extratereștri. În general, cînd se întîmpla un accident sau o catastrofă nu erau de vină niște șaibe sau cabluri electrice prost dimensionate ori o eroare umană, ci altcineva sau altceva. Acel altcineva sau altceva trebuia să fie înecat în mister și, de regulă, cît mai gogonat. Explicațiile simple nu-și aveau și nu-și au locul într-o teorie conspiraționistă. Pentru a avea succes, un adept al acestor teorii trebuie să arunce cît mai departe briciul lui Occam, ca un act de abjurare de la rațiune.

De departe, cele mai zemoase teorii conspiraționiste legate de spațiul cosmic au fost cele care au pus în discuție cele șase aselenizări reușite din cadrul programului spațial american Apollo. În general, se afirmă că oamenii n-au ajuns niciodată pe Lună și, în cadrul seturilor de ipoteze conspiraționiste, sînt oferite o sumedenie de motive pentru care aselenizarea era (și este) o imposibilitate.

Eludări și demontări

Astronauții n-ar fi supraviețuit traversării centurilor Van Allen, se susține apăsat. Aceste centuri sînt zone din vecinătatea Pămîntului în care se regăsesc particule de înaltă energie și încărcate electric, adică protoni și electroni proveniți din vîntul solar. Conspiraționiștii spun că navele Apollo ar fi trebuit să fie blindate cu straturi groase de plumb – chiar de doi metri, după unele surse – ca mijloc de protecție. Or, un blindaj de plumb ar fi făcut imposibilă lansarea, fiind prea masiv. Prin urmare, raționamentul e simplu: astronauții n-au trecut de centuri, în cel mai fericit caz doar s-au învîrtit în jurul Pămîntului. Imbatabil argument, așa-i?

Așa ar fi fost, dacă lucrurile n-ar fi stat altminteri. Ar fi fost necesar un blindaj de plumb doar dacă navele Apollo ar fi trebuit să treacă printr-o barieră de radiații de origine electromagnetică și de înaltă energie, adică fotoni gamma sau raze X. Dar în renumitele centuri, după cum am spus, pericolul venea de la protonii și electronii capturați de cîmpul magnetic terestru. Aceste particule ionizante, cu energie cinetică foarte mare, pot pune în pericol viața unui astronaut doar dacă sînt în cantitate foarte mare și pe o durată de expunere îndelungată. Protonii, particule mai masive, puteau fi blocați ușor atît de pereții de aluminiu ai navelor Apollo, cît și de rășina epoxidică din care era alcătuit scutul termic. Electronii din centuri, în schimb, cu o putere de penetrare mai mare, pot străbate fără probleme centimetri de țesut. Dar din pricina masei mici, pagubele produse de aceștia unui organism viu sînt relativ mici. De asemenea, un strat subțire de polietilenă îi poate absorbi fără probleme. Iar navele Apollo dispuneau de un blindaj adaptat exact acestor două particule.

Dacă navele ar fi fost blindate cu plumb, bombardamentul electronilor ar fi generat o radiație suplimentară care ar fi putut pune în pericol viețile astronauților. Un strat gros de doi metri de plumb poate fi folositor în caz de atac nuclear, dar condițiile generate de o explozie atomică sînt mult diferite de cele din centuri. În fine, drumul prin centuri a durat cam trei ore și jumătate la ducere și două ore și jumătate la întoarcere, iar traiectoria navelor Apollo a fost astfel calculată încît să evite prima centură, cea mai periculoasă, care se întinde la latitudini mici deasupra ecuatorului. De altfel, astronauții au primit o doză mai mare de radiații în decursul zborului și în timpul misiunilor pe Lună decît în timpul traversării centurilor Van Allen. Un lucru mai puțin cunoscut este faptul că, și în unele zboruri ale navetelor americane, astronauții au trecut de mai multe ori prin diferite regiuni ale centurilor. Rezultatul? S-au întors teferi înapoi.

Desigur, nu doar centurile au fost calul de bătaie al conspiraționiștilor. S-au invocat o mulțime de fapte care să demonstreze că, de fapt, zborurile spre Lună fuseseră înscenate pe Pămînt de către guvernul SUA prin NASA. Lipsa stelelor pe cerul selenar, steagul care flutură, umbrele nefirești pe solul lunar, fotografiile au fost trucate, filmările au fost regizate și realizate de Stanley Kubrick și așa mai departe. Mare parte dintre acestea pot fi demontate ușor folosind cîteva elemente de logică și manualele de fizică de liceu. E drept, explicarea traversării centurilor Van Allen fără probleme presupune cunoștințe ceva mai avansate de fizică, dar e perfect inteligibilă pentru oricine are o minimă educație.

Este interesant de observat cum teoriile conspiraționiste evită cu deosebită grijă faptele stînjenitoare. Spre exemplu, traiectoria balistică a prafului selenar azvîrlit de pașii astronauților sau de roțile vehiculelor aduse de aceștia. Praful se comportă nefiresc pentru condițiile de pe Pămînt, dar absolut normal într-un mediu fără atmosferă, așa cum este la suprafața Lunii. Încercarea de a susține că filmările s-au petrecut pe Pămînt, într-o barocameră enormă, vidată, vine în contradicție flagrantă cu steagul care flutură. Fie s-a filmat în vid, pe Pămînt, fie în atmosferă. În realitate, ambele au fost filmate pe Lună. Praful

Astronauții au adus 382 de kilograme de sol lunar.

Un alt lucru pe care conspirațiile selenare nu-l iau în discuție este cantitatea mare de roci selenare aduse pe Pămînt. Astronauții au adus pe Pămînt 382 de kilograme de sol lunar. Parte din acestea au fost puse de NASA la dispoziție tuturor guvernelor și organizațiilor interesate de studierea lor. Mai mult, sovieticii au reușit, cu ajutorul sondelor automate Luna 16, Luna 20 și Luna 24, să aducă pe Pămînt 300 de grame de regolit selenar. Mostrele sovietice, odată comparate cu cele americane, au arătat ceea ce era de așteptat: erau similare ca structură și caracteristici și se comportă așa cum se și aștepta în vid, la o gravitație de șase ori mai mică decît pe Pămînt, în vreme ce steagul flutură din pricina inerției și sub acțiunea mișcării tijei atunci cînd astronauții se străduiau s-o fixeze în sol. Lipsa stelelor de pe cerul selenar poate fi explicată imediat de un fotograf cu oarece experiență și care știe foarte bine ce înseamnă jocul timpilor de expunere și al diafragmelor. Celebrele camere Hasselblad ale astronauților fuseseră adaptate pentru fotografii în condiții normale de iluminare, iar nu pentru astrofotografii. În plus, chiar și astronauții au recunoscut că n-au văzut stele pe cerul Lunii. Motivul? Lumina strălucitoare a soarelui. Nu vă grăbiți să spuneți că mărturia lor e una mincinoasă. Înseamnă că nici astronauții și cosmonauții de pe Stația Spațială Internațională n-au fost vreodată în cosmos, pentru că nici ei nu au văzut sau n-au fotografiat stelele *atunci cînd stația era luminată de Soare* (sublinierea mea).

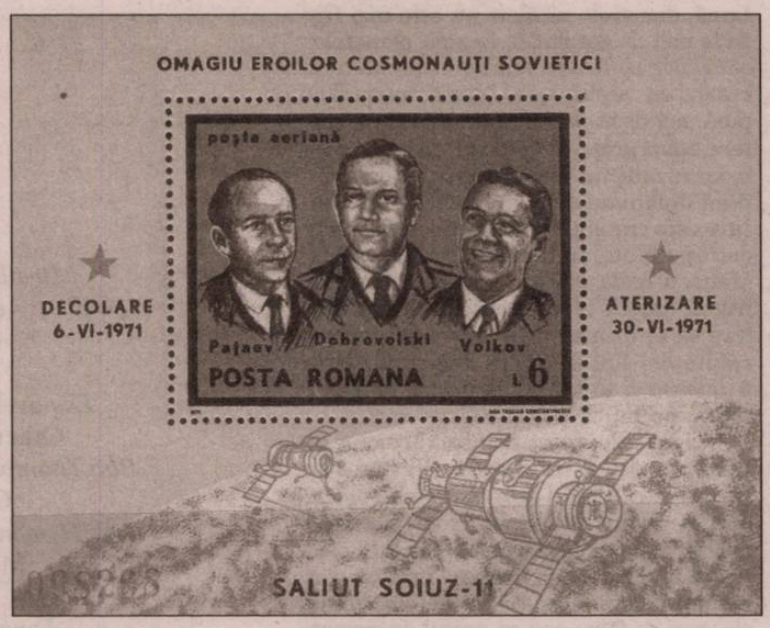

10 albume de jazz alese de Cătălin TOADER:

The Curtis Counce Quintet, Race for the Space *(1958)*
Duke Ellington and his Spacemen, The Cosmic Scene *(1958)*
George Russell Orchestra feat. Bill Evans, Jazz in the Space Age *(1960)*
John Coltrane & Alice Coltrane, Cosmic Music *(1968)*
Sun Ra and his Arkestra, Space is the Place *(1973)*
Jean-Luc Ponty, Cosmic Messenger *(1978)*
Jan Garbarek Group, Twelve Moons *(1993)*
Esbjörn Svensson Trio, From the Gagarin's Point of View *(1999)*
Pharoah & The Underground, Primative Jupiter *(2014)*
Rob Mazurek & Exploding Stars Orchestra, Galactic Parables: Vol. 1 *(2015)*

aveau aceeași origine – Luna.

Altfapteludatde conspiraționiști este cel legat de comunicațiile radio dintre navele Apollo și Pămînt. Acestea nu s-au realizat strict între Houston și nave, ci au trecut, din pricina rotației Pămîntului, prin diferite stații-releu răspîndite pe întreg globul. Aceste stații-releu erau operate de profesioniști, alții decît cei americani, de tehnicieni capabili să-și dea seama că preluau semnale radio dinspre Lună și nu din altă parte. De altfel, primele imagini video de pe Lună, în cadrul zborului Apollo 11 din iunie 1969, au fost recepționate de stația de urmărire de la Honeysuckle Creek din Australia. În cadrul programului Apollo au fost angrenați, direct sau indirect, 400.000 de savanți, ingineri și tehnicieni, iar o parte dintre aceștia nu erau din Statele Unite. Să organizezi o conspirație mondială cu atîția oameni chiar este o performanță, nu-i așa?

Să nu uităm că, de fapt, americanii au trimis cu succes pe Lună nu mai puțin de șase echipaje. Una e să înscenezi o misiune, să zicem că urmele se pot acoperi mai ușor în acest caz, dar să înscenezi în decurs de trei ani șase misiuni, după ce deja ți-ai asigurat succesul de imagine, e oarecum împotriva firii și a logicii. Dar nu în lipsa de logică se împiedică teoriile conspiraționiste. Dimpotrivă. Recursul la jumătăți de adevăruri, la scoaterea din context a evidențelor, la manipularea convenabilă a faptelor, toate acestea au darul de a obține un scenariu pe care conspiraționistul *e pregătit și dorește să și-l însușească*. Elementele de pseudoștiință pe care adeptul conspirațiilor le acceptă cu entuziasm îi conferă acestuia sentimentul că face parte dintr-un cerc restrîns, de inițiați, care știu dincolo de orice dubiu cum stau lucrurile cu adevărat. Am văzut în decursul timpului, discutînd cu oameni altminteri educați, cu destule lecturi la activ, cum argumentele logice împotriva conspirațiilor se loveau de un blindaj solid, de doi metri de plumb grosime, aș zice. Spectaculos pentru mine a fost faptul că, odată ce reușeam să demontez ceva din sistemul de credințe de care dispunea adeptul, acel sistem se regenera la loc prin alte construcții, poate și mai aberante. Ca o metaforă, e ca și cum cineva încearcă să adauge deferente și epicicluri peste epicicluri la sistemul ptolemaic, complicînd construcția dincolo de orice imaginație, doar de dragul de a respinge eleganța și robustețea sistemului copernican.

Dovezile directe și indirecte de atunci ale aselenizării, multiplicate de dovezile indirecte de azi – spre exemplu, imaginile capturate în ultimii ani de Lunar Reconnaissance Orbiter (NASA) și de sonda japoneză SELENE (JAXA), care arată fără dubiu urmele lăsate de astronauți pe suprafața Lunii –, nu-s suficiente pentru un adept al conspirațiilor. Și nici n-ar avea cum, pentru că, dacă le-ar accepta, atunci întregul lui sistem de credințe s-ar spulbera, iar el s-ar trezi al nimănui.

Diferite sondaje efectuate în Statele Unite și în Marea Britanie dau un procent semnificativ de adepți ai conspirației lunare. Astfel, în SUA cam 24%, iar în Marea Britanie 25% din repondenți sînt de părere că NASA a înscenat în totalitate cele șase zboruri Apollo care au ajuns pe Lună și au aselenizat. În România, procentele ar putea sta mult mai nefavorabil. Cum de este posibil așa ceva în secolul XXI? Cui servesc aceste teorii, cum apar și cine le generează? La aceste întrebări ar putea să răspundă foarte bine atît sociologii, cît și psihologii.

La întrebarea simplă „Crezi că oamenii au ajuns pe Lună?“, eu prefer să răspund la fel de simplu: „Nu cred. Știu că au ajuns“. Nu e nici un fel de aroganță aici. E doar știință și informație. Care informație e la doar un click distanță. Trebuie doar să vrei să dai acel click.

Bibliografie de la Editura Publica:

Alan Lightman, Universul accidental. Lumea pe care credeai că o știi

David Christian, Povestea Originilor. O istorie mare a tuturor lucrurilor

James Gleich, Călătoria în timp

***Marian Truță** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată, romanul* Omul care s-a jucat cu lumea, *Editura Tritonic, 2018.*

Cristi MĂRCULESCU

Mai putem să visăm la spațiul cosmic?

Am trecut deja de primele două Odisei spațiale *(2001 și 2010) și nici măcar n-avem o amărîtă de bază pe Lună.*

Ni s-au promis chestii. Baze pe Lună, colonii pe Marte, exploatări miniere prin centura de asteroizi, porți galactice. Ce-am avea de fapt sînt ruinele *Space Age*-ului american și grupuri statuare cu tematici cosmonautice răsfirate prin spațiul ex-sovietic. Piese de iconografie datată, *vintageuită* și căzută în ruine. Ne-am ales cu siri-uri și alexe în loc de Lt. Data, avem fabrici de *sex dolls* în loc de cyborgi și viitorul pare mai aproape de dezastrele ecologice prevăzute prin cinema-ul SF al deceniului opt. E foarte ușor să rezonezi cu dez-încîntarea generalizată apropo de posibilitățile de-a realiza măcar ceva din fanteziile științifico-fantastice în viitorul apropiat. Pentru că avem știința, dar nu avem voința de-a ieși cu tehnologiile (care chiar sînt avansate) din zona consumerismului cretinopat în care s-a îngropat capitalismul. Același capitalism ai cărui miliardari din Silicon Valley dau cu mașini prin sistemul solar și vorbesc de o nouă eră spațială.

Dar chiar avem un nou elan de eră spațială? Să vedem ce zice programul teve, pentru că la televizor, prin seriale, s-a construit și se va construi orice bază pentru aventuri dincolo de atmosfera Terrei.

Teve-ul zică că ne regrupăm pentru a o pune de-o nouă epocă de explorare a cosmosului sau, mă rog, sistemului solar proxim nouă. Semnele sînt clare: serie nouă din *Star Trek* (mult prea disperat să fie *woke* și corect politic ca să mai aibă loc și de SF adevărat), *The Expanse* (ecranizare a romanelor lui James S.A. Corey și antidot pentru tot ce-i penibil la *Star Trek Discovery),* un surplus de *coolness* din seria animată *Love, Death & Robots* (care, da, este *di grande* și ecranizează nuvele semnate de nume mari, alde John Scalzi, Peter F. Hamilton, Ken Liu și Alastair Reynolds). Nici cu *Nightflyers* (o nuvelă a lui George R.R. Martin extinsă pe un întreg sezon) nu are de ce să ne fie în vreun fel rușine. Ba din contra. BBC-ul, ca o *grande dame* perfect cuplată la posibilitățile tehnologice ale momentului, lansează o serie nouă din *The Planets,* o docu-serie despre *who's who* pe la noi prin ograda sistemului solar. Avem chiar și un *spoof* deloc camuflat la adresa lui *Star Trek: The Orville,* de (și cu) Seth MacFarlane. Și dacă umorul și umorile lui MacFarlane nu-s chiar atît de tocite cît să fie pentru oricine, *Lost in Space,* serial *remake* al unui alt serial din deceniul șase, acoperă și restul demografic neinclus de celelalte. *Lost in Space* este recomandabil doar celor sub 14 ani și celor peste 64 de ani. Și *Mars,* serialul de docu-ficțiune despre cum ar fi dacă în 2033 ne-am apuca serios de colonizat planeta Marte.

Sînt mai multe seriale decît cele menționate, dar toate au o problemă: sînt derivațiuni și *remake*-uri. Le-am mai văzut, fie sub formă episodică, fie compactate în filme de lungmetraj, pe toate. Și totuși, visele noastre despre coloniile pe Lună par absente. Sînt îngropate. Au ajuns într-un punct mort. Numai chinezii mai par vag interesați, în real-politica contemporană, de Lună. Bizar, pentru că visam la Lună încă dinainte să inventăm cinema-ul. Bizar pentru că, da, există toate teoriile despre aselenizarea falsificată într-un studio strict secret de Stanley Kubrick. Ce-i drept, au dat subiectul spumos al unei comedii hipsterești, *Moonwalkers* (2015, regia Antoine Bardou-Jacquet), în care niște tineri deloc isteți, dar plini de elan, trebuie să ofere serviciilor secrete americane un *fake moon landing,* lipsiți fiind de Kubrick, cel care era responsabil de proiect. Și nu-i singura dată cînd teoriile conspirației spațiale au dus la filme memorabile. *Capricorn One* (1977, regia Peter Hyams) duce o altă misiune spațială, de data asta spre Marte, în miezul unui cataclism de imagine. Misiunea fiind doar o înscenare, atunci cînd nava explodează cosmonauții din studioul de transmisii video „de pe Marte“ trebuie să dispară. Thriller-ul lui Hyams vine la pachet cu anxietățile epocii Watergate și pe fondul unei încrederi extrem de scăzute a publicului american în propriile sale instituții. Se aterizează cu mai mult succes pe Europa, luna lui Jupiter, în *Europa Report* (Sebastián Cordero, 2013), iar aici situația este cu totul alta. Departe de chestionarea veridicității, filmul lui Cordero plusează la surplus de realism și alege un format de *found footage* pentru ca aventurile lui Sharlto Cooper și ale Anamariei Marinca să dea mai realist impresia de pericol și de mister pe o planetă străină.

Ar mai fi multe de zis și despre cum ne dezarhivăm visele despre cosmos și cosmonauți puse pe celuloid, și despre cum ne putem încrede (sau nu) în guvernele și corporațiile contemporane să facă treaba cum trebuie în ce privește spațiul cosmic. Dacă vom cuceri sistemul solar, lucrurile vor fi mai mult ca în serialul *The Expanse* și extrem de puțin asemănătoare cu *Odiseea spațială 2001.* Capodoperele n-au preconizat niciodată exact viitorul. Dar să nu ne deprimăm. Cu mai bine de un secol în urmă, Georges Méliès trimitea domni și doamne într-un obuz pe Lună (1902) și, prin 1964, *First Men in the Moon* (regia Nathan Juran) făcea deja mișto dulce și ironic de romanul din 1901 al lui H.G. Wells. Explorarea spațiului cosmic ficționalizată de cinema și de literatură supraviețuiește mai mult estetic decît intelectual.

Bibliografie de la Editura Nemira:

Bun venit în Univers. *Ghid astrofizic de Neil deGrasse Tyson, Michael A. Strauss & J. Richard Gott*

Brian Clegg, Ani-lumină

Brian Clegg, Scurtă istorie a infinitului

***Cristi Mărculescu** este critic de film.*

Mihai IOVĂNEL

Români în Lună

1) Primul autor român care a transportat personaje pe Lună este M. Eminescu, în nuvela fantastică „Sărmanul Dionis“ (1872). Povestea, influențată de idealismul german, are ca premisă ideea că realitatea se reduce la subiectivitatea individuală și poate fi manipulată de aceasta după bunul ei plac. Mijlocul de locomoție prin care Dionis ajunge în Lună este simpla voință: „Sărutarea ei îl umplu de geniu și de-o nouă putere. Astfel îmbrățișați, aruncă neagra și strălucita lui mantie peste umerii ei albi, îi încunjură talia strîngînd-o tare la piept, iar cu ceilaltă mînă fluturînd o parte a mantiei se ridicară încet, încet prin aerul luciu și pătruns de razele lunii, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, pînă ce ajunseră în lună. Călătoria lor nu fuse decît o sărutare lungă.“ Sosit în Lună împreună cu iubita, Dionis mobilează peisajul selenar după pofta inimii lui romantice: „Și ce frumos făcuse el în lună! Înzestrat cu o închipuire uriașească, el a pus doi sori și trei luni în albastra adîncime a cerului și dintr-un șir de munți au zidit domenicul său palat. Colonade – stînci sure, streșine – un codru antic ce vine în nouri. Scări înalte coborau printre coaste prăbușite, printre bucăți de pădure ponorîte în fundul rîpelor pînă într-o vale întinsă tăiată de un fluviu măreț care părea a-și purta insulele sale ca pe niște corăbii acoperite de dumbrăvi. Oglinzile lucii a valurilor lui răsfrîng în adînc icoanele stelelor, încît, uitîndu-te în el, pari a te uita în cer“.

2) La sfîrșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea sînt traduse în română trei texte esențiale pentru felul în care omul modern și-a imaginat, într-un mod mai mult sau mai puțin științific, călătoria spre Lună: nuvela lui E.A. Poe din 1835 *The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall*, publicată în foileton în 1899 sub titlul *Călătorie în lună* (1899); *Autour de la Lune* (1870) de Jules Verne, publicată în foileton în 1876-78 cu titlul *În jurul lunei*, în traducerea lui Iosif Vulcan; *The First Men in the Moon* (1901) de H.G. Wells, publicat cu titlul *Primii oameni în Lună* în 1913. La Poe, călătoria se realizează cu un balon dirijabil; la Verne, cu o ghiulea proiectată de un tun uriaș; la Wells, cu ajutorul unui material antigravitațional, cavoritul. Toate aceste trei texte vor produce imitații românești.

3) Un prim imitator este Alexandru Speranță, în nuvela „O călătorie la Lună“ (1906). Ca la Poe, călătoria către Lună este efectuată într-un dirijabil. Speranță își imaginează că Luna este făcută – la propriu – din argint, ca și locuitorii ei, care se hrănesc cu argint (deci sînt un fel de canibali – deși Speranță nu pare să realizeze consecința logică a premisei).

4) Primul roman științifico-fantastic din România pe subiectul călătoriei selenare este *Un român în lună. Roman astronomic* (1914), de Henric Stahl. Vehiculul cu care personajul lui Stahl ajunge în Lună se numește „aerosfredel“ și reprezintă o sinteză Poe-Verne-Wells: arată ca o ghiulea („un corp cilindric, neted, cu luciu argintiu, lung de vreo trei metri, lat cam de un metru și jumătate și subțiat spre vîrf, ca o imensă căpățînă de zahăr…“, „forma unei ghiulele de tun“); se înalță cu ajutorul unui material antigravitațional, „azbestoidul refractar atracțiunii“ (prin care „e posibil să distrugi firele misterioase ale atracțiunii planetare“); se comportă în zbor cam ca un balon („Deodată însă, crăcile plopului înalt din marginea grădinii mele izbiră geamurile aerosfredelului, tîrșîind cu fișîit de furtună și astfel, mîngîiat de plecare, aerosfredelul zbură liber în văzduh…“).

Aerosfredelul cîntărește 60 de kilograme, este confecționat din „oțel de aluminiu“ și se deplasează cu 200 de kilometri pe oră. Călătoria durează opt săptămîni, timp în care pasagerul, vegetarian convins, se hrănește cu „mere, nuci, stafide și pîine de Graham“ sau cu „o excelentă salată de marule cu zeamă de lămîie“. Papagalul Coco (există și un papagal) se mulțumește cu semințe de floarea-soarelui. Nu este prea clar unde încap toate aceste alimente în spațiul strîmt al aerosfredelului sau cum sînt rezolvate problemele fiziologice (oxigenarea este bifată cu ajutorul unor pastile – dar și problema depozitării acestora este lăsată, desigur, în aer). Există în roman și carențe mai grave: descrierea „științifică“ a modului de propulsie amintește mai curînd de felul în care baronul Münchhausen s-a autoextras din mlaștină trăgîndu-se de păr; iar cînd geamul aerosfredelului, odată aselenizat, se fisurează, producînd depresurizarea modulului, necazul se rezolvă cu ajutorul paltonului („Repede astupai cu paltonul geamul spart“).

Ajuns la destinație, românul – mîndru că este român – înfige steagul patriei sale în solul lunar. Doar că, așa cum va descoperi deîndată, nu este singur pe Lună (și nu pun la socoteală papagalul). În adîncurile unui vulcan (nu întrebați cum a ajuns acolo), românul întîlnește „un selenit de statură gigantică“ măsurînd trei metri (raportați la cei 1,65 ai românului, care se consideră „voinic“): „înalt de aproape trei metri, avea capul triunghiular, ca o enormă pară întoarsă: pieptul îi era anormal dezvoltat, ascuțindu-se spre pîntecele supt ca de viespe, apoi iar se lățea trupul la șolduri și se termina prin două picioare înalte, zvelte, cu mușchi eleganți. Să fi zis, ca siluetă, o suprapunere a trei triunghiuri de inegală mărime, fiecare cu baza sus, cu vîrful jos și exact la mijlocul bazei triunghiului inferior!“.

„Lunarianul“ se dovedește a fi de fapt marțian. Vești proaste de pe Marte: deși marțienii au rezolvat cam toate problemele sociale și politice, planeta lor e muribundă. Marțienii sînt mai evoluați decît pămîntenii nu doar ideologic și fizic, ci și din unctul de vedere al telefoniei mobile („marțienii, prin concentrarea voinței, aveau putința transmiterii gîndului la distanță“). În plus, marțianul învață românește într-o săptămînă, deși vocalele îi ridică unele probleme: „Fără îndoială că și neputința lui de a pronunța vocale era o dovadă a climei reci de pe Marte, căci și pe Pămînt, cu cît te urci spre țările nordice, cu atît vocalele cedează locul consoanelor: ce limbă armonioasă cu vocale pline au italienii, de pildă, și ce șuierat vorbesc englezii, de parcă se tem să deschidă gura larg, de frica ceței aproape permanentă în țara lor de igrasie…“

Sfîrșitul e în coadă de pește: românul trimite aerosfredelul gol către Pămînt (coincidență, acesta reușește să aterizeze de unul singur într-o grădină din București) și rămîne pe Lună alături de marțian pentru a-l ajuta să-și repare vehiculul avariat. Sună frumos în teorie (deși n-are nici un sens), dar consecința logică, nebănuită de român, e că marțienii își vor părăsi planeta muribundă pentru a tăbărî asupra Pămîntului prosper. Fix ca în *Războiul lumilor* de H.G. Wells.

5) Pe 7 octombrie 1959, racheta sovietică Lunnik III realizează primul zbor circumlunar. Este prima dată cînd fața invizibilă a Lunii a fost văzută și fotografiată. În România comunistă, evenimentul este salutat cu entuziasm de Tudor Arghezi, G. Călinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu ș.a. Toți se bucură de victoria simbolică a sovieticilor asupra americanilor. Marin Șt. Sorescu, student la Iași, semnează poemul „Contribuție la valorificarea lunii“: „Mă plimb tăcut pe lună… Aș scrie-o poezie / Dar n-am luat din rachetă stilou și nici hîrtie… / Chiar, unde mi-i racheta, pegasul vremii mele? / Ei, e

Marțianul învață românește într-o săptămînă.

pe-aici prin haos. S-a dus să pască stele“. Lucian Blaga, autor interzis, căruia i se publică doar traduceri, scrie eseul „Tehnică și basm“: „Tehnica e basm realizat. Bănuiam demult acest aspect și-i dam tîrcoale de la unul la altul, dar sentimentul basmului împlinit nu m-a încercat niciodată ca în ceasurile în care posturile de radio anunțau pe toate undele că racheta lansată undeva de pe meleagurile Uniunii Sovietice se apropie de lună“. Textul lui Blaga va fi tipărit abia în 1968.

6) În cartea *Obiectiv nr. 1 Luna* (Editura Tineretului, 1964), D. St. Andreescu descrie stadiul avansat al științei care face posibilă călătoria către Lună și visează la colonizarea satelitului prin „acțiunea unită a tuturor popoarelor lumii“: „Ce urmează? Stații și observatoare pe Lună; așezări omenești la suprafață și în subsolul lunar; șantiere de construcții în Lună; uzine atomoelectrice; fabrici și alte mari obiective industriale amplasate în diferite regiuni ale tărîmului nou cucerit“. Deși americanii aveau să pășească pe Lună în 1969, toate acestea au rămas pînă în prezent simple vise.

10 albume de jazz-rock-electronic alese de Marius CHIVU:

Lucia Pamela, Into Outer Space *(1969)*
Cluster, Cluster 71 *(1971)*
Tangerine Dream, Phaedra *(1974)*
Vangelis, Albedo 0.39 *(1976)*
Isao Tomita, The Planets *(1976)*
Camel, Moonmadness *(1976)*
Kitaro, Astral Voyage *(1978)*
Vangelis, Direct *(1988)*
Jan Garbarek, Twelve Moons *(1992)*
Terry Riley & Kronos Quartet, Sun Rings *(2002)*

***Mihai Iovănel** este critic literar. Cea mai recentă carte:* Roman polițist, *TACT, 2015.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Altfel, despre lumea în care trăim

Scriu, la *Dilema veche,* de aproape zece ani, despre copii și tineri. Am lucrat cu ei, pentru ei, în preajma lor, peste douăzeci de ani, experiență care m-a ajutat să deschid bine ochii la tot ce-i înconjoară, la tot ce le stă în preajmă cînd cresc și se dezvoltă: școli, educație, curente de pedagogie, rețete rapide și cărări întortocheate, rău și bine, nevoi neîmplinite sau dorințe excesive, mediul politic și social care le decide prezentul și viitorul etc. Acum ceva timp, după aproape 500 de articole, am tras linie, am privit suma de sub ea și lumea dimprejur și m-am gîndit că, pe de o parte, am scris (prea) mult despre reforme proaste, despre neglijență sau indiferență față de educație în genere și față de generațiile viitoare, despre Dăncilă, Liviu Pop și Ecaterina Andronescu, despre modele precare și manuale deprimante, despre dialoguri publice toxice și despre programe scandaloase; pe de altă parte, răsfoind presa de bună calitate, atîta cîtă mai e, am simțit aer proaspăt din interiorul breslei educatorilor: profesori cu știință de carte și responsabilitate pedagogică, activi pe toate palierele școlii românești – gimnaziu, liceu, facultate, din țară sau din străinătate –, dispuși și capabili să vorbească și să scrie ofensiv, îngrijorați, cu argumente consistente despre cum ar trebui să desenăm profilul adecvat al educației din România.

Așa stînd lucrurile, m-am gîndit că e timpul să scriu mai puțin *despre* copii și tineri și să încep să scriu *pentru* ei. Există, încă neexplorate sau nepercepute de generațiile tinere, portrete, întîmplări, povești, istorii, prezente sau de mult trecute, despre care astăzi se vorbește foarte puțin. Am cunoscut nenumărați oameni care ar putea deveni modele sau biografii care ar putea deveni repere benefice pentru un parcurs destinal aflat la început. Așa că, începînd din numărul viitor al revistei, voi încerca să propun un șir de articole despre lucrurile bune care ni s-au întîmplat, ni se întîmplă sau ni s-ar putea întîmpla, în lume și în colțul acesta de lume.

Corul tragic care ne însoțește zi de zi.

În afară de motivele invocate mai sus, mai am unul datorită căruia pornesc acest demers: citesc, după cum spuneam, presa. Ascult și văd emisiuni de la televizor și radio. Titlurile anunță, în proporție covîrșitoare, catastrofe: moarte, accidente, scandaluri, vulgarități, obrăznicii, iritări, arțăguri, înjurături, critici peste critici, nervi și rufe murdare, expuse nespălate în public. În corul tragic care ne însoțește zi de zi, cu greu îți poți ține firea și abia poți avea un discurs echilibrat. Ca să fii auzit, impulsul imediat este să faci risipă de cuvinte tari, grele. Și să îngroși sosul toxic, insuportabil, al deznădejdii în care plutim, de prea mult timp, și noi, și cei care vin din urmă.

Poate că ar trebui încercat, din cînd în cînd, și un alt tip de discurs, și un alt tip de „cazuistică": mai înțelept, mai bine calibrat, mai aproape de adevăr și mai departe de senzaționalul cu orice preț. Asta nu înseamnă că voi opta pentru discurs de culoarea, consistența și gustul dulceții de trandafiri. Dar cred că putem schimba oleacă perspectiva: cu ochiul pe ce e bun în jur, am putea repara și ce merge prost. Cu gîndul la cum ar trebui să fie, am putea găsi soluții pentru ce nu este cum trebuie, pentru ce ne este imediat necesar.

M-am hotărît, deci, să scriu despre povești sau biografii cu *happy-end*. Despre modele verosimile, despre personaje care au făcut minuni pămîntești, la scară umană, pentru cei mulți sau puțini din preajma lor. Deie Domnul să găsesc suficient de multe cît să mă țină pentru încă alte 500 de articole.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

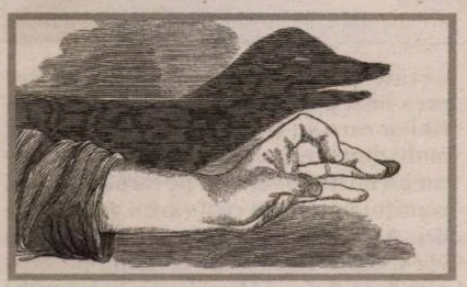

Iaromira POPOVICI

bazar

Copii, bucurii și vinovății

Copilul meu s-a născut în 1996. Un moment, cel puțin la început, de fericire extremă: ieșise Emil Constantinescu președinte, totul urma să se schimbe, să se reașeze, lucrurile urmau să intre pe făgașul lor cel drept și adevărat. Era începutul lumii noi, mai bune. Și sfîrșitul unei epoci corupte, mincinoase, ticăloase, aproximative.

Așa, cel puțin, vedeam noi (cei care, practic, ne începeam viețile de adulți) lucrurile după alegeri. Să faci și să crești un copil în momentul de atunci părea opțiunea cea mai bună, Paradisul. Existau chiar și pampersi, nu mai era ca pe vremea bebelușiei mele, cînd bunicul meu făcuse reumatism de la spălarea scutecelor cu apă rece. Nu se făceau cursuri prenatale pe atunci, dar aveam o doctoriță foarte bună (doamna doctor Pupi Rădulescu, care, din păcate, nu mai este printre noi), care ne monitoriza, pe mine și pe pruncul meu, conștiincios și drăgăstos.

A venit și formidabilul moment al nașterii, prin cezariană. Unde aproape totul s-a desfășurat conform planului, cu mici excepții: doctorul cu care urma să nasc fiind specialist în sterilitate, m-a cazat, în noaptea de dinaintea evenimentului, în salonul lui. În care toate celelalte paciente erau acolo pentru tratamente care să le ajute să rămînă însărcinate. Eu eram singura cu o burtă imensă, de care eram mîndră în mod real, dar, în fața lor, stînjenită. Atunci am simțit, la propriu, ce înseamnă *the evil eye* – niște săgeți precum razele din filme înfipte în marsupiul meu.

Dar a trecut și noaptea aia, iar a doua zi, la prima oră, am intrat în operație. Țin minte, și știu că am mai tot povestit asta, cînd m-am trezit și m-au întrebat dacă vreau să-mi văd copilul. Am întrebat dacă e sănătos, dacă e băiat (am fost sigură de asta, cumva, de la început, mereu vorbeam cu el la masculin) și, într-un mod ciudat, dacă e frumos. Mi-au răspuns la toate cu „da" și apoi mi l-au adus. Și, deși știu că orice mamă normală (termen, de altfel, discutabil) din lumea asta ar fi simțit la fel, mi s-a părut că bebelușul meu e perfect și cel mai cel... Mi s-a părut exact așa cum una din cele trei fete de împărat îi promitea lui Făt-Frumos că-i va face un copil, dacă va fi ea aleasa: strălucitor, ca un cozonac copt atît cît trebuie, cu crustă aurie.

Era, desigur, toate astea, dar și o ființă plăpîndă și expusă intemperiilor. Drept care, cam în a doua zi de viață, a luat, din maternitate, un stafilococ pentru care a trebuit să facă injecții cu oxacilină de cînd s-a născut. Astăzi, am fi dat în judecată maternitatea, am fi protestat, am fi postat... Atunci, mai ales în condițiile în care doctorii se purtaseră atît de frumos cu noi, n-am făcut decît să ne îngrijorăm foarte tare. Și, ca de obicei, în perioada anilor '90 și mai încolo, să ne simțim vinovați.

Eu, una, cel puțin, de cîte ori se întîmpla cîte ceva de felul ăsta, mă simțeam vinovată. Veneam la pachet cu toată „educația" regimului comunist: acolo învățasem, în atîția ani, că societatea, în general, nu-ți oferă nimic sau, dacă-ți oferă, e ceva dubios, e o capcană de care mai bine te ferești. Că totul, dacă voiai să-ți iasă, trebuia să-l faci cu mîna ta, într-un sistem paralel: statul nu te ajuta, ci te șunta. Dacă ceva nu ieșea „conform planului", erai de vină: nu făcusei bine, nu te străduisei destul...

Așa și cu stafilococul: cine știe ce nu făcusem bine în timpul sarcinii sau, poate, chiar în spital... Totuși, pe undeva, prin străfunduri, știam, de fapt, că maternitatea e de vină, dar nu puteam, parcă, să aduc asta la lumină, s-o conștientizez. Probabil totul se asocia cu neajunsurile fizice de după cezariană, cu depresia postnatală și, în general, cu stîngăcia gestionării noii situații.

Problema stafilococului copilului s-a rezolvat, stînd cu toții, însă, cu vreo cinci zile în plus la spital. Se pare, însă, că nu se rezolvase de tot, ci că l-am adus cu noi acasă, luîndu-l, pe rînd, și eu, și tatăl copilului. Ne-am luptat cu el vreo trei luni, cu același sentiment de vinovăție: continuam să nu facem ceva bine, probabil.

Am depășit momentul și au venit alte și alte etape. Sentimentul de vinovăție s-a perpetuat, de cîte ori ceva nu era conform planului. De pildă, cînd, pe drumul spre parc, trebuia să trec cu căruciorul, la un moment dat, printre niște gunoaie. Voiam să fi putut să le iau pe toate de acolo. (De fapt, probabil că puteam, dar, pe atunci, nu știam cum, eram prea copleșită să fac față, să-mi duc viața.) La fel, la școala generală, una dintre cele mai bune din Capitală, cînd, la toalete, nu numai că nu erau săpun și hîrtie igienică, ci nici apă caldă. Iar pentru ceilalți părinți din clasă chestia asta nu părea să fi fost o problemă.

Între timp, bebelușul auriu de atunci a crescut, a parcurs, în pas alert și cu brio, toate etapele trebuincioase, ce mai, exact ca-n *Boyhood* (Richard Linklater, 2014). Între timp a terminat facultatea (mă rog, mai are un semestru), și nu oriunde, ci la Harvard. Poate părea că mă laud cu asta, dar nu-i așa: cînd o gîndesc, o scriu sau spun, am un intens sentiment de irealitate. Desigur, amestecat cu bucurie. Dar despre asta într-un număr viitor.

Ruxandra CESEREANU

Duminica beatificării

Trenul care ducea de la Cluj la Blaj, pentru pelerinii dornici să ajungă pe Cîmpia Libertății, la beatificarea celor șapte episcopi greco-catolici oficiată de papa Francisc, arăta dimineața, la ora șase și douăzeci, ca un tren voios de vacanță. Pelerinii păreau niște excursioniști porniți la drumeție, îmbrăcați pe jumătate sportiv (dar decent), pe jumătate celebrator, înarmați cu umbrele, fișuri, pălării puzderie, șepci (inscripționate, marcînd vizita pontifului în România), sticle de apă, ochelari de soare. O umanitate foșnitoare și veselă umpluse gara din Cluj, dar o umanitate disciplinată (cu șefi de grup), dornică să nu provoace vreo încurcătură.

La dus, am nimerit cu un profesor mucalit de istorie care a povestit nu doar întîmplări dramatice legate de martirii bisericii greco-catolice, ci și pățanii hazlii. Destule vorbe de duh ne-au înveselit călătoria. Ajunși în gara din Blaj, am pornit-o prin oraș, spre Cîmpia Libertății, alături de puhoiul de pelerini. Cum poveștile

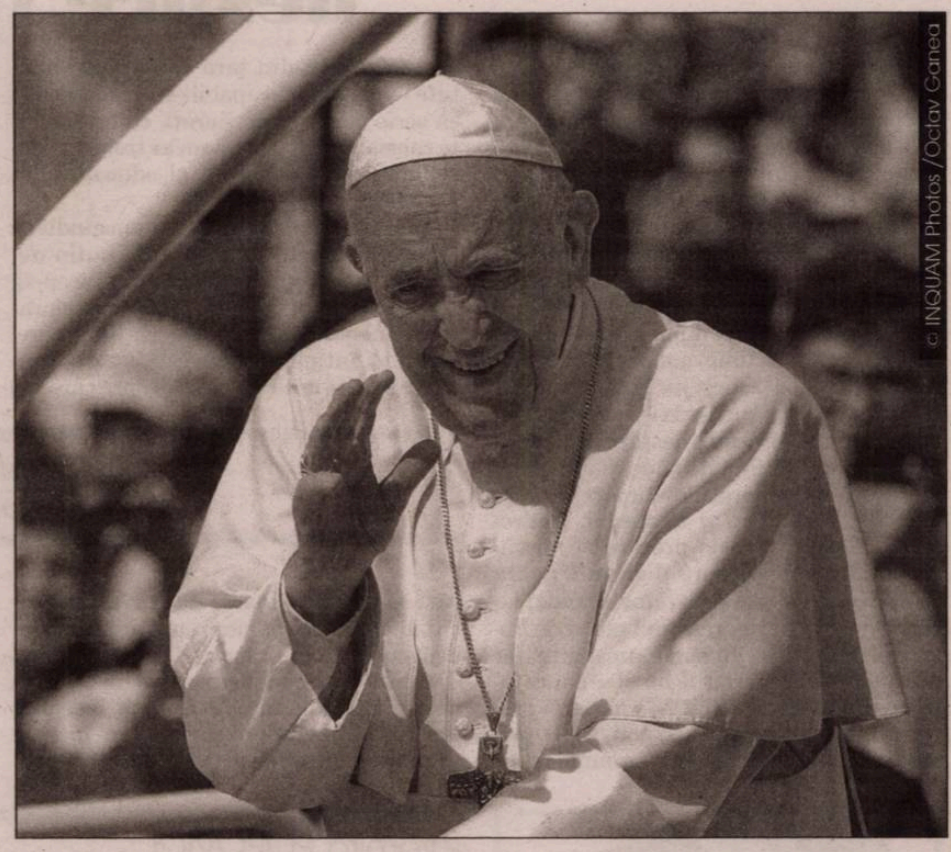
© INQUAM Photos /Octav Ganea

S-a auzit la un moment dat un ritm de samba cu dubași, erau niște tineri care îl așteptau astfel pe pontif.

ne-au furat, așa s-a făcut că eu și tatăl meu Domițian (cu care am gîndit călătoria la Blaj) ne-am rătăcit și nu am nimerit cum trebuie poarta de intrare spre Cîmpia Libertății, riscînd să rămînem afară. Mărturisesc că am intrat puțin în panică, jandarmii aduși de la București erau amabili, politicoși și dornici să fie de ajutor, dar nu cunoșteau Blajul și nici Cîmpia Libertății, așa că îi îndreptau pe cei rătăciți de la unii la alții, iar voluntarii ne trimiteau și ei la alții mai știutori decît dînșii, care nu știau neapărat să ne călăuzească. Pînă la urmă ne-am descurcat cu ajutorul *stalker*-ilor prieteni sunați la telefon, care ne-au direcționat să mergem unde trebuie, la poarta bună.

Și iată-ne pe Cîmpia Libertății. Era o fiesta adevărată. Familii întregi venite aici, de la bunic la nepoți, sate aproape compacte, comunități urbane, profesionale, grupuri și grupuri (nuanțate în fel și chip) – toți, senini, bucuroși că sînt, că se află în acel loc. Nu era exaltare, ci o bucurie tihnită, o limpezime și împăcare durabile. Mai că mi-a venit să zîmbesc cînd am văzut și destui pelerini în costume populare, dar am priceput destul de repede că nepoții și strănepoții aceștia de acum – Anno Domini 2019 – purtau costumele bunicilor (bunicelor) și străbunicilor (străbunicelor) lor, că era aici o logică internă, psihică și sufletească aparte, că vestimentația conținea o moștenire spirituală neruptă, nesurpată încă, din fericire. Erau și pelerini care își confecționaseră chiar ei costumele populare exact în același sens, de continuitate și testimoniu spiritual în familie.

Vuietul mulțimii nu era mare pe Cîmpia Libertății, deși lumea se găsea în așteptarea papei Francisc, admirat și iubit pentru firescul său. Naturalețea, figura candidă, inteligența vie apropiată de oameni, cuvintele simple (dar deloc banale) ale papei Francisc îi cuceriseră deja pe români, în zilele de dinainte de duminica beatificării. Ploile autohtone în aproape tot timpul călătoriei Sfîntului Părinte în România (în loc să fie un impediment) au avut un efect fecund, au germinat o bunădispoziție și seninătate fățișe. La Blaj, ploile au fost absente (în ciuda ceții și frigului de dimineață), iar soarele torid a ajuns să provoace temperatura greu suportabilă de 30 de grade. Copii, maturi și bătrîni se îmbulziseră pe marginile gardurilor care marcau aleile pe unde ar fi putut veni papamobilul, dar lucrul acesta era firesc. Corul religios oficial cînta armonios, cu vocea Paulei Seling modulată sacral; de undeva din spatele Cîmpiei s-a auzit la un moment dat un ritm de samba cu dubași, erau niște tineri care îl așteptau astfel pe pontif, cu o voioșie adaptată la vîrsta lor. Numai că mulțimile au depășit cifra estimată. Eu am bănuit cifra de 50.000 de oameni veniți la Blaj, pe Cîmpia Libertății; seara, cînd am ajuns acasă, cifra indicată de TVR a fost aceea de peste 100.000 de participanți.

Liturghia din duminica beatificării a fost una senină și simplă. Cine s-a așteptat la sofisticărie a avut parte de un ritual impresionant tocmai prin simplitatea sa: pontiful a rostit în latină actul de beatificare al celor șapte episcopi greco-catolici, iar predica sa firească a fost una antitotalitară (nu doar împotriva comunismului, ci a oricărui regim dictatorial care elimină libertatea de conștiință, religioasă, de opinie etc.). De asemenea, predica pontifului a avut o miză ecumenică, întrucît a dorit să marcheze sororal și comunional existența celor două confesiuni românești, cea majoritară (ortodoxă) și cea minoritară (greco-catolică). Unii ar numi această nuanță drept una politică sau cu miză politică; dacă a fost așa ceva, apoi și-a avut rostul. Președintele Klaus Iohannis a fost primit cu destule aplauze pe Cîmpia Libertății, Viorica Dăncilă a fost în schimb invizibilă în vizibilitatea sa oficială (nu a fost huiduită, căci nu ar fi fost un gest creștinesc în duminica beatificării, a fost doar ignorată). Principesa Margareta se afla și ea pe Cîmpia Libertății.

© INQUAM Photos /Octav Ganea

Beatificarea celor șapte episcopi greco-catolici (Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu, Iuliu Hossu) a fost aparte și din cauza conținutului și motivului acestei beatificări. Cei șapte au alcătuit un corp spiritual colectiv și unic: ei nu ar fi putut fi beatificați individual, ci doar alcătuind acest corp colectiv, cu șapte vieți (și morți) în timpul regimului comunist din România. Icoanele lor au fost gîndite tot cu ei șapte împreună, fie în martiriu, fie sub binecuvîntarea Fecioarei Maria (aceste două icoane au fost sfințite de pontif). Cel puțin în cazul a doi dintre episcopi, beatificarea lor are și un rost național special de a se săvîrși la Blaj, pe Cîmpia Libertății: Iuliu Hossu a fost cel care a citit, la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, rezoluția unirii Transilvaniei și Banatului cu Regatul României. Iar Ioan Suciu este singurul episcop greco-catolic care a putut fi prezent la adunarea de la Blaj din 1948 (la centenarul revoluției de la 1848), însă liderii comuniști (Gheorghiu-Dej și Petru Groza) i-au interzis să ia cuvîntul. După această aniversare confiscată de comuniști a început ofensiva de distrugere și lichidare a Bisericii greco-catolice.

Duminica beatificării a avut cîteva mici cusururi (tehnice ori logistice): ecranele pe care era proiectată ceremonia au fost prea mici pentru numărul uriaș al pelerinilor care au ocupat Cîmpia Libertății; mulți dintre ei nu au văzut nimic, dar măcar au auzit celebrarea pe care a oficiat-o pontiful împreună cu ierarhii greco-catolici. Adevărat, cine și-ar fi închipuit că vor fi peste 100.000 de pelerini în duminica beatificării? Microfoanele au amuțit ori au scîrțîit de cîteva ori.

Dar în rest ceremonia a fost desăvîrșită și, așa cum am spus deja, impresionantă tocmai pentru simplitatea și sobrietatea sa. Voluntarii se ofereau statornic să ajute, să împartă sticle de apă, să dea un sfat. Ce m-a marcat în mod anume: chipurile țărăncilor bătrîne care lăcrimau, femei venite din sate greco-catolice care plîngeau calm și senin, împlinit că se întîmplă ce se întîmplă la Blaj. Familiile cu mai bine de zece membri, aflate acolo tocmai pentru ideea concretă de împărtășanie și comuniune. Prietenii care, pe drum spre Cîmpia Libertății sau în gară, se regăseau după luni ori chiar ani și schimbau adrese, amulete, cîte-o prăjitură etc. Preoții cu chip luminos care veniseră în fruntea sătenilor sau comunităților din parohia lor urbană, exact ca odinioară, la 1848 ori 1918. Felul în care mulțimile au cîntat „Hristos a înviat din morți!“. Liceenii în blugi și vestimentație ori frizură pop, care purtau tricouri pe care scria „Credința noastră este viața noastră“, motto-ul vieții de rezistent a lui Iuliu Hossu. Liniștea de la final cînd lumea evacua tăcută și împlinită, mulțumită spiritual, sufletește, Cîmpia Libertății.

Și ar mai fi. Dar mă opresc aici și spun iar și iar pentru toți românii: Sus să avem inimile!

***Ruxandra Cesereanu** este scriitoare și profesoară la Departamentul de literatură comparată al Facultății de Litere, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj. Ultimele cărți publicate:* Iuliu Hossu. Trei portrete *(împreună cu Ovidiu Ghiță și Gelu Hossu, Galaxia Gutenberg, 2019) și* Scrisoare către un prieten și înapoi către țară – un manifest *(ediție adăugită, Paralela 45, 2019).*

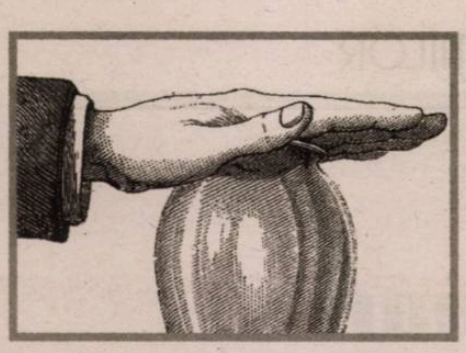

George BANU

scena lumii

Tezaurul unui mare scenograf și propunerile unor tineri „în floare“

Ce rămîne din teatru și din clipa pe care el o exaltă, dar care dispare? Doar nimic? Nu, ci secvențe disparate pe care le purtăm cu noi și care, uneori, subsistă chiar și în magaziile de decoruri sau în arhive și muzee. Clipa a fugit, dar urma abia vizibilă persistă. Urma, urmele... grație lor putem reconstitui aproximativ legendele teatrului și putem recompune imaginar spectacole dispărute, acele opere scufundate în apele lui Lethe, fluviul uitării ce le ia cu sine.

Noi propunem, la Praga, resturile viselor scenice concepute de un mare scenograf, Dragoș Buhagiar, care ne invită să urcăm nu în barca lui Charon pentru a traversa fluviul morții, ci în aceea a lui Shakespeare, pentru a revizita lumea lui. Lumea inegalabilului autor, dar și a scenografului care l-a servit cu talent și dăruire.

„Poetica ruinelor“ e indisociabilă de melancolia europeană care și-a descoperit modernitatea privind busturi invalide, coloane frînte, palate dărîmate. Melancolia a fost la originea Renașterii și și-a dezvoltat în timp capacitatea de a reînvia mental universuri dispărute. Din această perspectivă putem explora universul eterogen expus de Dragoș Buhagiar ca o persistență poetică a ceea ce din opera lui continuă să existe în spectatorii de ieri și permite celor de azi să o imagineze. O lume dislocată unde visurile se pot naște și călătoriile se pot efectua.

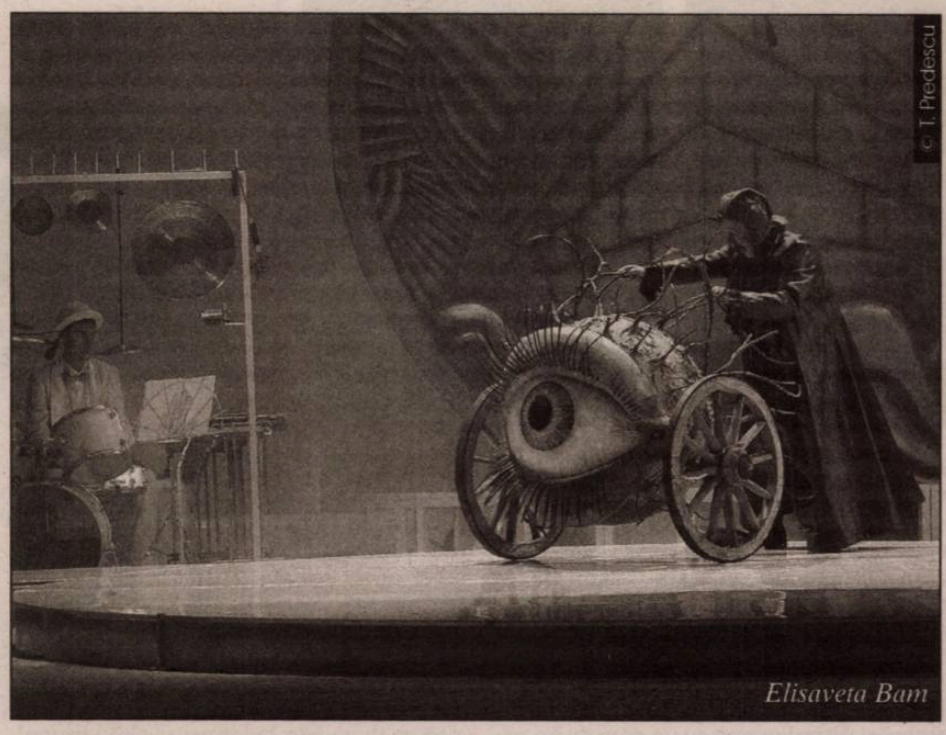

Elisaveta Bam

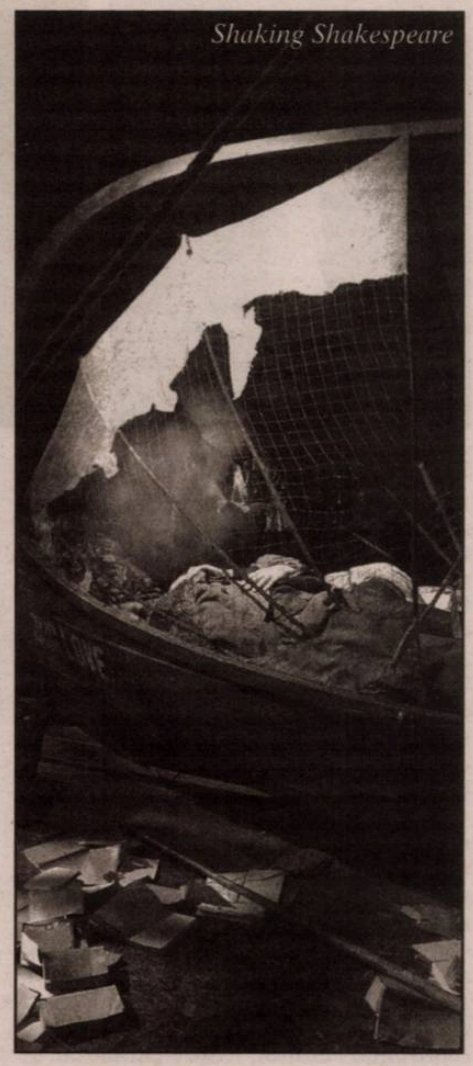

Shaking Shakespeare

Dragoș Buhagiar iubește scena, dar și textele, aceasta le explică logodna constant celebrată. Nici indiferent, nici sclav supus cuvintelor, el propune spații de dialog grație cărora ele răsună lăsînd corpurile să se exprime deplin. „S-a stins viața falnicei Veneții“, spune un vers eminescian celebru, vers pe care l-am putea parafraza facil, dar contrazicîndu-l parțial, căci în aceste ruine „e încă vie viața falnicului Teatru“.

Motivul „ruinelor“ a fost propus și studenților scenografi din cele trei școli invitate. De ce? Pentru ca, la început de drum, încă tineri, să se confrunte cu această întrebare. Perspectiva e diferită, căci de astă dată pariul constă în a descoperi „ruinele orașului“ pentru a le învesti plastic. Ce vor alege ei? Ce șansă vor da „ruinelor“ urbane să se convertească în spații teatrale? Pe timp lung sau scurt, nu contează. Cum poate „reînvia“ și poate cunoaște o viață „secundă“ ceea ce părea ieșit din uz, grație unor propuneri venite din partea debutanților în arta scenei?

Între teatrul ce dispare și clădirile care mor o legătură secretă se stabilește: aceea a memoriei și a tot ce produce ea ca „poezie“ a dispariției și, totodată, optimism al duratei. Astfel se asociază prezența unui mare scenograf împlinit, Dragoș Buhagiar, și emergența unor talente în așteptarea unei viitoare împliniri.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Iisușii mei *(Editura Nemira, 2018) și* Pagini alese *(Editura Nemira, 2018).*

Cvadrienala de la Praga – ediție festivă, 50 de ani

Prezența României: Ruinele teatrului, ruinele orașului. Curator: George Banu. Artist expozant: Dragoș Buhagiar. Proiecte pedagogice: secția de Scenografie de la Academia de Teatru și Film, de la Universitatea de Arte Plastice București, de la Universitatea de Arte din Tîrgu Mureș.

Cvadrienala de la Praga, creată în 1969 de celebrul scenograf Josef Svoboda, serbează anul acesta 50 de ani de activitate. Ea reprezintă cea mai importantă panoramă a scenografiei mondiale, căci aici sînt prezenți totodată maeștri reputați și tineri debutanți din toate țările. Cvadrienala permite vizitatorului să descopere peisajul planetar al scenografiei actuale în toată diversitatea sa.

Prezența României se datorează politicii de asociere activă la marile evenimente de industrie creativă animată de Liliana Țuroiu ca președintă a ICR-ului. Un rol activ l-a avut și ICR Praga, condus de Ionuț Munteanu. Grație acestei plurale implicări artistice și economice, pavilionul național poate prezenta opera unui scenograf român de excepție, Dragoș Buhagiar, care realizează o instalație originală pornind de la reflecția propusă de curatorul pavilionului, George Banu: *Ruinele teatrului*. O expresie a relației poetice cu memoria în contextul acestei arte, teatrul, ce evoluează sub semnul efemerului.

Secțiile de Scenografie de la Academia de Teatru și Film și de la Universitatea de Arte Plastice din București, ca și cea de la Universitatea de Arte din Tîrgu Mureș, reunesc lucrările studenților inspirate de aspectul secund al temei standului, *Ruinele orașului*. Ele interesează prin maniera originală și revelatoare de a reînvesti și recicla ceea ce e amenințat de dispariție în peisajul urban românesc de azi. De a le da o altă viață.

Un catalog bilingv, editat de ICR în colaborare cu Editura Nemira, reunește imaginile și textele ce acompaniază standul României. După vernisajul de la Praga, pe 5 iunie, expoziția va fi prezentată în cadrul Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, pe 18 iunie 2019.

Dragoș BUHAGIAR

Ruinele scenei

Întotdeauna m-am întrebat ce se va întîmpla cu obiectele inventate de mine. Obiecte care, puse la un moment dat într-un context scenic-regizoral, s-au transformat în personaje și care au avut, ca și mine, alături de regizori, actori și tehnicieni de scenă, momentul lor de glorie sau de decădere pe scenă. Ar putea oare avea ele o nouă viață în afara scenei? Ar putea exista pentru ele o nouă viață, după teatru?

Așa s-a născut ideea de a le aduna într-un context nou, rupt de teatru, dincolo sau dincoace de „oglinda scenei“.

Întrebarea rămîne în picioare: pot ele, obiectele care au fost, cîndva, cumva, vii, care au interacționat cu actorii, care au fost transformate de actori pe scenă, au avut anume semnificații, au schimbat destinul unor actori-personaje, pot ele exista singure, fără atingerea uneori „divină“ a actorilor, ca în pictura de pe tavanul Capelei Sixtine, în care, potrivit deciziei artistului Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni, divinitatea își termina creația printr-un simplu gest? Pot ele să se redefinească stînd laolaltă, adunate, fie și într-un context favorabil? Pot să le rearunc în lume? De această dată să se descurce singure, să plutească în neant sau să cadă în dizgrație, la fel ca osul aruncat de maimuța din *Odiseea spațială* a regizorului Stanley Kubrick?

Sîntem orgolioși și refuzăm să credem că spectacolul se termină într-o zi. E în firea lucrurilor, e o condiție a vieții. E o condiție a teatrului. Și totuși, ne propunem cu voce tare: poate că obiectele merită o șansă, încă o șansă.

Ideea de a expune instalația „Ruinele scenei“ este, pînă la urmă, un pretext de a mă reîntîlni cu obiectele create pentru diferite spectacole, de a inventa imagini noi, de a le reînvesti cu alte semnificații, reunindu-le într-o compoziție coerentă, într-un alt spectacol, privit de aproape. Spun *alt spectacol* pentru că și o instalație este tot o formă de spectacol. Diferența este că, în acest caz, magia dispare. Ele, obiectele, se prezintă „goale“ în fața privitorilor, reprezintă un fel de moment al adevărului, ca după apocalipsă, ca după un război sau ca după o „moarte“. Vreau să risc și să dau șansa *Îngerului sculptat, Ochiului-Tun, Sculpturii-Femeie, Triciclului Mobil, Contrabasului încarcerat, Mesei-Ușă care se împotrivește intrării, Căzii și Scheletului butaforie, Pendulului-Ochi, Viorilor-Coase* să vină în față și să-și țipe poveștile. Toate odată, așa cum orice echipă de creatori de teatru face de obicei.

Purtate către nicăieri de *Luntrea deșertăciunii* sau a *Speranței*. Ca o *Plută a Meduzei*.

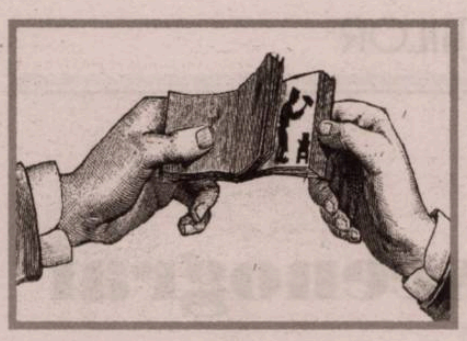

Marius CHIVU

feed**book**

Bilanț preliminar

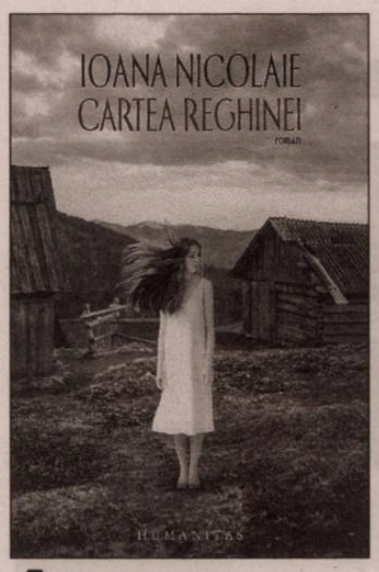

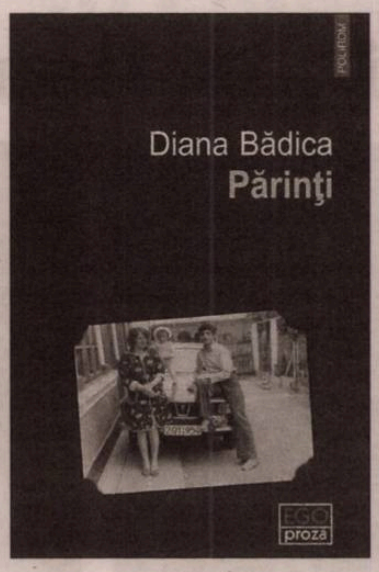

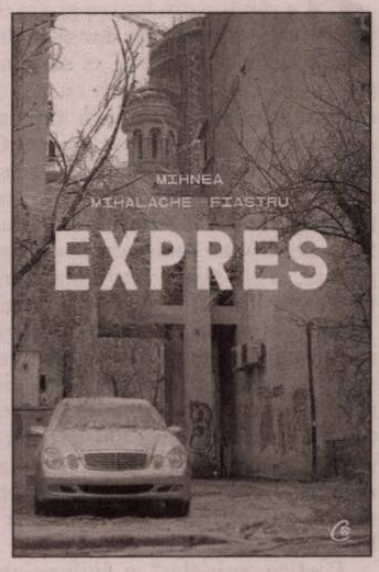

Întotdeauna am avut impresia că, la bilanțurile de sfîrșit de an editorial, cărțile care apar în prima jumătate a anului sînt nedreptățite: au avut (timp pentru) o receptare mai bună, dar își vor fi pierdut prospețimea, atunci cînd nu sînt de-a dreptul uitate/acoperite de noutăți. Așa că, de data asta, am să fac un fel de bilanț preliminar, trecînd în revistă măcar o parte dintre cărțile apărute înainte și în timpul Salonului Bookfest recent încheiat, ocazie cu care cei nehotărîți își pot alcătui și lista de lecturi pentru vară.

Vedeta acestui Bookfest a fost, fără îndoială, *Melancolia* lui Mircea Cărtărescu, volumul de trei nuvele cu care autorul masivului *Solenoid* se întoarce la genul scurt cu o trimitere clară la *Nostalgia*, cartea care l-a propulsat pe orbita prozei. (Citiți și o primă recenzie, pe pagina de alături, semnată de Cosmin Ciotloș.) *Melancolia* a fost și cea mai vîndută carte Humanitas, confirmînd statutul, relativ paradoxal, al lui Mircea Cărtărescu de scriitor deopotrivă cult și popular. A doua apariție „surpriză" îi aparține lui Cristian Teodorescu, celălalt mare prozator în viață al generației optzeciste, revenit cu *București, marea speranță* (Polirom), un roman alcătuit din peste o sută de vignete narative, care, la fel ca *Medgidia, orașul de apoi*, se citește și ca o colecție de povestiri citadine de început de secol XX.

De altfel, proza scurtă a fost genul cel mai bine reprezentat la acest tîrg de carte, anunțînd un an încă și mai bun decît a fost 2018. Enumăr aici, alfabetic, probabil toate volumele de proză scurtă ale acestei prime jumătăți de an: Carmen-Francesca Banciu, *Manual de întrebări* (Tracus Arte), Teodor Bordeianu, *Kurt* (Paralela 45), Vitalie Ciobanu, *Zilele după Oreste* (Humanitas), Denis Dinulescu, *Pista de popice* (Tracus Arte), Roxana Dumitrache, *Papa Nicolau* (debut, Polirom), Teodor Hossu-Longin, *Crima* (Paralela 45), Dan Pleșa, *Povești de dragoste și neputință* (Vellant), Ioana Scoruș, *Freud Museum* (Polirom), Radu Ștefănescu, *Oameni mici* (Tracus Arte), Horea Sibișteanu, *Fetiș* (Nemira), Radu Țuculescu, *Uscătoria de partid* (Școala Ardeleană), plus *In the mood for love. Antologia prozei erotice feminine* (coord. Marius Conkan, Paralela 45) și numărul 9 al revistei *Iocan* (Vellant).

La roman, aș începe cu debuturile, ambele remarcabile: Cristina Vremeș, *Trilogia sexului rătăcitor* (Humanitas) și Mihnea Mihalache-Fiastru, *Expres* (Curtea Veche), și aș continua cu Diana Bădica, *Părinți,* și cu Vlad Drăgoi, *Mica mea inimă de om singuratic* (ambele Polirom), doi scriitori aflați la prima lor carte de proză. De altfel, ei nu sînt singurii poeți convertiți la proză: Constantin Abăluță, *Insula secretă a lui Prometeu* (Casa de pariuri literare), Ioana Nicolaie, *Cartea Reghinei* (Humanitas) și Dan Coman, *Aceste lucruri care nu se vor schimba niciodată* (Polirom). Cît despre Andrei Crăciun, *Și fericirea era obligatorie*, Tudor Ganea, *8,* și Adrian G. Romila, *Apocalipsis* (toate Polirom), aceștia sînt cei mai prolifici prozatori ai ultimilor ani, cu un ritm de un roman publicat în mai puțin de doi ani.

Eseul a fost și el bine reprezentat și voi menționa aici, fără vreo împărțire strictă pe genuri, ce mi-a atras atenția în mod deosebit. În primul și în primul rînd, volumele apărute la Polirom: Vintilă Mihăilescu, *În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului,* Mirel Bănică, *Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor,* Emanuela Constantini, *Capitala imaginată. Bucureștiul în perioada formării și consolidării statului național român (1830-1940),* și Diana Dumitru, *Vecini în vremuri de restriște. Stat, antisemitism și Holocaust în Basarabia și Transnistria*. De la Humanitas, menționez în primul rînd *Arheologia iubirii* de Cătălin Pavel (carte pe care o recomand cu asupra de măsură), multașteptata „dare de seamă" a lui Horia-Roman Patapievici, *Anii urii,* și *Caietul de ricoșat gînduri sau despre misterioasa circulație a ideilor de-a lungul timpului* de Gabriel Liiceanu. Am mai remarcat volumele colective *Ea. Perspective feministe asupra societății românești* (coord. Oana Zamfirache, Curtea Veche) și *Postumanismul* (coord. Alex Ciorogar, Tracus Arte), ambele cu multe contribuții locale interesante.

Încep capitolul memorialistică și portret cu Humanitas: Nicolae Iorga, *Jurnalul ultimilor ani, 1938-1949. Inedit,* Nicu Negrici, *Amintiri din război 1941-1944* (ediție îngrijită de Eugen Negrici), Tatiana Niculescu, *Regele și Duduia. Carol II și Elena Lupescu dincolo de bîrfe și clișee,* și Lucian Boia, *Cum am trecut prin comunism. Al doilea sfert de veac.* Foarte interesantă și cartea lui Florian Banu despre *Mihai Caraman. Un spion român în Războiul Rece* (Corint) și cea despre *Iuliu Hossu. Trei portrete* de Ruxandra Cesereanu, Ovidiu Ghitta și Gelu Hossu (Galaxia Gutenberg). Reeditări: Livius Ciocârlie, *Bătrînețe și moarte în mileniul trei* (ediție revăzută, Tracus Arte), și, firește, Petre Stoica, *Amintirile unui fost corector & Însemnările cultivatorului de mărar* (ediție adnotată, Humanitas). Plus Petru Cimpoeșu, *Bărbați fără degete și alte amintiri penibile* (Polirom).

Cărțile de poezie au fost, ca întotdeauna, suficient de multe pentru o nu avea o viziune de ansamblu satisfăcătoare, dar remarc totuși cîteva titluri. La Casa de editură Max Blecher au apărut Livia Ștefan, *Thanato Hotel,* și primul număr pe acest an al revistei *Poesis Internațional*. În Colecția „Vorpal" a Editurii Nemira: Jesia Baciu, *Jes,* și Krista Szöcs, *Berlin*. La Paralela 45, mult-așteptata *Jos Realitatea!, comeback*-ul în poezie după treizeci de ani al lui Florin Iaru, și varianta adăugită cu abuzurile Jandarmeriei din timpul protestului din 10 august 2018 a *Scrisorii către un prieten și înapoi către țară* de Ruxandra Cesereanu. Tot un *comeback,* dar după „numai" zece ani, este și dipticul lui Emilian Galaicu-Păun *Apa.3D* și *A(II) Rh+eu* (Cartier). Și nu în ultimul rînd: colegul Dan Stanciu cu volumul 2 din *Despre* (Herg Benet).

P.S. Probabil ultimul eveniment literar de dinaintea vacanței de vară: „Serata cu scrisori", ediție bonus, 14 iunie, de la ora 19, pe strada Arthur Verona din București, în cadrul festivalului Street Delivery, *cu: Svetlana Cârstean, Liliana Corobca, Dan Stanciu, Iulian Tănase și Alex Tocilescu, citind scrisori de la poeți către poeți.*

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Lumea după *Solenoid*

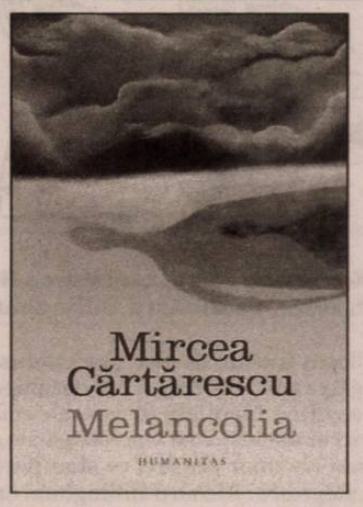

● **Mircea Cărtărescu, *Melancolia*, Editura Humanitas, 2019.**

Nu mă îndoiesc că sînt numeroși cititorii cărora recentul volum de nuvele publicat de Mircea Cărtărescu le-a evocat imediat *Nostalgia*. La urma urmelor, cele două fac dintru-nceput un soi de pereche simbolică. Și ar fi făcut-o și mai clar dacă autorul ar fi adăugat (așa cum avea de gînd inițial) un prolog și un epilog. Se prea poate, însă, ca, judecate în termeni de asemănări și deosebiri, rezultatul să fie mai degrabă neconcludent: sînt, firește, și de unele, și de altele, dar asta nu spune mai mult decît ar spune un simplu repertoriu contabilicesc. La ce ne ajută, de pildă, să remarcăm că, dacă acum treizeci de ani prozele își articulau titlurile în jurul cîte unui personaj central *(Ruletistul*, *Mendebilul*, *Arhitectul)*, astăzi ele surprind mai degrabă elementele de recuzită, cum se întîmplă cu *Punțile*, *Vulpile* sau *Pieile?* Sau că există, ici-colo, mici secvențe tematice comune, de felul geamănului absent și fantomatic sau al statuilor-portal, prin al căror soclu se poate pătrunde în universuri magice și tăinuite?

Adevărul e că, în chip organic, distanța dintre *Melancolia* și tot ce a publicat pînă acum Mircea Cărtărescu e uriașă. Iar asta nu din rațiuni stilistice. Cei dotați cu (ca să zic așa) ureche literară vor recunoaște fără efort timbrul amplu al celor mai bun pagini din *Orbitor* și din celelalte. Ci pentru că, pentru prima dată, lumea lui Cărtărescu nu mai coincide în chip explicit cu Capitala și nu mai acoperă o epocă precis localizabilă (care, în cele mai multe cazuri, subîntinde intervalul '50-'90). Aș risca să spun că această ontologie particulară e o consecință firească a pragului epic fixat de ultima viziune din *Solenoid*. Asistam acolo, împreună cu protagoniștii, la o „smulgere" a Bucureștiului, cu rădăcini cu tot, din matca lui geografică, la o „ridicare la ceruri" a unui oraș construit parcă direct sub formă de ruină. Dacă, acolo, efectul era copleșitor, aici, senzația e încă și mai acută: departe de a fi pur iluzorie, noua topografie lasă impresia că pe locul ei „a fost cîndva viață adevărată". Copilul părăsit de mamă din prima nuvelă călătorește în spații care altădată, la Mircea Cărtărescu, se chemau Moara Dîmbovița sau fabrica de săpun. Tot așa, jocul terifiant în care se prind personajele din *Vulpile*, frate și soră, s-ar fi putut petrece în întunericul camerei din strada Pîncota sau, oricum, undeva în perimetrul Colentinei. S-ar fi putut, dar, în pofida a tot, *nu se petrece*. După cum nici zidurile Liceului „Cantemir" nu sînt numaidecît aceleași cu ale liceului din *Melancolia*, rebotezat de Cărtărescu cu un cognomen extras din poemele sale de tinerețe: Vasile Singurătate.

„A fost cîndva viață adevărată".

Oricît de mare ar fi tentația de discuta formula aceasta în dialog cu posibile modele, abandonate din mers (romanticii germani, Eminescu cel din „Făt-Frumos din lacrimă", Macedonski cel din „Thalassa", parabolele lui Kafka ș.a.m.d.), văd în cartea aceasta un exercițiu spiritual prea intens pentru a-l trata cu ușurătate de literat. Căci nu-i deloc același lucru să-ți imaginezi, prin reducere la absurd, o lume deprivată de punctele ei cardinale și de sistemul ei de referință cronologic și, pe de altă parte, să reușești să proiectezi în amănunt o astfel de lume radical imponderabilă, așa cum face Mircea Cărtărescu aici. *Melancolia* nu-i o temă, ci aproape o stare de agregare. Cu alte cuvinte, nu admite jumătăți de măsură și experiențe parțiale. Ea confiscă. Așa încît a scrie *despre* ea e principial o imposibilitate. Dacă o faci, trebuie s-o faci *dinăuntru*. Preț de zeci de pagini, dacă e nevoie. Și nu-i o întîmplare că, înaintea lui Cărtărescu, nici un scriitor român n-a dus pînă la capăt o asemenea transă. Vor fi încercat-o și alții, nu știu. N-au lăsat urme. Găsesc doar, într-o notă din jurnalul lui Mircea Eliade (3 ianuarie 1961), cîteva rînduri care aproximează accidental ceea ce *Melancolia* ne oferă astăzi deliberat și fără rest. E vorba de un moment în care istoricul religiilor e invadat dintr-odată de toate etapele vieții lui. Se simte aruncat, simultan, în Bucureștiul copilăriei și în India primei tinereți, în Portugalia și în Franța: „Un imens teritoriu interior", detaliază el, „în care altădată pătrundeam doar fragmentar, încercînd să retrăiesc cutare sau cutare eveniment, mi se dezvălui deodată: îl văd de la un capăt la altul, și văd în același timp și în *adîncime*".

Este exact teritoriul pe care, în 256 de pagini (suficiente cît să facă dintr-o carte de mici dimensiuni o mare carte), Mircea Cărtărescu îl cartografiază și-l străbate la pas.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Paul SEABRIGHT

Pierde creștinismul în fața islamului?

Populiștilor din Europa și din America de Nord le place să spună că, în lumea modernă, creștinismul bate în retragere, în fața unui islam insurgent și tot mai consolidat. Chiar și unii observatori care nu împărtășesc ideea „ciocnirii civilizațiilor" consideră adesea că religia creștină e în declin.

La scară mondială, faptele par să susțină acest punct de vedere – într-o primă instanță. Potrivit unui recensămînt efectuat de World Religion Database – un vast proiect comparativ cu sediul la Universitatea din Boston –, segmentul de populație mahomedan din întreaga lume a crescut, între 1950 și 2015, de la 13,6% la 24%. În aceeași perioadă, populația creștină a scăzut de la 35% la 33%.

Dar aici nu avem de-a face cu o situație simplă și clară. Privite la nivel regional, aceleași tendințe arată cu totul diferit. Creștinismul a crescut lent după 1950, deoarece, la acea vreme, populațiile creștine se concentrau în două tipuri de regiuni: acelea care erau dens populate, dar aveau o creștere lentă, precum Europa, și acelea care înregistrau o creștere rapidă, dar erau restrînse teritorial, cum ar fi Africa subsahariană. Islamul a crescut rapid după 1950, deoarece era concentrat în regiuni intens populate, sortite să crească rapid în următorii 65 de ani, cu precădere în Asia (contrar stereotipului larg răspîndit, aproximativ 80% din mahomedani nu sînt arabi). În 1950, creștinii reprezentau mai puțin de 3% din populația Asiei. Și, chiar dacă acest procent a crescut, pînă în 2015, la 9%, foarte mulți bebeluși născuți în perioada 1950-2015 nu au mai devenit creștini.

Populația lumii scade în ritm accelerat. Iar una dintre puținele „legi de fier" care guvernează societatea umană spune că atunci cînd femeile beneficiază de educație și de libertatea de a cîștiga bani prin muncă, ele vor prefera să aibă mai puțini copii, indiferent de ce propovăduiesc episcopii și imamii. În Iranul majoritar mahomedan, fertilitatea a scăzut la fel de vertiginos, între anii 1980 și 1990, ca în China comunistă, cu un deceniu înainte, în timpul „politicii unui singur copil". În secolul XXI, rolul politicii demografice în profilarea creșterii relative a religiilor lumii va scădea considerabil.

Un mod de a înțelege importanța de pînă acum a demografiei este să calculăm la ce procentaje ar fi ajuns, în 2015, creștinismul și mahomedanismul, raportat la populația lumii, dacă numărul adepților fiecărei religii ar fi crescut, din 1950, direct proporțional cu rata de creștere a populației țării lor. Musulmanii ar fi avut 20,2%, astfel că procentajul actual de 24% e cu mult mai mare decît estimarea. Creștinii însă ar fi reprezentat doar 27,7% din totalul populației, astfel încît procentajul actual de 33% e, de asemenea, cu mult peste estimări.

Ca să înțelegem ce s-a petrecut, vom lua ca exemplu Africa. În 1950, mahomedanii reprezentau 36% din populația Africii, procent care a crescut, pînă în 2015, la 41,8%. Creștinii reprezentau doar 21% din populație în 1950, dar au ajuns, în 2015, la un uimitor 48,5%. Ceea ce reflectă, în mare parte, extinderea masivă a bisericilor evanghelice și penticostale pe întinsul continentului, de la Abidjan pînă în Zanzibar. Dar, dacă procentajele mahomedanismului și ale creștinismului au crescut, cine a scăzut, atunci, în procente?

Răspunsul este: un număr mare de diverse religii, clasificate de World Religion Database ca „etno-religii". Aceste practici locale și populare cuprind orice, de la vindecare spirituală la rituri de trecere, de la ghicit la leacuri de dragoste, moarte și război. Ele evocă zei ai satului, ai apelor, ai pădurii și ai muntelui. Și, chiar dacă la ele aderau, în 1950, 42,6% din populația Africii, acest procent a scăzut în 2015 la doar 8,6%.

Iar Africa nu e singurul exemplu. Și în Asia, procentajul populației care adera la religii locale și populare a scăzut vertiginos, mai ales în cazul religiilor care aveau încă mulți adepți chinezi, în pofida diverselor eforturi de „centralizare" – de la Confucius la Mao Zedong. În America Latină, majoritatea etno-religiilor au dispărut în secolul al XIX-lea, la multă vreme după invazia Bisericii Romano-Catolice.

Pe scurt, istoria marilor religii din ultimul secol nu este una a luptei ideologice dintre creștinism și islam, în care islamul cîștigă. E o istorie a unei *corporativizări* în creștere, în care religiile locale și populare de pretutindeni sînt înlocuite – treptat, dar sigur – de biserici și moschei afiliate unuia dintre cele două brand-uri religioase majore ale lumii. Hinduismul și budismul, celelalte două brand-uri majore, au reacționat mai lent, dar lucrurile încep să se schimbe; tendința de afirmare religioasă în creștere a partidului de guvernămînt indian Bharatiya Janata este doar o anticipare a schimbărilor de anvergură care urmează.

Acest fenomen este echivalentul religios al eliminării, în SUA, a băcăniilor locale de către Wallmart și Target. Indiferent dacă ne place sau nu, această evoluție s-a dovedit a fi de nestăvilit.

De-a lungul vremii, religiile au concurat în trei mari feluri: prin război și cucerire, prin rivalitate demografică și prin putere de convingere (pe piața credințelor, am putea spune). Războiul și cucerirea au fost, pînă în secolul al XIX-lea, mijloacele prin excelență ale competiției religioase, iar competiția demografică a fost, fără îndoială, cea mai importantă armă, în marea parte a secolului XX. În ciuda conflictelor din Orientul Mijlociu, războiul și cucerirea au devenit, în ultimele decenii, tot mai puțin importante, ca mijloace ale concurenței religioase. Iar competiția demografică se va diminua, în condițiile în care femeile au tot mai puțini copii.

Indiferent de ce spun populiștii, la scară mondială creștinismul e, fără să fie la ananghie, într-o formă mai bună ca niciodată. Iar, în acest secol, piața este locul în care va avea loc cea mai mare parte a activității religioase. Și, la fel ca în cazul multor altor piețe, pentru cei care știu să le exploateze, economiile de scară asigură profituri vaste. Acesta este motivul pentru care religia corporativă va dăinui și va continua să își consolideze autoritatea.

***Paul Seabright** este directorul Institutului de Studii Avansate din Toulouse.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Victor MOROZOV

dilematograf

Amintirea în două filme de la TIFF

● ***Ray & Liz / Ray și Liz* (Marea Britanie, 2018), de Richard Billingham.**

Plasat într-un cartier muncitoresc din Anglia anilor '80, *Ray & Liz* documentează o rutină familială în care alcoolismul și circul domestic sînt preocupările principale ale unor timpuri ce stau parcă pe loc. Regizorul Richard Billingham era încă foarte tînăr la momentul lansării filmului *Distant Voices, Still Lives* (1988) al lui Terence Davies și, chiar dacă *Ray & Liz* nu posedă aceeași rigoare formală, influența celui dintîi e destul de clară: o structură cît se poate de laxă, alcătuită din *flash*-uri, fărîme de secvențe puse cap la cap. Arhitectura complexă a filmului – ca o alăturare de puncte fine, care de la distanță pare o linie continuă – e ceea ce îi asigură forța: mai toate întîmplările descrise în film, de la o plimbare în parc la o discuție în contradictoriu, sînt pur și simplu banale, chiar dacă unele au un farmec burlesc; cu toate astea, împreună capătă sens. Din cîteva gesturi, o epocă – cu toate frămîntările, texturile, adicțiile și eșecurile ei – prinde viață.

Dacă *Ray & Liz* ne izbește cu atîta forță, păstrîndu-și totuși delicatețea – printr-o lumină aurie a după-amiezii, prin modelul alambicat al unui covor, prin picăturile de ploaie prelinse pe fereastră –, e pentru că se sprijină pe munca anterioară de documentare a lui Billingham, fotograf care în 1996 își publica albumul cel mai cunoscut, *Ray's A Laugh,* bazat pe propria copilărie într-o casă cu un tată alcoolic și o mamă excentrică. Secvențele numeroase, nu neapărat legate între ele, precum și trecerile neanunțate dinspre trecut către prezentul în care anii de exces stau înscriși pe trupuri, nu sînt, deci, o simplă flexare de mușchi – ci rezultatul unui îndelungat proces de maturare, de reveniri și ezitări cu privire la abordarea unui subiect intim. Cu alte cuvinte, *Ray & Liz* e un film atît de bun tocmai pentru că reușește să atingă – ca să preiau cuvintele lui Billingham – „adevărul amintirii"; iar montajul sacadat, care preia o bucată de amintire de ici, alta de colo, urmărește căile întortocheate ale memoriei.

Cu toate că se află la debut, mizanscena lui Billingham e spectaculoasă: planuri-detaliu ce izolează insistent *artefactele amintirii* și un format strîmt al imaginii care, între pereții unui apartament îmbîcsit, plin de fum de țigară, nu lasă spațiu de manevră. Prin inserții ce sublimează marasmul de zi cu zi (o insectă, cadre multiple cu lucirea arămie a berii etc.), *Ray & Liz* refuză partitura uzuală a mizerabilismului – dar, în același timp, evită și tentația escapistă a unui *feel-good movie* care să ne învețe cum și-cei-de-jos-pot-fi-fericiți. În schimb, Billingham se arată mult mai interesat de explorarea *valențelor estetice* ale traiului dus în nimicnicie – de poezia din orice trai mărunt, dacă vreți. Nici vorbă de *poverty porn,* totuși – ci doar de restituirea demnității care persistă, orice-ar fi, în om, fie el și un om măcinat de viciu.

● ***Tarde para morir joven / Prea tîrziu ca să mori tînăr* (Chile, 2018), de Dominga Sotomayor Castillo.**

Tarde para morir joven, Premiul de regie la Locarno anul trecut, e la rîndul său un film stilizat. Nu am văzut primele două lungmetraje ale regizoarei Dominga Sotomayor (sînt de negăsit), dar *Tarde...* e suficient pentru a o plasa printre cineaștii chilieni de vîrf ai momentului, alături de mai cunoscutul Pablo Larraín – și deasupra neinteresantului Sebastián Lelio. La fel ca majoritatea filmelor lui Larraín, *Tarde...* are de-a face cu trecutul chilian – dar, acolo unde cel dintîi zgîndărește provocator *(Post Mortem)* sau sondează în plină traumă *(NO),* Sotomayor propune un film *post*-evenimente, care ia recul față de tumultul politic în favoarea unei suite de cărți poștale intimiste.

Prefer această formulare, căci filmul e ghidat de o căutare stilistică – cadre statice și coregrafii grațioase, tihnite, care implică un număr mare de personaje și o apetență binevenită pentru estetizare. Nu știu cîte filme, în ziua de azi, mai au răbdarea să ne lase să privim un peisaj sau curajul să încetinească ritmul – și să le permită actorilor să ia distanță față de cameră pentru a se pierde pe undeva prin cadru. Sotomayor face așa ceva, și poate că unii vor strîmba din nas („imaginea fură ochii"), acuzînd-o de *manierism*, de *formalism* – cuvinte grele, ce mai. Să punem altfel problema, totuși: faptul că un film care vorbește, chiar și oblic, despre dictatură poate să propună, simultan, o chestionare formală merită înțeles ca un indiciu de revenire la normal, de fentare a așteptărilor unui public de festival european.

Pe de altă parte, ar fi păcat – dar s-a mai întîmplat – să vedem în acest film o evadare reacționară de pe terenul politicii. Aparent, povestea – dacă se poate numi așa – unui grup de oameni care se retrag la o casă situată pe o culme deasupra capitalei Santiago, pentru a petrece Anul Nou, poate induce în eroare. Dar *Tarde...* trebuie tratat ca o explorare minuțioasă a procesului de cicatrizare a rănilor istoriei: momente în care, după o perioadă neagră, oamenii pot să celebreze în voie – sau pot, de ce nu, să regrete, să se piardă într-o iubire sortită din start eșecului, ba chiar – în cazul unei mame – să uite de copil pentru a-și urmări o carieră de cîntăreață... Explorarea unor astfel de intimități regăsite face prețul acestui film. Talentul regizoarei e de netăgăduit: trebuie văzut felul în care transformă un incendiu de pădure într-o manifestare tăcută a metafizicului, sau clipa cînd întîrzie – fascinată, ai zice – pe chipul debutantului Demián Hernandez, distribuit în rolul unei tinere androgine cu misterul încă intact.

Ray & Liz va fi proiectat la TIFF pe 6 iunie, iar *Tarde para morir joven* – pe 9 iunie.

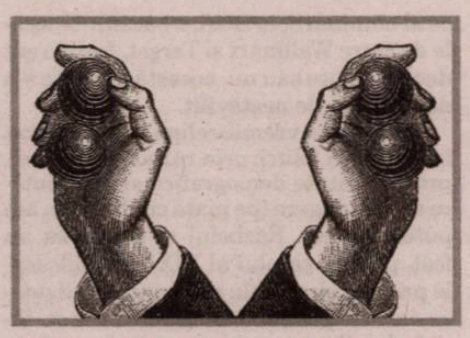

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

O punte din contraste

● **Dorantes & Renaud Garcia-Fons, *Paseo A Dos*, e-motive Records, 2017.**

De la înălțimea academismului clădit în timp, jazz-ul mai coboară uneori să reinterpreteze muzici ale vulgului – hibridizări de sorginte post-rock (mai tot ce e etichetat azi drept nu-jazz), pop (The Bad Plus, bunăoară, cu asta și-au făcut numele) ori combinații mai excentrice (am povestit recent de colaborarea dub-jazz dintre Molvær și Sly & Robbie). În cazul de față, ingredientul-surpriză este flamenco, „muzica lăutărească" a spaniolilor. De ce jazz-ul își caută ocazional inspirația în lumile față de care, altfel, fanii săi încearcă să pună distanță, rămîne subiect de speculație de cafenea. Variante posibile sînt meta-ironia postmodernă, strădania de a concilia virtuozitatea autosuficientă cu divertismentul populist ori suspiciunea onestă că materialele supuse acestei perversiuni ar căpăta noi valențe prin creșterea densității sonore, diversificare ornamentală ori consolidare structurală.

Spaniolul de etnie romă David „Dorantes" Peña s-a specializat în a cînta jazz pentru ascultătorii de flamenco (sau invers), mizînd astfel pe o universalitate ce îi garantează o slujbă de instrumentist *live* în restaurante șic de oriunde din lume. Senzația de inadecvare lăsată de primul contact se datorează pianului ale cărui clape pășesc aristocrat printre motivele familiare, de autor necunoscut, ale muzicii populare andaluze. În timp ce Dorantes își asumă rolul pervertitorului, onoarea muzicii flamenco e apărată în colaborarea de față de parizianul Garcia-Fons – basul acestuia preia în general bucățile familiare și e ceva mai aproape de *sound*-ul tradițional al genului. Duetul e gîndit, așadar, ca un contrast – un specialist flamenco folosind un instrument inadecvat pentru flamenco, în combinație cu un basist forjat în colaborări etno-jazz (cu Dhafer Youssef, Nguyên Lê etc.), adoptînd aici fraze standard din diverse variațiuni ale genului. Piesele sînt inspirate de standarde demonstrînd variate nuanțe a ceea ce numim flamenco – ele sînt indicate prin subtitlurile pieselor: *bulerías, malagueña, guarjiras, soleá, garrotín y livianas, siguriya, tangos.* E o trecere în revistă ce funcționează și ca o veritabilă monografie, iar cei familiarizați cu aceste variațiuni (de viteză și structură) vor avea o satisfacție aparte din a observa tacticile de *jazzificare* pe care Dorantes le aplică fiecăreia.

Nu e Dorantes chiar inventatorul utilizării pianului în flamenco, dar e foarte aproape de originea ideii. De loc e din Andaluzia și a sa capitală, Sevilla, unde o altă celebritate a locului, legendarul Pepe Romero, a consacrat practica prelucrărilor flamenco pentru pian și a împins tehnicitatea genului înspre zona academică, construind puntea înspre jazz și muzică clasică pe care o exploatează albumul de față. Bunicul lui Dorantes a fost El Lebrijano, celebru lăutar de care își aminteau cu drag Gabriel García Márquez și Paco de Lucia.

Garcia-Fons e din cu totul altă poveste, școlit de franco-sirianul François Rabbath – unul din metodologiștii esențiali ai basului și inventatorul unor inovații în folosirea instrumentului. Albumele și concertele sale solo îl prezintă pe parizian drept un instrumentist extrem de versatil ce poate emula orice gen muzical, și cu asta se ocupă și aici, *sound*-ul acustic oferit de acesta fiind, de altfel, ingredientul mai apropiat de fundația flamenco a albumului, cu Dorantes acționînd ca agent destabilizator. Cei doi nu sînt la prima colaborare, așa că situația e perfect închegată, făcînd o propunere elocventă pentru ceea ce ar putea însemna flamenco în secolul 21.

***Dorantes & Renaud Garcia-Fons** vor concerta în cadrul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (11-14 iulie). Mai multe detalii la www.garana-jazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

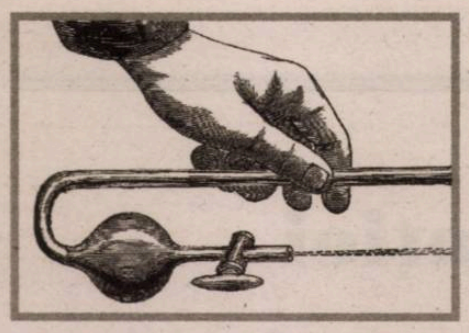

Oana STOICA

rosencrantz & co

Procentul vrajbei noastre

● *99,6%*, creație colectivă de/cu: Panna Adorjáni, Raul Coldea, Hermina Csala, Radu Dogaru, Petro Ionescu, Bogdan Olarson, Kinga Ötvös, Oana Mardare, Adi Tudoran. Spectacolul a fost produs în cadrul proiectului „România. Un veac de iubire și ură", finanțat de AFCN. Reactor de Creație și Experiment, Cluj.

Din ce în ce mai des chestionată pe scenă, identitatea etnică este explorată, de regulă, prin povești personale, ale actanților sau ale unor subiecți intervievați. Poveștile au putere de exemplu, pot concentra caracteristicile unui fenomen și ilustra diferitele sale nuanțe. Rezumînd direcțiile din teatrul autohton, există trei tipuri de investigații asupra enticității: cea care vizează conviețuirea între două sau mai multe etnii, cea privind etnia romă, poziționarea ei marginală în societate, recuperarea și afirmarea trecutului dureros (sclavia seculară și Holocaustul romilor din al Doilea Război Mondial), cea privind imigranții și refugiații, adică străinii.

Prin ce se definește apartenența la un loc și cum influențează ea identitatea individului?

Plecînd de la *20/20*, spectacolul Gianinei Cărbunariu de la Studio Yorick din 2010, care investiga, cu actori români și maghiari, cauzele și contextul incidentelor din „martie negru" 1990, de la Tîrgu Mureș, cînd cele două etnii s-au ciocnit violent în ceea ce avea să fie cea mai dură confruntare interetnică din România postcomunistă (refulare a unor frustrări istorice, amplificate de retorica naționalistă a ambelor părți), dezbaterile performative despre români și maghiari și traiul lor *alături* mai degrabă decît *împreună* au continuat cu alte spectacole, de facturi diferite. *Double blind* (regia Alina Nelega, la Tîrgu Mureș) și *Orb de mină* (text Csaba Székely, mai multe spectacole printre care unul regizat de Aba Sebestyén la Tîrgu Mureș și altul de Catinca Drăgănescu la Sfîntu Gheorghe), *MaRó* (text Csaba Székely, regia Andi Gherghe, la Tîrgu Mureș), *Poveste din Transilvania* (text George Ștefan, regia Andi Gherghe, la Oradea) sînt cîteva exemple. O parte dintre spectacole funcționează pe bază de documentare și povești personale, iar altele sînt ficțiuni care identifică unele caracteristici ale fenomenelor legate de etnicitate și le topesc în narațiuni.

Reactor de Creație și Experiment, asociația unor tineri artiști independenți din Cluj (care au fost vedetele recentei ediții a Galei Premiilor UNITER, unde au avut o intervenție performativă de protest împotriva reducerii arbitrare a fondurilor AFCN, principalul susținător al culturii independente, de către Ministerul Culturii și cel al Finanțelor), a prezentat la București un spectacol pe tema identității etnice, cu referire în special la românii și maghiarii din Cluj. *99,6%* are un format performativ hibrid, este un *performance* creat într-o formulă *devised*, definită de Panna Adorjáni, autoarea dramaturgiei, ca „non-ierarhică, orizontală, un exercițiu de democrație participativă, un fel de laborator de utopie" (în Transilvania Reporter). Cum se traduce această definiție pe scenă: poveștile personale ale actanților depășesc nivelul narațiunii și se coagulează ca teme – prin ce se definește apartenența la un loc și cum influențează ea identitatea individului? limba este un element de segregare? cît din atitudinea noastră față de cel diferit etnic este produs de contextul social și retorica politică? –; nu este o dramaturgie narativă, ci fragmentară, care combină text, muzică, mișcare, *reenactment* de monumente etc.; relația cu publicul este directă, spectatorii sînt invitați să stea pe perne, delimitînd un spațiu de joc, iar actanții își spun poveștile direct unor grupuri de spectatori (comunicare om la om, neintermediată de filtre artistice). Se vorbește în trei limbi (română, maghiară, engleză) și există subtitrări în aceleași limbi, astfel că orice vorbitor al uneia dintre ele poate viziona confortabil spectacolul. De ce engleză? Pentru că reprezintă un teritoriu lingvistic neutru, este o formă de distanțare față de ura etnică. Nu este aici vorba de neasumarea unei identități etnice, ci de refuzul agresivității explicite și implicite, al trăitului conflictual ca o formă de păstrare a așa-zisei demnități etnice. Panna Adorjáni face referire și la democrația participativă, asta regăsindu-se în modul de lucru al spectacolului, de la interviuri cu persoane de ambele etnii la exerciții și abordări propuse de fiecare dintre creatori astfel încît rezultatul să fie o turnantă a viziunilor și preocupărilor tuturor. Și această formulă de lucru, care nu este cunoscută de public decît poate intuitiv (sau dacă participă la discuția postspectacol), vizează un soi de echitate în tratarea temei: experiența și perspectiva fiecăruia cîntăresc la fel în economia spectacolului, ca și viața reală.

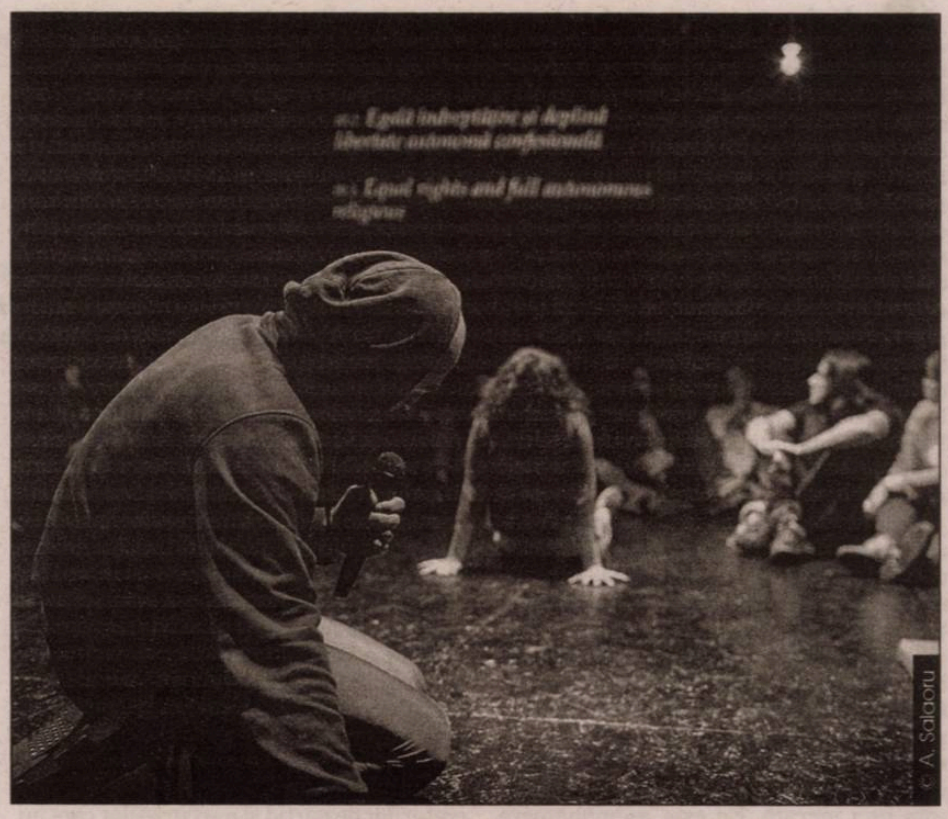

Unul dintre episoadele *performance*-ului – care dă și titlul – explorează ADN-ul uman. Artiștii, români și maghiari, și-au făcut testele ADN și au descoperit că ceea ce îi diferențiază se reduce la 0,4% din materialul genetic. 0,4% din noi determină ura, abuzurile personale și instituționale, o istorie comună conflictuală. Dacă am schimba perspectiva, am descoperi însă că 99,6% din materialul nostru genetic este identic, că facem și ne plac aceleași lucruri, că iubim și ne definim la fel. Doar că oamenii se încăpățînează să privească din partea opusă. Identitatea etnică este un construct social, ridicat prin retorica atributelor pozitive, unele de-a dreptul eroizante, eventual în antiteză cu defectele altor etnii. Și așa a fost exploatată covîrșitor în evenimentele care au celebrat centenarul Marii Uniri de anul trecut.

Ce este interesant în *99,6%* ține de felul în care istoriile personale ale performerilor au determinat extragerea unor teme generale. De exemplu, plecarea dintr-un oraș monocolor etnic și stabilirea într-unul multietnic implică asumarea conștientă a unei identități etnice. Incidentele între copii sînt filtrate prin prisma etnică, generînd artificial o tensiune. Cîntecele folclorice românești și maghiare, cîntate simultan, au similitudini melodice, chiar dacă limba reprezintă o barieră (există și un monolog în română și maghiară care poate fi înțeles numai de vorbitorii ambelor limbi). Punțile de legătură create în copilărie într-o comunitate multietnică sînt pulverizate mai tîrziu prin exhibarea caracteristicilor etniei proprii (ca prim pas spre ură). *99,6%* este un *performance* profund umanist, care pledează pentru demnitatea de om înaintea celei etnice.

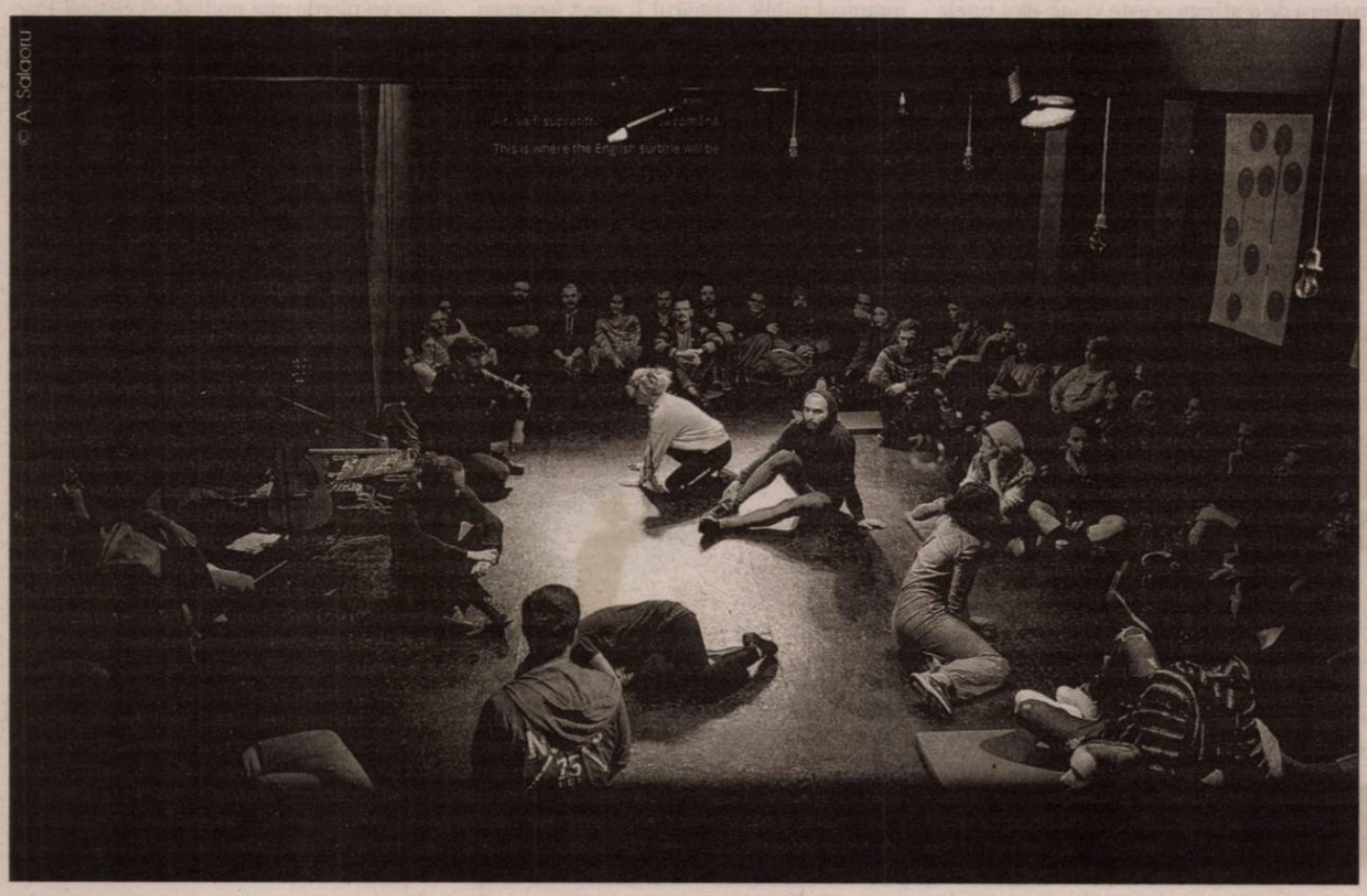

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Seducția înșelătoare a inflației

Am vorbit mult în ultima perioadă despre inflație și despre posibilitatea și pericolul revenirii sale în societatea noastră. Răspunsul celor din jurul meu la cele scrise nu s-a lăsat așteptat. Reacțiile, de această dată, nu au fost diverse. Dimpotrivă, aș spune că imensa majoritate a celor care mi-au comunicat opinii se poziționează împotriva celor scrise de mine și în favoarea inflației. Am observat, cu această ocazie, că în rîndul publicului larg inflația este un fenomen acceptat și chiar dorit. Surprinzător pentru mine, este chiar un fenomen popular. Ca specialist, este greu să te împaci cu o asemenea situație. Întrebarea a venit de la sine și răspunsul la această întrebare face obiectul rîndurilor de azi. Care să fie cauzele pentru care inflația este un fenomen popular?

Prima explicație ar fi aceea că fenomenul provoacă un fel de beție. Iei azi puțin alcool și vezi că te simți bine. Iei și mîine și vezi că iar te simți bine. La un moment dat ți se pare normal ceea ce faci și o faci cît mai des. Totul ți se pare că merge mai bine așa, dar de fapt totul se prăbușește. Cu timpul te îmbolnăvești, adică devii dependent de alcool. Cine nu-și dorește mai mulți bani în buzunare? În perioadele de inflație, misiunea adevăraților economiști este una ingrată. Ea este asemănătoare medicilor de la dezalcoolizare. Trebuie să le spui oamenilor că nu este bine ce fac, iar ei nu te vor crede, unii chiar te vor înjura cu brutalitate. Pentru că „ne dă", inflația este dorită de mai multe categorii de oameni. Cel mai des întîlniți sînt oameni obișnuiți care se bucură de iluzia unui trai ceva mai bun. Da, pare paradoxal, mai ales pentru noi, economiștii, care știm exact ce înseamnă inflația, dar există oameni care doresc inflația. În contextul măsurilor luate în ultimii ani de către Guvernul României, care a dat drumul la tăvălugul îndatorării pentru consum și la inflație, vom observa cum acești oameni caută tot felul de argumente și scuze și se situează de partea acestor măsuri.

Ideea de a scrie rîndurile de față mi-a venit în momentul în care am parcurs o scrisoare pe care mi-a trimis-o unul dintre cititorii revistei noastre. Domnul Constantin Popa din Slobozia, județul Ialomița, a muncit foarte mult la o critică a unuia dintre eseurile mele. Ca să fie sigur că am să primesc rîndurile domniei-sale, mi-a trimis depeșa respectivă și acasă, și la universitate. Am primit-o și am citit-o cu atenție, domnule Popa. Și am apreciat foarte mult atenția pe care mi-o acordați și efortul dumneavoastră. Sînt 11 pagini de argumentație, adică o muncă grea. Subiectul acestei scrisori este o critică virulentă a unui eseu al meu în care atacam izolarea și dezorganizarea economică pe care o provoacă guvernul actual. Ipoteza de la care pleacă cititorul nostru este una foarte clară – avem nevoie și noi să trăim mai bine, acum, după multe zeci de ani de muncă în care și socialismul, și capitalismul ne-au exploatat și și-au bătut joc de noi așa cum au știut mai bine. Lăsînd la o parte tonul și adresabilitatea uneori jignitoare pe care le folosește cititorul la adresa mea, vreau să spun că l-am înțeles. Da, așa este, la noi există o sete de a trăi mai bine, de a vedea odată ceva în plus în buzunarul și în frigiderul tău, și nu numai sacrificiu și așteptare. Este vorba despre o așteptare de zeci de ani, cultivată de către socialism, dar și de către capitalismul original, croit după chipul și asemănarea secretarilor de partid și a securiștilor care au cumpărat fabrici și uzine în această țară. Cititorul meu are dreptate. Ni se oferă și nouă ceva, iar tu, împreună cu alții, vii și spui că nu trebuia să ni se ofere sau nu meritățm acel ceva. Da, așa este! Acești oameni merită să trăiască mai bine, mărindu-li-se salariile și pensiile în condiții de sustenabilitate economică și nu prin îndatorare și inflație. De fapt, în acest moment li se vînd doar iluzii.

O altă explicație pentru care inflația e un fenomen popular este aceea că induce ideea falsă a rezolvării unei probleme vechi de cînd lumea. Este vorba despre mirajul pe care ni-l servește, al eliberării de sub tirania resurselor limitate. Numai lipsa imaginației este limita dorințelor omului. Prin natura sa, ființa umană are planuri, gînduri și dorințe nelimitate. Pe de altă parte, posibilitățile pe care ni le oferă natura de a atinge aceste visuri sînt unele limitate. Chiar dacă geniul uman a lărgit mult, de-a lungul timpului, posibilitățile de producție și satisfacere a cerințelor, există totuși un ecart între ceea ce ne dorim și ceea ce putem avea. Știința economică este chemată să asigure un optim între aceste resurse și aceste nevoi. Este, pînă la urmă, o știință a unui compromis necesar și dezirabil între ceea ce dorim să luăm din jurul nostru și ceea ce ne poate oferi mediul exterior. Aceasta este constrîngerea alături de care omul trăiește în fiecare clipă și pe care visează că într-o zi o va rezolva, că se va elibera din strînsoarea sa. Folosința inflaționistă a monedei oferă această iluzie, a ieșirii din tirania apăsătoare a restricțiilor limitate. Banii mulți în piață creează impresia unei false prosperități. „Creșterea cantității de monedă plasează economia într-un miraj al creșterii și al eliberării de sub tirania resurselor limitate. Acest miraj poate fi menținut doar atîta vreme cît economia beneficiază de injecții monetare. Reducerea puterii de cumpărare a monedei va impune însă, mai devreme sau mai tîrziu, conștientizarea efectelor nocive ale practicilor inflaționiste. Altfel spus, mirajul creșterii și al bunăstării oferit prin măsurile inflaționiste este unul pe termen scurt. Pe termen lung, eroziunea valorii monedei și distorsiunile create prin intermediul prețurilor în structura de producție vor înclina balanța în favoarea unei contracții economice" (Mihaela Ifrim, *Ciclul economic. Dualismul monetaro-real,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, 2013, p. 62).

Inflația are o capacitate enormă de autoalimentare.

Inflația este populară și periculoasă.

Inflația mai are o mare calitate. Este un joc al devalorizării banilor pe care toată lumea îl conștientizează și pe care, iarăși, toată lumea are impresia că-l poate controla sau evita. Banii devin ca un fel de castană fierbinte pe care oamenii o pasează rapid de la unul la altul. De fapt, în final, toată lumea pierde. Deși azi toate statele lumii civilizate au decretat inflația ca fiind inamicul public numărul 1, acest fenomen rămîne foarte popular, mai ales în țări ca a noastră. „Doar puțin", gîndește fiecare guvernant, asemenea unui om gras care nu rezistă tentației de a mai lua o gură de hrană sau asemenea fumătorului, de a mai fuma o „ultimă țigară". Este ceva otrăvit în acest fruct oprit care este inflația. Fiecare dintre noi crede că se va abține la timp și nu va abuza de folosința sa. De fapt, ne amăgim. Dacă mai tragi un fum înseamnă că nu te-ai lăsat de fumat și dacă ai făcut deja o injecție monetară înseamnă că aceasta în mod sigur va fi urmată de o alta. Este ceva irezistibil în declanșarea inflației, o iluzie că banul poate fi folosit în sine și poate avea valoare în sine. Banul din hîrtie nu a avut niciodată și nu va avea valoare în sine. De altfel, odată declanșată, inflația se extinde pentru că are o capacitate enormă de autoalimentare.

Popularitatea inflației vine și din ideea mai veche a oamenilor că totul se desfășoară pe termen scurt și că viața este limitată, deci trebuie trăită. Este o poziționare intolerabilă. Este o capcană a consumului prin bani inflaționiști în care fiecare generație a unei țări sărace cade. Pînă la urmă, toate problemele sînt pasate pentru viitor, sînt amînate sau pur și simplu ignorate. Este un egoism folosirea inflației pentru consum în prezent. Ne-am așezat la masă și mîncăm liniștiți, cu gîndul ascuns că vor plăti copiii noștri. Inflația este populară și pentru că este eternul aliat al unor clase politice corupte din state decăzute din punctul de vedere al organizării sociale. Este un instrument subtil de expropriere și transferuri de avuții. Toată lumea are impresia că va cîștiga în timp de inflație, dar adevărul este mereu altul. Puțini sînt cei care cîștigă cu adevărat de pe urma efectelor redistributive ale inflației. Aceia sînt oamenii politici, care la intervale scurte de timp își votează dublarea veniturilor.

Inflația este populară și periculoasă pentru că oamenii au tendința s-o aprecieze și chiar s-o încurajeze. Ideea măririi peste noapte a veniturilor este una seducătoare. Un om nu poate fi convins că veniturile sale nu au o bază economică și că în timp va pierde mai mult decît cîștigă. Pur și simplu, funcționează această seducție a traiului pe termen scurt. Consecințele sînt mai puțin importante, ideea este să trăim acum, în acest moment, puțin mai bine, iar mîine vom vedea ce vom mai face.

Este vorba despre un fel de seducție pe care inflația o răspîndește în jurul său și căreia oamenii, din diferite motive, îi cad victime. Vorbesc despre oamenii obișnuiți și nu despre rechinii din fruntea noastră. Ei știu exact ce fac și știu exact ce rău provoacă prin pornirea inflației. Ei știu că inflația distorsionează în mod decisiv repartiția și că, dacă există mari cîștigători de pe urma inflației, atunci ei sînt aceia și nu pensionarul de rînd, sedus de cei cîțiva bănuți primiți în plus la pensie și pe care chiar îi merită. Ideea este însă de a nu le oferi oamenilor cadouri otrăvite. Or, alimentarea veniturilor prin îndatorare și inflație este un cadou otrăvit, plătibil cu vîrf și îndesat, în termene mult mai scurte decît ne putem imagina.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Dan Stanciu,
Despre, volumul 2,
Editura Herg Benet, 2019

Stela Giurgeanu,
Matilda și groparii,
Editura UNITEXT, 2019

Adina Popescu,
Jan Cornelius,
De ce nu-s românii ca nemții?,
Editura Paralela 45, 2019

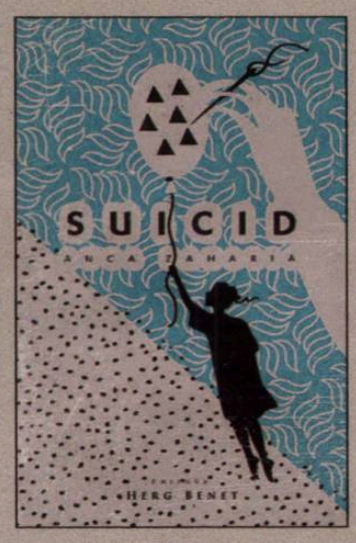

Anca Zaharia,
Suicid,
Editura Herg Benet, 2019

DILEMATECA

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Bistro Matrioșka: zonă liberă de corupție

De cînd ne înghețau picioarele prin piețele publice ale țării, cînd protestam pentru că simțeam nevoia să ne alăturăm cîte unui grup care voia justiție mai presus de orice, de-atunci am aflat despre Bistro Matrioșka, localul frumos care a susținut, încă de la început, lupta împotriva corupției, atît cît a putut și cum s-au priceput mai bine cei de-acolo. Chiar au, pe ușa de la intrare, un *sticker* pe care scrie „Zonă liberă de corupție“, pe fundal galben, reluînd astfel scandarea devenită motto pe care au făcut-o cunoscută în toată țara cei din grupul care a protestat pașnic și inedit sute de zile, în Sibiu, în frunte cu Radu Vancu.

Bistro Matrioșka, pe strada Visarion, la numărul 20, la cîteva minute de mers pe jos de Piața Romană. Loc de vizitat, de testat culinar, căci au multe feluri de mîncare frumos așezate în farfurii colorate, dar și deserturi pufoase și aromate de-ți vine să nu mai pleci (vreodată), de pozat și pus pe Instagram și Facebook, căci au tablouri într-un spațiu larg, aerisit, în nuanțe delicate, cu pian și fotolii și scaune comode, confortabile și, la fel, plăcut colorate. Probabil că această armonie a culorilor a contribuit mult la buna impresie pe care mi-a făcut-o Matrioșka încă de cînd i-am remarcat pe Facebook, pentru ca apoi să mă las definitiv convinsă și la fața locului. Cum la fel a fost și cu ironia lor subtilă la adresa a tot ce a însemnat *fail*-uri politice în ultimul an, cînd au fost mereu pe față și au lansat produse pentru care clientul a primit, de exemplu, reducere de 42% (corespondentul a 42 de luni, cît înseamnă trei ani și jumătate) la folosirea parolei „cu executare“ pentru comandarea oricărui desert.

Aș sublinia că Bistro Matrioșka nu iese în evidență cu nimic în exces, de unde simpatia mea crescîndă pentru felul în care nu ți se dezvăluie cu totul de la prima întîlnire. E ca un om pe care-l descoperi vorbind cu el, povestind și întîlnindu-l și a doua, a treia oară, chiar dacă expresia lui facială, hainele sau freza nu-ți spuneau nimic la prima ieșire împreună. Exact ca o păpușă rusească în care mai găsești una și încă una, la Bistro Matrioșka găsești un local hipsteresc într-un restaurant bun într-un cocktail bar interesant într-un loc răcoros de stat cu prietenii în curte... și aș putea continua, aproape la nesfîrșit. Cum, la fel, dulcele e dulce fără a fi grețos, personalul e prietenos fără a fi băgăcios, iar ceva din spiritul locului îndeamnă oamenii la discuții relaxate, pe ton egal; am ajuns acolo și probabil am fost primii clienți în acea după-amiază, iar cînd am plecat erau mai multe mese ocupate decît goale, dar fără zumzetul enervant care însoțește, inevitabil, restaurantele.

Pentru că am citit ceva interesant într-o revistă zilele acestea și-apoi am vorbit cu o prietenă și despre textul respectiv, și despre ce crîșme am mai testat prin București și mi-au plăcut, am ajuns să declarăm amîndouă același lucru: dacă ar fi fost să se ducă Avram Iancu pe cal la Bistro Matrioșka, nu s-ar fi dus nicio-

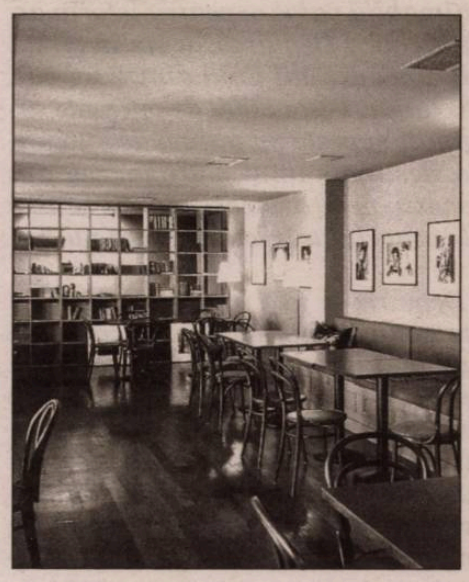

dată stînd invers pe cal, ci dimpotrivă, ar fi fugit cu calul în spinare spre prăjitura cu lămîie.

Lăsînd deoparte gluma, căci la asta este evident că se pricep mai bine cei de la Matrioșka, țin să vă spun că localul este unul excelent pentru discuții de afaceri, pentru limonadele *freelancer*-ilor care caută oaze răcoroase în orașul care pare în curs de carbonizare din cauza căldurii mari, dar și pentru cine cu prietenii petrecăreți.

Din „glumele“ lor din meniul de acum aproape un an, insist pe: „prăjitura 20 20“, despre care spuneau că mai este cunoscută și sub numele de „prăjitura he he“, care reduce democrația cu 30% și „stimulează secreția de imunoglobină“. Ați recunoscut-o și voi, da? Aș mai spune și despre „prăjitura nemțească“ ce trebuie comandată din timp, căci vine greu; nu face mare lucru, doar stă-n farfurie și tace și este preferată de „servicii“. Și, desigur, „prăjitura cu executare“, asta fiind cea care rîde pe sub mustață, care trebuie pusă la răcoare înainte să fie comandată și nu merge bine deloc cu „prăjitura tehnocrată“. Tot cea cu executare conținea, spuneau cei de la Matrioșka, „o cantitate substanțială de rahat“, iar celelalte dulciuri din meniu i se adresau – cum altfel? – doar cu „daddy“.

Oh, și să nu-l uităm pe Santiago, motanul devenit emblemă în ultimul an de Bistro Matrioșka. Degeaba zic cei de la local că stă la poze, mie nici „miau“ nu mi-a zis. Motiv să nu mă dau bătută; nu mă las pînă nu-l cuceresc pe Santiago, despre care am auzit că devine mai prietenos dacă îți comanzi somon. Pînă la somonul viitor, în acest caz!

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

DILEMA VECHE

Un român citește, în medie, o carte pe an, conform unui studiu realizat de Comisia Europeană. Te-ai întrebat vreodată cât înseamnă asta? Pentru o carte medie, de 250 de pagini și un format standard de 13x20 cm, observăm că un român citește 13 cm pătrați pe zi. Dacă măsori, vei vedea că este foarte puțin...

Dar, totuși, de înțeles. Știi cât de greu este să îți găsești puțin timp doar al tău pentru o carte. Îți ia mult timp și să găsești o recomandare bună. Însă... soluții există. Trebuie doar să îți găsești o alternativă potrivită.

Spre exemplu, în cartea despre care vorbeam sunt tipărite aproximativ 60.000 de cuvinte. Adică doar 1.153 de cuvinte citite pe săptămână. Iar dacă împărțim numărul la cele 7 zile ale săptămânii, ajungem la doar 164 de cuvinte pe zi. Mai puține cuvinte decât citește un om pe minut (un om citește, în medie, 200 de cuvinte pe minut)! Tot atâtea cuvinte câte ai citit și tu până acum. Deci, se poate!

În doze mici de texte deștepte, poți compensa lipsa de timp pentru o lectură bună.

Lucru pe care ți-l propunem și noi
prin abonamentul Dilema Veche!
Te-am convins? Trimite **SMS** cu textul **DILEMA**
la **7488** pentru un abonament pe 3 luni.

Detalii și alte modalități de abonare pe
www.dilemaveche.ro

Radu VARIA

Un midsummer dream...

– o mărturie importantă pentru istoria artei românești –

Recent, în glorioasa Veneție, orașul în care s-au adunat atîtea mărturii ale istoriei artei lumii, a fost expusă Arhiva Richard Demarco. Arhiva conține surse de inestimabilă valoare pentru istoria artei moderne, avînd în vedere că Richard Demarco, acum în vîrstă de 88 de ani, este de mai bine de cinci decenii unul dintre cei mai importanți promotori de artă ai lumii. Peste 5000 de opere de artă, nenumărate documente originale și peste un milion de fotografii constituie Arhivele Demarco, destinate unui mare muzeu din Edinburgh, unde românii, polonezii, nemții, sîrbii, croații și alții vor putea descoperi mărturii ale propriului trecut, de care nu dispun în țările lor.

Pentru noi, românii, Richard Demarco a fost o personalitate cu adevărat providențială. Activitatea lui a marcat decisiv carierele multora dintre marii artiști români din cea de-a două jumătate a secolului trecut: Paul Neagu, Horia Bernea, Ovidiu Maitec și atîția alții. Cu ocazia expoziției Arhivei Richard Demarco la Veneția, vechiul lui prieten, istoricul și criticul de artă Radu Varia, a fost invitat să țină discursul inaugural. Publicăm aici mărturia dlui Radu Varia, convinși fiind că evocă un moment peste care oricine va vrea să scrie despre istoria artei plastice românești din anii comunismului nu va putea trece.

*„Fără România, Europa nu există. Fără Radu Varia, nu am fi astăzi aici", a afirmat Richard Demarco, referindu-se la incredibila împrejurare prin care acesta a făcut în 1971 ca expoziția Romanian Art Today, interzisă inițial de dictator, să aibă totuși loc, permițînd continuarea activității Galeriei Demarco și constituirea comorii pe care o reprezintă azi Arhivele Demarco. (**S. V.**)*

Îmi pare un adevărat miracol faptul că mă aflu acum la Veneția, la Scuola Grande di San Marco, frecventată cîndva de însuși Leonardo da Vinci, sub oblăduirea și supravegherea atenta a marelui *condottiero* Bartolomeo Colleoni imortalizat în bronz de Andrea del Verrocchio, în fața magnificei Basilici dei Santi Giovanni e Paolo, pentru a celebra împreună cu Richard Demarco fabuloasa lui contribuție la perpetuarea prin artă a conștiinței europene.

Cu generozitatea sa legendară, el a afirmat dintotdeauna că în 1971 i-am salvat viața cîștigînd bătălia cu monștrii aflați la putere în țara mea natală. De fapt, și din fericire, i-am stat alături în ceea ce voia să facă și făcea pentru propria noastră supraviețuire.

I-am dedicat, cu prilejul evenimentului de azi, o *Scrisoare*. Iar Richard Demarco a dorit să citesc aici un fragment din aceasta, amintind teribila noastră bătălie, greu de imaginat pentru cei care au trăit în democrație.

Așa încît voi reaminti acele momente de suprem dramatism.

Actul I: Miercuri, 4 august 1971. Miranda Villiers, distinsa soție aristocrată a lui John Villiers, consilierul cultural al Ambasadei Britanice la București, îmi adresa o scrisoare de mare interes, mai mult ca sigur, pentru arhivele tale.

După cum se știe, expoziția ta dedicată exclusiv tinerilor noștri artiști a fost pur și simplu anulată de guvernul român după vizita dictatorului local în Coreea de Nord, noul său model. Toate relațiile cu Vestul „decadent" au fost pe loc interzise. În acea situație disperată, John telefonase la Edinburgh cu o zi înainte ca Miranda să-mi scrie și aflase că veneai la București pe 5 august, cu un zbor British Airways, împreună poate cu Peter Diamond, prietenul meu de la Paris mai mulți ani după aceea și director, pe atunci, al Festivalului de la Edinburgh. Dar nici șeful Departamentului Artelor din Ministerul Culturii, nici șeful Protocolului, nici vicepreședintele Uniunii Artiștilor Plastici nu răspundeau apelurilor lui John.

Actul II: *Bonne chance!* îmi scria Miranda, care împreună cu John pleca în vacanță chiar în ziua în care urma să ajungi în București.

Ne trebuia într-adevăr *mult noroc*, dar oficialitățile românești, pe care ai încercat să le contactezi toată ziua de vineri, nu au răspuns la telefon. Duminică ne-am dus împreună la Poiana Brașov, acel loc minunat din Carpați, și parcă te văd și acum lungit la soare, cu pieptul gol, pe cale de-a stabili un record de necrezut al vieții tale: n-ai scos o vorbă timp de o oră!

Am făcut același lucru. Și, ca prin minune, mi-a venit în minte un personaj din înalta ierarhie politică a țării, pe care-l întîlnisem în 1968.

Eram la Sofia unde, cu prilejul Festivalului Mondial al Tineretului, Uniunea Artiștilor Plastici îmi ceruse să instalez o expoziție, total lipsită de interes pentru mine. Persoana la care mă refer avea obligația de-a superviza totul, inclusiv mica noastră expoziție, pe care aveam să i-o prezint. Dar viața e ceea ce e. Lucram pe atunci la săptămînalul de politică externă *Lumea*. Cum de am aterizat acolo? Fiind pedepsit, căci terminînd cu brio, cum se spune, studiile universitare în 1964, în loc să mă prezint cu o teză tratînd despre „marea" literatură propagandistică a momentului, am scris o lucrare în care glorificam ideea de geniu, departe de materialismul și de determinismul pe care regimul le predica ziua și noaptea: „Tudor Arghezi și critica poetică". Exemplu negativ pentru studenți, nu mai puteam fi numit asistent universitar, cum era prevăzut. Însă directorul revistei *Lumea,* profesor la Universitate el însuși, mi-a oferit imediat o poziție extrem de confortabilă, bine remunerată, și mai ales posibilitatea de-a citi presa occidentală, inaccesibilă altora.

Vizitatorul micii noastre expoziții, care știa numele meu de critic și istoric de artă, dar și că eram redactor la revista *Lumea*, îmi spune dintr-odată că, în ziua precedentă, România fusese obiectul unor atacuri teribile venite din partea discipolilor Moscovei, și asta în legătură cu poziția pe care țara noastră o adoptase la războiul de șapte zile israelo-egiptean din 1967. Continua spunînd că nu aveau pe nimeni în măsură să răspundă acelor atacuri în cea de-a doua parte a simpozionului, care avea loc chiar în acea după-amiază. *N-ați vrea să luați dumneavoastră cuvîntul?,* mă întreabă. *Nu sînt pregătit, n-am fost acolo ieri,* îi răspund. *Avem aici un text pregătit la București*, adăuga el, înmînîndu-mi o foaie peste care arunc o privire rapidă și zic: *Dată fiind situația neplăcută și imperativul unui răspuns, trebuie să fiu cît se poate de sincer și să vă spun că cele scrise aici și limbajul acesta de lemn nu vor convinge pe nimeni*. Și continuam: *Dacă pot vorbi liber, voi încerca*... A acceptat pe loc.

România fusese obiectul unor atacuri teribile venite din partea discipolilor Moscovei.

Ne-am dus împreună la Universitatea din Sofia și – surpriză – m-am văzut dintr-odată co-președinte al reuniunii, și ultimul prevăzut să vorbrască.

Nu-mi amintesc nimic din cele ce am rostit, dar timp de două-trei minute trebuie să fi fost într-o stare hipnotică și acea stare, har Domnului, a contaminat auditoriul, de vreme ce sesiunea s-a încheiat cu aplauze total neașteptate.

Am salvat onoarea României, dar mai ales viața înaltului demnitar. Era oare acum, în 1971, rîndul lui să salveze viețile noastre?

Nu ți-am spus un cuvînt în Poiana Brașov, dar a doua zi, luni, 5 august, i-am telefonat și m-a primit în modul cel mai cordial chiar în acea dimineață. I-am spus cît ai făcut tu pentru artiștii români în anii precedenți, că în numai cîteva zile începea Festivalul de la Edinburgh și că marele eveniment în domeniul artelor vizuale era expoziția dedicată de Galeria Richard Demarco avangardei artistice românești. Menționam, de asemenea, faptul că articolul meu prezentîndu-i pe artiștii noștri și arta lor apăruse deja în *Studio International* la Londra.

Și acum venim la momentul-cheie. „Știind responsabilitatea pe care o aveți privind imaginea țării noastre în lume – îi spun –, m-am gîndit că este extrem de important să știți că Festivalul de la Edinburgh e așezat sub Înaltul Patronaj al Majestății Sale Regina, care de altfel își petrece vacanțele la Castelul Balmoral, la nord de Edinburgh. Anularea expoziției va fi mai mult ca sigur considerată drept o ofensă adusă Coroanei".

Actul III: Nu știa cum să-mi mai mulțumească, și chiar în acea clipă pleca spre vila prezidențială de la Neptun, pe țărmul Mării Negre, pentru a se întoarce rapid cu răspunsul care, așa cum spui, dragă Ricky, ne-a salvat viața. Artiști și opere erau în Galeria Demarco la ora prevăzută a vernisajului.

Partea nostimă e că în România anului 1971 nimeni nu știa dacă Festivalul de la Edinburgh era sau nu așezat sub Înaltul Patronaj al Reginei. Și, mai mult, cum mi-aș fi putut imagina că visul dictatorului era acela de-a se plimba prin Londra în caleașca regală alături de Majestatea Sa?!

Astfel, în loc de acel *naufrage d'espoir* de care vorbește Miranda în scrisoarea ei, am trăit un *midsummer dream* devenit realitate.

Veneția, 6 mai 2019

***Radu Varia** este istoric și critic de artă, membru de onoare al Academiei Regale a Scoției.*

Nicolae DRĂGUȘIN

Umanizarea omului în vecinătatea sacrului

Nevoia de miracol. Fenomenul pelerinajelor în România contemporană este o lucrare de antropologie, semnată de Mirel Bănică, cercetător științific la Institutul de Istorie a Religiilor (Academia Română). Aceasta ne poartă prin universul necunoscut și, cel mai adesea, nebănuit al pelerinajelor. Citînd cuvintele cu care autorul și-a explicat inițiativa față de o femeie alături de care stătea în rînd, la pelerinaj, avem în față „o carte care are mult gri în ea, cu fapte și lucruri din pelerinaje despre care oamenii și Biserica nu prea vor să vorbească“ (p. 277).

În linii mari, volumul aduce două contribuții: defrișează calea științelor sociale către cunoașterea și, pe cît posibil, înțelegerea pelerinajelor și, încă mai important, explorează fenomenul religiei populare în România.

Pelerinajul: întîi înțeles, apoi explicat

Despre prima contribuție nu voi spune prea multe, lăsînd în seama cititorului plăcerea descoperirii unor aspecte inedite despre pelerinaj ca realitate intimă a creștinismului. Mă rezum să arăt că o „constatare definitivă“ a autorului este că „pelerinul român nu iubește mersul pe jos. [...] Pelerinul ortodox poate sta la rînd, în frig și în ploaie, ore și ore în șir, dar nu-l obligați să meargă pe jos nici măcar un kilometru“ (p. 132). Aici rezidă specificul pelerinajului ortodox, axat pe așteptarea la rînd, în opoziție cu pelerinajul catolic, unde specifică nu este ținta, ci calea, deplasarea. Într-un caz, povara trupului, iar în celălalt povara drumului (p. 31). Imaginea de ansamblu cu care rămîi după ce vei fi isprăvit cele aproximativ 400 de pagini ale cărții este aceea de necunoaștere și, mai problematic, neînțelegere a pelerinajului. La această stare de imponderabilitate epistemologică concură în primul rînd mass-media, care fără a-și propune să cunoască fenomenul pelerinajului, oferă deseori înțelesuri care-i sînt străine și nimeni nu se va convinge de această realitate decît asumîndu-și rolul de „pelerin în pelerinaj“. În acest sens, autorul propune o discuție foarte interesantă despre relația dintre mass-media și pelerinaje, concluzia fiind aceea că există o distanță covîrșitoare între percepția și realitatea proprie a pelerinajului. Creează o impresie foarte puternică în această privință contrastul dintre notele de teren consemnate de autor în decursul celor 20 de pelerinaje pe care „le-a făcut“ timp de cinci ani (2009-2013) și principalele idei rezultate din monitorizarea presei scrise și audiovizuale, la nivel local și central. Nu a fost, pesemne, nevoie de prea multă practică pelerină pentru a conștientiza această distanță, de vreme ce încă din 27-28 noiembrie 2010, în timpul tradiționalului pelerinaj de la Mănăstirea Prislop, autorul a pus în discuție posibilitatea existenței „stigmatului pelerin“ născut și difuzat de mass-media, „în dubla sa calitate de producătoare de mesaj religios și de interpret simbolic a ceea ce se întîmplă, adesea independent de orice conținut sau legătură religioasă“. Cu alte cuvinte, „gestul de a filma o distribuție de hrană rituală (pomană) pelerinilor înfometați își pierde total semnificația inițială, devenind o paradă a săracilor, prilej de înghesuială și de violență fizică“ (p. 130, nota 1).

Religie populară vs. *religie oficială*

A doua contribuție – pelerinajul ca expresie publică a religiei populare – îmi pare a fi esențialul cărții, deoarece modul de punere în text a acestei chestiuni forțează limitele unei simple cercetări științifice pentru a deveni un veritabil principiu euristic în cunoașterea istoriei românești. Într-un context în care apar microistorii ce analizează istoria României din perspectiva unor noțiuni cuprinzătoare (vezi Robert Adam, *Două veacuri de populism românesc,* Humanitas, 2018), de ce n-am așeza cartea lui Mirel Bănică pe raftul contribuțiilor ce reconstruiesc trecutul prin modul de a trăi credința populară? Mai ales că *Nevoia de miracol* ar sta bine alături de *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30,* care marchează în activitatea autorului propriul debut editorial. Ce este sigur este că, analizată ca o contribuție la cunoașterea religiei populare în România ultimilor zece ani, această carte se alătură primei contribuții de acest fel, realizată de istoricul universitar George Enache, sub forma studiului „Religiozitate populară și rezistență anticomunistă în România“, cuprins în volumul *Ortodoxie și putere politică în România contemporană* (Nemira, 2005, 590 p.). Este cu adevărat deconcertantă discrepanța dintre complexitatea religiei populare din istoria României (Maglavit, Vladimirești și, deunăzi, Prislop sînt doar vîrfurile cele mai înalte ale acestui aisberg) și precaritatea inițiativelor intelectuale de sondare a acestor profunzimi. Este adevărat că studii *in vivo,* de tipul celui efectuat de M. Bănică, nu pot fi realizate decît la timpul prezent, asupra unor oameni care trăiesc, iar extinderea unor întrebări și probleme pe care autorul și le pune prin mijloacele antropologiei la scară istorică nu poate fi făcută decît cu titlu ipotetic. Astfel, istoricul, prin specificul cercetării – să-i spunem – *in vitro,* nu poate răspunde valid la chestiunile prezente în antropologie. Poate că tocmai întrebarea „Ce-ar fi fost dacă ar fi existat un M. Bănică al fenomenului Maglavit?“ ar trebui să ne sugereze adevărata măsură a cărții de față. În același timp, e mai curînd frustrant că numeroasele probleme ridicate de prezența religiei populare nu pot primi un răspuns istoric și că metoda întrebuințată pentru a explora cutele sentimentului religios din popor (cercetarea de teren) nu poate fi extinsă și la alte fenomene similare din trecut.

Cîte concesiuni poate să facă Biserica religiei populare?

Religia populară se definește în primul rînd prin diferență și nu ararareori prin opoziție cu religia oficială instituționalizată de Biserică (o dialectică la care autorul recurge insistent în desfășurarea cărții). Pelerinajul este realitatea, faptul religios, în care religia populară și religia instituțională intră în coliziune, de unde și percepția diferită asupra moaștelor în jurul cărora se formează rîndurile de oameni: în timp ce, pentru Biserică, sfinții sînt intermediari între om și divinitate (sacru), în cadrul religiei populare sfinții reprezintă însăși finalitatea actului devoțional, căci prin cinstirea moaștelor credincioșii se întîlnesc cu sacrul (p. 33). Fără a forța limitele interpretării, de aici s-ar putea desprinde ideea că sacrul nu reprezintă monopolul Bisericii, iar pelerinajul reprezintă una din căile de acces la sacru, specifică religiei populare. Această dublă expresie a religiei – populară și instituțională – se probează în numeroase modalități pe care autorul le indică cu maximă judiciozitate: absența clericilor și a călugărilor din rîndul de așteptare (pp. 32, 76, 222), cazul Arsenie Boca sau procesul de „fabricare a unui sfînt“ ca efect al devoțiunii populare, „în ciuda rezervelor Bisericii oficiale“ (p. 133). Autorul ar fi trebuit, probabil, să insiste mai mult asupra diferenței dintre pelerinajul de la Mănăstirea Prislop, organizat la mormîntul unui om sanctificat de pietatea populară, dar față de care ierarhia bisericească manifestă vizibile reticențe, și pelerinajele la Curtea de Argeș, București, Iași, Suceava organizate la raclele conținînd moaștele unor sfinți canonizați după toate regulile instituționale, tot așa cum a deosebit între pelerinajul la moaște și pelerinajul la icoana făcătoare de minuni a Preasfintei Fecioare Maria de la Nicula (pp. 289, 295). Această mai atentă evidențiere a diferențelor ar fi consolidat statutul de *vade mecum* al cărții *Nevoia de miracol* în strădania de a înțelege și alte fenomene colaterale, dar atît de relevante pentru coliziunea dintre Biserică și pietatea populară precum „Sfinții închisorilor“, unde miza este deopotrivă memorială.

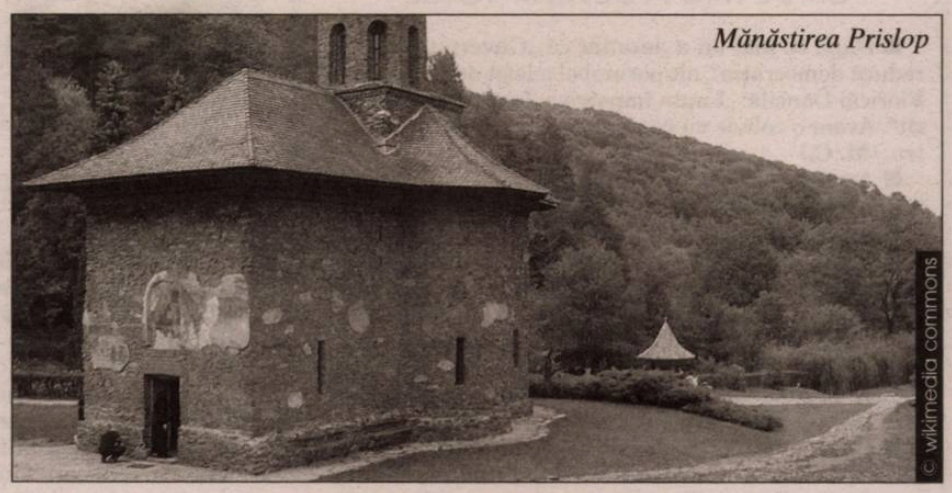

Mănăstirea Prislop

Anvergura acestui principiu hermeneutic pe care *Nevoia de miracol* îl anunță și îl dezvoltă atît cît permite domeniul cercetării antropologice se vede și în aceea că pune din nou în discuție statutul Bisericii: în popor și alături de popor sau în contrapondere la popor? O voce independentă, autonomă, cu capacitate critică între popor și stat? Cîte concesiuni poate să facă Biserica religiei populare fără a cădea ea însăși, asemenea unor actori politici, în ispita populistă? La scara istoriei, chestiunea este dificilă pentru că forța și modalitatea aleasă pentru a gestiona fenomene precum Maglavit și Vladimirești au avut în vedere Biserica în calitatea de anexă a statului, or impresia lăsată de relatările de teren din fenomenul pelerinajelor este că Biserica funcționează mai curînd ca o instanță autonomă care, pe de o parte, temperează elanul devoțional manifestat de credincioșii pelerini, iar pe de altă parte întreține pelerinajul pentru că acesta reprezintă și o sursă de venit (pentru Biserică, pentru micii comercianți și, tot mai mult, pentru comunitățile locale). În viziunea autorului, pelerinajul trăit, deși se bucură de greutatea cea mai mare, nu este unica ipostază avută în vedere. Pelerinajul înseamnă deopotrivă și mediatizare, organizare și, nu în ultimul rînd, fructificare economico-financiară.

Miracolul credinței

Dincolo de toate aceste observații, există ceva înduioșător în religia populară, ceva ce nu-l lasă indiferent nici măcar pe autor, care nu de puține ori se vede obligat să renunțe la neutralitatea cercetătorului pentru a deveni un pelerin între pelerini: este vorba de sentimentul puternic de comunitate, de umanizare a omului în rîndul pelerinilor. Pelerinajul pare să fie unicul loc în care toți oamenii care au fost învinși de schimbarea petrecută în 1989 și „de avansul și banalizarea tehnologiei“ cu care nu pot ține pasul (ce dramatică observație!) își pot recupera umanitatea: „privind [Suceava, 2012] cum tot acest fluviu uman se scurgea pe poarta mănăstirii, m-am întrebat dacă nu cumva «pelerinul» contemporan nu este tocmai acest individ expulzat de comunism ca un copil neajutorat, în căutare de sens, de certitudine, de socializare «ca pe vremuri» și cu spaima morții apropiate? O căutare disperată a unor puncte de reper, a unor *certitudini* într-o lume în care el oricum nu se mai regăsește? [...] Sînt întrerupt brusc din reflecțiile mele de apariția unei «coloane oficiale»: limuzină germană, escortă, poliție plus jandarmerie. Flash-urile luminoase plus sunetul sirenei umplu spațiul. Sosește ierarhia oficială a BOR“ (p. 250). Pentru alții, pelerinajul nu este un refugiu în calea schimbărilor care, din multe motive, nu pot fi metabolizate la nivel individual, ci este un loc al vindecării memoriei, dominată de traumele comunismului, așa cum se întîmplă la Prislop (e o întîmplare?).

Tocmai aici, în aceste interacțiuni umane și, mai cu seamă, la întîlnirea cu sacrul, un moment în care „imaginația omului-pelerin nu are limite“ (p. 295), ne lasă autorul să înțelegem că sfîrșesc posibilitățile de interpretare a faptului religios și începe „miracolul credinței“ (p. 203). Este acel miracol al credinței care, în plan personal, se răsfrînge tot așa de brutal ca însăși epifania sacrului: „M-a vindecat de bibliotecă și de vanitatea indusă de ea. Am cîștigat [...] o stare de compasiune și înțelegere pentru durerile, necazurile, bucuriile poporului. Am înțeles și cît de grele sînt poziția și misiunea oamenilor Bisericii și ale ierarhiei sale de a se poziționa [...] în modernitatea ambiantă“ (p. 19).

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“ din București.*

AVEM CU 60% MAI MULȚI HOȚI SMERIȚI CARE AU INTUIT BINE CÎT DE MIC A DEVENIT TOTUL

■ După ce mai an a anunțat că „Guvernul vrea să reducă democrația“, alt porumbel a ieșit acum pe gura Vioricăi Dăncilă: „Lupta împotriva Justiției ne-a omorît“. Avem o colivie cu coafură în chip de prim-ministru. (**M. C.**)

■ Au fost cu 60% mai mulți tineri la vot decît în 2016. Votul a devenit *cool*. (**A. M. S.**)

■ Din cei peste 13.000 de deținuți care au votat la referendumul pentru apărarea independenței Justiției, 90% au votat DA. Două zile mai tîrziu, angajații penitenciarului l-au primit pe Dragnea cu „Bine ai venit acasă, Liviu!“. De unde se vede că infractorii sînt mult mai morali decît PSD-iștii. Sau, cum a zis Radu Vancu, în România, nici măcar hoții nu vor să aibă o țară de hoți. Prea multă concurență. (**M. C.**)

■ După praznic, cioclul de serviciu a ordonat sistarea pomenii. Oamenii s-au retras, rînduri-rînduri, smeriți și evlavioși. Și-au luat pomana cu ei. Pe masă, într-un colț, abandonat, baltagul. Și, lîngă el, un blid cu o lingură de colivă, din care deja fuseseră luate o linguriță sau chiar două. Cioclul își mîngîie cu alint pîntecul. Pare mulțumit. Nu se știe cînd va mai patrona o nouă ceremonie... (**R. M.**)

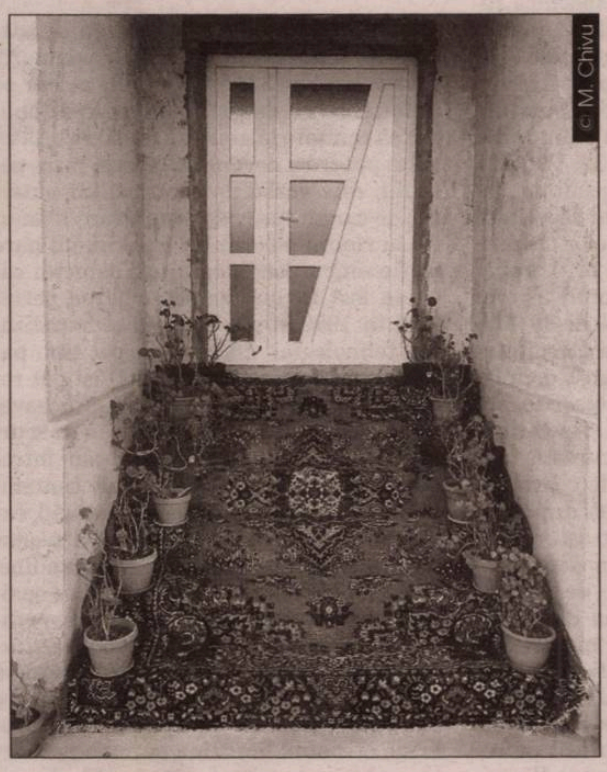

Cu ochii-n 3,14

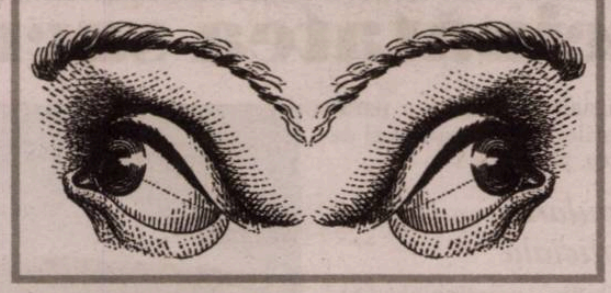

■ În Africa de Sud, 574 de persoane s-au așezat confortabil și au mîncat în așternuturi, fără să se deranjeze de firimituri, doborînd recordul Guinness pentru cei mai mulți oameni care au mîncat în același timp micul dejun în pat. (**C. Ș.**)

■ Filiala PSD din Alba Iulia a sesizat Poliția „cu privire la efectuarea unei campanii electorale injuste“ pe care Librăria Humanitas ar fi pus-o la cale oferind cărți cu reducere tinerilor de 18 ani care votează pentru prima dată. Au intuit bine pesediștii, cititul și educația sînt agenți electorali care trebuie reprimați. (**M. C.**)

■ La drept vorbind, trebuie spus că sentința dată de către judecătorii Curții Supreme, de condamnare la închisoare a lui Liviu Dragnea, ia pîinea de la gura jurnaliștilor din România. În ultimii ani, Liviu Dragnea a fost un subiect care făcea mare audiență la public. Încet-încet, el va dispărea. Vorba lui Băsescu: „...nici nu știi cît de mic poți să devii“. (**A. M.**)

■ Puerto Williams, o mică localitate din Chile, înconjurată de munți înzăpeziți, situată pe coasta continentului american, a devenit cel mai sudic oraș din lume și capătul lumii. Cînd îi spuneți cuiva că ați vrea să mergeți cu el pînă la capătul lumii, despre locul acesta e vorba. (**A. M. S.**)

■ Nu e chiar totul pierdut pentru Liviu Dragnea. Odată încarcerat, el va putea candida pentru postul de președinte de cameră. Cu șanse mari să-l și obțină, avînd în vedere profilul politic și mai ales programul în domeniul Justiției. (**M. M.**)

DE AMÎNAT SĂRĂCIA MAI POȚI SCĂPA, DE CĂUTAREA UNUI NIMIC, BA

■ O mostră de schepsis știrist românesc: în mijlocul unei știri PRO TV despre o metodă prin care fumătorii pot fi ajutați să se lase de țigară, apare, tam-nisam, o subștire (din aceeași categorie „tabagică“, cum ar veni): „Olguța Vasilescu a dat o declarație de zici că a fumat ceva“. Dacă de fumat mai poți scăpa, de Olguța, ba. (**M. P.**)

■ În Țările de Jos, de Săptămîna Cărții, compania feroviară a oferit călătorilor care aveau asupra lor o carte o călătorie gratuită. În România, în Anul Cărții, Guvernul a amînat finanțarea publică a proiectelor editoriale și a tăiat 30% din fondurile pentru proiecte culturale cofinanțate de AFCN. (**M. M.**)

■ Din cei nouă români care au votat în Coreea de Nord, nici măcar unul n-a votat cu PSD. Păi, dacă nici oamenii aceia nu recunosc sărăcia... (**M. C.**)

■ Domnul Dragnea și-a trimis sosia în recunoaștere. Să vadă unde-i găsește loc – în camera de trei sau de cinci. După care, odată misia împlinită, sosia bîntuie, bezmetică, prin urbe. În căutarea unui cui de care să se atîrne. Pînă cînd cămașa va fi bătută în cuie. Definitiv. (**R. M.**)

■ Un bărbat din Massachusetts a chemat poliția după ce i-a pătruns cineva prin efracție în casă. Infractorul, însă, n-a furat nimic, ci a curățat lună tot apartamentul, lăsînd chiar și un trandafir din origami în baie. Așa spargeri să tot ai! (**C. Ș.**)

DACĂ STAI SĂ TE GÎNDEȘTI, ORICE FEL DE GEAMANTAN ÎNTĂREȘTE BRAȚELE PROPAGANDEI

■ O reclamă de la metrou propune o perspectivă nouă asupra iubirii: „Iubirea e atunci cînd el face mici, iar tu îl ajuți cu o bere rece“. Dacă stai să te gîndești, e un lucru pe care Romeo și Julieta ar fi fost bine să nu-l ignore. (**D. S.**)

■ Un articol pe Mediafax, cu un titlu apetisant: „Papa Francisc în România. Ce va mînca Suveranul Pontif în țara noastră“, m-a pus pe gînduri. Am aflat că la evenimentele publice la care va participa Suveranul Pontif este interzis accesul participanților cu „orice fel de animal de companie sau orice alt tip de animal“. Să înțeleg că nici cele de pluș nu sînt admise? (**S. G.**)

■ Cu ce se mai face contrabandă: un bărbat a fost prins în timp ce încerca să scoată din Rusia, par avion, un geamantan cu 5000 de lipitori medicinale vii. (**C. Ș.**)

■ „Doamne, binecuvîntează-ne pe noi și acest început de autostradă, aceste lucrări obștești pe care le începem astăzi în numele tău, pentru ca degrabă și fără împiedicare să ajungă la săvîrșire. Luminează cugetele robilor tăi care vor lucra aici și întărește brațele, Doamne, pentru ca totdeauna să se săvîrșească ceea ce este bine și să lucreze faptele luminii spre slujirea poporului tău“ – astfel și-a început Mitropolitul Ardealului, Laurențiu Streza, sfințirea lucrărilor la peticul de autostradă Rîșnov-Cristian, în prezența premierului și a miniștrilor de la Transporturi, Sănătate, Finanțe și Economie. Antim Ivireanul ar fi fost mîndru de vorbele meșteșugite ale Mitropolitul Ardealului. (**M. C.**)

■ *Sputnik*, publicația goarnă a propagandei rusești, a titrat, după alegeri, că în România a cîștigat „fenomenul Muie“. Mîndri că sîntem români! (**M. C.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

20

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **799** ■ 13-19 iunie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU

„Al. Dragomir despre politica (noastră)“

pagina **3**

MATEI MARTIN

„Gata cu gluma!“

pagina **12**

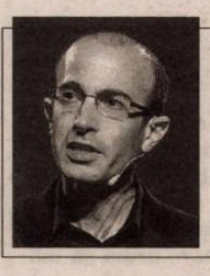

Interviu cu

YUVAL NOAH HARARI

pagina **15**

Mai puțin gunoi!

© wikimedia commons

„Unele deșeuri nucleare produse în anii ’60 vor rămîne periculoase vreme de o jumătate de milion de ani. Pentru acelea care sînt produse acum va trebui să adăugăm încă 30 de ani.“

PHILIPPE GELUCK (1999)

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei MANOLESCU

Breakfast *în autogunoieră*

Garajul firmelor RGR Eco Service e pe Șoseaua Mihai Bravu, lîngă stația de metrou. Am intrat dimineața devreme în acea curte pătrată, de beton, la ora cînd forfota era în toi. Mașinile de gunoi, aliniate ca la armată, duduiau și fornăiau. (...) Dispecerul m-a luat în primire, arătîndu-mi mașina în care urma să mă urc. Liaz-ul nou condus de Nea Marin. (...) M-au urmat doi oameni în salopete verzi și m-am strîns să le fac loc. Gunoierii.

Mașina a pornit zvîcnind, pe străzile Bucureștiului, în direcția perimetrului de lucru: Drumul Taberei. Ca să rup tăcerea, am făcut o remarcă banală, ceva de genul: „Arată bine mașinile astea, nu ca ale RASUBului". Cel din dreapta mea m-a executat imediat: „Dar oamenii nu? Și noi sîntem civilizați, domnule". Abia atunci am întors capul spre el, privindu-l. Trecuse de jumătatea vieții, blond, ușor încărunțit și cu un început de chelie, aș spune că avea aerul unui majordom de la un castel englez. Lucrurile deveneau interesante. Mănuși noi, salopete curate, stație Motorola la bordul mașinii... Un moment mi-a trecut prin minte că fusesem plasat într-o „autogunoieră de protocol".

Pînă la urmă, însă, aveam să mă lămuresc că era un echipaj obișnuit, la fel ca multe altele. Pe drum ne intersectam de multe ori cu mașini surori, verzi cu gri, Mercedes-uri sau Liaz-uri. Oamenii se salutau. (...) Inevitabil, discuțiile lor se leagă mereu de același loc. La el se raportează normele și timpii de lucru. Groapa e finișul oricărui tur, aș spune chiar scopul final al meseriei de gunoier. (...)

Glina e singura groapă de gunoi a Bucureștiului. Aici se varsă, în fiecare an, un milion de tone de resturi. Tot ceea ce nouă nu ne mai trebuie. Sute de milioane de găleți de gunoi pe care le tot azvîrlim pe burlane, în tomberoane și containere. Dar la groapă mai ajung și alte lucruri. De exemplu, șlamul de la Policolor (un mîl destul de toxic) sau gunoaiele unor spitale. Valea are formă de U. Spectacolul e infernal. Sînt mii de cîini acolo, iar pescărușii, odată ce se liniștesc și se așază cu tot cîrdul lor, produc un fel de colcăială de coșmar. Probabil sînt și șobolani. Gunoaiele fumegă (gazele de fermentație se autoaprind), iar fumul este dus de vînt peste satele din jur. Cînd am ajuns noi, tocmai ninsese. Petice de zăpadă albă și imaculată acopereau pe alocuri mizeria. Mi-am amintit de filmul lui Wajda *Cenușă și diamant*. (...) Între ele, cazanul mizeriilor noastre. Am intrat pe drumul clisos ce ducea spre rampă, avînd în față o mașină a RASUB-ului. Încărcată pînă la refuz, cu gunoaiele atîrnînde, se clătina prin șanțuri ca o rață. (...) Rampa era un fel de platou pe marginea gropii, unde mașinile veneau una după alta, deșertîndu-și conținutul. Cîteva buldozere lucrau febril, împingînd la vale gunoaiele proaspete. Vreo cincisprezece indivizi stăteau roată în jurul unui foc mare, ca la sfat. Un pitic, aflat ceva mai departe, își făcea de lucru cu o bucată de tablă. Un mic drac. În momentul în care noi descărcam remorca, unul din grup a venit repede să se uite cam ce-ar putea găsi interesant în noua grămadă care se forma. Căutătorii în gunoaie vin în general de prin satele din jur (...).

(apărut în *Dilema* nr. 117, 7 aprilie 1995)

Dilema veche vă propune

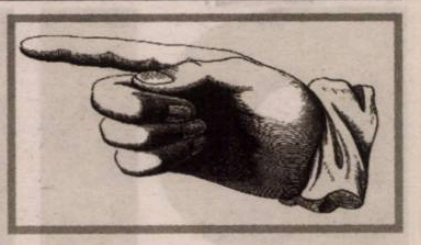

■ Dacă n-ați ajuns la Cluj, nu ratați retrospectiva TIFF de la București: 11-16 iunie, la Cinema „Elvira Popescu". Printre filmele proiectate: Trofeul Transilvania: *Monos* (regia lui Alejandro Lande), filmul distins cu Premiul pentru cea mai bună regie: *Dama de cupă* (regia May el-Toukhy), precum și preferatul publicului de la Cluj: *Copilul-problemă* (regia Nora Fingscheidt). (Ana Maria Sandu)

■ Între 11-30 iunie, Festivalul Filmului European se desfășoară la București, Rîmnicu Vîlcea, Tîrgu Mureș, Sibiu și, în premieră, la Chișinău. Printre altele, căutați *Lazzaro felice* (r. Alice Rohrwacher), *Grâce à Dieu* (r. François Ozon), *Femeie în război* (Benedikt Erlingsson) sau retrospectivele Bernardo Bertolucci și Alfred Hitchcock. (Cristina Ștefan)

■ Cu cîte fapte bune îți pot răscumpăra un păcat foarte mare? Mic tratat de manipulare în *Dama de cupă* (r. May el-Toukhy), vineri, 14 iunie, la Cinema „Elvire Popesco", în cadrul Retrospectivei TIFF la București. (Cristina Ștefan)

■ Vineri, 21 iunie, ora 19, la Sala Radio va avea loc un concert dedicat muzicii de film, dirijat de Simona Strungaru. Veți asculta muzică din *Titanic, Cinema Paradiso, Ben Hur* și *Jurassic Park*, pînă la *Pantera Roz* și *Urzeala Tronurilor*. Un eveniment cu totul special, fără îndoială. (Andrei Manolescu)

■ Sîmbătă, 15 iunie, „Insomniile Districtului", de la ora 9 seara la 3 dimineața, în clădirea istorică a Școlii Centrale. Nu lăsați titlul evenimentului să vă sperie: e vorba de o instalație experimentală dedicată intimității, cu obiecte și scrisori reale rămase în urma poveștilor de iubire. (Cristina Ștefan)

■ *Apusul* de László Nemes, în avanpremieră joi, de la 19,45, la Cinema Muzeul Țăranului. După succesul pe care l-a avut cu debutul său *Fiul lui Saul* pentru care a obținut Premiul Oscar, László Nemes revine cu *Apusul / Sunset*, care a cîștigat premiul criticilor FIPRESCI la Festivalul de la Veneția în 2018. Filmul spune povestea unei tinere care ajunge în capitala Ungariei sperînd să se angajeze croitoreasă în legendarul magazin de pălării care a aparținut părinților săi. La proiecție vor fi prezenți regizorul și actorul Vlad Ivanov, care vor răspunde întrebărilor publicului. (Adina Popescu)

■ Fostul politician și fostul ministru al Culturii Theodor Paleologu va face în fiecare marți o emisiune la Radio Guerrilla care se va numi *Metope*. E de sperat că emisiunea va fi diferită de toate cele cu care ne-am obișnuit (și de care ne-am săturat) la radiourile noastre private și sprințare. Nu că Theodor Paleologu n-ar fi și el sprințar. Dar la un cu totul alt nivel decît cel pe care-l pot atinge DJ-ii și animatorii care se tot perindă pe la aceste posturi. Poate că orele de difuzare, între 14 și 16, sînt însă cam nepotrivite într-o țară în care siesta nu e oficializată. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Negoț, negustorie**
- **Sexomarxism și moaște**
- **Frivolitatea**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

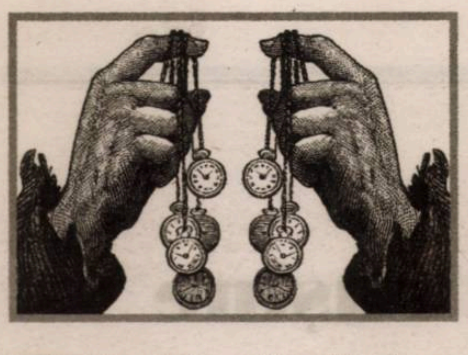

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Alexandru Dragomir despre politica (noastră)

Din păcate, puțini știu cine a fost Alexandru Dragomir. Absolvent de drept și filozofie al Universității din București (1933-1939), apoi doctorand al lui Martin Heidegger la Freiburg im Breisgau, iar după 1948 (pînă la moarte, 2002) supraviețuitor, în anonimat, al unui regim sub care n-a socotit de cuviință să profeseze intelectualmente. A trăit din slujbe mărunte, fără legătură cu formația sa, dar a continuat să „filosofeze“ „clandestin“, pentru sine, umplînd caiete întregi de analize și reflecții metafizice, fără cea mai mică intenție de a le face publice. Nimeni, în cultura noastră, n-a lucrat cu atîta grație, în pură gratuitate, pentru idee. L-am întîlnit prin prietenul lui, Constantin Noica, și am beneficiat, împreună cu alți cîțiva amici, de o sumedenie de seminarii private pe teme sau texte care îl preocupau. (Pentru un portret mai amănunțit al lui Alexandru Dragomir, vezi *Dilema veche,* nr. 665, 11 noiembrie 2016 – https://dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/alexandru-dragomir-fragmente-de-portret.) Abia după dispariția sa, Gabriel Liiceanu, însoțit, uneori, de cîțiva mai tineri colaboratori, a editat, cu mărinimoasă acribie, textele rămase din strădania sa de o viață. Dintr-unul din volume *(Meditații despre epoca modernă,* publicat la Humanitas, în 2010, de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă) am extras, mai jos, cîteva fragmente (indicînd pagina). Sînt comentarii scrise după 1989, ca martor discret (melancolic sau amuzat) la comedia politică autohtonă. Sper ca cititorul să fie ispitit să citească și celelalte volume ale dlui Dragomir. În ce mă privește, mă socotesc mai mult decît norocos că l-am cunoscut personal, ca și pe Constantin Noica, Alexandru Paleologu, P. Benedict Ghiuș, N. Steinhardt, Sergiu Al-George, Andrei Scrima, Mihai Șora, Ion Frunzetti, Eugen Schileru, Petru Creția. Nu știu ce-aș fi devenit fără ei și nu știu cum se descurcă tinerii de azi fără asemenea întîlniri transfiguratoare...

„Politicienii noștri: cîntăreți de operetă care se-ncearcă în operă.“

Democrația greacă (ateniană):

1. *Demos*-ul (Poporul) votează pe „cei mai buni“ *(aristoi),* adică votează (alege) *aristo-cratos* – aristocrația (puterea celor mai buni). Nu procedural, ci însăși convingerea politică a alegătorilor este că trebuie să aleagă pe cei mai buni, fiindcă *cei mai buni trebuie să guverneze.* Așadar, aristocrație.

Rezultă că democrația este sistemul politic care instaurează aristocrația.

2. Alegătorii nu-i votează (aleg) pe cei *realiter* (în fapt) cei mai buni, ci pe cei care cred ei că sînt cei mai buni.

3. Astfel, de vreme ce nu sînt votați cei mai buni, ci cei despre care se crede *(doxa* – opinie) că sînt cei mai buni (așadar *se opinează),* rezultatul este o *oligocrație* (puterea celor puțini), iar guvernarea este una oligarhică.

4. Oligarhia, nefiind domnia celor mai buni, ci doar domnia celor puțini (aleși după opinie) asupra celor mulți, duce la o progresivă înrăutățire a situației statului, la un dinamism descendent.

5. Înrăutățirea merge pînă la conflictul dintre *oligoi* (cei puțini) și *demos* (popor), „rezolvat“ fie prin tiranie, fie prin răsturnare, noi alegeri și istoria se ia de la capăt. *(op.cit.* p. 198).

■ Mafia politică urmărește acaparerea puterii politice în vederea acaparării puterii economice care, odată realizată, va domina puterea politică. Are avantajul că tinde să promoveze o economie capitalistă și dezavantajul că puterea economică este înțeleasă în stil comunist, ca privilegiu al unei clici organizate. *(op.cit.* p. 208)

■ Guvernările noastre merg la fel de prost ca orice întreprindere de stat. *(op. cit.* p. 163).

■ Politicienii noștri: cîntăreți de operetă care se-ncearcă în operă. *(op.cit.* p. 164).

■ Înainte eram mărginașii Europei, acum sîntem mahalagiii ei. I*op.cit.* p. 203).

■ *Alții* mor, *alții* sînt vinovați, *alții* sînt caragialești, *alții* sînt proști. *(op.cit.* p. 163).

■ În politica noastă actuală, trăim cu credința că rezolvăm totul rațional, cînd în realitate rațiunea (gîndirea) politicienilor este ori schiloadă, ori aservită intereselor, iar poporul apreciază afectiv, după mentalitate, oricum, dar nu rațional. *(op.cit.* p. 211).

■ Dialog: Cele două extreme ale sale: cei cu care nu se poate dialoga și cei cu care – fiind de aceeași părere – n-ai ce dialoga. *(op.cit.* p. 209).

A (re)citit pentru dvs.
Andrei Pleșu

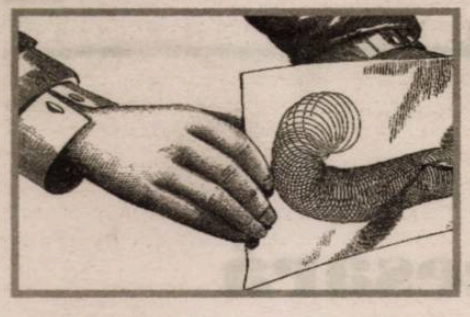

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Nimicul de partid

Un lider politic, om important în partid și ministru, a dat sentința acum cîteva zile, explicînd în două fraze scurte aproape tot ceea ce e de reținut în esența politicii așa cum o înțelegea el: „Partidul ne-a făcut ceea ce sîntem azi pe fiecare dintre noi. Fără partid eram nimeni.“ Fără îndoială, liderul nu intenționa ca spusa lui să fie și autoreferențială, dar, avînd în vedere tot ceea ce știm despre el, noi o putem considera astfel. Mai mult, cu oarecare echitate putem spune că ea e valabilă și pentru mulți dintre politicienii altor partide – chiar dacă nu într-aceeași măsură ca la *acel* partid.

Transmutarea unui nimeni într-o personalitate și a nimicului în abilitate.

Rețeta politicii netrebnice: se ia la partid un „nimeni“ – un ins fără valoare din punct de vedere profesional sau din orice alt punct de vedere –, un nimic: el nu-i nici harnic, nici conștiincios, nici talentat, nici inventiv, nici tenace, nici onest, nici bun vorbitor, nici cultivat, nici sensibil, nici inteligent. Dar nu-i nici prea ticălos, căci asta cere curaj, nici prea viclean, căci asta cere inteligență, nici prea mincinos, căci asta cere memorie, nici prea fanatic, căci asta cere credință. E fără contur propriu, decolorat și inspid. N-are profesie alta decît aceea de politician, iar diploma pe care totuși o are e ori plagiată, ori luată la fără frecvență, ori la o instituție care nu merită numele de universitate. Acest politician – în egală măsură bărbat sau femeie – capătă unicul conținut de viață de la partid. Sufletul lui e partidul, lumea e partidul, sensul existenței sale e partidul. Dar ce rost are partidul? Dincolo de cîteva sloganuri legate de binele țării, nu prea știe să spună. Și nici nu contează. Contează că partidul îi dă contur, forță, competențe de șef, de ministru, de președinte, ba chiar de prim-ministru. Și iată-l sau – pentru a fi în prezent – iat-o sus de tot: dintr-un nimeni cu un conținut zero a ajuns șefa guvernului, ba chiar șefa partidului. Îi e greu să construiască corect o frază cevа mai lungă, sînt destule neologisme pe care le ignoră, cunoștințele ei despre lume și politică sînt de o înspăimîntătoare precaritate, dar la ea e cheia de la casa de bani a țării. Partidul ei se clatină, a fost înfrînt în alegeri și urmează alte rînduri de alegeri. Înțelege ce se întîmplă, ce s-a întîmplat? După cum vorbește, nu pare. Ce contează? Acum e sus și are împrejur o curte de supuși. În oglinda flateriei ținută de curteni și consilieri, ea se vede pe sine cea mai deșteaptă, cea mai competentă, cea mai pricepută din țară. Eșecul de dinainte e o victorie morală, disprețul populației e „artificial“, ridicolul e inspirat de „cercuri dușmănoase“. Nimicul propriu se populează cu vorbărie și pare consistent; puterea dă aparența de prestigiu, garderoba ține loc de idei.

Partidul îi dă totul – adică ce are: slugărnicie, minciună, venalitate, corupție, incompetență, dar totul cu apretul puterii. Vine în curînd congresul: va fi confirmată. Va citi (fără prea mari greșeli, căci s-a mai deprins un pic cu cititul) un discurs în care, probabil, va denunța erorile trecute, puse mai toate pe seama fostului lider. Va îndemna la continuarea măreței lupte. Va rosti des cuvintele „popor“, „dreptate“, „oameni“, „datorie“, „țară“, „democrație“ etc. Va fi aplaudată frenetic. Va fi confirmată cu o mare majoritate. Apoi va fi propusă candidat la președinția țării. Firește că se aștepta la asta, ba chiar aranjase evenimentul, dar întîi va refuza cu modestie. Ceilalți îi vor striga că partidul îi cere sacrificiul, spre a da o lovitură hotărîtoare dușmanilor țării din interior și din afară. În final, va accepta cu o înlăcrimată recunoștință. „Ce-am fi noi toți fără partid?“, va întreba. „Nimic!“, i se va răspunde din mii de piepturi, pe muzica imnului național. Adevărat.

De data asta, cred că istoria nimicului se va încheia, după cîteva luni, cu o înfrîngere. Ceea ce nu înseamnă și că, instantaneu, nimicul va admite că e nimic. Fiindcă deja a-ți recunoaște condiția, fie și de nimic, înseamnă a pune un anumit conținut autentic, a nu mai fi chiar nimic și nimeni. Oricum, în final, nimicul dezvăluie în ochii tuturor ceea ce este – nimic, precum broasca din fabulă care s-a umflat ce s-a umflat, deoarece a dorit să fie mare ca un elefant, pînă a plesnit. Dar suferințele celorlalți, care sînt „ceva“, pot deveni, în timpul exercițiului de gonflare, inimaginabile.

Problema nu e de fapt nici nimicul, nici doamna prim-ministru, nici alții ca ea și din jurul ei. Problema e *acest* partid al nimicului, un partid care poate opera cvasi-miraculos transmutarea unui nimeni într-o personalitate și a nimicului în abilitate, competență, curaj, valoare, știință, democrație – pe scurt, în tot ceea ce poftește și nu este. Un asemenea partid, care nu o dată a aspirat să devină *totul* în țara asta, propune de trei decenii o imensă minciună, produce răul permanent al falsificării vieții, istoriei, democrației. E o hrană otrăvită, asimilată permanent cu dureri de corpul nației. În consecință, el merită să ajungă la insignifianță politică. Partidul care, însumînd numeroase nimicuri, a sperat să le umple de conținut și, prin ele, să devină totul merită să fie redus, la un moment dat, la suma reală a acestor nimicuri – adică la nimic.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Despre beţivani şi ruşine

E sezonul de oaspeţi. Gigilică Bouroşu şi nea Ghică sînt la noi. S-au trezit cu noaptea-n cap, că doar e vară, sînt cuvioşi şi se tem că se strică ţuica. Am convingerea fermă că există un extrasimţ al beţivanilor, căci apar imediat ce s-a desfăcut damigeana nea Gogu şi nea Vasile – soţul lui tanti Mărioara, verişoara lui taică-miu. Au venit fiecare dotaţi cu ţoiurile proprii, că doar nu sînt amatori. Mai pleacă oamenii de acasă fără chiloţi, fără bani sau nespălaţi, dar ţoiurile nu le uită niciodată. În lumea din Craiova unde se învîrt ei, e drept că poţi da oricînd de o frăţie a beţivanilor şi nu se pot face oamenii de ruşine.

Plec fericit de acasă la serviciu. Plănuiesc să mă mut la birou pînă se termină ţuica. Sînt 50 de litri – sigur, campionii or să îi termine în maximum cinci zile.

Pe la prînz îmi dau seama că am uitat acasă un dosar, aşa că trag o fugă rapidă cu maşina cea procopsită, că doar sînt ditamai managerul de companie privată.

Marian, fiul lui tanti Miţa, răsare şi el cam la două minute după mine, confirmîndu-mi teoria că există un sistem telepatic al pilangiilor din familie. E prînz, s-au băut deja vreo doi litri de ţuică, dar Marian e competitiv şi sigur o să recupereze. Mama şi Lili fac mămăligă şi sarmale, să hrănească beţivanii care joacă table.

Zeul lor decide că e prea strîmt şi cald în casă, aşa că băuta se mută afară, sub boltă. Se vorbeşte tare. E drept că l-am adunat de cîteva ori pe tata pilit şi pişat pe el din şanţ, dar sînt departe de a fi cel mai năpăstuit din punctul ăsta de vedere, că doar stăm în bloc de ceferişti, aşa că nu mă pot face de rîs. În cinci minute se strîng încă vreo patru experţi pe care îi ştiu de la Căţeaua Leşinată.

Plec fericit şi cu confirmarea că decizia iniţială, de mutat la serviciu, a fost una bună.

Am un birou frumuşel foc şi am întîlniri cu distribuitorii noştri. Ziua merge foarte bine. Asta, pînă cînd primesc mult dorita vizită a rudelor. Tata a decis că trebuie să se dea mare cu mine, aşa că a venit cu tot alaiul beţivanilor. E trecut de ora 4, aşa că marea lor majoritate sînt la limita comei alcoolice. Mi se pare incredibil cum au reuşit să ajungă. Pînă la biroul meu sînt o mulţime de scări de urcat. Fie toţi au fost nişte sfinţi în vieţile anterioare, fie Dumnezeu mă urăşte. Mă bucur totuşi să văd că nu e nici unul pişat pe el.

Mama e cam neagră. Mi-a fost ruşine cu ea pentru cîţiva ani cînd eram copil. A fost un sentiment oribil pe care sper să nu-l simtă nici un copil şi mai ales nici o mamă. Tata era alb, dar beţivan. Mi-a fost ruşine cu el, dar aveam dreptate să-mi fie ruşine cu el. Nu de alta, dar era şi zgîrcit, mîrlan şi rasist. Mariana, soră-mea, e blondă cu ochi albaştri, e frumoasă şi un om tare bun. Cu ea mă dădeam mare. Şi cu varămea, Karina, cea pe jumătate nemţoaică şi cu pielea albă.

Geta şi Gogu erau cam ţăcăniţi. Pe tanti Miţa nu prea am cunoscut-o, ea făcea curăţenie pe scările unor blocuri din Piatra Neamţ. Nea Mihai era paznic la puşcărie. Tanti Lili era infirmieră. Nea Ghică a fost mecanic de locomotivă. Nea Nini a muncit toată viaţa la cîmp. Tanti Lucica a fost femeie de serviciu şi apoi un fel de bucătăreasă. Familia mamei a fost familia apropiată de noi. Familia tatei ne ura, căci eram ţigani. Toţi erau mult prea negri pentru a putea pretinde că sînt altceva. Mama era totuşi cea mai deschisă la culoare. Şi cea mai deşteaptă. Poate Gogu să fi fost mai deştept, dar era cam dus cu capul şi coleric.

Nu discutam despre „ţigănia“ mea cu nimeni. Aş fi vrut să povestesc o grămadă din minunăţiile din familie, că doar cu două vrăjitoare, un coleric haios, dar şi un pic ţăcănit, care s-a dus să îl ucidă pe Dumnezeu prin munţi, şi o familie în toate colţurile ţării ar fi fost multe de spus. Prietenul meu cel mai bun, cînd aveam 10 ani, mi-a spus să nu vorbesc despre ţigani. Eram în casa bunicului lui, într-un sat din Oltenia. Bunicul lui, un om deştept, harnic şi generos, ura cu spume ţiganii.

Cel mai bine era la Budrea. Acolo toată lumea era din neam şi puteam să fiu eu însumi. Şi la Geta, la Caransebeş, era bine. Geta ghicea în cafea la jumătate din oraş, aşa că nu existau dubii despre apartenenţa etnică şi, în plus, la Balta Sărata nimănui nu părea să îi pese de amestecul genetic.

Liceul a fost o parte complicată. Îmi erau tare dragi unchii şi mătuşile mele, dar colegii mei disprefuiau cu spume ţiganii. Sau măcar aşa credeam eu. Aşa că eram ţigan sub acoperire. Mi-am luat odată bătaie în Parcul Romanescu de la nişte puşti romi. Am luat vreo şapte-opt bătăi în total de la alţi copii, dar aia a durut cel mai tare.

Cu fetele a fost cel mai greu. Mă simţeam cam tot timpul sub supraveghere de naţionalitate conlocuitoare şi nu îndrăzneam să aduc pe nimeni pe la mine pe acasă. Ne-au dus la poligon în clasa a X-a şi în clasă la mine s-a discutat despre cît de fain ar fi fost să tragem în ciori. M-am trezit zicînd că eu nu trag în surorile mele nici dacă zice Ceauşescu la Congresul PCR că aşa trebuie să facem. A rîs un singur coleg. Peste cîţiva ani aveam să aflu că şi el era rom sub acoperire.

Am dezvoltat un complex de inferioritate, cred. La 18 ani, Geta le-a spus clar tuturor colegilor mei care au venit la petrecerea de majorat că sînt ţigan. Tata era, bineînţeles, pilit, aşa că nu a existat un contraargument. Nu a fost de mare ajutor.

Colegii de serviciu au reacţionat neaşteptat de bine. Patronilor firmei nu le-a păsat nicicînd că veneam din neam de romi şi un beţivan. Mama este o minunăţie de femeie. Nu mi-a mai păsat nicicînd de atunci încolo de moştenirile mele genetice. Am priceput atunci că mama a avut mereu dreptate – ceea ce fac contează şi mă face ceea ce sînt. Şi că doar pentru proşti, nesimţiţi sau rasişti culoarea mea sau a ei este o problemă.

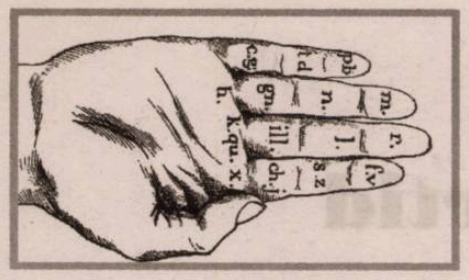

Codrin Liviu CUŢITARU
prezentul discontinuu

O delimitare necesară

Am scris, în trecut, despre frică. Mai înainte, scrisesem şi despre laşitate. Le-am interpretat pe ambele, ultimativ, ca forme de deviere etică şi, implicit, ca indicatori fermi ai lipsei de caracter. Stabileam totuşi, în analizele mele anterioare, o nuanţă hermeneutică particularizatoare, importantă pentru distingerea între aceste fragilităţi ale naturii umane. În timp ce, observam eu acolo, frica are circumstanţa atenuantă a asocierii cu instinctul autoconservării şi, prin urmare, cu nevoia de supravieţuire a individului (amîndouă imposibil de condamnat din perspectivă morală), laşitatea se revelează în postura unui exces al temerilor existenţiale, grefat nu pe necesitatea ocrotirii *vieţii în mod generic*, ci pe aceea a oblojirii *vieţii personale*. Mai exact, în expresia sa esenţială, teama ilustrează un automatism legitim, în vreme ce poltronia sugerează pervertirea acelui automatism şi transformarea lui în conduită socială şi etică. Fricosul se protejează pe sine de catastrofă, rămînînd în parametrii fiinţării naturale, laşul îşi protejează interesele imediate, îngăduind şi, totodată, provocînd, prin comportamentul său neprincipial, catastrofe pentru cei din jur. Aşadar, pot emite următoarea afirmaţie: *Sînt fricos, dar, în nici un caz, laş*. Am convingerea că ea nu conţine nimic paradoxal. Cel mult, solicită o clarificare semantică şi, prezumtiv, o proiecţie metafizică. În alt plan însă, nu poţi zice cu nici un chip: *Am fost laş, pentru că m-am născut fricos*. Deşi, tehnic vorbind, te plasezi aici într-o zonă a cauzalităţilor naturale, în fond, practici o diversiune conceptuală periculoasă. Frica este un dat, laşitatea o opţiune. A le echivala înseamnă fie a nu deţine proprietatea termenilor, fie, mai curînd, *a fi laş* în adevăratul sens al noţiunii – a te ascunde adică, ipocrit, după „semnificaţii“ lexicale, pentru a salva aparenţele onorabilităţii. Cumva, tind să cred astăzi, creionînd delimitările tipologice de mai sus, că m-am arătat, în trecut, cam dur cu *sentimentul de frică* şi, în contrapartidă, prea tolerant cu *starea de laşitate*. A venit, bănuiesc, timpul să rectific eroarea.

Cei mai curajoşi oameni din istorie (identificaţi astfel prin faptele lor memorabile în diverse domenii) au recunoscut mereu, aproape fără excepţie, că teama (uneori, în situaţiilelimită, teama viscerală chiar) nu constituia pentru ei o emoţie străină. Dimpotrivă, oximoronic exprimat, s-ar putea constata că, *tocmai temîndu-se, respectivii eroi s-au dovedit temerari*. Asumată ca parte din acţiunea onestă, frica te face, indubitabil, eficient, creînd o foarte utilă permeabilitate la acumularea de experienţă şi îmbunătăţirea spiritului constructiv în viitor. Totodată, conferă stabilitate calculelor raţionale, indispensabile în interiorul oricărui experiment reformator. Teama devine viciu atunci cînd determină, repetat şi obtuz, în raport cu rigorile unei biografii principiale, absenţa acţiunii şi pornirile catabazice. Pe un asemenea palier – repet, rupt de sfera instinctualităţii şi ataşat de cea a alegerii personale lucide –, frica se transformă în laşitate. În virtutea calculelor amintite (acum, desigur, exacerbate), laşul părăseşte spaţiul impulsurilor irepresibile, pătrunzînd, inevitabil, în cel al conştiinţei, unde *optează* pentru „protecţia“ meschină, oferită de paradigmele manifestaţionale ale poltroniei. Cu „bună ştiinţă“, cum ar veni, *alege* să mintă, să trădeze, să prolifereze ticăloşia, să sacrifice alteritatea, moralitatea, viaţa umană însăşi numai pentru a se „şti în siguranţă“ ori, mai corect spus, pentru a-şi plasa interesele proprii „la adăpost“, interese, adesea, la o eventuală dezvăluire, uluitoare prin micimea şi insignifianţa lor. Frica reprezintă o slăbiciune a speciei, laşitatea una a individualităţii. Fricosul se revendică din istoria „evoluţiei“, laşul se disipează, cu discreţie, în tabloul cenuşiu al „involuţiei“. Temătorul fuge din calea marasmului, în mijlocul unei multitudini speriate, laşul se ascunde, din vreme, precaut şi întotdeauna singur, la gîndul posibilului marasm. Aşa cum primul, în nebunia lui instinctuală, are şanse măcar să evite, dacă nu să împiedice marasmul, cel de-al doilea, în „scenariata“ sa premonitorie, poate genera unul.

Fenomenalităţile relaţionate camuflează, iată, realităţi disjuncte. Graniţa lor semantică separă, pe intervale infinitezimale, antinomii etice. Nu voi merge atît de departe încît să conchid că frica e „morală“, iar laşitatea „imorală“. Am convenit, altădată, că teama fixează conturul psihologic al laşităţii şi prezintă deci, *in nuce*, disponibilitate pentru conduita non-etică. Nu pot să nu remarc totuşi faptul că şi o slăbiciune sufletească, precum frica, practicată cu moderaţie, *id est* în restricţiile sale naturale, te păstrează în zona sigură a gesticii morale. Îţi neutralizează cumva „vina“ personală, te plasează, inteligent, în aria „naturii“, îţi oferă „scuza“ atavismului, te leagă de strămoşi şi de automatismele irepresibile ale condiţiei umane şi ale istoriei milenare. Excesul ei, laşitatea, aidoma excesului tuturor însuşirilor umane normale, dimpotrivă, se preschimbă în viciu, neutralizînd virtutea. Te descalifică în postură de individ uman. Şi de personaj istoric.

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

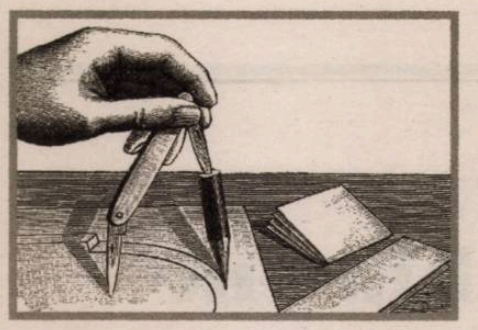

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Cînd, la masa giganților, europenii figurează în... meniu

Descopăr destul de des în presa franceză, dar și europeană, expresii cu o mare putere de sugestie legate de „declinul" Europei. De exemplu, cuvîntul *pitic*. Europa ar fi devenit un „pitic politic", un „pitic diplomatic", un „pitic tehnologic"... Cuvîntul *pitic* este folosit cu un fel de masochism de unii editorialiști. Eram stăpînii lumii și acum sîntem niște *pitici,* par să spună ei.

În ce-i privește pe *giganți,* indentificarea lor nu pune probleme: Statele Unite, China, India, chiar și Rusia sînt giganții în fața cărora Europa pierde teren. Dar nu în toate domeniile.

Într-un articol publicat în revista *L'Express* la începutul lunii iunie, politologul Laurent Alexandre recurge la o imagine aproape canibală. China și Statele Unite s-au așezat la masă ca să-și împartă lumea, scrie el. Europa este și ea „invitată", dar nu la masă, pe picior de egalitate cu „giganții", ci în... meniu. Altfel, Europa ar urma, de fapt, să fie... mîncată.

De mai multe ori am văzut caricaturi în care președintele american Donald Trump și președintele chinez Xi Jinping apar ca niște *căpcăuni*. Poate că ei nu au multe lucruri în comun, dar în ce privește Uniunea Europeană se află pe aceeași lungime de undă: s-ar bucura foarte mult să o vadă dezmembrată.

Dintre cei doi, Donald Trump recurge la cea mai mare agresivitate verbală. În cursul vizitei efectuate în Marea Britanie, între 4 și 6 iunie, Donald Trump a sintetizat într-o frază ceea ce gîndește despre Europa. Într-un mesaj adresat britanicilor pe Twitter, el le-a promis un foarte favorabil tratat de liber-schimb imediat ce își vor rupe „lanțurile" care îi leagă de Europa.

Iată o altă imagine care merită decorticată. Uniunea Europeană, în viziunea lui Trump, este ca un fel de monstru care ține *înlănțuite* 28 de țări. Marea Britanie ar fi prima țară din această „închisoare a popoarelor" care încearcă să se rupă... Nu e greu să ne imaginăm nici ceea ce se va întîmpla cu Marea Britanie cînd „lanțurile" din viziunea lui Trump vor dispărea. Ca un pachebot gigantic, Marea Britanie va putea naviga spre aliatul ei natural, spre Statele Unite care, după cum dă Donald Trump de înțeles, o va ajuta să-și regăsească prosperitatea.

Ciudat însă cum, pe planetă, *piticul* numit Europa îi sperie pe mulți... De fapt, ce nu le convine marilor multinaționale, în special americane? Ei bine, Europa impune prea multe norme legate de calitatea produselor, de originea lor, de etica producției, de respectul pentru mediul înconjurător... Pe scurt, *piticii* europeni se opun sălbăticiei comerciale de pe planetă, competiției excesive, și din cauza aceasta sînt detestați, ba chiar temuți. Ce s-ar întîmpla dacă exemplul dat de ei ar deveni normă internațională?

O Europă dislocată, fragmentată în 28 de state *suverane,* este idealul Americii, al Chinei, al Rusiei, al Turciei și al altor puteri de talie mijlocie sau mică. În felul acesta, America ar putea propune fiecărei țări în parte cîte un acord de liber-schimb și nu s-ar mai lovi de o autoritate centrală, cum este cea de la Bruxelles. Chinezii, care nu-și permit să recurgă la imagini atît de ofensatoare precum cea utilizată de Trump, sînt deja foarte persuasivi în materie de acorduri bilaterale. Și au și reușit să spargă unitatea europeană semnînd parteneriate cu mai multe țări (Grecia, Italia, Portugalia) pentru a le atrage în vastul proiect al „noilor rute ale mătăsii".

Pe data de 5 iunie, ca din întîmplare, două reuniuni internaționale au avut loc în același timp, prefigurînd principala linie de fractură a lumii. La Portsmouth, oraș-port din Marea Britanie, occidentalii s-au reunit în jurul lui Donald Trump pentru o demonstrație de unitate de fațadă cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la debarcarea în Normandia. În aceeași zi, la 2.500 de kilometri distanță, Vladimir Putin se vedea cu Xi Jinping pentru a discuta despre un nou parteneriat și pentru a-și reuni forțele în fața unei Americi căreia nu vor să-i mai accepte regulile. Numai naivii sînt capabili să vadă o coincidență în ce privește calendarul celor două reuniuni. Există o simbolistică puternică în gesturile diplomatice, mai ales în context de război economic între doi *giganți*...

Pentru că și aceasta este o realitate, ne aflăm în plin război economic între Statele Unite și China, care vor să-și impună regulile și tehnologia, iar dacă nu vor reuși, probabil că vor recurge la o împărțire a planetei (inclusiv a Internetului, vom avea unul american și unul chinez).

Bruxelles-ul a comandat recent un raport privind mediile de informare, iar concluziile acestuia sînt alarmante. În raport se arată că Uniunea Europeană și-a pierdut *suveranitatea mediatică* și că, în consecință, *suveranitatea democratică* îi este amenințată. Întrucît, în Europa, mediile de informare depind de cîțiva *giganți* americani, ea se află în fața unei *dezordini democratice* și a unei fragmentări a spațiului public. Misiunea jurnalistului se devalorizează cînd fiecare cetățean devine „jurnalist", iar presa își pierde rolul de contraputere...

S-ar spune că, din punct de vedere mediatic, *piticul* Europa a figurat deja în meniul unor *căpcăuni* numiți Google, Amazon, Facebook, Apple, Netflix, Microsoft... Oare sîntem noi, europenii, deja vasalii lor și nu ne dăm seama? Să ne bucurăm, poate, că sîntem vasalii gigantului american, care rămîne totuși aliatul nostru în numele unor idealuri comune legate de libertate și democrație, pentru că, dacă am deveni vasalii *gigantului* numit Huawei, viitorul ar fi mult mai incert?

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

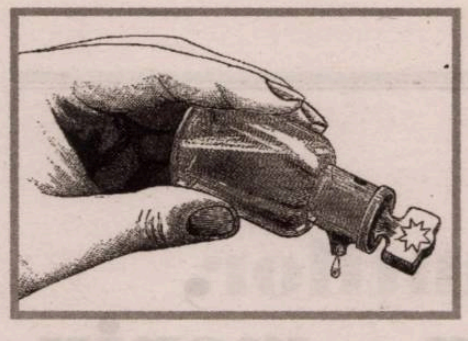

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Ipochimeni și ipochimene

Cuvîntul *ipochímen* a căpătat în timp conotațiile depreciativ-ironice specifice multor grecisme care au pătruns masiv în română prin secolul al XVIII-lea și apoi s-au învechit rapid, odată cu schimbarea modei și a modelelor culturale. Termenul este atestat la Cantemir, în *Istoria ieroglifică,* atît în text, cît și în glosarul de neologisme alcătuit de autor *(Scara a numerelor și cuvintelor streine tîlcuitoare).* Cantemir folosește termenul *ipochimen* cu sensul etimonului său grecesc *(hypokeimenon),* ca „subiect, substrat": „așé doaî fire într-un *ipochimen* neputînd sta"; „Că tîmplările precum viu, așé să și duc, deasupra *ipochimenului*, nicicum ființa-i stricînd". În glosar, *ipochimen* este definit ca „lucrul ce dzace supt altul, ca cum iaste materia supt formă, lîna supt vopsală" (prefixul grecesc *hypo-* corespunzînd latinescului *sub-*). În textele citate de *Dicționarul limbii române* (dicționarul Academiei, coordonat de Sextil Pușcariu) și în cele adunate de L. Gáldi, în monografia sa despre grecismele epocii fanariote *(Les mots d'origine néo-greque en roumain à l'époque des Phanariotes,* 1939), se poate observa că *ipochimen* era inițial un cultism, folosit adesea în contexte filosofice și juridice; în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu era utilizat chiar ca termen sintactic: „sogetul, adică ipochimenul". De la sensul „subiect" la cel de „individ" trecerea e simplă. La jumătatea secolului al XIX-lea, *ipochimen* era deja un termen colocvial, nu neapărat și peiorativ, care apărea de mai multe ori în teatrul lui Alecsandri: „Moisescule, sosit-a *ipochimenul?" (Agachi Flutur);* „Ah, scumpa mea cucoană Chiriță hăi!... crede-mă că de cînd sînt în lume n-am întîlnit un *ipochimen* atît de nostim ca mata..." *(Chirița în provinție).* L. Gáldi semnalează existența, încă de la 1814, a unui feminin *ipochimenă*, format în română de la *ipochimen*. În textele vechi, substantivul era fie neutru, fie masculin, avînd deci pluralul în *-e* (uneori chiar în *-uri*) sau în *-i:* oscilația nu este surprinzătoare în cazul unui termen care desemnează persoane, dar la un nivel înalt de genericitate. Varianta neutră (la Alecsandri: „d-voastră, *ipochimene* alese, cărora vă e rușine a trăi și a grăi ca părinții voștri", în *Iorgu de la Sadagura)* se poate explica prin influența etimonului grecesc sau prin analogie cu alte substantive cu sens apropiat *(subiect, specimen, personaj* etc.), poate și cu pluralul feminin *persoane.* Varianta masculină e favorizată de echivalarea cu *ins* sau *individ*.

Procesul de peiorativizare nu se explică doar prin perceperea termenului ca grecism învechit. E identificabil aici și un traseu de schimbare semantică tipic pentru cuvintele generice care desemnează persoane. Procesul a afectat într-o oarecare măsură și termeni latino-romanici împrumutați ulterior, ca *ins* sau *individ*. Referirea nespecificată la o persoană sugerează nu doar lipsa informațiilor, ci și dezinteresul: a vorbi de *un ins, un individ* sau *un ipochimen oarecare* poate însemna că respectivii nu primesc o descriere mai detaliată pentru că nu merită mai multă atenție.

Ipochimen s-a păstrat destul de bine în registrul colocvial-ironic al românei de azi, cel puțin între vorbitorii mai cultivați; forma are mii de atestări actuale, în contexte agravante și uneori cu un sens depreciativ presupus ca stabilizat: „un *ipochimen* rudimentar" (evz.ro), *„un ipochimen* trimis în judecată pentru evaziune fiscală" (ziare.com), *„un ipochimen* cu dosare penale" (formula-as.ro); „Chipul fals al *ipochimenului* nu se vede limpede pentru că excelează în tehnica deghizării" (adevarul.ro). Femininul este ceva mai rar, dar are în Internet cîteva sute de atestări, de genul: *„ipochimena* cu probleme insurmontabile de limba română" (ziaruldeiasi.ro); „ce spune *ipochimena* asta: frustrare, disperare, ambiție bolnăvicioasă, toate i se potrivesc perfect" (g4media.ro). E bine atestat pluralul masculin – „vorbe grele, mîrlănii și *ipochimeni*" (romanianlibera.ro), „am fost alungați din țară de *ipochimeni* ca tine" (magnanews.ro); *„ipochimenii* cățărați în funcții" (tvr.ro) –, dar nu e deloc rar nici pluralul în *-e*. Acesta poate fi uneori pluralul substantivului feminin, dar contextele arată că de obicei este vorba de substantivul neutru: „toate *ipochimenele* astea sînt unite de consensul constitutiv-socialist al subversiunii lor" (revista22.ro); *„ipochimenele* mioritice" (cinemagia.ro); „ipochimenele numite jurnaliști" (specialarad.ro); „această colecție de *ipochimene"* (realitatea.net).

Din păcate, DOOM (2005) înregistrează doar pluralul masculin al cuvîntului. Tot masculinul figurează în *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI). DEX cuprindea o eroare de tipar, probabil corectată în noile reeditări: substantivul apărea cu pluralul în *-i*, dar ca neutru. Continuitatea cu tradiția – dar și conformitatea cu situația actuală – este consemnată de *Noul dicționar universal* (NDU), unde apar ambele ambele plurale – *ipochimeni* și *ipochimene* –, deci ambele variante ale substantivului: masculin și neutru.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

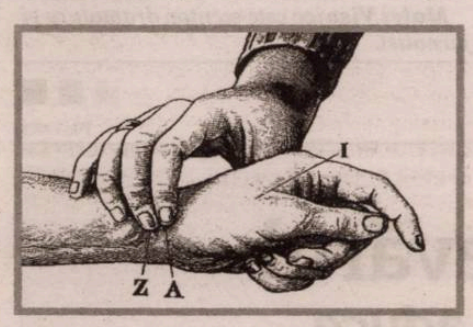

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum miroase parfumul muzei

Există încă, fără îndoială, un entuziasm al elevilor, o deschidere a lor, un interes aparte pe care îl manifestă față de competițiile nonformale, care nu presupun etalarea unor cunoștințe, compilarea unor informații, regurgitarea unor clișee. Există o atracție față de zona de manifestare a creativității neîngrădite de norme curriculare, de structuri de subiecte, față de libertatea manifestării talentului și, la urma urmei, a indivitualității subiective. Pe linia aceasta se înscriu unele concursuri – și e de fapt nepotrivit termenul, căci sînt mai degrabă manifestări, evenimente culturale în toată regula. Am scris cu ceva vreme în urmă despre *Lecturiada elevilor,* am scris și despre BOOVIE, acum vă mai reții atenția cu un subiect din aceeași categorie, să-mi fie iertată insistența.

În urmă cu ceva vreme am fost contactat de Fundația Culturală „Augustin Buzura" care voia să organizeze, în parteneriat cu Ministerul Culturii, un concurs de proză scurtă pentru elevi. Am acceptat cu bucurie să susțin proiectul, să ofer o minimă consultanță cu privire la regulament și ulterior să fac parte din juriu. Fiind vorba despre o primă ediție și neexistând, așadar, o tradiție a evenimentului, am crezut că nu va avea cine știe ce succes. Neintrînd pe filieră instituțională în școli, prin intermediul Ministerului Educației și al inspectoratelor școlare, existau șanse să rămînă în acest an școlar încă un concurs fără vizibilitate și miză. Deși mijloacele de popularizare au fost minime, practic am distribuit eu pe pagina personală de Facebook anunțul, alături de alți cîțiva colegi, deși ne aflam deja spre sfîrșitul anului școlar și exista posibilitatea ca mirosul vacanței să fie mai tare decît parfumul muzei, deși perioada acordată trimiterii textelor a fost destul de scurtă, vreo două săptămîni, surpriza plăcută a reprezentat-o numărul relativ mare de lucrări înscrise în concurs. Peste 60 de liceeni au trimis texte. Firește, a urmat etapa de jurizare, care le-a triat.

Am remarcat în primul rînd o diversitate semnificativă a abordărilor. A predominat, în textele citite, stilul oarecum reflexiv, cu multe filozofări, cu centrare asupra problematicilor specifice vîrstei adolescentine – abisul iubirii, rostul existenței, sinele, timpul, moartea –, ceea ce aș numi poate discurs despre ființă, un manierism al vîrstei, frămîntări și idealuri specifice, problematizate în structuri narative mai mult sau mai puțin ferme. Apoi, cîteva proze mai dense, remarcabile, care vădesc un talent autentic. Alegeri tematice din universul lor actual, cu trimiteri curajoase spre zone mai puțin explorate, tratate cu autenticitate și firesc. Autoarele și autorii acestora își evidențiau capacitatea de a conduce un dialog cu relaxare, de a desena un crochiu narativ ferm, fără a face abuz de încărcătură reflexiv-filosofică, lăsînd și cititorului plăcerea de a-și imagina, de a completa puzzle-ul narativ, de a participa activ la alcătuirea lumii poveștii.

Prozele cele mai reușite au fost adunate într-un volum publicat la Editura Muzeului Literaturii Române, care s-a lansat cu ocazia Galei Festivalului de Proză „Augustin Buzura". Organizatorii au invitat, așadar, elevii, însoțiți de profesorii lor și de părinți, să participe la o etapă de premiere într-un cadru aparte, pe care sînt sigur că nu îl vor uita niciodată. Pentru majoritatea, cred că a reprezentat prima ocazie de a se afla într-un prim-plan atît de generos și de ofertant. În Salonul Carol al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I" din București, toți participanții au avut ocazia să se bucure de cîteva momente speciale. Prima parte a zilei a fost dedicată evocării personalității scriitorului Augustin Buzura. Un scurt film documentar inedit, realizat de fiul prozatorului, Mihai Adrian Buzura, a deschis spre spațiul și timpul copilăriei prozatorului, printr-un interviu care îl surprinde pe acesta în ultima perioadă a vieții sale. Apoi, personalitatea sa a fost evocată prin prisma prieteniei care i-a unit de Jean-Jacques Askenasy, membru de onoare al Academiei Române, medic și cercetător în domeniul neurologiei, personalitate internațională, emigrat în Israel în 1972, dar care a păstrat strînse legături cu cultura română. La cei aproape 90 de ani ai săi, profesorul a evidențiat, cu o energie de invidiat, momente ale prieteniei care l-a legat de scriitor, primele experiențe de medic ale lui Buzura, trecerea de la medicină la literatură. Apoi, participanții au avut ocazia să o asculte pe Daniela Zeca-Buzura, nora scriitorului, la rîndul său scriitoare, cunoscută realizatoare de emisiuni culturale la Televiziunea Română. Și dînsa a evocat momente speciale, făcînd legătura cu anii în care la bacalaureat, în calitate de profesoară, asculta răspunsuri ale elevilor care trăseseră bilete de examen cu fragmente de texte aparținînd celui ce nici nu bănuia că va urma să îi ajungă noră. Ne-a mărturisit și un regret: faptul că nu a reușit să-i învingă scriitorului timiditatea și să-l convingă să participe în calitate de invitat la una dintre emisiunile sale. A doua parte a zilei a fost dedicată premierii elevilor și lansării volumului care conține prozele celor premiați. Elevele cîștigătoare ale locurilor I și al III-lea (cea care cîștigase locul al II-lea, Ioana Tătărușanu, nereușind să ajungă din provincie), Teofana Bibire și Mălina-Alexandra Lipară, au trecut pentru cîteva momente în fața publicului și au vorbit despre experiența scrierii textelor premiate și despre legăturile lor cu literatura, despre planurile de viitor. Volumul a fost prezentat de Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române, care, cu generozitate, și-a manifestat încrederea că în sală se află viitori scriitori care vor ajunge la rîndul lor să intre în istoria literaturii române.

Una peste alta, ce vreau să spun este că există resurse, atît umane, cît și logistice, pentru a fi susținute proiecte vii, de stimulare a creativității în beneficiul culturii în cel mai larg sens al cuvîntului și că, de fapt, în tinerii aceștia care sînt încă pe băncile școlilor ar trebui să investim cît mai mult, pentru a-i motiva, pentru a le facilita libertatea de exprimare a potențialului pe care îl au.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

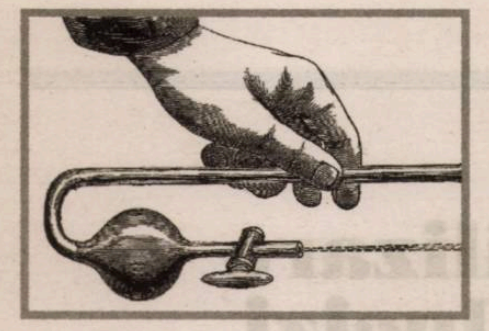

Oana STOICA

rosencrantz & co

Trufaldino 4'33"

● ***Slugă la doi stăpîni,* de Carlo Goldoni, traducerea: Polixenia Karambi, regia: Peter Kerek, scenografia: Iuliana Vîlsan, muzica: Vivi Stoleriu, *light design:* Daniel Klinger. Cu: Pavel Bartoș, Alina Berzunțeanu / Anda Saltelechi, Elvira Deatcu / Crina Mureșan, Diana Gheorghian, Dorina Lazăr, Nicoleta Lefter, Rodica Mandache, Ruxandra Maniu / Anda Saltelechi, Irina Mazanitis, Paula Niculiță. Teatrul Odeon.**

Publicată într-o primă formă în 1745, piesa lui Carlo Goldoni, *Slugă la doi stăpîni,* este considerată expresia *commediei dell'arte,* deși autorul ei este cel care va reforma genul prin impunerea textului scris, limitarea improvizațiilor actorilor, construirea unor personaje complexe, dincolo de schematicele arhetipuri obișnuite. Montarea ei astăzi poate viza actualizări ale personajelor (în legendarul spectacol regizat la Teatrul Național din Craiova în 1999, Vlad Mugur vedea în Trufaldino un șomer vîrstnic, care își găsește cu greu un serviciu; stăpînii lui, Beatrice și Florindo, erau niște mafioți – în fond, ei erau complice și autor al unui omor –; Clarice era o păpușă defectă, o tînără care cedează psihic presiunilor sociale și abuzurilor familiale) sau reinterpretări ale comicului. La Goldoni, comicul este burlesc, are o tușă tragică, frizează fantasticul gotic. Dincolo de primul nivel de lectură, care se concentrează pe umor, există în această piesă o violență tolerată (asasinatul, agresivitatea verbală și fizică asupra servitorilor etc.), care stă la baza senzației de text *noir*.

La Goldoni, comicul este burlesc, are o tușă tragică, frizează fantasticul gotic.

În recentul spectacol de la Teatrul Odeon, regizorul Peter Kerek, susținut de scenografa Iuliana Vîlsan, mizează pe un univers al penumbrei, în care personajele apar și dispar neliniștitor, chiar amenințător. Fascicule de lumină decupează geometric spațiul de mișcare al fiecărui personaj. Cuvîntul-cheie pare să fie „contrarii": lumini/umbre, spațiu gol / forme goale (decorul este redus la un podium cu scări, gol în interior, cu multiple funcții: catafalc, altar, spațiu de întîlnire și de conflict), sunete/liniște, personaje androgine (jumătate femeie, jumătate bărbat). De altfel, androginitatea este esențială: în afară de Trufaldino, interpretat de Pavel Bartoș cu binecunoscutu-i aplomb comic, celelalte personaje, de ambe sexe, sînt jucate de femei. Desigur, la prima vedere este o inversare a vechii reguli care stipula că doar bărbații pot fi actori, dar demersul nu se reduce doar la asta. Confuzia identitară provine nu atît din travestiuri, cît din faptul că aceste personaje au o componentă feminină, iar Trufaldino are interacțiuni erotice (săruturi) cu ele. Foamea lui (gastronomică în text) se dovedește o foame generică, de viață, de iubire, de sex. Iuliana Vîlsan creează costume în alb și negru, cu cîte o tușă de culoare, ca niște piese de șah (pe același principiu al contrariilor), păstrînd detalii de epocă (precum volanele). Sînt costume cu elemente feminine și masculine, cel mai explicit fiind al lui Florindo, „tăiat" vertical pe din două, albul cu tutu, negrul cu pantaloni. *Slugă la doi stăpîni* este un festin vizual și sonor al dublului, al conviețuirii contrariilor, pe care îl explică sugestiv tot Iuliana Vîlsan în caietul-program prin muzica lui John Cage și, chiar dacă referința ei nu e directă, gîndul zboară imediat la celebra piesă *4'33",* în care *absența* sunetului se substituie *sunetului.* Așa este construit și spectacolul lui Peter Kerek, pe aplicarea principiului muzicii aleatorii, nedeterminate, proclamat de Cage, în care unele părți dintr-o piesă muzicală sînt lăsate pe seama improvizației, singurul element fix fiind durata. Teoria muzicală își găsește aici un revers (un dublu) în *commedia dell'arte,* iar Kerek își bazează spectacolul pe această similitudine, creînd o arhitectură vizuală și sonoră sincopată și gotică, în care comicul este prins ca într-o capcană.

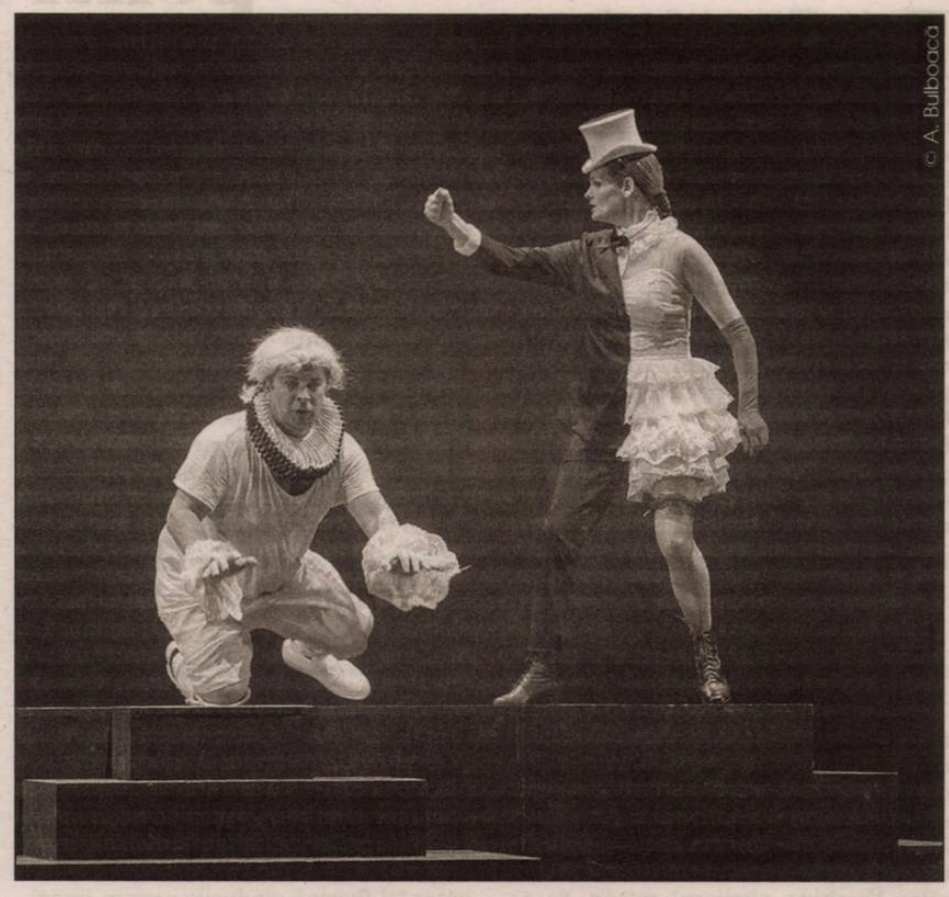

Slugă la doi stăpîni începe cu ceea ce pare a fi cadavrul lui Trufaldino întins pe catafalc, dar este o iluzie, căci nu Trufaldino zace acolo, ci Federigo cel ucis și a cărui moarte stă la baza tuturor încurcăturilor. Doar că pe Federigo îl întrupează în moarte același actor care îl întrupează în viață pe Trufaldino, iar încurcăturile se încheie cu o serie de căsătorii care sînt, prin definiție, expresii ale vieții. Astfel, întregul spectacol se desfășoară în această paradigmă: existența este suma contrariilor.

Ar părea un spectacol complex (și este), coerent ca viziune, doar că aici lucrurile stau puțin diferit. Am văzut spectacole care pleacă de la idei interesante, dar eșuează în exprimarea lor performativă. *Slugă la doi stăpîni* conține, ca spectacol, conceptul teoretic, dar are două mari probleme: este dificil ca ideile de bază să fie conectate într-o viziune logică (asta ține de insuficienta lor dezvoltare în spectacol) și conceptul estompează comicul, fără a-l sublima în tragic, *noir* sau altceva, dar suficient cît să rămînă prea anemic pentru o comedie. Așa, nici perspectiva postmodernă nu e destul de puternică pentru a configura un spectacol care să dea sens astăzi unui text de aproape 300 ani (deși ar fi avut premise bune), trecîndu-l prin filtrul unor teorii artistice relativ recente, nici comicul care definea piesa lui Goldoni nu se mai păstrează. Spectacolul se oprește undeva la jumătate, cu riscul de a dezamăgi pe toată lumea: cei care vor să vadă comedia clasică vor rămîne neamuzați (cu toate eforturile admirabile ale lui Pavel Bartoș), cei care speră să găsească un format performativ contemporan vor vedea un spectacol insuficient articulat. Asta nu înseamnă că, pe bucăți, nu sînt lucruri bune: scenografia, muzica și luminile sînt create pe teoria nedeterminării a lui Cage astfel încît să funcționeze în desenul general, Pavel Bartoș este esența lui Trufaldino, iar galeria de actrițe este imbatabilă, de la Dorina Lazăr, într-un fel de papesă Brighela, la Diana Gheorghian, într-o marionetă înfricoșătoare (Chelnerul), Paula Niculiță, dură și fragilă în Beatrice, sau Nicoleta Lefter într-un... greiere (nevolnicul Silvio). Dar îmbinate, din aceste elemente rezultă un spectacol confuz, ca și cum autorii nu s-ar fi decis ce vor să facă, încercînd, parcă, să satisfacă pe toată lumea.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

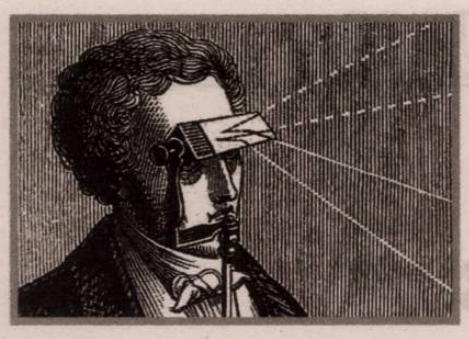

Laurențiu MALOMFĂLEAN

onirodrom

Un manual de utilizare pentru visătorii lucizi

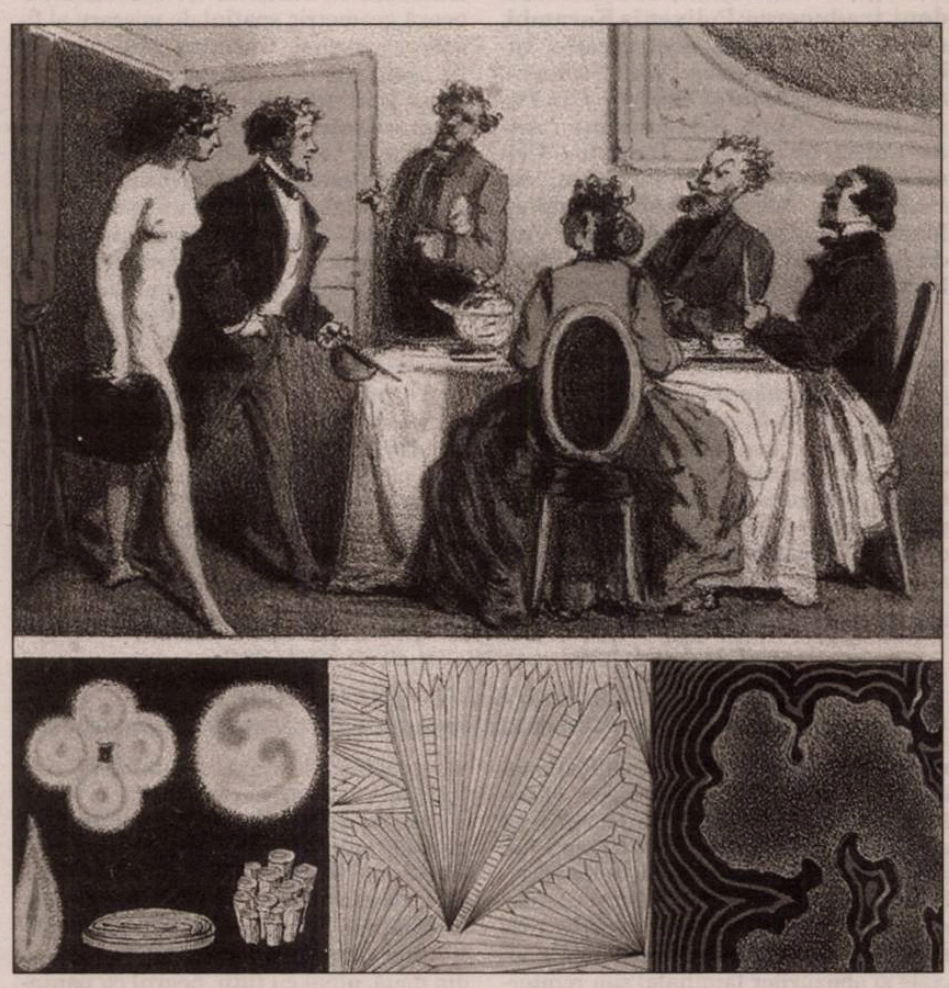

Léon d'Hervey de Saint-Denys, pe numele său întreg Marie-Jean-Léon Le Coq, baron d'Hervey de Juchereau, marchiz de Saint-Denys, s-a născut la 5 mai 1822 și a decedat pe 2 noiembrie 1892, la Paris. În timpul zilei sinolog și profesor de limbă chineză la École Spéciale des Langues Orientales, iar apoi la Collège de France, traducător de poezie din epoca Tang, principala sa moștenire a rămas *Les Rêves et les moyens de les diriger. Observations pratiques*. Este vorba de opera unui autodidact pătimaș, o carte-experiment ce pornește de la niște vise proprii, publicată anonim prin 1867. Cu 33 de ani, deci, înaintea *magnum opus*-ului *Die Traumdeutung,* prin care Sigmund Freud avea să pășească triumfal pe calea regală a visului, odată cu zorii secolului XX.

Visul ia forma gîndirii din somn.

După un preambul și o critică a lucrărilor cunoscute pînă atunci, contribuția cea mai incitantă a cărții, un *in-octavo* de 496 de pagini, se dovedește a fi partea a III-a, „Observații practice asupra viselor și mijloacelor de a le călăuzi". Faptul a fost remarcat inclusiv de către Nicolae Vaschide, pionierul român, de astă dată în ce privește studierea viselor, autor, pe la începutul veacului trecut, al unor importante cercetări de laborator, sintetizate în volumul *Somnul și visele* (1911; în românește de Ion Samarineanu, cu o prefață de C. Rădulescu Motru, editura Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940). Acolo, Vaschide parafrazează de altfel un rezumat extrem de comprehensiv al întregului op datorat lui Hervey de Saint-Denys; acesta identifica și indica trei condiții esențiale prin care visătorii pot ajunge să stăpînească mersul imaginilor onirice: 1) să ai, dormind, conștiința somnului, obicei care se dobîndește prin simplul fapt de a ține un jurnal de vise; 2) să asociezi anumite amintiri cu anumite percepții senzoriale, în așa fel încît întoarcerea lor să introducă în toiul viselor ideile-imagini corespondente; 3) să îți folosești voința pentru a le ghida pe acestea din urmă, conform aplicării principiului că a te gîndi la un lucru înseamnă a-l visa.

Un miros, un gust, o atingere, un motiv muzical auzit în somn ajunge să evoce în vis o persoană ori un loc. Următorul pas în conștientizarea stării onirice ar fi un act pur volitiv prin care subiectul visător își fixează gîndurile asupra imaginilor evocate, fapt similar unei reprezentări din stare de veghe aparținînd unui halucinat sau extatic ce zărește, complet treaz, obiectele care îi ocupă mintea. Visul fiind reprezentarea în ochii minții a ceea ce ne ocupă gîndirea, așa cum de atîtea ori o spune Hervey de Saint-Denys, rezultatul e că vom vedea apărînd imediat imaginea lucrului la care ne-am gîndit în mod intenționat. Cu alte cuvinte, vom visa ceea ce am vrut. Dacă se dovedește că este posibil – în vis, iată – să îți dirijezi gîndurile, înseamnă că poți visa după plac. Un exemplu:

„Într-un alt vis, în care cred că mă plimb călare într-o zi frumoasă, conștiința situației mele adevărate îmi revine în memorie, după cum și întrebarea de a ști dacă liberul-arbitru al acțiunilor mele imaginare îmi aparține sau nu [...]. Să vedem, îmi spun, calul ăsta nu-i decît o iluzie, cîmpia pe care-o străbat un decor; însă dacă nu voința mea a evocat imaginile astea, mi se pare în orice caz că am asupra lor o anumită putere. Vreau să galopez, galopez; vreau să mă opresc, mă opresc. Iată acum două cărări ce se deschid în fața mea. Cea din dreapta pare să se înfunde într-o pădure deasă; cea din stînga duce la un fel de conac în ruine. Simt foarte bine că am libertatea să mă îndrept la dreapta ori la stînga, și prin urmare să decid eu însumi dacă vreau să dau naștere unor asocieri de idei-imagini în legătură cu ruinele sau cu pădurea. Mă îndrept mai întîi la dreapta, apoi îmi vine ideea că e mai bine, în interesul experimentelor mele, să ghidez un vis atît de lucid înspre turnulețe și donjon, deoarece căutînd să-mi amintesc în mod exact de principalele detalii ale arhitecturii, poate aș putea, la trezire, să recunosc originea amintirilor. O iau așadar pe poteca din stînga, descalec la intrarea unui pod mobil foarte pitoresc și [...] examinez foarte atent o infinitate de amănunte mari și mici: bolți ogivale, pietre sculptate, armături pe jumătate roase, crăpături și stricăciuni ale zidurilor, admirînd cu cîtă minuțioasă precizie mi se pictează toate astea în ochii minții. Curînd însă, în timp ce măsor închizătoarea gigantică a unei porți vechi dărăpănate, obiectele își pierd dintr-odată culoarea și limpezimea contururilor, ca figurile dioramei cînd se îndepărtează focarul. Simt că mă trezesc."(pp. 271-272, *t.m. – L.M.*)

Putem afirma împreună cu neobositul visător că liberul-arbitru e la fel de prezent în acest vis pe cît ar fi fost în viața reală. Dintre cele două cărări ivite înainte, subiectul o ia pe cea din stînga, la capătul căreia se arăta un castel imaginar. Asocierea ideilor-imagini se face apoi în deplină conformitate cu voința călăuzitoare. Pentru Saint-Denys, orice formă de gîndire a omului adormit este un vis mai mult sau mai puțin lucid, altfel spus, visul ia forma gîndirii din somn. Atenția poate continua să fie exercitată *acolo:* te poți obișnui să alegi numaidecît, dintre viziunile și ideile ce se perindă în vis, ce anume vrei să fixezi, să reții, să analizezi ori să clarifici. Rezultatul necesită un anumit efort al minții – care nu se obține fără o concentrare aproape dureroasă, lasă de înțeles autorul.

Visele și mijloacele de a le călăuzi este un volum scris cu speranța că modalitățile de a ghida iluziile viselor îi vor permite cititorului să ajungă el însuși la rezultate nemijlocite și concludente. Principalul merit al autorului rămîne faptul că propune, practic, o sintagmă doar aparent oximoronică precum cea de „vis lucid", pentru a denumi acele vise în care visătorul devine conștient, sau cel puțin are sentimentul că știe, visînd, că visează. Și de ce n-ar putea voința din vis avea efect și în stare de veghe? Am avea atîta nevoie. Să fie într-un vis bun!

***Laurențiu Malomfălean** este eseist și traducător.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!

Historia.ro

Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum îți dai seama cînd ești fericit?

E complicat să scrii despre fericire la un mod simplu, care de multe ori poate să pară de fapt simplist și superficial, dincolo de toată filozofia care există pe lume, de la începuturile ei, dincolo de toată chimia care există în fiecare dintre noi, de dozajul de serotonină (apropo, tocmai citesc *Serotonina* lui Houellebecq), de hormoni și de alte substanțe care pot fi responsabile cu fericirea și desigur, dincolo de toate cărțile motivaționale care vînd soluții de tipul „Cum să fii fericit în cinci pași“, cum să trimiți gînduri pozitive în univers care să se întoarcă la tine sub formă de bumerang etc. Și mai greu e să scrii despre fericirea asta banală, domestică, de zi cu zi, care nu duce, de fapt, nicăieri, care nu implică mari satisfacții – premii, realizări remarcabile sau mari posesii (vile și iahturi), experiențe spirituale – pelerinaje, călătorii în jurul lumii –, fericirea asta măruntă pe care parcă nici n-o poți numi fericire, pentru că la un moment dat începi să te mulțumești cu puțin, cu prea puțin, visurile tale de odinioară încep să se erodeze, să se spargă, ești fericit pentru că nu ești nefericit. Dar fericirea asta măruntă implică și o doză de modestie. Ești fericit pentru că ești sănătos, în vreme ce sînt oameni care se îmbolnăvesc și mor la 30-40 de ani, ești fericit pentru că nu trăiești, totuși, în Somalia sau în alte țări subdezvoltate din fundul Africii (deși ar putea să te mire cîți oameni fericiți sînt și acolo, în ciuda sărăciei și a foametei), ești fericit pentru că ai unde locui și nu te dă nimeni afară din casă, pentru că îți permiți o bere și trei mici în Obor, era un timp în care te uitai cu jind spre teresa cu mici și-ți numărai banii pentru ingredientele unei ciorbe care trebuia să-ți ajungă o bună parte din săptămînă, ești fericit pentru că relația ta merge cît de cît, da, nu mai e cea de odinioară, totuși există încă o comunicare reală și o armonie, în vreme ce cupluri în jurul tău nu se mai înțeleg și divorțează, ești fericit pentru că ai pisică, pentru că ai plantat cîțiva sîmburi dintr-o lămîie într-un ghiveci pe balcon și te-ai pomenit, într-o dimineață, cu un lămîi firav și verde căruia tu i-ai dat viață. Dar cine să mai conștientizeze toate aceste lucruri care nu fac parte din sfera specialului, a extraordinarului, a prea-prea-ului și foarte-foarte-lui, care par să nu mai conteze, într-o societate care pune accent numai pe superlativ?

De cele mai multe ori, fericirea noastră trece nebăgată în seamă. Mai degrabă devenim conștienți de fericirea celor din jurul nostru. Fericirea copiilor e cea mai evidentă și mai prietenoasă pentru că ne pune în relație cu propria noastră copilărie. Nu am copii, dar stau mult în preajma copiilor pentru că îi simt ca pe acele baterii externe ale telefonului care te încarcă, nu în timpul somnului, nu în momentele de inactivitate, ci în mișcare. În plus, sînt cea mai autentică sursă de inspirație pentru orice. Am fost de curînd la o serbare de final de grădiniță, într-o zi ploioasă în care fetițele încearcau să-și ferească rochițele de gală, pe stradă, de stropii din baltă, iar băieții erau cam morocănoși în costumele lor de ursuleți. Se încurcau la poezia pe care voiau să o termine cît mai repede ca să scape de rol, se împiedicau în costumele alea un pic grotești, cîntau alandala cu ochii pe fereastră, se întorceau cu spatele la public, iar la final au pupat-o cu toții pe „tovarășa“ pînă cînd au albit-o la față. Era imposibil să nu te bucuri de bucuria lor și să nu le trăiești entuziasmul legat de ceea ce va urma în mica lor viață încă protejată – școala, înregimentarea, calificative și note, concurență, de ce fetița aia poate și tu nu?, Eminescu și Coșbuc, ecuația de gradul 2, pierderea inocenței care aduce implicit nefericire. Devenim conștienți de fericirea bătrînilor trecuți de 80-90 de ani pe care moartea nu-i mai sperie, care au ochii foarte limpezi și aproape goi, care își recapătă inocența și se bucură din orice – de o conversație pe banca din fața blocului cu un străin, de ceva dulce, de faptul că a trecut o zi în care nu i-a durut nimic sau în care s-au simțit mai puțin singuri.

Îmi dau seama că, la vîrsta asta „de mijloc“, în care ai tot timpul proiecții și prea puțin timp ca să trăiești într-adevăr, fericirea e de cele mai multe ori retrospectivă. Ce mișto a fost cînd am fost în Sicilia în februarie și, în timp ce la noi erau 3 grade, noi stăteam pe terasă, beam vin și ne uitam la marea incredibilă de la Taormina, în jurul nostru mirosea a flori necunoscute nouă, în vreme ce în București pomii nu erau nici măcar înmuguriți, ce mișto a fost în concediu cu toată gașca, ce bine ne-am înțeles cu toții atunci, iar cînd ne-am reîntîlnit în București, la o bere, cu toții eram stresați de job-ul de a doua zi, nu s-a mai legat nimic. Fericirea se consumă între amintiri mai mult sau puțin recente și proiecții ale unor potențiale clipe de fericire viitoare – ce vom face mîine, peste două săptămîni, peste un an, ca să repetăm, ca să ne asigurăm că, cel puțin pentru cîteva zile, ore, vom fi din nou fericiți. Uneori ne mutăm proiecția asupra copiilor noștri – ce vor face ei peste cîțiva ani ca să ne facă fericiți. Vor absolvi o facultate de top, vor avea job-uri bune, vor face copii pentru ca noi să fim niște bunici fericiți, să ne încărcăm precum niște telefoane mobile la bateriile externe?

Fericirea asta banală, domestică, de zi cu zi, care nu duce, de fapt, nicăieri.

Uneori definim stările de fericire prin ieșirea din niște stări de nefericire, momentul acela în care respiri ușurat, am scăpat. De o posibilă boală, de un posibil conflict, de un posibil declin. De pildă, momentul în care, deși ai niște suspiciuni, ieși din cabinetul unui doctor care îți zice că ești perfect sănătos, e un moment de profundă fericire. Momentul în care, dacă îți e frică să zbori, avionul aterizează, își pune roțile pe pistă și te simți ușurat, nu se compară cu nimic altceva, te simți de parcă ți se oferă o nouă viață. Dar mai sînt și clipele de fericire mărunte, total ignorate, de care nici nu-ți mai dai seama – de pildă, atunci cînd începi să cînți fără motiv prin casă, atunci cînd faci prima baie a anului în mare, îți place o muzică pe care o auzi și începi să te miști, să dansezi, atunci cînd ți-e sete și bei o bere rece și bună care te amețește ușor, atunci cînd pleci într-o scurtă călătorie cu mașina și ieși din oraș, nu mai vezi doar blocuri și asfalt în fața ta, vezi și cîmpul care se întîmplă să fie verde, liniștitor, cu maci roșii pe margine.

Nu-mi dau seama ce mi-a venit să scriu despre fericire, poate din cauza faptului că de aproape trei luni sînt departe de București, undeva în Ardeal, m-am obișnuit cu tot ce e aici, cu oamenii drăguți, cu orășelul fără agitație, zgomot și noxe, cu mîncarea care parcă are alt gust, cu pădurea din spatele blocului în care locuim, din care în fiecare dimineață se aud o mie de păsări, iar căprioare coboară pînă în parcare, cu apusurile de soare privite de pe balcon, munții din depărtare, în vreme ce acasă nu zăresc pe fereastră decît zidul casei de vizavi. Toate mi se par firești, uit să mă mai bucur de ele și totuși îmi dau seama deja că ceea ce mi se întîmplă acum este o perioadă fericită din viața mea. Însă îmi dau seama și că, dacă m-aș muta definitiv în orășelul acesta, abia atunci mi-aș aduce toate nefericirile de dincolo și aș începe să compar lucrurile. Barometrul meu personal pentru stările de „fericire“ este legat de faptul că nu-mi vine să mai scriu nimic. Părinții mei locuiesc într-o casă la Breaza, cu o curte idilică, cu flori, cireși și pisică, mereu cînd merg acolo îmi propun să scriu și de fapt mă trezesc într-o stare un pic abulică și contemplativă – mai trece un fluture, mai ciripește o pasăre, lumina se filtrează altfel printre crengile gutuiului, în funcție de oră. Simt cum devin un melc care se deplasează extrem de încet în pridvorul casei, atent la tot și în același timp decuplat de lumea din jur.

Vă doresc să fiți fericiți!

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Mirel și spaima noastră: ardeiul iute

Mirel: „Nu știu dacă tu înțelegi ce se întîmplă cu tine, cu mine. Totul depinde de ardeiul iute. Ardeiul iutește mintea și inima. *N'est-ce pas?* Iar acum, serios… după generația noastră de decreței nu mai rămîne nimic. Nici măcar amintirea. Plozii ăștia de acum vor crede toți că pepenele are gust de castravate, iar cu roșia joci tenis de cîmp. Nasol. Mirel, cu tristețe“

Eugen: „Știi ce e mișto? Dă-i în gura noastră pe proști! Am ajuns deștepți, ce bineee!“

Mirel: „În Occident e și mai nasol. Așa se întîmplă cînd ucizi instinctul pămîntului. Dar e nasol, e de zombi… M.“

Eugen: „Bă, nu vezi că lumea n-are logica ardeiului iute? Și-a pierdut iuțeala. E doar *blind*-ă. Ca găina, se uită la boabe c-un ochi, nu vede cu doi. E proastă, nu-ți face griji.“

Mirel: „Dar la sursă le dau nenorociților 20 lei pe lada de banane plină cu roșii. Realitate… M., trist“

Eugen: „Ai înțeles, cred, că piețarii știu că prostimea are bani și țin sus prețul. Nu e conspirație, este irealitatea imediată creată de Vâlcov-Dragnea.“

Mirel: „Astăzi, iunie, sîmbătă, ARDEIUL iute la Obor: 2 la leu sau 3 la leu. Se poate? Cine ne sabotează? Cine ne fură iuțeala națională? Nu este acesta semnul care ne arată ca mergem în direcția greșită? Revoluție! Dacă ardei berechet nu e, nimic nu e! Ce este de făcut? România nu acceptă să-i fie speculat ardeiul! Mirel, trist, lovit de burebist“

Eugen: „Mulțumesc, Mirel. Nu știu dacă înțelegi, eu sînt un biet om. Restul nu contează. Nu mă părăsi.“

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

După meciul cu Norvegia putem spune: Prost să fii, noroc să ai?

Nu. Nu doar pentru că n-ar fi cuviincios – chiar dacă e o vorbă uzuală în popor –, ci pentru că dacă un meci care în mod logic ar fi trebuit să se termine 4-1 și nu 2-2, așa cum s-a întîmplat cu cel de la Oslo, e și pentru că nu poate exista un singur prost într-o astfel de poveste. Mai ales cînd uneia dintre echipe i se întîmplă de două ori la rînd același pocinog. Căci personajul colectiv principal în această întîmplare e Norvegia, nu România. Norvegia a avut 2-0 și cu Suedia, și 2-0 cu România. Și n-a cîștigat nici unul dintre meciuri. Așa că băieții lui Lagerback își pot pune cîte un nas roșu și pantaloni foarte largi și foarte în dungi. Au avut victoria în mînă și, dacă pot zice așa, i-au dat cu piciorul. Au ratat mult, enorm. Au vrut să arate că gulguta repetată pînă la greață în fotbal, „2-0 e cel mai periculos scor“, are fanii săi absoluți. Acum, că am văzut cui i se potrivește mai bine prima parte a întrebării, să trecem la a doua: „noroc să ai“. Și, da, am avut noroc. Noroc cu Tătărușanu. Ținut pe bară de Nantes, dotat cu o coafură retro (pe teren părea dintr-o reclamă la nu știu ce bere pe care o beau și părinții fotbaliștilor de azi înainte de meci), omul din poartă a luat doar golurile imparabile. Apoi norocul nostru ține de alt proverb, ăla cu mintea de pe urmă. Sau inima de pe urmă. Căci, la 0-2, băieții carpatici au zis că nu mai e nimic de pierdut și asta i-a derutat pe nordici, la care o vorbă e o vorbă: am căzut de acord că sîntem mai buni decît voi, ce mai vreți? Dar ai noștri, șmecheri, s-au dat morți și apoi le-au ars un picior între picioare. Noroc și că selecționerul Contra și-a revenit la timp și, după ce a greșit primul 11, a nimerit schimbările. Micul Hagi a zburdat și a dat pasa decisivă la golul egalării. Și uite așa am avut norocul pe care ni l-am făcut sau pe care am fost lăsați să ni-l facem. Asta e povestea cu proverbele. A, uite unul de final: ulciorul nu merge de multe ori la apă… Ce popor înțelept!

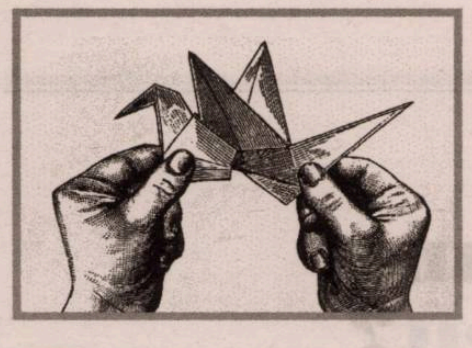

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un dirijor european

Paul Staicu e numele unui dirijor care trebuie neapărat reamintit. Un muzician ilustru care și-a început cariera cîntînd la corn și, spun specialiștii și muzicienii care au colaborat cu el, era un virtuoz excepțional al acestui instrument. A devenit apoi dirijor, avîndu-l drept maestru și model chiar pe Sergiu Celibidache. Între 1978 și 1989 a condus Orchestra Simfonică din Constanța cu care, în 1982, a reușit o performanță neegalată decît în urmă cu cîteva luni: un turneu de succes în Statele Unite ale Americii. Performanță, pentru că de atunci și pînă la începutul acestui an, nici o orchestră simfonică profesionistă din România nu a mai fost invitată într-un turneu în SUA.

Valoarea lui Paul Staicu e atestată și de premiile și distincțiile pe care le-a primit de-a lungul carierei (printre ele medalia fundației „Herbert von Karajan" sau medalia aniversară Richard Wagner, la Bayreuth în 1974).

Paul Staicu are astăzi 82 de ani și trăiește în Franța. A fugit din țară chiar înainte de revoluție, în 1989, și a întemeiat o orchestră simfonică în micul oraș Montbéliard. Anul trecut a publicat la Editura Muzicală o carte de amintiri intitulată *Din Europa în Europa*. Povestea începe cu figurile părinților și ale bunicilor, cu zilele copilăriei marcate de război, cu descrierea senzațiilor create de un bombardament al aliaților din 1944. Sînt amintiți și anii de studii de la Praga și Viena, sînt descrise și întîlnirile cu Sergiu Celibidache sau cu Dimitri Başkirov. Dar poate că amintirile cele mai interesante, mai ales pentru cei care astăzi se bucură de libertate ca de un dat natural, sînt cele legate de umilințele și restricțiile de călătorie la care erau supuși înainte de 1989 chiar și artiști de notorietate care puteau și trebuiau să reprezinte țara. După un turneu în Spania cu orchestra din Constanța pe care o conducea, Paul Staicu a fost chemat de autoritățile comuniste să i se ceară socoteală pentru cei șapte instrumentiști care, cu acea ocazie, rămăseseră în Occident. I s-a „promis" atunci ferm: „De-acum înainte nu veți mai putea pleca niciodată în străinătate". Și tovarășii s-au ținut de cuvînt timp de șase ani. Motivele pentru care instrumentiștii rămîneau în Occident erau legate, printre altele, chiar de restricțiile și șicanele la care erau supuși de cîte ori se punea problema să plece în străinătate. În special într-un domeniu atît de universal cum este muzica, artiștii aveau nevoie să circule, să-și măsoare forțele pe plan internațional, să se compare cu alte orchestre ale lumii. Dar ei erau obstrucționați de fiecare dată cînd aveau asemenea ocazii. Chiar înainte de acea plecare în Spania – povestește Paul Staicu –, membrii orchestrei fuseseră dați jos din tren la frontieră, pentru că vameșii cereau niște acte în plus care să ateste că instrumentele lor (fabricate la Reghin) nu erau valori de patrimoniu care ar fi putut fi, vezi Doamne, înstrăinate. Deși responsabilii orchestrei cunoșteau birocrația comunistă și întocmiseră cu grijă toate hîrtiile necesare, nimeni nu se așteptase să fie cerute documente privind valoarea nominală a fiecărui instrument. Iar vameșii nu acceptau confirmări telefonice. Voiau acte originale care trebuiau trimise de la 800 km distanță, din Constanța. În plină noapte, instrumentiștii dați jos din tren au trebuit să-și caute cazare în acea localitate de frontieră. „Mica localitate nu a văzut și nu va mai vedea vreodată, cu certitudine – scrie Paul Staicu –, atît de mulți oaspeți veniți deodată. Și ce oaspeți distinși! Toți cu fracul în geamantan. Atît de distinși încît nu erau deloc siguri că ar fi putut să-și plătească închirierea eventuală a unei camere, atît de mult le lipsea cea mai mică lețcaie. Legea interzicea să se treacă frontiera cu valută sub pedeapsa de a fi închis. De bine, de rău, fiecare găsi un adăpost. A doua zi dimineață spălatul în curte, în lighean cu apă rece, sănătoasă, ne amintea că eram precis în miezul iernii."

Paul Staicu are astăzi 82 de ani și trăiește în Franța.

Dincolo de toată umilința, pînă au venit actele necesare și oamenii au reușit să ajungă totuși în Spania, data primului concert al turneului deja trecuse. Așa îi tratau autoritățile comuniste pe artiști. Și bineînțeles că, atunci cînd prindeau o ocazie, mulți dintre ei nu se mai întorceau în țară. Paul Staicu însuși a luat această decizie cînd, după șase ani de interdicție, a primit în sfîrșit din partea statului român o nouă viză de ieșire. A rămas în Franța, unde a întemeiat, așa cum spuneam, o orchestră simfonică într-un mic orășel apropiat de granița cu Elveția, bucurîndu-se de sprijinul generos și interesat al autorităților locale. Constanța, în schimb – dacă e să ne gîndim, un oraș de vreo zece ori mai mare decît Montbéliard –, nu mai are filarmonică.

ready made

„Pe la a zecea lună putem da copiilor câte o cójă de pâne, care, în mueată în gură prin salivă, strânsă între gingine și micii dinți, ce mulți copii au la acéstă vrâstă, se desface în mici bucățele, care înghițite, constituesc un nutriment ușor de mistuit pentru copii. De asemenea putem da copiilor câte un os de gainâ mai cu samă de la picior, cu care ei adese-ori 'și trec timpul sugându-'l, și astâmpărându'și tot-o-dată și mâncărimea ginginelor ce au la epoca dentițiunei."

Consilii hygienice pentru creșterea copiilor de Doctorul Dimitrie Cantemir, Peatra, Imprimerea Județului Neamțu, 1877

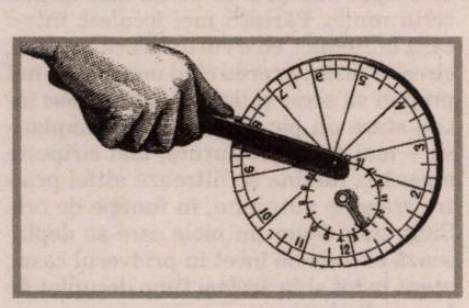

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Estimp, în Alaska...

Cel mai interesant sit arheologic din zona circumpolară și cea mai mare așezare preistorică din Arctica se află pe țărmul Mării Ciukoțk, imediat la nord de Strîmtoarea Bering. Proto-eschimoșii de la Ipiutak nu sînt conectați la vînzoleala mondială. În secolul IV d.Hr., cînd ei par să o fi dus cel mai bine, Constantin cel Mare și Chandragupta I însemnau pentru ei încă mai puțin decît pentru eschimoșii de azi faptul că acolo Rusia și SUA sînt la 100 km distanță.

Săpăturile de la Ipiutak/Point Hope, din 1939-1941, au scos la iveală cea mai spectaculoasă artă din Alaska. Am, între altele, o slăbiciune pentru ochelarii de protecție împotriva zăpezii făcuți din fildeș de morsă, cu decupaje înguste ca fantele prin care bagi moneda în aparat și decorați cu capete stilizate de cufundac. Mai jos aș vrea să dau cîteva motive pentru care cultura asta e foarte interesantă. Dar mai întîi trebuie să zic că paternalismul și comoditizarea *selfie*-grafică n-au ce căuta în discursul despre ea. E o cultură cu contradicții și asprimi – deoarece eschimosul nu e ceva drăguț și pufos, ci un ins cu viață grea și mituri întunecate.

Mai întîi, oamenii ăștia par să fie cel mai bun exemplu al unei populații asiatice care pătrunde în America de Nord. Alaska nu e deci chiar așa izolată. Îmi place cînd în obiectele de acolo vezi deodată parale cu arta scito-siberiană și chiar cu cea chineză. Mai ales micile ornamente de fildeș imită ornamentele de metal ale șamanilor siberieni. Cultura lor materială e, în ansamblu, neolitică, dacă nu socotim un unic obiect de fier, importat de undeva din Kamceatka.

Apoi, Ipiutak e practic singura cultură arctică care a renunțat complet la ceramică. În atîtea case săpate nu există nici un ciob de vas sau de opaiț. N-aș vrea să cad într-un stereotip, dar acest abandon voluntar al unei tehnologii de mare preț miroase a interdicție șamanică. Vasele se făceau doar din coajă de mesteacăn, adusă din pădurile aflate la o bună bucată de drum, pentru că mesteacănul nu prea e printre speciile care furnizează lemn plutitor, bușteni aduși de ape. E posibil ca proto-eschimoșii să fi locuit pe coastă doar primăvara și vara, iar restul timpului mult retrași pe continent. Genul ăsta de mobilitate cred că duce la niște avantaje, poate nu materiale, dar cognitive sigur, aceleași ca în cazul celor care au avut șansa să copilărească la țară și au înțeles și această lume înainte să vină la oraș.

Mai important, e vorba de cultura care acordă morților cea mai mare atenție (recuperabilă arheologic) din toată Arctica. E celebru un craniu descoperit cu ochi de fildeș și dopuri pentru nări, din același material, sculptate în formă de capete de păsări, în care la rîndul lor sînt inserați mici ochi de antracit (mai exact, de jais). O placă de fildeș pe care erau reprezentate schematic două buze cusute fusese așezată pe gură. (În arheologie ținem uneori în mînă asemenea obiecte, despre care, dacă nu le descoperim în contextul imediat și recognoscibil al utilizării lor, habar n-avem ce ar putea fi.) Acoperirea orificiilor corpului, ca să nu pătrundă spirite răuvoitoare în cadavru, e cunoscută și din mormintele dinastiei Han, contemporane cu începuturile Ipiutak. Uneori în morminte apar și mandibule de urs, găurite aparent tocmai ca să li se poată atașa și lor acoperitoare de gură.

Au scos la iveală cea mai spectaculoasă artă din Alaska.

O altă înmormîntare remarcabilă este cea a unui adult pe pieptul căruia se aflau patru tuburi șamanice sculptate, cu rol terapeutic. În coloana vertebrală a fost introdusă, după decapitare, o lungă tijă de fildeș sculptată cu o mînă la un capăt și un picior de caribu la celălalt (un ritual ce poate să reflecte ce se petrecea cînd era vînat un urs). Lîngă genunchiul stîng se afla un craniu de cufundac, în care fuseseră montați ochi de fildeș și pupile de jais, tratat deci omenește. Cufundacul, rața magică a șamanilor, are un rol privilegiat în miturile eschimoșilor. El redă vederea celor orbi, după aventuri ciudate: un băiat nevăzător vînează un urs cu arcul, dar mama lui îl minte că ursul a scăpat și doar cufundacul îi spune adevărul; un alt tînăr orbește după ce bunica lui, excedată de cît vînat adus de el trebuia să prepare, îi ascunde ochelarii de zăpadă.

Închei cu un motiv mai ciudat pentru care această cultură arctică are ceva special. Mare parte a artefactelor descoperite în situl-cheie de la Point Hope sînt azi pe fundul mării, la 1 km adîncime. Un vas militar care le readucea la University of Alaska Museum, după ce colecția fusese fotografiată la New York, s-a scufundat între Seattle și Juneau, capitala statului Alaska. Un alt vas încărcat cu artefacte din săpătură, și ele, îngrijit sortate, etichetate și puse în cutiuțe, e acum la 50 m sub apă în Strîmtoarea Bering. În 2005 se făceau planuri de recuperare a epavelor. Să nu uităm deci acest detaliu: că obiectele vechi de două mii de ani sînt în siguranță acolo unde sînt îngropate, iar în următoarea mie de ani starea a ceea ce a rămas din ele nu se va înrăutăți cu nimic. Dacă le scoatem, ar fi bine să le putem garanta același lucru.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ghidul Andrei Şerban

Aflu că un important regizor de teatru, veritabil reper în privința montării pieselor lui Shakespeare, vizitînd acum cîteva decenii Verona, a ajuns la balconul Julietei (unul dintre cele mai turistice puncte ale adorabilului oraș). Din curtea interioară a imobilului, în care pătrunzi printr-o intrare boltită, regizorul privea balconul, iar ghidul îi explica precis cum a venit Romeo, cum îl aștepta Julieta, cum a escaladat tînărul înflăcărat de amor balconul și toate celelalte, livrînd detalii de o precizie cinematografică. Regizorul l-a întrerupt pe ghid, întrebîndu-l: „Dar de unde știți dumneavoastră atît de precis că Romeo chiar a urcat în acel balcon și că acolo era Julieta?“ Ghidul s-a întors spre el și a replicat: „Dar dumneavoastră de unde știți atît de sigur că Shakespeare a scris *Romeo și Julieta?*“ Dialogul, 100% real după sursele mele, are hazul lui tocmai pentru că are atîtea sensuri. În treacăt fie spus, mi-ar plăcea mult să fiu și eu vreodată ghidat prin Verona de acest ghid (ce-o mai fi cu el, dacă o mai fi?).

În orice caz, cu această întîmplare în minte, am intrat într-o seară splendidă de început de vară în sala de la Grădina Icoanei a Teatrului Bulandra pentru avanpremiera spectacolului creat de Andrei Şerban după dificila piesă *Zadarnicele chinuri ale dragostei* de Shakespeare. Ce potrivire: în biobibliografia autorului, *Zadarnicele chinuri…* este datată de shakespearologi cam în același an cu *Romeo și Julieta!*

Dificilă, zic, pentru că, așa cum se știe, acest text shakespearian, poate mai mult decît altele, este atît de dens din punct de vedere lingvistic încît orice traducere/adaptare pierde enorm din intențiile detectabile la lectura originalului. Se pierd nu doar pluralități de sensuri ale expresiilor, ci și atmosfera sonoră indusă de rostirea verbului shakespearian, aluzii de tot felul, aliterații de un farmec nebun (rostiți doar titlul ei, *Love's Labour's Lost*, ca să aveți o idee despre ce vorbesc), ritmuri implicite – în fine, se știrbește inevitabil acel tot genial care ne lasă și astăzi, la secole distanță, mulți de admirație în fața artei celui mai important dramaturg care a creat vreodată pe această planetă.

Cu *Zadarnicele chinuri…*, îmi pare că montarea e încă și mai dificilă. Este una dintre piesele de tinerețe scrise de Shakespeare, pe cînd abia împlinise 30 de ani. Mulți experți spun că, în biobibliografia sa, *Zadarnicele chinuri…* este mai degrabă un episod în care tînărul dramaturg își încearcă mîna. Un exercițiu de geniu în ale limbajului. E ca și cum, apucîndu-se de scris piese, autorul încearcă limitele limbii ce se va rosti pe scenă. Cele mai multe dintre replici sînt veritabile teste de anduranță pentru cuvinte – Shakespeare pare că încearcă limba engleză să vadă cît ține, pînă unde poate să ducă, cît de maleabilă este pentru a duce gîndul său acolo unde vrea el. Piesa e un fel de banc de încercare a limbii. O luxurianță a manipulării cuvintelor! După ce citești piesa în original, nu poți să nu ai o mică teamă cînd te duci s-o vezi pe scenă – oare cît din ceea ce ai simțit și ai înțeles la lectură rămîne pe scenă, cînd piesa devine vie, prin actori?

De fapt, orice regizor care montează Shakespeare știe că nu va putea evita niciodată riscul de a primi, imediat, reprosul că spectacolul său „nu e Shakespeare“. Realist vorbind, autorul unui spectacol de Shakespeare are două variante: fuge de Shakespeare sau fuge după Shakespeare. Îl trădează sau îl urmează. Îl ia drept pretext pentru a explora (alt)ceva sau îl ia drept ocazie pentru a-l găsi chiar pe el. Admit că ambele căi pot fi pasionante, dar cred că e onest să precizez că, după gustul meu, prefer a doua variantă – cea în care Shakespeare rămîne misterul principal, sursa și scopul deopotrivă.

Ceea ce au reușit Andrei Şerban și excelenții săi actori în această montare este remarcabil pentru că încîntarea pe care o produce viul scenic spulberă cu totul teama pur livrescă despre care am vorbit mai sus.

Andrei Şerban ține totul într-un echilibru fin al bunului-gust, într-un fel de simplitate inocentă (încă și mai mult pusă în evidență de contrapunctul scenei agresiunii moscoviților), reușind un spectacol de o autenticitate și de o prospețime cuceritoare. Totul este rotund – nimic în plus, nimic în minus! Am rîs, m-am emoționat, am filozofat în gînd, am devenit melancolic, apoi iar am rîs, am fost cu actorii pe scenă, apoi i-am privit din „înaltul“ scaunului meu de spectator, apoi iar am fost cu ei și iar am rîs. Nimic vulgar, nimic șocant, nici o secundă de „tras la public“ (și spectatorii de teatru știu cît e de greu să ții actorul român departe de cabotinism cînd joacă comedie!), nici o secundă de plictis, nici o clipă în care gîndul îți zboară în altă parte. Pur și simplu, bucuria pură a teatrului!

În *Zadarnicele chinuri…*, Shakespeare induce o tensiune intelectuală și emoțională excepțională în jocul replică-contrareplică. Personajele toate iau cuvintele unul din gura celuilalt și le întorc pe alte, nebănuite, fețe, dezvăluindu-și, astfel, trăsăturile. Cunoști personajele după cum se relaționează în replici unul cu celălalt. N-ai stări, n-ai tăceri, n-ai priviri. Totul se consumă în cuvinte. În piesă, ca-n viață, se întîlnesc proștii cu deștepții, naivii cu șmecherii, închipuiții cu scepticii, iar sarabanda caracterelor nu se oprește nici o clipă. Cu inteligență și subtilitate, adaptarea cu care au lucrat Andrei Şerban și trupa sa, realizată de Daniela Dima, a reușit să redea limpede și această particularitate a scriiturii. Însă marea reușită a acestei adaptări, după părerea mea, este că a reușit să redea, „în viu“, ambiguitatea de subtext care există mereu la Shakespeare. Chiar și în piesele lui socotite „ușurele“, cum e aceasta, Shakespeare este ambiguu și, cumva, armonios contradictoriu. Ce-i iubirea asta? Joc sau foc? Ce-i cu fetele astea? Sînt cinice sau jucăușe? Cine pe cine ia în serios în acest joc: ei pe ele, iubindu-le cu adevărat, sau ele pe ei, luînd asediul lor romantic ca pe o cerere în căsătorie? Ce-i cu băieții ăștia? Chiar trec ei prin experiența care le schimbă viețile? Cînd vestea morții cade peste toți, căci orice joc omenesc împietrește cînd vine moartea, încercările lor devin grave. Moartea cuiva îi îndepărtează și face improbabile fericitele căsătorii finale la care te-ai fi așteptat după regulile comediei, căci băieții au dovedit că nu-și pot ține jurămintele. Și cum s-au jucat băieții de-a asceza la început, ca să fie nevoiți să o cunoască cu adevărat la sfîrșit! Shakespeare este unicul comediograf care a putut să facă publicul să simtă în umbra comediilor sale cele mai strălucitoare abisul întunecat al omenescului. Iar Andrei Şerban și actorii săi au reușit să îl redea pe Shakespeare în toată această genială complexitate.

Spectacol acesta a dat conținut uneia dintre zilele pe care le-am avut de trăit pe lumea asta. Ca în întîmplarea de la Verona, Andrei Şerban mi-a fost ghid în acest text shakespearian și eu l-am întrebat: „De unde știi tu atît de precis cum a fost cu fetele și băieții aceștia?“, el s-a întors către mine și mi-a spus, zîmbind: „Dar tu de unde știi atît de precis că ai văzut o piesă de Shakespeare?“ Uite că știu…

În Zadarnicele chinuri… *totul este rotund – nimic în plus, nimic în minus!*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pictori români în Franța

Se spune că pentru a înțelege și admira un tablou este indicat să faci un pas, doi în spate, ca să poți avea, cît de cît, o imagine de perspectivă. Și pentru a înțelege istoria, la fel. Mult mai mulți pași, imaginari deocamdată, m-au dus direct la Paris, prin intermediul noului album semnat de istoricul de artă Gabriel Badea-Păun (doctor în istoria artei al Universității Paris IV-Sorbona, stabilit în Paris), *Peintres Roumains en France (1834-1939)*, unde arta și istoria se îmbină cum știu ele mai bine, adică excelent.

Perioada istorică la care face referire albumul (1834-1939) este una definitorie nu numai pentru arta românească, dar și pentru dezvoltarea și modernizarea României în toate domeniile. Mai cu seamă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, în țară încep să se contureze din ce în ce mai apăsat influențele occidentale, ceea ce se aplică din plin și în cazul curentelor artistice. Și de unde să se inspire românii în ceea ce privește arta, în cazul acesta pictura, dacă nu de la francezi? Startul l-a dat, în anul 1834, Ion Negulici, primul pictor român sosit la Paris pentru a-și completa studiile. Acesta a fost doar unul dintre cei 346 de pictori născuți pe teritoriul românesc care au călătorit, au studiat, au organizat expoziții ori s-au stabilit la Paris în cei peste o sută de ani dintre 1834-1939. Îi notează pe toți Gabriel Badea-Păun în albumul său.

Évidemment, odată întorși în țară, aceștia au adus cu ei și modelele franceze în materie, oferind în ansamblu o tușă nouă vieții artistice din România: înființarea academiilor libere de pictură, modernizarea expozițiilor de artă, încurajarea presei de artă.

Expunerea bogată a istoricului de artă român stabilit în capitala Franței, care include nu mai puțin de două sute de fotografii și informații pe măsură, se închide cu anul 1939, din motive schițate, desigur, de istorie. Începutul celui de-al Doilea Război Mondial a afectat activitatea și circulația liberă a artiștilor și a ideilor, a criticilor, a amatorilor de artă și a finanțatorilor.

Le moment Nicolae Grigorescu; Les plus français des peintres roumains: Pallady et son amitié avec Matisse, Iser, Scortescu, Ganesco; Entre deux tentations: le traditionalisme roumain et le modernisme de l'École de Paris reprezintă doar o mică parte dintre titlurile care alcătuiesc sumarul albumului lui Gabriel Badea-Păun, material care constituie, de altfel, o noutate în materie.

Așteptăm versiunea în limba română a albumului. Perspectiva arată foarte bine. Excelent. Așa cum se îmbină întotdeauna arta și istoria.

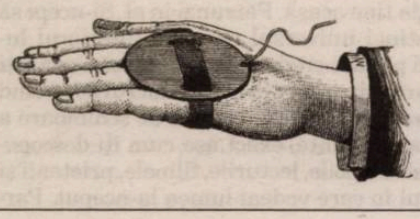

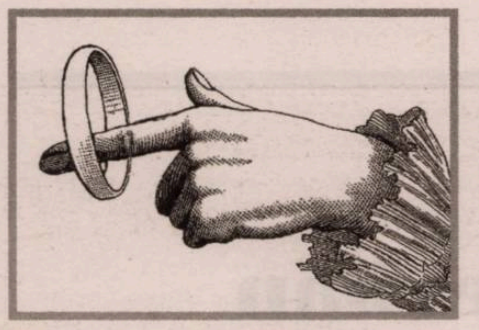

Selma IUSUF

legende **urbane**

Stai

Ia oprește-te un pic. Respiră. Dă-mi să mă uit puțin în ochii tăi, albaștriverzi odinioară, cenușii acum. Mă întreb de ceva timp unde ai plecat deja, deși ești încă aici, între noi, bem un vin împreună, dar tu ai dat prezentul în spate cu vreo patruzeci de ani și crezi că sînt încă un copil. În mintea ta sînt încă dependentă de tine, de banii de buzunar, deși nu înțelegi unde dispar atîta timp și nu ții minte unde plec.

Încă îmi iei mîna mea în mîna ta, ca atunci cînd eram mică. Mîna ta e acum fragilă și foarte moale, cu pielea fină ca pergamentul, îți simți oasele sub carnea împuținată, le simți și tu pe ale mele, sînt vii și vibrează, ale tale s-au cumințit, miros a moarte, băi, bunicule. Îmi pipăi palma, degetele – distala, mediala, proximala –, apoi ne măsurăm mușchii bicepșilor și ne lăudăm unul pe celălalt – ca în copilărie. Uite, zici, și încordezi un braț slab pe care se ridică gîlma mică, funiile înnodate lax ale cărnii tale obosite. „Ooo“, zic eu, a admirație, și pipăi cu două degete, arătătorul și opozabilul, „ooo“, zic admirativ și tu mă crezi.

Mă întreb, ori de cîte ori ne vedem, unde naiba pleci. Căci de fiecare dată te găsesc mai departe. Cum poți să pleci în halul ăsta în timp ce stai între noi, mă întreb. Conversațiile noastre zgomotoase nici măcar nu mai ajung la tine, stai acolo și zîmbești enigmatic și nu mai înțelegi nimic. Amesteci trecutul cu tot ce se întîmplă acum, soft-ul tău e prăjit, nu mai știi exact cine ce a făcut, dar îți să povestești uneori, iar ai tăi te ascultă cu deferență și uneori cu atîta tristețe.

Mă trimiți violent într-un trecut în care tu erai în putere și eu eram un copil. Mă faci să-mi dau seama că m-ați asasinat cu grija voastră, cu delicatețea, cu măsluitul realităților în așa fel încît, atunci cînd am scăpat de dragostea voastră imediată, m-a copleșit lumea. Am muncit de trei-patru-opt ori mai mult să înghit ca un haplea și să procesez tristeți, nedreptăți, relații, beții, aventuri și trădări pentru care n-am fost pregătită. Am crescut în ghetoul sentimental al dragostei voastre și m-am rupt în zece mii de bucăți imediat ce am scăpat de acolo.

Păi, ce facem, băi, bunicule? Ce mai poți să faci atunci cînd ne vedem, în afară de a-mi arunca în poală lucrările mele de la artimetică din clasa întîi? „Uite, aici ți-a dat învățătoarea minus zece, că ai scris 8 și apoi ai corectat peste și ai scris 9 atît de apăsat, că s-a găurit foaia.“ Sau compunerile dintr-a cincea? Pe care le păstrezi îngălbenite în biblioteca aia anacronică a ta care stă să crape sub greutatea dicționarelor, a lui Coteanu și a lui Solomon Marcus? Și să mă lauzi că eram deșteaptă și fină ca un arc minuscul de ceas? Nu mai sînt de mult așa, dar cuvintele tale îmi plac. Atunci cînd stăm pur și simplu unul lîngă celălalt facem literatură doar cu prezența noastră, bunicule.

Mă întreb unde ți se întunecă mintea atunci cînd stai cu orele și te uiți într-un punct fix, pe lîngă tine curge lume vie și te văd cufundat în smîrcuri din ce în ce mai tulburi. Noi sîntem aici, tu deja acolo și asta doare mai tare ca atunci cînd ți-a murit motanul ăla portocaliu. Era bătrîn, ca tine. Privea și el în gol ca tine, mînca minimal și foarte încet, ca tine. Iubeai motanul ăla bătrîn și urduros, iar moartea lui eu am luat-o personal, să știi. Nu știu și nu vreau să știu ce ai făcut tu și ce o fi însemnat asta pentru tine. Dar te văd acceptînd cu delicatețea ta decrepită motanul ăstălalt proaspăt, negru ca tăciunele, care umple de viață casa voastră încremenită. Are blana lucioasă ca focile, e numai mușchi și nerv și fibră, te mușcă de degetele de la picioare la cinci dimineața și tu îl accepți ca pe un ghiveci nou cu mușcate, ca pe o vrăbiuță din cele pe care le iubești atît, ca pe o fatalitate simpatică.

Mă întreb unde aluneci așa neîncetat și de ce; atunci cînd sîntem împreună, am întotdeauna 10 ani. Mă văd prin ochii tăi cenușii și mă iubesc deja. Nu mă iubesc acum, mă iubesc atunci, dar tot e un pas înainte. Nu știu, mai stai puțin pe aici, căci poate o să înaintăm împreună spre 15-20-30-40 de ani, poate uităm de motanul ăla portocaliu care ne-a frînt inimile, poate, fir-ar al naibii, întinerim.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (6)

„Alexandru Rusu denunță, împreună cu toți episcopii, actul nefondat de trecere la ortodoxie, semnat la 1 octombrie [1948] la Cluj, de numai 38 de preoți (reuniți acolo sub presiuni și intimidări) din totalul de 1700. La 18 octombrie, episcopul Alexandru Rusu este abuziv destituit din funcție de către Guvern. Dar, asemenea celorlalți episcopi suspendați în aceleași condiții, își continuă neînfricat activitatea în mijlocul credincioșilor, consolidînd unitatea lor cu Biserica. Estimată din perspectiva de azi, această unitate, în ciuda atîtor decenii de vitregii, s-a dovedit a fi fost – în esența ei – indestructibilă. [...] La 21 octombrie 1948, cînd Guvernul comunist decretează trecerea Bisericii Greco-Catolice la cea ortodoxă, episcopul Alexandru Rusu denunță amestecul puterii comuniste în viața și conștiința comunității catolice. La 28 octombrie, episcopul este arestat, urmînd cunoscutul drum al crucii: Dragoslavele, Căldărușani, Sighet. Calvarul acestor șapte ani, pînă în 1955, este jalonat de protestele episcopului împotriva nedreptăților făcute Bisericii sale, dar și de acte de iubire creștinească față de colegii săi de celulă în suferință. (...) episcopul Alexandru Rusu este expediat la Ciorogîrla; de aici la mănăstirea Cocoș, în Deltă. Un nou memoriu, în care cere dreptul la existență al Bisericii, îl aduce în fața Tribunalului Militar din Cluj. Este condamnat pentru trădare (semnase memoriile prin formula: «Mitropolit ales și numit de Sfîntul Scaun» la 25 de ani (muncă silnică), la vîrsta de 73 de ani. [...] se stinge din viață în celula 33 [Gherla], la 9 mai 1963...“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“...

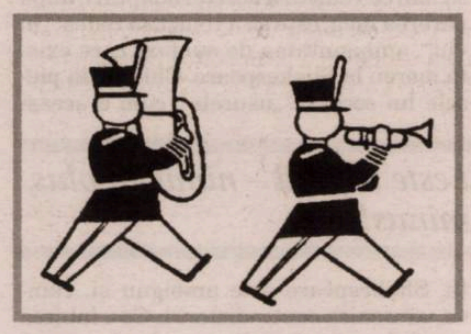

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Uiți din ce în ce mai mult?

De la chestiile mici. De la ochelarii de soare, cheile de la mașină, telefonul mobil, brichetele (dacă fumezi), țigara electronică (dacă trăiești din plin iluzia că te-ai lăsat de fumat), pînă la chestii scrise clar în lista de cumpărături, zilele de naștere ale prietenilor, ba chiar ale partenerilor sau ale copiilor, promisiuni făcute deunăzi, toate numele posibile. Numele alea despre care ai senzația, la-nceput, că-ți scapă. Alea pe care, la un moment dat, constați că te frămînți să ți le amintești, pînă cînd te iau transpirațiile. Alea care-ți trezesc primele chinuri ale uitării. Nume de străzi, de scriitori, de oameni de știință, de vecini, de orășele sau sate prin care ai fost pe-aici sau aiurea, de foști colegi de clasă, de foste iubite sau de foști iubiți. Deci de la chestiile mici pînă la alea mari. Alea unde-ncepe panica. Filme pe care le știai pe de rost. Versuri pe care le visai. Citate pe care le turuiai cu dezinvoltură. Rezultate din statistici de toate felurile. Concluzii ale unor cercetări care aruncau lumină într-un teritoriu. Rețete de gătit cu care-ți făceai praf prietenii. Tot soiul de lucruri pe care știai să le faci și care păreau părți ale ființei tale, sudate temeinic de axul central.

De la un moment dat, parcă se-aude cum părțile astea încep să cadă și să rămînă în urmă. Și-ncepi să te gîndești, mai întîi cu un oarecare amuzament, că ești ca o mașină de colecție, din care mai pică piese. La scurtă vreme după gîndul ăsta vine fiorul rece. Ăla care-ți spune că o mașină de colecție din care mai „pică piese“ se cheamă *old timer*. Ești... *vintage*. Și zîmbești, cumva, inevitabil. Ce să faci?! La urma urmei, există și mașini vechi care se țin bine, după care întorci capul pe stradă. Dar nu-i deloc ușor să te califici pentru felul ăsta de autopercepție. Iar în șirul de gînduri vine și cel care-ți spune că, totuși, e decent și necesar să meștерești la tine însuți din ce în ce mai des. Apoi, zilnic. Să cureți piesele alea, să le ungi, să te asiguri că le prinzi înapoi cît mai bine, în așa fel încît să nu le auzi căzînd, la scurtă vreme după ce le-ai pus la loc. Unii se gîndesc direct la decrepitudine, la ramolisment, la panta care te conduce spre țărmul oceanului de uitare. Alții se gîndesc la o lungă și frumoasă vacanță pe acel țărm. Cu plajă, conversații relaxate și cu multe rîsete, cu program zilnic de meștereală, cu un entuziasm veritabil al restaurării și cu o primire în plin a brizei care vine dinspre ocean, ca un aer proaspăt, prin care lucrurile încep să se vadă extrem de clar.

Uiți chestii de toate felurile. Și-ncepi să te sperii. Pe urmă constați, cînd te vezi cu prieteni vechi, că vorbiți din ce în ce mai des despre boli, despre unii care nu mai sînt. Și-ncepeți să găsiți din ce în ce mai mult confort în chestiile pe care le considerați ca fiind foarte sigure. Muzicile alea de-atunci, de cînd le-am descoperit și ne-au rămas alături. Filmele alea care ne-au însoțit atîta vreme. Cărțile alea „fără de care nu se poate“. Felul ăla de-a face de mîncare, nu de a deveni „o impresie“ de artist contemporan, care desenează ceva vag pe o farfurie. Subiectele alea fără de care nu poate să se sfîrșească seara petrecută împreună. Locurile alea de vacanță care nu se compară cu nimic. Perspectiva, vederea aia asupra lumii, în care încerci să te pui într-o poziție cît mai sigură și mai comodă, de unde se vede spectacolul cît mai bine și poți să bîrfești liniștit despre absolut tot ceea ce mișcă pe lumea asta. Cu cît e mai comod fotoliul în care te scufunzi, cu atît cad mai pe moale piesele pe care, totuși, știi că le pierzi pe drum. Și începi să devii din ce în ce mai bun la a nu auzi zdrăngănelile alea.

Uiți din ce în ce mai mult? Partea bună a lucrurilor e cînd te oprești, cu o oarecare candoare, în fața acestei realități care-ți paralizează uneori orice gest. Atunci cînd, agățat de hazul de necaz sau de cele mai complicate strategii de autoconservare, intri în peisajul ăsta ca la tine acasă. Pătrunzi în el. Și-ncepi să distingi universul nou, din interiorul lumii pe care credeai că o vezi și că o cunoști foarte bine. Partea bună a lucrurilor e cînd vezi toate procesele astea de schimbare a propriei ființe, exact așa cum îți descopereai muzicile, lecturile, filmele, prietenii și felul în care vedeai lumea la-nceput. Partea proastă a lucrurilor e cînd te-ntorci cu spatele la zidul ăsta complet transparent. Și-ncepi să te sprijini de el, nelăsîndu-i nici pe alții să treacă. Iar partea urîtă a lucrurilor e atunci cînd te așezi la marginea „drumului“ și-ncepi să scuipi și să înjuri toată lumea care trece. Pui piedici, arunci coji de banane, să alunece ăia care trec pe-acolo, așterni covoare de coji de semințe cît straturile geologice și pui indicatoare false, rînjind mulțumit de cît de bine te distrezi tu. Partea foarte urîtă e cînd mergi cu spatele spre o destinație de care te temi îngrozitor, dar încerci să-i tragi după tine, cu orice preț, pe toți cei pe care îi întîlnești.

Uiți din ce în ce mai mult? „E doar începutul!“, zic cinicii blînzi, hîtrii de serviciu sau ăia care cred, uneori, că reușesc să fie mereu nostimi. E absolut normal să uiți. Și poate fi chiar foarte frumos. A uita nu înseamnă cu orice chip a pierde piese pe drum. Poate să-nsemne și că devii mai ușor. Că pierzi lest sau bagaje cu care, oricum, nici nu mai ai ce face. Uitarea e bună și firească, atunci cînd lasă loc pentru lucruri noi. E bună atunci cînd te așezi la masa ei și nu înfuleci ce vezi că e nou așternut în față, ci savurezi totul cu răbdare. Uitarea e bună atunci cînd, deși auzi piesele căzînd în urmă, dezlipindu-se de axul central, te uiți mai atent la locul din care cad. La axul ăsta care începe să se vadă din ce în ce mai bine. Uitarea poate fi un detergent cît se poate de inteligent și bio. Sau cel mai bun săpun de rufe. Poate să curețe imaginea. Să limpezească felul în care se văd lucrurile.

Petre GURAN

Sens și devenire în istoria creștinismului

Creștinul zilelor noastre se confruntă cu un fenomen redutabil, cu care nu s-au întîlnit în aceeași măsură epocile anterioare: cercetarea critică a surselor și reconstituirea nuanțată a trecutului generație după generație. Precum descoperă arheologul straturi succesive de locuire, un oraș peste altul, prin fine decapări cu pensula ale resturilor locuirii umane, așa și istoricul civilizațiilor individualizează fiecare generație de locuitori ai unui loc dat în ansamblul gîndirii și simțirii umane. Învățații contemporani au reușit să dezvăluie imensul rol al transformărilor istorice și în configurarea cultului creștin. Această istorie nuanțată sau polemică a creștinismului este rodul atît al cercetării universitare pretins neutre și pozitive, cît și al cercetărilor teologice întreprinse în sînul Bisericilor creștine din nevoia de a cunoaște mai bine sursele și formele originale ale cultului creștin. Astăzi putem ști mai în detaliu ce și cînd s-a schimbat, dar mai ales de ce și cum s-a ajuns la acele schimbări. Dezvăluirea adusă de această cercetare este rolul contextului social, al circumstanței politice sau al unei personalități istorice în aceste schimbări. Ne vom interesa aici în mod special de transformarea liturghiei, a clădirilor de cult, a înțelesului relației cu icoana și în cele din urmă, rezultînd din toate acestea, a felului în care omul s-a apropiat de Dumnezeu într-o epocă dată.

Referindu-ne acum strict la spațiul ortodox, trebuie să menționăm totuși că, dintre toate spațiile creștinismului tradițional, zona de cult răsăriteană s-a adeverit a fi cea mai conservatoare, astfel încît creștinismul occidental se referă la cel răsăritean ca la o zonă în care cercetarea poate pătrunde mai adînc în istorie mai ales în domeniul liturghiei care trimite spre secolele de aur ale patristicii. Dar dacă în termeni comparativi această afirmație este adevărată, cercetarea de detaliu ne arată cîte s-au schimbat de-a lungul timpului și în creștinismul răsăritean.

Un vast șantier de cercetare a originilor patristice ale creștinismului.

Într-un limbaj metaforic, privită mai ales dinspre Occidentul unui creștinism agonic, dar și cu instrumentele unei cercetări de excelentă calitate, Ortodoxia se dezvăluie ca un briliant foarte bine șlefuit de secole de gîndire teologică, cu multe laturi, adică o varietate de specificități regionale, astfel încît a ajuns să reflecte lumina într-un mod cu totul deosebit. Acest briliant însă a fost încastrat într-o îmbrăcăminte de aur și argint foarte fin lucrată. Această metaforă se inspiră foarte direct din obiceiul răspîndit din secolul al XVIII-lea de a îmbrăca icoanele în ferecături de argint și aur pentru a le arăta cinstire, dragoste și mai ales recunoștință pentru minunile făcute.

Cei care privesc de departe acest briliant îmbrăcat în straturi succesive de venerație și devotament, dar cu o sumară cunoaștere a izvoarelor și a practicii, nu-i mai văd frumusețea originală, fiindcă stă ascunsă sau de-a dreptul ștearsă în acea ferecătură de aur și argint. Privirea aceasta decontextualizată nu mai poate înțelege obiectul decît epifenomenologic, adică doar stratul de la suprafață. Interiorul, pe care l-am numit briliant de mare preț, nu mai este vizibil. Ultima consecință a acestui fenomen a fost ca îmbrăcămintea aceea să fie luată în cele din urmă drept esență. Este vorba de elaborarea culturală a Ortodoxiei sub presiunea tot mai puternică a unui context istoric.

Teologul rus Georges Florovsky vedea schimbările ultimelor trei secole din sînul Bisericii ruse, de la proclamarea patriarhiei ruse pînă la sinodul din 1917, ca pe niște transformări ilegitime și de aceea le numea „pseudomorfoze" *(Les voies de la théologie russe,* L'Âge d'Homme, Lausanne, 2001, p. 75). Pentru Florovsky și pentru alți teologi ruși din exil, rătăcirea Bisericii ruse, un membru de mare semnificație istorică al Ortodoxiei, dădea un înțeles mai puternic prigoanei la care a fost supusă această Biserică locală de către comuniști în secolul XX. Abia conștientizarea că 1917 este și un eșec al pastorației, al acțiunii sociale și culturale a Bisericii, a deschis calea către puternica renaștere a Ortodoxiei începută în interbelic.

Din această perioadă, marcată de congresul de patristică de la Atena din 1936, s-a deschis un vast șantier de cercetare a originilor patristice ale creștinismului, cu scopul declarat de a dezvălui din nou briliantul de o rară frumusețe, eliberîndu-l de sub acoperămîntul de aur și argint.

Întrebarea care se ridică însă împotriva acestei din urmă încercări este cu ce temei operezi în această complexă lucrare a timpului. Ce scoți și ce lași? Dar mai ales de ce și pentru cine faci această operație?

O încercare de acest fel nu riscă oare să stîrnească nedumeriri și să tulbure, prin aparența unei noi schimbări, poporul credincios? Să ne amintim numai ce a însemnat schimbarea calendarului în secolul trecut. De asemenea, cea mai importantă schismă din sînul Bisericii Ortodoxe s-a produs în Rusia în secolul al XVII-lea, cînd patriarhul Nikon al Moscovei a încercat să îndrepte practici de pietate și cărți liturgice, după modelul celor grecești. Comunități întregi s-au rupt din sînul Bisericii ridicîndu-se împotriva a ceea ce ei vedeau ca o schimbare. Cu toate aceste prudențe în minte și în suflet, există un punct dincolo de care un obicei, o practică, o sensibilitate estetică a unei epoci revolute sau chiar o iconomie salutară într-o epocă istorică dată devin obstacole de netrecut pentru sensibilitatea omului contemporan. Asemenea puncte de cotitură, ilustrate și prin cazul extrem al icoanelor reduse la splendoarea ferecăturii, impun o reacție viguroasă și o regîndire bazate pe surse autentice ale modului de exprimare culturală a comunicării cu Dumnezeu.

Pentru un grup mic de credincioși, pregătiți prin credință și cunoaștere, aceste întoarceri la sursele evanghelice, apostolice și patristice au avut o finalitate mistică. Istoria a înregistrat în repetate rînduri asemenea mișcări de reîntoarcere la surse, de cenzură a unei alunecări prea puternice într-un context istoric. Între cele mai puternice și fecunde mișcări de renaștere spirituală prin apelul la sursele vechi și autentice ale Ortodoxiei a fost mișcarea așa-zisă a Colivarilor în secolul al XVIII-lea*, pe care însă noi astăzi o numim mișcarea filocalică, pentru a scoate în evidență lucrarea lor cea mai importantă și de impact pe termen lung, Filocalia, compusă în greacă și tradusă încă din epocă în slavonă și română. Însă încercarea lor de readucere la lumină a briliantului, adică a practicilor vechi și canonice, s-a lovit de o imensă rezistență chiar din partea confraților de pe Muntele Athos. Tot astfel, reforma mistică a isihaștilor în secolul al XIV-lea a stîrnit o puternică rezistență și o adîncă tulburare în Biserică. Dar pentru a căpăta vederea mistică trebuie întîi catehează. Toate generațiile de înnoitori în Duh au început prin dezgroparea textelor. Pe lîngă texte însă, progresul cercetărilor de arheologie și de istorie a artei ne aduce în atenție și o simbolistică și o concepție a lăcașurilor de cult din primul mileniu creștin, care se ni se oferă astăzi ca o sursă neprețuită pentru relansarea creativității în domeniul spațiului de rugăciune comunitară. Arhitectura lăcașurilor de cult și de comunicare cu Dumnezeu are astăzi șansa întîlnirii cu începuturile.

* Mișcarea colivarilor este numele de batjocură (fiindcă se opuneau practicii colivelor, adică pomenirii morților duminica) dat unui grup de monahi care au susținut necesitatea revenirii la practicile creștinismului timpuriu, între care și împărtășirea continuă a creștinilor la liturghie.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Memoria separației

Întrebat ce desparte Bisericile Ortodoxe de Biserica Romei, Patriarhul Athenagoras (1886-1972), marele interlocutor al Papilor Ioan al XXIII-lea și Paul al VI-lea, obișnuia să răspundă: *Nimic mai puțin de nouă secole de separație!* Istoria neînțelegerilor și a disputelor se menținuse oare cu atîta acuitate timp de aproape un mileniu sau distanța se instalase ca stare de fapt „normală", ca un cadru invariabil al atîtor schimbări care nu au reușit nicidecum să o zdruncine? Întrebarea era adresată către sfîrșitul anilor '60, cînd ceva cu totul neobișnuit se petrecea în Occident: Conciliul Vatican II și, odată cu el, înnoirea relațiilor dintre cele două Biserici apostolice. Momentul inaugural a avut loc în 1964 la Ierusalim, unde succesorul Apostolului Petru, Papa Paul al VI-lea, venea ca pelerin la izvoarele credinței și-l cuprindea în prima îmbrățișare fraternă de după schisma din 1054 pe cel care, potrivit tradiției bizantine, îl reprezenta simbolic pe Apostolul Andrei: Patriarhul ecumenic Athenagoras. Vechea Romă și noua Romă (Constantinopolul) hotărîseră să aboleasca distanța creată de veacurile de separație și de excludere reciprocă. În orizontul deschis atunci, la Ierusalim, loc al fondării Bisericii lui Hristos, se înscrie ceea ce ne-am obișnuit deja să vedem și să comentăm cu prilejul vizitelor papale.

Mai puțin cunoscută este istoria pașilor care au precedat întîlnirea din 1964, fără să aibă impactul acesteia. De pildă, pe la sfîrșitul veacului al XIX-lea, Papa Leon al XIII-lea își trimitea un delegat apostolic la Constantinopol ca să poarte un mesaj de felicitare pentru noul Patriarh Ioachim, cel care, în 1902, avea să facă primul mare act ecumenic ortodox, adresîndu-se tuturor Bisericilor lui Hristos și invitîndu-le la conlucrare. În primele trei decenii ale secolului al XX-lea, Patriarhia ecumenică a continuat să inspire în lumea creștină o dinamică federatoare și dialogală. Deși rezervată, situîndu-se încă în mentalitatea eclezială potrivit căreia orice demers către celelalte Biserici însemna o chemare la revenirea în „staulul Romei", Biserica Catolică era totuși irigată de un interes din ce în ce mai vast pentru cunoașterea acelui Orient creștin lăsat la marginea istoriei. Nu întîmplător, în acea perioadă, Papa Benedict al XV-lea a fondat Institutul Pontifical Oriental și, treptat, „schismaticii" răsăriteni urmau să fie redenumiți „ortodocși". Punțile cele mai solide aveau să le construiască discret și entuziast, deși fără speranța unei rodiri iminente, benedictinii lui dom Lambert Beauduin, dominicanii reprezentați magistral de Yves Congar, asumpționiștii Institutului de Studii Bizantine de la Istanbul, București și Paris, iezuiții deveniți specialiști în liturghiile orientale și în patristică. Timpul unei profunde solidarități contemplative a Occidentului cu Orientul creștin scotea la iveală, după atîtea secole, o memorie comună, iar Orientul, aureolat de prestigiul originilor, apărea ca spațiu al speranței de reînnoire. Era cu totul altceva decît strategiile politico-diplomatice eșuate dramatic la Lyon în 1274 și la Ferrara-Florența în 1438-'39 sau „chemările la unitate" din enciclica *Ad Orientalis* a lui Pius al IX-lea (1848), pentru că nu mai era vorba de a recupera o parte a creștinătății în favoarea alteia, ci de a o redescoperi în originalitatea sa ireductibilă. Se trecea, cu ajutorul celor care pregăteau terenul pentru Vatican II, de la instituție la fraternitate, de la putere la comuniune, de la neîncredere la speranță.

Istoria separației e plină de acuze și acte care nu fac cinste credinței creștine, dar care s-au sedimentat identitar, blocînd pînă acum o jumătate de veac aproape orice reflex de restaurare a normalității. Or, în pofida tuturor sincopelor prezentului, schimbarea uriașă la care sîntem martori constă în căderea zidurilor indiferenței și ale excluderii, pentru ca Bisericile să poată extrage din această contemporaneitate regăsită șansele unui parcurs nou, mai fidel promisiunii originare. Iată de ce nu e deloc banal ce se petrece în acest orizont: de la textele pentru *Via crucis* scrise de Patriarhul Bartolomeu pentru Ioan Paul al II-lea pînă la recentul radiojurnal în limba latină de la Vatican, inaugurat astfel: *„Franciscus Dacoromaniam invisit"*.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

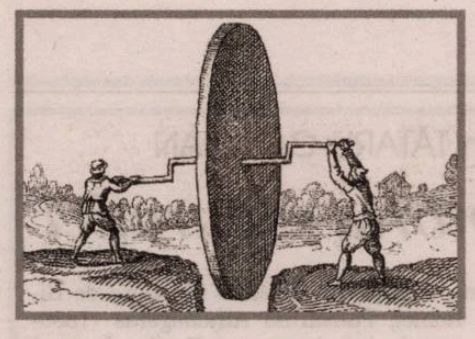

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Unire în nesimțire

Început în ziua alegerilor. Probabil pentru mulți dintre cei care au urmărit știrile din 26 mai, senzația de absurd cu repetiție a fost intolerabilă. Cozile uriașe de la secțiile de votare din străinătate păreau semnul unui scurtcircuit în spațiu-timp care dusese brusc România în 2014. Aceeași aglomerație, aceiași nervi, aceeași atitudine sfidătoare a unui guvern cu o compoziție politică asemănătoare.

Nu peste multă vreme avea să apară un raport al MAE din care rezulta că de vină sînt alegătorii. Tonul sfidător al documentului ar fi dus în orice țară civilizată la mult mai mult decît o întîrziată demisie a ministrului. Probabil întregul guvern ar fi plecat acasă. Însă, cel puțin la ora la care scriu aceste rînduri, și ministrul, și guvernul sînt tot acolo.

Mai mult, autorul dezastrului organizatoric din 2014, Titus Corlățean, tocmai era propus pentru o funcție de viceprim-ministru. Un soi de suprasfidare, izvorîtă dintr-un soi de inexplicabilă incapacitate de sesizare a direcției în care merge societatea. Sau, dacă vreți, din lipsa oricărei busole morale sau, pur și simplu, a bunului-simț.

Faptul că, ulterior, Administrația Prezidențială l-a refuzat ferm pe dl Corlățean e un rar semn de normalitate venit din partea unei instituții publice românești.

Trec doar cîteva zile și aflăm că România pierde rușinos în fața Estoniei un loc de membru nepermanent în Consiliul de Securitate al ONU. Un efort de ani de zile se duce pe apa Sîmbetei, pentru simplul motiv că autorități ale statului român s-au jucat iresponsabil cu idei pe care nu le stăpînesc prea bine legate de Orientul Mijlociu. Nu insist aici, cunoașteți povestea ambasadei din Israel, pe care România o tot mută teoretic de vreun an încoace.

În fine, apare criza moldoveană, iar bălmăjeala incoerentă și probabil vinovată a Ministerului nostru de Externe ne face pe toți să suferim de rușine empatică. Asta se întîmplă indiferent de opiniile oricăruia dintre noi despre complicatele manevre politice care au loc zilele astea la Chișinău.

Evenimentele descrise mai sus nu au altă legătură între ele decît implicarea la diverse niveluri a Ministerului român de Externe. În rest, fiecare are dinamica lui internă și poate fi analizat separat. Însă, dacă privim doar spre antenumitul minister, descoperim un înspăimîntător festival al incompetenței și inadecvării. Un Untold al ratării.

E greu de crezut că în respectiva instituție nu sînt oameni raționali, oameni capabili să vadă cînd nava se apropie de aisberg. E la fel de greu de crezut că nu au existat avertismente interne. Cel puțin în cazul alegerilor, nici nu era nevoie. Experiența din 2014 e încă vie în mintea multora, nu numai a președintelui ales atunci, deși se făceau eforturi majore ca el să piardă.

Situația e mai gravă în 2019 decît în 2014 pentru că, fără dubiu, rezultatul europarlamentarelor a fost viciat. Ordinea partidelor – PNL, PSD, USR-PLUS – ar fi fost alta dacă oamenii ar fi avut acces la cabina de vot pentru a-și exercita dreptul democratic fundamental de a-și alege conducătorii. Nu e vorba numai de niște mii de voturi pierdute, ci și de componența listelor de deputați care vor ajunge la Bruxelles și Strasbourg. PSD va avea unul în plus, dar omul acela va fi o fraudă pe două picioare.

Fiecare declarație a lui, fiecare vot, fiecare opinie vor trebui marcate asemenea pachetelor de țigări: cu o imagine și un mesaj care să avertizeze că și democrația poate fi afectată de cancer.

Scriam la început că probabil au fost oameni în MAE care au văzut toate lucrurile astea. Și totuși ele s-au întîmplat. Dacă ar putea fi acuzate de ceva, probabil vîrfurile ministerului ar trebui acuzate de cinism în primul rînd. De încălcarea legii se ocupă DNA.

Iar cinismul ăsta vine dinspre partide care, de multă vreme, par să își fi pierdut cu totul sentimentul responsabilității. Disperarea cu care cîte o rețea politică își protejează membrii te duce cu gîndul mai degrabă spre structuri de crimă organizată decît spre unele construite din oameni liberi, raționali și cu interesul public în minte. Aduceți-vă aminte de imunități, de schimbări de legi peste noapte, de ordonanțe, de toate lucrurile astea.

Pentru oricare dintre exemplele de mai sus, ministrul, indiferent de numele lui, ar fi trebuit demis instantaneu. Sau, dacă ar fi avut vreo urmă de demnitate, ar fi plecat singur. Ar fi plecat înainte ca în fața ministerului să apară proteste, înainte de depunerea unei moțiuni în Parlament sau de apariția unei petiții pe Internet. Ar fi plecat pur și simplu, și atunci am fi putut să sperăm, în calitatea noastră de membri ai publicului plătitori de impozite și surse de legitimitate pentru funcțiile lor, că demnitarii care vor veni vor trage concluziile care se impun.

În loc de asta, viitorii miniștri, secretari de stat, șefi de instituții de tot felul învață că un obraz gros conservă funcții chiar și atunci cînd situația devine intolerabilă. Inscripția de pe steagul lor e „Indignarea trece, funcția rămîne". Sau „Unire în nesimțire".

Toate aceste mici dezastre sînt părți ale unei catastrofe mai mari, reunită sub numele generic de administrație publică. Oricine va exercita puterea în România în anii ce vin trebuie să învingă mai întîi cinismul și, pentru a face asta, trebuie să înceapă cu sine.

__Teodor Tiță__ este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.

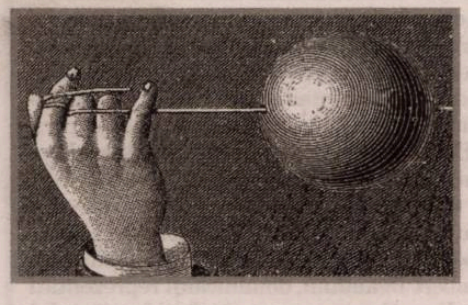

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Gata cu gluma!

■ În SUA, conducerea ziarului *The New York Times* a decis să renunțe la desenele politice. Da, ați citit bine: ediția internațională a faimosului cotidian nu va mai avea, începînd cu 1 iulie, caricaturi politice. Decizia intervine la cîteva săptămîni după apariția unui desen realizat de un colaborator extern în care apare un Donald Trump orb, cu chipă pe cap, „ghidat" de un cîine cu capul premierului israelian Benjamin Netanyahu, purtînd la gît un medalion cu steaua lui David. Caricatura a stîrnit reacții virulente atît în Israel, cît și în SUA. S-au ultragiat comunitățile evreiești din SUA și din Israel, conservatorii, trumpiștii etc. Dar și unii democrați care-au sesizat imediat un malpraxis: desenul e incorect politic! Cîțiva – foarte puțini – au acuzat lipsa de umor. Dar asta a fost cea mai puțin relevantă dintre critici. Și cea mai inofensivă. Acuza cea mai gravă e antisemitismul. Greu de probat, totuși, de vreme ce subiectul caricaturii era relația dintre președintele american și premierul israelian... Oricum, probabil ca să se elibereze de eventuale migrene legate de umorul uneori dubios al caricaturiștilor, ziarul a hotărît să renunțe cu totul la această specie jurnalistică. Decît să fie acuzată de cenzură în cazul în care refuză un desen ofensator, conducerea preferă să elimine cu totul acest tip de conținut riscant. În *land of the free*, corectitudinea politică înțeleasă prost ajunge să limiteze libertatea de exprimare.

Rîdem oricum, de orice? Întrebat ce înseamnă o caricatură bună, unul dintre desenatorii de la *The New Yorker* a explicat că umorul de calitate e greu de definit. Caricaturile bune, spunea el, sînt cele care ne oferă șansa să rîdem de noi înșine. În acești termeni, caricatura descrisă anterior e o probă a lipsei de umor: nu știm cîți au rîs, știm însă cu siguranță că s-au enervat foarte mulți oameni de tot felul. Mai e însă și o altă definiție utilă în această discuție. „Caricatura e un martor al democrației", spune umoristul francez Tignous. Se pare că ambele sînt pe ducă...

„Dacă o glumă ajunge să declanșeze o criză de stat, atunci nu gluma are o problemă, ci statul."

■ În Germania revine în actualitate o dezbatere mai veche despre satiră și limitele ei: cazul Böhmermann. Realizatorul emisiunii satirice *Neo Magazin Royale*, de la ZDF, i-a dedicat președintelui turc un „poem", un pamflet insultător în care spune că lui Erdogan „îi place să sodomizeze capre, să discrimineze minorități, să bată kurzi, să lovească în creștini și să se uite la pornografie infantilă", că „o are mică" etc. O înșiruire de trivialități la care probabil n-a rîs nimeni, cu atît mai puțin împricinatul, care i-a și intentat proces pentru insultă. Potrivit legislației germane, șefii de stat și de guvern străini se bucură de protecție în ceea ce privește atingerea adusă demnității. Astfel că insulta adusă unui șef de stat străin se pedepsește cu amendă și cu pînă la trei ani de închisoare. Procedura nu e simplă: pentru ca Justiția să se sesizeze, e nevoie de o plîngere din partea părții vătămate, dar și de o împuternicire din partea Guvernului federal. Cum insulta la adresa lui Erdogan s-a petrecut tocmai în Germania, într-o țară cu o diaspora turcă foarte numeroasă, președintele turc a făcut rapid toate demersurile pentru a-i intenta proces umoristului care l-a jignit. Iar cancelara Angela Merkel a încuviințat începerea procesului în condițiile în care nimeni nu-și mai amintea, la vremea respectivă, cînd și dacă se mai făcuse vreodată apel la acel vechi articol din Codul Penal. Pînă la urmă, procesul s-a terminat cu bine pentru Jan Böhmermann, dar în procesul civil care a urmat, postul ZDF a fost obligat să cenzureze emisiunea respectivă și să elimine pasajele considerate jignitoare. Partea bună e că oamenii politici din toate taberele s-au mobilizat. Polemica iscată în spațiul public a generat consens în jurul sprijinirii libertății de exprimare. Germanii au învățat că lipsa de umor nu poate fi pedepsită, că ofensa și jignirile trebuie depenalizate și (eventual) sancționate civil, că organizațiile de media și nu vreo instanță exterioară hotărăsc ce e voie să spui și ce nu, și că satira e parte a culturii democratice chiar și atunci cînd ne irită. Vorba lui Böhmermann: „Dacă o glumă ajunge să declanșeze o criză de stat, atunci nu gluma are o problemă, ci statul".

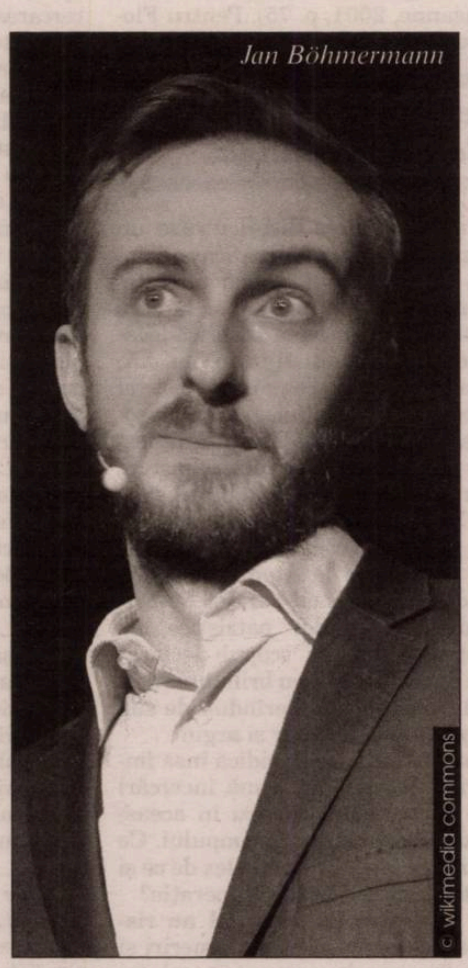

Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Mai puțin gunoi!

Texte și opinii de:

- Dan BĂRBULESCU (directorul Asociației Parcul Natural Văcărești)

„Deșeurile din parc“

- Mihai BUZEA (jurnalist)

„Gunoiște“

- Mihail-Valentin CERNEA (asistent universitar la Academia de Științe Economice, București)

„Cernobîl“

- Daria GHIU (critic de artă)

„Discursul politic al contrastelor“

- Luca ISTODOR (student la Universitatea Harvard, SUA)

„Privind gunoaiele“

- Ciprian MIHALI (profesor și diplomat)

„Eterna reîntoarcere a deșeurilor“

- Adrian STĂNICĂ (cercetător la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar)

„Îngropați în plastic?“

- ION Dan Trestieni (sociolog)

„Gunoiul inteligent“

argument

Pentru un început…

Gunoiul, în diversele lui forme și reprezentări, a fost, pentru mine, locuitor dintotdeauna al Bucureștiului, una din realitățile nelipsite dimprejurul meu. Nu mai țin minte cum era pe vremea lui Ceaușescu, dar știu că-n anii '90 gunoi era peste tot, te ciocneai de el, mai bine zis călcai în el mai la tot pasul. De la mucuri de țigară la ambalaje, dejecții umane, animale moarte… Totul era să nu (prea) te uiți în jos, ca să nu te oripiliezi de tot, și să mergi cumva cu ochii spre înălțimi, dezvoltînd un al *n*-lea simț – al evitării obstacolelor pe nevăzute.

Pentru că, pe vremea aceea, nici măcar destule coșuri de gunoi nu erau. Țin minte că era unul din dezideratele noastre, luptam pentru asta. Sistemele de salubritate nu funcționau cum trebuie și puteai vedea maldăre de gunoi adăstînd pe străzi. Concetățenii noștri (cel puțin cei ai Capitalei) se complăceau în această mocirlă, bălăcindu-se mai tare în ea: în sensul că, dacă tot e așa de murdar în jur, ce mai conta dacă aruncau și ei…

Încet-încet, s-au mai înmulțit coșurile și parcă nu ne-am mai înglodat în gunoaie la tot pasul. Sistemul de salubritate, în sensul ăsta, a început să mai funcționeze. În schimb, altele au venit peste noi: în anii, să zicem, 2005, pînă la criză – *boom*-ul economic și hiperconsumismul. Ca să compensăm pentru lipsurile ceaușiste, am început, cum ne-am făcut un oarecare aparent cheag, să cheltuim, să acumulăm și să risipim. Era perioada cu cozi la supermarket-uri și credite masive cu buletinul. Nu acceptam să ne lipsească nimic, mai bine să ne prisosească… Cu cît mai mult cumpăram, cu atît mai mult aruncam. Ce, noi nu puteam fi ca-n poveștile din Vest, în care se puneau la ușă dulapuri și casetofoane noi-nouțe pe care să le ia amărîții (precum noi, cei de altădată)?

Am învățat să risipim. De toate, inclusiv mîncare. Aruncam cu nemiluita. Ce mai conta? Ideea era că aveam și că puteam. În același timp, plasticul ne era rege: descoperisem sticlele de 2 litri de Cola și pungile de plastic, după ce, atîția ani, umblasem în geantă cu sacoșa comunistă… De unde să știm că, de fapt, nici plasticul ăsta nu-i bun, nici paharele și farfuriile făcute din el care ne-au ușurat petrecerile, nici pungile în care casierul de la Mega ne punea, grațios, produsele? Cînd nu ne mai trebuiau, le aruncam cum dădea Dumnezeu, bine că le puteam arunca…

Treptat, și tîrziu, am început să înțelegem că și plasticul ăsta e cu dus-întors, mai curînd doar cu-ntors, că gunoiul nu se aruncă la grămadă, așa cum credeam noi. Au început tentative mai mult sau mai puțin timide de reciclare. Și altele, de cel mai multe ori la fel de timide, de educare a noastră, a tuturor: țin minte cît m-am supărat cînd fiul meu a încercat să mă convingă să nu mai cumpăr pungi de plastic…

România înțeleg că reciclează puțin, situîndu-se pe locul doi din coadă în clasamentul european. Că legislația în domeniu nu e cea mai fericită, întreprinderile private nefiind încurajate. Că pet-urile noastre continuă să polueze apele, cu viețuitoarele lor cu tot. E clar că sîntem la început de drum și în privința gunoiului. De fapt, încă nici nu l-am început. Dosarul de față doar semnalează subiectul. (**Iaromira Popovici**)

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian STĂNICĂ

Îngropați în plastic?

Dragă cititoare, drag cititor, te rog să faci un exercițiu de memorie. Un exercițiu privind săptămîna abia încheiată. Amintește-ți, dacă poți, de cîte ori ai băut apă din sticle de plastic (de la cele mici, de o jumătate de litru, la apa din recipiente mari, de doi litri sau mai mult). De cîte ori ai amestecat cu paleta de plastic în cafea și ți-ai turnat, tot în cafea, lapte din capsule mici – făcute tot din plastic. De cîte ori ai băut vreun suc – tot din recipiente de plastic. Poate că ai băut sucuri sau cocktailuri la bar, și atunci ai avut în pahar paie. Tot de plastic. Cîte țigări ai fumat, mă refer la țigări cu filtru. Cîte iaurturi/mezeluri sau brînzeturi păstrate în ambalaje de plastic ori snack-uri (evident, păstrate tot în plastic) ai consumat? Cel mai probabil, nu îți mai amintești numărul exact. Cu siguranță acum, că te gîndești, realizezi că au fost multe. Deosebit de multe.

După utilizare, care durează de regulă cîteva minute, toate aceste ambalaje sau accesorii (nu știu cum pot fi definite paletele de amestecat în cafea sau paiele pentru băuturi) se transformă în deșeuri.

Ce se întîmplă cu acestea? În general, deșeurile au două direcții majore. Fie sînt colectate de către sistemele de salubritate, fie ajung în natură.

Deșeurile de plastic colectate de către sistemele de salubritate au, la rîndul lor, destine diferite, în funcție de modul în care sînt separate de celelalte reziduuri. Nu foarte des, deșeurile de plastic sînt colectate și destinate reciclării. Acesta ar trebui să fie destinul normal al oricărui deșeu, să redevină o materie primă. E singura șansă ca omenirea să nu fie acoperită într-o bună zi de munți de gunoaie. Altele ajung în gropile de gunoi impermeabilizate. Vor avea nevoie, la fel ca toate celelalte ambalaje de plastic, de sute sau chiar mii de ani ca să se degradeze. Cea mai nenorocită soartă dintre deșeurile de plastic colectate o au cele care sînt arse. De fapt, nenorocirea nu se abate asupra plasticelor, ci asupra celor care le ard și a celor care trăiesc în vecinătatea zonelor unde sînt arse aceste materiale. De ce? Prin arderea plasticelor, în aer se degajă dioxina, component deosebit de toxic, care ajunge în organismul uman și se bioacumulează. Rămîne adică în corp pentru perioade foarte lungi de timp. Efectele nocive ale dioxinei sînt deosebit de grave și pot genera nenumărate boli, fiind și cancerigene.

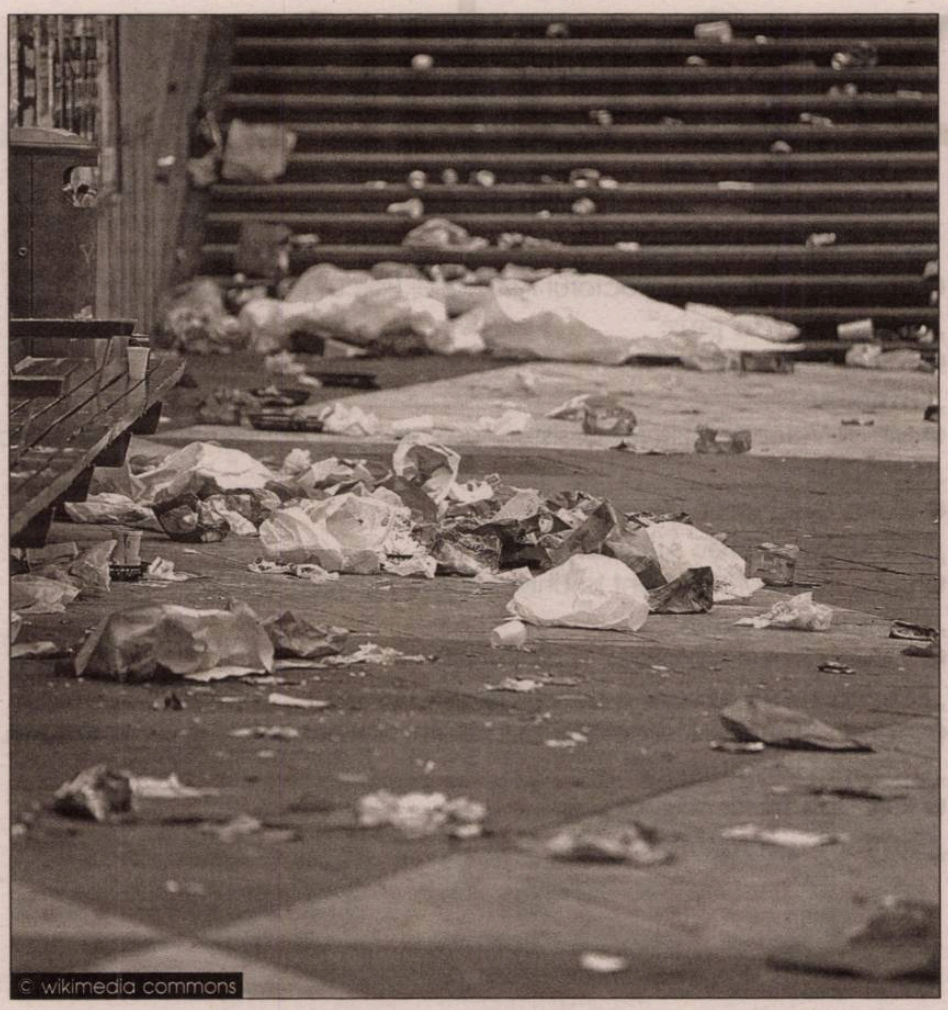
© wikimedia commons

Ce se întîmplă însă cu gunoaiele de plastic ajunse în natură? În perioadele de ploi, cînd în vaduri ape repezi curg, acestea strîng în drumul lor toate aceste ambalaje de plastic și le duc spre rîuri mai mari, de acolo spre fluvii, de unde plasticele ajung în mări și oceane. Oceanul planetar a ajuns astfel să fie principala groapă de gunoi a Omenirii.

Cu o viteză ametitoare ne acoperim cu plastic și ne distrugem și Oceanul Planetar, principala sursă de viață a planetei.

Celor interesați – și cîteva cifre, așa cum au fost excelent sintetizate într-un articol apărut acum doi ani în The Guardian, care a strîns informații din numeroase rapoarte realizate de către Agenția Europeană de Mediu, alte organizații internaționale și proiecte de cercetare. Pe glob, în fiecare minut sînt cumpărate un milion de sticle de apă, fabricate din plastic. Dintre acestea, peste 90% nu sînt reciclate. Iar cererea de asemenea recipiente crește spre 20.000 de sticle pe secundă. Rămînînd strict la sticlele de plastic pentru apă, vînzarea anuală la nivel global a ajuns la o jumătate de miliard. Și mai sînt și altele: ambalajele de sucuri, alte băuturi, detergenți. La acestea putem adăuga și ambalajele de plastic pentru toate alimentele. Și lor li se alătură microplasticele. Particulele microscopice de plastic provenite din îmbrăcăminte, din diverse produse cosmetice sau alte activități umane. Chiștoacele nu sînt nici ele de neglijat, alte studii vorbind despre miliarde de resturi de țigări care ajung anual pe plaje și în mări.

Circa 10 milioane de tone dintre aceste plastice sînt înghițite în fiecare an de organismele vii din mări și oceane și intră astfel în lanțul trofic. Același studiu citat preia informația conform căreia fiecare dintre noi înghite anual peste 10.000 de fragmente de plastic.

Dacă omenirea va continua consumul de plastic în același mod, estimările făcute de mai multe instituții prestigioase de cercetare marină din lume arată că, în mai puțin de 30 de ani, în Oceanul Planetar va fi mai mult gunoi decît pește.

Și invazia gunoiului de plastic nu este doar o poveste din zone îndepărtate. Se întîmplă și la noi, sau poate mai ales la noi. Sînt numeroase filmări de la viiturile recente care arată mii de ambalaje de plastic care sînt duse de ape spre Dunăre, de unde ajung în Deltă și apoi în mare.

În anii de teren pe care i-am făcut, lucrînd în zona Dunării de Jos, dar mai ales în Delta Dunării, pe plajele și apele din vestul Mării Negre, pot spune că ambalajele de plastic și chiștoacele au ajuns să fie prezente peste tot, inclusiv în zone în care oamenii pătrund poate doar o dată sau de două ori pe an. Apele aduc cu ele roadele mizeriei, lipsei de educație și neglijenței din amonte, transformînd foste paradisuri sălbatice în spații de depozitare a deșeurilor. Analizele făcute de colegii mei pe sedimentele recoltate din Dunăre, Deltă, plajele sălbatice din fața Deltei și de pe fundul mării au conținut toate microplastice. Cu alte cuvinte, microplasticele au ajuns în fiecare din sutele de probe recoltate din cel mai mare sistem fluviu-deltă-mare din Uniunea Europeană. Și rămîn acolo, ca o dovadă a lipsei noastre de civilizație, pentru geologii care vor studia aceste zone peste cîteva milenii.

Conform unui raport al Comisiei Europene, 14 țări din Uniunea Europeană riscă să nu poată atinge ținta de reciclare a deșeurilor municipale stabilită pentru anul 2020. România se află pe locul doi din coada clasamentului. (Newsweek, *Alexandru Pop, 03.01.2019)*

© wikimedia commons

Eliberarea de gunoaie depinde, pînă la urmă, de fiecare dintre noi.

Vom muri deci îngropați în plastic? Eu sper că nu. Pe de o parte, în momentul de față sînt numeroase eforturi de cercetare la nivel global, prin care se caută soluții pentru degradarea plasticului deja existent în oceane și mări. Uniunea Europeană finanțează cîteva proiecte majore care caută să dezvolte tehnologii bazate pe microorganisme care pot metaboliza aceste deșeuri. Eforturi similare sînt în curs de derulare în mai toate zonele lumii.

Totul depinde însă și de noi. De comportamentul nostru și de rațiunea de care vom putea da dovadă începînd de azi. Și poate ne vom gîndi de mai multe ori dacă avem nevoie de paie de plastic, de palete, farfurii, pahare, orice ambalaj de plastic de unică folosință. Printr-un ordin recent, Comisia Europeană a interzis utilizarea acestora începînd cu anul 2021. Dar putem acționa mult mai rapid. Și nu doar atît. Fiecare chiștoc nearuncat pe străzi, în apă sau pe plajă este un pas înainte spre curățirea mediului. Eliberarea de gunoaie depinde, pînă la urmă, de fiecare dintre noi.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar – și jurnalist științific.*

ION Dan Trestieni

Gunoiul inteligent

Cînd am intrat pentru prima dată în sala de reuniuni a ONG-ului „Gestionnaires sans Frontières“ (GSF), ONG finanțat de GDF și EDF din Franța, am văzut un banner care m-a contrariat, pe moment: „Gunoiul inteligent“. Exista un proiect al organizației care-și propunea, cu peste 20 de ani în urmă, reducerea numărului de deșeuri și gestionarea inteligentă a acestora. Proiectul se derula în colaborare cu administrațiile locale. Acest proiect este de mare actualitate și astăzi. Dacă vrem o dezvoltare durabilă – sănătatea și bunăstarea populației pe termen lung – trebuie să luăm în considerare „gunoiul inteligent“.

O imagine generală

De cînd a început era industrială, activitățile umane au cauzat, deja, o încălzire de aproximativ 1° C la suprafața globului. Dacă se aplică în același ritm această tipologie de activități, total nerespectuoase față de mediu, se va depăși, între 2030 și 2050, pragul de încălzire de 1,5° C. Începînd cu acest prag, daunele pentru normalitatea vieții pe pămînt se consideră necontrolabile. Statele Unite ale Americii degajă 26,3% din totalul gazelor cu efect de seră, începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea. Urmează Europa, cu 23,4%, China, cu 11,8%, și Rusia, cu 7,4%. Există în tot acest proces un fenomen de injustiție socială accentuată: 10% din pămînteni, cei mai bogați, emit, prin consum, 45% din gazele cu efect de seră. Mai precis, în 2014, un qatarian a aruncat în atmosferă 34.500 de kilograme de gaz carbonic, un luxemburghez – 17.600, un american – 16.400, un tadjic – 625 și un ciadian – 53.

Ei bine, deșeurile, menajere și industriale, sînt responsabile pentru aproximativ 5% din efectele încălzirii globului prin emiterea de gaze cu efect de seră. Pare puțin, dar, în următorii 30 de ani, ele se vor multiplica cu 70%. Principalii actori ai acestui dezastru sînt țările în curs de dezvoltare, printre care și România, care stau prost la capitolul gestionarii deșeurilor. Gunoaiele prost gestionate au efecte dezastruoase asupra mediului și a sănătății oamenilor.

Țările dezvoltate știu cum să scape de gunoaie, fie prin tehnologii de vîrf, fie prin metode mai puțin ortodoxe: își „exportă“ deșeurile în alte țări. Iată însă că, recent, aceste alte țări au început să refuze să mai fie groapa de gunoi a țărilor dezvoltate. Malaezia a returnat în țările de proveniență, pe 26 mai anul curent, 450 de tone de deșeuri de plastic: sînt implicate Australia, Bangladesh, Canada, China, Japonia, Arabia Saudită și Statele Unite. Pe 31 mai, președintele filipinez Rodrigo Duterte a decis retrimiterea în Canada a unei încărcături cu 69 de containere umplute cu deșeuri nereciclabile. În 2018, China a refuzat categoric să mai accepte deșeuri de plastic din întreaga lume, pe motiv de degradare a mediului. În țările dezvoltate, peste 90% din deșeuri sînt colectate. În schimb, în țările în curs de dezvoltare, numai 39% sînt colectate. Populația fie le arde în spatele curții, fie le depozitează sălbatic. Țările în curs de dezvoltare își îndreaptă gunoaiele, în cel mai bun caz, spre gropile de gunoi deschise, unde acestea își încep, prin descompunere, acțiunea nocivă. Sînt țări însă, printre care și România, în care nici gropile de gunoi nu sînt construite, manifestîndu-se cea mai groaznică formă de „gestionare a gunoaielor“: depozitarea lor sălbatică, pe terenuri fertile, în păduri și ape. La nivel mondial, numai 19% din gunoaie sînt reciclate sau compostate și numai 11% sînt incinerate. Țările în curs de dezvoltare reciclează, compostează și incinerează numai 4% din gunoaie.

O problemă specială o reprezintă plasticul. Chiar dacă la nivel mondial el reprezintă 12% din gunoi, viața lui pînă la descompunere, dacă este depus sălbatic pe sol sau în ape, este deosebit de lungă: între o sută și o mie de ani. Există ecologiști care spun că în 2050 vor fi în oceane mai multe sticle de plastic decît pești. Una din cauze este că peștii înghit plasticul și mor. Industria generează de 18 ori mai multe deșeuri decît activitățile menajere. Unele deșeuri nu sînt periculoase (hîrtia, fierul, sticla, lemnul, plasticul), în sensul că pot fi utilizate ca surse de energie și pot fi reciclate, dacă nu sînt aruncate, sălbatic, în mediu. Altele însă necesită metode speciale de tratare, pe care nu și le permit toate țările: amianta, deșeuri medicale, aparate care conțin PCB *(printed circuit board)* și PCT *(touch screen)* etc. Depozitate sălbatic, aceste deșeuri pot cauza probleme grave de sănătate oamenilor. Deșeurile agricole pot fi reutilizate ca îngrășăminte și hrană pentru animale, dacă, desigur, există tehnologii de transformare a lor. Ce se întîmplă dacă strîngerea, depozitarea și distrugerea deșeurilor nu se face cum trebuie? Agenția ONU Habitat a arătat, în 2018, că incidența diareei este de două ori mai mare și cea a infecțiilor respiratorii acute este de șase ori mai mare în zonele în care gunoaiele sînt prost gestionate.

© wikimedia commons

În România, rata de reciclare a deșeurilor municipale este de doar 13%, 69% din gunoi ajungînd direct în gropile de gunoi. (...) Ratele de reciclare din raport nu ajung la 100%, deoarece o parte din gunoi trece prin tratamente termice, iar altă parte se pierde în timpul tratamentelor mecanico-biologice“, a explicat Adrian Gibbs, un oficial al firmei de consultanță Eunomia, care a realizat raportul privind reciclarea în Europa. (Newsweek, *Alexandru Pop, 03.01.2019)*

Metode de gestionare inteligentă a deșeurilor

Există metode de gestionare inteligentă a deșeurilor. De pildă, *economia circulară:* deșeurile generate de o întreprindere sînt folosite ca resursă, ca materie primă, de o altă întreprindere. Se creează și filiere de Responsabilitate Lărgită a Producătorului (RLP): asta înseamnă că fabricanții vor avea obligația de a finanța și organiza tratarea deșeurilor legate de produsul lor, care nu pot fi reintegrate într-un circuit economic.

Apoi, *parcul industrial:* întreprinderile dintr-un campus industrial își raționalizează fluxurile de materii prime, de transport și de informații, pentru a avea cheltuieli de producție mai mici și deșeuri mai puține.

Eco-antreprenoriatul: antreprenorul este interesat de profitul economic (precum antreprenorul clasic), de bunăstarea oamenilor din comunitatea unde este implantat (precum antreprenorul social) și de conservarea mediului. Utilizează ecodesignul produselor: în toate fazele ciclului de viață al produsului își propune conservarea mediului – folosirea de materiale reciclabile, economia de materiale, durata mare de viață a produsului.

Reducerea numărului de gunoaie menajere: Franța și-a propus încă din 2015 diminuarea depunerii la gropile de gunoi a deșeurilor menajere nepericuloase și inerte (nu distrug mediul). Reducerea vă fi de 30% în 2020 și de 50% în 2025. Această reducere se va face în special prin triere și reciclare. Un instrument de bază va fi, însă, taxa mare impusă pentru depozitarea de deșeuri manajere, instrument care funcționează bine în Marea Britanie, Suedia, Olanda, Austria și Belgia.

Consumul responsabil al populației: conform unui sondaj TNS Sofres, realizat în 2013, 48% din francezi sînt adepții „consumului colaborativ“, din rațiuni financiare: revînzarea de obiecte, folosirea în comun a mașinilor și aparatelor, trocul de produse. Alți 32% din francezi au declarat că doresc să adere la modul de viață al „consumului colaborativ“. „Gunoiul inteligent“ devine o paradigmă a locuirii omului pe o planetă din ce în ce mai agresată în ceea ce privește posibilitatea ei de bioregenerare.

***Ion Dan Trestieni** este sociolog.*

O planetă din ce în ce mai agresată în ceea ce privește posibilitatea ei de bioregenerare.

© wikimedia commons

Mihai BUZEA

Gunoiște

Am o relație specială cu gunoiul, așa cum Vîsoțki avea cu vodca; dar nu despre mine am de gînd să scriu aici, pentru că, oricum aș da-o, tot lăudăroșenie mi-ar ieși. Vreau să povestesc despre un text pe care l-am scris în primăvara anului 1987 (mai '87, mai exact), și care pînă acum a rămas scris doar la mine-n cap, ceea ce este păcat: e un text bun. Greu de crezut, dar bun.

Locul acțiunii: cele două ghene din fața blocului D 23, din cartierul Berceni. Acolo aruncau gunoi oamenii din patru blocuri, adică și vecinii din D7, D6 și D5, iar în urma iernii cumplite 1984-1985, cînd (printre altele) nici serviciile de salubritate n-au mai funcționat, în cele două ghene se adunaseră niște mormane uriașe de gunoaie, un fel de munți mai mici, sub care rămăseseră prinse tomberoanele. Nici în 1985, nici în 1986 nu s-a putut face nimic, era, cum să spun, un fel de „blocaj instituțional": gunoierii spuneau că ei sînt plătiți să ridice gunoiul din tomberoane, nu cel din ghenele propriu-zise (pe care, oricum, nu ar fi avut cu ce să-l încarce în mașinile lor, chiar dacă ar fi fost dispuși să-l ia); locatarii, de pe altă parte, susțineau că gunoiul este treaba gunoierilor, nu a lor, și să facă bine să ia munțișorii de-acolo, ca să poată ajunge la tomberoane.

În cei trei ani de dispute sterile, „munțișorii" nu numai c-au crescut uimitor în înălțime și lărgime (ocupaseră în întregime spațiul ghenelor și se revărsau regulat în stradă, de unde erau împinși înapoi de proprietarii de autoturisme: destrame-se lumea, dar totul pîn' la Dacii!), dar au devenit mai veseli. În fiecare ghenă prospera cîte o colonie de șobolani, frumoși și voioși, mari cît pisicile, care aveau de mîncare cît cuprinde, dar se mai dedulceau și la cățelușii (și pisoiașii) nou-născuți, nedoriți de stăpîni, abandonați noaptea în fața ghenelor (le era rușine, totuși, suflete calde de bercenezi!). Este futil să precizez că în acești trei ani numai la șobolani ne-a stat mintea, nouă, copiilor din cele patru blocuri sus-pomenite; ne lăsaserăm și de fotbal, și de leapșa pe ouate, și de bătaia cu gașca lui Tudose (ăștia erau un fel de „Áts Feri Gang", ne snopeau cînd ne prindeau pe teritoriul lor – tocmai dincolo de linia de troleibuz! –, dar și noi pe ei, cînd se aventurau dincoace), și de toate, zi și noapte vînam șobolani. Tehnic vorbind, n-am „vînat" nici unul, niciodată, dar trăgeam după ei cu cornete cu bold în vîrf, fără să nimerim nici măcar un fir de păr din coadă. Nu conta. Fiecare se lăuda c-ar fi reușit, odată, cînd nu era nimeni ca să-l vadă. Așa, după lăudăroșeniile noastre, trebuie să fi ucis vreo cîteva sute de șobolani…

© wikimedia commons

Pînă în acest an, colectarea deșeurilor se împărțea, mai degrabă informal, între serviciul de salubritate contractat de fiecare primărie în parte și mai mulți operatori privați: salubritatea colecta în special deșeurile umede (gunoi menajer), iar privații valorificau materialele reciclabile. Rezultatele erau însă diferite: în timp ce la capitolul reciclarea ambalajelor am reușit să atingem angajamentele față de Comisia Europeană (50%), la deșeurile municipale nu am reușit să depășim nici măcar 13%. (Recorder, *8 februarie 2019, Laurențiu Ungureanu)*

Dar părinților nu le plăcea deloc treaba asta, și mai ales mamelor. Nu era chiar distractiv pentru ele să vină noaptea, obosite, de la serviciu și să dea piept cu șobolanii care se făceau tot mai obraznici, tot mai inteligenți: nu numai că știau să deosebească femeile de bărbați (care dădeau picioare-n gol, sperînd să nimerească pe cîte unul), dar ajunseseră la performanța să știe care dintre mămicile noastre era fricoasă și care nu: le cunoșteau *personal,* ceea ce mi se pare extraordinar – și, desigur, cam înfricoșător. Numai că asta nu le-a folosit la nimic atunci cînd unii dintre ei, mai neinspirați, s-au apucat să roadă peste iarnă cabluri și curele de transmisie din motoarele Daciilor imobilizate sub nămeți: cînd s-a desprimăvărat și proprietarii au descoperit stricăciunile, soarta celor două colonii a fost pecetluită.

Am văzut cu ochii mei, în comunism, o singură inițiativă cetățenească. Una! Aceasta despre care povestesc: după vreo două luni de discuții (aparent sterile), locatarii celor patru blocuri au pus mînă de la mînă și au tocmit un tractorist. A venit omul, cu tractorul lui și cu remorca, iar locatarii au pus mîna pe lopeți și au început să încarce munțișorii în remorcă. Nu mai țin minte cît a durat treaba, cîteva zile, în orice caz, dar la final au început să apară tomberoanele și era clar că se va ajunge la podeaua de ciment a ghenelor, și deci la „inimile" celor două colonii de șobolani. Un mesager a fost trimis peste linia de troleibuz cu propunerea de armistițiu, iar alături de noi s-a prezentat, gata de masacru, însăși gașca lui Tudose – cu Tudose-n frunte, bunînțeles. Noi aveam răngi (improvizate), ei veniseră cu cazmale, în afară de Borșova, care era mai prost. El venise cu toporul.

Părinții încărcau, copiii așteptau, șobolanii și-au pus la punct strategia și-au început să iasă: mai întîi ieșea cîte unul care o lua la fugă cît putea de repede (adulții îl lăsau să fugă), cu noi pe urmele lui; șanse minime de supraviețuire. Dar șobolanul muribund scotea un țipăt specific, pe care cei rămași în colonie l-au înțeles foarte repede și au schimbat strategia: nu mai țîșnea unul singur deodată, ci trei – mereu cîte trei – care fugeau în direcții divergente, probabil stabilite dinainte, în consiliul lor de urgență. A mers: noi omoram unul, ai lui Tudose – altul, iar cel de-al treilea scăpa. Oricît am încercat, nu am reușit să stabilim la timp o contrastrategie, astfel încît din prima colonie au supraviețuit destui șobolani, dar, evident, numai cei norocoși, puternici și rapizi.

Din a doua colonie au supraviețuit toți. Toți, fără excepție, inclusiv puii foarte mici: cît timp a durat masacrul primei colonii, șobolanii din a doua au plecat, discret, cu cățel și cu purcel, lăsîndu-ne stupefiați. Am așteptat degeaba să se repete scenariul de la prima ghenă, pentru că lopețile părinților noștri au terminat de încărcat remorca și din munțișorul tot mai mic n-a țîșnit nici măcar un șobolan. Unul, de sămînță, să fi fost măcar! Dar, nu. Plecaseră la timp.

Asta-i toată povestea. A, da, are și o mică adăugire: cînd i-am spus-o fostei mele prietene, ea a replicat, disprețuitor: „Asta nu-i nimic. Gunoi la ghenă după iarna aia – ce mare chestie? La mine la bloc gunoiul ajunsese pînă la etajul întîi. Cînd ningea, iarna, ne făcuserăm derdeluș care începea de la noi din balcon". Am rămas mască, pentru că știam că n-are nici urmă de imaginație, n-ar fi fost cîtuși de puțin capabilă să inventeze așa ceva: „Și taică-tu ce zicea?", am întrebat-o. „Ce să zică? La început n-a zis nimic, pe urmă le-a pus taxă la copii, că treceau pe la noi prin sufragerie. 50 de bani fiecare lansare pe derdeluș." L-am cunoscut pe taicăsu, era un oltean cărpănos, plin de resurse, scotea bani din piatră seacă. Îl văd perfect capabil de așa ceva.

Jocurile vieții și ale muncii m-au făcut să fiu extraordinar de atent la modul cum oamenii unui oraș se raportează la gunoiul lor (1), la copacii lor (2), la animalele lor (3) și la copiii lor (4). Pot spune că Bucureștiul, orașul meu (și al lui Mircea Cărtărescu, conced) a reușit performanța să „cadă" la toate criteriile, de cînd locuiesc eu aici (1975) și pînă acum vreo zece ani (aproximativ 2010, să spunem). Pînă atunci, Bucureștiul a fost exact cum vor clujenii (sau timișorenii, sau ieșenii, sau oricine) să-l vadă: o cloacă monstruoasă, un non-oraș, o mahala africană. Lucrurile s-au schimbat, la scară istorică, fulgerător: Bucureștiul de azi este un oraș dificil, dar un oraș european 100%; de aceea cred că are sens un astfel de text. Pentru că lucrurile se uită. Pentru că oamenii mor și cu ei mor și amintirile; pentru că cei care trăiesc preferă să uite morbidul și să-și amintească, atît cît a fost, frumosul din trecutul lor.

Eu n-am de gînd să uit nimic. Și nici să-i las pe alții să uite. „Uitacii" de azi sînt greșiții de mîine, asta e părerea mea, iar dacă ar veni al lui Parizianu să mă întrebe „Pe ce te bazezi?", i-aș răspunde că abia ce-am venit din Tadjikistan, iar Tadjikistanul este România de acum 40 de ani. N-am fost plecat în Est, am fost plecat în trecut, și iată cu ce învățătură m-am întors în dinți: trecutul se poate lesne repeta. Dacă nu stăm cu ochii pe prezent, vom alerga iarăși cu toporul după șobolani, ca prostul de Borșova.

© wikimedia commons

Mihai Buzea *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Jimmy, *Editura Polirom, 2018.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Ubicuitatea murdalîcului

Murdalîcul este parte integrantă a orașelor românești la început de epocă modernă. El îmbracă multiple „chipuri“ și se lipește de orice-l poate susține. Ploile, topirea troienelor, devierile aberante ale cursurilor de apă, neîngrijirea fîntînilor și cișmelelor lasă în urma lor noroaie, cîmpii uriașe de nămol ce se așternpe uliţele nepodite, curţile, drumurile de ţară, grădinile, locurile publice, podurile, treptele bisericilor, roţile trăsurilor, condurii cucoanelor, obielele slugilor, cizmele boierilor, poalele rochiilor și pacea giubelelor. „Să dea Domnul să plouă.“ Dar cînd plouă…

Și cînd nu plouă?! Au grijă oamenii să fabrice noroi de parcă nu s-ar putea trăi altfel. Cînd s-a stricat cișmeaua de la capul Podului Mogoșoaiei, dinspre Herăstrău, centru principal ce alimentează, de fapt, o parte din oraș, murdalîcul a și apărut. Noroiul „foarte mare“ zăticnește orice pas și „dă cădere trecătorilor“. Suiulgiu-bașa, în grija căruia se află astfel de cișmele, nu are nici o reacție, din moment ce este nevoie de anaforaua marilor boieri adresată lui vodă prin care i se cer să dea poruncă spre îndreptarea lucrurilor: *„ci să fie luminată porunca mării tale către dumnealui vel vornic al politii ca cu salahorii de la mahalale și cu vinovații de la pușcărie să facă șanț din marginea acestui loc spre apus, pînă în gropile de nisip. La a căruia facere să fie nelipsit și suiulgiu pentru cumpănire, spre a se scurge apa și a se tămădui acest loc, să poată a'și avea oamenii umbletul cu înlesnire“*. Și dacă tot îi scriu lui vodă despre noroiul de pe Podul Mogoșoaiei, marii boierii, dregători în sfatul domnesc, îi reamintesc și de celelalte noroaie ale Bucureștiului.

De la Ipsilanti vodă (1774-1782) încoace, orașul s-a tot mărit, „spre stricăciunea politii“; bucureștenii sau țăranii, fugiți de angarale, „și-au făcut case și nămestii afară din hotar“. Curțile, grădinile, casele, gardurile, noroaiele blochează, întîrzie accesul carelor cu zaharea în oraș, iar aceasta ajunge să fie mai scumpă. „Grele noroaie“ se ridică pe la capetele podurilor atît de solicitate. Munți de gunoaie se strîng pe maidane și în fiecare locșor ce pare a fi al nimănui, după cum se spune la 28 iulie 1811. În Ulița Șelarilor, în spatele prăvăliilor, pe locul sterp, presupus a primi marfa prăvăliașilor, s-au cuibărit în fapt gunoaiele tuturor, zi de zi și noapte de noapte, așa că în scurtă vreme s-au astupat drumurile, s-au ridicat grămezile și, odată cu ele, mirosurile puturoase. Cînd fu la curățat, unii au zis da, alții au zis ba, susținînd sus și tare că nu ei ar fi vinovați de murdalîc, ci chiriașii lor și atunci lor le revine și treaba curățatului.

Gunoaiele, creație umană, se adună cu fiecare zi ce trece. Ele incomodează mai ales în zilele călduroase de vară cînd mirosurile pestilențiale le accentuează prezența sau în zilele ploioase cînd șiroaie murdare și cleioase se scurg pe uliță, prin curți și grădini. „Să-și mărute în dreptul prăvăliei“, „să-și strîngă gunoaiele“, „să nu ne mai pricinuiască murdalîcuri și gunoaie“, protestează vecinii în încercarea de a menține o oarecare ordine. Un astfel de vecin, deloc atent la păstrarea curățeniei, este Iane cupeț, cu odăi și pivnițe pe lîngă Curtea Veche. El își tîrăște „calabalîcurile“ și carele cu fîn prin curțile vecinilor, folosind „viraneaua“ comună fără să strîngă însă în urma sa, pricinuind „murdalîcuri și gunoaie“, provocînd nemulțumirea celor din jur care-i strigă că are „rele urmări“ și nu este decît un „venetic“, „venit de ieri, de alaltăieri“ pe uliţa lor.

Boierii merg mai mult călare și în trăsură, așa că pentru ei noroiul, parte a peisajului, este mai greu sesizabil. Multe din pitacele domnești îi au ca personaje principale: căminarul Dudescu ce nu vrea să sece băltoaca din dreptul grădinii sale sau banul Brîncoveanu și vornicul Manu uniți prin aceeași băltoacă ce se întinde din dreptul porților primului pînă în porțile celuilalt, zăticnind întîlnirea veliților la adunarea Divanului. Și ca să-i sperie și să-i oblige a-și face curat în dreptul porților, se hotărăște ca acela care va deseca și astupa balta va deveni și proprietarul terenului. Visuri de-ale domnilor, pentru că în practică cu greu ar putea fi deposedat un Brîncoveanu de proprietățile sale, dar la fel de greu un astfel de boier se urnește la lucru, chiar dacă pare a fi și în interesul său. Atîta timp cît noroiul nu-l atinge, de ce ar face ceva?

Nici mahalagiul nu este mai harnic în această privință. El ar trebui *„să aibă a rîni și a curăți tina totdeauna nelipsită“* ce se află *„dinaintea casei, prăvăliei sau a curții sale“*, spune porunca lui Nicolae vodă Caragea de la 12 noiembrie 1782. Noroiul și tina se află în capul listei murdalîcurilor ce fac orașul și ulițele greu de locuit. *„Pentru murdalîcurile ce se fac pe podurile și ulițele tîrgului, fiind acestea un lucru nesuferit atît la vedere, cît și mai vîrtos aducător de spurcăciunea aerului, din care se și pricinuiește vătămarea sănătății norodului, n-au fost nebăgată în seamă îngrijirea cu a se pune telali de au strigat ca fieștecare să curețe murdalîcul ce s-ar face înaintea prăvăliei sau a casei și curții sale. Dar ori din lenevire, sau de vreo neînprelejire văd că această îngrijire prea puțin loc prinde“*, scrie cu năduf vel agă la 15 octombrie 1810. Și cere, cu acest prilej, Slăvitului Divan necesitatea impunerii unei taxe, astfel încît alții să se poată ocupa de curățenia tuturor.

Acum să nu credem că Parisul, Londra sau Roma, din aceeași perioadă de timp, sînt cu mult diferite. Discursuri ale medicilor, relatări ale călătorilor, ordonanțe regale sau princiare stau dovadă că orașul timpurilor moderne suferă din cauza murdăriei și încearcă să se igienizeze. Gunoiul nu își găsește încă un loc al lui, nu este încă izolat în afara orașului; mulți dintre locuitori îl îndepărtează, totuși nu prea departe, în spatele casei, în fața porții, pe maidan, în curtea vecinului, în albia rîurilor. Dîmbovița devine un rîu al gunoaielor, al stîrvurilor și spurcăciunilor. Nu atît mizeria deranjează, cît pagubele produse prin revărsarea apelor care își croiesc drum altfel. În urma unor astfel de inundații, Grigore vodă Ghica poruncea salahorilor să adune gunoiul, cărămizile și pietrele care zăticneau scurgerea apei.

Maidanele și locurile virane se folosesc pentru depozitarea acelorași gunoaie. Diferența dintre spațiul public și spațiul privat nu este încă bine delimitată. Astfel, prăvăliașii au obiceiul de a ocupa spațiul din fața prăvăliilor, de a-și întinde taraba chiar și acolo unde nu mai sînt proprietari, de a lăsa în urmă grămezi de gunoi. Dar chiar și ceilalți orășeni se comportă de parcă ar fi liberi stăpîni pe locul din fața caselor, așezînd cele de trebuință: lemne, cherestea, fîn, coceni, nu în curțile lor, ci afară, în preajma podurilor. Dacă în capitale lucrurile stau așa, în micile orașe și tîrguri, ferite de ochiul iscoditor al Puterii, murdalîcul este parte integrantă a peisajului.

La Călărași, tîrg de dată recentă, totul este de făcut prin anii 1830, iar murdăria necesită urgent o reglementare. La 13 august 1848, ocîrmuitorul orașului, un oare-care Paraschivescu, nu înțelegea temeiul pentru care locuitorii orașului „nu se supun la măsurile de curățenie“, ceea ce face ca „multe murdalîcuri în feluri de obiecte lepădate prin oraș, au făcut ca rîmîtorii să umble cîrduri prin oraș, pe uliţe“. Nu-i greu de imaginat că sînt urmați de cîini și pisici, de mirosuri pestilențiale, de gropi lîncede, fermentînd murdalîcul. Pentru cîini se găsește, aparent, soluția: înființarea unor slujbe de hingheri care să-i adune. Măsura se repetă, și la 1848, și în mai 1850, și în anul următor. Misiunea ar fi cam aceeași: în termen de două luni, cei doi hingheri, cu leafă de la Eforia Orașului, ar trebui să adune și să „stîrpească cîinii vagabonzi“. Numărul lor este mare și pentru că sînt lăsați în libertate, iar curțile sînt cum sînt, fără garduri adică. Cît despre gunoi… măsurile sînt ca peste tot citite an de an, cu obligația orășenilor de a aduna murdalîcul din fața porților, de a curăți șanțurile, cu interdicția de a arunca gunoiul și lăturile în drumul tuturor etc. Mai trebuie reținută și situația particulară a acestui oraș de cîmpie în care lemnul este mai puțin prezent. Asta face ca locuitorii să folosească pentru încălzirea odăilor și prepararea hranei combustibil mult și perisabil: stuf, trestie, coceni, paie.

Cît despre lumea rurală și noroaiele de netrecut, cui îi pasă? Doar celor ce au conace pe acele moșii și, din cauza noroaielor și bălților, nu pot ajunge în curțile lor. De parcă n-ar fi atît de prezent și la ei acasă, consulii francezi, ambasadorii englezi, misionarii italieni îl notează cu scrupulozitate. Am putea să ne împăcăm cu gîndul și să credem că noroiul este doar un alt loc comun, la fel de prezent în aceste scrieri de la Budapesta la Moscova și de la Iași la Constantinopol. Plecați să descopere Europa de Sud-Est, vesticii povestesc cu frenezie tot ceea ce ține de mizerie, noroi, băltoace, mirosuri, purici și păduchi. Gazetele vremurilor moderne le țin însă isonul. Costache Negruzzi notează cu nesaț despre acest gunoi, prezent zi de zi în „ogrăzile și ocoalele“ țăranilor, gunoi greu mirositor, mocirlit de ploile primăverii, întins prin curți și drumuri de rafalele toamnei. Obișnuiți cu o astfel de prezență, țăranii nu prea se îndeamnă să-l răspîndească prin țarini, făcîndu-l util. Cu vreo două decenii în urmă, doctorul Constantin Caracaș pledase pentru același lucru, vorbind cu înverșunare despre efectele nocive ale unui aer nesănătos, îmbibat de miasmele putrefacției. Cine să-l asculte?!

Lucrurile par a fi destul de grave pentru că bălțile stătute, murdalîcul, noroaiele, mocirlele atrag bolile lipicioase. Roiurile de muște și țînțari, aerul stricat și rău mirositor contribuie la lingoare, paludism, friguri. Dar, după cum constată doctorul Iacob Felix în monografia sa dedicată igienei publice, măsurile n-au fost mai niciodată consistente și insistente. Chiar dacă Regulamentul Organic al Moldovei, de pildă, cere identificarea principalelor focare de contagiune, măsurile se dovedesc ineficiente; pentru ca, mai apoi, problema să fie prea puțin abordată de către cei însărcinați cu punerea în practică a legilor.

(fragment din *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească: 1750-1860*, de Constanța Vintilă-Ghițulescu, Editura Humanitas, 2015)

În ultimii ani, CE a avertizat România, în repetate rînduri, că riscă sancțiuni dacă, pînă în 2020, nu-și va atinge țintele asumate. Nici aceste somații, nici riscul unor sancțiuni de 200.000 de euro pe zi nu au schimbat nimic. În aprilie anul trecut, Comisia Europeană a anunțat autoritățile române că, în lipsa unor măsuri concrete, va suspenda plățile pentru programele de mediu. Așa au apărut Ordinul de Ministru 1362/2019 și Legea 31/2019, intrate în vigoare la mijlocul lunii trecute. Însă, în loc să-i susțină pe cei mai eficienți actori din sistem, cele două acte normative elimină din circuitul reciclării tocmai firmele private, singurele care s-au ridicat la standardele europene. (Recorder, *8 februarie 2019, Laurențiu Ungureanu)*

Ciprian MIHALI

Eterna reîntoarcere a deșeurilor

Lumea fizică nu produce resturi. Nici lumea organică, pînă la om, nu produce resturi, deșeuri, gunoaie. Copacii morți, stîrvurile, dejecțiile nu sînt gunoaie. Ele sînt parte a unui ciclu natural al nașterii și morții, al unei circulații a materiei în care resturile sînt reintegrate în circuit pentru a produce din nou viață.

Gunoiul se naște odată cu omul. El apare din excedentul nefolosit: excedent de energie, excedent de vînat, de alimente, de recolte, excedent de producție, excedent de consum. El provine din incapacitatea de a reintegra în natură ceea ce a fost consumat și ceea ce a rămas neconsumat.

Dar, odată cu omul, deșeul mai are un sens. Existența deșeului organic e semnul însuși al viului. Cum ziceam, doar organismele vii produc deșeuri, iar acesta este semnul unei bune funcționări a organismului, este semnul vieții înseși. În exact același timp însă, deșeul este semnul perimării, al distrugerii și al morții. El capătă, prin asta, o semnificație negativă, pentru că moartea este opusul vieții, pentru că perimarea este opusul creșterii. Mai mult, aș zice, deșeul este negativul însuși. Cu alte cuvinte, tot ceea ce este conotat negativ în existența umană poate fi asimilat, la limită, restului, deșeului. Iar asta nu doar pentru că deșeul înseamnă moarte, ci și pentru că restul este ceea ce rezistă, ceea ce se opune înțelegerii și cuceririi umane, este ceea ce nu poate fi asimilat nici de minte, nici de gură, nici de mînă. Restul este limita deopotrivă internă și externă a ființei umane. Iar restul înțeles ca deșeu și apoi gunoi este recunoașterea de către om a finitudinii sale: ființă finită ca viață, ființă finită în posibilitățile sale de înțelegere și de control.

Cînd devine restul gunoi? Atunci cînd omul își recunoaște înfrîngerea în fața limitelor propriị și a restului inasimilabil. Atunci cînd omul se vede redus nu doar la statutul de ființă producătoare de deșeuri, ci și, *in extremis,* la cel de deșeu. Atunci cînd știe că devine el însuși una cu restul pe care îl evacuează periodic, în clipa în care, biologic, fizic și metafizic, nu mai are posibilitatea să se detașeze de deșeurile sale și se confundă cu ele.

Drept urmare, responsabilitatea colectării selective și a valorificării deșeurilor va reveni acum în sarcina unui singur agent: serviciul de salubritate. Iar proba competenței și a preocupării salubriștilor cu privire la valorificarea deșeurilor se vede în această statistică europeană care plasează România pe locul doi în clasamentul celor mai murdare țări: 69% din deșeuri sînt depuse la groapă. Cu o sarcină în plus pe cap, salubriștii se află în situația de a depozita și mai multe deșeuri la groapa de gunoi.
(Recorder, *8 februarie 2019, Laurențiu Ungureanu)*

Dar există și o dimensiune mai puțin filosofică în povestea deșeurilor. Este dimensiunea modernității noastre demiurgice, care ne-a făgăduit tot ce e frumos, curat, plăcut, rentabil pentru a ne smulge din promiscuitatea lumii trecute. Forța economică, industrială, dar și cea științifică și artistică a vremurilor moderne refuză deșeul pentru că e urîtul, murdarul și neproductivul, care trebuie mereu reduse, minimalizate, chiar excluse. Modernitatea noastră separă net funcțiile corpului uman și social și ține la distanță tot ce e funcțional de ceea ce nu mai este: coșul de gunoi, toaleta, cimitirul. Efortul societăților dezvoltate constă tocmai în a se prezenta ca spații curate, ordonate, iar progresul moravurilor este efortul prin care învățăm să ținem ascunse resturile noastre: de la rufe murdare pînă la excremente, de la secreții pînă la cadavre.

În jurul acestor resturi s-a țesut în timp un bogat imaginar, deopotrivă mitologic, religios ori artistic. Învierea din morți, refacerea corpului din bucăți, însuflețirea unor obiecte aruncate, Frankenstein – cu toate sînt conjurări ale restului de a reveni, mereu într-o formă misterioasă ori monstruoasă, printre cei vii.

Dar societatea modernă dezvoltă cea mai articulată ideologie a deșeului odată cu conștientizarea poluării ca efect (tot mai puțin) secundar al dezvoltării industriale. Demiurgia industrializării se vede pusă în dificultate și apoi chiar pusă integral în cauză de consecințele dezastruoase produse de resturile unei economii obsedate de propria creștere. Ea se vede, apoi, interogată și în privința inegalităților pe care le produce, într-o societate și între societăți, prin atribuirea beneficiilor creșterii unei minorități privilegiate și prin distribuirea neajunsurilor (exploatare, precaritate, dar mai ales poluare și deșeuri) acelor părți ale societății și lumii care nu pot să li se opună.

Lumea modernă, după ce satisface nevoile celor mulți, mai inventează o ideologie: aceea a consumului nemărginit. Consumismul este ideologia celui bogat, a celui care se pretinde bogat sau vrea să fie bogat, și se caracterizează, printre altele, prin luxul pe care și-l permite de a dobîndi și de a arunca. Opulența e totuna cu risipa, cu excesul de produse și cu excesul de reziduuri. Să posezi și să poți arunca ce posezi pentru a poseda din nou, altceva sau același lucru, iată însemnele bogăției. Invers, omul sărac e strîngător pentru că orice poate să fie infinit de folositor, recuperat și reintrodus în circuitul uzului cotidian. Abundența săracilor, cum ar spune un mare antropolog, e opusul luxului celor bogați și se identifică mai degrabă cu valoarea mare acordată fiecărui lucru și, prin extensie, fiecărei persoane.

Un ultim gînd despre gunoi și gunoaie: victime ale propriilor noastre halucinații de dezvoltare și bunăstare, gunoiul pe care îl aruncăm se întoarce împotriva noastră așa cum revine refulatul. Ca o parte a vieții noastre individuale și colective căreia nu am învățat să-i găsim locul potrivit, o parte pe care o respingem sistematic și ca loc, dar și ca semnificație, o parte care nu încetează să crească pe măsură ce obsesia noastră a curățeniei și purității se traduce în norme tot mai constrîngătoare.

Munți de deșeuri, milioane de vieți inutile transformate în mase rătăcitoare asemeni containerelor cu gunoaie, nesfîrșite producții de fake-news și non-informații – un peisaj care are cu siguranță nevoie de o nouă ecologie a spiritului uman și de un nou sens al vieții în comun.

***Ciprian Mihali** a predat, timp de 20 de ani, Filozofia la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca. Din 2016, lucrează la Bruxelles pentru Agenția Universitară a Francofoniei.*

Mihail-Valentin CERNEA

Cernobîl

„Cu fiecare minciună pe care o spunem, rămînem datori adevărului. Mai devreme sau mai tîrziu, acea datorie va fi plătită." Aceste cuvinte pline de înțelepciune rostite de profesorul Legasov în excepționalul serial HBO *Cernobîl* oferă, cred, esența catastrofei explorate cu tact și curaj de noua producție. Departe de a fi o recenzie, articolul de față e mai degrabă o meditație provocată de *Cernobîl* cu privire la ceea ce este, din punctul meu de vedere, cea mai hîdă hibă a oricărui mod intens birocratizat și totalitar de organizare a societății umane: impulsul de neoprit dezvoltat de toți cei subsumați acelei birocrații (nomenclaturi, în cazul sistemelor comuniste) de a face în așa fel încît „să nu apară probleme". Această mantră proprie oricărui sistem politic corupt generează un fenomen social de dimensiuni enorme – o operațiune generalizată de a ascunde orice gunoi sub preș pentru evitarea cu orice preț a „problemelor" mai sus menționate. Prin „probleme" înțeleg orice consecință neplăcută pe termen scurt pentru persoanele implicate: de la un simplu scandal cu șefu' pînă la închisoare sau, mai bine spus în context, gulag. Constelația de minciuni care se formează în urma acestei operațiuni de cosmetizare a realității este specifică, într-adevăr, națiunilor aflate sub jugul totalitar, dar nu lipsește, din păcate, nici în Vest.

În fapt, ceea ce vedem de-a lungul celor cinci episoade cutremurătoare ale miniseriei este o dezascundere explozivă, la propriu și la figurat, a gunoiului măturat, decade la rînd, sub presul industriei nucleare sovietice tocmai spre a preveni potențiale „probleme" cu Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice sau, mai rău, cu KGB-ul. Paradoxal și, într-un anumit sens, tragic, aceste două „organe" ale poporului sovietic, la rîndul lor, aveau cam același scop: eludarea proverbialelor „probleme" în relațiile cu competitorii capitaliști.

Chiar și după producerea dezastrului, guvernanța sovietică este mult mai preocupată să țină gunoiul, acum radioactiv, sub același preș, închizînd gura oricărui individ îndeajuns de fraier încît să-și dorească să rezolve adevărata problemă. De asemenea, operatorii centralei nucleare de la Cernobîl nu sînt deloc interesați de efectele pe care accidentul ar putea să le aibă asupra oamenilor nevinovați din jur, ci au o singură misiune: pasarea vinei de la unul la altul. La final, aflăm că pînă și cei prezentați de serial ca eroi au fost complici la cauzele dezastrului, fapt ce confirmă una dintre mărturiile cele mai frapante ale lui Mihail Gorbaciov, anume că disoluția Uniunii Sovietice începe odată cu Cernobîl – bucățile de grafit radioactiv au topit, pînă la urmă, presul cu totul.

La 33 de ani distanță, sistemele comuniste au colapsat, locul tragediei a fost securizat (de-abia în 2017, de o echipă internațională la cererea Ucrainei independente, printr-o reală minune inginerească), dar fuga disperată de „probleme" nu a dispărut niciodată din Estul Europei – ea nu are timp de înjumătățire. O vedem, de pildă, în zecile de documente și hîrtii inutile cerute de orice autoritate publică de la noi „ca să nu avem probleme". O vedem și în reacția stupidă a Kremlinului și a presei sale aservite la succesul serialului *Cernobîl:* acuze de conspirații împotriva industriei nucleare rusești și dezinformare (deși la baza serialului stau chiar înregistrările și notele lui Legasov și ale altor oameni de știință sovietici) – pe scurt, tot ce și-au dorit creatorii serialului, conform actualilor KGB-iști resapați în neocapitaliști conservatori, e să-i facă „probleme" Federației Ruse. Îi contrazic cu dezgust. Tot ce și-au dorit mințile înțelepte din spatele *Cernobîl* este să ne aducă aminte că adevărul este un recuperator dur și nemilos, iar dobînzile sale sînt, de multe ori, apocaliptice.

***Mihail-Valentin Cernea** este doctor în filozofie al Universității din București și asistent universitar la Departamentul de Filozofie și Științe Socioumane, Facultatea de Management, Academia de Studii Economice din București.*

Luca ISTODOR

Privind gunoaiele

Așa cum spunea profesorul meu de film de semestrul ăsta, Peter Gallison, documentarul *Albatross* (Chris Jordan, 2017) te face să privești. Te obligă să vezi gunoaiele și efectele lor. Te uiți minute întregi la stomacurile despicate ale albatroșilor morți, în care se văd dopuri de PET-uri și fragmente de tacîmuri de unică folosință. Privești cum albatroșii adulți își hrănesc puii cu mîncare găsită în ocean, dar și cu bucăți din brichete de plastic sau sîrmă. Cu toate că există părți din film în care cred că subiectul ar fi putut fi abordat altfel, cum ar fi cele care pun accentul exclusiv pe vina și responsabilitatea individuală, fără a vorbi prea mult despre vina corporațiilor și statelor, e greu să neg impactul pe care l-a avut *Albatross* asupra mea. Am fost pus în fața tonelor de plastic pe care eu și noi toți le consumăm zilnic și la care nu mă mai gîndesc neapărat după ce le arunc la gunoi.

Tot prin acțiunea de a vedea a pornit și pasiunea mea pentru gunoaie, de cînd eram mic. Începînd de la patru-cinci ani, vedeam în fiecare zi, pe geamul din sufragerie, mașina ridicînd gunoaiele de la ghenă. Era unul dintre evenimentele principale ale zilei pentru mine, atît de marcant încît pentru doi-trei ani mi-am dorit să devin gunoier. Am rugat-o chiar pe bunica mea să îmi cumpere o mașină de gunoi de jucărie, ca să îmi explorez pasiunea în miniatură. La nenumărate petreceri de familie de mai tîrziu, bunica povestea cum a umblat din librărie în librărie ca să găsească mașina pe care mi-o doream, primind priviri mirate de la vînzătoare cînd auzeau ce căuta. A găsit, pînă la urmă, și o țin minte perfect și acum, o mașină de gunoi portocalie, cu care m-am jucat cîțiva ani. După care, probabil, mașina portocalie a devenit, la rîndul ei, gunoi. Prin povestea asta a bunicii, dar și prin ritualul meu de copil de a privi în fiecare zi gunoierii pe geam, gunoiul a căpătat un fel de loc mitologic în imaginația mea. Vreo 15 ani mai tîrziu, odată cu cursul de film menționat mai sus, am hotărît să explorez din nou subiectul gunoiului. Așa am ajuns să fac un film despre gunoiul de la Harvard, facultatea unde studiez. Ca studenți, punem totul în niște tomberoane și-i lăsăm pe alții să se ocupe de soarta lor. La fiecare final de an, tone de obiecte sînt aruncate din cămine de studenții care tocmai au absolvit. M-am întrebat ce se întîmplă cu acele obiecte și am ajuns la centrul de reciclare și refolosire al facultății. M-am plimbat printre tone de gunoaie: lăzi de haine, de la tricouri cu diverse organizații studențești la pantofi desperecheați, maldăre de baterii, computere rămase după ce diverse departamente ale facultății au făcut renovări. A fost un exercițiu impresionant de a privi, de a vedea ce se va întîmpla cu toate obiectele pe care și eu, la rîndul meu, le voi arunca probabil în decembrie, după ce îmi termin ultimul semestru de facultate și mă mut din Cambridge. Poate că informat, mai mult sau mai puțin subconștient, de visul meu de mic de a fi gunoier, m-am urcat, cu ocazia filmului, și într-una dintre mașinile de gunoi ale facultății. Împreună cu Julio, șoferul din acea zi, am pornit la 8 dimineața prin diverse birouri ale facultății ca să ridicăm ceea ce ei aruncaseră. E fascinant să te gîndești că fiecare om care se descotorosește de obiecte vede doar obiectele aruncate de el și de departamentul lui, în ziua respectivă. Dar puțini văd acumularea de gunoaie de la sfîrșitul zilei, din mașina lui Julio, sau acumularea și mai impresionantă din depozit.

Efectul schimbărilor legislative se vede însă cel mai clar în cifrele reciclatorilor, care în luna ianuarie nu au mai avut de ce să-și deschidă porțile. De pildă, cantitatea de PET-uri și de sticlă procesată de Green Group, cel mai mare parc integrat de reciclare din Europa de Sud-Est, a scăzut cu 70-80% față de luna ianuarie a anului trecut. (Recorder, *8 februarie 2019, Laurențiu Ungureanu*)

Un alt lucru la fel de invizibil e munca fizică. În cele cîteva ore, l-am privit și filmat pe Julio cărînd imprimante, lăzi de cartușe folosite, bucăți de lemn, etajere și dulapuri, încărcîndu-le și descărcîndu-le din mașină. Nu am putut decît să îmi imaginez cîtă muncă e depusă în fiecare zi, de fiecare șofer, din fiecare oraș din lume pentru a ne căra gunoaiele, pentru a le selecta și pentru a le duce într-un loc semi-ascuns, cît mai departe, astfel încît cetățenii (și în special cei din clasa de mijloc, care par să țină atît de mult la curățenie) să nu le mai vadă. Nu am putut decît să îmi văd și propriul privilegiu: gunoiul e un subiect care mă interesează, în care sînt implicat, însă, cu toate că eram acolo, printre obiectele aruncate, eu tot rămîneam cel cu camera în mînă.

Poate că primul pas în a realiza cîte tone de gunoaie producem, cît de important e să ne gîndim la gunoi și cum planeta e din ce în ce mai acoperită de gunoaie, este să ne uităm. Consumul excesiv și producerea, la scara la care se întîmplă acum, a gunoaielor este departe de a fi doar responsabilitate personală – corporațiile încurajează constant acest consum și risipesc tone de materiale și produse în dorința de a face cît mai mult profit, cît mai rapid. În același timp, și noi trebuie să începem să ne privim gunoaiele. Nu de la distanță, idealizat și voyeuristic, așa cum mă uitam eu la mașina de gunoi pe geam, ci să vedem îndeaproape tonele de plastic din albatroși, zecile de obiecte aruncate, dar și munca depusă pentru a ne „scăpa" de aceste gunoaie.

***Luca Istodor** face studii de gen, sexualitate și feminism la Universitatea Harvard, în SUA.*

Daria GHIU

Discursul politic al contrastelor

Să fim sinceri: arta se află într-o continuă reciclare. De curente și direcții. Nu e neapărat o reciclare sănătoasă ori benefică, dar e una fără scăpare. Dacă ieșim din acest cerc metaforic, intrăm în carnea materiei: în istoria artei, apelul artistului la gunoi vine dintr-o declarație politică și socială. Că mai tîrziu acest „gunoi" a ajuns și el să fie suprasolicitat, asta e subiectul unui alt articol.

Politic și social, realismul și-a ațintit privirea către oamenii mărunți, către periferie și muncile celor nefericiți. Amintiți-vă celebrele *Culegătoare de spice* ale lui Millet (1857), somptuos așezate astăzi la Musée d'Orsay. Aplecate din greu, captate în acțiune, ele strîng spicele rămase pe cîmp după recoltă. Mult mai tîrziu, în 2000, regizoarea Agnès Varda găndește un film intitulat *Les glaneurs et la glaneuse,* în care, pornind de la acest tablou, creează harta culegătorilor contemporani, într-o societate a gesturilor iresponsabile, a resturilor în cantități uriașe pe care le „uităm" în urma noastră. Între nevoie și obișnuință – spune Varda –, gestul culegătorilor este unul eco-responsabil.

La începutul secolului XX, avangardele istorice mizează pe cotidian și pe viața reală, în numele unei schimbări radicale în artă, antiburgheze, odată cu ororile Marelui Război. La sfîrșitul războiului, artistul Kurt Schwitters începe să realizeze colaje și asamblaje compuse din ceea ce se află în jurul său. Cum Germania se afla economic în ruină – declară el mai tîrziu –, a luat „tot ce îi cădea în mînă"; „poți striga și cu gunoaie. (...) Totul trebuia construit din propriile ruine". Diferitele materiale de rebut folosite funcționau precum tușe de culoare, iar clasica pînză devenea o instalație complexă, în relief, cu obiecte bătute în cuie. Duchamp, cu *Fîntîna* lui-pisoar (1917) pe post de obiect de artă, șochează printr-un altfel de bătut în cuie: mută privirea către obiectul cotidian cel mai banal și improbabil-artistic, pe care îl numește, prin puterea sa, artă. Operează așa-numita „transfigurare a locului comun", care îi va preocupa intens pe artiști mai tîrziu: Andy Warhol își va construi viața în jurul unei societăți de consum în expansiune, iar neoavangardele vor miza, printre altele, pe ceea ce John Cage, cunoscut pentru democratizarea tuturor sunetelor, fie ele tonuri muzicale sau zgomote ale străzii, și pentru pledarea pentru o existență în care centrul se află în fiecare obiect, numea aptitudini estetice deschise mereu.

Arman creează, în 1959, *Large Bourgeois Trash*, estetizează gunoiul burghezimii, probabil mai generos vizual comparativ cu cel al săracilor; Daniel Spoerri construiește celebrele sale tablouri-capcană, în care resturile unui ospăț devin obiect de artă; în 1972, Joseph Beuys mătură metaforic Karl-Marx-Platz după o manifestație de 1 Mai și așază tot acest gunoi într-o vitrină de muzeu. Dieter Roth își documentează pînă la moarte viața și păstrează insignifiantul, șervețelul, biletul de autobuz. Teodor Graur vizitează constant tîrguri de vechituri: obiecte diferite ajung în atelierul său, bine clasificate și arhivate, pentru integrări viitoare în lucrări de artă. Sándor Bartha dă o nouă viață obiectelor mărunte și le acordă, în asamblajele sale, o stare poetică. Într-un anumit sens, toți produc forme de reciclare și arta devine o formă democratică.

Pe fundalul vizitei Papei Francisc în România, îmi îndrept în final privirea către forme extreme din arta contemporană, în care gunoiul devine comentariu social acid despre starea lumii, în care discursul se situează dincolo de estetizare. În 2017, Dan Perjovschi lucrează în mijlocul comunității de romi care trăiește lîngă groapa de gunoi a orașului Cluj. La Pata Rît, Perjovschi desenează alături de copii, ironic, locuirea ideală, casa viselor lor. La finalul proiectului, editează o *Carte de colorat cu și pentru copiii din Pata Rît*. Banii rezultați din vînzarea cărții sînt direcționați către aceste ființe defavorizate. La extrema cealaltă, în 2016, la Zürich, artistul Mike Bouchet redă orașului lumea lui subterană, șocîndu-l vizual, olfactiv, conceptual. În patria aerului curat și a luxului, artistul expune în cadrul Bienalei Manifesta 11 o sculptură de 80 de tone creată din deșeuri umane, o lucrare colectivă la care, în data de 24 martie 2016, a contribuit întreaga populație a orașului, prin simpla folosire a toaletei.

Începînd cu anul 2007, Daniel Knorr creează „cărți de artist" unicat: între filele lor albe găsești, din cînd în cînd, un gunoi presat de pe străzile unui anumit oraș, parcurs de artist la pas. Fiecare volum are coperte albe, e parte dintr-o serie limitată. Este metafora perfectă, discursul contrastelor: citești asfaltul, pubela în cartea ta într-un singur exemplar, într-o eră în care punem atît de mult preț pe soluții personalizate și atît de puțin pe gesturi ecologice, de parcă planeta ar avea un viitor ilimitat, croit pe nevoile fiecăruia dintre noi.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

Dan BĂRBULESCU

Deșeurile din parc

În România se colectează doar 83% din cantitatea de deșeuri generate. Restul de 17% ajunge la marginea drumurilor, apelor și pădurilor. Dar să ne bucurăm. La cum stau lucrurile în teren, ar putea ajunge și mai mult!

Acum aproape doi ani, aflat într-o acțiune de monitorizare în Parcul Natural Văcărești (PNV), am descoperit mai multe mormane de deșeuri menajere pe una dintre potecile principale ale parcului. Erau proaspăt aduse, probabil cu o noapte în urmă. În principiu, mișcarea este următoarea: cineva a oprit mașina, s-a dat jos, a luat sacii menajeri, a mers puțin, i-a golit. După care a plecat. Ca să ajungi în acel loc nu-i foarte simplu, totuși. Acel cineva a trebuit să coboare o rampă, adică să se aventureze pe o oarecare distanță de la drumul principal și să intre în sălbăticie. Ar fi putut foarte simplu să-și lase mizeria la orice pubelă mai mare din cartier. Nu. Omul a vrut s-o arunce în parc.

Tot învîrtindu-mă în jurul mormanelor, printre pet-uri, bucăți de gresie, coji de cartofi și pahare strîmbe de la McDonald's, am observat cîteva hîrtii bătute de vînt. Niște bonuri de magazin. Și chiar un bon de la casa de schimb valutar. Pe el era suma schimbată și, surpriză, seria și numărul CI-ului celui care făcuse tranzacția. Hopa, l-am prins pe stimabil! Am luat bonul, l-am împăturit și am dat fuga plin de entuziasm la poliție.

Acum mulți ani, pe cînd PNV-ul era încă un *no man's land,* cînd descopeream deșeuri în parc, chemam poliția. Eram direcționat către cea locală. Care venea, făcea o poză-două și pleca. În general, ne spuneau ei, este foarte greu să prinzi pe cineva dacă nu organizezi un flagrant sau n-ai o dovadă clară, o fotografie, orice care să ajute la prinderea lui. Astfel că ne-am lăsat păgubași cu poliția și ne-am văzut de treaba noastră – am continuat să facem curățenie zilnic, am amplasat coșuri de gunoi, am pus panouri de avertisment. De data aceasta aveam o dovadă!

Undeva la marginea orașului, pe niște străzi dificile, într-un imobil cu patru etaje, fără balcoane, proaspăt „anvelopat", cu un aer de ghetou, este sediul secției de poliție de care aparține parcul. Am intrat semeț și i-am zis ofițerului de la ușă pentru ce am venit. Acesta s-a uitat la mine în timp ce vorbea la telefon și m-a notat într-un registru. După care a sunat-o pe colega lui, zicîndu-i, cu un zîmbet misterios, ceva de genul: haide că a venit unul de-al tău. Am urcat la etaj. Acolo mă aștepta o tînără agentă care mi-a zîmbit și ea și m-a invitat în birou. I-am explicat pentru ce venisem. A scos calmă două coli albe pe care le-a îndoit la margine. M-a pus să scriu cum am descoperit eu gunoiul, ce-am făcut acolo, cum m-am învîrtit în jurul lui. După care m-a întrebat dacă vreau cu adevărat să scriu despre bonul de la casa de schimb. M-a surprins. I-am zis că acel bon este cheia de boltă a cazului nostru. Persoana în cauză poate fi găsită foarte ușor în sistem: sigur, există un risc să nu fie ea cea în culpă, dar totuși avem o pistă. Doamna agentă mi-a zîmbit din nou și, spre surprinderea mea, a zis că e logic ce zic. După care a fotocopiat bonul de mai multe ori și l-a pus la dosar.

I-am zis că vorbim despre o arie protejată, de interes național. Un parc natural în care adesea ne confruntăm cu astfel de situații. Deșeuri abandonate, parcă dinadins, pe potecile parcului. I-am explicat că prinderea celor în fapt ar fi un semnal extraordinar că instituțiile statului își fac datoria. Trebuie să dăm un semnal clar, doamnă! Sper că înregistrăm o plîngere penală, am încheiat eu. Mi-a zis că asta vor decide ei. Plîngere penală fiind totuși ceva cam tare pentru un astfel de caz, dar, sigur, gravitatea situației necesită o reacție pe măsură. Am semnat foile și am ieșit din secție puțin încurcat de siguranța doamnei. La scurt timp, m-au urmat și ei, venind să facă fotografii în teren. Am mai stat puțin la taclale despre cît de nesimțiți sînt unii dintre semenii noștri și cum nu știm noi, românii, să avem grijă de natură și de valori. Și gata. Au plecat. Le-am cerut numărul dosarului, dar mi-au zis că încă nu e un dosar propriu-zis și că mă vor căuta ei la telefon pentru că sînt parte interesată în proces și, în general, să stau liniștit.

Ei, iată că se fac doi ani de la acea ciudată după-amiază de august în care, în naivitatea mea, am crezut ca am prins hoțu' și i-am scos ochii. Evident că nu m-a sunat nimeni, n-am primit nici un e-mail. Și, cel mai trist, mormanele de deșeuri au continuat să fie aduse în parc, pe poteci ascunse, printre stuf, trestii și cîntec de pasăre. E drept, din ce în ce mai puține pentru că reușim, cu forțe proprii, să curățăm și să supraveghem zona ca să descurajăm astfel de situații.

Aceasta este nivelul la care se face management de deșeuri municipale în România. O arie protejată de interes național, situată în mijlocul celui mai mare oraș din țară, în care încă se mai abandonează deșeuri. În repetate cazuri am alertat Poliția Locală sau pe cea națională. Niciodată n-a fost prins cineva în fapt. Nu cred că s-a dat vreo amendă vreodată sau că s-a întocmit vreun dosar penal. De fiecare dată cînd îi aud pe primarul sau pe ministrul Mediului că vorbesc despre managementul deșeurilor sau colectare separată îmi aduc aminte de plîngerea mea făcută la poliție și de replica polițistului către colega lui: „Haide că a venit unul de-al tău". Oare ce-a vrut să spună?

© wikimedia commons

România este codașă din punct de vedere al reciclării deșeurilor, astfel că riscă să intre în procedură de infringement. Concret, pînă în 2020, sîntem nevoiți să reciclăm 20% din masa totală de deșeuri municipale, însă obiectivul nu poate fi atins pe motiv că, în prezent, doar 13% din el s-a realizat. Printre motivele enumerate de specialiști se numără lipsa infrastructurii de reciclare, interesul scăzut al autorităților locale, dar și dezinteresul populației. (Adevărul, *13 iulie 2018, Claudia Spiridon)*

O arie protejată de interes național în care încă se mai abandonează deșeuri.

***Dan Bărbulescu** este directorul Asociației Parcul Natural Văcărești.*

© wikimedia commons

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Versuri pe de rost

În anii de liceu ne simțeam adesea însoțiți de poeți și de poeziile lor. Biografiile noastre de adolescenți, colorate divers și intens, se așezau cuminți sub semnul unui vers din Eminescu, „Nichita“ (numele de familie era de prisos), Arghezi, Labiș, Ion Barbu sau Blaga. Aveam pentru fiecare secvență de viață, de zi cu zi sau excepțională, un citat potrivit pe care îl îngînam, oftînd sau zîmbind, iar citatul devenea un soi de cod secret sau o explicație în plus, o notă de subsol care ar fi putut traduce mai bine o emoție, un gînd, o amintire proprie, destăinuite în lungi dialoguri pe bulevardul cu castani al orașului.

Porneam la drum, cu sufletul „nemîngîiet“, fie că era drumul către un examen afurisit, către o unică și mare iubire sau către casă, cu o notă proastă în carnet. Așteptam cu sufletul la gură rezultatele la extemporal sau un semn de prietenie, ori veștile de după ședința cu părinții, șoptind fără speranță „mai suna-vei dulce corn pentru mine vreodată?“

Coboram treptele liceului, (evident, „Liceu, – cimitir / Al tinereții mele – / Pedanți profesori / Și examene grele...“) și urcam scările blocurilor în care locuiam, la ore fixe impuse de adulți, vociferînd cu obidă: „Pietre-n cale, mereu pietre. / Nime-n beznă nu mă-ndreaptă. / Pîn' la tine nici o piatră / Nu mai vrea să-mi fie treaptă.“

Priveam uneori cu spaimă viitorul, și necunoscutul, și transformările, și tatonam cartea blazării precoce, îngînînd resemnați: „Și totuși, asta rămîne cel mai important / că nu te mai poți întoarce / pentru că te-au întors alții / mereu alții și alții și alții / încît «tu» nu îl mai recunoaște pe «tu» / și trec unul pe lîngă altul, amestecîndu-se cu alții...“

Fie mai puțin decît ne doream,
fie mai mult decît speram.

O iubire perfectă sfîrșită prost, din romane sau din pauzele școlare, avea întotdeauna o explicație simplă, definitivă, subînțeleasă: „(...) Căci visul mîngîios / A trebuit să piară... Prea, prea era frumos / Cu-amor atît de fără de margini și de-nalt / Nu se cădea să ție un om la celălalt. / Prea nu aveam în lume nici sfînt, nici Dumnezeu / prea ne uitasem astfel de tot și tu și eu. / Cerească fericire nu se putea să țină, / Nu se cădea s-o aibă o mînă de țărînă, / În lumea de mizerii și lacrimi nu e loc / Pentru atîta milă și pentru atît noroc...“

La echinocții, cînd nu ne era foarte clar cine va cîștiga bătălia, ziua sau noaptea, cînd drumurile păreau neclare și emoțiile fără vlagă, credeam că ne este foarte clar „ce a vrut să spună poetul“: „N-ai să vii și n-ai să morți / N-ai să șapte între sorți / N-ai să iarnă, primăvară / N-ai să doamnă, domnișoară“.

Pe scena liceului sau pe bulevard, în plină muncă patriotică de strîns frunzele uscate, ne făceam curaj imaginîndu-ne anii de adulți fără compromisuri, fără frică și fără bătrînețe: „Cine-o să-și lepede inima-n colb / Insuportabil de mare povară? / (...) Noi, nu! Niciodată! Noi, nu!“

Învățaserăm pe de rost și oleacă de deznădejde. De vorbe prefăcute și de regrete fără rost: „Vezi? / IeșișI la un descîntec; / Iarna ți-a mușcat din pîntec... / Ai pornit spre lunci și crîng, / Dar pornișI cu cornul stîng, / Melc nătîng / Melc nătîng!“

Din cînd în cînd, neștiuți de nimeni, spuneam în gînd: „Sînt, Doamne, prejmuit ca o grădină, / În care paște un mînz“, iar neliniștile căpătau contur clar cînd erau însoțite de versurile: „Tresar prin somn și mi se pare / Că n-am tras podul de la mal“.

Așa, luată repede la întrebări, n-aș ști să spun la ce ne-a folosit: cu o singură excepție notabilă, nici unul dintre liceenii de atunci n-am făcut carieră în lumea literară. Sîntem, acum, la treizeci de ani distanță, învățători, profesori, psihologi, ingineri, judecători, jurnaliști. Fie mai puțin decît ne doream, fie mai mult decît speram. Dar din biografiile noastre, din amintirile noastre private, fac parte Blaga, Arghezi, Eminescu, Ion Barbu, Bacovia. Ceea ce nu e, cred, puțin lucru. Recomand colegial asemenea „însoțiri“ și generațiilor de după noi...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

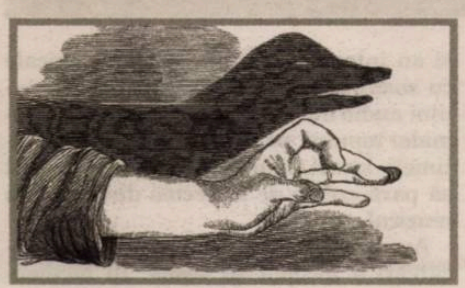

Iaromira POPOVICI

bazar

Ceremonii de absolvire

Dacă îmi amintesc bine, cred că am învățat cîndva, la un curs de antropologie simbolică, faptul că ceremoniile de absolvire sînt rituri de trecere. În ce mă privește, nu am prea avut parte de asemenea rituri, în vremurile mele trecerile astea erau modest marcate. În schimb, fiul meu a tot avut, și eu am tot luat parte la ele.

Cînd s-a născut, și lucrurile erau intense, fiecare lună era o trecere: serbam fiecare pas spre o integrare tot mai profundă a bebelușului în viața lui de om pe care-l puteam înțelege. Apoi, fiecare an: primul, în mod special, a marcat sfîrșitul unei inițieri (a noastră, a părinților, într-o viață cu totul nouă) și a lui, în lumea mergătoare și vorbitoare.

Au urmat, după un timp, absolvirile de la grădiniță: după primul an, doamna care conducea grădinița a ținut să ne arate, într-o formidabilă desfășurare, ce i-a învățat ea pe copiii noștri. A fost un ritual în care trecerea în sine a părut să dureze mai mult decît perioadele de la care și spre care se trecea. Mai ales că toată povestea s-a desfășurat în amfiteatrul imens al unui liceu care nu avea căldură. E drept că pe ale noastre odrasle toate aceste cîrcoteli ale părinților nu le-au afectat: erau atît de pătrunse de rolurile și cîntecele lor, încît chiar m-am gîndit, văzîndu-le cum se bucură și cum au uitat de frig, că doamna respectivă chiar le-a învățat ceva (de altfel, grădinița s-a dovedit bună pînă la sfîrșit). Cu ocazia serbării fastuoase, am avut privilegiul să cunoaștem încă două familii, părinții unor colegi de-ai fiului meu. Ne-am coalizat în glume pe seama lungimii interminabile a serbării și am devenit prieteni (noi, părinții), sper, pe viață (încă mai serbăm Crăciunul împreună).

N-a fost deloc ușor să aleg o grădiniță, în condițiile în care voiam una particulară care nici să nu fie o escrocherie, nici una care să-i bombardeze pe copii cu informații, într-o epocă în care lucrurile nu erau așezate deloc. Cu atît mai greu a fost să aleg o școală, pe la început de ani 2000. Da, începuseră, timid, și primele școli particulare, dar nu puteai fi sigur că se face ce trebuie acolo, pe de o parte; și, pe de alta, nu te puteai atinge de ele, prețurile erau cele ale unui capitalism la propriu sălbatic... (Opțiunea pentru școli particulare venea din dorința pentru un învățămînt mai nonconformist, mai liber, dar nu neserios.) Așa că am optat pentru o școală de stat, una dintre cele considerate de top din Capitală. Întîmplător (sau nu), aceeași pe care o făcusem și eu.

Aici au apărut, desigur, alte întrebări: cum să ne alegem învățătoarea? Am optat pentru o învățătoare pe care o avusese fiica unei cunoștințe și fusese mulțumită de ea. Am avut de ales între această doamnă și una mai tînără, care, însă, făcuse și Facultatea de Psihologie. Am optat pentru „vocea experienței“. Ceea ce a fost și bine, și nu. Bine în sensul că învățătoarea a fost conștiincioasă și i-a învățat pe copii tot ce trebuie, aproape ca pe vremea mea. Erau unele lucruri care parcă se păstraseră fix ca atunci: clasa trebuia să fie bibilită, cu față de masă pe catedră și alte mici obiecte de decor de care se-ngrijeau părinții. Planșele la desen trebuiau să fie așijderea, și inițiativa nu conta neapărat. Mamele cu spirit gospodăresc care se implicau mai mult în acțiunile comitetului de părinți aveau un cuvînt care cîntărea mai greu, deși vedeau lucrurile mai conformist. Era ordine și cumințenie în toate, dar, cumva, plutea un spirit cam *terre à terre,* care nu se înălța cine știe ce spre „ceruri 'nalte“.

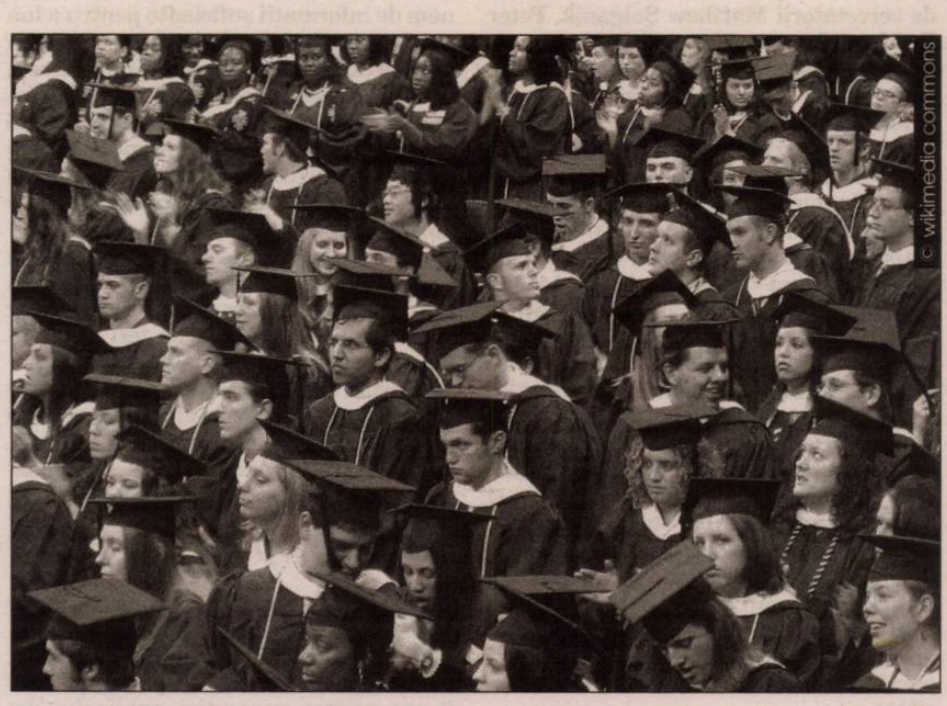

Copilul meu, însă, a făcut față foarte bine și clasei întîi. Și iată-ne la încă o ceremonie de absolvire, părinți supermotionați plus o bunică. Ceremonie pe care eu am ratat-o: am luat premiul doi, tocmai în clasa întîi, pentru că am avut 9 la sport sau muzică, nici nu mai știu. Știu doar că, atunci, n-am avut coroniță. Copilul meu a avut și țin minte cît de roșu era la față cînd și-a pus-o pe cap. Eram încă în faza de mamă pe care atunci o consideram normală și acum apucată, care umbla cu șapca după odrasla ei ca să n-o întineze soarele dogoritor. Care se-mbrăca la serbări cu fuste negre și bluze albe (probabil, reminiscențe ale eleganței de pionieră) și trăia cu intensitate fiecare moment al ceremoniei, gen (cum ar spune acum fiul meu): cît de fălos, dar nici prea ostentativ e buchetul pe care-l oferim învățătoarei și cînd e momentul să-l dăm; cam al cîtelea e strigat copilul meu și cît de mult sau de puțin se bucură colegii cînd iese în față să-și ridice distincțiile; cum sînt ceilalți părinți și ce-i în capul lor etc.

Noroc că al meu copil și-a văzut întotdeauna singur și conștiincios de treabă, s-a vîrît singur, iarăși, în mai multe activități decît aș fi crezut eu că poate duce, dar pe care, nu se știe cum, le-a dus la capăt. Ca atare, mai toate învățătoarele și profesoarele l-au apreciat și lăudat, iar pe noi ne-au felicitat, deși nu aveam cine știe ce merit.

Cert e că am trecut cu bine și de ceremonia asta. Despre următoarele – mai încolo.

Hannah FRY

Succesul în muzică – între șansă și calitate

***Hannah Fry** (n. 1984) este matematiciană, conferențiar universitar și autoare a mai multor cărți de popularizare a științei, printre care* The Mathematics of Love: Patterns, Proofs and the Search for the Ultimate Equation *(2015) și* The Indisputable Existence of Santa Claus *(2016). Fragmentul de față este un extras din volumul* Hello, World! Revoluția informatică și viitorul omenirii, *aflat în curs de apariție la Editura Corint, în traducerea Adinei Ihora.*

Hannah Fry

De ce Justin Timberlake a avut atît de mult succes? Unii (inclusiv eu, cea care am fost la vîrsta de 14 ani) ar putea susține că succesul lui este binemeritat: înzestrarea nativă, aspectul fizic plăcut, talentul de dansator și valoarea artistică a muzicii sale au făcut din celebritate o certitudine. Alții, însă, ar putea să nu fie de acord. Poate vor susține că Timberlake nu are nimic deosebit, ca, de altfel, oricare alt superstar al muzicii pop adulat de legiuni de fani. Este ușor să găsești oameni talentați care se pricep să cînte și să danseze – starurile nu sînt decît cei care au avut noroc.

Bineînțeles că nimeni nu poate fi sigur de asta. Nu fără să construiască un număr de lumi identice paralele, aducîndu-l pe Timberlake în fiecare dintre ele și urmărind evoluția tuturor întrupărilor sale ca să vadă dacă are succes de fiecare dată. Din păcate, crearea unui multivers artificial ne depășește pe mulți dintre noi, însă, dacă ne situăm sub nivelul lui Timberlake și luăm în considerare muzicienii mai puțin cunoscuți, se poate studia rolul relativ pe care îl joacă șansa și talentul în popularitatea unui hit.

Exact asta a fost ideea care a stat la baza unui experiment celebru, realizat de cercetătorii Matthew Salganik, Peter Dodds și Duncan Watts în 2006, în care au fost create mai multe lumi digitale. Oamenii de știință și-au construit propriul player audio on-line, un fel de versiune foarte primitivă a Spotify, și au filtrat vizitatorii spre opt website-uri paralele de muzică, pe fiecare din ele fiind instalate aceleași 48 de cîntece ale unor artiști necunoscuți. În ceea ce a devenit cunoscut drept *the Music Lab*2, 14 341 de pasionați de muzică au fost invitați să se autentifice în player, să asculte clipurile de pe fiecare playlist, să evalueze cîntecele și să descarce melodia care le plăcea mai mult. La fel ca în Spotify-ul real, vizitatorii puteau vedea dintr-o privire ce muzică ascultau alte persoane în „lumea" lor. Alături de numele artistului și de titlul cîntecului, participanții vedeau de cîte ori fusese descărcată piesa respectivă în „lumea" lor. Toate contoarele au început de la zero, iar în timp, pe măsură ce cifrele se schimbau, cîntecele cele mai apreciate în fiecare dintre cele opt topuri paralele începeau să se detașeze cu claritate.

Între timp, pentru a obține nivelul „realei" popularități a cîntecelor, echipa de cercetători a construit și o „lume de control", în care preferințele vizitatorilor nu puteau fi influențate de acelea ale altor utilizatori. Aici, cîntecele aveau să apară pe pagină într-o ordine aleatorie – într-o grilă sau pe o listă – însă statisticile descărcărilor urmau să fie ascunse vederii. Rezultatele obținute i-au intrigat pe toți. Toate „lumile" au fost de acord că anumite cîntece erau de-a dreptul jalnice. Altele erau veritabile hituri: acestea au sfîrșit prin a deveni populare în fiecare lume, chiar și în aceea în care vizitatorii nu puteau să vadă numărul descărcărilor. Dar între hiturile incontestabile și chixurile absolute, artiștii se puteau situa cam la orice nivel de succes.

Să luăm, de exemplu, 52Metro, o formație punk din Milwaukee al cărei cîntec, „Lockdown", a fost extrem de popular într-una dintre lumi, unde a ajuns, în final, pe primul loc al topului, dar care, într-o altă lume, a dat chix, situîndu-se abia pe locul al patruzeci și optulea. Exact același cîntec, la concurență cu aceeași listă de cîntece; doar că în lumea aceasta, 52Metro, nu a prins deloc. Se părea că, uneori, succesul chiar e o chestiune de noroc. Deși drumul spre primul loc nu era bătut în cuie, cercetătorii au descoperit că era mult mai probabil ca vizitatorii să descarce melodiile despre care știau că fuseseră apreciate de către alți ascultători. Dacă un cîntec mediocru ajungea, din întîmplare, în topul preferințelor mai devreme, popularitatea lui putea să crească asemenea unui adevărat bulgăre de zăpadă. Mai multe descărcări generau încă și mai multe descărcări. Popularitatea percepută devenea o popularitate reală, așa încît eventualul succes nu era decît o întîmplare care ajunsese să se amplifice în timp.

Aceste rezultate aveau o motivare: fenomenul cunoscut de către psihologi drept „dovadă socială" sau „influențare prin intermediul informațiilor primite din societate". Ori de cîte ori nu dispunem de informații suficiente pentru a lua noi înșine decizii, obișnuim să imităm comportamentul celor din jur. De aceea, în sălile de spectacol sînt introduse, în secret, printre spectatori, cîteva persoane care să aplaude și să ovaționeze la momentul potrivit. Imediat ce-i auzim pe alții aplaudînd, este foarte probabil să o facem și noi. Cînd vine vorba despre alegerea muzicii, nu înseamnă neapărat că preferăm să ascultăm aceleași cîntece ca alte persoane, ci doar că popularitatea lor este o cale rapidă de a ne feri de dezamăgire. Sau, după cum a declarat Salganik însuși revistei *LiveScience*: „Oamenii sînt puși în fața prea multor opțiuni. Din moment ce nu poți să le asculți pe toate, o scurtătură firească este aceea de a asculta ce ascultă și alte persoane."

Calitate vs. *popularitate*

Folosim popularitatea ca indicator al calității în toate formele de divertisment. Un studiu din 2007, de exemplu, a cercetat impactul pe care îl are asupra percepției publicului despre o anumită carte faptul că aceasta a apărut în topul bestsellerurilor din publicația *New York Times*. Exploatînd particularitățile modului de alcătuire a acestui clasament, Alan Sorensen, autorul studiului, a urmărit cărțile de succes care ar fi trebuit incluse, în funcție de numărul exemplarelor vîndute, însă care – din cauza întîrzierilor și omisiunilor accidentale – nu mai apăruseră pe listă și le-a comparat cu acelea care reușiseră să figureze. A descoperit un efect dramatic: simplul fapt că unele cărți figurau pe listă dusese la o creștere a vînzării lor, în medie, cu 13–14% și la o creștere a vînzărilor cu 57% în cazul autorilor aflați la debut.

Cu cît folosim mai multe platforme pentru a vedea ce este popular într-un anumit moment (liste de bestselleruri, clasamentele de pe Amazon, punctajul obținut de un film pe Rotten Tomatoes, topurile hiturilor de pe Spotify), cu atît dovada socială va avea un impact mai mare. Efectul este amplificat și mai mult atunci cînd sîntem bombardați cu milioane de opțiuni, însoțite de campaniile lor de marketing, impactul celebrității creatorului, de publicitatea făcută în mass-media sau cu ajutorul aprecierilor critice și cînd absolut toate ne reclamă atenția.

Toate acestea înseamnă că, uneori, un cîntec penibil poate ajunge în topul preferințelor (și nu spun asta pentru c-aș fi cinică). Prin anii 1990 se zvonea că producătorii britanici de muzică – în deplină cunoștință de cauză – încheiaseră un pariu: care dintre ei reușea să aducă în topurile muzicale cel mai prost cîntec cu putință. În urma pariului se spune că a fost aleasă o formație de fete numită Vanilla, al cărei cîntec de debut, *„No way, no way, mah, na, mah, na"* se inspira din cunoscutul cîntecel al celebrelor păpuși Muppets. Formația aceasta avea o interpretare care numai cu multă bunăvoință putea fi considerată cîntat, o ilustrație muzicală care părea să fi fost desenată cu Microsoft Paint și un video promoțional care avea motive întemeiate să fie considerat cel mai prost realizat din toate timpurile. Însă Vanilla avea niște aliați puternici. Datorită cîtorva articole publicate în diverse reviste și al unei apariții în îndrăgita emisiune *Top of the Pops* a postului BBC, cîntecul tot a reușit să ajungă pe locul 14 în topurile muzicale. Este de la sine înțeles că succesul formației a fost de scurtă durată. Cînd a scos cel de-al doilea single, popularitatea ei deja dispăruse. Un al treilea nu a mai apărut. Toate acestea par să sugereze că dovada socială nu este singurul factor care influențează gusturile, așa cum a demonstrat un experiment ulterior al echipei de la Music Lab.

Structura celui de-al doilea studiu a fost, în linii mari, aceeași ca a celui dintîi. Însă, de această dată, pentru a testa în ce măsură percepția referitoare la popularitate devenea o profeție care se auto-împlinea, cercetătorii au adăugat o chichiță. De îndată ce topurile din fiecare „lume" s-au stabilizat, ei au oprit experimentul și au întors lista preferințelor muzicale cu susul în jos. Noii vizitatori ai playerului audio au văzut hiturile la baza piramidei topului, pe cînd chixurile de pe ultimele locuri, ajunse în vîrf, au început să pară *crème de la crème* din acel top muzical.

Aproape imediat numărul total de descărcări a început să scadă. În momentul în care cîntecele de pe primele locuri nu au mai fost atrăgătoare, oamenii și-au pierdut interesul față de cîntecele de pe întregul website. Declinurile cele mai abrupte s-au înregistrat la descărcările fiasco-urilor ajunse acum în vîrful topurilor. În acest timp, piesele bune, care lîncezeau pe ultimele locuri, au avut o soartă mai nefericită decît atunci cînd erau în vîrf, dar tot s-au descurcat mai bine decît cele care se situaseră, anterior, la sfîrșitul listei de preferințe. Dacă oamenii de știință ar fi lăsat experimentul să continue suficient de mult timp, melodiile cele mai bune dintre cele mai bune și-ar fi restabilit popularitatea. În concluzie: piața nu este blocată într-o anumită stare. Atît șansa, cît și calitatea au un rol important de jucat.

Revenind la realitate – acolo unde s-au strîns suficiente informații doar dintr-o singură lume pe care să le putem folosi – există o interpretare simplă a descoperirilor din experimentele efectuate în Music Lab: calitatea contează și ea nu este totuna cu popularitatea. Faptul că melodiile cele mai bune și-au recîștigat popularitatea dovedește că o anumită muzică este, inerent, „mai bună" decît o alta. La o extremă, un cîntec senzațional al unui artist nemaipomenit ar trebui (cel puțin teoretic) să fie menit succesului. Însă problema este că reciproca nu e neapărat valabilă. Numai pentru că un lucru are succes nu înseamnă că este și de calitate.

Definirea calității este o cu totul altă poveste. Însă pentru unii calitatea în sine nu este neapărat importantă. Dacă ești o companie de înregistrări, un producător de film sau un grup editorial, întrebarea de un milion de dolari este: poți să observi cu anticipație un succes garantat? Poate fi creat un algoritm care să selecteze hiturile?

Despre abilitatea de a te elibera de trecut

– interviu cu Yuval Noah HARARI –

Profesor de istorie universală la Universitatea Ebraică din Ierusalim, ***Yuval Noah Harari*** *este un autor de succes și un intelectual implicat. A publicat* Sapiens. Scurtă Istorie a omenirii, Homo deus. Scurtă istorie a viitorului *și* 21 de lecții pentru secolul XXI. *Versiunile românești au apărut la Editura Polirom în traducerea Luciei Popovici. Recent, a fost invitat la București în cadrul întîlnirilor Brand Minds.*

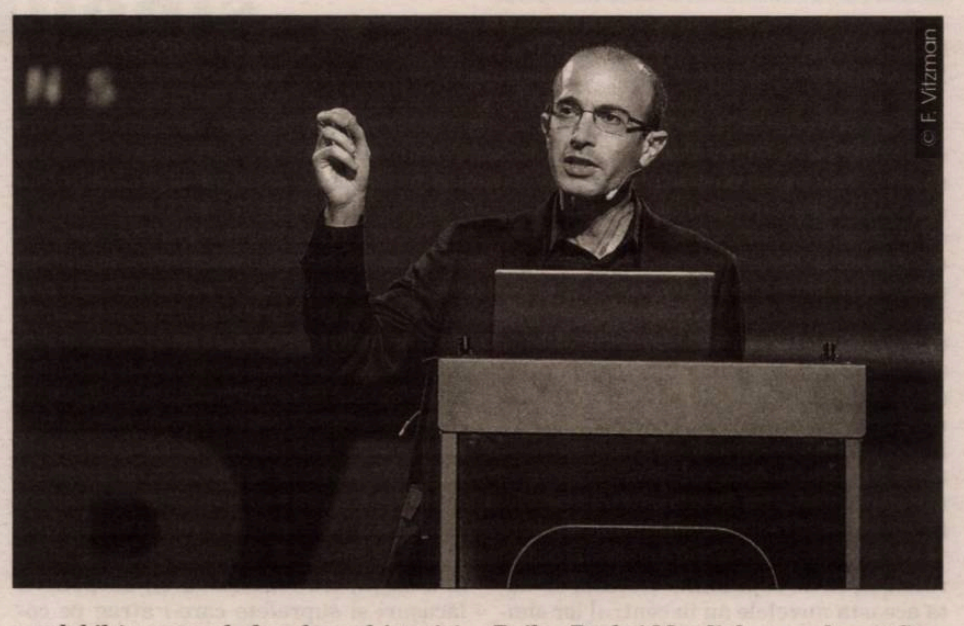

Este globalizarea o oportunitate de afirmare pentru economiile emergente sau e mai degrabă un factor de risc?

Globalizarea prezintă oportunități și riscuri pentru toată lumea. Mulți oameni au această concepție, foarte naivă, că odată cu globalizarea și conectarea tuturor economiilor, vom beneficia, cu toții, în mod egal. Doar că lucrurile nu stau chiar așa. Evident, globalizarea deschide oportunități enorme. Dar beneficiile nu se împart în mod echitabil. Unele economii vor rămîne mult în urmă sau chiar se vor prăbuși. E ceea ce se vădește acum, odată cu revoluția automatizării. Pentru că automatizarea e pe cale să creeze bunăstare în unele *hub*-uri *high-tech,* cum sînt cele din Silicon Valley sau din estul Chinei. Asta în vreme ce economiile în curs de dezvoltare, care se bazează mai ales pe munca manuală, ieftină, ar putea să colapseze. Și, dacă nu au resursele să-și educe și să-și recalifice forța de muncă pentru a aborda noile industrii, atunci aproape că nu vor avea viitor. Astăzi, ne confruntăm cu un mare pericol, mai ales pentru economiile subdezvoltate.

Există vreo rețetă pentru a depăși starea de subdezvoltare?

> *Marele avantaj al democrației constă în capacitatea de a recupera, de a-și reveni, de a se regenera și de a învăța din propriile greșeli.*

În contextul revoluției automatizării, cea mai importantă e recalificarea forței de muncă pentru a asigura tranziția de la munca manuală ieftină la sarcini care necesită competențe mai sofisticate. Problema e că multe state subdezvoltate nu dispun de resursele necesare pentru a asigura această educație. Ceea ce ne trebuie e un soi de plasă de siguranță globală, astfel încît țările mai bogate să le ajute pe cele în curs de dezvoltare. Dacă nu va exista așa ceva, atunci lumea va continua să se divizeze și inegalitățile se vor accentua.

Puteți stabili o legătură, o relație între sistemul economic și regimul politic?

Un regim politic are nevoie de un anume grad de flexibilitate pentru a face față imenselor provocări economice și tehnologice ale lumii de azi. Nu aș împărți lumea spunînd că democrațiile vor prospera, în vreme ce regimurile autoritare vor rămîne în urmă. Asta ar fi o formă de *wishful thinking.* Chestiunea cu adevărat importantă e flexibilitatea politică a regimului. Poți ajunge la paralizie chiar și într-un regim democratic dacă diferitele partide nu pot lucra împreună și dacă nu pot ajunge la compromis. Și, pe de altă parte, unele regimuri autocratice, cum ar fi cel din China, de pildă, au demonstrat un grad remarcabil de flexibilitate mai ales în plan economic. E puțin probabil că va continua pe viitor în felul ăsta. Chiar dacă uneori pot genera blocaje, pe termen lung sistemele democratice se pot reforma – acesta fiind marele lor avantaj. Democrațiile pot depista slăbiciunile și se pot transforma în mod pașnic. În schimb, regimurile autocratice pot evolua foarte bine vreme de un deceniu sau două, inclusiv generînd performanțe economice; faptul că anumite decizii pot fi adoptate autoritar și foarte rapid reprezintă, pe termen scurt, un avantaj. Doar că, pe termen lung, ele nu reușesc să-și conștientizeze slăbiciunile, să învețe din greșeli – motiv pentru care le e greu să se reformeze în mod pașnic. În China ultimelor trei decenii s-a petrecut o dezvoltare economică incredibilă. Dar acest sistem, pus în funcțiune la sfîrșitul anilor '70 – începutul anilor '80, după moartea lui Mao, nu s-a confruntat niciodată cu o criză economică adevărată. Nu știm cum funcționează acel sistem în caz de criză gravă. Nu știm dacă e suficient de flexibil pentru a rezista. Și orice țară, mai devreme sau mai tîrziu, se va confrunta cu o criză. Și sînt semne că și în China urmează o criză severă.

Francis Fukuyama a prevestit, la începutul anilor '90, „sfîrșitul istoriei": democrațiile liberale se vor extinde la scara întregii planete. N-a fost să fie! De ce?

A fost naiv. Și nu a fost singurul. Cercetători în domeniul științelor sociale, dar și politicieni și oameni obișnuiți chiar au crezut atunci în răspîndirea democrației liberale la scară planetară și că noul sistem va face ca, în scurt timp, toate țările să fie ca Suedia... Acum, democrațiile liberale sînt în criză. Eu cred însă că pot recupera. Întîi de toate, pentru că nu e prima dată cînd se întîmplă asta. Democrațiile au mai fost în criză, în secolul trecut. La începutul secolului al XX-lea existau cam aceleași așteptări cu privire la răspîndirea la nivel global a modelului liberal. Apoi a venit Primul Război Mondial, apoi fascismul în anii '30, apoi, în anii '50, comunismul... De fiecare dată, oamenii au crezut că gata, asta e, s-a terminat cu democrația, și totuși, cumva, am revenit la acest sistem. Acum traversăm o altă criză și e greu de prevăzut ce va urma. Marele avantaj al democrației constă în capacitatea de a recupera, de a-și reveni, de a se regenera și de a învăța din propriile greșeli. De pildă, partea bună cu ascensiunea comunismului e că a obligat democrațiile liberale să adopte acele componente benefice ale socialismului și să creeze servicii sociale mai bune pentru o largă populație sau să ofere soluții pentru o societate mai echitabilă. Ăsta e și motivul pentru care democrațiile liberale au ieșit victorioase. Sper că așa se va întîmpla și după criza de acum.

Puteți explica degradarea accelerată a democrației liberale în Europa, în particular în Europa de Est?

Adesea există o prăpastie între așteptări și realitate. Mai ales în timpul unor revoluții, precum cele petrecute în această zonă a Europei, odată cu căderea comunismului, oamenii tind să aibă așteptări prea mari. Și e aproape imposibil să împlinești aceste așteptări – mai ales într-o perioadă scurtă de timp. Și atunci, oamenii devin deziluzionați. Asta e valabil în general, de-a lungul istoriei omenirii. Fericirea oamenilor nu depinde neapărat de condiții exterioare. Fericirea depinde de așteptări, de relația între ce îți dorești și ce ai. Dar, pe măsură ce condițiile se ameliorează, așteptările cresc tot mai mult. Și oamenii pot rămîne la fel de nemulțumiți ca înainte chiar dacă o duc, de fapt, mult mai bine. Astăzi, europenii trec prin cea mai pașnică eră din istorie. Dar oamenii nu se gîndesc decît rar la pace, pentru că o iau ca pe ceva banal, firesc, nu ca pe un dar prețios, obținut anevoie. Ei se concentrează mai ales pe dificultăți economice, pentru că pacea li se pare starea de normalitae. Dacă Uniunea Europeană s-ar prăbuși, există șanse ca războaiele să reizbucnească. Un conflict între Ungaria și România ar redeveni posibil.

Credeți că democrația de tip occidental poate fi exportată?

Da, dar cu mare grijă. E o misiune complicată. Nu poți lua sistemul american și să-l impui în Irak. Fiecare țară e altfel, are propriile tradiții, iar sistemul trebuie să se adapteze condițiilor locale. E o misiune pe care ar trebui s-o preia populațiile locale. Țările care au experiență democratică pot doar să ofere sprijin și ajutor la nevoie, dar inițiativa trebuie să provină de la cei care își doresc cu adevărat democrația. Nu cred că e ceva fundamental incompatibil între islam și democrație. Altfel decît ceea ce se crede îndeobște, religia și cultura nu au o esență permanentă. Islamul, la fel ca iudaismul și creștinismul, se transformă de-a lungul istoriei. Islamul, așa cum arată astăzi, nu a picat din ceruri – a fost făcut de oameni, iar oamenii continuă să-l refacă. Islamul e ceea ce vor islamicii să fie, la fel cum creștinismul e ceea ce creștinii vor să facă din el. În Evul Mediu, islamul era mult mai tolerant decît creștinismul. În timpul Evului Mediu și al începutului modernității, creștinismul a fost cea mai intolerantă și mai violentă religie, iar Europa era de departe epicentrul mondial al intoleranței. Orientul Mijlociu, în aceeași perioadă, era tolerant. La Istanbul erau comunități de tot felul, erau catolici, protestanți, ortodocși, mozaici, musulmani etc. care conviețuiau pașnic în acea metropolă; în vreme ce, în aceeași perioadă, la Paris erau prigoniți toți cei care nu aparțineau religiei catolice. Astăzi, Europa e cea mai tolerantă regiune de pe glob, în vreme ce în Orientul Mijlociu ne întîlnim cu fanatismul. Dar fanatismul religios nu e inerent creștinismului sau islamului.

Alt exemplu. Acum vreo 75 de ani, la scurt timp după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, se credea că Germania nu poate fi democratică: avea o cultură autoritară, militaristă, incompatibilă cu democrația. Și uite că, după cîteva decenii, ceea ce, la scara istoriei, e o perioadă infimă, Germania nu numai că a devenit o democrație liberală înfloritoare, ci e considerată lider al lumii libere. Aceiași germani sînt astăzi unul dintre cele mai tolerante popoare.

Cum modifică tehnologia și accesul larg la Internet sistemul democratic?

Tehnologia nu e deterministă. Aceeași tehnologie poate genera tipuri diferite de societate. În secolul al XX-lea, tehnologii precum electricitatea sau radioul sau transportul feroviar au creat regimuri fasciste, ca în Germania, sau comuniste, ca în URSS, sau democrații liberale. În anii '70 ai secolului trecut, România avea acces la aceleași tehnologii ca Franța. Nu e ca și cum francezii ar fi avut radioul, și România, nu. Doar că radioul a fost folosit în mod diferit: în una din țări, radioul a fost folosit pentru a spăla creiere cu propagandă, în cealaltă țară, aceeași tehnologie a fost folosită pentru a transmite informație și divertisment de tot felul, la alegere. La fel se va întîmpla și în secolul XXI. Noile tehnologii, precum Internetul și inteligența artificială și biotehnologia, pot fi folosite pentru a crea cele mai grozave regimuri totalitare – mai rele chiar decît fascismul și comunismul –, dar și pentru a consolida participarea largă a publicului la actul de guvernare. La nivel politic, poți folosi inteligența artificială pentru a spiona populația, dar și pentru a monitoriza politicienii și funcționarii și pentru a preveni corupția. Depinde numai și numai de noi cum folosim aceste tehnologii.

Există vreun sens în istorie? Cine știe bine trecutul poate prezice viitorul?

E imposibil să prezici viitorul. Istoria nu e deterministă. Istoria e influențată de accidente, dar și de acțiunea umană. Nu poți să faci o predicție despre decăderea inevitabilă a democrațiilor liberale. Sau despre cum China va deveni o superputere mondială. Să știi istorie înseamnă că ai mai multe posibilități deschise. Oamenii cred că ceva e inevitabil sau că există doar o singură opțiune de viitor – și atunci se văd neputincioși – pentru că nu știu istorie. Cînd știi istorie, poți înțelege că opțiunile sînt, de fapt, deschise. Marele avantaj, cînd știi istorie, nu e abilitatea de a prezice viitorul, ci abilitatea de a te elibera de trecut.

a consemnat Matei MARTIN

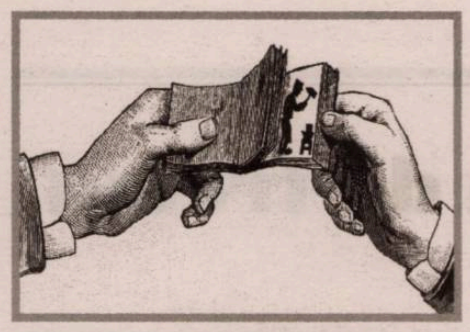

● **Mircea Cărtărescu, *Melancolia*, Editura Humanitas, 2019.**

Marius CHIVU

feedbook

Orbitoarea singurătate

Au trecut treizeci de ani de cînd Mircea Cărtărescu a publicat *Visul,* carte care, rebotezată definitiv *Nostalgia,* avea să devină cartea sa cult prin excelență, o primă bornă în proza operei sale și una solidă în proza românească de după '89. Folosind drept titlu un sinonim, Mircea Cărtărescu revine, iată, la genul nuvelei cu trei basme metafizice cu copii și adolescenți desprinși din coapsa celor care populează prozele sale dintotdeauna, de la „Gemenii" la „Travesti". Există în aceste pagini multe ecouri și (stră)luciri din poezia, prozele și marile sale romane, făcînd din *Melancolia* cartea unui familiar cumva înstrăinat.

Dar, cum remarca și Cosmin Ciotloș în recenzia sa de săptămîna trecută, de data aceasta nuvelele au în centrul lor simbolic obiecte (punți, paturi, piei), nu personaje, și, în ciuda unor teme comune, a geamănului absent și fantomatic, a visului ca realitate mai profundă, a ruinelor ca locuri magice sau a statuilor ca portaluri spre alte lumi, textele par mai puțin „personale" și se desfășoară mai degrabă la nivelul alegoriei decît al halucinației. Decorul și timpul nu mai sînt recognoscibile și, cum bine sugera Cosmin Ciotloș, e vorba de un post-oraș, unul rămas după „ridicarea" din această lume a Bucureștiului din finalul *Solenoidului*. Acum e vorba deja de un oraș-necropolă în care „vremea nu vremuiește", un oraș-fantomă, o copie, o hologramă onirică; cu toposuri care doar amintesc de locurile de altădată: fabrica de cauciuc Quadrat este imaginea într-o oglindă mată a Morii Dîmbovița de altădată. Orașul e depopulat, magazinele luminează armate de manechine, străzile pustii sînt străbătute de tramvaie goale, părinții („două suflări de vînt") sînt spectre fără identitate, muți, atunci cînd nu lipsesc cu totul, iar copiii, numiți foarte discret, par niște post-fetuși trăind sub membrana lumii într-un lichid *melancomniotic* în care viața e doar ecoul/reflexia a ceea ce-a fost odată și nu s-a păstrat decît ca o sugestie de amintire într-o „lume care nu e decît ceață, vînt și neînțelegere". De altfel, uterul și pieile sînt leitmotive ale ieșirii și trecerii în/prin lume *(vezi și fragmentul de mai jos din ultima nuvelă a cărții, cea totalizatoare),* deopotrivă lăcașuri și suprafețe care-i atrag pe copii prin sugestia intermediarului, a răzbaterii, a unei deveniri deopotrivă trecute și amînate.

Mai mult poate decît în oricare altă carte a lui Cărtărescu, atmosfera dezolării este copleșitoare. Liniștea/tăcerea țin de o lume increată („tăcere mată"), iar lumina devine un suprapersonaj în această infralume. De la Blecher încoace nici un alt scriitor n-a stăruit atîta asupra (manife)stărilor luminii care dau conturul ireal al unor suprafețe deopotrivă solide și aievea. Copiii privesc lumea fascinați de lumină, așteptînd și tînjind după schimbările ei în diversele faze ale zilei, în succesiunea anotimpurilor, în căderea lor peste obiecte și clădiri. Cărtărescu scrie cum picta Chirico: totul e suprafață, mulaj, fațadă, decor ridicat doar pentru ca fotonii să-și ridice imperiul lor efemer („Era atît de pustiu, atîta tăcere, atîta geometrică melancolie!" sau „Paradisul, reveria unui ținut nemărginit de clădiri ruinate"). Lumina e singura care-i însoțește și învăluie pe copiii prizonieri, atît de singuri fiecare în coconul/vizuina lui, chiar și noaptea cînd luna stăpînește.

Punînd aceste elemente împreună, basmul anamnetic cărtărescian se ivește parcă din întîlnirea lui Eminescu cu Tim Burton. Căci punțile aeriene, mulajul gigantic de cauciuc al tatălui laolaltă cu figurina enormă din ciocolată a mamei prin a cărei coapsă copilul pătrunde, legătura ombilicală dintre frați, aparițiile unor dubluri fantomatice, prelungirile din oglinzi și continuitatea în negativ, viața secretă a manechinelor și a statuilor, cofetarul pasionat de insecte care toarnă în ciocolată o tenie de aur, toate acestea și celelalte imagini memorabile din cele trei nuvele, legate între ele prin fine nervuri, moștenesc un imaginar de basm romantic/gotic în care personajele pleacă în călătorii interioare, în vis ori imaginație, „în aerul rarefiat și-n gravitația precară a minții", în subsolurile subconștientului, pe drumuri nocturne străjuite de „ziduri nevăzute de frică".

Copiii trec „din viața din carte în viața din vis", punîndu-și cu candidă gravitate întrebările fundamentale ale ființei: „Cine era? propriul său chip în oglindă nu-i spunea destul", „«Sînt singur», spuse deodată copilul, fără să se gîndească", „De ce era vîrît în trupul lui din care nu putea să iasă?" sau „Ce legătură avea el cu materia?". Din lumea lui punctiformă, copilul, totodată captiv și abandonat, încearcă să răzbată, asemeni personajului din *Solenoid*, într-o altă dimensiune. Efectul este cu atît mai dramatic cu cît e vorba de un copil strivit, înainte de vreme, de forța supremă, de neînvins a lumii: singurătatea.

Puțini scriitori din literatura noastră sau de aiurea și-au explorat și aprofundat propriile teme cu așa perseverență, cu asemenea risipă de imaginație și pasiune ca Mircea Cărtărescu. Apărută ca de nicăieri, *Melancolia* se înscrie natural în puzzle-ul operei cărtăresciene al cărui desen, pe măsură ce se mărește, pare că se și ridică deasupra mesei într-o a treia dimensiune.

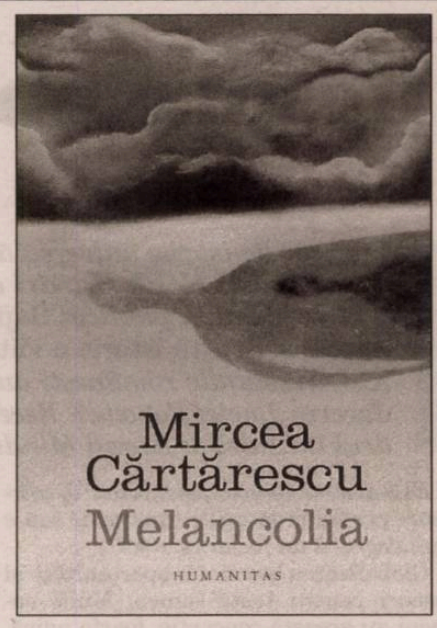

aproape de carte

Mircea CĂRTĂRESCU

Melancolia

(fragment)

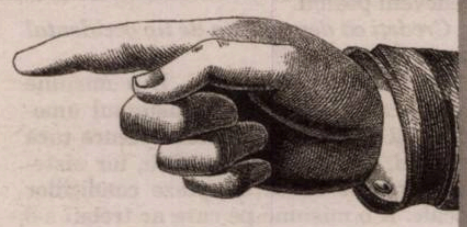

Și colegii lui găsiseră-n cele din urmă pielile taților, nici lăsate la vedere, dar nici cine știe cît de grijuliu ascunse. Unii se-mbrăcaseră-n pielile taților lor de cînd avuseseră aceeași vîrstă cu ei, se uitaseră-n oglindă cu ochii lor licărind căprui între pleoape străine, scoseseră limba prin fanta buzelor de fost adolescent, își trecuseră degetele printr-un păr străin. Alții, întinzînd pe pat pielile mai recente ale taților, rămăseseră uimiți de cît de puțin știuseră, de fapt, despre tații care, ca și tatăl băiatului, dispăreau toată ziua ca să se întoarcă acasă serile, cu mapa lor în care erau doar două sau trei ziare. Unele piei aveau cicatrici lungi, inexplicabile, altele erau tatuate aproape în întregime cu desene fantastice, lăsînd libere doar fața și mîinile, altele aveau găuri de glonț sub sîn sau în dreptul rinichilor. Un băiat dintr-a noua găsise sub pat ultima piele lepădată de tatăl lui, și care era impregnată de un miros intens și voluptuos, pe care mama sa, o biată gospodină, nu-l folosise niciodată. Bărbații aveau secrete, sinistre sau doar derizorii, pielile lor erau ca niște însemnări zilnice și, uneori, ca un jurnal de război.

Colegii lui mai vorbeau și despre altfel de piei, dar numai apropiindu-și foarte tare capetele unul de altul în spațiul strîmt al cîte unei cabine, în jurul cîte-unui scaun de closet gălbui, fără colac. Băiatul, care era sfios și singuratic, adunase tot ce știa despre ele punînd cap la cap șoapte și aluzii pe care le prinsese de-a lungul unui an întreg. Femeile însărcinate, aflase cu greu, își trăgeau din cînd în cînd afară, prinzîndu-le delicat, cu două degete, gingașele membre de borangic ale fețiilor care năpîrleau de cîteva ori înainte chiar de-a vedea lumina. Erau străvezii, fără greutate, le puteai umfla ca pe baloane și sufla dintr-o parte-n alta prin cameră. Aceste membrane care arătau cum crește copilul în uter, cum devine tot mai asemănător celui ce avea să se nască, sfîrșeau de obicei presate între pagini de herbar, unde se desicau și deveneau tot mai subțiri și mai rigide decît cea mai fină hîrtie. Mamele țineau astfel de albume, de obicei încuiate în sertarele de la noptiere, și uneori, după se soțul adormea, le răsfoiau în pat, cuprinse de-o tulbure nostalgie. Unele desenau în jurul pieliței presate flori, fluturi sau peisaje, cu creioane colorate, altele scriau deasupra lor, în semicerc, cîte-o frază sentimentală.

Misterul cel mare era însă altul. Oricît de curios, norocos sau îndrăzneț ar fi fost, oricît scotocise și întrebase pe cei mari, nici un adolescent nu găsise vreodată vreo piele de-a mamei sale.

Publicitate

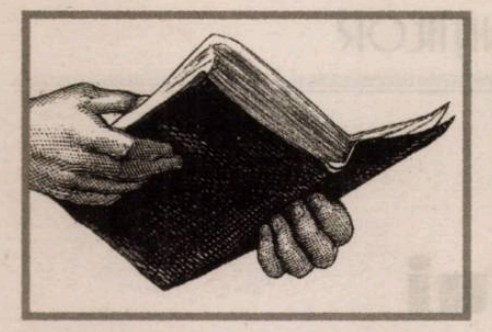

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

„Primul atac rus“ asupra vestului Europei

● Stephen Kotkin, *Stalin. Waiting for Hitler, 1929-1941*, Penguin Books 2018, 1156 de pagini plus 32 de pagini cu ilustrații.

URSS a contribuit semnificativ la succesele militare ale Germaniei naziste din anul 1940. Kremlinul a trimis Germaniei – pe bani frumoși, se înțelege – cantități impresionante de combustibil, materii prime și cereale în baza cooperării deschise prin pactul Ribbentrop-Molotov. Succesul *Blitzkrieg*-ului în Franța a avut astfel și o componentă sovietică, fapt mai greu de digerat de către unii intelectuali francezi, altfel dispuși să accepte silogismele revoluției socialiste din celălalt capăt al Europei.

Dar pactul nu a funcționat ireproșabil întotdeauna. Declinarea lui în teren i-a surprins pe cei doi parteneri, și în primul rînd pe cel german. Mai întîi, nicăieri în tratat nu se preciza că delimitarea sferelor de influență însemna ocuparea militară a țărilor negociate, ba mai mult, schimbarea sistemului lor politic și trecerea lor pe o dietă intensivă de revoluție. Dar fix așa s-a întîmplat cu țările baltice, spre nemulțumirea lui Hitler. Îndrăzneala lui Stalin a recidivat și în iunie 1940, cînd tot spre nemulțumirea germanilor, Moscova i-a adresat României un ultimatum privind Basarabia și nordul Bucovinei. Vrînd să nu complice accesul german la petrolul românesc, Germania a recomandat Bucureștiului să accepte ultimatumul, dar, furioasă, a pus condiții: transferul celor 125.000 de etnici germani din cele două regiuni, receptarea sutei de mii de tone de cereale deja contractate din Basarabia, asigurarea transportului de petrol din România în Germania prin zonele de tranzit ajunse acum în componență sovietică.

În public, Hitler s-a abținut să își arate iritarea, dar a remarcat că Stalin a pus mîna nu doar pe ceea ce aparținuse altădată Rusiei țariste, ci și pe ceva în plus: nordul Bucovinei. Anexarea acestui teritoriu depășea grosolan cadrul pactului Ribbentrop-Molotov, ceea ce l-a făcut să exclame că ocuparea nordului Bucovinei reprezintă „primul atac rus asupra vestului Europei“. Molotov a explicat că nordul Bucovinei ar fi fost „ultima bucățică lipsă din teritoriul Ucrainei unificate“, iar liderii occidentali au fost mai puțin deranjați aparent chiar și decît Hitler de acțiunile lui Stalin în estul Europei.

Episodul este relatat în partea a II-a a monumentalei lucrări biografice consacrate lui Stalin de către istoricul american Stephen Kotkin. Subintitulat „Așteptîndu-l pe Hitler“, volumul secund al biografiei acoperă perioada 1929-1941 și reprezintă continuarea primei părți, *Paradoxurile puterii,* care s-a ocupat de anii de formare politică ai lui Stalin. Kotkin pregătește acum a treia – și ultima – secțiune a biografiei liderului sovietic, proiectul final al lucrării tinzînd către 3000 de pagini. Nici volumul I, nici volumul al II-lea nu au fost traduse (încă) în românește.

Kotkin a arătat că anexările teritoriale sovietice făcute prin interpretarea forțată a pactului cu naziștii arată natura expansiunii Kremlinului către vestul Europei. „În aparent nesfîrșita controversă privind scopul urmărit de Kremlinul lui Stalin – cel defensiv, respectiv securitatea sovietică, sau cel al expansionismului revoluționar –, răspunsul e: ambele“, a scris el. Dar mai e ceva. De regulă, istoricii îl citează pe Milovan Djilas, care a relatat că Stalin, la o întîlnire cu el din aprilie 1945, a spus că cine ocupă militar un teritoriu ar avea dreptul de a-și impune acolo propriul sistem social. O declarație de final de război, aparent ca un corolar al acestuia, un rezultat al prezenței reale a Armatei Roșii în inima Europei. Însă Kotkin reia o declarație și mai veche a lui Stalin, făcută înainte chiar ca URSS să intre în război și să devină dușmană a Germaniei naziste. Mai exact, Armata Roșie era în Polonia în urma pactului Ribbentrop-Molotov cînd Stalin a spus că „activitățile Armatei Roșii țin de asemenea de problema revoluției mondiale“. Se întîmpla pe 21 ianuarie 1940, la a 16-a comemorare a morții lui Lenin, Stalin referindu-se la sovietizarea în desfășurare a estului Poloniei. Citatul aruncă o lumină nouă asupra comunizării postbelice a Europei de Est. El sugerează că intențiile lui Stalin au fost clare dinainte de război, din timpul anexărilor succesive pactului Ribbentrop-Molotov, iar înaintarea URSS-ului în Europa nu a fost exclusiv una antigermană. Stalin a acționat unde a putut și cînd a putut pentru „expansiunea revoluției“, mergînd și în sensul recuperării unor teritorii care nu demult aparținuseră țarilor ruși. Plasînd URSS în rîndul țărilor victorioase – și deci cu pretenții –, deznodămîntul celui de-al Doilea Război Mondial a mascat vechile intenții ale lui Stalin față de Europa de Est, pe care de fapt el pusese ochii încă de dinainte de război, de cînd sesizase potențialul conflict dintre Germania nazistă și democrațiile occidentale.

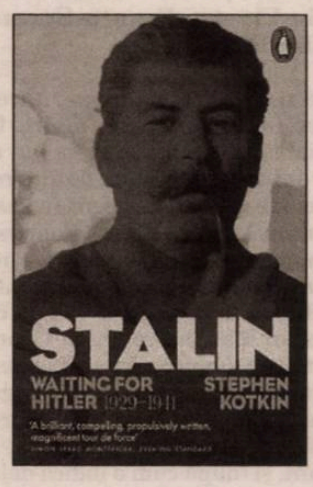

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Sfîntul satului

● ***Lazzaro felice / Fericit ca Lazăr* (Italia-Elveția-Franța-Germania), de Alice Rohrwacher.**

Deși n-ai zice după nume, Alice Rohrwacher (n. 1982) e una dintre figurile esențiale ale cinema-ului italian al ultimilor ani. Spre deosebire de alte regizoare, nici ele lipsite de talent (e cazul Miei Hansen-Løve, de pildă), Rohrwacher a avut norocul să intre foarte rapid în *mainstream*-ul circuitului festivalier: al doilea său film, *Le Meraviglie* (2014), a cîștigat în acel an Marele Premiu la Cannes. I-a urmat acest *Lazzaro felice* (tradus la noi *Fericit ca Lazăr),* care este cu siguranță cel mai „plin" film al ei – și pastorală despre viața la sat în plină arșiță, și film militant, și (după cum o indica deja titlul precedentului) film „cu minuni".

Cei care au văzut *Le Meraviglie* vor recunoaște punctul de plecare similar al lui *Lazzaro:* viniete din rutina unor muncitori la o fermă, aflați de data aceasta sub controlul unui patron care se ține numai de nedreptăți. Rohrwacher picură informațiile cu zgîrcenie, însă devine destul de repede clar că ceva nu e-n regulă în acel loc: oamenii muncesc mult și nu văd nici un ban, locuiesc în camere suprapopulate, captivi la cheremul unei *marchize* care își duce traiul boem într-un conăcel decrepit. Pînă la urmă, escrocheria iese la lumină și ai fi tentat să crezi că în acel punct se încheie și un mod anacronic de funcționare a societății: gata cu prăpastia între sclavii moderni și nobilimea decadentă care profită de pe urma lor. Al doilea segment al filmului, situat la ani buni după primul, vine însă pentru a demonstra contrariul: patronul din trecut s-a adaptat cu brio la noile vremuri: acum angajează la negru, pe lefuri ridicole; asta în timp ce sclavii de la fermă au ajuns pungași mărunți care trăiesc înghesuiți într-un ghetou la periferia orașului.

Rezumat, *Lazzaro* e un film despre eșecul oamenilor chinuiți de a se adapta la un capitalism în care totul se cumpără pe nimic, iar visurile se năruie de pe-o zi pe alta. În același timp, *Lazzaro* e și o mostră de maturitate și echilibru regizoral. Pe de-o parte, filmul vădește setea de poveste a lui Rohrwacher, care, în ce o privește, poate duce oriunde – la fel ca în *Le Meraviglie,* unde activitatea zilnică a unor apicultori mergea în paralel cu derularea, pe un platou improvizat, a unei emisiuni de un kitsch infinit, moderată (inspirație fabuloasă) de către Monica Bellucci. Rohrwacher se plasează în siajul neorealiștilor italieni: pornește cu-adevărat de la firul ierbii, iar filmele sale sînt, întîi de toate, o colecție de gesturi ale unor oameni *aflați la lucru:* de la apicultori la culegători, interesul aproape antropologic al cineastei pentru concretețea vieții și pentru maniera în care se cîștigă un trai constituie un aport prețios pe piața festivalurilor de azi. Dar ar fi greșit să-i catalogăm filmele drept naturaliste, din moment ce, de-a lungul *plot*-urilor, senzația că asistăm la o felie de realitate brută persistă doar pentru a fi mai bine înșelată, ca să spun așa. Cînd explicit – prin aluzia biblică și învierea din morți a personajului în genul lui Bruno Dumont –, cînd surprinzător – atunci cînd orga din biserică *tace* odată cu apariția lui Lazzaro –, Rohrwacher caută și găsește mereu *breșe în real:* e ceea ce ne face să privim totul cu ochi noi – satul apare aureolat în lumina nostalgiei, orașul e amenințător prin familiaritatea urîțeniei pe care o degajă.

Aș zice însă că, pentru *Lazzaro,* asul din mîneca lui Rohrwacher constă în tînărul protagonist cu același nume (Adriano Tardiolo), care se dovedește o rampă de lansare excelentă pentru a schimba accentele filmului: un studiu despre viața unor lucrători în zonă rurală devine subit prilej de aliere cu marginalii societății, cu desconsiderații și exploatații ei. În comunitatea sa închisă, Lazzaro înseamnă două brațe care

pot căra fără să pună întrebări; e motivul pentru care, paradoxal, devine un soi de exploatat al exploataților. Rohrwacher speculează excelent: pe de-o parte, arată cum bunătatea ajunge tot mai des să treacă drept prostie – Lazzaro avînd statutul unui prost al satului –, pentru ca apoi să-și deturneze concluziile, conferindu-i tînărului o aură de halucinat, de sfînt rătăcit printre oameni. Pe de altă parte – aidoma domnului Verdoux al lui Chaplin –, arată cum lucrurile nu numai că nu se îmbunătățesc odată cu trecerea timpului, ba din contra: într-un gest radical și disperat, Lazzaro încearcă să lupte contra injustiției sociale, dar este pus la pămînt și lovit din cauza armei sale „periculoase", o praștie pe care o construise cu un prieten.

Lazzaro nu e singurul inocent cu alură de idiot care a fost prezent la Cannes anul trecut: în *Diamantino*, debutul senzațional al duo-ului Gabriel Abrantes & Daniel Schmidt, un fotbalist naiv și bun la suflet era la rîndul său confruntat cu tarele lumii de azi, de la xenofobie la naționalism. E o impresie de saturație, o reacție față de nedreptățile tot mai grave comise de societatea de azi, care pare că uită complet – atunci cînd nu-și bate joc de-a dreptul – de cei fără apărare. *Lazzaro* constituie un mod deosebit de fertil de a apuca taurul de coarne: nici prin alegoria care se eschivează din fața realității (așa cum a fost cazul lui *Dogman* al italianului Matteo Garrone), nici prin tot soiul de „filme sociale" care se complac într-o umilire a protagoniștilor, participînd neputincioase la mizeria pe care își propun, teoretic, să o combată (așa cum a fost cazul filmului *Ayka* de Serghei Dvorțevoi). Reușita lui Rohrwacher ține de ludismul îndrăzneț cu care își conturează povestea și de entuziasmul creator cu care militează – punînd laolaltă idei dintr-o parte și dintr-alta – pentru o lume mai bună.

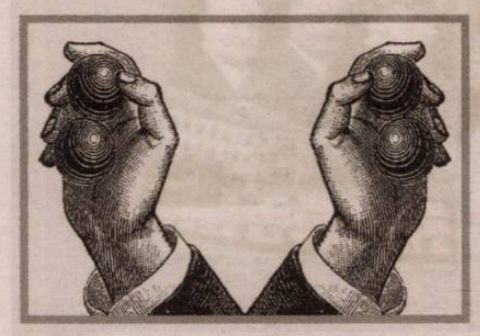

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Punk, grime, hip-hop și Brexit

● **Slowthai, *Nothing Great About Britain*, Method Records, 2019.**

„Bottle of Bucky in Buckingham Palace, / There's coppers from Scotland all the way down to Dagenham / Waving a black cab, / Munchin' a Fab. / Had to skip the flights, I ain't chasing the dragon / You look like death warmed up, / She ain't a spice, just a korma, / I ain't Dizzee, I'm just a boy in a corner, / Call me «King Whitey», puking up off a corner / All I tasted is korma, ASBO restraining order / I put manners on a punk, 'cause I haven't had my skunk...." Într-un Volkswagen roșu, pe o șosea britanică, Tyron Kaymone Frampton, născut în 1994 dintr-o mamă cu origini antileze și un tată irlandez, își scuipă *au ralenti* propriul manifest. Pe numele său de artist Slowthai, el vine din Northampton – acum patru ani a ieșit pe locul al doilea în topul orașelor engleze cu cele mai proaste condiții de viață, date fiind tăierile bugetare – și parcurge o tradiție muzicală care actează consistent în zona politicului și care îi poate conține de-a valma și pe The Streets, și pe Sleaford Mods, dar și pe amintitul „băiat de la colțul străzii", Dizzee Rascal. Frampton debuta în 2016, cînd *single*-ul „Netflix+" cuantifica cercul *tehnovicios* al vieții Generației Z – *„Watching Netflix, / iPhone rings, you project it, / Snapchat pretty girls send me / Pictures of them dressin', / Trying to talk about life I didn't get it, / Trying to walk tru' life and get it. / Do you get it? / You get it?"* –, pentru ca anul acesta să-și lanseze albumul de debut, surprinzătorul *Nothing Great About Britain,* printr-o campanie de marketing *Do-It-Yourself* care plasa în diferite locuri din Londra *billboard*-uri cu mesaje care adresau totodată probleme sociale și personaje politice britanice.

Aceste mesaje simple devin surse ale narațiunii pe *NGAB*, fie că se referă critic la indivizi precum Boris Johnson pe „Dead Leaves" – *„'Cause I run my town but I'm nothing like Boris"* –, fie că apelează ironic dreapta naționalistă – *„Three lions, Real McCoy, you're EDL, real English boys, / St. George's flag, Doc Martin, boy!"*, spune el pe piesa care deschide albumul și care îi dă titlul. Slowthai livrează conturul unei lumi văzute din perspectiva unui puști crescut într-o locuință socială, pentru care comunitatea și familia valorează mai mult decît orice, oferindu-le ca alternativă la reconstrucția unei realități socio-politice distruse de *establishment*. *„I tell you how it is, I will treat you with the utmost respect only if / You respect me a little bit Elizabeth, you cunt!"*, se închide *openerul* „Nothing Great About Britain". Și parcă nicicînd de la imnul nihilist al Jubileului de Argint – *„God save the Queen! / She ain't no human being, / There is no future / In England's dreaming"* – nu a fost mai puțină speranță de partea cealaltă a Eurotunelului.

Onest și *entertaining*, direct și deștept, *Nothing Great About Britain* flirtează cu subbașii *grime*-ului, geometriile ritmice ale hip-hop-ului, estetica percutantă a (electro-)punk-ului, pentru a fi un album a cărui copertă – și reprezentare – trimite mai mult decît evident la posterul crucificării unui alt copil teribil al muzicii britanice, inenarabilul Johnny Rotten.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Bucureștean la volan

Înțelegerea axiomelor care guvernează traficul bucureștean, precum și a regulilor sale nescrise, este importantă pentru sănătatea psihică a șoferilor tineri, lipsiți de experiență, ori a șoferilor pe a căror plăcuță de înmatriculare apare orice altceva în afară de B sau IF și care sînt siliți să participe la traficul din capitala mașinilor. Axiomele sînt doar două și ele trebuie înțelese fără a fi chestionate în vreun fel, altfel n-ar mai fi axiome.

1) Cînd ești la volan, ai mereu dreptate.

2) Toți ceilalți șoferi sînt mai puțin experimentați, prea bătrîni, prea tineri sau, pur și simplu, femei.

Regulile de bază decurg din acestea și pot fi grupate în funcție de situațiile din trafic. Enunțurile sînt simple și, uneori, eliptice de prepoziții sau conjuncții, astfel încît să fie ușor de memorat de către șoferi. Prioritatea este esențială. În București, berlina acordă prioritate jeep-ului. Jeep-ul acordă prioritate microbuzului care transportă muncitori. Mașina nouă acordă prioritate mașinii vechi. Mașina neagră are prioritate în fața oricărei alte culori. Mașina cu geamurile colantate are prioritate în fața mașinilor negre. Motocicliștii au prioritate în fața oricărui vehicul. Cînd din două benzi rămîne una, cine se oprește primul e laș. Dacă mergi în coloană, atunci ai dreptul să blochezi intersecția. Nimeni nu acordă prioritate tramvaiului sau autobuzului, pentru că ele au timp. Orice mașină acordă prioritate taxiului.

Semnalele acustice ale vehiculelor fac traficul mai sigur, însă claxonul, căci despre el este vorba, este un instrument-cheie, a cărui utilizare corespunzătoare necesită ani buni de ucenicie. Cine te claxonează este șofer agresiv. Cel pe care-l claxonezi este periculos, bine că ești atent în trafic și eviți astfel coliziunile. Dacă te-ai claxonat reciproc cu un șofer, atunci disputa se tranșează la semafor, prin deschiderea geamurilor și rostirea formulelor clasice de politețe, potrivit uzanțelor. La semafor, cine vede primul culoarea verde claxonează. Dacă ești blocat și claxonează unul prelung, e isteric. Dacă ești blocat și claxonează doi prelung, înseamnă că poți claxona și tu. Un claxon scurt înseamnă solicitarea atenției, cu politețe. Două claxoane scurte înseamnă că nu ar trebui să aibă permis. Claxonul prelung, din mers, înseamnă că șoferul reprezintă pericolul cel mai mare de pe șosele și ar trebui să predea singur talonul mașinii la prima secție.

Semnalele luminoase ale mașinilor pot comunica pe multiple paliere semiotice. Esențial este să știi că, dacă dă semnal și nu se bagă, înseamnă că nu știe să conducă și ar fi păcat să-l lași, pentru că te va încurca în următoarele minute. Dacă dă semnal, se bagă și schimbă banda, dar nu mulțumește cu avariile, este nesimțit, nu realizează că l-ai lăsat. Dacă i-ai mulțumit cu avariile și el nu spune „cu plăcere" prin aprinderea scurtă a fazei lungi, nu e la nivelul tău. Faza lungă, aprinsă scurt din sens contrar, înseamnă clemență. Aprinsă prelung și dublată de accelerare, înseamnă vorbe grele.

Parcarea este grea și scumpă în București. Uneori imposibilă. Așa încît ea este guvernată de reguli imuabile, săpate în borduri cu rune de foc. Bordurile se schimbă des, ca atare lucrurile importante trebuie știute. De exemplu, trebuie înțeles că trotuarele străduțelor sînt parcări. Pietonii circulă oricum pe mijlocul străzilor mici, din cauza cîinilor care se izbesc de porți, cu furie. Se poate parca și în intersecții, dacă se poate lua curba din trei manevre. Dacă parchezi pe linia de tramvai, ai maximum zece minute ca să-ți rezolvi treaba. Decapotabila poate fi lăsată cu avaria pusă pe Calea Victoriei, pînă îți iei un snack, nu se supără nimeni. Poți parca în dreptul porților, dacă lași număr de telefon în parbriz. Dacă ai jeep, poți parca peste borduri și trotuare înalte. Dacă ai Bugatti, Maserati, Ferrari sau Lamborghini, poți parca oriunde, pentru că le faci, oricum, o favoare.

Culorile semafoarelor indică arareori ce ai învățat pentru examen. În București, la galben accelerezi. Dacă, la galben, cel din fața ta oprește și te face să irosești ocazia de a traversa intersecția cu mare viteză și la risc, atunci este sigur femeie. Verdele văzut de departe, cu strada goală în față, înseamnă că trebuie să bagi suta ca să nu se facă galben cînd ai prins 90. Oricum n-o să-ți lași cauciucurile pe șosea. Pe ploaie, cele trei culori ale semaforului sînt una și aceeași, negru, pentru că a picat curentul. Culoarea neagră a semaforului indică faptul că intri în intersecție cum poți și ieși tot așa, dacă ai foarte mult noroc.

Pietonii sînt acea pacoste de neevitat în trafic, la fel ca semafoarele. Ei traversează lent și neatent, cu ochii în telefon, mai ales cînd ai verde intermitent. Pietonii nu au pic de înțelegere pentru automobiliști. Țîșnesc la verde, fără să ia seama că ai intrat pe galben în intersecție, punîndu-se, cu inconștiență, în pericol. Pe zebra nesemaforizată, ei traversează non-stop, cu o indolență colosală. Bătrînii își lasă dinadins coșul pe rotile în urmă, ca să nu-l observi și să le mai plătești o dată roșiile. Pe zebră, bicicliștii au statut de pieton, chiar dacă pedalează. Ei te privesc cu severitate, pentru că poluezi planeta. Automobiliștii care traversează te măsoară cu severitate și, din privirile lor, îți dai seama că știu precis cîte reguli scrise ai încălcat de cînd te-ai suit, dimineața, la volan.

Comportamentul șoferilor bucureșteni este aspru criticat pretutindeni, iar deprinderile din Capitală nu dispar nici în cele mai pașnice orășele, acolo unde mașinile cu numere de B sau IF claxonează, demarează, coboară geamul și se bagă la risc, spre stupefacția localnicilor. Cu toate acestea, nimeni altcineva nu poate cunoaște acel sentiment de împlinire pe care îl simte bucureșteanul zilnic, atunci cînd, după o oră de zbucium în trafic, în care a reușit să evite minimum zece coliziuni și să iasă din trei ambuteiaje riscante, el reușește să parcheze în siguranță și să se apuce de lucru. Ori izbăvirea supremă de a găsi liber locul din fața casei, la întoarcerea de la muncă! Nu există rai fără iad, iar asta o știe orice bucureștean cu permis auto.

Nicolas TRIFON

Aromânii și fenomenul legionar

Un fascisme roumain: histoire de la Garde de Fer este titlul cărții istoricului francez Traian Sandu, apărută în Franța, în 2014. Chiar dacă el figurează ca subtitlu în traducerea Simonei Modreanu în română (Editura Cartier, 2019), calificativul de „fascism" riscă să-i ia din scurt pe cititorii *Istoriei Gărzii de Fier: un fascism românesc,* care au tendința să privească și să evalueze legionarismul pornind de la actele de bravură ale adepților lui contra regimului comunist impus în România de sovietici și concentrîndu-se pe persecuțiile la care ei au fost supuși. Născut în România în 1967, de unde a plecat la vîrsta de 10 ani, autorul reconstituie „la rece" ideologia mortiferă și formele de teroare și contrateroare apărute de-a lungul celor doisprezece ani care au precedat eliminarea politică a Legiunii de către Antonescu în ianuarie 1941. El recurge metodic la arhivele Direcției Generale a Poliției din perioada 1927-1941, accesibile numai după 1990; cele ale Legiunii fuseseră în bună parte distruse. Traian Sandu face apel, de asemenea, la diverse metode recente de analiză critică a fascismului european fără însă să aducă o explicație întotdeauna convingătoare a originalității doctrinei legionare și a dinamicii în care ea s-a înscris. Apariția cărții în România nu prezintă mai puțin avantajul de a scurtcircuita eficient percepția curentă a vieții politice românești din perioada interbelică, percepție deformată de pasiunile generate de concurența memorială privind victimele fascismului și ale comunismului.

Interesant de relevat mi se pare, spre exemplu, felul în care Traian Sandu prezintă și încearcă să explice participarea aromânilor proaspăt colonizați în Cadrilater la fenomenul legionar. Mai degrabă decît în postura de super-români care le-a fost atribuită și pe care unii dintre ei și-au revendicat-o, ei apar mai ales ca membri ai unei minorități ușor de identificat, dar greu de categorisit. Tentativa de asasinat împotriva subsecretarului de stat de la Interne, Constantin Angelescu, de către „patru studenți de origină aromână" în iulie 1930 constituie momentul inaugural al acestei participări. Ea este prezentată ca un act „antiregim" determinat de reforma proprietății funciare în Dobrogea Nouă, care îi dezavantaja pe coloniștii aromâni, deci fără legătură cu climatul antisemit instrumentalizat cu atîta succes de Legiune în acea vreme. La început, Codreanu a evitat contactul cu Gheorghe Beza, care trăsese în Angelescu, suspectîndu-l că e un agent provocator. După atentat însă, el a refuzat să-l condamne și a propus chiar să-i ia apărarea în procesul care a avut loc anul următor. Pentru acest motiv, ministrul de Interne, Vaida-Voevod, l-a arestat pe Codreanu și pe alți șapte aromâni care protestaseră contra reformei lui Angelescu. Printre ei se număra Constantin Papanace, viitorul subsecretar de stat la Finanțe în guvernul legionar, calificat de Traian Sandu drept reprezentant al „minorității aromâne", Ion Caranica, care împreună cu un alt aromân va participa la asasinarea prim-ministrului I.G. Duca în decembrie 1933, și viitorul casier central al Gărzii de Fier, Sterie Ciumetti, asasinat în 1938, „victimă [la rîndul lui] a represiunii arbitrare exercitate contra legionarilor". Acest episod a jucat un rol-cheie în adeziunea multor tineri aromâni la Legiune și în relația „privilegată" dintre Codreanu și aromâni.

Acest episod a jucat un rol-cheie în adeziunea multor tineri aromâni la Legiune și în relația „privilegată" dintre Codreanu și aromâni.

Situația tensionată din Cadrilater și faptul că aromânii proveneau dintr-o „minoritate nemulțumită" sînt cei doi factori care par a fi jucat un rol considerabil în adeziunea lor la legionarism. „Populația română, coloniști, comercianți și funcționari, îi acuză pe față pe coloniștii macedoneni ca autori morali ai atentatului, calificîndu-i drept ingrați față de toate avantajele de care au beneficiat din partea Partidului Liberal; căci sub guvernele trecute liberale, li s-a permis intrarea în țară și au fost îmbrățișați cu toată căldura, oferindu-li-se pămînt, slujbe la stat, județ și comună. Față de atîta ingratitudine, nu merită decît să să fie aruncați în mare sau a se lua măsuri contra lor", consemna autorul raportului Jandarmeriei referitor la riscul de „agitații" în Dobrogea în urma atentatului contra lui Duca. „Succesul Legiunii printre aromâni (macedoromâni), această minoritate românofonă pradă persecuțiilor în țările balcanice, și mai ales în Grecia, se datora nemulțumirii legate de modalitățile colonizării ei în Dobrogea. Acest succes s-a manifestat prin formarea unei adevărate entități macedoromâne în sînul Legiunii. Cele două caracteristici cunoscute erau o anumită prosperitate legată de lunga tradiție a diasporei negustorești bogată în rețele transnaționale, ca și o anumită brutalitate moștenită din tradiția războinicilor clanice", conchide Traian Sandu. Am putea preciza că, în multe cazuri, tinerii aromâni implicați în activitățile Legiunii, născuți în Grecia, Bulgaria sau Albania, aparțineau primei generații care vorbea fluent limba română.

Deseori spectaculoasă pe plan național, prezența aromânilor în rîndul legionarilor este greu de cuantificat. Ea a alimentat exagerări de tot felul și a dat loc la generalizări abuzive. De altfel, chiar și în rîndul coloniștilor macedoneni, influența politică efectivă a Legiunii era limitată, cum arată slabele rezultate ale Legiunii la alegerile din 1937 în Durostor și Caliacra.

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul volumului* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

Vera ULARU

Curățenia generală

La începutul anului, legea care ar fi trebuit să rezolve administrarea deșeurilor din România reușește mai mult să blocheze circuitul de reciclare. 2020 bate la ușă, iar în timp ce țara noastră este în situația de a primi sancțiuni serioase la nivel european, pentru neatingerea țintelor de reciclare asumate (de 50% reciclare materiale), nu face decît să se acopere cu gunoi, din ce în ce mai mult.

Potrivit Eurostat, un avantaj pe care îl avem este legat de faptul că, totuși, România produce mai puține deșeuri decît țările din împrejurimi. În medie, producem aproximativ 261 de kilograme de deșeuri pe cap de locuitor. Există o diferență între mediul urban și cel rural. La oraș, se ajunge pînă la 350 de kilograme pe cap de locuitor.

Un sistem de colectare a deșeurilor bine gîndit și implementat de autorități.

Dacă pînă acum colectarea deșeurilor era făcută mai mult prin serviciul de salubritate contractat de primării, pentru gunoiul umed, și de alți operatori privați, pentru materialele reciclabile, acum totul rămîne în sarcina serviciului de salubritate. Dacă pînă acum, la capitolul reciclarea ambalajelor, am reușit să atingem angajamentele față de Comisia Europeană (50%), la deșeurile municipale nu ajungem nici măcar la 13%. Ordinul de Ministru 1362/2019 și Legea 31/2019, intrate în vigoare în luna ianuarie, își propun rezolvarea acestei situații. Lucrurile par însă că se duc mai mult în jos.

Există organizații care se axează pe măsuri pentru rezolvarea problemei deșeurilor, care au programe educative pentru copii sau publicul larg, însă eforturile lor sînt diminuate, dacă sistemul nu îi ajută. Am stat de vorbă cu Radu Rusu, președintele Asociației EcoStuff, despre noile acte normative, dar și despre implicarea lor, ca asociație, la firul ierbii.

„Din punctul nostru de vedere, acest Ordin și Legea 31/2019 nu ajută deloc circuitul reciclării în România, dimpotrivă, îl complică și îl fac ineficient. Pur și simplu au fost scoși din schemă marii colectori, singurii care făceau relativ bine ce făceau, și au plasat întreaga responsabilitate a reciclabilelor în seama operatorilor de salubritate, care și pînă acum s-au dovedit total ineficienți", spune Radu Rusu.

În cîteva cuvinte, „EcoStuff s-a născut din dorința de a lua atitudine și de a schimba ceva atunci cînd lucrurile nu funcționează așa cum ne dorim. Mergînd pe principiul *learning by doing*, prin fiecare proiect de pînă acum am încercat și am reușit sa promovăm soluții pentru a educa și dezvolta comunitatea, să încurajăm creativitatea și să inspirăm acțiuni pozitive pentru protejarea mediului înconjurător", adaugă Radu Rusu.

Principalele proiecte ale EcoStuff sînt orientate spre educație ecologică, lucru care se pare că ne lipsește. Se adresează atît copiilor, în cadrul concursului național de educație ecologică „Școala Zero Waste", dar și oamenilor mari, prin concursul cu ambarcațiuni realizate din reciclabile *„Make it! Race it! Recycle it!"* sau prin proiectele *upcycle* de instalații urbane. „Școala Zero Waste" vine cu rezultate faine: pînă acum, la cele șapte ediții au participat peste 90.000 de elevi din peste 1000 de școli din toată țara. „Ideea «Școlii Zero Waste» a venit în 2013. Motivul este că, în România, sînt puține școli care au programe extinse sau permanente de educație ecologică. Dacă dorim să ne îndreptăm către o lume curată și sănătoasă, O Lume cu Zero Deșeuri, componenta educațională este o soluție evidentă, organizarea de sesiuni de *training* și de *workshop*-uri de educație ecologică pentru elevi devenind o necesitate", completează Radu Rusu.

Pentru a face procesul de învățare mai atractiv, EcoStuff a introdus competiția, iar desfășurarea acesteia este simplă: școala care acumulează cele mai multe puncte este considerată cîștigătoare. Punctele se obțin din organizarea cît mai multor acțiuni educaționale din lista oferită de organizatori și din colectarea selectivă a cît mai multe deșeuri reciclabile: hîrtie/carton, aluminiu și plastic/PET, DEEE-uri etc.

© wikimedia commons

„În 2016 am introdus pentru cei mai implicați elevi din cadrul școlilor cîștigătoare Tabăra «Zero Waste Summer School» unde, pe lîngă faptul că se distrează (și mulți dintre copii nu au mai fost în tabără niciodată), învață și aprofundează multe lucruri legate de mediu, protecția lui și numeroase abilități care să-i capaciteze și să organizeze ei, pe viitor, proiecte cu impact pozitiv asupra mediului. În 2019 am introdus chiar și un modul destinat elevilor din clasele IX-X prin care o echipă de cinci elevi și un profesor coordonator trebuie să conceapă și să propună un proiect ecologic și sustenabil pentru școala lor sau pentru comunitatea în care trăiesc", spune Radu Rusu.

Întrebat care sînt cele mai faine proiecte puse în practică de școli, Radu Rusu povestește cum „au ieșit în evidență două proiecte, unul dintre ele vizînd amenajarea unui spațiu verde pe 1500 de metri pătrați în apropierea școlii, care să cuprindă și zone educaționale în aer liber, și unul care își propune amenajarea unui traseu turistic cu puncte de observare a faunei și florei într-o arie protejată". Urmează ca în august, în timpul Taberei „Zero Waste Summer School", aceste proiecte să fie dezvoltate, iar unul dintre ele va beneficia de sprijin din partea EcoStuff România.

De la mic la mare, avem nevoie de soluții pentru România. Este nevoie de rezolvarea problemelor pe care le avem acum în ceea ce privește generarea de gunoi și deșeuri, pe de-o parte, și colectarea selectivă la nivelul normal cerut de civilizație. Din punctul de vedere al EcoStuff, trei componente merg mînă în mînă: educația – atît pentru cei mici, dar mai ales pentru cei mari; interzicerea tuturor produselor de unică folosință și înlocuirea lor cu unele de folosință îndelungată sau realizate din materiale biodegradabile; și un sistem de colectare a deșeurilor bine gîndit și implementat de autorități, care să nu restricționeze colectarea, favorizîndu-i pe cei puțini, ci să permită cît mai multor colectori privați să adune deșeurile reciclabile. „Am avut situații în timpul concursului «Școala Zero Waste» în care școli care pînă anul acesta s-au descurcat bine cu colectarea și predarea de reciclabile, primind și ceva bănuți în urma valorificării, anul acesta nu au mai avut cui să predea reciclabilele și «le-a luat» serviciul public de salubritate sau chiar au fost nevoite să plătească pentru ridicarea acestora", povestește Radu Rusu.

© wikimedia commons

Pentru viitor, EcoStuff își propune să continue proiectele care s-au dovedit pînă acum a avea rezultate și „ne dorim să dezvoltăm un complex sau un centru de informare, educație și sustenabilitate care să conecteze comunitatea tînără, creativă și de acțiune din România cu cea din Europa, să dezvolte proiecte și să formeze tineri lideri cu accent pe colaborare, protecția mediului, educație continuă, dezvoltare de competențe și comunități".

EcoStuff mobilizează anual mulți copii și adulți pentru cauza pe care o sprijină, pentru că, după părerea lor, fiecare dintre noi are puterea de a schimba realitatea viitoare. „Vrem o țară mai curată? Păi, hai să o păstrăm curată! Pentru început, fă doar ce ține de tine: refuză produsele și ambalajele de care nu ai nevoie, renunță la cele de unică folosință sau înlocuiește-le cu unele de folosință îndelungată, nu arunca pe jos, participă la o acțiune de curățenie în afara localității (pe rîuri, lacuri, marginea drumurilor sau în păduri), plantează în fiecare an cel puțin zece copaci. Și o să fie bine!", încheie Radu Rusu, plin de optimism.

Facem ce facem și ajungem iar la educație, care și în cazul protecției mediului, și al reciclării este esențială. Modul în care gestionăm cantitatea de gunoi produsă arată cum ne respectăm mediul înconjurător și pe noi înșine. Blocajul instalat în momentul de față în circuitul reciclării reflectă incapacitatea de conectare la realitatea zilnică a României, pe care rapoartele Comisiei Europene însă nu întîrzie să o sublinieze: penultimul loc, în ceea ce privește colectarea selectivă a gunoiului municipal. Avem nevoie de ONG-uri care să mobilizeze oamenii, însă atunci cînd cadrul legislativ pune bețe în roate, avem nevoie de o curățenie în acest cadru. Sau generală.

***Vera Ularu** este specialistă în comunicare.*

Zenobia NICULIȚĂ

Puterea onestității emoționale

Există o durere difuză, care se transformă rapid în furie și resentiment. Ne copleșește atunci cînd n-am primit declarația de dragoste după care tînjeam de multă vreme și pentru care am orchestrat o scenă ca-n filme. Ne izbește ca un tren atunci cînd ne-am plîns ca să primim consolare și am fost tratați în schimb cu reproș sau indiferență ostentativă. Ni se prelinge prin piele, pînă la os, atunci cînd, ascunși într-un colț, dăm drumul lacrimilor pe care le-am tras înapoi cît timp ne-am jurat că felul în care ne-au tratat ceilalți nu ne afectează. În toate aceste situații și în atîtea altele asemănătoare, ceea ce ne-a lipsit n-au fost înțelegerea și empatia celorlalți, așa cum am declarat adesea cu amărăciune. Ingredientul lipsă, pe care ne e greu să-l numim și să-l recunoaștem, este *onestitatea emoțională*.

E vorba despre o modalitate conștientă și asumată de a vorbi nu despre ceea ce s-a întîmplat, ci despre ceea ce am simțit cu privire la ceea ce s-a întîmplat, despre resorturile afective care ne-au împins spre o reacție sau alta. Onestitatea emoțională aruncă lumină asupra a ceea ce ne-am dorit, ce am avut nevoie și ne-a fost greu să recunoaștem, chiar și față de noi înșine.

Lipsa de onestitate emoțională ne costă mai mult decît conștientizăm sau sîntem dispuși să recunoaștem. Alienarea de cei dragi, epuizarea de a menține aparența de nepăsare stoică, eforturile disperate de a remedia efectele unor jocuri sociale în care nu există cîștigători sînt doar cîteva dintre costurile care ne urmăresc și ne obligă să devenim rău-platnici relaționali. Alte costuri ale lipsei de onestitate emoțională sînt ca dobînzile ascunse ale unor credite bancare inteligente. Nici nu le conștientizăm cînd ne golesc portofelele sufletești. De pildă, ne sabotăm pe noi înșine de la a obține exact ceea ce ne dorim în relațiile de cuplu. Tînjesc din toată ființa ca celălalt să fie deschis și afectuos, să mă mîngîie și să mă asigure că sînt valoros în ochii săi, dar îmi e atît de frică să spun ce simt, ca nu cumva să fiu considerat slab, vulnerabil, încît calea mai sigură mi se pare aceea de a încerca să îl determin să-mi ofere ceea ce vreau fără să cer în mod direct. Mă retrag îmbufnat și aștept ca celălalt să vină să întrebe de ce sînt supărat. Dacă partenerul nu înțelege ce se întîmplă sau refuză să intre în joc, sînt rănit de două ori: prima dată pentru că n-am obținut ceea ce aveam nevoie și a doua oară pentru că ajung să îmi întăresc convingerile disfuncționale cu privire la cît de nesimțitor și indiferent e celălalt. Din cauza acestor convingeri, voi porni cu un handicap în următoarea interacțiune și voi ajunge prizonier al unor predicții care se autoîmplinesc. Voi fi absolut convins că totul se întîmplă pentru că celălalt vede ce mi se întîmplă, dar refuză să răspundă, și nu pentru că nu am avut curajul să-i spun onest de ce am nevoie. Pe de altă parte, dacă partenerul vine spre mine, mă întreabă ce mi s-a întîmplat și face un efort, apare ca un șarpe edenic al doilea gînd insidios: dacă nu mă arătam supărat, mai venea el spre mine? Astfel plătesc prețul cu dobîndă al unei nedumeriri fundamentale de atașament pentru că nu voi ști niciodată dacă sînt iubit pentru ceea ce sînt sau pentru plasa pe care am întins-o cu atîta efort pentru a pescui nițică afecțiune.

De ce e așa de greu să fim onești cu emoțiile noastre? Dincolo de lipsa exercițiului și a conștientizării, una dintre principalele bariere este o teamă profundă, care ne lasă dureros de vulnerabili: „Dacă celălalt m-ar vedea așa cum sînt, m-ar respinge. Dacă ar ști ce simt, m-ar disprețui". În plus, teama aceasta are și o haină de atribuțiuni ostile: „Dacă voi arăta ce simt cu adevărat, ceilalți se vor folosi de onestitatea mea pentru a mă răni și a profita de mine". Aceste „adevăruri înțelepte" nu pot fi demontate pînă la capăt, ceea ce le face să pară și mai amenințătoare pentru onestitate. Totuși, dacă e adevărat că oamenii vor folosi uneori dezvăluirile noastre pentru a-și urmări scopurile, e la fel de adevărat că prețul pe care îl plătim atunci cînd ne refuzăm această atitudine de deschidere sufletească este mult mai mare decît suferința provocată de oportuniștii emoționali.

Pe lîngă teama de respingere, îngrijorarea cu privire la onestitatea emoțională vine și din confuzia cu privire la ceea ce înseamnă a fi cinstit cu propriile emoții. Cea mai frecventă confuzie este aceea dintre emoțiile noastre conștientizate și proiecțiile celor neconștientizate asupra celorlalți. Dacă spun „Tu m-ai făcut să mă simt mereu neimportant(ă) în acest cuplu și nu ți-a păsat de mine", nu vorbim despre onestitate emoțională, ci despre proiecție. Îl acuz pe celălalt de ceea ce îmi e teamă că ar putea să simtă, în loc să-mi recunosc îngrijorarea de a fi lipsit de valoare. Practica onestității emoționale presupune recunoașterea și asumarea propriilor trăiri și sentimente. Cînd sînt cinstit cu mine din punct de vedere emoțional, voi putea spune: „Mi-e teamă că mă vei părăsi. Mă simt lipsit de putere în relația noastră și asta mă face furios".

A fi onest emoțional este un exercițiu de echilibru între două extreme: manipulările și proiecțiile noastre de toate zilele. Pe de o parte, sugerăm, insinuăm, creăm contexte ca să obținem un răspuns, fără a fi obligați să plătim prețul emoțional. De exemplu, ne retragem emoțional pentru ca celălalt să se apropie, să manifeste preocupare și interes fără a fi obligați să facem primul pas și să recunoaștem cîtă nevoie am avea de puțină mîngîiere. Pe de cealaltă parte, proiecțiile noastre ne permit să reproșăm și să criticăm fiind perfect convinși că știm ce gîndește celălalt, dar sperînd pe ascuns că răspunsul ne va demonta această convingere. Îți reproșez cu furie că nu-ți pasă de suferința mea, că ești nesimțitor și crud, fără să îmi permit să recunosc ce mult mi-aș dori să-mi demonstrezi că nu e adevărat. Între cele două, pe linia subțire a echilibrului se balansează adevărata onestitate emoțională.

Lipsa de onestitate emoțională ne costă mai mult decît conștientizăm.

Într-o lume care se laudă cu cele mai contorsionate raționamente și raționalizări, onestitatea emoțională poate avea aparențe de naivitate. Cînd discuțiile despre fapte și evenimente stau sub marca post-adevărului, ce șanse mai avem să fim deschiși, conștient vulnerabili și cinstiți cu privire la mecanismele emoționale care ne animă și ne colorează ochelarii prin care vedem realitatea? Și dacă în cele din urmă ne luăm în dinți inima făcută flenduri de atîtea tentative de conectare eșuate și vrem să încercăm calea adevărului emoțional, ce e de făcut?

Onestitatea e o atitudine de deschidere în care ne situăm pe poziția de a spune lucruri așa cum le înțelegem și le simțim în momentul prezent, conștienți fiind că ele rezonează și cu trecutul nostru. Onestitatea înseamnă să lași liber traseul dintre gîndurile tale, convingerile și amintirile care se activează și partenerul de conversație, fără să încerci să prelucrezi mesajul ca să te justifici, să te dezvinovățești sau să primești un răspuns anume. Acest exercițiu emoțional și relațional stîrnește cele mai intime temeri ale noastre. Teama de respingere, de judecată morală și de blam, teama de vulnerabilitate și de ridicol sînt adesea ziduri insurmontabile în fața eforturilor firave de deschidere emoțională. Dacă privim cu atenție contextele în care am învățat să ne ascundem și reprimăm emoțiile, putem înțelege de ce am ajuns aici. Povestea lipsei de onestitate emoțională are capitole vechi de confruntare cu rușinea, vinovăția, critica și acuzele pe care adulții le-au ambalat moralizator cu eticheta „educație", ofensele și ironiile pe care prietenii le-au numit „glume reușite". Mesajele invalidante pentru exprimarea emoțiilor au fost atît de frecvente în copilărie încît ne este greu să le recunoaștem ca sursă a rănilor pe care le-am primit și a convingerilor disfuncționale pe care le-am interiorizat de-a lungul timpului. Ca părinți, adoptăm aceleași tactici, transmise intergenerațional, fără să conștientizăm rolul pe care îl joacă în formarea sau evitarea onestității emoționale. Cînd un copil vine și ne spune că își urăște fratele, îl blamăm aproape reflex: „Cum să spui așa ceva? Nu e frumos! Ce fel de copil ești tu? Eu nu te-am crescut așa". Astfel, copiii învață rapid și eficient, așa cum am făcut-o și noi acum cîteva decenii, că există emoții de neacceptat în societate. Sau, cel puțin, că aceste emoții nu pot fi exprimate. În consecință, învață să reprime furia, frica, gelozia sau invidia și să ofere, în schimb, răspunsuri comportamentale acceptabile, care mimează răbdarea, toleranța, acceptarea sau înțelegerea. Dar, precum deșeurile îngropate care otrăvesc pînza freatică, trăirile reprimate reușesc să iasă la suprafață în cele mai puțin dezirabile moduri și ne forțează fie să le recunoaștem, fie să construim serii lungi de justificări și raționalizări pentru a-i convinge pe ceilalți și a ne convinge pe noi înșine că ceea ce am simțit a fost cușer.

Înseamnă asta că ar trebui să le permitem copiilor și să ne dăm voie și nouă înșine să exprimăm orice în stare brută? Desigur că nu. Dar între urletele unei furii turbate și lacrimile înghițite în genunchi, la colț, trebuie să existe un teren vast și stabil al echilibrului emoțional, atît al copilului, cît și al părintelui.

Pentru a nu fi nevoit să-și reprime emoțiile, copilul are nevoie să fie auzit, să primească de la noi un mesaj de acceptare a trăirilor lui în toate intensitățile lor. De exemplu, copilului furios pe fratele său, un părinte conștient și informat îi poate spune: „Mă bucur că ai avut încredere să-mi spui ce simți. Cred că te simți foarte tulburat/supărat/agasat, dacă ai venit și mi-ai spus că îți urăști fratele". Abia după ce a făcut loc, cu înțelegere, emoției copilului, părintele îi poate explica faptul că reacția lui explozivă îl face să simtă nevoia să îl apere pe celălalt frate și să analizeze care sînt efectele exploziei de furie pentru toți cei implicați. Aceasta va face loc unei discuții despre cum ne putem liniști corpul și mintea atunci cînd emoțiile sînt prea mari pentru noi și care sînt unele variante de răspuns pe care copilul le poate încerca în alte situații. O astfel de abordare, repetată cu răbdare, contribuie la întărirea mecanismelor de onestitate emoțională cu care copilul a venit pe lume deja echipat. E un proces consumator pentru părinte, care are nevoie să își gestioneze propria frustrare, să învețe cum să răspundă la emoțiile tulburătoare ale copilului și să-și petreacă timpul cu răbdare, repetînd astfel de lecții (aparent) la nesfîrșit. Efectele sînt însă pe măsură. Astfel de ocazii îi permit copilului să învețe că există beneficii ale onestității emoționale și că oamenii de încredere din viața lui îi primesc manifestările cu empatie. Aceste lecții se vor transforma în convingeri care vor sta la baza tuturor relațiilor sale de mai tîrziu.

Onestitatea e, de altfel, un element-cheie în relațiile în care există intimitate, în relațiile apropiate și semnificative pentru noi, în care *feedback*-ul celuilalt ne clădește sau ne dărîmă. Cu cît sîntem mai capabili să ne recunoaștem emoțiile, cu atît avem mai multe șanse să primim sprijinul și acceptarea după care tînjim. Asta nu înseamnă că vom fi onești fără discernămînt și vom deschide ușa pentru toată lumea, împărtășind cu toții poveștile intime și trăirile profunde pe care am reușit să le aducem la suprafață. Să fii onest din punct de vedere emoțional nu înseamnă să-i folosești pe cei din jur drept terapeuți de ocazie. Se impune existența unui ghid de bune practici al onestității emoționale.

Aceste practici sînt organizate pe două paliere. La nivel interior, onestitatea emoțională presupune exerciții de conștientizare. Am trăit atît de mult timp evitînd să fim în contact cu emoțiile noastre încît nu le mai recunoaștem. Reacționăm la stimuli și operăm cu nivelul de suprafață al trăirilor noastre, fără să ne permitem o privire mai atentă la emoțiile de profunzime. De exemplu, o soție care a remarcat o privire mai lungă a soțului față de una dintre invitatele la petrecere va spune că acesta o înfurie prin lipsa lui de maniere, dar va recunoaște mai greu gelozia și frica de abandon care surpă edificiile sufletești pe care și-a construit povestea interioară de iubire. Logica emoțională e de necontestat. Deși inconfortabilă, furia este mai acceptabilă decît groaznica neputință a geloziei. Din acest punct de vedere, onestitatea emoțională îndreptată spre sine este un act de curaj admirabil.

Al doilea palier de onestitate a afectelor este exprimarea asertivă a emoțiilor. Onestitatea emoțională este întotdeauna despre mine – vorbesc despre ceea ce simt, despre lumea mea interioară, despre ceea ce mi-aș dori cu disperare să vadă celălalt. Exersată într-un spațiu sigur, al unei relații definite prin încredere și intimitate, onestitatea poate depăși stadiul de travaliu pentru a deveni o formă de eliberare și de conectare. Vom descoperi aproape uimiți că emoțiile recunoscute cu durere ne unesc la nivel profund uman. Că teama de a fi respinși, nevoia de mîngîiere sau valorizare, dorința de a fi doriți reverberează în cei de lîngă noi. Și, astfel, nu sîntem atît de singuri precum am crezut.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

Cu ochii-n 3,14

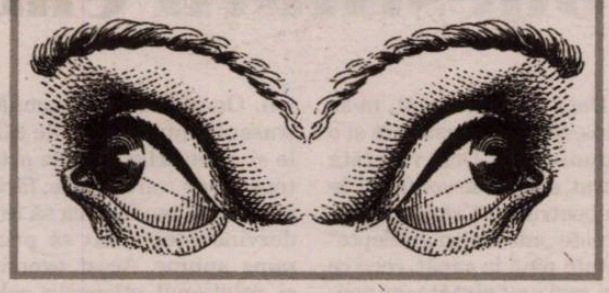

EXISTĂ ADMIRATORI AI EFORTULUI DE A RECUNOAȘTE GĂLĂGIOS O EPOCĂ AGLOMERATĂ

■ Există restaurante unde mănînci pe întuneric. Ca să simți gustul mîncării mai intens. Altele, unde nu folosești tacîmuri, ci te hrănești direct cu mîinile. Din luna iunie, în Londra se va deschide și un restaurant, „Hands-Off", unde chelnerii vor fi cei care te vor hrăni și îți vor da să bei. În ideea de a diminua orice „efort". Înțeleg disperarea de a rebrandui produse sau servicii, dar nu credeam că pînă și mîncatul la restaurant va avea nevoie de inovații pentru a fi pe val. (**S. G.**)

■ Recent, s-au împlinit 30 de la baia de sînge din Piața Tiananmen. Puțini mai știu, astăzi, ce s-a întîmplat acolo. Regimul comunist chinez a reprimat militar o mare manifestație pentru libertate, desfășurată în contextul internațional al căderii regimurilor comuniste din URSS și Europa de Est. După 30 de ani, nimeni nu știe numărul exact al victimelor – morți, răniți, arestați, dispăruți. Cert este doar că e vorba de zeci de mii de persoane. O știre de la RFI ne spune că autoritățile chineze au anulat toate numerele de telefon care se încheiau cu „4689", bănuind că cei care le-au ales vor astfel să-și exprime solidaritatea cu victimele din 4 iunie 1989. Admiratori ai Chinei se găsesc peste tot. Această notiță le este dedicată. (**S. V.**)

■ Traversele din beton montate recent pe un viaduct de pe autostrada Sebeș-Turda s-au prăbușit. Un incident oarecare, cu totul nesemnificativ în contextul efortului sisific de a pune la punct infrastructura rutieră din România. Singura nedumerire e dacă această mică și fragilă construcție a apucat – sau nu – să fie inaugurată de vreun ministru înainte să se prăbușească, fatal. (**M. M.**)

■ Aflăm, de pe site-ul HotNews.ro, că „un preot a găsit 5.000 de euro în toaleta pentru VIP-uri de pe Cîmpia Libertății din Blaj, în timpul vizitei Papei Francisc. Preotul a predat banii Poliției, iar pînă joi aceștia nu fuseseră revendicați." O știre despre incapacitatea de a recunoaște o minune și de a te bucura de ea. (**M. P.**)

■ Aveam prejudecata că oamenii vorbesc tare și se ceartă pe stradă doar în țările latine. În Boston – un oraș, altfel, fermecător –, am văzut de destule ori diverse persoane care se certau gălăgios pe stradă, la telefon sau față-n față: în special cu mamele lor. (**I. P.**)

■ Lanțul McDonald's va lansa în restaurantele sale din Germania un burger „Big Vegan". Uite așa se încheie o epocă. (**A. M. S.**)

■ Pe o terasă aglomerată, un băiat îi spune unei fete, cu mîndrie nedisimulată: „A, păi jumătate din tipele de aici sînt fostele mele." (**C. Ș.**)

LEGEA DIALOGULUI OBLIGATORIU SE REFERĂ LA VIEȚILE UNOR PRODUSE ÎNRUDITE

■ Prin Legea recursului compensatoriu dată de guvernarea PSD, au fost eliberați: 2119 criminali, 341 de implicați în crimă organizată, 5935 de hoți și tîlhari, 795 de violatori și 5 pedofili, 561 de traficanți de femei, minori și migranți, 3 profanatori de cadavre sau morminte, 73 de șantajiști, 82 de falsificatori, 407 evazioniști fiscal ș.a. (**M. C.**)

■ „Poate chiar străbunică, dacă mă năsteam mai tîrziu" – senatorul PSD Claudiu Manda, la o secție de votare din Craiova, pe 26 mai, către o doamnă în vîrstă care și-a exprimat, în direct, dorința de a-i „schimba". „Să ne schimbați pe noi? Dar nu acum, data viitoare!" „Nu, nu! Acum, acum!", a venit prompt replica alegătoarei, urmată, tot prompt, de comentariul senatorului: „Mai așteptați!" (libertatea.ro). Restul dialogului se poate imagina. Ceea ce însă dl senator pare a nu-și fi putut imagina și înțelege e că „Se poate!" Cît despre eleganță: „Fiți elegant cu mine, că puteam să vă fiu bunică"... departe-i griva de iepure. Boieria nu vine la pachet cu conacul și nici mitocănia nu rămîne în prag. Păcat de conac. (**R. M.**)

■ Deși, în România, învățămîntul este obligatoriu pînă la clasa a X-a, o treime din tinerii în vîrstă de 18-24 ani nu au absolvit gimnaziul. În localitățile rurale, ponderea crește pînă la 41%. În Uniunea Europeană, cele mai mari diferențe dintre orașele mari și localitățile rurale se înregistrează în Bulgaria, Grecia și România. Codași sîntem, codași vom fi. (**M. C.**)

■ Într-un comunicat de presă recent, Departamentul pentru Energie al SUA se referă la combustibilii fosili drept „molecule de libertate americană", iar gazele naturale sînt, se pare, „gaze de libertate". (**C. Ș.**)

■ Mamele de maimuțe bonobo se amestecă des în viețile amoroase ale fiilor, observă cercetătorii, ajutîndu-i să se împerecheze cu succes sau împiedicîndu-le masculilor rivali accesul la femele. Sînt curioasă ce-ar fi avut Freud de zis la asta. (**C. Ș.**)

■ Într-un pliant (pe care o mînă anonimă s-a crezut îndreptățită să mi-l îndese în cutia de scrisori), îmi atrage atenția produsul numit *Detector de mișcare „Gîsca Clementine"*, despre care se spune: „Vă puteți baza pe Clementine! De îndată ce se apropie cineva de ușa din față, gîsca inteligentă se grăbește să măcăne tare. Acest lucru îi amuză pe oaspeții dumneavoastră și vă anunță persoanele nepoftite". Mi-aș permite cîteva observații. Mai întîi, aceea că gîștele gîgîie, nu măcăne (de măcănit, măcăne rațele). Apoi, că gîsca, dacă e cu adevărat inteligentă, ar trebui să măcăne entuziast cînd sosesc persoanele poftite (adică oaspeții) și să se manifeste printr-un măcănit dubitativ în cazul persoanelor nepoftite, ca să știți la ce să vă așteptați. În sfîrșit, pentru că pe aceeași pagină, cu titlul „Aspect idilic", gîsca Clementine se află în compania unor produse înrudite care ar completa aspectul idilic al casei („mileu cu șir de gîște", „față de masă cu gîște", „față de masă dreptunghiulară cu gîște", „față de masă rotundă cu gîște"), s-ar putea ca oaspeții dumneavoastră, în loc să se amuze, s-o ia la fugă mugind. (**D. S.**)

Abonează-te acum la
DILEMA VECHE
și pleci în TURCIA!
Preturi la abonamente cu pînă la 44% mai mici față de pretul la chioșc
Regulamentul complet al promotiei poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.
Promotia este valabilă în perioada 13 mai - 15 iulie 2019.
PREMIO TRAVEL
Abonează-te pe minimum 3 luni în perioada 13 mai – 15 iulie 2019 și poți cîștiga un circuit turistic de 8 zile pentru 2 persoane pe coasta Licia, în Turcia!
Trimite 1 SMS la 7488 cu textul Dilema pentru un abonament pe 3 luni
Preț abonament 3 luni – 54 lei, preț abonament 6 luni – 98 lei, preț abonament 12 luni – 159 lei
Detalii și alte modalități de abonare pe www.dilemaveche.ro

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Andreea VLAD
dilematograf
18

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **800** ■ 20-26 iunie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

ANDREI PLEȘU
„Înzestrări (ideale) ale omului politic“
pagina **3**

ANCA MANOLESCU
„Ce mai e cu infernul?“
pagina **11**

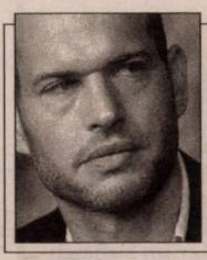

Interviu cu
NADAV LAPID
pagina **14**

Negoț & negustori

„Omul este un animal care face negoț. Nici un alt animal nu face acest lucru, nici un cîine nu face schimb de oase cu un altul.“
ADAM SMITH

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Matei MARTIN

Hoțul neprins e negustor cinstit

Între „democrație“ și „capitalism“ ar trebui să existe o relație de interdependență: nici unul nu poate exista în absența celuilalt. Asta spune teoria. Practica îndelungată a arătat că, pînă la urmă, democrația este condiția necesară, dar nu suficientă a capitalismului, iar capitalismul nu e neapărat o condiție necesară a democrației. În România, unde și democrația, și capitalismul au apărut după căderea unui regim dictatorial comunist, această relație e și mai greu de deslușit. Cei care din 1990 au introdus democrația ca formă de guvernare în România sînt, în general, tot cei care au servit și instituțiile statului. Și tot ei au fost și primii capitaliști: și-au apropriat pe mai nimic vechile întreprinderi (în prag de faliment) ale statului și le-au readus pe linia de plutire. Succesul lor nu se bazează însă atît pe știință, cît pe cunoștințe, pe oameni bine plasați, cu putere de decizie politică.

Afișarea ostentativă a bogăției dobîndite rapid și ușor exasperează aproape la fel de tare ca faptul că averea a fost dobîndită ilicit. Încă și mai enervant este că aceiași oameni ne sînt prezentați ca „modele“, ca personaje reprezentative pentru capitalismul românesc, deși succesul lor nu are nimic de-a face cu capitalismul real, bazat pe egalitatea șanselor, pe transparență și pe concurență.

Ascensiunea acestui „capitalism de cumetrie“ (paternitatea termenului îi aparține lui Ion Iliescu) ar fi fost mult mai dificilă dacă după prăbușirea regimului totalitar ar fi existat, ca în Polonia, de pildă, niște instituții capabile să exercite un control moral, să aplice niște sancțiuni celor îmbogățiți ilicit, peste noapte. Biserica nu a jucat niciodată acest rol, iar societatea civilă, încă fragilă, nu a găsit voci suficient de autoritare pentru a trezi conștiințe.

Sigur, hoțul neprins e negustor cinstit. După atîția ani de procese judecate mai mult la televizor decît în instanță, puțini se mai așteaptă ca marii corupți să dispară din viața publică și să ajungă după gratii. Incapacitatea Justiției de a penaliza fraude evidente decredibilizează statul de drept și, pînă la urmă, chiar capitalismul. Imaginea capitalismului e degradată mai ales pentru că lupta împotriva corupției nu e suficient de convingătoare. Noile elanuri stîngiste și nostalgia ceaușistă nu sînt tendințe anticapitaliste, ci forme de manifestare a unor frustrări: ele reprezintă o formă de contestare a inechităților și a nedreptăților, nu a sistemului în sine.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 339, 12 august 2010)

Dilema veche vă propune

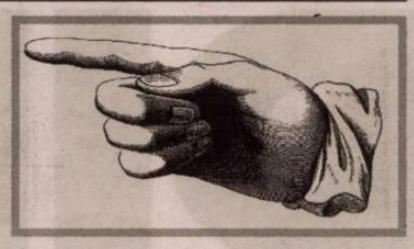

■ Richard Ford, *Între ei. Amintiri despre părinții mei*, traducere de Anca Dumitrescu, Black Button Books. Singurul copil al unui cuplu obișnuit să se afle mereu pe drum, în mișcare, face aici un portret intim, tandru, al relației dintre părinții săi, „felul în care și-au trăit propriile vieți, ca fiind singuri împreună“, precum și propria sa istorie cu fiecare dintre ei. (Cristina Ștefan)

■ Status Quo cîntă la Arenele Romane pe 26 august anul acesta. Mai sînt peste două luni pînă atunci, dar biletele se epuizează rapid. Poate se intră și pe pile? Îl știe cineva pe Francis Rossi? „Băiatul“ ăsta cîntă în amintita formație de la înființarea ei, adică din 1962! Pe atunci avea doar 13 ani. Acum are 70 și nu se lasă. *Whatever you want more*, am putea spune. (Andrei Manolescu)

■ „Excursia mea în România nu a avut scopul de a căuta cusururile țării, ci de a aduna imagini, cu condeiul și aparatul fotografic“ – declara renumitul fotograf Emil Otto Hoppé, după vizita efectuată în țara noastră în 1923. Expoziția deschisă la Biblioteca Academiei Române reunește 120 din cele aproximativ 400 de imagini care realizează un adevărat studiu etnografic și tipologic al populației și culturii României începutului de secol XX, reunite și în albumul *Portretul unei țări. România Mare în fotografiile lui Hoppé. 1923* – catalog apărut sub egida Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu“ și E.O. Hoppé Collection, Oscar Print Editură/Tipografie. Expoziția itinerantă, care valorifică o moștenire iconografică de inestimabilă valoare, va fi găzduită și de Muzeul Civilizației Urbane a Brașovului, în perioada 28 octombrie 2019 – 15 februarie 2020. Curatori: Adrian-Silvan Ionescu, Graham Howe. (Ruxandra Mihăilă)

■ Festivalul Rocanotherworld de la Iași din acest week-end, numai cu trupe românești, multe și bune: Adam's Nest și Fine, It's Pink, Moonlight Breakfast, Moon Museum și Om la Lună, Grimus și Pinholes, The Kryptonite Sparks și Tourette Roulette, Harlequin Jack, The Mono Jacks și Jurjack Argatu, Dilimanjaro și Macanache ș.a. Găsiți programul complet al concertelor și evenimentelor conexe (dezbateri literar-muzicale) la https://rocanotherworld.com. (Marius Chivu)

■ *Mănușa de Aur*, cel mai nou film semnat de Fatih Akin, e un thriller despre un criminal în serie. Cazul real, de la care pornește, s-a întîmplat în Hamburgul anilor '70. Regizorul nu-și menajează deloc spectatorii, din contra, apasă pe toate pedalele la maximum. Ce iese? Un film de un cinism devastator, de o ironie viscerală și un naturalism exploziv al decăderii și alienării. Greu de uitat, imposibil de egalat. (Ana Maria Sandu)

■ CPT, adică „Colecția pentru toți“, a Editurii Litera este un mix între popularele colecții BPT și Globus de pe vremuri, publicînd romane de autori deopotrivă clasici și contemporani, în format de buzunar. Recomand, în mod special, titlurile de autori străini, toate foarte bune, cele mai recente fiind Paul Beatty, *Winstaon Duru'* (traducere de Bogdan Perdivară) și Richard Flanagan, *Dorință* (traducere de Petru Iamandi). (Marius Chivu)

■ În perioada 24-30 iunie, Bucharest International Film Festival, cu *Synonyms* (r. Nadav Lapid), *Un homme fidèle* (r. Louis Garrel), *High Life* (r. Claire Denis) și *Loro* (r. Paolo Sorrentino), între altele. Programul complet pe www.biff.ro. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Sexomarxism și moaște**
- **Frivolitatea**

album dilematic Cristina Ștefan

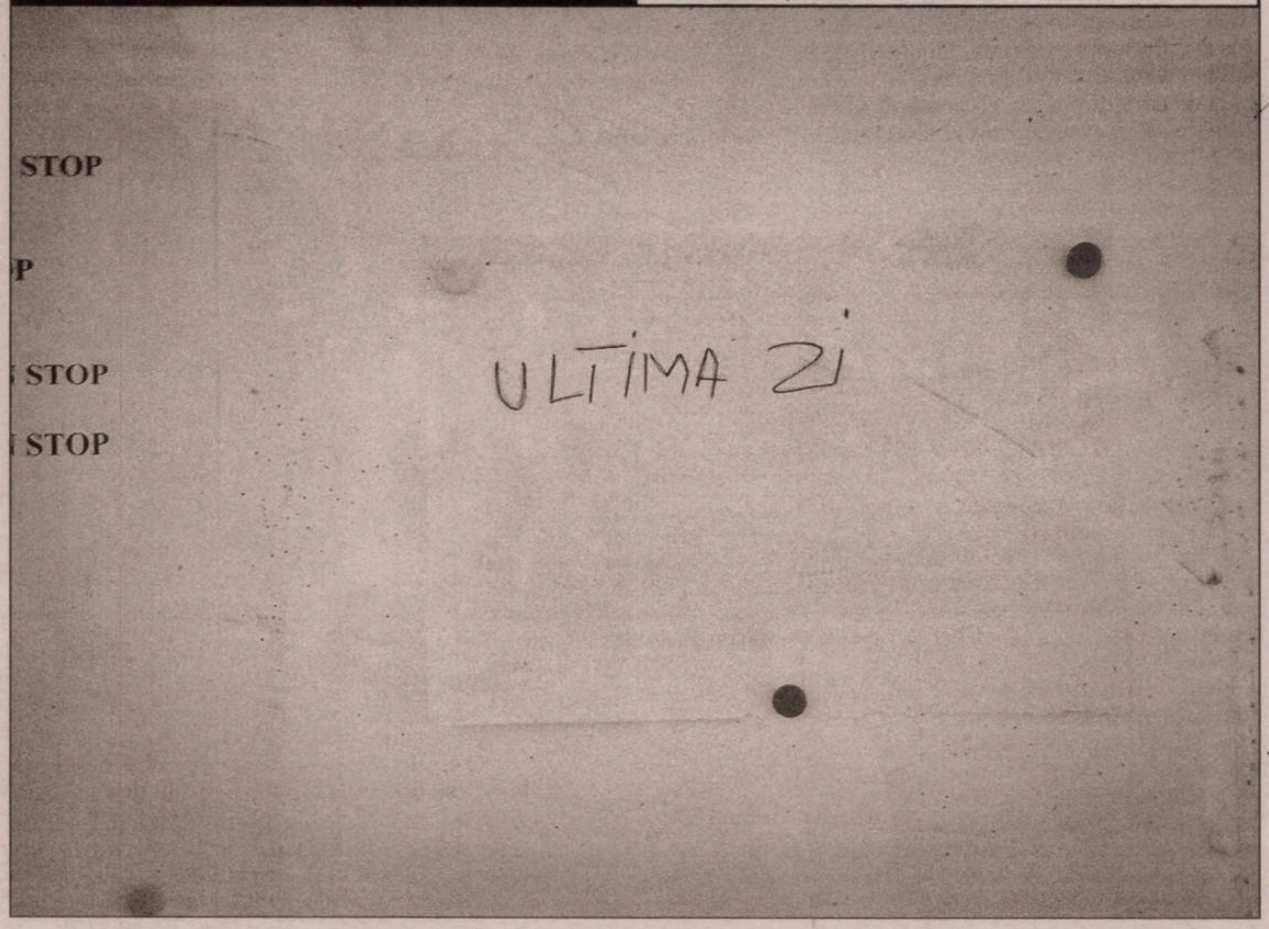

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

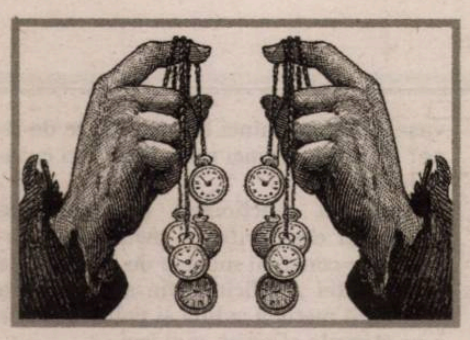

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Înzestrări (ideale) ale omului politic

Ne aflăm într-un moment (dar nu de ieri, de azi) în care apariția salutară a unor politicieni potriviți cu rostul lor public e urgentă. Și, din nefericire, încă improbabilă. În definitiv, ce lipsește „candidaților“ de pe scena publică pentru a se califica eficient în competiția pentru o mai bună guvernare? Nu vreau să fac pe deșteptul, deși orice membru al electoratului e îndreptățit să aibă criterii și aspirații. Dar voi da cuvîntul unui profesionist, cum am mai făcut-o, cam degeaba, într-un articol apărut în *Adevărul,* la sfîrșitul lui 2015. Nu prea am nimic de schimbat (în afara cîtorva prescurtări)... Nu vreau decît să (re)deschid, în beneficiul cititorului, un front al propriei reflecții.

Lee Hamilton, jurist american, membru al Congresului vreme de 34 de ani (din partea Partidului Democrat), s-a străduit, la un moment dat, să dea un răspuns coerent întrebării care ne preocupă: *„Care sînt atributele unui bun om politic?“* M-a amuzat să pun față-n față imaginea ideală, propusă ca soluție la această întrebare, cu realitatea nemăsluită a scenei publice autohtone. Cum ar trebui să fie și cum este politicianul român?

Este de la sine înțeles că un politician adevărat trebuie să fie un *bun comunicator*. Adică: să fie accesibil, ușor de abordat cînd i se cere un comentariu, disponibil, fără discriminare, dinaintea oricărui interlocutor, capabil să asculte și să dialogheze, înzestrat cu abilități retorice minimale: claritate, cordialitate, umor. La noi, lucrurile sînt mai simple. Politicianul obișnuit nu stăpînește decît stilistica discursului vid și pe aceea a agresivității. Ori vorbește mult și spune puțin (sau nimic), ori se răstește la preopinent, fie el gazetar sau adeversar politic. Cînd mai mulți politicieni sînt adunați laolaltă, vorbesc tare, toți odată, pe o claviatură restrînsă, de la băscălie ieftină la injurie groasă. Să precizăm și că *buna cunoaștere a limbii materne* nu face parte, pentru „ai noștri“, din calificările obligatorii ale unui bun comunicator.

O altă calitate socotită potrivită pentru rolul de parlamentar sau ministru este, după Lee Hamilton, conștiința că nu este instalat pe viață în postul cu pricina. Mai devreme sau mai tîrziu, va fi inevitabilă o retragere, o ieșire din peisaj. Or, la noi, fiecare demnitar se comportă, aproape candid, ca unul care ne va păstori veșnic. Nu-i dă prin cap că nici el, nici „rețeaua loialităților“ din jur nu au stabilitatea eternității. Vremea contestației, a bilanțului, a evacuării mai mult sau mai puțin blînde nu intră în calculele demnitarului român. Lui nu i se poate întîmpla să fie luat la întrebări. Nu lui! De unde aerul suficient, suveran, impenitent al comportamentului său. Cînd o pățește, are două soluții: se declară ori victimă politică, ori cotropit de boli drastice, necesitînd tratament imediat și prelung.

> *Tot ce trebuie să știi se reduce la o scurtă listă de „relații“ și numere de telefon.*

Politicianul inteligent – mai spune *congressman*-ul american – trebuie să renunțe, măcar strategic, dar dacă se poate și sincer, la ideea că are întotdeauna dreptate. *Infailibilitatea afișată non-stop nu convinge*. Ba din contra, te face antipatic. În patria noastră, dimpotrivă, treci de prost dacă „cedezi“, dacă asumi posibilitatea de a fi în eroare. E musai să fii clipă de clipă victorios, îndreptățit, stăpîn pe situație. Incapacitatea de a admite că, uneori, poți greși și că nu e nimic rușinos în asta coincide și cu o altă caracteristică a politicianului nostru, în contrast cu portretul ideal sugerat de Lee Hamilton: *necunoașterea limitelor proprii*. A limitelor personale și a limitelor tehnice impuse de funcția deținută. E nerealist să crezi că poți face mai mult decît îți îngăduie anvergura proprie și pîrghiile puterii pe care o deții temporar.

Pentru a fi eficient, este, de asemenea, important să știi bine regulile și modul de funcționare al „sistemului“ din care faci parte, astfel încît să-l poți folosi adecvat pentru a-ți realiza obiectivele. Pe scurt, e esențial să știi pe ce butoane ai de apăsat, pentru a atinge rezultatul scontat. La noi, știința „butoanelor“ e departe de a fi sofisticată. Tot ce trebuie să știi se reduce la o scurtă listă de „relații“ și numere de telefon. Reguli? A se slăbi! Nu sîntem sclavii lor! Sînt și ele făcute de oameni ca noi! Scopul scuză mijloacele! Cu asemenea „machiaverlîcuri“ nimic nu e imposibil. Cine nu face uz de ele „nu știe politică“.

[...] Inutil să adăugăm că lista lui Hamilton și a oricărui om de bun-simț include, printre virtuțile obligatorii ale politicianului, *onestitatea, credibilitatea, motivația profesională* autentică. Cu onestitatea stăm... acomodant. (Vorba lui nenea Iancu: „Toți sîntem români...“) Credibilitatea are de a face, din punctul meu de vedere, cu o *competență* dovedită, într-un domeniu sau altul. Cu alte cuvinte, normal este ca, atunci cînd intri în politică, să ai deja în spate un inventar de *isprăvi durabile*. Trecerea din anonimat direct la „instanță decizională“ nu e sănătoasă... Cît despre motivație, ea trebuie să se susțină prin altruismul spontan al implicării tale publice. Și pofta de onoruri sau obsesia carierei pot „motiva“ aprig efortul de a da din coate, ambiția de a parveni. Dar dacă vrei să faci politică bună trebuie să ai – „strania“ – *înclinație de a face bine altora. Celorlalți*. Și să pornești la drum cu o *viziune*, adică orientat spre o țintă utilă și înarmat cu un instrumentar funcțional. Restul e „ambiț“ primitiv, mitocănie făloasă, impostură.

Dacă e să rezumăm în două cuvinte toate atributele de mai sus, am putea spune că un adevărat om politic nu trebuie să aibă decît două calități, necesare, de altfel, în orice meserie: *bunătatea și inteligența*. Carevasăzică, ți se cere să-ți meargă mintea (ceea ce e altceva decît să fii „băiat dăștept“) și *să-ți placă să ajuți*. Să-ți ajuți aproapele, departele, țara. Să fii un om „ales“, nu doar prin rutina mașinăriei de vot, ci prin fire și prin uitare de sine. E greu? E ușor? Nu știu. Din păcate, privind în jur, mi se pare cvasi-imposibil. (Dacă nu cumva de vină e „ochiul meu rău“...)

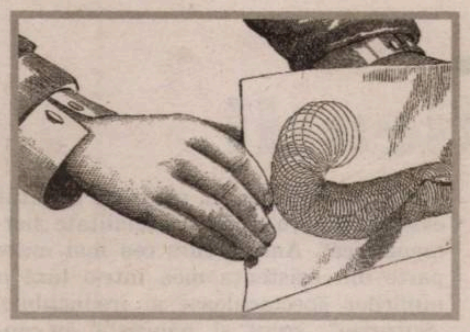

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Corp și spirit

O foarte veche tradiție, provenind de la Platon sau chiar de la pitagoricieni, dar preluată cu entuziasm de creștinism, face din corp sediul păcatului și, în general, al erorii. „Trupul e slab“, se spune, fiindcă cedează ispitelor „cărnii“ (adică sexului), dar și celorlalte ispite „trupești“: lăcomia – de unde obezitatea atît de hulită în zilele noastre –, beția și așa mai departe. Trupul e cel supus intemperiilor, bolilor de toate felurile, obișnuințelor vicioase. Iarna tremură, vara asudă; are mereu nevoie ba de alte haine, ba de diferite unsori și, mai nou, de spray-uri și deodorante. E alergic la cutare produs, cutare regim alimentar plăcut nu-i prieste, un altul, care-i prieste, nu-i place. Nu arareori se umple de eczeme, e înțepat de țînțari, scuturat de febre. Cînd îmbătrînește e și mai rău: totul scîrțîie, apoi se năruie. Ce-i drept, acum doctorii știu să-l repare satisfăcător un timp, dar și asta, cu ce preț, cu ce costuri și suferințe!

Antiteza ar fi sufletul și mai ales spiritul: eliberat de corp, el ar fi ușor, chipurile, înaripat, subtil, neatins de viciile materiei. Spiritul e libertate, ne place să credem. Originea lui ar fi „sus“ și-l imaginăm ca pe un fel de divinitate întemnițată în trup. „Corpul e un mormînt“ *(soma sema),* pretindeau pitagoricienii, Platon și o mulțime de creștini în urma lor. De aici și credința că, pe măsură de devin mai preocupați de lucruri „spirituale“ (științe, arte, metafizică, teologie), oamenii ar deveni „superiori“, sustrași vulgarităților „materiale“. Sau că, cel puțin, așa s-ar cuveni să fie.

Mă îndoiesc că lucrurile stau așa. (Oamenii „superiori“, de exemplu, sînt afurisit de gîlcevitori, orgolioși, nesuferiți, invidioși, vanitoși, parcă mai rău ca oricare alții.) De fapt, consider că trupul a fost, timp de veacuri și milenii, calomniat în modul cel mai nedrept cu putință. Invers, spiritul, văzut drept sediu al binelui, e în realitate la om, de obicei, sediul și originea răului și păcatului. Corpul, lăsat în voia instinctelor sale, e bun și simplu: nu-și dorește mai multă hrană decît are nevoie, n-are ce face cu un chiolhan, nici cu o orgie și se mulțumește cu un adăpost elementar, în timp ce spiritului uneori nici un palat nu-i ajunge. Lăcomia, concupiscența, zgîrcenia, invidia, mîndria, vanitatea și felurite obsesii și fobii nu vin din corp, ci din spirit sau din partea sufletului în unire cu spiritul. Provin nu din structura noastră hormonală, ci din considerațiile și opiniile atît de false, ba chiar perverse pe care le avem despre lucruri, valori și ceilalți oameni.

Mai ales minciuna, falsitatea și prefăcătoria, cu toate nuanțele lor, sînt esența spiritului, căci numai el poate păstra în mod constant distanța față de natură și adevăr, la care pretinde că aspiră. Trupul, dimpotrivă, e una cu natura: de aceea e sincer, direct și adevărat. Dacă te doare ceva, chiar te doare; dacă ai o plăcere, nu-i o iluzie, ci-i chiar o plăcere. Numai spiritul vine și strică bucuria plăcerii, susținînd că obiectul ei e nedemn, nestatornic, primejdios ori păcătos; ori susține că durerea e necesară, ori meritată. Pentru orice spiritul invocă argumente, scuze, explicații, justificări care ne fac să ne abatem de la drumul drept al naturii și care ne separă de imediatețea corporalității. Spiritul e fanatic sau credul, absurd sau inspirat, doct sau imbecil, dar niciodată nu ia lucrurile simplu. Digestia lui e atît de subtilă încît provoacă indigestie. Fără îndoială, spiritul este suceală și tertip: orice s-ar întîmpla, el întoarce totul pe dos, impune amînări și solicită pedepse, invocă speranțe, vede invizibilul, pariază pe inexistent. Spiritul, un vrăjitor, ne momește să sărim în viitor sau să ne pierdem în trecut; corpul însă, dragul de el, cu ale sale trăiri elementare – foame, sete, durere, plăcere –, ne reține strict acolo unde-i temelia vieții naturale – în prezent.

Avea dreptate deci Jean-Jacques Rousseau să spună că „omul e un animal denaturat“. Atîta doar că prin „om“ trebuie să înțelegem spiritul lui.

De aici se naște, poate, în mare măsură, și pasiunea modernă pentru animalele de casă, chiar și atunci cînd acestea – spre deosebire de ceea era pe timpuri – nu mai dețin nici o funcție economică. Ceea ce ne încîntă la ele mai presus de orice frumusețe specifică sau performanță este tocmai ceea ce noi nu putem fi niciodată: directețea lor, onestitatea, lipsa lor de prefăcătorie și minciună, iubirea lor fără sentimentalisme, felul lor de a fi bucuroase sau mîhnite fără reținere și complicații, buna lor credință fără temenele. Sînt încă, în pofida domesticirii, membre aproape nealterate ale Marii Zeițe, Natura, pe care, în raport cu mizeria noastră produsă de spirit, o resimțim drept curată, cinstită, autentică. De aceea, deși animalele se află, obiectiv vorbind, în puterea noastră, ne simțim fragili înaintea solidității și a tăriei lor naturale.

Căci oricît ne-am grozăvi cu puterile și realizările noastre, spiritul șovăie și adesea dă greș, iar numele lui secret e slăbiciune.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Femeile și noi, poeții

Noi sîntem poeți doar atunci cînd sîntem foarte melancolici. „Melancolici“ se traduce cel mai adesea prin beți. Lucru confirmat și de eroul nostru Nichita Stănescu. La melancolie devenim frate cu codrul și îl invidiem pînă și pe domnul Puric, care poate mima aproape orice, inclusiv că e sănătos la cap.

În restul timpului nu ne pricepem deloc, dar deloc la metafore. Să vă dăm cîteva exemple.

– Vrei să mergem la shopping?

Noi, în nemernicia noastră, chiar credem că ne întrebați asta și nu că e o chestie Jedi. Ca să fim mai clari. Nu, nu vrem să mergem la „shopping“. Nu am vrut niciodată. Numai că, de dragul supraviețuirii omenirii, noi, cei care nu arătăm precum Clooney, am pretins că sîntem interesați de plimbarea în neștire prin magazine cu rochițe, pantofiori sau orice altceva care nu conține bere sau electronice. Fie ne explicați clar că, dacă „alegem“ să mergem la shopping, avem șansa extraordinară să nu dormim pe canapea sau pe terasă, fie nu ne dați șansa să alegem.

– Ai auzit ce ți-am spus?

Privirea aia sticloasă este un semn de disperare. Știm că ar trebui să știm. IQ-ul nostru e în cădere liberă. Începe să ne curgă balele și, dacă am avea coadă, am da ca disperații din ea. Am și lătra dacă am ști că asta ne-ar scăpa din belea. De obicei repetați întrebarea cu sadism. Ne trece prin minte să vă spunem că nu ați introdus cuvintele-cheie în propoziție, dar nu vrem să ne mutăm în gară. Oricum, pentru referințe – în cazul meu, cuvintele-cheie sînt Michael Jordan, prăjitură cu mac, cireșe, cozonaci sau *cinnamon-bun*. Pentru marea noastră majoritate, fotbal, bere, bunăciune și șaorma funcționează. Țipate pe cît posibil ca și cum ați fi lovite de Tourette. De exemplu:

– Iubi, mîine trebuie să FOTBAL mergem la ai mei și BERE trebuie să cumperi ce ți-am scris pe lista asta BUNĂCIUNE de pe masă, că altfel îți gătești singur pentru următoarea lună ȘAORMA.

Asta ar fi dovada cea mai clară că ne iubiți.

– Vrei să mergem la balet?

Nici unul dintre noi nu va ști dacă este o întrebare-capcană sau ne cereți opinia. Să mergem cu voi ca să vedem niște domnișoare incredibil de flexibile, cu un fizic senzațional și aproape fără haine e o chestie care ne confuzează. În plus, faptul că de obicei sînt și băieți care arată ca blestemul absolut al nebăutorilor de bere face lucrurile și mai ciudate. Plus că e cu muzică și fără bară sau pileală. O să ne gîndim și că sînt mult prea multe lucruri cu care ne veți putea scoate ochii ca urmare a evenimentului și că toate astea pot avea consecințe dezastruoase pentru reproducerea speciei.

– Iubitule, nu ai vrea să strîngi gunoiul din camera ta?

Zînele noastre, noi am trăit ani în șir singuri sau cu băieții. Nu avem aceeași percepție a gunoiului. Sticlele de bere goale sînt importante pentru noi. Sînt un fel de trofeu. Ne dau încredere în capacitatea noastră de a salva lumea dacă Dumnezeu dă în noi cu un potop cu bere sau dacă se topește gheața aia de la poli.

La fel și cu ambalajele sau rămășițele de șaorma cu de toate care ajută la mascarea altor mirosuri pe care voi tindeți să le desconsiderați. Pentru noi, talentul de a produce miasme puturoase este similar cu nevoia dumneavoastră de parfumuri. Ne simțim de cele mai multe ori minimalizați, în ciuda faptului că producem chestii bio și gratis, și nu nenorociri artificiale care costă cît zece litri de vin.

Noi nu vedem gunoiul la fel ca voi. Că doar zdrobitoarea majoritate a politicienilor noștri sînt bărbați și pînă și Viorica este o lumină comparativ cu Nicolicea.

Nu vrem, în general, să strîngem nimic. Niciodată. Dacă vreți să golim chestii, atunci este cu totul și cu totul altceva.

Nouă ne trebuie traducere explicită la ceea ce spuneți dumneavoastră – în cazul excepțional cînd nu ne gîndim la statistici sportive, mașini, băute și gînduri războinice în care sîntem cel puțin la fel de șmecheri ca Brad Pitt în filmul ăla cu zombi.

Deci întrebarea dumneavoastră: „Iubi, pot să îți spun ceva?“ nu funcționează. Deloc. Ne dă nouă speranța ridicolă că am putea spune nu.

Dacă vreți ceva de la noi ar trebui să începeți simplu.

– FOTBAL! Băi, vrei să calci, să speli vasele și să mănînci lucruri gătite de tine? Dacă nu, atunci trebuie să faci cutare lucru.

Dacă nu reacționăm înseamnă fie că sînteți căsătorite cu modelul pe care se vor construi modele de bărbați ale Inteligenței Artificiale, fie sîntem prea beți. Altă metodă calmă și politicoasă de a ne stimula eficient, mai jos:

– BERE! Băi, fie îți duci împuțiciunile la mașina de spălat, fie te muți cu mă-ta, că ea a zis că te primește înapoi!

Am folosit un exemplu mai concret care, desigur, este excepțional în lumea noastră.

– Nu vrei să vin și eu la meci cu voi?

Sigur că vrem, că doar ce poate fi mai frumos decît să îi arăți iubitei cît de descreierat ești tu, cu prietenii tăi. Și sigur că noi ne ducem la meci pentru a admira eleganța echipamentului sportiv, reclamele de pe stadion, îmbinarea de culori și feng shui-ul stadionului. Și chiar ne-am dori să vedeți că durata unui meci este de 105 minunte și nu de șase ore și, dacă sînt prelungiri, de două zile, așa cum v-am obișnuit.

– Ai înțeles ce ți-am spus?

V-am dat vreodată motive că s-ar putea să înțelegem ce ne spuneți? Noi habar nu avem nici măcar cînd voi aveți chef de sex, cum paștele măsii aveți așteptările astea de la noi? Băi, noi suntem ăia care nu suntem în stare să tragem apa la budă și nu am descoperit încă nici cum se închide frigiderul. Noi suntem ăia care, dacă dați drumul la o minge prin casă, putem să o urmărim cu orele cum sare. Noi, care nu știm nici măcar care e fundul la pantaloni dacă nu au etichetă, vreți să vă înțelegem pe voi?

Pe voi, care stați țspe ore să vă hotărîți ce vi se potrivește într-un magazin unde aveți bani de un umeraș?

Nu. Nu vă înțelegem!

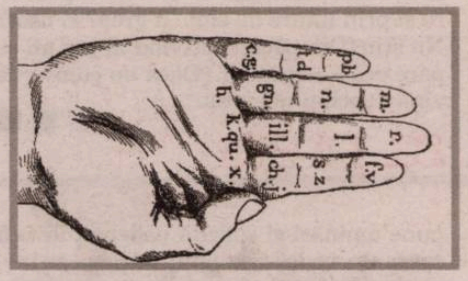

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Două stări. Nuanțe și semnificații

Despre *uimire*, cu varianta ei obligatorie, în limba română, *mirarea*, filozofii antici greci nu aveau decît cuvinte de laudă. Platon o considera zeitatea ce ar fi zămislit o fiică deosebită, cu numele de *Filozofia*. În dialogul dedicat cunoașterii, *Theaitetos*, Platon îl lasă pe maestrul Socrate să fie foarte explicit în această privință. Filozoful maieutic (născut, intelectual, el însuși, *nota bene*, din *uimirea* pe care o trăiește în fața oracolului din Delphi!) îi spune discipolului Theaitetos că gestul cognitiv și, în consecință, starea de înțelepciune debutează prin *mirare*. Surpriza spirituală, generată de o realitate care te fascinează, îți stîrnește, instantaneu, curiozitatea, interesul adînc și, apoi, într-o ultimă instanță, apetitul pentru cunoașterea ei. Nu ești însă fascinat și, concomitent, interesat decît de ceea ce ți se revelează ca fiindu-ți superior, așa încît procesul de cunoaștere, pe care îl începi prin mirare, rămîne unul bun. Vorbim despre o cunoaștere formatoare, menită să te scoată din condiția de inferioritate (în raport cu acea realitate). Așadar, cunoașterea respectivă e de natură filozofică. Aristotel, în *Metafizica* sa, avea o părere aproape identică despre uimire, observînd: „Oamenii, cînd au ajuns să filozofeze, au fost mînați de mirare. Mai întîi, mirare pentru problemele mai la îndemînă, ulterior pentru cele mai mari.“ De regulă, admite filozoful, la rîndul lui, mirarea se declanșează față de ceva mai puternic, mai impresionant decît noi, de un „nivel“ către care tindem, dar la care nu ne aflăm deocamdată. „A tinde“ să te ridici la „standardul“ înalt înseamnă să contempli, să explorezi, să analizezi, bucurîndu-te spiritual la fiecare pas. Fără să-ți dai seama, practic, sfîrșești prin *a filozofa*. Ideea s-a păstrat, în mare, și în sistemele de gîndire modernă, de la meditațiile Sfîntului Toma de Aquino pînă la paradigmele interpretative ale americanului transcendentalist Ralph Waldo Emerson. Cel din urmă, într-un eseu celebru, *Natura*, crede că individul s-a înstrăinat de mediul autentic (natural) de viață, tocmai pentru că a încetat *să se mai mire* în fața miracolelor petrecute zilnic înaintea ochilor săi. Răsăritul soarelui, înflorirea copacilor, trecerea anotimpurilor sînt „banalități“ pentru omul nou, care a pierdut capacitatea de *a (mai) fi uimit* de univers și, consecutiv, pe aceea de *a (mai) cunoaște* universul. Fără impulsul mirării, se pare, devii un condamnat. Condamnat la ignoranță și la platitudine silogistică.

Presupun că uluirea histrionică ascunde, la noi, o fugă de responsabilitate.

De aceea, mă simt puțin încurcat de ce intenționez să zic în continuare. Personal, nu am o opinie strălucită despre *uimire*. Precizez însă: despre *uimire*, nu și despre *mirare*. Plasez „mirarea“ în decorul filozofic creionat mai sus și accept, necondiționat, toate virtuțile ei deja expuse. Nu simt același lucru și față de „uimire“. Pentru edificare, aș vrea să fixez o delimitare semantică între cele două. Dicționarele explicative ale limbii române, din păcate, nu mă ajută aici. În coloanele lor, „mirarea“ și „uimirea“ se dezvăluie sinonime, avînd, în linii generale, aceeași semnificație. Dacă merg la etimologiile celor doi termeni, am, întrucîtva, șansa diferențierii. „Mirarea“ vine din verbul latin *mirari*, care ilustra fascinația în legătură cu un lucru, subsumîndu-se impulsului (pozitiv) de „admirație“ sau chiar de „trăire a unui miracol“. „Uimirea“, dimpotrivă, are altă proveniență. Deși cu etimologie incertă (există teorii după care lexemul „a uimi“ ar fi de origine dacică!), se bănuiește că „uimirea“ s-ar raporta fie la verbele (slave) *ujeti* („a fura“) / *ujmati* („a sustrage“), fie la verbul (tot slav) *uimo* („a răpi“). În toate trei detectez nuanțe negative. Uimirea ar deconspira un rapt, o deturnare de la adevăr și, prin determinare, o formă de manipulare. Am dezvoltat această „înțelegere“ empirică a noțiunii forțat, recunosc, de compatrioții noștri. I-am văzut prea des mimînd uluirea în fața evidenței, pentru a fi putut evita, în timp, o asemenea finalitate „hermeneutică“. Am parcurs cea mai mare parte din existența mea într-o țară a uimirilor spectaculoase și ireductibile. „Surpriza“, „șocul“ și „năuceala“ au constituit mereu, în perimetrul moldo-vlah, stări în sine, imposibil de disecat. Presupun că uluirea histrionică ascunde, la noi, o fugă de responsabilitate (apropo, vă este cunoscută întrebarea profund consternată „Ciiineee, io?“? – mie-mi răsună coșmaresc în cap și noaptea, întrucît o aud, în diverse formule desigur, aproape neîncetat, de-a lungul și de-a latul peisajului carpatin), o evitare „isteață“ a consecințelor acțiunilor oneroase. Dincolo de ea intuiesc, inevitabil, exercițiul duplicității. Asta mă determină să dezavuez uimirea (care, iată, reușește, *ab initio*, să-mi „răpească“ buna-credință, să-mi „fure“ încrederea în *celălalt*). Prin jocul uluirii, confratele vrea să mă transforme în spectatorul credul și inert al micului său experiment cabotin. Prefer, ca atare, *să mă mir*, refuzînd totuși *să fiu și uimit*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

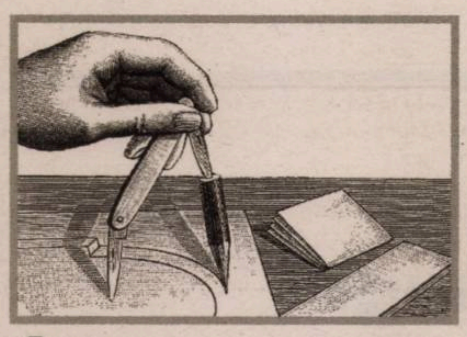

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Migrații culturale în Europa festivalurilor

Începînd cu luna mai, Europa intră într-o perioadă migratorie specială: începe sezonul festivalurilor. Milioane de persoane se deplasează dintr-o regiune în alta și dintr-o țară în alta pentru a asista la festivaluri de o mare diversitate tematică, de la teatru la literatură, de la *fieste* taurine la jazz. Zeci de mii de artiști reprezentînd toate disciplinele posibile și imposibile circulă de la un festival la altul. Nicăieri în lume acest fenomen nu are amploarea celui din Europa. Nicăieri în lume cultura, invenția artistică, gustul pentru avangardă și provocare, curiozitatea, plăcerea de a dezbate și dorința de socializare nu figurează, cu aceeași intensitate ca în Europa, în centrul unor manifestări festivaliere.

Din diversele studii și anchete rezultă că, în Europa, ele ar fi cam cincisprezece mii la număr. Unele durează cîte o lună sau cîteva săptămîni, altele doar cîteva zile. Unele sînt efectiv internaționale, altele naționale, altele regionale, altele mai degrabă locale, antrenînd publicul din cîteva localități.

Peste 90% din festivalurile actuale au apărut după al Doilea Război Mondial. În Europa de Est, ele au proliferat după 1989, fiind hrănite de oxigenul căderii comunismului.

„Balul" festivalier estival este deschis în fiecare an în luna mai în Franța, la Cannes, unde vine crema internațională a celei de-a șaptea arte. Franța, prima destinație turistică a lumii, este și țara care oferă cea mai densă constelație de astfel de evenimente. Aproape fiecare oraș francez și-a găsit și o vocație festivalieră a lui, cu care uneori se identifică. La Avignon, în iulie, are loc o sărbătoare planetară a teatrului. La Aix-en-Provence triumfă opera, deseori cu accente de avangardă, ceea ce nu se întîmplă la alte manifestări de acest gen, cum ar fi cea din Germania de la Bayreuth.

Tot în sudul Franței, în irezistibila Provență, la Arles, se duc în fiecare vară artiștii fotografi și publicul interesat de o artă a imaginii care se declină astăzi în forme tot mai sofisticate. Pelerinajul lor are și un caracter omagial, pe urmele unui mare creator de „imagine", un anume Van Gogh, care și-a lăsat amprenta pe tot orașul. Nimeni nu i-a făcut Provenței o publicitate mai strălucită decît Van Gogh. Între februarie 1888 și aprilie 1889, el a pictat în această regiune binecuvîntată de soare și de mistral în jur de 200 de pînze, tot atîtea capodopere răspîndite în marile muzee ale lumii și tot atîtea invitații de a vizita Provența.

Franța mai are privilegiul de a găzdui unul dintre cele mai importante festivaluri internaționale de pantomimă, în orașul Périgueux. Iar orașul Charleville-Mézières este locul de întîlnire al celor pasionați de arta marionetei și de toate derivatele ei (teatrul de măști, de obiecte, de umbre etc.).

România și-a făcut loc pe harta migrațiilor culturale datorită Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, creat cu 26 de ani în urmă de actorul Constantin Chiriac. Mii de artiști de pe toate continentele au descoperit România fiind invitați în acest oraș. Dacă imaginea României se *ameliorează* în lume în prezent, faptul se datorează și efervescenței umane și artistice de la Sibiu în cele zece zile de festival...

Cele mai fabuloase festivaluri sînt cele care, pe durata desfășurării lor, transfigurează orașele respective și le fac să intre într-un fel de sărbătoare, într-o paranteză festivă, într-o celebrare a frumosului, a insolitului, a extravaganței, a rafinamentului... Există, de altfel, o competiție între orașele europene în materie de identitate culturală. Patrimoniul arhitectural, muzeele, straturile de istorie acumulate nu mai sînt suficiente pentru a atrage turismul, pentru a asigura vitalitatea economică locală. Este necesar ca tezaurul istoric să fie revitalizat printr-o infuzie de spectacole, de concerte, de conferințe, de expoziții, de pelerinaje artistice...

La Avignon, în fiecare seară, 2000 de spectatori pătrund în curtea Palatului papal pentru a asista la magia teatrului, dar și pentru a descoperi *altfel* acest loc emblematic, pentru a-i simți vibrațiile de noapte, pentru a gusta metamorfoza scenografică a zidurilor și a istoriei în simbioză cu arta actorului și uneori cu mistralul care începe să bată și să se *infiltreze* în spectacol...

Pe țărmul european al Mediteranei, numeroase situri trăiesc o nouă viață datorită fenomenului festivalier în expansiune. Ele devin simbolurile emblematice ale unei continuități istorice, dacă ținem cont că teatrul s-a născut în Grecia antică (în același timp cu democrația) în urmă cu 2500 de ani. Festivalul de la Epidaur, creat în 1954, este doar un exemplu. Teatrul antic de la Epidaur, construit în secolul al IV-lea înaintea erei noastre, va găzdui anul acesta, la sfîrșitul lunii iulie, un spectacol al Comediei Franceze... Tulburător exemplu de dialog cultural și de celebrare a unei nevoi profunde, în Europa, de comuniune artistică.

Trebuie să includem însă în fenomenul festivalier și miile de concerte în aer liber la care participă sute de mii de persoane. În Ungaria, la Sziget, pe malul Dunării, în a doua săptămînă a lunii august se adună cîte cinci sute de mii de tineri provenind din peste o sută de țări. Festivalul de muzică electronică Tomorrowland din Belgia, festivalul de muzică de toate genurile de la Glastonbury din Marea Britanie sînt alte două exemple de pelerinaje puse sub semnul unei pasiuni comune, dar și al dorinței de a experimenta în comun ceva unic: o formă de socializare prin emoție împărtășită.

În Europa este încă pace, iar festivalurile sînt o expresie a acestui miracol.

PUBLICITATE

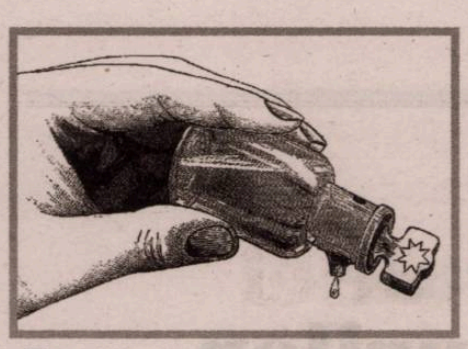

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Bani albi, bani negri

Într-o recentă dispută, desfășurată într-un platou de televiziune, obiectul controversei dintre politicieni era presupusa folosire, în campania electorală, de *bani negri*. Adversarii se contraziceau invocînd definiții diferite ale formulei; din păcate, nici unul nu avea cum să aducă drept argument de autoritate vreun dicționar românesc, pentru că sintagma nu a fost încă înregistrată ca atare de lexicografi, în ciuda circulației sale destul de intense. Sintagma este foarte frecventă în textele jurnalistice: „*Bani negri* duși cu sacii la bancă" (stiprotv.ro); „*Bani negri* pentru polițiști, din pixul ministrului de Interne" (adevarul.ro); „Metodele prin care corupții își «spală» *banii «negri»*" (alba24.ro); „Prinși cu *bani negri* sau droguri, maneliștii au speriat America" (click.ro) etc. În dicționarele noastre apare, în schimb, sintagma *bani albi*, în zicătoarea *a strînge bani albi pentru zile negre* – „a economisi" *(Micul dicționar academic,* MDA). Tentația de a inversa termenii zicalei e mare; jocul de cuvinte este atestat într-un roman al lui Paul Georgescu – „îți promit c-o să strîng bani negri pentru zile albe" *(Între timp,* 1990).

„Cîțiva mai luminați au pus ochii pe niște bani întunecați."

Desigur, formula *bani negri* este o traducere modernă, cu echivalente în mai multe limbi *(black money* în engleză, *Schwarzgeld* în germană, *argent noir* în franceză, *denaro nero* în italiană etc.), în care adjectivul caracteristic are interpretare metaforică. Atributul *negru* apare și în alte sintagme metaforice înrudite: *piața neagră (black market, marché noir, mercato nero* etc.), *lucrul* sau *munca la negru*. O sintagmă care se suprapune parțial cu *bani negri*, dar al cărei adjectiv accentuează judecata morală negativă, e *bani murdari: dirty money* în engleză, *argent sale* în franceză, *denaro sporco* în italiană etc. În presa românească, formula *bani murdari* este mai puțin la modă, fiind folosită mai ales în știri externe („Europol: Cantități uriașe de bani «*murdari*» intră în Europa" (digi24.ro).

Dicționarele altor limbi înregistrează și explică sintagmele menționate mai sus. În *Cambridge Dictonary* online, *black money* este definit sintetic, dar convingător, într-un mod care acoperă două situații diferite: ca „bani dobîndiți ilegal sau pentru care nu se plătesc taxele cuvenite". În schimb, *dirty money* sînt definiți ca „bani pe care cineva îi obține într-un mod incorect, ilegal sau necinstit". În *Trésor de la langue française informatisé,* sintagmele care conțin adjectivul cu sensul „negru" sînt atestate din secolul al XX-lea: *marché noir* din anii războiului (1941), *travail noir* din 1963, *argent noir* în 1976. Toate sînt puse sub semnul unei metafore a clandestinității, a operațiunilor secrete, ascunse.

Influența englezei – prin fluxurile de știri traduse la repezeală – a adus în română și formula *bani întunecați* (traducere a sintagmei *dark money,* al cărei sens specializat e legat de finanțarea campaniilor electorale): „surse de bani întunecați" (catavencii.ro); „cîțiva mai luminați au pus ochii pe niște bani întunecați" (ziare.com).

Formula *bani albi* – din zicătoarea populară – cuprinde un joc de cuvinte și antiteza *alb-negru,* dar e posibil să se fi bazat și pe un sens mai vechi al adjectivului *alb,* caracterizînd banii de argint (de unde provin, în argou, denumirile metonimice ale monedelor: *albi, albișori).*

Formula *bani negri* are atestări masive după 1990; surprinzătoare sînt unele mult mai vechi, de pildă, în revista *Calicul* (umoristică, din 1892): „își petrece dzile albe / În casa sa-ntabulată cu *bani negri";* sau în *Flori de crin* (1933): „o baletistă de pe scena lui Tănase, care o face [= dansează] pentru *bani negri*". Vechimea, răspîndirea și riscurile ambiguității sînt argumente pentru a include în dicționare sintagma și de a o explica simplu și suplu, ca desemnînd bani obținuți sau utilizați ilegal.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

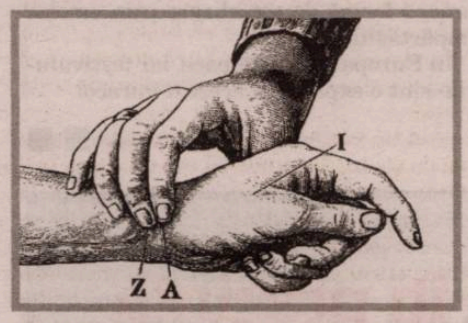

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ai fost, bă, careva fericit la viața ta?

Presupun că mulți dintre cei ce citiți acest articol aveți senzația că sînteți fericiți, acum. Și dacă aveți senzația, înseamnă că și sînteți. Da, sînteți fericiți pentru că a venit vacanța, pentru că sînteți în concediu, e vară, nu aveți treabă și leneviți cu o cafea în fața laptop-ului, citind sau poate chiar ținînd în mîini, pe vreo terasă, un exemplar din ediția tipărită a *Dilemei vechi*. E normal. Sînteți fericiți. Dar oare care-i faza cu fericirea aceasta, știm, de fapt, ce ne face cu adevărat fericiți? Nu vi s-a întîmplat să constatați că ceva ce credeați că vă face fericiți să nu fie decît o formă de bine de moment?

Nu, nu vreau să filozofez ieftin pe marginea conceptului de fericire. Nu mă țin curelele, mai ales pentru că, în ce mă privește, vacanța încă nu a venit, mai am pe agendă multe urgențe și *deadline*-uri. Stau, totuși, pe balcon și scriu acest articol, mă bucur de un vînticel plăcut care adie îmblînzind canicula din ultimele zile, mai arunc o privire pe *feed* și vă contemplu și vouă fericirile, îngrijorările sau revoltele, unora tristețile și altora măștile. Sînt obosit după un an școlar greu, care a avut destule complicații pentru mine – nu doar profesional –, și lucruri bune, și momente intense, și mai puțin bune. Am fost fericit? Am fost în cîteva momente satisfăcut, în cîteva împlinit, în altele mîndru sau, în altele, dezamăgit. Dar fericit? Nu știu sigur nici eu ce ar fi fericirea. Dar pot face un exercițiu.

În lumea în care aș fi fericit m-aș trezi de vreo trei-patru ori pe săptămînă fără ceas, la ora opt, probabil, de la sine, destul de odihnit încît să am prima senzație de bine a zilei. Aș bea o cafea pe balcon și aș citi ceva, aș scrolla, aș pierde vremea. În alte trei-patru zile m-aș trezi cu ceasul poate pe la șase, aș bea cafeaua mai rapid și la șapte aș fi, pentru vreo oră, la sală. Aș merge la școală, după caz, în zilele în care m-aș trezi la șase, de pe la zece, vreo trei ore. În celelalte zile, aș fi liber total. Cînd nu aș fi liber, ar fi pentru că aș alege asta. Iar colegii mei de la școală ar fi toți acolo pentru că ar alege să fie. Aș ține trei ore de lecții care îmi plac. Aș citi literatură mișto cu elevii, am povesti, am face proiecte, am dezbate. N-aș avea de dat nici o notă. Nici ei n-ar avea de promovat luîndu-le. Ar fi și ei acolo pentru că ar vrea. Nici unul n-ar simți vreo constrîngere. Pentru că asta ne-ar face fericiți, pentru cele cîteva ore.

Nici profesorii nu reprezintă cea mai fericită parte a societății.

Aș avea timp pentru scris și pentru citit. Aș putea să zac două zile, una să scriu, alta să merg la un *resort* cu spa. Aș merge la filme. Aș călători.

Bine, dar vă întrebați, poate, ce-ar face unul căruia nu-i place decît să stea la televizor și să se uite la meciuri de fotbal. Simplu: în lumea aia de care zic, cel căruia îi place doar să stea să se uite la meciuri de fotbal asta ar face.

Desigur, vă întrebați dacă nu am înnebunit. Și dacă, de fapt, omul e făcut pentru a fi fericit, nu pentru a se stresa și pentru a munci spre a-și cîștiga traiul. Dacă omenirea ar putea ajunge la nivelul la care nu ar mai trebui să muncească, totul fiind robotizat în muncile non-creative, iar astfel traiul ar fi asigurat cumva de la sine pentru toți, în măsuri egale, echitabile? Sigur, sînt conștient de toate golurile unui asemenea raționament, de dificultatea construcției societății într-o astfel de lume. Dar, totuși, dacă ar putea exista, pentru că omul e făcut nu să-și asigure traiul și bunăstarea, ci pentru a fi fericit și pentru a crea?

Ce ne oprește să fim, cu actuala societate, acolo? Păi, mai întîi, încă nu avem economii, nici măcar în țările dezvoltate, în care să nu trebuiască să muncești deloc pentru a te întreține, în rest să lucrezi doar dacă ai o aplecare specifică, prin care îți împlinești o valență a fericirii personale. Nu s-a dezvoltat destul tehnica, nu știm să exploatăm resursele, ba chiar riscăm să distrugem o parte din ele. Apoi, nu avem mecanismele administrative care să operaționalizeze un astfel de construct. Pare imposibil de pus la punct, iar probleme ca acoperirea domeniilor educaționale ar fi cele mai spinoase. Nu în ultimul rînd, încă nu am reușit să eradicăm nici acele fericiri care se măsoară prin dorință de putere, desigur.

Totuși, îmi place să cred că s-ar putea ajunge acolo sau cît mai aproape de acest prag, în care omul să se bucure pur și simplu de viață, fiind deci fericit cît mai mult. Mă gîndesc că în respectiva societate nu ar mai fi nevoie să se ducă o discuție despre introducerea în școală a unei discipline de tipul *mindfulness.* Mie mi s-a părut inițial amuzantă, apoi tristă propunerea care a circulat zilele trecute pe acest subiect. Nu știu cum s-ar operaționaliza, nu sînt specialist, cum ar arăta orele acestea, cine le-ar preda, cum s-ar evalua progresul, cum s-ar încheia mediile. Dar știu sigur că profesorii ar trebui și ei trecuți printr-un curs de acest fel, ca beneficiari, nu doar ca eventuali formatori pentru elevii lor. Căci nici profesorii nu reprezintă cea mai fericită parte a societății.

Dar mai ales mi se pare că o astfel de propunere e un indicator involuntar al gradului de satisfacție al vieții în lumea în care trăim. Că sîntem stresați, că avem vieți centrate pe nevoia de supraviețuire (chiar dacă nu la limita ei de jos), că societatea în ansamblul ei e disfuncțională, că nu încurajează fericirea, ci dependența. Că avem școli fără canalizare, că avem școli fără biblioteci, că avem elevi săraci și flămînzi, că avem copii cu traume emoționale, că avem profesori împovărați și la rîndul lor tarați emoțional. Pînă la fericirea aia utopică din debutul articolului, pînă la lumea aia în care omul mai muncește doar ca impuls al propriului flux creator, mai degrabă am putea spune, după versurile poetului Ioan Es. Pop, firește, scoțînd eu versurile din context și îngroșînd puternic contururile: „– are, mă, careva dintre voi casă și masă-n altă parte? buuun / ăla să iasă dintre noi. ai, mă, părinți? ai iubită? / ai copii? ai pe cineva să te-nfieze? hai, ăia / valea de-aici. hansi, / tu ai, mă, mamă? cară-te. aveți, mă, vreunu / să-i fie milă de voi? adio. e cineva să te regrete, băiete? / pa! ai fost bă, careva, fericit la viața ta? ciao. / pa!"

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Orașul și spațiile mici

Locuiesc de mai bine de cinci ani într-un apartament de 38 mp. Eu l-am ales, deși mama mi-a spus atunci cînd m-am mutat: „Vezi, Adina, că e foarte mic!“. Și da, cu timpul mi-am dat seama că într-adevăr e foarte mic pentru doi oameni tineri sau, mă rog, aflați la vîrsta de mijloc. Dar parcă nici pentru un singur om nu e suficient de spațios, nu prea ai unde să te învîrți prin casa aia. Pe scurt, e un apartament tip vagon, adică două camărute, una dintr-alta, despărțite de un glasvand, uneori chiar mă simt acolo ca într-un vagon de tren. De circ, pentru că toate lucrurile noastre sînt împrăștiate în cele ciudate moduri posibile, din lipsa spațiului de depozitare – haine, oglinzi de care atîrnă badge-uri de pe la diverse festivaluri, afișe de film, aparate Smena și camere de filmat pe 8 mm, pentru decor, cabluri (multe), computere, rafturi cu cărți și teancuri de cărți pe jos, o canapea de dormit care, întinsă, ocupă trei sferturi dintr-o cameră. Mai avem și o boxă la subsol pe care am vrut să să o transformăm într-un spațiu de locuit, însă din cauza umezelii acum găzduiește doar discuri de vinil și gîndaci. Apartamentul se afla la primul etaj al unei case din 1936, avem și o curte proprie de care n-am reușit să ne bucurăm deloc din diferite motive legate de vecinătate – niște cîini în curtea de alături care lătrau non-stop, după cîini a urmat o invazie de șobolani, în aceeași curte abandonată, acum e liniște și bine, dar parcă nu-mi mai vine să-mi petrec timpul în curte după atîta stres. De fapt, curtea a fost principalul motiv inițial pentru care am ales apartamentul, să ai o curte proprie în mijlocul Bucureștiul e ceva – mi-am zis. Mi-am imaginat-o plină de ghivece cu flori, cu o măsuță și o umbrelă unde să-mi beau cafeaua dimineața sau cîte o bere, în serile de vară. Însă toate planurile mele legate de curte s-au dus de rîpă, a devenit o extensie inutilă a apartamentului celui mic. „Ar fi potrivit doar pentru o babă și o pisică!“, i-am spus mamei ultima oară cînd am discutat împreună dacă să vindem casa sau nu.

Nu mă sperie deloc să locuiesc în 38 mp, de altfel am văzut la Paris, de exemplu, oameni care o duc foarte bine și în mai puțin de atît. Cu tot cu copii. Pînă la urmă îți găsești un rost al tău și într-un spațiu mic, chiar dacă n-ai cămărița pentru scris pe care eu mi-o doresc dintotdeauna, chiar dacă nu ai o ușă ca să o închizi în urma ta atunci cînd te certi cu celălalt sau vrei să-ți aduni gîndurile. Am crezut că spațiul mic te constrînge, dar nu te duce în fond la o depersonalizare. Oare așa e? Cu timpul mi-am dat seama că m-am schimbat de cînd locuiesc aici. Spațiul mic îți creează obiceiuri de melc – te miști puțin în interior, totul trebuie să îți fie la îndemînă. Am devenit mai puțin activă, gătesc mai puțin pentru că bucătăria e, inevitabil, mică și nu te îndeamnă la gătit, sînt categoric mai leneșă în privința multor lucruri, de pildă uneori mă mut cu „biroul“ în pat.

© wikimedia commons

Dar nu mă plîng – am ales locul ăsta pentru că la un moment dat mă sufoca apartamentul comunist în care am crescut, voiam cu totul altceva. Mă săturasem de spațiile absolut identice, dacă mergeai la vecinul găseai exact aceeași sufragerie doar că smart TV-ul era pus pe dreapta, nu pe stînga, toți locatarii încercau să aducă îmbunătățiri ca să fie diferiți, o altă gresie, alt parchet, alți pereți sparți și „atentate“ la structura de rezistență a blocului, balcoane închise care prelungesc sufrageria, băi în care auzi cînd face pipi și trage apa cel de deasupra. Mă săturasem și de ideea de „întreținere“ a blocului, de comitetul de bloc, o „instituție“ profund comunistă ca mod de organizare, cu ședințe de bloc à la Kafka, cu un președinte care mereu era un potențial „hoț“ ce trebuia înlăturat, mereu erau probleme cu femeia de serviciu indolentă sau bețivă sau cu ghena care se înfunda. Mă săturasem și de veșnica perspectivă a blocului de vizavi în care mereu un vecin se holba la tine pe geam, se scobea în dinți și fuma. Gata cu toate astea, mi-am zis, eu mă mut în casa din 1936. Fără să mă gîndesc că instalația electrică e praf, că țevile sînt ruginite, de pe vremea lui Pazvante, și că n-ai presiune la apă, fără să mă gîndesc că „la curte“ ai mereu cîte ceva de făcut, lucruri mici, absurde, care mănîncă bani, că fără o ghenă colectivă trebuie să-ți depozitezi tot gunoiul în curte pînă cînd începe să se împută, pentru că băieții de la gunoi vin doar o dată pe săptămînă, dacă vin, și nu la ore fixe. După cinci ani, am devenit o persoană obsedată de a duce gunoiul, de fiecare dată cînd reușesc să adun o pungă mică încerc să găsesc soluții ca să scap de ea. Am plecat în lungi vilegiaturi cu saci de gunoi pe bancheta din spate a mașinii, căutînd pe șosele containere, doar ca să nu rămînă în curte cu zilele.

Casa cu curte a fost o schimbare majoră pentru mine, însă nu am regretat-o în principiu. Lăsasem socialismul și blocurile de pe Calea Moșilor în urmă, le puteam privi din curte cum se înalță semeț, la nici 200 de metri, și rămăsesem în cartierul în care m-am născut. Puteam încă să ajung la Romană sau la Universitate pe jos, deși prietenii mi-au zis că puteam investi banii mai cu cap, puteam să-mi iau o casă în „suburbii“ care se numesc Popești (Leordeni), Chitila, Voluntari, chiar și mai departe, dar eu le-am răspuns: În cazul ăsta de ce nu m-aș muta la Ploiești sau la Pitești? Ar fi, de fapt, același lucru... orașul e unde te simți tu de acolo, cu buticurile și Mega Image-urile tale, cu tramvaiul tău. Eu, una, nu m-aș putea muta mai departe de Obor, că mă dezrădăcinez. M-am obișnuit și cu zona Lizeanu în care primează „diversitatea“, îmi place cînd răsare luna plină deasupra cartierului meu pentru că o simt foarte aproape; la bloc, pe Calea Moșilor, abia dacă o zăream, trebuia să ne sucim capetele pe geam atît eu, cît și vecinul meu care fuma la bustul gol în blocul de vizavi. Florile de liliac și de mîna-Maicii Domnului miros extraordinar la începutul verii, pe străduțe, totuși apartamentul mi se pare în continuare foarte mic, iarna am început să hibernez acolo, mă simt ca într-o scorbură și pentru că izolația nu e bună, mucegaiul împînzește totul.

Mă tot gîndesc de cîțiva ani să vînd casa cu curte, dar unde să mă duc? Am prieteni care își construiesc mega-case pe la periferia Bucureștiului, își fac credite pe care le plătesc în 20-30 de ani, de unde au atîta curaj și energie? Și de ce și-ar dori să locuiască, de fapt, într-un cîmp? Și am alți prieteni la fel de îndrăzneți care își cumpără apartamente centrale în blocuri zguduite deja de cutremure, fără reconsolidare, pentru că poate nu au în ADN această marotă a Marelui Cutremur pe care eu am moștenit-o de la tatăl și bunicii mei. Așadar, tot gîndindu-mă să vînd apartamentul meu minuscul cu curte, la un moment dat mi-am dat seama că nu apartamentul e problema, ci faptul că nu mă mai simt bine în București. Orașul meu natal. Pe care m-am străduit să-l accept și să-l iubesc vreme de 40 de ani și n-am reușit. Am încercat să-i văd părțile bune, să găsesc locuri care să-mi placă și care să-mi aminteaacă, de fapt, de alte minunate orașe europene – uite aici, parcă ar avea ceva din Viena, dincolo parcă ar semăna un pic cu un colț din Paris!

Am aflat ce înseamnă să te poți „plimba“ printr-o casă.

Am plecat pentru trei luni din București și am locuit într-un alt oraș, într-un apartament de 100 mp. În primele zile, pur și simplu mă rătăceam prin el, două băi mi s-au părut inițial de nemaginat, apoi pur și simplu igienice. Am aflat ce înseamnă să te poți „plimba“ printr-o casă. Și i-am înțeles pe prietenii mei care și-au construit case mari în apropierea orașului. Avem nevoie de spații în care să nu ne sufocăm unii pe alții, în care să ne auzim gîndurile și să putem închide uși în urma noastră. Dar avem nevoie și de spații care să ne reprezinte, ca să nu mai construim aiurea și să sculptăm pereții pentru a le da un *touch* personal.

negustori și mușterii

Eugen ISTODOR

S-a făcut usturoiul căpățînă

Incredibil. Cum a trecut timpul? Cum? Cum? Cum am trecut prin viața mea fără să știu? M-am trezit ieri că usturoiul verde, picant, s-a făcut căpățînă. S-a făcut măciulie. Ce mă fac? Ce clipe am pierdut în viața mea de nu mai știu de usturoi? Usturoiul verde, cît l-am admirat, cum l-am iubit, cum i-am dat tîrcoale! Era martie. Era. Acum, în iunie, uite, e usturoiul măciulie. Păi, ce-o să ajungem? Să se facă mărarul tocmai bun de băgat la borcan, pentru murătură. Vai, mama mea, unde o să ajungem? Ce timp în care mărarul și usturoiul erau verzi! Ce frumos eram eu în primăvara asta, ce bătrîn sînt în vara asta cînd văd usturoiul măciulie, ce tragedie! Usturoiul măciulie, ce tragedie usturoiul măciulie, ce tragedie usturoiul măciulie, ce tragedie usturoiul măciulie, ce tragedie. E tragedia vremurilor pe care nu le-am simțit trecînd. Ce-a trecut? Ce-am făcut? Unde am fost în viața usturoiului? Cît usturoi am mîncat? De ce gura nu mi-a mirosit? De ce nu mi-am dorit să miros a usturoi verde? Măcar așa să simt timpul. Usturoi verde cu pîine caldă. Usturoi verde cu ceafă de porc, cu chiftele, *wow,* ce mă fac? Mai pot eu recupera? Uite, dom'le, s-a făcut usturoiul măciucă. Mă, ciucă, lovește-mă, ești usturoi încă bun, gustos. Oi recupera? În măciuca asta este crud usturoiul. Încă se mai poate, încă pot recupera. Ce mă fac cu peștele, ce bun e peștele! Dar de ce nu sînt lîngă un usturoi ca să halesc usturoi verde cu pește? De ce nu umblu claie peste grămadă în buzunar cu usturoiul verde? Încă mai pot acum, e o chakră deschisă. Încă mai e cleioasă coaja usturoiului, încă o mai pot ciuguli, încă... dar o să umblu cu usturoiul în buzunar?

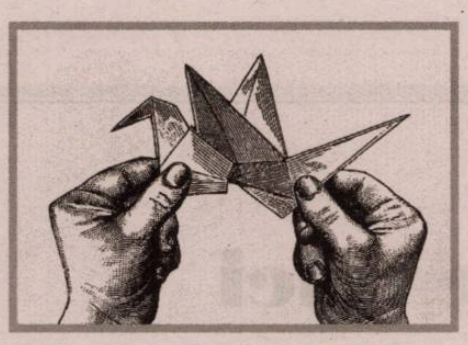

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Vin fără alcoooool!

Cafeaua fără cofeină se face de peste o sută de ani. De vreo sută de ani s-a inventat și berea fără alcool. Țigările fără nicotină sînt ceva deja obișnuit în toată lumea, iar înlocuitoarea zahărului, zaharina, datează chiar de mai multă vreme decît cafeaua fără cofeină sau berea fără alcool. Producția de pîine sau paste făinoase fără gluten a explodat literalmente în ultimul deceniu. De curînd, la noi se poate găsi și lapte fără lactoză. Știu că unii probabil și-ar dori plătică și caras fără oase. Astea încă nu există.

Trebuie să recunoaștem că aproape fiecare asemenea invenție e o binecuvîntare pentru cîte un anume segment din populația globului. Fără descoperirea că suferă de intoleranță la gluten, Novak Djokovici, de exemplu, n-ar mai fi ajuns probabil campionul care este astăzi. Și fără campania publicitară din jurul acestei probleme poate că nu s-ar fi dezvoltat producția pe scară largă a făinoaselor fără gluten de care beneficiază astăzi foarte multe persoane. Dacă e să extindem fenomenul produselor din care se scoate tocmai esența lor, ajungem la mașinile fără benzină sau fără șofer, la trotinetele la care nu mai trebuie să dai din picioare sau, de ce nu, chiar la copiii făcuți fără contact sexual între părinți. Parafrazînd o vorbă din *Twin Peaks,* nimic nu mai e ce pare a fi. Sau cum ar putea spune Creangă: copilul nu se mai joacă, iapa nu mai trage și nici popa nu mai citește.

Însă atîta vreme cît lucrurile amintite se fac în scopuri benefice oamenilor, n-are ce să ne supere, chiar dacă uneori fenomenele astea se transformă în adevărate mode și chiar dacă unele descoperiri tind să capete mai mulți adepți decît cei cărora le sînt destinate. De exemplu, dacă n-ai intoleranță la lactoză sau la gluten, nu te ajută cu nimic să bei lapte fără lactoză sau să mănînci pîine fără gluten. Însă citind povestea lui Djokovici, foarte mulți oameni au început să creadă că și ei au intoleranță la gluten, deși nu era cazul. Există industrii și campanii publicitare care știu cînd să apese pe accelerație și să lanseze trend-uri importante. Și asta e ceva normal. Așa progresează lumea și, în fond, fiecare are gradul lui de sensibilitate la manipulări de un fel sau altul și acceptă să plătească mai mult sau mai puțin pentru a-și satisface dorințele și credințele.

O cale prin care lumea ar putea deveni de nerecunoscut.

În fine, cerînd eu o bere în Norvegia, la barul unui vapor, mi s-a dat bere fără alcool. I-am tras atenția barmanului că voiam o bere normală și mi-a spus că *normală* la ei e cea fără alcool și că trebuia să cer una cu alcool, dacă asta doream. Ca să mi-o schimbe mi-a cerut alți bani (echivalentul a vreo 13 euro). Am înghițit în sec. Dar de la același barman am aflat atunci că există și vin fără alcool. Mintea mea s-a oprit brusc în fața acestei idei: vin fără alcool. Aici am simțit o limită. Nu pot să zic neapărat că e o exagerare, că doar și asta tot o invenție omenească e, nu-i otravă și poate că o și sluji la ceva. Dar ideea mi-a tulburat niște repere fundamentale. Și chiar n-am vrut să aflu cum e. E o băutură, OK, dar de ce să-i mai zici vin? N-am putut să nu mă amuz, gîndindu-mă să întreb un preot (ortodox de-al nostru, eventual) dacă poate împărtăși pe cineva cu vin fără alcool.

Și poate că aș fi acceptat și ideea asta a vinului fără alcool dacă nu mi s-ar fi părut că simbolizează o tendință de a goli toate lucrurile (sau cuvintele) de esența lor obișnuită, clasică. O cale prin care lumea ar putea deveni de nerecunoscut. Fiindcă pe aceeași linie m-aș aștepta să se inventeze carne fără proteine, mămăligă fără mălai (că sare fără sodiu există deja), roți pătrate și apă de băut fără hidrogen (ca să nu ia foc). Dacă mă gîndesc bine, unele lucruri din astea au fost înfăptuite pe vremea comunismului, cînd cafeaua se chema „nechezol" și nu conținea cafea, cînd apei calde de la robinet și din calorifere îi lipsea tocmai căldura, cînd berea nu făcea spumă (deși avea alcool), cînd chibriturile n-aveau fosfor și cînd democrația însemna supunerea întregului popor. Poate că tocmai asemenea amintiri mă fac uneori să fiu rezervat în fața lucrurilor golite de conținutul sau de sensul lor obișnuit. De fapt, nu pot să uit nici că vinificatorii comuniști reușeau să scoată din vin orice urmă de strugure. Dar lor nu le-a trecut vreodată prin cap să-i evapore și alcoolul.

■ ■ ■

ready made

Mica publicitate

■ „Vînd orgă Casio, sigilată, 100 ritmuri, 100 sunete, clape mari."

■ „Vînd dormitor alb, pentru pretențioși."

Adevărul în libertate,
ziar independent, expresie a opiniei publice din județul Cluj, Anul II, nr. 80, Marți, 27 martie 1990

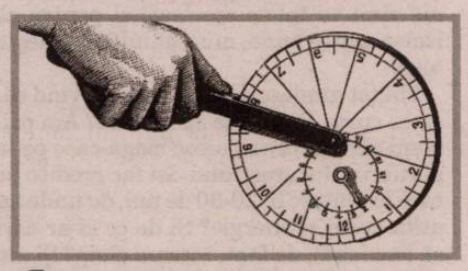

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum să ghicești viitorul când plouă

În timp ce-și lucra ogorul, un țăran a găsit un ficat. I l-a dat lui Don Luigi. Don Luigi l-a luat.

Datorită acestei întîmplări simple avem astăzi singurul model inscripționat al unui ficat (de oaie) din Italia antică. După ce a fost descoperit accidental, în 1877, lîngă Piacenza, au trecut vreo zece ani pînă cînd obiectul, pasat de la conte la preot și așa mai departe, și-a găsit locul la muzeul din fosta colonie romană din Valea Padului. Obiectul, esențial pentru înțelegerea religiei etrusce, are și o extraordinară tactilitate. Fiind de bronz, ținut în mînă e suficient de greu ca să-i simți viața materială. În plus, pe fața plată apar trei protuberanțe; una e vezica biliară, de-o parte și de alta a ei fiind lobul caudat și vena cavă inferioară, toate în mărime naturală.

Altminteri artefactul este, în principal, un suport pentru informație, adică pentru 42 de inscripții etrusce, scrise de la dreapta la stînga, fiecare într-un compartiment precis desenat: o hartă a cosmosului supraimpusă pe un cadastru anatomic. De jur împrejur, pe marginea modelului sînt marcate 16 mici sectoare, în interior aflîndu-se o roată cu 6 compartimente și alte 18 zone, inclusiv pe vezică. E un fel de Piticot magic, cu cîte un nume de zeu în fiecare compartiment. Pe spate, modelul e împărțit de reprezentarea corectă a unui ligament în doar două regiuni, dedicate „Soarelui" și „Lunii".

Obiectul trebuie să fi aparținut unui *haruspex,* un specialist în consultarea măruntaielor de animale (între care un rol esențial îl avea ficatul pentru hepatoscopie) pentru a înțelege dorințele zeilor și ce ascunde viitorul. Citind în Titus Livius, să zicem, cît de frecvent se făceau asemenea sacrificii și cît de firești păreau tuturor, aproape uiți că erau o barbarie – iar apoi uiți că oricum nu civilizația noastră, bogată în barbarii de tot felul, e chemată să judece.

Greu de zis dacă modelul de la Piacenza era folosit ca un instrument de realizat divinația sau ca material didactic, pentru a pregăti noua generație de funcționari religioși. Un *haruspex* era în orice caz adesea consultat înainte de o acțiune militară. Poate ficatul nostru a fost pierdut lîngă Piacenza cîndva în timpul războaielor civile din vremea lui Sulla.

Semnele descoperite pe ficatul unui animal erau evaluate, în funcție de localizarea lor, drept fiind sub jurisdicția cutărui sau cutărui zeu, cu prerogative mai vesele sau mai sumbre. Un *haruspex* consulta în același timp și microcosmosul (ficatul animalului), și macrocosmosul (cerul și fulgerele). Într-adevăr, zonele de pe margine reflectă structura lumii celeste etrusce, împărțite, foarte specific, în 16. Știm asta de la un tip numit Martianus Capella, născut în Cartagina, scrie în secolul V, folosind poate o traducere latinească a unui text etrusc despre arta divinației, pierdut pentru noi, și dă probabil acestor informații un baiț neoplatonic. Ni-l închipuim deci pe cel care interpreta fulgerele așezat cu fața spre sud în ploaie și verificînd pe harta cerului în casa cărui zeu a avut loc fulgerul. Și ficatul, și cerul sînt împărțite într-o parte favorabilă *(pars familiaris)* și una nefavorabilă *(pars hostilis).* De fapt, fiecare zeu are ambiguitățile lui – unii apar de mai multe ori pe ficatul din Piacenza, păstrînd tradiția oracolelor prielnice care adesea vin cu un *fine print* tragic.

Unul din aspectele cele mai interesante, după mine, ale civilizației antice sînt fenomenele de transmisie și adaptare ale religiei și tehnologiei orientale în lumea greacă a secolelor VIII-VII î.Hr. (Despre mecanismele intime de corelare ale religiilor politeiste antice cu tehnologia s-a scris încă extrem de puțin.) Există ficați de teracotă inscripționați din Babilon cu două mii de ani mai vechi decît cel din Piacenza. S-a presupus și că hepatoscopia ar fi ajuns în Italia odată cu migrația etruscilor acolo din Anatolia. Dar o origine în Turcia de azi a etruscilor nu mi se pare încă dovedită, în ciuda titlurilor din ziare bazate pe o cercetare genetică făcută destul de heirupist. De altfel, interpretarea informațiilor legate de ADN-ul unor populații întregi pare să se facă azi cu judiciozitatea cu care un copil folosește o sabie cu laser. Mai probabil, etruscii au preluat citirea în ficat de la greci, care luaseră ideea din Orient pe filieră, să zicem, cipriotă. Bineînțeles că un obiect așa recent ca ficatul de la Piacenza (după 100 î.Hr.) a fost produs într-o atmosferă elenistică mai eclectică, marcată de astrologii caldeeni. Pe de altă parte, cei cam 28 de zei de pe modelul piacentin nu au nimic oriental – jumătate sînt etrusci, jumătate din alte regiuni italice (nu mai vorbesc despre echivalări cu religia greacă și de faptul că nu toți sînt chiar zei: printre ei apar și Heracle și cîteva denumiri generice pentru Hotar, Pămînt etc.). De observat un lucru: și modelul piacentin, și un alt ficat de teracotă, fără inscripții, găsit în Italia, la Falerii Veteres în Etruria, au marcate pe ele două mici crestături care corespund unor linii pe care acest organ le prezintă în mod natural. Or, babilonienii le teoretizaseră și răsteoretizaseră deja pe ambele ca *manzazu* și *padanu* (aproximativ *Prezența* și *Calea* – akkadiana mea e la pămînt, pentru că nu există telenovele în această limbă la care să mă uit).

Un ghicitor etrusc – numit Aule Lecu – a ținut cîndva să fie reprezentat pe urna lui funerară tolănit, ținînd în mînă ficatul pe care îl examinează cu un aer învățat. Și probabil că multe din simbolurile de azi ale statutului vor părea altora – după ce va mai ploua suficient – la fel de caraghioase.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Să fim onești cu diaspora noastră

© wikimedia commons

Mugur Isărescu cîștigase președinția din primul tur.

Este pentru prima dată în istoria României cînd occidentalizarea țării se produce prin contactul direct, nemijlocit, al poporului cu valorile Vestului. Toate valurile de occidentalizare care au trecut peste România (și cel de la jumătatea secolului al XIX-lea, și cel dintre cele două Războaie Mondiale) s-au realizat prin intermediul elitelor. Ele erau cele care aduceau în România spiritul și obișnuințele europene. Acum, elitele joacă un rol aproape nesemnificativ în acest proces, nu doar pentru că sînt tot mai puțin importante în viața societății românești. Mulțumită modului în care funcționează Uniunea Europeană, milioane de români din toate straturile sociale au experiența directă a vieții occidentale – pentru cei mai mulți dintre români, cum e în Europa nu mai e o poveste auzită de la alții, mai citiți și mai umblați, ci o experiență de viață nemediată. Efectele acestui proces de occidentalizare sînt, prin urmare, profunde și cuprinzătoare. Sînt convins că, urmare a acestui proces istoric, românii de peste două generații vor fi la ani-lumină de noi, care sîntem deja departe de părinții și bunicii noștri: valorile și stilul lor de viață vor fi tot mai occidentale. Această aculturație masivă îmi pare atît de puternică, încît nu-mi pot imagina nici un dezastru istoric – fie el o ipotetică revenire a unui totalitarism mongol de genul comunismului – care să poată reversa procesul. Nu am nici o îndoială că, dacă mîine istoria aduce o nouă dictatură asupra României, sute de mii de români se vor pune imediat în slujba ei. Iarăși. Totuși, cred că occidentalizarea masivă a României generației mele va lăsa urme adînci care se vor vedea pregnant chiar și în cazul unei asemenea noi nenorociri istorice. Și îmi bazez optimismul pe ceea ce numim adesea, cu un cuvînt mai mult sau mai puțin potrivit, diaspora.

Diaspora există pe radarul comentatorilor noștri politici începînd cu turul secund al prezidențialelor din 2009. Atunci, scorul votului din țară a fost foarte strîns de partea unui candidat, dar voturile diasporei l-au răsturnat și victoria, tot foarte strînsă, a revenit celuilalt. De atunci, rolul electoral al diasporei a crescut simțitor și a devenit decisiv nu doar pentru că poate face diferența cînd țara pare indecisă, ci pentru că, în zilele noastre, diaspora devenit un veritabil *„trendsetter“* electoral. România votează din ce în ce mai clar așa cum votează diaspora ei. Fenomenul, însă, era previzibil pentru cei care urmăreau cu atenție raporturile dintre diasporă și țară încă de la jumătatea anilor 1990. Sau poate chiar de mai dinainte.

Pe vremea cînd încă nu conta în alegerile din România, pentru că era numeric insignifiantă și politic dezinteresată, eu însumi am avut o experiență interesantă cu diaspora noastră. În anul 2000, conduceam Consulatul General al României dintr-un mare oraș american și, firesc, am organizat alegerile de atunci – o vreme în care alegerile parlamentare se suprapuneau cu alegerile prezidențiale. Îmi amintesc bine că, la acele alegeri, prezența românilor din America la vot a fost firavă. Și totuși, a fost ceva ce m-a frapat.

Dacă vă amintiți, alegerile parlamentare din anul 2000 au avut ca rezultat o victorie solidă a PDSR (tăticul actualului PSD) și a PRM (partidul caraghios și zgomotos al lui Vadim Tudor), dar și ieșirea pentru totdeauna de pe scena politică a venerabilului PNȚCD, care nu a atins pragul minim de viață parlamentară de 5%. În ceea ce privește prezidențialele, în turul decisiv al alegerilor s-au calificat candidatul PDSR – Ion Iliescu – și candidatul PRM – Corneliu Vadim Tudor. Ele au fost, în cele din urmă, cîștigate lejer de Ion Iliescu. Semnificația acestor alegeri era limpede: prima putere necomunistă instalată în România post-decembristă cu patru ani înainte, reprezentată de președintele Emil Constantinescu (care nu a mai candidat) și de PNȚCD (principalul partid de guvernare), a suferit o înfrîngere zdrobitoare. Ei bine, puținii români din Statele Unite care au venit atunci la urne au avut o opțiune radical diferită de cea a românilor din țară. În America, parlamentarele au fost cîștigate de PNȚCD (care candida atunci, dacă nu mă înșel, într-o bizară alianță), iar PDSR nu făcuse pragul de 5% pentru a intra în Parlament. În privința prezidențialelor, candidatul PNȚCD, Mugur Isărescu, cîștigase președinția din primul tur. Diaspora româno-americană vedea viitorul României exact invers decît îl vedeau românii din țară. Pe atunci, România era exclusiv a românilor din țară. Văzînd aceste rezultate, am știut că, pe măsură ce diaspora va crește nu doar ca pondere electorală, ci și ca importanță pentru viața de zi cu zi a României, destinul țării va fi altul.

Nu spun această mică poveste ca să par profet (nu sînt!), ci ca să subliniez că acest proces de schimbare este natural, firesc, și nu generat de cine știe ce manevre ale unor organizații „paralele“ sau „oculte“ care acaparează țărișoara. Tocmai de aceea, cred că politicienii de azi datorează diasporei, înainte de orice, onestitate. Iar primul gest onest ar fi să răspundă realist dorinței diasporei de a vota în alegerile pe care România le organizează. Din păcate, după 2014, dar și acum, politicienii au răspuns problemei cum știu ei: declarații gogonate, comisii care nu duc nicăieri, plîngeri penale aiurea și proiecte de lege care nu rezolvă nimic. Populism gros în opoziție și fofilare vinovată la putere.

În termeni reali, problema nu se poate rezolva altfel decît printr-un efort logistic suplimentar. Formula votului prin corespondență nu va subția cozile de la secțiile de votare. Ea presupune o amplă corespondență pe care cetățeanul român din străinătate trebuie să o inițieze și să o susțină cu reprezentanța diplomatică/consulară a României în jurisdicția căreia trăiește cu cel puțin două luni înainte de ziua votului. E un schimb de scrisori, care începe cu înregistrarea sa la oficiul diplomatic/consular și care se încheie cu trimiterea prin poștă a votului exprimat, după ce primește buletinul de vot tot prin poștă. Realist, foarte puțini români o vor face. Cei mai mulți vor opta pentru exprimarea votului direct, la urnă, în ziua alegerilor. Votul electronic este încă un vis. Aud că a apărut un proiect de lege de acest gen, depus (ce chestie!) de partidul dlui Ponta. Realist vorbind, deocamdată, România nu poate pune la punct un sistem informatic accesibil din orice calculator de pe suprafața Pământului care să asigure exigențele votului: unicitatea lui, secretul lui și, mai ales, verificarea certă a identității votantului (orice cod de validare de genul PIN este transmisibil și nu asigură că acela care îl deține și-l folosește este chiar alegătorul). Singura modalitate certă de identificare a unei persoane prin mijloace electronice este cea bazată pe date biometrice (amprentă digitală sau oculară), or noi sîntem foarte departe de a lucra astfel la scară mare. În plus, problema bunei organizări a votului diasporei este presantă: prezidențialele vin peste cinci luni, iar peste alte 12 luni vin parlamentarele.

Singura soluție realistă este organizarea unui număr de secții de vot și, în interiorul fiecărei secții, a procesului de votare (birouri, oameni, tablete în rețea rapidă de verificare a datelor, cabine de vot, ștampile, urne) în stare să primească foarte mulți alegători. Calibrarea acestui sistem pentru un milion de votanți din diaspora ar putea fi socotită rezonabilă. Desigur, extinderea duratei procesului de votare la două sau chiar trei zile ar fi parte a acestei soluții realiste. Costă? Sigur că da. Dar merită pe deplin. Ar fi cel mai bine utilizați bani publici pe care bugetul de stat i-ar cheltui în ultimul deceniu!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Regina Victoria – secvențe

Irlanda, anul 1900, cîndva în sezonul cald. Pe un bulevard central înțesat de oameni care fac cu mîna, trece o caleașcă. Regală. O umbrelă de soare brodată generos cu dantele fine se înalță discret din caleașcă. Prezența ei este justificată, soarele într-adevăr supraveghează destul de insistent, dar cu bucurie, întreagă secvență. Are și de ce. Nu e puțin lucru că sub razele lui se află chiar Regina Victoria a Regatului Unit, sosită în vizită pe pămînt irlandez. De pe chipul reginei răsare un zîmbet de recunoștință cînd două fete îi oferă un coș plin cu flori. Imaginea suveranei este completată de un accesoriu surprinzător pentru acea epocă, o pereche de ochelari de soare.

Caleașca își continuă drumul pe lîngă mulțimea entuziasmată.

Scena descrisă mai sus poate fi văzută într-un material video rar de arhivă, descoperit și făcut public recent (luna trecută a.c.) de Muzeul de Artă Modernă din New York. Deși materialul se află în arhivele instituției (MoMA, cum este ea cunoscută după prescurtare) din 1939, alături de altele asemenea, abia acum a ajuns sub ochii și în atenția cercetătorilor. Întîmplător sau nu, momentul este cît se poate de potrivit, avînd în vedere că anul acesta s-au împlinit două sute de ani de la nașterea Reginei Victoria.

Cunoscută ca femeia care a redefinit monarhia britanică, Regina Victoria nu a avut cea mai veselă copilărie, ci una dominată de reguli stricte, așa cum era de așteptat. Toate aceste reguli alcătuiau așa-numitul *sistem Kensington*, iar una dintre cerințe, care nu îi plăcea deloc viitoarei suverane britanice, era aceea că trebuia să stea în aceeași cameră cu mama sa, chiar dacă depășise de mult vîrsta care ar fi justificat acest lucru. Cînd a preluat tronul britanic (la doar 18 ani), prima sa cerință a fost să fie lăsată să stea singură o oră, ceea ce nu i se mai întîmplase pînă la acel moment. Tînăra regină s-a mutat în Palatul Buckingham, care de atunci a devenit reședința regală din Londra a monarhilor britanici. În sfîrșit, avea camera proprie, separată de cea a mamei. Spațiu suficient ca să scrie decenii de istorie, să construiască un imperiu, să marcheze o epocă istorică cu numele său și să adăpostească omniprezenta dulce aromă a florilor de portocal, rămasă în amintirea nepoatei sale, nimeni alta decît Maria, Regina României: *Era un farmec deosebit în camerele bunicii. Miroseau nespus de dulce a flori de portocal, chiar cînd nu se putea zări în casă nici o astfel de floare.*

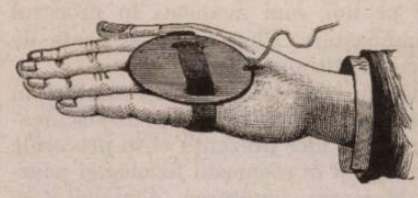

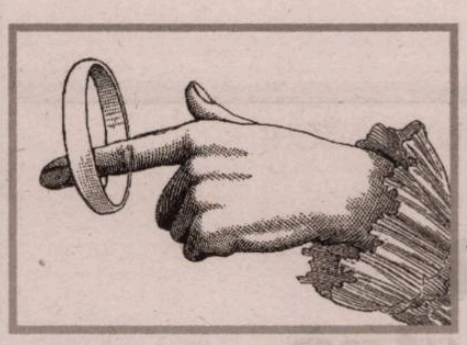

Selma IUSUF

legende **urbane**

Necazuri domestice

Bunică-mea era o babetă despre care un adolescent ar spune acum că e ușor dusă cu capul. Mi-o amintesc verile, cînd stăteam în lunga vacanță de vară, în Constanța, cum o vedeam diminețile îmbrăcată într-o salopetă albastră, cu o bidinea picurînd de var în mînă. Femeia se trezea înaintea tuturor ca să văruiască fațada casei și apoi se apuca să facă ardei copți. Mirosul de vară, da.

Chestia asta cu văruitul compulsiv probabil că o definește. Văruia casa, copacii de pe stradă; ar fi văruit, probabil, pînă și picioarele scaunelor. Evident că în copilărie n-aveam nici înclinația și nici instrumentele necesare ca să scot ceva psihanalizabil din fixația asta a ei. Era pur și simplu un dat. Așa cum erau ordinele ei militărоase menite să scoată din mine un copil curat, gospodar și prezentabil. Căci, da, trebuia să servesc la un moment dat o liotă de alte babe venite în vizită cu apă rece și șerbet de trandafiri, și să vorbesc perfect tătărește. Trebuia să o însoțesc apoi în vizitele ei de curtoazie, la diverse pomeni și *dua*-uri, ca ea să mă arate celorlalți ca pe un mîndru exponent tînăr al tradiției, viță cuminte a neamului Iusuf. Trebuia să sufăr în autobuzele în care ne suiam și pe care bunică-mea și le revendica asemenea unui domeniu particular. Se suia și, dacă nu erau locuri pe scaun, se ducea glonț la o tînără victimă nevinovată și-i spunea în tătară că ar trebui să-i dea locul. Nasol, știu. Tot în tătară vorbea cu mine în asemenea locuri publice, iar mie mi se făcea o rușine nemaivăzută că trebuie să vorbesc limba asta străină în văzul tuturor.

În fine, probabil că și mini-traumele astea m-au făcut să urăsc cu patimă orice fel de îndeletnicire gospodărească și șerbetul de trandafiri. Nu-mi place să fac curat, nu-mi place să întind rufe, nu-mi place să șterg praful, să dau cu aspiratorul, să curăț aragaz, cuptor, telecomenzi unsuroase și ce alte obiecte și unghere se mai găsesc printr-o casă. Aș fi zis că e normal că nimeni să nu fie fericit să le facă, dar am auzit de cazuri în care mîndria gospodărească de a freca rosturile faianței cu periuța de dinți strălucește glorios pe un piedestal de feminitate. Cine a mai stat cu cîrpa de praf și spray-ul scoase pe masă și ținute acolo o săptămînă pînă să fie folosite? Nimeni? Nu?

Cu atît mai mult, momentele în care se strică ceva în casă sînt cele care mă scot brutal de pe șine. Toate devin nenorociri de gradul unu: o pată pe tavan, un robinet care picură, o plasă de țînțari care nu se mai închide cum trebuie. Iar, deunăzi, o mașină de spălat care nu mai evacuează apa și nu mai stoarce rufele a înnegrit total cerul semi-senin al existenței mele plicticoase. Pentru că în casă sîntem doi indivizi cu două mîini stîngi. Provenim din familii nepractice care-și umflau degetele atunci cînd voiau să bată un cui. După un scurt consiliu am decis să scoatem mașina aia din interiorul unui dulap care o masca și să vedem ce se întîmplă în spatele ei, la filtru, cum ar veni. Dulapul trebuia demontat ca să iasă mașina. În ciuda inabilității și a lipsei de talent, avem în casă pînă și o șurubelniță electrică. Și ciocan, clești și cuie. Bormașină, nu știu. La jumătatea corvoadei, am realizat că filtrul era totuși în față. Nu l-am putut scoate de tot, iar din el s-a revărsat un șuvoi de apă. L-am închis la loc, am strîns apa. Mă gîndeam deja că va trebui să cumpărăm o mașină nouă, că o să dezmembrăm juma' de casă, îi inundăm pe vecini și apoi va trebui să ne mutăm în dizgrație.

După opinteli serioase și certuri, am reușit să dezțepenim filtrul. Din el a ieșit un obiect moale ținut între două degete: Ăsta ce e? Mi-am apropiat miopia minus doi la ambii ochi de obiect. Între degetele omului atîrna un chilot mic. Al pisicii, probabil. Cerurile gospodărești s-au luminat din nou, după ce am sărit de încercarea asta. Vom sărbători cu un pahar de vin lîngă o farfurie de paste. Pe care bunica ar fi fericită să știe că le gătesc teribil de bine. Măcar atît.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (7)

„Iuliu Hossu s-a născut la 3 ianuarie 1885, la Milașul de Cîmpie. Dotat cu o inteligență vie, a făcut studii teologice strălucite, apoi pleacă la Roma, unde își ia doctoratul. A fost hirotonit în 1910 și, la vîrsta de 32 de ani, în 1917, consacrat episcop de Cluj – Gherla. Era cel mai tînăr episcop catolic din lume în acel an. A participat activ la pregătirea Unirii. A făcut parte din Comisia de redactare a Actului Unirii și din delegația care a plecat la București pentru a prezenta regelui Ferdinand decizia Adunării Naționale de la Alba Iulia. După Unire, cu pricepere și energie, întemeiază și organizează Episcopia Greco-Catolică de la Cluj, amenajează reședința episcopală, construiește noul Seminar și noua Academie de Teologie. Face lungi turnee prin dioceză pentru a cunoaște îndeaproape problemele dreptcredincioșilor. După cedarea Ardealului de Nord, în 1940, acestea devenind mult mai acute, episcopul nu-și părăsește turma și se bate pentru drepturi civile și culturale, înfruntînd ostilitatea autorităților maghiare. A fost pălmuit și scuipat în public de un ofițer. A ripostat întinzînd și celălalt obraz. Depune strădanii pentru întemeierea unui liceu (singurul!) de limbă română; înființează o școală de menaj (Sfînta Tereza), o școală normală de băieți și una de fete, la Gherla; sprijină fondarea ziarului românesc *Tribuna Ardealului*, semnează articole de îmbărbătare, organizează manifestări cultural-religioase, dă o mînă de ajutor Bisericii Ortodoxe surori, mai lipsită de apărare în fața vitregiilor. Internatele, școlile catolice sînt deschise, fără discriminare, și pentru elevii ortodocși.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“...

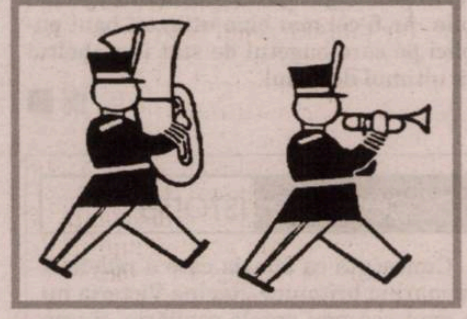

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

În spatele serotoninei

Povestea identificării și numirii serotoninei, această vedetă colosală a lumii de azi, începe prin 1935. Dar decolarea spre prima ligă a celebrității se petrece pe la începutul anilor '50. Toată istoria asta se poate citi pe îndelete, Google e foarte generos. La o primă căutare primești „aproximativ 33.700.000 rezultate (0,27 secunde)“. Timp să ai. E una dintre etapele cele mai spectaculoase ale procesului continuu de descoperire a universului din interiorul ființei umane. Iar printre milioanele de rezultate pe care le primești atunci cînd cauți cuvîntul „serotonină“, afli și despre prezența vastă în natură a acestei substanțe. În legume, în ciuperci și în fructe, în toată imensitatea existenței animale. Afli că serotonina mediază pînă și procesul de formare a roiului de lăcuste. Se găsește și-n veninul de viespe sau de scorpion. E peste tot. Noi, chibiții care asistăm la spectacolul științei, îi spunem în principal „neurotransmițător“. În cel mai bun caz, avem o idee vagă despre ce înseamnă asta. Dar folosim termenul cu voioșie, așa cum facem și cu alte cuvinte care sună bine și, odată pronunțate, ne fac să ne simțim mai deștepți, mai siguri pe noi, mai avansați în procesul de cunoaștere. Chestii cît se poate de omenești, altminteri.

Însă nu atît existența serotoninei în imensitatea naturii e ceea ce ne fascinează, pe cît o face prezența ei în procesele cognitive și în cosmosul fiziologiei noastre. Memoria, învățarea, agresivitatea, dispoziția, depresia, digestia, și lista poate continua mult și bine, conțin în esența mecanismelor lor această substanță. Iar jocurile prezenței, reglările infinitezimale ale fluxurilor și refluxurilor sale sînt direct responsabile pentru felurile noastre de a fi, modurile în care ne comportăm, filtrele prin care vedem lumea. De cînd ființa umană a descoperit că „iubirea e un proces chimic“, am pășit într-o altă eră a existenței. Diferențele între savanții autentici și chibiții care citesc articole de popularizare a științei încep să se estompeze. Nu pentru că noi, cititorii, am deveni mai plini de cunoaștere. Ci pentru că cercetătorii devin din ce în ce mai scriitori. Știința se vinde foarte bine, azi, și ca artă. Și invers. Fenomenul nu e deloc nou, dar dimensiunile sale contemporane sînt cu totul altele. Teritoriile și-au pierdut granițele, iar entuziasmul progresului ne îmbată pe toți, indiferent de nivelul competențelor și al direcției în care mergem. Avînd acces la absolut orice, direcția în care ne îndreptăm nu mai e o preocupare principală. Iar dacă cineva ne explică științific felul în care ne îndrăgostim, dacă ne pune în față formulele unor reacții chimice, atît ne trebuie. Nu mai încape „și“ în discursuri. Totul, în universul chibițărilor noastre, devine „doar“. „Numai.“ „Exclusiv.“

Unul dintre cele mai fascinante fenomene e transferul de responsabilitate. Nu mai sîntem noi de vină pentru ceva. E chimia noastră. Totul cade în sarcina serotoninei. Cel mai recent vinovat de serviciu. Și cel mai tumultuos fenomen contemporan. De la prospectul de medicament care îți reglează dispoziția și nivelurile pragurilor emoționale pînă la cel mai recent roman al lui Houellebecq, totul plutește în serotonină. Iar dacă nu plutește de-a binelea, tot are o legătură, o urmă, o amprentă imposibil de măsurat. Plecăm pe drumul bun al descoperirii, dar ne căsătorim cu fiecare idee care ne iese-n cale. Nici aici nu-i vreo chestie nouă. Așa procedăm de cînd ne știm. Dar facem din ce în ce mai comod și mai cu zîmbetul pe buze legătura directă între fiecare dintre noi și umanitate, în general. Iar șirul descoperirilor, viteza lor, succesiunea momentelor de spectacol al științei, toate astea s-au transformat într-un ritm. Un tempo din care ți se pare că nu se mai poate ieși. Nu mai există nimic „simplu“. Totul e o rostogolire de raționamente care nu pot fi valabile în afara „celor mai recente studii statistice“, „celor mai recente proiecte de cercetare“, „celor mai recente examinări ale pieței“.

Așa se face că nu mai poți fi bou, prost, ticălos. Nu mai ai cum. Ești suma unor „întîlniri între contexte trecute și prezente“, „manifestări ale unor factori declanșatori“, „fenomene ale universului chimic care ești“. Prostul rău și agresiv, indiferent de gen, stă relaxat pe plajă, la umbra serotoninei. Se simte mai bine ca niciodată. Uneori, cînd are chef, merge la cei mai sofisticați psihoterapeuți, tocmai ca să-și legitimeze natura și actele pe care le întreprinde. Pe cît de complex și de plin de momente culminante e spectacolul vieții noastre de azi, pe atît de proaspete în obraji sînt prostia agresivă și rea, ticăloșia pură, impostura ca meserie. Ar părea că prostia nu poate dribla obstacole complicate, că se îneacă și horcăie sub ofensiva eliberatoare a valurilor de informație și de comunicare. Nu e deloc așa. Prostia e cel mai vajnic surfer al acestor talazuri. Iar dacă e dublată și de o doză de talent al impostură, atunci, pur și simplu, merge pe ape. Confiscă orice mit și orice narațiune contemporană, ocupă tot spațiul. Și poate face absolut tot ce vrea, tot ce-i poftește inima, tot ce-i rîvnește pipota. Pentru că e o „manifestare a universului interior“, o „eliberare a sinelui“, o „explorare a abisului personal“. Prostia rudimentară poate ajunge la performanțe colosale. Reușește să-i ascundă pe cei loviți cu adevărat de furtuni interioare, pe cei care suferă, pe cei izbiți grav de propria lor chimie. Îi ascunde cu o măiestrie neegalată și ocupă ea locurile din prim-plan. Iar dacă prostia rudimentară are norocul de a se întîlni și cu un pic de ticăloșie, atunci chiar dă lovitura. Stă în dosul serotoninei, iar de-acolo, cînd n-o vezi, trage din toate pozițiile, cu succes mai mare decît al celui mai antrenat lunetist. Produce ravagii de nedescris. Și pare că-și face doar încălzirea.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Ce mai e cu infernul?

Pare ciudat. Potrivit cercetărilor din ultimele decenii, o mulțime de oameni cred în Dumnezeu fără să mai dea crezare existenței diavolului. Infernul a cam dispărut din conștiința credincioșilor. Simetria răsplăților și a pedepselor dintr-o altă viață, sub care stătea fiecare clipă a vieții de aici în epocile tradiționale, nu mai are cine știe ce relevanță.

Dar poate că nu e chiar așa ciudat. În modelul de lume al modernității tîrzii, nici diavolul, nici infernul nu mai „au loc". E adevărat că ei rămîn materia unui capitol gras de cultură europeană și universală. De la întunecatul regat al ispititorului, din învățătura Bisericii, la pitorescul lui neliniștitor sau umoristic, în folclorul religios, de la speculațiile filozofice și mistice asupra polului minus al lumii pînă la chipurile pe care arta și literatura creștină li le-au dat timp de secole, ei constituie o temă abundentă de studiu. Cît despre ei ca realități obiective, modernitatea tîrzie ridică din umeri, nu le mai face credit. De ce?

Probabil fiindcă nu mai trăim într-un model de lume ierarhic, cu stări calitativ diferite de ființă. Nici chiar oamenii religioși nu se mai simt în genere acasă într-un univers care înșiră pe verticala sa văzutele și nevăzutele, stările inferioare, lumea oamenilor, stările superioare de ființă, dominate de polul transcendenței divine. Trăim într-un domeniu definit preponderent, în exterior, prin istorie și social, restrîns la psiho-fizic în ce privește individul.

Apoi infernul și diavolul tradițional nu mai au credit fiindcă au stat prea mult pe scena creștină. Unul a înșelat, a ispitit peste măsură, celălalt a înfricoșat pînă la teroare, plictis și comedie neagră. Secole la rînd, chiar pînă în secolul XX, Bisericile au făcut abuz de „pastorala fricii" (cf. Jean Delumeau, *Păcatul și frica),* au perfecționat teologia infernului, au ilustrat din belșug chinurile iadului și veșnicia lor. Era discursul lor doar unul întunecat, obsesiv, aproape sadic? Sau doar unul sclerozat, care vehicula o tematică validă (responsabilitatea spirituală a persoanei), dar a cărei formulare ajunsese defazată față de mentalitatea modernă? Oricum ar fi, Jean Delumeau, în *Frica în Occident,* ca și Georges Minois în *Istoria infernurilor,* citează cuvintele doamnei Roland, indignată de chipul unui Dumnezeu terorizant. „Ideea că atîtea ființe nevinovate, oameni ce au trăit cu cinste, atîtea popoare civilizate [din afara Bisericii catolice] au fost date pradă flăcărilor nemiloase... Ce ființă grosolană și brutală am făcut din divinitate!", scrie ea la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În secolul XX, Nikolai Berdiaev, filozof creștin al libertății metafizice, se revoltă tumultuos împotriva religiei de tip retributiv și penal, care ofensează și libertatea omului, și anvergura transcendentă a lui Dumnezeu.

De altfel, de pe la mijlocul secolului XX, chiar Bisericile și-au nuanțat limbajul. În trecut, ele susțineau că mîntuirea nu e posibilă decît pentru credincioșii riguroși, pe cînd restul umanității era pîndită de focul veșnic al iadului sau de cel, purificator, al purgatoriului. Abia de mai puțin de un secol, Bisericile au recuperat distanța care se căscase între doctrina fricii de pedeapsa veșnică și mentalitatea modernă. Cea din urmă se mișcă între indiferență față de religios și sensibilitate față de un Dumnezeu generos, universal activ și salvator, nu unul exclusivist, răzbunător. Astăzi, Bisericile insistă asupra bunătății lui Dumnezeu, asupra atotprezenței sale iubitoare, evidente sau ascunse. Iadul și-a pierdut recuzita spectaculoasă, ba chiar relieful. „Ne-au împuiat capul cu povești despre infern, purgatoriu și altele de felul ăsta", spunea prin 1980 o vînzătoare pensionară din Bretania. „Acum nu se mai vorbește de așa ceva. Probabil că toate astea au dispărut" (cf. G. Minois).

Infernuri pe care omul le creează, le îndură, le aplică celorlalți.

Așadar infernul nu ar mai fi credibil. Totuși el nu se lasă ușor dat afară din scenă. Are, în secolele XX și XXI, o mulțime de concurenți proaspeți. Georges Minois își sfîrșește studiul cu un capitol intitulat „Secolul infernurilor": la plural, cum stă bine modernității tîrzii. Infernuri terestre, actuale, nu proiectate într-o altă lume și o altă viață. Infernuri pe care omul le creează, le îndură, le aplică celorlalți.

Sînt, mai ales, infernurile colective, îndurate de comunități largi. Pe de o parte, totalitarismele atee, utopii puse silnic în operă, care uniformizează pînă la ștergere și masificare individul. Acestea măcar nu și-l anexează pe Dumnezeu. I se substituie polemic. Extremismul terorist islamic, în schimb, pune sub emblema domniei divine tortura, violul, genocidul. Fie că e vorba despre musulmanii de alte tradiții, de creștinii din Orient sau de occidentali, cei diferiți religios față de „califatul Daech" trebuiau să piară ori să i se supună. „Paradisul" amenajat de totalitarismele atee ori religioase se dovedește a fi exact contrariul lui.

Ambele tipuri de totalitarism pretind să realizeze o *perfecțiune socială* și *istorică*. Ambele pretind să instaureze o lume *uniformă*, condusă discreționar de un *unic* centru. Ambele desființează prin violență diversitatea convingerilor și libertatea persoanei. În mîinile lor se produce teribila metamorfoză: sub ochii noștri în ce privește extremismul islamic, pe spinarea noastră, a europenilor, în ce privește totalitarismele secolului XX. Iată dovada, experimentată, că perfecțiunea căutată în istorie conduce la oroare, că perfecțiunea colectivă e o schimonositoare utopie. Nu amintește, prin contrast, lecția teribilă a totalitarismelor că nu colectivul socio-istoric, ci persoana umană e subiectul oricărui efort spre perfecțiune? Că persoana și actele ei se judecă – din perspectivă spirituală – pe o axă care o leagă, în fiecare clipă, nu de un „capăt al istoriei", ci de Polul realului?

După mine, democrația liberală e un destul de bun suport social pentru trăirea credinței, pentru tematizarea ei. Democrația liberală refuză să se conceapă drept societate perfectă sau în drum spre o perfecțiune colectivă. Se întemeiază pe recunoașterea continuei sale amendabilități, la care diversitatea indivizilor și a grupurilor trebuie să contribuie. Își recunoaște fragilitatea, necesitatea de a fi menținută, dobîndită prin dialog, negociere, acord. Pe de o parte, ea pune astfel în valoare persoana, cu libertatea ei de conștiință, convingeri, exprimare. Pe de altă parte, interzice sacralizarea socialului și a istoriei, menține distanța între imanent și transcendent. Chiar dacă neintenționat, ea poate sugera astfel o realitate și un sens care o depășesc.

Într-un moment cînd, în România, democrația liberală își trăgea sufletul după o perioadă foarte proastă, Papa Francisc a formulat un sens deopotrivă social și spiritual. „Împreună" a fost mesajul său, ceea ce înseamnă recunoaștere colegială a diversității, religioase și umane, dorință de întîlnire, de conlucrare. Gazda Papei, președintele Iohannis, și Patriarhul Daniel au fost actori ai acestui „împreună". Iar ei reprezentau o societate și o Biserică unde acest „împreună" pare că începe să aibă răsunet, poate chiar atracție.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Teodor BACONSCHI

În principiu...

Mulți au aderat sincer la utopia comunismului, mai ales dacă s-au trezit în ascensorul social al contraselecției operate pe temeiul „dictaturii proletariatului": din tractorist, deveneai activist, cutare vagabond analfabet dintr-un sat de cîmpie se trezea torționar-șef la vreun penitenciar înțesat cu foști miniștri sau universitari ai regimului „de tristă amintire", Ion Iliescu, un băiat sărac, fiu de comunist în ilegalitate, absolvea Politehnica din Moscova și prelua, cu o față radioasă, soarta colectivă a tineretului militant, în fine, nu ducem lipsă de posibile exemplificări. Dar cei mai mulți, poate înșelați la început, au sfîrșit destul de repede prin a pricepe că noul regim politic se baza pe violență, represiune, propagandă și ritualuri politice fără conținut. Numai că era prea tîrziu: puterea instalată *manu militari,* prin ucaz moscovit, părea nu doar consolidată, prin mecanismele sale de control total, ci și eternă, adică imposibil de atacat cu mijloace individuale. La un deceniu de la producerea cataclismului postbelic, populația era deja dresată și supraviețuia prin recursul cotidian la o „salvatoare" duplicitate: să facem, să dregem, dar mai ales să *susținem* linia partidului unic, prin declarații de amor, entuziasm și veșnică fidelitate. După cum glăsuia o lozincă pomenită de Ilf și Petrov: *Să ne respectăm șefii!* Distanța tot mai mare dintre realitate și reprezentările sale ideologic-dogmatice s-a lărgit pînă la împămîntenirea unei stări de duplicitate generalizată. Unul dintre rezultatele cele mai durabile ale ingineriei sociale la care am fost supuși a fost așadar capacitatea de a ne ticăloși laolaltă, sub cele mai morale, mai înălțătoare și mai generoase „idealuri". Din comunism nu a ieșit doar o societate bolnavă, subnutrită, izolată internațional și imbecilizată prin obediența cea mai degradantă, ci și una de ființe obișnuite să invoce la tot pasul cele mai înalte *principii.* „Principiu" trimite gîndul la început. Iar totalitarismul bolșevic se afla într-o veșnică stare embrionară: îți cerea mereu să înghiți lipsuri, să trăiești în frică, să nu spui ce gîndești de fapt și să te infantilizezi prin iresponsabilitate, în numele unor realizări formidabile și al unor evoluții fabuloase, sistematic amplasate într-un viitor *iminent,* dar niciodată întrupat.

Ei bine, putem explica frustrarea și disonanța în care trăim tocmai prin inerția acestei duplicități aparent virtuoase, care ne împinge să invocăm reguli solemne, doar pentru a le cere altora să le respecte, în vreme ce noi înșine ne socotim exceptați de la rigorile lor. Ideea că legile sînt „pentru proști" – și că sînt atît de stufoase, absurde și instabile încît numai un fraier le poate respecta *ad litteram* – se combină frecvent cu mentalitatea *micii înțelegeri,* adică a unui tranzacționism punctual: norma e acea abstracție pe care tocmai *situația mea* o desfide... Oricine caută să privească detașat modul în care interacționăm (în viața reală sau în rețelele de socializare) se va lovi de acest tipar mental cu două viteze, două fețe, două direcții opuse. Și în tranziția post-comunistă, cele mai de seamă abjecții s-au consumat sub paravanul celor mai nobile intenții, pe fondul unei minciuni care funcționează simultan ca sursă și scop masochist al nefericirii noastre „comunitare". Starea de simulacru existențial a devenit a doua noastră natură și e perfid stimulată de recenta obsesie a „semnalării virtuții" (care vine „la pachet" cu autovictimizarea). Cum de ne simțim atît de rău împreună, de vreme ce ne proclamăm la tot pasul bunele intenții și faptele presupus lăudabile? E pentru că am crezut că vom avea democrație funcțională, libertate și regăsire națională fără să obținem mai întîi dreptatea și adevărul despre evenimentele fondatoare, năclăite de sînge: crimele din decembrie '89 și cele ale succesivelor mineriade. Glasul celor asasinați, răniți și mutilați continuă să ne certe, așa cum coșmarul complezent al falsității noastre continuă să ne bîntuie...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

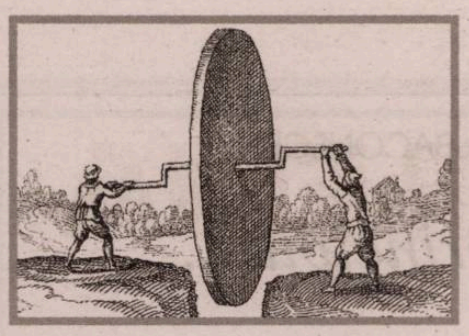

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Politicieni la televizor

Sutele de mii de televizoare deschise în fiecare seară pe Antena 3 nu pot fi nici ignorate, nici fetișizate. Orice prezență în studiourile respectivei televiziuni, a oricărei televiziuni, trebuie să plece de la această banală observație – nici un politician român nu este ales pentru a reprezenta doar un segment de electorat. Pe de altă parte, nu e nici o tragedie dacă, după diverse calcule, respectivul politician decide că nu este în interesul său sau al publicului să fie prezent într-un loc anume. Cîtă vreme întrebările esențiale se pun, e irelevant locul în care se întîmplă dialogul. E doar un banal calcul de oportunitate.

Pe scurt, decizia unui partid sau a unei personalități publice de a participa sau nu la emisiuni de pe Antena 3 sau de aiurea nu spune mare lucru despre politicianul respectiv. Sigur, vor spune puriștii, dar A3 nu mai e de mult un jucător strict mediatic. E politic. Și ar avea dreptate pînă la un punct. Dar tocmai pentru că e un jucător politic, e și un jucător mediatic formidabil în ghemul de interese care gravitează întotdeauna în zona de putere românească. E aproape o tradiție ca premierii României, foști, actuali și viitori, să facă o vizită ritualică în acele studiouri. Unii dintre ei pleacă de acolo eroi, alții plictisesc pe toată lumea, unii se întorc, alții nu.

Ani de zile de acces în diverse zone ale Puterii au ajutat această stație de televiziune să își construiască un public loial. Accesul, abordarea unor subiecte inconfortabile, indiferente sau inaccesibile altora și o anume încăpățînare într-o direcție proprie au contribuit la profilarea A3 drept un soi de pol al conservatorismului sucit și ipocrit, cu schimbări bruște de direcție, fără ca pe figurile din *prime-time* să apară grimase de disconfort.

Faptul că A3 e un jucător major pe piața de media și mai ales în zona afacerilor curente e cert și de aici ar trebui să pornească orice discuție referitoare la boicotul producțiilor sale. Este și va fi imposibil de ignorat cîtă vreme își va menține acest statut.

Pe de altă parte, aproape toate eforturile A3 de a sprijini un candidat sau un partid s-au soldat cu eșecuri. Asta ar trebui să pună un pic în perspectivă importanța exagerată care i se acordă acestei stații. E relevantă, dar nu hotărîtoare.

Mult mai important decît prezența sau boicotul unei stații de televiziune e contextul în care se ia o astfel de decizie. Nu e nici un secret că fondatorul A3 a fost condamnat pentru o fraudă uriașă care nu a fost încă recuperată de stat. Asta un subiect pe care, invitați sau nu, politicienii ar trebui să îl abordeze cu încăpățînare. Discuția despre banii aceia care ar trebui să intre în bugetul public e esențială. Probabil ar rezolva de la sine și problema despre care vorbim aici. De asemenea, o discuție serioasă despre CNA și despre rolul mediilor publice ar ajuta cumva la clarificarea acestor dileme ieșite din neputință, relativizări și confuzie.

Poate ar merita discutat aici și tipul de comportament pe care vrem să îl încurajăm în viața publică românească. Chiar ratate sau rizibile, aparițiile politicienilor USR-PLUS la A3 sînt de preferat refuzului incalificabil al președintelui României de a oferi interviuri. Klaus Iohannis simte nevoia să emită proclamații către țară, dar niciodată să își explice deciziile în fața publicului. Aproape că îți vine să deplîngi absența unui festival al florilor de cireș sub înaltul patronaj al casei imperiale Iohannis.

În fapt, micuțul scandal care zguduie zilele astea USR-PLUS are sensul unei crize de creștere și dovedește o oarecare nesiguranță în rîndurile unui public care încă se formează și ale unor partide care sînt brusc obligate să facă față în liga mare. O parte dintre simpatizanții celor două se tem că, după alegerile europarlamentare, formațiunile pe care le sprijină încep să ia forma vasului în care sînt puse. Devin un soi de PSD sau PNL cu alte figuri. În prezența liderilor lor la A3, oamenii ăștia văd un început de conformism toxic și dezarmant. Ambiguitățile astea pot fi eliminate repede dacă discursul reprezentanților USR-PLUS se întoarce în zona de radicalism democratic și transparență pe care l-au practicat pînă la rezultatul din 26 mai.

Ar mai fi cîteva lucruri de spus despre apelul venit de la redacția *Newsweek* privind boicotarea celor care „legitimează" prin prezență A3. Mărturisesc că, deși îi înțeleg resorturile, nu îi pricep utilitatea. Pînă la urmă, *Newsweek* e dator publicului propriu cu o fotografie cît mai exactă a actualității. A-ți refuza o parte dintre instrumentele pe care le ai la dispoziție doar pentru că ești exasperat mi se pare mai degrabă o copilărie de care probabil o să uităm repede. Nu mă îndoiesc că *Newsweek* se va descurca și fără interviuri cu Dragoș Pâslaru, Rareș Bogdan (PNL boicotează selectiv A3, presupun că în zilele impare) sau alții care mai apar acolo. Dar la ce i-ar folosi?

Ciudățenia – sau ironia, dacă vreți – e că, încercînd să militeze pentru un climat public mai curat, *Newsweek* adoptă exact atitudinea Antenei 3. Se folosește de acest levier al accesului la public pentru a forța deciziile unor politicieni. Într-o lume în care principalul *publisher* al planetei și al țării e Facebook, asta e, din punctul meu de vedere, o dublă greșeală.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

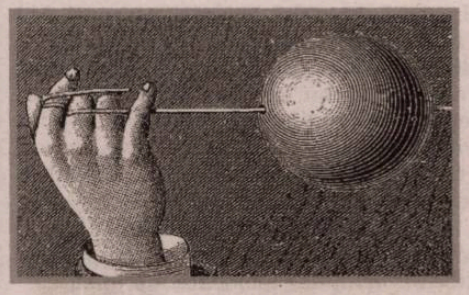

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Alegeri ca oricare altele?

– vot cu repetiție la Istanbul –

Mai poate fi salvată democrația în Turcia? Mai poate fi schimbat cursul autoritar pe care s-a înscris în ultimii ani această țară cu ambiții europene? Poate fi înfrînt președintele Recep Tayyip Erdogan? Pentru a doua oară în decurs de trei luni, locuitorii orașului Istanbul sînt așteptați la urne, duminica asta, ca să-și aleagă primarul. Alegerile din 31 martie, cîștigate la limită și cu o diferență mică de candidatul Opoziției, Ekrem Imamoglu, au fost anulate printr-o decizie a autorității electorale după mai multe sesizări și amenințări din partea președintelui Erdogan. Repetarea acelui scrutin înseamnă, de fapt, reluarea aceleiași confruntări între Ekrem Imamoglu, din partea Opoziției, și candidatul AKP, partidul aflat la putere, Binali Yldirim. Doar că de data asta atmosfera e încă și mai tensionată. Anularea acelor alegeri, considerate corecte de mare parte a observatorilor, nu a făcut decît să sporească frustrările Opoziției, iar acuzațiile de manipulare venite dispre Putere au întețit suspiciunile celor care susțin AKP. Și, ca și cum nu ar fi de ajuns, totul se suprapune peste un climat social și economic oricum complicat: recesiune, inflație, șomaj etc. – plus amenințările la adresa Opoziției democratice și nenumăratele arestări efectuate de autorități în rîndul societății civile după puciul eșuat din 2016.

Duelul electoral de duminica trecută dintre Binali Yldirim și Ekrem Imamoglu, așteptat cu nerăbdare de alegători, a fost însă dezamăgitor. Problemele cu adevărat relevante pentru electorat – cum ar fi scăderea nivelului de trai, creșterea șomajului, administrarea orașului etc. – nu au fost abordate de cei doi. Confruntarea s-a purtat mai degrabă pe terenul alunecos al identității, cu armele populismului. Asta, chiar și atunci cînd dezbaterea părea să atingă subiecte într-adevăr importante.

Confruntarea s-a purtat mai degrabă pe terenul alunecos al identității, cu armele populismului.

În timp ce Binali Yildirim a promis că va crea 500.000 de locuri de muncă în cinci ani, Ekrem Imamoglu a criticat modul în care partidul aflat la putere folosește banii publici; printre altele, subvenționînd generos fundații religioase conduse de apropiați ai președintelui Erdogan. Potrivit lui Imamoglu, această risipă ar trebui oprită cît mai curînd posibil. Ba nu, a replicat Binali Yildirim, care a explicat că aceste fundații sînt folosite în lupta împotriva terorismului. Această temă a luptei antiteroriste și mai ales discursul îndreptat împotriva predicatorului Fethullah Gülen, exilat în SUA, au acaparat aproape întreaga dezbatere electorală. Pentru cei care urmăresc această confruntare dinspre Occident, mizele sînt, poate, dificil de depistat. Pentru alegătorii turci, însă, alegerea e în termeni binari: „modelul" societal conservator islamic întruchipat de Erdogan și de candidatul partidului său

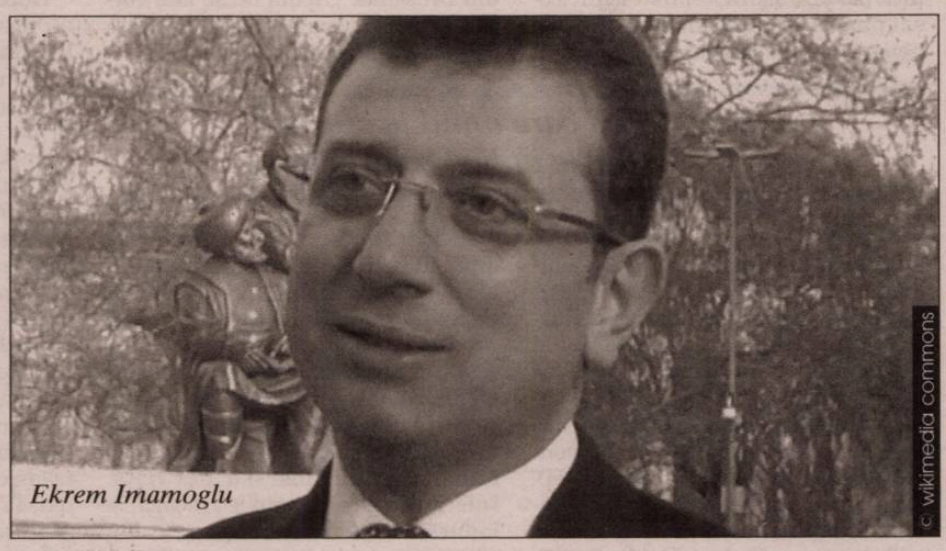

Ekrem Imamoglu

© wikimedia commons

vs. progresul și democrația reprezentate de Imamoglu.

Este posibilă o nouă victorie a lui Ekrem Imamoglu la Istanbul? Primul răspuns – simplist – e că, dacă a reușit deja o dată, o poate face și a doua oară. Apoi, Turcia trece printr-o criză economică gravă. Creșterea prețurilor la bunurile de bază și penuria ar putea să demobilizeze electoratul AKP. Un alt argument că schimbarea e posibilă e rezultatul alegerilor din martie de la Izmir și Ankara: în ambele orașe au cîștigat candidații Opoziției. Chiar dacă AKP își menține controlul datorită voturilor din mediul rural și mic-urban, semnalele venite dispre cele două metropole pot influența votul la Istanbul. În fine, nu e exclus ca marea nedreptate care i s-a făcut lui Imamoglu prin anularea scrutinului din 31 martie să-i aducă acum, la repetarea alegerilor, încă și mai multe voturi.

În orice caz, în martie, pierderea alegerilor în Istanbul, cel mai bogat oraș din Turcia, reprezentînd cam o treime din PIB-ul țării, a fost o lovitură serioasă pentru partidul de guvernămînt. Cu puțin timp înaintea scrutinului din martie, președintele Erdoagn spunea că „cine cîștigă Istanbulul, cîștigă Turcia întreagă". De data asta, anticipînd perspectiva unei înfrîngeri a partidului la votul de duminică, Erdogan e mult mai precaut, spunînd că alegerile locale de la Istanbul sînt „alegeri ca oricare altele".

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Negoț & negustori

Texte și opinii de:

● Adrian STĂNICĂ (cercetător)
„Conserve cu aer proaspăt de Napoli“
● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie)
„Miracolul comerțului“
● Ioana POPESCU (etnolog)
„Otium versus Negotium“
● Mihai BUZEA (scriitor)
„Povestea Becului“
● Mihaela PANTEA (redactor-șef la *Adevărul financiar*)
„Patru mituri despre comerțul exterior al României de pe vremea lui Ceaușescu“

argument

Cum ne vindem marfa

Comerțul a adus dintotdeauna prosperitate și bunăstare economică, deschidere, relații, toleranță și chiar democrație. Dar negustorii sînt adesea văzuți și ca niște indivizi gata oricînd să-și înșele clienții. Nu întîmplător, Hermes, zeul grecilor, era patronul negustorilor, dar și al hoților (și nu trebuie omis că era unul dintre cei mai simpatici și descurcăreți zei, care știa și să vorbească foarte bine – calitate esențială pentru orice negustor care vrea să-și vîndă marfa). Și poate nu degeaba se mai zice și că *hoțul neprins e negustor cinstit*. Asta nu înseamnă că nu există și negustori cinstiți cu adevărat, dar și negustori de ocazie pe care nu necinstea îi caracterizează, ci mai degrabă neștiința. E cazul mulților comercianți apăruți peste noapte, după căderea comunismului. Comerțul a apărut atunci ca o alternativă la producția „pe stoc“, adică producția industrială de dragul producției, fabricarea unor bunuri nevandabile care se practica în mod absurd mai ales în ultimii ani ai comunismului. „Bișnița“, cum i se spunea, termen care conținea și o puternică nuanță peiorativă, a proliferat ca o soluție de ieșire din sărăcie pentru cei descurcăreți. Oamenii nu erau însă pregătiți prea bine. Învățau de la turci arta negustoriei și a tocmelii, fără să le aibă însă în sînge. Negustoria pe scară mai mare și cu mai puțin efort a fost preluată de foști securiști sau de nomenclaturiști ai vechiului regim care aveau relații de afaceri și făceau parte, cum se spune, „din sistem“. Nici ei nu se pricepeau însă prea bine la *arta negustoriei,* iar pe termen lung, puțini au fost cei care au reușit. Nici astăzi nu ne putem lăuda cu negustori prea buni. Sînt încă prea mulți cei care lucrează în domeniu fără să aibă un minimum de har pentru asta. Căci negustoria presupune har și tradiție. Un har pe care rar îl vezi și o tradiție care la noi n-a prea apucat niciodată să se înfiripe serios.

De observat e că există mereu un fel de luptă mai surdă sau mai puțin surdă între cei care produc și cei care vînd. Popoarele continentale sînt în general mai înclinate către producție, către acumulare, către munca grea pe care o consideră cinstită, către izolare și închidere, în vreme ce popoarele cu mai larg acces la mare și căi de transport au mai multă apetență către schimburi și deschidere. Sînt exemple clare în istorie. Lăsînd la o parte perioada antică, putem spune că pe de-o parte sînt, de pildă, rușii sau nemții, iar pe de altă parte, americanii, englezii ori portughezii. Mai nou, ni se tot flutură la orizont un război comercial între China și Statele Unite. Sperăm că asemenea războaie comerciale vor fi mai puțin catastrofale decît cele armate și că vor provoca, în cel mai rău caz, niște „reașezări de prețuri“, așa cum se spunea odată scumpirilor.

Oricum, revenind la meleagurile noastre „mioritice“, merită să cercetăm cît de buni sau de răi comercianți mai sîntem astăzi. Asta încercăm să facem în paginile care urmează. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian STĂNICĂ

Conserve cu aer proaspăt de Napoli

Finele practicii de vară, primul an de facultate, Petroșani, vara lui 1989. După o lună de teren nu mai avem nici un ban. Vîndusem deja și sticlele goale pe care le adunaserăm în cămin, e momentul sacrificiului. Fiecare își cedează o pereche veche de adidași sau cîte un tricou. O colegă își donează un inel de argint. În afară de mine și de Dan, nimeni nu are curajul să meargă la piața de vechituri. Lasă că încercăm noi, pentru că e musai să strîngem bani pentru gașcă, pentru drumul de întoarcere. Ne învîrtim circa o jumătate de oră și încercăm să atragem doritori pentru gioarsele noastre. Inelul și-a găsit repede client, restul – nici o șansă. O negustorească profesionistă se milostivește de noi și ne dă sfaturi profesionale. Are experiență. Aduce marfă de la sîrbi și vinde peste tot în sud. Dar ce vrem noi să facem e profund greșit. La Petroșani, lumea are bani, nu se uită la marfa noastră – trebuie să ne adresăm altui public. Ne trimite spre Lupeni sau în alte zone unde sînt colonii de muncă sau cu militari în termen.

Au urmat vremurile tranziției. La începutul anilor 1990, așteptam autobuzul care să mă ducă spre oraș, într-un sat de lîngă Curtea de Argeș. Butic. Chiar în stație era o dugheană, probabil buticul non-stop al satului. Îmi cumpăr o ciocolată. Deschid ambalajul și văd că toată ciocolata era acoperită de mucegai. Îi cer vînzătoarei să o schimbe și să arunce marfa stricată. Femeia se uită la mine cu ochii mirați. Nu e vina ei că s-a stricat și nu înțelege cum de am tupeul să îi cer banii îndărăt. Am luat-o – să îmi fie de bine. Insist. O localnică apără vînzătoarea, mă ceartă că am tupeu. Că nu înțeleg cum se face comerțul. Că noi, ăștia de la București, sîntem tupeiști. Nu renunț. Pînă la urmă, îmi dă ea banii pe ciocolată îndărăt. Ca să îmi facă în ciudă, mai și mușcă din ea.

Negustoria are o componentă deosebit de importantă, negocierea. Și cred că am avut cele mai interesante negocieri la Istanbul. Acum aproape două decenii trebuia să ajung la hotel. Întreb un taximetrist cît costă cursa. Îmi cere zece dolari, îi ofer unul. Zîmbește larg, îmi zice că mă pricep și că e clar că nu sînt occidental. Nu sînt, recunosc cinstit. Batem palma la trei dolari.

E drept, am avut și de la cine învăța. În aceeași călătorie la Istanbul, un coleg de serviciu, reputat geolog și cercetător, cu rădăcini vlaho-greco-bulgare, începe să negocieze cu un comerciant o haină de piele. Reușește să reducă prețul sub 20 de procente din valoarea cerută inițial. Trag de el să mergem, nici nu mă bagă în seamă. Cînd ajunge la 10% din valoare, mulțumește, se întoarce spre mine și plecăm. Turcul, nervos, aruncă cu haina pe jos. Îl întreb pe Luță de ce nu a cumpărat haina. Îmi răspunde că nici o secundă nu a vrut asta. A vrut doar să vadă dacă se mai pricepe la negocieri sau dacă și-a pierdut talentul.

Mici negustori sau depozite en-gros? În Cape Town am ajuns în piața tradițională de artă africană, în căutare de suveniruri. Pe tarabe sînt tot soiul de obiecte, de la kitsch-uri pînă la exponate frumos lucrate. Folosesc aceeași tehnică a negocierii, care îmi spune că prețul corect e cel la care ochii negustorului nu mai zîmbesc, ajung la un preț semnificativ redus. Ochii vînzătoarei se umplu de tristețe. Îmi zice că mai mult nu are cum să lase, că a muncit tare mult și trăiește din ce lucrează. Mă convinge. Cumpăr. Ceva mai tîrziu, în drumul spre hotel, trec pe lîngă

„Ziua e pentru negustor, noaptea pentru poeți."

OCTAVIAN GOGA

„Cumpărătorului îi trebuie o sută de ochi, vînzătorului nici unul."

GEORGE HERBERT

un soi de mall. Este depozitul en-gros unde găsesc munți din acele exponate cumpărate din piață. Și mai ieftine. E drept, nu cu mult.

Sub soarele Mediteranei se face negustorie de mii de ani. Unul dintre locurile cele mai fascinante este Napoli. Aici a existat totdeauna o adaptare la cele mai noi cerințe ale pieții. Astfel, imediat după căderea Zidului Berlinului, negustorii napoletani vindeau așa-numite „cărămizi din Zidul Berlinului". Ajungeau probabil ca să fie ridicat un nou Zid Chinezesc. Tot aici, imediat după ce Italia a introdus legea cu purtarea obligatorie a centurii de siguranță, au apărut tricouri albe cu diagonale negre, de dimensiunea centurilor. Un prieten mi-a zis și că unii întreprinzători au încercat să vîndă, mai ales turiștilor americani, conserve cu aer proaspăt de Napoli. Personal, nu am văzut așa ceva. Un lucru e clar. Negustorii napoletani chiar știu să atragă clienții. În primăvara lui 1997 vizitasem Pompei și ieșisem din muzeu. Lîngă mine și colegul meu Gigi, se oprește un puști. *„Caldo, eh?"*, întreabă. Evident, răspund eu. Puștiul comentează: „Știi ce ar merge pe răcoarea asta? O limonadă proaspătă și rece... una care să te trezească și să te încarce de energie". Recunosc, descrierea lui mă face să mor de sete și de poftă de limonadă. Probabil se citește asta pe fața mea, pentru că puștiul îmi zice că nu e nici o problemă, pot găsi orice îmi doresc la terasa tatălui lui, care e un pic mai încolo, după colț.

Negustoria și negocierea sînt elemente importante și în lumea europeană a cercetării. Ședințele de pregătire a propunerii de finanțare sînt momentele în care fiecare partener încearcă să își asume cît mai multe activități și să ceară un buget cît mai mare. De regulă, coordonatorul cere tuturor membrilor consorțiului atît descrierea activităților, cît și costurile aferente. Tot de regulă, la fiecare primă centralizare a ofertelor, suma cerută de membrii consorțiului este de circa două sau trei ori mai mare decît bugetul disponibil, fie că e vorba de un milion, de trei milioane sau de zece milioane de euro. Îi revine atunci coordonatorului rolul de a tăia sumele și activitățile astfel încît propunerea să fie și armonioasă, și realistă. Am început să particip la asemenea ședințe de aproape 15 ani și am trecut de la stadiul în care orice sumă ni se oferea era bună, pentru că însemna intrarea în lumea mare a cercetării europene, la poziția de coordonator de propunere și, apoi, de proiect.

Cum decurge o negociere de împărțire a bugetului unei propuneri de cercetare? Acum trei ani le prezentasem colegilor, din 29 de instituții de cercetare europene, viziunea mea privitoare la repartizarea banilor pentru fiecare partener. Cerințele fiecăruia fuseseră mult exagerate, așa încît tăiasem tuturor fondurile cam la jumătate. Era un moment tensionat. Dacă cineva ar fi aprins un chibrit, ar fi sărit totul în aer. Dezamorsarea situației și acceptarea propunerii a venit de la Peter, un coleg german, care a zis: „Eu sînt nemulțumit. Dar văd că sîntem toți la fel de nemulțumiți, deci asta e singura soluție acceptabilă". Toată lumea a fost de acord. Seara, la cină, colegul olandez, rîzînd, a recunoscut că, dacă a acceptat neamțul, nu putea să mai zică ceva, pentru că el primise deja un buget un pic mai mare.

Prețul corect e cel la care ochii negustorului nu mai zîmbesc.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar – și jurnalist științific.*

Din piață

■ Un cumpărător se apropie de taraba unui vînzător de fructe din Piața Titan. Vînzătorul îl bombăne pe clientul anterior care-i refuzase marfa din cine știe ce motiv.

– Nu le mai place nimic, sînt cusurgii. Vor să-și aleagă fiecare cartof.

– Păi, *clientul nostru, stăpînul nostru*, nu așa sună vorba aia? încearcă noul cumpărător.

– Care stăpîn? Eu n-am nici un stăpîn! Eu sînt stăpîn aici – se oțărăște deodată vînzătorul cu glas ridicat.

Cumpărătorul se depărtează, lăsîndu-l în plata Domnului. Peste cîteva zile taraba era închisă și așa a rămas timp de vreo doi ani.

■ O cumpărătoare cere unei precupețe din piață o jumătate de kilogram de căpșune. Precupețaa, o femeie de la țară trecută bine de 60 de ani, se uită atentă la clientă. Cînd aceasta ia sacoșa să plece, după ce plătise, cu un licăr în ochi, precupețaa îi aruncă deodată:

– Sînt așa de bune, doamnă, c-ai să vezi ce-o să te oftici că n-ai luat mai multe.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Miracolul comerțului

În lumea în care trăim, bogăția statelor se creează în principal pe două căi. Există state care produc, manufacturează mărfuri și state care comercializează mărfuri. Exemplul clasic care poate fi invocat cînd vorbim despre prima categorie este Germania, iar pentru cea de-a doua categorie este Marea Britanie. Comerțul este o sursă de avuție, așa cum producția este o altă sursă.

Atunci cînd vorbim despre comerț ne gîndim, în primul rînd, la economie și acțiune economică. Este însă un mod de a gîndi destul de simplist. Comerțul reprezintă mai mult decît un simplu act sau fapt conștient de schimb de mărfuri. Prin intermediul comerțului, oamenii se cunosc, se caută, se împrietenesc, se amestecă, leagă legături durabile la capătul cărora se află sinteza, noul, drumul deschis pentru fiecare dintre ei. Dacă lumea capitalistă reprezintă o sinteză a mai multor culturi aflate în spațiul euro-asiatic, vehiculul, suportul acestei sinteze este comerțul sau cunoașterea prin intermediul afacerilor și schimburilor. Sinteza economică provoacă și dezvoltă sinteza culturală. Prin comerțul intern, european, dar și prin cel internațional, capitalismul va scrie istoria renunțării la împrejmuire, la ziduri, și va pune la baza sa deschiderea, cunoașterea, cucerirea și expansiunea, mai ales expansiunea spre lumi și orizonturi care uneori puteau fi văzute, alteori puteau fi doar ghicite. Peter Saunders arată: „Capitalismul modern își are rădăcinile în comerț, iar acestea sînt adînc înfipte în solul istoriei Europei. Începînd cu secolul al XI-lea, cînd, după invaziile în Europa ale normanzilor, ale sarazinilor și ale hunilor, s-a creat o perioadă de pace relativă, negustorii au început să dezvolte drumurile comerciale, să deschidă noi frontiere și să folosească un sistem rudimentar de plăți și credite internaționale cu ajutorul polițelor. Această expansiune a negoțului a condus în cele din urmă la nașterea a noi centre comerciale și manufacturiere în Țările de Jos și în orașe italiene precum Florența". *(Capitalismul, un bilanț social,* Editura Du Style, București, 1998, pp. 21-22)

Comerțul înseamnă mai mult și mai mult. El este sufletul capitalismului și baza sa de existență. Comerțul este creator de bogăție și cultură. Oamenii care au mers în Orient sau în alte părți ale planetei să schimbe mărfuri au adus bani, dar au adus și știință, descoperiri tehnice, bune obiceiuri de organizare socială și politică. Prin comerț, oamenii au circulat și și-au permis ca prin cunoaștere să se poată compara. Comerțul este creator de valoare și bogăție. Nu este o întîmplare că națiunile comerciale au fost întotdeauna și cele bogate. Capitalismul, prin comerț, inventează noțiunea economică de dublu cîștig și nu de pierdere la un capăt al schimbului suprapusă peste cîștigul de la celălalt capăt. Odată cu comerțul, oamenii valorifică în avantaj surplusul producției și se valorizează reciproc. Prin comerț și schimb comercial se compară economii, randamente economice, dar și culturi și civilizații. Cunoscîndu-se, oamenii se compară și se raportează unii la ceilalți. Comerț înseamnă călătorie și conexiune, rețea care lucrează întotdeauna în favoarea membrilor săi. Competitivitatea economică și randamentele superioare obținute de capitalism nu ar fi fost niciodată posibile dacă industria și mașinismul capitalist nu ar fi beneficiat de materii prime și forță de muncă din toate colțurile planetei. Omul occidental nu ar fi devenit niciodată o ființă atît de sofisticată dacă nu și-ar fi dezvoltat gusturile și dacă nu și-ar fi rafinat comportamentele în raport cu ceilalți oameni.

Dacă există o activitate care aplatizează o planetă, aceasta este activitatea comercială. Prin comerț și prin legăturile pe care acesta le-a creat, totul devine cunoscut și la îndemînă. Prin această activitate, oamenii se îmbogățesc și se emancipează. Nu este o întîmplare că lumea capitalistă va aduce cu sine bogăție, dar și libertate politică. Democratizarea economiei duce la democratizarea politicii și a exercitării puterii. Noile clase sociale, apărute odată cu dezvoltarea comerțului, își vor cere curînd dreptul la decizie și participare politică. Prin comerț și afaceri, lumea se cunoaște și se contaminează reciproc. Vecinătățile devin unele fecunde, active, provocatoare pentru civilizația umană. Așa se face că valorile și ideile, odată ajunse într-un stat, pot fi regăsite și în alte state, deși, mai ales la începuturile comerțului mondial, epoca nu era una a comunicațiilor rapide.

Evul Mediu nu a fost o perioadă de expansiune și explozie economică. Lumea europeană stătută, încremenită de sute de ani, va fi trezită prin intermediul comerțului. Orașele se animă și se dezvoltă, populația se înmulțește și migrează către zonele de prosperitate. Comerțul este un miracol și cei care beneficiază de acest miracol se pot socoti avantajați în lupta pentru resurse și nivel de trai. Prin comerț se poate adăuga valoare sau se poate pierde valoare, așa cum se întîmplă în cazul oricărei alte activități economice. Această activitate economică înseamnă și transferul puterii dinspre sat înspre oraș și recunoașterea rolului orașului ca miez al civilizației. Odată cu acest transfer, agricultura își pierde din importanță, cu toate că, în toată istoria lor, oamenii au fost obligați de natură să stea la masă de cîteva ori pe zi. Și azi, marile națiuni bogate și comerciale dețin ponderi foarte mici ale populației ocupate în agricultură. Adam Smith subliniază: „Între timp, unul dintre principalele efecte ale acestor descoperiri (este vorba despre descoperirile geografice – *n.n.*) a fost ridicarea sistemului mercantilist la un grad de splendoare și strălucire pe care altminteri nu le-ar fi atins niciodată. Ținta acestui sistem este de a îmbogăți națiunile care prin comerț și manufacturi, mai mult decît prin culturi agricole și ameliorațiuni agricole, mai mult decît prin activitatea orașelor decît a satelor". *(Avuția Națiunilor,* Editura Universitas, Chișinău, 1992, vol. II, p. 99)

Comerțul desființează granițe și bariere.

Ne întrebăm adesea și azi care este secretul dezvoltării puternice de care beneficiază unele națiuni și de ce alte națiuni nu beneficiază de o asemenea dezvoltare. Răspunsul, iată, l-a oferit Adam Smith cu mai multe sute de ani în urmă. Este vorba despre deschidere, expansiune, vînzare și valorificare superioară a produselor de care dispune o țară și pe care o țară le poate fabrica. Comerțul este cel care alimentează producția, pentru că piața extinsă duce la dezvoltarea întreprinderii.

„Trade is bad."

DONALD TRUMP

„Concurența e sufletul comerțului."

GUSTAVE FLAUBERT

„Comerțul. Este mai nobil decît industria sau dimpotrivă?"

GUSTAVE FLAUBERT

„Votezi de fiecare dată cînd faci cumpărături."

ALEX ZANOTTELLI

Prin comerț se alimentează o tendință de bază a capitalismului, care este deschiderea și expansiunea. Vorbim aici despre expansiune geografică, dar și despre expansiune economică și civilizațională. După apariția comerțului global, „grandioasele împrejmuiri", așa cum numește Le Goff imperiile din spatele zidurilor, nu-și vor mai avea locul. Tot ceea ce va fi imperiu în lumea capitalistă, sau statele care vor încerca să fie imperii, vor fi state deschise, comerciale și competitive industrial.

Prin comerț, construcția socială capitalistă începe să-și afirme complexitatea. Apare domnia marilor negustori și manufacturieri care vor furniza mărfuri și materii prime și care vor determina, prin angajarea de muncitori, apariția unei noi clase sociale, muncitorimea „exploatată". Comerciantul bogat își va extinde influența dinspre zona economiei spre cea a politicii și va influența mersul organizării sociale. Comerțul desființează granițe și bariere, devenind un fenomen internațional. Fernand Braudel pune în evidență rolul pe care-l are comerțul la distanță în apariția capitalismului: „În aceste centre privilegiate (Veneția, Genova, Florența, Barcelona) un prim capitalism triumfă prin comerțul la distanță. Este începutul domniei negustorilor-antreprenori care furnizează materii prime și muncă și asigură vînzarea produselor industriale." (Fernand Braudel, *Gramatica civilizațiilor,* Editura Meridiane, București, 1994, vol. II, p. 22) Modul în care statele comerciale sînt provocate să producă, să schimbe și să acumuleze bogății va spulbera ideea cea veche conform căreia comerțul nu produce bogății și ca atare este o activitate care merită a fi condamnată. Dacă pînă atunci se credea că nimic nu poate fi produs prin schimb, odată cu dezvoltarea comerțului internațional, națiunile și oamenii realizează importanța schimbului. Pentru că schimbul nu este niciodată un schimb de valori egale, oamenii înțeleg importanța comerțului și încep să folosească comerțul ca suport al dezvoltării economice. Începînd cu bucata de oglindă pe care au oferit-o indienilor din America de Sud în schimbul unei cantități de aur, occidentalii realizează puterea uluitoare a schimbului de a produce și a apropia valori.

Miracolul cunoașterii între oameni diferiți, de pe întinse zone diferite ale planetei, înseamnă miracolul dezvoltării pieței. Acum, comerțul liber este o valoare a întregii planete. După secole de protecționism și tarife vamale, statele par a fi căzut de acord asupra necesității existenței libertății comerciale. Discutăm aici despre lumea democratică și nu despre tiranii care mai cred încă în puterea de a-și ține cetățenii în afara accesului și folosinței tehnologiilor moderne sau care evită, prin restricționarea comerțului, comparațiile economice între state. Marile civilizații au fost create de către om la intersecția marilor drumuri comerciale. Comerțul înseamnă comunicare, dar chiar și schimb cultural și sinteză. Legătura dintre civilizație și drumul comercial este una clară.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust – Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Stela GIURGEANU

Clientul meu, prietenul meu

Cînd mergi în Turcia, la cumpărături, de multe ori auzi acea chemare a negustorilor: *„My friend, come here!“*. Acel „prietenul meu“, chiar dacă de multe ori este un soi de tic verbal, ascunde, totuși, în el esența negustoriei: să știi să atragi clienții, tratîndu-i ca pe niște prieteni, nu doar ca pe simpli necunoscuți. Iar negustorul turc știe să creeze acea atmosferă de familiaritate, în care tu, clientul, să nici nu mai simți că scoți bani din buzunar, ci că ieși de două ori în cîștig: pe lîngă un bun achiziționat, rămîi și cu o stare de mulțumire.

Nu pot spune cum stăm în România cu această știință a negustoriei și nu pot generaliza făcînd un portret al vînzătorului român, însă, cu siguranță, cel mai bun barometru ar fi o punere în balanță: de cîte ori am fost impresionați de cîte un vînzător care ne-a înseninat ziua și de cîte ori am simțit că ne sare mustarul din cauza indolenței, a nepăsării și chiar a prostiei altora.

În ceea ce mă privește, un vînzător bun este o pasăre rară. Vorbind de „vînzător“ mă refer la o întreagă gamă de angajați în domeniu, de la barmani și chelneri la oameni care lucrează în magazine sau în companii, dar și la cei stradali – cei din urmă părîndu-mi a fi cei mai pricepuți într-ale negustoriei.

Odată, mergînd spre casă, am dat peste o bătrînă cu un coș cu tot felul de flori. Eram chitită să cumpăr crizanteme, dar bătrîna m-a îmbiat să iau tuberoze, spunîndu-mi că „nu le cumpără nimeni și e păcat de ele, că nu mai apucă și ele să bucure pe cineva“. Un mic șantaj emoțional, dar cum poți rezista unei asemenea poezii?

În ceea ce privește chelnerii, aici e o întreagă gamă. De la plictisiții cărora de pomană le cerșești atenția, căci sînt prea ocupați să se întrebe ce anume caută ei în viața lor, la cei care te copleșesc cu prezența, de parcă mai au un pic și se așază la masă cu tine. Destul de rar mi-a fost dat să întîlnesc, cel puțin în România, chelneri cu adevărat meseriași, care nu doar că sînt unși cu toate alifiile ospitalității, a căror prezență discretă o simți doar cînd ai nevoie de ei, dar își și cunosc pe deplin marfa.

Bunăoară, acum cîteva săptămîni, am avut parte de un asemenea exemplu. Într-un restaurant din Cluj, la care am aterizat din întîmplare (și mai ales de foame), un restaurant de la care nu aveam, așadar, prea multe pretenții, am întîlnit un chelner desprins parcă din filmele britanice cu nobili.

Nu doar că ne-a întîmpinat ca și cum am fi fost deja de-ai casei, dar ne descria în amănunt orice fel de mîncare de pe meniu (restaurantul avînd specific indian), știind să facă recomandări perfecte, în funcție de preferințele fiecăruia. Cireașa de pe tort a venit cînd am cerut o bere Afligem. Chelnerul cunoștea întregul ritual de servire a respectivei beri – musai în două pahare, 90% într-unul, iar esența de 10% turnată cu grijă în celălalt, pentru degustare. După vreo două ore de festin, ne-a întrebat, cu delicatețe, dacă nu ne-ar deranja să plătim, căci restaurantul s-a închis, adăugînd însă rapid că noi putem rămîne în continuare, căci el oricum mai are „mult“ de lucru – restaurantul fiind gol. Bineînțeles că bacșișul lăsat a fost pe măsura profesionalismului și inteligenței chelnerului respectiv. Episodul ne-a încîntat, însă ne-a lăsat și cu un îndelung oftat – căci așa servire, mai rar.

La polul total opus, într-un restaurant de lux din centrul Bucureștiului, după ce am așteptat îndelung pentru orice – meniu, *drink*, scrumieră, mîncare, nota de plată –, am avut neplăcuta surpriză să vedem nu doar că bacșișul fusese inclus, fără să fim anunțați, pe nota de plată (într-o țară unde *servizio* nu este totuși o tradiție), dar că fusese inclus și de două ori. Pînă să ne dăm seama, mai lăsasem încă un bacșiș pentru chelner – care nu a reacționat de nici un fel. Abia cînd am verificat nota de plată și i-am atras atenția, a ridicat din umeri și, hlizindu-se ușor, ne-a spus doar: „He-he, au făcut băieții o greșeală, nu-i nici o problemă“.

„Fără cultură,
cum să înflorească comerțul?“

BERTOLT BRECHT

„Germania nu este o țară,
e un magazin.“

TEODOR MAZILU

Acest „Nu-i nici o problemă“ cînd de fapt este, această meteahnă a unor vînzători, care cînd fac o boroboață nu-și cer scuze, ba mai mult, se și comportă ca și cum „nu-i mare lucru“, am întîlnit-o și la „case mai mari“. Vorbesc despre angajații din companii, despre care presupui că au parte de un *training* serios în ceea ce privește relațiile cu clienții.

Nu e suficient
să mergi pe la cîteva cursuri de training.

Acum două luni am vrut să schimb un abonament de televiziune prin satelit, solicitînd companiei televiziunea prin Internet, la care tot făceau reclamă. Inițial am sunat, crezînd că se poate rezolva la telefon. După vreo douăzeci de minute de așteptare, intru în legătură cu un operator care, auzind doleanța, mi-a spus, scurt „Nu se poate“ – motivînd că în zonă nu există infrastructura necesară pentru televiziune prin Internet. Norocul meu a fost să am un frate informatician, care îmi spusese că IPTV-ul n-are nici o legătură cu infrastructura invocată de operator. Așa că, înarmată cu nervi tari, am mers la unul dintre centrele companiei, să vorbesc direct cu cineva.

Din start am observat că, în biroul lor elegant de pe Magheru, angajații stau pe scaune înalte, la mese înalte, iar clientul, în picioare în fața lor. Un soi de reeditare a posturii „cu căciula în mîini“. I-am spus unei doamne despre ce era vorba. Bloc în reabilitare, antena demontată, am nevoie să schimb serviciile, căci altfel nu voi mai avea acces la televiziune, luni bune.

Reacția doamnei a fost la fel de categorică cum fusese a operatorului. „Nu se poate.“ Insist, spunîndu-i că aș vrea totuși să încerce, căci altfel mă pierde de client – urmarea firească fiind rezilierea contractului. Oftează, dă ochii peste cap, își cheamă un coleg căruia îi repet toată povestea. Colegul: „Nu se poate“. Insist, enervată de inerția acestui „nu se poate“. Cei doi își cheamă un al treilea coleg. Deja mă vedeam ca un personaj din povestea copilăriei mele, cea cu ridichea uriașă pe care se chinuie s-o tragă din pămînt toți ai casei, rînd pe rînd, inclusiv șoricelul.

A urmat o negociere absurdă. Pe de o parte ei, „vînzătorii“, cei care se presupunea că trebuia să mă mențină client al companiei, rămăseseră blocați în „Nu se poate“. Pe de alta, eu, „clientul“, care se ruga de ei să încerce. Pînă la urmă, vînzătorii au cedat. Au întocmit zeci de documente, au reziliat vechiul contract (în loc să facă transfer de abonament), au întocmit altul etc. etc., cu avertizarea că, „dacă nu merge, ați făcut-o pe barba proprie“.

Surpriza nu a fost că „a mers“ (și încă foarte bine, în ciuda reticenței tuturor angajaților companiei – care au demonstrat nu doar că nu-și cunoșteau propriile servicii, dar nici nu-și dădeau interesul să păstreze un client), ci că timp de două luni factura pentru noul abonament a venit aproape triplă – fiindu-mi facturate două, respectiv trei abonamente fictive. După alte telefoane, mail-uri și discuții, s-a ajuns la concluzia că „o să se rezolve“. Bineînțeles, din nou, fără scuze.

Iar aici nu este vorba doar despre incompetență sau proasta pregătire a angajaților care lucrează în serviciile de vînzare, ci și despre proverbialul „fel de a fi al omului“. Să vinzi ceva nu este deloc simplu. Nu este sau nu ar trebui să fie la îndemîna tuturor. Căci pentru a fi un bun vînzător nu e suficient să mergi pe la cîteva cursuri de *training* și să crezi că, peste noapte, prinzi știința negoțului și a relației cu clienții, ci e musai să ai și personalitate și charismă, și, mai ales, să-ți placă ceea ce faci.

Pentru că am întîlnit și vînzători care îți umplu, fie și pentru cîteva clipe, inima de bucurie, cu zîmbetul și cu dorința lor de a te face să te simți bine – iar aici trebuie să amintesc de o doamnă casieră, la un Mega Image de pe Magheru. Oricît de prinsă ar fi, la orice oră, își salută fiecare client în parte, îl „conversează“ voioasă, în timp ce mîinile îi merg șnur, lăsînd acea adiere plăcută a unui contact uman autentic. Și pot să pun pariu că doamna nu este motivată neapărat de salariu, dar se pricepe și simte o reală bucurie la contactul cu alți oameni, pe care îi tratează ca pe niște prieteni. Pentru că doamna are înnăscut în ea acel miez al negustoriei de succes pe care l-am depistat și la negustorii turci: clientul meu, prietenul meu.

Ioana POPESCU

Otium versus Negotium

De cînd e lumea lume, liniște nu a fost.

Unii și-au luat un petic de pămînt și l-au semănat cu grîu. L-au săpat, l-au udat, au înțeles de-a lungul vremii că e nevoie mai întîi de toate chinurile prin care trecea bobul de grîu (și omul care-l bătea-scutura-măcina-frămînta-cocea la foc) ca să devină pîinea cea de toate zilele. S-au așezat pe lîngă cîmpul pe care-l munceau an de an și acolo au rămas. Sedentarii. Alții, oamenii muntelui, s-au suit pe cai, și-au strîns avutul în desagi, au adunat cirezi sau turme de animale – după plăcere – și au luat-o în sus spre locurile bune de pășunat. Ciobanii călători. Primii se trezeau de dimineață, puneau mîna streașină la ochi, priveau în zare peste cîmpuri și se minunau, *mare-i lumea lui Dumnezeu,* ceilalți se culcau cu ochii la stele, se trezeau aproape de cer și se gîndeau că Domnul îi păstorește pe ei tot așa cum ei își păstoresc oile – și se simțeau parte din familia Acestuia.

Dar, ca și cînd nu ar fi fost destulă debandadă, a mai fost nevoie și de alt fel de drumeți, aceia meniți să umble de colo-colo și să schimbe grînele sau făina de la unii pe brînza sau carnea de la ceilalți. Și nu numai atît, privind cu atenție la gospodăriile de chirpici sau de lemn ale unora, apoi și la lumea din lînă a celorlalți, au înțeles că nevoile celor de la șes coincideau cu surplusul celor de la munte și invers, iar ei, negustorii – cei care umblă și văd lumea întreagă – ar putea scoate profit din troc.

Habar nu am dacă a fost chiar așa cum spun, dar în schimb sînt sigură că – în cazul nostru, al românilor – toate se trag de la facerea lumii; de la Dumnezeul acela cam somnoros și leneș, care umbla în sus și în jos pe suprafața de apă a începuturilor și nu își găsea culcuș. De la dracul ăla agitat și dornic să lucreze ceva – orice, oricînd și oricum –, dar numai pentru propriul bine. Dacă Dumnezeu nu l-ar fi trimis în

fundul mării să aducă de acolo puțin lut sub gheare, nu ar fi putut să-Și frămînte turtița de podmol pe care în sfîrșit să Se culce. Dacă dracul nu ar fi încercat să-L înece rostogolindu-L din pat de-a lungul și de-a latul, pămîntul nu s-ar fi întins sub Acesta și lumea nu ar fi existat. Așadar, se pare că noi, cei de pe aici, sîntem rezultatul unei colaborări de nevoie între un Maestru obosit și cam plictisit și un ucenic foarte activ și dornic de putere.

Ce a ieșit de aici? Să zic că, pe de o parte, florile parfumate, păsările cîntătoare, oaia blîndă și vaca de lapte, și pe de alta, scaieții, păsările de pradă și caprele distrugătoare? Să zic că, pe de o parte, omul tăcut și muncitor, care s-a mulțumit întotdeauna să facă ce făcuseră și strămoșii lui și să nu-și dorească mai mult, iar pe de alta, cel bun de gură, ăla care spune orice brașoave doar ca să-și vîndă bine marfa, care umblă, observă, învață și inventează noi feluri de a-și face viața mai bună?

„Negoțul este școala înșelătoriei."

VAUVENARGUES

Și dacă mă gîndesc chiar la „mitul fondator al poporului nostru", la Miorița – fie ea baladă sau colind –, cred că multiplele variante în care circulă ea pot fi subsumate acelorași două feluri de a fi în lume, *Otium versus Negotium.* Cel mai mult și mai mult ne-am învățat să îl iubim pe ciobănelul cules de Alecsandri, pe cel care ascultă foșnetul brazilor, cîntă din fluier și privește la stele. Lumea lui e poezie pură, de nici nu știi cum a făcut să fie mai ortoman și să aibă oi mai multe și chiar mai cornute. De aceea își acceptă moartea ca pe un dar, ca pe o întoarcere, prin nuntă, la lumea lui Dumnezeu care l-a creat. Dar mai există, printre multe variante, și colinda în care ciobanul nu e doar crescător de oi și cîntăreț din fluier, ci și acel călător despre care vorbeam – acela care învață de la alții și care nu se lasă ușor întors din drum. Despre el, colinda spune: „Ba noi l-am văzut / Mergînd spre trecut / Aci mai napoi / Tot vînzînd la oi / La tîrguț la Beci / Vînzînd la berbeci / Și l-am mai văzut / Numărînd la bani / Pe aripa șubii / La lumina lunii / La marginea lumii".

Așadar, se pare că dacă știi să pleci la timp – fie și la marginea lumii – și dacă știi să îți folosești atuurile pentru a răspunde nevoilor celorlalți, nu e nevoie să dispari, ba chiar poți să propășești spre binele tuturor. Cel puțin așa ne învață cele mai frumoase creații moștenite. Iar dacă nu uiți să te și întorci, socotesc că chiar merită ca apoi să te umerești printre ai tăi.

***Ioana Popescu** este etnolog.*

Ana Maria SANDU

Rulmenți, lanterne și șuruburi

Imediat după Revoluție, vecinii, rudele și părinții colegilor mei au început să călătorească „cu afaceri". Un comerț ambulant internațional a pus stăpînire pe micul oraș de provincie și orice loc în care se putea face un ban devenea peste noapte un tărîm al făgăduinței.

La unguri, la sîrbi, la turci, nu contau distanțele. Oamenii își făceau bagajul, îndesau tot felul de obiecte în plasele albastre, cadrilate, de rafie, cu fermoar, și porneau la drum.

După această călătorie, tata a rămas dator vîndut.

În fiecare piață se căuta cîte ceva. La piețele sîrbești „mergeau" mărunțișurile, hîrtia igienică și sticlăria. În cele ungurești lanternele, lacătele, șuruburile. Iar la turci, habar n-am de ce, erau la mare căutare rulmenții de mașină.

Ai mei n-au fost întreprinzători și am suferit un pic, cînd îi vedeam pe cei din jurul nostru că prosperau. Părinții prietenei mele își abandonaseră serviciile și plecau cu săptămînile de colo-colo. Cînd și-au luat Mercedes-ul alb, impunător, un model antic, lumea se oprea și se uita după ei.

Dacă erai perseverent și aveai noroc, strîngeai bani mulți, mărci prețioase, cu care puteai cumpăra orice în tranziție.

Într-o zi, nu mai știu ce s-a întîmplat, dar taică-miu a trebuit să salveze un transport la turci: să preia marfa mătușii mele, să se urce în autocar și să ajungă la Istanbul, în bazar, s-o vîndă. A plecat cam îndoit, avea emoții. Seara dinainte am mîncat, mama și-a făcut planuri: „Dacă te descurci, poate te mai duci apoi și pe cont propriu". El n-a zis nici da, nici nu. Și-a luat pachetul cu mîncare, vreo zece sendviciuri aranjate frumos într-o pungă de plastic, și-a verificat sacoșa și a plecat spre miezul nopții. Știam că se va întoarce peste vreo cinci zile. Am stat cu inima strînsă și ne-am rugat să reușească.

Nu putea fi tata mai nepriceput decît toți ceilalți negustori. Mai ales că-mi doream cu cerul și cu pămîntul niște blugi prespălați și o pereche de adidași albi, Puma. Mi l-am imaginat cu rulmenții ăia întinși pe tarabă, cum va negocia într-o limbă necunoscută, cum vor veni niște mușterii și vor cîntări din priviri marfa lui și o vor considera cea mai bună, iar asta însemna că îi vor rămîne și lui niște bani.

„Nu ai nevoie de un tratat pentru a avea comerț liber."

MURRAY ROTHBARD

De adus mi-a adus ce-mi dorisem, doar că, după această călătorie, tata a rămas dator vîndut. A dat rulmenții sub prețul pieței și a mai și împrumutat ceva de la alți colegi negustori.

Mult mai tîrziu mi-a povestit de nopțile negre, cu mirosul lor de ciorapi obosiți, de camerele insalubre pe care le împărțeau cîte trei-patru bărbați, în acele excursii. N-a văzut nimic din oraș, ar fi putut fi oriunde. Doar un du-te-vino de oameni veniți de peste tot, cu marfa lor tristă, înspăimîntați că n-or s-o vîndă și că or să piardă banii investiți. Uneori tata visează că se plimbă pe străzile Istanbulului și că a vîndut cu un preț bun toți rulmenții din lume.

Adina POPESCU

Ce caută chinezul în România?

Probabil că fiecare popor își are propriul simț al negustoriei. Pe cel românesc nu l-aș putea defini foarte clar, deși uneori mi se pare cam păgubos, există o replică care îmi place mult și care apare în diferite situații care implică mărfuri și bani: „Hai să nu ne mai căciulim!“ (mai există și alta, ca o concluzie: „M-a jecmănit!“). În schimb, aș putea nota cîteva mici observații despre simțul negustoriei la chinezi (un popor de buni comercianți, în fond – nu sînt ei oare cei care imită perfect toate brand-urile posibile, apoi își vînd imitațiile la prețuri derizorii?), mai exact la cei rătăciți prin România. În urmă cu cîțiva ani am lucrat la un film documentar despre prima generație de chinezi imigranți în București, aceia pe care îi asociem cu marele bazar „Europa“ de la marginea orașului – un paradis „comercial“ al anilor '90 și ulterior cu „Dragonul Roșu“, cea mai mare piață de desfacere de la noi a șosetelor și blugilor *made in China*. N-am scris prea multe despre documentarea noastră pentru că, după aproape doi ani pe care i-am petrecut alături de ei, am avut senzația că nu putem vedea (și filma) decît vîrful aisbergului și că problemele și specificul acestei comunități sînt mult mai complexe decît par la prima vedere. Cei mai mulți dintre acești „pionieri“ ai micilor afaceri din România nu sînt oameni cu școală, sînt oameni săraci din China „profundă“, țărani din fundul unor provincii care, înainte să-și cumpere BMW-ul aici, acolo se ocupau cu agricultura, dar care la un moment dat au avut curajul să-și ia o bocceluță în spate și să plece în lume, respectiv într-o țară necunoscută din Europa de Est. Au mai făcut-o și alții înaintea lor, însă și-au ales alte destinații unde se întrezărea un profit, un trai mai bun, rar mi-a fost dat să întîlnesc un popor mai atașat de ideea de bani și de cîștig, însă nu un cîștig nemeritat, chinezii nu sînt hoți, sînt dispuși să muncească oriunde și în orice condiții doar ca să vadă banul în portofelul lor. Iar la ei se aplică chiar mai mult decît la americani expresia *„Time is money“*, am simțit-o pe pielea noastră atunci cînd am „negociat“ filmările cu ei (negocierile la chinezi implică mese interminabile, zîmbete politicoase de fațadă, „da“ care de multe ori înseamnă „nu“ etc.), am încercat să-i cointeresăm în proiect prin cuvinte frumoase cînd era evident că pentru ei un film documentar era doar o pierdere de vreme – noi cu ce ne alegem din toată „afacerea“ asta? Însă cum de au ajuns acești chinezi tocmai în România? Greu de spus. Cei care au venit imediat după 1990 învățaseră despre România la școală, știau că vor găsi aici o țară nu „vecină“, dar „prietenă“ (să nu uităm că filme istorice românești precum *Mihai Viteazul* făcuseră parte din propagandă și ajunseseră în China, unii dintre ei le văzuseră, dublate în chineză), adică o țară socialistă. Așa că în acei primi ani de după schimbarea de regim, își închipuiau că nimeriseră tot în plin comunism cu o oarecare liberalizare comercială, exact ca la ei, adică într-un mediu „de afaceri“ asemnănător. Au fost șocați că afle că în România era, de fapt, democrație, habar n-aveau ce înseamnă propietate privată, iar dacă statul român ar fi început să-i jecmănească și le-ar fi cerut tot ce aveau, probabil că ar fi dat cu zîmbetul pe buze, că așa e în comunism! Treptat însă s-au lămurit cum stau lucrurile, au venit tot mai mulți, de fapt s-au adus în România unii pe alții, familii și clanuri întregi, exact ca lucrătorii români din Spania sau Italia. Au încercat să se organizeze între ei (de multe ori însă s-a ajuns la reglare de conturi, episoadele cu „chinezi în valiză“) și să prospere în spațiile lor comerciale de dincolo de cartierul Colentina, poate vă mai amintiți „munții“ de chiloți, sutiene, tricouri cu sclipici care se deșirau la prima purtare, pantofii „de carton“ etc. Marfa pe care o aduceau în România era ieftină și proastă, pentru că țineau cont de sărăcia de aici și de puterea mică de cumpărare a românilor, iar „piața“ lor comercială a devenit un paradis al șpăgilor, un veșnic teren de negociere cu autoritățile române. Chiar și în urmă cu cîțiva ani, o zi de negoț la „Dragonul Roșu“ arăta cam așa: pe la patru și jumătate dimineața veneau chinezii de pe la casele lor, își beau cafeaua, își deschideau standurile, își așteptau clienții, pe la ora 9 începeau să se anunțe unii pe alții la telefon că s-ar putea să vină „garda“, se mobilizau rapid, își închideau standurile și dispăreau de acolo ca și cum n-ar fi fost, uneori se mai întorceau pe la ora 13, dar oricum ziua de negustorie se cam terminase. Ca-n bancul cu „Ține bate la ușă? Mutafirii sau poliția?“, nici chinezii noștri nu preau știau să deosebească între ele uniformele autorităților române, așa că se temeau de orice uniformă, ajunseseră, la o adică, să dea șpagă și Poliției Rutiere și celor de la „locală“ care mai dădeau cîte o tură prin „Dragon“, să mai facă și ei un ban cinstit. Aproape toate firmele chinezești erau cu actele în neregulă, pentru cei mai mulți nu se inventase casa de marcat. Însă erau conștienți că în România „merge și așa“, de ce să-și mai bată capul, mai ales că nu pricepeau nici limba și nu erau nici dornici s-o învețe. Totuși, chinezii își plătesc datoriile – la un moment dat am încercat să ajutăm o familie disperată cu un demers juridic (dispăruseră în mod suspect doi dintre membrii ei), n-am reușit mare lucru, dar ne-au recompensat cu vreo cincizeci de seturi de șosete. Apartamentul de două camere în care trăiau vreo șapte suflete arăta ca un vagon de marfă – își depozitau acolo ce nu puteau vinde, aveau un simț al pieței ieșit din comun, își dădeau seama imediat că săptămîna asta nu mai merg șosetele, le scoteau de la stand, își asumau pierderea și în săptămîna următoare aduceau din China lampioane chinezești sau jucării. Familia aceasta locuia într-un loc fabulos, un soi de minicartier chinezesc undeva prin Voluntari. Era, așa cum se întîmplă peste tot în lume atunci cînd e vorba de chinezi, o replică a Chinei „profunde“ de acasă. Și aici exista negustorie, aproape în fiecare apartament se întîmpla ceva în scop comercial – micul măcelar care mărunțea urechi de porc pentru toată comunitatea, vindecătorul, frizerul care tocmai își pusese un afiș pe ușă: „Sînt plecat în China pînă pe data de...“, „școala“ creștină a baptiștilor care negociau mîntuirea sufletului. Seara, cu toții ieșeau de prin case – femeile făceau în mod organizat gimnastică aerobică, pe fundalul sonor al unei muzici chinezești de la un casetofon, bărbații jucau baschet.

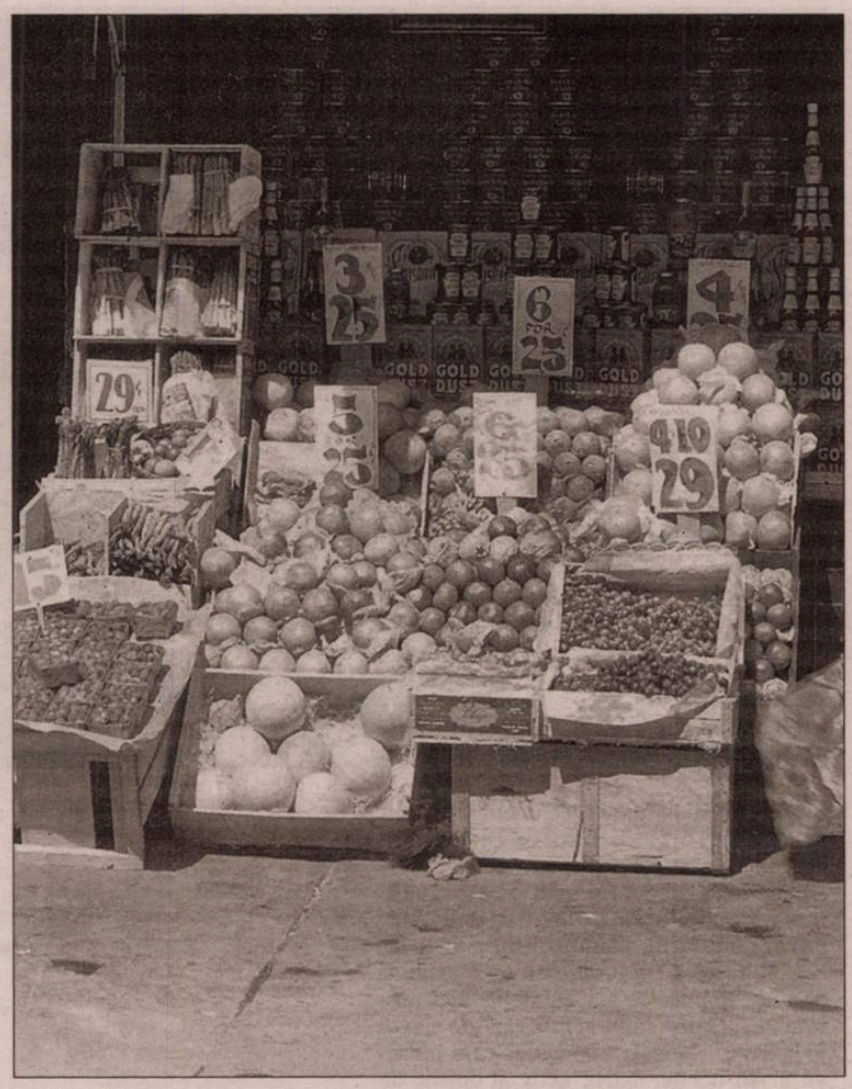

„Vînzarea începe cînd clientul spune NU.“

ELMER G. LETTERMAN

Aveau un simț al pieței ieșit din comun.

Ceea ce a reușit să mă fascineze cu adevărat la comunitatea chineză a fost capacitatea extraordinară de adaptare într-o țară total străină, reușind să rămînă, în același timp, niște inadaptați. Voi încheia cu istorioara agricultorului. Un chinez a pus mîna pe ceva teren (cu acte sau mai degrabă fără) pe la Șindrilița și s-a apucat de agricultură, teoretic un exemplu pozitiv pentru comunitatea locală, căci deținea singura bucată de cîmp cultivată cu grijă și cu atenție, în mijlocul unui maidan prăfos și plin de buruieni. A investit niște bani, și-a încropit și un solar unde a pus ceva roșii, usturoi chinezesc și varză chinezească, pe care le vindea cu o roabă, un mic aprozar ambulant, tot la compatrioții săi din „Dragonul Roșu“. Însă „afacerea“ n-a mers prea bine – mai întîi i-a dispărut roaba, apoi o sapă, un furtun și, în final, și o parte din marfă. Așadar localnicii din sat au decis ca, în loc să-i urmeze exemplul, să-l fure pe chinez. Mama lui de chinez, cine l-a pus să vină la noi la Șindrilița?

Din viața de zi cu zi

Un client intră într-un magazin de biciclete și accesorii, de pe lîngă tîrgul de la Vitan, și cere:

– Vreau, vă rog, o cameră de bicicletă de 26 de țoli (o dimensiune destul de obișnuită).

Vînzătorul îi răspunde:

– Nu ținem așa ceva.

– Nu țineți camere de biciclete?

– Nu de 26 de țoli.

– Serios? Păi, de ce? întreabă clientul mirat.

– Dați-ne și nouă dreptul să vindem ce vrem noi și nu ce vreți dumneavoastră.

Mihai BUZEA

Povestea Becului

L-am cunoscut pe Becu acum niște ani, să tot fie un deceniu, poate-poate ceva mai mult („Anii trec ca apa“, zice Topîrceanu și bine zice), într-una dintre multele agenții de publicitate prin care am trecut (lucru foarte obișnuit printre *copywriter*-i, statornici precum păsările călătoare). Becu era un om ca toți oamenii, nici vesel, nici trist, nici tînăr, nici bătrîn, nici bogat, nici sărac, nici înalt, nici scund, nici însurat, nici burlac (adică era divorțat), nici vorbăreț, nici mutălău, și nu mi-a atras atenția cu nimic. Stătea liniștit în colțul lui și lucra toată ziua la laptop, cu obișnuitele pauze de țigară, mai luînd parte la sesiunile de glume grobiene ale creativilor, mai ignorîndu-le, c-un zîmbet politicos pe buze („Sînt aici, măi copii, vă aud, m-aș hlizi și eu cu voi dac-aș avea chef și dacă n-aș avea treabă“); Becu era, cum să zic, aproape ca și cum n-ar fi fost, pînă-ntr-o zi, cînd creierul meu stimulat de mahmureală a fătat următoarea întrebare: „Bă, da' ce lucrează Becu?“. Tăcere radio. Nimeni nu știa.

Da, Becu avea privilegiul unui loc în camera creativilor (cel mai invidiat loc dintr-o agenție, singurul unde au acces cutiile de bere și de pizza în timpul programului), dar el nu era creativ; era totdeauna primit la fetele de la Client Service, stătea acolo cu orele, dar nu era CS; intra ca la el acasă în biroul directorului, dar el nu era nici director, nici patron, nici partener la firmă; avea vorbe aparte cu cîinii răi de la Vînzări și de la New Business, dar el nu era om de vînzări; dispărea cu zilele în compania șoferilor agenției, care îi vorbeau cu „Domnu' Becu“, avea autoritate în fața lor (șoferii alcătuiesc cam peste tot o castă mieros-agresivă, sînt multe de zis pe subiect), dar nu era nici șef de garaj, nici de parc auto și nimic de genul ăsta, deși el personal șofa măiastru, am mers și eu în mașina lui, știu ce zic. Se știa că agenția co-deținea un elicopter (!) cu care urma, odată și-odată, să facem filmări pentru spoturile noastre, așa c-am sfîrșit prin a presupune că Becu era pilot de elicopter, ceea ce se cam potrivea cu marile lui cunoștințe despre motoare și despre militărie (el și cu mine eram singurii din agenție care făcuserăm armata, dar asta nu ne-a apropiat). Știa multe și despre Deltă, iar noi am decis: Becu fusese „pilot al Flotilei“.

Dar cînd te naști mangustă, mori mangustă. Să nu știu secretele oamenilor nu-mi convenea nici atunci, cum nu-mi convine nici acum, așa că i-am convins pe băieții mei de la Creație să-l invităm pe Becu în ziua de salariu, să-l cinstim și să-i auzim povestea. N-au fost ei prea entuziaști („De ce să bea Becu pe banii noștri? Ce, nu bem noi destul?“), dar i-am luat cu lugu-lugu, am scos din mine vorbele de seamă și-au fost de acord, în cele din urmă. Am mers cu toții la restaurantul „de salariu“ (sau „de salar“, cum zicea ardeleanul nostru) și acolo am ascultat cele ce urmează. Mai întîi a trebuit să scoatem povestea cu forcepsul de la Becu, dar după ce i-am spus eu c-am fost bișnițar în anii '90 („Făceam Istanbulul, Becule, cu marfă, da' marfă! Istanbul, Polonia, Praga, Pesta, ehe, ce știi tu...“), Becu s-a pornit („Ce știu eu?! Păi, uite ce știu...“).

Revoluția l-a apucat ca student politehnist în București, la cea mai slab cotată facultate (Metalurgie): Becu recunoaște deschis că era nu prea silitor la-nvățat, în schimb se înhăitase c-un coleg, un băiat din Tulcea, care-l învățase să facă bani din icre. Nu era greu, doar obositor (și, bunînțeles, ilegal): mergeau în Deltă, în afara sezonului turistic – în noiembrie sau în martie, de pildă – și cumpărau de la pescari icre sărate, din care aceștia aveau din belșug; le plăteau cu bani sau cu alcool, le vindeau la București, unde nu era mai nimic de mîncare (nicăieri nu era, dar aici își făcuseră ei rețeaua). A absolvit în 1990, dar n-a profesat nici o clipă ca inginer metalurg, ci s-a aruncat cu toate forțele în bișnița cu Turcia, în mare vogă pe-atunci: avea ceva bani strînși „din icre“, i-a investit în biciclete Pegas (din acelea pliabile) și a-nceput cărăușia, acel du-te-vino cu autocarele „turistice“ care plecau din fața Gării de Nord sau de la Piața Națiunile Unite. Sau avea el instinct negustoresc, sau a avut cîteva pusee de noroc chior, dar Becu a fost printre foarte puținii care-au făcut repede „cheag“ din acea bișniță, așa c-a trecut la pasul următor, la importul de înghețată, alcool, dulciuri și farduri. Nu mai cărăușea el nimic, alții băteau drumurile în locul lui, el era acum „Impex“ și învîrtea banii cu lopata: buticarii se-nmulțiseră ca ciupercile și plîngeau după marfă, după orice fel de marfă, că românii erau înnebuniți să cumpere orice. Dar Becu, fără să știe, făcuse o greșeală. Crezuse în capitalism și uitase că ceea ce construia atunci președintele Ion Iliescu nu era un capitalism oarecare, ci un capitalism original, ceva ce specia umană nu mai văzuse pînă atunci și nici n-avea să mai vadă vreodată, de-atunci înainte: pe scurt, Becu avea cont bancar. Făcea plăți prin cont, încasa tot prin cont, învățase din mers cum se lucrează cu banca, chit că-n facultate nu-i predase nimeni așa ceva. Becu era pe val, recunoaște singur că mai spărgea banii și pe chefuri primitive, de țopîrlan („Cu lăutari, Mihaie“), își croise mari planuri de dezvoltare (mi le-a spus, rîzînd amar – nu e cazul să le redau aici), pînă în 1992, cînd marioneta lui Iliescu i-a furat toți banii. Da, e vorba de „naționalizarea valutei tuturor întreprinderilor comerciale“, urmată, evident, de puseul inflaționist (300%) din 1993. Nimeni nu voia leii românești din contul lui Becu, nici el nu avea ce face cu leii românești cu care voiau alții să plătească, așa c-a fost nevoit să-nchidă taraba și să plece acasă, cu coada-ntre picioare: „Atunci am înțeles, Mihaie, că și capitalismul ăsta... e, nu zic, dar nu e pentru toată lumea, este pentru cine trebuie“ (Becu). Tot ce-ar fi putut fi inițiativă privată în afara sistemului a fost sugrumată atunci, înăbușită-n fașă, înainte de a se naște cu adevărat. A fost un fel de repetare a afacerii „mandatarilor“ din comunismul anilor '60-'70 (cărora, înainte de a fi interziși, li s-a confiscat garanția pe care o depuseseră ca să obțină autorizația de funcționare), dar efectele au fost cu mult mai ample, pentru că „naționalizarea“ din 1992 a curățat piața de orice fel de competiție, de concurență liberă, iar drumul către buticarizarea foștilor securiști a fost deschis. Bine, din punctul de vedere al nou-înființatului SRI, măsura e de înțeles: ce putea da de făcut enormei „scheme de personal“, devenită inutilă, și încă mai enormului număr de colaboratori și informatori? Doar nu putea să-i lase să moară de foame.

Nu era un capitalism oarecare, ci un capitalism original.

„Negustorul care nu se gîndește la faliment e ca un general care crede că nu va fi niciodată înfrînt; e numai pe jumătate negustor.“

BALZAC

„Nu există comerț mai rentabil decît furtul, pur și simplu, de vreme ce, la drept vorbind, comerțul nu-i decît un furt camuflat.“

PAUL FÉVAL

Becu n-a murit de foame, dar a căzut în depresie. A încercat tot felul de munci (taximetrie, în special), dar nu s-a-mbogățit din nimic, nici măcar din însurătoare; își revenise psihic suficient în 1999 pentru a mai încerca o dată. Ca pescar priceput și ca șofer și mai priceput, nu i-a fost greu să deprindă navigația c-o barcă cu motor, așa c-a-nceput să facă pe contrabandistul, cu benzină și motorină, peste Dunăre, spre Serbia, și iar i-a mers grozav la început, nu mai știa ce să facă cu banii, și-a reluat o parte din vechile obiceiuri, numai bine ca să se-aleagă c-o frumusețe de divorț. S-a necăjit foarte tare, a pus-o la inimă și iar a făcut o greșeală: a crezut că dacă el își plătește cinstit șpăgile către sistem, și sistemul e cinstit cu el și-l lasă-n pace să care canistre peste Dunăre (Becu, săracul, lucra în stil mic, vai de capul lui, nici vorbă de mari încărcături!) și să-și numere-n liniște mărcile germane. Dar nu l-a lăsat. Sistemul nu tolerează concurența, nicăieri, niciodată și nicicum. Asta este lecția pe care a învățat-o Becu pe pielea lui, pe care am aflat-o eu atunci de la el și voi acum de la mine. Odată ce-ar permite concurența reală, comercială, economică, politică, educațională sau culturală, sistemul ar fi măturat foarte repede de forța pieței libere, iar el știe asta, de-aia se agață cu ghearele și cu dinții. Și, cît timp rămîne solidar, sistemul cîștigă. Pîn-acum a cîștigat, cu mici înfrîngeri de etapă.

Nu, n-am aflat ce lucra Becu acolo în agenția de publicitate. Și nici n-am văzut vreodată elicopterul ăla, necum să filmez vreun spot din el. Cred mai degrabă că era vorba de-o *in-house legend*, dacă pot să zic, și iată că pot.

***Mihai Buzea** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Jimmy, *Editura Polirom, 2018.*

Mihaela PANTEA

Patru mituri despre comerțul exterior al României de pe vremea lui Ceaușescu

Cînd nu mai are bani de mîncare ori se plictisește, românul de condiție medie aleargă pîn' la Profi, în colț, să-și ia o Cola la doi litri și un pachet de Kent. Lucruri la care, pe vremea lui Ceaușescu, nu îndrăznea să viseze, pentru că erau destinate exclusiv privilegiaților vremii: înalte cadre de partid și de stat, directori de întreprinderi, membri importanți ai structurilor comuniste. Astăzi, toate sînt accesibile oricui are în buzunar 23 de lei și se plictisește.

Dacă aspiră la mai mult de un Logan, românul de condiție medie sau peste medie ia serios în calcul să-și cumpere o mașină străină. Vorba 'ceea: orice BMW SH e mai bun ca o Dacie nouă. Oricum ar fi BMW-ul, nou ori second hand, tot din import se cheamă că este, și pornește de la 23.000 de lei sau circa cinci salarii medii.

Iar dacă se gîndește și la copii, pe lîngă Cola și Kent, cumpără și cîteva banane sau nectarine. Și astea, tot din import, cum ar veni. Și este nevoie de 3-4 lei pentru un kilogram de fructe.

Altfel spus, cam tot ceea ce românii consideră normal în zilele noastre provine din importuri, în mare parte, și sînt lucruri care pe vremea comunismului erau total inaccesibile.

Una dintre marotele puternice ale anilor de după 1989 este aceea că Ceaușescu a reușit să facă din România un pion important pe harta comerțului internațional, exportînd mărfuri grele și valoroase pentru mersul și progresul României.

1. Ceaușescu a reușit un super-comerț exterior, cu bunuri grele și de valoare

Este adevărat, comerțul exterior a constituit zona economică foarte dinamică a României, mai ales începînd cu anul 1970. Deși schimburile economice se realizau preponderent cu URSS și țările membre CAER, Ceaușescu a semnat acorduri prin care România a început să facă export și în țările din Vestul Europei. Schimbul (a se citi importul) era pentru tehnologii și echipamente destinate dezvoltării industriei naționale, pe cîteva segmente importante: construcții de mașini și utilaje, automobile, echipamente pentru industria grea, șantiere navale, extracție de materii prime și așa mai departe.

Nu întotdeauna, pe vremea comunismului, logica economică întru eficiență a fost respectată, de aceea prețul, scump plătit, a fost creșterea deficitului balanței comerciale. Potrivit statisticilor oficiale, acesta se cifra la zece miliarde de dolari americani (USD), la sfîrșitul anilor '70, aproape de nivelul datoriei externe din acel moment. Cam o cincime din Produsul Intern Brut (PIB) al anului 1989, de 53 de miliarde de dolari SUA.

În structura comerțului exterior al României din acea perioadă intrau *produsele alimentare* (13% în 1970 și 5% în 1989), *combustibili și materii prime* (23% în 1970 și 31% în 1989), urmate de *mașini, utilaje și mijloace de transport* (22% în 1970, 29% în 1989) și *mărfuri industriale de larg consum* (16% în 1970 și 18% în 1989). Structura reflectă perfect ambițiile lui Ceaușescu de a demonstra că România poate și vrea să se impună ca producător de industrie grea, cu desfacere pe piețe externe importante.

În 2019, după trei decenii de capitalism original românesc, cel puțin pînă la momentul aderării la Uniunea Europeană (UE), în 2007, România exportă produse din categoria energie și materii prime, autovehicule și cereale. Contrar părerii generale că nu avem producție și nu exportăm produse „grele", de valoare mare, exporturile românești includ astăzi și vagoane de tren, și tramvaie, și electrocasnice, chiar dacă producătorii sînt brand-uri străine. Unele dintre acestea au fabrici de produse finite, altele au înființat fabrici de componente, cert este că o mare parte din producție merge la export, iar firmele sînt înființate în România, plătesc impozitul pe cifra de afaceri aici și au sute și mii de angajați români.

„Cine nu face negoț, nici nu pierde, nici nu cîștigă."

proverb armenesc

„Importul e viermele care roade comerțul."

Gustave Flaubert

„Nici un negustor nu va recunoaște că smîntîna lui e acră."

proverb afgan

O analiză în adîncime a structurii exporturilor arată că au crescut, ca pondere în total exporturi, grupele de produse cu nivel tehnologic mediu și înalt care, împreună depășesc 20% în total.

2. Ceaușescu exporta pe piețe importante

Piețele de desfacere dinainte de '89 erau țări din Africa sau din Orientul Mijlociu, cu cîteva excepții notabile din Occident, ca o încercare de „evadare" din spațiul CAER (un fel de uniune comercială a țărilor comuniste), dar mai ales din relațiile comerciale cu Moscova.

Ce exportăm acum? Automobile – și Renault, și Ford produc în România pentru piața locală, dar mai ales pentru piețe externe. Sînt doar două exemple. Apoi, o mulțime de componente pentru diverse industrii pentru care marii producători au înființat o mulțime de fabrici și fabricuțe de producție de care aproape că nu știm. Totul se duce la export. Fabricăm și vagoane de tren, și autocare, și tramvaie, și le exportăm. Nu le vedem în țară? Asta este o cu totul altă poveste...

Cu alte cuvinte, orice comparație cu „vremea lui Ceaușescu" se încheie cu plus pentru vremurile actuale. Schimbările politice și economice ale Europei și ale lumii ultimelor trei decenii *nu aveau cum* să favorizeze o economie în tranziție, precum cea a României de după '89, să mențină industrii grele și schimburi comerciale perfecte cu toată lumea. În schimb, au favorizat creșterea evidentă a nivelului de trai (pe o medie și pe declarații de venituri oficial înregistrate), de la 200 de dolari pe lună în vremea lui Ceaușescu la circa 800 de dolari în acest moment.

3. Toată lumea avea de lucru, căci se lucra pentru export

Înainte de 1989, circa opt milioane de salariați munceau pe 200 de dolari – salariul mediu lunar din acea perioadă – și produceau 53 de miliarde de dolari, adică valoarea Produsul Intern Brut (PIB) în 1989. Astăzi, populația activă a României depășește cu puțin patru milioane de persoane, venitul mediu lunar este de circa 800 de dolari, iar PIB-ul este de peste patru ori mai mare față de 1989, circa 240 de miliarde de dolari. România înregistrează acum cea mai mică rată a șomajului de după criza declanșată în anul 2008: doar 3%.

4. Excedentul comercial de-atunci

Ceaușescu a avut ambiția de a achita toată datoria externă a României de la sfîrșitul anilor '80, cînd balanța comercială înregistra un deficit de opt miliarde de dolari, iar balanța de plăți externă era puternic dezechilibrată. Prețul a fost înfometarea majorității populației.

Astăzi, în 2019? Ultimele date ale Institutului Național de Statistică (INS) arată că deficitul comercial al României pe primele patru luni din acest an a ajuns la cinci miliarde de euro, cu o treime mai mare (1,3 miliarde euro) față de nivelul pe primele patru luni din 2018. Adică importurile sînt mai mari ca exporturile. Ambele cresc de la an la an, și același lucru s-a întîmplat și în 2019, și în 2018. Îngrijorarea este că deficitul (diferența dintre importuri și exporturi) se mărește într-un ritm destul de mare, nesustenabil pe termen lung, fiindcă importurile sînt pentru consum și nu pentru investițiile necesare la nivel național.

Deciziile politice populiste în special au aici o mare contribuție și este vorba, în primul rînd, despre majorările salariale din sectorul bugetar și ale unor categorii de pensii care au favorizat creșterea exponențială a consumului.

Deficitul comercial de bunuri al României pe primele patru luni ale acestui an a avut un avans de 35% față de aceeași perioadă a anului trecut, rezultînd o balanță comercială negativă de peste cinci miliarde de euro, cea mai mare din ultimii zece ani, conform datelor INS. Culmea este că deteriorarea balanței comerciale în primele patru luni ale acestui an se datorează mai puțin *creșterii importurilor* (și mai mult dinamicii creșterii exporturilor), care este mult mai redusă față de anul trecut, de doar 3,8%, față de avansul valorii exporturilor de 9,4% în perioada ianuarie-aprilie 2018. Pe partea de importuri de bunuri, România a realizat în primele patru luni ale acestui an o valoare totală a importurilor de 28,1 miliarde de euro, în creștere cu 8,3% față de aceeași perioadă a anului trecut.

În scenariul central al Băncii Transilvania, prognozăm continuarea tendinței de creștere a importurilor totale (bunuri și servicii) cu un ritm superior dinamicii exporturilor totale pe termen mediu, pe fondul *tergiversării reformelor structurale.* De fapt, aici este adevărata problemă. Căci, dacă adevăratele reforme și investițiile în marea infrastructură la nivel național ar fi fost făcute la timp, altundeva am fi fost. Iar în privința comerțului exterior și a importanței pe care o avem (sau nu) în relațiile comerciale europene și internaționale este probabil că avem locul pe care îl merităm.

Mihaela Pantea *este redactor-șef la* Adevărul financiar.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Este naratorul omnipotent?

Am îmbătrînit, probabil. Citesc lucrările elevilor pe Internet, iar revolta s-a schimbat în duioșie, iritarea în zîmbet, stupefacția în melancolie. Copiii și tinerii încearcă și ei să se descurce: nici mai bine, dar nici mai prost decît lumea de azi a adulților, tulburată, neașezată, plină ochi de senzații tari, știri la secundă, frisoane tehnologice, revolte și lehamite.

Fac și ei ce pot. Rezultatele strădaniei lor mi se par amuzante, dar și relevante pentru neantul în care se mișcă: elevii nu știu ce le cere școala, nu înțeleg ce vor de la ei adulții, nu pricep o iotă din confruntarea stranie dintre ce le cere școala și viața care li se desfășoară dinaintea ochilor.

Citesc (temele lor școlare de brainly.ro) și rîd. Rîd:

„Mă ajutați că mîine dau examen! Cum e cu rolul virgulei, cum e cu cuvînt prin derivare sau compunere?“

„Ce înseamnă pastel în franceză? La argumentare de pastel trebuie să scriem că pastel vine din franceză?“

„Mîine am examenul și eu mă mai încurc la subordonate, ce ar trebui să știu despre ele?“

„«Berze vin, berze se duc» este o repetiție? De asemenea, «foaie verde» este o imagine vizuală?“

„Cum se scrie corect: iar sau iarăși?“

„Bună! Mîine este examenul la română, aș vrea să știu ce gen literar ar pica (liric, dramatic, epic), mulțumesc!“

„«Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie» de Mihai Eminescu are personaj principal?“

„Mă poate ajuta cineva cu o compunere despre New York cum că aș vrea să îl vizitez. Dacă se poate să menționați că aș vrea să vizitez Conservatory Garden și Empire State Building!“

„Bună! Poate cineva să îmi spună și să îmi facă un exercițiu cu: mesajul textului #orice fel de text!“

„Poezia «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie» de Mihai Eminescu are personaj principal? Și dacă da, cine este?“

„Îmi spune și mie cineva cum pot să recunosc într-un text imaginile artistice auditive, vizuale, de miros dintr-un text?“

„O trăsătură a vienezilor din *Jurnalul* de Tudor Vieru (!)“

„Cîte sunete și litere are cuvîntul cercei? Eu nu înțeleg cum de are 6 că mie îmi dă 5...“

„Cum explicați tensiunea dramatică?“

„Îmi poate scrie cineva niște versuri despre o prietenie falsă, dar fără înjurături, îmi trebuie la ora de muzică...“

„Trebuie să fac o poezie cu cuvintele: azur, ca și, omg, aer! Nu contează ordinea...“

„Pot spune «la nivel compozițional se remarcă prezența elementelor de prozodie»?“

„Salut, mă poate lămuri și pe mine cineva care e treaba cu subordonatele astea la română? Mîine am examen și nu le-am înțeles deloc...“

„Cum este perspectiva narativă în *Alexandru Lăpușneanu?* Dar naratorul? Este el omnipotent?“

„Știe cineva cum să fac să iau 5 la mate, la examen?“

„Realizează un dialog intitulat «Visul lui Marcel» în care să utilizezi nea și ne-a, de 7 rînduri...“

„Îmi puteți face și mie un cvintet despre Marin Preda?“

„Cine îmi poate face o poezie despre doamna profesoară de matematică, fără înjurături sau jigniri, o respect și vreau să io *(sic!)* prezint!“

„Hei, bună tuturor, aveți niște sfaturi prietenești, am terminat școala și plîng încontinuu...“

„Cum e corect: ești cel mai frumos băiat din lume, ești cel mai frumos băiat din întreaga lume, ești cel mai serios băiat? Urgent!“

Pare o catastrofă veselă. Un bazar în care nu știi de ce să te minunezi/amuzi mai întîi: programă proastă și pe alocuri inutilă, candoarea tinerilor, preocupați totuși să ajungă la școală cu temele făcute, teme de reflecție cel puțin stranii?

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

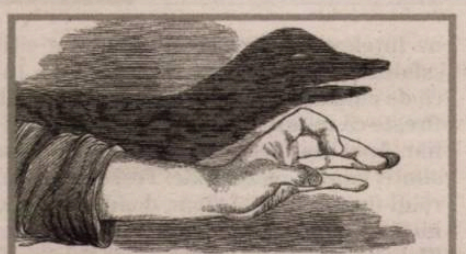

Iaromira POPOVICI

bazar

Pudibonderii și prejudecăți

Vin dintr-o epocă, cea ceaușistă, în care și să te săruți pe stradă, cu un băiat, fată fiind, sau să porți *minijupe* putea stîrni reacții. Se găseau „cetățeni responsabili“ care să-ți atragă atenția, în moduri nu foarte politicoase, că ai sărit din canon.

Dacă făceai aceste gesturi, pe vremea aceea, te puteai considera oarecum rebel. Epoca de atunci era, cel puțin la suprafață, puritană, și această imagine a ei era întreținută și de regim: dacă divorțai, aveai probleme la dosar și dificultăți la angajare. Știu chiar cazuri de neveste care și-au turnat bărbații pentru că aveau relații extraconjugale. Chestiunile personale puteau fi folosite, fără rușine, împotriva ta, dacă era cazul.

Așa că cel mai bine era să fii, cel puțin la vedere, un cetățean „model“. Un soț fidel, măcar pe față, respectabil în toate cele, de la lungimea părului la a veșmintelor. Precum și a căsătoriei: cu cît aceasta era mai de durată, cu atît mai bine. Nu conta cît de fericită. Era un soi de morală burgheză amestecată cu o teroare, implicită și deja însușită, instinctiv, ideologică.

Să-ți începi viața sexuală, dacă erai în liceu, era cu adevărat o problemă. Căci nu aveai acces la mijloace contraceptive. Existau doar niște ovule făcute prin farmacii, dacă aveai pile. Sau pastile aduse la negru de prin țările socialiste vecine și prietene un pic mai largi în moravuri, precum Iugoslavia de atunci. Dar totul era aproximativ, nu le luai consultînd un doctor, informațiile veneau prin „radio șanț“, erau de multe expirate și nimeni nu-și punea în vreun fel problema contraindicațiilor.

De cele mai multe ori, însă, tinerii de atunci recurgeau la metode naturale: cele mai multe fete așteptau pînă terminau liceul, pentru că mamele și buncile lor le prezentau cumva începutul vieții sexuale ca pe un bau-bau, ca să le ferească de complicații. Dacă, totuși, își începeau viața sexuală, tot la metode naturale recurgeau și, drept urmare, rămîneau însărcinate pe capete. Ce soluții aveau? Unele recurgeau la gesturi elucubrante pentru întreruperea sarcinii, gen mutatul mobilei. Efectele erau, de cele mai multe ori, secundare: rămîneau gravide, dar își distrugeau și spatele etc. Altele luau te miri ce pastile ca să nu mai fie gravide și ajungeau apoi să nască prunci cu probleme. Cele mai multe recurgeau la avorturi, care erau, pe atunci, ilegale. Care, de cele mai multe ori, nu se terminau deloc bine: da, se întrerupeau sarcinile, dar femeile care le făceau rămîneau de multe ori cu complicații, asta în cazul în care nu erau arestate și scăpau cu viață. Ajungeau să nu mai poată face copii, în cele mai rău caz. În cel mai bun, rămîneau cu o veșnică spaimă de actul sexual, care căpăta conotații *horror*. În fine, cazul cel mai „fericit“ era atunci cînd păstrau copilul și se căsătoreau cu tatăl acestuia, aveau, n-aveau chef, pe viață: *living,* vine vorba, *happily ever after...*

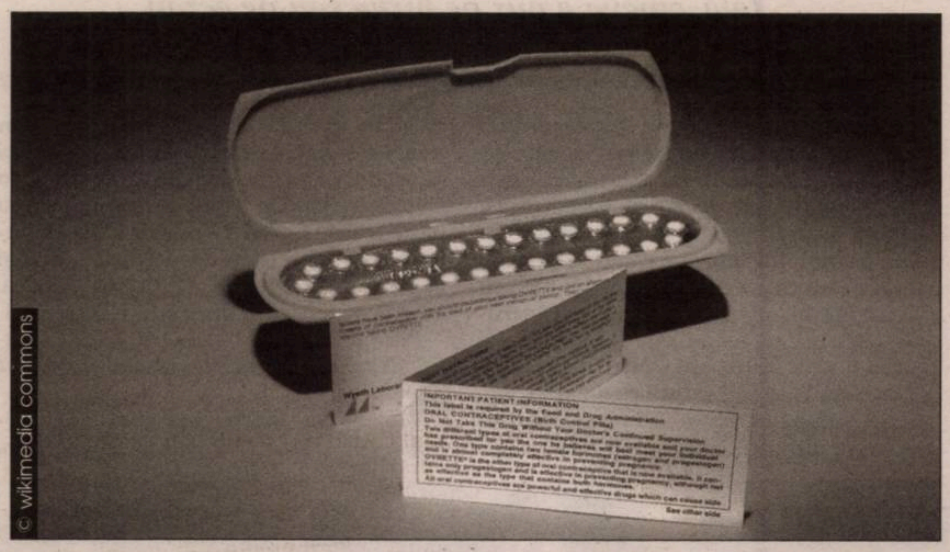

© wikimedia commons

Noroc că părinții mei aveau cîțiva prieteni gay.

Ce te făceai, însă, dacă, în sinistrele timpuri de atunci, descopereai că ai o altă orientare sexuală decît cea *mainstream:* că, băiat fiind, îți plac băieții? Era o adevărată dramă, pentru că, dacă erai prins cu o persoană de același sex, dacă cineva te turna, puteai ajunge, conform articolului 200, să faci pușcărie. Orientarea sexuală putea fi folosită împotriva ta dacă regimului de atunci nu-i plăcea ceva din modul tău de raportare la el: a fost, de atîtea ori, un instrument de șantaj.

Ăsta e unul dintre motivele pentru care oamenii de atunci aproape că nici nu știau că există pe lume și persoane gay ori trans. Se auzeau despre ei doar povești, care mai de care mai deșucheate, legate de agățamente ilicite ori chiar *horror,* legate de crime. Imaginarul public era unul înspăimîntător, persoanele LGBT erau văzute ca fiind împotriva naturii și deșucheate. Noroc că părinții mei aveau cîțiva prieteni gay, pe care i-am cunoscut de cînd eram mică și care nu s-au dovedit cu nimic diferiți de ceilalți oameni care ne vizitau. Așa că, pentru mine, imaginarul epocii nu a avut nici o relevanță. Și am înțeles că nu orientarea sexuală a cuiva contează, ci fix toate celelalte lucruri.

Acum se împlinesc 18 ani de cînd a fost abrogat articolul 200, și asta va fi serbat la Bucharest Pride 2019. Aniversarea asta mi-a inspirat articolul, precum și o discuție de la Super, Festivalul de filme făcute de adolescenți, din secțiunea *Incidental politics,* moderată de Paul Dogioiu: o discuție, printre altele, despre necesitatea introducerii orelor de educație sexuală în școli. Liceenii participanți la eveniment au povestit că nu sînt învățați aproape nimic despre asta și și-au manifestat, evident, aș zice, nevoia de a fi informați. Povestea cu orientarea sexuală ar veni, mi se pare firesc, la pachet. Nu poți vorbi despre una fără cealaltă. Iar contradicția cu orele de religie mi se pare un nonsens: de ce nu pot avea loc amîndouă, cu o programă care să informeze și dezbată, nu să învinovățească? Nu mai sîntem nici pe vremea Inchiziției și, slavă Domnului, nici în timpul lui Ceaușescu. Și nici atît de închistați încît să-i condamnăm pe cei pe care nu-i înțelegem îndeajuns.

Cum să-ți iei adio de la vechiul sine

– interviu cu regizorul Nadav LAPID –

Synonymes / Sinonime *i-a adus anul acesta lui* ***Nadav Lapid*** *premiul Ursul de Aur la Berlin. Inspirat chiar din experiența regizorului, filmul redă povestea lui Yoav (jucat de Tom Mercier), un tînăr israelian care fuge din țară după stagiul militar obligatoriu. Odată ajuns la Paris, el refuză cu încăpățînare să mai vorbească idiș, folosindu-se în schimb de un dicționar francez. Filmul a fost receptat și drept o critică adusă Israelului, dar și Franței. Traume din trecut, emigrare, identitate, cultură, politică* – Sinonime *poate fi privit din mai multe unghiuri. Am discutat cu regizorul Nadav Lapid la TIFF, unde acesta a fost unul dintre invitații speciali. Filmul mai poate fi văzut în perioada 24-30 iunie, în cadrul Bucharest International Film Festival.*

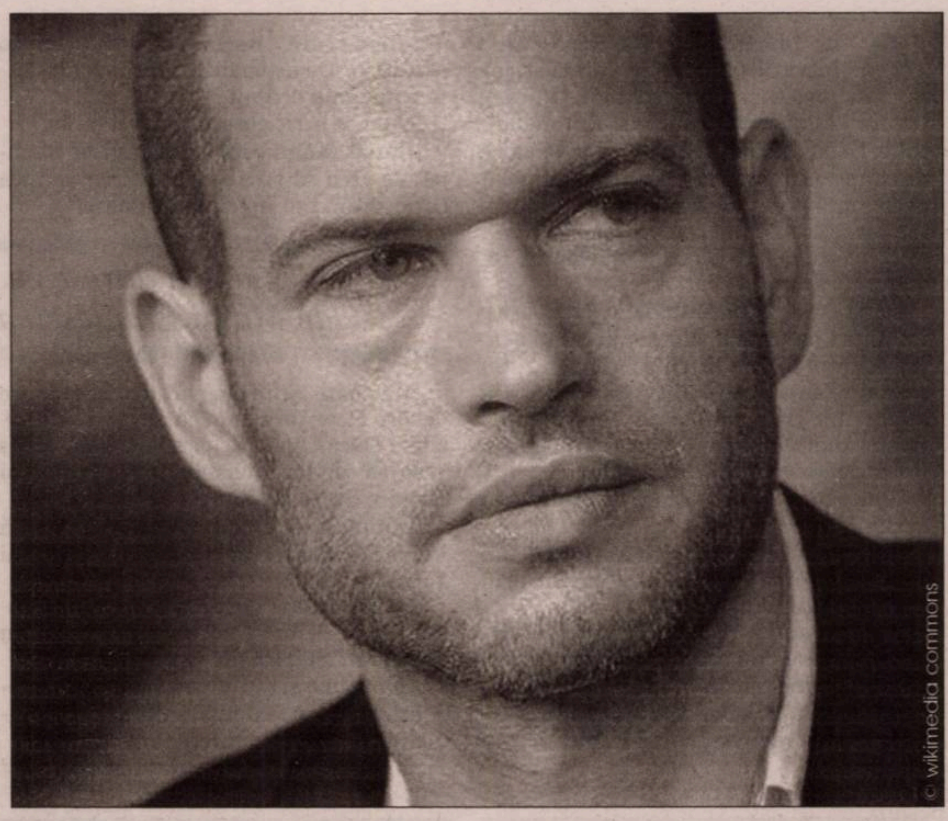

De ce fug oamenii din țările lor?

Evident, sînt unele situații cînd oamenii nu au altă soluție, dar nu e cazul și în film. Aș putea sugera că problema e cînd identifici ceva greșit în mod sistematic nu doar în țara ta, ci în sufletul ei colectiv. Nu o anume problemă politică, ceva concret, ci ceva mai mare, în ADN-ul țării tale. Mai mult, simți că acest suflet colectiv devine chiar sufletul tău, devine parte din ADN-ul tău. Și trebuie să fugi ca să te salvezi, altfel devii și tu parte din problemă. E ca atunci cînd te uiți în oglindă și vezi diavolul în tine. Cred că atunci cînd vezi diavolul nu doar afară, ci și înăuntru, e un moment bun să fugi. Cu toate că, ajuns în acest punct, de obicei, fuga nu mai ajută, căci aduci cu tine exact lucrurile de care fugi.

Întocmai. Yoav refuză să vorbească idiș, deși face parte din identitatea lui, și umblă peste tot cu un dicționar francez. Chiar e posibil să ne rescriem istoria personală?

Poate că e imposibil să vindeci multe din defectele omenirii, și totuși, oamenii încearcă în continuare. Dacă e posibil, te va costa scump, vei fi alienat de propria persoană. Dar Yoav luptă tot timpul, se lovește mereu de ziduri, iar faptul că, poate, e imposibil să-ți rescrii istoria personală nu-l împiedică să încerce în continuare.

Yoav spune, la un moment dat: „Cuvintele lovesc, cuvintele dor." Arta poate face schimbări și în plan politic, nu doar personal?

Poate arta să schimbe realitatea? Pot vorbi doar despre mine, scopul meu ultim este să arăt adevărul profund al momentului, materialul existenței. Eu nu sînt interesat să lupt pentru soluții, pentru că nu știu care sînt acelea. După cum știm, soluțiile nasc noi probleme. Uneori, oamenii fac filme pentru a alerta umanitatea în privința unei probleme sau alteia, ceea ce e foarte bine, dar pe mine nu mă interesează să fac asta. Dacă vrei să faci o schimbare punctuală, mai bine intri în politică. Sigur, te poți implica politic și făcînd filmul, ajungînd cu mesajul la doi-trei-patru oameni, dar asta ar fi limita artei tale.

Spuneați că, în Israel, filmul a atins mai ales tinerii.

Da, e același sentiment ca atunci cînd citești o poezie: iată, cineva a pus pe hîrtie sau pe ecran sentimentele mele. Dar asta nu înseamnă neapărat că după aceea problemele vor fi rezolvate.

Cum a fost primit filmul în Israel, după cîștigarea Ursului de Aur la Berlin?

Mai întîi a fost etapa Ursului de Aur, înainte ca publicul să fi văzut filmul. E o țară mică, părea că am cîștigat ceva de genul Eurovision, am fost primit cu mîndrie națională și a fost frumos. Mă recunoșteau oamenii din supermarket, mă strigau din mașini, părea că sînt un soi de erou național. Iar lucrul ăsta m-a impresionat foarte tare, acești oameni își doreau o împlinire „normală", să nu fie doar primii din lume la capitolul bombe sau la aruncat rachete. Apoi, după ce au văzut filmul, sigur, s-au schimbat lucrurile. Am primit amenințări, expresii ale furiei unora. Ministrul Culturii din Israel mi-a spus că îmi salută realizarea, dar că nu e sigur că filmul e în concordanță cu legile din țară. După ce filmul a apărut în cinematografe, însă, oamenii s-au aplecat asupra lui mai cu profunzime. Sigur că filmul este și politic, căci și oamenii simt politic – atunci cînd sînt cel mai personali, sînt și cel mai politici, iar cînd sînt politici, sînt și cel mai personali, lucrurile se amestecă aici. Filmul a fost pole-mizat, am avut senzația, după Berlin, că se va discuta mult despre asta. Cam jumătate dintre oameni au fost fascinați de el, în vreme ce cealaltă jumătate au fost enervați. Ce a fost puternic pentru mine a fost faptul că oamenii nu se puteau opri din a vorbi despre asta, din a-și explica sentimentele, în fiecare tabără. Se creează astfel o diversitate de reacții.

> *„Iată, cineva a pus pe hîrtie sau pe ecran sentimentele mele."*

Filmul este, într-o măsură, autobiografic. Cum ați lucrat cu actorul debutant Tom Mercier?

Am ajuns foarte apropiați. La filmări, nici nu a fost nevoie să vorbim, ne înțelegeam fără cuvinte. Tom a citit „sfaturile" mele direct din scenariu. Încă de cînd am început să scriu scenariul, firește că m-am imaginat pe mine mai tînăr. Apoi am început casting-ul și m-am simțit cumva melancolic. Trebuia să dau rolul unui „eu" mai tînăr, doar că acel eu nu mai exista. Cînd l-am văzut pe Tom Mercier la audiții, a fost ca și cum aș fi dat peste o versiune mai bună a mea din tinerețe. Ar trebui să găsești persoana care să-ți permită să-ți iei adio de la vechiul sine fără cea mai mică urmă de regret. Cred că asta s-a întîmplat aici.

Ați lucrat alături de tatăl dvs., scriind împreună scenariul pentru film, iar mama dvs. a realizat montajul. V-a apropiat această experiență?

M-a ajutat să iau puțină distanță de tot ce s-a întîmplat. Nu cred că, la vremea respectivă *(cînd a plecat din Israel imediat după terminarea armatei – n.r.)*, părinții mei și-au dat seama ce se întîmplă cu mine. Nu am discutat între noi pe măsură ce am lucrat, ci totul i se întîmpla lui Yoav, ei nu l-au identificat cu mine. Dacă ne gîndim la o scenă dură, la ședința foto pornografică, de pildă, ei nu și-au pus nici un moment întrebarea dacă asta chiar s-a petrecut.

Deseori, de-a lungul filmului, Yoav spune povești și repetă obsesiv cuvinte, alese anume pentru a crea aliterații. L-am putea considera pe Yoav un poet?

Da, am sentimentul că omul ăsta va fi cîndva un artist. E, cumva, chiar nașterea unui artist, un om care încă nu e conștient de ce creează. Nu există o distincție între sinele lui și cuvintele sale. Tocmai de aceea e gata să-și ofere mai departe poveștile, ele sînt singura identitate pe care o are. Dar, mai tîrziu, le ia înapoi, i le cere înapoi lui Émile, care le scria – „poate că n-au nimic special, dar sînt ale mele", se gîndește el. E momentul în care își dă seama de ceea ce e el, „eu sînt poveștile mele, eu sînt cuvintele mele". Dar Yoav nu e doar scriitor, căci are nu doar cuvintele, ci și corpul său cu care vorbește, e vorba de ceva tridimensional. Yoav e un *performer*.

a consemnat Cristina ȘTEFAN

Synonymes

„Eu am făcut toate job-urile astea“

– interviu cu regizorul Denis CÔTÉ –

***Denis Côté** s-a aflat din nou la Cluj, de data asta în două ipostaze: prima, de regizor al celui mai nou film al său,* Poveștile orașelor-fantomă, *prezentat în competiția Berlinalei, iar cea de-a doua, de președinte al juriului competiției oficiale de la TIFF din acest an. Am stat de vorbă cu cineastul de origine canadiană despre noul său lungmetraj, dar și despre responsabilitățile sale din cadrul juriului.*

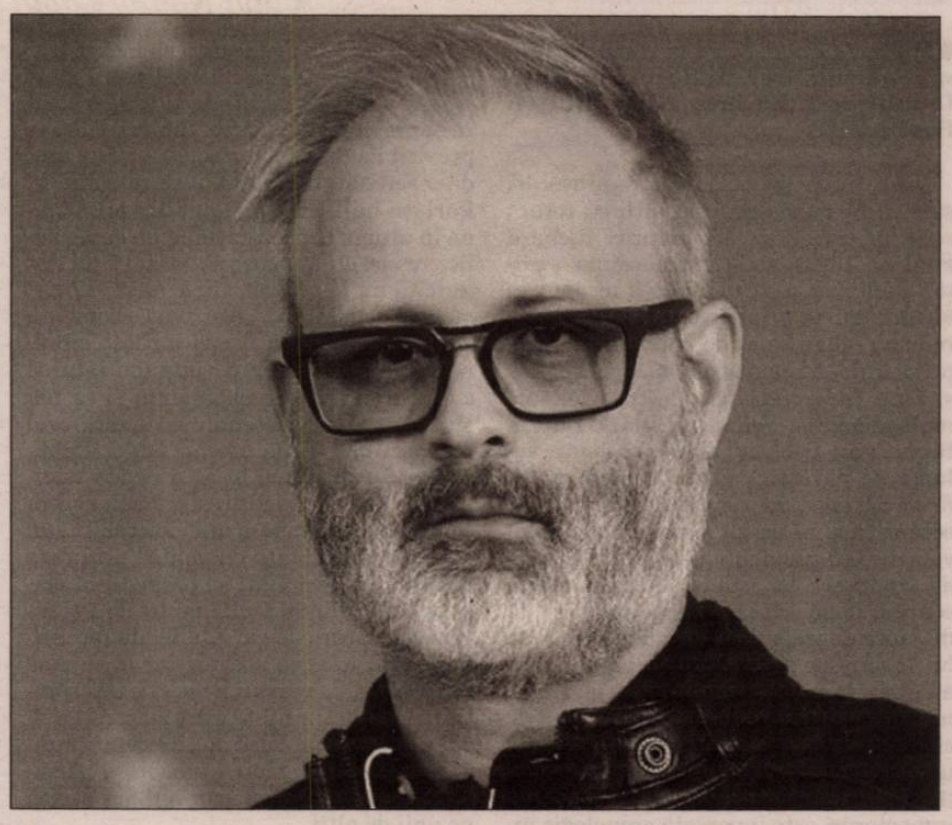

Sînteți și critic de film, și practician al filmului. În conferința de presă ați spus că asta vă face să vă înțelegeți rolul de jurat mai bine. Cum lucrați în juriu și cum vă stabiliți prioritățile?

E foarte important să vezi ambele părți ale gardului. Mă duc la multe festivaluri și de cele mai multe ori văd că lumea vede doar partea lor de ogradă – regizorii, criticii, programatorii, toți văd lucrurile doar din punctul lor de vedere, ceea ce e puțin superficial. Și mai întîlnești și jurnaliști care n-au fost niciodată pe platou. Sau regizori cărora nu le pasă de jurnaliști sau cărora le pasă doar cum sînt văzute filmele lor. Eu am făcut toate job-urile astea, ceea ce este un avantaj cînd mergi la festivaluri. E onorant să fii în juriu și e foarte important să nu te iei prea în serios cînd vine rîndul tău să fii în competiție. Regizorii de multe ori zic: sînt sigur că ăluia din juriu nu i-a plăcut filmul și nu o să iau nimic! De ce atîta presiune? E vorba de părerile a doar cinci oameni, nu-i cazul să-ți investești orgoliul în asta.

Sînt privilegiat și că am fost critic de film. E o muncă pe care o respect, spre deosebire de alți regizori care cred că criticii sînt doar niște regizori ratați. Nu sînt de acord cu asta. Lumea înșiră cuvinte despre filme din ce în ce mai rar, mulți nu știu cum să vorbească despre filme – spun doar că un film e bun sau de rahat și-atît. Mie îmi place să aud despre tot felul de aspecte ale filmului, probabil pentru că am fost critic de film.

Alejandro Iñárritu a spus la Cannes anul ăsta, cînd a fost președintele juriului mare, că nu juriul judecă filmul, ci timpul, care decide care sînt filmele cu valoare reală. E un clișeu, după părerea mea, dar are vreo legătură cu felul în care luați deciziile ca jurat?

Niciodată nu știi de ce sînt jurații acolo. Odată eram într-un juriu de trei persoane la Minsk, și ceilalți doi jurați au zis că le-au plăcut toate filmele și să iau eu decizia. Am zis: am venit aici din Canada, stau opt zile, mă uit la 14 filme, putem măcar să vorbim despre ele? Ăsta e genul de lucruri care trebuie evitate. Uneori jurații sînt prieteni cu selecționerul, cu festivalul. Din cauza asta nu iau lucrurile prea în serios ca jurat. Așa că atunci cînd văd un regizor că se bucură prea tare de un premiu, zic: „Mai ușor...“.

Dar afirmația asta e și puțin cinică. La conferința de presă discutau unii despre cît de ridicole sînt premiile, dar de fapt sînt și necesare. Nu pentru că stabilesc cine e mai bun, ci pentru că te ajută să avansezi în industrie, să capeți finanțare pentru următorul proiect. Eu, de exemplu, cu selecția din competiția Berlinalei și nominalizarea la zece premii în Québec pentru ultimul film – chiar dacă nu-mi pasă dacă cîștig sau nu, știu că simpla selecție face bine următorului meu proiect.

Unii nu sînt deloc de acord cu ideea de competiție și sînt festivaluri ca acela de la Viena care pur și simplu o refuză. Unde vă poziționați în acestă dezbatere?

Da, și acela e probabil unul dintre cele mai bune festivaluri. Dar să vorbim despre TIFF. E cel mai mare festival de film din România și trebuie să-și clădească reputația an de an. Cum faci asta? Păi, întîi faci o competiție, și vrei să ai cea mai prestigioasă competiție, cu cel mai prestigios juriu. E mai mult pentru festival decît pentru ceilalți sau pentru filme. Nu vreau să par cinic, dar trebuie o competiție – numai să nu o iei prea în serios.

Să vorbim despre Poveștile orașelor-fantomă. *Cum v-a venit ideea? E diferită de munca din trecut, în sensul că abordează tematica filmelor de gen – și o și deconstruiește.*

E al 11-lea film al meu în 13 ani, așa că nu mai am acel sentiment urgent că trebuie să fac film. Cînd pornești la drum ca regizor, vrei să schimbi lumea, să o distrugi, să faci revoluție. Dacă faci un film pe an, nu mai ai același sentiment al urgenței. Așa că pentru filmul ăsta am folosit trei puncte de intrare. Întîi, multă lume făcea glume că va trebui să fac un film horror pînă la urmă, că eram enciclopedie ambulantă de filme de groază cînd eram mai tînăr.

> *„Simt că filmul ăsta are toate celelalte filme ale mele în el.“*

Unele filme, ca *Vic și Flo au văzut un urs,* au multă violență, deci am avut asta mult în cap. Apoi, cineva mi-a dat o carte, *Répertoire des Villes Disparues* de Laurence Olivier, și m-am gîndit că e fascinantă, o carte poetică fără structură narativă sau poveste. O scînteie. Am sunat autoarea și am întrebat-o dacă pot să folosesc scînteia, chiar dacă păstrez doar cinci la sută din ea. A fost onorată și a acceptat. Apoi, punctul principal de pornire a fost migrația în Canada: lume care vine din America folosind un anume punct de intrare în Québec, un drum îngust. În trei-patru luni, în jur de patru mii de oameni au folosit acel punct de intrare ca să ceară azil.

Asta e după Trump, nu?

Da, sigur. Deci asta era acum doi-trei ani. Patru mii nu e mult, nu e ca în Europa *(rîde),* dar localnicii au intrat în panică. M-am uitat la asta și mi-am zis că vreau să fac un film despre xenofobia de zi cu zi, despre frica de schimbare, frica de orice e diferit. Am îmbinat aceste trei elemente în ceea ce vedeți pe ecran. Sînt și elemente supranaturale, dar nu e un film cu zombi. Îmi place să mă joc cu tropii, dar nu explicit. Mă joc cu genul și încerc să găsesc un echilibru între cele zece personaje din poveste. Simt că filmul ăsta are toate celelalte filme ale mele în el, dar mulți văd lucrurile altfel, ceea ce mă măgulește, că înseamnă că nu mă repet.

Poveștile orașelor-fantomă

Cu riscul de a fi evident, tema filmului e întîi moartea, cu un motiv secundar – alteritatea. Sînt multe personaje care reacționează la moarte din poziții diferite: de aproape, de departe, în gînd, abstract. Mie mi se pare că este despre conștiința propriei mortalități.

Mi-ar plăcea să zic că filmul e mai degrabă despre viață. Dacă ar fi fost despre moarte, aș fi pus mai mult accentul pe cum se comportă și cum arată morții. În filmul meu, zombi sînt doar o idee despre moarte. Pentru mine, ei sînt amintirea acelor oameni, o amintire care îți șoptește la ureche: amintește-ți ce poți, amintește-ți de teritoriul tău, altfel venim să-l luăm înapoi. Am crezut că e mai poetic să mă concentrez pe cei în viață și să las morții deoparte, în colț. Fiecare dintre cele zece personaje are unghiul lui. Cuplul de bătrîni care opun rezistență la schimbare și vin cu partea de comedie. Cuplul tînăr la restaurant, care se chinuie să pornească o afacere într-un loc mort. Familia Dube, care este în doliu. Și primarul, care trebuie să țină totul sub control. Fiecare are altă perspectivă asupra enigmei din film. Dar uneori după proiecție, la discuții, vreau să spun publicului ceva ce nu e explicit în film, dar e distraciv. Cred că filmul este despre Québec: opt milioane de vorbitori de franceză înconjurați de 30 de milioane de canadieni de limbă engleză și de încă 400 de alte milioane de americani! Sîntem un mic sat care încearcă să supraviețuiască în mijlocul continentului nord-american, la grămadă, unul lîngă altul, cu regulile și aroganța noastră. Și dacă ieși din acest mic cerc, te simți foarte mic și ți-e frică de tot: de schimbare, de străini. Scena cu femeia care poartă *hijab* spune tot: nu e rasism pe față, dar... Asta îmi place cel mai mult la filmul ăsta: nu e doar un film de gen, e despre Québec și despre dispariția acestui sat mic. De aceea filmul e înțeles în Coreea sau aici – e conectat la realitățile sociale.

a consemnat Flavia DIMA

(textul a apărut în revista festivalului, AperiTIFF)

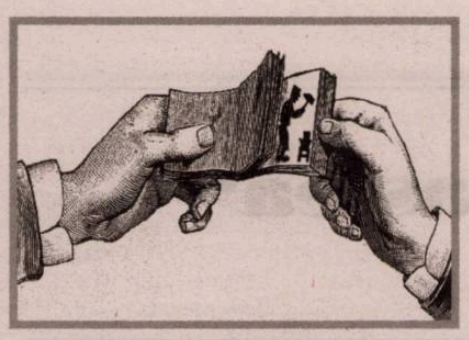

Marius CHIVU

feedbook

Singur între părinți

● Richard Ford, *Între ei. Amintiri despre părinții mei*, traducere de Anca Dumitrescu, Editura Black Button Books, 2019.

„Una dintre primele noastre provocări este să ne cunoaștem părinții cu totul“, scrie în cartea sa de amintiri Richard Ford (n. 1944), acest extraordinar scriitor american, a cărui operă a început în ultimii ani să prindă contur și în limba română (abandonat de Humanitas după primele două romane, *Cronicarul sportiv* și *Ziua Independenței,* ale trilogiei sale multipremiate; Vellant și Black Button Books i-au publicat două excelente volume de povestiri, *Femei cu bărbați* și *Rock Springs*, iar romanul său *Wildlife,* ecranizat anul trecut și premiat la festivalurile independente, se află și el în curs de traducere la ultima). Acest *memoir* conține două evocări scrise de Ford la distanță de treizeci de ani: despre mama lui a scris la puțin timp după moartea acesteia în urma unui cancer (în 1981), iar despre tatăl lui a scris la mai bine de cincizeci de ani de la moartea sa în urma unui infarct, pe cînd Ford era adolescent (în 1960). În carte dispunerea celor două rememorări este inversată cronologic întrucît, spune Ford, „nimeni nu poate să piardă un părinte și să-și trăiască viața fără să aștepte ca celălalt să moară dintr-odată sau să înceapă să moară“.

Deși cele două rememorări sînt apăsat marcate de cele două morți (fulgerătoare și prematură, în cazul tatălui, lentă și previzibilă, în cazul mamei), cartea este de o seninătate și o căldură irezistibile. Părinții lui Ford s-au iubit din prima pînă în ultima clipă, alcătuind un cuplu suficient sieși, s-au bucurat de viață, au fost fericiți, nu le-a lipsit nimic *(vezi și fragmentul de mai jos)*. „Am avut o copilărie minunată și părinții mei au fost minunați“, își rezumă Ford viața (cu totul și cu totul diferite ca experiență și ca ton sînt memoriile prietenului său, scriitorul Tobias Wolff: *Viața acestui băiat,* Publica, 2015), și tocmai în asta rezidă motivația și forța scrierii acestei cărți, în consemnarea indirectă a unei anomalii: „un act de o nedreptate cumplită“ prin care părinții „au fost siliți să părăsească viața de timpuriu, cu mult înainte de a ajunge să se satureze de ea“. Un fel de reconciliere, mai întîi cu soarta, dar și cu sine („consolidarea versiunii *mele* de interpretare și de continuitate între acum și cîndva“), căci, spune Ford de cîteva ori în diverse formulări, viața și moartea părinților trece în copii și asta îi diferențiază pe unii de alții.

Sînt multe lucruri pe care Ford nu le știe și nu le poate spune despre părinții lui. Absența prelungită și constantă a tatălui (ca vînzător ambulant, a fost un tată „musafir de weekend“) creează goluri în biografia sa, așa cum lipsa de aplecare spre psihologie a mamei sale face ca viața ei interioară să rămînă ascunsă. Dar „înțelegerea incompletă a vieții părinților noștri nu este o condiție a vieții lor“, spune Ford și e foarte interesant de urmărit felul în care memorialistul încearcă să păstreze echilibrul între afirmații și presupuneri, mai ales că ajunge să compare memoriile cu povestirile lui Cehov. În plus, perspectiva copilului, copil sau adult, îngustează cadrul tabloului și aici trebuie căutată semnificația din titlul cărții. Conviețuirea plină și fericită a părinților lui de dinainte ca el să se fi născut (amîndoi se apropiau de 40 de ani cînd l-au avut) și faptul că venirea lui pe lume le-a întrerupt viața nomandă, obligîndu-i nu doar la un domiciliu stabil, ci și la întrevederi săptămînale, au făcut ca Ford să se plaseze „între ei“ inclusiv ca un agent al schimbării dinamicii de cuplu. „M-au dorit, dar n-au avut nevoie de mine. Împreună – poate doar împreună – prinseseră pe deplin contur… «Împreună» fusese întotdeauna singurul lor mod de a fi. Eu am marcat punctul în care lucrurile deviaseră și mereu am simțit asta“, scrie Ford despre o formă traumatizantă a schimbării pe care, cel mai adesea, copiii o provoacă în viața părinților tineri, fără însă ca acest lucru să afecteze fluxul reciproc al dragostei. Dacă ar fi să rezum cartea lui Ford, aș spune că și-a iubit atît de mult părinții încît îi pare rău că venirea lui pe lume le-a luat din timpul în care ei ar fi putut să se iubească mai mult.

Ford scrie destul de puțin despre el în această carte marcată pe de o parte de moartea tatălui, care l-a făcut să se „grăbească să crească“, pe de altă parte de conviețuirea cu mama văduvă, devenită pentru fiul ei orfan „parteneră în încurcările“ vieții. Dar tot ceea ce Ford nu spune despre el, despre viața lui prinsă între neconsolarea morții premature a tatălui și frica întreținută de iminenta moarte a mamei, despre formarea sa între absența tatălui din adolescență și îndepărtarea de mamă de la maturitate, se găsește în ficțiunea sa. Abia după ce citești *Între ei* îți dai seama cît de personale pot fi uneori ficțiunile sale, de la romanul *Wildlife* (femeia crescîndu-și copilul în absența soțului) la povestirile din *Rock Springs* (copii crescuți fără tată). Richard Ford e un scriitor pe care îl recomand din toată inima.

aproape de carte

Richard FORD

Între ei

(fragment)

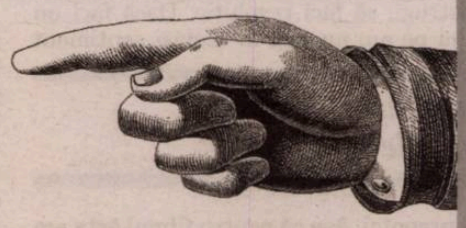

Despre cum s-au curtat nu știu nimic în afara faptului că s-a întîmplat. În Hot Springs, dar și în Little Rock. Era în 1927. Tata avea douăzeci și trei de ani. Ea avea vreo șaptesprezece. La Saunders lucra la raionul de fructe și legume. Ceva îl adusese aici din ținutul în care se născuse, Atkins, o neliniște poate. Nu știu ce planuri avusese în minte. Dar îmi este ușor să-i văd ca pe un cuplu. Compatibil de frumoși. Prietenoși și timizi. Mama, cu părul negru, cu ochi întunecați, voluptuoasă. Tata, cu ochi albaștri ca ai mei, masiv, naiv, sincer, răbdător. Și pot intui ce au gîndit unul despre celălalt. Mama știa multe, nu toate bune. Lucrase prin hoteluri, fusese retrasă de la internat. Trăise în orașe. Stătuse pe lîngă tot felul de oameni, un nedorit al treilea element în căsnicia mamei ei. În timp ce tata era un băiat de la țară care se lăsase de școală în clasa a șaptea, era cel mai mic din trei frați, fiul ocrotit al unui sinucigaș. Cred că mama își dorea o viață mai bună decît să lucreze pentru alunecosul ei tată vitreg, și cred că tata pur și simplu a văzut-o pe mama și a dorit-o, a iubit-o imediat. Ce au gîndit unul despre celălalt a fost: *În tine e ceva bun*.

Tata s-a angajat ca vînzător ambulant de apret. Muncea mult în deplasare și amîndoi și-au trăit căsnicia în mașina lui de serviciu. New Orleans. Memphis. Texarkana. Trăiau în hoteluri și își petreceau puținele zile libere în Little Rock. Tata mergea la angrosiști, la închisori, la spitale și la o leprozerie din Louisiana. Vindea apret din portbagajul plin. Mama nu a descris acea perioadă – sfîrșitul anilor '30 – decît spunînd că s-au distrat, așa s-a exprimat. Poate că ceva din toate astea păruse de nepovestit, nedemn sau inutil de spus. Ani de zile după aceea, mențiunile ei fugare despre perioada respectivă făceau ca anii '30 să pară un weekend nesfîrșit. O viață lejeră, pe fugă. Băutură. Mașini. Restaurante. Dans. Oameni pe care îi plăceau în drumul lor. O viață în Sud. Un vîrtej care nu avea direcție. Uneori îmi dădea impresia că poate se întîmplaseră lucruri necurate, o inconștiență a spiritului care nu se ridica la nivelul răului, dar n-ar fi trebuit să-i dea bătăi de cap unui fiu.

Este posibil să fi început să creadă că nu vor avea sau că nu vor putea avea copii, pentru că încă nu *avuseseră* nici unul. Nu știu cît de mult conta asta pentru ei, dacă au existat și alte sarcini care eșuaseră sau dacă măcar „încercau“. Nu le stătea în fire să se lupte cu soarta, ci, pe cît posibil, să vadă viața ca fiind bună. Așa că acea stare – căsătoriți fără copii – a durat. Cincisprezece ani. Deși, privită din momentul nașterii mele, toată acea viață pe drumuri, fără să acorde prea mare atenție lucrurilor, poate că a ajuns să li se pară – deși aceea fusese singura lor viață – o perioadă neînsemnată, poate inutilă în comparație cu însemnătatea unei vieți *cu* un copil.

Publicitate

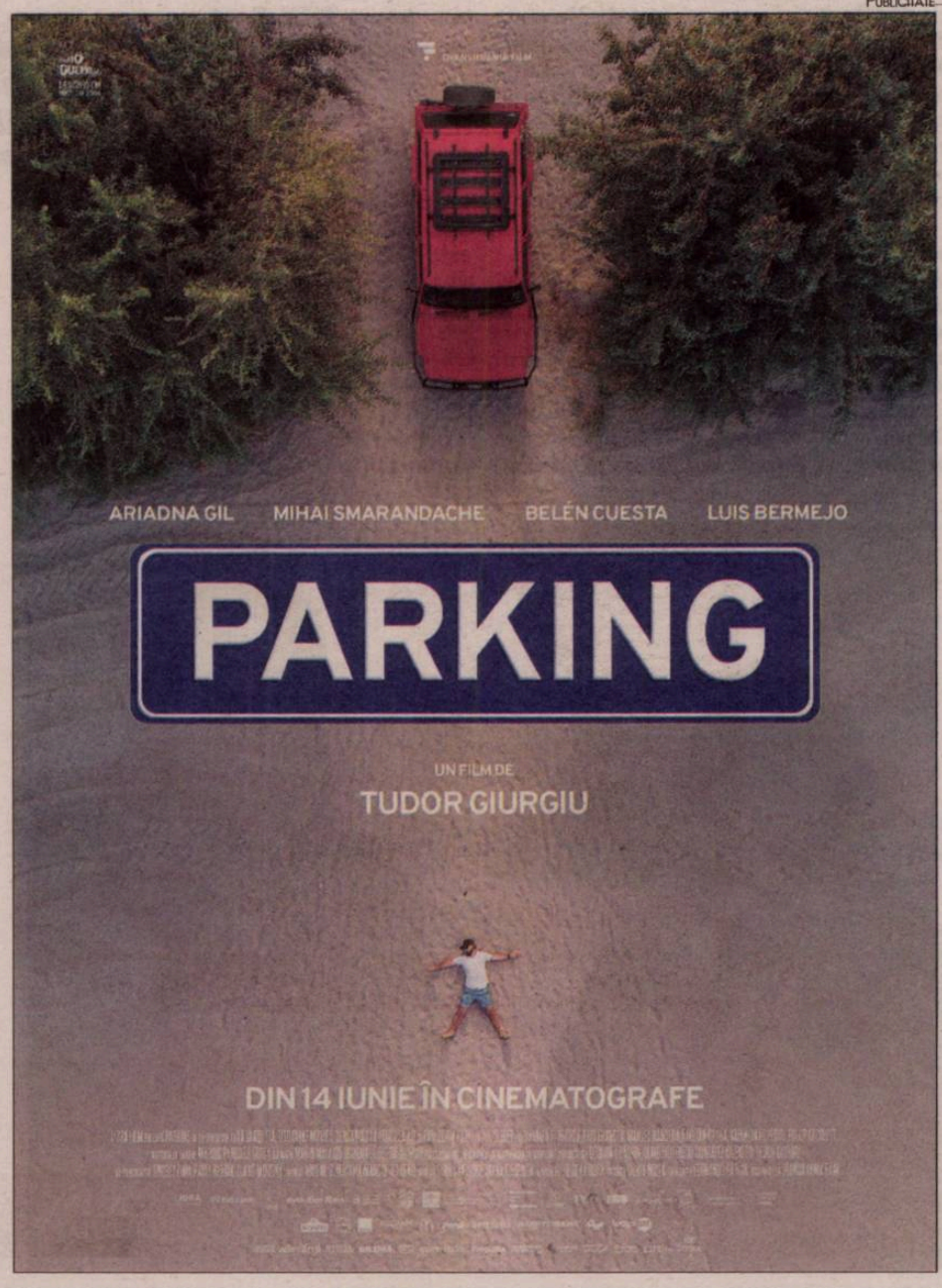

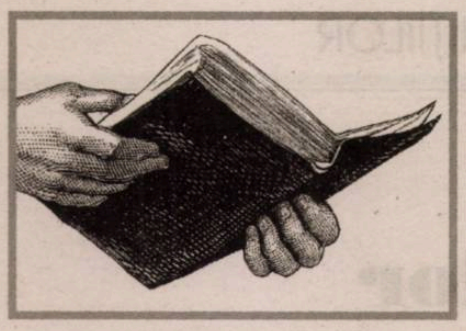

● **Livia Ștefan, *Thanato Hotel*, Casa de Editură Max Blecher, 2019.**

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Păcatele clasei de mijloc

Cu *Thanato Hotel,* Livia Ștefan se află la a treia carte de poezii, după *re.volver* (2012) și *Lolita.32* (2016). E o carte puternică, în care se aude ceea ce se cheamă o voce individuală, adică, dincolo de timbrul recognoscibil printr-o anumită frazare, se manifestă un set de teme, un mod de a considera lumea, valabil în sine. Tema dominantă e cea a unei lungi anchete morale la care sînt supuse existența, omul, universul social, pornită de pe pozițiile cuiva care nu înțelege să se sustragă investigației. Poeta panoramează spațiul social de azi, din America lui Trump pînă în Rahova prostituatelor și drogaților, de la petrecerile autodistructive pînă la singurătățile pietonilor pe trotuare, găsind peste tot lucruri de înregistrat cu uimire și revoltă. Doar că revolta nu este tezaurizată, poezia nu se consumă în gestul acuzării „celorlalți", ci se îndreaptă către poetă însăși, către sentimentele ei de rușine și timiditate, către viciul satisfacției de sine și *Schadenfreude*. Rezultă o reflecție convingătoare despre vină și exprimă o pratică morală și afectivă pentru ziua de azi.

Pentru că prima parte a cărții se numește *Grand Hotel. Laura Palmer*, am crezut-o inițial pe autoare o imitatoare a lui Ștefan Manasia, primul poet care a văzut, și pe drept cuvînt, în *Twin Peaks* mitul fondator al generației mele. Dar Livia Ștefan nu împrumută decît figura eroinei tragice a lui David Lynch pentru a numi un *alter ego* și a-l invoca obsesiv („te-am văzut la metrou în București aveai gene false Laura Palmer") ca pe un simbol al trecerii dincolo, al riscului mortal, al transgresiunii care nu scapă nepedepsită („ce face sexul nostru cînd începe bombardamentul Laura Palmer"). Fantasticul și kitsch-ul împletite atît de subtil de serialul TV al anilor '90 nu au căutare în poezia Liviei Ștefan. În schimb, vocea care vorbește aici este una epuizată, relatînd experiențe-limită care, odată traversate, nu-i mai spun nimic. Poeta inventariază cu uimire și plictis stări și evenimente, imaginînd un univers isteric și în același timp incert, în momentele de după ce efectul *trip*-ului a trecut sau nici nu s-a produs: „un filfîit frenetic o lumină ni se plimbă pe corp / cît timp noi ne așteptăm tripul și tripul nu se întîmplă [...] sexul a fost teribil dar cu ce ne ajută sexul acum / cînd imperiul este însîngerat și zdrobit / cînd descompunerea deja nu mai este subtilă". În epoca descompunerii și a ruinei, viața extraordinară a Laurei Palmer nu mai poate fi imitată de nimeni. Poeta propune „ciuperci pentru reducerea la absurd" și promite că lumea va recăpăta sens „în spațiile izolate și moi de sub bandaje" sau în urma unor ritualuri parodice: „pe încheieturile astea / o să-mi tatuez buruieni ordinare / din alea care învinge istoria".

Dar relatarea dezabuzată de experiențe intense nu e decît o parte din oferta acestui volum. O altă parte e reprezentată de explorarea spațiului social anonim, a mulțimii și a lui „celălalt" pe care-l numești aproape tău, deși nu aveți în comun decît pasiunea cu care vă ignorați reciproc. E o defilare de tipuri și figuri, fiecare cu drama lui unică, dar care din cauza aglomerării de drame pe metru pătrat devine o simplă unitate statistică: „fetele cu cancer la sîn", „băieții cu sufletul mare și rupt", „mercenarele nopții", „învinsele de vîrsta a doua", „curvele în paiete din piațetele mici", „eroii stupizi plîngînd după industrii ratate". Sînt imagini ale dezagregării sociale și existențiale de azi, pusă în paralel cu viața ființei interioare, care își vede astfel precaritatea și lipsa de îndreptățire. Într-o epocă în care cresc „cazurile de viol", „numărul știrilor false" și „tarifele pentru terapie", viața interioară continuă, îndoindu-se de sine însăși: „departe / pe cîmpiile de absint / și halucinogene / în lacurile de serotonină / în rîpele liniștitoare / ale iubirii / departe de tot / micuța sălbăticiune / rezistă". Livia Ștefan e preocupată de umanitatea fiecăruia ca un romancier realist din marele secol al prozei. Evocarea suferinței celorlalți are rolul de a exhiba ipocrizia de care ne facem toți vinovați față de un model dostoievskian, maximalist, de morală, asumat individual. În lipsa lui, totul este evazionism moral, rușine tăinuită sau satisfacție vinovată, nici măcar conștientizată: „dincolo de noi sînt săraci / care nu ne interesează / ceea ce e foarte greșit / avem nevoie de sărăcia lor [...] avem nevoie să știm că cineva / este mult mai murdar decît noi / mai violent / mai puțin educat / avem o justificare / dacă afară e distopie / înăuntru e bine". Această justificare, această ură surdă între semeni nu e altceva decît păcatul originar al clasei de mijloc, cu precizarea că, în fond, cam toți sîntem „clasă de mijloc" din acest punct de vedere, căci nu ne recunoaștem niciodată astfel de vinovății subtile, insinuante și universale.

În fine, o a treia ofertă a cărții privește „mahalaua", adică ghetoul bucureștean, Rahova, Gara de Nord și altele, unde apar cîteva figuri tragice sau doar bizare: fete care se prostituează, un taximetrist care înjură crunt în timp ce își conduce politicos clienta la destinație, un bătrîn supărat că fata luată de suflet nu poate să-l îngrijească la bătrînețe pentru că a făcut cancer. Poemele conțin cîteva monologuri impresionante, de o mare fidelitate auditivă („păi o știi. ie blondă așa mititică așa ie. cum să n-o știi? mititică. blondă, astea?"), în care personajele își povestesc de-a valma suferința, răutatea și chiar crimele. „Dezmoștenții" nu sînt niște îngeri. Poemul care închide volumul dă, spre pildă, o listă de femei, fie proxenete, fie funcționare corupte, fie violate, fie *control freak,* „pline de prejudecăți" sau ducînd „o viață frumoasă", sfidînd clișeul victimizării, dar și pe acela misogin al monstruozității feminine. E un alt mod de a spune că, în schema mare a lucrurilor, individul e o cifră, că virtutea sau ticăloșia lui nu înclină decisiv balanța. Cantitatea de bine și de rău rămîn constante în spațiul locativ din *Thanato Hotel*. O carte pesimistă, dar, tocmai de aceea, reconfortantă.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Historia.ro

PUBLICITATE

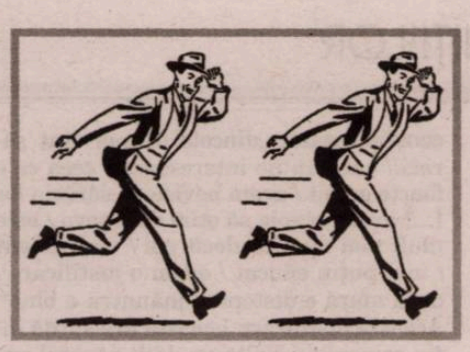

Andreea VLAD

dilematograf

Amurgul zeilor

● ***Apusul / Sunset*** **(Ungaria, Franța, 2018), de László Nemes.**

Tînăra Irisz Leiter (expresiva Juli Jakab) revine în Budapesta părinților săi, dispăruți într-un incendiu care le distrusese și faimoasa casă de modă care le purta numele, pe cînd ea avea doi ani. Delicată, ambițioasă și de o frumusețe puțin severă, Irisz este primită cu foarte puțin entuziasm de magnatul Brill Oszkár (interpretat cu precizie și nuanțe de Vlad Ivanov), cel care continuase afacerea cu pălării extravagante pe același loc al fostei case de modă. Irisz răspunde anunțului de angajare a unei modiste lansat de Brill, care inițial o refuză și pare a se teme de ea din rațiuni obscure, însă pe parcurs o acceptă în echipa sa, pe fondul unor motive pragmatice (fata este un real talent), dar poate și al unei atracții tainice, ale cărei rațiuni par a veni din trecut. Acesta este doar începutul unei saga baroc-romanești, în care firele vieții lui Irisz se țes și se desfac într-un ritm amețitor, saturat de mistere levantine și confruntări picarești.

Treptat, Irisz ni se arată ca o tenace exploratoare, care știe însă la fel de puțin ca și noi, pe fundalul Budapestei cosmopolite a anului 1913, care „răsună de amestecul cuvintelor și națiilor". Este o lume a decadenței și opulenței, pe fondul triumfului progresului și civilizației ajunse la apogeu la începutul secolului 20. Însă așa cum a arătat prăbușirea Imperiului roman, spre exemplu, luxul și opulența asociate cu decăderea morală și spirituală atrag în cele din urmă colapsul.

Rivalizînd cu Viena epocii, capitala Imperiului Austro-Ungar, Budapesta stă pe un butoi de pulbere, ca și țarista Rusie ceva mai la est. Conspirațiile anarhiste și comploturile politice sînt la ordinea zilei, prinzînd-o în vîltoarea lor și pe eroină, care află că are un frate mai mare, Kálman, de care nu știa, foarte implicat în jocurile de putere. „Oroarea lumii se ascunde în spatele lucrurilor infinit de mărunte", spune un personaj, astfel că agrafa pierdută de împărăteasa Sissi și care iese la iveală „ca și cum ai deschide un mormînt" poate funcționa ca semn metonomic pentru căderea unui imperiu sabotat de propria grandoare.

Acest climat baroc este dominat de personaje contradictorii, care o ajută pe Irisz cu frînturi de informații niciodată duse pînă la capăt, precum și de multe contraste (un imens balon negru cu aer domină esplanada unui splendid parc natural, ca într-o pînză a impresioniștilor francezi, iar mersul la ghicitoarea în stele care recită din opera *Waste Land* a lui T.S. Eliot proliferează într-o epocă a triumfului fără precedent al științei). Totul degajă o perfectă claritate sepulcrală ca formă și o acumulare progresivă de idei ca fond. Regizorul a fost asistentul lui Bela Tarr, iar asta se vede în coregrafia studiată, fluidă a cadrelor, în care sensul final este dat de secvențialitatea acestora și de relația organică dintre ele. Stilistic, László Nemes recurge cu o precizie de arhitect la planuri strînse, accentuate și de formatul îngust al peliculei, însă cu linii de fugă foarte largi, la linii sinuoase și suprapuneri de perspectivă în cadru, personajele care apar și dispar brusc, totul secondat de straturi de sunet (șoapte, vibrații, fosnete, împușcături) și muzică. Astfel, glisările între realitate și oniric, între concret și dorință sînt foarte fine pînă la îngemănare, astfel încît nu călătoria lui Irisz este relevantă în sine, ci drumul interior parcurs de ea.

Ca și în filmul care l-a făcut cunoscut, *Son of Saul / Fiul lui Saul* (distins cu Oscar pentru cel mai bun film străin în 2016), cineastul maghiar excelează într-o abordare neconvențională a omului strivit de marile evenimente ale istoriei, cărora li se opune întotdeauna cu o căutare frenetică de sine. Saul provoca în lagărul de exterminare o mică revoluție personală, ca să își poată îngropa fiul, despre care nu știm pînă în final dacă chiar era al lui, conform datinilor. *Apusul* nu are acea acuratețe milimetrică a structurii și a mizei regizorale din *Fiul lui Saul,* este totuși un film important atît ca manifest pentru forța esențială a cinematografiei prin instrumentele ei specifice (imagine, sunet, ritm, durată, încadratură etc.), cît și ca reconstituire a chimiei unei epoci al cărei amurg final a germinat în izbucnirea primei conflagrații mondiale. Este poate una dintre acele „ore astrale ale omenirii" de care vorbea Stefan Zweig, el însuși un exemplu relevant, alături de Kafka, Mahler sau Klimt, pentru spiritul acelei epoci.

Deși cadrul general al *Apusului* este destul de sumbru, marcat de tarele inerente condiției umane, de la lăcomie, dorința avidă de putere la atracția promiscuității și tenebrelor, filmul degajă o nostalgie solară (soarele negru al melancoliei de care vorbeau poeții), stimulată și de imaginea picturală a directorului de imagine Mátyás Erdély. După un periplu de peste două ore alături de Irisz cu destule cadre redundante (o jumătate de oră în minus ar fi făcut minuni ritmului și forței generale a filmului), sentimentul de pierdere ireversibilă a unei mari epoci și de răsărit al unui alt nou început imprevizibil, tenebros și obscur se estompează pentru a lăsa loc unui sentiment de încredere chiar în mijlocul dezastrului. Se spune că Van Gogh a pictat celebrul său tablou *Noapte înstelată* cu ajutorul unei lumânări pe care a pus-o într-o pălărie. Semiluna din tablou degajă o lumină atît de puternică încît poate fi ușor comparată cu soarele. În *Apusul,* lumina se naște din întuneric, atunci cînd nu se suprapune nostalgic cu acesta, ca în tabloul nefericitului olandez. Zorii lumii noi care se lasă ghiciți în finalul filmului pot fi un nou început sau un nou sfîrșit, în funcție de care parte a lentilei privești lucrurile.

Apusul intră pe ecrane din 21 iunie.

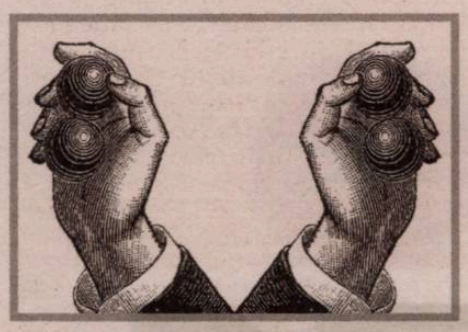

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Ludic & excentric

● **Jacky Terrasson,** ***Take This,*** **Impulse! Records, 2016.**

Jacky Terrasson e un cosmopolit dovedit – născut la Berlin, crescut la Paris și format ca artist la New York, are o înțelegere largă a posibilităților pianului jazz și le vîră pe gîtul ascultătorului într-o manieră asertivă. Materialul e dominat de versiuni *cover* – au intrat în malaxorul clapelor lui Terrasson cîteva hituri pop („Come together" de la Beatles, „Somebody that I used to know" de la Gotye), un șlagăr-șansonetă franțuzesc al lui Henri Salvador („Maladie d'amour"), niște jazz cubano („Un poco loco" a lui Bud Powell, apropiat al lui Thelonious Monk pe care Terrasson îl citează drept busolă a carierei), două versiuni destul de îndepărtate de original la „Take five" (standardul jazz al cvartetului Dave Brubeck) și legendara „Blue in green" (născută din colaborarea Miles Davis – John Coltrane – Bill Evans). Acestora li se adaugă cîteva bucăți originale – „Dance" și „November" vin cu atmosferă de terasă caraibeană, „Letting Go" oferă un epilog bolborosit pe pian Rhodes.

Avem așadar o largă diversitate de surse de inspirație pe care Terrasson le-a asimilat de-a lungul formării sale la New York, nuanțate suplimentar de un pestriț grup de acompaniatori – tobosarul cubanez Lukmil Perez, percuționistul malian Adama Diarra, vocea rapper-ului francez Sly the Mic Buddah și basistul texan Burniss Earl Travis II (contributor important la biografia filmică *Miles Ahead).* Liniile directoare ale materialului, se poate intui din aceste enumerări, țin de Cuba/Caraibe și Franța, oferind două fațete ale jazz-ului latino pe care Terrasson se străduiește să le alinieze din pian, prelungind rap-ul și șansoneta cu swing-ul. E un album ludic pe care pianistul își asumă excentricități *(rapping beatbox* și *scat* pe una din versiunile „Take five" și pe preluarea Beatles), făcînd apel la familiaritatea ascultătorilor cu sursele de inspirație – aspect esențial pentru garantarea distracției. Nu e chiar *world music* aici, deși cei implicați și piesele alese ar putea gira un astfel de proiect – pianul funcționează ca unificator, restrîngînd și omogenizînd ingredientele într-un sound nu tocmai diversificat, alternînd între un pian Rhodes, unul clasic și puțin sintetizator.

Caracterizarea frecvent asociată lui Terrasson este cea de *„crowd pleaser"*, concertele sale bazîndu-se pe versiuni *cover* cît mai pestrițe, emanînd deopotrivă spiritul unor Thelonious Monk ori Keith Jarrett și pe cel al pieselor mai populiste alese pentru mutilare (Beatles, Michael Jackson ș.a.m.d.). Se bazează adesea pe invitați de coloratură ori pe piese-mozaic cîrpite din mai multe preluări. Albumul de față încearcă să amuze cu elementele rap, însă în cea mai mare parte ingredientul populist al carierei lui Terrasson a fost sprinteneala cubaneză și parodiile ori hibridizările între ceva vintage-specializat și ceva foarte pop. Există în asta un umor implicit ce răzbate din spatele virtuozității și al persistentelor omagii pe care pianistul le aduce lui Thelonious Monk la fiecare cot de melodie.

În concert, Terrasson se manifestă expansiv, făcînd scena să graviteze în jurul prezenței sale fizice, canalizînd structurile și energiile muzicii prin indicii fiziologice și gestică. Punînd la socoteală și inserțiile pop „din mers" ori rupturile amuzante din piese, relativa monotonie de textură a sound-ului pianistic e compensată de găselnițe cu care Jacky Terrasson se străduiește să ofere o formă de jazz cît mai *entertaining*, chiar cu riscul de a fi perceput ca un haos stilistic.

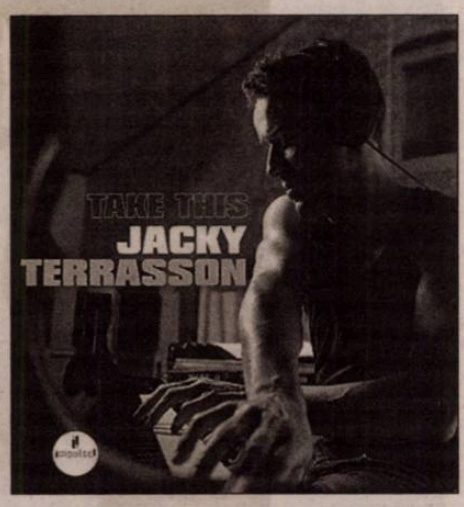

Jacky Terrasson *va concerta în cadrul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (11-14 iulie). Mai multe detalii la www.garana-jazz.ro.*

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

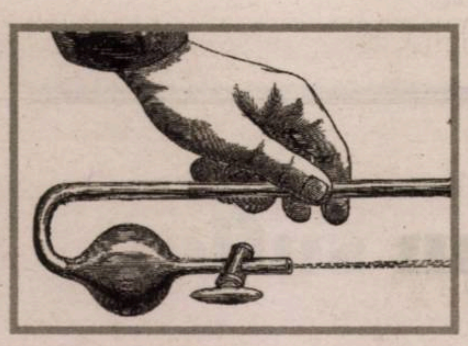

Oana STOICA

rosencrantz & co

Schimbări de Macaz

● *SubPămînt* – Valea Jiului după 1989, concept: Mihaela Michailov și David Schwartz, regie: David Schwartz, scenariu: Mihaela Michailov. Cu: Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Alexandru Potocean, Andrei Șerban. Muzica: Bobo Burlăcianu, video și documentare video: Vlad Petri, scenografie: Adrian Cristea. Macaz – Bar Teatru Coop.

La 1 mai 2016, pe Calea Moșilor nr. 106 din București se deschidea Macaz – Bar Teatru Cooperativă. În barul dotat cu bibliotecă, pe perete este afișată regula locului: „În acest spațiu nu sînt tolerate atitudinile rasiste, homofobe, sexiste, clasiste". Și așa va funcționa Macaz timp de trei ani, ca un loc de cultură și socializare cu orientare de stînga, în care cîțiva artiști lucrează fără structuri ierarhice, atît în artă, cît și în administrarea spațiului, și militează pentru justiție socială, nediscriminare și organizare comunitară, pentru respectarea dreptului la muncă și împotriva exploatării categoriilor sociale și profesionale vulnerabile. Aici se face un teatru bazat pe investigații sociale, care aduce în dezbatere teme, prea puțin sau deloc abordate în teatrul așa-zis de artă, și subiecți marginali sau de-a dreptul invizibili în raport cu interesul public. De exemplu, s-au pus în discuție situațiile sociale ale lucrătorilor sexuali *(Tabu)* sau ale persoanelor vîrstnice din instituțiile de îngrijire *(Domiciliu instabil, Lambada* – cu și despre rezidenții Căminului „Moses Rosen"), în spectacole create de nucleul artistic al Macazului (David Schwartz, Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Andrei Șerban, Alexandru Potocean etc. – artiști care colaboraseră anterior în proiectele *Platforma de teatru politic, Gazeta de artă politică, Clasa)* și de diferite asociații culturale (Giuvlipen, Teatrul Beznă, ADO etc.). Au fost seri de film, conferințe, dezbateri și petreceri. S-a creat o comunitate a artiștilor și a publicului, formată din populația din vecinătate, de cei care se regăseau în ideile promovate și aparțineau comunităților investigate aici. Militantismul și stîngismul i-au ținut la distanță pe unii și i-au iritat pe alții, dar meritul Macazului în a-și afirma personalitatea (activistă), ideile (echitate și nediscriminare) și formula de lucru *(devised),* într-un peisaj teatral în mare parte haotic, este indiscutabil. În timp, Macaz a impus în peisajul teatral autohton artiști care s-au identificat cu locul. Pe lîngă Potocean, cunoscut publicului și din filme, aici s-au afirmat Andrei Șerban, Katia Pascariu, Alice Monica Marinescu, Mădălina Brîndușe, Ioana Chițu, Raj Alexandru Udrea etc.

De la 1 iulie, Macaz, așa cum și unde îl știm, se închide. Susținerea un spațiu cultural independent este costisitoare și epuizantă, așa că ele rezistă puțin (din 2011, de cînd Centrul Național al Dansului, instituție care susține cultura independentă, a fost evacuat din Teatrul Național București, au dispărut subRahova, La Bomba, Zona D, Godot; Green Hours a fost temporar închis, iar ArtHub și Teatrul Apropo s-au mutat de mai multe ori – acestea sînt doar cîteva exemple din Capitală). Macaz părăsește Calea Moșilor pentru un spațiu mai mic, pe care îl va împărți cu alte asociații. Asta înseamnă renunțarea temporară la una dintre activitățile sale: teatrul. Comunitatea din jurul Macazului are nevoie în primul rînd de un loc de socializare și solidarizare, iar pentru asta, spațiile sînt mai ușor de găsit și de susținut financiar. Așa că Macaz devine centru social autonom și va face aproape tot ceea ce făcea și pînă acum, mai puțin teatru (va putea oferi, la un moment dat, un spațiu de repetiții, dar nu și de spectacole, căci locul este inadecvat). Spectacolele se vor juca sporadic în spații partenere, iar modul de a produce teatru și locurile de reprezentare vor fi regîndite (concret, asta va însemna o mai mare flexibilitate prin crearea de spectacole în diferite orașe și spații).

Macaz devine centru social autonom și va face aproape tot ceea ce făcea și pînă acum, mai puțin teatru.

Săptămîna trecută, Macaz a prezentat pentru ultima oară în spațiul cunoscut cîteva dintre show-urile sale. Unul dintre cele mai vechi spectacole, cu premiera în 2012 la deja dispărutul subRahova, *subPămînt* vorbește despre o categorie profesională devenită invizibilă la nivel național: minerii din Valea Jiului. După ce au fost glorificați în timpul regimului comunist, în discursul oficial, creîndu-se aparența importanței lor, după ce au fost manipulați politic și imaginea lor a fost exploatată negativ în mentalul public (despre mineriada din 13-15 iunie 1990 a existat un alt spectacol creat de David Schwartz, Mihaela Michailov și Alexandru Potocean, *Capete înfierbîntate),* minerii au dispărut din atenția publică. Economic, Valea Jiului s-a prăbușit, multe mine au fost închise, șomajul a explodat. Din cînd în cînd, un accident readuce pentru scurtă vreme și superficial subiectul în discuție. David Schwartz și o echipă de artiști (Mihaela Michailov, Alexandru Potocean, Alice Monica Marinescu, Katia Pascariu, Andrei Șerban, Vlad Petri), cu aranjamente muzicale *live* create de Bobo Burlăcianu, au făcut o radiografie, fără iluzii și fără patimă, a ceea ce este astăzi – sau era în 2012 – urbanul minier din Valea Jiului: un teritoriu al precarității în care stima de sine este înlocuită cu frica de viitor, o panoramă dezolantă a destrămării unei categorii profesionale și a orașelor din care fiecare vrea să evadeze (utopia măruntă a unui personaj de a se muta la Deva mi-a amintit de Márton din *Apă de mină* de Csaba Székely, care locuia într-un sat transilvănean de mineri și visa să plece la Cluj). Spectacolul este un muzeu „al poveștilor transmise prin extracție și prelucrare" – muzeul funcționează performativ ca o arhivă de istorii personale, contextualizate și interconectate astfel încît să ofere imaginea unui loc și a unui timp. Este impresionant cum actorii creează personaje succesive prin prelucrarea vocii: diferența de timbru între personaj și narator, întruchipați de același actor, este linia de demarcație între „exponatul" din arhivă (persoană, istorie personală) și contextul lui. La premieră, spectacolul m-a întristat prin neputința dezarmantă care răbufnea din povești. Șapte ani mai tîrziu, cred că sîntem și mai neputincioși, și mai triști.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Antara HALDAR

Statul de drept are nevoie de un suflet

Lumea anglo-americană – odinioară, un punct de referință în materie de „stat de drept“ – se îndreaptă spre haos constituțional. În SUA, administrația Donald Trump pune la grea încercare rezistența echilibrului puterilor în stat, ducînd-o spre punctul de rupere. Între timp, într-o Mare Britanie în prag de Brexit, dezbaterea despre apartenența la Uniunea Europeană amenință să scindeze țara sau, mai rău, să o dezmembreze.

Chiar dacă Constituțiile SUA și Marii Britanii sînt foarte diferite – începînd cu faptul că una este scrisă, iar cealaltă nu –, ambele presupun o interacțiune subtilă între legi formale și norme și convenții informale. Acesta e motivul pentru care nu există o interpretare clară a articolului 50 din Tratatul UE de la Lisabona, care stabilește procesul prin care un stat membru poate părăsi blocul comunitar. Tot astfel, nu există un răspuns definitiv, în contextul recentei tevaturi din jurul raportului Mueller, la problema ridicată de Trump – și anume dacă înțelegerea secretă cu Rusia este, tehnic vorbind, ilegală. Cei care au redactat, lucrînd cu bună credință, aceste legi pertinente nu și-au imaginat niciodată că astfel de situații vor surveni realmente.

Puțini sînt cei care au anticipat actuala dezordine constituțională, dar multe dintre problemele actuale provin din accepția predominantă a statului de drept din științele juridice occidentale. Ele au dreptate cînd văd în existența statului de drept un triumf, dar se înșală cînd consideră că această stare de fapt este de la sine înțeleasă.

Hybris-ul comis de o mare parte a gîndirii liberale despre drept este presupunerea că, odată instalat, regimul statului de drept se va autosusține, virtualmente, la infinit. Dar, singură, o Constituție nu poate garanta o societate coezivă, la fel cum un contract de căsătorie nu garantează iubire adevărată și romantism din belșug pe viață. Fără efort, aranjamentul nu poate fi fericit, pașnic, prosper și sigur. Cuplurile, dar și societățile, nu au decît de cîștigat din reînnoirea jurămintelor.

Fisurile care apar în ordinea constituțională de pe ambele maluri ale Atlanticului sînt dovezile unor erori constitutive ale teoriilor noastre cu privire la instituții. Legalismul liberal se mîndrește cu importanța pe care o acordă neutralității și prin amplasarea, în centru, a unor persoane care își urmăresc, îndeobște, propriile interese. Dar aceste premise sînt greu de împăcat cu o serie de aspecte importante ale naturii umane – așa cum este ea în zilele noastre.

În absența unui sentiment de comuniune, Constituțiile pot deveni periculos de fragile.

Legile au șanse mai mari să aibă priză la public dacă apelează la ceea ce psihologii numesc „mașinăria morală“. În schema propusă de laureatul premiului Nobel de la Princeton Daniel Kahneman, în cartea sa *Gîndire rapidă, gîndire lentă,* asta înseamnă să apelezi la „Sistemul nr. 1“ al gîndirii ființelor umane, bazat pe emoție și instinct, precum și la „Sistemul nr. 2“, mai deliberativ sau logic. Mai mult, punînd accentul pe „eu“ în defavoarea lui „noi“, teoria liberală ignoră faptul că oamenii sînt în mod constitutiv și fundamental ființe sociale – și riscă o profeție a autoîmplinirii. Capacitatea de cooperare, susțin lucrările biologului Joseph Henrich, a fost principala forță portantă în procesul evolutiv al oamenilor.

Cu toate acestea, un număr tot mai mare de dovezi sugerează că, în rețelele mari, cooperarea interumană e dificil de menținut. Propria mea cercetare empirică a evidențiat dificultățile întîmpinate în încercarea de a instaura statul de drept în țările post-coloniale sau în economiile de tranziție. Iar în domeniul științelor cognitive, psihologul evoluționist Robin Dunbar a demonstrat cum creierul uman poate procesa în mod optim o rețea socială de maximum 150 de persoane.

Ceea ce nu înseamnă că orice încercare de a crea structuri de guvernare extinse e sortită eșecului. După cum a arătat Ara Norenzayan în lucrarea sa *Big Gods,* religia a reușit să facă asta cu succes, vreme de secole. Ce învățăm de aici e că elaborarea unei narațiuni comune reprezintă un ajutor esențial pentru susținerea instituțiilor, chiar și în contexte laice.

La fel ca oricare altă relație sau amiciție preponderent emoțională, această narațiune trebuie susținută prin acte de comuniune, spune Dunbar, chiar și prin activități precum cîntatul sau rîsul împreună. Un comportament pro-social extins este posibil, dar trebuie „suscitat“, după cum susține psihologul Steven Pinker de la Harvard, printr-o cultură care recurge activ la „îngerii mai buni ai naturii noastre“.

Liderii politici pot contribui semnificativ la consolidarea sentimentului de comuniune, după cum a arătat prim-ministrul neozeelandez Jacinda Ardern, în urma masacrelor din martie de la cele două moschei din Christchurch. Din păcate, instituțiile din SUA și Anglia au ignorat degradarea crescîndă a societății civile, deși acest fenomen a fost documentat, cu aproape două decenii în urmă, în cartea intitulată sugestiv *Bowling Alone,* a politologului Robert D. Putnam de la Harvard. Prin urmare, dreptul a fost redus la un sistem de constrîngeri amorale care poate fi manipulat.

Contrar faimoasei proclamații a fostului prim-ministru britanic Margaret Thatcher, societatea chiar *există.* Dar, persistînd într-o viziune îngustă, opacă la contextul social, asupra instituțiilor, riscăm să le facem prea rigide pentru a putea supraviețui. Și, în absența unui sentiment de comuniune, Constituțiile pot deveni periculos de fragile – mai ales dacă populiștii se grăbesc să umple golul valoric întețind sentimentele tribale.

Vituperațiile unor politicieni ca Trump sau ca „imaginea Brexit“ Nigel Farage reprezintă o amenințare gravă la adresa vechilor instituții. Atît SUA, cît și Marea Britanie au nevoie de lideri care să valorifice o cultură a cooperării, nu o competiție *race-to-the-bottom* (competiție neloială, prin dumping, subofertare), și care să promoveze activ un credo comun.

Occidentul trebuie să renunțe la fetișizarea instituțiilor formale în favoarea promovării prieteniei civice. Trebuie să punem accentul mai puțin pe proceduralul pur și mai mult pe oameni. Dăruind statului de drept un suflet, putem demara lungul proces de însănătoșire al sistemelor noastre politice.

***Antara Haldar** este lector universitar de Studii juridice empirice la Universitatea Cambridge.*

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Anca ZAHARIA

afară sînt urși

Journey Pub & *so much* More

Pe strada George Enescu, la numărul 25, adică chiar la cîțiva pași de metroul de la Piața Romană, e Journey Pub & More. *And so much more,* am zis eu, pentru că atunci cînd am intrat pe ușă am avut minute prelungi cu exclamații și observații, tot descoperind unele dintre caracteristicile și specificitățile locului.

În primul rînd, spațiul pe care-l ocupă localul este unul generos: mese mari, scaune încăpătoare, loc printre mese; nu mai puțin de patru saloane, chiar și o terasă acoperită și încălzită care este deschisă publicului indiferent de anotimp, dar și o zonă de *board games* care, se spune, face deliciul pasionaților de călătorii. Mai ales al lor.

În al doilea rînd, motto-ul lor, care s-ar traduce din engleză prin gustul bun pe care-l au călătoriile, se leagă perfect de specificul internațional al meniului. Acesta e amplu, iar tot ce-am gustat mi-a plăcut teribil de mult. De la cremoasa supă de ciuperci care este – nu cred că m-aș întinde exagerat dacă aș spune – cea mai bună pe care am mîncat-o vreodată. Excepție face una pe care am făcut-o eu în urmă cu cîțiva ani, după ce-am pus în oală legume la întîmplare, dar pentru respectiva n-am rețetă, nu-mi aduc aminte și oricum nu a gustat nimeni altcineva, deci nu am dovezi. Am încercat multe din meniul lor, dar de supa cremă de ciuperci și de limonada mare și cu adevărat răcoritoare îmi voi aduce aminte multă vreme de-acum încolo, mai ales că am tot recomandat Journey Pub & More multora în ultimele luni, de cînd l-am descoperit cu ajutorul Cristinei, colega mea.

Vorbind despre cele patru saloane, aș detalia puțin asupra lor, lăsîndu-vă, sper, curiozitatea de a le descoperi și voi: UpAbove este salonul cu baloane colorate, cu imagini din toată lumea; DownBelow este la demisol și este compus din camera fluturilor și camera de relaxare, acestea prezentînd o colecție de peste 250 de *board games,* SkyDome este, după cum îi spune și numele, cel mai aproape de cer, iar terasa reprezintă oaza necesară și admirată din ansamblul localului, mai ales că verdeața de aici și aerul condiționat înseamnă că temperatura resimțită este, în medie, cu zece grade sub cea de-afară. În plus, aș adăuga ceva ce am aflat de curînd: Terasa Journey a primit, în urmă cu doi ani, locul I la concursul prin care Primăria Bucureștiului premia fațadele cele mai frumoase din oraș.

Recomand să vă luați rochițele, săndăluțele, pantalonii scurți.

Ce este interesant și foarte bine de știut este că Journey Pub & More se poate evalua pe Trip Advisor, acolo unde puteți afla și părerile altora care, la fel ca mine, poate că s-au așteptat la masă fără mari așteptări, dar au plecat cu zîmbetul pe buze, dar și că livrează mîncarea lor delicioasă și prin UberEats, Glovo și Takeaway. Totuși, mai ales fiind vorba despre atît de multe locuri în local, recomand să vă luați rochițele, săndăluțele, pantalonii scurți sau tricourile lejere cu imprimeu *summerish* și să porniți spre Piața Romană, de unde să vă îndreptați spre Journey, făcînd o călătorie care, atunci cînd veți intra pe ușă, se va multiplica infinit prin posibilitățile care vă sînt oferite, de la varietățile din meniu la saloanele din care să degustați specialitățile.

Mie nu-mi plac deloc jocurile, că nu le înțeleg, nu sînt în stare și nici chiar suficient de sociabilă nu m-aș declara, însă sigur există pasionați care trebuie să știe că există un serviciu de închiriere și rezervare a jocurilor; programul de acces la acestea este zilnic, de la ora 13 la 22, iar printre cele oferite se numără: Alias, Activity, Angry Birds, Anti-Monopoly, Carcassonne, Cards against Humanity în limba română și în engleză, Catan cu extensii, Confusion, Dixit, Dungeons and Dragons, Hoax, Indigo, Lord of the Rings, Ninja și Pandemic. Vi le spun doar pe acestea din lista care, așa cum menționam anterior, are peste 250 de titluri, pentru că de acestea am mai auzit și eu pe la prietenii „jucăuși" și jucători, deci îmi dau seama că sînt importante pentru ei, deci cu siguranță relevante pentru comunitatea de iubitori de *board games.*

Încercați o supă cremă de ciuperci la Journey Pub & More, un meniu de *fish and chips* dacă nu, o limonadă sau un pahar de vin; dacă nu, un joc social alături de prieteni sau puteți să treceți pe-aici pentru o bere savurată uitîndu-vă la un meci al sportivului favorit. Cert e că eu revin la Journey, e un loc unde să revii.

***Anca Zaharia** este, înainte de toate, cititor. Cea mai recentă carte publicată este* Suicid, *Editura Herg Benet, 2019.*

PUBLICITATE

Cătălina DUMITRESCU

Despre traumă, de la nivel individual la nivel social

„Nu există sănătate bine adaptată la o societate profund bolnavă."
JIDDU KRISHNAMURTI

Astăzi, noi sîntem rezultatul educației primite în familie, al imprimării din mediul social și al alegerii de a ne dezvolta individual. Familia tradițională din societatea românească a trecut prin multe traume purtate din generație în generație, neștiind cum să fie altfel. Copiii erau educați cu bătaia – „Unde dă mama/tata, crește", cu ironia – „Nu mai plînge, ce, ești papă-lapte?", cu mustruluiala – „Ți-am zis să fii atent să nu cazi".

În familia românească predomină suspiciunea și secretul. La nivelul societății, e un efect firesc al anilor de comunism în care nu puteai să ai opinii, să vorbești liber. Era acceptată doar adulația la adresa partidului, iar libertatea de exprimare nu exista, implicînd și restricția libertății de gîndire. Trebuia să-ți însușești gîndirea celor de la putere. Dictatura însemna să-ți anulezi eul și identitatea. Preocuparea unei familii era aceea de a procura hrana și a se feri de tot ce era în preajmă. Tu, copil, erai crescut cu înfricoșare și cu mesajul că peste tot sînt oameni răi care te ascultă, pe tine și pe familia ta, și că nu trebuie să spui ce se discută în casă, ceea ce justifică astăzi starea de paranoia atît de răspîndită, încît îi bănuim chiar și pe cei care fac lucruri bune. În casă nu se discutau probleme de atașament, nu se dezbăteau idei, erai ridiculizat din cauza greșelilor sau a lipsurilor, existau multe tabuuri, restricții în discuții sau reguli de impunere a tăcerii. Părinții perpetuau un model primit în propria familie.

Alți factori care au contribuit la disfuncționalitatea societății de azi sînt stereotipiile etnice, de gen, de sex etc., care au fost și încă sînt utilizate de-a lungul istoriei pentru a minimaliza oamenii și a-i asupri. Tratamentul diferențiat între fete și băieți este instituit încă de la naștere – fetele trebuie să fie feminine, ceea ce înseamnă să fie docile, supuse, slăbuțe, blînde, serviabile, modeste, să aibă grijă de familie, să fie fidele și grijulii și să caute să fie cît mai frumoase, să se poziționeze mai mult ca obiect al dorinței. Pe cînd băieții trebuie să-și nege sensibilitatea, să fie duri și neimplicați emoțional, să aibă spirit de învingător, agresivitate, spirit dominator, comportament de afemeiat, seriozitate în muncă, atitudine superioară față de femei, dispreț față de homosexualitate și preocupare față de statutul social. Educația socială care s-a imprimat formal și informal însemna că lumea trebuie împărțită în învingători și învinși: nu ai voie să simți și să arăți teamă, nu ai voie să fii vulnerabil și este o rușine să-ți fie frică.

Toate aceste mesaje le-am internalizat fără a le raționaliza, ducînd la o stare de ambivalență emoțională, care a făcut să deviem către nevroză, paranoia, isterie. Disfuncționalitățile ce se regăsesc în familie au la bază trauma membrilor acesteia. Franz Ruppert, profesor de psihologie la Universitatea din München, psihoterapeut, scrie: „Traumele zguduie credința în siguranța lumii în care trăim, aceasta este o primă conștientizare. Realizăm că oricînd ni se poate întîmpla ceva și că nu deținem controlul, așa cum tindem să credem, asupra vieții noastre. Acestea ne pun în față moartea și ne arată propria neputință".

Stresul traumatic apare atunci cînd viața îți este amenințată sau ești expus unei vătămări fizice, accidente, atac terorist, dezastre naturale, abuz sexual. Dar stresul traumatic mai înseamnă și ceea ce trăim zi de zi, agresiunea celor din jur, comunicarea pasiv-agresivă cu cei din jur, agresivitatea mascată și uneori directă a oamenilor cu care interacționăm, fie că sînt vecini, colegi sau, pur și simplu, necunoscuți cu care ne întîlnim pe stradă, în mijloacele de transport, trafic, magazin etc. Reacția corpului nostru la stres crescut este de a dezvolta o stare de fugă, luptă sau încremenire în momentul producerii evenimentului traumatic și de a depozita ceea ce simțim cît mai adînc în noi, fără a dori să le expunem, întrucît suferința dată de acestea ne sperie. Nu am primit în educația noastră învățarea de a ne trăi durerea, ci aceasta era minimalizată, mesajul era „Lasă că-ți trece pînă te însori".

© wikimedia commons

Indiferent că este vorba despre femei sau bărbați, simptomele suferinței psihice sînt multiple. Stările de anxietate, de angoasă, depresia, atacurile de panică, tulburările de identitate, toate sînt rezultatul unor traume psihologice. Pentru unele este suficientă psihoterapia, dar pentru altele se recomandă medicația psihiatrică, deoarece este nevoie de reglarea chimiei creierului, care s-a produs ca reacție fiziologică în urma unei suferințe intense.

Franz Ruppert clasifică traumele dobîndite în copilărie în patru tipuri de traume: existențiale (accident, boală), de pierdere (separarea bruscă, moartea unui părinte), de atașament (părinți indisponibili emoțional) și trauma sistemului de atașament (fapte imorale, cum ar fi incestul). Traumele dau naștere la sentimente de neputință și neajutorare, care duc la o atitudine submisivă sau de agresivitate latentă la vîrsta adultă, căutarea compensării prin adicții, evitarea propriului vid afectiv, centrarea pe modificarea celor din jur și nu a propriului sine, negarea problemelor proprii, foamea emoțională de dragoste, de siguranță. Efectele la vîrsta adultă sînt disocierea personalității, tulburarea de stres posttraumatic, victima devenită agresor, adicția, tendințe de suicid, rămînerea în schema traumatică, anestezia emoțională sau afectivă.

Frica de moarte se manifestă în toate activitățile noastre.

Un alt efect al traumelor familiale și sociale se poate observa astăzi în continuitatea fuzională a copiilor în relația cu părinții. Acești nu se separă la vîrsta adultă – nici părinții nu își lasă copiii să se desprindă și nici aceștia nu pleacă de lîngă ei sau îi implică în deciziile vieții lor, menținînd zona de fuziune. Cuplurile nu se separă nici cînd sentimentele lor sînt mai mult de ură decît de iubire, stau din datorie, sînt subjugați de diferite situații administrative, cum ar fi copiii, creditele etc. Atunci cînd părintele nu are un eu stabil și format, ci este difuz și haotic, transmite acest eu copilului, care îl va prelua ca fiind propriul eu și nu va reuși să se separe de eul părintelui, să aibă încredere în instinctul său, să își formeze o identitate proprie cu opinii, sentimente și gînduri separate.

La nivel social, traumele dobîndite în copilărie se manifestă prin nevoia de a căuta un erou, un salvator, întrucît nu știm cum să ne salvăm și ne menținem emoțional în sfera copilului care are nevoie de ajutor și îndrumare, în credulitatea pe care o avem față de cei care ne promit salvarea.

Vina cultivată ca bază a dezvoltării structurii eului justifică actele tiranului și preluarea opiniei acestuia. A te supune altuia mai puternic, a-ți reprima propriile gînduri, propriul filtru de a înțelege lucrurile, a găsi o justificare tiranilor arată o stimă de sine scăzută, sentimentul de a nu-ți da voie să meriți o viață cu bine, senzația că nevoile tale nu sînt importante și nu trebuie făcute auzite. Tocmai de aceea unii oameni susțin lideri politici corupți, întrucît dependența acestora – de natură economică – este mare, lipsa educației sociale și emoționale permite manipularea acestora, iar cel supus preia dușmanii liderului politic întrucît se menține în zona imaturității emoționale. Un exemplu este situația celor care susțin fără a avea evidența unor dovezi cum ar fi existența statului paralel, a străinilor care ne fură țara, a multinaționalelor care ne fac rău și duc profitul în țara lor, iar pe noi ne exploatează, a lui Soros, care plătește oamenii care ies în stradă. Abuzul în care a trăit cineva va fi perpetuat ca *modus vivendi*, întrucît este un mod cunoscut și securizant de a trăi.

Schimbarea sperie, iar atunci cînd se produce, oricît de mică ar fi, activează frica de moarte, iar moartea este o schimbare cu care, vrem, nu vrem, tot va trebui să ne confruntăm. Frica de moarte se manifestă în toate activitățile noastre, iar pentru ca noi să o putem gestiona avem nevoie să părem că deținem controlul, iar viața noastră se întîmplă cum dorim noi să o înfăptuim. Nevoia de a deține controlul implică o negare a existenței schimbării – tocmai de aceea ne este uneori mai simplu să ne lăsăm conduși de alții, ca să nu mai deschidem cutia angoasei existențiale.

În urma traumei, eul se clivează în două părți: una este cea a supraviețuitorului, cealaltă parte este cea care nu se maturizează și rămîne într-un stadiu infantil. Așa putem explica comportamentul unor oameni care sînt adulți cu statut social, o vîrstă cronologică înaintată, dar care, prin comportamentul lor, trădează imaturitatea psihică. Partea eului care supraviețuiește devine gîndirea rigidă, întepenită, tiparul pe care-l întîlnim frecvent: „Eu știu cel mai bine, nu-mi spui tu mie cum să fac/gîndesc, eu le știu pe toate". Aici regăsim persoanele care nu permit dialogul și care dețin adevărul suprem, le știu pe toate, deși nu cunosc cu adevărat nimic și propria lor experiență devine cea generală; nu există nuanțe și nici diferențe. Aceștia se pierd în generalități, observații abstracte, detalii fără importanță, iar a accepta că au o problemă de gîndire este de neconceput pentru ei. Aceștia sînt supraviețuitorii, și ei predomină. Mecanismul de apărare în fața suferinței psihice al acestora este umorul, or noi, românii, sîntem pricepuți la bancuri – și în perioada comunistă era un mod prin care puteam descărca clivajul eului, și acum la fel.

În prezent, cred că trebuie să ne asumăm trauma anilor sub comunism și vina acceptării tiranilor cărora le-am permis să decidă pentru noi. A schimba aceste tipare cognitive, emoționale și afective înseamnă curajul asumării eului tău cel mai autentic, dar și a ceea ce băgăm sub preș, fix inversul tiparelor primite în copilărie, de a păstra secretul și de a trăi rușinea, acceptarea de a fi diferit sau vulnerabil și trăirea sentimentelor de durere și tristețe ca fiind absolut firești. Noi nu sîntem construiți doar fericiți, veseli și bucuroși, iar efectul toxic al psihologiei de a fi mereu pozitiv este acela de a menține sentimentul de inadecvare, de a ne simți în neregulă întrucît în fiecare dintre noi există zone de umbră, nu doar de lumină, adică sentimentele de durere, invidie, competiție, tristețe. Să te simți bine cu tine însuți înseamnă vindecare, înseamnă un atașament sigur și stabil, este un semn al autonomiei și înseamnă sănătate psihică. Să nu îți abandonezi propriile valori, chiar dacă ceilalți fac presiuni, să fii conștient de moștenirea ta familială și culturală fără a fuziona cu ele și să-ți asumi responsabilitatea pentru modul cum îți trăiești viața.

Nimic nu-i bătut în cuie, iar schimbarea, oricît de lentă ar fi, se petrece mereu, chiar dacă noi ne agățăm de vechile *pattern*-uri. Concluzia este că putem alege să producem schimbarea în mod conștient pentru a ne vindeca și a trăi binele în viața noastră. Fiecare trebuie să înceapă cu el însuși vindecarea emoțională, pentru a putea dobîndi maturitatea. Nu se poate vorbi de o vindecare colectivă, ci mai degrabă de o învățare colectivă și o vindecare individuală. Probabil că generațiile viitoare se vor mira de stagnarea noastră emoțională, neînțelegînd cum am fost capabili să trăim acceptînd disfuncționalitatea ca mod de viață.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, psiholog autonom în psihologia muncii.*

Alex GHEORGHE

O ruptură socială

Am să încerc să explic de ce nu ne înțelegem astăzi unii cu alții în această țară, chiar dacă această concluzie nu este nouă, dar este ignorată. În anii '80 s-a născut o altă Românie. Anii '80 au produs ruptura socială care în momentul de față împarte țara în două, cu consecințele pe care le mărturisiți resemnați ca în fața trecerii timpului: generația anilor '80, acești *„millennials"*, pleacă în toate colțurile lumii, cîteodată fără să ofere un motiv; nu se mai înțeleg cu părinții, nu mai fac copii, parcă le repugnă amintirea istoriei țării, nu le (mai) puteți controla opinia, urăsc ideea de autoritate în general și nu aveți nici un argument cu care să-i puteți combate, abate, distrage sau opri din avîntul lor, din proiectul lor de viață pe care nu-l înțelegeți, pe care nu-l vedeți. Două populații care s-au izbit ideologic în interiorul acelorași granițe, fără a percepe consecințele subtile ale vremurilor pe care le traversăm, fără a ne preocupa de această lebădă neagră care vestește implacabil încremenirea României într-un impas existențial. Este vorba despre generația celor care la Revoluție aveau vîrsta de 40 de ani față de generația celor născuți în anii '80.

În anul 1989, în ziua în care a fost eradicată dictatura, aveam 5 ani. Mă luase mamaie pe Bulevardul Republicii din Ploiești (am copilărit acolo o perioadă pentru că „era greu pe timpul lui Ceaușescu să crești doi copii și te-am trimis la mama-mare", îmi spuneau părinții), în mulțimea extaziată, printre strigătele de bucurie, scandări de neînțeles atunci pentru mine și lacrimile care-i brăzdau chipul lipsit de expresie. Mi-a pus în mînă un steguleț multicolor cu o gaură în mijloc și mi-a zis să strig: „Olé, olé, Ceaușescu nu mai e!". Am strigat, deși n-am înțeles nimic (cam tot la fel cum observ că se strigă și azi în România!)...

Am strigat, dar n-am simțit ghearele fostului regim, nu m-a atins frica de sistem, nu am „turnat" pe nimeni, n-am stat la cozi la 4 dimineața, poza mea cu ceilalți șoimi ai patriei nu înseamnă nimic pentru mine, urăsc culoarea roșie care flutură fără-ncetare în țara asta zi de zi, ziua de 25 decembrie cînd reluăm ca proștii placa cu moartea soților Ceaușescu și mai scoatem la iveală un fapt istoric neștiut, așa cum îmi repugnă prima pagină a unor ziare ale prezentului care „se fălesc" neobosite cu articole despre fostul regim (de la finalizarea dosarului Revoluției pînă la faptul că un fost președinte avea numele „de scenă" Petrov). Este ca și cum fostul regim e un reper permanent, o ancoră, o extensie obligatorie a prezentului. Este ca și cum alimentați această frică de a nu se-ntoarce fostul regim, tot la fel cum i-e frică fumătorului care a renunțat la fumat că se va apuca iar, odată și-odată.

Vechea generație este mult mai îndîrjită să-și apere privilegiile obținute.

Dar privind numai în trecut, viitorul nu este posibil. Bineînțeles, îmi plac poveștile din fostul regim, dar atîta timp cît nu sîntem în jurul focului, aș prefera să le rărim considerabil pentru că acestea nu-mi schimbă viața, nu-mi influențează realitatea, nu îmi deturnează scopurile și sub nici o formă nu le consider experiențe revelatoare. Sînt niște fapte care fac parte dintr-un trecut care nu are nici o legătură cu viitorul în care eu consider că mă aflu și spre care privesc fără încetare. Mai pe scurt, trecutul României nu mă reprezintă pentru că este povestit ca făcînd parte din prezentul meu și nu ca fapt istoric. Incompatibilitatea vine din faptul că întreaga construcție de viitor a țării stă în mîna unor oameni care fac parte dintr-o dărîmătură a trecutului. Generației mele nu-i cere nimeni o părere, nu pare nimeni interesat de ceea ce vrea, ceea ce speră, care sînt visele acestor tineri și înspre ce orizonturi privesc. Și pleacă în lumea largă nu pentru că acum pot și-n trecut nu, ci pentru că au putut dintotdeauna. Pentru ei, Europa Liberă nu este ceva ce pot să rostească numai în șoaptă, ci este lumea în care trăiesc.

În anul 2016, reputatul antropolog și profesor Vintilă Mihăilescu scria un articol izbitor intitulat „Noi sîntem o altă generație! – sau ceilalți douăzeci de ani" în care am găsit titlul prezentului articol și un paragraf pe care îl reiau: „Vine însă totdeauna o a doua generație, care nu este neapărat mai «bună», dar este «altfel». Care nu se mai trage din «revoluție», nu se mai legitimează prin aceasta și care are alte interese și alte mijloace. În calea sa se află acum vechea generație, care își simte amenințate privilegiile sau pur și simplu pozițiile și tabieturile. Conflictul între aceste generații a început deja, nu ca recurentă revoltă împotriva părinților, ci ca mișcare socială profundă.

Această nouă generație și-a construit deja un capital economic propriu (tinerii antreprenori «mici și mijlocii» sînt deja o realitate în creștere) și/sau un capital simbolic pe măsură (spațiile culturale alternative concurează deja de ceva vreme cu tot ce înseamnă cultură instituționalizată). În plus, această generație, născută și formată în era digitală, are avantajul net al unui capital tehnologic care «face diferența». Ceea ce le lipsește încă este un capital politic, la acest nivel lucrurile fiind mai greu de schimbat, iar vechea generație este mult mai îndîrjită să-și apere privilegiile obținute. Încă emergentă deci, această nouă generație a atins însă deja o masă critică. Este noua categorie a «golanilor», ireverențioși și iconoclaști, uneori la limită, dar care au învățat să-și ceară drepturile. Și o fac încet, dar sigur."

Atîta timp cît repuneți pe tapet trecutul comunist al țării, vă adresați generației părinților mei care înțeleg despre ce vorbiți, și nu mie. Cu atît mai mult, nu includeți generația Z în formulările voastre, iar dacă de noi nu vă pasă, atunci de ei cu atît mai puțin. Ne vom scrie însă propria poveste, vom juca multiplele roluri născocite de destin pentru noi, vom găsi orice sens în orice loc, iar dacă trebuie din cînd în cînd să ne întoarcem în timp, venim într-o scurtă vacanță în România.

Florin BUHUCEANU

Pride: de ce am ieșit în stradă

Un cunoscut gînditor român îmi mărturisea, nu cu mult timp în urmă, că nu știe mare lucru despre lumea asta, a celor „LGBT". Deși este o parte importantă din umanitate, „pur și simplu nu a cunoscut-o". Discuția asta se purta la doi pași de vila din Cotroceni ce ar fi trebuit să adăpostească un muzeu de artă întemeiat și donat statului român de unul dintre „ei", George Oprescu. Cum și ce ar fi putut ști dumnealui cînd, decenii la rînd, cei în cauză au respirat frica omniprezentă asociată cu duritatea anchetelor Miliției de moravuri, cînd au trecut prin ororile arestului, stigmei, intimidărilor și hărțuirilor? Cînd Ion Luchian Mihalea devine primul „homosexual public" din anii '90 tocmai prin moartea-i atroce? Cînd în închisorile de femei sportiva Mariana Cetiner era supusă în anul 1996 unei detenții barbare pentru neobrăzarea de a fi făcut presupuse avansuri amoroase unei alte femei, ceea ce s-a considerat juridicește a fi o „ademenire" și un „scandal public"?

Mărturisesc că m-am gîndit la oameni dragi mie, istoricul și criticul de artă Radu Ionescu, la jurnaliștii Jeana Gheorghiu și Ion Stănică, atunci cînd în 2004 am organizat, prin Asociația ACCEPT, primul Festival al Diversității și, apoi, primul Marș în 2005. Era o ruptură față de un trecut toxic al umilințelor prin care au trecut aceștia și toți cei ca ei, cunoscuți și necunoscuți. Nu aveam habar cîți vor avea curaj să ni se alăture în stradă, mai ales in condițiile în care Primăria Capitalei refuza să aprobe un asemenea marș, cînd erau anunțate manifestări de protest și atacuri. 20? 50? Poate o sută? Cei peste 300 de participanți la Marșul din 2005 au făcut istorie. Cei ignorați, disprețuiți, luați în rîs, detestați nu au cedat amenințărilor, urletelor obscene și atacurilor pioase cu pietre, ouă, cruci și icoane, au ieșit în stradă, obligînd societatea să-i ia în seamă. A contat atunci solidaritatea cîtorva redacții de presă ai căror jurnaliști ni s-au alăturat pentru a protesta împotriva cenzurii și abuzurilor autorităților. A contat vocea președintelui Băsescu și a ministrului de Justiție Monica Macovei. La final de traseu, am trăit probabil primul moment de eliberare colectivă din istoria acestei comunități condamnate pînă atunci la invizibilitate.

Replierea „adepților normalității" s-a produs rapid. Au urmat atacurile masive din anii 2006-2007, alianța Patriarhiei cu George Becali în dangăt de clopote prevestind o primejdie națională, oameni bătuți în stradă sau în metrou. Agresorii aveau impunitate, „homosexualii" erau de vină pentru că „provoacă" arătîndu-și fața. „Nu vrem să-i vedem!" Se opuneau o pletoră de sfinți și sfinte flancați de chipul imaculat al lui Corneliu Zelea Codreanu, flamuri ale Legiunii și fotografii expandate ale martirilor neamului (Constantin Brâncoveanu și fiii, Țuțea, Vulcănescu și Radu Gyr), recrutați ecumenic de participanții la așa-numitele Marșuri ale Normalității pentru a nu lăsa orașul pe mîinile Necuratului. Oameni de bine cereau moarte homosexualilor ori, ceva mai generoși, reintroducerea pedepsei cu închisoarea. Astfel de intimidări frontale s-au rarefiat cu vremea. Din cînd în cînd, mai răbufnește cîte o răzmeriță cu damf legionaroid pentru a împiedeca accesul „sodomiților" în incinta unor locuri sacre ale ortodoxiei românești precum cinematograful Studio ori cel al Muzeului Țăranului Român.

Fatalitate, ne-am înmulțit. Aproape 10.000 de oameni au traversat anul trecut Bucureștiul de la Piața Victoriei pînă în Piața Universității. Pentru prima dată, cei de pe margine care-și sorbeau cafeaua pe terase ori priveau din balcoane au zîmbit și au salutat, pe jumătate amuzați. Bucureștiul a redevenit, preț de cîteva ceasuri, un oraș colorat în care puteai respira „altfel". Pride-ul se organizează deja la Cluj, iar în vara acesta Timișoara adăpostește un prim Festival cultural și comunitar LGBT. Nu se mai poartă măști.

Cu ochii-n 3,14

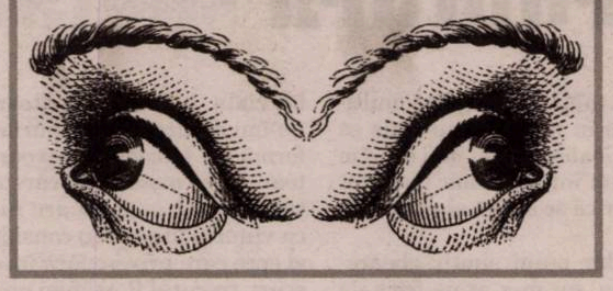

BINE DEZVOLTAȚI, NIȘTE OAMENI CINSTIȚI (CARE NU-ȘI ARUNCĂ ÎN AER MUNCA) VOR FI NEVOIȚI SĂ-ȘI DUCĂ STEJARUL ACASĂ

■ E aglomerat la raftul cu dispozitive împotriva țînțarilor. A fost un an bun, s-au făcut. Și sînt bine dezvoltați, niște tigri (după cum scrie și pe unul dintre ambalaje), nu niște silfizi. Să mai zică cineva că nu e frumos în jungla urbană... (**A. M. S.**)

■ Din ciclul „Iubire și abjecție": cînd șeful ei – și al marelui partid – și-ar fi dorit-o comisar european, dna Rovana Plumb a declarat: „Sînt emoționată în această seară. De altfel, am fost emoționată în toată campania, pentru că ne-am întîlnit în această campanie cu mii de oameni și am avut bucuria să îi vedem cu zîmbetul pe buze. (...) Sînt onorată de propunerea pe care ați făcut-o, domnule președinte, vă mulțumesc, e o responsabilitate foarte mare." Acum, cînd fostul ei șef și suporter stă ascuns după gratii, dna Rovana Plumb pare că nu-și mai amintește de lacrimile emoțiunii care a cuprins-o, în direct, la auzul anunțului făcut de Liviu Dragnea. Acum, prioritățile dnei Rovana Plumb vizează Bruxelles-ul, nicidecum vizita la penitenciarul Rahova. Oameni vechi, priorități noi. (**R. M.**)

■ Fiul primarului Iașiului, Mihai Chirica, în vîrstă de un an, are, pe numele lui, o casă în valoare de 250.000 de euro. La notar, copilul s-ar fi prezentat însoțit de bunică. Marian Oprișan, președintele Consiliului Județean Vrancea, conduce o mașină în valoare de peste o sută de mii de euro. Întrebat fiind de unde a avut atîția bani să și-o cumpere, a explicat că, de fapt, mașina nu e a lui, ci a mamei sale, care doar i-a împrumutat-o. Baronii pesediști sînt, cu toții, săraci și cinstiți. Dar au noroc de rude bogate. (**M. M.**)

■ În Canada se fac eforturi serioase pentru a scădea consumul de plastic. Clienții care nu-și aduc propriile pungi la magazinul East West Market din Vancouver vor fi nevoiți să-și ducă acasă cumpărăturile în sacoșe cu mesaje de tipul „Wart Ointment Wholesale" sau „Into the Weird Adult Video Emporium". (**C. Ș.**)

■ În Israel, în Beer Șeva, un hoț a jefuit două bănci la rînd, amenințînd angajații că îi aruncă în aer cu grenada pe care o ținea în mînă. „Grenada" era, de fapt, un avocado. Nu știu dacă jaful poate fi încadrat la „atac armat", dar poate fi un precedent just pentru o nouă infracțiune: „atacul fructat". (**S. G.**)

■ Tito Watts, un pastor african, a fost arestat pentru că a vîndut, cu 500 de dolari, bilete de acces în Rai. „Sînt urmărit penal pentru că fac munca Domnului. Iisus Hristos mi s-a arătat și mi-a dat biletele făcute din aur pur, pentru ca eu să le vînd oamenilor care vor să se salveze", a spus pastorul. Biletele sînt niște bucăți de lemn aurite pe care scrie: „Bilet spre Rai. Valabil pentru o singură persoană", dar oamenii cu credință cer autorităților eliberarea imediată a pastorului. (**M. C.**)

■ Stejarul pe care i l-a oferit președintele francez Emmanuel Macron omologului său american Donald Trump în timpul unei vizite la Casa Albă din 2018, în semn de simbol al prieteniei, s-a uscat în perioada cînd era păstrat în carantină. Ce ți-e și cu prieteniile astea! (**A. M. S.**)

PUȚIN MAI TÎRZIU, UNUL A SPUS LA TELEFON CĂ SE GÎNDEȘTE SĂ DETURNEZE O TEORIE ÎNTR-O ALTĂ DIMENSIUNE

■ În metrou, un bătrîn cască fără să pună mîna la gură. Nevastă-sa, lîngă el, îi dă una peste ceafă și-l apostrofează dur. Băiețelul de vizavi de ei îl imită și e tare fericit văzînd că maică-sa nu-l ceartă. Puțin mai tîrziu, un tînăr îi spune prietenei sale, cu modestie: băieții vor să fie ca mine, fetele vor să fie cu mine. (**C. Ș.**)

■ Tony Antonelli și Steve Pearce sînt doi astronauți care au fost recent întrebați cum miroase cosmosul. Unul a spus că ar asemăna mirosul pe care l-a simțit călătorind prin Univers cu cel al fripturii pe grătar, iar celălalt a mărturisit că i-ar evoca „mirosul dulceag al fumului scos de aparatul de sudură". Trec peste ciudățenia olfactivă că mirosul de sudură i se pare cuiva dulceag și îmi amintesc că, acum vreo zece ani, am citit că unii astronomi afirmau că studiaseră un nor de praf din mijlocul Căii Lactee care trebuie să fi mirosit a zmeurică, pentru că descoperiseră în el nu știu ce substanță chimică despre care se știe că așa miroase. Pun cap la cap aceste știri și cad într-o reverie amuzată: cosmosul miroase ca o mahala ploieșteană din copilăria mea – grătare, fum muncitoresc și ceva zmeurică. (**S. V.**)

■ Una dintre minunile tehnologiei actuale: în metrou, o persoană cu deficiențe de vorbire și de auz discuta la telefon cu cineva asemenea ei, prin semne. (**D. S.**)

■ Conform *Financial Times,* Biserica Anglicană se gîndește să investească în marijuana medicinală. (**C. Ș.**)

■ Președintele Senatului tot vorbește despre o deturnare a sensului referendumului pe care ar încerca-o președintele statului. Adică Iohannis ar încerca să deturneze un referendum pe care el singur l-a convocat și la care a avut și cîștig de cauză. În aceeași logică, ar însemna că declarațiile ofensive ale cuiva al cărui partid tocmai a căzut sub pragul electoral sînt exact o respectare a sensului alegerilor. Democrație sadea. (**A. M.**)

■ În parcul central din Boston, homeless-ii sînt numeroși și, aproape cu toții, au cîte o teorie de susținut, cu voce mai mult decît tare. Au și o revistă a comunității lor, ceea ce mi se pare foarte *cool.* (**I. P.**)

■ Un cursă Ryanair București-Timișoara a decolat azi cu patru ore întîrziere pentru că „o piesă a fost furată sau a dispărut" din cabina pilotului. Acum cîteva zile s-a înregistrat o întîrziere record pe ruta București-Timișoara, trenul CFR a parcurs distanța într-un timp de două ori mai mare decît cel prevăzut. Fraților, eu cred că Timișoara s-a mutat deja din România într-o altă dimensiune – nu se mai poate ajunge acolo! (**A. P.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVI** ■ nr. **801** ■ 27 iunie – 3 iulie 2019 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 6 lei

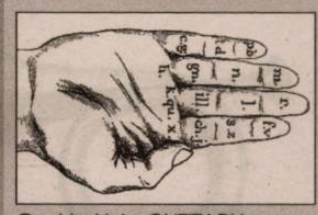

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

4

ANDREI PLEȘU

„Neantul și șampania“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Regina gunoaielor“

pagina **10**

BERNARD-HENRI LÉVY

„Șarlatanii Brexit trași la răspundere“

pagina **23**

Sexo-marxism și moaște

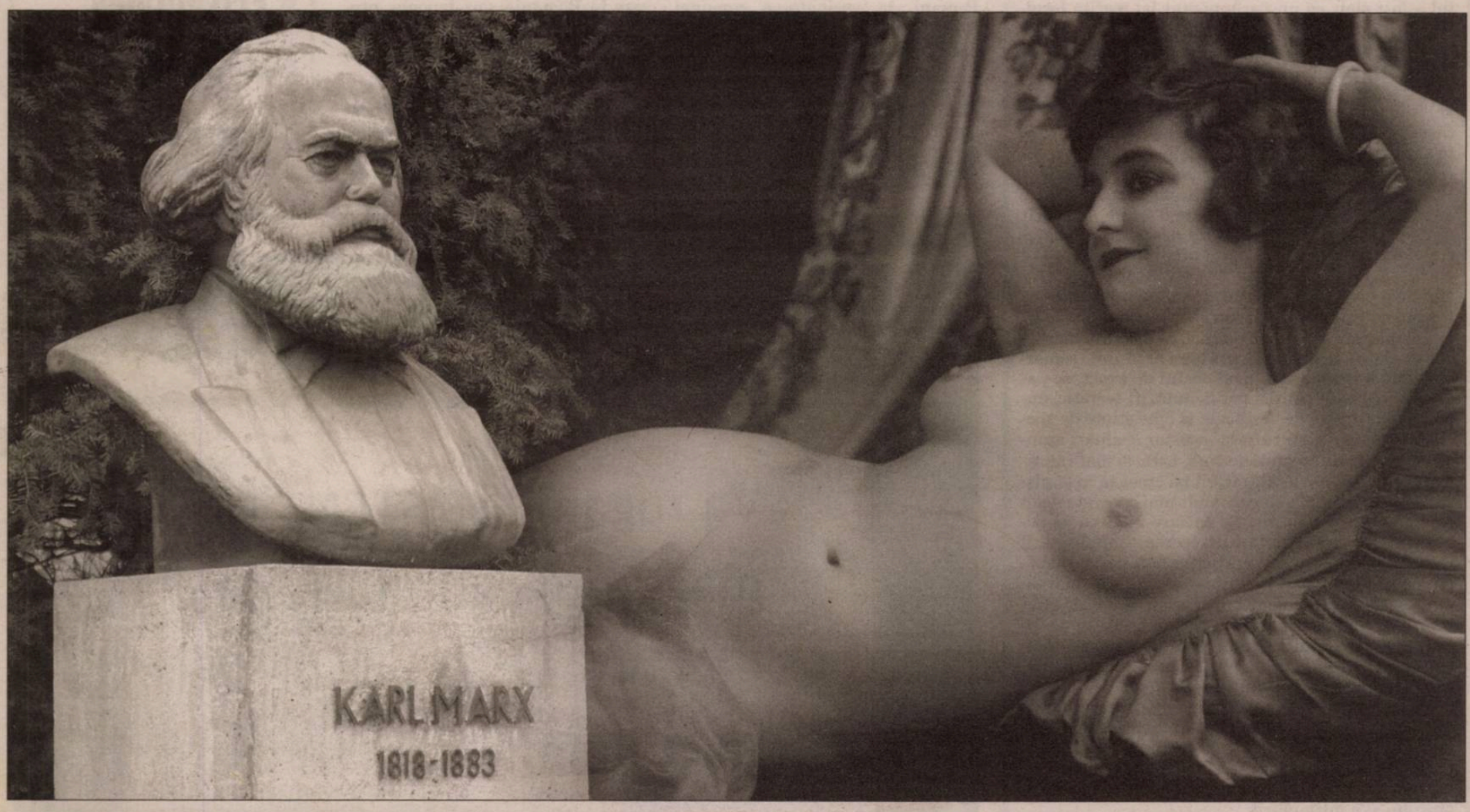

„Socialismul științific este cea mai religioasă dintre religii, iar adevăratul social-democrat este făptura umană religioasă în cel mai înalt grad.“

ANATOLI LUNACEARSKI

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

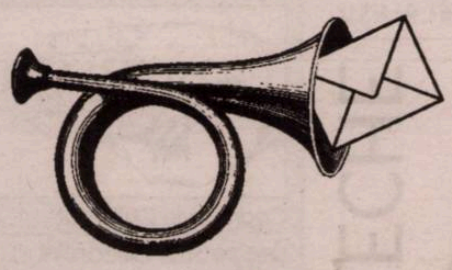

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei MANOLESCU

Personaje la voia întîmplării

Oamenii tot văd la televizor diverse figuri de care, uneori, viața lor depinde în bună măsură. Își fac impresii despre aceste figuri. Le simpatizează sau nu. Unele le inspiră mai multă încredere, altele mai puțină, pe criterii adesea foarte greu de înțeles. Sînt indivizi pe care, de fapt, nu-i cunosc. [...] Oameni politici despre care nu știu decît ce și cum le arată presa. [...] Dar nu atît despre imagini vrem să vorbim, ci despre cum se formează și cum se pierde încrederea în aceste personaje mult televizate. Și despre măsurile obiective cu care ar putea fi judecați oamenii politici. Cum știm, dincolo de simpatii și chiar de ideologii, că un ministru a fost bun, iar altul a fost slab, că un parlamentar își merită locul, iar altul nu? Care sînt unitățile de măsură concrete? Se pare că, de cele mai multe ori, oamenii țin cu cineva fără să aibă neapărat argumente. Acestea se creează după ce părerea s-a format pe cale afectivă. În teoria vînzărilor există un principiu, potrivit căruia mulți clienți aleg cu inima și abia apoi caută argumentele raționale pentru a-și justifica alegerea pe care au făcut-o. Lucrurile par să funcționeze la fel și în politică. Numai că acolo, spre deosebire de cămăși, alegerea nu mai poate fi schimbată decît după patru sau cinci ani. Dacă descoperi că materialul e prost sau că era pătat dinainte, trebuie să-l porți așa. Pe de altă parte, diversitatea ofertelor comerciale pare să fie cu mult înaintea celor politice. În comerț există și importuri (ar fi poate o idee să mai importăm și oameni politici, că doar am mai făcut-o o dată). În orice caz, așa cum produsele comerciale pot fi evaluate în mod destul de exact, se pare că și oamenii politici pot fi cîntăriți teoretic, după metode destul de verificate și bine știute de specialiști. Numai că rezultatul acestor evaluări ajunge rareori la cetățeanul de rînd, care, și mai rar, ține cont de așa ceva. Alegătorii își creează însă niște repere personale, uneori mult mai concrete decît s-ar putea crede, în funcție de care-i judecă pe politicieni, mai ales odată cu trecerea timpului. [...] Cert e că simpatia sau antipatia față de un personaj politic, justificată sau nu, contează încă mai tare decît în țările cu democrații vechi. Emoțiile electoratului prevalează în fața rațiunii, iar, pe de altă parte, prea multe depind încă de oamenii aleși sau numiți în funcții de vîrf, și prea puțin de mecanisme, reguli și instituții propriu-zise. Cetățenii aleg după propriile simpatii, mai vechi sau mai de moment, iar personajele alese în funcții decid apoi una sau alta, tot în funcție de stările lor personale. Rezultă politici incoerente și lipsa unor planuri pe termen lung. O administrație și o politică în bătaia vîntului și a întîmplării.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 125, 17 iunie 2006)

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

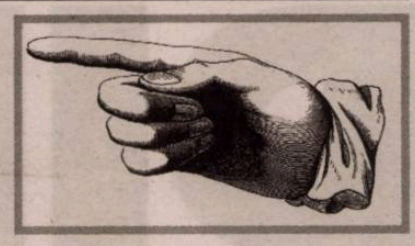

■ Bucharest Jazz Festival revine între 1 și 7 iulie la București, cu șapte zile de festival, concerte *live* în Piața George Enescu și evenimente conexe la ArCuB. Festivalul este organizat de Primăria Capitalei prin ArCuB și aduce pe scena locală de jazz nume importante și interpreți ai tinerei generații din Statele Unite și Europa. Concertele Bucharest Jazz Festival de la scena mare sînt programate între 3 și 7 iulie, în Piața George Enescu de lîngă Ateneu. Printre artiștii invitați se numără trupa CALI Quartet, trompetistul Sebastian Burneci, Toma Dimitriu Quartet, Johnny Bica, Cvartetul Florin Niculescu, Michael Acker, Andy Ava, Iulian Nicolau, Gianni Gagliardi, Alex Sipiagin, Camille Bertault și mulți alții. (Matei Pleșu)

■ Lacul Brazi – pe bună dreptate supranumit Lacul de smarald – și Coloanele de bazalt din Munții Perșani, în vecinătatea comunei Racoș, Brașov. Înconjurat de minunate pajiști acoperite cu galben de Sînziene, adevărate microrezervații naturale, site-ul geologic Racoș a fost declarat arie protejată în 2006. Culorile, relieful stîncos, „viața" vulcanului stins, pe care o recompun straturile succesive de rocă ce au îmbrăcat forme multiple pe orizontală sau pe verticală, sînt tot atîtea argumente în plus pentru un traseu turistic extrem de pitoresc și, paradoxal, nu foarte frecventat. De aici, și liniștea de neînceput a locului... (Ruxandra Mihăilă)

■ *Serotonină,* romanul lui Michel Houellebecq (Editura Humanitas, traducere de Daniel Nicolescu, 2019), pentru un aer al timpului pe care îl simte ca nici un alt scriitor. Se poate citi oriunde: în gări, aeroporturi, plaje, cabane de munte, orașe aglomerate. Efectul e același: mergi cu personajul lui pînă la capăt. Și-l înțelegi. (Ana Maria Sandu)

■ L-am descoperit pe Horea Sibișteanu mai întîi în revista *Iocan,* apoi i-am citit volumul de debut, *Fetiș* (Editura Nemira, 2019), o culegere de povestiri redate, parcă, prin ochii unui voyeur atent. Majoritatea despre relații de cuplu, plasate în România sau Japonia, prozele din *Fetiș* sînt melancolice, sadice, satirice, cu finaluri neașteptate. (Cristina Ștefan)

■ Povestea relației dintre Ernest Hemingway și Martha Gelhorn tinde să devină o poveste mitică. Interesul general pentru viața personală a faimosului scriitor crește, pesemne, mai rapid decît interesul pentru literatura lui. În acest context, episodul celui de-al treilea mariaj al său, cu Martha Gelhorn, devine tot mai incitant pentru lumea de azi, căci este povestea dintre un bărbat puternic și celebru și o femeie care vrea să fie încă și mai și decît el. Recent, Editura Humanitas a publicat romanul *Hemingway și cu mine,* de Paula McLain, o revizitare interesantă și interesată a acestei povești. De vară! (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Frivolitatea**
- **Woodstock**
- **P.P. Carp**

album dilematic Iosif Trif

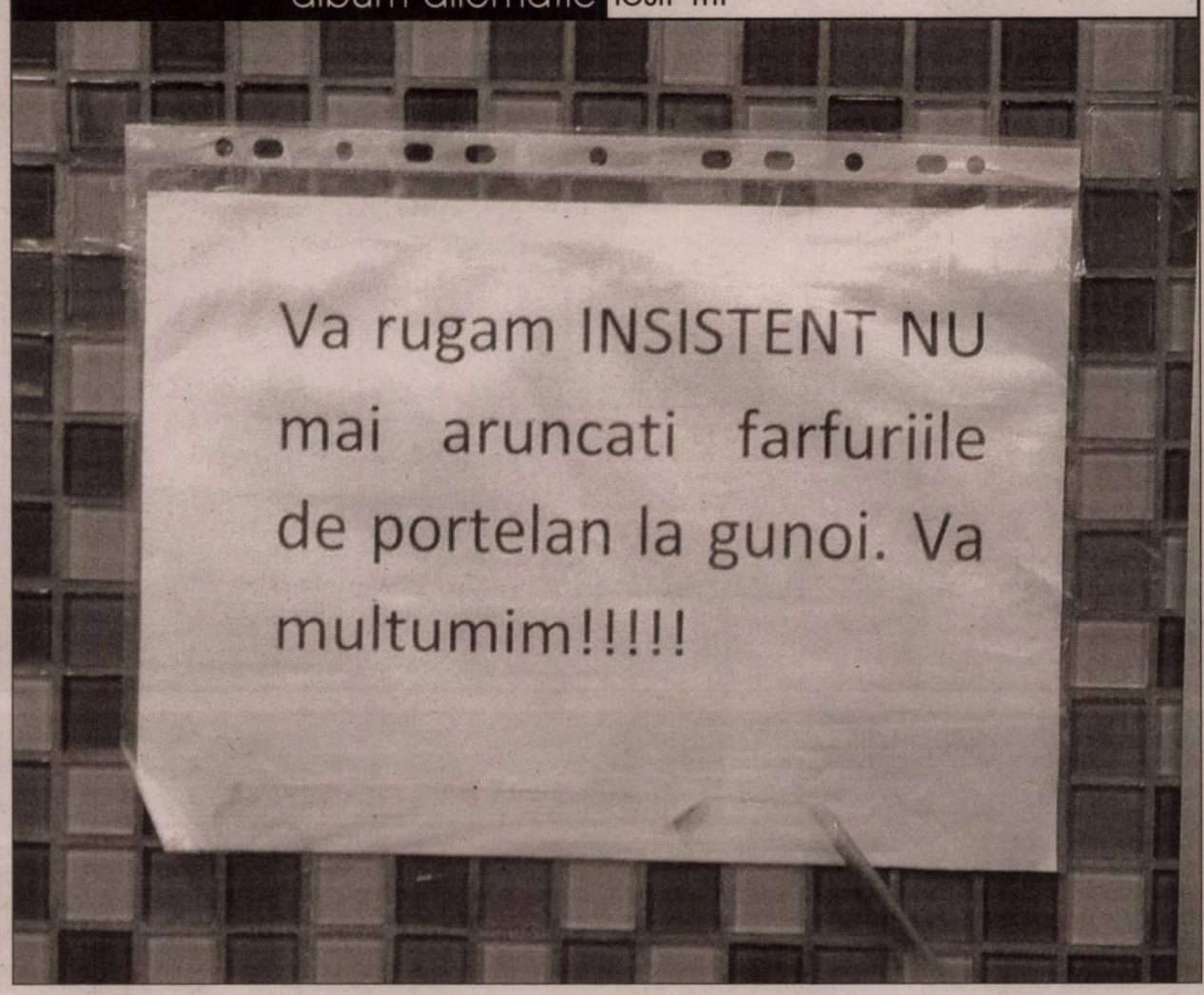

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZARIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
CORECTURĂ: Anca ZAHARIA
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin Sandu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.900
Tipărit la Tipoart Idea Studio

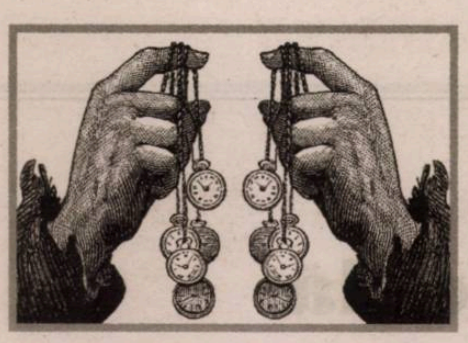

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Neantul și șampania

Acum mai mult timp, vechiul nostru colaborator Vintilă Mihăilescu a trebuit să se interneze, cu un diagnostic amenințător, într-o mare clinică, pentru un tratament de lungă durată (aflat încă în curs). Nu mi-a venit să cred cînd am auzit una dintre primele reacții ale „pacientului“: „Ca antropolog, mi-am dat seama că mi se oferă o ocazie unică să fac «muncă de teren» în spațiul unui spital.“ Drama personală devenea, astfel, *prilej* de cercetare științifică, impuls investigator. Zis și făcut! Rezultatul este o carte de curînd apărută, cu titlul *În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului*. Și mă grăbesc să spun că lectura acestei cărți m-a trezit dintr-o demobilizare cronică, dintr-o melancolică suspensie a apetitului intelectual. Am citit-o pe nerăsuflate și, la sfîrșit, am simțit cum recapătă consistență întrebări esențiale, pe care le credeam evacuate definitiv într-un spațiu înghețat, un spațiu al resemnării cognitive, al ratării sensului, al demisiei interioare. Și asta nu pentru că mi s-ar fi oferit, dintr-odată, răspunsuri edificatoare, ci pentru că era vorba de o carte *vie,* o carte *trăită* pagină cu pagină și nu, cum se întîmplă adesea, o colecție de „ingeniozități“ mai mult sau mai puțin acrobatice, o pagodă terminologică, de natură să-și monumentalizeze autorul. Pe scurt, înainte de lectură mă simțeam bolnav, pentru ca, în final, să trăiesc un început de vindecare!

Lucrarea lui Vintilă Mihăilescu se desfășoară, în mare, pe trei paliere: 1) *Confesiune,* adică „ego-analiză“ (confruntarea cu suferința, cu teama, cu incertitudinea, cu dislocarea radicală provocată de spitalizare); 2) *„Anecdotică“* („tablouri vivante“ din spațiul clinic, scene și vorbe cu medici, bolnavi, asistente, „aparținători“); 3) *Analiză* (antropologică, sociologică, psihologică, metafizică, istorică, statistică, toate riguroase, fără fasoane pedante, fără o castratoare morgă academică). Evident, nu pot rezuma, în cîteva rînduri, bogăția de trasee oferită de textul cărții. Ceea ce contează e ansamblul, cu *toate* detaliile lui. Voi inventaria doar cîteva dintre temele care m-au marcat în mod special.

Mai întîi, demontarea abuzului simplificator al dihotomiei (străvechi europene: „sufletcorp“. Îndeobște, credem că știm ce e *sufletul* și ce e *corpul*. Spitalul e, între altele, dinamitarea acestei separații, „demascarea“ unui exces sistematic care produce nefaste efecte colaterale: neglijarea componentei *psihice* a bolii, de-personalizarea bolnavului, „paternalismul“ medicului curant (în locul unui „parteneriat“ empatic), reducerea *suferinței* la problema *durerii,* adică a *conglomeratului* uman, la expresia *locală* a unei nereguli biologice, decelabile și tratabile strict clinic. Spre ilustrare, Vintilă Mihăilescu evocă imaginea corpului, așa cum apare ea în tradiția unei populații „primitive“ din Volta Superioară: o alcătuire de carne, sînge, umbră (!), căldură, sudoare, suflu, viață individuală (nemoștenită), gîndire (înțelegere + memorie), un dublu nemuritor, numele individual, omonimul transcendent, ereditatea (strămoșii), spiritele vagante (bune sau rele) care aleg trupul individual drept sediu. Pe scurt, corpul e o *lume,* o conviețuire de elemente care rezumă universul, o „urzeală“ care nu poate fi redusă la „natura“ fizică. Să recunoaștem că, față de această descriere, definiția „europeană“ a corpului e ușor „puerilă“: o alcătuire cvasi-mecanică de *minerale,* manipulată de „procese“ cerebral-afective („suflet“), cu sediul – spune știința modernă – în creier, adică tot în corp… Insuficient adîncită (după opinia, îndreptățită, a lui Vintilă Mihăilescu) este și noutatea privind codul genetic, adusă în discuție de Gerald Edelman, laureat al premiului Nobel pentru medicină. Simplu spus, codul genetic nu dă socoteală de „soarta“ fiecărei celule neuronale din corp. Intră în joc o sumedenie de „contingențe“, care fac ca unele celule nervoase să moară, altele să migreze imprevizibil, să se cupleze, netransparent, între ele, în funcție de contextul în care ființa umană evoluează: epocă, spațiu, experiență privată. Cu alte cuvinte, nu sîntem strict ceea ce natura face din noi, nu sîntem expresia pură și simplă a unei legități consacrate. Individul uman dispune de o *unicitate* inanalizabilă, determinată de conjuncturi irepetabile, de accidente biografice specifice. Boala are beneficiul – dacă e contemplată fără prejudecăți reductive – de a revela dimensiunea de mister a corpului, subtonul de *destin* al funcționării sale, din care *„exaptarea“* face parte în egală măsură cu „adaptarea“.

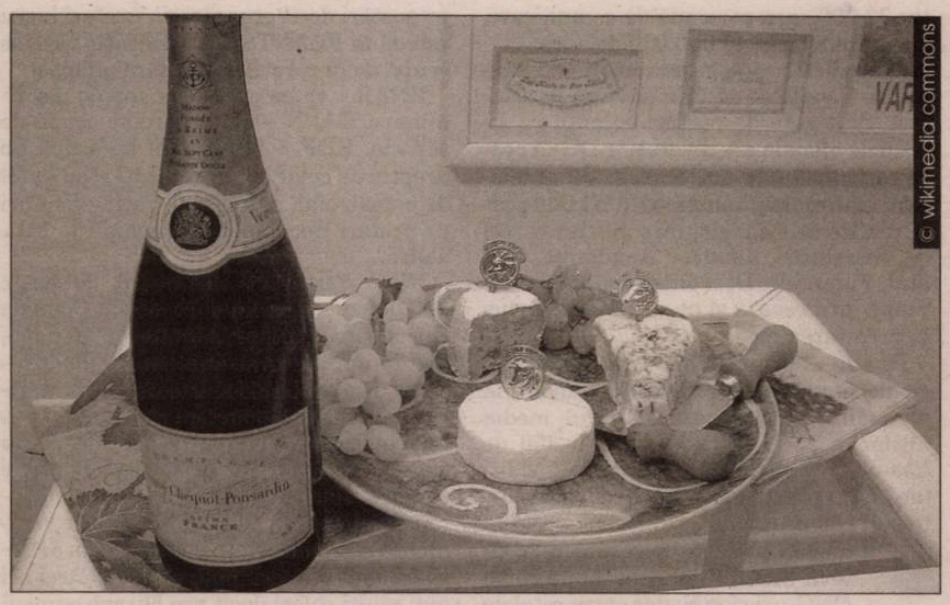

© wikimedia commons

Simptomul e limbaj, *spune Vintilă Mihăilescu.*

Astfel înțeles, corpul bolnav nu e doar o colecție de simptome contabilizabile. E „discurs“. *Simptomul e limbaj,* spune Vintilă Mihăilescu, amintind un minunat pasaj din Paul Valéry: „Nu există cuvinte pentru anumite stări; atunci, niște organe care nu au deloc această funcție trebuie să preia aceste eforturi neputincioase de exprimare, de expulzare.“ Ceea ce, într-un fel, echivalează cu a spune că ne „alegem“ bolile, ca să formulăm calupuri de *indicibil* din ființa noastră. Prilej pentru amicul Vintilă să se întrebe: „Ce caut eu în leucemia mea, de ce am «ales» tocmai acest «simptom»?“

Vintilă Mihăilescu are calitatea – rară, după experiența mea – de a nu absolutiza nici o opțiune. Tot astfel cum amendează neatenția unor practicieni față de dimensiunea psihică a bolii și preferința lor pentru dialogul cu aparatele de laborator, în locul comunicării directe, amplu înțelegătoare, cu pacientul, la fel amendează și tipologia „bolnavului-iitiran“, „competent“, care „știe el mai bine“, care denunță, alege „soluții alternative“ la modă etc. În același registru se situează accentul pus, pe de o parte, pe influența pe care starea psihică a bolnavului o poate avea asupra evoluției bolii și, pe de altă parte, dezavuarea fermă (și pasionant argumentată) a „hedonismului ideologic“ de tip *„smile or die“*, potrivit căruia nefericirea e „incorectă politic“, suferința nu are ce căuta în viața omului, totul se rezolvă prin „gîndire pozitivă“. Supraviețuiești prin *„fun“*. *Don't worry, be happy!*

Încet-încet, o analogie semnificativă se conturează între condiția bolii și aceea a existenței în genere. Existența implică experiența suferinței, a absurdului, a speranței, a așteptării. Și într-un caz, și într-altul e nevoie de soluții reparatorii. Religiile (inclusiv cele seculare, cum ar fi cultul progresului…) amînă „deplinătatea“, fericirea, pentru un *dincolo* temporal sau eschatologic, la care însă nu ai acces decît după criterii de *aici*. Mîntuirea pare o recompensă pe bază de „meritocrație“. Realul contingent este „salvat“ prin construcții narative compensatoare, prin *Poveste*. Pînă la împlinirea ei, ai la îndemînă, ca „bolnav“, o sumedenie de „mecanisme de acomodare și de apărare“, cărora Vintilă Mihăilescu le dedică numeroase și consistente pagini. Unul dintre ele este *umorul,* capacitatea de a de-dramatiza, de a minimaliza neantul prin înțelepciunea cordială, comunitară, a *rîsului*. Un mecanism de apărare întruchipat – chiar fără să fie numit ca atare – de întreaga întreprindere a autorului este *interogativitatea*. A te situa mereu în postura întrebătorului, a celui care caută, care crede în *sens*. A nu accepta nici placiditatea indiferenței epistemologice, perplexitatea mută, dar nici instalarea festivă într-o certitudine fudulă, care se dispensează, „principial“, de cercetare, de neliniști, de îndoială. Ca și cum ar fi suficient să te instalezi în Adevăr, lăsînd la o parte Calea și Viața. În orice efort autentic de interogativitate, cartea lui Vintilă Mihăilescu e un ajutor, un stimulent, un model mai mult decît profitabil. O recomand și bolnavilor, și medicilor, și miniștrilor Sănătății și filosofilor și teologilor. Nu în ultimul rînd, o recomand doamnelor, pentru a se întîlni cu un personaj totodată discret și impozant: Ana, soția autorului, însoțitoarea lui de fiecare clipă în labirintul tatonărilor sale…

La sfîrșitul lecturii, ai sentimentul unui parcurs delectabil: ai dat ocol dramei ontice (și cotidiene), cu o nobilă bună-dispoziție. În termenii lui Vintilă Mihăilescu, „ai sorbit un grăunte de neant dintr-o cupă de șampanie. *Veuve Clicquot,* de pildă…“

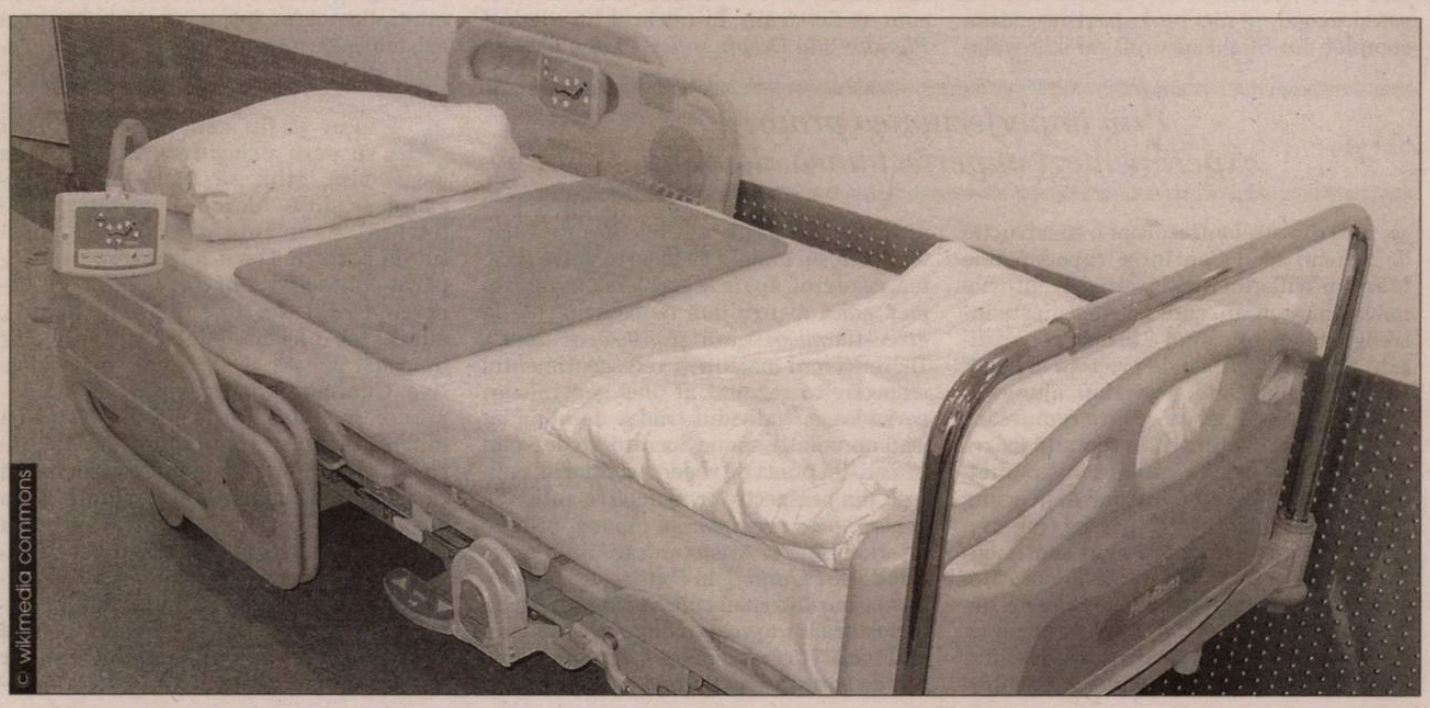

© wikimedia commons

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Sciatica, ca pileală

Plecăm de la următoarea prezumție: Comisia Europeană este un aparat administrativ profesionist, condus bine de un management competitiv. Dacă nu vă pufnește rîsul și nu sînteți eurosceptici, atunci ce e în continuare s-ar putea să fie interesant.

Să presupunem și că Juncker, șeful Comisiei, suferă de sciatică și nu de pilangeală, și că, în general, merită să conducă cea mai bine plătită birocrație din lume. Am trăit mai mult de douăzeci de ani lîngă un alcoolic cu sciatică. Am dubii serioase despre versiunea publică a Comisiei Europene. Dar să nu fiu cîrcotaș.

O parte foarte-foarte importantă a Comisiei este comunicarea. Unul dintre cele mai mari directorate generale (DG-uri) – un fel de ministere ale UE – este cel care se ocupă de comunicare. Angajează un total de 988 de experți, dublu față de majoritatea celorlalte „ministere". DG Justiție angajează 400 de oameni, de exemplu. Fiecare dintre aceste „ministere" are, la rîndul său, directorate care se ocupă de comunicare, unde sînt angajate alte cîteva sute bune de oameni.

Dacă e să ne luăm după numărul de conferințe, documente, grupuri de experți, declarații și finanțări, comunicarea pare a fi un subiect pe care Comisia Europeană îl stăpînește magnific.

Salariul mediu al unui angajat la Comisie este de 80.000 de euro pe an. Presupunînd că sînt undeva la 500 de angajați (sînt mult mai mulți) dintre aproximativ 33.000 care se ocupă de comunicare, avem undeva la 40.000.000 de euro.

O analiză simplă a numărului de *like*-uri pe Facebook ne face să dăm în sciatică. Sînt sute de postări recente pe site-urile oficiale ale diverselor DG-uri care au sub 5 *like*-uri. Găsim, de asemenea, materiale promoționale, o bună parte plătite de Comisie, care au cîteva zeci de vizualizări. Justiția, Angajarea, Mediul, Finanțele, Dezvoltarea sînt cele care mă interesează și pe care le-am inclus în cercetarea mea.

Pe site-ul principal al Comisiei, urmărit de aproape un milion de oameni, la momentul la care scriu articolul, media ultimelor zece postări este sub 350 de *like*-uri, iar postările cu materiale video (de obicei acestea sînt foarte scumpe) este sub 150 de *like*-uri.

Comisia plătește, de asemenea, cîteva zeci de milioane bune către ONG-uri și mai ales către rețelele europene de ONG-uri pentru a promova valorile europene.

Cifrele sînt și aici îngrozitoare. Nu numai că am descoperit zeci de postări fără nici un *like,* dar media de *like*-uri la organizații care se laudă cu rețele de sute de alte organizații și cu un public de peste 100 de milioane este sub 10. Platforma Socială – organizație care se laudă ca fiind cea mai mare rețea europeană de ONG-uri care lucrează în sectorul social și se ocupă de drepturile și valorile europene are de zeci de ori mai puține *like*-uri pe postări decît organizații. Același lucru este și la FEANTSA, organizație care se ocupă de drepturile celor fără adăpost.

ENAR – rețea care se ocupă de discriminare, EAPN – rețea care se ocupă de sărăcie, EDF – rețea care se ocupă de drepturile celor cu dizabilități stau la fel de catastrofal, avînd mai puține *like*-uri pe postare decît oameni angajați la Bruxelles.

Nigel Farage este urmărit de peste 100.000 mai puțini oameni decît Comisia Europeană. Video-urile postate au o medie de aproximativ 12.500 de *like*-uri – adică de o mie de ori mai mult decît majoritatea video-urilor produse din bani publici europeni. Video-urile lui Farage nu au costat nimic. Nu există nici măcar o singură postare unde șeful Comisiei Europene, Juncker, să aibă mai multe vizualizări sau *like*-uri. În general, cam de zece ori mai puține. Juncker are de trei ori mai mulți șoferi decît are Farage oameni care se ocupă de comunicarea lui.

Faptul că, de unul singur, un xenofob, mîrlan și ipocrit, zdrobește din punctul de vedere al comunicării pe Facebook o instituție care cheltuiește probabil mult peste 100 de milioane de euro pe comunicare ar trebui să ridice cel puțin cîteva întrebări foarte serioase. Inaptitudinea comunicării ONG-urilor europene ar trebui și ea discutată mult mai serios.

Bula eurocraților și eurongiștilor, din păcate, este plină de tot felul de simandicoși, adesea penibili, care confundă diplomația cu pupincurismul deșănțat. Nu contează că dincolo de Bruxelles nimeni nu poate să numească mai mult de trei lideri europeni, important este ca salariul să meargă și nu care cumva să ne trezim că stricăm feng shui-ul domnului Juncker.

O mult prea mare parte a oamenilor angajați sau dependenți de mecanismul birocratic de la Bruxelles cheltuiesc mult prea mult timp, efort și creativitate pentru a justifica inepțiile produse de Comisia Europeană în loc să le expună și să forțeze reforma de care avem mare nevoie.

Comisia Europeană este din ce în ce mai irelevantă și mai vulnerabilă atacurilor sociopaților de tip Orbán, Salvini sau Farage. Incapabili să vadă ceea ce este evident pentru marea majoritate a noastră, cei care chiar credem în proiectul european, eurocrații continuă să trăiască într-un trecut glorios al proiectului european. Iar asta nu va face în nici un caz Uniunea Europeană mai bună. Cel mai probabil o va distruge.

Și sigur că Facebook-ul nu este mijlocul principal de comunicare al Comisiei, dar fie acceptăm că risipim total aiurea cîteva zeci, dacă nu sute de milioane din banii publici și schimbăm ceva, fie ne băgăm capul în nisip și pretindem că totul e minunat și că Juncker nu bea.

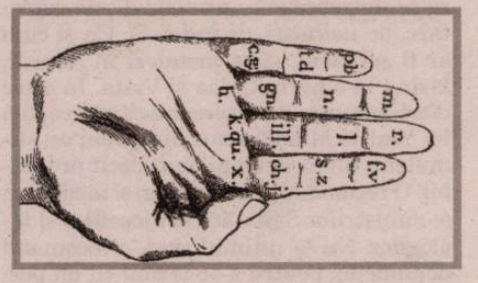

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Răul bun

În urmă cu cîțiva ani, am fost rugat de editorii operelor complete ale lui William Shakespeare în România să particip la această integrală cu un studiu critic despre piesa *Timon din Atena*. Alegerea lor nu m-a bucurat peste măsură. Aș fi preferat să scriu despre una dintre marile tragedii – *Hamlet, Othello, Regele Lear* sau *Macbeth* – care nu încetează să mă fascineze ori de cîte ori mă întorc la ele. *Timon*... (cu un text alambicat și inegal, ce nici nu-i aparține măcar, complet, lui Shakespeare!) mi se revelase, încă din studenție, drept o construcție de flancul al doilea între capodoperele Marelui Will. Am recitit totuși aventurile nobilului atenian, care își cheltuiește întreaga avere, exersînd o bizară generozitate pe multitudinea de prieteni și băgători de seamă. Cînd, previzibil, ajunge la ananghie, toți îl părăsesc fără remușcări. Ca atare, eroul alunecă în cealaltă extremă. Începe să urască, absolut înverșunat, umanitatea. Vă veți mira, dar, abia acum, la deplina maturitate, personajul m-a „prins" în mod subit. Am avut sentimentul că-l „pricep", în sfîrșit, pe Timon. Mesajul lui Shakespeare nu se dorește deloc complicat, nefiind nevoie, desigur, de intervale epocale pentru a-l descifra. Cred însă că problema explorată de dramaturg are o componentă spirituală mai adîncă și, de aici, ezitările mele inițiale. Nu pare suficient să-l „proiectezi" pe Timon hermeneutic, livresc-teoretic, ci trebuie să-l „trăiești" nemijlocit, pentru a empatiza cu soarta lui. Or, asta vine odată cu trecerea anilor și, implict, cu inevitabila experiență de viață.

Aristocratul din Atena iese dintr-o foarte serioasă tradiție filozofică „locală", așa-zicînd, de care Shakespeare nu avea cum să fie străin. În celebrul lui „dialog" *Phaidon sau Despre suflet,* Platon ne redă ultimele învățături ale lui Socrate către discipolii săi înainte de moarte. Între acestea, colateral, apare și problema mizantropiei, adică a „urii față de oameni" (de la grecești *misos* – „ură" și *anthropos* – „om"). Teoreticianul maieuticii vede sentimentul respectiv ca rezultat al unei generalizări periculoase. Individul trădat de apropiat (sau apropiați), spune Socrate, va dezvolta (firesc, din punct de vedere emoțional, nefiresc, din perspectivă rațională) o antipatie pentru *toate* exemplarele umane întîlnite ulterior. Pînă și Aristotel (care nu a apreciat deloc *Phaidon),* în *Politica,* atinge problema mizantropiei cumva similar. Omul, în postura lui, aproape obligatorie, de „animal social" *(zoon politikon),* dezvăluie abateri de la instinctul normal al „asocierii" și „colectivității", atunci cînd semenii îi provoacă dezamăgiri. Reacția sa, în asemenea cazuri, va fi atipică – de izolare, de excesivă căutare a intimității. Starea dezamăgitului degenerează spre una de respingere a comunității și, în situațiile grave, de pătimașă antipatizare a ei. Mizantropia descrie deci o ruptură (practic) ireversibilă între subiect (mizantropul în cauză) și obiect (lumea înconjurătoare). Gîndirea segregaționistă creionează înclinații multiplicatoare: într-o singură ipostază existențială, mizantropul se pretinde capabil să citească misterul universului ontologic.

Prin imperfecțiunea proprie, experimentezi imperfecțiunea alterității.

Sincer să fiu, generalizarea nu mi se pare nelegitimă în acest caz (risc, știu, să blasfemiez impozanta tradiție filozofică socratico-aristotelică). Aș nuanța puțin numai punctul de pornire. Devii mizantrop nu neapărat cunoscînd *răul din celălalt,* cît cunoscînd *răul din tine*. Aceasta rămîne, admit, tot o formă de abstractizare, dar una mai onestă și, de aceea, mai obiectivă. Cum altfel decît empiric să mă dumiresc în subtilitățile vieții? Empirismul înseamnă interacțiune directă între *eu* și *celălalt,* unde eul funcționează ca unitate de măsură și evaluare. Prin *sine*, îi descoperi pe *toți*. În monografia pe care i-a dedicat-o lui Samuel Johnson, James Boswell menționează că scriitorul ar fi zis, la un moment dat, următoarele cuvinte: „Urăsc oamenii, pentru că mă consider cel mai bun dintre ei, iar eu știu cît de rău sînt." / *„I hate mankind, for I think myself the best of them, and I know how bad I am."* Ce definiție remarcabilă a mizantropiei! *Ura pentru semeni* nu are justificare, într-adevăr, decît în varianta *urii de sine*. Prin imperfecțiunea proprie, experimentezi, incontestabil, imperfecțiunea alterității. Am putea fi chiar și mai rafinat-nuanțați aici: prin răul din tine, descoperi, *in nuce,* răul din lume, iar tu *pe acesta îl urăști de fapt*. Trebuie să acceptăm asta, întrucît pe tine însuți nu te poți urî structural, ci doar circumstanțial. În caz contrar, ți-ai anihila instinctul de conservare. Îți detești, cel mult, comportamentele exterioare și nu substanța identitară. Tot așa, ajungi „să urăști" malignitatea exteriorității în semeni și nu interioritatea lor de esență.

Aș deduce, prin urmare, că mizantropia constituie un instrument fundamental de cunoaștere și, totodată, asumată principial, o șansă la (auto)îmbunătățirea morală. Prin intermediul ei, fixezi, cu succes, reperele unei lumi mai bune și mai oneste. Ca să nu mai vorbim de faptul că noul univers ar putea fi chiar și mai coerent. Mizantropul autentic este, de aceea, un personaj etic.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

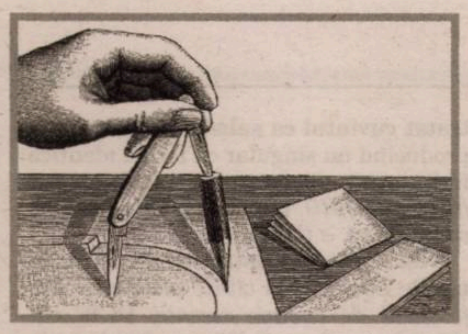

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europenii prinși la mijloc în conflictul Iran – Statele Unite

S-ar părea că drona americană distrusă pe data de 20 iunie de iranieni a costat 123 de milioane de dolari și că era dotată cu sisteme sofisticate de natură să dejoace, în principiu, orice atac împotriva ei. Iranienii au demonstrat însă că dispun de rachete suficient de performante pentru a lovi un astfel de avion-spion fără pilot. După opinia unor experți, iranienii și-ar fi dezvoltat programul de rachete cu ajutorul rușilor, care probabil că jubilează în urma celor întîmplate. În prezent, rachetele iraniene îi îngrijorează pe americani și pe israelieni mai mult decît instalațiile nucleare ale Iranului, încă incapabile să producă bomba atomică. Aviația iraniană, ne explică aceiași buni cunoscători ai zonei, este departe de a fi performantă. În schimb, există temeri că, în eventualitatea unui bombardament israelian asupra Iranului, din zece avioane trimise în misiune, șase sau șapte ar risca să nu se mai întoarcă la bază din cauza rachetelor iraniene.

Ne aflăm oare în fața unui nou conflict internațional major, poate și mai „exploziv" decît cel sirian? Duelul (pentru moment verbal) dintre Statele Unite și Iran pare a fi preludiul unui nou război în Golf, al patrulea din 1991 încoace. Dar poate că Donald Trump nu este decît un jucător de poker. Mulți editorialiști îi scrutează declarațiile și gesticulațiile pentru a înțelege cum *funcționează* acest om impulsiv. Nu este deloc liniștitor pentru umanitate faptul că liderul de la Casa Albă dă ordine riscante, cum ar fi bombardarea unor obiective militare și economice în Iran, fără să se consulte întîi cu aliații săi sau să ceară avizul comunității internaționale. Noroc că tot el este capabil să contramandeze un astfel de ordin cu zece minute înainte de decolarea avionelor.

Se află Donald Trump prins la mijloc, între consilierii săi adepți ai *războiului preventiv* și generalii săi mai prudenți cînd vine vorba de declanșarea unui război? În Franța, cotidianul *Le Figaro* îl desemnează pe consilierul neo-conservator John Bolton drept principalul incitator la represalii militare. El repetă fără încetare la urechea lui Donald Trump că Iranul trebuie bombardat numaidecît pentru a fi împiedicat să fabrice bomba atomică. Donald Trump are totuși înțelepciunea de a asculta, cu a doua ureche, ceea ce spun militarii de carieră: și anume că războaiele sînt ușor de început și foarte greu de terminat. Experiențele americane din Irak și Afganistan rămîn două exemple dureroase. Nu întîmplător fostul președinte Barack Obama a refuzat, în 2013, să-l atace pe Bashar al-Assad în Siria.

Tot la mijloc sînt prinși și europenii în această complicată ecuație a conflictului dintre Iran, pe de o parte, și Statele Unite și Israel, pe de altă parte. Pe data de 14 iulie 2015, europenii sărbătoreau o mare victorie diplomatică: se semna la Viena (de Ziua Națională a Franței!) un acord internațional cu Iranul în vederea reintegrării acestei țări în sistemul comercial mondial. Barack Obama își justifica în felul acesta și premiul Nobel pentru pace primit în 2009. Doctrina dominantă la acea oră putea fi rezumată cam așa: în schimbul prosperității, Iranul renunța la arma nucleară, cu perspective de normalizare a relațiilor dintre Teheran și occidentali.

Între timp, însă, europenii s-au văzut umiliți de refuzul lui Donald Trump de a accepta un *deal* pe care își mai puseseră semnătura Rusia și China. Președintele francez Emmanuel Macron a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-l convinge pe Donald Trump să nu retragă America din acordul nuclear semnat după lungi negocieri cu Iranul. Liderul de la Casa Albă s-a aliniat însă total pe poziția premierului israelian Benjamin Netanyahu. În viziunea acestuia din urmă, acordul nu era decît o simplă manevră a Iranului pentru a cîștiga timp, timp suplimentar pentru acumularea tehnologiei necesare fabricării bombei.

Și la Teheran, și la Washington există, se arată în presa franceză, spirite extremiste care ar dori declanșarea cît mai rapidă a unui conflct deschis. Pînă acum, însă, la Washington, Donald Trump a preferat strategia „presiunii maxime" împotriva Iranului: sancțiuni economice, interdicția de a vinde petrol, iar mai nou atacuri cibernetice împotriva sistemelor de ghidare a rachetelor. La Teheran, a avut cîștig de cauză „răbdarea strategică". În jurul președintelui Rohani au fost mai numeroși consilierii care au mizat pe epuizarea mandatului prezidențial al lui Donald Trump. Numai că în prezent se profilează la orizont un al doilea mandat Trump și este greu de spus dacă iranienii sînt dispuși să prelungească „strategia răbdării" cu încă patru ani.

Donald Trump ar fi anulat atacul întrucît estimările privind pierderile umane de partea iraniană erau destul de ridicate, arată agențiile de presă citînd surse americane. În jur de o sută cincizeci de iranieni ar fi urmat să moară. Iranul întreține, de la războiul cu Irakul desfășurat între 1980 și 1988, un veritabil cult al martirilor. Pe numeroase clădiri de la Teheran și din alte orașe iraniene tronează portrete, uneori gigantice, ale celor care și-au dat viața în cursul acelui război soldat cu peste un milion de morți. Încă o sută cincizeci de martiri ar fi fost o mare victorie mediatică iraniană, chiar dacă bombardamentele ar fi distrus cîteva baze de lansare a rachetelor iraniene.

Occidentalii nu înțeleg prea bine mentalitățile, orgoliile, frustrările și capacitatea de îndurare a oamenilor din lumea musulmană și din Orientul Mijlociu, acest reproș li se aduce deseori. Iar una dintre ideile cele mai rudimentare este aceea că un conflict cu Iranul ar putea hrăni o revoltă a populației împotriva regimului islamic. Specialiștii afirmă însă exact contrariul: ayatollahii abia așteaptă să fie atacați pentru a suscita un real sprijin popular în jurul lor.

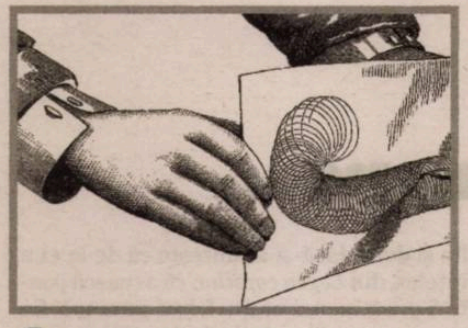

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

O definiție a democrației

În numărul trecut al *Dilemei vechi*, Andrei Pleșu, inspirîndu-se din opinia unui jurist și congresman american, Lee Hamilton, rezumă calitățile ideale pe care ar trebui să le aibă un om politic. Lee Hamilton vorbea despre onestitate, credibilitate, motivație profesională autentică, convingerea propriei failibilități, capacitatea de a fi un bun comunicator, înclinația de a face bine altora. Andrei Pleșu sintetizează portretul prin două trăsături esențiale: „Bunătatea și inteligența. Carevasăzică să-ți meargă mintea (ceea ce e altceva decît să fii băiat «dăștept») și să-ți placă să ajuți. Să-ți ajuți aproapele, departele, țara."

Bineînțeles că reunirea acestor două trăsături într-una și aceeași persoană și care, pe deasupra, să mai și dorească să se angajeze în crîncena luptă politică este – o spune și Pleșu, o spune oricine, o simțim cu toții – o mare excepție și aproape cu neputință (nu numai la noi). Aș mai adăuga că, fie și atunci cînd omul are la început și în mod natural aceste calități, odată intrat în politică și mai ales odată ce capătă putere, există toate șansele ca inteligența lui să fie obnubilată de pierderea contactului cu realitatea, de armata de lingușitori, de consilierii mincinoși, iar bunătatea naturală să se subordoneze ideologiilor ori interesului de partid. Asta ca să nu mai vorbim despre drogul puterii, care corupe pe aproape oricine îl ia în anumite cantități și un anume timp. A spus-o demult Machiavelli în al său *Principe* (și orice politician cu oarecare putere devine „principe" pe un anume teritoriu): „principele" trebuie să știe să fie rău (uzînd fie de viclenie, ca vulpea, fie de forță, ca leul), atunci cînd vrea, deoarece, într-o lume dominată de rău, omul bun nu numai că piere el însuși, dar duce la ruină și pe cei care și-au încredințat lui viețile și avutul. Prin urmare, nu doar că omul politic e foarte rar să fie bun, dar, dacă e inteligent, chiar va evita cu grijă să fie bun (dacă are această „pornire" naturală). Pe scurt, nu putem spera să avem în politică politicieni eficienți și buni, fiindcă inteligența, bunătatea și politica sînt, în foarte mare măsură, nu numai foarte rare luate împreună, dar și aproape incompatibile.

Ce-i atunci de făcut? Se poate face ceva? Se poate. S-a și făcut. Există o alternativă la incompatibilitatea despre care am vorbit. Nu perfectă, dar funcțională. Ea se numește democrație sau, mai exact, complexul pe care îl numim „democrație liberală". Într-adevăr, dacă politica ar fi în mod natural compatibilă cu bunătatea și inteligența conducătorilor, de ce ar mai trebui ca aceștia să fie aleși sau realeși la intervale regulate? Dacă drogul puterii, dacă ambiția, orgoliul, lăcomia, ipocrizia, interesele de clan n-ar perverti atît de ușor pe orice deținător de funcții și demnități, de ce ar mai fi fost inventate mecanismele de control reciproc al puterilor? Dacă politicianul bun și inteligent ar avea cîștig de cauză în mod natural, ce nevoie ar mai fi de o justiție independentă? Ba chiar Constituțiile ar deveni inutile, fiindcă acel politician n-ar lucra niciodată decît în favoarea poporului, fiind bun, și ar face-o adecvat, fiind inteligent.

Democrația – cu tot complexul ei de instituții politice, juridice, constituționale – nu-i, cum cred unii, un sistem meritocratic, care să-i aducă la putere mai ales pe cei buni și capabili. Selecția pe care ea o face nu e deloc satisfăcătoare moral și nici măcar sub raportul calităților intelectuale, selecția democratică nu strălucește. Mediocritatea morală și etică a politicienilor e rezultatul comun al acestei selecții, cam peste tot în lume. Rostul democrației nu e să ne dea marele bine, ci să ne ferească de marele rău pe care celelalte sisteme politice îl furnizează atît de des. Ea nu-i poate aduce la putere pe oamenii cei mai buni și mai inteligenți, dar, cum observa Karl Popper, îi poate elimina, fie din start, fie după un timp nu prea lung, pe cei mai răi și mai necalificați. (Zilele de 26 și 27 mai 2019 rămîn, la noi, o manifestare elocventă a acestui adevăr.) Așa cum hainele și casele suplinesc mizeria corpului nostru descoperit și neapărat, lipsit de blană sau pene, tot așa și democrația liberală e un dispozitiv subtil care suplinește pe plan politic și colectiv mizeria noastră etică, incapacitatea noastră de a uni moralа și eficiența publică. Dacă am avea blană ca leopardul sau ursul, n-am mai avea nevoie de paltoane sau geci; dacă am putea fi în mod preponderent politicieni inteligenți și buni, n-ar mai fi nevoie să fim democrați și să avem sisteme juridice independente. Selecția, pe plan politic, a viciului mediocru cu scopul împiedicării viciului major – iată definiția democrației.

Nu e, desigur, un dispozitiv perfect. Plătim un preț pentru el: mediocritatea politicienilor e numai o parte a acestui preț. Mai fac parte din el intrigile, compromisurile, ipocrizia, disputele fără sfîrșit, venalitatea, deciziile lente, uneori inepte. În plus, sînt și au fost cazuri cînd democrația eșuează de-a dreptul. În general însă, dispozitivul democrat-liberal e o invenție uluitoare și minunată. Trebuie să știm însă bine ce să așteptăm de la el: nu un „paradis" politic, nu un cîn de sfinți, dar nici unul de diavoli, căci nici sfinții, nici diavolii n-au a face cu democrația (democrația se lipsește de diavoli, iar sfinții se lipsesc de democrație). Primim de la ea un rău suportabil, mediocru și el, care suplinește satisfăcător precaritatea morală și intelectuală a vieții politice. Și mai are un merit: ne lasă libertatea să ne „căutăm fericirea" în viața privată, acolo unde o dorim, cu cine o dorim și mai ales în chipul în care o dorim.

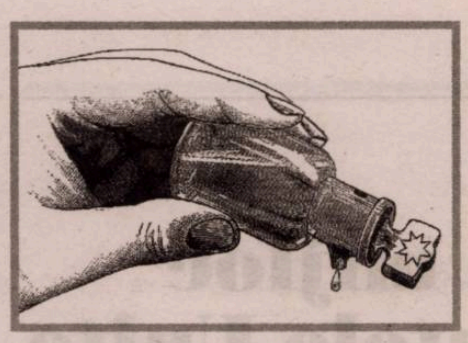

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Graffiti

Un cuvînt ca *graffiti* este, fără îndoială, un împrumut lexical necesar. Noțiunile pe care le denumește ar fi fost imperfect desemnate prin termeni ca *inscripții* sau *desene* și prea complicat descrise prin formule mai ample. În DEX, definiția cuvîntului evocă o accepție culturală mai veche, din arheologie și din filologia clasică – „inscripție sau desen executat prin zgîriere pe monumentele antice" – și una aparent modernă, dar incompletă și imperfectă – „inscripții sau desene zgîriate pe pereți". Fenomenul modern, familiar astăzi marilor orașe, cu forme de manifestare artistică, nu presupune însă *zgîrierea,* ci desenul și pictura; în dicționarul Cambridge online, definiția generală a termenului *graffiti* se referă la cuvinte sau desene, în special umoristice, vulgare sau politice, trasate pe ziduri, uși etc., în spații publice; în Wikipedia, în mod și mai explicit, se vorbește despre lucruri scrise sau desenate, de obicei fără permisiune, în spațiul public, pe pereți sau pe alte suprafețe, inclusiv ca formă de expresie artistică.

După edițiile mai recente din DEX și mai ales după indicațiile normative din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM, 2005), *graffiti* este un substantiv neutru plural, defectiv de singular. Descrierea minimală a cuvîntului permite contexte de tipul *există graffiti, aceste graffiti, multe graffiti.* Din dicționare nu aflăm însă cum ar trebui articulat definit cuvîntul și înțelegem că nu ar trebui folosit la singular. Urmînd indicațiile normative, vorbitorii recurg la o folosire invariabilă, adjectivală, în construcții care evită flexiunea: *arta graffiti, fenomenul graffiti, mișcarea graffiti* etc.

Păcat că termenul atît de necesar nu a fost încă adaptat și validat de normele morfologice în cel mai convenabil mod. Problema este una mai generală, a cuvintelor împrumutate – din italiană, în acest caz – cărora nu le preia și forma de singular *(graffito),* iar pluralul nu este ușor de utilizat. *Graffiti* are finala specifică pluralului românesc masculin, dar nu poate fi încadrat între masculine (ca *paparazzi,* de exemplu), pentru că semantica sa îl orientează către neutre. Soluția uzului este deci de adăugare a unei desinențe *(-uri)* specifice substantivelor neutre: „Zidurile Bucureștiului sînt pline de desene, *graffiti-uri,* inscripții, mesaje, slogane" (ziare.com); „*Graffiti-uri* și plăci memoriale" (dilemaveche.ro). Forma *graffitiuri* cumulează două mărci de plural, una etimologică și una necesară adaptării la morfologia românei; un caz similar este al formei *sticksuri,* unde marca de plural englezesc (*-s)* este urmată de desinența pluralului românesc (*-uri*). Desinența *-uri* permite și articularea substantivului: „*Graffitiurile* politice de la Cupa Mondială" (vice.com); „războiul contra *graffitiurilor*" (monitorulcj.ro) etc. Cuvinte asemănătoare au fost adaptate sau au în continuare probleme de adaptare: *spaghetti* a devenit *spaghete,* descris în dicționare ca feminin plural; *confetti* (care a avut o variantă mai veche *confete,* neimpusă) întîmpină în continuare dificultăți de utilizare articulată.

În uzul actual, forma *graffiti* are și valoarea de substantiv singular: „*Graffiti-ul* nu e doar un simplu text" (Wikipedia); „*graffiti-ul* este o problemă, dar nimeni nu vorbește despre el" (adevarul.ro); „*Graffitiul* hiperrealist, tot mai întâlnit în multe orașe" (stiri.tvr.ro); „moda *graffitiului*" (stiri.tvr.ro).

În italiană, termenul *graffito* se referea, tradițional, la inscripția sau desenul scrijelit cu un instrument ascuțit pe piatră, metal, ceară etc.; la sensul tradițional s-au adăugat utilizările moderne, reintrate în italiană prin intermediarul anglo-american al termenului internațional. Sensurile noi s-au grefat pe termenul vechi, producând derivate ca *graffitismo* (fenomenul) și *graffitista* (autorul de *graffiti).* În engleză, termenul e folosit mai ales ca plural, rareori apărând și forma de singular *graffito.* Alte limbi au tratat cuvîntul ca substantiv invariabil, producînd un singular cu formă identică: în franceză este acceptat singularul *graffiti (le graffiti),* pluralul primind și marca specifică *-s (les graffitis).*

Deși a fost înregistrat tîrziu de dicționarele noastre (cu citate oferite de *Dicționarul de cuvinte recente,* DCR, ediția a doua, din anii '90), cuvîntul nu este chiar nou. Atestările din secolul al XX-lea aparțin însă sferei culturale și actualizează sensul vechi. În *Tribuna poporului* (13 noiembrie 1902), într-un text de Radu D. Rosetti, cuvîntul italienesc apărea în vorbele unui călugăr italian – „Acestea sînt urmele barbarilor moderni – *i graffiti* – cari au găsit de cuviință să se iscălească pe pereții altarelor". În perioada adaptării morfologice, cuvîntul era uneori tratat ca substantiv masculin plural: „acele copilăroase zgîrieturi de nume și reflexii, … acei naivi *graffiti" (Satul și școala,* 3, 1932).

Oscilațiile formei și ale sensului ar putea fi depășite, acceptîndu-se uzul actual al cuvîntului. Cred că dicționarele noastre (urmînd și modelul francezei) ar trebui să accepte singularul *graffiti,* pluralul *graffiti(-)uri,* dar mai ales să actualizeze definiția cuvîntului.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

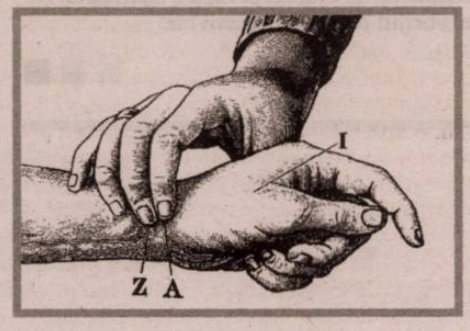

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Pe plajă, la munte sau la mare...

Vi-l prezint, astăzi, pe Matei. E profesor de limba și literatura română. E fericit acum, pentru că a venit vacanța și printre planurile pe care și le face se află și lectura. Contrar așteptărilor, în timpul anului școlar are prea puțin timp pentru citit, așa că mai ales vacanța de vară și-o dedică acestei activități, cum ar spune subiectul de la examenul de Evaluare națională, activității de lectură. Multe se pot întîmpla în timpul acestei activități de lectură (ca să aducem din nou vorba despre amintitul examen), se poate întîmpla să ajungă la mare, în țări străine sau la munte. Cum își alege Matei cărțile, are el vreun criteriu sau citește amestecat, ce-i cade în mînă, aleatoriu?

Cu cîțiva ani în urmă, Matei a trăit o experiență care i-a dat o idee. Citind *Disco Titanic,* romanul lui Radu Pavel Gheo, a simțit atît de intens dorința de a vizita locurile în care se desfășoară acțiunea, mai ales pe cele din Croația, încît a încercat să ajungă acolo. N-a reușit întru totul, a petrecut vacanța mai ales în Muntenegru, dar tot a ajuns prin Timișoara și puțin prin Dubrovnik. S-a documentat mai mult despre războiul care în urmă cu cîțiva ani a zdruncinat zona. Ideea care i s-a născut atunci a fost ca în concedii, mai ales dacă iese din țară, să caute să citească fie cărți ale scriitorilor locali, fie cărți a căror acțiune se desfășoară în respectivele zone.

Așa a făcut cînd a mers, anul următor, în Grecia. Citise, desigur, cîte ceva Kazantzakis, prin studenție, *Zorba grecul.* Dar acum a luat lucrurile mai metodic în serios. Și-a pus în valiză *Fratricizii* lui Kazantzakis, *Middlsex* și *Intrigă matrimonială* ale lui Jeffrey Eugenides, un roman mai ușurel, pentru zilele în care urma să fie prin Creta, *Insula,* al scriitoarei Victoria Hinslop, un fel de carte cult a cretanilor, și niște povestiri ale lui Panos Karnezis, *Infamii mărunte.* L-au dat pe spate romanele lui Eugenides și povestirile lui Karnezis. A rămas cu melancolica linie melodică *Begin the Beguine* a lui Artie Show, pe care Cal Stephanides, eroul narator al lui Eugenides, o asculta în America anilor jazz-ului. A rămas cu cîntecul cicadelor care se suprapunea peste tînguirea liturghiei morților în satul prăfuit de lentoare din povestirile lui Karnezis, acolo unde bandele negre, de doliu, erau făcute din jartierele femeilor. Mai vrea, cînd va mai ajunge prin insulele grecești, să ia cu el *Iubita mea, Sputnik,* a lui Murakami. I-a recomandat-o o prietenă, știe că e un roman despre singurătate, contemplată noaptea, de pe o insulă grecească. Alții spun că atmosfera grecească nu e prinsă atît de bine de Murakami și vrea să afle cît e de adevărat, de la fața locului.

De la el a înțeles, din Legea copiilor, *că o ceașcă poate fi pusă în mai multe feluri pe masă.*

În vara aceasta știe că va merge mai întîi prin Delta Dunării, acolo unde se varsă Dunărea în mare. Aici, la noi în țară, Matei nu mai respectă întru totul principiul căutării unor cărți care fac corp comun cu zona vizitată. I-ar veni, poate, să recitească Panait Istrati, povestea brăileanului Codin sau poate nuvelele lui Ștefan Bănulescu. Dar mai sigur va lua cu el un alt volum de proză scurtă, *Aripa Grifonului,* al lui Alexandru Vlad, din seria de opere începută recent și îngrijită de Andreea Pop. *Libelula,* da, textul ăsta tot are de-a face cu apele, cu nămolurile de pe fundul lor. Va mai lua romanul lui Tudor Ganea, *8,* pe care îl leagă tot de mirosurile mării, după ce i-a citit pe undeva prin Larnaca romanul de debut, *Cazemata,* în care pescarii, ca bancurile de meduze, plutesc legați în rețea, atîrnînd de ei firele de nailon lungi, cu montură de ţaparină. Va mai lua și povestirile lui Radu Niciporuc, volumul *Pascal desenează corăbii,* pentru a mai decupa din el cîte un cadru, poate cel în care se desenează pe tavanul cabinei o pată de nicotină, odată cu sentimentul că „viața te împinge într-o altă direcție". Probabil va mai pune în bagaj și *Melancolia* lui Cărtărescu, deși nu are habar dacă i se va lega de atmosfera Deltei, altfel decît prin însăși starea de melancolie.

Mai știe Matei că va merge anul acesta în Anglia. Și pentru că nu-și va încărca prea tare bagajul cu cărți, a decis că va lua cu el un Ian McEwan, *Mașinării ca mine.* Pentru că e ultimul roman tradus al acestui scriitor care-i place grozav, fie și doar dacă-și amintește că de la el a înțeles, din *Legea copiilor,* că o ceașcă poate fi pusă în mai multe feluri pe masă, fie cu un gest categoric, lovind porțelanul de lemn, fie cu un gest delicat, dar și că sînt mai multe feluri în care poți să accepți o ceașcă. Mai ezită, poate, între un Julian Barnes, *O istorie a lumii în 10 ½ capitole,* care stă de mult în așteptare, și un roman poate mai ușor, *High Fidelity,* al lui Nick Hornby. Ceea ce nu înseamnă, însă, că nu le va lua pe amîndouă sau că în ultima clipă va renunța la ele, pentru a înșfăca, cine știe, ceva exotic și lipsit de orice legătură cu Anglia, poate *Ce simți în jurul gîtului,* de Chimamanda Ngozi Adichie (în fond, în Nigeria e puțin probabil să ajungă vreodată), poate *Sufocare* al lui Junot Díaz (căci nici Republica Dominicană nu pare o destinație probabilă de vacanță), deși a citit pe Facebook opinii destul de contradictorii, mai ales despre acesta din urmă. Dar, hei, a deschis la întîmplare *Sufocare* și a aflat: „Faptul că plîngea tot timpul o făcuse și mai frumoasă. Durerea face asta uneori", iar un astfel de motiv e suficient ca să vrei să citești toată cartea.

De fapt, vacanța nici nu e atît de lungă și sigur vor rămîne multe cărți de pe listă necitite, așa cum, probabil, și voi veți păți. Dar oare listele voastre cum arată și care sînt criteriile după care vă alegeți cărțile de vacanță?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Prin Slovacia „profundă“, partea întîi

– ne-au furat slovacii brînza și slănina? –

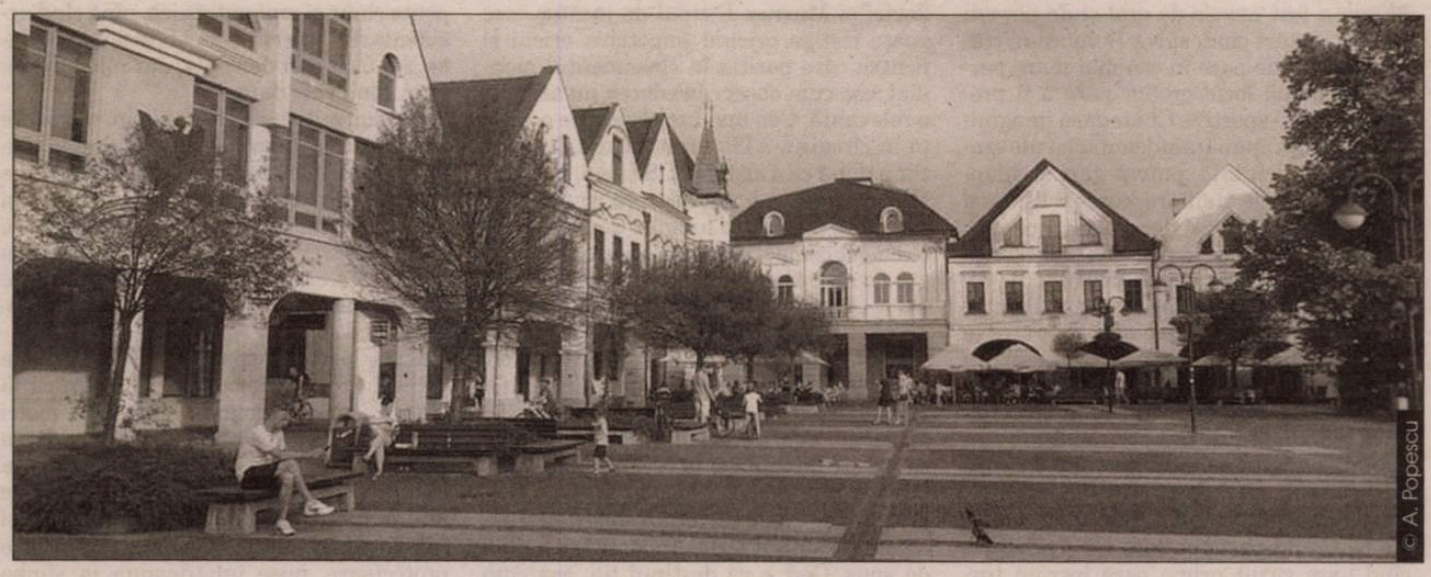

Despre Slovacia se știu puține lucruri în România, undeva în mentalul colectiv a rămas tot Cehoslovacia, cu Primăvara de la Praga, mașina Skoda, serialul *Arabela* și ideea că e o altă țară comunistă unde oamenii o duc mai bine ca noi. În 1993, cele două țări s-au separat „amiabil“, după o nu foarte lungă istorie comună (Cehoslovacia se înființează ca stat în 1918), au apărut două republici distincte care au evoluat separat, fără diferențe notabile, așa cum nici cele două limbi nu sînt prea diferite. La un moment dat se spunea că cehii sînt cu mult înaintea slovacilor, un soi de rude de la Est mai sărace, însă datele economice confirmă astăzi că slovacii i-au ajuns din urmă. Cehii, cu o mîndrie națională poate mai dezvoltată, și-au păstrat coroanele lor, slovacii au făcut un efort și au trecut la euro. Mîncărurile tradiționale sînt din nou cam aceleași: o să vă mire sau nu, slovacii au, de pildă, faimoasele *halusky* cu *„bryndza“* (se pronunță aproape ca la noi) care nu e altceva decît brînza noastră strămoșească pe care o credeam moștenită cel puțin etimologic de la geto-daci, deși în DEX scrie clar că etimologia e necunoscută. Și mai au și „slanina“… hm, să ne fi furat slovacii merindele din traistă? Dacă da, atunci ne-au „furat“ și cîteva localități și regiuni, pentru că în Slovacia există Bistrița, Slatina și Moldava. Dincolo de glumă, ceea ce încercam să spun este că de fiecare dată cînd călătoresc prin ograda asta europeană, mai ales prin fostele țări „vecine și prietene“, descopăr cu aceeași uimire, în afară de rămășițele comunismului care de la an la an încep să se estompeze, să dispară, în afară de mentalități comune, multe alte lucruri asemănătoare. Este evident că sîntem cu toții doar niște triburi înrudite, iar dacă cineva mi-ar pune întrebarea „De ce m-aș duce în Slovacia? Sau în Cehia? În Slovenia? În Serbia sau în Muntenegru?“, i-aș răspunde: ca să vezi diferențele și să te compari, ca să înțelegi mai bine ce se întîmplă „la noi“, observînd cum merg lucrurile „la ei“, ca să simți propria ta apartenență la continentul european care rămîne un spațiu fabulos din toate punctele de vedere. Revenind la cehi și la slovaci, în ambele țări berea e la fel de bună, însă, din păcate pentru cehi, atunci cînd s-au separat, slovacii au luat la ei cele mai frumoase peisaje. Cehia e deluroasă, umedă și pădUroasă, în schimb Slovacia e plină de munți de toate formele și mărimile, munții Tatra care din nou pot avea ceva rezonanțe personale pentru unii dintre noi, pînă acolo au ajuns bunicii noștri care făceau parte din „armata eliberatoare“, la finalul războiului. Așadar, Slovacia e o țară muntoasă căreia merită din plin să-i acordați o șansă ca turiști, are de toate – lacuri, peșteri, parcuri naționale și izvoare termale, urși care s-au înmulțit peste măsură, ca în Carpații noștri, stațiuni de schi, cabane și, în plus, e mult mai ieftină ca Elveția, găsiți pensiuni cu prețuri începînd de la 30 de euro. Însă nu despre Slovacia turistică voiam să povestesc, ci despre Slovacia „profundă“. Satele lor (cele mai multe au cîte un castel sau o mică cetate în dotare sus, pe cîte un deal) nu au scăpat de colectivizare în timpul regimului comunist, însă nu au fost distruse aproape în totalitate de acesta, cum s-a întîmplat la noi, își păstrează autenticitatea și mai ales ideea de comunitate (mică) e foarte importantă. De pildă, în sate există cîte o revistă locală, o „foaie“ sau cîte un post de radio, pe străzi sînt difuzoare și e un pic straniu pentru că ai senzația că o să auzi marșuri sovietice, însă chiar nu au nici o legătură cu fostul regim. Difuzoarele sînt puse acolo unde sînt pentru anunțuri comunitare importante și pentru a mai dezmorți un pic atmosfera din sat cu un pic de muzică, cred că la un moment dat am auzit și o frîntură dintr-o liturghie, era duminica. „Să faci un film documentar într-un sat slovac este la noi, la școală, deja un clișeu“ – mi-a spus o fată slovacă, studentă la Facultatea de Film. Pentru că o mulțime de sate sînt deja „exploatate“ ca subiecte de film, unele sînt izolate sus, pe munte, dar nu părăsite, au comunități și personaje interesante. Iar un român stabilit de multă vreme în Cehia mi-a spus, mai în glumă, mai în serios, care este un *short list* al priorităților poporului ceh și am senzația că ele se aplică și pentru cel slovac: 1) berea; 2) plimbările în natură; 3) animalele. Toate trei mi-au fost confirmate în satele pe unde am umblat. Pentru că slovacii au drumuri excelente pe care le repară de zor atunci cînd apare cea mai mică gropiță sau denivelare, berea ajunge, în butoaiele ei, și pînă la 2500 de metri altitudine. Dacă satele slovace au ceva al lor, în schimb prin orașe încă bîntuie duhul comunismului, comunitățile mari au fost cele mai afectate de regim. Cartiere cu blocuri socialiste, cu un aer ponosit pe care reclamele cu Red Bull, cu chipul unui Bruce Willis zîmbitor, universal, nu reușesc să-l alunge, „sistematizare“, semaforizare, zone industriale abandonate, gări cam triste, părculețe cu un aspect dezolant de curte de sanatoriu, nimic glamour sau surprinzător, poate doar mai multă curățenie. Am fost de două ori la Bratislava, m-am străduit să-mi placă orașul, dar n-am reușit, cred că singurul lui mare avantaj este că se află la 60 de kilometri de Viena.

Dacă satele slovace au ceva al lor, în schimb prin orașe încă bîntuie duhul comunismului.

În Slovacia „profundă“ am ajuns printr-o Ungarie „profundă“, pîrjolită de soare. E a treia oară cînd traversez Ungaria în drum spre o altă destinație mai „ofertantă“ și mi se face oarecum milă de unperspectivă mai răcoroasă și mai plăcută ochiului ne trezește din amorțeală, dar chiar există dealuri în Ungaria sau e o Fata Morgana? Într-un sat, GPS-ul ne indică *Europa utca,* cotim la dreapta, trecem de un podeț și ne pomenim în Slovacia, care nu era anunțată în nici un fel, Europa asta fără granițe continuă să mă uimească și să mă surprindă în mod plăcut, se trece dintr-o țară în alta prin cele mai nebănuite locuri, oare cum se păzeau toate aceste puncte de trecere ale frontierei înainte? Așadar, ne lămurim că dealurile din depărtare nu erau ungurești, ci slovace, mai exact Ungaria se termină chiar acolo unde începe muntele, ce ghinion! Nu doar peisajul e în schimbare – satele care par toate sate de vacanță devin brusc animate, femei tinere măturând în costume de baie în fața porților, au cam dispărut babele cu baticuri, indicatoarele cu vaci sînt înlocuite cu unele cu căprioare. Nu mergem nici zece kilometri și zărim pe vîrful unui deal prima cetate. Și ne întîlnim și cu primii muncitori slovaci care își repară cu îndîrjire drumurile, alții „interacționează“ cu natura, tund iarba de pe marginea drumului, toaletează copaci, sapă prin rîpe, totul pentru a obține peisajul perfect. Dacă, în orașe, „sistematizarea“ e de tristă amintire, cea care este legată de peisagistică are ceva ordonat și nemțesc, bururienile sînt înlăturate, nu crește nimic de capul lui, în pădure, în satele turistice, sînt coșuri de gunoi și toalete.

guri, din punct de vedere al spațiului geografic – ce țară plată au și lipsită de vino-ncoa! De data aceasta, în drum spre Slovacia, nu există nici autostradă, traversăm sate și orășele pustii, pe drumuri peticite, nici țipenie de om la ora prînzului, arde soarele, abia dacă găsești un strop de umbră, la adăpostul vreunui crîng, în rest numai cîmp, miroase a vară coaptă, pe indicatoare vacile au ore de întors acasă, de la 18 la 20. Nu întîlnim vaci, doar o turmă de oi tunse care behăie nefericite de sete, trecem de trei ori Tisa, o apă lată, învolburată și cafenie, undeva mai la munte a plouat, undeva departe de Ungaria. În sfîrșit, apar la orizont niște dealuri acoperite cu păduri, o

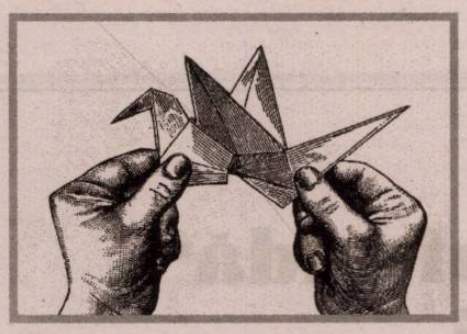

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Delpo, uriașul blînd

Întotdeauna eroii și-au avut locul lor exemplar, mobilizator, simbolic, legendar în societatea omenească. Mereu a fost nevoie de eroi și de povești cu eroi. Astăzi cînd, slavă Domnului, trăim vremuri de pace în cea mai mare parte a globului, locul eroilor pare a fi preluat de marii sportivi. Chiar dacă imaginile nu se suprapun întotdeauna cu ale eroilor din antichitate, putem găsi și adapta chiar porecle similare, cum ar fi Messi „cel iute de picior", Federer „cel priceput", Lomu „cel puternic" ori Tyson „cel crunt". Tot așa cum altădată erau pomeniți de-alde Ahile, Ulise, Hercule ori Hector. Printre „eroii" emblematici ai acestor vremuri, la nivel mondial, se numără și cîțiva care nu au neapărat performanțele celor amintiți mai sus, dar care au intrat în atenția publică mondială printr-o personalitate sau prin niște fapte cu totul speciale. Printre ei, o mare figură – Juan Martin Del Potro, tenismanul argentinian. Țin minte impresia cu totul aparte pe care mi-a produs-o cînd l-am văzut prima oară într-un turneu, la televizor, pe la sfîrșitul deceniului trecut. Un băiat cu o figură blîndă, charismatică, și cu niște lovituri de neuitat care te duceau cu gîndul la tunurile din Navarone. Am știut atunci că vom mai vorbi mult timp despre el.

Ce nu puteam ști era că soarta lui sportivă urma să fie marcată de obstacole majore. A fost operat de mai multe ori la încheieturile ambelor mîini (ce poate fi mai rău pentru un tenisman care-și bazează jocul pe forța loviturilor?). De fiecare dată a revenit ca de pe fundul unui abis, la un nivel extraordinar, reușind apoi din nou să se lupte de la egal la egal cu toți cei patru mari dominatori ai tenisului masculin din ultimii ani: Federer, Nadal, Djokovici și Murray. E tipul de jucător care poate cîștiga oricînd împotriva oricui și pentru care poziția în clasamentul mondial, așa cum observa Federer, nu are nici o relevanță. Cea mai înaltă poziție ocupată în circuitul ATP a fost locul 4, la scurt timp după ce a cîștigat US Open, în 2009. Nu a reușit s-o depășească și nici s-o mențină, din cauza lungilor retrageri din circuitul competițional la care a fost obligat de amintitele probleme medicale.

Anul acesta, la Editura Publica s-a tradus biografia lui Del Potro, recent scrisă de jurnalistul sportiv Sebastian Torok, în traducerea Luminiței Paul. Cartea se intitulează *Miracolul Del Potro,* cu referire evidentă la miraculoasa putere de luptă și la revenirile incredibile ale jucătorului. Unde ar fi ajuns Delpo (numele cu care îl alintă suporterii) dacă n-ar fi suferit acele accidentări, e greu de spus. Cert e că destinul lui, așa cum s-a scris el pînă acum, e cumva integrat în imaginea sa publică. E încă un tenisman capabil de mari surprize și care nu și-a spus nici pe departe ultimul cuvînt, dar a cărui legendă nu poate fi disociată de ceea ce a pătimit.

Raportîndu-ne strict la tenisul pe care-l joacă, ceea ce-l face pe Del Potro acum să fie aparte e lovitura năpraznică de dreapta. Se spune că oricine a văzut-o în direct sau, mai mult, cine a simțit-o pe pielea sa din terenul advers n-o mai uită vreodată. E o izbitură plată, cinstită, am putea spune, nu învîrtită, așa cum e a lui Nadal, de exemplu. O lovitură care pare să exprime caracterul direct și deschis al jucătorului. Și lovitura de rever era similară, poate chiar și mai puternică, pînă cînd accidentările suferite l-au obligat s-o schimbe, s-o facă mai domoală, dar mai eficientă în condițiile date.

Ce am putut observa noi în meciurile transmise la televizor sînt și desele dispute pe care le are cu arbitrii. Uneori îi e greu să accepte deciziile lor și meciul își pierde cursivitatea pînă cînd „uriașul" se hotărăște să reia jocul. În mod curios, Sebastian Torok nu pomenește nimic despre asta în cartea sa. În fine, ăsta să fie singurul defect.

Biograful spune că multă lume se raportează la Del Potro ca la „uriașul blînd" (are 2,02 metri înălțime). Poate că blîndețea și candoarea sa, în contrast cu puterea și perseverența în luptă, sînt combinația care îl face să fie atît de iubit de public. Un tip puternic și cald în același timp, dă senzația unei forțe protectoare, puse întotdeauna în slujba binelui. Asta e o caracteristică esențială a unui erou, că tot vorbeam de eroi. Și dincolo de forța sa bună, necazurile prin care a trecut provoacă în rîndul publicului multă compasiune. Uneori în tenis însă, la acest nivel de expunere publică, lucrurile sînt foarte complicate. Vreme de mulți ani antrenor al lui Del Potro, Franco Davin i-a mărturisit lui Sebastian Torok că la Roland Garros, în 2009, i s-a părut că elevul său a avut un motiv special pentru care a pierdut semifinala cu Federer. „Nu am vorbit niciodată cu nimeni despre asta, nici cu Juan – a spus Davin. Sînt partide în care zici *E bine, e de ajuns.* Acel meci cu Federer putea să-l fi cîștigat liniștit (...) A simțit presiunea că toată lumea voia ca Federer să cîștige, pentru a avea, în fine, un titlu la Roland Garros. El ar fi picat ca personajul negativ din film. În plus, ar fi avut apoi toată responsabilitatea de a învinge într-o finală foarte complicată, fiindcă Robert Söderling era un adversar dificil (suedezul îl eliminase pe Rafael Nadal în optimi de finală). Sînt sigur că asta a simțit; sigur." Așadar, imaginea eroilor poate fi uneori mai importantă decît victoria?

ready made

„Asupra banchetului Arghezi scrie d. N. Georgescu:

«10 Iulie 1936 trebuia să rămână o dată memorabilă; o zi de răscruce literară. Se împliniau ieri patruzeci de ani de când d. Tudor Arghezi a inaugurat poezia scârnavă și a plasat-o în scrisul românesc.

Evenimentul urma să fie apoteosat printr'un banchet; el nu putea să fie decât monstru: omagia doar monstruositatea.

Dar organisatorii s'au oprit nedumeriți înaintea perspectivelor menu-ului... Dacă ar fi parafrasat poemele excelentului cultivator de trufandale și porcării rimate, e probabil că toți convivii ar fi avut, începând cu aperitivele, grave simptome de greață incurabilă.»"

Cuget Clar (Noul „Sămănător"), Anul I, 1936-7

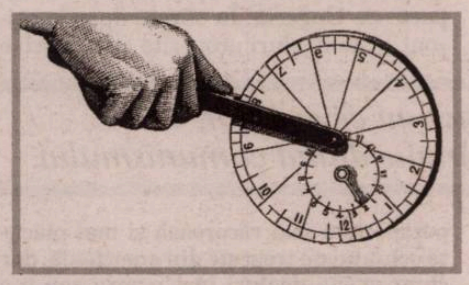

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Pierdut client

Nimeni nu are responsabilitatea să ne facă să ne îndrăgostim de o disciplină, să ne transforme în oameni pasionați care își trăiesc viața (profesională) la maximum. Mulți nu mai avem nici un chef să ne trăim viața la maximum. Chiar și în tinerețe sau în copilărie, de ce ar fi pe umerii cuiva uriașa obligație de a ne face să strălucim? Nici profesorii și nici părinții nu pot să facă altceva decît să ne țină ridicați la cîte o fereastră interesantă cît pot ei de mult. Dacă deodată facem ochii mari, bine, dacă nu, asta e.

Pe de altă parte, există perioade în care e cu totul în mîinile cuiva să te îndepărteze de ceea ce altminteri ar fi devenit traiectoria ta personală. Într-o asemenea perioadă critică, cineva aflat într-o poziție de forță – un șef, un profesor – te poate pierde de client pentru domeniul de care începuseși să te apropii cu un entuziasm adunat altundeva. Nu spun că lucrul ăsta e neapărat perceput ca o dramă; liceanul sau studentul simte atunci de obicei că nu, nu era asta, alarmă falsă, și virează încet spre altceva sau spre nimic. Uneori, ce-i drept, tînărul respectiv e atît de înverșunat, interesul lui e atît de structural, încît oricît ai fi de dezastruos ca profesor, el tot pe drumul ăla va merge – și o va face mai bine ca tine. (Cred că o caracteristică bizară a elitei românești este că, pentru un domeniu dat, există specialiști care au avut profesori extraordinari la materia cu pricina, dar și destui care au avut profesori dezastruoși.)

Dar vorbeam despre cum poți distruge interesul autentic al unui tînăr pentru o disciplină. Un bun început e să-i spui tot timpul că așa cum a încercat el să facă lucrurile nu e bine, că trebuie procedat altminteri. Culmea e că, în mult mai mare măsură ca în științele exacte, în cele socio-umane lucrul ăsta diabolic se poate face fiind în permanență acoperit. Asta pentru că acolo – inclusiv în arheologie – problemele se pot pune întotdeauna în mai multe feluri, argumentele se pot organiza în fel și chip. Orice pas ar face cel aflat la primele campanii arheologice, poți să-i demonstrezi, dacă asta îți propui, că a ales cea mai proastă dintre soluțiile posibile. De la înălțimea la care se face impactul măturii de sorg pe o suprafață la stabilirea unui *terminus ante quem* stratigrafic, vei avea grijă să arăți că nimic nu a fost făcut așa cum o cere tradiția breslei și/sau standardele europene. După o vreme, strivit de dreptatea cuiva pe care nici nu-i trece prin cap să-l pună la îndoială, începătorul va ajunge singur la concluzia că trăiește într-o aporie, că nu e făcut pentru asta. Este bun de supermarket, de tabele Excel.

Oriunde și oricînd apare un fior, treci tu la butoane.

Pentru a scurta perioada în care tînărul poate fi vindecat de fascinația lui, aș face alte cîteva recomandări. De îndată ce lucrurile ies din rutină, ia-i sculele din mînă și treci tu la treabă. Ai lăsat studentul să muncească pînă în clipa cînd se conturează deodată ceva atrăgător – acum e momentul să îl treci pe marginea secțiunii și să lucrezi numai tu, aplecat deasupra pixidei de fildeș. A venit studentul intrigat și încîntat de la arhive cu niște documente noi, care par să contrazică opinia curentă – le preiei tu și le publici. Într-o notă de subsol, menționezi „studenți în practică". Oriunde și oricînd apare un fior, treci tu la butoane. Pentru celălalt rezervă birocrația și ceea ce altădată se numea „dusul servietei", iar azi este realizarea rapidă de cópii, de fișe bibliografice, de *PowerPoint*-uri pentru prezentarea pe care o va face profesorul peste două zile.

Ceea ce ne atrage spre o meserie nu e în primul rînd competența sau rezultatele cu care ea e practicată de alții. Este, aș zice, în primul rînd bucuria pe care meseria asta pare să le-o aducă. Strategia distructivă de mai sus trebuie deci aplicată avînd grijă ca în permanență toată lumea să vadă pe fața ta că detești ceea ce faci și ceea ce ai ajuns. Tu aveai material de Napoleon și, iată, lucrezi în acest mediu provincial, pe bani puțini, înconjurat de oameni obtuzi; alții, mai puțin înzestrați ca tine, au avut norocul să aleagă alte profesii și acum sînt la minister. (Dacă tu însuți ești la minister, atunci „alții" lucrează la Institutul din Barcelona.) Cînd tînărul de lîngă tine tocmai a descoperit cît de nemaipomenit se învîrt rotițele minții cînd se gîndește la – să zicem – istorie, de parcă ar fi roțile de la *Monster Trucks,* nu uita să-i repeți că e naiv, că nu contează, că e condamnat, că urmează o viață de posomoreală în cancelarie.

Ca să închei – nu devii modelul nimănui pentru că știi multe chestii, ci pentru că ceea ce știi te entuziasmează. Șansa cea mai bună pe care o avem cînd sîntem tineri e să capitalizăm pe ce ne place și pe ce știm să facem; dacă ni se spune că asta va atrage falimentul personal, de ce-am crede că o soluție impusă printr-un calcul exterior ne va face mai fericiți?

Succes la admitere!

Cătălin Pavel *este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

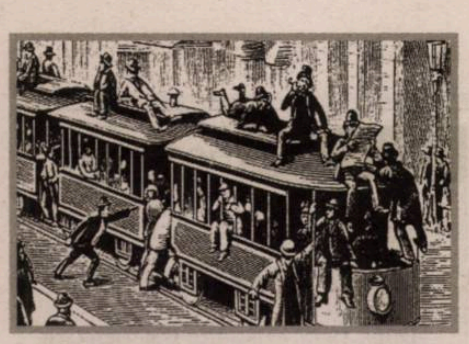

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Despre următoarea dictatură

Poate că am văzut (prea) multe, poate că am citit și ce nu trebuie la viața mea, poate că am îmbătrînit, poate că mi s-a tocit simțul civic, dar nu mai pot să mă inflamez de cîte ori țipă strada sau Facebook-ul că vine dictatura. Țipau cînd cu Băsescu. Țipau cînd cu Ponta. Țipau cînd cu Dragnea. Nu mă îndoiesc, vor țipa, curînd, cu cine știe cine. Asta nu înseamnă, însă, că nu sînt conștient că democrația și libertatea vor fi, la un moment dat, iarăși suprimate în țara noastră. Poate chiar în timpul vieții mele.

Cel mai probabil, dictatura următoare nu va veni cu tancuri și militari pe străzi, ci pe Facebook, cu activiști tari în gură – asta va fi marea noutate. Dictatura următoare se va impune tot prin frică. Frica de represiune socială. Scenariul instalării dictaturii mi se pare și el plauzibil: în toiul unei agitații antidictatoriale precum cele mai sus evocate, dintre luptătorii pentru libertate se vor alege stîlpii viitoarei dictaturi. Nu-l mai citește multă lume pe Caragiale, poate, dar el are un personaj cu adevărat nemuritor: Coriolan Drăgănescu. Îi văd peste tot locul, îi aud în cafenele, îi citesc peste tot. Armate de Coriolani Drăgănești se agită în apărarea libertății...

În general, oamenii sînt mai degrabă fricoși și lași decît curajoși, ceea ce înseamnă că patul germinativ din care va înflori viitoarea dictatură există tot timpul. Apetența pentru dictatură există în oamenii acestui început de secol, așa cum a existat în toate generațiile care ne-au precedat. Și nu mă refer la acea categorie de oameni care vor să fie conduși cu mînă forte, care se vor scutiți de povara libertății, care cer „o dictatură ca-n Rusia". Mă refer la ceilalți. La cei care pot duce pe umerii lor atîta libertate încît doar a lor nu le mai ajunge și vor să preia libertatea tuturor celorlalți, să-i poarte ei de grijă. Îi privesc cu îngrijorare pe acești tineri exaltați din jurul meu care nu acceptă păreri contrare. Care sînt deja antrenați să vadă în orice refuz o interdicție, în orice selecție o cenzură, în orice înfrîngere o nedreptate. Naturi totalitare, educate să se revolte indiferent de ce. Văd în reacția lor față de tot ceea ce nu e după capul lor că, dacă ar putea, l-ar suprima pur și simplu pe „celălalt". Îl vor exclus, la pușcărie, zdrobit sub oprobriu public. Li se pare firesc ca acela pe care nu-l suportă să sufere groaznic tocmai din cauza asta.

Lipsa măsurii este, în general, un simptom al infantilității. Maturizarea este tocmai procesul de învățare a măsurii lucrurilor și gesturilor. La maturitate există, însă, pericolul căderii în infantilism, pericolul pierderii măsurii: se cheamă activism. De orice fel. Activismul este, însă, o dulce boală. Nu știi cînd te îmbolnăvești, nu știi că ești bolnav, nu știi cînd, iarăși vorba lui Caragiale, „fandacsia-i gata". Dimpotrivă, ești convins că faci bine, iar cei care se opun vor răul sau, pur și simplu, nu pricep ce bine le faci. Și ai remedii: pe cei care se opun îi spulberi, iar pe cei care nu-și dau seama ce noroc a dat peste ei că tu te ocupi de binele lor îi convingi cu orice mijloace. Odată impregnat de activism, omul este predispus să devină stîlpul unei dictaturi. Cei doi termeni necesari dictaturii, omul-activist și omul care se supune de frică, din comoditate sau doar din oportunism, există din plin în România de azi. Există și șmecherii gata să tranzacționeze orice pentru succesul lor personal. Actorii sînt pe scenă, piesa e scrisă. Așadar, nu văd ce ar putea opri instalarea noii dictaturi.

Nu vă lăsați păcăliți de statisticile care spun că România este țara cu cel mai scăzut nivel de implicare civică din UE. Nu despre apartenența la ONG-uri sau la partide vorbesc. Ca să fii material numai bun de pus la temelia unei dictaturi nu trebuie să ai, deocamdată, carnet de membru, trebuie să ai suflet de membru. Iar la noi, aproape toată lumea are suflet de membru.

La începutul anilor 1950, înspăimîntător de mulți tineri au intrat, într-un fel sau altul, în apa-ratul comunist crezînd că fac bine participînd – direct sau prin adeziune intelectuală – la represiune, în numele noii societăți promise de Partid. Nimic din ceea ce învățaseră ei acasă nu îi recomanda pentru acest pas. Și totuși, l-au făcut. Cînd spunem despre comunism că a fost adus din afară avem dreptate doar în sensul strict al aducerii, dar nu prea mai spunem că a fost uimitor de repede acceptat și că a găsit destul de repede destul de mulți „lucrători" pentru cauză. Petre Țuțea își amintea cu năduf că, în închisoare, îl bătuseră români sadea, nu ruși, nu unguri, nu evrei. Iar comunismul ceaușist a fost o oroare cu adevărat națională – de noi produsă, de noi consumată. Ceea ce a făcut ca structurile noului partid-stat al anilor 1950 și următorii să se umple rapid cu oameni nu a fost doar oportunismul amoral, ci și o ciudată pornire specifică naturii umane de a domina, de a se impune. Am fi naivi să credem că acea trăsătură profundă a naturii umane care face ca orice aparat dictatorial să-și găsească repede soldați și locotenenți a dispărut. Dimpotrivă, iese la suprafață în noi forme.

Activiștii corectitudinii politice sînt, de cîtva timp, în plină ofensivă. Corectitudinea politică, aidoma comunismului și nazismului, nu se prezintă ca un corp ideologic alături de altele, ci ca un corp ideologic totalitar, un corp ideologic care nu concepe convietuirea cu alte orientări. Corectitudinea politică nu acceptă, de pildă, că poți fi incorect politic. Nu trăiește senină cu acest gînd, în fond, democratic. Așa cum, să zicem, în lumea europeană social-democrația trăiește binemersi alături de creștin-democrație. Corectitudinea politică este o ideologie totalitară după toate criteriile de manual. Pînă acum, corectitudinea politică a obținut un succes notabil: și-a produs tipul uman de care avea nevoie. Din frică sau din frustrare, din teribilism și din ignoranță, omul corect politic a apărut și are exact aceleași date interioare ca orice alt „om nou" al trecutelor ideologii utopice. El este excelent descris ca „om recent" de Horia-Roman Patapievici într-o carte de acum vreo 15 ani.

Forțele politice care acompaniază corectitudinea politică sînt, și ele, în plin avînt – o dovadă este proeminența efectului contrar, adică creșterea intensității mesajului invers. Se știe deja, ceea ce numim azi trumpism, lepenism și altele asemenea sînt comportamente politice vechi, nu le-au inventat cei ale căror nume le folosim noi astăzi pentru a le eticheta. Însă aceste comportamente erau marginale acum 20 de ani. Ele au venit în prim-plan și au ajuns să cîștige alegeri în mari democrații ca reacție la ofensiva corecților politici. Doar că activiștii corectitudinii politice, ca orice activist, nu pot concepe că s-ar putea să greșească. Li se pare că victoriile electorale ale unor Trump sau Le Pen sînt motive în plus să persiste și mai radical în activismul lor.

În România există o grămadă de tineri decișI să schimbe lumea prin „călcarea pe cap" a contraopinenților. Facebook, spațiul în care dai cu ghioaga de te văd mii de oameni deodată și nu pățești nimic, ajută enorm. Cum zic, dacă mîine se va instaura la noi o dictatură de sorginte „politic corectă", vom fi uimiți de cît de rapid se vor umple structurile ei de cenzură și poliție ideologică. Unul dintre liderii unei asemenea mișcări spunea zilele trecute că el ar fi gata să voteze o anume măsură de pe agenda progresistă, dar că „poporul nu e pregătit". Adică societatea este în urmă, inerțială, iar el și ai lui, avansați pe calea spre adevăr și lumină, au datoria să „lumineze" masele, să le „lămurească" (munca de lămurire nu-i ușoară, ne amintim noi, cei care mai știm istorie!). Poate că sînt eu prea suspicios, dar în umbra acestei afirmații citesc convingerea sa că cineva, cumva, trebuie să pregătească poporul pentru binefacerile progresului. Ghici cine? Ghici cum?

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

O sută de ani și o clauză de vinovăție

Acordul de la Versailles s-a născut mort, fiindcă valorile pe care le proslăvea s-au ciocnit cu stimulentele necesare menținerii lui în vigoare: majoritatea statelor obligate să-l respecte și să-l apere l-au considerat nedrept într-un fel sau altul – aceasta este una dintre concluziile diplomatului Henry Kissinger despre Tratatul de la Versailles semnat exact în urmă cu un secol, la 28 iunie 1919. Nu întîmplător, locul semnării a fost Sala Oglinzilor din Palatul Versailles, unde germanii își proclamaseră victoria împotriva Franței în 1871.

De data aceasta, în urma Primului Război Mondial, Germania era cea învinsă. Nu era doar învinsă, ci considerată (singura) vinovată pentru război. Celebrul articol 231 al Tratatului, așa-numita *clauză a vinovăției de război*, concentra această opinie, așa cum a fost ea formulată în urma lungilor și controversatelor dezbateri dintre Aliați din cadrul Conferinței de Pace.

Deși economistul britanic John Maynard Keynes a fost considerat, de-a lungul timpului, ca fiind în tabăra celor care erau împotriva unei astfel de clauze (a scris, de altfel, și celebra lucrare *Consecințele economice ale păcii*, în decembrie 1919), se pare că acesta a contribuit totuși la conceperea articolului 231.

Premierul britanic David Lloyd George menționează faptul că J.M. Keynes a fost printre autorii clauzei privind despăgubirile din partea Germaniei din Tratat. Mai mult decît atît, se pare că ideea de a nu se preciza exact valoarea compensațiilor în document îi aparține tot lui Keynes (Edward Fuller, MBA, Leavey School of Business, explică detaliat într-un eseu).

Nu are atît de mare importanță cine a fost *vinovat* pentru articolul 231 (oricum nu a existat un singur responsabil, textul a fost acceptat de toți cei implicați în cele din urmă), cît contează impactul pe care acesta l-a avut ulterior. A reprezentat, practic, în cele din urmă, cea mai periculoasă slăbiciune a acordului de la Versailles, una de ordin psihologic. Fiind considerată singura vinovată pentru război (absurd, pentru că, evident, responsabilitatea a fost multiplă), Germania a suferit un imens șoc la nivel social, materializat apoi la nivel politic și care s-a întors complet împotriva oricărei idei de ordine și pace, invocate în momentul Versailles 1919.

Se potrivește aici remarca altui britanic, diplomatul Sir Harold Nicolson: *Am venit la Paris încrezători că noua ordine era pe punctul de-a fi întemeiată; am plecat convinși că acea nouă ordine nu a făcut decît să o tulbure pe cea veche.*

Istoria i-a dat dreptate. Atît lui, cît și mareșalului Ferdinand Foch, care a afirmat la cald că Tratatul de la Versailles a fost *doar un armistițiu de douăzeci de ani*.

Există oare un singur vinovat în (vreo) istorie?

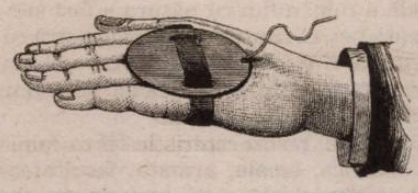

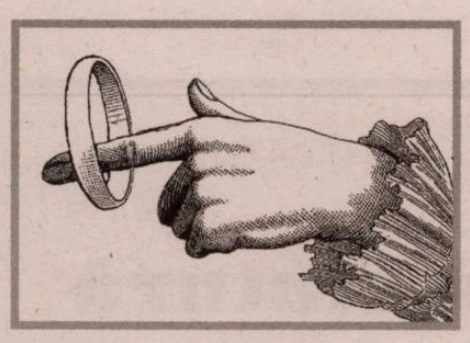

Selma IUSUF

legende **urbane**

Regina gunoaielor

Pe lîngă multe alte idei fixe, idiosincrazii, surse de stres nenecesar, cred că m-am căpătuit definitiv și cu o obsesie a gunoiului.

Ca orice maladie insinuantă, lucrurile au început încetișor, cu o vagă curiozitate antropologică legată de gunoiul făcut de ceilalți. Mă puteai vedea zăbovind pe trotuarele bucureștene, privind îndelung în cîte o pungă de gunoi revărsată în stradă, cu straturile intimității ei gospodărești lăfăindu-se indecent în ochii lumii. Mă vedeai înțepenită în fața unui gang întunecos în care se îngrămădeau două-trei tomberoane cu mațele pe dinafară. Sînt vestita cititoare în coji de ceapă și cartofi care vor fi alcătuit o oarecare tocăniță, sînt clarvăzătoarea în cutii de iaurt și sticluțe de kefir cu conținut 0% grăsime, sînt Nostradamusul cojilor de pepene și al cotoarelor de măr, Mama Omida a șervețelelor mototolite și a altor substanțe zemuinde în care citesc trecutul și, poate, viitorul.

Nimic nu întrece indecența unui gunoi aruncat cu maximă neglijență. Din cauza asta, pasul doi al obsesiei care a început să mă întunece, încetul cu încetul, a fost împachetarea și etanșeizarea cu precizie chirurgicală a gunoiului produs de mine. Lucru care a dus, normal, la enervări maxime văzînd lume care-și aruncă împrăștiat gunoiul, știți, ca pe un gunoi. Am început să mă întreb ce o fi atît de greu să legi totuși la gură punga aia pe care o arunci, un nod, și gata. Mai departe m-am întrebat de ce o fi atît de greu să compactezi totuși o cutie de carton, mai degrabă decît s-o părăsești acolo, pe lîngă tomberoane. Căci știți ce se întîmplă? Cineva va veni și va arunca în cutia aia gunoi. Și apoi, va mai veni cineva și va arunca peste. E principiul ăla al hîrtiei aruncate într-un colț peste care altcineva va arunca un chiștoc, peste care altcineva va arunca o cutie goală de bere și gata mormanul.

Bucureștiul e un oraș împuțit. Bucureștiul, vara, te va înnebuni cu miros de tei, amestecat cu gunoi încins, amestecat cu dude strivite de asfalt. Iar vina pentru mare parte din împuțenia lui nu e nici măcar în administrația asta neputincioasă și potrivnică. E vina unei bune părți a locuitorilor lui.

Și aici am făcut și al treilea pas al maladiei de care sufăr. Îi văd pe vinovați. Nu e ca și cum i-aș căuta, dar predestinarea face ca ei să-mi iasă pur și simplu în față. Zilele trecute mergeam în spatele unor femei îmbrăcate – culmea – în uniformele unei firme de făcut curat prin clădirile de birouri. Una dintre ele scoate un corn din ăla dulce din ambalaj și aruncă hîrtia dintr-o flexare a încheieturii fix in tufișurile de la marginea drumului. Gestul a fost firesc, de parcă și-a aranjat un pic părul. Pe spatele ei stătea scris mare Nu Știu Ce Cleaning Services, sau ceva de genul. Paradoxul m-a făcut să rînjesc. Nu i-am spus nimic pentru că încă n-am ajuns la pasul al patrulea. Ăla urmează.

Tot așa, pe stradă, altcineva strînge în pumn o cutie de Cola și o zvîrle în curtea unei case. Un paznic de minister iese pe trotuar și-și suflă mucii în stradă. În clădirea de birouri unde lucrez sînt puse afară sumedenie de coșuri de gunoi pentru cei care ies la fumat. Corporatiști finuți care ies din aerele condiționate și din Excel-uri, la o pauză de țigară, n-ar arunca mucurile pe jos, nu? Ba da.

În metrou, unii își abandonează cartelele expirate fix pe tăblia porților de acces. Se mănîncă diverse, iar punga mototolită se înghesuie între scaune. Se sparg semințe mecanic, cu fețe abulice și ochi care nu văd nimic, privind în gol.

Iar eu văd toate astea în ciuda miopiei grave și cît se poate de reale cu care trăiesc. Pasul al patrulea va fi intervenția. O să-mi asum să le atrag atenția ălora, cu orice risc. Că, uite, se pare că sînt unul dintre aleși. Zeul gunoaielor mi-a pus palma lui zeiască în cap, coroana strălucitoare din cutii turtite de bere pe creștet, și mi-a dat drumul în lume. Du-te și propăvăduiește! Am și o temă: stau călare pe un cal ridicat în două picioare și înfig o lance războinică într-un tomberon cu gura căscată fioros. Mi-am început de azi treaba. E șase și jumătate dimineața, iar eu pîndesc mașina de gunoi. Care întîrzie.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Biserica Greco-Catolică (8)

„După 1945, existența Bisericii Greco-Catolice e tot mai amenințată. Represaliile și abuzurile împotriva ei vor fi ridicate la rang de lege: la 15 mai 1948, pe Cîmpia Libertății de la Blaj, episcopilor ei, atacați și umiliți de reprezentanți ai cultului ortodox, li se interzice să ia cuvîntul pentru a se apăra, iar cenzura îi împiedică să se exprime în scris – publicațiile catolice fuseseră suprimate; anularea Concordatului (19 iulie 1948) este urmată de decretul 175/3 august 1948 care suspendă școlile confesionale și le trece, cu bunuri cu tot, în patrimoniul Statului; decretul 177/4 august 1948 interzice orice legături cu vreun cult religios din afara țării și impune jurămîntul de fidelitate față de Stat, prin care acesta își arogă dreptul de a suprima autonomia spirituală, cît și cea organizatorică a Bisericii. Episcopii refuză să aservească Biserica, Statului. Acesta continuă să emită decrete abuzive, neținînd cont de nimic. Astfel, își permite să reîmpartă diocezele reducîndu-le la două. În funcții recunoscute de Stat nu vor rămîne, pentru moment, decît doi episcopi: Vasile Aftenie și Iuliu Hossu. Ceilalți sînt destituiți. Iuliu Hossu protestează. După mai multe memorii trimise Guvernului împotriva acestor samavolnicii, la 28 octombrie 1948, episcopul este arestat. Urmează calea comună: Dragoslavele, Căldărușani, infernul de la Sighet (sau, pentru alții, de la Ministerul de Interne). În mijlocul suferințelor impuse, se auzea vocea episcopului Iuliu Hossu: «Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac!», relatează Cicerone Ioniță. În Occident se protestează.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“...

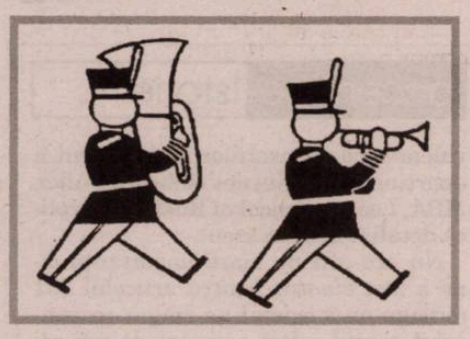

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cîrciuma. Jaful. Haiducia

E fascinant felul în care ne amintim despre locurile legendare din perioada comerțului socialist. Pentru că amintirile fiecăruia dintre noi sînt aidoma spațiului în care viețuim. O sumă de contraste flagrante. Pe de o parte, ne amintim prosperitatea și veselia începute după primii ani ai deceniului al șaselea. Pînă pe la mijlocul anilor '70. Pe de altă parte, sărăcia și improvizațiile suprarealiste ale anilor '80. Evident, toate astea sînt însoțite de alaiul policrom, la fel de contrastant, al felurilor în care povestim. De la nostalgie aurorală pînă la cea mai amară ironie. Restaurantul, pentru unii, cîrciuma, pentru alții, și amîndouă pentru mentalul colectiv reprezintă unul dintre locurile esențiale de popas, în traseele pe care au apucat-o viețile multora dintre noi. Iar la noi, „cîrciumă“ nu înseamnă deloc numai un spațiu mai mare sau mai mic, uneori sordid, în care stai și bei pînă ieși tîrîș de-acolo. Noi folosim „cîrciumă“ și pentru locuri cît se poate de fine, cu senzația că le alintăm în felul ăsta, le mîngîiem părintește pe creștet sau le batem prietenește pe umăr. Pentru că ancestrala și mult evocata relație profundă a românului cu natura a fost surclasată net, în timp, de relația noastră cu cîrciuma. Care e tot o natură, ba chiar, uneori, una luxuriantă, dezlănțuită. Dar asta, deja, e o altă poveste.

Cîrciuma, restaurantul, la fel ca familia, biserica, școala, armata, facultatea, sînt gări esențiale, stații importante, noduri de trasee prin care au trecut viețile noastre. Ale multora dintre noi. Ele sînt părți consistente ale felului cultural în care sîntem construiți. Ceea ce se întîmplă, evident, cu variații specifice, și la alții. Iar la noi, cariera culturală, socială, istorică a hanului, cîrciumii, restaurantului e una cît se poate de plină de viață. De la experiențele directe ale multora dintre noi pînă la fondul istoric de-a dreptul rubicond pe care ne sprijinim deseori, cu justificată mîndrie patriotică. Iar de la friptura cu cartofi prăjiți, bateria de vin, sifonul sau apa minerală la sticlă pînă la dezlănțuirile din meniurile de azi e o cale lungă, care trece molcom prin fiecare moment notabil al istoriei noastre contemporane. Prin toată devenirea noastră, așa cum e ea, de la o națiune încolonată la cozi și înfometată în comunism pînă la una burtoasă, azi. Cîrciuma, fie ea la sat sau la oraș, e loc esențial de formare în școala vieții, spațiu de socializare, centru de control al zvonurilor și bîrfelor, loc de adunare a tuturor celulelor de criză din toate domeniile, cosmos al etalării sofisticăriilor universitare, cancelarie politică și dispecerat diplomatic, loc al spectacolului absolut, în care se dau și rătăciții, și oamenii buni, și ticăloșii, și cei care au senzația complet ridicolă că aranjează mersul lumii de la masa lor.

Cîrciuma n-a fost niciodată vreun loc al purității benedictine. Apa-n vin și lungirea mîncărurilor fac parte din istoriile tuturor neamurilor. Nu s-au inventat nici la Bîrlad, nici la Caransebeș și nici la Chitila. Cîrciuma e un loc unde, în mod ideal, plătești ca să te simți bine. Să-ți tihnească. E o convenție pe care o faci, uneori cu unii pe care îi și știi, îi cunoști personal, alteori cu ideea universală care guvernează relațiile din tipul acesta de adunare umană. Dai niște bani ca să primești, în mod ideal, ceva pe măsura a cît dai. Mîncare, ceva de băut, un anumit tip de atmosferă. Lucrurile s-au schimbat dramatic în ultimii treizeci-patruzeci de ani. De cînd se circulă pe lume foarte mult, de cînd a apărut industria capcanelor pentru turiști, cîrciuma a devenit un avanpost al ideii de jaf la drumul mare. Un jaf care se face cu consimțămîntul larg al victimei, deseori mînată pînă la epuizare pe stradelele marilor obiective turistice și adusă la cîrciumi ca mielul la tăiere. Pe fondul unei industrii de dimensiuni pornografice a gătitului la televiziune, cu contribuția largă a iadului din teleshopping, plus universul din toate miliardele de poze și rețete culinare din rețelele sociale, se naște, în lumea care o duce bine și poate călători, un nou fel de foame. O foame estetică. Una a cunoscătorului. Dar o foame în care îți expui și statutul social, prin expunerea a ceea ce mănînci. Pentru că nu se mai poate să mănînci, azi, fără să faci o poză a farfuriei pe care o ai în față. Poză care îți validează statutul, în toată complexitatea acestei noțiuni. Din poză se înțelege și că o duci bine, și că te pricepi, și că ai un anumit nivel de sofisticare. Desigur, și că vrei să împarți acest moment de bine cu prietenii și cunoscuții.

Dar clișeistica inevitabilă a acestui fel de a viețui a dat cel mai valoros nutreț pentru jefuitori sau naivi de toate dimensiunile. Unii își fac cîrciumi – e atît de la modă să-ți faci cîrciumă sau pensiune la țară – pentru a-și colora statutul în comunitate. Sau pentru a face o schimbare majoră de drum în viață. Alții o fac din pură plăcere, din entuziasm autentic, dintr-o naivitate supremă și adorabilă. Dintre aceștia, destul de puțini supraviețuiesc în afacere. Iar unii dintre supraviețuitori devin repede obosiți și cinici. La alții, e un amestec de oportunism uman firesc, cel al întreprinzătorului, cu dorința ascunsă de a evolua pe o scenă pe care nu se pot urca altfel. Sînt cei care devin „personajele“ din „poveștile“ care sînt cîrciumile lor. Ca noi toți. Unii simpatici, alții ridicoli, iar alții, pur și simplu, enervanți. Altora li se pare că fac un serviciu uriaș comunității, unul profund cultural, deși te trag în piept crunt, te jefuiesc ca pe hoții de cai. Unii fac direct cîrciumi extrem de scumpe, cu mesajul că se adresează supersofisticaților, dar își rîd în barbă de haiducia asta pură. Să iei de la bogații snobi, fericiți că-i jefuiești, plătind entuziast delirul gastronomic care le validează statutul. Și să dai prada asta în brațele „săracului“ care ești. Superb mecanism!

(continuarea în numărul viitor)

Anca MANOLESCU

Libertate în vremuri barbare

Există spirituali de tip „natural", în sensul că nu sînt cultivați și încadrați de o tradiție religioasă anume, și ei pot fi tot atît de autentici ca cei disciplinați de o cale canonică. Dacă nu au ajuns la libertatea intimității cu Dumnezeu pe drumul unei religii, ei au, în schimb, candoarea, creativitatea, riscurile căutării de unul singur a Celui singur. Asemenea naturi se aprind mai ales în vremuri de criză, în vremuri sumbre. Un asemenea caz a fost Etty Hillesum, tînără evreică olandeză pentru care timpul experienței mistice s-a plasat în anii 1941-1943. În mediul intelectual din Amsterdam, ea făcea parte dintre acei evrei pentru care cultura modernă, foarte viu asimilată, se îmbina cu distanțarea față de o tradiție iudaică percepută drept un dat comunitar respectabil, dar prea convențional trăit și cercetat. Interesată de orice filon contemporan care i-ar putea hrăni traseul interior, îi citește pătimaș și îi „aplică existențial" pe Dostoievski și pe Rilke, are un mentor de filiație jungiană, respiră într-o atmosferă mai degrabă creștină, dar fără nici un fel de atenție pentru încadrări confesionale, dogmatice sau instituționale. În ultimii trei ani de viață, Etty Hillesum ține un jurnal care, alături de scrisorile către numeroșii ei prieteni, a fost publicat în 1986 în Olanda, iar apoi în traduceri, printre care cea franceză în 1995, la Seuil: *Une vie bouleversée, suivi de Lettres de Westerbork*. Jurnalul notează mai ales exigențele, dibuirile și evenimentele interioare, dar păstrează constant o privire limpede – ca un apus de soare toamna – asupra situației tot mai deteriorate a evreilor din Olanda și a etapelor deportării lor. Etty a fost o vreme funcționar al Consiliului evreiesc în lagărul de

tru-moarte, dar era totuși o lume, o lume îngrămădită, pestriță, pusă sub semnul provizoratului intensificat: o replică răsturnată a arcei lui Noe. Etty Hillesum spune undeva că se putea „citi acolo scheletul nud al vieții" și că ar fi trebuit un foarte mare poet pentru a descrie această lume în care pulsiunile cele mai firești, ca și demnitatea omului, erau supuse unei tensiuni ucigătoare. Ea, care își simțea și își chestiona cu insistență talentul literar, a dat cîteva schițe ale acestei lumi: personalități publice, despuiate de coaja protectoare a prestigiului social; torturați, aduși pentru scurtă vreme la Westerbork; bătrîni smulși din modesta și așezata lor viață (trimiși repede spre Est de auxiliarul evreu al conducerii lagărului, cel care decidea componența convoaielor) pentru care cei rămași se mobilizau ca să-i înzestreze cu ceva pături; febra obținerii unui loc pe „listele de excepții", prin care majoritatea se agățau de o improbabilă, dar irepresibilă speranță de

Oameni care se pregăteau pentru moarte și oameni care încercau să uite de ea.

la Westerbork. Din 1939, autoritățile olandeze grupaseră acolo pe refugiații evrei din Germania, în așteptarea plecării lor, spre Palestina mai ales. În 1942, el a fost transformat de naziști în spațiu de concentrare pentru evreii olandezi și de formare a convoaielor care, săptămînal, plecau spre lagărele de exterminare din centrul Europei – cei rămași la Westerbork, spune Etty, nu puteau evita să se întrebe pentru ce nu mai primeau nici o veste de acolo. Cu o populație care se înmulțise de zece ori în cîteva luni, Westerbork nu era un loc al ororii explozive. Nu existau decît rareori brutalități fizice, hrana era săracă, dar tolerabilă, persista umbra unor servicii comunitare, mai erau posibile ceva relații cu exteriorul. Westerbork era doar o lume-pentru-moarte, din ce în ce mai densă, ritmată de selecția și plecarea trenurilor săptămînale. Pînă aproape în momentul bruștei ei deportări la Auschwitz, Etty Hillesum, ca funcționar al comunității evreiești (dădea asistență medicală și mai ales umană, se ocupa de bibliotecă), a putut ieși din lagăr pentru scurte ședere la Amsterdam. Westerbork era o lume-pentru scăpare; farmecul malefic al comandantului nazist; puterea brută, discreționară a asistentului său evreu; apoi oameni care se mai puteau îngrijora pentru soarta celorlalți, oameni care mai puteau citi, discuta, scrie; oameni care se pregăteau pentru moarte și oameni care încercau să uite de ea, pregătind un spectacol de revistă. Toate acestea ritmate de selecția pentru săptămînalul convoi – un paznic olandez al lagărului îi spune, la un moment dat, că fiecare dintre ele îl îmbătrînește cu zece ani. Etty Hillesum nu se tînguie, nu se revoltă, nu încearcă să se salveze, nu este cotropită de ura reactivă a victimelor față de ucigași. Descrie pur și simplu, cu o privire din ce în ce mai calmă față de soarta proprie, mai ascuțită față de nenorocirea unanimă. „Mă simt ca un dig de care se izbește toată suferința lumii", spune undeva. Ea face parte dintre acei „mistici ai atenției", pentru care orice situație, mai cu seamă situațiile-limită, mai cu seamă mizeria și nenorocirea ultimă, fără speranță, sînt suprem utile, sînt de citit drept cuvintele unui dialog, din ce în ce mai direct, cu divinul – prin care el „ne mănîncă", au putut spune alți mistici, ne asimilează. „De îndată ce accept încercările, ele se preschimbă pentru mine în frumusețe – o frumusețe mai masivă, mai copleșitoare decît încercările însele." Nu este vorba aici despre fantazare, despre evaziune din real, despre interpretări consolatoare. E vorba, dimpotrivă, despre un acces la structurile tari, dezgolite, reale ale realului. E vorba despre judecată și conștiință. Absența urii este dată de distanța cu care privește aceste structuri, din punctul în care perceperea intensificată a durității și a frumuseții lor este aceeași. Ceea ce nu exclude, dimpotrivă, „o elementară indignare morală" față de cei care stîrnesc și pun în operă nenorocirea. Acest tip de atenție este foarte sensibil la libertatea umană care, în condițiile constrîngerii extreme și fără fisură, poate găsi soluții, făcîndu-și astfel cea mai convingătoare dovadă. Există cel puțin două asemenea acte de libertate în „relatarea subiectivă" a vieții de la Westerbork. Primul îl privește pe un călugăr, din grupul evreilor catolici arestați în mijlocul slujbei, care ieșise astfel, întîia oară după cincisprezece ani, din nou „în lume". Recapitulînd cu privirea grozăviile condensate ale lagărului, Etty îl întreabă: „Ei bine, cum vi se pare lumea?". „Privirea lui rămîne fermă, binevoitoare, lipsită de emoție, ca și cum tot ceea ce îl înconjoară i-ar fi bine cunoscut și familiar încă de multă vreme." Printre barăci, noroi și sîrmă ghimpată, grupul de călugări își face de altfel preumblările orante cu aceeași liniște concentrată ca sub bolțile abației din care fuseseră luați. Etty se simte colegă cu acești oameni, ea care cerea ca rugăciunea să nu-i înceteze niciodată. Dar poate și mai expresiv este gestul unui om izolat, care nu avea probabil același antrenament riguros pentru *aequanimitas*. El se înscrie singur pe lista convoiului spre lagărele de exterminare. Refuză să se supună constrîngerii, să fie trimis la moarte; preferă să meargă spre ea, cu acea libertate de care nimeni nu te poate priva. Grila celei mai implacabile opresiuni poate fi deschisă astfel spre spațiul libertății ultime. Dar e nevoie, desigur, de un curaj nebanal. Însă tocmai asta a făcut nazismul, asta au făcut totalitarismele în genere: cu intensități diferite de cruzime, au pus imense mase de „oameni banali" sub o constrîngere cvasi-absolută. Asta încearcă azi terorismul de slogan religios: să creeze o lume a opresiunii și a arbitrarului, o lume-pentru-moarte. În fața acestui tip de realitate e bine să avem știință, alături de exemplul socratic, alături de modelele din textele religioase și de soluții pe care le-au trăit oameni mai vecini cu noi: cum poți trata liber, eliberat inclusiv de ură, constrîngerea extremă. Actul eficace împotriva barbariilor totalitare trebuie să țină seama, cred, de această atitudine.

(text apărut în *Dilema veche*, nr. 97, 24 noiembrie 2005)

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

O nouă traducere a Bibliei

O bișnuința de a ne raporta solemn la sacru, dar și neobișnuința, din ce în ce mai acută, de a parcurge texte care refuză să fie absorbite pe nerăsuflate în iureșul zilei, țin marile cărți la distanță. Unii amînă răsfoirea lor pentru momente mai tihnite (care se lasă îndelung așteptate!), alții le privesc cu admirația cuvenită lucrurilor intangibile. Sînt, desigur, mulți care consideră că nu-i privește cu nimic existența unor astfel de obiecte înconjurate de o venerație obstinată. Aceasta este, la scară largă, soarta contemporană a *Bibliei*, a *Iliadei* și *Odiseii*, a *Dialogurilor* lui Platon, a *Confesiunilor*, a *Divinei Comedii* și a atîtor alte cărți fundamentale ale omenirii care, în pofida atmosferei generale, stăruie să ne îmbie în straie atrăgătoare, așa cum se cade într-o civilizație a imaginii.

Cazul *Bibliei*, textul cel mai răspîndit la nivel mondial, se află la răscrucea spiritului vremii cu diferitele cutume locale. La noi, a citi și comenta *Biblia* nu a fost niciodată curent, deși veacul trecut a cunoscut, începînd cu 1914, data primei ediții sinodale, o serie de traduceri răspîndite în tiraje deloc neglijabile. Însă, pentru practica credinței, textul citit ritual în biserică nu pare a fi reușit să determine o imperioasă nevoie de lectură personală. Sînt preferate, de regulă, ocolișuri pioase, mai accesibile, bine intenționate, dar nu mai puțin diluate. Alteori, textul însuși, abordat frontal, se înfățișează ca un perete de stîncă: fără instrumentele necesare, călătorul rămîne la poalele muntelui sau riscă să nu mai vadă niciodată un luminiș. Iată de ce inițiative inevitabil colective, precum traducerea *Bibliei după textul ebraic*, sînt mai mult decît binevenite.

Proiectul în curs de realizare în cadrul Colegiului Noua Europă, unde se desfășoară de ani buni un seminar de cercetare pe texte biblice, a dat deja roade de exemplare: *Geneza*, *Exodul* și *Leviticul*, apărute în splendide condiții grafice la Editura Humanitas în 2018 și 2019. Ceea ce impune, de la prima vedere, echipa coordonată de doamnele profesoare Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu este caracterul său ecumenic. Cei care s-au angajat într-o astfel de curajoasă întreprindere de fidelitate față de textul inspirat al *Scripturii* sînt ebraiști, specialiști în studiul Vechiului Testament și în traducerile românești ale *Bibliei:* Melania Bădic, Emanuel Conțac, Octavian Florescu, Victor-Lucian Georgescu, Cristinel Iatan, Alexandru Mihăilă, Delia Mihăilă, Ovidiu Pietrăreanu, Tarciziu-Hristofor Șerban, Siviu Tatu, Cătălin Vatamanu. Fiecare dintre ei aduce în demersul comun virtuțile propriei tradiții, precizia termenilor și claritatea, poeticitatea, conotațiile liturgice, încărcătura semantică istorică. Rezultatul este mai mult decît convingător: un text românesc fluent, fără să fie sărăcit prin excese moderne; bogat, fără să ajungă obscur prin aglutinări de arhaisme; expresiv și înnoit, fără să ezite să folosească, atunci cînd poate, experiența reușitelor literare anterioare. Și pentru că vorbeam de instrumentele necesare urcușului, dacă ar fi să apelăm la această metaforă a lecturii, sau ale navigării prin „oceanul biblic" – o imagine nu mai puțin clasică –, trebuie să mulțumim echipei de traducători pentru excepționalul aparat de note și comentarii. În cultura noastră modernă este un demers unic, care distilează înspăimîntătoarea erudiție a studiilor vechi-testamentare și o face să vină salutar în întîmpinarea unui cititor atent și curios. Sînt părți care se adresează celor mai exigenți dintre noi, de pildă referințele la tradiția textuală, fragmentele de la Qumran, constituirea canonului, diferențele dintre textul masoretic și cel al *Septuagintei*, însă prezentările introductive generale și, mai ales, cheile de lectură istorică și teologică oferă tuturor accesul sigur într-o astfel de lume.

Proaspătă și totodată impregnată de savoarea și modulațiile tradiției, această nouă traducere a *Vechiului Testament* merită cu adevărat citită și studiată. După experiența reușită a ediției românești a *Septuagintei*, proiect susținut tot de Colegiul Noua Europă, *Biblia după textul ebraic* are toate șansele să devină una dintre împlinirile de seamă ale timpului nostru, adresîndu-se deopotrivă celor ce cred în inspirația divină a textului și celor care îl recunosc doar ca pe „marele cod" al culturii europene.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor.*

Petre IANCU

Limitele „atotputerii“

Nu tot ce miroase a omnipotență, arată a omnipotență și se comportă ca și cum ar fi omnipotență chiar e ce pare. Regimurile din Rusia și China care mimează legalitatea și democrația au limitele lor.

E lesne de probat că Rusia și China reprezintă pericole majore pentru civilizație. Regimul Putin nu e doar profund imoral, ci agresiv, expansiv și complice la crimele în masă din Siria, precum și cel mai important violator al dreptului internațional, după cum s-a văzut în Ucraina.

China, la rîndul ei, nu amenință direct doar libertatea oamenilor din Hong Kong și statutul special al fostei colonii britanice. Beijingul pune în pericol secretul comunicațiilor occidentale, prin Huawei. În plus, a instituit un sistem de control total al cetățenilor Imperiului de Mijloc. Mai grav, sub mantia și pretextul „reeducării“, pare, vai, a practica în rîndul Opoziției, al adepților Falun Gong, al tibetanilor și al uigurilor, conform unor cercuri bine informate, și chinezificarea, și prelevarea de organe ale deținuților în scopuri comerciale, și genocidul, „medical“ sau nu.

Totuși, de ziua dictatorului chinez, omologul său rus, Putin, l-a felicitat, calificîndu-l în Tadjikistan pe Xi Jinping drept „prieten“. Or, *spune-mi cu cine te-nsoțești ca să-ți spun cine ești*. Cine e, deci, Putin? Un autocrat infect. Dar unul capabil încă să uimească. Liderul de la Kremlin i-a surprins recent pe mulți ordonînd punerea în libertate și exonerarea jurnalistului Ivan Golunov, arestat pe bază de probe trucate de poliție, după ce ziaristului i se plantaseră droguri în locuință.

Ce l-a determinat pe *țar* să acționeze astfel? Golunov nu e un disident. Ca jurnalist n-ar fi încercat, potrivit unor colegi, „să demaște regimul“, ci doar să investigheze nefăcutele mafiote ale unor politicieni și funcționari publici (de rang secund) căpătuindu-se prin afaceri extrem de rentabile „cu cimitirele, cu Biserica, pompele funebre și materialele de construcții“.

Plantarea de droguri în locuințele opozanților ruși e o practică veche și bine documentată. Și sub comuniști, disidenții ca Babu Ursu erau reținuți de preferință pe bază de acuzații false de delicte de drept comun, pe care inculpații, de regulă, nici în vis nu le comiseseră.

Cum li se putea ține piept, atunci, tiraniilor? Prin instrumente de presiune externă. Azi, situația s-a ameliorat. Regimuri antidemocratice aparent atotputernice, precum cele de la Moscova și Beijing, manifestă o slăbiciune involuntară. E o slăbiciune iscată de falsele lor pretenții democratice și de ipocrizia ușor de devoalat a presupusului lor respect față de lege.

De această anemie popoarele împilate pot profita, prin organizarea, cu ajutorul rețelelor sociale, a unei opoziții hotărîte, în stare să lanseze proteste ample și vizibile. Iată lecția ultimelor zile de manifestații rusești și chinezești. Intensitatea indignării generate de clivajul dintre pretenții și realități, de frica de o continuă deteriroare a libertății, n-a rămas fără efect. Siliți de opoziții ferm decise, tiranii au dat înapoi la Moscova și la Hong Kong, unde șefa guvernului de obedință chineză a anunțat suspendarea temporară a procesului legislativ menit să impună extrădarea, în China, a prezumtivilor „delincvenți“.

O vorbă englezească afirmă că e, probabil, rață ceea ce arată a rață, înoată ca o rață și măcăne ca o rață. Ei bine, în condițiile globalizării și ale societății informaționale, nu orice regim de vocație totalitară poate fi oriunde și oricînd ce pare, ori acționa în permanență în conformitate cu firea sa, reclamînd sistematice persecuții, oprimări, crime și represiuni.

Spre a contracara deteriorări de proporții ale propriei imagini și popularități, sub imperiul unor valuri de proteste iscate de spaima tot mai puternică de arbitrariul statelor polițienești, autocrații, dictatorii și liderii totalitari se văd, uneori, nevoiți să facă hatîruri. Uneori sînt aparente. Alteori e vorba de concesii reale. Oricît ar părea de ample, aceste favoruri nu trebuie nici supraestimate, nici confundate cu manevre tactice de fabricare a unor falși oponenți și disidenți sau cu amînarea, pentru momente mai propice, a unor măsuri vădit impopulare, adoptate pripit de ciracii liderului suprem.

Succesul surprinzător al protestelor Opoziției din Rusia și China ține, parțial, nu doar de frapanta spontaneitate, intensitate și amploare ale manifestațiilor, ci și de necurmata lor vizibilitate în Occident. În context, sînt tragice și greu explicabile îndelungatul dezinteres, orbirea ori tăcerea complice a mediilor apusene față de crimele comise de tiranii răsăritene, fie pe plan domestic, fie în țări invadate și controlate de ele, ca Siria. Indiferența acestor medii face casă bună cu interese economice și cu lașitatea Consiliului Europei, care a cedat recent șantajului Moscovei și a admis anularea sancțiunilor impuse, pe drept, Rusiei, după invadarea Ucrainei. În cazul uigurilor, bunăoară, e o nepăsare criminală și cu atît mai dificil de înțeles cu cît mediile cu pricina sînt extrem de ferme în a condamna încălcarea drepturilor minorităților musulmane, oriunde s-ar înregistra ele.

Un așa-numit „Tribunal pentru China“ s-a instituit, între timp, la Londra, în urma eforturilor unor avocați specializați în drepturile omului, care ar vrea să clarifice, între altele, diferența dintre cele doar „zece mii“ de recoltări de organe anunțate oficial de chinezi și cele o sută de mii raportate de spitale. China comunistă, care nu recunoaște această Curte Internațională, și-a sporit încercările de intimidare a refugiaților sau criticilor care, în Occident, insistă să protesteze contra regimului totalitar de la Beijing și să reziste cailor săi troieni, informaționali, financiari și culturali.

E timpul ca Vestul să se reinventeze și să se reunească spre a-și face auzit glasul. Singurul, de altfel, pe care-l înțeleg tiranii: glasul clar și răspicat al fermității.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

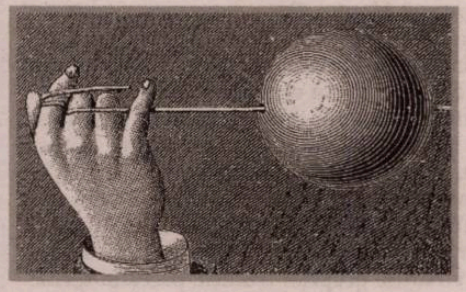

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Problema majoră cu majoritățile

Manfred Weber

© wikimedia commons

Atribuirea posturilor la vîrful ierarhiei europene nu a fost niciodată o sarcină ușoară. Interesele naționale diferite – uneori divergente – și procedurile de desemnare care presupun consens la mai multe niveluri au condus adesea la blocaje sau la amînări în luarea deciziilor. Negocieri intense și voința de a depăși impasurile de moment au produs de fiecare dată soluții pertinente. În legislatura precedentă, acest proces a durat pînă spre sfîrșitul verii: decizia finală a fost adoptată de-abia la sfîrșitul lunii august. Atunci a existat măcar un consens între PPE și Socialiști în ceea ce privește persoana ce avea să preia președinția Comisiei Europene, și anume Jean-Claude Juncker; negocierile dificile vizau celelalte posturi de top. De această dată, însă, criza e ceva mai adîncă. Nu numai că nu există acord în ceea ce privește șeful Comisiei, chiar și metoda de atribuire a postului e contestată. Iar în Parlamentul European, jocul majorităților se complică pe zi ce trece. Mai exact, majoritățile nu se formează.

Vinerea trecută, liderii europeni reuniți la Bruxelles nu au reușit să desemneze persoanele care vor conduce Uniunea. Consiliul se întîlnește din nou la 30 iunie pentru a încerca să ajungă la un acord. Conform sistemului de desemnare practicat în legislatura precedentă, candidatul aflat la vîrful listei partidului care a cîștigat alegerile este susținut de Parlament pentru a deveni șeful Comisiei Europene (adică al guvernului european). PPE, care a întrunit cele mai multe voturi, îl are ca *Spitzenkandidat* pe Manfred Weber. Dar PPE nu are, singur, o majoritate. Iar grupul Socialiștilor și grupul Renaissance / Renew Europe (liberali) au anunțat că nu îl vor susține. Cît despre partidul Verzilor – a patra forță politică în hemiciclu –, acesta va susține sau va bloca eventualele propuneri în funcție de programele de mediu anunțate.

Un Consiliu eșuat nu înseamnă neapărat un eșec ale Europei.

Nici la nivelul șefilor de stat și de guvern nu există consens. Se știe deja că președintele Franței, Emmanuel Macron, contestă ideea de *Spitzenkandidat* și că, foarte probabil, nu va încuviința desemnarea germanului Manfred Weber. Favoritul Franței pentru poziția de șef al Comisiei este Michel Barnier, actualul negociator-șef pentru Brexit din partea Uniunii Europene. Cancelara Angela Merkel, deși a declarat de mai multe ori că îl susține pe Weber, nu va putea face abstracție de realitatea din Parlament: configurația puterii s-a schimbat, PPE, deși a rămas cea mai importantă forță politică, nu e suficient de puternic pentru a pretinde candidatura lui Weber. În fine, așa-numitul grup de la Vișegrad, adică Ungaria, Slovacia, Republica Cehă și Polonia, vrea să evite ascensiunea lui Weber, deci susține candidatura lui Michel Barnier. Oricum, în miezul disputei despre cine va fi noul șef al Comisiei sînt tensiunile dintre Emmanuel Macron și Angela Merkel. Aceste tensiuni franco-germane sînt amplificate și de insistența cu care PPE pledează pentru *Spitzenkandidat*-ul lor. Și de amenințarea (repetată ca o mantră) că, dacă nu va fi desemnat Manfred Weber, Uniunea Europeană va intra într-o criză politică fără precedent.

Un Consiliu eșuat nu înseamnă neapărat un eșec ale Europei. Dincolo de toate blocajele de parcurs, dincolo de unele erori de proiectare a construcției europene, cooperarea a produs de fiecare dată soluțiile cele mai plauzibile. Și, probabil, așa se va întîmpla și de data asta.

Cum poate fi depășit impasul actual? O soluție ar fi ca PPE să accepte că Manfred Weber e o mînă moartă și să realizeze că, mizînd în continuare pe el, își va irosi șansa de a propune un șef al Comisiei din rîndurile sale. Printre politicienii conservatori cu profil relevant s-ar număra premierul irlandez Leo Varadkar, șefa FMI Christine Lagarde, directorul executiv al Băncii Mondiale Kristalina Georgieva și, de ce nu, chiar Michel Barnier. În fine, poate că tocmai chestiunea desemnării președintelui Comisiei, cea mai spinoasă, ar putea fi amînată pentru a fi atribuite mai întîi celelalte portofolii: președintele Consiliului, cel al Parlamentului, înaltul reprezentant pentru politică externă, șeful Băncii Centrale Europene etc.

Sexo-marxism și moaște

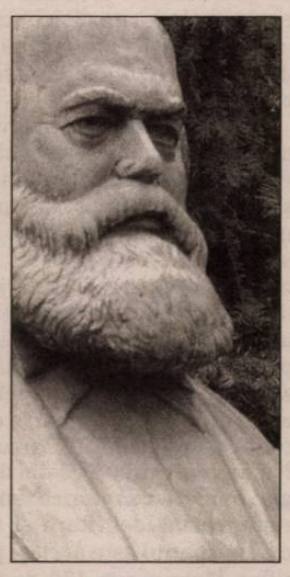

Texte și opinii de:

- Mircea VASILESCU (profesor la Facultatea de Litere, Universitatea București)

„Etichetări și emoții, nu date și fapte“

- Adrian PAPAHAGI (conferențiar la Facultatea de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj)

„Ce este sexo-marxismul?“

- Ruxandra IVAN (conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București)

„Sex/Pol (în care se arată că sexo-marxismul este de dreapta)“

- Theodor PALEOLOGU (scolarhul Casei Paleologu - www.paleologu.com)

„De officiis“

- Cristian IFTODE (conferențiar la Facultatea de Filozofie, Universitatea București)

„E coadă mică la moaștele sexo-marxismului“

- Cristian CHIVU (doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel“ din Salonic)

„Nevoia de a atinge“

- Răzvan PAPASIMA (doctorand în antropologie la SNSPA, București)

„Marx și brava lume nouă a «luptei de sexe»“

argument

Ortopraxia vs *„ortoteoria“*

Dacă cei „de dreapta“, (neo)-conservatori sau tradiționaliști, se definesc ei înșiși ca atare – la fel cum și cei „de stînga“, socialiști sau (neo)marxiști, își recunosc apartenența –, „sexo-marxist“ și „pupător de moaște“ sînt denumiri indirecte, anateme, etichete pe care o tabără le aplică pe fruntea celeilalte. Uneori, aceste porecle sînt asumate de cele două tabere, dar cu țîfna unei mărturisiri făcute de-al naibii, în ciuda celuilalt: „Ei bine, da, pup moaște!“ sau „Sînt sexo-marxist, e vreo problemă?!“.

Avem de-a face cu două portrete caricaturale, cu tușe excesive. Căci, evident, nu orice „bun creștin“ e pupător de moaște, și nu orice om cu preocupări egalitariste sau înclinații socialiste e sexo-marxist. Ambele extreme sînt eretice. Cel care crede că, pupînd moaște și participînd la pelerinaje, e ca și mîntuit comite același păcat ca acela care își închipuie că, proclamînd de pe baricade, de la catedră sau la gazetă drepturile celor oropsiți, e un om de stînga implicat și autentic. Pe de o parte, avem păcatul *ortopraxiei,* al practicării formale, gospodărești, nereflexive a ritualului religios, iar pe de altă parte avem rămînerea în teorie, fără transpunere în fapte – să-i spunem *„ortoteoria“*.

Cele două tabere se aseamănă printr-o antipatie comună. Dincolo de argumente, teorii și platforme-program – amplu discutate în Dosarul de față –, reprosul fundamental pe care și-l fac una alteia cele două „bisericuțe“, ceea ce animă și irită ambele tabere, e *ipocrizia* celeilalte. Pupătorului de moaște i se reproșează că, deși se declară creștin, e cel puțin la fel de păcătos ca oricare alt om, iar (sexo-)marxistului, că propovăduiește egalitarismul și proslăvește proletariatul de pe poziția călduță a propriului confort burghez, cu exemplul clasic al susținătorului parizian al revoluției culturale chineze, al revoluționarului '68ist devenit el însuși *establishment* etc. E o bătaie – cu perne, deocamdată – între farisei și *gauche caviar* (numiți și *Salon-Bolschewisten* sau *champagne socialists).*

(Sexo-)marxiștii și pupătorii de moaște moștenesc inevitabil neajunsurile supracategoriilor din care provin: stînga și dreapta. Fără să fie confundabile, cele două direcții se intersectează și au în comun mai multe decît și-ar dori. Avem partide socialist creștine – „ascetism creștin cu spoială socialistă“ ar spune Marx –, avem „comuniști francezi, care deși aparțin unei națiuni reputate prin ateismul ei, sînt ei înșiși creștini“, cum spune același Marx, iar unul dintre autorii infamei *Azbuka Kommunizma / Abecedarul comunismului* (celălalt e N. Buharin) poartă numele de familie Preobrazhensky, adică Schimbarea la față. Poate că Dumnezeu nu e sexy, dar are, în mod clar, umor. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian PAPAHAGI

Ce este sexo-marxismul?

Nu știu dacă am inventat termenul de „sexo-marxism“, dar cu siguranță l-am consacrat în conștiința publică din România (îi prevăd un bun viitor și la export), așa încît îmi revine datoria să îl definesc, să îl ilustrez și să demonstrez că nu este nicidecum o glumă, ci avem de-a face cu un concept serios și demn de atenție.

Sexo-marxismul este ceea ce Roger Kimball (2000: 145) numea „mariajul lui Marx și Freud“, referindu-se la teoriile lui Wilhelm Reich din anii 1930, ale lui Herbert Marcuse din anii 1950-70 și ale altor „radicali sexuali“ (Robinson 1969). Știm bine că Marx a teoretizat lupta de clasă și revoluția violentă a oropsiților sorții (proletariatul) împotriva exploatatorilor capitaliști. *Manifestul Partidului Comunist* (1848) vedea femeia ca pe o unealtă de producție a burghezului capitalist și propunea eliberarea acesteia și „desființarea familiei“. În schema clasică oropsit-exploatator, sexo-marxismul introduce dimensiunea sexuală în completarea (iar nu în locul) celei economice. Oropsiții sînt prin definiție femeile și „minoritățile sexuale“, considerate din start discriminate de ordinea sau de moralitatea burgheză.

Wilhelm Reich, elev dezmoștenit al lui Freud, care aderă în 1930 la Partidul Comunist German, fondează în același an Asociația Națională pentru Politica Sexuală a Proletariatului (Deutscher Reichsverband für Proletarische Sexualpolitik, sau SEXPOL). În 1932, Reich publică la Editura pentru Politica Sexuală (Verlag für Sexualpolitik, tot SEXPOL) o carte în care laudă „libertatea pe care Uniunea Sovietică a acordat-o tinerilor în materie sexuală“ (Reich 1972: 153). De notat că Uniunea Sovietică depenalizase avortul și homosexualitatea (Stalin o va repenaliza pe ultima în 1934). În cartea sa cea mai faimoasă, *Revoluția Sexuală* (publicată inițial cu titlul *Die Sexualität im Kulturkampf / Sexualitatea în războiul cultural,* 1936), Reich laudă pe îndelete „dezintegrarea familiei“ în URSS, văzută ca „revoluție socială“ (Reich 1972: 157). Pentru Reich, ca pentru Marx, familia era „locul structural și ideologic al perpetuării fiecărei ordini sociale bazate pe principii autoritare“, iar desființarea ei „reprezenta separarea economiei de sexualitate“ (Reich 1972: 157).

Teoriile lui Reich, în care preocuparea freudiană pentru sexualitate se întîlnește cu cea revoluționară marxistă, găsesc ecou la Școala de la Frankfurt. Herbert Marcuse, principalul ei reprezentant postbelic, o exportă în SUA, unde „revoluția sexuală“ găsește terenul pregătit de generația Beat, dominată de triunghiul amoros Jack Kerouac – Allen Ginsberg – William S. Burroughs, autori ai unor texte saturate de pornografie și, în cazul lui Burroughs, de fantasme pedofile (Kimball 2000: 49, cu citate scabroase pe care le omit aici). Pentru Marcuse, „eliberarea instinctelor devine o forță de eliberare socială“ (1972: 130-31), căci „pe termen lung, dimensiunea politică nu mai poate fi separată de cea estetică, rațiunea de sentiment, gestul baricadei de cel al iubirii“ (1972: 130). Sexul e instrument de luptă politică, îndreptată invariabil împotriva Occidentului și complezentă cu puterile comuniste: cunoașteți sloganul născut în timpul războiului din Vietnam *„Make love, not war“* (sloganiada amoroasă a generat la noi varianta „Dragostea nu se votează“). Sexo-marxismul e deci marxism cu alte mijloace, dar scopul lui e același: răsturnarea revoluționară a orînduirii capitaliste, burgheze și imperialiste euro-americane, ca să vorbesc în jargonul consacrat.

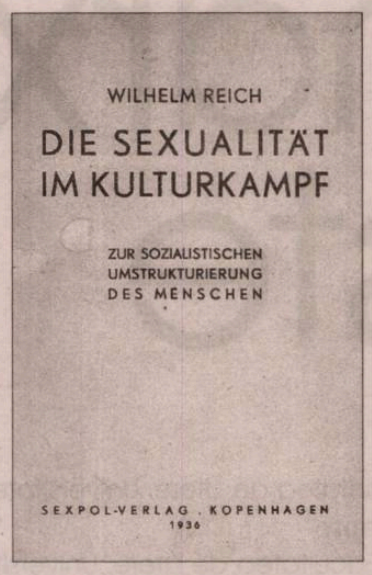

„Comunismul este incompatibil cu credința religioasă.“

NIKOLAI BUHARIN, E.A. PREOBRAZHENSKY, *The ABC of Communism*

„Revoluția sexuală“ este totodată „revoluție culturală“ și cuprinde toate formele de contestare violentă a civilizației occidentale. Astfel, alături de revolta proletariatului împotriva capitaliștilor, se sprijină lupta raselor oropsite împotriva rasei albe, „cancerul istoriei umanității“ cum gingaș o numea Susan Sontag (1967). Ibrahim Frantz Fanon psihanalizează negritudinea în *Peau noire, masques blancs* (1952), iar în *Les damnés de la terre* analizează fantasmele violente, „musculare“ ale colonizatului (Fanon 1961: 53-54), combinînd psihanaliza viselor a lui Freud cu visele revoluționare ale lui Marx.

Una dintre principalele forme ale sexo-marxismului este feminismul. Nu e vorba aici de preocuparea legitimă pentru drepturile femeii, ci de ideologizarea marxistă a acesteia, prin care lupta de clase devine un veritabil război al sexelor. Într-o conferință ținută la Stanford în 1974, Marcuse consideră că „mișcarea de eliberare a femeii este azi [...] cea mai radicală mișcare politică“ (Marcuse 2005: 165). Scopul ei este „subvertirea valorilor în tranziția către socialism“ (167), „autonomia iubirii, autonomia femeii [...], contrastînd și contracarînd agresivitatea și brutalitatea masculină“ (168). Pentru Marcuse, „feminismul este o revoltă împotriva capitalismului decadent, împotriva desuetudinii istorice a modului capitalist de producție“ (171). „Socialismul feminist va trebui să își dezvolte propria moralitate, ceea ce va fi altceva și mai mult decît simpla eliminare a moralității burgheze“, conchide Marcuse (172), aproape citînd din Manifestul Partidului Comunist.

Se vede treaba însă că revoluția feministă a cam întrecut măsura, dacă pînă și feministe precum Camille Paglia încep să denunțe „ranchiuna îmbufnată, răutăcioasă împotriva bărbaților“ drept „una dintre cele mai inacceptabile și nedrepte trăsături ale celui de-al doilea și al treilea val de feminism“. Paglia acuză „profesorii ideologi din principalele universități, care îndoctrinează studenții impresionabili cu teorii periculos de nefondate, care pretind că genul este o ficțiune opresivă, arbitrară, fără baze biologice“ (2017: 222). Inutil de spus că locurile unde sexo-marxismul se simte cel mai bine sînt universitățile, unde radicalii anilor 1960 și-au creat programe de „studii culturale“ și au produs generații de emuli specializați în subminarea canonului literar, a moralei „burgheze“, a valorilor creștine.

Glorificînd contracultura, lipsa de inhibiții, sexul și imaturitatea cu program (Kimball 2000: 9), acest jeunism jubilatoriu nu are cum să nu prindă la tineri, care astfel devin principalii agenți ai revoluției sexo-marxiste. Nu degeaba vorbește Marcuse despre „funcția eliberatoare a activismului studențesc“ (Marcuse 1969: 60) – în fond, e mult mai „eliberator“ să faci activism, să ocupi facultățile, să protestezi pentru orice, să te simți micro- sau macroagresat de orice idee care contravine dogmei stîngiste oficiale, bunului plac răzgîiat și libidoului juvenil, decît să înveți declinări și conjugări latinești sau să citești autori clasici. Sfîntă tinerețe revoluționară!

Marcuse nu își limitează discursul la sex. Într-o conferință despre noua stîngă („On the New Left“) ținută la aniversarea de 20 de ani a revistei stîngiste radicale *The Guardian,* Marcuse îi vizează, ca Marx, pe „toți cei care sînt reprimați, care sînt înrobiți de job-urile lor, [...] de moralitatea care li se pretinde, toți cei exploatați de politica de colonizare internă și externă a acestei țări“ (Marcuse 2005: 122). Nu-i de mirare că, pe lîngă universitate, sexo-marxismul prinde în zona corporatistă, unde angajații se simt mai înrobiți imperativelor de productivitate și de profit decît muncitorii din fabrică, cu orar fix, sau bugetarii, cu orar lax. Cei care urmăresc atent evoluția societății românești vor observa că adesea mediul corporatist nu este dominat de entuziasm capitalist, ci de resentiment socialist. Acești oameni exploatați de nemiloșii capitaliști sînt uneori agenții care conduc la „un soi de dezintegrare difuză a sistemului“ (Marcuse 2005: 124).

Sexo-marxismul conservă deci discursul socio-economic clasic al lui Marx, dar îl îmbogățește cu cel freudian al lui Reich și Marcuse, sau cu cel rasial al lui Fanon. O altă componentă a Noii Stîngi, ca să preluăm sintagma lui Marcuse, este ecologismul. Într-o conferință pariziană din 1972, Marcuse considera că „ecologia autentică se varsă într-o luptă militantă pentru o politică socialistă care trebuie să atace sistemul la temelii, atît în procesul de producție, cît și în conștiința mutilată a indivizilor“ (Marcuse 2005: 176). Nu ne vom mira să găsim discursul ecologist împletit cu retorica feministă, genderistă, rasial-identitară și socio-economică. Dușmanul este același pe care îl identifica Marx acum 170 de ani: civilizația occidentală, cu economia ei capitalistă, cu morala ei creștină, cu familia ei burgheză (tradițională), cu canonul ei literar constituit abuziv de bărbați albi morți și cîteva femei, dar tot albe și moarte.

Să mai remarcăm un lucru. Sexo-marxismul defilează adesea sub eticheta liberală, propunînd o „civilizație nerepresivă“ (Marcuse 1956), o utopie a libertății absolute, neîmpovărate de moralitate și tradiții, de credință, de înfrînare, un soi de paradis terestru în care zburdă veșnic tînăr și ferice un Peter Pan copulator. În realitate, însă, SEXPOL-ul lui Reich devine un soi de INTERPOL, o poliție a gîndirii îndreptată împotriva celor care nu celebrează cum se cuvine revoluția sexuală – adică personajele înfierate de regulă drept fasciști (formula marxistă standard) și, mai nou, creștinopați, homofobi, sexiști etc. Revoluția sexuală, ca revoluția proletariatului în deceniile comuniste, trebuie celebrată de întreg poporul, obligat să aplaude paradele în care defilează mîndră „diversitatea perversității“, cum o numește în alt context Allan Bloom (1987: 338). Revoluția e permanentă, escaladantă, astfel încît, odată obținută o victorie, se îndreaptă spre noi, nebănuite culmi de progres și civilizație. Ea nu se poate opri decît după ce a distrus complet lumea veche, după cum cer Marx, Engels și elevii lor conștienți sau inconștienți. Revoluția sexo-marxistă e totalitară și nemiloasă cu reacțiunea. Prin ancorarea frustrării și a furiei revoluționare în sexualitate, zona cea mai adîncă și obscură a firii omenești, sexo-marxismul conferă o forță sporită resentimentului și își extinde masiv zona de recrutare.

Adrian Papahagi, *doctor în studii medievale al Sorbonei (Paris IV), este conferențiar la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj.*

Referințe:

Bloom 1987: A. Bloom, *The Closing of the American Mind*, New York, 1987.

Fanon 1961: F. Fanon, *Les damnés de la terre,* Paris, 1961 (2002).

Kimball 2000: R. Kimball, *The Long March. How the Cultural Revolution of the 1960s Changed America*, San Francisco, 2000.

Marcuse 1956: H. Marcuse, *Eros and Civilization. A Philosophical Enquiry into Freud*, Londra, 1956 (1987).

Marcuse 1969: H. Marcuse, *An Essay on Liberation,* Boston, 1969.

Marcuse 1972: H. Marcuse, *Counterrevolution and Revolt*, Boston, 1972.

Marcuse 2005: H. Marcuse, *The New Left and the 1960s: Collected Papers, vol. 3*, ed. D. Kellner, Londra/New York, 2005.

Paglia 2017: C. Paglia, *Free Women, Free Men. Sex, Gender, Feminism*, Edinburgh, 2017.

Reich 1936: W. Reich, *Die Sexualität im Kulturkampf*, Copenhaga, 1936; ed. engl. *The Sexual Revolution*, tr. Th. P. Wolfe, Londra, 1972.

Robinson 1969: P. A. Robinson, *The Sexual Radicals: Wilhelm Reich, Geza Roheim, Herbert Marcuse*, Londra, 1969.

Sontag 1967: S. Sontag, „What's Happening to America? (A Symposium)“, *Partisan Review* 34.1 (1967), 57-58.

Mircea VASILESCU

Etichetări și emoții, nu date și fapte

Despre „două Românii" se vorbește de multă vreme, în diverse feluri: una, pare-se, ar fi modernizată, pro-europeană, conectată la lume, iar cealaltă tradiționalistă, nu-tocmai-iubitoare de Occident, izolată între valorile „țărișoarei". Acești termeni enumerați (prea) succint au variante și variațiuni. Un caz particular interesant îl reprezintă, cred, „disputa" – pe site-uri, pe blog-uri și mai ales pe rețelele sociale – între „sexo-marxiști" și „pupători de moaște". Apărute în siajul unor teme care au agitat agenda publică în ultimii ani și care au fost conectate între ele (drepturile homosexualilor, familia tradițională, pelerinajele la moaștele unor sfinți etc.), sînt în esență două etichetări; sau „name calling", conform definiției date de Institute for Propaganda Analysis din Washington în 1938. O tehnică de propagandă, cu alte cuvinte. Chiar avem două grupuri sociale (sau orientări, sau curente de opinie) care dezbat, cu argumente, teme de interes public?

În *The Harvard Gazette* din 21 iunie, Steven Pinker (Johnstone Family Professor of Psychology și un influent intelectual public) este întrebat ce crede că merge rău în lume și ar trebui schimbat. Răspunsul său începe așa: „Prea mulți lideri și *influencers,* inclusiv politicieni, jurnaliști, intelectuali și universitari, cedează în fața prejudecăților cognitive și evaluează lumea prin anecdote și imagini, mai degrabă decît prin date și fapte". Căci, spune Pinker, „a conștientiza infirmitatea simplei intuiții umane", care nu se verifică în fapte și date, „ar trebui să facă parte din înțelepciunea fiecărei persoane educate". Putem încerca exercițiul de a confrunta cu faptele și datele situațiunea de față? Cine sînt, cîți sînt „sexo-marxiștii" și, respectiv, „pupătorii de moaște"? De unde vin și încotro se duc? Evident, nu i-a recenzat nimeni, nici un studiu cît de cît așezat n-a încercat să-i definească măcar aproximativ. Dar în spațiul public întîlnim deja destui oameni care „știu precis" ce sînt. Despre „sexo-marxiști", unii spun că ar fi exponenții unei noi ideologii progresiste care vor să schimbe lumea prin anihilarea diferențelor dintre sexe, anulînd astfel orice tradiție morală și culturală. Alții, mai conspirаționiști de felul lor, îi consideră sataniști, trimiși ai Diavolului, finanțați de Soros (sau de capitalismul occidental decăzut), dedați orgiilor și coruperii minorilor, care vor să implanteze cipuri în copii pentru a le induce comportamente anormale și a-i controla de la distanță etc. Despre „pupătorii de moaște", unii spun că sînt habotnici, cu o gîndire de Ev Mediu, ținuți într-un soi de prizonierat mental de Biserică. Alții, mai radicali de felul lor, îi etichetează drept „pupători de cadavre" și îi acuză că pun piedici modernizării societății care, fără de ei, s-ar fi integrat de mult „în lumea civilizată", iar faptul că n-am ajuns încă „în Occident" e cauzat de mîna lungă a rușilor, aflată în spatele Bisericii Ortodoxe Române.

Am cules toate aceste caracterizări de pe Google și Facebook (și poate găsi oricine multe altele). *Pe ce se bazează?* În nici un caz pe fapte și date, ci pe interpretări ideologice ale unor comportamente, atitudini și fenomene sociale despre care pînă de curînd nu se știa mai nimic, iar de cîțiva ani au devenit foarte prezente în mass-media. Homosexualitatea era condamnată penal pînă acum vreo 15-16 ani, iar acum există Gay Pride; pînă în 1989, în sistemul comunist, mulți oameni își ascundeau (sau măcar nu făceau caz în public de) credința în Dumnezeu, iar acum există pelerinaje și ceremonii religioase abundent mediatizate. Aceste schimbări rapide în peisajul public au generat un iureș de opinii și atitudini (alimentate interesat de unii politicieni sau de unele grupuri de influență, dar stimulate masiv de impactul televiziunii și al Internetului) care au construit două discursuri „în oglindă": o etichetare dintr-o parte generează o etichetare-pereche din partea cealaltă; un stereotip lansat de colo provoacă un stereotip de semn contrar dincolo. În realitate, lucrurile stau mai nuanțat și mai complex, dar, odată pornite cele două discursuri, nu prea mai pot fi oprite. Degeaba încerci să spui – de exemplu – că există gay credincioși sau adepți ai familiei tradiționale atei; degeaba încerci, de altfel, orice argument rațional: nu prea mai e loc pentru rațiune între două discursuri construite pe *emoții.* Se ajunge astfel – în mase – la două țesături conspiraționiste care se alimentează una pe cealaltă, făcînd imposibilă o dezbatere normală. Faptele și datele – are dreptate Steven Pinker – rămîn undeva în urmă. Sau pe margine. Căci, în „epoca post-adevăr", oamenii sînt mai dispuși să se întemeieze pe emoții și pe convingeri decît pe realitatea factuală.

Aș spune, așadar, că „sexo-marxiști" și „pupători de moaște" sînt mai degrabă niște figuri ale discursului decît niște denumiri pentru grupuri ori categorii sociale identificabile ca atare. Numai că – se știe – discursul creează realitate. Expresia cea mai clară a acestei realități construite prin discurs a fost organizarea unui referendum despre căsătorie în toamna lui 2018. Atmosfera s-a încins foarte tare atunci, s-a militat în fel și chip, dar faptele și datele arată că majoritatea cetățenilor români *nu* a considerat că merită să meargă la vot.

Dar proliferarea acestor discursuri a mai produs ceva: opinii și atitudini ale unor oameni; unii, desigur, le aveau dinainte, dar alții și le-au format (ori au reflectat la ele) abia confruntîndu-se cu ce aflau de la televizor sau de pe Internet. Există o mai veche teorie a dependenței de mass-media care spune, printre altele, că, în vremuri caracterizate de schimbări sociale și accentuare a conflictualității, dependența publicului de media crește. Cred că se aplică și la noi. Dar epoca noastră e mai complicată decît cea de dinaintea Internetului: „În lumea de azi, există puține amenințări la adresa democrației mai mari decît proliferarea știrilor false și a propagandei", scrie într-un raport al Consiliului Europei *(Information Disorder)* din 2017. Convingerile și emoțiile oamenilor pot fi/sînt utilizate și manipulate pentru a induce false teme, pentru a crea adversități între grupuri sociale, pentru a genera pseudodispute și mult zgomot public care acoperă probleme mai importante. Nu, nu cad în plasa conspirațiilor ieftine („sexo-marxiștii finanțați de Soros" *vs.* „pupătorii de moaște manipulați de Kremlin"), ci doar constat că polarizarea discursurilor a împiedicat o dezbatere serioasă despre cîteva teme importante. De pildă, cred că într-o societate unde violența în familie e încă foarte mare, iar abandonul școlar la fel, ar fi fost necesar, de pildă, să ne întrebăm dacă nu cumva însăși „familia tradițională" e în dificultate. Într-o societate în care există încă un număr foarte mare de avorturi și un număr foarte mare de mame-adolescente, poate ar fi fost util să ne întrebăm dacă nu cumva aceste fapte și date (iar revin la Pinker, știu) sînt cauzate de o educație sexuală precară. (Dar, pare-mi-se, ideea de a face educație sexuală în școli a fost respinsă de o parte a opiniei publice, care a văzut în asta tot o „conspirație" a homosexualilor…). Într-o societate ca a noastră, în care valorile tradiționale încă puternic prezente se combină cu o (post)modernizare în salturi și pe apucate, ideea unui program de educație parentală a fost rapid respinsă pentru că unele grupuri și instituții au văzut în el „sexo-marxism". După cum, cu ani în urmă, tema „predarea religiei în școli" a atras din partea unor organizații civice nimic mai mult decît un „nu" categoric (generînd în partea cealaltă un „da" imperativ, ambele tabere mizînd pe o retorică emoțională); poate ar fi fost mai utilă o discuție despre *cum* să se predea: acum se predă, cei care nu vor – eventual – fac o cerere și scapă, dar nivelul e, din cîte mi-am dat seama, destul de slab, de catehizare superficială. Or, după părerea mea, studiul religiei i-ar putea ajuta pe copii să înțeleagă mai bine istoria și cultura umanității din ultimii două mii de ani.

Căci să se închine și să spună rugăciuni nu trebuie să învețe la școală, ci acasă și la biserică.

Altminteri, mai mult decît în lumea lui Steven Pinker, în cultura noastră sînt apreciate metaforele, e prețuită exprimarea plastică, iar etichetările (după 50 de ani de comunism și 30 de democrație imperfectă) prind ușor. O să mai vorbim, presimt – Dumnezeu știe cît, vorba ateului –, despre „două Românii", „sexo-marxiști" și „pupători de moaște". Pe bază de emoții și convingeri, nu pe bază de date și fapte.

„Unicul scop al Bisericii creștine e salvarea speciei umane. Pînă acum, a eșuat, dar cred că socialismul îi poate arăta cum să reușească."

FRANKLIN SPENCER SPALDING (1865-1914) episcop episcopal

„Se vrea ștergerea națiunii, raselor, culturii naționale, religiei și înlocuirea popoarelor cu o masă îndobitocită de corcituri consumeriste care să genereze profituri și creștere de dragul creșterii pentru marele capital."

(un comentariu pe un site)

„Adunătură de pupători de moaște, niște proștălăi care nu merită să respire în civilizație. Locul lor este sub sutanele popilor escroci. Mi-e silă de asemenea prostie! Au rămas secole în urmă și mai trag și copiii după ei. Rușinea lumii.

(alt comentariu pe alt site)

***Mircea Vasilescu** este profesor la Facultatea de Litere. Cea mai recentă carte publicată este* Cultura română pe înțelesul patrioților, *Editura Humanitas, 2018.*

Răzvan PAPASIMA

Marx și brava lume nouă a „luptei de sexe"... dar, totuși, de clasă

O stafie bîntuie Europa de Est și mai ales România – stafia sexomarxismului. Toate puterile reacționare ale acestui colț de lume s-au unit parcă într-o sfîntă hăituială împotriva acestei stafii.

Există oare vreo mișcare socială care în ultimii ani să nu fi fost defăimată, ca fiind... sexomarxistă? – vine inevitabil întrebarea, parafrazîndu-i pe Marx și Engels, și apoi răspunsul: E clar de aici cel puțin un lucru, toate forțele mai mult sau mai puțin reacționare, dar care își simt amenințat *statu quo-ul*, într-un fel sau altul, recunosc sexomarxismul ca fiind o putere.

Cam așa ar suna Manifestul Sexomarxist, transpunînd începutul celebrului text semnat în 1848 de Karl Marx și Friedrich Engels într-una dintre panicile morale ale prezentului. Un coșmar cît se poate de real pentru mulți dintre cei care cred că o nouă revoluție se află în plină desfășurare, una tăcută, dar fără îndoială radicală, resentimentară și revanșardă, cu scopul nedeclarat, dar unanim identificat, de a prelua mijloacele de (re)producere și de a liberaliza sexul. După 30 de ani de la înlăturarea comunismului, o mineriadă sexuală e gata să izbucnească și să pună mîna pe instituțiile de forță ale statului. Alăturarea dintre cele două cuvinte ar putea fi văzută ca o trimitere la trecutul comunist și la sex, rămas ultima supapă socială într-o societate care experimenta privațiuni de tot felul. Pe de altă parte, în registrul actual, imaginea viitorului este nudă: brava lume nouă este una din care totul lipsește, cu excepția sexului, care substituie afluența. În plină economie de penurie am fi antreprenorii propriilor corpuri exploatate colectiv. Sexul ne va învinge. Istoria acestei lupte distopice, zic unele voci, nu este istoria luptei de clasă, ci a „luptei de sexe", ceea ce sună interesant și provocator. Să ne aplecăm puțin asupra problemei. Chiar așa să fie? Să facem un *zoom-in*.

Prima întrebare care se pune este „Cine sînt și ce vor sexomarxiștii?", apoi „Cine și ce vrea *reacțiunea?*". O căutare pe Google a cuvîntului *sexomarxist* scoate imediat la lumină cîteva exemple edificatoare despre cine sînt și ce mînă în luptă tabăra sexomarxistă. „În România sînt un grup de oameni care au un public ostil. Ei au tot felul de bube cum ar fi ideologia de gen, marxismul...", încearcă să facă lumină rapid cineva, lăsînd impresia că vorbește despre o reprezentație cu amatori care, evident, nu se ridică la nivelul așteptărilor publicului. Pe un alt site, găsim un răspuns mult mai clar: „Sexomarxismul este corectitudinea politică". Cum li se interzice unora să mai dea în cap în stînga și-n dreapta, cum interdicția asta devine extremă, de parcă toată libertatea lor s-ar limita doar la acest drept!

Într-un alt ungher al Internetului aflăm și ce pune la cale această amenințare: „Sexomarxiștii nu mai cer, ca Marx și Engels în 1848, desființarea familiei, ci redefinirea ei". Apoi, pericolul se conturează din ce în ce mai clar: „Sexomarxismul este doar o interfață a acestui arhipelag ideologic care de fapt vizează intimidarea majorităților". În fața unui astfel de inamic, e limpede că orice alianță este posibilă și legitimă: „PSD-ul e mai puțin nociv decît sexomarxiștii", ne liniștește cineva.

De aici și pînă la dușmanul comun de pretutindeni și de nicăieri nu mai e decît un pas, iar un patriot vigilent și cu temele făcute are mereu o listă pregătită cu inamicii din umbră. „Soros, SRI, DNA, sexomarxiștii, corporațiile, masoneria ocultă!", face apelul un internaut. Prin urmare, și instituțiile pot fi sexomarxiste, nu numai oamenii, și mai ales ONG-urile. Indiferent de misiunea sau scopul organizației, rețeta deconspirării e menită să repună rapid lumea în ordine: „ONG-ul sexomarxist UNICEF", ne avertizează apocaliptic un binevoitor.

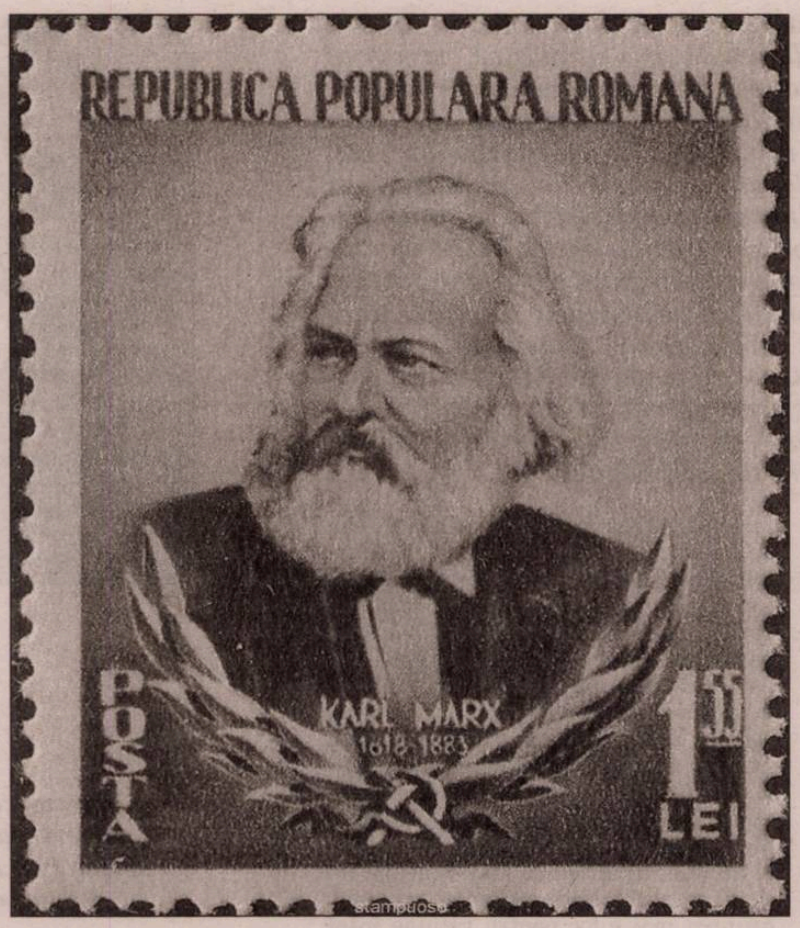

„Suprimarea religiei, a acestei fericiri iluzorii *a poporului, este cerința* adevăratei *lui fericiri."*

„Mizeria religioasă *este* expresia *mizeriei reale și totodată* protestul *împotriva mizeriei reale. Religia este suspinul creaturii chinuite, sensibilitatea unei lumi lipsite de inimă, după cum este și spiritul unei orînduiri lipsite de spirit. Ea este* opiu *pentru popor."*

„Nici cel mai consecvent creștin nu se poate emancipa cu totul de condițiile epocii noastre; epoca îl silește să aducă modificări creștinismului; el poartă în sine premise a căror dezvoltare ar putea duce la ateism."

KARL MARX, *Opere*, vol. I

Bun, dar dincolo de lumea virtuală, unde lucrurile se spun direct și fără menajamente, mai există și lumea reală, unde lucrurile sînt ceva mai complicate și unde sexomarxiștii sînt cvasi-inexistenți. De exemplu, pentru persoanele trecute de 50 de ani, cuvîntul sună straniu și reacția este aproape identică: „Cineee? Cuuum ai spus?". Pentru cei între 30 și 50 de ani există o oarecare cunoaștere, dar și aceasta e nuanțată. Adică depinde – de nivelul de studii, de gradul de participare la acțiuni civice, de mediul de proveniență și, *maledictum*... de gen.

Clar însă că un profil de sexomarxist se poate desprinde de aici, fără a avea pretenția unei imagini întru totul fidele, dar cred că mult mai interesantă este reacția celor care au răspuns adoptînd eticheta. Pe urmele lui J.L. Austin, s-ar putea spune că sexomarxismul e un exemplu clasic de performativitate. *Volens-nolens*, cuvîntul a dus la crearea unui grup de oameni care se identifică amuzați cu această „frică", cu toate că adoptarea termenului a implicat și transformarea sa radicală și inversarea sensului său inițial. De la frică la anecdotă, de la primejdie iminentă la circumstanță neserioasă, de la divulgare la vulgarizare, construcția *Celuilalt*, nimic altceva decît un alt țap ispășitor gata să răspundă global pentru toate problemele cotidiene, a eșuat. Narațiunea morală menită să susțină diviziunea n-a fost credibilă, iar eșecul referendumului pentru familie și rezultatele ultimelor alegeri europarlamentare sînt exemplele elocvente ale eșecului. Cum așa? Să facem un *zoom-out*.

În ultimii ani, în Europa, curentul proînchidere, populist, conservator, eurosceptic și național-identitar a prins aripi și a dat naștere unor mișcări ciudate de extremă dreaptă. În Europa Centrală și de Est, cazul Ungariei sau Poloniei, curentul a crescut de la an la an și a dus la (re)nașterea și (re)inventarea unor mișcări politice populiste bazate pe frica de *Celălalt*, iar efectele nu au întîrziat să apară. În România, însă, luptele imaginare cu sexomarxiștii, printre altele, nu au adus capital politic nici pentru Dacii Liberi, nici pentru Noua Dreaptă sau vreo altă organizație de acest tip. Ultimul experiment politic eșuat lamentabil pe linia tradiționalist-conservatoare a fost Partidul România Unită. Este adevărat că insuccesul acestor mișcări a fost generat, în parte, și de PSD, care a acoperit cît a putut de mult din discursul populist și eurosceptic, creînd confuzie în speranța că asta îi va aduce voturi.

În ultimii ani (chiar și în vremuri de austeritate), România s-a menținut în top în sondaje drept cea mai pro-europeană țară din UE, spre disperarea multora. Acest fapt ne arată, pe de o parte, că valorile românilor au totuși o țintă, iar aceasta este mai degrabă liberală (progresistă) decît conservatoare. Cel puțin în urban. („Declarația de independență" a Vioricăi Dăncilă de la Strasbourg a produs efecte pe termen lung pentru PSD, iar în preajma referendumului pentru familie e posibil să fi contribuit masiv la demobilizare.) În rural, lumea este mai puțin în legătură cu inamici invizibili de acest tip și este și mai puțin atașată ideologic decît în urban. Acolo, termenul de sexomarxist nu există și luptele directe precum „Referendumul pentru familie" au prins iz de banc politic. „Pe noi ne mănîncă urșii, iar lor le arde de referendum", zicea o localnică din Peștera, semn că problemele adevărate se află în cu totul altă parte.

Una dintre asumpțiile eronate des întîlnite în științele politice este aceea că oamenii votează în funcție de interesele lor imediate și egoiste. Se pare că, dincolo de interesele lor egoiste, oamenilor le pasă cu adevărat de grupurile din care fac parte, fie ele construite pe criterii de gen, rasă, regionale, religioase sau politice. Politologul Donald Kinder spunea că, în chestiunile de opinie publică, întrebarea care se pune este nu „Ce-mi iese mie din asta?", ci „Ce ne iese nouă?", iar din lupta cu sexomarxiștii nu prea se întrevăd beneficii palpabile nici pentru țărani, nici pentru precariatul urban și nici pentru cei aproape cinci milioane de migranți, potrivit estimărilor BM, pentru a enumera doar cîteva grupuri de interes.

Totuși, ceea ce a reușit în cele din urmă invenția acestei etichete a fost o nouă deturnare a atenției și mascarea unor probleme reale precum creșterea inegalităților la toate nivelurile intra- și inter-regionale, intra- și inter-urbane sau rurale, a sărăciei extreme din comunitățile marginalizate, a problemelor legate de dezvoltările imobiliare nereglementate, de noile tentative de privatizare a sistemului medical românesc etc. Sub acest aspect, este evident că „lupta de sexe" nu este doar o încercare de bagatelizare a vechii lupte de clasă. Văzută mai de aproape, ea capătă o ciudată formă de armă discursivă.

***Răzvan Papasima** este doctorand în antropologie la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București.*

Theodor PALEOLOGU

De officiis

Și de data asta voi enerva probabil și pe unii, și pe alții, adică atît pe denunțătorii sexo-marxismului, cît și pe contemptorii pupătorilor de moaște. Nu, nu e vorba de o poziționare căldicică la mijloc, ci de neacceptarea formulelor negîndite.

În sine, formula „sexo-marxism" nu e negîndită, dar e folosită excesiv și anapoda. Activiștii care-și zic conservatori abuzează de această etichetă și o lipesc oricui nu aderă întru totul la viziunea lor asupra lumii. Sigur, gînditori precum Wilhelm Reich și Herbert Marcuse au încercat o sinteză între marxism și freudism. A existat chiar, în anii '70, un Front Homosexual de Acțiune Revoluționară, animat de activiști de extremă stîngă precum Guy Hocquenghem sau Daniel Guérin. Dar: 1) Freud e în mod fundamental un gînditor conservator, care nu-și pune problema revoluționării ordinii sociale și a cărui viziune pesimistă asupra omului e chiar contrară spiritului revoluționar; 2) freudo-marxismul de tip Reich sau Marcuse a avut ora lui de glorie în anii '60-'70, mai are și acum adepți, dar din ce în ce mai puțini; 3) curentele majoritare ale marxismului istoric, atît în variantă leninistă, cît și în variantă social-democrată clasică, nu au îmbrățișat cauza homosexualității, fiindu-i adesea de-a dreptul ostile; 4) obnubilați de disputele ideologice ale anilor '60-'70, s-ar putea să nu vedem alte realități.

Cred, de exemplu, că în zilele noastre ne confruntăm cu o gravă derivă, o interpretare abuzivă a unor idei sublime: *„the pursuit of happiness"* și *„les droits de l'homme"*. Astea n-au de-a face nici cu Freud, nici cu Marx. Sînt proclamații și promisiuni ale filozofiei Luminilor. În sine, nu e nimic în neregulă cu ele. Dar omul contemporan are tendința să nu se definească pe sine decît prin drepturi și nimic altceva. Ce e omul în noua accepțiune? Un animal cu drepturi. Substanța umană e înlocuită prin faptul de a avea drepturi. Ce drepturi? Drepturi nelimitate: fiecare generație adaugă cîte un nou val de drepturi. Fericirea însăși e definită printr-o sumă cît mai mare de drepturi. De fapt, proliferarea drepturilor e semnul cel mai clar al lipsei de fericire, al goliciunii care ne facem să alergăm după o iluzie.

Cînd Cicero a scris pentru fiul său un manual de etică, adică un manual despre cum să fie fericit, l-a intitulat *De officiis*, *Despre îndatoriri* sau *Despre obligații*. Ceea ce omul contemporan nu înțelege e că doar îndeplinirea îndatoririlor noastre ne poate face cu adevărat fericiți. Obligațiile, nu drepturile. Știu, sună groaznic pentru cei care văd în obligații și îndatoriri doar lanțuri ale servituții. Probabil nici nu vor continua lectura acestui articol sau vor continua să citească doar litere pe hîrtie, semne negre pe fond alb și atît. Totul în jur ne îmbie să nu cultivăm decît narcisismul nostru, amorul propriu, filozofia simplistă și infantilă a lui „fac ce vreau", „nu dau socoteală nimănui", „e dreptul meu". Tirania oarbă a capriciului și instinctului, refuzul rațiunii și moralei sînt aproape mereu realitatea crudă din spatele unor vorbe frumoase despre drepturi și fericire personală. Evident că sînt bunuri de mare preț, dar eu vorbesc de realitatea din spatele vorbelor. Cioc-cioc cu ciocănelul lui Nietzsche: ce e în spatele cuvintelor, al ideologiilor, al promisiunilor înșelătoare? Nu cumva narcisismul dizgrațios al „ultimului om"?

Are asta vreo legătură cu Freud și Marx? Nu. Are legătură cu faptul că Jefferson și Franklin citeau pe Cicero, pe Seneca, pe Plutarh, iar cei de azi citesc în cel mai bun caz niște *ersatz*-uri și surogate la mîna a paișpea. M-am îndepărtat aparent de subiect. Dar de unde s-a stîrnit atîta agitație și polemică între „progresiști" și „conservatori", între „sexo-marxiști" și „pupătorii de moaște"? De la referendumul privind familia. Or, după mine, eroarea fundamentală constă în a vedea căsătoria ca un drept, nu ca o instituție și un ansamblu de obligații etice și juridice. Să ne înțelegem: e o eroare cvasi-universală. Cuplurile heterosexuale, cînd se căsătoresc, fac exact aceeași greșeală: nu mai înțeleg rostul căsniciei. Adevărata dispută nu este între familia tradițională și căsătoriile gay, ci între două concepții despre om. Iar cei care gîndim în termeni de îndatoriri *(officia)* și binefaceri *(beneficia)* sîntem o infimă minoritate, care am pierde zdrobitor la orice referendum. N-am putea aduna nici măcar jumate sau un sfert din semnăturile necesare organizării unui referendum. Cîți ar semna în cunoștință de cauză pentru o viziune rațională a îndatoririlor? Cine mai vrea să audă de obligații? *Brave new world!*

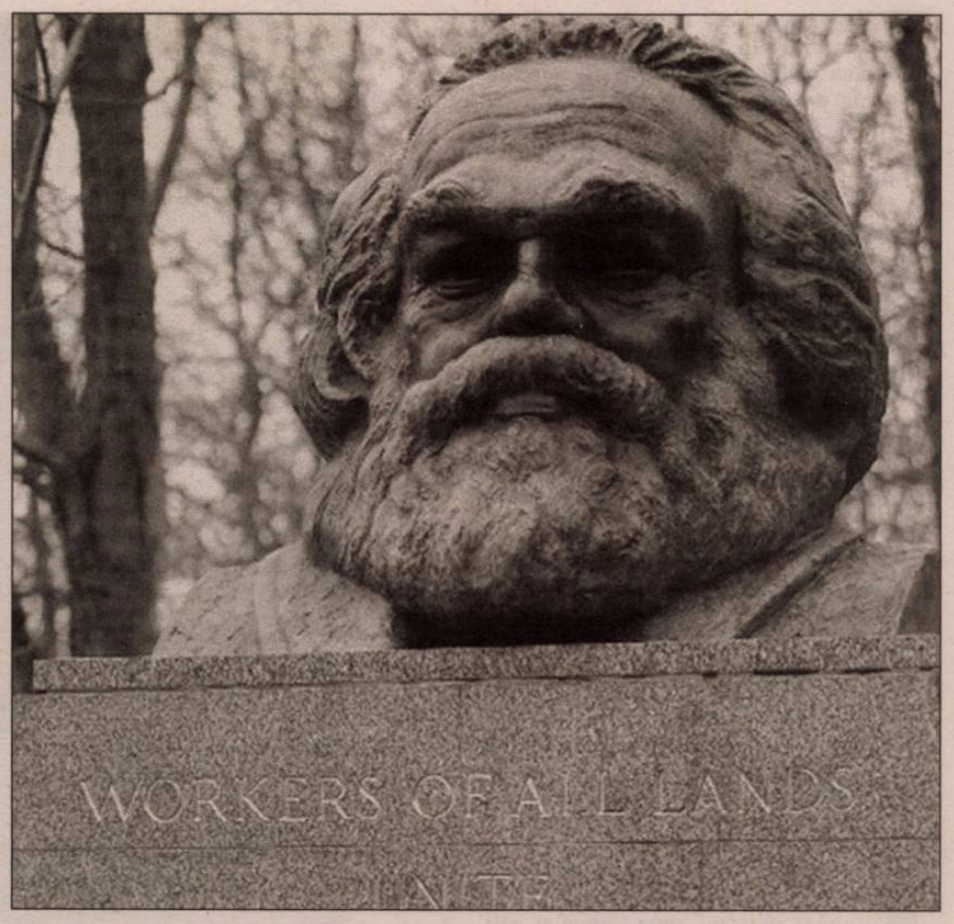

„Atunci mi-am dat cu socoteala că nu este fericire decît să te bucuri și să trăiești bine în timpul vieții tale. Drept aceea dacă un om mănîncă și bea și trăiește bine de pe urma muncii lui, acesta este un dar de la Dumnezeu."

Ecclesiastul 3:12, 13

Și ce sentiment de superioritate au oamenii lumii noi! Ce încîntați sînt de ei înșiși! Cît sînt ei de luminați, de deștepți, de educați! Cu cît dispreț se uită ei la creștinopați și pupători de moaște! Ce bine te simți cînd poți privi pe alții de sus! Sigur, spectacolul marilor praznice românești, Sfînta Parascheva la Iași sau Sfîntul Dimitrie cel Nou la București, e adesea penibil. Nu te poți închina la Sfînta Parascheva și la Sfîntul Dimitrie Basarabov decît pe 14 și pe 27 octombrie? Spirit profund religios, Plutarh avea perfectă dreptate să distingă între pietate și superstiție. Pietatea este calea de mijloc dintre impietate și superstiție, iar clerul rău face că nu descurajează manifestările superstițioase ale religiei.

Dar manifestările pietății adevărate trebuie respectate. Mai mult, e esențial să înțelegem că pietatea e una dintre cele mai importante virtuți pe care le poate avea un om. Virtuțile fiind interdependente, nici una dintre virtuți nu e cu adevărat posibilă fără pietate. A fi pios nu înseamnă a fi bisericos și nici măcar credincios în sensul definit de Biserică. A fi pios înseamnă să-ți recunoști îndatoriri și obligații, înseamnă să fii recunoscător, să fii responsabil, să te gîndești la cei de dinaintea ta și de după tine, înseamnă să nu te pui pe tine mai presus de orice, înseamnă să-ți refuzi singur dreptul la urîciune și prostie, înseamnă să nu arunci gunoaie, să nu porcăiești frumusețea lumii cu urîciunea ta, înseamnă să-ți folosești rațiunea, bunul nostru cel mai de preț, înseamnă să încerci prin viața ta să-i onorezi pe cei – sau Cel – care ți-au dat-o, înseamnă să fii emoționat de pietatea altora, chiar dacă nu le împărtășești credința.

***Theodor Paleologu** este scolarhul Casei Paleologu (www.paleologu.com).*

Cristian IFTODE

E coadă mică la moaștele sexo-marxismului

E pe zi ce trece mai greu să fii „de centru“ în România. E adevărat că prilejurile noastre de indignare civică și revoltă au, în fond, mai puțin de-a face cu o orientare politică fermă și mai mult cu incompetența și hoția celor în funcții. La fel de adevărat este, însă, și că trăim într-o societate tot mai polarizată și neotribalistă, în care „fie ești cu noi, fie ești împotriva noastră“. Înainte de a deschide gura, ți se cere să-ți declini identitatea, iar dacă nu o faci, ești băgat rapid în tabăra „celorlalți“ sau suspectat de a fi „sub acoperire“. Spune repede: ești „tefeleu“ sau ești pesedist, ești „pupător de moaște“ sau „sexo-marxist“?... Cum adică „de centru“? De fapt, știm noi bine, ești un oportunist sau un laș sau un fățarnic care nu dorește altceva decît să rămînă mereu aproape de centrul *puterii*, gata oricînd să se dea cu stînga sau dreapta, după cum bate vîntul. Doar că puterea nu are un centru și nu merge numai de sus în jos, ci e peste tot, așa cum obișnuia să avertizeze Foucault: în fiecare om e impulsul de a spune celorlalți cum să-și trăiască viața, de a le guverna conduita. Tot ce așteaptă e un prilej favorabil pentru a-și exercita voința, „curbînd“ vrerea celorlalți în sensul dorit. Rezistența, atunci, începe cu rezistența la răul *din mine*.

Prin orientare de centru am în vedere o atitudine liberală în cel mai general sens, adică o asumare efectivă a pluralismului valoric, decurgînd din faptul că rezonezi, tu însuți, cu considerente morale și politice pe care le înțelegi a fi la limită incompatibile, că vezi aspecte benefice, salutare, și în conservatorism, și în progresism, și în social-democrație (înțelese ca doctrine), rămînînd, totodată, critic cu orice orientare politică ce se pretinde a fi cea mai bună sau singura meritînd a fi îmbrățișată. Să recunoaștem, în zilele noastre, orientarea de centru seamănă tot mai mult cu situația kafkiană a unui interpret sau traducător trezindu-se în mijlocul unui cîmp de luptă, între două armate care aleargă una spre cealaltă cu săbiile scoase și urlînd furibund. Din această ingrată poziție ar merita realizată și arheologia acestor două stereotipuri, vînturate frecvent în discursul de ură propagat pe *social media:* „pupător de moaște“ și „sexo-marxist“. Spațiul nu-mi îngăduie, însă, decît schițarea unui cadru general de analiză.

Mintea moralistă (în original, *The Righteous Mind,* adică poziția celui absolut convins că are dreptatea de partea lui), bestseller-ul psihologului moral Jonathan Haidt (volum apărut, în traducerea Simonei Drelciuc, la Editura Humanitas, în 2016), are ca punct de plecare o întrebare de care oricine dintre noi s-a izbit: cum se face că oameni buni, oameni decenți, cumsecade, se văd adesea dezbinați pe motive de politică și religie? Putem accepta că în viața socială conflictele sînt inevitabile și că e imposibil ca toată lumea să aibă dreptate. Din faptul, apoi, că oricine are dreptul la o opinie nu decurge că toate opiniile cîntăresc *la fel:* opiniile unora și altora sînt mai mult sau mai puțin plauzibile, în funcție de tăria argumentelor pe care se sprijină. În același timp, însă, poate că tocmai graba de a-i exclude pe ceilalți din sfera dreptății, de a le respinge argumentele ca nefondate și de a-i eticheta ca „încuiați“ sau ca „iresponsabili“ doar pentru că nu le înțelegi punctul de plecare, credințele de bază care le definesc poziția, reprezintă sursa multor conflicte sociale care ar putea fi evitate sau măcar menținute în granițe non-violente și civilizate.

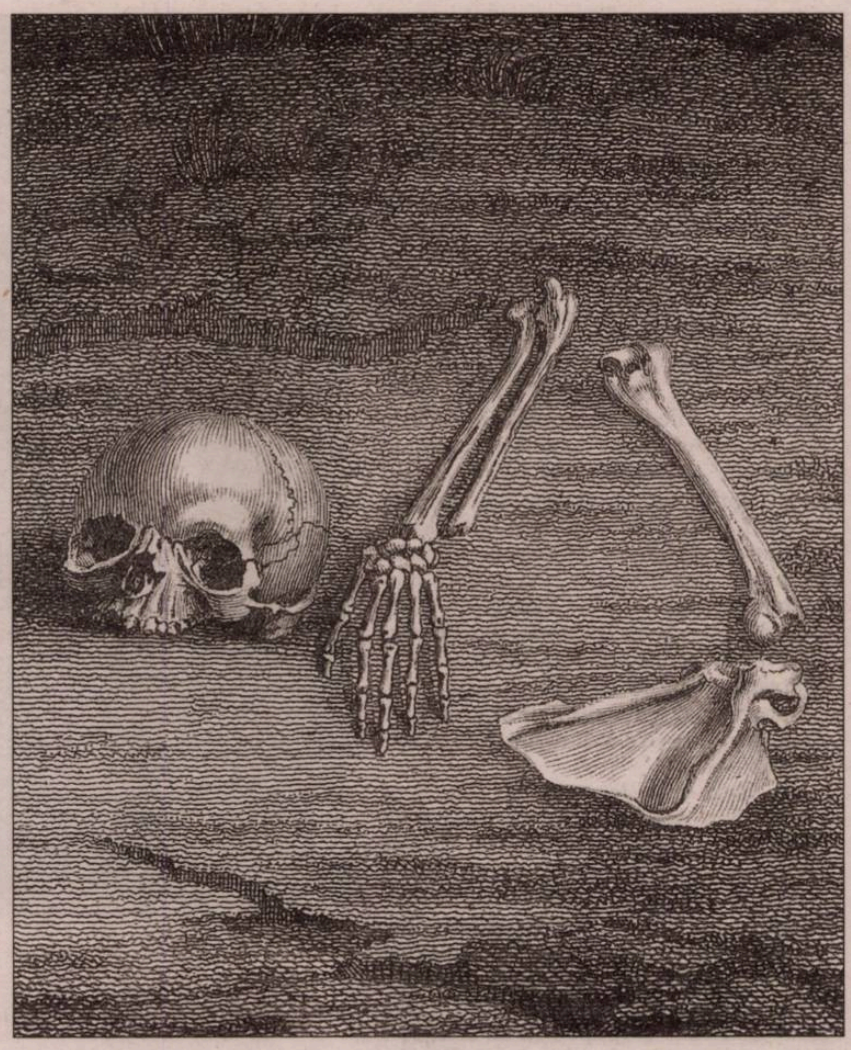

„Un lucru este totuși de mirare: în timp ce socialiștii englezi sînt, în general, adversari ai creștinismului și de aceea au de suferit de pe urma a tot felul de prejudecăți religioase ale unui popor realmente creștin, comuniștii francezi, deși aparțin unei națiuni reputate prin ateismul ei, sînt ei înșiși creștini. Una din axiomele lor preferate glăsuiește că creștinismul este *comunism –* «le Christianisme c'est le Communisme».“

KARL MARX, *Opere,* vol. I

E de așteptat, astfel, ca progresiștii și conservatorii să fie în dezacord flagrant în privința multor politici publice. Însă motivul pentru care aceștia nu ajung, de regulă, nici măcar să poarte un dialog real, ci doar să se împroaște cu invective și să perpetueze clișee „post-adevăr“, are de-a face cu o anumită orbire și superioritate morală de care nimeni dintre noi nu este ferit în chip automat, doar pentru că se socotește pe sine „liberal“. Aici se atestă acel „instinct“ (fascistoid) al puterii de care scriam mai sus, reversul instinctului libertății, adică al refuzului visceral de a face cum îți spun alții doar pentru că așa „trebuie“ să faci. Pentru explicația acestei dificultăți și rarități a dialogului genuin, a zidurilor de care se izbește cea ce Habermas a definit cu decenii în urmă drept „acțiune comunicativă“, conlucrează, în zilele noastre, psihologia cogniției și dezvoltării, filozofia, antropologia și chiar biologia evoluționistă. Auzim tot mai frecvent vorbindu-se despre *bias*-uri cognitive, despre mecanismele mentale prin care faptele sînt ajustate sau tratate în camerele noastre „de ecou“ pentru a întări credințele de bază ale subiectului, în loc de a fi prilej pentru revizuirea acestora. Nu putem decît spera ca aceste cercetări științifice să contribuie, treptat, la deschiderea minții și la progresul nostru moral: însă orice optimism de factură iluministă cu privire la conjuncția dintre cunoaștere și libertate socială se cuvine serios temperat, după lecțiile tragice pe care ni le-a oferit secolul XX.

Ei bine, în acest orizont de idei, Haidt avansează o ipoteză provocatoare: problema liberalilor (în sensul american al cuvîntului) e că matricea lor morală (cu pretenții de universalitate) e precum *o limbă cu doar două feluri de papile gustative*. Cu alte cuvinte, liberalii progresiști își sprijină viziunea morală și discursul pe doar două fundamente morale: principiul non-vătămării sau sensibilitatea la cruzime (în legătură directă cu resortul psihologic al empatiei) și corectitudinea înțeleasă ca egalitate de bază a tuturor. Ei nu sînt, însă, activați și, prin urmare, nici nu reușesc să activeze satisfăcător în publicul larg sau în electorat alte „gusturi“ sau fundamente definitorii pentru o matrice morală mai complexă, cum este cea conservatoare. E vorba, aici, de o înțelegere mai curînd proporțională („după merit“), decît egalitaristă a dreptății, precum și despre alte valori de bază, pe lîngă grijă și corectitudine, precum loialitatea, recunoașterea autorității, caracterul sacru sau libertatea ca pavăză în fața tiraniei și oprimării (conservatorii americani sanctifică termenul „libertate“, dar nu și pe cel de „egalitate“).

Cum se face că oameni buni, oameni decenți, cumsecade, se văd adesea dezbinați pe motive de politică și religie?

Plecînd de aici, ne-am putea imagina un experiment moral a cărui miză să fie aceea de a aduce laolaltă progresiști și conservatori, făcîndu-i să vorbească despre suferințele și fricile lor. Înainte, însă, progresiștilor care vorbesc cu dispreț despre „pupătorii de moaște“ li s-ar face un curs prescurtat de etică evoluționistă despre importanța trăsăturilor *neofobe* (raportarea precaută la tot ceea ce e nou) în perpetuarea speciei noastre, despre modul în care religia a făcut posibilă formarea unor mari comunități morale, dar și despre tot ceea ce deosebește cultul sfinților din creștinismul tradițional de magie sau desparte pe sfîntul creștin de „sfîntul moral“ din filozofia morală modernă – o caricatură de imparțialitate absolută cu care nimeni nu ar vrea să întrețină relații personale.

În același timp, conservatorilor care văd draci „sexo-marxiști“ peste tot li s-ar preda o lecție despre dimensiunea spirituală a presupusului „freudo-marxism“ de anii '60 (care nu era doar cu Fromm și Marcuse, ci și cu Eliade sau Watts), pentru a-i interoga, apoi, nu în legătură cu căderea în derizoriu a însăși noțiunii de gen *(gender),* prin înscrierea a 71 de opțiuni de gen pentru contul de Facebook, ci cu privire la oportunitatea cîntăririi atente a unor argumente postmarxiste – precum acelea care pretind a sesiza o incompatibilitate structurală și radicală între conceptul de dezvoltare durabilă (sustenabilă) și capitalismul global, digital și financiar. Din acest punct de vedere, poate că nu ar strica un pic de coadă și la „moaștele“ sexo-marxismului: desigur că nu la Mausoleul lui Lenin mă gîndesc, ci la textele clasice ale stîngii și la revizitarea lor critică.

Cristian Iftode *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București. Cele mai recente cărți publicate:* Aristotel. Problema analogiei și filozofia donației *(Editura Universității din București, 2015) și* Critică, marginalitate, cinism *(volum editat împreună cu Cristina Voinea, Editura Universității din București, 2016).*

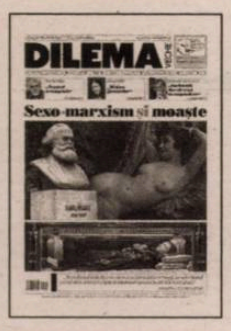

Ruxandra IVAN

Sex/Pol

(în care se arată că sexo-marxismul este de dreapta)

Pupătorii de moaște există. I-am văzut cu toții, măcar la televizor, la coadă la Sfînta Parascheva. Dar sexo-marxiștii există? A văzut cineva un sexo-marxist în carne și oase? Sigur că există. De văzut nu i-am văzut, căci majoritatea au dat deja ortul popii, dar am auzit de ei.

Bunăoară, acest domn, Wilhelm Reich, care a trăit între 1897 și 1957. Psihanalist. Un individ care, după ce a fost discipolul lui Freud, a dezvoltat o teorie care spune că doar printr-o eliberare totală a energiei sexuale va putea clasa proletară să-și atingă și să-și realizeze potențialul revoluționar. De altfel, el este cel care a inventat termenul „revoluția sexuală". Individul a fondat, în timpul istericilor ani '30, Asociația Germană pentru Politică Sexuală Proletară (Sex-Pol) și se pare că s-a bucurat de o audiență considerabilă, în ciuda faptului că a fost renegat atît de comuniștii germani, care l-au dat afară din partid, cît și de confrații săi psihanaliști. După ce a emigrat în America la sfîrșitul anilor '30, a inventat o cutie de metal în care te puteai instala pentru a-ți elibera energiile sexuale și a te conecta la energia libidinală a cosmosului. Se pare că aparatul a fost încercat inclusiv de Burroughs, Bellow și Salinger. Mai tîrziu, Woody Allen a poreclit instalația „orgasmatron", și așa i-a rămas numele. În orice caz, justiția americană s-a sesizat pentru fraudă și i-a interzis lui Reich să mai închirieze sau să vîndă aparatul; ulterior, el nu numai că nu a respectat interdicția, dar a căpătat convingerea că pămîntul e atacat de OZN-uri și a început să folosească orgasmatronul pentru contracararea acestor atacuri. A fost condamnat la doi ani de închisoare, unde a și murit.

Fascinația pentru energia sexuală a luat proporții în anii '50 în America, unde discuția a căpătat o asemenea amploare încît i s-a dat și un nume: „Dezbaterea asupra marelui orgasm", purtată în revista *Dissent* și lansată de publicarea eseului lui Norman Mailer, „Negrul Alb: Reflecții superficiale despre Hipster" (1957). Una dintre ideile din acest eseu este că figura rebelului nu mai poate fi încarnată de clasa muncitoare, ci de acest marginal al societății care este hipsterul – sau „negrul alb", care ar fi capabil să-și atingă potențialul vital prin calitatea orgasmului, mai precis prin așa-zisul „orgasm apocaliptic" (la care aparent toată lumea visa, fără a putea însă să-l obțină).

Toate bune și frumoase, doar că, dacă examinăm puțin cum stau lucrurile, ne dăm seama lesne că ideile vehiculate de acești indivizi nu au nimic de a face cu marxismul. Ba chiar dimpotrivă. Ele nu fac decît să distragă atenția de la chestiunea politică și socială, îndreptînd-o către aspectele individuale și sexuale. Ele proslăvesc figura rebelului și a nonconformistului, doar că revoluția acestuia se consumă într-un spațiu public care nu mai este al politicului, ci mai degrabă al diverselor tipuri de defulare în masă. Mai mult, ele au drept consecință invazia spațiului politic de un imaginar erotic prea lesne de comodificat. Rezultatul „revoluției sexuale" a fost, așa cum a arătat-o Adam Curtis în *The Century of the Self*, tocmai contrariul intențiilor inițiale ale lui Reich: nu o emancipare a maselor proletare și a societății în general, ci o reîntoarcere narcisistică a individului către sine însuși și pulsiunile sale: „un sine izolat, vulnerabil și, mai mult decît orice, avid, mult mai ușor de manipulat...". Pe cei 1% care dețin jumătate din resursele la nivel mondial nu-i deranjează revoluția sexuală, ba chiar se bucură că pot să vîndă mai mult porn. Preocuparea pentru „eliberarea sinelui" – la început prin descătușarea energiilor sexuale, ulterior prin „reinventarea" sinelui și afirmarea acestuia mai presus de orice noțiune de „societate" – nu a făcut decît să transforme posibilitățile de emancipare socială pe care părea că le promite revoluția sexuală în oportunități de marketing pentru firmele care sînt capabile să-ți vîndă o identitate doar a ta și tricouri cu *statement* în ediție limitată.

Cu siguranță, titratul domn care a inventat cuvîntul „sexo-marxism" l-a avut în minte pe acest personaj exaltat și, de ce să nu o recunoaștem, ridicol, care a fost Wilhelm Reich. Din păcate i-a scăpat însă celălalt aspect al problemei, și anume că nu este nici un fel de marxism în „sexo-marxism", ci tocmai contrariul său. Desigur că tentația e mare să subminezi ideile adversarilor ironizîndu-le și asociindu-le cu cele mai bizare deviații ale lor, deturnînd discuția de la problema fundamentală ridicată de Marx, și anume existența unor inegalități structurale în societățile capitaliste. După cum e facil să te oprești la orgasmatron, ignorînd consecințele pe care această asociere nefericită a lui Marx cu Freud le-a avut, și anume iluzia că este posibilă o schimbare a societății pornind de la construcția unui sine emancipat, dar atomizat social.

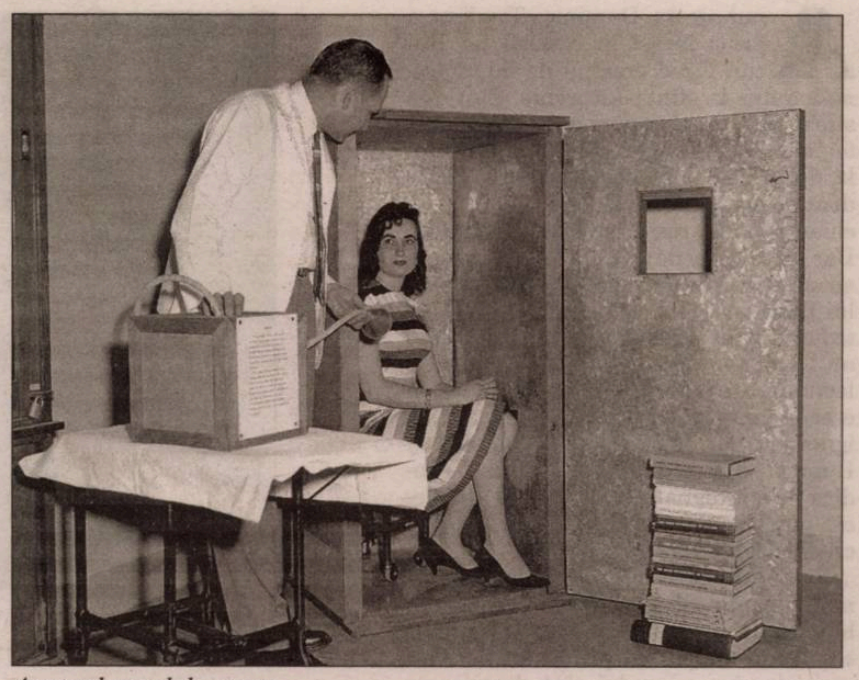

Acumulatorul de orgon al lui Wilhelm Reich

Partide socialist creștine:

Creștinii sociali (Italia)
Partidul creștin de stînga (Chile)
Le Sillon și *Ligue de la jeune République (Franța)*
Liga Creștinilor socialiști și *Partidul creștin social (Olanda)*
Partidul creștin social (Elveția)
Renașterea democratică și *Democrația creștină (Grecia)*
Creștini la stînga, fost *Mișcarea socialist creștină (Marea Britanie)*

„Nimic mai ușor decît a da o spoială socialistă ascetismului creștin. Oare creștinismul n-a tunat și fulgerat și el împotriva proprietății private, a căsătoriei și a statului? Oare n-a propovăduit el în locul acestora caritatea și cerșetoria, celibatul și înnăbușirea patimilor trupești, viața de chilie și biserica? Socialismul creștin nu-i decît aghiasma cu care popa sfințește necazul aristocratului."

KARL MARX, FRIEDRICH ENGELS, *Manifestul partidului comunist*

Din fericire, concepțiile promovate de Reich în tumultuoșii ani '30 (care, de altfel, se remarcă prin facilitatea cu care au făcut posibilă răspîndirea celor mai bizare și mai periculoase idei) nu par să se mai bucure de un context istoric favorabil. Privind de la distanța secolului al XXI-lea și reflectînd la evoluția istorică atît a marxismului, cît și a psihanalizei, nu putem să nu constatăm că aceasta din urmă a făcut posibilă deturnarea ideilor despre justiția socială către o poziționare narcisistică ce face să pară că schimbarea socială poate fi demarată prin schimbarea sinelui. Seamănă cu ceva? Da: seamănă cu *mindfulness*-ul. Astăzi, nu mai este vorba nici măcar de energii libidinale prezumate a putea duce, în cele din urmă, prin acumulare cantitativă urmată de salt calitativ, la o revoluție; căci nici nu mai poate fi vorba de vreo inhibiție socială a libidoului: acesta a devenit marfă de consum. Pînă și energiile sexuale au fost domesticite și luate în stăpînire de producția fantasmatică a societății de consum. Astăzi este vorba doar despre sine, afirmarea acestuia și ideea absurdă că poți fi ce vrei să fii purtînd adidașii potriviți, și că prin asta faci o declarație politică despre valorile tale (eventual de stînga).

„Sexo-marximul", prin faptul că esențializează individul pînă la dispariția și irelevanța a orice îi este exterior – inclusiv societatea –, este de fapt profund de dreapta. Există, așadar, sexo-marxiști? Eu sper că nu. Cu ei sigur nu se poate face revoluția proletariatului.

Ruxandra Ivan *este conferențiar la Universitatea din București și a fost consilier la cabinetul ministrului delegat pentru afaceri europene Victor Negrescu în perioada octombrie 2017 – noiembrie 2018.*

Cristian CHIVU

Nevoia de a atinge

Anul acesta, Duminica Tomii ne-a prins iarăși în cetatea lui Bucur. Fiind creștini de duminică, ne-am dus la sfînta Liturghie. Cîntarea a fost ușor parafonică și pe tonuri înalte, forțînd parcă atingerea cerului. Părintele, din păcate, a menținut acest ton strident pe toată durata slujbei, ba mai grav chiar și cînd a rostit cuvîntul Domnului. Dar și mai grav de atît, s-a lansat în niște acuzații puerile teologic împotriva sfîntului Toma, blamînd necredința lui în Hristos cel înviat pînă să se atingă de Domnul. Apoi a început să-i țintească pe intelectuali care sînt raționaliști și refuză să creadă fără probe raționale, pentru că, în ignoranța lor de intelectuali, nu știu că Dumnezeu este dincolo de rațiune. Predica ne-a indignat așa de tare că am plecat pînă ca sacerdotul să spună *Amin* și credincioșii *Să trăiești, părinte!*

Ne-am urcat în mașină și am mers pe malul lacului Snagov. Aici am desfăcut o butelcă de vin roșu Armakas și am purces la un simpozion primăvăratic. Personajele simpozionului sînt descrise în funcție de ce înseamnă pentru ei atingerea: pentru Cristi (Cr) – un act erotic ontic și ontologic, pentru Ion (I) – calea spre simțire, pentru Clement (Cl) – un act de cunoaștere empirică, iar pentru Mihai (M) – unul dintre cele cinci simțuri.

Cr: Dragi *sympotes,* știu că ați vrea să faceți unele comentarii acide la predica părintelui, dar aș propune o altă temă, conexă cu comemorarea pipăirii *(psilafisis)* Domnului de către Toma, anume cea a sfintelor moaște. Pe fondul unei efervescențe sufocante a cultului moaștelor din ultimii ani, un fenomen bizar pentru trăirea autentică a Bisericii, aș vrea să încercăm *să salvăm* teologic adevăratul cult al moaștelor în Biserică. În acest cult există nevoia și dorința: nevoia omului de a atinge și dorința lui de a-L atinge pe Dumnezeu *(aphe)*. Atingînd moaștele sfinților, omul dorește să-l atingă pe Dumnezeu. *Prin sfintele moaște îl pipăim pe Hristos în carne și oase,* așa cum sugestiv scrie Nicolae Cabasila.

I: În Legea veche, tot cel ce se atingea de mort se făcea necurat (Numeri 19, 11), dar acești sfinți nu sînt morți, ci *s-au făcut vistierii ale lui Dumnezeu, iar prin minte Dumnezeu cel viu s-a sălășluit și în trupurile lor,* așa cum explică marele teolog Ioan Damaschin, de aceea ele rămîn neputrezite și emană mireasmă frumos mirositoare. *Ca pe niște izvoare de mîntuire ne-a dat nouă Stăpînul Hristos moaștele sfinților, care în multe feluri ne izvorăsc facerile de bine și varsă mir de bună mireasmă,* conchide Damaschin.

Cr: Să ne amintim cum se închinau creștinii la rămășițele trupești ale sfîntului Policarp după moartea lui martirică. Ei nu se închinau la niște oase și la o carne arsă, ci la Dumnezeu cel necreat care s-a unit cu carnea lui. Prin harul îndumnezeitor al lui Dumnezeu, omul, suflet și trup, devine vas al energiei necreate și se îndumnezeiește, devine, așa cum spune Grigorie Palama, *fără început, pururea-fiitor și fără sfîrșit!* De aceea ne închinăm sfintelor moaște ale sfinților.

Cl: Frumoasă teorie, dar practica ne omoară. După aceste evaziuni pur teoretice să revenim cu picioarele pe pămînt și să vedem situația de astăzi a cultului moaștelor. Mai întîi, problema de fond. Cultul moaștelor a înlocuit cultul lui Dumnezeu, închinarea la moaște a înlocuit închinarea la Dumnezeu. În toată această psihoză a interminabilelor pelerinaje pe la moaște, Dumnezeu pare că nu mai e. Moaștele au devenit un fel de talismane, amulete purtătoare de noroc și făcătoare de miracole prin ele însele. O idolatrie în toată splendoarea ei! Apoi, problema de formă. Șiruri de oameni așteptînd zeci de ore la coadă la moaște, făcîndu-și cruce din secundă în secundă, comerțul aferent acestor manifestări, de fapt prea sfînta bișniță, jandarmi, polițiie, drumuri blocate, un fenomen de masă, de fapt mișcare browniană a maselor care nu are legătură cu adevărata credință.

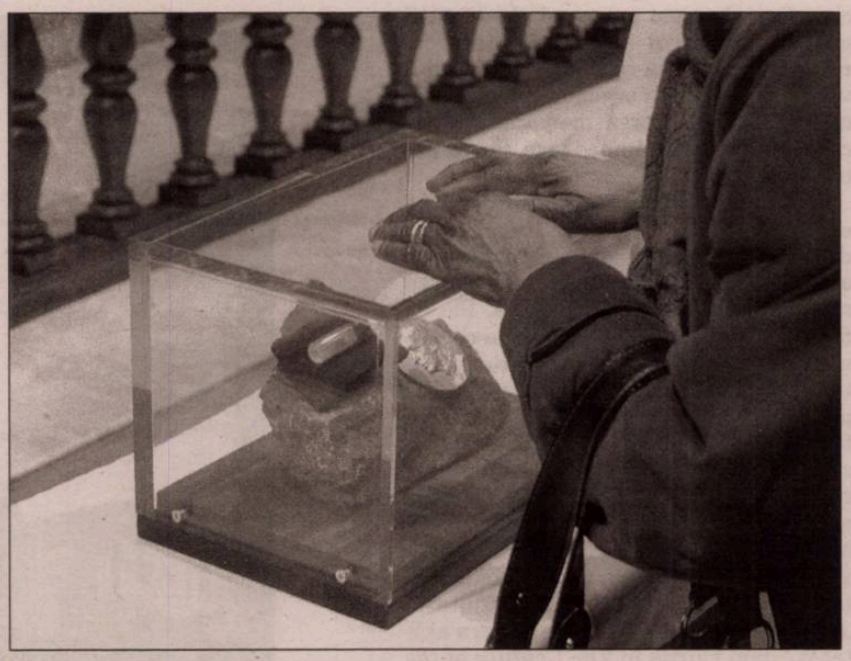

„Dreptul mănîncă și își îndestulează sufletul său, iar pîntecele celor fără de lege duce lipsă."

Pilde 13:25

„Judecați drept pe orfan și pe sărac și faceți dreptate celui smerit, celui sărman. Mîntuiți pe cel sărman și pe cel sărac; din mîna păcătosului, izbăviți-i."

Psalmi 81:3, 4

„Învățați să faceți binele, căutați dreptatea, ajutați pe cel apăsat, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă!"

Isaia 1:17

„Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte. Risipit-a, dat-a săracilor; dreptatea lui rămîne în veacul veacului. Puterea lui se va înălța întru slavă."

Psalmi 111:1, 8, 9

M: Exploatarea comercială, extorcarea financiară a oamenilor suferinzi disperați care caută o soluție pentru rezolvarea problemelor personale. Ei caută calea facilă, mai bine zis li se arată să caute această cale, prin care să achiziționeze harul printr-o atingere de relicve. În loc să stea înăuntru să-și înfrunte monștrii interiori, să-l caute pe Dumnezeu în ei, că așa ne-a zis chiar El că *Împărăția lui Dumnezeu este în noi înșine,* aleargă degrabă să sărute femurul sfintei Ecaterina și vine imediat minunea. Dar nu sînt ei de vină, ci aceia care îi lasă să creadă asta! În căutarea minunilor facile! Peste tot numai moaște, numai icoane făcătoare de minuni. Dacă vă uitați atent, există mai multe icoane făcătoare de minuni decît minuni!

Cl: Bine ai grăit, frate! Numai o scurtă analiză a ceea ce se întîmplă la mănăstirea unde este mormîntul lui Arsenie Boca, un sfînt mai dubios chiar și decît Ștefan cel Mare, ne lămurește mintenaș. Pe drumul unde odihnesc relicvele lui, se vînd diferite obiecte cu chipul părintelui, ceasuri, căni, magneți de frigider, brelocuri, toate ilicit, dar cu binecuvîntare. A, și diferite poțiuni miraculoase, gen brînca-ursului pentru fertilizarea grabnică a femeilor. Este aici un melanj insolit între minunile fizice și cele metafizice. Asta pentru că aici se întîmplă obositor de multe minuni, dar probabil niciodată minunea schimbării interioare. Nu este atmosfera caldă a adunărilor creștinilor în duh, ci o adunare psihotică a maselor de credincioși care caută o minune facilă. Poate n-ar strica, pentru începerea unui proces de însănătoșire a Bisericii, să se interzică o perioadă aceste pelerinaje sau măcar să fie limitate cumva. Altfel, ne rătăcim și rătăcim și pe alții, ne înșelăm și înșelăm și pe alții. Dumnezeul idolatrilor nu există!

I: Haideți să nu mergem la extreme. Nu putem stopa, limita, cultul sfintelor moaște pentru că există anumite deviații idolatre, cum spuneți voi. Ar trebui, evident, să existe o catehizare intensă pe această temă, deci este rolul păstorilor de suflete să explice credincioșilor că această atingere de trupurile nedescompuse ale sfinților este un mod de comuniune cu Dumnezeu și nu o acțiune magică obscură. Și da, sînt foarte multe minuni pe care le fac sfintele moaște.

M: Dumnezeu face minuni pentru cei care cu credință se apropie și ating sfintele moaște, nu moaștele în sine, nici măcar sfinții. Nu neg existența unor minuni de acest fel, mi-aduc aminte de o minune foarte credibilă de-a sfîntului Nectarie, de-a lui Dumnezeu prin sfîntul Nectarie de fapt, cu un fost aviator, infirm pe viață după un accident aviatic, care s-a vindecat după atingerea moaștelui acestui sfînt. În plus, acest Nectarie este un sfînt revelat de Dumnezeu, nu inventat de preoți, de vreme ce preoții și ierarhii l-au executat, umilit cît a fost în viață și mai mult, iar atunci cînd i s-a descoperit trupul intact, preailuminații clerici l-au îngropat la loc, crezînd că este blestemat. Timp de douăzeci ani l-au dezgropat și îngropat de mai multe ori, poate-poate… putrezește!

Cl: Fac o propunere și n-o fac în bășcălie. E o problemă de arhivare. Ar trebui ca fiecare relicvă sfîntă să aibă un număr de înregistrare și toate moaștele să fie consemnate într-un catalog digital, de unde credincioșii să se informeze înainte de închinarea la ele. Și asta pentru că aud mai nou că ar exista și moaște false…

I: Discuția începe să deraieze spre ridicol. Credinciosul adevărat nu are nevoie să se atingă de moaște ca să creadă, are nevoie de atingerea Duhului Sfînt, de harul necreat îndumnezeitor. Mergem și sărutăm sfintele moaște ale sfinților pentru a intra în comuniune cu Dumnezeu prin sfinții săi. Sfintele moaște mărturisesc lucrarea necreată a harului lui Dumnezeu. El este cu noi. Deci haideți să concluzionăm…

„Avem nevoie de a atinge, pentru că atingerea este un mod de comuniune."

Cr: Avem nevoie de a atinge, pentru că atingerea este un mod de comuniune, avem nevoie de a-L atinge pe Dumnezeu, de a fi în contact cu el, care este Dătătorul de viață. Avem nevoie de sfinții lui și de mărturia rămășițelor lor pămîntești, avem nevoie să ne atingem de ele, ca să-l atingem pe Dumnezeu. Dar, pentru a nu aluneca în diferite erezii, idolatrii, avem nevoie să cultivăm în noi cea mai mare virtute a creștinului care este discernămîntul *(diakrisis)*.

Am pus punct simpozionului nostru, fără a avea în totalitate clarificată tema. Doar sfîntul Toma a rămas în mintea noastră cu actul său curajos de a-l pipăi pe Domnul, dar mai ales cu mărturia lui peste veacuri: *Domnul meu și Dumnezeul Meu!*

Cristian Chivu *este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel" din Salonic. Cea mai recentă carte publicată:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. VI, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2018.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Neprotecția copilului

Cazul este arhicunoscut: un copil de un an, abandonat de familie, este preluat în sistemul de protecție al statului și dat în grijă unui asistent maternal. După șapte ani copilul este adoptat, cu acte în regulă, dar în circumstanțe în neregulă, de o familie. Sînt prezentate fără răgaz, fără opreliști, de zeci-sute de ori, imagini alarmante de intervenție în forță a „autorităților", proteste și lungi interviuri acuzatoare ale adulților din numeroasele tabere născute ad-hoc. Asistăm la un șuvoi de emoții brutale, nereținute, care transformă povestea copilului în serial de televiziune. Cazul ajunge din nou în Justiție, pe mîna procurorilor, care interzic părinților adoptivi să preia copilul.

Greșit, zic eu: cazul ar fi trebuit să intre cu prioritate într-o anchetă a Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, plus Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului. La șefii cei mai mari ai acestor instituții. Căci nu de lege sau de nerespectarea ei este vorba aici, ci despre incapacitatea statului și a instituțiilor de protecție a copilului de a oferi protecție „clientului" pe care îl deservesc. Și am să enumăr cîteva puncte de reflecție.

■ Biografia copilului, care ar fi trebuit să rămînă privată, a fost făcută ferfeniță de miile de detalii private rostogolite în presă – nu-i așa? – de dragul rezolvării cazului, din indignare față de presupuse abuzuri. Cu nedreptate pe nedreptate călcînd. (Mă întreb ce a simțit acest copil cînd și-a văzut expus dosarul de adopție, detalii dramatice, în fața a milioane de telespectatori. Dosar care ar fi trebuit să rămînă cît se poate de confidențial. Confidențiale trebuiau să rămînă și secvențele de „fericire și normalitate" din noua familie. Dar nu a fost să fie.)

■ Timp de șapte ani, acest copil și-a trăit viața între încercări de adopție, ezitările asistentului maternal de a-l înfia, ezitările insituțiilor de a i-l încredința, un du-te-vino emoțional între casă și autorități, sub semnul incertitudinii, al răzgîndirii. Șapte ani. Și ar mai fi putut sta încă șapte, și încă șapte, dacă nu ar fi existat familia adoptivă. După un an, doi, hai trei, de eșecuri, poate că ar fi fost indicat să se caute o soluție: asistentul maternal, dacă a fost bun în această postură atîta timp, poate ar fi fost bun și în postura de părinte adoptiv, cu o susținere financiară din partea statului (evitînd, astfel, să plătim, mai scump, procurori care să deslușească acum ițele cazului). Dacă nu a fost bun ca asistent maternal, atunci copilul ar fi trebuit încredințat altuia din timp.

■ Un judecător a decis, deci, că acest copil va avea o familie adoptivă. Familia cu pricina vrea să îl ia acasă. Ce nu par a ști părinții de drept este că iau copilul acasă cu tot cu biografia lui de pînă la momentul înfierii. O hotărîre judecătorească nu anulează anii petrecuți în familia asistentului maternal, legăturile emoționale născute între membrii comunității. Primul pas care ar fi trebuit să fie făcut de asistenții sociali și de psihologii implicați în proces ar fi fost acela de a media relația dintre familia adoptivă și asistentul maternal. De la bun început: de la primele întîlniri dintre copil și „candidați". Medierea ar fi trebuit, la rîndul ei, să fie precedată de ore lungi de consiliere și de pregătire a momentului adopției. Pentru toți adulții implicați în proces. Din comentarii rezultă că, dimpotrivă, angajații direcției pentru protecția copilului participau la întîlniri pe post de „izolatori", de *baraj* între adulții aflați în conflict. Sînt șapte ani în care acest copil s-a raportat la „angajatul statului" ca la o mamă. O mamă pe care nu el a cerut-o, dar pe care statul i-a dat-o ca pe cea mai bună opțiune. Nu a fost așa? Atunci, toate acuzațiile de astăzi de „rele tratamente aplicate minorului" trebuiau cercetate de mult timp. Vreuna dintre părți a refuzat dialogul? Atunci ar fi trebuit analizat fiecare refuz și, în ultimă instanță, anulat contractul de muncă sau procesul de adopție.

■ Exista certitudinea că asistentul maternal ar fi denigrat imaginea și intențiile familiei adoptive în fața copilului și a comunității. Dar certitudinea nu a apărut peste noapte. Dacă lucrurile stau așa, mă întreb de ce nu s-a decis aplicarea unei alte forme de protecție, într-o instituție a statului, pînă la finalizarea adopției. Această minimă precauție i-ar fi scutit biografia de asocierea dramatică între integrarea într-o familie și brutalitatea cu care a fost pusă în aplicare.

Mă întreb dacă există proceduri clare pentru toată lumea. Dacă cei care intră în acest proces anevoios, chinuitor, știu ce au de făcut, fiecare în „ograda" lui: cum se derulează întîlnirile, care sînt drepturile fiecăruia, care este scenariul după care se împart responsabilitățile, ce se întîmplă cînd există abuzuri de rol sau de autoritate. Revin și spun: cazul acesta ar fi trebuit să dea de gîndit nu procurorilor, ci instituțiilor care au datoria să protejeze copiii de răul care i-ar putea aduce în fața procurorilor.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

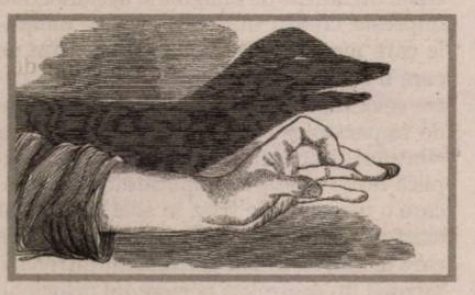

Iaromira POPOVICI

bazar

Alte rituri de trecere

Rămăsesem datoare cu restul ceremoniilor de absolvire ale copilului meu. Un fel de istorie a riturilor de trecere. Căci ceremoniile astea sînt rituri de trecere, fără îndoială.

Ceremoniile mele, pe de altă parte, au fost mereu aproape complet lipsite de ritual. Mi le doream, pe fiecare, dar, în același timp, mă temeam de ridicolul lor. Plus că vremurile în care s-au petrecut erau de așa natură încît nu le puteai organiza prea grandomanic: de la absolvirea clasei întîi la a clasei a IV-a, a VIII-a, a XII-a și a facultății, toate se desfășurau cumva molcom, măsurat, în spiritul unei epoci nu prea permisive. Nu zic, erau și pe atunci chefuri monstru, cu palincă, țuică, vodcă, șprițuri și alte cele. Dar parcă nu de anvergura unora de acum, cu acces la mai multe substanțe și deschidere, să zicem, infinită de moravuri.

© wikimedia commons

Asta era, pe undeva, și bine. Ni se impuneau niște limite, lucru cu care, desigur, atunci nu eram de acord. Voiam libertate „absolută". Dar, vrînd-nevrînd, am crescut într-o lume destul de cenușie și mică, în care am învățat să ne mulțumim cu puțin, căci n-am avut încotro. Nu aduc nici un fel de apologie lumii ăsteia, ar fi fost mult mai „tare" din partea noastră să ne fi putut abține de la excese cînd ni s-ar fi oferit totul, nu așa, strînși cu ușa. Și, totuși, asta a fost.

Clasa întîi am absolvit-o cu o mină melancolic-fericită (cel puțin așa spun pozele), tunsă băiețește și fără coroniță (din cauza unui 9 la sport sau la muzică, pe cînd jumătate din clasă cam avea 10 pe linie). Doza de melancolie se datora unei operații de torticolis, înainte de clasa întîi, în urma căreia trebuise să port un ghips vreo lună. În mod ciudat, perioada nu-mi displăcuse: toți se purtaseră cu mine mai frumos decît de obicei, învățasem să joc tabinet cu bunica mea și cu mama nașei mele, care veneau toată ziua pe la mine, și citisem mult. Se instaurase, în urma perioadei ăsteia, o fericire calmă, nu din cea efervescentă.

Absolvirea clasei a IV-a cred că a fost fix în parametrii momentului: stropul de melancolie se volatilizase, mă adaptasem clasei și colegilor, luasem coroniță, aveam prieteni. La sfîrșitul clasei a VIII-a se făceau poze în parc și aveam banchet. Deja accentul se mutase pe idile, cu cine facem pozele și cu cine și cum dansăm la banchet etc. Eu îmi aduc aminte mai bine petrecerea de după banchet, la unul dintre colegi acasă, în care am serbat totul mai firesc, fără alcool însă (cel puțin fetele) și tot cu rochii și fuste adaptate de pe la mame ori luate de la ceea ce atunci se numea Fondul Plastic.

Cînd a absolvit copilul meu, prin 2010, deja totul era diferit. Grandomania, mai curînd a părinților și profesorilor, pusese deja stăpînire pe toți și toate. Banchetul trebuia făcut la un restaurant scump, pe la Șosea, iar copiii trebuiau (unde sta scris?) să poarte haine de firmă, de seară, peste vîrsta lor și, oricum, peste posibilitățile noastre financiare. Îmi aduc aminte cît am alergat cu odrasla noastră ca să-i luăm un costum bleu ca cerul, în care arăta simpatic, doar puțin nelalocul lui și foarte emoționat. Fetele, în schimb, colegele lui, credeau și știau că *dress code*-ul oficial era așa: rochii lungi, de super-firmă, pantofi cu toc și fețe machiate ca niște măști. Arătau ca niște copii deghizați în adulți, precum într-un film pe care l-am văzut, demult, la Zilele filmului britanic din Bucureștiul comunist, *Bugsy Malone* (Alan Parker, 1976) ori precum fetițele de la concursul de frumusețe din *Little Miss Sunshine* (Jonathan Dayton, Valerie Faris, 2006). Mă rog, ca și în cazul absolvirii mele, adevărata petrecere a copilului meu și a colegilor lui a fost atunci cînd au plecat cu barca în Herăstrău, iar în urma lor, pe lac, a rămas plutind o sticlă de vodcă cu ceva lichid încă în ea, pe care a surprins-o o mamă vigilentă.

Banchetul de final de a XII-a, în ce mă privește, a fost cel mai puțin spectaculos. Terminam o clasă de fete și, oricît de mult mi-ar fi plăcut muzica lui Smokie care s-a tot repetat, și oricît m-aș fi crezut cînd Alice, cînd Sally, din *Living Next Door to Alice,* și oricît de *cute* ar fi fost ținuta mea de atunci, nimic nu putea suplini faptul că aveam doar cinci băieți în clasă. Dintre care cel care îmi plăcea mie era favoritul majorității colegelor mele și, deja, prietenul (în sens de *boyfriend)* uneia. În cazul băiatului meu, țin minte că, la sfîrșit de a XII-a avea părul albastru și era ceva mai bine în pielea lui decît într-a VIII-a, la fel cum colegele lui erau mai în largul lor în rochii lungi și pe tocuri. Petrecerea s-a ținut, desigur, într-un club, în care, slavă Domnului, părinții n-au mai intrat.

Între timp, a venit și ceremonia de absolvire a facultății. Mi se pare incredibil că am ajuns pînă aici, că puștiul întîi în costum albastru, apoi cu părul albastru a ajuns, cum se spunea pe vremuri, aproape titrat. Dar despre asta cu altă ocazie.

„Dăm prea multă putere roboților“

– interviu cu László NEMES –

Apărut parcă de nicăieri, cineastul ungur ***László Nemes*** *a uimit de la început nu doar cu palmaresul filmului său de debut* Fiul lui Saul / Son of Saul *(Marele Premiu al juriului la Cannes în 2015, Oscar pentru cel mai bun film străin în 2016, printre altele), ci și cu maniera atipică cu care rescrie codurile de interpretare a istoriei, relativizate sistematic de camera sa de filmare. Ambele sale filme,* Fiul lui Saul *și* Apusul / Sunset *(2018) – introdus chiar de regizor la București, în urmă cu două săptămîni – vorbesc despre felul cum timpul individual devine captiv în istorie, dînd însă naștere grandorii istoriei personale care se confundă cu cea a ființei umane. Fostul asistent al lui Béla Tarr este în realitate mai relaxat și mai solar decît filmele sale grave, kafkiene, care provoacă spectatorul să devină actant pe marele ecran, acela al viselor diurne.*

La premiera de la Muzeul Țăranului Român a celui de-al doilea film al dvs., Apusul / Sunset, *ați declarat că prin filmele dumneavoastră ați încercat să vedeți cum se poate pătrunde istoria în absența codurilor universal acceptate. Cum ați deconstruit aceste coduri?*

În mod curios, obișnuim să ne uităm la filme într-o manieră convențională, care seamănă mai degrabă cu un meci de fotbal, unde mingea este mereu în centrul imaginii, iar scenariul devine singurul element la care ne uităm cu adevărat. Este și singurul mod pentru care filmele primesc finanțare și în care oamenii înțeleg funcționarea lor. Cred cu adevărat că cinema-ul înseamnă mult mai mult decît intriga, acțiunea. Cinema-ul trebuie experimentat, prin experiență eu înțeleg faptul că el nu folosește mereu aceleași instrumente și aceeași gramatică. În acest punct văd esența cinema-ului, în fața căruia televiziunea a dobîndit mai mult control și a devenit un mediu securizant, pe care nu îl consider benefic pentru spectator. Nu mi se pare o experiență bună să primești o reprezentare de tip carte poștală, o reprezentare obiectivă. Chiar dacă ea, la prima vedere, pare satisfăcătoare, cred că este mai puțin interesantă și că îi fură spectatorului simțul intimității, cel care te face să proiectezi ceva personal asupra ecranului. Am deconstruit codurile filmelor de epocă prin nefolosirea cadrelor fixe și mergînd chiar în mijlocul experienței unui singur individ. Sîntem forțați să înțelegem lumea așa cum o înțelege Irisz *(n.r.* – Irisz Leiter, protagonista din *Apusul),* pe fondul obsesiei ei de a-și găsi fratele. A fost una dintre modalitățile prin care am încercat să tatonez această problemă, prin construirea unui tip diferit de film.

„Cinema-ul înseamnă mult mai mult decît intriga, acțiunea.“

Ambii protagoniști ai filmelor dvs., Saul și Irisz, par prinși în capcana vremurilor, într-un fel de labirint infinit, dar în același timp au o miză personală. Este o călătorie inițiatică ce pare haotică pentru spectator. Care este firul Ariadnei în acest labirint?

Rolul meu este să pun întrebări, deci îmi este foarte dificil să aduc răspunsuri clare. În miezul unei civilizații și al unui progres fără precedent, cum a fost acum o sută de ani, deci în special în momente-le de speranță și de construcție, este posibil să existe o dorință de a demola și de a distruge totul. Despre asta e vorba în filmele mele, amestecul dintre promisiune și distrugerea acestei promisiuni. De aceea am vrut o abordare prin intermediul unor personaje care par a avea o obsesie. Sînt persoane inadecvate, periferice cumva. Cred că și eu sînt un pic obsedat, puțin de cealaltă parte. Faptul că ele sînt cumva împinse de o căutare autoimpusă are un sens pentru mine. Irisz încearcă să dea de fratele de a cărui existență nu știa, iar faptul că lumea ei este în același timp familiară și ciudată mă atrage în mod instinctiv.

Ambele personaje au o remarcabilă forță interioară în contexte critice. De unde provine ea?

Sînt interesat de oameni care nu sînt ca o carte deschisă, care au mister în mod organic. Irisz are cu certitudine și o parte întunecată în ea, neexplorată, pe care încearcă să o acceseze. Fratele ei este un fel de oglindă, o imagine a ei negativă. Este ceva mitic și primitiv în această reprezentare de tip arhaic a lumii. Cred că are de a face cu experiența noastră de mii și mii de ani ca ființe umane. Atît de mult timp ne-am gîndit cît sîntem de umili în univers, deși am acumulat atîtea și avem atîta mister și această dorință, dar și o lipsă a înțelegerii, de fapt, care a venit odată cu tehnologia. Ni se pare că știm totul și că dominăm totul, dar asta e foarte înșelător. Sînt toate aceste filme care prezintă o imagerie sigură, care ne livrează toate cheile. Pentru mine, însă, misterul provine din nesiguranță. Filmul meu tocmai despre asta este. Sînt întotdeauna mai pregătit să pun întrebări decît să răspund, așa că nu știu soluțiile.

Este un proces lung, alături de asistentul de regie și de directorul meu de imagine încercăm să creăm o lume care, în acest film, înconjoară ca un văl personajul principal. Straturile de imagine și de sunet dau impresia creării unei perspective mentale care merge dincolo de spațiul infim pe care îl ocupă fiecare dintre noi, merge către ceva mult mai amplu. Este o senzație de împărtășire cu personajul principal a simțului timpului și spațiului. Așa se explică acele mișcări complicate de cameră, care o urmează pe Irisz în acel labirint al existenței sale. Este conceput ca o călătorie care te face să îți pui permanent întrebări, întrucît nu controlezi personajul principal, ți se fură acea poziție confortabilă pe un teren sigur. Dimpotrivă, există permanent întrebări și nu știi în ce parte a labirintului te afli în momentul ăsta. Este un punct de vedere al unei subiectivități submersive pe care am urmărit-o. Filmul operează inclusiv cu acest disconfort de a nu-ți da răspunsul global, odată cu frustrarea protagonistei de a oscila între lumina și întunericul lumii ei. Misterul o va devora complet, căci se află chiar în interiorul ei, așa am construit lucrurile.

Realitatea virtuală este volatilă și este o capcană majoră.

Vă considerați un regizor cerebral, instinctiv sau ludic?

Nu știu, mi-e greu să răspund. Cred că sînt un amestec de gînd și simțuri, uneori sînt foarte instinctiv, alteori văd retrospectiv, analitic lucrurile. Regia de film este și ea o călătorie. Abia cînd termin un film îi înțeleg cu adevărat scopul. Este și o călătorie a mea, a regizorului, care se naște chiar în timpul procesului de filmare. Mesajul, esența, unghiurile filmului, sensul său precis se nasc în toiul procesului de realizare a filmului. Nu este scopul meu să dau răspunsuri serioase și nutresc speranța ca publicul să plece acasă cu întrebările filmului, să reflecteze asupra lor. Trebuie însă să fie o călătorie misterioasă, țin mult la asta. Îmi place să cred că cinema-ul este mai mult decît o industrie a actualității.

Frumusețea va salva lumea sau roboții vor salva lumea?

Nu știu dacă frumusețea va salva lumea, însă, cu siguranță, roboții o vor distruge, fiindcă noi le dăm prea multă putere. Odată cu revoluția digitală, totul a fost confiscat de computer, de supremația codurilor binare. Dacă abandonăm puterea propriului nostru creier și puterea de a proiecta, de a dori și de a crea, ne distrugem pe noi înșine. Eu așa simt, că trebuie să punem limite, să fixăm un control. Spre exemplu, azi toată lumea face fotografii cu telefonul, însă unde vor fi acestea în 50 de ani? Răspunsul: aceste fotografii nu vor mai exista, însă negativul filmelor va mai exista. Oamenii cred că datorită Internetului lucrurile există, însă este doar un nor și norul dispare. Este o iluzie căreia îi dăm prea mult din noi înșine și din culturile noastre. Realitatea virtuală este volatilă și este o capcană majoră.

Creați secvențe lungi, foarte complexe, foarte elaborate, atent construite. Cum le planificați?

a consemnat Andreea VLAD

Oltița CÎNTEC

În iunie, dăruind arte ale spectacolului la Sibiu

Dacă e iunie, e musai să fie Festivalul Internațional de Teatru Sibiu (FITS). *Anul acesta, a XXVI-a ediție s-a coagulat conceptual în jurul unei teme ce esențializează teatrul ca formă de creativitate: „arta de a dărui". Cifrele reliefează dimensiunile manifestării: zece zile de sărbătoare a artelor spectacolului – teatru, dans, musical, stradal, noul circ, muzică, operă –, dar și carte, conferințe, bursa de spectacole, filme, un sumar cu peste 540 de evenimente în oraș și împrejurimi, 3300 de artiști din 73 de țări. Iată, în puzzle, frînturi din tot ce-am văzut.*

Bobo Burlăcianu – Bobi Dumitraș cu trupa de la tînărul teatru de stat de la Suceava care poartă numele dramaturgului Matei Vișniec. În formula de spectacol-concert pe care au utilizat-o cei doi mulicitînd actorii dintr-o altă perspectivă decît cea tradițională a rostirii replicilor.

Spectacole de patrimoniu

Categoria „spectacole de patrimoniu" a reunit patru dintre montările Teatrului „Radu Stanca" din Sibiu, toate semnate de Silviu Purcărete. Sînt puneri în scenă longevive, care au cîștigat pariul cu timpul și își continuă viața scenică la multe sezoane după data premierei, rezistînd pe afiș grație profunzimii și originalității cu care au fost realizate. *Faust*, impresionanta desfășurare de fantezie materializată într-o mizanscenă monumentală, în care strălucesc Ofelia Popii (Mefisto) și Miklos Bacs (Faust), face încă săli pline, chiar și după 12 sezoane de la vremea primei reprezentații. *Metamorfoze* după Ovidiu teatralizează texte poetice cu vechime ilustră, filtrîndu-le într-un imaginar scenic de proporții, jucat în aer liber, într-o piscină, sub ochii spectatorilor ce retrăiesc mediat artistic stări și situații din negura istoriei. Cumulul Purcărete a mai inclus *Așteptîndu-l pe Godot*, o viziune foarte personală asupra absurdului beckettian, amortizat de un ludic blînd, neașteptat ca dezvoltare scenică. Constantin Chiriac, Marian Rîlea, Cristian Stanca și Pali Vecsei redau nuanțe găsite în pliurile piesei, într-un cvartet interpretativ cu unison impecabil. *Povestea prințesei deocheate*, cea mai recentă producție a lui Silviu Purcărete, e inspirată de canonul kabuki, dar regia se desprinde liber de el, evidențiind un comic bazat pe *qui pro quo*-uri și travestiuri (excelenți Ofelia Popii, Iustinian Turcu, Adrian Matioc!), cu muzică *live* (compoziție Vasile Șirli), într-o plăsmuire cu aer exotic, oriental.

Dans și catharsis

De la samba de pe pietonale la ritmurile înflăcărate de flamenco și de acolo la dansul conceptualizat sînt doar trepte de *catharsis* pe care spectacolele de dans din program l-au dăruit publicului. *Doi în unu / One. One&One* în coregrafia lui Noa Wertheim (Vertigo Dance Company, Israel) e o mostră de coregrafie elaborată, cu puternică amprentă stilistică. Spectacolul a fost conceput la aniversarea unui sfert de secol de existență a ansamblului care funcționează în Kibbutz Netiv HaLamed-Heh Ierusalim, dar călătorește în întreaga lume. Solo-uri și secvențe de grup, de interacțiune care vrea să definească raporturile noastre cu ceilalți, inclusiv prin împletirea simbolică a părului unei dansatoare, valuri succesive de energie, variații de ritmuri, tipuri de mișcare bazate de elasticitatea coloanei vertebrale, a antebrațelor și a degetelor de la mîini, preluarea în ecou a unei mișcări și transformarea ei în direcții neașteptate sînt elemente care disting desenul coregrafic. Cromatica sobră a costumelor, neutre, de zi cu zi (designer Sasson Kedem) e corelată cu nuanța pămîntului cu care dansatorii acoperă treptat scena, de la o singură linie la mai multe, pînă la întreaga suprafață a scenei, apoi îl integrează în arabescurilor lor antigravitație, pe muzica lui Avi Belleli.

Toate personajele provin din lumea pisicilor și sînt prototipuri caracteriale.

În ritmul muzicii

Concerte, fanfare, operă, operă-teatru, musical, coruri au făcut să răsune acorduri și să se transfere ritmuri de clasic, baroc, fado, gospel, muzică de teatru și film. În *Pisici*, antropomorfizarea felinelor e dusă la rang de artă. Spectacolul e închipuit de tandemul zicieni de la Fără Zahăr, toate personajele provin din lumea pisicilor și sînt prototipuri caracteriale. Cu imaginație, umor și sarcasm bine drămuit, realizatorii au translat în lumea mieunătoarelor tipuri umane pe care le vedem în jurul nostru, caricaturizîndu-le, lăsînd să curgă lirism și mizantropie: o șoferiță tupeistă, un interlop basarabean, o adolescentă, un cîine reîncarnat (ironic) în pisică sînt fauna ce populează universul ficțional al unui spectacol în care actorii evoluează *live* instrumental și vocal, animînd mini-istoriile fiecărui cîntec. Structurat fragmentar, cu volute de imaginație, tonic, *Pisici* teatralizează muzica, acordîndu-i întîietate în ierarhia mijloacelor scenice, so-

Sezonul românesc

Theodor Bogdan Olteanu nu șofează, iar de-a lungul anilor a colectat un abundent material documentat pe terenul deplasărilor prin București, în special. Un conținut pe care l-a valorificat, împreună cu Adrian Nicolae, într-o piesă mustind de autenticitate. E principala ei calitate, alături de știința autorilor (Olteanu e și regizor pentru *Taximetriștii)* de-a combina întîmplări și personaje pe traseul de-o noapte de muncă la volan a doi taximetriști din București, Lică și Liviu. Care știu din experiența de viață că lumea e, în principiu, structurată în două categorii mari: șmecheri și papagali. Și că e greu să sari dintr-o categorie într-alta. Practic, imposibil în jungla umană a capitalismului sălbatic pe care-l traversăm. Spectacolul de la Apollo 111 e despre fiecare dintre noi, despre ce ni se întîmplă zilnic, despre vria în care se află România în interminabila ei tranziție către ce-o fi să fie.

Moș Nichifor e un nou constituent din proiectul regizoral de cursă lungă al lui Alexandru Dabija de-a dramatiza poveștile lui Ion Creangă. Înscris în repertoriul Teatrului Act, creația uimește prin ingeniozitatea estetică a realizatorului de-a transla din literar în scenic fără să altereze textura epică și liniile de contur ale titularului, ranforsîndu-le prin mijloace de expresivitate predominant teatrale. Subînțelesurile erotice răsar din surdina așezată înțelept de regizor, lăsînd doar să se întrevadă aluziile la amorul carnal, căci perdelușele și semiclaritatea stîrnesc mai degrabă imaginația decît ar face-o expunerea fățișă, care-ar ucide misterul. Marcel Iureș e sclipitor în rolul mucalitului posesor al unei solide experiențe de viață, țesînd cu răbdare și abilitate pînza invizibilă, dar redutabilă în care-o va atrage pe tînăra Malca. Ruxandra Maniu îi dă replica echivalentă, într-un tandem actoricesc de zile mari. Care ne amintește de ce iubim teatrul!

***Oltița Cîntec** este critic de teatru.*

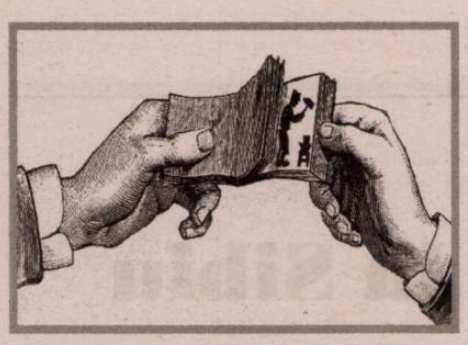

● **Mihnea Mihalache-Fiastru, *Expres*, Editura Curtea Veche, 2019.**

Marius CHIVU

feedbook

Elegie pentru tranziție

„Peste ani, *Expres* va deveni un volum referențial. E prima carte de proză documentară românească de tip nou. Aici vei descoperi culturi și subculturi dispărute, dictatori și traficanți de droguri, lupte de cîini și hoți de mașini, politicieni corupți și biletari ieșiți din circuit“, scrie pe coperta a patra a cărții V. Leac, poet și artist video. E greu de spus ce viitor va avea cartea lui Mihnea Mihalache-Fiastru („volum referențial“ a fost o vreme și *Pizdeț,* micul roman din 2002 al lui Alexandru Vakulovski, devenită aproape o carte-cult, reeditată, ulterior căzută în uitare), dar e cert că se înscrie în seria unor cărți care explorează în premieră, la limita biografiei și documentului, o zonă literară marginală, aceea a subculturii de cartier, așa cum, la vremea lor, au făcut-o, cu rezultate dintre cele mai diverse, Alexandru Vakulovski, Adrian Schiop, Sorin Stoica, Ioana Bradea sau, mai nou, Tudor Ganea.

Mihnea Mihalache-Fiastru (n. 1982) este un tip venit parcă de peste tot și de nicăieri. Absolvent de psihologie, juralist în presa scrisă, apoi autor de eseuri în reviste culturale nișate *(District 40* sau chiar *Dilema veche)* ori pe diverse platforme online (Sub25, Scena9), autorul unui proiect de antropologie video despre ștrandurile bucureștene și al unui serial web de docu-ficțiune care au rulat prin diverse galerii de artă și spații culturale alternative, anul trecut a lansat și volumul *Tehnologia Expunerii Universale* avînd ca temă magazinele universale bucureștene de la sfîrșitul anilor ’80.

Predilecția pentru medii, subiecte și fenomene marginale, la limita sociologiei urbane, explică și alcătuirea cărții *Expres,* care nu e roman, după nici un standard, însă ar fi putut fi un excelent volum de proză scurtă, dacă ar fi fost gîndit ca atare. În schimb, rămîne o carte mai degrabă experimentală de docu-ficțiune la persoana întîi, alcătuită din scene, momente și istorii personale, care explorează, în principal, perioada de tranziție din Bucureștiul anilor ’90, cu trimiteri înapoi în comunismul anilor ’70-’80 (povestea unei liceene ajunse secretara Elenei Ceaușescu la ICECHIM) și în timpul Revoluției (cu un Dan Iosif în chip de Gavroche anticomunist), cu salturi pînă în vara lui 2018, cu focus pe mediul de cartier și pe moravurile micilor afaceriști, deopotrivă oameni educați (avocați) sau muncitori (în întreprinderi precum ICRAL ori pe șantier). Alcătuită ca o suită de episoade, unele descriptive, altele confesive, marcate prin date calendaristice ce plasează momentele în comunism, în timpul Revoluției, în anii ’90 ai tranziției sau după 2000, cartea lui Mihnea Mihalache-Fiastru se constituie ca un puzzle eterogen stilistic, fără structură narativă și fără personaje de largă respirație, dar nu mai puțin agreabilă și chiar distractivă (în sensul de *entertainment),* presărată cu scene violente (urmăriri cu mașini, filaj securistic, trafic de droguri, lupte cu cîini), comice sau încărcate de nostalgie, atunci cînd o voce povestește cu căldură despre „șantierele copilăriei mele“, ca o replică la retorica triumfalistă comunistă, și despre clasa muncitoare, „o generație traumatizată și uitată“ care „a suferit cel mai mult după Revoluție“ și ai cărei copii „au fost abandonați de democrație“.

O galerie pestriță, dar foarte „umană“, de personaje populează străzile de cartier și scările de bloc „documentate“ în paginile acestei cărți, de la micii biletari, bișnițari, contrabandiști de aparatură electronică și de casete video sau jucători de albaneagra, prin pariorii luptelor cu cîini, hoții de mașini de lux și *dealer*-ii de heroină, pînă la producători clandestini și contrabandiști cu alcool în țări arabe și evazioniști. Fiecare capitol al cărții se ocupă de cîte o astfel de categorie, încercînd să decupeze o felie de realitate și să spună povestea unei familii, deopotrivă în sensul domestic și în sensul afaceristic. Din acest punct de vedere, filonul documentaristic al cărții este remarcabil. Dacă Alexandru Vakulovski *(Pizdeț* și *Letopizdeț,* 2002-2004), Adrian Schiop *(pe bune / pe invers,* 2004), Dragoș Bucurenci *(Real-K,* 2004) sau Vera Ion *(Weekend cu mama,* 2009) puneau un personaj într-o poveste cu droguri, Mihnea Mihalache-Fiastru spune povestea drogurilor (traficul cu heroină din Bucureștiul începutului anilor 2000) pornind de la un personaj. Așa face și cînd scrie despre luptele cu pitbulli (cel mai „împlinit“ text din carte) sau despre pornografie *(vezi și fragmentul de mai jos),* subiect abordat literar, tangențial, în romanul *Noapte bună, copii!* de Radu Pavel Gheo (2010) și ne-ficțional/confesiv în volumul colectiv *Primul meu porno* (2011).

Expres este un *rollercoaster* al docu-ficțiunii de mediu și de moravuri ale anilor ’90, alternînd scene, momente, povești și istorii (orale?) despre tranziție și personajele ei deopotrivă perdante și tupeiste, constituindu-se într-o adevărată elegie pentru o lume săracă confruntată cu schimbarea din pragul propriei dispariții.

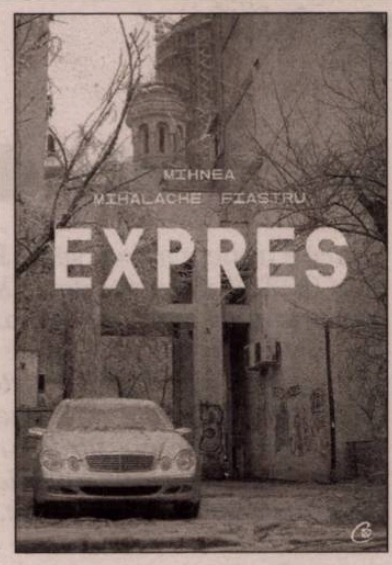

aproape de carte

Mihnea
MIHALACHE-FIASTRU

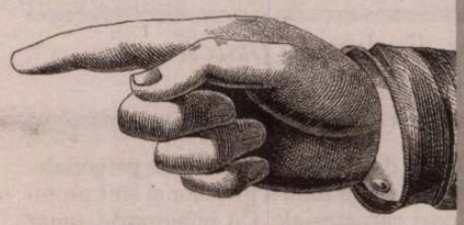

Expres

(fragment)

„Veneau în redacție femei de toate vîrstele care voiau să le fotografiem, să facem pictoriale cu ele. *Hustler* era o revistă de pornografie sub licență. Nu era ca *Playboy* sau *Penthouse,* cu nuduri și vrăjeală. Era porno. Hardcore. Larry Flynt avea un om în Europa, un grec, care se ocupa de *Hustler* peste tot pe continent și care printa toate edițiile lunare în România. Pentru că era pornografie și pentru că știa ce vinde, Larry Flynt lăsase liber conținutul articolelor, dar nu aproba și nici nu bugeta producția locală de ședințe foto. Era normal, cumva, fiind vorba de pornografie. Ar fi fost foarte greu ca edițiile locale să poată să facă pictorial hardcore la calitatea *Hustler* US. Chiar dacă am fi avut aparatură, studiouri și producție, nu am fi avut modele.

În 2001 nu aveam nici un star porno local. Nici videochat nu se făcea. Sexualitatea fusese destul de băgată sub preș, cu excepția evenimentelor de la Sexy Club și a Campionatului Mondial al Muii de pe plaja Costinești, despre care nu s-a vorbit niciodată nimic. Nu bănuiam atunci că ceea ce avea să se petreacă în anii ăia, pînă prin 2010, avea să fie toată istoria pornografiei locale. Credeam că era abia la început.

Pornografia nu se mutase cu totul pe Internet. Erau reviste și se făceau producții video/DVD. Hustler Videos ne trimitea cam la două-trei luni niște cutii mari cu ultimele filme lansate. Le făceam cadou, erau un fel de carte de vizită. Am văzut sute, poate chiar mii de oameni, în perioada aia, care voiau să devină staruri porno. În cîteva luni am învățat stilul românesc. Cele mai nepotrivite persoane voiau să devină vedete XXX. Știam, deja, înainte să-i văd, cum și unde vor rata în a arăta ca un star porno. Românii, femei sau bărbați care și-ar fi căutat un loc în industria XXX dacă am fi avut așa ceva, erau de toate vîrstele, de la 18 ani la 50, chiar 60. Ne-am trezit și cu minore în redacție, care voiau să joace în filme pentru adulți. Situațiile erau complicate, dar cu timpul am învățat să trecem prin ele. Majoritatea erau tineri care ar fi făcut asta pentru că aveau nevoie de bani și de ajutor. Iar noi nu le puteam oferi nici una, nici alta, dar ei veneau la noi plini de speranțe. Trebuia să le explicăm ce se întîmplă în așa fel încît să nu-i rănim. Am încercat de nenumărate ori să le sugerez că, la acel moment, în România, pornografia nu era un drum. Că cel mai probabil nici nu urma să fie în anii următori. Erau oameni în care ar fi trebuit investit major. Care nu aveau absolut nimic în comun cu starurile pe care le vedeau prin reviste. Credeau că era suficient că erau disponibili și doritori.

Singurii bani adevărați pe care un prestator de servicii sexuale i-a cîștigat vreodată în România au fost făcuți de videochatiști. Și nici nu trebuia să atingă pe nimeni. Altfel, strict din dans la bară, masaj sau show-uri nu s-a cîștigat niciodată mare lucru. Dacă voiai să faci bani, ar fi trebuit să mergi pînă la capăt, și pînă la capăt însemna un singur lucru: prostituție. Restul erau doar etapele preliminare, mijloacele prin care acești oameni se vindeau.“

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Cine e Ferrante?

● **Elena Ferrante, *Frantumaglia. Viața și scrisul meu*, traducere de Cerasela Barbone, Editura Trei, 2019.**

Frantumaglia adună laolaltă toate interviurile acordate (sau nu) de Elena Ferrante, scrisori (trimise sau nu) ale autoarei italiene către jurnaliști, regizori, editori, compunînd un portret arcimboldesc al scriitoarei, menit să calmeze setea publicului după „autenticitatea" biografică. Publicată la doar cîteva luni după ce Claudio Gatti, cu o fervoare demnă de demascarea mașinațiunilor Camorrei, o identifica în persoana soției lui Domenico Starnone, cartea nu va oferi împătimiților de cancan literar ceea ce-și doresc. Dar pot garanta că iubitorilor de literatură le va oferi, din plin, exact ceea ce au găsit și în proza italiencei: un aliaj impenetrabil de cultură bine asimilată, mitologie apropriată organic și autenticitate viscerală.

Din acea copilărie
își trage sevele etimologice și titlul cărții.

Adică eseu literar de cea mai bună calitate, fie că e vorba despre discuții ce pornesc de la ecranizarea romanului *Iubire amară* și care se învîrt obsesiv în jurul imposibilității camerei de a „prinde" persoana I din literatură (imposibilitate pe care regizorul încearcă să o anuleze cu ajutorul anumitor artificii pe care scriitoarea cu greu le acceptă), fie că, pornind de la un fragment aparținînd Elsei Morante, Ferrante face o adevărată arheologie a vestimentației feminine care, în cazul mamei, e menită pur și simplu să-i ucidă feminitatea. Pentru cititorii împătimiți de literatura lui Ferrante (printre care mă număr), cartea de față vine să adauge misteriosului portret al autoarei cîteva tușe care nu fac altceva decît să-i adîncească misterul. Singurele zone unde se face oarecum lumină sînt cele livrești: de la influența Elsei Morante (pe care o bănuiam), coborînd apoi înspre miturile antice ale bazinului mediteranean și urcînd apoi înspre Flaubert (de unde Ferrante decupează obsesiv observația Emmei Bovary legată de urîțenia propriului copil), lecturile acestui Sfinx literar inspiră același respect ca duritatea propriei proze.

Eseurile-interviu ale Elenei Ferrante (nu sînt niciodată simple interviuri, autoarea cerîndu-și mai mereu scuze pentru că nu a reușit să respecte tipicul unui interviu de revistă, ci a alunecat în zona mult mai nișată a eseului literar) coboară mereu înspre rădăcinile mitologice ale realității, pentru a le pune în legătură cu experiența personală: nu e deloc forțat, astfel, să vedem mînia femeilor napolitane din tetralogia ei ca pe ecouri peste timp ale furiei lui Dido, prototipul femeii îndrăgostite și părăsite. Tot așa, pornind de la un fragment din Morante, Ferrante alunecă înspre copilăria napolitană petrecută alături de mama croitoreasă și de cele cîteva surori alături de care descoperă ura, orașul ca o mantie, puterea ucigașă a cuvîntului sau a gîndului. Descoperă mirosul care însoțește tăierea stofelor, descoperă insecta uriașă pe care imaginația ei a plăsmuit-o într-o cămară și unde își trimite propria soră pentru a fi omorîtă. Din acea copilărie își trage sevele etimologice și titlul cărții, *Frantumaglia,* cuvînt pe care mama scriitoarei îl folosea pentru a defini o stare de anxietate acută, plină de ambiguitate, venită dintr-o zonă profundă a sufletului: *„Frantumaglia* înseamnă să percepi cu foarte dureroasă neliniște din ce mulțime de elemente eterogene, trăind, se înalță vocea noastră și în ce mulțime de elemente eterogene e menită să se piardă."

Frantumaglia înseamnă însă și această prezență spectrală, evanescentă și totuși extrem de acută în toate materializările ei, care poartă numele de Elena Ferrante. Iar volumul de față răspunde, pe cît posibil, mai bine decît orice investigație, la întrebarea: Cine e Ferrante? E o scriitoare nevrotică, scrupuloasă pînă la (propria) epuizare, e intransigentă atît cu propriul scris, cît și cu cei care-o citesc și-o judecă, e o prozatoare care crede că stilul nu e de ajuns pentru a naște o operă durabilă, ci mai e nevoie și de o poveste care să se nutrească din

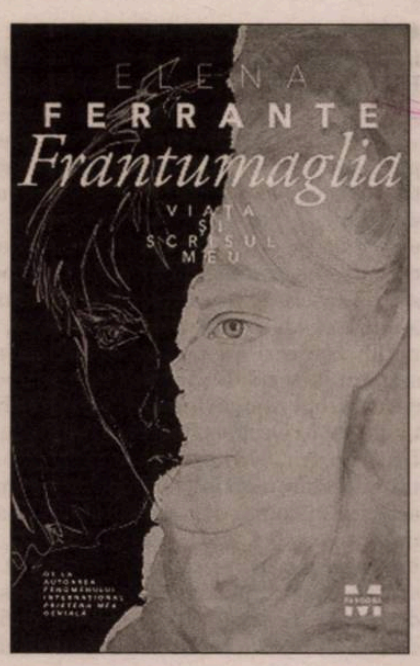

zonele cele mai adînci ale mitologiei, e de partea lui Proust și foarte mult *„contre Sainte-Beuve"*... E deținătoarea exclusivă a drepturilor asupra mărcii Elena Ferrante.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN 15 IUNIE,
la toate punctele
de difuzare a presei
13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Historia.ro

Victor MOROZOV

dilematograf

Dragoste pe replay

● ***Netemo sametemo / Asako I & II* (Japonia-Franța, 2018), de Ryûsuke Hamaguchi.**

Ryûsuke Hamaguchi (n. 1978) este probabil cel mai important regizor asiatic contemporan despre care nu s-a auzit nimic la noi în țară. În fond, nici nu e de mirare, dacă pînă și în Franța, țara care de obicei setează trend-urile, procesul de înscriere în canon a acestui *autor* a debutat abia anul trecut: mai întîi, cinefilii francezi au putut descoperi *Senses*, o miniserie de cinci episoade care a servit drept rampă de lansare pentru Hamaguchi în Occident (a avut premiera la Locarno, în 2015) și care s-a bucurat de un succes comercial nesperat. A urmat selecția în competiția oficială de la Cannes cu *Asako I & II*, *passage obligé*, se înțelege, pentru orice regizor de luat în seamă, iar primăvara aceasta filmul său de școală, *Passion* (2008), a fost în fine distribuit în săli, ca ultimă dovadă a unei recunoașteri binemeritate.

Consacrare, deci – fiindcă Hamaguchi va fi de acum încolo, după toate probabilitățile, un abonat al marilor festivaluri –, dar și *recuperare* – fiindcă japonezul, trebuie spus, nu e chiar un novice: face film de peste zece ani. O lipsă de reacție greu de explicat, dacă ne gîndim că, spre deosebire de alți cineaști japonezi de azi, Hamaguchi s-a arătat încă de la început foarte interesat de o metodă *à la* John Cassavetes (deci familiară unui public occidental), care să implice un joc actoricesc bazat pe scormoneli în străfundul personalității, pe negocieri ale teritoriului amoros și pe o aparentă libertate de a improviza. *Passion*, un soi de *Faces* japonez, în care anunțul unei căsătorii viitoare stîrnește reacții violente în cercul de prieteni ai cuplului, are un titlu bine găsit, care de altfel se poate aplica întregii cariere a lui Hamaguchi și dorinței sale neabătute de a explora mecanica fină a sentimentelor. E ceva ce s-a păstrat neschimbat și în *Asako;* în schimb, accentele sînt altele: acolo unde în *Passion* schimburile verbale angajau o intensitate venită parcă din măruntaiele ființei, *Asako* răspunde cu calm și delicatețe – indiciu al unei „rotunjimi" care îi lipsea acelui debut arzător.

Pe scurt, *Asako* propune un *twist* vertigovian: o tînără caută să regăsească în actualul partener o veche pasiune trăită în urmă cu cîțiva ani. Mai aproape de Eric Rohmer decît de Cassavetes, filmul are aparența unui proiect cadrat, în care lucrurile au compoziția lor prestabilită și imuabilă – iubitul actual e grijuliu, dar captiv într-o viață de corporație; în schimb, cel din trecut era un *heartbreaker* nepăsător. Treptat, devine însă limpede că Hamaguchi se amuză să deturneze această regulă a jocului: în interiorul structurii rigide bazate pe tipologii, japonezul găsește o mulțime de spații de libertate, ce irump fie din scenariu (un cutremur în timpul unei reprezentații teatrale, care trimite toată populația din Tokyo pe străzi), fie din mizanscenă (deși mai toate cadrele sînt statice și se succed într-un montaj clasic, la un moment dat Hamaguchi inserează un plan subiectiv – pentru o vreme „vedem" prin ochii unui personaj, camera se bîțîie, trece neanunțat de la un interlocutor la altul fără *cut*...). Așijderea și în cazul secvențelor din care se compune filmul: în mijlocul scenelor citadine – preț de cîteva cadre –, povestea execută o buclă frumoasă, aproape documentară, la o piață de pește din zona rurală, unde protagoniștii fac voluntariat: imaginile cu marfa proaspătă, apoi discuțiile dezinhibate cu sătenii, care țin pînă tîrziu, par desprinse din altă lume.

Astea fiind spuse, *Asako* merită privit și din alte considerente: fără să afișeze explicit astfel de pretenții, filmul e suficient de precis și de nuanțat atunci cînd vine vorba de personajele sale – tineri pătrunși în viața de adult – pentru a căpăta interes etnografic. Hamaguchi e la fel de stăpîn pe situație atunci cînd urmărește psihologia aflată la lucru într-o corporație sau atunci cînd își angajează personajele într-o discuție despre arta actorului. În fond, descrierea riguroasă a mediilor sociale – personajele lui Hamaguchi se învîrt într-un *middle class* confortabil – îl face pe japonez, aidoma lui Rohmer, un artist prețios al timpului său. Nu întîmplător, Asako (Erika Karata), această eroină care trece de la un partener la altul, apoi se răzgîndește iar, neștiind prea bine ce caută și încurcîndu-i pe toți cei aflați în calea sa, dar fără a fi neapărat rău intenționată, mi-a amintit de *Les Nuits de la pleine Lune*, filmul din 1984 al lui Rohmer, în care protagonista, jucată de Pascale Ogier, făcea cam același lucru. La fel ca textele lui Marivaux, astfel de filme – prin apetența lor pentru reveniri și combinații – se desfășoară în fața noastră ca experimente, ca laboratoare în care dragostea reprezintă obiectul de studiu. Tocmai datorită acestui ludism al filmului-ca-experiență, coincidențele din *Asako* pot fi integrate atît de organic în structura sa realistă: cînd putem vorbi despre dragoste?, întreabă Hamaguchi. Cînd există dragoste la prima vedere? Sau poate cînd relația se construiește prin autosugestionare? În laboratorul filmului – și în ciuda finalului cam afectat –, concluzia evidentă e imposibilitatea unui răspuns tranșant. Dar meritul lui *Asako* ține de felul în care atinge aceste chestiuni „demodate": fără să cadă în didacticism, dar suficient de apăsat pentru a ni le fixa în gînd.

Asako I & II va rula pe 27 și 28 iunie, în cadrul *Bucharest International Film Festival*.

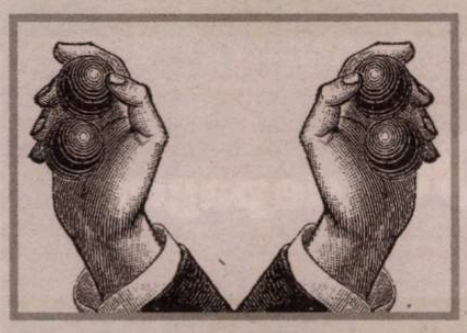

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Locuri comune

● **Madonna, *Madame X*, 2019.**

După o jumătate delicioasă de *MDNA* – cele mai calde salutări domnului William Orbit! –, pe care Madonna Louise Ciccone își restaura poziția într-o arie pop evident *clasicistă* (asta dacă anii '90 s-or fi clasicizat deja), *Rebel Heart* venea să adauge o tușă discursivă manifestă care țintea atunci către inima populului contemporan. „Bitch I'm Madonna" îi agață pe Diplo, SOPHIE și Nicki Minaj într-o comică rebeliune eșanjistă: *„We hit the elevator right up to the rooftop,/ The bass is pumping, make me wanna screw the top off!/ Yeah, we'll be drinking and nobody's gonna stop us,/ And we'll be kissing anybody that's around us"*. Acea invulnerabilă Madonnă a anului 2015 – *„Go hard or go home, bitch,/ I'm Madonna, these hoes know!"* – își autoadministra cu subtilitate discutabilă un omagiu, încercînd să se branșeze la parabolele intervalului *Like a Virgin – True Blue – Like a Prayer*.

„Bitch I'm loca!", se aude anul acesta pe cea de-a unsprezecea piesă de pe cel mai *latino* moment al Madonnei de la „La Isla Bonita" încoace. Ba chiar din întreaga ei carieră. *Madame X,* albumul lansat pe 14 iunie anul acesta, devenea instantaneu cel de-al nouălea No. 1 al americancei în *Billboard 200* și era produs în mare parte de Mirwais Ahmadzaï, francezul care a mai lucrat la triada începutului de mileniu, *Music*, *American Life* și *Confessions of the Dancefloor*. *„Y yo loco, loco!"*, vine replica starului columbian Maluma, adresată celei căreia faimoasa Martha Graham îi atașa porecla care dă numele acestui nou LP. *Madame X* navighează polisemantic – reggaeton, baile funk, funk și disco, fado, trap, batuque, Jeanne D'Arc, *autotune* și *vocoder*, reggae, Piotr Ilici Ceaikovski, *Game of Thrones* pentru imaginarul unei lumi cu viitor *purificabil*. *„Not everyone is coming to the future,/ Not everyone is learning from the past./ Not everyone can come into future,/ Not everyone that's here is gonna last."* După acel *outro* în care un *„Wake up!"* se rostogolea la infinit („God Control"), repriza de dub reggae numită „The Future" marchează evidența: *Madame X* este un album politic bîntuit de prezentul trumpist și de inflamarea polilor ideologici tradiționali. *„I went to the far right,/ Then I went to the far left,/ I tried to recover my center of gravity. (...) I came from the Midwest/ Then I went to the Far East,/ I tried to discover my own identity. (...) I guess I'm lost..."* Miniaturala „Extreme Occident" calcă apăsat în locuri comune, neputînd fi salvată nici măcar de intarsiile indiene. *„The storm isn't in the air, it's inside of us"*, declamă Madge pe *madonnesca* „Dark Ballet", fără ca vorbele acestea să treacă dincolo de acel final surprinzător: o temă din *Spărgătorul de nuci* transformată într-un tribut adus *soundtrack*-ului lui Wendy Carlos pentru *Portocala mecanică*. Mantrele empatiei, obsesie a Madonnei ultimilor 15-20 de ani, nu lipsesc de aici, de la „Killers Who Are Partying" *(„I will be gay if the gay are burned,/ I'll be Africa if Africa is shut down,/ I will be poor if the poor are humiliated,/ And I will be a child if the children are exploited")* la „God Control" *(„Get the kids ready, take them to school,/ Everybody knows they don't have a chance/ To get a decent job, to have a normal life./ When they talk reforms, it makes me laugh,/ They pretend to help, it makes me laugh,/ I think I understand why people get a gun,/ I think I understand why we all give up")*. Prezentul, spre deosebire de viitor, nu sună deloc bine. Iar viitorul, spune Madonna pe cel mai ciudat – puteți conota și negativ cuvîntul – album al ei, va arăta bine dacă vom învăța din greșelile trecutului. Și dacă vom avea *grijă* de un domn în vîrstă: *„I was up all night,/ I said a little prayer:/ Get that old man,/ Put him in a jail/ Where he can't stop us,/ Where he can't hurt us"*.

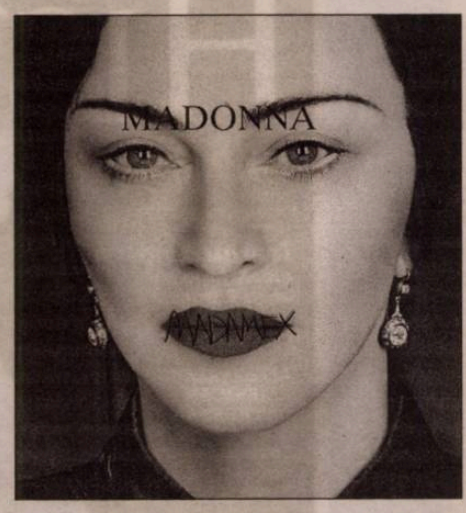

***Paul Breazu** este jurnalist.*

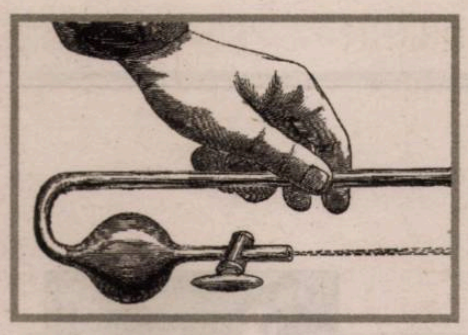

Oana STOICA

rosencrantz & co

Vocile părinților: mamele

● ***Baby Blues*, dramaturgia: Adriana Sână, documentare: Alina Căprioară, regia: Victor Olăhuț. Cu: Alina Mîndru, Florentina Năstase, Ana Turos. Proiect derulat de Fundația de Sprijin Comunitar în parteneriat cu Asociația Mutatis Mutandis și Asociația Cultură'n Șură, finanțat prin programul „În stare de bine", susținut de Kaufland România și implementat de Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile.**

Teatrul pentru și despre copii și adolescenți a devenit vizibil în ultimii ani și se află într-un proces de dezvoltare. Meritul acestui avînt stă, în primul rînd, în abordarea unor subiecte legate direct de cotidianul copiilor, de multe ori abraziv: lipsurile sistemului de învățămînt, eșuarea familiei pe fondul migrației economice a părinților, dificultatea de a fi copil într-o societate instabilă, în care cerințele sociale fluctuează dramatic și predomină principiile conservatoare etc. Dar la fel de dificilă ca poziția copilului pare a fi și postura de părinte, căruia îi revine responsabilitatea ghidării minorului prin viață, sarcină aproape herculeană din cauza impredictibilității societății autohtone. Nu poți pregăti un copil pentru înot dacă nu știi unde o să înoate, în bazin sau în ocean.

Nu poți pregăti un copil pentru înot dacă nu știi unde o să înoate, în bazin sau în ocean.

Un spectacol recent, creat independent și prezentat într-un turneu național, aduce în dezbatere una dintre problemele grave ale „meseriei" de mamă: depresia postnatală. Spectacol intersecțional, *Baby Blues* explorează depresia postnatală în contexte sociale marginale – mamele provin din familii disfuncționale, bîntuite de precaritate, cu un istoric de abuz și violență domestică – sau vulnerabile – mamele minore (fenomen la care România deține primul loc în Uniunea Europeană ca urmare a lipsei de educație sexuală în școală și acasă, pe fondul unui conservatorism pudibond promovat în discursul public). Boala nu este o consecință a fragilității statutului social – nu este generată direct de sărăcie, lipsă de educație, abuz sau violență, ci este determinată de modificările hormonale care apar imediat după naștere –, dar este agravată în aceste condiții. Precaritatea materială, statutul de mamă singură sau cel de mamă minoră favorizează apariția depresiei postnatale, agravează simptomele și prelungesc durata ei. În plus, persoanele cu un statut social vulnerabil sînt mai expuse efectelor depresiei prin faptul că nu apelează sau nu beneficiază de ajutor medical și nici nu au parte de susținerea și înțelegerea celor din jur (ideea că depresia e „doar un moft" parazitează mentalul colectiv autohton, ca multe alte prejudecăți care denotă lacune de educație la nivel de masă). Depresia postnatală este încă departe de a fi cunoscută pe scară largă astfel încît viitoarele mame și apropiații lor să fie pregătiți în caz de nevoie. Nici doctorii nu pot face prea mult, haosul și lipsurile materiale din sistemul medical nu susțin îngrijirea mamelor cu tulburări psihice. Pe scurt, de multe ori aceste femei sînt lăsate singure într-o situație de criză care necesită tratament și supraveghere (cazurile de pruncucidere în România au, de regulă, două elemente comune: situația materială precară a mamei și lipsa de susținere cu care ea se confruntă).

Baby Blues are la bază o documentare realizată de Alina Căprioară prin intervievarea unor mame din județul Bacău, materialul rezultat fiind prelucrat de Adriana Sână în șapte episoade, cărora li se adaugă încă trei episoade ficționale, care identifică structuri comportamentele ale părinților, două scrise de actrița Florentina Năstase și unul de regizorul Victor Olăhuț. Prin urmare, spectacolul este modular și fragmentar dramaturgic, determinîndu-le pe cele trei actrițe, Florentina Năstase, Alina Mîndru și Ana Turos, să fie extrem de ludice, pe de o parte, pentru a susține varietatea de personaje (adulți și copii) din cele zece schițe, pe de altă parte, pentru a contrabalansa austeritatea scenografică. Ca orice spectacol independent, *Baby Blues* a avut un buget mic, așa că punctul său forte nu este vizualul, ci relația dintre temă, cu toate calitățile ei (puțin dezbătută, documentare cu subiecți reali, extragerea unor tipare comportamentale nocive etc.), și modul inventiv, dinamic, în care este prezentată. Poveștile din *Baby Blues* nu sînt simple: este vorba de violență fizică, mame cu mulți copii sau minore, comunitatea mamelor și bunicilor din parcuri, ale căror abordări diferite în educație se ciocnesc. Regizorul Victor Olăhuț optează pentru un mix de realism și minimă caricaturizare – pentru că actrițele interpretează tipologii inspirate de cazuri reale – în care tușele de comic și dramatic se intersectează sau chiar se suprapun. Perspectivele asupra subiectului se schimbă de la un episod la altul, însă domină, desigur, cele ale mamelor, doar că ele au istorii și contexte diferite și fiecare poveste reprezintă o situație specifică (din care se extrag tipologiile). Este meritul actrițelor că jonglează abil cu personajele și narațiunile, dar și cu registrele, păstrînd nuanțele comice și dramatice la un nivel moderat astfel încît să nu dezechilibreze întreaga arhitectură performativă. E o actorie fluidă, care coagulează spectacolul: Florentina Năstase, cu alura ei adolescentină, poate fi o bunică – arhivă de prejudecăți și credințe cicălitoare, bonoma Alina Mîndru poate juca un copil abuzat psihic de părinți sau o femeie dominatoare și intimidantă, Ana Turos, cu aparenta ei asprime care este, de fapt, un înveliș pentru tristețe, poate fi o mamă „teroristă", ea însăși terorizată de soț.

Baby Blues vine în succesiunea unui spectacol creat în 2014 de Elena Vlădăreanu și Robert Bălan, *Habemus bebe*, care explora problemele maternității, și concomitent cu un alt show al lui Robert Bălan, *Cocoțat pe schele*, care panoramează paternitatea. Creat de mai multe asociații independente (printre care Asociația Cultură'n Șură, care derulează programe culturale în zonele rurale, prezentînd spectacole de teatru în hambarele sătenilor – un serviciu public absolut necesar), *Baby Blues* are o utilitate socială acută care reclamă reluarea lui în stagiunea viitoare. Sper ca artiștii să găsească soluția financiară pentru reprezentarea lui în continuare sau, poate, vreo instituție de spectacol să „îl adopte".

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cristina CIOABĂ

Amintiri din prezent

Cel de-al treilea roman semnat de Andrei Cornea, *Amintiri din epoca lui Bibi, o post-utopie,* Humanitas, 2019, vine să consolideze imaginea unui scriitor cu totul original în peisajul literar de la noi. De fiecare dată cînd apare o voce nouă, critica de întîmpinare încearcă să-i găsească filiații, asemănări integratoare, anume pentru a-și sprijini discursul pe celebritatea celor vechi, care – nu-i așa? – dau credibilitate nou-venitului. În cazul acestui roman, un astfel de travaliu este înlesnit chiar de către autor, care își alege dintru început înaintașul. Andrei Cornea plasează acțiunea romanului său în epoca post-orwelliană, la aproape 30 de ani după celebrul an 1984 (care poate fi foarte bine și 1989), adică în prezentul nostru. De altfel, autorul își devoalează intențiile dintru început, intitulîndu-și romanul *o post-utopie*.

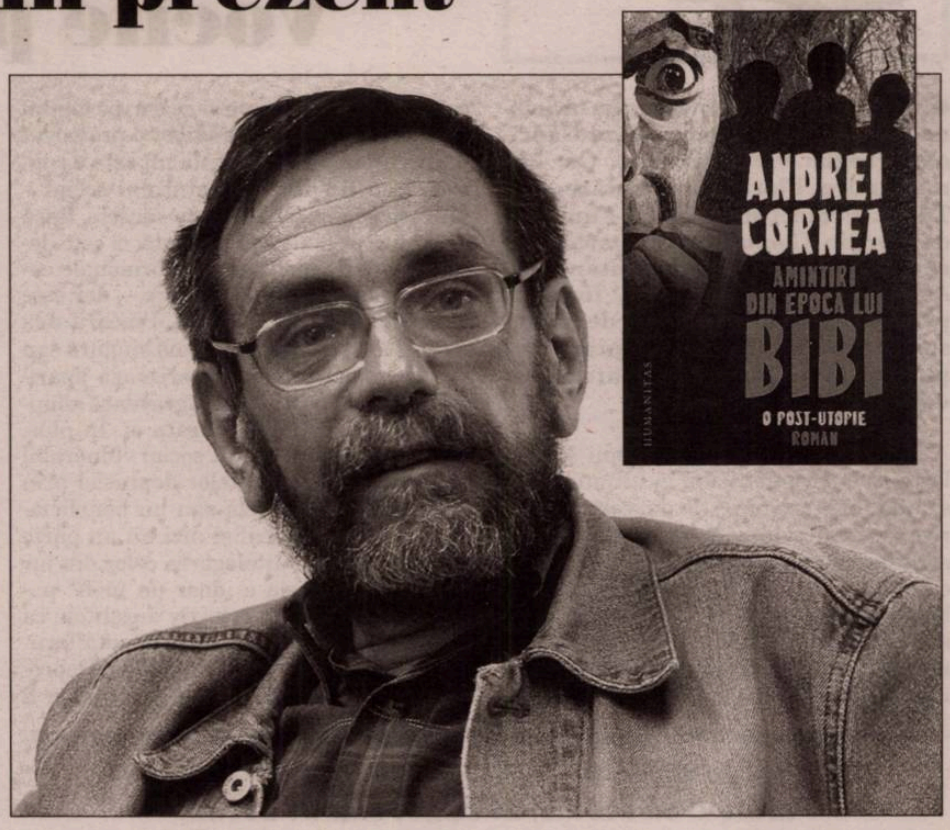

Nimic însă din teroarea *de atunci nu pare să le mai umbrească memoria.*

Ceea ce frapează însă chiar din primele pagini este teribila senzație de realitate, de viu, de fapt crud. Așadar, post-utopia devine realitatea cea mai nemijlocită. Desigur, autorul păstrează regulile dialogului literar pe care și l-a asumat dintru început: personajele sale descind din romanul lui Orwell, iar pe Winston Smith îl regăsim la masa sa din cafeneaua londoneză Castanul. A îmbătrînit mult în acești 30 de ani, arată tare rău, așa ponosit și rupt în coate, bea destul de mult, iar asta se vede bine pe chipul său obosit. Singura distracție ce i-a mai rămas este să joace șah cu vreun client al restaurantului sau de unul singur. Întreaga sa existență pare a se justifica doar prin faptul că el *ține minte*. Ține minte foarte bine cum a fost în trecut. Prezentul e mai degrabă tulbure, însă trecutul e clar ca o apă de munte în care nu se mai satură să privească. Iar privirea lui este pătrunzătoare și necruțătoare. De aceea îl exasperează felul în care îl mistifică cei care nu mai vor să-și amintească decît frînturi ce seamnă cu ilustratele trimise din vacanțe: o excursie, un film, o aventură erotică, un marș săltăreț. Nimic însă din *teroarea* de atunci nu pare să le mai umbrească memoria. Sînt mai degrabă nostalgici. Ar prefera siguranța iluzorie a dictaturii, în schimbul riscului asumat al libertății. (Sună destul de cunoscut pentru noi, nu-i așa?) Or, această anomalie a minții celor din jur îl contrariază peste măsură pe Winston. Și îl provoacă să-și scrie memoriile. Să-și povestească viața așa cum a fost. Și, pentru a elimina orice subiectivitate, Winston își probează propriile amintiri cu documente din epocă. Epoca lui Big Brother. Cel căruia toți îi spun acum, cu oarecare simpatie, Bibi.

Aventura începe în clipa în care o editură este dispusă să-i publice cartea. Însă nu ca pe o mărturie a vremurilor trecute, ci ca pe un roman de ficțiune. Martorul ar urma să devină o „făptură gingașă", un scriitor talentat, chiar genial, căruia i se promite un debut strălucit. Astfel, Winston este aruncat în plasa propriului trecut, care se reconfigurează ca prezent. Reîntîlnirea cu Julia, iubita de pe vremuri, pare a-l salva din această nouă capcană. Destinul cărții lui Winston Smith este atît de pasionat, încît a-l devoala ar însemna să-i răpești cititorului bucuria imprevizibilului. Aș comite, cum se spune acum, păcatul unui *spoiler!* De aceea tot ce voi adăuga aici este că personajul nu va renunța, în ciuda tuturor presiunilor, la calitatea sa de martor, de păstrător și, în cele din urmă, de martir al adevărului.

Atingînd problema adevărului, pătrundem în stratul de profunzime al cărții. Andrei Cornea descinde în literatura de ficțiune coborînd din sfera pură a abstracțiunilor filozofice. Ani la rînd a practicat asceza marilor idei, studiind și traducînd filozofi antici și moderni. Acestei asceze i-a contrapus implicarea în viața cetății printr-o activitate jurnalistică de o perseverență incredibilă, dar mai ales de o calitate la care prea puțini dintre confrații lui se pot ridica. Din împletirea acestor două preocupări s-a născut scriitorul. Există în romanele lui Andrei Cornea un mesaj comun, ca un fir roșu care le leagă: este scos la lumină potențialul negativ al ideilor, care, forțate să intre în lume, devin adevărați agenți ai crimei. Și în acest roman, unde realitatea plagiază ficțiuni utopice, dar și în cel anterior, *Lanțul de aur,* este prezentat mecanismul prin care ideile sînt deturnate în ideologii ce nasc sisteme totalitare.

Pe de altă parte, scriitorul Andrei Cornea coboară el însuși o idee din sfera înaltă a abstracțiunii și o întrupează ridicînd către ea materia prea greoaie a imediatului. Această dublă mișcare, prin care ideea capătă învelișul de carne al realității, ea însăși fiind tranfigurată prin această întîlnire, are drept finalitate chiar nevoia permanentă a autorului de a înțelege. Actul de creație este astfel un joc secund, deopotrivă pur, dar totodată veridic. Dificila problemă a adevărului coboară în roman într-un mod cît se poate de firesc, luînd forma unei pete pe peretele cafenelei Castanul. Este chiar urma lăsată de tabloul fostului dictator Bibi. Această imagine, ce va mai reveni pînă la final, constituie bucla în care este prins jocul dintre trecut și prezent. E o pată care nu vrea cu nici un chip să dispară. Degeaba se străduiesc să o ascundă, să o disimuleze. Pentru că ea este chiar urma pe care adevărul o lasă în această lume amnezică. O mărturie sîcîitoare, care strigă din mutenia pietrei (fac referire aici și la motto-ul cărții: „Dacă vor tăcea aceștia, vor striga pietrele"). O mărturie care vorbește nu doar despre trecut, ci și despre prezentul ce se dovedește a fi un trecut neîncheiat. Nu întîmplător, romanul este plasat într-o perioadă electorală, și nu întîmplător, unul dintre candidați este însuși Bibi. Capcana trecutului pare a fi infailibilă. Finalul poate părea unora extrem de pesimist. E adevărat că fostul dictator revine în glorie, chiar în urma unor alegeri democratice. Odiosul trecut totalitar pare a se reinstala, deghizat în vălurile democrației. Cei doi, Winston și Julia, par a fi pierdut definitiv și această ultimă bătălie. Însă, chiar și în această lume, aparent cu totul capturată, fericirea nu este o imposibilitate. *Vocea* iubitei, singura realitate neatinsă de trecerea timpului, reminiscență a celor veșnice, îl propulsează pe eroul cu mințile rătăcite într-o stare de beatitudine, în libertatea necondiționată a iubirii. În plus, cartea, mărturia lui ultimă, a intrat totuși în lume și nimeni nu poate ști care va fi, pînă la urmă, destinul ei.

Nu aș spune totul despre acest roman absolut pasionant dacă nu aș devoala și un alt strat ce îi dă originalitate. Sarea și piperul care fac mai pregnant gustul acestei povești sînt umorul și ironia. Doar astfel lumea aceasta, atît de decăzută moral, poate fi privită cu înțelegere, cu compasiune, în chiar omenescul ei. Doar astfel ea devine vie. Cum reușește Andrei Cornea să strecoare aceste ingrediente într-o poveste aproape tragică, asta e aproape un mister! Dar cu atît mai puternic este efectul.

***Cristina Cioabă** este prof. de română și dr. în filologie. A editat vol.* Jurnal esențial *de Monica Lovinescu, Humanitas, 2010.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Complicațiuni inutile

Uneori am sentimentul că progresul a luat-o, cumva, pe o scurtătură și a ajuns să fie cu un pas înaintea oamenilor pe care ar trebui să-i slujească. Mi se întîmplă să gîndesc așa atunci cînd văd, la casieria magazinului de bricolaj, cum factura nu poate fi emisă pentru că articolele din lemn au alt statut, trebuie făcut un retur și apoi o revînzare, lucruri pe care doar șefa de raion știe să le facă. Emiterea facturii durează 30 de minute și generează o coadă nervoasă. Sau atunci cînd o centrală termică nouă nu poate fi pusă în funcțiune pentru că s-a schimbat interfața automatizării față de modelele anului trecut, iar specialistul care trebuie să realizeze dificila întreprindere ia manualul la puricat, încercînd să afle cum se face, apoi dă cîteva telefoane inutile la colegi, te întrebi de ce era atît de urgent să le schimbe.

Mărturisesc că sînt un utilizator de tehnologie leneș. Nu îmi place să citesc prospecte și instrucțiuni de montaj. Mi se pare absurd să învăț o cărticică pentru a folosi o telecomandă inteligentă. Nici nu îmi înnoiesc parcul tehnologic prea frecvent, întrucît consider că prietenia mea cu aparatele pe care le întrebuințez trebuie să dureze mai mult de un an sau doi. Înțeleg nevoia de a îmbunătăți produse, de a le face mai fiabile, mai prietenoase cu mediul etc., însă mă trec sudori reci doar gîndindu-mă că aș fi în pielea unui specialist care instalează centrale termice și fiecare vine cu propriul manual, propria interfață, propriile probleme, iar acestea se schimbă anual, uneori chiar de două ori pe an.

Știu, sînt un imigrant digital, așa cum mi-a spus, odată, un student care își însușise cu temeinicie un soi de clasificare a oamenilor în funcție de expunerea la tehnologia digitală, din naștere sau nu. Adică, dacă la doi ani furai de pe masă telefonul mamei, ești un nativ digital, iar dacă la doi ani te jucai cu lopățica în țărînă, ești fatalmente un imigrant digital, privit cu condescendență de nativii cumsecade care gîndesc politici publice ca să te integreze și pe tine în brava societate digitală. Imigranții digitali obișnuiau să citească o carte pentru puterea transformatoare a acesteia, pentru experiențele de necuprins într-o viață pe care cărțile le puteau conține, pentru alegerile pe care îi obligau să le facă atunci cînd le citeau, chiar dacă nu erau confruntați, în mod real, cu situația dată. Acum, fiecare dispozitiv pe care avem obligația să-l folosim vine însoțit de propria carte, de propria poveste, tehnică și searbădă, a cărei înțelegere necesită eforturi cognitive, iar răsplata este abilitatea de a-l folosi. Acesta ne face viață mai ușoară, ne face mai capabili, mai rapizi, mai eficienți. Participarea literaturii la viața noastră rămîne o opțiune, cu excepția lecturilor obligatorii din școală, în timp ce, cu privire la manualele de instrucțiuni, avem o normă clară de minimum trei pe an, iar numărul crește de la un an la altul. Cîte manuale de instrucțiuni putem citi într-o viață, și la ce bun?

Așa cum există literatură parșivă, care, pe lîngă că îți răpește banii, îți irosește și timpul, așa există manuale făcute doar pentru a exonera producătorul de defecte în utilizare. Adică ar trebui să stai non-stop și să deretici la aparatul respectiv ca să meargă el bine și să-i funcționeze garanția, ar trebui să te transformi într-un sclav al mașinăriei pentru ca aceasta, triumfală, să-și facă treaba pentru care ai cumpărat-o. Iar la sfîrșitul zilei, ar trebui să fii un utilizator mulțumit, încîntat de alegerea făcută.

Nu îmi place să citesc prospecte și instrucțiuni de montaj.

Dar nimic nu este mai sîcîitor decît obligativitatea creării de conturi pentru orice fleac de pe Internet. Pentru a ne fi protejate datele, este necesar să creăm cont peste cont, fiecare cu parole. Ca să introduci o parolă valabilă, trebuie să încerci de cîteva ori căci, de fiecare dată, afli că ești prea relaxat și superficial. Prima oară introduci, firesc, o parolă pe care ai putea, ulterior, să ți-o și amintești. Nu e bună, pentru că nu are majuscule. Introduci o majusculă, apoi afli că nu e bună pentru că nu are semne speciale. Bagi și un semn special, deși deja ți-e clar că nu ți-o vei aduce aminte niciodată și nici nu-ți mai pasă, dar tot nu e destul, pentru că nu conține cifre. Stresul de a inventa parole este un coșmar digital care se poate rezolva fie lăsînd calculatorul să memoreze parola, ceea ce o anulează ca parolă, fie să inventezi o parolă „tare“ pe care să o folosești la multe conturi și, cînd cade unul, să cadă toate. Și mai este varianta să ți le notezi în telefon, dar atunci intri direct în coșmarul de a-ți uita telefonul acasă sau de a nu fi sigur dacă l-ai pierdut ori nu.

Îmi aduc aminte de vremurile cînd, dacă te supăra cineva la telefon, puteai bușa receptorul în furcă ori, în cazuri extreme, trînti tot aparatul. Paguba era mică, cînd te calmai îl desfăceai cu șurubelnița, lipeai ce se desprinsese și telefonul funcționa iarăși. El nu era acea parte inteligentă a ta care te organizează, îți spune ce ai de făcut zilnic, te ține pe traiectorie, te ajută să fii mai informat, mai deștept, mai tonic, mai actual, mai frumos, cu fiecare nou *selfie*. Îndepărtîndu-se de utilizator, printr-un avans din ce în ce mai consistent, tehnologia nu mai poate fi reparată, ci doar înlocuită. Vremurile cînd imigranții digitali șurubăreau pe sub Dacii a apus de mult. Acum consumatorii înlocuiesc produsul la cea mai mică nemulțumire sau rateu. Ceea ce vine la pachet cu mutarea unei baze de date, învățarea unui nou manual, experimentarea unor funcții noi și entuziasmul inerent unei noi achiziții. În final, consumatorul este satisfăcut, pentru că fericit a uitat de mult ce înseamnă.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

dreptul la replică

Sabin ORCAN

Critica presei pure

Atunci cînd am pășit pentru prima dată într-o redacție de ziar – era la cîteva zile după mineriada din iunie '90 –, am fost șocat să întîlnesc acolo cîțiva ziariști de pe vremea lui Ceaușescu. Eram un tînăr de 20 de ani, cu plete și cu vise mari, mirat de faptul că valul anticomunist nu-i măturase încă pe toți.

Ziarul în cauză, fost organ al partidului pînă în decembrie '89, trecuse de mult de partea Opoziției și critica virulent regimul Iliescu. Dar vechii tovarăși din presa comunistă nu dispăruseră. Unii se retrăseseră pe poziții tehnice, lucrau ca secretari de redacție, alții scriau despre cultură sau despre agricultură, încercau să se țină cît mai departe de agitata viață politică a fragedei noastre democrații.

Noi, ceilalți, proaspăt angajați de un șef care avea la activ oarece acte de disidență, ne uitam la ei ca la niște exponate vii. Și, din cînd în cînd, îi provocam să ne spună cum se făcea „presă“ înainte. Cei mai mulți ocoleau întrebarea, răspunzînd cu o glumă despre vreo greșeală de corectură trecută pe sub nasul cenzurii. Nimic despre articolele de fond publicate cu prilejul celui de-al nu știu cîtelea congres, nimic despre răul pe care-l slujiseră pînă mai ieri, nimic despre compromisurile și lașitățile lor.

Într-o noapte eram de serviciu („cap limpede“) și unul dintre ei a simțit nevoia să mi se spovedească din senin. „Ceam făcut noi, dragă Sabin, n-a fost presă, a fost propagandă. Să nu le pui niciodată în aceeași oală. Sînt atît de diferite, ca adevărul de minciună.“

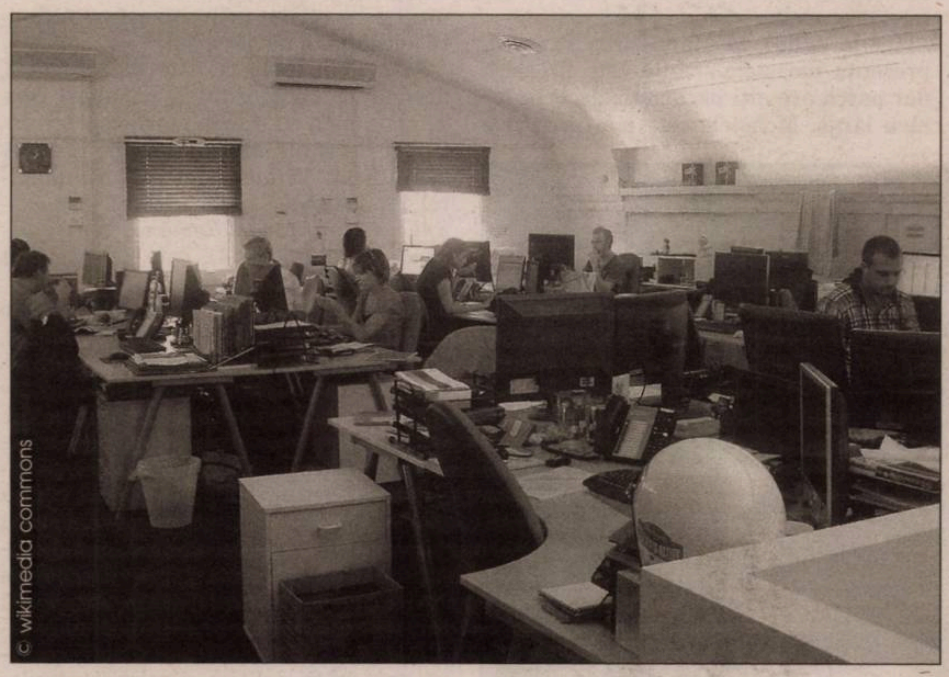

© wikimedia commons

De ce vă povestesc asta? Pentru că unii se grăbesc să condamne inițiativa noastră de a-i boicota pe politicienii care pretind că sînt de partea moralității, dar se complac să apară în cloaca televizată de la Antena 3. Post specializat în linșaj și manipulare, folosit ca măciucă politică de un securist și pușcăriaș ca Dan Voiculescu.

Și ce dacă? Politicienii trebuie să se adreseze întregului electorat, mergînd la toate televiziunile, țipă adepții *Realpolitik*-ului de Dîmbovița! Jurnaliștii nu sînt decît niște „instrumente de comunicare în masă“, adaugă Dan Barna, liderul USR. O formațiune care militează, culmea, pentru „oameni noi“ și „fără penali“.

Sînteți „puriști“, sar să ne reproșeze colegii de breaslă. Ca Teodor Tița, de pildă, care scrie în *Dilema veche* că „e irelevant locul în care se întîmplă dialogul“.

Trec peste detaliul că postul cu pricina nu mai are de mult decît o influență mediocră. Ca dovadă stă chiar rezultatul ultimelor alegeri. Trec și peste faptul că locul are, ca și anturajul, însemnătatea lui. Închipuiți-vi-l pe Corneliu Coposu acordînd un interviu fituicii *România Mare!* Sau pe Iuliu Maniu vizitînd redacția *Scînteii!*

Dar cea mai mare hibă în raționamentul criticilor noștri e însăși premisa falsă de la care pleacă. Și anume că Antena 3 e „o televiziune ca oricare alta“. Nu este. Sau este tot atît cît erau și *Scînteia* și *România Mare* niște ziare ca oricare altele. La Antena 3 se face propagandă, nu presă. Iar diferența dintre ele, așa cum îmi explica în urmă cu 29 de ani un ziarist comunist într-un acces de pocăință, este ca de la minciună la adevăr.

***Sabin Orcan** este director al revistei* Newsweek România.

Marius VASILEANU

Fake-uri, moaște și sfinți

Religiozitatea populară, fenomen el însuși miraculos, generează o alianță subterană imprevizibilă: aceea dintre cei care practică și teoretizează nivelurile soft ale religiei și, surprinzător, scepticii ori criticii de serviciu, numiți uneori „neomarxiști".

Judecînd după statisticile românești recente, chiar dacă sînt diabolizați adesea, mai ales după poziția tranșantă împotriva referendumului pentru familie, așa-numiții neomarxiști sînt în realitate persoane care cred în divinitate – indiferent cum o numesc –, puțini dintre aceștia intrînd cu adevărat în rîndurile agnosticilor sau ateilor.

Cîndva, pe la mijlocul anilor '30 ai secolului trecut, pornea un straniu desfășurător de forțe în jurul unui simplu cioban, Petrache Lupu. Mari personalități ale Bisericii Ortodoxe Române (BOR) și ale societății au scris în favoarea revelației lui Petrache Lupu, milioane de credincioși au luat drumul Maglavitului. Ceea ce nu se știe este că, în paralel, în anii imediat următori primei revelații a lui Petrache Lupu (1935), vom găsi în presa interbelică o mulțime de imitatori. Periodic, la distanță de cîteva luni, ziarele interbelice românești anunță cum X, Y sau Z au avut la rîndul lor revelații similare celei trăite, se presupune, de ciobanul din Maglavit: ba la Brăila, ba în Botoșani etc. Sîntem în plină religie populară pe care o Biserică creștină și o religie autentică o gestionează cu greu.

Desigur că lunga noapte comunistă a deturnat complet cele petrecute la Maglavit. Astăzi mormîntul lui Petrache Lupu nu-și găsește închinători decît printre localnici. Biserica a instrumentat laolaltă cu întreaga clasă politică fenomenul Maglavit. Cu alte cuvinte, Biserica a profitat din plin de religiozitatea populară declanșată atunci, acolo, fără să fi clarificat nici pînă astăzi ceea ce s-a petrecut cu adevărat.

Schimbînd ceea ce este de schimbat, te întrebi care va fi posteritatea fenomenului Arsenie Boca, apărut încă din anii '40-'50 în Ardeal. Comisia de cercetare a canonizării Părintelui Arsenie Boca are un verdict pozitiv, în pofida unor dezinformări bine plasate de Securitatea comunistă, care mai stăruie și astăzi în anumite medii clericale. Sigur că există rețineri absolut naturale, inclusiv din partea unor teologi cu carte, referitoare la excesele imenselor pelerinajele care se petrec în ultimii ani la mormîntul Pr. Arsenie Boca. Într-un fel, religia populară primește un necesar bemol, chiar dacă din motive și în termeni improprii credinței, în cazul unor anume critici (parțial, neomarxiști)!

Inteligența duhovnicească s-ar putea însă să învingă orice bariere subiective, căci în cazul Pr. Arsenie Boca există argumente puternice în favoarea obiectivității sfințeniei. Da, am uitat să precizez, personal cred în sfințenia Pr. Arsenie Boca, așa cum cred că există moaște purtătoare de har. Una dintre mizele misticilor de pe toate meridianele este aceea de obținere a imortalitalității, de iluminare a cărnii. Unii, infim de puțini, reușesc.

Biserica Ortodoxă, care are o dinamică greu perceptibilă, cultivă reflexele încete, nu se grăbește. Problema este că trăim într-un ev în care viața se desfășoară la viteze neînchipuit de mari. Secolul XXI va aduce, sper, profilul unui creștin ortodox și al unui cleric cu o bună priză la realitatea vie, iar nu la cea închipuită ori preluată din vechile Cazanii.

De altfel, recent întors din Sfîntul Munte Athos, pot mărturisi că lucrurile sînt și acolo pe un făgaș optimist. A trebuit să ajung pe Muntele Athos ca să văd pentru prima oară în viață o imprimantă 3D, instrument pe care ingenioșii monahi ai unei mari mănăstiri grecești îl folosesc pentru a obține mult mai ieftin anumite obiecte de plastic, proiectate inițial pe un computer. Aceasta nu diminuează cu nimic autenticul credinței athonite, este o altfel de rucodelie.

Tot în Athos, la Mănăstirea Vatoped, prezența moaștelor sfinte este firească, dar parcă are alți parametri decît în lumea largă. Moaștele cele mai prețioase sînt scoase aproape zilnic de undeva din altar, sînt așezate pentru cîteva minute spre închinare, după o prealabilă prezentare, începînd cu un fragment de craniu și celebra ureche stîngă, neputrezită după un mileniu și jumătate, a Sf. Ioan Gură de Aur (347-407). Pelerinii nu se calcă în picioare, nu se înghesuie, așteaptă civilizat. Pare că acolo, pe Athos, toate aceste moaște, la care se adaugă un fragment din Brîul Maicii Domnului, sînt tratate, așa cum și trebuie, cu o anume distanță, fără efuziuni sentimentale ieftine. O anume decență, o variantă „tare" a apropierii de sacralitate. Da, și acolo există forme, rămășițe de idolatrie, dar totul pare cernut prin atmosfera rafinată a locului, a nevoitorilor.

Biserica a instrumentat laolaltă cu întreaga clasă politică fenomenul Maglavit.

Schimbînd ceea ce este de schimbat, desigur că religiozitatea populară care se manifestă cu ocazia marilor pelerinaje din România are un specific greu de cuantificat. Volumul cercetătorului Mirel Bănică, *Nevoia de miracol. Fenomenul pelerinajelor în România contemporană* (Polirom, 2014), este un excelent punct de plecare.

Întrebarea-cheie este aceasta: există o instrumentalizare politică, bisericească, a pelerinajelor și a închinării la sfintele moaște, astăzi, în România? Răspunsul tuturor oamenilor onești: indubitabil, da, chiar dacă vizibil diminuată în ultimii ani. Din nou, alianța invizibilă a Bisericii cu cîrtitorii (parte, neomarxiști) a dat roade. Este un binom care, dacă nu ar fi existat, ar fi trebuit inventat. Fiecare are nevoie vitală de celălalt. Pe de o parte, ierarhii BOR află că este cazul să-și mai diminueze tendințele expansive și nesfîrșitele concesii făcute deopotrivă autorității politice și religiei populare. Pe de altă parte, cei care au dubii referitoare la realitatea credinței creștine primesc uneori binefăcătoare lecții. Totul este să aibă urechi de auzit. Cîndva, un personaj numit Ioan a avut urechea „pregătită" – textele veterotestamentare vorbesc despre tăierea împrejur a urechii –, iar acea ureche care a auzit glasul de Sus nu a mai putrezit.

BOR face eforturi vizibile în ultimii ani de recalibrare, de înțeleaptă gestionare a fenomenului Arsenie Boca. Nu același lucru se poate spune despre expunerea publică a moaștelor. Gurile rele & lucide – anume, clerici din interiorul Bisericii – vorbesc despre sumele uriașe de bani vehiculate cu ocazia prelungirii unei sărbători de la o zi, două, hai, trei, la aproape o săptămînă. Sub pretexte pastorale, este un prilej de a face bani, uitîndu-se că adepții religiei populare, pe care unii îi numesc peiorativ „pupători de moaște", se vor înghesui non-stop și dacă racla respectivă va rămîne scoasă din biserică timp de o jumătate de an. Traficul, numit astăzi schimb/import de moaște sfinte, este înfloritor. Și aici se fac eforturi de reglementare: există în lucru un *Catalog general al Sfintelor Moaște din BOR*. La nivel de Patriarhie a BOR se încearcă limpeziri în această problematică, inclusiv în ceea ce privește delicata problemă a osemintelor celor morți în închisorile comuniste, mai greu este cu ceea ce se petrece la firul ierbii.

Se spune că marele taumaturg Sfîntul Nectarie de la Eghina (1846-1920) ar fi anticipat acest risc și a lăsat cu limbă de moarte ca rămășițele sale pămîntești să nu fie risipite. Astăzi vei găsi fragmente din moaștele sale peste tot în lume, inclusiv în România – cei care le „exploatează" vor găsi totdeauna o explicație. Totul costă, firește, vei putea aduce plătind multe mii de euro o raclă cu moaște, să zicem, din Grecia, definitiv sau doar pentru cîteva zile. Prietenii unui primar din marginea Bucureștilor știu de ce, clericii profită și închid ochii. Religia populară în tandem cu religia ortodoxă autentică, oficială, visează la un vals, dar le iese în asemenea cazuri un dans din buric în ritm de manele.

Astfel de tranzacții și de *fake*-uri sînt banale, de mii de ani, pe toate meridianele fenomenului religios. Cîndva, în scrierile veterotestamentare, se vorbea și despre tăierea împrejur a inimii. Ceea ce contează cu adevărat este să îți păstrezi inima curată și credința în Dumnezeul cel Viu.

***Marius Vasileanu** este cercetător în antropologia religiilor.*

Bernard-Henri LÉVY

Șarlatanii Brexit trași la răspundere

Spre sfîrșitul lunii mai, Tribunalul din Westminster a decis să ia în considerare plîngerea depusă de activistul Marcus Ball, care îl acuză pe Boris Johnson, fostul ministru al Afacerilor Externe al Marii Britanii, care acum conduce cursa pentru succesiunea Theresei May la fotoliul de prim-ministru, că ar fi mințit în timpul campaniei pentru referendumul Brexit din 2016. Înalta Curte din Londra a revocat totuși această decizie și a anulat citația care l-ar fi obligat pe Johnson să depună mărturie publică cu privire la campania Brexit.

Decizia Înaltei Curți e regretabilă. O audiere publică ar fi fost binevenită din două motive. În primul rînd, ar fi dat în vileag minciunile susținătorilor Brexit – care mi s-au părut dintotdeauna cel mai bun argument pentru cei care se opun Brexit. Și, într-un mod mai general, o atare audiere ar fi subliniat pericolul pe care astfel de minciuni îl reprezintă pentru democrație.

Desigur, Marea Britanie ar trebui să fie liberă să opteze pentru a deveni din nou „Mica Anglie". Populațiile au, în fond, același drept de a se sinucide ca și persoanele fizice. Cu condiția însă ca această decizie să fie luată în cunoștință de cauză, în mod deliberat și de bunăvoie. Nimeni nu trebuie să fie împins să o facă, prin hărțuire sau instigare – un delict prevăzut, în cazul unei sinucideri reale, cu o pedeapsă severă.

Or, cam asta s-a întîmplat în timpul campaniei care a dus la votul Brexit. Poporul britanic, departe de a acționa în cunoștință de cauză, a fost indus în eroare. Exemplele de dezinformare și de minciuni cu greu mascate, care au întunecat judecata votanților, sînt prea multe pentru a fi enumerate aici.

Dacă i s-ar fi dat curs plîngerii lui Ball, toate acestea ar fi ieșit la iveală. O audiere în fața instanței ar fi demonstrat că dezbaterea de dinaintea referendumului nu a fost de bună-credință. Și ar fi stabilit că votul pro-Brexit și acceptarea la scară largă a consecințelor sale nu s-au petrecut în cunoștință de cauză.

Și *asta* ar fi constituit cel mai bun argument posibil pentru a oferi cetățenilor Marii Britanii șansa de a-și reconsidera decizia. În plus, procedurile judiciare ar fi avut meritul suplimentar, și chiar mai important, de a sublinia modul în care tolerarea minciunilor poate afecta grav democrația.

Susținătorii lui Johnson au argumentat că nu ar fi fost corect să i se permită unui singur judecător să decidă cu privire la o dezbatere de anvergura Brexit, și că tribunalele nu sînt instanțe de apel abilitate să soluționeze dispute democratice. Ceea ce e corect, dar există mai multe tipuri de dispute.

De exemplu, una este să pariezi că Anglia, eliberată de Vechea Europă, ar relua comerțul pe mările lumii și ar prospera. Și cu totul altceva este să lansezi acest pariu propagînd minciuni sfruntate – bunăoară, că apartenența la Uniunea Europeană costă 350 de milioane de lire (444 de milioane USD) pe săptămînă – care s-au dovedit, culmea, taman după ce pariorii și-au pus în joc economiile de o viață, a nu fi adevărate.

În mod similar, una este să crezi, cum au făcut neoconservatorii americani, că democrația poate fi implementată în Irak prin forță armată și să pledezi, cu bună credință, pornind de la acest crez. E însă cu totul altceva să încerci să rezolvi cazul, la Națiunile Unite, arătînd flacoane cu pulbere false care dovedesc, chipurile, prezența unor arme de distrugere în masă inexistente.

Atît războiul din Irak, cît și Brexit ilustrează o distincție simplă, dar esențială în orice democrație. Pe de o parte, există o luptă dreaptă între diferitele puncte de vedere, purtată în cadrul guvernat de legi clare care ar trebui să fie spațiul public. Pe de altă parte, există o bătălie pe viață și pe moarte, în care nici o priză nu este interzisă și nici chiar loviturile cele mai joase nu sînt descalificate, inclusiv lovitura cea mai infamă: minciuna.

Minciuna este infamă, deoarece erodează credința în discursul public. Ea otrăvește climatul în care este conceput discursul politic, minează cîmpurile pe care se confruntă punctele de vedere opuse și nu-i mai lasă dreptei judecăți, care este însăși marca democrației, nici o șansă.

E ca diferența dintre „perspectivismul" lui Nietzsche, în care „evaluări" contradictorii se confruntă la nesfîrșit, și „minciuna" lui Machiavelli, care îi permite principelui amăgitor să aibă ultimul cuvînt la finalul oricărei dezbateri.

Mai precis, această diferență îl confruntă pe Machiavelli cu sine însuși. Mai mult decît să legitimeze dreptul de a minți, Machiavelli îi avertizează pe cititori, în *Principele,* asupra modului în care un tiran, arogîndu-și acest drept, face imposibilă orice dezbatere. În *Discursuri,* însă, Machiavelli apără dreptul de a folosi orice mijloc – *mai puțin dreptul de a minți* – pentru a asigura victoria propriei pasiuni sau a propriului punct de vedere.

Cunoaștem prea bine răul pe care conducătorii corupți îl pot face propriului popor. Și, de aceea, ar trebui să avem mai multe de spus despre corupția fundamentală la care duce tolerarea minciunilor.

Această toleranță îi permite otrăvii să se răspîndească în trupul și în sufletul democrației și subminează instituțiile democratice, prin atacarea normelor invizibile și a înțelegerilor tacite care le permit să existe. Este exact ceea ce ar demonstra aducerea șarlatanilor Brexit în fața justiției.

Bernard-Henri Lévy *este unul dintre fondatorii mișcării „Nouveaux Philosophes". Cea mai recentă carte a sa este* The Empire and the Five Kings.

© Project Syndicate, 2019
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."

ANDREI PLEȘU, *1993*

Cu ochii-n 3,14

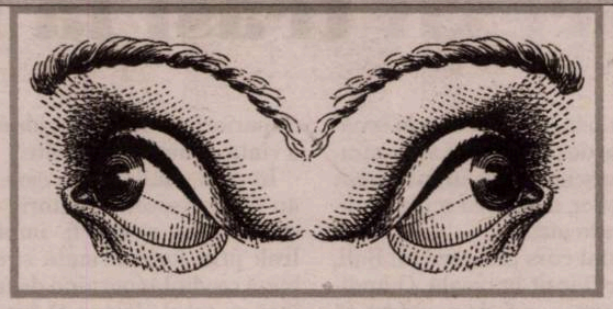

LA SCURT TIMP DUPĂ CE UN IMPOSTOR (CARE SE DĂDEA DREPT CONSECINȚĂ ENORMĂ) INTRASE ÎN IANUARIE, PROFESORUL CU ELICE A CÎȘTIGAT ULTIMUL MIEZ ACCESIBIL

■ Un bărbat a jefuit o bancă din Bournemouth amenințînd casierul cu o banană ascunsă într-o pungă. La scurt timp după ce a fugit cu 1100 de lire, omul s-a predat autorităților. (**C. Ș.**)

■ În Cluj-Napoca, un impostor care se dădea drept jandarm oprea diverși cetățeni pe stradă, îi legitima, apoi le cerea bani, sub diverse pretexte. Jandarmul fals a fost prins pînă la urmă de un jandarm adevărat. *Happy end!* (**M. M.**)

■ Om chibzuit, primarul Iașiului l-a cadorisit pe propriu-i bebeluș cu un viloi de 250.000 de euro. Pe cale de consecință, cînd ex-bebe va ieși în tinerețe, ex-primarul de Iași îi va face cadou o suzetă... Toate la timpul lor. (**R. M.**)

■ În Cambodgia, la fiecare sfîrșit de mai are loc un ritual important. Regele scoate cei doi boi regali (boi pe bune, animale adică) și le oferă cîte un sac de porumb și un sac de orez. După cum consumă boii, astrologii palatului fac predicții referitoare la recoltă. Anul acesta, boii au dat de înțeles că va fi o recoltă bogată de orez. Cum Uniunea Europeană a decis să majoreze taxele de import pentru orezul din Cambodgia, regele și guvernul său au găsit că piața chineză e mult mai potrivită – taxe mici și cerere enormă. Boii cambodgieni dau, așadar, vești bune chinezilor. Încă există speranță pe lume... (**S. V.**)

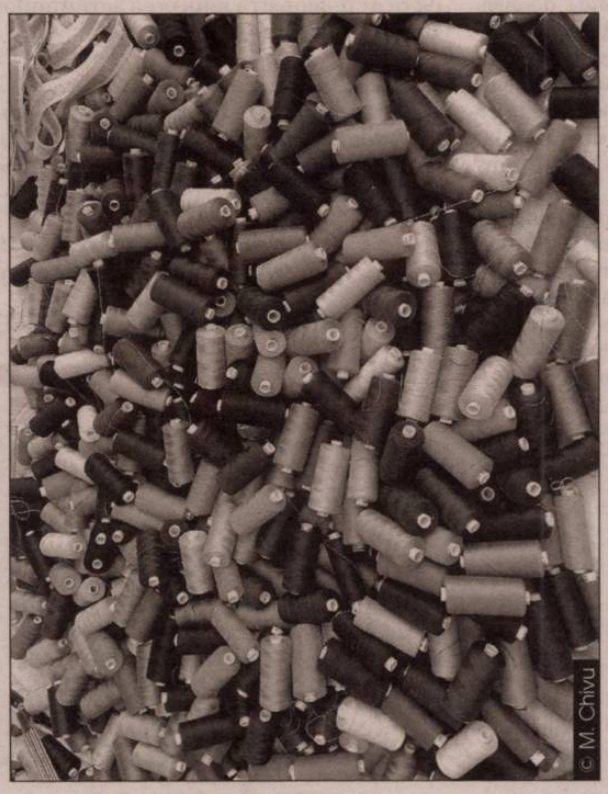

■ Un tip, în Bretagne, a furat furgoneta care livra clătite, în timp ce șoferul intrase să lase marfa într-o *boulangerie*. Nu doar că orice se poate fura pe lumea asta, dar hoțul a fost prins după o urmărire de 45 de minute pe autostradă, cu o clătită în gură. (**A. M. S.**)

■ Locuitorii din Sommaroy, o insulă norvegiană, unde soarele nu apune timp de 69 de zile pe an, din mai pînă în iulie, și nu răsare din noiembrie pînă în ianuarie, fac lobby pentru a transforma insula lor în primul loc din lume unde fusul orar să nu se mai aplice. Mi se pare o idee bună: să avem măcar un loc pe Pămînt unde să ieșim din convenția timpului. (**S. G.**)

■ A făcut înconjurul Internetului știrea conform căreia o elevă de la un liceu din Alba Iulia a rămas însărcinată cu profesorul de religie. După cum spunea Adrian Papahagi, „cea mai bună educație sexuală rămîne tot ora de religie“. (**M. C.**)

■ Romantismul în două scene bucureștene: un puști așteaptă pe stradă, în soare, avînd dinainte un ventilator mare, cu elice portocalii, și privind sugestiv la femeile care-i trec prin față. În metrou, doi tipi vorbesc despre o fată: „Hai să coborîm să-i luăm o șaorma. Da' nu din aia ieftină!“ (**C. Ș.**)

■ Un australian pe nume Bill Morgan a revenit la viață după 14 minute de moarte clinică. Pentru a-și provoca norocul, a răzuit și un loz, cu care a cîștigat un autoturism. O echipă de filmare de la o televiziune locală l-a pus să mai răzuiască un loz ca să ilustreze mai bine materialul și omul nostru a cîștigat marele premiu în valoare de 250.000 de dolari. Ce-o fi fost în mintea lui Dumnezeu? (**M. C.**)

■ Ministerul Apelor și Pădurilor a aprobat împușcarea a aproape o jumătate de milion de ciocîrlii în acest sezon de vînătoare, în condițiile în care această specie de păsări se află într-un declin sever, populația reducîndu-se la jumătate în ultimul deceniu. Vom mai avea ciocîrlii doar în cîntecele populare. (**M. C.**)

■ La Boston, în holul hotelului în care stăteam, am dat, într-o după-amiază, de un grup de domni așezați în cerc care inițiau o dezbatere. Dezbaterea era despre ce rol mai au cărțile în epoca digitală, dacă, ce și cum se mai citește. Poate părea banal, dar n-a fost deloc așa: domnii, care s-au prezentat ca albi și avînd peste 80 de ani, vorbeau la obiect și cu miez. A fost primul Bookclub la care am luat parte, fix ca-n filme. (**I. P.**)

■ LGB, acronimul inițial pentru comunitatea Lesbian-Gay-Bisexual, a suferit, de-a lungul vremii, o serie de transformări. În anii 1980 a fost înlocuit de binecunoscutul LGBT, care a devenit apoi LGBTQ, culminînd, deocamdată, cu LGBTTTQQIAA (Lesbian-Gay-Bisexual-Transgender-Transsexual-Two Spirit-Queer-Questioning-Intersex-Asexual-Ally) sau, pe scurt, LGBTQ+. Semnul „+“ îmi amintește de clasele de eficiență energetică ale electrocasnicelor: A+, A++, A+++ ... De altfel, sexul devine și el tot mai versatil, mai convenabil, mai accesibil, altfel spus, tot mai eficient și economic: la o adică, în varianta virtuală, nici măcar nu mai e nevoie de un partener în carne și oase. (**M. P.**)

ORICUM AI DA-O, OMUL N-ARE CE FACE CU FORMA UNUI SCHIMB

■ Unde nu-i cap, vai de picioare! Și unde-i CEx, vai de sex, sau viță-vercea... că oricum ai da-o, tot un cex... (**R. M.**)

■ Un polonez beat criță a fost oprit de Poliția orașului Pajeczno în timp ce făcea manevre noaptea pe stradă la manșele unui tanc sovietic T-55 de 36 de tone, producție a anului 1940. Omul trebuia doar să-l mute dintr-un hangar în altul pentru întreținere, dar... mare tentația! (**M. C.**)

■ Apel telefonic. „Da“, zic. Și începe turuiala unui glas tinerel de la compania de telefonie mobilă la care sînt abonat. Și îmi expune, cu flux de amănunte, avantajele noii lor oferte. Și le refuz, fiindcă sînt mulțumit cu ce am, nu-mi trebuie altceva. Și se miră. Și îmi reexpune avantajele ofertei, închipuindu-și că poate nu le-am înțeles. Și le refuz din nou. Și insistă să mi le explice iarăși în detaliu. Și degeaba, nu cedez. Și înțelege că n-are cu cine vorbi, a nimerit peste un prost care n-are ce face cu un milion de giga în plus și nu-i trebuie acces la toate rețelele din Univers. Și rămîne ca la început, același contract. Și îmi spune, înainte de a încheia: „Mîine veți fi apelat de roboțica Andreea pentru confirmare“. Și atît. (**D. S.**)

■ Primarul pesedist al orășelului Mihăilești, de lîngă Alexandria, a angajat propria firmă de pază ca să păzească sediul Poliției Locale, aflată gard în gard cu sediul Primăriei. Cînd corupția se prezintă sub forma unui pleonasm tautologic. (**M. C.**)

■ Anunț la rubrica *Schimburi diverse:* „Schimb 2 scaune sufragerie cu țuică“. (**A. M. S.**)